TEVHİT MESAJI

Özlü Kur'an Tefsiri

HASAN ELİK

Muhammed Coşkun

TEVHİT MESAJI

Özlü Kur'an Tefsiri

3. Baskı - Şubat 2015

M.Ü. İLÂHİYAT FAKÜLTESİ VAKFI YAYINLARI
Yayın No. : 330

Yayıncı Sertifika No.: 16209

ISBN: 978-975-548-356-6

İmlâ
Yrd. Dr. İsa KAYAALP

Grafik Tasarım
Ahmet YILMAZ

Baskı-Cilt

SEÇİL OFSET MATBAACILIK
100. Yıl Mahallesi Matbaacılar Sitesi
4. Cadde No:77 Bağcılar, İstanbul
Tel: 0 (212) 629 06 15
www.secilofset.com
Sertifika No: 12068

İsteme Adresi

M.Ü. İlâhiyat Fakültesi Vakfı Yayınları
Nuhkuyusu Cad. No: 110 Bağlarbaşı 34662 Üsküdar İSTANBUL
Tel: 0216 651 15 06 Faks: 0216 651 00 61
ifav@ilahiyatvakfi.com - www.ilahiyatvakfi.com

İÇİNDEKİLER

Alfabetik sıraya göre sûrelerin, sıra numaraları ve yer aldıkları sayfa

İKİNCİ BASKIYI SUNARKEN

Tek ciltlik ilk Türkçe tefsir olan *Tevhit Mesajı*
gerek akademik camiada gerekse halk nezdinde hüsnükabul görmüş,
özellikleri itibariyle de çeşitli değerlendirmelere konu olmuş,
ilk baskısı kısa sürede tükenmiştir.

Gözden geçirilmiş
ve birkaç dipnot ilâvesi yapılmış **ikinci baskıyı** gerçekleştiren
Marmara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Vakfı Yayınevi'ne;
Mütevelli Heyeti'ne,
Başkan Prof. Dr. İsmail Safa Üstün'e,
yayınevi müdürü Fikret Arslan'a
ve bu tefsire yoğun ilgi gösteren kıymetli okurlarımıza
teşekkürlerimi sunarım.

Hasan Elik
1 Şubat 2015

SUNUŞ

Bismillâhirrahmânirrahîm,

Her medeniyetin mânevî bir temeli vardır. İslâm medeniyetinin temeli de hiç şüphesiz Kur'ân-ı Kerim'dir. Bu medeniyete mensup bir fert olarak altı yaşında okumaya başladığım, on bir yaşında hıfzettiğim, mânasını daha iyi anlamak için nâzil olduğu kutsal Mekke toprağında on dört yıl ikamet etme imkânı bulduğum yüce Kur'an, benim hayatımın da omurgasını teşkil etmektedir. Bu lutfa beni mazhar kılan yüce Allah'a hamd ve şükürlerimi; Kur'an'ı tebliğ eden son elçi Hz. Muhammed'e dua, selâm ve ihtiramlarımı sunarım.

Mekke Ümmülkurâ Üniversitesi'nde yüksek lisans ve doktora yaptığım yıllarda; Kur'an'ın nâzil olduğu bu coğrafyayı, ilk muhatapların yapı ve özelliklerini -belli ölçüde de olsa- yansıtan toplumu tanımam, hac vesilesiyle Mekke'ye gelen bütün dünya insanlarının farklı hayat tarzları hakkında fikir edinmem, Kur'an'ı anlamada bana yol gösterdi. Ayrıca bu toplumda yaşamamın; Arap dilinin kitabî özelliklerinin yanı sıra, şifahî / konuşma hususiyetlerini de kavramamda, dolayısıyla aslı itibariyle kelâm olan Kur'an'ı anlamamda katkısı büyük olmuştur.

Bu uzun Mekke hayatından sonra İstanbul'a döndüğümde bazı dostlarım, bir Kur'an tefsiri hazırlamam hususunda talep ve teşvikte bulundular. Bazı istişare ve değerlendirmelerin ardından, mevcut ilk kaynakları (bunlar arasında Mukâtil, Ebû Ubeyde, Ferrâ, İbn Kuteybe ve Taberî'nin eserlerini sayabiliriz) bu amaçla 2000 yılında yeniden etüt etmeye başladım. Kur'an'ın ana konularıyla ilgili (Allah-insan, tevhit-şirk vb.) görüşlerim oluştuktan sonra bu çalışmayı yapmaya karar verdim.

Marmara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Tefsir Anabilim Dalı öğretim üyesi arkadaşlarım başta olmak üzere, konunun uzmanlarıyla müzakere ve değerlendirmelerden sonra tefsir, fıkıh, Arap dili ve edebiyatı hocalarından müteşekkil bir

komisyonla deneme çalışması yaptık. Fakat -erbabının mâlûmu olduğu üzere- birçok avantajına karşılık, "komisyon" çalışmalarının zorlukları sebebiyle yola tek başıma devam etmem gerektiği kanaatine vardım.

Bu arada, yüksek lisans tez danışmanlığını yaptığım Muhammed Coşkun, Tefsir Anabilim Dalı araştırma görevlisi olarak fakültemize intisap etti. Deneme mahiyetindeki çalışmalarda kendisini başarılı bulduğum için birlikte çalışmayı teklif ettim. O da büyük bir sevinç ve heyecanla teklifimi kabul etti. Muhammed Coşkun, bir araştırma görevlisi performansının ötesinde donanım ve ilmî ehliyeti haiz bir akademisyendir. Bundan sonraki gerek ferdî gerek müşterek çalışmalarıyla tefsir alanına önemli katkılar sağlayacağına inanıyor ve bunu bekliyorum. Bu münasebetle kendisine teşekkür ederken, başarılarının devamını diliyorum.

Beni böyle bir çalışmaya teşvik eden dostlarımın başında gelen, kırk yıl önce Kur'an sayesinde tanıştığım, sınaî ve ticarî faaliyetleriyle ülke kalkınmasına önemli katkılar sağlayan, sosyal sorumluluk bilinciyle birçok alandaki hizmetleri mâlûm olan, Kur'an ile ilgili görüşlerime önem ve değer veren, topluma, özellikle gelecek nesillere aktarılmasını içtimaî bir mesuliyet telakki ederek hiçbir fedakârlıktan kaçınmayan değerli insan İbrahim BODUR, bu çalışmanın size ulaşmasında büyük pay sahibidir. Kendilerine kalbî şükranlarımı sunarım.

Daha çocukken beni Kur'an yoluna yolcu eden, haklarını asla ödeyemeyeceğim, yüz yaşını aşmış muhterem babam ve ona yakın yaştaki sevgili anneme hürmet ve minnetlerimi arzederim. Bu vesileyle evlâtlarını bu kutlu yolda yürümeye teşvik eden bütün fedakâr anne-babaları selâm ve rahmetle anarım.

Bu çalışma boyunca birçok sıkıntıya sabırla katlanan ve elverişli bir ortam hazırlayan eşim Gülser'e, yine bu çalışmanın başından sonuna kadar her kademede tarifi imkânsız boyutlarda bana yardımcı olan kızım Şule'ye sevgilerimi ifade etmekten büyük mutluluk duymaktayım.

Bu eserin, okuyucusunu Kur'an'ın dünyasına taşımaya vesile olması duasıyla...

Prof. Dr. Hasan ELİK
Marmara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi
Tefsir Anabilim Dalı Öğretim Üyesi
Haziran 2013

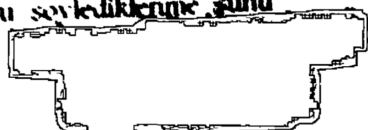
TAKRİZ

Kur'an'ın Yeniden Anlaşılması

Yıllardan beri mâna ve muhtevasına nüfuz etmek amacıyla Kur'an okuyan biri olarak edindiğim kanaate göre biz müslümanların Kur'an'a yönelik üç görevi vardır: **Okuyup anlamak, benimseyip gereğince amel etmek ve başkalarına örnek olmak.** İşte bu amaca yönelik olarak Kur'ân-ı Kerim, Türk diliyle konuşup anlaşan atalarımız tarafından tespit edilebildiği kadarıyla, milâdî XIII. yüzyılda Doğu Türkçesi'ne, bundan bir asır sonra Anadolu Türkçesi'ne tercüme edilmiştir. Şüphe yok ki bu tercüme veya tefsirli çeviriler daha sonra devam etmiş; nitekim bunların bir kısmına elinizdeki kitabın önsözünde temas edilmektedir.

Şahsen İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü döneminden itibaren rahmetli Hasan Basri Çantay'ın *Kur'ân-ı Hakim ve Meâl-i Kerim*'ini bu amaçla ve dikkatli bir şekilde okumaya başlamış, hatta bazı dizgi hatalarını ve meallerin atlanmış kelimelerini tespit edip hocaya göndermiş ve bu münasebetle onunla görüşüp duasını alma bahtiyarlığına ermiştim. Diyebilirim ki onun sözü edilen eseri daha sonra yapılan tercümelere ilham kaynağı olmuş veya örnek teşkil etmiştir. Ancak zamanla **bu tür meallerin**, Arapça bilen ve Kur'an metninde (nazm-ı Kur'âniyye) yer alan kelimelerin Türkçe karşılıklarını tespit etmek isteyenler için faydalı olmakla birlikte **muhtevanın anlaşılması hedefine tam olarak ulaştıramadığı kanaatine ulaştım.**

Bu türdeki mealler sanki Arapça'nın Türkçe fotoğrafını çekmektedir. Halbuki çoğu zaman Arapça'dan anlaşılan muhteva Türkçe'de böyle ifade edilmemektedir. Zaten tercüme sanatı açısından da bu kalıplar hoş karşılanmaz. Bu sebepledir ki -kitabın önsözünde de belirtildiği üzere- önceki dönemlerden itibaren Osmanlı Türkçesi ile "tefsirli tercüme" teliflerine başlanmış, Arapça'da da özet tefsirler yazılarak yayımlanmıştır. Bu söylediklerime şunu

da eklemek isterim ki tercümenin bir nevi şerh veya hâşiyesi olmak üzere dipnotu konumunda yapılan açıklamalar da sözünü ettiğimiz ihtiyacı karşılamamaktadır.

Marmara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Tefsir Anabilim Dalı öğretim üyelerinden **Prof. Dr. Hasan Elik** ve araştırma görevlisi **Muhammed Coşkun**, "Kur'an'ın yeniden anlaşılması" bağlamında kendini hissettiren ihtiyacı; başta Taberî ve Mâtürîdî'nin tefsirleri olmak üzere temel kaynakları ve bu ihtiyacı gidermeye yönelik çalışmaları göz önünde bulundurarak bu çalışmayı günümüz Türkçesi ile gerçekleştirmişlerdir.

Kur'ân-ı Kerim'in tercüme ve tefsirine yönelik çalışmalar ne kadar çok olursa olsun yine de geliştirilmeye muhtaçtır. Çünkü çeşitli ilimlerin gelişmesi ve toplumun ihtiyaçlarının değişip artması realitesi karşısında son ilâhî kitabın yeniden anlaşılıp ilhamlarından faydalanılması icap etmektedir. Bu münasebetle bu iş için ehil olan ilâhiyatçıların bu alana yönelik emeklerini esirgemememelerinin gereğini vurgulamak isterim.

Müellifleri, yıllarını alan çalışmalarının ürünü konumundaki bu eserleri dolayısıyla tebrik eder, bundan sonraki ilmî faaliyetleri için Cenâb-ı Hak'tan başarılar niyaz ederim.

Prof. Dr. Bekir TOPALOĞLU

GİRİŞ

Bu "tefsir"in temel mantığı, Kur'ân-ı Kerim'in nüzûl ortamında ifade ettiği anlamı, klasik tefsirlerden de istifade ederek okuyucuya özlü bir şekilde sunmaktır. Mâlûm olduğu üzere Kur'an'ın en temel mesajı **"tevhit"**tir.[1] Tevhit, Allah'ın benzerinin, denginin ya da zıddının bulunmaması, ulûhiyyete lâyık yegâne mâbut olması demektir. (bk. Mâtürîdî, *Kitâbü't-tevhid*, s. 23)

Kur'an'ın anlattığı **tevhit, ulûhiyyetin birliğine** olduğu kadar, bütün varlıkların aynı ilâh tarafından yaratılmalarından hareketle, **insanlığın beşeriyet vasfındaki ortaklığına** da vurgu yapmaktadır. Buna göre Allah, insanın sahip olduğu bütün nimetleri bahşeden kudret olduğu için tâzim ve takdise lâyık yegâne mâbuttur. Bu gerçeği göz ardı edip çeşitli sâiklerle başka varlıkları tâzim ve takdis ederek onları ulûhiyyete ortak kılanlar, Kur'an'ın ifadesiyle "şirk" koşanlar, **itikadî anlamda tevhit ilkesini parçaladıkları gibi,** bütün insanların birer **"beşer" olmakla mensup oldukları birliği** ve eşitliği de yadsımış olacaklardır.

Aslında ilâhî varlık herhangi bir insanın veya zümrenin tekelinde olmadığı için, **saf bir tevhit inancı, insanı** hemcinslerine karşı hem **inanç ve gönül dünyasında** hem de **içtimaî hayatta özgürleştirecektir.** Buna karşılık **şirk** ise, insanın başkalarına râm olup **zillet** içinde yaşaması demektir. Kanaatimizce tevhit inancının insan hayatına yönelik en somut sonuçlarından biri ve Kur'an'ın şirki ısrarla reddetmesinin, affedilmez olarak nitelemesinin hikmeti budur.

Kur'an'ın her sûresinin, her âyetinin ana konusu olan bu tevhit mesajını esas alarak yapılan çalışmamızın daha iyi anlaşılabilmesi için arka planında yer alan önemli gördüğümüz bazı hususları okuyucuyla paylaşmak istiyoruz.

---

1 Bu çalışmanın **TEVHİT MESAJI** olarak isimlendirilmesi de bu fikirden mülhemdir.

1. Kur'an ve Tefsir

Kur'ân-ı Kerim, nüzûlünden bugüne kadar hem inananları hem de başkaları tarafından en çok okunan ve üzerinde en çok çalışma yapılan kitaptır. İslâm **mâbedinin kalbi** olan ilâhî kelâm, **mektebin de baş kitabı** olmuş, on beş asır boyunca müslümanlar onu en doğru şekilde anlamak için büyük gayret sarfetmişlerdir. Bu bağlamda Abdullah b. Mes'ûd, Abdullah b. Abbas, Übey b. Kâ'b gibi sahâbîlerden; Mücâhid, Katâde, Saîd b. Cübeyr, Atâ b. Ebû Rebâh gibi tâbiîn âlimlerinden başlayarak Mukâtil b. Süleyman ve İbn Cerîr et-Taberî gibi müfessirlerle devam eden ve giderek zenginleşen bir tefsir literatürü teşekkül etmiştir.

Bu literatürde, nüzûl çağından sonraki dönemlere ait teolojik, felsefî, kültürel hatta siyasî yaklaşımların izlerini görmek mümkün olmakla birlikte, nüzûl dönemine dair verilerin de titiz bir şekilde dikkate alındığını görmekteyiz. Meselâ tefsirinde, dönemindeki ilimlerin hemen tamamından yararlanıp kelâmî tartışmaları Kur'an âyetleri üzerinden yürüten Fahreddin er-Râzî (ö. 606/1209) dahi, birçok âyetin izahında nüzûl döneminin verilerini incelikle devreye sokmuştur.

Bu itibarla biz, ilk yüzyıllarda yaşayan Mukâtil b. Süleyman (ö. 150/767), Ebû Ubeyde (ö. 210/825), Ferrâ (ö. 307/919), Taberî (ö. 310/922) ve Mâtürîdî (ö. 333/944) gibi müfessirlerin tefsirlerine öncelik vermekle birlikte, sonraki yüzyıllarda yaşayan müfessirlerin tefsirlerinden de önemli ölçüde istifade ettik (bu eserlerin listesi kaynakçada verilmiştir).

2. Lafzî Çevirinin İmkânsızlığı ve "Meal" Yöntemi

a) Ülkemizde Kur'an'ın anlaşılması istikametinde oldukça verimli çalışmalar yapılmış, özellikle Osmanlı döneminde klasik tefsir literatürüne dahil edilebilecek ilmî eserler üretilmiştir. Ancak Cumhuriyet döneminin başlarından itibaren, İslâm dünyasının genelinde hâkim olan Batılılaşma rüzgârının da etkisiyle, **klasik tefsir geleneğini göz ardı edip doğrudan Kur'an'a müracaat** etme ve Kur'an'ı Türkçe'ye tercüme edip halkın istifadesine sunma eğilimi ön plana çıkmış ve bu çerçevede Kur'an mealleri telif edilmeye başlanmıştır.

Söz konusu dönemde hazırlanan mealler içerisinde, tespit edebildiğimiz kadarıyla iki farklı yöntem söz konusudur. Bunlardan biri, **tefsirî çeviri** yöntemidir ki aşağıda örnekleri verileceği gibi bu yöntem, Konyalı **Mehmed Vehbi Efendi** (ö. 1949) tarafından *Hulâsatü'l-beyân* adlı tefsirde kullanılmıştır. Diğeri ise **Elmalılı M. Hamdi Yazır** (ö. 1942) tarafından *Hak Dini Kur'an Dili* adlı tefsirde uygulanan "meal" yöntemidir.

İlerleyen dönemlerde Mehmed Vehbi Efendi'nin yöntemi tamamen terkedilirken, M. Hamdi merhumun izlediği "meal" yöntemi giderek kabul görmüştür. Bugün gelinen noktada bu yönteme göre hazırlanan meal sayısı 300 civarındadır.

b) Elmalılı M. Hamdi ile başlayan meal geleneğinde **-her ne kadar Elmalılı merhum, tefsirinin önsözünde, Kur'an'ın birebir tercümesinin imkânsız olduğunu ifade etmiş olsa da-**, Kur'an metninin birebir çevirisi "meal" adı altında sürdürülmüş ve erbabının her fırsatta çeşitli şekillerde tenkit ettiği problemler ortaya çıkmıştır. Bu problemler **meal sahiplerinin kusuru olmaktan ziyade, meal mantığının kaçınılmaz bir sonucudur**. Bugün ülkemizde **Kur'an'ı anlamak isteyen çok sayıda insan**, tefsir **kitaplarının hacimli ve teknik mâlûmatlarla dolu olması** sebebiyle meallere başvurmak zorunda kalmakta, fakat bu meallerdeki **anlam ve anlatım yetersizlikleri** sebebiyle önemli sorunlarla karşılaşmaktadır.

Bu meallerde, âyetlerin sadece lafızlarının çevirisi yapıldığı ve **Kur'an'ın nüzûlüne eşlik eden sîret-i nebevî hiç dikkate alınmadığı için**, ilâhî kelâmın mâna ve maksadı tebârüz etmemekte, ifadeler türlü yorumlara açık bir muğlaklıkta kalmaktadır. Meselâ bu meallerde gördüğümüz, **"Ganimetlerin beşte biri Allah'ındır...", "Allah'a ve resulüne eziyet edenler", "Önlerindekini ve arkalarındakini bilir", "hüre hür, köleye köle, kadına kadın", "konulmuş bardaklar", "hendek sahipleri", "boş kaldın mı hemen yorul"** gibi ifadeler; Taberî, Râzî ve Kurtubî gibi müfessirlerin izahları görmezden gelinerek yapılan çevirilerin ne ölçüde **"kapalılık"** teşkil ettiğini göstermeye yeterlidir.

Bu örneklerdeki ifadelerin anlamlarını herhangi bir tefsirden (özellikle klasik tefsirlerden) takip etme imkânı bulan okuyucu, **bir âyetin tefsirlerdeki anlamıyla meallerdeki anlamı arasındaki bu kadar fark** karşısında hayrete düşmekten kendini alamayacaktır. Burada şunu ifade edelim ki âyetin bir tefsirdeki mânası bir de mealdeki mânası diye bir şey olamaz. Daha doğrusu **tefsir ve meal gibi birbiriyle uyuşmayan iki ayrı olgudan bahsedilemez.** Kur'an'ın, **"muhtasar"** veya **"mufassal"** tefsiri olur (meselâ bk. Celâleyn, Taberî, Râzî).

c) Bu sebeple biz burada, muhtasar tefsir yöntemini esas alan Mehmed Vehbi Efendi'nin (ve Osmanlı geleneğinde çokça örneği mevcut olan) kısa açıklamalı tefsir yöntemini tercih ettik. **Âyetlerin lafızlarının birebir çevirisi** yerine, -ki bu, **bir lisanı başka bir lisan yapma çabası** olup ne mümkündür ne de câiz- anlamı/mesajı özet olarak aktarmaya çalıştık. Özet olarak aktardığımız bu mânayı, çoğunlukla klasik tefsirlerden derledik ve nüzûl ortamını dikkate aldık (aşağıda nüzûl ortamını dikkate

almanın önemine değineceğiz). Bu bakımdan, elinizdeki **bu tefsiri, mushaftaki kelimelerin birebir lugavî karşılıklarıyla/meallerle** değil, referans verdiğimiz **klasik tefsirlerle mukayese etmek** gerekmektedir.

d) Yine aynı sebeple, âyetlerin nüzûl ortamında kime hitap ettiğini tespit etmeye çalıştık. Zira Kur'an, **mütekellimi** dikkate alınmadan anlaşılmayacağı gibi, **muhatabı** bilinmeden de anlaşılamaz, hatta **yanlış anlaşılır.** Lafzî çevirinin sebebiyet verdiği en büyük yanlışlardan biri bizce budur.

Âyetlerin nüzûl dönemi muhataplarını tespit noktasında başta Fîrûzâbâdî'nin (ö. 817/1414) *Tenvîrü'l-mikbâs min tefsîri İbn Abbas* adlı tefsirinde, İbn Abbas'tan aktardığı açıklamalar olmak üzere, birçok klasik tefsirden istifade ettik. Meselâ " يَا أَيُّهَا النَّاسُ " (ey insanlar!) gibi umum ifade eden lafızların nüzûl döneminde doğrudan kime hitap olduğunu tespit edip bu gibi ifadeleri **(ey müminler, ey Mekke müşrikleri, ey münafıklar, ey, Medine yahudileri şeklinde) muhatabı vurgulayarak** çevirdik. Buradan hareketle söz konusu ifadelerin sadece **o dönemdeki kimselere has olduğu gibi bir anlam çıkarılmamalıdır.** Çünkü her ne kadar bu umumi ifadelerle hususan bazı kimselere hitap edilmiş olsa da, bu ifadelerin ihtiva ettiği **(emir, yasak, tavsiye, vaat, uyarı vb.)** hükümler, **benzer nitelikleri taşıyan herkes için geçerlidir.**

Bilindiği gibi **Kur'an**, geçmiş dönemlerde yaşamış toplumların kıssalarını anlatarak Hz. Peygamber'e destek vermekte, aynı **kıssalar üzerinden** müşriklere uyarılarda bulunmaktadır. Tıpkı bunun gibi, o dönemdeki müşriklere, yahudilere, münafıklara ve diğer kimselere hitap ederek bunun üzerinden bütün **insanlığa hitap etmektedir.** Çünkü Kur'an, herhangi bir konudan bahsederken, meselâ Medine'deki münafıkları tenkit ederken, **o insanların şahıslarını değil, davranışlarını hedef almaktadır; dolayısıyla aynı davranışı gösteren herkes bu tenkidin kapsamına girecek,** ilgili âyetlerden üzerine düşeni alacaktır. Kur'an, geçmiş toplumların kıssalarını anlatırken bu hususun altını çizmektedir. Buna mukabil, **âyetlerin ilk dönemdeki muhataplarını teşhis etmeden yapılan çeviriler, o âyetlere, olmadık mânalar yüklemenin kapılarını da aralayabilmektedir.**

e) Çeviri, günümüzde bir bilim dalı olacak kadar önemli hale gelmiştir ve sadece kaynak dil ile hedef dili bilmek suretiyle üstesinden gelinebilecek bir şey değildir. Çevirmen, öncelikle çevirdiği metni **anlamalıdır.** Ne var ki her **anlama**, bir yorumdur ve dolayısıyla hiçbir çeviri, orijinal metnin bire bir aynısı değildir. **Bu durumda Kur'an çevirisinde lafzî tercümenin, metnin aslına sadakat olduğunu iddia etmek doğru**

değildir. Zira bir âyetten, o âyetin lafızlarının ifade ettiği şeyi anlamak bile, başlı başına bir yorumdur.

Sadece lafızlardan yola çıkarak, başka herhangi bir şeye ihtiyaç duyulmadan ulaşılan **anlam**ın mutlak ve geçerli bir yorum olduğu doğru olsaydı, mevcut tefsir literatürü ortaya çıkmaz, kütüphaneler dolduran devâsâ tefsirler yazılmazdı. Bu kadar çok tefsirin varlığı bile, âyetlerin lafızlarından hareketle anlamı, açık ve yeterli bir şekilde ortaya koymanın imkânsızlığını göstermektedir. O halde **lafız çevirisi, aslında yorumu, yorum değilmiş gibi sunmak demektir.** Nitekim konuyla ilgili çalışma yapan ilim ehli, Kur'an'ın harfî tercüme yoluyla başka bir dile çevrilmesinin imkânsız olduğunu, böyle bir çevirinin câiz olmadığını vurgulamış, onun ancak tefsirî tercüme tarzında çevrilebileceğini ifade etmişlerdir.[2]

f) Kur'an metninin lafzî çevirisini imkânsızlaştıracak kendine özgü birçok hususiyet de söz konusudur. Bunlardan biri, Kur'an'ın şifahî (sözlü) bir hitap olması ve edebî bir üslûp kullanmasıdır. **Deyimler, kinayeler, târizler, meseller, göndermeler, benzetmeler** gibi birçok **edebî üslûbun** sıkça kullanıldığı bu ilâhî kelâmın lafızlarının birebir çevirisi, ortaya ciddi mânada yanlışlıkların çıkmasına sebep olmaktadır. Meselâ "**ve'l-Âdiyâti dabhan, fe'l-mûriyâti kadhan...**" ifadesini, Hz. Ali'nin bu ifade hakkındaki izahlarını[3] dikkate almayıp, "**O, harıl harıl koşular koşan, çakarak da ateşler saçan...**" şeklinde çevirmek, lafza bağlılık olarak değerlendirilecek bir çeviri midir?

Yine aynı şekilde, " وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً إِلَى عُنُقِكَ وَلَا تَبْسُطْهَا كُلَّ الْبَسْطِ فَتَقْعُدَ مَلُومًا مَحْسُورًا " âyetini,[4] "**Elini boynunda bağlanmış olarak kılma, büsbütün de açık tutma!**" şeklinde çevirmek doğru mudur?[5] Hz. Peygamber'i teşrif eden " يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ اتَّقِ اللّٰهَ " âyetini,[6] "**Ey**

2 Bu konudaki görüşler için bk. Abdülcelil Bilgin, "Harfî ve Tefsîrî Tercümenin İşlevselliği ve Aktüel Değeri", *Atatürk Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, sayı 33, Erzurum 2010, s. 171-186.

3 Hz. Ali bu ifadelerin Arafat ve Mina'dan aşağı inen hacıların develerine işaret ettiğini ifade etmektedir ki bu durumda âyetler, hac ibadeti sayesinde birçok maddî ve mânevî imkân içerisinde yaşayan Mekke müşriklerine bir tenkit içermekte, onlara "Bu kadar ilâhî nimet içinde yaşıyorken şirk koşmanız apaçık nankörlüktür" denilmektedir. Nitekim bu izahı Hz. Ali'den öğrenen İbn Abbas, önceki görüşünden rücû etmiştir (bk. Râzî, *Mefâtîhu'l-ğayb*, Beyrut 1981, XXXII, 65).

4 İsrâ 17/29.

5 Bu son âyetin lafzî tercümenin imkânsızlığı konusunda ele alındığı bir değerlendirme için bk. Zerkânî, *Menâhilü'l-irfân*, II, 80-81.

6 Ahzâb 33/1 (âyetin anlamındaki incelikler için bk. Râzî, *Mefâtîhu'l-ğayb*, XXV, 190-191)

Peygamber! Allah'tan kork!" diye çevirmek, lafza sadık kalmak adına kabul edilecek bir çeviri midir, yoksa anlamın tersyüz edilmesi midir? Dilimizde "Allah'tan kork!" uyarısının kimler için yapıldığı düşünüldüğünde, böyle bir ifadeyi Hz. Peygamber"e isnat etmenin vahameti anlaşılacaktır.

g) İfade ettiğimiz gibi Kur'an, yazılı bir metin olarak değil hitap (konuşma) olarak vahyedilmiştir. Hitabın, muhatabı olmadan anlaşılması imkânsızdır. "Aranızda olgunlaşmış ve hasat zamanı gelmiş başaklar görüyorum" şeklindeki bir cümlenin kim tarafından, kime, nerede ve niçin söylendiği dikkate alınmazsa, bu cümle karmaşık duygular içinde bulunan bir çiftçi tarafından buğday tarlasına karşı söylenmiş gibi anlaşılabilir. Oysa söz konusu cümle bir Emevi yöneticisi tarafından, isyancılara destek veren âlimlere hitaben söylenmiştir ve "Olgunlaşmış başakların tırpanla kesilmesi gibi, sizin başlarınızın da kesilme vakti gelmektedir" şeklinde bir tehdit ihtiva etmektedir. Görüldüğü gibi bir ifadenin yazılı metin değil, konuşma (kelâm) olması hemen her şeyi değiştirmektedir.

Bir başka örnek verecek olursak, Lât, Menât, Uzzâ gibi putları şefaatçi kabul edip tâzimde bulunanların karşısına geçip de "el-Hamdü lillâhi rabbi'l-âlemîn" demek, "Medet umduğunuz bu varlıkların, Allah'a ortak kılınacak vasıfları yoktur, ibadet / kulluk sadece Allah'a yapılır, çünkü O, bütün varlığın yaratıcısı ve hâkimidir" demektir. Bir diğer örnek de şudur: Kendilerini Allah'ın sevgili kulları olarak gören ve müminleri sapkınlıkla suçlayan Medine yahudileri hakkında, "Ülâike hüm şerru'l-beriyye"[7] demek, "Asıl sapkın olanlar, o Medine yahudilerinin kendileridir, sizler onların bu sözlerine aldırmayınız ey müminler!" demektir.

Bunlar, özellikle seçilmiş âyetler olmayıp, Kur'an'ın tamamına yakınında durum böyledir. Meselâ "ve mâ Muhammedun illâ resûl"[8] ifadesi, "Muhammed bir elçiden başka bir şey değildir" şeklinde çevrilmemelidir. Çünkü böyle bir çeviride sanki Hz. Peygamber'in değerinin o kadar da yüksek olmadığı şeklinde bir ima söz konusudur. Oysa âyet, Uhud Savaşı'nda Hz. Peygamber'in öldürüldüğü şeklindeki söylentiye kulak veren ve dağılma durumuna gelen müminlere bir uyarıdır ve "O ölümsüz değildir, bir gün öldüğü zaman tekrar eski halinize mi döneceksiniz?" denilmektedir. Buradan hareketle diyebiliriz ki âyetlerin, bir ikâme ettiği (olumlanan), bir de nefyettiği (olumsuzlanan/reddedilen) anlamları vardır. İkâme edilen anlam metnin içindeyken,

---

7 Beyyine 98/ 6.

8 Âl-i İmrân 3/ 144.

nefyedilen anlam siyerdedir; Hudeybiye'de, Bedir'de, Uhud'da, Hicret'tedir. O halde lafzî çeviride, ikâme edilen mânanın tamamen doğru olarak yansıtıldığını varsaysak bile (ki bu, aslâ mümkün değildir), nefyedilen mana yer almamakta yani âyetin ilk muhataplar nezdinde ifade ettiği anlamın önemli bir kısmı kaybolmaktadır. Kaybolan bu kısım ise, okuyucu tarafından doldurulmakta ve çoğu zaman farkında olmadan yapılan bu işlemin ardından Kur'an âyetleri, hiç de ilgili olmadıkları soruların cevabı, sorunların çözümü olarak sunulmaktadır. İşte Kur'an'ın bu özelliği, lafzî çeviriyi imkânsızlaştırmaktadır.

h) Lafzî çeviriyi imkânsızlaştıran bir başka husus da, âyetlerin nüzûlüne sebep teşkil eden olayların ve genel olarak Hz. Peygamber'in sîretinin anlamı tayin edici rol oynamasıdır ki "ulûmü'l-Kur'an"ın ana konularından birini teşkil eden Mekkî-Medenî (âyetlerin Mekke'de veya Medine'de nâzil olması) üzerinde durulmasından maksat budur. Âyetler açıklanırken bu husus dikkate alınmazsa, "Mekke'de" veya "Medine'de" nâzil olmuştur gibi ifadeler, içerikten yoksun kelimelerden öte bir anlam ifade etmez. Bu noktada Kur'an'ın nüzûlüyle Hz. Peygamber'in sîretinin ayrılmazlığı üzerinde bir nebze durmak icap etmektedir.

3. Kur'an'ın Nüzûlüyle Hz. Peygamber'in Siretinin Ayrılmazlığı

a) Bugün elimizde bir metin (kitap/mushaf) olarak bulunan Kur'an'ın, esas itibariyle sözlü olarak ve uzun bir zaman dilimi içerisinde vahyedildiği bilinen bir husustur. İlk muhatapların (Hz. Peygamber ve ashabı) ona muhatap oluş keyfiyetiyle bizim, Kur'an'a muhatap oluş keyfiyetimiz arasında önemli bir fark bulunmaktadır. İlk muhataplar Kur'an'ı bir metin olarak değil, değişik zamanlarda yaşanan durumların, sorunların, şartların içerisinde Hz. Peygamber'in dilinden tebliğ edilen sözlü hitabî ifadeler olarak telakki etmiş ve (doğal olarak) bu ifadeleri, nüzûle eşlik eden şartlar çerçevesinde anlamışlardır.

Böylelikle nüzûl çağında herhangi bir muhatabın Kur'an'da anlatılan herhangi bir şeyi yanlış anlaması gibi bir durum söz konusu olmamıştır. Nitekim ilk dönem müfessirlerinden Ebû Ubeyde Ma'mer b. Müsennâ'nın (ö. 210/825) *Mecâzü'l-Kur'ân* isimli eserinde yer verdiği şu ifadeler, bu kanaatimizi teyit eder mahiyettedir: "**Vahyin nüzûlüne şahit olanların; Hz. Peygamber'e, Kur'an'ın mânasını sormaları mevzubahis değildi; dilleri Arapça olduğundan, herkes Kur'an'ı anlıyordu.**"[9]

---

9 Ebû Ubeyde Ma'mer b. Müsennâ, *Mecâzü'l-Kur'ân*, thk. Fuat Sezgin, Kahire, ts. I, 8.

Aslında Ebû Ubeyde'nin bu isabetli kaydına, "Vahyin nüzûlüne şahit olanların onu kolaylıkla anlamalarının temel sebebi, bizzat bu nüzûle eşlik eden ortamın içinde yaşıyor olmalarıydı" şeklinde bir kayıt daha eklemek icap etmektedir. Nitekim Hz. Ömer ile İbn Abbas arasındaki şu diyalogda kullanılan ifadeler, bu noktayı çok iyi anlatmaktadır:

Hz. Ömer, "Bu ümmetin kıblesi, kitabı, dini bir olduğu halde niye ihtilâf ediyorlar?" diye serzenişte bulunmuş ve bu konuda İbn Abbas'ın görüşünü sormuştur. İbn Abbas da şöyle demiştir: "Biz, **Kur'an âyetlerinin kimin hakkında, nerede ve ne sebeple nâzil olduğunu** biliyorduk. Ama şimdi bunlar bilmiyorlar. Dolayısıyla herkes kendine göre bir mâna çıkarıyor. Eğer onlar da Kur'an âyetlerinin kiminle ilgili, nerede ve ne sebeple nâzil olduğunu bilselerdi ihtilâf etmezlerdi."[10]

Bu ifadeleri *el-İ'tisâm* isimli eserinde aktaran Ebû İshak eş-Şâtıbî'nin (ö. 790/1388) şu değerlendirmesi de oldukça önemlidir: "İbn Abbas'ın söyledikleri gayet yerindedir, çünkü insan bir âyetin veya sûrenin nerede nâzil olduğunu bildiği zaman o âyetten veya sûreden neyin kastedildiğini anlar ve yaptığı yorum, âyetin sınırlarını aşmaz ama aksi durumda, yani insanın âyetin hangi şartlarda inzâl edildiğini bilmemesi halinde, artık o âyetle ilgili değişik ihtimaller (evcüh/vücûh) ortaya çıkacak ve herkes farklı görüşleri benimser olacaktır."[11]

Buradan çıkarabileceğimiz en sade netice, Kur'an'ın vahyedildiği dönemde yaşamayan insanların, onu doğru bir şekilde anlayabilmek için nüzûl şartlarını araştırmak gibi bir vazifeyle mükellef olduklarıdır.

b) Ancak bugün Kur'an metnini bir mushaf olarak eline alan bizler için durum farklıdır; zira artık bizim için onu anlamak önemli bir **mesele** haline gelmiştir, çünkü bizler Kur'an metnine, bağlamından kopuk bir mushaf olarak muhatap olmak durumundayız. Bir sözün hangi bağlamda söylendiği bilinmeden o sözü anlamaya kalkmak, nereden bakılırsa bakılsın, yanlış anlama riskini beraberinde getirir.[12] İşte ilk dönemde vahye muhatap olanlar dışında Kur'an'ı anlamaya ve yorumlamaya çalışan herkesin yanlış anlama tehlikesinden emin olmak için, mümkün mertebe bu **bağlamı** dikkate alması gerekir. Bağlam ise, sadece ifadelerin siyak ve sibakıyla belirlenmez, çok daha geniş bir alanı içerir.[13]

10 Ebû İshak eş-Şâtıbî, *el-İ'tisâm*, thk. Ebû Ubeyde b. Hasan, Riyad, ts, III, 147 (9. Bab).

11 Şâtıbî, *el-İ'tisâm*, III, 147-148.

12 Süleyman Gezer, *Sözlü Kültürden Yazılı Kültüre Kur'an*, Ankara 2008, s. 258.

13 Gezer, s. 257.

Âyetlerin bağlamı ifadesinden kastedilen şey, esbâb-ı nüzûl çerçevesinde nakledilen rivayetlerle de sınırlı değildir. Üstelik esbâb-ı nüzûl adı altında aktarılan rivayetler, senet kriterleri açısından olduğu kadar muhteva açısından da birçok problem barındırmaktadır.[14]

Bu çerçevede bizim **bağlam ya da nüzûl şartları ifadesiyle kastettiğimiz şey, Hz. Peygamber'in, on üç yılı Mekke'de, on yılı Medine'de süren daveti ve bu süre boyunca yaşanan olaylar** hakkındaki mâlûmatların yanı sıra, o günkü Arap toplumunun din, kültür, gelenek ve yaşam tarzlarına ilişkin bilginin mümkün mertebe bütün kaynaklardan toplanması ve vahyin inzâl edildiği ortamın olabildiğince detaylı olarak tasvir edilmesidir. Bunun sağlanması için de sadece esbâb-ı nüzûl verileri değil, başta bizzat Kur'an'ın kendisi ve ona ilâveten siyer ve hadis kaynakları olmak üzere, bu alanda veri sağlayacak her türlü kaynağa başvurmak gerekmektedir.

4. Kur'an'ın Dil ve Üslûp Özellikleri

a) Kur'an'ın anlatım üslûbundaki çeşitlilik/zenginlik, çoğu Kur'an araştırmacısının bu çeşitliliğin ardındaki **anlam sadeliğini gözden kaçırmasına sebep olmuştur.** Aynı konu değişik sûrelerde birbirinden oldukça farklı üslûplarla anlatıldığı için, Kur'an okuyucusu bu anlatımların her birinde farklı konuların anlatıldığını düşünebilir.

"Mümin, müttaki, muhsin, muhlis, muslih, kānit, âbid, sâbir, sâdık, tâib" gibi birçok ifade, Hz. Muhammed'in Allah tarafından gönderildiğine ve Kur'an'ın ona Allah tarafından vahyedildiğine iman edenleri; buna karşılık "münkir, kâfir, zalim, fâsık, cahil, hain, fâcir, mubtıl, ḫâsir" gibi birçok ifade ise Hz. Muhammed'in peygamberliğini ve Kur'an'ın ilâhî kaynaklı olduğunu reddedenleri ifade etmektedir.

İki zıt insan tipinden bu kadar farklı kelimelerle söz ediliyor olması, kullanılan her bir kelimede başka özellikler aramak gibi beyhûde çabalara sebep olmuştur. Oysa Kur'an'ın nüzûl çağında yaşayan bir insan gözüyle ona bakabilmeye çalışmak ve bu ifadelerin o anda ne anlama geldiğini, gelmiş olabileceğini düşünmek gerekmektedir.

b) Kur'an üslûbunun bir özelliği de sık tekrarlardır. Öyle ki Kur'an'ın tamamının, **tevhit inancını** anlattığını söyleyebiliriz. Nitekim İslâm bilginleri Kur'an'ın ana

14 Ahmed b. Hanbel'in, "üç şeyin senedi sağlam değildir; tefsir, melâhim ve meğâzî" sözü, bu duruma işaret etmektedir (bk. İbn Teymiyye, Takıyyüddin Ahmed b. Halîm, *Mukaddime fi usûli't-tefsir*, thk. Adnan Zerzûr, Kahire 1972, s. 59).

konularını; tevhit, nübüvvet, mebde, mead olarak ifade etmişlerdir ki bunların tamamı, tevhide irca edilebilir hususlardır. Ancak Kur'an üzerinde çalışan bazı kimseler, "tekrar"ın bir eksiklik olduğu zannıyla Kur'an'da yer alan tekrarları "izah etmeye" (!), her bir tekrarın "hikmet"ini ve sırlarını (!) tespit etmeye çalışmışlardır.

Kanaatimize göre bu yaklaşım gayet hâlisane olmakla beraber, usul itibariyle yanlıştır, çünkü her şeyden önce **Kur'an bir metin değil, bir kelâmdır (konuşma).** Üstelik bu konuşma yaklaşık yirmi üç yıl gibi uzun bir zaman zarfında gerçekleşmiştir. Hz. Ebû Bekir döneminde, sırf "muhafaza" endişesiyle toplanıp mushaf haline getirilmesi, onu hitap olmaktan çıkarıp metin haline getirmez. Zira kelamın "mushaf" haline gelmesi, onun mahiyeti ile değil, şekli ve muhafazası ile ilgili bir tasarruftur. **Kelâmda (konuşma) tekrar, tamamen doğal bir durumdur.** Konuşanın (mütekellim) Allah olması, durumu değiştirmez, çünkü konuşurken bazı şeyleri tekrar etmek bir eksiklik değildir. Aksine bu, konuşmanın doğasında olan bir özelliktir. Diğer taraftan konuşulan konu aynı olduğu zaman, tekrar bir zaruret haline gelmektedir. On üç yıllık Mekke dönemi boyunca müşriklerin Hz. Peygamber'e yönelik itirazları ve şirk inancı değişmemiştir. Bu durumda **Kur'an'ın; tekrara düşmemesi için, şirkin yanlışlığını ve Hz. Muhammed'in Allah'ın peygamberi olduğunu ifade eden birkaç cümle söyleyip konuyu kapatması gerekirdi.** Ne var ki on üç yıl boyunca tevhit-şirk tartışması devam etmiş, bu sebeple de **Kur'an bu temel konuyu her defasında farklı olaylarla, örneklerle, üslûplarla dile getirmiş** ve böylece Hz. Peygamber'e müşrikler karşısında destek olup yol göstermiştir. Onlarca defa müşrikleri âhiretle uyarmış, müminlere sabır tavsiye etmiş, onlara cennet müjdesi vermiş, geçmiş peygamberlerin kıssalarından kesitler anlatarak her iki tarafa dersler aktarmıştır. Ama bütün bu tekrarların ardında konu hep aynıdır. Bu durum gözden kaçırılınca, her tekrarda farklı bir mâna (!) aranmakta, **"Kur'an'a yeni konular ilâve etme"** anlamına gelebilecek yaklaşımlar bile ortaya çıkabilmektedir.

c) Biz bu ve benzeri gerekçelerden yola çıkarak, Kur'an'ın lafızlarını birebir çevirmedik, her bir âyetin inzâl edildiği ortamda nasıl anlaşıldığını ve uygulandığını anlamaya, vardığımız anlamı da, Türkçe okuyucusunun en doğru şekilde anlayabilmesi için olabildiğince sade bir dille ifade etmeye çalıştık. **Yaptığımız çevirinin, âyetin lafızlarıyla bire bir örtüşmesine değil, oradan anlaşılan mânayı en doğru şekilde yansıtmasına önem verdik. Bir cümleyi bir paragrafla, bir paragrafı bir cümle ile karşıladığımız yerler oldu.**

Yöntemimiz, âyetlerin lafızlarında yer almayan ifadelerin tercümede kullanılması sebebiyle, ilk bakışta yadırganabilir; ancak bizim burada yaptığımız şey, birebir lafzi

tercüme değil, tefsirî tercümedir; **Taberî'nin yaptığının hemen hemen aynısıdır.** Nitekim Taberî, bu tür bir itiraza cevap verirken, konuşma sırasında muhatap tarafından kolaylıkla anlaşılan hususların hazfedilmesinin Arap dilinde bir gelenek olduğunu ifade etmektedir.[15] Bu yöntem özellikle Taberî'nin tarzı olmakla beraber, diğer müfessirlerde de benzer açıklamaları görmek mümkündür.

Örnek olarak Râzî'nin, Âl-i İmrân sûresinin 181. âyetiyle ilgili olarak yaptığı açıklamaları vermek mümkündür. Söz konusu âyette lafzan, yahudilerin "**Allah fakirdir, bizler ise zenginiz**" dedikleri aktarılmaktadır. Oysa bu ifadeyi bu şekilde tercüme etmek, sadece **eksik tercüme** olmakla kalmayacak, aynı zamanda "**yanlış tercüme**" olacaktır, çünkü aslında âyetin söylediği şey başkadır. Yahudiler gerçekte Allah'ın fakir olduğunu değil, bu sözü söyleyerek kendilerince Hz. Peygamber'i ve müminleri alaya almaktadırlar. Nitekim Râzî bu hususu şu şekilde tespit etmektedir:

وَالْأَظْهَرُ أَنَّهُمْ قَالُوهُ عَلَى سَبِيلِ الطَّعْنِ فِي نُبُوَّةِ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. يَعْنِي لَوْ صَدَقَ مُحَمَّدٌ فِي أَنَّ الْإِلَهَ يَطْلُبُ الْمَالَ مِنْ عَبِيدِهِ لَكَانَ فَقِيرًا، وَلَمَّا كَانَ ذَلِكَ مُحَالًا ثَبَتَ أَنَّهُ كَاذِبٌ فِي هذه الْإِخْبَارِ، أَوْ ذَكَرُوهُ عَلَى سَبِيلِ الِاسْتِهْزَاءِ وَالسُّخْرِيَةِ. فَأَمَّا أَنْ يَقُولَ عَاقِلٌ مِثْلَ هَذَا الْكَلَامِ عَنِ اعْتِقَادٍ فَهُوَ بَعِيدٌ.

"Âyette bâriz bir şekilde ortaya çıkan şudur ki yahudiler bu sözü, Hz. Peygamber'i eleştirmek üzere söylemişlerdir. Bununla demek istedikleri şudur: Eğer Muhammed, Allah'ın, kullarından infak istediği konusunda doğru söylüyorsa o zaman demek ki Allah fakirdir. Allah fakir olamayacağına göre demek ki Muhammed, Allah'tan getirdiğini söylediği bu haberler konusunda yalancıdır. Bir başka ihtimal de yahudilerin bunu sırf müminlerle alay etmek amacıyla söylemiş olmalarıdır. Bunun dışında, aklı başında herhangi bir insanın böyle bir sözü inanarak söylemesini düşünmek mümkün değildir."

Yine ehlinin bildiği üzere Taberî, hemen her âyetten önce "يقول تعالى ذكره" "Yüce Allah buyuruyor ki" ifadesiyle başlayan ve yukarıda verdiğimiz örnekteki gibi devam eden bir veya birkaç cümle ile o âyetin "anlamı"nı ortaya koymakta, ardından da farklı

---

15 Taberî'nin ifadesi şöyledir: [illegible]

"Eğer itiraz eden kişi, buradaki 'deyiniz' ifadesini nereden çıkar-dın da anlam senin dediğin gibi oldu? diye soracak olursa ona şöyle denilir: Araplar dinleyicinin, konuşulanlardan hareketle hazfedileni kolaylıkla anlayacağı hususunda bir şüphe olmadığı durumlarda, sözün zâhirinden yeterince anlaşılan hususları da-de etmemek gibi bir âdete sahiptirler" (bk. Taberî, Câmiu'l-beyân [illegible] I-XXV, thk. A. Türkî, Kahire 2001, I, 139-140).

görüş ve rivayetlere geçmektedir. Biz de, başta Taberî'nin bu cümleleri olmak üzere, diğer tefsir kaynaklarından, rivayetlerden, hadis külliyatından ve lugatlardan istifade ederek âyetlerin anlamlarını olabildiğince tespit etmeye çalıştık ve ulaştığımız anlamı verirken bu anlamı lafza mahkûm etmedik.

Esasen yukarıda ifade edildiği gibi Cumhuriyet döneminde yazılan ilk tefsirlerden *Hulâsatü'l-beyan*'ın müellifi Mehmed Vehbi Efendi'nin mealdeki yöntemi de bizimkine örnek teşkil edecek tarzdadır. Meselâ Hucûrât sûresinin ilk âyetini "يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تُقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيِ اللَّهِ وَرَسُولِهِ" şöyle tercüme etmiştir: "Ey Allah'ın vahdaniyetine iman ve resulünün risâletini tasdik eden müminler! Gerek umûr-ı harpte, gerek umûr-ı dinde Allah Teâlâ ve resulü hükmetmezden evvel re'yinizi takdimde acele etmeyin!"[16]

Görüldüğü gibi Mehmed Vehbi Efendi, âyeti çevirirken tefsirî yöntem izlemiş, lafızların birebir çevirisini değil mefhumun özetini sunmuştur. Bizim izlediğimiz yöntem de budur. Mehmed Vehbi Efendi'den daha önce Osman Zeki Bey'in hazırladığı *Tefsirli Kelâm-ı Kadîm* adlı çalışmada, mushaf kenarında verilen çeviride de bizim benimsediğimiz yöntem izlenmiştir. Bir örnek olarak Fetih sûresinin ilk âyetine verilen şu çeviriyi göstermek mümkündür; " إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُبِينًا " (Ya Muhammed! Biz seninçün (senin için) tahkiki zâhir ve âşikâr Mekke fethine sebep ve mukaddime olan sulhu hükmettik.)[17]

Osmanlıca tefsirde bu şekilde çevrilen âyet, günümüzdeki meallerde "Biz sana apaçık bir fetih yolu açtık" (vb.) şeklinde çevrilmektedir. Görüldüğü üzere bizim çalışmamız, mevcut meal anlayışını değil, Osmanlı döneminde mütedâvil olan bu tefsirî izah tarzını esas almaktadır.

Bizim takip ettiğimiz yöntemin Arap dünyasında da son dönemde oldukça rağbet gördüğünü belirtelim. Meselâ el-Ezher Üniversitesi'nde yapılan *el-Müntehâb*'da[18] ve kaynakçada tam künyelerini verdiğimiz *el-Muîn* (Ahmet el-Mekkî), *et-Tefsîrü'l-vâdıh* (Hicâzî), *et-Tefsîrü'l-müyesser* (Heyet), *Safvetü'l-beyân* (Mahlûf) gibi çalışmalarda da bu yöntem izlenmiş, hem âyetlerin özlü anlamı verilmiş hem de anlatımda hitap tarzı kullanılmıştır.

---

16 Konyalı Mehmed Vehbi Efendi, *Büyük Kur'ân Tefsiri (Hulâsatü'l-beyân)*, Üçdal Neşriyat, İstanbul 1969, XII-XIV, 5478.

17 Osman Zeki Bey, *Tefsirli Kelâm-ı Kadîm*, Nezâret-i Maârif-i Umûmiyye, İstanbul 1295/1878, 510.

18 Bu çalışma için bk. http://elazhar.com/qurana/def1.asp (5 Mayıs 2013)

5. Dipnot ve Referanslar Hakkında

a) Burada kullandığımız 4000 civarında referans ve açıklama notunu çalışmamızın, klasik tefsirin özlü bir sunumu olduğunun ehlince farkedilmesi maksadıyla yazdık. Meselenin bu boyutuyla ilgilenmeyen okuyucular, dipnotlara başvurmadan, tamamen metne odaklanabilirler. Zira bu dipnotlar, -bazı çalışmalarda olduğu gibi- metnin anlaşılması için değil, tercih ettiğimiz görüşlerin mesnet ve gerekçeleri ve ek bilgi mahiyetindedir. İleride bu referansların büyük ölçüde hazfedilerek dipnotsuz olarak okuyucuya takdimi de mümkün olabilir.

b) Çalışmalarımız sırasında tefsir ve lugatlardan yaptığımız alıntıları belirtmek üzere kullandığımız dipnotlarda cilt ve sayfa numarası belirtilmemiştir. Bunun sebebi ise, hem akademik yazım usulüne göre verilen dipnotların çok fazla yer tutması, hem de okuyucu için külfet getirmesi ve tercih edilmesini gerektirecek herhangi bir meziyete sahip olmamasıdır. Meselâ Taberî tefsirinin -bildiğimiz kadarıyla- beş farklı baskısı bulunmaktadır. Eğer bu tefsirden yaptığımız bir alıntıyı, herhangi bir baskıyı esas alarak cilt ve sayfa numaralarını belirterek verecek olsaydık, okuyucunun bu referansı tahkik etmesi için bizim kullandığımız baskıyı bulması zorunlu olacaktı.

Oysa bilindiği üzere (Derveze ve Câbirî tefsirleri gibi birkaç istisna dışında) bütün tefsirler, mushaf sırasını esas alarak yazılmıştır. Dolayısıyla bir tefsirden yapılan alıntının tahkik edilmesi için en kolay yöntem, o alıntının hangi âyetin tefsirinde geçtiğini belirtmektir. Böylece okuyucu, elinde ilgili tefsirin hangi baskısı bulunuyorsa bulunsun, ilgili âyete bakarak referansımızı kolaylıkla tahkik edebilecektir. Hatta bu yöntemle tefsirlerin çeşitli bilgisayar programlarındaki nüshalarından da istifade etmek mümkün olacaktır.

Yine aynı sebeple, tefsir kaynaklarını sadece müfessir adı zikrederek vermekle yetindik. Buna göre meselâ "Taberî" ya da "bk. Taberî" şeklindeki bir dipnot, hangi âyetin ilişiğinde yer alıyorsa, Taberî'nin *Câmiu'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Kur'ân* adlı tefsirinde o âyetin açıklamasına gönderme yapılıyor olmaktadır. Aynı şey Râgıb el-İsfahânî'nin *el-Müfredât*'ı ve benzeri lugatlar için de geçerlidir. Tefsir ve lugatlar dışındaki kaynaklarda ise akademik yazımdaki usul takip edilmiştir.

Bunun yanı sıra, her sûre, ihtiva ettiği konulara göre kendi içinde bölümlere ayrılmış, her bölümü yansıtacak ara başlıklar kullanılmıştır. Böylece ana temaların okuyucu tarafından kolaylıkla takip edilmesi hedeflenmiştir. Anlatım kolaylığı sağladığını düşündüğümüz bu yöntem, Arap dünyasında yapılan bazı son dönem çalışmalarında da (Hicâzî, Câbirî vb.) kullanılmıştır.

6. Bu Çalışmanın Bir Diğer Özelliği

Âyetleri anlamaya çalışırken klasik tefsirlerde yer alan rivayet ve yorumların dışına çıkmamaya özen gösterdik, çıkmak durumunda kaldığımızda ise kanaatimizin ardındaki sâikleri ortaya koyduk. **Hiçbir sonuca varamadığımız, anlayamadığımız âyetler de oldu, bunları anlamış gibi davranmadık**, metinde klasik yorumlardan birini verdik ve dipnotta o âyeti anlamadığımızı, bununla beraber klasik yorumlara katılmadığımızı sebepleriyle birlikte belirttik ve kendimizin de bir başka anlama ulaşamadığımızı açıkça ifade ettik.

Klasik tefsirlerde kabul gören hâkim görüşlerin dışında bir fikre sahip olduğumuz durumlarda, kendi düşüncemizin yeterli ölçüde müdellel olduğunu düşündüğümüz yerlerde, görüşümüzü metinde verip dipnotlarda açıklamalar yaptık. Kanaatimizi yeterince müdellel kılamadığımız yerlerde ise, metinde klasik görüşü yazıp, dipnotta kendi kanaatimizi bir vecih olarak okuyucunun takdirine sunduk.

Daha genel anlamda, bütün âyetlerin anlamlarını içerecek şekilde söylemek gerekirse, çalışmalarımız neticesinde ulaştığımız kanaatlerin insanî zaaflarla mâlûl olabileceğini, bütün dikkatimize rağmen yanılabileceğimizi, içerisinde yetişip yaşamakta olduğumuz kültürel ortamın belirleyiciliğinden kaynaklanan sübjektif yorumlara meyletmekten kurtulamadığımız hususlar olabileceğini, bizi "biz" yapan "sınırlı ve kusurlu" oluşumuzu aşamayacağımızı hiçbir zaman aklımızdan çıkarmadık. Kanaatlerimizden en emin olduğumuz durumlarda bile kendimizi şaşmaz-yanılmaz görmedik, doğrusunu daima Allah'ın bildiğini (gelişigüzel bir söz olarak değil, içtenlikle ve inanarak) sık sık tekrarladık. Bütün bu zaaflara karşı bizi mâzur kılacağına inandığımız şey **emeğimiz** ve **niyetimizdir.**

İnşallah bu çalışma okuyucusuyla buluştuğunda maksat hâsıl olacaktır.

Prof. Dr. Hasan ELİK
Muhammed COŞKUN

İstanbul, Mayıs 2013

KAYNAKLAR

I. TEFSİR

Abduh, Muhammed, *Tefsîru cüz'i 'amme*, Beyrut 1989.

Âişe Abdurrahman bintü'ş-Şâtî, *et-Tefsîrü'l-beyânî li'l-Kur'âni'l-Kerim*, Kahire, ts.

Âlûsî, Ebü'l-Fazl Şehâbeddin Mahmûd (ö.1270/1853), *Rûhu'l-meânî fi tefsîri'l-Kur'âni'l-azîm ve's-seb'i'l-mesânî*, Beyrut, ts.

Ateş, Süleyman, *Kur'an-ı Kerim Tefsiri*, İstanbul 1995.

Beyzâvî, Kādî Nâsırüddin Ebû Saîd Abdullah b. Ömer b. Muhammed eş-Şîrâzî (ö. 791/1388), *Tefsîrü'l-Beyzâvî Envârü't-tenzil ve esrârü't-te'vil*, İstanbul, ts.

Bikāî, Burhâneddin Ebü'l-Hasan b. İbrâhim b. Ömer (ö. 885/1480), *Nazmü'd-dürer fî tenâsübi'l-âyâti ve's-süver*, thk. M. Umrân el-A'zamî ve diğerleri, Kahire 1984 (baskı bilgileri son cildin sonundadır).

Câbirî, Muhammed Âbid, *Fehmü'l-Kur'âni'l-Hakîm*, Beyrut 2008.

Cübbâî, Ebû Ali (ö. 303/915), *Tefsiru Ebi Ali el-Cübbâî*, Beyrut 2007 (Mevsûâtü tefâsîri'l-Mu'tezile-3).

Derveze, Muhammed İzzet, *et-Tefsîrü'l-hadis*, Tunus 2008.

Ebû Bekir el-Esam, Abdurrahman b. Keysân (ö. 225/839), *Tefsîru Ebi Bekir el-Esam*, Beyrut 2007 (Mevsûâtü tefâsîri'l-Mu'tezile-1-2).

Ebû Hayyân, Muhammed b.Yûsuf el-Endelüsî (ö. 745/1344), *Tefsîrü'l-bahri'l-muhît*, thk. Â. Ahmed Abdülmevcûd ve diğerleri, Beyrut 1993.

Ebü'l-Kasım, el-Kâ'bî el-Belhî (ö. 319/931), *Tefsiru Ebi'l-Kāsım el-Kâ'bî*, Beyrut 2009 (Mevsûâtü tefâsîri'l-Mu'tezile-4).

Ebû Müslim, Muhammed b. Bahr el-İsfahânî (ö. 322/933), *Tefsiru Ebi Müslim*, Beyrut 2007.

Ebü's-Suûd, Muhammed b. Muhammed b. Mustafa el-İmâdî (ö. 982/1574), *İrşâdü'l-akli's-selim ilâ Mezâya'l-Kur'âni'l-Kerim*, Beyrut 1990.

Ebû Ubeyde, Ma'mer b. Müsennâ et-Teymî (ö. 210/825), *Mecâzü'l-Kur'ân*, thk. Fuat Sezgin, Kahire, ts.

Elmalılı, Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul 1979.

Ferrâ, Ebû Zekeriyyâ Yahyâ b. Ziyâd (ö. 207/822), *Meâni'l-Kur'an*, Beyrut [illegible]

Fîrûzâbâdî, Muhammed b. Ya'kub (ö. 817/1414),
Tenvîrü'l-mikbâs min Tefsiri İbn Abbas, Beyrut 1992.
Hicâzî, Muhammed Mahmûd, et-Tefsîrü'l-vâdıh, Beyrut 1982.
İbnü'l-Arabî, Ebû Bekir Muhammed b. Abdullah (ö. 543/1148),
Ahkâmü'l-Kur'ân, thk. Ahmed Abdülkâdir Atâ, Beyrut 2003.
İbn Acîbe, Ebü'l-Abbas Ahmed b. Muhammed,
el-Bahrü'l-medîd fî tefsîri'l-Kur'âni'l-mecîd, Beyrut 2005.
İbn Âşûr, Muhammed Tâhir, Tefsîrü't-tahrîr ve't-tenvîr, Tunus 1984.
İbn Atıyye, Ebû Muhammed Abdülhak b. Gâlib (ö. 546/1151),
el-Muharrerü'l-vecîz fî tefsîri'l-Kitâbi'l-Azîz, thk. Abdullah b. İbrâhim el-Ensârî-Abdülâl es-Seyyid İbrâhim, Riyâsetü'l-mehâkim eş-şer'iyye, Katar, ts.
İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec Abdurrahman b. Ali b. Muhammed (ö. 597/1200),
Zâdü'l-mesîr fî ilmi't-tefsîr, Beyrut-Dımaşk 1984.
İbn Ebî Hâtim, Abdurrahman b. Muhammed b. İdrîs er-Râzî (ö. 327/938),
Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm müsneden an Resûlillâhi ve's-sahâbeti ve't-tâbiîn, Riyad 1997.
İbn Kesîr, İmâdüddin Ebü'l-Fidâ İsmâil (ö. 774/1372),
Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm, Beyrut 1970.
Kâdî Abdülcebbâr, Ebü'l-Hasan Ahmed el-Esedâbâdî (ö. 415/1024),
Tefsîrü'l-Kâdî Abdülcebbâr (et-Tefsîrü'l-kebîr), Beyrut 2009 (Mevsûâtü tefâsîri'l-Mu'tezile-6).
Tenzîhu'l-Kur'ân ani'l-metâin, Beyrut, ts.
Kurtubî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Ensârî (ö. 671/1272),
el-Câmiu li-ahkâmi'l-Kur'ân, thk. Abdürrezzâk el-Mehdî, Beyrut 2007.
Mahlûf, Hasaneyn Muhammed, Safvetü'l-beyân li meâni'l-Kur'ân, Ebûzabî, ts.
M. Ali, Mevlânâ,
Kur'ân-ı Kerim Tercümesi ve Meali (çev. Ender Gürol), Ahmediyye Anjuman Isha'at Islam Lahore Inc, USA 2008.
Mâtürîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Mahmûd (ö. 333/944),
Te'vîlâtü ehli's-sünne, thk. Bekir Topaloğlu ve diğerleri, İstanbul 2005.
Mâverdî, Ebü'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Habîb (ö. 450/1058),
en-Nüket ve'l-uyûn, Beyrut, ts.
Mehmed Vehbi, Konyalı, Büyük Kur'an Tefsiri: Hulâsatü'l-beyân, İstanbul 1966.
Merâgî, Ahmed Mustafa, Tefsîrü'l-Merâgî, Kahire 1946.
Menâr, M. Reşid Rızâ, Tefsîrü'l-menâr, Kahire 1947.

Mevdûdî, Ebûla'lâ,
Tefhîmü'l-Kur'ân, (çev. M. Han Kayanî ve diğerleri), İstanbul 1996.

Muîn, Mecd b. Ahmed Mekki, *el-Muîn alâ tedebbüri'l-kitâbi'l-mübîn*, Suud 2006.

Mukâtil b. Süleyman (ö. 150/767),
Tefsîru Mukâtil b. Süleyman, thk. Ahmed Ferîd, Beyrut 2003.

Nesefî, Ebü'l-Berekât Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd (ö. 701/1301),
Medârîku't-tenzîl ve hakâiku't-te'vîl, nşr. Muhammed Emin Demc
ve ortakları (Hâzin tefsiri kenarında), Beyrut, ts.

Öztürk, Mustafa,
Kur'ân-ı Kerim Meali, Anlam ve Yorum Merkezli Çeviri, Ankara 2008.

Râzî, Fahreddin b. Allâme Ziyâeddin Ömer (ö. 606/1210),
Mefâtîhi'l-ğayb, Beyrut 2009.

Semîn el-Halebî, Ahmed b. Yûsuf b. Abdüddâim (ö. 756/1355)
ed-Dürrü'l-masûn fi ulûmi'l-kitâbi'l-meknûn,
thk. Ahmed Muhamed el-Harrâd, Dımaşk, ts.

Süyûtî, Celâleddin (ö. 911/1505), *ed-Dürrü'l-mensûr fi't-tefsîri bi'l-me'sûr*,
thk. Abdullah b.Abdülmuhsin et-Türkî, Kahire 2003.

Şevkânî, Muhammed b. Ali (ö. 1250/1834),
*Fethu'l-kadîr el-câmi' beyne fenneyi'r-rivâye ve'd-dirâye
min ilmi't-tefsir*, Beyrut, ts.

Şeyhzâde Muhammed b. Muslihuddin Mustafa el-Kocevî (ö. 951/1544),
Hâşiyetü Muhyiddin Şeyhzâde alâ tefsiri'l-Kâdî el-Beyzâvî, Beyrut 1999.

Tabâtabâî, Muhammed b. Hüseyin (ö. 1402/1981),
el-Mizân fi tefsiri'l-Kur'ân, Beyrut 1973.

Taberi, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerir (ö. 310/922),
Câmiu'l-beyân fi te'vili'l- Kur'ân, Beyrut 2005.

Tabersi, Ebû Ali Eminuddin Fazl b. Hasan b. Fazl (ö. 548/1153),
Mecmau'l-beyân fi tefsiri'l-Kur'ân, Beyrut, 1995.

Teysir, Abdurrahman b. Nâsır es-Sa'di,
Teysiru'l-kerimi'r-rahmân fi şerhi kelâmi'l-mennân, Kahire 2000

Vâhidi, Ebü'l-Hasan Ali b. Ahmed (ö. 460/1067),
el-Vasît fi tefsiri'l-Kur'ân, thk. Âdil Ahmed Abdulmevcûd ve diğerleri,
Beyrut 1994.

Zeccâc, Ebû İshak İbrâhim b. Serrî (ö. 311/923)
Meâni'l-Kur'ân ve i'râbuhû, thk. Abdulcelil Şelebi, Beyrut 1988

Zemahşerî, Ebü'l-Kāsım Cârullah Mahmûd b. Ömer b. Ahmed (ö. 538/1143), *el-Keşşâf an hakāikı gavâmidi't-tenzîl ve uyûni'l-ekāvîl fî vücûhi't-te'vîl*, Beyrut 1995.

Zübde, Muhammed Süleyman Abdullah el-Eşkar, *Zübdetü't-tefsîr*, Amman 2006.

II. HADİS

Aynî, Bedreddin Ebû Muhammed Mahmûd b. Ahmed (ö. 855/1451), *Umdetü'l-kārî fî şerhi sahîhi'l-Buhârî*, nşr. Abdullah Mahmûd Muhammed Ömer, Beyrut 2001.

Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855), *el-Müsned*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir-Hamza Ahmed ez-Zeyn, Kahire 1995.

Buhârî, Muhammed b. İsmâil b. İbrâhim (ö. 256/869), *el-Câmiu's-Sahîh (Sahîh-i Buhârî)*, İstanbul 1310.

Dârekutnî, Ali b. Ömer (ö. 385/995), *Sünenü'd-Dârekutnî*, neşr: Şuayb el-Arnaût, Beyrut 2004.

Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî el-Ezdî (ö. 275/888), *Sünenü Ebî Dâvûd*, nşr. İzzet Abdüddeâs-Âdil es-Seyyid, Beyrut 1997.

İbn Hacer, Ahmed b. Ali İbn Hacer el-Askalânî (ö. 850/1449), *Fethu'l-bârî bi şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, thk. Ebû Kuteybe Nazar Muhammed el-Fâryâbî, Riyad 2005.

İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî (ö. 275/888), *Sünenü İbn Mâce*, thk. M. Fuâd Abdülbâki, Beyrut, ts.

Kastalânî, Şehâbeddin Ahmed b. Muhammed, *İrşâdü's-sârî ilâ Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, Bulak 1324.

Mâlik b. Enes (ö. h. 179), *el-Muvattâ'*, thk. Müslim b. Îd el-Hilâlî, Suud 2003.

Müslim, Ebü'-Hasan Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî (ö. 261/874), *Sahîh-i Müslim*, Kahire 2005.

Nesâî, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb (ö. 303/915), *es-Sünenü'l-kübrâ (Sünen-i Nesâî)*, thk. Hasan Abdülmun'im Şelebî, Beyrut, ts.

Taberânî, Ebü'l-Kāsım Süleyman b. Ahmed (ö. 360/970), *el-Mu'cemü'l-evsat*, thk. Târık b. Muhammed-Abdülmuhsin İ. el-Hüseynî, Kahire 1995.

Tirmizî, Ebû Îsâ Muhammed b. Îsâ b. Sevre (ö. 279/892), *el-Câmiu's-sahîh (sünen-i Tirmizî)*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, Mısır 1968.

III. SİYER ve TARİH

Abbas, Fazl Hasan, *Kasasu'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Ürdün 2000.

Ali, Cevâd, *el-Mufassal fî târîhi'l-arab kable'l-İslâm*, Bağdat 1993.

Âlûsî, es-Seyyid Mahmûd Şükrî el-Bağdâdî (ö. 1342/1923),
Bulûğu'l-ereb fî ma'rifeti ahvâli'l-Arab, Beyrut 2009.

Berrû Tevfîk, *Târîhu'l-Arabi'l-kadîm*, Dımaşk 1996.

Cârim, Muhammed Nu'mân, *Edyânü'l-Arab fi'l-Câhiliyye*, Mısır 1923.

Hüseyin eş-Şeyh, *el-Arab kable'l-İslâm*, İskenderiye, ts.

İbn Habîb, Ebû Ca'fer Muhammed (ö. 245/859), *el-Muhabber*, Beyrut, ts.

İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdülmelik (ö.183/799),
Sîretü'n-nebî, thk. M. Fethî es-Seyyid, Tanta 1995.

İbn İshak, Muhammed b. İshak b. Yesâr,
Sîretü İbn İshak, nşr. Muhammed Hamîdullah, Konya 1981.

Makdisî, Mutahhar b. Tâhir Ebû Nasr el-Mutahhar b. Tâhir (ö. 355/965),
Kitâbü'l-Bed'i ve't-târîh, nşr. Clement, Huart, Paris 1899-1919.

Sibâî, Ahmed, *Târîhu Mekke*, Riyad 1999.

IV. SÖZLÜK

Askerî, Ebû Hilâl, *el-Furûk fi'l-luga*, thk. Beyrut 1983.

Cevherî, İsmâil b. Hammâd (ö. 393/1002), *es-Sıhah Tâcü'l-luga ve sıhahu'l-Arabiyye*,
thk. Ahmed Abdülgafûr Attâr, Beyrut1984.

Ebü'l-Bekā, Eyyûb b. Mûsâ el-Hüseyin el-Kefevî (ö. 1094/1682),
el-Külliyât, mu'cem fi'l-mustalahât ve'l-furûk el-lugaviyye, Beyrut 1993.

Ezherî, Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed (ö. 370/980),
Tehzîbü'l-luga, thk. A. en-Neccâr ve diğerleri, Mısır 1964.

Ferâhîdî, Ebû Abdurrahman el-Halîl b. Ahmed (ö. 170/786),
Kitâbü'l-Ayn "Müretteben alâ hurûfi'l-mu'cem",
tertip ve thk. Abdülhamîd Henedâvî, Beyrut 2002.

İbn Fâris, Ebü'l-Hüseyin Ahmed b. Fâris b. Zekeriyyâ (ö. 395/1004),
Mekâyisü'l-luga, thk. Abdüsselâm Muhammed Hârûn, Beyrut 1979.
Mücmelü'l-luga, thk. Züheyr Abdülmuhsin Sultân, Irak 1982.

İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim (ö. 276/889),
Te'vîlü müşkili'l-Kur'ân, thk. es-Seyyid Ahmed Sakr, Kahire 2006.

İbn Manzûr, Cemâleddin Muhammed b. Mükerrem (ö. 711/1311),
Lisânü'l-Arab, thk. Abdullah Ali el-Kebîr ve diğerleri, Kahire, ts.

İbn Sîde, Ali b. İsmâil (ö. 458/1065),
el-Muhassas, Beyrut, ts. *el-Muhkem ve'l-muhît el-a'zam fi'l-luga*,
thk. Abdüssettâr Ahmed Ferrâc, 1958.

Râgıb el-İsfahânî, Ebü'l-Kāsım Hüseyin b. Muhammed (ö. 502/1108),
el-Müfredât fi garîbi'l-Kur'ân, thk. Muhammed Halîl Aytânî, Beyrut 2005.

Semin el-Halebî, Ahmed b. Yûsuf b. Abduddâim (ö. 756/1355),
Umdetü'l-huffâz fî tefsîri eşrefi'l-elfâz, thk. M. Uyûnussûd, Beyrut 1996.

Sirevân, Abdülazîz İzzeddîn,
el-Mu'cemü'l-câmi' li garîbi müfredâti'l-Kur'ân, Beyrut 1986.

Zebîdî, Muhammed Murtazâ el-Hüseynî,
Tâcü'l-arûs min cevâhiri'l-kâmûs, thk. Komisyon,
Matbaatü hükûmeti Küveyt, 1965-2001.

V. DİĞER

Gazzâlî, Muhammed b. Muhammed (ö. 505/1111), *el-Vasît fi'l-mezheb*,
thk. Ahmed Mahmûd İbrâhim-Muhammed Temir, Beyrut 1997.

İbn Abdülber, Ebû Ömer Yûsuf b. Abdullah b. Muhammed (ö. 463/1070),
el-İstizkâr el-Câmi' li- mezâhibi fukahâi'l-emsâr,
thk. Abdülmu'tî Emîn Kal'acî, Kahire 1993.

Serahsî, Ebû Bekir Muhammed b. Ahmed b. Ebû Sehl (ö. 450/1058),
el-Mebsût, Beyrut 1989.

İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Saîd (ö. 456/1063),
el-Muhallâ bi'l-eser, thk. Muhammed Münîr ed-Dımaşkî, Mısır 1347.

İbn Kayyim el-Cevziyye (ö. 751/1350),
et-Tibyân fî aksâmi'l-Kur'ân, thk. Abdullah b. Sâlim el-Batati, Cidde, ts.

İbn Teymiyye, Takıyyüddin Ahmed b. Halîm,
Mukaddime fî usûli't-tefsîr, thk. Adnân Zerzûr, Kahire 1972.

Mâtürîdî, *Kitâbü't Tevhîd*, neşr. Fethullah Huleyf, Beyrut 1970.

Meydânî, Abdurrahman Hasan Habenneke,
Kavâidü't-tedebbüri'l-emsel li-Kitâbillâhi azze ve cel, Dımaşk 2009.

Paluvî, Abdülfettâh Hamîd b. Hac,
Zübdetü'l-irfân fî vücûhi'l-Kur'ân, İstanbul, ts.

Şâtıbî, Ebû İshak,
el-Muvâfakât fî usûli'ş-şerîa, nşr. İbrahim Ramazan, Beyrut, 1997.
el-İ'tisâm, thk. Ebû Ubeyde b. Hasan, Riyad, ts.

Zerkânî, Muhammed Abdülazîm
Menâhilü'l-irfân fî ulûmi'l-Kur'ân, Beyrut 1996.

Zerkeşî, Bedreddîn Muhammed b. Abdullah (ö. 794/1391)
el-Burhân fî ulûmi'l-Kur'ân, thk. M. Ebü'l-Fazl İbrâhim, Kahire 1984.

BİRİNCİ SÛRE

FÂTİHA

1. Cüz
1. Süre
Fâtiha

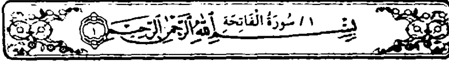
Tevhit inancının kapısı!

Mekke döneminde vahyedilen, âdeta Kur'an'ın açılışı ve özeti niteliğinde olan bu sûrede, tevhidin temel gerekçesi açıkça ortaya konmakta; yaratıcı, nimet verici, dünya ve âhiretin yegâne hükümranı olan Allah'a, doğrudan / vasıtasız kulluk (ibadet) edilmesi gerektiği ifade edilerek, **hiçbir nesneye kutsallık, hiçbir insana beşer üstü bir kudret** ve nitelik atfedilmemesi gerektiği vurgulanmaktadır.

Sûrenin nâzil olduğu dönemde, Kur'an'ın ilk muhatapları olan Mekke müşriklerinin, Allah nezdinde üstün değer sahibi olduğunu düşündükleri bazı kişi ve nesneleri, O'nunla aralarında vasıta kıldıkları dikkate alındığında, "Fâtiha"nın, tevhit inancının âdeta bir beyannâmesi olduğu ortaya çıkar.

Birçok isimle anılan sûre hakkında Hz. Peygamber'in övgü dolu ifadeleri vardır.

Yedi âyetten oluşmaktadır.

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَۙ ﴿٢﴾ اَلرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِۙ ﴿٣﴾ مَالِكِ يَوْمِ الدّ۪ينِۜ ﴿٤﴾

1. Cuz
1. Sûre
Fâtiha 1-4

1. Rahmetiyle sayısız nimetler ihsan eden ve kulluk edilmeye lâyık yegâne mâbut olan Allah'ın yardımıyla![1]

2-4. Allah bütün varlıkların yegâne yaratıcısı ve sahibidir.[2] O, insanlara sayısız nimetler ihsan etmiştir;[3] dünyada ve âhirette O'ndan başka yardım istenecek kudret olmadığı gibi[4], O'ndan başka yardım edebilecek güç de yoktur. Kulluk edilmeye lâyık yegâne mâbut O'dur.[5] O halde O'nun nimetlerine şükrediniz[6] ve sadece O'na kulluk ediniz.

---

1 Besmelenin başındaki "bâ" harfi, istiâne (yardım istemek) anlamı verir (bk. Taberî). Ayrıca burada lafzan söylenmemiş olmakla beraber takdir edilen fiilin (أقرأ, أبدأ "okurum, başlarım"), o fiile taalluk eden isimden sonra gelmesi de, Allah lafzına vurgu ifade eder ve müşriklerin her işe başlarken kendi ilâhlarının adlarını zikretmelerine cevap teşkil eder (bk. Taberî, Zemahşerî).

2 Rab kelimesi Kur'an'da Allah'ın yaratıcılığını ve mâlik oluşunu vurgulamak üzere kullanılır (bk. Taberî).

3 Rahmân kelimesi, insanlar için kullanıldığında şefkat ve merhamet gibi duygusal bir içeriğe sahip olsa da, Allah için kullanıldığında, O'nun sonsuz ikram ve lutuf sahibi olması anlamına gelir (bk. Râğıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "rhm" md.; Râzî). Aynı kökten türeyen rahmân ve rahîm isimleri bazı âlimlere göre aynı anlama gelirken (bk. Taberî), bazı âlimlere göre de rahmân yaratma nimetine, rahîm yaşatma ve diğer nimetlere işaret eder (bk. İbn Acîbe, *el-Bahrü'l-medîd*).

4 bk. Taberî, Zemahşerî.

5 Hamd "şükretmek" anlamına gelmekle beraber sadece "şükürler olsun" gibi bir ifadeye hasredilmesi de doğru değildir. Âlimler bunun hem sözlü hem de fiilî şükür olması gerektiğini vurgulamışlardır ki kulun Allah'a fiilî olarak şükretmesi demek, öncelikle O'na kulluk etmesi, başka şeyleri O'na ortak koşmaması demektir. Nitekim Endülüslü müfessirlerden İbn Atıyye ve İbn Cüzey, "اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ" ifadesinin kelime-i tevhitten daha güçlü bir şekilde tevhit vurgusu taşıdığını ifade etmişlerdir (bk. İbn Atıyye, *el-Muharrar*, İbn Cüzey, *et-Teshîl*).

6 Taberî.

1. Cuz
1. Süre
tiha 5-7

إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ ﴿٥﴾ اِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ ﴿٦﴾ صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ ﴿٧﴾

5. (Ey müminler! Size bu nimetleri ihsan eden rabbinize şöyle dua ediniz):[7] Rabbimiz! Sadece sana kulluk eder,[8] müşrikler gibi başka varlıklardan medet ummayıp yalnızca senden yardım[9] dileriz.[10]

6-7. Bizleri tevhit inancından sapıp peygamberlere düşmanlık ederek ilâhî rahmetten mahrum kalan ve cezaya müstehak olanların[11] durumuna düşmekten muhafaza eyle! Dünyada ve âhirette ilâhî rahmete ve cennet nimetine nâil olan mesut kullardan olabilmek için daima tevhit yolunda sebat etmeye muvaffak kıl.[12]

---

7 Mâtürîdî'nin şu ifadeleri buradaki dua cümlelerinin müminlere bir emir olduğunu, onlardan bu şekilde dua etmelerinin istendiğini göstermektedir: "Bu âyetin başında, gizli bir emir fiili bulunmaktadır ki bu fiil de 'de, söyle' anlamına gelen 'kul' (قل) fiilidir."

8 Râzî bu âyette geçen "Sadece sana kulluk ederiz" ifadesinin, "lâ ilâhe illallah" ile aynı mânada olduğunu ifade etmiştir. Nitekim İbn Abbas, Kur'an'da ibadet (kulluk) kelimesinin her geçtiği yerde "tevhit" anlamına geldiğini söylemiştir (bk. Mâtürîdî).

9 Burada söz konusu olan yardım (istiâne), insanların dünyevî konularda yardımlaşmaları değildir. Kur'an, müminlerin hayırlı işlerde yardımlaşmalarını emretmektedir (bk. Mâide 5/2). Buradaki yardım isteme (istiâne), kişinin herhangi bir varlığa kutsallık atfederek âhirette onun kendisine yardımcı olacağını düşünmesi yani şirk koşmasıdır.

10 Buradan itibaren sûrenin sonuna kadar olan âyetler, dua anlamı içerdikleri için iki türlü anlaşılabilirler. Ya Allah kullarına böyle dua etmelerini, dolayısıyla böyle inanıp böyle davranmalarını söylemektedir ya da haber cümlesi şeklinde emir cümlesi kullanmaktadır. Nitekim En'âm sûresinin başında geçen "Hamd Allah'adır" cümlesinde Taberî, "Başka varlıklara değil, sadece ve sadece Allah'a hamd ediniz, hiçbir şeyi O'na ortak koşmayınız" şeklinde izah yapmakta ve "Bu cümle haber kipinde olmakla beraber, emir anlamındadır" demektedir. Kendi cümlesi şöyledir : "وهذا كلام مخرجه مَخرج الخبر يُنْحَى به نحو الأمر. يقول: أخلصوا الحمد والشكر للذى خَلَقَكم، أيها الناس، وخلق السماوات والأرض، ولا تشركوا معه فى ذلك أحدًا" Fâtiha sûresinde ise cümledeki her bir unsuru tek tek açıklayan ve teknik izahlara giren Taberî, bu açıklamayı yapmamıştır. Ancak cümle aynıdır. Benzer şekilde Zemahşerî de bu ifadelerin Allah tarafından kulların diliyle söylendiğini belirtir.

11 Âyette geçen "ضَالِّينَ" ifadesinin "hıristiyanlara", "مَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ" ifadesinin ise "yahudilere" işaret ettiğini bildiren rivayetler vardır. Bizim verdiğimiz anlam bunu kapsayacak şekildedir. Muhtemelen Hz. Peygamber, Medine'de kendisine iman etmeyen yahudileri ve hıristiyanları bu ifadelerle nitelemiştir. Ancak bu ifadelerin Mekke'de vahyedildiğini düşündüğümüzde, Hz. Peygamber'in bu ifadesinin tefsir mahiyetinde bir izah olmaktan ziyade bir tür "iktibas" olduğunu düşünmek mümkündür. Zira neredeyse bütün müfessirler, bu sûrenin ilk âyetlerinin kelime-i tevhit kadar güçlü bir tevhit ilânı ve şirk tenkidi olduğunu beyan etmektedirler. Sûrenin bir bütün olarak nâzil olduğu da dikkate alınınca, ilk âyetlerinde tamamen şirk tenkidine yoğunlaşan kısa bir sûrenin sonunda konunun değiştiğini

İKİNCİ SÛRE

BAKARA

İsrâiloğulları'nın buzağı kültünü yıkmak için kesilmesi emredilen kurban.

Bakara sûresi Medine döneminde on yıl gibi uzun bir zamanda vahyedilmiş olup Kur'an'ın en uzun sûresidir. Sûre hakkında bilgi vermeden önce Medine ortamını kısaca hatırlatmakta yarar vardır. Bilindiği gibi on üç yıllık Mekke döneminde Kur'an'ın muhatapları genel olarak Kureyş, yani Arap müşrikleri idi. Medine'de ise muhatap kitle ağırlıklı olarak yahudilerdi. Hz. Mûsâ'ya vahyedilen Tevrat'a inandıklarını iddia eden Medine yahudileri, aynı temel ilkeleri içeren Kur'an'a ve onu tebliğ eden Hz. Peygamber'e karşı çıkıyorlardı. Aslında onlar, böyle yapmakla Tevrat'ın hükümlerine de muhalefet etmekte ve onun mesajlarını çarpıtmaktaydılar. Onlar, Hz. Mûsâ'nın tebliğ ettiği dine (İslâm) bidat ve hurafe katarak ondan uzaklaşmış, "müslüman" adını değiştirerek kendilerini yahudi olarak tanımlamışlardı. Buna rağmen kendilerinin Hak dine, diğer insanların ise bâtıl dinlere mensup olduklarını iddia ediyorlardı. Bu yüzden kendilerine gerçeği anlatan Hz. Peygamber'e amansız düşman olmuşlardı. Hz. Peygamber, hicret ettiği Medine'de işte böyle bir toplumla karşılaşmıştı.

---

söylemek zordur. Bize göre bu âyetlerde temel vurgu, tevhidi ve Hz. Peygamber'i inkâr edenlerin eleştirilmesidir. Nüzûlü esnasında bu eleştirinin ilk muhatapları müşrikler olmakla beraber, hicretten sonra Hz. Peygamber'e düşmanlık eden ve tevhitten sapan Medine'deki yahudi ve hıristiyanlar da bu âyetlerde tenkit edilenler kapsamına doğal olarak girerler.

12 Buradaki "اهدنا" kelimesi, Taberî tarafından "وفقنا" (Bizi muvaffak kıl!) şeklinde tefsir edilmiştir. Bu tefsir İbn Abbas'tan da nakledilmiştir (bk. Mâverdî).

Ayrıca hicretten sonra Medine'de iki grup münafık ortaya çıkmıştı; birinci grup, İslâm'ı içinden yıkmak üzere görünüşte müslüman olmuş münafıklar; ikinci grup ise müslümanların gücünden istifade edip dünyevî menfaat elde etmek için müslüman görünen münafıklardı.

Bir de Medine civarında hıristiyanlar bulunmaktaydı. Onlar da Hz. Îsâ'nın tebliğ ettiği dini (İslâm) bozarak teslisin hâkim olduğu Hıristiyanlık adına Hz. Muhammed'in risâletini reddediyorlardı. İşte Medine denilince akla böyle bir ortam gelmelidir. Medenî sûreleri bu vasatı dikkate alarak okumaya ve anlamaya çalışmak gerekir.

Bakara sûresi İslâm'ın itikadî ve amelî öğretilerini ihtiva eder. Âdem, İbrâhim ve Mûsâ kıssaları; mümin, müşrik ve münafıkların özellikleri; İsrâiloğulları'nın tarihî süreçte yaşadıklarından çıkarılması gereken dersler; hac, oruç, zekât, namaz ve daha birçok husus, bu sûrede yer almaktadır.

Medine'de vahyedilen sûreler uzun olduğu için, bu sûrelerdeki âyetlerin her birinin tam olarak hangi şartlarda nâzil olduğunu tespit etmek güçtür. Ancak âyetlerin muhtevaları bu konuda bize ışık tutmaktadır. İlk 157 âyetinin tek seferde veya birçok yönden birbirine benzeyen şartlarda inzâl edildiğini görüyoruz. Bu bölümde, Medine'de teşekkül etmeye başlayan müslüman topluluğun aleyhinde hareket eden müşrikler, münafıklar ve özellikle yahudilere yönelik bir tenkit söz konusudur. Burada anlatılan çeşitli kıssalar (Mûsâ-İbrâhim kıssaları) bu bağlamdadır.

Ancak 158. âyetten itibaren durum değişmektedir. Zira burada savaş ahkâmından, kadın ve aile ile ilgili hususlardan ve hac ibadetinin ayrıntılarından bahsedilmektedir. Müslümanlara hacla ilgili bilgilerin anlatılmış olması, bu âyetlerin, onların artık Mekke'ye gidip orada bu ibadeti yapma kudretine sahip oldukları dönemlerde vahyedilmiş olduğunu göstermektedir.

İki yüz seksen altı âyetten oluşan sûreyi muhtevasına göre aşağıdaki gibi tasnif etmek mümkündür.

1. Cüz
2. Süre
Bakara 1

KUR'AN'IN İLÂHÎ VAHİY OLUŞU

1. Elif lâm mîm.[1]

1 Bunlar **hurûf-ı mukattaa** olarak isimlendirilir ve ne anlama geldikleri konusunda ihtilâf vardır. İlgili görüşleri burada ayrıntılı bir şekilde zikretmeyi gerekli görmüyoruz. Başta Taberî olmak üzere birçok müfessir bu görüşleri zikretmiş, fakat açık ve net bir şekilde tercihte bulunmamışlardır. Taberî, nihayetinde hurûf-ı mukattaanın Kur'an'ın yegâne müteşâbih âyetleri olduğunu ifade etmiş olmakla beraber, bu harflerde özellikle yahudilerin ebced hesabına dayanarak yaptıkları yorumlara bir tür reddiyenin söz konusu olduğunu, harflerden hesaplar ve anlamlar çıkartmanın yanlışlığına dikkat çekildiğini ifade eden görüşü ön plana çıkartmıştır. Biz de Taberî'nin bu kanaatini paylaşıyoruz. Zira Taberî'nin de zımnen işaret ettiği gibi **Kur'an âyetlerinin olumladıkları ikame anlamlarının yanı sıra, reddettikleri nefiy anlamları da bulunmaktadır. Yani her bir âyet bir taraftan bir anlamı ispat / tespit ederken diğer taraftan muhatapların belli bir inancını, düşüncesini, âdet veya uygulamasını reddetmekte, bir duruma cevap teşkil etmektedir.** Bu çerçevede düşünüldüğünde, hurûf-ı mukattaanın nefiy anlamının tebârüz ettiği tek görüş, Taberî'nin de önemsediği bu görüştür. Medine yahudileri ve onların etkisiyle Kureyş müşrikleri birtakım harflerden anlamlar çıkartmak, insanların ya da toplumların kaderleriyle ilgili kehanetlerde bulunmak gibi bir anlayış içindeydiler (bu durum birçok rivayette söz konusu edilmiştir). Kur'an da bu harfleri kullanmak suretiyle onlara meydan okumuş, kehanet adını verdikleri bu aldatmacaların maskesini düşürmüştür. Bu tercihimizden kesin bir şekilde emin olmamakla beraber, emin olduğumuz şey, bu âyetlerin bir sır ya da şifre olmadıkları, anlattıkları mesajın vahye ilk muhatap olan insanlar tarafından açıkça ve kolaylıkla anlaşılmış olduğudur. Bu anlamın bize kadar aktarılmasında rivayetlerin çeşitlilik arzetmesi ve birçok problemi içermesi, bu âyetlerin nüzûl çağında "açık ve anlaşılır" bir mânaya sahip olmadıkları, yani sahâbe nesli tarafından anlaşılmadıkları anlamına gelmez. *Doğrusunu Allah bilir.*

1. Cuz
2. Süre
kara 2-5

ذٰلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ هُدًى لِلْمُتَّقِينَ ﴿٢﴾ اَلَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ وَيُقِيمُونَ الصَّلٰوةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ
يُنْفِقُونَ ﴿٣﴾ وَالَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِمَا أُنْزِلَ اِلَيْكَ وَمَا أُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ وَبِالْاٰخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ ﴿٤﴾ اُولٰئِكَ عَلٰى
هُدًى مِنْ رَبِّهِمْ وَاُولٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٥﴾

2. Elçimiz Muhammed'e vahyetmekte olduğumuz bu Kur'an, Medine yahudilerinin iddia ettikleri gibi[2] Muhammed'in kendi sözleri değil, ona tarafımızdan vahyedilen mesajlardır ve bu hususta en ufak bir şüphe yoktur.[3] Bu ilâhî vahiy, elçimiz Muhammed'in peygamberliğine inanan, ilâhî emirlere uygun yaşayan ve şirkten uzak duran[4] müminlerin; dosdoğru tevhit yolunda muvaffak olmasını sağlayacak[5] bir rehberdir.

MÜMİNLERİN ÖZELLİKLERİ

3-4. Kur'an'ın hidayet ışığından nasiplenecek kimseler, daha önce hiçbir peygambere ve kitaba muhatap olmamışken, elçimiz Muhammed'e ve ona

2 Bakara sûresinde ana muhatap Medine yahudileridir. Kur'an'ın ilâhî vahiy olduğuna inanmayan ve bu konuda Medine halkının zihninde şüpheler uyandırmaya çalışanlar da onlardır.

3 Taberî.

4 Mukātil.

5 Burada geçen hidayet kelimesi hakkında şu açıklamayı yapmak yerinde olacaktır. Hidayet, Allah'ın insana, onun hiç bilmediği bir hakikati göstermesinden ziyade, onda zaten var olan inanç ve davranışı teyit etmesi, onu müjdelemesi ve ödüllendirmesidir. Nitekim Râgıb el-İsfahânî Allah'ın insana yönelik hidayetinin dört türlü olduğunu ifade etmektedir. Birincisi, bütün mükelleflere bahşedilmiş olan akıl, fetanet ve zaruri bilgilerdir. İkincisi, Allah'ın insanları peygamberlerin dili ile kendi yoluna (tevhit) davet etmesidir. Üçüncüsü, peygamberlerin bu çağrısına uyan mümin kulları muvaffak kılmasıdır. Muhammed 47/17; Tegābün 64/11; Yûnus 10/9; Ankebût 29/69; Meryem 19/76; Bakara 2/213 ve daha birçok âyette de (esasen Kur'an'da bu kelimenin kullanıldığı yerlerin büyük çoğunluğunda) hidayet kelimesi bu anlamdadır. Dördüncüsü ise Allah'ın, âhirette mümin kullarını cennetle ödüllendirmesidir. Muhammed sûresinin 5. âyeti ile A'râf sûresinin 43. âyetindeki hidayet de böyledir. Yine Râgıb'ın kaydettiği gibi bu hidayet türleri birbirleriyle bağlantılıdır. Birincisine sahip olmayan ikincisine de sahip olamaz. Ayrıca Âl-i İmrân sûresinin 86. âyeti ile Nahl sûresinin 107. âyetinde olduğu şekilde, Allah'ın zalimleri ve kâfirleri mahrum bıraktığını ifade etmiş olduğu hidayet, üçüncü ve dördüncü hidayettir yani muvaffakiyet ve cennettir. Benzer şekilde Hz. Peygamber'in elinde olmadığı bildirilen hidayet de insanlara akıl verilmesi, onların muvaffak kılınması ve cennete alınması anlamındaki hidayet türleridir (bk. Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "Hidâyet" md.). Râgıb'ın bu önemli tespitleri çerçevesinde şunu ifade edelim ki Allah'ın insanlara hidayet etmesi öncelikle onlara akıl nimetini bahşetmiş olması şeklindedir. Bu sayede insanlar hakkı ve bâtılı, doğruyu ve yanlışı, hayrı ve şerri idrak ederler. Peygamberler vasıtasıyla hakkın, doğrunun ve hayrın bildirilmesi (gayba dair haberler

1. Cüz
2. Sûre
Bakara 2-5

vahyettiğimiz Kur'an'a iman eden, tevhit sembolü namazı hiçbir şirk unsuru karıştırmadan kılan[6] ve kendilerine lutfettiğimiz malî imkânlarla yoksulları görüp gözeten, zekât veren, tevhit inancına karşı vâki saldırıları bertaraf etmek / cihad için destekte bulunan,[7] öldükten sonra diriltilip Allah'ın huzurunda hesap verileceğine kesin olarak inanan Mekkeli (muhacir) ve Medineli (ensar) müminlerle[8] kendilerine vahyedilen Tevrat ve İncil'e inanan, Kur'an nâzil olunca onu da tasdik eden Ehl-i kitap müminleridir.

5. İşte onlar, ilâhî vahyin rehberliğinde dosdoğru yolda yürüyen ve âhirette cennete girerek ebedî kurtuluşa erecek bahtiyar kimselerdir. Önceki peygamberlere inandıklarını söyleyerek, elçimiz Muhammed'i yalanlayıp kendilerinin doğru yolda olduklarını ve cennete yalnızca kendilerinin gireceklerini iddia eden yahudi ve hıristiyanlar değil![9]

---

dışında) insanın hiç bilmediği bir hakikatin izharı değil, onun zaten aklıyla biliyor olduğu hakikatlerin tekit edilmesi, bu hakikatlere bağlı kalması için teşvik edilmesi, nihayetinde alacağı ödülü bildirmek suretiyle müjdelenmesidir. Vahyin ve dolayısıyla hidayetin amacı insana hiç bilmediği yolu öğretmek değil, onu fıtratına irca etmek, bildiği doğru yolda sebat etmesini sağlamaktır. *Doğrusunu Allah bilir.*

6 Namaz, müşriklerin de bildikleri ve uyguladıkları bir ibadettir (bk. Enfâl 8/35; Mâûn 107/4). Müslümanlara namazın kılınması değil, "ikâme edilmesi" yani her türlü şirk unsurundan arındırılarak kılınması emredilir. Baştan sona bir tevhit bildirisi olan Fâtihâ süresinin her namazda okunması da bu itibarla önemlidir. Namazı ikâme etmeyi sadece ta'dîl-i erkâna indirgemek, onun nüzûl çağında ifade ettiği temel vurguyu gözden kaçırmak olur. Benzer şekilde Kur'an'da zekât kelimesinin kullanımı da çoğunlukla bu anlamdadır. Zekât ve salât kelimeleriyle ilgili detaylı açıklama için Tevbe süresinin 5 âyetindeki dipnota bakınız.

7 Bu anlamlar için bk. Taberî, Râzî.

8 Taberî'nin aktardığı bir rivayete göre burada "gayba iman" ifadesinden maksat, Arap müminlerin önceden herhangi bir ilâhî kitap bilmedikleri halde Kur'an'a inanmalarıdır.

9 İkincii âyetteki "müttakiler" ifadesinin açılımı olarak vasıfları zikredilen müminlerden maksadın, Hz. Muhammed'e vahyedilen Kur'an'a ve önceki peygamberlere vahyedilen kitaplara inanan müslümanlar olduğunu söyleyenler de vardır. Ancak, biz Taberî'nin de tercih ettiği İbn Abbas ve İbn Mes'ûd'un görüşlerini esas alarak âyeti böyle yorumladık. Taberî, bu görüşünü şöyle temellendirmektedir: Bu âyetlerin vurgusu her ne kadar müminlerin sıfatları olsa da, aslında Hz. Muhammed'i yalanlayan Ehl-i kitaba gönderme söz konusudur. Taberî görüşünü takviye sadedinde 4. âyette "sana vahyedilen kitaba ve senden önce vahyedilen kitaplara inananlar" ifadesinin Hz. Muhammed'e inanan ilk Arap müslüman toplum olamayacağını, çünkü onlara Hz. Muhammed'den önce başka bir kitap gönderilmediğini, dolayısıyla burada Ehl-i kitap müminlerinin kastedildiğini zikretmektedir.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا سَوَاءٌ عَلَيْهِمْ ءَأَنْذَرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنْذِرْهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٦﴾ خَتَمَ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ وَعَلَى سَمْعِهِمْ
وَعَلَى أَبْصَارِهِمْ غِشَاوَةٌ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿٧﴾ وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَقُولُ آمَنَّا بِاللَّهِ وَبِالْيَوْمِ الْآخِرِ وَمَا هُمْ
بِمُؤْمِنِينَ ﴿٨﴾ يُخَادِعُونَ اللَّهَ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَمَا يَخْدَعُونَ إِلَّا أَنْفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُونَ ﴿٩﴾ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ
فَزَادَهُمُ اللَّهُ مَرَضًا وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ بِمَا كَانُوا يَكْذِبُونَ ﴿١٠﴾ وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ لَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ قَالُوا
إِنَّمَا نَحْنُ مُصْلِحُونَ ﴿١١﴾ أَلَا إِنَّهُمْ هُمُ الْمُفْسِدُونَ وَلَٰكِنْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿١٢﴾

1. Cuz
2. Süre
akara 6-12

İNKÂRDA İNAT EDEN MÜŞRİKLER

6-7. Ey elçimiz Muhammed! Senin peygamberliğini kabul etmeyen ve bu konudaki inatlarını sürdüren müşriklerin tavırları seni üzmesin![10] İman etmemelerinin sorumlusu sen değilsin, çünkü onlar öylesine inatçı bir tavır takınmışlardır ki artık senin kendilerini uyarıp uyarmaman bir şeyi değiştirmeyecektir. Bu inatları sebebiyle kalpleri duyarsızlaşmış, tevhit çağrısına karşı kulakları sağırlaşmış ve basîretleri bağlanmıştır.[11] Bu yüzden onlar âhirette büyük bir azaba mâruz kalacaklardır.

10 Râzî.

11 Bu âyet çoğunlukla, "Allah onların kalplerini ve kulaklarını mühürlemiştir, gözlerinde de perdeler vardır" şeklinde tercüme edilir. Ancak bu durumda, müşrikleri tenkit eden bu âyet âdeta onların yaptıklarını mâzur göstermiş olacaktır. Bu konuyla ilgili Zemahşerî'nin izahları oldukça önemlidir. Ayrıca kendisi Eş'arî olmakla beraber, Mûtezile'nin delillerini son derece güçlü bir şekilde ortaya koyan Fahreddin er-Râzî, bu âyetin tefsirinde Mûtezile âlimlerinin serdettikleri on delili özetlemiş, sonuçta Mûtezile'nin bu delillerinin önemsenmesi gerektiğini ifade etmiştir. Ayrıca benzer bir ifadenin kullanıldığı Münâfikûn sûresinin 3. âyetinde Râzî, tam da bizim tercih ettiğimiz mânaya zemin teşkil eden bir görüş tercih etmiş, "Allah'ın onları kendi cahillikleri ve bâtıl hevâları ile baş başa bıraktığını" belirtmiştir. Nihayetinde Allah'ın azametine ve kudretine vurgu yaparken onun adalet ve hikmetini yok saymanın; insanların kalplerini mühürleyip inanmalarına engel olduğunu ve sonra da onları bu sebeple cezalandıracağını düşünmenin sonu, bireysel sorumluluğun ve dinî emirlerin iptalinden başka bir şey değildir. O bakımdan bu meselede Mûtezile-Eş'ariyye tartışmasına girip tarafgirlik yapmaktan ziyade, böyle bir hassasiyeti ön plana çıkarmanın daha isabetli olacağı kanaatindeyiz. *Doğrusunu Allah bilir.*

İSLÂM'IN GÜCÜNDEN İSTİFADE ETMEK İSTEYEN MÜNAFIKLAR

8-9. Medine'de birtakım münafık kimseler de vardır ki bunlar, elçimiz Muhammed'in ve ona inananların Medine'de günden güne güç kazandıklarını gördükleri için,[12] aslında inanmadıkları halde elçimiz Muhammed'e[13] ve âhirete iman ettiklerini söylerler. Böyle yapmakla güya elçimiz Muhammed'i ve müminleri[14] kandırdıklarını, böylece müslümanların güçlerinden istifade ettiklerini düşünürler. Oysa Allah, onların içlerindeki niyeti bilmektedir ve aslında onlar sadece kendilerini kandırmaktadırlar. Yaptıklarının zararı kendilerine olacaktır.[15] Ne yazık ki bu gerçeğin farkında değildirler.

10. Aslında elçimiz Muhammed'in ve ona inananların her geçen gün güçlenip düşmanlarına karşı zafer kazanmaları, bu münafıkları içten içe yiyip bitirmektedir.[16] Mademki öyle, o halde beter olsunlar![17] Şunu da bilsinler ki bu inkârcı tutumları sebebiyle, âhirette onları bekleyen çok acı bir azap vardır.

11-12. Hem müminlere karşı ikiyüzlülük yapıp gizliden gizliye düşmanı desteklerler, hem de kendilerine böyle yapmamaları söylendiği zaman[18] pişkinlikle, "Ne münasebet! Biz öyle yanlış şeyler yapmayız" derler. Ey müminler! Sakın onların bu sözlerine kanmayınız! Biliniz ki onlar sizden değildirler ve düşmanınızı desteklemektedirler. Üstelik yaptıkları şeyi doğru zannetmektedirler.

---

12 Taberî.

13 Âyette Allah'a inanmak ifadesi geçiyor. Ancak kastedilen "Allah'ın peygamberine" inanmaktır. Zira âyette sözü edilen kimseler içerisinde Allah'ın varlığına inanmayan kimse bulunmamaktadır.

14 Mâtürîdî.

15 Zemahşerî.

16 Mâverdî'nin aktardığı bir görüşe göre âyette geçen "hastalık", münafıkların İslâm'ın başarısından duydukları üzüntü ve rahatsızlık anlamına gelmektedir.

17 Âyetin sonundaki ifade beddua anlamı taşır (bk. Mâverdî).

18 Âyetteki "لاَ تُفْسِدُوا" ifadesine "kâfirleri destekleme" anlamı verilmiştir (bk. Mâverdî)

وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ آمِنُوا كَمَا آمَنَ النَّاسُ قَالُوا أَنُؤْمِنُ كَمَا آمَنَ السُّفَهَاءُ أَلَا إِنَّهُمْ هُمُ السُّفَهَاءُ وَلَٰكِنْ لَا يَعْلَمُونَ
﴿١٣﴾ وَإِذَا لَقُوا الَّذِينَ آمَنُوا قَالُوا آمَنَّا وَإِذَا خَلَوْا إِلَىٰ شَيَاطِينِهِمْ قَالُوا إِنَّا مَعَكُمْ إِنَّمَا نَحْنُ مُسْتَهْزِئُونَ ﴿١٤﴾
اللَّهُ يَسْتَهْزِئُ بِهِمْ وَيَمُدُّهُمْ فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ ﴿١٥﴾ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ اشْتَرَوُا الضَّلَالَةَ بِالْهُدَىٰ فَمَا رَبِحَتْ
تِجَارَتُهُمْ وَمَا كَانُوا مُهْتَدِينَ ﴿١٦﴾ مَثَلُهُمْ كَمَثَلِ الَّذِي اسْتَوْقَدَ نَارًا فَلَمَّا أَضَاءَتْ مَا حَوْلَهُ ذَهَبَ اللَّهُ بِنُورِهِمْ
وَتَرَكَهُمْ فِي ظُلُمَاتٍ لَا يُبْصِرُونَ ﴿١٧﴾ صُمٌّ بُكْمٌ عُمْيٌ فَهُمْ لَا يَرْجِعُونَ ﴿١٨﴾ أَوْ كَصَيِّبٍ مِنَ السَّمَاءِ فِيهِ
ظُلُمَاتٌ وَرَعْدٌ وَبَرْقٌ يَجْعَلُونَ أَصَابِعَهُمْ فِي آذَانِهِمْ مِنَ الصَّوَاعِقِ حَذَرَ الْمَوْتِ وَاللَّهُ مُحِيطٌ بِالْكَافِرِينَ
﴿١٩﴾ يَكَادُ الْبَرْقُ يَخْطَفُ أَبْصَارَهُمْ كُلَّمَا أَضَاءَ لَهُمْ مَشَوْا فِيهِ وَإِذَا أَظْلَمَ عَلَيْهِمْ قَامُوا وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَذَهَبَ
بِسَمْعِهِمْ وَأَبْصَارِهِمْ إِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٢٠﴾

1. Cüz
2. Süre
...ve 13-20

13. Onlara, "Bu ikiyüzlü tavırları bırakın ve samimi müminler gibi dosdoğru iman edin" denilince, "Muhammed'in peşine düşüp yurtlarını terkeden[19] şu zavallılar gibi mi?" diye söylenirler. Oysa farkında olmasalar da, asıl zavallı olanlar kendileridir.

14-15. Elçimiz Muhammed'e samimiyetle inananların yanında iken onlar gibi inandıklarını söylerler, müslüman gibi konuşurlar, ama asıl dostları olan müşriklerin ve yahudilerin yanına vardıkları zaman gerçek yüzlerini ortaya çıkarıp, "Aslında biz sizin tarafınızdayız, bakmayın onlarla olan yakınlığımıza! Alay ediyoruz sadece!" derler. Allah, bu yaptıklarının cezasını elbette verecektir,[20] ancak bu iflâh olmaz ikiyüzlülükleri içinde bocalarken kendilerine biraz süre tanımaktadır.

19 *Tefsirü'l-menâr.*

20 Kur'an'da Allah hakkında kullanılan " مَكْر، هُزُء، اِسْتِهْزَاء، خَدْع، كَيْد " gibi ifadeler Allah'ın bu fiilleri yapanları gerektiği şekilde cezalandıracağı anlamına gelir. Bu ifadelerin geçtiği âyetleri, "Allah onlarla alay eder", "Allah onlara tuzak kurar", "Allah onları aldatır" şeklinde anlamak ve çevirmek doğru değildir. Bu ifadelerde belagat ilminde "müşâkele" adıyla bilinen bir edebi sanat kullanılmıştır. Kurtubî'nin ifade ettiği üzere, Allah'ın alay etmesi ya da tuzak kurması söz konusu değildir. (bk. Zeccâc, Mâverdî, Kurtubî)

16. Elçimiz Muhammed'e samimiyetle iman etmek yerine ikiyüzlülüğü tercih edip[21] böylece birtakım kazançlar sağlamayı planlamışlardır. Ne var ki bu planları işe yaramayacak, tercihleri hiç de kârlı sonuçlar getirmeyecektir.

17-18. Durumları vahimdir; tevhit inancına karşı tutuşturdukları düşmanlık ve fitne ateşi Allah tarafından söndürülüvermiş,[22] tıpkı gecenin karanlığında ilerleyebilmek için yaktığı meşalenin fırtınada sönmesi sonucu karanlıkta kalan kimsenin durumuna düşmüşlerdir. Gözü görmez, kulağı işitmez, dili dönmez kimseler gibi şaşkınlık içindedirler.[23] Evet, Allah onların her halinden haberdardır.

1. Cüz
2. Sûre
Bakara 13-20

19-20. Başka bir benzetme ile onlar, gök gürültüsü, kara bulutlar ve yıldırımlarla birlikte bardaktan boşanırcasına yağan yağmurun altında zifiri karanlıkta ilerlemeye çalışan, neredeyse gözlerini kör edecek gibi şiddetle çakan şimşeklerin aydınlığında bir iki adım atıp o aydınlık geçince yerlerine çakılıp kalan, gök gürültüsünün sesinden ölesiye korkup kulaklarını tıkayan şaşkın ve çaresiz kimseler gibidirler. İşte tevhit mesajı onlara bu derece ağır ve korkutucu gelmektedir. Sonsuz kudret sahibi Allah, elbette onların nifak için kullandıkları gözlerini kör ve kulaklarını sağır etmeye kādirdir. Ancak tövbe etmeleri için onlara fırsat vermektedir.[24]

21 Zemahşerî.

22 Zemahşerî (benzer bir âyet için bk. Mâide 5/64).

23 Bu âyetlerde belâgat ilminde teşbîh-i beliğ olarak bilinen sanat vardır. Zemahşerî'nin işaret ettiği gibi benzetmedeki unsurlardan her birinin değil genelin mesajı önemlidir.

24 Taberî.

يَٓا اَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوا رَبَّكُمُ الَّذ۪ي خَلَقَكُمْ وَالَّذ۪ينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَۙ ﴿٢١﴾ اَلَّذ۪ي جَعَلَ لَكُمُ الْاَرْضَ
فِرَاشاً وَالسَّمَٓاءَ بِنَٓاءًۖ وَاَنْزَلَ مِنَ السَّمَٓاءِ مَٓاءً فَاَخْرَجَ بِه۪ مِنَ الثَّمَرَاتِ رِزْقاً لَكُمْۚ فَلَا تَجْعَلُوا لِلّٰهِ اَنْدَاداً وَاَنْتُمْ
تَعْلَمُونَ ﴿٢٢﴾ وَاِنْ كُنْتُمْ ف۪ي رَيْبٍ مِمَّا نَزَّلْنَا عَلٰى عَبْدِنَا فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِنْ مِثْلِه۪ۖ وَادْعُوا شُهَدَٓاءَكُمْ مِنْ دُونِ
1. Cüz اللّٰهِ اِنْ كُنْتُمْ صَادِق۪ينَ ﴿٢٣﴾ فَاِنْ لَمْ تَفْعَلُوا وَلَنْ تَفْعَلُوا فَاتَّقُوا النَّارَ الَّت۪ي وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُۚ اُعِدَّتْ
2. Sûre لِلْكَافِر۪ينَ ﴿٢٤﴾
ra 21-24

TEVHİDİN GEREKÇESİ

21-22. Ey Allah nezdinde bazı varlıkları şefaatçi kabul edip onları Allah'a ortak koşan müşrikler![25] Sizi de atalarınızı da yaratmış ve içerisinde yaşadığınız

25 Buradaki ifade lafzan "ey insanlar!" (يَٓا اَيُّهَا النَّاسُ) şeklindedir. Bu ifadeyi "Ey Allah nezdinde bazı varlıkları şefaatçi kabul edip onları Allah'a ortak koşan müşrikler!" şeklinde tercüme etmemiz ilk etapta yadırganabilir. Bu itibarla şu izahı yapmakta yarar vardır:

a) Müfessirler buradaki "ey insanlar!" ifadesiyle kimin kastedildiği hususunda ihtilâf etmişlerdir. İbn Abbas'tan nakledilen rivayetlerden biri, bu ifadenin Mekke müşriklerine yönelik olduğu şeklindedir. Tâbiûn âlimlerinden Süddî de bu görüşü savunmuştur (bk. İbnü'l-Cevzî, Kurtubî). Bu hususta ihtilâf olmakla birlikte, cümlenin devamında gelen "Rabbinize ibadet edin!" (اعْبُدُوا رَبَّكُمْ) ifadesi, hemen bütün müfessirler tarafından "tevhit emri" olarak tefsir edilmiştir (bk. Taberî, Kurtubî, İbnü'l-Cevzî, İbn Atıyye vb.). Bu durumda cümlenin başındaki "ey insanlar!" nidâsı, tevhit konusunda problemi olan kimseleri öncelikli olarak hedef alıyor olmalıdır. Kaldı ki âyetin devamındaki ifadeler, burada Mekke müşriklerinin kastedildiğini sarih bir şekilde ortaya koymaktadır (hitaptaki umumilik ve hususilik konusu hakkında bk. Nisâ 4/1'deki not).

b) "Ey insanlar!" nidâsıyla Mekke müşriklerinin kastediliyor olduğu ortaya çıktıktan sonra, müşriklerin Kur'an tarafından tenkit edilen en temel vasıflarının ne olduğu tebârüz ettirilmelidir. Bilindiği üzere müşrikler Allah'ın varlığına, yaratıcılığına, kudretine iman etmektedirler; fakat onlar, kendilerine dünya ve âhirette şefaatçi olsun diye bazı kişileri ve varlıkları tâzim ve takdis etmektedirler. Esasında bu, bütün şirk inançlarının ortak vasfıdır. Fahreddin er-Râzî'nin ifade ettiği üzere müşrikler, Allah katında dualarının makbul olduğuna inandıkları bir zat öldüğü zaman onun kabrini inşa etmiş ve ibadetlerinde teberrüken oraya yönelmeye başlamışlardır. Bu tâzim duygusu zamanla şirke dönüşmüştür (bk. Râzî, Bakara 2/22 tefsiri). İşte Kur'an'ın "şirk" adını verdiği şey budur. Yoksa müşriklerin "Allah düşmanı" ya da "Allah inkârcısı" olarak telakki edilmeleri son derece yanlıştır. Hatta müşriklerin Allah'a hiç ibadet etmediklerini düşünmek de doğru değildir. Zira onlar Allah için namaz kılar, onun için kurban keserlerdi (bu hususta, İbn Habîb'in *el-Muhabber*'i, Makdisî'nin *el-Bed' ve't-târîh*'i, Âlûsî'nin *Bulûğu'l-ereb*'i ve Cevad Ali'nin *el-Mufassal*'ının Câhiliye inançlarıyla ilgili bölümlerine bakılabilir). Onları müşrik kılan şey, Allah'tan başka varlıkları şefaatçi olarak telakki edip onlardan medet ummalarıydı. Bu sebeple de müşriklere yönelik ifadeleri "ey müşrikler!" şeklinde çevirmektense, "Ey Allah nezdinde bazı varlıkları şefaatçi kabul edip onları Allah'a ortak koşan müşrikler!" şeklinde çevirmenin daha doğru olacağını düşündük. Bu çalışma boyunca, müşriklere işaret eden hemen her âyet, bu minval üzere tercüme edilmiştir.

şu muazzam kâinatı yaratıp istifadenize sunmuş, yeryüzünü yaşamanız için en uygun şekilde düzenlemiş,[26] gökyüzünü âdeta bir koruyucu gibi üzerinizde yükseltmiş, oradan yağdırdığı yağmurlar sayesinde sizlere rızık olarak türlü türlü meyvelerin, çeşit çeşit ürünlerin yetişmesini sağlamış, sayısız nimetler ihsan etmiş olan Allah'a kulluk edin, O'na ortak koşmayın.[27] Zira Allah'tan başka hiçbir varlığın yaratıcı olmadığını, size herhangi bir nimet veremeyeceğini, bir fayda sağlayamayacağını gayet iyi biliyorsunuz.

KUR'AN'IN İLÂHÎ VAHİY OLDUĞUNUN DELİLİ

23-24. Eğer bir beşer olduğu için Muhammed'in bizim elçimiz ve ona vahyedilen Kur'an'ın ilâhî kelâm olduğu konusunda şüphe ettiğiniz için inanmıyor ve şirke devam ediyorsanız, yani iddianızda samimi iseniz, o zaman siz de onun okuduğu Kur'an'ın bir benzerini[28] getirin! Hatta bunu şefaatçi kabul edip medet umduğunuz varlıklardan yardım alarak deneyin! Yapamayacağınız açıkça ortada olduğuna göre, kulumuz Muhammed'in peygamber, Kur'an'ın ilâhî kelâm olduğuna iman etmeniz gerekir. Buna rağmen inkâr etmekte ısrar ederseniz, şunu iyi bilin ki sizin gibi şirkte ısrar edenlerin de, tapındığınız o taştan tahtadan putların da[29] yakıt olarak kullanılacağı cehennem ateşi sizi beklemektedir.[30]

26 Burada geçen, "O yeryüzünü sizin için bir döşek gibi yaptı / en uygun şekilde düzenledi" (جعل لكم الأرض فراشا) ifadesinden hareketle Fahreddin er-Râzî, dünyanın yuvarlaklığı görüşünün reddedilemeyeceğini, fakat bu âyetten hareketle dünyanın hareketsiz olduğunu düşünmenin şart olduğunu ifade etmiştir. Tefsir ilmindeki büyüklüğü müsellem olan Râzî gibi bir müfessirin böyle bir "bilimselci tefsir" zehabına kapılmış olması düşündürücüdür. Daha da ibretlik olanı ise günümüzde (sürekli değişen bilimsel görüşlerin günümüzde ulaşmış olduğu bazı sonuçları) Kur'an âyetlerinden istinbat etmeyi bir tür tebliğ ve hizmet zanneden naif anlayıştır. Buna en bâriz örnek olarak Menâr tefsirinde, hemen bu sûrenin 23-24. âyetlerinde yapılan "ilmî icâz" yorumları verilebilir. Kanaatimizce bütün bu meseleler Kur'an'ın konusu değildir. Bu konuları Kur'an'da aramak, onu konuşmadığı bir alanda konuşturmaktan başka bir şey değildir. *Doğrusunu Allah bilir.*

27 Taberî.

28 Taberî. Âyette "bir sûresini" ifadesi geçiyor. Ancak sûre kelimesinin, "Kur'an'ın yüz on dört bölümünden her biri" şeklindeki tanımı daha sonraki dönemlerde usul ifadesi olarak ihdas edilmiştir. Nüzûl döneminde bu kelime, bir grup âyet veya doğrudan "Kur'an" anlamına gelir.

29 Zemahşerî.

30 Âyetin çevirisinde muhatabı dikkate aldık. Hem tefsirlerde hem de âyetin bizzat kendi içinde, müşriklerin muhatap alındığı belirtilmektedir.

وَبَشِّرِ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ اَنَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ كُلَّمَا رُزِقُوا مِنْهَا مِنْ ثَمَرَةٍ
رِزْقًا قَالُوا هٰذَا الَّذِي رُزِقْنَا مِنْ قَبْلُ وَاُتُوا بِهِ مُتَشَابِهًا وَلَهُمْ فِيهَا اَزْوَاجٌ مُطَهَّرَةٌ وَهُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٢٥﴾ اِنَّ
اللّٰهَ لَا يَسْتَحْيِي اَنْ يَضْرِبَ مَثَلًا مَا بَعُوضَةً فَمَا فَوْقَهَا فَاَمَّا الَّذِينَ اٰمَنُوا فَيَعْلَمُونَ اَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّهِمْ وَاَمَّا
الَّذِينَ كَفَرُوا فَيَقُولُونَ مَاذَا اَرَادَ اللّٰهُ بِهٰذَا مَثَلًا يُضِلُّ بِهِ كَثِيرًا وَيَهْدِي بِهِ كَثِيرًا وَمَا يُضِلُّ بِهِ اِلَّا الْفَاسِقِينَ
﴿٢٦﴾ اَلَّذِينَ يَنْقُضُونَ عَهْدَ اللّٰهِ مِنْ بَعْدِ مِيثَاقِهِ وَيَقْطَعُونَ مَا اَمَرَ اللّٰهُ بِهِ اَنْ يُوصَلَ وَيُفْسِدُونَ فِي الْاَرْضِ
اُولٰئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿٢٧﴾ كَيْفَ تَكْفُرُونَ بِاللّٰهِ وَكُنْتُمْ اَمْوَاتًا فَاَحْيَاكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيكُمْ ثُمَّ اِلَيْهِ
تُرْجَعُونَ ﴿٢٨﴾ هُوَ الَّذِي خَلَقَ لَكُمْ مَا فِي الْاَرْضِ جَمِيعًا ثُمَّ اسْتَوٰى اِلَى السَّمَاءِ فَسَوّٰيهُنَّ سَبْعَ سَمٰوَاتٍ
وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٢٩﴾

1. Cuz
2. Süre
kara 25-29

MÜMİNLERE MÜJDE

25. Ey elçimiz Muhammed! Senin peygamberliğine inanan ve ilâhî emirlere uygun yaşayan müminlere, içlerinde[31] ırmakların çağıldadığı cennetleri müjdele! Onların orada tadacakları nimetler öylesine muazzam olacaktır ki onları tattıkları zaman, "Dünyada tattığımız nimetler bunların sadece benzerleriymiş!" diyeceklerdir. Cennette onların yanında tertemiz eşleri de[32] olacak ve o huzur dolu hayat sonsuza kadar sürecektir.

YAHUDİLERİN ve MÜNAFIKLARIN İFLÂH OLMAZ TAVIRLARI

26-27. Doğrusu müşrikler, münafıklar ve yahudiler, kendilerini uyarmak ve tevhit inancına yöneltmek için verdiğimiz bütün bu örneklerden ders almak

---

31 "تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ" ifadesi Türkçe'ye genellikle "altlarından ırmaklar akan" şeklinde tercüme edilir. Ancak kanaatimizce bu, dikkatsizce yapılmış bir tercümedir. Irmakların alttan akması ifadesinde geçen "alt" kelimesi "sahiplik, mâliklik" anlamına gelir. Nitekim kelime Zuhruf sûresinin 51. âyetinde bu anlamda kullanılmıştır. Burada söz konusu ırmakların cennet ehlinin altından akması, cennet ehlinin o ırmaklardan dilediklerince faydalanabileceklerini vurgulamaktadır. Fahreddin er-Râzî de bu hususa işaret etmiştir.

32 Birçok âyette cennet tasviri yapılırken kullanılan "hûriler" vb. ifadeleri yorumlarken, bu âyetin esas alınması gerektiği kanaatindeyiz.

yerine, elçimiz Muhammed'e karşı çıkmak ve onu yalanlamak maksadıyla, örneklerde söz edilen şeyleri dillerine dolarlar ve "Allah böyle basit şeyler anlatır mı? O böyle şeyler söylemekten münezzehtir"[33] derler. Evet, tevhit gerçeğini anlatmak ve onların yanlışlarını ortaya koymak üzere basit veya zor her türlü örneği veriyoruz;[34] bunda şaşılacak ne var? Elçimiz Muhammed'e inanan samimi müminler, bunların Allah tarafından gelen vahiy olduğunu bilirler ve ders almaya bakarlar. Sonuçta, verdiğimiz örnekler müminlerin inancını güçlendirirken inkâr edenlerin inkârını arttırır.[35] Kaldı ki onlar kendi dinlerinde mevcut olan tevhit ilkesini bozmuşlar,[36] Allah'ın elçisi Muhammed'e iman etmemişler ve ikiyüzlülük yaparak ona karşı düşmanları ile iş birliği yapmışlardır. Bu sebeple de hüsrana uğrayacaklardır.

28-29. Ey müşrikler! Sizleri ana rahminde bir damla sudan yaratıp mükemmel bir insan haline getiren, canınızı alacak ve tekrar diriltip hesaba çekecek olan kudretin Allah olduğunu bildiğiniz halde O'na nasıl ortak koşarsınız? O ki, yerde ve gökte var olan her şeyi sizin için yaratmış, bütün kâinatı muazzam bir şekilde sizin için düzenlemiştir. Allah'a ve âhiret gününe inandığınızı söyleseniz de samimi olmadığınızı[37] bütün bu nimetlere nankörlük ettiğinizi bilmektedir.

---

33 Taberî.

34 Taberî.

35 Taberî'nin tercihine göre bu âyetin muhatapları Medine yahudileri ve şirk inancını içten içe sürdüren münafıklardır.

36 Mukātil.

37 bk. Taberî.

1. Cüz
2. Sûre
Bakara 30-34

وَاِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلٰٓئِكَةِ اِنّ۪ي جَاعِلٌ فِي الْاَرْضِ خَل۪يفَةًۜ قَالُٓوا اَتَجْعَلُ ف۪يهَا مَنْ يُفْسِدُ ف۪يهَا وَيَسْفِكُ الدِّمَٓاءَۚ
وَنَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ وَنُقَدِّسُ لَكَۜ قَالَ اِنّ۪ٓي اَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٣٠﴾ وَعَلَّمَ اٰدَمَ الْاَسْمَٓاءَ كُلَّهَا ثُمَّ عَرَضَهُمْ
عَلَى الْمَلٰٓئِكَةِ فَقَالَ اَنْبِؤُ۫ن۪ي بِاَسْمَٓاءِ هٰٓؤُ۬لَٓاءِ اِنْ كُنْتُمْ صَادِق۪ينَ ﴿٣١﴾ قَالُوا سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَٓا اِلَّا مَا عَلَّمْتَنَاۜ
اِنَّكَ اَنْتَ الْعَل۪يمُ الْحَك۪يمُ ﴿٣٢﴾ قَالَ يَٓا اٰدَمُ اَنْبِئْهُمْ بِاَسْمَٓائِهِمْۚ فَلَمَّٓا اَنْبَاَهُمْ بِاَسْمَٓائِهِمْۙ قَالَ اَلَمْ اَقُلْ لَكُمْ اِنّ۪ٓي
اَعْلَمُ غَيْبَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِۙ وَاَعْلَمُ مَا تُبْدُونَ وَمَا كُنْتُمْ تَكْتُمُونَ ﴿٣٣﴾ وَاِذْ قُلْنَا لِلْمَلٰٓئِكَةِ اسْجُدُوا لِاٰدَمَ
فَسَجَدُٓوا اِلَّٓا اِبْل۪يسَۜ اَبٰى وَاسْتَكْبَرَ وَكَانَ مِنَ الْكَافِر۪ينَ ﴿٣٤﴾

İNSANA BAHŞEDİLEN İLÂHÎ NİMET ve ONDAN BEKLENEN ŞÜKÜR

30-33. Ey elçimiz Muhammed'in tebliğ ettiği tevhit mesajı karşısında inkârcı tutum takınan münafıklar, müşrikler ve yahudiler![38] Allah, atanız Âdem'i ve onun nesli olan sizi, yeryüzü nimetlerinden istifade edip orada hakkı ikame etmeye, adaleti sağlamaya ehil[39] ve lâyık görüp bu görevi emanet ettiğinde[40] melekler, " Ey Rabbimiz! Biz nimetlerine daima şükrediyor ve sadece sana kulluk ediyorken senin emirlerini ihlâl eden ve birbirinin kanını döken insanoğluna bu görevi vermenin hikmeti nedir" dediler. Biz de onlara, kendisine iyiyi kötüden, doğruyu yanlıştan ayırt edip hür iradesiyle hayra yönelik karar verebilme yeteneğini bahşettiğimiz[41] Âdem ve nesliyle ilgili olarak; "Madem

38 bk. Taberî.

39 Halife kelimesi sözlükte "ardıl" anlamına gelmekle birlikte, belli bir konumun, nimetin, servet yada iktidarın kendine emanet edileceği kimse vurgusunu da içerir. Bu itibarla, Âdem'in yeryüzündeki halifeliği, ona dünya nimetlerinin ve dünya hayatının sunulmuş olması anlamı vurgulanmaktadır. Kelimenin diğer anlamlarından hareket ederek yapılan yorumlar (Âdem'in cinlerin mi yoksa meleklerin mi halifesi / ardılı olduğu vb.) spekülatif tartışmalardan ibarettir. O'nun Allah'ın halifesi olması, Allah tarafından ona dünya nimetlerinin bir imkân olarak sunulması ve yeryüzünde hakkı ve adaleti sağlamakla mükellef olması anlamına gelir. Benzer şekilde hem peygamber hem kral olan Dâvut peygambere, "Ey Dâvut! Biz seni yeryüzünde halife kıldık!" denilmesi de, "Biz sana hükümranlık nimeti verdik" anlamına gelir. *Doğrusunu Allah bilir.*

40 Bu âyet, genel kabulün aksine İnsanoğlunun yaratılışıyla ilgili bilgi mahiyetinde olmayıp, Allah'ın insana verdiği önem ve değeri ifade etmekte, ona lutfettiği nimetlere dikkat çekmekte, insanoğlundan yaratıcısına şükretmesi gerektiğini beyan etmektedir (geniş bilgi için bk. Taberî).

41 Âyette lafzan "Âdem'e isimleri öğretti" şeklindeki ifadeyi, "Kendisine iyiyi kötüden, doğruyu yanlıştan ayırt edip hayra yönelik karar verebilme kudretini bahşetti" şeklinde tercüme etmemiz

kendinizin daha üstün bir konumda olduğunuzu iddia ediyorsunuz, peki onların bildiklerini siz biliyor musunuz? dedik. Onlar, "Rabbimiz! Sen yücesin, sınırsız ilim ve hikmet sahibisin. Bizler sadece senin öğrettiğin kadarını biliriz" deyince, Allah, "kâinattaki her şeyi, gizli ve açık bütün yapıp ettiklerinizi bildiğimi söylememiş miydim?" buyurdu.[42]

Ey müşrikler, münafıklar ve yahudiler! Atanız Âdem'e ve onun evlâdı olan sizlere bu nimetleri bahşeden Allah'a kulluk, nimetlerine şükretmeniz gerekirken siz, ona ortak koşmaktasınız!

34. Sonra meleklere Âdem'e, yani insana,[43] saygı göstermelerini emrettik. İblis hariç hepsi bu emrimize uyup Âdem'e saygılarını sundular. Fakat İblis kibirlendi ve emrimize rağmen ona saygı göstermedi.

ardındaki sâik şudur: Öncelikle burada Hz. Âdem'e ve dolayısıyla insan nesline verilen bu lutuf, meleklerin sahip olmadığı bir şey olmalıdır. Bu husus, başta Râzî olmak üzere birçok müfessir tarafından da ifade edilmiştir. Bu durumda, "isimlerin öğretilmesini", varlıkların isimlerinin öğretilmesi, isim verme yeteneğinin verilmesi, akıl gücünün verilmesi vb. şeklinde tefsir etmek açıklayıcı olmamaktadır. Zira bütün bunlar meleklerde de var olan özelliklerdir. Ayrıca meleklerin, "Bizler sürekli hamd ve tesbih ederken, sen yeryüzünde kan döküp fesat çıkaracak bir varlık mı yaratacaksın?" derken insanı, "kan dökecek ve fesat çıkaracak" kötü bir varlık olarak gördükleri anlaşılmaktadır. Bu durumda Allah'ın onlara, insanın salt kötü olmayıp hayrı tercih etme ve sâlih amel işleme kudretine de sahip olduğunu göstermiş olduğunu düşünmek daha mâkul görünmektedir. Buna göre "isimlerin öğretilmesi", insanın kötülüğe olduğu kadar iyiliğe de meyyal olduğunun ve hatta iyiliğe daha yakın olduğunun vurgulanması olarak anlaşılması icap etmektedir. Bu âyet tefsir geleneğinde neredeyse üzerinde en çok yorum yapılan âyet olmakla beraber, burada yaptığımız yorumu herhangi bir tefsirde bulamadık. Bunu, kendi yorumumuzun özgünlüğü olarak değil, bir anlamda kusuru olarak ifade ediyoruz. Zira kanaatimize göre tefsirde özgünlük, bizâtihi olumlu bir vasıf değildir. Geleneği olmayan, özellikle metnin nüzûl dönemine yakın gelenekte hiçbir izi ve mesnedi olmayan bir yorumu tefsir olarak öne sürmek, metnin bu zamana kadar mutlak olarak ve tamamen yanlış anlaşıldığını öngörmek anlamına gelir ki bizim kesinlikle böyle bir niyetimiz yoktur. Bu âyette yaptığımız yorumun tefsir geleneğinde hiçbir şekilde yer bulmamış olduğunu değil, tarafımızdan bulunamamış olduğunu düşünüyoruz. *Doğrusunu Allah bilir.*

42 Burada geçen ve lafzan Allah ile melekler arasında bir diyalogu andıran ifadeler, aslında konuyla ilgili ilâhî fiillerin mukteza-i hâle göre anlatımıdır. Nitekim bir başka yerde Allah'ın yere ve göklere "isteyerek veya istemeyerek gelin" dediği, onların da "isteyerek geldik" dedikleri ifade edilir (Fussilet, 41/11). Zemahşerî'nin incelikli tespitine göre maksat anlamın temsili bir dille somutlaştırılarak anlatılması olup karşılıklı bir diyalog mevzubahis değildir (bk. Zemahşerî, A'râf, 7/172'nin tefsiri).

43 Meleklerden Âdem'e saygı göstermelerinin istenmesi onların Allah'ın emrine bağlılıklarını ortaya koyacak bir istek olduğu gibi, Allah'ın muazzam bir eseri olan insanın saygınlığını da ortaya koymaktadır.

1. Cuz
2. Süre
'kara 35-39

وَقُلْنَا يَٓا اٰدَمُ اسْكُنْ اَنْتَ وَزَوْجُكَ الْجَنَّةَ وَكُلَا مِنْهَا رَغَدًا حَيْثُ شِئْتُمَاۖ وَلَا تَقْرَبَا هٰذِهِ الشَّجَرَةَ فَتَكُونَا
مِنَ الظَّالِمِينَ ﴿٣٥﴾ فَاَزَلَّهُمَا الشَّيْطَانُ عَنْهَا فَاَخْرَجَهُمَا مِمَّا كَانَا فِيهِۖ وَقُلْنَا اهْبِطُوا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّۚ
وَلَكُمْ فِي الْاَرْضِ مُسْتَقَرٌّ وَمَتَاعٌ اِلٰى حِينٍ ﴿٣٦﴾ فَتَلَقّٰٓى اٰدَمُ مِنْ رَبِّه۪ كَلِمَاتٍ فَتَابَ عَلَيْهِۜ اِنَّهُ هُوَ التَّوَّابُ
الرَّحِيمُ ﴿٣٧﴾ قُلْنَا اهْبِطُوا مِنْهَا جَمِيعًاۚ فَاِمَّا يَأْتِيَنَّكُمْ مِنّ۪ي هُدًى فَمَنْ تَبِعَ هُدَايَ فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ
يَحْزَنُونَ ﴿٣٨﴾ وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَٓا اُو۬لٰٓئِكَ اَصْحَابُ النَّارِۚ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٣٩﴾

35-39. Şeytanın bu kibri ve isyankârlığı sebebiyle ilâhî rahmetten uzaklaştırılmasının ardından Âdem ve eşine, nimet dolu bir hayat alanı olan dünyada[44] Allah'ın emirlerine ve yaratılıştan sahip oldukları temiz fıtrata uygun bir şekilde yaşamalarını, şeytanın aldatmacalarına kanmamalarını tembih ettik. Onlara "Eğer nefsinize yenilir ve ilâhî yasaklara uymazsanız kendinize yazık edersiniz" diye uyarıda bulunduk.

Ne var ki şeytan onları çeşitli vesveselerle kandırıp ilâhî emre karşı gelmelerine sebep oldu. Dost gibi görünüp yeminler etti ve "Rabbinizin ya-

44 Âyette lafzan "Ey Âdem! Sen ve eşin cennete yerleşin ve oradaki nimetlerden dilediğiniz gibi yararlanın. Ancak şu ağaca yaklaşmayın" ifadesi geçmektedir. Bu ifadede sözü edilen "cennet"in Allah tarafından müminlere vaat edilen cennet mi, yoksa dünyada yer alan bir bahçe mi olduğu müfessirler arasında tartışılmıştır. Ancak biz bu cennetin dünyada olduğu görüşünü daha isabetli buluyoruz. Zira âhiret yurdunda müminlerin gireceği cennette şeytanın yer alması söz konusu olamaz. Diğer taraftan Kur'an'da "cennet" lafzı çok yerde "bahçe" anlamında kullanılmaktadır (tartışmaların özeti için bk. Fazl Hasan Abbas, *Kasasu'l-Kur'âni'l-Kerim*, Ürdün 2000, s. 140-142).

Âdem ve eşinin yerleştirildiği cennetin dünyada olduğu düşünüldüğünde, onun dünyada özel bir bölge olarak anlaşılmasındansa, ilâhî emir ve yasaklara ve yaratılıştan sahip olunan temiz fıtrata uygun yaşamanın vereceği mutluluğun simgesi olarak anlaşılması kanaatimizce daha uygundur. Çünkü böyle anlaşıldığında Âdem kıssası çok daha iyi anlaşılacaktır. Diğer taraftan âyetteki "ağaç"ın ne olduğu da tartışılmıştır. Bizce bunun sembolik bir ifade olması ve insana Allah tarafından yasaklanan şeyleri simgelemesi daha muhtemeldir. Nitekim Muhammed Abduh da buradaki "cennet"ten insanın huzuru ve Allah'ın nimetlerinin kastedildiğini, yasak ağacın ise insana Allah tarafından kötülüklerin bildirilmesi anlamına geldiğini belirtmektedir. Bizce bu anlayış Kur'an'ın genel söylemine ters de değildir. Buna göre Allah, insana dünya hayatında huzurlu olabilmesi için ilâhî yasaklara uyması gerektiğini bildirmiştir. İnsan bu yasakları ihlâl ettiği takdirde dünya ve âhiret saadetini tehlikeye atar. Fakat Âdem gibi, sonradan hatasını anlar ve tövbe ederse Allah'ın af ve merhameti ona her zaman açıktır. Yeter ki şeytan gibi kibirlenmesin ve hatasında ısrar etmesin. *Doğrusunu Allah bilir.*

sakladığı şeyler aslında sizin, melekler gibi değerli[45] olmanızı sağlayacak şeylerdir" dedi. Âdem ve eşi şeytana aldanıp tamahkârlık ederek,[46] Allah'ın kendilerine koymuş olduğu yasakları çiğnediler. Bunun üzerine her ikisi de kusurlarını farkedip derhal telâfi etmeye koyuldular. Ardından rableri onlara, "Ben size ilâhî emirden çıkmayın, şeytana uymayın, şeytan sizin apaçık düşmanınızdır dememiş miydim?" diye seslendi. Bu uyarı üzerine hatalarını anlayan Âdem ve eşi derhal pişmanlık duyup tövbe ettiler ve "Ey rabbimiz! Doğrusu biz şeytana uyup senin yasağını ihlâl etmekle çok büyük bir yanlışlık yaptık, kendimize yazık ettik. Eğer bizleri affedip bağışlamazsan çok büyük ziyandayız" dediler. Bunun ardından Âdem ve eşinin bu samimi tövbelerini kabul ettik,[47] ancak ilâhî tavsiyeye uymayıp nefislerinin isteklerine yönelmiş oldukları için mânevî yönden derece kaybettiklerini[48] kendilerine bildirmek üzere onlara şöyle seslendik: "İlâhî emri çiğnemekle hata ettiniz,[49] artık size verilen ömür süresince yeryüzünde, düşmanınız olan şeytanla mücadele edeceksiniz, yaşamınız orada geçecek, ölümünüz orada gerçekleşecek ve daha sonra diriltilip hesaba çekileceksiniz. Gönderdiğimiz vahiylere uyarak yaşayanlar âhirette hiçbir korku ve tasa içinde olmayacak, cennet nimetine nâil olacaklardır. Elçilerimi yalanlayanlar ise cehenneme girecek ve sonsuza kadar orada kalacaklardır."[50]

45 bk. A'râf 7/20-22.

46 Câbirî.

47 Tâhâ 16/22.

48 "Hebeta" (هبط) fiilinin sadece yukarıdan aşağıya fiziksel bir "düşüş" değil, aynı zamanda "mânevî düşüş" anlamı da vardır. Hatta bu fiil insan için kullanıldığında istihfaf yani değer kaybetme mânasına gelir (bk. Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât* "hbt" md.) Fiilin Kur'an'daki kullanımı da genelde böyledir (meselâ bk. Bakara 2/61). Âdem'in cennetinin yeryüzünde olduğu düşünüldüğünde, ona bu fiille hitap edilmesinde, yukarıdan aşağı doğru bir iniş değil, mânevî anlamda bir düşüş ifade edildiğini anlamak mümkündür. Nitekim bu anlam âyetin bağlamına daha uygundur (bk. Fazl Hasan Abbas, *Kasasu'l-Kur'âni'l-Kerim*, s. 142).

49 Âdem'in cennetten kovulduğunu, yani Allah tarafından cezalandırılmış olduğunu düşünmek, onun başlangıçta Allah tarafından yeryüzünde halife olarak yaratılmasıyla uyumlu bir yorum değildir. Burada Allah'ın, Âdem'i cezalandırması değil ona hatasını bildirmesi söz konusudur. Nitekim birçok âyette onun tövbesinin kabul edildiği bildirilir (bk. Mevdûdî, II, 24).

50 Âdem kıssası Kur'an'ın değişik yerlerinde anlatılır. Kıssayı bütünleştirici unsur olarak, çeviride A'râf sûresindeki ilgili âyetleri de buradaki âyetlerin içerisine dahil ederek çeviri yaptık.

يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ اذْكُرُوا نِعْمَتِيَ الَّتِي أَنْعَمْتُ عَلَيْكُمْ وَأَوْفُوا بِعَهْدِي أُوفِ بِعَهْدِكُمْ وَإِيَّايَ فَارْهَبُونِ ﴿٤٠﴾
وَآمِنُوا بِمَا أَنْزَلْتُ مُصَدِّقًا لِمَا مَعَكُمْ وَلَا تَكُونُوا أَوَّلَ كَافِرٍ بِهِ وَلَا تَشْتَرُوا بِآيَاتِي ثَمَنًا قَلِيلًا وَإِيَّايَ فَاتَّقُونِ
﴿٤١﴾ وَلَا تَلْبِسُوا الْحَقَّ بِالْبَاطِلِ وَتَكْتُمُوا الْحَقَّ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٤٢﴾ وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَارْكَعُوا
مَعَ الرَّاكِعِينَ ﴿٤٣﴾ أَتَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبِرِّ وَتَنْسَوْنَ أَنْفُسَكُمْ وَأَنْتُمْ تَتْلُونَ الْكِتَابَ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٤٤﴾
وَاسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ وَإِنَّهَا لَكَبِيرَةٌ إِلَّا عَلَى الْخَاشِعِينَ ﴿٤٥﴾ الَّذِينَ يَظُنُّونَ أَنَّهُمْ مُلَاقُو رَبِّهِمْ
وَأَنَّهُمْ إِلَيْهِ رَاجِعُونَ ﴿٤٦﴾

1. Cüz
2. Sûre
Bakara 40-46

Hz. MUHAMMED'E İNANMAYAN MEDİNE YAHUDİLERİNE ÖĞÜT ve UYARILAR

40. Ey Medine'deki yahudi âlimleri![51] Elçimiz Muhammed'e karşı düşmanca tavır takınmayıp ona iman edin! Tarih boyunca size çok sayıda peygamber göndermiş ve sizi başta Firavun'un zulmü olmak üzere birçok sıkıntıdan kurtarmış olmamıza karşılık bugün elçimiz Muhammed'i inkâr ederek nankörlük etmeyin! Size gönderilen peygamberlerin tebliğ ettikleri tevhit inancına bağlı kalın ve elçimize iman edin ki ben de size söz vermiş olduğum cennet vaadini[52] gerçekleştireyim. Bu inanca bağlı kalmadığınız ve elçimiz Muhammed'i inkâr ettiğiniz takdirde vereceğim cezaya mâruz kalmaktan korkun!

41. Elçimiz Muhammed'e vahyettiğimiz ve vaktiyle size gönderilmiş olan Tevrat'ı tasdik eden Kur'an'a iman edin! Onun Allah tarafından vahyedildiğine[53] ilk inanması gereken sizler iken[54] sakın halkınızın onun ilâhi vahiy olduğunu inkâr etmesine öncülük etmeyin! Medine yahudileri üzerindeki otoritenizi kaybetme derdine düşüp de gayet iyi bildiğiniz bu tevhit mesajını ve Muhammed'in peygamberliğini reddetmeyin![55] Böyle yaptığınız takdirde ilâhî cezaya mâruz kalmaktan korkun!

51 Taberî.

52 Bu vaat, Mâide sûresinin 12. âyetinde açıkça anlatılmaktadır.

53 Taberî.

54 Zemahşerî.

55 Âyette geçen "az bir paha"dan maksat, Zemahşerî'nin vurguladığı ve Taberî'nin işaret ettiği üzere yahudi âlimlerinin, Hz. Peygamber'e iman ettikleri takdirde otoritelerini kaybedecek olduklarını düşünmeleri ve bu sebeple iman etmemeleridir.

42-43. Elçimiz Muhammed'in Allah'ın peygamberi olduğunu çok iyi bildiğiniz halde, bu tür menfaatler uğruna gerçeği gizlemeye çalışmayın! Muhammed'e iman edin ve tevhit ilkesinin sembolü olan namazı şirkten uzak bir şekilde eda edin, her türlü şirk kalıntısından arının,[56] sadece Allah'a ibadet eden müminler gibi kulluk ederek İslâm'a girin![57]

44. Ey Medine'deki yahudi âlimleri! Siz insanlara Allah'ın kitabına ve peygamberine iman etmeyi tavsiye ederken, kendiniz Muhammed'i inkâr ediyorsunuz,[58] üstelik Tevrat gibi bir ilâhî kitabı okuduğunuz halde bunu yapıyorsunuz! Bilerek böyle bir yanlışı yapmanızın ne kadar kötü olduğunu hiç düşünmez misiniz?

1. Cüz
2. Süre
Bakara 42-45

İSRÂİLOĞULLARI TARİHİNDEN MEDİNE YAHUDİLERİNE DERSLER

45-46. Ey Medine yahudileri![59] Vaktiyle atalarınıza emredilmiş olan ilâhî tâlimatlara uymak ve bunun gereği olarak elçimiz Muhammed'e iman etmek size zor geliyor olabilir. Ancak Medine'de sahip olduğunuz otoriteyi kaybetme pahasına da olsa, elçimize iman edin, namaz ve oruç[60] gibi ibadetlerle inancınızı güçlendirip bu tür dünyevî kaygılara karşı direnç kazanın.[61] Doğrusu sizin konumunuzda olup da elçimiz Muhammed'e iman etmek, ancak samimiyetle Allah'a bağlanan, âhirete inanan ve hesap vereceğini düşünen kimselerin yapabileceği bir şeydir.[62] Böyle olmayan kimselerin sahip oldukları otoriteyi bırakıp elçimize iman etmeleri zordur.[63]

56 " أقيموا الصلوة وآتوا الزكوة " tabiri için Tevbe süresinin 5. âyetindeki dipnota bakınız.

57 Taberi.

58 Taberi.

59 Râzi.

60 Râzi.

61 Taberi, Râzi.

62 Ebû Bekir el-Esam.

63 Mâverdi.

1. Cuz
2. Süre
ru 47-57

يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ اذْكُرُوا نِعْمَتِيَ الَّتِي أَنْعَمْتُ عَلَيْكُمْ وَأَنِّي فَضَّلْتُكُمْ عَلَى الْعَالَمِينَ ﴿٤٧﴾ وَاتَّقُوا يَوْمًا
لَا تَجْزِي نَفْسٌ عَنْ نَفْسٍ شَيْئًا وَلَا يُقْبَلُ مِنْهَا شَفَاعَةٌ وَلَا يُؤْخَذُ مِنْهَا عَدْلٌ وَلَا هُمْ يُنْصَرُونَ ﴿٤٨﴾ وَإِذْ
نَجَّيْنَاكُمْ مِنْ آلِ فِرْعَوْنَ يَسُومُونَكُمْ سُوءَ الْعَذَابِ يُذَبِّحُونَ أَبْنَاءَكُمْ وَيَسْتَحْيُونَ نِسَاءَكُمْ وَفِي ذَٰلِكُمْ بَلَاءٌ
مِنْ رَبِّكُمْ عَظِيمٌ ﴿٤٩﴾ وَإِذْ فَرَقْنَا بِكُمُ الْبَحْرَ فَأَنْجَيْنَاكُمْ وَأَغْرَقْنَا آلَ فِرْعَوْنَ وَأَنْتُمْ تَنْظُرُونَ ﴿٥٠﴾ وَإِذْ وَاعَدْنَا
مُوسَىٰ أَرْبَعِينَ لَيْلَةً ثُمَّ اتَّخَذْتُمُ الْعِجْلَ مِنْ بَعْدِهِ وَأَنْتُمْ ظَالِمُونَ ﴿٥١﴾ ثُمَّ عَفَوْنَا عَنْكُمْ مِنْ بَعْدِ ذَٰلِكَ لَعَلَّكُمْ
تَشْكُرُونَ ﴿٥٢﴾ وَإِذْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ وَالْفُرْقَانَ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴿٥٣﴾ وَإِذْ قَالَ مُوسَىٰ لِقَوْمِهِ يَا قَوْمِ إِنَّكُمْ
ظَلَمْتُمْ أَنْفُسَكُمْ بِاتِّخَاذِكُمُ الْعِجْلَ فَتُوبُوا إِلَىٰ بَارِئِكُمْ فَاقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ ذَٰلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ عِنْدَ بَارِئِكُمْ
فَتَابَ عَلَيْكُمْ إِنَّهُ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ﴿٥٤﴾ وَإِذْ قُلْتُمْ يَا مُوسَىٰ لَنْ نُؤْمِنَ لَكَ حَتَّىٰ نَرَى اللَّهَ جَهْرَةً فَأَخَذَتْكُمُ
الصَّاعِقَةُ وَأَنْتُمْ تَنْظُرُونَ ﴿٥٥﴾ ثُمَّ بَعَثْنَاكُمْ مِنْ بَعْدِ مَوْتِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٥٦﴾ وَظَلَّلْنَا عَلَيْكُمُ الْغَمَامَ
وَأَنْزَلْنَا عَلَيْكُمُ الْمَنَّ وَالسَّلْوَىٰ كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ وَمَا ظَلَمُونَا وَلَٰكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿٥٧﴾

47-48. Düşünün bir defa! Vaktiyle atalarınızı, peygamberlere iman ve emirlerimize itaat etmiş oldukları için, düşmanlarına karşı muzaffer kılmış,[64] dönemlerinin[65] en saygın toplumu haline getirip onlara türlü nimetler ihsan etmiştik. Ancak şimdi elçimize iman etmediğiniz halde aynı saygınlığa sahip olduğunuzu, Allah tarafından cezalandırılmayacağınızı düşünmeniz yanlıştır. Gerçek şu ki eğer elçimiz Muhammed'e iman etmezseniz, âhiret gününde bunun hesabını verirken, şefaat ve yardımlarını umduğunuz atalarınız ve diğerleri sizi kurtaramayacaktır, zira orada dünyada olduğu gibi bir ayrıcalık söz konusu değildir.[66]

49. Vaktiyle atalarınızı, elçimiz Mûsâ sayesinde, Firavun ve erkânının zulmünden kurtarmış olduğumuzu biliyorsunuz. Nitekim Firavun atalarınıza bir tür soykırım uyguluyor, bütün erkek çocuklarını öldürüyor, kız çocuklarını ise esir edip türlü işlerde çalıştırıyordu. Neticede Allah atalarınıza büyük bir nimet lutfetti,[67] Mûsâ peygamberi göndererek onları o çetin zulümden kurtardı. Siz ise şimdi çeşitli dünyevî kaygılar peşine düşüp elçimiz Muhammed'i inkâr ediyorsunuz![68]

64 bk. Mâtürîdî. 65 Taberî.
66 Taberî.
67 Taberî.
68 Son cümle, âyetin bir anlamda muktezâsıdır.

50-54. Evet, atalarınızı Firavun'un zulmünden kurtarmış, onları deniz kıyısında kıstırdığı sırada denizi yarıp geçmelerini sağlamış ve peşlerinden gelen Firavun ve erkânını onların gözlerinin önünde boğuvermiştik. Ardından Mûsâ'yı Tur dağında ilâhî vahiy alması için çağırmıştık da, o, yanlarından ayrılınca atalarınız hemen tevhit inancından sapmış ve buzağıya tapınmaya başlamışlardı. Bunun üzerine biz de onları derhal cezalandırmamış,[69] Mûsâ'ya tevhit inancını dosdoğru bir şekilde ortaya koyan ilâhî kitabı vermiş ve atalarınıza bu yaptıklarından dolayı tövbe edip pişmanlık duymalarını, kendilerini bu tür şirk alışkanlıklarına sürükleyen eski âdetleri ve nefislerinin arzularını yok etmelerini emretmiştik.[70] Onlar samimiyetle tövbe edince de tövbelerini kabul etmiştik. Çünkü Allah sonsuz merhamet sahibidir ve tövbeleri kabul eder.

1. Cüz
2. Sûre
Bakara 47-57

55-57. Ne var ki atalarınız bundan sonra da tövbelerine sadık kalmamış ve Mûsâ'ya, "Mademki sen Allah ile konuşuyorsun,[71] o halde biz de O'nu açıkça görmek istiyoruz, aksi takdirde sana inanmayız!" demişlerdi. Bunun üzerine müthiş bir depremle sarsılmış ve oracıkta baygın düşüp[72] yere serilmişlerdi. Ardından yaptıklarından pişman olup bir daha elçimize karşı böyle tavır takınmamaları için onları tekrar kendilerine getirmiştik. Onları çölün sıcağında bulutlarla gölgelemiş, kendilerine bıldırcın eti ve kudret helvası[73] gibi nimetler ihsan etmiş ve verdiğimiz bu temiz rızıklardan yemelerini, buna karşılık elçimiz Mûsâ'ya itaat etmelerini emretmiştik. Ancak onlar emrimize muhalefet ettiler ve elçimiz Mûsâ'ya karşı çıktılar.[74] Aslında bu yaptıkları ile sadece kendilerine zarar vermekteydiler.

69 Taberî.

70 Âyetteki "nefislerinizi öldürün" ifadesi genellikle, Tevrat'ta buzağıya tapınanların öldürüldüğü şeklinde anlatılan olaya hamledilir. Ancak Kur'an, buzağıya tapınanların sonradan tövbe ettiklerini ifade eder ki Mâtürîdî bu âyette bizim çevirimize imkân verecek yorumlar yapmaktadır. *Doğrusunu Allah bilir.*

71 Taberî.

72 Âyette geçen mevt kelimesi "bayılmak" anlamındadır (bk. Râgıb el-İsfahânî).

73 Bu ifade bildiğimiz kadarıyla bütün tefsirlerde yukarıdaki şekilde anlaşılmıştır. Ancak bize göre kudret helvası ve bıldırcın genel anlamda ilâhî nimeti, bulutlarla gölgelemek ise İsrailoğulları'nın Hz. Mûsâ'nın önderliğinde emniyete kavuşmuş olduklarını ifade eder. Bu yönüyle de Kureyş sûresinde geçen, "Onları doyuran ve emniyete kavuşturan Allah'a ibadet etsinler" ifadesiyle benzerlik arz eder. *Doğrusunu Allah bilir.*

74 Taberî.

وَاِذْ قُلْنَا ادْخُلُوا هٰذِهِ الْقَرْيَةَ فَكُلُوا مِنْهَا حَيْثُ شِئْتُمْ رَغَدًا وَادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا وَقُولُوا حِطَّةٌ نَغْفِرْ
لَكُمْ خَطَايَاكُمْ وَسَنَزِيدُ الْمُحْسِنِينَ ﴿٥٨﴾ فَبَدَّلَ الَّذِينَ ظَلَمُوا قَوْلًا غَيْرَ الَّذِي قِيلَ لَهُمْ فَاَنْزَلْنَا عَلَى الَّذِينَ
ظَلَمُوا رِجْزًا مِنَ السَّمَاءِ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ ﴿٥٩﴾ وَاِذِ اسْتَسْقٰى مُوسٰى لِقَوْمِهِ فَقُلْنَا اضْرِبْ بِعَصَاكَ
الْحَجَرَ فَانْفَجَرَتْ مِنْهُ اثْنَتَا عَشْرَةَ عَيْنًا قَدْ عَلِمَ كُلُّ اُنَاسٍ مَشْرَبَهُمْ كُلُوا وَاشْرَبُوا مِنْ رِزْقِ اللّٰهِ وَلَا تَعْثَوْا
فِي الْاَرْضِ مُفْسِدِينَ ﴿٦٠﴾ وَاِذْ قُلْتُمْ يَا مُوسٰى لَنْ نَصْبِرَ عَلٰى طَعَامٍ وَاحِدٍ فَادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُخْرِجْ لَنَا مِمَّا
تُنْبِتُ الْاَرْضُ مِنْ بَقْلِهَا وَقِثَّائِهَا وَفُومِهَا وَعَدَسِهَا وَبَصَلِهَا قَالَ اَتَسْتَبْدِلُونَ الَّذِي هُوَ اَدْنٰى بِالَّذِي هُوَ خَيْرٌ
اِهْبِطُوا مِصْرًا فَاِنَّ لَكُمْ مَا سَاَلْتُمْ وَضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ الذِّلَّةُ وَالْمَسْكَنَةُ وَبَاؤُ بِغَضَبٍ مِنَ اللّٰهِ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ كَانُوا
يَكْفُرُونَ بِاٰيَاتِ اللّٰهِ وَيَقْتُلُونَ النَّبِيِّنَ بِغَيْرِ الْحَقِّ ذٰلِكَ بِمَا عَصَوْا وَكَانُوا يَعْتَدُونَ ﴿٦١﴾

58-59. Mısır'dan çıkıp özgürlüklerine kavuşmalarının ardından, Allah tarafından kendilerine vaat edilen ata yurtlarına doğru yola çıkmış, bu yolculuk süresince çölde uzun yıllar geçirmişlerdi.[75] Onlara, kendilerine vaat ettiğimiz bu ata yurtlarına kavuştukları zaman şükretmelerini emretmiş, böyle yaptıkları takdirde hatalarını bağışlayacağımızı, nimetlerini artıracağımızı bildirmiştik. Ancak içlerinden bir kısmı bu emrimizi ihlâl etti.[76] Biz de o zalimleri bu yaptıklarına karşılık cezalandırdık.

60-61. İsrâiloğulları kendi aralarında anlaşamayan bir topluluk oldukları için[77] on iki değişik gruba ayrılmıştı. Bu on iki grup Mısır'dan çıktıktan sonra Sina yarımadasının kızgın çöllerini geçerlerken, su bulmak için Mûsâ'dan yardım istemişlerdi. Biz de Mûsâ'ya, halkını su kaynağı bulunan bir ka-

75 Bazı müfessirler İsrâiloğulları'nın "girmeleri istenen" bu yerin çöl yolculuğu esnasında geçici olarak girilen "herhangi bir şehir" olduğunu söylemişlerdir. Ancak rivayetlerin ekserisine göre bu yer Kudüs'tür (bk. Taberi). Burada İsrâiloğulları'na Mısır'dan çıkarken (hatta daha çıkmadan önce) varacakları hedef gösterilmiş, vaat edilmiştir. Bu şekilde değerlendirildiğinde bu rivayet, konunun yahudi tarihindeki anlatımıyla da uyumlu olmaktadır. Bilindiği gibi İsrâiloğulları Hz. Yûsuf zamanında Kenan diyarından (Şam-Kudüs bölgesinden) Mısır'a göç etmişler, bir süre Mısır'da izzet ikram görmüşler, ancak zamanla şartlar değişmiş ve bütün bir ırk olarak köleleştirilmişlerdir. Hz. Mûsâ'nın mücadelesi onları önce özgürlüğüne kavuşturmak, daha sonra da ataları Yâkub peygamber zamanındaki anavatanları olan Kudüs'e götürmek olmuştur. Bu âyette de bu ilâhi vaat tekrarlanmaktadır. *Doğrusunu Allah bilir.*

76 Ebû Müslim.

77 Zemahşerî (A'râf 7/161-162).

yaya doğru götürmesini[78] emretmiştik. Böylece rahmetimizin bir eseri olarak onlara kayadan on iki ayrı pınar fışkırdı. Her grup bir pınarı seçti ve oradan su ihtiyacını karşıladı. Biz de onlardan, verdiğimiz bu nimetlerden faydalanmalarını ve Allah'a şükretmelerini istemiştik. Ancak onlar Mısır'daki kölelik günlerinden kurtulmuş olmaya şükretmek yerine sürekli olarak elçimiz Mûsâ ile çekiştiler, her fırsatta ona isyan ettiler. Ona, "Bizi peşine takıp çöllere sürükledin! Burada soğan, sarmısak, sebze ve meyvelere hasret kaldık. Seninle bu yolculuğu yapmaktan usandık" dediler. Bunun üzerine Mûsâ, "Mademki beğenmiyorsunuz, o halde dönün ve Mısır'a[79] gidin! Köle olarak yaşamaya devam edin. Hem orada istediğiniz soğan ve sarmısak gibi şeyleri de bulursunuz!" diyerek onlara çıkıştı.[80]

1. Cüz
2. Süre
Bakara 58-61

Ey elçimiz Muhammed'e iman etmeyen Medine yahudileri! İşte sizin atalarınız, kendilerini doğru yola çağıran, kurtuluşları için çaba gösteren[81] peygamberleri inkâr etmek, onlara karşı bu tür tavırlar takınmak ve hatta yer yer peygamberleri öldürmek gibi sebeplerden dolayı zillet içinde yaşamış ve Allah'ın rahmetinden mahrum olmuşlardır. İşte bu durumdan ders alıp elçimiz Muhammed'e iman etmelisiniz.

78 "Darebe" fiili öncelikle "vurmak" anlamına gelse de, mecazi kullanımı çok geniş olan bir fiildir ve Kur'an'da çok yerde mecazi anlamda kullanılmıştır. Diğer taraftan "asâ" kelimesi Türkçe'deki "asâ / sopa" anlamına geldiği gibi "topluluk, güç, birlik" anlamlarına da gelir (bk. *Lisânü'l-Arab*, *Tâcü'l-arûs* ilgili md.ler). Dolayısıyla "اضْرِبْ بِعَصَاكَ الْحَجَرَ" ifadesi, "Asânı taşa vur" anlamına gelebileceği gibi, "Halkını kayalık bölgeye doğru götür" anlamına da gelebilir. Bu kıssada Hz. Mûsâ'nın elindeki asâyı bir taşa vurması ve Allah'ın izniyle o taştan su fışkırması kastediliyor olabileceği gibi, onun halkını su kaynaklarının bulunduğu bir kayalık bölgeye doğru sevketmesi de kastedilmiş olabilir. Allah'ın mûcizeler yaratma gücü inkâr edilemez olmakla birlikte, bizce Kur'an'ın edebî anlatımını dikkate almadan, her anlatıyı mûcizevî bir tarzda anlamak da gerekli değildir.

79 Âyette geçen Mısır kelimesi herhangi bir "şehir" anlamına da gelebilir. Tefsirlerde her iki görüş de mevcuttur. Ancak yukarıda tercih ettiğimiz anlam siyaka daha uygun görünmektedir. Zira "Mısır'a gidin" ifadesi, Hz. Mûsâ ile çekişenlere verilen bir cevap olup, onlara Mısır'daki kölelik günlerini hatırlatmaktadır.

80 Âyetteki bu ifadelerin bir tür azarlama olduğu açıktır. Zira konu başından beri, İsrâiloğulları'nın Hz. Mûsâ'ya her fırsatta zorluk çıkarmaları anlatılmaktadır. Ancak bazı tefsirlerde sanki Allah'ın onların isteklerini kabul ettiği, "şehre inip tarımla uğraşın" dediği şeklinde anlaşılmıştır.

81 Zemahşerî.

إِنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا وَالنَّصَارٰى وَالصَّابِئِينَ مَنْ اٰمَنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَعَمِلَ صَالِحًا فَلَهُمْ
اَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٦٢﴾ وَاِذْ اَخَذْنَا مِيثَاقَكُمْ وَرَفَعْنَا فَوْقَكُمُ الطُّورَ
خُذُوا مَا اٰتَيْنَاكُمْ بِقُوَّةٍ وَاذْكُرُوا مَا فِيهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿٦٣﴾ ثُمَّ تَوَلَّيْتُمْ مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ فَلَوْلَا فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ
وَرَحْمَتُهُ لَكُنْتُمْ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿٦٤﴾ وَلَقَدْ عَلِمْتُمُ الَّذِينَ اعْتَدَوْا مِنْكُمْ فِي السَّبْتِ فَقُلْنَا لَهُمْ كُونُوا قِرَدَةً
خَاسِئِينَ ﴿٦٥﴾ فَجَعَلْنَاهَا نَكَالًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهَا وَمَا خَلْفَهَا وَمَوْعِظَةً لِلْمُتَّقِينَ ﴿٦٦﴾ وَاِذْ قَالَ مُوسٰى لِقَوْمِهِ اِنَّ
اللّٰهَ يَاْمُرُكُمْ اَنْ تَذْبَحُوا بَقَرَةً قَالُوا اَتَتَّخِذُنَا هُزُوًا قَالَ اَعُوذُ بِاللّٰهِ اَنْ اَكُونَ مِنَ الْجَاهِلِينَ ﴿٦٧﴾ قَالُوا ادْعُ لَنَا
رَبَّكَ يُبَيِّنْ لَنَا مَا هِيَ قَالَ اِنَّهُ يَقُولُ اِنَّهَا بَقَرَةٌ لَا فَارِضٌ وَلَا بِكْرٌ عَوَانٌ بَيْنَ ذٰلِكَ فَافْعَلُوا مَا تُؤْمَرُونَ ﴿٦٨﴾
قَالُوا ادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُبَيِّنْ لَنَا مَا لَوْنُهَا قَالَ اِنَّهُ يَقُولُ اِنَّهَا بَقَرَةٌ صَفْرَاءُ فَاقِعٌ لَوْنُهَا تَسُرُّ النَّاظِرِينَ ﴿٦٩﴾ قَالُوا
ادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُبَيِّنْ لَنَا مَا هِيَ اِنَّ الْبَقَرَ تَشَابَهَ عَلَيْنَا وَاِنَّا اِنْ شَاءَ اللّٰهُ لَمُهْتَدُونَ ﴿٧٠﴾ قَالَ اِنَّهُ يَقُولُ اِنَّهَا بَقَرَةٌ
لَا ذَلُولٌ تُثِيرُ الْاَرْضَ وَلَا تَسْقِي الْحَرْثَ مُسَلَّمَةٌ لَا شِيَةَ فِيهَا قَالُوا الْاٰنَ جِئْتَ بِالْحَقِّ فَذَبَحُوهَا وَمَا كَادُوا
يَفْعَلُونَ ﴿٧١﴾

1. Cüz
2. Sûre
Bakara 62-71

62. Şunu iyi bilin ki İsrâiloğulları'ndan olmanız sebebiyle Allah'ın seçkin kulları olduğunuz, dolayısıyla her hâlükârda cennete gireceğiniz, diğer insanların ise cehenneme gireceği şeklindeki iddialarınız mesnetsizdir.[82] Cennet sizin tekelinizde değildir. İster sizden ister müminlerden ister hıristiyanlardan isterse Sâbiîler'den olsun; elçimiz Muhammed'e iman eden, âhirette Allah'a hesap vereceğine inanıp ona göre hareket eden, ilâhî emirlere ve yasaklara uygun yaşayan herkes Allah katında karşılığını bulacak ve ödülünü alacaktır.[83]

63-64. Bildiğiniz gibi atalarınız vaktiyle, içlerinden bazılarının buzağıyı tanrılaştırmış olmasından dolayı Allah'tan af dilemek üzere Tur dağına çıkmış,

82 Mevdûdî.

83 Bu âyeti Taberî ve Zemahşerî dahil birçok müfessir, bizim çevirdiğimiz şekilde tefsir etmiştir. Bu âyetten yola çıkarak yahudi ve hıristiyanların Hz. Muhammed'e iman etmeden cennete girebileceklerini iddia etmek, âyetin anlamına zıt bir yorum olur. Zira âyet, Hz. Peygamber'e inanmadıkları halde kendilerini cennetlik, başkalarını ise cehennemlik sayan yahudilere cevaptır ve "Hem elçimiz Muhammed'e inanmıyor hem de cennetlik olduğunuzu mu iddia ediyorsunuz?" şeklinde bir kınama anlamı içermekte, cennete girmenin milliyet veya kültür ile değil, ilâhî vahye ve peygamberlere iman ile olacağını bildirmektedir. Âyette geçen, "Allah'a iman edenler" ifadesinin, "Allah'ın peygamberine iman edenler" anlamına geldiği açıktır. Nitekim dilbilimci müfessir Zeccâc, bunu sarâhaten ifade etmiştir. Ayrıca söz konusu gruplar içerisinde Allah'ı inkâr eden kimse zaten bulunmamaktadır.

orada dağın eteğinde bir sarsıntı yaşamış ve dağın âdeta üzerlerine yıkılacağını hissetmişlerdi.[84] O sırada Mûsâ onlara uyarıda bulunmuş ve kendilerine bahşedilmiş olan ilâhî vahye iman edip sadık kalmalarını, ondaki hükümlere sıkıca sarılmalarını söylemiş, onlar da her zaman Allah'ın kitabına sadakatle bağlı kalacaklarına söz vermişlerdi. Buna rağmen daha sonrakiler bu sözü ihlâl ettiler ve ilâhî hükümleri dünyevî menfaat karşılığında değiştirdiler. Eğer Allah'ın merhameti olmasaydı, bu kimseler helâk edilirlerdi.

65-66. Ayrıca cumartesi yasağını ihlâl eden atalarınızın başlarına nelerin geldiğini, uyarılara aldırmayan ve Allah'ın emrini ihlâl etmekte ısrar eden kimselerin zillet içinde yaşamaya mahkûm olduklarını, tarihte yaşadıkları zilletin cümle âleme ibret olduğunu gayet iyi biliyorsunuz.[85]

67-71. Atalarınız kölelik yılları boyunca Mısırlılar'ın buzağıya tapınma âdetlerinden etkilenmişler, Mısır'dan çıktıktan sonra da bu şirk âdetinden bir türlü kurtulamamışlardı.[86] İşte bu şirk kalıntısını temizlemek üzere Mûsâ onlara, "Allah sizden bir buzağı kurban etmenizi istiyor" demişti. Fakat buna şaşırmış ve "Bizimle alay mı ediyorsun?" diye çıkışmışlardı. Mûsâ ise "Ne münasebet! Bu size Allah'ın emridir" demişti. Ne var ki atalarınız, içlerinden bir türlü söküp atamadıkları şirk alışkanlığı sebebiyle Mûsâ'nın bu isteğini yerine getirmemek için türlü bahaneler ileri sürmüş; buzağının rengini, yaşını ve diğer birçok özelliğini sormuşlar, kesmemek için âdeta ipe un sermişlerdi. Fakat ısrarla sordukları her soru cevaplandırılıp bütün bahaneleri tükenince, zoraki de olsa kesmekten başka seçenekleri kalmamıştı.

84 Bu olayın klasik tefsirdeki anlatımı oldukça farklıdır. Tefsirlerde Tur dağının yerinden koparılıp İsrâiloğulları'nın üzerine yükseltildiği ve onlardan bazı sözler alındığı anlatılır. Bu anlatım âyetlerin lafızlarına salt literal bir yaklaşımın ve İsrâiliyat kaynaklı haberlerin ürünü gibi gözükmektedir. Kur'an'ın mecaz üslûbu ve sembolik dili dikkate alınarak âyetler bütünlük içerisinde değerlendirildiğinde buradaki olayın, Hz. Mûsâ ile Tur dağına çıkan seçilmiş yetmiş kişinin yaşadığı deprem olayını ve bu olayın ardından orada bulunan herkesin yaşadığı panik halini resmettiğini düşünmek mümkündür. *Doğrusunu Allah bilir.*

85 Tâbiîn âlimlerinden Mücâhid bu âyetteki, "aşağılık maymun haline gelme"nin, mânevi olarak maymunlaşma anlamına geldiğini ifade etmiştir (bk. Taberî). Burada Allah'ın bizzat kendisi tarafından yaratılmış bir hayvanı sebepsiz yere tahkir ettiğini düşünmek yanlış olur. Kanaatimizce maymunlaşmak, zillete düşmekten kinayedir. *Doğrusunu Allah bilir.*

86 Bu konuda geniş bilgi için Elmalılı M. Hamdi'nin tefsirine bakılabilir.

وَاِذْ قَتَلْتُمْ نَفْسًا فَادّٰرَءْتُمْ ف۪يهَاۜ وَاللّٰهُ مُخْرِجٌ مَا كُنْتُمْ تَكْتُمُونَۚ ﴿٧٢﴾ فَقُلْنَا اضْرِبُوهُ بِبَعْضِهَاۜ كَذٰلِكَ يُحْيِ اللّٰهُ
الْمَوْتٰىۙ وَيُر۪يكُمْ اٰيَاتِه۪ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٧٣﴾ ثُمَّ قَسَتْ قُلُوبُكُمْ مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ فَهِيَ كَالْحِجَارَةِ اَوْ اَشَدُّ قَسْوَةًۜ
وَاِنَّ مِنَ الْحِجَارَةِ لَمَا يَتَفَجَّرُ مِنْهُ الْاَنْهَارُۜ وَاِنَّ مِنْهَا لَمَا يَشَّقَّقُ فَيَخْرُجُ مِنْهُ الْمَاءُۜ وَاِنَّ مِنْهَا لَمَا يَهْبِطُ مِنْ
خَشْيَةِ اللّٰهِۜ وَمَا اللّٰهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٧٤﴾

1. Cüz
2. Sûre
Bakara 72-74

72-73. Kaldı ki zaten öldürülen bir adamın katili bulunamamış, herkes birbirini suçlar olmuştu.[87] Allah da bu tür fâili meçhul cinayet durumlarında

87 Altmış yedi - yetmiş birinci âyetlerde İsrâiloğulları'nın, buzağıyı kurban etmeye ısrarla karşı çıkmalarının sebebi, Mısır'dan beri âdet edindikleri, "buzağıya tapınma kültü" olmalıdır. Nitekim çöl yolculuğunun ilerleyen dönemlerinde (Tâhâ sûresinde anlatıldığı üzere) Sâmirî tarafından yapılan buzağıya tapınmışlardır. O döneme kadar böyle bir inanç hiç yokken, birden bire toplumun önemli bir kesiminin (tefsirlerde verilen bilgilere göre 70.000 kişi) buzağıya tapınmaya başladığını, sadece Sâmirî'nin propagandasına inanarak bu kadar köklü bir değişim geçirdiğini düşünmek mâkul değildir. Dolayısıyla buzağıyı kurban etmemekte bu kadar ısrar edilmesinin ardında böyle bir sebep bulunuyor olmalıdır. Ancak bu durumda 72-73. âyetlerde geçen olay yani fâili meçhul cinayetlerde bir buzağının kesilmesi ve bütün muhtemel zanlıların hayvanın kanıyla ellerini yıkayıp toplumun huzurunda olayla ilişkilerinin olmadığına dair yemin etmesi anlaşılmamaktadır. Muhammed Abduh'un verdiği bilgiye ve bizzat Tevrat'ta yer alan kayıtlara göre bu, İsrâiloğulları arasında fâili meçhul cinayetleri çözmek için uygulanan bir âdettir. Eğer bu âdet varsa, o zaman İsrâiloğulları'nın buzağıya tapınma kültü yok demektir. Zira kendisine tapınılan bir varlığın kurban edilmesini düşünmek zordur. Ancak yukarıda ifade edildiği üzere, buzağıya tapınma kültü olmadan, bir akşamda binlerce yahudinin buzağıya tapınmaya başlaması da imkânsızdır. Kanaatimizce Mısır'da uzun müddet yaşadıkları dönem boyunca buzağıyı kutsallaştıran İsrâiloğulları'nın bu kültünü yıkmak için Allah bir hayvanın kurban edilmesini emretmiş, o sırada işlenmiş olan bir cinayet olayını aydınlatmak üzere de, orada bulunan herkesin gelip bu hayvanın kanıyla ellerini yıkamasını ve cemaatin huzurunda katil olmadığına dair yemin etmesini istemiş, böylece bu uygulama başlamış İsrâiloğulları tarihinde devam etmiştir. 73. âyette geçen " فَقُلْنَا اضْرِبُوهُ بِبَعْضِهَاۜ كَذٰلِكَ يُحْيِ اللّٰهُ الْمَوْتٰى " ifadesini, buzağının bir uzvu ile ölüye vurulduğu ve böylece ölünün dirildiği şeklinde tefsir etmek, tefsir geleneğindeki hâkim görüştür. Oysa ölüyü bu şekilde diriltip katilin kim olduğunu tespit etmek Allah'ın kudreti açısından mümkün olsa da, bu olayın Kur'an'da anlatılmasının hikmeti ve insanlara ne gibi bir tavsiye içerdiği muallakta kalmaktadır. Bu yüzden " فَقُلْنَا اضْرِبُوهُ بِبَعْضِهَا " ifadesini, "Bu uygulamayı fâili meçhul cinayetlerin birçoğunu aydınlatma konusunda işletebilirsiniz" şeklinde anlamak hem dil açısından mümkündür, hem de olayın seyri itibariyle daha mâkuldür. *Doğrusunu Allah bilir.*

çözüm yolu olarak onlara bu yolu göstermiş,[88] kesilen bir hayvanın etrafında toplanmalarını ve herkesin bu işle ilgisi olmadığına dair yemin etmesini emretmişti.[89] Böylece onlara, insanların bunun gibi cinayetler sonucunda öldürülmesine engel olacak hikmetli kuralları öğretmişti.[90]

1. Cuz
2. Sûre
Bakara 72-74

74. Ne var ki onlar bütün bu ilâhî yardımları görmelerine rağmen yine de elçimiz Mûsâ'ya gereği gibi itaat etmediler. Kalpleri taş kesilmiş gibiydi. Hatta taştan bile beter olmuştu. Zira taşlar, içlerine nüfuz eden suyun etkisiyle yumuşar, yarılıp içlerinden su çıkarır, rüzgâr ve şimşeklerin etkisiyle yuvarlanırken[91] onların kalpleri Allah'ın gösterdiği onca nimetine rağmen yine de yumuşamamıştı.[92] Ey Medine yahudileri! Eğer siz de atalarınızın bu taş kalpliliğini sürdürür ve elçimiz Muhammed'e iman etmezseniz bilin ki Allah yaptıklarınızdan haberdardır ve müstehak olduğunuz cezayı dünyada da âhirette de verecektir.[93]

---

88 Lafzan "Allah ölüleri işte böyle diriltir" deniliyor. Yahudilerin âhireti inkâr etmedikleri, hatta Hz. Mûsâ'dan önceki dönemde, Mısır'da esir oldukları zamanlarda bile âhirete iman ettikleri bilinmektedir. Dolayısıyla bu âyeti lafzan anlamak çeşitli müşkillere sebep olacaktır. Nitekim bu durumu farkeden Taberî, âyetin müşrik Araplar'a hitap ettiğini söylemektedir ki bu, hem sûrenin nüzûl dönemi hem de bağlamı itibariyle neredeyse imkânsızdır. Bu durumda âyeti Muhammed Abduh'un yaptığı gibi mecaza hamlettiğimizde daha anlaşılır olacaktır. *Doğrusunu Allah bilir.*

89 Yahudi kültüründe uzun süre varlığını koruyan bu âdet için bk. *Tefsîrü'l-menâr* (Bakara 2/73).

90 *Tefsîrü'l-menâr.*

91 Âyette geçen "Bazı taşlar Allah korkusuyla yuvarlanır" ifadesi, Zemahşerî'nin ifade ettiği gibi mecazi bir ifadedir.

92 *Tefsîrü'l-menâr.*

93 Taberî.

أَفَتَطْمَعُونَ أَنْ يُؤْمِنُوا لَكُمْ وَقَدْ كَانَ فَرِيقٌ مِنْهُمْ يَسْمَعُونَ كَلَامَ اللَّهِ ثُمَّ يُحَرِّفُونَهُ مِنْ بَعْدِ مَا عَقَلُوهُ وَهُمْ
يَعْلَمُونَ ﴿٧٥﴾ وَإِذَا لَقُوا الَّذِينَ آمَنُوا قَالُوا آمَنَّا وَإِذَا خَلَا بَعْضُهُمْ إِلَىٰ بَعْضٍ قَالُوا أَتُحَدِّثُونَهُمْ بِمَا فَتَحَ
اللَّهُ عَلَيْكُمْ لِيُحَاجُّوكُمْ بِهِ عِنْدَ رَبِّكُمْ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٧٦﴾ أَوَلَا يَعْلَمُونَ أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ
﴿٧٧﴾ وَمِنْهُمْ أُمِّيُّونَ لَا يَعْلَمُونَ الْكِتَابَ إِلَّا أَمَانِيَّ وَإِنْ هُمْ إِلَّا يَظُنُّونَ ﴿٧٨﴾ فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ يَكْتُبُونَ الْكِتَابَ
بِأَيْدِيهِمْ ثُمَّ يَقُولُونَ هَٰذَا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ لِيَشْتَرُوا بِهِ ثَمَنًا قَلِيلًا فَوَيْلٌ لَهُمْ مِمَّا كَتَبَتْ أَيْدِيهِمْ وَوَيْلٌ لَهُمْ مِمَّا
يَكْسِبُونَ ﴿٧٩﴾

1. Cuz
2. Süre
Bakara 75-79

75-77. Ey elçimiz Muhammed'e inananlar! Tıpkı ataları gibi kalpleri taş kesilmiş olan şu Medine yahudilerinin sizler gibi iman edeceklerini, tevhit inancına müşriklerden daha yakın oldukları için akın akın sizin dininize gireceklerini mi sanıyorsunuz?[94] Unutmayınız ki bunların atalarından bir grup da, elçimiz Mûsâ'ya vahyettiğimiz ilâhî kelâmı dinleyip anladıktan ve iman ettikten sonra onu bile bile çarpıtmışlardı.[95] İşte bunun gibi Medine yahudilerinden bir grup da aynı münafıklığı yapmakta, elçimizin ve müminlerin yanındayken iman ettiklerini söylemekte, fakat kendi aralarında konuştuklarında, "Allah'ın bize Tevrat'ta son peygamberle ilgili bildirdiği şeyleri müslümanlara söyleyip de onların eline koz vereyim demeyin sakın! Çünkü bu düpedüz akılsızlık

---

94 *Tefsîrü'l-menâr.*

95 Âyette geçen "tahrif"in anlamı "çarpıtmak" demektir (bk. Taberî). Ayrıca Nisâ sûresinin 46. âyetinde geçen tahrif kelimesi hakkında İbn Abbas'tan nakledilen rivayet de bu anlamı desteklemektedir (bk. Sîrevân, Abdülaziz İzzeddin, *el-Mu'cemü'l-câmi' li garîbi Müfredâti'l-Kur'ân*, Beyrut 1986, s.109).

olur!"[96] şeklinde konuşmaktadırlar. Böyle yaparken kendilerini kimsenin duymadığını zannetmektedirler. Oysa bilmezler mi ki Allah onların gizli açık bütün konuşmalarını işitmektedir.

78-79. Doğrusu elçimiz Muhammed'e iman etmeyen Medine yahudilerinden bir kısmı kendi inandıkları Tevrat'ı da bilmeyen, sadece din adamlarından duyduklarıyla yetinen kimselerdir.[97] Bunlar Muhammed'e vahyedilen kitaba inanmak yerine yahudi din adamlarının anlattığı aslı olmayan şeylere inanırlar; Allah'ın kendilerine azap etmeyeceğini, geçmişte İsrâiloğulları'na gönderilen peygamberlerin kendilerine şefaat edeceklerini düşünürler.[98] Oysa vahyettiğimiz kitap onlara bunu değil, tevhit inancını tebliğ eden peygambere iman etmelerini söylemektedir. Ne var ki yahudi din adamları ilâhî kitabı çarpıtarak anlatmakta, Muhammed'in peygamberliğini itiraf ettikleri takdirde dünyevî konumlarını kaybedeceklerini düşündükleri için Tevrat'taki birçok şeyi gizlemekte ve yalan yanlış şeyleri Allah'ın dini diye halka anlatmaktadırlar. Kendi yazdıkları kitapların dinin gerçeğini ortaya koyduğunu iddia etmektedirler.[99] Yazıp uydurdukları ve ilâhî din diye halka inandırdıkları bilgiler ve bu şekilde muhafaza ettikleri konumları sebebiyle yazıklar olsun onlara! Bu yaptıklarından dolayı varacakları yer cehennemdir.

96 Taberi'nin tercih ettiği anlama göre bu ifade, yahudilerin kendi aralarında konuşurken birbirlerini kınamalarını ve müslümanlara koz olacak Tevrat bilgilerinin saklanması konusunda tembihte bulunmalarını anlatmaktadır.

97 İbn Atıyye.

98 Zemahşeri.

99 Abduh'un kaydettiği gibi burada yahudilerin doğrudan Tevrat metni üzerinde birtakım tasarruflarda bulunmaları değil, âlimlerin yazdıkları kitapların "Allah'ın dinini en doğru anlatan kitaplar" olarak halka sunulması söz konusudur.

وَقَالُوا لَنْ تَمَسَّنَا النَّارُ اِلَّٓا اَيَّامًا مَعْدُودَةًۜ قُلْ اَتَّخَذْتُمْ عِنْدَ اللّٰهِ عَهْدًا فَلَنْ يُخْلِفَ اللّٰهُ عَهْدَهُٓ اَمْ تَقُولُونَ عَلَى
اللّٰهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٨٠﴾ بَلٰى مَنْ كَسَبَ سَيِّئَةً وَاَحَاطَتْ بِه۪ خَط۪ٓيـَٔتُهُ فَاُو۬لٰٓئِكَ اَصْحَابُ النَّارِۚ هُمْ ف۪يهَا خَالِدُونَ
﴿٨١﴾ وَالَّذ۪ينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ اُو۬لٰٓئِكَ اَصْحَابُ الْجَنَّةِۚ هُمْ ف۪يهَا خَالِدُونَ ﴿٨٢﴾ وَاِذْ اَخَذْنَا م۪يثَاقَ
بَن۪ٓي اِسْرَٓائ۪يلَ لَا تَعْبُدُونَ اِلَّا اللّٰهَ وَبِالْوَالِدَيْنِ اِحْسَانًا وَذِي الْقُرْبٰى وَالْيَتَامٰى وَالْمَسَاك۪ينِ وَقُولُوا لِلنَّاسِ
حُسْنًا وَاَق۪يمُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتُوا الزَّكٰوةَۜ ثُمَّ تَوَلَّيْتُمْ اِلَّا قَل۪يلًا مِنْكُمْ وَاَنْتُمْ مُعْرِضُونَ ﴿٨٣﴾ وَاِذْ اَخَذْنَا م۪يثَاقَكُمْ
لَا تَسْفِكُونَ دِمَٓاءَكُمْ وَلَا تُخْرِجُونَ اَنْفُسَكُمْ مِنْ دِيَارِكُمْ ثُمَّ اَقْرَرْتُمْ وَاَنْتُمْ تَشْهَدُونَ ﴿٨٤﴾ ثُمَّ اَنْتُمْ هٰٓؤُ۬لَٓاءِ
تَقْتُلُونَ اَنْفُسَكُمْ وَتُخْرِجُونَ فَر۪يقًا مِنْكُمْ مِنْ دِيَارِهِمْۘ تَظَاهَرُونَ عَلَيْهِمْ بِالْاِثْمِ وَالْعُدْوَانِۜ وَاِنْ يَأْتُوكُمْ اُسَارٰى
تُفَادُوهُمْ وَهُوَ مُحَرَّمٌ عَلَيْكُمْ اِخْرَاجُهُمْۜ اَفَتُؤْمِنُونَ بِبَعْضِ الْكِتَابِ وَتَكْفُرُونَ بِبَعْضٍۚ فَمَا جَزَٓاءُ مَنْ يَفْعَلُ
ذٰلِكَ مِنْكُمْ اِلَّا خِزْيٌ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَاۚ وَيَوْمَ الْقِيٰمَةِ يُرَدُّونَ اِلٰٓى اَشَدِّ الْعَذَابِۜ وَمَا اللّٰهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ
﴿٨٥﴾ اُو۬لٰٓئِكَ الَّذ۪ينَ اشْتَرَوُا الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا بِالْاٰخِرَةِۘ فَلَا يُخَفَّفُ عَنْهُمُ الْعَذَابُ وَلَا هُمْ يُنْصَرُونَ ﴿٨٦﴾

1. Cüz
2. Sûre
Bakara 80-86

80-82. Onlar ilâhî kitabı bilmeyen yahudi halkı kandırmak ve elçimiz Muhammed'e iman etmekten alıkoymak için, "biz sayılı birkaç gün dışında cehennem azabı görmeyeceğiz, çünkü biz Allah'ın değerli kullarıyız" diye yalanlar uydururlar.

Ey elçimiz! Yahudi halkın sana iman etmemeleri için böyle yalanlar uyduran yahudi din adamlarına şöyle de: "Bana inanmasanız dahi cehennem ateşinde çok az bir süre kalacağınıza dair Allah'tan bir söz mü aldınız? Doğrusu Allah verdiği sözden asla dönmez. Eğer ondan aldığınız bir söz varsa kanıtlayın! Hayır! Sizin bu hususta Allah'tan aldığınız bir söz ya da bilgi yoktur. Doğrusu şudur ki Allah'a şirk koşan ve O'nun peygamberini yalanlayan kimseler cehenneme girecek ve sonsuza kadar orada kalacaklardır. Allah'ın birliğine ve gönderdiği peygamberlere iman edenler ve ilâhî emirlere uygun olarak yaşayanlar ise cennete girecek ve sonsuza kadar orada huzur içinde yaşayacaklardır. İşte Allah'ın sözü budur ve O, asla sözünden dönmez. O halde eğer cehennem azabından korunmak istiyorsanız benim peygamberliğime iman edin."[100]

100 Seksen bir ve seksen ikinci âyetler, sekseninci âyette ifade edilen, "Ateş bize sayılı birkaç günden başka dokunmaz" iddiasına cevaptır. Taberî bunu çok açık bir şekilde ifade etmektedir.

83. Aslında biz, Medine yahudilerinin ataları olan İsrâiloğulları'ndan vaktiyle, Allah'tan başka hiçbir varlığa kulluk etmemeleri, ana babaya iyi davranmaları, akrabalara, yetim ve yoksul kimselere yardımcı olmaları ve Allah tarafından gönderilen peygamberlerle ilgili verilen ilâhî bilgiyi insanlara dosdoğru anlatmaları[101] konusunda söz almış; onlara namaz kılmalarını, zekât vermelerini emretmiştik. Ne var ki içlerinden birçoğu kısa bir süre sonra bu tevhit çizgisinden uzaklaşmışlardı. İşte şimdi Medine'deki yahudiler de tıpkı önceden tevhit inancından yüz çeviren ataları gibi davranmakta ve elçimiz Muhammed'e iman etmemektedirler.

84-86. Ey Medine yahudileri! Atalarınızdan vaktiyle birbirleriyle savaşmamaları, kan dökmemeleri, birbirlerini yurtlarından çıkmaya zorlamamaları hususunda söz almıştık. Bunu çok iyi bildiğiniz halde müşrik Araplar'la ittifak yapmakta,[102] onların savaşları sebebiyle birbirinize düşmekte, düşmanca ve günahkârca tavır almaktasınız. Açıkça haram olduğunu bilmenize rağmen kendi halkınızdan olan kimseleri bu tür sebepler yüzünden sürgün etmekte, savaş esiri olarak elinize geçirdiğiniz dindaşlarınızı ancak fidye karşılığında serbest bırakmaktasınız. Tevrat'ın, esirleri fidye karşılığında serbest bırakmaya yönelik hükümlerini uygularken kendi dindaşlarınızı yurtlarından sürgün etmemeye yönelik emirlerini inkâr mı etmektesiniz? Şunu iyi bilin ki içinizden bu tür davranış sergileyenlerin cezası hem dünyada rezil olmak hem de âhirette azabın en çetinine mâruz kalmak olacaktır. Çünkü onlar basit dünya menfaati uğruna ilâhî emirlere muhalefet etmişlerdir. Bu yüzden de, âhiretteki çetin azapları hafifletilmeyecek, iddia ettikleri gibi herhangi bir şefaat ve yardım da göremeyeceklerdir.[103] Unutmayın ki Allah bütün bu yaptıklarınızı bilmektedir.

---

101 "İnsanlara güzel söz söylemeleri" şeklindeki ifadede geçen "hüsnen" kelimesini kıraat imamlarından Hamza ve Kisâî "hasenen" şeklinde okumuşlardır. Bu okuyuşu esas alanlar ifadenin anlamını, "Tevrat'ta geçen Muhammed'le ilgili ifadeleri saklamamaları" şeklinde tefsir etmişlerdir (bk. Mâverdî).

102 Yahudilerin bir grubu Medine'deki Evs kabilesi ile diğer bir grubu Hazreç kabilesi ile ittifak yapmışlardı (bk. Taberî).

103 Taberî.

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ وَقَفَّيْنَا مِنْ بَعْدِه۪ بِالرُّسُلِ وَاٰتَيْنَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ الْبَيِّنَاتِ وَاَيَّدْنَاهُ بِرُوحِ
الْقُدُسِ اَفَكُلَّمَا جَٓاءَكُمْ رَسُولٌ بِمَا لَا تَهْوٰٓى اَنْفُسُكُمُ اسْتَكْبَرْتُمْ فَفَرِيقًا كَذَّبْتُمْ وَفَرِيقًا تَقْتُلُونَ ﴿٨٧﴾
وَقَالُوا قُلُوبُنَا غُلْفٌ بَلْ لَعَنَهُمُ اللّٰهُ بِكُفْرِهِمْ فَقَلِيلًا مَا يُؤْمِنُونَ ﴿٨٨﴾ وَلَمَّا جَٓاءَهُمْ كِتَابٌ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ مُصَدِّقٌ
لِمَا مَعَهُمْ وَكَانُوا مِنْ قَبْلُ يَسْتَفْتِحُونَ عَلَى الَّذ۪ينَ كَفَرُوا فَلَمَّا جَٓاءَهُمْ مَا عَرَفُوا كَفَرُوا بِه۪ فَلَعْنَةُ اللّٰهِ عَلَى
الْكَافِر۪ينَ ﴿٨٩﴾ بِئْسَمَا اشْتَرَوْا بِه۪ٓ اَنْفُسَهُمْ اَنْ يَكْفُرُوا بِمَٓا اَنْزَلَ اللّٰهُ بَغْيًا اَنْ يُنَزِّلَ اللّٰهُ مِنْ فَضْلِه۪ عَلٰى مَنْ
يَشَٓاءُ مِنْ عِبَادِه۪ فَبَٓاؤُ۫ بِغَضَبٍ عَلٰى غَضَبٍ وَلِلْكَافِر۪ينَ عَذَابٌ مُه۪ينٌ ﴿٩٠﴾ وَاِذَا ق۪يلَ لَهُمْ اٰمِنُوا بِمَٓا اَنْزَلَ اللّٰهُ
قَالُوا نُؤْمِنُ بِمَٓا اُنْزِلَ عَلَيْنَا وَيَكْفُرُونَ بِمَا وَرَٓاءَهُ وَهُوَ الْحَقُّ مُصَدِّقًا لِمَا مَعَهُمْ قُلْ فَلِمَ تَقْتُلُونَ اَنْبِيَٓاءَ اللّٰهِ مِنْ
قَبْلُ اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِن۪ينَ ﴿٩١﴾ وَلَقَدْ جَٓاءَكُمْ مُوسٰى بِالْبَيِّنَاتِ ثُمَّ اتَّخَذْتُمُ الْعِجْلَ مِنْ بَعْدِه۪ وَاَنْتُمْ ظَالِمُونَ ﴿٩٢﴾
وَاِذْ اَخَذْنَا م۪يثَاقَكُمْ وَرَفَعْنَا فَوْقَكُمُ الطُّورَ خُذُوا مَٓا اٰتَيْنَاكُمْ بِقُوَّةٍ وَاسْمَعُوا قَالُوا سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا وَاُشْرِبُوا
ف۪ي قُلُوبِهِمُ الْعِجْلَ بِكُفْرِهِمْ قُلْ بِئْسَمَا يَأْمُرُكُمْ بِه۪ٓ ا۪يمَانُكُمْ اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِن۪ينَ ﴿٩٣﴾

1. Cuz
2. Süre
Bakara 87-93

87-88. Vaktiyle Mûsâ'yı peygamber olarak seçip ona ilâhî kitabı verdiğimiz gibi ondan sonra da nice peygamberleri seçip görevlendirdik. Benzer şekilde Meryem oğlu Îsâ'yı da peygamber olarak seçtik ve kendisine elçimiz Cebrâil ile vahiy gönderdik. İşte elçimiz Muhammed de bütün bu peygamberler gibi, tarafımızdan seçilmiş ve kendisine vahiy verilmiş bir peygamberdir. Ey Medine yahudileri! Şimdi siz de kendilerine bir peygamber hoşlarına gitmeyen ilâhî emir getirdiğinde derhal karşı çıkan, peygamberleri yalanlamayı ve hatta öldürmeyi yol edinmiş atalarınız gibi davranıp elçimiz Muhammed'e karşı kibir mi taslayacaksınız? Muhammed'e iman etmek yerine ona karşı küstahlık ediyor ve "Senin söylediklerini pek anlamıyoruz, kalbimiz kapalı herhalde!" şeklinde alaycı sözler söylüyorsunuz. Şunu bilin ki bu inkârcılığınız sebebiyle Allah'ın rahmetinden mahrum kalmış olmaktasınız. Zira Muhammed'i inkâr ettikten sonra diğer inandıklarınız yeterli değildir.[104]

89. Elçimiz Muhammed'e iman etmemekte ısrar eden Medine yahudileri daha düne kadar müşrik Araplar'a karşı Allah'ın kendilerine göndereceği pey-

104 Âyetin sonundaki "فَقَلِيلًا مَا يُؤْمِنُونَ" ifadesi yahudilerin "az bir kısmının inandığı" anlamına gelebileceği gibi, onların "inanılması gereken şeylerden az bir kısmına inandıkları" anlamına da gelir. Taberî ikinci anlamı tercih etmektedir. Bağlam itibariyle bize de bu yorum daha uygun gibi görünüyor. *Doğrusunu Allah bilir.*

gamber sayesinde zafer kazanma umudu içinde dua ederler, Araplar'a, "Yakında gelecek olan peygambere inanacak ve sizleri yeneceğiz" diye meydan okurlardı. Oysa şimdi Muhammed, ellerindeki Tevrat'ı tasdik eden Kur'an'ı getirdiği ve onun peygamber olduğunu gayet iyi bildikleri halde bile bile inkâr etmektedirler. Bu davranışları sebebiyle Allah'ın rahmetinden ve affından mahrum kalacaklardır.

90. Bekledikleri peygamber kendi soylarından gelmedi diye onu inkâr etmeleri, Allah'ın peygamberine iman etmek yerine dünyevî makamlarını muhafaza etmek maksadıyla inkârcılığı tercih etmeleri çok çirkin bir davranıştır ve bu tutumları sebebiyle, tıpkı geçmişte buzağıya tapınan ve Îsâ'yı inkâr eden ataları gibi onlar da Allah'ın rahmetinden mahrum kalıp dünya hayatında rezillik üstüne rezillik yaşayacak, âhirette de feci bir azaba mâruz kalacaklardır.

91-93. Elçimiz Muhammed onlara, "Gelin benim peygamberliğime ve Allah'ın gönderdiği bu vahye iman edin" dediği zaman, "Hayır, biz sadece bize vahyedilen Tevrat'a iman ederiz, ondan başkasına inanmayız" der ve ellerindeki Tevrat'ı doğrulayan Kur'an'ı inkâr ederler. Aslında onların Tevrat'a inandıklarını söylemeleri de samimi değildir. Ey elçimiz Muhammed! Onların bu samimiyetsizliklerini yüzlerine vurmak üzere şöyle de: "Madem gerçekten Tevrat'a iman ediyorsunuz, o halde atalarınızın Allah'ın gönderdiği bazı peygamberleri niçin öldürdüğünü açıklayın! İnandığınızı söylediğiniz Mûsâ peygamber atalarınıza apaçık deliller getirmiş olduğu halde onlar yine de şirke dönüp buzağıyı tanrılaştırmamışlar mıydı? İşte siz böylesine inkârcı kimselersiniz! Mûsâ peygamber atalarınıza Allah'ın âyetlerini getirmiş ve "Bu ilâhî mesajlara sıkıca sarılın, ilâhî emirleri can kulağıyla dinleyin ve gereğini yapın" demişti ve Tur dağında yaşadıkları o dehşet sarsıntının ardından onlardan bu konularda sağlam sözler almıştı. Ama bu nasihatler, onların bir kulağından girip diğerinden çıkmış[105] ve verdikleri sözü kısa süre sonra unutarak Mısır'dan beri gönüllerinden söküp atamadıkları şirk inancına geri dönmüş, buzağıya tapınmaya başlamışlardı. Bütün bunları bildiğiniz halde şimdi kalkıp Tevrat'a iman ettiğinizi mi söylüyorsunuz? Bu nasıl bir imandır ki bütün bu çirkin işleri yapmaktan sizleri alıkoymuyor?"

105 Âyette geçen "İşittik ve isyan ettik" sözü mecazi anlatımdır, gerçekte onların Hz. Mûsâ'ya böyle söylediklerini düşünmek zordur. Ebû Müslim'in işaret ettiği üzere bu söz, onların ilâhî tavsiye ve emirleri kulak ardı ettikleri ve uygulamadıkları anlamına gelir.

قل ان كانت لكم الدار الاخرة عند الله خالصة من دون الناس فتمنوا الموت ان كنتم صادقين ﴿٩٤﴾
ولن يتمنوه ابدا بما قدمت ايديهم والله عليم بالظالمين ﴿٩٥﴾ ولتجدنهم احرص الناس على حيوة
ومن الذين اشركوا يود احدهم لو يعمر الف سنة وما هو بمزحزحه من العذاب ان يعمر والله بصير
بما يعملون ﴿٩٦﴾ قل من كان عدوا لجبريل فانه نزله على قلبك باذن الله مصدقا لما بين يديه وهدى
وبشرى للمؤمنين ﴿٩٧﴾ من كان عدوا لله وملئكته ورسله وجبريل وميكال فان الله عدو للكافرين ﴿٩٨﴾
ولقد انزلنا اليك ايات بينات وما يكفر بها الا الفاسقون ﴿٩٩﴾ اوكلما عاهدوا عهدا نبذه فريق منهم
بل اكثرهم لا يؤمنون ﴿١٠٠﴾ ولما جاءهم رسول من عند الله مصدق لما معهم نبذ فريق من الذين اوتوا
الكتاب كتاب الله وراء ظهورهم كانهم لا يعلمون ﴿١٠١﴾

1. Cüz
2. Sûre
Bakara 94-101

94-96. Ey elçimiz Muhammed! Kendilerini Allah'ın sevgili kulları olarak gören ve âhirette sadece kendilerinin ilâhî ödüle mazhar olacaklarını iddia eden yahudilere şöyle seslen: "Eğer bu iddianızda samimi iseniz o zaman bir an önce ölmeyi temenni edin de görelim!" Göreceksin ki bu meydan okuma karşısında çaresiz kalacaklardır; çünkü yaptıkları çirkin işleri kendileri gayet iyi bilmektedir. Kaldı ki Allah onların nasıl kimseler olduklarını çok iyi biliyor! Bırak ölümü temenni etmeyi, dünya hayatına düşkünlük konusunda müşriklerden bile ilerdedirler. İçlerinden her biri bin yıl ömrü olsun ister. Heyhat! Allah'ın peygamberine iman etmedikten sonra bin yıl yaşamaları onları ilâhî azaptan kurtaracak değildir. Çünkü Allah yapıp ettiklerini gayet iyi görmektedir.

97-99. Ey elçimiz Muhammed'in peygamberliğini reddetme konusunda hiçbir bahaneleri kalmadığı için, ona vahiy getiren Cebrâil'i düşman ilân eden, "Cebrâil sürekli savaşla ilgili vahiy getirir, eğer sana vahiy getiren Mîkâil olsaydı inanırdık" diyen Medine yahudileri! Doğrusu elçimiz Muhammed'in kalbine bu vahyi Allah'ın izni ve emri ile getiren Cebrâil'dir ve onun getirdiği vahiy, daha önce sizin atalarınıza gönderilmiş olan Mûsâ peygambere vahyedilen ve sizin de inandığınız Tevrat'ı tasdik etmektedir. Bahşettiğimiz bu vahiy, iman edenler için bir rehber ve müjdedir. Şunu unutmayın ki Cebrâil'e ve elçimiz Muhammed'e düşmanlık etmekle aslında Allah'a, meleklerine ve peygamberlerine düşmanlık etmiş olmaktasınız.[106] Bu durumda Allah, sizin bu düşmanlığınızı cezasız bırakacak değildir. Cebrâil'i düşman belleyip Mîkâil'i tercih ettiğinizi söylemeniz ya da Mûsâ'ya inandığınızı söyleyip Muhammed'i inkâr etmeniz sahtekârlıktır. Zira elçimiz Muhammed'in gerçekten de Allah'ın peygamberi olduğunu gösteren birçok işaret bulunmaktadır ve siz de bu durumu pekâlâ bilmektesiniz. Bütün bunlara rağmen onun peygamberliğini inkâr edenler büsbütün yoldan çıkmış kimselerdir.

1. Cuz
2. Sûre
Bakara 94-101

100-101. Ey elçimiz Muhammed! Senin peygamberliğini inkâr eden Medine yahudileri, peygambere verdikleri iman ve bağlılık sözünü sık sık bozan ataları gibi davranmaktadırlar. Ellerindeki Tevrat'ı tasdik eden Kur'an'ı getirmiş olduğun halde seni inkâr etmekte, senin peygamberliğini anlamamış gibi davranarak Kur'an'ı göz ardı edip böylece tam da atalarının yaptığı yanlış şeyleri takip etmektedirler.

106 Taberî.

1. Cüz
2. Sûre
Bakara 102-103

وَاتَّبَعُوا مَا تَتْلُوا الشَّيَاطِينُ عَلٰى مُلْكِ سُلَيْمٰنَۚ وَمَا كَفَرَ سُلَيْمٰنُ وَلٰكِنَّ الشَّيَاطِينَ كَفَرُوا يُعَلِّمُونَ النَّاسَ
السِّحْرَۗ وَمَٓا اُنْزِلَ عَلَى الْمَلَكَيْنِ بِبَابِلَ هَارُوتَ وَمَارُوتَۜ وَمَا يُعَلِّمَانِ مِنْ اَحَدٍ حَتّٰى يَقُولَٓا اِنَّمَا نَحْنُ فِتْنَةٌ
فَلَا تَكْفُرْۜ فَيَتَعَلَّمُونَ مِنْهُمَا مَا يُفَرِّقُونَ بِه۪ بَيْنَ الْمَرْءِ وَزَوْجِه۪ۜ وَمَا هُمْ بِضَٓارّ۪ينَ بِه۪ مِنْ اَحَدٍ اِلَّا بِاِذْنِ اللّٰهِ
وَيَتَعَلَّمُونَ مَا يَضُرُّهُمْ وَلَا يَنْفَعُهُمْۜ وَلَقَدْ عَلِمُوا لَمَنِ اشْتَرٰيهُ مَا لَهُ فِي الْاٰخِرَةِ مِنْ خَلَاقٍۜ وَلَبِئْسَ مَا شَرَوْا
بِه۪ٓ اَنْفُسَهُمْۜ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿١٠٢﴾ وَلَوْ اَنَّهُمْ اٰمَنُوا وَاتَّقَوْا لَمَثُوبَةٌ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ خَيْرٌۜ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿١٠٣﴾

102. Medine yahudileri,[107] Allah tarafından vahyedilen Tevrat'a uyup onun gereği olarak elçimiz Muhammed'e iman edeceklerine; vaktiyle Süleyman peygamberin yönetimi aleyhinde faaliyet gösteren, onu sihirbazlıkla suçlayan ve insanlara çeşitli aldatmacaları öğreten şeytan tabiatlı kimselerin[108] izinden gitmektedirler. Oysa Süleyman, onların iddia ettiği gibi biri değildi, asla Allah'ın emirlerinden çıkmazdı. Tam aksine, ona muhalefet eden şeytan tabiatlı kimseler ilâhî mesajı inkâr etmekteydiler. Yine Medineli yahudiler vaktiyle Bâbil'de sihir ve büyü gibi aldatmacalarla[109] insanları tevhitten saptırarak, karı-koca arasını bozmak gibi çeşitli yollarla onları çaresiz duruma düşürerek kendilerine tâbi kılmaya çalışan sihirbazların halk üzerindeki hükümranlığını sona erdirmek üzere, Allah tarafından kendilerine ilim lutfedilmiş[110] Hârût ve Mârût

---

107 Kurtubî'nin Süddî'den naklettiği rivayete göre Medine yahudileri Hz. Muhammed'e karşı mücadele ederlerken Tevrat'ın aslında onu tasdik ettiğini farketmişler ve Hârût ile Mârût'a atfedilen sihir ve benzeri şeylere itimat ederek ona karşı mücadele etmeye başlamışlardır. Dolayısıyla burada temel konu, Medine yahudilerinin Hz. Peygamber aleyhindeki tutumlarının eleştirisidir.

108 Âyetteki şeytanlar kelimesi "şeytan tabiatlı insanlar" anlamına gelir (bk. İbn Âşûr).

109 "Allah'ın izni olmadan zarar veremezler" vurgusu bu anlama gelir. Mâlûm olduğu üzere, Allah'ın izni ve kudreti, imkânsızı mümkün kılar. Dolayısıyla bir şeyin "Allah'ın iznine ve kudretine bağlanması", onun insan için imkânsız olması demektir.

110 Hârût ve Mârût'un melek olarak nitelendirilmeleri, Muhammed Abduh'un isabetle kaydettiği üzere, o dönemdeki halk algısına yani insanların onları melek gibi görmüş olmalarına işarettir. Nitekim bu ifade tarzı Kur'an tarafından çokça kullanılmaktadır. Zerkeşî bu üslûp özelliğini, "الخطاب بالشيء عن اعتقاد المخاطب" (Muhatabın düşüncesini esas alarak hitap etme) şeklinde isimlendirmiştir (bk. *el-Burhân fî ulûmi'l-Kur'ân*, thk: Muhammed Ebü'l-Fazl İbrâhim, Kahire 1972, IV, 55). Hârût ve Mârût, yahudilerin Bâbil esareti döneminde yaşamış iki bilge insandır. Âyette lafzan onlara "inzal edilen" şeylerden söz

adlı iki bilge insanın, bu sihirbazların gerçek yüzlerini ortaya çıkaran[111] bilgilerini sihirmiş gibi göstermekte ve kendi yaptıkları aldatmacaları bu iki bilge insana, dolayısıyla Allah'a atfederek meşrulaştırmak istemekte,[112] bu tür yollarla elçimiz Muhammed'e karşı mücadele etmektedirler. Böyle asılsız sihir ve fesatçılık peşinde koşanların âhirette perişan olacaklarını gayet iyi bildikleri halde kendi davranışlarının ne derece çirkin olduğunu bir türlü farkedememektedirler.

103. Oysa böyle yapacaklarına, elçimiz Muhammed'e iman edip ilâhî emirlere uysalardı kendileri için çok daha iyi olurdu. Kendileri için daha hayırlı olanın bu olduğunu bir farkedebilselerdi!

---

ediliyor. Ancak bu "indirme"nin "vahiy" olmadığı açıktır. Çünkü bu iki zat, Kur'an'ın peygamber olarak belirttiği kimseler arasında sayılmamıştır. "İndirme" ifadesi Kur'an'da çok çeşitli anlamlarda kullanılır. Meselâ "demirin indirilmesi" (Hadîd 57/25), "sekînetin indirilmesi" (Tevbe 9/26) ve "elbiseler indirilmesi" (A'râf 7/26) gibi ifadeler bu türdendir. Neticede burada "indirme" kelimesini "nasiplendirme" şeklinde anlamak mümkündür. Ayrıca âyetteki ifadelerin zâhirine bakıp da bu iki şahsın insanlara sihir öğrettiklerini düşünmek de yanıltıcıdır. Burada da halk algısının ifadesi söz konusudur (bk. *Tefsîrü'l-menâr*). Diğer taraftan Hârût ve Mârût'a lutfedilen şeyin sihir olmadığı İbn Abbas tarafından açıkça ifade edilmiştir. Sihri ilâhi bilgiye dayandırma çabası yahudi sihirbazlarının işi olup, bu âyet onların bu iddialarını yalanlamak üzere inzâl edilmiştir (bk. Taberî). *Doğrusunu Allah bilir.*

111 İbn Âşûr, Hârût ve Mârût'un sihirbazların halk üzerindeki etkisini kırmaya çalıştıklarını ifade etmiştir. Onun bu meyandaki açıklamalarını son derece önemsediğimiz için olduğu gibi iktibas etmek istiyoruz. Kendi ifadesi şöyledir: (أن السحرة فى بابل كانوا اتخذوا السحر وسيلة لتسخير العامة لهم فى أبدانهم وعقولهم وأموالهم ثم تطلعوا منه إلى تأسيس عبادة الأصنام والكواكب وزعموا أنهم أى السحرة مترجمون عنهم وناطقون بإرادة الآلهة فحدث فساد عظيم وعمت الضلالة فأراد الله على معتاد حكمته إنقاذ الخلق من ذلك فأرسل أو أوحى أو ألهم هاروت وماروت أن يكشفا دقائق هذا الفن للناس) "Bâbil'de sihirbazlar insanların bedenlerine, akıllarına ve mallarına hükmetmek amacıyla sihri vesile edinmişlerdi. Böylece putperestlik inancını tesis ediyorlar, kendilerinin putların ve yıldızların adına konuştuklarını, ilâhların iradesine tercüman olduklarını iddia ediyorlardı. Bunun sonucunda büyük bir fesat ve sapkınlık yayılmıştı. Allah da, tarih boyunca mûtat olan hikmeti gereği Hârût ve Mârût'a ilham etmiş ya da vahyetmiş ve onların bu sihir denen şeyin inceliklerini (iç yüzünü) halka göstermelerini istemiş, böylece insanları bu sihirbazlardan kurtarmayı murat etmiştir".

112 Âyetteki "mâ ünzile" ifadesi, baş taraftaki "mâ tetlû" ifadesine atıftır (bk. İbnü'l-Cevzî). Ayrıca buradaki "mâ" harfi olumsuzluk anlamına da hamledilebilir. O takdirde, âyetin bağlamının pek izin vermediği çeşitli anlam ihtimalleri ortaya çıkmaktadır. Bu âyet, Kur'an'ın anlaşılmasında tarihsel bağlamın ne derece önemli olduğunu göstermektedir.

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا لَا تَقُولُوا رَاعِنَا وَقُولُوا انْظُرْنَا وَاسْمَعُوا وَلِلْكَافِر۪ينَ عَذَابٌ اَل۪يمٌ ﴿١٠٤﴾ مَا يَوَدُّ الَّذ۪ينَ
كَفَرُوا مِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ وَلَا الْمُشْرِك۪ينَ اَنْ يُنَزَّلَ عَلَيْكُمْ مِنْ خَيْرٍ مِنْ رَبِّكُمْ وَاللّٰهُ يَخْتَصُّ بِرَحْمَتِه۪ مَنْ
يَشَٓاءُ وَاللّٰهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظ۪يمِ ﴿١٠٥﴾ مَا نَنْسَخْ مِنْ اٰيَةٍ اَوْ نُنْسِهَا نَاْتِ بِخَيْرٍ مِنْهَٓا اَوْ مِثْلِهَا اَلَمْ تَعْلَمْ اَنَّ اللّٰهَ
عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَد۪يرٌ ﴿١٠٦﴾ اَلَمْ تَعْلَمْ اَنَّ اللّٰهَ لَهُ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَمَا لَكُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا
نَص۪يرٍ ﴿١٠٧﴾ اَمْ تُر۪يدُونَ اَنْ تَسْـَٔلُوا رَسُولَكُمْ كَمَا سُئِلَ مُوسٰى مِنْ قَبْلُ وَمَنْ يَتَبَدَّلِ الْكُفْرَ بِالْا۪يمَانِ فَقَدْ
ضَلَّ سَوَٓاءَ السَّب۪يلِ ﴿١٠٨﴾ وَدَّ كَث۪يرٌ مِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ لَوْ يَرُدُّونَكُمْ مِنْ بَعْدِ ا۪يمَانِكُمْ كُفَّارًاۚ حَسَدًا مِنْ عِنْدِ
اَنْفُسِهِمْ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمُ الْحَقُّ فَاعْفُوا وَاصْفَحُوا حَتّٰى يَاْتِيَ اللّٰهُ بِاَمْرِه۪ اِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَد۪يرٌ
﴿١٠٩﴾ وَاَق۪يمُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتُوا الزَّكٰوةَ وَمَا تُقَدِّمُوا لِاَنْفُسِكُمْ مِنْ خَيْرٍ تَجِدُوهُ عِنْدَ اللّٰهِ اِنَّ اللّٰهَ بِمَا تَعْمَلُونَ
بَص۪يرٌ ﴿١١٠﴾

1. Cüz
2. Süre
Bakara 104-110

104. Ey elçimiz Muhammed'e iman edenler! Sakın siz de, elçimize görünüşte saygı gösterir gibi yapan, ama söyledikleri kinayeli sözlerle ona hakaret etmeye, onu insanlar içerisinde küçük düşürmeye çalışan yahudiler gibi davranmayınız. Elçimiz Muhammed'e imanınızın gereği olarak ilâhî vahyi can kulağı ile dinleyiniz ve gereğini yapınız. Unutmayınız ki elçimizi kendilerince alaya alan o inkârcı yahudileri âhirette acı bir azap beklemektedir.

105-107. Doğrusu bu inkârcı Medine yahudileri ve müşrikler, Allah tarafından elçimiz Muhammed'e vahiy gönderilmesinden hoşnut olmamışlardır. Oysa Allah, peygamberlik görevi için dilediğini seçer. O'nun içinizden birini seçip peygamber olarak görevlendirmiş olması sizler için büyük bir ihsandır. Ne var ki yahudiler elçimizin peygamberliğine iman etmemekte, atalarının Mûsâ'dan istedikleri gibi, elçimizden olur olmaz mûcizeler istemektedirler. Halbuki biz her peygamberi farklı delillerle teyit ederiz. Muhammed'e bahşettiğimiz tevhit delilleri de, en az Mûsâ'ya bahşettiklerimiz kadar güçlü delillerdir.[113] Sen de,

113 Burada (ve bütün Kur'an'da) "âyet" kelimesi, delil, alâmet, işaret gibi anlamlara gelir. Bu âyet bir sonraki âyetten açıkça anlaşılacağı üzere, yahudilere cevaptır (bk. Câbirî).

o yahudiler de pekâlâ bilirsiniz ki[114] Allah her şeye kādirdir, bütün kâinatın yaratıcısı ve hükümranıdır. O'ndan başka ilâh yoktur ve O'nun peygamberlerine iman etmeyenlerin âhirette hiçbir kurtarıcısı veya yardımcısı olmayacaktır.

108. Ey Medine yahudileri![115] Geçmişte atalarınızın sürekli olarak elçimiz Mûsâ'ya karşı çıkmaları, her fırsatta ondan olur olmaz şeyler istemeleri gibi şimdi de sizler aynı şeyi elçimiz Muhammed'e karşı mı yapacaksınız? Şunu iyi biliniz ki gönderdiğimiz elçiye iman etmek yerine bu tür bahanelerle ona karşı çıkanlar dosdoğru tevhit yolundan sapmış kimselerdir.

109. Ey elçimiz Muhammed'e inananlar! Medineli yahudiler aslında elçimiz Muhammed'in peygamber olduğunu gayet iyi anlamış oldukları halde onun kendi soylarından olmaması sebebiyle sizi çekememekte, bu sebeple sizleri inancınızdan döndürmek için ellerinden geleni yapmaktadırlar. Fakat siz onların bu tavırları karşısında yılmayınız, bildiğiniz yolda, tevhit inancında sebat ediniz. Onların hakaret ve alay dolu tavırları karşısında biraz daha sabrediniz! Çok yakında Allah sizi onlara karşı muzaffer kılacaktır. Elbette ki Allah her şeye kādirdir.

110. Namazınızı tevhit inancına uygun olarak kılınız, mallarınızdan yoksullara zekât olarak verip nefsinizi arındırınız. Unutmayınız ki elçimiz Muhammed'e iman ederek Allah'ın emirlerine uygun bir şekilde yaptığınız bütün davranışların ödülünü alacaksınız. Zira Allah bütün yaptıklarınızı görmektedir.

114 "أَلَمْ تَعْلَمْ" ifadesini "Bilmez misin?" şeklinde değil de, "Pekâlâ bilirsin" şeklinde çevirmek daha uygundur (bk. Ebû Hayyân).

115 Fahreddin er-Râzî'nin kaydettiği gibi bu âyet, Medine yahudilerine hitap etmektedir.

وَقَالُوا لَنْ يَدْخُلَ الْجَنَّةَ اِلَّا مَنْ كَانَ هُودًا اَوْ نَصَارٰى تِلْكَ اَمَانِيُّهُمْ قُلْ هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ
(١١١) بَلٰى مَنْ اَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلّٰهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ فَلَهُ اَجْرُهُ عِنْدَ رَبِّهِ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ (١١٢) وَقَالَتِ
الْيَهُودُ لَيْسَتِ النَّصَارٰى عَلٰى شَيْءٍ وَقَالَتِ النَّصَارٰى لَيْسَتِ الْيَهُودُ عَلٰى شَيْءٍ وَهُمْ يَتْلُونَ الْكِتَابَ
كَذٰلِكَ قَالَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ مِثْلَ قَوْلِهِمْ فَاللّٰهُ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ (١١٣) وَمَنْ
اَظْلَمُ مِمَّنْ مَنَعَ مَسَاجِدَ اللّٰهِ اَنْ يُذْكَرَ فِيهَا اسْمُهُ وَسَعٰى فِي خَرَابِهَا اُولٰئِكَ مَا كَانَ لَهُمْ اَنْ يَدْخُلُوهَا اِلَّا
خَائِفِينَ لَهُمْ فِي الدُّنْيَا خِزْيٌ وَلَهُمْ فِي الْاٰخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ (١١٤)

1. Cuz
2. Sûre
Bakara 111-114

111-113. Medine'deki yahudi ve hıristiyan grupları kendi inançlarına mensup olmayan kimselerin cennete giremeyeceğini iddia etmekte, böylece elçimiz Muhammed'e iman edenlerin yanlış yolda olduklarını öne sürmektedirler. Hatta onlar birbirlerini de dışlamaktadırlar. Nitekim yahudiler hıristiyanların inançlarını temelsiz ve asılsız görürken hıristiyanlar da yahudilerin inançlarını asılsız görmektedirler. Tıpkı geçmişteki cahil ataları gibi konuşmaktadırlar. Doğrusu bütün bu iddialar, tamamen onların kuruntularından ibarettir. Madem bu konuda iddia sahibiler, o halde onlara, ellerindeki kutsal kitaplardan[116] bu iddialarını destekleyecek kanıtlar getirmelerini söyle! Gerçek şu ki ellerindeki Tevrat ve İncil'e hakkıyla iman edip onun gereği olarak elçimiz Muhammed'in peygamberliğini kabul etmedikçe, ne yahudiler doğru yoldadır ne de hıristiyanlar![117] Zira şu muhakkak ki tevhit inancına ve elçimiz Muhammed'in peygamber-

116 Mukâtil.

117 Mâide 5/68.

liğine bütün benliğiyle iman eden herkes Allah katında hak ettiği ödülü alacak, kıyamet günü korku ve hüzün yaşamayacaktır.

114. Medine'de elçimiz Muhammed'e ve ona inanlara karşı çeşitli tuzaklar kuran, tevhit inancı doğrultusunda Allah'a kulluk edilmesini benimsemeyip müslümanlara baskılar yapan şu Medine yahudilerinden daha zalim kim olabilir?[118] Fakat bu güçleri uzun süre devam etmeyecek, yakında Medine'ye korku içinde girer hale geleceklerdir.[119] Onlar dünyada yenilgiye, âhirette ise büyük bir azaba mâruz kalacaklardır.

1. Cüz
2. Sûre
Bakara 111-114

118 Bu âyete yaptığımız çeviri klasik tefsirlerde yer alan mâlûmattan farklılık arzetmektedir. Tefsirlerde, âyette sözü edilen kimselerin hıristiyanlar veya müşrikler olduğu söylenmektedir. Ancak önceki âyetlerden, hatta bu sûrenin neredeyse ilk bölümlerinden itibaren temel konu, Medine yahudilerine yönelik eleştirilerdir. Bu bağlamdan hıristiyanların veya müşriklerin eleştirisine geçmek, âyeti bu anlama hamletmek, konu bütünlüğünden uzak bir yorum gibi görünmektedir. Zira bundan sonraki âyetlerde de yahudi eleştirisi devam etmektedir. Diğer taraftan Mâtürîdî bu âyette geçen "mesâcid" kelimesinin "yeryüzü" anlamına, "onları tahrip etmeye çalışma"nın ise "yeryüzünde fesat çıkarmak" anlamına geldiğini ifade etmektedir. Buradan hareketle, yeryüzünde Allah'a ibadet edilmesine engel olanlardan, nüzûl döneminde Medine'de yaşamakta olan ve Hz. Peygamber'e karşı her türlü düşmanlığı yapan yahudilerin kastedildiğini düşünmek mümkündür. âyetin bağlamı böyle bir yoruma daha elverişlidir. Nitekim Fahreddin er-Râzî, âyetin yahudilere yönelik bir eleştiri olduğunu ifade etmiş ve bu mülâhazalara yer vermiştir. Bununla beraber diğer müfessirlerin yorumlarını da göz ardı etmemek gerekir. *Doğrusunu Allah bilir.*

119 Zemahşerî'nin aktardığı bir yoruma göre, "Onların oraya ancak korku içinde girmeleri yaraşır" ifadesi müminlere zafer müjdesi, yahudilere ise tehdit içerir. Çeviride bu yorumu esas aldık.

وَلِلّٰهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ فَاَيْنَمَا تُوَلُّوا فَثَمَّ وَجْهُ اللّٰهِ اِنَّ اللّٰهَ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴿١١٥﴾ وَقَالُوا اتَّخَذَ اللّٰهُ وَلَدًا سُبْحَانَهُ
بَلْ لَهُ مَا فِى السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ كُلٌّ لَهُ قَانِتُونَ ﴿١١٦﴾ بَدِيعُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَاِذَا قَضٰى اَمْرًا فَاِنَّمَا يَقُولُ
لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴿١١٧﴾ وَقَالَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ لَوْلَا يُكَلِّمُنَا اللّٰهُ اَوْ تَاْتِينَا اٰيَةٌ كَذٰلِكَ قَالَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ مِثْلَ
قَوْلِهِمْ تَشَابَهَتْ قُلُوبُهُمْ قَدْ بَيَّنَّا الْاٰيَاتِ لِقَوْمٍ يُوقِنُونَ ﴿١١٨﴾ اِنَّا اَرْسَلْنَاكَ بِالْحَقِّ بَشِيرًا وَنَذِيرًا وَلَا تُسْئَلُ
عَنْ اَصْحَابِ الْجَحِيمِ ﴿١١٩﴾ وَلَنْ تَرْضٰى عَنْكَ الْيَهُودُ وَلَا النَّصَارٰى حَتّٰى تَتَّبِعَ مِلَّتَهُمْ قُلْ اِنَّ هُدَى اللّٰهِ هُوَ
الْهُدٰى وَلَئِنِ اتَّبَعْتَ اَهْوَاءَهُمْ بَعْدَ الَّذِى جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ مَا لَكَ مِنَ اللّٰهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴿١٢٠﴾ اَلَّذِينَ
اٰتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَتْلُونَهُ حَقَّ تِلَاوَتِهِ اُولٰئِكَ يُؤْمِنُونَ بِهِ وَمَنْ يَكْفُرْ بِهِ فَاُولٰئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿١٢١﴾

1. Cüz
2. Sure
Bakara 115-121

115-117 Medine yahudileri, elçimiz Muhammed'i ve müslümanları kınamak ve onlarla alay etmek için, "Muhammed hem bizi eleştiriyor hem de bizim kıblemize yönelip ibadet ediyor! Bu nasıl bir çelişkidir?" gibi sözler sarfetmekte, böylece güya müslümanların aklını karıştırmak istemektedirler.[120] Oysa kıblenin hangi tarafta olduğu değil, ibadetin kime ve ne için yapıldığı önemlidir, zira doğu da batı da Allah'ındır, nereye dönerek ibadet edilirse edilsin, önemli olan Allah'a ibadet etmektir. Dolayısıyla yahudilerin söyledikleri bu sözlerin haklı bir tarafı yoktur. Çünkü elçimiz Muhammed onları Kudüs'e yönelerek ibadet ettikleri için değil, Allah'a şirk koştukları, "Üzeyir Allah'ın oğludur" dedikleri için eleştirmektedir.[121] Gerçekten de onların bu tür düşünceleri düpedüz şirktir. Allah, evlât edinmekten münezzehtir, her şeyi yaratan O'dur,

120 Biraz ileride (143. âyet ve devamı) kıble konusu tekrar başlayacak ve orada da bu âyettekine benzer ifadeler gelecektir. Taberi, 144. âyetin tefsirinde yahudilerin, "Muhammed hem bizim kıblemize dönüyor, hem de bizi eleştiriyor" dediklerini aktarıyor. Muhtemelen Hz. Peygamber'in kıble olarak Kâbe'ye dönmeyi istemesinin ardında, bu tür yahudi propagandalarının müslümanların aklını karıştırmasını önlemek gibi bir düşünce yer almaktadır. Nitekim 144. âyette, "Seni memnun kalacağın bir kıbleye yönlendireceğiz" deniliyor. Taberi'nin verdiği bilgi dikkate alındığında, buradaki "memnun kalma" ifadesini, "Yahudilerin kara çalmalarından kurtulacaksın" şeklinde anlamak mümkündür. *Doğrusunu Allah bilir.*

121 Fahreddin er-Razi 116. âyette geçen "Allah evlât edindi derler" ifadesinde yahudilerin eleştirildiğini belirtmektedir.

bütün varlıklar onun hükmüne râm olmuşlardır. O'nun bir evlât edindiğini nasıl düşünebilirler? Bilmezler mi ki Allah'ın evlâdı olduğunu iddia ettikleri kişileri de yaratan, yeri-göğü kusursuz bir şekilde var eden Allah'tır. Her şey O'nun emri ile varolmuştur.

118. Elçimiz Muhammed'in peygamberliğine inanmayan kendini bilmez Medine yahudileri, ondan kendilerine gökten bir kitap indirmesini[122] yahut kendilerini doğrudan Allah ile konuşturmasını istemekte, böylece ona inanmamış olmalarını haklı göstermeye çalışmaktadırlar. Oysa daha önce ataları da Mûsâ peygamberden benzer, hatta daha aşırı isteklerde bulunmuşlardı. Şimdi bunların yaptığı şey de tıpkı vaktiyle inkârcı İsrâiloğulları'nın yaptıkları gibi değil midir? Nasıl da aynı yolda yürümektedirler! Oysa biz, gönderdiğimiz peygamberlerin gerçekten peygamber olduklarını gösteren delilleri, inanmamak için bahane üretmeyen samimi insanların gayet iyi anlayacağı şekilde açıklamış bulunmaktayız.

119. Ey elçimiz Muhammed! Sen onların bu bahanelerine aldırma! Doğrusu biz seni insanlara tevhit inancını anlatasın, iman edenleri müjdeleyesin ve inkârcıları uyarasın diye peygamber olarak gönderdik. Senin görevin sadece tebliğ etmektir. Onların inkârlarından sen sorumlu değilsin.[123]

120. Kaldı ki sen peygamberlik görevinden tâviz verip onların kendi uydurdukları şeylere inanmadıkça onları memnun edemezsin! Bu sebeple onlara sadece tevhit inancını açıklamak ve kendilerini senin peygamberliğine iman etmeye çağırmakla yetin, "Doğru yol Allah'ın bildirdiği yoldur" de! Şunu bil ki eğer sana gelen vahye uyup bu vahyi onlara tebliğ etmek yerine, onların arzu ve isteklerine uyacak olursan, o zaman seni Allah'ın vereceği cezadan hiçbir güç koruyamaz.

121. Doğrusu Medine yahudileri içerisinde gerçekten inançlarında samimi olanlar, senin peygamber olduğuna ve Kur'an'a iman edip Allah'ın emirlerini gereği gibi yerine getirirler.[124] Fakat onların içerisinde senin peygamber olduğunu gayet iyi anlamış oldukları halde sana iman etmeyenler de vardır ki onlar dünyada da âhirette de kaybedeceklerdir.

122 bk. Nisâ 4/153.

123 Taberî.

124 Taberî.

يَا بَنٖى اِسْرَٓاءٖيلَ اذْكُرُوا نِعْمَتِىَ الَّتٖى اَنْعَمْتُ عَلَيْكُمْ وَاَنّٖى فَضَّلْتُكُمْ عَلَى الْعَالَمٖينَ ﴿١٢٢﴾ وَاتَّقُوا
يَوْمًا لَا تَجْزٖى نَفْسٌ عَنْ نَفْسٍ شَيْـًٔا وَلَا يُقْبَلُ مِنْهَا عَدْلٌ وَلَا تَنْفَعُهَا شَفَاعَةٌ وَلَا هُمْ يُنْصَرُونَ ﴿١٢٣﴾ وَاِذِ
ابْتَلٰٓى اِبْرٰهٖيمَ رَبُّهُ بِكَلِمَاتٍ فَاَتَمَّهُنَّ قَالَ اِنّٖى جَاعِلُكَ لِلنَّاسِ اِمَامًا قَالَ وَمِنْ ذُرِّيَّتٖى قَالَ لَا يَنَالُ عَهْدِى
الظَّالِمٖينَ ﴿١٢٤﴾ وَاِذْ جَعَلْنَا الْبَيْتَ مَثَابَةً لِلنَّاسِ وَاَمْنًا وَاتَّخِذُوا مِنْ مَقَامِ اِبْرٰهٖيمَ مُصَلًّى وَعَهِدْنَٓا اِلٰٓى
اِبْرٰهٖيمَ وَاِسْمٰعٖيلَ اَنْ طَهِّرَا بَيْتِىَ لِلطَّٓائِفٖينَ وَالْعَاكِفٖينَ وَالرُّكَّعِ السُّجُودِ ﴿١٢٥﴾ وَاِذْ قَالَ اِبْرٰهٖيمُ رَبِّ اجْعَلْ
هٰذَا بَلَدًا اٰمِنًا وَارْزُقْ اَهْلَهُ مِنَ الثَّمَرَاتِ مَنْ اٰمَنَ مِنْهُمْ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ قَالَ وَمَنْ كَفَرَ فَاُمَتِّعُهُ قَلٖيلًا ثُمَّ
اَضْطَرُّهُٓ اِلٰى عَذَابِ النَّارِ وَبِئْسَ الْمَصٖيرُ ﴿١٢٦﴾

1. Cuz
2. Süre
Bakara 122-126

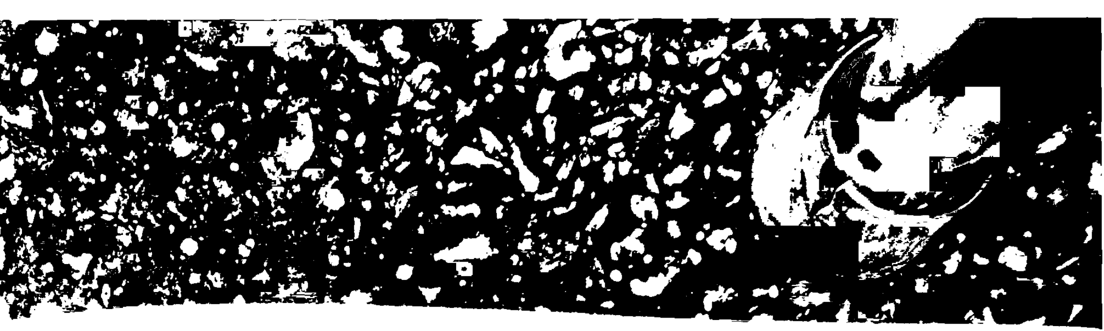
122-123. Ey Medine yahudileri! Düşünün bir defa! Biz vaktiyle sizin atalarınızı, gönderdiğimiz peygamberlere iman etmiş ve emirlerimize itaat etmiş oldukları için, dönemlerinin[125] en saygın toplumu haline getirmiş, onlara türlü nimetler ihsan etmiştik. Ancak şimdi elçimize iman etmediğiniz halde aynı saygınlığa sahip olduğunuzu, Allah tarafından cezalandırılmayacağınızı düşünmeniz yanlıştır. Gerçek şu ki eğer elçimiz Muhammed'e iman etmezseniz, âhiret gününde bunun hesabını verirken atalarınızın sahip olduğu faziletler hiçbir işinize yaramayacak, orada en ufak bir kayırma ya da ayrıcalık göremeyeceksiniz.

Hz. MUHAMMED'E İNANMAYAN MEDİNE YAHUDİLERİNE Hz. İBRÂHİM KISSASINDAN DERSLER ve UYARILAR

124-125. Doğrusu gerek Medine yahudileri, gerek Necran hıristiyanları, gerekse Mekke müşrikleri, İbrâhim peygamberin soyundan gelmiş oldukları için kendilerini doğru yolda görmekte, insanlar içerisinde önder konumda olduklarını iddia etmektedirler. Oysa İbrâhim peygambere Allah tarafından bahşedilen önderlik vasfı, onun Allah'ın emirlerine hakkıyla riayet eden bir peygamber olmasından kaynaklanmaktaydı.[126] Nitekim Allah onu çeşitli şe-

125 Taberî.

126 Yüz yirmi dördüncü âyetten itibaren başlayan İbrâhim kıssası, buraya kadar olan bölümlerde olduğu gibi yahudilere cevap sadedindedir. Bu hususta kanaatimizce Mevdûdi'nin değerlendirmeleri oldukça önemlidir. Bu sebeple çeviride bu mülâhazayı esas aldık.

kililerde imtihan etmiş, o da tevhit inancına ve ilâhî emirlere bağlı kalarak bütün bu imtihanları başarıyla geçmişti. İşte bu sebeple Allah onu insanlar içerisinde önder olarak seçmişti. Bunun üzerine İbrâhim, bu ilâhî lutfun soyundan gelen kimseler için de bahşedilmesini niyaz etmiş, fakat Allah buna cevaben, "Senin soyundan da olsa, tevhit inancından yüz çeviren kimselere bu nimet ulaşmaz" buyurmuştu. Dolayısıyla gerek Medine yahudilerinin ve hıristiyanlarının gerekse müşriklerin, İbrâhim soyundan olmakla övünmeleri ve buna bağlı olarak kendilerini doğru yolda görmeleri yanlıştır. Çünkü onlar İbrâhim'in çizgisinden çıkmışlar, tevhit inancından sapmışlardır.[127] Çok iyi bildikleri gibi, biz Kâbe'yi insanlar için güvenli bir bölge[128] ve tevhit inancının merkezi olarak tahsis etmiş; İbrâhim'in bu makamının tevhit inancına uygun bir şekilde ibadet yeri olarak benimsenmesini emretmiş, bizzat İbrâhim ve oğlu İsmâil'den Kâbe'yi her türlü şirkten[129] muhafaza etmeleri ve orayı hac ve diğer ibadetler için gelen yerli yabancı herkese açık bir tevhit mekânı olarak korumaları doğrultusunda söz almıştık.

126. İbrâhim, "Rabbim! Şu Mekke'ye güvenli bir şehir olma lutfunu bahşet! Burada yaşayan müminlere çeşitli rızıklar ihsan et!" diye dua etmişti. Allah ise buna cevaben, "Tasalanma, ben mümin-kâfir herkesin rızkını veririm, ama verdiğim rızka rağmen bana nankörlük eden, ekolerime inanmayan ve bana ortak koşan kimseleri âhirette cehennem azabına mâruz kılarım ki bu çok kötü bir sondur" demişti.

---

127 Mevdûdî.

128 Kâbe'nin fiziksel ve [illegible] güvenlik [illegible] müslim olmakla [illegible] sözü edilen güvenliğin daha [illegible] güvenliği anlamında olduğu [illegible] inancının [illegible] sağlayacağı güvene vurgu yapıldığı kanaatindeyiz.

129 Âyette geçen [illegible] Fahri [illegible] anlamında [illegible] bunu [illegible] muhtaçtır.

وَاِذْ يَرْفَعُ اِبْرٰهٖيمُ الْقَوَاعِدَ مِنَ الْبَيْتِ وَاِسْمٰعٖيلُ رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا اِنَّكَ اَنْتَ السَّمٖيعُ الْعَلٖيمُ ﴿١٢٧﴾ رَبَّنَا
وَاجْعَلْنَا مُسْلِمَيْنِ لَكَ وَمِنْ ذُرِّيَّتِنَا اُمَّةً مُسْلِمَةً لَكَ وَاَرِنَا مَنَاسِكَنَا وَتُبْ عَلَيْنَا اِنَّكَ اَنْتَ التَّوَّابُ الرَّحٖيمُ
﴿١٢٨﴾ رَبَّنَا وَابْعَثْ فٖيهِمْ رَسُولًا مِنْهُمْ يَتْلُوا عَلَيْهِمْ اٰيَاتِكَ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَيُزَكّٖيهِمْ اِنَّكَ اَنْتَ
الْعَزٖيزُ الْحَكٖيمُ ﴿١٢٩﴾ وَمَنْ يَرْغَبُ عَنْ مِلَّةِ اِبْرٰهٖيمَ اِلَّا مَنْ سَفِهَ نَفْسَهُ وَلَقَدِ اصْطَفَيْنَاهُ فِي الدُّنْيَا وَاِنَّهُ فِي
الْاٰخِرَةِ لَمِنَ الصَّالِحٖينَ ﴿١٣٠﴾ اِذْ قَالَ لَهُ رَبُّهُ اَسْلِمْ قَالَ اَسْلَمْتُ لِرَبِّ الْعَالَمٖينَ ﴿١٣١﴾ وَوَصّٰى بِهَا اِبْرٰهٖيمُ
بَنٖيهِ وَيَعْقُوبُ يَا بَنِيَّ اِنَّ اللّٰهَ اصْطَفٰى لَكُمُ الدّٖينَ فَلَا تَمُوتُنَّ اِلَّا وَاَنْتُمْ مُسْلِمُونَ ﴿١٣٢﴾ اَمْ كُنْتُمْ شُهَدَاءَ اِذْ
حَضَرَ يَعْقُوبَ الْمَوْتُ اِذْ قَالَ لِبَنٖيهِ مَا تَعْبُدُونَ مِنْ بَعْدٖي قَالُوا نَعْبُدُ اِلٰهَكَ وَاِلٰهَ اٰبَائِكَ اِبْرٰهٖيمَ وَاِسْمٰعٖيلَ
وَاِسْحٰقَ اِلٰهًا وَاحِدًا وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ ﴿١٣٣﴾ تِلْكَ اُمَّةٌ قَدْ خَلَتْ لَهَا مَا كَسَبَتْ وَلَكُمْ مَا كَسَبْتُمْ وَلَا تُسْـَٔلُونَ
عَمَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٣٤﴾ وَقَالُوا كُونُوا هُودًا اَوْ نَصَارٰى تَهْتَدُوا قُلْ بَلْ مِلَّةَ اِبْرٰهٖيمَ حَنٖيفًا وَمَا كَانَ مِنَ
الْمُشْرِكٖينَ ﴿١٣٥﴾ قُولُوا اٰمَنَّا بِاللّٰهِ وَمَا اُنْزِلَ اِلَيْنَا وَمَا اُنْزِلَ اِلٰى اِبْرٰهٖيمَ وَاِسْمٰعٖيلَ وَاِسْحٰقَ وَيَعْقُوبَ وَالْاَسْبَاطِ
وَمَا اُوتِيَ مُوسٰى وَعٖيسٰى وَمَا اُوتِيَ النَّبِيُّونَ مِنْ رَبِّهِمْ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ اَحَدٍ مِنْهُمْ وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ ﴿١٣٦﴾

1. Cüz
2. Sure
Bakara 127-136

127-129 Vaktiyle İbrâhim ve oğlu İsmâil, Kâbe'nin temellerini yükselttiklerinde şöyle dua etmişlerdi: "Rabbimiz! Tevhit inancının sembolü olarak senin emrinle bu Kâbe'yi inşa ettik, sen yaptığımız işi makbul kıl! Şüphesiz sen, yaptıklarımız dahil her şeyi işitir ve bilirsin. Bizlere de nesillerimize de, senin tevhit yolundan ayrılmayan müslüman kimseler olarak yaşamayı nasip et! Şirke bulaşmamamız için bize nasıl ibadet edeceğimizi öğret[130] ve hatalarımızı bağışla![131] Zira sen bağışlayıcı ve çok merhametlisin. Bizden sonra yaşayacak olan nesillerimizin tevhitten ayrılmamaları için onlar arasından peygamberler seç, böylece bu peygamberler onlara tevhidi anlatsın, örnek olsun,[132] ilâhî kitabı öğretsin ve onları her türlü şirk tehlikesinden uzak tutsunlar. Sen sonsuz kudret ve izzet sahibisin, her yaptığını mükemmel bir doğrulukla yaparsın!"

130-132 İşte İbrâhim, böyle bir tevhit önderi idi. Rabbinin tevhit çağrısına bütün samimiyetiyle boyun eğmiş, bu mesajı evlâtlarına da öğretmişti. Bu yüzden hem dünyada seçkin kılıp peygamberlik verdiğimiz hem de âhirette

130 Taberî.

131 Burada geçen ibadet (menâsik) kelimesinin hac ibadeti anlamına geldiği ifade edilmiştir. Kanaatimize göre burada ibadetlerin şekillerinin öğretilmesine yönelik bir talepten ziyade, bu ibadetlerin tevhit üzere sürdürülmesi konusunda muvaffakiyet niyazı söz konusudur.

132 Hikmet kelimesini Taberî'nin izahı doğrultusunda çevirdik.

sâlih kimselerle birlikte cennete dahil edeceğimiz kullarımızdandı. O halde onun bu tevhit mesajından sapan ve kendilerini sırf onun soyundan gelmiş olmakla üstün gören Medine yahudileri kendini bilmezlik etmektedirler. Kaldı ki İbrâhim de onun torunu Yâkub da evlâtlarına, "Allah sizleri tevhit inancı ile şereflendirmiştir, sakın benden sonra sapkınlık edip şirke dönmeyiniz. Hayatınız boyunca bu inanca bağlı kalınız!" diye vasiyet etmişti.

133-134. Ey İbrâhim soyundan gelmekle övünen ve kendilerini elçimiz Muhammed'den ve ona inananlardan üstün gören Medine yahudileri! Atanız Yâkub/İsrâil peygamberin son nefesinde evlâtlarına ne dediğini biliyor musunuz? O ölüm döşeğinde iken evlâtlarını toplamış ve "Evlâtlarım! Ben öldükten sonra tevhit inanıcını sürdüreceksiniz değil mi?"[133] diye sormuştu. Onlar da, "Gözün arkada kalmasın babacığım! Senden sonra elbette ataların İbrâhim, İsmâil ve İshak'ın ve senin tebliğ ettiğin tevhit inancına bağlı kalacağız, ilâhî emirlerden asla çıkmayacağız" demişlerdi. Ey ataları ile övünen, fakat onların tevhit çizgisinden uzaklaşan Medine yahudileri! İşte bunlar geçmişte tevhit inancına bağlı olan mümin kimselerdi. Onların erdemleri kendilerine ait olup size bir şey kazandırmaz. Size ancak kendi erdemleriniz bir şey kazandırır. Nasıl ki onların hatalarından sorumlu değilseniz onların faziletlerini de üstlenemezsiniz!

135. İşte Medine yahudileri bu gerçeği göz ardı etmekte ve "Bizim dinimize girmedikçe hidayet yolunu bulamazsınız" demektedirler. Hıristiyanlar da benzer sözler söylemektedirler. Oysa onlar İbrâhim'in tevhit çizgisinden sapmışlardır. Elçimiz Muhammed ve ona inananlar ise İbrâhim peygamberin tebliğ ettiği dosdoğru tevhit inancını sürdürmektedirler. Nitekim İbrâhim de, elçimiz Muhammed gibi kesinlikle şirke bulaşmamış bir inanca sahipti.

136. Ey elçimiz Muhammed! Kendilerini dosdoğru yolda gören ve "Bize uymadıkça hidayete eremezsiniz" diyen Medine yahudilerine ve hıristiyanlara şu mesajı açıkça ilet: "Bizler Allah'ın birliğine ve onun vahyettiği Kur'an'a inandığımız gibi geçmişteki peygamberlere yani İbrâhim, İsmâil, İshak, Yâkub ve onun soyundan gelen diğer peygamberlere de iman ederiz. Ayrıca Mûsâ ve Îsâ'ya vahyedilen Tevrat ve İncil'e de iman ederiz. Peygamberler arasında ayırım yapmaz, sizler gibi kimilerine inanıp kimilerini inkâr etmeyiz. Allah'ın gönderdiği her peygambere ve kitaba iman eder, onun emirlerine teslim oluruz. İşte bizim inancımız budur!"

133 Yâkub peygamberin sorusu, "Benden sonra neye ibadet edeceksiniz?" şeklinde geçiyor. Ancak burada Hz. Yâkub'un, evlâtlarının tevhit inancı üzere kalıp kalmayacakları konusunda endişe ettiği ve bu hususta onlardan bir teyit almak için bu soruyu sorduğu açıktır.

فَإِنْ آمَنُوا بِمِثْلِ مَا آمَنْتُمْ بِهِ فَقَدِ اهْتَدَوْا وَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنَّمَا هُمْ فِي شِقَاقٍ فَسَيَكْفِيكَهُمُ اللَّهُ وَهُوَ السَّمِيعُ
الْعَلِيمُ (137) صِبْغَةَ اللَّهِ وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ اللَّهِ صِبْغَةً وَنَحْنُ لَهُ عَابِدُونَ (138) قُلْ أَتُحَاجُّونَنَا فِي اللَّهِ وَهُوَ رَبُّنَا
وَرَبُّكُمْ وَلَنَا أَعْمَالُنَا وَلَكُمْ أَعْمَالُكُمْ وَنَحْنُ لَهُ مُخْلِصُونَ (139) أَمْ تَقُولُونَ إِنَّ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ
وَيَعْقُوبَ وَالْأَسْبَاطَ كَانُوا هُودًا أَوْ نَصَارَى قُلْ أَأَنْتُمْ أَعْلَمُ أَمِ اللَّهُ وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ كَتَمَ شَهَادَةً عِنْدَهُ مِنَ
اللَّهِ وَمَا اللَّهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ (140) تِلْكَ أُمَّةٌ قَدْ خَلَتْ لَهَا مَا كَسَبَتْ وَلَكُمْ مَا كَسَبْتُمْ وَلَا تُسْأَلُونَ عَمَّا
1. Cilt كَانُوا يَعْمَلُونَ (141) سَيَقُولُ السُّفَهَاءُ مِنَ النَّاسِ مَا وَلَّاهُمْ عَنْ قِبْلَتِهِمُ الَّتِي كَانُوا عَلَيْهَا قُلْ لِلَّهِ الْمَشْرِقُ
2. Sure
Bakara 137-142 وَالْمَغْرِبُ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ (142)

137 Eğer bu mesaja kulak verir ve sizler gibi, Allah'ın gönderdiği bütün peygamberlere iman ederlerse, işte o zaman doğru yola girmiş, hidayete ermiş olurlar. Aksi takdirde sırf atalarının yaptıkları ile hidayete eremezler. Eğer senin peygamberliğine iman etmez ve düşmanlık etmeye devam ederlerse bilsinler ki Allah seni onlara karşı muzaffer kılacak ve onlara gerekli cezayı verecektir. Zira Allah onların yaptıklarını bilmekte ve söylediklerini işitmektedir.

138-140 İşte İbrâhim peygamberden beri birçok peygamberin sürdürdüğü ve şimdi de elçimiz Muhammed'in tebliğ ettiği bu tevhit dini, Allah'ın dosdoğru dinidir. Hiçbir inanç bundan daha doğru ve güzel olamaz.[134] Ey elçimiz Muhammed'e inananlar! Size karşı üstünlük taslayan yahudilere bunu ilân edip şöyle deyiniz: "Bizler Allah'ın dosdoğru dini olan tevhide uyarız. Hepimiz Allah'a iman ettiğimiz halde sizler hem onun peygamberini inkâr ediyor, hem de bizimle çekişiyorsunuz öyle mi? O halde bildiğiniz gibi yapmaya devam edin bakalım! Elbette âhiret günü geldiğinde kimin doğru yolda olduğunu göreceksiniz! Üstelik sizler İbrâhim, İsmâil, İshak, Yâkub ve sonraki peygamberlerin sizin dininizden olduğunu mu iddia ediyorsunuz? Bu konuda Allah'tan daha mı bilgilisiniz? Hayır, gerçek şu ki o peygamberlerin tamamı tevhidi benimsemiş ve tebliğ etmişlerdi. Aslında sizler bu gerçeği gayet iyi bildiğiniz halde insanlardan saklıyorsunuz. Bu durumda sizden daha zalim kimse var mıdır? Şunu unutmayınız ki Allah bu yaptıklarınızdan habersiz değildir ve müstehak olduğunuz cezayı verecektir."

134 Taberi.

141 Ey atalarıyla övünen, fakat onların tevhit çizgisinden uzaklaşmış olan Medine yahudileri! İşte bunlar geçmişte tevhide bağlı olan mümin kimselerdi. Onların erdemleri kendilerine ait olup size bir şey kazandırmaz. Size ancak kendi erdemleriniz bir şey kazandırır. Nasıl ki onların hatalarından sorumlu değilseniz onların faziletlerini de üstlenemezsiniz! [135]

KIBLE KONUSUNDA MÜMİNLERİ ELEŞTİREN MEDİNE YAHUDİLERİNE CEVAPLAR

1/2. Cüz
2. Sûre
Bakara 137-142

142 Medine yahudileri elçimiz Muhammed'i ve ona inananları her fırsatta eleştirmekte, onlara karşı türlü tuzaklar kurmaktadırlar. Nitekim müminler namazlarında Kudüs'e doğru dönerlerken onları, "Hem bizim kıblemize yöneliyor hem de bizi eleştiriyorlar!" diye alaya aldıklarına bakılırsa, Kâbe'ye doğru dönmeye başlayınca da, "Ne oldu da eski kıblenizi terkettiniz?" diyeceklerdir. Ey elçimiz Muhammed! Onların bu samimiyetsiz tavırlarına cevap olarak şunu söyle: "Kıblenin hangi yön olduğu önemli değildir, çünkü bütün yönler Allah'a aittir, önemli olan Allah'ın vahyine uymaktır. Allah, gönderdiği peygambere uyan müminleri elbette ödüllendirecektir."[136]

135 Taberî.

136 Lafzan "Allah dilediğini hidayete erdirir" şeklinde geçen bu ifadenin tefsiri için bk. *Teysîr*. (Ayrıca hidayet konusunda Bakara sûresinin 2. âyetindeki dipnota bakınız.)

وَكَذٰلِكَ جَعَلْنَاكُمْ اُمَّةً وَسَطًا لِتَكُونُوا شُهَدَٓاءَ عَلَى النَّاسِ وَيَكُونَ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَه۪يدًاۜ وَمَا جَعَلْنَا
الْقِبْلَةَ الَّت۪ي كُنْتَ عَلَيْهَٓا اِلَّا لِنَعْلَمَ مَنْ يَتَّبِعُ الرَّسُولَ مِمَّنْ يَنْقَلِبُ عَلٰى عَقِبَيْهِۜ وَاِنْ كَانَتْ لَكَب۪يرَةً اِلَّا
عَلَى الَّذ۪ينَ هَدَى اللّٰهُۜ وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيُض۪يعَ ا۪يمَانَكُمْۜ اِنَّ اللّٰهَ بِالنَّاسِ لَرَؤُ۫فٌ رَح۪يمٌ ﴿١٤٣﴾ قَدْ نَرٰى تَقَلُّبَ
وَجْهِكَ فِي السَّمَٓاءِۚ فَلَنُوَلِّيَنَّكَ قِبْلَةً تَرْضٰيهَاۖ فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِۜ وَحَيْثُ مَا كُنْتُمْ فَوَلُّوا
وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُۜ وَاِنَّ الَّذ۪ينَ اُو۫تُوا الْكِتَابَ لَيَعْلَمُونَ اَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّهِمْۜ وَمَا اللّٰهُ بِغَافِلٍ عَمَّا يَعْمَلُونَ
﴿١٤٤﴾ وَلَئِنْ اَتَيْتَ الَّذ۪ينَ اُو۫تُوا الْكِتَابَ بِكُلِّ اٰيَةٍ مَا تَبِعُوا قِبْلَتَكَۚ وَمَٓا اَنْتَ بِتَابِعٍ قِبْلَتَهُمْۚ وَمَا بَعْضُهُمْ
بِتَابِعٍ قِبْلَةَ بَعْضٍۜ وَلَئِنِ اتَّبَعْتَ اَهْوَٓاءَهُمْ مِنْ بَعْدِ مَا جَٓاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ اِنَّكَ اِذًا لَمِنَ الظَّالِم۪ينَۢ ﴿١٤٥﴾
اَلَّذ۪ينَ اٰتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَعْرِفُونَهُ كَمَا يَعْرِفُونَ اَبْنَٓاءَهُمْۜ وَاِنَّ فَر۪يقًا مِنْهُمْ لَيَكْتُمُونَ الْحَقَّ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿١٤٦﴾

2. Cüz
2. Sûre
Bakara 143-146

143 Ey elçimiz Muhammed'in peygamberliğine iman edenler! Sakın yahudilerin bu tür sözlerine kulak asmayınız. Şunu iyi biliniz ki sizler, Allah'ın gönderdiği bütün peygamberlere ve kitaplara inanmakla, Allah'ın bütün peygamberlere bildirdiği ortak din olan tevhit yolunu tutmuş bulunmaktasınız. Elçimiz Muhammed'in rehberliğinde benimseyip yaşadığınız bu tevhit inancını diğer insanlara da tebliğ edecek ve onlara rehberlik edeceksiniz. Buna karşılık sizi eleştiren yahudiler ve hıristiyanlar ise bu dosdoğru tevhit çizgisinden sapmışlardır. Kıblenin değiştirilmesi ise elçimiz Muhammed'e samimiyetle iman edenleri, yahudilerin propagandalarından etkilenip kuşkuya düşenlerden ayırmak için bir imtihan vesilesi olmuştur. Doğrusu önceleri Kudüs'e yönelirken daha sonra kıblenin Kâbe'ye doğru çevrilmesi, gerçek anlamda elçimize inanmamış kimselere zor gelecek ve onlar için bir sınama olacaktır. Diğer taraftan vefat eden kardeşlerinizin[137] eski kıbleye doğru kıldıkları namazlar için tasalanmayınız, çünkü kıble hangi yöne doğru olursa olsun, Allah yaptığınız ibadetleri kabul eder. O size karşı çok merhametli ve şefkatlidir.

---

[137] Zemahşeri, Râzi. Burada Râzi'nin Ebû Müslim'den aktardığı ve buradaki hitabın Ehl-i kitaba yönelik olduğu, bi'setten önceki namaz ve diğer ibadetlerin boşa gitmeyeceğini vurguladığı şeklindeki görüşü de zikretmekte fayda vardır.

144. Ey elçimiz Muhammed! Namazlarda kıble olarak Kudüs'e doğru yöneliyor olmandan dolayı yahudilerin yaptığı eleştiri ve alayların seni üzdüğünü,[138] müminlerin aklını karıştırdığını ve bundan dolayı kıblenin değiştirilmesi doğrultusunda bir vahiy beklercesine gözünü semaya diktiğini biliyoruz. Elbette seni bu sıkıntıdan kurtaracak ve artık yahudilerin yersiz eleştirilerine meydan bırakmayacak bir kıbleye yönelteceğiz. Bundan böyle namaz kılarken yüzünü Mescid-i Harâm'a (Kâbe) doğru çevir. Her nerede namaz kılarsanız kılın, artık kıbleniz Kâbe'dir, yüzünüzü oraya doğru dönün! İşin aslı şu ki Medine yahudileri Kâbe'nin İbrahim peygamberden beri tevhit inancının kıblesi olduğu gerçeğini[139] gayet iyi bilmektedirler, ancak hasetlerinden ve sahip oldukları mevkiyi kaybetme endişelerinden dolayı iman etmeye yanaşmamaktadırlar. Unutmasınlar ki Allah onların bu yaptıklarından habersiz değildir.

2. Cuz
2. Sûre
Bakara 143-146

145. Ey elçimiz Muhammed! Medine yahudileri içerisinde inatçı bir grubun senin peygamberliğini kabul etmemeleri ve inkârcılıkta ısrar etmeleri seni üzmesin. Çünkü bu, senin suçun değildir. Kaldı ki senden peygamberliğini kanıtlamanı isteyen bu kimselere her türlü mûcizeyi gösterecek olsan da, sana iman edip kıblene tâbi olmaya gönüllü değildirler. İstekleri bahaneden ibarettir. O halde sen de onların isteklerine uyma! Üstelik yahudilerle hıristiyanlar kendi aralarında bile bu konuda anlaşamamaktadırlar. Buna rağmen ilâhî vahyi bırakır da onların isteklerine meyledecek olursan sen de onlar gibi doğru yoldan sapmış, tevhitten uzaklaşmış olursun.

146. Doğrusu Tevrat ve İncil gibi ilâhî kitaplara sahip olan bu insanlar aslında Kâbe'nin İbrâhim peygamberden beri tevhit inancının kıblesi olduğunu[140] bilmektedir. Bununla beraber içlerinden büyük bir kısmı bu gerçeği bile bile gizlemektedirler.

138 Taberî.

139 " وَإِنَّ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ لَيَعْلَمُونَ أَنَّهُ الْحَقُّ " ifadesi İbn Abbas tarafından böyle tefsir edilmiştir (bk. Fîrûzâbâdî).

140 Taberî.

اَلْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُمْتَرِينَ ﴿١٤٧﴾ وَلِكُلٍّ وِجْهَةٌ هُوَ مُوَلِّيهَا فَاسْتَبِقُوا الْخَيْرَاتِ اَيْنَ مَا تَكُونُوا
يَاْتِ بِكُمُ اللّٰهُ جَمِيعًا اِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٤٨﴾ وَمِنْ حَيْثُ خَرَجْتَ فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ
الْحَرَامِ وَاِنَّهُ لَلْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ وَمَا اللّٰهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿١٤٩﴾ وَمِنْ حَيْثُ خَرَجْتَ فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ
الْحَرَامِ وَحَيْثُ مَا كُنْتُمْ فَوَلُّوا وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُ لِئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَيْكُمْ حُجَّةٌ اِلَّا الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْهُمْ فَلَا
تَخْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنِي وَلِاُتِمَّ نِعْمَتِي عَلَيْكُمْ وَلَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴿١٥٠﴾ كَمَا اَرْسَلْنَا فِيكُمْ رَسُولًا مِنْكُمْ يَتْلُوا
عَلَيْكُمْ اٰيَاتِنَا وَيُزَكِّيكُمْ وَيُعَلِّمُكُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَيُعَلِّمُكُمْ مَا لَمْ تَكُونُوا تَعْلَمُونَ ﴿١٥١﴾ فَاذْكُرُونِي
اَذْكُرْكُمْ وَاشْكُرُوا لِي وَلَا تَكْفُرُونِ ﴿١٥٢﴾ يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلٰوةِ اِنَّ اللّٰهَ مَعَ الصَّابِرِينَ
﴿١٥٣﴾ وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ يُقْتَلُ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ اَمْوَاتٌ بَلْ اَحْيَاءٌ وَلٰكِنْ لَا تَشْعُرُونَ ﴿١٥٤﴾ وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ بِشَيْءٍ مِنَ
الْخَوْفِ وَالْجُوعِ وَنَقْصٍ مِنَ الْاَمْوَالِ وَالْاَنْفُسِ وَالثَّمَرَاتِ وَبَشِّرِ الصَّابِرِينَ ﴿١٥٥﴾ اَلَّذِينَ اِذَا اَصَابَتْهُمْ مُصِيبَةٌ
قَالُوا اِنَّا لِلّٰهِ وَاِنَّا اِلَيْهِ رَاجِعُونَ ﴿١٥٦﴾ اُولٰٓئِكَ عَلَيْهِمْ صَلَوَاتٌ مِنْ رَبِّهِمْ وَرَحْمَةٌ وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُهْتَدُونَ ﴿١٥٧﴾

2. Cüz
2. Sûre
Bakara 147-157

147-148 Ey elçimiz Muhammed'e iman edenler![141] Medine yahudilerinin söylediklerine sakın kulak asmayınız! Rabbinizden Muhammed'e gelen vahiy sayesinde sizler dosdoğru yoldasınız, sakın bu konuda en ufak bir tereddüt içerisinde olmayınız! Sizlere yahudi ve hıristiyanların tahrif ettikleri tevhit inancını açık ve dosdoğru bir şekilde anlatmış bulunuyoruz. Artık size düşen, bu sapkın inançların peşine düşmek değil, tevhide bağlı kalarak ilâhî emirleri yerine getirmek, sizlere bu hidayeti bahşeden rabbinize şükretmek, sadece O'na kulluk etmektir. Unutmayınız ki nerede yaşarsanız yaşayınız, sonuçta hepiniz ölüp Allah'ın huzuruna çıkarılacaksınız. Siz de, size muhalefet edenler de Allah'ın huzurunda hesaba çekileceksiniz.

149 Ey elçimiz Muhammed ve ona iman edenler! Artık nerede olursanız olunuz, yüzünüzü Mescid-i Harâm'a dönerek namazınızı kılınız. Biliniz ki Allah yaptıklarınızdan haberdar olup karşılığınızı verecektir.

150-152 Madem yahudiler sizleri Kudüs'e doğru yöneldiğiniz için eleştiriyorlar, "Hem bizim kıblemize yönelip hem bizi eleştiriyorsunuz!" diyorlar,

141 Âyet lafzî olarak Hz. Peygamber'e hitap etmekle beraber, Taberî'nin beyan ettiği üzere anlam itibariyle müminlere seslenmektedir.

o halde siz de nerede olursanız olunuz, yüzünüzü Mescid-i Harâm'a dönerek namaz kılınız. Böylece yahudilerin size karşı bu tür yaygara koparmak için bahaneleri kalmayacaktır. Belki bu durumda müşrikler sizi eleştirebilir ve "İşte bizim kıblemize döndüler, yakında bizim dinimize de dönecekler!" şeklinde konuşabilirler,[142] ama onlara aldırmayınız, onlardan korkmayınız. Onların bu eleştirileri artık size zarar veremez. Sakınacağınız şey onların eleştirileri değil, ilâhî emirlere uymamak olsun! Eğer ilâhî emirlere bağlı kalmayı sürdürür, elçimiz Muhammed'e bağlı kalmaya devam ederseniz Allah size olan nimetini tamamlayacak, sizi zafere ulaştıracaktır.[143] Tıpkı içinizden bir elçi olarak Muhammed aracılığı ile size ilâhî mesajları gönderip uygulamalı olarak gösterdiği[144] gibi sizi müşriklere karşı muzaffer de kılacaktır. O halde hiç sarsılmadan tevhitte sebat ediniz, Allah'ın sizlere bahşettiği bu kadar nimete nankörlük edip de şirke dönmeyiniz. Sizler böyle yapınız ki ben de size hem dünyada hem âhirette mükâfatınızı vereyim.

153. Ey elçimiz Muhammed'e iman edenler! Tevhit inancını yaşamak ve tebliğ etmek hususunda karşılaştığınız sıkıntılara inançla, ibadetle, namazla donanarak sabrediniz. Unutmayınız ki Allah sabredenlerle beraberdir, onları zafere ulaştıracaktır.

154. Bu tevhit davası uğruna can vermiş olan kardeşlerinizin ölüp gittiğini zannetmeyiniz, çünkü siz görmeseniz de onlar, Allah katında bu mücadelelerinin karşılığı olan mükâfatı almaktadırlar.

155-157. Tevhit davasını sürdürürken elbette çeşitli zorluklara mâruz kalacak; düşman ve ölüm korkusu, geçim sıkıntısı, mal ve can kaybı yaşayacaksınız. Bütün bu durumlara karşı sabrediniz, "Canımız dahil, sahip olduğumuz her şeyi veren Allah'tır, alacak olan da O'dur" diyen müminlere müjdeler olsun! Bunlar Allah'ın af ve mağfiretine mazhar olacak, onun rahmetinden nasipleneceklerdir.

142 Taberî, Zemahşerî.

143 Âyette geçen "nimeti tamamlamak" ifadesi bir tür zafer müjdesidir (bk. *Tefsîrü'l-menâr*, Bakara 2/158).

144 Hikmet kelimesi ilâhî kitabın hayattaki karşılığı olarak peygamber tarafından uygulanmasını ifade eder.

إِنَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ مِنْ شَعَائِرِ اللّٰهِ فَمَنْ حَجَّ الْبَيْتَ اَوِ اعْتَمَرَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِ اَنْ يَطَّوَّفَ بِهِمَا وَمَنْ تَطَوَّعَ
خَيْرًا فَاِنَّ اللّٰهَ شَاكِرٌ عَلِيمٌ ﴿١٥٨﴾ اِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَا اَنْزَلْنَا مِنَ الْبَيِّنَاتِ وَالْهُدٰى مِنْ بَعْدِ مَا بَيَّنَّاهُ
لِلنَّاسِ فِي الْكِتَابِ اُولٰٓئِكَ يَلْعَنُهُمُ اللّٰهُ وَيَلْعَنُهُمُ اللَّاعِنُونَ ﴿١٥٩﴾ اِلَّا الَّذِينَ تَابُوا وَاَصْلَحُوا وَبَيَّنُوا
فَاُولٰٓئِكَ اَتُوبُ عَلَيْهِمْ وَاَنَا التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ﴿١٦٠﴾ اِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَمَاتُوا وَهُمْ كُفَّارٌ اُولٰٓئِكَ عَلَيْهِمْ لَعْنَةُ
اللّٰهِ وَالْمَلٰٓئِكَةِ وَالنَّاسِ اَجْمَعِينَ ﴿١٦١﴾ خَالِدِينَ فِيهَا لَا يُخَفَّفُ عَنْهُمُ الْعَذَابُ وَلَا هُمْ يُنْظَرُونَ ﴿١٦٢﴾
وَاِلٰهُكُمْ اِلٰهٌ وَاحِدٌ لَا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ الرَّحْمٰنُ الرَّحِيمُ ﴿١٦٣﴾ اِنَّ فِي خَلْقِ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَاخْتِلَافِ الَّيْلِ
وَالنَّهَارِ وَالْفُلْكِ الَّتِي تَجْرِي فِي الْبَحْرِ بِمَا يَنْفَعُ النَّاسَ وَمَا اَنْزَلَ اللّٰهُ مِنَ السَّمَاءِ مِنْ مَاءٍ فَاَحْيَا بِهِ
الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَبَثَّ فِيهَا مِنْ كُلِّ دَابَّةٍ وَتَصْرِيفِ الرِّيَاحِ وَالسَّحَابِ الْمُسَخَّرِ بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْاَرْضِ
لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿١٦٤﴾ وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَتَّخِذُ مِنْ دُونِ اللّٰهِ اَنْدَادًا يُحِبُّونَهُمْ كَحُبِّ اللّٰهِ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا
اَشَدُّ حُبًّا لِلّٰهِ وَلَوْ يَرَى الَّذِينَ ظَلَمُوا اِذْ يَرَوْنَ الْعَذَابَ اَنَّ الْقُوَّةَ لِلّٰهِ جَمِيعًا وَاَنَّ اللّٰهَ شَدِيدُ الْعَذَابِ ﴿١٦٥﴾

2. Cüz
2. Sûre
Bakara 158-165

HAC İBADETİNİN SONRADAN ŞİRKE BULAŞTIRILMIŞ MEKÂNLARI: SAFÂ MERVE

158 Ey müminler! Kâbe'nin yanında bulunan Safâ ve Merve tepeleri, öteden beri tevhit inancına ait ibadetlerin yapıldığı mekânlardır.[145] Bu sebeple vaktiyle müşriklerin o tepelere[146] birer put dikip onları ziyaret etmiş olmalarına bakıp da hac veya umre ibadeti esnasında oraları ziyaret etmekten, sa'y yapmaktan çekinmeyiniz. Kim gönülden bu ibadeti yaparsa, elbette ki Allah onu karşılıksız bırakmayacaktır. Zira Allah, tevhit ehli müminlerin ibadetlerini bilmektedir ve onları ödüllendirecektir.

159-160 Doğrusu Medine'de bulunan yahudi ve hıristiyan âlimleri,[147] ellerindeki kutsal kitapta mevcut olan ve elçimiz Muhammed'i teyit eden bilgileri insanlardan gizlemektedirler. Bu sebeple onlar, tövbe edip Muhammed'e iman etmedikçe ve bu zamana kadar örtbas ettikleri hakikatleri açıklamadıkça Allah'ın rahmetinden uzak kalacaklardır. Eğer tövbe eder ve Muhammed'e iman edip gizlemekte oldukları bilgileri açıklarlarsa o zaman Allah onları affeder. Çünkü Allah tövbe edenleri bağışlar.

---

[145] "Şeâir" kelimesi bu âyette "ibadet mekânı" anlamına gelir (bk. Râzî). Bununla beraber bu kelime Kur'an'ın başka âyetlerinde daha geniş anlamlarda da kullanılmaktadır (geniş bilgi için bk. *Tefsîrü'l-menâr*).

[146] İsâf ve Nâile adında.

[147] Taberî.

161-162. Ancak hayat boyu bu tavrı sürdüren ve elçimiz Muhammed'i inkâr ederek ölen kimseler Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların nezdinde merhameti hak etmeyen kimselerdir ve sonsuza kadar bu hal üzere kalacaklardır. Ne çekecekleri azap hafifletilecek, ne de herhangi bir yardım göreceklerdir.

MÜŞRİKLERİ TENKİT

163. Ey Allah nezdinde bazı varlıkları şefaatçi kabul edip O'na ortak koşan müşrikler![148] Doğrusu kulluk edilmeye lâyık yegâne kudret Allah'tır. O, sonsuz rahmetiyle sizlere bütün nimetleri bahşetmiş, merhameti ile her şeyi kuşatmıştır. O'ndan başka ilâh yoktur.

164. İçinde yaşadığınız şu muazzam kâinata hiç bakmaz mısınız? Göklerin ve yerin muazzam bir şekilde yaratılmış olması, gece ve gündüzün birbirini takip edişi,[149] ticaret yaptığınız ve daha başka şekillerde faydalandığınız devâsâ gemilerin su üzerinde yüzüp gitmesi, gökten yağmurun yağması ve kuruyup çoraklaşmış toprağın yağmur suyu ile yeniden hayat bulup canlanması, yeryüzünde türlü türlü canlıların yaşıyor olmaları, rüzgârların ve yer ile gök arasında ilâhî emre ve yaratılış kanununa uygun hareket eden bulutlar ve gözünüzün önündeki daha birçok şey, akıl ve vicdan sahibi herkes için, Allah'tan başka hiçbir gücün kulluk edilmeye lâyık olmadığını, sadece bu kâinatı yaratan Allah'ın buna lâyık olduğunu gösteren işaretlerdir.[150]

165. Bütün bu açık işaretlere rağmen müşrikler Allah'tan başka bazı varlıkları, kişileri Allah'ı tâzim eder gibi yüceltirler, onlara kayıtsız şartsız itaat ederler.[151] Oysa tevhit ehli gerçek müminlerin Allah'a olan sevgi ve bağlılıkları benzersizdir. Allah'a ortak koşanlar gün gelip de âhirette ilâhî azabı gördüklerinde, şefaatçi kabul edip medet umdukları varlıkların sıradan birer varlık olduklarını, sonsuz kudretin sadece Allah'a ait olduğunu ve müşrikler için vaat edilen cezanın pek şiddetli olduğunu göreceklerdir. Fakat o zaman iş işten geçmiş, tövbe zamanı bitmiş olacaktır.

148 Taberî.

149 Taberî.

150 Bu âyet, genellikle zannedilenin aksine, Allah'ın varlığına değil, birliğine delildir. Nitekim Taberî bunu açıkça ifade etmektedir. İfadesi şöyledir: "فإن الله إنما حَاجّ بذلك قومًا كانوا مُقِرِّين بأنّ الله خالقهم، غير أنهم يُشركون في عبادته عبادة الأصنام والأوثان"

151 Zemahşerî.

2. Cüz
2. Sûre
Bakara 166-173

اِذْ تَبَرَّاَ الَّذ۪ينَ اتُّبِعُوا مِنَ الَّذ۪ينَ اتَّبَعُوا وَرَاَوُا الْعَذَابَ وَتَقَطَّعَتْ بِهِمُ الْاَسْبَابُ ﴿١٦٦﴾ وَقَالَ الَّذ۪ينَ اتَّبَعُوا لَوْ
اَنَّ لَنَا كَرَّةً فَنَتَبَرَّاَ مِنْهُمْ كَمَا تَبَرَّؤُ۫ا مِنَّاۜ كَذٰلِكَ يُر۪يهِمُ اللّٰهُ اَعْمَالَهُمْ حَسَرَاتٍ عَلَيْهِمْۜ وَمَا هُمْ بِخَارِج۪ينَ مِنَ
النَّارِ ﴿١٦٧﴾ يَٓا اَيُّهَا النَّاسُ كُلُوا مِمَّا فِي الْاَرْضِ حَلَالًا طَيِّبًاۘ وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِۜ اِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ
مُب۪ينٌ ﴿١٦٨﴾ اِنَّمَا يَأْمُرُكُمْ بِالسُّٓوءِ وَالْفَحْشَٓاءِ وَاَنْ تَقُولُوا عَلَى اللّٰهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿١٦٩﴾ وَاِذَا ق۪يلَ لَهُمُ اتَّبِعُوا مَٓا
اَنْزَلَ اللّٰهُ قَالُوا بَلْ نَتَّبِعُ مَٓا اَلْفَيْنَا عَلَيْهِ اٰبَٓاءَنَاۜ اَوَلَوْ كَانَ اٰبَٓاؤُ۬هُمْ لَا يَعْقِلُونَ شَيْـًٔا وَلَا يَهْتَدُونَ ﴿١٧٠﴾ وَمَثَلُ الَّذ۪ينَ
كَفَرُوا كَمَثَلِ الَّذ۪ي يَنْعِقُ بِمَا لَا يَسْمَعُ اِلَّا دُعَٓاءً وَنِدَٓاءًۜ صُمٌّ بُكْمٌ عُمْيٌ فَهُمْ لَا يَعْقِلُونَ ﴿١٧١﴾ يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ
اٰمَنُوا كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ وَاشْكُرُوا لِلّٰهِ اِنْ كُنْتُمْ اِيَّاهُ تَعْبُدُونَ ﴿١٧٢﴾ اِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ وَالدَّمَ
وَلَحْمَ الْخِنْز۪يرِ وَمَٓا اُهِلَّ بِه۪ لِغَيْرِ اللّٰهِۚ فَمَنِ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَلَٓا اِثْمَ عَلَيْهِۜ اِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَح۪يمٌ ﴿١٧٣﴾

166-167. Şirk inançlarını savunmak için atalarını ve önderlerini bahane eden müşrikler hesap günü geldiğinde, kendilerini şirke sevketmiş olan kimselerin onlara yardım etmek bir yana, tamamen sırt çevirdiklerini görecek ve "Demek bunların bize söyledikleri şeyler yalanmış, keşke bir fırsatımız daha olsa da biz de bunların inançlarından yüz çevirsek" diye hayıflanacaklardır. İşte o gün Allah onlara, bazı varlıkları şefaatçi kabul edip şirk koşmanın, onlardan medet ummanın ne kadar beyhude olduğunu gösterecek ve hepsini cehenneme atacaktır. Üstelik onlar cehennemden bir daha çıkamayacaklardır.

168-169. Ey Allah nezdinde bazı varlıkları şefaatçi kabul edip onları Allah'a ortak koşan müşrikler! Şeytana uyup da birtakım yiyecekleri ve hayvanları haram saymayın. Allah'ın helâl kıldığı şeyleri insanlara haram etmeyin. Size rızık olarak verilen şeylerden yiyip için ve bunları size veren Allah'a şükür olarak kulluk edin. O'ndan başkasına kulluk etmeyin. Unutmayın ki şeytan sizin için amansız bir düşmandır. Müşrik atalarınızın izinden gitmenizi, onlar gibi Allah'a ortak koşmanızı, Allah'ın verdiği helâl rızıkları sırf putlar için haram saymanızı ve benzeri çirkin şeyleri yapmanızı emreder.[152]

152 bk. İbnü'l-Cevzî.

170-171. Müşrikler[153] elçimiz Muhammed'in teblig ettiği tevhide çağrıldıklarında, "Biz atalarımızdan tevarüs ettiğimiz dini sürdürürüz" şeklinde cevap vermektedirler. Böyle yaparken atalarının tevhitten sapmış, yanlış inançlara saplanmış kimseler olabileceğini hiç düşünmemekte, tıpkı çobanın kaval sesine uyup peşine düşen[154] sürü gibi, atalarını körü körüne taklit etmektedirler. Sahip oldukları aklı kullanmadan, kör, sağır, dilsiz gibi davranmaktadırlar.

HELÂL - HARAM

172. Ey elçimiz Muhammed'e iman edenler! Sizler müşrikler gibi davranmayınız, Allah'ın helâl kıldığı şeyleri haram saymayınız. O'nun sizlere bahşettiği helâl nimetlerden faydalanınız ve buna karşılık sadece ve sadece Allah'a kulluk ediniz.

173. Allah'ın sizlere haram kıldığı yiyecekler şunlardan ibarettir: Leş, kan,[155] domuz eti ve Allah'tan başka varlıklara kulluk etmek üzere kesilen hayvanların etleri. Darda kaldığınızda, aşırı olmamak kaydıyla bunlardan yemeniz günah sayılmaz. Eğer Allah'ın emirlerine itaat eder, haram-helal konusunda onun çizgisini takip ederseniz, O, sizlere karşı çok merhametli ve affedici davranacaktır.[156]

---

153 Âyette geçen "onlara" (lehüm) ifadesinin kimi kastettiği tartışılmıştır. Taberi bu [illegible] kastedildiği görüşünu tercih eder. Ancak âyetin devamındaki ifadeler, Mekkî sûrelerde müşriklere yönelik eleştiri olarak sıklıkla tekrarlanan ifadeleri çağrıştırmaktadır. Bu sebeple biz, [illegible] zamirin müşriklere râci olduğunu ifade eden görüşü tercih ettik. Doğrusunu Allah bilir.

154 Taberi.

155 Câhiliye döneminde Araplar, kesilen hayvanın kanını kaynattıktan sonra dondurur ve misafire ikram etmek üzere saklarlardı. Buna "fasid" derlerdi. İhtiyaç durumunda canlı hayvanın (devenin) boynundan alınan kan misafire ikram edilirdi (M. Fîrûzâbâdî, Kâmus, "fsd" md.).

156 Taberi.

إِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَا أَنْزَلَ اللّٰهُ مِنَ الْكِتَابِ وَيَشْتَرُونَ بِهِ ثَمَنًا قَلِيلًاۙ أُولٰٓئِكَ مَا يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ إِلَّا النَّارَ
وَلَا يُكَلِّمُهُمُ اللّٰهُ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ وَلَا يُزَكِّيهِمْۚ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٧٤﴾ أُولٰٓئِكَ الَّذِينَ اشْتَرَوُا الضَّلَالَةَ بِالْهُدٰى
وَالْعَذَابَ بِالْمَغْفِرَةِۚ فَمَٓا أَصْبَرَهُمْ عَلَى النَّارِ ﴿١٧٥﴾ ذٰلِكَ بِأَنَّ اللّٰهَ نَزَّلَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّۜ وَإِنَّ الَّذِينَ اخْتَلَفُوا
فِي الْكِتَابِ لَفِي شِقَاقٍ بَعِيدٍ ﴿١٧٦﴾ لَيْسَ الْبِرَّ أَنْ تُوَلُّوا وُجُوهَكُمْ قِبَلَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَلٰكِنَّ الْبِرَّ
مَنْ اٰمَنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَالْمَلٰٓئِكَةِ وَالْكِتَابِ وَالنَّبِيِّينَۚ وَاٰتَى الْمَالَ عَلٰى حُبِّهِ ذَوِي الْقُرْبٰى وَالْيَتَامٰى
وَالْمَسَاكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ وَالسَّٓائِلِينَ وَفِي الرِّقَابِۚ وَأَقَامَ الصَّلٰوةَ وَاٰتَى الزَّكٰوةَۚ وَالْمُوفُونَ بِعَهْدِهِمْ إِذَا
عَاهَدُواۚ وَالصَّابِرِينَ فِي الْبَأْسَٓاءِ وَالضَّرَّٓاءِ وَحِينَ الْبَأْسِۜ أُولٰٓئِكَ الَّذِينَ صَدَقُواۜ وَأُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ ﴿١٧٧﴾

2. Cuz
2. Süre
Bakara 174-177

TEVRAT'TAKİ HAKİKATLERİ GİZLEYENLERİN CEZASI

174-175. Gerçek şu ki ellerindeki kutsal kitapta elçimiz Muhammed ile ilgili gerçekleri insanlardan saklayan, sırf sahip oldukları konumu kaybetmemek için bunları örtbas eden Medine'deki yahudi âlimleri,[157] bu şekilde elde etmiş oldukları dünyevî çıkar karşılığında aslında kendileri için cehennem ateşini hazırlamaktadırlar. Kıyamet günü Allah, onları memnun edecek şeyler söylemeyecek, aksine onları azarlayacak ve susturacak,[158] onları affetmeyecektir de! Böylece onlar o gün acı bir azaba mâruz kalacaklardır, çünkü Muhammed'e iman etmek yerine geçici dünyevî menfaatlerini korumayı tercih etmişler, böylece ilâhî af yerine azaba müstehak olmuşlardır. Doğrusu onlar, kendilerini cehennem ateşine sürükleyecek davranışları sergileme konusunda oldukça cüretkârdırlar![159]

176. Evet, onlar cehennem azabına müstehaktırlar, çünkü Allah'ın insanlara tevhit yolunu göstermek üzere vahyettiği Tevrat'taki hakikatleri giz-

157 Taberî.
158 Taberî.
159 Taberî.

lemişler, Muhammed'e vahyettiğimiz ilâhi kitabı da inkâr etmişlerdir.[160] Ey elçimiz Muhammed! Doğrusu vahyettiğimiz Kur'an'a inanmayıp sana muhalefet eden bu kimseler hak yoldan uzak düşmüş durumdadırlar.

ÖNEMLİ OLAN KIBLENİN YÖNÜ DEĞİL, İNANÇ ve DAVRANIŞTIR

177. Ey elçimiz Muhammed'in peygamberliğine inanmayan ve kıble konusunda onunla tartışan yahudi âlimleri! Şunu bilin ki önemli olan kıblenin hangi taraf olduğu, ibadet esnasında yüzünüzü hangi yöne döndüğünüz değildir![161] Asıl önemli olan Allah'ın birliğine[162] iman etmek, âhiret gününe inanıp bu sorumlulukla yaşamak, meleklere inanmak,[163] Allah'ın gönderdiği bütün peygamber ve kitaplara iman etmek, çok sevdiği dünya malını yakınlara, yetimlere, yoksullara, yolda kalmış gariplere, yardım isteyenlere, çaresiz ve esir kimselere yardım etmek üzere harcamak, sadece ve sadece Allah'a kulluk etmek üzere namaz kılmak, zekât verip nefsi arındırmak, verilen sözde durmak, bollukta ve darlıkta, savaşta ve barışta her durumda sabırlı olup tevhide sebat etmek gibi hasletlerdir. İşte bu hasletlere sahip olan insanlar inançlarını fiilleri ile tasdik etmiş ve samimiyetlerini ortaya koymuş insanlardır. İşte kurtuluşa erecek olanlar da, yüzünü şu ya da bu yöne çevirme tartışması yapanlar değil, bu hasletlere sahip olanlardır.

---

160 Taberi

161 Ayette lafzan "Yüzlerinizi [illegible] bir iyilik değildir" denilmiştir. [illegible] bu ifadeleri hakkında [illegible] yani Kudüs istikametine [illegible] kanaat sebebiyle, kıbleler [illegible] edilmiştir.

162 Muhâri

163 Ayete muhatap olan kimseler [illegible] meleklerin [illegible] Allah'ın [illegible]

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِصَاصُ فِي الْقَتْلَى الْحُرُّ بِالْحُرِّ وَالْعَبْدُ بِالْعَبْدِ وَالْأُنْثَى بِالْأُنْثَى فَمَنْ عُفِيَ لَهُ مِنْ أَخِيهِ شَيْءٌ فَاتِّبَاعٌ بِالْمَعْرُوفِ وَأَدَاءٌ إِلَيْهِ بِإِحْسَانٍ ذَلِكَ تَخْفِيفٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَرَحْمَةٌ فَمَنِ اعْتَدَى بَعْدَ ذَلِكَ فَلَهُ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٧٨﴾ وَلَكُمْ فِي الْقِصَاصِ حَيَاةٌ يَا أُولِي الْأَلْبَابِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿١٧٩﴾ كُتِبَ عَلَيْكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ إِنْ تَرَكَ خَيْرًا الْوَصِيَّةُ لِلْوَالِدَيْنِ وَالْأَقْرَبِينَ بِالْمَعْرُوفِ حَقًّا عَلَى الْمُتَّقِينَ ﴿١٨٠﴾ فَمَنْ بَدَّلَهُ بَعْدَمَا سَمِعَهُ فَإِنَّمَا إِثْمُهُ عَلَى الَّذِينَ يُبَدِّلُونَهُ إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿١٨١﴾ فَمَنْ خَافَ مِنْ مُوصٍ جَنَفًا أَوْ إِثْمًا فَأَصْلَحَ بَيْنَهُمْ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٨٢﴾

Bakara 2/178-182

HAYATIN MUHAFAZASI: KISAS

178 Ey elçimiz Muhammed'e iman edenler! Aranızda işlenen cinayet suçları ile ilgili olarak kısas cezasının uygulanmasında haddi aşmamanız, yani katilden başkasını cezalandırmamanız sizlere farz kılınmıştır.[164] Buna göre cinayeti kim işlediyse cezayı da o çekmelidir, bu kişi hür de olsa, köle de olsa, kadın da olsa farketmez. Ancak maktulun yakınları kısastan vazgeçip bağışlarlarsa, o takdirde dava diyet yoluyla çözülmelidir. Bu durumda maktulun yakınları duruma uygun düşecek bir diyet miktarı belirlemeli, katil tarafı ise zorluk çıkarmadan bu diyeti ödemelidir. Allah, size olan rahmetinden ve lutfundan dolayı kısası şart koşmamış, diyet imkânı vermiştir. Bununla beraber kim diyet almakla yetinmeyip kan davası güder ve kendi başına ceza vermeye kalkışırsa bilsin ki âhirette çok acı bir azap ile karşılaşacaktır.

164 Kurtubi'nin özellikle vurguladığı gibi farz kılınan "kısas" cezası değil, bu uygulamada haddi aşmamak, katilden başkasını cezalandırmamaktır. İfadesi şöyledir: وَلَيْسَ الْقِصَاصُ بِلَازِمٍ إِنَّمَا اللَّازِمُ أَلَّا يَتَجَاوَزَ الْقِصَاصُ وَغَيْرُهُ مِنَ الْحُدُودِ إِلَى الِاعْتِدَاءِ. فَأَمَّا إِذَا وَقَعَ الرِّضَا بِدُونِ الْقِصَاصِ مِنْ دِيَةٍ أَوْ عَفْوٍ فَذَلِكَ مُبَاحٌ عَلَى مَا يَأْتِي بَيَانُهُ

179. Ey müminler![165] Bu kısas hükmü, caydırıcı olması sebebiyle, aranızda cinayet suçlarını önleyecek, böylece hayatlarınızın korunmasını[166] sağlayacak bir hükümdür. Akıllıca düşünürseniz bunu anlarsınız.

VASİYET

2. Cüz
2. Sûre
Bakara 178-182

180. İçinizden biri ölüm döşeğine düştüğünde, eğer geride kayda değer bir mal[167] bırakacaksa, malını ebeveynine ve yakınlarına âdil bir şekilde[168] taksim etmek üzere vasiyet bırakması gerekir. Bu, müminler üzerine bir vazifedir.

181. Diğer taraftan vasiyetten haberdar olduğu halde onu değiştiren kimseler bu yaptıklarının vebalini / günahını üstlenirler. Böyle yapan kimseler unutmasınlar ki Allah yapılan vasiyeti işitmiştir ve onların yaptıklarını bilmektedir.[169]

182. Vasiyet eden kişinin mal dağıtımında kasten veya yanlışlıkla bir haksızlık yapmış olmasından endişe edip de vârisler arasında âdil bir dağıtım yapılması için arabuluculuk eden, bu çerçevede vasiyette birtakım değişiklikler yapan kimse, yukarıda söz edilen "vasiyeti değiştirme" suçunu işlemiş sayılmaz. Allah böyle yapan kimseler için merhametli ve bağışlayıcıdır.

---

165 Âyette geçen "akıl sahipleri" ifadesi, günümüzde zannedildiği gibi "akıllı kimseler" anlamına değil "müminler" anlamına gelir. Şunu unutmamak gerekir ki günümüzde "akıl" denilince, Batı dillerinde "rationel" olarak ifade edilen "akla uygunluk" anlaşılmaktadır. Diğer taraftan Zemahşerî, Gâfir sûresinin 54. âyetinde bu kelimeyle ilgili şu açıklamayı yapar: "وأولو الألباب: المؤمنون به العاملون بما فيه" (ülü'l-elbâb: yani ona iman edenler ve onunla amel edenler). İbn Atıyye de bu âyetin tefsirinde, burada "ülü'l-elbâb" ifadesinin kullanılmasının sebebi olarak şunu söyler: "Çünkü onlar ilâhî emir ve yasakları kabul eden ârif kimselerdir."

166 Âyetin sonundaki "tettekûn" ifadesi "canın korunması" anlamını ifade eder (bk. Mukâtil, Taberî).

167 Âyette geçen "hayr" kelimesi "çok mal" anlamına gelir (bk. Zemahşerî). Ancak Taberî, bu kelimenin "az ya da çok her türlü mal" anlamına geldiğini söylemektedir. Fakat geride çok az mal bırakacak birinin, zaten az olan malını evlâtlarına bırakmasını değil de vasiyet yazmasını düşünmek daha uzak bir ihtimal gibidir. İşte bu mülâhazaya dayanarak Taberî'nin görüşünü tercih etmedik. *Doğrusunu Allah bilir.*

168 Kurtubî.

169 Taberî.

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذ۪ينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَۙ ﴿١٨٣﴾ اَيَّامًا
مَعْدُودَاتٍۜ فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَر۪يضًا اَوْ عَلٰى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ اَيَّامٍ اُخَرَۜ وَعَلَى الَّذ۪ينَ يُط۪يقُونَهُ فِدْيَةٌ طَعَامُ
مِسْك۪ينٍۜ فَمَنْ تَطَوَّعَ خَيْرًا فَهُوَ خَيْرٌ لَهُۜ وَاَنْ تَصُومُوا خَيْرٌ لَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿١٨٤﴾ شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذ۪ٓي
اُنْزِلَ ف۪يهِ الْقُرْاٰنُ هُدًى لِلنَّاسِ وَبَيِّنَاتٍ مِنَ الْهُدٰى وَالْفُرْقَانِۚ فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُۜ وَمَنْ كَانَ
مَر۪يضًا اَوْ عَلٰى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ اَيَّامٍ اُخَرَۜ يُر۪يدُ اللّٰهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلَا يُر۪يدُ بِكُمُ الْعُسْرَۘ وَلِتُكْمِلُوا الْعِدَّةَ
وَلِتُكَبِّرُوا اللّٰهَ عَلٰى مَا هَدٰيكُمْ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿١٨٥﴾ وَاِذَا سَاَلَكَ عِبَاد۪ي عَنّ۪ي فَاِنّ۪ي قَر۪يبٌۜ اُج۪يبُ دَعْوَةَ
الدَّاعِ اِذَا دَعَانِۙ فَلْيَسْتَج۪يبُوا ل۪ي وَلْيُؤْمِنُوا ب۪ي لَعَلَّهُمْ يَرْشُدُونَ ﴿١٨٦﴾

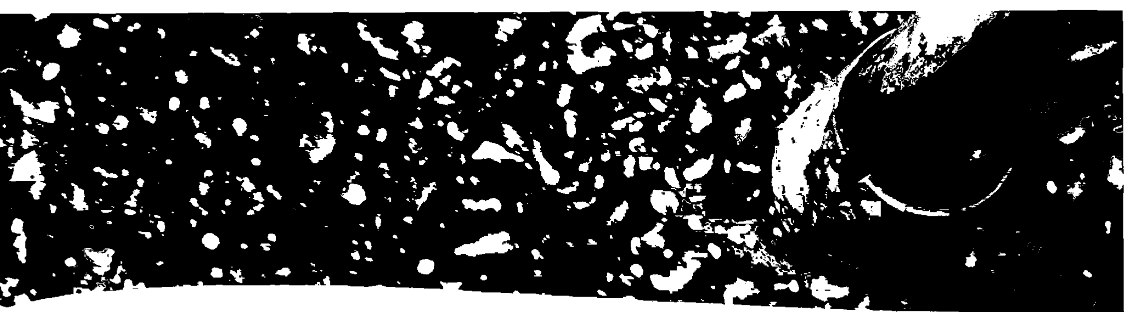
2. Cuz
2. Sûre
Bakara 183-186

ORUÇ

183-184. Ey elçimiz Muhammed'e iman edenler![170] Oruç ibadeti, sizden önceki dönemlerde vahyedilen kitaplarda farz kılınmış olduğu gibi, ramazan ayında size de farz kılınmıştır. Bu ay içerisinde hasta veya yolcu olan ve bu durumu sebebiyle oruç tutamayanlar, bu özür hali bittikten ve ramazan ayı geçtikten sonra, tutamadığı günler kadar oruç tutsun. Ayrıca ramazan ayında hasta veya yolcu olduğu için oruç tutamayanlar içerisinde varlıklı olanlar, özürleri bittikten ve ramazan ayı geçtikten sonra hem tutamadıkları orucu tutmalı, hem de fidye vermelidirler.[171] Bu fidyenin miktarı bir yoksulu doyura-

170 Taberî.

171 Bu cümle, meallerde ve tefsirlerde farklı şekilde anlaşılmıştır. Çoğunlukla, "Gücü yetenler oruç tutmakla fidye vermek arasında muhayyerdirler" şeklinde anlaşılır. Bu görüşe göre, bu ifade daha sonra neshedilmiştir. Ancak bu ifadeyi neshettiği söylenen âyet, hemen bir sonraki âyettir ve bu iki âyet birlikte vahyedilmiştir. Aynı anda vahyedilen iki âyetten birinin diğerini neshettiğini düşünmek zordur. Diğer bir görüşe göre ise cümledeki "yutîkûne" ifadesinin başında bir "lâ" söz konusudur ve oruç tutmaya gücü yetmeyen yaşlılardan veya müzmin hastalığı bulunanlardan söz edilmekte, onlara fidye imkânı tanınmaktadır. Bu yorum, içerik olarak çok mâkul olmakla beraber âyetteki fiilin anlamını tam tersine çevirecek "lâ" takdiri zorlama gibidir. Diğer taraftan bizim çeviride esas aldığımız yoruma imkân verecek bir görüşü Fahreddin er-Râzî, ikinci yorum olarak vermiştir. Câbirî de Râzî'nin verdiği bu görüşü tercih etmiştir. Gramer itibariyle, "yutîkûnehû" fiilindeki "hû" zamirinin fidye / fidâ kelimesine râci olabileceği ve dolayısıyla "fidyeye güç yetirenler" anlamına gelebileceği açıktır. Nitekim Kurtubî bunu ifade etmektedir. Bütün bu mülâhazalardan dolayı bu ifadeyi, herhangi bir takdir veya nesih cihetine gitmeden, önceki cümleye atıf olarak çevirdik. *Doğrusunu Allah bilir.*

cak erzaktır. Kim gönülden gelerek daha fazlasını verirse, bu onun için daha hayırlı olur. Elbette ki hastalık ve yolculuk şartlarına rağmen ramazan orucunu tutmanız sizler için en iyi olanıdır.

185. Ramazan ayı, içerisinde insanlara ilâhî mesajları açıkça ortaya koyan, tevhitle şirki ayırt eden Kur'an'ın, elçimiz Muhammed'e vahyedilmeye başlandığı önemli bir aydır. Bu ay girdiğinde hepiniz oruç tutunuz. Yolcu veya hasta olanlar, tutamadıkları oruçları başka bir zaman da tutabilirler. Böylece oruç tutamadığınız günleri daha sonradan tamamlamış, sizleri bu tevhide yönlendiren Allah'a şükretmiş, O'na olan kulluk görevinizin bir kısmını ifa etmiş olursunuz. Allah sizin için zorluk değil kolaylık murat eder.

186. Ey elçimiz Muhammed! Allah nezdinde bazı varlıkları aracı kabul eden ve kendilerini Allah'a yakınlaştıracakları ümidiyle onlara dua eden müşriklere de ki: "Allah'a ulaşmak için o varlıkların aracılığına ihtiyacınız yoktur, zira Allah sizlere çok yakındır. Eğer benim peygamberliğime ve tevhide iman ederseniz sizlere hak ettiğiniz mükâfatı verecektir. Bu nasihati dikkate alıp şirkten vazgeçerseniz doğru yola ermiş olursunuz." [172]

---

172 Bu âyet genellikle "Kullarım beni sana sorarlarsa de ki: Ben onlara yakınım, dua edenin duasına icabet ederim, öyleyse onlar da benim çağrıma icabet etsinler ve bana iman etsinler. Umulur ki doğru yolu bulmuş olurlar" şeklinde anlaşılmaktadır. Birçok tefsirde de aktarılan bu anlam kanaatimizce doğru değildir. Yukarıda verdiğimiz anlamdan da anlaşılacağı üzere âyet, tevhit-şirk meselesi ile ilgilidir. Nitekim Mâtürîdî bu âyette geçen " أُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ " ifadesini, " أقبل توحيد الموحد " (Tevhit ehli müminin bu amelini kabul ederim) şeklinde tefsir etmiştir. Yine Mâtürîdî'nin büyük bir incelikle kaydettiği gibi bu âyetin başında geçen " وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي " (Kullarım sana beni sorarlarsa) ifadesi, bilgi edinmek üzere değil, inatlaşmak maksadıyla sorulmuş bir sorudur. Muhammed Abduh da buradaki sorunun, Allah'a ulaşmak için onunla aralarına bazı aracılar edinen müşrik Araplar tarafından sorulmuş olabileceğini kaydeder ki âyetin mesajı kanaatimizce tam da bu noktada temerküz etmektedir. Bu durumda " فَإِنِّي قَرِيبٌ " ifadesi, Allah'a yakınlaşmak için putlara dua ettiklerini söyleyen ve " مَا نَعْبُدُهُمْ إِلَّا لِيُقَرِّبُونَا إِلَى اللَّهِ زُلْفَى " (Bizler bunlara bizi Allah'a yakınlaştırsınlar diye dua ediyoruz) (Zümer 39/3) diyen müşriklere cevap teşkil etmekte ve "Bana ulaşmak için başka varlıkları vesile edinmenize gerek yoktur, ben sizlere yakınım" anlamına gelmektedir. Nitekim Allah'ın kuluna olan yakınlığı birçok âyette ifade edilmiştir (meselâ bk. Kaf 50/16). Âyetin devamındaki " فَلْيَسْتَجِيبُوا لِي وَلْيُؤْمِنُوا بِي " ifadeleri, "Onlar bana ulaşmak için aracı edineceklerine, benim elçime iman edip davetime icabet etsinler" anlamına gelmektedir. Nitekim İbn Abbas -âyetin yahudilere cevaben nâzil olduğunu söylese de- bu son ifadeyi bu anlamda tefsir etmiştir (bk. Fîrûzâbâdî). Aynı ifadeler Mevdûdî tarafından, "Kapı kapı sahte ilâhlar peşinde koşmaktan vazgeçin ve benim davetimi kabul edin!" şeklinde tefsir edilmiştir. Biz de bütün bu mülâhazalar çerçevesinde âyetin tevhit-şirk meselesiyle ilgili olduğuna ve çok güçlü bir şekilde tevhit vurgusu yaptığına kani olduk. *Doğrusunu Allah bilir.*

2. Cüz
2. Süre
Bakara 187-189

أُحِلَّ لَكُمْ لَيْلَةَ الصِّيَامِ الرَّفَثُ إِلَى نِسَائِكُمْ هُنَّ لِبَاسٌ لَكُمْ وَأَنْتُمْ لِبَاسٌ لَهُنَّ عَلِمَ اللَّهُ أَنَّكُمْ كُنْتُمْ تَخْتَانُونَ
أَنْفُسَكُمْ فَتَابَ عَلَيْكُمْ وَعَفَا عَنْكُمْ فَالْآنَ بَاشِرُوهُنَّ وَابْتَغُوا مَا كَتَبَ اللَّهُ لَكُمْ وَكُلُوا وَاشْرَبُوا حَتَّى
يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الْأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ ثُمَّ أَتِمُّوا الصِّيَامَ إِلَى اللَّيْلِ وَلَا تُبَاشِرُوهُنَّ
وَأَنْتُمْ عَاكِفُونَ فِي الْمَسَاجِدِ تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ فَلَا تَقْرَبُوهَا كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ آيَاتِهِ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ
﴿١٨٧﴾ وَلَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ وَتُدْلُوا بِهَا إِلَى الْحُكَّامِ لِتَأْكُلُوا فَرِيقًا مِنْ أَمْوَالِ النَّاسِ
بِالْإِثْمِ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿١٨٨﴾ يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْأَهِلَّةِ قُلْ هِيَ مَوَاقِيتُ لِلنَّاسِ وَالْحَجِّ وَلَيْسَ الْبِرُّ بِأَنْ تَأْتُوا
الْبُيُوتَ مِنْ ظُهُورِهَا وَلَكِنَّ الْبِرَّ مَنِ اتَّقَى وَأْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ أَبْوَابِهَا وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿١٨٩﴾

187. Ey müminler! Oruçlu olduğunuz günlerin gecelerinde eşlerinizle ilişkiye girebilirsiniz. Sizler eşlerinizle etle tırnak gibisiniz, birbirinizin en özel hallerini bilir, sırlarını muhafaza edersiniz.[173] Allah, oruçlu olduğunuz ramazan ayında geceleri dahi eşlerinizden uzak durmanın sizin için oldukça zor ve sıkıntılı olduğunu bildiği için size bu ruhsatı vermiştir. Buna göre gece boyunca, yani tan yerinin aydınlığı gece karanlığından iyice ayrılıncaya kadar yiyip içebilir ve eşlerinizle yakınlaşabilirsiniz. Tan yeri ağardıktan sonra artık bu fiilleri kesmeli ve akşam vaktine kadar oruçlu kalmalısınız. Diğer taraftan mescitlerde itikâfa girdiğiniz dönemlerde eşlerinizle ilişkiye girmeyiniz. Bunlar, Allah'ın bu hususla ilgili olarak sizlere bildirdiği hükümlerdir. Sakın bunları çiğnemeyiniz. Allah sizlere işte bu şekilde hükümlerini açıklamaktadır ki onun rızasına uygun ameller yapabilesiniz.

188. Ey müminler! Çeşitli haksız kazanç yollarını devreye sokarak birbirinizi aldatmayınız, birbirinizin malına mülküne göz dikip de, yanlış olduğunu bildiğiniz rüşvet, yalancı şahitlik gibi yollara başvurmayınız. Bu konuda günahtan ve haksızlıktan uzak durunuz!

ŞİRKTEN KALMA BÂTIL İNANÇLAR

189. Ey elçimiz Muhammed! Sana iman etmiş olanlar, bu zamana kadar yaşadıkları Câhiliye döneminin inançlarının etkisi sebebiyle, gök cisimlerinin insan ve kâinat üzerinde tesir sahibi olduğu şeklindeki yaygın kanaatleri merak ediyorlar, ayın ve evrelerinin (hilâller) böyle bir etkisi olup olmadığını so-

173 Genellikle Türkçe'ye "Onlar sizin elbiseniz, siz de onların elbisesisiniz" şeklinde çevrilen bu cümlenin dilimizdeki en yakın karşılığı kanaatimizce çevirimizdeki gibidir.

ruyorlar.[174] Onlara, ayın hilâllerinin insanlara hac ibadeti ve diğer işler için vakit tayin etme konusunda yardımcı olacağını, bunun ötesinde Câhiliye müşriklerinin ve yahudilerin uydurdukları şeylerin asılsız olduğunu bildir! Diğer taraftan müşriklerin Hums adını verdikleri bazı kabileleri daha dindar ve üstün görmeleri,[175] onların dışında kalan kimseler için birçok şeyi meselâ hac ibadet için ihrama girildiği vakitte evlerine kapıdan girmeyi uğursuzluk saymaları tamamen asılsız düşüncelerdir. Gerçek iyilik ve dindarlık bu tür şeylerde uğursuzluk arayıp onlardan sakınmakla değil,[176] Allah'ın emir ve yasaklarına uymakla olur. O halde bu tür asılsız şeylerde uğur veya uğursuzluk aramayı bırakın, Allah'ın emir ve yasaklarına uygun yaşamaya bakın ki dünya ve âhiret saadetine ulaşasınız.

2 Cüz
2 Sûre
Bakara / 187 [illegible]

174 Lafzan, "Sana hilâlleri soruyorlar" şeklinde geçen bu ifadenin çevirisinde tefsir geleneğinin verdiği esbâb-ı nüzûl bilgilerinden çok, Arap tarihi ile ilgili kaynaklarda verilen mâlûmatı esas aldık. Buna göre Câhiliye Arapları gök cisimlerinin ve onların konum ve hareketleriyle oluşturdukları [illegible] ları rüzgârların (envâ) insan ve kâinat üzerinde ciddi tesirleri bulunduğuna inanmaktaydılar. Dolayısıyla bu konuda oldukça geniş bir literatür geliştirmişlerdi. Onların inancında burçların ay ile çok sıkı bir ilişkisi bulunmaktaydı. Bu literatür sonucunda ayın çok sayıda ismi ortaya çıkmıştı. Bu isimlerden bazıları şöyledir: Bahir, gâsik, sahur, sinnimar, tüs, vadıh, zebrekân, zemherir. Özellikle Beni Mürre b. Hemmâm eş-Şeybânî ve Beni Mâriye b. Kelb kabileleri bu konuda uzmanlaşmışlardı. Hatta hilâllerin insan yaşamı ve ölümü ile doğrudan ilgisi bulunduğu şeklindeki inançlar Medine Arapları'nda da (ensar) mevcuttu. Diğer taraftan Câhiliye Arapları özellikle ay ve güneş tutulmasına çeşitli anlamlar yüklüyorlardı. Dahası Araplar, tapındıkları bütün putları, esasen semadaki birtakım varlıkların yeryüzündeki temsilcileri olarak görüyorlardı (bk. Hüseyin eş-Şeyh, *el-Arab kable'l-İslâm*, s. 208). İşte bütün bu tarihi arka plan dikkate alındığında Hz. Peygamber'e hilâllerle ilgili olarak sorulan sorunun zımnında nelerin bulunduğu ortaya çıkmaktadır. Çevirimizde bu noktayı tebârüz ettirmeye çalıştık. *Doğrusunu Allah bilir.* (Araplar [illegible] inançları ile ilgili olarak bk. Mahmûd Şükrî el-Âlûsî, *Bulûğu'l-ereb*, III, 226-26[illegible]; Cevâd Ali, *el-Mufassal*, VIII, 424-435.)

175 Gerek Vâhidî gerek Taberî'nin zikrettiği esbâb-ı nüzûl rivayetlerinde ve Câhiliye Araplarıyla ilgili bilgiler aktaran diğer kaynaklarda, adına Hums denen Kureyş, Kinâne, Huzâa, Sakîf, [illegible], Beni Âmir b. Sa'saa ve Beni Nadr b. Muâviye kabileleri daha dindar ve ayrıcalıklı sayılırlardı. Hatta Hums dışından olanlar günahkâr kabul edilir, kendi elbiseleri ile Kâbe'yi tavaf etmeleri hoş karşılanmazdı. Mekke döneminde En'âm sûresinde bu durum eleştirilmiştir. Şimdi ise bu başka vesile ile Kur'an aynı konuya temas etmektedir (bk. İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, Beyrut 1990, I, 228-229; Tevfik Berru, *Târîhu'l-Arab*[illegible], Dımaşk [illegible], s. [illegible]; Ahmed es-Sibâî, *Târîhu Mekke*, Riyad 1999, I, 48-49; M. İzzet Derveze, *et-Tefsîru'l-hadîs*, Tunus 2008, II, [illegible]). Ayrıca "evlere arkalarından girmek" şeklindeki ifadenin bir devamı olduğunu ve Allah'ın bu konuda onları uğur [illegible] ve rahmet yönüne bakmak yerine, orada uğur ya da uğursuzluk aramak gibi düşünceler [illegible] müşriklere, "İşi en olmadık şekilde düşünmeyiniz, meseleye yanlış yönden bakmayınız" dediğini düşünmek de mümkündür. *Doğrusunu Allah bilir.*

176 Râzî

2. Cüz
2. Süre
Bakara 190-193

وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللّٰهِ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا إِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ ﴿١٩٠﴾ وَاقْتُلُوهُمْ حَيْثُ
ثَقِفْتُمُوهُمْ وَأَخْرِجُوهُمْ مِنْ حَيْثُ أَخْرَجُوكُمْ وَالْفِتْنَةُ أَشَدُّ مِنَ الْقَتْلِ وَلَا تُقَاتِلُوهُمْ عِنْدَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ
حَتَّى يُقَاتِلُوكُمْ فِيهِ فَإِنْ قَاتَلُوكُمْ فَاقْتُلُوهُمْ كَذٰلِكَ جَزَاءُ الْكَافِرِينَ ﴿١٩١﴾ فَإِنِ انْتَهَوْا فَإِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ
﴿١٩٢﴾ وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّى لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ لِلّٰهِ فَإِنِ انْتَهَوْا فَلَا عُدْوَانَ إِلَّا عَلَى الظَّالِمِينَ ﴿١٩٣﴾

MÜŞRİKLERİN SALDIRILARINA KARŞI SAVUNMA SAVAŞI

190. Ey elçimiz Muhammed'e iman edenler! Sizler savaş çıkarmak değil, ibadet etmek amacıyla Mekke'ye yönelmişken müşrikler sizin yolunuzu kesmekte ve Araplar'ın öteden beri savaşmayı hoş görmedikleri haram aylarda sizinle savaşmaktadırlar.[177] O halde, size karşı savaş açanlar karşısında eli kolu bağlı durmayınız, onlara karşı kendinizi müdafaa etmek üzere savaşınız. Fakat size karşı savaşmayan kimselere, kadınlara, çocuklara, din adamlarına saldırıda bulunmayınız.[178] Çünkü Allah silâhsız ve savunmasız kimselere saldıran zalimleri sevmez.

191-192. Ey müminler! Müşriklerle girişeceğiniz savaşın Harem bölgesi olan Mekke'de cereyan edecek olması sizi onlara karşılık vermekten alıkoymasın, savaşmanıza engel olmasın.[179] Eğer size orada saldırırlarsa siz de onlara orada karşılık veriniz. Onlarla nerede çatışmaya girerseniz orada savaşınız.[180]

177 Mukâtil.

178 bk. Taberî.

179 *Tefsîrü'l-menâr.*

180 Bu ifade genellikle, "Onları ele geçirdiğiniz yerde öldürün" şeklinde anlaşılır ve tercüme edilir. Kurtubî bu âyetten yola çıkarak esirlerin öldürülebileceği hükmünü çıkarır. Oysa âyette "onlar" diye söz edilen kimseler, müslümanlara yıllarca eziyet ve düşmanlık etmiş ve âyetin nâzil olduğu dönemde fiilen savaş halindeki düşman konumunda olan Mekke müşrikleridir. Onlarla savaşmak üzere yola çıkmış olan müslümanların ise Mescid-i Harâm'ın çevresinde savaşma konusunda te-reddütleri söz konusudur. Dolayısıyla bu âyet müslümanlara, savaşı kendileri başlatmamış oldukları için, Harem'de dahi olsa müşriklere karşılık vermekten çekinmemeleri konusunda telkinde bulunmaktadır. Yoksa bütün müşriklerin nerede bulunurlarsa derhal öldürmelerini emretmemektedir. Nitekim Hz. Peygamber, Mekke fethedildikten sonra orada bulduğu bütün müşrikleri öldürmemiş.

Vaktiyle onlar sizi Mekke'den sürgün edip çıkardıkları gibi siz de onları oradan çıkarın. Size, "Haram ayda savaşıyorsunuz" diyeceklerdir. Evet, haram ayda savaşmak kötüdür, ama tevhit inancına sahip olan müminlere her türlü baskıyı reva görmek, onlar aleyhinde olmadık düşmanlıklar yapmak daha da kötüdür.[181] Bununla beraber, onlar size saldırmadıkları müddetçe Mescid-i Harâm'ın çevresinde onlara saldırmayınız, ama eğer onlar size saldırırlarsa karşılık veriniz. Zira onlara yaraşan ceza budur. Bu müşrikler şunu iyi bilsinler ki eğer elçimiz Muhammed'e karşı düşmanlık etmeyi bırakır ve şirkten tövbe edip tevhit inancına dönerlerse Allah kendilerini bağışlayacaktır. Çünkü Allah'ın rahmeti ve affı sonsuzdur.

193. Ama ısrarla bu tavırlarını sürdürecek olurlarsa, o zaman siz de onların güçlerini kırıp baskılarını sona erdirinceye, tevhit inancını hâkim kılıncaya kadar onlarla savaşın, eğer düşmanlık yapmaya son verirlerse artık savaşı bırakın, çünkü savaş, sadece düşmanlık eden saldırgan zalimlere[182] karşı yapılır.

---

sadece kendisi ile savaşanlarla savaşmıştır. Eğer âyet, "bütün müşriklerin nerede olurlarsa olsunlar öldürülmeleri gerektiğini" emretmiş olsaydı, Hz. Peygamber, Mekke'yi fethettikten sonra müşriklerden hiçbirini sağ bırakmazdı. *Doğrusunu Allah bilir.*

181 İbn Atıyye buradaki "fitne" kelimesinin "baskı" olduğunu; 193. âyette geçen "fitne" kelimesinin ise "şirk ve ona bağlı olarak müslümanlara yapılan eziyetler" olduğunu belirtiyor.

182 Âyette geçen "zalimler" ifadesi klasik tefsirde "müşrikler" olarak anlaşılmıştır. Bu durumda âyetin anlamı, "Onlar şirkten vazgeçinceye kadar savaşın" şeklinde olmalıdır ki bu [illegible] yani Hz. Peygamber'in uygulamasına aykırıdır. Kanaatimizce Kur'an âyetlerinin tam olarak ne anlama geldiğini tespit noktasında en belirleyici kriter, Hz. Peygamber'in o âyetleri nasıl anlamış ve uygulamış olduğudur. Bilindiği gibi Hz. Peygamber Mekke'yi fethettiğinde [illegible] bütün müşrikleri öldürmemiş, aksine onları bağışlamıştır. Hatta çeşitli müşrik kabilelerle ittifak dahi yapmıştır. Meselâ Hudeybiye Antlaşması'nın gereği olarak, müşrik olan Huzâa kabilesi ile ittifak yapmıştır (bk. İbn Hişâm, II, 318). Bu durumda âyette geçen "zalimler" kelimesi genel anlamda "müşrikler" değil, "İslâm'a düşmanlık eden Kureyş müşrikleri"dir. *Doğrusunu Allah bilir.*

ٱلشَّهْرُ الْحَرَامُ بِالشَّهْرِ الْحَرَامِ وَالْحُرُمَاتُ قِصَاصٌ فَمَنِ اعْتَدٰى عَلَيْكُمْ فَاعْتَدُوا عَلَيْهِ بِمِثْلِ مَا اعْتَدٰى
عَلَيْكُمْ وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاعْلَمُوا اَنَّ اللّٰهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ ﴿١٩٤﴾ وَاَنْفِقُوا فِي سَبِيلِ اللّٰهِ وَلَا تُلْقُوا بِاَيْدِيكُمْ
اِلَى التَّهْلُكَةِ وَاَحْسِنُوا اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ ﴿١٩٥﴾ وَاَتِمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلّٰهِ فَاِنْ اُحْصِرْتُمْ
فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ وَلَا تَحْلِقُوا رُؤُسَكُمْ حَتّٰى يَبْلُغَ الْهَدْيُ مَحِلَّهُ فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضًا اَوْ بِهٖ
اَذًى مِنْ رَاْسِهٖ فَفِدْيَةٌ مِنْ صِيَامٍ اَوْ صَدَقَةٍ اَوْ نُسُكٍ فَاِذَا اَمِنْتُمْ فَمَنْ تَمَتَّعَ بِالْعُمْرَةِ اِلَى الْحَجِّ فَمَا
اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلٰثَةِ اَيَّامٍ فِي الْحَجِّ وَسَبْعَةٍ اِذَا رَجَعْتُمْ تِلْكَ عَشَرَةٌ كَامِلَةٌ
ذٰلِكَ لِمَنْ لَمْ يَكُنْ اَهْلُهُ حَاضِرِي الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاعْلَمُوا اَنَّ اللّٰهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿١٩٦﴾

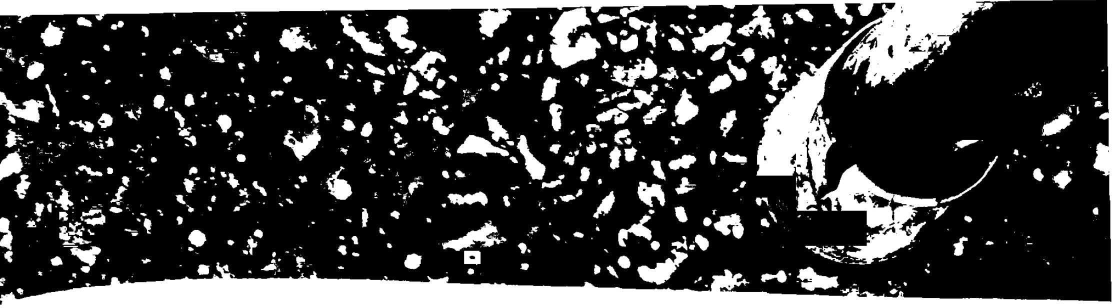
2. Cüz
2. Sûre
Bakara 194-196

194. Elçimiz Muhammed'e ve ona iman edenlere haram aylarda saldıran ve onlar kendilerini savunmak üzere savaşa başlayınca da, "Haram aylarda nasıl savaşırsınız!" diyen müşrikler unutmasınlar ki haram aylarda söz konusu olan "savaşmama geleneği" tek taraflı değil, karşılıklıdır yani buna müminler kadar müşrikler de uymalıdır. Kaldı ki müşrikler bu geleneği bozup saldırıda bulundukları için müminler de onlarla savaşmıştır.

Ey elçimiz Muhammed'e iman edenler! Siz müşriklerin bu tür karalamalarına aldırmayınız, haram ayda dahi olsanız uğradığınız saldırılara sessiz kalmayınız. Size saldıranlara siz de misliyle karşılık veriniz, ancak haddinizi aşıp da size saldırmayan kimselerle savaşmayınız. Bu gibi konularda Allah'ın emirlerine ve yasaklarına tam riayet ediniz, unutmayınız ki eğer böyle yaparsanız Allah sizi destekleyecek ve muzaffer kılacaktır.

195. Ey elçimiz Muhammed'e iman edenler! Uzun süredir düşmanla mücadele ettiğiniz için bitkin düştüğünüzü ve artık ailenizle, bağ ve bahçenizle meşgul olup dinlenmek istediğinizi biliyoruz. Sakın bu durum sizi, elçimizin savaşa hazırlık için yaptığı infak çağrısından geri durmaya sevketmesin. Düşmanınıza karşı koyabilmek için yapacağınız maddî yardımları esirgeyip de kendinizi Allah'ın azabına mâruz bırakmayınız.[183] Elçimiz Muhammed'in emir-

183 Başta Taberî olmak üzere birçok klasik kaynakta yer alan Ebû Eyyûb el-Ensârî ile ilgili rivayet bu âyetin anlamını tayin edici niteliktedir. Rivayette Ebû Eyyûb el-Ensârî, âyeti "Canınızı tehlikeye atmayınız" şeklinde anlayanlara şöyle demektedir: "Sizler bu âyeti böyle yorumluyorsunuz ama bu âyet biz ensar hakkında vahyedildi. Bizler Hz. Peygamber'den gizli bir şekilde aramızda konuş-

lerini bütün samimiyetinizle yerine getiriniz. Eğer böyle yaparsanız Allah'ın sevgisine ve rızasına ulaşırsınız.

HAC İBADETİ

196. Hac ve umre ibadetinizi, hiçbir şirk unsuru karıştırmadan tamamlayınız.[184] Müşrikler yolunuzu kesip Mekke'ye girmenize izin vermedi[185] diye üzülmeyiniz, imkânınız ölçüsünde bir kurbanın sizin adınıza kesilmesi için bedelini gönderiniz ve kurban kesilinceye kadar ihramdan çıkmayınız. Kurbanınız kesilince de temizlenip ihramdan çıkınız, böylece haccınızı ve umrenizi tamamlamış olunuz. Bu süre zarfında hastalık veya başındaki bir rahatsızlık yüzünden kurbanı beklemeden ihramdan çıkmak durumunda olanlar traş olup ihramdan çıksınlar ve telâfi olarak fidye versinler. Bu gibi kimselerin verecekleri fidye ya oruç tutmak, ya sadaka vermek ya da kurban kesmektir.[186]

Şartlar düzeldiği yani düşmanın engellemesinden kurtulduğunuz zaman[187] hac yapmak niyetiyle Mekke'ye gelir ve önce umre yapmaya niyet ederseniz, imkânınız ölçüsünde bir kurban kesiniz. Kurban kesme imkânı olmayanlar, üç günü hac esnasında, yedi günü de memleketine döndükten sonra olmak üzere toplam on gün oruç tutsunlar. Bu hüküm, Mekke'ye hac amacıyla dışarıdan gelen yabancılar için geçerlidir. Ey müminler! Allah'ın sizlere bildirdiği hükümlere riayet ediniz, onun emirlerinden çıkanlara vereceği cezanın çok çetin olduğunu unutmayınız.

---

muş ve 'Artık savaşa çıkmasak da biraz bağ ve bahçemizle ilgilensek!' demiştik. Bunun üzerine Allah, bu âyetle bizleri uyardı ve 'Cihattan geri durarak kendinizi tehlikeye yani ilâhî azaba mâruz bırakmayınız' buyurdu."

Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin bu önemli izahı bize, Kur'an âyetlerinin sadece lafızlarından hareketle yorumlanamayacağını, âyetlerin doğru anlaşılması için mutlaka nüzul şartlarının dikkate alınması gerektiğini sarahatle göstermektedir

184 Mukātil.

185 Âyet, Hudeybiye yılında, müslümanların Mekke'ye girmelerinin ve hac yapmalarının engellendiği dönemde vahyedilmiştir (bk. Taberî)

186 Hadiste bu orucun üç gün, sadakanın altı fakiri doyurmak ya da bir koyun kurban etmek olduğu ifade edilmiştir (bk. Buhârî, "Hac", 177-180).

187 Mukātil.

الْحَجُّ اَشْهُرٌ مَعْلُومَاتٌ فَمَنْ فَرَضَ فِيهِنَّ الْحَجَّ فَلَا رَفَثَ وَلَا فُسُوقَ وَلَا جِدَالَ فِي الْحَجِّ وَمَا تَفْعَلُوا مِنْ
خَيْرٍ يَعْلَمْهُ اللّٰهُ وَتَزَوَّدُوا فَاِنَّ خَيْرَ الزَّادِ التَّقْوٰى وَاتَّقُونِ يَٓا اُو۬لِي الْاَلْبَابِ ﴿١٩٧﴾ لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ اَنْ
تَبْتَغُوا فَضْلاً مِنْ رَبِّكُمْ فَاِذَٓا اَفَضْتُمْ مِنْ عَرَفَاتٍ فَاذْكُرُوا اللّٰهَ عِنْدَ الْمَشْعَرِ الْحَرَامِ وَاذْكُرُوهُ كَمَا هَدٰيكُمْ
وَاِنْ كُنْتُمْ مِنْ قَبْلِه۪ لَمِنَ الضَّٓالّ۪ينَ ﴿١٩٨﴾ ثُمَّ اَف۪يضُوا مِنْ حَيْثُ اَفَاضَ النَّاسُ وَاسْتَغْفِرُوا اللّٰهَ اِنَّ اللّٰهَ
غَفُورٌ رَح۪يمٌ ﴿١٩٩﴾ فَاِذَا قَضَيْتُمْ مَنَاسِكَكُمْ فَاذْكُرُوا اللّٰهَ كَذِكْرِكُمْ اٰبَٓاءَكُمْ اَوْ اَشَدَّ ذِكْراً فَمِنَ النَّاسِ مَنْ
يَقُولُ رَبَّنَٓا اٰتِنَا فِي الدُّنْيَا وَمَا لَهُ فِي الْاٰخِرَةِ مِنْ خَلَاقٍ ﴿٢٠٠﴾ وَمِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ رَبَّنَٓا اٰتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً
وَفِي الْاٰخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ ﴿٢٠١﴾ اُو۬لٰٓئِكَ لَهُمْ نَص۪يبٌ مِمَّا كَسَبُوا وَاللّٰهُ سَر۪يعُ الْحِسَابِ ﴿٢٠٢﴾

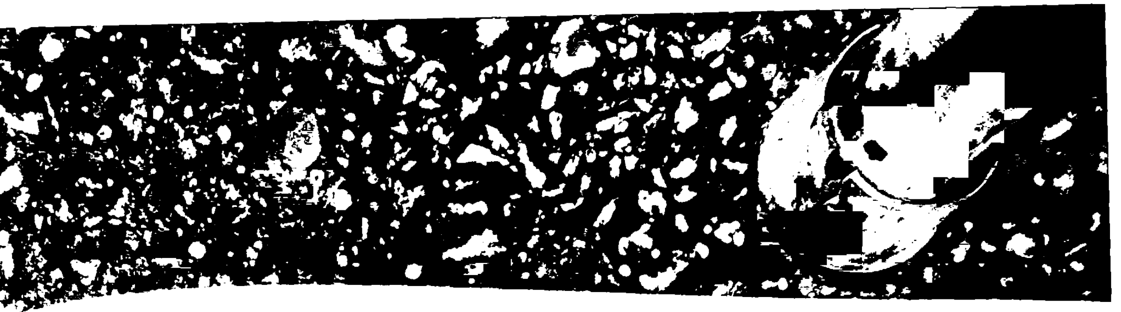
2. Cüz
2. Süre
Bakara 197-202

197. Zilhicce ayında yapılan hac ibadeti için şevval veya zilkade ayından[188] itibaren ihrama girebilirsiniz.[189] Hac yapmak niyetiyle bu aylarda ihrama giren kimse ihramdan çıkıncaya kadar cinsel ilişkiye girmesin, kötü sözden, nizâ

---

188 Mukâtil. Bu âyetin lafzından hareket eden bazı son dönem yorumcuları, hac ibadetinin üç aylık bir zaman diliminde yapılabileceğini söylemişlerdir. Oysa öncelikle şunu ifade edelim ki Kur'an âyetleri lafızlarından hareketle tefsir edilemezler. Hele onlardan bu şekilde hükümler çıkarmak hiç mümkün değildir. Çünkü âyetler boşluğa vahyedilmiş sözler değildir, onlar belli şartlar içerisinde vahyedilmiş ve Hz. Peygamber tarafından uygulanmış mesajlardır. Yani âyetlerin anlamını belirleyen şey, onların lafızları değil, Hz. Peygamber ve sahâbe tarafından anlaşılma ve uygulanma biçimleridir. Kaldı ki burada sadece lafza itibar edilecek olsa, "Hac bilinen aylardır" ifadesiyle haccın bizâtihi bilinen aylar olduğu söylenmiş olacaktır. Bu durumda, bağlamına ve uygulamasına bakmaksızın bu cümlenin mânasını anlamak imkânsız olacaktır. Şunu unutmamak gerekir ki hac ibadeti Hicaz bölgesinde İslâm'ın doğuşundan önce de, bütün teferruatı ile bilinmekteydi. İslâm'ın yaptığı şey onu şirk kalıntılarından temizlemekti. Dolayısıyla Kur'an âyetleri bu konularda yeni bilgiler vermemekte, bazı önemli noktalarda tevhit ilkesi gereği düzeltmeler yapmaktadır. Hz. Peygamber'in "Hac ibadetini benden gördüğünüz gibi yapınız" (خذوا عني مناسككم) hadisi de bunu vurgulamaktadır. Zira sahâbe hac ibadetinin yapılışını daha çocukluk yıllarından itibaren zaten bilmektedir. Benzer şekilde, "Namazı benden gördüğünüz gibi kılınız!" (صلوا كما رأيتموني أصلي) ifadesi de, namaz ibadetini çocukluk yıllarından beri bilen sahâbeye, bu ibadeti tevhit esası üzere yapabilmeleri için bir uyarı niteliğindedir. Yoksa Hz. Peygamber onlara, "İbadetlerinizi Kur'an'dan öğrenmeyiniz!" demiş değildir. Zira Kur'an zaten hiçbir ibadeti öğretmemekte, öteden beri bilinen ve yapılan, fakat müşrikler tarafından çeşitli şirk unsurları ile karıştırılmış olan ibadetleri şirkten arındırmaktadır. Şu halde "الحج أشهر معلومات" âyetini, nüzûl şartlarının ve bağlamının dışına çıkararak, hac ibadetinin zamanını üç aya yaymak gibi bir yaklaşımın tefsir açısından herhangi bir mesnedi yoktur. *Doğrusunu Allah bilir.*

189 Burada Allah'ın hac ibadetinin vaktiyle ilgili bu bilgiyi niçin verdiğine, bunun neye ya da hangi duruma cevap teşkil ettiğine dair tefsirlerde bir açıklama bulamadığımız gibi kendimiz de bir kanaate varamadık. *Doğrusunu Allah bilir.*

ve kavgadan her zamankinden daha fazla[190] uzak dursun. Şunu unutmayınız ki yaptığınız bütün ibadetler Allah tarafından bilinmektedir.

Ey müminler![191] Hac ibadetini yapmaya gelirken rızık derdine düşmek uygun olmaz diye düşünüp de yanınıza azık almayı ihmal ederek perişan duruma düşmeyiniz.[192] Başkasına muhtaç duruma düşmemek için gerekli tedbirleri alınız, azığınızı hazırlayınız ama bu arada, sizler için en hayırlı azığın ilâhi emir ve yasaklara uymak olduğunu da unutmayınız ve bu emirlere riayet ediniz.

198. Ey müminler! Hac ibadeti esnasında ticaret yapmanızda bir sakınca yoktur. Zira bu tür yasaklar müşriklerin icat ettikleri asılsız şeylerdir. Arafat'tan akın akın inip Meş'ar-i Harâm'a (Müzdelife bölgesine)[193] geldiğinizde orada ibadet ediniz, müşriklerin yaptığı gibi insanları Mekkeli ve yabancı diye ayırmayınız ve hepiniz aynı ibadeti yapınız.[194] Vaktiyle içerisinde olduğunuz Câhiliye karanlığından sizleri kurtarmış olan Allah'a şükrediniz.

199-202. Hac ibadetini bitirdikten sonra, müşriklerin yaptıkları gibi, Mina'da mescit ile dağ arasında durup atalarınızın meziyetlerini sayıp dökmekle uğraşmayınız, aynı gayreti hatta daha fazlasını Allah'a karşı kulluk görevlerinizi yerine getirme hususunda gösteriniz. Doğrusu müşrikler Allah'tan sadece dünyevî isteklerde bulunmakla yetiniyor, âhiret konusunda duyarsız kalıyorlardı. Bu yüzden onların âhirette hiçbir nasipleri olmayacaktır. Tevhit ehli gerçek müminler ise hem dünyada hem âhirette en güzel olana ulaşmak için dua eder, bu amaçla elçimiz Muhammed'e iman eder ve onun bildirdiği ilâhi emirlere uygun yaşarlar. Dolayısıyla da onlar, yaptıkları bu amellerin karşılığını âhirette alacaklardır. Doğrusu Allah, âhirette herkesin amellerinin karşılığını eksiksiz olarak verecektir.[195]

---

190 Zemahşerî.

191 Taberî'nin yaptığı açıklamalardan [illegible]

192 Taberî. 193 Mukâtil.

194 Müşrikler, Kureyş ve müttefiklerine Hums adını verdikleri bir grup [illegible] kabileleri ise Hille adını verdikleri bir başka grup olarak [illegible] bundan olanların çeşitli ayrıcalıkları vardı. Bu ayrıcalıkların [illegible] Meselâ Hums grubundakiler [illegible] Harem ehli [illegible] çıkmazlardı. Bu âyetlerde [illegible] Benzer hususlar [illegible] Muhammed [illegible] Nebeviyye, I, [illegible] Mukâtil, [illegible] s. 178-79; Taberî, [illegible]

195 "[illegible]" ifadesi, hesabın [illegible] mayacağını ifade eder. [illegible]

اَلْحَجُّ اَشْهُرٌ مَعْلُومَاتٌۚ فَمَنْ فَرَضَ فِيهِنَّ الْحَجَّ فَلَا رَفَثَ وَلَا فُسُوقَ وَلَا جِدَالَ فِي الْحَجِّ وَمَا تَفْعَلُوا مِنْ
خَيْرٍ يَعْلَمْهُ اللّٰهُ وَتَزَوَّدُوا فَاِنَّ خَيْرَ الزَّادِ التَّقْوٰى وَاتَّقُونِ يَٓا اُولِي الْاَلْبَابِ ﴿١٩٧﴾ لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ اَنْ
تَبْتَغُوا فَضْلًا مِنْ رَبِّكُمْ فَاِذَٓا اَفَضْتُمْ مِنْ عَرَفَاتٍ فَاذْكُرُوا اللّٰهَ عِنْدَ الْمَشْعَرِ الْحَرَامِ وَاذْكُرُوهُ كَمَا هَدٰيكُمْۚ
وَاِنْ كُنْتُمْ مِنْ قَبْلِه۪ لَمِنَ الضَّٓالِّينَ ﴿١٩٨﴾ ثُمَّ اَفِيضُوا مِنْ حَيْثُ اَفَاضَ النَّاسُ وَاسْتَغْفِرُوا اللّٰهَ اِنَّ اللّٰهَ
غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٩٩﴾ فَاِذَا قَضَيْتُمْ مَنَاسِكَكُمْ فَاذْكُرُوا اللّٰهَ كَذِكْرِكُمْ اٰبَٓاءَكُمْ اَوْ اَشَدَّ ذِكْرًا فَمِنَ النَّاسِ مَنْ
يَقُولُ رَبَّنَٓا اٰتِنَا فِي الدُّنْيَا وَمَا لَهُ فِي الْاٰخِرَةِ مِنْ خَلَاقٍ ﴿٢٠٠﴾ وَمِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ رَبَّنَٓا اٰتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً
وَفِي الْاٰخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ ﴿٢٠١﴾ اُولٰٓئِكَ لَهُمْ نَصِيبٌ مِمَّا كَسَبُوا وَاللّٰهُ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿٢٠٢﴾

2. Cüz
2. Sûre
Bakara 197-202

197. Zilhicce ayında yapılan hac ibadeti için şevval veya zilkade ayından[188] itibaren ihrama girebilirsiniz.[189] Hac yapmak niyetiyle bu aylarda ihrama giren kimse ihramdan çıkıncaya kadar cinsel ilişkiye girmesin, kötü sözden, nizâ

188 Mukātil. Bu âyetin lafzından hareket eden bazı son dönem yorumcuları, hac ibadetinin üç aylık bir zaman diliminde yapılabileceğini söylemişlerdir. Oysa öncelikle şunu ifade edelim ki Kur'an âyetleri lafızlarından hareketle tefsir edilemezler. Hele onlardan bu şekilde hükümler çıkarmak hiç mümkün değildir. Çünkü âyetler boşluğa vahyedilmiş sözler değildir, onlar belli şartlar içerisinde vahyedilmiş ve Hz. Peygamber tarafından uygulanmış mesajlardır. Yani **âyetlerin anlamını belirleyen şey, onların lafızları değil, Hz. Peygamber ve sahâbe tarafından anlaşılma ve uygulanma biçimleridir.** Kaldı ki burada sadece lafza itibar edilecek olsa, "Hac bilinen aylardır" ifadesiyle, haccın bizâtihi bilinen aylar olduğu söylenmiş olacaktır. Bu durumda, bağlamına ve uygulamasına bakmaksızın bu cümlenin mânasını anlamak imkânsız olacaktır. Şunu unutmamak gerekir ki hac ibadeti Hicaz bölgesinde İslâm'ın doğuşundan önce de, bütün teferruatı ile bilinmekteydi. İslâm'ın yaptığı şey onu şirk kalıntılarından temizlemekti. Dolayısıyla Kur'an âyetleri bu konularda yeni bilgiler vermemekte, bazı önemli noktalarda tevhit ilkesi gereği düzeltmeler yapmaktadır. Hz. Peygamber'in "Hac ibadetini benden gördüğünüz gibi yapınız" (خذوا عنى مناسككم) hadisi de bunu vurgulamaktadır. Zira sahâbe hac ibadetinin yapılışını daha çocukluk yıllarından itibaren zaten bilmektedir. Benzer şekilde, "Namazı benden gördüğünüz gibi kılınız!" (صلوا كما رأيتمونى أصلى) ifadesi de, namaz ibadetini çocukluk yıllarından beri bilen sahâbeye, bu ibadeti tevhit esası üzere yapabilmeleri için bir uyarı niteliğindedir. Yoksa Hz. Peygamber onlara, "İbadetlerinizi Kur'an'dan öğrenmeyiniz!" demiş değildir. Zira **Kur'an zaten hiçbir ibadeti öğretmemekte, öteden beri bilinen ve yapılan, fakat müşrikler tarafından çeşitli şirk unsurları ile karıştırılmış olan ibadetleri şirkten arındırmaktadır.** Şu halde " الحج أشهر معلومات " âyetini, nüzûl şartlarının ve bağlamının dışına çıkararak, hac ibadetinin zamanını üç aya yaymak gibi bir yaklaşımın tefsir açısından herhangi bir mesnedi yoktur. *Doğrusunu Allah bilir.*

189 Burada Allah'ın hac ibadetinin vaktiyle ilgili bu bilgiyi niçin verdiğine, bunun neye ya da hangi duruma cevap teşkil ettiğine dair tefsirlerde bir açıklama bulamadığımız gibi kendimiz de bir kanaate varamadık. *Doğrusunu Allah bilir.*

ve kavgadan her zamankinden daha fazla[190] uzak dursun. Şunu unutmayınız ki yaptığınız bütün ibadetler Allah tarafından bilinmektedir.

Ey müminler![191] Hac ibadetini yapmaya gelirken rızık derdine düşmek uygun olmaz diye düşünüp de yanınıza azık almayı ihmal ederek perişan duruma düşmeyiniz.[192] Başkasına muhtaç duruma düşmemek için gerekli tedbirleri alınız, azığınızı hazırlayınız ama bu arada, sizler için en hayırlı azığın ilâhî emir ve yasaklara uymak olduğunu da unutmayınız ve bu emirlere riayet ediniz.

198. Ey müminler! Hac ibadeti esnasında ticaret yapmanızda bir sakınca yoktur. Zira bu tür yasaklar müşriklerin icat ettikleri asılsız şeylerdir. Arafat'tan akın akın inip Meş'ar-i Harâm'a (Müzdelife bölgesine)[193] geldiğinizde orada ibadet ediniz, müşriklerin yaptığı gibi insanları Mekkeli ve yabancı diye ayırmayınız ve hepiniz aynı ibadeti yapınız.[194] Vaktiyle içerisinde olduğunuz Câhiliye karanlığından sizleri kurtarmış olan Allah'a şükrediniz.

199-202. Hac ibadetini bitirdikten sonra, müşriklerin yaptıkları gibi, Mina'da mescit ile dağ arasında durup atalarınızın meziyetlerini sayıp dökmekle uğraşmayınız, aynı gayreti hatta daha fazlasını Allah'a karşı kulluk görevlerinizi yerine getirme hususunda gösteriniz. Doğrusu müşrikler Allah'tan sadece dünyevî isteklerde bulunmakla yetiniyor, âhiret konusunda duyarsız kalıyorlardı. Bu yüzden onların âhirette hiçbir nasipleri olmayacaktır. Tevhit ehli gerçek müminler ise hem dünyada hem âhirette en güzel olana ulaşmak için dua eder, bu amaçla elçimiz Muhammed'e iman eder ve onun bildirdiği ilâhî emirlere uygun yaşarlar. Dolayısıyla da onlar, yaptıkları bu amellerin karşılığını âhirette alacaklardır. Doğrusu Allah, âhirette herkesin amellerinin karşılığını eksiksiz olarak verecektir. [195]

---

190 Zemahşerî.

191 Taberî'nin yaptığı açıklamalardan "ülü'l-elbâb" ifadesi ile müminlerin kastedildiği anlaşılmaktadır.

192 Taberî. 193 Mukâtil.

194 Müşrikler, Kureyş ve müttefiklerini Hums adını verdikleri bir grup, çoğunluğu yabancı olan diğer kabileleri ise Hille adını verdikleri bir başka grup olarak tasnif etmişlerdi. Buna göre Hums grubundan olanların çeşitli ayrıcalıkları vardı. Bu ayrıcalıklar ibadet konularında da kendini gösterirdi. Meselâ Hums grubundakiler, kendilerini Harem ehli salih insanlar olarak gördükleri için Arafat'a çıkmazlardı. Bu âyetlerde müslümanlara bu tür ayrıcalıkları kaldırmaları da emredilmektedir. Benzer hususlar En'âm sûresinde de konu edilmektedir (geniş bilgi için bk. İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 228-229; Mukātil, *Tefsir*, ilgili âyet; Ebû Ca'fer Muhammed b. Habîb [ö. 245 / 859], *el-Muhabber*, s. 178-79; Taberî, *Tefsir*, ilgili âyet).

195 "سَرِيعُ الْحِسَابِ" ifadesi, hesabın hızlılığından çok, kesinliğini ve ilâhî hesaptan hiçbir şeyin gizli kalamayacağını ifade eder (bk. Taberî, Bakara 2/202; Ra'd 13/41).

وَاذْكُرُوا اللّٰهَ ف۪ٓي اَيَّامٍ مَعْدُودَاتٍۜ فَمَنْ تَعَجَّلَ ف۪ي يَوْمَيْنِ فَلَٓا اِثْمَ عَلَيْهِۚ وَمَنْ تَاَخَّرَ فَلَٓا اِثْمَ عَلَيْهِۙ لِمَنِ اتَّقٰىۜ
وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاعْلَمُوٓا اَنَّكُمْ اِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٢٠٣﴾ وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُعْجِبُكَ قَوْلُهُ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَيُشْهِدُ اللّٰهَ
عَلٰى مَا ف۪ي قَلْبِه۪ۙ وَهُوَ اَلَدُّ الْخِصَامِ ﴿٢٠٤﴾ وَاِذَا تَوَلّٰى سَعٰى فِي الْاَرْضِ لِيُفْسِدَ ف۪يهَا وَيُهْلِكَ الْحَرْثَ وَالنَّسْلَۜ
وَاللّٰهُ لَا يُحِبُّ الْفَسَادَ ﴿٢٠٥﴾ وَاِذَا ق۪يلَ لَهُ اتَّقِ اللّٰهَ اَخَذَتْهُ الْعِزَّةُ بِالْاِثْمِ فَحَسْبُهُ جَهَنَّمُۜ وَلَبِئْسَ الْمِهَادُ ﴿٢٠٦﴾
وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَشْر۪ي نَفْسَهُ ابْتِغَٓاءَ مَرْضَاتِ اللّٰهِۜ وَاللّٰهُ رَؤُ۫فٌ بِالْعِبَادِ ﴿٢٠٧﴾ يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا ادْخُلُوا
فِي السِّلْمِ كَٓافَّةًۖ وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِۜ اِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُب۪ينٌ ﴿٢٠٨﴾ فَاِنْ زَلَلْتُمْ مِنْ بَعْدِ مَا جَٓاءَتْكُمُ
الْبَيِّنَاتُ فَاعْلَمُوٓا اَنَّ اللّٰهَ عَز۪يزٌ حَك۪يمٌ ﴿٢٠٩﴾

2. Cuz
2. Sûre
Bakara 203-209

203 Eyyâm-ı teşrik olan kurban bayramı günlerinde[196] Mina'da kalarak Allah'a ibadet ediniz. Bununla beraber Mina'da iki gün kalıp oradaki ibadetlerini tamamlayan ve daha sonra Mekke'ye inip tavaf yapan kişinin yaptığında bir beis bulunmadığı gibi Mina'da üç gün kalan ve daha sonra Mekke'ye inen kimselerin yaptığında da bir beis yoktur. Bunların her ikisi de ilâhî emirlere uyma konusunda titiz oldukları ve hac ibadetini lâyıkıyla yerine getirdikleri için Allah'ın af ve mağfiretine nâil olmuşlardır.[197] Unutmayınız ki hepiniz öldükten sonra Allah'ın huzurunda toplanıp hesaba çekileceksiniz, bu sebeple her zaman ilâhi emirlere hakkıyla riayet etmeye gayret ediniz!

MÜNAFIKLARIN GERÇEK YÜZLERİ

204-206 Ey elçimiz Muhammed! Medineli münafıklar içerisinde bazı kimseler[198] içten içe sana ve İslâm'a karşı amansız bir düşmanlık besledikleri halde, senin yanına gelip müslümanmış gibi konuşurlar, Allah adına yeminler ederek samimi olduklarını, kalplerinde iyi niyet taşıdıklarını söylerler. Senin yanından ayrıldıktan sonra ise tevhit inancına ve Allah'ın emrine muhalif hareket etmeye, müslümanlara düşmanlık edip onların mallarına ve ekinlerine zarar vermeye koyulurlar. Kendilerine bu hususta bir uyarı yapılacak olsa, hemen gurura kapılır ve yaptıklarını savunmaya başlarlar. Böylece daha beter bir

196 Taberi.

197 Taberi.

198 Mukâtil. Sözü edilen bu kişi Ahnes b. Şerik'tir.

durumа düşerler. Oysa Allah bu tür davranışları hiç istemez. Böyle kimselerin hakkından cehennem gelir. Keşke bir bilebilseler cehennemin ne fena bir yer olduğunu!

GERÇEK MÜMİNLER

207 Buna karşılık elçimiz Muhammed'e iman eden ensar ve muhacirler, tevhit inancını muzaffer kılmak üzere canlarını feda etmeye hazır bir şekilde mücadele ederler. İşte bu kullarına karşı Allah çok merhametle ve şefkatle muamele edecektir.

MEDİNE YAHUDİLERİNE İSLÂM'A GİRME ÇAĞRISI

208-209 Ey elçimiz Mûsâ'nın peygamberliğine iman eden Medine yahudileri![199] Elçimiz Muhammed'in peygamberliğine de iman edip, hep birlikte İslâm'a girip ilâhi emirlere itaat edin. Şeytanın ayartmalarına kapılıp da dünyevî menfaatler uğruna Muhammed'i inkâr etmeyin. Şeytanın sizin amansız düşmanınız olduğunu unutmayın. Muhammed'in peygamberliğini gösteren onca alâmet varken inkâr etmekte ısrar ederseniz şunu iyi bilin ki Allah sonsuz kudret sahibidir, elçisi Muhammed'i zafere ulaştıracak ve onu inkâr edenleri hem dünyada hem âhirette perişan edecektir.

---

199 Bu âyetin başında geçen "ey iman edenler" ifadesiyle kimlerin kastedildiği tartışılmıştır. Taberî, bizim çevirimize imkân verecek geniş bir anlamı tercih eder. Ona göre bu ifade ile hem müminler hem de önceki peygamberlere inananlar kastedilmiştir. Ancak âyetin devamındaki ifadeler, burada yahudilerin kastedildiği şeklindeki kanaati destekler mahiyettedir. Bu itibarla bu ifadeyi yahudilere hitap olarak çevirdik. Nitekim Taberî'nin 211. âyetin tefsirinde "Fe te'vîlü'l-âyeti izen" diye başlayan şu ifadesi, bizim bu yorumumuzun aynısıdır: فتأويل الآية إذًا يا أيها الذين آمنوا بالتوراة فصدّقوا بها، ادخلوا في الإسلام جميعًا، ودعوا الكفر، وما دعاكم إليه الشيطان من ضلالته. وقد جاءتكم البينات من عندي بمحمد. وما أظهرت على يديه لكم من الحجج والعِبَر، فلا تبدّلوا عهدي إليكم فيه وفيما جاءكم به من عندي في كتابكم بأنه نبيي ورسولي، فإنه من يبدّل ذلك منكم فيغيره فإني له معاقب بالأليم من العقوبة.

"Şu halde âyetin anlamı şöyledir: Ey Tevrat'a iman eden ve onu tasdik edenler! Küfrü ve şeytanın sizi çağırdığı sapkınlığı terkedip **hep birlikte İslâm'a girin!** Görüyorsunuz ki Muhammed ile birlikte size benim katımdan açık deliller gelmiştir, onun eliyle hüccetler ve burhanlar tezahür etmiştir. Artık size Tevrat ve Kur'an'da bildirdiğim ahdimi yani Muhammed'in benim elçim ve peygamberim olduğuna dair bilgiyi değiştirmeyin. Şunu bilin ki içinizden kim bunu değiştirirse ben onu çok acı bir şekilde cezalandıracağım!"

Görüldüğü gibi Taberî burada, 211. âyeti 208, 209 ve 210. âyetlerle birlikte değerlendirmekte ve tamamını Medine yahudileri ile ilişkilendirmektedir. Bu cümle, içerik olarak bizim 208-211 arası âyetlere verdiğimiz anlamın aynısıdır.

هَلْ يَنْظُرُونَ اِلَّٓا اَنْ يَأْتِيَهُمُ اللّٰهُ ف۪ي ظُلَلٍ مِنَ الْغَمَامِ وَالْمَلٰٓئِكَةُ وَقُضِيَ الْاَمْرُ وَاِلَى اللّٰهِ تُرْجَعُ الْاُمُورُ ﴿٢١٠﴾
سَلْ بَن۪ٓي اِسْرَٓائ۪يلَ كَمْ اٰتَيْنَاهُمْ مِنْ اٰيَةٍ بَيِّنَةٍ وَمَنْ يُبَدِّلْ نِعْمَةَ اللّٰهِ مِنْ بَعْدِ مَا جَٓاءَتْهُ فَاِنَّ اللّٰهَ شَد۪يدُ الْعِقَابِ
﴿٢١١﴾ زُيِّنَ لِلَّذ۪ينَ كَفَرُوا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا وَيَسْخَرُونَ مِنَ الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا وَالَّذ۪ينَ اتَّقَوْا فَوْقَهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ وَاللّٰهُ
يَرْزُقُ مَنْ يَشَٓاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿٢١٢﴾ كَانَ النَّاسُ اُمَّةً وَاحِدَةً فَبَعَثَ اللّٰهُ النَّبِيّ۪نَ مُبَشِّر۪ينَ وَمُنْذِر۪ينَ وَاَنْزَلَ
مَعَهُمُ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِيَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ ف۪يمَا اخْتَلَفُوا ف۪يهِ وَمَا اخْتَلَفَ ف۪يهِ اِلَّا الَّذ۪ينَ اُو۫تُوهُ مِنْ بَعْدِ مَا
جَٓاءَتْهُمُ الْبَيِّنَاتُ بَغْيًا بَيْنَهُمْ فَهَدَى اللّٰهُ الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا لِمَا اخْتَلَفُوا ف۪يهِ مِنَ الْحَقِّ بِاِذْنِه۪ وَاللّٰهُ يَهْد۪ي مَنْ يَشَٓاءُ
اِلٰى صِرَاطٍ مُسْتَق۪يمٍ ﴿٢١٣﴾

2. Cüz
2. Süre
Bakara 210-213

210. Vaktiyle atalarınızın elçimiz Mûsâ'dan istedikleri gibi şimdi sizler de elçimiz Muhammed'den sizlere Allah'ı ve melekleri göstermesi gibi olmadık mûcizeler istemeyin, böyle bahanelerle onu inkâr etmeyin.[200] Şunu iyi bilin ki kıyamet günü geldiğinde sizin için iş işten geçmiş olacaktır. Hepiniz ölecek ve O'nun huzurunda hesaba çekileceksiniz.

YAHUDİLERİN MÛCİZE İSTEKLERİNE CEVAP

211. Ey elçimiz Muhammed! Sana iman etmemek için türlü bahaneler uyduran Medine yahudilerine, vaktiyle atalarına ne kadar mûcizeler göstermiş olduğumuzu, buna rağmen içlerinden birçoğunun elçimiz Mûsâ'ya gereği gibi itaat etmediklerini hatırlat! Şimdi ellerindeki Tevrat'ta okudukları bilgilere göre açıkça peygamber olduğunu anlamış oldukları elçimiz Muhammed'i inkâr ederlerse bilsinler ki Allah'ın böyle kimselere vereceği azap çok çetindir.

212. Medine yahudileri[201] kendilerini tamamen dünya hayatının geçici güzelliklerine kaptırmışlar, sahip oldukları konumu kaybetmemek için[202] elçi-

200 Fahreddin er-Râzi bu âyetin tefsirinde birçok ihtimalden söz etmekte ve bizim çeviride tercih ettiğimiz ihtimal kabul edildiğinde, diğer yorumlardaki müşkillerin ortadan kalkacağını ifade etmekte, bu yorumun diğer bütün yorumlardan daha açık olduğunu söylemektedir.

201 Tâbiîn âlimlerinden Atâ bu âyetin yahudi âlimleri hakkında vahyedildiği ifade etmiştir (bk. İbnü'l-Cevzî).

202 Taberî.

mize iman etmemişler, bu da yetmezmiş gibi elçimize iman edenlerle alay etmeye, onları küçümsemeye çalışmışlardır. Şunu unutmamalıdırlar ki kıyamet günü bu durum aleyhlerine dönecek, müminler onlardan daha üstün bir konumda olacaklardır. Çünkü o gün elçimize inananlar cennete, onu inkâr eden kibirli kimseler ise cehenneme gireceklerdir. Onlar son peygamberin kendi soylarından gelmemiş olmasından dolayı haset etmektedirler. Halbuki bu konuda karar Allah'ındır ve peygamberliği lâyık gördüğüne verir.

213. Vaktiyle elçimiz Mûsâ'nın getirdiği ilâhî kitaba iman ederek tek bir topluluk haline gelen İsrâiloğulları,[203] daha sonra ilâhî vahyin çizgisinden ayrılarak ihtilâfa düşmüşlerdir. Bunun üzerine Allah onlara tekrar tevhit mesajını anlatmak üzere çeşitli peygamberleri uyarıcı ve müjdeleyici olarak göndermiştir. Şimdi gönderdiği Muhammed de bu peygamberlerden biridir. Ancak ilâhî kitabın belirttiği tevhit çizgisine sahip olduktan sonra onların birçoğu Muhammed'e iman etmeyip ihtilâfa düşmekte, peygamber kendi soylarından gelmedi diye haset etmekte, dünyevî çıkarlar sebebiyle[204] onu inkâr etmektedirler. Oysa Allah, elçisi Muhammed'e iman edenleri bu ihtilâftan kurtarıp dosdoğru tevhit yoluna yöneltmektedir. Gerçek şu ki Allah, iman edenleri her zaman ödüllendirir.[205]

203 Âyetin başında yer alan "en-nâs" (insanlar) ifadesi hakkında çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Bizim tercih ettiğimiz görüş de klasik tefsirde yer bulmuştur. Fahreddin er-Râzî hem Kur'an'ın nazmına hem de bu sûredeki bağlama uygun olduğunu ifade ederek bu görüşü tercih ettiğini ihsas etmektedir. Ayrıca Râzî, müfessirlerin çoğunluğunun bu âyetin yahudiler hakkında vahyedildiğini söylediklerini nakledıyor. Bizce de bağlama en uygun görüş budur. Kaldı ki Taberî başta olmak üzere birçok müfessir, baş taraftaki "nâs" ifadesi ile bütün insanların veya Hz. Âdem ile Hz. Nûh arasında yaşayanların kastedildiğini söylemekle beraber, cümlenin devamında gelen, "Peygamberlerle birlikte kitabı vahyetti" ifadesindeki "kitab"ın "Tevrat" olduğu görüşündedir. Bu durumda, sanki Tevrat vahyedilmeden önce İsrâiloğulları bir tür ihtilâf içerisindeymiş gibi anlaşılmaktadır ki bu, tarihî gerçekle bağdaşmamaktadır. Zira Tevrat'ın vahyedildiği dönemde yani Hz. Mûsâ zamanında İsrâiloğulları esaretten kurtulmuşlardır. Oysa buradaki "insanlar" ifadesinden İsrâiloğulları'nı, "ihtilâf" ifadesinden ise tarih boyunca İsrâiloğulları'nın peygamberlere ve özellikle Hz. Muhammed'e gösterdikleri muhalefeti anlamak mümkündür ve bu durumda âyetin anlamı, öncesindeki âyetlerle bütünlük arzedecektir. *Doğrusunu Allah bilir.*

204 Râzî.

205 Hidayet kelimesi Kur'an'da "doğru yola sevketmek" anlamında kullanıldığı kadar "ödüllendirmek" anlamında da kullanılır. Bu âyette bağlam itibariyle, ödül vurgusu daha ağırlıklıdır.

أَمْ حَسِبْتُمْ أَنْ تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَأْتِكُمْ مَثَلُ الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِكُمْ مَسَّتْهُمُ الْبَأْسَاءُ وَالضَّرَّاءُ وَزُلْزِلُوا
حَتَّى يَقُولَ الرَّسُولُ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ مَتَى نَصْرُ اللَّهِ أَلَا إِنَّ نَصْرَ اللَّهِ قَرِيبٌ ﴿٢١٤﴾ يَسْأَلُونَكَ مَاذَا يُنْفِقُونَ
قُلْ مَا أَنْفَقْتُمْ مِنْ خَيْرٍ فَلِلْوَالِدَيْنِ وَالْأَقْرَبِينَ وَالْيَتَامَى وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ وَمَا تَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ
اللَّهَ بِهِ عَلِيمٌ ﴿٢١٥﴾ كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِتَالُ وَهُوَ كُرْهٌ لَكُمْ وَعَسَى أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ وَعَسَى أَنْ
تُحِبُّوا شَيْئًا وَهُوَ شَرٌّ لَكُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٢١٦﴾

2. Cuz
2. Sûre
Bakara 214-216

Hz. PEYGAMBERİ MİNNET ALTINDA BIRAKMAK İSTEYENLERE UYARI

214. Ey elçimiz Muhammed'le birlikte zorlu mücadelelere girişen müminler! Çektiğiniz sıkıntılardan dolayı sakın Muhammed'i minnet altında bırakmaya çalışmayınız. Böyle yapanlar geçmişte elçilerimize iman ettikleri için amansız zorluklarla karşılaşan müminlerin çektiklerini çekmeden cennete girebileceklerini mi sanıyorlar? Doğrusu o zamanlar elçilerimiz ve onlara iman edenler öylesine zorluk ve sıkıntı yaşamışlardı ki artık, "Allahım! Ne zaman yardım edeceksin!" diye feryat etmeye başlamışlardı. Öyle ise siz de sabırlı olunuz ve biliniz ki Allah'ın yardımı ve zafer yakındır.

215. Ey elçimiz Muhammed! Medine'deki bazı varlıklı müminler sana gelip gönülsüzce, "Ne infak edelim?" diye sorarlar.[206] Onlara şöyle söyle: "Siz-

---

206 "يَسْأَلُونَكَ" (sana soruyorlar) ifadesinin Kur'an'da, özellikle de Bakara sûresinin bu bölümündeki kullanım şekli ve bu sorularda söz konusu edilen hususlarla ilgili sîret-i nebevîde anlatılanlar göz önüne getirildiğinde, bunların pek de "masum" sorular olmadığı anlaşılır. Esasen burada Hz. Peygamber'le tartışan, ona açıkça ya da kinayeli bir şekilde itirazda bulunan kimselere gönderme yapılmaktadır. Meselâ 217. âyette, "Sana haram ayda savaştan soruyorlar" deniliyor. Ancak bilinmektedir ki Hz. Peygamber'in, Abdullah b. Cahş kumandasında görevlendirdiği seriyye birliği, haram aylarda müşriklerle savaşmış ve birkaç kişi öldürülmüş olduğu için müşrikler, yahudiler ve münafıklar bu durumu eleştirmişlerdir. Bu eleştirilerin etkisinde kalan bazı müslümanlar da durumu yadırgamaya başlamışlardır. Yani ortada basit bir soru sorma söz konusu değildir. Bu âyette

den istenen yardımların Allah'a veya peygambere bir faydası yoktur. Neticede bu yardımlarınızdan sizin ebeveynleriniz, yetimler, yoksullar ve yolda kalmış olanlar istifade ederler. Şunu bilin ki samimiyetle yaptığınız iyiliklerin tamamı Allah tarafından ödüllendirilecektir." Diğer taraftan sana, mallarından daha ne kadar infak edeceklerini soranlara da şöyle cevap ver: "Gönülsüzce yaptığınız infaklara kimsenin ihtiyacı yoktur!" [207]

MÜDAFAA SAVAŞI

216. Ey elçimiz Muhammed'e iman edenler! Her ne kadar hoşunuza gitmese de düşmanla savaşmanız size farz kılınmıştır. Kaldı ki hoşlanmadığınız bazı şeyler sizin için hayırlı, hoşlandığınız bazı şeyler ise hayırsız olabilir. Nihayetinde neyin hayırlı olduğunu siz bilemezsiniz, Allah bilir.

de aynı durum bahis konusu olmalıdır. Zira lafzan anlaşılacak olursa, âyetin başında sorulan şey, "neyin infak edileceği", verilen cevap ise "infakın kimlere yapılacağı" ile ilgilidir. Görüldüğü gibi verilen cevap doğrudan soruya değil, soruyu soranın niyetine yönelik yani soruyu soranların Hz. Peygamber'e yönelik itirazlarını gidermeye matuf görünmektedir. Yine biraz ileride gelecek olan içki konusundaki âyetle ilgili olarak Hz. Ömer'in, "Allahım! Bu konuda bize, tartışmaları sonlandıracak bir izah (beyânen şâfiyen) lutfet!" diye dua ettiği rivayet edilir (bk. İbn Kesir). Bu duadan da anlaşılmaktadır ki konuyla ilgili tartışmalar epeyce büyümüştür. İşte sürenin bu kısmında geçen ve "sana soruyorlar" ifadesiyle başlayan âyetlerin tamamında bu hususu göz önünde bulundurduk. *Doğrusunu Allah bilir.*

207 Buradaki son iki cümle esasen 219. âyette geçmektedir. Fakat aynı konu olduğu için burada tercüme ettik.

يَسْـَٔلُونَكَ عَنِ الشَّهْرِ الْحَرَامِ قِتَالٍ فِيهِۜ قُلْ قِتَالٌ فِيهِ كَبِيرٌۜ وَصَدٌّ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ وَكُفْرٌ بِهِ وَالْمَسْجِدِ الْحَرَامِ
وَاِخْرَاجُ اَهْلِهِ مِنْهُ اَكْبَرُ عِنْدَ اللّٰهِۚ وَالْفِتْنَةُ اَكْبَرُ مِنَ الْقَتْلِۜ وَلَا يَزَالُونَ يُقَاتِلُونَكُمْ حَتّٰى يَرُدُّوكُمْ عَنْ دٖينِكُمْ
اِنِ اسْتَطَاعُواۜ وَمَنْ يَرْتَدِدْ مِنْكُمْ عَنْ دٖينِهٖ فَيَمُتْ وَهُوَ كَافِرٌ فَاُو۬لٰٓئِكَ حَبِطَتْ اَعْمَالُهُمْ فِي الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِۚ
وَاُو۬لٰٓئِكَ اَصْحَابُ النَّارِۚ هُمْ فٖيهَا خَالِدُونَ ﴿٢١٧﴾ اِنَّ الَّذٖينَ اٰمَنُوا وَالَّذٖينَ هَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فٖي سَبٖيلِ اللّٰهِۙ
اُو۬لٰٓئِكَ يَرْجُونَ رَحْمَتَ اللّٰهِۜ وَاللّٰهُ غَفُورٌ رَحٖيمٌ ﴿٢١٨﴾ يَسْـَٔلُونَكَ عَنِ الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِۜ قُلْ فٖيهِمَٓا اِثْمٌ كَبٖيرٌ
وَمَنَافِعُ لِلنَّاسِۘ وَاِثْمُهُمَٓا اَكْبَرُ مِنْ نَفْعِهِمَاۜ وَيَسْـَٔلُونَكَ مَاذَا يُنْفِقُونَۜ قُلِ الْعَفْوَۜ كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمُ الْاٰيَاتِ
لَعَلَّكُمْ تَتَفَكَّرُونَۙ ﴿٢١٩﴾ فِي الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِۜ وَيَسْـَٔلُونَكَ عَنِ الْيَتَامٰىۜ قُلْ اِصْلَاحٌ لَهُمْ خَيْرٌۜ وَاِنْ تُخَالِطُوهُمْ
فَاِخْوَانُكُمْۜ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ الْمُفْسِدَ مِنَ الْمُصْلِحِۜ وَلَوْ شَٓاءَ اللّٰهُ لَاَعْنَتَكُمْۜ اِنَّ اللّٰهَ عَزٖيزٌ حَكٖيمٌ ﴿٢٢٠﴾

2. Cuz
2. Sûre
Bakara 217-220

HARAM AYLARDA SAVAŞ

217-218. Ey elçimiz Muhammed! Müşrikleri gözetlemek ve haber toplamak üzere gönderdiğin grubun haram aylarda onlarla girdiği bir çatışma sonucu bir kişinin öldürülmesi sebebiyle müşriklerin sizi eleştirdiklerini, "Sizler haram ayların kutsallığını ihlâl ediyorsunuz" dediklerini biliyoruz.[208] Onlara şöyle cevap ver: "Evet, haram aylarda savaşmak kötüdür ama sizin yaptıklarınız yani şirk koşmak, tevhit ehlini Kâbe'den alıkoymak, müslümanların Mekke'den hicret etmesine sebep olacak kadar baskı yapmak çok daha kötü şeylerdir. Evet, sizin yaptığınız bu davranışlar savaşmaktan çok daha kötüdür."

Ey müminler! Müşriklerin bu tür eleştirilerine kulak asmayınız. Unutmayınız ki onlar size karşı düşmanlıktan vazgeçmeyecek, sizleri inancınızdan döndürünceye kadar mücadeleye devam edeceklerdir. Fakat şunu da biliniz ki eğer onların bu yaygaralarından etkilenip inancınızdan vazgeçer, tekrar şirke döner ve o hal üzere ölürseniz, bu kötü davranışınızın[209] cezasını dünyada da âhirette de çekersiniz. Bu durumda âhirette perişan olur, sonsuza kadar kalmak üzere cehenneme girersiniz. Buna karşılık elçimize imanında sebat eden, onunla birlikte baskılara katlanıp hicret eden ve onun yanında savaşlara

208 Âyeti, nüzûl sebebi çerçevesinde çevirdik. Nüzûl sebebi için bk. Mukâtil, Taberî.
209 Mukâtil.

katılan kimseler Allah'ın rahmet ve merhametini ummaya lâyık kimselerdir. Doğrusu Allah, bu kimseler için çok merhametli ve şefkatlidir.

SARHOŞ EDİCİ İÇECEKLER, HAKSIZ KAZANÇ VE KUMAR

219. Ey elçimiz Muhammed! Sarhoş edici içecekler ve kumar hakkında seninle tartışanlara şöyle söyle: "İçkide de kumarda da büyük kötülükler vardır. Her ne kadar birtakım geçici eğlence ve kazanç[210] sağlasalar da, zararları daha büyüktür."[211] Allah işte bu şekilde sizlere hükümlerini açıklıyor ki hem dünya hayatında zararlı şeylerden uzak durarak mesut olasınız hem de ilâhî emirlere uymak suretiyle âhirette kazançlı çıkasınız.

BAKIMA MUHTAÇ YETİMLER

220.[212] Yetim malı yeme konusundaki ilâhî uyarılardan dolayı harama düşme tehlikesinden korkup, bakmakla yükümlü oldukları yetimlerden uzaklaşan ve bu konuda içleri rahat olmayan müminlere[213] de şunu söyle: Yetimleri kendi hallerine terketmektense onları koruyup kollamanız, mallarını muhafaza edip kendileri için en uygun şekilde değerlendirmeniz daha iyi olur. Eğer onları ailenizin içine dahil ederseniz bu durumda artık kardeşiniz sayılırlar. Unutmayınız ki Allah iyi niyetle hareket edip yetimleri korumaya çalışanları da, aksi davrananları da gayet iyi bilmektedir ve hepsine de gereken karşılığı verecektir. Allah'ın yetimleri aile efradınız içerisine dahil etme hakkını size vermiş olması sizin için onlara bakma hususunda bir kolaylıktır. Ancak bu kolaylığı istismar ederek yetim malına göz dikmeyiniz. Şunu biliniz ki Allah onları aile efradınıza karıştırmanızı yasaklayabilir ve sizin için uygulaması daha zor hükümler de koyabilirdi. Fakat O, sonsuz kudret ve hikmet sahibidir, sizin için en hayırlı hükümleri koyar ve bu durumu kötüye kullananlara cezalarını verir.[214]

210 Mukâtil.

211 Âyetin devamındaki infakla ilgili husus, 215. âyette tercüme edilmiştir.

212 Bu âyetin başındaki ifadeyi bir önceki âyetin sonuna bağlayarak çevirdik.

213 Taberi.

214 Taberi.

وَلَا تَنْكِحُوا الْمُشْرِكَاتِ حَتّٰى يُؤْمِنَّۜ وَلَاَمَةٌ مُؤْمِنَةٌ خَيْرٌ مِنْ مُشْرِكَةٍ وَلَوْ اَعْجَبَتْكُمْۚ وَلَا تُنْكِحُوا الْمُشْرِكٖينَ
حَتّٰى يُؤْمِنُواۜ وَلَعَبْدٌ مُؤْمِنٌ خَيْرٌ مِنْ مُشْرِكٍ وَلَوْ اَعْجَبَكُمْۜ اُو۬لٰٓئِكَ يَدْعُونَ اِلَى النَّارِۚ وَاللّٰهُ يَدْعُٓوا اِلَى الْجَنَّةِ
وَالْمَغْفِرَةِ بِاِذْنِهٖۚ وَيُبَيِّنُ اٰيَاتِهٖ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٢٢١﴾ وَيَسْـَٔلُونَكَ عَنِ الْمَحٖيضِۜ قُلْ هُوَ اَذًۙى فَاعْتَزِلُوا
النِّسَٓاءَ فِي الْمَحٖيضِۙ وَلَا تَقْرَبُوهُنَّ حَتّٰى يَطْهُرْنَۚ فَاِذَا تَطَهَّرْنَ فَأْتُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ اَمَرَكُمُ اللّٰهُۜ اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ
التَّوَّابٖينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرٖينَ ﴿٢٢٢﴾ نِسَٓاؤُ۬كُمْ حَرْثٌ لَكُمْۖ فَأْتُوا حَرْثَكُمْ اَنّٰى شِئْتُمْۘ وَقَدِّمُوا لِاَنْفُسِكُمْۜ وَاتَّقُوا
اللّٰهَ وَاعْلَمُٓوا اَنَّكُمْ مُلَاقُوهُۜ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنٖينَ ﴿٢٢٣﴾

2. Cüz
2. Süre
Bakara 221-223

MÜŞRİKLERLE EVLENİP YUVA KURMANIN SAKINCALARI

221. Ey şirk inancını terkedip elçimiz Muhammed'e iman edenler! Şirk geleneği ile yetişmiş olmanızdan dolayı, geçmiş alışkanlıklarınıza tekrar dönmemeye özen gösteriniz. Evleneceğiniz kadını seçerken de bu hususa riayet ediniz. Allah'ın birliğine ve Muhammed'e iman etmedikleri sürece müşrik kadınlarla evlenmeyiniz. Belki size tam tersi daha hoş gelebilir ama evlenmek için mümin bir câriye, müşrik bir kadından daha uygundur. Çünkü müşrik bir kadınla kuracağınız aile yuvası sizi eski alışkanlıklarınıza döndürebilir. Yine aynı sebepten dolayı, mümin kadınları da, iman etmedikleri sürece müşrik erkeklerle evlendirmeyiniz. Tersi sizin hoşunuza gidecek olsa bile, köle bir mümin, evlenmek için hür bir müşrikten daha uygundur.[215] Zira müşriklerle evlenip aile yuvası kuracak olursanız, onlar sizi zamanla saptırabilir ve şirke döndürebilirler.[216] Allah ise size bu konularda gerekli uyarıları yapmakta ve

215 Bu iki cümlede "Daha hayırlıdır" yerine "Evlenmek için daha uygundur" ifadesini tercih ettik. Çünkü bir müminin bir müşrikten daha hayırlı olduğu konusunda zaten hiçbir müminin kuşkusu bulunmaz. Dolayısıyla âyetin böyle bir şey söylemesindense, evlenmeye uygunluktan söz ediyor olması daha muhtemeldir. Nitekim Mâtürîdî, "Evlenmek için daha uygundur" ifadesini açıkça kullanmaktadır. *Doğrusunu Allah bilir.*

216 Fahreddin er-Râzî bu âyetteki hükmü, müşriklerin müslümanlarla savaş halinde olmaları ile gerekçelendirmiştir. Bu yaklaşım önemli olmakla beraber, düşman olan yahudilerle evlenmenin yasaklanmamış olmasını açıklayıcı değildir. Bize göre sahâbenin çoğunluğunun müşrik bir gelenek içerisinde yetişmiş olmalarından dolayı, müşriklerle aile yuvası kurmak sakıncalı bulunmuştur. Ayrıca "Onlar sizi ateşe çağırırlar" ifadesi de, bu yasağın hikmetini izah edici niteliktedir. Nitekim Mâtürîdî, "Onlar sizi ateşe çağırır" ifadesinden yola çıkarak "müşrik câriyelerle evlenilebileceğini,

sizleri tevhit inancında sebat edip cennete girmeye çağırmaktadır. Düşünüp ders alasınız ve tevhit inancınızı tehlikeye atmayasınız diye her önlemi size tek tek açıklamaktadır.

KADINLARIN ÖZEL HALLERİ KONUSUNDA CÂHİLİYE İNANÇLARI

222. Ey peygamber! Bu zamana kadar, eşleri âdet dönemine girince onlardan tamamen uzaklaşan, onlarla beraber yemek yemekten ve aynı evde bulunmaktan kaçınan[217] ve şimdi bu durum hakkında senden bilgi isteyen müminlere şunu söyle: "Âdet halindeki eşlerinizi kendinizden uzaklaştırmanın bir anlamı yoktur. Yapmanız gereken, bu sıkıntılı günlerinde onlarla cinsel ilişkiye girmemekten ibarettir.[218] Âdet dönemi bitince artık onlarla meşru şekilde ilişki kurabilirsiniz. Allah hem kendisine itaat etmek suretiyle mânevî kirlerden arınan hem de maddî olarak kendini temizleyen insanları sever."

223. Eşleriniz evlâtlarınızın anneleridir ve nesillerinizin kaynağıdır.[219] Karı-koca ilişkisi hususunda yahudilerin söylediklerine kulak asmayınız.[220] meşru ölçüleri aşmamak kaydıyla yani evlât edinmenize vesile olacak şekilde eşlerinizle ilişki kurunuz ve hayırlı evlâtlar edinmeyi amaçlayınız.[221] Allah'ın emirlerine itaat ediniz ve onun huzuruna çıkıp hesap vereceğinizi unutmayınız.

Ey elçimiz Muhammed! İşte bu ilâhî emirlere itaat eden kullarıma cennet müjdesini ilet!

çünkü câriyelerin insanı şirke çağırmaya muktedir olmadıklarını, kocalarını etkileyemeyeceklerini, aksine onlardan etkileneceklerini" söyler. Bu ifadeler bizim yukarıdaki çevirimizi destekler mahiyettedir. Ancak neticede bizim yaptığımız da bir yorumdur ve yanılma ihtimalini barındırır. Bu yorumu âyetin çevirisine yansıtmaktaki amacımız ise anlaşılır olma çabasıdır. Bu durumda her okuyucu, yukarıdaki çevirinin, (bütün çevirilerde olduğu gibi) orijinal metin değil bizim yorumumuz olduğunu göz önünde bulundurmalıdır. *Doğrusunu Allah bilir.*

217 Taberî. Bu âyette maksat, kadınların âdet halinde yaşadıkları zorlukların hafifletilmesidir. Bundan öte yorumların âyetin siyakında yeri yoktur.

218 Taberî.

219 Mukâtil, Taberî. Burada kadının tahkiri değil, aksine yüceltilmesi söz konusudur. Ancak bazı tefsirlerde kullanılan "tarla" vb. ifadeler, âyeti sanki kadını tahkir ediyormuş gibi yansıtmaktadır.

220 Yahudilerin söyledikleri için bk. İbnü'l-Cevzî.

221 Mukâtil.

وَلَا تَجْعَلُوا اللّٰهَ عُرْضَةً لِاَيْمَانِكُمْ اَنْ تَبَرُّوا وَتَتَّقُوا وَتُصْلِحُوا بَيْنَ النَّاسِ وَاللّٰهُ سَم۪يعٌ عَل۪يمٌ ﴿٢٢٤﴾ لَا
يُؤَاخِذُكُمُ اللّٰهُ بِاللَّغْوِ ف۪ٓي اَيْمَانِكُمْ وَلٰكِنْ يُؤَاخِذُكُمْ بِمَا كَسَبَتْ قُلُوبُكُمْ وَاللّٰهُ غَفُورٌ حَل۪يمٌ ﴿٢٢٥﴾ لِلَّذ۪ينَ
يُؤْلُونَ مِنْ نِسَٓائِهِمْ تَرَبُّصُ اَرْبَعَةِ اَشْهُرٍ فَاِنْ فَٓاؤُ فَاِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَح۪يمٌ ﴿٢٢٦﴾ وَاِنْ عَزَمُوا الطَّلَاقَ فَاِنَّ اللّٰهَ
سَم۪يعٌ عَل۪يمٌ ﴿٢٢٧﴾ وَالْمُطَلَّقَاتُ يَتَرَبَّصْنَ بِاَنْفُسِهِنَّ ثَلٰثَةَ قُرُٓوءٍ وَلَا يَحِلُّ لَهُنَّ اَنْ يَكْتُمْنَ مَا خَلَقَ اللّٰهُ ف۪ٓي
اَرْحَامِهِنَّ اِنْ كُنَّ يُؤْمِنَّ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَبُعُولَتُهُنَّ اَحَقُّ بِرَدِّهِنَّ ف۪ي ذٰلِكَ اِنْ اَرَادُٓوا اِصْلَاحًا وَلَهُنَّ مِثْلُ
الَّذ۪ي عَلَيْهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ وَلِلرِّجَالِ عَلَيْهِنَّ دَرَجَةٌ وَاللّٰهُ عَز۪يزٌ حَك۪يمٌ ﴿٢٢٨﴾

2. Cüz
2. Sûre
Bakara 224-228

YEMİNİ BAHANE EDİP İYİLİKTEN UZAK DURANLAR

224-225. Ey müminler! Vaktiyle düşünmeden, müslüman olmamış yakınlarınıza bir daha yardım etmemek gibi konularda[222] Allah adına ettiğiniz yeminler sebebiyle kendinizi bu tür iyilik ve güzel işlerden uzak tutmayınız. Allah, böylesine düşünülmeden ağız alışkanlığı ile edilmiş yeminler sebebiyle sizi sorumlu tutmaz. Dolayısıyla böyle yeminleri iyiliklere, insanların arasını düzeltici faaliyetlere engel saymayınız. Allah sizin ne amaçla yemin ettiğinizi gayet iyi bilir, iyi niyetli müminlere karşı merhametlidir ve hataları bağışlayıcıdır. Hatalarınızı örter, derhal cezalandırmaz ve sizlere tövbe yolunu gösterir.[223] Ancak Allah sizleri, bilinçli olarak ettiğiniz yalan yere yeminlerden sorumlu tutar, bunu da unutmayınız!

222 Rivayete göre âyet, müslüman olmayan oğluyla ilişkisini keseceğine dair yemin eden Hz. Ebû Bekir hakkında nâzil olmuştur (bk. Mukâtil).

223 Taberî.

BOŞANMA [224]

226-227. Meselâ eşleriyle bir daha ilişkiye girmeyeceklerine dair yemin eden kimseler[225] bu yeminlerinin bedeli olarak dört ay beklemek durumundadırlar. Bu dört ay geçmeden eşleri ile boşanmış sayılmazlar, bu süre içinde kararlarını gözden geçirip vazgeçme imkânları vardır. Eğer vazgeçerlerse, aile yuvasını korumuş oldukları için, Allah onların bu gereksiz yeminlerini affeder. Ama sürenin sonunda boşanmaya karar verirlerse artık boşanırlar. Bu süreç içerisinde eşlerinize nasıl davrandığınızı Allah gayet iyi bilmektedir ve ona göre karşılığını verecektir.

228. Boşanmış olan eşler, hamile olup olmadıklarının kesinleşmesi için üç âdet dönemi süresince beklemek, başkasıyla evlenmemek durumundadırlar. Onlar Allah'ın birliğine[226] ve O'nun kendilerini hesaba çekeceğine iman ettiklerine göre,[227] hamile olup olmadıklarını veya bu süre içinde kaç defa âdet dönemi yaşadıklarını gizlememelidirler. Eğer bu süre içinde kocaları onlarla iyi geçinme niyetinde olduğunu ortaya koyarsa, onlarla tekrar evlenme hakkına sahiptir. Böyle bir durumda eşlerin birbirleri üzerindeki hakları eşittir. Ancak erkekler kadınları koruyup kollama hususunda titiz olmalı, güçlü olmaları sebebiyle gerektiğinde çeşitli haklarından feragat etmelidirler.[228] Unutmayınız ki Allah sizler için en uygun hükümleri bildirmektedir ve emirlerine riayet etmeyenlere vereceği azap çok çetindir.

224 Buradan itibaren yaklaşık on beş âyet kadınlarla ilgili hükümleri içerir. Bu âyetler daha çok fıkıh âlimleri tarafından incelenmiştir. Bu durumda çeviride niçin Kurtubî'nin *el-Câmiu li-ahkâmi'l-Kur'ân* tefsiri gibi ahkâm tefsirlerini esas almadığımız sorulabilir. Burada şunu belirtmekte yarar vardır: Kur'an'ın diğer bütün âyetlerinde olduğu gibi bu bölümlerinde de, Kurtubî dahil birçok ahkâm tefsirine ve daha başka birçok tefsire müracaat ettik, hepsini satır satır inceledik. Bunların yanı sıra Serahsî'nin *el-Mebsût*'u, Gazzâlî'nin *el-Vasît fi'l-mezheb*'i ve İbn Abdülberr'in *el-İstizkâr*'ı gibi önemli fıkıh eserlerinden de istifade ettik. Fakat Taberî ve Mukâtil gibi ilk dönem müfessirlerinde yeterli açıklamayı bulduğumuz konularda diğer kaynakları referans göstermedik.

225 Mukātil.

226 Mukātil.

227 İbn Atıyye.

228 Lafzan "Erkeklerin onlar üzerinde bir derecesi vardır" şeklinde geçen bu ifadeye yaptığımız çeviri çeşitli klasik tefsirlerde yer bulmuştur. Ayrıca İbn Atıyye, İbn Abbas'tan rivayet ettiği bu yorumu son derece güzel hatta muhteşem bir yorum olarak değerlendirmiştir [illegible]

اَلطَّلَاقُ مَرَّتَانِ فَاِمْسَاكٌ بِمَعْرُوفٍ اَوْ تَسْرِيحٌ بِاِحْسَانٍ وَلَا يَحِلُّ لَكُمْ اَنْ تَأْخُذُوا مِمَّا اٰتَيْتُمُوهُنَّ شَيْـًٔا اِلَّا اَنْ
يَخَافَا اَلَّا يُقِيمَا حُدُودَ اللّٰهِ فَاِنْ خِفْتُمْ اَلَّا يُقِيمَا حُدُودَ اللّٰهِ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا فِيمَا افْتَدَتْ بِهِ تِلْكَ حُدُودُ
اللّٰهِ فَلَا تَعْتَدُوهَا وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللّٰهِ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿٢٢٩﴾ فَاِنْ طَلَّقَهَا فَلَا تَحِلُّ لَهُ مِنْ بَعْدُ حَتّٰى
تَنْكِحَ زَوْجًا غَيْرَهُ فَاِنْ طَلَّقَهَا فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا اَنْ يَتَرَاجَعَا اِنْ ظَنَّا اَنْ يُقِيمَا حُدُودَ اللّٰهِ وَتِلْكَ حُدُودُ
اللّٰهِ يُبَيِّنُهَا لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿٢٣٠﴾ وَاِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَبَلَغْنَ اَجَلَهُنَّ فَاَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ اَوْ سَرِّحُوهُنَّ
بِمَعْرُوفٍ وَلَا تُمْسِكُوهُنَّ ضِرَارًا لِتَعْتَدُوا وَمَنْ يَفْعَلْ ذٰلِكَ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُ وَلَا تَتَّخِذُوا اٰيَاتِ اللّٰهِ هُزُوًا
وَاذْكُرُوا نِعْمَتَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ وَمَا اَنْزَلَ عَلَيْكُمْ مِنَ الْكِتَابِ وَالْحِكْمَةِ يَعِظُكُمْ بِهِ وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاعْلَمُوا اَنَّ
اللّٰهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٢٣١﴾ وَاِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَبَلَغْنَ اَجَلَهُنَّ فَلَا تَعْضُلُوهُنَّ اَنْ يَنْكِحْنَ اَزْوَاجَهُنَّ اِذَا
تَرَاضَوْا بَيْنَهُمْ بِالْمَعْرُوفِ ذٰلِكَ يُوعَظُ بِهِ مَنْ كَانَ مِنْكُمْ يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ ذٰلِكُمْ اَزْكٰى لَكُمْ وَاَطْهَرُ
وَاللّٰهُ يَعْلَمُ وَاَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٢٣٢﴾

2. Cuz
2. Sûre
Bakara 229-232

229. Ey müminler! Câhiliye döneminde yaptığınız gibi eşlerinizi istediğiniz zaman boşayıp istediğiniz zaman onlarla tekrar evlenme hakkınız yoktur.[229] En fazla iki defa boşama kararınızdan vazgeçip boşamış olduğunuz eşinizle yeniden evlenebilirsiniz. Bir veya ikinci boşamanızın ardından seçim yapmalısınız; ya kararınızdan vazgeçer ve evliliğinizi sürdürürsünüz ya da onları güzellikle boşarsınız. Câhiliye döneminde yaptığınız gibi boşadığınız eşlerinize evlenirken vermiş olduğunuz mehir ücretinin bir kısmını geri almanız helâl olmaz. Ancak eşlerden biri veya her ikisi huzurlu bir aile yuvasını temin edecek ilâhî emirlere uymaz ve bu sebeple boşanmaları kaçınılmaz olursa yani boşanma sadece erkeğin kararı değil de her iki tarafın ortak kararı olursa, o zaman kadının mehir bedelinden bir kısmını kocasına vererek boşanmayı gerçekleştirmelerinde bir sakınca yoktur. İşte bunlar, Allah tarafından sizlere bildirilen önemli kurallardır. Sakın bu kuralları çiğneyip de birbirinize haksızlık etmeyiniz. Kim bu ölçüleri ihlâl ederse günahkâr olmuş olur.

229 Taberî.

230. Eşini üçüncü defa boşayan kimseye gelince, artık o kadınla tekrar evlenmesi söz konusu değildir. O eş artık, ancak bir başkası ile evlenebilir. Eğer ondan da boşanırsa, ilâhî tâlimatlar doğrultusunda huzurlu bir yuva kuracaklarını düşünüyorlarsa, ilk eşiyle tekrar evlenmesi mümkün olur. İşte bunlar, Allah'ın boşanma ile ilgili olarak size bildirdiği hükümlerdir.

231. Eşlerinizi boşadığınızda, beklemeleri gereken iddet süreleri bitmek üzere iken[230] artık onları ya güzellikle boşamaya kesin olarak karar verin ve zorluk çıkarmayın ya da karşılıklı rızaya dayalı olarak evliliğinizi sürdürün! Böyle bir durumda sırf kadınları zor durumda bırakmak için işi sürüncemeye bırakmayınız. Unutmayınız ki böyle davranan kimseler, ilâhî hükümleri çiğnemiş ve dolayısıyla kendilerine yazık etmiş olurlar. Sizlere bildirilen bu öğüt ve hikmet dolu tavsiyelerin kıymetini iyi biliniz. Allah'ın emirlerine ve yasaklarına itaat ediniz. O'nun, yaptığınız her şeyi gayet iyi bildiğinden ve hak ettiğiniz ödülü veya müstehak olduğunuz cezayı vereceğinden emin olunuz!

232. Boşandıktan sonra beklemeleri gereken iddet süresi bekleyen ve daha sonra tekrar evlenmeye razı olan eşlerin evlenmelerine mani olmak üzere kadınlara (kızlarınıza ya da sizin velâyetinizde olan kardeşlerinize) baskı yapmayınız. Bu, Allah'ın birliğine[231] ve hesap gününe iman edenlere bir öğüttür! Boşanmaktan veya şaibe altında bulunmaktansa böylesi çok daha hayırlıdır.[232] Kaldı ki boşanmış olan eşler birbirleriyle tekrar evlenmeyi istiyorlar mı, birbirlerini seviyorlar mı, bunu siz bilemezsiniz, Allah bilir! [233]

230 Taberî.

231 Mukâtil.

232 Mukâtil.

233 Mukâtil.

وَالْوَالِدَاتُ يُرْضِعْنَ اَوْلَادَهُنَّ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ لِمَنْ اَرَادَ اَنْ يُتِمَّ الرَّضَاعَةَۜ وَعَلَى الْمَوْلُودِ لَهُ رِزْقُهُنَّ
وَكِسْوَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِۜ لَا تُكَلَّفُ نَفْسٌ اِلَّا وُسْعَهَاۚ لَا تُضَٓارَّ وَالِدَةٌ بِوَلَدِهَا وَلَا مَوْلُودٌ لَهُ بِوَلَدِه۪ وَعَلَى الْوَارِثِ
مِثْلُ ذٰلِكَۚ فَاِنْ اَرَادَا فِصَالًا عَنْ تَرَاضٍ مِنْهُمَا وَتَشَاوُرٍ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَاۜ وَاِنْ اَرَدْتُمْ اَنْ تَسْتَرْضِعُٓوا اَوْلَادَكُمْ
فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ اِذَا سَلَّمْتُمْ مَٓا اٰتَيْتُمْ بِالْمَعْرُوفِۜ وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاعْلَمُٓوا اَنَّ اللّٰهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَص۪يرٌ ﴿٢٣٣﴾
وَالَّذ۪ينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ اَزْوَاجًا يَتَرَبَّصْنَ بِاَنْفُسِهِنَّ اَرْبَعَةَ اَشْهُرٍ وَعَشْرًاۚ فَاِذَا بَلَغْنَ اَجَلَهُنَّ فَلَا جُنَاحَ
عَلَيْكُمْ ف۪يمَا فَعَلْنَ ف۪ٓي اَنْفُسِهِنَّ بِالْمَعْرُوفِۜ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَب۪يرٌ ﴿٢٣٤﴾ وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ ف۪يمَا عَرَّضْتُمْ
بِه۪ مِنْ خِطْبَةِ النِّسَٓاءِ اَوْ اَكْنَنْتُمْ ف۪ٓي اَنْفُسِكُمْۜ عَلِمَ اللّٰهُ اَنَّكُمْ سَتَذْكُرُونَهُنَّ وَلٰكِنْ لَا تُوَاعِدُوهُنَّ سِرًّا اِلَّٓا
اَنْ تَقُولُوا قَوْلًا مَعْرُوفًاۜ وَلَا تَعْزِمُوا عُقْدَةَ النِّكَاحِ حَتّٰى يَبْلُغَ الْكِتَابُ اَجَلَهُۜ وَاعْلَمُٓوا اَنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ مَا ف۪ٓي
اَنْفُسِكُمْ فَاحْذَرُوهُۚ وَاعْلَمُٓوا اَنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ حَل۪يمٌ ﴿٢٣٥﴾ لَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ اِنْ طَلَّقْتُمُ النِّسَٓاءَ مَا لَمْ تَمَسُّوهُنَّ
اَوْ تَفْرِضُوا لَهُنَّ فَر۪يضَةًۚ وَمَتِّعُوهُنَّۚ عَلَى الْمُوسِعِ قَدَرُهُ وَعَلَى الْمُقْتِرِ قَدَرُهُۚ مَتَاعًا بِالْمَعْرُوفِۚ حَقًّا عَلَى
الْمُحْسِن۪ينَ ﴿٢٣٦﴾ وَاِنْ طَلَّقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ اَنْ تَمَسُّوهُنَّ وَقَدْ فَرَضْتُمْ لَهُنَّ فَر۪يضَةً فَنِصْفُ مَا فَرَضْتُمْ اِلَّٓا اَنْ
يَعْفُونَ اَوْ يَعْفُوَا الَّذ۪ي بِيَدِه۪ عُقْدَةُ النِّكَاحِۜ وَاَنْ تَعْفُٓوا اَقْرَبُ لِلتَّقْوٰىۜ وَلَا تَنْسَوُا الْفَضْلَ بَيْنَكُمْۜ اِنَّ اللّٰهَ بِمَا
تَعْمَلُونَ بَص۪يرٌ ﴿٢٣٧﴾

2. Cüz
2. Sûre
Bakara 233-237

233. Boşanmış kadınlar, kocaları istedikleri takdirde, emzirme çağındaki çocuklarını iki yıl doluncaya kadar emzirmelidirler. Bu, boşanmış eşler için bir zorunluluk olmamakla beraber, vicdanî bir görevdir.[234] Emzirme süresi boyunca çocuğun ve annesinin giyecek ve yiyecek ihtiyaçlarını mâkul ölçülerde karşılamak babanın görevidir. Tabii bu durum imkânlara bağlıdır.[235] Kimse, güç yetiremeyeceği şeylerden sorumlu değildir. Diğer taraftan böyle bir durumda yani çocuğun emzirilmesi sürecinde baba malî sorumluluklarını yerine getirmeyerek anneye, anne de çocuğunu emzirmeyerek babaya zorluk çıkarmamalıdır. Çocuğun babası bu sırada vefat edecek olursa, çocuğun velâyetini üstlenen vârisleri de bu hususlara dikkat edip aynı sorumluluğu taşı-

234 Mukātil, Taberî.

235 Taberî.

malıdırlar. İki yıllık emzirme süresi dolmadan önce anne ve baba karşılıklı olarak anlaşıp çocuğun sütten kesilmesini uygun görüp buna karar verirlerse, bunda bir sakınca olmaz. Ayrıca çocuğuna sütanne tutmak isteyen kimse de, şartlara uygun olarak belirlenmiş ücreti ödedikten sonra bunu yapabilir. Ey müminler! Allah'ın size bildirdiği bütün bu emir ve yasaklara uyunuz ve her yaptığınızın Allah tarafından görüldüğünü unutmayınız!

234. Kocası ölüp de dul kalan kadınlar tekrar evlenmeden önce dört ay on gün beklemelidirler. Bu süre bittikten sonra yeni bir evlilik yapma hususunda karar kendilerinindir. Bu konuda atacakları adımla ilgili olarak yakınlarının / velilerinin bir sorumluluğu yoktur. Bu hükümlere riayet edip etmediğiniz konusundaki tavrınızı Allah gayet iyi bilmektedir.

235. Dul kalmış olan kadınlarla evlenmek istemeniz ya da bu isteğinizi onlara hissettirecek şekilde üstü kapalı sözler söylemeniz normaldir. Ama sakın böyle durumda olan kadınların o hallerinden faydalanıp onları nikâhsız bir şekilde dost tutmayınız. Onlarla evlenmek istiyorsanız bunu meşru bir yolla ifade ediniz ama karşılıklı rızayı sağlasanız bile, dört ay on günlük iddet süresi dolmadan evlenmekte acele etmeyiniz. Allah içinizden geçenleri biliyor, bu yüzden sakın emirleri ihlâl etmeye kalkışmayınız. Onun sizlere ne kadar merhametli olduğunu, sizin iyiliğiniz için hükümler koyduğunu ve sizleri bağışladığını unutmayınız.

236. Nikâh akdi yapmış olmakla beraber henüz kendilerine mehir bedelini belirlemediğiniz ve karı-koca ilişkisi kurmamış olduğunuz kadınları boşadığınız durumda bir malî bedel ödemeniz gerekmez. Bununla beraber onlara yine de imkânlarınız ölçüsünde maddî yardımda bulununuz. Zengin olan zenginliğine yaraşır şekilde, fakir olan da durumu elverdiğince bu yardımı yapsın! Bu, samimi müminlerin görev belleyecekleri önemli bir husustur.

237. Benzer şekilde nikâh akdi yapmış olduğunuz, fakat kendileri ile karı-koca ilişkisine girmemiş bulunduğunuz halde mehir miktarını belirlemiş ve bu hususta anlaşmış olduğunuz eşlerinizi boşadığınız zaman ise belirlediğiniz mehir miktarının yarısını vermeniz gerekir. Tabii mehrin hepsini gönül rızasıyla vermek isterseniz ya da boşadığınız eşiniz kendi rızasıyla mehirden tamamen feragat ederse o başka! Şunu unutmayınız ki böylesi durumlarda ilâhi emirlere titizlikle uyan bir mümine yaraşır davranış, maddi hesap yapmaktansa karşı tarafa lutufkâr davranmaktır. Kuşkusuz Allah yaptıklarınızı görmektedir.

حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلٰوةِ الْوُسْطٰى وَقُومُوا لِلّٰهِ قَانِتِينَ ﴿٢٣٨﴾ فَإِنْ خِفْتُمْ فَرِجَالًا أَوْ رُكْبَانًا فَإِذَا
أَمِنْتُمْ فَاذْكُرُوا اللّٰهَ كَمَا عَلَّمَكُمْ مَا لَمْ تَكُونُوا تَعْلَمُونَ ﴿٢٣٩﴾ وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا وَصِيَّةً
لِأَزْوَاجِهِمْ مَتَاعًا إِلَى الْحَوْلِ غَيْرَ إِخْرَاجٍ فَإِنْ خَرَجْنَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِي مَا فَعَلْنَ فِي أَنْفُسِهِنَّ مِنْ
مَعْرُوفٍ وَاللّٰهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٢٤٠﴾ وَلِلْمُطَلَّقَاتِ مَتَاعٌ بِالْمَعْرُوفِ حَقًّا عَلَى الْمُتَّقِينَ ﴿٢٤١﴾ كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ
لَكُمْ اٰيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٢٤٢﴾

2. Cuz
2. Süre
Bakara 238-242

İLÂHÎ HÜKÜMLERE İTAATİN SEMBOLÜ NAMAZ

238-239. Ey müminler! Birbirinizin haklarına saygılı olmanız için koyduğumuz hükümlere daha itaatkâr olmanızı sağlayacak olan[236] namazı muhafaza edip titizlikle eda ediniz, özellikle namazlarınızı Allah'a tam bir bağlılıkla yerine getirmeye özen gösteriniz.[237] Namazlarınızı müşrikler gibi kılmayınız,[238] ilâhî emirlere uygun bir şekilde, Allah'a karşı tam bir itaat ve huşû haliyle eda ediniz. Bununla beraber güvenlik endişesi taşıdığınız savaş durumlarında namazlarınızı bineklerinizin üzerinde veya seyir halinde kılabilirsiniz. Ama bu durum geçince elçimiz Muhammed'in getirdiği vahiyle öğrendiğiniz şekilde tevhit inancı üzere ibadetlerinizi yerine getirmeye devam ediniz!

---

236 Mevdûdî.

237 "Salât-ı vüstâ" ifadesinin tam olarak ne anlama geldiği tartışılmıştır. Biz Mevdûdî'nin değerlendirmelerinin yerinde olduğu kanaatindeyiz. Buna göre burada özellikle belli bir namazdan değil, namazın niteliklerinden söz edilmekte ve bu niteliklerin muhafaza edilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Diğer taraftan âyette, güvenlik gerekçesiyle namazın terkedilebileceği, onun yerine binek üzerinde dua edileceği ve şartlar normalleşince namazın kılınacağı da ifade edilmektedir. Âyette esas vurgulanan husus budur. *Doğrusunu Allah bilir.*

238 Mukâtil, müşriklerin isyankâr bir şekilde namaz kıldıklarını ifade ediyor. Hem namaz kılıp hem isyan etme halini bağdaştırmak zordur. Kanaatimizce bu ifadeden maksat, namazı tevhit inancına aykırı kılmak yani bir taraftan namaz kılarken diğer taraftan Allah'a şirk koşmaktır.

BOŞANMA

240. Siz öldükten sonra dul kalacak olan eşlerinizin mağdur olmamaları için bir vasiyet bırakarak onların sizden sonra bir yıl boyunca evinizde ikamet etmelerini ve bu süre boyunca gerekli olan nafakalarının mirasınızdan temin edilmesini sağlayınız. Fakat dul kalan eş bir yıl boyunca merhum kocasının evinde kalmak ve onun nafakasından yararlanmak istemeyip ayrılır ve yeni bir aile kurmak üzere meşru bir şekilde evlenmeye koyulursa, bu durumda ölen kişinin yakınlarının ona müdahale etme hakları yoktur, zira onun yaptıklarından onlar sorumlu değildir. Allah bütün bu hükümleri belirlemekle sizler için en uygun olanı yapmaktadır, hükümlerine uymayanları cezalandırma gücüne de sahiptir.

2. Cuz
2. Süre
Bakara 238-242

241-242. Kocaları tarafından boşanmış kadınların,[239] dört ay on günlük iddet süresi boyunca[240] nafaka hakları vardır ve bu hakkın ödenmesi, ilâhî emir ve yasaklara riayet eden gerçek müminler için bir görevdir. İşte Allah, kendisine ve elçisi Muhammed'e iman eden kimselerin riayet etmeleri ve hem dünyada hem âhirette daha hayırlı bir sona ulaşmaları için hükümlerini bu şekilde açıklamaktadır.

---

239 Burada sözü edilen kadınların eşleriyle karı-koca ilişkisi yaşamadan boşanmış kadınlar olduğu da söylenmiştir. Ancak genel kanaat bunu aksinedir (geniş bilgi için bk. Kurtubî).

240 Zemahşerî.

الم تر الى الذين خرجوا من ديارهم وهم الوف حذر الموت فقال لهم الله موتوا ثم احياهم ان الله لذو
فضل على الناس ولكن اكثر الناس لا يشكرون ﴿٢٤٣﴾ وقاتلوا فى سبيل الله واعلموا ان الله سميع
عليم ﴿٢٤٤﴾ من ذا الذى يقرض الله قرضا حسنا فيضاعفه له اضعافا كثيرة والله يقبض ويبصط واليه
ترجعون ﴿٢٤٥﴾ الم تر الى الملا من بنى اسراءيل من بعد موسى اذ قالوا لنبى لهم ابعث لنا ملكا نقاتل
فى سبيل الله قال هل عسيتم ان كتب عليكم القتال الا تقاتلوا قالوا وما لنا الا نقاتل فى سبيل الله
وقد اخرجنا من ديارنا وابنائنا فلما كتب عليهم القتال تولوا الا قليلا منهم والله عليم بالظالمين
﴿٢٤٦﴾ وقال لهم نبيهم ان الله قد بعث لكم طالوت ملكا قالوا انى يكون له الملك علينا ونحن احق
بالملك منه ولم يؤت سعة من المال قال ان الله اصطفيه عليكم وزاده بسطة فى العلم والجسم والله
يؤتى ملكه من يشاء والله واسع عليم ﴿٢٤٧﴾ وقال لهم نبيهم ان اية ملكه ان يأتيكم التابوت فيه سكينة
من ربكم وبقية مما ترك ال موسى وال هرون تحمله الملئكة ان فى ذلك لاية لكم ان كنتم مؤمنين ﴿٢٤٨﴾

2. Cüz
2. Süre
Bakara 243-248

PEYGAMBERE İTAAT ETMEYEN İSRÂİLOĞULLARI TARİHİNDEN DERSLER

243 Ey elçimiz Muhammed'e iman edenler! Size karşı düşmanlık gösterenler karşısında Muhammed ile birlikte mücadeleyi ve savaşmayı kararlılıkla sürdürünüz.[241] Allah'ın elçisinin[242] tâlimatına uymayan, onunla birlikte savaşmayan İsrâiloğulları gibi davranmayınız! Vaktiyle onlar, sayıları on binleri bulduğu halde, peygamberin cihat çağrısına uymamışlar, ölüm korkusuyla düşmandan kaçmışlardı. Bu sebeple de düşmanın önünde yem olmuşlar, esaret altında ölümden beter bir dönem yaşamışlardı.[243] Daha sonra zamanla kendilerine gelmiş ve mücadele etmeye başlayarak yeniden dirilmişlerdi.[244] İşte

241 Taberî'nin ifade ettiği gibi bu âyet, müminleri Hz. Peygamber'le birlikte cihada kararlılıkla devam etme konusunda teşvik etmek üzere inzâl edilmiştir.

242 Mukâtil ve Taberî'nin bildirdiğine göre bu elçi Hezekiel'dir.

243 Lafzan "Allah onlara ölün dedi" deniliyor. Bu ifadeden, düşmanla savaşmaktan kaçan bir toplumun karşılaşacağı sonun resmedildiğini anlamak mümkündür. Devamında gelen "sonra onları diriltti" ifadesinde ise onların bilinçlenip toparlanmaları ve âdeta yeniden hayat bulmaları anlatılmış olmalıdır. Fiillerin Allah'a isnat edilmesi Kur'an'ın sık kullandığı bir üslûptur. Kâinatta olup biten her şeyi Allah kendisine izâfe eder. Düşmanın eliyle öldürülmüş insanlar, "Allah tarafından öldürülmüş" de sayılırlar. Zira "öldüren ve hayat veren" sadece O'dur. Burada da böyle bir üslûp olduğunu düşünebiliriz. Diğer taraftan İbn Kesîr, tâbiîn âlimlerinden Atâ'nın bu âyette anlatılan olayı bir darbımesel olarak değerlendirdiğini rivayet ediyor. *Doğrusunu Allah bilir.*

244 Bu âyetin benzer yorumları için bk. *Tefsîrü'l-menâr*, İbn Âşûr.

Allah, Muhammed'e vahiy gönderip bu şekilde sizlere doğru yolu göstermekle büyük bir ihsanda bulunmaktadır. Ne var ki Allah'tan başkasına kulluk edenler bu ihsanın önemini anlamamaktadır.

244-245. Ey müminler! Bu anlatılanlardan ders alınız ve elçimiz Muhammed'le birlikte tevhit inancını ve müminleri müdafaa etmek üzere savaşınız. Unutmayınız ki Allah yaptıklarınızı görmekte ve bilmektedir. Kendi rızasıyla bu mücadele uğrunda canını ve malını ortaya koyan kimselere ödüllerini fazlasıyla verecektir. Bu mücadele içinde kâh sıkıntılı kâh müreffeh günler yaşayacaksınız ama sonunda Allah'ın huzuruna çıkacak ve verdiğiniz güzel mücadelenin karşılığını alacaksınız.

246. Yine Mûsâ'dan sonraki dönemlerde İsrâiloğulları'nın ileri gelenlerinden bir grup, düşmanla savaşmak için bir kumandana ihtiyaç duyduklarını söylemişler ve peygamberlerinden kendilerine bir kumandan tayin etmesini istemişlerdi. Peygamberleri ise onlara savaşın ciddi bir konu olduğunu, bu yola koyulduktan sonra geri dönmenin söz konusu olamayacağını söylemiş, "Allah size savaşı emrettikten sonra kararınızı değiştirebileceğinizi düşünmüyorsunuzdur umarım!" demişti. Onlar ise "Ne münasebet! Niçin kararımızı değiştirelim ki? Baksana halimize; yurdumuz işgal edilmiş, birçok kardeşimiz esarete düşmüş durumda![245] Elbette ki savaşacağız" demişlerdi. Ne var ki Allah kendilerine savaşmayı emredince çoğu bu kararlılığı sürdüremedi. Allah sözünden dönen bu kimseleri iyi bilmekte olup onlara gerekli cezayı verecektir.

2. Cuz
2. Süre
Bakara 243-248

247-248. Nitekim peygamberleri onların bu ısrarı üzerine, "Pekâlâ, Allah sizlere Tâlût'u (Saul) kumandan olarak tayin etmemi emretti" demişti, ama onlar bunu duyunca hemen itiraz ettiler, "Onun nesi var da bizim kumandanımız olmayı hak ediyor? Malı yok, mülkü yok! İçimizde bu işe ondan daha lâyık niceleri var!" dediler. Peygamber ise, "Yapmayın, ilâhî emre itiraz etmeyin. Bakın Allah onu seçmiş, kendisine mal mülk değil ama bilgi ve kuvvet ihsan etmiştir. Allah bu göreve kimin lâyık olduğunu sizden çok daha iyi bilir, sınırsız ilim ve kudret sahibidir ve işte bu ilmi ve kudreti ile böyle bir tasarrufta bulunmuştur. Eğer gerçekten onu Allah'ın seçtiğine inanmıyorsanız, size bunu gösterecek bir alâmet olarak şunu söyleyeyim: Tâlût sayesinde; vaktiyle elinizden alınmış olan ve içerisinde Mûsâ ve Hârun ailesine ait eşyaların muhafaza edildiği, Allah tarafından sizler için bir huzur ve güven kaynağı haline gelecek olan ve meleklerin taşıyıp muhafaza ettiğine inandığınız ahit sandığı tekrar elinize geçecektir. Eğer gerçekten delil istiyorsanız işte bu size açık ve net bir delildir" demişti.

245 Taberî.

فَلَمَّا فَصَلَ طَالُوتُ بِالْجُنُودِ قَالَ اِنَّ اللّٰهَ مُبْتَلٖيكُمْ بِنَهَرٍ فَمَنْ شَرِبَ مِنْهُ فَلَيْسَ مِنّٖى وَمَنْ لَمْ يَطْعَمْهُ فَاِنَّهُ
مِنّٖى اِلَّا مَنِ اغْتَرَفَ غُرْفَةً بِيَدِهٖ فَشَرِبُوا مِنْهُ اِلَّا قَلٖيلًا مِنْهُمْ فَلَمَّا جَاوَزَهُ هُوَ وَالَّذٖينَ اٰمَنُوا مَعَهُ قَالُوا لَا طَاقَةَ
لَنَا الْيَوْمَ بِجَالُوتَ وَجُنُودِهٖ قَالَ الَّذٖينَ يَظُنُّونَ اَنَّهُمْ مُلَاقُوا اللّٰهِ كَمْ مِنْ فِئَةٍ قَلٖيلَةٍ غَلَبَتْ فِئَةً كَثٖيرَةً بِاِذْنِ اللّٰهِ
وَاللّٰهُ مَعَ الصَّابِرٖينَ ﴿٢٤٩﴾ وَلَمَّا بَرَزُوا لِجَالُوتَ وَجُنُودِهٖ قَالُوا رَبَّنَا اَفْرِغْ عَلَيْنَا صَبْرًا وَثَبِّتْ اَقْدَامَنَا وَانْصُرْنَا
عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرٖينَ ﴿٢٥٠﴾ فَهَزَمُوهُمْ بِاِذْنِ اللّٰهِ وَقَتَلَ دَاوُدُ جَالُوتَ وَاٰتٰيهُ اللّٰهُ الْمُلْكَ وَالْحِكْمَةَ وَعَلَّمَهُ مِمَّا
يَشَاءُ وَلَوْلَا دَفْعُ اللّٰهِ النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لَفَسَدَتِ الْاَرْضُ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ ذُو فَضْلٍ عَلَى الْعَالَمٖينَ ﴿٢٥١﴾
تِلْكَ اٰيَاتُ اللّٰهِ نَتْلُوهَا عَلَيْكَ بِالْحَقِّ وَاِنَّكَ لَمِنَ الْمُرْسَلٖينَ ﴿٢٥٢﴾ تِلْكَ الرُّسُلُ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلٰى بَعْضٍ
مِنْهُمْ مَنْ كَلَّمَ اللّٰهُ وَرَفَعَ بَعْضَهُمْ دَرَجَاتٍ وَاٰتَيْنَا عٖيسَى ابْنَ مَرْيَمَ الْبَيِّنَاتِ وَاَيَّدْنَاهُ بِرُوحِ الْقُدُسِ وَلَوْ شَاءَ
اللّٰهُ مَا اقْتَتَلَ الَّذٖينَ مِنْ بَعْدِهِمْ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْهُمُ الْبَيِّنَاتُ وَلٰكِنِ اخْتَلَفُوا فَمِنْهُمْ مَنْ اٰمَنَ وَمِنْهُمْ مَنْ كَفَرَ
وَلَوْ شَاءَ اللّٰهُ مَا اقْتَتَلُوا وَلٰكِنَّ اللّٰهَ يَفْعَلُ مَا يُرٖيدُ ﴿٢٥٣﴾ يَا اَيُّهَا الَّذٖينَ اٰمَنُوا اَنْفِقُوا مِمَّا رَزَقْنَاكُمْ مِنْ قَبْلِ اَنْ
يَأْتِىَ يَوْمٌ لَا بَيْعٌ فٖيهِ وَلَا خُلَّةٌ وَلَا شَفَاعَةٌ وَالْكَافِرُونَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿٢٥٤﴾

2/3. Cüz
2. Sûre
Bakara 249-254

249. Neticede Tâlût kumandan olup beraberindeki ordusuyla yola koyulunca ordusuna şöyle dedi: "Askerlerim! İleride karşımıza çıkacak olan bir nehir var. Sizlere o nehrin suyundan içmemenizi emrediyorum. Bu emri yerine getirenler bana ve ilâhî emirlere bağlı olduklarını gösterip sınavı geçmiş olacaklardır. Emri dinlemeyip suyu içenler ise itaatsizlik etmiş olup ordudan ayrılacaklardır. Bu arada zaruret sebebiyle bir avuç içmenizde bir sakınca yoktur."

Nehre vardıklarında askerlerden çoğu sudan kana kana içip böylece kumandana bağlı olmadıklarını, emirlere uymadıklarını göstermişlerdi. Derken hep birlikte[246] nehri geçtiler, ama yaptıkları yolculuktan bitkin düşmüş, "Şu halimizle Câlût (Golyat) ve ordusuna karşı koyamayız" demeye başlamışlardı. Buna karşılık gerçekten iman eden ve şehit olup Allah'ın huzuruna çıkmayı arzu eden askerler şöyle dediler: "Hayır, yanılıyorsunuz! Eğer sabırlı ve kararlı olursanız zafer sizin olur. Unutmayınız ki Allah'ın yardımıyla sabırlı ve kararlı davranan küçük bir ordu büyük bir orduyu alt edebilir, çünkü Allah sabredenlerin yardımcısıdır."

246 Taberî.

250-251. Nihayet Câlût ve ordusuyla karşılaştıklarında, "Rabbimiz! Bize sabır ve kararlılık lutfet! Şu inkârcılara karşı bize zafer nasip et!" diye dua ettiler. Allah da onların bu dualarına icabet etti[247] ve yapılan savaşta Allah'ın yardımıyla onları yendiler. Dâvut o savaşta Câlût'u öldürmüştü, Allah da kendisine hükümranlık ve peygamberlik bahşetmiş,[248] gerekli şeyleri öğretmişti. İşte Allah yeryüzünde şirk koşan ve zulmeden kimseleri bu şekilde tevhit ehli müminler aracılığı ile engeller. Eğer böyle yapmasaydı şirk ve zulüm bütün yeryüzünü kaplardı. Dolayısıyla Allah'ın peygamberler göndermesi ve müminleri gerekli durumlarda savaşa teşvik etmesi, O'nun insanlara bir lutfudur.

252. Ey elçimiz Muhammed! İşte bütün bunlar, sizlere öğüt ve rehberlik maksadıyla anlatılan mesajlardır. Allah bu mesajlarla sizleri de, tıpkı geçmişte olduğu gibi, düşmanlarınıza karşı muzaffer kılmak istemektedir. Çünkü sen de, burada anlatılan peygamberler gibi Allah'tan vahiy alan bir peygambersin.

2/3. Cuz
2. Süre
Bakara 249-254

253. Allah senden önce nice peygamberler göndermiş, her birine çeşitli meziyetler bahşetmiştir. İçlerinden kimi ile vasıtasız konuşmuş,[249] kimine çok ulvî dereceler ihsan etmiş, Meryem oğlu Îsâ'yı da çeşitli mûcizelerle ve Cebrâil ile desteklemiştir. Fakat bütün bu peygamberlerin ardından insanlar yine de tevhit yolundan saparak birbirlerine düşmüşlerdir. Allah elbette onları tevhit yolunda tutmaya ve sapmalarına engel olmaya kādirdi, fakat hikmetinin gereği olarak insanları kendi seçimleri ile baş başa bıraktı. Bunun sonucunda da insanlar ilâhî vahyin rehberliğinden haberdar olduktan sonra tekrar saptılar, ihtilâfa düştüler ve birbirleriyle savaşmaya koyuldular.

254. Ey elçimiz Muhammed'e iman edenler! İşte bütün bu anlatılanlardan ders alın ve tevhit mücadelesi uğrunda sabır ve kararlılıkla mücadele edin, mallarınızı bu uğurda harcayın ki hiçbir şekilde mal ve mülkün veya şefaatin işe yaramayacağı hesap gününde kazançlı çıkasınız. Unutmayın ki kendileri ile mücadele edeceğiniz müşrikler, tıpkı anlatılan peygamberlerin kıssalarında olduğu gibi zalim kimselerdir.

---

247 Taberî.

248 Mukātil, Taberî.

249 Zemahşerî.

اَللّٰهُ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَۚ اَلْحَيُّ الْقَيُّومُۚ لَا تَأْخُذُهُ سِنَةٌ وَلَا نَوْمٌۜ لَهُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِۜ مَنْ ذَا الَّذِي يَشْفَعُ
عِنْدَهُٓ اِلَّا بِاِذْنِهِۜ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ اَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْۚ وَلَا يُحِيطُونَ بِشَيْءٍ مِنْ عِلْمِهِٓ اِلَّا بِمَا شَٓاءَۚ وَسِعَ كُرْسِيُّهُ
السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَۚ وَلَا يَؤُ۫دُهُ حِفْظُهُمَاۚ وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ ﴿٢٥٥﴾ لَٓا اِكْرَاهَ فِي الدِّينِ قَدْ تَبَيَّنَ الرُّشْدُ
مِنَ الْغَيِّۚ فَمَنْ يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَيُؤْمِنْ بِاللّٰهِ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقٰى لَا انْفِصَامَ لَهَاۜ وَاللّٰهُ سَمِيعٌ
عَلِيمٌ ﴿٢٥٦﴾ اَللّٰهُ وَلِيُّ الَّذِينَ اٰمَنُوا يُخْرِجُهُمْ مِنَ الظُّلُمَاتِ اِلَى النُّورِۜ وَالَّذِينَ كَفَرُٓوا اَوْلِيَٓاؤُ۬هُمُ الطَّاغُوتُ
يُخْرِجُونَهُمْ مِنَ النُّورِ اِلَى الظُّلُمَاتِۜ اُو۬لٰٓئِكَ اَصْحَابُ النَّارِۚ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٢٥٧﴾

3. Cuz
2. Süre
Bakara 255-257

ÂYETÜ'L-KÜRSÎ :
KULLUĞA LÂYIK YEGÂNE KUDRETİN
ALLAH OLDUĞUNUN DELİLİ

255. Allah, kulluk edilmeye lâyık yegâne kudrettir, O'ndan başka hiçbir varlığın böyle bir özelliği yoktur. Çünkü bütün varlıklar hayatlarını O'na borçlu oldukları gibi hayatta kalmalarını da O'na borçludurlar. Kâinatta var olan her mahlûk O'nun tarafından yaratılmıştır, her şeyin sahibi O'dur, O hiçbir şeye muhtaç değildir, her şeyden her an haberdardır, bir an olsun gaflete veya yanılgıya düşmez. İnsanların yaptıkları her şeyi bilir. İşte kulluk, her şeyi bilen bu yüce kudrete yapılır, hiçbir şeyden haberi olmayan şeylere değil! O halde sizler de bütün varlığa hükümran olan, her şeyden haberdar olan Allah'a yönelin ve sadece O'na kulluk edin![250] Hükümranlığı[251] yere ve göğe, bütün kâinata şamildir ve bütün bunlara hükümran olmak O'nun için zor değildir. Sonsuz yücelik ve azamet sahibidir. O'ndan başka bu vasıflara sahip hiçbir varlık yoktur. Hakikat bu olduğu halde müşrikler yine de bazı varlıkları şefaatçi kabul edip Allah'a ortak koşmakta, sanki O'nun iradesi dışında herhangi bir şeyin sözü geçecekmiş gibi onlardan şefaat ummaktadırlar.[252]

---

250 Taberî.

251 "Hükümranlık" diye çevirdiğimiz ve normalde "taht" anlamına gelen **kürsî** kelimesi Taberî'ye göre "ilim" anlamındadır. Bu anlam âyetin bağlamına uygun düşmektedir. Zemahşerî de bu kelimenin gerçek anlamda kullanılmadığını, gerçekte yeri ve göğü kaplayan herhangi bir kürsünün bulunmadığını, anlatılan şeyin "ilâhî hükümranlık" olduğunu ifade etmektedir. Biz de bu yorumu tercih ettik. Taberî'nin tercihi de çevirimize mani değildir.

252 Bu âyetteki istisna kaydını şefaate kapı aralayacak şekilde yorumlamak Kur'an'ın bütünlüğüne ve mesajına aykırıdır. Şefaat anlayışının şirkin temel karakteristiği olduğu unutulmamalıdır. Burada

256. Ey elçimiz Muhammed! İşte tevhit inancı bu şekilde apaçık ortadadır. Sana düşen bu mesajı herkese duyurmaktır. Bundan sonra dileyen iman eder, dileyen inkâr eder. Kimse bu konuda zorlanamaz. Müminlere söyle, çocuklarını dahi müslüman olmak için zorlamasınlar.[253] Artık şirkten vazgeçip tevhit inancına iman eden herkes, dünyada ve âhirette kendisini huzura ulaştıracağı kesin olan bir yol tutmuş demektir. Zira Allah tevhit ehlinin de, müşriklerin de yaptıklarını bilmekte, söylediklerini işitmektedir ve her birine gerekli olan karşılığı verecektir. [254]

3. Cuz
2. Süre
Bakara 255-257

ALLAH, TEVHİT EHLİNİN YARDIMCISIDIR

257. Bu şekilde iman edenlerin yâr ve yardımcısı bizzat Allah'tır, onları şirk karanlığından kurtarıp tevhidin aydınlığına ulaştırdığı gibi zafere ve cennete de ulaştıracaktır. Tevhit inancını inkâr edenler[255] ise, şeytanın yoldaşlarıdır ve şeytan onları şirk karanlığına ve onun sonucunda da cehenneme sürüklemektedir. Eğer bu tavırlarından vazgeçip tevhit inancına ve elçimiz Muhammed'e iman etmezlerse âhirette cehenneme girecek ve sonsuza kadar orada kalacaklardır.

Allah katında belli bir söz almış olanların âhiret gününde kendilerini kurtaracakları ifade edilmektedir. Allah katında söz alanlar ise Kur'an'ın birçok yerinde çok açık bir şekilde belirtilmektedir. Yûnus 62-63, Neml 89-90 âyetleri buna örnektir. Kaldı ki "Ancak Allah'ın izin verdikleri müstesna!" ifadesinin, müşriklerin şefaat anlayışını nefyederken ilâhî izne bağlı yeni bir şefaat anlayışı ikâme ettiğini düşünmek için müşriklerin şefaat anlayışının "Allah'ın izni" dışında olduğunu düşünmek gerekmektedir. Yani müşriklerin, şefaat bekledikleri varlıkların Allah'ın izni olmadan, Allah'a rağmen şefaat edeceklerine inandıklarını düşünmek gerekir ki bu durum vâkıaya uygun değildir. Müşrikler şefaatlerini umdukları varlıkların kendilerine Allah'a rağmen değil, Allah'ın izniyle şefaat edeceklerini düşünmektedirler. Zaten bunun aksi bir durum, şefaat kavramının muhtevasına aykırıdır. Dolayısıyla onlara, "Şefaat ancak Allah'ın izniyle olur" şeklinde bir cevap vermek, zaten kabul ettikleri bir şeyi şart koşmak anlamsız olur. Bu nedenle "إلا بإذنه" ifadesini, "Ancak Allah'ın izin verdikleri şefaat edecektir" şeklinde değil, "Allah şefaat izni vermemişken nasıl şefaat umarsınız?" şeklinde anlamak daha isabetlidir. Hz. Peygamber'den bu hususta nakledilen rivayetlerde ise bir anlamda ilâhî af ve mağfiretten bahsediliyor olmalıdır. ***Doğrusunu Allah bilir.***

253 Taberî'nin verdiği bilgiye göre ensardan bazı sahâbe İslâm öncesi dönemde hıristiyan veya yahudi olmuş ve çocuklarını da öyle yetiştirmişlerdi. Bunlar müslüman olduklarında çocuklarını da İslâm'a girmeye zorlayınca Allah bu âyeti vahyetti.

254 Taberî.

255 "Kâfir" kelimesi bu âyette, hatta doğrudan Ehl-i kitabın kastedilmediği her âyette, "müşrik" anlamına gelir. Taberî gerek bu âyette gerekse diğer birçok âyetin tefsirinde bu hususu sarahatle ifade eder.

3. Cüz
2. Sûre
Bakara 258

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِي حَاجَّ إِبْرٰهِيمَ فِي رَبِّهِ أَنْ اٰتٰيهُ اللّٰهُ الْمُلْكَ إِذْ قَالَ إِبْرٰهِيمُ رَبِّيَ الَّذِي يُحْيِي وَيُمِيتُ قَالَ أَنَا
أُحْيِي وَأُمِيتُ قَالَ إِبْرٰهِيمُ فَإِنَّ اللّٰهَ يَأْتِي بِالشَّمْسِ مِنَ الْمَشْرِقِ فَأْتِ بِهَا مِنَ الْمَغْرِبِ فَبُهِتَ الَّذِي كَفَرَ وَاللّٰهُ
لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ

258. Vaktiyle elçimiz İbrâhim ile tevhit konusunda tartışan, ona ve tevhit ehline baskı yapan, tıpkı Mekke müşrikleri gibi Allah'ın kendisine bahşettiği gücü doğruluğunun alâmeti sayan[256] Nemrut ve onun karşısında tevhit inancını savunan elçimiz İbrâhim arasında geçen şu tartışma, tam da tevhidi inkâr edenlerin şeytanın yoldaşı zavallılar olduklarını göstermektedir. Nitekim o tartışmada İbrâhim, Nemrut'u tevhit inancına davet etmiş; hayat verme ve can alma kudretinin ve bütün kâinatın mülkünün yalnızca Allah'a ait olduğunu, dolayısıyla sadece O'na kulluk edilmesi gerektiğini ifade etmişti. Nemrut ise, "Ben de dilediğimi öldürür dilediğimi sağ bırakırım" diyerek İbrâhim'in delilini çürütmeye çalışmıştı. Buna İbrâhim, "Allah güneşi doğudan yükseltir, onu batıdan yükseltecek bir başka kudret var mıdır ki kulluk edilmeye lâyık olsun!"[257] diye cevap verince, aslında her şeyi yaratanın Allah olduğunu bilen,

256 Tarih boyunca peygamberlere karşı çıkan hemen her zümre, dünyevî kudret sahibi olmalarını Allah katında makbul kimseler olduklarına dair delil saymışlardır. Yahudilerin "Allah fakirdir, biz zenginiz" demeleri, Hz. Peygamber'in ve Medine'deki müslümanların fakirliklerini onların yanlış yolda olmalarının bir göstergesi olarak görmelerinden kaynaklanmaktadır. Aslında onlar Allah'ın fakir olduğunu değil, "fakir kimselerin Allah tarafından makbul karşılanan kimseler olmadıklarını" söylemekte, kendilerinin zengin olduğunu söylerken de Allah tarafından makbul karşılanan kimseler olduklarını söylemek istemektedirler. Mekke müşrikleri de, "Eğer bu din hayırlı bir şey olsaydı şu fakir kimseler bizden önce bu dine girecek değildi ya!" (Ahkâf 46/11) demişlerdir. Bu hususla ilgili geniş değerlendirme için Fecr sûresinin 15-16. âyetlerinin dipnotuna bakılabilir.

257 Lafzan, "Allah güneşi doğudan doğduruyor, sen de batıdan doğdur!" denilmektedir. Ancak burada Hz. İbrâhim, Nemrut'tan böyle bir şey yapmasını istememekte, daha doğrusu **Nemrut zaten böyle bir iddiada bulunmamaktadır. Burada Kur'an üslûbunun bir inceliği söz konusudur.** Zira Nemrut, Allah'tan başka varlıkların şefaatini ummakta, onlara tâzimde bulunmaktadır ve Hz. İbrâhim de ona, kâinatın yegâne mâlikinin Allah olduğunu, O'ndan başka hiçbir varlığın kulluk edilmeye lâyık olmadığını söylemektedir. Diyalogun bu kısmı, Hz. Peygamber'in Mekke müşrikleri ile giriştiği diyalogların aynısıdır. Burada Mekke müşrikleri ile Nemrut'un inanç ve tavırları birebir örtüşmektedir. Zaten aksi olsaydı, onlara karşı Nemrut örneğinin verilmesi uygun olmazdı. Nemrut da tıpkı Mekke müşrikleri gibi Allah'ın varlığına ve kudretine iman etmekte, fakat bazı varlıkların şefaatini ummakta, onları Allah'a ortak koşmaktadır. Hz. İbrâhim'in kendisine karşı bu konuda ortaya koyduğu delillere de cedel / polemik mantığı ile cevap vermektedir. Zaten onun Allah'ın kudretini inkâr ettiği ya da kendini ilâh olarak gördüğü doğru olsaydı, o zaman güneşi doğudan yükselten kudretin Allah olduğuna inanmazdı ve Hz. İbrâhim'in delili yine işe yaramazdı. Bu

fakat O'ndan başka varlıklara ilâhî güç atfeden[258] Nemrut'un dili tutulmuş, söyleyecek söz bulamamıştı. Evet, işte böylesine şirke ve küfre batmış olan kimseleri Allah asla emellerine ulaştırmaz.[259]

3. Cuz
2. Sûre
Bakara 258

durumda da "فَبُهِتَ الَّذِي كَفَرَ" (inkârcı böylece afallayıp kaldı) ifadesinin bir anlamı olmazdı. Bu hususu bir sonraki dipnotta izah edeceğiz. Burada şu hususa da değinelim ki Kur'an'da, Hz. İbrâhim'in Nemrut'a söylediği, "Allah güneşi doğudan yükseltiyor, sen de batıdan yükselt!" sözüne benzer ifadeler Mekke müşriklerine karşı da kullanılmıştır. Meselâ Vakıa sûresinin 58-73. âyetlerinde Allah Mekke müşriklerine, "Ektiğiniz tohumu biz mi yaratıyoruz yoksa siz mi, içtiğiniz suyu bulutlardan biz mi indiriyoruz yoksa siz mi, yaktığınız ateşin ağacını biz mi yaratıyoruz yoksa siz mi?" gibi ifadelerle meydan okumaktadır. Oysa bilinmektedir ki Mekke müşrikleri tohumu yarattıklarını ya da suyu bulutlardan indirdiklerini iddia etmiş değillerdir. Kur'an'ın kullandığı üslûp tartışma üslûbudur ve onlara âdeta, "Madem bunun böyle olduğunu biliyorsunuz, o halde niçin şirk koşuyorsunuz?" demektedir. İşte Hz. İbrâhim'in Nemrut'a söylediği şey de budur. *Doğrusunu Allah bilir.*

258 Âyetin sonunda geçen "فَبُهِتَ الَّذِي كَفَرَ" (inkârcı böylece afallayıp kaldı) cümlesinin bir anlam ifade edebilmesi, yani güneşi batıdan doğuramayan Nemrut'un söyleyecek bir söz bulamaması için, güneşi doğudan yükselten kudretin Allah olduğuna zaten iman ediyor olması gerekir. Zira eğer Nemrut, Allah'ın varlığını ve kudretini inkâr ediyor olsaydı, o zaman, "Allah güneşi doğudan yükseltir, sen de O'nun kudretine sahipsen o zaman güneşi batıdan yükselt de görelim!" ifadesine cevap olarak, "Güneşi doğudan yükseltenin Allah olduğunu nereden çıkarıyorsun?" gibi bir cevap vermesi muhtemel olacaktı. Buna benzer bir ihtimal çerçevesinde Muhammed Abduh ve Reşîd Rızâ'nın yaptıkları savunma kâfi değildir. Ayrıca kendinden önceki müfessirleri bu âyeti anlamamış olmakla suçlayan Râzî'nin yorumu da, bizim söz ettiğimiz noktada diğer müfessirlerden farklı değildir. Burada kanaatimizce tek ihtimal, Nemrut'un Allah'ın varlığına ve kudretine inanıyor olması, hatta kendini onun adına konuşuyor göstermesidir. Nitekim İbn Âşûr, Nemrut'un müşrik olduğunu ifade etmektedir ki bilindiği üzere müşrikler Allah'ın varlığına ve kudretine inanır, fakat O'na ortak koşarlar. Ayrıca tarih boyunca bütün baskıcı müşriklerin benzer davrandıklarını, Hz. Peygamber'e karşı çıkan müşriklerin de, "Allah dilemeseydi bizler şirk koşmazdık" gibi sözler söylediklerini yani kendilerini Allah adına hareket eden kimseler olarak gördüklerini biliyoruz. Bu âyette Nemrut'a sunulan delil, Kur'an'ın diğer birçok yerinde müşriklere gösterilen delilin aynısıdır: Onlara "Gökleri ve yeri kim yarattı?" diye sorsan, "Elbette Allah yarattı" diyeceklerdir. Peki, hâlâ nasıl şirk koşuyorlar?" (Lokman 31/25). *Doğrusunu Allah bilir.*

259 Hz. İbrâhim ve diğer peygamberlerin tevhit mücadelesiyle ilgili bu ve benzeri âyetleri, amacı istikametinde anlamak için kanaatimizce şu hususların dikkate alınması gereklidir: Peygamberler, tevhit inancını aynı zamanda insanın haysiyet ve hakkını koruyucu ilâhî bir sistem olarak anlayıp uygulamışlardır. Ancak zaman içinde bu husus gözden kaçırılmış ve peygamberler sanki kâfirlere / müşriklere karşı Allah'ı savunmak için gönderilmiş insanlar olarak algılanmışlardır. Hz. İbrâhim-Nemrut örneğinde de Nemrut'un mücadelesinin Allah ile değil, insanlarla olduğunu görürüz. Doğrusu Nemrut, Allah'ı inkâr etmiyor, bilakis O'nu kâinatın rabbi olarak kabul ediyor ve O'nun adına kendisine misyon yüklenerek kendisini insanların efendisi (rabbi) görüyordu. Hz. İbrâhim'in mücadelesi de sanıldığı gibi Allah'ı savunmak için değil, kendisini insanların efendisi, mutlak yöneticisi gören Nemrut'un otoritesine karşı çıkmak, onun zulmüne boyun eğmemek içindi. O halde mesele, inanç dahil her yönüyle hak ve hürriyet meselesi olup, Hz. İbrâhim ve diğer bütün peygamberler aynı zamanda insan hakları savunucularıydı. Kur'an bu-

3. Cüz
2. Sûre
Bakara 258

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِي حَاجَّ إِبْرَاهِيمَ فِي رَبِّهِ أَنْ آتَاهُ اللَّهُ الْمُلْكَ إِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّيَ الَّذِي يُحْيِي وَيُمِيتُ قَالَ أَنَا أُحْيِي وَأُمِيتُ قَالَ إِبْرَاهِيمُ فَإِنَّ اللَّهَ يَأْتِي بِالشَّمْسِ مِنَ الْمَشْرِقِ فَأْتِ بِهَا مِنَ الْمَغْرِبِ فَبُهِتَ الَّذِي كَفَرَ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ

258. Vaktiyle elçimiz İbrâhim ile tevhit konusunda tartışan, ona ve tevhit ehline baskı yapan, tıpkı Mekke müşrikleri gibi Allah'ın kendisine bahşettiği gücü doğruluğunun alâmeti sayan[256] Nemrut ve onun karşısında tevhit inancını savunan elçimiz İbrâhim arasında geçen şu tartışma, tam da tevhidi inkâr edenlerin şeytanın yoldaşı zavallılar olduklarını göstermektedir. Nitekim o tartışmada İbrâhim, Nemrut'u tevhit inancına davet etmiş; hayat verme ve can alma kudretinin ve bütün kâinatın mülkünün yalnızca Allah'a ait olduğunu, dolayısıyla sadece O'na kulluk edilmesi gerektiğini ifade etmişti. Nemrut ise, "Ben de dilediğimi öldürür dilediğimi sağ bırakırım" diyerek İbrâhim'in delilini çürütmeye çalışmıştı. Buna İbrâhim, "Allah güneşi doğudan yükseltir, onu batıdan yükseltecek bir başka kudret var mıdır ki kulluk edilmeye lâyık olsun!"[257] diye cevap verince, aslında her şeyi yaratanın Allah olduğunu bilen,

256 Tarih boyunca peygamberlere karşı çıkan hemen her zümre, dünyevî kudret sahibi olmalarını Allah katında makbul kimseler olduklarına dair delil saymışlardır. Yahudilerin "Allah fakirdir, biz zenginiz" demeleri, Hz. Peygamber'in ve Medine'deki müslümanların fakirliklerini onların yanlış yolda olmalarının bir göstergesi olarak görmelerinden kaynaklanmaktadır. Aslında onlar Allah'ın fakir olduğunu değil, "fakir kimselerin Allah tarafından makbul karşılanan kimseler olmadıklarını" söylemekte, kendilerinin zengin olduğunu söylerken de Allah tarafından makbul karşılanan kimseler olduklarını söylemek istemektedirler. Mekke müşrikleri de, "Eğer bu din hayırlı bir şey olsaydı şu fakir kimseler bizden önce bu dine girecek değildi ya!" (Ahkâf 46/11) demişlerdir. Bu hususla ilgili geniş değerlendirme için Fecr sûresinin 15-16. âyetlerinin dipnotuna bakılabilir.

257 Lafzan, "Allah güneşi doğudan doğduruyor, sen de batıdan doğdur!" denilmektedir. Ancak burada Hz. İbrâhim, Nemrut'tan böyle bir şey yapmasını istememekte, daha doğrusu Nemrut zaten böyle bir iddiada bulunmamaktadır. **Burada Kur'an üslûbunun bir inceliği söz konusudur.** Zira Nemrut, Allah'tan başka varlıkların şefaatini ummakta, onlara tâzimde bulunmaktadır ve Hz. İbrâhim de ona, kâinatın yegâne mâlikinin Allah olduğunu, O'ndan başka hiçbir varlığın kulluk edilmeye lâyık olmadığını söylemektedir. Diyalogun bu kısmı, Hz. Peygamber'in Mekke müşrikleri ile giriştiği diyalogların aynısıdır. Burada Mekke müşrikleri ile Nemrut'un inanç ve tavırları birebir örtüşmektedir. Zaten aksi olsaydı, onlara karşı Nemrut örneğinin verilmesi uygun olmazdı. Nemrut da tıpkı Mekke müşrikleri gibi Allah'ın varlığına ve kudretine iman etmekte, fakat bazı varlıkların şefaatini ummakta, onları Allah'a ortak koşmaktadır. Hz. İbrâhim'in kendisine karşı bu konuda ortaya koyduğu delillere de cedel / polemik mantığı ile cevap vermektedir. Zaten onun Allah'ın kudretini inkâr ettiği ya da kendini ilâh olarak gördüğü doğru olsaydı, o zaman güneşi doğudan yükselten kudretin Allah olduğuna inanmazdı ve Hz. İbrâhim'in delili yine işe yaramazdı. Bu

fakat O'ndan başka varlıklara ilâhî güç atfeden[258] Nemrut'un dili tutulmuş, söyleyecek söz bulamamıştı. Evet, işte böylesine şirke ve küfre batmış olan kimseleri Allah asla emellerine ulaştırmaz. [259]

3. Cuz
2. Sûre
Bakara 258

durumda da "فَبُهِتَ الَّذِي كَفَرَ" (inkârcı böylece afallayıp kaldı) ifadesinin bir anlamı olmazdı. Bu hususu bir sonraki dipnotta izah edeceğiz. Burada şu hususa da değinelim ki Kur'an'da, Hz. İbrâhim'in Nemrut'a söylediği, "Allah güneşi doğudan yükseltiyor, sen de batıdan yükselt!" sözüne benzer ifadeler Mekke müşriklerine karşı da kullanılmıştır. Meselâ Vakıa sûresinin 58-73. âyetlerinde Allah Mekke müşriklerine, "Ektiğiniz tohumu biz mi yaratıyoruz yoksa siz mi, içtiğiniz suyu bulutlardan biz mi indiriyoruz yoksa siz mi, yaktığınız ateşin ağacını biz mi yaratıyoruz yoksa siz mi?" gibi ifadelerle meydan okumaktadır. Oysa bilinmektedir ki Mekke müşrikleri tohumu yarattıklarını ya da suyu bulutlardan indirdiklerini iddia etmiş değillerdir. Kur'an'ın kullandığı üslûp tartışma üslûbudur ve onlara âdeta, "Madem bunun böyle olduğunu biliyorsunuz, o halde niçin şirk koşuyorsunuz?" demektedir. İşte Hz. İbrâhim'in Nemrut'a söylediği şey de budur. *Doğrusunu Allah bilir.*

258 Âyetin sonunda geçen "فَبُهِتَ الَّذِي كَفَرَ" (inkârcı böylece afallayıp kaldı) cümlesinin bir anlam ifade edebilmesi, yani güneşi batıdan doğuramayan Nemrut'un söyleyecek bir söz bulamaması için, güneşi doğudan yükselten kudretin Allah olduğuna zaten iman ediyor olması gerekir. Zira eğer Nemrut, Allah'ın varlığını ve kudretini inkâr ediyor olsaydı, o zaman, "Allah güneşi doğudan yükseltir, sen de O'nun kudretine sahipsen o zaman güneşi batıdan yükselt de görelim!" ifadesine cevap olarak, "Güneşi doğudan yükseltenin Allah olduğunu nereden çıkarıyorsun?" gibi bir cevap vermesi muhtemel olacaktı. Buna benzer bir ihtimal çerçevesinde Muhammed Abduh ve Reşîd Rızâ'nın yaptıkları savunma kâfi değildir. Ayrıca kendinden önceki müfessirleri bu âyeti anlamamış olmakla suçlayan Râzî'nin yorumu da, bizim söz ettiğimiz noktada diğer müfessirlerden farklı değildir. Burada kanaatimizce tek ihtimal, Nemrut'un Allah'ın varlığına ve kudretine inanıyor olması, hatta kendini onun adına konuşuyor göstermesidir. Nitekim İbn Âşûr, Nemrut'un müşrik olduğunu ifade etmektedir ki bilindiği üzere müşrikler Allah'ın varlığına ve kudretine inanır, fakat O'na ortak koşarlar. Ayrıca tarih boyunca bütün baskıcı müşriklerin benzer davrandıklarını, Hz. Peygamber'e karşı çıkan müşriklerin de, "Allah dilemeseydi bizler şirk koşmazdık" gibi sözler söylediklerini yani kendilerini Allah adına hareket eden kimseler olarak gördüklerini biliyoruz. Bu âyette Nemrut'a sunulan delil, Kur'an'ın diğer birçok yerinde müşriklere gösterilen delilin aynısıdır: Onlara "Gökleri ve yeri kim yarattı?" diye sorsan, "Elbette Allah yarattı" diyeceklerdir. Peki, hâlâ nasıl şirk koşuyorlar?" (Lokman 31/25). *Doğrusunu Allah bilir.*

259 Hz. İbrâhim ve diğer peygamberlerin tevhit mücadelesiyle ilgili bu ve benzeri âyetleri, amacı istikametinde anlamak için kanaatimizce şu hususların dikkate alınması gereklidir: Peygamberler, tevhit inancını aynı zamanda insanın haysiyet ve hakkını koruyucu ilâhî bir sistem olarak anlayıp uygulamışlardır. Ancak zaman içinde bu husus gözden kaçırılmış ve peygamberler sanki kâfirlere / müşriklere karşı Allah'ı savunmak için gönderilmiş insanlar olarak algılanmışlardır. Hz. İbrâhim-Nemrut örneğinde de Nemrut'un mücadelesinin Allah ile değil, insanlarla olduğunu görürüz. Doğrusu Nemrut, Allah'ı inkâr etmiyor, bilakis O'nu kâinatın rabbi olarak kabul ediyor ve O'nun adına kendisine misyon yüklenerek kendisini insanların efendisi (rabbi) görüyordu. Hz. İbrâhim'in mücadelesi de sanıldığı gibi Allah'ı savunmak için değil, kendisini insanların efendisi, mutlak yöneticisi gören Nemrut'un otoritesine karşı çıkmak, onun zulmüne boyun eğmemek içindi. O halde mesele, inanç dahil her yönüyle hak ve hürriyet meselesi olup, Hz. İbrâhim ve diğer bütün peygamberler aynı zamanda insan hakları savunucularıydı. Kur'an bir-

3. Cüz
2. Süre
Bakara 259

أَوْ كَالَّذ۪ي مَرَّ عَلٰى قَرْيَةٍ وَهِيَ خَاوِيَةٌ عَلٰى عُرُوشِهَاۚ قَالَ اَنّٰى يُحْـي۪ هٰذِهِ اللّٰهُ بَعْدَ مَوْتِهَاۚ فَاَمَاتَهُ اللّٰهُ مِائَةَ عَامٍ ثُمَّ
بَعَثَهُۜ قَالَ كَمْ لَبِثْتَۜ قَالَ لَبِثْتُ يَوْمًا اَوْ بَعْضَ يَوْمٍۜ قَالَ بَلْ لَبِثْتَ مِائَةَ عَامٍ فَانْظُرْ اِلٰى طَعَامِكَ وَشَرَابِكَ لَمْ
يَتَسَنَّهْۚ وَانْظُرْ اِلٰى حِمَارِكَ وَلِنَجْعَلَكَ اٰيَةً لِلنَّاسِ وَانْظُرْ اِلَى الْعِظَامِ كَيْفَ نُنْشِزُهَا ثُمَّ نَكْسُوهَا لَحْمًاۜ فَلَمَّا
تَبَيَّنَ لَهُۙ قَالَ اَعْلَمُ اَنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَد۪يرٌ

259.[260] Bir diğer örnek de, yakılıp yıkılmış Kudüs şehrine dağın eteğinden bakıp,[261] "Bu harabe olmuş şehir nasıl ayağa kalkar, şu perişan olmuş

çok yerde, "Allah isteseydi herkesi tevhide inanmaya mecbur ederdi. Kimseyi tevhit inancına zorlamayın, böyle bir tavır cahilliktir" anlamında mesajlar ileterek bu konuya vurgu yapmıştır. Bütün bunlardan sonra nasıl olur da peygamberler ve diğer müslümanlardan bu buyruklara aykırı bir şey ister? Nasıl olur da "kādir-i mutlak" bir varlık, zalimlere karşı kendi haklarını dahi korumakta zorlanan güçsüz insanlardan kendisini savunmalarını ister? Ayrıca mesele şirki, bâtıl inançları zorla / savaşla yıkıp tevhidi hâkim kılmak olsaydı, peygamberler kendilerine ve muvahhitlere dokunmayan, barışa razı olan müşriklere, kâfirlere kendi dinlerinde kalma müsaadesi verirler miydi? **O halde mesele, insanın Allah'ı savunması, O'nu koruması değil, bilakis Allah'ın insanı hemcinsinin zulmünden korumasıdır.** Zira Allah taraf olup bazı kullarına karşı kendisinin savunulmasını isteyen âciz bir varlık değil, kulları arasında hakem olup onların birbirlerine karşı haksızlık yapmalarını engellemek üzere peygamberlerin şahsında bütün kullarına görev veren kādir-i mutlaktır. Biz, İbrâhim-Nemrut ile ilgili âyetleri bu açıdan yorumluyoruz.

260 Bu âyet klasik tefsirde Üzeyir adlı bir yahudi âliminin harap edilmiş Kudüs şehrine bakıp yeniden diriliş konusunda emin olmak için "Acaba Allah burayı nasıl diriltecek?" diye düşündüğü ve Allah tarafından canının alındığı, yüzyıl sonra da diriltildiği, sonra onun gözünün önünde eşeğinin kemiklerinin bir araya getirildiği şeklinde tefsir edilir. Mukātil b. Süleyman'ın anlatımına göre, yüzyıl sonra diriltilen Üzeyir'e daha sonra Allah peygamberlik de vermiştir.
Klasik tefsirin bu anlatımında tartışmalı olan hususlar da mevcuttur. Meselâ bir önceki âyette inkârcı Nemrut'a cevap verildikten sonra burada "ev kellezî" (ve şu kimse gibi) diye başlayan cümle sebebiyle, bu âyette söz konusu soruyu soran kişinin inkâr maksadıyla sorduğu söylenmiş, buna karşılık bu kişinin âlim ve faziletli olup bir sonraki âyette Hz. İbrâhim'in sorduğuna benzer şekilde "emin olmak" için o soruyu sorduğu da savunulmuştur. Allah'ın böyle bir mûcizeyi yaratıp yaratamayacağını elbette tartışmaya açıyor değiliz. İlâhi kudret sınırsızdır. Fakat Hz. Peygamber'den sık sık bu tür mûcizeler talep eden müşriklere böyle mûcizeler göstermeyen Allah, İsrâiloğulları'na niçin her fırsatta mûcizeler göstermiştir? Acaba bu ifadeler gerçekten bir mûcizeyi mi anlatmaktadır? Doğrusu biz, Kur'an'ın anlatım üslûbunu dikkate almadan, her ifadeyi mûcizevî bir anlama hamletmenin acelecilik olacağını düşünüyoruz. Kanaatimizce burada, Kudüs'ün düşmanlar tarafından yıkıldığı dönemde İsrâiloğulları'nı mânevî açıdan diriltecek bir lider olması için Hezekiel peygambere yaşatılan bir mânevî tecrübe söz konusudur. Bu, yukarıdan beri anlatılan, "Allah iman edenleri karanlıklardan aydınlığa çıkarır" gerçeğinin güzel bir örneğidir. *Doğrusunu Allah bilir.*

261 Taberî.

İsrâiloğulları nasıl yeniden güçlenir ki?" diye düşünen peygamberin yaşadığı ilâhî müşahededir.[262] Orada İsrâiloğulları'nın bu bitkin ve perişan hallerinden ümit kesen o peygambere Allah, yüzyıllık bir ölümün ardından ilâhî kudretin eseri olarak nasıl dirileceklerini, dirilişten önce geçen yüzyılın onlara bir gün kadar, hatta daha kısa geleceğini, kuruyup kemik haline gelmiş bedenlerin nasıl etle kaplanıp canlanacağını göstermişti. Yine bu müşahede halinde o peygambere (Hezekiel) İsrâiloğulları'na önder olmasını[263] ve onları Allah'ın izni ve yardımıyla yeniden toparlanacaklarına inandırmasını istedik. Kendisine yaşattığımız bu mânevî müşahede sonucunda artık Hezekiel'in Allah'ın İsrâiloğulları'na yardım edip onları tekrar ayağa kaldıracağı hususunda kuşkusu kalmamış oldu.

3. Cuz
2. Süre
Bakara 259

262 Kitâb-ı Mukaddes'in Hezekiel kitabının 37. babında, Hezekiel'in yaşadığı bu ilâhî müşahede hali uzunca resmedilmektedir. Oradaki anlatım şöyledir: "Rabbin eli üzerimdeydi, Ruhuyla beni dışarı çıkardı, kemiklerle dolu bir ovanın ortasına koydu. Beni onların arasında her yöne dolaştırdı. Ovada her yere yayılmış, tamamen kurumuş pek çok kemik vardı. Rab, 'İnsanoğlu, bu kemikler canlanabilir mi?' diye sordu. Ben, 'Sen bilirsin, yâ Rab Yahve!' diye cevap verdim. Bunun üzerine, 'Bu kemikler üzerine peygamberlik et!' dedi, 'Onlara de ki: 'Kuru kemikler, Rabb'in sözünü dinleyin! Rab Yahve bu kemiklere şöyle diyor: İçinize ruh koyacağım, canlanacaksınız. Size kaslar vereceğim, üzerinizde et oluşturacağım, sizi deriyle kaplayacağım. İçinize ruh koyacağım, canlanacaksınız. O zaman benim Rab olduğumu anlayacaksınız.' Böylece bana verilen buyruk uyarınca peygamberlik ettim. Ben peygamberlik ederken bir gürültü oldu, bir takırtı duyuldu. Kemikler birbirleriyle birleşiyordu. Baktım, işte üzerlerinde kaslar, etler oluşuyor, üstlerini deri kaplıyordu. Ama onlarda ruh yoktu. Sonra bana şöyle dedi: 'Rüzgâra peygamberlik et, insanoğlu, peygamberlik et ve de ki: 'Rab Yahve şöyle diyor: Ey rüzgâr, gel dört yandan es! Bu öldürülmüşlerin üzerine üfle ki canlansınlar!' Böylece bana verilen buyruk uyarınca peygamberlik ettim. Onların içine soluk girince canlanıp ayaklarının üzerinde durdular. Çok, çok büyük bir kalabalık oluşturuyorlardı. Sonra bana, **'İnsanoğlu, bu kemikler bütün İsrâil halkını simgeliyor' dedi, 'Onlar, 'Kemiklerimiz kurudu, umudumuz yok oldu, bittik' diyorlar. Bu yüzden peygamberlik et ve onlara de ki: 'Rab Yahve şöyle diyor: 'Ey halkım, mezarlarınızı açıp sizi oradan çıkaracak, İsrâil ülkesine geri getireceğim. Mezarlarınızı açıp sizi çıkardığım zaman benim Rab olduğumu anlayacaksın ey halkım. Ruhumu içinize koyacağım, canlanacaksınız. Sizi kendi ülkenize yerleştireceğim.** O zaman, bunu söyleyenin ve yapanın ben Rab olduğumu anlayacaksınız.' Böyle diyor Rab."

263 "Seni, insanlara bir âyet kılacağız" ifadesini, Tevrat'taki ifadeler doğrultusunda bu şekilde tefsir edebiliriz.

وَاِذْ قَالَ اِبْرٰهٖيمُ رَبِّ اَرِنٖى كَيْفَ تُحْيِ الْمَوْتٰى قَالَ اَوَلَمْ تُؤْمِنْ قَالَ بَلٰى وَلٰكِنْ لِيَطْمَئِنَّ قَلْبٖى قَالَ فَخُذْ اَرْبَعَةً
مِنَ الطَّيْرِ فَصُرْهُنَّ اِلَيْكَ ثُمَّ اجْعَلْ عَلٰى كُلِّ جَبَلٍ مِنْهُنَّ جُزْءًا ثُمَّ ادْعُهُنَّ يَأْتٖينَكَ سَعْيًا وَاعْلَمْ اَنَّ اللّٰهَ عَزٖيزٌ
حَكٖيمٌ ﴿٢٦٠﴾ مَثَلُ الَّذٖينَ يُنْفِقُونَ اَمْوَالَهُمْ فٖى سَبٖيلِ اللّٰهِ كَمَثَلِ حَبَّةٍ اَنْبَتَتْ سَبْعَ سَنَابِلَ فٖى كُلِّ سُنْبُلَةٍ مِائَةُ
حَبَّةٍ وَاللّٰهُ يُضَاعِفُ لِمَنْ يَشَاءُ وَاللّٰهُ وَاسِعٌ عَلٖيمٌ ﴿٢٦١﴾ اَلَّذٖينَ يُنْفِقُونَ اَمْوَالَهُمْ فٖى سَبٖيلِ اللّٰهِ ثُمَّ لَا يُتْبِعُونَ
مَا اَنْفَقُوا مَنًّا وَلَا اَذًى لَهُمْ اَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٢٦٢﴾ قَوْلٌ مَعْرُوفٌ وَمَغْفِرَةٌ
خَيْرٌ مِنْ صَدَقَةٍ يَتْبَعُهَا اَذًى وَاللّٰهُ غَنِىٌّ حَلٖيمٌ ﴿٢٦٣﴾

3. Cüz
2. Süre
Bakara 260-263

260. Vaktiyle elçimiz İbrâhim, kıyamet günü insanların Allah tarafından diriltilecek olmasına akıl erdiremeyen bazı kimselerin kendisine sordukları sorular karşısında daha mutmain bir şekilde cevap vermek için Allah'a dua etmiş, yeniden diriliş konusunda kendisini daha fazla bilgi sahibi kılmasını istemişti.[264] Allah da ona, "Yoksa sen de mi onların şüphelerine katılıyorsun?" diye sormuş, o ise, "Hayır! Ben sadece daha çok mutmain olmak istiyorum" demişti. Bunun üzerine Allah ona şöyle demişti; "Dört kuş al ve onları kendine alıştır,[265] sonra da onların her birini bir dağın zirvesine koy ve nihayet onları kendine çağır! Hepsinin süratle sana doğru geldiklerini göreceksin. Böylece Allah'ın her varlığın mutlak sahibi ve her şeyi yerli yerinde yapan kudret olduğunu anlayacaksın."

264 Burada Hz. İbrâhim'in, "Rabbim! Ölüleri nasıl diriltirsin? Göster bana!" demesi ile Hz. Mûsâ'nın, "Rabbim! Bana kendini göster de sana bakayım" (A'râf 7/143) demesi birbirine çok benzemektedir. Kanaatimizce her iki ifadede de peygamberler toplumlarının taleplerini dile getirmişlerdir. Nitekim İsrâiloğulları'nın Hz. Mûsâ'ya, "Bize Allah'ı göstermeden sana inanmayız" (Bakara 2/55) dediklerini biliyoruz.

265 Ebû Müslim, Zemahşerî.

PEYGAMBER'İN ÇAĞRISINA UYUP MALLARINDAN FEDAKÂRLIK EDEN MÜMİNLER

3. Cüz
2. Süre
Bakara 260-263

261. Ey Muhammed'in peygamberliğine iman edenler! Elçimiz sizi düşmanla savaş konusunda maddî yardıma çağırdığında ona icabet ediniz! Şunu biliniz ki bu konuda elçimize icabet edip mallarından harcama yapanlar, tıpkı atılan bir tohumun yedi başak türemesi ve her bir başakta yüz tane bulunması gibi, harcadıkları malın kat kat fazlası mükâfat alacaklardır. Allah elbette ki elçisine inanan ve yardım edenleri fazlasıyla mükâfatlandırır, çünkü O, müminlerin bu davranışlarını bilmektedir ve çok lutufkârdır.

262-263. Bu şekilde elçimizin çağrısına icabet edip mallarını bu uğurda harcayan ve bunu minnet konusu yapmayan, yaptığı yardımı başa kakmayan samimi müminler, Allah tarafından ödüllendirilecekler, hesap gününde hiçbir korku ve endişe yaşamayacaklardır. Yaptıkları yardımları sürekli başa kakan, bu konuda elçimizi rahatsız eden kimseler ise şunu iyi bilsinler ki Allah ve peygamber; onların yardımlarına muhtaç değildir. Peygambere iman eden ve bütün samimiyetleriyle gayret eden, ona ve müminlere karşı bu tür yakışıksız söz ve davranışlardan uzak duran müminler, Allah nezdinde, yaptığı yardımı başa kakan bu gibi kimselerden çok daha hayırlıdır. Bu tür şeyler yapanlar derhal pişman olmalı, bu davranışlardan vazgeçmelidirler. Bilmelidirler ki Allah tövbe edenlere karşı çok merhametli ve bağışlayıcıdır.

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا لَا تُبْطِلُوا صَدَقَاتِكُمْ بِالْمَنِّ وَالْاَذٰىۙ كَالَّذ۪ي يُنْفِقُ مَالَهُ رِئَٓاءَ النَّاسِ وَلَا يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ
وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِۜ فَمَثَلُهُ كَمَثَلِ صَفْوَانٍ عَلَيْهِ تُرَابٌ فَاَصَابَهُ وَابِلٌ فَتَرَكَهُ صَلْدًاۜ لَا يَقْدِرُونَ عَلٰى شَيْءٍ مِمَّا
كَسَبُواۜ وَاللّٰهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِر۪ينَ ﴿٢٦٤﴾ وَمَثَلُ الَّذ۪ينَ يُنْفِقُونَ اَمْوَالَهُمُ ابْتِغَٓاءَ مَرْضَاتِ اللّٰهِ وَتَثْب۪يتًا مِنْ
اَنْفُسِهِمْ كَمَثَلِ جَنَّةٍ بِرَبْوَةٍ اَصَابَهَا وَابِلٌ فَاٰتَتْ اُكُلَهَا ضِعْفَيْنِۚ فَاِنْ لَمْ يُصِبْهَا وَابِلٌ فَطَلٌّۜ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ
بَص۪يرٌ ﴿٢٦٥﴾ اَيَوَدُّ اَحَدُكُمْ اَنْ تَكُونَ لَهُ جَنَّةٌ مِنْ نَخ۪يلٍ وَاَعْنَابٍ تَجْر۪ي مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُۙ لَهُ ف۪يهَا مِنْ كُلِّ
الثَّمَرَاتِۙ وَاَصَابَهُ الْكِبَرُ وَلَهُ ذُرِّيَّةٌ ضُعَفَٓاءُۖ فَاَصَابَهَٓا اِعْصَارٌ ف۪يهِ نَارٌ فَاحْتَرَقَتْۜ كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمُ
الْاٰيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَتَفَكَّرُونَ ﴿٢٦٦﴾ يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُٓوا اَنْفِقُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا كَسَبْتُمْ وَمِمَّٓا اَخْرَجْنَا لَكُمْ مِنَ
الْاَرْضِۖ وَلَا تَيَمَّمُوا الْخَب۪يثَ مِنْهُ تُنْفِقُونَ وَلَسْتُمْ بِاٰخِذ۪يهِ اِلَّٓا اَنْ تُغْمِضُوا ف۪يهِۜ وَاعْلَمُٓوا اَنَّ اللّٰهَ غَنِيٌّ حَم۪يدٌ
﴿٢٦٧﴾ اَلشَّيْطَانُ يَعِدُكُمُ الْفَقْرَ وَيَأْمُرُكُمْ بِالْفَحْشَٓاءِۚ وَاللّٰهُ يَعِدُكُمْ مَغْفِرَةً مِنْهُ وَفَضْلًاۜ وَاللّٰهُ وَاسِعٌ عَل۪يمٌۚ ﴿٢٦٨﴾
يُؤْتِي الْحِكْمَةَ مَنْ يَشَٓاءُۚ وَمَنْ يُؤْتَ الْحِكْمَةَ فَقَدْ اُو۫تِيَ خَيْرًا كَث۪يرًاۜ وَمَا يَذَّكَّرُ اِلَّٓا اُو۬لُوا الْاَلْبَابِ ﴿٢٦٩﴾ وَمَٓا
اَنْفَقْتُمْ مِنْ نَفَقَةٍ اَوْ نَذَرْتُمْ مِنْ نَذْرٍ فَاِنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُهُۜ وَمَا لِلظَّالِم۪ينَ مِنْ اَنْصَارٍ ﴿٢٧٠﴾

3. Cüz
2. Sûre
Bakara 264-270

GÖSTERİŞ İÇİN YARDIM YAPAN MÜNAFIKLAR

264. Ey elçimize iman edenler! Peygamber kendilerini düşmanla savaş için maddî yardıma çağırdığında mallarını sırf gösteriş olsun diye sarfeden, bu sebeple de yaptıkları yardımdan hiçbir sevap kazanamayacak olan münafıklar gibi olmayınız, başa kakarak yaptığınız iyilikleri heba etmeyiniz! Onlar Allah'ın birliğine inanmaz, âhireti umursamazlar. Yaptıkları yardım, kaya üzerinde bulunan ve bir yağmurda akıp giden toz toprak kalıntısı gibidir, gerçek ve kalıcı değildir, kendilerine hiçbir sevap kazandırmayacaktır. Üstelik Allah o münafıkları gizli emellerine de eriştirmeyecektir.

265. Oysa elçimiz Muhammed'in çağrısına icabet edip sırf Allah rızası için ve bütün samimiyetleriyle yardımda bulunanların yaptıkları yardım, yüksek bir tepede bol yağmur alan ve her yağmur yağdıkça verimi artan, hafif bir çiselemede bile iyi ürün veren bir bahçe gibidir, sahiplerine kat kat mükâfat kazandıracaktır. Unutmayınız ki Allah kimin hangi niyetle hareket ettiğini bilmektedir.

266. Bu münafıkların ne kadar vahim durumda olduğunu şu örnekle size anlatacağız: İçinizden birinin, gençliğinde uzun yıllar çalışarak oluşturduğu ve içinde dereler akan, üzümünden hurmasına her çeşit meyvenin yetiştiği

muhteşem bir bahçesi olduğunu düşününüz. Şimdi böyle bir kişi, tam yaşlılık çağında bahçesinin keyfini çıkaracağı zaman, o bahçenin büyük bir âfete mâruz kalıp harap olmasını ister mi? Kendisi artık bahçeyi yeniden düzenleyemeyecek kadar yaşlanmış, çoluk çocuğu da henüz bu işleri yapamayacak kadar küçük ve güçsüzdür.[266] İşte gösteriş için yardım yapan o münafıkların davranışları, tam da bu kimsenin durumuna benzemektedir.[267] Çünkü yaptıkları yardımdan kazanacakları sevabı münafıklıkları yüzünden kaybetmekte, üstelik kendi yaptıklarını elleriyle kendileri yıkmaktadırlar.

İNFAKTA SAMİMİYET

3. Cuz
2. Süre
Bakara 264-270

267-269. Ey elçimize iman edenler! Peygamber sizleri mallarınızdan infak etmeye çağırdığında, ticaret veya tarım gelirlerinizin en gözde olan kısmından infak ediniz. Size verilecek olsa beğenmeyeceğiniz, dudak bükerek alacağınız değersiz malları özellikle ayırıp infak için kullanmayınız. Yapacağınız yardımlara Allah'ın ve peygamberin muhtaç olmadığını ama samimiyetle bu yardımları yaparsanız size en güzel şekilde ödül vereceğini unutmayınız. Sizi kandırmaya çalışan şeytana karşı dikkatli olunuz, unutmayınız ki o sizi fakirlikle korkutur ve elçimizin emirlerine uymamaya sevkeder. Buna karşılık Allah sizin peygambere uyarak ilâhî af ve mağfirete nâil olmanızı, samimi bir şekilde fedakârlık etmek suretiyle onun nezdinde değerinizin artmasını ister. Allah sınırsız lutuf sahibidir ve hepinizin yaptığından haberdardır, peygambere uyan samimi müminlere bu konularda isabetli karar verip doğru hareket etmeyi nasip eder. Böylece bu kimseler aslında paha biçilmez bir mânevî servet sahibi olmuş olurlar. Tabii ki işin bu yönünü münafıklar değil, ancak peygambere iman eden ve ilâhî emirlere hakkıyla uymaya çalışan aklıselim sahipleri kavrar.

270. Ey müminler! Peygamberin emri ve isteği doğrultusunda yaptığınız her harcama ve taahhüt ettiğiniz her şey Allah tarafından bilinmektedir ve gerekli şekilde ödüllendirilecektir. Buna karşılık peygamberin çağrısını dikkate almayan münafıkları hesap gününde ilâhî azaptan kurtarabilecek hiçbir güç yoktur.

[266] Bu âyetin çevirisinde cümle kurgusunu Türkçe mantığına uyarlamaya çalıştık.
[267] Taberi.

إِنْ تُبْدُوا الصَّدَقَاتِ فَنِعِمَّا هِيَ وَإِنْ تُخْفُوهَا وَتُؤْتُوهَا الْفُقَرَاءَ فَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ وَيُكَفِّرُ عَنْكُمْ مِنْ سَيِّئَاتِكُمْ وَاللَّهُ
بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿٢٧١﴾ لَيْسَ عَلَيْكَ هُدَاهُمْ وَلَكِنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ خَيْرٍ فَلِأَنْفُسِكُمْ
وَمَا تُنْفِقُونَ إِلَّا ابْتِغَاءَ وَجْهِ اللَّهِ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ خَيْرٍ يُوَفَّ إِلَيْكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تُظْلَمُونَ ﴿٢٧٢﴾ لِلْفُقَرَاءِ الَّذِينَ
أُحْصِرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ لَا يَسْتَطِيعُونَ ضَرْبًا فِي الْأَرْضِ يَحْسَبُهُمُ الْجَاهِلُ أَغْنِيَاءَ مِنَ التَّعَفُّفِ تَعْرِفُهُمْ
بِسِيمَاهُمْ لَا يَسْأَلُونَ النَّاسَ إِلْحَافًا وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ اللَّهَ بِهِ عَلِيمٌ ﴿٢٧٣﴾ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ
بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ سِرًّا وَعَلَانِيَةً فَلَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٢٧٤﴾

271. Şunu biliniz ki bu tür yardımları riyakârlıktan uzak, samimi bir şekilde açıktan açığa yapmanız gayet güzeldir ama muhtaç insanları tespit edip onlara gizliden gizliye yardım etmeniz, zekât ve sadaka vermeniz çok daha hayırlıdır. Eğer bu samimiyeti ortaya koyarsanız Allah da sizin günahlarınızı bağışlar. Çünkü O, hem yaptıklarınızı hem de niyetlerinizi gayet iyi bilmektedir.

272. Ey elçimiz Muhammed! Bazı müminlerin henüz müşrik olan akrabalarına maddî yardımda bulunmalarına engel olma! Bütün müşriklerin bir an önce tevhit inancına girmelerini çok istediğini biliyoruz ama onları bu inanca getirmek senin sorumluluğun değildir. Senin görevin sadece tebliğ etmektir. Dolayısıyla onlara maddî yardımda bulunmayarak kendilerini zor durumda bırakıp böylece İslâm'a girmelerini sağlama gibi bir şey düşünme![268] Müminler olarak sizler mallarınızı bu tür yardımlar için harcadığınızda aslında kendi iyiliğiniz için hareket etmiş olursunuz. Çünkü sizler bu yardımlarla Allah'ın rızasını kazanmak istemektesiniz. Dolayısıyla müşriklere de olsa,[269] yaptığınız her yardım, sizlere sevap ve mükâfat olarak dönecektir.[270] O halde yaptığınız yardımları sakın başa kakmayınız![271]

268 Taberî.

269 İbnü'l-Cevzî.

270 Zemahşerî şöyle bir ibare nakletmektedir: "Yardım ettiğin kimse dünyanın en kötü insanı da olsa sen yine sevabını alırsın!"

271 Taberî.

YARDIMI ÖNCELİKLE HAK EDENLER

273. Yaptığınız yardımları öncelikli olarak hak edenler, elçimiz Muhammed'e iman ettikleri için yurtlarından çıkarılan ve onunla birlikte düşmana karşı mücadele etmekten dolayı[272] ticaret yapmaya veya başka yollarla mal mülk edinmeye fırsat bulamamış olan[273] Medine'deki muhacir müslümanlardır. Bunlar fakir olmakla beraber öylesine şahsiyetli kimselerdir ki kimseye el açıp dilenmezler hatta tanımayan onları varlıklı zanneder. Fakat dikkatle bakınca, hallerinden ne kadar yoksul ve muhtaç olduklarını anlarsınız. İşte bu müminlere ne yardım yaparsanız Allah onu bilir ve sizleri o yardım karşılığında ödüllendirir.

274. Gece-gündüz, gizli-açık demeden, gereken her anda mallarını yoksullara yardım olarak vermekten geri durmayan, her ihtiyaç sahibinin yardımına koşan[274] samimi müminler bu davranışlarının ödülünü Allah katında alacaklar, hesap gününde herhangi bir korku ya da hüzün yaşamayacaklardır.

3. Cuz
2. Süre
Bakara 271-274

---

[272] Zemahşeri.
[273] Taberi.
[274] Zemahşeri.

اَلَّذِينَ يَأْكُلُونَ الرِّبٰوا لَا يَقُومُونَ اِلَّا كَمَا يَقُومُ الَّذٖي يَتَخَبَّطُهُ الشَّيْطَانُ مِنَ الْمَسِّ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ قَالُٓوا اِنَّمَا
الْبَيْعُ مِثْلُ الرِّبٰواۘ وَاَحَلَّ اللّٰهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبٰواۜ فَمَنْ جَٓاءَهُ مَوْعِظَةٌ مِنْ رَبِّهٖ فَانْتَهٰى فَلَهُ مَا سَلَفَۜ وَاَمْرُهُٓ اِلَى
اللّٰهِۜ وَمَنْ عَادَ فَاُو۬لٰٓئِكَ اَصْحَابُ النَّارِۚ هُمْ فٖيهَا خَالِدُونَ ﴿٢٧٥﴾ يَمْحَقُ اللّٰهُ الرِّبٰوا وَيُرْبِي الصَّدَقَاتِۜ وَاللّٰهُ لَا
يُحِبُّ كُلَّ كَفَّارٍ اَثٖيمٍ ﴿٢٧٦﴾ اِنَّ الَّذٖينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَاَقَامُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتَوُا الزَّكٰوةَ لَهُمْ اَجْرُهُمْ
عِنْدَ رَبِّهِمْۚ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٢٧٧﴾ يَٓا اَيُّهَا الَّذٖينَ اٰمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ وَذَرُوا مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبٰٓوا اِنْ
كُنْتُمْ مُؤْمِنٖينَ ﴿٢٧٨﴾ فَاِنْ لَمْ تَفْعَلُوا فَأْذَنُوا بِحَرْبٍ مِنَ اللّٰهِ وَرَسُولِهٖۚ وَاِنْ تُبْتُمْ فَلَكُمْ رُؤُ۫سُ اَمْوَالِكُمْۚ لَا تَظْلِمُونَ
وَلَا تُظْلَمُونَ ﴿٢٧٩﴾ وَاِنْ كَانَ ذُو عُسْرَةٍ فَنَظِرَةٌ اِلٰى مَيْسَرَةٍۜ وَاَنْ تَصَدَّقُوا خَيْرٌ لَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٢٨٠﴾
وَاتَّقُوا يَوْمًا تُرْجَعُونَ فٖيهِ اِلَى اللّٰهِ ثُمَّ تُوَفّٰى كُلُّ نَفْسٍ مَا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿٢٨١﴾

3. Cüz
2. Süre
Bakara 275-281

RİBÂ / TEFECİLİK[275]

275. Mallarını muhtaç insanlara yardım için fedakârca kullanmak yerine servetlerine servet katmak için tefecilik yapan, muhtaç kişilere verdikleri mal karşılığında ribâ / fahiş faiz alanlar mahşer gününde perişan bir halde diriltileceklerdir.[276] Çünkü onlar hem Allah'ın yasaklamış olduğu tefeciliği yapmış hem de pişkinlikle, "Ha alışveriş ha ribâ, ne fark var ki? İkisi de kazanç değil mi?" demişlerdir. Oysa Allah, alışverişi helâl kılmış, tefeciliği ise yasaklamıştır. Artık bu emirden haberdar olduktan sonra tefecilikten vazgeçenlerin geçmişte

---

275 Bu âyetlerde anlatılan "ribâ / tefecilik"; varlıklı insanın, muhtaç kişinin ihtiyaç durumunu fır-
sat bilerek ona borç vermesi ve hiçbir malî ve mâkul gerekçeye dayanmaksızın verdiğinden çok
daha fazlasını almasıdır. Kanaatimizce ribâ günümüz faiz sistemiyle birebir örtüşmemekte ise
de, "faiz" adı altında yapılan işlemlerin önemli bir kısmı bu kapsama girmektedir. Şunu da ifa-
de edelim ki, Kur'an'da tenkit edilen şey, zaruret nedeniyle bu tür işlemlere başvurmak duru-
munda kalan çaresiz insanların yaptığı değil, onların çaresizliklerini fırsat bilenlerin yaptığıdır.
Ayrıca önemli olan, söz konusu işlemin adının "faiz" olması değil, muhtaç insanların ihtiyaçlarını
fırsat bilip onlar üzerinden mâkul miktardan fazla haksız kazanç elde edilmesidir. Zira ribânın yasak-
lanmasının ardında, ihtiyaç sahiplerinin durumlarını istismar edip, onların bu hallerini kullanarak
insafsızca hareket eden tefecilerin durdurulması gibi bir maksat yer almaktadır. Dolayısıyla yapılan
işlemin başka ifadelerle sunulması bu işlemlerin doğrudan "faiz" adı ile yapılmasından farksız görün-
mektedir. Eğer bu konuda dinî hassasiyetler de istismar ediliyorsa durum daha da kötüdür. Kanaa-
timizce benzer şartlarda yapılan bu gibi işlemler içerisinde en uygun olanı, insanlara haksızlığın ve
zulmün yapılmadığı, müşterinin yararının âzami ölçüde gözetildiği işlemlerdir. *Doğrusunu Allah bilir.*

276 Âyette geçen "şeytan çarpmış gibi kalkacaklar" ifadesi perişanlık bildirir. Zemahşerî'nin ifade ettiği üzere "şeytan çarpması" gerçek olmamakla beraber bir deyim haline gelmiştir ve Kur'an da bu deyimi kullanmıştır. Benzer bir görüşü Râzî de Kaffâl'den nakleder.

yaptıkları affedilecektir.[277] Ama bundan sonra tefeciliği tıpkı alışveriş gibi helâl görmeye[278] devam edenler cehenneme girecekler ve sonsuza kadar orada kalacaklardır.

276. Allah tefecilikle kazanılan malı bereketsiz kılar,[279] buna karşılık zekât ve sadaka olarak yoksullara verilen yardımları mallarınızın bereketlenmesine vesile yapar. Allah tefeciliği helâl sayanları ve emirlerini ihlâl edenleri sevmez.[280]

277. Elçimiz Muhammed'e iman eden ve onun bildirdiği ilâhî emir ve yasaklara uyan, bu çerçevede tefecilik ve diğer haramlardan uzak duran,[281] tevhit inancına uygun bir şekilde dosdoğru namaz kılıp zekât veren müminler, Allah katında lâyık oldukları ödülü alacaklar, geçmişte yaptıkları hatalar sebebiyle hesap günü herhangi bir korku ya da hüzün yaşamayacaklardır.[282]

278-280. Ey elçimiz Muhammed'e iman edenler![283] İnancınızın gereği olarak ilâhî emir ve yasaklara uyunuz![284] Tefeciliği ve ondan elde ettiğiniz gelirleri terkediniz! Bu ilâhî emre uymadığınız, yani tefecilik yapmayı sürdürdüğünüz takdirde bunun düpedüz Allah'a ve peygambere düşmanlık etmek ve savaş açmak anlamına geleceğini biliniz! Bu uyarıyı dikkate alıp tövbe ederseniz, borç olarak verdiğiniz malın sadece size ait olan kısmını geri alınız.[285] Böylece ne başkasına haksızlık etmiş ne de haksızlığa uğramış olursunuz. Borçlu kişinin eli darda ise ona süre tanımalısınız. Hatta borcunu ödeyemeyecek kadar zor durumda olan kardeşlerinize bir iyilik yapıp alacağınızdan vazgeçmeniz, sizin için Allah katında o kadar hayırlıdır ki bunu bilseniz muhakkak bu yolu tercih edersiniz!

281. Hesaba çekilmek üzere Allah'ın huzuruna çıkarılacağınız günü unutmayınız ve o güne hazır olmak için dünya hayatında ilâhî emirlere uygun yaşayınız. Çünkü o gün herkes yaptığının karşılığını alacak, hiç kimsenin yaptığı yanına kâr kalmayacaktır.

277 Âyette geçen "وَأَمْرُهُ إِلَى اللّٰهِ" ifadesinin çevirisinde Muhammed Abduh'un yorumunu esas aldık. Ancak Râzî'nin izahları da önemlidir.
278 Râzî.
279 Zemahşerî.
280 Taberî.
281 Taberî.
282 Taberî.
283 Taberî.
284 Taberî.
285 Taberî.

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُٓوا اِذَا تَدَايَنْتُمْ بِدَيْنٍ اِلٰٓى اَجَلٍ مُسَمًّى فَاكْتُبُوهُۜ وَلْيَكْتُبْ بَيْنَكُمْ كَاتِبٌ بِالْعَدْلِۖ وَلَا يَأْبَ
كَاتِبٌ اَنْ يَكْتُبَ كَمَا عَلَّمَهُ اللّٰهُ فَلْيَكْتُبْۚ وَلْيُمْلِلِ الَّذ۪ي عَلَيْهِ الْحَقُّ وَلْيَتَّقِ اللّٰهَ رَبَّهُ وَلَا يَبْخَسْ مِنْهُ شَيْـٔاًۜ
فَاِنْ كَانَ الَّذ۪ي عَلَيْهِ الْحَقُّ سَف۪يهاً اَوْ ضَع۪يفاً اَوْ لَا يَسْتَط۪يعُ اَنْ يُمِلَّ هُوَ فَلْيُمْلِلْ وَلِيُّهُ بِالْعَدْلِۜ وَاسْتَشْهِدُوا
شَه۪يدَيْنِ مِنْ رِجَالِكُمْۚ فَاِنْ لَمْ يَكُونَا رَجُلَيْنِ فَرَجُلٌ وَامْرَاَتَانِ مِمَّنْ تَرْضَوْنَ مِنَ الشُّهَدَٓاءِ اَنْ تَضِلَّ اِحْدٰيهُمَا
فَتُذَكِّرَ اِحْدٰيهُمَا الْاُخْرٰىۜ وَلَا يَأْبَ الشُّهَدَٓاءُ اِذَا مَا دُعُواۜ وَلَا تَسْـَٔمُٓوا اَنْ تَكْتُبُوهُ صَغ۪يراً اَوْ كَب۪يراً اِلٰٓى
اَجَلِه۪ۜ ذٰلِكُمْ اَقْسَطُ عِنْدَ اللّٰهِ وَاَقْوَمُ لِلشَّهَادَةِ وَاَدْنٰٓى اَلَّا تَرْتَابُٓوا اِلَّٓا اَنْ تَكُونَ تِجَارَةً حَاضِرَةً تُد۪يرُونَهَا بَيْنَكُمْ
فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ اَلَّا تَكْتُبُوهَاۜ وَاَشْهِدُٓوا اِذَا تَبَايَعْتُمْۖ وَلَا يُضَٓارَّ كَاتِبٌ وَلَا شَه۪يدٌۜ وَاِنْ تَفْعَلُوا فَاِنَّهُ فُسُوقٌ
بِكُمْۜ وَاتَّقُوا اللّٰهَۜ وَيُعَلِّمُكُمُ اللّٰهُۜ وَاللّٰهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَل۪يمٌ

3. Cüz
2. Süre
Bakara 282

MALIN KORUNMASI / BORÇLARIN KAYDA GEÇİRİLMESİ

282. Ey elçimiz Muhammed'e iman edenler! Aranızda vadeli olarak borçlandığınız durumlarda, içinizden yazıyı bilen biri doğru bir şekilde bunu kayda geçirsin. Allah'ın kendisine lutfettiği bu hususiyeti yani yazmayı biliyor olmayı tarafgirlik yapmakta kullanmasın,[286] yazarken adaletli olsun, hiçbir şeyi çarpıtmasın.[287] Borçlu olan kişi, borcun yazılması esnasında Allah'tan korksun ve herhangi bir şeyi eksik bırakmadan borcunu tam olarak yazdırsın. Eğer borçlanan kişi yazmayı bilmiyorsa yahut yaşı küçükse veya başka bir sebeple kendisi bizzat yazdıramıyorsa[288] onun adına velisi bu işi üstlensin ve yazdırsın. Borcu kayda geçerken aranızdan iki kişi de şahitlik etsinler. Şahitlik etmek üzere iki erkek bulamadığınız durumlarda, güveneceğiniz bir erkek ve iki kadın da şahitlik edebilir. Böylece kadın şahitlerden biri yanılacak olursa diğeri onu uyaracak ve şahitlik eksiksiz yapılmış olacaktır.[289] Şahitler, üzerlerine

286 Taberî.

287 Âyette "Allah'ın kendisine öğrettiği gibi yazsın" diye bir ifade geçiyor. Mukâtil bunu, o dönemde yazma bilen kimselerin azlığı ile izah ediyor. Demek ki âyet, yazma bilmeyi o dönem için Allah'ın bir ihsanı olarak değerlendirmiştir. Taberî'nin yorumu da bu doğrultudadır.

288 Taberî.

289 Lafzan çevirisi yapılan bu âyetten bildiğimiz kadarıyla bütün müfessir ve fakihler; vadeli borçlanmalarda iki erkek veya bir erkekle birlikte iki kadının şahitliğinin gerekliliği hükmünü çıkarmışlardır. Kanaatimizce bu, birçok bakımdan tartışmaya açık bir yorumdur. Öncelikle şunu ifade edelim ki Kur'an'ın nüzûl döneminde, günümüzde olduğu gibi kadın ve erkeğin sosyal hayatta aynı mekânları paylaşmasının (ihtilât) mevzubahis olmadığı hatta menedildiği düşünüldüğünde,

düşen görevi yerine getirmekten kaçınmasınlar. Borcun az ya da çok olmasına bakmaksızın her türlü borçlanma durumunda; miktarına, taraflarına ve vadesine varıncaya kadar borçla ilgili her şeyi kayda geçirmekten üşenmeyiniz. Çünkü böylesi durumlarda her şeyi kayda geçirmeniz hem Allah katında en âdil yoldur, hem şahitlerin yükünü hafifletir,[290] hem de herhangi bir anlaşmazlık durumunda problemi çözer. Bu söylenilenler vadeli alışverişler için geçerlidir. Peşin alışverişlerde bu şekilde kayıt tutmaya gerek yoktur ama ihtiyat olarak her tür alışverişte[291] yine de şahit bulundurunuz. Bütün bu süreç içerisinde şahitlerin ya da işlemlerinizi kayıt altına alanların en ufak bir zarar görmesine sebep olmayınız.[292] Eğer bunu yaparsanız ilâhî emirlere karşı gelmiş, günaha girmiş olursunuz.[293] İlâhî emirlere itaatsizlikten sakınınız, unutmayınız ki Allah bütün yaptıklarınızı bilmektedir.

bir erkekle iki kadını bir araya getirerek birlikte şahitlik etmelerini sağlamak, mantıken mümkün gözükmemektedir.

İkinci olarak, bu âyeti iki kadının şahitliğinin, bir erkeğin şahitliğine denk kabul edildiği şeklinde tefsir edenler; bu hükmü temellendirmek üzere kadının duygusallığı, unutkanlığı ve ticarî hayattan uzak olması gibi gerekçelere başvurmaktadırlar. Oysa genel anlamda "kadın" cinsi hakkında böylesine kesin ve umumi yargılarda bulunmak temelsizdir. Hükmün gerekçelerinden sayılan unutkanlığın sadece kadınlara mahsusmuş gibi algılanması vâkıaya aykırıdır. Zira unutmak, kadın-erkek bütün insanların müşterek zaafıdır. Kaldı ki kadına isnat edilen bu zaaflar doğru ise bir kadın yerine iki kadının birlikte şahitliği de bu zaafı gidermemektedir.

Diğer taraftan bu ve benzeri bazı âyetlerden yola çıkan kimi çağdaş düşünürler, Kur'an'ın kadınları ticarî / sosyal hayata ortak kılmak istediğini söylemişlerdir. Bize göre bu yaklaşım da tutarlı değildir. Çünkü kadının ticarî hayattan uzak ve bu alanda yetersiz olduğu şeklindeki klasik mülâhazalar gibi, onun Kur'an tarafından ticarî hayata dahil edilmek istendiği şeklindeki çağdaş yorumlar da Kur'an'ın konusu olmayıp, müfessirin kendi çağına ait dönemsel ve konjonktürel yaklaşımlardır. Kur'an'da, kadının yeri ve önemiyle ilgili serdedilen bu savunmacı görüşler, karşıt düşüncelerin oluşmasına, kısır çekişmelerin ve âdeta restleşmelerin sürdürülmesine sebep olmaktadır. Bu sebeplerle biz, genel kabul gören görüşe katılamıyoruz ve âyetin başka bir izahının olması gerektiğine

(Devamı 149. sayfada)

290 Taberî'nin açıklamalarından anlaşıldığına göre bu ifade, şahitler arasında ihtilâf çıkması durumunda bir güvence olarak yazının önemine işaret etmektedir.

291 Taberî.

292 Bu ifade, "Kâtip ya da şahitler, taraflara zarar verecek davranışlardan sakınsınlar" anlamında da tercüme edilir. Zemahşerî, açıkça söylemese de bu görüşü tercih ettiğini ihsas etmektedir. Râzî, bu görüşün müfessirlerin çoğunluğu tarafından savunulduğunu belirtiyor. Ne var ki Taberî, bu anlamın yanlış olduğunu oldukça ikna edici bir şekilde ortaya koymaktadır.

293 Taberî.

3 Cüz
2 Süre
Bakara 283-285

وَإِنْ كُنْتُمْ عَلٰى سَفَرٍ وَلَمْ تَجِدُوا كَاتِبًا فَرِهَانٌ مَقْبُوضَةٌ فَإِنْ أَمِنَ بَعْضُكُمْ بَعْضًا فَلْيُؤَدِّ الَّذِي اؤْتُمِنَ أَمَانَتَهُ
وَلْيَتَّقِ اللّٰهَ رَبَّهُ وَلَا تَكْتُمُوا الشَّهَادَةَ وَمَنْ يَكْتُمْهَا فَإِنَّهُ اٰثِمٌ قَلْبُهُ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ ﴿٢٨٣﴾ لِلّٰهِ مَا فِي
السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَإِنْ تُبْدُوا مَا فِي أَنْفُسِكُمْ أَوْ تُخْفُوهُ يُحَاسِبْكُمْ بِهِ اللّٰهُ فَيَغْفِرُ لِمَنْ يَشَاءُ وَيُعَذِّبُ
مَنْ يَشَاءُ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٢٨٤﴾ اٰمَنَ الرَّسُولُ بِمَا أُنْزِلَ إِلَيْهِ مِنْ رَبِّهِ وَالْمُؤْمِنُونَ كُلٌّ اٰمَنَ بِاللّٰهِ وَمَلٰئِكَتِهِ
وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِنْ رُسُلِهِ وَقَالُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا غُفْرَانَكَ رَبَّنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ ﴿٢٨٥﴾

283-284. Eğer yolculuk sırasında birbirinizden borç alır ve kayda geçirecek kimse bulamazsanız, o takdirde alacağa karşılık bir başka malı rehin olarak kullanabilirsiniz. Eğer alacaklı borçluya güvenir ve herhangi bir rehin istemezse,[294] bu durumda borçlu olan kişi bu güvene lâyık bir şekilde borcunu ödemelidir. Borcu inkâr etmeye, miktarı azaltmaya ve benzeri şeylere tevessül etmemeli, bu hususta Allah'tan korkmalıdır.[295] Bu tür muamelelerde şahitlik edenler de kesinlikle hiçbir gerçeği gizlemesinler. Eğer gizlerlerse büyük günaha girmiş olurlar.[296] Allah bütün yaptıklarınızı bilmektedir ve davranışlarınızın gerektirdiği karşılığı verecektir. Nitekim Allah kâinattaki bütün varlıkların sahibidir, hiçbir şey O'ndan gizli kalmaz. Şahitlik ederken bildiğiniz hakikati dosdoğru söyleseniz de, gerçeği çarpıtıp hakikati gizleyerek yalancı şahitlik yapsanız da, hesap gününde bunu Allah'tan gizleyemez, dolayısıyla cezasından kurtulamazsınız. Biliniz ki Allah, hatasından pişmanlık duyup tövbe edenleri bağışlar, ısrarla aynı günahları işlemeye devam edenleri ise cezalandırır.[297] O'nun kudreti her şeyi kuşatır.

294 Taberî.

295 Taberî.

296 Son iki ifadeyi çevirirken, Türkçe cümle yapısı gereği, Arapça'sından oldukça uzaklaştık.

297 Zemahşerî.

IMAN ve ITAAT KONUSUNDA
Hz. PEYGAMBER'IN ASHABININ ISRÂILOĞULLARI'NDAN FARKI
(GERÇEK MÜMININ NITELIKLERI)

285. Doğrusu, elçimiz Muhammed ve ona iman edenler, vaktiyle Mûsâ'nın dilinden ilâhî emirleri dinledikleri halde onları umursamayan İsrâiloğulları gibi yapmamış, emirlere itaat etmiş, Allah tarafından kendilerine bildirilen her şeye; O'ndan başka kulluk edilmeye lâyık hiçbir varlığın bulunmadığına iman edip şirki reddetmişler, meleklere ve ilâhî kitaplara ve peygamberlere inanmışlardır. İsrâiloğulları'nın yaptığı gibi bazı peygamberlere inanıp diğerlerini reddetmemiş, bütün peygamberlere inanıp onlar arasında hiçbir ayırım yapmamışlardır.[298] İlâhî emirleri dinledikleri halde duymazdan gelen ve umursamayan İsrâiloğulları'nın aksine onlar, "Rabbimiz! Peygamberlerin tebliğ ettikleri vahye iman ettik[299] ve elbette itaat edeceğiz. Verdiğin bu kadar nimete karşılık sana asla nankörlük etmeyeceğiz, sadece sana kulluk ederek sâdır olacak günahlarımızın af ve mağfiretini diliyoruz. Sonunda varacağımız yer senin huzurundur" demişlerdir.

[298] Taberî.

[299] Fahreddin er-Râzî'nin beyan ettiği üzere buradaki "işittik" kelimesi "duymak" anlamında değil "kabul etmek" anlamındadır.

3. Cüz
2. Süre
Bakara 286

لَا يُكَلِّفُ اللّٰهُ نَفْسًا اِلَّا وُسْعَهَا لَهَا مَا كَسَبَتْ وَعَلَيْهَا مَا اكْتَسَبَتْ رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَٓا اِنْ نَسٖينَٓا اَوْ اَخْطَاْنَا
رَبَّنَا وَلَا تَحْمِلْ عَلَيْنَٓا اِصْرًا كَمَا حَمَلْتَهُ عَلَى الَّذٖينَ مِنْ قَبْلِنَا رَبَّنَا وَلَا تُحَمِّلْنَا مَا لَا طَاقَةَ لَنَا بِهٖ وَاعْفُ
عَنَّا وَاغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا اَنْتَ مَوْلٰينَا فَانْصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرٖينَ ٢٨٦

286. Allah, böylesine samimi bir şekilde iman eden kullarının hatalarını bağışlar,[300] onları güçlerini aşan şeylerle sorumlu tutmaz.[301] O halde Allah'ın lutfedip kolay kıldığı mükellefiyetlerinizi yerine getiriniz ve biliniz ki yaptığınız iyiliklerin yararı da kötülüklerin zararı da sizedir. Bunların Allah'a ne yararı, ne de zararı olur.[302] İşte bu hakikatin şuurunda olan müminler şöyle dua ederler: "Rabbimiz! Bir cahillik edip senin emrinden çıkar[303] ve günah işlersek bizi cezalandırma! İlâhî buyruklara muhalefet ederek işledikleri günahlar sebebiyle

300 bk. Râzî.

301 Râzî, "Allah kimseye gücünün üstünde bir şey yüklemez" ifadesini tefsir ederken, (Eş'arî mezhebinin gereği olarak) gerçekte Allah'ın insanlara güçlerinin üstünde şeyler yüklemiş olduğunu söyler ve bu yorumunu çeşitli şekillerde müdellel kılmaya çalışır. Kanaatimizce onun bu yorumları, her ne kadar büyük müfessir olma vasfına halel getirmese de, mezhep-meşrep reflekslerinin Kur'an yorumunda müfessirleri ne kadar öznelliğe düşürdüğünün ilginç bir örneğidir.

302 Birçok müfessir, "لَهَا مَا كَسَبَتْ وَعَلَيْهَا مَا اكْتَسَبَتْ" ifadesini, "Allah hiç kimseyi başkalarının yaptıklarından sorumlu tutmaz" şeklinde tefsir etmiştir. Ancak çevirimize referans teşkil eden Âlûsî'nin bu yorumu bizce daha isabetlidir.

303 Âyette geçen "nisyan" kelimesi "unutmak" değil "emirden çıkmak" anlamındadır. Mâtürîdî bu mânaya işaret etmiştir.

azabına mâruz kalan bizden önceki toplumların durumuna düşmekten bizi koru![304] Emir ve nehiylerine riayet edememekten doğan[305] günahlarımızı affet! Bizleri bağışla! Biz biliyor ve inanıyoruz ki buyruklarını ifaya muvaffak olup kurtuluşa ermek, ancak senin lutuf ve merhametinle mümkündür.[306] Bizlerden merhametini esirgeme! Ey Rabbimiz! Sen bizim yâr ve yardımcımızsın, senin birliğini inkâr eden ve senden başka varlıkları şefaatçi kabul edip tâzimde bulunmak suretiyle tevhide aykırı davranan müşriklere[307] karşı bize yardım et, zafer nasip eyle!"

304 Zemahşerî. Zemahşerî'ye göre aynı mânaya gelen, "رَبَّنَا وَلَا تَحْمِلْ عَلَيْنَا إِصْرًا كَمَا حَمَلْتَهُ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِنَا رَبَّنَا وَلَا تُحَمِّلْنَا مَا لَا طَاقَةَ لَنَا بِهِ" ifadesini, müfessirlerin ekseriyeti, "Geçmişteki toplumlara farz kıldığın zor ibadetleri / görevleri bize farz kılma, bizi dayanılması zor / gücümüzün yetmeyeceği şeylerden sorumlu tutma!" şeklinde anlamışlardır. Teolojik / kelâmî birçok probleme zemin teşkil eden bu görüşe ikna olmadığımız için, referanslarını zikrettiğimiz yorumu tercih ettik. *Doğrusunu Allah bilir.*

305 Bu yorum, İbn Zeyd'e aittir (bk. Taberî).

306 Bu yorum da İbn Zeyd'e aittir (bk. Taberî).

307 Taberî.

(145. sayafadaki 289 numaralı dipnotun devamı)

inanıyoruz. Dil bakımından değilse bile, en az onun kadar elzem olan mantıkî tutarlılık ve tarihî bağlam itibariyle bu âyetin anlam takdiri şöyle olabilir: "İki erkek veya iki kadın; bulunamadığı takdirde ise bir erkek veya bir kadın şahit tutulmalıdır." Ayrıca Nisâ sûresinin 3. âyetinde " مَثْنَى وَثُلَثَ وَرُبَاعَ " ifadesindeki vav harfinin "ev/ya da" anlamına geldiği gibi, buradaki " فَرَجُلٌ وَامْرَأَتَانِ " ifadesinde atıf harfi olan "vav"ın "ev / ya da" anlamına gelmesi de mümkündür. (bk. İbn Hişâm, *Muğni'l-lebîb*, thk. M. Muhyiddin Abdülhamid, II/412, Beyrut 1991). Bu kanaatimizi ifade ederken kendimize, "Asırlardır bu meseleyi herkes yanlış mı anladı?" sorusunu sormakla birlikte, yine de cârî görüşe ikna olamamaktayız. Burada âyetin üzerinde durduğu asıl konu, kadın-erkek eşitliği veya eşitsizliği değil "malın korunması" ve tarafların haksızlığa uğramamasıdır. Ne var ki "vesile" olan şahitlik meselesi, "gaye" olan malın korunmasının önüne geçirilmiştir. Şunu ifade edelim ki bugün, teknolojinin sunduğu imkânlarla -uluslar arası boyutta dahi- şahitsiz alışverişler yapılabilmektedir. Bununla beraber Kur'an'ın üzerinde durduğu; tarafların ticarî hayatta zarar görmemesi, dün olduğu gibi bugün için de amaç olma özelliğini korumaktadır. Bu temel amacı göz ardı ederek Kur'an'da kadının yeri ve önemiyle ilgili lehte veya aleyhte mülâhazalar serdedilmesi, kanaatimizce âyeti, hiç konuşmadığı bir alanda konuşturmak / konuşlandırmaktır. *Doğrusunu Allah bilir.*

3. Cüz
3. Sûre
Âl-i İmrân

ÜÇÜNCÜ SÛRE

ÂL-İ İMRÂN[1]

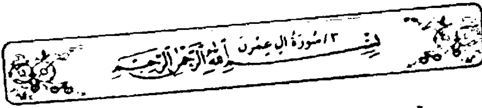
İçlerinden birçok peygamberin ve son olarak Hz. İsâ'nın zuhur ettiği aile!

Bakara ve Enfâl sûrelerinin ardından hicretin üçüncü yılında (625), Uhud Savaşı'ndan sonra nâzil olmaya başlamış ve nüzûlü altı yıl kadar sürmüştür. Bakara'nın devamı niteliğinde olduğu için, "Zehrâveyn" adıyla iki sûrenin birlikte anıldığı belirtilmektedir. Bu iki sûrede Medine yahudileri ve Necran hıristiyanları Hz. Muhammed'in risâletini kabul etmeye çağrılmakta, ancak Bakara'da yahudiler, Âl-i İmrân'da ise hıristiyanlar üzerinde yoğunlaşılmaktadır.[2] Necrân hıristiyanlarının ulûhiyyet atfettikleri Hz. İsâ'nın tıpkı Hz. Âdem ve diğer peygamberler gibi bir beşer olduğu vurgusu, sûrenin ana konularından birini, aynı zamanda nüzûl sebebini teşkil etmektedir. Hz. Meryem'in, Hz. Zekeriyyâ'nın himayesinde, Beytülmakdis'te yetişmesine, iffet ve ihlâsına da dikkat çekilen sûrenin bir diğer ana konusunu da Uhud Savaşı teşkil etmektedir. Sûrede Kâbe'nin tevhidin ilk mâbedi, hac ve kıble mahalli olduğu beyan edildikten sonra; bir toplumun ancak kötülüğü engelleyip iyiliği teşvik etmekle güçlü ve huzurlu olabileceği, bu değerler sayesinde İsrâiloğulları'nın geçmişte faziletli ve güçlü bir toplum olduğu, bu değerlere aykırı hareket ettiklerinde ise bu şerefli konumu kaybettikleri, bu değerlere öncülük etme şeref ve mesuliyetinin tarihte birçok peygambere, şimdi de Hz. Muhammed'e tevdi edildiği anlatılmaktadır.

İki yüz âyetten oluşan sûreyi muhtevasına göre aşağıdaki gibi tasnif etmek mümkündür.

1 İmrân, Hz. Meryem'in babası yani Hz. İsâ'nın dedesidir (bk. Zemahşerî, Râzî).

2 Kur'an'ın nüzûl dönemindeki yahudi ve hıristiyanları iki açıdan eleştirdiğini söylemek mümkündür. Bunlardan biri itikadî ve amelî bakımdan tevhide aykırı halleri; diğeri de Hz. Muhammed'in

الٓمٓ ﴿١﴾ اللّٰهُ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَۙ الْحَيُّ الْقَيُّومُۜ ﴿٢﴾

ULÛHİYYET
YEGÂNE YARATICI ve ÖLÜMSÜZ KUDRET OLAN ALLAH'A MAHSUSTUR

1. Elif lâm mîm![3]

2. Îsâ'nın, Allah'ın oğlu ve ulûhiyyetin ortağı olduğunu iddia eden Necran hıristiyanları bilsinler ki[4] kulluk edilmeye lâyık yegâne mâbut; bütün varlığı yaratan, canlıların rızıklarını veren, ömürlerini takdir eden, hiçbir değişime mâruz kalmayan Allah'tır. Ulûhiyyet atfettiğiniz Îsâ da dahil olmak üzere, bu özelliklere sahip başka varlık yoktur. Ölümlü varlıklar ilâh olabilir mi?[5]

peygamberliğine ve O'na tâbi olan müminlere karşı düşmanca tutumlarıdır. Anladığımız kadarıyla Kur'an, meseleye daha çok bu açıdan yaklaşmaktadır. Nitekim bu sûrenin 10-17. âyetleri, Medine yahudilerinin kendileriyle yapılan anlaşmayı bozarak müslümanların düşmanı olan Mekke müşriklerine yardım etmeleri üzerine ortaya çıkan güvenlik sorunuyla ilgilidir. Müslümanlar hicretten hemen sonra Medine'deki yahudi muhalefetiyle, Uhud Savaşı'ndan sonra da civardaki hıristiyan muhalefetiyle karşılaşmışlardır (bk. *Tefsîrü'l-menâr*).

3 Hurûf-ı mukattaa olarak adlandırılan bu harflerle ilgili olarak Bakara sûresinin 1. âyetindeki dipnota bakınız.

4 bk. Taberî.

5 Taberî, Râzî.

3. Cüz
3. Sûre
Âl-i İmrân

ÜÇÜNCÜ SÛRE

ÂL-İ İMRÂN[1]

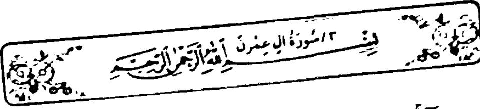
İçlerinden birçok peygamberin ve son olarak Hz. İsâ'nın zuhur ettiği aile!

Bakara ve Enfâl sûrelerinin ardından hicretin üçüncü yılında (625), Uhud Savaşı'ndan sonra nâzil olmaya başlamış ve nüzûlü altı yıl kadar sürmüştür. Bakara'nın devamı niteliğinde olduğu için, "Zehrâveyn" adıyla iki sûrenin birlikte anıldığı belirtilmektedir. Bu iki sûrede Medine yahudileri ve Necran hıristiyanları Hz. Muhammed'in risâletini kabul etmeye çağrılmakta, ancak Bakara'da yahudiler, Âl-i İmrân'da ise hıristiyanlar üzerinde yoğunlaşılmaktadır.[2] Necrân hıristiyanlarının ulûhiyyet atfettikleri Hz. İsâ'nın tıpkı Hz. Âdem ve diğer peygamberler gibi bir beşer olduğu vurgusu, sûrenin ana konularından birini, aynı zamanda nüzûl sebebini teşkil etmektedir. Hz. Meryem'in, Hz. Zekeriyyâ'nın himayesinde, Beytülmakdis'te yetişmesine, iffet ve ihlâsına da dikkat çekilen sûrenin bir diğer ana konusunu da Uhud Savaşı teşkil etmektedir. Sûrede Kâbe'nin tevhidin ilk mâbedi, hac ve kıble mahalli olduğu beyan edildikten sonra; bir toplumun ancak kötülüğü engelleyip iyiliği teşvik etmekle güçlü ve huzurlu olabileceği, bu değerler sayesinde İsrâiloğulları'nın geçmişte faziletli ve güçlü bir toplum olduğu, bu değerlere aykırı hareket ettiklerinde ise bu şerefli konumu kaybettikleri, bu değerlere öncülük etme şeref ve mesuliyetinin tarihte birçok peygambere, şimdi de Hz. Muhammed'e tevdi edildiği anlatılmaktadır.

İki yüz âyetten oluşan sûreyi muhtevasına göre aşağıdaki gibi tasnif etmek mümkündür.

1 İmrân, Hz. Meryem'in babası yani Hz. İsâ'nın dedesidir (bk. Zemahşerî, Râzî).

2 Kur'an'ın nüzûl dönemindeki yahudi ve hıristiyanları iki açıdan eleştirdiğini söylemek mümkündür. Bunlardan biri itikadî ve amelî bakımdan tevhide aykırı halleri; diğeri de Hz. Muhammed'in

الٓمٓ ۝١ اَللّٰهُ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَۙ الْحَيُّ الْقَيُّومُۜ ۝٢

ULÛHİYYET
YEGÂNE YARATICI ve ÖLÜMSÜZ KUDRET OLAN ALLAH'A MAHSUSTUR

1. Elif lâm mîm![3]

2. Îsâ'nın, Allah'ın oğlu ve ulûhiyyetin ortağı olduğunu iddia eden Necran hıristiyanları bilsinler ki[4] kulluk edilmeye lâyık yegâne mâbut; bütün varlığı yaratan, canlıların rızıklarını veren, ömürlerini takdir eden, hiçbir değişime mâruz kalmayan Allah'tır. Ulûhiyyet atfettiğiniz Îsâ da dahil olmak üzere, bu özelliklere sahip başka varlık yoktur. Ölümlü varlıklar ilâh olabilir mi?[5]

---

peygamberliğine ve O'na tâbi olan müminlere karşı düşmanca tutumlarıdır. Anladığımız kadarıyla Kur'an, meseleye daha çok bu açıdan yaklaşmaktadır. Nitekim bu sûrenin 10-17. âyetleri, Medine yahudilerinin kendileriyle yapılan anlaşmayı bozarak müslümanların düşmanı olan Mekke müşriklerine yardım etmeleri üzerine ortaya çıkan güvenlik sorunuyla ilgilidir. Müslümanlar hicretten hemen sonra Medine'deki yahudi muhalefetiyle, Uhud Savaşı'ndan sonra da civardaki hıristiyan muhalefetiyle karşılaşmışlardır (bk. *Tefsîrü'l-menâr*).

[3] Hurûf-ı mukattaa olarak adlandırılan bu harflerle ilgili olarak Bakara sûresinin 1. âyetindeki dipnota bakınız.

[4] bk. Taberî.

[5] Taberî, Râzî.

نَزَّلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ وَاَنْزَلَ التَّوْرٰيةَ وَالْاِنْجِيلَ ﴿٣﴾ مِنْ قَبْلُ هُدًى لِلنَّاسِ
وَاَنْزَلَ الْفُرْقَانَ اِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِاٰيَاتِ اللّٰهِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ وَاللّٰهُ عَزِيزٌ ذُو انْتِقَامٍ ﴿٤﴾ اِنَّ اللّٰهَ لَا يَخْفٰى
عَلَيْهِ شَيْءٌ فِي الْاَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ ﴿٥﴾ هُوَ الَّذِي يُصَوِّرُكُمْ فِي الْاَرْحَامِ كَيْفَ يَشَاءُ لَا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ
الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٦﴾

TEVRAT, İNCİL ve KUR'AN,
TEVHİDİ ANLATAN İLÂHÎ VAHİYLERDİR

3-4. Ey Muhammed! Senin nübüvvetini ve Kur'an'ın ilâhî vahiy olduğunu inkâr eden Medine yahudileri ve Necran hıristiyanları bilsinler ki sana Kur'an'ı, Mûsâ'ya Tevrat'ı, Îsâ'ya İncil'i vahyeden; hepinizin ve her şeyin rabbi olan Allah'tır. Bu Kur'an, onların tevhit inancına muhalefet ettikleri hususlarda hakikati[6] açıklamak[7] üzere inzâl edilmiş ve kendinden önceki bütün kitapları ve peygamberleri tasdik etmektedir. Çünkü bu kitapların hepsi Allah katından olup, aynı mesajı[8] iletirler. Allah, Kur'an'la bütün kitapların ana konusu olan tevhide aykırı olarak Îsâ'nın, Allah'ın oğlu olduğu iddialarına karşı seni birçok delil ile teçhiz ederek bu bâtıl inancı yıkıp tevhidi hâkim kılmanı[9] sağlayacaktır.

---

6 Taberî (Bu âyetteki "Hak" kelimesini; insanların, yalnız Allah'a kulluk etmeleri, birbirlerinin haklarına riayet etmeleri, birbirlerine adaletle davranmaları şeklinde açıklayan müfessirler de vardır [bk. Râzî]).

7 Taberî, buradaki "هُدًى" kelimesini, "بيان" (açıklamak) şeklinde tefsir etmiştir.

8 Taberî.

9 Zemahşerî, âyette geçen " الفُرْقَان " kelimesini, hak ile bâtılı ayırt ettikleri için bütün semavî kitaplar olarak açıklar. Mukâtil, " الفُرْقَان " kelimesini Kur'an diye tefsir ederken, Taberî, kitap kelimesinin zaten Kur'an'ı ifade ettiğine dikkat çekerek " الفُرْقَان " ile tekrar Kur'an'ın kastedilmesinin bir anlamı olmadığını, burada, Hz. Îsâ'nın ilâh olduğunu söyleyenlere karşı Allah'ın çeşitli delillerle, elçisi Muhammed'e yardım ederek, onu galip kıldığını söylemektedir. Muhammed Abduh ise " الفُرْقَان " kelimesini, hak ile bâtılı ayırt edici meleke anlamında akıl olarak yorumlar.

Allah, tevhide dair bunca delili[10] inkâr ederek İsâ'ya ulûhiyyet atfetmekte ısrar edenlere[11] müstehak oldukları cezayı verecek, kendilerini bu azaptan hiç kimse kurtaramayacaktır.[12]

3. Cüz
3. Sûre
Âl-i İmrân 3-6

BÜTÜN İNSANLAR GİBİ ANA RAHMİNDE YARATILAN İSÂ, İLÂH OLAMAZ

5. Ey elçimiz Muhammed! Yerde ve gökteki her şeyden haberdar olan Allah, Meryem oğlu İsâ'yı ilâh edinen ve bu hususta seninle tartışan Necran hıristiyanlarının bu tavırlarını elbette bilmekte olup,[13] müstehak oldukları cezayı verecektir.

6. Sizi, ana karnında büyüten ve her birinizi farklı şekil[14] ve özelliklerde yaratan Allah'tır. Ulûhiyyet atfettiğiniz Meryem oğlu İsâ da O'nun yarattığı bir beşer değil midir?[15] Öyleyse, nasıl ilâh olabilir? Nihaî ilim ve kudret sahibi yalnızca Allah'tır. O'na ortak koşanların ilâh telakki ettikleri şeyler, âhirette onları azaptan kurtaramayacaktır.

10 Ahmed Mekkî (el-Muin).
11 Taberî.
12 Taberî.
13 Taberî.
14 Zemahşerî.
15 Taberî, Mukâtil, Zemahşerî.

3. Cüz
3. Sûre
Âl-i İmrân 7

هُوَ الَّذ۪ٓى اَنْزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ مِنْهُ اٰيَاتٌ مُحْكَمَاتٌ هُنَّ اُمُّ الْكِتَابِ وَاُخَرُ مُتَشَابِهَاتٌۜ فَاَمَّا الَّذ۪ينَ ف۪ى
قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ ابْتِغَٓاءَ الْفِتْنَةِ وَابْتِغَٓاءَ تَأْو۪يلِه۪ۚ وَمَا يَعْلَمُ تَأْو۪يلَهُٓ اِلَّا اللّٰهُۢ وَالرَّاسِخُونَ فِى
الْعِلْمِ يَقُولُونَ اٰمَنَّا بِه۪ۙ كُلٌّ مِنْ عِنْدِ رَبِّنَاۚ وَمَا يَذَّكَّرُ اِلَّٓا اُو۬لُوا الْاَلْبَابِ ﴿٧﴾

7. Ey elçimiz Muhammed! Kullarına nimet olarak kitaplar lutfeden Allah, sana Kur'an'ı vahyetmiştir. Ne var ki Necran hıristiyanları Kur'an'ın ve bütün kitapların esası olan tevhide[16] dair apaçık delilleri[17] (muhkemât) bırakıp, Kur'an'ın Îsâ'yı tebcil eden mesajlarını çarpıtarak onun Allah'ın oğlu ve ulûhiyyetin ortağı olduğunu iddia etmekte, "Îsâ, Allah'ın kelimesi ve O'nun ruhu değil midir?" diyerek bu mânadaki Kur'an ifadelerini (müteşâbihat)[18] çar-

16 Muhammed Abduh, "أُمُّ الْكِتَابِ" ifadesini, Kur'an'ın esası olan "tevhit" olarak tefsir etmiştir (bk. *Tefsîrü'l-menâr*).

17 "Âyât" kelimesinin tekili olan "âyet"ten maksat, yaygın olarak bilinen şekliyle, Kur'an kelimeleri, cümleleri anlamında kullanılan terim anlamındaki âyet değildir. Aslında Kur'an'ın hiçbir yerinde âyet kelimesi, bu mânada kullanılmaz. Kur'an'da bu kelime, Allah'ın birliğine, kudret ve hikmetine delâlet eden kevnî deliller demektir. Nitekim Taberî, burada olduğu gibi başka birçok yerde âyet kelimesini, "burhan, hüccet ve delil" gibi mânalarla açıklamaktadır. Buna göre "âyet", "tefekkür eden/düşünen, insanı tevhit inancına sevkeden sözler, mesajlar" olarak anlaşılmalıdır. Meselâ "يَتْلُو عَلَيْكُمْ آيَاتِنَا" (Elçimiz size âyetlerimizi okur / tilâvet eder) (Bakara 2/151) ifadesindeki âyetlerin tilâvet edilmesinden maksat, kevnî delilleri (âyetleri) açıklayan, ona yönelten, ibret alınmasını ve istifade edilmesini amaçlayan beyanlardır (bk.*Tefsîrü'l-menâr*). *Doğrusunu Allah bilir.*

18 Bu âyette geçen "muhkem ve müteşâbih" kelimeleri tefsir usulünün en çok tartışılan ve bir sonuca varılamayan meselelerinden biridir. Yaygın kanaate göre muhkem, mânası açık ve anlaşılır âyetler; "müteşâbih" ise anlamı kapalı, birden çok anlam ifade eden dolayısıyla ne dediği net olarak anlaşılmayan âyetlerdir. Taberî bu konuda genişçe bilgi verdikten sonra kendi görüşü olarak, muhkemin, âlimler tarafından tefsir edilebilen, anlaşılan ifadeler olduğunu, müteşâbihin ise kıyametin zamanı, ecel ve benzeri hususlar olup sadece Allah tarafından bilineceğini ifade eder. Nitekim Mâtürîdî'nin yer verdiği bir görüşe göre de, muhkem akılla bilinebilen hususlar, müteşâbih ise ancak vahiyle bilinebilecek hususlardır. (المحكم : ما فى العقل بيانه،والمتشابه: ما لا يدرك فى العقل، وإنّما يعرف بمعونة السمع) Yine Taberî'ye göre sûrelerin başındaki mukattaa harfleri de, harflerden hesap yoluyla geleceğe dair bilgi elde etme yöntemiyle Hz. Peygamber'in davasına ve ümmetine ömür biçmeye çalışan Medine yahudilerine reddiye olarak nâzil olmuştur. Taberî'ye göre, Kur'an'da bunun dışında müteşâbih yoktur. İnsanlara, anlamaları ve ondan istifade etmeleri için yol gösterici olarak Kur'an'ı göndermiş olan yüce Allah'ın, onların ihtiyacı olmayan veya anlamayacakları ifadelerle hitap etmesi câiz değildir. Allah insanlara lâzım olan şeyleri Kur'an'da bildirmiş, bunun dışındaki bilgileri açıklamamıştır. İbn Teymiyye de gayba ait bilgileri, cennet ve cehenneme ait özellikleri, sıfatullah ve benzeri hususları bilmenin Allah'a özgü olduğunu ve bunları kimsenin bilemeyeceğini ifade ettikten sonra, Kur'an'da bunların dışında mânası anlaşılmayan bir kelime / âyet olmadığını (*Fetâvâ,*

pıtmakta[19] hakikatini ancak Allah'ın bileceği[20] bu tür gayba dair meseleleri dillerine dolayarak müminler arasında fitne ve fesat çıkarıp onları dinlerinden döndürmek için çaba sarfetmektedirler. Bu bâtıl inançlarını reddettiğin için seninle tartışmakta, Kur'an'ın ilâhî vahiy, senin de peygamber olduğunu kabul etmemektedirler.[21] Hiç şüphesiz Allah, engin bilgisiyle böylelerini bilmekte olup, müstehak oldukları cezayı verecektir.

Buna karşılık Kur'an'ın ilâhî vahiy olduğunu tasdik eden müminler[22] bu gibi gaybî mevzuları sadece Allah'ın bileceğini idrak ederek, "Biz Kur'an'ın tamamının Allah katından peygamberine vahyedildiğine ve içerisinde Îsâ'nın ulûhiyyetine delâlet edecek şekilde tevhide aykırı hiçbir şey bulunmadığına[23] inanırız" diyerek şöyle dua ederler:

XIII, 280), muhkem ve müteşâbih konusunun suistimal edildiğini, birtakım grupların önderlerinin kendi görüşlerine uymayan, âyetleri müteşâbih sayıp bunların anlamını kendilerinden başka kimsenin bilemeyeceğini söyleyerek insanları saptırdıklarını ve dini parçaladıklarını ifade eder (*Fetâvâ*, XIII, 142-143). Râzî de meselenin bu boyutundan bahsederek yakınır. Neticede bu âyetten hareketle ele alınan muhkem-müteşâbih meselesi, genel olarak bilinenin aksine ilmî değil, itikadî bir konudur. Zira nüzûl çağında Kur'an'ın herhangi bir ifadesinin yanlış anlaşılması, sonraki dönemlerin terimlerinde ifade edildiği üzere müphem, müşkil ya da müteşâbih olması söz konusu değildir. O dönemde bütün mesele "iman / inkâr" meselesidir ve hem Hz. Peygamber'e inananlar hem de

(Devamı 157. sayfada)

19 bk. Mâverdî.

20 Buradaki te'vil kelimesini Taberî böyle tefsir etmiştir. Dikkatlice incelendiğinde, "te'vil" kelimesi; Kur'an'da gelecekle ilgili bir durum için kullanılmakta olup (meselâ bk. Nisâ 4/94; A'râf 7/52 ve tefsiri sadedinde olduğumuz bu âyet) müfessirlerin sonradan oluşturduğu ve "tefsir" anlamında kullandıkları ıstılahî mânayı ifade etmez.

21 Çevirisinden ve yorumundan istifade ettiğimiz Taberî, bir başka görüşe daha yer vererek âyette, harflerden hesap yoluyla Muhammed ümmetinin sonunun ne zaman geleceğini tespite çalışan Medine yahudilerinin kastedilerek, gaybın, Allah'ın bilgisi dahilinde olduğunun ihtar edildiğini belirtmektedir. Ancak Taberî'nin, metinde yansıttığımız görüşünün daha isabetli olduğu kanaatindeyiz. *Doğrusunu Allah bilir.*

22 " وَالرَّاسِخُونَ فِى الْعِلْمِ " ifadesinden maksat âlimler değil müminlerdir (bk. Taberî). Nitekim bunların kim olduğunu soran Ebü'd-Derdâ'ya cevaben Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: " من بَرّت يمينهُ ، وصَدق لسانه واستقام به قلبه ، وعفّ بطنه ، فذلك الراسخُ فى العلم " (Yeminini / sözünü tutan, dili doğruluktan ayrılmayan, kalbi doğrulukla istikamet bulan, iffet ve namusunu muhafaza eden kimse ilimde rüsûh sahibidir) (bk. Taberî).

23 Zemahşerî ve Râzî " كُلٌّ مِنْ عِنْدِ رَبِّنَا " ifadesinin tefsirinde, Kur'an'ın içinde herhangi bir çelişki olmadığının da vurgulandığını ifade etmişlerdir. Dikkat edileceği üzere bu bağlamda "çelişki" ifadesinden maksat, Necran hıristiyanlarının "بِكَلِمَةٍ مِنْهُ" ve "وَكَلِمَتُهُ أَلْقَاهَا إِلَى مَرْيَمَ وَرُوحٌ مِنْهُ" gibi âyetleri çarpıtarak yorumlamaları olmalıdır.

رَبَّنَا لَا تُزِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ اِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً اِنَّكَ اَنْتَ الْوَهَّابُ ﴿٨﴾ رَبَّنَا اِنَّكَ جَامِعُ النَّاسِ
لِيَوْمٍ لَا رَيْبَ فِيهِ اِنَّ اللّٰهَ لَا يُخْلِفُ الْمِيعَادَ ﴿٩﴾ اِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَنْ تُغْنِيَ عَنْهُمْ اَمْوَالُهُمْ وَلَا اَوْلَادُهُمْ مِنَ
اللّٰهِ شَيْـًٔا وَاُولٰٓئِكَ هُمْ وَقُودُ النَّارِ ﴿١٠﴾ كَدَأْبِ اٰلِ فِرْعَوْنَ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا فَاَخَذَهُمُ اللّٰهُ
بِذُنُوبِهِمْ وَاللّٰهُ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿١١﴾ قُلْ لِلَّذِينَ كَفَرُوا سَتُغْلَبُونَ وَتُحْشَرُونَ اِلٰى جَهَنَّمَ وَبِئْسَ الْمِهَادُ ﴿١٢﴾
قَدْ كَانَ لَكُمْ اٰيَةٌ فِي فِئَتَيْنِ الْتَقَتَا فِئَةٌ تُقَاتِلُ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ وَاُخْرٰى كَافِرَةٌ يَرَوْنَهُمْ مِثْلَيْهِمْ رَأْيَ الْعَيْنِ وَاللّٰهُ
يُؤَيِّدُ بِنَصْرِهِ مَنْ يَشَاءُ اِنَّ فِي ذٰلِكَ لَعِبْرَةً لِاُولِي الْاَبْصَارِ ﴿١٣﴾

3. Cüz
3. Sûre
Âl-i İmrân 8-13

8-9. "Yüce rabbimiz! Bizi tevhit dininde sebat etme hususunda muvaffak kıl![24] Kur'an'ın apaçık tevhit mesajını göz ardı eden, gayba dair meseleleri dillerine dolayıp insanları tevhitten saptırmaya çalışanlardan eyleme! Tevhide sadakatle bağlı kalma hususunda bizden lutfunu ve merhametini esirgeme! Zira bizi, buna muvaffak kılacak olan yalnızca senin rahmetindir. Haklarında hüküm vermek üzere herkesi huzurunda toplayacağın mahşer gününde, tevhide iman edip elçine tâbi olanların günahlarını bağışlayacağına dair vaadine bizi de mazhar kıl! Bizi bu lutfa lâyık kılacak ameller işlemeye muvaffak eyle![25] Biliyor ve inanıyoruz ki sen vaadinden dönmezsin!"[26]

ELÇİMİZİ ENGELLEYEBİLECEKLERİNİ SANAN MEDİNE YAHUDİLERİ, FİRAVUN'UN ÂKIBETİNİ HATIRLASIN!

10-12. Elçimiz ve müminler aleyhine müşriklerle ittifak yaparak fitne peşinde koşan[27] ve "Biz, Bedir'de yendiğiniz müşriklere benzemeyiz.[28] Bizimle savaşırsanız, malî imkânlarımız, sayı üstünlüğümüz ve harp maharetimiz sayesinde sonuç sizin için vahim olur!" şeklinde tehditler savuran Medine yahudileri[29] bilsinler ki, malları ve evlâtları onları dünyada yenilgiden, âhirette de

24 Taberî'nin bu âyetin tefsirinde "dua" ile ilgili olarak naklettiği şu bilgiyi önemli görüyoruz: "Allah'ın kullarına zulmetmeyeceği ilkesini göz ardı ederek O'na zulüm isnat edercesine dua etmek câiz değildir."

25 Zemahşerî.

26 Râzî, "Allah vaadinden dönmez" ifadesinin kullara değil, Allah'a ait bir kelâm olduğunu ve kulların Allah'a olan inanç ve güvenlerini teyit ve tasdik amacıyla zikredildiğini ifade eder. O takdirde anlam şöyle olmaktadır: "Ey kullarım! Hiç endişeniz olmasın, Allah asla vaadinden dönmez."

27 Taberî, Zemahşerî.

28 Taberî.

29 Taberî; Zemahşerî.

cehennem yakıtı olmaktan kurtaramayacaktır. Sonları tıpkı Mûsâ'yı yalanlayan ve ona eziyet eden Firavun hânedanı ve daha önceki benzerleri gibi olacaktır ki onları zulümleri sebebiyle müstehak oldukları cezaya çarptırmıştık. Unutmasınlar ki Allah'ın böyle zalimlere verdiği ceza çok şiddetlidir!

13. Ey Medine yahudileri! Tevhit karşısında hezimete uğrayacağınızın işareti, müminlerin kazandığı Bedir zaferidir.[30] Bu zaferden almanız gereken ibretler vardır. Nitekim müşrikler, sayı ve silâh bakımından daha güçlü olmalarına rağmen, Allah yolunda çarpışan müminler O'nun yardım ve desteğiyle düşmanın gözüne iki kat görünmüş, sahip oldukları yüksek moral ve mâneviyat sayesinde[31] onlara galip gelmiş, böylece zaferin, silâh ve sayı çokluğuyla değil ilâhî inâyetle gerçekleştiğini göstermişlerdir.[32] Yaşadıkları olaylardan ders çıkarma kabiliyeti olan basîret ve ferâset sahibi kimseler için bunda büyük bir ibret vardır.

30 Râzî.

31 Zemahşerî, Râzî.

32 Râzî.

(155. sayfadaki 18 numaralı dipnotun devamı)

onu inkâr edenler, neye inandıklarını ve neyi inkâr ettiklerini tam olarak anlamışlardır. Aksini düşündüğümüzde Allah'ın hem Kur'an ile insanlara bir mesaj iletmek istediği hem de bu mesajı birtakım "müphem, müşkil, karmaşık" ifadelerle anlattığı düşünülmüş olacaktır ki ilâhî mesajın böylesine bulmacayı andıran ifadelerle sunulmasının herhangi bir anlamı ve hikmeti olmayacağı açıktır. Kur'an ifadelerinin anlaşılmasında zorlukların ortaya çıkması ve bu zorlukların aşılması için birçok tefsirin telif edilmesi, nüzûl döneminde şifahî bir kelâm olarak herkes tarafından gayet kolaylıkla anlaşılan vahyin daha sonraki devirlerde "bağlamından ve nüzûl ortamından" kopuk bir "yazılı metin" olarak ele alınmasından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla nüzûl çağının sonrasındaki dönemler için tefsir, "nüzûl ortamını bilmeyi sağlayacak malumatları derlemek", yani söz ile bağlamı, vahiy ile sîreti buluşturmaya çalışmaktır. Nitekim tefsir disiplininde "rivayet"in önemi de buradan kaynaklanmaktadır. Bu çerçevede değerlendirildiğinde, muhkem ve müteşâbih gibi ifadelerin âyetlerin lafızlarıyla değil, anlatılan konunun gayba taalluk etmesiyle ilgili olduğu, yani Taberî'nin tercihinin isabetli olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim bu âyetin muhatapları Hz. Peygamber'e karşı çıkan dönemin yahudi ve hıristiyanları olup, amaçları Hz. Muhammed'e tâbi olanların kalplerinde şüphe uyandırarak, kendi dinlerine girmelerini sağlamaktır. Bilindiği gibi Necran hıristiyanları Hz. İsâ hakkında kullanılan "بِكَلِمَةٍ مِنْهُ" ve "وَكَلِمَتُهُ أَلْقَاهَا إِلَى مَرْيَمَ وَرُوحٌ مِنْهُ" gibi ifadeleri çarpıtmış ve bazı müminlerin akıllarını çelmeye çalışmışlardır. Ancak bunu yapan Necran hıristiyanları, söz konusu ifadelerin o anlama gelmediğini gayet iyi bilmektedirler. Bu sebeple onların bu davranışları, "fitne peşinde koşmak" olarak nitelendirilmiş, bu fitne propagandasına itibar etmeyen tevhit ehli samimi müminler ise "ilimde derinleşenler" şeklinde tavsif edilmiştir. *Doğrusunu Allah bilir.*

زين للناس حب الشهوات من النساء والبنين والقناطير المقنطرة من الذهب والفضة والخيل
المسومة والأنعام والحرث ذلك متاع الحيوة الدنيا والله عنده حسن المآب ۝ قل أؤنبئكم بخير
من ذلكم للذين اتقوا عند ربهم جنات تجري من تحتها الأنهار خالدين فيها وأزواج مطهرة ورضوان
من الله والله بصير بالعباد ۝ الذين يقولون ربنا إننا آمنا فاغفر لنا ذنوبنا وقنا عذاب النار ۝
الصابرين والصادقين والقانتين والمنفقين والمستغفرين بالأسحار ۝ شهد الله أنه لا إله إلا هو
والملائكة وأولوا العلم قائما بالقسط لا إله إلا هو العزيز الحكيم ۝

3. Cüz
3. Sûre
Âl-i İmrân 14-18

14-15. Ey elçimiz Muhammed! Dünya hayatında insanların yararlanması için Allah'ın ikram ve ihsanı olan çoluk çocuk, mal mülk gibi şeylerle üstünlük taslamayı, sana tâbi olmaya tercih eden Medine yahudilerine[33] de ki: "Taparcasına bağlandığınız[34] bu şeyler, sadece dünyada yararlanılacak nimetlerdir. Şunu iyi bilin ki emirlerine itaat eden, kötülüklerden kaçınan kimseler için Allah nezdinde çok daha güzel nimetler; içinde ırmakların çağıldadığı, tertemiz eşlerin bulunduğu ve ebediyen kalacakları cennetler vardır. Daha da önemlisi onlar Allah'ın hoşnutluk ve sevgisini kazanmışlardır.[35] Allah, kullarının yaptıkları her şeyi bilir; iyilik yapanlara hak ettikleri mükâfatı, kötülük yapanlara da müstehak oldukları cezayı verir." [36]

16-17. Allah'ın cennetiyle ödüllendireceği bu değerli kullar: "Ey rabbimiz! Biz, senin birliğini, kulun Muhammed'in peygamberliğini ve bize tebliğ ettiği Kur'an'ı tasdik ettik![37] Hatalarımızı bağışla, o müthiş hesap gününde bizi ce-

33 Taberî.

34 Râzî'nin de ifade ettiği üzere bu âyetten, dünya nimetlerinin kötülüğü ve uzak durulması gerekt değil, âhireti unutarak taparcasına dünyaya yönelmek eleştirilmektedir.

35 Taberî bu ifadeyi "çünkü Allah'ın rızası, cennet ehlinin sahip olacağı ikram ve saygınlığının yüksek mertebesidir" (لأن رضوانه أعلى منازل كرامة أهل الجنة) şeklinde tefsir etmiştir.

36 Taberî.

37 Taberî.

hennem azabından koru!" diyerek, günahlarından arınmak için dua ederler. Allah'ın emirlerini yerine getirip yasaklarından kaçınmak için bütün zorluklara göğüs gererek imanlarında sadık,[38] söz ve işlerinde dürüst, dua ve ibadetlerinde devamlı ve samimidirler. İşledikleri günahlardan kalben pişmanlık duyup bir daha işlememek azmiyle özellikle seher vaktinde Allah'a yakarırlar. Ailelerine ve yakınlarına karşı malî görevlerini yerine getirir, zekâtlarını verir, cihat için malî yardımda bulunurlar. Böylece hem Allah'a kulluk görevini, hem insanlara karşı sevgi ve şefkat görevini[39] yerine getirmiş olurlar.

3 Cüz
3. Süre
Âl-i İmrân 14-18

ALLAH DA BİRDİR, İSLÂM DA!

18. Yalnız Allah'ın birliğine iman ve sadece O'na ibadet edenler, doğru yoldadırlar.[40] Zira Allah'ın birliğine, mülkünde yardımcısı ve ortağı olmadığına, Necran hıristiyanlarının iddia ettikleri gibi Îsâ'nın Allah'ın oğlu olmadığına,[41] hem bizzat Allah, Muhammed'e inzâl ettiği vahiyle ve yarattığı kâinatla[42] şahitlik etmektedir, hem de O'na şirk koşanların saygı duyduğu âlimler ve tapındığı melekler![43] Sonsuz ilim ve kudret sahibi, kulluk edilmeye lâyık yegâne mâbut O'dur. Böyleyken nasıl olur da müşrikler bazı varlıklara, hıristiyanlar da Îsâ'ya ilâhî nitelik atfederler?[44] Ey elçimiz Muhammed ve ona inananlar! Siz de bu tanıklığa katılın ve tevhit yolunda sebat ediniz.[45]

38 Mâtürîdî.
39 Râzî.
40 Râzî.
41 Taberî.
42 Zemahşerî.
43 Taberî.
44 Taberî.
45 Râzî.

3 Cüz
3. Sûre
Âl-i İmrân 19-23

إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللَّهِ الْإِسْلَامُ وَمَا اخْتَلَفَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ إِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْعِلْمُ بَغْيًا بَيْنَهُمْ
وَمَنْ يَكْفُرْ بِآيَاتِ اللَّهِ فَإِنَّ اللَّهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿١٩﴾ فَإِنْ حَاجُّوكَ فَقُلْ أَسْلَمْتُ وَجْهِيَ لِلَّهِ وَمَنِ اتَّبَعَنِ وَقُلْ
لِلَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ وَالْأُمِّيِّينَ أَأَسْلَمْتُمْ فَإِنْ أَسْلَمُوا فَقَدِ اهْتَدَوْا وَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنَّمَا عَلَيْكَ الْبَلَاغُ وَاللَّهُ
بَصِيرٌ بِالْعِبَادِ ﴿٢٠﴾ إِنَّ الَّذِينَ يَكْفُرُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ وَيَقْتُلُونَ النَّبِيِّينَ بِغَيْرِ حَقٍّ وَيَقْتُلُونَ الَّذِينَ يَأْمُرُونَ
بِالْقِسْطِ مِنَ النَّاسِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٢١﴾ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَمَا
لَهُمْ مِنْ نَاصِرِينَ ﴿٢٢﴾ أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ أُوتُوا نَصِيبًا مِنَ الْكِتَابِ يُدْعَوْنَ إِلَىٰ كِتَابِ اللَّهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ
يَتَوَلَّىٰ فَرِيقٌ مِنْهُمْ وَهُمْ مُعْرِضُونَ ﴿٢٣﴾

19. Kendisinden başka kulluk edilmeye lâyık kudret bulunmayan Allah bildirmektedir ki, O'nun katında makbul olan yegâne din, hiçbir şeyi O'na ortak koşmadan emir ve yasaklarına itaat etmektir.[46] Bu tevhit inancı yahudilerin de hıristiyanların da müşriklerin de inandıklarını iddia ettikleri İbrâhim'in ve son elçimiz Muhammed'in tebliğ ettiği dindir. İbrâhim'in neslinden olan Ehl-i kitap, bunu kendilerine verilen Tevrat ve İncil'den öğrendikleri halde aralarındaki kıskançlık, çıkar kavgaları ve benzeri sebeplerle[47] tahrif ederek farklı inançlara bölündüler.[48] Elçimiz Muhammed kendilerine tevhit inancını tebliğ etmek üzere geldiğinde ise, "Biz kitap ehliyiz! Bütün peygamberler atalarımızdan seçilmiştir, ümmî Araplar'dan birinin peygamberliğini kabul etmeyiz" diyerek[49] onun peygamberliğini inkâr ettiler. Tevhide dair bunca delili[50] ve Allah'ın vahyi olan Kur'an'ı inkâr edenler[51] bilsinler ki Allah onların yaptıkları bütün kötülükleri kaydetmektedir ve müstehak oldukları cezayı mutlaka verecektir. [52]

46 Taberî, Râzî.

47 Taberî, Zemahşerî.

48 Mukâtil, buradaki bölünmenin; Ehl-i kitabın, geleceğini bildikleri ve inandıkları peygamberin Hz. Muhammed olduğunu görünce kendi soylarından olmaması sebebiyle oluştuğunu söylemektedir.

49 Zemahşerî, Râzî.

50 Taberî.

51 Mâtürîdî.

52 Taberî.

YAHUDİ ve HIRISTIYANLARIN TEVHİDİ TEFRİKAYA ÂLET ETMELERİ

20. Ey elçimiz Muhammed! Tevhide dair bunca delile rağmen[53] hâlâ bu konuda seninle tartışmaya devam ederlerse onlara de ki: "Ben ve bana tâbi olanlar bütün benliğimizle Allah'a kulluk eder, hiçbir şeyi O'na ortak koşmayız. Ey Ehl-i kitap ve müşrikler! Şirkten vazgeçerek siz de tevhide yönelin." Eğer bu çağrına icabet edip sana iman ederlerse doğru yolu bulmuş olurlar. Aksi takdirde müstehak oldukları cezaya mâruz kalacaklardır.[54] Zira yüce Allah, senin davetine uyanları da karşı çıkanları da gayet iyi bilmektedir ve herkese lâyık olduğu karşılığı verecektir. Senin görevin ise bunu tebliğ etmekten ibarettir.

3. Cüz
3. Sûre
Âl-i İmrân 19-23

21-22. Elçimiz Muhammed'i inkâr eden yahudi, hıristiyan ve müşrikler; Tevrat, İncil[55] ve Kur'an'ın[56] ortaya koyduğu tevhit delillerini görmezden geldikleri gibi, kendilerine tevhidi, adaleti, Allah'ın emir ve yasaklarını anlatmak için gönderilen peygamberleri de öldürmüşlerdi.[57] Allah'ın koruması olmasaydı Muhammed'i ve ona inananları da öldüreceklerdi.[58] Sadece peygamberleri değil, kendilerine peygamber öldürmenin vebalini hatırlatan âdil ve faziletli insanları da katleden, üstelik bunu adalet ve dindarlık adına yapanlar[59] dünya durdukça insanlar tarafından tel'in edilecekleri gibi âhirette ebediyen kalacakları cehennemden onları kurtaracak kimse de olmayacaktır.

23. Ey elçimiz Muhammed! Tevrat'ı bilen Medineli bazı yahudi âlimlerinin sırf inat ve hasetleri yüzünden senin risâletine ve tevhide karşı çıkmalarına şaşırma! Zira onlar gerek kendi aralarındaki gerekse seninle olan ihtilâflarında kendi kitapları olan Tevrat'ın hakemliğine çağrıldıklarında, ona bile itibar etmiyorlar![60]

---

53 Râzî.

54 Taberî, Râzî.

55 Taberî.

56 Râzî.

57 Râzî, daha önceki dönemlerde katledilen peygamberlerle ilgileri olmadığı halde Hz. Muhammed döneminde yaşayan Ehl-i kitabın konuyla ilişkilendirilmesini, atalarının yaptıklarını tasvip etmelerine ve aynı yolda yürümelerine bağlamaktadır.

58 Zemahşerî, Râzî.

59 Râzî.

60 Taberî, Râzî.

ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا لَنْ تَمَسَّنَا النَّارُ إِلَّا أَيَّامًا مَعْدُودَاتٍ وَغَرَّهُمْ فِي دِينِهِمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿٢٤﴾ فَكَيْفَ إِذَا
جَمَعْنَاهُمْ لِيَوْمٍ لَا رَيْبَ فِيهِ وَوُفِّيَتْ كُلُّ نَفْسٍ مَا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿٢٥﴾ قُلِ اللَّهُمَّ مَالِكَ الْمُلْكِ
تُؤْتِي الْمُلْكَ مَنْ تَشَاءُ وَتَنْزِعُ الْمُلْكَ مِمَّنْ تَشَاءُ وَتُعِزُّ مَنْ تَشَاءُ وَتُذِلُّ مَنْ تَشَاءُ بِيَدِكَ الْخَيْرُ إِنَّكَ عَلَى كُلِّ
شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٢٦﴾ تُولِجُ اللَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَتُولِجُ النَّهَارَ فِي اللَّيْلِ وَتُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَتُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ
الْحَيِّ وَتَرْزُقُ مَنْ تَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿٢٧﴾ لَا يَتَّخِذِ الْمُؤْمِنُونَ الْكَافِرِينَ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ وَمَنْ
يَفْعَلْ ذَلِكَ فَلَيْسَ مِنَ اللَّهِ فِي شَيْءٍ إِلَّا أَنْ تَتَّقُوا مِنْهُمْ تُقْيَةً وَيُحَذِّرُكُمُ اللَّهُ نَفْسَهُ وَإِلَى اللَّهِ الْمَصِيرُ ﴿٢٨﴾

24. Onları senin peygamberliğini reddetmeye sevkeden sebep, kendilerinin Allah'ın seçkin ve sevgili kulları olduklarına, bu yüzden cehenneme girmeyeceklerine, zira Allah'ın, ataları Yâkub'a, soyundan kimseyi cehenneme sokmayacağına dair vaadi olduğuna, cehenneme girseler bile ataları olan peygamberlerinin şefaatleriyle[61] ancak buzağıya taptıkları süre olan kırk gün orada kalacaklarına dair bâtıl inançlarıdır. [62]

25. Allah bu asılsız sözleri ve bâtıl inançları yalanlayarak elçisi Muhammed'e; bunların ebediyen cehennemlik olduklarını, cennete ancak peygamberlere ve onların tebliğ ettiği tevhide tâbi olanların gireceğini bildirmiştir. Geleceği kesin olan hesap gününde, herkesin yaptığının karşılığının tam olarak verileceği o gün bu bâtıl inanç sahiplerinin hali nice olur! [63]

26. Ey elçimiz Muhammed! Tevhitten uzaklaşıp şirke batmış bu zavallıların içine düştüğü durumu görüyorsun! Onların bu durumlarına karşı sen rabbine şöyle niyazda bulun: "Ey Allahım! Dünya ve âhirette mülkün sahibi, kâdir-i mutlak olan yalnız sensin! Maddî ve mânevî imkânı; güç ve serveti, hikmetinin gereği olarak[64] uygun gördüğüne sen verir yine sen alırsın. Dünyada lâyık olanları hayırlı ve faydalı servet sahibi, güzel ahlâklı yaparak dünyada saygın, âhirette de imanları sayesinde aziz kılacak olan[65] yalnız sensin. Bunların hepsi senin kudretindedir. Ehl-i kitap'tan bazılarının senin ulû-

61 Zemahşerî.
62 Taberî.
63 Taberî.
64 Zemahşerî.
65 Râzî.

hiyyetine ortak kıldığı İsâ Mesih'in ve muşriklerin putlarının bu işlerde hiçbir etkisi ve dahli olamaz!"[66]

27 Ey yüce Allahım! Mutlak egemenliğinle, mahlûkatının yaşamı için geceyi gündüze, gündüzü geceye çevirir; bazan geceyi uzatır gündüzü kısaltır, bazan da gündüzü uzatıp geceyi kısaltırsın![67] Canı veren de alan da sensin! Mülkündeki bütün canlıların rızıklarını, sonsuz hazinenden ihsan edersin, senden başka hiçbir varlık bunları yapamaz. Ne müşriklerin yardımcı ilâh edindikleri putları, ne de peygamberliğinin teyidi için kendisine bazı hususiyetler ihsan ettiğin Meryem oğlu İsâ bunları yapmaya muktedirdir![68] Şayet İsâ ilâh olsaydı bütün bunları yapabilmesi gerekirdi. Halbuki o, bunları yapmak bir yana; zalimlerin şerrinden korunmak için şehir şehir dolaşıyordu! Ne var ki bütün bunlara rağmen İsâ'yı ilâh kabul edenler, yine de bu bâtıl inançlarından vazgeçmez![69]

3. Cüz
3. Sûre
Âl-i İmrân 24-28

28. Ey yaratıcı kudreti böyle tâzim eden müminler![70] Size dost göründükleri halde düşmanınız olan Mekke müşriklerine gizlice yardım eden, aleyhinizde onlara bilgi sızdıran ve size galip gelmelerini isteyen Medine yahudilerini ve münafıkları güvenilir dost telakki etmeyiniz![71] Müminlerin aleyhine olacak işlerde onların emellerine alet olmayınız. Böyle yapanlar, Allah ile bağını kesmiş olur. Şunu biliniz ki onlar asla sizin iyiliğinizi istemezler. Onlardan kendinizi sakınınız.[72] Allah sizi bilinçli olmaya çağırıyor. Buna uymazsanız, hesap günü cezanızın çok ağır olacağını ihtar ediyor.

66 Taberî.

67 Taberî, Râzî.

68 Taberî.

69 Taberî.

70 Râzî.

71 İbnü'l-Cevzî, Râzî.

72 Müminlerin kâfirleri dost edinmemesiyle ilgili bu âyeti, Taberî ve Zemahşerî gibi bazı müfessirler mutlak mânada anlayarak kâfirlerle ilişkilere neredeyse kapıları kapatmışlardır. Bazıları da bu ilişkiyi, olumsuz sonuçlar doğuracak sebeplerle sınırlandırmışlardır. Meselâ Râzî, bâtıl itikatlarını tasvip etmemek, onlardan etkilenmemek, bu hususta onlara yardımcı olmamak şartıyla müminlerin kâfirlerle insanî münasebetlerde bulunmasında ve onlarla iyi geçinmesinde hiçbir mahzur olmadığını söyler (geniş bilgi için bk. Mümtehine 60/8-9). Kanaatimizce burada mesele din açısından değil, barış ve güvenlik açısından mevzubahis edilmektedir. Gayrimüslimlerle ilişkilerde Kur'an'ın esas aldığı kıstas iyi anlaşılmazsa, her şeyden önce Kur'an'ın maksadına aykırı durumlar ortaya çıkabilir.

قُلْ اِنْ تُخْفُوا مَا فِي صُدُورِكُمْ اَوْ تُبْدُوهُ يَعْلَمْهُ اللّٰهُ وَيَعْلَمُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ
قَدِيرٌ ﴿٢٩﴾ يَوْمَ تَجِدُ كُلُّ نَفْسٍ مَا عَمِلَتْ مِنْ خَيْرٍ مُحْضَرًا وَمَا عَمِلَتْ مِنْ سُوءٍ تَوَدُّ لَوْ اَنَّ بَيْنَهَا وَبَيْنَهُ اَمَدًا بَعِيدًا
وَيُحَذِّرُكُمُ اللّٰهُ نَفْسَهُ وَاللّٰهُ رَؤُفٌ بِالْعِبَادِ ﴿٣٠﴾ قُلْ اِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللّٰهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللّٰهُ وَيَغْفِرْ لَكُمْ
ذُنُوبَكُمْ وَاللّٰهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٣١﴾ قُلْ اَطِيعُوا اللّٰهَ وَالرَّسُولَ فَاِنْ تَوَلَّوْا فَاِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ الْكَافِرِينَ ﴿٣٢﴾ اِنَّ اللّٰهَ
اصْطَفٰى اٰدَمَ وَنُوحًا وَاٰلَ اِبْرٰهِيمَ وَاٰلَ عِمْرٰنَ عَلَى الْعَالَمِينَ ﴿٣٣﴾ ذُرِّيَّةً بَعْضُهَا مِنْ بَعْضٍ وَاللّٰهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٣٤﴾

29. Ey elçimiz Muhammed! Gizlice düşmanlarınıza yardım edenlere şöyle de: "Onlara yardım etmek üzere yaptığınız gizli açık her şeyi Allah bilir.[73] O halde müminler aleyhine onlara gizli ya da açık dostluk besleyip de yardım etmeyiniz.[74] Yer ve gökteki her şeyi bilen kudret, onların kalplerindekini bilmez mi? Elbette bilir ve müstehak oldukları cezayı da verir.[75]

30. Allah, herkesin yaptığı iyilik ve kötülüğün önüne konulacağı, kötülükleriyle yüzleşmemek için köşe bucak kaçmak istediği o gün, böyle bir duruma düşmemeniz ve azaba mâruz kalmamanız için[76] merhamet ve şefkatinden dolayı sizi uyarmaktadır.

31. Ey elçimiz Muhammed! Allah'ın seçkin ve sevgili kulları olduklarını, O'nu çok sevdiklerini iddia eden yahudilere, kendilerini Allah'a yaklaştırmaları için putları aracı kılan müşriklere, Îsâ Mesîh'e ulûhiyyet atfetmelerini Allah'a olan derin sevgi ve saygılarına bağlayan hıristiyanlara[77] de ki: "İddia ettiğiniz Allah sevgisiyle bu davranışlarınız hiç uyuşmuyor. Allah'ı gerçekten seviyorsanız, yalnız O'na kulluk etmenizi, emirlerine muhalefetten kaçınmanızı tebliğ eden benim peygamberliğime inanmanız gerekmektedir. Böyle yaparsanız Allah, Câhiliye dönemindeki[78] günahlarınızı bağışlar! Âhirette size lutuf ve keremiyle muamele eder!"

---

73 Taberî.

74 Taberî.

75 Taberî.

76 Mukâtil, Râzî.

77 Râzî.

78 Mukâtil.

32. Yine onlara,[79] "İnandığınızı ve sevdiğinizi iddia ettiğiniz Allah, emirlerini size tebliğ etmek üzere beni peygamber olarak seçti. Bana inanıp itaat etmediğiniz takdirde[80] sizi, hakkı inkâr eden kâfirler olarak ilân edeceğini sizden asla razı olmayacağını bildirmemi istiyor" de.[81]

ŞEREFLİ AİLELERDEN BİRİ : İMRÂN AİLESİ

33-34. Allah, kendisini sevmenin; iman ve itaatle mümkün olacağını gösteren ve buna örneklik eden, böylece yüce mertebelere erişen nice peygamber göndermiştir. Âdem, Nûh, İbrâhim; oğulları İsmâil, İshak, İshak'ın oğlu Yâkub ve O'nun evlâtlarından olan peygamberler... İmrân ailesinden[82] ve onların zürriyetlerinden gelen diğer peygamberler... Bunların hepsi aynı soydan gelmiş ve tevhidi tebliğ etmişlerdir. Kulumuz Muhammed de bunlar gibi İbrâhim soyundan gelen ve tevhidi tebliğ eden bir peygamber olduğu halde niçin onun peygamberliğini kabul etmiyorsunuz?[83] "Biz, İbrâhim ve İmrân'ın soyundanız, dolayısıyla Allah'ın has kullarıyız" diyerek övünen yahudilerin, "Îsâ, Allah'ın oğludur" diyerek onun tebliğ ettiği tevhide aykırı davranan hıristiyanların bu bâtıl sözlerini duymakta olan Allah onlara müstehak oldukları cezayı elbette verecektir.[84]

[79] İbnü'l-Cevzî.

[80] Râzî.

[81] Taberî, bu âyetteki muhatapların Necran hıristiyanları olduğunu, Mukātil ise yahudiler olduğunu belirtmektedir.

[82] Bazı müfessirler burada zikredilen İmrân'ın 35. âyette geçen (Hz. Îsâ'nın dedesi) İmrân ile aynı kişi olduğunu söylerken, bazıları da Hz. Mûsâ ve Hz. Hârûn'un babası olan İmrân olduğunu söylemektedirler (bk. Taberî, Zemahşerî, Râzî). Hz. Îsâ'nın dedesi İmrân olduğunu söyleyenler onun Hz. Zekeriyyâ ile aynı asırda yaşamasını delil olarak gösterirken; Hz. Mûsâ ve Hz. Hârûn'un babası olan İmrân'ın kastedildiğini söyleyenler, Mûsâ peygamberin babasının kendi dönemine yakın yaşayan Hz. İbrâhim ile arka arkaya zikredilmesini delil göstermektedirler. Kaynaklarda iki İmrân arasında bin sekiz yüz yıllık bir süre olduğu belirtilmektedir (bk. Zemahşerî, Râzî). İmrân'ı Hz. Îsâ'nın dedesi olarak kabul edenler, âyetteki mesajın, Hz. Îsâ'nın ilâh olmayıp diğer peygamberlerden birisi olduğunun belirtilmesi olduğunu söylemektedirler (bk. Zemahşerî, Râzî). Müteakip âyetlerde, Hz. Meryem'in fazileti ve oğlu Hz. Îsâ'nın peygamberliği üzerinde uzunca durulmasına mukabil, Hz. Mûsâ ve Hz. Hârûn'dan hiç bahsedilmemesi, söz konusu zatın Hz. Meryem'in babası İmrân olma ihtimalini kuvvetlendirmektedir (geniş bilgi için bk. Zemahşerî).

[83] Taberî, *Tefsîrü'l-menâr*.

[84] Râzî.

إِذْ قَالَتِ امْرَاَتُ عِمْرٰنَ رَبِّ اِنّ۪ي نَذَرْتُ لَكَ مَا ف۪ي بَطْن۪ي مُحَرَّرًا فَتَقَبَّلْ مِنّ۪يۚ اِنَّكَ اَنْتَ السَّم۪يعُ الْعَل۪يمُ
٣٥ فَلَمَّا وَضَعَتْهَا قَالَتْ رَبِّ اِنّ۪ي وَضَعْتُهَٓا اُنْثٰىۜ وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِمَا وَضَعَتْۜ وَلَيْسَ الذَّكَرُ كَالْاُنْثٰىۚ وَاِنّ۪ي
سَمَّيْتُهَا مَرْيَمَ وَاِنّ۪يٓ اُع۪يذُهَا بِكَ وَذُرِّيَّتَهَا مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّج۪يمِ ٣٦ فَتَقَبَّلَهَا رَبُّهَا بِقَبُولٍ حَسَنٍ وَاَنْبَتَهَا
3. Cüz نَبَاتًا حَسَنًاۙ وَكَفَّلَهَا زَكَرِيَّاۜ كُلَّمَا دَخَلَ عَلَيْهَا زَكَرِيَّا الْمِحْرَابَۙ وَجَدَ عِنْدَهَا رِزْقًاۚ قَالَ يَا مَرْيَمُ اَنّٰى لَكِ هٰذَاۜ
3. Süre
Âl-i İmrân 35-37 قَالَتْ هُوَ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِۜ اِنَّ اللّٰهَ يَرْزُقُ مَنْ يَشَٓاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ ٣٧

35. İmrân'ın hanımı,[85] ilerlemiş yaşına ve kısır olmasına rağmen çocuk sahibi olan kadınlara gıpta ederek şöyle münâcâtta bulundu: "Allahım! Bana bir erkek çocuk ihsan edersen[86] şükran ifadesi olarak onu, babası gibi[87] sana ibadet ve Beytülmakdis'e hizmet etmesi için adayacağım. Şüphesiz ki sen niyetimi biliyorsun, duamı kabul buyur."

MERYEM'İN DOĞUŞU ve BEYTÜLMAKDİS'E ADANIŞI

36-37. İmrân'ın hanımı[88] umduğu erkek çocuk yerine bir kız çocuğu dünyaya getirince, kız çocuğunun mâbede hizmet etmesinin mevcut uygulama açısından imkânsız olması sebebiyle[89] arzusunun yerine gelmeyeceğini düşünmüş ve büyük üzüntü içinde[90] şöyle dua etmişti: "Rabbim! Sana ibadet ve kullukta kusur etmeyen, faziletli, sâliha bir hanım olması niyazıyla adını Meryem[91] koyduğum bu yetim[92] yavrumu ve zürriyetini senin himayene emanet ediyorum.

---

85 İmrân, saygın bir aile olan Mattanoğulları'ndandır (bk. Zemahşerî).

86 Taberî.

87 Ahmed Mekkî (el-Muîn).

88 İmrân'ın hanımının adı kaynaklarda "Hanne" olarak geçmektedir (bk. Zemahşerî).

89 Âyette geçen " مُحَرَّرًا " ifadesi, dünya işleriyle uğraşmayan, evlenmeyen, mâbette Allah'a ibadete adanan genç erkekler için kullanılan bir ifadedir (bk. Mukâtil, Zemahşerî, İbn Âşûr). Bu, o toplumda oldukça yaygın ve muteber bir durumdu. Ailesi, erkek çocuğu mâbedin hizmetine adıyordu, ancak çocuk bâliğ olunca kendi kararıyla bunu kabul veya reddetmekte serbest bırakılıyordu (bk. Zemahşerî).

90 Taberî, Zemahşerî.

91 "Meryem" kelimesi o toplumda "âbide, sâliha yani Allah'a ibadet ve taatte devamlı olan kadın" anlamına gelmektedir (bk. Râzî). Zemahşerî, bu adın, annesi tarafından adına lâyık olarak yetişmesi ve yaşaması niyazıyla konduğunu ifade etmektedir.

92 Râzî'nin belirttiğine göre, çocuğun ismini babası koyardı. Ancak Hz. Meryem doğmadan önce babası İmrân öldüğü için adını annesi koymuştur.

Onları bütün şeytanî kötülüklerden koru!" Bunun üzerine Allah, "Ey Meryem'in annesi! Üzülme! Bahşettiğimiz bu kız çocuğu senin istediğin erkek çocuktan daha hayırlıdır"[93] diye icabet etti ve daha önce bu hizmete erkek çocuklar lâyık görüldüğü halde ilk defa, bir kız çocuğuna, Meryem'e Beytülmakdis'te hizmet imkânı nasip ederek annesinin dileğini kabul etti.[94] Beytülmakdis'te din adamlarının reisi[95] ve Meryem'in de akrabası[96] olması itibariyle kendisini koruyup kollaması ve rızkını temin etmesi için Zekeriyyâ'nın himayesine girmesini sağladı. Meryem, Zekeriyyâ'nın ve mâbette hizmet edenlere yardım eden hayır severlerin ikram ettiği rızıklarla karnını doyuruyordu.[97] Kendisine o kadar çok yiyecekler ikram ediliyordu ki hâmisi olan Zekeriyyâ, mâbetteki odasına[98] her girdiğinde yanında bol miktarda rızık olduğunu görünce, "Ey Meryem! Bu rızık sana nereden geliyor, kim ve ne amaçla getiriyor?" diye endişeyle soruyor, Meryem de "Allah katından"[99] diye cevap veriyordu. Mâbede çocuk olarak gelen Meryem, zaman içinde sağlıklı, iffetli, maddî ve mânevî bakımdan mükemmel bir insan olmuştu.[100]

---

93 Genelde bu ifade, Hz. Meryem'in annesinin Allah'a hitabı gibi anlaşılmakta ve "Kız çocuğu erkek çocuğu gibi değildir" şeklinde çevrilerek kız çocuğunun aşağılanması gibi bir çağrışım ve algıya yol açmaktadır. Halbuki tam aksine bu kız çocuğunun, annesinin arzu ettiği erkek çocuktan daha hayırlı olacağı vurgulanmakta olup, hitap annenin Allah'a değil, Allah'ın anneye hitabı olarak anlaşılmalıdır (bk. Zemahşerî, Râzî, *Tefsîrü'l-menâr*).

94 " فَتَقَبَّلَهَا رَبُّهَا بِقَبُولٍ حَسَنٍ وَأَنْبَتَهَا نَبَاتًا حَسَنًا " âyeti; Zemahşerî'nin yorumuna göre bu anlama gelmektedir.

95 Mukâtil.

96 Hz. Zekeriyyâ, Hz. Meryem'in teyzesinin kocasıdır (bk. Zemahşerî).

97 bk. Mâverdî.

98 Zeccâc ve Râzî, "mihrap" kelimesinin sözlükte "yüksek ve değerli mekân" anlamında kullanıldığını, Asmaî de bu âyetteki mihrap kelimesinin "oda" anlamına geldiğini söylemektedir. Mukâtil de, Hz. Zekeriyyâ'nın Beytülmakdis'te Hz. Meryem için yaptırdığı ve merdivenle çıkılan yüksekçe bir yer olduğunu kaydetmektedir. Kavram olarak ise İsrâiloğulları'nın mâbetlerine mihrap kelimesinin çoğulu olan "mehârib" denilirdi (bk. Zemahşerî). Müslümanların mâbedi olan caminin en değerli yeri olan, imamın namaz kıldırdığı mekâna da mihrap denilmesi muhtemelen bundan kaynaklanmaktadır. Bu âyette mihraptan maksat, mâbedin içi olmayıp, Mukâtil'in izah ettiği gibi ayrı bir mekân anlamına gelmesi daha isabetli görünmektedir (bk. İbn Âşûr). Zira bir hanımın o günün şartlarında erkeklerin ibadet için her an girip çıktığı bir mekânda ikamet ve ibadet etmesi zayıf bir ihtimal olarak gözükmektedir.

99 " مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ " ifadesi, genellikle Cebrâil'in Allah katından / cennetten Hz. Meryem'e rızık getirdiği şeklinde anlaşılmaktadır (bk. Mukâtil, Taberî). Pek kabul görmemekle birlikte bazı müfessirler de Allah katından rızık indirilmesinin söylenmesini, söz konusu rızkın mâbet görevlilerine, âbid kimselerin

(Devamı 169. sayfada)

100 Zemahşerî " وَأَنْبَتَهَا نَبَاتًا حَسَنًا " ifadesinin her yönüyle mükemmelliği ifade eden mecazi bir kullanım olduğunu söylemektedir.

3. Cüz
3. Sûre
Âl-i İmrân 38-39

هُنَالِكَ دَعَا زَكَرِيَّا رَبَّهُۚ قَالَ رَبِّ هَبْ لِى مِنْ لَدُنْكَ ذُرِّيَّةً طَيِّبَةًۚ اِنَّكَ سَمِيعُ الدُّعَاءِ ﴿٣٨﴾ فَنَادَتْهُ الْمَلٰٓئِكَةُ
وَهُوَ قَائِمٌ يُصَلّ۪ى فِى الْمِحْرَابِۙ اَنَّ اللّٰهَ يُبَشِّرُكَ بِيَحْيٰى مُصَدِّقًا بِكَلِمَةٍ مِنَ اللّٰهِ وَسَيِّدًا وَحَصُورًا وَنَبِيًّا مِنَ
الصَّالِح۪ينَ ﴿٣٩﴾

38-39. Kendisi yaşlı, karısı da kısır[101] olduğu için çocuk sahibi olamayan Zekeriyyâ, bu iffet ve fazilet timsali genç kıza verilen ilâhî nimetleri müşahede edince,[102] şöyle dua etti: "Rabbim! Bana neslimi[103] ve tevhit inancını devam ettirecek bir evlât ihsan et! Şüphesiz sen duaları kabul edersin!"[104]

Zekeriyyâ'nın mâbetteki bu duası[105] devam ederken Cebrâil ona şöyle seslendi: "Ey Zekeriyyâ! Rabbin sana, faziletli, asil, nefsine hâkim, her türlü günahtan uzak, ahlâkî bir hayat yaşayacak, kavmine rehberlik edecek[106] ve

101 Kaynakların bildirdiğine göre Hz. Meryem'in annesiyle, Hz. Zekeriyyâ'nın karısı kardeşti ve ikisi de kısırdı (bk. Zemahşerî).

102 Kanaatimizce mâna, "Meryem'in çocuk sahibi olduğunu görünce" şeklindedir. Ancak müfessirler genellikle, Hz. Zekeriyyâ'nın, Hz. Meryem'de gördüğü olağanüstü halin, kendisine vasıtasız olarak Allah'ın gönderdiği rızık olduğunu söylerler (bk. Taberî). Mûtezilî âlimler ise burada, Hz. Meryem'in faziletli, iffetli oluşu ve çocuğu olmayan Zekeriyyâ'nın ondan etkilenerek Allah'tan çocuk istemesinin söz konusu edildiğini söylerler (bk. Râzî). Bir önceki âyetteki notta ifade edildiği, Hz. Meryem'e verilen rızkın "Hz. Îsâ" olduğu düşünülünce, bu âyeti de çeviride yansıttığımız şekilde anlamak mümkündür. *Doğrusunu Allah bilir.*

103 Taberî'nin kaydettiğine göre, Hz. Zekeriyyâ'nın bir erkek çocuğu olmazsa nesli kesilecekti (Hz. Zekeriyyâ'nın duasıyla ilgili bk. Meryem 19/3-6).

104 " سميع " kelimesi, genelde "işitmek" olarak tercüme edilmektedir. Ancak Râzî, bu kelimenin "işitme" anlamında değil, "kabul etme" anlamında olduğunu ifade etmektedir.

105 "Salât" kökünden gelen " يُصَلّ۪ى " kelimesini burada "namaz kılmak" şeklinde anlamak kanaatimizce doğru değildir. Bu kelime, bilindiği gibi dua anlamına da gelir. Burada da Hz. Zekeriyyâ'nın Allah'ın kendisine hayırlı bir evlât vermesiyle ilgili duası söz konusudur. Muhammed Abduh da buradaki salâtın dua mânasında olduğunu ifade etmektedir. Mukātil ise âyetteki " يُصَلّ۪ى " fiilini; "kurban kesiyordu" şeklinde açıklamaktadır.

106 bk. Zemahşerî.

İsâ'ya ilk iman ederek[107] onun yolundan gidecek,[108] nebîler soyundan, kendisi de peygamber olacak Yahyâ adında[109] bir evlâdın olacağını müjdeliyor!"

107 Hz. Yahyâ'nın, Hz. İsâ'ya iman edeceğinin ifade edilmesi, Hz. Zekeriyyâ'nın bir evlât istemesinin, İsâ'nın doğumu üzerine olduğu kanaatimizi güçlendirmektedir.

108 Hz. İsâ ile Hz. Yahyâ, teyze çocuklarıdır (bk. Zemahşerî, Râzî).

109 İbrânîce "Yuhannâ"nın Arapça ifadesi olan Yahyâ (bk. *Tefsirü'l-menâr*), hayat kökünden olup, doğacak çocuğun dürüst, temiz ve mümince bir hayat yaşayacağının ifadesidir. Yani "yahyâ" özel isim değil sıfattır (bk. Râzî, İbnü'l-Cevzî). "Meryem" kelimesi ile Saf sûresinde geçen ve Hz. Muhammed için kullanılan "Ahmed" kelimesi de böyledir.

(167. sayfadaki 99 numaralı dipnotun devamı)

getirdiği yiyecekler olduğu, fakat bütün fiillerin nihaî sebebi Allah olduğu için bu fiilin de ona isnat edildiği şeklinde yorumlamışlardır (bk. *Tefsirü'l-menâr*). Nitekim Ebû Ali el-Cübbâî, iddia edildiği gibi doğrudan Allah katından / cennetten Hz. Meryem'e mûcizevî bir şekilde rızık ulaştırıldığını kabul etmemektedir. Ona göre burada, infak ehli müminler vasıtasıyla Beytülmakdis'in bütün hâdimlerini rızıklandıran Allah'ın, Hz. Meryem'i de aynı şekilde rızıklandırdığı ifade edilmektedir (bk. Râzî). Muhammed Abduh da âyette bu olaya olağanüstü nitelik atfetmeyi gerektirecek bir delil olmadığını ve detaya girerek ana mesajın gözden kaçırılmaması gerektiğini ifade etmektedir (bk. *Tefsirü'l-menâr*). Diğer taraftan buradaki "rızık" kelimesiyle "mânevî rızık" kastedilmiş de olabilir. Nitekim Râğıb el-İsfahânî'nin kaydettiği üzere rızık kelimesi, maddî-mânevî, dünyevî-uhrevî her türlü ilâhî lutuf ve nimet için kullanılır (bk. *el-Müfredât*, "rzq" md.). Bu kelime " وَتَجْعَلُونَ رِزْقَكُمْ اَنَّكُمْ تُكَذِّبُونَ " (Vâkıa 56/82) örneğinde olduğu gibi bizzat "Kur'an nimeti" ve ondan nasiplenmek anlamında da kullanılmıştır. Ayrıca yeni doğan çocuk için de rızık kelimesi kullanılır. Nitekim halen Arap ülkelerinde, çocuğu dünyaya gelen kimseye çocuğun cinsiyetini öğrenmek için "بم رزقك الله" (Allah sana erkek çocuğu mu kız çocuğu mu lutfetti?) sorusu sorulmakta, "evlât sahibi olmak" rızık kelimesiyle ifade edilmektedir. Âyette İmrân'ın karısının Allah'tan bir çocuk talebinde bulunduğu göz önüne alındığında, buradaki rızık ifadesini bir besin maddesi olarak algılama zorunluluğu ortadan kalkmaktadır. İmrân'ın karısının, Meryem adını verdiği kız çocuğunu ve onun neslini koruması için Allah'a dua ettiği ifade edildiğine göre, burada konu, bu kızın (yani Meryem'in) evlenip çoluk çocuk sahibi olmasıdır. Müteakip âyetlerde Hz. Meryem'in eniştesi olan Hz. Zekeriyyâ'nın ileri yaşına ve karısının tıpkı İmrân'ın karısı, yani baldızı "Hanne" gibi kısır olmasına rağmen, Allah'tan soyunu devam ettirecek bir çocuk istemesinin sebebi de bu olmalıdır. Bunu Hz. Meryem'e mûcizevî şekilde verilen yiyecekler / rızıklar şeklinde anlamak, bize mâkul gelmemektedir. Hz. Zekeriyyâ çocuk istediğine göre istediğini hatırlatan, ona ümit veren bir olayın olması gerekir. Ayrıca tefsirlerde ifade edildiği gibi Hz. Zekeriyyâ, Hz. Meryem'e özenseydi, onun gibi bir kız çocuğu isterdi. Halbuki bir erkek evlât istemişti. Yine bu olay üzerine dua edip Allah'tan bir evlât isteyen Hz. Zekeriyyâ'ya icabet eden Allah, ona vereceği çocuğun "İsâ"ya iman edeceğini ifade etmiştir. O halde Hz. Zekeriyyâ'nın duasına icabet edilmesinden önceki bir zamanda Hz. Meryem, Hz. İsâ'yı doğurmuş olmalıdır. Bütün bunlar Allah katından Hz. Meryem'e verilen rızkın Hz. İsâ olduğu ihtimalini güçlendirmektedir. Tefsir ilmindeki yerini kabul ve takdir edip kendisinden çok şey öğrenmekle müşerref olduğumuz Fahreddin er-Râzî âyetteki rızık ifadesinin "Hz. İsâ" olarak anlaşılamayacağını söylese de, biz burada onun karşı çıkış gerekçelerinin yeterince ikna edici olmadığı ve âyeti bu şekilde anlamanın mümkün olduğu kanaatindeyiz. *Doğrusunu Allah bilir.*

قَالَ رَبِّ اَنّٰى يَكُونُ لٖى غُلَامٌ وَقَدْ بَلَغَنِيَ الْكِبَرُ وَامْرَاَتٖى عَاقِرٌۜ قَالَ كَذٰلِكَ اللّٰهُ يَفْعَلُ مَا يَشَٓاءُ ﴿٤٠﴾ قَالَ رَبِّ
اجْعَلْ لٖٓى اٰيَةًۜ قَالَ اٰيَتُكَ اَلَّا تُكَلِّمَ النَّاسَ ثَلٰثَةَ اَيَّامٍ اِلَّا رَمْزًاۜ وَاذْكُرْ رَبَّكَ كَثٖيرًا وَسَبِّحْ بِالْعَشِيِّ وَالْاِبْكَارِ
﴿٤١﴾ وَاِذْ قَالَتِ الْمَلٰٓئِكَةُ يَا مَرْيَمُ اِنَّ اللّٰهَ اصْطَفٰيكِ وَطَهَّرَكِ وَاصْطَفٰيكِ عَلٰى نِسَٓاءِ الْعَالَمٖينَ ﴿٤٢﴾ يَا مَرْيَمُ
اقْنُتٖى لِرَبِّكِ وَاسْجُدٖى وَارْكَعٖى مَعَ الرَّاكِعٖينَ ﴿٤٣﴾ ذٰلِكَ مِنْ اَنْبَٓاءِ الْغَيْبِ نُوحٖيهِ اِلَيْكَۜ وَمَا كُنْتَ لَدَيْهِمْ
اِذْ يُلْقُونَ اَقْلَامَهُمْ اَيُّهُمْ يَكْفُلُ مَرْيَمَۖ وَمَا كُنْتَ لَدَيْهِمْ اِذْ يَخْتَصِمُونَ ﴿٤٤﴾

3. Cüz
3. Süre
Âl-i İmrân 40-44

40-41. Zekeriyyâ, bu ilâhî müjde karşısında sevinçten ne yapacağını şaşırdı[110] ve rabbinin bu lutfuna nasıl mukabele edeceği hususunda kendisine yol göstermesi için dua etti. O da, "Daima rabbinin yüceliğini an ve nimetine şükret!"[111] buyurdu.

MERYEM'İN İSÂ ile MÜJDELENMESİ

42. Yine bir zamanlar Meryem mâbette ibadet ederken Cebrâil[112] ona şöyle seslenmişti: "Ey Meryem! Annenin duasını kabul ederek[113] sana Beytülmakdis'te tevhit üzere ibadet imkânı veren, bazı yahudilerin isnat ettiği[114] kötü

---

110 Râzî.

111 Mukātil ve Taberî başta olmak üzere birçok tefsirde Hz. Zekeriyyâ'nın " اَنّٰى يَكُونُ لٖى غُلَامٌ " ifadesini; bu ilâhî müjdeyi yadırgarcasına söylediği, "Bu haldeyken nasıl çocuğum olur ki!" dediği ifade edilmektedir. Bize göre bir peygamberin yaşlılığını ve eşinin kısır olduğunu bilerek Allah'a dua edip çocuk istemesi, duasının kabul edildiğine ve çocuk sahibi olacağına dair müjdeyi alınca da, "Nasıl çocuğumuz olur?" diyerek şaşkınlık göstermesi, verilen müjdenin şeytanî mi yoksa ilâhî mi olduğunu anlamak için bir alâmet istemesi, mâkul değildir. Biz bu tür yorumların İsrâiliyat kaynaklı olduğu kanaatindeyiz. Konuyla ilgili *Tefsîrü'l-menâr*'daki bazı izahlar bizim bakışımızı teyit edecek mahiyettedir. Bir diğer husus da, Hz. Zekeriyyâ'nın üç gün boyunca insanlarla konuşamayacak olmasının, yani dilinin tutulmasının, müjdenin ilâhîliğinin kanıtı sayılması veya şüpheye düştüğü için cezalandırılması olarak algılanmasıdır (bk. Mukātil, Taberî, Zemahşerî, Râzî, İbnü'l-Cevzî). Zemahşerî'nin yer verdiği ve Râzî'nin, Ebû Müslim el-İsfahânî'den naklettiği bir yoruma göre Hz. Zekeriyyâ gün boyunca konuşmayarak bu ilâhî lutfa mukabil Allah'ı tesbih etmiş, O'na şükretmiştir. Biz bu yorumun daha isabetli olduğunu düşündük ve çevirimizde esas aldık. *Doğrusunu Allah bilir.*

112 Burada çoğul olarak melâike şeklinde geçen ifadeyi Mukātil; Cebrâil olarak tefsir etmiştir.

113 Zemahşerî.

114 Zemahşerî.

fiillerden seni temize çıkaran Allah'a gönülden bağlılığın, ibadet ve itaatin sayesinde sana, zamanının bütün kadınlarından üstün bir konum nasip eden Allah'tır.

43. Öyleyse, sen de rabbine gönülden kulluk eden, nimetlerine şükreden ibadet ehli müminlerle bu yolda devam et![115]

44. Ey elçimiz Muhammed! İmrân'ın karısı, Meryem, Zekeriyyâ ve Yahyâ ile ilgili bu haberler,[116] senin içlerinde yaşayarak muttali olduğun[117] veya okuyarak elde ettiğin bilgiler değildir. Beytülmakdis rahiplerinden saygın bir insan olan Meryem'in babası öldüğü için, sevap elde etmek niyetiyle kızını himayelerine alma hususunda birbirleriyle çekişirken,[118] kura sonucu Zekeriyyâ'nın himayesinde kalmasına rıza gösterenlerin bu durumuna da şahit olmadın! Öyleyse, Ehl-i kitap bilginleri, bir kısmını[119] kitaplarında da görebilecekleri bu bilgilerin ancak vahiy yoluyla öğrenilebileceğini[120] anlamalı ve senin hak peygamber olduğunu tasdik etmelidirler. Peygamber olmadan önce bilmediğin geçmişe ait bu bilgileri, bu kadar teferruatıyla haber verdiğin halde bunları bilen Ehl-i kitap, senin peygamberliğini hâlâ niçin kabul etmez!

---

115 Taberî. Âyette geçen "rükû ve secde" kelimeleri, bazı müfessirlere göre namazdan kinayedir (bk. Mukâtil, İbnü'l-Cevzî). Biz, Taberî'yi esas aldık. Buna göre rükû ve secde, kulluğun farkında olarak Allah'a itaat etmek, O'na derin sevgi ve saygı içeren duygular taşımaktır. Namazdaki rükû ve secde hareketleri, bu duygunun şeklî ifadeleridir. Muhammed Abduh, yahudilerin namazlarının şekil olarak bizim namazımıza benzemediğini, fakat onlarda da "huşû ve tezellül"ün esas olduğunu ifade etmektedir. Biz burada rükû ve sücûd kavramlarıyla ifade edilen huşûun genel olarak anlaşılan şekliyle ibadet esnasında duyulan huzurla sınırlandırılmayıp, daha genel anlamda Allah'a karşı dürüst ve samimi olarak kulluk sergilemek olarak anlaşılmasının daha uygun olacağını düşünüyoruz. *Doğrusunu Allah bilir.*

116 Taberî.

117 Mukâtil.

118 Bu çekişmenin, Hz. Meryem ile evlenme konusunda olduğuna dair bir görüş de vardır (bk. Râzî).

119 Taberî.

120 Taberî, Zemahşerî.

إِذْ قَالَتِ الْمَلٰٓئِكَةُ يَا مَرْيَمُ إِنَّ اللّٰهَ يُبَشِّرُكِ بِكَلِمَةٍ مِنْهُ اسْمُهُ الْمَسِيحُ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ وَجِيهًا فِي الدُّنْيَا
وَالْآخِرَةِ وَمِنَ الْمُقَرَّبِينَ ﴿٤٥﴾ وَيُكَلِّمُ النَّاسَ فِي الْمَهْدِ وَكَهْلًا وَمِنَ الصَّالِحِينَ ﴿٤٦﴾ قَالَتْ رَبِّ أَنّٰى يَكُونُ
لِي وَلَدٌ وَلَمْ يَمْسَسْنِي بَشَرٌ قَالَ كَذٰلِكِ اللّٰهُ يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ إِذَا قَضٰى أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴿٤٧﴾
وَيُعَلِّمُهُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَالتَّوْرٰيةَ وَالْإِنْجِيلَ ﴿٤٨﴾ وَرَسُولًا إِلٰى بَنِي إِسْرَائِيلَ أَنِّي قَدْ جِئْتُكُمْ بِآيَةٍ مِنْ
رَبِّكُمْ أَنِّي أَخْلُقُ لَكُمْ مِنَ الطِّينِ كَهَيْئَةِ الطَّيْرِ فَأَنْفُخُ فِيهِ فَيَكُونُ طَيْرًا بِإِذْنِ اللّٰهِ وَأُبْرِئُ الْأَكْمَهَ وَالْأَبْرَصَ
3. Cüz — وَأُحْيِ الْمَوْتٰى بِإِذْنِ اللّٰهِ وَأُنَبِّئُكُمْ بِمَا تَأْكُلُونَ وَمَا تَدَّخِرُونَ فِي بُيُوتِكُمْ إِنَّ فِي ذٰلِكَ لَآيَةً لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ
3. Süre
Âl-i İmrân 45-49 — مُؤْمِنِينَ ﴿٤٩﴾

45, 47.[121] Ey elçimiz Muhammed! Cebrâil Meryem'e gelip, "Allah sana insanlar nezdinde saygın, Allah katında makamı yüksek, Meryem oğlu Îsâ Mesîh[122] adında bir oğul müjdeliyor" dediği zaman da, sen o kavmin içinde değildin, Peygamber olmadan önce bunu da bilmiyordun! Öyleyse Ehl-i kitabın, bu bilgilerin ancak vahiy yoluyla öğrenilebileceğini, dolayısıyla senin peygamber olduğunu tasdik etmesi gerekmez mi? Cebrâil'in, kendisine bu özelliklere sahip bir çocuk müjdelediği Meryem, "Ey yüce rabbim! Evlenmediğim[123] halde, bana böyle bir çocuk bahşetmen senin lutfûndur" diyerek şükredince, kendisine, "Öyledir, rabbinin böyle lutufları çoktur" şeklinde karşılık verildi. Nitekim O, bir şeyin olmasını istediği zaman O'na engel olabilecek bir güç yoktur.

46, 48. Ey Meryem! Allah'ın sana müjdelediği oğul, çocukluğundan itibaren yüce vasıfları haiz olacak,[124] Allah'ın kendisine vahyettiği hakikatleri

---

121 Türkçe mâna bütünlüğünü temin için, 47. âyeti 45. âyetle; 48. âyeti de 46. âyetle birlikte ele aldık.

122 Taberî, "Meryem oğlu Îsâ" ifadesinin, hıristiyanların, "Îsâ, Allah'ın oğludur" iftiralarına ve Hz. Meryem'in iffetine dil uzatan yahudilere cevap olduğunu söylemektedir. Yahyâ kelimesi yaşamak anlamına gelen İbrânîce Yuhannâ'dan, Mesîh kelimesi de, İbrânîce'de "bereketli, mübarek" anlamına gelen "meşiha" kelimesinden Arapçalaşmıştır (bk. *Tefsîrü'l-menâr*). Kavramsal anlamda ise, çeşitli şekillerde yorumlanan Mesîh kelimesini Zemahşerî; Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'in tavsif edildiği "Sıddîk" ve "Fârûk" gibi bir lakap olarak açıklamaktadır.

123 Bu ifadeyi, müfessirler, "istifham" şeklinde taaccüp olarak yorumlarlar. Ancak Muhammed Abduh, "Burada Allah'ın şanını yüceltme ve O'nun kudretini dile getirme şeklinde bir vurgu vardır" demektedir ki biz de ona katılıyoruz (bk. *Tefsîrü'l-menâr*).

124 Zemahşerî.

insanlara tebliğ edecektir.[125] Rabbin ona, Tevrat da dahil olmak uzere önceki peygamberlere verilen kitapları[126] öğretecek, kendisine peygamberlik tevdi ederek[127] İncil'i vahyedecektir.

49. İsrâiloğulları'na peygamber olarak göndereceğimiz İsâ, onlara şöyle diyecektir: "Ben Allah'ın size uyarıcı ve müjdeleyici olarak gönderdiği bir elçiyim. Doğru söylediğimin kanıtı olarak rabbinizden size bazı mûcizeler ve deliller getirdim! Çamur şeklinde bir kuş yapar sonra ona üflerim ve Allah'ın yaratmasıyla o canlı bir kuş oluverir. Yine Allah'a dua ederek O'nun izni ve yardımıyla körleri ve cüzzamlıları iyileştiririm, ölüleri diriltirim. Görmediğim halde evinizde yediklerinizi ve sakladıklarınızı bilirim. Eğer gerçekten iddia ettiğiniz gibi tevhide ve Mûsâ'nın peygamberliğine, onun tebliğ ettiği Tevrat'a inanıyorsanız, size söylediklerime ve gösterdiğim bunca delile inanıp, benim peygamberliğimi de tasdik etmelisiniz!"[128]

3 Cüz
3 Sûre
Âl . İmrân 45-49

125 Taberî.

126 İbnü'l-Cevzî.

127 Hikmet kelimesi tâbiîn âlimlerinden Süddî tarafından "nübüvvet" şeklinde tefsir edilmiştir (bk. Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "hkm" md.).

128 Âyetin genel kabul gören lafzî anlamı böyledir. Ancak biz âyetin, aşağıdaki mecazi anlamının da dikkate alınması gerektiği kanaatindeyiz: "İsrâiloğulları'na peygamber olarak göndereceğimiz İsâ, onlara şöyle diyecek: "Ben Allah'ın size uyarıcı ve müjdeleyici olarak gönderdiği bir elçiyim. Rabbinizin bana vahyedip size tebliğ etmemi istediği bilgiler sayesinde sizi ruhî yüceliklere kavuşturacak, mânevî körlükten kurtararak hakikati görmenizi sağlayacak, her türlü ruhî hastalıktan şifaya kavuşturacak ve böylece ölü ruhları hayata kavuşturacağım. Gelecek için kaygılanıp mal ve mülk yığma peşinde koşarak yoksulu ihmal etmemenizi, Allah'a tevekkül etmenizi öğütlerim. Eğer iddia ettiğiniz gibi tevhide ve Mûsâ'nın peygamberliğine, onun tebliğ ettiği Tevrat'a gerçekten inanıyorsanız, aynı şeyleri söylediğime göre, benim peygamberliğimi de tasdik etmelisiniz." Şayet bu âyeti lafzî olarak anlarsak, akla birçok soru gelecektir. Hz. İsâ'nın mûcizeleri olarak ifade edilen, çamurdan kuş heykeli yapıp üfleyerek ona can vermesi, körlerin gözünü açması, cüzzamlıları iyileştirmesi, ölüleri diriltmesi, evlerinde ne yiyip ne sakladıklarını bilmesi gibi özellikler, -çeşitli şekillerde yorumlar getirilse de- yaratmanın / can vermenin ve gaybı bilmenin Allah'a mahsus olduğunu belirten Kur'an'a ve onun kanıtı olan kevnî nizama uygun düşmemektedir. Bu sebeple âyeti, ifade ettiğimiz ve Kur'an'da sıkça görüldüğü gibi mecazi anlamda yorumlamak bize daha doğru ve hikmetli gelmektedir. Nitekim Kur'an, birçok yerde, peygamberlerin insanlara ruhî /mânevî yükseliş yollarını göstermesinden, mânevî hastalıklara şifa bulmasından (meselâ bk. Yûnus 10/57; İsrâ 15/82) mânevî körlükten (meselâ bk. A'râf 7/179; Neml 27/ 80, 81) ruhen ölmüşleri diriltmekten (meselâ bk. Enfâl 8/24; Fâtır 35/22) bahsetmektedir. Lafzî yorumu anlamlı kılmaya çalışan Râzî şöyle demektedir: "Âyette geçen 'Allah'ın izniyle' kaydı; İsâ'nın bu olağanüstü işlerdeki rolünün sadece

وَمُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيَّ مِنَ التَّوْرٰيةِ وَلِاُحِلَّ لَكُمْ بَعْضَ الَّذٖي حُرِّمَ عَلَيْكُمْ وَجِئْتُكُمْ بِاٰيَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ فَاتَّقُوا
اللّٰهَ وَاَطٖيعُونِ ﴿٥٠﴾ اِنَّ اللّٰهَ رَبّٖي وَرَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ هٰذَا صِرَاطٌ مُسْتَقٖيمٌ ﴿٥١﴾ فَلَمَّا اَحَسَّ عٖيسٰى مِنْهُمُ الْكُفْرَ
3 Cüz — قَالَ مَنْ اَنْصَارٖي اِلَى اللّٰهِ قَالَ الْحَوَارِيُّونَ نَحْنُ اَنْصَارُ اللّٰهِ اٰمَنَّا بِاللّٰهِ وَاشْهَدْ بِاَنَّا مُسْلِمُونَ ﴿٥٢﴾ رَبَّنَا اٰمَنَّا بِمَا
3. Süre
Âl-i İmrân 50-54 — اَنْزَلْتَ وَاتَّبَعْنَا الرَّسُولَ فَاكْتُبْنَا مَعَ الشَّاهِدٖينَ ﴿٥٣﴾ وَمَكَرُوا وَمَكَرَ اللّٰهُ وَاللّٰهُ خَيْرُ الْمَاكِرٖينَ ﴿٥٤﴾

50-51. Şunu iyi bilin ki eğer ben peygamber olmasaydım, sizin inandığınız Tevrat'a inanmaz ve yeni bir din getirdiğimi iddia ederdim. Bilakis ben, kitaba o kadar bağlıyım ki aslında haram kılınmayıp sonradan Mûsâ şeriatına sokuşturulan haramları[129] helâl kılıyor ve böylece zorlaştırılan dininizi kolaylaştırıyorum. Ey İsrâiloğulları! Söylediklerimin doğru olduğunu biliyor, ancak inatçılığınızdan kabul etmiyorsunuz. Ben Tevrat'taki ilâhî emirlere uyuyor ve sizi onları uygulamaya çağırıyorum! O halde benim peygamberliğimi kabul edin ve bana tâbi olun. Şunu iyi bilin ki beni size elçi olarak gönderen Allah, hepimizin yegâne rabbidir. Öyleyse yalnız O'na kulluk edin ve hiçbir şeyi O'na ortak koşmayın. İşte doğru yol budur. Bütün peygamberler gibi ben de bunu söylüyorum![130]

---

duasının kabul edilmesi olduğu anlamına gelir. Yani bu olayları gerçekleştiren neticede Allah'tır." Zemahşerî de, "Allah'ın izniyle" ifadesinin, Hz. İsâ'ya ulûhiyyet atfedenlerin vehimlerini çürütmek için kullanıldığını kaydetmektedir. İbnü'l-Cevzî de bu olağanüstü hallerin İsâ ile ilişkilendirilmesini şöyle açıklamaktadır: "Hz. İsâ zamanında tıp ilmi çok ilerlemiş, halk da peygamber olduğuna dair İsâ'dan mûcize istemiş, O da tabiplerin yapmaktan âciz kaldıkları şeyleri peygamberliğinin kanıtı olarak yapmıştır." Bizce bu açıklamalar meseleyi vuzuha kavuşturmamaktadır. Zira konu, Allah'ın kudreti değil, Hz. İsâ'nın durumudur. Hz. İsâ'ya atfedilen bu mûcizelerin tıp ilmiyle mukayesesi ise hepten temelsizdir. Zira tıp ilmi biyolojik, vahiy ise ruhî / ahlâkî bir olgudur. "Yaratma, yaşatma, gaybı bilme ve hayata hükmetme gibi ilâhî nitelikleri -mûcize adına- Hz. İsâ'ya atfetmek suretiyle onun bir nevi ulûhiyyeti kabul edilmiş olunmuyor mu?" sorusunu sormak gerekir. Bu mülâhaza ile olsa gerek ki muasır müfessirler, Reşîd Rızâ, Muhammed Ali ve Muhammed Esed bu âyetleri mecazi anlamda yorumlamışlardır. Bu münasebetle şunu da ifade edelim ki Kur'an'ın, nüzûl döneminden asırlar sonra yapılan bu yorumlar, -her ne kadar objektif bazı kriterleri olsa da- neticede kişisel bir anlayışın ifadesidir. Unutulmamalıdır ki iyi niyet ve ehliyet olduğu takdirde farklı Kur'an yorumları, makbuldür. Şayet böyle olmasaydı, mevcut tefsir külliyatı oluşmazdı. *Doğrusunu Allah bilir.*

129 Bazı müfessirler bu haramların, ilâhî emirlere muhalefet eden İsrâiloğulları'na ceza olarak konduğunu, İsâ'nın bunları kaldırdığını söylemektedirler (bk. Râzî).

130 Zemahşerî.

YAHUDİLERİN, TEVHİDİ TEBLİĞ EDEN İSÂ'YA DÜŞMANLIKLARI

52-53. İsâ, bütün bu çaba ve gayretlerine rağmen, İsrâiloğulları'nın kendisini yalanlamakta ısrar ettiklerini, tebliğ görevini engellemeye çalıştıklarını ve canına kastedeceklerini anlayınca,[131] tevhit çağrısını tamama erdirebilmek için, "Bu yolda bana yardım edecek kimse yok mu?" dedi. Bunun üzerine temiz kalpli, samimi müminler,[132] "Allah'ın dinine ve peygamberine yardım etmeye hazırız. Şahit ol ki biz bütün peygamberlerin tebliğ ettiği tevhit dini olan İslâm'a gönülden bağlıyız.[133] Rabbimiz! Bizler senin elçin olan İsâ'ya ve ona vahyettiğin İncil'e iman ettik. Bu dinin tebliği için onunla beraber olmaya söz verdik. Bizi, tevhide inanan, haktan yana olan, peygamberleri tasdik edip senin emirlerine uyan, ihsanlarına ve rızana nâil olan kullarından eyle!"[134]

54. İsrâiloğulları'ndan İsâ'ya düşman olanlar, onun tebliğ ettiği dini ortadan kaldırmak ve hayatına son vermek için[135] her türlü hileye başvurdular. Ancak, Allah onların bu tuzaklarını boşa çıkardı. Ne İsâ'nın kendisine ne de tebliğ ettiği tevhide zarar verebildiler.[136]

[131] Zemahşerî.
[132] Râzî.
[133] Râzî.
[134] Taberî.
[135] Mukâtil, Taberî, Râzî.
[136] Râzî.

إِذْ قَالَ اللّٰهُ يَا عِيسٰى إِنِّي مُتَوَفِّيكَ وَرَافِعُكَ إِلَيَّ وَمُطَهِّرُكَ مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا وَجَاعِلُ الَّذِينَ اتَّبَعُوكَ فَوْقَ
الَّذِينَ كَفَرُوا إِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ ثُمَّ إِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ فَأَحْكُمُ بَيْنَكُمْ فِيمَا كُنْتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ ﴿٥٥﴾ فَأَمَّا الَّذِينَ
كَفَرُوا فَأُعَذِّبُهُمْ عَذَابًا شَدِيدًا فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَمَا لَهُمْ مِنْ نَاصِرِينَ ﴿٥٦﴾ وَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا
الصَّالِحَاتِ فَيُوَفِّيهِمْ أُجُورَهُمْ وَاللّٰهُ لَا يُحِبُّ الظَّالِمِينَ ﴿٥٧﴾ ذٰلِكَ نَتْلُوهُ عَلَيْكَ مِنَ الْآيَاتِ وَالذِّكْرِ
الْحَكِيمِ ﴿٥٨﴾ إِنَّ مَثَلَ عِيسٰى عِنْدَ اللّٰهِ كَمَثَلِ آدَمَ خَلَقَهُ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ قَالَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴿٥٩﴾ الْحَقُّ مِنْ
رَبِّكَ فَلَا تَكُنْ مِنَ الْمُمْتَرِينَ ﴿٦٠﴾ فَمَنْ حَاجَّكَ فِيهِ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ فَقُلْ تَعَالَوْا نَدْعُ أَبْنَاءَنَا
وَأَبْنَاءَكُمْ وَنِسَاءَنَا وَنِسَاءَكُمْ وَأَنْفُسَنَا وَأَنْفُسَكُمْ ثُمَّ نَبْتَهِلْ فَنَجْعَلْ لَعْنَتَ اللّٰهِ عَلَى الْكَاذِبِينَ ﴿٦١﴾

55-57. Nitekim Allah İsâ'ya şöyle buyurmuştu: "Ey İsâ! O zalimlerin seni katletmelerine[137] izin vermeyecek, takdir ettiğim ömrü tamamlayana kadar yaşatacak[138] ve ecelin geldiğinde ruhunu kabzederek seni katıma yükselteceğim.[139] Peygamberliğini reddeden, üstelik seni katletmeye çalışan, kıymet bilmez[140] o ruhu kararmış olanların arasından alarak, seni lâyık olduğun makamlara çıkaracağım.[141] Sana uyanları da kıyamete kadar onlardan üstün tutacağım.[142] Gün gelecek hepiniz bana döneceksiniz. Senin risâletini ve tevhidi reddedenleri dünyada da âhirette de müstehak oldukları şekilde cezalandıracağım. Vehmettiklerinin aksine Allah nezdinde onları bu cezadan kurtaracak bir şefaatçileri de olmayacaktır. Allah, peygamberleri yalanlamak suretiyle kendilerine zulmedenleri sevmez ve onlar için hayır murat etmez. Tevhidi ve senin peygamberliğini tasdik eden müminlere ise hak ettikleri mükâfatı fazlasıyla verecektir. Allah kullarına asla zulmetmez, aksine O, iyilik yapanlara mükâfat, kötülük yapanlara da ceza verir![143]

137 Zemahşerî.
138 Zemahşerî.
139 Zemahşerî.
140 Zemahşerî.
141 Râzî, buradaki yüksekliğin mekân anlamında değil mânevî anlamda olduğunu ifade etmektedir.
142 Muhammed Abduh, bu üstünlüğün ahlâkî değerler anlamında olduğunu söylemektedir (bk. *Tefsîrü'l-menâr*).
143 Taberî, *Tefsîrü'l-menâr*.

İSÂ'NIN ULÛHIYYETINI IDDIA EDEN HIRISTIYANLARA Hz. PEYGAMBER'İN CEVABI

58. Ey elçimiz Muhammed! Zekeriyyâ, Yâkub, İmrân'ın karısı, Meryem, İsâ ve havârilerle ilgili bu haberler, İsrâiloğulları'nın bunlara karşı tutumları, vahiy yoluyla sana açıkladığımız ibret dolu olaylardır.[144] Bir yanda İsâ'ya peygamberliği lâyık görmeyip onu yalanlayanlar; diğer yanda da ona ulûhiyyet isnat edip senin peygamberliğini kabul etmeyen Necran hıristiyanları... [145] Sana vahyettiğimiz Kur'an, işte bütün bu konularda hak ile bâtılı ayıran,[146] basîret, hikmet ve irfan yolunu gösteren ilâhî bir beyandır.

3. Cüz
3. Sûre
Âl-i İmrân 55-61

59. Doğrusu Necran hıristiyanlarının[147] İsâ'yı Allah'ın oğlu addederek ona ulûhiyyet atfetmeleri büyük bir yanlıştır. Zira Allah, nasıl Âdem'i topraktan yaratıp can verdiyse, İsâ'yı da yaratmıştır. O da bütün Âdemoğulları gibi bir beşerdir. O halde Âdem ilâh olmadığına göre, İsâ da ilâh olamaz. İkisi de Allah'ın yarattığı beşer ve insanlara gönderdiği peygamberdir.

60. Ey elçimiz Muhammed! İsâ ile ilgili gerçek, hıristiyanların hakikate dayanmayan söylemleri değil, rabbinin sana vahyettikleridir. Sen ve ashabın bu konuda asla tereddüde düşmeden vahyin bildirdiği şekilde inancınızda sebat ediniz.[148]

61. Ey elçimiz Muhammed! Meryem oğlu İsâ'nın; Allah'ın kulu ve elçisi olduğunu ortaya koyan bunca delilden sonra hâlâ onun ulûhiyyetini savunan, bu konuda seninle tartışmak isteyen hıristiyanlarla tartışmaya girme! Son söz olarak onlara de ki: "Söylediklerinizde kendinizi haklı görüyorsanız, gelin bütün aile efradımızı toplayıp bir araya gelelim ve Allah'ın lâneti İsâ konusunda yalan söyleyenlerin üzerine olsun diye bedduada bulunalım!"[149]

144 Taberî.
145 Taberî.
146 Mukâtil, Taberî.
147 Taberî.
148 Taberî, Râzî.
149 Araplar arasında anlaşmazlık halinde başvurulan ve "mübâhele" olarak bilinen bu çağrıya Necran hıristiyanları mukabele etmemişlerdir (bk. Taberî).

إِنَّ هٰذَا لَهُوَ الْقَصَصُ الْحَقُّۚ وَمَا مِنْ اِلٰهٍ اِلَّا اللّٰهُۜ وَاِنَّ اللّٰهَ لَهُوَ الْعَزٖيزُ الْحَكٖيمُ ﴿٦٢﴾ فَاِنْ تَوَلَّوْا فَاِنَّ اللّٰهَ عَلٖيمٌ
بِالْمُفْسِدٖينَ ﴿٦٣﴾ قُلْ يَٓا اَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا اِلٰى كَلِمَةٍ سَوَٓاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ اَلَّا نَعْبُدَ اِلَّا اللّٰهَ وَلَا نُشْرِكَ
بِهٖ شَيْـًٔا وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضًا اَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللّٰهِۜ فَاِنْ تَوَلَّوْا فَقُولُوا اشْهَدُوا بِاَنَّا مُسْلِمُونَ ﴿٦٤﴾ يَٓا اَهْلَ
الْكِتَابِ لِمَ تُحَٓاجُّونَ فٖٓي اِبْرٰهٖيمَ وَمَٓا اُنْزِلَتِ التَّوْرٰيةُ وَالْاِنْجٖيلُ اِلَّا مِنْ بَعْدِهٖۜ اَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٦٥﴾ هَٓا اَنْتُمْ
هٰٓؤُلَٓاءِ حَاجَجْتُمْ فٖيمَا لَكُمْ بِهٖ عِلْمٌ فَلِمَ تُحَٓاجُّونَ فٖيمَا لَيْسَ لَكُمْ بِهٖ عِلْمٌۜ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ وَاَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٦٦﴾
مَا كَانَ اِبْرٰهٖيمُ يَهُودِيًّا وَلَا نَصْرَانِيًّا وَلٰكِنْ كَانَ حَنٖيفًا مُسْلِمًاۜ وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكٖينَ ﴿٦٧﴾

62. Ey elçimiz Muhammed! İşte Îsâ hakkındaki gerçekler, sana anlattıklarımız olup diğerleri asılsız iddialardan ibarettir. Şunu iyi bil ki Allah'ın mülkünde; O'ndan başka kulluk / ibadet edilecek ve ulûhiyyetine ortak kılınacak[150] hiçbir varlık yoktur. Bütün işleri yerli yerinde ve hikmetli olan Allah, başka varlıklara ulûhiyyet atfederek bu hikmete aykırı hareket edenleri elbette cezalandıracaktır.

63. Îsâ ile ilgili bunca ilâhî beyanı kabul etmeyip yüz çevirenleri,[151] O'nun mülkünde fesat çıkaranları rabbin çok iyi bilmekte olup, müstehak oldukları cezayı elbette verecektir.

YAHUDİ ve HIRİSTİYANLARA TEVHİT ÇAĞRISI

64. Ey elçimiz Muhammed! Îsâ'nın ulûhiyyetini iddia eden Necran hıristiyanlarına[152] şöyle söyle: "Gelin, bütün peygamberlerin tebliğ ettiği ortak ilke olan tevhide iman edin![153] Îsâ'yı Allah'ın oğlu kabul edip[154] Allah'a şirk

150 Zemahşerî, bu ifadeyle Hıristyanlık'taki teslisin kastedildiğini söylemektedir.

151 Mukâtil, bu ifadeyle "mübâhele"den kaçınanların kastedildiğini söylemektedir.

152 Tâbiîn âlimlerinden Süddî ve Mukâtil Ehl-i kitap ifadesini böyle yorumlamıştır (bk. İbnü'l-Cevzî). Râzî de bu yorumu tercih etmiştir.

153 "كَلِمَةٍ" ifadesi İbn Abbas tarafından "lâ ilâhe illallah" şeklinde tefsir edilmiştir (bk. Fîrûzâbâdî). Yine âyetteki "سَوَٓاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ" ifadesini "aramızda ortak olan ilke" şeklinde anlamak yanlış olur. Nitekim İbn Abbas bu ifadeyi "عدل" şeklinde tefsir etmiştir (bk. Fîrûzâbâdî). Buna göre "كَلِمَةٍ سَوَٓاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ" cümlesi, "âdil tevhit ilkesi" anlamına gelmektedir. Unutulmamalıdır ki tevhit ilkesi, Hz. Peygamber ile Necran hıristiyanlarının "ortak" ilkesi değil, bütün peygamberlerin ortak mesajıdır. Diğer taraftan âyetin devamında gelen "اَلَّا نَعْبُدَ ، وَلَا نُشْرِكَ" ifadelerini "Şirk koşmayalım" şeklinde çevirmek de yanlış olur. Zira Hz. Peygamber zaten şirk koşmamaktadır. Dolayısıyla bu ifadeyi, "şirk koşmayınız" şeklinde anlamak gerekmektedir.

154 Zemahşerî.

koşmayın. Din adına hiç kimseyi kutsayarak onlara kayıtsız şartsız itaat etmeyin.[155] İhdas ettikleri helâl ve haramları[156] kabul ederek onları ilâhlaştırmayın."

Ey Müminler! Eğer bu tevhit çağrısını kabul etmezlerse,[157] onlara şöyle deyiniz: "Vahye dayalı bu tevhit çağrısını reddettiğinize göre, artık müslüman olduğunuzu iddia edemezsiniz. Allah'a gönülden bağlı, samimi müminlerin bizler olduğunu kabul ediniz!"[158]

65. Elçimiz Muhammed'in tebliğ ettiği dinin, kendi dinlerinden olduğunu iddia ettikleri İbrâhim'in dinine uymadığını iddia eden ve bu yüzden onun peygamberliğine inanmayıp kendisiyle mücadele eden yahudi ve hıristiyanlar![159] Bu iddianız asılsızdır. Zira Yahudilik Tevrat'tan sonra, Hıristiyanlık da İncil'den sonra ortaya çıkmış, İbrâhim ise bu kitapların nüzûlünden önce[160] vefat etmiştir. Nasıl olur da onun yahudi veya hıristiyan olduğunu iddia edersiniz?[161]

66-67. Ey Ehl-i kitap! Elinizdeki Tevrat ve İncil'in ifade ettiği temel değerlerin, elçimiz Muhammed'in tebliğ ettiği Kur'an'ın esaslarıyla uyuştuğunu anlamaz ve kabul etmezken[162] -Tevrat ve İncil'de İbrâhim'in diniyle ilgili bir bilgi olmadığı halde-[163] Onun yahudi veya hıristiyan olduğunu ve Muhammed'in diniyle çatıştığını nasıl iddia edersiniz?[164] Şunu iyi bilin ki İbrâhim, ne yahudi ne hıristiyan ne de müşrikti. O, tevhide bağlı samimi bir mümindi.[165]

---

155 Taberî.

156 Zemahşerî, Râzî.

157 Mukātil, Zemahşerî.

158 Zemahşerî.

159 Zemahşerî.

160 Zemahşerî.

161 Mukātil, Taberî.

162 Râzî.

163 Zemahşerî.

164 Bu âyet birçok tefsirde, "Bildiğiniz konularda Muhammed'le tartışıyorsunuz. Haydi bunu kabul edelim. Fakat İbrâhim'in diniyle ilgili bir şey bilmediğiniz, böyle bir bilgi, kitaplarınızda yer almadığı halde nasıl olur da bu konuda görüş belirtirsiniz?" şeklinde yorumlanmıştır (bk. Zemahşerî). Bizce bu yorum doğru değildir. Zira bu takdirde Ehl-i kitabın Hz. Peygamber'le mücadelesinin haklı olduğu zımnen kabul edilmiş olmaktadır. Halbuki Kur'an, onların bu tavırlarını şiddetle eleştirmektedir. Bu bakımdan biz âyeti, Râzî'nin görüşünü esas alarak tefsir etmeyi uygun gördük. *Doğrusunu Allah bilir.*

165 Mukatil, Râzî.

3. Cüz
3. Sûre
Âl-i İmrân 62-67

إِنَّ هٰذَا لَهُوَ الْقَصَصُ الْحَقُّ وَمَا مِنْ اِلٰهٍ اِلَّا اللّٰهُ وَاِنَّ اللّٰهَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٦٢﴾ فَاِنْ تَوَلَّوْا فَاِنَّ اللّٰهَ عَلِيمٌ
بِالْمُفْسِدِينَ ﴿٦٣﴾ قُلْ يَٓا اَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا اِلٰى كَلِمَةٍ سَوَٓاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ اَلَّا نَعْبُدَ اِلَّا اللّٰهَ وَلَا نُشْرِكَ
بِهٖ شَيْـٔاً وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضاً اَرْبَاباً مِنْ دُونِ اللّٰهِ فَاِنْ تَوَلَّوْا فَقُولُوا اشْهَدُوا بِاَنَّا مُسْلِمُونَ ﴿٦٤﴾ يَٓا اَهْلَ
الْكِتَابِ لِمَ تُحَٓاجُّونَ فٖٓي اِبْرٰهٖيمَ وَمَٓا اُنْزِلَتِ التَّوْرٰيةُ وَالْاِنْجٖيلُ اِلَّا مِنْ بَعْدِهٖ اَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٦٥﴾ هَٓا اَنْتُمْ
هٰٓؤُلَٓاءِ حَاجَجْتُمْ فٖيمَا لَكُمْ بِهٖ عِلْمٌ فَلِمَ تُحَٓاجُّونَ فٖيمَا لَيْسَ لَكُمْ بِهٖ عِلْمٌ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ وَاَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٦٦﴾
مَا كَانَ اِبْرٰهٖيمُ يَهُودِياًّ وَلَا نَصْرَانِياًّ وَلٰكِنْ كَانَ حَنٖيفاً مُسْلِماً وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكٖينَ ﴿٦٧﴾

62. Ey elçimiz Muhammed! İşte İsâ hakkındaki gerçekler, sana anlattıklarımız olup diğerleri asılsız iddialardan ibarettir. Şunu iyi bil ki Allah'ın mülkünde; O'ndan başka kulluk / ibadet edilecek ve ulûhiyyetine ortak kılınacak[150] hiçbir varlık yoktur. Bütün işleri yerli yerinde ve hikmetli olan Allah, başka varlıklara ulûhiyyet atfederek bu hikmete aykırı hareket edenleri elbette cezalandıracaktır.

63. İsâ ile ilgili bunca ilâhî beyanı kabul etmeyip yüz çevirenleri,[151] O'nun mülkünde fesat çıkaranları rabbin çok iyi bilmekte olup, müstehak oldukları cezayı elbette verecektir.

YAHUDİ ve HIRİSTİYANLARA TEVHİT ÇAĞRISI

64. Ey elçimiz Muhammed! İsâ'nın ulûhiyyetini iddia eden Necran hıristiyanlarına[152] şöyle söyle: "Gelin, bütün peygamberlerin tebliğ ettiği ortak ilke olan tevhide iman edin![153] İsâ'yı Allah'ın oğlu kabul edip[154] Allah'a şirk

150 Zemahşerî, bu ifadeyle Hıristyanlık'taki teslisin kastedildiğini söylemektedir.

151 Mukâtil, bu ifadeyle "mübâhele"den kaçınanların kastedildiğini söylemektedir.

152 Tâbiîn âlimlerinden Süddî ve Mukâtil Ehl-i kitap ifadesini böyle yorumlamıştır (bk. İbnü'l-Cevzî). Râzî de bu yorumu tercih etmiştir.

153 "كَلِمَةٍ" ifadesi İbn Abbas tarafından "lâ ilâhe illallah" şeklinde tefsir edilmiştir (bk. Fîrûzâbâdî). Yine âyetteki "سَوَٓاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ" ifadesini "aramızda ortak olan ilke" şeklinde anlamak yanlış olur. Nitekim İbn Abbas bu ifadeyi "عدل" şeklinde tefsir etmiştir (bk. Fîrûzâbâdî). Buna göre "كَلِمَةٍ سَوَٓاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ" cümlesi, "âdil tevhit ilkesi" anlamına gelmektedir. Unutulmamalıdır ki tevhit ilkesi, Hz. Peygamber ile Necran hıristiyanlarının "ortak" ilkesi değil, bütün peygamberlerin ortak mesajıdır. Diğer taraftan âyetin devamında gelen "اَلَّا نَعْبُدَ، وَلَا نُشْرِكَ" ifadelerini "Şirk koşmayalım" şeklinde çevirmek de yanlış olur. Zira Hz. Peygamber zaten şirk koşmamaktadır. Dolayısıyla bu ifadeyi, "şirk koşmayınız" şeklinde anlamak gerekmektedir.

154 Zemahşerî.

koşmayın. Din adına hiç kimseyi kutsayarak onlara kayıtsız şartsız itaat etmeyin.[155] İhdas ettikleri helâl ve haramları[156] kabul ederek onları ilâhlaştırmayın."

Ey Müminler! Eğer bu tevhit çağrısını kabul etmezlerse,[157] onlara şöyle deyiniz: "Vahye dayalı bu tevhit çağrısını reddettiğinize göre, artık müslüman olduğunuzu iddia edemezsiniz. Allah'a gönülden bağlı, samimi müminlerin bizler olduğunu kabul ediniz!"[158]

65. Elçimiz Muhammed'in tebliğ ettiği dinin, kendi dinlerinden olduğunu iddia ettikleri İbrâhim'in dinine uymadığını iddia eden ve bu yüzden onun peygamberliğine inanmayıp kendisiyle mücadele eden yahudi ve hıristiyanlar![159] Bu iddianız asılsızdır. Zira Yahudilik Tevrat'tan sonra, Hıristiyanlık da İncil'den sonra ortaya çıkmış, İbrâhim ise bu kitapların nüzûlünden önce[160] vefat etmiştir. Nasıl olur da onun yahudi veya hıristiyan olduğunu iddia edersiniz?[161]

66-67. Ey Ehl-i kitap! Elinizdeki Tevrat ve İncil'in ifade ettiği temel değerlerin, elçimiz Muhammed'in tebliğ ettiği Kur'an'ın esaslarıyla uyuştuğunu anlamaz ve kabul etmezken[162] -Tevrat ve İncil'de İbrâhim'in diniyle ilgili bir bilgi olmadığı halde-[163] Onun yahudi veya hıristiyan olduğunu ve Muhammed'in diniyle çatıştığını nasıl iddia edersiniz?[164] Şunu iyi bilin ki İbrâhim, ne yahudi ne hıristiyan ne de müşrikti. O, tevhide bağlı samimi bir mümindi.[165]

3. Cüz
3. Sûre
Âl-i İmrân 62-67

155 Taberî.

156 Zemahşerî, Râzî.

157 Mukâtil, Zemahşerî.

158 Zemahşerî.

159 Zemahşerî.

160 Zemahşerî.

161 Mukâtil, Taberî.

162 Râzî.

163 Zemahşerî.

164 Bu âyet birçok tefsirde, "Bildiğiniz konularda Muhammed'le tartışıyorsunuz. Haydi bunu kabul edelim. Fakat İbrâhim'in diniyle ilgili bir şey bilmediğiniz, böyle bir bilgi, kitaplarınızda yer almadığı halde nasıl olur da bu konuda görüş belirtirsiniz?" şeklinde yorumlanmıştır (bk. Zemahşerî). Bizce bu yorum doğru değildir. Zira bu takdirde Ehl-i kitabın Hz. Peygamber'le mücadelesinin haklı olduğu zımnen kabul edilmiş olmaktadır. Halbuki Kur'an, onların bu tavırlarını şiddetle eleştirmektedir. Bu bakımdan biz âyeti, Râzî'nin görüşünü esas alarak tefsir etmeyi uygun gördük. *Doğrusunu Allah bilir.*

165 Mukatil, Râzî.

إِنَّ أَوْلَى النَّاسِ بِإِبْرَاهِيمَ لَلَّذِينَ اتَّبَعُوهُ وَهَذَا النَّبِيُّ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَاللَّهُ وَلِيُّ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٦٨﴾ وَدَّتْ طَائِفَةٌ مِنْ
أَهْلِ الْكِتَابِ لَوْ يُضِلُّونَكُمْ وَمَا يُضِلُّونَ إِلَّا أَنْفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُونَ ﴿٦٩﴾ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَكْفُرُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ
وَأَنْتُمْ تَشْهَدُونَ ﴿٧٠﴾ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَلْبِسُونَ الْحَقَّ بِالْبَاطِلِ وَتَكْتُمُونَ الْحَقَّ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٧١﴾ وَقَالَتْ
طَائِفَةٌ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ آمِنُوا بِالَّذِي أُنْزِلَ عَلَى الَّذِينَ آمَنُوا وَجْهَ النَّهَارِ وَاكْفُرُوا آخِرَهُ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿٧٢﴾

Âl-i İmrân 68-72

68. İbrâhim'in, kendi dinlerinden olduğunu iddia ederek[166] onu, meşruiyetlerinin gerekçesi kılan ve elçimiz Muhammed'in tebliğine karşı çıkan Ehl-i kitap, şunu kesin olarak bilsin ki İbrâhim'e lâyık olanlar,[167] sizin gibi Allah'a şirk koşanlar değil, onun tebliğ ettiği tevhit inancı üzere olan, yaşarken ve ölümünden sonra[168] onu tevhit önderi kabul edenlerdir ki[169] onlar da elçimiz Muhammed ve ona tâbi olan müminlerdir.[170] İşte onlar ilâhî yardım ve lutfa nâil olacaklardır.[171]

EHL-i KİTABIN MÜSLÜMANLARA KARŞI ENTRİKALARI

69. Kendilerinin doğru inanca sahip olduğunu iddia eden, Ehl-i kitap'tan öyleleri[172] vardır ki elçimiz Muhammed'in tevhit çağrısını reddetmekle kalmayıp, onun peygamberliğine tâbi olanları kendi saflarına çekmek isterler. Ne var ki onların bu çabaları bekledikleri sonucu vermeyecektir. Üstelik onlar bu dav-

166 Mukâtil.

167 Zemahşerî.

168 Zemahşerî.

169 Mukâtil.

170 Mukâtil.

171 Taberî.

172 Mukâtil, âyetteki "tâife" kelimesini yahudiler olarak tefsir ederken, Taberî, yahudi ve hıristiyanların tamamının kastedildiğini söylemektedir. Zemahşerî ise, tâife kelimesinin burada bütün Ehl-i kitabı içine almayıp sadece İslâm'a karşı çıkanları ifade ettiğini, zira onların içinde Allah'ın övdüğü tevhit ehli kimseler bulunduğunun Kur'an'da yer aldığını ifade etmektedir.

ranışlarını doğru zannederler, oysa insanları tevhitten saptırma çabalarının vebalini yükleneceklerdir.

70. Ey yahudi din bilginleri![173] Şunu iyi bilin ki inandığınızı iddia ettiğiniz Tevrat ve İncil'deki delillere rağmen Muhammed'in peygamberliğini reddetmeniz aslında Tevrat ve İncil'i reddetmeniz[174] demektir.

71. Ey yahudi din bilginleri! Allah'ın elçisi olduğunu bildiğiniz Muhammed ile ilgili kitabınızdaki bilgileri halktan gizleyerek, kafalarını karıştıracak şüpheler ortaya atarak niçin gerçeğin üstünü örtüyorsunuz? [175]

72. Ey yahudi din bilginleri! Muhammed'e tâbi olanları şüpheye düşürerek kendi dininize girmelerini sağlamak için, "Önce Kur'an'a inanmış gibi gözükelim, sonra da araştırıp istişare ettiğimizi, Tevrat'ta Muhammed'in peygamberliğine dair herhangi bir bilgi bulamadığımızı, dolayısıyla onun yalancı olduğuna kanaat getirdiğimizi söyleyelim" şeklinde ağız birliği ediyorsunuz. Böylece, "Bunlar din bilginleri oldukları için doğruyu bilirler" düşüncesini oluşturarak halkın elçimize itibar etmemesini sağlamaya çalışıyorsunuz.[176]

173 Mukâtil ve Zemahşerî âyetteki "Ehl-i kitap" ifadesi ile yahudilerin; Taberî, yahudi ve hıristiyanların; Râzî ise Tevrat'ı bilen din âlimlerinin kastedildiğini söylemektedir.

174 Taberî, Zemahşerî. Muhammed Abduh, buradaki ret ve inkârın itikadî anlamda değil bu kitapların hükümleri ile amel etmemek manasında olduğunu söylemektedir.

175 Mukâtil, Râzî. Muhammed Abduh, âyetteki "gerçeğin üstünü örtme" ifadesini, Ehl-i kitap bilginlerinin Tevrat ve İncil'deki hükümlere dair şahsî görüş ve yorumlarını Allah'ın buyruğu gibi sunmaları olarak açıklamaktadır (bk. *Tefsîrü'l-menâr*).

176 Zemahşerî. Müfessirlerin bir kısmı âyette geçen diyalogun yahudi din âlimleri arasında cereyan ettiğini söylemektedirler ki biz bu görüşü esas aldık. Bazı müfessirler ise yahudi din âlimlerinin bu şekilde halkı yönlendirdiklerini ifade etmektedirler. Bu da diğer yoruma muhalif değildir.

وَلَا تُؤْمِنُوا اِلَّا لِمَنْ تَبِعَ دٖينَكُمْۜ قُلْ اِنَّ الْهُدٰى هُدَى اللّٰهِۙ اَنْ يُؤْتٰٓى اَحَدٌ مِثْلَ مَٓا اُوتٖيتُمْ اَوْ يُحَٓاجُّوكُمْ عِنْدَ
رَبِّكُمْۜ قُلْ اِنَّ الْفَضْلَ بِيَدِ اللّٰهِۚ يُؤْتٖيهِ مَنْ يَشَٓاءُۜ وَاللّٰهُ وَاسِعٌ عَلٖيمٌۚ ﴿٧٣﴾ يَخْتَصُّ بِرَحْمَتِهٖ مَنْ يَشَٓاءُۜ وَاللّٰهُ ذُو
الْفَضْلِ الْعَظٖيمِ ﴿٧٤﴾ وَمِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ مَنْ اِنْ تَاْمَنْهُ بِقِنْطَارٍ يُؤَدِّهٖٓ اِلَيْكَۚ وَمِنْهُمْ مَنْ اِنْ تَاْمَنْهُ بِدٖينَارٍ لَا
يُؤَدِّهٖٓ اِلَيْكَ اِلَّا مَا دُمْتَ عَلَيْهِ قَٓائِمًاۜ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ قَالُوا لَيْسَ عَلَيْنَا فِي الْاُمِّيّٖنَ سَبٖيلٌۚ وَيَقُولُونَ عَلَى اللّٰهِ
الْكَذِبَ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿٧٥﴾ بَلٰى مَنْ اَوْفٰى بِعَهْدِهٖ وَاتَّقٰى فَاِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُتَّقٖينَ ﴿٧٦﴾ اِنَّ الَّذٖينَ يَشْتَرُونَ
بِعَهْدِ اللّٰهِ وَاَيْمَانِهِمْ ثَمَنًا قَلٖيلًا اُولٰٓئِكَ لَا خَلَاقَ لَهُمْ فِي الْاٰخِرَةِ وَلَا يُكَلِّمُهُمُ اللّٰهُ وَلَا يَنْظُرُ اِلَيْهِمْ يَوْمَ
الْقِيٰمَةِ وَلَا يُزَكّٖيهِمْۖ وَلَهُمْ عَذَابٌ اَلٖيمٌ ﴿٧٧﴾

73-74. Medineli yahudi din adamları, dindaşlarına şöyle dediler:[177] "Sakın dininizden olmayan Muhammed'e ilâhî kitap verildiğine inanmayınız. Ona ve peşinden gidenlere kanmayınız. Kendilerine inanmadığınız için -iddia ettikleri gibi- âhirette rabbinizin huzurunda size karşı delil getirerek haksızlığınızı ortaya koyarlar diye endişeye kapılmayınız.[178] Zira siz, peygamberler soyundan gelen kitap ehli olarak Allah katında onlardan üstünsünüz. Sakın yolunuzdan ayrılmayınız!"

Ey elçimiz Muhammed! Sen de onlara şöyle mukabele et: "Bunlar asılsız iddialar ve beyhude çabalardır. Doğruyu göstermek ve insanları ona iletmek, yalnızca Allah'a ait olup, iddia ettiğiniz gibi ne sizin ne de başkalarının yetkisindedir. Risâlet vazifesine kimin uygun olacağını ve onu kime ihsan edeceğini bilen de O'dur.[179] Lutuf ve keremi sonsuz olan Allah, bir zamanlar size verdiği risâlet vazifesini şimdi de kulu Muhammed'e ihsan etmiş ve kendisine tâbi olanlara Kur'an'ı lutfetmiştir.[180] Bunu niçin kabul etmiyorsunuz?

177 Râzî.

178 Buradaki " اَوْ يُحَاجُّوكُمْ عِنْدَ رَبِّكُمْ " ifadesi, Hasan-ı Basrî ve Katâde gibi tâbiîn âlimleri tarafından, yahudi din âlimlerinin söyledikleri " ولا تؤمنوا " ifadesinin devamı olarak tefsir edilmiştir (bk. Mâverdî). Biz de bu görüşü esas aldık.

179 Zemahşerî, Râzî.

180 Müfessirler bu âyetin tefsirinde birbirinden oldukça farklı görüşler ortaya koymuşlardır. Zemahşerî'nin mufassal olarak yer verdiği bu görüşlerin özü: Hz. Muhammed'in peygamberliğinin gerçek olduğunu bildikleri halde Medine yahudilerinin ona karşı çeşitli taktikler uygulamaları üzerinde yoğunlaşmaktadır. Zemahşerî'nin temas ettiği, çeviride bizim de esas aldığımız ve doğru bulduğumuz görüş: bunun bir taktik meselesi olmayıp, itikat meselesi olduğudur. Zira yahudiler, birçok peygamberin kendi soylarından çıkması sebebiyle, kendilerini yegâne hak din mensubu görüyorlardı (bk. *Tefsîrü'l-menâr*). Esasen bu minvaldeki âyetlerin de bu şekilde anlaşılması gerektiği kanaatindeyiz. Ancak yaygın olan görüşün etkisinde kalmayarak bu görüşümüzü ilgili âyetlerde tam olarak yansıttığımızdan emin değiliz.

EHL-İ KİTABIN HEPSİ AYNI DEĞİLDİR

75-76. Ey elçimiz Muhammed ve müminler! Ehli kitap'tan bazıları size karşı ön yargısız,[181] dürüst, hakka ve hukuka riayetkâr kimselerdir. Onlara hazinelerinizi emanet etseniz, kuruşuna bile dokunmadan iade ederler. Ama bazıları da size karşı kin ve öfke içindedirler; mallarınıza el koymayı helâl sayar, aldıklarını vermez, borçlarını ödemezler. Onlara bir kuruş dahi emanet etseniz, sıkıştırmadıkça geri alamazsınız. Gerekçeleri de Tevrat'ta, dinlerinden olmayanların mallarına el koymanın helâl olduğunu belirten bir hüküm olduğu yönündeki bâtıl inançlarıdır. Oysa bu, Allah'a yalan isnat etmektir, O'na bühtandır.[182] Zira Tevrat'ta, insanların canına ve malına dokunmak haram kılınmıştır.[183] Aslında onlar da Tevrat'taki hükmün ne olduğunu bilmektedirler. Zira Allah onlardan emanete riayet etme ve ahde vefa[184] hususunda söz almış, bu hükümlere uyarak haramları çiğnemeyen, emanete hıyanet etmeyen kimselerden razı olacağını, onları mükâfatlandıracağını[185] vaat etmiştir.

77. Kendi kitapları olan Tevrat'ı tasdik eden peygamberlere iman etme ve onları destekleme hususunda Allah'a verdikleri söze rağmen dindar halktan elde ettikleri maddî menfaat ve önde görünme arzusundan dolayı ahitlerine bağlı kalmayan yahudi toplumunun ileri gelenleri ve din adamları,[186] âhirette lâyık olanlara verilecek cennet nimetlerinden, ilâhî lutuf ve ikramlardan tamamen mahrum kalacak, kendilerine hiçbir değer verilmeyecek, yüzlerine bile bakılmayacaktır.

181 Râzî.

182 Taberî'nin kaydettiğine göre, Araplar'ın bâtıl, kendilerinin hak dine mensup olduğuna inanan yahudiler, onların malına zarar vermenin de helâl olduğuna inanıyorlardı. İbnü'l-Cevzî de her millette emanete riayet veya hıyanet edenler olduğu halde bu hususun Ehl-i kitap'la ilişkilendirilmesini, kişisel bir durum olmayıp itikadî bir mesele olmasına bağlamaktadır.

183 Mukātil.

184 Mukātil.

185 Zemahşerî bu âyetin nüzûlü esnasında Hz. Peygamber'in, "Emanete riayet hariç, Câhiliye'nin her şeyi ayaklarımın altındadır. Emaneti mutlaka sahibine iade etmelisiniz. Allah'ın düşmanları yalan söylüyorlar emanet o kadar önemlidir ki sahibinin iyi veya kötü, dindar veya günahkâr olması bu durumu değiştirmez" buyurduğunu zikretmektedir.

186 Bu âyetin özellikle yahudi din adamları hakkında nâzil olduğu belirtilmektedir. (bk. Taberî, Râzî)

وَاِنَّ مِنْهُمْ لَفَرِيقًا يَلْوُنَ اَلْسِنَتَهُمْ بِالْكِتَابِ لِتَحْسَبُوهُ مِنَ الْكِتَابِ وَمَا هُوَ مِنَ الْكِتَابِ وَيَقُولُونَ هُوَ مِنْ عِنْدِ
اللّٰهِ وَمَا هُوَ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ وَيَقُولُونَ عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿٧٨﴾ مَا كَانَ لِبَشَرٍ اَنْ يُؤْتِيَهُ اللّٰهُ الْكِتَابَ
وَالْحُكْمَ وَالنُّبُوَّةَ ثُمَّ يَقُولَ لِلنَّاسِ كُونُوا عِبَادًا لِي مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَلٰكِنْ كُونُوا رَبَّانِيِّينَ بِمَا كُنْتُمْ تُعَلِّمُونَ
الْكِتَابَ وَبِمَا كُنْتُمْ تَدْرُسُونَ ﴿٧٩﴾ وَلَا يَأْمُرَكُمْ اَنْ تَتَّخِذُوا الْمَلٰٓئِكَةَ وَالنَّبِيِّينَ اَرْبَابًا اَيَأْمُرُكُمْ بِالْكُفْرِ بَعْدَ
اِذْ اَنْتُمْ مُسْلِمُونَ ﴿٨٠﴾ وَاِذْ اَخَذَ اللّٰهُ مِيثَاقَ النَّبِيِّينَ لَمَا اٰتَيْتُكُمْ مِنْ كِتَابٍ وَحِكْمَةٍ ثُمَّ جَٓاءَكُمْ رَسُولٌ مُصَدِّقٌ
لِمَا مَعَكُمْ لَتُؤْمِنُنَّ بِهِ وَلَتَنْصُرُنَّهُ قَالَ ءَاَقْرَرْتُمْ وَاَخَذْتُمْ عَلٰى ذٰلِكُمْ اِصْرِي قَالُٓوا اَقْرَرْنَا قَالَ فَاشْهَدُوا وَاَنَا
مَعَكُمْ مِنَ الشَّاهِدِينَ ﴿٨١﴾

3. Cüz
3. Sûre
Âl-i İmrân 78-81

78. Ehl-i kitabın samimi ve dürüst olmayan din bilginleri, elçimiz Muhammed ile ilgili Tevrat'taki delilleri farklı yorumlarla çarptırarak tahrif ediyorlar,[187] bunu da Allah katından inzâl edilen Tevrat'a atfederek Allah'a iftira etmiş oluyorlar.

PEYGAMBERLER TEVHİDE AYKIRI BİR ŞEY SÖYLEMEZ

79-80. Ehl-i kitabın tahrifçi uleması; Allah'a iftira attıkları gibi, Meryem oğlu Îsâ'nın "ulûhiyyet iddiasında bulunduğunu, kendisine ibadet edilmesini/kutsanmasını" emrettiğini söyleyerek Îsâ'ya da iftira attılar.[188] Allah'a hiçbir şeyin ortak koşulmamasını, yalnız O'na kulluk edilmesini tebliğ için gönderilen, kendisine kitap vahyedilen, kendisi de beşer olan bir peygamber kalkıp da "Allah'ı bırakıp bana ve meleklere kulluk/ibadet edin" diyerek sizi şirke, küfre çağırır mı?[189] Bilakis o şöyle demişti: "Yalnız Allah'a kulluk ve itaat edin, O'nun dinine sımsıkı sarılın. Tevrat ve İncil'i en iyi bilen ve öğreten kimseler olarak Allah'a ibadet ve itaatte insanlara örnek olun."[190]

81. Ey elçimiz Muhammed'in peygamberliğini inkâr eden Medine yahudileri![191] Allah, gönderdiği peygamberler vasıtasıyla atalarınızdan; Tevrat'ı tasdik eden bir peygamber geldiğinde,[192] ona iman edip Allah'a kulluk edeceklerine dair söz almış ve "bu verdiğiniz sözü unutmayın, ben de bunun şahidiyim, sözünüzden asla dönmeyin" demişti.[193] Buna rağmen siz, elçimiz Muhammed'i kabul etmiyorsunuz?

3. Cüz
3. Sûre
Âl-i İmrân 78-81

187 Âyette geçen " يَلْوُنَ " kelimesini; yahudi din âlimlerinin, Tevrat'taki bazı sözleri yanlış telaffuz ederek, eğip bükerek, kelime oyunları yapmaları şeklindeki izahlara katılamıyoruz. Bizce tahriften maksat, Ehl-i kitabın art niyetli tevillerle anlam saptırmalarıdır. Vehb b. Münebbih'ten nakledildiğine göre Allah'ın inzâl ettiği Tevrat ve İncil lafzan tahrife uğramamıştır. Hz. Peygamber'in "Tevrat'ta böyle bir hüküm yok, siz saptırıyorsunuz, eğer görüşünüzde samimi iseniz getirin Tevrat'ı bakalım" (bk. Âl-i İmrân, 3/93) âyetini okuduğunda bundan imtina etmeleri de lafzî tahrifin olmadığına bir delildir (bk. Âlûsî). Râzî de lafzî tahrif olmadığına işaret etmektedir. Kezâ Muhammed Abduh da tahrifin lafızda değil mânada yapıldığını belirterek şöyle demektedir: "Hz. Îsâ'nın Allah için kullandığı 'baba' kelimesi, bütün insanlar kastedilerek söylenen tâzim anlamında mecazi bir ifade iken, daha sonra mecaz hakikate hamledilerek sadece Hz. Îsâ'ya nispet edilmiş ve böylece mânada tahrif yapılmıştır" (bk. *Tefsirü'l-menâr*).

188 Râzî.

189 Râzî, Taberî ve Zemahşerî gibi müfessirler burada hitabın Hz. Peygamber'e yönelik olduğunu söylemektedirler. Hz. Peygamber, Kureyş'in melekleri, yahudilerin Üzeyir'i, hıristiyanların Îsâ'yı Allah'a ortak koşmalarından vazgeçmelerini söylediğinde onlar: "Peki seni mi rab edinelim?" demişler ve âyet bunun üzerine nâzil olmuştur. Zemahşerî, " بَعْدَ إِذْ أَنْتُمْ مُسْلِمُونَ " ifadesini delil sayarak muhatapların, Hz. Peygamber'i tâzim babında ona secde etmek için izin istediklerini söylemiştir ki kanaatimizce bu yorum, Zemahşerî gibi büyük bir müfessirin "kabvetü cevâd"ı sayılmalıdır. Nitekim Âlûsî, buradaki hitabın müslümanlara yönelik olduğu görüşünü zayıf bularak muhatapların Ehl-i kitap olduğu görüşünü tercih etmiştir. Mevzuun Ehl-i kitap'la alâkalı olması hasebiyle biz de Âlûsî'nin görüşünün isabetli olduğunu düşünüyoruz. *Doğrusunu Allah bilir.*

190 Zemahşerî.

191 Taberî. Bazı müfessirler hitabın Hz. Peygamber'e yönelik olduğunu söylemişlerdir (meselâ bk. Âlûsî).

192 Müfessirlerin çoğu âyete böyle mana vermektedirler (meselâ bk. Taberî). Ancak bazı müfessirler burada peygamberin şahsından ziyade, tevhidin önemine dikkat çekildiğini ve dönemin yahudi ve hıristiyanlarının Tevrat ve İncil'in hükmüne uymalarının istendiğini söylemektedirler. Kur'an'ın Tevrat ve İncil'i tasdik etmek üzere geldiği ifade edildiğine göre söz konusu kitapların o gün için lafzan muharref olmadığına, tahrifin; anlam saptırması ve yanlış yorumlar şeklinde olduğuna dikkat çekmektedirler.

193 Âyetteki bir diğer husus; "ahd ve misak" meselesidir. Çoğu müfessire göre Allah, peygamberler vasıtasıyla ümmetlerinden söz almıştır. Bazı müfessirlere göre ise Allah, peygamberlerin birbirini tasdik etmeleri hususunda onlardan söz almıştır. Ebû Müslim el-İsfahânî bunun mümkün olmadığını, zira Hz. Muhammed geldiğinde bütün peygamberlerin ölmüş olduğunu söyleyerek, bu görüşe karşı çıkmıştır (bk. Râzî). Âlûsî'nin A'râf sûresinin 172. âyetinin tefsirinde dile getirdiği bir görüşe göre söz konusu ahd ve mîsak, insana verilen ve onun tevhit inancına ulaşmasını sağlayacak olan akıldır. Râzî de bu görüşü ihtimal dahilinde zikretmektedir. *Doğrusunu Allah bilir.*

3. Cuz
3. Süre
Âl-i İmrân 82-85

فَمَنْ تَوَلّٰى بَعْدَ ذٰلِكَ فَاُو۬لٰٓئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿٨٢﴾ اَفَغَيْرَ دٖينِ اللّٰهِ يَبْغُونَ وَلَهُٓ اَسْلَمَ مَنْ فِي السَّمٰوَاتِ
وَالْاَرْضِ طَوْعًا وَكَرْهًا وَاِلَيْهِ يُرْجَعُونَ ﴿٨٣﴾ قُلْ اٰمَنَّا بِاللّٰهِ وَمَٓا اُنْزِلَ عَلَيْنَا وَمَٓا اُنْزِلَ عَلٰٓى اِبْرٰهٖيمَ وَاِسْمٰعٖيلَ
وَاِسْحٰقَ وَيَعْقُوبَ وَالْاَسْبَاطِ وَمَٓا اُو۫تِيَ مُوسٰى وَعٖيسٰى وَالنَّبِيُّونَ مِنْ رَبِّهِمْۖ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ اَحَدٍ مِنْهُمْۘ وَنَحْنُ لَهُ
مُسْلِمُونَ ﴿٨٤﴾ وَمَنْ يَبْتَغِ غَيْرَ الْاِسْلَامِ دٖينًا فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْهُۚ وَهُوَ فِي الْاٰخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرٖينَ ﴿٨٥﴾

82-83. Elçimiz Muhammed'in risaletini inkâr edenler bilsinler ki onlar sadece Muhammed'in tebliğ etmiş olduğu dini inkâr etmekle kalmamışlar, bilakis bütün peygamberlerin tebliğ ettiği tevhit dininden çıkmışlardır.[194] Allah'ın dinini inkâr ettiklerine göre onlar başka bir din mi ihdas etmek istiyorlar?[195] Kâinattaki her şey onun yasalarına tâbi olup hiç kimse onları değiştiremezken,[196] her şey onun kudretiyle var olup yok olurken, akıl ve fikir sahibi olanlara ilâhî dini inkâr yakışır mı?[197] Böyleleri, Allah'ın huzurunda dünyada yaptıklarından hesaba çekileceklerini hiç unutmasınlar!

TEVHİT İNANCI, PEYGAMBERLER ARASINDA AYIRIM YAPMAYA İZİN VERMEZ

84. Ey elçimiz Muhammed! Onlar sadece Mûsâ'yı ve ona vahyedilen Tevrat'ı kabul edip senin peygamberliğini ve Kur'an'ı reddederken sen onlara de ki: "Biz Allah'ın birliğine, O'nun hepimizin rabbi ve ilâhı olduğuna iman ettik. Bize vahyedilen Kur'an'a iman ettiğimiz gibi, İbrâhim, İsmâil, İshak, Yâkub ve onun soyundan gelen peygamberlere gönderilen vahiylerin tamamına iman ettik. Mûsâ'ya, Îsâ'ya ve diğer peygamberlere gönderilen vahiylere de iman ettik. Bu peygamberlerden bazılarını diğerlerine üstün sayarak veya yahudi ve hıristiyanların yaptığı gibi, onlardan birine inanıp diğerlerini inkâr ederek peygamberler arasında ayırım yapmaz,[198] hepsinin aynı dine davet ettiğine inanırız. Bizim bütün peygamberler ve onlara gönderilen vahiylere iman etmemizin nedeni; "bir" olan Allah'a inanmamız ve O'nun bütün emirlerine gönülden bağlanmamızdır.[199]

85. Kendilerinin hak yolda olduğunu iddia eden[200] Mekke müşrikleri ve Medine yahudileri bilsinler ki İslâm; Allah'ın birliğine imanı ve tüm peygamberlerin tasdikini gerektirir.[201] Elçimiz Muhammedi ve tebliğ ettiği Kur'an'ı reddetmek sûretiyle tevhit inancından uzaklaşmış olanlar, kendilerini nasıl hak yolda (müslüman) görebilirler? Bilsinler ki onların dini; Allah katında İslâm olarak kabul edilmeyecek, onlar Allah'ın rahmetinden mahrum kalarak âhirette hüsrana uğrayacaklardır.

194 Taberî 81 ve 82. âyetlerde, peygamberlerden mîsak alınması, onların şahit tutulması gibi haber mahiyetindeki ifadelerden asıl maksadın; Hz. Peygamber dönemindeki yahudilerin onun peygamberliğine iman etmelerine yönelik bir çağrı olduğunu söylemektedir.

195 Râzî.

196 Geniş anlamıyla bütün evrenin tâbi olduğu ilâhî yasa olarak ifade edilebilecek İslâm'ın bu yönüne işaret eden çok sayıda âyet vardır (meselâ bk. Ra'd 13/15; İsrâ 17/44-45; Enbiyâ 22/18 vb.).

197 Râzî.

3. Cuz
3. Süre
Âl-i İmrân 82-85

198 Mukātil. Burada bir hususa dikkat çekmek istiyoruz: Diğer din mensuplarının Hz. Muhammed'in
peygamberliğini tasdik etmelerinin istenmesi ile onun bütün peygamberleri ve kitapları tasdik et-
mesi arasındaki bağlantı iyi kurulmalıdır. O, tasdik ettiği için, tasdik edilmesi gerekiyor.

199 Râzî. Bu âyetten de anlaşılacağı üzere İslâm kelimesinin kavramlaşmadan önceki Kur'ânî manası,
Allah'ın birliğine dayanan, O'na kulluk ve ibadette hiçbir şeyi ortak koşmamayı gerektiren, bütün
peygamberlerin ortak tebliğleri olan yegâne hak dindir (bk. Zemahşerî).

200 Tâbiîn müfessirlerinden İkrime'nin "her millet gibi, yahudilerin de kendilerinin hakiki müslüman
olduklarını iddia ettiklerini" nakletmesinden yararlanarak çeviriyi böyle yaptık (bk. Taberî). Ayrıca
müşriklerin kendilerini doğru yolda gördüklerine dair birçok rivayet mevcuttur. Bu konuda "Al-
lahım! Eğer bu Muhammed gerçekten peygamber ise, söyledikleri gerçekten senin sözlerin ise, o
zaman başımıza gökten taş yağdır ya da büyük bir azap gönder" mealindeki Enfâl sûresinin 32.
âyetine ve bu âyetin tefsirinde Taberî, Râzî, Kurtubî ve Zemahşerî gibi müfessirlerin naklettikleri
rivayetlere bakılabilir.

201 bk. *Tefsîrü'l-menâr* 82. âyetin tefsiri; Taberî 52. âyetin tefsirinde; bütün peygamberlerin tebliğ etti-
ği dinin İslâm olduğunu, dolayısıyla aslı itibariyle Yahudilik ve Hıristiyanlık diye bir din olmadığını
o bakımdan Hz. İbrâhim'in yahudi ve hıristiyan olarak değil, ancak müslüman olarak nitelendiril-
diğini söylemektedir.

كَيْفَ يَهْدِي اللّٰهُ قَوْمًا كَفَرُوا بَعْدَ ا۪يمَانِهِمْ وَشَهِدُوا اَنَّ الرَّسُولَ حَقٌّ وَجَٓاءَهُمُ الْبَيِّنَاتُۜ وَاللّٰهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ
الظَّالِم۪ينَ ﴿٨٦﴾ اُو۬لٰٓئِكَ جَزَٓاؤُ۬هُمْ اَنَّ عَلَيْهِمْ لَعْنَةَ اللّٰهِ وَالْمَلٰٓئِكَةِ وَالنَّاسِ اَجْمَع۪ينَۙ ﴿٨٧﴾ خَالِد۪ينَ ف۪يهَاۚ لَا
يُخَفَّفُ عَنْهُمُ الْعَذَابُ وَلَا هُمْ يُنْظَرُونَۙ ﴿٨٨﴾ اِلَّا الَّذ۪ينَ تَابُوا مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ وَاَصْلَحُوا فَاِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَح۪يمٌ
﴿٨٩﴾ اِنَّ الَّذ۪ينَ كَفَرُوا بَعْدَ ا۪يمَانِهِمْ ثُمَّ ازْدَادُوا كُفْرًا لَنْ تُقْبَلَ تَوْبَتُهُمْۚ وَاُو۬لٰٓئِكَ هُمُ الضَّٓالُّونَ ﴿٩٠﴾ اِنَّ الَّذ۪ينَ
كَفَرُوا وَمَاتُوا وَهُمْ كُفَّارٌ فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْ اَحَدِهِمْ مِلْءُ الْاَرْضِ ذَهَبًا وَلَوِ افْتَدٰى بِه۪ۜ اُو۬لٰٓئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ اَل۪يمٌ وَمَا
لَهُمْ مِنْ نَاصِر۪ينَ ﴿٩١﴾ لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتّٰى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَۜ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ فَاِنَّ اللّٰهَ بِه۪ عَل۪يمٌ ﴿٩٢﴾

3/4. Cüz
3. Sûre
Âl-i İmrân 86-92

86, 90.[202] Mûsâ ve Tevrat'a iman eden Medine yahudileri[203] aynı esasları tebliğ eden, elçimiz Muhammed'in hak peygamber olduğuna dair bunca tarihî[204] ve kevnî delile ve ilâhî mesajlara rağmen, kendi soylarından olmaması sebebiyle sırf kıskançlıkları yüzünden onun peygamberliğini reddederek haktan bâtıla sapmış, Îsâ'yı inkâr ederek küfre girmiş,[205] elçimiz Muhammed'i inkâr ederek de küfrün en üst noktasına çıkmışlardır.[206] Hak peygamberleri inkâr ederek kendilerine zulmeden bu kimseler hiçbir şekilde Allah'ın lutfuna lâyık değildirler. Küfür ve inatlarındaki ısrarları, Allah'ın lutfunun kendilerine ulaşmasına engel olmaktadır.[207] Bunlar hayatlarının sonuna kadar bu küfür içinde yaşayacak, ölüm anı geldiğinde ise pişman olacaklar, ancak bu, onlara bir fayda sağlamayacaktır.

---

202 Konu bütünlüğü itibariyle bu iki âyetin açıklamasını birlikte yaptık.

203 Taberî, Râzî.

204 Câbirî.

205 "İmandan sonra küfre giren" ifadesi müfessirler tarafından değişik şekillerde yorumlanmıştır. Bunlardan birisi çeviride yansıttığımız görüştür, ikincisi Tevrat'ta Hz. Peygamberin geleceğine dair işaretlerden hareketle onun peygamberliğini kabul edip, geldikten sonra reddetmek şeklindeki görüştür. Başka izahlar da söz konusudur.

206 Taberî. Bu âyetteki "ثُمَّ ازْدَادُوا كُفْرًا" ifadesi farklı şekillerde yorumlanmıştır. Buna göre 90. âyet şöyle tefsir edilebilir: "Muhammed'in elçiliğini kabul etmedikleri gibi, onu yolundan döndürmek için eza cefa ve her türlü kötülüğü reva görüp, ashabı arasında fitne ve fesat çıkararak, insanî faziletlerden tamamen uzaklaşmış olan bu kimseler küfrün zirvesine çıkmışlardır. Dalâlet ve küfrün kendilerini tamamen kuşattığı bu kimselerin, artık hidâyete dönmelerine imkân yoktur. Bunlar kâfir olarak öleceklerdir." Zemahşerî, "لَنْ تُقْبَلَ تَوْبَتُهُمْ" (onların tövbeleri kabul edilmeyecektir) ifadesinin, onların küfür üzerine öleceklerinden kinaye olduğunu söylemekte, tâbiin âlimleri; Hasan-ı Basrî ve Atâ'dan da bu yönde bir görüş aktarmaktadır.

207 Zemahşerî.

87-89. Bu yaptıklarına karşı onlar dünyada hidâyetten[208] mahrum kalacakları gibi, âhirette de Allah'ın cennetinden ve her türlü lutfundan mahrum kalacak, yüzlerine bile bakılmayacaktır. Bütün meleklerin ve insanların lânetlerine mâruz kalacak olan bu kimseler, sonsuza dek azap çekecek, onları hiç kimse de kurtaramayacaktır. Ancak niyet ve davranışlarını düzeltmek suretiyle bu yaptıklarından tövbe edip[209] elçimiz Muhammed'in tebliğ ettiği vahyi tasdik edenleri Allah bağışlar, onlara şefkat ve merhametiyle muamele eder.[210]

TEVHİT PAYLAŞMAYI EMREDER

91. Medineli yahudilerden[211] elçimiz Muhammed'in risaletini reddederek ona her türlü eziyeti reva görenler ve bu hal üzere ölenler âhirette öyle bir azaba mâruz kalacaklar ki "dünya dolusu altınımız olsa bu azaptan kurtulmak için hepsini verirdik" diyecekler. Ancak müstehak oldukları bu azaptan bu yolla kurtulmaları mümkün olmadığı gibi herhangi birinin yardımı, dostluğu ve şefaati[212] de onları kurtaramayacaktır.

92. Biliniz ki sizi bu duruma düşmekten kurtaracak, günahlarınızın affına vesile olacak ve cennete girmenizi sağlayacak olan şey; dünyada iken cimrilik etmeyerek fakirlere yardım etmeniz, sahip olduğunuz servetle başkalarına karşı üstünlük duygusuna kapılmadan bu servetin bir kısmını Allah yolunda harcamanız ve ihtiyaç sahiplerine infak etmenizdi ki[213] siz bunu yapmadınız. Şunu bilin ki yüce Allah infakla ilgili niyet ve amacınızı, riyadan uzak ve samimi duygularla yaptıklarınızı bilir ve karşılığını da verir.

---

208 Hidayet kelimesinin bu tür kullanımları Râgıb el-İsfahânî tarafından, "dünyada ve âhirette ilâhî rahmet" şeklinde tefsir edilmiştir (bk. *Müfredât*, hdy md.).

209 Râzî, "tövbeden maksat; dil ile tövbe etmek değil, o kötülükten fiilen vazgeçmektir, aksi halde böyle bir tövbe hiçbir anlam ifade etmez" derken; Muhammed Abduh da âyetteki ıslah kavramının tövbe ile bağlantısından hareketle Râzî'yi teyit etmektedir.

210 Taberî.

211 *Tefsîrü'l-menâr.*

212 Râzî.

213 Görebildiğimiz kadarıyla Muhammed Abduh, Mevdûdî ve Câbirî dışında bütün müfessirler bu âyetin müslümanlara hitap ettiği görüşündedir. Ancak âyetin siyak ve sibakı kanaatimizce buna imkân vermemektedir (geniş bilgi için bk. *Tefsîrü'l-menâr*, Câbirî). Mevdûdî de bu âyetin yahudilerin şeklî dindarlıklarını eleştirerek aç gözlülük ve cimrilikleri sebebiyle gerçek mânada dindar ve faziletli olmadıklarını ortaya koyduğunu belirtmektedir. Unutmamak gerekir ki bu âyetlerin ilk muhatapları Hz. Muhammed dönemindeki yahudilerdir. Ancak bu özelliği taşıyan herkes hükmün şümulüne girer.

كُلُّ الطَّعَامِ كَانَ حِلًّا لِبَنِي إِسْرَائِيلَ إِلَّا مَا حَرَّمَ إِسْرَائِيلُ عَلَى نَفْسِهِ مِنْ قَبْلِ أَنْ تُنَزَّلَ التَّوْرَاةُ قُلْ
فَأْتُوا بِالتَّوْرَاةِ فَاتْلُوهَا إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٩٣﴾ فَمَنِ افْتَرَى عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ فَأُولَئِكَ هُمُ
الظَّالِمُونَ ﴿٩٤﴾ قُلْ صَدَقَ اللَّهُ فَاتَّبِعُوا مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿٩٥﴾ إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ
لِلنَّاسِ لَلَّذِي بِبَكَّةَ مُبَارَكًا وَهُدًى لِلْعَالَمِينَ ﴿٩٦﴾ فِيهِ آيَاتٌ بَيِّنَاتٌ مَقَامُ إِبْرَاهِيمَ وَمَنْ دَخَلَهُ كَانَ آمِنًا وَلِلَّهِ
عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا وَمَنْ كَفَرَ فَإِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِينَ ﴿٩٧﴾

4. Cüz
3. Sûre
Âl-i İmrân 93-97

93. Ey elçimiz Muhammed! "Hem İbrâhim'in dini üzere olduğunu iddia ediyor, hem de onun dininde haram olan deve etini yiyor, sütünü içiyorsun!"[214] diyerek senin peygamberliğine karşı çıkan yahudilere de ki: "Bana vahyedilen Kur'an'da helâl olan bütün yiyecekler, İbrâhim zamanından beri torunları olan İsrâiloğulları'na helâl idi. Ancak Yâkub / İsrâil, yakalandığı hastalıktan kurtulursa çok sevdiği deve etini yemeyeceğine dair nezirde bulunmuş,[215] şifa bulunca da deve etini kendine yasaklamıştı. Babalarının nezrine saygıdan dolayı oğulları da bu yasağı uygulamışlardı. O halde Yâkub'un deve etini kendisine yasaklamasının Tevrat'la bir ilgisi yoktur. Zira bu olay, Tevrat'ın inzâlinden önce olmuştur. Tevrat'ta böyle bir hüküm yoktur.[216] İddianızda samimi iseniz getirin Tevrat'ı bakalım!"

94. Buna rağmen hala bu yiyeceklerin Tevrat'ta haram kılındığını söyleyerek sana muhalefeti sürdürenler, Allah'a yalan isnat eden, hakikatten uzaklaşıp bâtıla kaymış kimselerdir.

95. Ey elçimiz Muhammed! Onlara de ki: "Haram kıldığınız bu şeylerin aslında İbrâhim'den beri helâl olduğu ve Tevrat'ta böyle bir yasağın olmadığı kesin olarak ortaya çıkmıştır.[217] O halde eğer siz başka varlıklara kutsallıklar atfederek içine düştüğünüz şirkten uzaklaşıp gerçek dine tabi olmak istiyorsanız sizi davet ettiğim ve İbrâhim'in tebliğ ettiği dine uymalı, yalnız Allah'a kulluk ve O'na ibadet temeli üzerine kurulan tevhide tâbi olmalısınız."

214 Râzî.
215 Mukâtil.
216 Taberî.
217 Âlûsî.

TEVHİT DİNİNİN İLK MÂBEDİ : KÂBE

96. Senin peygamberliğine karşı çıkan Medine yahudilerinin itirazlarından biri de; kıbleyi, en eski ve en kutsal mâbet kabul ettikleri Beytülmakdis'ten Kâbe'ye çevirmiş olmandır.[218] Ancak onların bu itirazları da yersizdir. Zira İbrâhim'in tebliğ ettiği dine tâbi olan müminlerin kıblesi ve dinin şiârı olan, hac ve umrede tavaf için coşku ile akın edilen, nice hayır ve bereketin mekânı olup günahların affına[219] vesile olan en eski[220] ve en yüce mâbet Mekke'de bulunan Kâbe'dir.

97. Orada tevhit peygamberi İbrâhim vasıtasıyla Allah'ın kudret ve nimetlerinin tecelli ettiği nice güzellikler vardır. İbrâhim orayı tevhidin mâbedi[221] ve ümmetinin ebedî şiârı olacak hac ibadetinin mekânı olarak seçmiş; güven, huzur ve bereket gibi maddî-mânevî birçok hususiyetin sembolü haline getirmiştir. İşte Kâbe bunlardan dolayı kıble kılınmıştır. O halde bu güzellik ve nimetlerden istifade etmek[222] ve yüce rabbi tâzim etmek üzere, imkân bulanların orayı ziyaret etmeleri gerekir. Kâbe'nin tevhidin ilk mâbedi olduğunu,[223] bu hususiyetleri sebebiyle onu ziyaret edip hac yapmayı kabul etmeyenler [224] bilsinler ki bunu yapmak onların yararına; yapmamak ise zararınadır. Zira bunun Allah'a hiç bir yararı yoktur. Çünkü O, hiçbir şeye ihtiyaç duymaz.

---

218 Râzî.

219 Zemahşerî.

220 Kâbe'nin Hz. İbrâhim tarafından Mescid-i Aksâ'dan önce inşa edildiği kesindir. Kitâb-ı Mukaddes'te Mescid-i Aksâ'nın Hz. Mûsâ'dan yaklaşık 450 yıl sonra Hz. Süleyman tarafından yaptırıldığı ve onun krallığı döneminde kıble olduğu ifade edilir (bk. I. Krallar, 6/1; 8/29-30). Arabistan ile ilgili bütün kaynaklar, Kâbe'nin Hz. İbrâhim tarafından, Hz. Mûsâ'dan yaklaşık 900 yıl önce yapıldığını kaydeder (bk. *Tefsîrü'l-menâr*).

221 Râzî

222 Râzî, *Tefsîrü'l-menâr.*

223 *Tefsîrü'l-menâr.*

224 Burada müslümanlara haccın farziyetini ve önemini anlatmak hedeflenmeyip, yahudilerin Hz. İbrâhim'in tesis ettiği Kâbe'yi kıble ve hac mekânı, daha doğrusu tevhit dininin sembolü olarak kabul etmemeleri eleştirilmektedir. Nitekim nüzûl döneminde Araplar arasında hac ibadeti zaten son derece önemsenmektedir. İslâm'ın yaptığı şey, İbrâhim peygamberden gelen bu ibadete zamanla ilâve edilen şirk unsurlarını temizlemek olmuştur. Dolayısıyla dikkatleri, fıkhî detaylarıyla hac ibadetine yöneltmek, esas meseleyi gözden kaçırmak olur kanaatindeyiz. *Doğrusunu Allah bilir.*

قُلْ يَٓا اَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَكْفُرُونَ بِاٰيَاتِ اللّٰهِ وَاللّٰهُ شَهٖيدٌ عَلٰى مَا تَعْمَلُونَ ﴿٩٨﴾ قُلْ يَٓا اَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَصُدُّونَ
عَنْ سَبٖيلِ اللّٰهِ مَنْ اٰمَنَ تَبْغُونَهَا عِوَجًا وَاَنْتُمْ شُهَدَٓاءُ وَمَا اللّٰهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٩٩﴾ يَٓا اَيُّهَا الَّذٖينَ اٰمَنُٓوا
اِنْ تُطٖيعُوا فَرٖيقًا مِنَ الَّذٖينَ اُو۫تُوا الْكِتَابَ يَرُدُّوكُمْ بَعْدَ اٖيمَانِكُمْ كَافِرٖينَ ﴿١٠٠﴾ وَكَيْفَ تَكْفُرُونَ وَاَنْتُمْ تُتْلٰى
عَلَيْكُمْ اٰيَاتُ اللّٰهِ وَفٖيكُمْ رَسُولُهُ وَمَنْ يَعْتَصِمْ بِاللّٰهِ فَقَدْ هُدِيَ اِلٰى صِرَاطٍ مُسْتَقٖيمٍ ﴿١٠١﴾

MEDİNE YAHUDİLERİNİN TEFRİKA PLANLARINA KARŞI KUR'AN'IN BİRLEŞTİRİCİLİĞİ

98. Ey elçimiz Muhammed! De ki: "Ey Ehl-i kitap! Sizin de inandığınız İbrahim peygamberin tebliğ ettiği, fakat sonradan şirke bulaştırılmış dini ihya etmek üzere[225] Allah'ın gönderdiği bir peygamber olduğuma dair bunca bilgi ve delilden sonra neden benim peygamberliğimi kabul etmiyorsunuz?[226] Güya kitaplarınıza bağlı kalmak ve İbrahim'in dininden ayrılmamak adına bana karşı tutum ve niyetinizi çok iyi bilen Allah elbette müstehak olduğunuz cezayı verecektir.

99. Ey Ehl-i kitap bilginleri! Haset ve kibriniz yüzünden bana karşı çıkmakla kalmayıp bana tâbi olanları da çeşitli iftira ve yalanlarınızla şüpheye düşürüp beni bâtıl yolda, kendinizi ise hak dine mensup göstererek[227] onları da kendiniz gibi bâtıl inançlara sürüklemeye çalışıyorsunuz! Aranızda anlaşmazlıkları çözmek için başvurulan adil ve ehl-i hak kimseler olarak benim hak din üzere olduğumu bildiğiniz halde, bu iftiralar, bu yalanlar size yakışıyor mu? Üstelik başkalarını da buna sürüklemek istiyorsunuz![228] Allah bu yaptıklarınızın hesabını mutlaka soracaktır.

225 *Tefsîrü'l-menâr.*
226 Taberî'nin, Süddî'den naklettiğine göre buradaki " آيَاتِ اللّٰهِ " ifadesinden maksat Hz. Peygamber'dir.
227 Râzî.
228 Râzî.

100 Ey Evs ve Hazrec[229] kabilelerine mensup müminler! İçinizde fitne çıkarmak isteyen bazı yahudilerin[230] oyununa gelip de aranızdaki kardeşlik duygusundan uzaklaşarak ve küfrün özelliği olan kin ve öfkeye kapılıp[231] birbirinizi öldürerek cahiliyedeki hayat tarzınıza geri dönmeyin.[232]

4. Cüz
3. Sûre
Âl-i İmrân 98-101

101. Kur'an size iman kardeşliğini anlatarak her türlü kötülükten uzak durmanızı öğütlerken, üstelik onun tebliğcisi olan peygamber aranızdayken nasıl olur da Câhiliye döneminde yaptığınız kötülüklere geri dönerseniz?[233] Bunu yapmaya devam ederseniz elçimizi inkâr edenlerin durumuna düşmüş olursunuz. Unutmayın ki Kur'an'a sımsıkı sarılarak Allah'ın emirlerine itaat edenler dosdoğru yolda olup cennet nimetlerine ve Allah'ın rızasına nâil olacaklardır.

229 İbnü'l-Cevzî, " قال المفسرون: والخطاب بهذه الآية للأوس والخزرج " ifadesiyle, buradaki hitabın Evs ve Hazrec'e yönelik olduğunu ifade eder. Âlûsî de, sebeb-i nüzûle göre hitabın Evs ve Hazrec'e yönelik olduğunu, ancak "lafzın umumiliği" kaidesince hükmün bütün müminleri kapsadığını söyler ki bu bütün âyetler için geçerli olup herkesin mutabık olduğu bir kuraldır.

230 Taberî; Zeyd b. Eslem'den rivayetle bu kişinin Şâs b. Kays olduğunu söylemektedir.

231 *Tefsîrü'l-menâr.*

232 Bu âyet imandan sonra tekrar küfre dönmek şeklinde tefsir edilir. Ancak nüzûl sebebi dikkate alındığında bu bize pek anlamlı gelmemektedir. Kaynaklarda özet olarak olay şöyledir: 100 seneden beri aralarında kan davası olan Medineli Evs ve Hazrec kabileleri, müslüman olduktan sonra aralarındaki düşmanlığın yerini kardeşlik; kin ve öfkenin yerini sevgi ve dayanışma almıştır. Ancak Müslümanlar arasında fesat sokmak isteyen bazı yahudiler, bu kabilelerden bazı insanların samimi bir hava içinde sohbetlerini görünce eski olayları gündeme getirip onları tahrik etmiş, onlar da infiale kapılarak tartışmaya başlamış ve olay gittikçe büyüyerek silâhlar çekilmiş, eski düşmanlık hortlamıştır. Olay Hz. Peygamber'e intikal edince çok üzülmüş: "ben aranızdayken cahiliye günlerinize geri mi döndünüz?" diyerek üzüntüsünü belirtmiştir. Görüleceği üzere ortada dinden dönmek değil; kin, düşmanlık ve savaş gibi İslâm ile bağdaşmayan durumlar söz konusudur. Taberî de Süddî'nin şu yorumunu aktarmaktadır: "Silâhlarınızı çeker, birbirinizi öldürürseniz küfre dönersiniz" (إن عملتم السلاح فاقتتلتم كفرتم). Müfessir Âlûsî de âyetteki "onlara itaat ederseniz" ifadesini; onların dinine girmek olarak değil, onların yanıltıcı, aldatıcı tahriklerine kapılarak cahiliyedeki hayatlarına geri dönüş şeklinde açıklayan bir görüş nakleder.

233 Bu âyet önceki âyetle bağlantılı olduğu için aynı istikamette anlamak gerektiği kanaatindeyiz. Nitekim İbnü'l-Cevzî, İkrime'den, bu âyetin Evs ve Hazrec'le ilgili olarak nazil olduğunu nakleder. Âlûsî âyetteki " كيف تكفرون " ifadesindeki "küfürden" maksadın, metinde ifade ettiğimiz gibi "cahiliye dönemine geri dönme" anlamına geldiğine dair bir görüş nakleder. Taberî, bu âyetin de önceki ve sonraki âyetler gibi Evs ve Hazrec ile ilgili olduğuna dair bir rivayet nakleder. Fakat âyetleri bu bağlamda değil, genel anlamında değerlendirir. *Doğrusunu Allah bilir.*

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ حَقَّ تُقَاتِه۪ وَلَا تَمُوتُنَّ اِلَّا وَاَنْتُمْ مُسْلِمُونَ ﴿١٠٢﴾ وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللّٰهِ جَم۪يعًا
وَلَا تَفَرَّقُواۖ وَاذْكُرُوا نِعْمَتَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ اِذْ كُنْتُمْ اَعْدَٓاءً فَاَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ فَاَصْبَحْتُمْ بِنِعْمَتِه۪ٓ اِخْوَانًاۚ وَكُنْتُمْ
عَلٰى شَفَا حُفْرَةٍ مِنَ النَّارِ فَاَنْقَذَكُمْ مِنْهَاۜ كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمْ اٰيَاتِه۪ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴿١٠٣﴾ وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ
اُمَّةٌ يَدْعُونَ اِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِۜ وَاُو۬لٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿١٠٤﴾ وَلَا تَكُونُوا
كَالَّذ۪ينَ تَفَرَّقُوا وَاخْتَلَفُوا مِنْ بَعْدِ مَا جَٓاءَهُمُ الْبَيِّنَاتُۜ وَاُو۬لٰٓئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ عَظ۪يمٌۙ ﴿١٠٥﴾ يَوْمَ تَبْيَضُّ وُجُوهٌ
وَتَسْوَدُّ وُجُوهٌۚ فَاَمَّا الَّذ۪ينَ اسْوَدَّتْ وُجُوهُهُمْۜ اَكَفَرْتُمْ بَعْدَ ا۪يمَانِكُمْ فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ ﴿١٠٦﴾
وَاَمَّا الَّذ۪ينَ ابْيَضَّتْ وُجُوهُهُمْ فَف۪ي رَحْمَةِ اللّٰهِۜ هُمْ ف۪يهَا خَالِدُونَ ﴿١٠٧﴾ تِلْكَ اٰيَاتُ اللّٰهِ نَتْلُوهَا عَلَيْكَ بِالْحَقِّۜ
وَمَا اللّٰهُ يُر۪يدُ ظُلْمًا لِلْعَالَم۪ينَ ﴿١٠٨﴾ وَلِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِۜ وَاِلَى اللّٰهِ تُرْجَعُ الْاُمُورُ ﴿١٠٩﴾

4. Cüz
3. Süre
Âl-i İmrân 102-109

102-104. Ey elçimize iman eden tevhit ehli![234] Ömrünüzün sonuna kadar ilâhî emirlere itaat ederek, O'nun nimetlerine şükredip, isyandan uzak durarak yaşayın. Sizi bir araya getirip sevgi ve dostluk bağı ile aranızda kardeşlik tesis eden Allah'ın kitabına sımsıkı sarılın. Câhiliye döneminde birbirinize karşı kin ve öfke besleyip intikam duygusu ile savaşarak cehennem hayatı yaşarken sizi bu cehennemden kurtarıp iman bağı ile kalplerinizi birleştiren, birbirinizle kardeş yapan bu ilâhî lutfu hiç unutmayın.[235] Sizi aldatıp Câhiliye dönemindeki gibi birbirinize düşürmek isteyenlere uyduğunuz takdirde başınıza neler geleceğini yüce Allah açıklamaktadır ki; emir ve nehiylerindeki hikmeti anlayıp hiç sapmadan doğru yolda yürümeye sebat edesiniz.[236] Müşrikleri ve Ehl-i kitabı; elçimiz Muhammed'i tasdik etmeye, tebliğ ettiği İslâm'ı kabul etmeye[237] davet ederek onların da kurtuluşu için çaba gösterin ki[238] nihaî kurtuluşa eresiniz!

234 Mukâtil burada Evs ve Hazrecli müminlerin kastedildiğini söylemektedir.

235 Taberî, Zemahşerî, Âlûsî.

236 Taberî, Âlûsî.

237 Taberî.

238 Âlûsî. Bu âyetler; yapılması gerekenleri teşvik, yapılmaması gerekenleri önleme anlamına gelen emri bi'l-maruf nehyi anil münker meselesini ele almaktadır. Taberî'ye göre " معروف " Allah ve resulüne itaat, " منكر " ise onun emirlerine muhalefettir. Bir başka görüşe göre aklı başındaki her insanın doğru bulduğu her şey ma'ruf, bunun zıttı da münkerdir. (bk. Râzi, İbnü'l- Cevzî). Âyetteki " منكم " ifadesinden hareketle Taberî ve Zemahşerî gibi müfessirler, farz-ı kifâye bu görevi ehil bir

105. Ey müminler! Kendilerine hakkı bildiren, birlik olmaya çağıran[239] Tevrat ve İncil inzâl edilmiş olmasına rağmen heva ve heveslerine mağlup olup haset duygularıyla hareket ederek dinde ihtilâfa düşen ve bunun cezasını hem dünyada hem âhirette çekecek olan Ehl-i kitabın durumuna düşmeyin![240]

106-107. Kıyamet günü herkes dünyadaki ameline göre muamele görecektir. Tevhit inancına, peygamberlere iman edip ilâhî emirlere uygun yaşayanlar sonsuz rahmet ve nimetlere kavuşup sevince gark olurken; peygamberleri[241] inkâr edip şirk koşanlara, "İkrarınızdan döndünüz, imanınızdan uzaklaşıp küfre girdiniz şimdi müstehak olduğunuz azabı çekin!" denilince dünyaları kararacaktır.[242]

108. Ey elçimiz Muhammed! Kıyamet günü seni inkâr edenlerin azaba, sana iman edenlerin ise cennet nimetlerine kavuşacağına dair bu mesajlar hakikatin kendisidir ve kıyamette gerçekleşecek bu durum, adaletin gereğidir.[243] Aksine bir durum zulüm olur ki Allah, insanların birbirlerine zulmetmelerini istemez iken,[244] kendisi kullarına zulmeder mi?[245]

109. Zira zulüm; güç ve itibarını artırmak isteyenlerin[246] başvurduğu bir zaaftır. Bütün âlemlerin sahibi olan Allah için böyle bir durum söz konusu olmadığına göre, O hiç kimseye zulmetmez. Herkesin amelinin karşılığını verir.[247]

---

grubun yapması gerektiğini söylerken, bazı müfessirler de bunun tüm müminlerin görevi olduğu görüşündedir. (bk. Râzî) Biz görüşümüzü Lokman sûresinin 17. âyetinde açıkladık.

239 Alûsi.

240 Zemahşerî, Râzî.

241 Mukâtil, " أَكَفَرْتُمْ بَعْدَ إِيمَانِكُمْ " ifadesini, Hz. Peygamber'i inkâr olarak tefsir etmiştir.

242 Râzî'ye göre; âyetteki "yüzleri parlar, yüzleri kapkara kesilir" ifadeleri; sevinç ve üzüntünün mecazi anlatımdır.

243 Taberî.

244 Âlûsî.

245 Mevdûdi, Allah'ın; kullarına azabı gerektiren durumları haber vererek onları ikaz etmesini, rahmetinin ifadesi olarak görmektedir.

246 Taberî.

247 Taberî.

4. Cüz
3. Sûre
Âl-i İmrân 110-112

كُنْتُمْ خَيْرَ اُمَّةٍ اُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَلَوْ اٰمَنَ اَهْلُ
الْكِتَابِ لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ مِنْهُمُ الْمُؤْمِنُونَ وَاَكْثَرُهُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿١١٠﴾ لَنْ يَضُرُّوكُمْ اِلَّٓا اَذًى وَاِنْ يُقَاتِلُوكُمْ
يُوَلُّوكُمُ الْاَدْبَارَ ثُمَّ لَا يُنْصَرُونَ ﴿١١١﴾ ضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ الذِّلَّةُ اَيْنَ مَا ثُقِفُوٓا اِلَّا بِحَبْلٍ مِنَ اللّٰهِ وَحَبْلٍ مِنَ النَّاسِ
وَبَٓاؤُ بِغَضَبٍ مِنَ اللّٰهِ وَضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ الْمَسْكَنَةُ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ كَانُوا يَكْفُرُونَ بِاٰيَاتِ اللّٰهِ وَيَقْتُلُونَ الْاَنْبِيَٓاءَ
بِغَيْرِ حَقٍّ ذٰلِكَ بِمَا عَصَوْا وَكَانُوا يَعْتَدُونَ ﴿١١٢﴾

İTİBARLI BİR TOPLUM OLMANIN YOLU

110. Ey elçimiz Muhammed'e iman edenler![248] Bir zamanlar birbirinize düşman iken elçimize, tevhit inancına ve bütün ilâhî mesajlara[249] iman edip gönülden bağlanmanız sayesinde ulaştığınız faziletlere başkalarının da ulaşması için[250] gösterdiğiniz gayret dolayısıyla zamanınızın en hayırlı toplumu oldunuz.[251] Bir zamanlar bu değerleri benimseyen İsrâiloğulları da bu konumdaydı. Ancak, onların çoğu önderlik arzusu, kıskançlık ve dünyaya düşkünlük gibi zaaflar nedeniyle kitaplarının hükümlerini uygulamayarak Allah'a itaatten uzaklaşmışlardır. Şayet Ehl-i kitap da sizi hayırlı ümmet yapan bu değerlere inansaydı onlar da bu sıfatı hak ederlerdi.[252]

111. Ey elçimiz Muhammed'e iman edenler! Tevhitte ve elçimize itaatte sebat eder ve vazifelerinizi ifa ederseniz Medine'deki yahudilerin size karşı kurdukları tuzaklar boşa çıkacaktır. Sizinle savaşmaya kalkarlarsa mutlaka hezimete uğrayacaklardır. Size verecekleri sıkıntılar geçicidir, nihayetinde tevhit inancı muzaffer olacaktır.[253]

112. Vaktiyle ataları da benzer şeyler yapmışlardı; ilâhî emirleri dikkate almayıp insanlara zulmederek haksız kazanç elde etmiş,[254] kendilerini uyaran peygamberlere baş kaldırmış, hatta bazılarını öldürmüşlerdi! Bu yüzden insanların öfkesine ve Allah'ın gazabına müstehak; zillet ve perişanlık içinde başkalarının hâkimiyeti altında yaşamaya mahkûm oldular.[255] Ey Medine yahudileri! Atalarınızın durumundan ders alarak Allah'ın ve müminlerin güvencesine sığınmadıkça sizin durumunuz da öyle olacaktır.[256]

248 Râzî hitabın, vahye şahit olan müminlere, hükmün ise bütün müminlere yönelik olduğunu söylemektedir.

249 Zemahşerî, peygamberlere, kitaplara ve âhirete imanın da Allah'a iman kapsamında olduğunu, dolayısıyla Ehl-i kitabın Allah'a inandığı halde, bu âyette, iman etmemiş olarak ifade edildiğini söylemektedir.

250 Günümüzde yanlış anlaşılan 114. âyetin tefsirinde; "başkalarının da kurtuluşunu sağlamak için gösterilen çaba, yapılan fedakârlık" şeklinde yorumlayan Âlûsî'nin bu tespiti hârikulâdedir.

251 Râzî "Ümmet" kelimesinin; bir değer etrafında kenetlenmiş grup, topluluk manasına geldiğini, ancak burada ve benzeri âyetlerde Hz. Muhammed'in nübüvvetini ikrar eden müminler anlamında olduğunu kaydettikten sonra; Muhammed ümmetinin bu esaslara uyması halinde hayırlı bir toplum olacağını, aksi takdirde bu vasfı kaybetmiş olacağını ifade etmektedir.

252 Râzî, Âlûsî.

253 Âlûsî bu durumun fiilen gerçekleştiğini, zira Benî Kaynukâ', Benî Nadîr, Benî Kurayza ve Hayber yahudilerinin müslümanlarla savaştıklarını ancak bir şey elde edemediklerini kaydetmektedir.

254 Zemahşerî.

255 Zemahşerî, Râzî, Âlûsî.

256 Taberî. Bu âyetle ilgili çeşitli görüşler serdedilmiş olup, Râzî bunları mufassal olarak zikretmiştir. Zemahşerî'nin tespitine göre âyette küfürle birlikte mâsiyetin zikredilmesinin sebebi, küfrün tek başına Allah'ın gazabına sebep olmamasıdır. Buna göre İsrâiloğulları'nın zillete düşmelerinin esas sebebi insanların hak ve hukukuna tecavüz etmeleri, haksız yollarla mallarını yemeleri, tefecilik yapmalarıdır. Kanaatimizce bu görüş oldukça dikkate değerdir.

لَيْسُوا سَوَٓاءًۜ مِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ اُمَّةٌ قَٓائِمَةٌ يَتْلُونَ اٰيَاتِ اللّٰهِ اٰنَٓاءَ الَّيْلِ وَهُمْ يَسْجُدُونَ ﴿١١٣﴾ يُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ
الْاٰخِرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُسَارِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِۜ وَاُو۬لٰٓئِكَ مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿١١٤﴾
وَمَا يَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَلَنْ يُكْفَرُوهُۜ وَاللّٰهُ عَلٖيمٌ بِالْمُتَّقٖينَ ﴿١١٥﴾ اِنَّ الَّذٖينَ كَفَرُوا لَنْ تُغْنِيَ عَنْهُمْ اَمْوَالُهُمْ
وَلَٓا اَوْلَادُهُمْ مِنَ اللّٰهِ شَيْـًٔاۜ وَاُو۬لٰٓئِكَ اَصْحَابُ النَّارِۚ هُمْ فٖيهَا خَالِدُونَ ﴿١١٦﴾ مَثَلُ مَا يُنْفِقُونَ فٖي هٰذِهِ الْحَيٰوةِ
الدُّنْيَا كَمَثَلِ رٖيحٍ فٖيهَا صِرٌّ اَصَابَتْ حَرْثَ قَوْمٍ ظَلَمُٓوا اَنْفُسَهُمْ فَاَهْلَكَتْهُۜ وَمَا ظَلَمَهُمُ اللّٰهُ وَلٰكِنْ اَنْفُسَهُمْ
يَظْلِمُونَ ﴿١١٧﴾ يَٓا اَيُّهَا الَّذٖينَ اٰمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا بِطَانَةً مِنْ دُونِكُمْ لَا يَأْلُونَكُمْ خَبَالًاۜ وَدُّوا مَا عَنِتُّمْۚ قَدْ بَدَتِ
الْبَغْضَٓاءُ مِنْ اَفْوَاهِهِمْۚ وَمَا تُخْفٖي صُدُورُهُمْ اَكْبَرُۜ قَدْ بَيَّنَّا لَكُمُ الْاٰيَاتِ اِنْ كُنْتُمْ تَعْقِلُونَ ﴿١١٨﴾

113-114. Doğrusu Ehl-i kitabın hepsi bir değildir.[257] İçlerinde kâfirler olduğu gibi tevhide bağlı müminler de vardır. Bunlar ilâhî mesaja bağlı kalır, geceleri Allah'a ibadet ve dua ederler.[258] İnançları, tevhit akidesine uygun olup âhirete ve bütün iman esaslarına inanır,[259] "Üzeyir Allah'ın oğludur" diyerek tevhide şirk bulaştırmaz, diğer peygamberleri ve kitapları inkâr etmezler.[260] Başkalarının da tevhit gerçeğine ulaşarak kurtuluşa ermeleri için çaba sarf ederler. Her türlü hayırlı iş için seve seve koşarlar. İşte bunlar, yapılması gereken her şeyi yaparak Allah'ın rızasına kavuşmuş, övgüsüne mazhar olmuş salih Ehl-i kitap müminleridir.

115. Onların bu amellerinin karşılığını Allah bol bol verecektir. Zira O, şirkten sakınıp[261] ilâhî emirlere bağlı olan mümin kullarını bilir ve karşılığını fazlasıyla verir.[262]

257 Yüz on üçüncü âyetten yüz on beşinci âyete kadar vasıfları anlatılanlar, bazı müfessirlere göre, Ehl-i kitabın müslüman olanları, bazılarına göre de onların içindeki samimi müminlerdir (bk. Taberî, Zemahşerî, Râzî). Aslında bu iki yorum arasında önemli bir fark yoktur. Zira Ehl-i kitap'tan olup da müslüman olanlar zaten kendi dinlerinde de dindar insanlardır. Müslüman olmayanlar ise kendi dinlerinde de fâsıklardır. Çünkü tevhit dininin esası aynıdır. Muhammed Abduh; her dinin mümini ve fâsıkı olduğunu; esas olanın insanı amel-i sâlihe, hayra, iyilik ve güzelliklere sevkeden tevhit inancı olduğunu ifade etmektedir (bk. *Tefsîrü'l-menâr*).

258 Âyeti Ehl-i kitabın dindarları olarak anlayanlar, buradaki "âyet" kavramını, Tevrat'ın âyetleri, "secde" kavramını yahudilerde mevcut teheccüt namazı veya Allah'a "gönülden yalvarış, itaat ve huşû" şeklinde yorumlarlar. Ehl-i kitabın müslüman olanları şeklinde anlayanlar ise "âyet" ifadesini Kur'an âyetleri, "secde" ifadesini de yatsı veya teheccüt namazı şeklinde yorumlarlar (bk. Râzî, Âlûsî).

259 Taberî, Zemahşerî, Âlûsî.

260 Zemahşerî, Âlûsî.

261 bk. Fîrûzâbâdî.

262 Taberî.

116. Ehl-i kitabın içinde böyle müminler olduğu gibi, kâfirler de vardır ki[263] onlar servet ve nüfuzlarına güvenirler; elçimiz Muhammed'in ve müminlerin varlıklı olmamalarını bir kusur addedip, "Muhammed hak peygamber olsaydı rabbi onu zengin kılardı"[264] derler, servetlerini dindarlık ölçütü kabul eder ve müminlere düşmanlık ederler. Bunlar iyi bilsinler ki ne güvendikleri malları ne de çoklukları ve nüfuzları onları dünyada hezimetten, âhirette de cehennemden kurtarabilecektir!

117. Kendilerini hak dinin mensubu görüp güya âhirette sevap elde etmek[265] ve Allah'ın rızasına kavuşmak için, bâtıl yolda gördükleri elçimiz Muhammed'e karşı yaptıkları savaşlar, harcadıkları servetler,[266] gösterdikleri çabalar boşa gitmiş, neticede müslümanlar güçlenmiş, onlar zayıflamıştır. Aynı şekilde âhirette de hüsrana uğrayacaklardır.[267] Bunların durumu; tıpkı hasat zamanı gelen ekinleri dondurucu bir soğuk veya kavurucu bir rüzgârla harap olan, dolayısıyla ürün alamayan, emekleri boşa giden zavallı ekin sahiplerinin durumu gibidir. Dünya ve âhirette düştükleri bu durum Allah'ın onlara zulmü değil, bilakis onların doğru yolu bırakıp yanlış yola sapmaları sebebiyle kendi kendilerine yaptıkları bir zulümdür.

UHUD MAĞLÛBİYETİNDE MÜNAFIKLARIN ROLÜ

118. Ey müminler! Elçimiz Muhammed ile karşılaşınca ona iman eder gibi görünen, fakat ona ve müminlere karşı içlerinde kin ve nefret besleyen, her fırsatta içlerindeki öfkeyi dışa vuran, müminlere hakaret eden, yaptıkları ittifakı bozup müşriklerle iş birliği yaparak ihanet eden, peygambere suikasta kalkışan yahudileri dost zannedip onlara güvenmeyin. Ders alasınız ve ona göre hareket edesiniz diye Allah size bu ikazları yapmaktadır.

---

[263] Bu kimseler, Benî Kureyza ve Benî Nadîr kabileleri olarak belirtilir (bk. Râzî).
[264] Râzî.
[265] Râzî.
[266] Âyette geçen "infak" ifadesi müşriklerin ve Ehl-i kitabın hayırlı işler için yaptığı harcamalar olarak yorumlanmakta, ancak müslüman olmadıkları için Allah'ın onların infaklarına sevap vermeyeceği (حبط عمل) ifade edilmektedir. Ancak biz bu anlayışta değiliz. Zira burada Âlûsî'nin de belirttiği gibi müşriklerin ve onlara destek veren yahudilerin müslümanlara karşı Bedir ve Uhud savaşlarında yaptığı askeri harcamalardan söz edilmektedir. Bu harcamaların dini bir terim olan "infak" kavramıyla ifade edilmesinin sebebi, Râzî'nin de ifade ettiği gibi müşriklerin ve yahudilerin; kendilerini hak dinin mensubu görerek bütün bu faaliyetlerle Allah'ın rızasını kazanacaklarına dair inançlarıdır. *Doğrusunu Allah bilir* (ayrıca ihbat konusundaki izah için A'râf sûresinin 146-147. âyetlerindeki dipnota bakınız).
[267] Râzî.

هَٰٓأَنتُمْ أُوْلَآءِ تُحِبُّونَهُمْ وَلَا يُحِبُّونَكُمْ وَتُؤْمِنُونَ بِالْكِتَابِ كُلِّهِ وَإِذَا لَقُوكُمْ قَالُوٓا اٰمَنَّا وَإِذَا خَلَوْا عَضُّوا عَلَيْكُمُ
الْأَنَامِلَ مِنَ الْغَيْظِ قُلْ مُوتُوا بِغَيْظِكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿١١٩﴾ إِنْ تَمْسَسْكُمْ حَسَنَةٌ تَسُؤْهُمْ وَإِنْ
تُصِبْكُمْ سَيِّئَةٌ يَفْرَحُوا بِهَا وَإِنْ تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا لَا يَضُرُّكُمْ كَيْدُهُمْ شَيْئًا إِنَّ اللَّهَ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطٌ ﴿١٢٠﴾
وَإِذْ غَدَوْتَ مِنْ أَهْلِكَ تُبَوِّئُ الْمُؤْمِنِينَ مَقَاعِدَ لِلْقِتَالِ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿١٢١﴾ إِذْ هَمَّتْ طَائِفَتَانِ مِنْكُمْ
أَنْ تَفْشَلَا وَاللَّهُ وَلِيُّهُمَا وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿١٢٢﴾ وَلَقَدْ نَصَرَكُمُ اللَّهُ بِبَدْرٍ وَأَنْتُمْ أَذِلَّةٌ فَاتَّقُوا اللَّهَ
لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿١٢٣﴾

119. Size düşmanca davranan bu hainlere güvenmeyin! Çünkü sizin iyi niyetle[268] ve onlara İslâm'ı tebliğ maksadıyla gösterdiğiniz ilgi ve sevgiye[269] karşı onlar size kin ve nefret duymakta, helâkinizi istemektedirler. Siz, onların inandıkları dahil bütün kitaplara iman ederken onlar sizin inandığınız Kur'an'ı reddetmekte, üstelik kendi kitaplarındaki hükümleri de tahrif etmektedirler. Bütün bunlara rağmen, sizinle oldukları zaman birlik ve beraberliğinizin size sağladığı güçten çekinerek:[270] "Biz de Muhammed'e inanıyoruz" derler. Kendi başlarına kaldıklarında ise öfkeden çılgına dönerler. Allah, onların size karşı besledikleri kin ve öfkeyi bilmektedir ve müstehak oldukları cezayı verecektir. O halde size düşmanca davranan bu insanları nasıl olur da hâlâ dost kabul edebilirsiniz?[271] Ey elçimiz Muhammed! Onların bu tutumlarına karşı rabbine şöyle dua et:[272] "Ey yüce rabbim! Müslümanların birlik ve beraberliğinden rahatsız olan ve bizleri bölmek ve saptırmak isteyen bu zalimlere fırsat verme! Müslümanları güçlü kıl ki onların bu emelleri gerçekleşmesin ve ömürlerinin sonuna kadar bu kin ve öfkeleriyle yaşasınlar.[273]

268 Âlûsî.

269 Râzî.

270 Râzî.

271 Zemahşerî burada müminlere yönelik bir kınama olduğunu söylemektedir. Halbuki bazı tefsirlerde ve birçok mealde bu âyet, "Siz o kadar iyi insanlarsınız ki onların bunca kötülüklerine karşı hiçbir şey yapmıyorsunuz" şeklinde yorumlanarak müminlerin bu tutumu takdire şayanmış gibi sunulmaktadır.

272 Taberî.

273 Taberî, Râzî, Alûsî. Zemahşerî; bu ifadenin, İslâm'ın güçleneceğine, müslümanlara karşı öfke içinde olanların da helâk olacaklarına dair Hz. Peygamber'e bir işaret ve müjde olduğunu söylemektedir.

120. Onların size karşı düşmanlıkları o derece şiddetlidir ki bir zafer kazanmanız, aranıza yeni müslümanların katılması, sevgi ve dayanışmanızın artması gibi[274] sizi mutlu edecek bir durum söz konusu olduğunda, üzüntüden kahrolurlar. Şayet bunların zıttı olursa, o zaman da sevinçten uçarlar. Eğer ilâhî emirlere uyarak sıkıntılara sabrederseniz, onların hile ve tuzakları boşa çıkacaktır. Hiç şüpheniz olmasın ki Allah, o kâfirlerin size karşı yaptıkları her şeyi bilir ve hak ettikleri cezayı da verir.

4 Cüz
3 Sure
Âl-i İmrân 119-123

121, 123.[275] Ey müminler! İlâhî emirlere uyup peygambere itaat ettiğiniz, bu uğurda karşınıza çıkan zorluklara katlandığınız müddetçe Allah sizlere yardım edecek, kâfirlerin kurdukları tuzaklar, size zarar vermeyecektir. Bu, size vaadimizdir.[276] Nitekim Bedir Savaşı'nda düşmanlarınız sizden çok daha güçlü olduğu halde zaferi kazanan siz olmuştunuz. O halde ilâhi emirlere itaat edin, rabbinizin lutfettiği hidayet ve zafere şükredin! Aksi takdirde başınıza neler geleceğini Uhud'da gördünüz. Nitekim müşrikler sizinle savaşmak üzere Uhud'a geldiğinde, elçimiz Muhammed sizinle istişare etmiş ve teklifinizi kabul ederek birlikte Uhud'a gidip savaş düzeni almıştı, fakat tâlimatlara uymamanız sonucu hezimete uğramıştınız. Bu durumu hatırlayın ve ders alın! [277]

122. Savaş kararından sonra bazı münafıkların[278] yarı yoldan dönmeleri üzerine; düşmandan korkup savaştan çekilmeyi düşünen bazı müminlerin aralarındaki konuşmaları ve içlerinden geçirdiklerini bilmekte olan Allah, onları bu yanlış yola girmekten korumuş ve peygamberin safında yer almalarını sağlamıştır.[279] Aslında bu kimselerin Allah'ın kendilerine yardımcı olacağını bilerek baştan beri düşmandan korkmamaları, tereddüt etmemeleri ve Allah'a tam olarak güvenmeleri gerekirdi.[280]

---

274 Taberî.

275 Türkçe anlam birliğini sağlamak amacıyla, bu iki âyeti birlikte ele aldık.

276 Taberî.

277 Taberî. Burada hitap, Hz. Peygamber'e olmakla beraber esas maksat; Peygamber'in emrine muhalefet eden ashabıdır.

278 Bu kişilerin, Abdullah b. Übey b. Selûl ve ona bağlı 300 kişi olduğu belirtilmektedir (bk. Taberî, Râzî).

279 bk. Kurtubî.

280 bk. Mâtürîdî.

إِذْ تَقُولُ لِلْمُؤْمِنِينَ أَلَنْ يَكْفِيَكُمْ أَنْ يُمِدَّكُمْ رَبُّكُمْ بِثَلَاثَةِ آلَافٍ مِنَ الْمَلَائِكَةِ مُنْزَلِينَ ﴿١٢٤﴾ بَلَى إِنْ تَصْبِرُوا
وَتَتَّقُوا وَيَأْتُوكُمْ مِنْ فَوْرِهِمْ هَذَا يُمْدِدْكُمْ رَبُّكُمْ بِخَمْسَةِ آلَافٍ مِنَ الْمَلَائِكَةِ مُسَوِّمِينَ ﴿١٢٥﴾ وَمَا جَعَلَهُ اللَّهُ
إِلَّا بُشْرَى لَكُمْ وَلِتَطْمَئِنَّ قُلُوبُكُمْ بِهِ وَمَا النَّصْرُ إِلَّا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ ﴿١٢٦﴾ لِيَقْطَعَ طَرَفًا مِنَ
الَّذِينَ كَفَرُوا أَوْ يَكْبِتَهُمْ فَيَنْقَلِبُوا خَائِبِينَ ﴿١٢٧﴾ لَيْسَ لَكَ مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ أَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ أَوْ يُعَذِّبَهُمْ
فَإِنَّهُمْ ظَالِمُونَ ﴿١٢٨﴾

124-125 Ey elçimiz Muhammed! Bedir'de müşriklerin çokluğundan çekinen ashabına, "Onların sayısı sizden çoksa, Allah üç bin melekle imdadınıza yetişir" şeklindeki müjden, onların korkularını yenip cesaretlenmeleri için yeterli değil mi? Elbette yeterlidir! Siz, Allah'ın emrine uyup peygambere itaat ederek sabır ve metanet gösterirseniz, müşrikler Bedir kayıplarının intikamını almak için ansızın baskın yapsalar[281] ve siz böyle bir durumda daha çok yardıma ihtiyaç duysanız, müşrikleri helâk etmek üzere rabbiniz size bu sefer beş bin melekle destek verir.[282] Yeter ki siz üstünüze düşeni yapın!

---

281 Taberî, Râzî.

282 Enfal sûresinde bin, Âl-i İmrân sûresinde üç bin ve beş bin melekle Bedir Savaşı'nda Allah'ın müslümanlara desteğinden bahseden âyetler, müfessirler tarafından çeşitli şekillerde yorumlanmıştır. Bu meseleyi biraz açmakta fayda görüyoruz. Bazı müfessirlere göre Bedir'de müslümanlar sayıca az ve güçsüz oldukları için zor durumda kalırlarsa Allah meleklerle kendilerine destek vereceğini vaat etmiş, ancak müslümanlar savaşın üstesinden geldikleri için meleklerin yardımına ihtiyaç duymamış, dolayısıyla böyle bir yardım da olmamıştır. Bazıları ise Allah'ın müminlere vaadi olduğundan, meleklerin müslümanlara fiilen destek verdiği görüşündedirler. Taberî bu hususta şöyle demektedir: "Allah'ın Bedir'de üç bin ve beş bin melekle müslümanlara yardım vaadinin gerçekleştiğine veya gerçekleşmediğine dair âyette bir delâlet yoktur. Olmuş da olabilir, olmamış da. Ancak Bedir'de Allah'ın bin melekle müslümanlara yardım ettiğine; Enfal sûresinin 10. âyeti açıkça delâlet etmektedir. Zira bin melek Allah'ın müminlere şarta bağlı olmaksızın yardım vaadidir. Dolayısıyla tahakkuk etmiştir. Üç bin ve beş bin meleğin yardıma gelmesi ise Allah'a itaat, peygamberin talimatlarına uyma, sabır, sebat ve metanet gibi şartlara bağlandığından, şartlar gerçekleşmeyince yardım da tahakkuk etmemiştir. Uhud Savaşı'nda ise meleklerin yardımı zaten söz konusu değildir. Zira böyle bir yardım olsaydı, müslümanlar mağlûp olmazlardı." Müfessirlerin çoğunluğu Bedir'den başka hiçbir savaşta meleklerin katılımının söz konusu olmadığını söylerler (bk. Râzî). Meleklerin yardım şekliyle ilgili olarak da çeşitli yorumlar yapılmıştır. Kimileri meleklerin fiilen müslümanların safına katılarak savaştıklarını, kimileri fiilen katılmayıp müslümanların kalbine zafer ümidi ve moral; müşriklere ise korku salarak yardım ettiklerini, kimileri de savaşta hazır bulunup ihtiyaç durumunda fiili destek verdiklerini, diğer durumlarda da mânevi destek sağladıklarını söylemiştir. Zemahşerî'ye göre, meleklerin yardımı vaadinden maksat; müslümanlara moral vererek, sabır ve

126. Allah'ın size bu yardım vaadini maneviyatınızı takviye etmek, sayı azlığından kaynaklanan endişenizi gidermek,[283] zafere olan güveninizi güçlendirmek ve zaferin Allah'tan olduğuna inanmanızı sağlamak için yapmıştır.[284] O halde yalnızca Allah'a güvenin. O, kullarının ihtiyacından haberdar olup yardım isteyenin duasına icabet eder.

127. Nitekim Allah, elçisi Muhammed'i yalanlayan ve siz müminleri yok etmek isteyen müşriklere karşı Bedir'de[285] size yardım ederek onları hezimete, şirkin elebaşlarını da hayal kırıklığına uğratmıştır.

128. Ey elçimiz Muhammed! Uhud'da senin emrine muhalefetleri sebebiyle mağlup olmanızdan dolayı çok üzüldün. Bazı müminlere de gönül koydun. Ayrıca müşriklerin bu savaşta sana ve müminlere insanlık dışı muamelelerinden dolayı helâki için beddua ediyorsun.[286] Artık üzülme! Zira sen, üstüne düşeni lâyıkıyla yaptın. Bundan sonra onlar küfür ve zulümde ısrar ederlerse Allah kendilerine azap eder; tövbe edip müslüman olurlarsa, tövbelerini kabul eder.[287]

---

metanetlerini güçlendirerek zafere inandırmaktır. Mûtezilî müfessir Ebû Bekir el-Esam ise, konuya tamamen farklı bir açıdan yaklaşarak şöyle demektedir: "Meleklerin savaşa katılarak müslümanlara yardım etmesi söz konusu olamaz. Şayet böyle bir şey olmuş olsaydı, bir tek melek yerin altını üstüne getirmeye yeterdi. O zaman müslümanların savaşa katılmalarına ve onca şehit vermelerine gerek kalmazdı. Ayrıca, eğer melekler insan şekline girerek savaştıysa, o zaman Hz. Peygamber'in ordusunun üç bin kişiden fazla olduğunun herkes tarafından görülmesi gerekirdi. Şayet ruhani varlık olarak savaştılarsa, o zaman -rivayet edildiği gibi- meleklerin; müşrikleri atlarından düşürüp paramparça ettiklerine varıncaya kadar savaşı bütün ayrıntısıyla gören ve anlatanların bu hususta da konuşmaları gerekirdi. Kaldı ki şayet böyle bir şey olsaydı, bu, tarihe geçecek en büyük mûcize olurdu. Halbuki hiç kimse böyle bir şeyden bahsetmemektedir. Ayrıca böyle bir mûcizeye şahit olup da inanmayanların hepsi kâfir olurdu. Böyle bir bilgi de intikal etmemiştir." Fahreddin er-Râzî, Ebû Bekir el-Esamm'ın bu görüşlerini naklettikten sonra böyle bir görüşün Kur'an'ı ve peygamberi inkâr edenlere mahsus olabileceğini söyleyerek onu neredeyse tekfir etmektedir. Bu çalışmamızda kendisinden âzami derecede istifade ettiğimiz büyük müfessir Fahreddin er-Râzî, Ebû Bekir el-Esamm'ın yorumunu tekfirle ilişkilendirmek yerine, hatalı, isabetsiz vb. şekilde değerlendirseydi, hem kendisini hem de nice güzide âlimi bazı görüşlerinden dolayı tekfir edenlere ders vermiş, böylece ilim ve fikrin tekfir tehdidinden kurtulmasına büyük katkı sağlamış olurdu. *Doğrusunu Allah bilir.*

283 Taberî.

284 Zemahşerî, Fahreddin er-Râzî.

285 Cumhura göre Bedir Savaşı ile ilgili olan bu âyet, Mukâtil'e göre Uhud Savaşı ile ilgilidir.

286 Taberî, Fahreddin er-Râzî.

287 Zemahşerî.

وَلِلّٰهِ مَا فِى السَّمٰوَاتِ وَمَا فِى الْاَرْضِ يَغْفِرُ لِمَنْ يَشَاۤءُ وَيُعَذِّبُ مَنْ يَشَاۤءُ وَاللّٰهُ غَفُورٌ رَح۪يمٌ ﴿١٢٩﴾ يَاۤ
اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا لَا تَأْكُلُوا الرِّبٰوۤا اَضْعَافًا مُضَاعَفَةًۖ وَاتَّقُوا اللّٰهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَۚ ﴿١٣٠﴾ وَاتَّقُوا النَّارَ الَّت۪ۤى
اُعِدَّتْ لِلْكَافِر۪ينَۚ ﴿١٣١﴾ وَاَط۪يعُوا اللّٰهَ وَالرَّسُولَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَۚ ﴿١٣٢﴾ وَسَارِعُۤوا اِلٰى مَغْفِرَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ وَجَنَّةٍ
عَرْضُهَا السَّمٰوَاتُ وَالْاَرْضُۙ اُعِدَّتْ لِلْمُتَّق۪ينَۙ ﴿١٣٣﴾ اَلَّذ۪ينَ يُنْفِقُونَ فِى السَّرَّۤاءِ وَالضَّرَّۤاءِ وَالْكَاظِم۪ينَ
الْغَيْظَ وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِۜ وَاللّٰهُ يُحِبُّ الْمُحْسِن۪ينَۚ ﴿١٣٤﴾ وَالَّذ۪ينَ اِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً اَوْ ظَلَمُۤوا اَنْفُسَهُمْ
ذَكَرُوا اللّٰهَ فَاسْتَغْفَرُوا لِذُنُوبِهِمْۖ وَمَنْ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ اِلَّا اللّٰهُۖ وَلَمْ يُصِرُّوا عَلٰى مَا فَعَلُوا وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿١٣٥﴾

4. Cüz
3. Sûre
Âl-i İmrân 129-135

129. Bütün varlığın mâliki olan Allah, emirlerine muhalefet eden kullarından uygun gördüklerini affeder, uygun görmediklerine de müstehak oldukları cezayı verir. Ancak, kötülük yapmayan hiç kimseye azap etmez.[288] Zira O, kullarının hatalarını örtmeyi, günahlarını affetmeyi seven, bağışlaması ve lutfu engin olan kudrettir.

TEFECİLİKTEN SAKININ!

130-132. Ey tevhide ve elçimize inananlar! Allah sizi İslâm'la müşerref kıldıktan sonra, Câhiliye dönemindeki gibi verdiğiniz borcun süresi gelip borçlu borcunu ödemeyince, süreyi uzatma karşılığında üstüne fazlasını ekleyerek ribâ almayınız, tefecilik yapmayınız.[289] Ribâ dahil olmak üzere, Allah'ın yasakladığı her şeyden uzak durunuz ki dünyada mutluluğa, âhirette de kurtuluşa eresiniz! Aksi halde Allah'ın emirlerine muhalefet edenler için hazırlanan cehenneme girersiniz! İlâhî merhamet ve lutfa nâil olmak istiyorsanız, ribâ yasağı dahil bütün ilâhî emirlere uyun, peygambere itaat edin!

288 Taberî. Kur'an'da çokça geçen; "Allah dilediğini affeder, dilediğine azap eder" şeklinde anlamlandırılan bu ve benzeri âyetleri doğru anlamak için Taberî'nin metinde yansıttığımız yorumu önemlidir. Aksi halde ilâhî adalete olan güveni sarsıcı düşünceler zuhur edebilir. Zemahşerî'nin, "Allah, ancak azabı gerektirecek işler yapanlara azap etmeyi diler" sözü de aynı derecede önemlidir.

289 Müfessirler bu âyetin Uhud kıssasının anlatıldığı önceki ve sonraki âyetlerle münasebetini kurma noktasında çeşitli görüşler ifade etmişlerdir. Bu çerçevede Râzî, Kaffâl'den şu bilgiyi aktarmaktadır: "Önceki âyet ile ribâ âyetinin münasebeti şöyledir: müşrikler, ribâdan kazandıkları paralarla ordularını teçhiz etmişler, müslümanlar da onlara bakıp böyle bir hata yapmasınlar diye kendilerine bu uyarı yapılmıştır." Bazı müfessirler bu âyetler arasında bir münasebet aramaya gerek olmadığını, Kur'an'ın üslûbu icabı zaman zaman, bir konudan bahsederken başka bir konuya geçildiğini, bu-

UHUD'DA CEPHEYİ TERK EDEN MÜSLÜMANLARIN BAĞIŞLANMASI

133-134. Ey müminler! Sizi cehenneme götürecek ribâ / tefecilik gibi haramlardan uzak durun ve hayal dahi edemeyeceğiniz güzellik ve büyüklükteki[290] cenneti kazandıracak işler yapın! O cennet ki varlıkta ve darlıkta sahip olduklarından ihtiyaç sahiplerine ve Allah yolunda cihada gönülden infakta bulunan,[291] kendilerine bir haksızlık yapıldığında öfkelerini yenen, güçleri yettiği halde kendilerine haksızlık edenlerden intikam almak yerine onları bağışlayanlar için hazırlanmıştır. Doğrusu Allah bu şekilde hareket eden samimi müminleri sever ve onları lâyıkıyla ödüllendirir.

4. Cüz
3. Sûre
Âl-i İmrân 129-135

135. Başkalarına zarar verecek bir kusur yahut kendilerine zararı dokunacak bir günah işledikten sonra[292] hesap gününü hatırlayarak pişmanlık duyan ve bir daha dönmemek üzere o günahı terk ederek[293] Allah'tan bağışlanma dileyen bu müminleri Allah affedecek[294] ve müttakiler zümresine dahil edecektir.[295]

rada da aynı şeyin mevzubahis olduğunu söylerken (bk. Râzî), Alûsî ve Muhammed Abduh gibi müfessirler, (kanaatimizce) zorlama birtakım münasebetler kurmuşlardır. Metinde de yansıttığımız Taberî'nin görüşüne göre ise; Câhiliye döneminde ribâ oldukça yaygın ticarî bir uygulamaydı. Malî fedakârlıkta bulunarak Uhud Gazvesi'ne katılan müslümanlar, savaşta mağlûp olup ganimetten de mahrum kalınca, malî sıkıntıya düşmüşler, bunu fırsat bilenler de ribâ ile işlem yapmaya başlamışlardır. Ribâ âyetinin Uhud kıssasıyla alâkasını bu şekilde kurmak mâkul gözükmektedir. *Doğrusunu Allah bilir.*

290 Cennetin genişliğinin arz ve semaya benzetilmesi, Zemahşerî'nin ifade ettiği üzere cennetin büyüklüğünden kinayedir. İnsanların bilebildiği en büyük şey, arz ve sema olduğu için cennetin büyüklüğü böyle ifade edilmiştir.

291 Zemahşerî; âyetin infakla başlamasından hareketle; insana en zor gelen ve samimiyetini gösteren şeyin infak olduğuna onun için de müttakilerin birinci vasfı olduğuna dikkat çekmektedir.

292 Zemahşerî.

293 Râzî; tövbeyi, geçmişte işlenen bir günahtan pişmanlık duyarak bir daha işlememek üzere onu terketmek şeklinde yorumlamakta, terkedilmeyen bir günah için dil ile yapılan tövbenin günahın affına hiçbir etkisinin olmayacağını ifade etmektedir.

294 Zemahşerî lafzan "Allah'tan başka kim günahları bağışlayabilir?" anlamına gelen âyetin, Allah'ın af ve merhametinin büyüklüğünü ifade ettiğini söylemektedir.

295 Râzî, kişinin kendisine karşı yaptığı kötülük ve işlediği günahlardan dönmesinin de "ihsan / iyilik" olduğunu kaydetmektedir.

أُولٰٓئِكَ جَزَٓاؤُهُمْ مَغْفِرَةٌ مِنْ رَبِّهِمْ وَجَنَّاتٌ تَجْرٖي مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ خَالِدٖينَ فٖيهَاۜ وَنِعْمَ اَجْرُ الْعَامِلٖينَۜ ﴿١٣٦﴾
قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِكُمْ سُنَنٌۙ فَسٖيرُوا فِي الْاَرْضِ فَانْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبٖينَ ﴿١٣٧﴾ هٰذَا بَيَانٌ لِلنَّاسِ
وَهُدًى وَمَوْعِظَةٌ لِلْمُتَّقٖينَ ﴿١٣٨﴾ وَلَا تَهِنُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَاَنْتُمُ الْاَعْلَوْنَ اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنٖينَ ﴿١٣٩﴾ اِنْ يَمْسَسْكُمْ
قَرْحٌ فَقَدْ مَسَّ الْقَوْمَ قَرْحٌ مِثْلُهُۜ وَتِلْكَ الْاَيَّامُ نُدَاوِلُهَا بَيْنَ النَّاسِۚ وَلِيَعْلَمَ اللّٰهُ الَّذٖينَ اٰمَنُوا وَيَتَّخِذَ مِنْكُمْ
شُهَدَٓاءَۜ وَاللّٰهُ لَا يُحِبُّ الظَّالِمٖينَۙ ﴿١٤٠﴾ وَلِيُمَحِّصَ اللّٰهُ الَّذٖينَ اٰمَنُوا وَيَمْحَقَ الْكَافِرٖينَ ﴿١٤١﴾ اَمْ حَسِبْتُمْ اَنْ
تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَعْلَمِ اللّٰهُ الَّذٖينَ جَاهَدُوا مِنْكُمْ وَيَعْلَمَ الصَّابِرٖينَ ﴿١٤٢﴾

136. İşledikleri günahlardan vazgeçenler rableri tarafından bağışlanacakları gibi, yaptıkları iyilikler karşılığında onlara ebedî olarak kalacakları, içlerinde ırmakların çağıldadığı cennetler verilecektir. Bağışlanma ve cennet! Bundan daha güzel bir mükâfat olabilir mi?

137-138. Ey elçimiz Muhammed'e tâbi olan ve Uhud'da yenilgiye uğradıkları için üzülen müminler! İnancınızda kararlı ve azimli olun![296] Geçmiş toplumların yaşadıklarından ibret alın.[297] Peygamberleri yalanlayan nice kavimler, sonraki milletlere ibret olacak şeyler yaşamışlardır. Şunu bilin ki geçmişte elçilerimizi yalanlayanların âkıbetleri nasıl olduysa, şimdi de elçimiz Muhammed'i yalanlayıp ona karşı mücadele eden müşriklerin âkıbetleri aynı olacaktır. Öyleyse bu kimseler, geçmişteki kavimlerin âkıbetlerinden ders alıp, hidayete ersinler.

UHUD'DA YENİLDİK DİYE ÜZÜLMEYİN, NİHAÎ ZAFER SİZİN OLACAKTIR

139. Ey elçimiz Muhammed'e iman edenler! Uhud'da başınıza gelen mağlûbiyet ve verdiğiniz kayıplar sizi asla ümitsizliğe ve güvensizliğe sevketmesin. Eğer imanınız güçlü ve peygambere itaatiniz tam ise, nihaî zafer mut-

296 Zemahşerî.

297 Râzî: lafzan "Yeryüzünde gezin, dolaşın. İnkârcıların âkıbetlerini görün" anlamına gelen âyetten maksadın gezmek, dolaşmak değil, onların durumundan ibret almak olduğunu söylemektedir ki bu daha uygun bir yaklaşımdır. Zira insanlar, tarihî olayları gezip dolaşarak değil, genellikle okuyarak, dinleyerek, araştırarak öğrenmektedirler.

laka sizin olacaktır. Üstünüze çökmüş olan acziyet ve güvensizlik duygusunu atın. Zira Allah size galibiyet vaat etmektedir.[298]

140. Mağlup olduk diye moralinizi bozup yolunuzdan dönmeyin! Unutmayın ki Uhud'da sizin başınıza gelenler, Bedir'de müşriklerin de başına gelmiş, fakat kendilerini toparlayarak Uhud'da galibiyet kazanmışlardır. Siz, bundan daha iyisini yapmaya muktedirsiniz. Acze ve zaafa düşmek size yakışmaz.[299] Bedir'de siz kazandınız, Uhud'da ise müşrikler.[300] Uhud mağlubiyetinin sebebi, aranızdan, "Rabbimiz! Bize bir fırsat lutfet de Bedir'deki kahramanlar gibi cihad edip şehit olalım" temennisinde bulundukları halde kalplerindeki ile söyledikleri farklı olan münafıkların da mevcut olmasıydı.[301] Bu savaşta; sabır ve sebat göstererek şehit olup Hakk'ın şahitleri ve müdafileri olduklarını ispat edenlerle, sözde mümin, özde münafık olanların[302] gerçek yüzleri ortaya çıktı. Dilleriyle imandan bahsedip kalplerinde başka şeyler taşıyan kimseler zâhiren mümin görünseler de Allah onları zalim olarak nitelendirmekte ve asla sevmemektedir.[303] İşte Uhud'daki mağlûbiyetinizin sebep ve hikmetleri bunlardır.

141. Allah, Uhud vesilesiyle münafıkların gerçek yüzlerini ortaya çıkarmış,[304] şehit olan müminleri yüce mertebelere ulaştırmış, mücahitleri münafıklardan ayırt etmiş, resulünün düşmanlarından bazılarını da[305] ortadan kaldırmıştır.

142. Ey elçimiz Muhammed'e iman edenler! Allah yolunda cihad etmeden, bu uğurda birçok sıkıntıya göğüs germeden sadece elçimiz Muhammed'in risaletini kabul ederek cennete gireceğinizi sanmayın.[306]

---

[298] Zemahşerî.

[299] Zemahşerî.

[300] Lafzan "Biz günleri, insanlar arasında döndürüp dururuz" anlamına gelen bu ifadeyi Taberî'den mülhem olarak yukarıdaki gibi çevirmeyi tercih ettik.

[301] Taberî.

[302] Taberî.

[303] Mukâtil, Taberî.

[304] Taberî.

[305] Râzî.

[306] Râzî'nin naklettiğine göre, Ebû Müslim el-İsfahânî, buradaki istifhamın -metinde ifade ettiğimiz gibi- nehiy anlamında olduğunu söylemiştir.

4. Cüz
3. Süre
İmrân 143-145

وَلَقَدْ كُنْتُمْ تَمَنَّوْنَ الْمَوْتَ مِنْ قَبْلِ اَنْ تَلْقَوْهُ فَقَدْ رَاَيْتُمُوهُ وَاَنْتُمْ تَنْظُرُونَ ﴿١٤٣﴾ وَمَا مُحَمَّدٌ اِلَّا رَسُولٌ قَدْ
خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ اَفَا۬ئِنْ مَاتَ اَوْ قُتِلَ انْقَلَبْتُمْ عَلٰى اَعْقَابِكُمْ وَمَنْ يَنْقَلِبْ عَلٰى عَقِبَيْهِ فَلَنْ يَضُرَّ اللّٰهَ
شَيْـًٔا وَسَيَجْزِي اللّٰهُ الشَّاكِرِينَ ﴿١٤٤﴾ وَمَا كَانَ لِنَفْسٍ اَنْ تَمُوتَ اِلَّا بِاِذْنِ اللّٰهِ كِتَابًا مُؤَجَّلًا وَمَنْ يُرِدْ ثَوَابَ
الدُّنْيَا نُؤْتِهِ مِنْهَا وَمَنْ يُرِدْ ثَوَابَ الْاٰخِرَةِ نُؤْتِهِ مِنْهَا وَسَنَجْزِي الشَّاكِرِينَ ﴿١٤٥﴾

143. Ey Bedir Savaşı'nda şehit olanlara imrenerek, "Bize de bir fırsat doğsa da şehadet mertebesine ulaşsak!" diyecek kadar ölümü göze almış,[307] Peygamber'i Uhud'a çıkmaya ikna ederek Medine'yi, düşmana karşı dışarıdan savunacak kadar savaşa istekli gözükenler! Gözünüzün önünde akrabalarınız ve din kardeşleriniz şehit edilirken[308] ne oldu da bazılarınız savaş meydanını terketti?

PEYGAMBERİNİZ UHUD'DA ÖLDÜRÜLSEYDİ DAHİ, CİHADA DEVAM ETMELİYDİNİZ!

144. Uhud'da "Peygamber öldü" şayiasını duyunca[309] savaş alanını terkedenler, hatta onun Hak peygamberliği konusunda şüpheye düşüp dinden dönmeyi aklından geçirenler bilsinler ki Muhammed de; insanları tevhit dinine davet için Allah'ın gönderdiği ve zamanı gelince de ruhlarını kabzettiği peygamberlerden biridir. Eceli gelince Allah, onun da ruhunu kabzedecektir. Önceki peygamberler hakkın rahmetine kavuşunca onlara tâbi olanlar, dinlerini terketmediler. Sizin de böyle davranmanız gerekmez miydi?[310] Niçin "peygamber öldürüldü!" söylentisi üzerine bir kısmınız korku ve paniğe kapılarak düşmandan kaçtı?[311] Elçimiz Muhammed ölse veya öldürülse, tebliğ ettiği tevhit dininden vazgeçip tekrar şirke[312] döneceksiniz, öyle mi? İsterseniz dönün! Ama şunu bilin ki, kim böyle bir şey yaparsa bu lütuftan mahrum kalarak ancak

---

307 Taberî.

308 Zemahşerî.

309 Râzî.

310 Zemahşerî.

311 Taberî.

312 Mukâtil.

kendisine zarar verir.[313] Savaş meydanını terketmeyip muharebeye devam edenler, Allah'ın elçisi Muhammed vasıtasıyla kendilerine lutfettiği hidayetin, İslâm nimetinin farkında olan, bu nimete şükreden,[314] peygamberden sonra da tevhidi korumak için çaba gösteren bahtiyarlardır ki Allah onları elbette mükâfatlandıracaktır.[315]

145. "Muhammed öldü" şayiasına inanıp düşman tarafından öldürülmekten korkarak[316] cihadı terkedenler bilsinler ki, ne elçimiz Muhammed ne de bir başkası Allah'ın takdir ettiği ömür tamamlanmadan ölür! O saat gelince düşmandan kaçmak da bir fayda vermez.[317]

Ey Uhud Savaşı'na katılan Muhammed ashabı! Bu savaşa katılma amacınız ne ise, onu elde edersiniz. Peygamber'in emrine muhalefet ederek cepheyi terkedip ganimet peşine düşenlerle bu muharebeye övgü ve itibar elde etmek için katılanlar[318] yalnızca bunları elde edebilirler. Allah'ın emrine itaat ve O'nun rızasını elde etmek için katılıp cepheyi terketmeyenlere ise,[319] Allah'ın âhirette vereceği büyük mükâfatlar vardır. Sırf tevhidi müdafaa için Uhud'a katılan ve İslâm'ı en büyük nimet kabul edip bu nimete şükür gayesiyle cihat edenleri[320] Allah elbette mükâfatlandıracaktır.

---

313 Âyetteki "Allah'a zarar veremez" ifadesini, Zemahşerî ve Râzî böyle açıklamaktadır. Buna göre âyette; dinden dönenin Allah'a zarar veremeyeceği değil, kendisine zarar vereceği ifade edilmektedir.

314 Zemahşerî.

315 Taberî.

316 Mukâtil.

317 Taberî, Zemahşerî, Râzî.

318 Mukâtil, Zemahşerî, Râzî.

319 Mukâtil.

320 Zemahşerî.

2. Cüz
3. Sûre
Âl-i İmrân 146-149

وَكَاَيِّنْ مِنْ نَبِيٍّ قَاتَلَ مَعَهُ رِبِّيُّونَ كَث۪يرٌۚ فَمَا وَهَنُوا لِمَٓا اَصَابَهُمْ ف۪ي سَب۪يلِ اللّٰهِ وَمَا ضَعُفُوا وَمَا اسْتَكَانُوا وَاللّٰهُ
يُحِبُّ الصَّابِر۪ينَ ﴿١٤٦﴾ وَمَا كَانَ قَوْلَهُمْ اِلَّٓا اَنْ قَالُوا رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَاِسْرَافَنَا ف۪ٓي اَمْرِنَا وَثَبِّتْ اَقْدَامَنَا
وَانْصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِر۪ينَ ﴿١٤٧﴾ فَاٰتٰيهُمُ اللّٰهُ ثَوَابَ الدُّنْيَا وَحُسْنَ ثَوَابِ الْاٰخِرَةِۜ وَاللّٰهُ يُحِبُّ الْمُحْسِن۪ينَ
﴿١٤٨﴾ يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُٓوا اِنْ تُط۪يعُوا الَّذ۪ينَ كَفَرُوا يَرُدُّوكُمْ عَلٰٓى اَعْقَابِكُمْ فَتَنْقَلِبُوا خَاسِر۪ينَ ﴿١٤٩﴾

146. Geçmişte nice peygamber, kendilerini hak yola adamış olan müminlerle birlikte savaşmışlardı.[321] Onlar her türlü sıkıntıya katlanmış, fakat düşman karşısında firar etmemiş,[322] ne yılgınlık göstermiş, ne de boyun eğmişlerdi. Peygamberleri ölse bile mücadeleye devam etmiş, düşmanlarına teslim olmamışlardı. Size de böyle bir davranış yakışmaz mıydı?[323] Şunu bilin ki Allah; geri adım atanları değil,[324] emrine itaat ederek düşman karşısında sabır ve metanet gösterenleri cennetle mükâfatlandıracaktır.[325]

147. O peygamberlere iman eden müminler cihadda zor duruma düştüklerinde veya peygamberleri düşman tarafından şehit edildiğinde[326] harp meydanını terk etmez, aksine "bir eksiğimiz, kusurumuz veya günahımız var

321 Âyetteki " قَاتَلَ " (savaştı) fiilini Nâfi, İbn Kesîr, Ebû Amr gibi kıraat âlimleri " قُتِلَ " (öldürüldü) şeklinde okumuşlardır (bk. İbnü'l-Cevzî). Râzi burada, öldürülmek değil, Hz. Peygamber'le birlikte savaşa katılanları teşvik söz konusu olduğundan, " قَاتَلَ " kıraatinin tercih edilmesi gerektiğini söyler ve Saîd b. Cübeyr'den, "Hiçbir peygamberin savaşta katledildiğini duymadık" şeklinde bir söz nakleder.

322 Râzî.

323 Mukātil.

324 Taberî.

325 Râzî, âyette geçen " وَاللّٰهُ يُحِبُّ " (Allah sever) ifadesini, "Allah'ın kullarına âhirette izzet ve ikramda bulunması ve onları cennetle mükâfatlandırması" şeklinde yorumlar.

326 Taberî.

ki düşman bize galip geliyor"[327] diye düşünür ve metanet ihsan etmesi için Allah'a şöyle dua ve niyazda bulunurlar: "Ey rabbimiz! Bize yardım et, düştüğümüz bu zor duruma sebep olan günahlarımızı, kusurlarımızı bağışla, düşmana karşı bize güç ver! Senin birliğini ve peygamberini inkâr eden bu kâfirlere karşı bize yardım et. Bizi onlara karşı muzaffer eyle!"

Ey Uhud Savaşı'na katılan Muhammed ashabı! Savaşta "Peygamber öldü" şayiasının etkisinde kalıp düşmandan kaçmak yerine sizin de böyle davranmanız gerekmez miydi?[328]

148. Sabırlı ve sebatkâr tutumlarına karşılık Allah onlara dünyada zaferler, fetihler ihsan etti; ülkelerini düşman işgalinden korudu, onlara şeref ve itibar kazandırdı.[329] Âhirette ise onları envai çeşit cennet nimetleriyle[330] ve en önemlisi de kendi rızasıyla[331] ödüllendirecektir. O, böyle güzel işler yapan kullarını sever ve onlara her türlü ihsanda bulunur.

149. Uhud yenilgisini fırsat bilip "Muhammed gerçek peygamber olsaydı, mağlûp olmazdı" gibi sözlerle kalplerinize şüphe tohumları ekerek[332] sizi şirk dinine döndürmek isteyen münafıklara uyarsanız,[333] imandan sonra tekrar şirk ve küfre bulaşarak düşmanlarınız karşısında zelil olur, âhirette de azaba mâruz kalarak hüsrana uğrarsınız. Sakın bu duruma düşmeyiniz!

---

327 Râzî, Kâdî Abdülcebbâr'ın şu yorumunu aktarmaktadır: "Yüce Allah müminlere yardım vaat ettiği halde zafer gerçekleşmez, düşmanın galibiyet emareleri gözükürse bu, müminlerin; Allah'ın yardımını engelleyecek bir kusur ve günah işlediklerini gösterir ki bu durumda, müminler önce tövbe istiğfar etmeli sonra Allah'tan yardım dilemelidir."

328 Taberî.

329 Mukâtil, Taberî, Râzî.

330 Taberî.

331 Mukâtil.

332 Râzî.

333 Râzî, âyetteki "kâfirlere itaat ederseniz" ifadesini "Uhud'da müslümanlara İslâm'ı terketmeleri ve savaştan çekilmeleri teklifinde bulunan müşriklerin teklifini kabul ederseniz" şeklinde yorumlamakta ve bu ifadeden hareketle hükmü gayrimüslimlerle bütün ilişkilere teşmil etmemek gerektiğine dikkat çekmektedir. Mukâtil, bazı münafıkların müslümanları Uhud'da müşriklerin başkumandanı Ebû Süfyân'ın himayesine sığınmaya davet ettiklerini söyler. Zemahşerî de burada kâfirlerden maksadın Ebû Süfyân ve adamları olduğuna dair bir görüş nakleder. Taberî ise âyette geçen kâfirleri; yahudi ve hıristiyanlar olarak yorumlar. *Doğrusunu Allah bilir.*

4. Cüz
3. Sûre
Âl-i İmrân 150-153

بَلِ اللّٰهُ مَوْلٰيكُمْۚ وَهُوَ خَيْرُ النَّاصِرٖينَ ﴿١٥٠﴾ سَنُلْقٖى فٖى قُلُوبِ الَّذٖينَ كَفَرُوا الرُّعْبَ بِمَٓا اَشْرَكُوا بِاللّٰهِ مَا
لَمْ يُنَزِّلْ بِهٖ سُلْطَانًاۚ وَمَاْوٰيهُمُ النَّارُۜ وَبِئْسَ مَثْوَى الظَّالِمٖينَ ﴿١٥١﴾ وَلَقَدْ صَدَقَكُمُ اللّٰهُ وَعْدَهُٓ اِذْ تَحُسُّونَهُمْ
بِاِذْنِهٖۚ حَتّٰٓى اِذَا فَشِلْتُمْ وَتَنَازَعْتُمْ فِى الْاَمْرِ وَعَصَيْتُمْ مِنْ بَعْدِ مَٓا اَرٰيكُمْ مَا تُحِبُّونَۜ مِنْكُمْ مَنْ يُرٖيدُ الدُّنْيَا
وَمِنْكُمْ مَنْ يُرٖيدُ الْاٰخِرَةَۚ ثُمَّ صَرَفَكُمْ عَنْهُمْ لِيَبْتَلِيَكُمْۚ وَلَقَدْ عَفَا عَنْكُمْۜ وَاللّٰهُ ذُو فَضْلٍ عَلَى الْمُؤْمِنٖينَ ﴿١٥٢﴾
اِذْ تُصْعِدُونَ وَلَا تَلْوُنَ عَلٰٓى اَحَدٍ وَالرَّسُولُ يَدْعُوكُمْ فٖٓى اُخْرٰيكُمْ فَاَثَابَكُمْ غَمًّا بِغَمٍّ لِكَيْلَا تَحْزَنُوا عَلٰى مَا
فَاتَكُمْ وَلَا مَٓا اَصَابَكُمْۜ وَاللّٰهُ خَبٖيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١٥٣﴾

150. Savaştaki mağlûbiyeti fırsat bilerek, size yardım edecekmiş gibi davranan münafık ve kâfirlere güvenmeyiniz. Allah sizin yardımcınızken onların yardımına muhtaç değilsiniz.[334] Bilin ki sizi münafık ve kâfirlerin tuzaklarından koruyacak yegâne dostunuz Allah'tır. O'na sığının, O'ndan yardım isteyin.

151. Ey elçimiz Muhammed'e iman edenler! Uhud'da müşriklerin elde ettiği başarı geçici olup, nihaî zafer sizin olacaktır. Zira zafer, Hakk'a dayanarak kendisine güvenenlerindir. Allah'a eş koşmaları ve yanlış yolda olmaları sebebiyle müşrikler bu güveni hissedemeyecek ve kalplerine hep korku hâkim olacaktır. Her ne kadar onlar, bazı varlıkları, bize yaklaşmak ve sevap kazanmak için şefaatçi telakki ettiklerini, vasıta kıldıklarını iddia etseler de Allah'ın böyle bir istek ve emri olmayıp, böyle şeyler onun adına uydurulan asılsız iddiadan başka bir şey değildir.[335] Allah, bütün emirlerini elçisi Muhammed vasıtasıyla apaçık bildirmiştir. Bu emirlere muhalefet etmek suretiyle, cehenneme götürecek işler yaparak kendilerine zulmeden bu müşriklerin akıbeti ne kötüdür!

UHUD YENİLGİSİ,
PEYGAMBERİN EMRİNİ DİNLEMEMENİZ SEBEBİYLEDİR

152. Ey "Allah, bize zafer vaat ettiği halde neden mağlûp olduk?"[336] diyen müminler! Peygamberin tâlimatlarına uyup, sabır ve metanet gösterdiğiniz sürece Allah'ın vaadi gerçekleşmiş[337] ve siz düşmana galip gelmiştiniz. Ancak bir kısmınız durumu lehine gördüğü için peygamberin ısrarlı uyarılarına rağmen mevziini terketmek istedi, bir kısmınız da buna karşı çıktı. Böylece aranızda ihtilâf, tartışma, korku ve panik başladı.[338] Sonunda iki gruba ayrıldınız ve bir kısmınız peygambere itaat ederek ilâhî mükâfata nâil olmak için yerinde kalıp görevini yaparken, bir kısmınız görevini terkederek ganimet peşine düştü.[339] Bu durumdan istifade eden müşrikler harekete geçerek sizi mağlûp etti ve böylece ibretlik bir duruma düştünüz. Ancak, müminlere karşı çok lutufkâr olan yüce Allah, mağlûbiyetten çok daha vahim olan[340] peygamberin emrine muhalefetinizi bağışladı.

153. Ey elçimiz Muhammed'e iman edenler! Uhud'da peygamberin emrini dinlemeyip düşmandan kaçmanızın vebalini Allah bağışladı. O halinizi bir düşünün! O kadar korkulacak bir durum olmadığı halde, üstelik peygamber düşmana sizden daha yakınken ve size "Bana doğru gelin, toplanın, dağılmayın" diye ardınızdan seslenirken siz ona kulak asmadınız.[341] Sadece kendinizi düşündünüz ve peygamberi ortada bırakıp Uhud dağının tepelerine doğru kaçtınız. İşte bu yüzden Allah, size üzüntü üstüne üzüntü yaşattı; zaferden mahrum oldunuz, istediğiniz ganimeti elde edemediniz, ölü ve yaralılarınız da oldu. Bütün bu olayların üstüne bir de peygamberin öldürüldüğüne dair söylentilerin verdiği elem ve keder... Fakat yüce Allah, lutuf ve keremi ile bu hatalarınızı bağışladı. Mademki peygamberiniz öldürülmedi, o halde ne savaşı kaybettiğinize, ne ganimetten mahrum olduğunuza, ne de ölü ve yaralılarınıza üzülün! Olan oldu. Bundan ders alın ve şunu bilin ki Allah, bütün bu olaylarla ilgili olarak herkesi niyetine göre değerlendirecektir.[342]

334 Bu âyete, "Allah yardım edenlerin en hayırlısıdır" şeklinde mâna vermek, pek isabetli görünmemektedir. Râzî, âyetin zâhirî mânasının; Allah'ın yardımının, başka yardımcı güçlerle mukayeseyi çağrıştırır şekilde anlaşılmaması gerektiğini, ilâhî kudretin bundan münezzeh olduğunu, Arap dilinin hususiyeti icabı böyle bir ifade kullanıldığını söylemektedir. Çevirimizde isabetli olduğunu düşündüğümüz bu görüşü esas aldık. *Doğrusunu Allah bilir.*

335 Mukâtil, Zemahşerî.

336 Zemahşerî.

337 Taberî.

338 Taberî, Zemahşerî.

339 Taberî.

340 Taberî ve Zemahşerî " وَلَقَدْ عَفَا عَنْكُمْ " ifadesini böyle tefsir ederken Mukātil bunu, "sahabenin tamamının savaşta ölmemesi" şeklinde yorumlamaktadır.

341 Âyetteki " تَلْوُنَ " ifadesi, genellikle, "Hiç kimseye dönüp bakmıyordunuz" şeklinde anlaşılmaktadır ki bizce bu doğru değildir. Zira burada söz konusu olan, Hz. Peygamber'in yalnız bırakılmasıdır. Nitekim İbn Abbas'tan; burada Hz. Peygamber'in kastedildiği rivayet edilmiştir (bk. İbnü'l-Cevzî).

342 Taberî.

4. Cüz
3. Sûre
Âl-i İmrân 150-153

ثُمَّ اَنْزَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ بَعْدِ الْغَمِّ اَمَنَةً نُعَاسًا يَغْشٰى طَٓائِفَةً مِنْكُمْ وَطَٓائِفَةٌ قَدْ اَهَمَّتْهُمْ اَنْفُسُهُمْ يَظُنُّونَ بِاللّٰهِ
غَيْرَ الْحَقِّ ظَنَّ الْجَاهِلِيَّةِ يَقُولُونَ هَلْ لَنَا مِنَ الْاَمْرِ مِنْ شَيْءٍ قُلْ اِنَّ الْاَمْرَ كُلَّهُ لِلّٰهِ يُخْفُونَ فٖٓي اَنْفُسِهِمْ مَا
لَا يُبْدُونَ لَكَ يَقُولُونَ لَوْ كَانَ لَنَا مِنَ الْاَمْرِ شَيْءٌ مَا قُتِلْنَا هٰهُنَا قُلْ لَوْ كُنْتُمْ فٖي بُيُوتِكُمْ لَبَرَزَ الَّذٖينَ كُتِبَ
عَلَيْهِمُ الْقَتْلُ اِلٰى مَضَاجِعِهِمْ وَلِيَبْتَلِيَ اللّٰهُ مَا فٖي صُدُورِكُمْ وَلِيُمَحِّصَ مَا فٖي قُلُوبِكُمْ وَاللّٰهُ عَلٖيمٌ بِذَاتِ
الصُّدُورِ ﴿١٥٤﴾ اِنَّ الَّذٖينَ تَوَلَّوْا مِنْكُمْ يَوْمَ الْتَقَى الْجَمْعَانِ اِنَّمَا اسْتَزَلَّهُمُ الشَّيْطَانُ بِبَعْضِ مَا كَسَبُوا وَلَقَدْ
عَفَا اللّٰهُ عَنْهُمْ اِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ حَلٖيمٌ ﴿١٥٥﴾ يَٓا اَيُّهَا الَّذٖينَ اٰمَنُوا لَا تَكُونُوا كَالَّذٖينَ كَفَرُوا وَقَالُوا لِاِخْوَانِهِمْ اِذَا
ضَرَبُوا فِي الْاَرْضِ اَوْ كَانُوا غُزًّى لَوْ كَانُوا عِنْدَنَا مَا مَاتُوا وَمَا قُتِلُوا لِيَجْعَلَ اللّٰهُ ذٰلِكَ حَسْرَةً فٖي قُلُوبِهِمْ
وَاللّٰهُ يُحْيٖي وَيُمٖيتُ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصٖيرٌ ﴿١٥٦﴾

154. Ey müminler! Uhud Savaşı'ndaki mağlûbiyetin verdiği üzüntü ve kederin[343] ardından Allah size yardım ve destek olarak öyle bir duygu bahşetti ki bu sayede inançlarında samimi olanlar cesaret ve güvenini kaybetmedi, korku ve paniğe kapılmadı. Mağlûbiyete rağmen kendilerini güven içinde hissettiler.[344] Savaşa istemeyerek katılan, gerçek duygu ve düşüncelerini gizleyip sizdenmiş gibi gözüken münafıklar[345] ise korku ve panik içinde ne yapacaklarını, ne söyleyeceklerini şaşırıp kaldılar. Canlarını kurtarmaktan başka hiç bir şey onları ilgilendirmiyordu;[346] ne Allahın rızası, ne cihat ne de peygamber ve müminlerin durumu! Üstelik onlar bu yenilgiyi fırsat bilerek şimdiye kadar peygamber ve ashabına karşı duydukları hıncı açığa vurmuşlardı. Müşriklerin sözcüsü gibi konuşuyorlar,[347] Allah'ın peygambere ve müminlere yardım etmeyeceğini,[348] hatta peygamberin öldürüldüğünü,[349] savaşı güçlü olan müşriklerin kazanacağını söylüyorlardı. Savaştan sonra da, "Biz bunu daha önce söylemiştik, ama dinletemedik, bizim fikrimiz kabul edilip Uhud'a çıkılmasaydı da Medine içeriden müdafaa edilseydi, bu felâket yaşanmaz, bu kadar insan ölmezdi" diyerek güya müslümanların mağlûbiyetinden üzüntü duyduklarını gösteriyor,[350] böylece Allah'ın zafer vaadine dair güvensizliklerini gizliyorlardı. Ey Peygamber! O münafıklara de ki: Mağlûbiyet ve başarı ilâhî kurallara göre gerçekleşmiştir.[351]

343 Mukâtil.
344 Taberî, Zemahşerî.
345 Zemahşerî.
346 Taberî.
347 Râzî. Mukâtil burada Ebu Süfyan ve adamlarının kastedildiğini söylemektedir.
348 Taberî, Râzî.
349 Mukâtil.
350 Zemahşerî.

Ey Peygamber! Mağlûbiyetin sebebini Uhud'a çıkarak şehri dışarıdan savunmaya bağlayan münafıklara de ki: "Teklif ettiğiniz gibi Medine içeriden savunulsaydı, siz yine münafıklık ederdiniz, Uhud'da canlarını ortaya koyan samimi müminler ise yine canla başla savaşırlardı.[352]

Ey münafıklar! bu sayede kendilerine karşı hınç duyduğunuz gerçek müminler, inancınızdaki samimiyetsizliği öğrenmiş oldular.[353] Şunu bilin ki Allah kullarının içindeki hayır-şer, şirk-küfür vb. ne varsa hepsini bilir ve hak ettikleri karşılığı da verir.

4. Cuz
3. Sûre
Âl-i İmrân 154-156

155. Uhud'da, Peygamber'in emrine muhalefet ederek müşriklere yenik düşen ve savaş meydanını terk eden müminler bilsinler ki bu, şeytanın ayaklarını kaydırması sonucu işledikleri büyük bir hata idi. Ancak hatalarını anlayarak tövbe ettikleri için Allah onları bağışlamıştır.[354] Zira O, mümin kullarına işledikleri günahlardan dönmeleri için tövbe fırsatı vererek merhametini tecelli ettirir.[355]

UHUD YENİLGİSİNİN MÜSLÜMANLAR ARASINDA YARATTIĞI SIKINTILAR ve MÜNAFIKLARIN BAHANELERİ

156. Ey tevhide ve elçimize inananlar! Savaşta öldürülen yakınları için, "Bizim yanımızda dursalar ve savaşa katılmasalardı ölmezlerdi" diyen kâfirler[356] ve münafıklar gibi olmayın, Uhud Savaşı'na çıkanlar için de böyle şeyler düşünmeyin. Zira bu sözler onların ölmelerini engellemez. Bilakis Allah, bu anlamsız düşüncelerini onlar için üzüntü ve pişmanlık vesilesi yapar. Hayat süresini ve ölümün vaktini belirleyen Allah'tır. O halde ölümden korkarak cihattan geri durmayın. Şunu bilin ki Allah yaptığınız her şeyi bilir ve karşılığını da verir.[357]

351 Taberî, Zemahşerî, Râzî.
352 Benzer bir görüş için bk. Râzî.
353 Taberî bu âyette geçen " وَلِيَبْتَلِيَ " fiilinin failinin Allah'ın samimi kulları olduğunu söylemektedir ki bu durumda lafzan Allah'a isnat edilen "münafıkların durumunu bilme" fiili, müminlere ait bir fiil olacaktır. Biz de çevirimizi buna göre yaptık. *Doğrusunu Allah bilir.*
354 Taberî, Zemahşerî.
355 Zemahşerî.
356 Taberî.
357 Taberî, Zemahşerî, Râzî.

4 Cüz
3 Süre
Âl-i İmrân 157-161

وَلَئِنْ قُتِلْتُمْ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ اَوْ مُتُّمْ لَمَغْفِرَةٌ مِنَ اللّٰهِ وَرَحْمَةٌ خَيْرٌ مِمَّا يَجْمَعُونَ ﴿١٥٧﴾ وَلَئِنْ مُتُّمْ اَوْ قُتِلْتُمْ
لَاِلَى اللّٰهِ تُحْشَرُونَ ﴿١٥٨﴾ فَبِمَا رَحْمَةٍ مِنَ اللّٰهِ لِنْتَ لَهُمْ وَلَوْ كُنْتَ فَظًّا غَلِيظَ الْقَلْبِ لَانْفَضُّوا مِنْ حَوْلِكَ
فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ وَشَاوِرْهُمْ فِي الْاَمْرِ فَاِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ
﴿١٥٩﴾ اِنْ يَنْصُرْكُمُ اللّٰهُ فَلَا غَالِبَ لَكُمْ وَاِنْ يَخْذُلْكُمْ فَمَنْ ذَا الَّذِي يَنْصُرُكُمْ مِنْ بَعْدِهِ وَعَلَى اللّٰهِ فَلْيَتَوَكَّلِ
الْمُؤْمِنُونَ ﴿١٦٠﴾ وَمَا كَانَ لِنَبِيٍّ اَنْ يَغُلَّ وَمَنْ يَغْلُلْ يَاْتِ بِمَا غَلَّ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ ثُمَّ تُوَفّٰى كُلُّ نَفْسٍ مَا كَسَبَتْ
وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿١٦١﴾

157. Ey müminler! Siz o münafıklar gibi olmayın, cihada devam edin. Allah yolunda ölseniz de öldürülseniz de bu, elde edeceğiniz ganimetlerden ve münafıkların yaptığı gibi cihadı terkedip dünya malı toplamak için yaşamaktan daha değerli ve daha hayırlıdır.[358]

158. Ey müminler! Cihad yolunda ölseniz de öldürülseniz de rahmeti sonsuz rabbinize kavuşacak, O'nun lutfuna ve cennetine nâil olacak, daha da önemlisi onun rızasını kazanacaksınız. Öyleyse sizi bu nimetlere kavuşturacak hayırlı amellerden biri olan Allah yolunda cihada devam edin.[359]

159. Ey elçimiz Muhammed! Uhud'da seni terkedip zor durumda bırakmalarına ve mağlûbiyetinize sebep olmalarına rağmen, Allah'ın lutfettiği sevgi ve merhametin gereği sen onlara yumuşak ve hoşgörülü davrandın. Şayet onlara katı ve kırıcı davransaydın seni terkedip giderlerdi ve etrafında onlardan kimse kalmazdı. Öyleyse -Uhud'da olduğu gibi-[360] sana karşı işledikleri kusurları hoş gör,[361] Allah'a karşı işledikleri kusur[362] ve kabahatlerinin bağışlanması için de dua et! İstişareyi gerektiren savaş vb. hususlarda onlarla istişareye devam et; böylece kendilerine değer verdiğini ve görüşlerine itibar ettiğini anlayarak gönülleri hoş olur, dine daha çok ısınırlar.[363]

358 Taberî, Zemahşerî, Râzî.

359 Taberî.

360 Mukâtil.

361 Mukâtil, Zemahşerî.

362 Zemahşerî.

363 Zemahşerî. İbnü'l-Cevzî, istişarenin; herkese danışmayı, sormayı içine alan genel bir durumu ifade etmekle birlikte maksadın; konuyla ilgili bilgi ve tecrübe sahibi olanlarla istişare etmek olduğunu söylemektedir. Taberî, "Allah, peygamberine her konuda yol göstererek başkalarının desteğinden müstağni kıldığı halde ona istişareyi emretmekle istişarenin faydalarına dikkat çekmektedir" demektedir. Zemahşerî de aynı istikamette görüş belirterek, istişarenin, karşıdaki insana değer ver-

İstişare sonucu bir şeyi yapmaya karar verdikten sonra da kimseye kulak asma.[364] Gerisini Allah'a bırak. O'na güven. Çünkü O, senin için en doğru ve yararlı olanı[365] bilir.

160. Ey müminler! Allah'ın emirlerine itaat ettiğiniz ve peygamberine uyarak O'nun yardımına lâyık olduğunuz müddetçe[366] Bedir'de olduğu gibi[367] düşmanlarınız ne kadar güçlü olursa olsun zafer sizin olacaktır.[368] Şayet peygambere itaatsizlik ederseniz, Allah'ın yardımından mahrum kalır,[369] Uhud'daki gibi mağlûp olursunuz.[370] O halde emirlerine uymak suretiyle rabbinize güvenin, O'nun yardımını isteyin.

161. Hıyaneti şiddetle yasaklayan bir peygamberin ashabı olarak başkalarından daha fazla ganimet istemeniz[371] günah değil mi? Bu size yakışır mı? Peygamberlik ile hıyanet nasıl bir arada olamazsa,[372] hıyanetle iman da bir arada olamaz.[373] Kim hıyanette bulunursa cezasını çekecektir. Zira kıyamet günü hiçbir haksızlığa uğramadan herkes yaptığı iyiliğin de kötülüğün de karşılığını görecektir.

menin, onun gönlünü hoş etmenin yanı sıra, görüş ve düşüncelerinden yararlanmayı sağladığına dikkat çekmekte ve Hasan-ı Basrî'nin, Hz. Peygamber'in istişareye ihtiyacı olduğu için değil, kendinden sonrakilere örnek olması için istişare ile emredildiğine dair görüşünü nakletmektedir. Kanaatimizce kendine özgü bu ve benzeri hususiyetleri olan "istişare" kavramından hareketle Kur'an'dan demokrasi ve benzeri fikirler istinbat etmeye çalışmak mesnetsizdir. Zira bu âyetlerin konusu bu değildir. Dolayısıyla Kur'an'ı referans alarak bu tür çağdaş kavramları ispat veya reddetmek mümkün değildir. *Doğrusunu Allah bilir.*

364 Taberî.

365 Zemahşerî.

366 Taberî.

367 Zemahşerî.

368 Taberî.

369 Taberî.

370 Zemahşerî.

371 Taberî, İbnü'l-Cevzî, Râzî.

372 Zemahşerî.

373 Taberî. Bu âyetin nüzûl sebebi ve âyette geçen " يَغُلَّ " kelimesinin okunuşu ve anlamıyla ilgili farklı görüşler vardır. En yaygın görüşe göre Uhud Savaşı'nda yerlerini terkederek ganimete koşanların, "Biz burada bekleseydik, ganimetten hiçbir şey elde edemezdik. Zira bulunduğumuz yer, ganimetin toplanacağı bir yer değildi. Hz. Peygamber "Herkes ne elde ettiyse onundur derse, ganimete yakın bölgede savaşanlar, çok pay alırlar düşüncesiyle biz yerimizi terkettik" demeleri üzerine, Peygamber'in âdil dağıtımdan ayrılmayacağını belirtmek için âyetin inzâl edildiği ifade edilmektedir (bk. Mukâtil, Zemahşerî). Başka bir rivayete göre bu âyet, ganimet mallarından kıymetli bir kuma-

4 Cüz
3 Süre
Âl-i İmrân 157-161

أَفَمَنِ اتَّبَعَ رِضْوَانَ اللّٰهِ كَمَنْ بَٓاءَ بِسَخَطٍ مِنَ اللّٰهِ وَمَأْوٰيهُ جَهَنَّمُ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿١٦٢﴾ هُمْ دَرَجَاتٌ عِنْدَ اللّٰهِ
وَاللّٰهُ بَصِيرٌ بِمَا يَعْمَلُونَ ﴿١٦٣﴾ لَقَدْ مَنَّ اللّٰهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ إِذْ بَعَثَ فِيهِمْ رَسُولًا مِنْ أَنْفُسِهِمْ يَتْلُوا عَلَيْهِمْ
اٰيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَإِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلُ لَفِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿١٦٤﴾ أَوَلَمَّا أَصَابَتْكُمْ
مُصِيبَةٌ قَدْ أَصَبْتُمْ مِثْلَيْهَا قُلْتُمْ أَنّٰى هٰذَا قُلْ هُوَ مِنْ عِنْدِ أَنْفُسِكُمْ إِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٦٥﴾ وَمَا
أَصَابَكُمْ يَوْمَ الْتَقَى الْجَمْعَانِ فَبِإِذْنِ اللّٰهِ وَلِيَعْلَمَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٦٦﴾ وَلِيَعْلَمَ الَّذِينَ نَافَقُوا وَقِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا
قَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللّٰهِ أَوِ ادْفَعُوا قَالُوا لَوْ نَعْلَمُ قِتَالًا لَاتَّبَعْنَاكُمْ هُمْ لِلْكُفْرِ يَوْمَئِذٍ أَقْرَبُ مِنْهُمْ لِلْإِيمَانِ
يَقُولُونَ بِأَفْوَاهِهِمْ مَا لَيْسَ فِي قُلُوبِهِمْ وَاللّٰهُ أَعْلَمُ بِمَا يَكْتُمُونَ ﴿١٦٧﴾

162-163. O halde, emanete hıyanet edenlerle[374] hak ve hukuka riayet ederek daima Allah'ın rızası için koşanlar bir olur mu? Elbette olmaz. Herkesin yaptığı amellere göre mertebesi[375] farklı olacaktır.

164. Ey elçimize iman edenler! Doğrusu sizler uzun zamandan beri Câhiliye hayatı yaşamaktaydınız, tevhidi unutup şirke batmıştınız[376] da Allah sizleri şirkten arındırmak için[377] aranızdan biri olan ve dürüstlüğünden emin olduğunuz Muhammed'i elçi olarak göndermek sûretiyle sizlere lutuf ve ikramda bulunmuştur. Bu durum sizler için bir iftihar vesilesidir.[378] O halde elçimizin kadrini, kıymetini iyi biliniz!

165. Peygambere iman etmiş gibi görünen, ancak her fırsatta içindeki nifakı dışarı vuran bazı kimseler, kendi itaatsizliklerinin sonucu olan Uhud mağlûbiyetini bahane ederek, peygamberi üzmektedirler.[379] Ey elçimiz Muham-

---

şın kaybolması ve bazı yahudilerin bunu Hz. Peygamber'in aldığı yolunda dedikodu yapmaları üzerine inzâl edilmiştir. Burada zikretmeye gerek görmediğimiz daha birçok rivayet kaynaklarda yer almaktadır. Bizim çevirimize de esas teşkil eden Taberî'nin tercih ve gerekçesi, daha isabetli görünmektedir. Taberî diyor ki: "Şayet sahâbenin Hz. Peygamber'i böyle bir hıyanetle itham etmesi söz konusu olsaydı, bu töhmet ve suizan şiddetli bir şekilde eleştirilirdi. Halbuki âyette Hz. Peygamber'e isnat edilen bir hıyanet suçlamasına değil, hıyanet fikrine karşı eleştiri söz konusudur." *Doğrusunu Allah bilir.*

374 Mukātil.

375 Taberî, Zemahşerî.

376 bk.Taberî.

377 Zemahşerî.

378 Râzî.

379 Râzî.

med! Sana gelip de, "Sen peygamber olduğun ve biz de müslüman olduğumuz halde, niçin mağlûp olduk?" diyen[380] ve bu şekilde müminlerin kalbine şüphe sokmak isteyen münafıklara[381] de ki: "Uhud'da biz mağlûp olduysak, Bedir'de de müşrikler bizim iki katımız zayiat verdi. Kaldı ki Uhud mağlûbiyetinin sebebi sizin itaatsizliğinizdir.[382] Allah, sabır ve sebat gösterenlere yardım ederek, onları muzaffer kılar. Aksine davrananları ise mağlûbiyet ve hezimete uğratır.[383]

166-167. Nitekim Uhud'da müşrik ordusuyla karşılaştığınızda, başınıza gelen o felâket, işte bu ilâhî kural gerğince gerçekleşmiştir.[384] Sebat ettiğinizde galip gelmiş, firar edince de hezimete uğramıştınız.[385] Bu vesileyle sebat edip görevini yapan gerçek müminlerle sabırsızlık göstererek dağılıp giden[386] münafıklar açığa çıkmış oldu. Zira o savaşta münafıklar, düşmana karşı peygamberle birlikte savaşacaklarına dair söz verdikleri halde, "kendimizi tehlikeye atamayız" diyerek[387] sözlerinden dönüp onu yarı yolda bıraktılar.[388] Peygamberin emrine uyan gerçek müminler onlara, "Gelin, siz de bizim gibi canınızı, malınızı, ailenizi, şehrinizi[389] korumak için (Allah yolunda)[390] savaşarak, düşmana karşı koyun" dediklerinde, "Bu bir savaş değil, kendinizi ölüme atmaktır,[391] çünkü karşı taraf sizden çok güçlüdür, taraflar arasında güç dengesi olan bir savaş olsaydı biz de katılırdık" dediler. Halbuki kalplerinde gizledikleri şey başkaydı. Allah onların gerçek niyetlerini bilmektedir. Peygambere ve müminlere karşı öteden beri kalplerinde besledikleri düşmanlık ve bu savaşta gösterdikleri tutum, onların imandan çok küfre meyilli olduklarını göstermiştir.[392]

---

[380] Taberî.
[381] Râzî.
[382] Taberî, Zemahşerî.
[383] Mukâtil, Zemahşerî, Râzî.
[384] Zemahşerî.
[385] Taberî.
[386] Taberî, Râzî, İbn Cevzî.
[387] Râzî.
[388] Taberî.
[389] Mukâtil, Zemahşerî.
[390] "فِي سَبِيلِ اللهِ" (Allah yolu) ifadesinin anlamı için Nisâ sûresinin 75. âyetindeki dipnota bakılabilir.
[391] Zemahşerî, Râzî.
[392] Zemahşerî.

الَّذِينَ قَالُوا لِإِخْوَانِهِمْ وَقَعَدُوا لَوْ أَطَاعُونَا مَا قُتِلُوا قُلْ فَادْرَءُوا عَنْ أَنْفُسِكُمُ الْمَوْتَ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿١٦٨﴾
وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا بَلْ أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ ﴿١٦٩﴾ فَرِحِينَ بِمَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ
فَضْلِهِ وَيَسْتَبْشِرُونَ بِالَّذِينَ لَمْ يَلْحَقُوا بِهِمْ مِنْ خَلْفِهِمْ أَلَّا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿١٧٠﴾ يَسْتَبْشِرُونَ
بِنِعْمَةٍ مِنَ اللَّهِ وَفَضْلٍ وَأَنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٧١﴾ الَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِلَّهِ وَالرَّسُولِ مِنْ بَعْدِ مَا
أَصَابَهُمُ الْقَرْحُ لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا مِنْهُمْ وَاتَّقَوْا أَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿١٧٢﴾ الَّذِينَ قَالَ لَهُمُ النَّاسُ إِنَّ النَّاسَ قَدْ جَمَعُوا
لَكُمْ فَاخْشَوْهُمْ فَزَادَهُمْ إِيمَانًا وَقَالُوا حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ ﴿١٧٣﴾ فَانْقَلَبُوا بِنِعْمَةٍ مِنَ اللَّهِ وَفَضْلٍ لَمْ
يَمْسَسْهُمْ سُوءٌ وَاتَّبَعُوا رِضْوَانَ اللَّهِ وَاللَّهُ ذُو فَضْلٍ عَظِيمٍ ﴿١٧٤﴾ إِنَّمَا ذَلِكُمُ الشَّيْطَانُ يُخَوِّفُ أَوْلِيَاءَهُ فَلَا
تَخَافُوهُمْ وَخَافُونِ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١٧٥﴾ وَلَا يَحْزُنْكَ الَّذِينَ يُسَارِعُونَ فِي الْكُفْرِ إِنَّهُمْ لَنْ يَضُرُّوا اللَّهَ شَيْئًا
يُرِيدُ اللَّهُ أَلَّا يَجْعَلَ لَهُمْ حَظًّا فِي الْآخِرَةِ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿١٧٦﴾ إِنَّ الَّذِينَ اشْتَرَوُا الْكُفْرَ بِالْإِيمَانِ لَنْ
يَضُرُّوا اللَّهَ شَيْئًا وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٧٧﴾

168. Ey elçimiz Muhammed! Düşmanın gücünden dolayı savaşı tehlikeli bulduklarını ve bu sebeple savaşa katılmadıklarını söyleyen ve savaşa katılıp da şehit olan yakınları için "Sözümüzü dinleselerdi ölmezlerdi" diyen münafıklara de ki: "Savaşa katılmayarak şimdilik canınızı kurtarmış olabilirsiniz. Ancak ölümden nihai olarak kurtulabilir misiniz?"

169-171. Allah yolunda şehit olanlar için "Yazık! Muhammed'in arkadaşları boşu boşuna ölüp gidiyor" diyen münafıklar![393] Şunu bilin ki onlar, bildiğiniz ölüler gibi değillerdir. İlâhî rızaya, ikram ve ihsanlara nâil olarak cennette yaşamaktadırlar. Öylesine bahtiyardırlar ki birlikte cihat ettikleri arkadaşlarının da şehit olup bu nimetlere kavuşmalarını isterler.[394] Peygambere itaat edip cihada katıldıkları için, Allah'ın sonsuz lutuf ve nimetlerine nâil olmanın sevincini yaşadıklarını,[395] ilâhî mükâfat vaadinin gerçekleştiğini ve geride kalan mümin kardeşlerinin âhiret azabından korkmalarına gerek olmadığını müjdelemek isterler.

UHUD GEÇİCİ BİR YENİLGİDİR, SABIRLI OLURSANIZ NİHAÎ ZAFER SİZİNDİR!

172-175. Uhud Savaşı'nda müşrikler karşısında mağlûp ve yaralanmış[396]

393 Râzî.
394 Mukātil, Taberî.
395 Taberî.
396 Râzî.

olmalarına rağmen, münafıkların[397] "müşrik ordusu karşı konulmaz güçtedir"[398] şeklindeki yaygaralarına aldırmadan,[399] peygamberle birlikte korkusuzca savaşan, yegâne koruyucu ve yardım dilenecek dost bildikleri Allah'a sığınıp büyük bir moral ile düşmanı takip etme cesaretini gösteren samimi müminler bu davranışlarının mükâfatını dünyada zafer, âhirette cennet olarak alacaklardır. Nitekim Allah'ın kalplerine saldığı korku sebebiyle müşrikler, kendileriyle tekrar karşılaşmaya cesaret edemeyerek Mekke'ye,[400] müminler ise kayıp vermeden ve hem Allah'ın rızasını hem de bazı ticarî kazançları elde ederek sağ salim Medine'ye dönmüşlerdir. Böylece Allah, kendilerini ortadan kaldırmaya azmeden düşmanlarına karşı müminleri muvaffak kılmış,[401] âhirette de onlara büyük mükâfatlar vaat etmiştir.

176-177. Ey elçimiz Muhammed! Münafıkların Uhud'da size katılmayıp[402] müşriklere yardımcı olmaları, bir kısmının müslüman olduktan sonra İslâm'dan dönmesi[403] ve müşriklerle her türlü güç birliği yaparak seni ve tebliğ ettiğin tevhit inancını yok etmek için küfürdeki dayanışmaları seni üzmesin. Zira onlar sana ve müminlere asla zarar veremeyeceklerdir.[404] İmandan sonra küfre dönen ve sana harp ilân eden bu kimseler, mutlaka mağlûp olacaklardır. Âhirette çekecekleri azap ise çok daha acı olacaktır.[405] Onlar, küfür ve azgınlıkta o derece ileri gitmişlerdir ki; engin merhamet sahibi olan Allah'ın kendilerine merhamet etmesine hiçbir açık kapı bırakmayarak kendilerine zarar vermişlerdir.[406]

397 Münafıkların bu yaygaraları Ebû Süfyân tarafından organize edilmiş planlı bir çabadır (bk. Mukātil).
398 Mukātil, Zemahşerî, Râzî.
399 Mukātil, Râzî.
400 Teysîr.
401 Taberî, Zemahşerî.
402 Zemahşerî.
403 Taberî, Râzî.
404 Râzî. Âyetteki "Allah'a bir zarar veremezler" ifadesini Taberî; imanın Allah'a bir faydası, küfrün de zararı olmayıp fayda ve zararın insana râci olduğu şeklinde yorumlamıştır. Mukātil de buna benzer bir yorum yapmaktadır. Ancak biz, metinde yansıttığımız gibi Râzî'nin görüşünün daha isabetli olduğunu düşünmekteyiz.
405 Taberî.
406 Zemahşerî.

وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّمَا نُمْلِي لَهُمْ خَيْرٌ لِأَنْفُسِهِمْ إِنَّمَا نُمْلِي لَهُمْ لِيَزْدَادُوا إِثْمًا وَلَهُمْ عَذَابٌ مُهِينٌ
(178) مَا كَانَ اللَّهُ لِيَذَرَ الْمُؤْمِنِينَ عَلَى مَا أَنْتُمْ عَلَيْهِ حَتَّى يَمِيزَ الْخَبِيثَ مِنَ الطَّيِّبِ وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُطْلِعَكُمْ
عَلَى الْغَيْبِ وَلَكِنَّ اللَّهَ يَجْتَبِي مِنْ رُسُلِهِ مَنْ يَشَاءُ فَآمِنُوا بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ وَإِنْ تُؤْمِنُوا وَتَتَّقُوا فَلَكُمْ أَجْرٌ عَظِيمٌ
(179) وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ يَبْخَلُونَ بِمَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ هُوَ خَيْرًا لَهُمْ بَلْ هُوَ شَرٌّ لَهُمْ سَيُطَوَّقُونَ مَا بَخِلُوا
بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلِلَّهِ مِيرَاثُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ (180)

178. Müşrikler Uhud'da kazandıkları geçici galibiyeti kendileri için hayırlı bir şey sanıp şımarmasınlar. Uhud'a katılmayıp hayatta kalan münafıklar da kendilerini Uhud'da şehit olanlardan daha bahtiyar görmesinler! Her ne kadar hayatta kalmış olsalar da savaştan geri kalmak onları yiyip bitirmektedir. Küfürlerine rağmen onlara sahip oldukları serveti ve ömrü -iddia ettikleri gibi- kendilerini çok sevdiğimizden ve bu yolda devam etsinler diye vermiyoruz.[407] Bilakis, küfürden vazgeçerek imana girmeleri için[408] bir fırsat olarak veriyoruz.

179. Ey mümin görünen münafıklar![409] Allah dünyada münafıklığınızı ortaya çıkaracak, âhirette de müstehak olduğunuz azaba mâruz kalarak gerçek müminlerden ayırt edilecekseniz. Kimseye kimsenin iç dünyasını bilme

407 Teysîr.

408 Bu âyeti Taberî ve diğer birçok müfessir, "O kâfirlere biz bu ömrü daha çok günah işlesinler ve daha çok azaba maruz kalsınlar diye veriyoruz" şeklinde anlamıştır. Metinde yansıttığımız üzere biz, Zemahşerî'nin görüşünü tercih etmekteyiz.

409 Râzî. Bazı müfessirler buradaki, hitabın münafıklara değil, müminlere yönelik olduğunu söylerken, Zemahşerî hitabın Hz. Peygamber'in etrafındaki samimi, gayrı samimi (münafık) bütün müslüman topluma şâmil olduğunu ifade etmektedir. Bu âyetin mesajını şöyle özetlemek mümkündür: "Allah'ın hikmeti, müminlerle münafıkların farkedilmemesine, kötülerin de iyilerdenmiş gibi görünmesine ve toplumun yanıltılmasına müsaade etmemiştir" (bk. Râzî).

kudreti vermeyen Allah, Uhud'daki gibi zor bir sınavla kimin mümin, kimin münafık olduğunu gözler önüne sermiştir. Kalplerde olanı (gaybı) yalnızca O bilir. Peygamberler de Allah'ın kulları olup ancak vahiy yoluyla O'nun öğrettiklerini bilir ve insanlara bunları haber verirler.[410] Öyleyse Allah'a ve elçisi Muhammed'e yürekten iman edin ki büyük mükâfata nail olasınız.

180. Allah'ın kendilerine ihsan ettiği servetten, cimrilikleri sebebiyle muhtaçlara yardımı (zekâtı) esirgeyen,[411] düşmana karşı şehri savunmak[412] gibi hususlarda mâlî sorumluluklarını yerine getirmeyen Medine yahudileri[413] bu malların kendilerine faydası olacağını sanmasınlar. Bilakis bu, onlar için çok kötü sonuçlar doğuracaktır. Öyle ki cimrilik ettikleri o servetleri kıyamet günü boyunlarına bir yılan gibi dolanacaktır.[414] Herkes bir gün öleceğine göre, hiç kimse elindeki servetin ebediyen kendisine ait olduğunu düşünmesin.[415] Yer ve gökteki her şeyin gerçek sahibi, bâki olan Allah'tır. O, bu yaptığınız cimriliğin cezasını mutlaka verecektir.[416] Aslında Allah'a ait olan fakat sizin istifadenize sunulan bu mülkte ne hakla cimrilik edersiniz?[417]

410 Zemahşerî, Âlûsî.
411 Mukâtil, Taberî.
412 Râzî.
413 Mukâtil, Taberî.
414 Taberî.
415 Taberî.
416 Zemahşerî.
417 Zemahşerî.

لَقَدْ سَمِعَ اللّٰهُ قَوْلَ الَّذِينَ قَالُوا اِنَّ اللّٰهَ فَقِيرٌ وَنَحْنُ اَغْنِيَاءُ سَنَكْتُبُ مَا قَالُوا وَقَتْلَهُمُ الْاَنْبِيَاءَ بِغَيْرِ حَقٍّ
وَنَقُولُ ذُوقُوا عَذَابَ الْحَرِيقِ ﴿١٨١﴾ ذٰلِكَ بِمَا قَدَّمَتْ اَيْدِيكُمْ وَاَنَّ اللّٰهَ لَيْسَ بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيدِ ﴿١٨٢﴾ اَلَّذِينَ قَالُوا
اِنَّ اللّٰهَ عَهِدَ اِلَيْنَا اَلَّا نُؤْمِنَ لِرَسُولٍ حَتّٰى يَأْتِيَنَا بِقُرْبَانٍ تَأْكُلُهُ النَّارُ قُلْ قَدْ جَاءَكُمْ رُسُلٌ مِنْ قَبْلِي بِالْبَيِّنَاتِ
وَبِالَّذِي قُلْتُمْ فَلِمَ قَتَلْتُمُوهُمْ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿١٨٣﴾

4. Cüz
3. Süre
Âl-i İmrân 181-183

181. Medine'yi düşmana karşı müdafaa etmek üzere yapılan antlaşma gereği elçimizin kendilerinden savaş için malî yardım istemesine karşılık, "Demek Allah bizden borç istiyor, senin söylediklerine bakılırsa Allah fakir, biz zengin olmalıyız, böyle bir şey mümkün olmadığına göre, demek ki sen Allah adına yalan uyduruyorsun"[418] diyen Medine yahudileri[419] bilsinler ki Allah onların bu sözlerini bilmektedir[420] ve gerek bu sözlerinin gerek peygambere karşı öteden beri sürdürdükleri düşmanca tutumun, onlara karşı giriştikleri haince[421] suikastların[422] cezasını verecek, âhirette onlara, "Şimdi o yakıcı cehennem azabını çekin bakalım!" diyecektir.

418 Meallerde genellikle yahudilerin, "Allah fakir, biz zenginiz" dedikleri şeklinde Türkçe'ye çevrilen bu âyetle ilgili olarak Râzî'nin ifade ettiğine göre burada mevzu Allah değil, peygamberdir, zira aklı başında hiç kimse Allah hakkında böyle bir söz söylemez. Bilakis Medine yahudileri Allah'ın böyle bir şey istemeyeceğini, bunu Allah'a Muhammed'in isnat ettiğini, dolayısıyla onun peygamber değil, yalancı olduğunu iddia etmektedirler. Zemahşerî de Râzî'nin görüşüne paralel olarak bu sözün; vahiy olduğuna inanmadıkları Kur'an'la istihza babında söylenmiş olabileceğini ifade etmektedir. Geniş değerlendire için Mâide sûresinin 64. âyetindeki dipnota bakınız.

419 Mukātil, Taberî.

420 Âyetteki " سَمِعَ اللّٰهُ " (Allah onların sözünü işitmiştir) ifadesinden maksat, Zemahşerî'ye göre, "Allah onların yaptıklarını bilir" demektir. Yine âyetteki " سَنَكْتُبُ " (yazacağız) ifadesinden maksat da "Onların yaptıklarını unutmayacağız ve müstehak oldukları cezayı vereceğiz" anlamında bir tehdittir.

421 " بِغَيْرِ حَقٍّ " ifadesi "haksız yere" anlamına gelmez, zira peygamber öldürmenin "haklı" bir yönü zaten yoktur. Dolayısıyla "peygamberi haksız yere öldürmek" ifadesinden maksat, "hakkaniyete ve adalete aykırı davranarak peygamberlerin canına kastetmek"tir. Müfessirler de bu inceliğe dikkat çekmişlerdir (bk. Mâtürîdî, Âlûsî).

422 " وَقَتْلَهُمُ الْاَنْبِيَاءَ " ifadesi İsrâiloğulları'nın geçmişte bazı peygamberleri öldürmüş olmaları kadar, Medine yahudilerinin Hz. Peygamber'e suikast girişiminde bulunmalarını da ifade eder (bk. Mâtürîdî).

182\. Bu ceza, tamamen onların yaptıklarının sonucudur. Zira Allah, kullarına haksız yere ceza vermez. O, adaletinin gereği, kötülük yapanlara ceza, iyilik yapanlara da mükâfat verir.[423]

MEDİNE YAHUDİLERİNİN MÛCİZE TALEPLERİ

183\. Ey elçimiz Muhammed! Medine yahudilerinin bir kısmı, senin peygamberliğini reddetmek için bahaneler arıyorlar.[424] Bahanelerinden birisi de, Tevrat'ta geçen, "Sahte peygamberle, gerçek peygamberi ayırt etmek için bir kurban keserek Allah'a dua edin, gökten inen ilâhî bir ateşin kurbanı yakması, kabul edildiğine ve peygamber olduğunu söyleyen kimsenin doğruluğuna işarettir" şeklindeki bir haberdir.[425] Medine yahudileri, şimdi senden de böyle bir mûcize istiyorlar. Sen bu isteklerine karşılık vermeyince de, "Biz rabbimize itaat ediyor, O'na verdiğimiz sözü tutuyoruz,[426] sen gerçek peygamber olsaydın, bu isteğimizi yerine getirirdin. O halde sen yalancısın!" diyorlar. Aslında onlar hakikati bulmak için değil sırf inatlarından böyle yapıyorlar.[427] Nitekim izinde yürüdükleri ataları, Allah'ın elçileri olduklarına dair birçok delil getirdikleri halde kendilerine gönderilen peygamberlere inanmamış, üstelik onların hayatlarına kastetmişlerdir. O halde peygamberleri tasdik için bunca delile itibar etmeyen bu inatçıları, senden istedikleri kurban da imana ulaştıramaz.[428] Ey elçimiz Muhammed! Sen onların bu küstahlıklarına aldırmadan yoluna devam et!

Birinci ihtimal esas alındığında, Medine yahudilerinin suçu, atalarının bu fiillerinden memnuniyet duymaları olarak anlaşılmıştır (bk. Râzî, Kurtubî). Ancak ikinci ihtimal daha doğrudan ve güçlü görünmektedir. Zira burada esas konu, Medine yahudilerinin Hz. Peygamber'e karşı düşmanlıklarıdır. *Doğrusunu Allah bilir.*

423 Zemahşerî.

424 Râzî.

425 bk. Taberî, Zemahşerî, Kitâb-ı Mukaddes (II. Krallar, 18) (geniş bilgi için bk. Râzî).

426 *Teysir.*

427 Râzî.

428 Zemahşerî.

فَاِنْ كَذَّبُوكَ فَقَدْ كُذِّبَ رُسُلٌ مِنْ قَبْلِكَ جَٓاؤُ بِالْبَيِّنَاتِ وَالزُّبُرِ وَالْكِتَابِ الْمُنٖيرِ ﴿١٨٤﴾ كُلُّ نَفْسٍ ذَٓائِقَةُ
الْمَوْتِۜ وَاِنَّمَا تُوَفَّوْنَ اُجُورَكُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِۜ فَمَنْ زُحْزِحَ عَنِ النَّارِ وَاُدْخِلَ الْجَنَّةَ فَقَدْ فَازَۜ وَمَا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَٓا
اِلَّا مَتَاعُ الْغُرُورِ ﴿١٨٥﴾ لَتُبْلَوُنَّ فٖٓي اَمْوَالِكُمْ وَاَنْفُسِكُمْ وَلَتَسْمَعُنَّ مِنَ الَّذٖينَ اُو۫تُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ
وَمِنَ الَّذٖينَ اَشْرَكُٓوا اَذًى كَثٖيرًاۜ وَاِنْ تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا فَاِنَّ ذٰلِكَ مِنْ عَزْمِ الْاُمُورِ ﴿١٨٦﴾ وَاِذْ اَخَذَ اللّٰهُ مٖيثَاقَ
الَّذٖينَ اُو۫تُوا الْكِتَابَ لَتُبَيِّنُنَّهُ لِلنَّاسِ وَلَا تَكْتُمُونَهُۘ فَنَبَذُوهُ وَرَٓاءَ ظُهُورِهِمْ وَاشْتَرَوْا بِهٖ ثَمَنًا قَلٖيلًاۜ فَبِئْسَ
مَا يَشْتَرُونَ ﴿١٨٧﴾

184. Ey elçimiz Muhammed! Şunu bil ki kavmi tarafından ilk yalanlanan peygamber sen değilsin. Bu inatçıların güya Allah'a bağlılıklarının gereği olarak senden istedikleri kurban mûcizesi bahaneden ibarettir. İsteklerinin hepsini yerine getirsen de inanmazlar.[429] Nitekim bu zihniyette olanlar, bütün aklî ve kevnî delilleri sergileyen, geçmişe ait öğüt ve ibret dolu[430] hakikatleri bütün çıplaklığıyla ortaya koyan Tevrat, İncil, Zebur ve diğer ilâhî vahiyleri tebliğ eden peygamberleri yalanladılar. İlâhî kitapların anlamlarını saptırdılar.[431] Buna rağmen o peygamberler sabrettiler, sen de onlar gibi sabret! Seni yalanlayanlar da onların âkıbetine uğrayacaktır.

185. Tebliğ ettiğin vahyi yalanlayarak sana eziyet edenler bir gün ölecek ve kıyamet günü bütün yapıp ettiklerinin hesabını vereceklerdir.[432] Sana iman edip ilâhî emirlere uyanlar ebedî kurtuluşa ererek[433] cennete gireceklerdir. Şunu bilin ki dünya hayatını âhirete tercih edenler aldanmıştır. Ancak, sağladığı imkânlarla âhireti talep edenler için bu hayat, âhireti kazandıran muazzam bir nimettir.[434]

429 Taberî.
430 Mukâtil, Zemahşerî.
431 Taberî.
432 Mukâtil.
433 Zemahşerî.
434 Zemahşerî, İbnü'l-Cevzî.

186. Ey elçimize iman edenler![435] Tevhide iman ettiğiniz için Ehl-i kitap ve müşrikler tarafından şahsınıza ve dininize yönelik hakaretlere maruz kalacak, Uhud'daki gibi sıkıntılar yaşayacak,[436] canınıza ve malınıza yönelik saldırılara uğrayacaksınız. Bütün bunlarla baş etmek için her türlü fedakârlıkta bulunmanız, gerektiğinde canınızı ortaya koymanız gerekecektir.[437] Şayet Allah'ın yasakladığı kötülüklerden uzak durup emirlerine uyarak mücadeleye devam ederseniz, sonunda mutlaka zafere ulaşırsınız.[438]

187. Ey elçimiz Muhammed! Senin peygamberliğini reddeden, halkın sana iman etmemesi için çeşitli şüpheler ortaya atan[439] Medineli yahudi din adamlarına[440] Allah'ın Tevrat ve İncil'de beyan ettiği hakikatleri açıkla, uygulamalarınla onlara örnek ol[441] ve bu büyük vazifeyi ifa görevlerini hatırlat. Zira onlar otoritelerini ve menfaatlerini kaybetmemek için[442] seni yalanlamakta, ilâhî kitapların beyan ettiği gerçekleri halktan saklamakta[443] ve böylece dini kendi menfaatleri karşılığında satarak Allah'a verdikleri sözü bozmuş olmaktadırlar.

435 bk. Kurtubî.
436 Râzî.
437 Zemahşerî.
438 Râzî.
439 Râzî, Âlûsî.
440 Taberî, Âlûsî.
441 Âlûsî.
442 Mukâtil.
443 bk. Mâtürîdî.

4. Cüz
3. Sûre
Âl-i İmrân 188-192

لَا تَحْسَبَنَّ الَّذٖينَ يَفْرَحُونَ بِمَٓا اَتَوْا وَيُحِبُّونَ اَنْ يُحْمَدُوا بِمَا لَمْ يَفْعَلُوا فَلَا تَحْسَبَنَّهُمْ بِمَفَازَةٍ مِنَ الْعَذَابِۚ
وَلَهُمْ عَذَابٌ اَلٖيمٌ ﴿١٨٨﴾ وَلِلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِۜ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدٖيرٌ ﴿١٨٩﴾ اِنَّ فٖي خَلْقِ
السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَاخْتِلَافِ الَّيْلِ وَالنَّهَارِ لَاٰيَاتٍ لِاُو۬لِي الْاَلْبَابِۚ ﴿١٩٠﴾ اَلَّذٖينَ يَذْكُرُونَ اللّٰهَ قِيَامًا وَقُعُودًا
وَعَلٰى جُنُوبِهِمْ وَيَتَفَكَّرُونَ فٖي خَلْقِ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِۚ رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هٰذَا بَاطِلًاۚ سُبْحَانَكَ فَقِنَا عَذَابَ
النَّارِ ﴿١٩١﴾ رَبَّنَٓا اِنَّكَ مَنْ تُدْخِلِ النَّارَ فَقَدْ اَخْزَيْتَهُۜ وَمَا لِلظَّالِمٖينَ مِنْ اَنْصَارٍ ﴿١٩٢﴾

188. Samimi olmadıkları halde İbrâhim'in tebliğ ettiği din üzere olduklarını, Tevrat'ın hükümlerine yürekten bağlı olduklarını, Allah'ın emirlerine itaat ettiklerini[444] hatta elçimizin yanına geldiklerinde ona inandıklarını[445] söyleyerek onu ve müminleri kandırmaya çalışan, üstelik müminlerden övgü ve takdir bekleyen ikiyüzlü münafıklar[446] sanmasınlar ki müstehak oldukları elîm azaptan kurtulacaklar!

189. Bilsinler ki bütün evrenin sahibi olan yüce kudret,[447] mülkünde yaşayan o zalimlere müstehak oldukları cezayı hemen vermeye muktedirdir. Ancak lutfundan dolayı onlara fırsat ve mühlet vermektedir.[448]

444 Taberî.

445 Mukâtil.

446 Bu âyette muhatabın münafıklar mı yoksa yahudiler mi olduğu hususunda farklı görüşler belirtilmiştir. Mukâtil, muhatabın yahudiler olduğunu söylerken, Zemahşerî ve diğer bazı müfessirler, muhatabın münafıklar olduğunu belirtmişlerdir.

447 Mukâtil.

448 Taberî.

AZİMLİ ve SABIRLI OLDUKLARI MÜDDETÇE ZAFER, MÜMİNLERİN OLACAKTIR

4. Cüz
3. Sûre
Âl-i İmrân 188-192

190. Ey insanlar! Sizin rızkınızı, bedenî-ruhî sükûn ve huzurunuzu temin eden şu muhteşem göğün ve yeryüzünün yaratılışında,[449] gece ve gündüzün hiç şaşmadan birbiri ardına gelişinde, uzayıp kısalmasında basiret ve feraset[450] sahipleri için, yüce yaratıcının sonsuz kudretine, engin ilmine delâlet eden nice deliller vardır. Bu nizam bozulsaydı, haliniz nice olurdu bir düşünün![451]

191-192. Yüce yaratıcının sonsuz kudreti, engin bilgi ve hikmetiyle tesis ettiği bu muhteşem nizama bakıp ibret alan idrak sahipleri; dilleriyle, kalpleriyle ve fiilleriyle her halükârda O'nu anar, O'nun himayesi altında olduklarını hiç unutmazlar.[452] Göklerin ve yerin yaratılışından ibret alır, bütün bunların; evreni yaratan ve canlıların rızkını veren yegâne kudretin tasarrufuyla olduğunu, bu düzenin amaçsız olarak veya Allah'ın ihtiyacını karşılamak üzere kurulmadığını, bilakis kullarının ve diğer mahlûkatın hayatlarını idame için yaratıldığını idrak ederek rablerine şöyle dua ederler: "Ey rabbimiz! Bizi emirlerine muhalefetten ve sana isyandan muhafaza ederek cehennem ehli olmaktan koru. Zira senin emirlerine muhalefetleri sebebiyle[453] cehenneme atılan zalimler rezil olmuş zavallılardır ve onları bu azaptan kurtaracak ne bir şefaatçi[454] ne de bir kurtarıcı olacaktır!

449 Mukâtil.

450 Râzî.

451 Taberî.

452 Hz. Ali, İbn Abbas ve İbn Mes'ûd'dan nakledilen rivayete göre bu âyette bahsedilen "zikir"den maksat, kişinin sağlık durumuna göre ayakta, oturarak veya yatarak namaz kılmasıdır (bk. İbnü'l-Cevzî). Taberî de "قِيَامًا وَ قُعُودًا" ifadelerini; namazdaki "kıyam" ve "tahiyyat ka'desi" olarak yorumlamış ancak, namazın dışında bu hallerde yapılan zikri de buna dahil ederek Kur'an okumanın da zikir olduğunu ifade etmiştir. Râzî zikri dilin ibadeti, "قِيَامًا" "قُعُودًا" "جُنُوبِهِمْ" ifadelerini; âzaların yani bütün bedenin ibadeti; tefekkürü de kalp ve ruhun ibadeti olarak yorumlamış, fikirsiz zikrin tam anlamıyla zikir sayılamayacağına dikkat çekmiştir. Âlûsî ise zikri Allah'ın zatı, sıfatları ve fiillerindeki güzellik, hikmet ve esrardan gafil olmamak, daima onun himayesi ve murakabesi altında olduğunun güven ve huzurunu hissetmek şeklinde izah etmektedir. Âlûsî'nin görüşü, bize daha kapsayıcı ve isabetli görünmektedir. Zira Kur'an, kulun Allah ile irtibatını muayyen zaman, mekân ve şekillerle sınırlamamakta, bilakis kesintisiz birliktelikten bahsetmektedir. *Doğrusunu Allah bilir.*

453 Taberî.

454 Zemahşerî.

رَبَّنَٓا اِنَّنَا سَمِعْنَا مُنَادِيًا يُنَادٖى لِلْاٖيمَانِ اَنْ اٰمِنُوا بِرَبِّكُمْ فَاٰمَنَّاۗ رَبَّنَا فَاغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَكَفِّرْ عَنَّا سَيِّـَٔاتِنَا
وَتَوَفَّنَا مَعَ الْاَبْرَارِۚ ﴿١٩٣﴾ رَبَّنَا وَاٰتِنَا مَا وَعَدْتَنَا عَلٰى رُسُلِكَ وَلَا تُخْزِنَا يَوْمَ الْقِيٰمَةِۜ اِنَّكَ لَا تُخْلِفُ الْمٖيعَادَ
﴿١٩٤﴾ فَاسْتَجَابَ لَهُمْ رَبُّهُمْ اَنّٖى لَٓا اُضٖيعُ عَمَلَ عَامِلٍ مِنْكُمْ مِنْ ذَكَرٍ اَوْ اُنْثٰىۚ بَعْضُكُمْ مِنْ بَعْضٍۚ فَالَّذٖينَ
هَاجَرُوا وَاُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ وَاُو۫ذُوا فٖى سَبٖيلٖى وَقَاتَلُوا وَقُتِلُوا لَاُكَفِّرَنَّ عَنْهُمْ سَيِّـَٔاتِهِمْ وَلَاُدْخِلَنَّهُمْ
جَنَّاتٍ تَجْرٖى مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُۚ ثَوَابًا مِنْ عِنْدِ اللّٰهِۜ وَاللّٰهُ عِنْدَهُ حُسْنُ الثَّوَابِ ﴿١٩٥﴾ لَا يَغُرَّنَّكَ تَقَلُّبُ الَّذٖينَ
كَفَرُوا فِى الْبِلَادِۜ ﴿١٩٦﴾ مَتَاعٌ قَلٖيلٌ ثُمَّ مَاْوٰيهُمْ جَهَنَّمُۜ وَبِئْسَ الْمِهَادُ ﴿١٩٧﴾

193. Ey rabbimiz! Biz, senin birliğini ikrara davet eden yüce elçin Muhammed'in çağrısına uyduk,[455] tevhide, peygambere ve vahyettiğin, Kur'an'a iman ettik.[456] Elçinin tebliğ ettiği Kur'an'daki bütün emirlerini kabul ettik. Buna rağmen işlediğimiz günahları bağışlayarak bizi sâlih amelleri sayesinde kendilerinden razı olduğun ve yüce makamlara ulaştırdığın[457] bahtiyar kullarının yaşadığı gibi yaşat; onlar gibi ölmeyi ve onlarla birlikte haşredilmeyi[458] lutfet!

194. Rabbimiz! Tevhit düşmanlarına karşı, elçilerin vasıtasıyla bize vaat ettiğin zaferi nasip et.[459] Bizi, vaat ettiğin güzelliklere ulaştıracak amellere muvaffak eyle!"[460]

195. Allah da müşriklerin zulümlerinden dolayı bütün yakınlarını bırakıp Mekke'den Medine'ye hicret etmek durumunda kalan,[461] tevhit uğruna

455 Mukâtil, Taberî.

456 Taberî.

457 Râzî.

458 Taberî.

459 Âyette lafzan "Bize vaat ettiklerini ver" şeklindeki dua genellikle âhirete yönelik olarak anlaşılmaktadır. Ancak metinde de yansıttığımız üzere bu, dünyada tevhit düşmanlarına galip gelmek için yapılan bir duadır. Taberî ve Zemahşerî âyeti böyle tefsir etmişlerdir. Râzî de, Allah'ın düşmana karşı müslümanlara zafer vaat ettiğini, müslümanların da bu zaferin bir an önce gerçekleşmesi için dua ettiklerini ifade ederek bu görüşü teyit etmiştir. Âhirete yönelik dua ise; zaten âyette " يَوْمَ الْقِيٰمَةِ " ifadesiyle yer almaktadır.

460 " اِنَّكَ لَا تُخْلِفُ الْمٖيعَادَ " ifadesini Zemahşerî'nin görüşüne dayanarak böyle çevirmeyi uygun gördük.

461 Zemahşerî.

türlü eziyetlere mâruz kalan, bu yolda şehit düşen ya da gazi olan kadın-erkek[462] bütün müminlerin dualarını kabul edip günahlarını affedeceğini, bu fedakârlıklarının karşılığı olarak onları içlerinde ırmakların çağıldadığı cennete koyacağını, tarif edilemez mükâfatlar ihsan edeceğini beyan buyurmuştur.[463]

196-197. Ey elçimiz Muhammed'e iman edenler![464] Allah size büyük mükâfatlar vaat ettiği halde, siz yoksulluk çekerken müşriklerinin ve Medine yahudilerinin refah içinde yaşamaları,[465] ülkede söz sahibi olmaları sizi üzüntü ve ümitsizliğe sevk etmesin. Zira hem Allah'ın size vaat ettiği âhiret nimetlerinin yanında bunların sözü dahi edilmez, hem de bugün servet içinde olan o müşriklerin ve Medine yahudilerinin refahı geçici olup sonları cehennem olacaktır.

462 Taberî. Âyette geçen "بَعْضُكُمْ مِنْ بَعْضٍ" ifadesini çeviride aktardığımız şekilde anlayan müfessirler olduğu gibi, bu ifadeyle, kadın ve erkeğin asılları itibariyle bir olduklarına, birinin diğerinden üstün olmadığına, iş birliği yaparak ve yardımlaşarak birlikte yaşamaya muhtaç olduklarına dikkat çekildiğini söyleyenler de vardır (bk. Zemahşerî). Kanaatimizce burada kadın ve erkeğin mukayese ve değerlendirilmesi değil, yapılan iş söz konusu edilmektedir. Mükellefiyette eşit olanların mükâfatta da eşit olacakları anlatılıyor. Nitekim Râzî de bu ifadeyle, kadın ve erkeğin iyiliklerine karşı sevabın da, kötülüklerine karşı cezanın da aynı olduğunun kastedildiğini belirtmektedir. Bütün bunlara rağmen yine de burada kadın ve erkeğin ayrı ayrı zikredilişinin (bu minvaldeki başka birçok âyet için de aynı şey geçerlidir) neye tekabül ettiğini, neye cevap olduğunu, neyi ikame edip neyi nefyettiğini anlayamadığımızı itiraf edelim. Görebildiğimiz tefsirlerdeki bilgiler de bizi tatmin etmedi. *Doğrusunu Allah bilir.*

463 Taberî.

464 Âyette hitap lafzan Hz. Peygamber'e yönelik olmakla beraber, Taberî'nin ifade ettiği üzere esas muhatap sahabedir. Benzer şekilde Zemahşerî de, Hz. Peygamber'in herhangi bir ümitsizlik içinde olmadığını, dolayısıyla onun üzerinden sahabeye mesaj verildiğini ifade etmektedir.

465 Mukâtil, Zemahşerî.

4. Cuz
3. Süre
Âl-i İmrân 198-200

لٰكِنِ الَّذِينَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ لَهُمْ جَنَّاتٌ تَجْرِى مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا نُزُلًا مِنْ عِنْدِ اللّٰهِۜ وَمَا عِنْدَ اللّٰهِ
خَيْرٌ لِلْاَبْرَارِ ﴿١٩٨﴾ وَاِنَّ مِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ لَمَنْ يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَمَٓا اُنْزِلَ اِلَيْكُمْ وَمَٓا اُنْزِلَ اِلَيْهِمْ خَاشِعِينَ لِلّٰهِۙ لَا
يَشْتَرُونَ بِاٰيَاتِ اللّٰهِ ثَمَنًا قَلِيلًاۜ اُولٰٓئِكَ لَهُمْ اَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْۜ اِنَّ اللّٰهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿١٩٩﴾ يَٓا اَيُّهَا الَّذِينَ
اٰمَنُوا اصْبِرُوا وَصَابِرُوا وَرَابِطُوا وَاتَّقُوا اللّٰهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٢٠٠﴾

198. Öte yandan tevhit ehli müminler için yüce rabbinin ihsanı olarak, içinde ırmakların çağıldadığı, sonsuza dek kalacakları huzur ve esenlik yurdu cennet vardır. Allah'ın itaatkâr kulları için hazırladığı sonsuz ikram ve nimetler, kısa bir süre yararlandıktan sonra mahrum kalınan geçici nimetlerle mukayese edilir mi?[466]

199. Ey müminler! Şunu da biliniz ki; yahudi ve hıristiyanların hepsi, dinin anlam ve gayesini saptıran, Allah'a verdiği sözü tutmayan kimseler değildir.[467] Zira içlerinde tevhide inanan, Allah'a derin saygı duyan, kendilerine inzâl edilmiş kitapların anlamlarını tahrif etmeyen, maddî çıkarlar uğruna onun hükümlerini gizleyip çarpıtmayan, elçimiz Muhammed'e inzâl ettiğimiz Kur'an'a da inanan nice değerli insanlar vardır. İşte sizin gibi hakiki müminler sınıfına dâhil olan[468] bu faziletli kullar için rableri katında, çok yakında kavuşacakları büyük mükâfatlar vardır.[469]

466 Taberî.
467 Âlûsî.
468 Râzî.
469 Türkçe'ye genellikle "Allah'ın hesabı çabuktur. O, hesabı çabuk görür" şeklinde çevrilen " سَرِيعُ الْحِسَابِ " ifadesiyle "hesabın sürati"nden söz edildiğini düşünmek, âyetteki vurguyu gözden kaçırmak olacaktır. Unutulmamalıdır ki hesap günü ile ilgili vurguların esas muhatabı olanlar, Allah'ın

200. Ey tevhide ve elçimize iman eden müminler! Elçimizin emirlerine itaatte sabır ve kararlılık gösterip inancınızda sebat edin. Düşmanın hile ve tuzaklarına karşı daima hazırlıklı ve dayanışma içinde olun.[470] Uhud'da olduğu gibi küçük bir mağlûbiyet karşısında dağılıp kaçmayın.[471] Elçisine ve emirlerine uyduğunuz müddetçe, Allah sizi her zaman muvaffak kılacaktır.[472]

4. Cuz
3. Süre
Âl-i İmrân 198-200

hesabı yavaş bir şekilde göreceğini düşünüyor değillerdir. Dolayısıyla onlara "hesabın çabucak" görüleceğini söylemenin bir karşılığı olmayacaktır. Bu âyetin tefsirinde görüşünü esas aldığımız Âlûsî şöyle demektedir: "Bu ifadeyle ya Allah'ın insanların yaptıklarını en ince ayrıntısına kadar bilip hak ettikleri karşılığı vereceği ya da hak edenlere vaat edilen karşılığın yakında verileceği kastedilmektedir." Zemahşerî ve Râzî de bu doğrultuda yorum yapmaktadırlar. Taberî bu ifadeyi ilâhî ilim olarak tefsir ederken Mukātil, hesabın, yani ceza ve mükâfatın yakın olduğuna hamletmektedir. Biz burada Âlûsî'nin görüşünü tercih etmekle birlikte, Zemahşerî'nin bu ifadeyi birçok yerde, hesabın yakınlığından ziyade, kesinliğine hamletmek gerektiği yönündeki görüşünün daha isabetli olduğunu düşünmekteyiz.
470 Râzî ve Âlûsî gibi bazı müfessirler ferdi mükellefiyetleri yerine getirme hususunda gösterilen azim ve sebatı "sabır", savaş gibi toplumsal olaylarda gösterilen azim ve sebatı da "müsabere" olarak nitelemektedir.
471 Râzî.
472 Taberî.

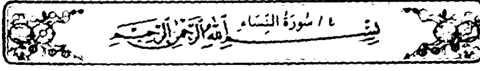
DÖRDÜNCÜ SÛRE

NİSÂ

Aile hayatında ve toplumsal hayatta kadınlar.

Medine döneminde, Ahzâb ve Mümtehine sûrelerinin ardından nâzil olmuştur. İlk âyetlere konu olan yetimler meselesinin, Uhud Savaşı'nda yetmiş civarında müslümanın şehit düşmesinden sonra ortaya çıkmış bir konu olduğunu dikkate aldığımızda; Bakara ve Âl-i İmrân gibi tamamlanması yıllarca devam eden bu sûrenin nüzûlünün Uhud Savaşı'nı müteakip başladığını ve Hz. Peygamber'in hayatının son yılına kadar devam ettiğini söylemek mümkündür. Nitekim Buhârî'de yer alan bir rivayete göre, Kur'an'ın en son nâzil olan âyeti de bu sûrede yer almaktadır. Adı "kadınlar" olsa da, içerdiği konular sadece kadınlarla sınırlı değildir. Münafıklara, yahudilere ve hıristiyanlara yönelik eleştirileri de içermektedir.

Yüz yetmiş altı âyetten oluşan sûreyi muhtevasına göre aşağıdaki gibi tasnif etmek mümkündür.

يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا
وَنِسَاءً وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ وَالْأَرْحَامَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا ﴿١﴾

4. Cuz
4. Sûre
Nisâ 1

UHUD SAVAŞI'NDAN SONRA ORTAYA ÇIKAN "YETİMLER MESELESİ"

1. Ey elçimiz Muhammed'e iman edenler![1] Uhud Savaşı'nda içinizden birçok müslümanın şehit düşmesinden sonra, onların yetim kalan çocuklarının bakımı sizin üzerinize vazife olmuştur. Bu vazifeyi hakkıyla ifa ediniz, çünkü onlar, sizin kardeşlerinizin çocuklarıdır. Unutmayınız ki anne ve babalarınız ayrı da olsa, Allah kadın-erkek hepinizi aynı tür olarak yaratmıştır,[2] dolayısıyla sizler hem insan olarak hem müminler olarak birbirinizin kardeşisiniz. Bu kardeşlikten doğan haklarınıza riayet ediniz; birbirinizden çeşitli isteklerde bulunurken dahi adını anmakta olduğunuz Allah'ın bu hususta sizlere bildirdiği emirlere itaat ediniz.[3] Şunu biliniz ki bütün yaptıklarınızı görmekte olan Allah amellerinize göre karşılık verecektir.

---

1 Lafzan, "ey insanlar!" şeklindeki bu ifadenin "ey müminler!" olarak çevrilmesi ilk bakışta yadırganabilir. Ancak bu ifadenin İbn Abbas tarafından "ey Mekkeliler!" şeklinde tefsir edilmiş olduğunu ve Celâleyn müelliflerinin de bunu tercih ettiklerini öncelikle ifade edelim. Diğer taraftan (Devamı 239. sayfada)

2 "مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ" ifadesi tefsirlerde farklı anlamlarda yorumlanmıştır. Biz, Ebû Müslim el-İsfahânî'nin görüşünü tercih ettik. Buna göre söz konusu ifadede kadın ve erkek cinslerinin aynı tür olarak yaratılmış oldukları ifade edilmektedir. Fahreddin er-Râzî de, bu görüşü tercih ettiğini ihsas ettirmektedir. Muhammed Abduh'un görüşü de bu istikamettedir. Netice olarak burada kadının erkekten yaratılmış olduğu değil, kadın ve erkeğin aynı tür olarak yaratılmış oldukları ifade edilmektedir. *Doğrusunu Allah bilir.*

3 Burada geçen "وَالْأَرْحَامَ" ifadesi, kıraat imamlarından Hamza b. Zeyyât tarafından, diğer altı imamın okuyuşundan farklı okunmuştur. Bu okunuş Zemahşerî, İbn Atıyye, Râzî, Kurtubî, Ebû Hayyân ve Âlûsî tefsirlerinde genişçe tartışılmıştır. Zemahşerî ve İbn Atıyye, anlamın lafza bağlı olduğu

4. Cüz
4. Sûre
Nisâ

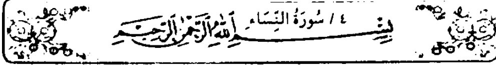
DÖRDÜNCÜ SÛRE

NİSÂ

Aile hayatında ve toplumsal hayatta kadınlar.

Medine döneminde, Ahzâb ve Mümtehine sûrelerinin ardından nâzil olmuştur. İlk âyetlere konu olan yetimler meselesinin, Uhud Savaşı'nda yetmiş civarında müslümanın şehit düşmesinden sonra ortaya çıkmış bir konu olduğunu dikkate aldığımızda; Bakara ve Âl-i İmrân gibi tamamlanması yıllarca devam eden bu sûrenin nüzûlünün Uhud Savaşı'nı müteakip başladığını ve Hz. Peygamber'in hayatının son yılına kadar devam ettiğini söylemek mümkündür. Nitekim Buhârî'de yer alan bir rivayete göre, Kur'an'ın en son nâzil olan âyeti de bu sûrede yer almaktadır. Adı "kadınlar" olsa da, içerdiği konular sadece kadınlarla sınırlı değildir. Münafıklara, yahudilere ve hıristiyanlara yönelik eleştirileri de içermektedir.

Yüz yetmiş altı âyetten oluşan sûreyi muhtevasına göre aşağıdaki gibi tasnif etmek mümkündür.

يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا
وَنِسَاءً وَاتَّقُوا اللّٰهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ وَالْأَرْحَامَ إِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا ﴿١﴾

4. Cüz
4. Sûre
Nisâ 1

UHUD SAVAŞI'NDAN SONRA ORTAYA ÇIKAN "YETİMLER MESELESİ"

1. Ey elçimiz Muhammed'e iman edenler![1] Uhud Savaşı'nda içinizden birçok müslümanın şehit düşmesinden sonra, onların yetim kalan çocuklarının bakımı sizin üzerinize vazife olmuştur. Bu vazifeyi hakkıyla ifa ediniz, çünkü onlar, sizin kardeşlerinizin çocuklarıdır. Unutmayınız ki anne ve babalarınız ayrı da olsa, Allah kadın-erkek hepinizi aynı tür olarak yaratmıştır,[2] dolayısıyla sizler hem insan olarak hem müminler olarak birbirinizin kardeşisiniz. Bu kardeşlikten doğan haklarınıza riayet ediniz; birbirinizden çeşitli isteklerde bulunurken dahi adını anmakta olduğunuz Allah'ın bu hususta sizlere bildirdiği emirlere itaat ediniz.[3] Şunu biliniz ki bütün yaptıklarınızı görmekte olan Allah amellerinize göre karşılık verecektir.

---

1 Lafzan, "ey insanlar!" şeklindeki bu ifadenin "ey müminler!" olarak çevrilmesi ilk bakışta yadırganabilir. Ancak bu ifadenin İbn Abbas tarafından "ey Mekkeliler!" şeklinde tefsir edilmiş olduğunu ve Celâleyn müelliflerinin de bunu tercih ettiklerini öncelikle ifade edelim. Diğer taraftan (Devamı 239. sayfada)

2 "مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ" ifadesi tefsirlerde farklı anlamlarda yorumlanmıştır. Biz, Ebû Müslim el-İsfahânî'nin görüşünü tercih ettik. Buna göre söz konusu ifadede kadın ve erkek cinslerinin aynı tür olarak yaratılmış oldukları ifade edilmektedir. Fahreddin er-Râzî de, bu görüşü tercih ettiğini ihsas ettirmektedir. Muhammed Abduh'un görüşü de bu istikamettedir. Netice olarak burada kadının erkekten yaratılmış olduğu değil, kadın ve erkeğin aynı tür olarak yaratılmış oldukları ifade edilmektedir. *Doğrusunu Allah bilir.*

3 Burada geçen "وَالْأَرْحَامِ" ifadesi, kıraat imamlarından Hamza b. Zeyyât tarafından, diğer altı imamın okuyuşundan farklı okunmuştur. Bu okunuş Zemahşerî, İbn Atıyye, Râzî, Kurtubî, Ebû Hayyân ve Âlûsî tefsirlerinde genişçe tartışılmıştır. Zemahşerî ve İbn Atıyye, anlamın lafza bağlı olduğu

وَاٰتُوا الْيَتَامٰٓى اَمْوَالَهُمْ وَلَا تَتَبَدَّلُوا الْخَبٖيثَ بِالطَّيِّبِ وَلَا تَأْكُلُوٓا اَمْوَالَهُمْ اِلٰٓى اَمْوَالِكُمْ اِنَّهُ كَانَ حُوبًا
كَبٖيرًا ﴿٢﴾ وَاِنْ خِفْتُمْ اَلَّا تُقْسِطُوا فِى الْيَتَامٰى فَانْكِحُوا مَا طَابَ لَكُمْ مِنَ النِّسَٓاءِ مَثْنٰى وَثُلٰثَ وَرُبَاعَ فَاِنْ
4. Cüz
4. Sure
Nisâ 2-4
خِفْتُمْ اَلَّا تَعْدِلُوا فَوَاحِدَةً اَوْ مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْ ذٰلِكَ اَدْنٰٓى اَلَّا تَعُولُوا ﴿٣﴾ وَاٰتُوا النِّسَٓاءَ صَدُقَاتِهِنَّ نِحْلَةً
فَاِنْ طِبْنَ لَكُمْ عَنْ شَيْءٍ مِنْهُ نَفْسًا فَكُلُوهُ هَنٖٓيـًٔا مَرٖيٓـًٔا ﴿٤﴾

2. Yetim çocuklar ergenlik çağına gelinceye kadar, babalarından onlara kalan mal varlıklarını en güzel şekilde muhafaza ediniz, kendi malınızın işe yaramaz olanlarını yetimlere ait gözde mallarla değiştirmek ya da onların mallarının bir kısmını kendi zimmetinize geçirmek gibi haksızlıklara tevessül etmeyiniz. Böyle bir davranışın büyük bir günah olduğunu unutmayınız!

3. Bakmak durumunda olduğunuz yetim kızlarla malları için evlenip de onların sahipsiz ve savunmasız olmalarını istismar etmeyiniz. Kendileri ile evlenmeniz helâl olan[4] birçok kadın var;[5] onlarla evleniniz. Ancak yetimlerin

---

şeklindeki yaklaşımdan hareket edip Basra nahiv ekolünün görüşlerine istinat ederek bu okunuşun yanlış olduğu şeklinde görüş izhar etmişlerdir. Diğer müfessirler, Zemahşerî ve İbn Atıyye'nin bu görüşünü sert bir şekilde eleştirmişlerdir. Hatta Âlûsî, kıraat imamlarından birine böylesine eleştiride bulunanların küfre düşmüş olmasından endişe edileceğini söylemiştir. Âlûsî'nin görüşünü abartılı buluyor olmakla beraber, özellikle Ebû Hayyân'ın değerlendirmelerinin önemli olduğunu düşünüyoruz. Zira bu yaklaşımda, anlamın lafza değil, rivayetlere göre şekilleneceği öngörülmekte, lafızdan yola çıkarak anlam değerlendirmeleri yapmanın yanlışlığı vurgulanmaktadır.

4 Taberî.

5 Âyette geçen " مَثْنٰى وَثُلٰثَ وَرُبَاعَ " (ikişer, üçer, dörder) ifadesinden hareketle âlimler dörde kadar evlenmeyi câiz, dörtten fazlasını ise haram görmüştür. Nitekim Kurtubî, Râfizîler ve bazı Zâhirîler dışında İslâm ümmetinden hiç kimsenin dört kadından fazlasıyla evlenmeyi câiz görmediğini ifade etmiştir. İbn Hazm ise, Râfizîler dışında kimsenin bunu câiz görmediğini, Râfizîler'in de müslüman toplumdan sayılmayacağını söylemiştir (İbn Hazm, *el-Muhalla bi'l-eser,* IX, 441). Kanaatimizce bu âyette geçen " مَثْنٰى وَثُلٰثَ وَرُبَاعَ" ifadesi herhangi bir sayısal sınırlama içermemektedir. Çevirimizde de yansıttığımız gibi burada konu, eş sayısını sınırlandırmak değildir. Ayrıca Hz. Peygamber'in bizzat kendi uygulaması da böyle olmamıştır. Bunun ona has bir durum olduğunu kanıtlayacak bir delil de yoktur. Ona has olan, mehirsiz bir şekilde kendisini hibe eden kadınlarla evlenme ayrıcalığıdır. Bu konuda Kurtubî'nin, Ahzâb sûresinin 50. âyetinin tefsirinde söyledikleri, söz konusu iddiayı müdellel kılacak hiçbir unsur içermemektedir. Kaldı ki, "Dörtten fazla kadınla evlenmek sadece bana ait bir ruhsattır" şeklinde bir hadis de bulunmamaktadır. Sahâbîlerden bazılarına, eşlerinden dördünü seçip diğerlerini boşamasını tavsiye ettiği şeklindeki rivayetler,

mallarını harcayarak evlenecek ve geçiminizi onların mallarıyla sağlamak suretiyle kendilerine haksızlık edecekseniz -hür veya köle- bir kadınla evleniniz. Hak ve adaletten ayrılmamanız, yetimlere gereği gibi hâmilik yapmanız için en doğru yol budur.[6]

4. Evlendiğiniz kadınların mehirlerini muhakkak[7] veriniz. Ancak onlar mehir bedelinden bir kısmını almak istemezlerse onu da gönül rahatlığıyla alıp kullanınız.

---

nihayetinde bazı kişilere özgü hususi hüküm ifade eder. Buradan hareketle diğer sahâbenin bunu umumi bir emir telakki ettiği ve buna bağlı olarak eş sayısının dört ile sınırlandırılması ümmetin icmâı olarak düşünülebilir. Özellikle sahâbenin ortak bir davranış sergilemesi bizce son derece önemlidir. Ancak âyetin konusu bu değildir. **Âyetin ana konusu yetimlerin himayesidir.** Ne yazık ki **tâli bir husus, ana konuyu ikinci plana itmiştir.** Kaldı ki "مَثْنَى وَثُلَاثَ وَرُبَاعَ" ifadesi, Fâtır sûresinde meleklerin kanatlarıyla ilgili olarak kullanılmıştır ve İbn Kesîr'in ifade ettiği gibi, meleklerin kanatlarını dört ile sınırlandırma gibi bir anlama gelmemektedir. Son bir değerlendirme olarak şunu ifade edelim ki eş sayısını dört ile sınırlandırma, dörtten fazla kadınla evliliği yasakladığı gibi, dört evliliği her zaman geçerli bir hak olarak ortaya koyar. Böyle bir sınırlamadan söz edilemeyeceği ortaya çıkınca, İslâm'ın, eş sayısı konusunda herhangi bir umumi hükmünün bulunmadığı anlaşılacak ve içtihadî hareket alanı genişleyecektir. Bu vesile ile ifade edelim ki -anlayabildiğimiz kadarıyla- Kur'an, aklın belirleyebileceği hususlarda insanların "ne yapmaları" gerektiğinden bahsetmez, onu öğretmeye çalışmaz, bunu şartlar doğrultusunda akıl belirler. İnsanlar evlenmeyi Kur'an'dan öğrenmez, Kur'an'da "evlenin" denildiği için evlenmezler, "yiyiniz-içiniz" denildiği için yiyip içmezler. Bunlar insan tabiatında olan doğal hallerdir. Bu gibi durumlarda ilâhî emir aramak, onun üzerinden meseleyi anlamaya, çözmeye çalışmak, insan aklını büsbütün yok saymak anlamına gelecektir. Kur'an, bu âyette de olduğu gibi, olay ve olguların mahiyeti, teknik yönü üzerinde değil, ahlâkî yönü üzerinde durur ki bu değerler herkes ve her zaman için geçerli olup alternatifsizdir. *Doğrusunu Allah bilir.*

6 Bu yorumumuza dayanak teşkil eden görüş, rivayet ve farklı yorumlar için bk. Taberî, İbnü'l-Cevzî.

7 "نِحْلَةً" kelimesi "farîza" olarak tefsir edilmiştir (bk. Taberî, Kurtubî)

وَلَا تُؤْتُوا السُّفَهَاءَ أَمْوَالَكُمُ الَّتِي جَعَلَ اللَّهُ لَكُمْ قِيَامًا وَارْزُقُوهُمْ فِيهَا وَاكْسُوهُمْ وَقُولُوا لَهُمْ قَوْلًا مَعْرُوفًا
﴿٥﴾ وَابْتَلُوا الْيَتَامَىٰ حَتَّىٰ إِذَا بَلَغُوا النِّكَاحَ فَإِنْ آنَسْتُمْ مِنْهُمْ رُشْدًا فَادْفَعُوا إِلَيْهِمْ أَمْوَالَهُمْ وَلَا تَأْكُلُوهَا
إِسْرَافًا وَبِدَارًا أَنْ يَكْبَرُوا وَمَنْ كَانَ غَنِيًّا فَلْيَسْتَعْفِفْ وَمَنْ كَانَ فَقِيرًا فَلْيَأْكُلْ بِالْمَعْرُوفِ فَإِذَا دَفَعْتُمْ
إِلَيْهِمْ أَمْوَالَهُمْ فَأَشْهِدُوا عَلَيْهِمْ وَكَفَىٰ بِاللَّهِ حَسِيبًا ﴿٦﴾ لِلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ
وَلِلنِّسَاءِ نَصِيبٌ مِمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ مِمَّا قَلَّ مِنْهُ أَوْ كَثُرَ نَصِيبًا مَفْرُوضًا ﴿٧﴾ وَإِذَا حَضَرَ الْقِسْمَةَ
أُولُو الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينُ فَارْزُقُوهُمْ مِنْهُ وَقُولُوا لَهُمْ قَوْلًا مَعْرُوفًا ﴿٨﴾ وَلْيَخْشَ الَّذِينَ لَوْ تَرَكُوا
مِنْ خَلْفِهِمْ ذُرِّيَّةً ضِعَافًا خَافُوا عَلَيْهِمْ فَلْيَتَّقُوا اللَّهَ وَلْيَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا ﴿٩﴾ إِنَّ الَّذِينَ يَأْكُلُونَ أَمْوَالَ
الْيَتَامَىٰ ظُلْمًا إِنَّمَا يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ نَارًا وَسَيَصْلَوْنَ سَعِيرًا ﴿١٠﴾

5-6. Velâyetiniz altındaki yetim çocuklar henüz ergenlik çağına ulaşıp kendi mallarını idare edecek duruma gelmeden önce,[8] onlara mallarını teslim etmeyiniz, bu malları onlar adına siz idare ediniz, gelirinden onların yeme içme ve giyim gibi temel ihtiyaçlarını karşılayınız ve kendilerine daima nezaketle davranınız. Onlar yetişkinlik çağına gelinceye kadar kendilerini gözetleyiniz, mallarını idare edecek duruma geldiklerine kanaat getirirseniz derhal kendilerine mallarını teslim ediniz. Bu hususta iyi niyetli olunuz ve Allah'ın emirlerine itaat ediniz; "Çocuk büyüyüp kendi malına sahip çıkacak yaşa gelmeden önce ne harcarsam kârdır" diye düşünüp de onların mallarını çarçur etmeyiniz. Gerçekten muhtaç durumda değilseniz, bakmakla yükümlü olduğunuz bu yetimlere ait mala sakın dokunmayınız, eğer muhtaç durumdaysanız o zaman geri ödemek şartıyla[9] o maldan istifade edebilirsiniz. Mallarını kendilerine teslim ettiğiniz zaman bu işi şahitlerin huzurunda yapınız. Her yaptığınız şeyin Allah tarafından görüldüğünü ve O'nun huzurunda hesaba çekileceğinizi de unutmayınız.

7-8. Ey elçimiz Muhammed'e iman edenler! Kız çocuklarına miras hakkı tanımayan Câhiliye âdetini sona erdiriniz ve anne-baba yahut akrabalardan biri öldüğü zaman bıraktığı miras az da olsa çok da olsa, o mirasta erkeklerin de kadınların da belirli ölçüde hakları bulunduğunu biliniz. Bununla beraber mirasta hak sahibi olmayan uzak akrabalar, yetimler ve muhtaç kimseler miras

8 Taberî.

9 "بِالْمَعْرُوفِ" ifadesini Taberî'nin izahları doğrultusunda çevirdik.

taksimi sırasında orada bulunuyorlarsa, onlara da bir şeyler vermeniz ve güzel sözlerle kendilerini memnun etmeniz gerekir.

9-10. Velâyetiniz altındaki yetim çocukların malları konusunda çok titiz davranınız. Siz öldükten sonra kendi çocuklarınızın çaresiz ve kimsesiz bir şekilde ortada kalmalarından nasıl korkuyorsanız, başkalarının yetim çocukları konusunda da aynı hassasiyeti gösteriniz ve adaletli olunuz. Unutmayınız ki o yetim çocukların mallarını kendi zimmetine geçirenler aslında karınlarına ateş doldurmakta, kendilerini cehenneme götürecek bir davranış sergilemektedir.

4. Cuz
4. Sûre
Nisâ 5-10

(235. sayfadaki 1 numaralı dipnotun devamı)

bu ifadenin devamındaki hükümlerin, Uhud Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan "yetim çocuklar" meselesiyle ilgili olduğunu, yani Medine'de yaşayan müslümanlara yönelik emirler içerdiğini dikkate aldığımızda, "ey insanlar!" ifadesinin kâinatta yaşamış ve yaşayacak bütün insanları değil, o günkü Medine toplumunda yaşayan müslümanları hedef aldığını söyleyebiliriz. Burada, Kur'an'ın yazılı değil, sözlü bir hitap olduğu dikkate alınmalı ve sözlü hitapta, o anda muhatap durumunda olmayanların kastedilmesinin mümkün olmadığı hesaba katılmalıdır. Kaldı ki kendisi, her ne kadar bu âyette farklı değerlendirmelerde bulunsa da Fahreddin er-Râzî, Bakara sûresinin 21. âyetinde bu hususa değinmekte ve "و خطاب المشافهة مع المعدوم لا يجوز" ifadesiyle, sözlü hitabın ma'dûma yani hitap anında var olmayanlara yönelik olmayacağını ifade etmektedir. Yine Râzî, *el-Mahsûl* adlı usûl eserinde şu ifadeleri kullanmaktadır; " كل حكم يدل عليه بصيغة المخاطبة كقوله تعالى يأيها الذين آمنوا يأيها الناس فهو خطاب مع الموجودين فى عصر الرسول ص وذلك لا يتناول من يحدث بعدهم إلا بدليل منفصل يدل على أن حكم من يأتى بعد ذلك كحكم الحاضرين لأن الذين سيوجدون بعد ذلك ما كانوا موجودين فى ذلك الوقت ومن لم يكن موجودا فى ذلك الوقت لا يكون إنسانا ولا مؤمنا فى ذلك الوقت ومن لا يكون كذلك لا يتناوله الخطاب المتناول للإنسان والمؤمن " (Ey iman edenler, ey insanlar, gibi hitap sigalarıyla ifade edilen hükümler, Hz. peygamber devrinde yaşayanlara yönelik hitap olup daha sonra dünyaya gelecek olan kimseleri kapsamaz. Ancak sonradan gelecek olanlarla ilgili hüküm ile o dönemde yaşayanlarla ilgili hükmün aynı olduğuna delâlet eden ayrı bir delil bulunması durumunda, hüküm onları da kapsar. Zira sonradan dünyaya gelecek olan kimseler hükmün irat edildiği vakitte mevcut değildirler. Mevcut olmayan kimse ise "insan" ya da "mümin" olarak kabul edilmez, dolayısıyla da bu âyetlerde geçen "insan" ve mümin" hitaplarının kapsamına dâhil olmaz) (bk. Râzî, *el-Mahsûl fi 'İlmi Usûli'l-Fıkh*, thk: Tâhâ Câbir el-Alvânî, Beyrut, ts., II, 388-389). **Nitekim konuşma esnasında, meselâ "arkadaşlar!" şeklinde bir ifade kullanan bir konuşmacı, hayatı boyunca edinmiş olduğu bütün arkadaşlarını değil, o anda kendilerine hitap ettiklerini kasteder.** Hatta bunların gerçekten arkadaş olup olmamaları dahi önem arzetmez. Ayrıca âyette kullanılan " تَسَاءَلُونَ بِهِ وَالْأَرْحَامَ " ifadesinin Mekke Arapları'na özgü bir kullanım olduğu mâlûmdur. Nitekim İbn Abbas bu kullanımdan hareketle söz konusu ifadenin Mekkeliler'e yönelik olduğunu ifade etmiştir. Buna karşılık âyetin sonunun Araplar'a has, başının ise umumi olduğunu söyleyen Râzî ve benzer değerlendirmelerde bulunan Muhammed Abduh'un, İbn Abbas'tan gelen rivayete hakkını vermedikleri kanaatindeyiz. Bize göre, âyetin bütün bir insanlığa hitap ettiğini iddia etmek doğru değildir. Elbette bu ve diğer Kur'an ifadelerinde bütün insanlığa yönelik mesajlar söz konusudur, ancak hitabın ilk ortamında kime yönelik olduğunu tespit etmek, ondan, olmadık anlamlar üretilmemesi için elzemdir. *Doğrusunu Allah bilir.*

يُوصِيكُمُ اللّٰهُ فٖى اَوْلَادِكُمْ لِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْاُنْثَيَيْنِۚ فَاِنْ كُنَّ نِسَٓاءً فَوْقَ اثْنَتَيْنِ فَلَهُنَّ ثُلُثَا مَا تَرَكَۚ وَاِنْ كَانَتْ
وَاحِدَةً فَلَهَا النِّصْفُۜ وَلِاَبَوَيْهِ لِكُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا السُّدُسُ مِمَّا تَرَكَ اِنْ كَانَ لَهُ وَلَدٌۚ فَاِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ وَلَدٌ وَوَرِثَهُٓ
اَبَوَاهُ فَلِاُمِّهِ الثُّلُثُۚ فَاِنْ كَانَ لَهُٓ اِخْوَةٌ فَلِاُمِّهِ السُّدُسُ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصٖى بِهَٓا اَوْ دَيْنٍۜ اٰبَٓاؤُ۬كُمْ وَاَبْنَٓاؤُ۬كُمْۚ لَا
تَدْرُونَ اَيُّهُمْ اَقْرَبُ لَكُمْ نَفْعًاۜ فَرٖيضَةً مِنَ اللّٰهِۜ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلٖيمًا حَكٖيمًا ﴿١١﴾ وَلَكُمْ نِصْفُ مَا تَرَكَ اَزْوَاجُكُمْ
اِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُنَّ وَلَدٌۚ فَاِنْ كَانَ لَهُنَّ وَلَدٌ فَلَكُمُ الرُّبُعُ مِمَّا تَرَكْنَ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصٖينَ بِهَٓا اَوْ دَيْنٍۜ وَلَهُنَّ الرُّبُعُ
مِمَّا تَرَكْتُمْ اِنْ لَمْ يَكُنْ لَكُمْ وَلَدٌۚ فَاِنْ كَانَ لَكُمْ وَلَدٌ فَلَهُنَّ الثُّمُنُ مِمَّا تَرَكْتُمْ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ تُوصُونَ بِهَٓا اَوْ
دَيْنٍۜ وَاِنْ كَانَ رَجُلٌ يُورَثُ كَلَالَةً اَوِ امْرَاَةٌ وَلَهُٓ اَخٌ اَوْ اُخْتٌ فَلِكُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا السُّدُسُۚ فَاِنْ كَانُٓوا اَكْثَرَ مِنْ
ذٰلِكَ فَهُمْ شُرَكَٓاءُ فِى الثُّلُثِ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصٰى بِهَٓا اَوْ دَيْنٍۙ غَيْرَ مُضَٓارٍّۚ وَصِيَّةً مِنَ اللّٰهِۜ وَاللّٰهُ عَلٖيمٌ حَلٖيمٌۜ ﴿١٢﴾
تِلْكَ حُدُودُ اللّٰهِۜ وَمَنْ يُطِعِ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ يُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ تَجْرٖى مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ خَالِدٖينَ فٖيهَاۜ وَذٰلِكَ
الْفَوْزُ الْعَظٖيمُ ﴿١٣﴾ وَمَنْ يَعْصِ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ وَيَتَعَدَّ حُدُودَهُ يُدْخِلْهُ نَارًا خَالِدًا فٖيهَاۖ وَلَهُ عَذَابٌ مُهٖينٌ ﴿١٤﴾

4. Cuz
4. Süre
Nisâ 11-14

MİRASTA KADINLARIN PAY SAHİBİ KILINMALARI

11. Ey elçimiz Muhammed'e iman edenler! Câhiliye döneminden kalma alışkanlıklarınıza uyarak kız çocuklarını mirastan mahrum bırakmayınız. Çocuklarınızın miras paylarıyla ilgili olarak Allah'ın emri şöyledir: Erkek çocuğun payı kız çocuğun payının iki katıdır. Ölen kişinin erkek çocuğu bulunmaz da ikiden fazla kız çocuğu bulunursa mirasın üçte ikisi onlara ayrılır. Sadece bir kız çocuğu varsa mirasın yarısını alır. Ölen kişinin çocukları varsa, anne ve babasının her birine altıda bir pay düşer; eğer ölen kişinin çocuğu bulunmuyor ve tek vârisleri anne ve babası oluyorsa, o zaman annenin payı üçte bir, babanın payı üçte ikidir. Çocukları bulunmadığı halde vâris olarak kardeşleri varsa, o zaman annenin üçte bir olan payı altıda bire düşer. Tabii bütün bu paylar, ölen kişinin borçları ödendikten ve vasiyetinin gereği yerine getirildikten sonra tespit edilir. Bu paylar konusunda Allah'ın emrine karşı çıkıp da başka türlü değerlendirmeler yapmayınız. Allah'ın bildirdiği hükme uyunuz; unutmayınız ki Allah sınırsız ilim sahibidir ve sizler için en uygun hükümleri bildirmektedir.

12-14. Bir kadın öldüğünde, eğer çocuğu yoksa mirasının yarısı kocasına aittir; çocukları varsa kocasının payı, borçlar ödendikten ve vasiyetin gereği yerine getirildikten sonra, dörtte bir olur. Bir erkek öldüğünde de, çocukları yoksa karısının payı dörtte bir, çocukları varsa, borçlar ödendikten ve vasiyetin gereği yerine getirildikten sonra, sekizde bir olur. Ölen kişinin ebeveyn yahut evlât gibi birinci dereden yakını bulunmayıp sadece bir erkek ve bir kız kardeşi varsa, o zaman her bir kardeşine altıda bir pay düşer. Kardeşler ikiden fazla iseler, mirasın borçlar ödendikten ve vasiyetin gereği yerine getirildikten sonra kalan kısmının üçte birlik bölümünü paylaşırlar. Fakat vasiyet hükümleri yerine getirilirken mirasın üçte birinden fazlasını yabancılara dağıtmak gibi yollarla[10] vârisleri mağdur etmek de doğru değildir. Bunlar sizlere Allah tarafından bildirilen hükümlerdir. Sakın bu ilâhî hükümleri ihlâl etmeyiniz. Şunu biliniz ki Allah'ın vahyettiği ve peygamberin tebliğ ettiği bu hükümlere itaat edenler, içlerinde ırmakların çağıldadığı cennetlerle ödüllendirilecek ve orada sonsuza kadar kalacaklardır. İşte bu, gerçek kazançtır. Bu hükümlere karşı gelenler ise, içerisinde sonsuza kadar kalacakları cehennem ateşine girecek ve orada çok acı bir azap göreceklerdir.[11]

4. Cuz
4. Süre
Nisâ 11-14

10 İbn Atıyye.

11 Burada anlatılan miras paylaşımı, muhtemel bütün durumları kapsayacak bir paylaşım tablosu sunmaktan ziyade, vârislere âdil bir şekilde miras dağıtımı yapılmasına dair bir ön örnek kabilin-
dendir. Nitekim burada zikredilmeyen bazı vârislerin payları Hz. Peygamber tarafından belirtilmiştir.
Diğer taraftan bu âyetlerin lafızlarından hareket edilerek paylaşım yapıldığında, bazı durumlarda
eksiklik ve fazlalıklar ortaya çıkmaktadır ki, fıkıhta bunlar "reddiye" ve "avliye" meseleleri olarak
isimlendirilir. Avliye olarak isimlendirilen duruma göre, bazı hallerde ilgili vârislere verilecek olan
oranlar toplandığında %100'den fazla bir yekün tutmaktadır. İşte bu durumlarda bir tür payda
eşitleme (avl) çözümü üretilmiştir. Bu uygulamanın ilk defa Hz. Ömer döneminde, sahâbe ile
istişare sonucunda gerçekleştirildiği bilinmektedir (bk. Serahsî, *el-Mebsût*, Beyrut 1989, XXIX, 161;
İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, Riyad 2003, X, 538). Son yüzyılda maksatları Kur'an'a ta'netmek olan
bazı kimseler bu âyetlerde bir tür matematiksel hata olduğunu ileri sürmüşler, buna karşılık bazı
din bilginleri de çeşitli cevaplar vermişler, bu cevaplar sadedinde birtakım hesaplamalar yapmak
suretiyle söz konusu "avliye" işleminin "gereksiz" olduğunu öne sürmüşlerdir. Söz konusu iddi-
aların hasmane ve taraflı olup ilmî ciddiyetten yoksun oldukları müsellem olmakla beraber, verilen
cevaplarda avliye işleminin gereksiz olduğunun ifade edilmesi de, zımnen Hz. Ömer'in ve diğer
sahâbîlerin Kur'an'ı yanlış anlamış oldukları anlamına gelmektedir ki, kanaatimizce bu durum,
ilgili iddiaya cevap verirken daha vahim bir sonuca sebebiyet vermektedir. Bize göre bu âyetlerde
muhtemel bütün durumların miras dağıtım tablosu verilmemektedir. Âyette sunulan tablonun
mantığından hareketle, o tabloda yer almayan durumların çözümüne ulaşmak mümkündür ki
Hz. Ömer'in yaptığı şey de budur. Âyetin bütün durumlara ilişkin çözüm olduğunu düşünüp sa-
hâbenin aklına dahi gelmeyecek matematiksel hesaplamalara girişmek ve neticede onların bu
âyetleri anlamadıklarını öngörmek, tefsir disiplini açısından, Kur'an'ın anlam zeminini tahrip
edecek derecede vahim bir durumdur. Zira bu durumda Kur'an'ın, sahâbenin (ve dolayısıyla Hz.
Peygamber'in) anladığından farklı bir şekilde anlaşılması meşrulaştırılmış, ona her türlü farklı ve
yeni anlamın(!) yüklenmesinin önü açılmış olacaktır. Hasmane ve gayri ilmî olduğu açık olan
birtakım iddialara cevap verelim derken, böylesine önemli bir usul meselesi göz ardı edilmemeli,
bu tür mevzular polemik heyecanının dışında ve soğukkanlılıkla ele alınmalıdır. *Doğrusunu Allah bilir.*

(يَسْتَفْتُونَكَ قُلِ اللَّهُ يُفْتِيكُمْ فِي الْكَلَالَةِ إِنِ امْرُؤٌ هَلَكَ لَيْسَ لَهُ وَلَدٌ وَلَهُ أُخْتٌ فَلَهَا نِصْفُ مَا تَرَكَ وَهُوَ
يَرِثُهَا إِنْ لَمْ يَكُنْ لَهَا وَلَدٌ فَإِنْ كَانَتَا اثْنَتَيْنِ فَلَهُمَا الثُّلُثَانِ مِمَّا تَرَكَ وَإِنْ كَانُوا إِخْوَةً رِجَالًا وَنِسَاءً فَلِلذَّكَرِ
مِثْلُ حَظِّ الْأُنْثَيَيْنِ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ أَنْ تَضِلُّوا وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿١٧٦﴾)
وَاللَّاتِي يَأْتِينَ الْفَاحِشَةَ مِنْ نِسَائِكُمْ فَاسْتَشْهِدُوا عَلَيْهِنَّ أَرْبَعَةً مِنْكُمْ فَإِنْ شَهِدُوا فَأَمْسِكُوهُنَّ فِي الْبُيُوتِ
حَتَّى يَتَوَفَّاهُنَّ الْمَوْتُ أَوْ يَجْعَلَ اللَّهُ لَهُنَّ سَبِيلًا ﴿١٥﴾ وَاللَّذَانِ يَأْتِيَانِهَا مِنْكُمْ فَآذُوهُمَا فَإِنْ تَابَا وَأَصْلَحَا
فَأَعْرِضُوا عَنْهُمَا إِنَّ اللَّهَ كَانَ تَوَّابًا رَحِيمًا ﴿١٦﴾ إِنَّمَا التَّوْبَةُ عَلَى اللَّهِ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السُّوءَ بِجَهَالَةٍ ثُمَّ
يَتُوبُونَ مِنْ قَرِيبٍ فَأُولَئِكَ يَتُوبُ اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿١٧﴾ وَلَيْسَتِ التَّوْبَةُ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ
السَّيِّئَاتِ حَتَّى إِذَا حَضَرَ أَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قَالَ إِنِّي تُبْتُ الْآنَ وَلَا الَّذِينَ يَمُوتُونَ وَهُمْ كُفَّارٌ أُولَئِكَ أَعْتَدْنَا
لَهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿١٨﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا يَحِلُّ لَكُمْ أَنْ تَرِثُوا النِّسَاءَ كَرْهًا وَلَا تَعْضُلُوهُنَّ لِتَذْهَبُوا
بِبَعْضِ مَا آتَيْتُمُوهُنَّ إِلَّا أَنْ يَأْتِينَ بِفَاحِشَةٍ مُبَيِّنَةٍ وَعَاشِرُوهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ فَإِنْ كَرِهْتُمُوهُنَّ فَعَسَى أَنْ
تَكْرَهُوا شَيْئًا وَيَجْعَلَ اللَّهُ فِيهِ خَيْرًا كَثِيرًا ﴿١٩﴾

4. Cüz
4. Sure
Nisâ 176; 15-19

176.[12] Ey Muhammed! Mirasla ilgili olarak müminlerin sana çeşitli sorular sorduklarını, ikinci dereceden mirasçıların durumlarını merak ettiklerini biliyoruz. Onlara şu hükmü bildir: Bir erkek ölür ve geride evlât bırakmaz da sadece bir kız kardeşi mirasçısı olursa, mirasın yarısı o kız kardeşindir. Eğer bu durumdaki kız kardeşler iki tane iseler, o zaman mirasın üçte ikisini paylaşırlar. Eğer bir kadın ölür ve geride evlât bırakmaz da sadece bir erkek kardeşi mirasçısı olursa, mirasın tamamı o erkek kardeşindir. Eğer ölen kişinin mirasçıları sadece kardeşleri ise ve bu kardeşler daha fazla sayıda iseler ve aralarında hem erkek hem kadın bulunuyorsa, o zaman mirasın bunlar arasında taksimi yapılırken erkeğe kadının iki katı pay verilmek suretiyle paylaştırılır. İşte bu şekilde Allah size bu hükümleri tafsilâtıyla açıklamaktadır ki aranızda anlaşmazlığa düşmeyesiniz. Doğrusu Allah her şeyden haberdardır.

ZİNA SUÇUNUN CEZASI

15-16. Kadınlarınızdan zina suçu işleyenleri,[13] suçları dört şahit tarafından tespit edilmesi durumunda, ev hapsinde tutunuz.. Allah onları düştükleri bu durumdan kurtarıncaya kadar bu uygulamaya devam ediniz.[14] Bu suçu işleyen erkekleri de cezalandırınız. Eğer tövbe eder ve bir daha böyle bir suç işlememeye karar kılarlarsa artık onlara verilen cezayı sonlandırıp kendilerini bağışlamak gerekir; zira Allah sonsuz merhamet sahibidir, tövbe edenlerin tövbelerini kabul eder.

17-18. Ancak Allah'ın merhamet ve bağışlayıcılığı, nefsine hâkim olamayıp günah işleyen,[15] fakat derhal tövbe eden müminler için geçerlidir. Ömür boyu günah ve kötülük işlemeye devam eden ve ölüm anı gelip çattığında, "Tamam, şimdi tövbe ediyorum" diyen ya da elçimiz Muhammed'e iman etmeden ölüp gidenler Allah'ın merhametinden nasiplenemezler.

KADINLARIN MİRAS GİBİ GÖRÜLMESİ ŞEKLİNDEKİ CÂHİLİYE ÂDETİNİN SONLANDIRILMASI

4. Cüz
4. Sure
Nisâ 176; 15-19

19. Ey elçimiz Muhammed'e iman edenler! Câhiliye dönemindeki âdetiniz gibi, kadınları miras alınan bir mal gibi görmeniz, babalarınız veya kardeşleriniz öldükten sonra onların eşlerini miras olarak almanız[16] veya eşlerinizi sırf malı ve mülkü için nikâh altında tutup, sevgiden ve aile hayatından mahrum bırakmanız, mehir miktarını kendilerine ödemeden boşanmalarına razı olmaları için onları zor durumda bırakmanız, zina etmedikleri veya aile hayatını bozacak davranışlar sergilemedikleri müddetçe onlara böyle şeyleri reva görmeniz de doğru değildir. Size düşen onlarla iyi geçinmektir. Onlardan hoşlanmıyor olabilirsiniz ama unutmayınız ki Allah onlar sayesinde sizlere çok hayırlı şeyler de nasip edebilir.

12 Sûrenin sonunda yer alan bu âyetin çevirisini, konu bütünlüğü itibariyle buraya aldık.

13 Burada, Medine'de zina suçunu âdeta meslek edinmiş, günümüzün ifadesiyle kötü yola düşmüş kadınlardan söz edilmektedir (bk. Câbirî).

14 Zemahşerî söz konusu kadınların bu durumdan kurtulmaları için Allah'ın gösterdiği yolun evlilik olduğunu ifade etmektedir. Birçok müfessir Allah'ın gösterdiği bu yolun celde cezası olduğunu söylemektedir. Oysa âyette onların "lehine" olan yani onları bu durumdan kurtarıp mesut bir yuvaya kavuşturacak olan bir yoldan söz ediliyor. Bu durumda Zemahşerî'nin yorumu daha isabetli görünmektedir. *Doğrusunu Allah bilir.*

15 Âyette geçen "cehalet" tabiri, dilimizdeki anlamıyla "bilgisizlik" değil, Anadolu'daki kullanımıyla "cahillik"tir. Nitekim tâbiîn âlimlerinden Katâde ve Mücâhid, Allah'ın emirlerine muhalefet olan her davranışın cehalet olduğunu ifade etmiştir (bk. Taberî).

16 Taberî.

يستفتونك قل الله يفتيكم في الكلالة إن امرؤ هلك ليس له ولد وله أخت فلها نصف ما ترك وهو
يرثها إن لم يكن لها ولد فإن كانتا اثنتين فلهما الثلثان مما ترك وإن كانوا إخوة رجالا ونساء فللذكر
مثل حظ الأنثيين يبين الله لكم أن تضلوا والله بكل شيء عليم ﴿١٧٦﴾
واللاتي يأتين الفاحشة من نسائكم فاستشهدوا عليهن أربعة منكم فإن شهدوا فأمسكوهن في البيوت
حتى يتوفاهن الموت أو يجعل الله لهن سبيلا ﴿١٥﴾ واللذان يأتيانها منكم فآذوهما فإن تابا وأصلحا
فأعرضوا عنهما إن الله كان توابا رحيما ﴿١٦﴾ إنما التوبة على الله للذين يعملون السوء بجهالة ثم
يتوبون من قريب فأولئك يتوب الله عليهم وكان الله عليما حكيما ﴿١٧﴾ وليست التوبة للذين يعملون
السيئات حتى إذا حضر أحدهم الموت قال إني تبت الآن ولا الذين يموتون وهم كفار أولئك أعتدنا
لهم عذابا أليما ﴿١٨﴾ يا أيها الذين آمنوا لا يحل لكم أن ترثوا النساء كرها ولا تعضلوهن لتذهبوا
4 Cüz 4 Sûre 176, 15-19 ببعض ما آتيتموهن إلا أن يأتين بفاحشة مبينة وعاشروهن بالمعروف فإن كرهتموهن فعسى أن
تكرهوا شيئا ويجعل الله فيه خيرا كثيرا ﴿١٩﴾

176.[12] Ey Muhammed! Mirasla ilgili olarak müminlerin sana çeşitli sorular sorduklarını, ikinci dereceden mirasçıların durumlarını merak ettiklerini biliyoruz. Onlara şu hükmü bildir: Bir erkek ölür ve geride evlât bırakmaz da sadece bir kız kardeşi mirasçısı olursa, mirasın yarısı o kız kardeşindir. Eğer bu durumdaki kız kardeşler iki tane iseler, o zaman mirasın üçte ikisini paylaşırlar. Eğer bir kadın ölür ve geride evlât bırakmaz da sadece bir erkek kardeşi mirasçısı olursa, mirasın tamamı o erkek kardeşindir. Eğer ölen kişinin mirasçıları sadece kardeşleri ise ve bu kardeşler daha fazla sayıda iseler ve aralarında hem erkek hem kadın bulunuyorsa, o zaman mirasın bunlar arasında taksimi yapılırken erkeğe kadının iki katı pay verilmek suretiyle paylaştırılır. İşte bu şekilde Allah size bu hükümleri tafsilâtıyla açıklamaktadır ki aranızda anlaşmazlığa düşmeyesiniz. Doğrusu Allah her şeyden haberdardır.

ZİNA SUÇUNUN CEZASI

15-16. Kadınlarınızdan zina suçu işleyenleri,[13] suçları dört şahit tarafından tespit edilmesi durumunda, ev hapsinde tutunuz. Allah onları düştükleri

12 Sûrenin sonunda yer alan bu âyetin çevirisini, konu bütünlüğü itibariyle buraya aldık.
13 Burada, Medine'de zina suçunu âdeta meslek edinmiş, günümüzün ifadesiyle kötü yola düşmüş kadınlardan söz edilmektedir (bk. Câbirî).

bu durumdan kurtarıncaya kadar bu uygulamaya devam ediniz.[14] Bu suçu işleyen erkekleri de cezalandırınız. Eğer tövbe eder ve bu daha böyle bir suç işlememeye karar kılarlarsa artık onlara verilen cezayı sonlandırıp kendilerini bağışlamak gerekir; zira Allah sonsuz merhamet sahibidir, tövbe edenlerin tövbelerini kabul eder.

17-18. Ancak Allah'ın merhamet ve bağışlayıcılığı, nefsine hâkim olamayıp günah işleyen,[15] fakat derhal tövbe eden müminler için geçerlidir. Ömür boyu günah ve kötülük işlemeye devam eden ve ölüm anı gelip çattığında, "Tamam, şimdi tövbe ediyorum" diyen ya da elçimiz Muhammed'e iman etmeden ölüp gidenler Allah'ın merhametinden nasiplenemezler.

KADINLARIN MİRAS GİBİ GÖRÜLMESİ ŞEKLİNDEKİ CÂHİLİYE ÂDETİNİN SONLANDIRILMASI

4. Cüz
4. Sure
Nisa: 176, 15-19

19. Ey elçimiz Muhammed'e iman edenler! Câhiliye dönemindeki âdetiniz gibi, kadınları miras alınan bir mal gibi görmeniz, babalarınız veya kardeşleriniz öldükten sonra onların eşlerini miras olarak almanız[16] veya eşlerinizi sırf malı ve mülkü için nikâh altında tutup, sevgiden ve aile hayatından mahrum bırakmanız, mehir miktarını kendilerine ödemeden boşanmalarına razı olmaları için onları zor durumda bırakmanız, zina etmedikleri veya aile hayatını bozacak davranışlar sergilemedikleri müddetçe onlara böyle şeyleri reva görmeniz de doğru değildir. Size düşen onlarla iyi geçinmektir. Onlardan hoşlanmıyor olabilirsiniz ama unutmayınız ki Allah onlar sayesinde sizlere çok hayırlı şeyler de nasip edebilir.

14 Zemahşeri söz konusu kadınların bu durumdan kurtulmaları için Allah'ın gösterdiği yolun evlilik olduğunu ifade etmektedir. Birçok müfessir Allah'ın gösterdiği bu yolun celde cezası olduğunu söylemektedir. Oysa âyette onların "lehine" olan yani onları bu durumdan kurtarıp mesut bir yuvaya kavuşturacak olan bir yoldan söz ediliyor. Bu durumda Zemahşeri'nin yorumu daha isabetli görünmektedir. *Doğrusunu Allah bilir.*

15 Âyette geçen "cehalet" tabiri, dilimizdeki anlamıyla "bilgisizlik" değil, Anadolu'daki kullanımıyla "cahillik"tir. Nitekim tâbiin âlimlerinden Katâde ve Mucâhid, Allah'ın emirlerine muhalefet olan her davranışın cehalet olduğunu ifade etmiştir (bk. Taberi).

16 Taberi.

وَاِنْ اَرَدْتُمُ اسْتِبْدَالَ زَوْجٍ مَكَانَ زَوْجٍۙ وَاٰتَيْتُمْ اِحْدٰيهُنَّ قِنْطَارًا فَلَا تَأْخُذُوا مِنْهُ شَيْـًٔاۜ اَتَأْخُذُونَهُ بُهْتَانًا وَاِثْمًا
مُبِينًا ﴿٢٠﴾ وَكَيْفَ تَأْخُذُونَهُ وَقَدْ اَفْضٰى بَعْضُكُمْ اِلٰى بَعْضٍ وَاَخَذْنَ مِنْكُمْ مِيثَاقًا غَلِيظًا ﴿٢١﴾ وَلَا تَنْكِحُوا
مَا نَكَحَ اٰبَاؤُكُمْ مِنَ النِّسَاءِ اِلَّا مَا قَدْ سَلَفَۜ اِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً وَمَقْتًاۜ وَسَاءَ سَبِيلًا ﴿٢٢﴾ حُرِّمَتْ عَلَيْكُمْ
اُمَّهَاتُكُمْ وَبَنَاتُكُمْ وَاَخَوَاتُكُمْ وَعَمَّاتُكُمْ وَخَالَاتُكُمْ وَبَنَاتُ الْاَخِ وَبَنَاتُ الْاُخْتِ وَاُمَّهَاتُكُمُ الّٰت۪ي اَرْضَعْنَكُمْ
وَاَخَوَاتُكُمْ مِنَ الرَّضَاعَةِ وَاُمَّهَاتُ نِسَائِكُمْ وَرَبَائِبُكُمُ الّٰت۪ي ف۪ي حُجُورِكُمْ مِنْ نِسَائِكُمُ الّٰت۪ي دَخَلْتُمْ بِهِنَّۘ فَاِنْ
لَمْ تَكُونُوا دَخَلْتُمْ بِهِنَّ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْۘ وَحَلَائِلُ اَبْنَائِكُمُ الَّذ۪ينَ مِنْ اَصْلَابِكُمْۙ وَاَنْ تَجْمَعُوا بَيْنَ الْاُخْتَيْنِ
اِلَّا مَا قَدْ سَلَفَۜ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ غَفُورًا رَح۪يمًاۙ ﴿٢٣﴾ وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ النِّسَاءِ اِلَّا مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْۚ كِتَابَ
اللّٰهِ عَلَيْكُمْۚ وَاُحِلَّ لَكُمْ مَا وَرَاءَ ذٰلِكُمْ اَنْ تَبْتَغُوا بِاَمْوَالِكُمْ مُحْصِن۪ينَ غَيْرَ مُسَافِح۪ينَۜ فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِه۪
مِنْهُنَّ فَاٰتُوهُنَّ اُجُورَهُنَّ فَر۪يضَةًۜ وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ ف۪يمَا تَرَاضَيْتُمْ بِه۪ مِنْ بَعْدِ الْفَر۪يضَةِۜ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَل۪يمًا
حَك۪يمًا ﴿٢٤﴾

4/5. Cüz
4. Süre
Nisâ 20-24

20-21. Eşinizi boşayıp bir başka kadınla evlenmek isterseniz, bu durumda eşinize vaktiyle vermiş olduğunuz mehir bedeli ne kadar çok olursa olsun, tek kuruş dahi geri almaya kalkışmayınız. Mehir bedelini geri almak için boşanmanızı haklı gösterecek yalanlara, iftiralara sakın başvurmayınız. Vaktiyle kendileriyle hayatı paylaşmak üzere sözleştiğiniz ve bu zamana kadar aynı yastığa baş koyduğunuz eşlerinize karşı böylesi çirkin davranışlarda bulunmanız nasıl söz konusu olabilir?

EVLENİLMESİ HARAM OLAN KADINLAR

22. Vaktiyle babalarınızla nikâhlanmış ve sizin üvey anneleriniz olmuş kadınlarla sakın evlenmeyiniz. Bu zamana kadar yaptığınız bu tür evlilikler için artık yapacak bir şey yoktur, Allah onları affetmiştir,[17] ancak bundan sonra böyle bir şey yapmanız çok çirkin bir iştir, büyük bir günahtır.

---

17 bk. Zemahşerî.

23. Ey müminler! Şu kadınlarla evlenmeniz kesinlikle haramdır: Anne-
leriniz, kızlarınız, kız kardeşleriniz, halalarınız, teyzeleriniz, yeğenleriniz, sü-
tanneleriniz, sütkardeşleriniz, kayınvalideleriniz ve kendileriyle karı-koca iliş-
kisi kurduğunuz kadınların çocukları olan üvey kızlarınız. Fakat henüz karı-koca
ilişkisi kurmadan boşandığınız eşlerinizin kızları sizin üvey kızınız sayılmaz
ve bu hükmün kapsamına girmezler. Bunlardan başka, öz evlâtlarınızın eşleri
olan gelinlerinizle evlenmeniz ve iki kız kardeşle aynı anda evlenmeniz de ha-
ramdır. Geçmişte bu kadınlarla yaptığınız evlilikler için artık yapacak bir şey
yoktur, Allah onları affetmiştir, ancak bundan sonra bu hükümlere riayet ediniz
ve bu kadınlarla evlenmeyiniz. Unutmayınız ki emirlerine hakkıyla uyduğunuz
takdirde Allah sizler için son derece merhametli ve affedicidir.

24. Bunların dışında, evli olan kadınlarla da evlenmeniz haramdır. An-
cak savaş esiri olarak elinize geçen kadınlar eski eşlerinden fiilen boşanmış
sayılacakları için onlarla evlenebilirsiniz. İşte Allah tarafından evlenilmesi ya-
saklanan kadınlar bunlardır. Bunların dışında kalan kadınlarla, mehir bedel-
lerini ödemek ve evlilik dışı ilişkilerden titizlikle uzak durmak şartıyla evlene-
bilirsiniz.[18] Bu şekilde evlilik yaptığınız[19] kadınlara mehirlerini veriniz, çünkü
bu, onlara Allah tarafından tanınmış haktır. Bu şartlar çerçevesinde evlilik
yaptıktan sonra, karşılıklı rızaya dayalı olarak mehir bedelini azaltmanızda bir
sakınca yoktur.[20] Allah bütün bu hükümleri sınırsız ilmiyle sizin maslahatınız
için belirlemektedir.

4/5. Cuz
4. Sûre
Nisâ 20-24

[18] Taberî.

[19] Âyette geçen "istimta'" kelimesi, Taberî'nin yeterli açıklamalarından anlaşılacağı üzere, müt'a nikâhına değil, meşrû evliliğe delâlet eder. Âyet çerçevesinde müt'a nikâhı ile ilgili olarak yapılan tartışmada tarafların ileri sürdükleri görüş ve deliller için Fahreddin er-Râzî ve İbn Âşûr tefsirlerine bakılabilir.

[20] Taberî.

وَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ مِنْكُمْ طَوْلًا اَنْ يَنْكِحَ الْمُحْصَنَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ فَمِنْ مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْ مِنْ فَتَيَاتِكُمُ
الْمُؤْمِنَاتِ وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِاِيمَانِكُمْ بَعْضُكُمْ مِنْ بَعْضٍ فَانْكِحُوهُنَّ بِاِذْنِ اَهْلِهِنَّ وَاٰتُوهُنَّ اُجُورَهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ
مُحْصَنَاتٍ غَيْرَ مُسَافِحَاتٍ وَلَا مُتَّخِذَاتِ اَخْدَانٍ فَاِذَٓا اُحْصِنَّ فَاِنْ اَتَيْنَ بِفَاحِشَةٍ فَعَلَيْهِنَّ نِصْفُ مَا عَلَى
الْمُحْصَنَاتِ مِنَ الْعَذَابِ ذٰلِكَ لِمَنْ خَشِيَ الْعَنَتَ مِنْكُمْ وَاَنْ تَصْبِرُوا خَيْرٌ لَكُمْ وَاللّٰهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٢٥﴾
يُرِيدُ اللّٰهُ لِيُبَيِّنَ لَكُمْ وَيَهْدِيَكُمْ سُنَنَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَيَتُوبَ عَلَيْكُمْ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٢٦﴾ وَاللّٰهُ يُرِيدُ
اَنْ يَتُوبَ عَلَيْكُمْ وَيُرِيدُ الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الشَّهَوَاتِ اَنْ تَمِيلُوا مَيْلًا عَظِيمًا ﴿٢٧﴾ يُرِيدُ اللّٰهُ اَنْ يُخَفِّفَ عَنْكُمْ
وَخُلِقَ الْاِنْسَانُ ضَعِيفًا ﴿٢٨﴾ يَٓا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تَأْكُلُوٓا اَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ اِلَّٓا اَنْ تَكُونَ تِجَارَةً
عَنْ تَرَاضٍ مِنْكُمْ وَلَا تَقْتُلُوٓا اَنْفُسَكُمْ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا ﴿٢٩﴾ وَمَنْ يَفْعَلْ ذٰلِكَ عُدْوَانًا وَظُلْمًا فَسَوْفَ
نُصْلِيهِ نَارًا وَكَانَ ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ يَسِيرًا ﴿٣٠﴾ اِنْ تَجْتَنِبُوا كَبَٓائِرَ مَا تُنْهَوْنَ عَنْهُ نُكَفِّرْ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ
وَنُدْخِلْكُمْ مُدْخَلًا كَرِيمًا ﴿٣١﴾ وَلَا تَتَمَنَّوْا مَا فَضَّلَ اللّٰهُ بِهِ بَعْضَكُمْ عَلٰى بَعْضٍ لِلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِمَّا
اكْتَسَبُوا وَلِلنِّسَٓاءِ نَصِيبٌ مِمَّا اكْتَسَبْنَ وَسْـَٔلُوا اللّٰهَ مِنْ فَضْلِهِ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا ﴿٣٢﴾

5 Cüz
4. Sûre
Nisâ 25-32

25-26. Hür mümin kadınlarla evlenecek maddî imkâna sahip olamayanlarınız ise mümin câriyelerle evlenebilirler. Bu konuda müminler olarak birbirinize yardımcı olmalı, aranızdan yoksul olanları câriyelerinizle evlendirme konusunda fedakârlık etmelisiniz. Bu durumda olan yoksul müminler de, hür kadınlarla evlenemedikleri için üzülmesinler, çünkü evlendikleri câriyeler de mümin oldukları için Allah katında hür kadınlardan farklı değildirler.[21] Şu halde câriye olmaları sebebiyle onları küçümsemeyiniz, velilerinin izni çerçevesinde ve iffetli olmaları, zina etmemeleri, evlilik dışı ilişki kurmamaları gibi şartlarla onlara mâkul ölçüde mehir bedelini ödeyiniz ve kendileriyle evleniniz. Eğer evlendikten sonra zina edecek olurlarsa, hür kadınların alacağı zina cezasının yarısına çarptırılırlar. Bu hüküm, bekârlığa katlanamayacak olan ve zina tehlikesine düşmekten endişe edenler için geçerlidir. Ancak câriyelerle evlenmektense bekâr kalmayı tercih edip sabırlı davranmanız daha hayırlıdır. Allah bağışlayıcı ve merhamet sahibidir. Bu hükümleri koyarak sizlere helâl ve haramı açıklamak,[22] bu zamana kadar gönderilen tevhit önderi peygamberlerin dosdoğru yoluna sevketmek istemektedir. O, sizin için dinî ve dünyevî açıdan en hayırlı şeyleri bilmekte ve bildirmektedir.

27-28. Bu emirlere itaat ve riayet ettiğiniz takdirde Allah sizin günahlarınızı bağışlayacaktır. Ancak şunu da unutmayınız ki elçimiz Muhammed'e iman etmeyen Medine yahudileri ve ahlâki zaafları olan münafıklar, sizleri şehvetinizin peşine düşürerek bu ilâhi emirlere uymaktan alıkoymaya çalışmaktadırlar. Allah sizin zaaflarınızı bilmekte ve uygulanması son derece kolay hükümlerle yükünüzü hafifletmektedir.

FAIZ, KUMAR GIBI GAYRI MEŞRÛ KAZANÇ YOLLARININ ELEŞTIRISI

29-30. Ey elçimiz Muhammed'in peygamberliğine inananlar! Karşılıklı rıza ve helâl kazanç esasına dayalı olarak ticaret yapınız; faiz, kumar ve benzeri yollarla birbirinizin malını yemeyiniz.[23] Bu şekilde haram yollara tevessül ederek hem kendinizi hem de müslüman kardeşlerinizi perişan etmeyiniz.[24] Unutmayınız ki kim haddini aşarak ve haksız bir şekilde bu fiilleri yaparsa, onu ilâhî ceza olan cehennem ateşinden kurtaracak hiçbir güç yoktur.[25]

31. Ama eğer burada sayılan şirk, zina, adam öldürmek, yetim malı yemek, faiz almak gibi[26] büyük günahlardan uzak durursanız biz de sizin diğer hatalarınızı bağışlar ve sizi cennetle ödüllendiririz.

KADINLARIN ve ERKEKLERİN HAK ve YÜKÜMLÜLÜKLERINDEKI FARKLILIKLAR

32. Ey mümin kadınlar! Erkeklerle aranızda çeşitli konularda mevcut olan hak ve yetki farklılıklarına[27] bakıp da onları kıskanmayınız! Zira ilâhî emirlere itaat ettikleri takdirde erkekler de bunun karşılığını alacaktır, kadınlar da![28] Bu sebeple birbirinizi kıskanmaktansa ilâhî emirlere hakkıyla riayet edip O'nun vereceği ödülden nasibinizi almaya bakınız. Unutmayınız ki Allah her şeyi bilmekte ve sizler için en uygun hükümleri vermektedir.

5 Cüz
4. Sûre
Nisâ 25-32

21 Âyette geçen " وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِاِيمَانِكُمْ " ifadesine yaptığımız çeviri, Zemahşeri'nin yaptığı izaha dayanmaktadır.

22 Taberî.

23 Taberî.

24 Çevirimize esas aldığımız görüş için bk. İbnü'l-Cevzî.

25 Zemahşerî.

26 Gerek Hz. Peygamber'e gerek sahâbeye atfedilen çeşitli rivayetlerde, çeviride birkaçını saydığımız hususlar, büyük günahlar olarak sayılmıştır.

27 Cihat sevabı ve miras farklılığı gibi (İbnü'l-Cevzî).

28 Taberî.

وَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ مِنْكُمْ طَوْلاً اَنْ يَنْكِحَالْمُحْصَنَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ فَمِنْ مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْ مِنْ فَتَيَاتِكُمُ
الْمُؤْمِنَاتِ وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِاِيمَانِكُمْ بَعْضُكُمْ مِنْ بَعْضٍ فَانْكِحُوهُنَّ بِاِذْنِ اَهْلِهِنَّ وَاٰتُوهُنَّ اُجُورَهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ
مُحْصَنَاتٍ غَيْرَ مُسَافِحَاتٍ وَلَا مُتَّخِذَاتِ اَخْدَانٍ فَاِذَٓا اُحْصِنَّ فَاِنْ اَتَيْنَ بِفَاحِشَةٍ فَعَلَيْهِنَّ نِصْفُ مَا عَلَى
الْمُحْصَنَاتِ مِنَ الْعَذَابِ ذٰلِكَ لِمَنْ خَشِيَ الْعَنَتَ مِنْكُمْ وَاَنْ تَصْبِرُوا خَيْرٌ لَكُمْ وَاللّٰهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٢٥﴾
يُرِيدُ اللّٰهُ لِيُبَيِّنَ لَكُمْ وَيَهْدِيَكُمْ سُنَنَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَيَتُوبَ عَلَيْكُمْ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٢٦﴾ وَاللّٰهُ يُرِيدُ
اَنْ يَتُوبَ عَلَيْكُمْ وَيُرِيدُ الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الشَّهَوَاتِ اَنْ تَمِيلُوا مَيْلاً عَظِيمًا ﴿٢٧﴾ يُرِيدُ اللّٰهُ اَنْ يُخَفِّفَ عَنْكُمْ
وَخُلِقَ الْاِنْسَانُ ضَعِيفًا ﴿٢٨﴾ يَٓا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تَاْكُلُٓوا اَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ اِلَّٓا اَنْ تَكُونَ تِجَارَةً
عَنْ تَرَاضٍ مِنْكُمْ وَلَا تَقْتُلُٓوا اَنْفُسَكُمْ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا ﴿٢٩﴾ وَمَنْ يَفْعَلْ ذٰلِكَ عُدْوَانًا وَظُلْمًا فَسَوْفَ
نُصْلِيهِ نَارًا وَكَانَ ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ يَسِيرًا ﴿٣٠﴾ اِنْ تَجْتَنِبُوا كَبَٓائِرَ مَا تُنْهَوْنَ عَنْهُ نُكَفِّرْ عَنْكُمْ سَيِّـَٔاتِكُمْ
وَنُدْخِلْكُمْ مُدْخَلاً كَرِيمًا ﴿٣١﴾ وَلَا تَتَمَنَّوْا مَا فَضَّلَ اللّٰهُ بِهِ بَعْضَكُمْ عَلٰى بَعْضٍ لِلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِمَّا
اكْتَسَبُوا وَلِلنِّسَٓاءِ نَصِيبٌ مِمَّا اكْتَسَبْنَ وَسْـَٔلُوا اللّٰهَ مِنْ فَضْلِهِ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا ﴿٣٢﴾

5. Cuz
4. Sûre
Nisâ 25-32

25-26. Hür mümin kadınlarla evlenecek maddî imkâna sahip olamayanlarınız ise mümin câriyelerle evlenebilirler. Bu konuda müminler olarak birbirinize yardımcı olmalı, aranızdan yoksul olanları câriyelerinizle evlendirme konusunda fedakârlık etmelisiniz. Bu durumda olan yoksul müminler de, hür kadınlarla evlenemedikleri için üzülmesinler, çünkü evlendikleri câriyeler de mümin oldukları için Allah katında hür kadınlardan farklı değildirler.[21] Şu halde câriye olmaları sebebiyle onları küçümsemeyiniz, velilerinin izni çerçevesinde ve iffetli olmaları, zina etmemeleri, evlilik dışı ilişki kurmamaları gibi şartlarla onlara mâkul ölçüde mehir bedelini ödeyiniz ve kendileriyle evleniniz. Eğer evlendikten sonra zina edecek olurlarsa, hür kadınların alacağı zina cezasının yarısına çarptırılırlar. Bu hüküm, bekârlığa katlanamayacak olan ve zina tehlikesine düşmekten endişe edenler için geçerlidir. Ancak câriyelerle evlenmektense bekâr kalmayı tercih edip sabırlı davranmanız daha hayırlıdır. Allah bağışlayıcı ve merhamet sahibidir. Bu hükümleri koyarak sizlere helâl ve haramı açıklamak,[22] bu zamana kadar gönderilen tevhit önderi peygamberlerin

21 Âyette geçen " وَاللّٰهُ أَعْلَمُ بِإِيمَانِكُمْ " ifadesine yaptığımız çeviri, Zemahşerî'nin yaptığı izaha dayanmaktadır.

22 Taberî.

dosdoğru yoluna sevketmek istemektedir. O, sizin için dinî ve dünyevî açıdan en hayırlı şeyleri bilmekte ve bildirmektedir.

27-28. Bu emirlere itaat ve riayet ettiğiniz takdirde Allah sizin günahlanızı bağışlayacaktır. Ancak şunu da unutmayınız ki elçimiz Muhammed'e iman etmeyen Medine yahudileri ve ahlâkî zaafları olan münafıklar, sizleri şehvetinizin peşine düşürerek bu ilâhî emirlere uymaktan alıkoymaya çalışmaktadırlar. Allah sizin zaaflarınızı bilmekte ve uygulanması son derece kolay hükümlerle yükünüzü hafifletmektedir.

FAİZ, KUMAR GİBİ GAYRİ MEŞRÛ KAZANÇ YOLLARININ ELEŞTİRİSİ

29-30. Ey elçimiz Muhammed'in peygamberliğine inananlar! Karşılıklı nza ve helâl kazanç esasına dayalı olarak ticaret yapınız; faiz, kumar ve benzeri yollarla birbirinizin malını yemeyiniz.[23] Bu şekilde haram yollara tevessül ederek hem kendinizi hem de müslüman kardeşlerinizi perişan etmeyiniz.[24] Unutmayınız ki kim haddini aşarak ve haksız bir şekilde bu fiilleri yaparsa, onu ilâhî ceza olan cehennem ateşinden kurtaracak hiçbir güç yoktur.[25]

5. Cuz
4. Sûre
Nisâ 25-32

31. Ama eğer burada sayılan şirk, zina, adam öldürmek, yetim malı yemek, faiz almak gibi[26] büyük günahlardan uzak durursanız biz de sizin diğer hatalarınızı bağışlar ve sizi cennetle ödüllendiririz.

KADINLARIN ve ERKEKLERİN HAK ve YÜKÜMLÜLÜKLERİNDEKİ FARKLILIKLAR

32. Ey mümin kadınlar! Erkeklerle aranızda çeşitli konularda mevcut olan hak ve yetki farklılıklarına[27] bakıp da onları kıskanmayınız! Zira ilâhî emirlere itaat ettikleri takdirde erkekler de bunun karşılığını alacaktır, kadınlar da![28] Bu sebeple birbirinizi kıskanmaktansa ilâhî emirlere hakkıyla riayet edip O'nun vereceği ödülden nasibinizi almaya bakınız. Unutmayınız ki Allah her şeyi bilmekte ve sizler için en uygun hükümleri vermektedir.

23 Taberî.

24 Çevirimize esas aldığımız görüş için bk. İbnü'l-Cevzî.

25 Zemahşerî.

26 Gerek Hz. Peygamber'e gerek sahâbeye atfedilen çeşitli rivayetlerde, çeviride birkaçını saydığımız hususlar, büyük günahlar olarak sayılmıştır.

27 Cihat sevabı ve miras farklılığı gibi (İbnü'l-Cevzî).

28 Taberî.

وَلِكُلٍّ جَعَلْنَا مَوَالِيَ مِمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْاَقْرَبُونَۜ وَالَّذٖينَ عَقَدَتْ اَيْمَانُكُمْ فَاٰتُوهُمْ نَصٖيبَهُمْۜ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ
عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ شَهٖيدًا ﴿٣٣﴾ اَلرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَٓاءِ بِمَا فَضَّلَ اللّٰهُ بَعْضَهُمْ عَلٰى بَعْضٍ وَبِمَٓا اَنْفَقُوا
مِنْ اَمْوَالِهِمْۜ فَالصَّالِحَاتُ قَانِتَاتٌ حَافِظَاتٌ لِلْغَيْبِ بِمَا حَفِظَ اللّٰهُۜ وَالّٰتٖي تَخَافُونَ نُشُوزَهُنَّ فَعِظُوهُنَّ
وَاهْجُرُوهُنَّ فِي الْمَضَاجِعِ وَاضْرِبُوهُنَّۚ فَاِنْ اَطَعْنَكُمْ فَلَا تَبْغُوا عَلَيْهِنَّ سَبٖيلًاۜ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلِيًّا كَبٖيرًا ﴿٣٤﴾
وَاِنْ خِفْتُمْ شِقَاقَ بَيْنِهِمَا فَابْعَثُوا حَكَمًا مِنْ اَهْلِهٖ وَحَكَمًا مِنْ اَهْلِهَاۚ اِنْ يُرٖيدَٓا اِصْلَاحًا يُوَفِّقِ اللّٰهُ بَيْنَهُمَاۜ اِنَّ
اللّٰهَ كَانَ عَلٖيمًا خَبٖيرًا ﴿٣٥﴾

33. Ey elçimiz Muhammed'e iman edenler! Biz anne baba ve akraba mirasıyla ilgili hükümleri koymuş, vârisleri ve paylarını belirlemiş bulunuyoruz. Bunların dışında, Câhiliye döneminde aranızda karşılıklı olarak dostluk ve yardımlaşma konusunda yaptığınız anlaşmalara da sadık kalınız. Bu anlaşmaların gereğini yapınız.[29] Allah'ın her şeyi gördüğünü, yaptığınız her şeyi değerlendireceğini unutmayınız.

34. Kocalar, eşlerine mehir bedeli ödemeleri, onları koruyup kollamaları ve geçimlerini temin etmeleri gibi sebeplerle[30] eşlerinin saygısını hak ederler.[31] Nitekim Allah'ın emirlerine itaat eden kadınlar kocalarına saygı gösterirler,[32] kocaları yanlarında yokken bile aile mesuliyetinin farkında olup iffetlerini titizlikle korurlar. Aile yuvasını yıkacak ölçüde sorumsuzca davranışlar sergileyen[33] kadınlara gelince, kocaları güçlerini kötüye kullanarak şiddete başvurmayıp ailenin huzur içinde devamı için çareler arasınlar; nasihat etsinler, gerekirse

29 Taberî.

30 Taberî.

31 İbn Âşûr erkeğin kadın üzerine "kavvâm" olmasını; "onu muhafaza etmesi ve geçimini sağlaması" şeklinde tefsir etmektedir.

32 Kimi tâbiîn âlimlerinin açıklamalarına göre buradaki "قَانِتَاتٌ" kelimesi "itaatkâr" anlamına gelmektedir.

33 Âyette geçen " تَخَافُونَ " (endişe etmek) fiili, "bilmek" anlamında kullanılmıştır (bk. Mukâtil, Taberî).

onlarla bir süre konuşmasınlar,[34] başka çare kalmazsa onları tedip etsinler.[35] Fakat şikâyete konu olan davranış son bulduğu halde, kocalar eşlerine illâ ceza vermek için bahane aramamalıdırlar. Fiziksel olarak onlardan daha güçlü olmalarını kötüye kullanmamalı ve Allah'ın herkesten daha güçlü olduğunu, hanımlarına haksızlık edenleri cezalandıracağını unutmamalıdırlar.[36]

5. Cuz
4. Sûre
Nisâ 33-35

AİLENİN MUHAFAZASI İÇİN GÖSTERİLMESİ GEREKEN ÖZEN

35. Eğer karı-kocanın boşanmaya varacak kadar geçimsiz olduklarını ve ailenin dağılmak üzere olduğunu görürseniz erkeğin ve kadının, aile büyüklerinden birer kişiyi arabulucu olarak devreye sokunuz. Bu arabulucular,[37] aileyi kurtarmak üzere iyi niyetle bütün gayretlerini sarfederlerse Allah da aileyi dağılmaktan kurtarmış olur. Doğrusu Allah sınırsız ilim sahibidir, hepinizin niyetini bilmekte ve sizlere böylesine hikmetli emirler vermektedir.

---

[34] İbnü'l-Cevzî.

[35] Bu âyette geçen "وَاضْرِبُوهُنَّ" ifadesini, tefsir geleneğindeki hâkim anlayış çerçevesinde "tedib" etmek şeklinde çevirmiş olsak da, bize göre burada esas konu aile içi barışın temini, eşler arasında anlaşmanın sağlanmasıdır. Nitekim bu sûrenin 128. âyetinde benzer bir durum ele alınmakta, kocalarının **geçimsizliğinden şikâyet eden kadınlara da benzer nasihatler yapılmaktadır. Amaç aile içi huzuru sağlamak, eşler arasında anlaşma yollarını bulmaktır.** Ne var ki bu âyet çerçevesinde bir taraftan Kur'an ve İslâm'a karşı art niyetli kimseler zorlama yorumlar yapmakta, diğer taraftan İslâm'ı savunduğunu düşünenler de âyete olmadık anlamlar vermeye çalışmaktadırlar. Kanaatimize göre burada kadına yönelik bir şiddet emri ya da tavsiyesi bulunmamaktadır, buna rağmen burada böyle bir teşvik bulunduğunu düşünenler açısından şunu ifade etmekte yarar vardır: Buradaki ifadeye muhalefet etmek pahasına eşine şiddet uygulamayı terkeden bir kimse, günah değil sevap kazanacaktır, zira Hz. Peygamber'in uygulaması böyledir. Bilindiği gibi Hz. Peygamber ile eşleri arasında, bir ay boyunca uzaklaşma sebebi olacak kadar tartışmalar yaşanmış, fakat o hiçbir şiddete başvurmamıştır. **Demek ki Hz. Peygamber, âyetten bu yönde bir teşvik ya da izin anlamı çıkarmamıştır.** Nitekim âyette Allah'ın gücüne yapılan vurgu, kadınlara karşı güç kullanan erkekler için bir uyarı olup, **"Sizler kadınlardan güçlüyseniz, unutmayınız ki Allah hepinizden güçlüdür, eğer onlara haksızlık ederseniz, Allah onların lehine ve sizin aleyhinize olmak üzere adaleti sağlar, sizden onların intikamını alır"** (bk. Taberî, Zemahşerî) şeklinde bir vurgu söz konusudur. Nitekim İbn Âşûr da, yetkili makamların, karısını döven erkeklere ceza uygulayabileceğini ifade etmiştir. *Doğrusunu Allah bilir.*

[36] Taberî.

[37] Mukātil, Taberî.

وَاعْبُدُوا اللّٰهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِه۪ شَيْـًٔا وَبِالْوَالِدَيْنِ اِحْسَانًا وَبِذِي الْقُرْبٰى وَالْيَتَامٰى وَالْمَسَاك۪ينِ وَالْجَارِ ذِي
الْقُرْبٰى وَالْجَارِ الْجُنُبِ وَالصَّاحِبِ بِالْجَنْبِ وَابْنِ السَّب۪يلِۙ وَمَا مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْۜ اِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ مَنْ كَانَ
مُخْتَالًا فَخُورًاۙ ﴿٣٦﴾ اَلَّذ۪ينَ يَبْخَلُونَ وَيَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبُخْلِ وَيَكْتُمُونَ مَٓا اٰتٰيهُمُ اللّٰهُ مِنْ فَضْلِه۪ۜ وَاَعْتَدْنَا
لِلْكَافِر۪ينَ عَذَابًا مُه۪ينًاۚ ﴿٣٧﴾ وَالَّذ۪ينَ يُنْفِقُونَ اَمْوَالَهُمْ رِئَٓاءَ النَّاسِ وَلَا يُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَلَا بِالْيَوْمِ الْاٰخِرِۜ وَمَنْ
يَكُنِ الشَّيْطَانُ لَهُ قَر۪ينًا فَسَٓاءَ قَر۪ينًا ﴿٣٨﴾ وَمَاذَا عَلَيْهِمْ لَوْ اٰمَنُوا بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَاَنْفَقُوا مِمَّا رَزَقَهُمُ
اللّٰهُۜ وَكَانَ اللّٰهُ بِهِمْ عَل۪يمًا ﴿٣٩﴾ اِنَّ اللّٰهَ لَا يَظْلِمُ مِثْقَالَ ذَرَّةٍۚ وَاِنْ تَكُ حَسَنَةً يُضَاعِفْهَا وَيُؤْتِ مِنْ لَدُنْهُ اَجْرًا
عَظ۪يمًا ﴿٤٠﴾

TEVHİT İNANCI ve MÜMİN AHLÂKI

36. Ey elçimiz Muhammed'e iman edenler! Tevhit inancına sımsıkı bağlı kalınız, hiçbir varlığı şefaatçi kabul edip Allah'a ortak koşmayınız. Ebeveynlerinize, akrabalarınıza, yetimlere, muhtaçlara, müslüman veya gayrimüslim, akraba veya yabancı bütün komşularınıza,[38] yol arkadaşlarınıza ve eşlerinize,[39] tanrı misafirlerine[40] ve kölelerinize karşı eli açık ve lutufkâr davranınız. Unutmayınız ki Allah lutufkâr olmayanları sevmez.

37. Bu konularda elçimiz Muhammed'e iman etmeyenler gibi olmayınız. Çünkü Allah onlar için cehennem azabını hazırlamıştır. Nitekim onlar, yani

38 Taberî.

39 Taberî.

40 "İbnü's-sebil" kelimesi Anadolu'da kullanılan "tanrı misafiri" deyişinin nerdeyse aynısıdır.

Medine yahudileri[41] ve münafıklar, Muhammed'in peygamber olduğunu gayet iyi bildikleri halde, Allah'ın kendilerine bir lutuf olarak verdiği kutsal kitaptaki[42] bu bilgileri insanlardan gizlemektedirler.

MÜNAFIKLARIN ve MEDİNE YAHUDILERININ ELEŞTIRISI

38-40. Elçimiz Muhammed'e inanmadıkları ve âhirette Allah'ın huzuruna çıkıp hesaba çekilme kaygısı taşımadıkları halde sırf kendilerini müslüman göstermek için mallarını yoksullara harcayan münafıklar gibi ve elçimize inanmayıp sırf onun tevhit davetini engellemek için mallarını seferber eden Medine yahudileri[43] gibi olmayınız! Allah onların yaptıklarından haberdardır ve onlar bu dünyada şeytanın peşinden gittikleri gibi âhirette de şeytanla birlikte cehenneme gireceklerdir.[44] Evet, bu ceza onlar için tamamen yerindedir. Zaten Allah kullarına asla zulmetmez. Onlar en ufak bir iyilik yapacak olsalar onu katbekat ödüllendirir. Ama bu yahudiler ve münafıklar, Muhammed'i bile bile inkâr etmekte, ona ve müminlere karşı türlü düşmanlıklar yapmakta ve dolayısıyla bu cezaya müstehak olmaktadırlar. Oysa tevhide ve elçimize iman etseler,[45] âhirette hesap vereceklerini düşünerek davransalar ve mallarını müminlerin aleyhine değil de hayır yolunda harcasalardı bu cezaya müstehak olmazlardı.

[41] Mukâtil.
[42] Mukâtil.
[43] Âyette sözü edilen cimrilerin yahudiler olduğu İbn Abbas tarafından rivayet edilmiştir (bk. Râzî)
[44] Zemahşerî.
[45] Taberî.

فَكَيْفَ اِذَا جِئْنَا مِنْ كُلِّ اُمَّةٍ بِشَهٖيدٍ وَجِئْنَا بِكَ عَلٰى هٰؤُلَٓاءِ شَهٖيدًا ﴿٤١﴾ يَوْمَئِذٍ يَوَدُّ الَّذٖينَ كَفَرُوا وَعَصَوُا
الرَّسُولَ لَوْ تُسَوّٰى بِهِمُ الْاَرْضُ وَلَا يَكْتُمُونَ اللّٰهَ حَدٖيثًا ﴿٤٢﴾ يَٓا اَيُّهَا الَّذٖينَ اٰمَنُوا لَا تَقْرَبُوا الصَّلٰوةَ وَاَنْتُمْ
سُكَارٰى حَتّٰى تَعْلَمُوا مَا تَقُولُونَ وَلَا جُنُبًا اِلَّا عَابِرٖي سَبٖيلٍ حَتّٰى تَغْتَسِلُوا وَاِنْ كُنْتُمْ مَرْضٰٓى اَوْ عَلٰى
سَفَرٍ اَوْ جَٓاءَ اَحَدٌ مِنْكُمْ مِنَ الْغَٓائِطِ اَوْ لٰمَسْتُمُ النِّسَٓاءَ فَلَمْ تَجِدُوا مَٓاءً فَتَيَمَّمُوا صَعٖيدًا طَيِّبًا فَامْسَحُوا
بِوُجُوهِكُمْ وَاَيْدٖيكُمْ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَفُوًّا غَفُورًا ﴿٤٣﴾ اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذٖينَ اُوتُوا نَصٖيبًا مِنَ الْكِتَابِ يَشْتَرُونَ
الضَّلَالَةَ وَيُرٖيدُونَ اَنْ تَضِلُّوا السَّبٖيلَ ﴿٤٤﴾ وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِاَعْدَٓائِكُمْ وَكَفٰى بِاللّٰهِ وَلِيًّا وَكَفٰى بِاللّٰهِ نَصٖيرًا ﴿٤٥﴾
مِنَ الَّذٖينَ هَادُوا يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ عَنْ مَوَاضِعِهٖ وَيَقُولُونَ سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا وَاسْمَعْ غَيْرَ مُسْمَعٍ وَرَاعِنَا لَيًّا
بِاَلْسِنَتِهِمْ وَطَعْنًا فِي الدّٖينِ وَلَوْ اَنَّهُمْ قَالُوا سَمِعْنَا وَاَطَعْنَا وَاسْمَعْ وَانْظُرْنَا لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ وَاَقْوَمَ وَلٰكِنْ
لَعَنَهُمُ اللّٰهُ بِكُفْرِهِمْ فَلَا يُؤْمِنُونَ اِلَّا قَلٖيلًا ﴿٤٦﴾

5. Cüz
4. Sure
Nisâ 4 : 41-46

41-42 Ama şunu iyi bilsinler ki hesap günü geldiğinde her peygamberi, kendilerine tevhit mesajını ilettiği insanların karşısına şahit olarak çıkardığımız gibi seni de bu yahudilerin, münafıkların ve müşriklerin karşısına çıkaracağız. O gün, dünya hayatında sana inanmadıkları için bin pişman olacaklar, keşke toprak olup gitseydik de bu zilleti ve perişanlığı yaşamasaydık diye yakınacaklar. Ama her şeyin açıkça ortaya çıkacağı o gün hiçbir bahaneleri kalmayacak ve azaba mâruz kalacaklardır.

NAMAZ ÂDÂBI ve ABDEST

43 Ey elçimiz Muhammed'e iman edenler! Sarhoşken, ayılıp kendinize gelinceye ve ne dediğinizin farkına varıncaya; ayrıca cünüpken de boy abdesti alıncaya kadar namaz kılmayınız. Bu halde iken mescitten geçmek durumunda kalırsanız geçebilirsiniz.[46] Diğer taraftan yolculuk yaptığınız sırada cünüp olur veya eşlerinizle cinsel ilişkiye girer[47] ve boy abdesti almak için su bulamazsanız yahut def-i hâcet yapar da abdest almak için su bulamazsanız veya suyu

46 Nüzûl döneminde mescidin günümüzdeki gibi etrafı muhkem bir şekilde çevrilmiş ve hususî kapılan olan bir bina olduğu düşünülmemelidir.

47 Taberî.

kullanamayacak kadar hasta iseniz bu durumlarda temiz toprakla ellerinizi, kollarınızı ve yüzünüzü meshetmek suretiyle teyemmüm abdesti alınız. Biliniz ki emirlerine riayet ettiğiniz takdirde Allah, zor şartlardan kaynaklanan kusurlarınızı bağışlar.

MEDİNE YAHUDİLERİNİN İNKÂRCI ve DÜŞMANCA TAVIRLARI

44. Ey Muhammed! Vaktiyle kendilerine ilâhî kitap verilen İsrâiloğulları'nın vârisi durumundaki şu Medineli yahudi âlimlerinin[48] senin peygamberliğini nasıl inkâr ettiklerini,[49] Medine'deki otoritelerini kaybetmemek uğruna[50] nasıl da hakikati reddettiklerini ve sana iman edenlerin akıllarını çelmeye çalıştıklarını görüyorsun değil mi?

5 Cüz
4 Sûre
Nisâ 41-46

45. Ey müminler! Sakın onların sözlerine itibar etmeyiniz ve düşmanlıklarından tasalanmayınız! Allah onların yaptıkları her şeyden haberdardır ve sizler ilâhî emirlere itaat ettiğiniz, elçimiz Muhammed'e bağlı kaldığınız sürece onlara karşı muzaffer olacaksınız!

46. Nitekim bu yahudiler, Muhammed'i incitmek veya onu rencide etmek için müslümanların kullandığı bazı kelimeleri başka anlamlarda kullanmakta,[51] kendilerince onunla alay etmektedirler. Meselâ müminlerin ilâhî emre bağlılıklarını bildiren "Kabul ettik ve itaat ettik" ifadesini kullandıkları halde ilâhî emirler âdeta bir kulaklarından girip diğerinden çıkmış gibi davranmakta,[52] "Allah sana kötü söz işittirmesin" şeklindeki dua sözünü de "İşitmez olasıca!" şeklinde çarpıtmaktadırlar. Oysa böyle yapacaklarına Muhammed'e iman edip ilâhî emirlere uysalardı, kendileri için çok daha hayırlı olurdu. Ne var ki onlar Muhammed'i ısrarla inkâr etmişler, bu sebeple ilâhî rahmetten mahrum kalmışlardır.

[48] Zemahşerî.

[49] Taberî.

[50] Bakara sûresinin 41. âyetinde bu âyettekine benzer şekilde yahudilerin Allah'ın âyetlerini az bir pahaya sattıkları ifade ediliyor. Orada gerek Zemahşerî gerek Taberî, bu ifadenin yahudi âlimlerinin otoritelerini pekiştirmeye çalışmalarına işaret ettiklerini belirtmektedirler. Buradaki çeviride bu mülâhazaları göz önünde bulundurduk.

[51] "Tahrîf" kelimesinin bu anlamda kullanıldığı İbn Abbas'tan rivayet edilmiştir (bk. Sirevân, Abdülaziz İzzeddin, *el-Mu'cemü'l-câmi' li garîbi müfredâti'l-Kur'ân*, Beyrut 1986, s.109).

[52] "İşittik ve isyan ettik" sözü, Bakara sûresinin 93. âyetinde Ebû Müslim'in ifade ettiği üzere, yahudilerin ilâhî emirleri kulak ardı ettikleri anlamına gelir.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ آمِنُوا بِمَا نَزَّلْنَا مُصَدِّقًا لِمَا مَعَكُمْ مِنْ قَبْلِ أَنْ نَطْمِسَ وُجُوهًا فَنَرُدَّهَا عَلَىٰ
أَدْبَارِهَا أَوْ نَلْعَنَهُمْ كَمَا لَعَنَّا أَصْحَابَ السَّبْتِ ۚ وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ مَفْعُولًا ﴿٤٧﴾ إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ
وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَٰلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ ۚ وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدِ افْتَرَىٰ إِثْمًا عَظِيمًا ﴿٤٨﴾ أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ يُزَكُّونَ
أَنْفُسَهُمْ ۚ بَلِ اللَّهُ يُزَكِّي مَنْ يَشَاءُ وَلَا يُظْلَمُونَ فَتِيلًا ﴿٤٩﴾ انْظُرْ كَيْفَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ ۖ وَكَفَىٰ بِهِ
إِثْمًا مُبِينًا ﴿٥٠﴾ أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ أُوتُوا نَصِيبًا مِنَ الْكِتَابِ يُؤْمِنُونَ بِالْجِبْتِ وَالطَّاغُوتِ وَيَقُولُونَ لِلَّذِينَ
كَفَرُوا هَٰؤُلَاءِ أَهْدَىٰ مِنَ الَّذِينَ آمَنُوا سَبِيلًا ﴿٥١﴾ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ لَعَنَهُمُ اللَّهُ ۖ وَمَنْ يَلْعَنِ اللَّهُ فَلَنْ تَجِدَ لَهُ
نَصِيرًا ﴿٥٢﴾ أَمْ لَهُمْ نَصِيبٌ مِنَ الْمُلْكِ فَإِذًا لَا يُؤْتُونَ النَّاسَ نَقِيرًا ﴿٥٣﴾ أَمْ يَحْسُدُونَ النَّاسَ عَلَىٰ مَا آتَاهُمُ
اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ ۖ فَقَدْ آتَيْنَا آلَ إِبْرَاهِيمَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَآتَيْنَاهُمْ مُلْكًا عَظِيمًا ﴿٥٤﴾ فَمِنْهُمْ مَنْ آمَنَ بِهِ
وَمِنْهُمْ مَنْ صَدَّ عَنْهُ ۚ وَكَفَىٰ بِجَهَنَّمَ سَعِيرًا ﴿٥٥﴾ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِنَا سَوْفَ نُصْلِيهِمْ نَارًا كُلَّمَا نَضِجَتْ
جُلُودُهُمْ بَدَّلْنَاهُمْ جُلُودًا غَيْرَهَا لِيَذُوقُوا الْعَذَابَ ۗ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَزِيزًا حَكِيمًا ﴿٥٦﴾

47. Ey Medine yahudileri! Gelin, zelil ve perişan bir şekilde Medine'den sürülmeden[53] ya da vaktiyle cumartesi yasağını ihlâl eden atalarınız gibi ilâhî rahmetten büsbütün mahrum kalmadan önce; inandığınız Tevrat'ı tasdik eden bir kitap getirmiş olan Muhammed'e iman edin! İnanmadığınız takdirde hakkınızda bu ilâhî emrin geçerli olacağını ve buna hiçbir şekilde engel olamayacağınızı unutmayın!

48. Şunu iyi bilin ki Allah, kendisine şirk koşulmasını, tevhide çağıran elçisi Muhammed'in inkâr edilmesini asla affetmez. Ancak şirkten vazgeçer ve Muhammed'e iman ederseniz, diğer günahlarınıza karşı son derece bağışlayıcı davranır. Zira "Üzeyir Allah'ın oğludur" veya "İsâ Allah'ın oğludur" gibi asılsız ve yakışıksız iddialarda bulunan yahudi ve hıristiyanlar ve gerek melekleri gerek diğer varlıkları şefaatçi kabul edip Allah'a ortak koşan müşrikler gerçekten affedilmez bir hata yapmaktadırlar.

49-52. Ey Muhammed! Kendilerini Allah'ın sevgili kulları olarak görüp tıpkı yeni doğan çocuk gibi günahsız ve dindar olduklarını iddia eden,[54] cennete kendilerinden başka kimsenin giremeyeceğini savunan,[55] seni ve müminleri

53 İfadenin bu yorumu İbn Zeyd tarafından yapılmıştır. Taberî bu yorumu tercih etmemekle beraber mâkul bulduğunu ifade etmiştir. Aynı yoruma Zemahşerî de yer vermiştir.
54 Taberî.
55 Taberî.

sapkın olarak gören şu Medine yahudilerinin kustah tutumlarını görüyorsun değil mi? Oysa durum hiç de onların iddia ettiği gibi değildir. Söyledikleri şeyler asılsızdır. Bir taraftan müşriklerle ittifak yapar, onların şefaatçi kabul edip tâzimde bulundukları varlıkları tâzim eder, hatta onların elçimize iman edenlerden daha doğru yolda olduklarını söylerken, diğer taraftan kendilerini Allah'ın sevgili kulları olarak görmeleri apaçık bir çelişkidir. Gerçek şu ki onlar kendilerini böylesine aklamakla hiçbir şey elde edemezler, çünkü Allah, elçisine iman edenleri temize çıkarır ve herkese hak ettiği şekilde karşılık verir. Eğer bu küstah tavırlarından vazgeçmezlerse bunun cezasını çekeceklerdir ve bu ceza onlar için gayet âdil olacaktır. Çünkü bu tavırları sebebiyle ilâhî rahmetten mahrum kalmaya müstehak olmuşlardır. Övündükleri ataları onları müstehak oldukları bu cezadan kurtaramayacaktır.

53-56. Medine yahudileri sanki Allah adına konuşma yetkisine sahipmiş, O'nun hükümranlığına ortakmış gibi konuşuyor ve peygamberliğin kendi soylarına has olduğunu öne sürüyorlar.[56] Allah'ın bu nimetini kendilerinden başkasına lâyık görmüyorlar. Bu yüzden de Muhammed'e[57] peygamberlik verilmesini bir türlü hazmedemiyorlar. Oysa gayet iyi bildikleri üzere biz vaktiyle İbrâhim soyundan gelen birçok peygambere de ilâhî hükümranlığın bir lutfu olarak peygamberlik vermiş, onlara ilâhî mesajı uygulama ve anlatma görevini tevdi etmiştik. Bu soydan gelen İsrâiloğulları'nın bir kısmı bu ilâhî kitaplara iman etmiş, bir kısmı ise onları inkâr etmişti. İşte Muhammed de, tıpkı o peygamberler gibi Allah'ın peygamberidir[58] ve onu inkâr edenlerin cezası cehennemdir. Âhiret günü geldiğinde o inkârcıları cehennem ateşine yaslayacak ve bir an önce can verip azaptan kurtulmamaları için, ateşte yanan derilerini sürekli olarak yenileyeceğiz. Evet, Allah gönderdiği peygamberleri, küstahça inkâr edenlere karşı bu kudretini kullanacaktır. İşte bu gerçeği anlayıp elçisine iman etmeleri için de onlara böylesine hikmetli öğütler vermektedir.

---

[56] Bu âyet genellikle, "Onların mülkten bir nasipleri mi vardır? Öyle olsaydı insanlara bir tutam bir şey vermezlerdi!" şeklinde anlaşılır ve tercüme edilir. Oysa bir sonraki âyetten açıkça anlaşıldığı gibi yahudilerin kendilerine has olduğunu iddia ettikleri "mülk", peygamberliktir ve onu insanlara lâyık görmemeleri, Hz. Peygamber'i peygamber olmaya lâyık görmemeleri anlamındadır. Nitekim Fahreddin er-Râzî, tefsirinde bu yoruma yer vermiştir.

[57] Âyette geçen "insanlar" ifadesi ile kastedilen Hz. Peygamber'dir (bk. Taberî).

[58] Nesefî.

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَنُدْخِلُهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا لَهُمْ فِيهَا أَزْوَاجٌ مُطَهَّرَةٌ وَنُدْخِلُهُمْ ظِلًّا ظَلِيلًا ﴿٥٧﴾ إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا وَإِذَا حَكَمْتُمْ بَيْنَ النَّاسِ أَنْ تَحْكُمُوا بِالْعَدْلِ إِنَّ اللَّهَ نِعِمَّا يَعِظُكُمْ بِهِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ سَمِيعًا بَصِيرًا ﴿٥٨﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ فَإِنْ تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ إِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ذَٰلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا ﴿٥٩﴾ أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ يَزْعُمُونَ أَنَّهُمْ آمَنُوا بِمَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ وَمَا أُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ يُرِيدُونَ أَنْ يَتَحَاكَمُوا إِلَى الطَّاغُوتِ وَقَدْ أُمِرُوا أَنْ يَكْفُرُوا بِهِ وَيُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَنْ يُضِلَّهُمْ ضَلَالًا بَعِيدًا ﴿٦٠﴾ وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا إِلَىٰ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ وَإِلَى الرَّسُولِ رَأَيْتَ الْمُنَافِقِينَ يَصُدُّونَ عَنْكَ صُدُودًا ﴿٦١﴾ فَكَيْفَ إِذَا أَصَابَتْهُمْ مُصِيبَةٌ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ ثُمَّ جَاءُوكَ يَحْلِفُونَ بِاللَّهِ إِنْ أَرَدْنَا إِلَّا إِحْسَانًا وَتَوْفِيقًا ﴿٦٢﴾

5 Cüz
4 Sure
Nisâ 57-62

57. Cenneti kendilerine has sayan ve elçimize inananları sapkın olarak niteleyen Medine yahudileri şunu da iyi bilsinler ki biz, elçimiz Muhammed'e iman eden ve onun bildirdiği ilâhî emirlere uygun yaşayan müminleri, içlerinde ırmakların çağıldadığı muhteşem cennetler ile ödüllendireceğiz. Orada tertemiz eşleriyle birlikte tam bir huzur içinde[59] sonsuza kadar yaşayacaklardır.

ADALET ve EMANET

58. Ey elçimiz Muhammed'e iman edenler! Sizler sakın Medine yahudileri gibi davranmayınız, her konuda hakkaniyeti gözetiniz, her işi ehline tevdi ediniz, insanlar arasında hüküm verme durumunda olduğunuzda adaletli hüküm veriniz. Bakınız, Allah sizlere ne kadar önemli ve güzel öğütler vermektedir. Bu ilâhî öğütlere muhakkak riayet ediniz. Unutmayınız ki Allah, yaptığınız her şeyi işitmekte ve görmektedir, sizlere lâyık olduğunuz şekilde karşılık verecektir.[60]

59 Râzî.

60 Doğrusu bu âyetin, önceki âyetlerle irtibatını anlayamadık. Râzî'nin kurduğu, fakat yeterince tatminkâr olmayan münasebetle yetinmek durumunda kaldık. Esasen burada yahudilere peygamberlik konusunda hasetçi davranmamaları ve kendi soylarından olmasa da peygambere iman etmeleri, bu tür konularda adaletle yargıya varmaları emrediliyor gibidir. Ne var ki bu yorumu yeterince müdellel kılamadığımız için, âyeti mütedâvil şekliyle çevirmeyi uygun bulduk. Ancak dile getirdiğimiz yorumu da zihnimizden çıkaramadığımız için dipnot olarak vermek istedik. *Doğrusunu Allah bilir.*

59. Ey elçimiz Muhammed'e iman edenler! Allah'a yani O'nun peygamberi Muhammed'e itaat ediniz.[61] Peygamberin çeşitli konularda kendilerine yetki verdiği kimselere de itaat ediniz. Onun, Allah'ın peygamberi olduğuna ve verdiği emirlere itaat etmemenin cezasının âhirette muhakkak verileceğine iman ettiğinize göre, aranızda çıkan anlaşmazlıklarda peygamberin hükmüne başvurunuz. Bu şekilde davranmanın en doğru ve sağlıklı yol olacağını unutmayınız.

MÜNAFIKLARI ELEŞTİRİ

60-62. Baksanıza şu münafıklara! Hem Muhammed'e ve ondan önce gönderilen bütün peygamberlere iman ettiklerini söylüyorlar, hem de Allah açıkça peygambere itaat etmeyi ve ona muhalefet eden yahudi âlimlerine uymamayı emretmesine rağmen, sırf rüşvet vererek kendilerini haklı çıkaracak bir hüküm elde etme ümidiyle yahudi din adamlarını hakem tayin etmek istiyorlar. Bunlar şunu iyi bilsinler ki şeytan kendilerini doğru yoldan tamamen uzaklaştırmak istemektedir. Nitekim bu münafıklar, kendilerinden Allah'ın vahyettiği hükme yani peygamberin hükmüne başvurmaları ve buna itaat etmeleri istendiğinde, buna hiç yanaşmaz, rüşvetle istedikleri hükümleri alabilecekleri yahudi âlimlerine müracaat etmeyi tercih ederler. Ama sonuçta bu ikiyüzlü tavırları sebebiyle işleri istedikleri gibi gitmeyince Muhammed'in yanına gelip büyük bir pişkinlikle Allah adına yeminler ederek iyi niyetli olduklarını, sırf anlaşmazlığa düştükleri yahudilerle uzlaşma sağlamak için onların din adamlarına müracaat etmek istediklerini söylemeye başlarlar.

5 Cüz
4 Sure
Nisâ 57-62

61 Bu âyet genellikle, "Allah'a ve O'nun peygamberine itaat ediniz" şeklinde çevrilir. Oysa bize göre burada esas vurgu "peygambere itaat"tir. **Allah'a itaat etmenin, peygambere itaati içermeyen bir şekli söz konusu olamaz.** Yani Allah'a itaat demek, O'nun peygamberine itaat etmek demektir. Aslında sahâbe çağından beri her müslüman bunu böyle bilir. Ne var ki cümle, "Allah'a ve peygamberine itaat ediniz" şeklinde çevrildiğinde, bu incelik yeterince vurgulanmış olmuyor. Aynı durum Enfâl sûresinin 46. âyetinde de geçerlidir. Diğer taraftan bu ifadeyi "Kur'an ve Sünnet'e itaat ediniz" şeklinde çevirmek de sonraki yüzyılların anlayışlarının ürününü metne yansıtmak olur. **Zira sahâbe döneminde "Kur'an ve Sünnet" birbirinden ayrı iki kaynak değildir, ortada tek bir kaynak vardır, o da peygamberdir. Onun ağzından çıkan her şey ilâhî emirdir. Kur'an'dan ayrı bir sünnet veya sünnetten ayrı bir Kur'an anlayışı söz konusu değildir.** *Doğrusunu Allah bilir.*

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ يَعْلَمُ اللَّهُ مَا فِي قُلُوبِهِمْ فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ وَعِظْهُمْ وَقُلْ لَهُمْ فِي أَنْفُسِهِمْ قَوْلًا بَلِيغًا ﴿٦٣﴾ وَمَا
أَرْسَلْنَا مِنْ رَسُولٍ إِلَّا لِيُطَاعَ بِإِذْنِ اللَّهِ وَلَوْ أَنَّهُمْ إِذْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ جَاءُوكَ فَاسْتَغْفَرُوا اللَّهَ وَاسْتَغْفَرَ لَهُمُ
الرَّسُولُ لَوَجَدُوا اللَّهَ تَوَّابًا رَحِيمًا ﴿٦٤﴾ فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّىٰ يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لَا يَجِدُوا
فِي أَنْفُسِهِمْ حَرَجًا مِمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُوا تَسْلِيمًا ﴿٦٥﴾ وَلَوْ أَنَّا كَتَبْنَا عَلَيْهِمْ أَنِ اقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ أَوِ اخْرُجُوا
مِنْ دِيَارِكُمْ مَا فَعَلُوهُ إِلَّا قَلِيلٌ مِنْهُمْ وَلَوْ أَنَّهُمْ فَعَلُوا مَا يُوعَظُونَ بِهِ لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ وَأَشَدَّ تَثْبِيتًا ﴿٦٦﴾ وَإِذًا
لَآتَيْنَاهُمْ مِنْ لَدُنَّا أَجْرًا عَظِيمًا ﴿٦٧﴾ وَلَهَدَيْنَاهُمْ صِرَاطًا مُسْتَقِيمًا ﴿٦٨﴾ وَمَنْ يُطِعِ اللَّهَ وَالرَّسُولَ فَأُولَٰئِكَ
مَعَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ وَالصِّدِّيقِينَ وَالشُّهَدَاءِ وَالصَّالِحِينَ ۚ وَحَسُنَ أُولَٰئِكَ رَفِيقًا ﴿٦٩﴾
ذَٰلِكَ الْفَضْلُ مِنَ اللَّهِ ۚ وَكَفَىٰ بِاللَّهِ عَلِيمًا ﴿٧٠﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا خُذُوا حِذْرَكُمْ فَانْفِرُوا ثُبَاتٍ أَوِ انْفِرُوا
جَمِيعًا ﴿٧١﴾

5. Cüz
4. Süre
Nisâ 63-71

63-64. Ey elçimiz Muhammed! Allah bu münafıkların gerçek niyetlerini çok iyi bilmektedir. Bu yüzden sen onlara inanma, kendilerine bu yaptıklarının karşılığında görecekleri ilâhî cezayı hatırlat ve bu şekilde öğüt ver! Çünkü biz, peygamberleri, müminler onlara itaat etsin ve böylece ilâhî emirlere uysunlar diye görevlendiririz. Doğrusu bu münafıklar, yanlışlarından pişman olup tövbe etseler ve sana gelip pişmanlıklarını ifade ederek bağışlanmaları için Allah'a dua etselerdi, sen de peygamber olarak onların iyi niyetlerini görüp affedilmeleri için Allah'a dua edecek olsaydın, elbette Allah'ın bu samimi tövbe sonunda kendilerini bağışlayacağını görürlerdi.

65. Ama şunu iyi bilsinler ki bu münafıkça tavırlarından vazgeçmedikleri ve yaşadıkları anlaşmazlıklarda seni hakem kabul edip vereceğin hükme içtenlikle rıza gösterip teslim olmadıkları sürece, senin peygamberliğini kabul etmiş yani mümin olmuş sayılmazlar.[62]

62 Taberî'nin dikkat çektiği gibi, bu âyetin Zübeyr b. Avvâm ve ensardan bir başka sahâbî (Mukâtil'in rivayetine göre Hâtıb b. Ebû Beltea) arasında yaşanan su tartışmasında, ensârî sahâbînin Hz. Peygamber'in kararına rıza göstermemesi gibi bir sebep üzerine vahyedildiğini düşünmek bağlama uygun değildir. Nitekim bir sonraki âyet, burada sözü edilen kimselerin münafık olduklarını ortaya koymaktadır. *Doğrusunu Allah bilir.*

66-68. Kaldı ki bu münafıklar tevhidi savunmak için nice sıkıntılar çeken müminlerin gösterdikleri fedakârlıkları göstermek durumunda kalacak olsalar; meselâ nefislerinin arzularına boyun eğmeyip her türlü baskıya rağmen peygambere itaat etmek ve bu uğurda yurtlarını terketmek gibi zorluklarla karşı karşıya gelecek olsalar, içlerinden kaçı bu fedakârlıkları gösterebilirdi ki?[63] Eğer böyle bir durumla karşılaşıp da samimi müminlerin gösterdiği fedakârlıkları gösterecek olsalardı, bu durum elbette kendileri için çok daha hayırlı olacaktı. Çünkü bu durumda, biz onların kalplerini, bu dosdoğru tevhit yolunda yürümeleri için pekiştirir ve kendilerine muazzam cennet ödülünü verirdik.

5. Cüz
4. Süre
Nisâ 63-71

GERÇEK MÜMİNLERİN ÖDÜLÜ

69-70. Gerçek şu ki Allah'a, dolayısıyla O'nun peygamberine itaat edenler, âhirette kendilerine Allah tarafından muazzam cennet nimeti ihsan edilecek olan peygamberlerle, tevhide sadakatle bağlı müminlerle, bu uğurda canlarını feda etmiş şehitlerle ve daima ilâhî emirlere uygun yaşamış sâlih insanlarla beraber olacak, onlarla birlikte cennet nimetine nâil olacak ve bu muhteşem insanlarla bir arada olmanın bahtiyarlığını yaşayacaklardır. Doğrusu bu büyük mükâfat Allah tarafından böylesi müminlere bir ihsandır ve bu müminlerin Allah tarafından bilinmesi ve takdir edilmesi onlara yeter!

DÜŞMANA KARŞI ÖNLEM

71. Ey elçimiz Muhammed'e iman edenler! Size karşı her türlü düşmanlığı gösteren, her fırsatı değerlendiren düşmanlarınız karşısında tedbirli olunuz! Muhammed'in emirleri ve tâlimatları doğrultusunda yeri geldiğinde küçük birlikler halinde, yeri geldiğinde de topyekün seferber olunuz.

63 Cümlenin sonundaki "ما فعلوه إلا قليل" ifadesini, birçok mealde olduğu gibi, "İçlerinden pek azı müstesna bunu yapmazlardı" şeklinde çevirmek, âyetteki vurguyu yok ettiği gibi anlamı da aktaramayacaktır. Zira burada münafıklardan bazılarının böylesi durumlarda gerekli fedakârlığı gösterecek samimiyete sahip oldukları söylenmemekte, aksine onların hiçbirinin samimi olmadıkları vurgulanmaktadır. Nitekim bir kıraatte "قليل" kelimesi "قليلا" şeklinde okunmuştur ki bu, bizim çevirimizi desteklemektedir.

5. Cüz
4. Sûre
Nisâ 72-76

وَاِنَّ مِنْكُمْ لَمَنْ لَيُبَطِّئَنَّۚ فَاِنْ اَصَابَتْكُمْ مُص۪يبَةٌ قَالَ قَدْ اَنْعَمَ اللّٰهُ عَلَيَّ اِذْ لَمْ اَكُنْ مَعَهُمْ شَه۪يدًا ﴿٧٢﴾ وَلَئِنْ
اَصَابَكُمْ فَضْلٌ مِنَ اللّٰهِ لَيَقُولَنَّ كَاَنْ لَمْ تَكُنْ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُ مَوَدَّةٌ يَا لَيْتَن۪ي كُنْتُ مَعَهُمْ فَاَفُوزَ فَوْزًا عَظ۪يمًا
﴿٧٣﴾ فَلْيُقَاتِلْ ف۪ي سَب۪يلِ اللّٰهِ الَّذ۪ينَ يَشْرُونَ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا بِالْاٰخِرَةِۜ وَمَنْ يُقَاتِلْ ف۪ي سَب۪يلِ اللّٰهِ فَيُقْتَلْ اَوْ
يَغْلِبْ فَسَوْفَ نُؤْت۪يهِ اَجْرًا عَظ۪يمًا ﴿٧٤﴾ وَمَا لَكُمْ لَا تُقَاتِلُونَ ف۪ي سَب۪يلِ اللّٰهِ وَالْمُسْتَضْعَف۪ينَ مِنَ الرِّجَالِ
وَالنِّسَٓاءِ وَالْوِلْدَانِ الَّذ۪ينَ يَقُولُونَ رَبَّنَٓا اَخْرِجْنَا مِنْ هٰذِهِ الْقَرْيَةِ الظَّالِمِ اَهْلُهَاۚ وَاجْعَلْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ وَلِيًّاۚ
وَاجْعَلْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ نَص۪يرًاۜ ﴿٧٥﴾ اَلَّذ۪ينَ اٰمَنُوا يُقَاتِلُونَ ف۪ي سَب۪يلِ اللّٰهِۚ وَالَّذ۪ينَ كَفَرُوا يُقَاتِلُونَ ف۪ي سَب۪يلِ
الطَّاغُوتِ فَقَاتِلُٓوا اَوْلِيَٓاءَ الشَّيْطَانِۚ اِنَّ كَيْدَ الشَّيْطَانِ كَانَ ضَع۪يفًا ﴿٧٦﴾

72-73. Aranızda bazı kimselerin münafık olduklarını ve elçimiz Muhammed'in emri doğrultusunda seferber olma konusunda işi ağırdan aldıkları gibi sizi de kendilerine benzetmek istediklerini biliniz.[64] Nitekim bunlar sizinle birlikte cihat edeceklerine dair söz vermemiş gibi sorumsuzca[65] ve sırf menfaat duygusuyla hareket ederler; düşman karşısında yenilgiye uğrayacak, yaralanacak veya şehit düşecek olsanız, sizinle birlikte savaşa katılmamış oldukları için, "Allah bana acımış da savaşa gitmemişim" diyerek sevinirler. Allah'ın yardımıyla zafer kazandığınızda da, ganimetten mahrum kalmanın üzüntüsüyle hayıflanıp, "Keşke ben de savaşa katılsaydım da payımı alsaydım" derler.

74. Sizler âhiret hayatında ilâhî ödülü kazanmak için dünya hayatında her türlü zorluğa göğüs germeyi ve fedakârlığı göze almış müminler olarak, bu münafıklar gibi davranmayınız! Allah'ın emri yani elçisi Muhammed'in tâlimatları doğrultusunda sefere çıkıp savaşınız. Unutmayınız ki bu amaçla savaşa çıkan müminler galip de gelseler şehit de düşseler, Allah kendilerine muazzam bir ödül bahşedecektir.

64 Taberi.
65 İbnü'l-Cevzi.

MAZLUM İNSANLAR UĞRUNA MÜCADELE

5. Cuz
4. Sûre
Nisâ 72-76

75. Düşününüz bir defa, sizinle birlikte Medine'ye hicret edemeyen ve Mekke'de baskı ve zulüm altında inleyen, "Rabbimiz! Bizi şu zalimlerin şehrinden kurtar, bize yardım eli uzatacak birilerini gönder!" diye yakaran kadın-erkek, çoluk-çocuk birçok çaresiz insan sizin yardımınızı beklerken, sizlerin Allah yolunda yani bu mazlum insanları kurtarma uğrunda[66] savaşmaktan kaçınmanız olacak şey midir?

76. Evet, elçimiz Muhammed'e iman edenler işte böyle kutlu bir amaç uğrunda savaşırlar. Elçimizi inkâr eden müşrikler ise sırf zulüm ve eziyet olsun diye savaşırlar. O halde size düşen, bu zalim müşriklere karşı cesurca savaşmaktır. Unutmayınız ki onların güçleri görünüştedir, sizin gibi âhiret mükâfatını umarak savaşmamaktadırlar, dolayısıyla sizin karşınızda zayıftırlar.

66 Zemahşeri, Allah yolu ifadesinin her türlü hayrı kapsayan genel bir ifade olduğunu, fakat burada özellikle zayıf ve çaresiz insanları kurtarmak için çalışmak anlamına geleceğini ifade eder.

5. Cüz
4. Sûre
Nisâ 77-81

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ قِيلَ لَهُمْ كُفُّوا أَيْدِيَكُمْ وَأَقِيمُوا الصَّلٰوةَ وَآتُوا الزَّكٰوةَ فَلَمَّا كُتِبَ عَلَيْهِمُ الْقِتَالُ إِذَا
فَرِيقٌ مِنْهُمْ يَخْشَوْنَ النَّاسَ كَخَشْيَةِ اللّٰهِ أَوْ أَشَدَّ خَشْيَةً وَقَالُوا رَبَّنَا لِمَ كَتَبْتَ عَلَيْنَا الْقِتَالَ لَوْلَا أَخَّرْتَنَا
إِلَى أَجَلٍ قَرِيبٍ قُلْ مَتَاعُ الدُّنْيَا قَلِيلٌ وَالْآخِرَةُ خَيْرٌ لِمَنِ اتَّقَى وَلَا تُظْلَمُونَ فَتِيلًا ﴿٧٧﴾ أَيْنَ مَا تَكُونُوا
يُدْرِكْكُمُ الْمَوْتُ وَلَوْ كُنْتُمْ فِي بُرُوجٍ مُشَيَّدَةٍ وَإِنْ تُصِبْهُمْ حَسَنَةٌ يَقُولُوا هٰذِهِ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ وَإِنْ تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ
يَقُولُوا هٰذِهِ مِنْ عِنْدِكَ قُلْ كُلٌّ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ فَمَالِ هٰؤُلَاءِ الْقَوْمِ لَا يَكَادُونَ يَفْقَهُونَ حَدِيثًا ﴿٧٨﴾ مَا أَصَابَكَ
مِنْ حَسَنَةٍ فَمِنَ اللّٰهِ وَمَا أَصَابَكَ مِنْ سَيِّئَةٍ فَمِنْ نَفْسِكَ وَأَرْسَلْنَاكَ لِلنَّاسِ رَسُولًا وَكَفَى بِاللّٰهِ شَهِيدًا ﴿٧٩﴾
مَنْ يُطِعِ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطَاعَ اللّٰهَ وَمَنْ تَوَلَّى فَمَا أَرْسَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ حَفِيظًا ﴿٨٠﴾ وَيَقُولُونَ طَاعَةٌ فَإِذَا بَرَزُوا مِنْ
عِنْدِكَ بَيَّتَ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ غَيْرَ الَّذِي تَقُولُ وَاللّٰهُ يَكْتُبُ مَا يُبَيِّتُونَ فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ وَتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ وَكَفَى بِاللّٰهِ
وَكِيلًا ﴿٨١﴾

FEDAKÂRLIKLA İMTİHAN ve MÜNAFIKLARIN GERÇEK YÜZÜ

77-79. Şu da bir gerçektir ki henüz Allah tarafından müşriklere karşı savaş izni ve emri gelmemişken elçimiz Muhammed'den sürekli savaş izni isteyen,[67] fakat savaş emri verilince korkuya kapılan, âdeta Allah'tan korkar gibi düşman korkusuyla titreyen, "Şimdi savaşın sırası mı? Henüz savaşacak gücümüz yok bizim?" gibi sözlerle sızlananlar da bulunmaktadır. Ey Muhammed! Bunlara şu gerçeği hatırlat: "Ölüm korkusuyla ilâhî emirleri savsaklamayınız, unutmayınız ki dünya hayatı gelip geçicidir. Âhiretteki sonsuz ödülü kazanacak olanlar ise, dünyada ilâhî emirlere bağlı kalanlar olacaktır. Kaldı ki ilâhî emirlere uyup savaşa katılmaktan imtina edince, ölümden büsbütün kurtulacak değilsiniz ki! Çünkü en muhkem kalelere bile sığınacak olsanız, nihayetinde ölüm gelip sizi bulacaktır. O halde ölüm korkusuna boş yere kapılmayınız!"

Üstelik bu münafıklar, işler iyi gittiğinde gayet memnunken başlarına en ufak bir sıkıntı geldiğinde hemen elçimiz Muhammed'i suçlamaya, Medine'de yaşanan kuraklığa varıncaya kadar her türlü olumsuzluğu ona atfetmeye

[67] bk. Taberi.

5. Cüz
4. Sûre
Nisâ 77-81

başlarlar! "Bütün bunlar senin yüzünden başımıza geldi" diye söylenirler. Ey Muhammed! Bu sözden anlamaz, kötü niyetli münafıklara şöyle de: "Yaşadığınız kıtlık ve kuraklık gibi şeyler ilâhî takdir sonucu yani kâinatta geçerli olan ilâhî düzen gereği gerçekleşmektedir. Başınıza gelen diğer sıkıntılar ise kendi yaptıklarınızın sonucudur. Benim bu konuda uğur ya da uğursuzluk getirmem söz konusu değildir, çünkü ben nihayetinde ilâhî mesajları aktaran bir elçiyim, görevim ve yetkim bununla sınırlıdır. Ama unutmayınız ki bütün bu tavırlarınızı Allah görmektedir ve hepinize gereken karşılığı verecektir."[68]

80. Başlarına gelen her sıkıntıyı elçimize hamleden ve onu suçlayan bu münafıklar şunu bilsinler ki Muhammed'e itaat edenler, aslında Allah'a itaat etmektedirler. Ona karşı çıkanlar ise ilâhî cezaya mâruz kalacaklardır ve bu durumda elçimiz sorumlu tutulmayacaktır.

81. Bu münafıklar elçimizin yanına geldiklerinde, "Sana iman ve itaat ediyoruz" derler, ama onun yanından uzaklaştıklarında, onun emir ve tâlimatlarını hiçe sayıp gizli bir şekilde kendi planlarına göre hareket etmeye başlarlar. Ne var ki Allah onların kurdukları bütün planlardan haberdardır. Ey Muhammed! Sen onların bu tavırlarına aldırma, cezalarını bize bırak[69] ve Allah'a güvenerek görevine kararlılıkla devam et!

[68] Yetmiş sekiz ve yetmiş dokuzuncu âyetler lafzî olarak anlaşıldığında ortaya çıkan çelişki / müşkil mâlûmdur. Müfessirler bu müşkil vehmini gidermek üzere çeşitli yollara başvurmuşlardır. Bize göre burada münafıkların birtakım şeyleri bahane ederek, Hz. Peygamber'i üzmeye çalışmaları ve buna cevaben Allah'ın da ona, "Sen peygambersin! Uğur ya da uğursuzluk gibi şeylerin sana isnat edilmesi anlamsızdır, Allah onların bu yaptıklarını cezasız bırakmayacaktır" şeklinde bir tesellide bulunması söz konusudur. Ayrıntılar ihtilâfa sebebiyet verecek ya da bu ana mesajı nakzedecek şekilde yorumlanmamalıdır. *Doğrusunu Allah bilir.*

[69] Taberi.

أَفَلَا يَتَدَبَّرُونَ الْقُرْآنَ وَلَوْ كَانَ مِنْ عِنْدِ غَيْرِ اللَّهِ لَوَجَدُوا فِيهِ اخْتِلَافًا كَثِيرًا ﴿٨٢﴾ وَإِذَا جَاءَهُمْ أَمْرٌ مِنَ
الْأَمْنِ أَوِ الْخَوْفِ أَذَاعُوا بِهِ وَلَوْ رَدُّوهُ إِلَى الرَّسُولِ وَإِلَى أُولِي الْأَمْرِ مِنْهُمْ لَعَلِمَهُ الَّذِينَ يَسْتَنْبِطُونَهُ مِنْهُمْ
وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ لَاتَّبَعْتُمُ الشَّيْطَانَ إِلَّا قَلِيلًا ﴿٨٣﴾ فَقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ لَا تُكَلَّفُ إِلَّا
نَفْسَكَ وَحَرِّضِ الْمُؤْمِنِينَ عَسَى اللَّهُ أَنْ يَكُفَّ بَأْسَ الَّذِينَ كَفَرُوا وَاللَّهُ أَشَدُّ بَأْسًا وَأَشَدُّ تَنْكِيلًا ﴿٨٤﴾ مَنْ
يَشْفَعْ شَفَاعَةً حَسَنَةً يَكُنْ لَهُ نَصِيبٌ مِنْهَا وَمَنْ يَشْفَعْ شَفَاعَةً سَيِّئَةً يَكُنْ لَهُ كِفْلٌ مِنْهَا وَكَانَ اللَّهُ عَلَى كُلِّ
شَيْءٍ مُقِيتًا ﴿٨٥﴾ وَإِذَا حُيِّيتُمْ بِتَحِيَّةٍ فَحَيُّوا بِأَحْسَنَ مِنْهَا أَوْ رُدُّوهَا إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ حَسِيبًا
﴿٨٦﴾ اللَّهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ لَيَجْمَعَنَّكُمْ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ لَا رَيْبَ فِيهِ وَمَنْ أَصْدَقُ مِنَ اللَّهِ حَدِيثًا ﴿٨٧﴾

82. Bu münafıklar elçimiz Muhammed tarafından kendilerine tebliğ edilen ilâhî emirler içerisinden, işlerine gelenleri seçip kabul etmekte, diğerlerini ise göz ardı etmektedirler. Onların bu tavırlarının ardında, elçimizin emirlerinin ilâhî emir olduğuna tam olarak iman etmemeleri yatmaktadır. Oysa dikkatlice düşünecek olsalar, elçimiz tarafından bu zamana kadar tebliğ edilen vahyin Allah tarafından daha önce gönderilen vahiylerle uyumlu olduğunu görürlerdi. Eğer bu vahiy Allah'tan başka bir kaynaktan gelecek olsaydı diğer ilâhî kitapları tasdik etmezdi.[70]

70 Bu âyet genellikle, "Eğer bu Kur'an, Allah'tan başkasına ait olsaydı, içinde çelişkiler olurdu" şeklinde anlaşılmış ve Kur'an'ın iç çelişkilerden uzak olmasından hareketle "Îcâzü'l-Kur'ân" literatürü geliştirilmiştir. Ancak bize göre bir sözün iç çelişkilerden uzak olması, onun Allah'a ait olduğuna dair açık ve kesin bir delil teşkil etmez. Zira insanlar da, iç tutarlılığa sahip sözler söyleyip metinler inşa edebilirler. Kanaatimizce buradaki âyeti öncesi ve sonrasıyla (metin içi siyâkı içerisinde) ve nüzûl ortamı çerçevesinde değerlendirdiğimizde, sözü edilen "ihtilâfsızlığın" "iç çelişkilerden berî ve tutarlı olmak" değil, "daha önce nâzil olmuş ilâhî kitaplarla uyum içinde olmak" anlamına geldiği görülecektir. Mâtürîdî'nin yer verdiği bir görüşe göre âyetin anlamı şöyledir: "Eğer bu Kur'an, Allah'tan başkasından gelseydi, o zaman Ehl-i kitabın elindeki ilâhî kitaplara uymaz, onlarla çelişirdi. Bu kitap sair ilâhî kitapları tasdik ettiğine göre, bu durum onun Allah'tan gelmiş olduğuna delâlet eder." *Doğrusunu Allah bilir.*

83. Nitekim bunlar, düşmanla savaşa giden müminlerle ilgili herhangi bir zafer veya yenilgi haberi[71] duyacak olsalar bunu hemen yaygaraya dönüştürürler. Oysa böyle yapmak yerine bu haber peygambere ve konuyla ilgili bilgi sahibi kimselere iletilecek olsa, onlar haberin doğruluğunu araştırıp olayın iç yüzünü ortaya çıkarabilirlerdi. Doğrusu Allah size vahiy yoluyla bu konularda hikmetli öğütler vermeseydi, büyük çoğunluğunuz bu tür söylentilere itibar edecektiniz.

5 Cüz
4 Sûre
Nisâ 82-87

84. Ey elçimiz Muhammed! Tevhide ve siz müminlere düşmanlık eden müşriklere karşı tek başına kalsan da[72] savaş! Münafıkların bu tavırlarına aldırma ve bu konuda sadece kendi yaptıklarından sorumlu olacağını unutma! Senin görevin ilâhî emirleri uygulamak ve tebliğ etmektir. Bu sebeple, ilâhi emre uygun bir şekilde onlarla savaş ve müminleri de seninle birlikte savaşmaları için teşvik et! Müşriklerin şimdilik güçlü olmalarına aldırma, unutma ki Allah onların bu güçlerini elbette kıracaktır.

85. Gerçek şu ki tevhide iman edenlerle onlara türlü düşmanlıkları revâ gören müşrikler arasındaki bu savaşta, müminleri destekleyenler Allah katında bunun ödülünü alacaklardır. Müşrikleri destekleyenler ise Allah katında bu davranışlarının cezasını göreceklerdir.[73] Elbette ki Allah herkesin yaptığını görmektedir ve herkese lâyık olduğu karşılığı verecektir.

86-87. Ey müminler! Düşman barışa yanaşacak olursa siz de en az onlar kadar, hatta onlardan daha fazla barış yanlısı olunuz.[74] Unutmayınız ki Allah, her yaptığınız şeyi hesap gününde karşınıza çıkarmak üzere muhafaza etmektedir. O'ndan başka kulluk edilmeye lâyık hiçbir kudret yoktur. O, sizleri mahşer gününde huzurunda toplayıp hesaba çekecektir. Bu konuda hiçbir kuşkunuz olmasın! Zira Allah'ın sözünden daha doğru ve kesin söz yoktur.

[71] Taberî.
[72] Zemahşerî.
[73] Taberî.
[74] Râzî.

5. Cuz
4. Süre
Nisâ 88-91

فَمَا لَكُمْ فِي الْمُنَافِقِينَ فِئَتَيْنِ وَاللّٰهُ اَرْكَسَهُمْ بِمَا كَسَبُوا اَتُرِيدُونَ اَنْ تَهْدُوا مَنْ اَضَلَّ اللّٰهُ وَمَنْ يُضْلِلِ
اللّٰهُ فَلَنْ تَجِدَ لَهُ سَبِيلًا ﴿٨٨﴾ وَدُّوا لَوْ تَكْفُرُونَ كَمَا كَفَرُوا فَتَكُونُونَ سَوَاءً فَلَا تَتَّخِذُوا مِنْهُمْ اَوْلِيَاءَ حَتّٰى
يُهَاجِرُوا فِي سَبِيلِ اللّٰهِ فَاِنْ تَوَلَّوْا فَخُذُوهُمْ وَاقْتُلُوهُمْ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ وَلَا تَتَّخِذُوا مِنْهُمْ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا
﴿٨٩﴾ اِلَّا الَّذِينَ يَصِلُونَ اِلٰى قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِيثَاقٌ اَوْ جَاؤُكُمْ حَصِرَتْ صُدُورُهُمْ اَنْ يُقَاتِلُوكُمْ اَوْ
يُقَاتِلُوا قَوْمَهُمْ وَلَوْ شَاءَ اللّٰهُ لَسَلَّطَهُمْ عَلَيْكُمْ فَلَقَاتَلُوكُمْ فَاِنِ اعْتَزَلُوكُمْ فَلَمْ يُقَاتِلُوكُمْ وَاَلْقَوْا اِلَيْكُمُ السَّلَمَ
فَمَا جَعَلَ اللّٰهُ لَكُمْ عَلَيْهِمْ سَبِيلًا ﴿٩٠﴾ سَتَجِدُونَ اٰخَرِينَ يُرِيدُونَ اَنْ يَاْمَنُوكُمْ وَيَاْمَنُوا قَوْمَهُمْ كُلَّمَا رُدُّوا
اِلَى الْفِتْنَةِ اُرْكِسُوا فِيهَا فَاِنْ لَمْ يَعْتَزِلُوكُمْ وَيُلْقُوا اِلَيْكُمُ السَّلَمَ وَيَكُفُّوا اَيْدِيَهُمْ فَخُذُوهُمْ وَاقْتُلُوهُمْ حَيْثُ
ثَقِفْتُمُوهُمْ وَاُولٰئِكُمْ جَعَلْنَا لَكُمْ عَلَيْهِمْ سُلْطَانًا مُبِينًا ﴿٩١﴾

88-89. Ey müminler! Dinden dönüp Mekke'ye geri giden, müşriklere destek veren ve kaçarken götüremedikleri ticaret mallarını almak için sizden Medine'ye giriş izni isteyen münafıkların[75] gerçek yüzlerini Allah sizlere açıkça göstermiş, müşriklerle iş birliği yaptıklarını bildirmiş olduğu halde, hâlâ onlara karşı nasıl bir tutum takınmanız gerektiği hususunda niçin görüş ayrılığına düşüyorsunuz? Yoksa hâlâ onların bir gün sizler gibi gerçek mümin olacaklarına dair ümit mi besliyorsunuz? Hayır, Allah'ın gerçek yüzlerini ortaya çıkardığı bu münafıkların artık hiçbir kurtuluş yolu kalmamıştır.[76] Kaldı ki onlar elçimiz Muhammed'i inkâr ettikleri gibi sizi de inkâra sürüklemek istemektedirler. Bu sebeple, sizin gibi tevhit inancı uğrunda fedakârlık edip hicret etmedikleri, müşriklere karşı açık ve net bir tavır takınmadıkları sürece sakın onları dost edinmeyiniz. Eğer müşriklere karşı tavır alıp hicret etmez ve onlara destek olmayı sürdürürlerse o zaman onları da müşrikler gibi düşman biliniz ve size saldırdıkları yer ister Harem bölgesinin içinde ister dışında olsun,[77] onları öldürünüz! İçlerinden hiçbirini dost edinmeyiniz, hiçbirine güvenmeyiniz.

90-91. Bu arada, kendileriyle saldırmazlık anlaşması yaptığınız kabilelere sığınanlara ya da müşriklerle iş birliği yapmamakla beraber onlara karşı savaşmak da istemeyen ve size gelip samimi bir şekilde tarafsız kalmak istediklerini söyleyenlere ilişmeyiniz. Aslında bunların tarafsız kalmaları sizin için Allah'ın bir lutfudur. Şu halde size saldırmadıkları sürece sizin de onlara saldırmanıza Allah izin vermemektedir. Ne var ki tarafsız kalmak istediklerini söyleyerek hem sizin hem de karşı tarafın güvenini kazanmayı planlayan, fakat ilk fırsatta düşman safında yer alanlara güvenmeyiniz. Böyle kimseleri gözetleyiniz ve eğer size karşı verdikleri barış ve saldırmazlık sözünü tutmazlarsa, onların size saldırmalarına karşılık siz de Harem sınırları içinde olduğunuz için karşılık vermekten çekinmeyiniz, nerede saldırıya uğrarsanız onları orada öldürerek cezalandırınız.[78] İşte kendileriyle savaşma konusunda izin verdiğimiz kimseler böylesine düşman ve hain kimselerdir.

5. Cuz
4. Süre
Nisâ 88-91

75 Taberî.

76 Bu âyetin bu bölümü genellikle, "Allah'ın saptırdığı kişiyi sizler mi doğru yola ileteceksiniz, Allah kimi saptırırsa artık onun için çıkış yoktur" şeklinde çevrilmektedir. Bu çeviriye göre münafıkların davranışlarının ardında ilâhî takdir yer almaktadır. Diğer bir deyişle onları "Allah saptırmıştır." Aslına bakılırsa Eş'arîler dahil hiçbir müslüman, Allah'ı, münafıklığın ve küfrün müsebbibi olarak görmez ama taassup çerçevesinde -ille de Mûtezile'ye aykırı yorum yapacağım diye- yapılan kimi değerlendirmeler, neticede bu noktaya gelmektedir. Bizce ilâhî kudreti vurgulayan ve müslümanları beyhude ümitlenmekten meneden bu tür ifadeler yerli yerince değerlendirilmeli ve hesabı verilemeyecek değerlendirmelerden uzak durulmalıdır. *Doğrusunu Allah bilir.*

77 Taberî, İbnü'l-Cevzî.

78 Bu âyetlerde geçen "حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ / حَيْثُ ثَقِفْتُمُوهُمْ" (nerede bulursanız) ifadeleri; müşriklerle yapılan savaşların kısmen Mescid-i Harâm'ın civarındaki Harem bölgede cereyan ediyor olması sebebiyle müminlerin tereddüt içinde olmalarıyla ilgilidir. Burada müminlerin tereddütleri giderilmek istenmektedir. Nitekim İbn Abbas bu ifadeyi "gerek Harem içinde gerek Harem dışında" (فى الحل والحرم) şeklinde tefsir etmiştir (bk. İbnü'l-Cevzî).

وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ اَنْ يَقْتُلَ مُؤْمِنًا اِلَّا خَطَـًٔا وَمَنْ قَتَلَ مُؤْمِنًا خَطَـًٔا فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ وَدِيَةٌ مُسَلَّمَةٌ اِلٰى
اَهْلِه۪ٓ اِلَّٓا اَنْ يَصَّدَّقُوا فَاِنْ كَانَ مِنْ قَوْمٍ عَدُوٍّ لَكُمْ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ وَاِنْ كَانَ مِنْ قَوْمٍ بَيْنَكُمْ
وَبَيْنَهُمْ م۪يثَاقٌ فَدِيَةٌ مُسَلَّمَةٌ اِلٰٓى اَهْلِه۪ وَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ تَوْبَةً مِنَ
اللّٰهِ وَكَانَ اللّٰهُ عَل۪يمًا حَك۪يمًا ﴿٩٢﴾ وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُتَعَمِّدًا فَجَزَٓاؤُهُ جَهَنَّمُ خَالِدًا ف۪يهَا وَغَضِبَ اللّٰهُ عَلَيْهِ
وَلَعَنَهُ وَاَعَدَّ لَهُ عَذَابًا عَظ۪يمًا ﴿٩٣﴾ يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُٓوا اِذَا ضَرَبْتُمْ ف۪ي سَب۪يلِ اللّٰهِ فَتَبَيَّنُوا وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ
اَلْقٰٓى اِلَيْكُمُ السَّلَامَ لَسْتَ مُؤْمِنًا تَبْتَغُونَ عَرَضَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا فَعِنْدَ اللّٰهِ مَغَانِمُ كَث۪يرَةٌ كَذٰلِكَ كُنْتُمْ مِنْ
قَبْلُ فَمَنَّ اللّٰهُ عَلَيْكُمْ فَتَبَيَّنُوا اِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَب۪يرًا ﴿٩٤﴾ لَا يَسْتَوِي الْقَاعِدُونَ مِنَ الْمُؤْمِن۪ينَ غَيْرُ
اُو۬لِي الضَّرَرِ وَالْمُجَاهِدُونَ ف۪ي سَب۪يلِ اللّٰهِ بِاَمْوَالِهِمْ وَاَنْفُسِهِمْ فَضَّلَ اللّٰهُ الْمُجَاهِد۪ينَ بِاَمْوَالِهِمْ وَاَنْفُسِهِمْ
عَلَى الْقَاعِد۪ينَ دَرَجَةً وَكُلًّا وَعَدَ اللّٰهُ الْحُسْنٰى وَفَضَّلَ اللّٰهُ الْمُجَاهِد۪ينَ عَلَى الْقَاعِد۪ينَ اَجْرًا عَظ۪يمًا ﴿٩٥﴾
دَرَجَاتٍ مِنْهُ وَمَغْفِرَةً وَرَحْمَةً وَكَانَ اللّٰهُ غَفُورًا رَح۪يمًا ﴿٩٦﴾

5. Cuz
4. Sûre
Nisâ 92-96

MÜMİN MÜMİNİ ÖLDÜRMEZ!

92-93. Ey elçimiz Muhammed'e iman edenler! Bu tür konularda son derece titiz davranınız! Unutmayınız ki bir müminin diğer bir mümini kasten öldürmesi asla kabul edilemez. Böyle bir şeyi yapacak kişi Allah'ın rahmetinden mahrum kalır, dehşet verici cehennem azabına dûçar olup sonsuza kadar orada kalır. Bir müminin diğer bir mümini yanlışlıkla yani onun mümin olduğunu bilmeden öldürmesi[79] durumunda ise hemen bir mümin köle âzat etmeli ve istedikleri takdirde maktulün ailesine diyet ödemelidir. Maktul, mümin olduğu halde, o sırada kendileriyle çatışmakta olduğunuz bir kabileye mensup ise, o zaman ailesine diyet ödenmez. Bu durumda katil, ceza olarak bir mümin köle âzat etmelidir. Eğer öldürülen kişi aranızda anlaşma bulunan bir kabileden ise, o zaman katil hem maktulün yakınlarına diyet ödemeli hem de bir mümin köle bağışlamalıdır. Maddî durumu elvermeyen kimse ise, Allah tarafından bağışlanmak ümidiyle aralıksız iki ay oruç tutmalıdır. Doğrusu Allah, işlediği hatalardan pişmanlık duyup tövbe eden müminlere karşı çok bağışlayıcıdır, bu gibi hususlarda aranızda fitne çıkmaması için size en uygun hükümleri bildirmektedir.

94. Ey elçimiz Muhammed'e iman edenler! Savaşa veya benzeri seferlere çıktığınız zaman dost ve düşmanı ayırt etmede son derece titiz davranınız. Size düşman olduğu kesinlik kazanmamış kimseleri öldürmeyiniz. Müslüman olduğunu söyleyen kimselere karşı güvensizlik gösterip, gerekli güvenlik tedbirlerini alayım derken, onların sahip oldukları mallara el koyup ganimet kazanmak gibi dünyevî amaçlar peşine düşüp de onları öldürmeyiniz. Böyle bir davranışı haklı çıkarmak için onları yalancılıkla, münafıklıkla itham etmeyiniz. Söylediklerinin doğru olup olmadığını iyice araştırınız. Onlardan elde edeceğiniz ganimetin katbekatının Allah tarafından size ödül olarak verileceğini unutmayınız. Üstelik düne kadar sizin de inancınızı her yerde açıkça ifade etmekten çekindiğinizi, müşriklerin baskısı karşısında kendinizi gizlemek durumunda kaldığınızı,[80] şimdi karşılaştığınız bu insanların da aynı durumda olabileceğini hesaba katınız ve yaptığınız her davranışın Allah tarafından görüldüğünü aklınızdan çıkarmayınız.

5. Cuz
4. Sûre
Nisâ 92-96

MALÎ ve BEDENÎ İMKÂNLARI ile
MÜCADELEYE KATILANLARIN ÜSTÜNLÜĞÜ

95-96. Ey elçimiz Muhammed'e iman edenler! İçinizden gerçek ve geçerli bir mazereti olmadığı halde Muhammed'in emri doğrultusunda savaşa katılmaktan geri duranlarla, bu emre uyup sefere çıkan, mal ve canlarıyla her türlü fedakârlıkta bulunanlar elbette ki Allah katında bir tutulacak değildir. Evet, Allah, Muhammed'e iman edenlere âhiret ödülü vaat etmiştir ama Muhammed'in emrine uyup malî fedakârlıkta bulunan ve bilfiil savaşa katılanları elbette diğerlerinden üstün tutacak ve daha yüksek mânevî mertebelere ulaştıracaktır. Emrine muhalefet edip savaşa katılmayanları ise lutuf ve ihsanıyla muamele edip bağışlayacaktır.[81]

79 Âyetin nüzûl sebebi çevirimizi açıklayıcı niteliktedir (bk. Taberî). Ayrıca 94. âyet dikkate alındığında, bu anlamın bâriz bir şekilde öne çıktığı görülebilir.

80 Taberî.

81 Taberî.

إِنَّ الَّذِينَ تَوَفّٰيهُمُ الْمَلٰئِكَةُ ظَالِمِي أَنْفُسِهِمْ قَالُوا فِيمَ كُنْتُمْ قَالُوا كُنَّا مُسْتَضْعَفِينَ فِي الْأَرْضِ قَالُوا أَلَمْ
تَكُنْ أَرْضُ اللّٰهِ وَاسِعَةً فَتُهَاجِرُوا فِيهَا فَأُولٰئِكَ مَأْوٰيهُمْ جَهَنَّمُ وَسَاءَتْ مَصِيرًا ﴿٩٧﴾ إِلَّا الْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ
الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ وَالْوِلْدَانِ لَا يَسْتَطِيعُونَ حِيلَةً وَلَا يَهْتَدُونَ سَبِيلًا ﴿٩٨﴾ فَأُولٰئِكَ عَسَى اللّٰهُ أَنْ يَعْفُوَ عَنْهُمْ
وَكَانَ اللّٰهُ عَفُوًّا غَفُورًا ﴿٩٩﴾ وَمَنْ يُهَاجِرْ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ يَجِدْ فِي الْأَرْضِ مُرَاغَمًا كَثِيرًا وَسَعَةً وَمَنْ يَخْرُجْ
مِنْ بَيْتِهِ مُهَاجِرًا إِلَى اللّٰهِ وَرَسُولِهِ ثُمَّ يُدْرِكْهُ الْمَوْتُ فَقَدْ وَقَعَ أَجْرُهُ عَلَى اللّٰهِ وَكَانَ اللّٰهُ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿١٠٠﴾
وَإِذَا ضَرَبْتُمْ فِي الْأَرْضِ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَقْصُرُوا مِنَ الصَّلٰوةِ إِنْ خِفْتُمْ أَنْ يَفْتِنَكُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا
إِنَّ الْكَافِرِينَ كَانُوا لَكُمْ عَدُوًّا مُبِينًا ﴿١٠١﴾ وَإِذَا كُنْتَ فِيهِمْ فَأَقَمْتَ لَهُمُ الصَّلٰوةَ فَلْتَقُمْ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ مَعَكَ
وَلْيَأْخُذُوا أَسْلِحَتَهُمْ فَإِذَا سَجَدُوا فَلْيَكُونُوا مِنْ وَرَائِكُمْ وَلْتَأْتِ طَائِفَةٌ أُخْرٰى لَمْ يُصَلُّوا فَلْيُصَلُّوا مَعَكَ
وَلْيَأْخُذُوا حِذْرَهُمْ وَأَسْلِحَتَهُمْ وَدَّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ تَغْفُلُونَ عَنْ أَسْلِحَتِكُمْ وَأَمْتِعَتِكُمْ فَيَمِيلُونَ عَلَيْكُمْ
مَيْلَةً وَاحِدَةً وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِنْ كَانَ بِكُمْ أَذًى مِنْ مَطَرٍ أَوْ كُنْتُمْ مَرْضٰى أَنْ تَضَعُوا أَسْلِحَتَكُمْ وَخُذُوا
حِذْرَكُمْ إِنَّ اللّٰهَ أَعَدَّ لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُهِينًا ﴿١٠٢﴾ فَإِذَا قَضَيْتُمُ الصَّلٰوةَ فَاذْكُرُوا اللّٰهَ قِيَامًا وَقُعُودًا وَعَلٰى
جُنُوبِكُمْ فَإِذَا اطْمَأْنَنْتُمْ فَأَقِيمُوا الصَّلٰوةَ إِنَّ الصَّلٰوةَ كَانَتْ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ كِتَابًا مَوْقُوتًا ﴿١٠٣﴾

5. Cüz
4. Süre
Nisâ 97-103

HİCRET ETME FEDAKÂRLIĞINI GÖZE ALAMAYANLAR

97. İman ettiklerini söyledikleri halde Mekke'den hicret etmeyip müşriklere destek olan ve bu suretle kendilerine yazık edenler, canlarını almak üzere gelen meleklerin, bu davranışlarının sebebini sorması karşısında, "Bizler güçsüz-çaresiz insanlardık, bu yüzden müşriklere karşı koyamadık" diye kendilerini savunacaklardır. Fakat melekler bu cevabı kabul etmeyecek ve "Hicret etseydiniz! Mekke'de kalmaya mahkûm değildiniz ya!" diyeceklerdir. İşte bu kimseler cehenneme atılacaklardır. Bu, gerçekten de çok hazin bir sondur!

98-99. Fakat gerçekten de çaresiz durumda olan ve hicret etmeye imkân bulamayan kadınlar, çocuklar ve erkekler cehennem azabına mâruz kalmayacaklardır. Onlar Allah tarafından affedileceklerdir, çünkü Allah samimi müminleri bağışlayıcıdır.

100. Mekke'de müşriklerin baskısı altında bulunan ve henüz hicret etmemiş olan müslümanlar şunu iyi bilsinler ki tevhit inancını dosdoğru bir şekilde yaşayabilmek ve müşriklere destek olmamak niyetiyle hicret etmeye karar verip yola çıkan müminler, Mekke dışında inançlarını özgürce yaşayacak yerler bulacaklardır. Ayrıca bu müminler şunu da bilmelidirler ki bu şekilde

hicret eden, fakat yolda can verenler de Allah tarafından, tıpkı hicret etmiş müminler gibi ödüllendirileceklerdir. Allah böyle kimseler için merhametli ve bağışlayıcıdır.

SAVAŞ ORTAMLARINDA NAMAZ

101. Ey elçimiz Muhammed'e iman edenler! Düşmanla savaşmak üzere yola koyulduğunuz vakit, âni bir baskına mâruz kalmaktan endişe ederseniz namazlarınızı kısaltabilirsiniz.[82] Çünkü müşrikler sizin bir an olsun hazırlıksız bulunmanızı beklemekte, sizi gafil avlamak istemektedir.

102. Ey Muhammed! Cephede iken müminlere namaz kıldıracak olursan, onlardan bir kısmı senin arkanda namaz kılmaktan mahrum kalmasınlar diye şöyle yapınız: Bir grup, silâhlarını kuşanmış halde senin arkanda namaza dursun, diğer grup ise onların ardında nöbet beklesin. İlk grup bir rekât namaz kılınca nöbeti devralsın ve nöbettekiler gelip senin ardında silâhlarını kuşanmış vaziyette namaza dursunlar. Yağmur, hastalık ve benzeri bir sebep olmadıkça silâhlarınızı bir tarafa bırakıp da hazırlıksız yakalanacak vaziyette olmayınız; unutmayınız ki düşman sizi kollamakta ve saldırmak için fırsat beklemektedir. Dolayısıyla tedbiri elden bırakmayınız. Şunu biliniz ki Allah sizlere bu öğütleri vererek güçlü olmanızı ve müşrikleri hezimete uğratmanızı murat etmektedir.

5. Cüz
4. Sûre
Nisâ 97-103

103. Namazlarınızı bu şekilde kıldıktan sonra her durumda zafer için Allah'a dua etmeye devam ediniz. Savaş bitip evlerinize döndüğünüzde ise[83] namazlarınızı tevhide uygun olarak ve bütün erkânı ile dosdoğru kılınız. Unutmayınız ki namaz, Allah tarafından belirli vakitlerde yerine getirmeniz gereken bir ibadet olarak farz kılınmıştır.

---

82 Buradaki kısaltma, dört rekât namazın iki rekât şeklinde kısaltılması değil, binek üzerinde veya başka bir durumda namazın îmâ yoluyla ya da bazı rükünleri tam olarak yapılmadan kılınmasıdır. Zira insan abdest alıp namaza durduktan sonra, kılacağı dört rekât namazın çok kısa süreceği mâlûmdur ve bunu iki rekâta indirmek, özellikle bir savaş anında herhangi bir kolaylık sağlamayacaktır. Nitekim Bakara sûresinin 239. âyetinde, korku anında namazın binek üzerinde veya yaya olarak hareket halinde kılınabileceği belirtilmiştir. İki âyetin konusu aynı olmalıdır. Bu görüş, İbn Abbas'tan da nakledilmiş ve Taberî tarafından da tercih edilmiştir. Fıkıhta bilinen seferî namazı ise, esas itibarıyle Hz. Peygamber'in verdiği ilâhî bir ruhsattır.

83 Taberî.

وَلَا تَهِنُوا فِي ابْتِغَاءِ الْقَوْمِ اِنْ تَكُونُوا تَأْلَمُونَ فَاِنَّهُمْ يَأْلَمُونَ كَمَا تَأْلَمُونَ وَتَرْجُونَ مِنَ اللّٰهِ مَا لَا يَرْجُونَ
وَكَانَ اللّٰهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿١٠٤﴾ اِنَّا اَنْزَلْنَا اِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِتَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ بِمَا اَرٰيكَ اللّٰهُ وَلَا تَكُنْ
لِلْخَائِنِينَ خَصِيمًا ﴿١٠٥﴾ وَاسْتَغْفِرِ اللّٰهَ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿١٠٦﴾ وَلَا تُجَادِلْ عَنِ الَّذِينَ يَخْتَانُونَ
اَنْفُسَهُمْ اِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ مَنْ كَانَ خَوَّانًا اَثِيمًا ﴿١٠٧﴾ يَسْتَخْفُونَ مِنَ النَّاسِ وَلَا يَسْتَخْفُونَ مِنَ اللّٰهِ وَهُوَ مَعَهُمْ
اِذْ يُبَيِّتُونَ مَا لَا يَرْضٰى مِنَ الْقَوْلِ وَكَانَ اللّٰهُ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطًا ﴿١٠٨﴾ هَا اَنْتُمْ هٰؤُلَاءِ جَادَلْتُمْ عَنْهُمْ فِي
الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا فَمَنْ يُجَادِلُ اللّٰهَ عَنْهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ اَمْ مَنْ يَكُونُ عَلَيْهِمْ وَكِيلًا ﴿١٠٩﴾ وَمَنْ يَعْمَلْ سُوءًا اَوْ يَظْلِمْ
نَفْسَهُ ثُمَّ يَسْتَغْفِرِ اللّٰهَ يَجِدِ اللّٰهَ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿١١٠﴾ وَمَنْ يَكْسِبْ اِثْمًا فَاِنَّمَا يَكْسِبُهُ عَلٰى نَفْسِهِ وَكَانَ اللّٰهُ
عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿١١١﴾ وَمَنْ يَكْسِبْ خَطِيئَةً اَوْ اِثْمًا ثُمَّ يَرْمِ بِهِ بَرِيئًا فَقَدِ احْتَمَلَ بُهْتَانًا وَاِثْمًا مُبِينًا ﴿١١٢﴾
وَلَوْلَا فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكَ وَرَحْمَتُهُ لَهَمَّتْ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ اَنْ يُضِلُّوكَ وَمَا يُضِلُّونَ اِلَّا اَنْفُسَهُمْ وَمَا يَضُرُّونَكَ مِنْ
شَيْءٍ وَاَنْزَلَ اللّٰهُ عَلَيْكَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَعَلَّمَكَ مَا لَمْ تَكُنْ تَعْلَمُ وَكَانَ فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكَ عَظِيمًا ﴿١١٣﴾
لَا خَيْرَ فِي كَثِيرٍ مِنْ نَجْوٰيهُمْ اِلَّا مَنْ اَمَرَ بِصَدَقَةٍ اَوْ مَعْرُوفٍ اَوْ اِصْلَاحٍ بَيْنَ النَّاسِ وَمَنْ يَفْعَلْ ذٰلِكَ ابْتِغَاءَ
مَرْضَاتِ اللّٰهِ فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ اَجْرًا عَظِيمًا ﴿١١٤﴾

DÜŞMAN KARŞISINDA SEBAT ve KARARLILIK

104. Düşmanla karşılaştığınızda hiçbir şekilde gevşeklik göstermeyiniz. Çeşitli zorluklar çekip kayıplar veriyor olabilirsiniz. Fakat unutmayınız ki onlar da sizin gibi zorluklar çekip kayıplar vermektedir. Üstelik sizler bütün bu sıkıntıların sonucunda Allah tarafından vaat edilen cennet ödülüne nâil olacağınız bilinci ile hareket etmektesiniz, oysa onlar bu bilinçten yoksundurlar. Dolayısıyla sizin daha sabırlı ve metanetli olmanız gerekmektedir.[84] İşte böylece Allah engin ilmiyle, hakkınızda en iyi hükümleri bildirmektedir.

PEYGAMBERİ YANILTMAYA ÇALIŞAN MÜNAFIKLAR

105-108. Ey Muhammed! Biz seni peygamber olarak görevlendirip ilâhî vahiy göndermekle, senin insanlar arasında bu vahye uygun âdil hüküm vermeni murat etmiş bulunuyoruz. Dolayısıyla yaptığı hırsızlığı bir yahudinin üstüne atarak kurtulmaya çalışan ve senin kendilerini desteklemeni isteyen,

84 Taberî.

görünüşte müslüman olan günahkârları savunayım deme! Olayın iç yüzünü tam olarak bilmediğin halde sırf onlar hakkında söylenen olumlu sözlere itibar ederek söz konusu hırsızlık olayında iftiraya uğrayan mâsum yahudiyi ayıplamandan dolayı Allah'tan af dile ve bir daha böyle kimselere güvenip arka çıkma! Bunu bilmeden yaptığın için Allah seni affedecektir. Doğrusu Allah sana karşı çok merhametlidir. Ama şunu bil ki bunlar yaptıkları çirkin işi insanlardan gizledikleri gibi Allah'tan da gizleyebileceklerini sanan münafıklardır. Oysa Allah, onların en gizli anlarda yaptıkları konuşmalara da şahittir.

109. Ey içlerinden biri hırsızlık yapınca, sırf akrabaları olduğu için onu savunan ve suçsuz bir insana iftira atanlar![85] Haydi, hırsızlık yapan akrabanızı şu üç günlük dünya hayatında savunup temize çıkardınız, peki hesap gününde de bunu yapabilecek misiniz? Onu ve kendinizi ilâhî cezadan koruyabilecek misiniz? Hiç düşündünüz mü?

5. Cuz
4. Süre
Nisâ 104-114

110-112. Şunu iyi bilin ki bu tür yanlış davranışlarda bulunanlar aslında kendilerine zarar vermektedirler. O halde bu gerçeği farkedip yaptığınız hatadan pişman olun. Unutmayın ki bu tür günahları işledikten sonra pişman olan ve tövbe edip Allah'tan bağışlanma dileyen müminler, Allah'ın af ve merhametine nâil olurlar. Günahından pişman olmadığı yetmezmiş gibi bir de suçsuz insanlara iftira atarak kendilerini temize çıkarmaya çalışanlar ise vebali çok ağır bir günah işlemiş ve kendilerini perişan etmiş olurlar.

113. Ey Muhammed! Doğrusu biz seni ilâhî vahiy yoluyla uyarmış olmasaydık bu kimseler seni aldatmaya çalışacak, yanlış hüküm vermene sebep olacaklardı. Fakat bunu yapabilecek olsalardı bile, sana değil kendilerine zarar vermiş olacaklardı. Gördüğün gibi Allah sana vahiy vermekte ve onu insanların arasında nasıl uygulayacağını da öğretmektedir. Böylece sana bilmediğin birçok şeyi öğretmekte ve büyük bir lutufta bulunmaktadır.

114. Kaldı ki hırsızlık yapan kişinin akrabalarının, onu temize çıkarmak için gizli planlar kurmak üzere yaptıkları toplantılar büsbütün şer toplantılarıdır. Çünkü böylesine gizli saklı toplantılar ancak insanlara yardım etmek, dargınları barıştırmak yahut güzel işler icra etmek üzere yapılırsa hayırlı olur. Nitekim sırf Allah rızası için böylesine güzel davranışlarda bulunan müminlere büyük bir ödül bahşedeceğiz.

---

[85] Rivayete göre bunlar Übeyrikoğulları ailesidir.

وَمَنْ يُشَاقِقِ الرَّسُولَ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُ الْهُدٰى وَيَتَّبِعْ غَيْرَ سَب۪يلِ الْمُؤْمِن۪ينَ نُوَلِّه۪ مَا تَوَلّٰى وَنُصْلِه۪ جَهَنَّمَۜ
وَسَٓاءَتْ مَص۪يرًا ﴿١١٥﴾ اِنَّ اللّٰهَ لَا يَغْفِرُ اَنْ يُشْرَكَ بِه۪ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذٰلِكَ لِمَنْ يَشَٓاءُۜ وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللّٰهِ فَقَدْ ضَلَّ
ضَلَالًا بَع۪يدًا ﴿١١٦﴾ اِنْ يَدْعُونَ مِنْ دُونِه۪ٓ اِلَّٓا اِنَاثًاۚ وَاِنْ يَدْعُونَ اِلَّا شَيْطَانًا مَر۪يدًاۙ ﴿١١٧﴾ لَعَنَهُ اللّٰهُۢ وَقَالَ لَاَتَّخِذَنَّ
مِنْ عِبَادِكَ نَص۪يبًا مَفْرُوضًاۙ ﴿١١٨﴾ وَلَاُضِلَّنَّهُمْ وَلَاُمَنِّيَنَّهُمْ وَلَاٰمُرَنَّهُمْ فَلَيُبَتِّكُنَّ اٰذَانَ الْاَنْعَامِ وَلَاٰمُرَنَّهُمْ
فَلَيُغَيِّرُنَّ خَلْقَ اللّٰهِۜ وَمَنْ يَتَّخِذِ الشَّيْطَانَ وَلِيًّا مِنْ دُونِ اللّٰهِ فَقَدْ خَسِرَ خُسْرَانًا مُب۪ينًاۜ ﴿١١٩﴾ يَعِدُهُمْ وَيُمَنّ۪يهِمْۜ
وَمَا يَعِدُهُمُ الشَّيْطَانُ اِلَّا غُرُورًا ﴿١٢٠﴾ اُو۬لٰٓئِكَ مَأْوٰيهُمْ جَهَنَّمُ وَلَا يَجِدُونَ عَنْهَا مَح۪يصًا ﴿١٢١﴾ وَالَّذ۪ينَ اٰمَنُوا
وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَنُدْخِلُهُمْ جَنَّاتٍ تَجْر۪ي مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ خَالِد۪ينَ ف۪يهَٓا اَبَدًاۜ وَعْدَ اللّٰهِ حَقًّاۜ وَمَنْ
اَصْدَقُ مِنَ اللّٰهِ ق۪يلًا ﴿١٢٢﴾

115. Buna karşılık kim tevhit inancını öğrenip anladıktan ve Muhammed'in Allah'ın peygamberi olduğunu kabul ettikten sonra, çeşitli sebeplerle peygambere karşı çıkar ve müminlerin saflarını terkederek peygamber düşmanı kesilirse, bu yaptığının karşılığı olarak onu cehennem ateşiyle cezalandırırız. Doğrusu cehennem çok hazin bir sondur!

ŞİRKİN GERÇEK YÜZÜ ve SONU

116-121. Bu tür kimseler bilsinler ki Allah, tevhidi reddedip bazı varlıkları şefaatçi kabul ederek onları Allah'a ortak koşmayı kesinlikle affetmez. Bunun dışındaki hataları yapanlar, pişman oldukları takdirde elbette onlara af yolu açıktır. Ama Allah'a şirk koşanlar ona iftira etmektedirler. Zira müşrikler, Allah'ın kızları olarak gördükleri[86] Lât, Menât ve Uzzâ gibi varlıkları Allah'a ortak koşmakta,[87] onların Allah katında kendilerine şefaatçi olacaklarını iddia edip onlardan medet ummaktadırlar. Böyle yapmakla onlar şeytanın izinden gitmektedirler. Oysa şeytan vaktiyle ilâhî emre itaatsizlik edip rahmetten mah-

---

86 Zemahşerî.

87 Taberî.

rum kalmış ve bunun üzerine, "Rabbim! Madem böyle perişan bir hale düştüm, öyleyse ben de insanlar içerisinde sözümü geçirebildiklerimi senin tevhit yolundan saptıracağım, onları sana itaatten alıkoymak için var gücümle çalışacağım. Onları dört bir yandan kuşatıp en zayıf yerlerinden yakalayacağım ve onlara doğruyu yanlış, kötüyü güzel göstereceğim. Sonuçta çoğunun senin nimetlerine karşı şükretmediğini, senin birliğine inanmayıp sana ortak koştuklarını ve emirlerine itaat etmediklerini göreceksin. Kendisine saygı duymamı istediğin insanın nasıl nankör, şükretmeyen ve samimiyetsiz bir varlık olduğunu ve benim ondan üstün olduğumu kanıtlayacağım.[88] Bunun sonucunda, onlar tevhitten sapacaklar ve bahîre ve sâibe adını verdikleri bazı hayvanları, putlara kurban[89] olarak belirleyip kulaklarını işaretleyecekler,[90] onların putlara ait olduğunu göstermek üzere kulaklarını ve burunlarını (müsle ve ihsâ gibi yollarla) kesecekler[91] ve bu şekilde Allah'ın helâl kıldığı şeyleri haram kılmaya, Allah'ın bildirdiği tevhit dinini bozmaya[92] başlayacaklar" diye konuşmuştu. Nitekim bu sözünü yerine getirmek üzere müşrikleri asılsız inançlar ve hurafelerle aldatmış ve peşine düşürmüş, kendisiyle birlikte cehenneme doğru sürüklemiştir. Zira şeytanın peşine düşen ve tevhitten sapanların varacakları yer cehennemdir ve oradan asla çıkamayacaklardır. Cehennem, gerçekten çok hazin bir sondur!

5. Cuz
4. Sûre
Nisâ 115-122

122. Elçimiz Muhammed'e iman edip onun bildirdiği ilâhî emirler doğrultusunda yaşayan müminleri ise, Allah tarafından kendilerine verilmiş hak bir söz olarak, içlerinde ırmakların çağıldadığı ve sonsuza kadar kalacakları muhteşem cennetlere koyacağız. Evet, bu Allah'ın onlara vaadidir ve Allah'ın vaadi şeytanın verdiği boş sözler gibi asılsız değildir, muhakkak gerçekleşecektir.[93]

[88] Şeytanın vaatleriyle ilgili kısımlar A'râf sûresinin 16-17. ve diğer bazı âyetler dikkate alınarak çevrilmiştir.

[89] Bu konu Mâide sûresinin 103 ve En'âm sûresinin 136-144. âyetlerinde de geçmektedir (bilgi için bk. Mâide sûresi 103. âyetin dipnotu).

[90] Taberî.

[91] Taberî.

[92] Taberî.

[93] Taberî.

لَيْسَ بِاَمَانِيِّكُمْ وَلَٓا اَمَانِيِّ اَهْلِ الْكِتَابِۜ مَنْ يَعْمَلْ سُٓوءًا يُجْزَ بِه۪ۙ وَلَا يَجِدْ لَهُ مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَلِيًّا وَلَا نَص۪يرًا
(١٢٣) وَمَنْ يَعْمَلْ مِنَ الصَّالِحَاتِ مِنْ ذَكَرٍ اَوْ اُنْثٰى وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَاُو۬لٰٓئِكَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ وَلَا يُظْلَمُونَ نَق۪يرًا
(١٢٤) وَمَنْ اَحْسَنُ د۪ينًا مِمَّنْ اَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلّٰهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ وَاتَّبَعَ مِلَّةَ اِبْرٰه۪يمَ حَن۪يفًاۜ وَاتَّخَذَ اللّٰهُ اِبْرٰه۪يمَ
خَل۪يلًا (١٢٥) وَلِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِۜ وَكَانَ اللّٰهُ بِكُلِّ شَيْءٍ مُح۪يطًا (١٢٦) وَيَسْتَفْتُونَكَ فِي
النِّسَٓاءِۜ قُلِ اللّٰهُ يُفْت۪يكُمْ ف۪يهِنَّۙ وَمَا يُتْلٰى عَلَيْكُمْ فِي الْكِتَابِ ف۪ي يَتَامَى النِّسَٓاءِ الّٰت۪ي لَا تُؤْتُونَهُنَّ مَا كُتِبَ
لَهُنَّ وَتَرْغَبُونَ اَنْ تَنْكِحُوهُنَّ وَالْمُسْتَضْعَف۪ينَ مِنَ الْوِلْدَانِۙ وَاَنْ تَقُومُوا لِلْيَتَامٰى بِالْقِسْطِۜ وَمَا تَفْعَلُوا مِنْ
خَيْرٍ فَاِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِه۪ عَل۪يمًا (١٢٧)

123. Ey Allah'tan başka varlıklardan medet uman, şeytanın peşine düşüp onun boş vaatlerine kanan, elçimiz Muhammed'i sapkın olarak gören müşrikler![94] Bu asılsız inançlarınız da tıpkı kendilerini Allah'ın sevgili kulları olarak gören Medine yahudilerinin iddiaları gibi asılsızdır. Biliniz ki her kim Muhammed'in Allah tarafından gönderilmiş bir peygamber olduğunu kabul etmemek gibi büyük bir kötülük yaparsa bunun cezasını muhakkak çekecek ve kendisini bu cezadan kurtaracak hiçbir yardımcı ya da şefaatçi bulamayacaktır.

94 Âyetin, müşriklere hitap ettiğini Taberî gayet açık bir şekilde ifade etmektedir. Ne var ki bazı müfessirler ve çoğunlukla meal yazarları bu âyeti müslümanlara hitap edermiş gibi algılayıp oldukça tuhaf bir yorumda bulunmuşlardır. Bu yoruma göre, müslümanların Hz. Muhammed'e iman etmeyi "tek ve geçerli doğru" olarak kabul etmeleri de bir tür "kuruntu" sayılmaktadır. Bununla beraber Taberî de, âyetin devamında gelen "kim bir kötülük işlerse" ifadesini bağlamın dışına çıkararak umumileştirmiş ve "herhangi bir kötülük" olarak yorumlamıştır. Oysa bu ifade, bağlamdan açıkça anlaşılacağı üzere, Hz. Peygamber'e iman etmedikleri halde kendilerini doğru yolda gören müşriklere ve yahudilere cevap olup, "Kim elçimiz Muhammed'i inkâr etmek gibi büyük bir kötülük işlerse bunun cezasını görecektir" anlamını içerir. Zira böyle bir tavır sergileyen müşriklere ve yahudilere hitaben, "Kim en ufak bir kötülük işlerse cezasını görür, bu kişi sizden de olsa müminlerden de olsa farketmez" gibi bir ifade kullanılması, her ne kadar onların üstünlük iddialarına cevap teşkil edecek olsa da, müminlerle onların farkını yok saymakta yani Hz. Peygamber'e iman etmenin pek de önemli bir fark olmadığı gibi bir sonucu îmâ etmektedir. Kaldı ki 124. âyetin lafzı, bizim düşündüğümüz anlamı bâriz bir şekilde ortaya koymaktadır. Zira orada, "Mümin olarak sâlih amel işleyen herkesin" cennete gireceği ifade edilmektedir. Buradaki "mümin" kelimesinin "peygambere iman eden kişi" anlamına geldiği, "sâlih amel"in ise "peygamber tarafından bildirilen ilâhî emirlere itaat" anlamına geldiği, bu kelimelerin geçtiği birçok yerde bizzat Taberî'nin yaptığı izahlardan anlaşılmaktadır. "Kim bir kötülük işlerse" ifadesinin anlamıyla ilgili olarak Taberî'nin verdiği rivayetlerde bu âyet üzerine müminlerin çok üzüldükleri bildiriliyor. Bunu, sahâbenin titizliğine bağlamak mümkündür. Nitekim ilgili rivayetlerde Hz. Peygamber'in onlara verdiği cevaplardan bunu anlıyoruz. Dolayısıyla âyetin müşriklere ve yahudilere hitap ettiğini,

124. Sizin bu kuruntularınızın aksine, kadın ve erkek her kim tevhide ve elçimiz Muhammed'e iman edip ilâhî emirlere uygun yaşarsa cennete girecektir. O gün herkes hak etmiş olduğu karşılığı görecektir.[95]

TEVHİT İNANCI ve İBRÂHİM PEYGAMBER

125. Kendilerini doğru yolda görüp elçimiz Muhammed'i sapkın addeden müşrikler ve Medine yahudileri bilsinler ki Allah'ın kabul edeceği dosdoğru inanç, Muhammed'in peygamberliğine iman eden,[96] her türlü şirkten uzak bir şekilde sadece Allah'a kulluk eden ve tevhide olan bağlılığından dolayı Allah'ın, dost saydığı İbrâhim peygamberin yolunu takip eden müminlerin inancıdır!

5. Cuz
4. Süre
Nisâ 123-127

126. Allah, İbrâhim'i ve tevhit inancını sürdüren müminleri dost edinmiştir, ancak onun bu kimseleri dost edinmesi, müşrik ve yahudilerin sandıkları gibi, herhangi bir dostluğa ihtiyacı olmasından kaynaklanmamaktadır, çünkü Allah kâinattaki her şeyin yaratıcısı ve mutlak sahibidir. O halde sizler de tevhide ve elçimiz Muhammed'e iman edin ve ilâhî emirlere uygun yaşayın ki Allah'ın sevgisini ve dostluğunu kazanasınız![97]

AİLE İÇİ HUZURSUZLUKLAR ve KADINLARA KARŞI ADALET

127. Ey Muhammed! Doğrusu, sana inanmış mümin erkekler, daha önce kadınları ve çocukları mirastan ve mehirden mahrum bırakıp yetim kızlara haksızlık yapıyorlardı. Şimdi kadınlara bu haklar verilince buna karşı çıkmaktadırlar.[98] Onlara daha önce vahyettiğimiz adalet ilkesini hatırlat! Ayrıca onlara, yetimlerin ve kadınların malî haklarıyla ilgili konularda âdil davrananların Allah katında ödüllendirileceğini de bildir.[99]

---

söz konusu "kötülük"ün de, Hz. Muhammed'i inkâr etmek olduğunu düşünmeden yapı-lacak yorumlar metnin bağlamına uygun değildir. Burada Taberî'ye muhalefet etmemiz, yine kendisinden öğrendiklerimizin neticesidir. *Doğrusunu Allah bilir.*

95 Zemahşerî (Âyetin sonundaki ifade genellikle, "En ufak bir haksızlığa uğramayacaklardır" şeklinde çevrilmektedir. Dikkat edilirse bu çeviriden, sanki âyette sözü edilen kimselerin dışındakilerin çeşitli haksızlıklara uğrayabileceği şeklinde bir anlam da çıkmaktadır. Lafza bağlı kalayım derken bu tür durumlara düşmemek için âzami itina göstermek gerekmektedir).

96 Taberî.

97 Taberî.

98 Âyette geçen "يَسْتَفْتُونَكَ" ifadesi basitçe fetva sormak anlamına değil "itiraz" anlamına gelir. Nitekim bu itirazlar fiilen vuku bulmuştur (bk. Taberî, İbnü'l-Cevzî).

99 Taberî.

4. Sure

وَإِنِ امْرَأَةٌ خَافَتْ مِنْ بَعْلِهَا نُشُوزًا أَوْ إِعْرَاضًا فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا أَنْ يُصْلِحَا بَيْنَهُمَا صُلْحًا وَالصُّلْحُ خَيْرٌ
وَأُحْضِرَتِ الْأَنْفُسُ الشُّحَّ وَإِنْ تُحْسِنُوا وَتَتَّقُوا فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا ﴿١٢٨﴾ وَلَنْ تَسْتَطِيعُوا أَنْ
تَعْدِلُوا بَيْنَ النِّسَاءِ وَلَوْ حَرَصْتُمْ فَلَا تَمِيلُوا كُلَّ الْمَيْلِ فَتَذَرُوهَا كَالْمُعَلَّقَةِ وَإِنْ تُصْلِحُوا وَتَتَّقُوا فَإِنَّ اللَّهَ
كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿١٢٩﴾ وَإِنْ يَتَفَرَّقَا يُغْنِ اللَّهُ كُلًّا مِنْ سَعَتِهِ وَكَانَ اللَّهُ وَاسِعًا حَكِيمًا ﴿١٣٠﴾

128. Eğer bir kadın, kocasının geçimsizliğinden ve aile yuvasını yıkacak davranışlarından mustarip ise[100] yapılacak en doğru şey, karı-koca arasında bir anlaşmaya varmanın yollarını aramaktır.[101] Zira bu tür durumlarda eşlerin boşanmasındansa, uzlaşmayı sağlamaya çalışmak daha hayırlıdır. Ancak uzlaşma her iki tarafın da bencillik duygusunu aşarak[102] fedakârlıklarda bulunmasını gerektirecektir; Karı-koca olarak iyi niyetli olup ilâhî emirlere uygun hareket ederek bu zor imtihanı başarırsanız Allah karşılığını verecektir. Zira Allah bütün yaptıklarınızı bilmektedir.

129. Eşlerinize karşı tam anlamıyla âdil olmanız, onların haklarını ödeyebilmeniz mümkün değildir, elinizden gelen bütün gayreti gösterecek olsanız dahi bunu başaramazsınız. O halde onları bir anlaşmazlık durumunda hemen yüzüstü bırakmayınız. Gücünüz yettiği ölçüde onlara karşı âdil ve lutufkâr davranmaya çalışınız, onları mutsuz edecek ve aile yuvasını çekilmez hale

100 Âyette geçen "hâfet" (خافت / endişe etmek) kelimesine Taberî "bilmek" anlamını verir. Buna göre kadın, kocasının söz konusu davranışlarını biliyordur yani sadece bir endişe değil, açık bir bilgi söz konusudur ki bu durum onu mustarip kılacaktır.

101 Kur'an'ın vahyedildiği dönemin şartlarını aktaran rivayetleri incelediğimizde, o dönemde "kadının kocasına yönelik rahatsızlığının" gündeme alınacak bir konu olması, mevcut toplumsal anlayış açısından büyük bir değişim demektir.

102 Taberî, âyette geçen " و أحضرت الأنفس الشح " ifadesini kadınların kocalarını kıskanmaları şeklinde izah etmektedir.

getirecek tutumlardan sakınınız.[103] Eğer bu hususta iyi niyetli **olur ve ilâhî** tavsiyelere riayet ederseniz Allah hatalarınızı bağışlar!

130. Bütün çabalara rağmen karı-koca arasında uzlaşma sağlanamayıp boşanmadan başka çıkar yol kalmazsa, bu durumda Allah, tarafların gösterdikleri iyi niyet ve ilâhî emirlere uygun davranışları sebebiyle onlara ayrılmaları durumunda da bolluk ve bereket ihsan eder, eşlerden her birine daha mutlu yuva kurmasını nasip eder.[104] Gerçekten de Allah, emirlerine uyan müminler için çok lutufkârdır ve onlar için en uygun hükümleri bildirmektedir.

---

103 Bu âyete verdiğimiz anlam, tespit edebildiğimiz kadarıyla tefsir ve meallerde kabul edilen anlamdan farklıdır. Klasik kaynaklarda henüz bir mesnedini bulamamış olmakla birlikte, bu yorumumuzun sağlıklı olduğunu düşünüyoruz. Ayrıca biz bulamamış olsak da, klasik müfessirlerin bu hususa muhakkak temas etmiş, bu inceliği tespit etmiş olduklarını düşünüyoruz. Verdiğimiz anlamın gerekçesi olarak şu izahları yapmak yerinde olacaktır: Genelde âyetin baş tarafı şöyle tercüme edilir: "Elinizden gelen bütün gayreti gösterecek olsanız dahi kadınlarınız arasında tam adaleti sağlayamazsınız, o halde içlerinden birine meyledip de diğerlerini askıda bırakmayınız." Âyetin bu anlama geldiğini kabul ettiğimizde, 128-129 ve 130. âyetler arasındaki konu bütünlüğü tamamen bozulmaktadır. Dikkat edilirse 128. âyet, eşine karşı geçimsiz davranan kocanın sebep olduğu aile içi huzursuzluk durumunu ele almakta ve aile yuvasının devamı için eşin sulha (anlaşma) yanaşmasını öğütlemektedir. 130. âyette ise bütün anlaşma yollarının tükenmesi durumunda gerçekleşecek boşanma durumundan söz edilmektedir. **Yani konu, koca ile çok sayıdaki eşi arasında yaşanan bir tarafgirlik konusu değil, karı-koca arasında yaşanan ve boşanmaya sebep olabilecek bir aile içi huzursuzluktur.** Şimdi aynı konuyu, yani kocanın sebep olduğu aile içi huzursuzluk konusunu işleyen bu iki âyetin arasında, bir kocanın birden fazla eşi arasında adalet sağlama meselesinin girmiş olması bütünlüğü tamamen bozmaktadır. Oysa 129. âyetteki "beyne" kelimesi "kadınlarınız arasında" anlamında değil de, "kadınlarınıza karşı" anlamında anlaşılırsa, o zaman erkeklere yönelik uzlaşma çağrısı devam ediyor olacak, onlara kadınların haklarını ödeyemeyecekleri hatırlatılıp adaletli olma çağrısı yapılmış olacaktır. İşte bu bütünlük sebebiyle bu yorumu tercih ettik. Fakat bu anlamı âyete ilk veren biz olamayız, olmamalıyız, çünkü Kur'an'ın bir âyetinin bize kadar sürekli olarak yanlış anlaşılmış olması ihtimal dışıdır. Kanaatimizce geleneğimizde bu hususa temas etmiş sahâbe, tâbiîn veya daha sonraki dönem müfessirleri vardır, fakat henüz biz böyle bir kayda rastlayamadık. *Doğrusunu Allah bilir.*

104 Taberî.

وَلِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ وَلَقَدْ وَصَّيْنَا الَّذٖينَ اُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَاِيَّاكُمْ اَنِ اتَّقُوا اللّٰهَ
وَاِنْ تَكْفُرُوا فَاِنَّ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ وَكَانَ اللّٰهُ غَنِيًّا حَمٖيدًا (١٣١) وَلِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوَاتِ
وَمَا فِي الْاَرْضِ وَكَفٰى بِاللّٰهِ وَكٖيلًا (١٣٢) اِنْ يَشَاْ يُذْهِبْكُمْ اَيُّهَا النَّاسُ وَيَاْتِ بِاٰخَرٖينَ وَكَانَ اللّٰهُ عَلٰى ذٰلِكَ
قَدٖيرًا (١٣٣) مَنْ كَانَ يُرٖيدُ ثَوَابَ الدُّنْيَا فَعِنْدَ اللّٰهِ ثَوَابُ الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ وَكَانَ اللّٰهُ سَمٖيعًا بَصٖيرًا (١٣٤) يَا
اَيُّهَا الَّذٖينَ اٰمَنُوا كُونُوا قَوَّامٖينَ بِالْقِسْطِ شُهَدَٓاءَ لِلّٰهِ وَلَوْ عَلٰٓى اَنْفُسِكُمْ اَوِ الْوَالِدَيْنِ وَالْاَقْرَبٖينَ اِنْ يَكُنْ غَنِيًّا
اَوْ فَقٖيرًا فَاللّٰهُ اَوْلٰى بِهِمَا فَلَا تَتَّبِعُوا الْهَوٰٓى اَنْ تَعْدِلُوا وَاِنْ تَلْوُٓا اَوْ تُعْرِضُوا فَاِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبٖيرًا
(١٣٥) يَٓا اَيُّهَا الَّذٖينَ اٰمَنُٓوا اٰمِنُوا بِاللّٰهِ وَرَسُولِهٖ وَالْكِتَابِ الَّذٖي نَزَّلَ عَلٰى رَسُولِهٖ وَالْكِتَابِ الَّذٖٓي اَنْزَلَ مِنْ
قَبْلُ وَمَنْ يَكْفُرْ بِاللّٰهِ وَمَلٰٓئِكَتِهٖ وَكُتُبِهٖ وَرُسُلِهٖ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا بَعٖيدًا (١٣٦)

5. Cuz
4. Sûre
Nisâ 131-136

131-133. Allah'ın emirlerine uygun davrandığınız takdirde O'nun size çok lutufkâr davranacağından kuşkunuz olmasın;[105] zira biliyorsunuz ki Allah, kâinatta bulunan her şeyin yaratıcısı ve mâlikidir. Sınırsız güç ve kudret sahibidir. Nitekim bu ilâhî emirler sizlere iletildiği gibi sizden önceki dönemlerde gönderilen peygamberlere de iletilmiş ve hepsinden bunlara riayet etmeleri istenmişti. Bununla beraber şunu iyi biliniz ki Allah, bütün bu emirleri sizlere iletmek ve sizden itaat istemekle aslında sizin iyiliğinizi murat etmektedir, yoksa onun sizin iman ve itaatinize hiçbir şekilde ihtiyacı yoktur. Eğer peygamber aracılığı ile sizlere ilettiği bu emirlere riayet etmezseniz, sizi helâk edip başka toplumlar inşa etmeye de kādirdir.

134. Elçimiz Muhammed'e iman ettiklerini söyledikleri halde onun bildirdiği ilâhî emirlere uyma konusunda gevşek davranan ve sırf dünyevî kazanç peşinde koşan münafıklar[106] şunu iyi bilsinler ki dünyada da âhirette de kazançlı çıkmanın yolu ilâhî emirlere uymaktan geçmektedir, çünkü dünyanın da âhiretin de yegâne mâliki Allah'tır ve O, yaptığınız her şeyi duymakta ve görmektedir.

105 Bu âyetin önceki âyetle irtibatı hususunda bk. Taberî.
106 Taberî.

HER ŞEYE RAĞMEN "ADALET"

135. Ey elçimiz Muhammed'e iman edenler! Ailelerinden bir kişinin yaptığı hırsızlık olayını örtbas etmeye çalışan kimselerin[107] durumundan ders alınız[108] ve her ne olursa olsun adaletten ayrılmayınız. Ebeveyninizin, akrabalarınızın ve hatta bizzat kendi şahsınızın aleyhine de olsa doğruyu konuşunuz. Suçlunun fakir yahut zengin olmasından etkilenerek duygusal değerlendirmeler yapmayınız. Allah'ın onlara hepinizden daha yakın olduğunu, hepinizden daha çok onların iyiliğini istediğini unutmayınız. Eğer bu konularda nefsinize uyar ve işinize geldiği gibi davranırsanız yahut gerçeği gizlemek veya saptırmak gibi yollara başvurursanız bunun hesabını Allah'ın huzurunda vereceğinizi unutmayınız! Biliniz ki Allah, yaptığınız her şeyden haberdardır.

5. Cuz
4. Sûre
Nisâ 131-136

İMANDA SEBAT ve KARARLILIK :
MÜNAFIKLARI ELEŞTİRİ

136. Ey elçimiz Muhammed'e iman edenler![109] Yaptığı hırsızlığı başkasının üzerine atan ve suçu ortaya çıkınca da, dinden dönüp Mekke'ye kaçan ve müşriklere katılan kimse (Tu'me) gibi davranmayınız! Allah'ın birliğine, Muhammed'e ve ona inzâl edilen vahye ve daha önce inzâl edilmiş ilâhî kitaplara iman ediniz. Unutmayınız ki imanında sebat etmeyen, Muhammed'i ve onun bildirdiği iman esasları olan melekleri, kitapları ve âhireti reddedenler açıkça doğru yoldan sapmış ve kendilerini perişan etmiş olmaktadırlar.

107 Rivayete göre bunlar Übeyrikoğullarıdır (bk. Taberî).
108 Taberî.
109 Bu âyetin başında geçen "ey iman edenler!" ifadesinin kimi kastettiği tartışılmıştır. Râzî, ilgili görüşleri özetlemiş ve müfessirlerin çoğunluğunun bizim de tercih ettiğimiz anlamı tercih ettiklerini ifade etmiştir. Bu çerçevede şu değerlendirmeleri yapmakta yarar görüyoruz: Bir önceki âyet çerçevesinde değerlendirildiğinde bu âyetin münafıklara yönelik eleştiriyi içerdiği ve müminleri bu konuda uyardığı anlaşılmaktadır. Nitekim biz de, 105. âyet ve devamında konu edilen Tu'me olayına gönderme yaparak bu veçhi vurgulamak istedik. Kaldı ki 137. âyet ve devamındaki âyetlerde açıkça münafıklara yönelik eleştiri yapılmakta ve bu durum tercihimizi muhkemleştirmektedir. Bununla beraber Taberî, "ey iman edenler!" ifadesiyle yahudi ve hıristiyanların kastedildiğini söylemektedir ki kanaatimizce Taberî'nin tercihleri diğer herhangi bir müfessirin tercihinden daha önemlidir. Ne var ki bu tercih hiçbir şekilde bağlama uygun düşmemektedir. Zira burada Ehl-i kitabın tenkit edildiğini düşündüğümüzde, âyetin öncesi ve sonrasıyla irtibatı kalmayacaktır. *Doğrusunu Allah bilir.*

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا ثُمَّ كَفَرُوا ثُمَّ آمَنُوا ثُمَّ كَفَرُوا ثُمَّ ازْدَادُوا كُفْرًا لَمْ يَكُنِ اللَّهُ لِيَغْفِرَ لَهُمْ وَلَا لِيَهْدِيَهُمْ سَبِيلًا
﴿١٣٧﴾ بَشِّرِ الْمُنَافِقِينَ بِأَنَّ لَهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿١٣٨﴾ الَّذِينَ يَتَّخِذُونَ الْكَافِرِينَ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ
أَيَبْتَغُونَ عِنْدَهُمُ الْعِزَّةَ فَإِنَّ الْعِزَّةَ لِلَّهِ جَمِيعًا ﴿١٣٩﴾ وَقَدْ نَزَّلَ عَلَيْكُمْ فِي الْكِتَابِ أَنْ إِذَا سَمِعْتُمْ آيَاتِ اللَّهِ
يُكْفَرُ بِهَا وَيُسْتَهْزَأُ بِهَا فَلَا تَقْعُدُوا مَعَهُمْ حَتَّىٰ يَخُوضُوا فِي حَدِيثٍ غَيْرِهِ إِنَّكُمْ إِذًا مِثْلُهُمْ إِنَّ اللَّهَ جَامِعُ
الْمُنَافِقِينَ وَالْكَافِرِينَ فِي جَهَنَّمَ جَمِيعًا ﴿١٤٠﴾ الَّذِينَ يَتَرَبَّصُونَ بِكُمْ فَإِنْ كَانَ لَكُمْ فَتْحٌ مِنَ اللَّهِ قَالُوا أَلَمْ
نَكُنْ مَعَكُمْ وَإِنْ كَانَ لِلْكَافِرِينَ نَصِيبٌ قَالُوا أَلَمْ نَسْتَحْوِذْ عَلَيْكُمْ وَنَمْنَعْكُمْ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ فَاللَّهُ يَحْكُمُ
بَيْنَكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَنْ يَجْعَلَ اللَّهُ لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًا ﴿١٤١﴾ إِنَّ الْمُنَافِقِينَ يُخَادِعُونَ اللَّهَ وَهُوَ
خَادِعُهُمْ وَإِذَا قَامُوا إِلَى الصَّلَاةِ قَامُوا كُسَالَىٰ يُرَاءُونَ النَّاسَ وَلَا يَذْكُرُونَ اللَّهَ إِلَّا قَلِيلًا ﴿١٤٢﴾ مُذَبْذَبِينَ بَيْنَ
ذَٰلِكَ لَا إِلَىٰ هَٰؤُلَاءِ وَلَا إِلَىٰ هَٰؤُلَاءِ وَمَنْ يُضْلِلِ اللَّهُ فَلَنْ تَجِدَ لَهُ سَبِيلًا ﴿١٤٣﴾

5. Cuz
4. Süre
Nisâ 137-143

137. Şunu biliniz ki Muhammed'e iman ettiği halde daha sonra bu inancından vazgeçen, sonra yeniden iman eden, fakat daha sonra tekrar inancından dönen ve gitgide müşriklere yaklaşıp tevhitten uzaklaşan münafıklar[110] artık tamamen yoldan çıkmış ve Allah'ın bağışlamasından büsbütün nasipsiz hale gelmişlerdir.

138-139. Ey elçimiz Muhammed! İşte bu şekilde davranan ve müminleri bırakıp müşrikleri dost edinen münafıklara can yakıcı cehennem azabını haber ver! Onlar böyle davranmakla müşriklerin güçlerinden istifade edeceklerini, onların yanında onurlu bir mevkiye sahip olacaklarını mı düşünmektedirler? Bilsinler ki onlar için Muhammed'e inanmak ve onun bildirdiği ilâhî emirlere uymak dışında herhangi bir izzet ve onur asla söz konusu değildir.

140. Kaldı ki bu konuda daha önce uyarı yapmış, Muhammed'i ve ona gönderdiğimiz vahyi inkâr eden, kendilerince bunları alaya almaya çalışanların bu tür konuşmalarına şahit olduğunuzda gerekli tepkiyi göstermeniz gerektiğini

110 Taberî.

bildirmiş, onları onaylarcasına oturup dinlememenizi emretmiştik. Şunu iyi biliniz ki aksi istikamette davrandığınız takdirde sizin de onlardan bir farkınız kalmayacaktır. Unutmayınız ki Allah, bu şekilde davranan münafıkları, elçisi Muhammed'i inkâr edenlerle birlikte cehenneme atacak, hepsini orada bir araya toplayacaktır.

141. Çünkü bu münafıklar tamamen menfaatlerine göre hareket etmekte; müminler Allah'ın yardımıyla zafer kazandıklarında ganimetten pay alabilmek için hemen onların yanına sokulup, "Biz de sizinle beraber değil miyiz?" demektedirler. Buna karşılık müminler yenilgiye uğradıklarında müşriklerin yanına varıp, "Biz sizin tarafınızdayız, biliyorsunuz ki onlara destek vermedik ve sizi onların elinden kurtardık!" demektedirler. Allah elbette ki onların gerçek yüzlerini ortaya çıkaracak ve kıyamet günü kendilerine müstehak oldukları cezayı verecektir. Ayrıca onların umutlarını boşa çıkaracak, müşriklerin müminlere galip gelmelerine de fırsat vermeyecektir.

5. Cuz
4. Süre
Nisâ 137-143

142-143. Bu şekilde davranmakla güya Allah'ın peygamberini kandırdıklarını düşünüyorlar, oysa Allah onların gerçek niyetlerini biliyor; kendilerine bunun cezasını verecek, onları dünyada da âhirette de perişan edecektir.[111] Bunlar müminlerle birlikte namaz kılmaya kalktıklarında üşenerek ayak sürümekte, sırf müslüman görünmek için bunu yapmakta, hiç de Allah'a kulluk etme amacı taşımamaktadırlar. Müminlerle müşrikler arasında âdeta mekik dokumakta ve ikili oynamaktadırlar.[112] Böylesine bâtıla dalmış kimseleri artık oradan çıkarmak ne mümkün![113]

111 Zemahşerî.

112 Münafıklık, zihinsel ve mânevî bir kararsızlık veya arayış hali değil, bilinçli bir şekilde iki tarafı idare etmeye çalışma durumudur. Bu yüzden âyette geçen "müzebzebîn" ifadesini, "Bir o yana bir bu yana meylederler" şeklinde çevirmek yanlış olur.

113 Bu son ifade genellikle lafza bağlı olarak, "Allah'ın saptırdığı kimseleri sen doğru yola getiremezsin" şeklinde anlaşılır. Oysa Muhammed Abduh'un isabetle temas ettiği gibi burada insan ahlâkının özelliklerinden bahsedilmekte, böylesine ikiyüzlülüğe batmış olanlara karşı yapılacak bir şeyin olmadığı vurgulanmaktadır. Yoksa Allah'ın herhangi bir insanı saptırması, münafıkların davranışlarının müsebbibi olması söz konusu değildir. Zira böyle bir anlayış, "din" kurumunun varlık sebebini ortadan kaldırır. *Doğrusunu Allah bilir.*

5/6 Cüz
4 Sure
Nisâ 144-151

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الْكَافِرِينَ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ أَتُرِيدُونَ أَنْ تَجْعَلُوا لِلَّهِ عَلَيْكُمْ سُلْطَانًا مُبِينًا ﴿١٤٤﴾ إِنَّ الْمُنَافِقِينَ فِي الدَّرْكِ الْأَسْفَلِ مِنَ النَّارِ وَلَنْ تَجِدَ لَهُمْ نَصِيرًا ﴿١٤٥﴾ إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا وَأَصْلَحُوا وَاعْتَصَمُوا بِاللَّهِ وَأَخْلَصُوا دِينَهُمْ لِلَّهِ فَأُولَٰئِكَ مَعَ الْمُؤْمِنِينَ وَسَوْفَ يُؤْتِ اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿١٤٦﴾ مَا يَفْعَلُ اللَّهُ بِعَذَابِكُمْ إِنْ شَكَرْتُمْ وَآمَنْتُمْ وَكَانَ اللَّهُ شَاكِرًا عَلِيمًا ﴿١٤٧﴾ لَا يُحِبُّ اللَّهُ الْجَهْرَ بِالسُّوءِ مِنَ الْقَوْلِ إِلَّا مَنْ ظُلِمَ وَكَانَ اللَّهُ سَمِيعًا عَلِيمًا ﴿١٤٨﴾ إِنْ تُبْدُوا خَيْرًا أَوْ تُخْفُوهُ أَوْ تَعْفُوا عَنْ سُوءٍ فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ عَفُوًّا قَدِيرًا ﴿١٤٩﴾ إِنَّ الَّذِينَ يَكْفُرُونَ بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ وَيُرِيدُونَ أَنْ يُفَرِّقُوا بَيْنَ اللَّهِ وَرُسُلِهِ وَيَقُولُونَ نُؤْمِنُ بِبَعْضٍ وَنَكْفُرُ بِبَعْضٍ وَيُرِيدُونَ أَنْ يَتَّخِذُوا بَيْنَ ذَٰلِكَ سَبِيلًا ﴿١٥٠﴾ أُولَٰئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ حَقًّا وَأَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُهِينًا ﴿١٥١﴾

144-146. Ey elçimiz Muhammed'e iman edenler! Sakın münafıklar gibi davranmayınız![114] Müminlerin aleyhine müşrikleri dost edinmeyiniz, onlara arka çıkmayınız! Böyle yapıp da münafıkların durumuna düşmek ve ilâhî cezaya müstehak olmak istemezsiniz değil mi? Unutmayınız ki münafıklar cehennemin en altında yer alacaklar, cezanın en şiddetlisine mâruz kalacaklar ve kendilerini bu durumdan kurtaracak bir kudret de bulamayacaklardır. Ancak içlerinden bu uyarıları dikkate alıp tövbe eden, ilâhî emirlere gerçek müminler gibi sımsıkı bağlı kalan ve tevhide dosdoğru bir şekilde iman ederek elçimiz Muhammed'e sadakat gösterenler affedilecek ve gerçek müminlerle birlikte değerlendirileceklerdir. Doğrusu Allah, gerçek müminlere muazzam bir ödül bahşedecektir.

147. Allah işte bu şekilde sizlere öğüt vermekte ve tevhitten sapmanızı istememektedir. Sizleri cezalandırmak istemediği için de bu uyarıları yapmaktadır. Dolayısıyla sizler bu uyarılara kulak verip tevhide ve elçisi Muhammed'e iman edip bunda sebat gösterirseniz size ceza verecek değildir. Doğrusu Allah, iman edenlerin bu güzel davranışlarını ödülsüz bırakmaz.

148. Evet, Allah aslında insanların gizli saklı işledikleri kötülükleri, söyledikleri sözleri böylesine alenîleştirmek istemez, ama münafıklar bu gizli saklı davranışları ve sözleriyle elçimiz Muhammed'e ve müminlere zarar verdikleri için onların gerçek yüzlerini ortaya çıkarmaktadır.[115] Böylece herkes şunu iyice anlamalıdır ki Allah herkesin sözünü işitmekte ve yaptığını görmektedir.

149. Ey müminler! Münafıklara karşı dikkatli olmanız bir yana, kendi aranızda birbirinize karşı affedici ve müsamahalı olunuz. Şunu iyi biliniz ki hayır adına gizli ve açık her davranışınız ödüllendirileceği gibi size karşı yapılan kötülüklere karşı bağışlayıcı davranmanız da ödüllendirilecektir.

Hz. PEYGAMBER'İ İNKÂR EDEN MEDİNE YAHUDİLERİNİN ELEŞTİRİLMESİ

150-151. Allah'a ve O'nun gönderdiği peygamberlere inandıklarını söyledikleri halde elçimiz Muhammed'i inkâr eden ve böylece, "Allah'a iman edip peygamberini inkâr etmenin mümkün olduğunu" sanan, peygamberler arasında ayırım yapan Medine yahudileri ve hıristiyanları aslında düpedüz inkârcıdırlar. Onlar bilmelidirler ki Allah böyle inkârcılar için dehşetli cehennem azabını hazırlamıştır.

5/6 Cüz
4 Sure
Nisâ 144-151

[114] Taberî.

[115] Âyetin bağlamı ile muazzam bir uyum arzettiğini düşündüğümüz ve bu yüzden de tercih ettiğimiz bu yoruma Fahreddin er-Râzî dikkat çekmiştir.

وَالَّذِينَ اٰمَنُوا بِاللّٰهِ وَرُسُلِه۪ وَلَمْ يُفَرِّقُوا بَيْنَ اَحَدٍ مِنْهُمْ اُو۬لٰٓئِكَ سَوْفَ يُؤْت۪يهِمْ اُجُورَهُمْ وَكَانَ اللّٰهُ غَفُورًا رَح۪يمًا
﴿١٥٢﴾ يَسْـَٔلُكَ اَهْلُ الْكِتَابِ اَنْ تُنَزِّلَ عَلَيْهِمْ كِتَابًا مِنَ السَّمَٓاءِ فَقَدْ سَاَلُوا مُوسٰٓى اَكْبَرَ مِنْ ذٰلِكَ فَقَالُٓوا اَرِنَا
اللّٰهَ جَهْرَةً فَاَخَذَتْهُمُ الصَّاعِقَةُ بِظُلْمِهِمْ ثُمَّ اتَّخَذُوا الْعِجْلَ مِنْ بَعْدِ مَا جَٓاءَتْهُمُ الْبَيِّنَاتُ فَعَفَوْنَا عَنْ ذٰلِكَ
وَاٰتَيْنَا مُوسٰى سُلْطَانًا مُب۪ينًا ﴿١٥٣﴾ وَرَفَعْنَا فَوْقَهُمُ الطُّورَ بِم۪يثَاقِهِمْ وَقُلْنَا لَهُمُ ادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا وَقُلْنَا
لَهُمْ لَا تَعْدُوا فِي السَّبْتِ وَاَخَذْنَا مِنْهُمْ م۪يثَاقًا غَل۪يظًا ﴿١٥٤﴾

6. Cuz
4. Süre
Nisâ 152-154

152. Allah'ın birliğine ve O'nun gönderdiği bütün peygamberlere iman eden, peygamberler arasında herhangi bir ayırım yapmayan ve Muhammed'in peygamber olduğunu kabul edenler ise Allah tarafından cennetle ödüllendirileceklerdir. Doğrusu Allah, işte bu müminler için çok merhametli ve bağışlayıcıdır.

153-154. Ey Muhammed! Peygamberler arasında ayırım yapan ve Mûsâ'ya inandıklarını söyledikleri halde sana inanmayan Medine yahudileri, bu inkârlarını haklı göstermek için senden mûcizeler göstermeni, gökten kendilerine yazılı bir kitap getirmeni istemektedirler. Ancak onlar, bu isteklerinde samimi değildir. Zira vaktiyle onların ataları da elçimiz Mûsâ'dan mûcizeler istemiş, hatta bunların senden istediğinden daha büyük şeyler talep etmişler, Mûsâ'nın kendilerine Allah'ı açıkça göstermesini isteyecek kadar ileri gitmişlerdi. Buna karşılık Allah tarafından müthiş bir deprem uğultusuyla bayıltılmış ve nihayet hatalarını anlamışlardı. Ama Mûsâ'nın peygamber olduğunu kendilerine gösteren onca delili görmelerine rağmen yine de, Mısır'dan beri gönüllerinden bir

türlü söküp atamadıkları buzağıya tapınma sevdasına kapılmışlar ve Mûsâ, Tûr dağına çıkınca derhal buzağıya tapınmaya başlamışlardı. Bunun ardından da biz onları bağışlamış ve âdeta Tûr dağının başlarına yıkılacağını sandıkları o dehşet verici sarsıntı esnasında kendilerinden tevhide ve peygamberlere bağlı kalacaklarına dair söz almıştık. Tûr dağında, Mûsâ'ya kitabı ve onlara liderlik yapma gücünü vermiştik. Mısır'dan çıkıp özgürlüklerine kavuşmalarının ardından çölde uzun yıllar geçirmişler, sonuçta Allah'ın yardımıyla çölden kurtulup bir yerleşim yerine girme imkânı bulmuşlardı.[116] Biz de onlara, oraya girerken Allah'ın kendilerini çölden kurtarıp bol rızıklar bulacakları o beldeye kavuşturması sebebiyle şükretmelerini emretmiş, böyle yaptıkları takdirde hatalarını bağışlayacağımızı, nimetlerini arttıracağımızı bildirmiştik. Bir başka dönemde onlara cumartesi günü avlanmalarını yasaklamış ve bütün bu konularda onlardan Mûsâ vasıtasıyla sağlam bir söz alıp kendilerini bu hususlarda yükümlü kılmıştık.[117]

[116] Bu yerleşim yerinin neresi olduğu tartışılmıştır. Olayın, Hz. Mûsâ'nın hayatında gerçekleştiği düşünülürse bu yerin Kudüs olması mümkün değildir. Ancak Kurtubî'nin söylediği gibi buradaki mesaj, İsrâiloğulları'nın çölden kurtulmalarıdır.
[117] bk. Taberî.

وَالَّذِينَ اٰمَنُوا بِاللّٰهِ وَرُسُلِهٖ وَلَمْ يُفَرِّقُوا بَيْنَ اَحَدٍ مِنْهُمْ اُولٰٓئِكَ سَوْفَ يُؤْتِيهِمْ اُجُورَهُمْۜ وَكَانَ اللّٰهُ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿١٥٢﴾ يَسْـَٔلُكَ اَهْلُ الْكِتَابِ اَنْ تُنَزِّلَ عَلَيْهِمْ كِتَابًا مِنَ السَّمَٓاءِ فَقَدْ سَاَلُوا مُوسٰٓى اَكْبَرَ مِنْ ذٰلِكَ فَقَالُٓوا اَرِنَا اللّٰهَ جَهْرَةً فَاَخَذَتْهُمُ الصَّاعِقَةُ بِظُلْمِهِمْۚ ثُمَّ اتَّخَذُوا الْعِجْلَ مِنْ بَعْدِ مَا جَٓاءَتْهُمُ الْبَيِّنَاتُ فَعَفَوْنَا عَنْ ذٰلِكَۚ وَاٰتَيْنَا مُوسٰى سُلْطَانًا مُبِينًا ﴿١٥٣﴾ وَرَفَعْنَا فَوْقَهُمُ الطُّورَ بِمِيثَاقِهِمْ وَقُلْنَا لَهُمُ ادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا وَقُلْنَا لَهُمْ لَا تَعْدُوا فِي السَّبْتِ وَاَخَذْنَا مِنْهُمْ مِيثَاقًا غَلِيظًا ﴿١٥٤﴾

6. Cüz
4. Sûre
Nisâ 152-154

152. Allah'ın birliğine ve O'nun gönderdiği bütün peygamberlere iman eden, peygamberler arasında herhangi bir ayırım yapmayan ve Muhammed'in peygamber olduğunu kabul edenler ise Allah tarafından cennetle ödüllendirileceklerdir. Doğrusu Allah, işte bu müminler için çok merhametli ve bağışlayıcıdır.

153-154. Ey Muhammed! Peygamberler arasında ayırım yapan ve Mûsâ'ya inandıklarını söyledikleri halde sana inanmayan Medine yahudileri, bu inkârlarını haklı göstermek için senden mûcizeler göstermeni, gökten kendilerine yazılı bir kitap getirmeni istemektedirler. Ancak onlar, bu isteklerinde samimi değildir. Zira vaktiyle onların ataları da elçimiz Mûsâ'dan mûcizeler istemiş, hatta bunların senden istediğinden daha büyük şeyler talep etmişler, Mûsâ'nın kendilerine Allah'ı açıkça göstermesini isteyecek kadar ileri gitmişlerdi. Buna karşılık Allah tarafından müthiş bir deprem uğultusuyla bayıltılmış ve nihayet hatalarını anlamışlardı. Ama Mûsâ'nın peygamber olduğunu kendilerine gösteren onca delili görmelerine rağmen yine de, Mısır'dan beri gönüllerinden bir

türlü söküp atamadıkları buzağıya tapınma sevdasına kapılmışlar ve Mûsâ, Tûr dağına çıkınca derhal buzağıya tapınmaya başlamışlardı. Bunun ardından da biz onları bağışlamış ve âdeta Tûr dağının başlarına yıkılacağını sandıkları o dehşet verici sarsıntı esnasında kendilerinden tevhide ve peygamberlere bağlı kalacaklarına dair söz almıştık. Tûr dağında, Mûsâ'ya kitabı ve onlara liderlik yapma gücünü vermiştik. Mısır'dan çıkıp özgürlüklerine kavuşmalarının ardından çölde uzun yıllar geçirmişler, sonuçta Allah'ın yardımıyla çölden kurtulup bir yerleşim yerine girme imkânı bulmuşlardı.[116] Biz de onlara, oraya girerken Allah'ın kendilerini çölden kurtarıp bol rızıklar bulacakları o beldeye kavuşturması sebebiyle şükretmelerini emretmiş, böyle yaptıkları takdirde hatalarını bağışlayacağımızı, nimetlerini arttıracağımızı bildirmiştik. Bir başka dönemde onlara cumartesi günü avlanmalarını yasaklamış ve bütün bu konularda onlardan Mûsâ vasıtasıyla sağlam bir söz alıp kendilerini bu hususlarda yükümlü kılmıştık.[117]

6. Cuz
4. Sûre
Nisâ 152-154

116 Bu yerleşim yerinin neresi olduğu tartışılmıştır. Olayın, Hz. Mûsâ'nın hayatında gerçekleştiği düşünülürse bu yerin Kudüs olması mümkün değildir. Ancak Kurtubî'nin söylediği gibi buradaki mesaj, İsrâiloğulları'nın çölden kurtulmalarıdır.

117 bk. Taberi.

فَبِمَا نَقْضِهِمْ مِيثَاقَهُمْ وَكُفْرِهِمْ بِآيَاتِ اللّٰهِ وَقَتْلِهِمُ الْأَنْبِيَاءَ بِغَيْرِ حَقٍّ وَقَوْلِهِمْ قُلُوبُنَا غُلْفٌ بَلْ طَبَعَ اللّٰهُ
عَلَيْهَا بِكُفْرِهِمْ فَلَا يُؤْمِنُونَ إِلَّا قَلِيلًا ﴿١٥٥﴾ وَبِكُفْرِهِمْ وَقَوْلِهِمْ عَلَى مَرْيَمَ بُهْتَانًا عَظِيمًا ﴿١٥٦﴾ وَقَوْلِهِمْ إِنَّا
قَتَلْنَا الْمَسِيحَ عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ رَسُولَ اللّٰهِ وَمَا قَتَلُوهُ وَمَا صَلَبُوهُ وَلٰكِنْ شُبِّهَ لَهُمْ وَإِنَّ الَّذِينَ اخْتَلَفُوا فِيهِ
لَفِي شَكٍّ مِنْهُ مَا لَهُمْ بِهِ مِنْ عِلْمٍ إِلَّا اتِّبَاعَ الظَّنِّ وَمَا قَتَلُوهُ يَقِينًا ﴿١٥٧﴾ بَلْ رَفَعَهُ اللّٰهُ إِلَيْهِ وَكَانَ اللّٰهُ عَزِيزًا
حَكِيمًا ﴿١٥٨﴾ وَإِنْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ إِلَّا لَيُؤْمِنَنَّ بِهِ قَبْلَ مَوْتِهِ وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ يَكُونُ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا ﴿١٥٩﴾ فَبِظُلْمٍ
مِنَ الَّذِينَ هَادُوا حَرَّمْنَا عَلَيْهِمْ طَيِّبَاتٍ أُحِلَّتْ لَهُمْ وَبِصَدِّهِمْ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ كَثِيرًا ﴿١٦٠﴾ وَأَخْذِهِمُ الرِّبَا
وَقَدْ نُهُوا عَنْهُ وَأَكْلِهِمْ أَمْوَالَ النَّاسِ بِالْبَاطِلِ وَأَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ مِنْهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿١٦١﴾

4. Sûre
Nisâ 155-16

155-159. Ama onlar her seferinde sözlerinden dönüp peygamberleri inkâr etmişler hatta öldürmeye yeltenmişlerdi. Onların mesajlarını dinleyip anlamaya çalışmak yerine küstah bir şekilde, "Bizim aklımız senin dediklerini pek almıyor, herhalde kalbimiz kapalı!" gibi alaycı ifadeler kullanmışlardı. Oysa kalpleri kapalı değildi ve yaptıkları şey küstahlıktan ibaretti.[118] Bunlar yetmezmiş gibi, Allah'ın peygamberi İsâ'nın annesi Meryem'e iftira atmışlar, İsâ peygamberi öldürdüklerini iddia etmişler, küstah bir şekilde, "Bakın, Allah'ın peygamberi olduğunu iddia eden Meryem oğlu İsâ'yı öldürdük, kendini koruyamadı!" demişlerdi. Onlar İsâ'yı öldürüp mesajına son verdiklerini zannetseler de, aslında

118 Râzi'nini Kaffâl'den aktardığı bir yoruma göre âyette geçen " غلف " kelimesi "kapalı / kilitli" anlamına gelir. Bu durumda Allah'ın onların kalplerinin üzerine kilit vurması da, onların bu iddialarını yalanlamak üzere söylenmiş bir ifadedir. Çevirimizi işte bu yorum üzerine bina ettik. Aksi takdirde şöyle bir anlam ortaya çıkabilmektedir: "Onlar 'kalplerimiz kapalı' dediler, hayır kalpleri kapalı değildi ama Allah kalplerini küfürleri sebebiyle mühürlemişti." Görüldüğü gibi burada nihayetinde onların, "kalplerimiz kapalı" şeklindeki sözleri doğrulanmaktadır. Râzi, bu çelişkiden kurtulmak için " غلف " ifadesinin "kapalı / kilitli" değil de, "ilim dolu" anlamına geldiğini söyleyen görüşü tercih etmektedir. Buna göre yahudiler peygambere, "Bizim kalplerimiz ilim doludur, senin de-diklerine ihtiyacımız yoktur" demiş olmaktadırlar. Onlara verilen cevap ise, "Hayır, kalpleriniz ilim dolu değil, aksine Allah tarafından mühürlüdür" şeklinde olmaktadır. Bu durumda çelişki giderilmektedir, ancak peygamberlere karşı aynı sözü söyleyen müşriklerin ifadeleri Fussılet sûresinin 5. âyetinde daha detaylı anlatılmıştır. Oradaki ifadeleri incelediğimizde, buradaki " غلف " ifadesine "ilim dolu" şeklinde bir anlam vermenin zorlama olduğu ortaya çıkmaktadır. Doğrusunu Allah bilir.

119 İsâ'nın ölmediği şeklindeki ifade, şehitlerin ölümsüzlüğü gibi mânevi bir anlam taşımaktadır (ko-

İsâ Allah katında yaşamaktadır.[119] Aslında onlar da bu konuda sağlam bir bilgiye sahip değildirler, sadece söylentilere inanmaktadırlar. Kesin bilgiye asla sahip olamamış ve şüpheden kurtulamamışlardır.[120] Aksine Allah onun, ölümü anı gelince canını almış ve cennetteki yüce makamına yükseltmiştir. Doğrusu İsâ hakkındaki gerçek budur, fakat onlar ömürleri boyunca bu konuda şüpheden kurtulamamışlardır.[121] Zaten İsâ, kıyamette onlar aleyhinde şahitlik edecek ve inkârcı olduklarını ifade edecektir.

Ey Muhammed! İşte senden sırf inkârlarına bahane olsun diye mûcizeler isteyen Medine yahudilerinin gerçek yüzü budur, onların ataları bütün bu fiilleri sebebiyle ilâhi rahmetten uzak kalmışlardır. Dolayısıyla sana karşı tavırlarına şaşırma!

160-161. Yine vaktiyle İsrâiloğulları hadlerini aşıp Allah'ın helâl kıldığı şeyleri haram saymışlar, insanları Allah'ın peygamberlerine inanmaktan alıkoymaya çalışmışlar, açıkça haram kılınmış olduğu halde ribâ almaya / tefecilik yapmaya devam etmişler, insanların mallarını haksız bir şekilde yemekten vazgeçmemişlerdi. Biz de buna karşılık onları âhiret nimetlerinden mahrum bıraktık,[122] kendilerine cehennem azabını hazırladık.

---

nuyla ilgili Âl-i İmrân sûresinin 55. âyetindeki dipnota bakınız)

120 Taberî.

121 Bu ifade genellikle, "Ehl-i kitap'tan herkes, ölmeden önce İsâ'ya iman edecektir" şeklinde ya da "İsâ ölmeden önce Ehl-i kitap'tan herkes ona iman edecektir" şeklinde anlaşılır. Burada tartışma "موته" ifadesindeki zamirin merciinden kaynaklanır. Ancak bu görüşlerin her ikisinde de, âyetin devamının göz ardı edildiği ortadadır. Nitekim âyetin devamında, "İsâ kıyamette onların aleyhine şahitlik edecektir" deniliyor. Eğer onlar ölmeden önce iman edecek olsalar, o zaman İsâ'nın onların aleyhine şahitlik etmesi ne anlama gelir? Râzî, buna cevap olarak, onların son nefeste iman ettikleri için mümin sayılmayacaklarını söyler. Dolayısıyla burada onların "iman etmeleri" değil, son nefeslerine kadar inkâr etmeleri vurgulanıyor demektir. ***Doğrusunu Allah bilir.***

122 Burada geçen "onlara helâl kılınan şeyler" (طيبات أحلت لهم) ifadesiyle "cennet" yani "âhiret nimetleri" kastedilmiş olmalıdır. Nitekim "tayyibât" kelimesi Ahkâf sûresinin 20. âyetinde "cennet nimetleri" anlamında kullanılmıştır. Haram kılmak ise "mahrum etmek" anlamında olmalıdır. Mâide sûresinin 72. âyetinde cennetten mahrum bırakma hali "حرّم" fiili ile ifade edilmiştir. Buradaki âyetin bütünlüğüne bakıldığında, yahudilerin bu nimetlerden mahrum bırakılmalarının sebebinin "zulmetmiş" ve "insanları Allah yolundan alıkoymuş" olmaları olduğu görülecektir. Bu büyük suçların karşılığı olarak, "bazı dünyevi nimetlerin haram kılınması"ndan ziyade, âhirette cennet nimetinin haram kılınması daha makul görünmektedir. Buna mukabil En'âm sûresinin

لٰكِنِ الرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ مِنْهُمْ وَالْمُؤْمِنُونَ يُؤْمِنُونَ بِمَٓا اُنْزِلَ اِلَيْكَ وَمَٓا اُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ وَالْمُق۪يم۪ينَ الصَّلٰوةَ
وَالْمُؤْتُونَ الزَّكٰوةَ وَالْمُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِۜ اُو۬لٰٓئِكَ سَنُؤْت۪يهِمْ اَجْرًا عَظ۪يمًا ﴿١٦٢﴾ اِنَّٓا اَوْحَيْنَٓا اِلَيْكَ كَمَٓا
اَوْحَيْنَٓا اِلٰى نُوحٍ وَالنَّبِيّ۪نَ مِنْ بَعْدِه۪ۚ وَاَوْحَيْنَٓا اِلٰٓى اِبْرٰه۪يمَ وَاِسْمٰع۪يلَ وَاِسْحٰقَ وَيَعْقُوبَ وَالْاَسْبَاطِ وَع۪يسٰى
وَاَيُّوبَ وَيُونُسَ وَهٰرُونَ وَسُلَيْمٰنَۚ وَاٰتَيْنَا دَاوُ۫دَ زَبُورًاۚ ﴿١٦٣﴾ وَرُسُلًا قَدْ قَصَصْنَاهُمْ عَلَيْكَ مِنْ قَبْلُ وَرُسُلًا لَمْ
نَقْصُصْهُمْ عَلَيْكَۜ وَكَلَّمَ اللّٰهُ مُوسٰى تَكْل۪يمًاۚ ﴿١٦٤﴾ رُسُلًا مُبَشِّر۪ينَ وَمُنْذِر۪ينَ لِئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَى اللّٰهِ
حُجَّةٌ بَعْدَ الرُّسُلِۜ وَكَانَ اللّٰهُ عَز۪يزًا حَك۪يمًا ﴿١٦٥﴾ لٰكِنِ اللّٰهُ يَشْهَدُ بِمَٓا اَنْزَلَ اِلَيْكَ اَنْزَلَهُ بِعِلْمِه۪ۚ وَالْمَلٰٓئِكَةُ
يَشْهَدُونَۜ وَكَفٰى بِاللّٰهِ شَه۪يدًاۜ ﴿١٦٦﴾ اِنَّ الَّذ۪ينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا عَنْ سَب۪يلِ اللّٰهِ قَدْ ضَلُّوا ضَلَالًا بَع۪يدًا ﴿١٦٧﴾ اِنَّ
الَّذ۪ينَ كَفَرُوا وَظَلَمُوا لَمْ يَكُنِ اللّٰهُ لِيَغْفِرَ لَهُمْ وَلَا لِيَهْدِيَهُمْ طَر۪يقًاۙ ﴿١٦٨﴾ اِلَّا طَر۪يقَ جَهَنَّمَ خَالِد۪ينَ ف۪يهَٓا اَبَدًاۜ
وَكَانَ ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ يَس۪يرًا ﴿١٦٩﴾

162. Ancak onların içlerinde ilâhî kitaba ve emirlere bağlı olan,[123] yani elçimiz Muhammed'e vahyedilen kitaba, daha önce vahyedilen kitaplara ve meleklere[124] iman eden, kendilerini şirkten arındırıp Allah'a asla şirk koşmayan[125] ve âhiret inancının sorumluluğuyla yaşayan müminler de vardır ki işte biz bunlara büyük bir ödül vereceğiz.

146. âyetinde, yahudilerin azgınlıkları sebebiyle kendilerine tırnaklı hayvanlar ve benzeri bazı dünya nimetlerinin haram kılındığı ifade edilmektedir. Zâhiren bizim bu âyete yaptığımız yoruma muarız görünen bu durum, aslında başka bir konudan söz etmektedir. Nitekim En'âm sûresindeki âyette geçen "ذٰلِكَ جَزَيْنَاهُمْ بِبَغْيِهِمْ" ifadesi, yahudilerin helâl olan bazı şeyleri kendi kendilerine haram saymaları olarak tefsir edilmiştir (bk. Mâverdî). Yani önce yahudiler bazı helâl nimetleri haram kılmışlar, Allah da onlara o nimetleri gerçekten haram kılarak kendilerini cezalandırmıştır. Bu ceza, işlenen suça mukabildir ve uygundur. Ancak burada yani Nisâ sûresinde, işledikleri zulümler ve Allah yolundan alıkoymaları sebebiyle, "kendileri için helâl olan şeylerin haram kılındığı" ifade edilmektedir. Bu durumda işlenen suça karşılık daha uygun bir ceza olarak, bu "helâl şeyler"in cennet nimetleri olarak düşünülmesi daha münasip görünmektedir. *Doğrusunu Allah bilir.*

123 Âyette geçen "ilimde derinleşenler" ifadesi bilgi düzeyini gösteren ve "uzman / bilgin" anlamlarına gelen bir kelime değil, "iman sağlamlığı"nı gösteren ve "müttaki / samimi" gibi anlamlara gelen bir kelimedir. Zemahşerî'nin açıklamaları da bu yöndedir.

124 Âyette geçen "المقيمين الصلوة" ifadesi, Taberî'nin izah ettiği üzere "melekler" anlamına gelir. Burada meleklerden söz edilmesi muhtemelen Medine yahudilerinin Cebrâil ile ilgili inançlarına cevaptır. **Doğrusunu Allah bilir.**

125 Taberî.

163-166. Ey Muhammed! Senin peygamberliğini inkâr eden Medine yahudileri bilmezler mi ki bizim sana verdiğimiz vahiy ile vaktiyle Nûh peygambere ve ondan sonra gelen İbrâhim'e, İsmâil'e, İshak'a, Yâkub'a, aynı soydan gelen diğer peygamberlere, İsâ'ya, Eyyüb'e, Yûnus'a, Hârun'a, Süleyman'a ve kendisine Zebur verilen Dâvut'a iletilen vahiy aynıdır. Dahası bu zamana kadar sana kendilerinden bahsettiğimiz ve bahsetmediğimiz bütün peygamberlere aynı mesaj verilmiştir. Allah bütün bu peygamberleri insanlara tevhidi anlatmaları, iman edenleri müjdeleyip inkârcıları uyarmaları için göndermiş ve böylece kendisine ortak koşanların, ileri sürebilecekleri bahaneleri ortadan kaldırmıştır. Vaktiyle kendisine Tevrat verilen ve ilâhî kelâma muhatap olan Mûsâ da bu peygamberlerden biridir. Şu halde Medine yahudileri senin getirdiğin mesaja bakıp peygamber olduğunu pekâlâ anlayabilirler, ama onlar böyle yapmak yerine seni inkâr etmekte ısrar etmektedirler. Şunu iyi bilsinler ki Allah, diğer peygamberleri olduğu gibi seni peygamber olarak göndermekle de insanlar için en uygun olanı yapmıştır ve inatla seni inkâr edenleri cezasız bırakmayacaktır. Kaldı ki senin gerçekten Allah'ın peygamberi olduğuna bizzat Allah'ın kendisi ve melekleri şahittir. Allah böyle bir şeye şahitlik ettikten sonra başka şahide ne gerek vardır ki?

167-169. Doğrusu, Allah'ın peygamberi Muhammed'i, sırf kendi soylarından olmadığı için[126] inkâr eden ve onun peygamber olduğuna dair delilleri gizleyip insanların ona inanmalarını engellemeye çalışan Medine yahudileri, bu tutumlarından vazgeçmedikleri takdirde Allah onları asla affetmeyecektir. Bu davranışlarının onları götüreceği tek yer, içerisinde sonsuza kadar kalacakları cehennem olacaktır. Her ne kadar kendilerini cennetlik görseler de, peygamberi inkâr etmeleri sebebiyle Allah onları cezalandıracaktır. Onları bu cezadan kurtaracak hiçbir güç de yoktur.

126 168. âyetteki "zulüm" kelimesinin anlamı budur (bk. Taberî).

يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمُ الرَّسُولُ بِالْحَقِّ مِنْ رَبِّكُمْ فَآمِنُوا خَيْرًا لَكُمْ وَإِنْ تَكْفُرُوا فَإِنَّ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوَاتِ
وَالْأَرْضِ وَكَانَ اللّٰهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿١٧٠﴾ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لَا تَغْلُوا فِي دِينِكُمْ وَلَا تَقُولُوا عَلَى اللّٰهِ إِلَّا
الْحَقَّ إِنَّمَا الْمَسِيحُ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ رَسُولُ اللّٰهِ وَكَلِمَتُهُ أَلْقَاهَا إِلَى مَرْيَمَ وَرُوحٌ مِنْهُ فَآمِنُوا بِاللّٰهِ وَرُسُلِهِ
وَلَا تَقُولُوا ثَلَاثَةٌ انْتَهُوا خَيْرًا لَكُمْ إِنَّمَا اللّٰهُ إِلٰهٌ وَاحِدٌ سُبْحَانَهُ أَنْ يَكُونَ لَهُ وَلَدٌ لَهُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي
الْأَرْضِ وَكَفَى بِاللّٰهِ وَكِيلًا ﴿١٧١﴾ لَنْ يَسْتَنْكِفَ الْمَسِيحُ أَنْ يَكُونَ عَبْدًا لِلّٰهِ وَلَا الْمَلٰئِكَةُ الْمُقَرَّبُونَ وَمَنْ
يَسْتَنْكِفْ عَنْ عِبَادَتِهِ وَيَسْتَكْبِرْ فَسَيَحْشُرُهُمْ إِلَيْهِ جَمِيعًا ﴿١٧٢﴾ فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ
فَيُوَفِّيهِمْ أُجُورَهُمْ وَيَزِيدُهُمْ مِنْ فَضْلِهِ وَأَمَّا الَّذِينَ اسْتَنْكَفُوا وَاسْتَكْبَرُوا فَيُعَذِّبُهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا وَلَا يَجِدُونَ
لَهُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ﴿١٧٣﴾ يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمْ بُرْهَانٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكُمْ نُورًا
مُبِينًا ﴿١٧٤﴾ فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا بِاللّٰهِ وَاعْتَصَمُوا بِهِ فَسَيُدْخِلُهُمْ فِي رَحْمَةٍ مِنْهُ وَفَضْلٍ وَيَهْدِيهِمْ إِلَيْهِ صِرَاطًا
مُسْتَقِيمًا ﴿١٧٥﴾

6. Cüz
4. Süre
Nisâ 170-176

170. Ey Medine yahudileri! Muhammed, şüphesiz Allah'ın peygamberidir ve kendisine iletilen vahyi sizlere tebliğ etmektedir, dolayısıyla ona iman ediniz! Sizin için en hayırlı yol budur. Eğer inatla onu inkâr ederseniz bu sadece size zarar verir, çünkü bütün kâinatın sahibi olan Allah'ın sizin inancınıza ihtiyacı yoktur. O'nun size bütün bu tavsiyeleri vermesi sırf sizin hayrınızadır.

İSÂ'YA İLÂHLIK ATFEDEN HIRİSTİYANLARA UYARI

171. Ey Medine ve çevresinde yaşayan hıristiyanlar! İnancınızı saptırıp Allah hakkında asılsız şeyler söylemeyin! Meryem oğlu İsâ'ya ilâhlık atfetmeyin. Çünkü Meryem oğlu İsâ, kesinlikle ilâhlık vasfına sahip olmadığı gibi, Allah'ın izni ile Meryem'in rahminde can bulup doğmuş bir insandır ve Allah'ın peygamberdir. Şu halde teslis inancını bırakın, Allah'ın birliğine ve Muhammed dahil bütün peygamberlerine iman edin. Bu tavsiyelere uymanız sizin için yegâne hayırlı yoldur. Zira Allah, kulluk edilmeye lâyık yegâne kudrettir. Bütün varlığı yaratan O'dur. Sizin yakıştırdığınız iddialardan münezzehtir, kendisine iman edilecek, güvenilecek yegâne ilâh O'dur, İsâ'nın ise böyle vasıfları yoktur. O, sadece bir peygamberdir.

172. Kaldı ki ne sizin ilâhlık atfettiğiniz İsâ, Allah'a kul olmaktan imtina eder, ne de müşriklerin şefaatçi kabul edip ortak koştukları melekler! Bunlar Allah'ın kullarıdır. Onları şefaatçi kabul edip şirk koşan ve peygamberlere iman etme konusunda kibirli davrananlar[127] ise mahşerde Allah'ın huzurunda toplanıp hesap vereceklerdir.

173. O gün geldiğinde Allah, tevhide ve peygamberlere iman etmiş ve ilâhî emirlere uygun yaşamış müminlere ödüllerini fazlasıyla verecek, kendilerine lutfu ve keremiyle ihsanda bulunacaktır. Bazı varlıkları şefaatçi kabul edip Allah'a ortak koşan ve peygamberlere karşı kibirlenenleri ise cezalandıracaktır. Üstelik bunlar, kendilerini bu cezadan kurtaracak herhangi bir şefaatçi de bulamayacaklardır.

6. Cüz
4. Süre
Nisâ 170-176

174-175. Ey Medineli yahudiler, hıristiyanlar ve Mekkeli müşrikler![128] Muhammed, Allah'ın peygamberidir, onun sayesinde size ilâhî rehberlik gelmiştir. Ona vahyettiğimiz Kur'an, hepiniz için tevhidi dosdoğru açıklayan bir yol göstericidir. Dolayısıyla Muhammed'e ve Kur'an'a inanıp ilâhî emirlere uygun yaşayanlar, Allah'ın rahmetine nâil olacak, cennete girip Allah'ın sınırsız ihsanından nasipleneceklerdir.

176.[129]

---

[127] Allah'a kulluk konusunda kibirli davranmak, esasen peygambere iman konusunda kibirli davranmayı ifade eder. Yoksa müşrikler, yahudiler veya hıristiyanlar içerisinde hiç kimse, Allah'a kul olmayı kendisine yediremiyor değildir. Nitekim Fahreddin er-Râzî bu hususa temas etmiştir.

[128] Taberî.

[129] Miras konusuyla ilgili olan 176. âyet, bu konunun işlendiği 11-14. âyetlerin ardından (sayfa 242) tefsir edilmiştir.

BEŞİNCİ SÛRE

MÂİDE

Hz. Îsâ'dan istenen mûcize : Gök Sofrası

Medine döneminde değişik aralıklarla ve müslüman toplumun giderek güç ve özgüven kazandığı şartlarda vahyedilmiştir. Bakara, Âl-i İmrân ve Nisâ sûreleri gibi konu çeşitliliğine sahip olan sûrede, Hz. Peygamber'e sürekli düşmanlık eden Medine yahudilerinin ve tevhit inancından uzaklaşan hıristiyan grupların eleştirisinin yanı sıra abdest, ihram yasakları, kötü alışkanlıklar ve vasiyet gibi birçok konu yer almaktadır. Son bölümde ise, Hz. Îsâ'ya iman eden havârilerin gökten bir sofra indirilmesini istemeleri anlatıldığı için "sofra" anlamına gelen Mâide adıyla anılmıştır.

Yüz yirmi âyetten oluşan sûreyi muhtevasına göre aşağıdaki gibi tasnif etmek mümkündür.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَوْفُوا بِالْعُقُودِ أُحِلَّتْ لَكُمْ بَهِيمَةُ الْأَنْعَامِ إِلَّا مَا يُتْلَىٰ عَلَيْكُمْ غَيْرَ مُحِلِّي الصَّيْدِ وَأَنْتُمْ
حُرُمٌ إِنَّ اللَّهَ يَحْكُمُ مَا يُرِيدُ ﴿١﴾

HELÂLLER ve HARAMLAR KONUSUNDA İLÂHÎ EMİRLER

1. Ey tevhide ve elçimiz Muhammed'e iman edenler![1] Allah tarafından size bildirilen emirlere ve yasaklara uyunuz! Hac yapmak için ihrama girdiğinizde avlanma yasağına uymak şartıyla, O'nun bildirdikleri[2] dışında bütün hayvanların etleri size helâl kılınmıştır. Müşriklerin haram saydıkları şeylere itibar etmeyiniz.[3] İhramdan çıktıktan sonra avlanabilirsiniz.[4] Şunu biliniz ki Allah, hikmetiyle sizin maslahatınıza uygun düşecek hükümler verir.[5]

---

[1] Taberî.

[2] Bunlar, 3-5. âyetlerde sayılacaktır.

[3] Râzî, Âlûsî.

[4] Bu ifade 2. âyette yer almakla beraber, Türkçe kurgu gereği burada tercüme ettik.

[5] Bu ifade lafzan, "Allah dilediği gibi hüküm verir" şeklinde çevrilmektedir. Ancak böyle ifadeleri çevirirken Kur'an'ın diline ve bütünlüğüne dikkat etmek gerekir. Aksi takdirde Allah'ın (hâşâ) hiçbir ilke gözetmeden, haklı-haksız ayırımı yapmadan hüküm vereceği şeklinde bir algıya varılabilir ki bazı kelâm kitaplarında bu tür dikkatsizlikleri görmek mümkündür. Burada geçen "ma yürîd" ifadesini açıklayan birçok Kur'an ifadesi vardır. Bunlardan bazıları şöyledir: "Allah size zorluk dilemez" (Bakara 2/185), "O, dinde bir zorluk kılmış değildir" (Hac 22/78), "O kullarına zulmetmeyi dilemez" (Âl-i İmrân 3/108; Fussılet 41/46), "O sizi temizlemek ister" (Ahzâb 33/33), "O sizi bağışlamak ister" (Nisâ 4/27), "O sizin yükünüzü hafifletmek ister" (Nisâ 4/28), "O sizi en doğru yola iletmek ister" (Nisâ 4/26). Bütün bu ifadelere bakarak "Allah'ın ne istediğini", en azından kullarının hayrına olanları murat ettiğini anlayabilir ve "Allah istediği gibi hükmeder" ifadesinin, "Allah sizin için en uygun olacak şekilde hükmeder" anlamına geleceğini söyleyebiliriz. *Doğrusunu Allah bilir.*

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا لَا تُحِلُّوا شَعَٓائِرَ اللّٰهِ وَلَا الشَّهْرَ الْحَرَامَ وَلَا الْهَدْيَ وَلَا الْقَلَٓائِدَ وَلَٓا اٰمّ۪ينَ الْبَيْتَ الْحَرَامَ
يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنْ رَبِّهِمْ وَرِضْوَانًاۜ وَاِذَا حَلَلْتُمْ فَاصْطَادُواۜ وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَاٰنُ قَوْمٍ اَنْ صَدُّوكُمْ عَنِ الْمَسْجِدِ
الْحَرَامِ اَنْ تَعْتَدُواۢ وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوٰىۖ وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْاِثْمِ وَالْعُدْوَانِۖ وَاتَّقُوا اللّٰهَۜ اِنَّ اللّٰهَ شَد۪يدُ
الْعِقَابِ ﴿٢﴾ حُرِّمَتْ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةُ وَالدَّمُ وَلَحْمُ الْخِنْز۪يرِ وَمَٓا اُهِلَّ لِغَيْرِ اللّٰهِ بِه۪ وَالْمُنْخَنِقَةُ وَالْمَوْقُوذَةُ
وَالْمُتَرَدِّيَةُ وَالنَّط۪يحَةُ وَمَٓا اَكَلَ السَّبُعُ اِلَّا مَا ذَكَّيْتُمْ وَمَا ذُبِحَ عَلَى النُّصُبِ وَاَنْ تَسْتَقْسِمُوا بِالْاَزْلَامِۜ ذٰلِكُمْ
فِسْقٌۜ اَلْيَوْمَ يَئِسَ الَّذ۪ينَ كَفَرُوا مِنْ د۪ينِكُمْ فَلَا تَخْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنِۜ اَلْيَوْمَ اَكْمَلْتُ لَكُمْ د۪ينَكُمْ وَاَتْمَمْتُ
عَلَيْكُمْ نِعْمَت۪ي وَرَض۪يتُ لَكُمُ الْاِسْلَامَ د۪ينًاۜ فَمَنِ اضْطُرَّ ف۪ي مَخْمَصَةٍ غَيْرَ مُتَجَانِفٍ لِاِثْمٍۙ فَاِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ
رَح۪يمٌ ﴿٣﴾

6. Cüz
5. Süre
Mâide 2-3

2. Ey elçimiz Muhammed'e iman edenler! Allah'ın koymuş olduğu haramlara uyunuz ve hac yapmakta olan müşriklere ilişmeyiniz.[6] Öteden beri hac zamanı olarak kabul edilen haram aylara hürmet gösteriniz, düşmanınız olan müşrikleri öldürerek bu hürmeti ihlâl etmeyiniz,[7] Hudeybiye'de sizi hacdan alıkoymalarına karşın siz de Mekkeli müşriklerden intikam almak adına, topraklarınızdan geçip sırf Allah rızasını kazanmak amacıyla[8] hac yapmak üzere Mekke'ye doğru giden yolculara zorluk çıkarmayınız, bu aylarda kimseye saldırmama konusunda mevcut olan kurala saygı gösteriniz. Öteden beri hac mevsiminde emniyet sembolü sayılan kıyafeti giyinerek hac yoluna koyulanlara[9] ve onların sundukları kurbanlık hayvanlara ilişmeyiniz. Müşriklerin size yönelik saldırganlığı sakın sizi onlarla ilişkilerinizde hakkaniyetten ayırmasın. Unutmayınız ki hac ibadetine ilişkin bu hususlar her ne kadar müşrikler tarafından şirke bulaştırılmış olsa da, Allah tarafından tevhit inancının

6 "Allah'ın şiârlarını ihlâl etmeyiniz" ifadesi, İbn Abbas tarafından bizim çevirimizdeki gibi tefsir edilmiştir (bk. Taberî).

7 Taberî.

8 Bu ifadeler müşriklerin, yaygın kanaatin aksine pek de dünyaperest olmadığını göstermektedir.

9 Burada geçen "kalâid", tercümelerde genellikle "gerdanlık" olarak çevrilmektedir. Oysa Taberî'nin yer verdiği rivayetlerde aktarıldığına göre müşrikler hac mevsiminde Mekke'ye doğru yola çıkarken birtakım özel süs ve giysilere bürünürler ve böylece diğer kabilelerden olan düşmanlarının saldırılarından emin olurlardı. Bu giysiyi giyen kişiye kimse saldırmazdı. Taberî'nin incelikle vurguladığı gibi, burada "kalâid" ile "mukallit" mânası yani "kendini hac süsü ile süsleyen kimse" anlamı kastedilmiştir.

sembolü olarak kabul edilmiş şiarlardır. Aranızdaki yardımlaşmanın amacı mazlûm insanlara zarar vermeye değil, ilâhî emirleri uygulamaya ve iyilik yapmaya yönelik olsun. Sizlere bildirilen bütün bu ilâhî emirlere uyunuz ve emirlerine uymayanlara karşı Allah'ın vereceği azabın çok çetin olduğunu unutmayınız.

3. Ey müminler! Leş, kan, domuz eti, Allah'tan başka varlıklara adanarak kesilmiş hayvanların etleri haramdır. Ayrıca boğularak, putlara kurban edilmek üzere darbedilerek,[10] yüksekçe bir yerden yuvarlanarak, başka bir hayvan tarafından hırpalanarak, yırtıcı hayvanlar tarafından saldırıya uğrayarak öldürülmüş hayvanlar içerisinde, henüz can vermeden yetişip usulüne uygun bir şekilde kesebildikleriniz hariç, diğerlerinin etleri haramdır. Bunlardan başka, müşriklerin yaptıkları gibi putların önünde Mescid-i Harâm'ı kurban kanıyla tâzim etmek amacıyla kesilen[11] hayvanların etleri de haramdır. Müşriklerin yolculuk, evlilik ve savaş gibi önemli şeyler öncesinde kısmetlerinde olan şeyi öğrenmek üzere yaptıkları fal ve kısmet oku çekme gibi şeyler de haramdır.[12] Bunlar şirk inancının getirdiği çirkin davranışlardır.

Artık müşrikler sizin gücünüzün farkına varmış ve sizi alt edebileceklerine dair ümitlerini yitirmişlerdir. Dolayısıyla onların size herhangi bir zarar verebileceklerinden endişe etmenize gerek yoktur. Endişe edeceğiniz tek şey, ilâhî emirleri yerine getirme konusunda ihmalde bulunup da ilâhî cezaya mâruz kalmak olmalıdır. İşte bütün bu hükümleri bildirmek ve sizi müşriklere karşı muzaffer kılmak suretiyle Allah, tevhit inancını bütün yönleriyle açıklamış, Muhammed'i peygamber olarak görevlendirmekle sunmaya başladığı bu muazzam nimetini tamamlamış bulunmaktadır. Artık O'nun sizden istediği, bu tevhidin ilke ve emirlerine samimiyetle bağlılık göstermenizdir.[13] Yukarıda sayılan haramlar, açlıktan ölmek gibi bir tehlike ile karşılaşan kimseler için geçerli değildir, bunlar zorunlu ihtiyaçlarını aşmayacak şekilde bu yiyeceklerden yiyebilirler. Doğrusu Allah, emirlerine riayet eden müminlere böylesi zor durumlarda gerekli ruhsatı verir ve onları bağışlar.

[10] Taberî bu bilgiyi, tâbiîn âlimlerinden Dahhâk'tan aktarmaktadır.

[11] Âyette geçen "" وَمَا ذُبِحَ عَلَى النُّصُبِ" ifadesi bu anlamdadır. Nitekim müslümanlar müşriklerin Kâbe'yi tâzim ettiklerini görünce aynı şeyi yapmak için Hz. Peygamber'den izin istemişler, fakat o buna izin vermemiştir (bk. Taberî).

[12] Taberî.

[13] Taberî, Mâverdî.

يَسْـَٔلُونَكَ مَاذَٓا اُحِلَّ لَهُمْ قُلْ اُحِلَّ لَكُمُ الطَّيِّبَاتُ وَمَا عَلَّمْتُمْ مِنَ الْجَوَارِحِ مُكَلِّبٖينَ تُعَلِّمُونَهُنَّ مِمَّا عَلَّمَكُمُ
اللّٰهُ فَكُلُوا مِمَّٓا اَمْسَكْنَ عَلَيْكُمْ وَاذْكُرُوا اسْمَ اللّٰهِ عَلَيْهِ وَاتَّقُوا اللّٰهَ اِنَّ اللّٰهَ سَرٖيعُ الْحِسَابِ ﴿٤﴾ اَلْيَوْمَ اُحِلَّ
لَكُمُ الطَّيِّبَاتُ وَطَعَامُ الَّذٖينَ اُو۫تُوا الْكِتَابَ حِلٌّ لَكُمْ وَطَعَامُكُمْ حِلٌّ لَهُمْ وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ الْمُؤْمِنَاتِ
وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ الَّذٖينَ اُو۫تُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ اِذَٓا اٰتَيْتُمُوهُنَّ اُجُورَهُنَّ مُحْصِنٖينَ غَيْرَ مُسَافِحٖينَ وَلَا
مُتَّخِذٖٓي اَخْدَانٍ وَمَنْ يَكْفُرْ بِالْاٖيمَانِ فَقَدْ حَبِطَ عَمَلُهُ وَهُوَ فِي الْاٰخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرٖينَ ﴿٥﴾ يَٓا اَيُّهَا الَّذٖينَ
اٰمَنُٓوا اِذَا قُمْتُمْ اِلَى الصَّلٰوةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَاَيْدِيَكُمْ اِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُوا بِرُؤُ۫سِكُمْ وَاَرْجُلَكُمْ
اِلَى الْكَعْبَيْنِ وَاِنْ كُنْتُمْ جُنُبًا فَاطَّهَّرُوا وَاِنْ كُنْتُمْ مَرْضٰٓى اَوْ عَلٰى سَفَرٍ اَوْ جَٓاءَ اَحَدٌ مِنْكُمْ مِنَ الْغَٓائِطِ
اَوْ لٰمَسْتُمُ النِّسَٓاءَ فَلَمْ تَجِدُوا مَٓاءً فَتَيَمَّمُوا صَعٖيدًا طَيِّبًا فَامْسَحُوا بِوُجُوهِكُمْ وَاَيْدٖيكُمْ مِنْهُ مَا يُرٖيدُ اللّٰهُ
لِيَجْعَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ حَرَجٍ وَلٰكِنْ يُرٖيدُ لِيُطَهِّرَكُمْ وَلِيُتِمَّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٦﴾ وَاذْكُرُوا نِعْمَةَ
اللّٰهِ عَلَيْكُمْ وَمٖيثَاقَهُ الَّذٖي وَاثَقَكُمْ بِهٖٓ اِذْ قُلْتُمْ سَمِعْنَا وَاَطَعْنَا وَاتَّقُوا اللّٰهَ اِنَّ اللّٰهَ عَلٖيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٧﴾
يَٓا اَيُّهَا الَّذٖينَ اٰمَنُوا كُونُوا قَوَّامٖينَ لِلّٰهِ شُهَدَٓاءَ بِالْقِسْطِ وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَاٰنُ قَوْمٍ عَلٰٓى اَلَّا تَعْدِلُوا اِعْدِلُوا هُوَ
اَقْرَبُ لِلتَّقْوٰى وَاتَّقُوا اللّٰهَ اِنَّ اللّٰهَ خَبٖيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿٨﴾

6. Cüz
5. Süre
Mâide 4-8

4-5. Ey elçimiz Muhammed! Câhiliye müşriklerinin birçok şeyi haram saymasının dikkate alınmaması yönündeki ilâhî emre binaen müminler sana hangi yiyeceklerin helâl olduğunu sormaktadırlar. Onlara bu hususta şunu söyle: Allah'ın bahşettiği temiz olan bütün rızıklar helâldir. Allah'ın bir lutfu olarak eğittiğiniz av hayvanlarının yakaladıkları hayvanların etleri de helâldir, elbette ki bu hayvanları avlarının üzerine salarken ya da yakaladıkları hayvanları keserken, bunu Allah'tan başkası adına yapmamanız gerekmektedir.[14] Bundan başka, sizin kesip pişirdikleriniz yahudilere ve hıristiyanlara helâl olduğu gibi onların kestikleri ve pişirdikleri de size helâldir. Nitekim evlenme konusunda da, gerek mümin hür kadınlarla, gerekse yahudi ve hıristiyan hür kadınlarla evlenmeniz de helâldir. Elbette ki mehirlerini vermek, iffet ve namus çerçevesinde bir aile hayatı yaşayıp asla gayrimeşru ilişkilere girmemek gibi ilkelere uyarak bu evlilikleri yapmalısınız. Bu ilâhî hükümlere titizlikle riayet ediniz! Allah

14 Hanefîler'e göre kesilen her hayvanın başında besmele çekilmesi gerekir. Anladığımız kadarıyla Hanefîler bu hususta daha çok ihtiyat ilkesini esas almışlardır. Oysa başta İmam Şâfiî olmak üzere birçok âlim, besmele çekmeyi şart koşmamıştır. Kanaatimizce bu yorum bağlama daha uygundur (ayrıntılı bilgi için bk. Kurtubi, En'âm 7/121. âyetin tefsiri). *Doğrusunu Allah bilir.*

tarafından elçisi Muhammed'e bildirilen bu hükümleri reddedenlerin hesap gününde elleri boş kalır ve perişan olurlar.

ABDEST ve TEYEMMÜM

6. Ey müminler! Namaz kılacağınız zaman dirseklerinize kadar kollarınızı ve yüzünüzü, ayak bileklerinize kadar olmak üzere ayaklarınızı yıkayıp[15] başınızı meshederek abdest alınız. Eğer cünüp iseniz guslediniz. Diğer taraftan yolculuk yaptığınız sırada cünüp olur veya eşlerinizle cinsel ilişkiye girer[16] ve boy abdesti almak için su bulamazsanız yahut def-i hâcet yapar da abdest almak için su bulamazsanız veya suyu kullanamayacak kadar hasta iseniz bu durumlarda temiz toprakla ellerinizi, kollarınızı ve yüzünüzü meshetmek suretiyle teyemmüm abdesti alınız. Gördüğünüz gibi Allah sizler için her türlü kolaylığı sağlamaktadır, çünkü O, sizi zor durumda bırakmayı değil, iman ve ibadet ile mânevî olarak temizlemeyi ve tanıdığı kolaylıklarla size olan nimetini tamamlamayı murat etmektedir. Bu durumda size düşen bu ilâhî hükümlere riayet etmektir.

6. Cuz
5. Süre
Mâide 4-8

İLÂHÎ EMİRLERE İTAAT

7. Ey elçimiz Muhammed'e iman edenler! Allah'ın aranızdan birini peygamber olarak seçmek suretiyle sizlere bahşetmiş olduğu bu muazzam tevhit nimetinin kıymetini biliniz, Muhammed'e verdiğiniz bağlılık sözünün arkasında durunuz, elçimizin emir ve tâlimatlarına itaat ediniz, aklınızdan geçenleri dahi Allah'ın bildiğini unutmayınız.

8. Ey elçimiz Muhammed'e iman edenler! Adalet konusunda son derece titiz olunuz, müşriklerin vaktiyle sizi Mescid-i Harâm'a girmekten alıkoymuş olmaları sebebiyle onlara beslediğiniz öfke sizi adaletten ayırmasın! Müşriklerden intikam almak amacıyla, sizin topraklarınızdan geçip hac için Mekke'ye gidenleri engellemeyiniz. İlâhî emirlere en uygun davranışın adalet olduğunu unutmayınız. Biliniz ki Allah bütün yaptıklarınızdan haberdardır.

---

15 Taberî ayakları meshetme görüşünü tercih ediyor. *Doğrusunu Allah bilir.*
16 Taberî.

وَعَدَ اللّٰهُ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِۙ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَاَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿٩﴾ وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا
اُو۬لٰٓئِكَ اَصْحَابُ الْجَح۪يمِ ﴿١٠﴾ يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا اذْكُرُوا نِعْمَتَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ اِذْ هَمَّ قَوْمٌ اَنْ يَبْسُطُٓوا اِلَيْكُمْ
اَيْدِيَهُمْ فَكَفَّ اَيْدِيَهُمْ عَنْكُمْۚ وَاتَّقُوا اللّٰهَۜ وَعَلَى اللّٰهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿١١﴾ وَلَقَدْ اَخَذَ اللّٰهُ م۪يثَاقَ بَن۪ٓي
اِسْرَٓائ۪يلَۚ وَبَعَثْنَا مِنْهُمُ اثْنَيْ عَشَرَ نَق۪يباًۜ وَقَالَ اللّٰهُ اِنّ۪ي مَعَكُمْۜ لَئِنْ اَقَمْتُمُ الصَّلٰوةَ وَاٰتَيْتُمُ الزَّكٰوةَ وَاٰمَنْتُمْ
بِرُسُل۪ي وَعَزَّرْتُمُوهُمْ وَاَقْرَضْتُمُ اللّٰهَ قَرْضاً حَسَناً لَاُكَفِّرَنَّ عَنْكُمْ سَيِّـَٔاتِكُمْ وَلَاُدْخِلَنَّكُمْ جَنَّاتٍ تَجْر۪ي مِنْ
تَحْتِهَا الْاَنْهَارُۚ فَمَنْ كَفَرَ بَعْدَ ذٰلِكَ مِنْكُمْ فَقَدْ ضَلَّ سَوَٓاءَ السَّب۪يلِ ﴿١٢﴾ فَبِمَا نَقْضِهِمْ م۪يثَاقَهُمْ لَعَنَّاهُمْ
وَجَعَلْنَا قُلُوبَهُمْ قَاسِيَةًۚ يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ عَنْ مَوَاضِعِه۪ۙ وَنَسُوا حَظّاً مِمَّا ذُكِّرُوا بِه۪ۚ وَلَا تَزَالُ تَطَّلِعُ عَلٰى خَٓائِنَةٍ
مِنْهُمْ اِلَّا قَل۪يلاً مِنْهُمْ فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاصْفَحْۜ اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُحْسِن۪ينَ ﴿١٣﴾ وَمِنَ الَّذ۪ينَ قَالُٓوا اِنَّا نَصَارٰٓى
6. Cüz اَخَذْنَا م۪يثَاقَهُمْ فَنَسُوا حَظّاً مِمَّا ذُكِّرُوا بِه۪ۖ فَاَغْرَيْنَا بَيْنَهُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَٓاءَ اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِۜ وَسَوْفَ
5. Süre
Mâide 9-14 يُنَبِّئُهُمُ اللّٰهُ بِمَا كَانُوا يَصْنَعُونَ ﴿١٤﴾

9-10. Gerçek şu ki Allah, tevhit inancına ve elçisi Muhammed'e iman edip ilâhî emirlere uygun yaşayan müminlere bağışlanma ve cennet mükâfatı vaat etmiştir. Tevhidi ve elçisi Muhammed'in peygamberliğini inkâr edenler ise cehenneme atılacaklardır.

Hz. PEYGAMBER'E SUİKAST PLANLAYAN MEDİNE YAHUDİLERİNE ELEŞTİRİLER

11. Ey elçimiz Muhammed'e iman edenler! Bildiğiniz gibi bazı Medine yahudileri,[17] Muhammed'i ve beraberindeki bazı arkadaşlarını öldürmek için tuzak kurmuşlardı, fakat Allah, Muhammed'i ve arkadaşlarını bu tuzaktan korumuştu.[18] Şu halde bu durumdan ders alınız ve sizi böylesi tuzaklardan koruyan Allah'ın emirlerine itaat ediniz, sadece O'na güveniniz ve düşmanlarınızdan korkmayınız.

12. Gerçek şu ki elçimiz Muhammed'e böylesine tuzaklar kuran Medine yahudilerinin ataları da vaktiyle benzer davranışlar sergilemişlerdi. Al-

17 Nadiroğulları.

18 Taberî.

lah, onlardan tevhit inancında sebat edeceklerine dair[19] söz almış, on iki kabilenin her birine, birer âlim ve bilge insanın rehberlik etmesini sağlamış; peygamberlere iman edip destek verdikleri, onların emir ve tâlimatları doğrultusunda gerektiğinde savaşma fedakârlığını gösterdikleri, tevhit inancı uyarınca namaz ve zekât ibadetini yerine getirdikleri, düşmanla savaş konusunda maddi yardımı esirgemedikleri[20] takdirde kendilerini ilâhî yardımla destekleyeceğine, ayrıca günahlarını bağışlayıp içlerinde ırmakların çağıldadığı cennetlere koyacağını vaat etmiş; bu ilâhî emirlerin aksine davrananların ise tevhit yolundan uzaklaşmış olacağı uyarısını yapmıştı.

6. Cüz
5. Süre
Mâide 9-14

13. Ama onlar bu ilâhî emirleri uygulamadıkları gibi verdikleri sözde de durmamışlardı. Hiçbir ilâhî çağrıya icabet etmeyecek derecede katı kalpli olmuşlardı. Hatta kendilerine gönderilen ilâhî vahyi çarpıtıyor[21] ve görmezden geliyorlardı. Bu yüzden Allah onları rahmetinden mahrum etmişti. İlâhî nimetlere karşı nankörlükleri, peygamberleri inkâr etmeleri ve bu tür haince davranışları,[22] onların pek çoğunda hâlâ görebilirsin, ama şimdilik onların bu tavırlarına aldırma, yaptıkları densizlikleri görmezden gel ve bağışlayıcı davran! Zira Allah bağışlayanları sever.

İSÂ PEYGAMBERİ İLÂHLAŞTIRAN HIRİSTİYANLARI ELEŞTİRİ

14. Benzer şekilde kendilerini, elçimiz İsâ'ya gönderilen ilâhî mesaja müntesip görenleri de tevhit inancına bağlı kalmakla yükümlü kılmıştık, ama onlar da bu mesajın önemli bir kısmını göz ardı ettiler. Bunun sonucunda da aralarında, kıyamete kadar bitmek bilmeyen bir kin ve düşmanlık baş gösterdi.[23] Neticede hesap günü geldiğinde biz onları hesaba çekecek ve bu yaptıklarının cezasını vereceğiz.

19 Taberî.

20 Taberî.

21 Tahrif kelimesinin bu anlamda kullanıldığı İbn Abbas'tan rivayet edilmiştir (bk. Sirevân, *el-Mu'cemu'l-câmi'* s. 109).

22 Taberî.

23 Taberî.

يَٓا اَهْلَ الْكِتَابِ قَدْ جَٓاءَكُمْ رَسُولُنَا يُبَيِّنُ لَكُمْ كَث۪يرًا مِمَّا كُنْتُمْ تُخْفُونَ مِنَ الْكِتَابِ وَيَعْفُوا عَنْ كَث۪يرٍۜ
قَدْ جَٓاءَكُمْ مِنَ اللّٰهِ نُورٌ وَكِتَابٌ مُب۪ينٌۙ ﴿١٥﴾ يَهْد۪ي بِهِ اللّٰهُ مَنِ اتَّبَعَ رِضْوَانَهُ سُبُلَ السَّلَامِ وَيُخْرِجُهُمْ مِنَ
الظُّلُمَاتِ اِلَى النُّورِ بِاِذْنِه۪ وَيَهْد۪يهِمْ اِلٰى صِرَاطٍ مُسْتَق۪يمٍ ﴿١٦﴾ لَقَدْ كَفَرَ الَّذ۪ينَ قَالُٓوا اِنَّ اللّٰهَ هُوَ الْمَس۪يحُ
ابْنُ مَرْيَمَۜ قُلْ فَمَنْ يَمْلِكُ مِنَ اللّٰهِ شَيْـٔاً اِنْ اَرَادَ اَنْ يُهْلِكَ الْمَس۪يحَ ابْنَ مَرْيَمَ وَاُمَّهُ وَمَنْ فِي الْاَرْضِ جَم۪يعاًۜ
وَلِلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَاۜ يَخْلُقُ مَا يَشَٓاءُۜ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَد۪يرٌ ﴿١٧﴾

6. Cuz
5. Süre
Mâide 15-17

15-16. Ey Medine ve çevresinde yaşayan yahudi ve hıristiyanlar![24] Muhammed, tarafımızdan gönderilmiş bir peygamberdir[25] ve daha önce gönderilen Tevrat ve İncil'deki ilâhî mesajlar içerisinde gizleyip göz ardı ettiklerinizin birçoğunu tekrar gün yüzüne çıkarmakta, onun her şeyi bilen hak peygamber olduğunu anlayasınız ve bundan böyle hakikatleri saptırmayasınız diye[26] bazı yanlışlarınızı düzeltmekte, bazı yanlışlarınızı düzeltmeyi de Allah'ın murat ettiği bir zamana bırakmaktadır. Elçimiz Muhammed, Ehl-i kitabın gizlediği hakikatleri ortaya çıkaran bir ışık, tebliğ ettiği Kur'an da tevhit yolunun rehberidir.[27] Muhammed'in peygamberliğine iman ederek bu rehbere uyanlar bu sayede şirkten ve bütün yanlış inançlardan arınıp dosdoğru tevhit inancına yönelir, böylelikle Allah'ın rızasına ve cennete nâil olurlar.

24 Âyette geçen "yahudi ve hıristiyanlar" ifadesi, Hz. Peygamber'in muhatapları olan yahudi ve hıri tiyanlar anlamına gelir (bk. Taberî).

25 Âyette geçen "nur" kelimesi ile Hz. Peygamber kastedilmiştir (bk. Taberî).

26 Râzî.

27 Taberî.

6. Cuz
5. Süre
Mâide 15-17

17. Ey elçimiz Muhammed! Senin peygamberliğini reddedenler, Meryem oğlu Mesih'in Allah'ın oğlu olduğunu iddia ederek bu sözleriyle onun ilâh olduğunu söylemiş oluyorlar ki,[28] bu Allah'a yalan ve iftira isnat etmek olup hakikatten tamamen uzaklaşmaktır.[29] Onlara de ki: Meryem oğlu Mesih nasıl Allah olabilir? Allah, Meryem'i de, oğlu Mesih'i de, kâinatta bulunan bütün canlıları da yaratan kudrettir, takdir edilen ömürleri bitince Meryem oğlu Mesih'in de, annesinin de, diğer bütün insanlar gibi hayatları son bulmuştur[30] ve bunu engelleyemememişlerdir.[31] Şu halde nasıl olur da kendisini dahi savunamayacak olan, diğer insanlar gibi fâni bir beşeri ilâh olarak görürsünüz? Doğrusu kâinattaki her şey Allah tarafından yaratılmıştır. Yegâne yaratıcı ve ölümsüz kudret O'dur. Dolayısıyla kulluk edilmeye lâyık olan da O'dur. Her şeyin hayatı da ölümü de O'nun elindedir. O, kendisinin ve annesinin ölümünü engelleyemeyen Îsâ Mesih'e benzemez.[32] O'nun kudreti her şeye yeter.[33]

[28] Fahreddin er-Râzî âyette geçen, "Meryem oğlu Mesih Allah'tır" sözünün hıristiyanlar tarafından bu sarahatle söylenmediğini, Kur'an'da kullanılan bu ifadenin ise onların Îsâ ile ilgili inançlarının bu anlama geldiğini vurguladığını söylemektedir. Bizim çevirimiz Râzî'nin görüşüne dayanmaktadır. *Doğrusunu Allah bilir.*

[29] Taberî.

[30] Kur'an'ın nüzûl döneminde, burada bahsedilen bütün insanların, Îsâ ve annesi Meryem'in ölmüş olduklarını düşünürsek, bu çevirinin mantıkî olduğu anlaşılır.

[31] Âyetin çevirisinde yararlandığımız Taberî'nin, " الله المعبودُ، هو القادر على كل شيء، والمالك كلّ شيء، الذى لا يعجزُه شيء أراده، ولا يغلبه شيء طلبه، المقتدرُ على هلاك المسيح وأمه ومن فى الأرض جميعًا لا العاجز الذى لا يقدر على منع نفسه من ضُرٍّ نزل به من الله، ولا منْع أمّه من الهلاك " şeklindeki beyanları da bu yaklaşıma imkân sağlamaktadır. Kaldı ki âyette bahsedilen ilâhî kudrete, muhataplar içerisinde kimsenin itirazı yoktur. O şartlar içerisinde mesele ilâhi kudret değil, Îsâ'nın ulûhiyyeti meselesidir. O bakımdan Îsa'nın gelecekte öleceği değil, zaten ölmüş olduğu ifade edilmelidir ki âyetteki mesaj tahakkuk etsin! *Doğrusunu Allah bilir.*

[32] Taberî.

[33] Taberî.

6. Cüz
5. Süre
Mâide 18-21

وَقَالَتِ الْيَهُودُ وَالنَّصَارٰى نَحْنُ اَبْنَٓاءُ اللّٰهِ وَاَحِبَّٓاؤُهُ قُلْ فَلِمَ يُعَذِّبُكُمْ بِذُنُوبِكُمْ بَلْ اَنْتُمْ بَشَرٌ مِمَّنْ خَلَقَ
يَغْفِرُ لِمَنْ يَشَٓاءُ وَيُعَذِّبُ مَنْ يَشَٓاءُ وَلِلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا وَاِلَيْهِ الْمَصِيرُ ﴿١٨﴾ يَٓا اَهْلَ
الْكِتَابِ قَدْ جَٓاءَكُمْ رَسُولُنَا يُبَيِّنُ لَكُمْ عَلٰى فَتْرَةٍ مِنَ الرُّسُلِ اَنْ تَقُولُوا مَا جَٓاءَنَا مِنْ بَشِيرٍ وَلَا نَذِيرٍ فَقَدْ
جَٓاءَكُمْ بَشِيرٌ وَنَذِيرٌ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٩﴾ وَاِذْ قَالَ مُوسٰى لِقَوْمِهِ يَا قَوْمِ اذْكُرُوا نِعْمَةَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ
اِذْ جَعَلَ فِيكُمْ اَنْبِيَٓاءَ وَجَعَلَكُمْ مُلُوكًا وَاٰتٰيكُمْ مَا لَمْ يُؤْتِ اَحَدًا مِنَ الْعَالَمِينَ ﴿٢٠﴾ يَا قَوْمِ ادْخُلُوا الْاَرْضَ
الْمُقَدَّسَةَ الَّتِي كَتَبَ اللّٰهُ لَكُمْ وَلَا تَرْتَدُّوا عَلٰٓى اَدْبَارِكُمْ فَتَنْقَلِبُوا خَاسِرِينَ ﴿٢١﴾

YAHUDİLERİN KENDİLERİNİ ÜSTÜN GÖRMELERİ

18. İşte Medine ve çevresinde yaşayan yahudi ve hıristiyanların gerçek yüzleri bu olmasına rağmen onlar peygamberliğin kendi kavimlerine mahsus olduğunu iddia etmekte, kendilerini doğru yolda görmekte, geçmişte yaşamış olan peygamber ve sâlih atalarıyla övünerek, "Bizler Allah'ın sevgili kullarıyız, O'nun hususi inayetine mazhar olmuş hayırlı ümmetiz, nice peygamberlerin ve sâlihlerin evlâtlarıyız,[34] durum bu olduğu halde Muhammed nasıl oluyor da bize din öğretiyor?" gibi sözler sarfetmektedirler. Madem Allah'ın sevgili kullandırlar, o halde niçin Allah onlara yaptıklarının cezasını çektirmektedir? Hayır, doğrusu bu sadece onların kuruntusudur. Gerçekte onlar da herkes gibi, Allah tarafından yaratılmış insanlardır ve Allah bütün kullarını olduğu gibi, onları da günahlarına göre cezalandıracak, sevaplarına göre ödüllendirecektir. Bu yüzden yahudiler, geçmişte Allah'ın rızasına nâil olmuş büyüklerine güvenip de Allah'ın kendilerini cezalandırmayacağını sanmasınlar, çünkü o güvendikleri kişiler ilâhi emirlere itaat etmek suretiyle ilâhi rızaya **ulaşmışlardı.[35] Eğer bun**lar da ilâhi cezadan kurtulmak istiyorlarsa atalarına güvenmeyi **bıraksın**[36] ve elçisi Muhammed'e iman edip O'nun bildirdiği ilâhî emirlere **itaat etsinler.** Unutmasınlar ki yerin ve göğün, bütün kâinatın mâliki Allah'tır, herkes O'nun huzurunda hesaba çekilecektir, buna kendileri de dahildir.

19. Ey Medine yahudileri![37] Muhammed, Allah'ın peygamberi olarak size gönderilmiştir ve uzun zamandan beri saptırmakta olduğunuz tevhidi dosdoğru anlatmakta ve bu konuda gerekli uyarıları yapmaktadır. Artık bundan sonra hesap gününde, "Bize peygamber gelmedi, bu yüzden tevhit mesajından saptık" gibi bir bahaneniz de olmayacaktır. Bu yüzden gelin, bu peygambere iman edin, aksi takdirde hesap gününde Allah'ın size vereceği cezadan kurtulamazsınız.

TARİH BOYUNCA İSRÂİLOĞULLARI'NIN PEYGAMBERLERE KARŞI TAVIRLARI

20-21. Ey elçimiz Muhammed! Medine yahudilerinin seni inkâr etmelerine ve sana karşı tuzaklar kurmalarına şaşırma, çünkü bunların ataları da elçimiz Mûsâ zamanında benzer şeyler yapmışlardı.[38] Nitekim Mûsâ onlara, Allah tarafından kendi soyları içerisinde birçok peygamber gönderilmiş olmasının, ilâhî yardım ile Firavun'un zulmünden kurtulup özgürlüğe ulaşmalarının[39] büyük bir nimet olduğunu hatırlatmış ve İsrâiloğulları'nın ilâhî nimetlere diğer birçok toplumdan daha fazla nâil olduğunu ifade etmişti. Daha sonra onlara şöyle demişti: "Ey halkım! Size bütün bu nimetleri veren Allah'ın emirlerini dinleyiniz ve size vaat edilen topraklara[40] girebilmek için mücadeleye hazırlıklı olunuz, sakın orada bulunan düşmanı görünce dönüp kaçmayınız, aksi takdirde yenilir ve yersiz yurtsuz dolaşmak durumunda kalırsınız."

34 Âyette lafzan geçen "Bizler Allah'ın oğullarıyız" ifadesi, ne yahudiler ne de hıristiyanlar tarafından telaffuz edilmiştir. Kur'an'ın bu ifadesi, onların geçmişte yaşamış peygamber ve sâlih insan olan bazı ataları ile övünmelerine ve bu sebeple Hz. Peygamber'i küçümsemelerine bir cevaptır. Nitekim "ibn" kelimesi nesep itibariyle "evlât" anlamına geldiği gibi, evlât edinme, benimseme, şefkat ve merhametle sahiplenme anlamlarına da gelir (bk. Râzî). Ayrıca bu ifadede, "Bizler Allah katında, evlâdın babası nezdindeki değerine sahibiz" anlamı da vardır (bk. Âlûsî). Bu konuda Fahreddin er-Râzî'nin tespitleri gayet sarih ve zariftir. Bizim çevirimiz de onun görüşlerine dayanmaktadır. *Doğrusunu Allah bilir.*

35 Taberî.

36 Taberî.

37 Taberî.

38 Taberî.

39 Bu ifade genelde "Sizi krallar yaptı" şeklinde çevrilir. Oysa Hz. Mûsâ zamanında İsrâiloğulları esaretten henüz kurtulmuştu. Bu ifadeyle anlatılan da bu olmalıdır. Nitekim Taberî'nin verdiği rivayetlerden bu sonuca ulaşmak mümkündür.

40 Bu topraklar Filistin-Şam topraklarıdır (Râzî).

قَالُوا يَا مُوسٰى اِنَّ فِيهَا قَوْمًا جَبَّارِينَ وَاِنَّا لَنْ نَدْخُلَهَا حَتّٰى يَخْرُجُوا مِنْهَا فَاِنْ يَخْرُجُوا مِنْهَا فَاِنَّا دَاخِلُونَ
٢٢ قَالَ رَجُلَانِ مِنَ الَّذِينَ يَخَافُونَ اَنْعَمَ اللّٰهُ عَلَيْهِمَا ادْخُلُوا عَلَيْهِمُ الْبَابَ فَاِذَا دَخَلْتُمُوهُ فَاِنَّكُمْ غَالِبُونَ
وَعَلَى اللّٰهِ فَتَوَكَّلُوا اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ٢٣ قَالُوا يَا مُوسٰى اِنَّا لَنْ نَدْخُلَهَا اَبَدًا مَا دَامُوا فِيهَا فَاذْهَبْ اَنْتَ
وَرَبُّكَ فَقَاتِلَا اِنَّا هٰهُنَا قَاعِدُونَ ٢٤ قَالَ رَبِّ اِنّ۪ي لَا اَمْلِكُ اِلَّا نَفْس۪ي وَاَخ۪ي فَافْرُقْ بَيْنَنَا وَبَيْنَ الْقَوْمِ
الْفَاسِق۪ينَ ٢٥ قَالَ فَاِنَّهَا مُحَرَّمَةٌ عَلَيْهِمْ اَرْبَع۪ينَ سَنَةً يَت۪يهُونَ فِي الْاَرْضِ فَلَا تَأْسَ عَلَى الْقَوْمِ الْفَاسِق۪ينَ
٢٦ وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَاَ ابْنَيْ اٰدَمَ بِالْحَقِّ اِذْ قَرَّبَا قُرْبَانًا فَتُقُبِّلَ مِنْ اَحَدِهِمَا وَلَمْ يُتَقَبَّلْ مِنَ الْاٰخَرِ قَالَ
لَاَقْتُلَنَّكَ قَالَ اِنَّمَا يَتَقَبَّلُ اللّٰهُ مِنَ الْمُتَّق۪ينَ ٢٧ لَئِنْ بَسَطْتَ اِلَيَّ يَدَكَ لِتَقْتُلَن۪ي مَا اَنَا بِبَاسِطٍ يَدِيَ اِلَيْكَ
لِاَقْتُلَكَ اِنّ۪ي اَخَافُ اللّٰهَ رَبَّ الْعَالَم۪ينَ ٢٨ اِنّ۪ي اُر۪يدُ اَنْ تَبُٓوءَ بِاِثْم۪ي وَاِثْمِكَ فَتَكُونَ مِنْ اَصْحَابِ النَّارِ
وَذٰلِكَ جَزٰٓؤُا الظَّالِم۪ينَ ٢٩

6. Cüz
5. Süre
Mâide 22-29

22-24. Ama onlar düşmanı görünce korkmuşlar ve "Ey Mûsâ! Düşman bizden güçlü! Onlar orada olduğu sürece vaat edilmiş ülkeye girmemiz mümkün değil! Madem rabbinin bize burayı vaat ettiğini söylüyorsun, o zaman sen gidip savaş, rabbin de sana yardım etsin!"[41] demişlerdi. Bu arada içlerinden iki yiğit çıkmış ve düşmandan korkan halka cesaret vererek şöyle konuşmuşlardı; "Ey halkımız! Bizler mümin olduğumuza göre Allah bizi destekleyecektir, korkmayın; düşmanın karşısına çıkın, kalelerinin kapılarına dayanın ve savaşın.[42] Eğer böyle yaparsanız Allah'ın yardımıyla zafer muhakkak sizin olacaktır!" Ne var ki buna rağmen İsrâiloğulları mazeretler ileri sürüp Mûsâ'yı yalnız bırakmışlardı.

25. Bunun üzerine Mûsâ, "Rabbim! Görüyorsun ki beni yalnız bıraktılar, kardeşim Hârun'la ikimiz bir başımıza kaldık! Sözüm onlara geçmiyor. Ne olur onların suçundan dolayı bizi de cezalandırma!"[43] diye dua etmişti.

26. Allah da buna cevaben, "O halde onlar kırk yıl[44] boyunca kutsal topraklara giremeyecek,[45] bu süre içerisinde çölde perişan bir vaziyette yaşaya-

41 Ebû Ubeyde. 42 Taberî. 43 Râzî.

44 Kırk yıl ifadesi çokluktan kinaye olmalıdır. Benzer şekilde Hz. Mûsâ'nın vahyi almak için çıktığı Tûr dağında kaldığı sürenin kırk gün olarak ifade edilmesi de, kesretten kinaye olmalıdır. Kırk sayısının yahudi kültüründe sembolik bir anlama sahip olduğu göz önünde bulundurulmalıdır.

45 Mâtürîdî'nin işaret ettiği üzere, buradaki "فَاِنَّهَا مُحَرَّمَةٌ عَلَيْهِمْ" ifadesi, onların o topraklara girmelerini haram kılan bir hüküm değil, bu nimetten mahrum kalacaklarını bildiren bir haberdir.

caklardır. Sakın onların bu haline acıma, çünkü tam da bu cezaya müstehak olmuşlardır" buyurdu.

27-29. Ey elçimiz Muhammed! Sırf kendilerinden olmadığın için sana haset eden ve bu sebeple iman etmeyen, hatta senin canına kıymaya kalkışan Medine yahudilerine ibret olmak üzere vaktiyle İsrâiloğulları'ndan iki kişi arasında[46] cereyan eden şu olayı anlat: Bunlar vaktiyle birer kurban sunmuşlar, ancak birinin kurbanı kabul edilmiş, diğerininki ise niyetinin kötü oluşu sebebiyle reddedilmişti. Bunun üzerine kurbanı kabul edilmeyen, diğerine haset besledi ve "Demek benim kurbanım reddedilirken senin ki kabul ediliyor! İnsanların seni benden daha faziletli görmelerine müsaade edeceğimi mi sanıyorsun?[47] Ahdim olsun, seni öldüreceğim" dedi. Kurbanı kabul edilen ise şöyle cevap verdi: "Allah, kendi emirlerine riayet edenlerin kurbanlarını, ibadetlerini kabul eder. Dolayısıyla sen, kurbanının kabul edilmeyişinin sebebini kendinde aramalısın. Ama illâ da beni öldürmeye kalkışırsan, şunu bil ki ben sana karşı kendimi savunacağım fakat senin gibi davranmayacağım, seni öldürmeye çalışmayacağım, çünkü böyle bir şey yaptığım takdirde Allah'ın vereceği cezadan korkarım. Diğer taraftan beni öldürürsen Allah'tan dileğim odur ki önceki günahlarına bir de beni öldürme günahı eklenince bunun cezasını cehennemde çekersin. Zira böyle zalimlerin cezası cehennemdir."

6. Cüz
5. Süre
Mâide 22-29

46 Bu âyette sözü edilen "Âdem'in iki oğlu" genellikle Hâbil ile Kâbil olarak anlaşılır. Biz ise çevirimizde Hasan-ı Basrî'den gelen bir rivayeti esas aldık. Mütedâvil yorumu terkedip Taberî ve İbn Atıyye tarafından eleştirilen bu yorumu tercih etmemizin sebepleri ise şunlardır: Öncelikle Kur'an, Medine yahudilerinin eleştirisini yaparken her zaman onların geçmişinden örnekler verir. Bu kıssa ile ilgili olarak aktarılan iki yorumdan / rivayetten biri bu doğrultuda olduğuna göre, tercih etmekte bir sakınca yoktur. Diğer taraftan haset vb. sebeplerle insan öldürmenin işlendiği bu kıssanın hemen ardından gelen âyette, "İşte bu sebeple İsrâiloğulları'na, 'Kim bir insan öldürürse bütün insanlığı öldürmüş gibidir' hükmünü verdik" deniliyor. Buna göre İsrâiloğulları'na söz konusu hükmün verilmiş olması bu olayın bir sonucudur. O halde bu olay da İsrâiloğulları arasında vuku bulmuş olmalıdır. Son olarak, İbn Atıyye tarafından yapılan eleştiride, kıssada sözü edilen katilin kardeşinin cesedini gömmediği ve bir kargadan bunu öğrendiği söyleniyor ve İsrâiloğulları zamanında cenaze defnetme işleminin bilinmemesinin mümkün olamayacağı ifade ediliyor. Bu itiraz kanaatimizce yeterince güçlü değildir, çünkü kıssada katilin cenazeyi defnetmeyi bilmediğinden değil de, karganın yaptığı işlemden sonra aklının başına geldiğinden ve pişman olduğundan söz edildiğini de düşünebiliriz. Kaldı ki insanın defin işlemini bir kargadan öğrenmiş olduğunu yani bir karganın bildiği şeyi bilmediğini düşünmek de çok yaygın bir yorum olmakla beraber, bize göre doğru değildir. Nitekim Mâtürîdî bu iki görüş arasında tercih yapmaktan çekinmiştir. *Doğrusunu Allah bilir.*

47 İbnü'l-Cevzî, Kurtubî.

فَطَوَّعَتْ لَهُ نَفْسُهُ قَتْلَ اَخِيهِ فَقَتَلَهُ فَاَصْبَحَ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿٣٠﴾ فَبَعَثَ اللّٰهُ غُرَابًا يَبْحَثُ فِي الْاَرْضِ لِيُرِيَهُ
كَيْفَ يُوَارِي سَوْاَةَ اَخِيهِ قَالَ يَا وَيْلَتٰى اَعَجَزْتُ اَنْ اَكُونَ مِثْلَ هٰذَا الْغُرَابِ فَاُوَارِيَ سَوْاَةَ اَخِي فَاَصْبَحَ مِنَ
النَّادِمِينَ ﴿٣١﴾ مِنْ اَجْلِ ذٰلِكَ كَتَبْنَا عَلٰى بَنِي اِسْرَٓاءِيلَ اَنَّهُ مَنْ قَتَلَ نَفْسًا بِغَيْرِ نَفْسٍ اَوْ فَسَادٍ فِي الْاَرْضِ
فَكَاَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمِيعًا وَمَنْ اَحْيَاهَا فَكَاَنَّمَا اَحْيَا النَّاسَ جَمِيعًا وَلَقَدْ جَٓاءَتْهُمْ رُسُلُنَا بِالْبَيِّنَاتِ ثُمَّ
اِنَّ كَثِيرًا مِنْهُمْ بَعْدَ ذٰلِكَ فِي الْاَرْضِ لَمُسْرِفُونَ ﴿٣٢﴾ اِنَّمَا جَزَٓاؤُا الَّذِينَ يُحَارِبُونَ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ وَيَسْعَوْنَ فِي
الْاَرْضِ فَسَادًا اَنْ يُقَتَّلُوٓا اَوْ يُصَلَّبُوٓا اَوْ تُقَطَّعَ اَيْدِيهِمْ وَاَرْجُلُهُمْ مِنْ خِلَافٍ اَوْ يُنْفَوْا مِنَ الْاَرْضِ ذٰلِكَ لَهُمْ
خِزْيٌ فِي الدُّنْيَا وَلَهُمْ فِي الْاٰخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿٣٣﴾ اِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ قَبْلِ اَنْ تَقْدِرُوا عَلَيْهِمْ فَاعْلَمُوٓا
اَنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٣٤﴾ يَٓا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ وَابْتَغُوٓا اِلَيْهِ الْوَسِيلَةَ وَجَاهِدُوا فِي سَبِيلِهِ لَعَلَّكُمْ
تُفْلِحُونَ ﴿٣٥﴾

6. Cüz
5. Süre
Mâide 30-35

30. Nihayetinde kurbanı kabul edilmeyen kişi hırsına yenik düştü ve kardeşinin canına kıydı. Böylece çok büyük bir günah işlemiş, kendini perişan etmiş oldu.

31. Derken bir karganın diğer bir kargayı gömmek üzere toprağı eşelediğini görünce, "Şu karga bile kardeşinin cesedini ortada bırakmayıp gömmeye çalışıyor, ben ise öldürdüğüm kardeşi ortada bıraktım. Demek ki bende şu karga kadar bile iyilik namına bir şey kalmamış" diye düşündü ve işlediği cinayetten dolayı büyük bir pişmanlık duydu.

32. Bu olay sebebiyle biz de İsrâiloğulları'na cinayet konusunda şu hükmü ilettik: Kim cinayet işlememiş ya da ülkede isyan ve terör çıkarmamış mâsum bir insanı öldürürse sanki bütün insanları öldürmüş gibi günahkâr olur ve Allah katında mâruz kalacağı ceza da o kadar büyük olur.[48] Kim de bir insanın canını kurtarırsa bütün insanların canını kurtarmış gibi sevap kazanır. Kendilerine göndermiş olduğumuz bütün peygamberler onlara hep bunu anlattılar, ama onlar yine de bu ilâhi emirleri ihlâl etmeye ve haksız yere insan öldürmeye devam ettiler. İşte şimdi de elçimiz Muhammed'i öldürmeye kalkışmaları bundandır.

48 Taberî.

TEVHİDE ve PEYGAMBERE DÜŞMANLIK EDEN ve TERÖR ÇIKARANLARIN CEZASI

33. Doğrusu elçimiz Muhammed'e karşı savaş açan, ülkede âdeta terör estirmeye ve kargaşa çıkarmaya çalışan, yol kesicilik, yağma, talan gibi fiiler işleyerek mâsum insanlara zarar verenlerin[49] müstehak oldukları ceza, işledikleri suçun derecesine göre idam, bir el ve bir ayaklarının çaprazlama kesilmesi veya hapistir.[50] Üstelik bu ceza onların sadece dünyada perişan olmaları içindir. Âhirette de onlar için dehşet verici bir cehennem azabı vardır.

6. Cüz
5. Süre
Mâide 30-35

34. Ancak yakalanmadan önce pişman olup kendi istekleri ile teslim olanlar bu cezalardan kurtulurlar. Böyleleri için Allah, merhametle muamele edecektir.

35. Ey elçimiz Muhammed'e iman edenler! Sizler kötülüklerden sakınıp iyilikler yaparak[51] Allah'ın emirlerine uyunuz[52] ve böylece onun rızasına nâil olunuz. Peygambere sadakat gösteriniz ve tevhit inancının düşmanı olan müşriklerle kararlı bir şekilde mücadele ediniz ki âhiret ödülüne nâil olabilesiniz.

49 Taberî.

50 Âyette geçen "yeryüzünden / ülkeden sürülmek" ifadesine Ebû Hanîfe "hapis" anlamı vermiştir. Taberî de buradaki "arz" kelimesini âdeta "bütün yeryüzü" gibi algılamış ve Ebû Hanîfe'nin yorumunu zımnen desteklemiştir. Kanaatimizce buradaki arz kelimesi bütün yeryüzü değil, ilgili ülke anlamındadır. Ancak terör suçu işleyenin ele geçirildikten sonra bir başka ülkeye sürgün edilmesi onu bir nevi serbest bırakmak olacağından, "ülkeden sürgün etme" ifadesini Ebû Hanîfe ve Taberî'nin vardıkları sonuca uygun olarak "hapis" şeklinde yorumlamak daha mâkul görünmektedir. *Doğrusunu Allah bilir.*

51 Râzî.

52 Taberî.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ اَنَّ لَهُمْ مَا فِى الْاَرْضِ جَمِيعًا وَمِثْلَهُ مَعَهُ لِيَفْتَدُوا بِهِ مِنْ عَذَابِ يَوْمِ الْقِيٰمَةِ مَا تُقُبِّلَ
مِنْهُمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ ﴿٣٦﴾ يُرِيدُونَ اَنْ يَخْرُجُوا مِنَ النَّارِ وَمَا هُمْ بِخَارِجِينَ مِنْهَا وَلَهُمْ عَذَابٌ مُقِيمٌ ﴿٣٧﴾
وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا اَيْدِيَهُمَا جَزَٓاءً بِمَا كَسَبَا نَكَالًا مِنَ اللّٰهِ وَاللّٰهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٣٨﴾ فَمَنْ تَابَ
6. Cuz مِنْ بَعْدِ ظُلْمِهِ وَاَصْلَحَ فَاِنَّ اللّٰهَ يَتُوبُ عَلَيْهِ اِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٣٩﴾ اَلَمْ تَعْلَمْ اَنَّ اللّٰهَ لَهُ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ
5. Süre وَالْاَرْضِ يُعَذِّبُ مَنْ يَشَٓاءُ وَيَغْفِرُ لِمَنْ يَشَٓاءُ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٤٠﴾
Mâide 36-40

CENNETİN KENDİLERİNE HAS OLDUĞUNU İDDİA EDEN MEDİNE YAHUDİLERİNE CEVAP

36-37. Kendilerini cennetlik olarak gören ve "Biz cehenneme sadece birkaç gün gireceğiz, onun dışında hep cennette olacağız" diyen,[53] peygamberliği sadece kendi kavimlerine has gören ve bu sebeple elçimiz Muhammed'i inkâr eden Medine yahudileri ve Allah'tan başka varlıkları şefaatçi kabul edip tâzimde bulunan müşrikler[54] şunu iyi bilsinler ki, âhirette durum, onların beklediklerinden çok farklı olacaktır. Geçmişte hayırlı ameller işlemiş olan ataları onlara fayda sağlamayacaktır.[55] Zira onlar Muhammed'e iman etmedikleri ve Allah'a şirk koştukları için cehenneme gidecekler ve dünyada bu tavrı göstermiş oldukları için de çok pişman olacaklardır. O gün cehennem ateşinden çıkmak için, bütün dünyanın servetine, hatta onun iki katına dahi sahip olsalar feda etmek isteyeceklerdir. Ne var ki bu bile onları kurtarmaya yetmeyecektir. Neticede cehennem azabına mâruz kalacaklar ve oradan asla çıkamayacaklardır.

HIRSIZLIK SUÇUNUN CEZASI

38-39. Ey müminler! Belirli bir meblağın üzerinde olan ve sahibi tarafından koruma altına alınan bir malı çalan[56] ve yakalanıncaya kadar pişman olup kendiliğinden teslim olmayan[57] kadın veya erkek her hırsızın,[58] Allah tarafından belirlenmiş bir ceza ve caydırıcı bir müeyyide olmak üzere, elini kesiniz. Fakat siz yakalamadan önce yaptıklarından pişman olurlarsa cezadan kurtulurlar ve Allah kendilerini affeder. Zira Allah, tövbe eden müminlere karşı son derece merhametli ve bağışlayıcıdır.

6. Cuz
5. Süre
Mâide 36-40

40. Ey kendilerini Allah'ın sevgili kulları olarak gören ve biz ancak birkaç gün cehenneme gireriz diyen, bu sebeple de Muhammed'e iman etmeyen Medine yahudileri![59] Allah'ın bütün kâinatın yegâne yaratıcısı ve hâkimi olduğunu, kimsenin onun evlâdı olamayacağını ve onun elçisine iman etmeyenlerin azabı hak ettiklerini bilmez misiniz? Unutmayınız ki sizler de Allah'ın birer kulusunuz ve hesap gününde herkes gibi hesaba çekileceksiniz. Muhammed'e iman ettiğiniz ve onun bildirdiği ilâhî emirlere itaat ettiğiniz takdirde ilâhî ödüle nâil olacak, aksi takdirde cezaya mâruz kalacaksınız!

53 Taberi.

54 Taberi.

55 Taberi.

56 Fukahanın genel kabulüne göre bu meblağ çeyrek dinardır. Ayrıca malın korunmamış (gayri muhrez) olması durumunda ceza uygulanmaz (bk. Kurtubî).

57 Bu görüş Şâfiî âlimlerinden bazıları tarafından savunulmuş, hatta İmam Şâfiî'ye isnat edilmiştir. Bu sûrenin 34. âyetinde ifade edildiğine göre terör suçu işleyenler bile, yakalanmadan önce tövbe edip teslim olurlarsa affedilmektedirler (bk. Kurtubî). Mâlikî âlimlerinden Ebû Bekir İbnü'l-Arabî bu hususta Şâfiîler'i eleştirmiş ve terör suçu işleyenler müslümanların otoritesini kırmış oldukları için,onları tekrar otorite altına almak amacıyla bu hükmün (pişmanlığa bağlı af hükmü) verildiğini, hırsızlık suçu işleyenlerin ise zaten müslümanların otoriteleri altında bulunduğunu, dolayısıyla pişman olmalarının af sebebi olamayacağını belirtmiştir. Hatta îmâ yollu da olsa, Şâfiîler'i bu inceliği farketmemekle suçlamıştır (bk. İbnü'l-Arabî, *Ahkâmü'l-Kur'ân*). Ancak biz, bütün saygımızı muhafaza etmekle beraber, Ebû Bekir İbnü'l-Arabî'nin burada çok önemli bir noktayı gözden kaçırdığını belirtmek isteriz ki bu nokta, onun cezanın affedilmesinde, "bireysel kanaat ve davranış değişikliğini" ikinci plana atıp, sadece "siyasî ve stratejik" mülâhazaları ön planda tutmuş olmasıdır. Oysa dikkat edileceği üzere hırsızlık suçundan pişmanlık duyan kimseyi affedeceğini söyleyen bizzat Allah'tır yani herkesi mutlak otoritesi altında tutan yüce kudrettir. Diğer taraftan Fahreddin er-Râzî'nin de kaydettiği gibi, âyetin zâhiri, tövbe durumunda cezanın düşmesini gerektirmektedir. Bu itibarla biz, Şâfiî âlimlerinden aktarılan bu görüşün önemli olduğu kanaatindeyiz. Buna göre, yaptığı hırsızlıktan pişman olan ve yakalanmadan önce teslim olup çaldığı malı iade eden kişi affedilmelidir. Nitekim bu görüş bazı tâbiîn âlimlerine de atfedilmiştir (bk. Râzî). *Doğrusunu Allah bilir.*

58 Taberi.

59 Bu âyette hitap lafzan Hz. Peygamber'e yönelik olmakla beraber, kastedilenler Medine yahudileridir (bk. Taberi, Kurtubî).

يَٓا اَيُّهَا الرَّسُولُ لَا يَحْزُنْكَ الَّذِينَ يُسَارِعُونَ فِي الْكُفْرِ مِنَ الَّذِينَ قَالُٓوا اٰمَنَّا بِاَفْوَاهِهِمْ وَلَمْ تُؤْمِنْ قُلُوبُهُمْ وَمِنَ
الَّذِينَ هَادُوا سَمَّاعُونَ لِلْكَذِبِ سَمَّاعُونَ لِقَوْمٍ اٰخَرِينَ لَمْ يَأْتُوكَ يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ مِنْ بَعْدِ مَوَاضِعِهِ يَقُولُونَ
اِنْ اُوتِيتُمْ هٰذَا فَخُذُوهُ وَاِنْ لَمْ تُؤْتَوْهُ فَاحْذَرُوا وَمَنْ يُرِدِ اللّٰهُ فِتْنَتَهُ فَلَنْ تَمْلِكَ لَهُ مِنَ اللّٰهِ شَيْـًٔا اُولٰٓئِكَ
الَّذِينَ لَمْ يُرِدِ اللّٰهُ اَنْ يُطَهِّرَ قُلُوبَهُمْ لَهُمْ فِي الدُّنْيَا خِزْيٌ وَلَهُمْ فِي الْاٰخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿٤١﴾ سَمَّاعُونَ
لِلْكَذِبِ اَكَّالُونَ لِلسُّحْتِ فَاِنْ جَٓاؤُكَ فَاحْكُمْ بَيْنَهُمْ اَوْ اَعْرِضْ عَنْهُمْ وَاِنْ تُعْرِضْ عَنْهُمْ فَلَنْ يَضُرُّوكَ شَيْـًٔا
وَاِنْ حَكَمْتَ فَاحْكُمْ بَيْنَهُمْ بِالْقِسْطِ اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ ﴿٤٢﴾ وَكَيْفَ يُحَكِّمُونَكَ وَعِنْدَهُمُ التَّوْرٰيةُ
فِيهَا حُكْمُ اللّٰهِ ثُمَّ يَتَوَلَّوْنَ مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ وَمَٓا اُولٰٓئِكَ بِالْمُؤْمِنِينَ ﴿٤٣﴾ اِنَّٓا اَنْزَلْنَا التَّوْرٰيةَ فِيهَا هُدًى وَنُورٌ
يَحْكُمُ بِهَا النَّبِيُّونَ الَّذِينَ اَسْلَمُوا لِلَّذِينَ هَادُوا وَالرَّبَّانِيُّونَ وَالْاَحْبَارُ بِمَا اسْتُحْفِظُوا مِنْ كِتَابِ اللّٰهِ وَكَانُوا
عَلَيْهِ شُهَدَٓاءَ فَلَا تَخْشَوُا النَّاسَ وَاخْشَوْنِ وَلَا تَشْتَرُوا بِاٰيَاتِي ثَمَنًا قَلِيلًا وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَٓا اَنْزَلَ اللّٰهُ
فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ ﴿٤٤﴾

MEDİNE YAHUDİLERİNİN MÜNAFIKLIKLARI

41. Ey elçimiz Muhammed! Medine yahudilerinden senin peygamberliğini doğrudan inkâr edenlerin davranışları da, görünüşte sana iman etmiş gibi davranıp içten içe düşmanlıklarını sürdüren münafıkların davranışları da seni üzmesin! Biliyoruz ki onlar gelip seni dinlermiş gibi görünmekle beraber aslında kendilerini senin yanına gönderen yahudi din adamlarının casusluğunu yapmaktadırlar. Nitekim o yahudi din adamları, hüküm vermeleri için kendilerine müracaat eden bazı yahudilere Tevrat'taki hükmü çarpıtarak cevap vermişler ve "Gidip bunu Muhammed'e sorun! Eğer bizim dediğimiz hükmü verirse kabul edin, aksi takdirde ona uymayın!" demişler ve münafık yahudileri senin yanına bu amaçla göndermişlerdir.[60] Bu sebeple Allah'ın kendilerini sapkınlıkları ile baş başa bıraktığı bu zavallılar için üzülüp kendini harap etme![61] Zira sen ne yaparsan yap, onlar bu münafıkça davranışlarından vazgeçmeyeceklerdir! Bunlar kendilerine gösterilen onca delile rağmen tavırlarını değiştirmemiş, peygambere iman etmemişlerdir, bu yüzden de ilâhi rahmetten ve [illegible] kalmışlardır. Âhirette de kendileri için büyük bir azap vardır.

42. Medineli yahudi din adamları senin peygamber olduğunu gayet iyi anlamış oldukları halde aksi yönde yalanlar uydurur ve bu tür yalanlara itibar ederler, Allah'ın haram kılmış olmasına aldırmaksızın insanlardan rüşvet alarak gerçeği saptırırlar. Bu durumda eğer onların gönderdiği kimseler gelip senden hüküm vermeni isterlerse sakın kendini onlara herhangi bir hüküm vermek zorunda hissetme! Unutma ki onları geri çevirecek olursan sana asla zarar veremezler. Ama eğer bir hüküm verecek olursan da adaletle hüküm ver, unutma ki Allah âdil olanları sever.

43. Kaldı ki Medine yahudilerinin, ellerinde ilâhi hükümleri içeren Tevrat bulunduğu halde gelip senden hüküm sormaları tam bir ikiyüzlülüktür. Üstelik senin verdiğin hüküm Tevrat'ta da bulunduğu halde, onu kabul etmeye yanaşmamaktadırlar. Neticede şunu iyi bil ki bunlar sana iman etmiş olduklarını söyleseler de, aslında iman etmiş değillerdir.[62]

44. Gerçek şu ki bizim vahyettiğimiz Tevrat ilâhî hükümleri içermektedir; vaktiyle nice peygamberler ve onlardan sonra gelen sâlih / gerçek din adamları bu kitaptan öğrendikleri bilgiler uyarınca[63] İsrâiloğulları arasında hükmetmişlerdir. Çünkü onlar Tevrat'ın ilâhi hükümleri içeren bir kitap olduğuna iman etmekteydiler. O halde Ey Medine yahudileri! Sizler de geçmişte atalarınız içerisinde yaşamış olan bu peygamberler ve sâlih din adamları gibi davranın! İlâhî hükümleri uygulama ve elçimiz Muhammed'e iman etme hususunda toplumunuzdan gelen baskıları değil, Allah'ın vereceği cezayı düşünerek karar verin, gerçeği saptırmayın! Unutmayın ki ilâhî hükümleri umursamayıp[64] inkâr eden[65] ve kendi arzularına göre hareket edenler küfre sapmış olurlar.

60 Sözü edilen konunun zina eden bir kadının cezası veya adam öldüren bir katilin cezasıyla ilgili olduğu yönünde rivayetler söz konusudur (bk. Taberî). Ancak 45. âyetten anlaşıldığına göre burada konu zina değil, cinayet suçudur.

61 Zemahşerî.

62 Taberî.

63 Taberî.

64 Zemahşerî.

65 Taberî.

وَكَتَبْنَا عَلَيْهِمْ فِيهَٓا اَنَّ النَّفْسَ بِالنَّفْسِ وَالْعَيْنَ بِالْعَيْنِ وَالْاَنْفَ بِالْاَنْفِ وَالْاُذُنَ بِالْاُذُنِ وَالسِّنَّ بِالسِّنِّ
وَالْجُرُوحَ قِصَاصٌ فَمَنْ تَصَدَّقَ بِه۪ فَهُوَ كَفَّارَةٌ لَهُ وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَٓا اَنْزَلَ اللّٰهُ فَاُو۬لٰٓئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿٤٥﴾
وَقَفَّيْنَا عَلٰٓى اٰثَارِهِمْ بِعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ التَّوْرٰيةِ وَاٰتَيْنَاهُ الْاِنْج۪يلَ ف۪يهِ هُدًى وَنُورٌ
وَمُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ التَّوْرٰيةِ وَهُدًى وَمَوْعِظَةً لِلْمُتَّق۪ينَ ﴿٤٦﴾ وَلْيَحْكُمْ اَهْلُ الْاِنْج۪يلِ بِمَٓا اَنْزَلَ اللّٰهُ ف۪يهِ
وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَٓا اَنْزَلَ اللّٰهُ فَاُو۬لٰٓئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿٤٧﴾ وَاَنْزَلْنَٓا اِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ
يَدَيْهِ مِنَ الْكِتَابِ وَمُهَيْمِنًا عَلَيْهِ فَاحْكُمْ بَيْنَهُمْ بِمَٓا اَنْزَلَ اللّٰهُ وَلَا تَتَّبِعْ اَهْوَٓاءَهُمْ عَمَّا جَٓاءَكَ مِنَ الْحَقِّ لِكُلٍّ
جَعَلْنَا مِنْكُمْ شِرْعَةً وَمِنْهَاجًا وَلَوْ شَٓاءَ اللّٰهُ لَجَعَلَكُمْ اُمَّةً وَاحِدَةً وَلٰكِنْ لِيَبْلُوَكُمْ ف۪ي مَٓا اٰتٰيكُمْ فَاسْتَبِقُوا
6. Cuz الْخَيْرَاتِ اِلَى اللّٰهِ مَرْجِعُكُمْ جَم۪يعًا فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ ف۪يهِ تَخْتَلِفُونَ ﴿٤٨﴾ وَاَنِ احْكُمْ بَيْنَهُمْ بِمَٓا اَنْزَلَ
5. Süre اللّٰهُ وَلَا تَتَّبِعْ اَهْوَٓاءَهُمْ وَاحْذَرْهُمْ اَنْ يَفْتِنُوكَ عَنْ بَعْضِ مَٓا اَنْزَلَ اللّٰهُ اِلَيْكَ فَاِنْ تَوَلَّوْا فَاعْلَمْ اَنَّمَا يُر۪يدُ اللّٰهُ
Mâide 45-49
اَنْ يُص۪يبَهُمْ بِبَعْضِ ذُنُوبِهِمْ وَاِنَّ كَث۪يرًا مِنَ النَّاسِ لَفَاسِقُونَ ﴿٤٩﴾

45. Aslında Medine yahudileri gayet iyi bilmektedirler ki gelip elçimiz Muhammed'den fetva istedikleri konuda ellerinde bulunan Tevrat'ın açık hükmü vardır ve bu hükme göre cinayet işleyen kişi öldürülür; göz, burun, kulak, diş ve benzeri uzuvlara zarar veren kişi aynı şekilde cezalandırılır. Ancak kısas hakkından vazgeçip affeden kişinin bu davranışı onun günahlarının Allah tarafından bağışlanmasına vesile olur. İşte elçimize gelip sordukları hususta Tevrat'ta yer alan ilâhî hüküm budur ve bu hükmü inkâr eden[66] ve daha hafif bir hüküm alabilmek amacıyla, münafıkça gelip elçimize bunu soranlar zalimlerin ta kendileridir.

46-47. Mûsâ'ya gönderdiğimiz Tevrat'ın ve onu İsrâiloğulları'na uygulayan diğer peygamberlerin ardından yine o ilâhî kitabı tasdik eden bir elçi olarak Meryem oğlu İsâ'yı da gönderdik ve kendisine İncil'i vahyettik ki onda da elçilerimize iman edenleri dosdoğru tevhit yoluna sevkedecek ilâhî öğütler ve ilkeler bulunmaktaydı. Şu halde İncil'e iman ettiklerini söyleyen hıristiyanların bu ilâhî ilkelere uygun hareket etmeleri, tevhit inancından sapmamaları gerekirdi[67] ama onlar böyle yapmadılar, aksine İsâ'yı Allah'ın oğlu

66 Taberî.

67 İfade lafzan, "İncil'e iman edenler, Allah'ın o kitapta bildirdiği hükümlere göre davransınlar" şeklindedir. Ancak bu ifadeden hiçbir şekilde, "İncil'e iman edenlerin Kur'an'a iman etmelerine gerek

olarak görmek suretiyle tevhit inancını bozdular. Şunu iyi bilsinler ki Allah'ın bildirdiği bu ilkeleri bozup çarpıtanlar onun emirlerine büsbütün muhalefet içindedirler.[68]

48-49. Ey elçimiz Muhammed! İşte biz sana ilâhî kitap olan bu Kur'an'ı vahyetmekle, geçmişte gönderdiğimiz Tevrat ve İncil'i tasdik etmiş, yahudi ve hıristiyanların çarpıttıkları tevhit inancını yeniden dosdoğru bir şekilde[69] ortaya koymuş bulunuyoruz. Şu halde, onların sana başvurduklarında sana vahyedilen ilâhî hükümlere göre karar ver, sakın onların isteklerine uyma! Seni ilâhî vahiyden uzaklaştırıp kendi istedikleri hükümleri elde etme çabalarına karşı dikkatli ol! Zira biz tevhit inancını ve buna dair ilkeleri bütün peygamberlere ortak bir mesaj olarak iletmekle beraber bu ana ilkelerin dışında kalan hususlarda her birine ayrı ayrı hükümler bildirdik.[70] Allah böyle yapmak yerine her peygambere bütünüyle aynı hükümleri de vahyedebilirdi,[71] böyle yapmadı, zira insanları tevhit inancına bağlılıkları konusunda imtihan etmek istedi. O halde hepiniz tevhit inancına uyma ve peygamberlerin getirdiği bütün kitaplara ve ilkelere iman etme konusunda eksiksiz bir sadakat göstermeye bakınız. Unutmayınız ki sonunda hepiniz hesap gününde O'nun huzurunda toplanacak ve ilâhî vahyin bildirdiği ilkelere uyup uymama konusunda hesaba çekileceksiniz. Eğer senin bu çabana rağmen inanmamakta ısrar ederlerse bu durum seni üzmesin. Allah onları bu yaptıkları sebebiyle cezalandıracaktır. Çünkü onlar gerçekten ilâhî emirlere karşı çıkmaktadırlar.[72]

yoktur, İncil'i uygulamaları yeterlidir" şeklinde bir anlam çıkarılması mümkün değildir. Klasik tefsirde bu ifadeden böyle bir anlam çıkmayacağına dair geniş bilgi mevcuttur (bk. Taberî, Zemahşerî, Râzî, Ebû Hayyân). Buna ilâveten şu hususu zikretmekte yarar vardır: Medine'de Hz. Peygamber'in çevrede yaşayan yahudi ve hıristiyanları Kur'an'a inanmaya davet ettiği bir dönemde Kur'an'ın onlara, "İncil ile hükmedin, Kur'an'a inanmanıza gerek yoktur!" gibi bir şey söylediğini düşünmek, ancak Kur'an metnini tarihsel bağlamından koparmakla mümkün olur ki bu durumda zaten Kur'an metnine en olmadık anlamları dahi hamletmenin önü açılmış olur. *Doğrusunu Allah bilir.*

[68] Taberî.

[69] Âyette geçen "müheymin" ifadesi, çarpıtılmış tevhit inancının bu kitap tarafından yeniden ifade edilmesi anlamındadır.

[70] Taberî.

[71] Âlûsî.

[72] Taberî.

أَفَحُكْمَ الْجَاهِلِيَّةِ يَبْغُونَ وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ اللّٰهِ حُكْمًا لِقَوْمٍ يُوقِنُونَ ﴿٥٠﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا
الْيَهُودَ وَالنَّصَارٰى أَوْلِيَاءَ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ مِنْكُمْ فَإِنَّهُ مِنْهُمْ إِنَّ اللّٰهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ
الظَّالِمِينَ ﴿٥١﴾ فَتَرَى الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ يُسَارِعُونَ فِيهِمْ يَقُولُونَ نَخْشٰى أَنْ تُصِيبَنَا دَائِرَةٌ فَعَسَى
اللّٰهُ أَنْ يَأْتِيَ بِالْفَتْحِ أَوْ أَمْرٍ مِنْ عِنْدِهِ فَيُصْبِحُوا عَلٰى مَا أَسَرُّوا فِي أَنْفُسِهِمْ نَادِمِينَ ﴿٥٢﴾ وَيَقُولُ الَّذِينَ
آمَنُوا أَهٰؤُلَاءِ الَّذِينَ أَقْسَمُوا بِاللّٰهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ إِنَّهُمْ لَمَعَكُمْ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فَأَصْبَحُوا خَاسِرِينَ ﴿٥٣﴾
يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا مَنْ يَرْتَدَّ مِنْكُمْ عَنْ دِينِهِ فَسَوْفَ يَأْتِي اللّٰهُ بِقَوْمٍ يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ أَذِلَّةٍ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ
أَعِزَّةٍ عَلَى الْكَافِرِينَ يُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ وَلَا يَخَافُونَ لَوْمَةَ لَائِمٍ ذٰلِكَ فَضْلُ اللّٰهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللّٰهُ
وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴿٥٤﴾

6. Cüz
5. Süre
Mâide 50-54

50. Ey elçimiz Muhammed! Sana gelip hüküm vermeni isteyen, fakat verdiğin hükme rıza göstermeyen Medine Yahudileri, yoksa Câhiliye dönemindeki adaletsiz hükümleri mi istemektedirler? Oysa ilâhî kitaba iman ettiklerini iddia ediyorlarsa Allah'ın bildirdiğinden daha doğru ve uygun hüküm bulunmadığını da kabul etmelidirler.

MÜMİNLERE SADAKAT ve BAĞLILIK ÖĞÜDÜ

51. Ey elçimiz Muhammed'e iman edenler! Sakın Muhammed'e ve müminlere ihanet edip de düşmanınız olan Medine yahudileri ve hıristiyanlarıla ittifak[73] yapmayınız! Unutmayınız ki onlar size karşı birlik halindedirler. İçinizden kim Muhammed'e ve müminlere ihanet edip de onlarla ittifak kurarsa[74] artık onlardan biri sayılır. Allah bu tür davranışta bulunanları muvaffak kılmaz.[75]

---

73 Burada geçen velâyet kelimesi "dostluk" değil "ittifak" anlamındadır ve fiilî düşman olanları kapsamaktadır. Zira Kur'an, fiilî bir düşmanlığın bulunmadığı durumlarda yahudi ve hıristiyan kadınlarla evlenmeyi dahi helâl sayar. İnsanlar arasında kurulan yakınlıklar içerisinde en güçlülerinden biri, belki birincisi evliliktir. Dolayısıyla burada haram edilen şey, normal bir zamanda (barış durumu) yahudilerle ve hıristiyanlarla komşuluk, akrabalık ve arkadaşlık gibi ilişkiler kurmak değil, müslümanlarla fiilî savaş halinde oldukları durumlarda onları müslümanlara karşı desteklemektir.

74 Taberî "kim onları dost edinir ve müslümanlara karşı onlara yardım ederse" (من تولاهم ونصرهم على المؤمنين) ifadesini kullanmaktadır.

75 Râgıb el-İsfahânî, Kur'an'da geçen "Allah zalimleri hidayete erdirmez" ve benzeri bütün ifadelerdeki "hidayet" kelimesinin bu anlama geldiğini ifade etmiştir (bk. Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "hdy" md.).

52-53. Ey elçimiz Muhammed! Görüyorsun ki sizin her geçen gün güçlenip düşmanlarınıza karşı zafer kazanmanız münafıkları içten içe yiyip bitirmektedir.[76] Bu yüzden her fırsatta düşmanlarınızı desteklemekte, fakat gerçek yüzleri ortaya çıkınca mazeret uydurup şöyle demektedirler: "Belki bir gün devran yahudilere ve müşriklere döner de arada biz mağdur oluruz diye korktuk, bu yüzden onları destekledik!"

Oysa Allah'ın yardımıyla müminler çok yakında düşman karşısında nihaî zafere ulaşacaklar ve münafıklar da bu tavırlarından dolayı çok pişman olacaklardır. O zaman müminler de onların bu perişan durumlarına bakıp muzaffer bir eda ile düşmana, "Bu münafıklar sonuna kadar sizinle beraberiz diye yemin etmiyorlar mıydı?[77] İşte bugün güvendiğiniz dağlara kar yağmış, münafıkların emelleri boşa çıkmıştır. Bizim zaferimizle onlar da sizin gibi perişan olmuşlardır" diyeceklerdir.

6 Cüz
5. Sûre
Mâide 50-54

54. Ey elçimiz Muhammed'e iman edenler! Sakın tevhide iman ettikten sonra münafıklar gibi elçimize ihanet ederek din değiştirip de düşmanın safına geçmeyiniz! Şunu iyi biliniz ki eğer sizler elçimize ihanet eder ve din değiştirirseniz Allah'a veya onun dinine değil, kendinize zarar vermiş olursunuz! Zira bu durumda Allah tevhit inancına sahip çıkma bahtiyarlığını başkalarına tevdi eder ve onlar sadakatle peygambere bağlı olurlar; müminlere karşı müşfik, düşmana karşı ise cesur ve kararlı davranıp bu uğurda fedakârca savaşırlar. Kimsenin bu hususta kendilerini eleştirmesine aldırmazlar. Bu yüzden de Allah onları sever ve kalplerine Allah sevgisini yerleştirir. İşte bu, Allah'ın bahşetmiş olduğu muazzam bir lutuftur, dolayısıyla sahip olduğunuz bu ilâhî nimetin değerini biliniz. Biliniz ki Allah, peygambere sadakat gösteren ve imanlarında sebat eden müminlere karşı çok lutufkârdır ve yaptığınız her şeyden haberdardır.

---

[76] Mâverdî'nin aktardığı bir görüşe göre âyette geçen "hastalık", münafıkların İslâm'ın başarısından duydukları üzüntü ve rahatsızlık anlamına gelmektedir (Mâverdî, Bakara 2/10).

[77] Zemahşerî, münafıkların Haşr sûresinin 11. âyetinde ifade edilen, "Eğer müminlerle savaşırsanız sizi destekleriz" şeklindeki sözlerine atıfta bulunarak bu âyetteki ifadenin müminler tarafından yahudilere söylendiğini ifade ediyor.

إِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَالَّذِينَ آمَنُوا الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ رَاكِعُونَ ﴿٥٥﴾ وَمَن يَتَوَلَّ
اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَالَّذِينَ آمَنُوا فَإِنَّ حِزْبَ اللَّهِ هُمُ الْغَالِبُونَ ﴿٥٦﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الَّذِينَ اتَّخَذُوا
دِينَكُمْ هُزُوًا وَلَعِبًا مِّنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِن قَبْلِكُمْ وَالْكُفَّارَ أَوْلِيَاءَ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ﴿٥٧﴾
وَإِذَا نَادَيْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ اتَّخَذُوهَا هُزُوًا وَلَعِبًا ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَّا يَعْقِلُونَ ﴿٥٨﴾ قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ هَلْ
تَنقِمُونَ مِنَّا إِلَّا أَنْ آمَنَّا بِاللَّهِ وَمَا أُنزِلَ إِلَيْنَا وَمَا أُنزِلَ مِن قَبْلُ وَأَنَّ أَكْثَرَكُمْ فَاسِقُونَ ﴿٥٩﴾ قُلْ هَلْ أُنَبِّئُكُم
بِشَرٍّ مِّن ذَٰلِكَ مَثُوبَةً عِندَ اللَّهِ مَن لَّعَنَهُ اللَّهُ وَغَضِبَ عَلَيْهِ وَجَعَلَ مِنْهُمُ الْقِرَدَةَ وَالْخَنَازِيرَ وَعَبَدَ الطَّاغُوتَ
أُولَٰئِكَ شَرٌّ مَّكَانًا وَأَضَلُّ عَن سَوَاءِ السَّبِيلِ ﴿٦٠﴾ وَإِذَا جَاءُوكُمْ قَالُوا آمَنَّا وَقَد دَّخَلُوا بِالْكُفْرِ وَهُمْ قَدْ خَرَجُوا
بِهِ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا كَانُوا يَكْتُمُونَ ﴿٦١﴾ وَتَرَىٰ كَثِيرًا مِّنْهُمْ يُسَارِعُونَ فِي الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَأَكْلِهِمُ السُّحْتَ
لَبِئْسَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٦٢﴾

55-56. Unutmayınız ki sizin gerçek dostunuz Allah'ın peygamberi Muhammed ve ona iman eden, onunla birlikte sadece Allah'a kulluk etmek üzere namaz kılan gerçek müminlerdir[78] ve muzaffer olmanız ancak bu kimselerle dostluğunuzu sürdürmenize bağlıdır. Evet, zafere ulaşacak olanlar tevhit inancına düşmanlık eden müşrikler ya da Medine yahudileri değil; Allah'ın peygamberini ve müminleri dost edinip destekleyen ve imanlarında sadakat gösteren müminler olacaktır.

57-58. Ey elçimiz Muhammed'e iman edenler! Tevhit inancını ve Muhammed'i küçümseyen ve kendilerince alaya alan Medine yahudilerini, hıristiyanlarını, müşrikleri ve size karşı bu tür tavır takınan inkârcıların hiçbirini sakın dost edinmeyiniz. Zira bildiğiniz gibi o kendini beğenmiş inkârcılar size

[78] Âyette lafzan, "Namaz kılıp rükû halinde zekât veren müminler" ifadesi geçiyor. Şiîler, Hz. Ali'nin rükûda iken zekât verdiğini ve bu âyetin onun hakkında vahyedildiğini, dolayısıyla Ali'nin "velâyet" sahibi olduğunu söylerler. Fahreddin er-Râzî bu yorumu çeşitli şekillerde çürütür. Doğrusu burada geçen "rükû halinde zekât vermek" ifadesindeki "zekât", malî ibadet değil "arınmak" yani "sadece Allah'a kulluk etmek üzere namaz kılmak" anlamındadır. Unutulmamalıdır ki namaz, müşriklerin de bildikleri ve uyguladıkları bir ibadettir. Müslümanlara namazın kılınması değil "ikame edilmesi" yani her türlü şirk unsurundan arındırılarak kılınması emredilir. Namazı ikame etmeyi sadece ta'dîl-i erkâna indirgemek, onun nüzûl çağında ifade ettiği temel vurguyu gözden kaçırmak olur. Kaldı ki Kur'an'da zekât kelimesinin kullanımı çoğunlukla bu anlamdadır. Râzî'nin isabetle kaydettiği gibi Hz. Ali, zekât veremeyecek kadar yoksul yaşamıştır.

karşı düşmanlık beslemekte, sizin ibadetlerinizi alay konusu etmektedirler. Sizler Muhammed'e sadakatle iman ettiğinize göre sakın onları dost edinmeyiniz ve bu konuda size bildirilen ilâhî emre uyunuz!

HZ. PEYGAMBER'İ İNKÂR ETME ADINA ALLAH HAKKINDA HADDİ AŞAN MEDİNE YAHUDİLERİ

59-60. Ey müminler! Her fırsatta sizi eleştiren ve **kendilerini üstün** gördükleri için sizleri küçümseyen Medine yahudilerine şöyle **seslenin**: **"Ey** Medine yahudileri! Bize karşı bu inkârcı ve alaycı tavrı takınmanızın sebebi; bizim Allah tarafından gönderilmiş bir peygamber olan Muhammed'e, ona vahyedilen Kur'an'a ve önceki peygamberlere vahyedilen kitaplara iman ediyor olmamızdan ve sizin hasetçiliğinizden, inkârcılığınızdan, ilâhî emirlere karşı gelişinizden başka ne olabilir ki? Biliniz ki sizin bize yakıştırdığınız olumsuz vasıflardan çok daha kötüleri sizde mevcuttur. Nitekim vaktiyle atalarınızın bazıları ilâhî emirlere inatla karşı çıktıkları ve peygamber, yanlarından ayrılır ayrılmaz derhal buzağıya tapınmaya başladıkları[79] için O'nun rahmetinden mahrum kalmışlar, hatta âleme ibret bir zillete mahkum olmuşlardır.[80] İşte asıl eleştirmeniz gereken kişiler ve ayıplamanız gereken davranışlar bunlardır."

61-62. Ey müminler! Kendilerini üstün gören ve her fırsatta sizi eleştiren Medine yahudileri arasında kimi münafıklar da vardır ki sizin yanınıza geldiklerinde, "Biz de sizler gibi iman ediyoruz" derler. Oysa söyledikleri büsbütün yalandır ve Allah onların iç dünyalarını gayet iyi bilmektedir. Nitekim her fırsatta ilâhî emirlere muhalefet etmelerinden, elçimiz Muhammed'e ve sizlere düşmanlık beslemelerinden ve rüşvet gibi ahlâkî zaaflarından, onların gerçek kimliklerini anlayabilirsiniz. Çünkü bunlar, müminlerin asla yapmayacakları çirkin davranışlardır.

---

[79] Zemahşerî.

[80] Buradaki ifade Bakara sûresinin 65-66. âyetlerinde anlatılan olaya bir göndermedir. Mücâhid, söz konusu olayda yahudilerin fiziksel olarak maymuna çevrilmediklerini, bunun mânevi bir olay olduğunu ifade eder. Bu durumda söz konusu ifade, onların zillet içinde yaşamalarını ifade eden bir kinaye olmalıdır. *Doğrusunu Allah bilir.*

لَوْلَا يَنْهٰيهُمُ الرَّبَّانِيُّونَ وَالْاَحْبَارُ عَنْ قَوْلِهِمُ الْاِثْمَ وَاَكْلِهِمُ السُّحْتَ لَبِئْسَ مَا كَانُوا يَصْنَعُونَ ﴿٦٣﴾ وَقَالَتِ
الْيَهُودُ يَدُ اللّٰهِ مَغْلُولَةٌ غُلَّتْ اَيْد۪يهِمْ وَلُعِنُوا بِمَا قَالُوا بَلْ يَدَاهُ مَبْسُوطَتَانِ يُنْفِقُ كَيْفَ يَشَٓاءُ وَلَيَز۪يدَنَّ كَث۪يرًا
مِنْهُمْ مَٓا اُنْزِلَ اِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ طُغْيَانًا وَكُفْرًا وَاَلْقَيْنَا بَيْنَهُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَٓاءَ اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ كُلَّمَٓا
اَوْقَدُوا نَارًا لِلْحَرْبِ اَطْفَاَهَا اللّٰهُ وَيَسْعَوْنَ فِي الْاَرْضِ فَسَادًا وَاللّٰهُ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِد۪ينَ ﴿٦٤﴾ وَلَوْ اَنَّ اَهْلَ
الْكِتَابِ اٰمَنُوا وَاتَّقَوْا لَكَفَّرْنَا عَنْهُمْ سَيِّـَٔاتِهِمْ وَلَاَدْخَلْنَاهُمْ جَنَّاتِ النَّع۪يمِ ﴿٦٥﴾ وَلَوْ اَنَّهُمْ اَقَامُوا التَّوْرٰيةَ
وَالْاِنْج۪يلَ وَمَٓا اُنْزِلَ اِلَيْهِمْ مِنْ رَبِّهِمْ لَاَكَلُوا مِنْ فَوْقِهِمْ وَمِنْ تَحْتِ اَرْجُلِهِمْ مِنْهُمْ اُمَّةٌ مُقْتَصِدَةٌ وَكَث۪يرٌ مِنْهُمْ
سَٓاءَ مَا يَعْمَلُونَ ﴿٦٦﴾

6. Cüz
5. Sûre
Mâide 63-66

63. Diğer taraftan Medine'deki yahudi âlimleri madem ki kendilerini o kadar dindar görüyorlar; o halde niçin içlerinde bu tür inkârcılık, yalancılık, münafıklık yapan, rüşvet ve faiz yiyen yahudileri bu davranışlardan sakındırmıyorlar? Bilsinler ki onlar da bu çirkin davranışlara ortak olmaktadırlar.

64. Medine yahudileri, elçimiz Muhammed'in peygamberliğini reddetme hususunda o kadar inatlaşmışlardır ki Allah'ın, "Mallarınızdan infak ediniz" emri geldiği zaman sırf müminlerle alay etmek ve elçimizin peygamberliğini reddetmelerine bahane üretmek için, "Demek Muhammed Allah'ın sizden mal istediğini söylüyor. Bu, Allah'ın fakir olması anlamına gelir. Böyle bir şey mümkün olmadığına göre, demek ki Muhammed yalan söylüyor" gibi ağır sözler söylemişlerdir.[81] Bu had bilmezlikleri ve hasetleri sonucunda asıl ken-

---

81 Benzer bir ifade Âl-i İmrân sûresinin 181. âyetinde geçiyor. Burada yahudilerin Allah'ın fakir olduğunu söylemeleri, aslında Hz. Peygamber'e yönelik eleştiri hevesinden kaynaklanmaktadır. Bu sözün ardında, "Hz. Peygamber'e infak emri verenin aslında Allah olmadığı" düşüncesi yatmaktadır. Nitekim Fahreddin er-Râzî bu inceliği titizlikte tespit etmiştir. Onun serdettiği cümleler, yukarıda âyete verdiğimiz anlamı yeterince gerekçelendirmektedir. İfadesi şöyledir; " والأظهر أنهم قالوه على سبيل الطعن في نبوة محمد صلى الله عليه وسلم، يعني لو صدق محمد في أن الإله يطلب المال من عبيده لكان فقيرا، ولما كان ذلك محالا ثبت أنه كاذب في هذه الإخبار، أو ذكروه على سبيل الاستهزاء والسخرية. فأما أن يقول العاقل مثل هذا الكلام عن اعتقاد فهو بعيد " Âyette bâriz bir şekilde ortaya çıkan şudur ki yahudiler bu sözü Hz. Peygamber'i eleştirmek üzere söylemişlerdir. Bununla demek istedikleri şudur: Eğer Muhammed, Allah'ın kullarından infak istediği konusunda doğru söylüyorsa o zaman demek ki Allah fakirdir. Allah fakir olamayacağına göre demek ki Muhammed, Allah'tan getirdiğini söylediği bu haberler konusunda yalancıdır. Bir başka ihtimal de yahudilerin

dileri cimrileşmiş ve ilâhî rahmetten mahrum kalmışlardır. Şunu iyi bilsinler ki Allah'ın hiçbir şeye ihtiyacı olmadığı gibi, nimeti ve ihsanı da sınırsızdır, fakat nimetini hikmetinin gereğince bahşeder. Gerçek şu ki Muhammed'e peygamberlik vermemiz yahudi âlimlerini[82] o kadar haset duygularına sürüklemiştir ki[83] artık ona vahyettiğimiz her sözü eleştirip gitgide hadlerini aşacaklardır. Böyle olduğu için de aralarındaki kin ve düşmanlık kıyamete kadar bitmek bilmeyecektir. Üstelik tevhit inancına ve elçimize karşı yaptıkları düşmanlık onlara bir şey kazandırmayacaktır, bütün çabaları boşa çıkacaktır.[84] Onlar kendilerini Allah'ın sevgili kulları olarak görseler de, Allah, elçisine karşı bu tavrı takınanları sevmez.

6. Cuz
5. Sûre
Mâide 63-66

65. Halbuki böyle yapmak yerine elçimiz Muhammed'e iman edip onun bildirdiği ilâhî emirlere uygun yaşasalardı, biz onların kusurlarını örter ve kendilerini cennetle ödüllendirirdik.

66. Evet, ellerindeki Tevrat ve İncil gibi ilâhî kitapların gereğini yerine getirseler, yani elçimiz Muhammed'e ve ona vahyettiğimiz Kur'an'a iman edip ilâhî emirlere uygun yaşasalardı, dünya hayatında da bolluk ve bereket içinde yaşama imkânı bulurlardı.[85] Ne yazık ki içlerinde çok az bir kısmı hariç,[86] çoğunluğu elçimize iman etmemekte ve hadlerini aşmaktadırlar.

bunu sırf müslümanlarla alay etmek için söylemiş olmalarıdır. Bunun dışında, aklı başında herhangi bir insanın böyle bir sözü inanarak söylemiş olmasını düşünmek pek mümkün değildir (bk. Râzî; Âl-i İmrân 3/181).

82 Râzî'nin beyan ettiği üzere âyette geçen "onların çoğu" ifadesinden maksat Medine'deki yahudi âlimleridir.

83 Zemahşerî.

84 "Ne zaman bir harp ateşi tutuştursalar Allah onu söndürür" ifadesi bu anlama gelir (bk. Taberî, Zemahşerî, Râzî).

85 İfade İbn Abbas tarafından böyle açıklanmıştır (bk. Taberî).

86 Âyette geçen muktasıt, sözlükte "itidalli" anlamına gelmekle birlikte burada "mümin" anlamındadır. Nitekim tâbiîn âlimlerinden Mücâhid böyle demiştir (bk. Taberî).

6. Cuz
5. Sûre
Mâide 67-71

يَٓا اَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَٓا اُنْزِلَ اِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَۜ وَاِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَّغْتَ رِسَالَتَهُۜ وَاللّٰهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِۜ اِنَّ
اللّٰهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ ﴿٦٧﴾ قُلْ يَٓا اَهْلَ الْكِتَابِ لَسْتُمْ عَلٰى شَيْءٍ حَتّٰى تُقِيمُوا التَّوْرٰيةَ وَالْاِنْجِيلَ
وَمَٓا اُنْزِلَ اِلَيْكُمْ مِنْ رَبِّكُمْۜ وَلَيَزِيدَنَّ كَثِيرًا مِنْهُمْ مَٓا اُنْزِلَ اِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ طُغْيَانًا وَكُفْرًاۚ فَلَا تَاْسَ عَلَى الْقَوْمِ
الْكَافِرِينَ ﴿٦٨﴾ اِنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا وَالصَّابِؤُنَ وَالنَّصَارٰى مَنْ اٰمَنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَعَمِلَ
صَالِحًا فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٦٩﴾ لَقَدْ اَخَذْنَا مِيثَاقَ بَنٖٓي اِسْرَٓاءِيلَ وَاَرْسَلْنَٓا اِلَيْهِمْ رُسُلًاۜ
كُلَّمَا جَٓاءَهُمْ رَسُولٌ بِمَا لَا تَهْوٰٓى اَنْفُسُهُمْۙ فَرِيقًا كَذَّبُوا وَفَرِيقًا يَقْتُلُونَ ﴿٧٠﴾ وَحَسِبُٓوا اَلَّا تَكُونَ فِتْنَةٌ فَعَمُوا
وَصَمُّوا ثُمَّ تَابَ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ ثُمَّ عَمُوا وَصَمُّوا كَثِيرٌ مِنْهُمْۜ وَاللّٰهُ بَصِيرٌ بِمَا يَعْمَلُونَ ﴿٧١﴾

67. Ey elçimiz Muhammed! Sen onların bu tavırlarına aldırmaksızın tebliğ görevine devam et ve sana suikast düzenleyen Medine yahudilerinin tuzaklarından ya da müşriklerin saldırılarından korkma! Eğer herhangi bir korkuya kapılır ve ilâhî mesajı tam olarak tebliğ etmekten imtina edersen, sana verilen peygamberlik görevini yerine getirmemiş olursun! Şunu bil ki bu güne kadar seni koruyan Allah bugünden sonra da koruyacaktır. Sana tuzak kuranlar asla emellerine ulaşamayacaklardır![87]

68. Ey elçimiz Muhammed! Senin peygamberliğini kabul etmeyen ve hadlerini aşıp sana kabul edilemez sözler söyleyen yahudilere ve hıristiyanlara şöyle de: "İnandığınızı iddia ettiğiniz Tevrat ve İncil'deki ilâhî emirleri bile umursamazken, nasıl kendinizi dindar olarak görebilirsiniz? Doğrusu bu kitaplarda yer alan ilâhî hükümlerin gereği olarak benim peygamberliğime ve Kur'an'a iman edip bütün ilâhî emirlere itaat etmedikten sonra[88] Allah nezdinde iddialarınızın hiçbir geçerliliği yoktur!"

Evet, sana peygamberlik vermiş olmamız, yahudi âlimlerini o kadar haset duygusuna sürüklemiştir ki artık ona vahyettiğimiz her sözü eleştirmeye çalışacak ve gitgide hadlerini aşacaklardır. Bu sebeple sen onların tavırlarına aldırma, inatla seni inkâr etmelerine üzülme! Çünkü bu durum senden değil, onların öteden beri peygamberlere karşı takındıkları bu tavırdan kaynaklanmaktadır.[89]

87 Zemahşerî.
88 Taberî.
89 Taberî.

69. Hem Allah'ın peygamberini inkâr edip hem cenneti kendilerine has gören Medine yahudileri şunu iyi bilsinler ki cennet, iddia ettikleri gibi onların tekelinde değildir. İster onlardan ister müminlerden ister hıristiyanlardan ister Sâbiîler'den olsun; elçimiz Muhammed'e iman eden,[90] âhirette Allah'a hesap vereceğine inanıp ona göre hareket eden, ilâhî emir ve yasaklara uygun yaşayan herkes Allah katında karşılığını bulacak, ödülünü alacaktır.[91]

6. Cuz
5. Sûre
Mâide 67-71

70-71. Kaldı ki biz onların atalarından vaktiyle, bütün peygamberlere inanacaklarına dair söz almış ve daha sonra onlara birçok peygamber göndermiştik. Ama peygamberler onlara ne zaman arzularına uymayan bir hüküm getirecek olsa, derhal onları inkâra ve düşmanlığa başlamışlar, hatta bazılarını öldürmüşlerdir. Allah onların bu tavırları karşısında çok defa merhamet göstermiş ve kendilerini affetmiştir. Ancak onlar bu ilâhî rahmetten istifade etmek yerine, peygamberlere karşı böyle bir tutum takınmanın cezasız[92] kalacağını sanmışlar, yapılan uyarılara büsbütün kulak tıkamışlar ve Allah kendilerini affettikçe her defasında aynı tavrı göstermişlerdir. Allah onların bütün bu yaptıklarından haberdardır ve kendilerini elbette cezasız bırakacak değildir.

90 Burada lafzan "Allah'a iman eden" ifadesi geçiyor. Ancak ilgili muhatapların tamamı zaten Allah'a inanmaktadır. Kur'ân'ın "Allah'a iman" ifadesiyle kast ettiği şey "tevhit inancına ve Hz. Muhammed'in peygamberliğine iman etmek"tir. Nitekim Taberî bu âyetle lafzan neredeyse aynı olan Bakara sûresinin 62. âyetinde bu hususu şöyle ifade etmiştir: "وأما إيمان اليهود والنصارى والصابئين، فالتصديق بمحمد صلى الله عليه وسلم وبما جاء به" (Yahudi, hıristiyan ve Sâbiîler'in "iman" etmeleri ise, Hz. Muhammed'in peygamber olduğuna ve onun Allah katından getirdiği kitaba iman etmeleridir).
91 Taberî, Zemahşerî (bu âyetle ilgili yorum için bk. Bakara 2/62, dipnot).
92 Fitne kelimesi bu âyette "ceza ve azap" anlamındadır (bk. Zemahşerî).

لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا اِنَّ اللّٰهَ هُوَ الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ وَقَالَ الْمَسِيحُ يَا بَنِي اِسْرَاءِيلَ اعْبُدُوا اللّٰهَ رَبِّي وَرَبَّكُمْ
اِنَّهُ مَنْ يُشْرِكْ بِاللّٰهِ فَقَدْ حَرَّمَ اللّٰهُ عَلَيْهِ الْجَنَّةَ وَمَاْوٰيهُ النَّارُ وَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ اَنْصَارٍ ﴿٧٢﴾ لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ
قَالُوا اِنَّ اللّٰهَ ثَالِثُ ثَلٰثَةٍ وَمَا مِنْ اِلٰهٍ اِلَّا اِلٰهٌ وَاحِدٌ وَاِنْ لَمْ يَنْتَهُوا عَمَّا يَقُولُونَ لَيَمَسَّنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ
عَذَابٌ اَلِيمٌ ﴿٧٣﴾ اَفَلَا يَتُوبُونَ اِلَى اللّٰهِ وَيَسْتَغْفِرُونَهُ وَاللّٰهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٧٤﴾ مَا الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ اِلَّا
رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ وَاُمُّهُ صِدِّيقَةٌ كَانَا يَاْكُلَانِ الطَّعَامَ اُنْظُرْ كَيْفَ نُبَيِّنُ لَهُمُ الْاٰيَاتِ ثُمَّ انْظُرْ
اَنّٰى يُؤْفَكُونَ ﴿٧٥﴾ قُلْ اَتَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مَا لَا يَمْلِكُ لَكُمْ ضَرًّا وَلَا نَفْعًا وَاللّٰهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٧٦﴾
قُلْ يَا اَهْلَ الْكِتَابِ لَا تَغْلُوا فِي دِينِكُمْ غَيْرَ الْحَقِّ وَلَا تَتَّبِعُوا اَهْوَاءَ قَوْمٍ قَدْ ضَلُّوا مِنْ قَبْلُ وَاَضَلُّوا كَثِيرًا
وَضَلُّوا عَنْ سَوَاءِ السَّبِيلِ ﴿٧٧﴾ لُعِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ بَنِي اِسْرَاءِيلَ عَلٰى لِسَانِ دَاوُدَ وَعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ
ذٰلِكَ بِمَا عَصَوْا وَكَانُوا يَعْتَدُونَ ﴿٧٨﴾ كَانُوا لَا يَتَنَاهَوْنَ عَنْ مُنْكَرٍ فَعَلُوهُ لَبِئْسَ مَا كَانُوا يَفْعَلُونَ ﴿٧٩﴾

TESLİSİN ELEŞTİRİSİ

72. Gerçek şu ki Îsâ peygamberi Allah olarak gören hıristiyanlar,[93] Îsâ'nın mesajını çarpıtmış ve küfre girmişlerdir. Zira Îsâ onlara dosdoğru tevhit inancını anlatmış, "Ey halkım! Benim de sizin de yaratıcımız ve rabbimiz olan Allah'tan başkasına kulluk etmeyiniz, sadece O'na ibadet ediniz. Unutmayınız ki Allah, kendisine ortak koşanlara cennet kapılarını kesinlikle kapatmış ve cehennem azabını hazırlamıştır. Şirk koşup da cehenneme girecek olanları bu azaptan kurtaracak hiçbir şefaatçi de olmayacaktır" şeklinde konuşmuştu.

73. Benzer şekilde Îsâ'nın annesini de ilâh kabul eden yani teslisi savunan hıristiyanlar da Îsâ'nın mesajını çarpıtmış ve küfre girmişlerdir. Zira kulluk edilmeye lâyık yegâne kudret Allah'tır, O'ndan başka hiçbir varlığın ilâhî niteliği yoktur. Îsâ ve Meryem de dahil olmak üzere herkes onun kuludur. Bütün peygamberler tarafından tebliğ edilen bu gerçeğe rağmen onlar yine de bu teslis iddiasından vazgeçmezlerse âhirette dehşetli cehennem azabına mâruz kalacaklardır.

---

93 Açıklama için bu sûrenin 17. âyetinin dipnotuna bakınız.

74. Oysa bu konuda inat edeceklerine, elçimiz Muhammed'in tebliğine kulak vererek tevhide iman edip şirkten tövbe etseler Allah onları elbette bağışlayacaktır. Çünkü Allah tövbe edenlere karşı çok bağışlayıcı ve merhametlidir.

75-76. Doğrusu tevhide sımsıkı bağlı bir mümin kadın olan Meryem de, oğlu İsâ da herkes gibi yiyip içen, ihtiyaç sahibi[94] yani yaratılmış birer kul idiler. Evet, İsâ aynı zamanda bir peygamberdi, fakat Allah'ın o zamana kadar gönderdiği onca peygamberden sadece bir tanesi idi. Hal böyleyken nasıl olur da ona ilâhlık yakıştırırlar?

Ey elçimiz Muhammed! İşte biz, hatalarını anlayıp tövbe etmeleri için, onlara tevhit inancını böyle kanıtlıyoruz, fakat gördüğün gibi onlar inatla aynı tavırlarını sürdürüyor, Allah'a ortak koşmaya devam ediyorlar. Bu durumda onlara şunu söyle: "Ey tesliste ısrar eden hıristiyanlar! Bütün kâinatı yaratan ve her şeyin mutlak hâkimi olan Allah varken, O'nun yarattığı kullardan biri olan ve ilâhî kudret karşısında hiçbir gücü bulunmayan, size herhangi bir fayda veya zarar veremeyecek olan İsâ'ya mı kulluk ediyorsunuz? Gelin bu şirk inancından vazgeçip tövbe edin! Bilin ki Allah tövbelerinize icabet edecektir."[95]

6. Cüz
5. Sûre
Mâide 72-79

77-79. Ey elçimiz Muhammed! Meryem oğlu İsâ'ya ilâhlık atfeden hıristiyanlara şöyle de: İnancınızdan sapıp da Allah hakkında asılsız şeyler söylemeyin. Vaktiyle teslisi ortaya çıkaran ve böylece kendileri gibi birçok insanın da sapmasına, şirke bulaşmasına sebep olan atalarınızın[96] yolunu körü körüne takip etmeyin! Unutmayın ki Allah, geçmişte peygamberlere karşı gelen, onlara iman etmeyen, bu inkârcı tavırlarını ısrarla sürdüren İsrâiloğulları'na yönelik kınamasını Dâvut ve İsâ peygamberin dilinden bildirmiş, onların ilâhî rahmetten uzak kalacaklarını ilân etmişti. Şimdi siz de tesliste ısrar ve Allah'ın elçisi Muhammed'i inkâr ederek aynı duruma düşmeyin!

---

94 Taberî.

95 Taberî.

96 Burada bizim "atalar" diye çevirdiğimiz kısım genelde yahudiler olarak anlaşılır. Ancak hıristiyanlar zaten yahudilere uymamaktadırlar. Bu sebeple biz, Zemahşerî'nin verdiği bu yorumu tercih ettik.

تَرَى كَثِيرًا مِنْهُمْ يَتَوَلَّوْنَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَبِئْسَ مَا قَدَّمَتْ لَهُمْ أَنْفُسُهُمْ أَنْ سَخِطَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَفِي الْعَذَابِ هُمْ
خَالِدُونَ (٨٠) وَلَوْ كَانُوا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالنَّبِيِّ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْهِ مَا اتَّخَذُوهُمْ أَوْلِيَاءَ وَلَٰكِنَّ كَثِيرًا مِنْهُمْ فَاسِقُونَ
(٨١) لَتَجِدَنَّ أَشَدَّ النَّاسِ عَدَاوَةً لِلَّذِينَ آمَنُوا الْيَهُودَ وَالَّذِينَ أَشْرَكُوا وَلَتَجِدَنَّ أَقْرَبَهُمْ مَوَدَّةً لِلَّذِينَ آمَنُوا
الَّذِينَ قَالُوا إِنَّا نَصَارَىٰ ذَٰلِكَ بِأَنَّ مِنْهُمْ قِسِّيسِينَ وَرُهْبَانًا وَأَنَّهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُونَ (٨٢) وَإِذَا سَمِعُوا مَا أُنْزِلَ
إِلَى الرَّسُولِ تَرَىٰ أَعْيُنَهُمْ تَفِيضُ مِنَ الدَّمْعِ مِمَّا عَرَفُوا مِنَ الْحَقِّ يَقُولُونَ رَبَّنَا آمَنَّا فَاكْتُبْنَا مَعَ الشَّاهِدِينَ
(٨٣) وَمَا لَنَا لَا نُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَمَا جَاءَنَا مِنَ الْحَقِّ وَنَطْمَعُ أَنْ يُدْخِلَنَا رَبُّنَا مَعَ الْقَوْمِ الصَّالِحِينَ (٨٤) فَأَثَابَهُمُ
اللَّهُ بِمَا قَالُوا جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَذَٰلِكَ جَزَاءُ الْمُحْسِنِينَ (٨٥) وَالَّذِينَ كَفَرُوا
وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ (٨٦) يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تُحَرِّمُوا طَيِّبَاتِ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكُمْ
وَلَا تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ (٨٧) وَكُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ حَلَالًا طَيِّبًا وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي أَنْتُمْ بِهِ
مُؤْمِنُونَ (٨٨)

HIRİSTİYAN HABEŞ HEYETİ

80-81. Ey elçimiz Muhammed! Gördüğün gibi Medine yahudîlerinin büyük bir kısmı sana karşı müşrikleri desteklemektedirler. Bu tavırlarından dolayı da, tıpkı geçmişte peygamberlere benzer tavırları gösteren ataları gibi, ilâhî rahmetten mahrum kalacak ve sonsuza kadar cehennem azabına mâruz kalacaklardır. Oysa böyle yapacaklarına elçimize ve ona vahyettiğimiz Kur'an'a iman etselerdi müşrikleri desteklemez ve bu duruma müstehak olmazlardı. Ne var ki içlerinden az sayıda iman edenleri hariç onların büyük bir kısmı inkâr etmekte ve bu cezaya müstehak olmaktadırlar.

82-84. Ey elçimiz Muhammed! Şunu iyi bil ki sana ve müminlere karşı en şiddetli düşmanlık ve muhalefet sergileyecek olanlar müşrikler ve Medine yahudileri olacaktır. Peygamberlere karşı düşmanlık, yahudilerin âdeta geleneği olmuştur, bu yüzden sen onların tavırlarına aldırma![97] Habeşistan'dan gelen hıristiyan heyeti[98] senin peygamberliğine iman etmeye daha yatkındır.[99] Çünkü o heyet içerisinde hakkı kabul edip peygambere itaat etme hususunda kibirli davranmayan birçok rahip ve keşiş bulunmaktadır. Bunlar sana vahyedilenleri dinledikleri zaman, onun gerçekten Allah kelâmı olduğunu anlamış ve göz yaşlarını tutamamışlardır. "Bu dinlediklerimizin ilâhi vahiy olduğu açıkça ortada iken niçin Muhammed'in peygamberliğine inanıp da rabbimizin bizi ona iman edenlerle birlikte rahmetine nâil kılmasını dilemeyelim ki? Rabbimiz! Bizler senin gönderdiğin peygambere iman ettik, bizi de onun çevresindeki müminlere dahil et" diye yakarmışlardır.

85. Allah da onların bu samimi inanç ve yakarışlarına icabet etmiş ve kendilerini içlerinde ırmakların çağıldadığı cennetlerde sonsuza kadar kalmakla ödüllendirmiştir.

86. Diğer taraftan böyle yapmak yerine tevhidi ve Muhammed'in peygamberliğini inkâr edenler ise,[100] her ne kadar kendilerini cennetlik olarak görseler de, cehennemliklerin ta kendileri olacaklardır.[101]

HELÂLLER, HARAMLAR ve CÂHİLİYE ÂDETLERİ

87-88. Ey elçimiz Muhammed'e iman edenler! Sakın Câhiliye müşriklerinin çeşitli şeyleri putlarına adayarak onları insanlara haram saymaları gibi siz de Allah'ın helâl kıldığı şeyleri haram saymayınız.[102] Bu konuda haddinizi aşmayınız. Allah'ın sizlere nimet olarak bahşettiği her türlü rızıktan faydalanınız ve bunun şükrü olarak sadece O'na kulluk ediniz. O'nun emirlerine uyunuz. Helâl ve haram konusunda haddi aşan kimselerin Allah nezdinde makbul olmadığını biliniz.

97 Râzî.

98 İbn Abbas, Saîd b. Cübeyr, Atâ b. Ebû Rebâh ve Süddî gibi müfessirler burada bütün hıristiyanların değil, Habeşistan'dan gelen heyetin kastedildiğini söylemişlerdir (bk. Râzî). Bu beyanlardan da anlaşılacağı üzere âyette ifade edilen husus bütün yahudi ve hıristiyanlar için geçerli olmayıp İslâm'a karşı tavır alanlarla ilgili bir durum tespitidir. Aksi bir anlayış, Kur'an'ın ana fikrine aykırıdır.

99 Burada onların müslümanları sevip sevmemeleri değil, Hz. Peygamber'e inanma konusunda daha meyilli olmaları söz konusudur. Nitekim Mukâtil b. Süleyman şu cümlesi ile bunu ifade etmiştir: "Burada kastedilen onların sevgisi değil, daha erken iman etmeleridir" (وليس يعني في الحب ولكن يعني في سرعة الإجابة للإيمان). Aynı hususa Zemahşerî de işaret etmiştir.

100 Taberî.

101 Râzî'nin işaret ettiği gibi, âyetin sonundaki "hüm" zamiri hasr ifade eder. Bu durumda "Onlar cehennemliktir" ifadesi, "Başkası değil, tam da onlar cehennemliktir" anlamı kazanır.

102 Âyetin bu şekildeki yorumunu Râzî, Kaffâl'den nakleder. Diğer bir yorum ise bunun ruhbanlığa özenen bazı müslümanlara yönelik bir uyarı olması şeklindedir. Ancak birinci yorum ikinciyi de kapsayacak niteliktedir. *Doğrusunu Allah bilir.*

لَا يُؤَاخِذُكُمُ اللّٰهُ بِاللَّغْوِ فٖٓي اَيْمَانِكُمْ وَلٰكِنْ يُؤَاخِذُكُمْ بِمَا عَقَّدْتُمُ الْاَيْمَانَۚ فَكَفَّارَتُهُٓ اِطْعَامُ عَشَرَةِ مَسَاكٖينَ
مِنْ اَوْسَطِ مَا تُطْعِمُونَ اَهْلٖيكُمْ اَوْ كِسْوَتُهُمْ اَوْ تَحْرٖيرُ رَقَبَةٍۜ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلٰثَةِ اَيَّامٍۜ ذٰلِكَ كَفَّارَةُ
اَيْمَانِكُمْ اِذَا حَلَفْتُمْۜ وَاحْفَظُٓوا اَيْمَانَكُمْۜ كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمْ اٰيَاتِهٖ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٨٩﴾ يَٓا اَيُّهَا الَّذٖينَ
اٰمَنُٓوا اِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْاَنْصَابُ وَالْاَزْلَامُ رِجْسٌ مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ
﴿٩٠﴾ اِنَّمَا يُرٖيدُ الشَّيْطَانُ اَنْ يُوقِعَ بَيْنَكُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَٓاءَ فِي الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ وَيَصُدَّكُمْ عَنْ ذِكْرِ اللّٰهِ
وَعَنِ الصَّلٰوةِۚ فَهَلْ اَنْتُمْ مُنْتَهُونَ ﴿٩١﴾ وَاَطٖيعُوا اللّٰهَ وَاَطٖيعُوا الرَّسُولَ وَاحْذَرُواۚ فَاِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَاعْلَمُٓوا اَنَّمَا
عَلٰى رَسُولِنَا الْبَلَاغُ الْمُبٖينُ ﴿٩٢﴾ لَيْسَ عَلَى الَّذٖينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جُنَاحٌ فٖيمَا طَعِمُٓوا اِذَا مَا
اتَّقَوْا وَاٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ ثُمَّ اتَّقَوْا وَاٰمَنُوا ثُمَّ اتَّقَوْا وَاَحْسَنُواۜ وَاللّٰهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنٖينَ ﴿٩٣﴾

7. Cüz
5. Süre
Mâide 89-93

YEMİN

89. Helâl olan bazı şeyleri kendinize haram kılmak için yeminler etmeyin, geçmişte etmiş olduğunuz bu tür yeminleri de bozun! Allah, böylesine düşünülmeden, ağız alışkanlığı ile yapılmış yeminler sebebiyle sizi sorumlu tutmaz. Ancak bilinçli olarak ettiğiniz yeminlerden sorumlu tutar, bunu da unutmayın! Böyle bir yemini bozmanın cezası (kefâret), kendi ailenize sağladığınız yiyeceklerle on fakiri doyurmak veya aile efradınıza aldığınız türden giysilerden on fakiri giydirmek ya da bir köleyi âzat etmektir. Bunlardan hiçbirini yapamayacak kadar fakir olanlarınızın ise, yeminlerini bozmaları durumunda yapmaları gereken şey, üç gün oruç tutmaktır. İşte bilerek edilen yeminin bozulmasının cezası budur. O halde yemin ederken dikkatli olun. Bakınız, Allah size hükümlerini açıkça anlatıyor, artık size düşen, bunlara uymaktır.

İÇKİ, KUMAR, FALCILIK ve ŞİRK

90-91. Ey elçimize iman edenler! Sarhoş edici içecekler, kumar ve şans oyunları ile haksız kazanç sağlamak, müşriklerin yaptıkları gibi bazı taş ve benzeri nesnelere özel ve mânevî nitelikler atfedip onları kutsallaştırmak veya kısmet aramak, fal bakmak gibi asılsız yollara başvurmak şeytan işi çirkin davranışlardır. Bunlardan tamamen uzak durunuz ki dünyada da âhirette de kurtuluşa eresiniz. Unutmayınız ki içki ve kumar gibi alışkanlıklar sizi birbirinize düşürür, aranızda kin ve düşmanlık tohumları eker, sizi Allah'a kulluk etmekten gitgide uzaklaştırır. Durum böyle olduğu halde hâlâ bu alışkanlıkları niçin sürdüresiniz ki?

92. Allah'a yani onun peygamberine itaat ediniz[103] ve onun size bildirdiği bütün ilâhî emirlere titizlikle riayet ediniz. Peygamberin görevinin sadece duyurmak ve uyarmak olduğunu, bu emirlere uymadığınız takdirde sizin zararlı çıkacağınızı unutmayınız!

93. Ey müminler! Sizlere bildirilmiş olan bu ilâhî emirler gelmeden önce içki, kumar vb. kötülükleri işlemiş ve vefat etmiş olan mümin kardeşleriniz için kaygılanmayınız; çünkü onlar eğer Allah'ın birliğine ve Muhammed'in peygamberliğine iman etmiş, ilâhî emirleri uygulama konusunda titiz davranmış, imanlarında sebat etmiş ve Allah'ın rızasını gözetmiş iseler[104] Allah onları, henüz muhatap olmadan vefat ettikleri bu emirlerden sorumlu tutmayacaktır. Zira Allah, iman eden ve ilâhî emirlere uymaya devam eden müminleri sever ve onlara merhametiyle muamele eder.

7. Cüz
5. Süre
Mâide 89-93

[103] İfade lafzan, " وَأَطِيعُوا اللّٰهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ " (Allah'a ve peygambere itaat edin) şeklindedir. Ancak muhataplarının "Allah'a itaat etmeme" gibi bir davranışları yoktur. Mesele Hz. Peygamber'e iman ve itaat meselesidir. Dolayısıyla Kur'ân açısından "Allah'a itaat", "peygambere itaat"ten ayrı düşünülecek bir durum değildir. Nitekim Bakara sûresinin 62. âyeti ile bu sûrenin 69. âyetlerinde "Allah'a iman" ifadesi ile, "peygambere iman" kast edilmiştir. İşte bu vurguyu tebarüz ettirmek amacıyla ifadeyi, "Allah'a yani onun peygamberine itaat ediniz" şeklinde çevirdik.

[104] Âyette üç defa tekrarlanan "takvâ" kelimesi hakkında Taberî'nin izahlarını dikkate aldık. Ayrıca âyeti bir bütün olarak, nüzûl sebebi doğrultusunda tercüme ettik.

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا لَيَبْلُوَنَّكُمُ اللّٰهُ بِشَيْءٍ مِنَ الصَّيْدِ تَنَالُهُٓ اَيْد۪يكُمْ وَرِمَاحُكُمْ لِيَعْلَمَ اللّٰهُ مَنْ يَخَافُهُ بِالْغَيْبِ
فَمَنِ اعْتَدٰى بَعْدَ ذٰلِكَ فَلَهُ عَذَابٌ اَل۪يمٌ ﴿٩٤﴾ يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا لَا تَقْتُلُوا الصَّيْدَ وَاَنْتُمْ حُرُمٌ وَمَنْ قَتَلَهُ
مِنْكُمْ مُتَعَمِّدًا فَجَزَٓاءٌ مِثْلُ مَا قَتَلَ مِنَ النَّعَمِ يَحْكُمُ بِه۪ ذَوَا عَدْلٍ مِنْكُمْ هَدْيًا بَالِغَ الْكَعْبَةِ اَوْ كَفَّارَةٌ طَعَامُ
مَسَاك۪ينَ اَوْ عَدْلُ ذٰلِكَ صِيَامًا لِيَذُوقَ وَبَالَ اَمْرِه۪ۜ عَفَا اللّٰهُ عَمَّا سَلَفَۜ وَمَنْ عَادَ فَيَنْتَقِمُ اللّٰهُ مِنْهُۜ وَاللّٰهُ عَز۪يزٌ
ذُو انْتِقَامٍ ﴿٩٥﴾ اُحِلَّ لَكُمْ صَيْدُ الْبَحْرِ وَطَعَامُهُ مَتَاعًا لَكُمْ وَلِلسَّيَّارَةِۚ وَحُرِّمَ عَلَيْكُمْ صَيْدُ الْبَرِّ مَا دُمْتُمْ
حُرُمًاۜ وَاتَّقُوا اللّٰهَ الَّذ۪ٓي اِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٩٦﴾ جَعَلَ اللّٰهُ الْكَعْبَةَ الْبَيْتَ الْحَرَامَ قِيَامًا لِلنَّاسِ وَالشَّهْرَ الْحَرَامَ
وَالْهَدْيَ وَالْقَلَٓائِدَۜ ذٰلِكَ لِتَعْلَمُٓوا اَنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ وَاَنَّ اللّٰهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَل۪يمٌ
7. Cüz
5. Süre
Mâide 94-99
﴿٩٧﴾ اِعْلَمُٓوا اَنَّ اللّٰهَ شَد۪يدُ الْعِقَابِ وَاَنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَح۪يمٌۜ ﴿٩٨﴾ مَا عَلَى الرَّسُولِ اِلَّا الْبَلَاغُۜ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ مَا
تُبْدُونَ وَمَا تَكْتُمُونَ ﴿٩٩﴾

HAC İBADETİ ESNASINDA AV YASAKLARI

94-95. Ey müminler! Hac veya umre için ihrama girdiğinizde av hayvanlarını öldürmeyiniz. İhramda iken Allah sizleri imtihan edecek ve av hayvanlarının bir mızrak atarak vuracağınız veya yakalayacağınız kadar yakınınıza gizlice sokulmalarını sağlayacaktır. Böylece sizin dünya hayatında[105] ilâhî emirlere ne ölçüde uyduğunuz sınanmış olacaktır. Bütün bu izahlara rağmen yine de ilâhî emri umursamayanlar, haramı helâl sayanlar[106] âhirette acı bir azaba mâruz kalacaklardır. İlâhî emri kabul ettiği halde ihramlı iken kasten av hayvanı öldürenler ise öldürdüğü hayvana denk olduğu iki güvenilir şahit tarafından tespit edilen bir evcil hayvanı kurban olarak sunmalı ve Mescid-i Harâm bölgesine yani oradaki muhtaç hacılara ulaştırması ya da eşit bedelde bir harcama ile fakirleri doyurması gerekir. Eğer maddî imkânı yoksa öldürdüğü hayvana denk bir kurbanın kaç kişiyi doyuracağını hesaplamalı ve o gün sayısı kadar oruç tutmalıdır.[107] Böylece kendisine bildirilen yasağı çiğnemiş olmanın cezasını çekmiş olacaktır. Bu hususta geçmişte yapmış olduğunuz yanlışları Allah affetmiştir, ancak bundan sonra aynı suçu işleyenler cezaya müstehak olurlar. Allah sonsuz kudret sahibidir, emirlerine karşı gelenleri cezasız bırakmaz.

105 Âyette geçen "بِالْغَيْبِ" ifadesini Taberî, "dünya hayatında" olarak açıklamaktadır.
106 Taberî.
107 Mukâtil.

96. İhramlı iken suda yaşayan hayvanları avlamanız veya yemeniz helâldir. Böylece hac mevsimi boyunca ihramlı olan yerli yabancı[108] herkes bu yiyeceklerden istifade edebilir. Ancak ihramlı olduğunuz müddetçe kara hayvanlarını avlamanız haramdır. Bu ilâhî emirlere titizlikle uyunuz ve hesap gününde Allah'ın huzuruna çıkarılıp bu hususlarda hesap vereceğinizi unutmayınız!

GÜVEN MERKEZİ : KÂBE

97-99. Ey müminler! Allah, kutlu mâbet Kâbe'yi, çevresinde hiçbir canlının öldürülmediği, savaşın yapılmadığı, can ve mal güvenliğinin sağlandığı sembol bir mekân kılmıştır. Savaşmanın yasak olduğu haram aylar da öyledir. Hac yolcularının, Kâbe civarında yoksullara ikram etmek ve Allah'ın rızasına kavuşmak için beraberlerinde getirdikleri ve bunu belli eden işaretler taktıkları kurbanlıklar da, bunlara saygı duyulmasından dolayı yolcuların ve ticaret kervanlarının güvenliğini sağlayan, onları yağma, talan, soygun ve ölümden koruyan sembollerdir. Böylece Allah hac ibadetini sizler için hem maddî hem mânevî bir değer kılmıştır.[109] Şu halde bu ibadeti yaparak ve bütün bunlar üzerine düşünerek, Allah'ın sizin için en iyi olanı her zaman bildiğini, bütün kâinatın yegâne mâliki olduğunu anlamalı ve onun birer ibadet nişanesi olarak belirlediği bu hususlara uymalısınız. Yine onun ilâhî emirlere uyan müminler için çok merhametli ve bağışlayıcı olduğunu, fakat emirlerini dikkate almayanları da şiddetli bir şekilde cezalandıracağını bilmelisiniz. Unutmayınız ki bu ilâhî mesajları sizlere duyuran elçimiz Muhammed'in görevi, işbu tebliğ vazifesinden ibarettir, artık kimin ona iman ve itaat ettiğini, kimin isyan ettiğini biz biliyoruz ve herkese gerekli karşılığı vereceğiz.[110]

7. Cuz
5. Süre
Mâide 94-99

[108] Mukâtil.
[109] Taberî.
[110] Taberî.

قُلْ لَا يَسْتَوِي الْخَبِيثُ وَالطَّيِّبُ وَلَوْ اَعْجَبَكَ كَثْرَةُ الْخَبِيثِ فَاتَّقُوا اللّٰهَ يَٓا اُولِي الْاَلْبَابِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ
﴿١٠٠﴾ يَٓا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تَسْـَٔلُوا عَنْ اَشْيَٓاءَ اِنْ تُبْدَ لَكُمْ تَسُؤْكُمْ وَاِنْ تَسْـَٔلُوا عَنْهَا حِينَ يُنَزَّلُ الْقُرْاٰنُ تُبْدَ
لَكُمْ عَفَا اللّٰهُ عَنْهَا وَاللّٰهُ غَفُورٌ حَلِيمٌ ﴿١٠١﴾ قَدْ سَاَلَهَا قَوْمٌ مِنْ قَبْلِكُمْ ثُمَّ اَصْبَحُوا بِهَا كَافِرِينَ ﴿١٠٢﴾ مَا جَعَلَ
اللّٰهُ مِنْ بَحِيرَةٍ وَلَا سَٓائِبَةٍ وَلَا وَصِيلَةٍ وَلَا حَامٍ وَلٰكِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا يَفْتَرُونَ عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ وَاَكْثَرُهُمْ لَا
يَعْقِلُونَ ﴿١٠٣﴾ وَاِذَا قِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا اِلٰى مَٓا اَنْزَلَ اللّٰهُ وَاِلَى الرَّسُولِ قَالُوا حَسْبُنَا مَا وَجَدْنَا عَلَيْهِ اٰبَٓاءَنَا اَوَلَوْ
كَانَ اٰبَٓاؤُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ شَيْـًٔا وَلَا يَهْتَدُونَ ﴿١٠٤﴾ يَٓا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا عَلَيْكُمْ اَنْفُسَكُمْ لَا يَضُرُّكُمْ مَنْ ضَلَّ اِذَا
اهْتَدَيْتُمْ اِلَى اللّٰهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيعًا فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١٠٥﴾

7. Cüz
5. Sûre
Mâide 100-105

100. Ey elçimiz Muhammed! Müminlere şu önemli hususu hatırlat! "Allah nezdinde asla mümin ile inkârcı bir değildir. Dünya hayatında peygambere inanmayan ve ilâhî emirlere uymayan kimselerin sayıları çok olsa da, Allah katında onların değeri yoktur. Bu sebeple aklınızı kullanıp ilâhî emirlere uyma yolunu seçiniz ve bu yolda sebat ediniz ki kurtuluşa eresiniz."[111]

PEYGAMBERE GELİŞİGÜZEL SORU SORANLARI İKAZ

101-102. Ey müminler! Peygambere karşı saygıda kusur etmeyiniz; ona "Ölmüş olan babam cennette mi yoksa cehennemde mi?" gibi, aslında cevaplarından pek de hoşlanmayacağınız ve vahyin konu etmediği, olur olmaz sorular sorarak kendisini sorgular gibi bir tavır takınmayınız.[112] Bu tür sorular sormak yerine, size gerekli olan şeyleri bildiren vahyi takip ediniz. Unutmayınız ki Allah sizin için açıklanması gerekli olan şeyleri zaten açıklamış, size olan rahmetinden dolayı da birçok hususu açıklamayıp sizin iradenize bırakmıştır. Zira Allah size karşı çok bağışlayıcı ve lutufkârdır. Ayrıca geçmişte peygamberlere karşı böylesine alaycı ve sorgulayıcı tavırlar takınan, onlardan

111 Taberî.

112 Taberî.

olmadık mücizeler isteyen[113] kimselerin, gereken cevaplar bildirildiğinde hemen inkârcı bir tavır sergilediklerini de biliniz ve peygambere karşı saygılı olunuz.

MÜŞRİKLERİN PUTLAR ADINA İHDAS ETTİKLERİ HARAMLAR

103. Ey elçimiz Muhammed'e iman edenler! Müşriklerin Allah'ın helâl kıldığı bazı hayvanları bahire, sâibe, vesîle ve hâm gibi isimlerle[114] adlandırıp bunların çeşitli özelliklerine bakarak putlara adamaları, etlerini ve sütlerini haram, kendilerini dokunulmaz saymaları kesinlikle ilâhî bir emir olmayıp büsbütün şirk âdetidir. Onların bu yaptıkları düpedüz Allah'a iftiradır.

7. Cüz
5. Sûre
Mâide 100-105

104. Bu müşriklere böylesi sapkın inançları bırakıp dosdoğru din olan tevhide ve bu inancı tebliğ eden peygambere iman etmeleri söylendiğinde, derhal bir kibir ve taassuba kapılıp, "Bizler atalarımızın inanç ve geleneklerini sürdürüyoruz" derler. Oysa atalarının da vaktiyle tevhitten sapmış olduklarını hiç düşünmezler!

105. Ey elçimiz Muhammed'e iman edenler! Sizler müşriklerin bu tavırlarına değil, ilâhî emirlere uyunuz ve bu hususta üzerinize düşen sorumlulukları yerine getirmeye bakınız. Biliniz ki sizler tevhide sımsıkı sarıldıkça onların yaptıkları hiçbir şey size zarar veremez. Neticede Allah herkesi mahşerde toplayacak ve yaptıklarından hesaba çekecektir.

113 Taberî.

114 Bahîre, sâibe, vesîle ve hâm, Araplar'ın putlara kurban ettikleri ya da onlar adına üzerlerinde çeşitli tasarruflarda bulundukları hayvanlara verilen isimlerdir. Bahîre, sonuncusu erkek olmak üzere beş (veya on) batın doğuran devedir. Bahîre devesi sağılmaz, üzerine yük vurulmaz ve eti de kadınlara haram, erkeklere helâl sayılırdı. Ayrıca kulağı yarılır ve salınırdı. Bu kulak yarma işi o hayvanın putlara adanmışlığını gösterirdi. Nisâ sûresinin 119. âyetinde sözü edilen, "hayvanların kulaklarını yarma" konusu işte budur (bk. Câbirî). Bazan sonuncusu erkek olmak üzere beş batın doğuran deve kesilir ve etinden kadın erkek herkes yerdi, fakat devenin son batında doğurduğu yavru dişi ise, o takdirde o hayvanın kulaklarına kesik işaretler vurulurdu (bahr), eti ve sütü haram sayılır, üzerine de binilmezdi. Öldüğünde ise etinden kadınlar yiyebilirdi. Sâibe, bir kimsenin yakalandığı hastalıktan kurtulduğu takdirde bir deveyi bahîre yapma adağında bulunduğu deve demektir. Ayrıca Câhiliye dönemi müşrik Araplar'ı, koyun dişi doğurduğunda yavruyu besleyip büyütürler, erkek doğurduğunda ise putlara kurban ederlerdi. Kuzuların, biri dişi diğeri erkek olarak ikiz doğmaları durumunda da dişinin hürmetine erkeği de kurban etmekten vazgeçer ve o erkek kuzuya, vesîle adını verirlerdi. Hâm ise on nesil deveyi dölleyen devedir ve bu duruma gelen devenin artık sırtına yük vurulmaz ve kırlara salınırdı (geniş bilgi için bk. Mukātil, Taberî, Zemahşerî tefsirleri).

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا شَهَادَةُ بَيْنِكُمْ اِذَا حَضَرَ اَحَدَكُمُ الْمَوْتُ ح۪ينَ الْوَصِيَّةِ اثْنَانِ ذَوَا عَدْلٍ مِنْكُمْ اَوْ اٰخَرَانِ
مِنْ غَيْرِكُمْ اِنْ اَنْتُمْ ضَرَبْتُمْ فِي الْاَرْضِ فَاَصَابَتْكُمْ مُص۪يبَةُ الْمَوْتِۜ تَحْبِسُونَهُمَا مِنْ بَعْدِ الصَّلٰوةِ فَيُقْسِمَانِ
بِاللّٰهِ اِنِ ارْتَبْتُمْ لَا نَشْتَر۪ي بِه۪ ثَمَناً وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبٰىۙ وَلَا نَكْتُمُ شَهَادَةَۙ اللّٰهِ اِنَّٓا اِذاً لَمِنَ الْاٰثِم۪ينَ ﴿١٠٦﴾ فَاِنْ
عُثِرَ عَلٰٓى اَنَّهُمَا اسْتَحَقَّٓا اِثْماً فَاٰخَرَانِ يَقُومَانِ مَقَامَهُمَا مِنَ الَّذ۪ينَ اسْتَحَقَّ عَلَيْهِمُ الْاَوْلَيَانِ فَيُقْسِمَانِ بِاللّٰهِ
لَشَهَادَتُنَٓا اَحَقُّ مِنْ شَهَادَتِهِمَا وَمَا اعْتَدَيْنَٓاۘ اِنَّٓا اِذاً لَمِنَ الظَّالِم۪ينَ ﴿١٠٧﴾ ذٰلِكَ اَدْنٰٓى اَنْ يَأْتُوا بِالشَّهَادَةِ عَلٰى
وَجْهِهَٓا اَوْ يَخَافُٓوا اَنْ تُرَدَّ اَيْمَانٌ بَعْدَ اَيْمَانِهِمْۜ وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاسْمَعُواۜ وَاللّٰهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِق۪ينَ ﴿١٠٨﴾
يَوْمَ يَجْمَعُ اللّٰهُ الرُّسُلَ فَيَقُولُ مَاذَٓا اُجِبْتُمْۜ قَالُوا لَا عِلْمَ لَنَاۜ اِنَّكَ اَنْتَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ ﴿١٠٩﴾

VASİYET

106-108. Ey elçimiz Muhammed'e iman edenler! İçinizden biri ölüm döşeğine düştüğünde, malının taksimi ile ilgili bir vasiyet bırakmalı ve ileride mirasçılar arasında anlaşmazlık çıkmaması için[115] bu vasiyeti, mümin ve güvenilir iki şahidin huzurunda gerçekleştirmelidir. Eğer böyle bir vasiyeti yolculuk ve benzeri olağan dışı şartlarda gerçekleştirmek durumunda kalır ve mümin iki şahit bulamazsanız, o zaman gayrimüslim de[116] olsa iki kişiyi şahit tutunuz. Şahitlerden şüphelenir veya ilgililerinin ileride şahitler hakkında herhangi bir güvensizlik izhar edeceklerinden endişe ederseniz, o zaman ilgilileri ve şahitleri toplayınız ve orada şahitlerden, kendi inançları uyarınca ibadet edip[117] herkesin huzurunda, **"Allah'a andolsun ki bu konuda kendi yakınlarımız dahil hiç kimseyi kayırmayacağız. Allah adına ettiğimiz bu yemine her halükârda sadakat göstereceğiz"** şeklinde yemin etmelerini isteyiniz. Bu arada onların yalancı yahut güvenilmez oldukları kanaatine ulaşırsanız bizzat vasiyet hükümleriyle kendi payları azalmış olan mirasçılardan iki kişiyi[118] şahit tutunuz ve onlardan da, önceki iki kişi gibi güvenilir olduklarına dair Allah adına yemin etmelerini isteyiniz. Kaldı ki şahitlerin bizzat mirasçılar içerisinden seçilmesi, hem konuyla ilgili muhtemel şüpheleri giderecek hem de şahitlerin yeminlerinin ileride mirasçılar tarafından kabul edilmemesi gibi endişelere yer bırakmayacaktır.

Ey müminler! Bu hususlardaki ilâhî emirleri can kulağıyla dinleyiniz ve titizlikle uyunuz. Yalancı şahitlik yapanların, emellerine ulaşamadıkları gibi kurtuluşa da eremeyeceklerini aklınızdan çıkarmayınız.

İSÂ ve MERYEM'İ İLÂHLAŞTIRAN HIRİSTİYANLARA CEVAP

109. Ey Allah'ın peygamberi İsâ'yı ilâhlaştıran hıristiyanlar![119] Şunu iyi biliniz ki hesap günü geldiğinde Allah bütün peygamberleri toplayacak ve "Siz halkınıza tevhidi tebliğ ettiğinizde onlar size nasıl karşılık verdiler?" diye soracaktır. Peygamberler ise, "Rabbimiz! Biz onların sadece görünüşlerini biliriz, sen ise gizli açık her şeyi bilirsin" şeklinde cevap vereceklerdir.

115 Râzî.

116 Âyetteki "minküm" (sizden) ve "min gayriküm" (sizin dışınızdan) ifadeleri hakkında değişik yorumlar söz konusudur. Görüşler için Taberî ve Râzî tefsirlerine bakılabilir. Bizim tercihimiz müfessirlerin çoğunluğunun görüşüdür.

117 Âyetteki ifade lafzan, "Namazdan sonra onları tutun ve yemin ettirin" şeklindedir. Müfessirlerin çoğunluğu, burada sözü edilen "sizin dışınızdan iki şahit"in gayrimüslim olduklarını kabul etmişler ve buna bağlı olarak da, cümledeki namaz ibadetini, şahitlerin kendi inançlarındaki ibadetleri olarak yorumlamışlardır. Diğer taraftan Fahreddin er-Râzî'nin aktardığı bir yorumdan anlaşıldığına göre burada namazdan sonra yemin ettirilmesinden maksat, yalan söylemeye engel olmak amacıyla bir tür mânevî ortam oluşturmaktır. Neticede burada söz edilen şey, Anadolu'da mushafa, bayrağa veya silâha el bastırılarak yemin ettirilmesi şeklindeki geleneğin neredeyse aynıdır. Çeviride bu noktayı tebârüz ettirmeye çalıştık. *Doğrusunu Allah bilir.*

118 Râzî.

119 Bu âyetin öncesiyle bağlantılı olup olmadığı tartışılmış ve çeşitli görüşler ileri sürülmüştür (bk. Râzî). Kanaatimizce âyet, öncesiyle değil, fakat sonrasıyla bağlantılıdır.

7. Cuz
5. Sûre
Mâide 110-111

اِذْ قَالَ اللّٰهُ يَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ اذْكُرْ نِعْمَتٖى عَلَيْكَ وَعَلٰى وَالِدَتِكَۢ اِذْ اَيَّدْتُكَ بِرُوحِ الْقُدُسِ تُكَلِّمُ النَّاسَ
فِى الْمَهْدِ وَكَهْلًاۚ وَاِذْ عَلَّمْتُكَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَالتَّوْرٰيةَ وَالْاِنْجٖيلَۚ وَاِذْ تَخْلُقُ مِنَ الطّٖينِ كَهَيْـَٔةِ الطَّيْرِ
بِاِذْنٖى فَتَنْفُخُ فٖيهَا فَتَكُونُ طَيْرًا بِاِذْنٖى وَتُبْرِئُ الْاَكْمَهَ وَالْاَبْرَصَ بِاِذْنٖىۚ وَاِذْ تُخْرِجُ الْمَوْتٰى بِاِذْنٖىۚ وَاِذْ
كَفَفْتُ بَنٖٓى اِسْرَٓاءٖيلَ عَنْكَ اِذْ جِئْتَهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَقَالَ الَّذٖينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ اِنْ هٰذَٓا اِلَّا سِحْرٌ مُبٖينٌ ﴿١١٠﴾ وَاِذْ
اَوْحَيْتُ اِلَى الْحَوَارِيّٖنَ اَنْ اٰمِنُوا بٖى وَبِرَسُولٖىۚ قَالُٓوا اٰمَنَّا وَاشْهَدْ بِاَنَّنَا مُسْلِمُونَ ﴿١١١﴾

İSRÂİLOĞULLARI ÂLİMLERİNİN Hz. ÎSÂ'YI KÜÇÜK GÖRMELERİNE KARŞI ALLAH'IN ONA BAHŞETTİĞİ NİMETLER

110-111. O gün Allah Meryem oğlu Îsâ'ya ve annesine vermiş olduğu nimetleri şöyle hatırlatacaktır: "Ey Îsâ! Vaktiyle ben sana Cebrâil ile vahiy gönderip peygamberlik görevi vermiştim. Sen de, Tevrat'ı çarpıttıkları için senin konuşmalarından rahatsız olan ve seni daha beşikte bir çocuk olarak gören İsrâiloğulları'nın âlimlerine tevhit mesajını dosdoğru bir şekilde anlatmıştın.[120] Zira biz seni peygamber olarak seçmiş,[121] sana İncil'i vahyetmiş ve Tevrat'ı

120 Hz. Îsâ'nın beşikte konuşması bir tür mûcize olarak algılanır. Ancak "mûcize", tanımı gereği insanı âciz bırakan ve muhataba ikna olmaktan başka seçenek bırakmayan şeydir. Dolayısıyla bir çocuğun henüz peygamber olmadığı ve henüz kimse kendisini inkâr etmediği halde, daha beşikte iken konuşması, mûcize olarak değerlendirilemez. Bunun Hz. Meryem'e atılan iftirayı çürütmek için gösterilmiş bir mûcize olduğu düşünülebilir, ancak bu durumda "mûcizevî bir şekilde beşikte konuşan çocuğun", annesini söz konusu iftiralardan kurtaracak bir şeyler söylemesi beklenir. Oysa Meryem sûresinin 27-33. âyetlerinde anlatılan bu konuşma olayında Hz. Îsâ insanlara, Kur'an'da hemen bütün peygamberlerin dilinden aktarılan ortak tevhit mesajını aktarmış, fakat annesi hakkındaki iftiralarla ilgili en ufak bir şey söylememiştir. Bu durumda bu âyetlerde anlatılan şeyi mûcize olarak anlamaktan başka bir seçenek yokmuş gibi davranmaktansa, olayı şu şekilde yorumlamak daha mâkul görünmektedir: Hz. Îsâ, asırlardır Tevrat'ı tahrif ederek anlatan yahudi âlimlerinin karşısına çıkmış ve onlara, tıpkı diğer bütün peygamberler gibi, tevhit dinini dosdoğru bir şekilde anlatmıştır. Ancak dönemin yahudi âlimleri, tıpkı Medine yahudilerinin Hz. Muhammed'e karşı takındıkları tavır gibi, Îsâ peygambere karşı da küçümseyici bir tavır takınmışlar ve durumu annesi Meryem'e şikâyet etmişlerdir. Meryem ise onlara, bu konuyu kendisiyle değil bizzat Îsâ ile konuşmalarını söylemiştir. Onlar da buna cevaben küçümseyici bir eda ile "Bizi daha dünkü çocuk ile muhatap etme!" diye çıkışmışlardır. İşte bu noktada Hz. Îsâ, yani onlara göre "beşikteki çocuk", söze karışmış ve Meryem sûresinin 27-33. âyetlerinde ifade edilenleri söylemiştir. Kanaatimizce bu âyetleri böyle yorumlamak hem daha mâkuldür hem de herhangi bir şekilde Kur'an'ın söylemine, inanç sistemine veya peygamber tarifine aykırı değildir. *Doğrusunu Allah bilir.*

121 Hikmet kelimesi tâbiîn âlimlerinden Süddî tarafından "nübüvvet" olarak tefsir edilmiştir. bk. Râğıb. *Müfredat*, "hkm" md.

öğrenmeni sağlamıştık. Peygamberliğini gösteren bir delil olarak çamurdan şekil yapıp ona üflüyordun da Allah'ın izni ve kudretiyle can buluyordu. Doğuştan körlerin, cüzzamlıların iyileşmesi için ettiğin duaları kabul ediyor ve onları iyileştiriyordum. Hatta senin duanı kabul edip ölüleri bile diriltiyordum.[122] Yine bir peygamber olarak kendilerine apaçık delillerle tevhidi anlattığın halde seni sihirbaz olmakla suçlayan İsrâiloğulları'nın düşmanlıklarından da muhafaza etmiş ve havârilerin tevhide ve senin peygamberliğine iman etmelerini nasip etmiştik.

7. Cuz
5. Sûre
Mâide 110-111

122 Bu âyetler lafzan yukarıdaki gibi anlaşılmakta ve tercüme edilmektedir. Müfessirler buradaki fiillerin Hz. Îsâ'ya atfedilmesinin mecazi olduğunu, gerçek yaratıcının ise Allah olduğunu vurgulamışlar, Îsâ peygamberin bunları Allah'ın yaratması suretiyle bir mûcize olarak göstermiş olduğunu ifade etmişlerdir (bk. Râzî). Bize göre burada herhangi bir mûcizeden ziyade, mecazi bir anlatım söz konusudur. Bilindiği gibi hemen her peygamberden mûcize istenmiştir. Mekkeli müşrikler de Hz. Peygamber'den benzer mûcizeler istemişlerdir. İsrâ sûresinin 90-93. âyetlerinde bu isteklerden bazılarına şöyle yer verilmiştir: "Ey Muhammed! Senin peygamber olduğuna inanmamız için bize yerden bir pınar fışkırtmalısın ya da içinden gürül gürül nehirlerin aktığı hurma ve asma bahçelerin olmalı veya bizi tehdit edip durduğun azabı getirmeli, gökyüzünü parça parça başımıza yıkmalı, hatta Allah'ı ve melekleri gözümüzün önüne getirip göstermelisin yahut altından bir evin olmalı veya gökyüzüne çıkmalısın. Tabii gökyüzüne çıkınca oradan bize yazılı bir kitap da getirmelisin, yoksa gökyüzüne çıktığına da inanmayız." Kur'an'ın buna cevabı ise, "Onlara deki: Sübhânellah! Ben beşer-peygamberden başka bir şey değilim ki!" şeklinde olmuştur. Bu sûrenin 112-115. âyetlerinde de Hz. Îsâ'dan gökten bir sofra indirmesi, yani bir mûcize göstermesi istenmektedir. Takdir edileceği üzere Hz. Îsâ daha önceden hastaları iyileştirmek, çamurdan yapılmış kuşa can vermek ve ölüleri diriltmek gibi olabilecek en hârikulâde mûcizeleri göstermiş olsaydı, ondan bir sofra indirmek gibi nispeten daha kolay bir şey istenmesi anlamsız olurdu. Dolayısıyla burada Hz. Îsâ'nın ölüleri diriltmesinin, âdeta mânen ölüye dönmüş İsrâiloğulları'nı ihya etmesi olarak anlamak daha mâkul görünmektedir. Nitekim Kur'an, Hz. Peygamber'in çağrısını ısrarla reddeden Mekke müşriklerini "ölüler" olarak nitelemiştir (Neml 27/80; Rûm 30/52). Yine onun hastaları iyileştirmesi ve "çamurdan kuş yapıp üfleyerek canlandırması" da bu çerçevede değerlendirilmelidir (daha geniş bilgi için Âl-i İmrân sûresinin 49. âyetindeki dipnota bakınız). *Doğrusunu Allah bilir.*

إِذْ قَالَ الْحَوَارِيُّونَ يَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ هَلْ يَسْتَطِيعُ رَبُّكَ أَنْ يُنَزِّلَ عَلَيْنَا مَائِدَةً مِنَ السَّمَاءِ قَالَ اتَّقُوا اللّٰهَ
إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١١٢﴾ قَالُوا نُرِيدُ أَنْ نَأْكُلَ مِنْهَا وَتَطْمَئِنَّ قُلُوبُنَا وَنَعْلَمَ أَنْ قَدْ صَدَقْتَنَا وَنَكُونَ عَلَيْهَا مِنَ
الشَّاهِدِينَ ﴿١١٣﴾ قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ اللّٰهُمَّ رَبَّنَا أَنْزِلْ عَلَيْنَا مَائِدَةً مِنَ السَّمَاءِ تَكُونُ لَنَا عِيدًا لِأَوَّلِنَا
وَآخِرِنَا وَآيَةً مِنْكَ وَارْزُقْنَا وَأَنْتَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ ﴿١١٤﴾ قَالَ اللّٰهُ إِنِّي مُنَزِّلُهَا عَلَيْكُمْ فَمَنْ يَكْفُرْ بَعْدُ مِنْكُمْ
فَإِنِّي أُعَذِّبُهُ عَذَابًا لَا أُعَذِّبُهُ أَحَدًا مِنَ الْعَالَمِينَ ﴿١١٥﴾

7. Cuz
5. Süre
Mâide 112-115

Hz. İSÂ'DEAN MÛCİZE İSTEĞİ: GÖK SOFRASI

112-115. Havariler senin peygamberliğine inanmakla birlikte bir süre kalplerinde kuşku taşımışlar, senden "Allah bize gökten bir sofra indirsin" diye istekte bulunmuşlardı.[123] Sen de buna karşılık, "Allah'tan korkun! Benim peygamber olduğuma iman ettiğiniz halde böylesine inkârcı bir tavır takınıp da mûcizeler istemeyin" demiştin. Fakat onlar ısrar edip, "Bizler sana iman ediyoruz, ama hem kalplerimizin daha mutmain olması için hem de böyle büyük bir mûcizeye şahit olup bu ilâhî sofradan nasiplenmek için bunu istiyoruz" demişlerdi. Bu ısrarlar neticesinde sen de ellerini açmış, "Allahım! Bize gökten bir sofra indir ki bu sofra bizler ve sonrakiler için bir bayram vesilesi olsun, senin sınırsız kudretinin nişanesi olsun! Bize bu rızkı lutfet, zira rızık verici sadece sensin!" diye dua etmiştin. İşte bunun üzerine Allah, "Bu sofrayı bahşettiğim takdirde artık senin peygamberliğini inkâr eden hiç kimsenin ilâhî azaptan kurtulma şansı olmaz, ona eşi benzeri görülmemiş bir şekilde ceza verilir" diye cevap vermişti. Nihayet onların akıllarındaki şüpheler sona ermiş, hepsi gönülden sana iman etmiş, mûcize isteklerinden vazgeçmiş ve "Rabbimiz! Bizler senin gönderdiğin elçiye iman ettik ve emirlerine uyduk. Müslüman olduğumuza sen şahit ol!" demişlerdi.[124]

7. Cuz
5. Süre
Mâide 112-115

123 Taberî, havârilerin bu ifadelerinin "Acaba rabbinden böyle bir şey isteyebilir misin?" şeklinde anlaşılamayacağını ifade etmektedir. Ona göre bu ifade burada Allah tarafından eleştirilmektedir. Dolayısıyla havâriler tam olarak iman etmeden önce böyle bir istekte bulunmuşlar, fakat Hz. İsâ'nın duası sonucunda verilen ilâhî cevap neticesinde bu istekten vazgeçmiş ve iman etmişlerdir. *Doğrusunu Allah bilir.*

124 Havârilerin önce kısa bir şüphe dönemi yaşadıkları, İsâ peygamberden böyle bir mûcize istedikleri, fakat Allah'ın net uyarısı üzerine bu istekten vazgeçtikleri, içlerindeki şüpheden kurtuldukları anlaşılmaktadır. Bu görüş Hasan-ı Basrî ve Mücâhid b. Cebr tarafından ifade edilmiştir. İşte bu kurgu ile Türkçe metni inşa ederken 112. âyeti 117. âyetten sonra çevirdik. Diğer taraftan Râgıb el-İsfahânî buradaki "mâide"nin "yemek sofrası" olduğu kadar, "ilim sofrası" anlamına da gelebileceğini ifade etmiştir.

7. Cüz
5. Sûre
Mâide 116-120

وَاِذْ قَالَ اللّٰهُ يَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ ءَاَنْتَ قُلْتَ لِلنَّاسِ اتَّخِذُونِى وَاُمِّىَ اِلٰهَيْنِ مِنْ دُونِ اللّٰهِۜ قَالَ سُبْحَانَكَ مَا
يَكُونُ لِى اَنْ اَقُولَ مَا لَيْسَ لِى بِحَقٍّۜ اِنْ كُنْتُ قُلْتُهُ فَقَدْ عَلِمْتَهُۜ تَعْلَمُ مَا فِى نَفْسِى وَلَٓا اَعْلَمُ مَا فِى نَفْسِكَۜ
اِنَّكَ اَنْتَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ ﴿١١٦﴾ مَا قُلْتُ لَهُمْ اِلَّا مَٓا اَمَرْتَنِى بِهٖٓ اَنِ اعْبُدُوا اللّٰهَ رَبِّى وَرَبَّكُمْۚ وَكُنْتُ عَلَيْهِمْ
شَهِيدًا مَا دُمْتُ فِيهِمْۚ فَلَمَّا تَوَفَّيْتَنِى كُنْتَ اَنْتَ الرَّقِيبَ عَلَيْهِمْۜ وَاَنْتَ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ شَهِيدٌ ﴿١١٧﴾ اِنْ
تُعَذِّبْهُمْ فَاِنَّهُمْ عِبَادُكَۚ وَاِنْ تَغْفِرْ لَهُمْ فَاِنَّكَ اَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿١١٨﴾ قَالَ اللّٰهُ هٰذَا يَوْمُ يَنْفَعُ الصَّادِقِينَ
صِدْقُهُمْۜ لَهُمْ جَنَّاتٌ تَجْرِى مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَٓا اَبَدًاۜ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُۜ ذٰلِكَ الْفَوْزُ
الْعَظِيمُ ﴿١١٩﴾ لِلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَمَا فِيهِنَّۜ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٢٠﴾

Hz. ÎSÂ'YI İLÂHLAŞTIRANLARA BİZZAT KENDİ DİLİNDEN REDDİYE

116-118. Allah böylece Îsâ'ya verdiği nimetleri hatırlattıktan sonra ona, "Ey Îsâ! Seni ve annen Meryem'i ilâhî varlık olarak görmelerini hıristiyanlara sen mi öğrettin?" diye soracaktır. Îsâ ise şöyle diyecektir: "Hâşâ! Böyle bir şey nasıl olabilir? Sen kulluk edilmeye lâyık yegâne kudretsin, ben ise senin elçin olarak gönderilmiştim, dolayısıyla senin verdiğin mesajdan başka bir şeyi onlara anlatmak haddim değildir! Kaldı ki onlara böyle bir şey söylemiş olsaydım bunu herkesten iyi sen bilirdin. Zira sen gerçek ve yegâne ilâh olarak her şeyi bilirsin, sadece söylediklerimi değil, içimden geçenleri dahi bilirsin. Ben ise sadece bir insanım ve senin öğrettiğinden başkasını bilemem. Ben onlara sadece senin söylememi emrettiğin şeyi söyledim, tevhidi anlattım. "Hepimizin yegâne rabbi olan Allah'a kulluk edin, hiçbir şeyi O'na ortak koşmayın" dedim ve hayatım boyunca onları bu tevhit çizgisinde tutmaya gayret ettim. Bu yoldan sapmalarını önlemeye çalıştım. Ancak sen benim canımı aldıktan sonra[125] onların bu inancı bozup bozmadıklarını bilemem.[126] Bunu ancak sen bilirsin. Çünkü sen her şeyden haberdarsın. Eğer şirke bulaşmış olmaları sebebiyle onları cezalandırırsan, bu âdil bir ceza olur, çünkü onlar, senin kulun olduğumuz halde beni ve annemi ilâhlaştırmışlardır. Diğer taraftan eğer onları affedersen, bu da senin takdirindir. Zira sen sonsuz kudret sahibisin ve her şeyi en uygun şekilde yaparsın!"

125 Burada Hz. Îsâ'nın her beşer gibi vefat ettiği açıkça ifade edilmektedir.

126 Eğer Hz. Îsâ kıyametten önce "nüzûl" edecek olsa, bu ifadenin anlamı kalmayacaktır. Zira burada Hz. Îsâ, vefatından sonra İsrâiloğulları'nın ne halde olduklarını "bilmediğini" ifade etmektedir. Eğer kıyametten önce nüzûl etmiş olsa, kendisine inananların ne hale geldiklerini muhakkak öğrenirdi. *Doğrusunu Allah bilir.*

TEVHİDE ve PEYGAMBERE UYANLARIN ÖDÜLÜ

7. Cüz
5. Sûre
Mâide 116-120

119. Neticede Allah'ın hükmü şöyle olacaktır: Dünya hayatında tevhide ve peygamberlere iman eden ve bu inancı sadakatle muhafaza edenler, bugün içlerinde ırmakların çağıldadığı cennetlere girecek ve sonsuza kadar bu nimetten istifade edeceklerdir. Onlar Allah'ın kendilerine verdiği bu nimetlerden hoşnut olacakları gibi, Allah da onların bu iman ve sadakatlerinden razı olacaktır. İşte kurtuluş budur.

120. Kâinattaki her şey Allah tarafından yaratılmıştır ve O'na aittir, dolayısıyla kulluk edilmeye lâyık yegâne kudret O'dur. O her şeye kādirdir.

ALTINCI SÛRE

EN'ÂM

Müşriklerin Allah adına haram saydıkları hayvanlar.

Mekke döneminin sonlarına doğru, müşriklerin müslümanlara karşı baskı ve eziyetlerinin iyice arttığı, Hz. Peygamber'in kendilerine İslâm'ı tebliğ ettiği Arap kabilelerinin birer birer çağrıyı reddettikleri, bir bakıma umutların tükenmeye başladığı bir dönemde vahyedilmiştir. Temel konuları, İslâm inancının omurgasını oluşturan tevhit, nübüvvet ve âhirettir. Özellikle Arap kabilelerinin yakından bildiği Hz. İbrâhim kıssası üzerinden anlatılan tevhit mesajı, sûrenin hemen tamamına hâkim olan ana konudur. Müşriklerin kendilerini doğru yolda görüyor olmalarına, ataları tarafından konulmuş kuralları, ilâhî helâller ve haramlar gibi görmelerine yönelik eleştiriler de ana konular arasında yer almaktadır. Nitekim bu konu, sûrenin adının da belirleyicisi olmuştur.

Yüz altmış beş âyetten oluşan sûreyi muhtevasına göre aşağıdaki gibi tasnif etmek mümkündür.

٦ سُورَةُ الأَنْعَامِ

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذ۪ي خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ وَجَعَلَ الظُّلُمَاتِ وَالنُّورَۜ ثُمَّ الَّذ۪ينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ يَعْدِلُونَ ﴿١﴾ هُوَ الَّذ۪ي خَلَقَكُمْ مِنْ ط۪ينٍ ثُمَّ قَضٰٓى اَجَلاًۜ وَاَجَلٌ مُسَمًّى عِنْدَهُ ثُمَّ اَنْتُمْ تَمْتَرُونَ ﴿٢﴾

TEVHİT ve PEYGAMBERLİK KARŞISINDA MÜŞRİKLERİN İDDİALARI

1-2. Ey Allah nezdinde bazı varlıkları şefaatçi kabul edip onları Allah'a ortak koşan müşrikler![1] Muhteşem göğü ve yeryüzünü yaratıp emrinize veren, çalışmanız ve dinlenmeniz için gece ve gündüzü var eden, sizleri topraktan[2] yaratıp mükemmel varlıklar haline getiren ve belirli bir süre yaşadıktan sonra canınızı alacak olan, ardından diriltip hesaba çekecek ve herkese dünyada yaptıklarının karşılığını verecek olan Allah, övgüye ve kulluk edilmeye lâyık yegâne yaratıcıdır.[3] Bu durumda, sadece Allah'a kulluk etmeniz gerekirken, sizler hiçbir şeye güç yetiremez bazı varlıkları Allah nezdinde şefaatçi kabul edip şirk koşmaktasınız! Doğrusu bu yaptığınız şey çok çirkin, çok yakışıksızdır.[4]

---

1 Sûrenin muhatabı müşriklerdir, nitekim daha ilk âyette bu durum ifade edilmiştir. Mukātil de buna işaret etmiştir. Ayrıca "müşrikler" ifadesi yerine "Allah nezdinde bazı varlıkları şefaatçi kabul edip onları Allah'a ortak koşan müşrikler" ifadesi kullanmamızla ilgili olarak Bakara sûresinin 21-22. âyetlerindeki dipnota bakınız.

2 Birçok âyette lafzan insanın topraktan (*türâb*, meselâ Fâtır 35/11; Hac 22/5), çamurdan (*tıyn*, En'âm 6/2), yapışkan çamurdan (*tıynin lâzib*, Sâffât 37/11), pişirilmiş kuru balçıktan (*salsâlin ke'l-fehhâr*,
(Devamı 345. sayfada)

3 Burada Allah'ın yaratıcı ve nimet verici özellikleri sayılmaktadır. Taberî, bu ifadeyi doğrudan şirk eleştirisi olarak yorumlamakta, "Başka varlıklara değil, sadece ve sadece Allah'a hamdediniz, hiçbir şeyi O'na ortak koşmayınız" şeklinde izah etmekte ve "Bu cümle haber kipinde olmakla beraber emir anlamındadır" demektedir. Kendi cümlesi şöyledir: وهذا كلام مخرجه مَخرج الخبر يُنْحَى به نحو الأمر. يقول: أخلصوا الحمد والشكر للذى خَلَقكم، أيها الناس، وخلق السماوات والأرض، ولا تشركوا معه فى ذلك أحدًا فإنه المستوجب عليكم الحمدَ بأياديه عندكم ونعمه عليكم، لا من تعبدونه من دونه، وتجعلونه له شريكًا من خَلْقه.

4 İbn Atıyye; Kurtubî.

وَهُوَ اللّٰهُ فِى السَّمٰوَاتِ وَفِى الْاَرْضِ يَعْلَمُ سِرَّكُمْ وَجَهْرَكُمْ وَيَعْلَمُ مَا تَكْسِبُونَ ﴿٣﴾ وَمَا تَاْتِيهِمْ مِنْ اٰيَةٍ مِنْ
اٰيَاتِ رَبِّهِمْ اِلَّا كَانُوا عَنْهَا مُعْرِضِينَ ﴿٤﴾ فَقَدْ كَذَّبُوا بِالْحَقِّ لَمَّا جَاءَهُمْ فَسَوْفَ يَاْتِيهِمْ اَنْبٰٓؤُا مَا كَانُوا بِهِ
يَسْتَهْزِؤُنَ ﴿٥﴾ اَلَمْ يَرَوْا كَمْ اَهْلَكْنَا مِنْ قَبْلِهِمْ مِنْ قَرْنٍ مَكَّنَّاهُمْ فِى الْاَرْضِ مَا لَمْ نُمَكِّنْ لَكُمْ وَاَرْسَلْنَا
السَّمَٓاءَ عَلَيْهِمْ مِدْرَارًاۖ وَجَعَلْنَا الْاَنْهَارَ تَجْرِى مِنْ تَحْتِهِمْ فَاَهْلَكْنَاهُمْ بِذُنُوبِهِمْ وَاَنْشَاْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ قَرْنًا
اٰخَرِينَ ﴿٦﴾ وَلَوْ نَزَّلْنَا عَلَيْكَ كِتَابًا فِى قِرْطَاسٍ فَلَمَسُوهُ بِاَيْدِيهِمْ لَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُٓوا اِنْ هٰذَٓا اِلَّا سِحْرٌ
مُبِينٌ ﴿٧﴾ وَقَالُوا لَوْلَٓا اُنْزِلَ عَلَيْهِ مَلَكٌۜ وَلَوْ اَنْزَلْنَا مَلَكًا لَقُضِىَ الْاَمْرُ ثُمَّ لَا يُنْظَرُونَ ﴿٨﴾ وَلَوْ جَعَلْنَاهُ مَلَكًا
لَجَعَلْنَاهُ رَجُلًا وَلَلَبَسْنَا عَلَيْهِمْ مَا يَلْبِسُونَ ﴿٩﴾

7. Cuz
6. Sûre
En'âm 3-9

3. Unutmayınız ki Allah, bütün kâinatın yegâne hâkimidir, gizli ve açık bütün yaptıklarınızdan haberdardır. Kıyamet günü bütün bu davranışlarınızın hesabını soracaktır.[5]

4-5. Zaten sizler[6] ne zaman tevhide ve Muhammed'in peygamberliğine delâlet eden bir kanıt görseniz, onu kabule yanaşmazsınız! Bütün bunları kanıtlayan apaçık deliller gelmiş olduğu halde yine de, "Toprakta çürüdükten sonra tekrar mı diriltileceğiz?" şeklinde alaylı ifadelerle peygamberi reddetmektesiniz. Ancak bugün alaya alıp reddettiğiniz tevhit inancı yakında size galip gelecektir. Ayrıca âhiret gününde de gerçeğin ne olduğunu açıkça göreceksiniz.[7]

6. Ey tevhidi ve Muhammed'in peygamberliğini kabul etmeyen Mekkeli müşrikler! Sizler daha önce yaşamış ve sizden çok daha güçlü olan, büyük medeniyetler kuran, fakat tevhidi ve peygamberleri inkâr ettikleri için kendilerini helâk ettiğimiz toplumları hiç duymadınız mı? Sizden daha güçlü olan o toplumları helâk eden Allah'ın sizlere güç yetiremeyeceğini mi düşünüyorsunuz?[8]

7. Ey Muhammed! Senin bir beşer olarak peygamber olmanı yadırgayan ve "Allah, peygamber göndermek isteseydi, melek şeklinde gönderirdi" diyen bu inkârcıların tavırları karşısında yılgınlık gösterme! Gerçek şu ki biz sana melek aracılığı ile vahyetmekte olduğumuz Kur'an'ı onların gözlerinin göreceği ve hatta dokunabilecekleri şekilde yazılı bir kitap olarak bile vahyetsek, yine de inatla inkâr etmeye devam edecekler, tevhidi ve peygamberliği kabul etmeyecekler, gördükleri şeyin bir tür aldatmaca ve göz boyama olduğunu öne süreceklerdir.[9]

8-9. Onları ikna etmek için bütün delilleri ortaya koysan bile: "Senin gerçekten peygamber olduğunu doğrulamak için gökten bir melek inip de şahitlik etse ya!" diyeceklerdir.[10] Fakat istedikleri gibi seni doğrulamak üzere bir melek gönderirsek ve onlar yine de inanmazsalar, o zaman artık durumlarını düzeltmek için kendilerine süre verilmez, derhal azaba uğrarlar. Üstelik onların istediği meleği gönderecek olsak bile, -insanlar meleği başka şekilde göremeyecekleri için- onu insan kılığında göndeririz. O zaman durum onlar için daha karışık hale gelecektir.

5 Zemahşerî.
6 Mukâtil.
7 İbn Kesîr.
8 Beyzâvî; Şevkânî.

9 Taberî-Kurtubî.
10 Taberî.

(343. sayfadaki 2 nolu dipnotun devamı)
Rahmân 55/14), kurumuş balçıktan (*hamein mesnûn*, Âl-i İmrân 3/59), balçıktan süzülmüş çamurdan (*min sülâletin min tıyn*, Mü'minûn 23/12) yaratıldığı ifade edilmektedir. Zeccâc ve Zemahşerî'nin beyanlarına göre, söz konusu lafızların her biri ayrı ayrı şeyleri değil, insanın topraktan yaratılmış olduğuna dair ortak bir vurguyu ifade etmektedir. وهذه الألفاظ التى قال الله عزّ وجلّ إنه خلق الإنسان منها مختلفة اللفظ هو متفق فى المعنى، ومفيد أنه خلقه من تراب (bk. Zeccâc, V/98) وهى فى المعنى راجعة إلى أصل وَاحِدٍ. فأصل الطين التراب (bk. Zemahşerî, IV/434). İnsanın topraktan yaratıldığının vurgulanması ise genellikle, onun aslî maddesinin toprak olduğu şeklinde anlaşılmıştır. Ancak biz bu kanaatte değiliz. Zira söz konusu âyetlerde geçen toprak (türâb) ifadesiyle; ilâhî vahyi tebliğ eden peygamberler karşısında kendilerini üstün gören mütekebbir ve müstağni tavırlar takınan müşriklerin (daha genel anlamda peygamberleri inkâr eden bütün muhatapların) Allah tarafından yaratıldığı, varlıklarını ve yaşamlarını Allah'a borçlu oldukları, daima ona muhtaç oldukları kastedilmekte, bu sebeple Allah'ın elçilerine karşı kibir ve istiğna içinde olmalarının yersiz olduğu ifade edilmektedir. Nitekim Râgıb el-İsfehânî türâb kelimesinin türediği "teribe" kökünün; yoksulluk, muhtaçlık ve benzeri anlamlara geldiğini ifade etmektedir (bk. *el-Müfredât*, "t-r-b" md.). Bunların yanı sıra, bu görüşümüzün temelinde yer alan esas nokta; birçok âyette müşriklerin bir damla sudan, nutfeden, deyim yerindeyse basit ve değersiz bir maddeden yaratılmış olmalarının vurgulanmasıdır ki Yâsin sûresinde yer alan "yaratılışını dikkate almıyor da bizimle / elçimizle tartışıyor" (36/78) ifadesi bunu açıkça göstermektedir. Haddizatında lafzan insanın yaratılışını anlatır gibi görünen bütün âyetlerin bağlamında bu husus önem arzetmektedir. Dolayısıyla bu tür ifadelerin insanın biyolojik olarak hangi maddeden yaratıldığına dair bilgi ihtiva ettiğini düşünmek, söz konusu âyetlerin bağlamını göz ardı etmek olacaktır. Zira bu âyetlerde **esas mesaj, Hz. Peygamber karşısında kibirlenen müşriklerin tahkir edilmesidir.** Bu durumda ilgili âyetlerden hareketle insanın aslî yaratılış maddesinin toprak olduğunu söylemek pek mümkün görünmemektedir. *Doğrusunu Allah bilir.*

7. Cuz
6. Sûre
En'âm 3-9

7. Cuz
6. Süre
En'âm 10-16

وَلَقَدِ اسْتُهْزِئَ بِرُسُلٍ مِنْ قَبْلِكَ فَحَاقَ بِالَّذِينَ سَخِرُوا مِنْهُمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِؤُنَ ﴿١٠﴾ قُلْ سِيرُوا فِي
الْاَرْضِ ثُمَّ انْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِينَ ﴿١١﴾ قُلْ لِمَنْ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ قُلْ لِلّٰهِ كَتَبَ عَلٰى
نَفْسِهِ الرَّحْمَةَ لَيَجْمَعَنَّكُمْ اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ لَا رَيْبَ فِيهِ اَلَّذِينَ خَسِرُوا اَنْفُسَهُمْ فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٢﴾ وَلَهُ مَا
سَكَنَ فِي الَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿١٣﴾ قُلْ اَغَيْرَ اللّٰهِ اَتَّخِذُ وَلِيًّا فَاطِرِ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَهُوَ
يُطْعِمُ وَلَا يُطْعَمُ قُلْ اِنِّي اُمِرْتُ اَنْ اَكُونَ اَوَّلَ مَنْ اَسْلَمَ وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿١٤﴾ قُلْ اِنِّي اَخَافُ اِنْ
عَصَيْتُ رَبِّي عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿١٥﴾ مَنْ يُصْرَفْ عَنْهُ يَوْمَئِذٍ فَقَدْ رَحِمَهُ وَذٰلِكَ الْفَوْزُ الْمُبِينُ ﴿١٦﴾

10. Ey Muhammed! Sen tevhidi yaşamaya ve anlatmaya kararlılıkla devam et, onların inkâr ve alaylarına aldırma! İnkâr ve alaylarında ısrar ederlerse, geçmiş toplumların başlarına gelmiş olan azap, onların da başına gelecek,[11] alaya aldıkları tevhit inancı mutlaka galip gelecektir.[12]

11. Onlar daha önce kendileri gibi olup da helâk edilmiş olan toplumların âkıbetlerinden ibret alsınlar! İnkârlarından vazgeçmedikleri takdirde benzer şeylerin kendi başlarına da geleceğini anlasınlar!

ALLAH'IN EGEMENLİĞİ ve SONSUZ RAHMETİ

12. Ey elçimiz Muhammed! Şefaatçi olacaklarına inandıkları varlıklarla Allah'a ortak koşan müşriklere, "Şu muhteşem göğün ve yeryüzünün egemenliği kime aittir?" diye sor bakalım. Aslında gerçek son derece açık ve net olarak ortadadır,[13] yerler ve gökler, onların Allah nezdinde kendilerine şefaatçi olacaklarına inandıkları âciz ve zavallı putların değil, her şeyin yaratıcısı ve hâkimi olan Allah'ın egemenliğindedir.

Onlar Allah'tan başka varlıklardan medet umup onları Allah'a ortak koşmak gibi bir yanlış yapmış olsalar da, Allah yine de çok merhametli ve affedicidir. Eğer yaptıklarından pişman olur ve senin peygamberliğini kabul ederlerse[14] onları affeder. Çünkü merhamet etmek, O'nun şânındandır. Peygamberler göndermesi de rahmetinin eseridir. İnkâr edenleri derhal cezalandırmamakta, tevhide dönmeleri için süre tanımaktadır. Buna rağmen şirk inancında ısrar eden müşrikleri, muhakkak gelecek kıyamet günü huzurunda toplayacak ve müstehak oldukları cezayı verecektir. Doğrusu bu hale düşenler kendilerine yazık etmişlerdir.

13. Müşrikler bütün varlıkların yegâne sahibi olan, her şeyi insanın emrine veren Allah'a kulluk etmek yerine birtakım varlıklardan medet umarak onları Allah'a ortak koşmakta ve seni de tevhit yolundan döndürmek için dünya malı teklif etmektedirler.[15] Oysa bütün varlığın sahibi olan Allah'ın, sana vereceği mükâfat çok daha büyüktür. Şunu bilsinler ki Allah onların bu husustaki bütün sözlerini işitmekte, gizli ve açık bütün davranışlarını bilmekte olup müstehak oldukları cezayı muhakkak verecektir.[16]

14-16. Ey Muhammed! Bazı varlıkları şefaatçi kabul edip onları Allah'a ortak koşan müşriklere şöyle de: "Yeri ve göğü yoktan yaratan, her varlığa rahmeti ile rızık veren ve hiç kimsenin rızkına muhtaç olmayan Allah'ı bırakıp da, kendileri de Allah'ın yaratmış olduğu şeyler olan âciz varlıklardan mı medet umayım? Hayır! Rabbim bana sadece kendisine kulluk etmemi, tevhit üzere kulluk edenlerin öncüsü olmamı[17] ve kesinlikle müşriklerden olmamamı emretti. Eğer O'nun bu emrine uymaz da sizin Allah'a ortak koştuğunuz şeylere tâzimde bulunursam rabbimin azabının çok büyük olacağı kıyamet gününde ne yaparım? Doğrusu kıyamet günü rabbimin azabına mâruz kalmayacak olanlar, gerçekten onun merhametine ermiş yani tevhitte sebat etmiş kimselerdir. İşte açık ve kesin kazanç budur."

11 Taberî.
12 Ebüssuûd.
13 Râzî.

14 Râzî.
15 Kurtubî.
16 Taberî.
17 Ebüssuûd.

7. Cüz
6. Sûre
En'âm 17-22

وَاِنْ يَمْسَسْكَ اللّٰهُ بِضُرٍّ فَلَا كَاشِفَ لَهُٓ اِلَّا هُوَۜ وَاِنْ يَمْسَسْكَ بِخَيْرٍ فَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَد۪يرٌ ﴿١٧﴾ وَهُوَ الْقَاهِرُ
فَوْقَ عِبَادِه۪ۜ وَهُوَ الْحَك۪يمُ الْخَب۪يرُ ﴿١٨﴾ قُلْ اَيُّ شَيْءٍ اَكْبَرُ شَهَادَةًۜ قُلِ اللّٰهُ شَه۪يدٌ بَيْن۪ي وَبَيْنَكُمْ وَاُو۫حِيَ اِلَيَّ
هٰذَا الْقُرْاٰنُ لِاُنْذِرَكُمْ بِه۪ وَمَنْ بَلَغَۜ اَئِنَّكُمْ لَتَشْهَدُونَ اَنَّ مَعَ اللّٰهِ اٰلِهَةً اُخْرٰىۜ قُلْ لَٓا اَشْهَدُۚ قُلْ اِنَّمَا هُوَ اِلٰهٌ وَاحِدٌ
وَاِنَّن۪ي بَر۪ٓيءٌ مِمَّا تُشْرِكُونَۢ ﴿١٩﴾ اَلَّذ۪ينَ اٰتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَعْرِفُونَهُ كَمَا يَعْرِفُونَ اَبْنَٓاءَهُمْۘ اَلَّذ۪ينَ خَسِرُٓوا
اَنْفُسَهُمْ فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٢٠﴾ وَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا اَوْ كَذَّبَ بِاٰيَاتِه۪ۜ اِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ
﴿٢١﴾ وَيَوْمَ نَحْشُرُهُمْ جَم۪يعًا ثُمَّ نَقُولُ لِلَّذ۪ينَ اَشْرَكُٓوا اَيْنَ شُرَكَٓاؤُ۬كُمُ الَّذ۪ينَ كُنْتُمْ تَزْعُمُونَ ﴿٢٢﴾

17-18. Ey Muhammed! Dünya hayatında başına gelebilecek herhangi bir sıkıntıyı Allah'tan başkasının gidermesi mümkün değildir.[18] O, sana bir iyilik murat ettiğinde de, onu engelleyecek kimse yoktur. Zira Allah her şeye kâdirdir, müşriklerin Allah nezdinde kendilerine şefaatçi olacaklarına inanıp ortak koştukları putlar ise âciz varlıklardır. Allah kullarının üzerinde egemendir, onların rabbidir, insanlar için en iyi şeyleri hikmetiyle yaratır ve yapar, neyin iyi neyin kötü olduğunu bilir. Durum böyle iken bu âciz varlıklardan medet ummanın ne anlamı vardır?[19]

19. Ey Muhammed! Müşriklere de ki: "Allah'ın, yegâne yaratıcı kudret olduğunu bildiğiniz ve kabul ettiğiniz halde niçin O'ndan başka varlıklardan medet umuyor, onları Allah'a ortak koşuyorsunuz?[20] Aramızda Allah şahittir, O'nun varlığını kabul ettiğiniz halde,[21] tevhide davet etmek üzere bana vahyedilen Kur'an'a niçin iman etmiyorsunuz? O bana, sizlere ve ulaşabildiğim herkese uyarıda bulunmam için Kur'an'ı vahyetmektedir. Allah'ın vahyettiklerine inanmayan, onun emir ve yasaklarına uymayanları, davranışlarının sonuçları hakkında uyarmaktayım."

"Siz, Allah'tan başka kendilerine tâzim edilecek olağanüstü güçlere sahip varlıkların bulunduğunu[22] iddia ediyor ve buna şahitlik mi ediyorsunuz? Hayır! Ben sizin bu iddianızı reddediyorum. Allah'tan başka ilâh olmadığına şahitlik ediyor ve sizin Allah'a ortak koştuğunuz şeylerden büsbütün uzak olduğumu ilân ediyorum!"

18 Kurtubî.

19 Taberî.

20 Mâtürîdî.

21 bk. Râzî.

22 Müşriklerin putları, aslında aşırı ölçüde tâzim edip kutsallık atfettikleri varlıklardı ve bunların çoğu, geçmişte yaşamış sâlih insanları simgeleyen heykellerdi. Onlar taştan ve tahtadan yontulmuş şeylere tapınmıyor, geçmişte yaşamış mübarek zatlara tâzimde bulunarak Allah'a yakınlaşmak istiyorlardı. Maksatlarının bu olduğunu Kur'an sarahatle ifade etmektedir. Onlar kendilerini müşrik olarak görmüyorlardı. Kur'an'ın onları müşrik olarak nitelemesi ise, bir tür "yorumlayıcı, değerlendirici ve suçlayıcı" ifade tarzıdır. Nitekim Kur'an, yahudilerin ve hıristiyanların da "kâfir" olduklarını söyler ki aslında yahudiler de hıristiyanlar da kendilerini "kâfir" olarak görmezler. Kur'an'ın onlara kâfir demesi, tevhit düşüncesinin bir yorumudur. Müşrik nitelemesi de böyledir. Mekkeli Araplar, birtakım mânevî değerleri tâzim etmekte aşırı gitmişler, onlara tâzimde bulundukları takdirde Allah tarafından daha çok sevileceklerini düşünmüşlerdir. Nitekim bu sûrenin 21. âyetinde onların, "Bu yaptığımız şeyi Allah istiyor ve emrediyor" dediklerini öğreniyoruz. Onların, Allah'a isnat ederek yaptıkları şeyleri Kur'an, şirk olarak nitelemekte ve onları suçlamaktadır. Bu değerlendirmeyi göz ardı edip müşriklerin âdeta bir akıl tutulmasına yakalanmış gibi, taşlara ve tahtalara tapındıklarını düşünmek, "şirk" olgusunun yanlış anlaşılmasına ve dolayısıyla tevhidin yerli yerine oturtulamamasına sebep olacaktır. Kur'an'ın dünyasında tevhit, insanın Allah ile olan bütün irtibatının doğrudan olması, Allah'tan başka hiçbir şeyden medet ummamasıdır.

7. Cüz
6. Sûre
En'âm 17-22

KUR'AN'IN VAHİY OLDUĞUNU KABUL ETMEYEN YAHUDİ ve HIRİSTİYANLARIN ELEŞTİRİSİ

20. Daha önce kendilerine Tevrat ve İncil'i vahyettiğimiz yahudi ve hıristiyanlar aslında tevhidi, Muhammed'in peygamberliğini ve ona vahyedilen Kur'an'ı evlâtlarını tanıdıkları kadar iyi bilmelerine rağmen inkâr etmekte, böylece kendilerine yazık etmekte, kendilerini cehenneme sürüklemektedirler.

21-22. "Allah dilemeseydi başka varlıkları O'na ortak koşmazdık, biz ancak Allah'ın dileğini yerine getiriyoruz" deyip başka varlıkları ona ortak koşmak suretiyle Allah'a iftira atan müşriklerin tavırları, gerçekten kudreti ve merhameti sonsuz Allah'a karşı nankörlüğün en ileri derecesidir. Fakat gerçek şu ki bu şekilde nankörlük edip Allah'a ortak koşan ya da O'nun elçisini yalanlayanlar hem dünyada hem âhirette perişan olacaklardır.[23] O gün onlara, "Hayanlar hem dünyada hem âhirette perişan olacaklardır.

23 Taberî; Kurtubî.

ثُمَّ لَمْ تَكُنْ فِتْنَتُهُمْ اِلَّٓا اَنْ قَالُوا وَاللّٰهِ رَبِّنَا مَا كُنَّا مُشْرِكٖينَ ﴿٢٣﴾ اُنْظُرْ كَيْفَ كَذَبُوا عَلٰٓى اَنْفُسِهِمْ وَضَلَّ
عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿٢٤﴾ وَمِنْهُمْ مَنْ يَسْتَمِعُ اِلَيْكَۚ وَجَعَلْنَا عَلٰى قُلُوبِهِمْ اَكِنَّةً اَنْ يَفْقَهُوهُ وَفٖٓي اٰذَانِهِمْ
وَقْرًاۜ وَاِنْ يَرَوْا كُلَّ اٰيَةٍ لَا يُؤْمِنُوا بِهَاۜ حَتّٰٓى اِذَا جَٓاؤُ۫كَ يُجَادِلُونَكَ يَقُولُ الَّذٖينَ كَفَرُٓوا اِنْ هٰذَٓا اِلَّٓا اَسَاطٖيرُ
الْاَوَّلٖينَ ﴿٢٥﴾ وَهُمْ يَنْهَوْنَ عَنْهُ وَيَنْـَٔوْنَ عَنْهُۚ وَاِنْ يُهْلِكُونَ اِلَّٓا اَنْفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُونَ ﴿٢٦﴾ وَلَوْ تَرٰٓى اِذْ وُقِفُوا
عَلَى النَّارِ فَقَالُوا يَا لَيْتَنَا نُرَدُّ وَلَا نُكَذِّبَ بِاٰيَاتِ رَبِّنَا وَنَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنٖينَ ﴿٢٧﴾ بَلْ بَدَا لَهُمْ مَا كَانُوا
يُخْفُونَ مِنْ قَبْلُۜ وَلَوْ رُدُّوا لَعَادُوا لِمَا نُهُوا عَنْهُ وَاِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿٢٨﴾ وَقَالُٓوا اِنْ هِيَ اِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا وَمَا
نَحْنُ بِمَبْعُوثٖينَ ﴿٢٩﴾ وَلَوْ تَرٰٓى اِذْ وُقِفُوا عَلٰى رَبِّهِمْۜ قَالَ اَلَيْسَ هٰذَا بِالْحَقِّۜ قَالُوا بَلٰى وَرَبِّنَاۜ قَالَ فَذُوقُوا
الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ ﴿٣٠﴾ قَدْ خَسِرَ الَّذٖينَ كَذَّبُوا بِلِقَٓاءِ اللّٰهِۜ حَتّٰٓى اِذَا جَٓاءَتْهُمُ السَّاعَةُ بَغْتَةً قَالُوا يَا
حَسْرَتَنَا عَلٰى مَا فَرَّطْنَا فٖيهَاۙ وَهُمْ يَحْمِلُونَ اَوْزَارَهُمْ عَلٰى ظُهُورِهِمْۜ اَلَا سَٓاءَ مَا يَزِرُونَ ﴿٣١﴾

23. O gün müşrikler yaptıklarına mazeret bulamayacak ve Allah'ın şirki asla affetmeyeceğini anlayınca dünyada savundukları her şeyi unutacak ve "Rabbimiz! Vallahi biz müşrik değiliz" diyeceklerdir.

24. Dünyada Allah'a iftira atarak uydurdukları o ilâhlar helâk olup gidecek ve kendilerine hiçbir fayda sağlamayacaktır. İşte o zaman "Vallahi biz müşrik değildik" demekten başka bir çare bulamayacaklardır.

25-26. Müşriklerden bazıları senin okuduğun Kur'an'a kulak verirler ama sadece sesini duymakla yetinir, mesajı almaya yanaşmazlar. Dinledriklerini anlamak istemez, tevhide ve senin peygamberliğine ilişkin delilleri düşünmezler. Bu yüzden Allah onların kalplerini perdelemiş, kulaklarına ağırlık vurmuştur. Dinleseler de anlamazlar. Hatta onlara istedikleri her türlü mûcizeyi göstersen yine inanmazlar. Nitekim bütün kanıtları gördükleri halde, yanına geldiklerinde yine de seninle çekişmeye, tevhide ve senin peygamber olduğunu gösteren kanıtları inkâra devam etmekte ve dinledikleri Kur'an için "eskilerin masalları" yakıştırmasını yapmaktadırlar.

Üstelik kendileri inanmadıkları gibi diğer insanları da Kur'an'dan uzak tutmaya, onun mesajından alıkoymaya çalışırlar. Ancak onlar böyle yaptıkça farkında olmadan kendilerine zarar vermektedirler. Çünkü bu davranışları, Allah'ın onları acı bir şekilde azaba uğratmasına sebep olmaktadır.

27-28. Ey Muhammed! O müşriklerin cehennem ateşinin başında durdurulacakları günü bir görsen! O gün onlar, "Keşke tekrar dünyaya döndürülsek de orada Allah'ın emrine itaat edip O'na tövbe etsek, onun âyetlerini yalanlamasak, peygamberlerine inananlardan olsak!" diyerek yakınacaklardır. Çünkü dünyada gizlice yaptıkları kötülükler o gün ortaya çıkarılacak ve müstehak oldukları cezayı bulacaklardır. Aslında onlara istedikleri fırsat tekrar verilse ve tekrar dünyaya gönderilseler, yine aynı şeyleri yapacaklar, yine aynı inkâra devam edeceklerdir. Dolayısıyla ateşi gördüklerinde söyleyecekleri pişmanlık sözleri yalandan ibarettir.

29. Müşrikler, elçimizin âhiret inancına ilişkin uyarılarını alaya alıp, "Hayat, şu dünya hayatında yaşadığımızdan ibarettir" derler. Fakat gün gelip de Allah'ın huzuruna çıkarıldıkları zaman onlara şöyle denilir: "Dünyada iken âhiret uyarılarını alaya alıyordunuz, yaptıklarınızın cezasız kalacağını, hatta ödül alacağınızı iddia ediyordunuz! Şimdi söyleyin bakalım, sizin söyledikleriniz mi gerçekmiş, yoksa elçimizin söyledikleri mi?" Onlar da "Evet, maalesef onun söyledikleri doğruymuş" diye yakınırlar. Bunun üzerine onlara denilir ki: "alaya aldığınız azabı şimdi tadın bakalım!"[24]

30-31. Elçimiz Muhammed'in uyarılarını kabul etmeyen müşrikler gerçekten büyük bir ziyan içindedirler, çünkü elçimize iman edip Allah'ın rızasını ve cenneti kazanmak yerine inkârı tercih etmişlerdir.[25] Böyleleri bir yığın günah ve kötülüğe batmış halde öldüklerinde ya da alaya aldıkları hesap günü geldiğinde[26] yanıldıklarını görecekler ve dünyada sorumsuzca yaşamak suretiyle âhirette neler kaybettiklerini anlayıp, "Eyvah! Meğer ne büyük hata etmişiz!" diyeceklerdir.

---

[24] Bu âyetlerde lafzan müşriklerin âhireti inkâr ettikleri söylenmektedir. Konuyla ilgili açıklamalar için Vâkıa sûresindeki dipnota bakınız.

[25] Taberî.

[26] Bu âyette geçen " بَغْتَةً " kelimesi ve kıyametin aniden kopması hakkında A'râf sûresinin 94-99. âyetlerindeki dipnota bakınız.

7. Cüz
6. Sûre
En'âm 32-37

وَمَا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَٓا اِلَّا لَعِبٌ وَلَهْوٌۜ وَلَلدَّارُ الْاٰخِرَةُ خَيْرٌ لِلَّذ۪ينَ يَتَّقُونَۜ اَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٣٢﴾ قَدْ نَعْلَمُ اِنَّهُ
لَيَحْزُنُكَ الَّذ۪ي يَقُولُونَ فَاِنَّهُمْ لَا يُكَذِّبُونَكَ وَلٰكِنَّ الظَّالِم۪ينَ بِاٰيَاتِ اللّٰهِ يَجْحَدُونَ ﴿٣٣﴾ وَلَقَدْ كُذِّبَتْ رُسُلٌ
مِنْ قَبْلِكَ فَصَبَرُوا عَلٰى مَا كُذِّبُوا وَاُو۫ذُوا حَتّٰٓى اَتٰيهُمْ نَصْرُنَاۚ وَلَا مُبَدِّلَ لِكَلِمَاتِ اللّٰهِۚ وَلَقَدْ جَٓاءَكَ مِنْ نَبَاِ۬ی
الْمُرْسَل۪ينَ ﴿٣٤﴾ وَاِنْ كَانَ كَبُرَ عَلَيْكَ اِعْرَاضُهُمْ فَاِنِ اسْتَطَعْتَ اَنْ تَبْتَغِيَ نَفَقًا فِي الْاَرْضِ اَوْ سُلَّمًا فِي
السَّمَٓاءِ فَتَأْتِيَهُمْ بِاٰيَةٍۜ وَلَوْ شَٓاءَ اللّٰهُ لَجَمَعَهُمْ عَلَى الْهُدٰى فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْجَاهِل۪ينَ ﴿٣٥﴾ اِنَّمَا يَسْتَج۪يبُ
الَّذ۪ينَ يَسْمَعُونَۜ وَالْمَوْتٰى يَبْعَثُهُمُ اللّٰهُ ثُمَّ اِلَيْهِ يُرْجَعُونَ ﴿٣٦﴾ وَقَالُوا لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ اٰيَةٌ مِنْ رَبِّه۪ۜ قُلْ اِنَّ اللّٰهَ
قَادِرٌ عَلٰٓى اَنْ يُنَزِّلَ اٰيَةً وَلٰكِنَّ اَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٧﴾

32. Ey müşrikler! Sizlere nimet olarak verilen dünyevî güç ve kudrete aldanıp da kendinizi doğru yolda görmeyiniz! Eğer sahip olduğunuz konuma aldanır ve peygamberin mesajını reddederseniz sonunda pişman olursunuz. Şunu biliniz ki elçimize iman edenlerin âhirette alacakları ödüller, dünya nimetlerinden daha hayırlı ve kalıcıdır. Durum böyle iken, hâlâ peygamberi inkâr eden müşrikler hiç akıl etmezler mi? Dünyanın geçici olduğunu, oradaki her türlü nimetin sonlu olduğunu, her canlının öldüğünü gördükleri halde niçin hâlâ peygamberin mesajından yüz çevirir ve ona düşmanlık ederler?

Hz. PEYGAMBER'E ve MÜMİNLERE MÂNEVÎ DESTEK

33. Ey Muhammed! Müşriklerin yalanlamaları karşısında yılgınlık göstterme, çünkü onlar aslında senin yalancı olmadığını gayet iyi biliyorlar. Doğrusu onlar, bir beşerin Allah tarafından peygamber olarak gönderilmiş olamayacağını düşünüyor[28] ve bu yüzden Kur'an'ın ilâhî vahiy olduğunu kabul etmiyorlar!

34. Onların bu inkâr ve inatları karşısında sakın üzüntüye ve yılgınlığa kapılma! Allah'ın yardımıyla zafere erişinceye kadar sabret! Allah'ın sana ve müminlere vaat ettiği başarı muhakkak gerçekleşecektir. Nitekim senden önceki dönemlerde de birçok peygamber, toplumları tarafından yalanlanmış ve çeşitli sıkıntılara mâruz kalmışlardı. Ancak onlar Allah'ın yardımıyla zafere erişinceye kadar sabrettiler. Kaldı ki sana bu peygamberlerin kıssalarından bir kısmını daha önce anlatmıştık.

35. Fakat yine de seni yalanlamalarına katlanamıyor, inkâr ve inatları karşısında sabredemiyor ve bizim gönderdiğimiz âyetler dışında onlara kendini kanıtlayacak bir destek arıyorsan; o zaman yapabiliyorsan bir yolunu bul ve yerin dibine in yahut gökyüzüne yüksel de onlara bir mûcize getir! Bunları yapamayacağına göre, tek yapman gereken şey Allah'ın emirlerini onlara anlatman ve karşılaştığın inkâr ve inat karşısında sabırlı olmandır. Şunu iyi bil ki eğer Allah icbar etseydi herkesin iman etmesini sağlardı. Ancak O, dileyenin inanmasına, dileyenin de inkâr etmesine fırsat vermiştir. Şu halde sakın bu hikmeti anlamayan cahiller gibi davranma![29]

36. Doğrusu, senin tevhit davetini ancak canı gönülden dinleyip düşünenler kabul eder. Bu yüzden müşriklerin seni yalanlamalarına üzülme! Zaten onlar, kulakları işitmeyen, gözleri görmeyen ve hiçbir şeye akıl erdiremeyen ölüler gibidir. Kalpleri katılaşmış ve mühürlenmiştir. Allah onları elbette diriltecek ve hesaba çekecektir.

37. Müşrikler, peygamberi yalanlamakta ve "Bu nasıl peygamber! Bizim gibi çarşı pazar geziyor, yiyip içiyor, halbuki onun gerçekten peygamber olduğunu kanıtlayacak bir mûcize getirse ya! Beraberinde bir melek inse yahut devâsâ hazineler getirse ya!" demektedirler.

Ey Muhammed! Onlara de ki: "Bu tür mûcizeleri gerçekleştirmek Allah için kolaydır. Allah'ın her şeye gücü yeter. Fakat O, insanları denemek için süre vermekte, kesin mûcizelerle herkesi iman etmeye zorlamamaktadır. Eğer istedikleri mûcizeler gerçekleşecek olsa, o zaman inkâr edenlerin derhal helâk edilmeleri gerekecektir. İşte bu sebeple onlara böyle mûcizeler gönderilmemekte ve kendilerine mühlet verilmektedir. Ne var ki çoğu bu durumun bilincinde değildir."[30]

Taberî.
bk. Fussılet 41/14.

Taberî, İbn Atıyye.
Taberî, Râzî.

7. Cüz
6. Sûre
En'âm 32-37

وَمَا مِنْ دَٓابَّةٍ فِي الْاَرْضِ وَلَا طَٓائِرٍ يَطٖيرُ بِجَنَاحَيْهِ اِلَّٓا اُمَمٌ اَمْثَالُكُمْ مَا فَرَّطْنَا فِي الْكِتَابِ مِنْ شَيْءٍ ثُمَّ اِلٰى
رَبِّهِمْ يُحْشَرُونَ ﴿٣٨﴾ وَالَّذٖينَ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا صُمٌّ وَبُكْمٌ فِي الظُّلُمَاتِ مَنْ يَشَاِ اللّٰهُ يُضْلِلْهُ وَمَنْ يَشَاْ يَجْعَلْهُ
عَلٰى صِرَاطٍ مُسْتَقٖيمٍ ﴿٣٩﴾ قُلْ اَرَاَيْتَكُمْ اِنْ اَتٰيكُمْ عَذَابُ اللّٰهِ اَوْ اَتَتْكُمُ السَّاعَةُ اَغَيْرَ اللّٰهِ تَدْعُونَ اِنْ كُنْتُمْ
صَادِقٖينَ ﴿٤٠﴾ بَلْ اِيَّاهُ تَدْعُونَ فَيَكْشِفُ مَا تَدْعُونَ اِلَيْهِ اِنْ شَٓاءَ وَتَنْسَوْنَ مَا تُشْرِكُونَ ﴿٤١﴾ وَلَقَدْ اَرْسَلْنَٓا اِلٰٓى
اُمَمٍ مِنْ قَبْلِكَ فَاَخَذْنَاهُمْ بِالْبَأْسَٓاءِ وَالضَّرَّٓاءِ لَعَلَّهُمْ يَتَضَرَّعُونَ ﴿٤٢﴾ فَلَوْلَٓا اِذْ جَٓاءَهُمْ بَأْسُنَا تَضَرَّعُوا وَلٰكِنْ
قَسَتْ قُلُوبُهُمْ وَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٤٣﴾ فَلَمَّا نَسُوا مَا ذُكِّرُوا بِهٖ فَتَحْنَا عَلَيْهِمْ اَبْوَابَ كُلِّ
شَيْءٍ حَتّٰٓى اِذَا فَرِحُوا بِمَٓا اُوتُٓوا اَخَذْنَاهُمْ بَغْتَةً فَاِذَا هُمْ مُبْلِسُونَ ﴿٤٤﴾ فَقُطِعَ دَابِرُ الْقَوْمِ الَّذٖينَ ظَلَمُوا
وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمٖينَ ﴿٤٥﴾

7. Cüz
6. Süre
En'âm 38-45

38. Ey Muhammed! Allah'a ortak koşanlara de ki: "Allah yaptıklarınızdan haberdardır, hatta O, yeryüzünde yaşayan en küçük canlıdan gökyüzünde kanatlanıp uçan kuşlara kadar büyük ve küçük her mahlûkun yapıp ettiğinden haberdardır. Hiçbir şey O'na gizli kalmaz. Her şey Allah'ın bilgisi dahilindedir. Hepiniz ölümden sonra diriltilecek ve dünyada yaptıklarınızın hesabını vermek üzere Allah'ın huzurunda toplanacaksınız.[31]

39. Gerçek şu ki Allah'ın birliğini ve peygamberin hak olduğunu gösteren onca delili görmezden gelip, şirk ve inatlarını sürdürenler tıpkı karanlıkta şaşkın bir şekilde kalmış sağır ve dilsiz kimseler gibidirler.[32] Çünkü onlar, kendilerini en güzel şekilde yaratan, rahmetiyle bütün varlığı insanın hizmetine veren ve ondan kendisine itaat etmesini isteyen Allah'ın mesajına karşı bigâne kalmaktadırlar. Doğrusu Allah lâyık olanın gönlünü İslâm'a ısındırır ve dosdoğru yol üzere yürümesini sağlar, müstehak olanı ise şaşkınlık ve sapkınlığı ile baş başa bırakır.[33]

TEVHİDİ REDDETMENİN VAHİM SONUÇLARI

40-41. De ki: Allah'tan başka, kendilerinden medet umduğunuz varlıkların size hiçbir yararı olmaz. Sizden önce birçok toplumu; peygamberleri in-

31 Taberî, Zemahşerî.

32 Kâsımî.

33 Âyeti, "Allah dileyenin gönlünü İslâm'a ısındırır, dileyeni de şaşkınlık ve sapkınlığı ile başbaşa bırakır" şeklinde anlayanlar da vardır (bk. *Tefsirü'l-menâr*, İbn Âşûr).

kâr etmeleri ve şirk koşmaları yüzünden helâk eden Allah, aynı şekilde sizi de helâk edecek olsa yahut âniden kıyamet vakti gelip de Allah'ın huzuruna hesap vermeye çıkarılsanız, içine düştüğünüz kötü durumdan kurtulmak için Allah'tan başkasına yani size bir yararı olacağına inandığınız o varlıklara mı dua edeceksiniz? Hayır, doğrusu böyle bir durumda, kendilerine tâzimde bulunduğunuz her şeyi unutacak ve derhal Allah'a yalvarmaya başlayacaksınız. Bu durumda içine düştüğünüz sıkıntıyı giderebilecek yegâne kudret O'dur. İstediğiniz şeyi ancak O verebilir, başınıza gelen musibeti, eğer uygun görürse ancak O kaldırabilir.

42-45. Ey Mekke müşrikleri! Gerçek şu ki biz sizden önceki toplumlara da, tıpkı size gönderdiğimiz gibi elçiler gönderdik. Onlar, elçilerimizi yalanladıklarında ise, belki Allah'ın birliğini kabul edip peygamberlere inanırlar diye kendilerini yoksulluk ve hastalık gibi sıkıntılarla imtihan ettik. Keşke bu sıkıntılardan dersler çıkarıp iman etselerdi. Fakat kaskatı kesilmiş kalpleri hiç yumuşamadı, kibir ve inatlarından vazgeçmediler ve Allah'ın azabını hafife aldılar. Israrla peygamberleri inkâr etmeye devam ettiler. Şeytan kendilerini aldatmakta ve bütün bu yaptıklarını onlara güzel göstermekteydi. Onlara yaşattığımız sıkıntılar iman etmelerini sağlamayınca bu sefer kendilerine her şeyi kolaylaştırdık, bolluk ve refah içinde yaşama imkânı verdik.[34] Fakat yine de gerçeği görmemekte ısrar ettiler ve böylece cezaya müstehak oldular. Kendilerinden emin bir şekilde bolluk ve refah içinde yaşarlar ve elçilerimizi inkar ederlerken azabımız hiç beklemedikleri bir şekilde başlarına geldi.[35] Şımarık ve kibirli iken birden çaresiz ve zavallı duruma düşüverdiler. İşte bu şekilde, Allah'ın peygamberlerini yalanlayan ve O'nun emirlerine karşı çıkan o zalimleri yok ettik. Ey Mekke müşrikleri! Eğer siz de tevhidi ve Muhammed'in Allah'ın elçisi olduğunu inkâr etmekte ısrar ederseniz Allah size de aynı azabı gönderebilir. Biliniz ki Allah bütün varlığın yaratıcısıdır, rahmeti ve nimetleri ile her şeyi gözetmektedir. Hamd ve şükre lâyık olan yalnız O'dur. O'nun yarattığı mahlûklardan medet ummayınız, bizzat O'na hamd, şükür ve kulluk ediniz.[36]

[34] Taberî.

[35] " حَتَّى إِذَا فَرِحُوا بِمَا أُوتُوا أَخَذْنَاهُمْ بَغْتَةً " ifadesinin tefsiri için A'râf sûresinin 94-99. âyetlerindeki dipnota bakınız.

[36] Burada yer alan " وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ " ifadesi haber formunda bir inşâ cümlesidir. Nitekim bu âyette olmasa da, bu sûrenin ilk âyetinde Taberî bunu tafsilâtlı olarak izah etmiştir.

قُلْ اَرَاَيْتُمْ اِنْ اَخَذَ اللّٰهُ سَمْعَكُمْ وَاَبْصَارَكُمْ وَخَتَمَ عَلٰى قُلُوبِكُمْ مَنْ اِلٰهٌ غَيْرُ اللّٰهِ يَأْتِيكُمْ بِهِۜ اُنْظُرْ كَيْفَ
نُصَرِّفُ الْاٰيَاتِ ثُمَّ هُمْ يَصْدِفُونَ ﴿٤٦﴾ قُلْ اَرَاَيْتَكُمْ اِنْ اَتٰيكُمْ عَذَابُ اللّٰهِ بَغْتَةً اَوْ جَهْرَةً هَلْ يُهْلَكُ اِلَّا الْقَوْمُ
الظَّالِمُونَ ﴿٤٧﴾ وَمَا نُرْسِلُ الْمُرْسَلِينَ اِلَّا مُبَشِّرِينَ وَمُنْذِرِينَۚ فَمَنْ اٰمَنَ وَاَصْلَحَ فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ
يَحْزَنُونَ ﴿٤٨﴾ وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا يَمَسُّهُمُ الْعَذَابُ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ ﴿٤٩﴾ قُلْ لَٓا اَقُولُ لَكُمْ عِنْدِي
خَزَٓائِنُ اللّٰهِ وَلَٓا اَعْلَمُ الْغَيْبَ وَلَٓا اَقُولُ لَكُمْ اِنِّي مَلَكٌۚ اِنْ اَتَّبِعُ اِلَّا مَا يُوحٰٓى اِلَيَّۜ قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الْاَعْمٰى
وَالْبَصِيرُۜ اَفَلَا تَتَفَكَّرُونَ ﴿٥٠﴾ وَاَنْذِرْ بِهِ الَّذِينَ يَخَافُونَ اَنْ يُحْشَرُٓوا اِلٰى رَبِّهِمْ لَيْسَ لَهُمْ مِنْ دُونِهِ وَلِيٌّ وَلَا
شَفِيعٌ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ ﴿٥١﴾ وَلَا تَطْرُدِ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدٰوةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُۜ مَا عَلَيْكَ مِنْ
حِسَابِهِمْ مِنْ شَيْءٍ وَمَا مِنْ حِسَابِكَ عَلَيْهِمْ مِنْ شَيْءٍ فَتَطْرُدَهُمْ فَتَكُونَ مِنَ الظَّالِمِينَ ﴿٥٢﴾

46-47. Ey Muhammed! Şefaatçi olacaklarına inandıkları putları Allah'a ortak koşanlara de ki: "Sizin Allah ile aranızda aracı olsunlar diye umut bağlayıp değer verdiğiniz putların hiçbir güç ve kudreti yoktur. Bütün güç ve kudret Allah'ın elindedir. Her şeyi yaratan ve insanın emrine veren O'dur. Dolayısıyla kulluk edilmeye lâyık olan yegâne kudret O'dur. Bir düşününüz! Allah sizin görme ve işitme yeteneklerinizi yok edip sizleri hiçbir şey anlamayan varlıklara dönüştürse, bunları size tekrar verebilecek olan O'ndan başka bir varlık var mıdır? Size bütün bunları veren Allah'a niçin ortaklar koşuyorsunuz? Allah, ansızın yahut göz göre göre bir azap gönderse, bu azapta helâk olacaklar O'na ortak koşan zalim müşriklerden başkası olmayacaktır." İşte biz onlara, gerçeği görmeleri için bütün bu delilleri sunuyoruz. Ancak onlar buna rağmen hâlâ ısrar ve inatla peygamberi yalanlamaya ve Allah'a ortak koşmaya devam ediyorlar.

48-49. Doğrusu biz peygamberleri Allah'a ortak koşmayan ve bizim emirlerimize uyan kimseleri cennetle müjdelemek ve emirlerimize karşı çıkanları da uyarmak maksadıyla göndermekteyiz. Kim peygamberlerin mesajlarına uyar ve ona göre yaşarsa âhiret hayatında hiçbir korku ve sıkıntı yaşamaz. Peygamberleri ve onların getirdiği mesajları reddedenler ise bu davranışlarının karşılığı olarak cehennem azabına mâruz kalırlar.

50. Ey Muhammed! Senin peygamberliğini reddeden ve senden mûcizeler isteyen müşriklere de ki: "Ben yeryüzünün ve gökyüzünün mülküne ve hazinelerine sahip bir ilâh olduğumu, yalnızca Allah'ın bileceği gizli hakikatlere vâkıf olduğumu iddia etmiyorum ki sizler benden bu tür taleplerde bu-

lunuyorsunuz. Üstelik bir melek olduğumu da iddia etmiyorum. Ben sadece rabbimden bana vahyedilen Kur'an'a uymakta ve onu sizlere anlatmaktayım. Size anlattığım şeylerde ne bir olağanüstülük ne de inanılmayacak bir yön bulunmadığı halde nasıl olur da inkâr edersiniz. Durum böyleyken; benim Allah'ın elçisi olduğumu kabul edip tevhide uyanlar ile Kur'an'ın ilâhî kelâm olduğunu inkâr eden ve gözleri körelmişçesine bütün kanıtları görmezden gelen inkârcılar nasıl bir olur? Bütün bu söylenilenleri düşünüp benim peygamberliğimin doğruluğunu anlayacak ve içerisinde bulunduğunuz şirk inancının yanlışlığını farkedecek kadar düşünmez misiniz?"

51-52. Ey Muhammed! Mahşerde Allah'ın huzurunda verecekleri hesabın korkusuyla birtakım varlıklardan medet umup onları şefaatçi edinen müşrikleri uyar![37] Bu beklentilerinin yanlış olduğunu, hesap günü kendilerine yardım edecek hiçbir gücün olmadığını anlat! Belki bu âkıbetten korkar da Allah'tan başka varlıkları şefaatçi kabul etmeye son verip tevhide iman ederler. Onların İslâm'a girmeleri ümidiyle her istediklerini yerine getirme! Sözlerine bakıp da yoksul müminleri yanından uzaklaştırma! Zira onlar sırf Allah'ın hoşnutluğunu kazanmak için sabah akşam Allah'a dua eder, sadece Allah'a kulluk ederler. Hal böyle iken, varlıklı ve kibirli müşrikler onlarla bir arada bulunmak istemiyorlar diye, onların sana tâbi olacaklarını umarak o yoksul ve zayıf, fakat inançlı ve samimi kimseleri sakın yanından uzaklaştırayım deme![38] Müşrikler senin peygamber olduğunu ister kabul etsinler ister etmesinler, bundan sen sorumlu değilsin. Ne senin iyi amellerin onların hesabına yazılır, ne de onların kötü amelleri senin hesabına! Dolayısıyla sana hiçbir zararı dokunmayan ve sırf hakikati öğrenmek için senin yanına gelen bu kimseleri, müşriklerin sözüne bakarak yanından uzaklaştırırsan büyük bir haksızlık etmiş olursun.

[37] Burada muhatabın müşrikler olduğu açıktır (bk. Râzî). Taberî ve Zemahşerî de buna işaret etmişlerdir. Yine burada müşriklerin âhirete inandıkları açıkça anlaşılmaktadır.
[38] Taberî.

وَكَذٰلِكَ فَتَنَّا بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لِيَقُولُوا اَهٰؤُلَاءِ مَنَّ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ مِنْ بَيْنِنَا اَلَيْسَ اللّٰهُ بِاَعْلَمَ بِالشَّاكِرِينَ ﴿٥٣﴾
وَاِذَا جَاءَكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِاٰيَاتِنَا فَقُلْ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ كَتَبَ رَبُّكُمْ عَلٰى نَفْسِهِ الرَّحْمَةَ اَنَّهُ مَنْ عَمِلَ مِنْكُمْ
سُٓوءًا بِجَهَالَةٍ ثُمَّ تَابَ مِنْ بَعْدِهِ وَاَصْلَحَ فَاَنَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٥٤﴾ وَكَذٰلِكَ نُفَصِّلُ الْاٰيَاتِ وَلِتَسْتَبِينَ سَبِيلُ
الْمُجْرِمِينَ ﴿٥٥﴾ قُلْ اِنّ۪ي نُهِيتُ اَنْ اَعْبُدَ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ قُلْ لَٓا اَتَّبِعُ اَهْوَٓاءَكُمْ قَدْ ضَلَلْتُ اِذًا وَمَٓا
اَنَا مِنَ الْمُهْتَدِينَ ﴿٥٦﴾ قُلْ اِنّ۪ي عَلٰى بَيِّنَةٍ مِنْ رَبّ۪ي وَكَذَّبْتُمْ بِه۪ مَا عِنْد۪ي مَا تَسْتَعْجِلُونَ بِه۪ اِنِ الْحُكْمُ اِلَّا لِلّٰهِ
يَقُصُّ الْحَقَّ وَهُوَ خَيْرُ الْفَاصِلِينَ ﴿٥٧﴾ قُلْ لَوْ اَنَّ عِنْد۪ي مَا تَسْتَعْجِلُونَ بِه۪ لَقُضِيَ الْاَمْرُ بَيْن۪ي وَبَيْنَكُمْ وَاللّٰهُ
اَعْلَمُ بِالظَّالِمِينَ ﴿٥٨﴾ وَعِنْدَهُ مَفَاتِحُ الْغَيْبِ لَا يَعْلَمُهَٓا اِلَّا هُوَ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَمَا تَسْقُطُ مِنْ وَرَقَةٍ
اِلَّا يَعْلَمُهَا وَلَا حَبَّةٍ ف۪ي ظُلُمَاتِ الْاَرْضِ وَلَا رَطْبٍ وَلَا يَابِسٍ اِلَّا ف۪ي كِتَابٍ مُب۪ينٍ ﴿٥٩﴾ وَهُوَ الَّذ۪ي يَتَوَفّٰيكُمْ
بِالَّيْلِ وَيَعْلَمُ مَا جَرَحْتُمْ بِالنَّهَارِ ثُمَّ يَبْعَثُكُمْ ف۪يهِ لِيُقْضٰٓى اَجَلٌ مُسَمًّى ثُمَّ اِلَيْهِ مَرْجِعُكُمْ ثُمَّ يُنَبِّئُكُمْ بِمَا
كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٦٠﴾ وَهُوَ الْقَاهِرُ فَوْقَ عِبَادِه۪ وَيُرْسِلُ عَلَيْكُمْ حَفَظَةً حَتّٰٓى اِذَا جَٓاءَ اَحَدَكُمُ الْمَوْتُ تَوَفَّتْهُ
رُسُلُنَا وَهُمْ لَا يُفَرِّطُونَ ﴿٦١﴾ ثُمَّ رُدُّٓوا اِلَى اللّٰهِ مَوْلٰيهُمُ الْحَقِّ اَلَا لَهُ الْحُكْمُ وَهُوَ اَسْرَعُ الْحَاسِب۪ينَ ﴿٦٢﴾

7. Cüz
6. Sûre
En'âm 53-62

53. Doğrusu İslâm'a girmek, Allah'ın birliğine ve O'nun son peygamberine iman etmek insan için büyük bir nimettir. Fakat sen bu gerçeği o kibirli müşriklere anlattığın zaman, onlar yoksul ve zayıf müslümanlara bakıp, "Allah, aramızdan bu insanlara mı senin sözünü ettiğin nimeti verdi?" diyerek onları küçümsemektedirler. Oysa Allah bu şekilde onları, kibirlerini yenip yenemeyecekleri hususunda imtihan etmektedir. Çünkü iman etmek yoksulluk ve zenginlikle ilgili değildir. Kimin bu nimete daha lâyık olduğunu en iyi Allah bilir. Önemli olan insanın zenginlik veya fakirliği değil, iman edip etmemesidir.[39]

54. İşte bu yüzden, çeşitli hatalar işlemiş fakat daha sonra sana iman etmiş kimseleri, yoksulluklarına ya da önceden yaptıkları kötülüklere bakarak sakın uzaklaştırma! Onları ümitsizliğe sevketme! Onlara de ki: "Selâm olsun size, müjdeler olsun! Rabbiniz çok merhametlidir. O yarattıklarına merhamet etmeyi kendisi için ilke edinmiştir. Sizler inanıp, eski kötülüklerinizden pişmanlık duyup tövbe ettikten sonra Allah sizleri affedecektir. Çünkü O'nun bağışlaması ve merhameti sonsuzdur."

39 Taberî.

55-57. İşte böylece tevhidin delillerini ve bâtıl yollara sapanların gidişatını ortaya koymaktayız. Buna rağmen sana inanmamakta ısrar eden müşriklere de ki: "Allah bana, sizin âdeta tapınırcasına tâzimde bulunduğunuz şeylere iltifat etmemi kesin olarak yasaklamıştır. Bu kadar delilden sonra, Allah'ın bana vahyettiğini bırakıp sizin isteklerinize uyacak değilim. Çünkü böyle bir şey yapacak olursam, sizler gibi doğru yoldan sapmış biri olurum. Oysa ben, rabbimden gelen vahye dayanmaktayım. Dolayısıyla ben sizin iddia ettiğiniz gibi şair, sihirbaz ya da kâhin değilim.[40] Oysa sizler bu gerçeği reddetmekte, Allah'a ortak koşmakta ve bana inanmak için olağanüstü mûcizeler yahut benim elimle gerçekleşecek bir azap beklemektesiniz. Ancak küstahça istediğiniz azabı vermek benim değil, Allah'ın kudretindedir. Ben sadece O'nun elçisiyim ve O'nun mesajını tebliğ etmekle görevliyim. İstediğiniz mûcizeleri ya da azabı gönderip göndermeme hususunda kararı verecek olan Allah'tır."

7. Cüz
6. Sûre
En'âm 53-62

MÜŞRİKLERE HESAP GÜNÜ UYARISI

58-59. Benim peygamber, Kur'an'ın da ilâhî kelâm olduğuna dair istediğiniz mûcizeleri ya da inanmadığınız takdirde sözlerimin doğruluğunun ispatı olarak istediğiniz azabı gerçekleştirme gücüm olsaydı, bunu bir an önce yapardım. Sizler her ne kadar benim yanlış yolda olduğumu iddia ediyor olsanız da; karada ve denizde, görünen ve görünmeyen her şeyi bilen Allah, kimin doğru yolda olduğunu ve kimin yanlış inançlara saptığını en iyi bilendir. Dalından düşen yapraktan tutun da yerin derinliklerindeki küçücük bir tohum tanesine kadar her şey O'nun bilgisi dahilindedir.

60-62. Ey müşrikler! Biliniz ki Allah hepinizin canını alacak ve dünyada yapmış olduklarınızın hesabını âhirette soracaktır.[41] O, kullarının üzerinde mutlak hükümranlık sahibidir. Ölüm vaktiniz geldiğinde, kendilerine verilen görevi yapmak üzere melekler gelip canlarınızı alacaktır. Ardından Allah'ın huzurunda toplanıp hesaba çekileceksiniz. Dünyada yaptığınız her şey orada karşınıza çıkarılacak, iyi ve kötü bütün amellerinizin karşılığını alacaksınız.

40 Taberî.

41 Âyeti, Zemahşerî'nin tercih ettiği tefsire göre çevirdik. Diğer müfessirler âyeti daha farklı anlamakta, burada geceleyin uyuyup gündüz uyanmaktan söz edildiğini ifade etmektedirler. Kanaatimize göre Zemahşerî'nin yorumu, buradaki konunun bütünlüğüne daha uygundur. *Doğrusunu Allah bilir.*

قُلْ مَنْ يُنَجِّيكُمْ مِنْ ظُلُمَاتِ الْبَرِّ وَالْبَحْرِ تَدْعُونَهُ تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً لَئِنْ اَنْجَينَا مِنْ هٰذِهِ لَنَكُونَنَّ مِنَ
الشَّاكِرِينَ ﴿٦٣﴾ قُلِ اللّٰهُ يُنَجِّيكُمْ مِنْهَا وَمِنْ كُلِّ كَرْبٍ ثُمَّ اَنْتُمْ تُشْرِكُونَ ﴿٦٤﴾ قُلْ هُوَ الْقَادِرُ عَلٰى اَنْ يَبْعَثَ
عَلَيْكُمْ عَذَابًا مِنْ فَوْقِكُمْ اَوْ مِنْ تَحْتِ اَرْجُلِكُمْ اَوْ يَلْبِسَكُمْ شِيَعًا وَيُذِيقَ بَعْضَكُمْ بَاْسَ بَعْضٍ اُنْظُرْ كَيْفَ
نُصَرِّفُ الْاٰيَاتِ لَعَلَّهُمْ يَفْقَهُونَ ﴿٦٥﴾ وَكَذَّبَ بِهِ قَوْمُكَ وَهُوَ الْحَقُّ قُلْ لَسْتُ عَلَيْكُمْ بِوَكِيلٍ ﴿٦٦﴾ لِكُلِّ نَبَاٍ
مُسْتَقَرٌّ وَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿٦٧﴾ وَاِذَا رَاَيْتَ الَّذِينَ يَخُوضُونَ فِي اٰيَاتِنَا فَاَعْرِضْ عَنْهُمْ حَتّٰى يَخُوضُوا فِي حَدِيثٍ
غَيْرِهِ وَاِمَّا يُنْسِيَنَّكَ الشَّيْطَانُ فَلَا تَقْعُدْ بَعْدَ الذِّكْرٰى مَعَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٦٨﴾ وَمَا عَلَى الَّذِينَ يَتَّقُونَ مِنْ
حِسَابِهِمْ مِنْ شَيْءٍ وَلٰكِنْ ذِكْرٰى لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ ﴿٦٩﴾ وَذَرِ الَّذِينَ اتَّخَذُوا دِينَهُمْ لَعِبًا وَلَهْوًا وَغَرَّتْهُمُ الْحَيٰوةُ
الدُّنْيَا وَذَكِّرْ بِهِ اَنْ تُبْسَلَ نَفْسٌ بِمَا كَسَبَتْ لَيْسَ لَهَا مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَلِيٌّ وَلَا شَفِيعٌ وَاِنْ تَعْدِلْ كُلَّ عَدْلٍ لَا
يُؤْخَذْ مِنْهَا اُولٰئِكَ الَّذِينَ اُبْسِلُوا بِمَا كَسَبُوا لَهُمْ شَرَابٌ مِنْ حَمِيمٍ وَعَذَابٌ اَلِيمٌ بِمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ ﴿٧٠﴾

7. Cuz
6. Sûre
En'âm 63-70

63-64. Ey Muhammed! Allah'tan başka varlıklardan medet uman, onları şefaatçi kabul edip Allah'a ortak koşan müşriklere de ki: "Denizlerin ortasında yahut karaların ıssız bölgelerinde yolunuzu şaşırıp kalacak olsanız, sizi kim kurtarabilir? Böyle bir durumda ilâhî kudret atfettiğiniz varlıkları unutup korku ve ürperti içinde Allah'a dua etmez misiniz? Ey Allahım! Bizi bu durumdan kurtarırsan artık sadece sana kulluk edeceğiz, hep sana ibadet ve şükür edeceğiz diye yalvarıp yakarmaz mısınız? Elbette Allah'tan başka sizi bu tür sıkıntılardan kurtaracak hiç kimse yoktur. Fakat ne yazık ki sizler yine de size hiçbir yarar sağlayamayacak olan şeylerden medet umuyorsunuz."

65. Onlara de ki: "Ey müşrikler! Kendilerinden medet umduğunuz ve korktuğunuz varlıkların hiçbir kudreti yoktur; aksine size yerden ve gökten sayısız nimetler ihsan eden ve şirkte ısrar ettiğiniz takdirde sizi helâk etme kudretine sahip olan yegâne mâbut Allah'tır.[42] Tevhide iman etmediğiniz takdirde, tevhit ehli müminler Allah'ın yardımıyla sizlere galip geleceklerdir.[43] Bütün bu uyarı ve nasihatler sizin gerçeği kavramanız ve şirki terkedip tevhide dönmeniz içindir.[44]

42 bk. İbn Âşûr.

43 " وَيُذِيقَ بَعْضَكُمْ بَأْسَ بَعْضٍ " ifadesinin İbn Âşûr'un şu ifadelerini esas aldık: " وهذا تهديد للمشركين كما قلنا بطريق المجاز أو الكناية . وقد وقع منه الأخير فإنّ المشركين ذاقوا بأس المسلمين يومَ بدر وفي غزوات كثيرة " Müfessirlerin çoğunluğu buradaki ifadeleri farklı yorumlamış olsalar da, kanaatimizce İbn Âşûr'un yorumu isabetlidir. Nitekim yorumunu müdellel olarak ortaya koymuştur.

44 Taberî.

66-67. Ey Muhammed! Sana gönderilen ve tevhide çağıran bu Kur'an hak olduğu halde müşrikler yine de şirkten vazgeçmemektedirler. Onlara de ki: "Sizi uyardığım azap, muhakkak gerçekleşecektir ve sizi bu azaptan kurtaracak tek şey tevhide iman etmenizdir. Aksi takdirde ben sizi koruyamam, ben sadece tebliğciyim."[45]

MÜŞRİKLERİN ALAYCI TAVIRLARI KARŞISINDA MÜSLÜMANLARIN TUTUMU

68-69. Müşrikler, sana vahyettiğimiz Kur'an âyetleriyle alay edercesine konuştuklarında bu tavırlarına seyirci kalma! Olur da dalgınlıkla onlarla birlikte oturmaya devam edersen, bu emrimizi hatırlar hatırlamaz derhal onları terket! Müşriklere tevhidi tekrar tekrar tebliğ etme gayretine girip de onların bu tür alay ve hakaretlerine tahammül etmek zorunda değilsin! Zira sen tebliğ görevini yapmış bulunmaktasın, dolayısıyla onların hesabı senden sorulmayacaktır. O inkârcıların müstehak oldukları azabı Allah verecektir.[46]

7. Cuz
6. Sûre
En'âm 63-70

70. Ey Muhammed! Senin peygamberliğine ve Kur'an'ın ilâhî vahiy olduğuna inanmayan, onun mesajını kendilerince alay konusu yapanların hesabını Allah'a bırak! Çünkü onlar, bu yaptıklarının karşılığını cehennemde göreceklerdir. Bu yüzden o acınası insanlara Kur'an ile öğüt ver ki Allah'ın birliğine ve senin peygamberliğine inansın ve ona göre yaşasınlar da, kendilerine hiçbir yardımcı, dost ve destek bulamayacakları hesap gününde, bu yaptıkları yüzünden halleri harap olmasın. Zira hesap gününde bu dünyadaki şirk ve kötülüklerinin cezasından kurtulmak için dünyalar dolusu mal ve mülk feda etseler yine de işe yaramayacaktır. Senin davetine kulak vermeyen ve Kur'an'dan yüz çevirmekte ısrar edenler için o gün, bu yaptıklarının cezası olarak kaynar su ve acı bir azap vardır.

45 bk. Taberî.

46 Taberî, Zemahşerî ve Râzî gibi müfessirler bu âyeti, Kur'an'ı alaya alan müşriklerle oturup kalkmamak gerektiği, böyle bir durum vuku bulduğunda ise müminlere bir günah terettüp etmeyeceği şeklinde tefsir etmektedirler. Bu durumda sanki önce Hz. Peygamber'in onların yanında oturması yasaklanıyor, sonra diğer müminlere bu konuda izin veriliyor gibi bir izlenim oluşmaktadır. Bu sebeple müfessirler bu teâruzu gidermek için kâh nesih yoluna başvurmuş, kâh 68. âyetin Hz. Peygamber'e has olduğunu söylemişlerdir (bk. İbn Âşûr). Oysa 70. âyetteki ifadeler buradaki konunun "müşriklere tehdit" ağırlıklı olduğunu göstermektedir. Müfessirlerin yorumunu bu bağlama uygun göremediğimizden, âyeti yukarıdaki gibi çevirmeyi uygun bulduk. *Doğrusunu Allah bilir.*

قُلْ اَنَدْعُوا مِنْ دُونِ اللّٰهِ مَا لَا يَنْفَعُنَا وَلَا يَضُرُّنَا وَنُرَدُّ عَلٰٓى اَعْقَابِنَا بَعْدَ اِذْ هَدٰينَا اللّٰهُ كَالَّذِى اسْتَهْوَتْهُ
الشَّيَاطِينُ فِى الْاَرْضِ حَيْرَانَ لَهُٓ اَصْحَابٌ يَدْعُونَهُٓ اِلَى الْهُدَى ائْتِنَاۜ قُلْ اِنَّ هُدَى اللّٰهِ هُوَ الْهُدٰىۜ وَاُمِرْنَا
لِنُسْلِمَ لِرَبِّ الْعَالَمِينَۙ ﴿٧١﴾ وَاَنْ اَقِيمُوا الصَّلٰوةَ وَاتَّقُوهُۜ وَهُوَ الَّذِٓى اِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٧٢﴾ وَهُوَ الَّذِى خَلَقَ
السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ بِالْحَقِّۜ وَيَوْمَ يَقُولُ كُنْ فَيَكُونُۜ قَوْلُهُ الْحَقُّۜ وَلَهُ الْمُلْكُ يَوْمَ يُنْفَخُ فِى الصُّورِۜ عَالِمُ الْغَيْبِ
وَالشَّهَادَةِۜ وَهُوَ الْحَكِيمُ الْخَبِيرُ ﴿٧٣﴾ وَاِذْ قَالَ اِبْرٰهِيمُ لِاَبِيهِ اٰزَرَ اَتَتَّخِذُ اَصْنَامًا اٰلِهَةًۚ اِنِّٓى اَرٰيكَ وَقَوْمَكَ فِى
ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٧٤﴾ وَكَذٰلِكَ نُرِٓى اِبْرٰهِيمَ مَلَكُوتَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَلِيَكُونَ مِنَ الْمُوقِنِينَ ﴿٧٥﴾ فَلَمَّا جَنَّ
عَلَيْهِ الَّيْلُ رَاٰ كَوْكَبًاۚ قَالَ هٰذَا رَبِّىۚ فَلَمَّٓا اَفَلَ قَالَ لَٓا اُحِبُّ الْاٰفِلِينَ ﴿٧٦﴾ فَلَمَّا رَاَ الْقَمَرَ بَازِغًا قَالَ هٰذَا رَبِّىۚ
فَلَمَّٓا اَفَلَ قَالَ لَئِنْ لَمْ يَهْدِنِى رَبِّى لَاَكُونَنَّ مِنَ الْقَوْمِ الضَّٓالِّينَ ﴿٧٧﴾ فَلَمَّا رَاَ الشَّمْسَ بَازِغَةً قَالَ هٰذَا رَبِّى
هٰذَٓا اَكْبَرُۚ فَلَمَّٓا اَفَلَتْ قَالَ يَا قَوْمِ اِنِّى بَرِٓیءٌ مِمَّا تُشْرِكُونَ ﴿٧٨﴾ اِنِّى وَجَّهْتُ وَجْهِىَ لِلَّذِى فَطَرَ السَّمٰوَاتِ
وَالْاَرْضَ حَنِيفًا وَمَٓا اَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَۚ ﴿٧٩﴾

7. Cuz
6. Sûre
En'âm 71-79

71-72. Ey Muhammed! Seni şirke tâbi olmaya çağıran müşrik kavmine de ki:[47] "Her şeyin sahibi ve yaratıcısı Allah dururken, bizlere hiçbir yaran dokunmayacak zavallı varlıklara tâzimde bulunup da yolunu şaşırmış bîçare gibi hüsrana uğramamızı mı istiyorsunuz? Allah bizi İslâm ile şereflendirdikten sonra, doğru yola çağıran dostlarını dinlemeyip şeytanın ve yoldan çıkaranların peşine takılanlar gibi tekrar şirke dönmemizi mi bekliyorsunuz? Doğrusu Allah, vahyettiği Kur'an ve gönderdiği son peygamber ile insanlara doğru yolu göstermektedir. O, bu şekilde bize hidayet etmiş ve âlemlerin rabbinden başkasına asla kulluk etmememizi, sadece O'na teslim olmamızı, O'nun emrettiği gibi tevhide uygun bir şekilde ibadet etmemizi, emirlerine uyup yasaklarından kaçınmamızı emretmiştir. Neticede herkes hesap gününde O'nun huzurunda toplanacak ve yaptıklarının hesabını verecektir."[48]

73. Yine onlara de ki: "Sizler işitmeyen, görmeyen ve hiçbir faydası dokunmayacak olan putları Allah nezdinde şefaatçi ediniyorsunuz, ancak bizler, yeri göğü belli bir düzen içerisinde yaratıp insanın emrine veren, sûra üflenip de herkesin yeniden diriltileceği ve mahşerde toplanacağı hesap gününün tek hâkimi, gördüğünüz ve göremediğiniz her şeyi bilen, sonsuz bilgi ve hikmet sa-

47 Taberi.

48 Taberi.

hibi Allah'a teslim olmakta ve sadece O'na kulluk etmekteyiz. O'nun gönderdiği kitaba iman etmekte ve O'nun emirlerine göre yaşamaktayız."

İBRÂHİM PEYGAMBERİN HAYATINDAN TEVHİT MESAJLARI

74. Ey Muhammed! Bazı varlıkları şefaatçi edinen ve onları Allah'a ortak koşan müşriklere, çok iyi bildikleri İbrâhim'in nasıl tevhit inancına sahip olduğunu hatırlat! Onlara, İbrâhim'in putperest halkına karşı nasıl Allah'ın birliğini kanıtladığını anlat! Nitekim İbrâhim, babası Âzer'e, "Seni yaratan ve mükemmel bir insan haline getiren Allah'ı bırakıp da şu zavallı putları tanrı mı ediniyorsun? Görüyorum ki sen de, halkın da böyle yapmakla apaçık bir sapkınlık içine girmiş bulunmaktasınız" demişti.

7. Cüz
6. Süre
En'âm 71-79

75. Biz İbrâhim'e yer ve göklerdeki egemenliğin Allah'a ait olduğunu, güneş, ay, yıldızlar ve diğer bütün varlıkların Allah tarafından yaratıldığını ve insanın emrine verildiğini, dolayısıyla bütün bu kâinatı yaratan Allah'a ortak koşmanın yanlış olduğunu anlama ve anlatma imkânı vermiştik. Bu sayede o, tevhit inancı hususunda hiçbir kuşku taşımayan bir mümin olmuştu.

76-79. Böylece o, toplumunun Allah'a ortak koşmasını eleştirmek ve onların akıllarını çalıştırmalarını sağlamak üzere şöyle bir yol denemişti: Geceleyin karanlık çöküp yıldızlar çıktığında bir yıldıza işaret edip, "Diyelim ki bu yıldızı Rab edindim, fakat görüyorsunuz ki bir süre sonra gözden kaybolup gitmektedir. Şu halde onun rab olması söz konusu değildir" demişti. Ardından gökyüzünde parlak bir şekilde doğmuş olan aya işaret edip, "Rabbimin ay olduğunu var sayalım. Fakat o da yıldızlar gibi bir süre sonra gözden kaybolmakta değil midir? Anlaşılan o ki, âlemlerin yaratıcısı olan Allah'ın yol göstericiliği olmazsa, yolu şaşırıp sapkın inançlara düşmekten kurtulmak çok zordur" dedi. Gündüz vakti ise güneşi gösterip, "İşte gökyüzündeki en büyük varlık bu! Olsa olsa, rab edinmek için en uygun varlık bu olabilir. Fakat gördüğünüz gibi güneş de, tıpkı yıldız ve ay gibi batıp gözden kaybolmaktadır. O halde ey halkım! Allah'ı bırakıp O'nun yarattığı şeyleri O'na ortak koşmanın hiçbir anlamı yoktur. Ben Allah'a ortak koşmaktan daima uzak duracağım. Gökyüzünde bir görünüp bir kaybolan varlıkları yahut kendi elinizle yaptığınız diğer şeyleri asla ortak koşmayacağım. Aksine şu muhteşem gökleri ve yeri en güzel şekilde yaratan Allah'a yönelip yalnızca O'na kulluk edeceğim" demişti.

وَحَاجَّهُ قَوْمُهُ قَالَ اَتُحَاجُّونّ۪ي فِي اللّٰهِ وَقَدْ هَدٰينِ وَلَٓا اَخَافُ مَا تُشْرِكُونَ بِه۪ٓ اِلَّٓا اَنْ يَشَٓاءَ رَبّ۪ي شَيْـٔاًۜ وَسِعَ رَبّ۪ي
كُلَّ شَيْءٍ عِلْماًۜ اَفَلَا تَتَذَكَّرُونَ ﴿٨٠﴾ وَكَيْفَ اَخَافُ مَٓا اَشْرَكْتُمْ وَلَا تَخَافُونَ اَنَّكُمْ اَشْرَكْتُمْ بِاللّٰهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ
بِه۪ عَلَيْكُمْ سُلْطَاناًۜ فَاَيُّ الْفَر۪يقَيْنِ اَحَقُّ بِالْاَمْنِۚ اِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَۢ ﴿٨١﴾ اَلَّذ۪ينَ اٰمَنُوا وَلَمْ يَلْبِسُٓوا ا۪يمَانَهُمْ
بِظُلْمٍ اُو۬لٰٓئِكَ لَهُمُ الْاَمْنُ وَهُمْ مُهْتَدُونَ۟ ﴿٨٢﴾ وَتِلْكَ حُجَّتُنَٓا اٰتَيْنَاهَٓا اِبْرٰه۪يمَ عَلٰى قَوْمِه۪ۜ نَرْفَعُ دَرَجَاتٍ مَنْ
نَشَٓاءُۜ اِنَّ رَبَّكَ حَك۪يمٌ عَل۪يمٌ ﴿٨٣﴾ وَوَهَبْنَا لَهُٓ اِسْحٰقَ وَيَعْقُوبَۜ كُلّاً هَدَيْنَاۚ وَنُوحاً هَدَيْنَا مِنْ قَبْلُ وَمِنْ ذُرِّيَّتِه۪
دَاوُ۫دَ وَسُلَيْمٰنَ وَاَيُّوبَ وَيُوسُفَ وَمُوسٰى وَهٰرُونَۜ وَكَذٰلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِن۪ينَۙ ﴿٨٤﴾ وَزَكَرِيَّا وَيَحْيٰى وَع۪يسٰى
وَاِلْيَاسَۜ كُلٌّ مِنَ الصَّالِح۪ينَۙ ﴿٨٥﴾ وَاِسْمٰع۪يلَ وَالْيَسَعَ وَيُونُسَ وَلُوطاًۜ وَكُلّاً فَضَّلْنَا عَلَى الْعَالَم۪ينَۙ ﴿٨٦﴾ وَمِنْ
اٰبَٓائِهِمْ وَذُرِّيَّاتِهِمْ وَاِخْوَانِهِمْۚ وَاجْتَبَيْنَاهُمْ وَهَدَيْنَاهُمْ اِلٰى صِرَاطٍ مُسْتَق۪يمٍ ﴿٨٧﴾

7. Cuz
6. Sûre
En'âm 80-87

80-82. Ancak bu açık kanıtlamaya rağmen İbrâhim'in halkı da tıpkı Mekke müşrikleri gibi yine şirkte ısrar etmiş ve onunla mücadeleye girmişlerdi. Neticede İbrâhim onlara, "Sizler benimle Allah hakkında tartışmaya mı giriyorsunuz? Oysa Allah benim yolumu aydınlatmış ve şirkten uzak durup sadece kendisine ibadet etmemi sağlamıştır. Durum böyleyken tevhidi bırakıp sizin şirk inancınızı kabul edeceğimi mi sanıyorsunuz?" demişti. Onlar ise, tanrılarını inkâr ederse başına kötü şeyler gelebileceğini söylemişlerdi. Bunun üzerine İbrâhim, "Allah dilemedikçe şu zavallı putlar bana hiçbir zarar veremez. Onlardan korkum yok. Oysa benim rabbim sonsuz güç ve ilim sahibidir. Dolayısıyla asıl korkması gereken sizlersiniz. Çünkü sizler, Allah'tan gelen herhangi bir bilgiye / vahye dayanmaksızın başka varlıkları O'na ortak koşmaktasınız. Bu yaptığınız şeyleri elbette ki Allah görmektedir. Şu halde düşünün bakalım, siz mi daha güvendesiniz yoksa ben mi? Size bu kadar kanıt gösterdim. Eğer bunları anladıysanız söyleyin bakalım, korkması gereken ben miyim yoksa sizler misiniz? Ben bu konudaki hakikati sizlere apaçık ifade ediyorum. Ancak Allah'ın birliğine ve onun gönderdiği peygamberlere iman eden ve inancına hiçbir şekilde şirk bulaştırmayanlar[49] güven içindedirler. Bu kimseler dosdoğru

49 Rivayete göre buradaki " اَلَّذ۪ينَ اٰمَنُوا وَلَمْ يَلْبِسُٓوا ا۪يمَانَهُمْ بِظُلْمٍ " (imanlarına zulüm karıştırmayanlar) ifadesini duyan bazı sahâbîler, "hangimiz zulümden büsbütün uzak kalabiliriz ki?" demiş ve büyük bir endişeye kapılmışlar, bunun üzerine Hz. Peygamber buradaki "zulüm" kelimesinin "şirk" anlamına

bir yol üzere olup kıyamet günü, azaba mâruz kalmayacaklardır" diye cevap vermişti.

83. Ey Peygamber! İşte biz İbrâhim'i tıpkı sana gönderdiğimiz gibi vahiyle aydınlattık ve putperest halkına karşı bu kanıtları ortaya koymasını sağladık.[50] Tevhide bağlılığından dolayı onu dünyada da âhirette de üstün nitelik ve nimetlere ulaştırdık. Doğrusu rabbin insanlara son derece hikmetli muamele etmekte ve tevhit uğruna mücadele eden peygamber ve müminlerin sonuçta muzaffer olacaklarını bilmektedir.[51]

7. Cuz
6. Sûre
En'âm 80-87

84-87. Bize olan bağlılığından ve tevhitteki sadakatinden dolayı İbrâhim'e, her ikisi de tarafımızdan tevhit yoluna yönlendirilmiş olan İshak ve Yâkub'u bahşettik. Daha önce de Nûh'u bu yola yönlendirmiş ve ona da bu nimeti vermiştik. Nitekim Nûh'un soyundan gelen Dâvut, Süleyman, Eyyüb, Yûsuf, Mûsâ, Hârun, Zekeriyyâ, Yahyâ, Îsâ, İlyâs, İsmâil, Elyesa, Yûnus, Lût gibi tevhit yolunun öncüsü nice elçiler gönderdik. Yine bunların atalarından, kardeşlerinden ve soylarından birçoğunu da dosdoğru yol olan tevhit yoluna ilettik. Bütün bu kimseler bizim yolumuzda sabır ve kararlılıkla yürüdüler ve tevhit inancını yaşattılar. Biz de bu yüzden onları hem dünyada hem âhirette ödüllendirdik.

geldiğini söylemiştir. Kanaatimizce söz konusu sahâbîler bu âyeti yanlış anladıklarından değil, hassasiyetlerinin çok üst düzeyde olmasından dolayı endişeye kapılmışlardır. Zira nüzûl ortamı ve siyakı içinde düşünüldüğünde, buradaki "zulüm" ifadesinin şirk anlamında kullanıldığı açıktır. Dolayısıyla Hz. Peygamber'in tefsiri, anlaşılmamış olan bir hususun izahı şeklinde değil, yüksek hassasiyet sahibi müminlerin teskin edilmesi şeklindedir. Nitekim benzer bir olayda Hz. Ömer'in, Ahkâf sûresinin 26. âyetinde yer alan ve açıkça müşriklerle ilgili olan " أَذْهَبْتُمْ طَيِّبَاتِكُمْ فِى حَيَاتِكُمُ الدُّنْيَا " ifadesindeki tehditleri kendi üzerine alınmasını değerlendiren Şâtıbî, Hz. Ömer'in bu âyeti yanlış anlamadığını, fakat yüksek hassasiyet sahibi olması ve Kur'an'ın maksatlarını bütün derinliği ile anlamış olması sebebiyle böyle düşündüğünü ifade etmiştir (bk. Şâtıbî, *el-Muvafakāt*, III, 250).

50 Taberî.

51 Taberî.

ذَلِكَ هُدَى اللَّهِ يَهْدِي بِهِ مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَلَوْ أَشْرَكُوا لَحَبِطَ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٨٨﴾ أُولَئِكَ
الَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ وَالْحُكْمَ وَالنُّبُوَّةَ فَإِنْ يَكْفُرْ بِهَا هَؤُلَاءِ فَقَدْ وَكَّلْنَا بِهَا قَوْمًا لَيْسُوا بِهَا بِكَافِرِينَ ﴿٨٩﴾
أُولَئِكَ الَّذِينَ هَدَى اللَّهُ فَبِهُدَاهُمُ اقْتَدِهْ قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرَى لِلْعَالَمِينَ ﴿٩٠﴾ وَمَا
قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ إِذْ قَالُوا مَا أَنْزَلَ اللَّهُ عَلَى بَشَرٍ مِنْ شَيْءٍ قُلْ مَنْ أَنْزَلَ الْكِتَابَ الَّذِي جَاءَ بِهِ مُوسَى نُورًا
وَهُدًى لِلنَّاسِ تَجْعَلُونَهُ قَرَاطِيسَ تُبْدُونَهَا وَتُخْفُونَ كَثِيرًا وَعُلِّمْتُمْ مَا لَمْ تَعْلَمُوا أَنْتُمْ وَلَا آبَاؤُكُمْ قُلِ اللَّهُ
ثُمَّ ذَرْهُمْ فِي خَوْضِهِمْ يَلْعَبُونَ ﴿٩١﴾ وَهَذَا كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ مُبَارَكٌ مُصَدِّقُ الَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ وَلِتُنْذِرَ أُمَّ الْقُرَى
وَمَنْ حَوْلَهَا وَالَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ يُؤْمِنُونَ بِهِ وَهُمْ عَلَى صَلَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ ﴿٩٢﴾

88-89. İşte bu Allah'ın nimetidir. Allah, dosdoğru yola yönlendirmiş olduğu bu kullarına tevhide uyma ve Allah'ın mesajına göre yaşama nimeti vermiş, kitaplar göndermiş, kitabı ve içindeki mesajları en doğru şekilde anlamalarını sağlamış ve bu mesajı insanlara iletmeleri için onları peygamber olarak görevlendirmiştir. Ancak şirke bulaşmak onların bile bütün güzel davranışlarını boşa çıkarırdı. Eğer Allah'a ortak koşmuş olsalardı âhirette perişan olurlardı. Neticede Allah her şeyin hâkimidir ve insanlar için en iyi olanı istemektedir. O'nun insanlara ihtiyacı yoktur. Aksine insan, tevhide ve ilâhi mesajlara muhtaçtır. Dolayısıyla müşrikler peygamberi inkâr etmekle Allah'a değil, kendilerine zarar verirler, çünkü bu durumda Allah bu mesajları yüklenme işini bir başka topluma verir ve neticede tevhit davası yoluna devam eder.

90. Ey Muhammed! İşte sen bu saydığımız peygamberlerin yolunu izle! Tevhit yolunda sabır ve kararlılıkla devam et! Çünkü bu kimseler kendilerine Allah'ın yol gösterdiği örnek insanlardır. Onları bırakıp da müşriklerin arzu ve isteklerine uyma! Mal, mülk vb. şeyler karşılığında senden davanı terketmeni isteyen o müşriklere de ki: "Ben sizden bu görev karşılığında bir ücret talep etmiyorum! Benim ödülümü, bütün varlığın sahibi olan Allah verecektir. O hiç bir şeye muhtaç değildir ve bu mesajı sizlere ve bütün insanlara bir lutuf olarak göndermektedir."

91 Müşrikler[52] çevrelerinde kutsal kitap sahibi milletleri görmelerine rağmen, sana Kur'an'ın vahyedilmiş olmasını mümkün görmemekte ve senin peygamber, Kur'an'ın da ilâhi vahiy olmadığını kastederek[53] "Allah herhangi bir insana kitap vahyetmiş değildir" diyen yahudilerin sözlerine itibar etmektedirler. De ki: "O halde Mûsâ peygamberin getirdiği insanlara yol gösterici kitabı vahyeden kimdir? Nitekim siz Medine Yahudileri özel nüshalar halinde yazdığınız Tevrat'ı halkınızdan gizliyor, sadece istediğiniz bölümleri anlatıyorsunuz."[54] Halbuki Allah şimdi sizlere vahyettiği kitap ile daha önce sizlerin de atalarınızın da bilmediği birçok şeyi öğretmektedir. Bu sayede tevhit ve âhiret inancıyla ilgili hakikatleri öğrenmektesiniz. Doğrusu Mûsâ'ya da Muhammed'e de kitabı vahyeden Allah'tır. Onlara bu mesajı açıkça ilet ve daha sonra onları kendi hallerine bırak! İster iman etsinler, ister bu mesajı alaya alıp reddetsinler! Bu uyarıları dikkate almaksızın yaşamaya devam ederlerse, hüsrana uğrayacak ve Allah'ın azabını tadacaklardır.

7. Cüz
6. Sûre
En'âm 88-92

92. Ey Muhammed! "Allah, herhangi bir insana vahyetmiş değildir" diyen müşriklerin sözlerine aldırma! Bil ki, sana vahyettiğimiz ve Tevrat ve İncil'i doğrulayan bu yüce kitabı, Mekke ve çevresindeki inatçı müşrikleri ilâhî azap konusunda uyarman, buna karşılık tevhide ve senin peygamberliğine iman edenleri ilâhi emirler doğrultusunda yaşamaya, bu kitabın sonsuz hayır ve bereketinden istifade etmeye[55] çağırman için vahyetmekteyiz. Âhirette hesaba çekileceğine inanan ve davranışlarının sorumluluğunun farkında olan müminler tevhide, senin peygamberliğine ve Kur'an'a inanıp ilâhî emirlere uygun bir şekilde kulluk ederler.[56]

---

52 Taberî.
53 Zemahşerî'nin ifade ettiğine göre yahudiler bu ifadeleriyle nübüvveti büsbütün inkâr etmeyi değil, Hz. Muhammed'i inkâr etmeyi kastetmişlerdir.
54 bk. İbnü'l-Cevzî.
55 Zemahşerî.
56 Âlûsî buradaki "salât" kelimesinin "itaat" anlamına geldiğini ifade etmektedir.

وَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا اَوْ قَالَ اُوحِىَ اِلَىَّ وَلَمْ يُوحَ اِلَيْهِ شَیْءٌ وَمَنْ قَالَ سَاُنْزِلُ مِثْلَ مَٓا
اَنْزَلَ اللّٰهُ وَلَوْ تَرٰٓى اِذِ الظَّالِمُونَ فى غَمَرَاتِ الْمَوْتِ وَالْمَلٰٓئِكَةُ بَاسِطُٓوا اَيْدِيهِمْ اَخْرِجُٓوا اَنْفُسَكُمْ اَلْيَوْمَ
تُجْزَوْنَ عَذَابَ الْهُونِ بِمَا كُنْتُمْ تَقُولُونَ عَلَى اللّٰهِ غَيْرَ الْحَقِّ وَكُنْتُمْ عَنْ اٰيَاتِه۪ تَسْتَكْبِرُونَ ﴿٩٣﴾ وَلَقَدْ
جِئْتُمُونَا فُرَادٰى كَمَا خَلَقْنَاكُمْ اَوَّلَ مَرَّةٍ وَتَرَكْتُمْ مَا خَوَّلْنَاكُمْ وَرَٓاءَ ظُهُورِكُمْ وَمَا نَرٰى مَعَكُمْ شُفَعَٓاءَكُمُ
الَّذِينَ زَعَمْتُمْ اَنَّهُمْ فِيكُمْ شُرَكٰٓؤُا لَقَدْ تَقَطَّعَ بَيْنَكُمْ وَضَلَّ عَنْكُمْ مَا كُنْتُمْ تَزْعُمُونَ ﴿٩٤﴾ اِنَّ اللّٰهَ فَالِقُ الْحَبِّ
وَالنَّوٰى يُخْرِجُ الْحَیَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَمُخْرِجُ الْمَيِّتِ مِنَ الْحَیِّ ذٰلِكُمُ اللّٰهُ فَاَنّٰى تُؤْفَكُونَ ﴿٩٥﴾ فَالِقُ الْاِصْبَاحِ
وَجَعَلَ الَّيْلَ سَكَنًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ حُسْبَانًا ذٰلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ ﴿٩٦﴾ وَهُوَ الَّذ۪ى جَعَلَ لَكُمُ
النُّجُومَ لِتَهْتَدُوا بِهَا فى ظُلُمَاتِ الْبَرِّ وَالْبَحْرِ قَدْ فَصَّلْنَا الْاٰيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿٩٧﴾ وَهُوَ الَّذ۪ٓى اَنْشَاَكُمْ
مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ فَمُسْتَقَرٌّ وَمُسْتَوْدَعٌ قَدْ فَصَّلْنَا الْاٰيَاتِ لِقَوْمٍ يَفْقَهُونَ ﴿٩٨﴾ وَهُوَ الَّذ۪ٓى اَنْزَلَ مِنَ السَّمَٓاءِ مَٓاءً
فَاَخْرَجْنَا بِه۪ نَبَاتَ كُلِّ شَیْءٍ فَاَخْرَجْنَا مِنْهُ خَضِرًا نُخْرِجُ مِنْهُ حَبًّا مُتَرَاكِبًا وَمِنَ النَّخْلِ مِنْ طَلْعِهَا قِنْوَانٌ
دَانِيَةٌ وَجَنَّاتٍ مِنْ اَعْنَابٍ وَالزَّيْتُونَ وَالرُّمَّانَ مُشْتَبِهًا وَغَيْرَ مُتَشَابِهٍ اُنْظُرُٓوا اِلٰى ثَمَرِه۪ٓ اِذَٓا اَثْمَرَ وَيَنْعِه۪ اِنَّ
فى ذٰلِكُمْ لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٩٩﴾

93-94. Ey müşrikler! Aranızda yıllardır yaşayan ve çok iyi tanıdığınız Muhammed'in Allah'a yalan isnat edecek kadar insafsız biri olmadığını bildiğiniz halde niçin onun Allah'tan vahiy aldığını kabul etmiyorsunuz? Açıkça Allah'a iftira eden ve kendisine hiçbir vahiy gelmediği halde peygamberlik iddiasında bulunan yahut Allah'ın gönderdiği kitap gibi bir kitabı ben de oluşturabilirim diyerek Muhammed'in peygamberliğini reddedenden daha insafsız ve zalim kim vardır? Zira Allah hem Muhammed'i, hem de göndermiş olduğu bütün peygamberleri böyle bir günahtan muhafaza etmiştir. Doğrusu elçimizi reddedenler, ölüm anı geldiğinde çok zor durumda kalacaklardır. Melekler ölüm anında onlara, "Verin bakalım canlarınızı, hayatınız boyunca Allah'ın mesajına karşı çıkmanız, onun emri altına girme hususunda büyüklük taslamanız ve onun elçisine inanmamanız sebebiyle bugün çok alçaltıcı bir azaba mâruz kalacaksınız" dediklerinde çok acınacak bir durumda olacaklardır. O gün müşriklerin şefaat umdukları varlıklar kendilerine fayda vermeyecek ve onlar Allah'ın huzurunda yapayalnız kalacaklardır. Kendilerine "Hani nerede şefaatlerini umduğunuz varlıklar? Gördüğünüz gibi bugün onların size hiçbir yararları yok" denilecektir.

KÂİNATIN YARATILIŞ ve DÜZENİNDEN ÇIKARILACAK DERSLER

95-96. Ey müşrikler! Sizlere hiçbir yararı dokunmayacak olan şeylerden neden medet umuyorsunuz! Oysa medet umulmaya, kulluk edilmeye lâyık yegâne varlık Allah'tır. Nitekim küçücük tane ve çekirdekleri yaratıp onlardan çeşit çeşit bitkiler üreten, kupkuru tohumdan canlı bitkiler ve o canlı bitkilerden kuru tohumlar çıkaran O'dur.[57] Dinlenmeniz için geceyi, çalışıp kazanmanız için gündüzü var eden, güneşi ve ayı belirli düzen içinde hareket edecek şekilde yaratan, bütün kâinatı muazzam bir âhenk içerinde düzenleyip sizin hizmetinize veren O'dur. Allah bütün varlığa can veren, hayatın ve ölümün sahibi olan yüce varlıktır. Gerçek bu iken nasıl olur da O'nu bırakıp kendi icat ettiğiniz zavallı varlıklardan medet umarsınız?

97-99. İşte böylece, tevhit inancını açıkça ortaya koyan delilleri önünüze koymaktayız. Ancak bunları dikkatlice düşünüp gereken dersleri almak, inatçı ve peşin hükümlü kimselerin yapabileceği bir şey değildir.

7. Cüz
6. Sure
En'âm 93-99

Allah her yönüyle muhteşem olan gökyüzünü yaratmış ve onu, karada yahut denizde yolculuk yaptığınızda sizlere yol gösteren yıldızlarla donatmıştır. Gökyüzünden yağdırdığı yağmur suları sayesinde yeryüzünün yeşerip canlanmasını, orada her türlü bitkinin yetişmesini sağlamıştır. Nitekim yağmurun ardından birbiri üstüne binmiş şekilde yeşeren tomurcuk tanelerini, tane tane yetişen hurma tomurcuklarını, dalından sarkmış üzüm salkımlarını, zeytin ve nar bahçelerini bizzat görmektesiniz. Bu meyvelerin nasıl yetiştiklerine, nasıl olgunlaşıp ürün verdiklerine bir bakınız. Kâinattaki bütün bu âyetleri inceleyiniz. Tevhide inanmak isteyen ve şirkte ısrar etmeyen insaf sahibi kimseler için bütün kâinat Allah'ın birliğine ve kudretine ilişkin delillerle doludur. Ayrıca kendi yaratılışınızda da birçok delil vardır. Zira Allah sizleri, bütün insanlığı tek bir nefisten, Âdem'in soyu olarak yaratmıştır. Şu an yaşamakta olanlarınız, henüz doğmamış olanlarınız ve kıyamet günü yeniden diriltileceği güne kadar kabir hayatı yaşamakta olanlarınız hep Allah tarafından yaratılmışlardır.

57 Taberi.

وَجَعَلُوا لِلّٰهِ شُرَكَٓاءَ الْجِنَّ وَخَلَقَهُمْ وَخَرَقُوا لَهُ بَن۪ينَ وَبَنَاتٍ بِغَيْرِ عِلْمٍۜ سُبْحَانَهُ وَتَعَالٰى عَمَّا يَصِفُونَ ﴿١٠٠﴾
بَد۪يعُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِۜ اَنّٰى يَكُونُ لَهُ وَلَدٌ وَلَمْ تَكُنْ لَهُ صَاحِبَةٌۜ وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍۚ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَل۪يمٌ ﴿١٠١﴾
ذٰلِكُمُ اللّٰهُ رَبُّكُمْۚ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَۚ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ فَاعْبُدُوهُۚ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ وَك۪يلٌ ﴿١٠٢﴾ لَا تُدْرِكُهُ الْاَبْصَارُ
وَهُوَ يُدْرِكُ الْاَبْصَارَۚ وَهُوَ اللَّط۪يفُ الْخَب۪يرُ ﴿١٠٣﴾ قَدْ جَٓاءَكُمْ بَصَٓائِرُ مِنْ رَبِّكُمْۚ فَمَنْ اَبْصَرَ فَلِنَفْسِه۪ۚ وَمَنْ عَمِيَ
فَعَلَيْهَاۜ وَمَٓا اَنَا۬ عَلَيْكُمْ بِحَف۪يظٍ ﴿١٠٤﴾ وَكَذٰلِكَ نُصَرِّفُ الْاٰيَاتِ وَلِيَقُولُوا دَرَسْتَ وَلِنُبَيِّنَهُ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿١٠٥﴾
اِتَّبِعْ مَٓا اُو۫حِيَ اِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَۚ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَۚ وَاَعْرِضْ عَنِ الْمُشْرِك۪ينَ ﴿١٠٦﴾ وَلَوْ شَٓاءَ اللّٰهُ مَٓا اَشْرَكُواۜ وَمَا
جَعَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ حَف۪يظاًۚ وَمَٓا اَنْتَ عَلَيْهِمْ بِوَك۪يلٍ ﴿١٠٧﴾ وَلَا تَسُبُّوا الَّذ۪ينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ فَيَسُبُّوا اللّٰهَ
عَدْواً بِغَيْرِ عِلْمٍۜ كَذٰلِكَ زَيَّنَّا لِكُلِّ اُمَّةٍ عَمَلَهُمْۖ ثُمَّ اِلٰى رَبِّهِمْ مَرْجِعُهُمْ فَيُنَبِّئُهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٠٨﴾

100-101. Fakat bütün bu delillere rağmen müşrikler birtakım gizli varlıkları O'na ortak koşmakta, ilâhî bilgi sahibi olmadıkları halde meleklerin Allah'ın oğulları ve kızları olduğunu; diğer taraftan bazı yahudiler Üzeyir'in, bazı hıristiyanlar ise Îsâ'nın Allah'ın oğlu olduğunu iddia etmektedirler. Oysa Allah, bu iddiaları ortaya atanların bizzat kendileri de dahil olmak üzere bütün varlığı yaratan, yeri ve göğü yoktan var edip muhteşem bir şekilde düzenleyen eşsiz kudrettir. Bütün bu varlıkları sadece ve sadece Allah yaratmış olduğuna ve bu hususta O'nun eşi ve ortağı olmadığına göre, O'nun çocuğu olduğunu nasıl iddia edersiniz? O bütün bu iftiralardan berîdir ve yarattıklarının yaptığı her şeyi bilmektedir. Bütün bu iftiralarınızdan haberdardır ve hepinizin yaptıklarının karşılığını verecektir.

102-103. Ey müşrikler! İşte kendisine kulluk edilmeye lâyık olan yegâne varlık, bütün bu özelliklere sahip olan ve her şeyi bilen Allah'tır. O her şeyin yaratıcısıdır. Her şeyin rızkını ve idaresini elinde bulundurur. Bütün varlıkları görüp gözetir ve kuşatır. Her şeyden haberdardır. Medet umup ortak koştuğunuz varlıklar gibi gözle görülebilecek yahut çepeçevre kuşatılabilecek bir varlık değildir. Aşkın ve yücedir. Bu yüzden, size bir yararı dokunmayacak olan zavallı mahlûklara tâzim etmeyi bırakın ve sadece Allah'a kulluk edin!

104. Ey elçimiz Muhammed! Müşriklere şöyle söyle: İşte sizlere, gerçeği anlayabilmenizi ve şirkten uzaklaşıp tevhide yönelmenizi sağlayacak delilleri sayıp dökmekteyiz. Bunlar üzerinde düşünüp tevhit hakikatini kabul edenler dünyada da âhirette de kazançlı çıkacaklardır. Bütün bu delilleri göz ardı edip âdeta kör gibi davranan ve şirkte ısrar edenler ise hem dünyada hem de âhirette

zararlı çıkacaklardır. Benim görevim sadece sizlere **Allah'ın mesajını iletmek** ve yaptıklarınız sonucunda karşılaşacağınız şeyi **hatırlatmaktır. Sizleri iman** etmeye zorlayacak değilim. Bütün yetki Allah'a aittir ve O, **bütün yaptıklarınızı** bilmektedir.

105 107. Ey Muhammed! Biz sana vahyettiğimiz Kur'an'da Allah'ın birliğine ve senin peygamberliğine yönelik bu kadar açık seçik delilleri sayıp dökmemize rağmen müşrikler bunlar üzerinde düşünmek yerine senin bu kitabı yahudi ve hıristiyanlardan öğrendiğini ileri sürerler. Fakat onlar bu körlüklerinde ısrar etseler bile, bizim âyetlerimiz üzerinde düşünüp dersler alacak bilginler de elbette vardır. Bu yüzden sen onların iftiralarını ve inatlarını umursama! Onlarla tartışmaya girme ve sadece rabbinden sana vahyedilmekte olan Kur'an'a uy! Çünkü Allah yerlerin ve göklerin yaratıcısı, gecenin ve gündüzün var edicisi, ayın ve güneşin sahibi ve bütün kâinatın mâliki yegâne ilâhtır. Eğer müşriklerin zorla iman etmelerini isteseydi bunu yapardı[58] ve seni peygamber olarak görevlendirmezdi. O halde sen sadece görevini yap, onlara sana vahyedileni anlat![59]

7 Cüz
6 Sûre
En'âm 100-108

108. Ey Peygamber'e iman edenler! Müşriklerin Allah nezdinde kendilerine şefaatçi olacaklarına inandıkları şeylere yönelik kötü sözler söylemeyiniz, onlara hakaret etmeyiniz. Çünkü bu durumda onlar da Allah hakkında cahil ve düşmanca bir tavır takınıp kötü sözler söylerler. Esasen herkes dünyada yaptığı davranışları kendince doğru görmektedir. Müşrikler Allah'a ortak koşmayı kendi zanlarınca haklı görmektedirler. Ancak eninde sonunda herkes Allah'ın huzurunda toplanacak ve kimin doğru, kimin de yanlış yolda olduğunu o zaman anlayacaktır.

[58] Zemahşerî, Câbirî (II, 54).
[59] Taberî.

وَاَقْسَمُوا بِاللّٰهِ جَهْدَ اَيْمَانِهِمْ لَئِنْ جَاءَتْهُمْ اٰيَةٌ لَيُؤْمِنُنَّ بِهَا قُلْ اِنَّمَا الْاٰيَاتُ عِنْدَ اللّٰهِ وَمَا يُشْعِرُكُمْ اَنَّهَا
اِذَا جَاءَتْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٠٩﴾ وَنُقَلِّبُ اَفْـِٔدَتَهُمْ وَاَبْصَارَهُمْ كَمَا لَمْ يُؤْمِنُوا بِهِ اَوَّلَ مَرَّةٍ وَنَذَرُهُمْ فِي طُغْيَانِهِمْ
يَعْمَهُونَ ﴿١١٠﴾ وَلَوْ اَنَّنَا نَزَّلْنَا اِلَيْهِمُ الْمَلٰٓئِكَةَ وَكَلَّمَهُمُ الْمَوْتٰى وَحَشَرْنَا عَلَيْهِمْ كُلَّ شَيْءٍ قُبُلًا مَا كَانُوا
لِيُؤْمِنُوا اِلَّا اَنْ يَشَاءَ اللّٰهُ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَهُمْ يَجْهَلُونَ ﴿١١١﴾ وَكَذٰلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا شَيَاطِينَ الْاِنْسِ
وَالْجِنِّ يُوحِي بَعْضُهُمْ اِلٰى بَعْضٍ زُخْرُفَ الْقَوْلِ غُرُورًا وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ مَا فَعَلُوهُ فَذَرْهُمْ وَمَا يَفْتَرُونَ ﴿١١٢﴾
وَلِتَصْغٰى اِلَيْهِ اَفْـِٔدَةُ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْاٰخِرَةِ وَلِيَرْضَوْهُ وَلِيَقْتَرِفُوا مَا هُمْ مُقْتَرِفُونَ ﴿١١٣﴾ اَفَغَيْرَ اللّٰهِ اَبْتَغِي
حَكَمًا وَهُوَ الَّذِي اَنْزَلَ اِلَيْكُمُ الْكِتَابَ مُفَصَّلًا وَالَّذِينَ اٰتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَعْلَمُونَ اَنَّهُ مُنَزَّلٌ مِنْ رَبِّكَ بِالْحَقِّ
فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُمْتَرِينَ ﴿١١٤﴾ وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ صِدْقًا وَعَدْلًا لَا مُبَدِّلَ لِكَلِمَاتِهِ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ
﴿١١٥﴾ وَاِنْ تُطِعْ اَكْثَرَ مَنْ فِي الْاَرْضِ يُضِلُّوكَ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ اِنْ يَتَّبِعُونَ اِلَّا الظَّنَّ وَاِنْ هُمْ اِلَّا يَخْرُصُونَ ﴿١١٦﴾
اِنَّ رَبَّكَ هُوَ اَعْلَمُ مَنْ يَضِلُّ عَنْ سَبِيلِهِ وَهُوَ اَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ ﴿١١٧﴾

MÜŞRİKLERİN BAŞLICA İTİRAZLARI

109-111. Ey Muhammed! O müşrikler senden mûcize istemekte ve o takdirde senin peygamber olduğuna inanacaklarına yemin etmektedirler. Onlara de ki: Mûcize sadece Allah'ın yapabileceği bir şeydir. Ayrıca sana inananlara da, müşriklerin mûcize isteklerinde samimi olmadıklarını ve istedikleri mûcizeler gelse dahi inanmayacaklarını söyle.[60] Çünkü onlar başından beri senin peygamberliğine karşı çıkmakta, âdeta gözleri kör ve gönülleri kapalı bir şekilde senin mesajını reddetmektedirler. Mûcize istekleri bahanedir. Üzerlerine gökten melekler indirsek, gözlerinin önünde ölüleri diriltip konuştursak, bütün canlıları önlerinde toplayıp hepsinin senin peygamberliğini tasdik ettiklerini göstersek bile yine iman etmeyeceklerdir. Onların iman etmeleri için tek yol, Allah'ın kendilerini zorlaması, iradelerine müdahale etmesidir. Ancak Allah'ın olağan dışı bir müdahale ile onları inandırmasını beklememeniz gerekir.[61]

112-113. Ey Muhammed! Müşriklerin senin peygamberliğini kabul etmeyişlerine üzülme! Zira bu durum senin için de onlar için de bir imtihandır. Nitekim senden önce göndermiş olduğumuz elçilerin de daima gizli-açık azılı düşmanları olagelmiştir. Bu azılı düşmanlar her dönemde birbirleriyle ittifak içerisinde hareket etmişler ve her türlü imkânı kullanarak **peygamberlerin me-** sajlarına muhalefet etmişlerdir. Unutma ki eğer **Allah zorlayacak olsaydı her-** kesi müslüman yapabilirdi. Ancak o zaman insanların **iradeleri yok sayılacak** ve imtihan söz konusu olmayacaktı. Allah'a hesap vermeyeceklerini sanıp dünyada sorumsuzca yaşayan kimseler onlara kulak verecek ve tevhit mesajına karşı türlü düşmanlıklar yapacaklardır. Ancak sen sabırlı ve kararlı ol, düşmanlıklarına aldırmadan yoluna devam et!

114. Ey Muhammed! Senden ısrarla mûcize isteyen ve inkârları için bunu bahane eden müşriklere de ki: "Allah, tevhit inancının hakikatini ayrıntılı bir şekilde ortaya koyan apaçık bir kitap vahyettiği halde başka bir mûcizeyi niçin istiyorsunuz? Üstelik benim peygamber olduğumun bir diğer delili de, yahudi ve hıristiyan âlimlerinin, kendi kitaplarını tasdik etmesi sebebiyle bu Kur'an'ın Allah'ın vahyi olduğunu biliyor olmalarıdır. O halde bu Kur'an'ın ilâhî vahiy olduğundan şüphelenmeniz yersizdir."[62]

115. Sana rabbinden vahyedilmekte olan bu Kur'an, her yönüyle doğru bir kitap olup müşriklerin ortaya attıkları şüphelerden berîdir.[63] Allah, onların inkarlarına bahane olsun diye mûcize istemelerini işitmekte, yaptıklarını bilmektedir.

MÜŞRİKLERİN BÂTIL İNANÇLARI ve KURBAN İBADETLERİ

116-117. Ey elçimiz Muhammed! Müşriklerin haram saydıkları şeylere itibar etme, onların isteklerine uyma! Eğer onlara uyacak olursan seni tevhitten alıkoyarlar.[64] Çünkü onlar Allah hakkında gerçek bir bilgiye sahip olmaksızın hareket etmekte, kendi arzularına uyarak O'na ortak koşmaktadırlar. Oysa senin onlara uymanı yasaklayan Allah, hanginizin yolunun doğru ve hanginizinkinin yanlış olduğunu en iyi bilendir. Dolayısıyla sen onları bırak ve Allah'ın göstermiş olduğu yolda sebat et!

60 Taberî.
61 Mevdûdî.

62 İfade Hz. Peygamber'i hitap alıyor olmakla beraber, esas muhatap müşriklerdir. Zira Hz. Peygamber'in herhangi bir şüphesi zaten yoktur.
63 bk. Râzî.
64 Buradaki " أَكْثَرَ مَنْ فِي الْأَرْضِ " ifadesi "müşrikler" anlamına gelir. Nitekim " وَإِنْ تُطِعْ أَكْثَرَ مَنْ فِي الْأَرْضِ يُضِلُّوكَ عَنْ سَبِيلِ اللهِ " ifadesinin tefsirinde Taberî, " لا تطع هؤلاء العادلين بالله الأنداد، يا محمد، فيما دعوك إليه من أكل ما ذبحوا، " ifadesini, İbnü'l-Cevzî de " والمراد بأكثر من في الأرض: الكفار لآلهتهم وأهلوا به لغير ربهم " ifadelerini kullanmıştır. Çevirimiz bu mülahazalara dayanmaktadır.

فَكُلُوا مِمَّا ذُكِرَ اسْمُ اللّٰهِ عَلَيْهِ اِنْ كُنْتُمْ بِاٰيَاتِهٖ مُؤْمِنٖينَ ﴿١١٨﴾ وَمَا لَكُمْ اَلَّا تَأْكُلُوا مِمَّا ذُكِرَ اسْمُ اللّٰهِ عَلَيْهِ
وَقَدْ فَصَّلَ لَكُمْ مَا حَرَّمَ عَلَيْكُمْ اِلَّا مَا اضْطُرِرْتُمْ اِلَيْهِ وَاِنَّ كَثٖيرًا لَيُضِلُّونَ بِاَهْوَٓائِهِمْ بِغَيْرِ عِلْمٍ اِنَّ رَبَّكَ هُوَ
اَعْلَمُ بِالْمُعْتَدٖينَ ﴿١١٩﴾ وَذَرُوا ظَاهِرَ الْاِثْمِ وَبَاطِنَهُ اِنَّ الَّذٖينَ يَكْسِبُونَ الْاِثْمَ سَيُجْزَوْنَ بِمَا كَانُوا يَقْتَرِفُونَ
﴿١٢٠﴾ وَلَا تَأْكُلُوا مِمَّا لَمْ يُذْكَرِ اسْمُ اللّٰهِ عَلَيْهِ وَاِنَّهُ لَفِسْقٌ وَاِنَّ الشَّيَاطٖينَ لَيُوحُونَ اِلٰٓى اَوْلِيَٓائِهِمْ لِيُجَادِلُوكُمْ
وَاِنْ اَطَعْتُمُوهُمْ اِنَّكُمْ لَمُشْرِكُونَ ﴿١٢١﴾ اَوَمَنْ كَانَ مَيْتًا فَاَحْيَيْنَاهُ وَجَعَلْنَا لَهُ نُورًا يَمْشٖى بِهٖ فِى النَّاسِ كَمَنْ
مَثَلُهُ فِى الظُّلُمَاتِ لَيْسَ بِخَارِجٍ مِنْهَا كَذٰلِكَ زُيِّنَ لِلْكَافِرٖينَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٢٢﴾ وَكَذٰلِكَ جَعَلْنَا فٖى كُلِّ
قَرْيَةٍ اَكَابِرَ مُجْرِمٖيهَا لِيَمْكُرُوا فٖيهَا وَمَا يَمْكُرُونَ اِلَّا بِاَنْفُسِهِمْ وَمَا يَشْعُرُونَ ﴿١٢٣﴾ وَاِذَا جَٓاءَتْهُمْ اٰيَةٌ قَالُوا
لَنْ نُؤْمِنَ حَتّٰى نُؤْتٰى مِثْلَ مَٓا اُوتِىَ رُسُلُ اللّٰهِ اَللّٰهُ اَعْلَمُ حَيْثُ يَجْعَلُ رِسَالَتَهُ سَيُصٖيبُ الَّذٖينَ اَجْرَمُوا صَغَارٌ
عِنْدَ اللّٰهِ وَعَذَابٌ شَدٖيدٌ بِمَا كَانُوا يَمْكُرُونَ ﴿١٢٤﴾

118-120. Ey Müminler! Helâl ve haram kılma yetkisinin sadece kendisine ait olduğuna inandığınız Allah, sizlere -zaruret halleri dışında- hangi hayvanların etlerini yemenizi haram kıldığını hiçbir şüpheye mahal bırakmayacak şekilde açıklamıştır.[64] Bunların dışında müşriklerin bazı hayvanlara çeşitli nitelikler atfederek[65] Allah'ın, bu hayvanların kesilip yenmesini haram kıldığı şeklindeki iddialarına asla itibar etmeyin, bunlar da dâhil olmak üzere, Allah adına kesilen[66] bütün hayvanların etlerini gönül rahatlığıyla yiyiniz. Müşrikler Allah adına haramlar uydurarak birçok insanı yanıltmaktadırlar. Ancak doğruyu-yanlışı, helâli-haramı en iyi bilen Allah'tır. Bu sebeple Allah'ın yasaklamış olduğu şeyleri yapmaktan, onun haram kılmış olduğu yiyecekleri yemekten ve her türlü gizli-açık günahtan kaçınınız. Zira Allah'ın emir ve yasaklarını dinlemeyenler âhirette günahlarının karşılığında gerekli cezayı göreceklerdir.

121. Ey müminler! Siz asıl putlara kurban olarak kesilmiş ve murdar hayvanların etinden yemeyiniz.[67] Bazı Medine yahudileri şeytanlık yaparak müşriklere güya akıl vermektedirler. Onlardan akıl alan müşrikler de, "İnsanın kestiği hayvan helâl sayılıyor da tabii ölümle ölen hayvan niçin haram sayılıyor?" diyerek[68] sizi kuşkuya düşürmeye çalışmaktadırlar. Halbuki Allah açıkça yasakladığı halde onları yemeniz gerçekten büyük bir günahtır, onun yasağına karşı koymaktır. Dikkatli olunuz, eğer bu yasağa uymaz ve müşriklere itaat edip Allah'ın haram kıldığı şeyleri helâl sayarsanız siz de onlar gibi olursunuz.

122. Peygambere inananlar Allah'ın haram kıldığı şeylerden uzak dururken müşrikler bunları helâl saymaktadırlar. Şirkten arındırıp tevhit ile ihya ettiğimiz müminlerle şirk karanlığında bocalamaya devam eden müşrikler elbette ki aynı kefede değildir.[69] Müminler Allah'ın haramlarına uyarken, müşrikler haramlarını çiğnemektedir. Dolayısıyla doğru yolda olanlar müminlerdir. Ne var ki müşriklerin ileri gelenleri Allah'ın haram kıldığı şeyleri helâl sayma, onun birliğine ve peygamberine inanmama konusundaki tutumlarını kendilerince doğru görmektedirler.

123. Tıpkı Mekkeli bu müşrikler gibi, her toplumda kibirli ve kendini her şeyden müstağni gören birtakım ileri gelen kişiler çıkar, işledikleri suçlarla orada hile ve aldatmacaya dayalı bir düzen kurarlar. Fakat bu kimseler dünyada ve âhirette kendilerini beklemekte olan kötü sonun farkında değillerdir. Kurdukları hile düzeni esasında kendi aleyhlerine işlemektedir, zira Allah onlar için acı bir azap hazırlamıştır.[70]

124. Bunlar Muhammed'in peygamberliğini kabul etmemekte ve onun tebliğ ettiği haramlara kulak vermemektedirler.[71] Bu tutumlarına bahane olarak da şöyle demektedirler. "Allah madem bizlere bir şeyler emretmek istiyor, o halde niçin peygamberlere gönderdiği vahyi bize de göndermiyor? Muhammed'in peygamberliğine iman etmemiz ancak aynı şeylerin bize de gönderilmesi ile mümkündür."[72] Oysa Allah kime peygamberlik görevi vereceğini gayet iyi bilmekte ve her konuda olduğu gibi bu konuda da sonsuz bilgi ve hikmeti ile iş yapmaktadır.

Ey elçimiz Muhammed! Sen onların bu bahanelerine üzülme! Çünkü onlar nihayetinde perişan duruma düşecekler, kurdukları bu tezgâhlar sebebiyle Allah katında çok çetin bir azap ile karşılaşacaklardır.

---

64 bk. Mâide 5/3.

65 bk. Maide 5/103 ve ilgili dipnot.

66 Bazı müfessirler bu âyeti; normal olarak tüm hayvan kesimlerinde besmele çekmenin gerekliliği şeklinde yorumlarken (örneğin bk. Taberî) bazıları da burada besmelenin söz konusu edilmediğini, hayvanın, "Allah'ın adı anılarak kesilmesi"nden maksadın putlar adına kesilmemesi olduğunu, dolayısıyla burada müşriklerin ibadet maksadıyla putları adına kestikleri hayvanların etlerinin yenmemesi gerektiğinin ifade edildiğini söylemektedirler (bk. İbn Atıyye, *el-Menâr*).

67 bk. Zeccâc, Maverdî, İbn Atıyye, Zemahşerî.

68 bk. Taberî, İbnü'l-Cevzî.

69 Taberî. 70 Taberî. 71 Taberî. 72 Taberî.

فَمَنْ يُرِدِ اللّٰهُ اَنْ يَهْدِيَهُ يَشْرَحْ صَدْرَهُ لِلْاِسْلَامِ وَمَنْ يُرِدْ اَنْ يُضِلَّهُ يَجْعَلْ صَدْرَهُ ضَيِّقًا حَرَجًا كَاَنَّمَا يَصَّعَّدُ
فِي السَّمَٓاءِ كَذٰلِكَ يَجْعَلُ اللّٰهُ الرِّجْسَ عَلَى الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٢٥﴾ وَهٰذَا صِرَاطُ رَبِّكَ مُسْتَقِيمًا قَدْ فَصَّلْنَا
الْاٰيَاتِ لِقَوْمٍ يَذَّكَّرُونَ ﴿١٢٦﴾ لَهُمْ دَارُ السَّلَامِ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَهُوَ وَلِيُّهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٢٧﴾ وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ
جَمِيعًا يَا مَعْشَرَ الْجِنِّ قَدِ اسْتَكْثَرْتُمْ مِنَ الْاِنْسِ وَقَالَ اَوْلِيَٓاؤُهُمْ مِنَ الْاِنْسِ رَبَّنَا اسْتَمْتَعَ بَعْضُنَا بِبَعْضٍ
وَبَلَغْنَٓا اَجَلَنَا الَّذِٓي اَجَّلْتَ لَنَا قَالَ النَّارُ مَثْوٰيكُمْ خَالِدِينَ فِيهَٓا اِلَّا مَا شَٓاءَ اللّٰهُ اِنَّ رَبَّكَ حَكِيمٌ عَلِيمٌ ﴿١٢٨﴾
وَكَذٰلِكَ نُوَلِّي بَعْضَ الظَّالِمِينَ بَعْضًا بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿١٢٩﴾ يَا مَعْشَرَ الْجِنِّ وَالْاِنْسِ اَلَمْ يَأْتِكُمْ رُسُلٌ
مِنْكُمْ يَقُصُّونَ عَلَيْكُمْ اٰيَاتِي وَيُنْذِرُونَكُمْ لِقَٓاءَ يَوْمِكُمْ هٰذَا قَالُوا شَهِدْنَا عَلٰٓى اَنْفُسِنَا وَغَرَّتْهُمُ الْحَيٰوةُ
الدُّنْيَا وَشَهِدُوا عَلٰٓى اَنْفُسِهِمْ اَنَّهُمْ كَانُوا كَافِرِينَ ﴿١٣٠﴾ ذٰلِكَ اَنْ لَمْ يَكُنْ رَبُّكَ مُهْلِكَ الْقُرٰى بِظُلْمٍ وَاَهْلُهَا
غَافِلُونَ ﴿١٣١﴾ وَلِكُلٍّ دَرَجَاتٌ مِمَّا عَمِلُوا وَمَا رَبُّكَ بِغَافِلٍ عَمَّا يَعْمَلُونَ ﴿١٣٢﴾ وَرَبُّكَ الْغَنِيُّ ذُو الرَّحْمَةِ اِنْ
يَشَأْ يُذْهِبْكُمْ وَيَسْتَخْلِفْ مِنْ بَعْدِكُمْ مَا يَشَٓاءُ كَمَٓا اَنْشَاَكُمْ مِنْ ذُرِّيَّةِ قَوْمٍ اٰخَرِينَ ﴿١٣٣﴾

125. Ey Muhammed! Müşriklerin tevhit dinini kabul etmemeleri senin suçun değil, onların inat, gurur ve kibirlerinin sonucudur. Allah doğru yolu göstermek istediği kişinin zihninden ve kalbinden İslâm hakkındaki her türlü kuşku, tereddüt ve kararsızlığı gidererek, onun gönlünü İslâm'a açar. Yanlış yolda kalmakta ısrar eden ve hiçbir öğüde kulak vermeyen kişinin ise âdeta içini daraltır. Böylece Allah bu kimseleri, ısrarla içine düştükleri o bataklıkta şeytanları ile baş başa bırakır.

126-127. Halbuki Allah işte dosdoğru olan tevhidi açıkça anlatmakta, Muhammed'e ve ondan önceki peygamberlere gönderdiği mesajlarla bu dosdoğru yolu düşünüp ders alacak kimseler için ortaya koymaktadır. Ey Muhammed! Sen onların senin peygamberliğini ve tebliğ ettiğin haramları kabul etmemelerine aldırma ve rabbin tarafından ortaya konulan bu dosdoğru yola uy! Çünkü Allah'ın gönderdiği vahye uyan ve onun emir ve yasaklarına riayet edenler âhirette sonsuz barış ve mutluluk yurdu olan cennete gireceklerdir. Üstelik hem dünyada hem âhirette Allah bu kimselerin dostu ve yardımcısıdır.

MAHŞERDE MÜŞRİKLERİN DURUMU

128-129. Tevhide ve peygamberlere inanmayan zalimler, birbirlerinin dostudurlar ve birbirlerini yoldan çıkarırlar. Bu yaptıkları sebebiyle âhiret gününde de cezalandırılacaklardır. Nitekim Allah hesap sormak üzere, müşrikleri ve onlara akıl verenleri topladığında, insanları yanlış yola sevkedenlere, "Ey

şeytanın yolundan gidenler! İnsanları yoldan çıkaranlar sizlerdiniz değil mi?" diye hesap soracaktır. Onların ayartmalarına kapılan ve Allah'a ortak koşanlar ise pişmanlık içinde şöyle diyeceklerdir: "Rabbimiz! Biz dünyada birbirimize aldandık, ancak şimdi hatamızı anladık." Bunun üzerine Allah onlara, "Artık varacağınız yer cehennemdir" diyecek ve O, başka türlü takdir etmediği sürece sonsuza kadar orada kalacaklardır.

130-132. Ogün onlara denilecektir ki: "Ey birbirini aldatan ve Allah'a ortak koşan, O'nun peygamberlerine inanmayanlar! Sizlere kendi içinizden seçilmiş peygamberler gönderip mesajlarımızı iletmedik mi? Böyle bir günde karşımıza çıkarılıp hesap vereceğinize dair sizleri uyarmadık mı?" Bunun üzerine, dünya hayatının geçici menfaatlerine aldanarak Allah'ın mesajlarını reddeden o kimseler, "Evet, doğrusu bize peygamberler geldi ve bütün bu hususları anlattılar. Ancak biz onları yalanladık, peygamber olduklarına inanmadık" diyecek ve hatalarını itiraf edip bizzat kendi aleyhlerine tanıklık edeceklerdir. Böylece kendilerine verilecek cezanın haksız olmadığını açıkça kabul etmiş olacaklardır. Doğrusu Allah insanlara peygamber gönderip onları şirk konusundan uyarmadıkça helâk etmez. İnkârcıların cezalandırılmasının sebebi, uyarılara rağmen inkârda ısrar etmeleridir. Herkes kasıtlı olarak yaptıklarından sorumlu olacak, davranışının derecesine göre muamele görecektir. Allah herkesin yaptığını bilmektedir.

İLÂHÎ EMİR ve YASAKLARIN İNSANLARIN YARARINA YÖNELİK OLUŞU

133. Ey Muhammed! Doğrusu senin rabbin insanlara birtakım şeyleri emretmekte veya yasaklamakta, bu emir ve yasaklarına uyanlara ödül, uymayanlara ise ceza vereceğini söylemektedir. Ancak rabbin sizin itaatinize de ibadetlerinize de muhtaç değildir. Sizi tamamen yok edip yerinize bambaşka bir nesil inşa etme kudretine de sahiptir. Sizi var etmesi de, size peygamber gönderip emir ve yasaklarını bildirmesi de tamamen sizlere olan şefkat ve merhametinden kaynaklanmaktadır.[73]

[73] Taberî.

إِنَّ مَا تُوعَدُونَ لَآتٍ وَمَا أَنْتُمْ بِمُعْجِزِينَ (١٣٤) قُلْ يَا قَوْمِ اعْمَلُوا عَلَى مَكَانَتِكُمْ إِنِّي عَامِلٌ فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ
مَنْ تَكُونُ لَهُ عَاقِبَةُ الدَّارِ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ (١٣٥) وَجَعَلُوا لِلَّهِ مِمَّا ذَرَأَ مِنَ الْحَرْثِ وَالْأَنْعَامِ نَصِيبًا
فَقَالُوا هَذَا لِلَّهِ بِزَعْمِهِمْ وَهَذَا لِشُرَكَائِنَا فَمَا كَانَ لِشُرَكَائِهِمْ فَلَا يَصِلُ إِلَى اللَّهِ وَمَا كَانَ لِلَّهِ فَهُوَ يَصِلُ إِلَى
شُرَكَائِهِمْ سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ (١٣٦) وَكَذَلِكَ زَيَّنَ لِكَثِيرٍ مِنَ الْمُشْرِكِينَ قَتْلَ أَوْلَادِهِمْ شُرَكَاؤُهُمْ لِيُرْدُوهُمْ
وَلِيَلْبِسُوا عَلَيْهِمْ دِينَهُمْ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا فَعَلُوهُ فَذَرْهُمْ وَمَا يَفْتَرُونَ (١٣٧)

134. Ey müşrikler! Allah sizlere hiçbir ihtiyacı olmadığı halde, sırf sizin yararınıza öğüt vermekte iken sizler O'nun elçisini inkâr etmekte ve uyarılarını dikkate almamaktasınız. Peygamber size âhiretten ve hesaptan bahsettiğinde, "Çürümüş kemikleri kim diriltecek?" diyerek onunla alay etmektesiniz. Biliniz ki peygamberin size uyarıda bulunduğu âhiret günü gelip çatacaktır.[74] Bu konuda Allah'a karşı elinizden bir şey gelmeyeceğini bilesiniz.

135. Ey Muhammed! Allah'ın birliğini ve senin peygamberliğini kabul etmeyen ve yeniden diriltilip hesap vereceklerini söylediğin zaman seninle alay eden müşriklere de ki: "Madem benim peygamberliğime inanmıyor, uyarılarımı dikkate almıyorsunuz, o halde bildiğiniz yolda devam edin bakalım. Ben sizlere bu mesajı anlatmaya devam edeceğim. Israrla beni reddederseniz sonuçta kimin haklı olduğunu göreceksiniz. Yakında hem dünyadaki haksız saltanatınız sona erecek hem de âhirette Allah'ın huzurunda hesaba çekilip cezanızı göreceksiniz. Zira Allah'ın elçisini inkâr edenler dünyada da âhirette de iflâh olmazlar.[75]

MÜŞRİKLERİN ÖZELLİKLE KURBAN KONUSUNDAKİ BÂTIL İNANÇLARI

136. Müşrikler sadece Allah'a kulluk etmek yerine, O'na ortak koşup birtakım varlıkların kendilerini Allah'a yaklaştıracağına ve âhirette kendilerine şefaat edeceğine inanmaktadırlar. Sahip oldukları her türlü rızkın Allah'tan geldiğini biliyor olmalarına rağmen yine de o putlara değer atfetmektedirler. Meselâ ziraat ürünlerinden ve hayvanlardan elde ettikleri gelirin bir kısmını sadaka olarak Allah için ayırıp yoksul ve muhtaçlara dağıtırken (ki bu değerli bir davranıştır) bir diğer kısmını putlar için yapılan törenlere ayırmakta, onlar için kurban kesmekte[76] ve onlara hizmet eden kâhinlere ayırmakta. Böylece o putların Allah katında kendilerine yarar sağlayacağını düşünmektedirler. Üstelik bunu yaparken bile âdil davranmamakta, Allah için ayırdıkları payı her zaman yoksullara dağıtmayıp bazan putlara aktarmakta, fakat putlara ayırdıkları payı hiçbir zaman yoksullara dağıtmamaktadırlar. Allah'ın payı yoksul ve muhtaçlara dağıtıldığı için onu gerektiğinde ihlâl etmekte, fakat putların payı onlara hizmetle görevli kâhinlere gittiği için ona hiç dokunmamaktadırlar.[77] Bu şekilde hüküm vermeleri ne kadar da kötüdür!

137. Dahası, şeytanî rol üstlenmiş put hizmetçisi kâhinler, şirk inancına mahkûm ettikleri zavallı müşrik halka, çocuklarını putlar için kurban etmeyi[78] güzel bir dinî gelenek olarak göstermekteydiler.[79] Böylece onların maddî ve mânevî yönden harap olmalarına, tevhidi iyice bozup yanlış inançlara sapmalarına sebep olmaktaydılar. Esasen Allah onlara bu tür kötülükleri yaptırmayabilir, onları tevhide zorlayabilirdi.[80] Fakat O, herkesi kendi iradesiyle baş başa bırakmış ve yaptıklarından sorumlu tutmuştur. Şu halde onlar bu yanlış yolda ısrarla devam etmek istiyorlarsa senin yapacağın şey sadece onları uyarmaktır.

8 Cüz
6 Sûre
En'âm 134-137

---

74 Taberî.

75 Taberî.

76 Zemahşerî.

77 Taberî.

78 Zemahşerî.

79 Müşriklerin, putlarına ibadet maksadıyla kurban kesmeleri hususunda bilgi için bk. Muhammed b. Sâib el-Kelbî, *Kitâbü'l-Esnâm*, Kahire 1995. Kimi âyetlerde "yoksulluk endişesi" şeklinde ifade edilen bu durum, esas itibariyle müşriklerin kuraklık ve bereketsizlik gibi hususları gidermenin bir yolu olarak kız çocuklarını kurban etmenin gerekliliğine inanıyor olmalarıdır. Nitekim Zemahşerî bu âdetin müşrik din adamları (sedenetü'l-esnâm) tarafından teşvik edilen bir ibadet olduğunu ifade etmiştir. Diğer taraftan bu geleneğin ardından aşırı kıskançlık ve iffet gibi dindarlık kisvesi altındaki bazı düşünceler de yer almaktadır (bk. İbn Âşûr). Yine müşriklerin melekleri Allah'ın kızları olarak gördükleri ve "kızların Allah'a ulaştırılması gerekir" diyerek kurban sundukları da bilinmektedir (bk. Âlûsî). Nitekim Ebüssuûd Efendi de kız çocukların gömülmesinin "putlara kurban sunumu" olduğunu sarahatle ifade etmiştir. Dolayısıyla müşriklerin çocuklarını sadece "geçim sıkıntısı" ile öldürdüklerini düşünmek hem meselenin müşrikler açısından ehemmiyetinin anlaşılmamasına ve dolayısıyla esas tenkit edilen hususun gözden kaçırılmasına sebep olacak, hem de bu ifadelerden günümüzde tartışılan kürtaj, doğum kontrolü vb. konularda hükümler istinbat etmek gibi aşırı yorumlara kapı açacaktır ki, bu da, Kur'an'a söylemediğini söylettirmek olacaktır. *Doğrusunu Allah bilir.*

80 bk. Mâverdî.

وَقَالُوا هٰذِهِ اَنْعَامٌ وَحَرْثٌ حِجْرٌ لَا يَطْعَمُهَا اِلَّا مَنْ نَشَٓاءُ بِزَعْمِهِمْ وَاَنْعَامٌ حُرِّمَتْ ظُهُورُهَا وَاَنْعَامٌ لَا يَذْكُرُونَ
اسْمَ اللّٰهِ عَلَيْهَا افْتِرَٓاءً عَلَيْهِ سَيَجْزِيهِمْ بِمَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿١٣٨﴾ وَقَالُوا مَا فِي بُطُونِ هٰذِهِ الْاَنْعَامِ خَالِصَةٌ
لِذُكُورِنَا وَمُحَرَّمٌ عَلٰٓى اَزْوَاجِنَا وَاِنْ يَكُنْ مَيْتَةً فَهُمْ فِيهِ شُرَكَٓاءُ سَيَجْزِيهِمْ وَصْفَهُمْ اِنَّهُ حَكِيمٌ عَلِيمٌ ﴿١٣٩﴾ قَدْ
خَسِرَ الَّذِينَ قَتَلُٓوا اَوْلَادَهُمْ سَفَهًا بِغَيْرِ عِلْمٍ وَحَرَّمُوا مَا رَزَقَهُمُ اللّٰهُ افْتِرَٓاءً عَلَى اللّٰهِ قَدْ ضَلُّوا وَمَا كَانُوا
مُهْتَدِينَ ﴿١٤٠﴾ وَهُوَ الَّذِٓي اَنْشَاَ جَنَّاتٍ مَعْرُوشَاتٍ وَغَيْرَ مَعْرُوشَاتٍ وَالنَّخْلَ وَالزَّرْعَ مُخْتَلِفًا اُكُلُهُ وَالزَّيْتُونَ
وَالرُّمَّانَ مُتَشَابِهًا وَغَيْرَ مُتَشَابِهٍ كُلُوا مِنْ ثَمَرِهِٓ اِذَٓا اَثْمَرَ وَاٰتُوا حَقَّهُ يَوْمَ حَصَادِهِ وَلَا تُسْرِفُوا اِنَّهُ لَا يُحِبُّ
الْمُسْرِفِينَ ﴿١٤١﴾ وَمِنَ الْاَنْعَامِ حَمُولَةً وَفَرْشًا كُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللّٰهُ وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ اِنَّهُ لَكُمْ
عَدُوٌّ مُبِينٌ ﴿١٤٢﴾

138-140. Müşrikler, hayvanlar ve ekinler konusunda daha başka birçok hurafe uydurmuşlardır. Hayvanlardan ve ekinlerden Allah için ve putlar için ayırdıkları payların kendilerinin izin verdiği kimseler dışında herkes için dokunulmaz kabul edilmesi ve bazı hayvanların binek olarak kullanılmasının yasaklanması şeklindeki inanç ve âdetleri de bu hurafelerdendir. Ayrıca putlar için ayırdıkları hayvanların yavrularının canlı doğdukları takdirde sadece erkeklere helâl olup kadınlara haram sayılması, ölü doğmaları yahut doğar doğmaz ölmeleri durumunda ise hem erkek hem de kadınlara helâl sayılması gibi bâtıl inançları da vardır. Yine putlar için kurban edilen hayvanların[81] kesimi esnasında Allah'ın adını değil putların adını anmaları da böyledir. Bütün bu yasaklar Allah tarafından değil, onların cahil ataları tarafından konulmuştur. Dahası bu cehalet ve karanlık içerisinde boğulan müşrikler Allah'ın helâl olarak insanların istifadesine sunduğu nimetleri haram saymakla kalmayıp kendi çocuklarını dahi, putlara kurban maksadıyla[82] rızık ve bereket endişesiyle öldürmektedirler. Bütün bu sapkın inanç ve davranışları neticesinde **dosdoğru** yol olan tevhit yolundan sapmışlardır. Allah onların bu yaptıklarını elbette ki cezasız bırakmayacaktır.[83]

141-142. Halbuki Allah, engin rahmetiyle insanlara sayısız nimetler bahşetmiş ve onlardan yararlanmayı helâl saymıştır. Nitekim kendi kendine yetişen bahçelerin yanı sıra kendi çabanızla ekip biçtiğiniz bostanlar, bağlar, hurmalıklar, çeşitli ürünler veren tarlalar; aynı toprakta yetişip aynı sudan beslendikleri halde tatları kâh birbirine benzeyen, kâh farklı olan zeytin, nar ve daha nice yiyecekler hep O'nun sizlere lutuf ve nimetleridir. Yine kimi yük taşımaya, yününden ve tüyünden faydalanmaya elverişli, kimi de henüz yük taşıyamayan kesimlik hayvanları da sizlere rızık ve nimet olarak veren O'dur. Koyun, keçi, deve ve sığır hayvanlarını size erkekli dişili olarak veren de O'dur.[84] Bunları Allah'ın bir nimeti olarak bilin ve ürün verdiklerinde onlardan yiyin, ayrıca bu nimetleri yoksullarla da paylaşın. Allah'ın size verdiği nimetlerde yoksulların da pay sahibi olduğunu unutmayın. Açıkça düşmanınız olan şeytana uymayın. Bütün bu nimetlere rağmen sakın O'na ortak koşarak nankörlük etmeyin. Zira Allah nankör müşrikleri sevmez.[85]

81 Bahîre, sâibe, hâm, vasîle vb. adlar verilmiş olan bu hayvanlarla ilgili bilgi için bk. Taberî.
82 bk. Ebüssuûd.

83 Taberî.
84 Taberî.
85 Burada geçen " ولا تسرفوا إنه لا يحب المسرفين " ifadesi, şirkin eleştirisidir. Müfessirlerin yer verdiği (bk. Mâverdî, İbnü'l-Cevzî, Âlûsî) bu yorum, kanaatimizce bağlama daha uygundur. *Doğrusunu Allah bilir.*

ثَمَانِيَةَ أَزْوَاجٍ مِنَ الضَّأْنِ اثْنَيْنِ وَمِنَ الْمَعْزِ اثْنَيْنِ قُلْ آلذَّكَرَيْنِ حَرَّمَ أَمِ الْأُنْثَيَيْنِ أَمَّا اشْتَمَلَتْ عَلَيْهِ
أَرْحَامُ الْأُنْثَيَيْنِ نَبِّئُونِي بِعِلْمٍ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿١٤٣﴾ وَمِنَ الْإِبِلِ اثْنَيْنِ وَمِنَ الْبَقَرِ اثْنَيْنِ قُلْ آلذَّكَرَيْنِ
حَرَّمَ أَمِ الْأُنْثَيَيْنِ أَمَّا اشْتَمَلَتْ عَلَيْهِ أَرْحَامُ الْأُنْثَيَيْنِ أَمْ كُنْتُمْ شُهَدَاءَ إِذْ وَصَّاكُمُ اللَّهُ بِهَذَا فَمَنْ أَظْلَمُ
مِمَّنِ افْتَرَى عَلَى اللَّهِ كَذِبًا لِيُضِلَّ النَّاسَ بِغَيْرِ عِلْمٍ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿١٤٤﴾ قُلْ لَا أَجِدُ فِي
مَا أُوحِيَ إِلَيَّ مُحَرَّمًا عَلَى طَاعِمٍ يَطْعَمُهُ إِلَّا أَنْ يَكُونَ مَيْتَةً أَوْ دَمًا مَسْفُوحًا أَوْ لَحْمَ خِنْزِيرٍ فَإِنَّهُ رِجْسٌ أَوْ
فِسْقًا أُهِلَّ لِغَيْرِ اللَّهِ بِهِ فَمَنِ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَإِنَّ رَبَّكَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٤٥﴾ وَعَلَى الَّذِينَ هَادُوا حَرَّمْنَا
كُلَّ ذِي ظُفُرٍ وَمِنَ الْبَقَرِ وَالْغَنَمِ حَرَّمْنَا عَلَيْهِمْ شُحُومَهُمَا إِلَّا مَا حَمَلَتْ ظُهُورُهُمَا أَوِ الْحَوَايَا أَوْ مَا اخْتَلَطَ
بِعَظْمٍ ذَلِكَ جَزَيْنَاهُمْ بِبَغْيِهِمْ وَإِنَّا لَصَادِقُونَ ﴿١٤٦﴾ فَإِنْ كَذَّبُوكَ فَقُلْ رَبُّكُمْ ذُو رَحْمَةٍ وَاسِعَةٍ وَلَا يُرَدُّ بَأْسُهُ
عَنِ الْقَوْمِ الْمُجْرِمِينَ ﴿١٤٧﴾

8. Cüz
6. Sure
En'âm 143-147

143-144. Ey Muhammed! Allah'ın insanların istifadesi için yarattığı ve helâl kıldığı nimetleri haram sayan müşriklere de ki: "Allah sizlere koyun, keçi, deve ve sığır gibi hayvanları erkekli dişili olarak çifter çifter vermiştir. Bunların içerisinden bazılarını haram saymanız doğru değildir. Çünkü bu konuda sizlere Allah'tan gelmiş olan bir bilgi söz konusu değildir. Eğer bu haramların Allah'tan geldiğini iddia ediyorsanız o halde bu hayvanların erkek olanlarının mı, dişi olanlarının mı, yoksa dişi hayvanların karnında taşıdıkları yavruların mı haram kılındığını da bildirin bakalım. Bunlardan herhangi birini Allah'ın haram kıldığına dair bir bilginiz mi var? Allah'tan herhangi bir peygambere bu şekilde bir vahiy geldiğine mi şahit oldunuz yoksa? Gerçek şu ki Allah'tan gelen bir bilgiye dayanmaksızın onun adına bazı şeyleri haram ilân ederek ona iftira atan müşriklerin bu davranışları insanları yoldan çıkarmaya ve tevhitten uzaklaştırmaya yönelik bir tutum olup haksızlığın en ileri derecesini temsil etmektedir.[86] Doğrusu Allah, kendisi adına iftira atan ve helâl şeyleri haram kılan müşrikleri emellerine ulaştırmaz."

HARAM YİYECEKLER

145. Ey Muhammed! Allah adına bazı haramlar uydurup bu şekilde güya daha dindar olduklarını sanan müşriklere de ki: "Allah'ın bana vahyettiği bilgiler içerisinde sizin uydurduğunuz haramlar yer almamaktadır. Allah bütün nimetleri insanların istifadesi için yaratmıştır. O'nun insana yönelik rahmet ve şefkati çok engindir. Koyduğu haramlar da insanın yararı içindir. Nitekim Allah insanlara boğularak, vurularak, düşerek ya da başka bir hayvan tarafından darbe yiyerek ölen ve leş haline gelmiş olan hayvanın, akan kanın ve murdar olan domuzun yenilmesini haram kılmıştır. Ayrıca Allah'tan başkasına kurban olarak kesilen hayvanın etini de haram kılmıştır. Çünkü Allah'tan başkası adına hayvan kesmek açıkça Allah'ın emrine karşı gelmek ve ona ortak koşmak demektir. Gördüğünüz gibi Allah hiçbir şeyi sebepsiz ve hikmetsiz haram kılmaz. Onun size verdiği nimetler gibi, yasaklarında da sizin için yarar vardır.

Ayrıca Allah'ın haram kıldığı bu şeyleri darda kaldığı için yiyen kimse, aşırıya gidip bu ruhsatı suistimal etmedikçe sorumlu tutulmaz. Çünkü Allah insanlara çok merhametlidir, onlara birçok helâl nimet vermiştir, ayrıca onlara karşı çok bağışlayıcıdır, onları zor şeylerle imtihan edip cezalandırmaz.[87]

146. Allah'ın peygamberi olan Mûsâ'ya karşı gelmeleri, bazı peygamberleri öldürmeleri, tefecilik yapıp insanların mallarını haksız yere yemeleri gibi sebeplerden dolayı yahudilere tırnaklı hayvanların etleri ve inek ve koyunların sırt, bağırsak ve kemik yağları dışında kalan iç yağlarını haram kıldık. Doğrusu Allah'ın sizlere bildirdiği bütün bilgiler doğrudur.

147. Ey Muhammed! Eğer müşrikler senin Allah'ın peygamberi olduğunu kabul etmemekte ısrar ederlerse onlara de ki: "Bilin ki rabbiniz olan Allah çok merhametlidir. Onun merhameti bu kadar engin olmasaydı sizin bu inkârlarınızı derhal cezalandırırdı. Ancak sizlere süre vermekte, iman etmeniz için fırsat tanımaktadır. Eğer bu fırsatı değerlendirip iman ederseniz sizleri bağışlayacaktır.[88] Fakat onun bu merhametine bakarak, sizler gibi tevhidi ve peygamberi reddeden kimseleri cezasız bırakacağını sanmayınız."

8 Cüz
6 Sûre
En'âm 143 147

86 Taberi, Zemahşeri.

87 Taberi.

88 Mevdûdi.

8. Cüz
6. Süre
En'âm 148-153

سَيَقُولُ الَّذِينَ اَشْرَكُوا لَوْ شَاءَ اللّٰهُ مَا اَشْرَكْنَا وَلَا اٰبَاؤُنَا وَلَا حَرَّمْنَا مِنْ شَيْءٍ كَذٰلِكَ كَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ
قَبْلِهِمْ حَتّٰى ذَاقُوا بَأْسَنَا قُلْ هَلْ عِنْدَكُمْ مِنْ عِلْمٍ فَتُخْرِجُوهُ لَنَا اِنْ تَتَّبِعُونَ اِلَّا الظَّنَّ وَاِنْ اَنْتُمْ اِلَّا تَخْرُصُونَ
قُلْ فَلِلّٰهِ الْحُجَّةُ الْبَالِغَةُ فَلَوْ شَاءَ لَهَدٰيكُمْ اَجْمَعِينَ قُلْ هَلُمَّ شُهَدَاءَكُمُ الَّذِينَ يَشْهَدُونَ اَنَّ اللّٰهَ
حَرَّمَ هٰذَا فَاِنْ شَهِدُوا فَلَا تَشْهَدْ مَعَهُمْ وَلَا تَتَّبِعْ اَهْوَاءَ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا وَالَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْاٰخِرَةِ
وَهُمْ بِرَبِّهِمْ يَعْدِلُونَ قُلْ تَعَالَوْا اَتْلُ مَا حَرَّمَ رَبُّكُمْ عَلَيْكُمْ اَلَّا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْـًٔا وَبِالْوَالِدَيْنِ اِحْسَانًا
وَلَا تَقْتُلُوا اَوْلَادَكُمْ مِنْ اِمْلَاقٍ نَحْنُ نَرْزُقُكُمْ وَاِيَّاهُمْ وَلَا تَقْرَبُوا الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ وَلَا
تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللّٰهُ اِلَّا بِالْحَقِّ ذٰلِكُمْ وَصّٰيكُمْ بِهِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ وَلَا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ
اِلَّا بِالَّتِي هِيَ اَحْسَنُ حَتّٰى يَبْلُغَ اَشُدَّهُ وَاَوْفُوا الْكَيْلَ وَالْمِيزَانَ بِالْقِسْطِ لَا نُكَلِّفُ نَفْسًا اِلَّا وُسْعَهَا وَاِذَا
قُلْتُمْ فَاعْدِلُوا وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبٰى وَبِعَهْدِ اللّٰهِ اَوْفُوا ذٰلِكُمْ وَصّٰيكُمْ بِهِ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ وَاَنَّ هٰذَا صِرَاطِي
مُسْتَقِيمًا فَاتَّبِعُوهُ وَلَا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَنْ سَبِيلِهِ ذٰلِكُمْ وَصّٰيكُمْ بِهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ

148-150. Müşrikler kendilerini Allah'a yakınlaştırsın diye birtakım varlıkları şefaatçi edinip onlara yakarmalarını ve o putlara yaranmak maksadıyla birtakım şeyleri haram ilân etmelerini savunmak için, "Bunları bize Allah emretti, eğer Allah dilemeseydi biz böyle yapamazdık!" demekte, yaptıkları kötülükleri Allah'a isnat etmektedirler. Oysa Allah'ın onlardan birtakım putları aracı ve şefaatçi edinmeyi istemesi söz konusu değildir. Nitekim daha önceki toplumlar da benzer gerekçelerle peygamberleri reddetmişler, onların getirdikleri kitapların ilâhî vahiy olduğunu kabul etmemişlerdi. Fakat bu şekilde inkârda ısrar etmeleri neticesinde tarafımızdan helâk edildiler. Mekkeli müşrikler de aynı şekilde ısrar ettikleri takdirde benzer bir son ile karşılaşacaklarını unutmamalıdırlar.

Ey Muhammed! Bu iddiaları savunan müşriklere de ki: "Elinizde Allah'a ortak koşmayı emreden ve saydığınız haramları onaylayan bir ilâhî vahiy varsa getirin görelim! Yahut bütün bu dediklerinizi Allah'ın onayladığı hususunda size şahitlik edecek, iddianızı destekleyecek bir bilgi ya da delil varsa ortaya koyunuz. Doğrusu sizler ilâhî bilgiye değil, kendi kuruntularınıza uymaktasınız. Oysa gerçek bilgi Allah'ın elindedir ve vahiy yoluyla göndermektedir. Ancak O'nun gönderdiği vahye sizler inanamamaktasınız. Allah ise sizleri inanmaya zorlamamaktadır."

Ey Muhammed! Eğer müşrikler bu iddialarına destek olmak üzere birtakım yalancı şahitler bulurlarsa sakın onların şahitliklerine kanma! Kur'an'ın ilâhî vahiy olduğuna inanmayan, âhireti uyanlarını alaya alan ve Allah katında kendilerine yardım ve şefaat etmek üzere birtakım putlara inanan müşriklere itaat etme, uydurdukları haramlara itibar etme!

HAYATA YÖN VERECEK İLÂHÎ KURALLAR

151-153. De ki: Ey putları için çeşitli haramlar ihdas eden müşrikler! Gelin sizlere Allah'ın neleri emrettiğini, neleri yasakladığını sayayım; hiçbir şeyi O'na ortak koşmayın, sizi O'na yakınlaştırması için aracılar ve şefaatçiler edinmeyin, doğrudan ve sadece Allah'a kulluk edin. Ana babaya iyi davranın.[89] Putlara kurban olsun ve bereket getirsin diye çocuklarınıza kıymayın.[90] Çünkü sizlere de, doğacak çocuklarınıza da rızık veren Allah'tır. Ayrıca zina gibi çirkin ve utanç verici davranışların gizlisinden de âşikârından da uzak durun. Allah'ın saygın ve şerefli olarak yarattığı insan canına haksız yere kıymayın. Yetimlerin mallarına onlar erişkinlik çağlarına gelinceye kadar sakın el uzatmayın. Ancak onların iyiliği için, malın değerini koruma yahut arttırmaya yönelik tasarruflarda bulunabilirsiniz. Ergenlik çağına gelip kendi mallarına sahip olabilecek düzeye ulaştıklarında onlara mallarını eksiksiz teslim edin. Dürüstlükten şaşmayın, alım satım işlerinizde çok titiz ve hakkaniyetli hareket edin. İnsanlar arasında ortaya çıkan anlaşmazlıklarda tanıklığınıza başvurulduğunda kesinlikle doğruyu söyleyin. Böyle bir durumda, akrabalarınızın ve dostlarınızın yararına da olsa, sakın yalan söylemeyin. Bu ilâhî emirlerin hiçbiri yapamayacağınız şeyler değildir. Aksine o sizlerin yararı için bu hususları önemle emretmektedir. Dolayısıyla Allah'ın emirlerine titizlikle uyun, inancınıza sadakat gösterin. İşte Allah bu şekilde sizlere nasihat vermekte ve sizin bu nasihatleri dinleyip erdemli bir şekilde yaşamanızı istemektedir. Şirke bulaşmayın, zira elçimizin tebliğ ettiği tevhit inancı, ilâhî vahye dayanan dosdoğru yolu temsil etmektedir. İşte iyice düşünüp gerçeği kavrayasınız diye Allah sizlere bu hususları bildirmektedir.

8. Cüz
6. Süre
En'âm 148-153

[89] Bu bağlamda "ana-babaya iyi davranınız" ifadesinin geçmesi, müşriklerin Hz. Peygamber'e yönelttikleri "evladı babasına düşman etti, aileleri parçaladı" şeklindeki suçlamalara da cevap teşkil etmektedir.

[90] Açıklama için 137. âyetin dipnotuna bakınız.

ثُمَّ اٰتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ تَمَامًا عَلَى الَّذٖٓي اَحْسَنَ وَتَفْصٖيلًا لِكُلِّ شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً لَعَلَّهُمْ بِلِقَٓاءِ
رَبِّهِمْ يُؤْمِنُونَ ﴿١٥٤﴾ وَهٰذَا كِتَابٌ اَنْزَلْنَاهُ مُبَارَكٌ فَاتَّبِعُوهُ وَاتَّقُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿١٥٥﴾ اَنْ تَقُولُٓوا اِنَّمَٓا اُنْزِلَ
الْكِتَابُ عَلٰى طَٓائِفَتَيْنِ مِنْ قَبْلِنَاۖ وَاِنْ كُنَّا عَنْ دِرَاسَتِهِمْ لَغَافِلٖينَۙ ﴿١٥٦﴾ اَوْ تَقُولُوا لَوْ اَنَّٓا اُنْزِلَ عَلَيْنَا الْكِتَابُ
لَكُنَّٓا اَهْدٰى مِنْهُمْۚ فَقَدْ جَٓاءَكُمْ بَيِّنَةٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَهُدًى وَرَحْمَةٌۚ فَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنْ كَذَّبَ بِاٰيَاتِ اللّٰهِ وَصَدَفَ
عَنْهَاۜ سَنَجْزِي الَّذٖينَ يَصْدِفُونَ عَنْ اٰيَاتِنَا سُٓوءَ الْعَذَابِ بِمَا كَانُوا يَصْدِفُونَ ﴿١٥٧﴾ هَلْ يَنْظُرُونَ اِلَّٓا اَنْ تَأْتِيَهُمُ
الْمَلٰٓئِكَةُ اَوْ يَأْتِيَ رَبُّكَ اَوْ يَأْتِيَ بَعْضُ اٰيَاتِ رَبِّكَۜ يَوْمَ يَأْتٖي بَعْضُ اٰيَاتِ رَبِّكَ لَا يَنْفَعُ نَفْسًا اٖيمَانُهَا لَمْ تَكُنْ
اٰمَنَتْ مِنْ قَبْلُ اَوْ كَسَبَتْ فٖٓي اٖيمَانِهَا خَيْرًاۜ قُلِ انْتَظِرُٓوا اِنَّا مُنْتَظِرُونَ ﴿١٥٨﴾ اِنَّ الَّذٖينَ فَرَّقُوا دٖينَهُمْ وَكَانُوا
شِيَعًا لَسْتَ مِنْهُمْ فٖي شَيْءٍۜ اِنَّمَٓا اَمْرُهُمْ اِلَى اللّٰهِ ثُمَّ يُنَبِّئُهُمْ بِمَا كَانُوا يَفْعَلُونَ ﴿١٥٩﴾ مَنْ جَٓاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ
عَشْرُ اَمْثَالِهَاۚ وَمَنْ جَٓاءَ بِالسَّيِّئَةِ فَلَا يُجْزٰٓى اِلَّا مِثْلَهَا وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿١٦٠﴾

8. Cüz
6. Sûre
En'âm 154-160

154-155. Bir zamanlar, Allah'ın birliğine ve onun gönderdiği peygamberlere inanıp ilâhî emir ve yasaklara uyarak yaşayanlara nimetimizi tamamlamak ve İsrâiloğulları'nın doğru yola girmeleri için gereken her şeyi açıklamak üzere bir rahmet ve rehberlik kaynağı olarak Mûsâ'ya Tevrat'ı vahyetmiştik. Şimdi de elçimiz Muhammed'e, ilâhî nimet ve rahmet kaynağı bu mübarek Kur'an'ı vahyetmekteyiz. Şu halde dosdoğru tevhit yoluna girmek ve ilâhî rahmete ulaşmak için yapmanız gereken şey, bu kitaba iman etmek ve içindeki öğütleri dikkate almaktır.

156-157. Ey müşrikler! Artık size bu kitap lutfedildikten sonra Allah'a şirk koşma hususunda bahaneler uydurma şansınız kalmamıştır. Bundan böyle "Bize de yahudi ve hıristiyanlara verilen kutsal kitaplar gibi bir kitap verilseydi biz de onlar gibi iman ederdik, hatta doğru yola onlardan daha çok sadık olurduk, oysa şimdi böyle bir kitaba sahip olmadığımız için Allah'ın mesajlarından habersiz kaldık" deme hakkınız yoktur. Zira işte size, içinizden biri olan Muhammed vasıtasıyla Allah'ın birliğini ve emirlerini açıkça anlatan, size kılavuzluk edecek Kur'an vahyedilmektedir. Bu Allah'ın sizlere olan rahmetinin eseridir. Durum böyle iken elçimiz Muhammed'in peygamberliğini inkâr eden müşriklerden daha zalim kim vardır?[91] Doğrusu biz böyle kimseleri şiddetli bir azap ile cezalandıracağız.

91 Taberî.

158. Müşrikler bu kadar açık delilleri gördükleri halde Muhammed'in gerçekten peygamber olduğuna iman etmek için illâ da başlarına Allah'tan bir felâket gelmesini, müminlerle savaştıklarında meleklerin kendilerine azap getirmesini yahut başlarına ölüm anının gelip çatmasını mı bekliyorlar? Halbuki böyle bir an geldiğinde artık dünya hayatındaki imtihan bitmiş olacak ve o güne kadar iman edip Allah'ın emir ve yasaklarına uygun yaşamamış olanlar için,[92] iş işten geçmiş olacaktır. Çünkü o son anda iman etmenin bir anlamı yoktur.

Ey Muhammed! Senin peygamberliğine inanmayan ve âhiret uyarılarını alaya alan müşriklere de ki: "Bekleyin bakalım! Hesap günü geldiğinde kimin doğru söylediğini anlayacaksınız.[93]"

8. Cüz
6. Sûre
En'âm 154-160

159-160. Ey Muhammed! Allah'ın bütün peygamberlere gönderdiği tek ilâhî din olan tevhitten ayrılıp çeşit çeşit gruplara bölünen yahudi, hıristiyan, müşrik vb. kimselere aldırma! Onların bu durumda olmalarından sen sorumlu değilsin. Hepsi sonunda Allah'ın huzurunda toplanıp hesaba çekilecektir. O gün, tevhide ve peygamberlere iman etmiş ve Allah'ın emir ve yasaklarına uygun yaşamış olanlar[94] katbekat[95] ödüllendirileceklerdir. Müşrikler ise şirkin tam karşılığı bir ceza olarak sonsuza dek kalmak üzere cehenneme atılacaklardır.[96]

92 Çevirimiz tâbiin âlimlerinden Süddî'nin görüşüne dayanmaktadır (bk. Maverdî).
93 Taberî.
94 bk. Mâtürîdî.
95 bk. Mâtürîdî; Âlûsî.
96 bk. Mâtürîdî.

قُلْ اِنَّنٖى هَدٰينٖى رَبّٖى اِلٰى صِرَاطٍ مُسْتَقٖيمٍۚ دٖينًا قِيَمًا مِلَّةَ اِبْرٰهٖيمَ حَنٖيفًاۚ وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكٖينَ ﴿١٦١﴾
قُلْ اِنَّ صَلَاتٖى وَنُسُكٖى وَمَحْيَاىَ وَمَمَاتٖى لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمٖينَۙ ﴿١٦٢﴾ لَا شَرٖيكَ لَهُۚ وَبِذٰلِكَ اُمِرْتُ وَاَنَا اَوَّلُ
الْمُسْلِمٖينَ ﴿١٦٣﴾ قُلْ اَغَيْرَ اللّٰهِ اَبْغٖى رَبًّا وَهُوَ رَبُّ كُلِّ شَيْءٍۜ وَلَا تَكْسِبُ كُلُّ نَفْسٍ اِلَّا عَلَيْهَاۚ وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ
وِزْرَ اُخْرٰىۚ ثُمَّ اِلٰى رَبِّكُمْ مَرْجِعُكُمْ فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ فٖيهِ تَخْتَلِفُونَ ﴿١٦٤﴾ وَهُوَ الَّذٖى جَعَلَكُمْ خَلَٓائِفَ
الْاَرْضِ وَرَفَعَ بَعْضَكُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ لِيَبْلُوَكُمْ فٖى مَٓا اٰتٰيكُمْۜ اِنَّ رَبَّكَ سَرٖيعُ الْعِقَابِۘ وَاِنَّهُ لَغَفُورٌ
رَحٖيمٌ ﴿١٦٥﴾

8. Cüz
6. Sûre
En'âm 161-165

161-163. Ey Muhammed! Bazı varlıkları şefaatçi edinip Allah'a ortak koşan müşriklere de ki: "Rabbim beni, gönderdiği vahiy ile tevhide yönlendirmiştir. Bu din aynı zamanda Allah'ın gönderdiği bütün peygamberlerin dinidir. Sizin de çok iyi bildiğiniz İbrâhim peygamberin dini de budur. Çünkü İbrâhim hiçbir zaman sizler gibi Allah'a ortak koşmamıştır. Bundan dolayı benim namazım, kurbanım, diğer ibadetlerim, hayatım, ölümüm, kısacası her şeyim, bütün varlığın yaratıcısı ve rabbi olan Allah'a yöneliktir. Hiçbir şeyi O'na ortak koşmam söz konusu değildir. İşte bana Allah tarafından vahyedilen dosdoğru yol budur. O bana, içinizden gönderilmiş bir peygamber olarak sizlere öncü ve örnek olmamı emretti."[97]

164. De ki: Her şeyi yaratan ve bütün varlığın mutlak egemenliğini elinde bulunduran Allah olduğu halde ben başka varlıkları nasıl şefaatçi kabul edip O'na ortak koşabilirim? Allah'a ortak koşmakta ısrar ederseniz sorumlusu kendiniz olursunuz. Çünkü herkes sadece kendi yaptığından sorumludur. Nitekim O, hesap günü geldiğinde herkesi huzurunda toplayacak ve son derece âdil bir şekilde herkesin davranışını değerlendirecektir. Kimin haklı kimin haksız olduğunu bugün anlamayanlar o gün net olarak anlayacaklardır.

[97] Burada geçen اَوَّلُ الْمُسْلِمٖينَ ifadesi, "müslümanların ilki" anlamına gelmez. Zira Âlûsî'nin de ifade ettiği üzere, bir inancı tebliğ eden peygamber zaten onun ilk müntesibidir. Dolayısıyla burada bu durumun hususen ifade edilmesindense, اَوَّلُ الْمُسْلِمٖينَ ifadesinin "inananların öncüsü" olarak anlaşılması daha münasiptir. *Doğrusunu Allah bilir.*

165. Ey insanlar! Sizleri yaratan ve yeryüzündeki her şeyi emrinize veren Allah'tır. İçinizden kiminin zengin, kiminin yoksul, kiminin güçlü, kiminin zayıf olması da Allah'ın sizleri, sahip olduğunuz mal ve konumu nasıl kullandığınız hususunda[98] denemesinden ibarettir. Önemli olan zenginlik-fakirlik ya da güçlülük-zayıflık değil, iman ve erdem ile yaşamaktır. Kişi her ne durumda olursa olsun, sahip olduklarını kendisine bahşeden Allah'a şükretmeli ve O'nun dinine uyup emirlerine itaat etmelidir. Şunu unutmayınız ki Allah insanlara karşı çok merhametlidir, yanlış inanç ve davranışlarda bulunanlar eğer gerçeği görüp peygambere iman ederlerse Allah onları affedecektir. Israrla Kur'an'ın ilâhî vahiy olduğunu reddeden ve Allah'tan başka varlıkları aracı ve şefaatçi olarak benimseyip âdeta O'na ortak koşan kimseleri ise muhakkak[99] cezalandıracaktır.

8. Cüz
6. Sûre
En'âm 161-165

[98] Zemahşeri.

[99] Zemahşeri, Maverdî, İbnü'l-Cevzî.

YEDİNCİ SÛRE

A'RÂF

Cennet ehli sâlih kullar.

Mekke döneminin ortalarında vahyedilmiş olup, kendisinden önce inzâl edilen sûrelerden daha uzundur. Önceki sûrelerde, Âd ve Semûd gibi Bâide Arapları'na[1] gönderilen peygamberlerden; Lût, Medyen ve Eyke gibi Şam-Mekke arasındaki bölgede yaşayan halklara gönderilmiş peygamberlerden; Sebe ve Tübba' gibi Yemen civarı Araplar'ına gönderilen peygamberlerden ve Yûnus gibi doğu (Musul) bölgelerine gönderilen peygamberlerden söz edilirken; A'râf sûresinde, bütün bu peygamberlerin yanı sıra, ilk defa Ehl-i kitap toplumlara gönderilmiş peygamberlerden bahsedilir. Hemen giriş kısmında, geçmiş dönemlerde peygamberleri yalanlayan toplumların âkıbeti anlatılır. Bu bölümde ve diğer kıssalarda, tıpkı Kur'an'ın bütününde olduğu gibi, kıssalar âdeta Hz. Peygamber'in davetinin seyri içerisinde yaşananları andırırcasına tahkiye edilir. Bu kıssalarda kendi halklarına ilâhî mesajı aktaran peygamberlerin herhangi birinin yerine Hz. Muhammed'i, mesaja karşı çıkan ve eleştirilenlerin yerine de Mekke müşriklerini koymak mümkündür. Anlatılanlar, aslında geçmişte yaşamış toplumların inkârı değil, Mekke müşriklerinin inkârıdır. "Geçmiş" üzerinden "şimdi"ye mesaj verilmektedir. Ana konusu ilâhî vahyin gerçekliğidir ve sık sık tevhit vurgusu yapılmaktadır.

İki yüz altı âyetten oluşan sûreyi muhtevasına göre aşağıdaki gibi tasnif etmek mümkündür.

1 Âd, Semûd ve Cürhüm gibi soyu tükenmiş Arap kabilelerine Bâide Arapları denir.

الٓمٓصٓ ﴿١﴾ كِتَابٌ اُنْزِلَ اِلَيْكَ فَلَا يَكُنْ فٖى صَدْرِكَ حَرَجٌ مِنْهُ لِتُنْذِرَ بِهٖ وَذِكْرٰى لِلْمُؤْمِنٖينَ ﴿٢﴾

ALLAH'IN ELÇİLERİNE DÜŞMANLIK EDENLERİN ÂKIBETİ

1. Elif lâm mîm sâd.[2]

2. Ey Muhammed! Mekkeli müşriklerin senin peygamberliğine inanmamaları karşısında[3] yılgınlık göstermeden tebliğ görevine devam et.[4] Doğrusu biz, senin peygamberliğini reddettikleri ve tevhide inanmadıkları takdirde karşılaşacakları kötü son hakkında onları uyarman ve sana inananları zafer ve cennetle müjdelemen için, bu ilâhî vahyi lutfediyoruz.[5]

---

[2] Hurûf-ı mukattaa olarak adlandırılan bu harflerle ilgili olarak Bakara sûresinin 1. âyetindeki dipnota bakınız.

[3] Râzî.

[4] Râzî.

[5] bk. Taberî.

8. Cuz
7. Sûre
A'râf 3-10

اِتَّبِعُوا مَٓا اُنْزِلَ اِلَيْكُمْ مِنْ رَبِّكُمْ وَلَا تَتَّبِعُوا مِنْ دُونِه۪ٓ اَوْلِيَٓاءَۜ قَل۪يلاً مَا تَذَكَّرُونَ ﴿٣﴾ وَكَمْ مِنْ قَرْيَةٍ اَهْلَكْنَاهَا
فَجَٓاءَهَا بَأْسُنَا بَيَاتاً اَوْ هُمْ قَٓائِلُونَ ﴿٤﴾ فَمَا كَانَ دَعْوٰيهُمْ اِذْ جَٓاءَهُمْ بَأْسُنَٓا اِلَّٓا اَنْ قَالُٓوا اِنَّا كُنَّا ظَالِم۪ينَ
﴿٥﴾ فَلَنَسْـَٔلَنَّ الَّذ۪ينَ اُرْسِلَ اِلَيْهِمْ وَلَنَسْـَٔلَنَّ الْمُرْسَل۪ينَۙ ﴿٦﴾ فَلَنَقُصَّنَّ عَلَيْهِمْ بِعِلْمٍ وَمَا كُنَّا غَٓائِب۪ينَ ﴿٧﴾
وَالْوَزْنُ يَوْمَئِذٍ الْحَقُّۚ فَمَنْ ثَقُلَتْ مَوَاز۪ينُهُ فَاُو۬لٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٨﴾ وَمَنْ خَفَّتْ مَوَاز۪ينُهُ فَاُو۬لٰٓئِكَ الَّذ۪ينَ
خَسِرُٓوا اَنْفُسَهُمْ بِمَا كَانُوا بِاٰيَاتِنَا يَظْلِمُونَ ﴿٩﴾ وَلَقَدْ مَكَّنَّاكُمْ فِي الْاَرْضِ وَجَعَلْنَا لَكُمْ ف۪يهَا مَعَايِشَۜ قَل۪يلاً
مَا تَشْكُرُونَ ﴿١٠﴾

3-5. Ey müşrikler! Birazcık düşünüp ibret alıyor, aklınızı çalıştırıyorsanız, Allah tarafından vahyedilmekte olan bu Kur'an'a iman edin ve birtakım varlıklardan medet umup onları Allah'a ortak koşmayın. Böyle yapmaya devam ederseniz ilâhî azaba müstehak olursunuz. Geçmişte, peygamberlerin ilâhî vahiy aldığını kabul etmeyen[6] nice toplumları helâk ettiğimizi, kimini gündüz istirahati, kimini gece uykusunda gaflet halindeyken yakalayan[7] azabımız ile perişan olduklarını ve güvendikleri ilâhların kendilerini kurtaramadığını görünce, "gerçekten de çok büyük yanlış yapmışız!" diye feryat ettiklerini, inanmadığınız takdirde benzer bir sonun sizi de beklediğini[8] bilin.

6-7. Ey peygamberin Allah'tan vahiy aldığına inanmayan müşrikler! Doğrusu biz âhirette sizleri hesaba çekecek ve bugün peygamber olduğuna inanmadığınız elçilerimizle yüzleştireceğiz. O gün, dünyada iken yalanladığınız o kimselerin gerçekten peygamber olduklarını anlayacak ve pişmanlık duyacaksınız. Yaptıklarınızdan habersiz olduğumuzu sanmayın. O gün peygamberlere yalancı, sihirbaz, mecnun vb. çirkin yakıştırmalarda bulunan ve onların tebliğ ettikleri tevhit mesajını reddeden sizin gibi müşrik kimselere[9] dünyada yaptıklarını bir bir sayıp dökecek ve kendilerini müstehak oldukları şekilde cezalandıracağız.

8. Cuz
7. Sûre
A'râf 3-10

8-9. Hiç kuşkunuz olmasın ki o gün son derece âdil bir hesap günü olacaktır.[10] O gün insanların dünyada yaptıkları ameller değerlendirilecek ve herkes ameline göre karşılık alacaktır. Tevhide inananlar kurtuluşa erecekler, fakat tevhidi reddeden,[11] peygambere inanmayan[12] ve ilâhî emirlere uymayanlar[13] ise, bu zalimce davranışlarının karşılığında ilâhî ödülden mahrum kalacak ve azaba uğrayacaklardır.

ŞEYTANIN İNSANIN AKLINI ÇELMESİNE KARŞI UYARI

10. Ey Mekke müşrikleri![14] Allah yeryüzünü, sizin yaşayabileceğiniz şekilde mükemmel olarak hazırlayıp istifadenize sunmuş, rahmetiyle sizlere sayısız nimetler vermiştir. Onun verdiği bunca nimete rağmen yine de bazı varlıkları şefaatçi kabul edip ona ortak koşanlar,[15] açıkça Allah'ın bu nimetlerine karşı nankörlük etmektedirler.

6 İbn Kesîr.
7 Zemahşerî.
8 Taberî.

9 Zemahşerî.
10 Taberî, Zemahşerî.
11 Taberî.
12 Zemahşerî.
13 Taberî.
14 bk. Mukâtil.
15 Taberî.

وَلَقَدْ خَلَقْنَاكُمْ ثُمَّ صَوَّرْنَاكُمْ ثُمَّ قُلْنَا لِلْمَلٰٓئِكَةِ اسْجُدُوا لِاٰدَمَ فَسَجَدُوا اِلَّٓا اِبْلٖيسَ لَمْ يَكُنْ مِنَ السَّاجِدٖينَ
(11) قَالَ مَا مَنَعَكَ اَلَّا تَسْجُدَ اِذْ اَمَرْتُكَ قَالَ اَنَا خَيْرٌ مِنْهُ خَلَقْتَنٖي مِنْ نَارٍ وَخَلَقْتَهُ مِنْ طٖينٍ (12) قَالَ
فَاهْبِطْ مِنْهَا فَمَا يَكُونُ لَكَ اَنْ تَتَكَبَّرَ فٖيهَا فَاخْرُجْ اِنَّكَ مِنَ الصَّاغِرٖينَ (13) قَالَ اَنْظِرْنٖٓي اِلٰى يَوْمِ يُبْعَثُونَ
(14) قَالَ اِنَّكَ مِنَ الْمُنْظَرٖينَ (15) قَالَ فَبِمَٓا اَغْوَيْتَنٖي لَاَقْعُدَنَّ لَهُمْ صِرَاطَكَ الْمُسْتَقٖيمَ (16) ثُمَّ لَاٰتِيَنَّهُمْ
مِنْ بَيْنِ اَيْدٖيهِمْ وَمِنْ خَلْفِهِمْ وَعَنْ اَيْمَانِهِمْ وَعَنْ شَمَٓائِلِهِمْ وَلَا تَجِدُ اَكْثَرَهُمْ شَاكِرٖينَ (17) قَالَ اخْرُجْ مِنْهَا
مَذْؤُمًا مَدْحُورًا لَمَنْ تَبِعَكَ مِنْهُمْ لَاَمْلَـَٔنَّ جَهَنَّمَ مِنْكُمْ اَجْمَعٖينَ (18) وَيَٓا اٰدَمُ اسْكُنْ اَنْتَ وَزَوْجُكَ الْجَنَّةَ
فَكُلَا مِنْ حَيْثُ شِئْتُمَا وَلَا تَقْرَبَا هٰذِهِ الشَّجَرَةَ فَتَكُونَا مِنَ الظَّالِمٖينَ (19)

A'râf 11-19

11-18. Ey Muhammed! Mekkeli müşriklerin seni küçümsediklerini ve "Aramızda o kadar soylu kimseler varken peygamberlik Muhammed'e mi kaldı?"[16] dediklerini biliyoruz. Onların bu tavırlarına üzülme ve onlara, kibre kapılıp Allah'ın emrine isyan eden ve cennetten kovulan İblis'in kıssasını anlat! Belki bu kıssadan ders alır ve seni küçümsemekten vazgeçerler.[17]

Atanız Âdem'i ilkin canlı bir varlık olarak yaratıp daha sonra onu mükemmel bir insan haline getirdik[18] ve ardından meleklere, ona saygı göstermelerini emrettik.[19] İblis hariç hepsi bu emrimize uyup Âdem'e saygılarını sundular. Fakat İblis kibirlendi ve emrimize rağmen ona saygı göstermedi. Ona, "Emrettiğim halde seni Âdem'e saygı göstermekten alıkoyan şey nedir?" diye sorduğumuzda, "ben ondan daha üstünüm, beni ateşten, onu ise topraktan yarattın" diye karşılık verdi. Bunun üzerine ona, "Bu kibirli davranışınla değerin düştü, bundan böyle Allah'a daima itaat eden alçakgönüllü meleklerin arasında senin yerin yok! İlâhî emre itaatsizliğin alçaklığı ile derhal oradan uzaklaş!" dedik. O ise bu cezaya karşılık kıyamete kadar yaşama izni istedi, biz de ona bu izni verdik. Bunun üzerine şöyle dedi: "Madem ben Âdem'e karşı kibir duygusuna kapılıp bu hale düştüm,[20] o halde Âdemoğulları'nı saptırmak ve sana itaatten alıkoymak için var gücümle çalışacağım.[21] Onları dört bir yandan kuşatıp en zayıf yerlerinden yakalayacağım ve onlara doğruyu kötü, yanlışı güzel göstereceğim.[22] Sonuçta çoğunun nimetlerine şükretmeyip sana ortaklar koştuklarını ve emirlerine itaat etmediklerini göreceksin. Kendisine saygı duymamı istediğin insanın nasıl nankör ve samimiyetsiz bir varlık olduğunu kanıtlayacağım."[23] Bunun üzerine biz de ona, "Değerini düşürmüş ve rahmetimden uzaklaştırılmış olarak çık hemen oradan! Andolsun ki kim senin bu aldatmacalarına kapılır ve bana itaatten, peygamberlerime iman etmekten geri durursa onları da seninle birlikte cehenneme dolduracağız" dedik.

19. Şeytanın bu kibir ve isyankârlık sebebiyle ilâhî rahmetten uzaklaştırılmasının ardından Âdem ve eşine, nimet dolu bir yaşam alanı olan dünyada[24] Allah'ın emirlerine ve yaratılıştan sahip oldukları temiz fıtrata uygun bir şekilde yaşamalarını, şeytanın aldatmacalarına kanmamalarını tembihledik. Onlara, "Eğer nefsinize yenilir ve ilâhî yasaklara uymazsanız kendinize yazık etmiş olursunuz" diye uyarıda bulunduk.

8. Cüz
7. Sûre
A'râf 11-19

16 bk. Sâd 38/8.

17 Bu ifade, burada Âdem kıssasının anlatılışının gerekçesidir.

18 Zemahşerî.

19 Meleklerden Âdem'e saygı göstermelerinin istenmesi onların Allah'ın emrine bağlılıklarını ortaya koyacak bir istek olduğu gibi, Allah'ın muazzam bir eseri olan insanın saygınlığını da ortaya koymaktadır.

20 "اغوى" fiilinin "Yaptıkları boşa çıktı", "Hayatı zehir oldu" gibi anlamları da vardır (bk. İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, "gvy" md.). Kelimenin "helâk" anlamına geldiği de tefsirlerde ifade edilmiştir (bk. İbnü'l-Cevzî). Burada, bu anlamın tercih edilmesi daha uygundur. Zira şeytanı Allah'ın saptırdığını düşünmek, onu haklı çıkarmaya götürebilir. Elbette şeytanın filleri dahil olmak üzere hiçbir şey Allah için sürpriz değildir, her şey onun ilminde bilinmektedir, ancak bu durumu bütün kötülükleri Allah'a izâfe etmek için kullanmak yanlıştır. *Doğrusunu Allah bilir.*

21 Zemahşerî.

22 Taberî.

23 Mevdûdî.

24 Bu ifadede sözü edilen "cennet" hakkında Bakara sûresinin 35-39. âyetlerindeki notumuza bakınız.

8. Cuz
7. Sûre
A'râf 20-25

فَوَسْوَسَ لَهُمَا الشَّيْطَانُ لِيُبْدِيَ لَهُمَا مَا وُرِيَ عَنْهُمَا مِنْ سَوْاٰتِهِمَا وَقَالَ مَا نَهٰيكُمَا رَبُّكُمَا عَنْ هٰذِهِ الشَّجَرَةِ
اِلَّٓا اَنْ تَكُونَا مَلَكَيْنِ اَوْ تَكُونَا مِنَ الْخَالِدِينَ (٢٠) وَقَاسَمَهُمَٓا اِنّ۪ي لَكُمَا لَمِنَ النَّاصِح۪ينَۙ (٢١) فَدَلّٰيهُمَا
بِغُرُورٍۚ فَلَمَّا ذَاقَا الشَّجَرَةَ بَدَتْ لَهُمَا سَوْاٰتُهُمَا وَطَفِقَا يَخْصِفَانِ عَلَيْهِمَا مِنْ وَرَقِ الْجَنَّةِۜ وَنَادٰيهُمَا رَبُّهُمَٓا
اَلَمْ اَنْهَكُمَا عَنْ تِلْكُمَا الشَّجَرَةِ وَاَقُلْ لَكُمَٓا اِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمَا عَدُوٌّ مُب۪ينٌ (٢٢) قَالَا رَبَّنَا ظَلَمْنَٓا اَنْفُسَنَا
وَاِنْ لَمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِر۪ينَ (٢٣) قَالَ اهْبِطُوا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّۚ وَلَكُمْ فِي الْاَرْضِ
مُسْتَقَرٌّ وَمَتَاعٌ اِلٰى ح۪ينٍ (٢٤) قَالَ ف۪يهَا تَحْيَوْنَ وَف۪يهَا تَمُوتُونَ وَمِنْهَا تُخْرَجُونَ۟ (٢٥)

20-22. Ne var ki şeytan onları çeşitli vesveselerle kandırıp ilâhî emre karşı gelmelerine sebep oldu. Dost gibi görünüp yeminler etti ve "Rabbinizin yasakladığı şeyler aslında sizin melek gibi değerli[25] olmanızı sağlayacak şeylerdir. O yasağa uymamanız rabbinizin rızasına daha uygundur"[26] diyerek onları aldattı. Derken Âdem ve eşi şeytana aldanıp, Allah'ın koymuş olduğu yasağı çiğnedi. Bunun üzerine her ikisi de ayıplarını, kusurlarını farkettiler[27] ve derhal telâfi etmeye koyuldular. Ardından Allah onlara, "Ben size ilâhî emirden çıkmayın, şeytana uymayın, şeytan sizin apaçık düşmanınızdır dememiş miydim?" diye seslendi.

23. Hatalarını anlayan Âdem ve eşi derhal pişmanlık duyup tövbe ettiler ve "Ey rabbimiz! Biz şeytana uyup senin yasağını ihlâl etmekle çok büyük bir yanlışlık yaptık. Eğer bağışlamazsan çok büyük ziyandayız demektir" dediler.

8. Cuz
7. Sûre
A'râf 20-25

24-25. Bunun ardından Âdem ve eşinin bu samimi tövbelerini kabul ettik,[28] ancak ilâhî tavsiyeye uymayıp nefislerine yenilmelerinden dolayı mânevi yönden derece kaybettiklerini kendilerine bildirmek üzere[29] onlara şöyle seslendik: "İlâhî emri çiğnemekle hata ettiniz,[30] artık size verilen ömür süresince yeryüzünde, düşmanınız olan şeytan ile mücadele edeceksiniz. Yaşamınız orada geçecek, ölümünüz orada gerçekleşecek ve sonra diriltilip hesaba çekileceksiniz."

25 Râzî.

26 Şeytanın aldatması, onlara Allah'ın rızasının bu yönde olduğunu söylemesi şeklinde olmalıdır. Nitekim Mâverdî ve Zemahşerî de buna işaret etmiştir. Ayrıca İbn Abbas'ın " غرّهما باليمين. وكان آدم لا يظن أن أحداً يحلف بالله كاذباً " (Şeytan onları yemin vasıtasıyla aldattı. Âdem, Allah adına yemin eden hiç kimsenin yalan söylüyor olabileceğine ihtimal vermezdi) şeklindeki ifadesi de (bk. İbnü'l-Cevzî) bizim yorumumuza imkân tanımaktadır. İbn Atıyye'nin şu ifadesi de yorumumuzu desteklemektedir: "قال بعض العلماء خدع الشيطان آدم بالله عز وجل فانخدع " (Bazı âlimler demişlerdir ki şeytan Âdem'i Allah ile aldatmış, o da bu yüzden ona kanmıştır). Diğer taraftan âyetteki ifadeleri lafzan anladığımızda, şeytanın Hz. Âdem'e, "Rabbiniz sizin melek gibi uzun ömürlü olmanızı istemiyor" dediğini, yani onlara âdeta Allah'ı eleştirdiğini ve Hz. Âdem'in de buna kandığını düşünmek gerekecektir. Oysa Allah'ın insan hakkındaki iradesine yönelik bir eleştiriye değil bir peygamberin, sıradan bir müminin dahi kanması zordur. Bununla beraber ne yazık ki birçok müfessir, Hz. Âdem'in şehvetine yenik düşmüş olduğunu söylemiştir (bk. Âlûsî). Mâtürîdî, Bakara sûresinin 36. âyetinde bu yaklaşımın gerekçelerini önemli ölçüde ifade etmişse de, kanaatimizce burada Hz. Âdem, şeytanın yeminlerine inanmış ve Allah'ın rızasının bu yönde olacağına ikna olmuştur. *Doğrusunu Allah bilir.*

27 Lafzan, "Avret yerleri açıldı" deniliyor. Bu ifade kusurların farkedilmesinden, hatanın anlaşılmasından kinaye olmalıdır. Yoksa sadece Âdem ve Havvâ'nın bulunduğu ve bu ikisinin karı-koca olduğu bir durumda avret yerlerinin açılmasının, toplumsal hayattaki gibi bir karşılığı bulunmamaktadır. Özellikle çağdaş bazı müfessirlerin (meselâ Mevdûdî) buradan hareketle giyinme ve çıplaklık üzerine geliştirdikleri edebiyatın bu âyetlerle bir ilgisi olmadığı kanaatindeyiz. Nitekim aynı bağlamda (A'râf 7/26) geçen " وَلِبَاسُ التَّقْوٰى ذٰلِكَ خَيْرٌ " (asıl hayırlı olan tavkâ elbisesidir) ifadesi, buradaki elbisenin mânevî olduğunu, dolayısıyla avret yerlerinin açılmasından fiziksel bir çıplaklığın değil, mânevî bir düşüşün, bir günahın kastedildiğini göstermektedir. *Doğrusunu Allah bilir.*

28 Tâhâ 16/22.

29 " اهبطوا " (Hebeta) fiilinin anlamı için Bakara sûresinin 35-39. âyetlerindeki dipnota bakınız.

30 Âdem'in cennetten kovulduğunu yani Allah tarafından cezalandırıldığını düşünmek, onun başlangıçta Allah tarafından yeryüzünde halife olarak yaratılmasıyla uyumlu bir yorum değildir. Burada Allah'ın Âdem'i cezalandırması değil, ona hatasını bildirmesi söz konusudur. Nitekim birçok âyette onun tövbesinin kabul edildiği bildirilir.

يَا بَنِي آدَمَ قَدْ أَنْزَلْنَا عَلَيْكُمْ لِبَاسًا يُوَارِي سَوْآتِكُمْ وَرِيشًا وَلِبَاسُ التَّقْوَى ذَلِكَ خَيْرٌ ذَلِكَ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ
لَعَلَّهُمْ يَذَّكَّرُونَ ﴿٢٦﴾ يَا بَنِي آدَمَ لَا يَفْتِنَنَّكُمُ الشَّيْطَانُ كَمَا أَخْرَجَ أَبَوَيْكُمْ مِنَ الْجَنَّةِ يَنْزِعُ عَنْهُمَا لِبَاسَهُمَا
لِيُرِيَهُمَا سَوْآتِهِمَا إِنَّهُ يَرَاكُمْ هُوَ وَقَبِيلُهُ مِنْ حَيْثُ لَا تَرَوْنَهُمْ إِنَّا جَعَلْنَا الشَّيَاطِينَ أَوْلِيَاءَ لِلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ
﴿٢٧﴾ وَإِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً قَالُوا وَجَدْنَا عَلَيْهَا آبَاءَنَا وَاللَّهُ أَمَرَنَا بِهَا قُلْ إِنَّ اللَّهَ لَا يَأْمُرُ بِالْفَحْشَاءِ أَتَقُولُونَ
عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٢٨﴾ قُلْ أَمَرَ رَبِّي بِالْقِسْطِ وَأَقِيمُوا وُجُوهَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَادْعُوهُ مُخْلِصِينَ لَهُ
الدِّينَ كَمَا بَدَأَكُمْ تَعُودُونَ ﴿٢٩﴾ فَرِيقًا هَدَى وَفَرِيقًا حَقَّ عَلَيْهِمُ الضَّلَالَةُ إِنَّهُمُ اتَّخَذُوا الشَّيَاطِينَ أَوْلِيَاءَ
مِنْ دُونِ اللَّهِ وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ مُهْتَدُونَ ﴿٣٠﴾

8. Cüz
7. Sûre
A'râf 26-30

26. Ey müşrikler![31] Kâbe'yi tavaf ederken elbiselerinizi çıkarmanız[32] sizlere Allah'ın emrettiği bir ibadet değildir.[33] O'nun helâl kıldığı şeyleri haram kılmayınız. Allah sizlere yaşamınızı sürdürmek için gerekli bütün nimetlerin yanı sıra[34] hem giyinip örtünmeniz hem de kuşanıp süslenmeniz için[35] elbiseler yapma imkânı sağlamışken[36] niçin O'nun nimetlerinden yararlanmak yerine çeşitli haramlar-yasaklar uyduruyor, "Günah işlediğimiz kıyafetlerle tavaf edemeyiz" diyorsunuz?[37] Şunu bilesiniz ki önemli olan Allah'ın birliğine ve O'nun peygamberine iman edip O'nun emir ve yasaklarına uygun yaşamak suretiyle "takvâ elbisesi"ni giymektir.[38] İşte bütün bunlar Allah'ın sizlere verdiği nimetlerdir. O'nun sizden istediği ise nimetlerine şükretmek, O'nun birliğine ve peygamberine iman etmektir.

31 İbn Âşûr.

32 Câhiliye döneminde insanlar dindarlıkları itibariyle iki gruba ayrılmış durumdaydılar. Bunlardan birincisi, genelde Mekke'de yaşayan yerli ve ileri gelen kimselerin oluşturduğu "Hums" (الحمس) grubu, ikincisi ise çoğunlukla Mekke dışından gelen sıradan insanların oluşturduğu "Hille" (الحلة) grubu idi. Hums grubu mensupları Kâbe'nin bakım ve hizmetini yapar ve insanlara dinî önderlikte bulunurlardı. Hille grubundakiler ise günahkâr kimseler olarak düşünülür ve Hums grubundan elbise satın almadıkça Kâbe'yi tavaf etmelerine izin verilmezdi. Elbise satın almak ya da kiralamak için yeterli parası olmayanlar ise çıplak tavaf ederlerdi (bk. Tevfik Berru, *Târîhu'l-Arabi'l-kadîm*, Dımaşk 1996, s. 299-301; Ahmed es-Sibâî, *Târîhu Mekke*, Riyad 1999, I, 48-49; M. İzzet Derveze, *et-Tefsîrü'l-hadîs*, Tunus 2008, II, 376-377).

33 Mâverdî, İbnü'l-Cevzî.

34 "وريشا" kelimesine "yaşam" ve "mal" gibi anlamlar verilmiştir (bk. Taberî).

35 Zemahşerî.

36 Âyette geçen "inzâl" fiili indirmek anlamına gelmez (görüşler için bk. Râzî).

37 Mukātil.

38 Taberî, Mâverdî, İbnü'l-Cevzî.

27. Ey insanlar! Şeytanın aldatmacalarına karşı dikkatli olunuz. Atanız Âdem'i ve eşini kandırıp Allah'ın yasağını ihlâl etmelerine, onların ayıplarının ortaya çıkmasına, takvâ elbisesinden çıkmalarına ve bulundukları yüksek konumu kaybetmelerine sebep olan odur. Dikkat ediniz, aynı şekilde sizleri de aldatmasın. Çünkü o ve onun izinden gidenler her zaman en zayıf noktanızdan yaklaşarak sizleri aldatmaya çalışırlar. Şunu biliniz ki Allah'ın birliğine ve peygamberine inanmayanlar[39] bu tür şeytani kimselerle dostluk kurar ve sizi tevhit yolundan saptırmaya çalışırlar.[40]

8. Cüz
7. Sûre
A'râf 26-30

28-30. Allah'ın helâl kıldığı şeyleri haram kılan, Kâbe'yi çıplak tavaf etmek gibi uygunsuz gelenekler icat eden[41] ve Allah'a ortak koşanlar, bütün bu davranışlarını, atalarının da bu tür şeyler yaptıklarını söyleyerek savunurlar. Çünkü onlar bu davranışları kötülük değil, ibadet olarak görmektedirler.[42] Hatta "Bu davranışları Allah uygun görüyor, eğer o uygun görmeseydi biz bunları yapmazdık" diyerek Allah'a iftira atmaktadırlar.[43]

Ey Muhammed! Bu şekilde kendi kötülüklerini ibadet olarak telakki eden müşriklere de ki: "Böylesine uygunsuz davranışlar yaptığınız yetmiyormuş gibi bir de bunları Allah'ın emrettiğini mi söylüyorsunuz? Hayır, Allah böyle kötü davranışları emretmez, bilakis O şirk koşmamayı,[44] koyduğu helâl ve haramlara uymayı emreder.[45] Dolayısıyla eğer Allah'ın emrini yerine getirmek istiyorsanız sadece O'na kulluk edin, O'ndan başkasından medet ummayın. Çünkü sizi yaratan O olduğu gibi yeniden diriltip hesaba çekecek olan da O'dur.[46] Dünyada bir kısmınız Allah'ın peygamberlerine iman edip tevhit yolunda yürümekte, bir kısmınız ise bu hakikati idrak edememenin şaşkınlığı içinde bocalamaktadır. Âhirette ilâhî huzura çıkarılacak ve amellerinizin karşılığını göreceksiniz."[47]

39 Taberî.

40 Zemahşerî.

41 Taberî.

42 Râzî, İbn Âdil (*Lübâb*).

43 Zemahşerî.

44 İbn Abbas buradaki "kıst" kelimesine bu anlamı vermiştir (bk. Râzî).

45 Zemahşerî.

46 Zemahşerî.

47 Taberî.

8. Cüz
7. Sûre
A'râf 31-36

يَا بَنٖٓي اٰدَمَ خُذُوا زٖينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَكُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُواۚ اِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفٖينَ ﴿٣١﴾ قُلْ مَنْ
حَرَّمَ زٖينَةَ اللّٰهِ الَّتٖٓي اَخْرَجَ لِعِبَادِهٖ وَالطَّيِّبَاتِ مِنَ الرِّزْقِۜ قُلْ هِيَ لِلَّذٖينَ اٰمَنُوا فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا خَالِصَةً
يَوْمَ الْقِيٰمَةِۜ كَذٰلِكَ نُفَصِّلُ الْاٰيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿٣٢﴾ قُلْ اِنَّمَا حَرَّمَ رَبِّيَ الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ
وَالْاِثْمَ وَالْبَغْيَ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَاَنْ تُشْرِكُوا بِاللّٰهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهٖ سُلْطَانًا وَاَنْ تَقُولُوا عَلَى اللّٰهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ
﴿٣٣﴾ وَلِكُلِّ اُمَّةٍ اَجَلٌۚ فَاِذَا جَٓاءَ اَجَلُهُمْ لَا يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ ﴿٣٤﴾ يَا بَنٖٓي اٰدَمَ اِمَّا يَأْتِيَنَّكُمْ
رُسُلٌ مِنْكُمْ يَقُصُّونَ عَلَيْكُمْ اٰيَاتٖيۙ فَمَنِ اتَّقٰى وَاَصْلَحَ فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٣٥﴾ وَالَّذٖينَ كَذَّبُوا
بِاٰيَاتِنَا وَاسْتَكْبَرُوا عَنْهَٓا اُولٰٓئِكَ اَصْحَابُ النَّارِۚ هُمْ فٖيهَا خَالِدُونَ ﴿٣٦﴾

31. Ey Allah'ın helâl kıldığı şeyleri haram sayan müşrikler![48] Günah işlediğimiz elbiselerle Allah'a ibadet edemeyiz diyerek[49] çıplak tavaf etmeniz yahut hac esnasında takvâ maksadıyla[50] bazı yiyecekleri kendinize haram saymanız doğru değildir. Biliniz ki insanlara neyi haram kılacağını Allah kendisi açıklamaktadır. O'nun haram kılmadığı şeyleri haram saymayın. Nimetlerden yiyin için, yararlanın ve tevhit inancına bağlı kalın. Allah adına bir şeyleri haram kılmaktan sakının. Çünkü Allah ölçüsüz hareket edenleri, helâl-haram konusunda sınırı aşanları sevmez.[51]

32-33. Ey Muhammed! Allah'ın insanlara bahşettiği nimetleri haram sayan, ibadet maksadıyla birtakım şeyleri yemekten uzak duran müşriklere de ki: "Allah'ın nimetlerini kim bu şekilde haram kılmıştır? Bu yaptığınız Allah'a iftiradan başka bir şey değildir. Çünkü Allah bütün bu nimetleri dünya hayatında herkesin yararlanması için bahşetmiştir. Ancak onun birliğine ve peygamberlerine inanmayan ve onun helâl ve haramlarına uymayıp haramlar uyduranlar âhirette bu nimetlerden mahrum kalacaklardır.[52] Şunu biliniz ki Allah haram kıldığı şeyleri insanlara peygamberleri vasıtasıyla açık seçik bildirmekte, mesajlarını onlar aracılığıyla ulaştırmaktadır. Nitekim gizli ve açık her türlü hayâsızlık, zina etmek,[53] haksızlık yapmak, insanlara zarar vermek, kibirlenmek,[54] Allah'tan başka varlıkları aracı ve şefaatçi olarak benimsemek, Allah emretmediği halde din adına haramlar icat edip bunları Allah'a isnat etmek O'nun haram kıldığı şeylerdendir."[55]

34. Ey Allah'ın elçisine inanmayan ve kendilerince ibadet saydıkları şeyleri "Bunu bize Allah emretti" diyerek savunan müşrikler![56] Sizden önce sizin yaptıklarınıza benzer şeyler yapan toplumlar yaşamış, fakat peygamberlerin nasihatlerine kulak vermedikleri için ilâhî cezaya mâruz kalmışlardır. Eğer sizler de Muhammed'in peygamberliğini kabul edip onun getirdiği mesajlara uymaz ve şirkte ısrar ederseniz, aynı şey sizin de başınıza gelir. Biliniz ki Allah bir toplumu, yaptıklarından dolayı cezalandırmaya karar verdiği zaman, o toplumun bu cezadan kurtulma ya da onu erteleme şansı yoktur.[57]

TEVHİT İNANCINI REDDEDEN
ve ALLAH'TAN BAŞKA VARLIKLARDAN MEDET UMANLARIN ÂKIBETİ

35-36. Ey Âdemoğulları! Sizlere kendi aranızdan seçtiğimiz ve kendilerini yakından tanıdığınız peygamberler göndererek mesajlarımızı iletiyoruz. İçinizden kim bu peygamberlere inanır, onların getirdiği tevhit mesajını kabul eder ve ona uygun bir hayat yaşarsa onlar âhirette her türlü korkudan emin olacaklar ve cennet ödülünü almanın sevincini yaşayacaklardır. Ancak tıpkı Mekkeli müşriklerin yaptığı gibi,[58] elçilerimizin peygamber olduklarına inanmayan ve tevhit inancını reddedenler ise sonsuza kadar cehennem azabını tadacaklardır.[59]

8. Cüz
7. Sûre
A'râf 31-36

48 Taberî.

49 Mukātil, Râzî, Cessâs.

50 Râzî'nin İbn Abbas'tan aktardığına göre Câhiliye müşrikleri, günahlarından arınmak için elbiselerini çıkararak tavaf ederler, Hums grubundan olan Kureyşliler ise elbiselerini çıkarmaz, fakat birtakım yiyeceklerden uzak dururlardı.

51 Taberî.

52 Taberî, Zemahşerî.

53 Taberî.

54 Zemahşerî.

55 Taberî.

56 Zemahşerî.

57 Taberî.

58 Hicâzî.

59 Taberî.

فَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا اَوْ كَذَّبَ بِاٰيَاتِه۪ اُولٰٓئِكَ يَنَالُهُمْ نَص۪يبُهُمْ مِنَ الْكِتَابِ حَتّٰٓى اِذَا
جَٓاءَتْهُمْ رُسُلُنَا يَتَوَفَّوْنَهُمْ قَالُٓوا اَيْنَ مَا كُنْتُمْ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ قَالُوا ضَلُّوا عَنَّا وَشَهِدُوا عَلٰٓى اَنْفُسِهِمْ
اَنَّهُمْ كَانُوا كَافِر۪ينَ ﴿٣٧﴾ قَالَ ادْخُلُوا ف۪ٓي اُمَمٍ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِكُمْ مِنَ الْجِنِّ وَالْاِنْسِ فِي النَّارِ كُلَّمَا دَخَلَتْ
اُمَّةٌ لَعَنَتْ اُخْتَهَا حَتّٰٓى اِذَا ادَّارَكُوا ف۪يهَا جَم۪يعًا قَالَتْ اُخْرٰيهُمْ لِاُو۫لٰيهُمْ رَبَّنَا هٰٓؤُ۬لَٓاءِ اَضَلُّونَا فَاٰتِهِمْ عَذَابًا
ضِعْفًا مِنَ النَّارِ قَالَ لِكُلٍّ ضِعْفٌ وَلٰكِنْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٣٨﴾ وَقَالَتْ اُو۫لٰيهُمْ لِاُخْرٰيهُمْ فَمَا كَانَ لَكُمْ عَلَيْنَا مِنْ
فَضْلٍ فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْسِبُونَ ﴿٣٩﴾ اِنَّ الَّذ۪ينَ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا وَاسْتَكْبَرُوا عَنْهَا لَا تُفَتَّحُ لَهُمْ
اَبْوَابُ السَّمَٓاءِ وَلَا يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ حَتّٰى يَلِجَ الْجَمَلُ ف۪ي سَمِّ الْخِيَاطِ وَكَذٰلِكَ نَجْزِي الْمُجْرِم۪ينَ ﴿٤٠﴾ لَهُمْ
مِنْ جَهَنَّمَ مِهَادٌ وَمِنْ فَوْقِهِمْ غَوَاشٍ وَكَذٰلِكَ نَجْزِي الظَّالِم۪ينَ ﴿٤١﴾

7. Sûre A'râf 37-41

37. Kendilerince ibadet saydıkları[60] çirkin davranışlarını savunmak için "Bunları bize Allah emretti" diyerek, kendi uydurdukları haramları Allah'a isnat ederek ve O'na ortak koşarak Allah'a iftira eden yahut O'nun peygamberini yalancılıkla suçlayıp kendisine Allah'tan vahiy geldiğini reddeden müşriklerden daha zalim kim olabilir? Böyleleri dünyada sonsuza kadar kalacaklarını mı sanmaktadırlar? Yaşamları elbet bir gün son bulacak değil midir? Şunu bilsinler ki ölüm anı geldiğinde canlarını almak üzere gönderdiğimiz melekler onlara, "Allah katında şefaatçi olacaklarına inandığınız ilâhlarınız nerede, niçin size şimdi yardım edemiyorlar?"[61] diye soracaklar ve işte o zaman onlar, dünyada Allah'a ortak koşmanın o gün kendilerine yarar sağlamayacağını anlayacaklar ve "Evet, Allah katında bize şefaatçi olacaklarını düşünüp kendilerinden medet umduğumuz varlıklar bugün bizi yüz üstü bıraktılar, meğer hiçbir güçleri yokmuş!" diyerek yanlışlarını itiraf edeceklerdir.[62]

60 Râzî, İbn Âdil (*Lübâb*).

61 Bu âyet müşriklerin şefaat inancının sadece dünyevî olmadığını sarahaten göstermektedir. Zira eğer onlar sadece dünyevî meselelerde putlarından şefaat bekliyor olsalardı, bu âyette meleklerin diliyle onlara söylenilen ifadelerin hiçbir karşılığı olmazdı. Yine bu çerçevede bu âyet, müşriklerin âhirete inandıklarını da [redacted]

62 Taberî.

38-39. Hesap günü Allah onlara, "Sizden önce **peygamberleri ve tevhidi** inkâr edenlerle birlikte girin bakalım cehenneme!" diyecektir. **Böylece cehenneme** giren her topluluk kendi yoldaşlarına lânet okumaya, onları suçlamaya başlayacaktır. Nihayet hepsi oraya girdiğinde, dünyada müşrik önderlere uyarak peygamberleri reddeden insanlar[63] kendilerini şirke sevkeden önderlerini göstererek, "Ey rabbimiz! İşte bunlar bizleri yoldan çıkardılar, peygamberleri yalanlamamıza bunlar sebep oldular. Bu yüzden onlara bizimkinin iki katı azap ver" diyeceklerdir. Buna karşılık şirk inancının önderliğini yapmış ve insanları peygamberlere uymaktan alıkoymuş olanlar da, kendilerine uyarak yoldan çıkmış olanlara dönerek, "Hayır, sizin bizden iyi bir tarafınız yok! Bütün o yanlışlıkları siz kendi isteğinizle yaptınız. Yaptıklarınızın cezası olarak azabı tadın" diye cevap vereceklerdir. Ancak Allah onların bu tartışmalarına itibar etmeyecek ve "Kimin için nasıl bir ceza gerektiğinin takdiri Allah'a aittir.[64] Hepiniz müstehak olduğunuz azaba mâruz kalacaksınız" diyecektir.

40-41. Gönderdiğimiz elçilerin peygamberliğine inanmayan ve tevhidi reddedenler şunu iyi bilmelidirler ki Allah onların ibadet diye yaptıkları şeyleri kabul etmeyecek ve onları asla[65] cennete almayacaktır. Dünyada yaptıklarının karşılığı olarak ateş onları çepeçevre kuşatacaktır. İşte biz, peygamberleri yalanlayan zalimleri böyle cezalandıracağız.

[63] Taberî, Zemahşerî.
[64] Taberî.
[65] Taberî.

وَالَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَا نُكَلِّفُ نَفْسًا اِلَّا وُسْعَهَٓا اُو۬لٰٓئِكَ اَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمْ ف۪يهَا خَالِدُونَ
﴿٤٢﴾ وَنَزَعْنَا مَا ف۪ي صُدُورِهِمْ مِنْ غِلٍّ تَجْر۪ي مِنْ تَحْتِهِمُ الْاَنْهَارُ وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذ۪ي هَدٰينَا لِهٰذَا وَمَا
كُنَّا لِنَهْتَدِيَ لَوْلَٓا اَنْ هَدٰينَا اللّٰهُ لَقَدْ جَٓاءَتْ رُسُلُ رَبِّنَا بِالْحَقِّ وَنُودُٓوا اَنْ تِلْكُمُ الْجَنَّةُ اُو۫رِثْتُمُوهَا بِمَا كُنْتُمْ
تَعْمَلُونَ ﴿٤٣﴾ وَنَادٰٓى اَصْحَابُ الْجَنَّةِ اَصْحَابَ النَّارِ اَنْ قَدْ وَجَدْنَا مَا وَعَدَنَا رَبُّنَا حَقًّا فَهَلْ وَجَدْتُمْ مَا وَعَدَ
8. Cüz
7. Süre
A'râf 42-45
رَبُّكُمْ حَقًّا قَالُوا نَعَمْ فَاَذَّنَ مُؤَذِّنٌ بَيْنَهُمْ اَنْ لَعْنَةُ اللّٰهِ عَلَى الظَّالِم۪ينَ ﴿٤٤﴾ اَلَّذ۪ينَ يَصُدُّونَ عَنْ
سَب۪يلِ اللّٰهِ وَيَبْغُونَهَا عِوَجًا وَهُمْ بِالْاٰخِرَةِ كَافِرُونَ ﴿٤٥﴾

42-43. Diğer taraftan biz hiç kimseye kaldırabileceğinden fazla sorumluluk yüklemeyiz. İnsanlara yüklediğimiz sorumluluk, sadece Allah'ın elçilerine inanıp O'nun mesajlarına uygun bir hayat yaşamaktan ibarettir ki buna uyup cennete girmek son derece kolaydır.[66] Nitekim peygamberlere inanan, Allah'a şirk koşmayan ve O'nun mesajlarına uygun yaşayan kimseleri içerisinde sonsuza kadar kalacakları cennete yerleştireceğiz. Dünya hayatında müşrikler gibi kin ve haset beslemeyen bu müminler,[67] içinde ırmakların çağıldadığı nimet

---

66 Zemahşerî.

67 Burada geçen " وَنَزَعْنَا مَا ف۪ي صُدُورِهِمْ مِنْ غِلٍّ " ifadesi genellikle, "Biz onların içlerindeki kin ve nefreti çekip çıkarırız" şeklinde anlaşılır. Bu yorum âyetlerdeki konu bütünlüğü açısından zayıf görünmektedir. Bir diğer yoruma göre burada müminlerin dünya hayatındaki hallerinden söz edilmektedir (bk. Âlûsî). Kanaatimizce bu yorum daha isabetlidir, nitekim Fetih sûresinin 26. âyetinde müminlerin birbirine karşı son derece merhametli oldukları ifade edilmektedir. Yine rivayetlerde buradaki "kin ve haset"in Câhiliye döneminden kalma husumetler olduğu ve müslüman olduktan sonra din kardeşliği sayesinde ortadan kalktığı ifade edilmekte, örnek olarak Hz. Ebû Bekir ile Ömer'in dostlukları anlatılmaktadır (bk. İbnü'l-Cevzî). Bir görüşe göre de, "kalplerindeki kinin çıkarılması"ndan maksat onların iman etmeleridir (bk. Mâverdî). Mâtürîdî'nin verdiği bir yorumda da Âl-i İmrân sûresinin 103. âyetinde geçen, "Sizler düşman idiniz de kalplerinizi yakınlaştırdı ve O'nun nimeti sayesinde kardeş oldunuz" ifadesine gönderme yapılmakta ve çeviride yansıttığımız görüş ifade edilmektedir. *Doğrusunu Allah bilir.*

dolu cennete girdiklerinde şöyle diyeceklerdir: "Bizleri bu nimetlere eriştiren Allah'a şükürler olsun. Eğer O bize yol göstermeseydi bu nimetlere erişemezdik. Zira gönderdiği elçiler bizlere O'nun mesajlarını dosdoğru bir şekilde anlattılar ve bizim iman edip Allah'ın emirlerine uygun yaşamamıza imkân sağlamış oldular." Bunun üzerine Allah onlara şöyle seslenecektir: "Dünyada peygamberlerime iman edip emir ve yasaklarıma uygun yaşamış olmanızdan dolayı şimdi cennet ödülüne lâyık oldunuz. İşte ödülünüz cennet!"

44-45. Bunun ardından, cennete giren müminler, cehenneme giren inkârcılara şöyle sesleneceklerdir: "Hani dünyada Allah'ın peygamberi bizlere onun âyetlerini iletiyor ve ondan başkasına ibadet etmememizi öğütlüyor, bunu yaptığımız takdirde cennet ile ödüllendirileceğimizi, peygamberi inkâr edip Allah'a ortak koştuğumuz takdirde ise cehenneme gireceğimizi bildiriyordu. Biz de peygambere inanmış ve onun getirdiği mesajlara uygun yaşamaya çalışmıştık. Sizler ise onu yalancı, sihirbaz diye nitelemiş ve şirk inancında ısrar etmiştiniz. Helâller-haramlar uydurup Allah'a isnat ediyordunuz. Doğrusu biz dünyada zaten iman etmiş olduğumuz bu haberlerin doğruluğunu şimdi müşahede ettik. Gerçekten de Allah bizlere vaat ettiği cenneti verdi. Peki, söyleyiniz bakalım, peygamberlerin bildirdiği, fakat sizin inatla alaya aldığınız bütün o uyarılar gerçek miymiş, değil miymiş?" Cehennemlikler çaresizce, "Evet, maalesef gerçekmiş!" diyecekler ve ardından şöyle nidâ eden meleğin sesini duyacaklardır: "Dünya hayatında insanları peygamberlere iman etmekten alıkoymaya çalışan; onlara sihirbaz, yalancı vb. diyerek insanların aklını çelen, âhiret uyarıları ile alay eden müşrikler ilâhî rahmetten mahrum kalacaklardır."

وَبَيْنَهُمَا حِجَابٌۚ وَعَلَى الْاَعْرَافِ رِجَالٌ يَعْرِفُونَ كُلًّا بِسِيمٰيهُمْۚ وَنَادَوْا اَصْحَابَ الْجَنَّةِ اَنْ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ لَمْ
يَدْخُلُوهَا وَهُمْ يَطْمَعُونَ ﴿٤٦﴾ وَاِذَا صُرِفَتْ اَبْصَارُهُمْ تِلْقَاءَ اَصْحَابِ النَّارِۙ قَالُوا رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا مَعَ الْقَوْمِ
الظَّالِمِينَ ﴿٤٧﴾ وَنَادٰٓى اَصْحَابُ الْاَعْرَافِ رِجَالًا يَعْرِفُونَهُمْ بِسِيمٰيهُمْ قَالُوا مَٓا اَغْنٰى عَنْكُمْ جَمْعُكُمْ وَمَا
كُنْتُمْ تَسْتَكْبِرُونَ ﴿٤٨﴾ اَهٰٓؤُلَٓاءِ الَّذِينَ اَقْسَمْتُمْ لَا يَنَالُهُمُ اللّٰهُ بِرَحْمَةٍۜ اُدْخُلُوا الْجَنَّةَ لَا خَوْفٌ عَلَيْكُمْ وَلَٓا
اَنْتُمْ تَحْزَنُونَ ﴿٤٩﴾ وَنَادٰٓى اَصْحَابُ النَّارِ اَصْحَابَ الْجَنَّةِ اَنْ اَفِيضُوا عَلَيْنَا مِنَ الْمَٓاءِ اَوْ مِمَّا رَزَقَكُمُ اللّٰهُۜ
قَالُٓوا اِنَّ اللّٰهَ حَرَّمَهُمَا عَلَى الْكَافِرِينَۙ ﴿٥٠﴾ اَلَّذِينَ اتَّخَذُوا دِينَهُمْ لَهْوًا وَلَعِبًا وَغَرَّتْهُمُ الْحَيٰوةُ الدُّنْيَاۚ فَالْيَوْمَ
نَنْسٰيهُمْ كَمَا نَسُوا لِقَٓاءَ يَوْمِهِمْ هٰذَاۙ وَمَا كَانُوا بِاٰيَاتِنَا يَجْحَدُونَ ﴿٥١﴾ وَلَقَدْ جِئْنَاهُمْ بِكِتَابٍ فَصَّلْنَاهُ عَلٰى
عِلْمٍ هُدًى وَرَحْمَةً لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٥٢﴾

8. Cuz
7. Sûre
A'râf 46-52

YÜKSEK MAKAM SAHİBİ CENNETLİKLER (A'RÂF HALKI)

46-47. Cennetlikler ve cehennemlikler arasında bir fark (perde) vardır. Allah elbette onları bir tutacak değildir. Hesap günü geldiğinde, cennetliklerin ve cehennemliklerin dünyadaki davranışlarına tanıklık etmiş[68] olan Allah katında yüksek mevkiye sahip sâlih kullar,[69] cennete gitmeyi umutla bekleyen, fakat henüz oraya girmemiş olanlara, "Selâm olsun, ne mutlu sizlere!" diye müjde vereceklerdir. Bu müjdeyi alan cennetliklerin gözleri cehennemliklere iliştiğinde ürpererek, "Allahım! Ne olur bizi şu zalimlerle aynı yere koyma!" diye dua edeceklerdir.

48. Allah katında yüksek mevkiye sahip olan A'râf'takiler, dünyada peygamberlere karşı çıkanların öncüleri olan ve kendilerini dünyadan tanıdıkları kimselere[70] dönüp şöyle diyeceklerdir: "Sizler dünyada malınıza, mülkünüze ve gücünüze güvenip Allah'ın elçilerine ve onlara inananları küçümsüyordunuz, hani o gücünüz şimdi niye işinize yaramıyor?"

68 Râzî.

69 A'râf halkının özellikleri hakkında birbirinden oldukça farklı görüş ve rivayetler vardır. Bu görüşler başta Taberî ve Râzî olmak üzere birçok müfessir tarafından ortaya konulmuştur. Ancak âyetlerin bağlamı, bu kimselerin cennete herkesten önce girmeye hak kazanmış sâlih kimseler olduğunu göstermektedir. Fahreddin er-Râzî bu görüşü detaylı bir şekilde anlatmış ve delillerini ortaya koymuştur (bk. Râzî, Nesefî).

70 Âyette geçen "yüzlerinden tanımak" ifadesi, A'râf halkının bu kimseleri dünyadaki davranışlarından tanımış, yaptıklarına şahitlik etmiş oldukları anlamını vurgular. Nitekim Râzî aynı ifadeyi, bir önceki âyette bu şekilde tefsir etmiştir.

49. Ayrıca Allah, tevhidi ve peygamberleri inkar eden, servetlerine güvenerek inananları küçümseyen şirk önderlerine o gün şöyle seslenecektir: "Demek sizler müminleri küçümsüyor ve 'Allah bunları kesinlikle cennete almayacak' diyordunuz. Şimdi onları merhametimle cennete alacağım. Evet, ey mümin kullarım! Giriniz cennete, artık müşriklerin hakaretlerinden rahatsız olmayacak, eziyetlerinden sıkıntı çekmeyeceksiniz."[71]

8. Cüz
7. Sûre
A'râf 46-52

50-51. O gün cehennem azabına müstehak olanlar, dünyada hakir gördükleri müminlerin cennete girdiklerini görünce çaresizlik içinde onlardan medet umacak ve "Ne olur bize de bir damla su verin, sahip olduğunuz nimetleri bizimle paylaşın" diye yalvaracaklardır. Ancak müminlerin onlara cevabı, "Hayır, Allah tevhidi ve peygamberleri reddeden, hesap günü uyarılarını alaya alıp müminleri küçümseyenlere cennet nimetlerini yasaklamıştır" şeklinde olacaktır. Allah'ın elçilerini reddeden, onların uyarılarını dikkate almayanlar bugün bu azabın karşısında çaresiz kalacak ve yardım göremeyeceklerdir.[72]

52. İşte biz onlara, elçimiz Muhammed vasıtasıyla böylesine açık ve seçik bir şekilde tevhidi ortaya koyan bu vahyi iletmekteyiz. Bu vahiy, elçiye inananlar için ilâhî bir rahmet ve müjdedir.[73]

"Size bir korku veya hüzün yoktur" ifadesi bu bağlamda bunu ifade eder. Zira müminler, tam da bu âyette kendilerine gönderme yapılan müşriklerin baskı ve hakaretlerine mâruz kalmaktaydılar.

Âyette geçen "Biz de bugün onları unutacağız" ifadesi Hasan-ı Basrî, Mücâhid ve Süddî gibi âlimlerin de aralarında bulunduğu çoğunluk tarafından, "Bugün için amel etmemiş olmaları sebebiyle biz de bugün onları azaba terkedeceğiz" şeklinde yorumlanmıştır. Diğer bir görüşe göre ise "unutacağız" ifadesi, "Onların Allah'ın dinini unutmuş olmalarına karşılık biz de onlara aynı şekilde muamele edeceğiz" anlamındadır (bk. Râzî). Her iki görüş de aynı sonucu vermektedir.

Hidayet konusunda Bakara sûresinin 2. âyetindeki dipnota bakınız.

8. Cuz
7. Süre
A'râf 53-56

هَلْ يَنْظُرُونَ اِلَّا تَأْوِيلَهُ يَوْمَ يَأْتِي تَأْوِيلُهُ يَقُولُ الَّذِينَ نَسُوهُ مِنْ قَبْلُ قَدْ جَاءَتْ رُسُلُ رَبِّنَا بِالْحَقِّ فَهَلْ لَنَا
مِنْ شُفَعَاءَ فَيَشْفَعُوا لَنَا اَوْ نُرَدُّ فَنَعْمَلَ غَيْرَ الَّذِي كُنَّا نَعْمَلُ قَدْ خَسِرُوا اَنْفُسَهُمْ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا
يَفْتَرُونَ ﴿٥٣﴾ اِنَّ رَبَّكُمُ اللّٰهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ فِي سِتَّةِ اَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوٰى عَلَى الْعَرْشِ يُغْشِي
الَّيْلَ النَّهَارَ يَطْلُبُهُ حَثِيثًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ وَالنُّجُومَ مُسَخَّرَاتٍ بِاَمْرِه۪ اَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْاَمْرُ تَبَارَكَ اللّٰهُ
رَبُّ الْعَالَمِينَ ﴿٥٤﴾ اُدْعُوا رَبَّكُمْ تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً اِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ ﴿٥٥﴾ وَلَا تُفْسِدُوا فِي الْاَرْضِ بَعْدَ
اِصْلَاحِهَا وَادْعُوهُ خَوْفًا وَطَمَعًا اِنَّ رَحْمَتَ اللّٰهِ قَرِيبٌ مِنَ الْمُحْسِنِينَ ﴿٥٦﴾

53. Peygambere inanmadıkları takdirde başlarına gelecek kötü son, kendilerine bu kadar açık seçik anlatıldığı halde niçin hâlâ Allah'ın rahmetine karşı nankörlük etmekte ve peygamberi reddetmektedirler? Yoksa inanmak için illâ da âhiret azabının başlarına gelmesini, uyarıların gerçekleşmesini mi beklemektedirler?[74] Halbuki bu uyarılar gerçekleştiği yani hesap günü geldiği vakit iş işten geçmiş olacaktır. Peygamberin çağrısını alaycı bir dille reddedenler o gün gerçeği gördüklerinde pişman olup şöyle diyeceklerdir: "İnkâr ettiğimiz kimseler gerçekten de Allah'ın peygamberleri imişler. Meğer büyük bir yanılgı içindeymişiz. Acaba bugün bizi bu durumdan kurtaracak bir şefaatçi yok mudur? Keşke Allah bize tekrar dünyaya dönme şansı verse de peygamberlere inanıp ona göre yaşasak!" İşte dünyada Allah'tan başka varlıkları aracı ve şefaatçi olarak gören bu kimseler âhirette yarı yolda kalacaklardır. Şefaatlerini umdukları varlıkların kendilerine bir faydaları dokunmayacak, tevhitten sapıkları için kendilerine yazık etmiş olacaklardır.

54-55. Ey müşrikler! Gerçek şu ki sizler sadece Allah'a kulluk etmek yerine O'na ortaklar koşuyor, bazı âciz varlıkları onun katında şefaatçi olarak görüyorsunuz. Oysa yaşamınız için yeryüzünü, dağları, ırmakları, bitkileri yaratan, gökyüzünü inşa ederek dünyayı mükemmel hale getiren ve istifadenize sunan Allah'tır.[75] O'nun yarattığı şu kâinata baksanıza! Her şey muazzam bir âhenkle yaratılmıştır. Gece ve gündüz birbirini takip etmekte, güneş, ay ve yıldızlar dahil olmak üzere bütün kâinat onun egemenliği altında ve onun belirlediği kurallar çerçevesinde hareket etmektedir. Bütün bunları yaratan da, idare eden de O'dur. Hal böyleyken nasıl olur da hiçbir şeye güç yetiremeyecek olan âciz varlıkları[76] Allah katında söz sahibi kabul edersiniz? İşte bütün kâinatı muazzam bir düzen içerisinde yaratan Allah, gönderdiği vahiy sayesinde sizleri doğru yola iletmek istemektedir. Bütün bu nimetlere karşılık O'nun sizden istediği, gönderdiği elçiye ve vahyettiği kitaba iman etmeniz, içtenlikle ve yalnızca ona kulluk etmenizdir. Çünkü Allah, haddi aşıp kendisinden başkasından medet umanları sevmez.

56. Allah sizlere peygamber gönderip, tevhidi dosdoğru anlattıktan sonra sakın ona ortak koşmayın.[77] Şirkte ısrar ettiğiniz takdirde sizi cezalandıracağını ama tövbe edip tevhit inancını benimsediğiniz takdirde de sizi bağışlayacağını unutmayın! Ayrıca onun tevhit ehli müminlere karşı pek merhametli olduğunu bilin!

74 Taberi, Zemahşeri.

75 "Yevm" kelimesinin bizim takvim hesabımızdaki gün ile aynı olup olmadığı tartışma konusu olmuştur. Diğer taraftan başka âyetlerde (Fussılet 41/9-12), bu altı günde yaratma olayı detaylıca anlatılmaktadır. Altı günden maksat jeolojik devirler olarak da anlaşılmıştır. Ancak biz Kur'an'ın yaratılışla ilgili teknik bilgi verdiğine kani değiliz. Çeviride yansıtıldığı gibi burada, kulları için her türlü imkân ve nimeti yaratanın yalnızca Allah olduğu, dolayısıyla da yalnızca O'na kulluk edilmesi gerektiğine dikkat çekilmektedir.

76 Taberi.

77 Taberi.

8. Cuz
7. Süre
A'râf 53-56

وَهُوَ الَّذٖى يُرْسِلُ الرِّيَاحَ بُشْرًا بَيْنَ يَدَىْ رَحْمَتِهٖ حَتّٰٓى اِذَٓا اَقَلَّتْ سَحَابًا ثِقَالًا سُقْنَاهُ لِبَلَدٍ مَيِّتٍ فَاَنْزَلْنَا
بِهِ الْمَٓاءَ فَاَخْرَجْنَا بِهٖ مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ كَذٰلِكَ نُخْرِجُ الْمَوْتٰى لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿٥٧﴾ وَالْبَلَدُ الطَّيِّبُ يَخْرُجُ
نَبَاتُهُ بِاِذْنِ رَبِّهٖ وَالَّذٖى خَبُثَ لَا يَخْرُجُ اِلَّا نَكِدًا كَذٰلِكَ نُصَرِّفُ الْاٰيَاتِ لِقَوْمٍ يَشْكُرُونَ ﴿٥٨﴾ لَقَدْ اَرْسَلْنَا
نُوحًا اِلٰى قَوْمِهٖ فَقَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللّٰهَ مَا لَكُمْ مِنْ اِلٰهٍ غَيْرُهُ اِنّٖٓى اَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ عَظٖيمٍ ﴿٥٩﴾
قَالَ الْمَلَاُ مِنْ قَوْمِهٖٓ اِنَّا لَنَرٰيكَ فٖى ضَلَالٍ مُبٖينٍ ﴿٦٠﴾ قَالَ يَا قَوْمِ لَيْسَ بٖى ضَلَالَةٌ وَلٰكِنّٖى رَسُولٌ مِنْ رَبِّ
الْعَالَمٖينَ ﴿٦١﴾ اُبَلِّغُكُمْ رِسَالَاتِ رَبّٖى وَاَنْصَحُ لَكُمْ وَاَعْلَمُ مِنَ اللّٰهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٦٢﴾ اَوَعَجِبْتُمْ اَنْ جَٓاءَكُمْ
ذِكْرٌ مِنْ رَبِّكُمْ عَلٰى رَجُلٍ مِنْكُمْ لِيُنْذِرَكُمْ وَلِتَتَّقُوا وَلَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿٦٣﴾

57-58. Size hayat kaynağı olan yağmurları, rahmetiyle yağdıran ve yağmurun önü sıra rüzgârları estiren O'dur. O'nun kâinatta kurduğu muhteşem düzeni görmektesiniz. Nitekim rüzgârlar, bulutları bir araya topladığında oluşan yağmur yüklü bulutlar, bu muhteşem ilâhî düzenin işlemesiyle kurak bölgelere yönelir ve oraya yağmur olarak inerler. Böylece yağan yağmurun suyuyla hayat bulan çorak topraklarda sizler için türlü meyvelerin yetişmesine imkân hazırlanmış olur. Yağmur suyuyla bereketlenen toprağın ekini güzelce yeşerip boy salar. Çorak arazide ise işe yaramaz[78] kavruk çalılardan başka bir şey yetişmez. İşte Allah nasıl çorak toprağı yağmur ile canlandırıyorsa, ölüleri de âhirette bu şekilde diriltecektir. Dünyadaki bu düzeni gördüğünüz halde, niçin Allah'ın sizleri yeniden diriltip hesaba çekeceğine aldırmaz, elçimizin uyarıları ile alay edersiniz? Ayrıca Allah'ın rahmet yağmuru gibi vahyettiği şu ilâhî vahiyden öğüt alıp tevhide yönelenlerin davranışları, verimli toprağın güzel ekini gibidir. Oysa bu rahmetten kendisini mahrum edip tevhit inancından yüz çevirenlerin davranışları, yağmur değmemiş çorak arazinin kuru otları gibi işe yaramazdır.[79] Hiç Allah'ın yarattığı şu muhteşem kâinattaki düzene ibret nazarıyla bakmaz mısınız?

PEYGAMBERLERİN TEVHİT MÜCADELESİNDEN DERSLER

59-63. Ey Mekke müşrikleri! Sizler elçimiz Muhammed'in Allah'tan vahiy aldığına inanmıyor ve atalarınızdan tevarüs ettiğiniz dini bozduğunu ileri

78 Zemahşerî.

79 Taberî, Zemahşerî.

sürüyorsunuz.[80] Oysa bilesiniz ki sizden önce birçok toplum da tıpkı sizler gibi, kendilerine gönderdiğimiz elçilerimizin Allah'tan vahiy aldıklarını inkâr etmiş ve onları sapkınlıkla suçlamıştı. Ancak hepsinin sonu hem dünyada hem âhirette hüsrana uğramak oldu. Eğer sizler de Muhammed'e karşı sürdürdüğünüz bu tavırda ısrar eder ve ona "yalancı, sihirbaz" gibi yakıştırmalarda bulunmaya devam ederseniz, sizin sonunuz da onlar gibi olacaktır. İşte bu hususta ders almanız için, geçmiş peygamberlerin yaşamlarından örnekler vereceğiz.[81]

8. Cuz
7. Süre
A'râf 57-63

Vaktiyle biz Nûh'u peygamber olarak seçmiş ve tıpkı sizler gibi şirk koşan halkını uyarması için görevlendirmiştik. O da halkına nasihat etmiş ve sadece Allah'a kulluk etmelerini öğütlemişti. Eğer bu öğütlere uymazlarsa başlarına korkunç bir azabın geleceğinden endişe ettiğini belirtmişti. Ancak halkının müşrik önderleri ona inanmamış ve "Biz senin yoldan çıkmış[82] olduğunu düşünüyoruz. Sen bizim dinimizi bozmak istiyorsun"[83] demişlerdi. Nûh onlara şöyle cevap vermişti: "Hayır ey halkım! Benim doğru yoldan çıktığım yok, sizlere Allah'tan başkasına ibadet ve itaat etmemenizi öğütlerken doğru yoldan ayrılmış mı oluyorum? Aksine ben, bütün varlığı rahmetiyle yaratan ve yine rahmetinin eseri olarak sizlere peygamberler gönderen Allah'ın elçisiyim. O'nun sizlere gönderdiği mesajları anlatıyorum, sizlere öğüt veriyorum ve bunun karşılığında bir ücret de istemiyorum.[84] Aslında Allah'ın sizin inancınıza ihtiyacı yoktur.[85] O sırf sizin iyiliğiniz için sizlere kendi aranızdan seçtiği peygamberler göndermektedir. Şimdi siz Allah'ın aranızdan birini peygamber olarak seçip sizleri uyarmak üzere göndermesine mi şaşırıyorsunuz? Gönderilen peygamber, bir insan olduğu için mi inkâr ediyorsunuz? Oysa bunda şaşılacak bir şey yoktur. Doğrusu eğer bu anlamsız tavrınızda ısrar ederseniz müstehak olduğunuz cezayı görmekten başka seçenek kalmayacaktır. İşte ben sizleri bu konuda uyarıyorum."

[80] Bu tema Kur'an'ın çoğu yerinde bâriz bir şekilde vurgulanmaktadır. Örnek olarak Sâd sûresinin girişine bakılabilir.

[81] Bu paragraf, devamında gelen peygamber kıssalarının mesajının özetini ve gerekçesini ortaya koymaktadır.

[82] Taberî.

[83] bk. İbrâhim 14/10.

[84] Şuarâ 26/19.

[85] Peygamberlerin mesajında bu vurgu hep vardır (örnek olarak bk. İbrâhim 14/8).

فَكَذَّبُوهُ فَأَنْجَيْنَاهُ وَالَّذِينَ مَعَهُ فِي الْفُلْكِ وَأَغْرَقْنَا الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا عَمِينَ ﴿٦٤﴾ وَإِلَى
عَادٍ أَخَاهُمْ هُودًا قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُ أَفَلَا تَتَّقُونَ ﴿٦٥﴾ قَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ
قَوْمِهِ إِنَّا لَنَرَاكَ فِي سَفَاهَةٍ وَإِنَّا لَنَظُنُّكَ مِنَ الْكَاذِبِينَ ﴿٦٦﴾ قَالَ يَا قَوْمِ لَيْسَ بِي سَفَاهَةٌ وَلَٰكِنِّي رَسُولٌ مِنْ
رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٦٧﴾ أُبَلِّغُكُمْ رِسَالَاتِ رَبِّي وَأَنَا لَكُمْ نَاصِحٌ أَمِينٌ ﴿٦٨﴾ أَوَعَجِبْتُمْ أَنْ جَاءَكُمْ ذِكْرٌ مِنْ رَبِّكُمْ
عَلَىٰ رَجُلٍ مِنْكُمْ لِيُنْذِرَكُمْ وَاذْكُرُوا إِذْ جَعَلَكُمْ خُلَفَاءَ مِنْ بَعْدِ قَوْمِ نُوحٍ وَزَادَكُمْ فِي الْخَلْقِ بَسْطَةً فَاذْكُرُوا
آلَاءَ اللَّهِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٦٩﴾ قَالُوا أَجِئْتَنَا لِنَعْبُدَ اللَّهَ وَحْدَهُ وَنَذَرَ مَا كَانَ يَعْبُدُ آبَاؤُنَا فَأْتِنَا بِمَا تَعِدُنَا إِنْ
كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٧٠﴾ قَالَ قَدْ وَقَعَ عَلَيْكُمْ مِنْ رَبِّكُمْ رِجْسٌ وَغَضَبٌ أَتُجَادِلُونَنِي فِي أَسْمَاءٍ سَمَّيْتُمُوهَا
8. Cüz أَنْتُمْ وَآبَاؤُكُمْ مَا نَزَّلَ اللَّهُ بِهَا مِنْ سُلْطَانٍ فَانْتَظِرُوا إِنِّي مَعَكُمْ مِنَ الْمُنْتَظِرِينَ ﴿٧١﴾ فَأَنْجَيْنَاهُ وَالَّذِينَ مَعَهُ
7. Süre
A'râf 64-72 بِرَحْمَةٍ مِنَّا وَقَطَعْنَا دَابِرَ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَمَا كَانُوا مُؤْمِنِينَ ﴿٧٢﴾

64. Ancak onlar bütün bu uyarılara rağmen Nûh'u dikkate almadılar, onun peygamber olduğuna inanmadılar ve şirkte ısrar ettiler.[86] Kendilerini tevhide çağıran peygambere kulak asmadılar, onu ve inananları küçümsediler.[87] Bunun üzerine onları tûfan ile helâk ettik. Çünkü onlar kendilerine defalarca anlatılan tevhit hakikatini görmemekte ısrarcı idiler. Sadece Nûh ve ona inananları, vaktiyle yapmalarını emrettiğimiz gemi ile kurtardık.

65-72. Benzer şekilde Âd toplumuna da, içlerinden seçtiğimiz Hûd'u peygamber olarak gönderdik. O da tıpkı Nûh gibi halkına tevhidi anlattı, kendilerini yaratmış ve rahmetiyle her şeyi onlara musahhar kılan Allah'a ortak koşmamalarını, başka varlıkları tanrılaştırırcasına yüceltmemelerini, aksi takdirde Nûh kavmi gibi kötü bir son ile karşılaşacaklarını söyledi. Ancak Âd kavminin ileri gelenleri, tıpkı Mekke müşriklerinin Muhammed'e karşı takındıkları tavrı takındılar ve Hûd'un Allah tarafından gönderilmiş bir peygamber olduğuna inanmadıkları gibi onu dinden çıkmakla, öteden beri inandıkları

86 Taberî.

87 bk. Nûh 71/5-10.

dini terketmekle, sapkınlıkla suçladılar.[88] Ona "Sen bizim atalarımızın o kadar zamandır inandıkları dini terketmemizi mi istiyorsun? Üstelik bunu yapmazsak başımıza azap geleceğini söyleyerek bizi tehdit mi ediyorsun? Öyleyse getir şu azabı da görelim!" diye meydan okudular.

Hûd ise onlara şöyle dedi: "Ey halkım! Ben gerçekten Allah'ın merhametiyle sizlere öğüt vermek üzere gönderdiği güvenilir bir elçiyim, yalancı veya sapkın değilim. Sizlere anlattığım tevhit dini sapkınlık değil Allah'ın mesajıdır. Yoksa siz Allah'ın aranızdan birini peygamber olarak seçip sizleri uyarmak üzere göndermesine mi şaşırıyorsunuz? Gönderilen peygamber bir insan olduğu için mi inkâr ediyorsunuz? Oysa bunda şaşılacak bir şey yoktur. Ey kavmim! Allah sizlere sayısız nimetler vermiş, sizden önce peygamberi yalancı saydıkları için helâk edilen Nûh kavminin ardından bahşettiği imkânlarla sizi güçlü ve saygın bir toplum yapmıştır. Onun bunca nimetine karşılık sizler yine de ona ortak koşuyor, benim peygamberliğime inanmıyorsunuz. Üstelik Allah'tan gelen vahye dayanmayan ve sırf atalarınızın uydurdukları birtakım putperest inançlar uğruna mı benimle bu kadar mücadele ediyorsunuz? O zaman benim size karşı yapabileceğim bir şey kalmamıştır. Çünkü benim görevim sizlere tevhidi anlatmaktır. İnanıp inanmamak size kalmıştır. Ancak bana yalancı ve sapkın muamelesi yaptığınız ve Allah'a ortaklar koştuğunuz için ilâhî azaptan kurtuluşunuz yoktur." Neticede Hûd ve ona inananlar hariç hepsini helâk ettik.

8. Cüz
7. Süre
A'râf 64-72

88 Taberî.

وَاِلٰى ثَمُودَ اَخَاهُمْ صَالِحًا قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللّٰهَ مَا لَكُمْ مِنْ اِلٰهٍ غَيْرُهُ قَدْ جَٓاءَتْكُمْ بَيِّنَةٌ
نَاقَةُ اللّٰهِ لَكُمْ اٰيَةً فَذَرُوهَا تَأْكُلْ فٖٓي اَرْضِ اللّٰهِ وَلَا تَمَسُّوهَا بِسُٓوءٍ فَيَأْخُذَكُمْ عَذَابٌ اَلٖيمٌ
اِذْ جَعَلَكُمْ خُلَفَٓاءَ مِنْ بَعْدِ عَادٍ وَبَوَّاَكُمْ فِي الْاَرْضِ تَتَّخِذُونَ مِنْ سُهُولِهَا قُصُورًا وَتَنْحِتُونَ الْجِبَالَ بُيُوتًا
فَاذْكُرُٓوا اٰلَٓاءَ اللّٰهِ وَلَا تَعْثَوْا فِي الْاَرْضِ مُفْسِدٖينَ ﴿٧٤﴾ قَالَ الْمَلَاُ الَّذٖينَ اسْتَكْبَرُوا مِنْ قَوْمِهٖ لِلَّذٖينَ
اسْتُضْعِفُوا لِمَنْ اٰمَنَ مِنْهُمْ اَتَعْلَمُونَ اَنَّ صَالِحًا مُرْسَلٌ مِنْ رَبِّهٖ قَالُٓوا اِنَّا بِمَٓا اُرْسِلَ بِهٖ مُؤْمِنُونَ ﴿٧٥﴾ قَالَ
الَّذٖينَ اسْتَكْبَرُٓوا اِنَّا بِالَّذٖٓي اٰمَنْتُمْ بِهٖ كَافِرُونَ ﴿٧٦﴾ فَعَقَرُوا النَّاقَةَ وَعَتَوْا عَنْ اَمْرِ رَبِّهِمْ وَقَالُوا يَا صَالِحُ
ائْتِنَا بِمَا تَعِدُنَٓا اِنْ كُنْتَ مِنَ الْمُرْسَلٖينَ ﴿٧٧﴾ فَاَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ فَاَصْبَحُوا فٖي دَارِهِمْ جَاثِمٖينَ ﴿٧٨﴾ فَتَوَلّٰى
عَنْهُمْ وَقَالَ يَا قَوْمِ لَقَدْ اَبْلَغْتُكُمْ رِسَالَةَ رَبّٖي وَنَصَحْتُ لَكُمْ وَلٰكِنْ لَا تُحِبُّونَ النَّاصِحٖينَ ﴿٧٩﴾ وَلُوطًا اِذْ قَالَ
لِقَوْمِهٖٓ اَتَأْتُونَ الْفَاحِشَةَ مَا سَبَقَكُمْ بِهَا مِنْ اَحَدٍ مِنَ الْعَالَمٖينَ ﴿٨٠﴾ اِنَّكُمْ لَتَأْتُونَ الرِّجَالَ شَهْوَةً مِنْ دُونِ
النِّسَٓاءِ بَلْ اَنْتُمْ قَوْمٌ مُسْرِفُونَ ﴿٨١﴾ وَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهٖٓ اِلَّٓا اَنْ قَالُٓوا اَخْرِجُوهُمْ مِنْ قَرْيَتِكُمْ اِنَّهُمْ اُنَاسٌ
يَتَطَهَّرُونَ ﴿٨٢﴾ فَاَنْجَيْنَاهُ وَاَهْلَهُٓ اِلَّا امْرَاَتَهُ كَانَتْ مِنَ الْغَابِرٖينَ ﴿٨٣﴾ وَاَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ مَطَرًا فَانْظُرْ كَيْفَ
كَانَ عَاقِبَةُ الْمُجْرِمٖينَ ﴿٨٤﴾

73-76. Aynı şekilde Semûd halkına da, içlerinden seçtiğimiz Sâlih'i peygamber olarak gönderdik. O da Nûh ve Hûd gibi halkına tevhidi anlattı. Allah'tan başka varlıkları ilâhlaştırmamalarını, kendisine Allah tarafından gönderilen vahye uymalarını istedi. Onlara daha önce helâk edilen Âd kavmini hatırlattı, Allah'ın kendilerine verdiği nimetlerden, bu nimetler sayesinde kurdukları güçlü medeniyetten, kayaları oyarak yaptıkları evlerden, saraylardan bahsetti ve bütün bunları yapma imkânı veren Allah'a karşı nankörlük etmemelerini, başka varlıkları ona ortak koşmamalarını istedi. Ancak Semûd halkının ileri gelen ve kibirli önderleri, tıpkı Nûh ve Âd halkı gibi, kendilerine gönderilen peygamberi yalanladılar, ona inanan yoksul ve güçsüz insanları küçümsediler. Alay edercesine onlara, "Siz şimdi Sâlih'in gerçekten de Allah tarafından gönderilmiş bir peygamber olduğuna mı inanıyorsunuz?" diye sordular. Ancak Sâlih'e iman edenler bu alaylar karşısında yılgınlık göstermediler. Sâlih ise sahipsiz bir deveyi[89] onlara gösterip şöyle dedi: "Bakın, benim, Allah'ın

[89] Hz. Sâlih kıssasında sözü edilen bu deve ile ilgili olarak tefsirlerde birçok ilginç bilgi yer almaktadır (meselâ bk. Taberî, Râzî). Bu devenin, bir kayadan çıktığı dahi öne sürülmüştür. Oysa Reşîd Rızâ'nın da belirttiği gibi, bu devenin "Allah'ın devesi" diye isimlendirilmesi belli bir şahsa ait olmaması

peygamberi olduğumu kanıtlayacak şey şu devedir. Ben size bu deveye ilişmemenizi söylüyorum. Sizin hayvanlarınızın otladığı yerde otlasın, onlarla aynı yerden su içsin. Eğer ona zarar verirseniz bu sizin sonunuz olacaktır. İşte bu benim peygamber olduğumu gösterecek bir kanıttır."

77-79. Ne var ki Semûd halkı, bütün bu öğütlere kulak tıkayarak Allah'ın peygamberine meydan okurcasına Sâlih'in devesini kestiler ve ona şöyle dediler: "Haydi bakalım Sâlih! İşte deveyi kestik, eğer peygambersen, bizi tehdit ettiğin şu azabı getir de görelim!" Sâlih onların bu cahilce cesaretlerine şaşırarak şöyle dedi: "Ben size Allah'ın ilettiği tevhit mesajını anlattım, size dünya ve âhiret mutluluğunuz için öğütler verdim. Ama anlaşılan o ki sizler öğütlere kulak tıkayacak kadar inatçısınız. Hiçbir şekilde yanlışınızı görmüyorsunuz. O halde benden günah gitti!"

Şiddetli bir deprem o kibirli Semûd halkını yerle bir ediverdi. Yıkılmaz zannettikleri güçleri yıkıldı ve helâk olup gittiler.

8 Cüz
7. Sûre
A'râf 73-84

80-84. Lût kavmine de, içlerinden biri olan Lût'u peygamber olarak gönderdik. Onlar eşcinsellik gibi çirkin bir davranışı âdet edinmişlerdi. Lût onlara içinde bulundukları bu ahlâkî çöküntü konusunda uyarıda bulundu, daha önce hiç kimsenin yapmadığı bu rezillikten vazgeçmelerini öğütledi. Allah'ın haram kıldığı bu ilişki biçiminden uzak durmalarını söyledi.[90] Ancak onlar bu uyarılara aldırmadıkları gibi Lût'u ve ona inananları yaşadıkları şehirden kovma kararı aldılar. Bunun üzerine biz de Lût'u ve ona inananları kurtardık ve geri kalanları helâk ettik. Helâk edilenler arasında Lût'un karısı da vardı. Çünkü o da Lût'a inanmamıştı. Üzerlerine yağmur gibi gelen azabımız onları helâk etti. İşte biz, peygamberlerimize inat ve ısrarla karşı duranları böyle cezalandırırız. Eğer Mekkeli müşrikler de Muhammed'i inkâr etme konusunda aynı ısrarı sürdürürlerse onların sonları da böyle olacaktır.[91]

anlamına gelir (bk. *Tefsîrü'l-menâr*). Burada mûcize olan şey devenin doğumu yahut diğer özellikleri değil, sahipsiz ve korumasız olması sebebiyle insanların saldırısına açık olması ve eğer kendisine zarar verilirse ilâhî cezanın geleceğinin bildirilmesidir. Nitekim Kamer sûresinde (54/27) bu devenin bir imtihan vesilesi olarak gönderilmiş olduğu belirtilmektedir.

90 Taberî.

91 Taberî.

وَإِلَى مَدْيَنَ أَخَاهُمْ شُعَيْبًا قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُ قَدْ جَاءَتْكُمْ بَيِّنَةٌ مِنْ رَبِّكُمْ فَأَوْفُوا
الْكَيْلَ وَالْمِيزَانَ وَلَا تَبْخَسُوا النَّاسَ أَشْيَاءَهُمْ وَلَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ بَعْدَ إِصْلَاحِهَا ذَٰلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ
كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿٨٥﴾ وَلَا تَقْعُدُوا بِكُلِّ صِرَاطٍ تُوعِدُونَ وَتَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ مَنْ آمَنَ بِهِ وَتَبْغُونَهَا عِوَجًا
وَاذْكُرُوا إِذْ كُنْتُمْ قَلِيلًا فَكَثَّرَكُمْ وَانْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُفْسِدِينَ ﴿٨٦﴾ وَإِنْ كَانَ طَائِفَةٌ مِنْكُمْ آمَنُوا
بِالَّذِي أُرْسِلْتُ بِهِ وَطَائِفَةٌ لَمْ يُؤْمِنُوا فَاصْبِرُوا حَتَّىٰ يَحْكُمَ اللَّهُ بَيْنَنَا وَهُوَ خَيْرُ الْحَاكِمِينَ ﴿٨٧﴾ قَالَ الْمَلَأُ
الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا مِنْ قَوْمِهِ لَنُخْرِجَنَّكَ يَا شُعَيْبُ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَكَ مِنْ قَرْيَتِنَا أَوْ لَتَعُودُنَّ فِي مِلَّتِنَا قَالَ
أَوَلَوْ كُنَّا كَارِهِينَ ﴿٨٨﴾ قَدِ افْتَرَيْنَا عَلَى اللَّهِ كَذِبًا إِنْ عُدْنَا فِي مِلَّتِكُمْ بَعْدَ إِذْ نَجَّانَا اللَّهُ مِنْهَا وَمَا يَكُونُ
لَنَا أَنْ نَعُودَ فِيهَا إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ رَبُّنَا وَسِعَ رَبُّنَا كُلَّ شَيْءٍ عِلْمًا عَلَى اللَّهِ تَوَكَّلْنَا رَبَّنَا افْتَحْ بَيْنَنَا وَبَيْنَ
قَوْمِنَا بِالْحَقِّ وَأَنْتَ خَيْرُ الْفَاتِحِينَ ﴿٨٩﴾ وَقَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَوْمِهِ لَئِنِ اتَّبَعْتُمْ شُعَيْبًا إِنَّكُمْ إِذًا
لَخَاسِرُونَ ﴿٩٠﴾ فَأَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ فَأَصْبَحُوا فِي دَارِهِمْ جَاثِمِينَ ﴿٩١﴾ الَّذِينَ كَذَّبُوا شُعَيْبًا كَأَنْ لَمْ يَغْنَوْا
فِيهَا الَّذِينَ كَذَّبُوا شُعَيْبًا كَانُوا هُمُ الْخَاسِرِينَ ﴿٩٢﴾ فَتَوَلَّىٰ عَنْهُمْ وَقَالَ يَا قَوْمِ لَقَدْ أَبْلَغْتُكُمْ رِسَالَاتِ رَبِّي
وَنَصَحْتُ لَكُمْ فَكَيْفَ آسَىٰ عَلَىٰ قَوْمٍ كَافِرِينَ ﴿٩٣﴾

8/9. Cüz
7. Sûre
A'râf 85-93

85-87. Medyen halkına da, içlerinden birisi olan Şuayb'ı seçip peygamber olarak gönderdik. Şuayb onlara, Allah'tan başka varlıkları ilâhlaştırmamalarını, kendilerine vahiyle gönderilen bilgilere uymalarını, insanlara haksızlık etmemelerini, alışveriş ve ticarette dürüst davranmalarını, Allah'ın gönderdiği peygamberlerin ardından tekrar şirke bulaşarak tevhidi bozmamalarını, bozgunculuk yapmamalarını, kendisine inanan kimseleri tehdit etmek ve onlara baskı yapmak suretiyle tevhitten döndürmeye çalışmamalarını öğütledi. Onlara Allah'ın nimetlerini hatırlattı. Kendilerine sağladığı nüfus gücüne şükretmelerini, daha önceki dönemlerde peygamberlerin öğütlerine aldırmayan Nûh kavmi, Âd, Semûd ve Lût kavimleri gibi toplumların feci sonlarından ders almalarını söyledi. Eğer kendilerini doğru yolda görerek ona inanmamakta ısrar ederlerse nihayetinde hükmün Allah'a ait olduğunu, O'nun inananları ödüllendireceğini, inkârcıları cezalandıracağını hatırlattı.

88-93. Ancak Medyen'in ileri gelenlerinden bazı küstah kimseler, Şuayb'ın bu öğütlerine kulak vermek bir yana, onu ve ona inananları şehirden kovmakla tehdit ettiler: "Ya bu tevhit inancından vazgeçer ve bizim işlerimize karışmayı bırakırsınız ya da sizleri kovarız" dediler. Şuayb ise onlara şöyle cevap verdi: "Bizi zorla ve tehditle dinimizden döndürmeye mi çalışacaksınız? Tehditleriniz hiçbir şeyi değiştirmez. Çünkü eğer sizin tehditlerinizden korkar ve şirke bulaşırsak Allah'a karşı nankörlük etmiş, O'nun gösterdiği doğru yolu terketmiş oluruz. Dolayısıyla asla sizin isteğiniz yerine gelmeyecek, asla dinimizden dönmeyeceğiz.[92] Ama sizin bu tehdit dolu tavrınızı elbette ki Allah görmektedir. Çünkü O her şeyi bilir. Bizler O'na inanıyor ve güveniyoruz. Ey rabbimiz! Bunların bizi nasıl tehdit ettiklerini görüyorsun. Bizleri bunların elinden kurtar, aramızda hayırlı hükmü ver!"

Medyen'in küstah ve kibirli ileri gelenleri, Şuayb'ın bu sözlerinin inananlar üzerindeki etkisini kırmak için onları tehdit etmeye devam ettiler ve "Eğer Şuayb'ın peşinden gitmeye devam ederseniz sonunda perişan olacaksınız" dediler. Ancak Allah onlara bu fırsatı vermedi ve bir sarsıntı ile hepsini helâk etti. Vaktiyle güçlerine çok güvenen ve inananlara tehdit savuran o Medyen'in kendini beğenmiş ileri gelenleri ilâhî azabın sonucunda yerle bir oluverdiler. Peygamber olduklarına inanmadıkları, yalancı diye suçladıkları Şuayb'ın öğütlerine uymadıkları için helâk oldular, sanki hiç yaşamamış, güçlü ve kudretli bir medeniyet kurmamış gibi eriyip gittiler.

Onların helâkini gören ve bundan üzüntü duyan Şuayb[93] şöyle dedi: "Ey kavmim! Ben size Allah'ın bildirdiği tevhit mesajını anlattım, dünya ve âhiret mutluluğunuz için elimden geldiğince öğütler verdim. Ama sizler bu öğütlere kulak tıkadınız, inat ettiniz ve bu azaba mâruz kaldınız. Ben size daha ne yapabilirdim ki?"[94]

8/9. Cüz
7. Sûre
A'râf 85-93

92 Zemahşerî.

93 Taberî.

94 Bazı müfessirler (bk. Zemahşerî, İbnü'l-Cevzî) burada Şuayb peygamberin, inkârcı kavminin ardından üzülmediğini, üzülmemesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Ancak bize göre bir peygamberin, çağrısına inanmayan ve bu sebeple helâk edilen kavminin ardından üzülmesi oldukça anlamlıdır. *Doğrusunu Allah bilir.*

وَمَٓا اَرْسَلْنَا ف۪ي قَرْيَةٍ مِنْ نَبِيٍّ اِلَّٓا اَخَذْنَٓا اَهْلَهَا بِالْبَأْسَٓاءِ وَالضَّرَّٓاءِ لَعَلَّهُمْ يَضَّرَّعُونَ ﴿٩٤﴾ ثُمَّ بَدَّلْنَا مَكَانَ
السَّيِّئَةِ الْحَسَنَةَ حَتّٰى عَفَوْا وَقَالُوا قَدْ مَسَّ اٰبَٓاءَنَا الضَّرَّٓاءُ وَالسَّرَّٓاءُ فَاَخَذْنَاهُمْ بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ
﴿٩٥﴾ وَلَوْ اَنَّ اَهْلَ الْقُرٰٓى اٰمَنُوا وَاتَّقَوْا لَفَتَحْنَا عَلَيْهِمْ بَرَكَاتٍ مِنَ السَّمَٓاءِ وَالْاَرْضِ وَلٰكِنْ كَذَّبُوا فَاَخَذْنَاهُمْ
بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٩٦﴾ اَفَاَمِنَ اَهْلُ الْقُرٰٓى اَنْ يَأْتِيَهُمْ بَأْسُنَا بَيَاتًا وَهُمْ نَٓائِمُونَ ﴿٩٧﴾ اَوَاَمِنَ اَهْلُ الْقُرٰٓى
اَنْ يَأْتِيَهُمْ بَأْسُنَا ضُحًى وَهُمْ يَلْعَبُونَ ﴿٩٨﴾ اَفَاَمِنُوا مَكْرَ اللّٰهِ فَلَا يَأْمَنُ مَكْرَ اللّٰهِ اِلَّا الْقَوْمُ الْخَاسِرُونَ ﴿٩٩﴾

9 Cüz
7 Sûre
A'râf 94-99

MEKKE MÜŞRİKLERİNE UYARI

95 Doğrusu, biz hangi topluma peygamber gönderdiysek o toplum tıpkı Mekke müşriklerinin yaptığı gibi peygambere karşı büyüklük taslamış ve ona gönderilen vahyin Allah'tan geldiğine inanmamıştır.[96] Biz de onları çeşitli şekillerde imtihan etmiş, müstehak oldukları cezayı vermeden önce türlü yollarla onları imana teşvik etmiştik.[97] Buna rağmen yine de iman etmeyen, üstelik peygamberlere ve müminlere olmadık eziyetler yapan o zalimlerin zulümlerine dur demiş, kendilerini helâk edip müminleri onların elinden kurtarmıştık.[98] Daha sonra gelen nesiller içinde de[99] bolca nimetler ih-

san ettiğimiz nice toplumlar olmuştur ki bu toplumlar bu nimetlere şükredip
tevhide bağlı kalmaları gerekirken çeşitli şekillerde şirke bulaşmışlardı. Üstelik
geçmiş toplumların helâk oluşunu anlatarak kendilerini uyaran peygamberleri
alaya almışlar ve "Evet, geçmişte atalarımızın zor ve kolay günleri olmuştur,
ama bunun bizim durumumuzla bir ilgisi yoktur" demişlerdir. Neticede onlar
kendilerini doğru yolda görmüş ve elçilerimizi yalancı, sihirbaz, iftiracı olarak
nitelemiş, onların, başlarına ilâhî azabın geleceğine dair uyarılarını dikkate al-
mamışlardı. Dolayısıyla ilâhî azaba uğramaları onlar için hiç beklemedikleri bir
durum olmuştu.[100] Oysa böyle yapmak yerine, kendilerine sunulan nimetlere
şükredip tevhide ve peygamberlere inansalardı bolluk ve bereket içinde yaşa-
maya devam eder ve azaba müstehak olmazlardı. Ne var ki kendilerinden o
kadar emin olmaları ve elçilerimize amansız bir şekilde düşmanlık etmeleri ne-
ticesinde kendilerine yazık etmiş oldular. İşte bu durum kendilerini doğru yol-
da gören ve Muhammed'i sapkın, yalancı, sihirbaz ve iftiracı olmakla itham
eden Mekke müşrikleri için ders alınması gereken bir ibrettir. Eğer bu inkârcı
tavırlarını sürdürürlerse, aynı ilâhî azaba müstehak olacaklardır.[101]

---

95 Doksan dört - doksan altı arasındaki âyetler genellikle şöyle anlaşılır ve tercüme edilir: "Biz hiçbir memlekete bir peygamber göndermedik ki inansınlar diye oranın halkını yoksulluk ve sıkıntıya mâruz bırakmış olmayalım. Sonra bu sıkıntıların yerine bolluk ve bereket veririz, nihayet çoğaldılar ve 'Atalarımız da darlığa uğramış ve bolluğa kavuşmuşlardı' dediler. Biz de, farkında değillerken onları ansızın yakaladık." Buna göre sanki peygamber gönderilen toplumlar önce çeşitli sıkıntılara mâruz bırakılmışlar, daha sonra da bolluk ve refaha kavuşturulmuşlar, sonunda da "ansızın" helâk edilmişlerdir. Tefsirlerin ekseriyetine hâkim olmakla birlikte, biz bu yorumun yeterince dikkatli olmadığını düşünüyoruz. Yukarıda verdiğimiz çevirinin dipnotlarında kendi yorumumuzun gerekçeleri mümkün mertebe ortaya konmuştur. *Doğrusunu Allah bilir.*

96 Zemahşerî.

97 bk. Mâtürîdî.

98 Geçmiş kavimlerin helâk edilmesi, genellikle düşünüldüğü gibi onların "inkârcılıklarının" sonucu değil, zulümlerinin sonucudur. Daha açık bir ifade ile söylemek gerekirse, geçmişte birçok kavim, kendilerine gönderilen peygamberlere ve onlara iman edenlere olmadık baskı ve zulüm yapmışlar, Allah da müminleri bu zalimlerin baskısından kurtarıp muzaffer kılmıştır. Peygamberlerin ve müminlerin bu baskılar karşısındaki dua ve feryatları, "Rabbim! Bizi bu zalimlerin elinden kurtar!" şeklindeki ifadelerle birçok âyette yer bulmuştur (meselâ bk. Yûnus 10/86; Kasas 28/21; Tahrîm 66/11). Benzer şekilde Allah'ın bu dualara icabet edip müminleri kurtarması da birçok âyette sarih bir şekilde ifade edilmektedir (meselâ bk. Bakara 2/49; Yûnus 10/103; Hûd 11/58, 66, 94; Enbiyâ 21/9, 71,74, 76, 88; Şuarâ 26/17; Neml 27/57; Ankebût 29/15; Sâffât 37/76, 134; Fussılet 41/18). Bütün bu âyetlerde müminlerin zalimlerin elinden kurtarıldıkları ifade edilmektedir. Ayrıca Hz. Peygamber'in düşmanları karşısında Bedir'de ve diğer savaşlarda muzaffer olması, birçok müfessir tarafından "müşriklerin helâk edilmesi" olarak ifade edilmiştir. Dolayısıyla geçmiş toplumların helâk edilmesinin
aslında "müminlerin muzaffer kılınması" anlamına geldiğini söyleyebiliriz. Diğer taraftan Mâtürîdî
bu âyetlerin tefsirinde, insanların hakikati kavrama ve ona göre yaşama konusunda üç sınıf
olduklarını, kimilerinin ilâhî vahye ve uyarılara gerek kalmadan, doğuştan sahip oldukları akıl ve
fıtratları ile doğru olan şeyleri yaptıklarını, kimilerinin ancak ilâhî uyarılar neticesinde bu aşamayı
katedebildiklerini, kimilerinin ise akıllarıyla da ilâhî uyarılarla da hakikati kabul etmeyip yanlışta
ısrar ettiklerini, bu sebeple de ilâhî cezaya müstehak olduklarını kaydetmektedir. Kanaatimizce
bu âyetlerin doğru anlaşılması konusunda bizim mülâhazalarımızın yanı sıra Mâtürîdî'nin değer-
lendirmelerinin de nazarı itibara alınması elzemdir. *Doğrusunu Allah bilir.*

99 Birçok müfessir burada zorluklarla imtihan edilenlerle bolluk ve bereketle imtihan edilenlerin aynı
toplum olduğunu söylese de, bolluk ve bereketle imtihan edilenlerin dilinden söylenen " قَدْ مَسَّ اٰبَٓاءَنَا
الضَّرَّٓاءُ وَالسَّرَّٓاءُ " (Atalarımız da darlığa uğramış ve bolluğa kavuşmuşlardı) ifadesi, bu kimselerin daha
sonra gelen nesiller olduğunu göstermektedir.

100 Burada ve diğer bazı âyetlerde kullanılan " بَغْتَةً، وَهُمْ يَلْعَبُونَ ، وَهُمْ نَٓائِمُونَ، لَا تَأْت۪يكُمْ اِلَّا بَغْتَةً " gibi ifadeler aza-
bın ansızın gelişinden ziyade, azaba maruz kalanların o ana kadar kendilerini doğru yolda görmüş
ve azaba müstehak olduklarını hiç hesaba katmamış olmaları anlamına gelir. Zira bu ifadeleri lafzî
olarak anladığımızda, azaba mâruz kalanların bu azabı zaten bekliyor olduklarını, fakat azabın
ansızın gelerek onları habersizce yakaladığını düşünmek gerekecektir ki, konuyla ilgili umumi
kanaat de zaten bu yöndedir. Ancak takdir edileceği üzere hiçbir toplum, ilâhî azaba mâruz ka-
lacağını bilerek peygamberlere karşı çıkmaz. Yani hiç kimse bir şahsın hem peygamber olduğuna
inanıp hem de ona karşı çıkmaz. Peygamberlere karşı çıkan toplumlar kendilerini haklı görmüşler,
kendilerini uyaran elçilerin peygamber olduklarına inanmamışlar, uyarıları da bu yüzden dikkate
almamışlardır. Bu sebeple de başlarına azabın gelmesi, onlar için hiç beklenmedik bir durum ol-
muştur.

101 İbnü'l-Cevzî'nin de kaydettiği üzere bu âyetler açıkça müşriklere tehdit vurgusu ihtiva etmektedirler.

أَوَلَمْ يَهْدِ لِلَّذِينَ يَرِثُونَ الْأَرْضَ مِنْ بَعْدِ اَهْلِهَا اَنْ لَوْ نَشَاءُ اَصَبْنَاهُمْ بِذُنُوبِهِمْ وَنَطْبَعُ عَلٰى قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا
يَسْمَعُونَ ﴿١٠٠﴾ تِلْكَ الْقُرٰى نَقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ اَنْبَائِهَا وَلَقَدْ جَاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَمَا كَانُوا لِيُؤْمِنُوا
بِمَا كَذَّبُوا مِنْ قَبْلُ كَذٰلِكَ يَطْبَعُ اللّٰهُ عَلٰى قُلُوبِ الْكَافِرِينَ ﴿١٠١﴾ وَمَا وَجَدْنَا لِاَكْثَرِهِمْ مِنْ عَهْدٍ وَاِنْ وَجَدْنَا
اَكْثَرَهُمْ لَفَاسِقِينَ ﴿١٠٢﴾

100. Ey Mekke müşrikleri![102] İşte bu helâk ettiğimiz toplumların başlarına gelenlerden hiç ders almaz mısınız? Tevhidi ve Muhammed'in peygamberliğini reddetmekte ısrar ettiğiniz takdirde sizleri de aynı şekilde cezalandıracağımızı düşünmez misiniz? Hiçbir öğütten nasip almayıp bu şekilde davranmaya devam ederseniz kalpleri kaskatı kesilmiş inatçılar olarak can verip hesaba çekileceğinizi düşünmez misiniz?[103]

101-102. Ey elçimiz Muhammed! Mekkeli müşriklerin seni ısrarla yalanlamaları, sana sahtekâr, yalancı, mecnun gibi yakıştırmalarda bulunup Allah'-

---

102 Kurtubî.

103 Âyette lafzan, "kalplerin mühürlenmesi" kelimesi geçer. Bu ve benzeri lafızlar bazı İslâm âlimleri tarafından, insanların bazılarının kalplerine Allah tarafından mühür vurulduğu ve onların artık iman etmelerinin asla mümkün olamayacağı şeklinde anlaşılmıştır. Oysa takdir edileceği üzere, bu anlayış peygamberlik görevinin, yani ilâhî mesajın insanlara tebliğ edilmesinin anlamsız ve yararsız olmasını gerektirir. Diğer taraftan, Derveze'nin isabetle kaydettiği gibi, bu âyetlerin vahyedildiği dönemde peygamberin azılı düşmanı olan ve bu anlayışa göre kalpleri mühürlü sayılabilecek olan birçok kişi daha sonraki yıllarda İslâm'ı kabul etmiştir. Bu sebeplerden dolayı âyetin, bizim tercümemizdeki gibi anlaşılmasının daha sağlıklı olacağı kanaatindeyiz. *Doğrusunu Allah bilir* (bk. Derveze, II, 431-432).

tan vahiy aldığına inanmamaları seni üzmesin.[104] Çünkü bu anlattığımız toplumlar da, aynı Mekke müşrikleri gibi davranmış, kendilerine Allah'tan açık seçik öğütler getiren peygamberlerine inanmamışlardı. Dolayısıyla onların inanmadığı şeye Mekke müşriklerinin de inanmamış olması seni şaşırtmasın! Çünkü onlar da tıpkı önceki toplumlar gibi hiçbir öğütten nasip almayan, kalpleri kaskatı kesilmiş inatçı müşriklerdir. Daha önce helâk ettiğimiz o müşrikler, kendilerini aklıselim sahibi olarak yarattığımız halde, kendilerine yaratılıştan verilmiş olan bu özellikleri bozmuş, fıtratlarına ve ilâhî vahye aykırı hareket eder olmuşlardı.[105] Allah'ın kendilerine bildirdiği öğütlere aldırış etmiyorlardı.[106] Bu yüzden söz konusu cezaya mâruz kaldılar. İşte Mekkeli müşrikler de bu toplumların yaşadıklarından ders almalı ve Muhammed'i yalanlamaktan vazgeçmelidirler.[107]

104 Âyette Hz. Peygamber'e mânevî destek verme (tesliye) üslûbu söz konusudur (bk. *Tefsîrü'l-Merâgî*, IX, 20-21).
105 *Tefsîrü'l-Merâgî*, IX, 20-21.
106 Taberî.
107 Taberî.

ثُمَّ بَعَثْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ مُوسٰى بِاٰيَاتِنَٓا اِلٰى فِرْعَوْنَ وَمَلَا۬ئِه۪ فَظَلَمُوا بِهَاۚ فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُفْسِد۪ينَ
(١٠٣) وَقَالَ مُوسٰى يَا فِرْعَوْنُ اِنّ۪ي رَسُولٌ مِنْ رَبِّ الْعَالَم۪ينَۙ (١٠٤) حَق۪يقٌ عَلٰٓى اَنْ لَٓا اَقُولَ عَلَى اللّٰهِ اِلَّا الْحَقَّۜ
قَدْ جِئْتُكُمْ بِبَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ فَاَرْسِلْ مَعِيَ بَن۪ٓي اِسْرَٓأ۪يلَۜ (١٠٥) قَالَ اِنْ كُنْتَ جِئْتَ بِاٰيَةٍ فَاْتِ بِهَٓا اِنْ كُنْتَ
مِنَ الصَّادِق۪ينَ (١٠٦) فَاَلْقٰى عَصَاهُ فَاِذَا هِيَ ثُعْبَانٌ مُب۪ينٌۚ (١٠٧) وَنَزَعَ يَدَهُ فَاِذَا هِيَ بَيْضَٓاءُ لِلنَّاظِر۪ينَ۟ (١٠٨)
قَالَ الْمَلَاُ مِنْ قَوْمِ فِرْعَوْنَ اِنَّ هٰذَا لَسَاحِرٌ عَل۪يمٌۙ (١٠٩) يُر۪يدُ اَنْ يُخْرِجَكُمْ مِنْ اَرْضِكُمْۚ فَمَاذَا تَاْمُرُونَ (١١٠)
قَالُٓوا اَرْجِهْ وَاَخَاهُ وَاَرْسِلْ فِي الْمَدَٓائِنِ حَاشِر۪ينَۙ (١١١) يَاْتُوكَ بِكُلِّ سَاحِرٍ عَل۪يمٍ (١١٢) وَجَٓاءَ السَّحَرَةُ فِرْعَوْنَ
قَالُٓوا اِنَّ لَنَا لَاَجْرًا اِنْ كُنَّا نَحْنُ الْغَالِب۪ينَ (١١٣) قَالَ نَعَمْ وَاِنَّكُمْ لَمِنَ الْمُقَرَّب۪ينَ (١١٤) قَالُوا يَا مُوسٰٓى اِمَّٓا
اَنْ تُلْقِيَ وَاِمَّٓا اَنْ نَكُونَ نَحْنُ الْمُلْق۪ينَ (١١٥) قَالَ اَلْقُواۚ فَلَمَّٓا اَلْقَوْا سَحَرُٓوا اَعْيُنَ النَّاسِ وَاسْتَرْهَبُوهُمْ وَجَٓاؤُ۫
بِسِحْرٍ عَظ۪يمٍ (١١٦) وَاَوْحَيْنَٓا اِلٰى مُوسٰٓى اَنْ اَلْقِ عَصَاكَۚ فَاِذَا هِيَ تَلْقَفُ مَا يَاْفِكُونَۚ (١١٧) فَوَقَعَ الْحَقُّ وَبَطَلَ
مَا كَانُوا يَعْمَلُونَۚ (١١٨) فَغُلِبُوا هُنَالِكَ وَانْقَلَبُوا صَاغِر۪ينَۚ (١١٩) وَاُلْقِيَ السَّحَرَةُ سَاجِد۪ينَۚ (١٢٠) قَالُٓوا اٰمَنَّا
بِرَبِّ الْعَالَم۪ينَۙ (١٢١) رَبِّ مُوسٰى وَهٰرُونَ (١٢٢)

9. Cüz
7. Sûre
A'râf 103-122

MÛSÂ ve TEVHİT MÜCADELESİ
-FİRAVUN ve MEKKE MÜŞRİKLERİNİN BENZERLİĞİ-

103-122. Daha sonra Firavun ve erkânını uyarmak üzere elçimiz Mûsâ'yı birtakım delillerle göndermiştik. Ancak onlar Mûsâ'ya inanmamışlar ve daha önce anlattığımız toplumlar gibi cezaya müstehak olmuşlardı. Mûsâ da tıpkı elçimiz Muhammed'in yaptığı gibi onlara, bütün insanların rabbi[108] olan Allah'ın peygamberi olduğunu, Allah adına yalan söylemeyeceğini, sihirbaz yahut yalancı olmadığını bildirmiş, Firavun'dan İsrâiloğulları'nı özgür bırakmasını istemişti. Fakat onlar buna inanmamış ve ondan bu iddiasını destekleyecek mûcizeler göstermesini istemişlerdi. Mûsâ, Allah'ın izni ve emri ile elindeki asâyı yere attı. Asâ birden bire bir yılan gibi görünmeye başladı. Ardından elini koynuna soktu ve geri çıkardığında herkes elinin bembeyaz olduğunu gördü.[109] Bunu gören Firavun'un erkânı şaşkınlık içerisinde kendilerini savunmak için şöyle dediler: "Hayır, bu adam olsa olsa usta bir sihirbazdır. Tek amacı Mısır'ın seçkin halkı olan siz Kıptîler'i bu ülkeden çıkarmaktır."[110] Bunun üzerine Firavun, "Peki ne yapmayı önerirsiniz?" diye sordu. Erkânı ise, "Onu ve kardeşi Hârun'u tutukla ve onların bu sihirlerinden daha etkili sihir yapabilecek olan sihirbazları ülkenin dört bir yanından toplatıp getir!" dediler. Firavun bu tavsiyeye uydu ve ülkenin en hünerli sihirbazlarını toplayıp sarayına getirdi. Onlara, Mûsâ'nın yaptığından daha etkili bir gösteri yapmalarını emretti. Sihirbazlar buna karşılık Firavun'dan iyi bir ücret[111] istediler. Firavun onların bu isteklerine olumlu karşılık verdi ve "Yeter ki siz Mûsâ'nın sihrinden daha güçlü bir sihir yapın, onun peygamber değil de sihirbaz olduğunu ortaya koyun; o takdirde sizleri yakın çevremdeki seçkinler arasına dahil ederim" diye vaatte bulundu. Bu büyük müjdeyi alan sihirbazlar kendilerinden emin bir şekilde Mûsâ'ya, "Haydi bakalım, önce sen mi hünerini göstermek istersin, yoksa biz mi gösterelim?" diye meydan okudular. Mûsâ, "Siz başlayın" diye karşılık verdi. Ellerindeki ipleri ve değnekleri ortaya attılar ve birtakım hileleriyle insanları dehşete düşürecek derecede etkileyici bir gösteri yaptılar. Öyle ki onların bu sihirleri Mûsâ'yı bile etkilemişti.[112] Fakat biz, Mûsâ'ya korkmamasını ve elindeki asâyı ortaya atmasını emrettik. Asâsını atınca birden devâsâ bir yılana dönüşüverdi ve onların ip ve değneklerle yaptıkları sahte şeyleri boşa çıkardı.[113] Böylece Mûsâ'nın yaptığı şeyin sihir değil, Allah tarafından verilen bir mûcize olduğu, sihirbazların yaptıklarının ise sadece aldatmaca ve göz boyama olduğu açıkça ortaya çıkmış oldu. Başlangıçta kendilerinden gayet emin olan sihirbazlar bu mûcize karşısında güçsüzlüklerini itiraf ettiler ve secdeye kapanıp pişmanlıkla şöyle dediler: "Bu bir sihir değil, demek ki Mûsâ gerçekten Allah'ın peygamberi imiş! Artık biz de görünür görünmez bütün varlıkların yaratıcısı ve sahibi / rabbi olan Allah'a iman ediyor, Mûsâ ve Hârun'un onun elçileri olduğuna inanıyoruz."

108 Mûsâ peygamberin, "bütün insanların (âlemler) rabbi" ifadesini kullanması kendilerini Allah'ın seçilmiş özel ırkı olarak gören yahudilere Kur'an tarafından bir mesaj olarak anlaşılabilir (bk. Derveze, II, 444).

109 Hz. Mûsâ'nın bu mûcizeleri sembolik anlamlar da içermektedirler. Asânın yılana dönüşmesi Mûsâ'nın ve izleyicilerinin düşmanlara galip geleceğini, elinin beyazlaşması ise onun ortaya koyduğu delillerin apaçık bir şekilde parlayıp ortalığı aydınlatacağını ifade eder (bk. M. Ali).

9. Cüz
7. Sûre
A'râf 103-122

110 Taberî.

111 "Ecren" kelimesindeki nekrelik vasfı azamet ifade eder (bk. Zemahşerî).

112 Tâhâ 20/67.

113 Hz. Mûsâ'nın asâsının sihirbazların değnek ve iplerini yutması değil, onların sihirlerinin bir göz boyamadan ibaret olduğunu ortaya koyması söz konusudur (bk. Mevdûdî).

قال فرعون آمنتم به قبل أن آذن لكم إن هذا لمكر مكرتموه في المدينة لتخرجوا منها أهلها فسوف
تعلمون لأقطعن أيديكم وأرجلكم من خلاف ثم لأصلبنكم أجمعين قالوا إنا إلى ربنا
منقلبون وما تنقم منا إلا أن آمنا بآيات ربنا لما جاءتنا ربنا أفرغ علينا صبرا وتوفنا مسلمين
وقال الملأ من قوم فرعون أتذر موسى وقومه ليفسدوا في الأرض ويذرك وآلهتك قال سنقتل
أبناءهم ونستحيي نساءهم وإنا فوقهم قاهرون قال موسى لقومه استعينوا بالله واصبروا إن
الأرض لله يورثها من يشاء من عباده والعاقبة للمتقين قالوا أوذينا من قبل أن تأتينا ومن بعد
ما جئتنا قال عسى ربكم أن يهلك عدوكم ويستخلفكم في الأرض فينظر كيف تعملون ولقد
أخذنا آل فرعون بالسنين ونقص من الثمرات لعلهم يذكرون فإذا جاءتهم الحسنة قالوا لنا هذه
وإن تصبهم سيئة يطيروا بموسى ومن معه ألا إنما طائرهم عند الله ولكن أكثرهم لا يعلمون
وقالوا مهما تأتنا به من آية لتسحرنا بها فما نحن لك بمؤمنين فأرسلنا عليهم الطوفان والجراد
والقمل والضفادع والدم آيات مفصلات فاستكبروا وكانوا قوما مجرمين

123-124. Bunun üzerine Firavun sihirbazlara dönüp şöyle dedi: "Benden izin almadan Mûsâ'ya iman ettiniz, öyle mi? Anlaşılan siz, baştan beri bu tuzağı kurmuş ve ülkeyi ele geçirip bizi alaşağı etmeyi hedeflemişsiniz. Bu isyankârlığınızın cezası olarak ellerinizi ve ayaklarınızı çaprazlama kestireceğim ve hepinizi idam ettireceğim!"

125-126. Mûsâ'nın peygamberliğine iman eden sihirbazlar, Firavun'un tehditleri karşısında, "Senin tehditlerin bizi bu inancımızdan döndüremez. Elbet bir gün öleceğiz ve rabbimize döneceğiz ve kimin haklı olduğunu hesap gününde göreceksin.[114] Çünkü sen, sırf Allah tarafından gönderilen bir peygambere iman ettik diye bizden intikam almak istiyorsun" dediler ve şöyle dua ettiler: "Ey rabbimiz! Bize bu zalim Firavun'a karşı dayanma gücü ver ve son nefesimize kadar onun baskılarına boyun eğmeden, Mûsâ'nın peygamberliğine ve senin gönderdiğin vahye inanıp teslim olan kullar olarak yaşamamıza yardım et!"

127. Bu arada Firavun'un erkânı onu Mûsâ'ya karşı iyice tahrik etmek için şöyle söylüyorlardı: "Mûsâ'yı ve İsrâiloğulları'nı serbest bırakırsan sana ve inandığın ilâhlara itaat etmedikleri[115] gibi ülkede kargaşaya da sebep olurlar. Onlara inanan kişiler gittikçe çoğalır ve sana galip gelirler."[116] Bunun üzerine Firavun şöyle dedi: "Haklısınız. İsrâiloğulları'nın bütün erkek çocuklarını öldüreceğiz, kız çocuklarını da sağ bırakıp hizmetçi olarak kullanacağız. Böylece bu ülkede kimin sözünün geçtiğini daha iyi anlayacaklar!"

128-129. Bunun üzerine Mûsâ, kendisine inananlara Firavun'un bu zulmü karşısında yılmamalarını, Allah'tan yardım dileyip sabırlı ve dayanıklı olmalarını, ülkenin gerçek sahibinin Allah olduğunu ve bu şekilde davranırlarsa Allah'ın yardımı ile er ya da geç zafere ulaşacaklarını söyledi. Ancak ona inananlardan bazıları sitem edercesine ona şöyle dediler: "Sen bize peygamber olmadan önce de Firavun bize baskı yapıyordu, şimdi de yapıyor. O zaman da çocuklarımızı öldürmüştü, şimdi de öldürüyor. Hani sen bizi kurtaracaktın!" Mûsâ, "Dayanın, sabırlı ve kararlı olursanız Allah, düşmanınızı helâk edip ülkenin sizin yönetiminize geçmesine imkân verir" dedi.

130-133. Gerçekten de biz, akıllarını başlarına alsınlar ve Allah'ın peygamberi olan Mûsâ'ya iman etsinler diye Firavun ve adamlarına yıllarca süren kuraklık ve kıtlık çektirdik. Ancak onlar bütün bunlardan ders almak yerine Mûsâ'ya karşı inatlarına devam ettiler. Bolluk ve bereket yaşadıklarında bu bolluğun kendilerinden kaynaklandığını düşünürken kıtlık yıllarında Mûsâ'yı ve ona inananları suçladılar, onların kendilerine uğursuzluk getirdiğini söylediler. Halbuki başlarına gelen bütün bu olaylar Allah tarafından onlara yaşatılmaktaydı, fakat o kadar kör ve inatçı hale gelmişlerdi ki bunu farkedemiyorlardı. Nitekim başlangıçta Mûsâ'dan mûcize getirmesini istemiş ve eğer mûcize getirirsen sana inanırız demişlerdi. Ancak Mûsâ, onlara birçok mûcize gösterince, mûcizeleri sihir diye nitelediler ve "İstediğin kadar bizi büyüleyecek şeyler yap, yine de sana inanmayacağız" dediler. Bunun üzerine biz de çeşitli felâketler[117] yaşattık. Aslında bunlar onlara Mûsâ'nın gerçekten peygamber olduğunu göstermek için gösterdiğimiz açık işaretlerdi. Ancak yine de onlar Mûsâ'ya inanmayı kendilerine yediremediler, kibirlerinden vazgeçmediler. Artık başlarına gelecek helâke müstehak olacak kadar suçlu bir toplum olmuşlardı.

114 Zemahşerî.
115 Taberî.

116 Zemahşerî.
117 Bu felâketler çekirge sürüleri, haşereler, kurbağalar, salgın hastalıklar ve aşırı yağmur neticesinde nehirlerin kızıl toprak rengine (kan rengi) bulanması gibi felâketlerdir. Bu felâketlerin her biri hakkında çeşitli görüşler bulunmaktadır (bk. Mâverdî, İbnü'l-Cevzî, Râzî).

وَلَمَّا وَقَعَ عَلَيْهِمُ الرِّجْزُ قَالُوا يَا مُوسَى ادْعُ لَنَا رَبَّكَ بِمَا عَهِدَ عِنْدَكَ لَئِنْ كَشَفْتَ عَنَّا الرِّجْزَ لَنُؤْمِنَنَّ
لَكَ وَلَنُرْسِلَنَّ مَعَكَ بَنِي إِسْرَائِيلَ ﴿١٣٤﴾ فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُمُ الرِّجْزَ إِلَى أَجَلٍ هُمْ بَالِغُوهُ إِذَا هُمْ يَنْكُثُونَ
﴿١٣٥﴾ فَانْتَقَمْنَا مِنْهُمْ فَأَغْرَقْنَاهُمْ فِي الْيَمِّ بِأَنَّهُمْ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَكَانُوا عَنْهَا غَافِلِينَ ﴿١٣٦﴾ وَأَوْرَثْنَا الْقَوْمَ
الَّذِينَ كَانُوا يُسْتَضْعَفُونَ مَشَارِقَ الْأَرْضِ وَمَغَارِبَهَا الَّتِي بَارَكْنَا فِيهَا وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ الْحُسْنَى عَلَى
بَنِي إِسْرَائِيلَ بِمَا صَبَرُوا وَدَمَّرْنَا مَا كَانَ يَصْنَعُ فِرْعَوْنُ وَقَوْمُهُ وَمَا كَانُوا يَعْرِشُونَ ﴿١٣٧﴾ وَجَاوَزْنَا بِبَنِي
إِسْرَائِيلَ الْبَحْرَ فَأَتَوْا عَلَى قَوْمٍ يَعْكُفُونَ عَلَى أَصْنَامٍ لَهُمْ قَالُوا يَا مُوسَى اجْعَلْ لَنَا إِلَٰهًا كَمَا لَهُمْ آلِهَةٌ قَالَ
إِنَّكُمْ قَوْمٌ تَجْهَلُونَ ﴿١٣٨﴾ إِنَّ هَٰؤُلَاءِ مُتَبَّرٌ مَا هُمْ فِيهِ وَبَاطِلٌ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٣٩﴾ قَالَ أَغَيْرَ اللَّهِ أَبْغِيكُمْ
إِلَٰهًا وَهُوَ فَضَّلَكُمْ عَلَى الْعَالَمِينَ ﴿١٤٠﴾ وَإِذْ أَنْجَيْنَاكُمْ مِنْ آلِ فِرْعَوْنَ يَسُومُونَكُمْ سُوءَ الْعَذَابِ يُقَتِّلُونَ
أَبْنَاءَكُمْ وَيَسْتَحْيُونَ نِسَاءَكُمْ وَفِي ذَٰلِكُمْ بَلَاءٌ مِنْ رَبِّكُمْ عَظِيمٌ ﴿١٤١﴾ وَوَاعَدْنَا مُوسَى ثَلَاثِينَ لَيْلَةً وَأَتْمَمْنَاهَا
بِعَشْرٍ فَتَمَّ مِيقَاتُ رَبِّهِ أَرْبَعِينَ لَيْلَةً وَقَالَ مُوسَى لِأَخِيهِ هَارُونَ اخْلُفْنِي فِي قَوْمِي وَأَصْلِحْ وَلَا تَتَّبِعْ سَبِيلَ
الْمُفْسِدِينَ ﴿١٤٢﴾

9. Cüz
7. Sûre
A'râf 134-142

134-136. Başlarına bu felâketlerden birisi geldiğinde hemen Mûsâ'ya koşuyor ve "Ne olur, bize yardım et, söz veriyoruz, eğer bu felâketi başımızdan savması için Allah'a dua edersen ve o da kabul ederse, o takdirde senin peygamberliğine iman edecek ve İsrâiloğulları'nı özgür bırakacağız. Onları alıp götürebileceksin" diye yalvarıyorlardı. Felâketi bir süreliğine kaldırdığımızda ise derhal verdikleri sözleri unutuyorlardı. Neticede Mûsâ'ya iman etmeyecekleri kesin olarak ortaya çıkınca, artık onlara bu yaptıklarının cezasını verme zamanı geldi ve biz de ceza olarak Firavun ve adamlarını denizde boğuverdik. Çünkü onlar peygamberi yalanlıyor ve onun peygamberliğini gösteren delilleri umursamıyorlardı.

137. Firavun'un helâk olmasının ardından bereketli topraklara,[118] o güne kadar Firavun'un zulmü altında ezilen İsrâiloğulları hâkim oldu. Böylece onlara, zor günler yaşadıkları dönemde vermiş olduğumuz müjde gerçekleşmişti. Çünkü onlar sabırlı davranarak bu ödülü hak etmişlerdi. Öte yandan Firavun ve adamlarının yaptıkları sarayları, bağ ve bahçeleri de yerle bir ettik.

118 Bu toprakların Mısır veya Şam toprakları olduğu ifade edilmiştir (bk. Zemahşerî, İbnü'l-Cevzî, Râzî).

İSRÂİLOĞULLARI'NIN FİRAVUN'UN ZULMÜNDEN KURTULDUKTAN SONRA TEVHİT DİNİNDEN DÖNMELERİ

138-141. İşte böylece İsrâiloğulları Mûsâ'nın peygamberliğine ve tevhide inanıp sabır gösterdikleri için başarıya ulaştılar ve Firavun'un zulmünden kurtulduktan sonra Kızıldeniz'i geçip Mısır'dan çıktılar. Derken putperest bir toplumla karşılaştılar ve eski alışkanlıkları olan bu çirkin âdet yine akıllarına düştü. Bu yüzden Mûsâ'ya, "Bak onların tapındıkları ilâhları var. Sen de bize öyle bir ilâh yapsana!" diye istekte bulundular. Mûsâ buna şöyle cevap verdi: "Doğrusu sizler bu isteğinizle cahillik ediyorsunuz! Heveslendiğiniz bu putperest insanların inandıkları şeyler büsbütün yanlış olup, sonları da helâk olacaktır. Allah sizleri çeşitli nimetlere mazhar kılmış, düşmanınıza karşı zafer nasip ederek döneminizin en güçlü toplumu haline getirmiştir.[119] Siz ise şimdi ona nankörlük ediyorsunuz. Daha düne kadar Firavun'un zulmü altında inliyordunuz. Çocuklarınızı öldürüyor ve size akıl almaz eziyetler ediyordu. Allah'ın yardımı sayesinde ondan kurtulup özgürlüğünüze ulaştığınızı ne çabuk unuttunuz!"

9. Cüz
7. Sûre
A'râf 134-142

142. Daha sonra biz, Mûsâ'ya Tevrat'ı vahyetmek üzere kırk gün[120] boyunca Sînâ dağında ibadete çekilmesini emrettik.[121] Mûsâ, halkının tekrar şirke dönmesinden endişe ettiği için, Sînâ dağına çıkmadan önce kardeşi Hârun'u yerine vekil tayin etti ve ona insanları sadece Allah'a kulluk etmeye sevketmesini, şirke asla fırsat vermemesini sıkıca tembihledi.

119 bk. Taberî, İbnü'l-Cevzî.
120 Âyette "Mûsâ'ya -ibadet etmek / vahyi telakki etmek üzere- otuz gün belirledik. Buna on gün daha ekleyerek bu süreyi kırk güne tamamladık" şeklindeki ifade; otuz gün Hz. Mûsâ'nın vahye hazırlık için ibadet müddeti, on gün de vahiy aldığı süre olarak yorumlandığı gibi; Sâmirî olayını haber alması üzerine Mûsâ'nın bu süreyi tamamlamadan kavmine dönüp, onları ikaz ettikten sonra, tekrar Sina dağına dönerek ibadetini tamamlaması şeklinde de yorumlanmıştır (bk. Râzî). Âyetteki "leyleten"den (gece) maksat "gün"dür. Araplar ayın ilk gününü; hilâli gördükleri geceyi esas alarak belirledikleri için, geceyi asıl, gündüzü ise ona tâbi kabul etmişlerdir (bk. İbnü'l-Cevzî).
121 Rivayete göre Hz. Mûsâ, Mısır'da iken İsrâiloğulları'na, Firavun'a karşı mücadele ettikleri takdirde Allah'ın kendilerine yol gösterici bir kitap lutfedeceği vaadinde bulunmuştur. Bu âyette geçen "وَاعَدْنَا" ifadesi bu olaya göndermedir (bk. Râzî).

وَلَمَّا جَٓاءَ مُوسٰى لِم۪يقَاتِنَا وَكَلَّمَهُ رَبُّهُۙ قَالَ رَبِّ اَرِن۪ٓي اَنْظُرْ اِلَيْكَۜ قَالَ لَنْ تَرٰين۪ي وَلٰكِنِ انْظُرْ اِلَى الْجَبَلِ فَاِنِ
اسْتَقَرَّ مَكَانَهُ فَسَوْفَ تَرٰين۪يۚ فَلَمَّا تَجَلّٰى رَبُّهُ لِلْجَبَلِ جَعَلَهُ دَكًّا وَخَرَّ مُوسٰى صَعِقًاۚ فَلَمَّٓا اَفَاقَ قَالَ سُبْحَانَكَ
تُبْتُ اِلَيْكَ وَاَنَا۬ اَوَّلُ الْمُؤْمِن۪ينَ ﴿١٤٣﴾ قَالَ يَا مُوسٰٓى اِنّ۪ي اصْطَفَيْتُكَ عَلَى النَّاسِ بِرِسَالَاتٖي وَبِكَلَام۪ي فَخُذْ
9. Cuz مَٓا اٰتَيْتُكَ وَكُنْ مِنَ الشَّاكِر۪ينَ ﴿١٤٤﴾ وَكَتَبْنَا لَهُ فِي الْاَلْوَاحِ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ مَوْعِظَةً وَتَفْص۪يلًا لِكُلِّ شَيْءٍۚ
7. Süre
'âf 143-145 فَخُذْهَا بِقُوَّةٍ وَاْمُرْ قَوْمَكَ يَأْخُذُوا بِاَحْسَنِهَاۜ سَاُور۪يكُمْ دَارَ الْفَاسِق۪ينَ ﴿١٤٥﴾

143. Nihayet Sînâ dağına çıkıp kırk gün ibadetle geçirdikten sonra rabbi ona vahyetti.[122] Bunun üzerine Mûsâ, halkının Allah'ı görme yönündeki istek ve ısrarlarını ve "Eğer bize Allah'ı göstermezsen sana inanmayız" demelerini düşünerek, "Ey rabbim! Ne olur, bana kendini göstersen de seni görsem!" diye istekte bulundu.[123] Ancak Allah ona, "Hayır, beni asla göremezsin.[124] Ama istersen kudretimin yansımasını şu dağa aksettireyim, eğer dağ yerinde durabilirse sen de beni görebilirsin" diye cevap verdi. Ne var ki Mûsâ, dağa baktı-

122 Hz. Mûsâ'nın Allah ile konuşması vahiy dışında bir hadise olarak telakki edilmemelidir. Allah'ın Hz. Mûsâ'ya vahiy iletmesiyle diğer peygamberlere vahiy iletmesi, birbirinden büsbütün farklı şeylermiş gibi, peygamberler arasında herhangi bir maksada mâtuf olmayan farklılıklar ihdas etmenin gereği yoktur. Kur'an'ın kullandığı "kelleme" fiili, "evhâ" (vahyetti) anlamındadır. *Doğrusunu Allah bilir.*

123 Zemahşerî'nin yorumuna göre Hz. Mûsâ'nın, Allah'ı görme talebinde bulunmasının İsrâiloğulları'nın bu yöndeki talepleriyle ilgili olması kuvvetle muhtemeldir. Zemahşerî'nin bu yorumu bizce mâkuldür. Rü'yetullah çerçevesinde cereyan eden kelâmî tartışmalar sebebiyle bu yorumu göz ardı etmek haksızlık olacaktır. *Doğrusunu Allah bilir.*

124 Zemahşerî, İbnü'l-Cevzî.

ğında ilâhî kudretin tecellisi ile dağın paramparça olduğunu gördü[125] ve düşüp bayıldı. Kendine geldiğinde ise Allah'tan böyle bir şey istemiş olmaktan dolayı duyduğu pişmanlığı dile getirdi ve "Allahım! Sen yüceler yücesisin. Böyle bir istekte bulunduğum için tövbe ediyorum. Bundan böyle seni bu dünyada görmenin imkânsızlığını bu kadar kesin olarak kavrayanların kavmim içindeki öncüsü olacağım" dedi.[126]

144-145. Allah da ona şöyle seslendi: "Ey Mûsâ! Seni peygamber olarak seçip âyetlerimi vahyederek sana büyük bir lutufta bulundum. Sana ilettiğim levhalarda (Tevrat'ta) ilâhî emirleri tafsilâtlı bir şekilde açıkladım.[127] Sen de bu vahye sıkıca bağlı ol ve katımdaki değerini bilip şükrünü yerine getir. Halkına da söyle, bu emir ve yasaklara titizlikle uysunlar. Biliniz ki sizlere Allah'ın emir ve yasaklarını açıkça bildiren bu kadar âyet geldikten sonra tekrar Allah'a ortak koşan olursa onlara âhirette cehennem azabını tattıracağım."[128]

125 Buradaki anlatım mecazi olmalıdır. Olayın önem ve azameti açısından, dağın fiziksel olarak parçalanmasındansa bu mânevî ağırlığa hiçbir varlığın dayanamayacağının anlatılmış olması daha mâkuldür. *Doğrusunu Allah bilir.*
126 Taberî.
127 Taberî.
128 Taberî.

سَاَصْرِفُ عَنْ اٰيَاتِیَ الَّذٖينَ يَتَكَبَّرُونَ فِی الْاَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَاِنْ يَرَوْا كُلَّ اٰيَةٍ لَا يُؤْمِنُوا بِهَا وَاِنْ يَرَوْا سَبٖيلَ
الرُّشْدِ لَا يَتَّخِذُوهُ سَبٖيلًا وَاِنْ يَرَوْا سَبٖيلَ الْغَیِّ يَتَّخِذُوهُ سَبٖيلًا ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا وَكَانُوا عَنْهَا
غَافِلٖينَ ﴿١٤٦﴾ وَالَّذٖينَ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا وَلِقَاءِ الْاٰخِرَةِ حَبِطَتْ اَعْمَالُهُمْ هَلْ يُجْزَوْنَ اِلَّا مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٤٧﴾
وَاتَّخَذَ قَوْمُ مُوسٰى مِنْ بَعْدِهٖ مِنْ حُلِيِّهِمْ عِجْلًا جَسَدًا لَهُ خُوَارٌ اَلَمْ يَرَوْا اَنَّهُ لَا يُكَلِّمُهُمْ وَلَا يَهْدٖيهِمْ سَبٖيلًا
اِتَّخَذُوهُ وَكَانُوا ظَالِمٖينَ ﴿١٤٨﴾

146-147. Kibir ve gurur ile hareket eden, Allah'ın peygamberlerine inanmayan, çıkarları uğruna yanlış düşünce ve inançlara derhal tâbi olurken doğru yolu ve tevhidi gösteren sayısız delilleri görmezden gelen kendini beğenmiş kimseler, kendilerine ders verecek hiçbir şeyden ders almazlar.[129] Çünkü bu kimseler Allah'ın peygamberlerini yalanlamakta ve onlara vahyedilenin, Allah'tan geldiğini gösteren kanıtları görmezden gelmektedirler. Dolayısıyla böyle kimseler, dünyada iyilik zannederek yaptıkları şeylerden hiçbir şey kazanamayacak,[130] alaya aldıkları hesap gününde bu iyiliklerinin (!) hükmü kalmayacaktır. Bu, tam da onların davranışlarının karşılığı olan âdil bir cezadır.

129 Âyetin lafzî tercümesi şöyledir: "Yeryüzünde haksız yere kibirlenenleri âyetlerimden uzak tutacağım." Burada aşırı inattan dolayı âdeta gözü kör olmuş kimselerin davranışları resmedilmektedir. Âyetin lafzında söz konusu kişilerin bu duruma düşmeleri Allah'a isnat edilmiştir. Ancak bu ifade tarzı Kur'an'ın genel üslûbudur. Türkçe'ye olduğu gibi aktarıldığında Allah'ın bu kimseler için tövbe kapısını kapattığı şeklinde bir yanlış anlamaya imkân verebilir. Bu sebeple bu üslûpla (insan fiillerini Allah'a isnat etme üslûbu) ifade edilen âyetleri, insanın hür irade sahibi olduğu gerçeğine paralel anlaşılacak şekilde tercüme ettik.

130 Bu ifade lafzan, "Onların amelleri boşa çıkacaktır" şeklinde çevrilmekte ve "peygamberlere iman etmeyenlerin hiçbir iyiliklerinin karşılık bulamayacağı" düşünülmektedir. Bu yaklaşım, kanaatimizce yeterince titiz değildir ve ilâhî adalet açısından problemlidir. Bu hususu ortaya koymak üzere burada "ihbât" yani amellerin boşa çıkması konusuna kısaca temas etmemiz yerinde olacaktır. Bilindiği gibi cezada asıl olan, suça mukabil olmaktır. Bir insan belli bir suçu işlediği zaman, sadece o suçtan dolayı cezalandırılır, onun dışında kalan davranışlarından, hele olumlu davranışlarından cezalandırılmaz. Dolayısıyla dünyada peygamberlere iman etmeyenlerin âhirette hiçbir iyiliğin karşılığını göremeyeceklerini düşünmek; iman etmeyenler içerisinde yer alan zalim ile mazlumu, katil ile maktulü, yalancı ile doğru sözlüyü, cimri ile cömerdi, kısacası davranışlarına bakmaksızın herkesi aynı kefeye koymak gibi bir sonuca götürecektir. Üstelik Kur'an'ın nüzûl döneminde böy-

148. Mûsâ, Sînâ dağına çıkınca halkı onun ardından tekrar şirk inancına döndü. İçlerinden Sâmirî adlı biri, onların Mısırlılar'dan ödünç aldıkları[131] mücevherleri topladı ve bu mücevherleri eriterek kırmızı bir buzağıyı[132] süsledi. Ardından, "Bu mücevherleri ödünç alıp geri vermemiş olmanın günahından kurtulmak için bu buzağıya dua etmelisiniz.[133] İşte sizin ihtiyacınız olan ilâh budur. Aslında Mûsâ'nın ilâhı da bu, ama o bu gerçeği unuttu" diyerek insanların aklını çeldi ve onları şirke sevketti. O buzağının kendilerine gerçeği söyleyemeyeceği veya gösteremeyeceğini bildikleri[134] halde yine de onu ilâhlaştırdılar ve böylece, bütün varlıkların yegâne rabbi Allah'a karşı büyük bir suç işlediler.

le bir şeyin söylendiğini düşündüğümüzde, sanki Kur'an'ın müşriklere, "Elçimiz Muhammed'e inanmadıktan sonra ne yaparsanız yapın, sonunuz cehennemdir; dolayısıyla aranızda zalimce davrananlarla diğerlerinin aslında bir farkı yoktur" şeklinde bir mesaj ilettiği anlaşılmaktadır. İşte bu ve benzeri problemlere yol açan bu "ihbât" düşüncesi kanaatimizce Kur'an'ın nüzûl çağında çok daha farklı bir anlam ifade etmektedir. Burada müşriklere, "iyilik ve sevap olarak gördükleri davranışların" aslında öyle olmadığı, dolayısıyla umutlarının boşa çıkacağı söylenmektedir. Nitekim bu sûrenin 28. âyeti başta olmak üzere birçok âyette, müşriklerin, kendi davranışlarını bir ibadet gibi gördükleri ifade edilmektedir. Meselâ Fahreddin er-Râzî 28. âyetin tefsirinde bu hususu şöyle ifade etmektedir; "وَاعْلَمْ أَنَّهُ لَيْسَ الْمُرَادُ مِنْهُ أَنَّ الْقَوْمَ كَانُوا يُسَلِّمُونَ كَوْنَ تِلْكَ الْأَفْعَالِ فَوَاحِشَ ثُمَّ كَانُوا يَزْعُمُونَ أَنَّ اللهَ أَمَرَهُمْ بِهَا فَإِنَّ ذَلِكَ لَا يَقُولُهُ عَاقِلٌ بَلِ الْمُرَادُ أَنَّ تِلْكَ الْأَشْيَاءَ كَانَتْ فِي أَنْفُسِهَا فَوَاحِشَ وَالْقَوْمُ كَانُوا يَعْتَقِدُونَ أَنَّهَا طَاعَاتٌ وَأَنَّ اللهَ أَمَرَهُمْ بِهَا" (Şunu bilesin ki müşrikler, yaptıkları davranışların Allah'ın emri olduğunu söylerlerken aynı zamanda onların kötü birer davranış olduğunu düşünüyor değillerdi, çünkü böyle bir şeyi aklı başında hiç kimse kabul etmez. Aksine âyette kastedilen şey; bu davranışların aslında kötü olduğunu, fakat müşriklerin bunları Allah'a itaat ve ibadet olarak telakki ettiklerini, Allah'ın bu davranışları emrettiğini düşündüklerini anlatmaktır). Buradan anlaşılmaktadır ki müşrikler, âhirette Allah'ın kendilerini ödüllendireceğini beklemektedirler (müşriklerin âhiret inançları hakkında Vâkıa sûresindeki dipnota bakınız). İşte "ihbât" kavramı, onların bu beklentilerinin boşa çıkacağını ifade eder. *Doğrusunu Allah bilir.*

131 Taberî (Tâhâ 20/87).

132 Burada buzağı kelimesinin sıfatı olarak kullanılan "cesed" tabiri "heykel" anlamına geldiği gibi "kırmızı" ya da "koyu sarı" anlamına da gelir. Ceset kelimesinin "bedensel şekil, suret" anlamına gelmesi sadece insan için kullanıldığında söz konusudur (Râgıb, *Müfredât,* "csd" md.). Dolayısıyla âyette renk anlamında kullanılması daha muhtemeldir. Bu anlamıyla anlaşılması, olayın kurgusu açısından daha doğru gibi görünmektedir. Çünkü âyette bu buzağının böğürdüğü ifade ediliyor. Cansız bir heykel olarak anlaşıldığında bu durumu izah etmek güçleşecektir. Nitekim âyete böyle mâna veren âlimler de olmuştur (bk. *Lisânü'l-Arab,* "csd" md.; ayrıca bu görüşü destekleyen bir yorum için bk. Fazl Hasan Abbas, *Kasasü'l-Kur'âni'l-Kerîm,* s. 577).

133 Ahmed Mekkî, *el-Muîn,* Tâhâ 20/87.

134 Âyette "Sanki bilmiyorlar mıydı" deniliyor. Bunu, "bildikleri halde" şeklinde tercüme etmek daha uygundur.

وَلَمَّا سُقِطَ فِي أَيْدِيهِمْ وَرَأَوْا أَنَّهُمْ قَدْ ضَلُّوا قَالُوا لَئِنْ لَمْ يَرْحَمْنَا رَبُّنَا وَيَغْفِرْ لَنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ
﴿١٤٩﴾ وَلَمَّا رَجَعَ مُوسَى إِلَى قَوْمِهِ غَضْبَانَ أَسِفًا قَالَ بِئْسَمَا خَلَفْتُمُونِي مِنْ بَعْدِي أَعَجِلْتُمْ أَمْرَ رَبِّكُمْ وَأَلْقَى
الْأَلْوَاحَ وَأَخَذَ بِرَأْسِ أَخِيهِ يَجُرُّهُ إِلَيْهِ قَالَ ابْنَ أُمَّ إِنَّ الْقَوْمَ اسْتَضْعَفُونِي وَكَادُوا يَقْتُلُونَنِي فَلَا تُشْمِتْ
بِيَ الْأَعْدَاءَ وَلَا تَجْعَلْنِي مَعَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿١٥٠﴾ قَالَ رَبِّ اغْفِرْ لِي وَلِأَخِي وَأَدْخِلْنَا فِي رَحْمَتِكَ
وَأَنْتَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ ﴿١٥١﴾ إِنَّ الَّذِينَ اتَّخَذُوا الْعِجْلَ سَيَنَالُهُمْ غَضَبٌ مِنْ رَبِّهِمْ وَذِلَّةٌ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا
وَكَذَلِكَ نَجْزِي الْمُفْتَرِينَ ﴿١٥٢﴾ وَالَّذِينَ عَمِلُوا السَّيِّئَاتِ ثُمَّ تَابُوا مِنْ بَعْدِهَا وَآمَنُوا إِنَّ رَبَّكَ مِنْ بَعْدِهَا
لَغَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٥٣﴾ وَلَمَّا سَكَتَ عَنْ مُوسَى الْغَضَبُ أَخَذَ الْأَلْوَاحَ وَفِي نُسْخَتِهَا هُدًى وَرَحْمَةٌ لِلَّذِينَ هُمْ
لِرَبِّهِمْ يَرْهَبُونَ ﴿١٥٤﴾ وَاخْتَارَ مُوسَى قَوْمَهُ سَبْعِينَ رَجُلًا لِمِيقَاتِنَا فَلَمَّا أَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ قَالَ رَبِّ لَوْ شِئْتَ
أَهْلَكْتَهُمْ مِنْ قَبْلُ وَإِيَّايَ أَتُهْلِكُنَا بِمَا فَعَلَ السُّفَهَاءُ مِنَّا إِنْ هِيَ إِلَّا فِتْنَتُكَ تُضِلُّ بِهَا مَنْ تَشَاءُ وَتَهْدِي مَنْ
تَشَاءُ أَنْتَ وَلِيُّنَا فَاغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا وَأَنْتَ خَيْرُ الْغَافِرِينَ ﴿١٥٥﴾ وَاكْتُبْ لَنَا فِي هَذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي
الْآخِرَةِ إِنَّا هُدْنَا إِلَيْكَ قَالَ عَذَابِي أُصِيبُ بِهِ مَنْ أَشَاءُ وَرَحْمَتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ فَسَأَكْتُبُهَا لِلَّذِينَ يَتَّقُونَ
وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَالَّذِينَ هُمْ بِآيَاتِنَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٥٦﴾

9. Cüz
7. Sûre
A'râf 149-156

149-153. Mûsâ, durumdan haberdar olup üzgün ve kızgın bir şekilde geri döndüğünde, buzağıya tâzimde bulunanlara,[135] "Ben yokken ne kadar yoldan çıkmışsınız böyle! Buzağıya tâzimde bulunarak Allah'ın sizi bir an önce cezalandırmasını mı istediniz?" diye çıkıştı. Elindeki Tevrat levhalarını bıraktığı gibi kardeşi Hârun'un yakasına yapıştı ve ona hesap sormaya koyuldu. Kardeşi ise kendisini savundu ve "Yapma kardeşim! Beni suçlama! Sen gittikten sonra halkım beni dinlemedi, onları durdurmaya çalıştığımda, beni öldürmeye dahi kalkıştılar. Şimdi sen de beni onlarla bir tutup kınama! Bu sadece onları sevindirir" dedi. Bunun üzerine Mûsâ kardeşinin suçsuz olduğunu anladı ve "Ey rabbim! Beni ve kardeşimi koru![136] Bize rahmetinle muamele et! Sen sonsuz merhamet sahibisin" diye dua etti. Ardından esas elebaşının, Sâmirî denen kişi olduğunu öğrenip onu halkının içerisinden kovdu ve insanlara bu yaptıklarının yanlışlığını, Allah'ın bütün varlıkların yaratıcısı ve ibadet edilmeye lâyık yegâne mâbut olduğunu tekrar anlattı.[137] Buzağıya tapınanların dünya hayatında rezil olacaklarını, âhirette ise cehennem azabına mâruz kalacaklarını hatırlattı. Bu nasihatler üzerine İsrâiloğulları, yaptıkları yanlışın farkına varıp pişmanlıkla şöyle dediler: "Ey Mûsâ! Bizler çok büyük hata işledik. Hatamızı anladık ve pişmanlık duyuyoruz. Eğer Allah bizleri bağışlamaz ise halimiz çok kötü demektir." Onların bu pişmanlıkları üzerine Mûsâ şöyle dedi: "Doğrusu bu tür kötü şeyler yaptıkları halde pişman olup yeniden Allah'ın birliğine ve peygamberine iman eden kimseler unutmamalıdırlar ki Allah son derece bağışlayıcı ve merhametlidir."[138]

135 İsrâiloğulları'nın burada yaptıkları şey buzağıya tapınmak değil, ona tâzimde bulunarak dua etmektir. Bu durum bütün şirk inançlarının ortak özelliğidir. Aslında müşrik kimse, tâzimde bulunduğu varlığa değil, Allah'a kulluk ettiğini düşünür. Oysa tevhit inancı, Allah'a kulluk ederken başka hiçbir varlığı yüceltmeme esasına dayalıdır.

136 Hz. Mûsâ'nın bu duası, Allah'tan koruma ve rahmet talebidir, söz konusu olayda Hz. Hârun'un herhangi bir suçu olduğu şeklinde anlaşılmamalıdır. Bu tür bir yanlış anlamaya meydan vermemesi için duadaki "bağışla" ifadesini "koru" şeklinde tercüme ettik.

154-156. Mûsâ, kızgınlığı yatışınca, içerisinde Allah'a şirk koşmanın cezasından korkan kimseler için yol gösterici bilgilerin ve hükümlerin bulunduğu Tevrat levhalarını tekrar aldı ve halkının içerisinden yetmiş kişiyi buzağıya tapınma yanlışının affedilmesi için[139] Allah'a dua etmek üzere seçti. Bu kimselerle birlikte Allah'a dua etmek üzere ayrıldıklarında bir yer sarsıntısı oldu ve Mûsâ "Allahım! İsteseydin beni de bu insanları da daha önce yapılanlar sebebiyle helâk etmiş olurdun! İçimizden bazı düşüncesiz kimselerin yaptıkları sebebiyle bizleri helâk etme! Doğrusu sen İsrâiloğulları'nı buzağı olayı ile imtihan ettin! Bu imtihan ile sen, yoldan çıkmak isteyen ve şirke meyilli olanlara fırsat verdin, kararlılıkla tevhitte sebat edenlere de bu sebatlarını gösterme imkânı tanıdın! Bizim tek yar ve yardımcımız sensin. Bizleri bağışla, bizlere merhamet et! Çünkü sen affına sığınılacak yegâne ilâhsın. Bize dünya hayatında senin emirlerine uygun işler yaparak güzel yaşamayı, âhiret hayatında da af ve rahmetine nâil olarak güzelliklere ulaşmayı nasip et! Kuşkusuz hepimiz öleceк ve senin huzuruna çıkıp hesap vereceğiz. İşte bunun bilinci ile sana sığınıyoruz" diye dua etti. Bunun üzerine Allah onun duasına şöyle karşılık verdi: "Evet, elbette ben dilediğimi cezalandırma gücüne sahibim. Ancak cezayı sadece kötülük yapanlara veririm.[140] Rahmetim ise her şeyi kuşatmıştır. Benim peygamberlerime inanan, şirk koşmayan, Allah'ın emrine itaat ederek nefsini arındıran[141] kimseler bu rahmetten nasiplerini alacaklardır."

9. Cüz
7. Sûre
A'râf 149-156

137 Bu anlatımda bazı cümleler A'râf sûresinde geçmemekle beraber diğer sûrelerde, özelikle Tâhâ sûresinde geçmektedir.

138 Burada olaylar oluş sırasına göre anlatılmamıştır. Ancak tercümede oluş kurgusuna dikkat edilmiş ve 149. âyet 152-153. âyetlerin arasında tercüme edilmiştir.

139 Taberî.

140 Zemahşerî, İbnü'l-Cevzî.

141 İbn Abbas ve Hasan-ı Basrî, burada geçen "zekât" kelimesini böyle tefsir etmişlerdir (bk. İbnü'l-Cevzî).

9 Cüz
7 Süre
A'râf 157

ٱلَّذِينَ يَتَّبِعُونَ ٱلرَّسُولَ ٱلنَّبِيَّ ٱلْأُمِّيَّ ٱلَّذِى يَجِدُونَهُۥ مَكْتُوبًا عِندَهُمْ فِى ٱلتَّوْرَىٰةِ وَٱلْإِنجِيلِ يَأْمُرُهُم
بِٱلْمَعْرُوفِ وَيَنْهَىٰهُمْ عَنِ ٱلْمُنكَرِ وَيُحِلُّ لَهُمُ ٱلطَّيِّبَٰتِ وَيُحَرِّمُ عَلَيْهِمُ ٱلْخَبَٰٓئِثَ وَيَضَعُ عَنْهُمْ إِصْرَهُمْ
وَٱلْأَغْلَٰلَ ٱلَّتِى كَانَتْ عَلَيْهِمْ ۚ فَٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ بِهِۦ وَعَزَّرُوهُ وَنَصَرُوهُ وَٱتَّبَعُوا۟ ٱلنُّورَ ٱلَّذِىٓ أُنزِلَ مَعَهُۥٓ ۙ أُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ
ٱلْمُفْلِحُونَ

157. Ayrıca İsrâiloğulları ve diğer insanlar, Tevrat ve İncil'de bu "ümmî peygamber"in yani "İsrâiloğulları'ndan olmayan, Ehl-i kitap dışındaki bir milletten seçilmiş olan peygamber"in[142] anlattığı tevhit mesajının[143] bulunduğunu göreceklerdir; bu sebeple elçimiz Muhammed'e iman ederlerse onlar da ilâhî rahmetten nasipleneceklerdir. Nitekim ona iman edip destek ve yardımcı olan ve onun Allah'tan alıp insanlara ilettiği vahiyleri takip eden, Kur'an'a uyanlar hep bu rahmetin kapsamına girecek ve ödüllendirileceklerdir. Çünkü Muhammed -diğer bütün elçilerimiz gibi- insanları doğru ve güzel şeylere yöneltmekte, Allah'a ortak koşmak ve benzeri çirkin işleri[144] yapmamalarını öğütlemekte, İsrâiloğulları'nın kendi kafalarından haram kıldıkları şeylerin esasında Allah tarafından haram kılınmadığını belirterek, dini zorlaştıran bâtıl inançları ortadan kaldırarak insanların üzerlerindeki yükleri hafifletmekte, helâli haramı bildirmektedir.[145] İşte bu yüzden, Mekkeli müşrikler eğer Allah'ın rahmetine ulaşmak istiyorlarsa, birtakım putları aracı ve şefaatçi edinmek yerine, Muhammed'e iman etmeli ve ona destek olmalıdırlar.

142 Ümmî nitelemesinin "okuma yazma bilmemek" şeklinde anlaşılması âyetlerin bağlamıyla uyumlu değildir. Çünkü burada yahudiler, Hz. Peygamber'in okuma yazma bilip bilmemesini değil, onun İsrâiloğulları'ndan olmamasını mesele etmişlerdir. Diğer taraftan Kur'an'ın vahyedildiği dönemde ve özellikle Medine'de Hz. Peygamber ile yahudiler arasındaki ilişkilerde "okur yazar" olmanın herhangi bir karşılığı bulunmamaktadır. Kur'an'da "ümmî" sıfatı hep "Ehl-i kitap dışı toplumlar" anlamında kullanılmıştır.

143 Hz. Peygamber'in isminin Tevrat'ta yazılı olması, aslında onun getirdiği mesajın bütün özelliklerinin orada bulunması olarak anlaşılmalıdır. Kaldı ki ümmî kelimesinin "Ehl-i kitap olmayan kimse" anlamına geldiği ve Tevrat'ın vahyedildiği dönemde henüz "Ehl-i kitap" kavramının olmaması da dikkate alındığında, Tevrat'ta Hz. Peygamber'in bizzat adının "ümmî" sıfatı ile birlikte yer alması pek mümkün görünmemektedir. Zira bu durumda, henüz teşekkül etmemiş bir kavramın, ileride taşıyacağı bir anlamda kullanılmış olması gibi muhal bir durum tasavvur edilmiş olacaktır. Esasen Tevrat'ta yer alan şey, ileride gelecek bir peygamberin adı ve nitelikleri değil; Allah'ın bütün peygamberlerinin ortak mesajı olan tevhidin temel nitelikleridir; Medine yahudileri aslında Tevrat'ı anlamış ve uygulamış olsalardı, Hz. Muhammed'in mesajının aynısını benimsemiş ve dolayısıyla onun peygamberliğine de iman etmiş olacaklardı. Hz. Peygamber'in isminin açıkça bu kitaplarda yazılı olması, aslında peygamberlik müessesesi açısından gerekli de değildir. Çünkü Kur'an, bütün peygamberlerin aynı mesajı anlattıklarını ve her birinin diğerlerini tasdik etmekle yükümlü olduğunu ifade eder (bk. Âl-i İmrân 3/81). Aslında Âl-i İmrân sûresinin 81. âyetinde belirtilen bu husus, peygamberlerin birbirini tasdik etmesinden ziyade, onlara inananların diğer peygamberlere de inanmaları anlamına gelir. Zira hem bir peygamberin bir sonraki peygamberi görmüş olması nâdir bir durumdur, hem de kendisine peygamberlik verilen bir kişinin diğer bir peygamberi şu veya bu şekilde inkâr etmesi söz konusu değildir. Demek ki burada söz konusu olan, inananlara, "bütün peygamberlere iman etme" mesajını iletmektir. İşte bu çerçevede bütün peygamberler, insanlara aynı ilke ve inançları tebliğ etmişler ve bu ilke ve inançları tebliğ eden her peygambere inanılması gerektiğini söylemişlerdir. Hz. Peygamber'in önceki kitaplarda müjdelenmesi, işte bu çerçevede değerlendirilmelidir. Ayrıca peygamberlik müessesesinde esas olan, peygamberin bizzat kendisi değil, tebliğ ettiği mesajdır. Bu çizgiden sapmanın ve bizzat peygamberin kendisini öne almanın en somut örneğini Hıristiyanlık'ta görmek mümkündür. Tevhit vurgusu çerçevesinde bu hususu sıkça tekrar eden Kur'an, yine aynı amaçla Medine'deki yahudi ve hıristiyanlara ellerindeki Tevrat ve İncil'i ve dolayısıyla son peygambere vahyedilen vahyi uygulamalarını (bk. Mâide 5/47, 66, 68) emreder ki böyle bir şeyin en doğal sonucu, onların Hz. Peygamber'e de iman etmeleri olacaktır. Kanaatimizce konunun bu çerçevenin dışına çıkarılması hem Kur'an'ın temel mesajı açısından herhangi bir yarar sağlamayacak, hem de Rahmetullah el-Hindî'nin (ö. 1308/1891) *İzhârü'l-hak* adlı eserinde yaptığı ve Reşîd Rızâ'nın da *Tefsîrü'l-menâr*'ında bu eserden iktibaslarla giriştiği türden polemiklere girmek durumunda kalınacaktır. Diğer taraftan Hz. Peygamber'in doğumundan önceki dönemlerde Arap yarımadasında ve diğer bazı bölgelerde söz konusu olan "peygamber bekleme" olgusu ise, böyle bir müjdeden ziyade, zamanın çok bozulduğu ve tevhidin ancak bir peygamberle birlikte yeniden ihya olacağı şeklindeki hâkim kanaatin ifadesi olmalıdır. Zira bilindiği gibi İznik Konsili ile teslisi resmîleştiren Roma İmparatorluğu, bu inanca karşı çıkıp tevhitte ısrar eden Aryusîler ve Ebionistler gibi grupları baskı altına almış ve bu baskı sonucunda bu gruplar, imparatorluğun taşra bölgeleri olan Kuzey Afrika'ya, Ortadoğu'ya ve Hicaz bölgesine çekilmek zorunda kalmışlardır. İşte tevhit inancını sürdüren ya da imparatorluğun merkezî kilisesi gibi büsbütün teslise bağlanmamış bu gruplar içerisinde, yeniden tevhit mücadelesini başlatacak bir liderin / peygamberin gelmesine yönelik bir beklenti oluşmuştur. *Doğrusunu Allah bilir.*

144 Taberî.

145 Buradaki " وَيُحِلُّ لَهُمُ الطَّيِّبَاتِ وَيُحَرِّمُ عَلَيْهِمُ الْخَبَائِثَ " ifadesi, " يُحِلُّ لَهُمُ الحلال وَيُحَرِّمُ عَلَيْهِمُ الحرام " şeklinde tefsir edilmiştir (bk. İbnü'l-Cevzî).

قُلْ يَٓا اَيُّهَا النَّاسُ اِنّ۪ي رَسُولُ اللّٰهِ اِلَيْكُمْ جَم۪يعًا الَّذ۪ي لَهُ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِۚ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ يُحْي۪
وَيُم۪يتُۖ فَاٰمِنُوا بِاللّٰهِ وَرَسُولِهِ النَّبِيِّ الْاُمِّيِّ الَّذ۪ي يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَكَلِمَاتِه۪ وَاتَّبِعُوهُ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴿١٥٨﴾ وَمِنْ
قَوْمِ مُوسٰٓى اُمَّةٌ يَهْدُونَ بِالْحَقِّ وَبِه۪ يَعْدِلُونَ ﴿١٥٩﴾ وَقَطَّعْنَاهُمُ اثْنَتَيْ عَشْرَةَ اَسْبَاطًا اُمَمًاۜ وَاَوْحَيْنَٓا اِلٰى مُوسٰٓى
اِذِ اسْتَسْقٰيهُ قَوْمُهُٓ اَنِ اضْرِبْ بِعَصَاكَ الْحَجَرَۚ فَانْبَجَسَتْ مِنْهُ اثْنَتَا عَشْرَةَ عَيْنًاۜ قَدْ عَلِمَ كُلُّ اُنَاسٍ مَشْرَبَهُمْۜ
وَظَلَّلْنَا عَلَيْهِمُ الْغَمَامَ وَاَنْزَلْنَا عَلَيْهِمُ الْمَنَّ وَالسَّلْوٰىۜ كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْۜ وَمَا ظَلَمُونَا وَلٰكِنْ كَانُٓوا
اَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿١٦٠﴾ وَاِذْ ق۪يلَ لَهُمُ اسْكُنُوا هٰذِهِ الْقَرْيَةَ وَكُلُوا مِنْهَا حَيْثُ شِئْتُمْ وَقُولُوا حِطَّةٌ وَادْخُلُوا
الْبَابَ سُجَّدًا نَغْفِرْ لَكُمْ خَط۪ٓيـَٔاتِكُمْۜ سَنَز۪يدُ الْمُحْسِن۪ينَ ﴿١٦١﴾ فَبَدَّلَ الَّذ۪ينَ ظَلَمُوا مِنْهُمْ قَوْلًا غَيْرَ الَّذ۪ي
ق۪يلَ لَهُمْ فَاَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِجْزًا مِنَ السَّمَٓاءِ بِمَا كَانُوا يَظْلِمُونَ ﴿١٦٢﴾

9. Cuz
7. Süre
A'râf 158-162

158. Ey Muhammed! Mekkeli müşriklere ve Medineli yahudilere[146] şöyle seslen: "Ben şu muhteşem kâinatı, yeri ve gökleri yaratan, hayatın ve ölümün mutlak hâkimi ve kendisinden başka kulluk edilmeye lâyık hiçbir kudret bulunmayan Allah'ın gönderdiği elçiyim. Eğer Allah'ın gösterdiği dosdoğru yola yönelmek, dünya ve âhirette mesut olmak istiyorsanız, tevhit mesajına ve ilâhî vahye iman edip sizlere bunu tebliğ eden bu ümmî peygambere iman edin."

159. Doğrusu Mûsâ'nın halkının tamamı buzağıya tapan müşrik haline gelmemişti. İçlerinden Allah'ın vahyine uyan, şirke sapmayan, Mûsâ'nın izinden giden, âdil ve doğru kimseler de vardı.

146 Burada geçen " يَا أَيُّهَا النَّاسُ " ifadesiyle Hz. Peygamber'in Mekke müşriklerine (Araplar'a) olduğu gibi, özellikle Medine de önemli bir nüfûza sahip olan yahudilere de tevhit mesajını iletmesi vurgulanmaktadır. Nitekim bazı Medine yahudileri Hz. Muhammed'in peygamber olduğunu kabul ettikleri halde onun sadece Araplara gönderildiğini söylemiş ve kendisine tabi olmamış, böylece tevhit mesajına bigane kalmışlardır (bk. Râzî, İbn Âşûr). İşte Âlûsî'nin de işaret ettiği üzere bu âyet, yahudilerin bu düşüncelerine yönelik tenkit olarak inzâl edilmiştir. Her ne kadar bu ifade, risâletin evrenselliğini gösteriyor olsa da, sonuçta âyetin başında geçen " قُلْ " (de ki) hitabı ve " يَا أَيُّهَا " (Ey) nidası, bu çağrının şifahiliğini vurgulamaktadır. Şifahî davet ise, o davetten haberdar olanları kapsar. Nitekim Fahreddin er-Râzî de bu hususa temas etmiştir. Neticede âyet, "Ey yahudiler! Benim tevhit mesajım Mekkeliler'i olduğu kadar sizi de ilgilendirmektedir" mesajını vurgulamaktadır

160. İsrâiloğulları birbirleriyle anlaşamayan bir topluluk oldukları için[147] on iki değişik gruba bölünmüşlerdi.[148] Bu on iki grup, Mısır'dan çıktıktan sonra Sînâ yarımadasının kızgın çöllerini geçerlerken su bulmak için Mûsâ'dan yardım istemişlerdi. Biz de Mûsâ'ya halkını su kaynağı bulunan bir kayaya doğru götürmesini[149] emretmiştik. Böylece rahmetimizin bir eseri olarak onlara kayadan on iki ayrı pınar fışkırdı. Her grup bir pınarı seçti ve oradan su ihtiyacını giderdi. Ayrıca kavurucu çöl sıcağında onları bulut gölgeleriyle serinletmiş,[150] kudret helvası ve bıldırcın eti gibi nimetleri kolaylıkla bulmalarını sağlamış ve size verdiğimiz bu güzel rızıklardan faydalanın ve Allah'a şükredin demiştik.

9. Cuz
7. Süre
A'râf 158-162

161-162. Mısır'dan çıkıp özgürlüklerine kavuşmalarının ardından, Allah tarafından kendilerine vaat edilen ata yurtlarına doğru yola çıkmış, bu yolculuk süresince çölde uzun yıllar geçirmişlerdi.[151] Onlara, kendilerine vaat ettiğimiz bu ana yurtlarına kavuştukları zaman şükretmelerini emretmiş, böyle yaptıkları takdirde hatalarını bağışlayacağımızı, nimetlerini arttıracağımızı bildirmiştik. Ancak içlerinden bir kısmı bu emrimizi ihlâl etti.[152] Biz de o zalimleri bu yaptıklarına karşılık cezalandırdık.

147 Zemahşerî.

148 "Biz onları on iki gruba böldük" ifadesi, onların ilâhî vahiyle bölünmüş oldukları anlamına gelmez.

149 Bu konuyla ilgili açıklama için Bakara sûresinin 60-61. âyetlerine bakınız.

150 Bulut, "emniyet"ten kinaye olmalıdır. Bulutun altında olmak, "güvende olmak" anlamında bir mecazi ifade olarak anlaşılabilir. Yine kudret helvası ve bıldırcın olarak çevrilen "menn ve selvâ" da, genel anlamda nimet olmalıdır.

151 Bu iki âyetle ilgili Bakara sûresinin 58-59. âyetlerindeki dipnota bakınız.

152 Ebû Müslim.

وَسْـَٔلْهُمْ عَنِ الْقَرْيَةِ الَّت۪ي كَانَتْ حَاضِرَةَ الْبَحْرِۢ اِذْ يَعْدُونَ فِي السَّبْتِ اِذْ تَأْت۪يهِمْ ح۪يتَانُهُمْ يَوْمَ سَبْتِهِمْ شُرَّعاً
وَيَوْمَ لَا يَسْبِتُونَۙ لَا تَأْت۪يهِمْۚ كَذٰلِكَۚ نَبْلُوهُمْ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ ﴿١٦٣﴾ وَاِذْ قَالَتْ اُمَّةٌ مِنْهُمْ لِمَ تَعِظُونَ قَوْماًۙ اللّٰهُ
مُهْلِكُهُمْ اَوْ مُعَذِّبُهُمْ عَذَاباً شَد۪يداًۜ قَالُوا مَعْذِرَةً اِلٰى رَبِّكُمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ ﴿١٦٤﴾ فَلَمَّا نَسُوا مَا ذُكِّرُوا بِه۪ٓ
اَنْجَيْنَا الَّذ۪ينَ يَنْهَوْنَ عَنِ السُّٓوءِ وَاَخَذْنَا الَّذ۪ينَ ظَلَمُوا بِعَذَابٍ بَ۪ٔيسٍ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ ﴿١٦٥﴾ فَلَمَّا عَتَوْا
عَنْ مَا نُهُوا عَنْهُ قُلْنَا لَهُمْ كُونُوا قِرَدَةً خَاسِ۪ٔينَ ﴿١٦٦﴾ وَاِذْ تَاَذَّنَ رَبُّكَ لَيَبْعَثَنَّ عَلَيْهِمْ اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ مَنْ
يَسُومُهُمْ سُٓوءَ الْعَذَابِۜ اِنَّ رَبَّكَ لَسَر۪يعُ الْعِقَابِۚ وَاِنَّهُ لَغَفُورٌ رَح۪يمٌ ﴿١٦٧﴾ وَقَطَّعْنَاهُمْ فِي الْاَرْضِ اُمَماًۚ مِنْهُمُ
الصَّالِحُونَ وَمِنْهُمْ دُونَ ذٰلِكَۘ وَبَلَوْنَاهُمْ بِالْحَسَنَاتِ وَالسَّيِّـَٔاتِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿١٦٨﴾ فَخَلَفَ مِنْ بَعْدِهِمْ
خَلْفٌ وَرِثُوا الْكِتَابَ يَأْخُذُونَ عَرَضَ هٰذَا الْاَدْنٰى وَيَقُولُونَ سَيُغْفَرُ لَنَاۚ وَاِنْ يَأْتِهِمْ عَرَضٌ مِثْلُهُ يَأْخُذُوهُۜ اَلَمْ
يُؤْخَذْ عَلَيْهِمْ م۪يثَاقُ الْكِتَابِ اَنْ لَا يَقُولُوا عَلَى اللّٰهِ اِلَّا الْحَقَّ وَدَرَسُوا مَا ف۪يهِۜ وَالدَّارُ الْاٰخِرَةُ خَيْرٌ لِلَّذ۪ينَ
يَتَّقُونَۜ اَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿١٦٩﴾ وَالَّذ۪ينَ يُمَسِّكُونَ بِالْكِتَابِ وَاَقَامُوا الصَّلٰوةَۜ اِنَّا لَا نُض۪يعُ اَجْرَ الْمُصْلِح۪ينَ ﴿١٧٠﴾
وَاِذْ نَتَقْنَا الْجَبَلَ فَوْقَهُمْ كَاَنَّهُ ظُلَّةٌ وَظَنُّوا اَنَّهُ وَاقِعٌ بِهِمْۚ خُذُوا مَا اٰتَيْنَاكُمْ بِقُوَّةٍ وَاذْكُرُوا مَا ف۪يهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿١٧١﴾

9. Cüz
7. Süre
A'râf 163-171

163-167. Ey elçimiz Muhammed! Onlara deniz kıyısında yaşayan ve cumartesi yasağını ihlâl eden İsrâiloğulları'nı sor, onların başlarına nelerin geldiğini hatırlat! Çünkü onlar cumartesi yasağını ihlâl etme hususunda ikiye bölünmüşlerdi. Diğer günler az olan balıklar, o gün kimse balık avlamadığı için bol miktarda deniz yüzeyine çıkıyor ve yasağı ihlâl etmek isteyenlerin iştahını kabartıyordu. Sonuçta içlerinden bir kısmı dayanamadı ve birtakım hileli yollarla balıkları alıkoymaya çalıştı. Ancak bir diğer grup, bu yapılanlara rıza göstermeyip yasağı çiğneyenleri uyarıyordu. Bir diğer grup ise bu hilecileri uyarmayı gereksiz buluyor ve "Allah'ın emrine karşı gelen, ya dünyada ya âhirette muhakkak O'nun azabına mâruz kalacak bu hilebazlara nasihat fayda etmez, boşuna kendinizi yormayınız" diyorlardı. Fakat uyarmayı görev olarak görenler, "Onları uyarmak bizim görevimizdir, görevimizi yapıp hiç olmazsa Allah'ın huzurunda onların suçuna ortak olmaktan kurtulalım, hem bakarsınız uyarılarımız onlardan kimilerine fayda da verebilir" diye cevap veriyorlardı. Neticede bütün bu uyarılara aldırmayan ve Allah'ın emrini ihlâl etmekte ısrar eden kimselerin zelil ve perişan olmalarına hükmettik.[153] Akıllarını başlarına

[153] Tâbiîn âlimlerinden Mücâhid bu âyetteki "aşağılık maymun" haline gelme ifadesinin mecaz olduğunu ifade etmiştir (bk. Taberi, Bakara 2/65). Kanaatimizce burada, Allah tarafından yaratılmış bir canlı olan "maymun" cinsine hakaret etmek değil, eleştirilen kimselerin perişanlıklarını müteadvil bir dil kullanımıyla (mecaz) anlatmak hedeflenmektedir.

almadıkları takdirde kıyamete kadar ezileceklerini, en şiddetli acıları yaşayacaklarını belirttik.

Ey Mekke müşrikleri! Allah'ın sizlere hesap soracağı gün gelecektir. O, peygamberlere inanmayanları muhakkak cezalandıracaktır. Fakat tövbe edip peygamberlere inanarak Allah'ın emirlerine itaat edenlere karşı ise son derece affedici ve merhametlidir.

168-171. İsrâiloğulları bölünüp parçalanmış bir toplum haline geldi.[154] İçlerinden kimileri Allah'ın peygamberlerine iman eden sâlih kimseler iken, kimileri de peygamberlere inanmayan kimselerdi. Biz de onları, iman etmeleri için yer yer bolluk ile yer yer darlık ve sıkıntı ile imtihan ettik. Onların ardı sıra gelen nesilleri ise atalarından tevarüs ettikleri ilâhî kitabı öğrenip ondaki hükümleri kavradıkları halde bu hükümleri dünyevî menfaat karşılığında değiştirdiler, helâl olmayan şeyleri dünya malı karşılığında helâl saydılar, nasıl olsa Allah bizi bağışlar diye düşünüp ilâhî emirleri ihlâl ettiler. Oysa vaktiyle Tûr dağının eteğinde bir sarsıntı yaşamışlar ve dağın âdeta üzerlerine yıkılacağını hissetmişlerdi.[155] O sırada peygamber onlara uyarıda bulunup, kendilerine vahyedilen kitaba sıkıca sarılmalarını, ondaki hükümlere bağlı kalmalarını söylemiş, onlar da Allah'ın kitabına sadakatle bağlı kalacaklarına söz vermişlerdi. Buna rağmen daha sonrakiler bu sözü ihlâl ettiler ve ilâhî hükümleri dünyevî menfaat karşılığında değiştirdiler. Halbuki Allah'ın vahyettiği hükümleri dünya malı karşılığında değiştirmeyen ve onun kitabına hakkıyla iman edenlerin âhirette alacakları ödül çok daha büyüktür. Zira biz, Allah'ın peygamberlerine inanan ve vahyettiği kitaba bağlı kalan müminlerin bu güzel davranışlarını karşılıksız bırakmayacak; ödüllerini tam olarak vereceğiz.[156]

[154] Bu fiil âyette Allah'a isnat edilmektedir. Ancak muhtemelen İsrâiloğulları'nın ilâhî emirlere uymadıkları için bu duruma düştükleri vurgulanmak istenmektedir. Fiillerin bu şekilde Allah'a isnat edilmesi Kur'an üslûbunda sık rastlanan bir özelliktir.

[155] Bakara sûresinin 63. âyetinde de söz konusu edilen bu olayın klasik tefsirdeki anlatımı oldukça farklıdır. Tefsirlerde Tûr dağının yerinden kopartılıp İsrâiloğulları'nın üzerine yükseltildiği ve onlardan bazı sözler alındığı anlatılır. Bu anlatım âyetlere salt lafzî bir yaklaşımın ve İsrâiliyat kaynaklı haberlerin ürünü gibi gözükmektedir. Ancak Kur'an'ın mecaz üslûbu ve sembolik dili dikkate alınarak âyetler bütünlük içerisinde değerlendirildiğinde buradaki olayın, Hz. Mûsâ ile Tûr dağına çıkan seçilmiş yetmiş kişinin yaşadığı sarsıntı / deprem olayını ve bunun ardından orada bulunan herkesin yaşadığı panik halini resmettiğini düşünmek mümkündür. *Doğrusunu Allah bilir.*

[156] Yüz altmış sekiz - yüz yetmiş birinci âyetler, Türkçe anlatım kurgusu gereği, metindeki sıralamadan farklı olarak 168, 169, 171, 170 sırası ile tercüme edilmiştir.

9. Cüz
7. Sûre
A'râf 172-179

وَاِذْ اَخَذَ رَبُّكَ مِنْ بَنٖٓي اٰدَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَاَشْهَدَهُمْ عَلٰٓى اَنْفُسِهِمْۚ اَلَسْتُ بِرَبِّكُمْۜ قَالُوا بَلٰىۚ شَهِدْنَاۚ
اَنْ تَقُولُوا يَوْمَ الْقِيٰمَةِ اِنَّا كُنَّا عَنْ هٰذَا غَافِلٖينَۙ ﴿١٧٢﴾ اَوْ تَقُولُوٓا اِنَّمَٓا اَشْرَكَ اٰبَٓاؤُ۬نَا مِنْ قَبْلُ وَكُنَّا ذُرِّيَّةً مِنْ
بَعْدِهِمْۚ اَفَتُهْلِكُنَا بِمَا فَعَلَ الْمُبْطِلُونَ ﴿١٧٣﴾ وَكَذٰلِكَ نُفَصِّلُ الْاٰيَاتِ وَلَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿١٧٤﴾ وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَاَ
الَّذٖٓي اٰتَيْنَاهُ اٰيَاتِنَا فَانْسَلَخَ مِنْهَا فَاَتْبَعَهُ الشَّيْطَانُ فَكَانَ مِنَ الْغَاوٖينَ ﴿١٧٥﴾ وَلَوْ شِئْنَا لَرَفَعْنَاهُ بِهَا وَلٰكِنَّهُٓ
اَخْلَدَ اِلَى الْاَرْضِ وَاتَّبَعَ هَوٰيهُۚ فَمَثَلُهُ كَمَثَلِ الْكَلْبِۚ اِنْ تَحْمِلْ عَلَيْهِ يَلْهَثْ اَوْ تَتْرُكْهُ يَلْهَثْۜ ذٰلِكَ مَثَلُ الْقَوْمِ
الَّذٖينَ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَاۚ فَاقْصُصِ الْقَصَصَ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ ﴿١٧٦﴾ سَٓاءَ مَثَلًا الْقَوْمُ الَّذٖينَ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا
وَاَنْفُسَهُمْ كَانُوا يَظْلِمُونَ ﴿١٧٧﴾ مَنْ يَهْدِ اللّٰهُ فَهُوَ الْمُهْتَدٖيۚ وَمَنْ يُضْلِلْ فَاُو۬لٰٓئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿١٧٨﴾ وَلَقَدْ
ذَرَاْنَا لِجَهَنَّمَ كَثٖيرًا مِنَ الْجِنِّ وَالْاِنْسِۘ لَهُمْ قُلُوبٌ لَا يَفْقَهُونَ بِهَاۘ وَلَهُمْ اَعْيُنٌ لَا يُبْصِرُونَ بِهَاۘ وَلَهُمْ اٰذَانٌ لَا
يَسْمَعُونَ بِهَاۜ اُو۬لٰٓئِكَ كَالْاَنْعَامِ بَلْ هُمْ اَضَلُّۜ اُو۬لٰٓئِكَ هُمُ الْغَافِلُونَ ﴿١٧٩﴾

ALLAH'IN İNSAN DOĞASINA NAKŞETTİĞİ ÖZELLİK

172-174. Ey Mekke müşrikleri! Atalarınızın yaptığı yanlışları bahane ederek şirk inancınızı savunmaya kalkışmayınız. Çünkü Allah Âdem'in soyu olan insanlığı yaratırken onların fıtratlarına Allah inancını yerleştirmiştir. Her insan, fıtratı gereği Allah'ın kulu olduğunu bilir. Bu yüzden hiç kimse hesap gününde, "Benim tevhitten haberim yoktu" şeklinde bir mazeret ileri süremez. Ya da hiç kimse, "Biz atalarımızın izinden gittik, onlar Allah'tan başka varlıkları aracı ve şefaatçi kabul ediyor, onları Allah'a ortak koşuyorlardı, biz de onlardan öğrendiğimizi yaptık. Öyleyse niçin biz cezalandırılalım ki?" şeklinde bir savunma yapamaz.[157] Çünkü Allah, tevhidi her insanın benliğine yaratılışında nakşetmiştir. İşte böylece, tuttuğunuz yanlış yoldan dönmeniz için sizlere her türlü açıklamayı yapmış bulunuyoruz.[158]

175-179. Ey elçimiz Muhammed! Onlara, önce peygambere iman etme bahtiyarlığına[159] kavuşmuşken sonra bu nimetin değerini bilmeyip nefsine uyan şu kişinin halini örnek ver. Bu kişi aslında başlangıçta ilâhî vahye iman etme lutfuna nâil olup, yüksek bir mânevî mertebe kazanmışken daha sonra dünyevî menfaatlere tamah etmiş ve imanından dönmüştü. Hakikate karşı duyarsız, inatçı bu gibi insanlara ne kadar öğüt verilirse verilsin, onlar gittikleri yanlış yoldan dönmezler.[160] Doğrusu Allah'ın peygamberlerini yalanlayan ve böylece kendilerine yazık eden bu kimseler böylesine kötü durumdadırlar. Esasen elçimiz Muhammed'in son derece güvenilir olduğunu bildikleri halde kendilerini, putları terketmeye çağırdığı vakit onu yalancı diye niteleyen müşriklerin durumu da böyledir.[161] Birazcık akıllarını başlarına alsınlar ve dünyaya tamah edip tevhitten yüz çevirmesinler diye onlara bütün bu örnekleri açıkça anlat! Bilsinler ki kazançlı çıkacak olanlar tevhit ehli müminler iken, bu yoldan yüz çevirenler kendilerine yazık eden zavallılardır.[162] Tevhit yolundan yüz çeviren ve peygamberleri yalanlayan kimseler akıl ve basiretlerine aykırı davrandıkları için hakkı bâtıldan ayırt edemez, âdeta akıl sahibi olmayan hayvanlar gibi davranırlar. Hatta kendilerine verilen aklı kullanmayıp, bilakis ona aykırı davrandıkları için hayvanlardan bile beter durumdadırlar.[163] Esasında bu kimseler böyle davranmakla kendilerini cehennem ateşinin yakıtı haline getirdiklerinin farkında bile değildirler.

---

157 Zemahşerî, İbn Kesîr, Derveze.

158 Bu âyetlerin bazı klasik tefsirlerde yer alan yorumu bizim yorumumuzdan çok farklıdır. Her ne kadar biz rivayet olgusuna son derece önem veriyor olsak da, bu âyetlerle ilgili olarak aktarılan rivayetlerin, âyetlerin bağlamına uymadığı kanaatindeyiz. Nitekim Taberî tefsirinde çoğunluğu İbn Abbas'tan, hatta bazıları bizzat Hz. Peygamber'den aktarılan rivayetlerde Allah'ın, Hz. Âdem'in sırtından (kasığından) kıyamete kadar yaratılacak olan bütün soyunu çıkardığını ve hepsinden "Sen bizim rabbimizsin" şeklinde söz aldığını aktarmaktadır. Böyle bir şeyin olma ihtimali (Allah'ın kudreti çerçevesinde düşünüldüğünde) mümkün olmakla beraber, bu âyetlerde müşriklerin şirk inancına mazeret olarak atalarından öğrendikleri bilgileri öne sürmelerine bir cevap söz konusudur ve insanların Allah'ın birliği inancını doğuştan bildiği vurgusu bu mazerete verilebilecek yegâne cevaptır. Çünkü herhangi bir kimsenin, fiilî olarak daha önce Allah'a böyle bir söz verdiğini hatırlaması söz konusu değildir (İbn Kesîr). Ayrıca Mûtezile âlimlerinin ifade ettikleri gibi bu yorum tenâsüh inancına da kapı aralayıcı niteliktedir (bk. Râzî). Kanaatimizce bu rivayetler Hz. Peygamber'in yahut İbn Abbas'ın kendi sözleri olmaktan çok râvilerin yorumu olmalıdır. Zira bu yorumlarda cehennemlik ve cennetlik olacak herkesin baştan beri belirlendiği bildirilmekte, kaskatı bir kadercilik düşüncesi pekiştirilmektedir. Bu ise, âyette kendilerine cevap verilen müşriklerin iddialarını bir bakıma onaylamak gibidir. Bu sebeple olmalı ki muhaddis-müfessir İbn Kesîr de, ilgili rivayetlerde bazı problemler bulunduğunu ima etmiş ve bu âyetlerde Allah'ın insanları tevhit fıtratı üzere yaratmasından söz edildiğini belirtmiştir (benzer mâna için bk. Rûm 30/30; Şems 91/8). Zemahşerî, Beyzâvî, Reşîd Rızâ, Kâsımî ve Derveze gibi müfessirler de bu görüşü desteklemişlerdir. *Doğrusunu Allah bilir.*

159 Bu kişiye verildiği ifade edilen "âyetler" hakkında değişik görüşler vardır. Bir görüşe göre bu "âyetler" tevhit delilleri, diğer bir görüşe göre "ilâhî kitap bilgisi"dir. Bu iki görüşün ortak noktası, ilgili kişinin tevhit ve peygamberliğe iman etme nimetine mazhar olmasıdır. Nitekim rivayetlerde burada sözü edilen kişinin Bel'am b. Bâûrâ adlı bir yahudi âlimi yahut Hz. Peygamber döneminde yaşayan ünlü şair Ümeyye b. Ebü's-Salt olduğu söylenmiştir. Bu şahıs Tevrat ve İncil'i okumuş, putperestliğin yanlışlığını farketmiş, ancak gurur ve hevâsına yenik düştüğü için Hz. Peygamber'e iman etmemiştir. Âyette sözü edilen durum bu kişi için de uygundur.

160 Mücâhid ve Katâde âyeti böyle tefsir etmiştir (bk. Taberî). Taberî de bu görüşte olup, âyetteki "kelp" örneği ile bâtılda ısrar edenlerin durumlarının anlatıldığını ifade etmektedir.

161 Câbirî.

162 Derveze, II, 539.

163 Taberî.

وَلِلّٰهِ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنٰى فَادْعُوهُ بِهَا وَذَرُوا الَّذِينَ يُلْحِدُونَ فِي أَسْمَائِهِ سَيُجْزَوْنَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ
وَمِمَّنْ خَلَقْنَا أُمَّةٌ يَهْدُونَ بِالْحَقِّ وَبِهِ يَعْدِلُونَ ﴿١٨١﴾ وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا سَنَسْتَدْرِجُهُمْ مِنْ حَيْثُ لَا
يَعْلَمُونَ ﴿١٨٢﴾ وَأُمْلِي لَهُمْ إِنَّ كَيْدِي مَتِينٌ ﴿١٨٣﴾ أَوَلَمْ يَتَفَكَّرُوا مَا بِصَاحِبِهِمْ مِنْ جِنَّةٍ إِنْ هُوَ إِلَّا نَذِيرٌ مُبِينٌ
﴿١٨٤﴾ أَوَلَمْ يَنْظُرُوا فِي مَلَكُوتِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا خَلَقَ اللّٰهُ مِنْ شَيْءٍ وَأَنْ عَسٰى أَنْ يَكُونَ قَدِ اقْتَرَبَ
أَجَلُهُمْ فَبِأَيِّ حَدِيثٍ بَعْدَهُ يُؤْمِنُونَ ﴿١٨٥﴾ مَنْ يُضْلِلِ اللّٰهُ فَلَا هَادِيَ لَهُ وَيَذَرُهُمْ فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ ﴿١٨٦﴾

180-181. Kusursuz ve yüce niteliklere[164] sahip, dolayısıyla kulluk edilmeye lâyık olan yegâne kudret Allah'tır; o halde başka varlıkları şefaatçi kabul edip Allah'a ortak koşmayın.[165] Sadece Allah'a dua ve kulluk edin. O'nun isimlerini ve özelliklerini başka varlıklara hamleden müşriklerden olmayın. Onlar bu

164 Âyette geçen "En güzel isimler Allah'ındır" ifadesi aslında "En yüce nitelikler Allah'ındır" anlamına gelir, zira Allah'ın isimlerinin (esmâ-i hüsnâ) hemen tamamı Allah'ın sıfatlarıdır. Meselâ rahîm ismi onun "merhamet" özelliğine, âdil ismi "adaletli" olduğuna, kahhâr, müntakım ve cebbâr gibi isimleri ise, suçluları gerektiği gibi cezalandıracağına delâlet eder. Örnekleri çoğaltmak mümkündür. Nitekim İbn Abbas buradaki esmâ-i hüsnâ ifadesini "es-sıfâtü'l-ulyâ" (yüce nitelikler) şeklinde tefsir etmiştir (bk. Fîrûzâbâdî, *Tenvîru'l-mikbâs*). Ayrıca bu âyette temel vurgu, müşriklerin Allah'ın isimleri / sıfatları konusunda sapkınlık yapmalarını eleştirmek ve tevhit çağrısı yapmaktır. Doğrusu böyle ifadelerin anlaşılması için sadece gramatik izahlar ve sözlük anlamları esas alınmamalı, buna ilâveten ve daha temel bir dayanak olarak ilgili ifadelerin arka planındaki durum tespit edilmeli, yani âyetin "konu"sunun ne olduğu anlaşılmaya çalışılmalıdır. Burada Taberî, âyette geçen "Onun isimleri konusunda ilhâda (eğri yol) sapanları bırakınız" ifadesiyle müşriklerin kastedildiğini söylemektedir. Esasen müşrikler Allah'ın sıfatlarını eksik görmek ya da ona kusur atfetmekten ziyade, benzer sıfatları başka varlıklara da atfederek ilhâda sapmışlardır. Bu husus İbn Abbas tarafından da ifade edilmiştir (bk. Fîrûzâbâdî, *Tenvîru'l-mikbâs*). O halde âyetin konusu, "müşriklerin Allah'tan başka varlıkları şefaatçi telakki edip tâzimde bulunmalarının yani şirkin eleştirisi"dir. Bu durumda da, "En güzel isimler Allah'ındır" ifadesi müşriklere bir eleştiri olup, "En yüce nitelikler Allah'ındır" anlamına gelmekte ve "Allah bütün yüce niteliklere sahip yegâne varlık olduğuna göre, niçin başka varlıklara onun niteliklerini atfediyorsunuz?" şeklinde bir yadırgama ve müminlere bu konuda bir uyarı içermektedir. Diğer taraftan esmâ-i hüsnâda elbette bir mânevî vurgu da söz konusudur, fakat bu mânevî vurguya ağırlık verirken, temel tevhit vurgusunu ihmal etmemek gerekir. *Doğrusunu Allah bilir.*

165 Taberî.

yaptıklarının cezasını elbette göreceklerdir. Ancak bilin ki kullarımız içerisinde Allah'ın peygamberlerine iman eden, O'ndan başka varlıklara tapmayan tevhit ehli ve adalet sahibi müminler de vardır.

182-183. Fakat peygamberlerimize yalancı diyen ve içinde bulundukları şirkin âdeta bir fazilet olduğunu düşünenler farkına varmadan kendilerini cehennem ateşine sürüklemektedirler.[166] Kendilerine tanıdığımız süreyi kötüye kullanmaktadırlar. Ancak bunlar bilmelidirler ki bizim bütün varlığa olan hâkimiyetimiz son derece güçlü ve bilgecedir ve onlar bu davranışlarının sonucunda çetin bir azaba mâruz kalacaklardır.

184-186. Elçimiz Muhammed'in mecnun olduğunu iddia eden ve onun Allah'tan vahiy aldığını kabul etmeyen Mekke müşrikleri, Muhammed'in o kadar zaman kendi içlerinde yaşadığını, mecnun olmadığını, kendilerini şirkin bir sonucu olan ilâhî azap hususunda uyaran bir elçi olduğunu bilmezler. Allah'ın bütün kâinatın hâkimi olduğunu hiç düşünmezler, yaratığı sayısız[167] ve muazzam varlık üzerine hiç kafa yormazlar mı? Yahut ölüm anlarının çok yaklaşmış olabileceğini, peygambere karşı büyüklük taslayarak ölürlerse sonlarının kötü olacağını hiç hesap etmezler mi? Hakikat bu kadar açık seçik ortada iken, Kur'an'ın Allah'ın vahyi olduğu besbelli iken, bu kadar delili reddettikten sonra artık neye inanacaklar ki? Doğrusu bu kadar açık kanıtları dikkate almayan ve doğru yoldan sapmakta ısrar edenleri artık kimse doğru yola sevkedemez. Hiçbir uyarıyı dikkate almayan böyle kimseleri Allah da kendi sapkınlıkları ile baş başa bırakır.

166 Burada istidrâc (giderek cehenneme yaklaşmak) fiili lafzan Allah'a isnat edilmiştir. Ancak fiillerin Allah'a isnat edilmesi Kur'an'ın genel üslûbudur. Yoksa kendisini davranışları ile giderek cehenneme hale getiren bizzat insanın kendisidir. Taberî'nin dikkat çektiği gibi bu âyetteki esas anlam, müşriklerin kendi davranışlarını doğru olarak görmeleri ve bunları yaparken farkında olmadan cehenneme sürüklenmeleridir. Nitekim Zemahşerî de bu hususa işaret etmiştir.

167 Zemahşerî.

يَسْـَٔلُونَكَ عَنِ السَّاعَةِ اَيَّانَ مُرْسٰيهَا قُلْ اِنَّمَا عِلْمُهَا عِنْدَ رَبّ۪ي لَا يُجَلّ۪يهَا لِوَقْتِهَٓا اِلَّا هُوَۜ ثَقُلَتْ فِي السَّمٰوَاتِ
وَالْاَرْضِۜ لَا تَأْت۪يكُمْ اِلَّا بَغْتَةًۜ يَسْـَٔلُونَكَ كَاَنَّكَ حَفِيٌّ عَنْهَاۜ قُلْ اِنَّمَا عِلْمُهَا عِنْدَ اللّٰهِ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا
يَعْلَمُونَ ﴿١٨٧﴾ قُلْ لَٓا اَمْلِكُ لِنَفْس۪ي نَفْعًا وَلَا ضَرًّا اِلَّا مَا شَٓاءَ اللّٰهُۜ وَلَوْ كُنْتُ اَعْلَمُ الْغَيْبَ لَاسْتَكْثَرْتُ مِنَ
الْخَيْرِۚ وَمَا مَسَّنِيَ السُّٓوءُۚ اِنْ اَنَا اِلَّا نَذ۪يرٌ وَبَش۪يرٌ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿١٨٨﴾ هُوَ الَّذ۪ي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ
وَجَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا لِيَسْكُنَ اِلَيْهَاۚ فَلَمَّا تَغَشّٰيهَا حَمَلَتْ حَمْلًا خَف۪يفًا فَمَرَّتْ بِه۪ۚ فَلَمَّٓا اَثْقَلَتْ دَعَوَا اللّٰهَ
رَبَّهُمَا لَئِنْ اٰتَيْتَنَا صَالِحًا لَنَكُونَنَّ مِنَ الشَّاكِر۪ينَ ﴿١٨٩﴾ فَلَمَّٓا اٰتٰيهُمَا صَالِحًا جَعَلَا لَهُ شُرَكَٓاءَ ف۪يمَٓا اٰتٰيهُمَاۚ
فَتَعَالَى اللّٰهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿١٩٠﴾ اَيُشْرِكُونَ مَا لَا يَخْلُقُ شَيْـًٔا وَهُمْ يُخْلَقُونَۘ ﴿١٩١﴾ وَلَا يَسْتَط۪يعُونَ لَهُمْ نَصْرًا
وَلَٓا اَنْفُسَهُمْ يَنْصُرُونَ ﴿١٩٢﴾ وَاِنْ تَدْعُوهُمْ اِلَى الْهُدٰى لَا يَتَّبِعُوكُمْۜ سَوَٓاءٌ عَلَيْكُمْ اَدَعَوْتُمُوهُمْ اَمْ اَنْتُمْ
صَامِتُونَ ﴿١٩٣﴾ اِنَّ الَّذ۪ينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ عِبَادٌ اَمْثَالُكُمْ فَادْعُوهُمْ فَلْيَسْتَج۪يبُوا لَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ صَادِق۪ينَ
﴿١٩٤﴾ اَلَهُمْ اَرْجُلٌ يَمْشُونَ بِهَٓاۘ اَمْ لَهُمْ اَيْدٍ يَبْطِشُونَ بِهَٓاۘ اَمْ لَهُمْ اَعْيُنٌ يُبْصِرُونَ بِهَٓاۘ اَمْ لَهُمْ اٰذَانٌ يَسْمَعُونَ بِهَاۜ
قُلِ ادْعُوا شُرَكَٓاءَكُمْ ثُمَّ ك۪يدُونِ فَلَا تُنْظِرُونِ ﴿١٩٥﴾ اِنَّ وَلِيِّـيَ اللّٰهُ الَّذ۪ي نَزَّلَ الْكِتَابَۘ وَهُوَ يَتَوَلَّى الصَّالِح۪ينَ
﴿١٩٦﴾ وَالَّذ۪ينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِه۪ لَا يَسْتَط۪يعُونَ نَصْرَكُمْ وَلَٓا اَنْفُسَهُمْ يَنْصُرُونَ ﴿١٩٧﴾ وَاِنْ تَدْعُوهُمْ اِلَى الْهُدٰى
لَا يَسْمَعُواۜ وَتَرٰيهُمْ يَنْظُرُونَ اِلَيْكَ وَهُمْ لَا يُبْصِرُونَ ﴿١٩٨﴾

187-188. Bu kimseler kulumuz Muhammed'in peygamber olduğuna inanmadıkları gibi onun uyarılarını da dikkate almaz ve alaycı bir tavırla, "Bize vaat ettiğin şu ilâhî azap ne zaman?" diye sorarlar. Sanki peygamber kıyamet vaktini biliyormuş gibi ona bu hususta soru soruyorlar. Ey sevgili elçi! Onlara de ki: "Size vaat edilen azabın ne zaman geleceğini, kıyametin ne zaman kopacağını ancak Allah bilir. Ondan başkasının bu hususta hiçbir bilgisi yoktur. Fakat şunu bilin ki sizi düşüreceği dehşetin âdeta göklerin ve yerin dayanamayacağı kadar şiddetli olacağı o kıyamet, siz bu alaycılığınızı sürdürürken başınıza gelecektir.[168] Ben de herkes gibi sade bir kulum. Başıma gelecek kötülükleri savmak yahut kazançlar elde etmek için özel güçlere de sahip değilim. Allah ne bildirirse o kadarını bilirim. Zaten geleceği biliyor olsaydım kendimi sağlama alacak her şeyi temin eder ve hiçbir sıkıntıya mâruz kalmazdım. Ama ben bu tür olağanüstü güçlerin hiçbirine sahip değilim. Sadece, sizlerin şirk inancından vazgeçip tevhide yönelmeniz için uyarıcı ve müjdeleyici olarak gönderilmiş bir elçiyim."

168 " لَا تَأْت۪يكُمْ اِلَّا بَغْتَةً " ifadesi hakkında bu sûrenin 94-99. âyetlerindeki dipnota bakınız.

189-198. Ey müşrikler! Sizleri bir özden yaratan, birlikte mutlu ve huzurlu olsunlar diye aynı özden eşini de var kılan Allah'ı bırakıp başka varlıklara nasıl kulluk edersiniz? Nitekim içinizden bir erkek, eşiyle ilişkiye girince kadın hamile olmakta, hamilelik ilerleyince her ikisi de kendilerine sağlıklı bir evlât versin diye Allah'a dua edip, "Eğer bize sağlıklı ve hayırlı bir evlât verirsen sana minnettarlığımızı göstereceğiz" demektedir. Ancak sağlıklı bir çocuğa sahip olduktan sonra bu dualarını unutmakta ve bu çocuğun gelişiminde, yaşamında, himayelerine mazhar olmak için bazı varlıkları Allah'a ortak koşmaktadırlar. Oysa Allah, onların ortak koştuklarından yüce ve münezzehtir. Yaratıcı güce sahip olmayan, bilakis kendileri de yaratılmış olan, size de kendilerine de herhangi bir yarar sağlayamayacak bu âciz varlıkları Allah'a ortak koşanlar! İstediğiniz kadar onlara dua edin, onlardan medet umun, onlar sizi işitemezler. Dolayısıyla onlara ibadet ve dua etmeniz ya da onları Allah katında şefaatçi olarak görmeniz hiçbir işe yaramayacaktır. Çünkü kendilerinden medet umduğunuz o varlıklar aslında sizler gibi Allah tarafından yaratılmış birer "kul"dur. Onlar sizin için bir şey yapabilirler mi? Size gelecek bir zararı önleyip, fayda temin edebilirler mi? Sizin hakkınızda hayırlı olan bir şeyi bilip haber verebilirler mi?[169] Madem onların sizin ibadet ve dualarınıza karşılık vereceklerini düşünüyorsunuz, o halde onlara dua edin de size karşılık versinler!

Ey elçimiz Muhammed! Bu şekilde Allah'a ortak koşanlara şöyle seslen: "Madem Allah'a ortak koştuğunuz putların, size yardımcı olacağını düşünüyorsunuz, o halde beni etkisiz kılmak için onlardan yardım dileyin bakalım, bana bir şey yapabilecek misiniz? Yapamazsınız, zira benim yardımcım ve dostum bana Kur'an'ı vahyeden Allah'tır. O kendisinden başka varlıklara kulluk etmeyen sâlih kullarını kollayıp gözetir. Sizin medet umduğunuz varlıklar ise, ne size ne kendilerine bir yarar sağlayabilirler. Yol göstersinler diye onlara yakarsanız da sizi duymazlar. Size doğru bakar gibi görünseler de sizi göremezler!"[170]

169 Taberi âyette geçen "göz, kulak, el, ayak" ifadelerini böyle tefsir etmiştir.
170 Bu âyetlerde, Hz. Peygamber'in yaklaşan zaferi, âdeta meydan okurcasına ifade edilmektedir.

خُذِ الْعَفْوَ وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ وَاَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِينَ ﴿١٩٩﴾ وَاِمَّا يَنْزَغَنَّكَ مِنَ الشَّيْطَانِ نَزْغٌ فَاسْتَعِذْ بِاللّٰهِ اِنَّهُ
سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٠٠﴾ اِنَّ الَّذِينَ اتَّقَوْا اِذَا مَسَّهُمْ طَٓائِفٌ مِنَ الشَّيْطَانِ تَذَكَّرُوا فَاِذَا هُمْ مُبْصِرُونَ ﴿٢٠١﴾ وَاِخْوَانُهُمْ
يَمُدُّونَهُمْ فِي الْغَيِّ ثُمَّ لَا يُقْصِرُونَ ﴿٢٠٢﴾ وَاِذَا لَمْ تَأْتِهِمْ بِاٰيَةٍ قَالُوا لَوْلَا اجْتَبَيْتَهَا قُلْ اِنَّمَا اَتَّبِعُ مَا يُوحٰى اِلَيَّ
مِنْ رَبّ۪ي هٰذَا بَصَٓائِرُ مِنْ رَبِّكُمْ وَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٢٠٣﴾ وَاِذَا قُرِئَ الْقُرْاٰنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَاَنْصِتُوا
لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿٢٠٤﴾ وَاذْكُرْ رَبَّكَ ف۪ي نَفْسِكَ تَضَرُّعًا وَخ۪يفَةً وَدُونَ الْجَهْرِ مِنَ الْقَوْلِ بِالْغُدُوِّ وَالْاٰصَالِ وَلَا
تَكُنْ مِنَ الْغَافِل۪ينَ ﴿٢٠٥﴾ اِنَّ الَّذ۪ينَ عِنْدَ رَبِّكَ لَا يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِه۪ وَيُسَبِّحُونَهُ وَلَهُ يَسْجُدُونَ ﴿٢٠٦﴾

9. Cuz
7. Sûre
A'râf 199-206

199-200. Ey Muhammed! Her ne kadar onlar Allah'a şirk koşuyor ve senin peygamberliğine inanmıyor olsalar da, sen yine de insanlara karşı affedici ve hoşgörülü davran! Seninle irtibatı kesenlere dahi ulaşmaya çalış, onların cehalet ve yanlışlıklarına aldırma! Allah'ın sana bildirdiği inancı ve güzel ahlâkı insanlara anlatmaya devam et! Eğer şeytanî bir kışkırtma seni öfkeye sevkedecek olursa Allah'tan yardım dile ve öfkene hâkim ol! Unutma ki Allah her şeyi bilmektedir. Sana karşı o küstah müşriklerin nasıl tavır takındıklarını ve senin ne kadar büyük bir âlicenaplık ile onları davet etmeye devam ettiğini görmektedir.

201-202. Tevhide ve peygambere iman edenler öfke, nefret, hiddet gibi şeytanî bir duyguya kapılacak olduklarında derhal kendilerini toparlarlar, feraset ile hareket eder ve öfkelerine yenilmezler. Buna karşılık, peygambere inanmayan ve Allah'a ortak koşanlar kendilerini iyice şeytanî duygulara kaptırmışlardır. Allah ve âhiret korkusu taşımadıklarından dolayı onları kötülükten alıkoyacak herhangi bir şey de yoktur.[171]

203-204. Ey Muhammed! Onlar bu kötü tutumlarında o derece ileri gitmişlerdir ki peygamberliğini yalanlamanın bir bahanesi olsun diye senden mûcize isterler, fakat onlara istedikleri mûcizeyi getirmediğin için de, "Hiç değilse bir şeyler uydursaydın!" diye alay ederler. Onlara de ki: "Ben sizin istediğiniz türden mûcizeler getirmekle yükümlü değilim. Üstelik benim mûcize getirmeye gücüm de yetmez. Benim yapacağım tek şey, rabbimden bana vahyedilenlere uymaktır. Nitekim sizin de rabbiniz olan Allah'tan bana vahiy yoluyla iletilen, basîretleri açarak tevhide ve benim peygamberliğime dair nice delilleri görmeyi sağlayacak olan şu Kur'an, onun ilâhî kelâm olduğuna inananlar için ilâhî bir lutuf ve en büyük mûcizedir.[172] O halde ey Kur'an'ı boykot edip[173] benden mûcize isteyen müşrikler! Şayet bu Kur'an'a karşı muârazadan vazgeçip ona kulak verir, saygıyla dinlerseniz onun bizâtihi mûcize olduğunu, benim de Allah'ın elçisi olduğumu anlar, böylece başka mûcize talebinden vazgeçip iman eder ve ilâhî rahmete nâil olursunuz."[174]

205-206. Ey elçimiz Muhammed! Müşriklerin inkârcılıkları karşısında üzülme, tebliğ görevine devam et! Rabbinin himayesine sığınarak her an O'nun yardımını iste! Unutma ki Allah, o müşriklerin kulluğundan müstağnidir, O'na tevhit üzere kulluk eden nice değerli mümin kullar bulunmaktadır.[175]

171 Taberî.

172 bk. Râzî.

173 bk. Fussılet 41/26.

174 Bu âyetin tefsirinde tercih ettiğimiz yorum, bildiğimiz kadarıyla sadece Râzî tarafından ifade edilmiş olup, kanaatimizce âyeti siyaktan kopuk ve Kur'an'ın nüzûlünden yüzyıllar sonra oluşmuş fıkhî tartışmaların dayanağı olmaktan çıkararak nüzûl dönemindeki eksenine ircâ etmesi bakımından muhteşemdir.

175 Bu iki âyetin meallerdeki çevirisi, hem sûrenin siyakından hem de nüzûl ortamından oldukça uzak bir anlayışla yapılmıştır. Şöyle ki: Âyetteki "zikir, tesbih, secde" kelimelerine, kavramsallaştırıldıktan sonraki mânalar yüklenerek müslüman toplumlarda bilinen şekliyle "hafî-celî" şeklindeki zikir, namaz ve dua ile ilişkilendirilmiştir. Oysa bu kelimeler nüzûl döneminde daha derin mânalar ifade ediyordu. Meselâ "tesbih" kelimesi öncelikle Allah'ı her türlü eksiklikten ve özellikle şirkten tenzih etmek yani tevhide bağlı olmak anlamına gelir (bk. Râgıb, Râzî, Âlûsî). Kezâ "secde" kelimesi de Allah'a karşı duyulan ubûdiyyet ve tâzim anlamına gelir. O halde bu kelimelerle tevhide vurgu yapılmakta ve Zemahşerî'nin de ifade ettiği gibi müşriklere ta'rizde bulunulmaktadır. Müfessirlerin bu izahları çerçevesinde bize göre 205. âyette Hz. Peygamber'in tesliyesi söz konusudur ve ondan, rabbine sığınarak O'na güvenmesi istenmektedir. 206. âyette ise müşriklerin inatla inkârlarına karşılık Allah katında değerli mümin kulların bulunduğu ifade edilerek ona moral verilmektedir. Âyette geçen "عِنْدَ رَبِّكَ" ifadesi mekânsal olarak "Allah katında olmak" anlamına gelmez. "عِنْدَ اللّٰه" ifadesi "Allah nazarında, Allah nezdinde" gibi daha mânevî bir konum ifade eder. Dolayısıyla "Allah katındakiler" ifadesinden meleklerin değil, tevhit ehlinin anlaşılması daha uygundur. Ayrıca Hz. Peygamber'e, "Sen inkârcı müşriklere bakma! Allah katındaki melekler inanmaktadırlar" demektense, "Müşrikler inkâr etseler de, Allah katında çok değerli olan mümin kullar sana ve tevhide iman etmektedirler" denilmesi bağlam açısından daha münasip görünmektedir. *Doğrusunu Allah bilir.*

SEKİZİNCİ SÛRE

ENFÂL

Bedir Savaşı'ndan sonra paylaşımında ihtilâf çıkan ganimetler.

Kaynaklarda yer alan bilgilere göre Medine döneminde, Bedir zaferinin ardından vahyedilmiştir. Sûrede savaş sonrası ganimet paylaşımında çıkan anlaşmazlıklar giderilmekte, savaş öncesinde orduya katılmaktan geri duranlar tenkit edilmekte, Hz. Peygamber'e bağlılığın önemi hatırlatılmakta, müşriklere, yahudilere ve münafıklara yönelik eleştiriler yapılmakta, gerçek müminlerin dostlukları vurgulanmakta, Medine'de teşekkül eden İslâm toplumunun kimleri korumak durumunda olduğu belirlenerek bir tür vatandaşlık tanımı yapılmaktadır.

Yetmiş beş âyetten oluşan bu sûreyi muhtevasına göre aşağıdaki gibi tasnif etmek mümkündür.

يَسْـَٔلُونَكَ عَنِ الْاَنْفَالِۜ قُلِ الْاَنْفَالُ لِلّٰهِ وَالرَّسُولِۚ فَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاَصْلِحُوا ذَاتَ بَيْنِكُمْۖ وَاَطِيعُوا اللّٰهَ وَرَسُولَهُٓ
اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١﴾

9. Cüz
8. Sûre
Enfâl 1

GANİMET PAYLAŞIMINDA İHTİLÂF

1. Ey elçimiz Muhammed! Kazandığınız büyük Bedir zaferinden sonra elde edilen ganimetlerin paylaşılması konusunda müminler arasında ihtilâf yaşandığını biliyoruz.[1] Her şeyden önce müminlere şunu söyle: "Bu ganimetleri kazanmanız Allah'ın bir lutfudur ve dağıtımında da Allah'ın elçisi yetkilidir.[2] Bu sebeple hepiniz ilâhî emir ve yasaklara titizlikle uyunuz ve ganimet sebebiyle birbirinize düşmeyiniz.[3] Bu olay ortaya çıkmadan önce nasıl birbirinizle kardeş idiyseniz aynı kardeşliği devam ettiriniz. Madem Allah'ın birliğine ve benim O'nun peygamberi olduğuma iman ediyorsunuz, o halde bu hususta çekişmeyi bırakıp Allah tarafından bana verilen emirlere itaat ediniz!"

[1] Bu ihtilâf için bk. Mukātil, Taberî.
[2] Zemahşerî, Râzî.
[3] Râzî.

إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللّٰهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَإِذَا تُلِيَتْ عَلَيْهِمْ اٰيَاتُهُ زَادَتْهُمْ إِيمَانًا وَعَلٰى رَبِّهِمْ
يَتَوَكَّلُونَ ﴿٢﴾ اَلَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلٰوةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ ﴿٣﴾ أُولٰئِكَ هُمُ الْمُؤْمِنُونَ حَقًّا لَهُمْ دَرَجَاتٌ
عِنْدَ رَبِّهِمْ وَمَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ﴿٤﴾ كَمَا اَخْرَجَكَ رَبُّكَ مِنْ بَيْتِكَ بِالْحَقِّ وَاِنَّ فَرِيقًا مِنَ الْمُؤْمِنِينَ لَكَارِهُونَ
﴿٥﴾ يُجَادِلُونَكَ فِي الْحَقِّ بَعْدَ مَا تَبَيَّنَ كَاَنَّمَا يُسَاقُونَ اِلَى الْمَوْتِ وَهُمْ يَنْظُرُونَ ﴿٦﴾ وَاِذْ يَعِدُكُمُ اللّٰهُ اِحْدَى
الطَّائِفَتَيْنِ اَنَّهَا لَكُمْ وَتَوَدُّونَ اَنَّ غَيْرَ ذَاتِ الشَّوْكَةِ تَكُونُ لَكُمْ وَيُرِيدُ اللّٰهُ اَنْ يُحِقَّ الْحَقَّ بِكَلِمَاتِهِ وَيَقْطَعَ
دَابِرَ الْكَافِرِينَ ﴿٧﴾ لِيُحِقَّ الْحَقَّ وَيُبْطِلَ الْبَاطِلَ وَلَوْ كَرِهَ الْمُجْرِمُونَ ﴿٨﴾ اِذْ تَسْتَغِيثُونَ رَبَّكُمْ فَاسْتَجَابَ
لَكُمْ اَنِّي مُمِدُّكُمْ بِاَلْفٍ مِنَ الْمَلٰئِكَةِ مُرْدِفِينَ ﴿٩﴾ وَمَا جَعَلَهُ اللّٰهُ اِلَّا بُشْرٰى وَلِتَطْمَئِنَّ بِهِ قُلُوبُكُمْ وَمَا
النَّصْرُ اِلَّا مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ اِنَّ اللّٰهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿١٠﴾

9. Cüz
8. Sûre
Enfâl 2-10

PEYGAMBERE İTAAT EDEN MÜMİNLERİN VASIFLARI ve ÖDÜLLERİ

2-4. Gerçek müminler[4] Allah'ın peygamberine muhalefet edip onun hükümlerine rıza göstermeyen kimseler değil;[5] bu ilâhî emirleri işitir işitmez gönülleri huşû ile dolup itaat eden, daha önceki âyetlere inandıkları gibi bunlara da iman eden[6], ilâhî emirlerin tamamının doğruluğuna itimat eden,[7] namazı tevhit ilkesine uygun bir şekilde dosdoğru kılan, sahip oldukları mallardan Allah'ın emrettiği yerlere[8] infak edenlerdir. İşte hakiki müminler bunlardır, her fırsatta Allah'ın peygamberine karşı çıkan münafıklar değil! Bunların Allah katında dereceleri yüksektir, O'nun affına ve mağfiretine nâil olup cennetle ödüllendirileceklerdir.

5-6. Ey Muhammed! Ganimet paylaşımında ortaya çıkan ihtilâfın çözümünde atacağın adım bazı müminlerin pek hoşuna gitmeyecek de olsa, sen bu hususta ilâhî emirleri uygula![9] Nitekim onlar düşmanla karşılaşmaya da pek sıcak bakmamışlar,[10] ilâhî yardım ve zafer vaadini bildikleri halde[11] seninle tartışmaya girişmişler, Kureyşliler'in ticaret kafilesine yönelmek istemiş ve orduları ile karşılaşmayı göz göre göre ölüme atılmak olarak değerlendirmişlerdi. Buna rağmen Allah seni o savaşa hazırlanmaya ve neticesinde zafere muvaffak kılmıştı.

BEDİR'DE İLÂHÎ DESTEK

7-8. Ey müminler! Allah sizlere savaş öncesinde düşmana ait ticaret kervanının elinize geçeceğini ya da ordusunu mağlûp edeceğinizi müjdelemişti. Sizler bu ikisinden daha kolay olanını, yani kervanı ele geçirmeyi istemiştiniz, ancak Allah bu vesileyle müşrik orduyu bozguna uğratmak ve tevhit inancını muzaffer kılmak istemişti.[12] Böylece Mekke müşriklerinin size ve dolayısıyla tevhit inancına karşı mukavemetleri kırılacaktı.

9-10. Nihayet savaş meydanında düşmanla karşılaştığınızda Allah'a yalvarıp yardım istemiştiniz. Bunun üzerine Allah, elçisi Muhammed'in diliyle size yardım müjdesini iletmiş, gerekirse size akın akın gelen bin melek ile yardım[13] edeceğini müjdelemişti. Böylece kalbinizdeki korkuyu yatıştırmış, cesaret ve özgüven sahibi olmanızı sağlamıştı. Unutmayınız ki kazandığınız bu zafer sizlere Allah'ın bir lutfudur, O'nun yardımı sayesinde gerçekleşmiştir. Allah sonsuz kudret sahibidir, tevhit ehlini muzaffer kılmaya muktedirdir ve her işi mutlak doğrulukla yapar.

4 Zemahşerî.

5 Taberî.

6 Mukātil.

7 "Rablerine tevekkül ederler" ifadesi hakkında Râzî'nin yaptığı açıklama çevirimize imkân tanımaktadır.

8 İnfak terimi kapsamlı bir ifade olup sadece zekât ve sadaka ile sınırlandırılmamalıdır. Kanaatimizce birçok âyette infak kelimesi cihat için maddî destek anlamına gelmektedir. Nitekim Taberî de bu âyetin tefsirinde böyle bir yol izlemiştir.

9 Râzî, Câbirî.

10 Zemahşerî.

11 Zemahşerî. (Bu ifade Mukātil tarafından, "senin sadece ilâhî emirleri uyguladığını bildikleri halde" şeklinde tefsir edilmiştir. Taberî de Mukātil'inkine benzer bir ifade kullanmaktadır. Ne var ki bu durumda sahâbenin Hz. Peygamber'e ilâhî emir konusunda muhalefet ettiğini düşünmek gerekecektir. O bakımdan Zemahşerî'nin yorumu daha sağlıklı görünmektedir. Buna göre sahâbenin Hz. Peygamber'e muhalefeti, ilâhî emre muhalefet şeklinde değil, "zaferden emin bir şekilde savaşmak" yerine kafileyi kuşatma konusunda ısrar etmekten ibarettir. *Doğrusunu Allah bilir*).

12 Taberî.

13 Meleklerin müminlere savaşlarda yardımıyla ilgili olarak Âl-i İmrân sûresinin 125. âyetinin dipnotuna bakınız.

إِذْ يُغَشِّيكُمُ النُّعَاسَ أَمَنَةً مِنْهُ وَيُنَزِّلُ عَلَيْكُمْ مِنَ السَّمَاءِ [illegible]
وَلِيَرْبِطَ عَلَىٰ قُلُوبِكُمْ وَيُثَبِّتَ بِهِ الْأَقْدَامَ ⑪ إِذْ يُوحِي [illegible]
[illegible] فِي قُلُوبِ الَّذِينَ كَفَرُوا الرُّعْبَ فَاضْرِبُوا فَوْقَ الْأَعْنَاقِ [illegible] كُلَّ بَنَانٍ ⑫ [illegible]
شَاقُّوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَمَنْ يُشَاقِقِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَإِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ⑬ ذَٰلِكُمْ [illegible]
عَذَابَ النَّارِ ⑭ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا لَقِيتُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا زَحْفًا فَلَا تُوَلُّوهُمُ الْأَدْبَارَ ⑮ وَمَنْ [illegible]
يُوَلِّهِمْ يَوْمَئِذٍ دُبُرَهُ إِلَّا مُتَحَرِّفًا لِقِتَالٍ أَوْ مُتَحَيِّزًا إِلَىٰ فِئَةٍ فَقَدْ بَاءَ بِغَضَبٍ مِنَ اللَّهِ وَمَأْوَاهُ جَهَنَّمُ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ
⑯ فَلَمْ تَقْتُلُوهُمْ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ قَتَلَهُمْ وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ رَمَىٰ وَلِيُبْلِيَ الْمُؤْمِنِينَ مِنْهُ بَلَاءً حَسَنًا
إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ⑰ ذَٰلِكُمْ وَأَنَّ اللَّهَ مُوهِنُ كَيْدِ الْكَافِرِينَ ⑱

11. Savaşın öncesindeki gece sayınızın azlığına hazırlıksızlığınıza ve düşmanın kalabalık ve teçhizatlı oluşuna bakıp ürpermiş, korkuya kapılmıştınız. Korkudan gözünüze uyku girmez olmuştu.[14] Üstelik mevzilendiğiniz nokta Bedir kuyularından uzak kaldı diye susuz kalacağınızdan da endişe edip vesveseye kapılmıştınız.[15] İşte tam o anda Allah sizlere yağmur lutfetmiş, su ihtiyacınızı gidermenizi sağlamış, şeytanın içinize doldurduğu bu tür korku ve vesveselerden sizi arındırmış,[16] kalplerinizi pekiştirip cesaretinizi toplamanıza vesile olmuştu.

12-13. Yine o sırada Allah, müminleri müjdelemeleri için meleklere şöyle nidâ etmişti: "Müminleri cesaretlendiriniz onlara benim kendileriyle birlikte olduğumu bildiriniz. Şunu bilsinler ki ben müşriklerin kalplerine korku salacağım. Bu yüzden hiç korkmadan savaşsınlar ve düşman askerlerinin boyunlarını vurup etkisiz hale getirsinler.[17] Çünkü o müşrikler Allah'ın birliğine ve elçisi Muhammed'e iman etmemişler ve peygambere karşı muhalefet etmiş,[18] müminlere türlü baskıları reva görmüşlerdir. Böyle yapanlar Allah'ın vereceği cezanın pek çetin olduğunu bilmelidirler."

14. Ey müşrikler! İşte vaktiyle Muhammed'e ve ona iman edenlere karşı yaptığınız ve hâlâ yapmaya çalıştığınız baskılar sebebiyle şimdi tadın bakalım yenilginin

[14] Mukâtil.

[15] Mukâtil.

[16] Mukâtil.

[17] Âyette hitap lafzan melekleredir. Ancak maksat müminleri cesaretlendirmek, içlerindeki kaygıyı gidermektir.

[18] Mukâtil, Taberî.

acısını! Şunu da biliniz ki sizin gibi müşrikler için bir de ahirette hazırlanmış cehennem azabı vardır.

SAVAŞTA DÜŞMAN KARŞISINDA CESARET ve KARARLILIK

15-16. Ey elçimiz Muhammed'e iman edenler! Müşriklerin[19] karşınıza çıkardıkları kalabalık orduyla karşılaştığınızda sakın arkanızı dönüp kaçmayınız! Şunu biliniz ki böyle bir durumda, yeniden saldırmak üzere taktik gereği[20] dönüp kaçmak veya bir başka birliğe iltihak etmek üzere geriye doğru çekilmek gibi durumlar dışında, düşmandan korkup kaçan ve elçimiz Muhammed'i düşman karşısında terkedenler Allah tarafından şiddetli bir şekilde cezalandırılacak, cehenneme atılacaklardır. Ne kötü bir sondur cehennem!

BEDIR ZAFERI SONRASINDA GANIMET KONUSUNDA PEYGAMBERE İTAAT TAVSIYESI

17-18. Ey elçimize iman edenler! Bedir Savaşı'nın ardından ganimetten daha fazla pay almak için savaşta yaptıklarınızı sayıp dökmeyiniz.[21] Çünkü aslında bu savaşı kazanmış olmanız Allah'ın yardımıyla mümkün olmuştur.[22] Allah böylece sizi hem savaş öncesinde ve savaşta hem de savaş sonrasında ilâhî emirlere bağlılık konusunda imtihan etmiş ve müşriklerin size karşı kurduğu tuzağı boşa çıkarmış oldu. Gerçek şu ki Allah yaptığınız her şeyi bilmekte ve duymaktadır, bu konuda takındığınız tavırdan haberdardır.

[19] Mukâtil.

[20] Mukâtil.

[21] Rivayetlerde savaştan sonra müminlerin, "Ben falancayı öldürdüm, filancayı öldürdüm" diye konuştukları ve savaşta yaptıklarını anlattıkları aktarılır. Ancak sûrenin nüzûl sebebiyle ilgili rivayetlerde ifade edildiğine göre Bedir Savaşı'ndan önce Hz. Peygamber, müminleri savaşa teşvik etmek üzere, "Kim savaşta bir müşrik öldürürse ona şu ganimet var, kim bir düşmanı esir ederse ona şu ganimet var" şeklinde vaatlerde bulunmuştu (bk. Ebû Dâvûd, "Cihâd", 144-145). Savaştan sonra ise ganimet dağıtımında ihtilâf çıkmıştı. Zaten sûrenin nüzûl sebebi de budur. Bu durumda, 17. âyetin nüzûl sebebi olarak zikredilen, "Ben falancayı öldürdüm, filancayı öldürdüm" gibi sözleri bu çerçevede düşündüğümüzde, böyle söyleyen kişilerin sırf övünmek için değil, öldürdüklerine karşılık ganimetten pay almak için konuştukları anlaşılacaktır. Sûrenin başında da belirtildiği gibi Allah bu ihtilâfa çözüm olmak üzere, "Ganimetler sizlere Allah'ın bir lutfu olarak gelmiştir, dağıtımında da peygamber yetkilidir" buyurmaktadır. İşte 17. âyette de âdeta, "Savaşı sizler Allah'ın yardımıyla kazandınız, o ganimetleri Allah'ın yardımıyla elde ettiniz, bu sebeple peygamberin dağıtımına razı olun!" denilmek istenmektedir. *Doğrusunu Allah bilir.*

[22] Bir önceki dipnotta değinilen husus dikkate alındığında, "Siz öldürmediniz, Allah öldürdü" cümlesiyle, "Sen atmadın, Allah attı" cümlesinin aynı anlama geldiği görülmektedir.

اِنْ تَسْتَفْتِحُوا فَقَدْ جَٓاءَكُمُ الْفَتْحُۚ وَاِنْ تَنْتَهُوا فَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْۚ وَاِنْ تَعُودُوا نَعُدْۚ وَلَنْ تُغْنِيَ عَنْكُمْ فِئَتُكُمْ
شَيْـًٔا وَلَوْ كَثُرَتْۙ وَاَنَّ اللّٰهَ مَعَ الْمُؤْمِنِينَ۟ ﴿١٩﴾ يَٓا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُٓوا اَطِيعُوا اللّٰهَ وَرَسُولَهُ وَلَا تَوَلَّوْا عَنْهُ وَاَنْتُمْ
تَسْمَعُونَۚ ﴿٢٠﴾ وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ قَالُوا سَمِعْنَا وَهُمْ لَا يَسْمَعُونَ ﴿٢١﴾ اِنَّ شَرَّ الدَّوَٓابِّ عِنْدَ اللّٰهِ الصُّمُّ
الْبُكْمُ الَّذِينَ لَا يَعْقِلُونَ ﴿٢٢﴾ وَلَوْ عَلِمَ اللّٰهُ فِيهِمْ خَيْرًا لَاَسْمَعَهُمْۜ وَلَوْ اَسْمَعَهُمْ لَتَوَلَّوْا وَهُمْ مُعْرِضُونَ ﴿٢٣﴾

KENDİLERİNİ HAKLI ve DİNDAR, MÜMİNLERİ İSE SAPKIN GÖREN MÜŞRİKLERE CEVAP

19. Ey elçimiz Muhammed'i dinden çıkmış biri olarak gören ve Bedir Savaşı öncesinde Kâbe'nin örtüsüne sarılarak, "Allahım! Hangimiz senin dinine uyuyorsak, rızana lâyık isek ona zafer ver!"[23] diye dua eden müşrikler![24] İşte bu savaşın sonucu, Allah'ın yardımını sizin değil, Muhammed'in ve ona inananların hak ettiğini, dolayısıyla onların doğru yolda olduklarını göstermiştir. Eğer bundan ders alır ve tevhide yönelik saldırılarınıza son verirseniz sizler için iyi olur, ancak tekrar saldırırsanız, sayısal üstünlüğünüz size fayda vermeyecek ve benzer hezimetler yaşayacaksınız. Çünkü Allah, sandığınız gibi sizin değil, Muhammed'in ve ona inananların yardımcısıdır.

PEYGAMBER'E İTAAT ve SADAKAT

20-23. Ey elçimiz Muhammed'e iman edenler! Sizlere bu büyük zaferi kazanmanız konusunda yardım eden Allah'ın emirlerine itaat ediniz, yani Muhammed'in ganimet taksimine razı olunuz. İlâhi vahyi dinleyip anladıkları halde, sırf inkârlarına bahane olsun diye peygamberden sürekli mûcize isteyen müşrikler gibi olmayınız. Peygamberlere karşı bu tavrı gösterenlerin Allah nezdinde insanların en kötüsü olarak telakki edildiğini biliniz. Kaldı ki onlar peygambere yönelik bu isteklerinde samimi olsaydılar, Allah isteklerine cevap verip onlara mûcizeler gösterirdi. Onlar samimi olmadıkları için, Allah bu isteklere karşılık verip mûcizeler gösterecek de olsa yine fayda etmeyecekti.[25]

23 Mukâtil.

24 İlgili rivayetler için bk. Taberî, İbn Kesir.

25 Mâtürîdî bu âyetin tefsirinde, özet olarak şu değerlendirmeyi yapmaktadır: "Âyet, küfürde inat edenler hakkında vahyedilmiştir. İbn Abbas'ın bildirdiğine göre bu âyette sözü edilenler, Hz. Peygamber'den sürekli mûcize isteyen Abdüddâroğulları'dır. Dolayısıyla âyet onlara şöyle demektedir: "Eğer Allah onların mûcize isteklerine cevap verecek olsa, onlar yine de inanmazlar, çünkü onlar doğruyu ve hakikati görmek için değil, sırf inat için bu isteklerde bulunmaktadırlar." Bu ifadeleri, âyetin (hatta sûrenin) nüzûlüne sebep olan durumla birleştirdiğimizde ortaya şöyle bir tablo çıkmaktadır: Savaş öncesinde Hz. Peygamber, müminleri teşvik etmek için, "Düşmandan bir kişi öldüren onun üzerindeki ganimetlere sahip olur" buyurmuştur. Fakat savaşta bazı kimseler kuyuları beklemiş, diğer bazıları da Hz. Peygamber'i korumuş ve dolayısıyla düşman askeri öldürme fırsatı bulamamışlar, bu yüzden ganimetten pay alamayacak olmalarına itiraz etmişlerdir. Bu sebeple, savaş sonrasında bir ganimet tartışması çıkmıştır. Bu âyetlerden anlaşıldığına göre, burada Hz. Peygamber'in ganimet taksimatına karşı çıkan ve savaştan önceki vaadi hatırlatan kişilere uyarı yapılmakta, savaştan sonra ortaya çıkan durumun gereği olarak ganimetlerin Hz. Peygamber tarafından dağıtılması gerektiği hatırlatılmakta, müminlerin bu konuda inat etmemeleri, durumu anladıkları halde sırf ganimet derdine düşmemeleri, tıpkı tevhidi anlayan, fakat bahane olsun diye ikide bir mûcize isteyen müşrikler gibi davranmamaları buyurulmaktadır. Diğer taraftan Mâtürîdî'nin açıklamalarını dikkate aldığımızda, bu âyetten yola çıkarak inkârcıların, inkârlarının ilâhî takdire bağlanması söz konusu değildir. Nitekim Beyzâvî şârihlerinden Muhyiddin Şeyhzâde'nin (ö. 951/1544), bu âyetin tefsiriyle ilgili ifadeleri oldukça önemlidir: "عبر عن عدم استقرار الخير فيهم بعدم علم الله تعالى بوجوده فيهم لان كل ما وقع واستقر يجب ان يعلم الله تعالى بحصوله ووجوده فعدم علم الله تعالى بوجود الشيء من لوازم عدمه فى نفسه فعبر باللازم عن الملزوم فقيل لَوْ عَلِمَ اللّٰهُ فِيهِمْ خَيْراً لَأَسْمَعَهُمْ مقام ان يقال لو كان فيهم خيرا لأسمعهم لكونه ابلغ فى الدلالة على انعدام الخير فيهم" (Burada Allah Teâlâ, onlarda hayır bulunmadığını ifade etmek için, onlarda Allah tarafından bilinen bir hayır olmadığını söyledi. Çünkü var olan her şey Allah tarafından bilinir. Dolayısıyla Allah'ın ilminde bir şeyin olmaması demek, onun hiç var olmaması demektir. Böylece âyette, lâzım söylenerek melzûm ifade edilmiş oldu. Yani 'Onlarda bir hayır olsaydı' yerine, 'Allah onlarda bir hayır olduğunu bilseydi' denildi. Böylece onlarda hayır bulunmadığı daha tekitli bir şekilde ifade edilmiş oldu) (Şeyhzâde Muhammed b. Muslihuddin Mustafa el-Kocevî, *Hâşiyetü Muhyiddin Şeyhzâde alâ Tefsîri'l-Kâdî el-Beyzâvî*, Beyrut 1999, IV, 388-389).

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا اسْتَج۪يبُوا لِلّٰهِ وَلِلرَّسُولِ اِذَا دَعَاكُمْ لِمَا يُحْي۪يكُمْۚ وَاعْلَمُٓوا اَنَّ اللّٰهَ يَحُولُ بَيْنَ الْمَرْءِ
وَقَلْبِه۪ وَاَنَّهُٓ اِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٢٤﴾ وَاتَّقُوا فِتْنَةً لَا تُص۪يبَنَّ الَّذ۪ينَ ظَلَمُوا مِنْكُمْ خَٓاصَّةًۚ وَاعْلَمُٓوا اَنَّ اللّٰهَ شَد۪يدُ
الْعِقَابِ ﴿٢٥﴾ وَاذْكُرُٓوا اِذْ اَنْتُمْ قَل۪يلٌ مُسْتَضْعَفُونَ فِي الْاَرْضِ تَخَافُونَ اَنْ يَتَخَطَّفَكُمُ النَّاسُ فَاٰوٰيكُمْ
وَاَيَّدَكُمْ بِنَصْرِه۪ وَرَزَقَكُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٢٦﴾ يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا لَا تَخُونُوا اللّٰهَ وَالرَّسُولَ
وَتَخُونُٓوا اَمَانَاتِكُمْ وَاَنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٢٧﴾ وَاعْلَمُٓوا اَنَّمَٓا اَمْوَالُكُمْ وَاَوْلَادُكُمْ فِتْنَةٌۙ وَاَنَّ اللّٰهَ عِنْدَهُٓ اَجْرٌ عَظ۪يمٌ
﴿٢٨﴾ يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُٓوا اِنْ تَتَّقُوا اللّٰهَ يَجْعَلْ لَكُمْ فُرْقَاناً وَيُكَفِّرْ عَنْكُمْ سَيِّـَٔاتِكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْۜ وَاللّٰهُ ذُو
الْفَضْلِ الْعَظ۪يمِ ﴿٢٩﴾

9. Cuz
8. Süre
Enfâl 24-29

24-25. Ey elçimiz Muhammed'e iman edenler! Sizleri ve yurdunuzu muhafaza etmek üzere düşmanla savaşmaya çağırdığı zaman[26] peygamberin çağrısına icabet ediniz. Sayınızın ve teçhizatınızın azlığına bakmayınız. Unutmayınız ki Allah sayıca az olan müminlere cesaret verip onları muzaffer kılmaya, sayıca üstün olan müşrikleri korku ve endişeye düşürüp perişan etmeye kâdirdir.[27] O halde hiçbir endişeye kapılmayınız ve peygamberin çağrısına uyunuz! Peygambere itaatsizlik eder vaziyette, ölümün gelip sizi yakalayıvermesinden sakınınız![28] Peygamberin bu emrini bir fırsat biliniz ve Allah'a olan itaat ve bağlılığınızı ortaya koyunuz![29] Şunu biliniz ki eğer elçimizin emrine uyup düşmana karşı topluca savaşa çıkmazsanız birliğiniz bozulur, gücünüz yok olur, yurdunuz istilâ edilir ve böylece hepiniz mağdur olursunuz![30] Ayrıca şunu da biliniz ki peygamberin emrini dinlemeyenlere karşı Allah'ın azabı çok çetin olacaktır.

26 Mukâtil.

27 Mâtürîdî.

28 Mâtürîdî.

29 Zemahşerî.

30 Âyetin çevirisi lafzan, "İçinizden sadece zulmedenlerin başına gelmekle kalmayacak olan fitneden sakının" şeklindedir. Klasik tefsirde, ifadede geçen "lâ" edatının zâit olduğu veya bu âyetin Hz. Ali'nin halifeliği sırasında yaşanan Cemel Savaşı'yla ilgili olduğu şeklinde görüşler dahil olmak üzere çeşitli yorumlar söz konusudur. Bizim çevirimize medar olacak yoruma Mâtürîdî yer vermiştir.

26-28. Daha düne kadar Mekke'de müşrikler karşısında güçsüz, çaresiz ve savunmasız olduğunuzu, fakat Allah'ın yardımıyla güç-kuvvet kazanıp Medine'de birlik ve dirlik sağladığınızı, ganimetlere[31] ve diğer imkânlara kavuştuğunuzu unutmayınız! O zor günlerin ardından, peygambere itaat etmiş olmanın mükâfatı olarak[32] sizlere bugünleri gösteren Allah'a şükrediniz, yani O'nun peygamberine itaat ediniz! Sakın tevhit inancına olan imanınıza ve elçimiz Muhammed'e olan bağlılığınıza uymayacak şeyler yapmayınız, dünyevî çıkarlar peşine düşüp de müminlerle ilgili bilgileri düşmana sızdırmayınız![33] Unutmayınız ki bu davranış bizzat kendi aleyhinize olacaktır. Ayrıca evlâtlarınız ve mallarınız dahil olmak üzere dünyada sahip olduğunuz veya olacağınız her şeyin bir imtihan vesilesi olduğunu unutmayınız! Dünya malına tamah ederek veya çoluk çocuğunuzu düşünerek peygambere ihanet etmeyiniz! Peygambere sadakat gösterdiğiniz takdirde âhirette Allah'ın size vereceği mükâfatın, dünyevî kazanç ile kıyaslanmayacak kadar büyük olduğunu biliniz!

9. Cuz
8. Süre
Enfâl 24-29

29. Ey elçimize iman edenler! Eğer ilâhî emir ve yasaklara uyar, peygambere itaat eder ve ona ihanetten uzak durursanız[34] Allah size yardım eder, düşmanlarınıza karşı muzaffer olmanızı sağlar,[35] geçmişte işlediğiniz hataları bağışlar, affeder. Çünkü Allah, elçisine itaat eden müminlere karşı çok lutufkâr ve bağışlayıcıdır.

31 Taberî.

32 Taberî.

33 Bu âyetin nüzûl sebebi olarak beş farklı rivayet bulunmaktadır. Ancak hepsinde müslümanlara ihanet etme durumu söz konusudur (rivayetler için bk. Taberî, Râzî).

34 Taberî.

35 İbn Atıyye.

وَإِذْ يَمْكُرُ بِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِيُثْبِتُوكَ اَوْ يَقْتُلُوكَ اَوْ يُخْرِجُوكَۜ وَيَمْكُرُونَ وَيَمْكُرُ اللّٰهُۜ وَاللّٰهُ خَيْرُ الْمَاكِرِينَ
﴿٣٠﴾ وَإِذَا تُتْلٰى عَلَيْهِمْ اٰيَاتُنَا قَالُوا قَدْ سَمِعْنَا لَوْ نَشَٓاءُ لَقُلْنَا مِثْلَ هٰذَٓاۙ اِنْ هٰذَٓا اِلَّٓا اَسَاطِيرُ الْاَوَّلِينَ ﴿٣١﴾
وَإِذْ قَالُوا اللّٰهُمَّ اِنْ كَانَ هٰذَا هُوَ الْحَقَّ مِنْ عِنْدِكَ فَاَمْطِرْ عَلَيْنَا حِجَارَةً مِنَ السَّمَٓاءِ اَوِ ائْتِنَا بِعَذَابٍ اَلِيمٍ
﴿٣٢﴾ وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَاَنْتَ فِيهِمْۜ وَمَا كَانَ اللّٰهُ مُعَذِّبَهُمْ وَهُمْ يَسْتَغْفِرُونَ ﴿٣٣﴾ وَمَا لَهُمْ اَلَّا يُعَذِّبَهُمُ
اللّٰهُ وَهُمْ يَصُدُّونَ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَمَا كَانُٓوا اَوْلِيَٓاءَهُۜ اِنْ اَوْلِيَٓاؤُهُٓ اِلَّا الْمُتَّقُونَ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ
﴿٣٤﴾ وَمَا كَانَ صَلَاتُهُمْ عِنْدَ الْبَيْتِ اِلَّا مُكَٓاءً وَتَصْدِيَةًۜ فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ ﴿٣٥﴾

9. Cuz
8. Sûre
Enfâl 30-35

MÜŞRİKLERE ELEŞTİRİ

30. Ey elçimiz Muhammed! Bildiğin gibi Allah, vaktiyle seni hapsetmek, öldürmek ya da yurdundan sürgün etmek gibi planlar kuran Mekke müşriklerinin planlarını boşa çıkarmış,[36] seni onlardan korumuştu. Allah elbette ki onlardan daha güçlüdür.[37] O halde müşrik düşmanlara karşı mücadele etmeye devam et! Onların sayıca üstünlüğüne bakıp da çekinme! Geçmişte sana yardım eden Allah gelecekte de yardım edecektir.[38]

31-32. Müşrikler, Muhammed'e vahyettiklerimizi duyduklarında, onun ilâhî vahiy olduğunu inkâr edip, "Sen peygamber değilsin, bu söylediklerini öteden beri biliyoruz. Geçmişe dair hikâyeler, masallar işte! Üstelik Allah sözü diye bize okuduğun bu sözlerin herhangi bir üstünlüğü de yok. İstesek biz de benzerini söyleyebiliriz" demişler ve kendi inançlarından son derece emin bir şekilde, "Allahım! Eğer Muhammed gerçekten peygamber ise, O'nu inkâr ettiğimiz için başımıza taş yağdır ya da başka bir şekilde bizi cezalandır!" diyerek onunla alay etmişlerdi.

33-34. Fakat sen onlara tebliğ görevini henüz sürdürüyorken Allah onları cezalandıracak değildi elbette! Ayrıca şirkten tövbe edip tevhide ve senin peygamberliğine iman edecek olsalar, Allah onları elbette bağışlayacak ve kendilerine azap etmeyecektir. Ne var ki onlar şirkten bir türlü vazgeçmemektedirler, dolayısıyla da azaba müstehak olmaktadırlar.[39] Kaldı ki onlar kendilerini Mescid-i Harâm'ın ve Hak dinin biricik sahipleri olarak gördükleri için, elçimiz Muhammed'e ve ona iman edenlere türlü baskılar yapıp, onları Mescid-i Harâm'dan ve Mekke'den çıkmaya zorlamışlardır.[40] Oysa onlar hiç de Mescid-i Harâm'a lâyık ve Hak dine mensup değildirler, tam aksine gerçek Hak din mensupları ve Mescid-i Harâm'a lâyık olanlar, Muhammed'e iman eden tevhit ehlidir. Ne var ki müşrikler[41] bunun farkında değildirler.

35. Kendilerini yegâne Hak din mensubu ve Mescid-i Harâm'da Allah'a ibadet etmeye ehil gören bu müşriklerin Mescid-i Harâm'da yaptıkları ibadetler şirke bulaşmış olup el çırpmak ve ıslık çalmak gibi birkaç şekil ve görüntüden öteye geçmemektedir.[42] Elçimiz Muhammed'i inkâr etmeleri ve ona karşı mücadele etmeleri sebebiyle şimdi tatsınlar bakalım Bedir yenilgisinin acısını!

9. Cuz
8. Sûre
Enfâl 30-35

---

36 İbn Atıyye, Râzî.

37 İbn Atıyye.

38 Benzer bir ifade için bk. Taberî.

39 Çeviride verdiğimiz anlam, lafızdan farklı görünüyor, ancak isabetli olduğuna inandığımız Taberî'nin cümlesi şöyledir: " قال أبو جعفر: وأولى هذه الأقوال عندي في ذلك بالصواب، قول من قال: تأويله: "وما كان الله ليعذبهم وأنت فيهم"، يا محمد، وبين أظهرهم مقيم، حتى أخرجك من بين أظهرهم، لأني لا أهلك قرية وفيها نبيها "وما كان الله معذبهم وهم يستغفرون"، من ذنوبهم وكفرهم، ولكنهم لا يستغفرون من ذلك، بل هم مصرون عليه، فهم للعذاب مستحقون " (Ebû Ca'fer [Taberî] şöyle der: Bana göre bu görüşler içerisinde en doğru olanı, âyete şu anlamı veren görüştür: Ey Muhammed! Sen onların içlerinde iken, aralarında yaşıyorken biz onlara azap edecek değiliz. Çünkü biz hiçbir toplumu, peygamber aralarındayken cezalandırmayız. Onlar küfürlerinden vazgeçip tövbe ettikleri takdirde de azap edecek değiliz, ne var ki onlar bir türlü tövbe etmemekte ve şirkte ısrar etmektedirler. Bu yüzden de azaba müstehak olmaktadırlar).

40 Âyetler Bedir Savaşı'ndan sonra vahyedilmiştir. Dolayısıyla buradaki "Mescid-i Harâm'dan alıkoyma"nın Hudeybiye öncesindeki olaylara gönderme olduğu şeklindeki izahlar (bk. Zemahşerî) nüzûl sebebine uymamaktadır. Kanaatimizce bu alıkoyma işi daha çok, "Müminleri hicrete mecbur bırakma!" anlamında olmalıdır. *Doğrusunu Allah bilir.*

41 Âyette geçen "onların çoğu" ifadesi edebî bir üslûptur, Zemahşerî'nin yer verdiği bir yoruma göre maksat "onların hepsi"dir.

42 İbn Atıyye, ıslık ve el çırpma şeklindeki ibadetlerin müşrikler tarafından öteden beri yapıldığını kaydeder.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ لِيَصُدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ فَسَيُنْفِقُونَهَا ثُمَّ تَكُونُ عَلَيْهِمْ حَسْرَةً ثُمَّ يُغْلَبُونَ
وَالَّذِينَ كَفَرُوا إِلٰى جَهَنَّمَ يُحْشَرُونَ ﴿٣٦﴾ لِيَمِيزَ اللّٰهُ الْخَبِيثَ مِنَ الطَّيِّبِ وَيَجْعَلَ الْخَبِيثَ بَعْضَهُ عَلٰى
بَعْضٍ فَيَرْكُمَهُ جَمِيعًا فَيَجْعَلَهُ فِي جَهَنَّمَ أُولٰئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿٣٧﴾ قُلْ لِلَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ يَنْتَهُوا يُغْفَرْ
لَهُمْ مَا قَدْ سَلَفَ وَإِنْ يَعُودُوا فَقَدْ مَضَتْ سُنَّتُ الْأَوَّلِينَ ﴿٣٨﴾ وَقَاتِلُوهُمْ حَتّٰى لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ
كُلُّهُ لِلّٰهِ فَإِنِ انْتَهَوْا فَإِنَّ اللّٰهَ بِمَا يَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٣٩﴾ وَإِنْ تَوَلَّوْا فَاعْلَمُوا أَنَّ اللّٰهَ مَوْلٰيكُمْ نِعْمَ الْمَوْلٰى وَنِعْمَ
النَّصِيرُ ﴿٤٠﴾ وَاعْلَمُوا أَنَّمَا غَنِمْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَأَنَّ لِلّٰهِ خُمُسَهُ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبٰى وَالْيَتَامٰى وَالْمَسَاكِينِ
وَابْنِ السَّبِيلِ إِنْ كُنْتُمْ آمَنْتُمْ بِاللّٰهِ وَمَا أَنْزَلْنَا عَلٰى عَبْدِنَا يَوْمَ الْفُرْقَانِ يَوْمَ الْتَقَى الْجَمْعَانِ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ
شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٤١﴾

9/10. Cuz
8. Süre
Enfâl 36-41

36-37. Mekkeli müşrikler elçimiz Muhammed'e ve ona inananlara karşı ordu hazırlamak üzere mallarını harcamakta, tevhit inancını engellemek için ellerinden geleni yapmaktadırlar.[43] Ama şunu iyi bilsinler ki bütün bu harcamaları onları hezimetten kurtaramayacaktır. Emellerine ulaşamayacak, tevhit ışığını söndüremeyeceklerdir.[44] Müslümanlar karşısında yine mağlûp olacaklar ve âhirette de cehenneme atılacaklardır. Allah insanları diriltip mahşerde hesaba çektiğinde o müşrikleri müminlerden ayırıp bir araya toplayacak ve bütün müşrikleri cehenneme dolduracaktır. Neticede asıl hüsrana uğrayanlar, Muhammed'i ve ona inananları sapkın ve hüsrana uğramış olarak gören bu müşriklerin ta kendileri olacaktır.

38. Ey Muhammed! Tevhidi yok etmek için bütün güçleriyle çabalayan müşriklere söyle! Eğer bu tutumlarından vazgeçer ve senin peygamberliğine iman ederlerse geçmişte yaptıkları affedilecektir. Eğer Bedir yenilgisinden gerekli dersi almayarak aynı tavrı sürdürüp tekrar müminlere saldıracak olurlarsa, tıpkı Bedir'de olduğu ve geçmişte peygamberlere düşmanlık edenlerin başına geldiği gibi onların da başına hezimet ve azap gelecektir.

---

43 Siyerde malûm olduğu üzere müşrikler Bedir yenilgisinin hırsı ile yeni bir ordu kurmaya karar verip çevre kabilelerle ittifak yapmak için bütün ekonomik güçlerini seferber etmişlerdir. İlgili rivayetler Taberî'de mevcuttur.

44 Taberî.

39. Ey elçimiz Muhammed'e iman edenler! Bütün güçleriyle size düşmanlık eden, her türlü işkenceyi reva görerek yurdunuzu terketmeye zorlayan[45] müşriklere karşı, onların gücü kırılıp baskıları ortadan kalkıncaya kadar[46] sabır ve kararlılıkla savaşınız! Eğer bu düşmanca tavırlarına son verirlerse artık savaşı bırakınız. Unutmayınız ki Allah, müşriklerin yaptığı her şeyden haberdardır ve onlara âhirette gerekli cezayı verecektir.

40. Size saldıracak olurlarsa onlardan çekinmeyiniz. Allah'ın sizi muzaffer kılacağını unutmayınız. Şunu biliniz ki Allah, en güzel yâr ve yardımcıdır.

9/10. Cuz
8. Süre
Enfâl 36-41

GANİMETLERİN PAYLAŞIMI

41. Ey müminler! Savaşta elde ettiğiniz ganimetlerin beşte biri Peygamber'e aittir.[47] Peygamber, bu meblağı muhtaç yakınlarına,[48] yetimlere, yoksullara ve yolda kalmışlara sarfeder.[49] Geri kalan beşte dördünü ise müminler arasında adaletle taksim ediniz. Allah'ın birliğine ve Muhammed'in peygamberliğine iman ettiğinize ve Bedir Savaşı'nda[50] Allah'ın, Muhammed'e ve ona inananlara destek olup zafer kazandırdığına şahit olduğunuza göre, artık ganimet konusunda tartışmayı bırakınız ve bu dağıtıma rıza gösteriniz. Sizlere zafer bahşeden Allah'ın her şeye kâdir olduğunu unutmayınız.

---

45 Kaz.

46 Müfessirlerin çoğunluğu buradaki "fitne" kelimesine şirk ve diğer dinler anlamını vermişlerdir. Ancak bu anlam âyetin bağlamına uygun düşmemektedir. Zira Hz. Peygamber, düşmanları ile müşrik oldukları için değil, baskı ve zulüm yaptıkları için savaşmış ve onların bu baskı gücü sona erdiğinde savaşı terketmiştir. Kur'an'ın en sağlıklı tefsiri Hz. Peygamber'in hayatıdır. Mekke'yi fethettiğinde, ... geçtiği halde bütün müşrikleri öldürmediği, bilakis onları affettiği bilinmektedir. Demek ki bu âyetlerde geçen fitne kelimesi şirk değil, zulüm ve baskı anlamına gelmektedir. *Doğrusunu Allah bilir.*

47 Âyette "Allah'a ve peygambere aittir" deniliyor. Taberî burada "Allah'a aittir" ifadesini "miftahu kelâm" olarak yani anlama katkısı olmayan bir başlangıç ifadesi olarak değerlendirir ki kanaatimizce bu değerlendirme isabetlidir.

48 Âyette "yakınlar" ifadesi geçiyor. Ancak özellikle Hz. Ömer'in uygulamaları, burada "muhtaç yakınlar"ın kastedildiğini göstermektedir (bk. Mâturîdî).

49 Hz. Peygamber bu payı, sayılan dört gruba ve kendisine taksim eder. Onun vefatından sonra kendisine ait payın ne olacağı tartışılmıştır. Tartışmalar için Taberî tefsirine bakılabilir).

50 Burada kullanılan "Yevmü'l-Furkân" ifadesi Bedir Savaşı anlamına gelir (bk. Taberî).

اِذْ اَنْتُمْ بِالْعُدْوَةِ الدُّنْيَا وَهُمْ بِالْعُدْوَةِ الْقُصْوٰى وَالرَّكْبُ اَسْفَلَ مِنْكُمْ وَلَوْ تَوَاعَدْتُمْ لَاخْتَلَفْتُمْ فِى الْمِيعَادِ
وَلٰكِنْ لِيَقْضِىَ اللّٰهُ اَمْرًا كَانَ مَفْعُولًا لِيَهْلِكَ مَنْ هَلَكَ عَنْ بَيِّنَةٍ وَيَحْيٰى مَنْ حَىَّ عَنْ بَيِّنَةٍ وَاِنَّ اللّٰهَ لَسَمِيعٌ
عَلِيمٌ ﴿٤٢﴾ اِذْ يُرِيكَهُمُ اللّٰهُ فِى مَنَامِكَ قَلِيلًا وَلَوْ اَرٰيكَهُمْ كَثِيرًا لَفَشِلْتُمْ وَلَتَنَازَعْتُمْ فِى الْاَمْرِ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ
سَلَّمَ اِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٤٣﴾ وَاِذْ يُرِيكُمُوهُمْ اِذِ الْتَقَيْتُمْ فِى اَعْيُنِكُمْ قَلِيلًا وَيُقَلِّلُكُمْ فِى اَعْيُنِهِمْ
لِيَقْضِىَ اللّٰهُ اَمْرًا كَانَ مَفْعُولًا وَاِلَى اللّٰهِ تُرْجَعُ الْاُمُورُ ﴿٤٤﴾ يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اِذَا لَقِيتُمْ فِئَةً فَاثْبُتُوا
وَاذْكُرُوا اللّٰهَ كَثِيرًا لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٤٥﴾ وَاَطِيعُوا اللّٰهَ وَرَسُولَهُ وَلَا تَنَازَعُوا فَتَفْشَلُوا وَتَذْهَبَ رِيحُكُمْ
وَاصْبِرُوا اِنَّ اللّٰهَ مَعَ الصَّابِرِينَ ﴿٤٦﴾

İLÂHÎ YARDIM

42. Ey müminler! Savaşta Allah'ın sizlere nasıl yardım ettiğini hatırlayınız; hani siz savaş alanının bulunduğu vadinin Medine tarafında konuşlanmıştınız, düşman kuvvetleri de vadinin Mekke tarafında konuşlanmıştı. Kureyş'in ticaret kervanı ise düşmana göre daha uzağınızda, sahil tarafında kalmıştı. Böylece siz de düşmanlarınız da, karşılamayı pek ummadığınız bir şekilde karşı karşıya kalıvermiştiniz. Eğer müşriklerle bu şekilde savaşmak üzere yola çıkmış olsaydınız muhtemelen sayınızın azlığına ve düşmanın çokluğuna bakıp savaş kararından vazgeçip planı değiştirecektiniz.[51] İşte durum böyleyken Allah, müşriklerin tevhit inancı karşısında hezimete uğrayacaklarına dair vaadini gerçekleştirmek,[52] müminlerin zaferinin ilâhî yardımın, müşriklerin hezimetinin de ilâhî cezanın kanıtı olmasını sağlamak üzere, sizleri tam o şartlar altında karşı karşıya getirdi. Şüphesiz ki Allah, sizin yararınıza olan şeyleri bilir ve gerçekleşmesini sağlar.[53]

43-44. Bildiğiniz gibi Allah, müşrik ordunun sayısını sizin gözünüze[54] az göstermek suretiyle hepinizi cesaretlendirmiş, sizi de düşmanın gözünde az göstererek gevşemelerini, sizleri hafife almalarını sağlamış ve böylece size yardım etmişti. Doğrusu Allah böyle yapmasaydı sizler onların sayısal üstünlüğüne bakıp korkuya kapılacak, aranızda tartışmaya koyulacaktınız, onlar da sizin azlığına aldanıp gevşemeyeceklerdi. Allah, işte bu şekilde yardım etmek suretiyle sizi bu durumdan kurtardı; vaktiyle müşriklere uyarısını yaptığı hezimeti tattırmış ve müminlere vaat ettiği zaferi gerçekleştirmiş oldu. Doğrusu Allah hepinizin içinden geçenlerden haberdardır ve her şeye hükümrandır.

45. Ey Muhammed'e iman edenler! Bütün bu anlatılanlardan ders alınız ve düşmanla karşılaştığınız zaman cesaretinizi toplayınız, kararlı olunuz. Her an sadece Allah'a kulluk etme bilinciyle hareket ediniz ki dünyada da âhirette de kurtuluşa eresiniz.

46. Ey müminler! Peygamberi olan Muhammed'e itaat etmek suretiyle Allah'a itaat ediniz,[55] ganimet ve benzeri konularda ona itaatsizlik edip de birbirinize düşmeyiniz. Eğer bu uyarıyı dikkate almaz ve Muhammed'e isyan ederseniz gücünüz yok olur ve perişan olursunuz. O yüzden elçimize itaat ediniz ve karşılaştığınız sıkıntılara sabrediniz, unutmayınız ki Allah, elçisine iman eden ve düşmana karşı sabırla mücadele eden müminlerin yardımcısıdır.

---

51 Taberî.

52 Taberî.

53 Zemahşerî.

54 Âyette lafzan, "Ey peygamber! Allah, düşmanı sana uykunda az gösterdi" deniliyor. Bir sonraki âyette ise "Onlarla karşılaştığınızda onları size az gösterdi" deniliyor. Birinci ifadede geçen "fi menâmike" (rüyanda) kelimesine karşılık ikinci ifadede "fi a'yüniküm" (gözünüzde) kelimesi kullanılıyor. İki âyet birlikte değerlendirildiğinde -ki aynı olaydan bahsettikleri mâlûmdur- düşmanın Allah tarafından müminlere az gösterilmiş olmasından söz edildiği ortaya çıkmaktadır. Diğer taraftan Hz. Peygamber'e, düşmanın "rüyada" az gösterilmiş olması ifadesinden gerçek anlamda rüya değil, "salt görünüş" kastedilmiş olmalıdır. Nitekim Zemahşerî, zorlama olarak nitelendirse ve rivayet itibariyle sıhhatinden kuşku duysa da, böyle bir yorum nahiv âlimleri tarafından kabul görmüştür (bk. Zeccâc). Ayrıca Hasan-ı Basrî'nin buradaki "menâm" ifadesini "gözle görme" anlamında yorumladığı da rivayet edilmiştir (bk. İbnü'l-Cevzî). Bilindiği gibi rüyada görülen şeyler gerçeği tam olarak yansıtmayabilir. Burada Hz. Peygamber'e, düşmanın az gösterilmesinin ilâhî yardım olduğu ve "rüya gibi (gerçek dışı) bir görüntü" olduğu açıktır. Aksi takdirde Hz. Peygamber'in rüyasında düşmanı az görerek cesaretlenmiş olduğunu düşünmek pek gerçekçi değildir. Çünkü insan, rüyada herhangi bir şeyi herhangi bir şekilde görebilmektedir. Peygamberlerin rüyalarının sâdık rüyalar olmasından hareketle bu yoruma itiraz edilebilir. Ancak peygamber rüyalarının "vahiy" içerdiği için sâdık oldukları ve burada Hz. Peygamber'e düşmanın az gösterilmesinin pek de "sâdık" bir görüntü olmadığı düşünüldüğünde, "sâdık rüya" argümanının zorlama yorumlara yol açacağı görülebilir. Nitekim Mâtürîdî de benzer mülâhazalara yer vermektedir. *Doğrusunu Allah bilir.*

55 Bu âyet genelde, "Allah'a ve O'nun peygamberine itaat edin" şeklinde çevrilir. Oysa bize göre burada esas vurgu "peygambere itaat"tir. Allah'a itaat etmenin, peygambere itaati içermeyen bir şekli söz konusu olamaz. Yani aslında Allah'a itaat demek, O'nun peygamberine itaat etmek demektir. Aslında sahâbe çağından beri her müslüman bunu böyle bilir. Ne var ki cümle, "Allah'a ve peygamberine itaat ediniz" şeklinde çevrildiğinde, bu incelik yeterince vurgulanmış olmamaktadır.

وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ خَرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بَطَرًا وَرِئَاءَ النَّاسِ وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ وَاللّٰهُ بِمَا يَعْمَلُونَ
مُحِيطٌ ﴿٤٧﴾ وَإِذْ زَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَالَهُمْ وَقَالَ لَا غَالِبَ لَكُمُ الْيَوْمَ مِنَ النَّاسِ وَإِنِّي جَارٌ لَكُمْ فَلَمَّا
تَرَاءَتِ الْفِئَتَانِ نَكَصَ عَلَى عَقِبَيْهِ وَقَالَ إِنِّي بَرِيءٌ مِنْكُمْ إِنِّي أَرَى مَا لَا تَرَوْنَ إِنِّي أَخَافُ اللّٰهَ وَاللّٰهُ شَدِيدُ
الْعِقَابِ ﴿٤٨﴾ إِذْ يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ غَرَّ هٰؤُلَاءِ دِينُهُمْ وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ فَإِنَّ اللّٰهَ
عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٤٩﴾ وَلَوْ تَرَى إِذْ يَتَوَفَّى الَّذِينَ كَفَرُوا الْمَلَائِكَةُ يَضْرِبُونَ وُجُوهَهُمْ وَأَدْبَارَهُمْ وَذُوقُوا عَذَابَ
الْحَرِيقِ ﴿٥٠﴾ ذٰلِكَ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيكُمْ وَأَنَّ اللّٰهَ لَيْسَ بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيدِ ﴿٥١﴾

47-48. Allah'ın peygamberine itaat ediniz! Yıllarca tevhide karşı mücadele ettikleri ve müminlere baskı yaptıkları yetmezmiş gibi, bir de Mekke'de topladıkları ordularıyla gururlu bir şekilde Bedir'de karşınıza çıkan, kervanları tehlikeyi atlattığı halde sırf, "Araplar şanımızı duysun" diyerek sizinle savaşmaya can atan, içlerinden kendini bilmezlerin dolduruşuna gelen müşrikler gibi olmayınız! Nitekim onlar kervanlarının emniyeti için çıktıkları yolculukta, aralarında zaten husumet bulunan bir kabilenin arkadan saldırmasından korkuyorlardı. Tam o sırada kervanın emniyette olduğu haberini alınca dönmeye karar verdiler. Fakat onlar bu kararı vermek üzereyken, hasım kabilenin lideri[56] gelip onlara güvence verdi ve şöyle dedi:[57] "Bu kadar güçlü bir orduya sahipken ve müslümanları bu kadar zayıf yakalamışken geri dönmeyiniz. Savaşınız ve onların kökünü kazıyınız! İsterseniz kabilemden size yardım dahi getiririm."

---

56 Sürâka b. Mâlik.

57 Rivayette şeytanın, bu şahsın kılığına girerek böyle söylediği nakledilir (bk. Mukâtil). Neticede olan şey, adı geçen şahsın şeytanca davranışıdır. Fahreddin er-Râzî'nin rivayetine göre, Kinâneoğulları'ndan bir kişi Mekkeliler tarafından öldürüldüğü için Kureyşliler, Bedir Savaşı'na çıkarken gözleri arkada kalmıştır. Kinâneoğulları'nın onların yokluğunda Mekke'yi talan edip intikam alacaklarından korkmuşlardır. Bunun üzerine Kinâneoğulları'nın lideri Sürâka b. Mâlik gelip Mekkeliler'e, "Size bir zarar vermeyeceğim, hatta isterseniz destek de veririm" demiştir. İşte bu âyette anlatılan olay budur. Diğer taraftan buradaki "şeytan" kelimesinin gerçek anlamda kullanılması durumunda cevaplandırılması gereken çeşitli sorular söz konusudur. Fahreddin er-Râzî bu soruların bir kısmını sormuş ama âdeta soruları haklı çıkarmak istercesine, izah edici olmayan cevaplar vermekle yetinmiştir. *Doğrusunu Allah bilir.*

Bunun üzerine müşrikler geri dönmekten vazgeçip savaşmaya karar verdiler. Ancak iki ordu savaş meydanında karşı karşıya gelince bu şeytanlığı planlamış olan kişi, müminlerin cesaret ve kararlılığını görmüş ve "Bu savaşın gidişatı iyi değil, ben yokum, üstelik korkarım ki Allah bu savaşta Muhammed'i destekleyecek ve sizleri şiddetle cezalandıracaktır" demiş ve geri dönmüştü.

49. Diğer taraftan sizler Medine'de savaş hazırlığı yaparken münafıklar hayret ediyor, "Bunlar çıldırmış olmalı, koskocaman ordunun karşısına çıkmaya çalışıyorlar! İnançları akıllarını başlarından almış besbelli!" diyorlardı. Bilmedikleri şey şuydu ki Allah'a güvenen ve kararlı bir şekilde hareket edenler muzaffer olurlar, çünkü Allah, haksızlığa uğradıkları için savaşan müminlerin destekçisidir ve O, sonsuz kudret sahibidir.

50-51. Doğrusu tevhidi ve elçimizi inkâr eden, müminlere baskı yapan, sonra da ordularıyla müminlerin karşısına çıkan müşrikler sadece Bedir hezimeti ile kurtulamayacaklardır. Ölüm vakitleri geldiğinde melekler onların canını, tarifi imkânsız bir eziyetle[58] alacak ve onlara, "Girin bakalım ateşe! Ama şunu da biliniz ki bu cezaya kendi yaptıklarınız neticesinde müstehak oldunuz, yoksa Allah kullarına zulmedecek değildir" diyeceklerdir.

[58] Âyette geçen "yüzlerine ve sırtlarına vurarak" ifadesi, büyük eziyet ifade etmek için kullanılmış bir ifadedir (bk. Mâtürîdî).

كَدَأْبِ اٰلِ فِرْعَوْنَۙ وَالَّذ۪ينَ مِنْ قَبْلِهِمْۜ كَفَرُوا بِاٰيَاتِ اللّٰهِ فَاَخَذَهُمُ اللّٰهُ بِذُنُوبِهِمْۜ اِنَّ اللّٰهَ قَوِيٌّ شَد۪يدُ الْعِقَابِ
﴿٥٢﴾ ذٰلِكَ بِاَنَّ اللّٰهَ لَمْ يَكُ مُغَيِّراً نِعْمَةً اَنْعَمَهَا عَلٰى قَوْمٍ حَتّٰى يُغَيِّرُوا مَا بِاَنْفُسِهِمْۙ وَاَنَّ اللّٰهَ سَم۪يعٌ عَل۪يمٌۙ
﴿٥٣﴾ كَدَأْبِ اٰلِ فِرْعَوْنَۙ وَالَّذ۪ينَ مِنْ قَبْلِهِمْۜ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِ رَبِّهِمْ فَاَهْلَكْنَاهُمْ بِذُنُوبِهِمْ وَاَغْرَقْنَٓا اٰلَ فِرْعَوْنَۚ وَكُلٌّ
كَانُوا ظَالِم۪ينَ ﴿٥٤﴾ اِنَّ شَرَّ الدَّوَٓابِّ عِنْدَ اللّٰهِ الَّذ۪ينَ كَفَرُوا فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَۚ ﴿٥٥﴾ اَلَّذ۪ينَ عَاهَدْتَ مِنْهُمْ ثُمَّ
يَنْقُضُونَ عَهْدَهُمْ ف۪ي كُلِّ مَرَّةٍ وَهُمْ لَا يَتَّقُونَ ﴿٥٦﴾ فَاِمَّا تَثْقَفَنَّهُمْ فِي الْحَرْبِ فَشَرِّدْ بِهِمْ مَنْ خَلْفَهُمْ لَعَلَّهُمْ
يَذَّكَّرُونَ ﴿٥٧﴾ وَاِمَّا تَخَافَنَّ مِنْ قَوْمٍ خِيَانَةً فَانْبِذْ اِلَيْهِمْ عَلٰى سَوَٓاءٍۜ اِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ الْخَٓائِن۪ينَ ﴿٥٨﴾ وَلَا
يَحْسَبَنَّ الَّذ۪ينَ كَفَرُوا سَبَقُواۜ اِنَّهُمْ لَا يُعْجِزُونَ ﴿٥٩﴾ وَاَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ
تُرْهِبُونَ بِه۪ عَدُوَّ اللّٰهِ وَعَدُوَّكُمْ وَاٰخَر۪ينَ مِنْ دُونِهِمْۚ لَا تَعْلَمُونَهُمْۚ اَللّٰهُ يَعْلَمُهُمْۜ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ ف۪ي سَب۪يلِ
اللّٰهِ يُوَفَّ اِلَيْكُمْ وَاَنْتُمْ لَا تُظْلَمُونَ ﴿٦٠﴾ وَاِنْ جَنَحُوا لِلسَّلْمِ فَاجْنَحْ لَهَا وَتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِۜ اِنَّهُ هُوَ السَّم۪يعُ
الْعَل۪يمُ ﴿٦١﴾ وَاِنْ يُر۪يدُٓوا اَنْ يَخْدَعُوكَ فَاِنَّ حَسْبَكَ اللّٰهُۜ هُوَ الَّذ۪ٓي اَيَّدَكَ بِنَصْرِه۪ وَبِالْمُؤْمِن۪ينَۙ ﴿٦٢﴾ وَاَلَّفَ بَيْنَ
قُلُوبِهِمْۜ لَوْ اَنْفَقْتَ مَا فِي الْاَرْضِ جَم۪يعاً مَٓا اَلَّفْتَ بَيْنَ قُلُوبِهِمْ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ اَلَّفَ بَيْنَهُمْۜ اِنَّهُ عَز۪يزٌ حَك۪يمٌ ﴿٦٣﴾
يَٓا اَيُّهَا النَّبِيُّ حَسْبُكَ اللّٰهُ وَمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِن۪ينَ ﴿٦٤﴾

10. Cuz
8. Sûre
Enfâl 52-64

52-54. Evet, tıpkı vaktiyle elçimiz Mûsâ'yı inkâr eden Firavun ve on-dan önce yaşamış diğer inkârcılar gibi Mekke müşriklerinin sonu da böyle olacaktır. Çünkü onlar Allah'ın peygamberlerini inkâr etmişler ve inananlara baskı yapmışlardır. Bu yüzden de Allah onları müstehak oldukları şekilde ceza-landırmıştır. Doğrusu Allah hiçbir toplumu, böylesine inkâr ve zulüm batağına saplanmadıkça, nimetlerinden mahrum etmez. Eğer Mekkeli müşrikler de pey-gambere iman eder ve şirkten vazgeçerlerse, bu zamana kadar Allah'ın ken-dilerine sağladığı nimetlerden yararlanacaklar, ticarî zenginlik ve güven içinde olan Mekke'de yaşamaya devam edeceklerdir.[59] Fakat bu inkâr ve baskıda inat ederlerse helâk edileceklerdir. Çünkü Allah, onların yaptıkları her şeyi bilmekte ve söylediklerini işitmektedir. Firavun hânedanının durumu da böyle olmuştur. Allah vaktiyle onlara bol nimetler vermiş, ama onlar Allah'ın peygamberi Mû-sâ'yı inkâr etmişler ve iman edenlere baskı yapmışlardır. Bu yüzden de helâk edilmişlerdir. Firavun ve ordusu sulara gömülüp boğulmuştur.

59 Mukâtil.

ALLAH KATINDA İNSANLARIN EN KÖTÜLERİ

55-59. Ey elçimiz Muhammed! Doğrusu, Allah katında müşriklerden ve peygamberi yalanlayan Medine yahudilerinden daha kötü kimse yoktur. Zira müşrikler tevhit ehli ile açıkça savaşmakta, Medineli yahudiler ise seninle saldırmazlık anlaşması yapmalarına rağmen ihanet etmekte, Mekkeli müş-riklere yardım etmekte ve size arkadan saldırmaktadırlar. Bunlar savaşta kar-şına çıkıp da eline düşerlerse, kendilerine unutulmayacak bir ders ver ki bu durum, onlar gibi yapmaya yeltenenlere de ibret olsun! Eğer diğer yahudi grupların da anlaşmayı bozacağını sezer, bu yönde somut kanıtlar elde eder-sen[60] onlardan önce davran ve anlaşmayı bozduğunu kendilerine açıkça ilân et! Çünkü Allah, verdiği sözde durmayan hainleri sevmez. Bu gibi hainler, emellerine ulaşacaklarını sanmasınlar; planları boşa çıkacak, âhiret azabından da kurtulamayacaklardır.

DÜŞMANA KARŞI ASKERÎ HAZIRLIK

60. Ey Muhammed'e iman edenler! Allah'ın peygamberine ve size düşmanlık eden şu Mekke müşriklerine, Medine yahudilerine ve henüz karşı-laşmadığınız muhtemel düşmanlarınıza[61] karşı hazırlıklı olunuz, onlara gözdağı vermek ve her tür saldırı karşısında caydırıcılık için elinizden geldiğince kuvvet ve teçhizat edininiz, savaş atları besleyiniz. Şunu biliniz ki bu uğurda yaptığınız her türlü malî harcama size hem dünyada hem âhirette hayırlar getirecektir. Harcadığınız her kuruşun karşılığı verilecektir.

61-64. Ey elçimiz Muhammed! Düşmana karşı sürekli hazır ve güçlü ol, fakat onlar barışa yanaşırlarsa sen de barıştan yana ol! Savaşta da barışta da Allah'ın yardımına ve desteğine güven, onların seni aldatıp tuzağa düşürmeye çalışmalarından korkma, tedbirini al ve Allah'a güven! Seni ve müminleri Al-lah'ın desteklediğini, sizi birbirinize kenetlediğini unutma! Nitekim sen dünyaları harcasan, yıllardır birbirine düşman olan Medineli Evs ve Hazreç kabilelerini[62] bir araya getiremezdin ama Allah onların gönüllerini birbirlerine kenetledi. Gördüğün gibi Allah'ın yardımı sana da müminlere de yeter,[63] bu yüzden sakın düşmanın sayısal üstünlüğü ve kurduğu komplolar seni yıldırmasın.

10. Cuz
8. Sûre
Enfâl 52-64

60 Taberî, Râzî.
61 Teysir.
62 Taberî.
63 Zemahşerî.

يَٓا اَيُّهَا النَّبِيُّ حَرِّضِ الْمُؤْمِنٖينَ عَلَى الْقِتَالِۜ اِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ عِشْرُونَ صَابِرُونَ يَغْلِبُوا مِائَتَيْنِۚ وَاِنْ يَكُنْ
مِنْكُمْ مِائَةٌ يَغْلِبُٓوا اَلْفًا مِنَ الَّذٖينَ كَفَرُوا بِاَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَفْقَهُونَ ﴿٦٥﴾ اَلْـٰٔنَ خَفَّفَ اللّٰهُ عَنْكُمْ وَعَلِمَ اَنَّ فٖيكُمْ
ضَعْفًاۜ فَاِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ مِائَةٌ صَابِرَةٌ يَغْلِبُوا مِائَتَيْنِۚ وَاِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ اَلْفٌ يَغْلِبُٓوا اَلْفَيْنِ بِاِذْنِ اللّٰهِۜ وَاللّٰهُ مَعَ
الصَّابِرٖينَ ﴿٦٦﴾ مَا كَانَ لِنَبِيٍّ اَنْ يَكُونَ لَهُٓ اَسْرٰى حَتّٰى يُثْخِنَ فِي الْاَرْضِۜ تُرٖيدُونَ عَرَضَ الدُّنْيَاۗ وَاللّٰهُ يُرٖيدُ
الْاٰخِرَةَۜ وَاللّٰهُ عَزٖيزٌ حَكٖيمٌ ﴿٦٧﴾ لَوْلَا كِتَابٌ مِنَ اللّٰهِ سَبَقَ لَمَسَّكُمْ فٖيمَٓا اَخَذْتُمْ عَذَابٌ عَظٖيمٌ ﴿٦٨﴾ فَكُلُوا
مِمَّا غَنِمْتُمْ حَلَالًا طَيِّبًاۘ وَاتَّقُوا اللّٰهَۜ اِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحٖيمٌ ﴿٦٩﴾

65-66. Ey peygamber! İşte bu bilinçle hareket et ve müminleri, kendilerine saldıran düşmana karşı cesurca savaşmaları için teşvik et, sayılarının azlığı sebebiyle cepheyi terketmesinler. Daha önce müşrikler karşısında sayı olarak katbekat daha azken sabır ve metanetle mücadele etmiş, sayısal üstünlüğüne güvenen ve yüce gayelerden yoksun düşmanın baskısı karşısında yılmamıştınız. Şimdi Allah, sizi lutfuyla kuvvetlendirmiş, sayınızın artmasını nasip etmiş, böylece yükünüzü hafifletmiştir. Artık sayısal olarak müşrikler karşısında eskiden olduğu kadar zayıf değilsiniz. Allah'ın bu yardımına, O'na güvenerek ve peygamberine itaat ederek nâil oldunuz. Eğer bu güven ve itaatinizi devam ettirirseniz zafer sizin olacaktır.[64]

64 Bu iki âyeti, tam olarak bizim yorumladığımız şekilde anlayan bir müfessire rastlayamadık. Bu durumun bizim yorumumuz için bir nâkısa teşkil ettiği müsellemdir. Ancak biz, aşağıdaki sebeplerden dolayı bu âyetleri böyle yorumladık.

Birinci olarak, mütedâvil yorum âyetlerin nüzûl dönemi açısından problemli olup müfessirleri nesih seçeneğine yönlendirmiştir. Bilindiği gibi bu sûre Bedir Savaşı döneminde (bazı bölümler savaş öncesi, bazı bölümler savaş sonrası) nâzil olmuştur. Bu husus müfessirlerin büyük çoğunluğu tarafından ifade edilmiştir. Ancak bu iki âyetin mütedâvil yorumu kabul edildiğinde, 66. âyetin 65. âyetten, uzun bir müddet sonra nâzil olduğunu ve onu neshettiğini düşünmek gerekecektir. Nitekim birçok müfessir bu kanaattedir. Ne var ki bu âyetin (hatta herhangi bir âyetin) neshedildiğine dair Hz. Peygamber'den gelen açık bir rivayet yoktur. Kaldı ki usulde, aralarında teâruz vehmedilen iki âyetin öncelikle tevil yoluyla telif edilmeleri esastır. Bunu yapmadan nesih cihetine gitmek doğru değildir. Bununla beraber müfessirler bu âyette doğrudan nesih cihetine gitmişlerdir.

İkinci olarak, âyette zikredilen 10, 20 ve benzeri sayılar gerçek anlamda anlaşılmış ve âyetin bir "emir" ihtiva ettiği düşünülmüştür. Kanaatimizce burada matematiksel bir değerlendirme söz konusu olmayıp, inançlı ve haklı olan samimi müminlerin, bu özelliklerden yoksun olan müşriklere galip gelecekleri vurgusu vardır. 10, 100 ve 1000 sayıları burada sayısal bir değer değil, dönemin Arap dilindeki kullanımına uygun olarak çokluktan kinayedir (bk. *Tefsîrü'l-menâr*). Nitekim bazı klasik müfessirler de bu sayıların tahdit ifade etmediği görüşünü savunmuşlardır (bk. Mâtürîdî).

ESİRLER

10. Cüz
8. Süre
Enfâl 65-69

67-69. Doğrusu, henüz düşmanın gücünü yok edip belini kırmadığınız halde onlardan ele geçirdiklerinizi fidye karşılığında salıvermeniz yanlış bir davranış olmuştur. Sizler onlardan kazanacağınız fidyelerin peşindeyken Allah, sizin düşmanı iyice zayıflatmanızı ve bu uğurda gerekirse dünyevî kazançlarınızdan fedakârlık edip âhiret kazancı sağlamanızı istemektedir. Eğer bu fedakârlığı gösterirseniz Allah'ın yardımı sayesinde artık kimse size galip gelemez.[65] Allah sonsuz kudret sahibidir ve sizler için en hayırlısını murat etmektedir. Nitekim eğer Allah, Bedir'de fedakârca savaşmanızdan dolayı sizleri bağışlama sözü vermiş olmasaydı,[66] bu davranışınızın bedelini ağır bir şekilde öderdiniz. Şu halde Allah'ın af ve merhametine şükredin ve elde ettiğiniz ganimetlerden istifade ediniz ama her ne olursa olsun, ilâhî emirlere itaatten ayrılmayınız. Allah, böyle yapan müminlere karşı merhametli ve bağışlayıcıdır.

Bize göre burada Kur'an'ın üslûbu söz konusudur. Bu özelliği dikkate almayıp, âyetlerde Allah'ın bir müslümanın kaç düşmanla savaşacağına dair sayısal sınırlama koyduğunu düşünmek yanıltıcı olur. Kaldı ki bir kişinin on kişi ile savaşmasının emredilmiş olması, ilâhî hikmet açısından izahı kabil değildir. Nitekim âyetin mütedâvil yorumu büyük müfessirleri bu noktada oldukça aşırı yorumlara sevketmiştir. Meselâ Mâtürîdî bu ifade hakkında şunu söylemektedir: أمر بذلك مع علمه أن فيهم ضعفًا، وإن كان في ذلك إهلاك أنفسهم، وذلك منه عدل، إذ له الأنفس إن شاء أتلفها بالموت، وإن شاء بالقتل بقتل العدو "Allah onların zayıf olduğunu ve bu durumun onların helâkine sebep olacağını bildiği halde kendilerine bunu (on kişi ile savaşmalarını) emretti. Böyle bir hüküm, Allah'tan sâdır olunca adaletsiz olmaz, zira herkes ona aittir, ister öldürerek yok eder ister düşman vasıtasıyla onları öldürür."

Neticede Kur'an'ın buradaki üslûp zarafeti dikkate alındığında, âyette herhangi bir emrin olmadığı ve ilgili sayıların kinaye olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Taberî'nin İbn Abbas'tan naklettiği bir rivayette şöyle denilmektedir: وذلك أنه كان جعل على كل رجل من المسلمين عشرة من العدو يؤشّبهم =يعني: يغريهم= بذلك، ليوطنوا أنفسهم على الغزو وأن الله ناصرهم على العدو، ولم يكن أمرًا عزمه الله عليهم ولا أوجبه ولكن كان تحريضًا "Allah burada bir müslümanın on düşmana bedel olduğunu söyleyerek onları teşvik etmektedir. Böylece onların gönüllerini cihada hazırlamak istemekte, kendilerini düşman karşısında muzaffer kılacağını belirtmektedir. Bu, Allah'ın onları ilzam ettiği ya da onlara mükellefiyet yüklediği bir emir değil teşviktir." Buradan anlaşılmaktadır ki âyetlerde bir **emir değil, teşvik** vurgusu söz konusudur.

Üçüncü olarak, müfessirlerin naklettiği bir görüşe göre 65. âyet, ilk dönemlerde müslümanların sayılarının az ve zayıf oldukları dönemde inzâl edilmiş, müslümanlar çoğalınca da üzerlerindeki bu yük hafifletilmiştir (bk. Zemahşerî). Bu görüş bizim yorumumuza imkân verecek niteliktedir. Bize göre 66. âyetteki "hafifletme" ifadesi, ilgili hükmün tahfifi değil, müslümanların ilâhî lutuf ile kuvvetlenmeleri, böylece üzerlerindeki yükün hafifletilmiş olması anlamına gelir. *Doğrusunu Allah bilir.*

65 Taberî.

66 Bedir'de savaşan müminlerle ilgili bu müjde, Buhârî ve Müslim gibi hadis kaynaklarında geçmektedir.

يَٓا اَيُّهَا النَّبِىُّ قُلْ لِمَنْ فٓى اَيْد۪يكُمْ مِنَ الْاَسْرٰٓى اِنْ يَعْلَمِ اللّٰهُ ف۪ى قُلُوبِكُمْ خَيْرًا يُؤْتِكُمْ خَيْرًا مِمَّٓا اُخِذَ مِنْكُمْ
وَيَغْفِرْ لَكُمْۜ وَاللّٰهُ غَفُورٌ رَح۪يمٌ ﴿٧٠﴾ وَاِنْ يُر۪يدُوا خِيَانَتَكَ فَقَدْ خَانُوا اللّٰهَ مِنْ قَبْلُ فَاَمْكَنَ مِنْهُمْۜ وَاللّٰهُ عَل۪يمٌ
حَك۪يمٌ ﴿٧١﴾ اِنَّ الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا بِاَمْوَالِهِمْ وَاَنْفُسِهِمْ ف۪ى سَب۪يلِ اللّٰهِ وَالَّذ۪ينَ اٰوَوْا وَنَصَرُٓوا
اُو۬لٰٓئِكَ بَعْضُهُمْ اَوْلِيَٓاءُ بَعْضٍۜ وَالَّذ۪ينَ اٰمَنُوا وَلَمْ يُهَاجِرُوا مَا لَكُمْ مِنْ وَلَايَتِهِمْ مِنْ شَيْءٍ حَتّٰى يُهَاجِرُواۚ وَاِنِ
اسْتَنْصَرُوكُمْ فِى الدّ۪ينِ فَعَلَيْكُمُ النَّصْرُ اِلَّا عَلٰى قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ م۪يثَاقٌۜ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَص۪يرٌ ﴿٧٢﴾
وَالَّذ۪ينَ كَفَرُوا بَعْضُهُمْ اَوْلِيَٓاءُ بَعْضٍۜ اِلَّا تَفْعَلُوهُ تَكُنْ فِتْنَةٌ فِى الْاَرْضِ وَفَسَادٌ كَب۪يرٌۜ ﴿٧٣﴾ وَالَّذ۪ينَ اٰمَنُوا
وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا ف۪ى سَب۪يلِ اللّٰهِ وَالَّذ۪ينَ اٰوَوْا وَنَصَرُٓوا اُو۬لٰٓئِكَ هُمُ الْمُؤْمِنُونَ حَقًّاۜ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَر۪يمٌ
﴿٧٤﴾ وَالَّذ۪ينَ اٰمَنُوا مِنْ بَعْدُ وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا مَعَكُمْ فَاُو۬لٰٓئِكَ مِنْكُمْۜ وَاُو۬لُوا الْاَرْحَامِ بَعْضُهُمْ اَوْلٰى بِبَعْضٍ
ف۪ى كِتَابِ اللّٰهِۜ اِنَّ اللّٰهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَل۪يمٌ ﴿٧٥﴾

70. Ey elçimiz Muhammed! Bedir Savaşı'nda elinize düşen ve esaretten kurtulmak için müslüman olduğunu söyleyerek fidye vermek isteyen esirlere şöyle de: "Eğer gerçekten şirkten vazgeçip iman ettiyseniz Allah sizleri affeder ve bu durumda kazancınız, ödeyeceğiniz fidyeden çok daha büyük olur. Unutmayınız ki Allah çok affedici ve bağışlayıcıdır."

71. Eğer bu esir müşrikler sırf esaretten kurtulmak için inanmış gibi davranırlarsa da, buna hiç şaşırma, çünkü hıyanet onların zaten öteden beri alıştıkları şeydir. Ama tevhidi bozup şirke çevirmek suretiyle Allah'a hıyanet etmelerinin cezasının, Bedir'deki gibi hezimet olduğunu da unutmasınlar. Doğrusu Allah onların içlerindeki düşünceleri dahi bilmektedir ve her konuda en isabetli hükmü vermektedir.

VATANDAŞLIK BAĞI

72. Ey Muhammed! Senin peygamberliğine iman eden ve Mekkeli müşriklerin baskılarına seninle birlikte dayanıp yine seninle birlikte yurtlarını terkederek Medine'ye hicret edenler ve sizleri Medine'de kardeş bilip kucak açan ensar, gerçek anlamda birbirlerinin dostlarıdırlar. İşte bu müslümanlar birbirlerini koruyup kollamakla yükümlüdürler. Ancak iman ettikleri halde seninle birlikte Mekke'den hicret etmeyen müslümanları, hicret edip Medine vatandaşı olmadıkları sürece, koruyup kollamak gibi bir yükümlülüğünüz yoktur. Fakat inançları sebebiyle zulme uğrayıp darda kalır da sizden yardım isterlerse ve onlara düşmanlık eden toplum sizinle anlaşmış bir toplum değilse o durumda onlara yardım etmeniz gerekir. Unutmayınız ki Allah, bütün yaptıklarınızı görmektedir.

73. Sizinle savaşan Mekke müşrikleri ve onlara arka çıkan Medine yahudileri de birbirlerinin dostudurlar. Eğer onlara karşı birlik ve beraberlik içerisinde kararlı bir şekilde mücadele etmezseniz size galip gelirler ve size ülkeyi dar ederler.

74. Şunu biliniz ki Allah katında gerçek müminler, size karşı inanmış görünen münafıklar değil, elçimiz Muhammed'e iman ettikleri için Mekke'de baskı gören ve hicret etmek zorunda kalan müslümanlarla, onlara Medine'de kucak açan müslümanlardır (ensar). Onlar bu güzel davranışlarına karşılık Allah'ın af ve mağfiretine nâil olacak ve âhirette muhteşem bir şekilde ödüllendirileceklerdir.

75. Bununla birlikte, vaktiyle elçimize inanmamış olsalar dahi, sonradan iman edip Mekke'yi terkedip hicret ederek sizin yanınıza gelen müminler de sizin dostlarınızdır, onları koruyup kollamanız gerekir. Elbette bu kardeşlik, miras konularında akrabalık bağının yerini tutmaz, çünkü bu konularda akrabalık bağları daha önceliklidir. Doğrusu kimin hangi konuda öncelikli olduğunu en iyi Allah bilir.

DOKUZUNCU SÛRE

TEVBE

10. Cüz
9. Süre
Tevbe

Anlaşmayı bozup ihanet eden müşriklere sunulan seçenek!

İlk bölümü Mekke'nin fethinden bir yıl sonra, hicretin dokuzuncu yılında müslümanların Hz. Ebû Bekir'in başkanlığında hac için Mekke'ye gittikleri esnada vahyedilmiştir. Hz. Peygamber de Hz. Ali'yi, bu bölümü müşriklere duyurmak / okumak üzere görevlendirip Mekke'ye göndermiştir. Kaynaklarda bir defada vahyedildiği şeklinde görüşler yer almaktaysa da, içeriği bu görüşü doğrular nitelikte değildir. Zira sûrede, anlaşmayı bozan müşriklerle savaşmanın gerekliliğinin yanı sıra, Tebük Savaşı'na çıkmamak için bahaneler uyduran münafıkların eleştirisi yapılmaktadır. Ayrıca başka konulardan da söz edilmektedir. Meselâ 23 ve 24. âyetlerin Mekke'nin fethinden önce vahyedildiği hem içeriğinden anlaşılmakta, hem de Taberî ve Zemahşerî gibi müfessirler tarafından ifade edilmektedir. Mushaf sıralamasında bir önceki Enfal sûresi ile konu benzerliği sebebiyle baş kısmına "besmele"nin yazılmadığı ifade edilir.[1] Ayrıca Tevbe adının yanı sıra, ilk âyetlerin içeriğini yansıtan başka isimlerinin olduğu da belirtilir.[2]

Yüz yirmi dokuz âyetten oluşan sûreyi muhtevasına göre aşağıdaki gibi tasnif etmek mümkündür.

1 İlgili görüşler için bk. Zemahşerî, Râzî.
2 bk. Zemahşerî.

٩ / سُورَةُ التَّوْبَةِ

بَرَٓاءَةٌ مِنَ اللّٰهِ وَرَسُولِه۪ٓ اِلَى الَّذ۪ينَ عَاهَدْتُمْ مِنَ الْمُشْرِك۪ينَۜ ﴿١﴾ فَس۪يحُوا فِي الْاَرْضِ اَرْبَعَةَ اَشْهُرٍ وَاعْلَمُٓوا
اَنَّكُمْ غَيْرُ مُعْجِزِي اللّٰهِۙ وَاَنَّ اللّٰهَ مُخْزِي الْكَافِر۪ينَ ﴿٢﴾

BARIŞI BOZAN MÜŞRİKLERE SON UYARI!

1-2. Ey Hudeybiye Antlaşması'nı bozup müminlere saldıran, Tebük Seferi'ne çıkan mümin ordusunun arkasından düşmanca planlar yapan[3] müşrikler![4] Anlaşmayı bozmanız sebebiyle artık müminlerin size savaş açma hakları bulunmaktadır ama bu ilândan itibaren size dört ay süre tanınacaktır. Ancak bu süre size çaresizlik veya zayıflık yüzünden değil, tövbe etmeniz için verilmektedir.[5] Buna rağmen pişman olmazsanız, yaptığınız bu haince davranışın size hiçbir şey kazandırmayacağını iyi bilin. Aksine, Allah'ın izni ve yardımı ile müminler size galip gelecek ve sizler bu davranışınızdan ötürü pişman ve zelil olacaksınız!

---

3 Râzî.

4 Burada söz konusu olan şey, anlaşmayı bozan müşriklere ilândır ve söz konusu dört ay geçtikten sonra, bütün müşrikler değil, sadece anlaşmayı bozan müşriklerle savaşılacaktır. Taberî bunu özellikle ifade etmektedir.

5 Râzî.

وَاَذَانٌ مِنَ اللّٰهِ وَرَسُولِهٖٓ اِلَى النَّاسِ يَوْمَ الْحَجِّ الْاَكْبَرِ اَنَّ اللّٰهَ بَرٓيءٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ وَرَسُولُهُ فَاِنْ تُبْتُمْ فَهُوَ
خَيْرٌ لَكُمْ وَاِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَاعْلَمُوٓا اَنَّكُمْ غَيْرُ مُعْجِزِي اللّٰهِ وَبَشِّرِ الَّذِينَ كَفَرُوا بِعَذَابٍ اَلِيمٍ ﴿٣﴾ اِلَّا الَّذِينَ
عَاهَدْتُمْ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ثُمَّ لَمْ يَنْقُصُوكُمْ شَيْـًٔا وَلَمْ يُظَاهِرُوا عَلَيْكُمْ اَحَدًا فَاَتِمُّوٓا اِلَيْهِمْ عَهْدَهُمْ اِلٰى
مُدَّتِهِمْ اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ ﴿٤﴾ فَاِذَا انْسَلَخَ الْاَشْهُرُ الْحُرُمُ فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ
وَخُذُوهُمْ وَاحْصُرُوهُمْ وَاقْعُدُوا لَهُمْ كُلَّ مَرْصَدٍ فَاِنْ تَابُوا وَاَقَامُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتَوُا الزَّكٰوةَ فَخَلُّوا سَبِيلَهُمْ اِنَّ
اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٥﴾

10. Cuz
9. Süre
Tevbe 3-5

3. Anlaşmayı bozan ve saldırganlık yapan bu müşriklerin artık müminler karşısında hiçbir güvenceye sahip olmadıkları,[6] işte bu büyük günde, çevredeki bütün kabilelerin hac için Mekke'ye geldikleri ve Kâbe'yi tavaf ettikleri kurban bayramının ilk gününde,[7] herkesin huzurunda ilân olunur! Eğer bu saldırgan tutumdan vazgeçer ve anlaşmaya sadık kalırsanız kazançlı çıkarsınız, aksi takdirde müminler karşısında muhakkak hezimete uğrayacaksınız! Ayrıca Muhammed'in peygamberliğini yalanlamış olduğunuz için de âhirette acı bir azaba mâruz kalacaksınız.[8]

4. Bununla beraber müminlerle yaptıkları anlaşmaya sadakat gösteren, onların aleyhine düşmanla iş birliği yapmayan ve ihanet etmeyenler bu ihtara muhatap değildirler. Onlar anlaşmaya sadık kaldıkları sürece, müminler de onlarla barış içinde yaşayacaklardır. Zira Allah, anlaşmalarına sadık kalanları sever, bu yüzden müminler anlaşmayı bozmayacaklardır.

5. Anlaşmayı bozan hain müşriklere gelince, savaşmanın yasak olduğu haram aylar çıkar çıkmaz onları derhal yakalayınız; Mescid-i Harâm civarında olup olmamalarına bakmaksızın[9] kendilerini çepeçevre kuşatınız, yakalayınız ve

6 "Allah ve resulünün müşriklerle bir ilgisi yoktur" ifadesi, "Anlaşma gereği var olan saldırmazlık artık bitmiştir" anlamına gelir. Nitekim Taberî buna yakın bir anlam vermektedir. Kaldı ki itikadî anlamda Allah ve resulünün müşriklerle zaten hiçbir zaman ilişkisi olmamıştır. Bu durum daha Mekke döneminin ilk yıllarında Kâfirûn sûresi ile ilân edilmiştir.

7 Taberî, "büyük hac günü"nün "yevmü'n-nahr" olduğunu ifade eder.

8 Son cümle peygambere hitap olarak ifade edilmiştir, ancak Türkçe kurgu gereği müşriklere hitap olarak çevrilmiştir.

9 Taberî.

gerektiğinde de öldürünüz.[10] Ama eğer yaptıklarından pişman olup anlaşmaya sadakat gösterirlerse[11] artık onlara ilişmeyiniz. Zira Allah, tövbe edenler için merhametli ve bağışlayıcıdır.

10 İfade lafzan, "Onları öldürünüz, yakalayınız, hapsediniz ve her yerde gözetleyiniz" şeklindedir. Öldürülmüş kimsenin hapsedilmesi söz konusu olamayacağına göre, öldürme cezası son seçenek olmalıdır.

11 Bu âyette geçen "salât" ve "zekât" kelimelerinin Kur'an'daki kullanımları, daha sonra kazandıkları mütedâvil anlamlardan biraz farklıdır. **Kuşkusuz namaz / salât ve zekât, İslâm'ın müminlere açıkça farz kıldığı ibadetlerdendir,** ancak Kur'an'da salât kelimesi, her geçtiği yerde "namaz" anlamına gelmediği gibi zekât kelimesi de her geçtiği yerde, "malın kırkta birini yoksullara vermek" anlamına gelmez. Bu âyette de, kanaatimizce bu kelimeler mütedâvil anlamlardan farklı kullanımdadır. Bu durumu izah etmek üzere aşağıdaki açıklamaları yapmakta yarar vardır.

Kur'an'da farklı anlamlarda kullanılan salât (Mâide sûresinin 6. âyetinde olduğu gibi) bazı yerlerde doğrudan "namaz" anlamında kullanılır. Ancak bunların dışında kalan birçok yerde kelimenin namaz anlamında kullanılmadığı açıktır. Meselâ Nur sûresinin 41. âyetinde göklerin, yerin ve sıra sıra dizilmiş kuşların "kendi salâtlarını bildikleri" ifade edilir. Hac sûresinin 40. âyetinde mescitler, havralar ve "salâvat" denilen yerlerden söz edilir ki müfessirlere göre burada "salât"ın çoğulu olan "salâvat" kelimesi "kiliseler" anlamına gelir (bk. Râgıb).

Tevbe sûresinin 103. âyetinde Hz. Peygamber'in müminlere "salât" etmesi emredilir ve bunun müminler için sekînet kaynağı olacağı ifade edilir. Ahzâb sûresinin 56. âyetinde Allah'ın ve meleklerinin Hz. Peygamber'e "salât" ettikleri ifade edilir ve müminlerin de ona "salât" etmeleri emredilir. Yine Hûd sûresinin 87. âyetinde inkârcıların Şuayb peygambere, "Bunları sana salâtın mı emrediyor" dedikleri ifade edilir ki burada "salât" "din" anlamındadır (bk. İbn Kuteybe, *Müşkil*). Kelimenin asıl anlamı "dua"dır (bk. İbn Fâris, *Mekayis*, III, 300; Râgıb, *Müfredât*; Ebü'l-Bekā, *Külliyyât*).

Hz. Peygamber bir hadisinde, "İçinizden biri bir sofraya çağrıldığı zaman icabet etsin, eğer oruçlu ise, o zaman sofra sahibine 'salât' etsin" buyurmuştur (bk. Aynî, *Umde*, IV, 58). Buradaki kullanımda da kelimenin dua anlamı açıktır. Kur'an'da bu kelime, yukarıda sayılan yerlerin dışında çoğunlukla "وَاَقَامُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتَوُا الزَّكٰوةَ" veya "وَيُقِيمُوا الصَّلٰوةَ وَيُؤْتُوا الزَّكٰوةَ" şeklinde zekât kelimesiyle birlikte kullanılır. Genel eğilim, bu iki kelimenin birlikte kullanıldığı yerlerde, her iki kelimeyi de mütedâvil mânada anlamak şeklindedir ki, bu da "namaz kılıp zekât vermek" anlamına gelir. Kanaatimizce bu genel eğilim, ilgili ifadelerin geçtiği yerlerdeki birçok önemli hususun gözden kaçmasına sebep olabilmektedir. Nitekim "zekât" kelimesi Kur'an'da, malî ibadet anlamından ziyade, "arınma" ve benzeri bir anlam odağı çerçevesinde kullanılır (meselâ bk. Nur 24/21; Şems 91/9; Necm 53/32; Tevbe 9/103; Nisâ 4/49, Bakara 2/151, 129, 174; Âl-i İmrân 3/77, 164; Cum'a 62/2; Tâhâ 20/76; Fâtır 35/18; A'lâ 87/14; Nâziât 79/18; Leyl 92/18; Abese 80/3 ...). Meselâ Ahzâb sûresinde, malî sıkıntılar sebebiyle Hz. Peygamber'e şikâyetlerini arzeden, hatta bu şikâyetlerini sıklaştırarak Hz. Peygamber'i zor durumda bırakan ezvâc-ı tâhirât ile ilgili hükümler bildirildikten sonra, onlara "îtâü'z-zekât" yapmaları emredilmektedir. Açıktır ki zaten malî sıkıntılar yaşayan ezvâc-ı tâhirâtın (en azından o dönemde) maddî anlamda zekât verecek durumları söz konusu değildir. Dolayısıyla

10. Cüz
9. Sûre
Tevbe 6

وَاِنْ اَحَدٌ مِنَ الْمُشْرِك۪ينَ اسْتَجَارَكَ فَاَجِرْهُ حَتّٰى يَسْمَعَ كَلَامَ اللّٰهِ ثُمَّ اَبْلِغْهُ مَأْمَنَهُۜ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَعْلَمُونَ ۟ ﴿٦﴾

6. Diğer taraftan, anlaşmayı bozan bu müşriklerden, pişman olan ve tevhit mesajını öğrenmek üzere Kur'an'ı dinlemek ve öğrenmek isteyenler olursa onlara bu imkânı sağlayınız. Çünkü onlar tevhit mesajını dinlemeye gerçekten muhtaç kimselerdir. Eğer tevhit mesajını dinleyip anladıkları halde yine de iman etmeyip[12] kendilerini, aranızda güvende hissetmezlerse onları yurtlarına ulaştırınız.

Ahzâb sûresinin 33. âyetinde geçen ve "zekât veriniz" şeklinde çevrilen " وَاٰتِينَ الزَّكٰوةَ " ifadesi, "nef-
sinizi arındırınız" gibi bir anlama tekabül etmektedir.

Bir diğer örnek olarak Mâide sûresinin 55. âyetini verebiliriz. Orada "rükû halinde iken zekât ve-
ren müminler"den söz edilmektedir. Kaynaklarda bu kişinin, namaz kıldığı esnada kendisinden
yardım isteyen birine sadaka veren Hz. Ali olduğu ifade edilir. Ancak, baş tarafında geçen "velâyet"
kelimesinden dolayı özellikle Şîa tarafından aşırı yoruma tâbi tutulan bu âyetin tefsirinde Fahreddin
er-Râzî, Hz. Ali'nin zekât verecek kadar zengin olmadığını ifade etmekte ve Şîa'nın iddialarına karşı
cevaplar vermektedir. Kanaatimizce burada da malî bir zekâttan değil; rükûun yani ibadetin her
türlü şirk ve nifaktan arındırılmış bir halde yapılmasından söz edilmektedir.

Benzer şekilde Mücâdele sûresinin 12-13. âyetlerinde, Hz. Peygamber ile özel olarak konuşmak
isteyenlerin önce fakirlere sadaka vermeleri istenmekte, bundan dolayı sıkıntıya düşenlerin ise
"îtâü'z-zekât yapmaları" emredilmektedir. Bu âyetten "Sadaka vermekten sıkıntıya düşüyorsanız
o zaman zekât verin" gibi bir anlamın çıkarılması uygun görünmemektedir. Hasan-ı Basrî ve İbn
Zeyd gibi âlimlere göre, özel konuşma öncesinde verilmesi istenen sadakanın sebebi şudur: Bazı
kimseler Hz. Peygamber ile özel konuşmalar yapınca diğer bazı müslümanlar bundan işkillenmişler
ve kendileri aleyhine bir şeylerin konuşulduğunu düşünmüşlerdir. Yine münafıklar sırf müminleri
ve Hz. Peygamber'i sıkıntıya sokmak için sık sık gelip onunla böyle özel konuşmalar yapmışlardır
(rivayetler için bk. Mâverdî, Mücâdele sûresinin 12-13. âyetlerin tefsiri). Bu duruma çözüm olarak da Allah,
Hz. Peygamber'le özel konuşmak isteyen kimsenin, samimiyetini ortaya koymak üzere sadaka
vermesini emretmiştir. Buna güç yetiremeyenlerin ise, samimiyetlerini ispat etmek üzere Allah'a
ve peygambere itaat etmelerini ve "ikâmetü's-salât ve îtâü'z-zekât" yapmalarını istemiştir. Demek
ki burada kullanılan "zekât" ifadesi kesinlikle malî bir şey değil, samimiyetin ortaya konması yani
münafıklıktan tamamen arınmış olarak kulluk edilmesidir.

Yine bilindiği üzere Hz. Peygamber zamanında zekât, devlet eliyle toplanır ve devlet eliyle dağıtılırdı.
Nitekim bu sûrenin 60. âyetinde "zekât toplamakla görevli memurların payı"ndan söz edilmektedir.
Şu halde Mekke döneminde vahyedilmiş olan âyetlerde geçen "îtâü'z-zekât" ifadesiyle bu kurumsal
zekâtın kastedilmiş olması muhaldir.

Diğer taraftan Bakara sûresinin 43, 83, 110; Nisâ sûresinin 77; Nur sûresinin 21, 56; Müzzemmil
sûresinin 20; Meryem sûresinin 55, 31 âyetinde ve daha birçok yerde geçen zekât kelimesi İbn

Abbas tarafından "Allah'a itaat" şeklinde tefsir edilmiştir (bk. Taberî, Nur 24/ 37. âyetinin tefsiri).
Oysa dikkatsizlik sonucu birçok kimse bu âyetlerde geçen ifadeyi malî ibadet olarak anlamıştır.
Nihayet Tevbe sûresinde, Hudeybiye Antlaşması'nı bozan müşriklere savaş açıldığı duyurulmakta
ve eğer tövbe edip "ikâmetü's-salât ve îtâü'z-zekât"ı yerine getirirlerse affedilecekleri belirtilmektedir.
Burada müslümanların müşriklere saldırmasının sebebi onların namaz kılmamamları veya zekât
vermemeleri değil, anlaşmayı bozmaları ve ihanet etmeleridir. Bu durumda onların gerekli cezadan
kurtulmalarının yolu da, bu cezayı gerektiren suçlardan arınmış olmaları olacaktır. Dolayısıyla
buradaki "ikâmetü's-salât ve îtâü'z-zekât"ı bu çerçevede anlamak daha isabetli görünmektedir.
Malî ibadet anlamında kullanılan kelime ise "sadaka"dır. Nitekim tam da bu sûrenin 58, 60, 79, 103
ve 104. âyetlerinde malî ibadet olan zekâttan "sadaka" kelimesi ile söz edilmektedir. Aynı durum
Bakara sûresinin 264. âyetinde de söz konusudur. Hatta sadaka kelimesinin geçtiği diğer bütün
âyetlerde bir malî harcama unsuru bulunmaktadır.

Diğer taraftan "ikâmetü's-salât ve îtâü'z-zekât" terkibindeki "ikâme" ve "îtâ" kelimeleri de incelendi-
ğinde benzer bir durum ortaya çıkmaktadır. Öncelikle dikkat edilmesi gereken nokta, namaz iba-
detinin müşrikler tarafından da biliniyor ve uygulanıyor oluşudur. Nitekim Mâûn sûresinde ve Enfâl
sûresinin 35. âyetinde ifade edilen "namaz", müşriklerin namazıdır. Hatta Mâide sûresinin 106.
âyetinde geçen, "Onları namazdan sonra alıkoyunuz" ifadesindeki "namaz" kelimesine İbn Abbas,
"diğer dinlerin ibadetleri" şeklinde anlam vermiştir (bk. Râzî). Demek ki namaz, Hz. Peygamber'in
tebliği ile başlamış bir ibadet değildir. **Hz. Peygamber'in tebliği ile başlayan şey, namazın ikamesi**
yani her türlü şirkten arındırılmasıdır. Hatta "ikâmetü's-salât" ifadesi sadece namazın değil, bütün
ibadetlerin yani genel olarak kulluğun şirkten arındırılması vurgusunu taşır. İşte "ikâmetü's-salât"ı
sadece "ta'dîl-i erkân" olarak anlayınca gözden kaçan önemli husus budur. Bu noktanın Kur'an'da
bu kadar sık vurgulanıyor olmasının sebebi de -Allahu a'lem- bu olmalıdır.

Bununla beraber bu terkibin Tevbe sûresinin bu âyetlerinde, "tüm ibadetlerin tevhit esası üzere
yapılması" anlamını ifade etmesi de, kanaatimizce bağlama pek uygun düşmemektedir. Burada
vaktiyle müminlere ihanet etmiş ve onlar aleyhine düşmanla iş birliği yapmış bile olsa, şirkten
vazgeçip mümin olan herkesin şartsız olarak bağışlanacağı gibi bir vurgu söz konusu olabilir.
Dolayısıyla bu ifadelerden yola çıkarak, mefhûm-ı muhâlefet kaidesi uyarınca, "iman etmeyenlerin
öldürülmesi" şeklinde genel bir hükme varmak yanlış olur. *Doğrusunu Allah bilir.*

[12] Taberî, Zemahşerî.

10. Cüz
9. Sûre
Tevbe 6

كَيْفَ يَكُونُ لِلْمُشْرِك۪ينَ عَهْدٌ عِنْدَ اللّٰهِ وَعِنْدَ رَسُولِه۪ٓ اِلَّا الَّذ۪ينَ عَاهَدْتُمْ عِنْدَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِۚ فَمَا
اسْتَقَامُوا لَكُمْ فَاسْتَق۪يمُوا لَهُمْۜ اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُتَّق۪ينَ ﴿٧﴾ كَيْفَ وَاِنْ يَظْهَرُوا عَلَيْكُمْ لَا يَرْقُبُوا ف۪يكُمْ اِلًّا
وَلَا ذِمَّةًۜ يُرْضُونَكُمْ بِاَفْوَاهِهِمْ وَتَاْبٰى قُلُوبُهُمْۚ وَاَكْثَرُهُمْ فَاسِقُونَۚ ﴿٨﴾ اِشْتَرَوْا بِاٰيَاتِ اللّٰهِ ثَمَنًا قَل۪يلًا فَصَدُّوا
عَنْ سَب۪يلِه۪ۜ اِنَّهُمْ سَٓاءَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٩﴾ لَا يَرْقُبُونَ ف۪ي مُؤْمِنٍ اِلًّا وَلَا ذِمَّةًۜ وَاُو۬لٰٓئِكَ هُمُ الْمُعْتَدُونَ ﴿١٠﴾
فَاِنْ تَابُوا وَاَقَامُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتَوُا الزَّكٰوةَ فَاِخْوَانُكُمْ فِي الدّ۪ينِۜ وَنُفَصِّلُ الْاٰيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿١١﴾ وَاِنْ نَكَثُٓوا
اَيْمَانَهُمْ مِنْ بَعْدِ عَهْدِهِمْ وَطَعَنُوا ف۪ي د۪ينِكُمْ فَقَاتِلُٓوا اَئِمَّةَ الْكُفْرِۙ اِنَّهُمْ لَٓا اَيْمَانَ لَهُمْ لَعَلَّهُمْ يَنْتَهُونَ ﴿١٢﴾
اَلَا تُقَاتِلُونَ قَوْمًا نَكَثُٓوا اَيْمَانَهُمْ وَهَمُّوا بِاِخْرَاجِ الرَّسُولِ وَهُمْ بَدَؤُ۫كُمْ اَوَّلَ مَرَّةٍۜ اَتَخْشَوْنَهُمْۚ فَاللّٰهُ اَحَقُّ اَنْ
تَخْشَوْهُ اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِن۪ينَ ﴿١٣﴾ قَاتِلُوهُمْ يُعَذِّبْهُمُ اللّٰهُ بِاَيْد۪يكُمْ وَيُخْزِهِمْ وَيَنْصُرْكُمْ عَلَيْهِمْ وَيَشْفِ صُدُورَ
قَوْمٍ مُؤْمِن۪ينَۙ ﴿١٤﴾ وَيُذْهِبْ غَيْظَ قُلُوبِهِمْۜ وَيَتُوبُ اللّٰهُ عَلٰى مَنْ يَشَٓاءُۜ وَاللّٰهُ عَل۪يمٌ حَك۪يمٌ ﴿١٥﴾ اَمْ حَسِبْتُمْ اَنْ
تُتْرَكُوا وَلَمَّا يَعْلَمِ اللّٰهُ الَّذ۪ينَ جَاهَدُوا مِنْكُمْ وَلَمْ يَتَّخِذُوا مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَلَا رَسُولِه۪ وَلَا الْمُؤْمِن۪ينَ وَل۪يجَةًۜ وَاللّٰهُ
خَب۪يرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١٦﴾

DÜŞMAN KARŞISINDA MÜMİNLERİ TEŞVİK

7-12. Ey elçimiz Muhammed'e iman edenler! Hudeybiye'de[13] anlaşma yaptığınız ve hâlâ anlaşma şartlarına sadakatle uyan[14] müşriklere, bu sadakati sürdürdükleri sürece ilişmeyiniz. Zira Allah, anlaşmalarına sadakat gösterenleri sever. Ancak anlaşmayı bozan hain müşriklere karşı yukarıdaki savaş hükmünü uygulayınız. Müminlere karşı düşmanla iş birliği yapan ve anlaşmayı ihlal eden bu hain ve ikiyüzlü müşriklere karşı nasıl sadakat gösterilebilir ki? Bunlar müminlerin yanında dürüstmüş gibi konuşmakta ama içten içe başka planlar yapmaktadırlar. Kaldı ki ellerine fırsat geçse müminlere olmadık hak-

13 Mescid-i Harâm civarındaki anlaşmadan maksat Hudeybiye'dir (bk. İbnü'l-Cevzî).
14 Zemahşerî.

sızlıkları reva görürler. İnsanları tevhit inancından alıkoymak için ellerinden geleni yapar ve menfaat uğruna anlaşmayı bozarlar. Artık bunların, sizin vereceğiniz karşılıktan kurtulmalarının yolu, yaptıklarından pişmanlık duyup Muhammed'e iman etmeleri, tevhide uygun bir şekilde namaz kılıp zekât vermeleridir. Zaten bu takdirde sizin din kardeşleriniz olacaklardır. Böyle yapmayıp düşmanlıklarına devam eder ve ihanet etmeyi sürdürürlerse, artık size düşen şey, bu müşrik elebaşılarının hakkından gelmektir. Zira bunların savaştan başka bir dilden anlamadıkları ortadadır.

13-15. Ey elçimiz Muhammed'e iman edenler! Sakın bu hain müşriklerle savaşmaktan korkmayınız! Zira onlar vaktiyle müminleri Mekke'den hicret etmeye mecbur bırakacak kadar eziyet ve baskı uygulamışlardır. Bu da yetmezmiş gibi anlaşmayı bozup size karşı düşmanlık etmekte, siz kendilerine saldırmadığınız halde size saldırmaktadırlar. Şu halde artık onlarla savaşmamak için ne gibi bir sebebiniz olabilir ki? Evet, Muhammed'e iman ettiğinize göre artık onlardan değil, bu ilâhî emre itaatsizlik ettiğiniz takdirde Allah katında mâruz kalacağınız cezadan korkunuz! Onlara karşı cesaretle savaşınız ki bu sayede Allah onları sizin elinizle cezalandırmış, perişan etmiş ve onların ihaneti sonucunda mağdur olan müttefiklerinizin[15] hakkını müdafaa etmiş olsun! Evet, Allah tövbe edip inananların tövbelerini elbette kabul eder, ama ısrarla inkâr ve ihanete devam edenlerin cezası işte budur. Allah sonsuz ilim sahibidir ve en doğru hükümleri bildirir.

16. Ey elçimiz Muhammed'e iman edenler! Ona inandığınızı söylemeniz yeterli değildir; önemli olan ona, bu gibi zor durumlarda sadakat göstermeniz, düşman içerisinde akrabalarınız ve yakınlarınız bulunsa dahi, onları düşünerek müminlere ihanet etmemenizdir. Şunu iyi biliniz ki Allah, yaptığınız her şeyden haberdardır ve sizler, bu imtihanı vermeden asla gerçek mümin sayılmazsınız!

[15] Burada "müminler" kelimesi ile kastedilen kimseler Hudeybiye Antlaşması uyarınca müslümanlarla ittifak yapmış olan Huzâa kabilesidir (bk. Taberî). Bu âyetin nâzil olduğu dönemde Huzâa kabilesinin tamamı müslüman olmuş değildir. Dolayısıyla burada "mümin" sıfatı "müttefik" anlamındadır.

مَا كَانَ لِلْمُشْرِكِينَ اَنْ يَعْمُرُوا مَسَاجِدَ اللّٰهِ شَاهِدِينَ عَلٰى اَنْفُسِهِمْ بِالْكُفْرِ اُولٰئِكَ حَبِطَتْ اَعْمَالُهُمْ
وَفِي النَّارِ هُمْ خَالِدُونَ ﴿١٧﴾ اِنَّمَا يَعْمُرُ مَسَاجِدَ اللّٰهِ مَنْ اٰمَنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَاَقَامَ الصَّلٰوةَ وَاٰتَى
الزَّكٰوةَ وَلَمْ يَخْشَ اِلَّا اللّٰهَ فَعَسٰى اُولٰئِكَ اَنْ يَكُونُوا مِنَ الْمُهْتَدِينَ ﴿١٨﴾ اَجَعَلْتُمْ سِقَايَةَ الْحَاجِّ وَعِمَارَةَ
الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ كَمَنْ اٰمَنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَجَاهَدَ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ لَا يَسْتَوُونَ عِنْدَ اللّٰهِ وَاللّٰهُ لَا يَهْدِي
الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿١٩﴾ اَلَّذِينَ اٰمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللّٰهِ بِاَمْوَالِهِمْ وَاَنْفُسِهِمْ اَعْظَمُ دَرَجَةً عِنْدَ
اللّٰهِ وَاُولٰئِكَ هُمُ الْفَائِزُونَ ﴿٢٠﴾ يُبَشِّرُهُمْ رَبُّهُمْ بِرَحْمَةٍ مِنْهُ وَرِضْوَانٍ وَجَنَّاتٍ لَهُمْ فِيهَا نَعِيمٌ مُقِيمٌ ﴿٢١﴾
خَالِدِينَ فِيهَا اَبَدًا اِنَّ اللّٰهَ عِنْدَهُ اَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿٢٢﴾ يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا اٰبَاءَكُمْ وَاِخْوَانَكُمْ اَوْلِيَاءَ
اِنِ اسْتَحَبُّوا الْكُفْرَ عَلَى الْاِيمَانِ وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ مِنْكُمْ فَاُولٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿٢٣﴾

MESCİD-İ HARÂM'I KORUYUP GÖZETMEKLE ÖVÜNEN MÜŞRİKLERE CEVAP

17. Ey müşrikler! Bu zamana kadar Kâbe'nin hizmetinde bulunmuş olmanız sebebiyle kendinizi müminlerden daha dindar ve üstün görme hakkınız yoktur. Zira bir taraftan tevhidi ve Muhammed'in peygamberliğini inkâr ederken[16] diğer taraftan tevhidin sembolü Kâbe'nin hizmetinde bulunmak gibi bir hakkınız ve ayrıcalığınız olamaz! Dolayısıyla Kâbe'nin hizmetlerini ifa ediyoruz diye Allah katında herhangi bir ödül beklemeyiniz, bilakis tevhidi ve elçimizi inkâr etmenize karşılık cehenneme girecek ve sonsuza kadar orada kalacaksınız!

18. Kâbe gibi tevhidin sembolü olan mâbetleri koruyup gözetmek ve gerekli hizmetlerini yapmak, sizler gibi müşriklerin değil, Allah'a şirk koşmayan, peygambere iman eden, âhirette vereceği hesabı dikkate alarak yaşayan, tevhit inancı üzere ibadet eden, kendini şirkten ve nifaktan arındıran ve Allah'ın azabına müstehak olmaktan başka hiçbir şeyden korkmayan tevhit ehli gerçek müminlerin lâyık olduğu bir vazifedir. Evet, Allah katında değer sahibi olan ve ödülü kazanacak olanlar işte bunlardır.

16 "Kendi kâfirliğinize şahit iken" ifadesinin anlamı budur (bk. Zemahşerî, Râzî).

19. Ey müşrikler! Siz Kâbe'nin hizmetinde bulunmak ve orayı [illegible]deti için gelenlerin ihtiyaçlarını karşılamakla övünüyor[17] ve bunları Muhammed'e iman edip âhiret sorumluluğu ile ilâhi emirlere uyarak yaşamak ve tevhit inancının düşmanları karşısında mücadele etmek gibi amellerle bir mi tutuyorsunuz? Hayır, Allah katında bunlar asla aynı değerde değildir. Zira Allah, tevhidi ve elçisini inkâr eden sizin gibi müşriklerin amellerine değer vermez.

20-22. Doğrusu elçimiz Muhammed'e iman eden, tevhidi yaşama uğrunda yurtlarını terketmeyi göze alan ve bu uğurda gerek mal harcamak gerek bizzat savaşmak gibi fedakârlıklarda bulunanların davranışları elbette ki Allah katında çok değerlidir. Bunlar âhiret yurdunda cenneti kazanacaklardır. Allah bunlara merhameti ve hoşnutluğu ile muamele etmeyi ve kendilerini, içerisinde sonsuza kadar kalacakları nimetlerle dolu cennetlere dahil etmeyi müjdelemiştir. Evet, Allah'ın vereceği ödül gerçekten muazzamdır.

10. Cüz
9. Süre
Tevbe 17-23

MEKKE'DEKİ YAKINLARINI KORUMAK İÇİN MÜŞRİKLERE BİLGİ SIZDIRAN MÜMİNLERE UYARI!

23. Ey elçimiz Muhammed'e iman edenler! Sizinle birlikte Medine'ye hicret etmeyen ve Muhammed'e inanıp onunla birlikte hareket etmektense Mekke'de, müşriklerin arasında kalmayı tercih eden, oradaki eş, dost, akraba, mal mülk ve ticaret gibi bağlantılarını bırakmayı göze alamayan yakınlarınızı düşünüp onları korumak amacıyla müminlerin planlarını Mekke'ye sızdırmayınız![18] Böyle davrananlar gerçekten kendilerine yazık ederler.

17 Taberî.

18 Taberî, "Onları dost edinmeyiniz" ifadesini, "Onlara müminlerin sırlarını ifşa etmeyiniz" şeklinde tefsir ediyor. Çeviride bu yorumu esas aldık.

قُلْ اِنْ كَانَ اٰبَٓاؤُ۬كُمْ وَاَبْنَٓاؤُ۬كُمْ وَاِخْوَانُكُمْ وَاَزْوَاجُكُمْ وَعَش۪يرَتُكُمْ وَاَمْوَالُۨ اقْتَرَفْتُمُوهَا وَتِجَارَةٌ تَخْشَوْنَ
كَسَادَهَا وَمَسَاكِنُ تَرْضَوْنَهَٓا اَحَبَّ اِلَيْكُمْ مِنَ اللّٰهِ وَرَسُولِه۪ وَجِهَادٍ ف۪ي سَب۪يلِه۪ فَتَرَبَّصُوا حَتّٰى يَأْتِيَ اللّٰهُ بِاَمْرِه۪
وَاللّٰهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِق۪ينَ ﴿٢٤﴾ لَقَدْ نَصَرَكُمُ اللّٰهُ ف۪ي مَوَاطِنَ كَث۪يرَةٍۙ وَيَوْمَ حُنَيْنٍۙ اِذْ اَعْجَبَتْكُمْ كَثْرَتُكُمْ
فَلَمْ تُغْنِ عَنْكُمْ شَيْـًٔا وَضَاقَتْ عَلَيْكُمُ الْاَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ ثُمَّ وَلَّيْتُمْ مُدْبِر۪ينَۚ ﴿٢٥﴾ ثُمَّ اَنْزَلَ اللّٰهُ سَك۪ينَتَهُ
عَلٰى رَسُولِه۪ وَعَلَى الْمُؤْمِن۪ينَ وَاَنْزَلَ جُنُودًا لَمْ تَرَوْهَا وَعَذَّبَ الَّذ۪ينَ كَفَرُواۜ وَذٰلِكَ جَزَٓاءُ الْكَافِر۪ينَ ﴿٢٦﴾ ثُمَّ
يَتُوبُ اللّٰهُ مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ عَلٰى مَنْ يَشَٓاءُۜ وَاللّٰهُ غَفُورٌ رَح۪يمٌ ﴿٢٧﴾

MADDÎ KAYGILARLA HİCRET ETMEKTEN GERİ DURANLARA UYARI

24. Ey Muhammed! Seninle birlikte Mekke'den hicret etmeyi göze alamayan ve oradaki yakınlarını, mal mülk ve sahip olduğu diğer şeyleri terkedemeyen, bu sebeple müşriklerin arasında kalıp onlara uyanlara şu hususu açıkça ilân et! "Eğer ebeveynleriniz, evlâtlarınız, kardeşleriniz, eşleriniz, aşiretiniz, sahip olduğunuz mallar hicret ettiğiniz takdirde kesada uğrayacağını düşündüğünüz ticaretiniz ve çok sevdiğiniz evleriniz sizi hicret etmekten alıkoyuyorsa yani bunlar size, tevhide ve Allah'ın peygamberine iman edip bu uğurda hicret etmekten[19] ve her türlü çabayı göstermekten daha cazip geliyorsa, şunu iyi biliniz ki Allah'ın izni ile çok yakında müminler zafere ulaşacaklardır. Sizler bu samimiyetsiz davranışlarınız neticesinde âhirette kaybedeceğiniz gibi dünyada da zararlı çıkacaksınız!"[20]

---

19 Taberî.

20 Rivayetlere göre 23 ve 24. âyetler Mekke'nin fethinden önce vahyedilmiştir (bk. Taberî). Nitekim âyetlerden de anlaşılan budur. Ancak Fahreddin er-Râzî, sûrenin tamamının Mekke'nin fethinden sonra ve bir defada vahyedildiğini söyleyen görüşe istinat etmekte ve âyeti bu çerçevede yorumlamaktadır. Ona göre Allah müminlere, müşriklerle irtibatı kesmeyi emretmiş, bu durumun zorluğuna binaen de bu açıklamaları yapmıştır. Ne var ki Râzî'nin bu izahları, ilgili rivayetleri göz ardı etmek için yeterli değildir. Diğer taraftan Derveze'nin de değindiği gibi, 25. âyetin Huneyn Savaşı'ndaki sıkıntıları hatırlatması, bu âyetlerin de Huneyn'den sonra vahyedildiğini ima etmektedir. Derveze'nin bu hususta büyük müfessirleri hayretle karşılamasını anlayışla karşılamakla birlikte, onun izahlarını da tatminkâr bulmadığımız için, metni Taberî'de geçen rivayetler ekseninde çevirdik. Ancak her hâlükârda Râzî ve Derveze'nin değerlendirmeleri dikkate değer görünmektedir. Burada nihaî bir karar veremediğimizi, âyetlerin tam olarak kime ne söylediğinden yeterince emin olamadığımızı itiraf etmek durumundayız. *Doğrusunu Allah bilir.*

25-26. Ey müminler! Size ihanet edip anlaşmayı bozan müşriklerle savaşmaktan çekinmeyiniz ve zaferin sayısal çoklukla değil, iman ve kararlılıkla kazanıldığını, Allah'ın size birçok defa bu şekilde zafer nasip ettiğini unutmayınız! Nitekim yakın zamanda giriştiğiniz Huneyn Savaşı'nda sayısal üstünlüğünüze güvenerek rehavete kapılıp da yenilgi ile burun buruna geldiğinizi, o an âdeta yeryüzünün size dar geldiğini, bunun üzerine düşman karşısında bozguna uğrayıp geri çekildiğinizi, fakat Allah'ın yardımı ve peygamberin cesaretlendirmesi sonucunda tekrar toparlanıp kendinize geldiğinizi ve zafere ulaştığınızı hatırlayınız! İşte şimdi de Allah, tıpkı Huneyn'deki gibi size yardım edecek ve müşriklere karşı zafer kazanmanızı nasip edecektir. Bu yüzden onlarla savaşma konusunda çekinmeyiniz!

27. Diğer taraftan Huneyn günü sizinle savaştıkları halde sonradan tövbe edip müslüman olan kimseleri[21] de Allah bağışlayacaktır. Çünkü O, tövbe edenlere karşı çok merhametli ve affedicidir.

21 İbn Âşûr.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْمُشْرِكُونَ نَجَسٌ فَلَا يَقْرَبُوا الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ بَعْدَ عَامِهِمْ هَذَا وَإِنْ خِفْتُمْ
عَيْلَةً فَسَوْفَ يُغْنِيكُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ إِنْ شَاءَ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٢٨﴾ قَاتِلُوا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَلَا
بِالْيَوْمِ الْآخِرِ وَلَا يُحَرِّمُونَ مَا حَرَّمَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَلَا يَدِينُونَ دِينَ الْحَقِّ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حَتَّى
يُعْطُوا الْجِزْيَةَ عَنْ يَدٍ وَهُمْ صَاغِرُونَ ﴿٢٩﴾ وَقَالَتِ الْيَهُودُ عُزَيْرٌ ابْنُ اللَّهِ وَقَالَتِ النَّصَارَى الْمَسِيحُ ابْنُ اللَّهِ
ذَلِكَ قَوْلُهُمْ بِأَفْوَاهِهِمْ يُضَاهِئُونَ قَوْلَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَبْلُ قَاتَلَهُمُ اللَّهُ أَنَّى يُؤْفَكُونَ ﴿٣٠﴾ اتَّخَذُوا أَحْبَارَهُمْ
وَرُهْبَانَهُمْ أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ وَالْمَسِيحَ ابْنَ مَرْيَمَ وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا إِلَهًا وَاحِدًا لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ سُبْحَانَهُ
عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٣١﴾ يُرِيدُونَ أَنْ يُطْفِئُوا نُورَ اللَّهِ بِأَفْوَاهِهِمْ وَيَأْبَى اللَّهُ إِلَّا أَنْ يُتِمَّ نُورَهُ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ ﴿٣٢﴾
هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَى وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ ﴿٣٣﴾

10. Cüz
9. Süre
Tevbe 28-33

ARTIK HAC İBADETİNE ŞİRK BULAŞTIRILMASINA İZİN VERMEYİN!

28. Ey elçimiz Muhammed'e iman edenler! Gerçek şu ki Mescid-i Harâm'ı bu zamana kadar şirk âdetleri ile kirletmiş ve orada Allah'tan başka varlıklara kulluk eden müşriklerin bu davranışları gerçekten çok çirkindir;[22] bu yüzden artık bu seneden sonra onların hac mevsiminde gelip de şirk inancı üzere orada sizinle birlikte hac yapmalarına[23] izin vermeyeniz. Bu durumun size maddî sıkıntılar doğuracağından da endişe etmeyiniz, zira siz bu ilâhî emirlere uyduğunuz takdirde Allah'ın izni ile Mescid-i Harâm eskiden olduğu gibi yine insanlarla dolup taşacak ve oradaki bereket devam edecektir. Doğrusu Allah, sonsuz hikmet sahibidir ve her zaman en doğru hükmü verir.

TEVHİT İNANCINA DÜŞMANLIK EDEN
MEDİNE YAHUDİLERİ ve HIRİSTİYANLARI

29. Ey elçimiz Muhammed'e inananlar! Tevhide inanmayan, âhireti umursamayan,[24] Allah'ın elçisi Muhammed'in peygamberliğini kabul etmeyen ve onun bildirdiği haramları reddeden, tevhide karşı her türlü düşmanlığı yapan çevredeki yahudi ve hıristiyan gruplarla savaşınız; onlar sizin üstünlüğünüzü anlayıp düşmanlıklarına son verinceye ve gelip sizin otoritenize teslim olduklarını bildirip kendi elleriyle vergilerini (cizye) ödeyinceye kadar mücadeleye devam ediniz.

30-31. Gerçek şu ki Medine çevresindeki bazı yahudiler de[25] tıpkı hıristiyanlar gibi tevhit inancını bozmuş, din büyüklerini ilâhlaştırmışlardır. Nitekim hıristiyanlar "İsâ Allah'ın oğludur" derken onlardan bazıları da, "Üzeyir Allah'ın oğludur" demişlerdir. Oysa bunlar melekleri Allah'ın kızları olarak gören müşriklerin sözlerine benzer şekilde[26] uydurdukları boş ve anlamsız sözler[27] olup hiçbir şekilde gerçeği yansıtmamaktadır. Halbuki Allah onlara sadece kendisine kulluk etmelerini, tevhide sadakatle bağlı kalmalarını emretmişti. Buna rağmen onlar Allah'a iftira atarak O'na ortak koşmuşlardır. Böyle yaparak da Allah tarafından cezalandırılmaya müstehak olmuşlardır.

32-33. Medine ve çevresindeki bu yahudi ve hıristiyanlar, Muhammed'in peygamberliğini yalanlayarak tevhit ışığını söndürmeye çalışmaktadırlar. Ancak çabaları boşunadır, zira onların hoşlarına gitmese de, Allah, tevhit inancını dosdoğru bir şekilde anlatmak üzere gönderdiği elçisi Muhammed'e yardım edecek ve onu zafere ulaştıracaktır. Böylece şirkin ortadan kalkmasını, tevhidin hâkim olmasını sağlayacaktır.

10. Cüz
9. Süre
Tevbe 28-33

---

22 Âyette lafzan "Müşrikler necistir" deniliyor, ancak Reşîd Rızâ'nın isabetle kaydettiği üzere, necis olan müşriklerin bizzat kendileri değil yaptıkları şeylerdir. Üstelik buradaki "necis" kelimesinin "pislik" şeklinde çevrilmesi Kur'an'ın diline uygun değildir. Zira her dilin kendine özgü hususiyetleri vardır ve Arapça'daki "necis" ifadesi ağır bir eleştiri olmakla beraber, Türkçe'deki "pislik" kelimesi gibi argo değildir.

23 Burada lafzan "Onlar artık Mescid-i Harâm'a girmesinler" deniliyor. Hanefîler'e göre bu ifadeden maksat, "Artık hac yapmasınlar"dır (bk. Elmalılı).

24 Bu âyette yahudi ve hıristiyanların, "Allah'a ve âhirete inanmayan kimseler" olarak nitelendirilmesi, Kur'an'ın dili ve üslûbu hakkında önemli ipuçları verecek niteliktedir. Müfessirler bu ifadelere çeşitli anlamlar vermişlerdir, ancak bu anlamlar ikna edici değildir. Zira yahudi ve hıristiyanların geçmişte de, günümüzde de Allah'a ve âhirete inandıkları gayet açıktır. Burada özellikle Râzî'nin onları "müşebbihe" olarak nitelemesi ve Allah'ı belli fiziksel özelliklerle niteleyen "müşebbihe" akımının aslında "Allah'ı inkâr ettiklerini" söylemesi, Kur'an'ın dil ve ifade özellikleri göz ardı edildiğinde ortaya ne tür yorumların çıktığına iyi bir örnektir. Oysa Zemahşerî'nin isabetle kaydettiği gibi, burada "Allah'a iman" ile kastedilen şey, "Allah'ın birliğine iman" iken; "âhirete iman" ile kastedilen şey, "bu imanın gereğini yapmak"tır. İbn Atıyye de benzer bir yoruma yer vermektedir. Kaldı ki Taberî burada farklı bir yorum yapmış olsa da, onlarca, hatta yüzlerce yerde, Allah'a iman şeklindeki ifadeleri "tevhit inancına ve peygambere iman" şeklinde tefsir etmiştir.

25 Taberî.

26 Zemahşerî.

27 Zemahşerî.

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُٓوا اِنَّ كَث۪يرًا مِنَ الْاَحْبَارِ وَالرُّهْبَانِ لَيَأْكُلُونَ اَمْوَالَ النَّاسِ بِالْبَاطِلِ وَيَصُدُّونَ عَنْ سَب۪يلِ اللّٰهِۜ
وَالَّذ۪ينَ يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلَا يُنْفِقُونَهَا ف۪ي سَب۪يلِ اللّٰهِۙ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ اَل۪يمٍۙ (٣٤) يَوْمَ يُحْمٰى عَلَيْهَا
ف۪ي نَارِ جَهَنَّمَ فَتُكْوٰى بِهَا جِبَاهُهُمْ وَجُنُوبُهُمْ وَظُهُورُهُمْۜ هٰذَا مَا كَنَزْتُمْ لِاَنْفُسِكُمْ فَذُوقُوا مَا كُنْتُمْ تَكْنِزُونَ
(٣٥) اِنَّ عِدَّةَ الشُّهُورِ عِنْدَ اللّٰهِ اثْنَا عَشَرَ شَهْرًا ف۪ي كِتَابِ اللّٰهِ يَوْمَ خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ مِنْهَٓا اَرْبَعَةٌ حُرُمٌۜ
ذٰلِكَ الدّ۪ينُ الْقَيِّمُۙ فَلَا تَظْلِمُوا ف۪يهِنَّ اَنْفُسَكُمْ وَقَاتِلُوا الْمُشْرِك۪ينَ كَٓافَّةً كَمَا يُقَاتِلُونَكُمْ كَٓافَّةًۜ وَاعْلَمُٓوا اَنَّ
اللّٰهَ مَعَ الْمُتَّق۪ينَ (٣٦) اِنَّمَا النَّس۪يٓءُ زِيَادَةٌ فِي الْكُفْرِ يُضَلُّ بِهِ الَّذ۪ينَ كَفَرُوا يُحِلُّونَهُ عَامًا وَيُحَرِّمُونَهُ عَامًا
لِيُوَاطِؤُا عِدَّةَ مَا حَرَّمَ اللّٰهُ فَيُحِلُّوا مَا حَرَّمَ اللّٰهُۜ زُيِّنَ لَهُمْ سُٓوءُ اَعْمَالِهِمْۜ وَاللّٰهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِر۪ينَ (٣٧)

10. Cuz
9. Süre
Tevbe 34-37

34-35. Ey elçimiz Muhammed'e iman edenler! Medine ve çevresindeki bu yahudi ve hıristiyanların düşmanlıklarına aldırmayınız! Biliniz ki onların din adamlarının birçoğu sırf dünyevî mal kazanıp biriktirmek ve otorite sağlamak amacıyla Muhammed'i inkâr eder ve kendilerine tâbi olan insanların elçimize inanmalarını engellerler.[28] Ey Muhammed! Var güçleriyle dünya malı biriktirmeye çalışanlara ve sahip oldukları malı yoksullarla paylaşmayanlara cehennemin acı azabını müjdele! Evet, o gün geldiğinde, dünyada biriktirdikleri o altın ve gümüşler cehennemin kor ateşinde kızdırılıp onların yüzleri, sırtları ve gövdeleri dağlanacaktır. O gün onlara, "İşte Muhammed'i yalanlama pahasına biriktirmeye çalıştığınız altın ve gümüşleriniz! Tadın bakalım şimdi, bunları biriktirme uğruna yaptığınız kötülüklerin cezasını!" denilecektir.

HAKSIZ SAVAŞLARINI MEŞRULAŞTIRMAK İÇİN TAKVİMDE DEĞİŞİKLİK YAPAN MÜŞRİKLERİ ELEŞTİRİ

36-37. Ey elçimiz Muhammed'e iman edenler! Hak hukuk tanımadan zayıflarla savaşan ve bu uğurda "haram aylar" ilkesini ihlâl eden, savaşılması yasak olan bu ayların yerlerini değiştiren, erteleyen müşriklerin davranışları ilâhî kuralları büsbütün çiğnemektir, düpedüz küfürdür.[29] Nitekim o müşrikler, sırf savaşlarını sürdürebilmek için haram ayların yerini kâh ileri kâh geri alırlar, bunu yapabilmek için de bazan bir yıl içerisindeki toplam ay sayısını on ikiden on üçe, hatta on dörde çıkarır,[30] böylece savaşmak istedikleri dönemin haram aylara denk gelmemesini sağlarlar. Bu şekilde güya haram aylara uyduklarını, dindarca davrandıklarını sanmaktadırlar.[31] Oysa bir yılda on iki ay vardır ve bu durum, dünya kurulalı beri[32] böyle devam etmektedir. Bunların içerisinde hangi ayların haram ay olarak kabul edildiği ise bellidir. İbrâhim peygamber zamanından beri o bölgede bilinen ve Allah tarafından tasvip edilen haram ay uygulaması işte budur.[33] Müşrikler her ne kadar, ay sayısını arttırmak veya ayların yerini değiştirmek gibi çözümlerle bu kuralı devam ettirdiklerini, haram ayda savaşmadıklarını düşünüyorlarsa da, aslında onların yaptıkları şey, haram ayları ihlâl etmektir. Sakın sizler müşrikler gibi davranmayınız, bu hususlarda hak hukuk tanımazlık yapıp da kendinize yazık etmeyiniz. Ancak müşrikler haram ayları ihlâl edip sizinle savaşacak olurlarsa, siz de eliniz kolunuz bağlı durmayınız, onlar nasıl topyekün sizinle savaşıyorlarsa siz de onlara öylece karşı koyunuz.[34] İlâhî emirler konusunda titiz olunuz ve böyle yaptığınız takdirde Allah'ın sizi muzaffer kılacağını biliniz.[35]

10. Cuz
9. Süre
Tevbe 34-37

28 Taberî âyette geçen "Allah yolu" ifadesinin "Muhammed" anlamına geldiğini kaydeder.

29 Âyette "Nesî, küfürde ziyadeden ibarettir" deniliyor. Nesî kelimesi arttırmak ve ertelemek anlamına gelir. Burada müşriklerin ay sayısını arttırarak haram ayların yerlerini değiştirme girişimlerine gönderme yapılmakta ve bu işin olsa olsa "küfrü arttırdığı" vurgulanmaktadır.

30 Zemahşerî.

31 "زُيِّنَ لَهُمْ سُٓوءُ اَعْمَالِهِمْ" ifadesi, "Onlara yaptıkları kötü ameller süslü gösterildi" şeklinde tercüme edilir. Burada anlatılan şey, müşriklerin bütün bunları bir tür dindarlık hissiyatı ile yapmakta olduklarıdır. Devamında gelen "Allah inkârcıları hidayete erdirmez" ifadesi ise, bu hissiyatın beyhude olduğunu ifade eder. Nitekim Râgıb da, "Allah inkârcıları hidayete erdirmez" şeklindeki ifadeleri bu şekilde izah etmektedir.

32 Burada, genellikle sanılanın aksine, coğrafya ve astronomi ilimlerine dair bilgi verilmemektedir. Âyette geçen "yeri göğü yarattığı günden beri" ifadesi, Râzî'nin de belirttiği üzere, tekit ve mübalağa ifade eder. Bu yönüyle ifade, Anadolu'da kullanılan "dünya kurulalı beri" şeklindeki ifadelerle benzerlik arzeder.

33 " ذٰلِكَ الدّ۪ينُ الْقَيِّمُ " ifadesinin anlamı budur (bk. Mukātil); ayrıca " ف۪ي كِتَابِ اللّٰهِ " ifadesi, Allah tarafından tasvip edilmişlik anlamı verir (bk. Zemahşerî).

34 Mukātil.

35 Otuz altı ve otuz yedinci âyetler birlikte çevrilmiştir. Metindeki cümle yapısı takip edilmeyip, her iki âyetin mesajının da titiz bir şekilde ifade edilebilmesi için Türkçe cümle kurgusuna dikkat edilmiştir.

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا مَا لَكُمْ اِذَا ق۪يلَ لَكُمُ انْفِرُوا ف۪ي سَب۪يلِ اللّٰهِ اثَّاقَلْتُمْ اِلَى الْاَرْضِۜ اَرَض۪يتُمْ بِالْحَيٰوةِ الدُّنْيَا
مِنَ الْاٰخِرَةِۚ فَمَا مَتَاعُ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا فِي الْاٰخِرَةِ اِلَّا قَل۪يلٌ ﴿٣٨﴾ اِلَّا تَنْفِرُوا يُعَذِّبْكُمْ عَذَابًا اَل۪يمًاۙ وَيَسْتَبْدِلْ
قَوْمًا غَيْرَكُمْ وَلَا تَضُرُّوهُ شَيْـًٔاۜ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَد۪يرٌ ﴿٣٩﴾ اِلَّا تَنْصُرُوهُ فَقَدْ نَصَرَهُ اللّٰهُ اِذْ اَخْرَجَهُ الَّذ۪ينَ
كَفَرُوا ثَانِيَ اثْنَيْنِ اِذْ هُمَا فِي الْغَارِ اِذْ يَقُولُ لِصَاحِبِه۪ لَا تَحْزَنْ اِنَّ اللّٰهَ مَعَنَاۚ فَاَنْزَلَ اللّٰهُ سَك۪ينَتَهُ عَلَيْهِ وَاَيَّدَهُ
بِجُنُودٍ لَمْ تَرَوْهَا وَجَعَلَ كَلِمَةَ الَّذ۪ينَ كَفَرُوا السُّفْلٰىۜ وَكَلِمَةُ اللّٰهِ هِيَ الْعُلْيَاۜ وَاللّٰهُ عَز۪يزٌ حَك۪يمٌ ﴿٤٠﴾ اِنْفِرُوا
خِفَافًا وَثِقَالًا وَجَاهِدُوا بِاَمْوَالِكُمْ وَاَنْفُسِكُمْ ف۪ي سَب۪يلِ اللّٰهِۜ ذٰلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٤١﴾ لَوْ كَانَ
عَرَضًا قَر۪يبًا وَسَفَرًا قَاصِدًا لَاتَّبَعُوكَ وَلٰكِنْ بَعُدَتْ عَلَيْهِمُ الشُّقَّةُۜ وَسَيَحْلِفُونَ بِاللّٰهِ لَوِ اسْتَطَعْنَا لَخَرَجْنَا
مَعَكُمْۚ يُهْلِكُونَ اَنْفُسَهُمْۚ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ اِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿٤٢﴾

PEYGAMBER'İN EMRİNE RAĞMEN SEFERE ÇIKMAYANLARA UYARI

38. Ey elçimiz Muhammed'e iman edenler! Muhammed sizlere Tebük Savaşı için hazırlık yapmanızı ve sefere çıkmanızı emrettiği[36] halde niçin içinizden bazıları bu durumdan hoşnut olmayıp[37] işi ağırdan almaktadır.[38] Yoksa bunlar Medine'de kalıp bağ ve bahçeleriyle meşgul olmayı elçimizin emirlerine itaat etmeye yani dünyevî kazanç elde etmeyi âhiret kazancına tercih mi etmektedirler? Bunlar şunu unutmasınlar ki uğrunda âhiret nimetlerini heba ettikleri şu dünyalık nimetler aslında Allah'ın âhirette vereceği nimetlerin yanında birer hiçtir.

39. Diğer taraftan Muhammed sizin desteğinize hiç de muhtaç değildir. Nitekim siz ona destek vermeseniz de Allah'ın izni ile elbet ona destek verecek müminler çıkacaktır, fakat siz de bu davranışınızın karşılığında gerekli cezaya mâruz kalırsınız.

---

36 Taberî.

37 Zemahşerî.

38 Mukâtil, Taberî.

40-41. Hatırlayacağınız üzere Allah, Mekke'nin o zorlu günlerinde elçisi Muhammed'e yardım etmiş, onu müşriklerin çeşitli tuzaklarından korumuştu. Nitekim can yoldaşı Ebû Bekir'le birlikte hicret yolundayken bir mağaraya sığındıklarında, mağaraya yaklaşan düşmandan dolayı arkadaşı korkuya kapılmıştı, fakat elçimiz Allah'ın kendisine ihsan ettiği güven duygusuyla onu teselli etmiş, "Korkma, Allah bizim yardımcımızdır" demişti. Evet, Allah elçisini ve ona iman edenleri o zor şartlarda desteklemiş, böylece tevhidin giderek güçlenmesini nasip etmiştir. O'nun yardımı çok büyüktür. Zaten bu sayede sizler müşriklere karşı zafer kazanmış bulunmaktasınız. Şu halde Allah'ın sonsuz kudret sahibi olduğunu, geçmişte olduğu gibi gelecekte de elçisini muzaffer kılacağını,[39] verdiği emirlerin sizin için daima hayırlı olduğunu biliniz ve elçimizin emri gereğince binitli-yaya, zengin-fakir, genç-yaşlı demeden[40] her biriniz seferber olunuz, mallarınızı harcayarak ve bizzat sefere iştirak ederek elçimizin emrine uyunuz. Allah'ın sizler için en uygun olan emirleri verdiğini bildiğinize göre, bu emirlere uymanın sizin için en doğrusu olduğunu aklınızdan çıkarmayınız.

SEFERE ÇIKMAMAK İÇİN BAHANELER UYDURAN MÜNAFIKLARI ELEŞTİRİ

42. Ey Muhammed! Münafıkların senin savaş emrine karşı müminleri soğutmak için "Bu sıcakta savaşa çıkmak akıl kârı değil, biraz da bağ ve bahçemizle ilgilenelim" gibi söylemleri seni üzmesin! Doğrusu onlar işin kolayına kaçmaktadırlar. Zira söz konusu olan şey, kolay bir sefer yahut hemen elde edilecek bir ganimet olsaydı onlar herkesten önce davranırdı. Ama çıkılacak seferin zor, yorucu ve tehlikeli olduğunu bildikleri için ağırdan almakta, bin türlü bahane uydurmaktadırlar. Buna rağmen yarın zafer kazandığınızda da hemen yanına gelecek ve ganimetten pay almak için var güçleriyle dil dökecekler, "İmkânımız olsaydı sizinle birlikte sefere çıkardık" diye yeminler edeceklerdir. Oysa Allah onların yalan söylediklerini bilmektedir.

[39] Zemahşeri.
[40] Taberi.

عَفَا اللّٰهُ عَنْكَۚ لِمَ اَذِنْتَ لَهُمْ حَتّٰى يَتَبَيَّنَ لَكَ الَّذ۪ينَ صَدَقُوا وَتَعْلَمَ الْكَاذِب۪ينَ ﴿٤٣﴾ لَا يَسْتَأْذِنُكَ الَّذ۪ينَ
يُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ اَنْ يُجَاهِدُوا بِاَمْوَالِهِمْ وَاَنْفُسِهِمْۜ وَاللّٰهُ عَل۪يمٌ بِالْمُتَّق۪ينَ ﴿٤٤﴾ اِنَّمَا يَسْتَأْذِنُكَ
الَّذ۪ينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَارْتَابَتْ قُلُوبُهُمْ فَهُمْ ف۪ي رَيْبِهِمْ يَتَرَدَّدُونَ ﴿٤٥﴾ وَلَوْ اَرَادُوا الْخُرُوجَ
لَاَعَدُّوا لَهُ عُدَّةً وَلٰكِنْ كَرِهَ اللّٰهُ انْبِعَاثَهُمْ فَثَبَّطَهُمْ وَق۪يلَ اقْعُدُوا مَعَ الْقَاعِد۪ينَ ﴿٤٦﴾ لَوْ خَرَجُوا ف۪يكُمْ مَا
زَادُوكُمْ اِلَّا خَبَالًا وَلَاَوْضَعُوا خِلَالَكُمْ يَبْغُونَكُمُ الْفِتْنَةَۚ وَف۪يكُمْ سَمَّاعُونَ لَهُمْۜ وَاللّٰهُ عَل۪يمٌ بِالظَّالِم۪ينَ ﴿٤٧﴾
لَقَدِ ابْتَغَوُا الْفِتْنَةَ مِنْ قَبْلُ وَقَلَّبُوا لَكَ الْاُمُورَ حَتّٰى جَٓاءَ الْحَقُّ وَظَهَرَ اَمْرُ اللّٰهِ وَهُمْ كَارِهُونَ ﴿٤٨﴾ وَمِنْهُمْ مَنْ
يَقُولُ ائْذَنْ ل۪ي وَلَا تَفْتِنّ۪يۜ اَلَا فِي الْفِتْنَةِ سَقَطُواۜ وَاِنَّ جَهَنَّمَ لَمُح۪يطَةٌ بِالْكَافِر۪ينَ ﴿٤٩﴾

10. Cüz
9. Süre
Tevbe 43-49

43-46. Ey ilâhî merhamete ve affa mazhar olan elçimiz Muhammed![41] Bu yalancı münafıklar gelip çeşitli bahaneler uydurarak senden izin istediklerinde onlara derhal izin vermek yerine kimin doğru kimin yalan söylediğini biraz inceleseydin daha iyi olmaz mıydı? Zira senin peygamberliğine ve tevhide samimiyetle iman edenler, sefere çıkmak üzere mallarını harcayıp bizzat sefere iştirak etme hususunda bahaneler ortaya koyup senden izin istemezler. Senden bu şekilde izin isteyenler aslında iman etmemiş olan, kalplerindeki şüphelere son veremeyen, bu şüpheler içerisinde bocalayan kimselerdir. Kaldı ki bunlar istedikleri izin konusunda gerçekten samimi olsalardı, sefere çıkmak için ellerinden gelen gayreti gösterip olabildiğince hazırlık yaparlardı. Ne var ki onlar böyle yapmak yerine bahane üretmeyi ve ağırdan almayı tercih ettiler.[42]

41 Burada geçen "عَفَا اللّٰهُ عَنْكَ" ifadesine Zemahşerî, "Ne kadar kötü davrandın!" şeklinde anlam vermiştir. Diğer birçok tefsirde de buna yakın anlamlar söz konusudur. Ancak biz bu anlamın isabetli olmadığı kanaatindeyiz. Zira burada konu Hz. Peygamber'in değil münafıkların eleştirisidir. Râzî'nin isabetle kaydettiği üzere bu ifade tebcil ve tâzim içerir.

42 Zemahşerî, İbn Âşûr.

47. Gerçi bu münafıklar gelip sizinle birlikte sefere çıkacak olsalardı, felâket tellâllığı yaparak moralinizi bozmaktan, bozgunculuk yapmaktan başka bir işe yarayacak da değillerdi. Bu durumda içinizde onların yaygaralarından etkilenecek kişiler de olacaktı.[43] Doğrusu Allah bu münafıkların her hallerinden haberdardır ve kendilerine gerekli cezayı verecektir.

48. Nitekim vaktiyle Uhud Savaşı'nda tam da böyle yapmışlardı. Sizinle birlikte sefere çıkmış ama sonradan peygamberin arkasından işler çevirmeye çalışmış, müminlerin hezimete uğraması için ellerinden gelen gayreti göstermişlerdi.[44] Ama neticede bütün bu çabaları boşa gitti, hevesleri kursaklarında kaldı; müminler zafer üstüne zafer kazandılar. İşte şimdi de, onların istediklerinin aksi olacak ve müminler zafere ulaşacaklardır.[45]

49. Bu münafıklardan biri de sana gelip, "Ne olur bana izin ver! Zira ben sizinle sefere çıkar da orada Rum kadınlarını görürsem nefsime hâkim olamam, günaha girerim!"[46] diye bahane uydurmuş, güya sefere katılmamasını dindarlığı ile izah etmeye çalışmıştı. Oysa elçimizin emrine uymayarak, düşmekten korktuğu durumun tam da içine düşmüş bulunmaktaydı. Böylesi münafıklar şunu iyi bilsinler ki elçimize karşı münafıkça tavırları sürdürdükleri takdirde âhirette cehennem ateşi kendilerini çepeçevre kuşatacaktır.

[43] Ebû Ubeyde.
[44] Zemahşerî.
[45] Taberî.
[46] Taberî.

اِنْ تُصِبْكَ حَسَنَةٌ تَسُؤْهُمْۚ وَاِنْ تُصِبْكَ مُصٖيبَةٌ يَقُولُوا قَدْ اَخَذْنَٓا اَمْرَنَا مِنْ قَبْلُ وَيَتَوَلَّوْا وَهُمْ فَرِحُونَ ﴿٥٠﴾
قُلْ لَنْ يُصٖيبَنَٓا اِلَّا مَا كَتَبَ اللّٰهُ لَنَاۚ هُوَ مَوْلٰينَاۚ وَعَلَى اللّٰهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿٥١﴾ قُلْ هَلْ تَرَبَّصُونَ بِنَٓا اِلَّٓا
اِحْدَى الْحُسْنَيَيْنِۜ وَنَحْنُ نَتَرَبَّصُ بِكُمْ اَنْ يُصٖيبَكُمُ اللّٰهُ بِعَذَابٍ مِنْ عِنْدِهٖٓ اَوْ بِاَيْدٖينَاۘ فَتَرَبَّصُٓوا اِنَّا مَعَكُمْ
مُتَرَبِّصُونَ ﴿٥٢﴾ قُلْ اَنْفِقُوا طَوْعًا اَوْ كَرْهًا لَنْ يُتَقَبَّلَ مِنْكُمْۜ اِنَّكُمْ كُنْتُمْ قَوْمًا فَاسِقٖينَ ﴿٥٣﴾ وَمَا مَنَعَهُمْ اَنْ
تُقْبَلَ مِنْهُمْ نَفَقَاتُهُمْ اِلَّٓا اَنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللّٰهِ وَبِرَسُولِهٖ وَلَا يَأْتُونَ الصَّلٰوةَ اِلَّا وَهُمْ كُسَالٰى وَلَا يُنْفِقُونَ اِلَّا وَهُمْ
كَارِهُونَ ﴿٥٤﴾ فَلَا تُعْجِبْكَ اَمْوَالُهُمْ وَلَٓا اَوْلَادُهُمْۜ اِنَّمَا يُرٖيدُ اللّٰهُ لِيُعَذِّبَهُمْ بِهَا فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَتَزْهَقَ
اَنْفُسُهُمْ وَهُمْ كَافِرُونَ ﴿٥٥﴾ وَيَحْلِفُونَ بِاللّٰهِ اِنَّهُمْ لَمِنْكُمْۜ وَمَا هُمْ مِنْكُمْ وَلٰكِنَّهُمْ قَوْمٌ يَفْرَقُونَ ﴿٥٦﴾ لَوْ يَجِدُونَ
مَلْجَـًٔا اَوْ مَغَارَاتٍ اَوْ مُدَّخَلًا لَوَلَّوْا اِلَيْهِ وَهُمْ يَجْمَحُونَ ﴿٥٧﴾ وَمِنْهُمْ مَنْ يَلْمِزُكَ فِي الصَّدَقَاتِۚ فَاِنْ اُعْطُوا
مِنْهَا رَضُوا وَاِنْ لَمْ يُعْطَوْا مِنْهَٓا اِذَا هُمْ يَسْخَطُونَ ﴿٥٨﴾ وَلَوْ اَنَّهُمْ رَضُوا مَٓا اٰتٰيهُمُ اللّٰهُ وَرَسُولُهُ وَقَالُوا حَسْبُنَا
اللّٰهُ سَيُؤْتٖينَا اللّٰهُ مِنْ فَضْلِهٖ وَرَسُولُهُٓۙ اِنَّٓا اِلَى اللّٰهِ رَاغِبُونَ ﴿٥٩﴾

10. Cüz
9. Sûre
Tevbe 50-59

50-54. Ey Muhammed! Çeşitli bahanelerle sefere çıkmaktan kaçınan bu münafıklar senin savaşta zafer kazanman durumunda çok hayıflanacaklar;[47] yenilgiye uğraman durumunda ise, "Neyse ki akıllı davrandık da savaşa katılmadık" diyerek sevineceklerdir. Onlara şöyle de: "Siz ne sanıyorsunuz! Biz bu yola tam bir inançla çıkıyoruz. Allah'ın izni ile ya muzaffer ya şehit oluruz. Bizim yar ve yardımcımız Allah'tır, bizler O'na güveniriz. Sizin önünüzde ise birbirinden kötü iki seçenek bulunuyor; ya ilâhî bir azapla helâk olup gideceksiniz ya da O'nun emri ile sizleri perişan edeceğiz! Artık bu münafıklığınız açıkça ortaya çıktıktan sonra, ister işgüzâr elebaşılarınızın tâlimatı ile olsun, ister kendiliğinizden olsun, sefer için yaptığınız yardımların hiçbiri kabul görmeyecektir,[48] çünkü sizler tevhide ve benim peygamberliğime inanmadığınız gibi sırf müslüman görünmek için gönülsüzce bizimle birlikte namaz kılıyor ve bu tür harcamaları da gönülsüzce yapıyorsunuz."[49]

47 Taberî.

48 Zemahşerî.

49 Son âyette (54. âyet) hitap, üçüncü çoğul şahıstır. Ancak anlam olarak Hz. Peygamber'in sözünü tamamlayıcı niteliktedir. Bu yüzden, önceki âyetlerle birlikte ve aynı kipte çevirdik.

55-57. Ey Muhammed! Sefer için onların yapacakları yardıma da, sayısal çokluklarına da ihtiyacın yoktur, bu sebeple onların yardım etmemeleri ya da sefere katılmamaları seni üzmesin.[50] Gerçek şu ki onlar bu kadar mal varlığına ve sayısal çokluğa sahip oldukları halde, sana inanmadıkları ve böylesine münafıkça davrandıkları için, hiçbir şekilde göz aydınlığı görmeyecek ve âhirette ilâhî azaba mâruz kalacaklardır. Nitekim onlar sizin yanınızda iken, müşrik muamelesi görmemek ve kendi emniyetlerini sağlamak amacıyla mümin olduklarına dair yeminler ederler. Oysa sığınacak bir kapıları olsa yahut bir gün sizinle birlikte savaşacakları zaman saklanacakları muhkem kalelere sahip olsalar yanınızda bir dakika durmaz, derhal oraya koşarlar.

10. Cüz
9. Sûre
Tevbe 50-59

ZEKÂT DAĞITIMI KONUSUNDA
Hz. PEYGAMBER'İ ÜZEN MÜNAFIKLARI ELEŞTİRİ

58. İçlerinden bazıları çıkıp zekât mallarının dağıtımı konusunda seni eleştirmekte; bekledikleri payı aldıklarında gayet memnun olurlarken, pay alamayınca da söylenip durmakta ve seni adaletsizlikle suçlamaktadırlar.

59. Oysa böyle yapacaklarına gerçek anlamda iman etseler, paylarından memnun olup gerçek müminler gibi davransalar ve elçimizin dağıtımına rıza gösterip ilâhî rızaya nâil olmayı amaçlasalardı kendileri için çok daha hayırlı olurdu.

50 Bu ifade lafzan, "Onların malları da evlâtları da senin aklını çelmesin" şeklindedir. Ancak bağlam dikkate alındığında, burada konunun Hz. Peygamber'in, münafıkların mal varlıklarına heves etmesi değil, onların sefere yardım etmemelerine üzülmesi olduğu anlaşılır.

[redacted]

إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسَاكِينِ وَالْعَامِلِينَ عَلَيْهَا وَالْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ وَفِي الرِّقَابِ وَالْغَارِمِينَ وَفِي
سَبِيلِ اللَّهِ وَابْنِ السَّبِيلِ فَرِيضَةً مِنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٦٠﴾ وَمِنْهُمُ الَّذِينَ يُؤْذُونَ النَّبِيَّ وَيَقُولُونَ هُوَ
أُذُنٌ قُلْ أُذُنُ خَيْرٍ لَكُمْ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَيُؤْمِنُ لِلْمُؤْمِنِينَ وَرَحْمَةٌ لِلَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَالَّذِينَ يُؤْذُونَ رَسُولَ اللَّهِ
لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٦١﴾ يَحْلِفُونَ بِاللَّهِ لَكُمْ لِيُرْضُوكُمْ وَاللَّهُ وَرَسُولُهُ أَحَقُّ أَنْ يُرْضُوهُ إِنْ كَانُوا مُؤْمِنِينَ ﴿٦٢﴾ أَلَمْ
يَعْلَمُوا أَنَّهُ مَنْ يُحَادِدِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَأَنَّ لَهُ نَارَ جَهَنَّمَ خَالِدًا فِيهَا ذَٰلِكَ الْخِزْيُ الْعَظِيمُ ﴿٦٣﴾

60 Elçimiz Muhammed'i zekât mallarının dağıtımı hususunda adaletsizlikle suçlayan münafıklar şunu iyi bilsinler ki, o bu dağıtımı kendi isteğine göre değil, Allah tarafından kendisine bildirilen emirlere göre yapmaktadır.[51] Buna göre zekât mallarından pay alacak olanlar, ihtiyaç sahibi olmayan o münafıklar değil,[52] gerçek hak sahipleridir. Buna göre zekât malları, müslüman-gayrimüslim bütün yoksullara,[53] emeklerinin karşılığı olarak[54] zekât toplamakla görevli olanlara, gönülleri tevhide ısındığı halde malî sıkıntılar sebebiyle kararsız kalanlara,[55] ödeyeceği bedel karşılığında özgürlüğünü kazanacak olan kölelere, zor durumdaki borçlulara, elçimizin tâlimatı ile sefere çıkan müminlere ve yolda kalmış tanrı misafiri gariplere taksim edilir. Varlıklı müminlerin mallarından alınarak toplanan zekâtın bu kimselere verilmesi, Muhammed'in ken-

51 Semerkandî, Râzî (Buradaki "إنّما" edatı ile ilgili olarak Hucurât sûresindeki dipnota bakılabilir).

52 *Tefsîrü'l-menâr*, İbn Âşûr.

53 Tâbiîn âlimlerinden İkrime'ye göre âyette geçen "المساكين" kelimesi "Ehl-i kitap fakirleri" anlamına gelir (bk. Taberî).

54 Taberî, Mâtürîdî.

55 "Müellefe-i kulûb" genellikle "kalpleri İslâm'a ısındırılmak istenen İslâm düşmanı bazı zengin ve lider kişiler" olarak anlaşılır ve Hz. Peygamber'in, şerlerinden korunmak yahut kendilerini İslâm'a kazandırıp peşlerinden kabilelerinin de müslüman olmasını sağlamak amacıyla bunlara zekât payı verdiği ifade edilir. Ayrıca Hz. Ömer'in (kimi rivayetlere göre Hz. Ebû Bekir) artık İslâm'ın yeterince güçlendiği ve kimsenin katılımına ihtiyaç kalmadığı şeklinde bir gerekçeyle bu uygulamaya son verdiği de rivayet edilir. Kanaatimizce bu anlatıda bazı boşluklar vardır.

Öncelikle bu âyetler, Tebük Savaşı esnasında (veya öncesinde veya sonrasında) vahyedilmiştir. En azından Mekke'nin fethinden sonra vahyedildiği kesindir. Bu dönem, İslâm'ın oldukça güçlendiği, Arap yarımadasının neredeyse tamamına hâkim olduğu yani herhangi bir kimsenin katılımına ihtiyaç kalmadığı bir dönemdir; dolayısıyla böyle bir dönemde birilerine sırf müslüman olsunlar

di kararı değil, bizzat Allah'ın emridir. İşte bu şekilde Allah sizler için en uygun hükümleri bildirmektedir. Zira onun ilmi sonsuzdur.

61. Bu münafıklar elçimiz Muhammed'in arkasından her türlü entrikayı çevirmekte, sonra gelip gerçek mümin olduklarına dair yeminler etmekte, elçimiz onların münafıklıklarını teşhir etmediği için de onu saf zannedip, "Bu adam her söylenene inanıyor" gibi onu incitecek sözler söylemektedirler.[56] Oysa onlar şunu iyi bilsinler ki elçimiz aslında onların münafık olduklarını ve kimin doğru kimin yalan konuştuğunu gayet iyi bilmekte,[57] fakat kendilerinin hayrı için böyle davranmaktadır. Zira o, kendisine Allah tarafından verilen bilgilere ve gerçek müminlerin sözlerine itimat etmektedir. Nitekim o, Allah tarafından gönderilmiş olan bir peygamber olarak, kendisine iman edenler için ilâhî rahmet kaynağıdır. Ona hakaret eden münafıklar ise cehennemin acı azabına mâruz kalacaklardır.

62. Müminlerin yanında gelip, "Bizler sizin tarafınızdayız" şeklinde yeminler etmekte, böylece güya onların gönüllerini kazanmaya çalışmaktadırlar. Oysa onlar gerçek mümin olsalardı Muhammed'in bildirdiği ilâhî emirlere itaat eder, Allah'ın rızasına nâil olmaya gayret ederlerdi.[58]

63. Bu münafıklar, Muhammed'in bildirdiği ilâhî emirlere itaat etmeyen ve ona düşmanlık eden kimselerin cezasının sonsuza kadar cehennemde kalmak olacağını ve bunun büyük bir zillet olduğunu bilmezler mi?

---

veya İslâm'a zarar vermesinler diye "zekât payı" vermenin söz konusu edilmesi pek gerçekçi değildir. Hz. Ömer'den aktarılan, "O zaman İslâm zayıf idi, şimdi ise güçlendi; bu yüzden artık bunlara zekât payı vermem" anlamındaki söz ise muhtemelen bir tür "rivayet hatası" olmalıdır, zira müellefe-i kulûb konusunun zikredildiği dönemde İslâm, hiç de zayıf değildir. İkinci olarak, müslüman olması için birilerine mal vermek, İslâm dininin başından beri savunduğu ahlâkî ilkeler açısından da problemlidir. O halde müellefe-i kulûb, müslüman olmaya aklı ve gönlü yatan, fakat müslüman olduğu takdirde birtakım ticarî ve ekonomik zararlara uğrama endişesi taşıyan, bu sebeple de kararsız kalan kimselerdir ve bunlara verilen zekât payı, bir tür "güvence"dir. *Doğrusunu Allah bilir.*

56 Âyette geçen "أُذُنٌ" (kulak) ifadesinin anlamı çeviriye yansıttığımız gibidir (bk. Taberî, Zemahşerî, Râzî; ayrıca esas aldığımız esbâb-ı nüzûl bilgileri için bk. *Lübâb*).

57 İbn Kesîr.

58 "Allah'ı ve peygamberi razı etmek" ifadesinin karşılığı budur. Zira Allah'ın ve peygamberin razı olacağı şey aynıdır (*Lübâb*). Bu ise münafıkların tövbe edip gerçek mümin olmalarıdır.

يَحْذَرُ الْمُنَافِقُونَ اَنْ تُنَزَّلَ عَلَيْهِمْ سُورَةٌ تُنَبِّئُهُمْ بِمَا فى قُلُوبِهِمْ قُلِ اسْتَهْزِؤُاۚ اِنَّ اللّٰهَ مُخْرِجٌ مَا تَحْذَرُونَ ﴿٦٤﴾
وَلَئِنْ سَاَلْتَهُمْ لَيَقُولُنَّ اِنَّمَا كُنَّا نَخُوضُ وَنَلْعَبُ قُلْ اَبِاللّٰهِ وَاٰيَاتِه۪ وَرَسُولِه۪ كُنْتُمْ تَسْتَهْزِؤُنَ ﴿٦٥﴾ لَا تَعْتَذِرُوا
قَدْ كَفَرْتُمْ بَعْدَ ايمَانِكُمْ اِنْ نَعْفُ عَنْ طَٓائِفَةٍ مِنْكُمْ نُعَذِّبْ طَٓائِفَةً بِاَنَّهُمْ كَانُوا مُجْرِمِينَ ﴿٦٦﴾ اَلْمُنَافِقُونَ
وَالْمُنَافِقَاتُ بَعْضُهُمْ مِنْ بَعْضٍ يَاْمُرُونَ بِالْمُنْكَرِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمَعْرُوفِ وَيَقْبِضُونَ اَيْدِيَهُمْ نَسُوا اللّٰهَ
فَنَسِيَهُمْ اِنَّ الْمُنَافِقِينَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿٦٧﴾ وَعَدَ اللّٰهُ الْمُنَافِقِينَ وَالْمُنَافِقَاتِ وَالْكُفَّارَ نَارَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ
فيهَا هِىَ حَسْبُهُمْ وَلَعَنَهُمُ اللّٰهُ وَلَهُمْ عَذَابٌ مُقِيمٌ ﴿٦٨﴾ كَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ كَانُٓوا اَشَدَّ مِنْكُمْ قُوَّةً وَاَكْثَرَ
اَمْوَالًا وَاَوْلَادًاۜ فَاسْتَمْتَعُوا بِخَلَاقِهِمْ فَاسْتَمْتَعْتُمْ بِخَلَاقِكُمْ كَمَا اسْتَمْتَعَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ بِخَلَاقِهِمْ
وَخُضْتُمْ كَالَّذى خَاضُواۜ اُولٰٓئِكَ حَبِطَتْ اَعْمَالُهُمْ فِى الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِۚ وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿٦٩﴾ اَلَمْ
يَاْتِهِمْ نَبَاُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ قَوْمِ نُوحٍ وَعَادٍ وَثَمُودَ وَقَوْمِ اِبْرٰهيمَ وَاَصْحَابِ مَدْيَنَ وَالْمُؤْتَفِكَاتِ اَتَتْهُمْ رُسُلُهُمْ
بِالْبَيِّنَاتِ فَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيَظْلِمَهُمْ وَلٰكِنْ كَانُٓوا اَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿٧٠﴾

10. Cüz
9. Süre
Tevbe 64-70

64. Bu münafıklar, elçimizin ve müminlerin arkasından işler çevirdiklerinde, "Umarız Allah bu yaptığımızı ortaya çıkarmaz"[59] diyerek kendilerince alay etmektedirler.[60] Ey Muhammed! Onlara şöyle de: "Siz böyle alay etmeye devam edin bakalım! Çok yakında Allah gerçek yüzünüzü ortaya çıkaracak ve sizleri perişan edecektir."

65-66. Onlara böylesine münafıkça davranmalarının hesabını sorma[61] zamanı geldiğinde hemen kendilerini savunacak ve "Bizler ciddi değildik, sadece eğlenmek için öyle konuşuyorduk" diyeceklerdir. Bu durumda onlara şöyle cevap ver: "Demek tevhit inancıyla, Allah'ın peygamberiyle ve ilâhî mesaj ile alay ederek eğleniyordunuz! Boşuna mazeretler üretmeyi bırakınız! Zira bizim yanımızda mümin gibi davrandıktan sonra açıkça inkârcı olduğunuz ortaya çıkmış bulunmaktadır. Şimdi artık tövbe edip bu davranışlara kesin olarak son veren ve gerçek mümin olanlarınızdan başkası,[62] münafıkça davranmak ve peygambere hakaret etmek gibi filleri sebebiyle ilâhî azaba mâruz kalacaklardır."

59 Taberî.

60 Râzî.

61 Bir sonraki âyette geçen, "Boşuna mazeret beyan etmeyiniz!" ifadesinden anlaşıldığına göre buradaki "sorma" fiili "hesap sorma" anlamına gelmektedir. Nitekim Taberî'nin yer verdiği esbâb-ı nüzûl rivayetlerinden de anlaşılan budur.

62 Taberî.

MÜNAFIKLARIN ORTAK ÖZELLİKLERİ

67-68. Kadın ve erkek bütün münafıklar aynıdır. Ortak noktaları, elçimiz Muhammed'i inkâr etmek, insanların ona iman etmesini engellemeye çalışmak[63] ve savaş için maddî yardım talep edildiğinde cimrilik yapmaktır. Bunlar ilâhî emirlere uymamayı tercih etmişler[64] ve bu tavırlarında diretmişlerdir.[65] Bu davranışlarına karşılık olarak da[66] ilâhî cezaya müstehak olmuşlardır. Nitekim kadın ve erkek bütün bu münafıklar, diğer inkârcılarla birlikte ilâhî rahmetten mahrum kalacak, cehennem ateşine girecek ve orada sonsuza kadar kalacaklardır. Evet, işte Allah'ın onlara vaadi budur ve bu, onların tam da müstehak oldukları cezadır.

69-70. Ey münafıklar! Siz de tıpkı Hûd peygamberi yalanlayan Âd kavmi, Sâlih peygamberi yalanlayan Semûd kavmi, İbrâhim peygamberi yalanlayan Nemrut ve çevresindekiler, Şuayb peygamberi yalanlayan Medyen halkı, Lût peygamberi yalanlayan ve yerle bir edilen Lût kavmi[67] gibi davranmakta, elçimiz Muhammed'e karşı aynı tavrı takınmaktasınız. Siz de onlar gibi dünyevî menfaatler uğruna peygamberi yalanlamakta ve tevhit inancı ile alay etmektesiniz.[68] Ancak unutmayınız ki bu toplumlar sizden daha güçlü, zengin ve kalabalık oldukları halde cezasız kalmamışlar, peygamberleri yalanladıkları için Allah tarafından cezalandırılmışlardır. Bunu gayet iyi biliyorsunuz! Ayrıca iyi biliyorsunuz ki Allah onları haksız yere cezalandırmış da değildir, onlar kendi yaptıkları şeyler neticesinde hem dünyada hem âhirette perişan olmaya müstehak olmuşlardır. Dolayısıyla tövbe etmediğiniz takdirde sizi de bekleyen son aynı olacaktır.

---

[63] Taberî.

[64] Taberî, Râzî.

[65] Âyetin sonundaki "Esas fâsıklar onlardır" ifadesinin anlamı budur (bk. Zemahşerî).

[66] " نَسُوا اللّٰهَ فَنَسِيَهُمْ " ifadesinin, "Onlar Allah'ı unuttu, Allah da onları unuttu" şeklinde çevrilmesi dil açısından da anlam açısından da uygun değildir. Klasik tefsirlerde bununla ilgili yeterince açıklama bulunmaktadır. "Onlar Allah'ı unuttu" şeklinde bir anlamın geçersizliğini Râzî çok güzel izah etmiştir. "Allah onları unuttu" ifadesi ise belâgat ilminde "müşâkele sanatı" olarak adlandırılır (bk. İbn Kuteybe, Müşkil). Kaldı ki "Allah'ın unutması" gibi bir şeyden hakiki anlamda söz etmek, itikadî olarak da mümkün değildir (bk. *Lübâb*).

[67] Taberî.

[68] Burada geçen " خُضْتُمْ " ifadesi 65. âyetteki " إِنَّمَا كُنَّا نَخُوضُ وَنَلْعَبُ " ifadesine göndermedir. Münafıklar orada, "Biz sadece eğleniyorduk" demişlerdi, bu âyette ise onlara, "Geçmişte helâk edilenler de sizin gibi eğleniyorlardı" denilmekte, onlara kendi sözleriyle nazîre yapılmaktadır. Çeviride bu hususu yansıtmaya çalıştık.

وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ اَوْلِيَٓاءُ بَعْضٍ يَاْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُقِيمُونَ الصَّلٰوةَ
وَيُؤْتُونَ الزَّكٰوةَ وَيُطِيعُونَ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ اُولٰٓئِكَ سَيَرْحَمُهُمُ اللّٰهُ اِنَّ اللّٰهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ (٧١) وَعَدَ اللّٰهُ الْمُؤْمِنِينَ
وَالْمُؤْمِنَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَمَسَاكِنَ طَيِّبَةً فِي جَنَّاتِ عَدْنٍ وَرِضْوَانٌ مِنَ
اللّٰهِ اَكْبَرُ ذٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ (٧٢) يَٓا اَيُّهَا النَّبِيُّ جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِقِينَ وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْ وَمَاْوٰيهُمْ
جَهَنَّمُ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ (٧٣) يَحْلِفُونَ بِاللّٰهِ مَا قَالُوا وَلَقَدْ قَالُوا كَلِمَةَ الْكُفْرِ وَكَفَرُوا بَعْدَ اِسْلَامِهِمْ وَهَمُّوا
بِمَا لَمْ يَنَالُوا وَمَا نَقَمُوٓا اِلَّٓا اَنْ اَغْنٰيهُمُ اللّٰهُ وَرَسُولُهُ مِنْ فَضْلِهِ فَاِنْ يَتُوبُوا يَكُ خَيْرًا لَهُمْ وَاِنْ يَتَوَلَّوْا يُعَذِّبْهُمُ
اللّٰهُ عَذَابًا اَلِيمًا فِي الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ وَمَا لَهُمْ فِي الْاَرْضِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ (٧٤) وَمِنْهُمْ مَنْ عَاهَدَ اللّٰهَ لَئِنْ
اٰتٰينَا مِنْ فَضْلِهِ لَنَصَّدَّقَنَّ وَلَنَكُونَنَّ مِنَ الصَّالِحِينَ (٧٥) فَلَمَّٓا اٰتٰيهُمْ مِنْ فَضْلِهِ بَخِلُوا بِهِ وَتَوَلَّوْا وَهُمْ مُعْرِضُونَ
(٧٦) فَاَعْقَبَهُمْ نِفَاقًا فِي قُلُوبِهِمْ اِلٰى يَوْمِ يَلْقَوْنَهُ بِمَٓا اَخْلَفُوا اللّٰهَ مَا وَعَدُوهُ وَبِمَا كَانُوا يَكْذِبُونَ (٧٧) اَلَمْ
يَعْلَمُوٓا اَنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ سِرَّهُمْ وَنَجْوٰيهُمْ وَاَنَّ اللّٰهَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ (٧٨) اَلَّذِينَ يَلْمِزُونَ الْمُطَّوِّعِينَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ
فِي الصَّدَقَاتِ وَالَّذِينَ لَا يَجِدُونَ اِلَّا جُهْدَهُمْ فَيَسْخَرُونَ مِنْهُمْ سَخِرَ اللّٰهُ مِنْهُمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ (٧٩)

10. Cuz
9. Sûre
Tevbe 71-79

MÜMİNLERİN ORTAK ÖZELLİKLERİ

71-72. Bütün münafıkların bu özelliklerde ortak olmasına karşılık, kadın ve erkek bütün müminler de birbirlerinin yardımcısı ve destekçisidirler.[69] Bunların ortak özellikleri ise Muhammed'e iman etmek, insanlara tevhidi tebliğ etmek, hiçbir şirk ve nifak unsuru karıştırmaksızın sadece ve sadece Allah'a kulluk etmek, bütün ibadetleri bu şekilde tevhit ve samimiyet üzere yapmak[70] ve Allah'ın elçisi Muhammed'e gönülden itaat etmektir. Allah, işte bu gerçek müminlere merhameti ile muamele edecek, onları içlerinde ırmakların çağıldadığı, muazzam konakların bulunduğu ve sonsuza kadar kalacakları cennete dahil edecek, hatta bundan daha büyük bir ödül olmak üzere, onlardan razı olacaktır. İşte, erişilebilecek en büyük bahtiyarlık budur. Allah gerçekten sonsuz kudret sahibidir ve münafıklara vereceği ceza hususunda da, müminlere vereceği ödül hususunda da en isabetli olanı yapmaktadır.

73. Ey Muhammed! Sen bu münafıkların tavırlarına aldırma ve tevhit inancına düşmanlık edenlere karşı sefere çık ve savaş! Arkanızdan entrikalar çeviren münafıklara da göz açtırma! Onlarla kararlılıkla mücadele et![71] Ayrıca onların çabalarının sonuçsuz kalacağını, varacakları yerin cehennemden ibaret olduğunu bil ve müsterih ol!

MÜNAFIKLARIN İKİYÜZLÜLÜKLERİ

74. Onlar hem elçimiz Muhammed'i ve müminleri alaya alarak konuşmakta, hem de bu durum kendilerine sorulduğunda yemin ederek böyle bir şey söylemediklerini iddia etmektedirler. Oysa düpedüz yalan söylemektedirler. Zira onlar sizin yanınızda müslümanmış gibi konuştuktan sonra başka yerde alenen elçimizi inkâr etmişler, hatta Tebük Savaşı dönüşünde onu öldürmeye dahi kalkışmışlardır.[72] Üstelik bunu yapmaya kalkışanlardan biri, daha yakın zamanda öldürülen bir yakınının diyetini elçimizin sayesinde almış ve varlıklı bir kişi olmuştu. Eğer bu davranışlarına son verir ve gerçek anlamda mümin olurlarsa kendileri için en doğru olanı yapmış olurlar. Aksi takdirde Allah onlara hem dünyada hem âhirette acı bir azap çektirecektir. Üstelik pek güvendikleri aşiretleri ve yakınları da bu konuda kendilerine yardım edemeyecektir.[73]

10. Cüz
9. Sûre
Tevbe 71-79

75-77. O münafıklardan birkaçı da,[74] "Allah bize mal mülk nasip ederse o malı yoksullarla paylaşır ve tevhide sadakatle bağlı müminlerden oluruz" diye yemin etmiş, ancak Allah kendilerine mal mülk nasip ettiğinde verdikleri sözü unutup zekât almak için gönderilen görevlilere, "Muhammed haraç mı istiyor?" demeye başlamışlardır. İşte onların özelliği budur.[75] Verdikleri sözü bozmaları ve elçimizi inkâr etmeleri sebebiyle bu kimseler ömür boyu münafıkça yaşamak durumunda kalmışlardır.

78-79. Hem Tebük Seferi öncesinde peygamberin çağrısına uyarak büyük maddî yardım yapan müminlerle alay eden hem de elinde avucunda bulunan azıcık malı dahi getirip bu uğurda infak eden yoksul ve samimi müminlerin gösteriş yaptıklarını söyleyerek[76] kendilerince onları alaya almaya çalışan bu münafıklar, Allah'tan hiçbir şey gizleyemeyeceklerini, Allah'ın onların en gizli saklı hallerinden dahi haberdar olduğunu, bu yaptıklarının yanlarına kalmayacağını, bu alaylarının cezasını acı bir şekilde muhakkak göreceklerini bilmezler mi?

---

69 İbn Kesîr.

70 Âyette geçen "يُقِيمُونَ الصَّلٰوةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكٰوةَ" (Namaz kılar, zekât verirler) ifadesi hakkında, bu sûrenin 5. âyetindeki dipnota bakınız.

71 Taberî.

72 Taberî.

73 Taberî.

74 Rivayetlere göre Sa'lebe ve Mu'tab adlı iki kişi böyle yapmışlardır (bk. Taberî).

75 Taberî.

76 Taberî.

اِسْتَغْفِرْ لَهُمْ اَوْ لَا تَسْتَغْفِرْ لَهُمْۜ اِنْ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ سَبْعٖينَ مَرَّةً فَلَنْ يَغْفِرَ اللّٰهُ لَهُمْۜ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللّٰهِ
وَرَسُولِهٖۜ وَاللّٰهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقٖينَ۟ ﴿٨٠﴾ فَرِحَ الْمُخَلَّفُونَ بِمَقْعَدِهِمْ خِلَافَ رَسُولِ اللّٰهِ وَكَرِهُوا اَنْ
يُجَاهِدُوا بِاَمْوَالِهِمْ وَاَنْفُسِهِمْ فٖي سَبٖيلِ اللّٰهِ وَقَالُوا لَا تَنْفِرُوا فِي الْحَرِّۜ قُلْ نَارُ جَهَنَّمَ اَشَدُّ حَرًّاۜ لَوْ كَانُوا
يَفْقَهُونَ ﴿٨١﴾ فَلْيَضْحَكُوا قَلٖيلًا وَلْيَبْكُوا كَثٖيرًاۚ جَزَٓاءً بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٨٢﴾ فَاِنْ رَجَعَكَ اللّٰهُ اِلٰى طَٓائِفَةٍ
مِنْهُمْ فَاسْتَاْذَنُوكَ لِلْخُرُوجِ فَقُلْ لَنْ تَخْرُجُوا مَعِيَ اَبَدًا وَلَنْ تُقَاتِلُوا مَعِيَ عَدُوًّاۜ اِنَّكُمْ رَضٖيتُمْ بِالْقُعُودِ اَوَّلَ
مَرَّةٍ فَاقْعُدُوا مَعَ الْخَالِفٖينَ ﴿٨٣﴾ وَلَا تُصَلِّ عَلٰٓى اَحَدٍ مِنْهُمْ مَاتَ اَبَدًا وَلَا تَقُمْ عَلٰى قَبْرِهٖۜ اِنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللّٰهِ
وَرَسُولِهٖ وَمَاتُوا وَهُمْ فَاسِقُونَ ﴿٨٤﴾ وَلَا تُعْجِبْكَ اَمْوَالُهُمْ وَاَوْلَادُهُمْۜ اِنَّمَا يُرٖيدُ اللّٰهُ اَنْ يُعَذِّبَهُمْ بِهَا فِي الدُّنْيَا
وَتَزْهَقَ اَنْفُسُهُمْ وَهُمْ كَافِرُونَ ﴿٨٥﴾ وَاِذَٓا اُنْزِلَتْ سُورَةٌ اَنْ اٰمِنُوا بِاللّٰهِ وَجَاهِدُوا مَعَ رَسُولِهِ اسْتَاْذَنَكَ اُولُوا
الطَّوْلِ مِنْهُمْ وَقَالُوا ذَرْنَا نَكُنْ مَعَ الْقَاعِدٖينَ ﴿٨٦﴾ رَضُوا بِاَنْ يَكُونُوا مَعَ الْخَوَالِفِ وَطُبِعَ عَلٰى قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا
يَفْقَهُونَ ﴿٨٧﴾ لٰكِنِ الرَّسُولُ وَالَّذٖينَ اٰمَنُوا مَعَهُ جَاهَدُوا بِاَمْوَالِهِمْ وَاَنْفُسِهِمْۜ وَاُولٰٓئِكَ لَهُمُ الْخَيْرَاتُۘ وَاُولٰٓئِكَ
هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٨٨﴾ اَعَدَّ اللّٰهُ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرٖي مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ خَالِدٖينَ فٖيهَاۜ ذٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظٖيمُ ﴿٨٩﴾

10. Cüz
9. Süre
Tevbe 80-89

80. Ey Muhammed! Sakın bu münafıklara karşı yumuşak kalpli olma! Ölüp gittiklerinde bağışlanmaları için dua etme! Zira bir değil bin defa[77] dua etsen Allah onları yine de bağışlamayacaktır, çünkü onlar tevhidi ve senin peygamberliğini inkâr etmişler, sana iman edenleri de bu yoldan döndürmek istemişlerdir. Allah böyle kötü niyetli kimseleri tevhit inancına muvaffak kılmaz.[78]

81-82. Bunlar Allah'ın peygamberinin tâlimatına uyup sefere çıkmak yerine çeşitli bahaneler uydurarak Medine'de kalmayı tercih etmişler, elçimiz Muhammed'in emri gereğince sefer için mallarını harcamaya da bizzat sefere iştirak etmeye de yanaşmamışlar, hatta bununla da kalmayıp, "Bu sıcakta savaşa çıkmak akıl kârı değil" gibi sözler sarfederek müminlerin mâneviyatını sarsmaya çalışmışlardır. Üstelik yaptıkları iş doğruymuş gibi davranıp hallerinden memnun olmaktadırlar. Oysa şunu bilmelidirler ki sıcaktan dolayı sefere çıkmayarak elçimize muhalefet etmeleri, onları bu sıcaktan çok daha fena olan cehennem ateşine sürüklemektedir.[79] Oraya girdiklerinde, bu davranışlarının cezası olarak çok ağlayacaklar, gün yüzü görmeyeceklerdir.[80]

77 Burada kullanılan "yetmiş" sayısı çokluktan kinayedir (bk. Zemahşerî, İbn Âşûr).
78 Taberî.
79 Bu cümle metinde Hz. Peygamber'e yönelik hitap şeklindedir. 80 Zemahşerî.

83-84. Ey Muhammed! Bu münafıkların gerçek yüzlerini görmüş olduğuna göre, artık onlara güvenme! İleride bir başka sefere çıkacak olduğunda gelip sana katılmak isteseler dahi onları kabul etme ve kendilerine, "Siz vaktiyle bana muhalefet etmeyi ve sefere çıkmayıp şehirde kalmayı tercih etmiştiniz, bundan böyle sizin gibilere ihtiyacımız yok" şeklinde cevap ver. Onlara karşı net bir şekilde tavır al, içlerinden biri öldüğü zaman gidip de kabri başında dua etme, cenaze namazını dahi kılma; çünkü onlar tevhidi ve senin peygamberliğini inkâr etmiş ve ömür boyu münafıklık yapmış kimseler olarak ölmüşlerdir.

85. Ey Muhammed! Bu münafıkların sefer için yapacakları yardıma da, sayısal çokluklarına da ihtiyacın yoktur, bu sebeple onların yardım etmemeleri ya da sefere katılmamaları seni üzmesin.[81] Gerçek şu ki onlar bu kadar mal varlığına ve sayısal çokluğa sahip oldukları halde, sana iman etmedikleri ve böylesine münafıkça davrandıkları için, hiçbir şekilde göz aydınlığı görmeyecek ve âhirette ilâhî azaba mâruz kalacaklardır.

10. Cüz
9. Süre
Tevbe 80-89

86-87. Nitekim "Elçimiz Muhammed'e iman edin, onun emir ve tâlimatlarına uyun ve kendisi ile birlikte sefere çıkın!" şeklinde emirler içeren âyetler geldiği zaman bu münafıklar içerisinden gücü kuvveti, hali vakti yerinde olanlar bile gelip hemen senden izin istemiş ve "Bizi mâzur gör, kadınlar, hastalar, yaşlılar ve çocuklarla şehirde kalalım" demişlerdir. Evet, seninle birlikte sefere katılmaktansa kadınlar, hastalar, yaşlılar ve çocuklar gibi şehirde kalmayı kendilerine yedirebilmişlerdir. Böyle olduğu için de kalpleri büsbütün kararmış, gözleri gerçeği göremez olmuştur.

88-89. Buna karşılık elçimiz Muhammed ve ona gerçekten iman edenler gerek sahip oldukları malları harcayarak, gerek bizzat sefere iştirak ederek bu ilâhî emre itaat etmişlerdir. Dolayısıyla bunlar iki cihanda da[82] saadete ermeye hak kazanmışlardır. Allah onlara içlerinde ırmakların çağıldadığı cennetler hazırlamıştır. Onlar işte bu cennetlere girecek ve sonsuza kadar kalacaklardır. İşte bu, gerçekten muazzam bir kazançtır.

81 Bu ifade lafzan, "Onların malları da evlâtları da senin aklını çelmesin" şeklindedir. Ancak bağlam dikkate alındığında, burada konunun, Hz. Peygamber'in münafıkların mal varlıklarına heves etmesi değil, onların sefere yardım etmemelerine üzülmesi olduğu anlaşılır.
82 Zemahşerî.

وَجَٓاءَ الْمُعَذِّرُونَ مِنَ الْاَعْرَابِ لِيُؤْذَنَ لَهُمْ وَقَعَدَ الَّذ۪ينَ كَذَبُوا اللّٰهَ وَرَسُولَهُ سَيُص۪يبُ الَّذ۪ينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ عَذَابٌ
اَل۪يمٌ ﴿٩٠﴾ لَيْسَ عَلَى الضُّعَفَٓاءِ وَلَا عَلَى الْمَرْضٰى وَلَا عَلَى الَّذ۪ينَ لَا يَجِدُونَ مَا يُنْفِقُونَ حَرَجٌ اِذَا نَصَحُوا لِلّٰهِ
وَرَسُولِه۪ مَا عَلَى الْمُحْسِن۪ينَ مِنْ سَب۪يلٍ وَاللّٰهُ غَفُورٌ رَح۪يمٌ ﴿٩١﴾ وَلَا عَلَى الَّذ۪ينَ اِذَا مَٓا اَتَوْكَ لِتَحْمِلَهُمْ قُلْتَ
لَٓا اَجِدُ مَٓا اَحْمِلُكُمْ عَلَيْهِ تَوَلَّوْا وَاَعْيُنُهُمْ تَف۪يضُ مِنَ الدَّمْعِ حَزَنًا اَلَّا يَجِدُوا مَا يُنْفِقُونَ ﴿٩٢﴾ اِنَّمَا السَّب۪يلُ
عَلَى الَّذ۪ينَ يَسْتَاْذِنُونَكَ وَهُمْ اَغْنِيَٓاءُ رَضُوا بِاَنْ يَكُونُوا مَعَ الْخَوَالِفِ وَطَبَعَ اللّٰهُ عَلٰى قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ
﴿٩٣﴾ يَعْتَذِرُونَ اِلَيْكُمْ اِذَا رَجَعْتُمْ اِلَيْهِمْ قُلْ لَا تَعْتَذِرُوا لَنْ نُؤْمِنَ لَكُمْ قَدْ نَبَّاَنَا اللّٰهُ مِنْ اَخْبَارِكُمْ وَسَيَرَى
اللّٰهُ عَمَلَكُمْ وَرَسُولُهُ ثُمَّ تُرَدُّونَ اِلٰى عَالِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٩٤﴾ سَيَحْلِفُونَ
بِاللّٰهِ لَكُمْ اِذَا انْقَلَبْتُمْ اِلَيْهِمْ لِتُعْرِضُوا عَنْهُمْ فَاَعْرِضُوا عَنْهُمْ اِنَّهُمْ رِجْسٌ وَمَاْوٰيهُمْ جَهَنَّمُ جَزَٓاءً بِمَا كَانُوا
يَكْسِبُونَ ﴿٩٥﴾ يَحْلِفُونَ لَكُمْ لِتَرْضَوْا عَنْهُمْ فَاِنْ تَرْضَوْا عَنْهُمْ فَاِنَّ اللّٰهَ لَا يَرْضٰى عَنِ الْقَوْمِ الْفَاسِق۪ينَ ﴿٩٦﴾

10/11. Cüz
9. Süre
Tevbe 90-96

SEFERE KATILMAYAN MÜMİNLERİN MAZERETLERİ ile MÜNAFIKLARIN BAHANELERİ ARASINDAKİ FARK

90. Bedevî Araplar içerisindeki münafıkların bir bölümü elçimize gelip, "Sefere çıkarsak yerimiz yurdumuz savunmasız kalır, düşman saldırır" gibi bahaneler uydurmuşlardı. Diğer bir grup ise mazeret bildirmeye bile gerek duymamıştı. Elçimize inanmayan bu münafıkların başına âhirette elbette acı bir azap gelecektir.

91. Münafıkların asılsız bahanelerinin aksine, gerçekten elçimize iman etmekle beraber sırf hasta, yaşlı veya savaş gereçlerini temin edemeyecek kadar yoksul oldukları için sefere katılamayan müminler elbette ki mâzurdurlar. Çünkü bunlar tevhide ve elçimiz Muhammed'e yürekten inanmış samimi müminlerdir ve böyle iyi niyetli müminler, bu tür geçerli mazeretler sebebiyle savaşa katılmamış oldukları için asla sorumlu tutulacak değildirler. Allah bu müminlere karşı çok merhametli ve affedicidir.

92-93. Benzer şekilde kendilerine sefere katılmak için gerekli olan bineklerin temin edilmesi için gelip sana müracaat eden ve "Size binek temin etme imkânım yok" cevabını aldıklarında sefere katılmaları için gerekli bineği sağlayamamanın, dolayısıyla sefere katılamamanın üzüntüsüyle göz yaşı dökerek evlerine dönen yoksul müminler de sorumlu tutulacak değildirler. Sorumlu tutulacak ve ilâhî cezaya mâruz kalacak olanlar hali vakti yerinde olduğu halde sırf münafıklıkları sebebiyle gelip çeşitli bahaneler uyduran ve izin

almaya çalışan; kadınlar, hastalar, yaşlılar ve çocuklarla şehirde kalmaya rıza gösteren münafıklardır. Bu davranışları sebebiyle bunların kalpleri büsbütün kararmış, seninle birlikte cihada çıkmaktan geri durmanın kötü âkıbetini idrak edemez olmuştur.[83]

94. Ey Muhammed! Siz savaştan geri döndüğünüzde bu münafıklar size mazeret beyan edecek, kendilerini savunmaya çalışacaklardır. Bu durumda onlara şöyle de: "Hayır, boşuna mazeret uydurmayın! Allah sizin gerçek yüzünüzü göstermiş bulunmaktadır. Bundan böyle gözümüz üzerinizde olacaktır. Tövbe edip gerçek mümin olacak mısınız, yoksa bu münafıklığa devam mı edeceksiniz, bunu göreceğiz.[84] Bu münafıkça tavrı sürdürerek öldüğünüz takdirde ise gizli ve açık her şeyden haberdar olan Allah'ın huzuruna çıkarılıp hesaba çekilecek ve müstehak olduğunuz cezayı alacaksınız."

95-96. Evet, kendilerini azarlamayasınız,[85] hatta hallerini anlayıp hak veresiniz diye size çeşitli mazeretler anlatacaklardır. Belli ki onlar ıslah olacak değildirler, bu yüzden azarlanmaya bile değmezler.[86] O halde bırakın ne halleri varsa görsünler;[87] ama kesinlikle yaptıklarını hoş karşılamayınız, kendilerine sıcak davranmayınız. Unutmayınız ki siz olanları unutup onlara sıcak davransanız bile Allah onlardan asla razı olmayacaktır. Yaptıklarının cezası olarak varacakları yer cehennemdir.

83 Taberî.
84 Taberî.
85 Taberî.
86 Zemahşerî.
87 Taberî'nin izahları çevirimize imkân verecek niteliktedir.

الْأَعْرَابُ أَشَدُّ كُفْرًا وَنِفَاقًا وَأَجْدَرُ أَلَّا يَعْلَمُوا حُدُودَ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ (٩٧) وَمِنَ
الْأَعْرَابِ مَنْ يَتَّخِذُ مَا يُنْفِقُ مَغْرَمًا وَيَتَرَبَّصُ بِكُمُ الدَّوَائِرَ عَلَيْهِمْ دَائِرَةُ السَّوْءِ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ (٩٨)
وَمِنَ الْأَعْرَابِ مَنْ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَيَتَّخِذُ مَا يُنْفِقُ قُرُبَاتٍ عِنْدَ اللَّهِ وَصَلَوَاتِ الرَّسُولِ أَلَا إِنَّهَا قُرْبَةٌ
لَهُمْ سَيُدْخِلُهُمُ اللَّهُ فِي رَحْمَتِهِ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ (٩٩) وَالسَّابِقُونَ الْأَوَّلُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ
وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسَانٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ وَأَعَدَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي تَحْتَهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ
فِيهَا أَبَدًا ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ (١٠٠) وَمِمَّنْ حَوْلَكُمْ مِنَ الْأَعْرَابِ مُنَافِقُونَ وَمِنْ أَهْلِ الْمَدِينَةِ مَرَدُوا عَلَى
النِّفَاقِ لَا تَعْلَمُهُمْ نَحْنُ نَعْلَمُهُمْ سَنُعَذِّبُهُمْ مَرَّتَيْنِ ثُمَّ يُرَدُّونَ إِلَى عَذَابٍ عَظِيمٍ (١٠١) وَآخَرُونَ اعْتَرَفُوا
بِذُنُوبِهِمْ خَلَطُوا عَمَلًا صَالِحًا وَآخَرَ سَيِّئًا عَسَى اللَّهُ أَنْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ (١٠٢)

BEDEVÎ ARAPLAR İÇİNDEKİ MÜNAFIKLAR ve MÜMİNLER

97-98. Ey elçimize iman edenler! Medine dışından gelen bedevî Araplar'a dikkat ediniz; zira onlardan bazıları münafıktırlar, hem de elçimizi inkâr etme ve münafıklık yapma hususunda Medine'deki münafıklardan çok daha katıdırlar. Elçimize vahyedilen ilâhî hükümleri hiç dikkate almazlar. Hiç inanmadıkları halde sırf münafıkça amaçlarla mallarını infak ederler ve "Bunlar keşke yenilgiye uğrasalar ve Muhammed öldürülse de rahatlasak ve artık böyle harcamalar yapmak zorunda kalmasak"[88] diye beklerler. Ama Allah onların her halinden haberdardır ve müminler için bekledikleri perişanlık kendi başlarına gelecektir.[89] Evet, Allah sonsuz ilim sahibidir ve müminlere bu şekilde hikmetli nasihatlerde bulunmaktadır.

99. Diğer taraftan bu bedevî Araplar içerisinde gerçek müminler de bulunmaktadır. Bunlar tevhide ve elçimiz Muhammed'e sadakatle iman eder, Allah'a verecekleri hesabın sorumluluğu ile yaşar ve elçimizin tâlimatları doğrultusunda yaptıkları harcamaların ve bu sayede peygamberin kendileri için ettiği duaların Allah nezdinde kabul görmesini, kendilerini Allah'a yakınlaştırmasını niyaz ederler. Evet, bu müminlerin samimi davranışları onları gerçekten de Allah'a yakınlaştıracaktır. Allah onları engin rahmetine dahil edecektir. Zira O, böyle müminler için çok merhametli ve bağışlayıcıdır.

88 Mukâtil.

89 [redacted]

TEVHİT İNANCININ ÖNCÜSÜ SAMİMİ MÜMİNLER

100. Bunun gibi, tevhide ve elçimizin peygamberliğine iman hususunda diğer insanlara öncülük eden ve bu uğurda yurtlarını terkedip Medine'ye hicret eden Mekkeli muhacir müslümanlar, bunlara Medine'de kucak açan ve elçimize destek olup onu canları pahasına müdafaa eden Medineli müslümanlar[90] ve daha sonradan elçimize samimiyetle inananların safına katılan gerçek müminler, bu tevhide ve ilâhî mesaja gönül hoşluğuyla iman ettikleri gibi Allah da onlardan razı olmuştur. Onlara içlerinde ırmakların çağıldadığı ve sonsuza kadar yaşayacakları muhteşem bir cennet ödülü hazırlamıştır. İşte gerçek kurtuluş ve mutluluk budur.

ÇEVREDEKİ MÜNAFIKLAR ve SEFERDEN GERİ KALAN DİĞER GRUPLAR

101. Ey elçimize iman edenler! Medine çevresinde yaşayan bedevî Araplar arasında bazı münafıklar bulunduğu gibi, Medine'de de gerçek yüzlerini sizden gizleyebilecek kadar sinsi münafıklar bulunmaktadır. Allah bunların niyetlerini bilmektedir. Onlar bu yaptıklarının cezasını dünya hayatında türlü şekillerde[91] çekecekler, âhirette ise çok daha dehşetli olan cehennem azabına mâruz kalacaklardır.

102. Bunlardan başka bir de elçimizin emrini dinlemeyip seferden geri kaldıkları halde sonradan hatalarını anlayan ve yaptıkları yanlışı itiraf edip tövbe eden[92] kimseler vardır ki Allah bu kimselerin tövbelerini kabul edecektir.[93] Zira Allah içtenlikle tövbe edenlere karşı çok merhametli ve bağışlayıcıdır.

90 Taberî.

91 Çeviride esas aldığımız görüş İbn Zeyd tarafından ifade edilmiştir (bk. İbnü'l-Cevzî). Ayrıca Ebû Hayyân'ın beyan ettiği üzere, âyetteki "iki defa azap" ifadesinin "azap üstüne azap" anlamına gelmesi de mümkündür. Bu izah da İbn Zeyd'den aktarılan yorumu destekleyici mahiyettedir.

92 Âyette geçen "İyi amelle kötü ameli karıştırdılar" ifadesinin anlamı, "Kötü bir amel işlediler, fakat bunu itiraf ederek iyi bir amel de yaptılar" şeklindedir (bk. Taberî).

93 Âyetteki "عَسَى" ifadesi birçok mealde "umulur ki" şeklinde çevrilmiştir. Bu çeviri yanlıştır. Zira Taberî'nin belirttiği ve birçok rivayetle teyit ettiği üzere, bu ifade Allah için kullanıldığında vücûb ifade eder yani söz konusu işin muhakkak gerçekleşeceği anlamına gelir.

خذ من أموالهم صدقة تطهرهم وتزكيهم بها وصل عليهم إن صلاتك سكن لهم والله سميع عليم ۝
ألم يعلموا أن الله هو يقبل التوبة عن عباده ويأخذ الصدقات وأن الله هو التواب الرحيم ۝ وقل
اعملوا فسيرى الله عملكم ورسوله والمؤمنون وستردون إلى عالم الغيب والشهادة فينبئكم بما
كنتم تعملون ۝ وآخرون مرجون لأمر الله إما يعذبهم وإما يتوب عليهم والله عليم حكيم ۝
والذين اتخذوا مسجدا ضرارا وكفرا وتفريقا بين المؤمنين وإرصادا لمن حارب الله ورسوله من قبل
وليحلفن إن أردنا إلا الحسنى والله يشهد إنهم لكاذبون ۝

103-104. Ey Muhammed! İşte bu içtenlikle tövbe edenlerin hatalarının telâfisi olarak getirip verdikleri sadakaları kabul et ki[94] onların münafıklardan olmadıkları herkes tarafından bilinsin, isimleri temize çıksın! Ayrıca onlar için dua et; zira böylece hissettikleri ağır pişmanlık duygusu sebebiyle iyice perişan olmuş halleri biraz düzelecek,[95] kalpleri sükûn bulacaktır. Kaldı ki Allah, böylesine samimi bir şekilde tövbe edenler için çok bağışlayıcı ve merhametlidir. Fakat verdikleri sadakaları kabul etmesi ve kendilerini bağışlaması için elçimize ısrarla yalvaran[96] bu müminler de şunu bilmelidirler ki tövbeleri de sadakaları da kabul edecek olan Allah'tır, elçimiz bu hususta tamamen ilâhî emirlere göre hareket etmektedir. Evet, Allah tövbe edenler için çok merhametli ve bağışlayıcıdır.

105. Ey Muhammed! Bu tövbekâr müminlere şöyle de: "Allah tövbelerinizi kabul buyurmuştur, ancak bundan sonra daima Allah'ın bildirdiği emirlere itaat ediniz. O'nun rızasına uygun davranınız.[97] yaptığınız her şeyin ... tarafından bilindiğini ve benzeri bir davranış sergilediğiniz takdirde müminler tarafından münafık olarak bilineceğinizi, nihayetinde de can verip Allah'ın huzurunda hesaba çekileceğinizi ve bütün yaptıklarınızın karşılığını göreceğinizi asla unutmayınız!"

106. Elçimizin emrine uyup savaşa katılmak yerine münafıklar gibi davranıp geri kalan ve bu yaptığına sonradan pişman olduğu halde gelip pişmanlığını elçimize bildirmeyen kimseler ise,[98] tövbelerinde samimî olduklarını ortaya koyarlarsa[99] Allah onları da bağışlayacaktır.[100] Allah onların durumlarını bilmekte ve kendilerine hikmetle muamele etmektedir.

MESCİT SÜSÜ VERİLMİŞ FİTNE YUVASI: MESCİD-İ DIRÂR

107. Bir diğer münafık grubu daha vardır ki bunlar sırf müminleri ikiye bölüp bir kısmını peygamberin çevresinden uzaklaştırmak ve zamanla aralarına fitne sokmak amacıyla[101] Medine'ye yakın bir bölgede mescit süsü verilmiş bir fitne ve nifak yuvası yapmışlardır. Orayı vaktiyle Hendek Savaşı için müşrik ordusunu organize eden peygamber düşmanı bir kişiyi[102] koruyup kollamak üzere kullanmışlardır. Yaptıkları binanın bütün müminler tarafından bir mescit olarak kabul edilmesi için de elçimiz Muhammed'i oraya çağırıp orada kendilerine namaz kıldırmasını istemişlerdir. Bunlar iyi niyetli ve samimi mümin olduklarına ve bu mescidi iyi niyetle inşa ettiklerine dair Allah adına yeminler etseler de Allah onların yalancı ve münafık olduklarını bilmekte ve işte böyle ilân etmektedir.

94 Rivayete göre söz konusu kimselerin bizzat kendileri, hatalarını telâfi etmek için mallarından sadaka vermeyi teklif etmişler, fakat Hz. Peygamber, "Tövbe olarak sadaka almak şeklinde bir ilâhî emir almadım" diye karşılık vermiştir. Bunun üzerine bu âyet vahyedilmiştir (bk. Taberî). Bu durumda âyette geçen "al" ifadesi "kabul et" anlamına gelecektir.

95 Rivayetlere göre, aralarında Ebû Lübâbe adlı bir sahâbînin de bulunduğu bu kişiler yaptıkları davranıştan öylesine pişman olmuşlardır ki kendilerini Mescid-i Nebevî'nin sütunlarına bağlamışlar ve affedilmeden kendilerini çözmeyeceklerini söylemiş, uzun süre orada kalarak perişan olmuşlardır (bk. Taberî).

96 Taberî.

97 Taberî.

98 Bunlar Hilâl b. Ümeyye, Mürâre b. Rebî' ve Kâ'b b. Mâlik adlı sahâbîlerdir (bk. Taberî).

99 Taberî.

100 Yüz on sekizinci âyette bu kişilere tekrar değinilecektir.

101 Taberî.

102 Bu kişinin adı Ebû Âmir'dir (bk. Taberî).

لَا تَقُمْ فِيهِ اَبَدًاۜ لَمَسْجِدٌ اُسِّسَ عَلَى التَّقْوٰى مِنْ اَوَّلِ يَوْمٍ اَحَقُّ اَنْ تَقُومَ فِيهِۜ فِيهِ رِجَالٌ يُحِبُّونَ اَنْ يَتَطَهَّرُواۜ
وَاللّٰهُ يُحِبُّ الْمُطَّهِّرِينَ ﴿١٠٨﴾ اَفَمَنْ اَسَّسَ بُنْيَانَهُ عَلٰى تَقْوٰى مِنَ اللّٰهِ وَرِضْوَانٍ خَيْرٌ اَمْ مَنْ اَسَّسَ بُنْيَانَهُ
عَلٰى شَفَا جُرُفٍ هَارٍ فَانْهَارَ بِهٖ فِى نَارِ جَهَنَّمَۜ وَاللّٰهُ لَا يَهْدِى الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿١٠٩﴾ لَا يَزَالُ بُنْيَانُهُمُ الَّذِى
بَنَوْا رِيبَةً فِى قُلُوبِهِمْ اِلَّا اَنْ تَقَطَّعَ قُلُوبُهُمْۜ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿١١٠﴾ اِنَّ اللّٰهَ اشْتَرٰى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اَنْفُسَهُمْ
وَاَمْوَالَهُمْ بِاَنَّ لَهُمُ الْجَنَّةَۜ يُقَاتِلُونَ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ فَيَقْتُلُونَ وَيُقْتَلُونَ وَعْدًا عَلَيْهِ حَقًّا فِى التَّوْرٰيةِ وَالْاِنْجِيلِ
وَالْقُرْاٰنِۜ وَمَنْ اَوْفٰى بِعَهْدِهٖ مِنَ اللّٰهِ فَاسْتَبْشِرُوا بِبَيْعِكُمُ الَّذِى بَايَعْتُمْ بِهٖۜ وَذٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿١١١﴾
اَلتَّٓائِبُونَ الْعَابِدُونَ الْحَامِدُونَ السَّٓائِحُونَ الرَّاكِعُونَ السَّاجِدُونَ الْاٰمِرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّاهُونَ عَنِ الْمُنْكَرِ
وَالْحَافِظُونَ لِحُدُودِ اللّٰهِۜ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١١٢﴾

108. Ey Muhammed! Sakın o münafıkların sözlerine itibar edip de orada namaz kılma; zira senin namaz kılacağın yer o münafıkların yaptıkları fitne yuvası değil, kendilerini her türlü şirk ve nifaktan arındırmış[103] samimi müminler tarafından yapılan ve başından beri ilâhî emirlere uygun hareket etmek amacıyla inşa edilmiş olan mescittir.[104] Allah her türlü şirk ve nifaktan kendini arındıran gerçek müminleri sever, o münafıkları değil!

109-110. Kaldı ki tevhide ve ilâhî emirlere bağlılık temelleri üzerine mescit inşa edenlerle münafıkça emeller peşinde koşan ve bu amaçla fitne yuvası inşa edenler elbette bir tutulmayacaktır.[105] Neticede bu münafıkların yaptıkları şeyler dünyada onları emellerine ulaştırmayacağı gibi âhirette de kendilerini cehennem ateşine sürükleyecektir. Ama onlar bu gerçeği farkedip tövbe etmek yerine canları çıkasıya kadar kendilerini savunmakta, iyi niyetli olduklarını iddia etmektedirler. Halbuki Allah onların iç dünyalarını bilmektedir.

ALLAH'IN MÜMİNLERE VAADİ

111. Allah, elçisi Muhammed'e samimiyetle iman eden ve onun tâlimatı doğrultusunda hem mallarını harcayarak hem de bizzat sefere iştirak ederek canları pahasına savaşıp şehit düşenlerden ve gazilerden razı olmuş ve onlara bu davranışları karşılığında cennet ödülünü bahşetmiştir. Evet, Allah, peygamberlerine destek veren böylesi müminlere cennet ödülünü vereceğini hem Tevrat'ta, hem İncil'de hem de Kur'an'da açıkça vaat etmiştir ve bu vaadini yerine getireceğinde hiçbir kuşku yoktur. Zira verdiği sözde durma konusunda Allah'tan daha vefakâr kimse olamaz! O halde, ey elçimize sadakatle bağlı olan ve onunla birlikte sefere çıkan müminler! Gerektiğinde canınızı ve malınızı feda edeceğinize dair ahdinize sadık kaldığınızdan dolayı[106] müjdeler olsun sizlere! İşte gerçek kurtuluş ve mutluluk budur.

112. Ey her türlü şirk ve nifaktan arınıp dosdoğru tevhide iman eden,[107] verdiği nimetlere şükredip sadece Allah'a kulluk eden, elçisinin emrine uyup sefere çıkan,[108] bütün ibadetlerini tevhit esasına göre yerine getiren, insanlara bu tevhit inancını tebliğ eden[109] ve ilâhî emirlere titizlikle uyan müminler! Müjdeler olsun size, çünkü Allah size cennet ödülü vaat etmiştir.

103 Buradaki "temizlenme" kelimesine "tahâretlenme" anlamı verilmiş, buna ilişkin rivayetler zikredilmiştir. Buradan hareketle birçok müfessir bu kelimenin "maddî ve mânevî her türlü temizlik" anlamına geldiğini söylemiştir. Oysa burada "maddî temizlik"le, hele "tahâret"le en ufak bir ilgi söz konusu değildir. Kaldı ki Ebû Bekir İbnü'l-Arabî bu rivayetlerin sahih olmadığını ifade etmiştir. Kanaatimizce âyette, bu mescidi inşa eden kimselerin, Mescid-i Dırâr'ı inşa eden münafıklar gibi olmadıkları, mânevî anlamda "arınmış, temizlenmiş" insanlar yani müminler oldukları ifade edilmektedir ki bazı müfessirler bu görüştedir. Başta Taberî olmak üzere, buradaki "temizlenme" ifadesini "maddî temizlik" şeklinde yorumlayan müfessirlerin bu tavırlarını "kavbetü cevâd" kabilinden saymak lâzım gelir. *Doğrusunu Allah bilir.*

104 Bazı rivayetlerde bu mescidin Kubâ Mescidi, bazı rivayetlerde de Mescid-i Nebevî olduğu rivayet edilir.

105 Taberî.

106 Taberî.

107 "اَلتَّٓائِبُونَ" ve "اَلْعَابِدُونَ" kelimelerini Hasan-ı Basrî'nin tefsirine göre tercüme ettik (bk. Taberî). Ayrıca "âbidûn" kelimesini Zemahşerî de bu şekilde tefsir etmektedir.

108 "اَلسَّٓائِحُونَ" kelimesini Râzî'nin Ebû Müslim'den aktardığı yorumuna göre çevirdik. Zira buradaki bağlama en uygun düşen tefsirin bu olduğunu düşündük. Ayrıca Mâverdî bunu kelimenin ilk yorumu olarak vermiştir.

109 Mâverdî.

مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا اَنْ يَسْتَغْفِرُوا لِلْمُشْرِكِينَ وَلَوْ كَانُوا اُولِي قُرْبٰى مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمْ اَنَّهُمْ
اَصْحَابُ الْجَحِيمِ ﴿١١٣﴾ وَمَا كَانَ اسْتِغْفَارُ اِبْرٰهِيمَ لِاَبِيهِ اِلَّا عَنْ مَوْعِدَةٍ وَعَدَهَا اِيَّاهُ فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُ اَنَّهُ عَدُوٌّ
لِلّٰهِ تَبَرَّاَ مِنْهُ اِنَّ اِبْرٰهِيمَ لَاَوَّاهٌ حَلِيمٌ ﴿١١٤﴾ وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيُضِلَّ قَوْمًا بَعْدَ اِذْ هَدٰيهُمْ حَتّٰى يُبَيِّنَ لَهُمْ مَا يَتَّقُونَ
اِنَّ اللّٰهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿١١٥﴾ اِنَّ اللّٰهَ لَهُ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ يُحْيِي وَيُمِيتُ وَمَا لَكُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مِنْ
وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴿١١٦﴾ لَقَدْ تَابَ اللّٰهُ عَلَى النَّبِيِّ وَالْمُهَاجِرِينَ وَالْاَنْصَارِ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ فِي سَاعَةِ الْعُسْرَةِ مِنْ
بَعْدِ مَا كَادَ يَزِيغُ قُلُوبُ فَرِيقٍ مِنْهُمْ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ اِنَّهُ بِهِمْ رَؤُفٌ رَحِيمٌ ﴿١١٧﴾

11 Cuz
9 Süre
Tevbe 113-117

MÜŞRİK AKRABALARINIZI TEVHİDE ÇAĞIRIN!

113-114. Ey elçimize iman edenler! İbrâhim peygamberin vaktiyle, müşrik babası için dua etmiş olmasından yola çıkarak siz de müşrik akrabalarınızın affedilmesi için dua etmeyiniz. Böyle yapacağınıza, onların şirki bırakıp tevhide dönmeleri için gayret ediniz. Unutmayınız ki İbrâhim'in babası için ettiği duanın sebebi, vaktiyle ona böyle bir söz vermiş olması idi. Kaldı ki o, babasının şirkte ısrar ettiğini görünce dua etmekten vazgeçmiş, çok yufka yürekli ve merhametli olmasına rağmen yine de ondan uzaklaşmıştı. Şu halde peygamberin ya da diğer müminlerin yapacakları şey, müşrikler için dua etmek değil, onları tevhide yönlendirmeye çalışmaktır.[110]

115-116. Ey elçimize iman edenler! Gerçek şu ki Allah hiç kimseyi, gerekli açıklamaları ve mesajları iletmeden, yasakları bildirmeden önce sorumlu tutmaz. Dolayısıyla size bu yasaklar bildirilmeden önce yaptıklarınızdan dolayı endişe etmeyiniz.[111] Unutmayınız ki Allah her şeyden haberdardır; kâinattaki her şeyin sahibi ve yaratıcısı O'dur. Hayatı bahşeden de, canları alan da O'dur. O halde elçimizin tâlimatına uyunuz ve düşmanlarınıza karşı korkusuzca savaşınız! Düşmanınızın güçlü olmasından korkmayınız. Eğer bu ilâhî emirlere muhalefet ederseniz sizi O'nun azabından hiçbir gücün koruyamayacağını biliniz.[112]

11. Cuz
9. Süre
Tevbe 113-117

ZOR ZAMANDA
Hz. PEYGAMBER'E UYAN SAMİMİ MÜMİNLER

117. Şunu iyi biliniz ki Allah, birçok kimsenin katılmayı göze alamadığı[113] zorlu Tebük Seferi'ne katılan ve elçisi Muhammed'i o zor şartlarda destekleyen muhacir ve ensarın bu fedakârca davranışlarını karşılıksız bırakmayacak, kendilerinin derecelerini yükseltecek[114] ve cennetle ödüllendirecektir.[115] Zira O, elçisine ve müminlere karşı çok şefkatli ve merhametlidir.

110 Bu âyetlerin Hz. Peygamber'in amcası Ebû Tâlib için dua etmesini yasaklamak üzere vahyedildiği söylenir. Ancak bu ihtimal çok zayıftır. Zira Ebû Talib'in vefatı ile bu âyetlerin vahyedilişi arasında uzun yıllar söz konusudur. Nitekim Râzî'nin aktardığına göre Hüseyin b. Fazl da bu ihtimali zayıf bulmuştur. Râzî ise Hz. Peygamber'in, amcası için dua etmiş olabileceğini, aradan yıllar geçtikten sonra böyle bir yasağın konulmuş olduğunu söyler ki kanaatimizce bu, büsbütün ihtimal dışıdır. Diğer taraftan Hz. Peygamber'in, annesinin kabrinin başına gidip ağladığını ve onun "azap görmesi" sebebiyle üzüldüğünü ifade eden rivayetler ise bizzat bu âyetlerin peşinden gelen 115. âyet ile çelişkilidir. Zira 115. âyette, kendilerine gerekli açıklamalar yapılmamış kimselerin sorumlu tutulmayacağı bildirilmektedir. Ayrıca Hz. Peygamber'in annesinin "azap gördüğünü" iddia etmek büyük bir cürettir. Bize göre âyetin nüzûl sebebi ile ilgili en mâkul rivayet, Hz. Ali'den aktarılan bizim de çevirimize esas aldığımız rivayettir (bk. Mâverdî). *Doğrusunu Allah bilir.*

111 Taberî.

112 Taberî.

113 Zemahşerî.

114 Teysîr.

115 Bu âyette kullanılan "tevbe" kelimesinin anlamı konusunda son derece titiz hareket etmek gerekir. Öncelikle ifade edelim ki Kur'an'ın kullandığı kelimelerin anlamlarını sözlüklerden bulmaya çalışmak yanlış bir yoldur. Nitekim burada "tevbe" kelimesi, sözlüklerde olduğu gibi "bağışlamak" anlamına değil, "derece yükseltmek" anlamına gelmektedir. Aksi takdirde âyette Hz. Peygamber'in ve Tebük Savaşı'ndaki zor şartlarda onu yalnız bırakmayıp cansiperane bir şekilde savaşan sahâbilerin, savaşa katılmayan kimselerle bir tutulması, sanki bir kabahat işlemiş gibi muamele görmeleri söz konusu olacaktır ki böyle bir yaklaşım hem sîret-i nebevî açısından uygun değildir, hem de Kur'an'ın söylemine terstir. Bizim çevirimiz işte bu inceliği göz önünde bulundurmayı hedeflemektedir.

وَعَلَى الثَّلٰثَةِ الَّذ۪ينَ خُلِّفُوا حَتّٰٓى اِذَا ضَاقَتْ عَلَيْهِمُ الْاَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ وَضَاقَتْ عَلَيْهِمْ اَنْفُسُهُمْ وَظَنُّٓوا
اَنْ لَا مَلْجَاَ مِنَ اللّٰهِ اِلَّٓا اِلَيْهِ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ لِيَتُوبُوا اِنَّ اللّٰهَ هُوَ التَّوَّابُ الرَّح۪يمُ ﴿١١٨﴾ يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا
اتَّقُوا اللّٰهَ وَكُونُوا مَعَ الصَّادِق۪ينَ ﴿١١٩﴾ مَا كَانَ لِاَهْلِ الْمَد۪ينَةِ وَمَنْ حَوْلَهُمْ مِنَ الْاَعْرَابِ اَنْ يَتَخَلَّفُوا عَنْ
رَسُولِ اللّٰهِ وَلَا يَرْغَبُوا بِاَنْفُسِهِمْ عَنْ نَفْسِه۪ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ لَا يُص۪يبُهُمْ ظَمَاٌ وَلَا نَصَبٌ وَلَا مَخْمَصَةٌ ف۪ي سَب۪يلِ
اللّٰهِ وَلَا يَطَؤُ۫نَ مَوْطِئًا يَغ۪يظُ الْكُفَّارَ وَلَا يَنَالُونَ مِنْ عَدُوٍّ نَيْلًا اِلَّا كُتِبَ لَهُمْ بِه۪ عَمَلٌ صَالِحٌ اِنَّ اللّٰهَ لَا يُض۪يعُ
اَجْرَ الْمُحْسِن۪ينَ ﴿١٢٠﴾ وَلَا يُنْفِقُونَ نَفَقَةً صَغ۪يرَةً وَلَا كَب۪يرَةً وَلَا يَقْطَعُونَ وَادِيًا اِلَّا كُتِبَ لَهُمْ لِيَجْزِيَهُمُ
اللّٰهُ اَحْسَنَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٢١﴾ وَمَا كَانَ الْمُؤْمِنُونَ لِيَنْفِرُوا كَٓافَّةً فَلَوْلَا نَفَرَ مِنْ كُلِّ فِرْقَةٍ مِنْهُمْ طَٓائِفَةٌ
لِيَتَفَقَّهُوا فِي الدّ۪ينِ وَلِيُنْذِرُوا قَوْمَهُمْ اِذَا رَجَعُٓوا اِلَيْهِمْ لَعَلَّهُمْ يَحْذَرُونَ ﴿١٢٢﴾ يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا قَاتِلُوا
الَّذ۪ينَ يَلُونَكُمْ مِنَ الْكُفَّارِ وَلْيَجِدُوا ف۪يكُمْ غِلْظَةً وَاعْلَمُٓوا اَنَّ اللّٰهَ مَعَ الْمُتَّق۪ينَ ﴿١٢٣﴾

TEBÜK SEFERİ'NE KATILMADIKLARI İÇİN PİŞMANLIKLA TÖVBE EDEN ÜÇ KİŞİ

118. Diğer taraftan elçimizin emrine uyup savaşa katılmak yerine münafıklar gibi davranıp geri kalan ve bu yaptığına sonradan pişman olduğu halde gelip pişmanlığını elçimize bildirmeyen kimseleri[116] de Allah affetmiştir.[117] Çünkü bunlar yaptıkları hatadan öylesine pişman olmuşlardır ki âdeta dünya onlara dar gelmiştir. Nihayet Allah'tan başka sığınacak ve af dilenecek merci olmadığını anlamış ve samimiyetle ona yönelip tövbe etmişlerdir. Allah da onların tövbelerini kabul etmiştir. Zira Allah, böylesine tövbe edenlere karşı çok merhametli ve bağışlayıcıdır.

119. Ey seferden geri kalan ve sonradan tövbe eden kimseler! Bundan böyle gerekli dersi alınız ve elçimiz tarafından bildirilen ilâhî emirlere uyunuz ki sonunda onun vaat ettiği cennet ödülüne nâil olan sadakat sahibi müminlerle birlikte olasınız!

116 Bunlar Hilâl b. Ümeyye, Mürâre b. Rebî' ve Kâ'b b. Mâlik adlı sahâbîlerdir (bk. Taberî).

117 Burada kullandığımız "affetmiştir" ifadesi, bir önceki âyetteki "tâbe" kelimesine atıf değildir. Buradaki "affetme" anlamı, yine bu âyetin içinde geçen " ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ لِيَتُوبُوا " ifadesinden anlaşılmaktadır.

PEYGAMBERE BAĞLILIĞIN ÖDÜLÜ

120-121. Gerek Medine'de yaşayan müminlerin, gerekse çevresinde yaşayan bedevîlerden iman edenlerin, elçimiz Muhammed'in emrine itaatsizlik etmeleri yahut onun emrine rağmen sefere çıkmaktan geri durmaları hiçbir şekilde doğru değildir. Çünkü bu müminlerin elçimizle beraber sefere katılıp düşmanı öfkelendirmeleri ve onlara karşı zafer kazanmalarının yanı sıra bu uğurda çektikleri her türlü sıkıntı, yaptıkları küçük büyük bütün harcamalar, zor şartlarda yol kat etmek üzere attıkları adımlar da dâhil olmak üzere yaptıkları her şey kendilerine sevap olarak yazılacak ve Allah tarafından en güzel şekilde ödüllendirilecektir. Allah bu müminlerin yaptıkları böylesine samimi amelleri kesinlikle ödülsüz bırakmayacaktır.

122. Diğer taraftan, "Elçimizin çevresinden ayrılmayınız, onunla birlikte olunuz" gibi ilâhî emirler sebebiyle Medine çevresinde yaşayan müminlerin topluca Medine'ye akın etmelerine de gerek yoktur.[118] Böyle yapmak yerine içlerinden belli bir grubu elçimizin yanına gönderebilirler. Böylece bunlar ilâhî emirleri öğrenir ve dönüp diğerlerine anlatabilirler.

123. Ey elçimize iman edenler! Medine'nin yakın çevresinde yaşayan ve sizler için tehdit oluşturan düşmanlarla[119] savaşınız ve onlara kararlılığınızı gösteriniz. Unutmayınız ki Allah, emirlerine itaat eden müminlerin yardımcısıdır.

118 Çevirimiz tâbiîn âlimlerinden Mücâhid'in tefsirine dayanmaktadır (bk. Taberî).

119 Derveze âyette geçen "kâfir" kelimesinin "düşman" anlamına geldiğini izah etmiştir.

وَاِذَا مَٓا اُنْزِلَتْ سُورَةٌ فَمِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ اَيُّكُمْ زَادَتْهُ هٰذِهٖٓ اِيمَانًا فَاَمَّا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا فَزَادَتْهُمْ اِيمَانًا وَهُمْ
يَسْتَبْشِرُونَ ﴿١٢٤﴾ وَاَمَّا الَّذ۪ينَ ف۪ي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ فَزَادَتْهُمْ رِجْسًا اِلٰى رِجْسِهِمْ وَمَاتُوا وَهُمْ كَافِرُونَ ﴿١٢٥﴾
اَوَلَا يَرَوْنَ اَنَّهُمْ يُفْتَنُونَ ف۪ي كُلِّ عَامٍ مَرَّةً اَوْ مَرَّتَيْنِ ثُمَّ لَا يَتُوبُونَ وَلَا هُمْ يَذَّكَّرُونَ ﴿١٢٦﴾ وَاِذَا مَٓا اُنْزِلَتْ سُورَةٌ
نَظَرَ بَعْضُهُمْ اِلٰى بَعْضٍ هَلْ يَرٰيكُمْ مِنْ اَحَدٍ ثُمَّ انْصَرَفُوا صَرَفَ اللّٰهُ قُلُوبَهُمْ بِاَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَفْقَهُونَ ﴿١٢٧﴾
11 Cuz 9. Süre Tevbe 124-129 لَقَدْ جَٓاءَكُمْ رَسُولٌ مِنْ اَنْفُسِكُمْ عَز۪يزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَر۪يصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِن۪ينَ رَؤُ۫فٌ رَح۪يمٌ ﴿١٢٨﴾ فَاِنْ
تَوَلَّوْا فَقُلْ حَسْبِيَ اللّٰهُ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَهُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظ۪يمِ ﴿١٢٩﴾

MÜNAFIKLARIN ALAYCI ve USLANMAZ TAVIRLARI

124-125. Doğrusu elçimize ne zaman bir ilâhî vahiy gelecek olsa münafıklar hemen, "Bu âyetler sizin inancınızı arttırdı mı şimdi?" diye alaycı bir şekilde aralarında konuşurlar. Evet, elçimize vahyettiğimiz âyetler gerçekten de müminlerin inançlarını pekiştirmekte ve gönüllerine huzur vermektedir. Ama aynı vahiyler münafıkların daha beter münafık olmalarına sebep olmaktadır. Çünkü onlar bu âyetlerin Allah tarafından vahyedildiğine inanmadıkları için her defasında bu halleri daha da pekişmektedir.[120] Bu gidişle münafık olarak can verecek ve cehenneme gideceklerdir.

126-127. Nitekim onlar, her yıl bir veya birkaç defa, gerçek yüzlerini ortaya çıkaran ve münafıklıklarını daha da pekiştiren ibretlik olaylar yaşamakta, fakat yine de ibret alıp tövbe etmemektedirler. Gerçek yüzlerini ortaya çıkaran âyetler vahyedildiği zaman gizlice birbirlerine bakar ve kimseye sezdirmeden mescitten çıkıp gider, fakat bu durumdan ibret almak yerine aynı münafıkça tavırları sürdürmeye devam ederler.[121] Bu davranışları sebebiyle kalpleri katılaşmıştır.[122] Zira onlar hiçbir zaman elçimize vahyedilen vahyi düşünüp ibret almak istememişlerdir.

120 Taberî.

121 Râzî.

122 Burada geçen "صَرَفَ اللّٰهُ قُلُوبَهُمْ" ifadesi, Bakara sûresinin 7. âyetinde geçen "خَتَمَ اللّٰهُ عَلٰى قُلُوبِهِمْ" ifadesi ile benzerlik göstermektedir. Açıklama için o âyetin dipnotuna bakılabilir.

İLÂHÎ RAHMETİN İFADESİ : HZ. PEYGAMBER

128. Ey müminler! Sakın bu münafıklar gibi elçimize itaatsizlik etmeyiniz! Zira o, sizin içinizden seçilmiş ve sizlere ilâhî vahyi tebliğ etmek üzere görevlendirilmiş bir peygamber olup kendisine inananlara çok düşkündür, onların ilâhî emirlere muhalefet edip de ilâhî cezaya mâruz kalmalarından endişe eder. Bu yüzden de tevhide ve ilâhî emirlere uygun yaşamanız için elinden geleni yapar.[123]

11. Cuz
9. Sûre
Tevbe 124-129

129. Ey Muhammed! Senin bu özelliğine rağmen yine de o münafıklar aynı tavırları sürdürür ve sana muhalefet etmeye devam ederlerse sakın üzülme[124] ve onlara şöyle de: "Ben sizlere ilâhî vahyi anlattım ve görevimi yaptım. İnkâr etmeniz ve münafıklığınız bana değil, size zarar verir. Zira benim yardımcım, kendisinden başka ilâh olmayan Allah'tır. O, var olan her şeyin mutlak hükümranıdır!"[125]

[123] Taberi.
[124] Râzî.
[125] Bk. Kurtubî.

ONUNCU SÛRE

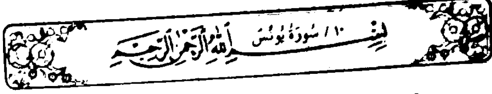
YÛNUS

İman edip ilâhî rahmete mazhar olan kavmin peygamberi.

Mekke döneminin sonlarına doğru, Neml ve Kasas sûrelerinin ardından vahyedilmiştir. 98. âyetinde Yûnus peygambere atıf yapıldığı için Yûnus adı verilmiştir. Tevhit ve âhiret vurgusunun yoğun olarak yer aldığı sûrede, bir beşere peygamberlik görevinin verilmesini yadırgayan müşriklerin tutumları eleştirilmekte, peygamberleri inkâr eden toplumların helâk edilişleri ve Yûnus peygamberin toplumunun iman ederek kurtuluşa ermesi hatırlatılmaktadır. Bundan önce nâzil olan ve hem üslûp hem konu açısından benzerlik arzeden "tavâsîn" sûreleri[1] gibi "elif lâm râ" ile başlayan sûreler[2] de hem üslûp hem içerik açısından benzerlik arzeder.[3] Bu sûrelerde ana konu, şirkin eleştirilmesi, âhiret inancının vurgulanması ve inananlara moral ve cesaret verilmesi gibi hususlardır.

Yüz dokuz âyetten oluşan sûreyi muhtevasına göre aşağıdaki gibi tasnif etmek mümkündür..

1 Tâ-sîn harfleri ile başlayan Şuarâ, Neml ve Kasas sûreleri.
2 Yûnus, Hûd, Yûsuf ve Hicr sûreleri.
3 Câbirî.

الٓرٰ تِلْكَ اٰيَاتُ الْكِتَابِ الْحَك۪يمِ ﴿١﴾ اَكَانَ لِلنَّاسِ عَجَبًا اَنْ اَوْحَيْنَٓا اِلٰى رَجُلٍ مِنْهُمْ اَنْ اَنْذِرِ النَّاسَ وَبَشِّرِ
الَّذ۪ينَ اٰمَنُٓوا اَنَّ لَهُمْ قَدَمَ صِدْقٍ عِنْدَ رَبِّهِمْۜ قَالَ الْكَافِرُونَ اِنَّ هٰذَا لَسَاحِرٌ مُب۪ينٌ ﴿٢﴾

BEŞER PEYGAMBER ve MÜŞRİKLERİN İTİRAZLARI

1-2. Elif lâm râ![4] Ey Muhammed'in peygamberliğine inanmayan, ona "Sen de bizim gibi bir insansın, Allah peygamber gönderecek olsaydı bir melek yahut Mekke veya Tâif'in ileri gelenlerinden birini gönderirdi!"[5] diyen ve onu sihirbazlıkla itham eden Mekke müşrikleri! Allah'ın, içinizden birini seçip sizi uyarmak ve müminlerin Allah katında yüksek değer sahibi olduklarını bildirip müjdelemek üzere göndermesinde şaşılacak bir şey yoktur. Size bildirilen bu âyetler, iddia ettiğiniz gibi Muhammed'in kendi sözleri değil, bizim ona vahyetmekte olduğumuz Kur'an'ın âyetleridir. Allah bu kitap ile sizlere mesajlarını dosdoğru bir şekilde iletmekte ve açıklamaktadır.[6]

---

4 Hurûf-ı mukattaa olarak adlandırılan bu harflerle ilgili olarak Bakara sûresinin 1. âyetindeki dipnota bakınız.

5 Zemahşerî.

6 Taberî.

11. Cüz
10. Süre
Yûnus 3-8

اِنَّ رَبَّكُمُ اللّٰهُ الَّذٖى خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ فٖى سِتَّةِ اَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوٰى عَلَى الْعَرْشِ يُدَبِّرُ الْاَمْرَؕ مَا مِنْ
شَفٖيعٍ اِلَّا مِنْ بَعْدِ اِذْنِهٖؕ ذٰلِكُمُ اللّٰهُ رَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُؕ اَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿٣﴾ اِلَيْهِ مَرْجِعُكُمْ جَمٖيعًاؕ وَعْدَ اللّٰهِ حَقًّاؕ
اِنَّهُ يَبْدَؤُا الْخَلْقَ ثُمَّ يُعٖيدُهُ لِيَجْزِىَ الَّذٖينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ بِالْقِسْطِؕ وَالَّذٖينَ كَفَرُوا لَهُمْ شَرَابٌ
مِنْ حَمٖيمٍ وَعَذَابٌ اَلٖيمٌ بِمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ ﴿٤﴾ هُوَ الَّذٖى جَعَلَ الشَّمْسَ ضِيَاءً وَالْقَمَرَ نُورًا وَقَدَّرَهُ مَنَازِلَ
لِتَعْلَمُوا عَدَدَ السِّنٖينَ وَالْحِسَابَؕ مَا خَلَقَ اللّٰهُ ذٰلِكَ اِلَّا بِالْحَقِّۚ يُفَصِّلُ الْاٰيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿٥﴾ اِنَّ فٖى
اخْتِلَافِ الَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَمَا خَلَقَ اللّٰهُ فِى السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَّقُونَ ﴿٦﴾ اِنَّ الَّذٖينَ لَا يَرْجُونَ
لِقَاءَنَا وَرَضُوا بِالْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَاطْمَاَنُّوا بِهَا وَالَّذٖينَ هُمْ عَنْ اٰيَاتِنَا غَافِلُونَۙ ﴿٧﴾ اُولٰٓئِكَ مَاْوٰيهُمُ النَّارُ بِمَا
كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٨﴾

3-6. Ey müşrikler! Nasıl olur da Allah nezdinde bazı varlıkları şefaatçi telakki edip O'na ortak koşarsınız?[7] Oysa yaşamınız için yeryüzünü, dağları, ırmakları, bitkileri yaratan, gökyüzünü inşa ederek dünyayı mükemmel hale getiren ve istifadenize sunan Allah'tır.[8] Aydınlanmanız için güneşi, karanlık gecede yol bulabilmeniz, yıl ve zaman hesabı yapabilmeniz için ayı yaratmıştır. İşte Allah, bütün kâinatı böylece yoktan yaratan, ölümden sonra sizleri tekrar diriltip hesaba çekecek olan ve bütün varlığa hükmeden kudrettir. Gece ve gündüzün birbirini düzenli bir şekilde takip etmesinde ve bütün kâinatın muazzam bir şekilde yaratılmasında aklını kullananlar için dersler vardır. Aklını kullanarak bu varlıkları inceleyenler, bu kâinatı yaratıp insanın emrine veren Allah'tan başka, ilâhî niteliklere sahip ve şefaat edebilecek hiçbir kudretin bulunmadığını anlarlar.[9] O halde sadece O'na kulluk edin. Çünkü herkes O'nun huzurunda hesaba çekilecek; elçilere iman eden ve Allah'ın emirlerine uygun yaşayanlar ödüllendirilirken onlara inanmayanlar, bu inkârlarının sonucu olarak, acı bir azap ile cezalandırılacaklardır. Aklınızı kullansanız tek doğrunun bu olduğunu göreceksiniz.[10]

7-8. Bütün bu âyetlere rağmen yine de elçimize inanmayan, âhirette hesaba çekileceklerini hiç düşünmeksizin sorumsuzca yaşayan,[11] ilâhî emir ve yasakları umursamayanların[12] âhirette varacakları yer cehennemdir. Çünkü onlar dünyada yaptıkları bu davranışlar neticesinde cehennem azabına müstahak olmuşlardır.

7 Âyetin müşriklere hitap ettiği, muhtevasından açıkça anlaşılmaktadır. Müşriklerin en belirgin vasıflarının ise, kendilerini Allah'a yakınlaştırmasını umdukları bazı varlıkları aşırı ölçüde tâzim etmeleri ve onların Allah nezdinde şefaatçi olduklarına inanmalarıdır. Dolayısıyla bu muhtevadaki âyetleri, müşriklerin bu vasıflarını vurgulayacak tarzda çevirmemizin ardındaki saik budur.

8 "Yevm" kelimesinin bizim takvim hesabımızdaki gün ile aynı olup olmadığı tartışma konusu olmuştur. Diğer taraftan Kur'an'ın diğer bir yerinde (Fussılet 41/9-12) bu altı günde yaratma olayı ayrıntılı biçimde anlatılmaktadır. Altı günden maksat jeolojik devirler olarak da anlaşılmıştır. Ancak biz, Kur'an'ın yaratılışla ilgili teknik bilgi verdiğine kani değiliz. Çeviride yansıtıldığı gibi burada kulları için her türlü imkân ve nimeti yaratanın yalnızca Allah olduğuna, dolayısıyla yalnızca O'na kulluk edilmesi gerektiğine dikkat çekilmektedir.

9 Zeccâc, Râzî.

10 Zemahşerî.

11 Zemahşerî.

12 İbn Kesîr.

إِنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ يَهْدِيهِمْ رَبُّهُمْ بِإِيمَانِهِمْ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهِمُ الْاَنْهَارُ فِي جَنَّاتِ النَّعِيمِ
﴿٩﴾ دَعْوٰيهُمْ فِيهَا سُبْحَانَكَ اللّٰهُمَّ وَتَحِيَّتُهُمْ فِيهَا سَلَامٌ وَاٰخِرُ دَعْوٰيهُمْ اَنِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٠﴾
وَلَوْ يُعَجِّلُ اللّٰهُ لِلنَّاسِ الشَّرَّ اسْتِعْجَالَهُمْ بِالْخَيْرِ لَقُضِيَ اِلَيْهِمْ اَجَلُهُمْ فَنَذَرُ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا فِي
طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ ﴿١١﴾ وَاِذَا مَسَّ الْاِنْسَانَ الضُّرُّ دَعَانَا لِجَنْبِهِ اَوْ قَاعِدًا اَوْ قَائِمًا فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُ ضُرَّهُ
مَرَّ كَاَنْ لَمْ يَدْعُنَا اِلٰى ضُرٍّ مَسَّهُ كَذٰلِكَ زُيِّنَ لِلْمُسْرِفِينَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٢﴾ وَلَقَدْ اَهْلَكْنَا الْقُرُونَ مِنْ
11. Cuz 10. Süre Yûnus 9-14 قَبْلِكُمْ لَمَّا ظَلَمُوا وَجَاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ وَمَا كَانُوا لِيُؤْمِنُوا كَذٰلِكَ نَجْزِي الْقَوْمَ الْمُجْرِمِينَ ﴿١٣﴾ ثُمَّ
جَعَلْنَاكُمْ خَلَائِفَ فِي الْاَرْضِ مِنْ بَعْدِهِمْ لِنَنْظُرَ كَيْفَ تَعْمَلُونَ ﴿١٤﴾

9-10. Allah'ın birliğine ve elçilerine iman eden ve O'nun emir ve yasaklarına uygun yaşayanlar[13] ise bu iman ve amelleri neticesinde Allah tarafından ödüllendirilecek, içinde[14] ırmakların çağıldadığı nimet dolu cennetlerde ağırlanacak, oradaki nimetlerden diledikleri gibi faydalanacaklardır. Orada "Allahım! Sen kulluk edilmeye lâyık yegâne kudretsin, müşriklerin ilâhlık atfettikleri varlıkların hiçbiri senin dengin ve kulluk edilmeye lâyık değildir"[15] diyerek kendilerine bu muazzam nimetleri veren Allah'a şükredecekler, birbirlerine esenlik dileyecekler ve "Bütün övgüler tüm varlıkların yaratıcısı ve rabbi Allah'adır, kulluk edilmeye lâyık tek kudret O'dur" diyerek sözlerini bitireceklerdir.

ALLAH'IN ENGİN RAHMETİNE KARŞILIK MÜŞRİKLERİN NANKÖRLÜKLERİ

11. Ey elçimizi sihirbazlıkla suçlayan ve "Allahım! Eğer bu Muhammed gerçekten peygamber ise başımıza gökten taş yağdır. Biz, onun peygamber olduğuna inanmıyoruz"[16] diyen müşrikler![17] Şunu bilin ki Allah insanlara karşı çok merhametlidir. Onlara sınırsız nimetler vermiştir. Fakat nankörlük edip şirk koştuklarında onları derhal cezalandırmamakta, tövbe etmeleri için süre tanımaktadır. Eğer bu süreyi tanımayıp tıpkı nimet verirken yaptığı gibi cezayı da hemen verecek olsaydı[18] onları derhal cezalandırırdı. Fakat onlara bütün nankörlüklerine rağmen nimetler ihsan etmekte ve tövbe etmelerini beklemektedir. Tövbe etmedikleri takdirde âhirette onları cezalandıracaktır.[19]

11. Cuz
10. Süre
Yûnus 9-14

12-14. Ey elçimiz! Senin peygamberliğine inanmayan ve "Madem peygamber olduğunu iddia ediyorsun, o halde şu bahsettiğin azabı getir de görelim" diyerek sana meydan okuyan müşrikler aslında yalancı[20] ve ikiyüzlüdürler. Başlarına bir sıkıntı geldiğinde, medet umdukları varlıkların kendilerine yardım edemeyeceğini gayet iyi bildikleri için, derhal Allah'a dua etmeye koyulurlar. İki büklüm olur ve türlü hallerde[21] Allah'a yalvarırlar. Ancak Allah başlarındaki sıkıntıyı giderince bütün bunları unutur ve tekrar şirke dönerler.[22] Üstelik bu yaptıkları ile övünür, şirk inançları ile gurur duyarlar.[23] "Şu bahsettiğin ilâhî azabı getir de görelim!" diyerek elçimizle alay ederler.[24] Oysa onlardan önce benzer şeyleri yapmış, elçilerimizi yalanlamış nice toplumları helâk etmişizdir. Şimdi onların ardından hüküm sürmekte olan bu Mekke müşriklerine elçi göndermiş ve aynı mesajı iletmiş bulunmaktayız. Elçimize karşı tavırlarına bakacak ve kendilerine ona göre muamele edeceğiz.

13 Taberî "sâlih amel" kavramını çok özlü bir şekilde tarif etmektedir: "Allah'a itaat etmek, onun emirlerine uymak!" Bu itibarla Kur'an'da bu kavramın geçtiği hemen her yerde Taberî'nin tanımını esas aldık.

14 " تَجْرِي مِنْ تَحْتِهِمُ الْاَنْهَارُ " İfadesinin çevirisi hakkında Bakara sûresinin 25. âyetindeki dipnota bakınız.

15 Taberî.

16 bk. Enfâl 8/32.

17 Râzî.

18 Zemahşerî.

19 Reşîd Rızâ.

20 Râzî.

21 Râzî.

22 Taberî.

23 Yaptıklarının kendilerine güzel gösterilmesinin anlamı budur. Bu mânaya Zemahşerî ve Reşîd Rızâ gibi müfessirler birçok yerde işaret etmişlerdir. Aksi takdirde âyeti "müşriklerin yaptıklarını Allah'a isnat etmek" şeklinde anlamak, içinden çıkılmaz ve izah edilemez durumlara yol açacaktır. *Doğrusunu Allah bilir.*

24 Reşîd Rızâ.

وَاِذَا تُتْلٰى عَلَيْهِمْ اٰيَاتُنَا بَيِّنَاتٍۙ قَالَ الَّذ۪ينَ لَا يَرْجُونَ لِقَٓاءَنَا ائْتِ بِقُرْاٰنٍ غَيْرِ هٰذَٓا اَوْ بَدِّلْهُۜ قُلْ مَا يَكُونُ ل۪ٓي
اَنْ اُبَدِّلَهُ مِنْ تِلْقَٓائِ نَفْس۪يۚ اِنْ اَتَّبِعُ اِلَّا مَا يُوحٰٓى اِلَيَّۚ اِنّ۪ٓي اَخَافُ اِنْ عَصَيْتُ رَبّ۪ي عَذَابَ يَوْمٍ عَظ۪يمٍ ﴿١٥﴾ قُلْ
لَوْ شَٓاءَ اللّٰهُ مَا تَلَوْتُهُ عَلَيْكُمْ وَلَٓا اَدْرٰيكُمْ بِه۪ۘ فَقَدْ لَبِثْتُ ف۪يكُمْ عُمُرًا مِنْ قَبْلِه۪ۜ اَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿١٦﴾ فَمَنْ اَظْلَمُ
مِمَّنِ افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا اَوْ كَذَّبَ بِاٰيَاتِه۪ۜ اِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الْمُجْرِمُونَ ﴿١٧﴾ وَيَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مَا لَا يَضُرُّهُمْ
وَلَا يَنْفَعُهُمْ وَيَقُولُونَ هٰٓؤُ۬لَٓاءِ شُفَعَٓاؤُ۬نَا عِنْدَ اللّٰهِۜ قُلْ اَتُنَبِّؤُ۫نَ اللّٰهَ بِمَا لَا يَعْلَمُ فِي السَّمٰوَاتِ وَلَا فِي الْاَرْضِۜ
سُبْحَانَهُ وَتَعَالٰى عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿١٨﴾ وَمَا كَانَ النَّاسُ اِلَّٓا اُمَّةً وَاحِدَةً فَاخْتَلَفُواۜ وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ
لَقُضِيَ بَيْنَهُمْ ف۪يمَا ف۪يهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿١٩﴾ وَيَقُولُونَ لَوْلَٓا اُنْزِلَ عَلَيْهِ اٰيَةٌ مِنْ رَبِّه۪ۚ فَقُلْ اِنَّمَا الْغَيْبُ لِلّٰهِ فَانْتَظِرُواۚ
اِنّ۪ي مَعَكُمْ مِنَ الْمُنْتَظِر۪ينَ ﴿٢٠﴾

11. Cüz
10. Sûre
Yûnus 15-20

15-17. Şirk inançlarının eleştirilmesine kızan,[25] elçimizin peygamber olduğuna inanmayan ve bu davranışlarının cezalandırılacağını akıllarına dahi getirmeyen ikiyüzlü müşrikler, "Ey Muhammed! Senin peygamber olduğuna inanmamızı istiyorsan ilâhlarımızı eleştirmeyen[26] bir Kur'an getir ya da bu Kur'an'da bazı değişiklikler yap!" demektedirler. Ey Muhammed! Onlara de ki: "Benim bu Kur'an'ı kendi isteğime göre değiştirme yetkim yoktur. Zira o, bana Allah tarafından vahyedilmektedir. Benim görevim onu sizlere olduğu gibi duyurmaktır. Allah emretmeseydi bu görevi yapmazdım. Eğer sizin isteklerinize uyup da onda değişiklik yapacak olursam âhirette Allah'ın azabına mâruz kalırım. Siz benim peygamber olduğuma nasıl inanmazsınız? Aranızda o kadar yıl yaşadım! Böyle bir yalanı uydurmayacak biri olduğumu gayet iyi biliyorsunuz.[27] Hiç aklınızı kullanmaz mısınız? Benim Allah adına vahiy uydurduğumu nasıl iddia edersiniz? İddia ettiğiniz şeyi yani yalancı peygamberlik yapan kimseden daha zalim biri olabilir mi? Buna mukabil bu kadar kanıttan sonra hâlâ benim peygamberliğime inanmayan sizin bu davranışınızdan daha zalimce bir davranış olabilir mi? Bilesiniz ki Allah'ın elçilerini yalanlayanlar asla kurtuluşa eremeyeceklerdir."

25 Zemahşerî.
26 Zemahşerî.
27 Zübde.

18. Müşrikler, bazı varlıkları, geçmiş peygamberleri ve sâlih kulları şefaatçi kabul edip onları Allah'a ortak koşmaktadırlar.[28] Ey Muhammed! O müşriklere şöyle seslen: "Sizler yerde ve gökte Allah'ın bilmediği bir şefaatçinin var olduğunu mu iddia ediyorsunuz? Bu tutumunuzla Allah'a karşı bilgiçlik mi taslıyorsunuz? Hayır! Kesinlikle yanılıyorsunuz! Allah'tan başka hiçbir varlığın ilâhî niteliği yoktur. İlâhî niteliklere sahip ve kulluk edilmeye lâyık yegâne kudret Allah'tır."

19. Aslında Mekkeli müşriklerin ataları, başlangıçta İbrâhim'in dinine mensup tevhit ehli kimselerdi.[29] Fakat sonradan şirke bulaşıp ayrılığa düştüler. Eğer Allah dünya hayatını imtihan için yaratmış ve cezayı âhirette vereceğine dair yasasını koymuş olmasaydı onları derhal cezalandırırdı.[30]

20. Ey elçimiz! Senin peygamberliğine inanmayan, mûcize göstermeni isteyen ve "Bizi tehdit ettiğin azabı getir de görelim" diyen müşriklere de ki: "Geleceği Allah bilir. Sizlere ne zaman azap edeceğini veya bir mûcize göndermeyeceğini ben bilemem! Ben sadece bana verilen görevi yapıyor ve sizleri uyarıyorum. Ama madem inkârınızda o kadar ısrarcısınız, o halde bekleyin bakalım, bugün küçümsediğiniz bu tevhit dininin muzaffer olduğunu yakında göreceksiniz!"[31]

11. Cüz
10. Sûre
Yûnus 15-20

28 Râzî.
29 Bu âyetteki "insanlar" ifadesini "müşrikler" şeklinde çevirdik. Bu ifadeye tefsirlerde bizim verdiğimiz anlamdan daha çok "bütün insanlar" veya "ilk insanlar" gibi anlamlar verilmiştir. Reşîd Rızâ "müşrikler" anlamını vermekle beraber diğer anlamın daha tercihe şayan olduğunu ifade eder. Ancak biz, yukarıdan beri gelen âyetlerin anlattığı konu açısından "müşrikler" anlamının daha uygun düştüğü kanaatindeyiz. Nitekim Râzî, tefsirinde ilgili görüşleri sıraladıktan bu görüşü tercih etmiş ve çeşitli vecihlerle delillendirmiştir. *Doğrusunu Allah bilir.*
30 Zemahşerî.
31 Taberî.

وَاِذَٓا اَذَقْنَا النَّاسَ رَحْمَةً مِنْ بَعْدِ ضَرَّٓاءَ مَسَّتْهُمْ اِذَا لَهُمْ مَكْرٌ فٖى اٰيَاتِنَاۜ قُلِ اللّٰهُ اَسْرَعُ مَكْرًاۜ اِنَّ رُسُلَنَا
يَكْتُبُونَ مَا تَمْكُرُونَ ﴿٢١﴾ هُوَ الَّذٖى يُسَيِّرُكُمْ فِى الْبَرِّ وَالْبَحْرِۜ حَتّٰٓى اِذَا كُنْتُمْ فِى الْفُلْكِۚ وَجَرَيْنَ بِهِمْ بِرٖيحٍ
طَيِّبَةٍ وَفَرِحُوا بِهَا جَٓاءَتْهَا رٖيحٌ عَاصِفٌ وَجَٓاءَهُمُ الْمَوْجُ مِنْ كُلِّ مَكَانٍ وَظَنُّٓوا اَنَّهُمْ اُحٖيطَ بِهِمْ دَعَوُا اللّٰهَ
مُخْلِصٖينَ لَهُ الدّٖينَۚ لَئِنْ اَنْجَيْتَنَا مِنْ هٰذِهٖ لَنَكُونَنَّ مِنَ الشَّاكِرٖينَ ﴿٢٢﴾ فَلَمَّٓا اَنْجٰيهُمْ اِذَا هُمْ يَبْغُونَ فِى
الْاَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّۜ يَٓا اَيُّهَا النَّاسُ اِنَّمَا بَغْيُكُمْ عَلٰٓى اَنْفُسِكُمْۙ مَتَاعَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَاۘ ثُمَّ اِلَيْنَا مَرْجِعُكُمْ
فَنُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٢٣﴾ اِنَّمَا مَثَلُ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا كَمَٓاءٍ اَنْزَلْنَاهُ مِنَ السَّمَٓاءِ فَاخْتَلَطَ بِهٖ نَبَاتُ
الْاَرْضِ مِمَّا يَاْكُلُ النَّاسُ وَالْاَنْعَامُۜ حَتّٰٓى اِذَٓا اَخَذَتِ الْاَرْضُ زُخْرُفَهَا وَازَّيَّنَتْ وَظَنَّ اَهْلُهَٓا اَنَّهُمْ قَادِرُونَ
عَلَيْهَٓاۙ اَتٰيهَٓا اَمْرُنَا لَيْلًا اَوْ نَهَارًا فَجَعَلْنَاهَا حَصٖيدًا كَاَنْ لَمْ تَغْنَ بِالْاَمْسِۜ كَذٰلِكَ نُفَصِّلُ الْاٰيَاتِ لِقَوْمٍ
يَتَفَكَّرُونَ ﴿٢٤﴾ وَاللّٰهُ يَدْعُٓوا اِلٰى دَارِ السَّلَامِۜ وَيَهْدٖى مَنْ يَشَٓاءُ اِلٰى صِرَاطٍ مُسْتَقٖيمٍ ﴿٢٥﴾ لِلَّذٖينَ اَحْسَنُوا
الْحُسْنٰى وَزِيَادَةٌۜ وَلَا يَرْهَقُ وُجُوهَهُمْ قَتَرٌ وَلَا ذِلَّةٌۜ اُولٰٓئِكَ اَصْحَابُ الْجَنَّةِۚ هُمْ فٖيهَا خَالِدُونَ ﴿٢٦﴾ وَالَّذٖينَ
كَسَبُوا السَّيِّئَاتِ جَزَٓاءُ سَيِّئَةٍ بِمِثْلِهَاۙ وَتَرْهَقُهُمْ ذِلَّةٌۜ مَا لَهُمْ مِنَ اللّٰهِ مِنْ عَاصِمٍۚ كَاَنَّمَٓا اُغْشِيَتْ وُجُوهُهُمْ
قِطَعًا مِنَ الَّيْلِ مُظْلِمًاۜ اُولٰٓئِكَ اَصْحَابُ النَّارِۚ هُمْ فٖيهَا خَالِدُونَ ﴿٢٧﴾

11. Cüz
10. Sûre
Yûnus 21-27

21-23. Bütün kâinatı yaratıp insanın hizmetine veren, onu karada ve denizde taşıyacak nice varlıklar yaratan Allah'tır. Müşrikler, başları sıkıştığında tapındıkları şeyleri bırakıp Allah'a dua ettikleri halde rahat ve bolluğa kavuşunca şirk koşmaya ve elçilerimizi yalanlamaya koyulurlar. Nitekim onlar, hafifçe esen rüzgâr eşliğinde deniz yolculuğu yaparlarken anında bir fırtına kopup dalgalar kendilerini çepeçevre kuşatınca sonlarının geldiğini düşünür ve o zamana kadar kendilerini şefaatçi kabul edip tâzimde bulundukları varlıkların işe yaramadıklarını görür, Allah'a yalvarmaya başlarlar: "Allahım! Eğer bizi kurtarırsan bir daha asla şirk koşmayacağız"[32] diye dua ederler. Fakat Allah kendilerini kurtarıp rahata kavuşturunca yaptıkları duaları unutur ve Allah'ın istemediği şeyleri yapmaya, ona şirk koşmaya devam ederler.[33] De ki: "Allah bu yaptığınızı cezasız bırakacak değildir. Bu geçici dünya hayatı eninde sonunda bitecek ve hepiniz O'nun huzurunda toplanıp hesaba çekileceksiniz. O gün bütün bu yaptıklarınız karşınıza çıkarılacaktır."

24-26. Ey müşrikler! Bugün sahip olmakla övündüğünüz dünya nimetleri geçicidir. Tıpkı gökten indirdiğimiz yağmurla yeşeren; insanların ve hayvanların yiyeceği bin bir çeşit bitki ile dolup taşan ve güzelleşen bir bahçenin sahiplerinin bütün bu nimetleri kendilerine bahşeden Allah'ı hiç düşünmeyip, bahçenin tamamen kendi mülkleri olduğunu sandıkları bir anda ansızın bir âfetin gelip bahçedeki her şeyi, sanki daha düne kadar yemyeşil değilmişçesine tarumar etmesi gibi dünya hayatında sahip olunan her şey gelip geçici ve bir imtihan vesilesidir. İşte bütün bu nimetleri sizlere bahşeden Allah'a kulluk edesiniz ve ondan başka varlıklara tâzimde bulunmayasınız diye, içinizden aklını kullananlar için böyle apaçık örneklerle tevhit inancını anlatıyoruz. Bu şekilde sizleri dosdoğru yola çağırıyor, dünya ve âhirette bahtiyar olmaya davet ediyoruz. Bu çağrıya uyarak elçimize iman eden ve emirlerimize uygun yaşayan samimi müminler hak ettiklerinden fazlası ile ödüllendirileceklerdir. Hesap gününde korku ve kederden emin olacak, sonsuza kadar kalacakları cennetlerde ağırlanacaklardır.

11. Cüz
10. Sûre
Yûnus 21-27

27. Allah'ın elçilerini yalanlayanlara ve emirlerine karşı gelenlere ise yaptıklarının tam karşılığı bir ceza verilecek, müstehak oldukları şekilde yüzlerinde zillet apaçık belli olacaktır. Dünyada kendilerinden şefaat umdukları varlıkların hiçbir yararını göremeyecekler, Allah'tan başka kimsenin onları kurtaramayacağını anlayacaklardır. Yüzleri gecenin zifiri karanlığı gibi kapkara kesilecektir. Cehenneme girecek ve orada sonsuza kadar kalacaklardır.

32 Taberi.
33 Taberi.

وَيَوْمَ نَحْشُرُهُمْ جَمِيعًا ثُمَّ نَقُولُ لِلَّذِينَ اَشْرَكُوا مَكَانَكُمْ اَنْتُمْ وَشُرَكَاؤُكُمْ فَزَيَّلْنَا بَيْنَهُمْ وَقَالَ شُرَكَاؤُهُمْ
مَا كُنْتُمْ اِيَّانَا تَعْبُدُونَ ﴿٢٨﴾ فَكَفٰى بِاللّٰهِ شَهِيدًا بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ اِنْ كُنَّا عَنْ عِبَادَتِكُمْ لَغَافِلِينَ ﴿٢٩﴾ هُنَالِكَ
تَبْلُوا كُلُّ نَفْسٍ مَا اَسْلَفَتْ وَرُدُّوا اِلَى اللّٰهِ مَوْلٰيهُمُ الْحَقِّ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿٣٠﴾ قُلْ مَنْ يَرْزُقُكُمْ
مِنَ السَّمَاءِ وَالْاَرْضِ اَمَّنْ يَمْلِكُ السَّمْعَ وَالْاَبْصَارَ وَمَنْ يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ
الْحَيِّ وَمَنْ يُدَبِّرُ الْاَمْرَ فَسَيَقُولُونَ اللّٰهُ فَقُلْ اَفَلَا تَتَّقُونَ ﴿٣١﴾ فَذٰلِكُمُ اللّٰهُ رَبُّكُمُ الْحَقُّ فَمَاذَا بَعْدَ الْحَقِّ اِلَّا
الضَّلَالُ فَاَنّٰى تُصْرَفُونَ ﴿٣٢﴾ كَذٰلِكَ حَقَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ عَلَى الَّذِينَ فَسَقُوا اَنَّهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٣٣﴾ قُلْ هَلْ
مِنْ شُرَكَائِكُمْ مَنْ يَبْدَؤُا الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ قُلِ اللّٰهُ يَبْدَؤُا الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ فَاَنّٰى تُؤْفَكُونَ ﴿٣٤﴾ قُلْ هَلْ مِنْ
شُرَكَائِكُمْ مَنْ يَهْدِي اِلَى الْحَقِّ قُلِ اللّٰهُ يَهْدِي لِلْحَقِّ اَفَمَنْ يَهْدِي اِلَى الْحَقِّ اَحَقُّ اَنْ يُتَّبَعَ اَمَّنْ لَا يَهِدِّي اِلَّا
اَنْ يُهْدٰى فَمَا لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ ﴿٣٥﴾ وَمَا يَتَّبِعُ اَكْثَرُهُمْ اِلَّا ظَنًّا اِنَّ الظَّنَّ لَا يُغْنِي مِنَ الْحَقِّ شَيْـًٔا اِنَّ اللّٰهَ
عَلِيمٌ بِمَا يَفْعَلُونَ ﴿٣٦﴾

28-30. Hesap günü müşrikleri ve Allah katında şefaatçi kabul ettikleri varlıkları birlikte topladığımızda onlara, "Geçin bakalım şöyle! Şimdi hepiniz hesaba çekileceksiniz!"[34] diyeceğiz. Ardından kendilerinden şefaat ümit edilen o varlıkları onlardan ayıracağız. "Allahım! Bu müşrikler bizlere tapınmıyorlardı" diye mazeret bildirecekler, bunu duyan müşrikler ise "Hayır! Biz sizleri ilâh bellemiş ve şefaatinizi ummuştuk" diyeceklerdir. Bunun üzerine kendilerinden şefaat umulanlar, "Vallahi sizin bizi şefaatçi kabul edip tâzimde bulunduğunuzdan haberimiz bile yoktu, söylediğimizin doğruluğunu Allah biliyor" diyeceklerdir. İşte o an herkes dünyada yaptığı şeylerin sorumluluğunun kendi üzerinde olduğunu, kimsenin kendisine şefaat edemeyeceğini, Allah'tan başka hiçbir varlığın kulluk edilmeye lâyık olmadığını ve şefaat yetkisine sahip olmadığını anlayacak ve herkes Allah'ın yegâne ilâh olduğunu kabul edecektir.[35]

31-33. Ey Muhammed! Allah nezdinde bazı varlıkları şefaatçi kabul eden[36] müşriklere de ki: "Ey müşrikler! Şu muazzam kâinatı yaratan, sizlere yerde ve gökte birçok rızık imkânı sağlayan, gören gözler, işiten kulaklar bahşeden, hayat veren ve can alan ve bütün varlığı hikmetle sevk ve idare eden kimdir?" Bu soruya karşılık onlar: "Elbette ki Allah'tır" diyeceklerdir. De ki: "O halde nasıl oluyor da başka varlıkları şefaatçi kabul edip onları Allah'a ortak koşuyorsunuz? Hiç aklınızı kullanmıyor musunuz? İlâhî niteliklere sahip yegâne kudretin Allah olduğu ayan beyan ortada iken artık başka varlıkları ona ortak koşmak sapkınlıktan başka nedir ki?" Neticede onlar bütün bu delillere rağmen yine de iman etmemekte ısrar ettikleri için rabbinin kendilerini uyardığı azaba müstehak olmuşlardır.[37]

34-35. Ey Muhammed! Allah nezdinde bazı varlıkları şefaatçi kabul eden müşriklere de ki: "Ey müşrikler! Biliyorsunuz ki Allah yoktan yaratma kudretine sahip olduğu gibi diriltme kudretine de sahiptir. Şimdi söyleyin bakalım! Kendilerinden medet umduğunuz ve Allah'a ortak koştuğunuz varlıklar içerisinde yoktan yaratmaya veya diriltmeye kâdir olan var mıdır?[38] İnsanı mükemmel bir şekilde yaratan ve ona doğruyu yanlıştan ayırma kudreti veren Allah'tır.[39] Sizin ortak koştuğunuz varlıkların böyle bir şey vermeye kudretleri var mıdır? İnsana bütün bu nimetleri veren ve onu dosdoğru yola ileten Allah'a kulluk etmek mi daha mâkuldür, sıradan varlıklara mı? Gerçek apaçık ortada iken nasıl oluyor da bu kadar yanlış karar verebiliyorsunuz?"

36. Ey Muhammed! Gördüğün gibi, Allah nezdinde bazı varlıkları şefaatçi kabul edip onları Allah'a ortak koşan bu müşrikler[40] asılsız inançlara sarılmakta ve bocalayıp durmaktadırlar. Fakat Allah onların bu yaptıklarını çok iyi bilmektedir, sana iman edip şirkten vazgeçmedikleri takdirde onlara gereken cezayı verecektir.

34 Râzî.

35 Râzî.

36 Yirmi sekizinci âyetten itibaren başlayan konu, müşriklerin "şürekâ"larını yani kendilerine tâzimde bulundukları varlıkları konu edinmektedir. Bizzat bu âyetlerden de (özellikle 31. âyet) açıkça anlaşıldığı gibi, müşrikler bu varlıkların herhangi bir "ilâhî vasfa sahip olmadıklarını" gayet iyi bilmekte, fakat onları kendilerine Allah katında şefaatçi olarak telakki etmektedirler. Kur'an burada "şürekâ" kelimesiyle de ifade ettiği bu varlıkları birçok yerde "şüfeâ" (şefaatleri umulan varlıklar) kelimesiyle ifade eder ki ikisi de nihayetinde aynıdır. Çevirimizde bu mülâhaza dikkate alınmıştır.

37 Zemahşerî, Derveze.

38 Bu âyet müşriklerin aslında âhiret inancını inkâr etmediklerini göstermektedir. Âhireti inkâr ettikleri şeklinde anlaşılabilecek âyetlerde ise, onların, kendilerine dünyada yaptıklarının ve özellikle peygambere iman etmemelerinin karşılığında âhirette ilâhî cezaya mâruz kalacakları söylendiğinde verdikleri tepki dile getiriliyor olmalıdır. *Doğrusunu Allah bilir.*

39 Zemahşerî.

40 Zemahşerî.

[redacted]

وَمَا كَانَ هٰذَا الْقُرْاٰنُ اَنْ يُفْتَرٰى مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَلٰكِنْ تَصْدٖيقَ الَّذٖي بَيْنَ يَدَيْهِ وَتَفْصٖيلَ الْكِتَابِ لَا رَيْبَ [redacted]
مِنْ رَبِّ الْعَالَمٖينَ ﴿٣٧﴾ اَمْ يَقُولُونَ افْتَرٰيهُ قُلْ فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِثْلِهٖ وَادْعُوا مَنِ اسْتَطَعْتُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ اِنْ [redacted]
صَادِقٖينَ ﴿٣٨﴾ بَلْ كَذَّبُوا بِمَا لَمْ يُحٖيطُوا بِعِلْمِهٖ وَلَمَّا يَأْتِهِمْ تَأْوٖيلُهُ كَذٰلِكَ كَذَّبَ الَّذٖينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَانْظُرْ
كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الظَّالِمٖينَ ﴿٣٩﴾ وَمِنْهُمْ مَنْ يُؤْمِنُ بِهٖ وَمِنْهُمْ مَنْ لَا يُؤْمِنُ بِهٖ وَرَبُّكَ اَعْلَمُ بِالْمُفْسِدٖينَ ﴿٤٠﴾
وَاِنْ كَذَّبُوكَ فَقُلْ لٖي عَمَلٖي وَلَكُمْ عَمَلُكُمْ اَنْتُمْ بَرٖيۤـُٔونَ مِمَّا اَعْمَلُ وَاَنَا بَرٖيۤءٌ مِمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٤١﴾ وَمِنْهُمْ مَنْ
يَسْتَمِعُونَ اِلَيْكَ اَفَاَنْتَ تُسْمِعُ الصُّمَّ وَلَوْ كَانُوا لَا يَعْقِلُونَ ﴿٤٢﴾ وَمِنْهُمْ مَنْ يَنْظُرُ اِلَيْكَ اَفَاَنْتَ تَهْدِي الْعُمْيَ
وَلَوْ كَانُوا لَا يُبْصِرُونَ ﴿٤٣﴾

Yûnus 37-43

37-38. Ey elçimize inanmayan ve Kur'an'ı onun uydurduğunu iddia eden müşrikler! Bilesiniz ki kulumuz Muhammed gerçekten peygamberdir ve onun size getirdiği bu Kur'an, kendisinden önce vahyedilen ilâhî kitapları doğrulayan, sizlere ilâhî öğütleri, emirleri ve yasakları açıklayan bir kitap olup[41] bütün varlıkların rabbi Allah tarafından vahyedilmektedir. Eğer bu kitabı Muhammed'in uydurduğunu iddia ediyorsanız ve bu iddianızda samimi iseniz o halde siz de onun gibi yapın, onun bir parçasına benzer bir şey uydurun da görelim![42] Hatta Allah'tan başka kendilerini şefaatçi kabul edip ortak koş-

41 Taberî.

42 Sûre kelimesinin Kur'an'daki kullanımı ile daha sonraki dönemde kazandığı anlam aynı değildir. Tefsir usulünde "sûre", Kur'an'ın 114 bölümünden her birine verilen bir isim iken bu kelimenin Kur'an'daki kullanımı, "tek seferde veya aynı konuyla ilgili olarak inzâl edilen vahiy bölümü" şeklindedir. Nitekim Nûr (24/1), Tevbe (9/124, 127) ve Muhammed (47/20) sûrelerinin ilgili âyetlerinde geçen sûre kelimesine, "Kur'an'ın 114 bölümünden biri" anlamını vermek imkânsız görünmektedir. Yine bir rivayette Hz. Peygamber'in bir namazın sadece bir rekâtında Bakara, Âl-i İmrân ve Nisâ sûrelerini okuduğu ifade edilmektedir (bk. Nesâî, "İftitah", 78). Başka bazı rivayetlerde de benzer bilgiler yer almaktadır (bk. Nesâî, "Tatbîk", 73; Dârekutnî, *Sünen*, II, 256-1492 numaralı rivayet; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat*, VI, 280-6412 numaralı rivayet). Bu rivayetlerde geçen "sûre" kelimesini Kur'an ilimlerinin (ulûmü'l-Kur'ân) bir ıstılahı olarak düşündüğümüzde, Hz. Peygamber'in bütün bu "sûre"leri tek rekâtta nasıl okuduğunu sormak icap edecektir. Çünkü sadece bir rekâtında bu kadar "sûre"nin okunacağı bir namazı kılmak için, hiçbir namazın "vakti" yeterli değildir. O halde burada "sûre" kelimesiyle, Kur'an ilimlerinde bir terim olan "sûre"nin değil, belli bir konuyla ilgili olarak tek seferde inzâl edilen vahiy bölümlerinin kastedildiği anlaşılmaktadır. *Doğrusunu Allah bilir.*

tuğunuz varlıklardan yardım isteyin.[43] Gerçek şu ki elinizden gelen bütün gayreti gösterseniz dahi, yine de bir ilâhî vahiy getiremezsiniz.

39. Ey Muhammed! Müşriklerin seni inkâr etmekte ısrar etmelerine üzülme! Çünkü onlar aslında seni değil, âhirette hesap verecek olmalarını yalanlamaya çalışıyorlar.[44] Âhiret gününün dehşetini, mâruz kalacakları şiddetli azabı hesap edemedikleri için inanmak istemiyorlar. Geçmişte de benzer davranışları sergileyen toplumlar olmuştu, fakat hepsinin sonu helâk olmuştu. Eğer Mekkeli müşrikler de aynı tavrı ısrarla sürdürecek olurlarsa, onların sonu da öncekiler gibi olacaktır.

11 Cüz
10. Sûre
Yûnus 37-43

40. Aslında müşriklerin bir kısmı Kur'an'ın ilâhî kitap olduğuna içten içe inandıkları halde bunu bir türlü kabullenip itiraf etmemekte, kimileri ise onu tamamen inkâr etmektedir.[45] Onların bu kötü niyetlerini çok iyi bilen Allah, kendilerine gereken cezayı verecektir.

41. Ey elçimiz! Seni yalanlamakta ısrar ederlerse de ki: "Ben sizin iyiliğiniz için size uyarı yapıyorum. Fakat inanmamakta ısrar ederseniz bilin ki görevimi yaptım, bundan sonra sorumluluk size aittir. Yaptıklarınızın cezasını çekeceksiniz."

42-43. Nitekim içlerinden kimi seni dinler gibi gözükmekle birlikte söylediklerini anlamak istememekte, kimi ise anladığı halde inkârda ısrar etmektedir.[46] Akıllarını kullanmayan ve hakikate kalpleri kapanmış, basîretleri bağlanmış bu kimselere bir şey anlatabilmen ne mümkün![47]

---

43 Taberî.

44 Taberî.

45 Zemahşerî.

46 Zemahşerî.

47 Bu iki âyette kullanılan "görme" ve "dinleme" fiilleri muhatapların Hz. Peygamber'in mesajını anladıkları halde inkâr ettiklerini ifade eder. Ancak bazı tefsirlerde, müşriklerin Hz. Peygamber'i ve Kur'an'ı anlamadıkları söylenmektedir ki bizce bu anlayış son derece hatalıdır. Çünkü eğer müşrikler, Kur'an'ı anlamadıkları için inkâr etmiş olsalardı, o zaman inkârları mâzur görülebilirdi. Bu bağlamda Fahreddin er-Râzî'nin yaklaşımının eleştirisi için Reşîd Rızâ'nın tefsirine bakılabilir.

اِنَّ اللّٰهَ لَا يَظْلِمُ النَّاسَ شَيْـًٔا وَلٰكِنَّ النَّاسَ اَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿٤٤﴾ وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ كَاَنْ لَمْ يَلْبَثُوٓا اِلَّا سَاعَةً
مِنَ النَّهَارِ يَتَعَارَفُونَ بَيْنَهُمْۜ قَدْ خَسِرَ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِلِقَٓاءِ اللّٰهِ وَمَا كَانُوا مُهْتَدِينَ ﴿٤٥﴾ وَاِمَّا نُرِيَنَّكَ بَعْضَ
الَّذِي نَعِدُهُمْ اَوْ نَتَوَفَّيَنَّكَ فَاِلَيْنَا مَرْجِعُهُمْ ثُمَّ اللّٰهُ شَهِيدٌ عَلٰى مَا يَفْعَلُونَ ﴿٤٦﴾ وَلِكُلِّ اُمَّةٍ رَسُولٌۚ فَاِذَا جَٓاءَ
رَسُولُهُمْ قُضِيَ بَيْنَهُمْ بِالْقِسْطِ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿٤٧﴾ وَيَقُولُونَ مَتٰى هٰذَا الْوَعْدُ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٤٨﴾ قُلْ
لَٓا اَمْلِكُ لِنَفْسِي ضَرًّا وَلَا نَفْعًا اِلَّا مَا شَٓاءَ اللّٰهُۜ لِكُلِّ اُمَّةٍ اَجَلٌۜ اِذَا جَٓاءَ اَجَلُهُمْ فَلَا يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً وَلَا
يَسْتَقْدِمُونَ ﴿٤٩﴾ قُلْ اَرَاَيْتُمْ اِنْ اَتٰيكُمْ عَذَابُهُ بَيَاتًا اَوْ نَهَارًا مَاذَا يَسْتَعْجِلُ مِنْهُ الْمُجْرِمُونَ ﴿٥٠﴾ اَثُمَّ اِذَا مَا
وَقَعَ اٰمَنْتُمْ بِهٖۜ آٰلْـٰٔنَ وَقَدْ كُنْتُمْ بِهٖ تَسْتَعْجِلُونَ ﴿٥١﴾ ثُمَّ قِيلَ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا ذُوقُوا عَذَابَ الْخُلْدِۚ هَلْ تُجْزَوْنَ اِلَّا
بِمَا كُنْتُمْ تَكْسِبُونَ ﴿٥٢﴾ وَيَسْتَنْبِؤُنَكَ اَحَقٌّ هُوَۜ قُلْ اِي وَرَبّ۪ٓي اِنَّهُ لَحَقٌّۚ وَمَٓا اَنْتُمْ بِمُعْجِزِينَ ﴿٥٣﴾ وَلَوْ اَنَّ لِكُلِّ
نَفْسٍ ظَلَمَتْ مَا فِي الْاَرْضِ لَافْتَدَتْ بِهٖۜ وَاَسَرُّوا النَّدَامَةَ لَمَّا رَاَوُا الْعَذَابَۚ وَقُضِيَ بَيْنَهُمْ بِالْقِسْطِ وَهُمْ لَا
يُظْلَمُونَ ﴿٥٤﴾ اَلَٓا اِنَّ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِۜ اَلَٓا اِنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٥٥﴾ هُوَ
يُحْي۪ وَيُم۪يتُ وَاِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٥٦﴾

44. Doğrusu, Allah insanlara karşı son derece merhametlidir. Dünyada ve âhirette huzura ermeleri için onlara elçiler göndermektedir.[48] Fakat onlar Allah'ın kendilerine sunduğu bu ilâhî rahmeti kabul etmeyerek kendi kendilerine zulmetmektedirler.

MÜŞRİKLERİN MEYDAN OKUMALARINA CEVAP

45-56. Ey Muhammed! Müşriklerin senin peygamberliğine inanmadıkla-
rını ve "Bize vaat ettiğin ilâhî azap ne zamanmış, gelsin de görelim!" dediklerini
biliyoruz. Fakat onları hesap vermek üzere huzurumuzda topladığımızda dün-
yada geçirdikleri süre kendilerine günün kısa bir vaktiymiş gibi gelecek ve uya-
nları dikkate almamalarından dolayı tarifsiz bir pişmanlık duyacaklardır. Kaldı
ki onlara bildirdiğimiz ilâhî azabı dünyada senin gözünün önünde vermemiz,
seni onlara karşı muzaffer kılmamız mümkün olduğu gibi âhirette vermemiz de
mümkündür. Nitekim âhirette her toplum kendisine gönderilen elçi ile birlikte
Allah'ın huzuruna çıkarılacak ve elçiler kendilerini inkâr eden toplumları aley-

48 Zemahşerî.

hine şahitlik edecektir. O gün müşriklere, dünyada yaptıklarının tam karşılığı
olan ceza verilecektir. İşte bu sebeple sen onların sözlerine üzülme. "Şu bize
vaat ettiğin ilâhî azap ne zamanmış, gelsin de görelim" demelerine şöyle ce-
vap ver: "Ben sadece Allah'ın elçisiyim. O'nun size ne zaman ceza vereceğini
bilemem. Hatta Allah dilemedikçe kendime bile bir yararım yahut zararım ola-
maz. Fakat bilesiniz ki her toplum eninde sonunda Allah'ın huzuruna çıkıp
hesap verecektir. Bugün sahip olduğunuz saltanat ilelebet devam etmeyecektir.
Size verilecek azabın vakti bellidir. O gün geldiğinde artık erteleme şansınız
olmayacaktır.[49] Kaldı ki bugün şımarık bir şekilde benim ikazlarıma meydan
okuyan sizler, yarın gerçekten ilâhî azap gelecek olsa donup kalacak, çaresizlik
içerisinde iman edeceksiniz. Fakat o zaman imanınıza itibar edilmeyecek,
"Şimdi mi iman etmek aklınıza geldi?" denilecektir. Çünkü bugün elinizde fırsat
varken inanmıyor, onun mesajına karşı cüretkârlık ediyorsunuz. O gün sizlere,
"Yaptıklarınıza karşılık girin sonsuza kadar kalacağınız cehennem ateşine!"
denilecektir. Rabbime yemin ederim ki gerçek olup olmadığını sorduğunuz o
gün muhakkak gelecektir. İsteseniz de istemeseniz de gelecektir ve buna karşı
yapabileceğiniz bir şey yoktur. Bugün benim peygamberliğime inanmayan ve
Allah'ın birliğini kabul etmeyen herkes o gün geldiğinde öylesine pişmanlık
duyacak ki varını yoğunu feda edip kendisini kurtarmak isteyecektir. Allah
o gün adaletli bir şekilde hükmedecek ve kimseye zulmetmeyecektir. O gün
bütün hükümranlık Allah'a aittir,[50] Allah'tan başka hiçbir varlığın herhangi
bir gücü ve yetkisi yoktur. Ey müşrikler! Allah'ın bu vaadi haktır, hesap günü
mutlaka gelecektir. Hayat veren de, can alan da O'dur. Hepiniz O'nun huzurunda
toplanıp hesaba çekileceksiniz. Ne yazık ki sizler bu durumun önemini kav-
ramak istemiyorsunuz!"[51]

49 Zemahşerî.

50 Taberî.

51 Anlam bütünlüğünü korumak için bu uzun paragrafı bölmemeyi tercih ettik. Diğer taraftan Türkçe
anlatım gereği bazı âyetlerin tercümesini öne almak durumunda kaldık, hitap sîgalarında ve şa-
hıs zamirlerinde kimi tasarruflarda bulunduk. Bazı âyetlerde sözü söyleyen Allah olduğu halde,
paragrafın genelinde Hz. Peygamber'in müşriklere cevap vermesi söz konusu olduğu için, bu ifa-
deleri onun ağzından cevabî konuşma kipi ile tercüme ettik. Maksadımız âyetlerin birebir çevirisi
değil, -ki zaten bu imkânsızdır- mananın en sade haliyle yansıtılmasıdır.

يَا اَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَتْكُمْ مَوْعِظَةٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَشِفَاءٌ لِمَا فِي الصُّدُورِ وَهُدًى وَرَحْمَةٌ
لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿٥٧﴾ [illegible]
اللّٰهِ وَبِرَحْمَتِهِ فَبِذٰلِكَ فَلْيَفْرَحُوا هُوَ خَيْرٌ مِمَّا يَجْمَعُونَ ﴿٥٨﴾ قُلْ اَرَاَيْتُمْ مَا اَنْزَلَ اللّٰهُ لَكُمْ مِنْ رِزْقٍ فَجَعَلْتُمْ
مِنْهُ حَرَامًا وَحَلَالًا قُلْ آٰللّٰهُ اَذِنَ لَكُمْ اَمْ عَلَى اللّٰهِ تَفْتَرُونَ ﴿٥٩﴾ وَمَا ظَنُّ الَّذِينَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ يَوْمَ
الْقِيٰمَةِ اِنَّ اللّٰهَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَهُمْ لَا يَشْكُرُونَ ﴿٦٠﴾ وَمَا تَكُونُ فِي شَاْنٍ وَمَا تَتْلُوا مِنْهُ مِنْ قُرْاٰنٍ
وَلَا تَعْمَلُونَ مِنْ عَمَلٍ اِلَّا كُنَّا عَلَيْكُمْ شُهُودًا اِذْ تُفِيضُونَ فِيهِ وَمَا يَعْزُبُ عَنْ رَبِّكَ مِنْ مِثْقَالِ ذَرَّةٍ فِي الْاَرْضِ
وَلَا فِي السَّمَاءِ وَلَا اَصْغَرَ مِنْ ذٰلِكَ وَلَا اَكْبَرَ اِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ ﴿٦١﴾ اَلَا اِنَّ اَوْلِيَاءَ اللّٰهِ لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا
هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٦٢﴾ اَلَّذِينَ اٰمَنُوا وَكَانُوا يَتَّقُونَ ﴿٦٣﴾ لَهُمُ الْبُشْرٰى فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَفِي الْاٰخِرَةِ لَا تَبْدِيلَ
لِكَلِمَاتِ اللّٰهِ ذٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿٦٤﴾ وَلَا يَحْزُنْكَ قَوْلُهُمْ اِنَّ الْعِزَّةَ لِلّٰهِ جَمِيعًا هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٦٥﴾

57-58. İşte size gönderdiğimiz bu Kur'an ile şirkten arınıp tevhide yönelmeniz için öğüt vermekte, açıkçası size merhamet etmekteyiz. Bu Kur'an sizlere Allah'ın rahmetidir.[52] Yapmanız gereken şey ondaki öğütlere kulak vermek ve böylesi bir rahmete mazhar olduğunuz için şükretmektir.[53] Zira Kur'an'ın sizlere emrettiği tevhit ve İslâm dini, şu an mensup olduğunuz yanlış inançların tamamından daha hayırlıdır.

59-60. Ey Muhammed! Bazı varlıkları şefaatçi kabul edip onları Allah'a ortak koşan ve onlar adına bazı şeyleri haram kılan müşriklere de ki: "Allah'ın sizlere bahşettiği helâl rızıkları neye dayanarak haram kılıyorsunuz? Allah mı size bunu emretti, yoksa tamamen Allah'a iftira mı atıyorsunuz? Bu şekilde Allah'a iftira atanlar kıyamette hallerinin ne olacağını hiç düşünmezler mi? Yoksa bu yaptıklarının görmezden gelineceğini mi sanıyorlar?[54] Doğrusu Allah sizlere akıl vermiş, peygamber gönderme lutfunda bulunmuş, helâl ve haramı bildirmiştir.[55] Ayrıca yaptıklarınızdan dolayı sizleri derhal cezalandırmamakta, tövbe etmeniz için süre tanımaktadır.[56] Ne var ki bütün bu nimetleri sizlere bahşettiği halde çoğunuz hâlâ O'na ortak koşuyorsunuz!"

61. Ey elçimiz! Müşriklerin senin peygamberliğini ısrarla inkâr etmelerine üzülme![57] Rabbin senin onlara büyük bir şevk ile Kur'an'ı anlatmaya çalıştığını, çevrendeki müminlerin ve karşındaki müşriklerin her davranışını görüp değerlendirmektedir. Hiçbir şey O'na gizli kalmaz. Herkesi yaptıklarına göre değerlendirecek ve herkese hak ettiği karşılığı verecektir.

62-64. Allah'ın birliğine ve peygamberine inanan ve O'nun emirlerine uygun yaşayan müminler[58] hesap gününde herhangi bir korku ve endişe hissetmeyeceklerdir. Onlar dünyada da âhirette de huzur ve güven içerisinde olacaklardır. Allah verdiği sözü değiştirmez. İşte Allah'ın bu müjdesine nâil olanlar gerçek mânada kazançlı çıkan kimselerdir.

65. Ey elçimiz! Onların Allah'a şirk koşmaları, seni yalanlamaları ve "Söz ettiğin azabı getir de görelim" şeklindeki istihzâ ve tehditleri[59] seni üzmesin! Unutma ki yerde ve gökte bulunan her şey Allah'a aittir. Bütün güç ve kudret O'nun elindedir. Müşriklerin şefaatçi kabul edip Allah'a ortak koştukları varlıkların hiçbir gücü yoktur. Allah onların yaptıklarını ve söylediklerini çok iyi bilmektedir. Sana onlar karşısında zafer nasip edecektir.[60]

52 Taberî.
53 Zemahşerî.
54 Taberî.

55 Zemahşerî.
56 Taberî.
57 Râzî.
58 Âyette geçen "evliyaullah" (Allah dostları) ifadesini Taberî'nin tefsir ettiği şekilde tercüme ettik.
59 Zemahşerî.
60 Zemahşerî.

أَلَا إِنَّ لِلّٰهِ مَنْ فِي السَّمٰوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ وَمَا يَتَّبِعُ الَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ شُرَكَاءَ إِنْ يَتَّبِعُونَ إِلَّا
الظَّنَّ وَإِنْ هُمْ إِلَّا يَخْرُصُونَ ﴿٦٦﴾ هُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ اللَّيْلَ لِتَسْكُنُوا فِيهِ وَالنَّهَارَ مُبْصِرًا إِنَّ فِي ذٰلِكَ
لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَسْمَعُونَ ﴿٦٧﴾ قَالُوا اتَّخَذَ اللّٰهُ وَلَدًا سُبْحَانَهُ هُوَ الْغَنِيُّ لَهُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ
إِنْ عِنْدَكُمْ مِنْ سُلْطَانٍ بِهٰذَا أَتَقُولُونَ عَلَى اللّٰهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٦٨﴾ قُلْ إِنَّ الَّذِينَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ
لَا يُفْلِحُونَ ﴿٦٩﴾ مَتَاعٌ فِي الدُّنْيَا ثُمَّ إِلَيْنَا مَرْجِعُهُمْ ثُمَّ نُذِيقُهُمُ الْعَذَابَ الشَّدِيدَ بِمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ ﴿٧٠﴾
وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ نُوحٍ إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ يَا قَوْمِ إِنْ كَانَ كَبُرَ عَلَيْكُمْ مَقَامِي وَتَذْكِيرِي بِآيَاتِ اللّٰهِ فَعَلَى اللّٰهِ تَوَكَّلْتُ
فَأَجْمِعُوا أَمْرَكُمْ وَشُرَكَاءَكُمْ ثُمَّ لَا يَكُنْ أَمْرُكُمْ عَلَيْكُمْ غُمَّةً ثُمَّ اقْضُوا إِلَيَّ وَلَا تُنْظِرُونِ ﴿٧١﴾ فَإِنْ تَوَلَّيْتُمْ
فَمَا سَأَلْتُكُمْ مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى اللّٰهِ وَأُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ ﴿٧٢﴾ فَكَذَّبُوهُ فَنَجَّيْنَاهُ وَمَنْ
مَعَهُ فِي الْفُلْكِ وَجَعَلْنَاهُمْ خَلَائِفَ وَأَغْرَقْنَا الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُنْذَرِينَ ﴿٧٣﴾
ثُمَّ بَعَثْنَا مِنْ بَعْدِهِ رُسُلًا إِلٰى قَوْمِهِمْ فَجَاؤُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَمَا كَانُوا لِيُؤْمِنُوا بِمَا كَذَّبُوا بِهِ مِنْ قَبْلُ كَذٰلِكَ
نَطْبَعُ عَلٰى قُلُوبِ الْمُعْتَدِينَ ﴿٧٤﴾

11. Cüz
10. Süre
Yûnus 66-74

66-70. Allah kâinatta bulunan bütün varlıkların mâliki olduğu halde müşrikler, bazı asılsız inançlara dayanarak şirk koşmakta, melekleri Allah'ın çocukları / kızları olarak görmektedirler.[61] Halbuki Allah hiçbir şeye muhtaç değildir. Müşriklerin iddia ettikleri gibi kendisine yardımcı olacak evlâtlara / kızlara ihtiyacı yoktur. İnsanların dinlenebilmeleri için geceyi, çalışıp kazanç sağlamaları için de gündüz vaktini var eden, her şeyi muazzam bir âhenk içerisinde yaratan kudret Allah'tır. İşte biz, aklını kullanacaklar için bu kadar açık ve net deliller ortaya koyuyoruz. Buna rağmen ısrarla Allah'a iftira edip şirke devam edenlerin sonu çok kötü olacaktır. Dünya hayatında bir süre eğlenip oyalanacaklar, fakat öldükten sonra hesaba çekilecek ve bu yaptıklarından dolayı şiddetli bir azaba mâruz kalacaklardır.

61 Taberî.

71-72. Ey Muhammed! Senin peygamberliğine inanmayan ve seni tehdit eden müşriklere, geçmişte Nûh peygambere karşı aynı tavrı takınan Nûh kavminin kıssasını anlat! Bir vakit Nûh, kendisine inanmamakta ısrar eden ve onu yurdundan çıkarmakla tehdit eden halkına şöyle demişti: "Ey halkım! Bir beşerin Allah'ın elçisi olması ve size uyarılar yapmasını aklınız almıyorsa bu durumda benim yapabileceğim bir şey yoktur. Ben size Allah'ın mesajlarını açıkça anlatıyorum, O'na ortak koşmamanızı öğütlüyorum. Fakat inanmıyorsanız bildiğinizi yapın. Bütün gücünüzü toplayın, ortak koştuğunuz varlıkların yardımını isteyin, ne yaparsanız yapın, bilin ki eninde sonunda gücünüz tükenecek ve mağlûp olacaksınız. Oysa ben sizden herhangi bir karşılık beklemiyorum. Benim mükâfatımı verecek olan Allah'tır. O bana, tevhit ehli müminlerin öncüsü olmamı emretti. Ben de bu doğrultuda hareket ediyorum."

73. Fakat Nûh kavminin müşrikleri tıpkı Mekkeli müşrikler gibi inatla onu inkâr etmiş ve düşmanlık etmişlerdi. Neticede biz, Nûh'u ve ona inananları bir gemi ile kurtardık ve ülkenin sahipleri kıldık. İnkârcı müşrikleri ise tûfan ile boğuverdik. Mekkeli müşrikler bu durumdan ibret almalıdırlar.[62]

74. Daha sonraki dönemlerde de Hûd, Sâlih, İbrâhim, Lût ve Şuayb gibi nicelerini toplumlarına peygamber olarak gönderdik. Hepsi toplumlarına tevhit mesajını anlattılar. Fakat o toplumlardaki inkârcılar da tıpkı Nûh kavmindekiler gibi inat ettiler,[63] elçilerimize inanmadılar ve aynı hazin son ile karşılaştılar.

[62] Taberî.
[63] Zemahşerî.

ثُمَّ بَعَثْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ مُوسٰى وَهٰرُونَ اِلٰى فِرْعَوْنَ وَمَلَا۬ئِهٖ بِاٰيَاتِنَا فَاسْتَكْبَرُوا وَكَانُوا قَوْمًا مُجْرِمٖينَ ﴿٧٥﴾ فَلَمَّا
جَٓاءَهُمُ الْحَقُّ مِنْ عِنْدِنَا قَالُٓوا اِنَّ هٰذَا لَسِحْرٌ مُبٖينٌ ﴿٧٦﴾ قَالَ مُوسٰٓى اَتَقُولُونَ لِلْحَقِّ لَمَّا جَٓاءَكُمْ اَسِحْرٌ
هٰذَاؕ وَلَا يُفْلِحُ السَّاحِرُونَ ﴿٧٧﴾ قَالُٓوا اَجِئْتَنَا لِتَلْفِتَنَا عَمَّا وَجَدْنَا عَلَيْهِ اٰبَٓاءَنَا وَتَكُونَ لَكُمَا الْكِبْرِيَٓاءُ فِي
الْاَرْضِؕ وَمَا نَحْنُ لَكُمَا بِمُؤْمِنٖينَ ﴿٧٨﴾ وَقَالَ فِرْعَوْنُ ائْتُونٖي بِكُلِّ سَاحِرٍ عَلٖيمٍ ﴿٧٩﴾ فَلَمَّا جَٓاءَ السَّحَرَةُ قَالَ
لَهُمْ مُوسٰٓى اَلْقُوا مَٓا اَنْتُمْ مُلْقُونَ ﴿٨٠﴾ فَلَمَّٓا اَلْقَوْا قَالَ مُوسٰى مَا جِئْتُمْ بِهِ السِّحْرُؕ اِنَّ اللّٰهَ سَيُبْطِلُهُؕ اِنَّ اللّٰهَ لَا
11. Cuz يُصْلِحُ عَمَلَ الْمُفْسِدٖينَ ﴿٨١﴾ وَيُحِقُّ اللّٰهُ الْحَقَّ بِكَلِمَاتِهٖ وَلَوْ كَرِهَ الْمُجْرِمُونَ ﴿٨٢﴾ فَمَٓا اٰمَنَ لِمُوسٰٓى اِلَّا ذُرِّيَّةٌ
10. Sûre
Yûnus 75-83 مِنْ قَوْمِهٖ عَلٰى خَوْفٍ مِنْ فِرْعَوْنَ وَمَلَا۬ئِهِمْ اَنْ يَفْتِنَهُمْؕ وَاِنَّ فِرْعَوْنَ لَعَالٍ فِي الْاَرْضِۚ وَاِنَّهُ لَمِنَ الْمُسْرِفٖينَ ﴿٨٣﴾

75-78. Onların ardından da elçilerimiz Mûsâ ve Hârun'u Firavun ve erkânını uyarmak için göndermiştik. Fakat Firavun ve erkânı, tıpkı Mekke müşrikleri gibi, elçilerimize karşı büyüklük tasladılar. Zaten bunlar öteden beri tevhitten sapıp zorbalık yapan kimseler idiler. Elçilerimiz onlara tevhit ve adalet mesajını getirip İsrâiloğulları'nı özgür bırakmalarını isteyince derhal kibre kapıldılar ve Mûsâ'yı ve Hârun'u sihirbazlıkla suçladılar. "Siz ikiniz de sihirbazlık yaparak insanları etkilemek, böylece atalarımızdan tevarüs ettiğimiz dinimizi bozmak ve ülkede yönetimi ele geçirmek istiyorsunuz. Sizler peygamber değil sihirbazsınız. Bu yüzden size inanmayacağız" dediler. Mûsâ ise onlara, "Size açık seçik bir şekilde Allah'ın âyetlerini getirdiğimiz halde nasıl bizi sihirbazlıkla suçlarsınız. Sihir ile nereye varılabilir ki?" diye cevap verdi.[64]

[64] Mûsâ kıssasının anlatımında başta Tâhâ ve Şuarâ olmak üzere diğer sûrelerden de yararlanılmıştır.

79-82. Firavun, Mûsâ'nın sihirbaz olduğunu kanıtlayıp etkisini kırmak için ülkedeki bütün usta sihirbazları topladı ve Mûsâ'nın karşısına çıkardı. Sihirbazlar gelince Mûsâ onlara önce tevhidi tebliğ etti ve ardından, "Gösterin bakalım hünerinizi!" dedi. Sihirbazlar gösterilerini yapınca Mûsâ onlara, "Yaptığınız bu şeyler sihirden ibarettir. Oysa ben sihirbaz değil, Allah'ın elçisiyim. Allah benim elimle göstereceği mûcize ile sizin sihirlerinizin etkisini yok edecektir. Şu bir gerçek ki Allah fesat peşinde koşan ve peygamberlere karşı koyanların işini hayra çıkarmaz. Onlar istemese de kendi mesajını tamamlar ve elçilerini zafere ulaştırır" dedi.

83. Neticede sihirbazlar Mûsâ'nın sihirbaz olmadığını anladılar ve iman ettiler. Fakat halkın çoğu Firavun'un ve erkânının baskısından korktukları için iman etmedi. Zira Firavun çok zorba ve baskıcı bir zalimdi.[65]

[65] Zemahşeri.

وَقَالَ مُوسٰى يَا قَوْمِ اِنْ كُنْتُمْ اٰمَنْتُمْ بِاللّٰهِ فَعَلَيْهِ تَوَكَّلُوا اِنْ كُنْتُمْ مُسْلِمِينَ ﴿٨٤﴾ فَقَالُوا عَلَى اللّٰهِ تَوَكَّلْنَا رَبَّنَا
لَا تَجْعَلْنَا فِتْنَةً لِلْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٨٥﴾ وَنَجِّنَا بِرَحْمَتِكَ مِنَ الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ ﴿٨٦﴾ وَاَوْحَيْنَا اِلٰى مُوسٰى
وَاَخِيهِ اَنْ تَبَوَّاٰ لِقَوْمِكُمَا بِمِصْرَ بُيُوتًا وَاجْعَلُوا بُيُوتَكُمْ قِبْلَةً وَاَقِيمُوا الصَّلٰوةَ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٨٧﴾ وَقَالَ
مُوسٰى رَبَّنَا اِنَّكَ اٰتَيْتَ فِرْعَوْنَ وَمَلَاَهُ زِينَةً وَاَمْوَالًا فِى الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا رَبَّنَا لِيُضِلُّوا عَنْ سَبِيلِكَ رَبَّنَا اطْمِسْ
عَلٰى اَمْوَالِهِمْ وَاشْدُدْ عَلٰى قُلُوبِهِمْ فَلَا يُؤْمِنُوا حَتّٰى يَرَوُا الْعَذَابَ الْاَلِيمَ ﴿٨٨﴾ قَالَ قَدْ اُجِيبَتْ دَعْوَتُكُمَا
فَاسْتَقِيمَا وَلَا تَتَّبِعَانِّ سَبِيلَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٨٩﴾ وَجَاوَزْنَا بِبَنِى اِسْرَاۤءِيلَ الْبَحْرَ فَاَتْبَعَهُمْ فِرْعَوْنُ
وَجُنُودُهُ بَغْيًا وَعَدْوًا حَتّٰى اِذَاۤ اَدْرَكَهُ الْغَرَقُ قَالَ اٰمَنْتُ اَنَّهُ لَاۤ اِلٰهَ اِلَّا الَّذِىۤ اٰمَنَتْ بِهِ بَنُوۤا اِسْرَاۤءِيلَ وَاَنَا مِنَ
الْمُسْلِمِينَ ﴿٩٠﴾ آٰلْـٰٔنَ وَقَدْ عَصَيْتَ قَبْلُ وَكُنْتَ مِنَ الْمُفْسِدِينَ ﴿٩١﴾ فَالْيَوْمَ نُنَجِّيكَ بِبَدَنِكَ لِتَكُونَ لِمَنْ
خَلْفَكَ اٰيَةً وَاِنَّ كَثِيرًا مِنَ النَّاسِ عَنْ اٰيَاتِنَا لَغَافِلُونَ ﴿٩٢﴾

11. Cuz
10. Sûre
Yûnus 84-92

84-89. Bunun üzerine Mûsâ, kendisine iman eden ve Firavun'un baskılarına mâruz kalanlara sabırlı ve dayanıklı olmalarını, Allah'a güvenmelerini öğütledi. İnananlar da Mûsâ'nın tavsiyesine uydular ve bütün güçleriyle baskılara karşı dayandılar. "Rabbimiz! Bize dayanma gücü ver, zalim Firavun ve erkânının isteklerine boyun eğdirme, rahmetinle ve lutfunla bizi bu zalimlerden kurtar" diye dua ettiler. Mûsâ ise, "Ey rabbim! Firavun ve erkânına nasip ettiğin bu güç ve kudret onların bizlere baskı yapmasına imkân veriyor. Sana yalvarıyoruz, onların güçlerini yok et, kalplerine sıkıntı ver. Belli ki onlar senin acı azabını görmeden iman edecek değiller" diye dua etti. Biz de onların dualarını kabul ettik ve onlara tevhitte sebat etmelerini, kesinlikle Firavun'un dinine dönmemelerini emrettik. Ardından, "Firavun ve erkânı tevhide inandığı için size baskı yapıyorlarsa siz de tevhidi yaşayabileceğiniz mekânlar edininiz, baskılar karşısında yılmadan tevhitte sebat ediniz[66] ve bu şekilde davranan müminleri zafer ve cennetle müjdeleyiniz"[67] diye vahyettik.

66 Âyette geçen "namaz" ifadesi için Tevbe sûresinin 5. âyetindeki dipnota bakınız.

67 Bu âyet klasik tefsirde bizim yansıttığımızdan biraz farklı anlaşılmıştır. Her şeyden önce âyetin sonundaki "اَقِيمُوا الصَّلٰوةَ" ifadesi "namaz kılınız" şeklinde yorumlanmış ve buna bağlı olarak bütün âyet, sanki Hz. Mûsâ ve ona inananlara yönelik bir "mescit yapma" emri olarak algılanmıştır. Oysa İbn Âşûr'un da isabetle kaydettiği gibi Hz. Mûsâ zaten İsrâiloğulları'nı Mısır'daki köleliklerinden

90-92. Neticede Mûsâ ve ona inananları Kızıldeniz'den karşı kıyıya sağ salim geçirip Firavun'un zulmünden kurtardık. Firavun ise zorbalığından bir türlü vazgeçmedi ve onları takip edip denizi geçmek istedi. Ancak sular kapanıp boğulmaya başlayınca çaresiz bir şekilde, "Tamam, şimdi İsrâiloğulları'nın inandığı ilâhın yegâne ilâh olduğuna inanıyorum, O'na teslim oluyorum" diye yakarmaya başladı. Fakat biz onun bu samimiyetsiz imanını kabul etmedik ve "Şimdi mi aklına geldi iman etmek? Oysa bu zamana kadar inatla elçimize karşı çıkıyor ve inananlara eziyet ediyordun! Bugün senin kurtuluşun yok. Cansız bedenin kıyıya vuracak.[68] Böylece yıllardır baskı yaptığın, kendini ilâhların temsilcisi diye takdim edip inandırdığın halk, senin herkes gibi sıradan bir ölümlü olduğunu görecek"[69] diye cevap verdik.

11. Cuz
10. Sûre
Yûnus 84-92

İşte bu olaydan, Allah'tan başka hiç kimsenin ilâhî niteliklere sahip olmadığı anlaşılmaktadır. Ne var ki Mekke müşriklerinin çoğu, bu kadar âyete rağmen yine de inanmamakta ısrar etmektedirler.

kurtarmaya, onları oradan çıkarmaya çalışmaktadır. Hal böyleyken İsrâiloğulları'na ev ya da mescit
inşa etmelerinin emredilmesi vâkıaya uygun değildir. Diğer taraftan birçok müfessir, o dönemde
İsrâiloğulları'nın Firavun'un baskısı sebebiyle alenî olarak ibadet edemediklerini kaydetmektedir
(bk. Taberî, İbnü'l-Cevzî, Râzî) Kanaatimizce buradaki " تَبَوَّاٰ لِقَوْمِكُمَا بِمِصْرَ بُيُوتًا " (Mısır'da kendinize evler
edininiz) ifadesi " وَاجْعَلُوا بُيُوتَكُمْ قِبْلَةً " (ve evlerinizi kıble haline getiriniz) ifadesiyle birlikte değerlen-
dirilmelidir. Bu durumda İsrâiloğulları'na "ev edinme"lerinin söylenmesi, yeni evler ya da mescitler
inşa etmelerine değil, açık davetin Firavun'un baskısına mâruz kalması sebebiyle mevcut evlerini
birer tevhit ve davet mekânı olarak kullanmalarına veya İbn Âşûr'un tercih ettiği gibi hicret hazırlığı
yapmalarına yönelik bir emir olmalıdır. Hz. Mûsâ'nın sîretindeki bu aşamanın Hz. Peygamber'in
sîretindeki gizli davet aşaması ile benzerlik arzettiği açıktır. Ayrıca âyetteki "اَقِيمُوا الصَّلٰوةَ" ifadesi ile
ilgili Tevbe sûresinin 5. âyetinde yer alan dipnota bakınız. *Doğrusunu Allah bilir.*

68 Bu ifade Firavun'un bedeninin yüzyıllar sonra yaşayacak kuşaklar için ibret olacağı anlamına
gelmez. Zira eğer bu anlama gelecek olursa o takdirde, Kızıldeniz'in dibinde söz konusu bedenin
bulunduğu son yüzyıllık döneme kadar nasıl bir ibretin söz konusu olduğunu izah etmek güç
olacaktır. Aksine burada, Firavun'un ilâhların temsilcisi olduğuna ve ölmeyeceğine inananlar,
onun sıradan bir beşer olduğunu anlasınlar diye cansız bedeninin kıyıya vurmasından söz edil-
mektedir. Nitekim Zemahşerî ve Râzî gibi bazı müfessirler bu inceliğe dikkat etmişlerdir. Ayrıca
Taberî'nin Katâde ve İbn Cüreyc'den naklettiği rivayetlerde İsrâiloğulları'nın Firavun'un ölümüne
inanmadıkları, cesedin bu sebeple Allah tarafından kıyıya vurulduğu ifade edilmektedir.

69 Zemahşerî, Râzî.

وَلَقَدْ بَوَّأْنَا بَنٖٓي اِسْرَٓائٖيلَ مُبَوَّاَ صِدْقٍ وَرَزَقْنَاهُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِۚ فَمَا اخْتَلَفُوا حَتّٰى جَٓاءَهُمُ الْعِلْمُۜ اِنَّ رَبَّكَ
يَقْضٖي بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ فٖيمَا كَانُوا فٖيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿٩٣﴾ فَاِنْ كُنْتَ فٖي شَكٍّ مِمَّٓا اَنْزَلْنَٓا اِلَيْكَ فَسْـَٔلِ الَّذٖينَ
يَقْرَؤُنَ الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكَۚ لَقَدْ جَٓاءَكَ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُمْتَرٖينَۙ ﴿٩٤﴾ وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الَّذٖينَ
كَذَّبُوا بِاٰيَاتِ اللّٰهِ فَتَكُونَ مِنَ الْخَاسِرٖينَ ﴿٩٥﴾ اِنَّ الَّذٖينَ حَقَّتْ عَلَيْهِمْ كَلِمَتُ رَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَۙ ﴿٩٦﴾ وَلَوْ
جَٓاءَتْهُمْ كُلُّ اٰيَةٍ حَتّٰى يَرَوُا الْعَذَابَ الْاَلٖيمَ ﴿٩٧﴾ فَلَوْلَا كَانَتْ قَرْيَةٌ اٰمَنَتْ فَنَفَعَهَٓا اٖيمَانُهَٓا اِلَّا قَوْمَ يُونُسَۜ
لَمَّٓا اٰمَنُوا كَشَفْنَا عَنْهُمْ عَذَابَ الْخِزْيِ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَمَتَّعْنَاهُمْ اِلٰى حٖينٍ ﴿٩٨﴾ وَلَوْ شَٓاءَ رَبُّكَ لَاٰمَنَ
مَنْ فِي الْاَرْضِ كُلُّهُمْ جَمٖيعًاۜ اَفَاَنْتَ تُكْرِهُ النَّاسَ حَتّٰى يَكُونُوا مُؤْمِنٖينَ ﴿٩٩﴾ وَمَا كَانَ لِنَفْسٍ اَنْ تُؤْمِنَ اِلَّا
بِاِذْنِ اللّٰهِۜ وَيَجْعَلُ الرِّجْسَ عَلَى الَّذٖينَ لَا يَعْقِلُونَ ﴿١٠٠﴾ قُلِ انْظُرُوا مَاذَا فِي السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِۜ وَمَا تُغْنِي
الْاٰيَاتُ وَالنُّذُرُ عَنْ قَوْمٍ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٠١﴾

11. Cüz
10. Sûre
Yûnus 93-101

93. Biz İsrâiloğulları'na güzel bir ülkede[70] nimetler içinde yaşama imkânı verdik, ancak onların çoğu ilâhî kitabı bildikleri halde tevhide muhalefet ettiler.[71] Allah onlara kıyamet gününde bu tutumlarının hesabını soracaktır.

94-97. Ey Mekke müşrikleri![72] Eğer Muhammed'e inzâl ettiğimiz Kur'an'ın ilâhî vahiy olduğundan şüphe ediyorsanız daha önce kendilerine kitap verilen yahudi ve hıristiyanlara sorun. Doğrusu içinizden biri olan Muhammed'e

70 Râzî.

71 Taberî buradaki " فَمَا اخْتَلَفُوا حَتّٰى جَٓاءَهُمُ الْعِلْمُ " ifadesini, "Medine yahudileri Muhammed gelinceye kadar onun peygamberliğini biliyorlardı ama geldiğinde onu inkâr ettiler" şeklinde tefsir etmiştir. Ancak dikkat edileceği üzere hemen bir sonraki âyette lafzan Hz. Peygamber'e (aslında Mekke müşriklerine) hitap edilerek, "Eğer bu inzâl ettiğimiz Kur'an hakkında şüphe içindeyseniz daha önce kitap verilenlere sorunuz!" denilmekte, yani onların bunu tasdik edeceği ifade edilmektedir. Bu durumda, sanki önce 93. âyette Medine yahudilerinin Hz. Peygamber'i inkâr ettikleri vurgulanmakta, ardından 94. âyette Mekke müşriklerinin Kur'an'ın sıhhatini onlara sormaları istenmiş olmaktadır ki bu durum açık bir teâruzdur. Ayrıca bu sûrenin Mekke'de nâzil olduğu ve o dönemde Medine yahudilerinin henüz inkârcı olmadıkları dikkate alındığında, " فَمَا اخْتَلَفُوا حَتّٰى جَٓاءَهُمُ الْعِلْمُ " ifadesinin anlamının bizim çevirimizdeki gibi olduğu anlaşılmaktadır. Fahreddin er-Râzî bizim yansıttığımız görüşü ilk görüş olarak vermiştir. Âyette geçen ihtilâf kelimesi de onların kendi aralarındaki ihtilâfını değil, İbn Âşûr'un da işaret ettiği üzere, tevhide muhalefetlerini ifade eder. *Doğrusunu Allah bilir.*

72 Bu âyette hitabın Hz. Peygamber'e mi, yoksa onun peygamberliğinden şüphe eden müşriklere mi olduğu tartışılmıştır. Fakat her iki görüş de, âyeti yaklaşık olarak aynı minval üzere tefsir etmektedirler (görüş ve değerlendirmeler için bk. İbnü'l-Cevzî, Râzî, Reşîd Rızâ).

vahyedilen bu âyetler Allah'ın vahyidir. Bu yüzden artık şüphe etmeyi bırakın ve elçimize iman edin. Biliniz ki Allah'ın elçilerini ve âyetlerini yalanlayanların sonu hep hüsran olmuştur. Böyleleri, bütün delillere rağmen yine de iman etmemekte ısrar ettikleri için Allah'ın azap vaadine müstehak olmuşlardır.[73]

YÛNUS KAVMİNİN İMAN ile KURTULUŞA ERMESİ

98. Ey Mekke müşrikleri! Sizden önce yaşamış birçok halk, kendilerine gönderdiğimiz elçileri yalanladıkları için helâk edildiler. İlâhî azabı gördükleri anda inanmaları fayda etmedi. Oysa Yûnus peygamberi gönderdiğimiz toplum[74] iş işten geçmeden iman edip ilâhî azaptan kurtulmuştu.[75] İşte Mekke müşrikleri de Yûnus kavmi gibi elçimize iman edip azaptan kurtulma ve ilâhî rahmete nâil olma imkânına sahiptirler.

11. Cüz
10. Sûre
Yûnus 93-101

PEYGAMBERİN GÖREVİ ve MÜŞRİKLERE SON UYARILAR

99-100. Ey Muhammed! Mekkeli müşriklerin senin peygamberliğine inanmamalarına çok üzüldüğünü ve hepsinin inanmasını sağlamak için âdeta kendini parçaladığını biliyoruz. Fakat unutma ki Allah insanları özgür bırakmıştır. Eğer onları zorlayacak olsaydı kimse inkâr edemezdi.[76] Herkes mecburen iman ederdi. Oysa Allah'ın insanlık üzerinde geçerli olan yasası böyle değildir. O insanlara hürriyet vermiş ve herkesin kendi iradesiyle inanmasını istemiştir. Şu halde sen insanları inanmaya zorlayacak değilsin. Zaten Allah, iyi niyetle düşünüp aklını kullananlara iman etmeyi nasip eder. Körü körüne inkâr eden ve inkâra şartlanıp inat edenleri ise o rezil halleri içerisinde bırakıverir.[77]

101. Ey Muhammed! Tevhidi tebliğ eden bir peygamber olduğunu kanıtlaman için mûcize göstermeni isteyen müşriklere, Allah'ın muazzam bir düzen içerisinde yarattığı kâinata bakmalarını söyle! Zira kâinatta Allah'ın birliğine delâlet eden pek çok delil vardır.[78] İbret almasını bilenler bunları görebilirler. Fakat aklını kullanmayanlar için hiçbir mûcize yarar sağlamaz, onlar her türlü mûcizeyi görseler yine de inanmazlar.

73 Derveze.
74 Kaynaklarda Yûnus peygamberin Akdeniz kıyısında bulunan Nineva şehrinde yaşadığı kaydedilir.
75 Râzî.
76 Reşîd Rızâ.
77 Zemahşerî.
78 Taberî.

فَهَلْ يَنْتَظِرُونَ اِلَّا مِثْلَ اَيَّامِ الَّذ۪ينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِهِمْۜ قُلْ فَانْتَظِرُٓوا اِنّ۪ي مَعَكُمْ مِنَ الْمُنْتَظِر۪ينَ ﴿١٠٢﴾ ثُمَّ
نُنَجّ۪ي رُسُلَنَا وَالَّذ۪ينَ اٰمَنُوا كَذٰلِكَۚ حَقًّا عَلَيْنَا نُنْجِ الْمُؤْمِن۪ينَ ﴿١٠٣﴾ قُلْ يَٓا اَيُّهَا النَّاسُ اِنْ كُنْتُمْ ف۪ي شَكٍّ مِنْ
د۪ين۪ي فَلَٓا اَعْبُدُ الَّذ۪ينَ تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَلٰكِنْ اَعْبُدُ اللّٰهَ الَّذ۪ي يَتَوَفّٰيكُمْۚ وَاُمِرْتُ اَنْ اَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِن۪ينَۙ
﴿١٠٤﴾ وَاَنْ اَقِمْ وَجْهَكَ لِلدّ۪ينِ حَن۪يفًاۚ وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُشْرِك۪ينَ ﴿١٠٥﴾ وَلَا تَدْعُ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مَا لَا يَنْفَعُكَ
وَلَا يَضُرُّكَۚ فَاِنْ فَعَلْتَ فَاِنَّكَ اِذًا مِنَ الظَّالِم۪ينَ ﴿١٠٦﴾ وَاِنْ يَمْسَسْكَ اللّٰهُ بِضُرٍّ فَلَا كَاشِفَ لَهُٓ اِلَّا هُوَۚ وَاِنْ
يُرِدْكَ بِخَيْرٍ فَلَا رَٓادَّ لِفَضْلِه۪ۜ يُص۪يبُ بِه۪ مَنْ يَشَٓاءُ مِنْ عِبَادِه۪ۜ وَهُوَ الْغَفُورُ الرَّح۪يمُ ﴿١٠٧﴾ قُلْ يَٓا اَيُّهَا النَّاسُ
قَدْ جَٓاءَكُمُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكُمْۚ فَمَنِ اهْتَدٰى فَاِنَّمَا يَهْتَد۪ي لِنَفْسِه۪ۚ وَمَنْ ضَلَّ فَاِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهَاۚ وَمَٓا اَنَا۬ عَلَيْكُمْ
بِوَك۪يلٍۜ ﴿١٠٨﴾ وَاتَّبِعْ مَا يُوحٰٓى اِلَيْكَ وَاصْبِرْ حَتّٰى يَحْكُمَ اللّٰهُۚ وَهُوَ خَيْرُ الْحَاكِم۪ينَ ﴿١٠٩﴾

11. Cüz
10. Süre
Yûnus 102-109

102. Belli ki onlar tıpkı kendilerinden önce yaşamış ve peygamberleri inkâr ettikleri için helâk edilmiş toplumların başına gelen ilâhî azabı veya hezimeti beklemektedirler. De ki: "Bekleyin bakalım! Madem benim uyarılarıma kulak vermiyorsunuz, o halde başınıza gelecekleri hak edeceksiniz. Allah bana ve inananlara zafer nasip edecektir."

103. Biz elçilerimizi ve onlara iman edenleri zafere ulaştırır, düşmanlarının tuzaklarından kurtarırız. Onlar, Allah'ın mesajına iman etmelerinden dolayı bu kurtuluşu hak etmişlerdir.

104. Ey elçimiz! Sana inanmamakta ısrar eden müşriklere de ki: "Ey müşrikler! Bilesiniz ki ben, insana hayat veren ve onun canını alacak olan, hepinizi mahşer günü hesaba çekecek olan Allah'a kulluk eder ve O'ndan başkasından medet umup şirk koşmam. Rabbim bana bu inanç üzere yaşamamı, bu inancın öncüsü ve tebliğcisi olmamı emretti. Şimdi söyleyin bakalım! Benim bu mesajımda şüphe edilecek ne var? Sizin şirk inancınız mı daha güven vericidir, yoksa benim tevhit inancım mı? Sizin, görmeyen, duymayan ve hiçbir güce sahip olmayan varlıkları şefaatçi kabul edip onları Allah'a ortak koşmanız mı daha mâkuldür, yoksa benim sadece Allah'a ibadet etmeye çağıran bir peygamber olmam mı?"[79]

---

[79] Taberî.

105 106. Ey elçimiz! Onların ısrarlı inkârları karşısında yılgınlık gösterme, dosdoğru din olan tevhitte sebat et! Sakın müşriklere meyledeyim deme! Sana hiçbir yararı dokunmayacak varlıklara sakın şefaatçi gözüyle bakıp da ortak koşma! Eğer sen de onlar gibi şirke bulaşırsan onlardan bir farkın kalmaz, kendine yazık edenlerden olursun!

107. Unutma ki müşriklerin, Allah katında aracı kabul edip medet umdukları varlıkların herhangi bir yarar veya zarar vermeye kudreti yoktur. Buna karşılık, yegâne ilâh olan Allah, sonsuz kudret sahibidir. Vereceği nimet ve mükâfatı engelleyebilecek bir güç bulunmadığı gibi vereceği cezayı bertaraf edebilecek bir güç de yoktur. Kimin cezaya, kimin nimet ve mükâfata lâyık olduğunu en iyi bilen O'dur. Ayrıca O, çok engin merhamet sahibidir. Şirkten vazgeçip tövbe edenleri bağışlar.

11. Cuz
10. Sûre
Yûnus 102-109

108-109. Ey Muhammed! Müşriklerin sana ve müminlere yaptıkları eziyetler karşısında sakın yılgınlık gösterme![80] Allah onların cezasını verinceye yahut sana ve müminlere zafer nasip edinceye kadar sabret! Allah'ın en güzel şekilde hüküm verip sizin sıkıntınızı gidereceğini, tevhit davasının eninde sonunda muzaffer olacağını bil[81] ve müşriklere şöyle haykır: "Ey müşrikler! Ben size, Allah tarafından vahyedilmiş apaçık hakikatleri anlatmaktayım. Artık bundan sonra bir mazeretiniz kalmamaktadır.[82] Kim benim peygamberliğime ve Kur'an'a iman ederse, kazançlı çıkar. Kim de beni inkâr etmeye devam ederse zararlı çıkar. Seçim sizindir. Ben sizleri iman edesiniz diye zorlayacak değilim!"

[80] Taberî.
[81] Taberî.
[82] Zemahşerî.

ON BİRİNCİ SÛRE

HÛD

İnananlara ettikleri zulümler sonucu helâk edilen Âd kavminin peygamberi.

Mekke döneminin sonlarına doğru, Yûnus sûresinin ardından vahyedilmiştir. Ağırlıklı olarak Hûd peygamberin kıssasından bahsedildiği için bu adı almıştır. Tevhit ve âhiret vurgusunun yoğun olarak yer aldığı sûrede, Hz. Peygamber'in çağrısına muhalefeti iyice sertleştiren Mekke müşriklerine âdeta son uyarılar yapılmaktadır. Nitekim nüzûlü, hicrete yani müslümanların zaferler kazanmaya başlamasına oldukça yakındır. Birçok peygamber kıssası kısa kısa anlatılmakta, peygamberleri inkâr eden toplumların helâk edilişleri ve peygamberlerin zaferleri üzerinden Mekkeli müşriklere mesajlar iletilmektedir. Hz. Peygamber'in bu sûre ile igili olarak " شَيَّبَتْنِي هُودٌ " (Hûd sûresi beni ihtiyarlattı) dediği rivayet edilmektedir.[1] Tefsirlerde Hz. Peygamber'in bu sözü, bu sûrenin 112. âyetinde geçen " فَاسْتَقِمْ كَمَا أُمِرْتَ " (sana emredildiği gibi istikamet üzere ol!) hitabının ağırlığı nedeniyle söylediği ifade edilir.[2] Ancak bize göre Hz. Peygamber'in bu sözünün ilgili âyetin hitabının ağırlığı ile bir ilgisi olmamalıdır. Zira Hz. Peygamber daha ilk günden itibaren hep istikamet üzere olmuş, tevhitten bir an olsun şaşmamıştır. Hûd sûresinin onu ihtiyarlatacak kadar etkilemesi ise, hicrete yakın bir dönemde inzâl edilen bu sûrede müşriklere yönelik ilâhî azap uyarısının en üst düzeyde vurgulanmış olmasıdır. Hz. Peygamber bu sûredeki uyarıların ardından, müşriklerin helâk vaktinin geldiğini ve davetinin başarısız olduğunu düşünmüş ve halkı adına üzüntü duymuş olmalıdır. Nitekim ilgili rivayette bu sûrenin yanı sıra Vâkıa, Mürselât, Nebe ve Tekvîr gibi sûrelerin de isimleri geçmektedir. Hûd sûresinde ana konu; şirkin eleştirilmesi, âhiret inancının vurgulanması ve inananlara moral ve cesaret verilmesi gibi hususlardır.[3]

Yüz yirmi üç âyetten oluşan sûreyi muhtevasına göre aşağıdaki gibi tasnif etmek mümkündür.

---

1 Tirmizî, "Tefsîr", 57.
2 bk. Zemahşerî.
3 bk. Reşîd Rızâ.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ ١١ سُورَةُ هُودٍ

الٓرٰ كِتَابٌ اُحْكِمَتْ اٰيَاتُهُ ثُمَّ فُصِّلَتْ مِنْ لَدُنْ حَك۪يمٍ خَب۪يرٍۙ ﴿١﴾ اَلَّا تَعْبُدُٓوا اِلَّا اللّٰهَۜ اِنَّن۪ي لَكُمْ مِنْهُ نَذ۪يرٌ
وَبَش۪يرٌۙ ﴿٢﴾ وَاَنِ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُٓوا اِلَيْهِ يُمَتِّعْكُمْ مَتَاعًا حَسَنًا اِلٰٓى اَجَلٍ مُسَمًّى وَيُؤْتِ كُلَّ ذ۪ي
فَضْلٍ فَضْلَهُۜ وَاِنْ تَوَلَّوْا فَاِنّ۪ٓي اَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ كَب۪يرٍ ﴿٣﴾ اِلَى اللّٰهِ مَرْجِعُكُمْۚ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ
قَد۪يرٌ ﴿٤﴾

11. Cüz
11. Süre
Hûd 1-4

KUR'AN SAĞLAM KANITLARLA TEVHİDE ÇAĞIRIR

1-4. Elif lâm râ![4] Ey Muhammed! Senin peygamberliğine inanmayan, Kur'an'ı senin uydurduğunu iddia eden ve Allah'a şirk koşan müşriklere şöyle seslen: Ey Mekke müşrikleri! Sonsuz ilim ve hikmet sahibi ve insanlar için en yararlı şeyleri emreden Allah'ın bana vahyetmekte olduğu Kur'an, sizlere, tevhide dair sağlam delilleri[5] etraflıca anlatmakta, böylece şirke son verip sadece Allah'a kulluk etmenizi istemektedir. Eğer böyle yaparsanız, size ölünceye kadar bolluk, bereket ve huzur içinde bir yaşam imkânı sağlayacağı gibi, âhiret hayatında da hak ettiğiniz mükâfatı verecektir.[6] Fakat benim bu çağrıma kulak vermeyip şirkte ısrar ederseniz, kıyamet gününde haliniz perişan olacaktır. Unutmayın ki hepiniz ölecek ve hesap vermek üzere diriltilip Allah'ın huzurunda toplanacaksınız.

---

4 Hurûf-ı mukattaa olarak adlandırılan bu harflerle ilgili olarak Bakara sûresinin 1. âyetindeki dipnota bakınız.

5 Âyette geçen "آيَاتُهُ" ifadesi tefsirlerde genellikle "Kur'an âyetleri" olarak anlaşılır. Oysa "âyet" kelimesinin çoğulu olan kelime Kur'an'da "delil, işaret, mûcize" anlamlarında kullanılır. Bizce, buradaki kullanımı da bu anlamdadır (benzer bir görüş için bk. Câbirî; ayrıca âyetteki "muhkem" ve "mufassal" kelimeleri hakkında önemli değerlendirme ve tahliller için bk. Reşid Rızâ).

6 Zemahşerî.

11/12. Cuz
11. Süre
Hûd 5-10

أَلَا إِنَّهُمْ يَثْنُونَ صُدُورَهُمْ لِيَسْتَخْفُوا مِنْهُ أَلَا حِينَ يَسْتَغْشُونَ ثِيَابَهُمْ يَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ إِنَّهُ عَلِيمٌ
بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٥﴾ وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ إِلَّا عَلَى اللَّهِ رِزْقُهَا وَيَعْلَمُ مُسْتَقَرَّهَا وَمُسْتَوْدَعَهَا كُلٌّ فِي
كِتَابٍ مُبِينٍ ﴿٦﴾ وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ وَكَانَ عَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ
أَحْسَنُ عَمَلًا وَلَئِنْ قُلْتَ إِنَّكُمْ مَبْعُوثُونَ مِنْ بَعْدِ الْمَوْتِ لَيَقُولَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ هَذَا إِلَّا سِحْرٌ مُبِينٌ ﴿٧﴾
وَلَئِنْ أَخَّرْنَا عَنْهُمُ الْعَذَابَ إِلَى أُمَّةٍ مَعْدُودَةٍ لَيَقُولُنَّ مَا يَحْبِسُهُ أَلَا يَوْمَ يَأْتِيهِمْ لَيْسَ مَصْرُوفًا عَنْهُمْ وَحَاقَ
بِهِمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ﴿٨﴾ وَلَئِنْ أَذَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنَّا رَحْمَةً ثُمَّ نَزَعْنَاهَا مِنْهُ إِنَّهُ لَيَئُوسٌ كَفُورٌ ﴿٩﴾ وَلَئِنْ
أَذَقْنَاهُ نَعْمَاءَ بَعْدَ ضَرَّاءَ مَسَّتْهُ لَيَقُولَنَّ ذَهَبَ السَّيِّئَاتُ عَنِّي إِنَّهُ لَفَرِحٌ فَخُورٌ ﴿١٠﴾

5. Biliyoruz ki müşrikler, elçimizin bu çağrısını reddetmek için hiçbir gerekçeye sahip olmadıklarının farkındadırlar ve bu yüzden de, onu dinlememek için köşe bucak saklanıyorlar. Fakat nereye kadar saklanabileceklerini sanıyorlar? Allah onların gizli açık bütün hallerini hatta gönüllerinden geçenleri dahi bilmektedir.

6. Biliniz ki kâinattaki her şeyi Allah yaratmıştır ve her canlı O'nun var ettiği nimetlerle rızıklanmaktadır. Allah, herkesin anne karnındaki halinden ölümüne kadar her şeyini bilmektedir. Onun ilminden saklı kalacak hiçbir şey yoktur.

7. Ey müşrikler! Gerçek şu ki sizler sadece ve doğrudan Allah'a kulluk etmek yerine, O'na ortaklar koşuyor, bazı âciz varlıkları O'nun katında şefaatçi olarak görüyorsunuz. Oysa yaşamınız için yeryüzünü, dağları, ırmakları, bitkileri yaratan, gökyüzünü inşa ederek dünyayı mükemmel hale getiren ve istifadenize sunan Allah'tır.[7] O'na ortak koştuklarınızın bu varlıkların yaratılmasında hiçbir etkileri yokken nasıl olur da ulûhiyyete ortak kılınabilirler? Allah'ın sizi yaratması ve bunca nimetleri ihsan etmesi, sizleri dünya hayatında imtihan etmek içindir. Bu imtihan hayatı bittikten sonra hepiniz

7 Yevm kelimesi bizim takvim hesabımızdaki gün ile aynı olup olmadığı tartışma konusu olmuştur. Diğer taraftan Kur'an'ın başka bir yerinde (Fussılet 41/9-12) altı günde yaratma olayı ayrıntılı bir şekilde anlatılmaktadır. Altı günden maksat jeolojik devirler olarak da anlaşılmıştır. Ancak biz Kur'an'ın yaratılışla ilgili teknik bilgi verdiğine kani değiliz. Çeviride yansıtıldığı gibi burada, kullan için her türlü imkân ve nimeti yaratanın yalnız Allah olduğuna, dolayısıyla da yalnızca O'na kulluk edilmesi gerektiğine dikkat çekilmektedir.

11/12. Cuz
11. Süre
Hûd 5-10

O'nun huzurunda toplanıp hesaba çekileceksiniz. Fakat sizler bu açık ve dosdoğru çağrıyı ileten Muhammed'in peygamberliğine inanmamakta, onu sihirbaz olarak görmektesiniz.

8. Ey Muhammed! Senin kıyamet ve âhiret hakkındaki uyarılarına müşriklerin, "Hani, sözünü ettiğin azap nerede kaldı? Gelsin de görelim!" diye küstahça karşılık verdiklerini biliyoruz. Onların bu alaycı sözlerine üzülme! Zira biz merhametimizden dolayı onlara süre tanımakta, tövbe edip kurtulma fırsatı vermekteyiz. Fakat bu süre, elbette ki sonsuz değildir. Onlara uyarısı yapılan azap günü geldiğinde, bugün alay ettikleri şeyin ne olduğunu göreceklerdir!

9-10. Doğrusu, Mekkeli müşrikler[8] bizim kendilerine sağladığımız onca nimete rağmen nankörlük etmekte ve başka varlıkları şefaatçi kabul edip onları Allah'a ortak koşmaktadırlar. Oysa başlarına bir sıkıntı ve darlık geldiğinde, şefaatçi belledikleri varlıkların, kendilerine hiçbir yarar sağlayamayacağını anlamakta ve ümitsiz bir şekilde Allah'a yönelmektedirler.[9]

8 Âyette geçen "insan" kelimesi, İbn Abbas tarafından "kâfir" şeklinde tefsir edilmiştir (bk. *Tenvîrü'l-mikbâs*).

9 Bu âyet, Kur'an'ın bütünü ve nüzûl ortamındaki mevcut durum dikkate alınıp tahlil edilmeden yorumlandığında, oldukça farklı anlamlara çekilebilmektedir. Bu âyet vesilesiyle, bütün bu çalışmayı kapsayan temel usul anlayışımızın bir yönünü burada izah etmekte fayda görüyoruz: Lafızlara bakıldığında bu âyette, sanki ilâhî nimetlere sahip olunca şımaran, bu nimetler elden gidince ümitsizliğe düşenlerin eleştirisi yapılıyor ve müminlerin sabırlı olmaları övülüyormuş gibi bir mâna anlaşılmaktadır. Doğrusu öncelikle akla gelen bu anlam, Kur'an'ın mantığına ters değildir, fakat bu âyetlerde sözü edilen konu başkadır. Öncelikle Kur'an'ın temelde "yazılı bir metin" değil, "sözlü bir hitap / konuşma" olduğu ve sonradan, sırf muhafaza için yazıya geçirildiği unutulmamalıdır. Sözlü konuşmaların anlaşılması esnasında, **söylenen söz kadar, o sözün muhatapları ile ilgili bilgiler de önemlidir.** Sözün **kim** tarafından, **kime, nerede, nasıl ve niçin** söylendiği iyi tespit edilmelidir. Bu çerçevede yapılması gereken şey, sûrelerin vahyedildikleri ortamı resmeden genel ve özel bütün rivayet malzemesini titizlikle taramak ve **sağlıklı bir siyer bilgisi** ile hareket etmektir. Buradaki âyetlerin Mekke'de vahyedildiğini ve sûrenin temel konusunun "müşriklerin eleştirisi" olduğunu tespit etmek zor değildir. O halde yapılması gereken şey, Kur'an'ın eleştirdiği bu davranışı anlayabilmek için, müşriklerin "gerçekten tam olarak ne yaptıklarını" tespit etmektir. Siyer, tarih, hadis kaynakları ve birçok Kur'an âyetinin verdiği bilgilere göre müşriklerin ilâhî nimetlerle ilgili tavırları şu iki tarzda tebârüz etmektedir: **Birincisi**, onlar bütün nimetleri Allah'ın verdiğini bildikleri halde, O'na ortak koşmakta yani nankörlük etmekte ve sadece başları dara düşünce Allah'a yönelmektedirler. Çünkü şefaatçi telakki edip ortak koştukları varlıkların böyle durumlarda işe yaramayacağını içten içe bilmektedirler. **İkincisi** ise, müşriklerin varlık içinde olmayı ilâhî

إِلَّا الَّذِينَ صَبَرُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أُولَٰئِكَ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ كَبِيرٌ ﴿١١﴾ فَلَعَلَّكَ تَارِكٌ بَعْضَ مَا يُوحَىٰ
إِلَيْكَ وَضَائِقٌ بِهِ صَدْرُكَ أَنْ يَقُولُوا لَوْلَا أُنْزِلَ عَلَيْهِ كَنْزٌ أَوْ جَاءَ مَعَهُ مَلَكٌ إِنَّمَا أَنْتَ نَذِيرٌ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ
شَيْءٍ وَكِيلٌ ﴿١٢﴾ أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَاهُ قُلْ فَأْتُوا بِعَشْرِ سُوَرٍ مِثْلِهِ مُفْتَرَيَاتٍ وَادْعُوا مَنِ اسْتَطَعْتُمْ مِنْ دُونِ
اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿١٣﴾ فَإِلَّمْ يَسْتَجِيبُوا لَكُمْ فَاعْلَمُوا أَنَّمَا أُنْزِلَ بِعِلْمِ اللَّهِ وَأَنْ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ فَهَلْ أَنْتُمْ
مُسْلِمُونَ ﴿١٤﴾

12. Cuz
11. Süre
Hûd 11-14

11 Halbuki, tevhit ve nübüvvete inanan ve Allah'ın emirlerine uygun yaşayan müminler[10] her durumda Allah'a şükreder, O'nun verdiği nimetlerin değerini bilir ve kulluk görevlerini yerine getirirler. İşte bu kimseler Allah tarafından bağışlanacak ve büyük bir ödülle mükâfatlandırılacaklardır.

bir lutuf olarak görmeleri ve müminlerin fakir olmalarını onların kötü yolda olduklarına dair bir alâmet saymalarıdır. Onlara göre bir insan doğru yolda ise ve Allah onu seviyorsa, ona nimetler ihsan eder; aksi takdirde onu sıkıntı içinde yaşatır. İşte bu düşünceden hareketle müşrikler, maddi anlamda kendilerinden daha zayıf olan Hz. Peygamber ve müminlerin bâtıl yolda olduklarını iddia etmişlerdir. Sık sık Hz. Peygamber'den, çevresindeki fakirleri uzaklaştırmasını istemeleri bunun bir göstergesidir. Benzer şekilde bu sûrenin 12. âyetinde Hz. Peygamber için, "Ona gökten bir hazine indirilseydi ya!" demeleri de, işte bu düşüncenin sonucudur. O halde bu âyetlerde anlatılan müşrik tavrının bu iki husustan birine tekabül etmesi gerekmektedir. Bu durumda sözü edilen şey, ya müşriklerin klasik nankörlükleri ya da servetlerini esas alarak kendilerini doğru yolda görmeleridir. **Bu husus esas alınmadan, sadece gramer tahlilleri ile Kur'an'ı tefsir etmenin ve âyetlerden, o gün için söz konusu olmayan âfâkî anlamlar üretmenin usul itibariyle zemini sağlam değildir.** Ancak burada "usul" kelimesini; tefsir usulü namıyla iştihar etmiş mâlûmatlar (Kur'an ilimleri) toplamını kastetmek için kullanmıyoruz. Usulden kastımız, "anlama yöntemi"dir ve doğrusunu söylemek gerekirse Kur'an'ı tam da nüzûl çağında anlaşıldığı şekliyle anlayabilmenin imkânını ve yöntemlerini tartışıp ortaya koyan derli toplu bir usul çalışması, bilebildiğimiz kadarıyla mevcut değildir.

10 bk. *Tenvirü'l-mikbâs*.

PEYGAMBERE MÂNEVÎ DESTEK ve MÜŞRİKLERE MEYDAN OKUMA

12-14. Ey Muhammed! Mekkeli müşriklerin, senin peygamberliğine inanmak için mûcizeler istediklerini, bir insanın peygamber olmasını yadırgayarak sana, "Madem Allah'ın peygamberisin, o zaman Allah sana hazineler verse veya yanında bir melek gönderse ya!" dediklerini, onların bu meydan okumalarına cevap vermediğin için yüreğinin daraldığını ve ilâhî mesajı tebliğ etme şevkinin neredeyse kırılmak üzere olduğunu biliyoruz. Fakat sen onların bu sözlerine aldırma! Senin görevin sadece bizim mesajımızı tebliğden ibarettir. Allah, onların söylediklerini ve yaptıklarını kaydetmektedir ve elbette ki müstehak oldukları cezayı verecektir. Kur'an'ın, Allah tarafından gönderilmediğini, senin uydurduğunu iddia ediyorlarsa sen de onlara, "Bu iddianızda samimi iseniz siz de şefaatçi olduğunu iddia ettiğiniz, kendilerinden medet umduğunuz varlıkların yardımına başvurun ve O'na benzer bir kelâm[11] ortaya koyun da görelim!" diye onlara meydan oku! Bunu yapamazlarsa -ki asla yapamazlar- o zaman onlara şöyle de: "Artık bu Kur'an'ın benim tarafımdan uydurulmadığını, yegâne ilâh olan Allah tarafından bana vahyedildiğini, Allah'tan başka hiçbir varlığın şefaat yetkisine sahip olmadığını anlamış bulunuyorsunuz. Hâlâ benim peygamberliğime inanmayacak mısınız?"

[11] Âyette lafzan, "on sûre" ifadesi geçmektedir. Kur'an'da geçen "sûre" kelimesi, Kur'an ilimlerinin bir ıstılahı olarak anlaşılmamalıdır (daha geniş bilgi için Yûnus sûresi 37-38. âyetlerdeki dipnota bakınız).

مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا نُوَفِّ اِلَيْهِمْ اَعْمَالَهُمْ فِيهَا وَهُمْ فِيهَا لَا يُبْخَسُونَ ﴿١٥﴾ اُولٰٓئِكَ الَّذِينَ
لَيْسَ لَهُمْ فِي الْاٰخِرَةِ اِلَّا النَّارُ وَحَبِطَ مَا صَنَعُوا فِيهَا وَبَاطِلٌ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٦﴾ اَفَمَنْ كَانَ عَلٰى بَيِّنَةٍ مِنْ
رَبِّهِ وَيَتْلُوهُ شَاهِدٌ مِنْهُ وَمِنْ قَبْلِهِ كِتَابُ مُوسٰٓى اِمَامًا وَرَحْمَةً اُولٰٓئِكَ يُؤْمِنُونَ بِهِ وَمَنْ يَكْفُرْ بِهِ مِنَ الْاَحْزَابِ
فَالنَّارُ مَوْعِدُهُ فَلَا تَكُ فِي مِرْيَةٍ مِنْهُ اِنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٧﴾ وَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنِ
افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا اُولٰٓئِكَ يُعْرَضُونَ عَلٰى رَبِّهِمْ وَيَقُولُ الْاَشْهَادُ هٰٓؤُلَٓاءِ الَّذِينَ كَذَبُوا عَلٰى رَبِّهِمْ اَلَا لَعْنَةُ
اللّٰهِ عَلَى الظَّالِمِينَ ﴿١٨﴾ اَلَّذِينَ يَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ وَيَبْغُونَهَا عِوَجًا وَهُمْ بِالْاٰخِرَةِ هُمْ كَافِرُونَ ﴿١٩﴾
اُولٰٓئِكَ لَمْ يَكُونُوا مُعْجِزِينَ فِي الْاَرْضِ وَمَا كَانَ لَهُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مِنْ اَوْلِيَٓاءَ يُضَاعَفُ لَهُمُ الْعَذَابُ مَا كَانُوا
يَسْتَطِيعُونَ السَّمْعَ وَمَا كَانُوا يُبْصِرُونَ ﴿٢٠﴾ اُولٰٓئِكَ الَّذِينَ خَسِرُٓوا اَنْفُسَهُمْ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ
﴿٢١﴾ لَا جَرَمَ اَنَّهُمْ فِي الْاٰخِرَةِ هُمُ الْاَخْسَرُونَ ﴿٢٢﴾ اِنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَاَخْبَتُٓوا اِلٰى رَبِّهِمْ
اُولٰٓئِكَ اَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٢٣﴾ مَثَلُ الْفَرِيقَيْنِ كَالْاَعْمٰى وَالْاَصَمِّ وَالْبَصِيرِ وَالسَّمِيعِ هَلْ
يَسْتَوِيَانِ مَثَلًا اَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿٢٤﴾

15-17. Ey elçimiz Muhammed'i sapkın olarak gören ve güya hakikat adına ona karşı çıkan müşrikler![12] Şunu iyi biliniz ki hepiniz ölecek ve Allah'ın huzurunda hesaba çekileceksiniz. Bu gerçeği dikkate almadan yaşayan ve sadece dünya hayatında mutlu olmak isteyenler dünyada çalışmalarının karşılığını elde ederler, fakat âhirette hiçbir şey kazanamazlar. Bir düşününüz! Elçimiz Muhammed, dünya kazancı için koşturan birine benziyor mu?[13] Hepiniz bir araya geldiğiniz halde bir parçasını bile meydana getiremediğiniz Kur'an gibi bir kitabı getiren[14] Muhammed'in sapkın bir insan olduğunu nasıl düşünebilirsiniz? Nasıl olur da Allah'ın bir insana peygamberlik görevi vermesini yadırgarsınız? Kaldı ki ondan önce de insanlara ilâhî mesajları öğretmek üzere, rahmetimizin bir eseri olarak gönderdiğimiz Mûsâ peygamberi ve ona verilen Tevrat'ı biliyorsunuz. Şunu bilin ki elçimize ve ona vahyettiğimiz Kur'an'a inanmayan siz Mekkeli müşriklerin ve bu konuda size destek verenlerin[15] sonu cehennemdir.

12 Râzî.
13 Taberî.
14 Zemahşerî.
15 Zemahşerî.

Ey elçimiz! Sen onların sözlerine kulak verip de sana vahyettiğimiz kitap hakkında kuşkuya düşeyim deme![16] Onların iddialarını önemseme! Bu tavırlarını sürdürdükleri takdirde sonlarının cehennem olduğundan kuşkun olmasın![17] Mekkeliler'in çoğu inanmasa da, sana vahyedilen bu kitap, ilâhî hakikatin ta kendisidir.

18-24. Ey bazı varlıkları şefaatçi telakki edip onları Allah'a ortak koşan ve bunu da Allah'a isnat ederek O'na iftira eden[18] müşrikler! Şunu bilin ki Allah'ın asla böyle bir hükmü yoktur. Hesap günü Allah'ın huzurunda toplandığınızda, medet umduğunuz varlıklar size bir fayda sağlamayacaktır. Melekler, peygamberler ve sâlih insanlar, sizin Allah'a karşı iftira ettiğinize tanıklık edeceklerdir. Unutmayın ki bu davranışlarınızla Allah'ın rahmetinden mahrum kalacaksınız. Çünkü siz insanları, elçimiz Muhammed'e iman etmekten alıkoyuyor ve âhirette hesap vereceğinizi dikkate almadan hakikati çarpıtmaya çalışıyorsunuz. Ayrıca şunu iyi bilin ki elçimize karşı sürdürdüğünüz bu düşmanlık sizi bir yere vardırmayacak, elçimiz ve ona iman edenler eninde sonunda size galip geleceklerdir. Şefaatçi kabul edip ortak koştuğunuz varlıklar size yardım edemeyeceklerdir. Hem dünyada hem âhirette hüsrana uğrayacaksınız. Üstelik âhiretteki kaybınız dünyadakinden katbekat fazla olacaktır. Elçimiz Muhammed'e inanan ve bütün benlikleri ile sadece Allah'a kulluk eden müminler ise içerisinde sonsuza kadar kalacakları cennet ödülüne nâil olacaklardır.[19] Elçimizin çağrısına karşı âdeta kör ve sağır kesilen müşriklerle onun çağrısına inanan müminler elbette bir tutulmayacaktır.

16 Taberî.
17 Râzî.
18 Râzî, Hicâzî.
19 Bu paragrafta tercümesi verilen âyetlerde gaip sîgası / üçüncü şahıs kipi kullanılmıştır. Ancak doğrudan muhatap müşrikler olduğu için, daha kolay anlaşılması maksadıyla muhatap sîgası / ikinci şahıs kipi ile tercüme ettik.

وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا نُوحًا اِلٰى قَوْمِه۪ٓ اِنّ۪ي لَكُمْ نَذ۪يرٌ مُب۪ينٌۙ ﴿٢٥﴾ اَنْ لَا تَعْبُدُٓوا اِلَّا اللّٰهَ اِنّ۪ٓي اَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ
يَوْمٍ اَل۪يمٍ ﴿٢٦﴾ فَقَالَ الْمَلَاُ الَّذ۪ينَ كَفَرُوا مِنْ قَوْمِه۪ مَا نَرٰيكَ اِلَّا بَشَرًا مِثْلَنَا وَمَا نَرٰيكَ اتَّبَعَكَ اِلَّا الَّذ۪ينَ هُمْ
اَرَاذِلُنَا بَادِيَ الرَّاْيِۚ وَمَا نَرٰى لَكُمْ عَلَيْنَا مِنْ فَضْلٍ بَلْ نَظُنُّكُمْ كَاذِب۪ينَ ﴿٢٧﴾ قَالَ يَا قَوْمِ اَرَاَيْتُمْ اِنْ كُنْتُ
عَلٰى بَيِّنَةٍ مِنْ رَبّ۪ي وَاٰتٰين۪ي رَحْمَةً مِنْ عِنْدِه۪ فَعُمِّيَتْ عَلَيْكُمْۜ اَنُلْزِمُكُمُوهَا وَاَنْتُمْ لَهَا كَارِهُونَ ﴿٢٨﴾ وَيَا قَوْمِ
لَٓا اَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ مَالًاۜ اِنْ اَجْرِيَ اِلَّا عَلَى اللّٰهِ وَمَٓا اَنَا بِطَارِدِ الَّذ۪ينَ اٰمَنُواۜ اِنَّهُمْ مُلَاقُوا رَبِّهِمْ وَلٰكِنّ۪ٓي اَرٰيكُمْ
قَوْمًا تَجْهَلُونَ ﴿٢٩﴾ وَيَا قَوْمِ مَنْ يَنْصُرُن۪ي مِنَ اللّٰهِ اِنْ طَرَدْتُهُمْۜ اَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿٣٠﴾ وَلَٓا اَقُولُ لَكُمْ عِنْد۪ي خَزَٓائِنُ
اللّٰهِ وَلَٓا اَعْلَمُ الْغَيْبَ وَلَٓا اَقُولُ اِنّ۪ي مَلَكٌ وَلَٓا اَقُولُ لِلَّذ۪ينَ تَزْدَر۪ٓي اَعْيُنُكُمْ لَنْ يُؤْتِيَهُمُ اللّٰهُ خَيْرًاۜ اَللّٰهُ اَعْلَمُ
بِمَا ف۪ٓي اَنْفُسِهِمْۚ اِنّ۪ٓي اِذًا لَمِنَ الظَّالِم۪ينَ ﴿٣١﴾ قَالُوا يَا نُوحُ قَدْ جَادَلْتَنَا فَاَكْثَرْتَ جِدَالَنَا فَاْتِنَا بِمَا تَعِدُنَٓا اِنْ
كُنْتَ مِنَ الصَّادِق۪ينَ ﴿٣٢﴾ قَالَ اِنَّمَا يَاْت۪يكُمْ بِهِ اللّٰهُ اِنْ شَٓاءَ وَمَٓا اَنْتُمْ بِمُعْجِز۪ينَ ﴿٣٣﴾ وَلَا يَنْفَعُكُمْ نُصْح۪ٓي
اِنْ اَرَدْتُ اَنْ اَنْصَحَ لَكُمْ اِنْ كَانَ اللّٰهُ يُر۪يدُ اَنْ يُغْوِيَكُمْۜ هُوَ رَبُّكُمْ وَاِلَيْهِ تُرْجَعُونَۜ ﴿٣٤﴾ اَمْ يَقُولُونَ افْتَرٰيهُۜ قُلْ
اِنِ افْتَرَيْتُهُ فَعَلَيَّ اِجْرَام۪ي وَاَنَا بَر۪ٓيءٌ مِمَّا تُجْرِمُونَ ﴿٣٥﴾

12. Cüz
11. Sûre
Hûd 25-35

NÛH PEYGAMBER KISSASINDAN MÜŞRİKLERE UYARILAR

25-27. Ey elçimiz! Senin peygamber olduğuna inanmayan ve uyarılarına aldırmayan müşriklere, Nûh peygamberin şu ibret dolu kıssasını anlat: Vaktiyle Nûh'u peygamber olarak halkına göndermiştik. Onlara, kendisine iman etmeleri ve Allah'a şirk koşmamaları çağrısında bulundu, aksi takdirde ilâhî cezaya mâruz kalacakları uyarısını yaptı. Ancak halkının ileri gelenleri onun peygamber olduğuna inanmadılar. Tıpkı Mekkeli müşriklerin elçimiz Muhammed'e dedikleri gibi, "Sen peygamber değilsin, bizim gibi bir insansın, bir insan nasıl peygamber olabilir ki? Allah peygamber gönderecek olsa bir melek gönderirdi. Hem sana inananlar hep yoksul ve zavallı kimselerden oluşuyor. Biz sizden daha üstün konumdayken niye size inanıp bağlanalım ki?[20] Bizce sen peygamber değil, yalancının tekisin"[21] dediler.

20 Zemahşerî.

21 Taberî.

28-31. Nûh onlara şöyle cevap verdi: Ey halkım! Benim bir insan olmam peygamber olmama engel teşkil etmez. Zaten çıkıp da size melek olduğumu, gaybı bildiğimi veya ilâhî hazinelere sahip olduğumu söylemiyorum ki? Ben Allah tarafından gönderilmiş bir elçiyim. Size onun mesajlarını iletiyorum. Bu, size Allah'ın bir rahmetidir. Sizden bunun karşılığında bir menfaat de beklemiyorum. Çünkü benim ödülümü Allah verecektir. Hiçbir menfaat gözetmediğim halde benim nasıl yalancı olduğumu düşünürsünüz? Bana inananların yoksul kimseler olmalarında yadırganacak ne var? Sizin sözünüze itibar ederek onları çevremden uzaklaştıracak veya onların bir işe yaramayacaklarını söyleyecek değilim. Fakat şunu söyleyeyim ki bu küçümseyici tavrınız çok çirkin ve düşüncesiz bir davranıştır. Allah insanları zenginliklerine göre değerlendirmez. Sizin sözünüze uyup da onları uzaklaştıracak olursam, böyle büyük bir haksızlığı yaparsam Allah'ın bana vereceği cezadan kim beni koruyabilir? Bütün bu uyarılarıma rağmen hâlâ ısrarla inkâr etmeye devam edecekseniz elbette ki sizi zorlayacak değilim. İnanıp inanmamak sizin seçiminizdir.

32. Bu cevap üzerine ona, "Çok uzattın ey Nûh! Artık yeter! Madem gerçek bir peygambersin, o halde bahsettiğin şu ilâhî azabı getir de görelim" dediler.

33-35. Nûh ise, "Benim böyle bir gücüm yok, ben sadece Allah'ın bana bildirdiğini size iletiyorum. O azabı gönderip göndermemek Allah'ın bileceği bir iştir. Kaldı ki bugün küstahça meydan okuduğunuz o azap geldiğinde hepiniz çaresiz kalırsınız. Anlaşılan siz benim peygamber olmadığımı, Allah'a iftira ettiğimi ve kendi yolunuzun Allah'ın istediği yol olduğunu düşünüyorsunuz.[22] Bu sebeple benim öğütlerimi dinlemiyorsunuz. Madem benim peygamber olmadığımı düşünüyorsunuz, o halde şunu biliniz ki ben görevimi yapmış bulunuyorum, sizin yaptıklarınızdan berîyim" diye cevap verdi.

12. Cüz
11. Sûre
Hûd 25-35

22 Otuz dördüncü âyette geçen "ان كان الله يريد ان يغويكم" ifadesi, "Allah'ın insanları saptırmak isteyebileceği" şeklinde anlaşılmamalıdır. Bu hususta Mûtezile âlimlerinin açıklamaları mâkul görünmektedir (geniş bilgi için bk. Râzî, Zemahşerî, Derveze).

وَاُوحِىَ اِلٰى نُوحٍ اَنَّهُ لَنْ يُؤْمِنَ مِنْ قَوْمِكَ اِلَّا مَنْ قَدْ اٰمَنَ فَلَا تَبْتَئِسْ بِمَا كَانُوا يَفْعَلُونَ ﴿٣٦﴾ وَاصْنَعِ الْفُلْكَ
بِاَعْيُنِنَا وَوَحْيِنَا وَلَا تُخَاطِبْنِى فِى الَّذِينَ ظَلَمُوا اِنَّهُمْ مُغْرَقُونَ ﴿٣٧﴾ وَيَصْنَعُ الْفُلْكَ وَكُلَّمَا مَرَّ عَلَيْهِ مَلَاٌ
مِنْ قَوْمِهِ سَخِرُوا مِنْهُ قَالَ اِنْ تَسْخَرُوا مِنَّا فَاِنَّا نَسْخَرُ مِنْكُمْ كَمَا تَسْخَرُونَ ﴿٣٨﴾ فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ مَنْ يَاْتِيهِ
عَذَابٌ يُخْزِيهِ وَيَحِلُّ عَلَيْهِ عَذَابٌ مُقِيمٌ ﴿٣٩﴾ حَتّٰى اِذَا جَاءَ اَمْرُنَا وَفَارَ التَّنُّورُ قُلْنَا احْمِلْ فِيهَا مِنْ كُلٍّ
زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ وَاَهْلَكَ اِلَّا مَنْ سَبَقَ عَلَيْهِ الْقَوْلُ وَمَنْ اٰمَنَ وَمَا اٰمَنَ مَعَهُ اِلَّا قَلِيلٌ ﴿٤٠﴾ وَقَالَ ارْكَبُوا فِيهَا بِسْمِ
اللّٰهِ مَجْرٰيهَا وَمُرْسٰيهَا اِنَّ رَبِّى لَغَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٤١﴾ وَهِىَ تَجْرِى بِهِمْ فِى مَوْجٍ كَالْجِبَالِ وَنَادٰى نُوحٌ ابْنَهُ وَكَانَ
فِى مَعْزِلٍ يَا بُنَىَّ ارْكَبْ مَعَنَا وَلَا تَكُنْ مَعَ الْكَافِرِينَ ﴿٤٢﴾ قَالَ سَاٰوِى اِلٰى جَبَلٍ يَعْصِمُنِى مِنَ الْمَاءِ قَالَ لَا
عَاصِمَ الْيَوْمَ مِنْ اَمْرِ اللّٰهِ اِلَّا مَنْ رَحِمَ وَحَالَ بَيْنَهُمَا الْمَوْجُ فَكَانَ مِنَ الْمُغْرَقِينَ ﴿٤٣﴾ وَقِيلَ يَا اَرْضُ ابْلَعِى
مَاءَكِ وَيَا سَمَاءُ اَقْلِعِى وَغِيضَ الْمَاءُ وَقُضِىَ الْاَمْرُ وَاسْتَوَتْ عَلَى الْجُودِىِّ وَقِيلَ بُعْدًا لِلْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٤٤﴾
وَنَادٰى نُوحٌ رَبَّهُ فَقَالَ رَبِّ اِنَّ ابْنِى مِنْ اَهْلِى وَاِنَّ وَعْدَكَ الْحَقُّ وَاَنْتَ اَحْكَمُ الْحَاكِمِينَ ﴿٤٥﴾

12. Cüz
11. Sûre
Hûd 36-45

36-37. Derken biz Nûh'a şöyle vahyettik: "Ey Nûh! Kavminin ısrarla seni inkâr etmesine üzülme! Belli ki sana inanan bir avuç insan dışında[23] kimse seni dinlemeyecek. Şimdi bizim gözetimimizde ve tâlimatımız doğrultusunda bir gemi inşa et! Artık o müşriklerin helâk edilme vakti gelmiştir. Onların bağışlanması için sakın bana dua edeyim deme!"

38-39. Böylece Nûh gemiyi yapmaya koyuldu. Bu sırada onun gemi yapmakla meşgul olduğunu gören halkın ileri gelenleri, "Peygamberliği bırakıp marangozluğa mı başladın?"[24] diyerek onunla alay ediyorlardı. O ise, "Gülün bakalım! Yakında perişan olacak ve gülünecek hale düşeceksiniz. Başınıza o zelil edici azap geldiğinde kimin halinin kötü olduğunu gayet iyi anlayacaksınız" diyordu.

40-41. Nihayet azap vakti gelip çattığında tûfan başladı, biz de Nûh'a, "İhtiyacın olan şeylerden, hayvanlardan birer çift gemiye al, ailenden ve hal-

23 bk. 40. âyet.

24 Taberî.

kından inananları da gemiye yerleştir" diye emrettik. Bunun üzerine Nûh, kendisine inanan bir avuç insana, "Haydi, Allah'ın emri ile binin gemiye, müşriklerin helâk edilme vakti gelmiştir. Rabbimin sonsuz rahmeti ve bağışlayıcılığına rağmen, onlar yine de inkârcılıkta ısrar ederek bu azaba müstehak olmuşlardır. O, biz iman edenleri bu gemi ile kurtaracak, sağ salim karaya ulaştıracaktır" dedi.

42-44. Nihayet gemi, dağlar gibi dalgaların arasında yüzmeye başlamıştı. O sırada Nûh, gemiye binmemiş olan ve kendisinin peygamberliğine inanmayan oğluna, "Evlâdım! Gel, gemiye bin! İnkârcılarla birlikte kalırsan helâk olursun" diye seslendi. Oğlu, "Hayır, sana inanmıyorum, dağın zirvesine çıkar ve kendimi kurtarırım" diye cevap verdi. Nûh ise, "Evlâdım! Bugün ilâhî azaptan kurtulmanın tek yolu, iman edenlerle birlikte olmaktır. Başka türlü kurtuluş yoktur" dedi. O sırada azgın dalgalar Nûh'un oğlunu kapıp götürmüştü. Bir süre sonra bizim emrimiz ve irademizle sular çekildi, artık tûfan bitmiş, Nûh'un gemisi zirvede karaya oturmuş,[25] inkârcı müşrikler ise helâk olup gitmişlerdi.

45. Tûfanın ardından Nûh, azgın sulara kapılıp giden oğlunu düşündü ve hüzünle şöyle dua etti: "Rabbim! Sen beni, inananları ve ailemi kurtaracağını vaat etmiştin. Oğlum da benim öz evlâdımdı. Muhakkak ki senin vaadin gerçekleşecektir. Senin gücünün üstünde güç, hükmünün üstünde hüküm yoktur."

25 Tevrat'ta Nûh tûfanının genel olduğu ifade edilir (Yaratılış, 6-8). Kur'an'da ise tûfanın umumiyetine delâlet eden bir âyet yoktur. Tûfan anlatımında geçen "arz" (yeryüzü) kelimesi, belli bir bölge anlamına gelecek şekilde de kullanılmıştır (bk. Yûnus 10/78; İsrâ 17/76). Diğer taraftan cezanın suçluyla sınırlı kalması ilkesi, tûfanın bölgesel olmasını gerektirmektedir. Hz. Nûh'un, -en azından pratik olarak- mesajını bütün yeryüzü insanlarına ulaştırabilmiş olması pek muhtemel değildir. Daha muhtemel olan, onun mesajının sadece ulaşabildiği çevrede kaldığı ve tûfanın da o çevredeki inkârcıları cezalandırmak üzere gerçekleşmiş olduğudur.

قَالَ يَا نُوحُ اِنَّهُ لَيْسَ مِنْ اَهْلِكَ اِنَّهُ عَمَلٌ غَيْرُ صَالِحٍ فَلَا تَسْـَٔلْنِ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ اِنّ۪ٓي اَعِظُكَ اَنْ تَكُونَ
مِنَ الْجَاهِل۪ينَ ﴿٤٦﴾ قَالَ رَبِّ اِنّ۪ٓي اَعُوذُ بِكَ اَنْ اَسْـَٔلَكَ مَا لَيْسَ ل۪ي بِه۪ عِلْمٌ وَاِلَّا تَغْفِرْ ل۪ي وَتَرْحَمْن۪ٓي اَكُنْ
مِنَ الْخَاسِر۪ينَ ﴿٤٧﴾ ق۪يلَ يَا نُوحُ اهْبِطْ بِسَلَامٍ مِنَّا وَبَرَكَاتٍ عَلَيْكَ وَعَلٰٓى اُمَمٍ مِمَّنْ مَعَكَ وَاُمَمٌ سَنُمَتِّعُهُمْ ثُمَّ
يَمَسُّهُمْ مِنَّا عَذَابٌ اَل۪يمٌ ﴿٤٨﴾ تِلْكَ مِنْ اَنْبَٓاءِ الْغَيْبِ نُوح۪يهَٓا اِلَيْكَ مَا كُنْتَ تَعْلَمُهَٓا اَنْتَ وَلَا قَوْمُكَ مِنْ قَبْلِ
هٰذَا فَاصْبِرْ اِنَّ الْعَاقِبَةَ لِلْمُتَّق۪ينَ ﴿٤٩﴾ وَاِلٰى عَادٍ اَخَاهُمْ هُودًا قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللّٰهَ مَا لَكُمْ مِنْ اِلٰهٍ غَيْرُهُ
اِنْ اَنْتُمْ اِلَّا مُفْتَرُونَ ﴿٥٠﴾ يَا قَوْمِ لَٓا اَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ اَجْرًا اِنْ اَجْرِيَ اِلَّا عَلَى الَّذ۪ي فَطَرَن۪ي اَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٥١﴾
وَيَا قَوْمِ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُٓوا اِلَيْهِ يُرْسِلِ السَّمَٓاءَ عَلَيْكُمْ مِدْرَارًا وَيَزِدْكُمْ قُوَّةً اِلٰى قُوَّتِكُمْ وَلَا تَتَوَلَّوْا
مُجْرِم۪ينَ ﴿٥٢﴾ قَالُوا يَا هُودُ مَا جِئْتَنَا بِبَيِّنَةٍ وَمَا نَحْنُ بِتَارِك۪ٓي اٰلِهَتِنَا عَنْ قَوْلِكَ وَمَا نَحْنُ لَكَ بِمُؤْمِن۪ينَ
﴿٥٣﴾ اِنْ نَقُولُ اِلَّا اعْتَرٰيكَ بَعْضُ اٰلِهَتِنَا بِسُٓوءٍ قَالَ اِنّ۪ٓي اُشْهِدُ اللّٰهَ وَاشْهَدُٓوا اَنّ۪ي بَر۪ٓيءٌ مِمَّا تُشْرِكُونَ ﴿٥٤﴾
مِنْ دُونِه۪ فَك۪يدُون۪ي جَم۪يعًا ثُمَّ لَا تُنْظِرُونِ ﴿٥٥﴾ اِنّ۪ي تَوَكَّلْتُ عَلَى اللّٰهِ رَبّ۪ي وَرَبِّكُمْ مَا مِنْ دَٓابَّةٍ اِلَّا هُوَ اٰخِذٌ
بِنَاصِيَتِهَا اِنَّ رَبّ۪ي عَلٰى صِرَاطٍ مُسْتَق۪يمٍ ﴿٥٦﴾ فَاِنْ تَوَلَّوْا فَقَدْ اَبْلَغْتُكُمْ مَٓا اُرْسِلْتُ بِه۪ٓ اِلَيْكُمْ وَيَسْتَخْلِفُ
رَبّ۪ي قَوْمًا غَيْرَكُمْ وَلَا تَضُرُّونَهُ شَيْـًٔا اِنَّ رَبّ۪ي عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ حَف۪يظٌ ﴿٥٧﴾

12. Cüz
11. Süre
Hûd 46-57

46. Bunun üzerine biz Nûh'a şöyle seslendik: "Ey Nûh! O, senin ailenden değildi. Oğlun olmasına rağmen senin peygamberliğini kabul etmemiş, müşriklerden olmuştu.[26] Bu sebeple, babalık duygularınla hareket edip onun bağışlanması için bana dua etme! Sakın verdiğimiz sözü tutmadığımızı düşünüp de cahillerden olayım deme!"

47. Bu uyarımızı işiten Nûh, pişmanlık içerisinde şöyle dedi: "Rabbim! Sana karşı cahillik etmekten, iç yüzünü bilmediğim hususlarda istekte bulunmaktan sana sığınırım. Ne olur bana merhamet et! Bu cüretimi bağışla, yoksa perişan olurum!"

48. Nûh'un bu samimi duasını kabul ettik ve ona, "Beraberindekilerle birlikte gemiden inin, bundan sonra yeryüzünde barış ve esenlik içerisinde yaşayın. Sizden ve gelecek nesillerden, helâk ettiğimiz kavim gibi inkârcılar çıkarsa onları dünya hayatında geçici bir süre nimetlendirsek bile eninde sonunda azabımıza mâruz kalırlar" diye bildirdik.

---

26 Taberî.

49. Ey Muhammed! İşte Nûh kavmi hakkında anlattığımız bütün bu detaylar ne senin ne de kavminin bildiği şeylerdi. Bütün bunları vahiy olmaksızın bilmen mümkün değildi.[27] O halde senin peygamberliğini inkâr eden Mekkeli müşriklerin tavırlarına karşı sabırlı ve dayanıklı ol! Unutma ki tıpkı Nûh kıssasında gördüğün gibi zafer elçilerimizin ve onlara inananların olacaktır.

HÛD PEYGAMBER KISSASINDAN MÜŞRİKLERE UYARILAR

50-52. Ey Muhammed! Mekkeli müşriklere, elçilerimizi inkâr eden ve bunun sonucunda helâk olan bir başka kavmi, Âd halkını anlat! Onlara, içlerinden biri olan Hûd'u göndermiştik. O da halkını şirkten vazgeçirmeye çalışmış, sadece Allah'a ibadet etmelerini istemiş, onlardan bu görevi karşılığında hiçbir maddî karşılık beklemediğini, mükâfatını Allah'ın vereceğini ifade etmiş, şirki terketmezlerse başlarına ilâhî azabın geleceğini, fakat tövbe edip kendisine inanırlarsa Allah tarafından bol rızık ve büyük güçle ödüllendirileceklerini bildirmişti.

53-57. Fakat halkının ileri gelenleri onun peygamberliğine inanmamış, tıpkı Mekkeli müşriklerin senden istedikleri gibi ondan mûcizeler istemiş ve "Senin sözüne uyup da atalarımızın dinini terkedecek değiliz, belli ki sen tanrılarımız hakkında ileri geri konuştuğun için fena halde çarpılmış, aklını kaybetmişsin!" demişlerdi. Buna karşılık Hûd şöyle demişti: "Ey halkım! Uyarılarıma kulak vermiyorsanız şunu açıkça biliniz ki ben sizin şirkinizi paylaşmıyorum, sizin o değer verdiğiniz, korktuğunuz ve şefaatçi kabul edip ortak koştuğunuz varlıklar benim gözümde sıradan zavallı varlıklardır. Onlardan korkum yok. Anlaşılan bana ve inananlara karşı baskı yapmaktan vazgeçmeyeceksiniz. Fakat bizi hiçbir şekilde inancımızdan döndüremezsiniz. Ben Allah'a güveniyorum. Allah bütün varlıkların yaratıcısıdır, rabbidir, her şey onun egemenliğindedir, o adaletlidir,[28] sizin gibi zalimleri cezasız bırakacak değildir.[29] Ben size Allah'ın mesajını açık ve net bir şekilde iletiyorum. Artık inkârda ısrar ederseniz benim yapabileceğim bir şey yoktur. Allah dilerse sizi yok edip yerinize başka bir toplum getirir, buna karşı koymaya gücünüz yetmez."

[27] Âyette geçen "Sen de halkın da bunları bilmiyordunuz" ifadesinin yorumu için bk. Derveze.
[28] Râzi.
[29] Taberi.

وَلَمَّا جَٓاءَ اَمْرُنَا نَجَّيْنَا هُودًا وَالَّذ۪ينَ اٰمَنُوا مَعَهُ بِرَحْمَةٍ مِنَّا وَنَجَّيْنَاهُمْ مِنْ عَذَابٍ غَل۪يظٍ ﴿٥٨﴾ وَتِلْكَ عَادٌ
جَحَدُوا بِاٰيَاتِ رَبِّهِمْ وَعَصَوْا رُسُلَهُ وَاتَّبَعُٓوا اَمْرَ كُلِّ جَبَّارٍ عَن۪يدٍ ﴿٥٩﴾ وَاُتْبِعُوا ف۪ي هٰذِهِ الدُّنْيَا لَعْنَةً وَيَوْمَ
الْقِيٰمَةِۜ اَلَٓا اِنَّ عَادًا كَفَرُوا رَبَّهُمْۜ اَلَا بُعْدًا لِعَادٍ قَوْمِ هُودٍ ﴿٦٠﴾ وَاِلٰى ثَمُودَ اَخَاهُمْ صَالِحًا قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا
اللّٰهَ مَا لَكُمْ مِنْ اِلٰهٍ غَيْرُهُۜ هُوَ اَنْشَاَكُمْ مِنَ الْاَرْضِ وَاسْتَعْمَرَكُمْ ف۪يهَا فَاسْتَغْفِرُوهُ ثُمَّ تُوبُٓوا اِلَيْهِۜ اِنَّ رَبّ۪ي
قَر۪يبٌ مُج۪يبٌ ﴿٦١﴾ قَالُوا يَا صَالِحُ قَدْ كُنْتَ ف۪ينَا مَرْجُوًّا قَبْلَ هٰذَٓا اَتَنْهٰينَٓا اَنْ نَعْبُدَ مَا يَعْبُدُ اٰبَٓاؤُ۬نَا وَاِنَّنَا
لَف۪ي شَكٍّ مِمَّا تَدْعُونَٓا اِلَيْهِ مُر۪يبٍ ﴿٦٢﴾ قَالَ يَا قَوْمِ اَرَاَيْتُمْ اِنْ كُنْتُ عَلٰى بَيِّنَةٍ مِنْ رَبّ۪ي وَاٰتٰن۪ي مِنْهُ رَحْمَةً
فَمَنْ يَنْصُرُن۪ي مِنَ اللّٰهِ اِنْ عَصَيْتُهُ فَمَا تَز۪يدُونَن۪ي غَيْرَ تَخْس۪يرٍ ﴿٦٣﴾ وَيَا قَوْمِ هٰذِه۪ نَاقَةُ اللّٰهِ لَكُمْ اٰيَةً فَذَرُوهَا
تَاْكُلْ ف۪ٓي اَرْضِ اللّٰهِ وَلَا تَمَسُّوهَا بِسُٓوءٍ فَيَاْخُذَكُمْ عَذَابٌ قَر۪يبٌ ﴿٦٤﴾ فَعَقَرُوهَا فَقَالَ تَمَتَّعُوا ف۪ي دَارِكُمْ ثَلٰثَةَ
اَيَّامٍۜ ذٰلِكَ وَعْدٌ غَيْرُ مَكْذُوبٍ ﴿٦٥﴾ فَلَمَّا جَٓاءَ اَمْرُنَا نَجَّيْنَا صَالِحًا وَالَّذ۪ينَ اٰمَنُوا مَعَهُ بِرَحْمَةٍ مِنَّا وَمِنْ خِزْيِ
يَوْمِئِذٍۜ اِنَّ رَبَّكَ هُوَ الْقَوِيُّ الْعَز۪يزُ ﴿٦٦﴾ وَاَخَذَ الَّذ۪ينَ ظَلَمُوا الصَّيْحَةُ فَاَصْبَحُوا ف۪ي دِيَارِهِمْ جَاثِم۪ينَۙ ﴿٦٧﴾
كَاَنْ لَمْ يَغْنَوْا ف۪يهَاۜ اَلَٓا اِنَّ ثَمُودَا۬ كَفَرُوا رَبَّهُمْۜ اَلَا بُعْدًا لِثَمُودَ ﴿٦٨﴾

12. Cüz
11. Sûre
Hûd 58-68

58-60. Neticede Âd kavmi, elçimize inanmamakta ısrar edince inananları kurtarıp geri kalanları helâk ettik. Elçimizi inkâr etmenin, ilâhî emre karşı küstahlığın, insanlara karşı zorbalığın ve ileri gelenlerin sözüne uyup şirk koşmanın[30] sonu bu oldu. Dünyada ve âhirette Allah'ın kınamasına ve azabına müstehak oldular.

SÂLİH PEYGAMBER KISSASINDAN MÜŞRİKLERE UYARILAR

61-62. Ey Muhammed! Senin peygamberliğine inanmayan Mekke müşriklerine, Allah'ın elçisini ısrarla yalanlamanın sonunun kötü olduğunu anlamaları için, Hûd kıssasından sonra Sâlih peygamberin kıssasını da hatırlat! Sâlih, müşrik kavmini uyarmış ve "Ey halkım! Allah'tan başka hiçbir varlığın ilâhî niteliği yoktur, sadece ona ibadet edin. Zira sizleri O yaratmış ve bütün kâinatı emrinize âmâde kılmış, sizlere yeryüzünü imar etme kudretini de, O vermiştir. Bütün bunları sizlere verebilecek başka bir varlık mı var ki onu Allah'a ortak koşasınız? Şirkten tövbe edin ve Allah'tan bağışlanma dileyin. Çünkü Allah çok merhametlidir, eğer tövbe ederseniz sizleri bağışlar" diye öğüt vermişti.

30 Râzî.

Onlar ise, tıpkı Mekkeli müşriklerin sana dedikleri gibi, "Ey Sâlih! Biz seni bu zamana kadar aklı başında biri olarak bilirdik. Şimdi ise çıkmış atalarımızın inançlarını eleştiriyor, bizleri dinimizi terketmeye çağırıyorsun. Hiç olacak şey mi? Doğrusu biz senin peygamber olduğuna inanmıyoruz, senin bizden bir farkın yoktur. Tıpkı bizler gibi bir insansın. Madem peygamber olduğunu söylüyorsun, o halde bunu kanıtlayacak bir mûcize göster de görelim!" diye cevap verdiler.

63-68. Sâlih, onların mûcize isteklerini dikkate almadı. Allah'ın peygamberi olduğunu ve onun emirlerine itaat ettiğini, görevini yapmazsa Allah'ın azabından kendisini müşriklerin koruyamayacağını ve eğer peygamber olup olmadığını sınamak istiyorlarsa sahipsiz bir devenin diğer hayvanların su içtiği pınardan bir pay sahibi kılınmasını, dönüşümlü olarak sudan bir gün devenin, bir gün halkın faydalanmasını istedi. Eğer bu deveye bir fenalık yapacak olurlarsa ilâhî azaba mâruz kalacaklarını, böylece kendisinin peygamber olduğuna inanmayan ve verdiği bu habere itibar etmeyenlerin hüsrana uğrayacaklarını bildirdi.[31] Ne var ki onlar, Sâlih'in sözüne itibar etmediler ve deveyi boğazladılar. Bunun üzerine Sâlih, "Azıcık daha eğlenin, nimetlerden istifade edin bakalım! Sonunda iman edip tövbe etmezseniz helâk edileceksiniz" diye onları uyardı. Ancak onlar yine inanmadılar, ilâhî azap başlarına geldiğinde ise, bu yaptıklarına çok pişman oldular. Korkunç bir çığlık ile diz üstü çöküverdiler. Sâlih ve ona inananlar hariç, geri kalanlar sanki hiç oralarda yaşamamış gibi silinip gittiler.[32] İşte bütün bu kıssalarda, elçimiz Muhammed'i ısrarla yalanlayan Mekke müşrikleri için ibretler vardır.

12. Cüz
11. Sûre
Hûd 58-68

31 Sâlih kıssasında sözü edilen bu deve ile ilgili olarak tefsirlerde birçok ilginç mâlûmat yer almaktadır (meselâ bk. Taberî, Râzî). Bu devenin bir kayadan çıktığı dahi öne sürülmüştür. Oysa Reşîd Rızâ'nın da belirttiği gibi bu devenin "Allah'ın devesi" diye isimlendirilmesi, belli bir şahsa ait olmaması anlamına gelir (bk. *Tefsîrü'l-menâr*, A'râf 7/73). Burada mûcize olan şey devenin doğumu yahut diğer özellikleri değil, sahipsiz ve korumasız olması sebebiyle insanların saldırısına açık olması ve eğer kendisine zarar verilirse ilâhî cezanın geleceğinin bildirilmesidir. Nitekim Kamer sûresinde (54/27) bu devenin bir imtihan vesilesi olduğu belirtilmektedir.

32 Altmış bir - altmış sekizinci âyetlerin tercümesinde aynı kıssanın Şuarâ sûresindeki anlatımından da yararlanılmıştır.

12. Cuz
11. Süre
Hûd 69-79

وَلَقَدْ جَاءَتْ رُسُلُنَا إِبْرٰهِيمَ بِالْبُشْرٰى قَالُوا سَلَامًا قَالَ سَلَامٌ فَمَا لَبِثَ أَنْ جَاءَ بِعِجْلٍ حَنِيذٍ ﴿٦٩﴾ فَلَمَّا
رَأَى أَيْدِيَهُمْ لَا تَصِلُ إِلَيْهِ نَكِرَهُمْ وَأَوْجَسَ مِنْهُمْ خِيفَةً قَالُوا لَا تَخَفْ إِنَّا أُرْسِلْنَا إِلٰى قَوْمِ لُوطٍ ﴿٧٠﴾ وَامْرَأَتُهُ
قَائِمَةٌ فَضَحِكَتْ فَبَشَّرْنَاهَا بِإِسْحٰقَ وَمِنْ وَرَاءِ إِسْحٰقَ يَعْقُوبَ ﴿٧١﴾ قَالَتْ يَا وَيْلَتٰى ءَأَلِدُ وَأَنَا عَجُوزٌ وَهٰذَا
بَعْلِي شَيْخًا إِنَّ هٰذَا لَشَيْءٌ عَجِيبٌ ﴿٧٢﴾ قَالُوا أَتَعْجَبِينَ مِنْ أَمْرِ اللّٰهِ رَحْمَتُ اللّٰهِ وَبَرَكَاتُهُ عَلَيْكُمْ أَهْلَ
الْبَيْتِ إِنَّهُ حَمِيدٌ مَجِيدٌ ﴿٧٣﴾ فَلَمَّا ذَهَبَ عَنْ إِبْرٰهِيمَ الرَّوْعُ وَجَاءَتْهُ الْبُشْرٰى يُجَادِلُنَا فِي قَوْمِ لُوطٍ ﴿٧٤﴾
إِنَّ إِبْرٰهِيمَ لَحَلِيمٌ أَوَّاهٌ مُنِيبٌ ﴿٧٥﴾ يَا إِبْرٰهِيمُ أَعْرِضْ عَنْ هٰذَا إِنَّهُ قَدْ جَاءَ أَمْرُ رَبِّكَ وَإِنَّهُمْ آتِيهِمْ عَذَابٌ
غَيْرُ مَرْدُودٍ ﴿٧٦﴾ وَلَمَّا جَاءَتْ رُسُلُنَا لُوطًا سِيءَ بِهِمْ وَضَاقَ بِهِمْ ذَرْعًا وَقَالَ هٰذَا يَوْمٌ عَصِيبٌ ﴿٧٧﴾ وَجَاءَهُ
قَوْمُهُ يُهْرَعُونَ إِلَيْهِ وَمِنْ قَبْلُ كَانُوا يَعْمَلُونَ السَّيِّئَاتِ قَالَ يَا قَوْمِ هٰؤُلَاءِ بَنَاتِي هُنَّ أَطْهَرُ لَكُمْ فَاتَّقُوا اللّٰهَ وَلَا
تُخْزُونِ فِي ضَيْفِي أَلَيْسَ مِنْكُمْ رَجُلٌ رَشِيدٌ ﴿٧٨﴾ قَالُوا لَقَدْ عَلِمْتَ مَا لَنَا فِي بَنَاتِكَ مِنْ حَقٍّ وَإِنَّكَ لَتَعْلَمُ
مَا نُرِيدُ ﴿٧٩﴾

İBRÂHİM ve LÛT PEYGAMBERLERİN KISSALARINDAN MÜŞRİKLERE UYARILAR

69. Ey Muhammed! Senin peygamberliğine inanmayan ve uyarılarına aldırmayan Mekke müşriklerine İbrâhim ve Lût peygamberlerin şu kıssalarını da hatırlat! Vaktiyle, elçimiz Lût'a inanmayan ve tıpkı Mekke müşriklerinin sana yaptıkları gibi ona baskı ve eziyeti reva gören Lût kavmini helâk etmek üzere gönderdiğimiz elçilerimiz, oraya varmadan önce İbrâhim'in yanına uğramışlardı. İbrâhim, elçilerimizin selâmını almış, fakat onları tanımamıştı. Sıradan misafirler olduklarını düşünmüş ve hemen bir dana kesip misafirlerine ziyafet hazırlamıştı.

70. Fakat misafirlerinin yemediğini görünce içine bir kurt düşmüş, onların düşman olduklarını sanmıştı. Bunu farkeden elçilerimiz ona kendilerini tanıttılar ve Lût kavmini helâk etmek üzere gönderildiklerini bildirdiler.

71-73. Bu haber üzerine, İbrâhim'in yanı başında duran karısı derin bir oh çekti.[33] Bunu duyan elçilerimiz ona ileride doğacak İshak adlı çocuğunu ve Yâkub adlı torununu müjdelediler. İbrâhim'in karısı ise şükran duygusuyla, "demek ahir ömrümüzde yaşlı bir çift oluğumuz halde Allah bize evlat bahşedecek! Bu gerçekten çok muazzam bir nimettir" dedi. Elçilerimiz de ona, "Allah'ın yaşlı bir çifte çocuk bahşetmesine mi şaşırıyorsun? Halbuki Allah'ın size, ailenize ne kadar nimet ve rahmet ihsan ettiğini biliyorsunuz! Doğrusu, Allah'ın nimet ve ihsanı sonsuzdur, her türlü övgüye, kulluğa lâyık olan yegâne kudret O'dur" diye cevap verdiler.

74-76. İbrâhim, endişesi zâil olup çocuk müjdesini de alınca, meleklerin Lût kavmini helâk etmemeleri, onlara bir fırsat daha vermeleri için girişimde bulundu. Çünkü o, çok yufka yürekli, çok merhametli bir insandı.[34] Ona elçilerimiz şöyle cevap verdiler: "Ey İbrâhim! Yufka yürekli ve merhametli olduğunu biliyoruz. Fakat onlar bu azaba müstehak oldular ve Allah da onları helâk etmeye karar verdi. Artık bu işte geri dönüşü olmayan noktaya gelinmiştir."

77. Ardından elçilerimiz Lût'un yanına vardılar. Lût, onları görünce melek olduklarını anlamadı, misafir olduklarını sandı ve ahlâksız kavminin onlara bir kötülük yapacağını düşünerek[35] içi daraldı ve kendi kendine, "Bugün çok sıkıntılı geçecek!" diye söylendi.

78-79. Öteden beri ahlâksızlığa batmış, livata gibi çirkin bir fiili âdet edinmiş Sodom halkı, iki genç misafirin Lût'un evine geldiğini öğrenince, o misafirleri çirkin emellerine alet etmek arzusuyla hemen koşup Lût'un kapısına dayandılar. Lût, onları engellemek için kapıya çıktı ve "Ey halkım! Bu yaptığınız nedir? Allah'tan korkun! Beni misafirlerime karşı rezil mi edeceksiniz? İçinizde hiç mi aklı başında kimse kalmadı? Karşı cins ile evlenip helâl ilişki kurmak dururken niçin bu çirkin işi yapıyorsunuz?"[36] diye çıkıştı. Bunun üzerine kapıya üşüşenler, "Bizim kadınlarla işimiz olmadığını ve istediğimizin ne olduğunu gayet iyi biliyorsun, zorluk çıkarma!" dediler.

12. Cuz
11. Süre
Hûd 69-79

33 Zemahşerî, Râzî.

34 Zemahşerî.

35 Taberî.

36 Klasik tefsirlerdeki bazı yorumlarda Lût peygamber, sanki kızlarını Sodom halkına arzetmiş gibi yorumlar yapılmaktadır. Râzî bu yorumu eleştirmiş, normal bir insanın saygınlığına bile yakışmayacak böyle bir davranışın büyük bir peygamber hakkında düşünülemeyeceğini ifade etmiş ve bizim tercih ettiğimiz görüşün esasını teşkil eden Mücâhid ve Saîd b. Cübeyr rivayetini tercih etmiştir.

قَالَ لَوْ اَنَّ لِى بِكُمْ قُوَّةً اَوْ اٰوِى اِلٰى رُكْنٍ شَدِيدٍ ﴿٨٠﴾ قَالُوا يَا لُوطُ اِنَّا رُسُلُ رَبِّكَ لَنْ يَصِلُوا اِلَيْكَ فَاَسْرِ بِاَهْلِكَ
بِقِطْعٍ مِنَ الَّيْلِ وَلَا يَلْتَفِتْ مِنْكُمْ اَحَدٌ اِلَّا امْرَاَتَكَ اِنَّهُ مُصِيبُهَا مَا اَصَابَهُمْ اِنَّ مَوْعِدَهُمُ الصُّبْحُ اَلَيْسَ
الصُّبْحُ بِقَرِيبٍ ﴿٨١﴾ فَلَمَّا جَاءَ اَمْرُنَا جَعَلْنَا عَالِيَهَا سَافِلَهَا وَاَمْطَرْنَا عَلَيْهَا حِجَارَةً مِنْ سِجِّيلٍ مَنْضُودٍ
﴿٨٢﴾ مُسَوَّمَةً عِنْدَ رَبِّكَ وَمَا هِىَ مِنَ الظَّالِمِينَ بِبَعِيدٍ ﴿٨٣﴾ وَاِلٰى مَدْيَنَ اَخَاهُمْ شُعَيْبًا قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا
اللّٰهَ مَا لَكُمْ مِنْ اِلٰهٍ غَيْرُهُ وَلَا تَنْقُصُوا الْمِكْيَالَ وَالْمِيزَانَ اِنِّى اَرٰيكُمْ بِخَيْرٍ وَاِنِّى اَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ
يَوْمٍ مُحِيطٍ ﴿٨٤﴾ وَيَا قَوْمِ اَوْفُوا الْمِكْيَالَ وَالْمِيزَانَ بِالْقِسْطِ وَلَا تَبْخَسُوا النَّاسَ اَشْيَاءَهُمْ وَلَا تَعْثَوْا فِى
الْاَرْضِ مُفْسِدِينَ ﴿٨٥﴾ بَقِيَّتُ اللّٰهِ خَيْرٌ لَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ وَمَا اَنَا عَلَيْكُمْ بِحَفِيظٍ ﴿٨٦﴾ قَالُوا يَا شُعَيْبُ
اَصَلٰوتُكَ تَاْمُرُكَ اَنْ نَتْرُكَ مَا يَعْبُدُ اٰبَاؤُنَا اَوْ اَنْ نَفْعَلَ فِى اَمْوَالِنَا مَا نَشٰؤُا اِنَّكَ لَاَنْتَ الْحَلِيمُ الرَّشِيدُ ﴿٨٧﴾
قَالَ يَا قَوْمِ اَرَاَيْتُمْ اِنْ كُنْتُ عَلٰى بَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّى وَرَزَقَنِى مِنْهُ رِزْقًا حَسَنًا وَمَا اُرِيدُ اَنْ اُخَالِفَكُمْ اِلٰى مَا
اَنْهٰيكُمْ عَنْهُ اِنْ اُرِيدُ اِلَّا الْاِصْلَاحَ مَا اسْتَطَعْتُ وَمَا تَوْفِيقِى اِلَّا بِاللّٰهِ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَاِلَيْهِ اُنِيبُ ﴿٨٨﴾ وَيَا
قَوْمِ لَا يَجْرِمَنَّكُمْ شِقَاقِى اَنْ يُصِيبَكُمْ مِثْلُ مَا اَصَابَ قَوْمَ نُوحٍ اَوْ قَوْمَ هُودٍ اَوْ قَوْمَ صَالِحٍ وَمَا قَوْمُ لُوطٍ مِنْكُمْ
بِبَعِيدٍ ﴿٨٩﴾ وَاسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوا اِلَيْهِ اِنَّ رَبِّى رَحِيمٌ وَدُودٌ ﴿٩٠﴾ قَالُوا يَا شُعَيْبُ مَا نَفْقَهُ كَثِيرًا مِمَّا
تَقُولُ وَاِنَّا لَنَرٰيكَ فِينَا ضَعِيفًا وَلَوْلَا رَهْطُكَ لَرَجَمْنَاكَ وَمَا اَنْتَ عَلَيْنَا بِعَزِيزٍ ﴿٩١﴾

80-81. Lût çaresizlik içinde, "Keşke size karşı koyabilecek, bu kötü fiilinizi engelleyecek gücüm ya da bana yardım edecek yakınlarım[37] olsaydı" diye yakındı. Elçilerimiz, onun bu hüzünlü ve çaresiz halini görünce, "Korkma ey Lût! Onlar sana ilişemezler. Biz rabbinin gönderdiği elçileriz. Artık onların helâk edilme zamanı gelmiştir. Gece olunca karın dışında bütün aile fertlerini al ve geceleyin şehri terk et, gözünüz arkada kalmasın! Karına gelince, o diğerleri ile birlikte helâk olacak. Çünkü o da onlardan biri olmuştur. Sabahleyin hepsi helâk edilecek. Şunun şurasında ne kaldı ki sabaha!" dediler.

82-83. Sabah olunca üzerlerine yağmur misali yağan kızgın taşlar ile yaşadıkları şehir altüst edildi. Hepsi böylece helâk olup gittiler. Bu durum, Mekkeli müşrikler için bir ibret tablosudur. Eğer elçimiz Muhammed'i inkâr etmekte ısrar ederlerse aynı azaba uğramaları işten bile değildir.

37 Zemahşeri.

ŞUAYB PEYGAMBER KISSASINDAN MÜŞRİKLERE UYARILAR

84-86. Ey Muhammed! Senin peygamberliğine inanmayan ve uyarılarına aldırmayan Mekke müşriklerine, Medyen halkına kendi içlerinden seçip gönderdiğimiz Şuayb peygamberin şu kıssasını da hatırlat! Şuayb, halkına şirk koşmamalarını, adalete riayet etmelerini, alışverişlerinde dürüst olmalarını, zorbalık yapmamalarını, sahip oldukları güç ve refaha aldanıp şımarmamalarını öğütlemiş, bu öğütlere kulak vermedikleri takdirde ellerindeki gücü kaybedip azaba mâruz kalacaklarını belirtmiş ve onları uyarmıştı.

87. Medyen halkı, Şuayb'ın bu öğütlerine kulak vermedikleri gibi onu alaya almaya başladılar! "Demek senin inancın[38] bize atalarımızın dinini terketmemizi söylüyor, hatta mallarımızı nasıl ölçüp tartacağımızı, ticaretimizi nasıl yapacağımızı öğretiyor! Biz de seni akıllı bilirdik!"[39] dediler.

88-90. Şuayb ise onlara şöyle cevap verdi: "Ey halkım! Ben Allah'ın gönderdiği bir elçiyim ve O'nun mesajını size iletiyorum. Bu, rabbimin bana ve sizlere bir ihsanıdır. Düşünsenize, sizden kaçınmanızı istediğim davranışları ben de yapmıyorum, söylediklerimi önce kendim uyguluyorum. Buna rağmen nasıl beni yalancılıkla suçlarsınız. Benim tek amacım sizin doğru yola yönelmeniz ve kendinizi kurtarmanızdır. Bakın, bana muhalefet edeyim derken Nûh kavminin, Âd kavminin, Semûd kavminin ve hatta hemen yanı başınızda helâk edilen Lût kavminin başına gelen felâketlere mâruz kalabilirsiniz. Gelin aklınızı başınıza toplayın, tövbe edin. Rabbinize dua edip pişmanlık içinde af dileyin de kendinizi kurtarın. Kuşkusuz rabbim sonsuz sevgi ve merhamet sahibidir. Kendisine tövbe eden ve şirkten vazgeçenleri affeder."

91. Bunun üzerine Medyen halkının müşrikleri ona, "Bize boşuna konuşuyorsun, üstelik boyundan büyük şeyler söylüyorsun. Sen bizimle baş edemezsin, bizimle aynı inancı paylaşan akrabalarına dua et, onların hatırı için sana dokunmuyoruz. Yoksa seni öldürürdük" dediler.

38 İbnü'l-Cevzî, Râzî.
39 Râzî.

قَالَ يَا قَوْمِ أَرَهْطِي أَعَزُّ عَلَيْكُمْ مِنَ اللّٰهِ وَاتَّخَذْتُمُوهُ وَرَاءَكُمْ ظِهْرِيًّا إِنَّ رَبِّي بِمَا تَعْمَلُونَ مُحِيطٌ ﴿٩٢﴾ وَيَا
قَوْمِ اعْمَلُوا عَلٰى مَكَانَتِكُمْ إِنِّي عَامِلٌ سَوْفَ تَعْلَمُونَ مَنْ يَأْتِيهِ عَذَابٌ يُخْزِيهِ وَمَنْ هُوَ كَاذِبٌ وَارْتَقِبُوا إِنِّي
مَعَكُمْ رَقِيبٌ ﴿٩٣﴾ وَلَمَّا جَاءَ أَمْرُنَا نَجَّيْنَا شُعَيْبًا وَالَّذِينَ اٰمَنُوا مَعَهُ بِرَحْمَةٍ مِنَّا وَأَخَذَتِ الَّذِينَ ظَلَمُوا
الصَّيْحَةُ فَأَصْبَحُوا فِي دِيَارِهِمْ جَاثِمِينَ ﴿٩٤﴾ كَأَنْ لَمْ يَغْنَوْا فِيهَا أَلَا بُعْدًا لِمَدْيَنَ كَمَا بَعِدَتْ ثَمُودُ ﴿٩٥﴾
وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مُوسٰى بِاٰيَاتِنَا وَسُلْطَانٍ مُبِينٍ ﴿٩٦﴾ إِلٰى فِرْعَوْنَ وَمَلَئِهِ فَاتَّبَعُوا أَمْرَ فِرْعَوْنَ وَمَا أَمْرُ فِرْعَوْنَ
بِرَشِيدٍ ﴿٩٧﴾ يَقْدُمُ قَوْمَهُ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ فَأَوْرَدَهُمُ النَّارَ وَبِئْسَ الْوِرْدُ الْمَوْرُودُ ﴿٩٨﴾ وَأُتْبِعُوا فِي هٰذِهِ لَعْنَةً
وَيَوْمَ الْقِيٰمَةِ بِئْسَ الرِّفْدُ الْمَرْفُودُ ﴿٩٩﴾ ذٰلِكَ مِنْ أَنْبَاءِ الْقُرٰى نَقُصُّهُ عَلَيْكَ مِنْهَا قَائِمٌ وَحَصِيدٌ ﴿١٠٠﴾ وَمَا
ظَلَمْنَاهُمْ وَلٰكِنْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ فَمَا أَغْنَتْ عَنْهُمْ اٰلِهَتُهُمُ الَّتِي يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مِنْ شَيْءٍ لَمَّا جَاءَ أَمْرُ
رَبِّكَ وَمَا زَادُوهُمْ غَيْرَ تَتْبِيبٍ ﴿١٠١﴾ وَكَذٰلِكَ أَخْذُ رَبِّكَ إِذَا أَخَذَ الْقُرٰى وَهِيَ ظَالِمَةٌ إِنَّ أَخْذَهُ أَلِيمٌ شَدِيدٌ
﴿١٠٢﴾ إِنَّ فِي ذٰلِكَ لَاٰيَةً لِمَنْ خَافَ عَذَابَ الْاٰخِرَةِ ذٰلِكَ يَوْمٌ مَجْمُوعٌ لَهُ النَّاسُ وَذٰلِكَ يَوْمٌ مَشْهُودٌ ﴿١٠٣﴾ وَمَا
نُؤَخِّرُهُ إِلَّا لِأَجَلٍ مَعْدُودٍ ﴿١٠٤﴾

92-93. Şuayb, onlara şöyle cevap verdi: "Ey halkım! Demek akrabalarımın hatırı sizin için Allah korkusundan daha önemli! Demek Allah'ın mesajlarını büsbütün göz ardı ediyorsunuz! Unutmayın ki Allah bu yaptıklarınızı görmektedir ve gerekli karşılığı verecektir. Madem söylediklerime karşı bu kadar katı bir tutum içindesiniz, o halde şunu bilin ki ben görevimi yapmış bulunuyorum. Tavrımı değiştirecek değilim. Sonuna kadar tevhit mücadelesini sürdüreceğim. Eninde sonunda zafer inananların olacak ve sizler yakında kimin yalancı olduğunu ve alçaltıcı bir azaba mâruz kalacağını göreceksiniz."

94-95. Nihayetinde Medyen halkı bu ısrarlı inkârlarını sürdürdükleri için, Şuayb ve ona inananları onların zulmünden kurtardık ve o zalimleri korkunç bir uğultuyla diz üstü çökmüş vaziyette helâk ettik. O çok güvendikleri güçleri kendilerini korumaya yetmedi. Tıpkı Semûd kavmi gibi yok olup gittiler. İşte Mekkeli müşrikler de eğer elçimiz Muhammed'i inkâr etmekte ısrarlarını sürdürürlerse sonları böyle olacaktır.

MÛSÂ PEYGAMBER KISSASINDAN MÜŞRİKLERE UYARILAR

96-99. Ey Muhammed! Senin peygamberliğine inanmayan ve uyarılarına aldırmayan Mekke müşriklerine Mûsâ peygamberin kıssasını da hatırlat! Vaktiyle onu mesajlarımızla ve peygamberlik alâmetleri ile Firavun ve erkânını

uyarmak için göndermiştik. Firavun, ülkede zorbalık yapıyor, insanları kötülüğe sevkediyordu. Ne var ki yanındakiler Mûsâ'ya inanmak yerine Firavun'un peşinden gitmeye devam ettiler. Onlar kıyamet günü cehenneme de, Firavun'un peşinde gireceklerdir. Onun emirlerine ve isteklerine uymaları onları cehennem ateşine sürükleyecektir. Dünyada lânetlendikleri, ilâhî kınamaya mâruz kaldıkları gibi âhirette de aynı duruma düşeceklerdir. Varacakları yer ne kötü, karşılaşacakları sonuç ne fenadır!

PEYGAMBER KISSALARININ ORTAK MESAJI

100-104. Ey Muhammed! İşte bütün bu anlattıklarımız, senin peygamberliğini inkâr eden müşrikler için birer ibret tablosudur. İsterlerse bu toplumların bazılarının kalıntılarını hâlâ görebilirler. Başlarına gelen şey tamamen kendi yaptıklarının sonucudur. Allah onlara asla zulmetmiş değildir. Onlar, Allah'ın peygamberlerine inanmamış ve Allah'tan başka varlıkları şefaatçi kabul edip ona ortak koşmaya başlamışlardı. Peygamberler, onları uyardığında ise medet umdukları bu varlıklara güveniyor ve peygamberleri hafife alıyorlardı. Ne var ki uyarıldıkları azapla karşılaştıklarında, medet umdukları varlıkların kendilerine hiçbir yararı dokunmadı. Çünkü Allah, kendine ortak koşan ve elçilerine karşı böylesine kibirli davranan zalimleri cezalandırmaya karar verdi mi hiçbir güç onun kudretinin karşısında duramaz. Bütün bu anlattıklarımız Mekkeli müşrikler için ders olmalıdır. Dünyada yaptıklarının âhirette karşılığını göreceğine inanan insan, bu anlatılanlardan ders alır ve Allah'ın emirlerine göre yaşar. Çünkü kıyamet günü, er ya da geç gelecek ve âhirette herkes Allah'ın huzurunda toplanıp hesap verecek, herkesin yaptığı gözler önüne serilecektir.

12. Cuz
11. Sûre
Hûd 105-115

يَوْمَ يَأْتِ لَا تَكَلَّمُ نَفْسٌ اِلَّا بِاِذْنِهِ فَمِنْهُمْ شَقِيٌّ وَسَعِيدٌ (١٠٥) فَاَمَّا الَّذِينَ شَقُوا فَفِي النَّارِ لَهُمْ فِيهَا زَفِيرٌ
وَشَهِيقٌ (١٠٦) خَالِدِينَ فِيهَا مَا دَامَتِ السَّمٰوَاتُ وَالْاَرْضُ اِلَّا مَا شَاءَ رَبُّكَ اِنَّ رَبَّكَ فَعَّالٌ لِمَا يُرِيدُ (١٠٧)
وَاَمَّا الَّذِينَ سُعِدُوا فَفِي الْجَنَّةِ خَالِدِينَ فِيهَا مَا دَامَتِ السَّمٰوَاتُ وَالْاَرْضُ اِلَّا مَا شَاءَ رَبُّكَ عَطَاءً غَيْرَ
مَجْذُوذٍ (١٠٨) فَلَا تَكُ فِي مِرْيَةٍ مِمَّا يَعْبُدُ هٰؤُلَاءِ مَا يَعْبُدُونَ اِلَّا كَمَا يَعْبُدُ اٰبَاؤُهُمْ مِنْ قَبْلُ وَاِنَّا لَمُوَفُّوهُمْ
نَصِيبَهُمْ غَيْرَ مَنْقُوصٍ (١٠٩) وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ فَاخْتُلِفَ فِيهِ وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ لَقُضِيَ
بَيْنَهُمْ وَاِنَّهُمْ لَفِي شَكٍّ مِنْهُ مُرِيبٍ (١١٠) وَاِنَّ كُلًّا لَمَّا لَيُوَفِّيَنَّهُمْ رَبُّكَ اَعْمَالَهُمْ اِنَّهُ بِمَا يَعْمَلُونَ خَبِيرٌ (١١١)
فَاسْتَقِمْ كَمَا اُمِرْتَ وَمَنْ تَابَ مَعَكَ وَلَا تَطْغَوْا اِنَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ (١١٢) وَلَا تَرْكَنُوا اِلَى الَّذِينَ ظَلَمُوا
فَتَمَسَّكُمُ النَّارُ وَمَا لَكُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مِنْ اَوْلِيَاءَ ثُمَّ لَا تُنْصَرُونَ (١١٣) وَاَقِمِ الصَّلٰوةَ طَرَفَيِ النَّهَارِ وَزُلَفًا
مِنَ الَّيْلِ اِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ ذٰلِكَ ذِكْرٰى لِلذَّاكِرِينَ (١١٤) وَاصْبِرْ فَاِنَّ اللّٰهَ لَا يُضِيعُ اَجْرَ
الْمُحْسِنِينَ (١١٥)

105-108. Hesap günü, kimsenin söz hakkı ve şefaat yetkisi olmayacaktır.[40] Dünya hayatında Allah'ın birliğine ve peygamberlere inanan ve Allah'ın emirlerine uygun yaşayanlar, içinde sonsuza kadar kalacakları cennette, nimetlerden kesintisiz olarak yararlanacaklardır. Peygamberleri inkâr eden ve şirk koşanlar ise cehennem ateşine atılacak ve orada feryat ve figân edeceklerdir. Rabbin dilemedikçe de oradan çıkamayacaklardır. Böylece Allah herkese hak ettiği karşılığı verecektir.[41]

109. Ey Muhammed! Bazı varlıkları Allah katında şefaatçi olarak görüp ona ortak koşan, geçmişte benzer inançlara sahip atalarını körü körüne taklit eden müşriklerin senin peygamberliğine inanmamaları seni üzmesin! Hiç şüphen olmasın ki geçmişte benzerlerinin başına gelen kötü son, onların da başına gelecektir.[42]

40 İbnü'l-Cevzî, Alûsî.

41 Zemahşerî.

42 Âlûsî.

110-111. Biz, vaktiyle Mûsâ'ya da kitap verip mesajlarımızı onun aracılığıyla insanlara iletmiştik. Fakat tıpkı Mekkeli müşriklerin sana karşı yaptıkları gibi, kavmi ona karşı farklı tavırlar sergilemiş; kimileri ona inanırken kimileri inkâr etmişti. Zira Allah insanlara, dünyada inanıp inanmama özgürlüğü ve sorumluluğu vermiştir. Böyle olmasaydı müşrikler derhal helâk edilirdi. Neticede âhiret günü rabbin onların müstehak oldukları cezayı verecektir.

112-113. Ey peygamber ve şirkten vazgeçerek O'na inananlar! Müşriklerin yaptıklarına aldırmaksızın tevhit yolunda dosdoğru hareket etmeye devam ediniz, sakın müşriklerin hilelerine kanarak onların yaptıklarına rıza göstermeyiniz, onlara meyletmeyiniz.[43] Böyle yaparsanız, rabbinizin emirlerine muhalefet etmiş olursunuz ki bu durumda onlardan bir farkınız kalmaz ve cehennem azabına mâruz kalırsınız. Sizi bu azaptan kurtaracak Allah'tan başka bir yardımcınız olmayacak, emrine muhalefet ettiğiniz için O'nun yardımından da mahrum kalacaksınız.[44] Unutmayınız ki Allah her yaptığınızı görmektedir.

114-115. Ey Muhammed! Müşriklerin eziyetlerine karşı dayanıklı ol! Unutma ki Allah senin ve sana inananların sabır ve sebatını karşılıksız bırakmayacaktır. Daima tevhit üzere kulluk et! Namaz ve sabır ile Allah'dan yardım niyaz et! Çünkü sadece Allah'a ibadet etmek gibi iyilikler müminleri dirençli kılar, kötülükleri telâfi eder.[45] Bu söylenenler ders almasını bilenler için çok mühim öğütlerdir.

12. Cuz
11. Sûre
Hûd 105-115

43 İbnü'l-Cevzî, Alûsî.

44 Zemahşerî.

45 Bu âyette geçen " إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ " ifadesi "İyilikler kötülükleri yok eder" şeklinde anlaşılmış ve tefsirlerde genellikle ibadetlerin küçük günahlara kefâret olacağı şeklinde yorumlanmıştır. Bu yorumların haklılık payını teslim etmekle birlikte, âyetin nüzûlünün Mekke'de gerçekleştiğini de hesaba katmanın zorunlu olduğunu düşünüyoruz. Nüzûl şartları dikkate alınırsa, Mekke'de zaten canlarını ve mallarını feda etme pahasına İslâm'a girenler için "İbadetler küçük günahlara kefâret olur" ifadesinin karşılığı yeterince açık değildir. Dolayısıyla bu ifadenin, ibadetlerin müminleri mânevî açıdan kuvvetlendireceği şeklinde yorumlanması, nüzûl şartlarına daha uygun görünmektedir. En azından tefsirlerdeki hâkim yoruma, bu vurguyu da ilâve etmek elzemdir. İşte bu mülâhaza ile yukarıdaki çeviride "Allah'a ibadet etmek gibi iyilikler müminleri dirençli kılar" ifadesine yer verdik.

فَلَوْلَا كَانَ مِنَ الْقُرُونِ مِنْ قَبْلِكُمْ أُولُوا بَقِيَّةٍ يَنْهَوْنَ عَنِ الْفَسَادِ فِي الْأَرْضِ إِلَّا قَلِيلًا مِمَّنْ أَنْجَيْنَا مِنْهُمْ
وَاتَّبَعَ الَّذِينَ ظَلَمُوا مَا أُتْرِفُوا فِيهِ وَكَانُوا مُجْرِمِينَ ﴿١١٦﴾ وَمَا كَانَ رَبُّكَ لِيُهْلِكَ الْقُرَى بِظُلْمٍ وَأَهْلُهَا مُصْلِحُونَ
﴿١١٧﴾ وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ لَجَعَلَ النَّاسَ أُمَّةً وَاحِدَةً وَلَا يَزَالُونَ مُخْتَلِفِينَ ﴿١١٨﴾ إِلَّا مَنْ رَحِمَ رَبُّكَ وَلِذَلِكَ خَلَقَهُمْ
وَتَمَّتْ كَلِمَةُ رَبِّكَ لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ ﴿١١٩﴾ وَكُلًّا نَقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ أَنْبَاءِ الرُّسُلِ مَا
نُثَبِّتُ بِهِ فُؤَادَكَ وَجَاءَكَ فِي هَذِهِ الْحَقُّ وَمَوْعِظَةٌ وَذِكْرَى لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿١٢٠﴾ وَقُلْ لِلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ اعْمَلُوا عَلَى
مَكَانَتِكُمْ إِنَّا عَامِلُونَ ﴿١٢١﴾ وَانْتَظِرُوا إِنَّا مُنْتَظِرُونَ ﴿١٢٢﴾ وَلِلَّهِ غَيْبُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَإِلَيْهِ يُرْجَعُ الْأَمْرُ
كُلُّهُ فَاعْبُدْهُ وَتَوَكَّلْ عَلَيْهِ وَمَا رَبُّكَ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿١٢٣﴾

116-117. Doğrusu, helâk edilen geçmiş toplumlar içerisinde peygamberlerin çağrısına kulak verip şirkten uzaklaşan, iyilik ve adalet yolunu tutan ve böylece ilâhî azaptan kurtulan çok az sayıda insan vardı. Helâk edilen çoğunluk, peygamberlere inanmayan, sahip oldukları refah ve bolluğa kapılıp şımaran zalim ve müşriklerdi. Şayet bu toplumlarda sorumluluğunu bilen, kötülüğü engellemeye çalışan akıl ve basîret sahibi insanlar çoğunlukta olsaydı, bu toplumlar helâke mâruz kalmazdı. Zira rabbin, bir toplumu, zulüm ve haksızlık yapmadığı halde, sebepsiz yere helâk edecek değildir.

118-119. Ey Muhammed! Mekkeli müşriklerin senin çağrına bir türlü kulak vermemeleri karşısında ümitsizliğe kapılma! Eğer rabbin onları zorlayacak olsaydı hepsini inanmaya mecbur bırakırdı. Fakat bu, Allah'ın insanlar için koyduğu yasalara aykırıdır. Bu sebeple o insanları inanıp inanmama mesuliyetiyle baş başa bırakmıştır. Bunun sonucunda Mekkeliler'in çoğu tevhide ve senin peygamberliğine inanmamaktadır. Ancak Allah'ın rahmet olarak peygamber göndermesinin değerini bilenler iman etmektedirler. Allah insanları, kimin iman edeceği, kimin inkâr edeceği ortaya çıksın diye imtihan etmektedir. Zaten insanların yaratılışındaki amaç da budur.[46] Bununla beraber, elçilere inanmayan ve şirk koşan kimseleri cehennem ile cezalandırmak, rabbin tarafından verilmiş bir hükümdür.

46 Zemahşerî.

120-123. Ey Muhammed! İşte bütün bu peygamber kıssalarını anlatarak sana, karşılaştığın zorlukların geçici olduğunu ve eninde sonunda zafere ulaşacağını iyice belletmek istiyoruz. Artık için rahat olsun. Görevini yapmaya devam et! Sakın ümitsizliğe düşüp de müşriklerin isteklerine meyletme![47] Sana vahyetmekte olduğumuz, müminler için hakikat ve öğüt dolu bu Kur'an'a sımsıkı sarıl! Unutma ki Allah, görünür görünmez her şeyi bilmektedir. Senin yaptıklarından da, müşriklerin yaptıklarından da haberdardır ve herkese uygun karşılığı verecektir. Artık sabır ve kararlılıkla yoluna devam et ve Allah'a güven! Israrla senin peygamberliğini yalanlayan müşriklere ise şu uyarıyı yap: "Ey müşrikler! Madem bana inanmamakta ısrarcısınız, o halde bilin ki ben sonuna kadar bu tevhit yolunda devam edeceğim.[48] Eninde sonunda rabbimin yardımıyla zafere ulaşacağız, sizler ise yenilecek ve ilâhî azaba mâruz kalacaksınız!"[49]

47 Taberî.
48 Zemahşerî.
49 Ahmed Mekkî (el-Muîn).

ON İKİNCİ SÛRE

YÛSUF

12. Cüz
12. Sûre
Yûsuf

Sabır, iffet ve merhamet timsali peygamber.

Mekke döneminin sonlarına doğru, Hûd sûresinin ardından vahyedilmiştir. Büyük bölümü Yûsuf peygamberin kıssasını anlattığı için bu adı almıştır. Hz. Yûsuf'un çektiği sıkıntılar, bu sıkıntılar karşısında gösterilen sabır ve neticede elde edilen başarı, Hz. Peygamber ve müminlerin Mekke'de yaşadıkları sıkıntılara bir gönderme gibidir. Hz. Peygamber ve müminlere, Hz. Yûsuf gibi sabırlı ve kararlı olmaları, sonuçta onun gibi muzaffer olacakları telkin edilmektedir. Nitekim hicrete mecbur bırakıldığı Mekke şehrini fethettiği gün, Hz. Peygamber'in azılı düşmanlarına söylediği söz, Yûsuf peygamberin, kendsine vaktiyle tuzak kuran kardeşlerine söylediği söz ile aynıdır! "Bugün Yûsuf'un kardeşlerine söylediği şeyi söyleyeceğim: Bağışlandınız!"

Yüz on bir âyetten oluşan sûreyi muhtevasına göre aşağıdaki gibi tasnif etmek mümkündür.

12. Cüz
12. Sûre
Yûsuf 1-3

الٓرٰ تِلْكَ اٰيَاتُ الْكِتَابِ الْمُبِينِ ۝١ اِنَّٓا اَنْزَلْنَاهُ قُرْاٰنًا عَرَبِيًّا لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ۝٢ نَحْنُ نَقُصُّ عَلَيْكَ اَحْسَنَ
الْقَصَصِ بِمَٓا اَوْحَيْنَٓا اِلَيْكَ هٰذَا الْقُرْاٰنَۗ وَاِنْ كُنْتَ مِنْ قَبْلِهِ لَمِنَ الْغَافِلِينَ ۝٣

BEŞER PEYGAMBERE VAHYEDİLEN KUR'AN

1-2. Elif lâm râ![1] Ey Muhammed'in bir beşer olarak peygamber olmasını yadırgayan ve "Allah, peygamber göndermeyi dileseydi bir melek gönderirdi"[2] diyen müşrikler![3] Bunlar, Muhammed'in kendi sözleri değil, ona Allah tarafından sizin anlayacağınız dil ile vahyedilmekte olan, düşünüp ibret almanız ve şirkten vazgeçmeniz için uyarıda bulunan Kur'an'ın âyetleridir.

3. Ey Muhammed! Senin peygamberliğine inanmayan müşriklerin çeşitli bahaneler ileri sürdüklerini, seni zor durumda bırakmak için birtakım sorular sorduklarını biliyoruz. İşte şimdi, o sordukları sorulardan birini cevaplamak ve hepinize türlü ibretler sunmak üzere Yûsuf kıssasını anlatacağız. Bu anlattıklarımız, düşünüp ibret almanız için sizlere sunulan ilâhî bir rahmettir. Kaldı ki biz sana vahiy yoluyla öğretmeden önce, senin bunlardan haberin yoktu!

[1] Hurûf-ı mukattaa olarak adlandırılan bu harflerle ilgili olarak Bakara sûresinin 1. âyetindeki dipnota bakınız.
[2] bk. Fussılet 41/14.
[3] Kur'an'ın Arapça oluşuna yapılan vurguların bu anlamı ifade etmesi hususunda, Meryem sûresinin 97. âyetindeki dipnota bakınız.

12. Cüz
12. Sûre
Yûsuf 4-15

اِذْ قَالَ يُوسُفُ لِاَبِيهِ يَا اَبَتِ اِنّ۪ي رَاَيْتُ اَحَدَ عَشَرَ كَوْكَبًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ رَاَيْتُهُمْ ل۪ي سَاجِد۪ينَ ﴿٤﴾ قَالَ
يَا بُنَيَّ لَا تَقْصُصْ رُءْيَاكَ عَلٰى اِخْوَتِكَ فَيَك۪يدُوا لَكَ كَيْدًا اِنَّ الشَّيْطَانَ لِلْاِنْسَانِ عَدُوٌّ مُب۪ينٌ ﴿٥﴾ وَكَذٰلِكَ
يَجْتَب۪يكَ رَبُّكَ وَيُعَلِّمُكَ مِنْ تَأْو۪يلِ الْاَحَاد۪يثِ وَيُتِمُّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكَ وَعَلٰى اٰلِ يَعْقُوبَ كَمَا اَتَمَّهَا عَلٰى اَبَوَيْكَ
مِنْ قَبْلُ اِبْرٰه۪يمَ وَاِسْحٰقَ اِنَّ رَبَّكَ عَل۪يمٌ حَك۪يمٌ ﴿٦﴾ لَقَدْ كَانَ ف۪ي يُوسُفَ وَاِخْوَتِه۪ اٰيَاتٌ لِلسَّائِل۪ينَ ﴿٧﴾
اِذْ قَالُوا لَيُوسُفُ وَاَخُوهُ اَحَبُّ اِلٰى اَب۪ينَا مِنَّا وَنَحْنُ عُصْبَةٌ اِنَّ اَبَانَا لَف۪ي ضَلَالٍ مُب۪ينٍ ﴿٨﴾ اُقْتُلُوا يُوسُفَ اَوِ
اطْرَحُوهُ اَرْضًا يَخْلُ لَكُمْ وَجْهُ اَب۪يكُمْ وَتَكُونُوا مِنْ بَعْدِه۪ قَوْمًا صَالِح۪ينَ ﴿٩﴾ قَالَ قَائِلٌ مِنْهُمْ لَا تَقْتُلُوا يُوسُفَ
وَاَلْقُوهُ ف۪ي غَيَابَتِ الْجُبِّ يَلْتَقِطْهُ بَعْضُ السَّيَّارَةِ اِنْ كُنْتُمْ فَاعِل۪ينَ ﴿١٠﴾ قَالُوا يَا اَبَانَا مَا لَكَ لَا تَأْمَنَّا عَلٰى
يُوسُفَ وَاِنَّا لَهُ لَنَاصِحُونَ ﴿١١﴾ اَرْسِلْهُ مَعَنَا غَدًا يَرْتَعْ وَيَلْعَبْ وَاِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ ﴿١٢﴾ قَالَ اِنّ۪ي لَيَحْزُنُن۪ي اَنْ
تَذْهَبُوا بِه۪ وَاَخَافُ اَنْ يَأْكُلَهُ الذِّئْبُ وَاَنْتُمْ عَنْهُ غَافِلُونَ ﴿١٣﴾ قَالُوا لَئِنْ اَكَلَهُ الذِّئْبُ وَنَحْنُ عُصْبَةٌ اِنَّا اِذًا
لَخَاسِرُونَ ﴿١٤﴾ فَلَمَّا ذَهَبُوا بِه۪ وَاَجْمَعُوا اَنْ يَجْعَلُوهُ ف۪ي غَيَابَتِ الْجُبِّ وَاَوْحَيْنَا اِلَيْهِ لَتُنَبِّئَنَّهُمْ بِاَمْرِهِمْ هٰذَا
وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿١٥﴾

YÛSUF'UN RÜYASI

4-6. Yûsuf henüz çocukken, rüyasında on bir yıldız ile güneş ve ayın kendisine secde ettiğini görmüş ve bu rüyasını babasına anlatmıştı. Babası, rüyadaki yıldızların Yûsuf'un kardeşlerini, güneş ve ayın ise anne ve babasını temsil ettiğini, hepsinin ona secde etmesinin ise bir gün onun huzurunda divan duracakları anlamına geldiğini anlamış[4] ve kardeşlerinin bu rüyayı öğrendikleri takdirde, Yûsuf'u kıskanabileceklerini düşünerek ona, "Yavrucuğum! Sakın bu rüyayı kardeşlerine anlatma! Olur ki şeytana uyup da sana bir fenalık ederler. Bilirsin, şeytan insanın azılı düşmanıdır, ona olmadık kötülükler yaptırır" diye uyarmış ve ardından şöyle demişti: "Gördüğün rüyadan anlaşılan o ki[5] Allah seni peygamber olarak seçecek, sana ilâhî emirleri ve hayatı en doğru şekilde kavrama kabiliyeti bahşedecek[6]; tıpkı daha önce ataların İbrâhim ve İshak'a verdiği nimetleri peygamberlikle taçlandırdığı gibi sana ve ailemize verdiği nimetleri de peygamberlikle şereflendirecektir. Kuşku yok ki rabbinin ilim ve hikmeti sonsuzdur. Kime peygamberlik vereceğini, kimin neye lâyık olduğunu en iyi O bilir."

7. Ey Muhammed! Anlatmakta olduğumuz bu kıssada senin için çok önemli dersler vardır. Bu kıssada kardeşlerinin, Yûsuf'a kurdukları tuzaklar nasıl boşa çıktıysa Mekkeli müşriklerin sana ve müminlere karşı kurdukları tuzaklar da öyle boşa çıkacaktır.[7]

KARDEŞLERİNİN YÛSUF'A KURDUKLARI TUZAK

8-10. Yûsuf ve öz kardeşini (Bünyâmin) kıskanan üvey kardeşleri, aralarında şöyle konuşmuşlardı: "Babamız bu ikisini bizden daha çok seviyor. Halbuki, onun bütün işlerini biz görüyoruz. Doğrusu babamızın bu tutumu hiç hoş değil! Biz de, Yûsuf'u öldürür ya da uzak bir diyara götürüp izini kaybettiririz. Belki o zaman babamız yüzümüze bakar, bize değer verir. Böylece işlerimiz yoluna girer."[8] Ancak içlerinden biri bu görüşe itiraz etti ve şöyle dedi: "Hayır, öldürmek olmaz! En iyisi onu bir kuyuya atalım; illâ ki bir kervan onu bulur, böylece ölmemiş olur. En mâkul yol budur!"

11-12. Neticede onu kuyuya atmaya karar verip babalarına gelerek, "Babacığım! Yarın Yûsuf'u bizimle kırlara gönder, oynayıp eğlensin, biz onu koruruz. Bize güvenmeyecek değilsin ya! Biz onun kardeşleriyiz!" demişlerdi.

13. Babaları onların kötü niyetlerini fark etmişçesine şöyle demişti: "Ben ondan ayrı kalmaya dayanamam, hem o daha çok küçük, olur da bir dikkatsizlik yaparsanız onu kurtlar kapar diye kaygılanıyorum."

14. Babalarının bu endişesi üzerine kardeşleri şöyle dediler: "Olur mu öyle şey babacığım! Biz onu koruyup kollarız. Güçlü kuvvetli bu kadar adamın arasından onu kurt kapacaksa yazık bize!"

15. Neticede babalarından izin alıp Yûsuf'u kırlara götürmüşlerdi. Kararlaştırdıkları gibi onu susuz ve derin bir kuyuya atacaklardı. O sırada biz Yûsuf'un içine ferahlık bahşetmiş, kardeşlerinin bu yaptıklarını bir gün yüzlerine vuracağını kendisine bildirmiştik.

4 Râzî.
5 Taberî.
6 Zemahşerî.

7 Taberî.
8 Zemahşerî, Râzî.

وَجَٓاؤُٓ اَبَاهُمْ عِشَٓاءً يَبْكُونَ ﴿١٦﴾ قَالُوا يَٓا اَبَانَٓا اِنَّا ذَهَبْنَا نَسْتَبِقُ وَتَرَكْنَا يُوسُفَ عِنْدَ مَتَاعِنَا فَاَكَلَهُ الذِّئْبُ
وَمَٓا اَنْتَ بِمُؤْمِنٍ لَنَا وَلَوْ كُنَّا صَادِق۪ينَ ﴿١٧﴾ وَجَٓاؤُ عَلٰى قَم۪يصِه۪ بِدَمٍ كَذِبٍ قَالَ بَلْ سَوَّلَتْ لَكُمْ اَنْفُسُكُمْ اَمْرًا
فَصَبْرٌ جَم۪يلٌ وَاللّٰهُ الْمُسْتَعَانُ عَلٰى مَا تَصِفُونَ ﴿١٨﴾ وَجَٓاءَتْ سَيَّارَةٌ فَاَرْسَلُوا وَارِدَهُمْ فَاَدْلٰى دَلْوَهُ قَالَ يَا
بُشْرٰى هٰذَا غُلَامٌ وَاَسَرُّوهُ بِضَاعَةً وَاللّٰهُ عَل۪يمٌ بِمَا يَعْمَلُونَ ﴿١٩﴾ وَشَرَوْهُ بِثَمَنٍ بَخْسٍ دَرَاهِمَ مَعْدُودَةٍ وَكَانُوا
ف۪يهِ مِنَ الزَّاهِد۪ينَ ﴿٢٠﴾ وَقَالَ الَّذِي اشْتَرٰيهُ مِنْ مِصْرَ لِامْرَاَتِه۪ٓ اَكْرِم۪ي مَثْوٰيهُ عَسٰٓى اَنْ يَنْفَعَنَٓا اَوْ نَتَّخِذَهُ
وَلَدًا وَكَذٰلِكَ مَكَّنَّا لِيُوسُفَ فِي الْاَرْضِ وَلِنُعَلِّمَهُ مِنْ تَأْو۪يلِ الْاَحَاد۪يثِ وَاللّٰهُ غَالِبٌ عَلٰٓى اَمْرِه۪ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ
النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٢١﴾ وَلَمَّا بَلَغَ اَشُدَّهُٓ اٰتَيْنَاهُ حُكْمًا وَعِلْمًا وَكَذٰلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِن۪ينَ ﴿٢٢﴾ وَرَاوَدَتْهُ
الَّت۪ي هُوَ ف۪ي بَيْتِهَا عَنْ نَفْسِه۪ وَغَلَّقَتِ الْاَبْوَابَ وَقَالَتْ هَيْتَ لَكَ قَالَ مَعَاذَ اللّٰهِ اِنَّهُ رَبّ۪ٓي اَحْسَنَ مَثْوَايَ اِنَّهُ لَا
يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ ﴿٢٣﴾ وَلَقَدْ هَمَّتْ بِه۪ وَهَمَّ بِهَا لَوْلَٓا اَنْ رَاٰ بُرْهَانَ رَبِّه۪ كَذٰلِكَ لِنَصْرِفَ عَنْهُ السُّٓوءَ وَالْفَحْشَٓاءَ
اِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُخْلَص۪ينَ ﴿٢٤﴾ وَاسْتَبَقَا الْبَابَ وَقَدَّتْ قَم۪يصَهُ مِنْ دُبُرٍ وَاَلْفَيَا سَيِّدَهَا لَدَا الْبَابِ قَالَتْ
مَا جَزَٓاءُ مَنْ اَرَادَ بِاَهْلِكَ سُٓوءًا اِلَّٓا اَنْ يُسْجَنَ اَوْ عَذَابٌ اَل۪يمٌ ﴿٢٥﴾ قَالَ هِيَ رَاوَدَتْن۪ي عَنْ نَفْس۪ي وَشَهِدَ
شَاهِدٌ مِنْ اَهْلِهَا اِنْ كَانَ قَم۪يصُهُ قُدَّ مِنْ قُبُلٍ فَصَدَقَتْ وَهُوَ مِنَ الْكَاذِب۪ينَ ﴿٢٦﴾ وَاِنْ كَانَ قَم۪يصُهُ قُدَّ مِنْ دُبُرٍ
فَكَذَبَتْ وَهُوَ مِنَ الصَّادِق۪ينَ ﴿٢٧﴾

16-18. Derken onu kuyuya attılar, üzerinden çıkardıkları gömleğine kan sürdüler ve akşam olunca sözde ağlaya sızlaya babalarının yanına varıp, “Babacığım! Yûsuf'u kurt yedi. Biz aramızda yarış yaparken onu eşyalarımızın yanında bırakmıştık. Oyuna daldığımız için kurdun onu yediğinin farkına varamadık. Ama artık ne söylesek bize inanmazsın!” dediler ve Yûsuf'un kanlı gömleğini gösterdiler. Fakat babaları onlara inanmadı. “Hayır, bu iş sizin işiniz. Ona olan kıskançlığınız yaptırdı bunu size! Artık yapacak bir şey yok. Şimdi bana düşen; sabır ve metanetimi korumaktır. Bu yaptığınız şeye sabretmem, ancak Allah'ın yardımıyla mümkündür” dedi.

KARDEŞLERİN TUZAĞI BOŞA ÇIKIYOR ve YÛSUF MISIR'A GİDİYOR

19-20. Derken oradan geçmekte olan bir kervan, içinde su vardır umuduyla kuyuya yaklaşınca içlerinden biri Yûsuf'u farketti ve “Burada bir çocuk var” diye seslendi. Daha sonra onu çıkarıp gizlice Mısır'a götürdüler ve pek işe yaramayacağını düşündükleri için onu köle olarak ucuz bir fiyata sattılar.

21. Onu satın alan Mısırlı,[9] karısına, "Bu çocuğa iyi bak, ileride işimize yarayabilir. Hatta bakarsın onu evlât bile edinebiliriz" dedi. Neticede biz onu kuyudan kurtarmış, o perişan halden sonra belli bir mevkie gelme imkânına kavuşturmuştuk. İleride ona olayları ve rüyaları yorumlama kabiliyeti de bahşedecektik. Allah'ın dilediği muhakkak gerçekleşir. Hiçbir güç O'nun kudretine karşı koyamaz. Fakat bu gerçeği kavramayan çok insan vardır.

22. Yûsuf olgunluk çağına gelince kendisine isabetli karar verme yetisi, insanları tanıma ve olayları değerlendirmeyi sağlayacak bir bilgi vermiştik.[10] Ey Muhammed! İşte bütün bu zorlukları yaşadığı halde nasıl Yûsuf'u kurtarıp başarıya eriştirdiysek, seni de Mekkeli müşriklerin tuzaklarından koruyup zafere ulaştıracağız.[11] Çünkü biz tevhit uğruna mücadele eden hidayet ehlini sahipsiz bırakmayız.

YÛSUF BİR BAŞKA TUZAĞA DÜŞÜRÜLÜYOR

12. Cüz
12. Süre
Yûsuf 16-27

23. Yûsuf'u satın alan adamın karısı ona göz koymuş, kapıları kilitlemiş ve ondan murat almak istemişti. Ancak Yûsuf, onun bu teklifine kesin bir şekilde karşı çıkıp şöyle demişti: "Böyle bir şeyden Allah'a sığınırım. Hem senin kocanın çok iyiliğini gördüm. Ona nasıl nankörlük ve ihanet ederim! Kuşkusuz böyle zalimlerin sonu iyi olmaz."

24. Kadın Yûsuf'u istiyordu: Rabbinin desteği olmasaydı Yûsuf da ona meyledebilirdi. Fakat biz o hayırlı kulumuzu böylesi çirkin bir işten korumuştuk. Çünkü o, tevhit ve samimiyet ehlinden biri idi.

25-27. Fakat kadın ısrarla çekiştirmeye devam edince, Yûsuf kapıya doğru koştu. Kadın arkasından çekiştirirken Yûsuf'un gömleği yırtılmış, tam o esnada içeri giren kocası da bu durumu görmüştü. Kadın çareyi, Yûsuf'a iftira atmakta bulmuş ve "Karının namusuna göz diken bu adamın cezası nedir söyle? Hapis veya ağır bir ceza değil midir?" diyerek suçunu bastırmaya çalışmıştı. Yûsuf şaşkınlık içinde, "Hayır! Asıl o beni kendi isteğine alet etmek istedi" diyebilmişti ancak! Bunun üzerine kadının yakınlarından biri, durumu aydınlatmak için şöyle dedi: "Bakın bakalım gömlek nasıl yırtılmış, eğer önden yırtılmışsa Yûsuf suçlu demektir, arkadan yırtılmışsa o zaman Yûsuf'un bir suçu yok, kadın yalan söylüyor demektir."

9 Mısırlı bu kişinin Kral (Firavun) Reyyân döneminde Mısır'ın hazine bakanı Kıtfîr adında biri olduğu söylenir (bk. Taberî, Zemahşerî). 10 Zemahşerî. 11 Taberî.

فَلَمَّا رَاٰ قَمِيصَهُ قُدَّ مِنْ دُبُرٍ قَالَ اِنَّهُ مِنْ كَيْدِكُنَّ اِنَّ كَيْدَكُنَّ عَظِيمٌ ﴿٢٨﴾ يُوسُفُ اَعْرِضْ عَنْ هٰذَا وَاسْتَغْفِرِي
لِذَنْبِكِ اِنَّكِ كُنْتِ مِنَ الْخَاطِئِينَ ﴿٢٩﴾ وَقَالَ نِسْوَةٌ فِي الْمَدِينَةِ امْرَاَتُ الْعَزِيزِ تُرَاوِدُ فَتٰيهَا عَنْ نَفْسِهِ قَدْ
شَغَفَهَا حُبًّا اِنَّا لَنَرٰيهَا فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٣٠﴾ فَلَمَّا سَمِعَتْ بِمَكْرِهِنَّ اَرْسَلَتْ اِلَيْهِنَّ وَاَعْتَدَتْ لَهُنَّ مُتَّكَاً
وَاٰتَتْ كُلَّ وَاحِدَةٍ مِنْهُنَّ سِكِّينًا وَقَالَتِ اخْرُجْ عَلَيْهِنَّ فَلَمَّا رَاَيْنَهُ اَكْبَرْنَهُ وَقَطَّعْنَ اَيْدِيَهُنَّ وَقُلْنَ حَاشَ لِلّٰهِ مَا
هٰذَا بَشَرًا اِنْ هٰذَا اِلَّا مَلَكٌ كَرِيمٌ ﴿٣١﴾ قَالَتْ فَذٰلِكُنَّ الَّذِي لُمْتُنَّنِي فِيهِ وَلَقَدْ رَاوَدْتُهُ عَنْ نَفْسِهِ فَاسْتَعْصَمَ
وَلَئِنْ لَمْ يَفْعَلْ مَا اٰمُرُهُ لَيُسْجَنَنَّ وَلَيَكُونًا مِنَ الصَّاغِرِينَ ﴿٣٢﴾ قَالَ رَبِّ السِّجْنُ اَحَبُّ اِلَيَّ مِمَّا يَدْعُونَنِي
اِلَيْهِ وَاِلَّا تَصْرِفْ عَنِّي كَيْدَهُنَّ اَصْبُ اِلَيْهِنَّ وَاَكُنْ مِنَ الْجَاهِلِينَ ﴿٣٣﴾ فَاسْتَجَابَ لَهُ رَبُّهُ فَصَرَفَ عَنْهُ
كَيْدَهُنَّ اِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٣٤﴾ ثُمَّ بَدَا لَهُمْ مِنْ بَعْدِ مَا رَاَوُا الْاٰيَاتِ لَيَسْجُنُنَّهُ حَتّٰى حِينٍ ﴿٣٥﴾

28-29. Kadının kocası bu yöntemi sağlıklı buldu ve Yûsuf'un gömleğini inceledi. Gömleğin arkadan yırtıldığını görünce kadının suçlu olduğunu anladı ve "Bu iş senin işin! Bir de adamcağızı suçluyorsun. Senin gibilerden korkulur!" dedi karısına! Ardından Yûsuf'a, "Gel bu işi kapatalım, yaygara çıkmasın!"[12] dedi. Sonra karısına döndü ve "Sen de Yûsuf'tan özür dile.[13] Çünkü bu yaptığın çok yanlıştır" dedi.

30-34. Yûsuf, kimseye söz etmediği halde bir süre sonra olay duyuldu ve şehirde dedikodu başladı.[14] Devlet ricalinin hanımları bu işi konuşmaya başlamışlardı. "Vezirin karısı uşağına göz koymuş, ondan murat almaya çalışmış! Belli ki ona iyice gönlünü kaptırmış, deli divane olmuş!" diyorlardı. Kadınların bu dedikoduları, vezirin karısının kulağına gidince mükellef bir ziyafet hazırladı ve bu dedikoduya karışan hanımların hepsini çağırdı. Sofrada hepsinin önüne meyve tabakları ve her konuk için birer meyve bıçağı koydurdu. Konuklar ellerindeki bıçaklarla meyveleri soyarken vezirin karısı, Yûsuf'a içeri girmesini söyledi. İçeri giren Yûsuf'u gören kadınlar onun güzelliğine hayran kalarak, "Aman Allahım! Sanki bir melek!" dediler. O kadar etkilenmişlerdi ki şaşkınlıkla ellerindeki bıçaklarla parmaklarını kesmişlerdi. Bunun üzerine vezirin karısı, "İşte dedikodusunu yaptığınız, gönlünü kaptırmış diye beni kınadığınız kişi bu! Evet, onu çok arzuladım ama o hiç oralı olmadı. Fakat yemin olsun ki ya benim isteğime uyacak ya da onu hapislerde çürüteceğim!" dedi. Yûsuf bu tehdit karşısında, "Rabbim! Bunların bana yaptırmaya çalıştıkları şeyi yapmaktansa hapse girmeyi tercih ederim. Bana yardım et, tuzaklarına düşmeme fırsat verme, irademe kuvvet ver!" diye dua etti. Rabbi de onun bu içten yakarışını kabul etti ve onların isteklerine kapılmasına fırsat vermedi. Doğrusu, Allah zor durumda olanların yakarışlarını işitir, hallerini bilir.

YÛSUF HAPSE GİRİYOR ve TEVHİT MESAJINI ANLATMAYA BAŞLIYOR

35. Fakat yetkililer, Yûsuf'un suçsuz olduğunu gösteren[15] bütün bu delilleri gördükleri halde, dedikodular kesilinceye kadar onu hapsetmeyi uygun gördüler.[16]

12 Taberî.

13 İfade, "Günahından tövbe et" şeklindedir. Buradaki günah "suç" anlamında olmalıdır.

14 Taberî.

15 Zemahşerî.

16 Râzî.

وَدَخَلَ مَعَهُ السِّجْنَ فَتَيَانِ قَالَ اَحَدُهُمَا اِنّى اَرٰينى اَعْصِرُ خَمْرًا وَقَالَ الْاٰخَرُ اِنّى اَرٰينى اَحْمِلُ فَوْقَ رَاْسى
خُبْزًا تَاْكُلُ الطَّيْرُ مِنْهُ نَبِّئْنَا بِتَاْويلِه۪ اِنَّا نَرٰيكَ مِنَ الْمُحْسِنينَ (٣٦) قَالَ لَا يَاْتيكُمَا طَعَامٌ تُرْزَقَانِه۪ اِلَّا
نَبَّاْتُكُمَا بِتَاْويلِه۪ قَبْلَ اَنْ يَاْتِيَكُمَا ذٰلِكُمَا مِمَّا عَلَّمَنى رَبّى اِنّى تَرَكْتُ مِلَّةَ قَوْمٍ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَهُمْ بِالْاٰخِرَةِ
هُمْ كَافِرُونَ (٣٧) وَاتَّبَعْتُ مِلَّةَ اٰبَاۤءى اِبْرٰهيمَ وَاِسْحٰقَ وَيَعْقُوبَ مَا كَانَ لَنَا اَنْ نُشْرِكَ بِاللّٰهِ مِنْ شَيْءٍ ذٰلِكَ
مِنْ فَضْلِ اللّٰهِ عَلَيْنَا وَعَلَى النَّاسِ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَشْكُرُونَ (٣٨) يَا صَاحِبَيِ السِّجْنِ ءَاَرْبَابٌ
مُتَفَرِّقُونَ خَيْرٌ اَمِ اللّٰهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ (٣٩) مَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِه۪ اِلَّا اَسْمَاۤءً سَمَّيْتُمُوهَا اَنْتُمْ وَاٰبَاۤؤُ۬كُمْ مَا
اَنْزَلَ اللّٰهُ بِهَا مِنْ سُلْطَانٍ اِنِ الْحُكْمُ اِلَّا لِلّٰهِ اَمَرَ اَلَّا تَعْبُدُوا اِلَّا اِيَّاهُ ذٰلِكَ الدّينُ الْقَيِّمُ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ
لَا يَعْلَمُونَ (٤٠) يَا صَاحِبَيِ السِّجْنِ اَمَّا اَحَدُكُمَا فَيَسْقى رَبَّهُ خَمْرًا وَاَمَّا الْاٰخَرُ فَيُصْلَبُ فَتَاْكُلُ الطَّيْرُ
مِنْ رَاْسِه۪ قُضِيَ الْاَمْرُ الَّذى فيهِ تَسْتَفْتِيَانِ (٤١) وَقَالَ لِلَّذى ظَنَّ اَنَّهُ نَاجٍ مِنْهُمَا اذْكُرْنى عِنْدَ رَبِّكَ فَاَنْسٰيهُ
الشَّيْطَانُ ذِكْرَ رَبِّه۪ فَلَبِثَ فِى السِّجْنِ بِضْعَ سِنينَ (٤٢) وَقَالَ الْمَلِكُ اِنّى اَرٰى سَبْعَ بَقَرَاتٍ سِمَانٍ يَاْكُلُهُنَّ
سَبْعٌ عِجَافٌ وَسَبْعَ سُنْبُلَاتٍ خُضْرٍ وَاُخَرَ يَابِسَاتٍ يَا اَيُّهَا الْمَلَاُ اَفْتُونى فى رُءْيَايَ اِنْ كُنْتُمْ لِلرُّءْيَا تَعْبُرُونَ
(٤٣) قَالُوا اَضْغَاثُ اَحْلَامٍ وَمَا نَحْنُ بِتَاْويلِ الْاَحْلَامِ بِعَالِمينَ (٤٤) وَقَالَ الَّذى نَجَا مِنْهُمَا وَادَّكَرَ بَعْدَ اُمَّةٍ
اَنَا اُنَبِّئُكُمْ بِتَاْويلِه۪ فَاَرْسِلُونِ (٤٥) يُوسُفُ اَيُّهَا الصِّدّيقُ اَفْتِنَا فى سَبْعِ بَقَرَاتٍ سِمَانٍ يَاْكُلُهُنَّ سَبْعٌ عِجَافٌ
وَسَبْعِ سُنْبُلَاتٍ خُضْرٍ وَاُخَرَ يَابِسَاتٍ لَعَلّى اَرْجِعُ اِلَى النَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَعْلَمُونَ (٤٦)

12. Cüz
12. Süre
Yûsuf 36-46

36-40. Yûsuf'la birlikte zindana iki genç daha girmişti. Bunlar bir süre sonra Yûsuf'un bilgi ve hikmet sahibi olduğunu anlamışlar ve ona rüyalarını anlatıp yorumlamasını istemişlerdi. Gençlerden biri rüyasında şaraplık üzüm sıktığını, diğeri de başının üstünde bir ekmek taşıdığını ve bu ekmeği kuşların yediğini gördüğünü söylemişti. Yûsuf, Allah'tan aldığı vahiy sayesinde bu rüyaları çabucak yorumlayacağını bildirmiş, fakat önce kendisini dinlemelerini istemişti. Ardından onlara tevhidi tebliğ etmek üzere şöyle konuşmuştu: "Ey zindan arkadaşlarım! Ben Allah'ın birliğine ve âhiret gününe inanmayan şu nankör toplumun inancını reddediyor ve atalarım İbrâhim, İshak ve Yâkub peygamberlerin tevhit yolunu takip ediyorum. Bizler, hiçbir varlığı şefaatçi telakki edip O'na ortak koşmayız. Aslında bu tevhit inancı Allah'ın insanlara bir rahmetidir. Ne yazık ki çoğu kimse bu rahmetin farkına varamamakta, şirk koşmaktadırlar. Şimdi sorarım size, Allah bütün varlığın egemenliğini elinde bulunduran yegâne kudret olduğu halde, ona ortak koşmak akıl kârı mıdır? Şunu iyi biliniz ki sizin şefaatçi kabul edip ortak koştuğunuz varlıkların asla böyle nitelikleri yoktur. Onlar sıradan varlıklardır. Allah vahiy yoluyla onların

bu vasıflara sahip olduğunu bildiren bir bilgi vermediği halde nasıl olur da onlara bu gözle bakarsınız! Halbuki bütün varlığın egemenliğine sahip yegâne kudret Allah'tır. O, kendisinden başkasına asla tâzimde bulunmamayı emretmektedir. İşte dosdoğru inanç budur, ama çoğunuz farkında değilsiniz."

41-42. Yûsuf, bu tevhit mesajını ilettikten sonra sözlerine şöyle devam etti: "Şimdi gelelim rüyalarınıza! Rüyasında şaraplık üzüm sıktığını gören, hapisten çıkacak ve eskiden olduğu gibi efendisine sâkilik yapmaya devam edecek. Başındaki ekmeği kuşların yediğini gören ise asılacak ve başını akbabalar gagalayacaktır." Gençler ona inanmakta tereddüt edince[17] Yûsuf, "Sorduğunuz şeyin cevabı bundan ibarettir, benden söylemesi!" dedi ve kurtulacağını düşündüğü kişiden, hapisten çıkınca efendisinin yanında kendisinden bahsetmesini, suçsuz olduğunu hatırlatmasını rica etti. Ancak genç adam, hapisten çıktıktan sonra Yûsuf'un bu tembihini unutmuştu. Neticede Yûsuf birkaç yıl daha hapiste kaldı.

43-46. Bir süre sonra Mısır hükümdarı, yanındaki danışmanlarına gördüğü bir rüyayı anlatmış ve onlardan yorumlamalarını istemişti. Rüyasında yedi tane yeşil, yedi tane kuru başak gördüğünü, ayrıca yedi cılız ineğin yedi semiz ineği yediğini söyleyen hükümdara, etrafındaki danışmanlar tatmin edici bir cevap verememişler, "Bu karmakarışık bir rüya! Zaten biz rüya yorumundan çok fazla anlamayız!" demişlerdi. Vaktiyle Yûsuf'un zindan arkadaşı olan ve sonradan kurtulan genç, saraydaki bu olayı duyunca, yıllar önce Yûsuf'un ricasını geç de olsa hatırlamış ve saray erkânına, "Bu rüyayı yorumlayacak birini tanıyorum! İzin verin gidip sorayım" demişti. İzin alınca derhal Yûsuf'un yanına varmış ve "Ey doğru sözlü Yûsuf! Hükümdar, rüyasında yedi yeşil başak, yedi kuru başak ve yedi cılız ineğin yediği yedi semiz inek görmüş. Bu, ne anlama gelir, bize yorumlayabilir misin? Bakarsın senin isabetli yorumunu duyunca kıymetini anlarlar" demişti.

12. Cüz
12. Süre
Yûsuf 36-46

17 Taberi.

قَالَ تَزْرَعُونَ سَبْعَ سِنِينَ دَاَبًا فَمَا حَصَدْتُمْ فَذَرُوهُ فِى سُنْبُلِهِ اِلَّا قَليلًا مِمَّا تَاْكُلُونَ (٤٧) ثُمَّ يَاْتِى مِنْ بَعْدِ
ذٰلِكَ سَبْعٌ شِدَادٌ يَاْكُلْنَ مَا قَدَّمْتُمْ لَهُنَّ اِلَّا قَليلًا مِمَّا تُحْصِنُونَ (٤٨) ثُمَّ يَاْتِى مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ عَامٌ فِيهِ يُغَاثُ
النَّاسُ وَفِيهِ يَعْصِرُونَ (٤٩) وَقَالَ الْمَلِكُ ائْتُونِى بِهِ فَلَمَّا جَٓاءَهُ الرَّسُولُ قَالَ ارْجِعْ اِلٰى رَبِّكَ فَسْـَٔلْهُ مَا بَالُ
النِّسْوَةِ الّٰتِى قَطَّعْنَ اَيْدِيَهُنَّ اِنَّ رَبّى بِكَيْدِهِنَّ عَليمٌ (٥٠) قَالَ مَا خَطْبُكُنَّ اِذْ رَاوَدْتُنَّ يُوسُفَ عَنْ نَفْسِهِ
قُلْنَ حَاشَ لِلّٰهِ مَا عَلِمْنَا عَلَيْهِ مِنْ سُٓوءٍ قَالَتِ امْرَاَتُ الْعَزيزِ الْـٰٔنَ حَصْحَصَ الْحَقُّ اَنَا رَاوَدْتُهُ عَنْ نَفْسِهِ
وَاِنَّهُ لَمِنَ الصَّادِقينَ (٥١) ذٰلِكَ لِيَعْلَمَ اَنّى لَمْ اَخُنْهُ بِالْغَيْبِ وَاَنَّ اللّٰهَ لَا يَهْدى كَيْدَ الْخَٓائِنينَ (٥٢) وَمَٓا
اُبَرِّئُ نَفْسى اِنَّ النَّفْسَ لَاَمَّارَةٌ بِالسُّٓوءِ اِلَّا مَا رَحِمَ رَبّى اِنَّ رَبّى غَفُورٌ رَحيمٌ (٥٣) وَقَالَ الْمَلِكُ ائْتُونى بِهِ
اَسْتَخْلِصْهُ لِنَفْسى فَلَمَّا كَلَّمَهُ قَالَ اِنَّكَ الْيَوْمَ لَدَيْنَا مَكينٌ اَمينٌ (٥٤) قَالَ اجْعَلْنى عَلٰى خَزَٓائِنِ الْاَرْضِ
اِنّى حَفيظٌ عَليمٌ (٥٥) وَكَذٰلِكَ مَكَّنَّا لِيُوسُفَ فِى الْاَرْضِ يَتَبَوَّاُ مِنْهَا حَيْثُ يَشَٓاءُ نُصيبُ بِرَحْمَتِنَا مَنْ
نَشَٓاءُ وَلَا نُضيعُ اَجْرَ الْمُحْسِنينَ (٥٦) وَلَاَجْرُ الْاٰخِرَةِ خَيْرٌ لِلَّذينَ اٰمَنُوا وَكَانُوا يَتَّقُونَ (٥٧) وَجَٓاءَ اِخْوَةُ
يُوسُفَ فَدَخَلُوا عَلَيْهِ فَعَرَفَهُمْ وَهُمْ لَهُ مُنْكِرُونَ (٥٨)

12/13. Cüz
12. Süre
Yûsuf 47-58

47-49. Yûsuf bu rüyayı şöyle yorumladı: "Yedi sene normal şekilde tarlalan ekiniz. Yetişen ürünün az bir miktarını ihtiyacınız için ayırdıktan sonra geri kalanı depolayınız. Çünkü yedi yıl sonra, yedi yıl sürecek bir kıtlık başlayacak ve o kıtlık yılları boyunca depoladığınız ürünler nerdeyse tükenmeye yüz tutacak. Bu yedi kurak yıldan sonra ise tekrar bolluk ve bereket dolu bir yıl gelecek, bol yağmur yağacak ve her taraf ürünle dolup taşacaktır."

YÛSUF HAPİSTEN ÇIKIYOR ve ÖNEMLİ BİR MEVKİYE GELİYOR

50. Bu rüya yorumunu dinleyen hükümdar, "Bu yorumu yapan kişiyi bana getirin" dedi. Elçi, Yûsuf'un yanına vardığında Yûsuf ona şöyle dedi: "Git sor bakalım! Yıllar önce beni zindana atmalarına sebep olan, ellerini yaralayan kadınlarla ilgili mesele ne oldu? Gerçi efendim benim suçsuz olduğumu biliyordu ama yine de konuyu tekrar soruşturursunlar." Böylece Yûsuf, hapisten çıkmadan önce hakkındaki bütün suçlamaların, dedikoduların bitmesini istemişti.[18]

18 Zemahşerî.

51-53. Bunun üzerine hükümdar konuyu yeniden gündeme aldı ve olayla ilgisi olan kadınları toplayıp, "Yûsuf'a o mâlûm şeyi teklif ettiğinizde tepkisi nasıldı?" diye sordu. Kadınlar, "Allah biliyor, biz onun hiçbir yanlış ve çirkin davranışına tanık olmadık!" dediler. Artık durumu itiraf etmek zorunda kalan vezirin karısı ise, "Evet, itiraf ediyorum, ben onu yoldan çıkarmaya çalıştım, fakat o herhangi bir şey yapmadı" diye konuştu. Yûsuf bu konuşulanları öğrenince şöyle dedi: "Benim maksadım suçsuz olduğumun anlaşılması, efendime ihanet etmediğimin, onun arkasından iş çevirmediğimin ortaya çıkması idi. Ayrıca Allah'ın, hainlerin tuzaklarını boşa çıkaracağını efendimin görmesini de istemiştim. Yoksa kendimi eşi bulunmaz, en ufak suçu günahı olmayan biri olarak görüyor değilim.[19] Zira biliyorum ki Allah'ın koruması ve merhameti olmasa insanın kötü arzu ve istekleri, ona neler yaptırır neler! Şüphesiz Allah, kendisinden yardım isteyen iyi niyetli kullarını böylesi hatalara karşı dirençli kılar, hatasını anlayıp tövbe eden kimseleri bağışlar."

54-55. Yûsuf'un bu hikmetli sözlerini haber alan hükümdar çok etkilendi ve "Onu bana getirin, bundan böyle benim özel danışmanım olacak!" diye tâlimat verdi. Daha sonra Yûsuf'la tanışınca ona, "Bundan böyle benim yanımda özel ve önemli bir mevki sahibisin" dedi. Yûsuf hükümdara, "Bana ülkenin mali işlerini idare etme yetkisi ver. Bu işi dürüst ve başarılı bir şekilde yapabileceğime inanıyorum" dedi.

56-57. İşte böylece biz Yûsuf'un ülkede geniş yetkilere sahip, yüksek bir makama gelmesini sağladık. Zira biz dünya hayatında Allah'ın emirlerine itaat eden mümin kullarımızın yaptıkları iyi işleri karşılıksız bırakmayız, rahmetimizle onlara nimetler nasip ederiz. Bu mümin kullarımıza âhirette vereceğimiz nimetler ise çok daha güzel olacaktır.

58. Aradan yıllar geçtikten sonra, vaktiyle Yûsuf'u kuyuya atan kardeşleri, ülkelerindeki kıtlık sebebiyle Mısır'a gelmiş, diğer ülkelerden gelen birçok insan gibi[20] erzak tedarik etmeye çalışıyorlardı. Malî işlerden sorumlu olan Yûsuf, kardeşlerini görünce onları hemen tanıdı. Ancak onlar, büyüyüp olgun bir insan olan Yûsuf'u tanıyamadılar.

19 Taberî.
20 Taberî.

12/13. Cüz
12. Süre
Yûsuf 47-58

وَلَمَّا جَهَّزَهُمْ بِجَهَازِهِمْ قَالَ ائْتُونِي بِأَخٍ لَكُمْ مِنْ أَبِيكُمْ أَلَا تَرَوْنَ أَنِّي أُوفِي الْكَيْلَ وَأَنَا خَيْرُ الْمُنْزِلِينَ ﴿٥٩﴾
فَإِنْ لَمْ تَأْتُونِي بِهِ فَلَا كَيْلَ لَكُمْ عِنْدِي وَلَا تَقْرَبُونِ ﴿٦٠﴾ قَالُوا سَنُرَاوِدُ عَنْهُ أَبَاهُ وَإِنَّا لَفَاعِلُونَ ﴿٦١﴾
وَقَالَ لِفِتْيَانِهِ اجْعَلُوا بِضَاعَتَهُمْ فِي رِحَالِهِمْ لَعَلَّهُمْ يَعْرِفُونَهَا إِذَا انْقَلَبُوا إِلَىٰ أَهْلِهِمْ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿٦٢﴾
فَلَمَّا رَجَعُوا إِلَىٰ أَبِيهِمْ قَالُوا يَا أَبَانَا مُنِعَ مِنَّا الْكَيْلُ فَأَرْسِلْ مَعَنَا أَخَانَا نَكْتَلْ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ ﴿٦٣﴾ قَالَ
هَلْ آمَنُكُمْ عَلَيْهِ إِلَّا كَمَا أَمِنْتُكُمْ عَلَىٰ أَخِيهِ مِنْ قَبْلُ فَاللَّهُ خَيْرٌ حَافِظًا وَهُوَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ ﴿٦٤﴾ وَلَمَّا
فَتَحُوا مَتَاعَهُمْ وَجَدُوا بِضَاعَتَهُمْ رُدَّتْ إِلَيْهِمْ قَالُوا يَا أَبَانَا مَا نَبْغِي هَٰذِهِ بِضَاعَتُنَا رُدَّتْ إِلَيْنَا وَنَمِيرُ أَهْلَنَا
وَنَحْفَظُ أَخَانَا وَنَزْدَادُ كَيْلَ بَعِيرٍ ذَٰلِكَ كَيْلٌ يَسِيرٌ ﴿٦٥﴾ قَالَ لَنْ أُرْسِلَهُ مَعَكُمْ حَتَّىٰ تُؤْتُونِ مَوْثِقًا مِنَ اللَّهِ
لَتَأْتُنَّنِي بِهِ إِلَّا أَنْ يُحَاطَ بِكُمْ فَلَمَّا آتَوْهُ مَوْثِقَهُمْ قَالَ اللَّهُ عَلَىٰ مَا نَقُولُ وَكِيلٌ ﴿٦٦﴾ وَقَالَ يَا بَنِيَّ لَا تَدْخُلُوا مِنْ
بَابٍ وَاحِدٍ وَادْخُلُوا مِنْ أَبْوَابٍ مُتَفَرِّقَةٍ وَمَا أُغْنِي عَنْكُمْ مِنَ اللَّهِ مِنْ شَيْءٍ إِنِ الْحُكْمُ إِلَّا لِلَّهِ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ
وَعَلَيْهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُتَوَكِّلُونَ ﴿٦٧﴾ وَلَمَّا دَخَلُوا مِنْ حَيْثُ أَمَرَهُمْ أَبُوهُمْ مَا كَانَ يُغْنِي عَنْهُمْ مِنَ اللَّهِ مِنْ شَيْءٍ
إِلَّا حَاجَةً فِي نَفْسِ يَعْقُوبَ قَضَاهَا وَإِنَّهُ لَذُو عِلْمٍ لِمَا عَلَّمْنَاهُ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٦٨﴾

13. Cüz
12. Sûre
Yûsuf 59-68

59-62. Yûsuf, erzaklarını vermeden önce onlarla konuşmuş, kendisini tanıtmaksızın, haklarında bilgi ediniyormuş gibi sorular sormuştu.[21] Kardeşlerinden birinin babalarının yanında kaldığını söylediklerinde ise onlara şöyle dedi: "Bakın bu seferlik size bol bol erzak veriyorum. Fakat gelecek sefere kardeşinizi de muhakkak getiriniz. Aksi takdirde bırakın erzak almayı, yanıma bile yaklaşamazsınız." Onlar da, "Tamam, söz veriyoruz, babamıza durumu anlatıp onu bizimle göndermesini isteyeceğiz" dediler. Bu arada Yûsuf erzak dağıtan görevlilere şöyle tâlimat verdi: "Bunlardan ücret almayınız. Erzak karşılığında getirdiklerini de yüklerinin arasına koyunuz. Böylece ülkelerine dönüp erzaklarını açtıklarında bu ikramımızı farkeder ve en kısa zamanda tekrar gelirler."

63. Kardeşler, ülkelerine döndüklerinde babalarına şöyle dediler: "Sevgili babamız! Mısır'ın hazine yetkilisi, kardeşimizi getirmezsek bir daha bize erzak vermeyeceğini söyledi. Bir daha ki sefer onu da bizimle gönder de erzaktan mahrum kalmayalım. Korkma, ona gözümüz gibi bakarız!"

21 Zemahşeri.

64. Babaları, "Daha önce size güvenip Yûsuf'u yanınızda göndermiştim de ne olmuştu? Şimdi size nasıl güveneyim? Ben evlâdımı size değil, ancak Allah'a emanet edip gönderirim. O, beni bu yaşlı halimle yalnız bırakmaz, evlâdımın sağ salim dönmesini nasip eder,[22] çünkü O'nun merhameti gibi yoktur" dedi.

65-67. Derken erzakları açtıklarında, ücret olarak götürdükleri malların da yerinde olduğunu gördüler ve "Bak, sevgili babamız! Adam götürdüklerimizi de bize geri vermiş. Daha ne isteyebiliriz ki? Demek ki bu kişi çok iyi niyetli biri! İzin ver tekrar gidelim, kardeşimizi de götürelim ve fazladan bir deve yükü erzak daha alıp dönelim. Kardeşimizi koruruz. Hem bu elimizdeki erzak bütün yıl ailemize yetmez" dediler. Babaları, "Canınız sağ olduğu sürece evlâdımı koruyacağınıza ve onu sağ salim geri getireceğinize dair Allah adına bana söz vermedikçe onu size emanet etmem!" dedi. Onlar da babalarının istediği yemini ettiler. Bunun üzerine Yâkub, "Bakınız, ettiğiniz yemine Allah şahittir!" dedi ve onlara şu tavsiyelerde bulundu; "Evlâtlarım! Mısır'a vardığınızda şehre hep birlikte, dikkat çekecek şekilde girmeyiniz. Ayrı kapılardan sakince giriniz. İnsanların dikkatini üzerinize çekmeyiniz. Gerçi başınıza gelecek bir kötülük varsa benim söylediklerim de fayda etmez, ama siz yine de tedbirli olunuz. Her şeyi bilen ve her şeyin hâkimi sadece Allah'tır. Bu yüzden ben sadece Allah'a güvenirim. Güvenecek bir kudret arayan herkes O'na güvenmelidir."

68. Oğulları, babalarının tavsiyesine uyarak şehre girdiler. Gerçi bu, başlarına gelecek şeyleri önlemeyecekti ama Yâkub en azından, evlâtlarına olan şefkat ve merhametini dile getirmiş,[23] onlar için dua etmişti. Yoksa Yâkub bu tür tedbirlerin her şeyi güvenli kılamayacağını, olacak olanın yine olacağını biliyordu. Allah tarafından kendisine verilmiş ilâhî bilgiye sahip biri idi ama çevresindekiler bunun farkında değillerdi.

13. Cüz
12. Sûre
Yûsuf 59-68

22 Taberi.
23 Zemahşeri.

وَلَمَّا دَخَلُوا عَلٰى يُوسُفَ اٰوٰٓى اِلَيْهِ اَخَاهُ قَالَ اِنّ۪ٓي اَنَا۬ اَخُوكَ فَلَا تَبْتَئِسْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٦٩﴾ فَلَمَّا جَهَّزَهُمْ
بِجَهَازِهِمْ جَعَلَ السِّقَايَةَ ف۪ي رَحْلِ اَخ۪يهِ ثُمَّ اَذَّنَ مُؤَذِّنٌ اَيَّتُهَا الْع۪يرُ اِنَّكُمْ لَسَارِقُونَ ﴿٧٠﴾ قَالُوا وَاَقْبَلُوا عَلَيْهِمْ
مَاذَا تَفْقِدُونَ ﴿٧١﴾ قَالُوا نَفْقِدُ صُوَاعَ الْمَلِكِ وَلِمَنْ جَٓاءَ بِه۪ حِمْلُ بَع۪يرٍ وَاَنَا۬ بِه۪ زَع۪يمٌ ﴿٧٢﴾ قَالُوا تَاللّٰهِ لَقَدْ
عَلِمْتُمْ مَا جِئْنَا لِنُفْسِدَ فِي الْاَرْضِ وَمَا كُنَّا سَارِق۪ينَ ﴿٧٣﴾ قَالُوا فَمَا جَزَٓاؤُ۬هُٓ اِنْ كُنْتُمْ كَاذِب۪ينَ ﴿٧٤﴾ قَالُوا
جَزَٓاؤُ۬هُ مَنْ وُجِدَ ف۪ي رَحْلِه۪ فَهُوَ جَزَٓاؤُ۬هُۜ كَذٰلِكَ نَجْزِي الظَّالِم۪ينَ ﴿٧٥﴾ فَبَدَاَ بِاَوْعِيَتِهِمْ قَبْلَ وِعَٓاءِ اَخ۪يهِ ثُمَّ
اسْتَخْرَجَهَا مِنْ وِعَٓاءِ اَخ۪يهِۜ كَذٰلِكَ كِدْنَا لِيُوسُفَۜ مَا كَانَ لِيَأْخُذَ اَخَاهُ ف۪ي د۪ينِ الْمَلِكِ اِلَّٓا اَنْ يَشَٓاءَ اللّٰهُۜ نَرْفَعُ
دَرَجَاتٍ مَنْ نَشَٓاءُۜ وَفَوْقَ كُلِّ ذ۪ي عِلْمٍ عَل۪يمٌ ﴿٧٦﴾ قَالُٓوا اِنْ يَسْرِقْ فَقَدْ سَرَقَ اَخٌ لَهُ مِنْ قَبْلُۚ فَاَسَرَّهَا يُوسُفُ ف۪ي
نَفْسِه۪ وَلَمْ يُبْدِهَا لَهُمْۚ قَالَ اَنْتُمْ شَرٌّ مَكَاناًۚ وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِمَا تَصِفُونَ ﴿٧٧﴾ قَالُوا يَٓا اَيُّهَا الْعَز۪يزُ اِنَّ لَهُٓ اَباً شَيْخاً
كَب۪يراً فَخُذْ اَحَدَنَا مَكَانَهُۚ اِنَّا نَرٰيكَ مِنَ الْمُحْسِن۪ينَ ﴿٧٨﴾ قَالَ مَعَاذَ اللّٰهِ اَنْ نَأْخُذَ اِلَّا مَنْ وَجَدْنَا مَتَاعَنَا
عِنْدَهُٓۙ اِنَّٓا اِذاً لَظَالِمُونَ ﴿٧٩﴾ فَلَمَّا اسْتَيْـَٔسُوا مِنْهُ خَلَصُوا نَجِياًّۜ قَالَ كَب۪يرُهُمْ اَلَمْ تَعْلَمُٓوا اَنَّ اَبَاكُمْ قَدْ اَخَذَ
عَلَيْكُمْ مَوْثِقاً مِنَ اللّٰهِ وَمِنْ قَبْلُ مَا فَرَّطْتُمْ ف۪ي يُوسُفَۚ فَلَنْ اَبْرَحَ الْاَرْضَ حَتّٰى يَأْذَنَ ل۪ٓي اَب۪ٓي اَوْ يَحْكُمَ اللّٰهُ
ل۪يۚ وَهُوَ خَيْرُ الْحَاكِم۪ينَ ﴿٨٠﴾ اِرْجِعُٓوا اِلٰٓى اَب۪يكُمْ فَقُولُوا يَٓا اَبَانَٓا اِنَّ ابْنَكَ سَرَقَۚ وَمَا شَهِدْنَٓا اِلَّا بِمَا عَلِمْنَا
وَمَا كُنَّا لِلْغَيْبِ حَافِظ۪ينَ ﴿٨١﴾ وَسْـَٔلِ الْقَرْيَةَ الَّت۪ي كُنَّا ف۪يهَا وَالْع۪يرَ الَّت۪ٓي اَقْبَلْنَا ف۪يهَاۜ وَاِنَّا لَصَادِقُونَ ﴿٨٢﴾

13. Cüz
12. Sûre
Yûsuf 69-82

69-75. Neticede kardeşleri, huzuruna çıktıklarında Yûsuf, öz kardeşini (Bünyâmin) kendi evinde ağırladı ve ona sırrını açtı. Kendini tanıttı ve diğer kardeşlerinin yaptıklarından dolayı artık üzülmemesini söyledi. Sıra erzakları vermeye gelince kraliyete ait ölçü kabını[24] kardeşi Bünyâmin'in yükünün içine gizlice yerleştirdi. Biraz sonra ölçü kabının kaybolduğu farkedilince, tam şehirden çıkmak üzere olan kardeşler, yetkililer tarafından durduruldu. Kardeşler, kendilerini hırsızlıkla suçlayarak durduran yetkililere neyin kaybolduğunu sorunca yetkililerden biri, "Ölçü için kullanılan kraliyet kabını kaybettik. Onu bulup getirene fazladan bir deve yükü erzak vereceğiz, ben kefilim" dedi. Kardeşler, "Biliyorsunuz ki biz bu ülkede huzursuzluk çıkarmaya gelmedik. Biz öyle hırsızlık yapacak kimseler değiliz" dediler. Bunun üzerine yetkililer, "Peki, eğer hırsız içinizden biriyse ne ceza verelim! Sizin hukukunuzda bunun cezası nedir?" diye sordular. Kardeşler buna, "Bizde hırsızlık yapanın cezası tutuklanıp alıkonulmaktır. Biz hırsızları böyle cezalandırırız" dediler.

---

24 Taberî.

76. Yûsuf'un emri ile önce diğer kardeşlerin yükleri teker teker arandı, en son ise Bünyâmin'in yükü arandı ve ölçü kabı orada bulundu. Böylece Bünyâmin, hırsızlık suçlaması ile tutuklanıp Mısır'da kalmış olacaktı. Zaten Mısır'daki kraliyet kanunlarına göre Yûsuf'un, Bünyâmin'i yanında tutması için tek yol bu idi. Eğer kendisine bahşettiğimiz ilim sayesinde bu çözümü bulmuş olmasaydı, kardeşini yanında tutması mümkün değildi. Görüldüğü gibi Allah dilediğine engin bilgi bahşetmektedir. Nitekim Yûsuf, kardeşlerinin bilmediği çok şeyi biliyordu. Ancak her şeyi biliyor değildi. Çünkü her şeyi bilen, her bilgi sahibinden daha bilgili olan yalnızca Allah'tır.

77. Bünyâmin'in gerçekten hırsızlık yaptığını düşünen kardeşleri ise, "Ne olacak! Ağabeyinin kardeşi işte! Yıllar önce ağabeyi de hırsızlık yapmıştı" dediler. Yûsuf onların bu iftiralarına çok içerlese de bir şey sezdirmedi. Kendi kendine, "Asıl kötü olan sizlersiniz. Allah, söylediklerinizin iftira olduğunu biliyor" diye söylenmekle yetindi.

78-82. Babalarına verdikleri sözden dolayı kardeşler, Yûsuf'a yalvarıp Bünyâmin'i kurtarmaya çalıştılar, "Vezir hazretleri! Bu kardeşimizin çok yaşlı ve ona çok düşkün bir babası var. Yokluğuna dayanamaz. Ne olur onu bırakın, yerine bizden birini alın. Gördüğümüz kadarıyla sen halden anlayan, iyi bir insansın!" dediler. Yûsuf, "Olur mu hiç! Çalınan eşya kimin yükünde bulunduysa o tutuklanır. Başkasını alıkoyarak haksızlık yapamayız. Allah'tan korkarız" diye cevap verdi. Bünyâmin'i kurtarmaktan ümitleri kesilen kardeşler, bir kenara çekilip aralarında istişare ettiler. Yaşı en büyük olanları şöyle dedi: "Babamıza Bünyâmin'i sağ salim geri getireceğiz diye söz vermiştik. Ama daha önce Yûsuf'a yaptıklarımız yetmezmiş gibi şimdi de Bünyâmin'i elinden almış olduk. Şimdi ne yüzle babamızın yanına giderim ben! Burada kalacağım ve babam affedinceye yahut Allah bir kapı açıp Bünyâmin'in serbest kalmasını nasip edinceye kadar dönmeyeceğim. Siz, varın babamıza durumu anlatın, oğlun hırsızlık yaptığı için tutuklandı deyin ve şunları söyleyin: Çalınan ölçü kabının eşyalarının içinden çıktığını gözümüzle gördük, daha fazla bilgimiz yok. Gerçekten çalıp çalmadığını bilemeyiz. İstersen gittiğimiz şehrin halkına ya da birlikte geri döndüğümüz kervandakilere sorabilirsin. Gerçekten doğru söylüyoruz."

قَالَ بَلْ سَوَّلَتْ لَكُمْ اَنْفُسُكُمْ اَمْرًاۜ فَصَبْرٌ جَم۪يلٌۜ عَسَى اللّٰهُ اَنْ يَأْتِيَن۪ي بِهِمْ جَم۪يعًاۜ اِنَّهُ هُوَ الْعَل۪يمُ الْحَك۪يمُ
(٨٣) وَتَوَلّٰى عَنْهُمْ وَقَالَ يَٓا اَسَفٰى عَلٰى يُوسُفَ وَابْيَضَّتْ عَيْنَاهُ مِنَ الْحُزْنِ فَهُوَ كَظ۪يمٌ (٨٤) قَالُوا تَاللّٰهِ تَفْتَؤُا
تَذْكُرُ يُوسُفَ حَتّٰى تَكُونَ حَرَضًا اَوْ تَكُونَ مِنَ الْهَالِك۪ينَ (٨٥) قَالَ اِنَّمَٓا اَشْكُوا بَثّ۪ي وَحُزْن۪ٓي اِلَى اللّٰهِ وَاَعْلَمُ
مِنَ اللّٰهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ (٨٦) يَا بَنِيَّ اذْهَبُوا فَتَحَسَّسُوا مِنْ يُوسُفَ وَاَخ۪يهِ وَلَا تَا۬يْـَٔسُوا مِنْ رَوْحِ اللّٰهِۜ اِنَّهُ لَا
يَا۬يْـَٔسُ مِنْ رَوْحِ اللّٰهِ اِلَّا الْقَوْمُ الْكَافِرُونَ (٨٧) فَلَمَّا دَخَلُوا عَلَيْهِ قَالُوا يَٓا اَيُّهَا الْعَز۪يزُ مَسَّنَا وَاَهْلَنَا الضُّرُّ
وَجِئْنَا بِبِضَاعَةٍ مُزْجٰيةٍ فَاَوْفِ لَنَا الْكَيْلَ وَتَصَدَّقْ عَلَيْنَاۜ اِنَّ اللّٰهَ يَجْزِي الْمُتَصَدِّق۪ينَ (٨٨) قَالَ هَلْ عَلِمْتُمْ
مَا فَعَلْتُمْ بِيُوسُفَ وَاَخ۪يهِ اِذْ اَنْتُمْ جَاهِلُونَ (٨٩) قَالُٓوا ءَاِنَّكَ لَاَنْتَ يُوسُفُۜ قَالَ اَنَا يُوسُفُ وَهٰذَٓا اَخ۪يۘ قَدْ
مَنَّ اللّٰهُ عَلَيْنَاۜ اِنَّهُ مَنْ يَتَّقِ وَيَصْبِرْ فَاِنَّ اللّٰهَ لَا يُض۪يعُ اَجْرَ الْمُحْسِن۪ينَ (٩٠) قَالُوا تَاللّٰهِ لَقَدْ اٰثَرَكَ اللّٰهُ عَلَيْنَا
وَاِنْ كُنَّا لَخَاطِـ۪ٔينَ (٩١) قَالَ لَا تَثْر۪يبَ عَلَيْكُمُ الْيَوْمَۜ يَغْفِرُ اللّٰهُ لَكُمْ وَهُوَ اَرْحَمُ الرَّاحِم۪ينَ (٩٢) اِذْهَبُوا
بِقَم۪يص۪ي هٰذَا فَاَلْقُوهُ عَلٰى وَجْهِ اَب۪ي يَأْتِ بَص۪يرًاۚ وَأْتُون۪ي بِاَهْلِكُمْ اَجْمَع۪ينَ (٩٣)

83. Diğer kardeşler babalarının yanına varıp durumu bu şekilde anlattıklarında babaları, "Hayır, bu iş sizin işiniz. Ona olan kıskançlığınız yaptırdı bunu size! Ne yazık ki yapabileceğim bir şey yok. Şimdi bana düşen sabır ve metanetimi korumaktır. Bu yaptığınız şeye sabretmem ancak Allah'ın yardımıyla mümkündür. Umarım ki rabbim iki evlâdımı da bana sağ salim geri döndürür."

84. Daha sonra onlardan uzaklaşıp bir köşeye çekildi, kederini içine attı. Üzüntüsünden artık göz yaşlarına hâkim olamıyor, "Ah Yûsufum! Nerelerdesin?" diye ağıt yakıyordu.[25]

85-87. Oğulları, Yâkub'un bu bitkin halini görünce, "Onca zaman geçti, sen hâlâ Yûsuf'u dilinden düşürmüyorsun. Böyle giderse bu keder seni yiyip bitirecek!" dediler. Bunun üzerine Yâkub, "Hayır, ben sadece derdimi, kederimi Allah'a havale ediyor, halimi O'na arzediyorum, ayrıca sizin bilmediğiniz çok şeyi de Allah'ın bildirmesi sayesinde biliyorum. Varın Yûsuf ve kardeşi hakkında

[25] Âyette geçen " وَابْيَضَّتْ عَيْنَاهُ " ifadesi, çok ağlamaktan gözlerin bitkin düşmesi anlamına gelir (bk. Râzî).

haber almaya çalışın. Sakın Allah'tan ümidinizi kesmeyin. Unutmayın ki onun yardımından ve rahmetinden olsa olsa iman etmeyen kimseler ümit keserler" dedi.

YÛSUF KARDEŞLERİNİ AFFEDİYOR

88-90. Kardeşler, Mısır'a varıp Yûsuf'un huzuruna çıktıklarında, "Vezir hazretleri! Bizler ve bütün halkımız kıtlık çekiyoruz. Yine erzaka ihtiyacımız var. Fakat bu sefer ücret olarak pek fazla bir şey getiremedik. Senden ricamız bize bir iyilik yapıp ihtiyacımızı karşılayacak erzakı vermendir. Doğrusu Allah gönlü geniş ve yardım sever insanları mükâfatlandırır" dediler. Onların bu perişan halleri Yûsuf'un içine işlemiş, bu yüzden artık kendisini tanıtma gereği hissetmişti.[26] Bu sebeple onlara, "Gençlik yıllarınızda Yûsuf'a ve kardeşi Bünyâmin'e yaptıklarınızı hatırlıyorsunuz değil mi?" dedi. Onlar bunu duyunca şaşkınlıkla, "Yoksa sen Yûsuf musun?" diye sordular. Yûsuf, "Evet, ben Yûsufum! Bakınız, işte rabbim beni onca ayrılıktan sonra kardeşim Bünyâmin'e kavuşturdu. Onun bizim üzerimizde çok nimeti vardır. Anlamış olmalısınız ki Allah, kendisine iman eden, emirlerine uygun yaşayan ve zorluklara sabredenlerin yaptıklarını karşılıksız bırakmaz!"

13. Cüz
12. Sûre
Yûsuf 83-93

91-93. Kardeşleri ise, "Demek gördüğün rüya doğruymuş. Allah aramızdan seni seçip peygamber kılacakmış! Meğer gereksiz yere kıskançlık yapmış, büyük hata etmişiz" dediler. Yûsuf, "Artık sizi gençlikte, cahillik döneminde yaptıklarınızdan dolayı kınayacak değilim. Ben hakkımı helâl ediyorum. Dua ediniz Allah da sizleri affetsin. Eğer hatalarınızdan pişmanlık duyar ve tövbe ederseniz onun sonsuz merhametinden nasibinizi alırsınız. Şimdi şu gömleğimi babama götürünüz. Bunu görünce benim burada olduğumu anlar ve sizinle birlikte buraya gelir. Onu da, diğer bütün aile fertlerinizi de alıp buraya getiriniz" dedi.

[26] Taberî.

وَلَمَّا فَصَلَتِ الْعِيرُ قَالَ اَبُوهُمْ اِنّى لَاَجِدُ رِيحَ يُوسُفَ لَوْلَٓا اَنْ تُفَنِّدُونِ ﴿٩٤﴾ قَالُوا تَاللّٰهِ اِنَّكَ لَفى ضَلَالِكَ
الْقَدِيمِ ﴿٩٥﴾ فَلَمَّٓا اَنْ جَٓاءَ الْبَشِيرُ اَلْقٰيهُ عَلٰى وَجْهِه فَارْتَدَّ بَصِيرًاۚ قَالَ اَلَمْ اَقُلْ لَكُمْ اِنّٓى اَعْلَمُ مِنَ اللّٰهِ مَا
لَا تَعْلَمُونَ ﴿٩٦﴾ قَالُوا يَٓا اَبَانَا اسْتَغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَٓا اِنَّا كُنَّا خَاطِـٔينَ ﴿٩٧﴾ قَالَ سَوْفَ اَسْتَغْفِرُ لَكُمْ رَبّىۜ اِنَّهُ
هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ﴿٩٨﴾ فَلَمَّا دَخَلُوا عَلٰى يُوسُفَ اٰوٰٓى اِلَيْهِ اَبَوَيْهِ وَقَالَ ادْخُلُوا مِصْرَ اِنْ شَٓاءَ اللّٰهُ اٰمِنينَۜ
﴿٩٩﴾ وَرَفَعَ اَبَوَيْهِ عَلَى الْعَرْشِ وَخَرُّوا لَهُ سُجَّدًاۚ وَقَالَ يَٓا اَبَتِ هٰذَا تَاْويلُ رُءْيَايَ مِنْ قَبْلُۘ قَدْ جَعَلَهَا رَبّى حَقًّاۜ
وَقَدْ اَحْسَنَ بٓى اِذْ اَخْرَجَنى مِنَ السِّجْنِ وَجَٓاءَ بِكُمْ مِنَ الْبَدْوِ مِنْ بَعْدِ اَنْ نَزَغَ الشَّيْطَانُ بَيْنى وَبَيْنَ اِخْوَتىۜ
اِنَّ رَبّى لَطيفٌ لِمَا يَشَٓاءُۜ اِنَّهُ هُوَ الْعَليمُ الْحَكيمُ ﴿١٠٠﴾ رَبِّ قَدْ اٰتَيْتَنى مِنَ الْمُلْكِ وَعَلَّمْتَنى مِنْ تَاْويلِ
الْاَحَاديثِۚ فَاطِرَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ اَنْتَ وَلِيّى فِى الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِۚ تَوَفَّنى مُسْلِمًا وَاَلْحِقْنى بِالصَّالِحينَ
﴿١٠١﴾ ذٰلِكَ مِنْ اَنْبَٓاءِ الْغَيْبِ نُوحيهِ اِلَيْكَۚ وَمَا كُنْتَ لَدَيْهِمْ اِذْ اَجْمَعُٓوا اَمْرَهُمْ وَهُمْ يَمْكُرُونَ ﴿١٠٢﴾ وَمَٓا اَكْثَرُ
النَّاسِ وَلَوْ حَرَصْتَ بِمُؤْمِنينَ ﴿١٠٣﴾ وَمَا تَسْـَٔلُهُمْ عَلَيْهِ مِنْ اَجْرٍۜ اِنْ هُوَ اِلَّا ذِكْرٌ لِلْعَالَمينَ ﴿١٠٤﴾

13. Cüz
12. Süre
Yûsuf 94-104

94-95. Bunun üzerine kardeşleri babalarını ve diğer aile fertlerini toplayıp getirmek üzere yola koyuldular. Onlar daha yeni yola çıktıklarında Yâkub yanındakilere, "Yine bunadığımı söyleyeceksiniz ama sanki Yûsuf'un kokusunu alır gibiyim" dedi. Yanındakiler ise onu ciddiye almadılar ve "Başladın yine Yûsuf'u sayıklamaya!" dediler.

96-98. Nihayet Yûsuf'un haberci olarak gönderdiği kardeşi, onun gömleğini getirip babasına verince Yâkub'un gözleri açıldı, evlâdının Mısır'da yaşamakta olduğundan emin oldu ve içi huzurla doldu. Yanındakilere, "Ben size dememiş miydim, sizin bilmediklerinizi Allah bana öğretiyor diye!" dedi. Bunun üzerine oğulları, "Sevgili babamız! Bu zamana kadar yaptığımız onca şey yanlış olduğu gibi seni bunamış sanmakla da büyük hata etmişiz. Ne olur, dua et de Allah bizleri bağışlasın!" dediler. Yâkub da onlara, "Sizin için rabbimden af dileyeceğim. O'nun affı ve merhameti sonsuzdur" dedi.

YÛSUF BABASINA KAVUŞUYOR

99-101. Neticede hep birlikte Mısır'a varıp Yûsuf'un huzuruna çıktıklarında, Yûsuf anne ve babasına hasretle sarıldı. "Hoş geldiniz, bundan böyle hep birlikte güven içinde Mısır'da yaşayacağız" dedi. Onları kendi makamına çıkardı. Aile fertleri Yûsuf'un ne kadar üst düzey bir devlet yetkilisi olduğunu

gördüklerinde önünde saygıyla eğildiler. Bunun üzerine Yûsuf, "Babacığım! İşte yıllar önce sana anlatmış olduğum rüya, rabbimin nimeti sayesinde gerçek oldu. Onca sıkıntıdan sonra beni hapisten çıkardı, kardeşlerimle aramıza giren onca fitneden ve ayrılıktan sonra sizleri çölün bir ucundan buraya getirdi. Doğrusu rabbim her işini hikmetle yapar" dedi ve şöyle dua etti: "Rabbim! Sana sonsuz şükürler olsun, bana sayısız nimetler verdin. Olayları anlama ve yorumlama kudreti bahşettin, o kadar sıkıntıdan kurtarıp bu güce ve imkâna sahip olmamı sağladın. Ey yeri göğü yaratan rabbim! Sen benim dünyada da âhirette de tek dayanağım, sığınağımsın. Senden başka kimseden bir beklentim yoktur. Bana bu zamana kadar senin emirlerine uygun olarak yaşamayı nasip ettiğin gibi ölünceye kadar da bu şekilde yaşamayı nasip et! Canımı mümin bir kul olarak al ve beni atalarım İbrâhim, İsmâil ve İshak gibi tevhit yolunda yürüyen sâlih insanlara dahil et!"

13. Cüz
12. Süre
Yûsuf 94-104

KISSANIN HİSSESİ

102-104. Ey Muhammed! İşte sana görmediğin, yaşamadığın olayları vahiy yoluyla bildiriyoruz ki Mekkeli müşriklerin ısrarlı inkârlarının sonunda hüsrana uğrayacaklarını ve Allah'ın yardımıyla onlara karşı zafer kazanacağını anlayasın. Diğer taraftan Mekkeli müşrikler de bu kıssadan ders alsın ve Allah'ın peygamberine tuzaklar kurmanın sonunun kötü olduğunu bilsinler! O müşriklerin çoğu, bütün çabalarına rağmen, senin peygamber olduğuna inanmamaktadırlar. Üstelik sen tebliğ vazifene karşılık onlardan maddî bir menfaat de bekliyor değilsin. Onlara tebliğ ettiğin bu Kur'an ise müminler için bir müjde, inkârcılar için de bir uyarıdır.

وَلَمَّا فَصَلَتِ الْعِيرُ قَالَ اَبُوهُمْ اِنّ۪ي لَاَجِدُ ر۪يحَ يُوسُفَ لَوْلَٓا اَنْ تُفَنِّدُونِ ﴿٩٤﴾ قَالُوا تَاللّٰهِ اِنَّكَ لَف۪ي ضَلَالِكَ
الْقَد۪يمِ ﴿٩٥﴾ فَلَمَّٓا اَنْ جَٓاءَ الْبَش۪يرُ اَلْقٰيهُ عَلٰى وَجْهِه۪ فَارْتَدَّ بَص۪يراًۚ قَالَ اَلَمْ اَقُلْ لَكُمْۚ اِنّ۪ٓي اَعْلَمُ مِنَ اللّٰهِ مَا
لَا تَعْلَمُونَ ﴿٩٦﴾ قَالُوا يَٓا اَبَانَا اسْتَغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَٓا اِنَّا كُنَّا خَاطِـ۪ٔينَ ﴿٩٧﴾ قَالَ سَوْفَ اَسْتَغْفِرُ لَكُمْ رَبّ۪يۜ اِنَّهُ
هُوَ الْغَفُورُ الرَّح۪يمُ ﴿٩٨﴾ فَلَمَّا دَخَلُوا عَلٰى يُوسُفَ اٰوٰٓى اِلَيْهِ اَبَوَيْهِ وَقَالَ ادْخُلُوا مِصْرَ اِنْ شَٓاءَ اللّٰهُ اٰمِن۪ينَ
﴿٩٩﴾ وَرَفَعَ اَبَوَيْهِ عَلَى الْعَرْشِ وَخَرُّوا لَهُ سُجَّداًۚ وَقَالَ يَٓا اَبَتِ هٰذَا تَأْو۪يلُ رُءْيَايَ مِنْ قَبْلُ قَدْ جَعَلَهَا رَبّ۪ي حَقّاًۜ
وَقَدْ اَحْسَنَ ب۪ٓي اِذْ اَخْرَجَن۪ي مِنَ السِّجْنِ وَجَٓاءَ بِكُمْ مِنَ الْبَدْوِ مِنْ بَعْدِ اَنْ نَزَغَ الشَّيْطَانُ بَيْن۪ي وَبَيْنَ اِخْوَت۪يۜ
اِنَّ رَبّ۪ي لَط۪يفٌ لِمَا يَشَٓاءُۜ اِنَّهُ هُوَ الْعَل۪يمُ الْحَك۪يمُ ﴿١٠٠﴾ رَبِّ قَدْ اٰتَيْتَن۪ي مِنَ الْمُلْكِ وَعَلَّمْتَن۪ي مِنْ تَأْو۪يلِ
الْاَحَاد۪يثِۚ فَاطِرَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ اَنْتَ وَلِيّ۪ي فِي الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِۚ تَوَفَّن۪ي مُسْلِماً وَاَلْحِقْن۪ي بِالصَّالِح۪ينَ
﴿١٠١﴾ ذٰلِكَ مِنْ اَنْبَٓاءِ الْغَيْبِ نُوح۪يهِ اِلَيْكَۚ وَمَا كُنْتَ لَدَيْهِمْ اِذْ اَجْمَعُٓوا اَمْرَهُمْ وَهُمْ يَمْكُرُونَ ﴿١٠٢﴾ وَمَٓا اَكْثَرُ
النَّاسِ وَلَوْ حَرَصْتَ بِمُؤْمِن۪ينَ ﴿١٠٣﴾ وَمَا تَسْـَٔلُهُمْ عَلَيْهِ مِنْ اَجْرٍۜ اِنْ هُوَ اِلَّا ذِكْرٌ لِلْعَالَم۪ينَ ﴿١٠٤﴾

13. Cüz
12. Sûre
Yûsuf 94-104

94-95. Bunun üzerine kardeşleri babalarını ve diğer aile fertlerini toplayıp getirmek üzere yola koyuldular. Onlar daha yeni yola çıktıklarında Yâkub yanındakilere, "Yine bunadığımı söyleyeceksiniz ama sanki Yûsuf'un kokusunu alır gibiyim" dedi. Yanındakiler ise onu ciddiye almadılar ve "Başladın yine Yûsuf'u sayıklamaya!" dediler.

96-98. Nihayet Yûsuf'un haberci olarak gönderdiği kardeşi, onun gömleğini getirip babasına verince Yâkub'un gözleri açıldı, evlâdının Mısır'da yaşamakta olduğundan emin oldu ve içi huzurla doldu. Yanındakilere, "Ben size dememiş miydim, sizin bilmediklerinizi Allah bana öğretiyor diye!" dedi. Bunun üzerine oğulları, "Sevgili babamız! Bu zamana kadar yaptığımız onca şey yanlış olduğu gibi seni bunamış sanmakla da büyük hata etmişiz. Ne olur, dua et de Allah bizleri bağışlasın!" dediler. Yâkub da onlara, "Sizin için rabbimden af dileyeceğim. O'nun affı ve merhameti sonsuzdur" dedi.

YÛSUF BABASINA KAVUŞUYOR

99-101. Neticede hep birlikte Mısır'a varıp Yûsuf'un huzuruna çıktıklarında, Yûsuf anne ve babasına hasretle sarıldı. "Hoş geldiniz, bundan böyle hep birlikte güven içinde Mısır'da yaşayacağız" dedi. Onları kendi makamına çıkardı. Aile fertleri Yûsuf'un ne kadar üst düzey bir devlet yetkilisi olduğunu

gördüklerinde önünde saygıyla eğildiler. Bunun üzerine Yûsuf, "Babacığım! İşte yıllar önce sana anlatmış olduğum rüya, rabbimin nimeti sayesinde gerçek oldu. Onca sıkıntıdan sonra beni hapisten çıkardı, kardeşlerimle aramıza giren onca fitneden ve ayrılıktan sonra sizleri çölün bir ucundan buraya getirdi. Doğrusu rabbim her işini hikmetle yapar" dedi ve şöyle dua etti: "Rabbim! Sana sonsuz şükürler olsun, bana sayısız nimetler verdin. Olayları anlama ve yorumlama kudreti bahşettin, o kadar sıkıntıdan kurtarıp bu güce ve imkâna sahip olmamı sağladın. Ey yeri göğü yaratan rabbim! Sen benim dünyada da âhirette de tek dayanağım, sığınağımsın. Senden başka kimseden bir beklentim yoktur. Bana bu zamana kadar senin emirlerine uygun olarak yaşamayı nasip ettiğin gibi ölünceye kadar da bu şekilde yaşamayı nasip et! Canımı mümin bir kul olarak al ve beni atalarım İbrâhim, İsmâil ve İshak gibi tevhit yolunda yürüyen sâlih insanlara dahil et!"

KISSANIN HİSSESİ

102-104. Ey Muhammed! İşte sana görmediğin, yaşamadığın olayları vahiy yoluyla bildiriyoruz ki Mekkeli müşriklerin ısrarlı inkârlarının sonunda hüsrana uğrayacaklarını ve Allah'ın yardımıyla onlara karşı zafer kazanacağını anlayasın. Diğer taraftan Mekkeli müşrikler de bu kıssadan ders alsın ve Allah'ın peygamberine tuzaklar kurmanın sonunun kötü olduğunu bilsinler! O müşriklerin çoğu, bütün çabalarına rağmen, senin peygamber olduğuna inanmamaktadırlar. Üstelik sen tebliğ vazifene karşılık onlardan maddî bir menfaat de bekliyor değilsin. Onlara tebliğ ettiğin bu Kur'an ise müminler için bir müjde, inkârcılar için de bir uyarıdır.

وَكَاَيِّنْ مِنْ اٰيَةٍ فِى السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ يَمُرُّونَ عَلَيْهَا وَهُمْ عَنْهَا مُعْرِضُونَ ﴿١٠٥﴾ وَمَا يُؤْمِنُ اَكْثَرُهُمْ بِاللّٰهِ اِلَّا
وَهُمْ مُشْرِكُونَ ﴿١٠٦﴾ اَفَاَمِنُوا اَنْ تَاْتِيَهُمْ غَاشِيَةٌ مِنْ عَذَابِ اللّٰهِ اَوْ تَاْتِيَهُمُ السَّاعَةُ بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿١٠٧﴾
قُلْ هٰذِهِ سَبِيلِى اَدْعُوا اِلَى اللّٰهِ عَلٰى بَصِيرَةٍ اَنَا وَمَنِ اتَّبَعَنِى وَسُبْحَانَ اللّٰهِ وَمَا اَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿١٠٨﴾
وَمَا اَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ اِلَّا رِجَالًا نُوحِى اِلَيْهِمْ مِنْ اَهْلِ الْقُرٰى اَفَلَمْ يَسِيرُوا فِى الْاَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ
كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَلَدَارُ الْاٰخِرَةِ خَيْرٌ لِلَّذِينَ اتَّقَوْا اَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿١٠٩﴾ حَتّٰى اِذَا اسْتَيْـَٔسَ الرُّسُلُ
وَظَنُّوا اَنَّهُمْ قَدْ كُذِبُوا جَاءَهُمْ نَصْرُنَا فَنُجِّىَ مَنْ نَشَاءُ وَلَا يُرَدُّ بَاْسُنَا عَنِ الْقَوْمِ الْمُجْرِمِينَ ﴿١١٠﴾ لَقَدْ كَانَ
فِى قَصَصِهِمْ عِبْرَةٌ لِاُولِى الْاَلْبَابِ مَا كَانَ حَدِيثًا يُفْتَرٰى وَلٰكِنْ تَصْدِيقَ الَّذِى بَيْنَ يَدَيْهِ وَتَفْصِيلَ كُلِّ شَىْءٍ
وَهُدًى وَرَحْمَةً لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿١١١﴾

105-107. Oysa Allah'ın yarattığı şu muhteşem yerde ve gökte O'nun birliğine delâlet eden nice deliller gözlerinin önüne serilmektedir. Kâinatın böylesine muazzam bir şekilde yaratılması onu yaratan Allah'ın yegâne ilâh olduğunu açıkça göstermektedir. Her gün bu muazzam kâinatın sayısız âyet ve işaretlerini müşahede ettikleri halde yine de onları düşünüp ibret almamakta, Allah'a ortak koşmaya devam etmektedirler. Hiç ihtimal vermedikleri[27] azaba müstehak olmak istercesine elçimizi inkâr etmektedirler.

108. Ey Muhammed! Sen onların bu tavırları karşısında üzülme! Tevhidi açıkça haykırmaya devam et ve şöyle de: "İşte Allah'ın bana emrettiği dosdoğru inanç budur, ben ve bana iman edenler sizleri, Allah'tan aldığım vahiy ile bu yola çağırmaktayız. Asla Allah'a şirk koşacak değiliz. Allah sizin ortak koştuğunuz şeylerden münezzehtir. O, eşsiz ve benzersizdir."

27 Burada geçen " بَغْتَةً " ifadesi hakkında açıklama için A'râf sûresinin 94-99. âyetlerindeki dipnota bakınız.

MUŞRİKLERE UYARI

109. Ey elçimizin peygamberliğini yalanlayan Mekke müşrikleri! Daha önce başka toplumlara da peygamberler gönderdiğimizi ve onları inkâr edenlerin nasıl ilâhî cezaya mâruz kaldıklarını bilmez misiniz? Geçmişte yaşananlardan ibret alıp elçimiz Muhammed'e inanın! Aklınızı kullanın! Unutmayın ki elçilerimize inanan, emirlerimize uygun yaşayanların âhirette kazanacakları ödül, bu dünya nimetlerinden çok daha güzeldir.[28]

110-111. Ey Muhammed! Mekkeli müşriklerin sana inanmamaları ve inananlara baskı yapmaları sizleri yıldırmasın! Zira senden önceki peygamberler ve onlara inananlar da birçok baskı ve sıkıntıya mâruz kalmışlardı. Ancak tam ümitlerinin kesildiği anda ilâhî yardım onların imdadına yetişmiş ve inananların kurtulduğu, inkârcıların helâk edildiği azap gerçekleşmişti. İşte bütün bu peygamberlerin kıssaları sana ve Mekke müşriklerine ibret olsun diye anlatılmaktadır. Mekkeli müşrikler bir an önce akıllarını başlarına almalı ve Kur'an'ı senin uydurduğunu iddia etmekten vazgeçmelidirler. Daha önce peygamberlere böyle iftiralar atan kimselerin sonlarını ibretle düşünmelidirler. Doğrusu bütün bu âyetler senin uydurduğun sözler değil, daha önce Mûsâ'ya, İsâ'ya ve daha nice peygamberlere vahyedildiği gibi Allah tarafından sana vahyedilen kitabın âyetleridir. Allah'ın insanlara böyle öğütler vermesi, iman edenleri cennetle müjdeleyip inkârcıları uyarması O'nun merhametinin eseridir.

[28] Bu âyet, lafzan Hz. Peygamber'e hitap ediyor gibi başlasa da devamında müşriklere hitap edildiği anlaşılıyor. Gerçi bir sonraki âyetle birlikte düşünüldüğünde Hz. Peygamber'i mânen destekleme vurgusu da söz konusudur. Ancak biz bu vurguyu bir sonraki âyette belirtmekle yetindik. Takdir edileceği üzere herhangi bir Kur'an tercümesinde âyetlerin ihtiva ettiği bütün incelikleri yansıtmak mümkün değildir.

ON ÜÇÜNCÜ SÛRE

RA'D

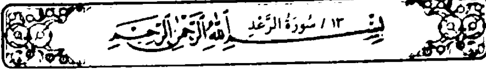
Varlığı ile Allah'ın kudret ve ulûhiyyetine delâlet eden bir kâinat âyeti olarak gök gürültüsü.

Mekke döneminin sonlarına doğru, Müzzemmil sûresinin ilk on dokuz âyetinin ardından vahyedilmiştir. Bazı rivayetlerde Medine döneminde vahyedildiği de ifade edilir.[1] Ancak muhtevası, Mekke'de vahyedilmiş olduğunu bâriz bir şekilde ortaya koymaktadır.[2]

Kırk üç âyetten oluşan sûreyi muhtevasına göre aşağıdaki gibi tasnif etmek mümkündür.

1 bk. İbn Atıyye, Kurtubî.

2 Geniş değerlendirme için bk. Câbirî.

الٓمٓرٰ تِلْكَ اٰيَاتُ الْكِتَابِ وَالَّذ۪ٓي اُنْزِلَ اِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ الْحَقُّ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١﴾

KUR'AN,
DAHA ÖNCEKİ İLÂHÎ KİTAPLAR GİBİ ALLAH'IN VAHYİDİR

1. Elif lâm mîm râ![3] Ey Muhammed! Bu Kur'an, müşriklerin iddia ettikleri gibi senin uydurduğun bir söz değil,[4] daha önceki peygamberlere vahyettiğimiz kitaplar gibi[5] Allah tarafından gelen vahiydir. Ne var ki Mekke müşrikleri bu gerçeği kabul etmemektedirler.[6]

---

[3] Hurûf-ı mukattaa olarak adlandırılan bu harflerle ilgili olarak Bakara sûresinin 1. âyetindeki dipnota bakınız.

[4] Kurtubî.

[5] Taberî, ilk âyette geçen "تِلْكَ اٰيَاتُ الْكِتَابِ" ifadesinden, önceki kitapların kastedildiğini söylüyor. Ancak bu hususta müfessirler arasında ihtilâf vardır ve çoğunluk bu ifadenin "Kur'an" anlamına geldiği görüşündedir. Biz hem kendisine verdiğimiz doğal öncelik sebebiyle hem de görüşünün bağlama daha uygun olduğunu düşündüğümüz için Taberî'nin görüşünü tercih ettik. *Doğrusunu Allah bilir.*

[6] Taberî.

اللهُ الَّذِى رَفَعَ السَّمٰوَاتِ بِغَيْرِ عَمَدٍ تَرَوْنَهَا ثُمَّ اسْتَوٰى عَلَى الْعَرْشِ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَۜ كُلٌّ يَجْرِى
لِاَجَلٍ مُسَمًّىۜ يُدَبِّرُ الْاَمْرَ يُفَصِّلُ الْاٰيَاتِ لَعَلَّكُمْ بِلِقَاۤءِ رَبِّكُمْ تُوقِنُونَ ﴿٢﴾ وَهُوَ الَّذِى مَدَّ الْاَرْضَ وَجَعَلَ
فِيهَا رَوَاسِىَ وَاَنْهَارًاۜ وَمِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ جَعَلَ فِيهَا زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ يُغْشِى الَّيْلَ النَّهَارَۜ اِنَّ فِى ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ
لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٣﴾ وَفِى الْاَرْضِ قِطَعٌ مُتَجَاوِرَاتٌ وَجَنَّاتٌ مِنْ اَعْنَابٍ وَزَرْعٌ وَنَخِيلٌ صِنْوَانٌ وَغَيْرُ صِنْوَانٍ
يُسْقٰى بِمَاۤءٍ وَاحِدٍ وَنُفَضِّلُ بَعْضَهَا عَلٰى بَعْضٍ فِى الْاُكُلِۜ اِنَّ فِى ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿٤﴾ وَاِنْ تَعْجَبْ
فَعَجَبٌ قَوْلُهُمْ ءَاِذَا كُنَّا تُرَابًا ءَاِنَّا لَفِى خَلْقٍ جَدِيدٍۜ اُولٰۤئِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْۚ وَاُولٰۤئِكَ الْاَغْلَالُ فِى
اَعْنَاقِهِمْۚ وَاُولٰۤئِكَ اَصْحَابُ النَّارِۚ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٥﴾ وَيَسْتَعْجِلُونَكَ بِالسَّيِّئَةِ قَبْلَ الْحَسَنَةِ وَقَدْ خَلَتْ
مِنْ قَبْلِهِمُ الْمَثُلَاتُۜ وَاِنَّ رَبَّكَ لَذُو مَغْفِرَةٍ لِلنَّاسِ عَلٰى ظُلْمِهِمْۚ وَاِنَّ رَبَّكَ لَشَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٦﴾ وَيَقُولُ الَّذِينَ
كَفَرُوا لَوْلَۤا اُنْزِلَ عَلَيْهِ اٰيَةٌ مِنْ رَبِّهٖۜ اِنَّمَۤا اَنْتَ مُنْذِرٌ وَلِكُلِّ قَوْمٍ هَادٍ ﴿٧﴾

13. Cuz
13. Süre
Ra'd 2-7

BÜTÜN KÂİNAT TEVHİDİN DELİLİDİR

2-3. Ey bazı varlıkları şefaatçi kabul edip onları Allah'a ortak koşan müşrikler! Görmez misiniz ki Allah, üzerinizde direksiz bir şekilde duran şu muazzam gök kubbeyi yaratmış; dağları, nehirleri ve çeşit çeşit meyve ve bitkilerle yeryüzünü sizler için en uygun şekilde düzenlemiş; geceyi, gündüzü, güneşi, ayı ve bütün kâinatı mükemmel bir şekilde yaratıp sizin istifadenize sunmuştur. Bütün varlığın yegâne hâkimi O'dur. Şu halde nasıl olur da bu yaratmada hiçbir etkisi olmayan birtakım varlıkları Allah'ın nezdinde şefaatçi kabul edip O'na şirk koşarsınız? Şunu bilin ki bir gün bu yaptığınızdan hesaba çekileceksiniz. İşte Allah, şirk inancından dönüp tevhidi benimsemeniz için delilleri böyle açık açık ortaya koymaktadır. Kuşkusuz aklını kullanan insanlar için bunlar çok önemli delillerdir.

4. Baksanıza yeryüzüne! Orada, birbirinden ne kadar da farklı bölgeler vardır. Aynı sudan beslenen toprakların kiminde üzüm bağları, kiminde tahıllar, kiminde kâh aynı kökten kâh farklı köklerden türeyen çeşit çeşit hurma ağaçları yetişir ve her bölgenin ürününün diğer bölgelerinkinden farklı güzellikleri bulunur. Bütün bunları gördükten sonra, bunları yaratan Allah'tan başka varlıkları nasıl ona ortak koşar, onlardan medet umarsınız! İşte bunlar, aklını kullanan kimseler için tevhidi gösteren delillerdir.

HESAP GÜNÜ ve MÜŞRİKLERİN KÜSTAHLIKLARI

5. Ey Muhammed! Müşriklerin bütün bu delilleri gördükleri halde hâlâ tevhidi reddetmelerine şaşıyorsun değil mi? Ancak daha da şaşılacak olan şey; yer, gök ve bütün mahlûkatın yaratıcısının Allah olduğunu kabul ettikleri halde,[7] senin âhiretle ilgili uyarıların karşısında duyarsız kalmaları ve alaycı bir tavırla, "Toprağa karışıp çürüdükten sonra yeniden mi diriltileceğiz!" diyerek adeta Allah'ın diriltme gücünü inkâr etmiş olmalarıdır.[8] İşte bu müşrikler, kıyamet günü tevhidi reddetmelerinin cezasını[9] çekmek üzere cehenneme atılacak ve sonsuza kadar orada kalacaklardır.

13. Cuz
13. Süre
Ra'd 2-7

6. Üstelik onlar, elçimiz Muhammed'e iman edip tevhidi benimseyerek ilâhî rahmete nâil olma imkânları varken bunu reddetmekte, kendilerinden önce peygamberleri inkâr ve inananlara eziyet ettikleri için nice kavmi helâk ettiğimizi görmezden gelircesine elçimizin ilâhî azap uyarısı ile alay etmekte, küstah bir şekilde, "Bizi tehdit ettiğin azabı getir de görelim!" demektedirler. Oysa Allah onlara derhal azap etmemekle rahmet etmekte, bütün inkârcılıklarına rağmen yine de onlara, elçimize inanıp ilâhî rahmete kavuşmaları için fırsat vermektedir. Ancak şunu unutmasınlar ki eğer bu inkârcılıklarında ısrar ederlerse âhirette karşılaşacakları ilâhî azap çok şiddetli olacaktır.

MÜŞRİKLERİN MÛCİZE İSTEKLERİNE CEVAP

7. Bu müşrikler senin peygamber olduğuna inanmamakta ve "Madem peygambersin, o halde bize mûcize göster" demektedirler. Oysa sen sadece ilâhî mesajı ileten ve insanları uyaran bir peygambersin. İnsanları hidayete erdirmek ise ancak Allah'ın yapacağı bir iştir.[10]

[7] Razî.
[8] Âlûsi.
[9] Bazı müfessirlere göre âyette geçen, "boyunlarına zincir vurulmuş oldukları halde" ifadesi mecazi olup bununla metinde yansıttığımız mâna kastedilmiştir (bk. Râzî, Âlûsî).
[10] Taberi.

اَللّٰهُ يَعْلَمُ مَا تَحْمِلُ كُلُّ اُنْثٰى وَمَا تَغٖيضُ الْاَرْحَامُ وَمَا تَزْدَادُ وَكُلُّ شَيْءٍ عِنْدَهُ بِمِقْدَارٍ ﴿٨﴾ عَالِمُ الْغَيْبِ
وَالشَّهَادَةِ الْكَبٖيرُ الْمُتَعَالِ ﴿٩﴾ سَوَٓاءٌ مِنْكُمْ مَنْ اَسَرَّ الْقَوْلَ وَمَنْ جَهَرَ بِهٖ وَمَنْ هُوَ مُسْتَخْفٍ بِالَّيْلِ وَسَارِبٌ
بِالنَّهَارِ ﴿١٠﴾ لَهُ مُعَقِّبَاتٌ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهٖ يَحْفَظُونَهُ مِنْ اَمْرِ اللّٰهِ اِنَّ اللّٰهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتّٰى يُغَيِّرُوا
مَا بِاَنْفُسِهِمْ وَاِذَٓا اَرَادَ اللّٰهُ بِقَوْمٍ سُٓوءًا فَلَا مَرَدَّ لَهُ وَمَا لَهُمْ مِنْ دُونِهٖ مِنْ وَالٍ ﴿١١﴾ هُوَ الَّذٖي يُرٖيكُمُ الْبَرْقَ
خَوْفًا وَطَمَعًا وَيُنْشِئُ السَّحَابَ الثِّقَالَ ﴿١٢﴾ وَيُسَبِّحُ الرَّعْدُ بِحَمْدِهٖ وَالْمَلٰٓئِكَةُ مِنْ خٖيفَتِهٖ وَيُرْسِلُ الصَّوَاعِقَ
فَيُصٖيبُ بِهَا مَنْ يَشَٓاءُ وَهُمْ يُجَادِلُونَ فِي اللّٰهِ وَهُوَ شَدٖيدُ الْمِحَالِ ﴿١٣﴾ لَهُ دَعْوَةُ الْحَقِّ وَالَّذٖينَ يَدْعُونَ مِنْ
دُونِهٖ لَا يَسْتَجٖيبُونَ لَهُمْ بِشَيْءٍ اِلَّا كَبَاسِطِ كَفَّيْهِ اِلَى الْمَٓاءِ لِيَبْلُغَ فَاهُ وَمَا هُوَ بِبَالِغِهٖ وَمَا دُعَٓاءُ الْكَافِرٖينَ اِلَّا
فٖي ضَلَالٍ ﴿١٤﴾ وَلِلّٰهِ يَسْجُدُ مَنْ فِي السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ طَوْعًا وَكَرْهًا وَظِلَالُهُمْ بِالْغُدُوِّ وَالْاٰصَالِ ﴿١٥﴾

13. Cuz
13. Süre
Ra'd 8-15

8-11. Elçimiz Muhammed'e böylesine alaycı bir tavırla karşılık veren müşrikler şunu iyi bilsinler ki Allah, onlara müstehak oldukları ve ısrarla istedikleri azabı ne zaman göndereceğini bilir, öyle ki O, ana rahminde bulunan çocuktan ve onun bütün özelliklerinden haberdardır. Her şey onun ilmi ve kudreti içerisinde belli ölçülere bağlanmıştır. Dünya ve âhirete dair görünür görünmez her şeyi bilir, yaptıkları gizli ve açık her fiilden, söyledikleri her sözden haberdardır. Müşriklerin, kendilerini Allah'ın gözetlemesinden ve azabından muhafaza edeceklerini sandıkları güç ve kuvvetleri Allah'ın ilmi ve gücü karşısında bir işe yaramaz.[11] Esasen Allah, hiçbir toplumu durduk yere cezalandırmaz. Ancak birbirlerine zulmederek ve ilâhî emre karşı çıkarak cezaya müstehak olanları helâk eder. Böylelerini cezalandırmayı murat ettiğinde de, artık onların hiçbir kurtuluşu olamaz, hiçbir şey onları helâk olmaktan korumaz.

KÂINATTAKİ İLÂHÎ HÜKÜMRANLIĞIN TEVHİDE DELÂLETİ

12-13. Ey Muhammed'in peygamberliğini ve Kur'an'ın ilâhî vahiy olduğunu yalanlayan, Allah'tan başka varlıkları şefaatçi kabul edip ona ortak koşan müşrikler! Allah bütün kâinatın yegâne yaratıcısı ve hâkimidir, kâinatta bulunan her varlık O'na boyun eğmiştir, O'nun hükümranlığı altındadır. Meleklerden tutun da sizleri kâh korkutan kâh yağmur beklentisi sebebiyle sevince boğan şimşekler, yağmur yüklü bulutlar, gök gürültüleri, yıldırımlar[12] ve daha nice varlık ve olaylar hep Allah'ın hükümranlığı altındadır, onu tespih etmekte, varlıkları ile sadece O'na kulluk etmektedirler. Bütün bunlar hep Allah'ın emri ve tasarrufu ile hareket ederler. Oysa sizler, sanki bu kudrete sahiplermiş gibi, O'ndan başka varlıkları şefaatçi kabul edip ortak koşuyorsunuz! Eğer elçimiz Muhammed'e iman edip şirkten vazgeçmezseniz, karşılaşacağınız ilâhî ceza çok çetin olacaktır.

14. Gerçek kulluk sadece Allah'a yapılan kulluktur. Başka varlıkları şefaatçi kabul edip onları Allah'a ortak koşanların yaptıkları dualar beyhudedir, çünkü o varlıkların şefaat yetkileri yoktur, dualara cevap veremezler, kendilerine dahi faydaları yoktur. Onlara bu şefaat yetkisini yakıştırıp dua edenler, tıpkı susamış bir kimsenin serap görüp ortada su yokken avuçlarını suya doğru uzatması gibi nâfile uğraşmaktadırlar. Dolayısıyla müşriklerin kendilerini haklı ve doğru yolda görerek yaptıkları dua ve ibadetleri, âhirette kendilerini hayal kırıklığına uğratacaktır.[13]

15. Ey bazı varlıkları şefaatçi kabul edip onları Allah'a ortak koşan müşrikler! Göklerde ve yerde bulunan her şey Allah'ın egemenliği altındadır, iradeleriyle veya iradeleri dışında, her hâlükârda Allah'a kulluk etmektedirler. Baksanıza, her bir şeyin gölgesi sabah akşam aynı düzende uzayıp kısalmakta, her şey Allah'ın belirlediği nizam içerisinde O'na kulluk etmektedir. Sizlerse bütün varlık âlemi gibi sadece Allah'a kulluk etmek yerine, O'na ortak koşmaktasınız!

13. Cuz
13. Süre
Ra'd 8-15

11 On birinci âyetteki "مُعَقِّبَاتٌ" ve "يَحْفَظُونَهُ مِنْ اَمْرِ اللّٰهِ" ifadeleri üzerine, tefsir âlimleri arasında oldukça geniş ihtilâflar söz konusudur. Biz Taberî'nin tercih ettiği anlamı esas aldık. Bu tercihin gerekçelerini Taberî yeterince açıklamakla beraber şunu ilâve edelim: Âyetin devamında "Allah bir topluma ceza vereceği zaman kimse onu engelleyemez" şeklinde bir cümle geliyor. Âyete, Taberî'nin verdiği anlamın dışındaki anlamlardan biri verildiğinde bu cümleyi anlamlandırmak, münasebetini tespit etmek oldukça zorlaşmaktadır. *Doğrusunu Allah bilir.*

12 Âyette lafzan, "Yıldırımlar gönderir ve dilediğine isabet ettirir" deniliyor. İfadenin bu kısmını, "Hepsi Allah'ın emri ile hareket ederler" cümlesiyle yansıtmaya çalıştık. Çünkü burada maksadın ilâhî egemenliği vurgulamak olduğu açıktır.

13 Bu âyette müşriklerin kendilerini doğru yolda görmeleri eleştirilmektedir. Onlar yaptıkları amellerin karşılığında Allah tarafından ödüllendirileceklerini düşünmekte, yani kendilerini haklı görmektedirler. Kur'an ise onların bu halini çölde serap gören kimsenin yanılgısına benzetmektedir. Bu durum Nûr sûresinin 39. âyetinde de ifade edilmiştir. O âyetin tefsirinde İbn Zeyd, bizim burada tercih ettiğimiz anlamı ifade etmiştir (bk. Taberî).

13. Cuz
13. Süre
Ra'd 16-19

قُلْ مَنْ رَبُّ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِؕ قُلِ اللّٰهُۜ قُلْ اَفَاتَّخَذْتُمْ مِنْ دُونِه۪ٓ اَوْلِيَٓاءَ لَا يَمْلِكُونَ لِاَنْفُسِهِمْ نَفْعًا وَلَا ضَرًّاۜ
قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الْاَعْمٰى وَالْبَصِيرُۙ اَمْ هَلْ تَسْتَوِي الظُّلُمَاتُ وَالنُّورُۚ اَمْ جَعَلُوا لِلّٰهِ شُرَكَٓاءَ خَلَقُوا كَخَلْقِه۪
فَتَشَابَهَ الْخَلْقُ عَلَيْهِمْۜ قُلِ اللّٰهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ ﴿١٦﴾ اَنْزَلَ مِنَ السَّمَٓاءِ مَٓاءً فَسَالَتْ اَوْدِيَةٌ
بِقَدَرِهَا فَاحْتَمَلَ السَّيْلُ زَبَدًا رَابِيًاۜ وَمِمَّا يُوقِدُونَ عَلَيْهِ فِي النَّارِ ابْتِغَٓاءَ حِلْيَةٍ اَوْ مَتَاعٍ زَبَدٌ مِثْلُهُۜ كَذٰلِكَ
يَضْرِبُ اللّٰهُ الْحَقَّ وَالْبَاطِلَۜ فَاَمَّا الزَّبَدُ فَيَذْهَبُ جُفَٓاءًۚ وَاَمَّا مَا يَنْفَعُ النَّاسَ فَيَمْكُثُ فِي الْاَرْضِۜ كَذٰلِكَ
يَضْرِبُ اللّٰهُ الْاَمْثَالَ ﴿١٧﴾ لِلَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِرَبِّهِمُ الْحُسْنٰىۜ وَالَّذِينَ لَمْ يَسْتَجِيبُوا لَهُ لَوْ اَنَّ لَهُمْ مَا فِي
الْاَرْضِ جَمِيعًا وَمِثْلَهُ مَعَهُ لَافْتَدَوْا بِه۪ۜ اُو۬لٰٓئِكَ لَهُمْ سُٓوءُ الْحِسَابِۙ وَمَأْوٰيهُمْ جَهَنَّمُۜ وَبِئْسَ الْمِهَادُ ﴿١٨﴾ اَفَمَنْ
يَعْلَمُ اَنَّمَٓا اُنْزِلَ اِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ الْحَقُّ كَمَنْ هُوَ اَعْمٰىۜ اِنَّمَا يَتَذَكَّرُ اُو۬لُوا الْاَلْبَابِۙ ﴿١٩﴾

16. Madem Allah'tan başka varlıkları şefaatçi kabul edip ona ortak koşuyorsunuz, o zaman söyleyin bakalım! Kimdir gökleri ve yeri yaratan ve bunlara hâkim olan? Elbette "Allah"tır değil mi? Peki bu gerçeği bildiğiniz halde, kendilerine dahi fayda sağlayamayacak olan varlıklardan nasıl olur da medet umar, Allah katında size yardımcı olacaklarına inanırsınız? Sanki onlar Allah gibi yaratma gücüne sahipler de, bu yüzden mi böyle düşünüyorsunuz? Hayır, yanılıyorsunuz! Her şeyin yaratıcısı Allah'tır, her şeyin üzerinde güç sahibi, kulluk edilmeye lâyık yegâne kudret O'dur. Bu gerçeği kavrayıp elçimiz Muhammed'e iman eden ve ilâhî emirlerin rehberliğinde yaşayan müminler gözleri gören ve aydınlık yolda yürüyen kimseler gibidirler, oysa bütün bu gerçeklere rağmen hâlâ şirkte ısrar edenler, karanlıkta yol almaya çalışan körler gibi şaşkınlık içerisindedirler.[14]

[14] Âyette, çeviride yansıttığımızdan daha farklı bir üslûp ve hitap şekli söz konusudur. Ancak mesajın Türkçe kullanımı içerisinde en net şekilde verilebilmesi için bazı üslûp değişiklikleri yapmak durumunda kaldık. Verdiğimiz genel anlam gerek Taberi gerek Zemahşeri tarafından vurgulanmaktadır.

13. Cuz
13. Süre
Ra'd 16-19

17-18. Gerçek şu ki müşriklerin bu bâtıl inançlarının sağlam tevhit inancı karşısındaki durumu, tıpkı bardaktan boşanırcasına yağan yağmurlarla dereleri dolduran sel sularının üzerinde biriken köpüğün yahut alet edevat veya süs eşyası yapmak için eritilen madenlerin[15] üzerinde biriken tortunun hali gibidir. Suyun üzerindeki köpük de, eriyen madenin üzerindeki tortu da bir işe yaramaz, kısa bir süre sonra yok olup gider. Oysa insanlar için faydalı olan su ve maden kalıcıdır. İşte şirk de tıpkı bu köpük ve tortular gibi silinip temizlenecek, tevhit inancı sağlam bir şekilde yerleşecektir. Neticede Muhammed'in peygamberliğine iman edip bu ilâhî çağrıya kulak verenler âhirette cennetle[16] ödüllendirilecekler, bu çağrıyı reddeden ve elçimizi yalanlamakta ısrar edenler ise, kıyamet günü geldiğinde yeryüzünün bütün servetine, hatta bir o kadar da fazlasına sahip olsalar bile hepsini feda edip cehennem azabından kurtulmak isteyeceklerdir ama nâfile! Dünyada yaptıkları her şeyden hesaba çekilecek ve çok çetin cehennem azabına mâruz kalacaklardır. Ne feci bir azaptır cehennem azabı, bir bilseler!

19. Evet, onların sonu bu olacaktır, çünkü biz Muhammed'in peygamberliğine ve ona indirdiğimiz Kur'an'ın vahiy olduğuna inanan ve ilâhî emirlere göre yaşayan müminlerle bu açık hakikati ısrarla ve inatla inkâr eden müşrikleri bir tutacak değiliz! Artık aklını kullanan ders alır!

[15] Taberi.
[16] Taberi.

الَّذِينَ يُوفُونَ بِعَهْدِ اللّٰهِ وَلَا يَنْقُضُونَ الْمِيثَاقَ ﴿٢٠﴾ وَالَّذِينَ يَصِلُونَ مَا اَمَرَ اللّٰهُ بِهِ اَنْ يُوصَلَ وَيَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ
وَيَخَافُونَ سُوءَ الْحِسَابِ ﴿٢١﴾ وَالَّذِينَ صَبَرُوا ابْتِغَاءَ وَجْهِ رَبِّهِمْ وَاَقَامُوا الصَّلٰوةَ وَاَنْفَقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا
وَعَلَانِيَةً وَيَدْرَؤُنَ بِالْحَسَنَةِ السَّيِّئَةَ اُولٰٓئِكَ لَهُمْ عُقْبَى الدَّارِ ﴿٢٢﴾ جَنَّاتُ عَدْنٍ يَدْخُلُونَهَا وَمَنْ صَلَحَ مِنْ
اٰبَائِهِمْ وَاَزْوَاجِهِمْ وَذُرِّيَّاتِهِمْ وَالْمَلٰٓئِكَةُ يَدْخُلُونَ عَلَيْهِمْ مِنْ كُلِّ بَابٍ ﴿٢٣﴾ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ بِمَا صَبَرْتُمْ فَنِعْمَ
عُقْبَى الدَّارِ ﴿٢٤﴾ وَالَّذِينَ يَنْقُضُونَ عَهْدَ اللّٰهِ مِنْ بَعْدِ مِيثَاقِهِ وَيَقْطَعُونَ مَا اَمَرَ اللّٰهُ بِهِ اَنْ يُوصَلَ وَيُفْسِدُونَ
فِي الْاَرْضِ اُولٰٓئِكَ لَهُمُ اللَّعْنَةُ وَلَهُمْ سُوءُ الدَّارِ ﴿٢٥﴾ اَللّٰهُ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ وَفَرِحُوا بِالْحَيٰوةِ
الدُّنْيَا وَمَا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا فِي الْاٰخِرَةِ اِلَّا مَتَاعٌ ﴿٢٦﴾ وَيَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْلَا اُنْزِلَ عَلَيْهِ اٰيَةٌ مِنْ رَبِّهِ قُلْ
اِنَّ اللّٰهَ يُضِلُّ مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي اِلَيْهِ مَنْ اَنَابَ ﴿٢٧﴾ اَلَّذِينَ اٰمَنُوا وَتَطْمَئِنُّ قُلُوبُهُمْ بِذِكْرِ اللّٰهِ اَلَا بِذِكْرِ اللّٰهِ
تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ ﴿٢٨﴾ اَلَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ طُوبٰى لَهُمْ وَحُسْنُ مَاٰبٍ ﴿٢٩﴾ كَذٰلِكَ اَرْسَلْنَاكَ فِي
اُمَّةٍ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهَا اُمَمٌ لِتَتْلُوَا عَلَيْهِمُ الَّذِي اَوْحَيْنَا اِلَيْكَ وَهُمْ يَكْفُرُونَ بِالرَّحْمٰنِ قُلْ هُوَ رَبِّي لَا اِلٰهَ اِلَّا
هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَاِلَيْهِ مَتَابِ ﴿٣٠﴾

13. Cüz
13. Süre
Ra'd 20-30

MÜMİNLERİN ÖDÜLÜ

20-24. Nitekim aklıselim sahibi bu müminler tevhide[17] ve Allah'ın elçisine inanır, imanlarında sebat ederler. Bütün baskılara rağmen sabreder ve peygamberle aralarındaki iman bağını asla koparmazlar. Bütün ilâhî emirlere riayet eder, Allah'a ve insanlara karşı görevlerinin bilincinde olurlar.[18] Bu hususta Allah'tan korkar, hesap gününde ilâhî cezaya mâruz kalmaktan endişe ederler. Sahip oldukları rızkın tarafımızdan verildiğini bilir ve yoksullara gizli ve açık infak ederler. Mekke müşriklerinin eziyetlerine[19] iman ve sebat ile karşılık verirler. İşte bunlar âhiret yurdunun kazançlı kimseleridirler. Kendileri gibi iman etmiş ve ilâhî emirlere uygun yaşamış ataları, eşleri, evlâtları ve nesilleri ile birlikte cennete girecekler, orada her kapıda melekler tarafından,

17 Mukātil.

18 Ahde vefa ve mîsâka sadakat, müfessirler tarafından değişik şekillerde yorumlanmıştır. Fahreddin er-Râzî, hemen hepsini içerecek geniş bir anlamı tercih ediyor. Bu ifadelerde "Allah'a kulluk, kullara şefkat" ilkesinin vurgulandığını söylüyor. Biz de bu doğrultuda çeviri yaptık.

19 Mukātil.

"Dünyada gösterdiğiniz sabırdan dolayı şimdi bu cennet yurdu sizindir, selâm olsun sizlere!" sözleri ile karşılanacaklardır.

25. Allah'ın elçisine inanmayan ve O'nun emirlerine uygun yaşamayan, Allah'a ve insanlara karşı görevlerini hiçe sayanlar ise Allah'ın rahmetinden mahrum olacak ve cehennem azabına mâruz kalacaklardır.

26. Dünya hayatında sahip oldukları zenginlik ve güce güvenen müşrikler şunu iyi bilsinler ki[20] sahip oldukları bütün nimetleri belli bir düzen ve ölçü içerisinde takdir ederek veren Allah'tır ve bu dünya nimetleri gelip geçicidir, âhiret nimetinin yanında adı bile anılmaz.

MÛCİZE İSTEYEN MÜŞRİKLERE UYARI

27-29. Ey Muhammed! Senin peygamberliğine inanmayan ve "Gerçekten peygamber ise mûcize göstermeli değil mi?" diyen müşriklere de ki: "Sizin gibi basîreti bağlanmış, onca delile rağmen hâlâ inkârda ısrar edenlere mûcize gelse neye yarar?"[21] İlâhî hidayete ancak bu tür delillerden ibret alıp şirkten vazgeçen ve elçimiz Muhammed'e iman edenler mazhar olurlar. Bunlar bizim ortaya koyduğumuz deliller üzerine düşünürler, vahyettiğimiz Kur'an'ı okurlar ve kalpleri tatmin olur. Zaten kalpler ancak ilâhî mesaja kulak verince tatmin olabilir. İşte bu şekilde iman eden ve ilâhî emirlere uygun yaşayanlara müjdeler olsun, onların sonları cennettir.

30. Ey Muhammed! İşte biz, geçmişte gönderdiğimiz onca peygamber gibi seni de Mekke müşriklerini uyarman ve onları tevhide davet etmen ve sana vahyettiğimiz bu Kur'an'ı onlara iletmen için peygamber olarak görevlendirmiş bulunuyoruz. Çünkü Mekke müşrikleri, Allah'ın kendilerine bahşettiği onca nimete rağmen nankörlük etmekte[22] ve O'na ortak koşmaktadırlar.[23] Sen onların bu nankörlüklerine aldırma ve tevhidi dosdoğru bir şekilde tebliğe devam et! O'ndan başka kulluk edilmeye lâyık kudret olmadığını, O'nun herkesi âhirette huzuruna çıkarıp hesaba çekeceğini ve sadece O'na güvendiğini, O'nun seni zafere ulaştıracağını haykır!

[20] Zemahşerî.
[21] Zemahşerî, Râzî.
[22] Zemahşerî.
[23] Taberî.

وَلَوْ اَنَّ قُرْاٰنًا سُيِّرَتْ بِهِ الْجِبَالُ اَوْ قُطِّعَتْ بِهِ الْاَرْضُ اَوْ كُلِّمَ بِهِ الْمَوْتٰىۜ بَلْ لِلّٰهِ الْاَمْرُ جَم۪يعًاۜ اَفَلَمْ يَا۬يْـَٔسِ
الَّذ۪ينَ اٰمَنُٓوا اَنْ لَوْ يَشَٓاءُ اللّٰهُ لَهَدَى النَّاسَ جَم۪يعًاۜ وَلَا يَزَالُ الَّذ۪ينَ كَفَرُوا تُص۪يبُهُمْ بِمَا صَنَعُوا قَارِعَةٌ اَوْ
تَحُلُّ قَر۪يبًا مِنْ دَارِهِمْ حَتّٰى يَأْتِيَ وَعْدُ اللّٰهِۜ اِنَّ اللّٰهَ لَا يُخْلِفُ الْم۪يعَادَ ﴿٣١﴾ وَلَقَدِ اسْتُهْزِئَ بِرُسُلٍ مِنْ قَبْلِكَ
فَاَمْلَيْتُ لِلَّذ۪ينَ كَفَرُوا ثُمَّ اَخَذْتُهُمْ فَكَيْفَ كَانَ عِقَابِ ﴿٣٢﴾ اَفَمَنْ هُوَ قَٓائِمٌ عَلٰى كُلِّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْۚ
وَجَعَلُوا لِلّٰهِ شُرَكَٓاءَۜ قُلْ سَمُّوهُمْۜ اَمْ تُنَبِّؤُ۫نَهُ بِمَا لَا يَعْلَمُ فِي الْاَرْضِ اَمْ بِظَاهِرٍ مِنَ الْقَوْلِۜ بَلْ زُيِّنَ لِلَّذ۪ينَ كَفَرُوا
مَكْرُهُمْ وَصُدُّوا عَنِ السَّب۪يلِۜ وَمَنْ يُضْلِلِ اللّٰهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ ﴿٣٣﴾ لَهُمْ عَذَابٌ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَلَعَذَابُ
13. Cüz 13. Sûre Ra'd 31-35 الْاٰخِرَةِ اَشَقُّۚ وَمَا لَهُمْ مِنَ اللّٰهِ مِنْ وَاقٍ ﴿٣٤﴾ مَثَلُ الْجَنَّةِ الَّت۪ي وُعِدَ الْمُتَّقُونَۜ تَجْر۪ي مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُۜ اُكُلُهَا
دَٓائِمٌ وَظِلُّهَاۜ تِلْكَ عُقْبَى الَّذ۪ينَ اتَّقَوْاۗ وَعُقْبَى الْكَافِر۪ينَ النَّارُ ﴿٣٥﴾

31. Aslında müşriklerin mûcize istekleri bahaneden ibarettir, zira biz elçimiz Muhammed'e dağları yerinden oynatacak, yeri parçalayacak veya ölüleri diriltip konuşturacak bir Kur'an vahyetmiş olsaydık bile inanmazlardı. Peygamberden bu tür mûcizeler isteyen müşrikler bilsinler ki mûcize göstermek dahil her şey Allah'ın kudreti dahilindedir. Diğer taraftan Allah'ın niçin bir mûcize gönderip müşriklerin bahanelerini ortadan kaldırmadığını düşünen müminler bilmezler mi ki[24] Allah insanları zorla imana getirmeyi dileseydi bunu elbette yapabilirdi, fakat O, herkesin kendi seçimi ile iman etmesini dilemiştir.[25] Ancak şüpheniz olmasın ki peygamberi ve müminleri baskı altına alan ve onları yurtlarından çıkarmaya çalışan[26] müşriklerin bu davranışları yüzünden başlarından sıkıntı eksik olmayacaktır. Hem dünyada müminler karşısında yenilgiye uğrayacak, hem de âhirette ilâhî azaba mâruz kalacaklardır. Bu Allah'ın vaadidir, Allah asla vaadinden dönmez.

Hz. PEYGAMBER'E SABIR TAVSİYESİ

32. Ey Muhammed! Onların senin peygamberliğine inanmamaları, sihirbaz ve mecnun gibi ifadelerle karalamaya çalışmaları seni yıldırmasın, sabırlı ol ve görevine devam et![27] Çünkü geçmişte gönderdiğimiz peygamberler de toplumları tarafından benzer tepkilerle karşılaşmış, alaya alınmışlardı. Ama kendilerine, iman edip bu baskılara son vermeleri için tanınan süre dolunca hepsi ilâhî azaba mâruz kaldılar. Eğer Mekke müşrikleri de bu süre içerisinde iman etmezlerse aynı şekilde helâk edileceklerdir.

24 Bu âyette geçen "يَا۬يْـَٔسِ" kelimesi "bilmek" anlamında kullanılmıştır (bk. Taberî, Zemahşerî).
25 Zemahşerî.
26 Taberî.

33-34. Ey Allah'a ortak koşup onun nezdinde bazı varlıkları şefaatçi kabul eden müşrikler! Siz hiç aklınızı kullanmaz mısınız? Her şeyi yaratan, her şeye rızık veren ve herkesin yapıp ettiklerini gören Allah ile O'na ortak koştuğunuz âciz ve zavallı varlıklar bir tutulur mu hiç?[28] Sizleri yaratan, rızıklarınızı veren ve âhirette hesaba çekecek olan ben olduğum halde, yarattığım bazı varlıkları bana ortak koşuyorsunuz öyle mi! Onların ne gibi özellikleri vardır söyleyiniz! Yoksa Allah'ın yerde veya gökte, bilmediği bir ortağı var da siz mi bunu O'na öğretiyorsunuz? Hayır, bütün bu inançlarınız boş sözlerden ibarettir.

13. Cüz
13. Sûre
Ra'd 31-35

Ey Muhammed! Müşriklerin ne kadar boş ve anlamsız inançları inatla savunduklarını görüyorsun işte! Çünkü onlar inançlarının doğruluğuna inanmakta, bu yüzden senin peygamberliğini inkâr etmekte ve insanları senden uzaklaştırmaya çalışmaktadırlar. Allah'ın sapkınlıkları ile baş başa bıraktığı bu insanları sen ne yaparsan yap doğru yola getiremezsin.[29] Bu sebeple, inkâr etmelerine üzülme ve tebliğ görevine devam et![30] Neticede Allah sana zafer nasip edecek ve onlar hezimete uğrayacaktır. Âhirette karşılaşacakları ilâhî azap ise çok daha şiddetli olacaktır. Üstelik medet umdukları varlıklar onları Allah'ın azabından kurtaramayacaktır!

35. Muhammed'in peygamberliğine iman eden ve ilâhî emirlere uygun yaşayan müminlere vaat edilen cennet ise, içerisinde ırmakların çağıldadığı, yemyeşil ağaçların gölgeliklerinde dinlenecekleri ve bitmez, tükenmez meyvelerinden istifade edecekleri bir huzur diyarıdır. İşte iman edenler böyle ödüllendirilirken elçimiz Muhammed'i inkâr eden müşrikler cehenneme atılacaklardır.

27 Taberî.
28 Taberî.
29 Zemahşerî.
30 Son cümlenin muktezası budur.

وَالَّذِينَ اٰتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَفْرَحُونَ بِمَٓا اُنْزِلَ اِلَيْكَ وَمِنَ الْاَحْزَابِ مَنْ يُنْكِرُ بَعْضَهُ قُلْ اِنَّمَٓا اُمِرْتُ اَنْ اَعْبُدَ
اللّٰهَ وَلَٓا اُشْرِكَ بِه۪ اِلَيْهِ اَدْعُوا وَاِلَيْهِ مَاٰبِ ﴿٣٦﴾ وَكَذٰلِكَ اَنْزَلْنَاهُ حُكْمًا عَرَبِيًّا وَلَئِنِ اتَّبَعْتَ اَهْوَٓاءَهُمْ بَعْدَ مَا
جَٓاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ مَا لَكَ مِنَ اللّٰهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا وَاقٍ ﴿٣٧﴾ وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا رُسُلًا مِنْ قَبْلِكَ وَجَعَلْنَا لَهُمْ اَزْوَاجًا
وَذُرِّيَّةً وَمَا كَانَ لِرَسُولٍ اَنْ يَأْتِيَ بِاٰيَةٍ اِلَّا بِاِذْنِ اللّٰهِ لِكُلِّ اَجَلٍ كِتَابٌ ﴿٣٨﴾ يَمْحُوا اللّٰهُ مَا يَشَٓاءُ وَيُثْبِتُ وَعِنْدَهُٓ
اُمُّ الْكِتَابِ ﴿٣٩﴾ وَاِنْ مَا نُرِيَنَّكَ بَعْضَ الَّذ۪ي نَعِدُهُمْ اَوْ نَتَوَفَّيَنَّكَ فَاِنَّمَا عَلَيْكَ الْبَلَاغُ وَعَلَيْنَا الْحِسَابُ ﴿٤٠﴾
اَوَلَمْ يَرَوْا اَنَّا نَأْتِي الْاَرْضَ نَنْقُصُهَا مِنْ اَطْرَافِهَا وَاللّٰهُ يَحْكُمُ لَا مُعَقِّبَ لِحُكْمِه۪ وَهُوَ سَر۪يعُ الْحِسَابِ ﴿٤١﴾
وَقَدْ مَكَرَ الَّذ۪ينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَلِلّٰهِ الْمَكْرُ جَم۪يعًا يَعْلَمُ مَا تَكْسِبُ كُلُّ نَفْسٍ وَسَيَعْلَمُ الْكُفَّارُ لِمَنْ عُقْبَى الدَّارِ
﴿٤٢﴾ وَيَقُولُ الَّذ۪ينَ كَفَرُوا لَسْتَ مُرْسَلًا قُلْ كَفٰى بِاللّٰهِ شَه۪يدًا بَيْن۪ي وَبَيْنَكُمْ وَمَنْ عِنْدَهُ عِلْمُ الْكِتَابِ ﴿٤٣﴾

36. Ey Muhammed! Doğrusu geçmişte kendilerine kitap vahyettiğimiz yahudi ve hıristiyanlardan bazıları sana vahyedilen Kur'an'a iman edecek, fakat bazıları ise onun bazı bölümlerini beğenmeyerek iman etmeyecektir. Bu durumla karşılaştığın zaman kararlı bir şekilde tevhit mesajını haykır ve "Ben sadece Allah'a kulluk etmekle emrolundum, sadece ona kulluk ederim" de!

"BEŞER PEYGAMBER OLUR MU?" İTİRAZINA CEVAP

37-39. Biz, daha önceki toplumlara kendi içlerinden bir peygamber seçip gönderdiğimiz gibi şimdi de Mekkeliler içerisinden seni seçmiş ve kendi dilleri ile onlara tevhit mesajını iletmiş bulunuyoruz. Şayet onların isteklerine meyleder, tebliği görevini hakkıyla ifa etmezsen seni Allah'ın azabından kimse koruyamaz. Onların seni yadırgamalarına, "Sıradan bir insan hiç peygamber olur mu? Allah peygamber göndermek isteseydi melek gönderirdi" demelerine aldırma! Unutma ki biz senden önce de birçok peygamber gönderdik. Onlar da senin gibi çoluk çocuk sahibi birer insandılar. Hiçbir peygamberin Allah'ın izni olmadan mûcize göstermesi söz konusu olamaz. Peygamberler sadece kendilerine verdiğimiz tebliğ görevini yaparlar. Senden mûcize isteyen müşrikler şunu iyi bilsinler ki Allah onlara, şirkten tövbe edip inanmaları için belli bir süre tanımıştır. Bu süre içerisinde iman etmezlerse kendilerine gereken cezayı verecektir.[31] Bütün bunlar Allah'ın sınırsız ilmi içerisinde gerçekleşir.[32]

31 "Allah dilediğini siler dilediğini sabit kılar" ifadesi müşrikleri tehdit için söylenmiştir (bk. Taberî).

32 Râzî.

40. Ey Muhammed! Sen onların alaycı bir şekilde, "Bizi tehdit ettiğin azabı getir de görelim" şeklindeki sözlerine aldırma ve görevine devam et! Biz onlara uyarısını yaptığımız ilâhî cezanın bir kısmını sen hayatta iken gerçekleştirebiliriz veya senden sonra onları helâk edebiliriz, sen her hâlükârda görevini sürdür. Unutma ki senin görevin sadece tebliğdir, hesaba çekmek ise sadece Allah'ın işidir.

MÜŞRİKLERE UYARI

41. Diğer taraftan sana böylesine küstahça sözler söyleyen müşrikler, tevhit mesajının her geçen gün güçlendiğini ve çevrelerindeki çemberin gitgide daraldığını, zaferin müslümanların olacağına dair gelişmeleri görmezler mi? Ey elçimiz! Allah, İslâm'ı mutlaka galip, küfrü de mağlûp kılacaktır. Müşrikler, onun bu hükmünün önüne geçemeyeceklerdir. Sen sabır ve kararlılıkla tebliğ vazifene devam et![33] O müşrikler, dünyada hezimete uğrayacakları gibi, muhakkak gelecek olan hesap gününde de inceden inceye hesaba çekileceklerdir.[34]

42. Kaldı ki onlardan önce nice toplumlar aynı tavrı takınmış, elçilerimize karşı çeşitli düşmanlıklar sergileyip tuzaklar kurmuşlardı. Fakat Allah tuzaklarını bozdu. Bu durum müşriklere önemli bir derstir. Allah herkesin bütün yapıp ettiklerini en ince ayrıntısına kadar bilir ve onlar hesap günü geldiğinde, kimin kazançlı çıkacağını göreceklerdir.

43. Ey Muhammed! Mekkeli müşriklerin senin peygamber olduğunu kabul etmediklerini biliyoruz, ancak sen onların bu tavırları karşısında yılma! Onlara, "Benim gerçekten peygamber olup olmadığım konusunda, her şeyin bilgisine sahip olan Allah[35] şahittir" de.

33 Zemahşerî. Âyette geçen ve müfessirlerin "diyâr-ı küfür" (Mekke ve / veya çevresi) olarak tefsir ettikleri ve genel olarak metinde ifade ettiğimiz tarzda yorumladıkları (bk. İbnü'l-Cevzî) "arz" kelimesini; bütün yeryüzü şeklinde anlayarak buradan, yeryüzünde meydana gelen ve gelecek birtakım jeolojik / bilimsel teoriler üretmenin, siyakla ilgisini kurmak mümkün değildir. *Doğrusunu Allah bilir.*

34 Âyette, hesabın hızlı görüleceğinin (سَرِيعُ الْحِسَابِ) söylenmesi inkâra cevap olup, onun kesinliğini ifade etmektedir (bk. Zemahşerî, En'âm sûresinin 165. âyetinin tefsiri). Ayrıca bu ifadede hiçbir şeyin gizli kalmayacağı vurgusu da vardır (bk. Taberî).

35 "Kendisinde kitabın bilgisi bulunan" ifadesi, Hasan-ı Basrî, Saîd b. Cübeyr ve Zeccâc'a göre Allah'ı işaret etmektedir.

ON DÖRDÜNCÜ SÛRE

İBRÂHİM

Tevhit önderi büyük peygamber.

Mekke döneminin son yıllarında, Nahl sûresinden sonra vahyedildilmiştir. Hem tevhit davasının büyük önderi ve birçok peygamberin atası hem de Mekkeli müşriklerin gerek soy gerekse şahsiyet bakımından çok değer verdikleri İbrâhim peygamber kıssasına değinilmiş, onun uzunca bir duası üzerinden Mekke müşriklerine ders verilmiştir. Bu yüzden de İbrâhim adını almıştır. Tevhit ve âhiret gibi inançların yanı sıra bazı ahlâkî öğütler de yer almaktadır.

Elli iki âyetten oluşan sûreyi muhtevasına göre aşağıdaki gibi tasnif etmek mümkündür.

١٤ / سُورَةُ اِبْرٰهِيم
بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

الٓرٰ كِتَابٌ اَنْزَلْنَاهُ اِلَيْكَ لِتُخْرِجَ النَّاسَ مِنَ الظُّلُمَاتِ اِلَى النُّورِ بِاِذْنِ رَبِّهِمْ اِلٰى صِرَاطِ الْعَز۪يزِ الْحَم۪يدِ ﴿١﴾ اَللّٰهِ الَّذ۪ي لَهُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِؕ وَوَيْلٌ لِلْكَافِر۪ينَ مِنْ عَذَابٍ شَد۪يدٍۙ ﴿٢﴾ اَلَّذ۪ينَ يَسْتَحِبُّونَ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا عَلَى الْاٰخِرَةِ وَيَصُدُّونَ عَنْ سَب۪يلِ اللّٰهِ وَيَبْغُونَهَا عِوَجًاؕ اُو۬لٰٓئِكَ ف۪ي ضَلَالٍ بَع۪يدٍ ﴿٣﴾

KUR'AN İLÂHÎ VAHİYDİR

1. Elif lâm râ![1] Ey Muhammed'in peygamberliğini ve kendisine vahyettiğimiz Kur'an'ın ilâhî vahiy olduğunu kabul etmeyen müşrikler![2] Biliniz ki Muhammed'in sizlere tebliğ ettiği bu Kur'an, Allah tarafından ona vahyedilmektedir. Ona bu kitabı, rabbinizin izniyle sizleri şirk karanlıklarından kurtarıp tevhidin aydınlığına çıkarması, kulluk edilmeye lâyık yegâne mâbut olan Allah'ın yoluna iletmesi için vahyediyoruz.

2-3. Allah'tan başka hiçbir varlığa ibadet edilmez. O'ndan başka kulluk edilmeye lâyık hiçbir kudret yoktur, çünkü yerde ve gökte ne varsa hepsini yaratan O'dur. Buna rağmen yine de bazı varlıkları şefaatçi kabul edip onları Allah'a ortak koşan, geçici dünya menfaatine râm olup insanları elçimizin yolundan uzaklaştıranlar büyük bir sapkınlık içindedirler. Görecekleri azap sebebiyle yazık kendilerine!

[1] Hurûf-ı mukattaa olarak adlandırılan bu harflerle ilgili olarak Bakara sûresinin 1. âyetindeki dipnota bakınız.

[2] Kur'an'ın ilâhî vahiy olduğunun vurgulandığı bu sözlerin muhatabı lafzan Hz. Peygamber olsa da, zımnen müşriklerdir, çünkü Kur'an'ın vahiy olduğunu inkâr eden onlardır.

وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ رَسُولٍ إِلَّا بِلِسَانِ قَوْمِهِ لِيُبَيِّنَ لَهُمْ فَيُضِلُّ اللَّهُ مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي مَنْ يَشَاءُ وَهُوَ الْعَزِيزُ
الْحَكِيمُ ﴿٤﴾ وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مُوسَى بِآيَاتِنَا أَنْ أَخْرِجْ قَوْمَكَ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ وَذَكِّرْهُمْ بِأَيَّامِ اللَّهِ إِنَّ
فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ ﴿٥﴾ وَإِذْ قَالَ مُوسَى لِقَوْمِهِ اذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ أَنْجَاكُمْ مِنْ آلِ
فِرْعَوْنَ يَسُومُونَكُمْ سُوءَ الْعَذَابِ وَيُذَبِّحُونَ أَبْنَاءَكُمْ وَيَسْتَحْيُونَ نِسَاءَكُمْ وَفِي ذَلِكُمْ بَلَاءٌ مِنْ رَبِّكُمْ عَظِيمٌ
﴿٦﴾ وَإِذْ تَأَذَّنَ رَبُّكُمْ لَئِنْ شَكَرْتُمْ لَأَزِيدَنَّكُمْ وَلَئِنْ كَفَرْتُمْ إِنَّ عَذَابِي لَشَدِيدٌ ﴿٧﴾ وَقَالَ مُوسَى إِنْ تَكْفُرُوا
أَنْتُمْ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا فَإِنَّ اللَّهَ لَغَنِيٌّ حَمِيدٌ ﴿٨﴾ أَلَمْ يَأْتِكُمْ نَبَأُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ قَوْمِ نُوحٍ وَعَادٍ
وَثَمُودَ وَالَّذِينَ مِنْ بَعْدِهِمْ لَا يَعْلَمُهُمْ إِلَّا اللَّهُ جَاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَرَدُّوا أَيْدِيَهُمْ فِي أَفْوَاهِهِمْ وَقَالُوا
إِنَّا كَفَرْنَا بِمَا أُرْسِلْتُمْ بِهِ وَإِنَّا لَفِي شَكٍّ مِمَّا تَدْعُونَنَا إِلَيْهِ مُرِيبٍ ﴿٩﴾ قَالَتْ رُسُلُهُمْ أَفِي اللَّهِ شَكٌّ فَاطِرِ
السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ يَدْعُوكُمْ لِيَغْفِرَ لَكُمْ مِنْ ذُنُوبِكُمْ وَيُؤَخِّرَكُمْ إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى قَالُوا إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا بَشَرٌ
مِثْلُنَا تُرِيدُونَ أَنْ تَصُدُّونَا عَمَّا كَانَ يَعْبُدُ آبَاؤُنَا فَأْتُونَا بِسُلْطَانٍ مُبِينٍ ﴿١٠﴾

4. Onlar Muhammed'e inanmamanın bahanesi olarak melek bir peygamber gönderilmesini istemekte ve "Eğer Allah bize mesaj gönderecek olsaydı bir melek seçer ve onunla gönderirdi" demektedirler.[3] Oysa bizim bu zamana kadar gönderdiğimiz bütün elçiler kendi toplumlarının dillerini konuşan insanlar idiler. Çünkü insanlara ilâhî mesaj ancak bu şekilde iletilir. Allah böyle bahaneler uyduran kimseleri zorla hidayete erdirecek değildir, O sadece lâyık olanı hidayete erdirir.[4] O, sonsuz kudret ve bilgi sahibidir.

5. Nitekim vaktiyle Mûsâ'yı da aynı şekilde peygamber olarak seçmiş ve halkını şirk karanlığından çıkarması ve Firavun'un zulmünden kurtaran Allah'ın nimetlerini hatırlatması için ona vahyetmiştik. Çünkü İsrâiloğulları'nın yaşadıkları o zor günlerde Allah'ın onlara olan yardımı gerçekten ibret verici idi.

3 bk. Fussılet 41/14.

4 Zemahşerî.

TEVHIT İNSAN İÇİNDİR, ALLAH'IN KULLUĞA İHTİYACI YOKTUR

6-8. Bir zamanlar Firavun İsrâiloğulları'nı köleleştirmişti; erkekleri öldürüyor, kadınları köleleştiriyordu. İşte elçimiz Mûsâ, İsrâiloğulları'na Allah'ın kendilerini Firavun'un amansız zulmünden kurtarmasını hatırlatmış, onları tevhide çağırmıştı. Onlara, "Eğer Allah'ın bütün bu nimetlerine şükreder ve sadece O'na kulluk ederseniz size verdiği nimetleri daha da arttırır, fakat nankörlük edip şirk koşarsanız çetin bir azaba mâruz kalırsınız. Üstelik unutmayın ki değil siz, bütün yeryüzü halkı peygamberleri inkâr edecek, Allah'ın nimetlerine nankörlük edip O'nun emirlerinden yüz çevirecek olsa bile, bu durum Allah'a zarar verecek değildir. Allah'ın sizden istediği iman ve ibadet sadece sizin iyiliğiniz içindir. O'nun hiçbir şeye ihtiyacı yoktur" dedi.

13. Cuz
14. Süre
İbrâhim 4-10

GEÇMİŞ TOPLUMLARIN PEYGAMBERLERE İTİRAZLARI ile MEKKELİLER'İN İTİRAZLARININ BENZERLİĞİ

9-10. Ey elçimizin peygamberliğini kabul etmeyen müşrikler! Geçmiş toplumlar içerisinde peygamberleri yalanlayan, onların Allah tarafından gönderildiğini duyunca öfkeyle, "Allah sizi peygamber seçmiş olamaz!" diyerek karşı çıkan müşriklerin sonlarının ne olduğunu bilmiyor musunuz? Nûh kavmi, Âd kavmi, Semûd kavmi ve onlardan sonra gelen nice kavim böyle davranmıştı. Gönderdiğimiz peygamberler onlara, "Nasıl Allah'ın mesajından kuşku duyarsınız? Bakın, O sizlere rahmet etmekte, sizi şirkten arındırmak için mesaj göndermekte ve inanmanız için sizlere imkân tanımaktadır. Fakat bu sürenin de bir sonu vardır. Bu süre bitmeden iman edin!" diye çağrı yapmışlardı. Ancak müşrikler bu çağrılara kulak vermediler; sizin, elçimiz Muhammed'e dediğiniz gibi, "Hayır, sizler peygamber değil, bizim gibi insanlarsınız. Bizi dinimizden uzaklaştırmak, atalarımızın dinini yıkmak istiyorsunuz. Mademki Allah tarafından gönderilmiş peygamber olduğunuzu iddia ediyorsunuz, o halde bize bir mûcize gösterin bakalım?" demişlerdi.

قَالَتْ لَهُمْ رُسُلُهُمْ اِنْ نَحْنُ اِلَّا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ يَمُنُّ عَلٰى مَنْ يَشَٓاءُ مِنْ عِبَادِهٖ وَمَا كَانَ لَنَٓا اَنْ نَأْتِيَكُمْ
بِسُلْطَانٍ اِلَّا بِاِذْنِ اللّٰهِ وَعَلَى اللّٰهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿١١﴾ وَمَا لَنَٓا اَلَّا نَتَوَكَّلَ عَلَى اللّٰهِ وَقَدْ هَدٰينَا سُبُلَنَا
وَلَنَصْبِرَنَّ عَلٰى مَٓا اٰذَيْتُمُونَا وَعَلَى اللّٰهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُتَوَكِّلُونَ ﴿١٢﴾ وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِرُسُلِهِمْ لَنُخْرِجَنَّكُمْ
مِنْ اَرْضِنَٓا اَوْ لَتَعُودُنَّ فٖي مِلَّتِنَا فَاَوْحٰٓى اِلَيْهِمْ رَبُّهُمْ لَنُهْلِكَنَّ الظَّالِمٖينَ ﴿١٣﴾ وَلَنُسْكِنَنَّكُمُ الْاَرْضَ مِنْ
بَعْدِهِمْ ذٰلِكَ لِمَنْ خَافَ مَقَامٖي وَخَافَ وَعٖيدِ ﴿١٤﴾ وَاسْتَفْتَحُوا وَخَابَ كُلُّ جَبَّارٍ عَنٖيدٍ ﴿١٥﴾ مِنْ وَرَٓائِهٖ
جَهَنَّمُ وَيُسْقٰى مِنْ مَٓاءٍ صَدٖيدٍ ﴿١٦﴾ يَتَجَرَّعُهُ وَلَا يَكَادُ يُسٖيغُهُ وَيَأْتٖيهِ الْمَوْتُ مِنْ كُلِّ مَكَانٍ وَمَا هُوَ بِمَيِّتٍ
وَمِنْ وَرَٓائِهٖ عَذَابٌ غَلٖيظٌ ﴿١٧﴾ مَثَلُ الَّذٖينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ اَعْمَالُهُمْ كَرَمَادٍ اشْتَدَّتْ بِهِ الرّٖيحُ فٖي يَوْمٍ عَاصِفٍ
لَا يَقْدِرُونَ مِمَّا كَسَبُوا عَلٰى شَيْءٍ ذٰلِكَ هُوَ الضَّلَالُ الْبَعٖيدُ ﴿١٨﴾ اَلَمْ تَرَ اَنَّ اللّٰهَ خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ
بِالْحَقِّ اِنْ يَشَأْ يُذْهِبْكُمْ وَيَأْتِ بِخَلْقٍ جَدٖيدٍ ﴿١٩﴾ وَمَا ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ بِعَزٖيزٍ ﴿٢٠﴾ وَبَرَزُوا لِلّٰهِ جَمٖيعًا فَقَالَ
الضُّعَفَٓاءُ لِلَّذٖينَ اسْتَكْبَرُٓوا اِنَّا كُنَّا لَكُمْ تَبَعًا فَهَلْ اَنْتُمْ مُغْنُونَ عَنَّا مِنْ عَذَابِ اللّٰهِ مِنْ شَيْءٍ قَالُوا لَوْ هَدٰينَا
اللّٰهُ لَهَدَيْنَاكُمْ سَوَٓاءٌ عَلَيْنَٓا اَجَزِعْنَٓا اَمْ صَبَرْنَا مَا لَنَا مِنْ مَحٖيصٍ ﴿٢١﴾

11-12. Peygamberler ise tıpkı Muhammed'in sizlere dediği gibi, "Evet, bizler sizin gibi insanız, fakat Allah bize bu görevi verdi. Bunu inkârınız için bahane etmenize gerek yok, çünkü Allah kimi peygamber seçeceğini bilir, dilediğini seçer. İstediğiniz mûcizelere gelince, bizim böyle bir gücümüz yok, ancak Allah bunu yapabilir. Biz O'na güveniyor ve O'nun mesajını size anlatıyoruz, bize inananlar da sadece O'na güvenip kulluk etmektedirler. Bize verdiği bu kadar nimetten ve gösterdiği dosdoğru yoldan sonra O'na değil de başka kime kulluk edecektik! Tehditlerinize aldırmıyoruz" diye karşılık verip müminlere korkmamalarını ve Allah'a güvenmelerini tavsiye etmişlerdi.

13-14. Müşrikler ise tehditlere devam edip, "Ya bizim dinimize girersiniz[5] ya da sizi bu topraklarda barındırmayız" demişlerdi. Ancak Allah bu tehdit karşısında elçilerine sabır ve kararlılık tavsiye ederek, o zalimleri helâk edeceğini ve müminleri zafere ulaştıracağını müjdelemişti. Müşrikler bu uyarıları da dikkate almayıp peygamberleri küçümsemişlerdi.

15-18. Elçilerimiz, Allah'ın yardımına güvenip O'na sığınırken müşrikler kendilerini büyük görüp zorbalık yapmaya kalkışmışlardı. Ama Allah, müminleri o zorbaların elinden kurtardı, müşriklerin planlarını boşa çıkardı. Ayrıca onların cezaları bununla da bitmedi, çünkü âhirette kendilerini cehennem beklemektedir. Orada onlara, hissettikleri şiddetli susuzluğa rağmen[6] içemeyecekleri nahoş sular verilecek, ölümcül azabın her türlüsü tatbik edilecektir. Kurtuluş olarak gördükleri ölümü çok istedikleri halde ölemeyecek, o şiddetli azabı sürekli yaşayacaklardır.[7] Onların Allah için yaptıklarını iddia ettikleri tevhide aykırı amellerinin; fırtınanın savurduğu küller gibi yok olup gitmesi, âhirette kendilerine hiçbir yarar sağlamaması, ne büyük bir hüsrandır![8]

PEYGAMBERLİK İLÂHÎ RAHMETİN GÖSTERGESİDİR

19-20. Ey müşrikler![9] Bütün kâinatı mükemmel ve belli bir gayeye yönelik yaratan Allah olduğu halde nasıl olur da hiçbir şeyi yaratmaya güçleri olmayan varlıkları şefaatçi kabul edip onlardan medet umarsınız?[10] Kaldı ki Allah size merhamet etmekte, inanmanız için elçi göndermektedir, yoksa O'nun gücü sizi tamamen yok edip yepyeni bir nesil yaratmaya da yeter. Bunu yapmak Allah için işten bile değildir, çünkü O, sizin kulluğunuza muhtaç değildir.[11]

ÖNDERLERİNİN SÖZÜNE BAKARAK PEYGAMBERDEN YÜZ ÇEVİRENLERİN HALİ

21. Ey önderlerinin sözlerine uyarak elçimiz Muhammed'in mesajından yüz çeviren müşrik halk! Peşlerinden gittiğiniz o insanlar hesap gününde sizi kurtaramazlar! O gün gelip de herkes Allah'ın huzurunda hesaba çıkarıldığında, sizin gibi, önderlerinin peşine takılıp şirkte ısrar edenler büyük bir pişmanlık içinde önderlerine, "Biz dünyada size tâbi olmuştuk, ne olur bugün bizi kurtarınız!" diyecekler, fakat onlardan, "Biz kendimizi kurtarabilirsek sizi de kurtarırız ama nerede! Görünen o ki hepimiz aynı azabı yaşayacağız. Feryat etmenin bir faydası yok!" diye karşılık alacaklardır.

5 Zemahşerî.

6 Taberî, Âlûsî.
7 Zemahşerî, Râzî.
8 Taberî.
9 Râzî.
10 Râzî.
11 Mâtürîdî.

وَقَالَ الشَّيْطَانُ لَمَّا قُضِيَ الْاَمْرُ اِنَّ اللّٰهَ وَعَدَكُمْ وَعْدَ الْحَقِّ وَوَعَدْتُكُمْ فَاَخْلَفْتُكُمْ وَمَا كَانَ لِيَ عَلَيْكُمْ مِنْ
سُلْطَانٍ اِلَّا اَنْ دَعَوْتُكُمْ فَاسْتَجَبْتُمْ لِي فَلَا تَلُومُونِي وَلُومُوا اَنْفُسَكُمْ مَا اَنَا بِمُصْرِخِكُمْ وَمَا اَنْتُمْ بِمُصْرِخِيَّ
اِنِّي كَفَرْتُ بِمَا اَشْرَكْتُمُونِ مِنْ قَبْلُ اِنَّ الظَّالِمِينَ لَهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ ﴿٢٢﴾ وَاُدْخِلَ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا
الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا بِاِذْنِ رَبِّهِمْ تَحِيَّتُهُمْ فِيهَا سَلَامٌ ﴿٢٣﴾
اَلَمْ تَرَ كَيْفَ ضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا كَلِمَةً طَيِّبَةً كَشَجَرَةٍ طَيِّبَةٍ اَصْلُهَا ثَابِتٌ وَفَرْعُهَا فِي السَّمَاءِ ﴿٢٤﴾ تُؤْتِي اُكُلَهَا
كُلَّ حِينٍ بِاِذْنِ رَبِّهَا وَيَضْرِبُ اللّٰهُ الْاَمْثَالَ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٢٥﴾ وَمَثَلُ كَلِمَةٍ خَبِيثَةٍ كَشَجَرَةٍ خَبِيثَةٍ
اجْتُثَّتْ مِنْ فَوْقِ الْاَرْضِ مَا لَهَا مِنْ قَرَارٍ ﴿٢٦﴾ يُثَبِّتُ اللّٰهُ الَّذِينَ اٰمَنُوا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا
وَفِي الْاٰخِرَةِ وَيُضِلُّ اللّٰهُ الظَّالِمِينَ وَيَفْعَلُ اللّٰهُ مَا يَشَاءُ ﴿٢٧﴾ اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِينَ بَدَّلُوا نِعْمَتَ اللّٰهِ كُفْرًا
وَاَحَلُّوا قَوْمَهُمْ دَارَ الْبَوَارِ ﴿٢٨﴾ جَهَنَّمَ يَصْلَوْنَهَا وَبِئْسَ الْقَرَارُ ﴿٢٩﴾ وَجَعَلُوا لِلّٰهِ اَنْدَادًا لِيُضِلُّوا عَنْ سَبِيلِهِ
قُلْ تَمَتَّعُوا فَاِنَّ مَصِيرَكُمْ اِلَى النَّارِ ﴿٣٠﴾ قُلْ لِعِبَادِيَ الَّذِينَ اٰمَنُوا يُقِيمُوا الصَّلٰوةَ وَيُنْفِقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ
سِرًّا وَعَلَانِيَةً مِنْ قَبْلِ اَنْ يَاْتِيَ يَوْمٌ لَا بَيْعٌ فِيهِ وَلَا خِلَالٌ ﴿٣١﴾

22. Hesap görülüp de hepsi cehenneme atıldıktan sonra buna sebep olduğuna inandıkları ve suçladıkları şeytan, gerçek yüzünü ortaya koyacak ve "Allah size o kadar elçi gönderip doğru yolu gösterdiği halde, sizler vaatlerime kanıp ne diye benim peşime düştünüz! Ben sizi zorlamış da değildim, üzerinizde herhangi bir otoritem de yoktu. Zaten o zaman da Allah'a ortak koşarcasına bana itaat etmenizi yadırgamıştım. Dolayısıyla şimdi beni suçlayacağınıza kendi akılsızlığınıza hayıflanın, çünkü artık ne ben sizi kurtarabilirim ne de siz beni!" diyecektir. İşte böylece elçilerimizi inkâr eden bütün zalimler o acı azabı tadacaklardır.

23. Diğer taraftan elçilerimize iman eden ve ilâhî emirlere uygun şekilde yaşayan müminler, rablerinin izniyle, içlerinde ırmakların çağıldadığı muhteşem cennetlere girecekler, orada en güzel şekilde karşılanacaklardır.

24-27. Tevhit ve şirkin durumu şuna benzer: Tevhit kökü sağlam, dalları engin ve daima güzel meyveler veren ulu bir ağaca; şirk ise toprağa iğreti bir şekilde dikilmiş, kök salamamış ve çıkartılıp bir tarafa fırlatılmış değersiz bir çalıya benzer! Allah bu sapasağlam tevhit inancını benimseyenlere dünya hayatında sebat ve kararlılık nasip edip onları zafere ulaştıracağı gibi âhirette de sonsuz cennet ile ödüllendirecektir. İşte Allah böyle örneklerle şirkin beyhudeliğini ortaya koymaktadır ki müşrikler akıllarını başlarına alsınlar ve elçimiz Muhammed'e iman etsinler![12]

28-30. Ey Muhammed! İşte bu Mekke müşrikleri, Allah'ın kendilerine verdiği onca nimete nankörlük etmekte ve O'nun gönderdiği ilâhî mesaja inanmayarak hem kendilerini hem de peşlerinden sürükledikleri halkı cehenneme müstehak kılmaktadırlar. Allah'tan başka varlıkları şefaatçi kabul edip O'na ortak koşmakta, insanları da kendi şirk inançlarına uydurmaktadırlar. Varacakları yer cehennemdir. Bu, ne kötü bir sondur! Dolayısıyla onlara şöyle de: "Benim elçiliğime iman etmez, şirkten vazgeçmez, şu fâni hayatınızı oyalanıp eğlenerek geçirmeye devam ederseniz,[13] biliniz ki sonunuz ateş olacaktır!"

31. Diğer taraftan sana iman eden kullarıma da, imanlarında sebat etmelerini, tevhit üzere sadece Allah'a kulluk etmeye[14] devam etmelerini, mal ve mülkün yahut dostluğun fayda etmeyeceği hesap günü gelmeden önce mallarını gerek açıkça gerek gizliden gizliye yoksullarla paylaşmalarını söyle!

[12] Taberî, Zemahşerî.
[13] Zemahşerî.
[14] Salât kelimesi için Tevbe sûresinin 5. âyetindeki dipnota bakınız.

اَللّٰهُ الَّذ۪ي خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ وَاَنْزَلَ مِنَ السَّمَٓاءِ مَٓاءً فَاَخْرَجَ بِه۪ مِنَ الثَّمَرَاتِ رِزْقًا لَكُمْۚ وَسَخَّرَ لَكُمُ
الْفُلْكَ لِتَجْرِيَ فِي الْبَحْرِ بِاَمْرِه۪ۚ وَسَخَّرَ لَكُمُ الْاَنْهَارَۚ ﴿٣٢﴾ وَسَخَّرَ لَكُمُ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ دَٓائِبَيْنِۚ وَسَخَّرَ
لَكُمُ الَّيْلَ وَالنَّهَارَۚ ﴿٣٣﴾ وَاٰتٰيكُمْ مِنْ كُلِّ مَا سَاَلْتُمُوهُۜ وَاِنْ تَعُدُّوا نِعْمَتَ اللّٰهِ لَا تُحْصُوهَاۜ اِنَّ الْاِنْسَانَ لَظَلُومٌ
كَفَّارٌ ﴿٣٤﴾ وَاِذْ قَالَ اِبْرٰه۪يمُ رَبِّ اجْعَلْ هٰذَا الْبَلَدَ اٰمِنًا وَاجْنُبْن۪ي وَبَنِيَّ اَنْ نَعْبُدَ الْاَصْنَامَۜ ﴿٣٥﴾ رَبِّ اِنَّهُنَّ
اَضْلَلْنَ كَث۪يرًا مِنَ النَّاسِۚ فَمَنْ تَبِعَن۪ي فَاِنَّهُ مِنّ۪يۚ وَمَنْ عَصَان۪ي فَاِنَّكَ غَفُورٌ رَح۪يمٌ ﴿٣٦﴾ رَبَّنَٓا اِنّ۪ٓي اَسْكَنْتُ
مِنْ ذُرِّيَّت۪ي بِوَادٍ غَيْرِ ذ۪ي زَرْعٍ عِنْدَ بَيْتِكَ الْمُحَرَّمِۙ رَبَّنَا لِيُق۪يمُوا الصَّلٰوةَ فَاجْعَلْ اَفْـِٔدَةً مِنَ النَّاسِ تَهْو۪ٓي
اِلَيْهِمْ وَارْزُقْهُمْ مِنَ الثَّمَرَاتِ لَعَلَّهُمْ يَشْكُرُونَ ﴿٣٧﴾ رَبَّنَٓا اِنَّكَ تَعْلَمُ مَا نُخْف۪ي وَمَا نُعْلِنُۜ وَمَا يَخْفٰى عَلَى
اللّٰهِ مِنْ شَيْءٍ فِي الْاَرْضِ وَلَا فِي السَّمَٓاءِ ﴿٣٨﴾ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذ۪ي وَهَبَ ل۪ي عَلَى الْكِبَرِ اِسْمٰع۪يلَ وَاِسْحٰقَۜ اِنَّ
رَبّ۪ي لَسَم۪يعُ الدُّعَٓاءِ ﴿٣٩﴾ رَبِّ اجْعَلْن۪ي مُق۪يمَ الصَّلٰوةِ وَمِنْ ذُرِّيَّت۪يۗ رَبَّنَا وَتَقَبَّلْ دُعَٓاءِ ﴿٤٠﴾ رَبَّنَا اغْفِرْ ل۪ي
وَلِوَالِدَيَّ وَلِلْمُؤْمِن۪ينَ يَوْمَ يَقُومُ الْحِسَابُ ﴿٤١﴾ وَلَا تَحْسَبَنَّ اللّٰهَ غَافِلًا عَمَّا يَعْمَلُ الظَّالِمُونَۜ اِنَّمَا يُؤَخِّرُهُمْ
لِيَوْمٍ تَشْخَصُ ف۪يهِ الْاَبْصَارُۙ ﴿٤٢﴾

TEVHİDİN GEREKÇESİ

32-34. Doğrusu kulluk edilmeye lâyık yegâne kudret Allah'tır, çünkü yeri ve göğü, bütün âlemi yaratan O'dur. Yarattığı bu muhteşem kâinatta gökyüzünden yağmurların yağması ve onlar sayesinde topraktan sizlere rızık olan çeşitli bitkilerin yetişmesi, denizlerde gemilerin seyretmesi, ırmakların hizmetinize sunulması, kendilerine çizilmiş olan istikamette hareket ederek size en uygun yaşam şartlarını hazırlayan güneş ve ayın yaratılması ve bu muazzam düzen içerisinde dinlenmeniz için gecenin, çalışmanız için[15] gündüzün düzenlenmesi ve dilediğiniz her şeyin verilmesi hep O'nun nimetleridir. Verdiği nimetleri saymakla bitiremezsiniz. Bütün bu nimetlere rağmen, sadece O'na kulluk etmek yerine hâlâ başka varlıkları şefaatçi kabul edip onları Allah'a ortak koşan müşrikler[16] kesinlikle çok nankör ve zalim kimselerdir.

15 Zemahşerî.

16 Taberî bu âyette geçen "insan" lafzından maksadın, nimetlerin yegâne bahşedicisi olan Allah'a ortak koşan müşrikler olduğunu ifade etmektedir. Ne yazık ki meallerde bu ifadenin lafızdan harekeftle çevrilmesi ve bütün insanlığa teşmil edilmesi çok yaygın bir hal almıştır.

BÜYÜK TEVHİT ÖNDERİ Hz. İBRÂHİM'İN DUASINDAN MÜŞRİKLERE DERSLER

35-41. Ey Mekkeli müşrikler! Bakınız, sizin atanız İbrâhim de tevhidi benimseyen büyük bir peygamberdi. Yaşadığınız bu topraklara ilk yerleştiğinde, eşini ve çocuğunu buraya bıraktığında şöyle dua etmişti: "Rabbim! Ben ailemi çorak bir vadiye, sana ibadet edilen kutsal Kâbe'nin yakınına yerleştirdim. Onlara o bölgede yaşayan insanlar tarafından sevilmeyi ve benimsenmeyi nasip et ki orada yaşayabilsin ve sadece sana kulluk etsinler. Onları o kurak bölgede nimetlerden mahrum bırakma! Ümit ediyorum ki onlar da senin nimetlerine şükreden ve sadece sana kulluk eden kimseler olacaklardır. Kâbe'nin civarında bulunan o şehri güvenli, emin bir yer kıl! Benim ve evlâtlarımın, şirke bulaşmamıza fırsat verme, çünkü insanların şirk alışkanlıkları çok yaygınlaştı ve birçok insan yolunu şaşırdı. Gerçi ben onlara tevhidi tebliğ ettim, ama hepsi bana uymadı. Bana uyanlar tevhit ehli oldular! Uymayanların âkıbeti ise artık senin merhametine kalmıştır. Rabbimiz! Elbette bütün bunları sen en iyi bilensin, çünkü söylediklerimizi de gizlediklerimizi de bilirsin. Yerde ve gökte senden gizli kalacak hiçbir şey yoktur. Doğrusu ilerlemiş yaşıma rağmen, dualarımı kabul edip bana evlâtlarım İsmâil ve İshak'ı lutfettiğin için sana hamdolsun. Rabbim! Beni ve neslimi sırf sana kulluk eden, tevhit üzere ibadet eden kullardan eyle! Beni, anne ve babamı, bütün müminleri bağışla, hesap gününde bizleri cennete giren kullarından kıl! Dualarımı kabul buyur!"[17]

13. Cuz
14. Süre
İbrâhim 32-42

MÜŞRİKLERE HESAP GÜNÜ UYARISI

42. Ey Muhammed! İşte ataları İbrâhim böyle büyük bir tevhit önderi olduğu halde sonradan şirke bulaşan ve kendilerini doğru yolda zannedip senin peygamberliğine inanmayan o zalim Mekke müşrikleri, sakın bu yaptıklarından haberdar olmadığımızı sanmasınlar! Evet, onlara şu anda ceza vermiyoruz ama hesaplarını görmeyi ve cezalarını vermeyi, dehşetten gözlerin fal taşı gibi açılıp âdeta yerlerinden çıkacağı mahşer gününe saklıyoruz.

[17] Hz. İbrâhim'in duasını içeren bu âyetlerin tercümesinde âyet sıralamasına değil, içerik kurgusuna göre hareket ettik.

مُهْطِع۪ينَ مُقْنِع۪ي رُؤُ۫سِهِمْ لَا يَرْتَدُّ اِلَيْهِمْ طَرْفُهُمْۚ وَاَفْـِٔدَتُهُمْ هَوَٓاءٌۜ ﴿٤٣﴾ وَاَنْذِرِ النَّاسَ يَوْمَ يَأْت۪يهِمُ الْعَذَابُ
فَيَقُولُ الَّذ۪ينَ ظَلَمُوا رَبَّنَٓا اَخِّرْنَٓا اِلٰٓى اَجَلٍ قَر۪يبٍۙ نُجِبْ دَعْوَتَكَ وَنَتَّبِعِ الرُّسُلَۜ اَوَلَمْ تَكُونُٓوا اَقْسَمْتُمْ مِنْ قَبْلُ
مَا لَكُمْ مِنْ زَوَالٍۙ ﴿٤٤﴾ وَسَكَنْتُمْ ف۪ي مَسَاكِنِ الَّذ۪ينَ ظَلَمُٓوا اَنْفُسَهُمْ وَتَبَيَّنَ لَكُمْ كَيْفَ فَعَلْنَا بِهِمْ وَضَرَبْنَا
لَكُمُ الْاَمْثَالَ ﴿٤٥﴾ وَقَدْ مَكَرُوا مَكْرَهُمْ وَعِنْدَ اللّٰهِ مَكْرُهُمْۜ وَاِنْ كَانَ مَكْرُهُمْ لِتَزُولَ مِنْهُ الْجِبَالُ ﴿٤٦﴾ فَلَا
تَحْسَبَنَّ اللّٰهَ مُخْلِفَ وَعْدِه۪ رُسُلَهُۜ اِنَّ اللّٰهَ عَز۪يزٌ ذُو انْتِقَامٍۜ ﴿٤٧﴾ يَوْمَ تُبَدَّلُ الْاَرْضُ غَيْرَ الْاَرْضِ وَالسَّمٰوَاتُ
وَبَرَزُوا لِلّٰهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ ﴿٤٨﴾ وَتَرَى الْمُجْرِم۪ينَ يَوْمَئِذٍ مُقَرَّن۪ينَ فِي الْاَصْفَادِۚ ﴿٤٩﴾ سَرَاب۪يلُهُمْ مِنْ قَطِرَانٍ
وَتَغْشٰى وُجُوهَهُمُ النَّارُۙ ﴿٥٠﴾ لِيَجْزِيَ اللّٰهُ كُلَّ نَفْسٍ مَا كَسَبَتْۜ اِنَّ اللّٰهَ سَر۪يعُ الْحِسَابِ ﴿٥١﴾ هٰذَا بَلَاغٌ لِلنَّاسِ
وَلِيُنْذَرُوا بِه۪ وَلِيَعْلَمُٓوا اَنَّمَا هُوَ اِلٰهٌ وَاحِدٌ وَلِيَذَّكَّرَ اُو۬لُوا الْاَلْبَابِ ﴿٥٢﴾

13. Cüz
14. Süre
İbrâhim 43-52

43. O gün geldiğinde bugünkü kibirlerinden eser kalmayacak, korku ve şaşkınlıktan gözleri donakalmış bir şekilde etrafa boş boş bakakalacaklardır. Âdeta akılları başlarından gidecek ve gördükleri manzaranın dehşetinden gözlerini alamayacaklardır.[18]

44-46. Ey Muhammed! O müşrikleri işte bu hesap günü konusunda uyar, çünkü o gün geldiğinde çok pişman olacaklar ve "Rabbimiz! Ne olur bize bir şans daha ver! Bu sefer senin gönderdiğin elçilere iman edeceğiz, mesajlarına uyacağız" diye yalvaracaklardır. Fakat bu talepleri kabul edilmeyecek ve onlara, "Hani dünyada sürdüğünüz saltanatın sona ermeyeceğine ve bu hesap gününün gelmeyeceğine dair küstahça yeminler ediyordunuz! Oysa sizden önce yaşamış ve peygamberleri inkâr ettikleri için helâk edilmiş milletlerin topraklarında yaşıyor ve onların hallerini biliyordunuz. Buna rağmen hiç ibret almadınız. Size o kadar öğüt verdik, örneklerle her şeyi açıkça anlattık ama siz ısrarla inkâr ettiniz. Geçmiş toplumların peygamberlere karşı kurdukları tuzakların Allah tarafından nasıl boşa çıkarıldığını biliyordunuz. Güçleri kuvvetleri ve kurdukları tuzaklar dağları yerinden oynatacak olsa bile fayda etmeyeceğini görmüştünüz. Bütün bunlardan ibret almadınız da şimdi mi aklınız başınıza geldi!" denilecektir.

18 Zemahşerî.

47. Ey Muhammed! Sen mücadelende sabırlı ve kararlı ol ve Allah'ın sana ve müminlere vaat ettiği zafer ve cennet müjdesinden emin ol! Unutma ki Allah sonsuz kudret sahibidir, elçilerine düşmanlık eden zalimleri cezalandırır.

48-51. Kaldı ki onların cezaları sadece bu dünya ile sınırlı kalmayacaktır. Kıyamet koptuğunda yer ve gök bambaşka bir hale dönüştürülecek ve herkes diriltilip hesap vermek üzere huzurumuza çıkarılacaktır. İşte o gün müşriklerin zincirlere vurulmuş, katrandan elbiseler giydirilmiş ve yüzlerini ateş bürümüş olduğunu göreceksin. Elbette ki Allah, hiç kimsenin yaptığını karşılıksız bırakmayacak, dünyada yapılan her şeyin hesabını soracaktır. Sana ve müminlere cennet ödülünü verecek, o inatçı müşriklere ise acı cehennem azabını tattıracaktır. Allah'ın bu vaadi muhakkak gerçekleşecektir.

52. İşte bu Kur'an, Allah tarafından Muhammed'e vahyedilerek insanlara ulaştırılmış ilâhî bir mesaj ve öğüttür. İnsanlar bundan ders almalı, şirkten vazgeçip Allah'tan başka kulluk edilmeye lâyık hiçbir kudretin bulunmadığını iyice bilmelidirler. Aklını kullananlar bütün bu anlatılanları dikkate alır ve bu Kur'an'a iman ederek yaşar!

13. Cüz
14. Süre
İbrâhim 43-52

ON BEŞİNCİ SÛRE

HİCR

Sâlih peygamberi inkâr ettikleri için helâk edilen Semûd kavmi.

Mekke döneminin sonlarına doğru, "Yûsuf" sûresinin ardından vahyedilmiştir. Bu dönemde müşriklerin müslümanlara baskıları iyice arttığı için, Kur'an da, Hz. Peygamber ve müslümanların sabır ve dirençlerini takviye etmek üzere, muhtevası Mekke'deki ortamı andıran peygamber kıssalarından bahsetmektedir. Şuarâ ile başlayan bu kıssaların tekraren anlatıldığı yedi sûrenin sonuncusu Hicr'dir.[1]

Doksan dokuz âyetten oluşan sûreyi muhtevasına göre aşağıdaki gibi tasnif etmek mümkündür.

1 Bu sûreler şunlardır: Şuarâ, Neml, Kasas, Yûnus, Hûd, Yûsuf ve Hicr.

الٓرٰ تِلْكَ اٰيَاتُ الْكِتَابِ وَقُرْاٰنٍ مُب۪ينٍ ﴿١﴾ رُبَمَا يَوَدُّ الَّذ۪ينَ كَفَرُوا لَوْ كَانُوا مُسْلِم۪ينَ ﴿٢﴾

BEŞER PEYGAMBERİN DİLİYLE VAHYEDİLEN KUR'AN

1. Elif lâm râ![2] Ey müşrikler! Aranızdan biri olan Muhammed'in diliyle sizlere ulaştırılan[3] bu Kur'an, iddia ettiğiniz gibi elçimizin kendi sözleri değil, tıpkı Mûsâ'ya vahyedilen Tevrat ve Îsâ'ya vahyedilen İncil gibi[4] Allah'ın âyetleridir.

2. Ancak onun peygamber olduğuna inanmayan siz müşrikler, hesap gününde bu davranışınıza çok pişman olacak, onun çağrısının başarıya ulaştığını gördüğünüzde, "Keşke zamanında ona inansaydık" diye yakınacaksınız.[5]

---

[2] Hurûf-ı mukattaa olarak adlandırılan bu harflerle ilgili olarak Bakara sûresinin 1. âyetindeki dipnota bakınız.

[3] Mübîn vasfı "açık, apaçık" gibi anlamlara değil, Kur'an'ın beşer bir peygamber aracılığı ile gönderilmiş olmasına vurgudur. Zira Kur'an'ın ilk muhatapları içerisinde, onun "anlaşılmaz" olduğunu söyleyen kimse yoktur; müşriklerin iddiaları Kur'an'ın anlaşılmazlığı üzerine değil, bir beşerin Allah tarafından görevlendirilmesinin imkânsızlığı üzerine bina edilmiştir. Kur'an'ın Arapça oluşu, mübîn oluşu ve Hz. Peygamber'in beşer oluşu bu yüzden defalarca vurgulanmaktadır. Böylelikle müşriklere, "Eğer bahane ettiğiniz gibi bir melek peygamber gelseydi, onu anlayamazdınız, Allah'ın sizlere mesajlarını iletmesinin tek yolu, sizin gibi bir beşere sizin dilinizle hitap etmektir" denilmektedir. *Doğrusunu Allah bilir.*

[4] Taberî.

[5] Âyette geçen "رُبَمَا" ifadesi ihtimal değil kesinlik anlamı verir. Bu hususu Muhammed Abduh, Tekvîr sûresinin 14. âyetinde sarahatle ifade eder (bk. Cüz'-i Amme). Râzî de aynı âyette benzer bir işarette bulunur.

ذَرْهُمْ يَأْكُلُوا وَيَتَمَتَّعُوا وَيُلْهِهِمُ الْأَمَلُ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴿٣﴾ وَمَا أَهْلَكْنَا مِنْ قَرْيَةٍ إِلَّا وَلَهَا كِتَابٌ مَعْلُومٌ ﴿٤﴾
مَا تَسْبِقُ مِنْ أُمَّةٍ أَجَلَهَا وَمَا يَسْتَأْخِرُونَ ﴿٥﴾ وَقَالُوا يَا أَيُّهَا الَّذِي نُزِّلَ عَلَيْهِ الذِّكْرُ إِنَّكَ لَمَجْنُونٌ ﴿٦﴾ لَوْ
مَا تَأْتِينَا بِالْمَلَائِكَةِ إِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٧﴾ مَا نُنَزِّلُ الْمَلَائِكَةَ إِلَّا بِالْحَقِّ وَمَا كَانُوا إِذًا مُنْظَرِينَ ﴿٨﴾
إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ ﴿٩﴾ وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ فِي شِيَعِ الْأَوَّلِينَ ﴿١٠﴾ وَمَا يَأْتِيهِمْ مِنْ
رَسُولٍ إِلَّا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ﴿١١﴾ كَذَٰلِكَ نَسْلُكُهُ فِي قُلُوبِ الْمُجْرِمِينَ ﴿١٢﴾ لَا يُؤْمِنُونَ بِهِ وَقَدْ خَلَتْ سُنَّةُ
الْأَوَّلِينَ ﴿١٣﴾ وَلَوْ فَتَحْنَا عَلَيْهِمْ بَابًا مِنَ السَّمَاءِ فَظَلُّوا فِيهِ يَعْرُجُونَ ﴿١٤﴾ لَقَالُوا إِنَّمَا سُكِّرَتْ أَبْصَارُنَا
14. Cüz
15. Sûre
Hicr 3-18
بَلْ نَحْنُ قَوْمٌ مَسْحُورُونَ ﴿١٥﴾ وَلَقَدْ جَعَلْنَا فِي السَّمَاءِ بُرُوجًا وَزَيَّنَّاهَا لِلنَّاظِرِينَ ﴿١٦﴾ وَحَفِظْنَاهَا مِنْ كُلِّ
شَيْطَانٍ رَجِيمٍ ﴿١٧﴾ إِلَّا مَنِ اسْتَرَقَ السَّمْعَ فَأَتْبَعَهُ شِهَابٌ مُبِينٌ ﴿١٨﴾

PEYGAMBER'E MECNUN, KUR'AN'A KÂHİN SÖZÜ DİYEN MUŞRİKLERİN UYARILMASI

3-13. Ey Muhammed! Senin peygamberliğini yalanlayan ve "Madem peygambersin, o halde bize bunu kanıtlamak için mûcize göster. Bizi tehdit edip durduğun şu ilâhî azabı getir!" diyen müşriklerin sözleri seni üzmesin! Biz ilâhî azabı ne zaman göndereceğimizi biliriz. Onlara inanmaları için süre tanımaktayız. Bırak şu geçici saltanatlarının keyiflerini sürsünler! Eğer sana inanmamakta ısrar ederlerse âhirette onları büyük bir azap beklemektedir.[6] Bilsinler ki kendilerinden önce de birçok toplum, bizim gönderdiğimiz peygamberlere karşı aynı tavrı gösterdikleri için helâk edilmişti. Onlara da, elçilerimiz mesajlarımızı iletmişti, fakat onlar da Mekke müşrikleri gibi elçilerimizi yalancılıkla suçlamışlardı. Onlara şair, kâhin, mecnun demişlerdi. İnanmayacakları kesinleştiğinde, artık azabımızı hak etmişlerdi ve onu geciktirecek güçleri de yoktu. İşte şimdi Mekke müşrikleri de sana aynı şeyleri söylemekedirler. Peygamber olduğunu kanıtlaman için yanında bir melek olmasını istemekte, seni, güya cinlerden bilgi aldığını iddia eden şairlere ve kâhinlere benzetmektedirler. Sana vahyettiğimiz Kur'an'ın, cinlerin fısıldadığı kâhin sözlerinden ibaret olduğunu iddia etmektedirler. Oysa Allah'ın vahyine cinlerin müdahale edebilmeleri mümkün değildir. Bu vahyi sana lutfeden biz olduğumuza göre ona başka bir gücün müdahale etmesi mümkün değildir. Peygamberlerle bu şekilde alay eden geçmiş toplumların sonlarının ne olduğuna baksın ve ibret alsınlar! Bu inkârcıların hepsi de birbirine benzemektedir, hepsinin tavrı da aynıdır. Ama bilsinler ki Allah'ın böyle kimselere karşı uyguladığı ceza da değişmez. İnkârlarından vazgeçmeyecekleri kesinleşince cezaya müstehak olurlar.

14. Cüz
15. Sûre
Hicr 3-18

14-15. Aslında senden mûcize istemeleri bahaneden ibarettir. Onlara her türlü mûcizeyi göstersek, gökyüzüne dahi çıkmalarını sağlasak yine de inanmazlar, gözlerimiz büyülendi derler. Cinlerle irtibatı olduğunu iddia eden yalancılarla seni bir tutarlar. Oysa cinlerin ilâhî âlemden herhangi bir bilgi almaları imkânsızdır.

16-18. Ey Mekke müşrikleri! Biliniz ki bütün kâinat Allah'ın egemenliği altındadır. Allah gökleri muazzam bir şekilde, seyrine doyulmaz muhteşem güzellikte yaratmıştır. Sandığınız gibi cinlerin, şeytanların oradan bilgi almaları mümkün değildir. Kaldı ki öyle bir durum olsaydı, ilâhî âlemden kulak hırsızlığı yapmaya çalışanlar Allah'ın kudretiyle perişan edilirlerdi. Durum böyleyken nasıl olur da cinlerin bazı kimselere gayba ilişkin bilgiler getirdiğine inanır, hatta elçimiz Muhammed'i de bu kimselerden sayarsınız. Bu düşünceniz Allah'ın kudretini takdir etmemekten başka nedir?

6 Taberî.

وَالْاَرْضَ مَدَدْنَاهَا وَاَلْقَيْنَا فِيهَا رَوَاسِيَ وَاَنْبَتْنَا فِيهَا مِنْ كُلِّ شَيْءٍ مَوْزُونٍ ﴿١٩﴾ وَجَعَلْنَا لَكُمْ فِيهَا مَعَايِشَ
وَمَنْ لَسْتُمْ لَهُ بِرَازِقِينَ ﴿٢٠﴾ وَاِنْ مِنْ شَيْءٍ اِلَّا عِنْدَنَا خَزَائِنُهُ وَمَا نُنَزِّلُهُ اِلَّا بِقَدَرٍ مَعْلُومٍ ﴿٢١﴾ وَاَرْسَلْنَا
الرِّيَاحَ لَوَاقِحَ فَاَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَاَسْقَيْنَاكُمُوهُ وَمَا اَنْتُمْ لَهُ بِخَازِنِينَ ﴿٢٢﴾ وَاِنَّا لَنَحْنُ نُحْيِي وَنُمِيتُ
وَنَحْنُ الْوَارِثُونَ ﴿٢٣﴾ وَلَقَدْ عَلِمْنَا الْمُسْتَقْدِمِينَ مِنْكُمْ وَلَقَدْ عَلِمْنَا الْمُسْتَاْخِرِينَ ﴿٢٤﴾ وَاِنَّ رَبَّكَ هُوَ
يَحْشُرُهُمْ اِنَّهُ حَكِيمٌ عَلِيمٌ ﴿٢٥﴾ وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْاِنْسَانَ مِنْ صَلْصَالٍ مِنْ حَمَاٍ مَسْنُونٍ ﴿٢٦﴾ وَالْجَانَّ خَلَقْنَاهُ
مِنْ قَبْلُ مِنْ نَارِ السَّمُومِ ﴿٢٧﴾ وَاِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلٰئِكَةِ اِنّ۪ي خَالِقٌ بَشَرًا مِنْ صَلْصَالٍ مِنْ حَمَاٍ مَسْنُونٍ ﴿٢٨﴾
فَاِذَا سَوَّيْتُهُ وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوح۪ي فَقَعُوا لَهُ سَاجِد۪ينَ ﴿٢٩﴾ فَسَجَدَ الْمَلٰئِكَةُ كُلُّهُمْ اَجْمَعُونَ ﴿٣٠﴾ اِلَّا
اِبْل۪يسَ اَبٰى اَنْ يَكُونَ مَعَ السَّاجِد۪ينَ ﴿٣١﴾ قَالَ يَا اِبْل۪يسُ مَا لَكَ اَلَّا تَكُونَ مَعَ السَّاجِد۪ينَ ﴿٣٢﴾ قَالَ لَمْ اَكُنْ
لِاَسْجُدَ لِبَشَرٍ خَلَقْتَهُ مِنْ صَلْصَالٍ مِنْ حَمَاٍ مَسْنُونٍ ﴿٣٣﴾

14. Cuz
15. Süre
Hicr 19-33

19-22. Oysa Allah, yeryüzünü sizler için yaşamaya en uygun şekilde yaratmış; dağları, nehirleri, çeşit çeşit bitkilerle, sizlere ve bütün canlılara yetecek rızıklarla doldurmuştur. Onun yarattığı kâinattaki muazzam düzen içerisinde rüzgârların nasıl esip bitkilere hayat verdiğini, yağmur yüklü bulutları sevkettiğini,[7] gökten yağan yağmurun sizlere su sağladığını görmez misiniz? Allah bunları sizlere sağlamasaydı kendi imkânlarınızla bu nimetlere ulaşmanız mümkün müydü?. Bilesiniz ki sahip olduğunuz nimetlerin tamamı, Allah'ın sizlere birer lutfudur.[8] Allah bunları belli bir ölçü ve düzen içerisinde sizlere sunmaktadır.

23-27. Şunu iyi biliniz ki hayat veren de, can alan da Allah'tır. Bildiğiniz gibi atanız Âdem'i topraktan,[9] ona saygısızlık edip Allah'a itaat etmeyen şeytanı[10] ise ateşten yaratan O'dur. Geçmişte yaşayanlar gibi, şu anda yaşayanlar da, gelecekte yaşayacak olanlar da ölecek ve herkes Allah'ın huzurunda hesaba çekilecektir. O, herkesin yaptığını bilmektedir.[11] Herkesi yaptığına göre değerlendirecektir. O'nun iş ve emirleri insanların yararına en uygun olacak şekildedir.

7 Taberî.

8 " وَاِنْ مِنْ شَيْءٍ اِلَّا عِنْدَنَا خَزَائِنُهُ " (Hazineleri bizim elimizde olmayan hiçbir şey yoktur) cümlesinde geçen hazine kelimesi temsilî anlatım olarak kullanılmaktadır. Âyetin anlatmak istediği mâna, bizim çevirdiğimiz şekildedir (bk. Zemahşerî).

9 Zeccâc.

ŞEYTANIN İLÂHÎ RAHMETTEN UZAKLAŞTIRILIŞI ÜZERİNDEN MÜŞRİKLERE UYARI

28. Ey Muhammed! Senin peygamberliğini inkâr eden ve senden mûcizeler isteyen müşriklere, Allah'ın emrine karşı geldiği için ilâhî rahmetten uzaklaştırılan şeytanın serüvenini anlat! Vaktiyle Allah meleklere, "Ben kurumuş balçık halindeki çamurdan bir insan yaratacağım, onu yarattığım zaman hepinizden ona saygı ve hürmet göstermenizi istiyorum" buyurmuştu.

14. Cüz
15. Süre
Hicr 19-33

29-33. Nihayet Allah insanı yarattığı zaman bütün melekler ilâhî mesaja icabet etmiş ve Âdem'e saygı göstermişlerdi. Ancak şeytan kibirlendi ve ona saygı göstermeye yanaşmadı. Bunun üzerine Allah, "Sana ne oluyor! Diğerleriyle birlikte niçin ona saygı göstermiyorsun?" diye uyarmıştı. O ise, "Ben ondan daha hayırlıyım. Çamurdan yaratılmış bir varlığa saygı gösterecek değilim" diye karşı çıkmış, tıpkı müşriklerin yaptığı gibi ilâhî emre uymamıştı.

10 Tâbiûn âlimlerinden Hasan-ı Basrî'den gelen rivayete göre buradaki "cân" kelimesi ile İblis kastedilmektedir (bk. Kurtubî, Rahmân 14-15).

11 "الْمُسْتَقْدِمِينَ" ve "الْمُسْتَاْخِرِينَ" kelimelerinin anlamları hakkında farklı görüşler vardır. "Namazda ilk safta olanlar ve arka saflarda bulunanlar" gibi bağlama hiç uygun düşmeyen bazı görüşleri saymazsak, diğer görüşlerin neredeyse tamamı yaklaşık anlamlar içerir. Bizim verdiğimiz anlam Taberî'nin tercihidir.

قَالَ فَاخْرُجْ مِنْهَا فَإِنَّكَ رَجِيمٌ ﴿٣٤﴾ وَإِنَّ عَلَيْكَ اللَّعْنَةَ إِلَى يَوْمِ الدِّينِ ﴿٣٥﴾ قَالَ رَبِّ فَأَنْظِرْنِي إِلَى يَوْمِ
يُبْعَثُونَ ﴿٣٦﴾ قَالَ فَإِنَّكَ مِنَ الْمُنْظَرِينَ ﴿٣٧﴾ إِلَى يَوْمِ الْوَقْتِ الْمَعْلُومِ ﴿٣٨﴾ قَالَ رَبِّ بِمَا أَغْوَيْتَنِي لَأُزَيِّنَنَّ
لَهُمْ فِي الْأَرْضِ وَلَأُغْوِيَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٣٩﴾ إِلَّا عِبَادَكَ مِنْهُمُ الْمُخْلَصِينَ ﴿٤٠﴾ قَالَ هَذَا صِرَاطٌ عَلَيَّ مُسْتَقِيمٌ
﴿٤١﴾ إِنَّ عِبَادِي لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطَانٌ إِلَّا مَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْغَاوِينَ ﴿٤٢﴾ وَإِنَّ جَهَنَّمَ لَمَوْعِدُهُمْ أَجْمَعِينَ
﴿٤٣﴾ لَهَا سَبْعَةُ أَبْوَابٍ لِكُلِّ بَابٍ مِنْهُمْ جُزْءٌ مَقْسُومٌ ﴿٤٤﴾ إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ﴿٤٥﴾ اُدْخُلُوهَا
بِسَلَامٍ آمِنِينَ ﴿٤٦﴾ وَنَزَعْنَا مَا فِي صُدُورِهِمْ مِنْ غِلٍّ إِخْوَانًا عَلَى سُرُرٍ مُتَقَابِلِينَ ﴿٤٧﴾ لَا يَمَسُّهُمْ فِيهَا
نَصَبٌ وَمَا هُمْ مِنْهَا بِمُخْرَجِينَ ﴿٤٨﴾ نَبِّئْ عِبَادِي أَنِّي أَنَا الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ﴿٤٩﴾ وَأَنَّ عَذَابِي هُوَ الْعَذَابُ
الْأَلِيمُ ﴿٥٠﴾ وَنَبِّئْهُمْ عَنْ ضَيْفِ إِبْرَاهِيمَ ﴿٥١﴾ إِذْ دَخَلُوا عَلَيْهِ فَقَالُوا سَلَامًا قَالَ إِنَّا مِنْكُمْ وَجِلُونَ ﴿٥٢﴾ قَالُوا
لَا تَوْجَلْ إِنَّا نُبَشِّرُكَ بِغُلَامٍ عَلِيمٍ ﴿٥٣﴾ قَالَ أَبَشَّرْتُمُونِي عَلَى أَنْ مَسَّنِيَ الْكِبَرُ فَبِمَ تُبَشِّرُونَ ﴿٥٤﴾ قَالُوا
بَشَّرْنَاكَ بِالْحَقِّ فَلَا تَكُنْ مِنَ الْقَانِطِينَ ﴿٥٥﴾ قَالَ وَمَنْ يَقْنَطُ مِنْ رَحْمَةِ رَبِّهِ إِلَّا الضَّالُّونَ ﴿٥٦﴾ قَالَ فَمَا
خَطْبُكُمْ أَيُّهَا الْمُرْسَلُونَ ﴿٥٧﴾

34-44. Bunun üzerine Allah ona, "Bu davranışın sebebiyle değerin düştü, kıyamet gününe kadar ilâhî rahmetten uzaklaştırıldın" dedi. Şeytan da kıyamete kadar kendisine yaşam süresi verilmesini istedi ve Allah ona bu süreyi verdi. Nihayet şeytan, yaptığı hatadan dönmek ve tövbe etmek yerine şöyle dedi: "Mademki ben bu şekilde bedbaht bir duruma düştüm, öyleyse buna karşılık ben de insanları saptıracağım, Allah'ın birliğine ve peygamberlere iman eden samimi kullar dışında herkesi kendime uyduracak ve senin mesajlarına kulak vermelerini engelleyeceğim!" Allah ise, "Herkes neticede benim huzuruma çıkıp hesap verecektir![12] Benim peygamberlerimin gösterdiği tevhit yoluna uymayıp, senin peşinden giden kimseleri cehenneme dolduracağım. Hepsini yaptıklarına uygun bir şekilde cezalandıracağım.[13] Fakat senin gücün benim samimi kullarıma yetmez, onları etkileyemezsin!" diye cevap verdi.

45-48. Daha sonra şeytana uymayanların alacağı ödülü şöyle açıkladı: "Senin peşine düşmeyip peygamberlerin mesajlarına uyarak tevhit inancını

12 Taberî.

13 Âyette geçen "cehennemin yedi kapısı" ifadesi çokluktan kinayedir. Herkes için uygun bir cezanın bulunduğu, hiçbir davranışın karşılıksız kalmayacağı anlamını ifade eder (bk. Câbirî).

yaşayan kullarımı cennetin yemyeşil bahçeleriyle ödüllendirileceğim. Dünya hayatında müşrikler gibi kin ve haset beslemeyen bu müminler,[14] oraya saygı ile buyur edilecekler, hiçbir sıkıntı çekmeden, bitmez tükenmez nimetler içerisinde sonsuza kadar huzur içinde dostça yaşayacaklardır."

İBRÂHİM ve LÛT PEYGAMBERLERİN KISSALARINDAN DERSLER

49-51. Ey Muhammed! Mekkeli müşriklere, Allah'ın çok merhametli ve bağışlayıcı olduğunu, senin peygamberliğine inanmaları için kendilerine süre tanıdığını, inkârlarından vazgeçip tevhidi benimsedikleri takdirde onları affedeceğini, fakat inkârda ısrar ederlerse cezalandırılacaklarını haber ver! Onlara ilâhî rahmetin ve müstehak olanlara karşı ilâhî cezanın bir örneği olarak İbrâhim ve Lût kıssalarını hatırlat!

14. Cüz
15. Sûre
Hicr 34-57

52-57. Şöyle ki bir vakit meleklerimiz İbrâhim'in yanına varıp ona selâm verdiklerinde İbrâhim onları tanımamış, selâmlarına karşılık vermekle beraber içinde bir ürperti duymuştu. Fakat meleklerimiz kendilerini ona tanıtmışlar ve bir çocuk müjdelemişlerdi. İbrâhim ise "Bu yaştan sonra benim nasıl çocuğum olur?" diyerek şaşkınlığını ifade etmişti. Bunun üzerine, "Şaşırma! Sana Allah'tan aldığımız bir müjdeyi iletiyoruz. Ayrıca hiçbir zaman Allah'ın nimetinden ve rahmetinden ümidini kesme!" dediler. İbrâhim de, "Elbette, zaten Allah'ın rahmetinden, ancak O'nun ne kadar merhametli olduğunu bilmeyenler ümit keser!" dedi ve "Peki, sizler başka hangi amaçla gönderildiniz?" diye sordu.

---

[14] Burada geçen " وَنَزَعْنَا مَا فِى صُدُورِهِمْ مِنْ غِلٍّ " ifadesi genelikle, "Biz onların içlerindeki kin ve nefreti çekip çıkarırız" şeklinde anlaşılır. Bu yorum âyetlerdeki konu bütünlüğü açısından zayıf görünmektedir. Bir diğer yoruma göre burada müminlerin dünya hayatındaki hallerinden söz edilmektedir (bk. Âlûsî). Kanaatimizce bu yorum daha isabetlidir, nitekim Fetih sûresinin 26. âyetinde müminlerin birbirlerine karşı son derece merhametli oldukları ifade edilmektedir. Yine rivayetlerde buradaki "kin ve haset"in Câhiliye döneminden kalma husumetler olduğu ve müslüman olduktan sonra din kardeşliği sayesinde ortadan kalktığı ifade edilmekte, örnek olarak Hz. Ebû Bekir ile Ömer'in dostlukları anlatılmaktadır (bk. İbnü'l-Cevzî). Bir görüşe göre de "kalplerindeki kinin çıkarılması"ndan maksat onların iman etmeleridir (bk. Mâverdî). Mâtürîdî'nin verdiği bir yorumda da Âl-i İmrân sûresinin 103. âyetinde geçen, "Sizler düşman idiniz de kalplerinizi yakınlaştırdı ve O'nun nimeti sayesinde kardeş oldunuz" ifadesine gönderme yapılmakta ve çeviride yansıttığımız görüş ifade edilmektedir. *Doğrusunu Allah bilir.*

قَالُوا اِنَّا اُرْسِلْنَا اِلٰى قَوْمٍ مُجْرِمِينَ ﴿٥٨﴾ اِلَّا اٰلَ لُوطٍ اِنَّا لَمُنَجُّوهُمْ اَجْمَعِينَ ﴿٥٩﴾ اِلَّا امْرَاَتَهُ قَدَّرْنَا اِنَّهَا لَمِنَ
الْغَابِرِينَ ﴿٦٠﴾ فَلَمَّا جَاءَ اٰلَ لُوطٍ الْمُرْسَلُونَ ﴿٦١﴾ قَالَ اِنَّكُمْ قَوْمٌ مُنْكَرُونَ ﴿٦٢﴾ قَالُوا بَلْ جِئْنَاكَ بِمَا كَانُوا فِيهِ
يَمْتَرُونَ ﴿٦٣﴾ وَاَتَيْنَاكَ بِالْحَقِّ وَاِنَّا لَصَادِقُونَ ﴿٦٤﴾ فَاَسْرِ بِاَهْلِكَ بِقِطْعٍ مِنَ الَّيْلِ وَاتَّبِعْ اَدْبَارَهُمْ وَلَا يَلْتَفِتْ
مِنْكُمْ اَحَدٌ وَامْضُوا حَيْثُ تُؤْمَرُونَ ﴿٦٥﴾ وَقَضَيْنَا اِلَيْهِ ذٰلِكَ الْاَمْرَ اَنَّ دَابِرَ هٰؤُلَاءِ مَقْطُوعٌ مُصْبِحِينَ ﴿٦٦﴾
وَجَاءَ اَهْلُ الْمَدِينَةِ يَسْتَبْشِرُونَ ﴿٦٧﴾ قَالَ اِنَّ هٰؤُلَاءِ ضَيْفِي فَلَا تَفْضَحُونِ ﴿٦٨﴾ وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَلَا تُخْزُونِ ﴿٦٩﴾
قَالُوا اَوَلَمْ نَنْهَكَ عَنِ الْعَالَمِينَ ﴿٧٠﴾ قَالَ هٰؤُلَاءِ بَنَاتِي اِنْ كُنْتُمْ فَاعِلِينَ ﴿٧١﴾ لَعَمْرُكَ اِنَّهُمْ لَفِي سَكْرَتِهِمْ
يَعْمَهُونَ ﴿٧٢﴾ فَاَخَذَتْهُمُ الصَّيْحَةُ مُشْرِقِينَ ﴿٧٣﴾ فَجَعَلْنَا عَالِيَهَا سَافِلَهَا وَاَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ حِجَارَةً مِنْ سِجِّيلٍ
﴿٧٤﴾ اِنَّ فِي ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِلْمُتَوَسِّمِينَ ﴿٧٥﴾ وَاِنَّهَا لَبِسَبِيلٍ مُقِيمٍ ﴿٧٦﴾ اِنَّ فِي ذٰلِكَ لَاٰيَةً لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿٧٧﴾
وَاِنْ كَانَ اَصْحَابُ الْاَيْكَةِ لَظَالِمِينَ ﴿٧٨﴾ فَانْتَقَمْنَا مِنْهُمْ وَاِنَّهُمَا لَبِاِمَامٍ مُبِينٍ ﴿٧٩﴾

14. Cuz
15. Süre
Hicr 58-79

58-60. Melekler, "Bizler, Lût'un peygamberliğine inanmayan, türlü ahlâksızlıklar yapan ve ilâhî mesaja bir türlü kulak vermeyen zalim Lût kavmini helâk etmek üzere gönderildik. İçlerinden sadece Lût ve ona inananları kurtarıp geri kalanları helâk edeceğiz, ailesinden de karısı helâk olacak, çünkü o da toplumun geri kalanı ile aynı durumdadır" diye cevap verdiler.

61-77. Nihayet elçilerimiz Lût'un yanına vardıklarında, Lût onları sıradan misafirler sandı. Ne var ki öteden beri ahlâksızlığa batmış, livâta gibi çirkin bir davranışı âdet edinmiş Sodom halkı, iki genç misafirin Lût'un evine geldiğini öğrenince o misafirleri çirkin emellerine alet etmek arzusuyla hemen koşup Lût'un kapısına dayandılar. Lût, onları engellemek için kapıya çıktı ve "Ey halkım! Bu yaptığınız nedir? Allah'tan korkun! Beni misafirlerime karşı rezil mi edeceksiniz? İçinizde hiç mi aklı başında kimse kalmadı? Karşı cins ile evlenip helâl ilişki kurmak dururken niçin bu çirkin işi yapıyorsunuz?"[15] diye çıkıştı. Bunun üzerine kapıya üşüşenler, "Bizim kadınlarla işimiz olmadığını, istediğimizin ne olduğunu gayet iyi biliyorsun, hem biz sana işimize karışmamanı söylememiş miydik, zorluk çıkarma!" dediler.

Ey Muhammed! Senin şu dünyadaki kıymetli varlığına yemin olsun ki Lût halkı gerçekten sapkınlığa iyice batmış, âdeta gözleri körelmiş, akılları başlarından gitmişti. Ne yaptıklarının sanki farkında değillerdi. Hiçbir uyarıya kulak asmadılar ve nihayet helâk edilmeye müstehak oldular. Elçilerimiz Lût'a kendilerini tanıttılar, korkmamasını söylediler ve Lût kavminin, tıpkı Mekke müşrikleri gibi, inat ve ısrarla inkâr etmelerinden ve peygambere inanmak için türlü mûcizeler istemelerinden dolayı helâk edilmeye müstehak olduklarını, bu görevi yerine getirmek için geldiklerini bildirdiler. Lût'a, ailesini alıp şehri geceleyin gizlice terk etmesini; arkasına bile dönüp bakmamasını söylediler. Sabahın ilk ışıklarıyla birlikte elçilerimiz şehri helâk etti. Üzerlerine yağmur misali yağan kızgın taşlar ile yaşadıkları şehir altüst edildi. Hepsi de böylece helâk olup gittiler. Bu durum iman etmek isteyenler için bir ibrettir. Eğer elçimiz Muhammed'i inkâr etmekte ısrar ederlerse aynı azaba uğramaları işten bile değildir.

14. Cuz
15. Süre
Hicr 58-79

EYKE ve HİCR HALKLARININ KISSALARINDAN DERSLER

78-79. Benzer şekilde Eyke halkı[16] da, kendilerini gönderdiğimiz Şuayb peygamberi inkâr etmişler, tıpkı Mekkeli müşrikler gibi davranıp ilâhî cezaya müstehak olmuşlardı. Lût kavminin ve Eyke halkının başına gelenleri Mekkeliler çok iyi bilmektedirler. Öyleyse bunlardan ibret alsınlar ve elçimiz Muhammed'e iman etsinler.

15 Taberî, Râzî. Bu âyetlerin tefsirinde Lût kıssasının anlatıldığı Hûd sûresinin 78 ve 79. âyetlerini de dikkate aldık.

16 Eyke, Medyen yakınlarında bir bölgedir. Kelime anlamı "sık ağaçlı orman, koru" demektir.

وَلَقَدْ كَذَّبَ اَصْحَابُ الْحِجْرِ الْمُرْسَلِينَۙ ﴿٨٠﴾ وَاٰتَيْنَاهُمْ اٰيَاتِنَا فَكَانُوا عَنْهَا مُعْرِضِينَۙ ﴿٨١﴾ وَكَانُوا يَنْحِتُونَ
مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا اٰمِنِينَ ﴿٨٢﴾ فَاَخَذَتْهُمُ الصَّيْحَةُ مُصْبِحِينَۙ ﴿٨٣﴾ فَمَٓا اَغْنٰى عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَۜ ﴿٨٤﴾
وَمَا خَلَقْنَا السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَٓا اِلَّا بِالْحَقِّۜ وَاِنَّ السَّاعَةَ لَاٰتِيَةٌ فَاصْفَحِ الصَّفْحَ الْجَمِيلَ ﴿٨٥﴾ اِنَّ
رَبَّكَ هُوَ الْخَلَّاقُ الْعَلِيمُ ﴿٨٦﴾ وَلَقَدْ اٰتَيْنَاكَ سَبْعًا مِنَ الْمَثَانٖي وَالْقُرْاٰنَ الْعَظٖيمَ ﴿٨٧﴾ لَا تَمُدَّنَّ عَيْنَيْكَ اِلٰى
مَا مَتَّعْنَا بِهٖٓ اَزْوَاجًا مِنْهُمْ وَلَا تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ وَاخْفِضْ جَنَاحَكَ لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿٨٨﴾ وَقُلْ اِنّ۪ٓي اَنَا النَّذٖيرُ الْمُبٖينُۚ
﴿٨٩﴾ كَمَٓا اَنْزَلْنَا عَلَى الْمُقْتَسِمٖينَۙ ﴿٩٠﴾ اَلَّذٖينَ جَعَلُوا الْقُرْاٰنَ عِضٖينَ ﴿٩١﴾ فَوَرَبِّكَ لَنَسْـَٔلَنَّهُمْ اَجْمَعٖينَۙ
﴿٩٢﴾ عَمَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٩٣﴾ فَاصْدَعْ بِمَا تُؤْمَرُ وَاَعْرِضْ عَنِ الْمُشْرِكٖينَ ﴿٩٤﴾ اِنَّا كَفَيْنَاكَ الْمُسْتَهْزِؤُ۫نَۙ
﴿٩٥﴾ اَلَّذٖينَ يَجْعَلُونَ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَۚ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴿٩٦﴾ وَلَقَدْ نَعْلَمُ اَنَّكَ يَضٖيقُ صَدْرُكَ بِمَا يَقُولُونَۙ ﴿٩٧﴾
فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَكُنْ مِنَ السَّاجِدٖينَۙ ﴿٩٨﴾ وَاعْبُدْ رَبَّكَ حَتّٰى يَأْتِيَكَ الْيَقٖينُ ﴿٩٩﴾

14. Cüz
15. Sûre
Hicr 80-99

80-86. Kayaları oyarak muhkem yapılar inşa eden Hicr halkı[17] da, kendilerine gönderdiğimiz Sâlih peygamberi inkâr ettikleri için feci bir çığlıkla helâk edilmişlerdi. O çok güvendikleri varlıkları, servetleri ve güçleri ilâhî azap karşısında işlerine yaramamıştı. Bu durum, elçimizi yalanlayan Mekke müşrikleri için bir ders niteliğindedir. Nitekim biz bu kâinatı muazzam bir şekilde yaratıp insanın hizmetine vermekle amaçsız bir iş yapmış değiliz. Müşriklerin, kendilerine bu kadar nimet veren Allah'a şirk koşmaları apaçık haksızlıktır. Fakat kıyamet günü elbette gelecek ve o gün herkes yaptığının karşılığını alacaktır. Zira Allah herkesin yaptığını en ince ayrıntısına kadar bilmektedir.

TEVHİDİN ÖNCÜSÜ PEYGAMBERE MÂNEVÎ DESTEK

87-91. Ey Muhammed! Müşriklerin senin peygamberliğini yalanlamalarına üzülme! Ayrıca onların bolluk ve servet içerisinde olmalarına da aldırma! Onlar

17 Hicr bölgesi Mekke-Şam arasında yer alır. Sâlih peygamberin gönderildiği Semûd kavminin vatanıdır.

sahip oldukları bu dünya nimetleriyle imtihan edilmektedirler. Biz sana, dünya ve âhirette huzurlu olabilmeniz için gerekli olan inançları, ilkeleri, öğütleri ve sizlere ders olmak üzere geçmiş toplumlara ve âhiret hayatına ilişkin haberleri anlatan bu Kur'an'ı bahşediyoruz.[18] Üstelik rabbinin sana verdiği hidayet ve âhirette vereceği cennet, onların sahip olduğu her şeyden daha değerlidir. Bu yüzden onların ısrarla inkârları karşısında yılgınlık gösterme, üzüntüye kapılıp kendini yıpratma, çevrendeki müminlere kol kanat ger! Senin peygamber olduğunu kabul etmedikleri gibi seni nasıl tanımlayacakları, nasıl karalayacakları hususunda da anlaşamayan; kimileri "kâhin", kimileri "mecnun", kimileri "sihirbaz", kimileri de "şair" lakabını sana yakıştıran müşriklere de ki: "Hayır, ben sizin attığınız bütün bu iftiralardan uzağım. Ben Allah'ın peygamberiyim."

14. Cüz
15. Sûre
Hicr 80-99

92-99. Ey elçimiz Muhammed! Onların bütün bu sözlerinden üzüntü duyduğunu, içinin daraldığını biliyoruz. Ama sen onların bu sözlerine aldırma! Yemin olsun ki rabbin onların bu yaptıklarını yanlarına bırakmayacak, hesap sorup gerekli karşılığı verecektir. Sen yılmadan, usanmadan tevhidi tebliğe devam et! Varsın o müşrikler seninle alay etmeye, "Madem peygambersin, o halde bize mûcize göster" demeye devam etsinler. Eninde sonunda rabbin sana zafer nasip edecek, onları dünyada ve âhirette rezil rüsvâ edecektir. Sen rabbine ibadet etmeye, sadece O'nun huzurunda secde etmeye devam et! Son nefesine kadar O'nun yolunda, O'na kullukta sebat et!

18 "سَبْعًا مِنَ الْمَثَانٖي" ifadesi değişik şekillerde yorumlanmıştır. Bizim verdiğimiz anlam Taberî tarafından nakledilmiştir.

ON ALTINCI SÛRE

NAHL

Tabiattaki yaratılışın ve nimetlerin mükemmelliğine örnek : Bal arısı.

Mekke döneminin son yıllarında, Kehf sûresinden sonra vahyedilmiştir. Kendisine verilmiş ilâhî tabiat uyarınca çalışan kâinattaki bütün varlıklara bir örnek olarak "bal arısı"ndan bahsettiği için "Nahl" adını, Allah'ın çeşitli nimetlerini tâdât ettiği için de "Nimetler" adını almıştır.[1] Tevhit ve şirkin yanı sıra İslâm'ın temel ilkelerinin yer aldığı sûrede Hz. Peygamber ve müminlere sabır tavsiye edilir (beş defa) ve Kur'an'ın ana mesajları yoğun bir şekilde vurgulanır.

Yüz yirmi sekiz âyetten oluşan sûreyi muhtevasına göre aşağıdaki gibi tasnif etmek mümkündür.

1 İbn Atıyye.

اَتٰٓى اَمْرُ اللّٰهِ فَلَا تَسْتَعْجِلُوهُ سُبْحَانَهُ وَتَعَالٰى عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿١﴾ يُنَزِّلُ الْمَلٰٓئِكَةَ بِالرُّوحِ مِنْ اَمْرِهِ عَلٰى مَنْ
يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ اَنْ اَنْذِرُوا اَنَّهُ لَا اِلٰهَ اِلَّا اَنَا فَاتَّقُونِ ﴿٢﴾

İLÂHÎ VAAT MUTLAKA GERÇEKLEŞECEK

1. Ey elçimizin hesap ve mahşer uyarılarını alaya alan ve ona, "Madem doğru söylüyorsun, o halde getir şu azabı!" diye meydan okuyan müşrikler! Hiç hesaba katmadığınız o kıyamet muhakkak gelecektir.[2] Artık, elçimize karşı küstahça takındığınız tavra bir son verin. Bilesiniz ki size bu uyarıyı yapan Allah'tır ve O, sizin koştuğunuz ortaklardan münezzehtir, yücedir, eşi benzeri yoktur.

VAHYİN AMACI

2. Melekleri, katından vahiy getirmekle görevlendirerek[3] seçtiği bazı kullarına vahiy iletir ve böylece onların insanları şirkten uzaklaşıp sadece Allah'a kulluk etmeleri için uyarmalarını sağlar.

---

[2] Burada geçen "أَتَى أَمْرُ اللهِ" ifadesi, müşriklerin alay ve inkârlarına cevap olduğu için kesinlik ifade eder (bk. Zemahşerî).

[3] İbn Kesîr.

خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ بِالْحَقِّ تَعَالٰى عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٣﴾ خَلَقَ الْاِنْسَانَ مِنْ نُطْفَةٍ فَاِذَا هُوَ خَصِيمٌ مُبِينٌ
﴿٤﴾ وَالْاَنْعَامَ خَلَقَهَا لَكُمْ فِيهَا دِفْءٌ وَمَنَافِعُ وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ ﴿٥﴾ وَلَكُمْ فِيهَا جَمَالٌ حِينَ تُرِيحُونَ وَحِينَ
تَسْرَحُونَ ﴿٦﴾ وَتَحْمِلُ اَثْقَالَكُمْ اِلٰى بَلَدٍ لَمْ تَكُونُوا بَالِغِيهِ اِلَّا بِشِقِّ الْاَنْفُسِ اِنَّ رَبَّكُمْ لَرَؤُفٌ رَحِيمٌ ﴿٧﴾
وَالْخَيْلَ وَالْبِغَالَ وَالْحَمِيرَ لِتَرْكَبُوهَا وَزِينَةً وَيَخْلُقُ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٨﴾ وَعَلَى اللّٰهِ قَصْدُ السَّبِيلِ وَمِنْهَا
جَائِرٌ وَلَوْ شَاءَ لَهَدٰيكُمْ اَجْمَعِينَ ﴿٩﴾ هُوَ الَّذِى اَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً لَكُمْ مِنْهُ شَرَابٌ وَمِنْهُ شَجَرٌ فِيهِ
تُسِيمُونَ ﴿١٠﴾ يُنْبِتُ لَكُمْ بِهِ الزَّرْعَ وَالزَّيْتُونَ وَالنَّخِيلَ وَالْاَعْنَابَ وَمِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ اِنَّ فِى ذٰلِكَ لَاٰيَةً لِقَوْمٍ
يَتَفَكَّرُونَ ﴿١١﴾ وَسَخَّرَ لَكُمُ الَّيْلَ وَالنَّهَارَ وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ وَالنُّجُومُ مُسَخَّرَاتٌ بِاَمْرِهِ اِنَّ فِى ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ
لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿١٢﴾ وَمَا ذَرَاَ لَكُمْ فِى الْاَرْضِ مُخْتَلِفًا اَلْوَانُهُ اِنَّ فِى ذٰلِكَ لَاٰيَةً لِقَوْمٍ يَذَّكَّرُونَ ﴿١٣﴾ وَهُوَ الَّذِى
سَخَّرَ الْبَحْرَ لِتَأْكُلُوا مِنْهُ لَحْمًا طَرِيًّا وَتَسْتَخْرِجُوا مِنْهُ حِلْيَةً تَلْبَسُونَهَا وَتَرَى الْفُلْكَ مَوَاخِرَ فِيهِ وَلِتَبْتَغُوا
مِنْ فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿١٤﴾

14. Cuz
16. Sûre
Nahl 3-14

TEVHİDİN GEREKÇESİ : YARATICILIK

3-8. Ey müşrikler! Nasıl olur da hiçbir şey yaratamayan varlıkları şefaatçi kabul edip de onları Allah'a ortak koşarsınız? Halbuki Allah yeri ve göğü muazzam bir şekilde yaratmıştır. İnsanı bir damlacık sudan yaratıp mükemmel bir varlık haline getirmiştir. Derilerinden, yünlerinden giysiler yaptığınız, etlerini ve diğer ürünlerini yiyerek beslendiğiniz; sabah otlaklarına salarken, akşam da otlaklarından içeri alırken, baktıkça ayrı bir hoşnutluk duyduğunuz deve, sığır ve davar gibi hayvanların yanı sıra; kendi başınıza taşıyamayacağınız yüklerinizi diyar diyar taşıyan atlar, katırlar, merkepler ve daha bilmediğiniz nice şeyler yaratmış ve sonsuz rahmetiyle onları sizin istifadenize sunmuştur. Bütün bunları yaratan yegâne kudret Allah olduğu halde, hiçbir şey yaratamayan varlıkları niçin şefaatçi kabul edip de onları Allah'a ortak koşuyorsunuz? Allah, sizin bu çirkin yakıştırmalarınızdan münezzehtir, yücedir.

9. Allah dosdoğru yolu açıkça ortaya koymaktadır: Dosdoğru yol tevhittir, ondan başkası yanlıştır. Şu halde seçiminizi yapın! Şunu bilin ki Allah sizleri zorlayacak olsaydı hepinizi doğru yola iletirdi,[4] ancak O, seçimi size bırakmıştır.

10-11. Yarattığı muazzam düzen içerisinde gökten yağdırdığı yağmurla hem size içecek su sağlayan, hem de hayvanlarınızı otlattığınız yemyeşil meralar hazırlayan, yiyeceğiniz tahıl, zeytin, hurma, üzüm ve daha bunun gibi nice ürün çeşitlerini var eden Allah'tır. Aklı başında insanlar bütün bunlardan ders alır ve O'na ortak koşmaz.

12-14. Allah geceyi-gündüzü, güneşi, ayı ve yıldızları, kısacası içinde yaşadığınız şu muazzam kâinatın tamamını yaratıp sizin istifadenize sunmuştur. Yeryüzünde biten rengârenk bitkiler ve diğer canlılar da sizin için yaratılmıştır. Balık ve diğer ürünlerini yediğiniz, içinden çıkan malzemeleri takı ve süs eşyası olarak kullandığınız, suları yara yara giden gemiler sayesinde ticaret yapıp geçiminizi sağladığınız ve daha birçok yönden yararlandığınız denizleri de sizin emrinize O vermiştir. İşte bütün bunlar, aklınızı kullanasınız ve yegâne yaratıcı olan Allah'tan başka ilâhlar edinmeyesiniz diye size verilen örneklerdir.

14. Cuz
16. Sûre
Nahl 3-14

[4] Zeccâc, Zemahşerî.

وَاَلْقٰى فِى الْاَرْضِ رَوَاسِيَ اَنْ تَم۪يدَ بِكُمْ وَاَنْهَارًا وَسُبُلًا لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴿١٥﴾ وَعَلَامَاتٍ وَبِالنَّجْمِ هُمْ يَهْتَدُونَ
﴿١٦﴾ اَفَمَنْ يَخْلُقُ كَمَنْ لَا يَخْلُقُ اَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿١٧﴾ وَاِنْ تَعُدُّوا نِعْمَةَ اللّٰهِ لَا تُحْصُوهَا اِنَّ اللّٰهَ لَغَفُورٌ رَح۪يمٌ
﴿١٨﴾ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ مَا تُسِرُّونَ وَمَا تُعْلِنُونَ ﴿١٩﴾ وَالَّذ۪ينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ لَا يَخْلُقُونَ شَيْـًٔا وَهُمْ يُخْلَقُونَ
﴿٢٠﴾ اَمْوَاتٌ غَيْرُ اَحْيَاءٍ وَمَا يَشْعُرُونَ اَيَّانَ يُبْعَثُونَ ﴿٢١﴾ اِلٰهُكُمْ اِلٰهٌ وَاحِدٌ فَالَّذ۪ينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْاٰخِرَةِ قُلُوبُهُمْ
مُنْكِرَةٌ وَهُمْ مُسْتَكْبِرُونَ ﴿٢٢﴾ لَا جَرَمَ اَنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ اِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْتَكْبِر۪ينَ ﴿٢٣﴾
وَاِذَا ق۪يلَ لَهُمْ مَاذَا اَنْزَلَ رَبُّكُمْ قَالُوا اَسَاط۪يرُ الْاَوَّل۪ينَ ﴿٢٤﴾ لِيَحْمِلُوا اَوْزَارَهُمْ كَامِلَةً يَوْمَ الْقِيٰمَةِ وَمِنْ اَوْزَارِ
الَّذ۪ينَ يُضِلُّونَهُمْ بِغَيْرِ عِلْمٍ اَلَا سَاءَ مَا يَزِرُونَ ﴿٢٥﴾ قَدْ مَكَرَ الَّذ۪ينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَاَتَى اللّٰهُ بُنْيَانَهُمْ مِنَ الْقَوَاعِدِ
فَخَرَّ عَلَيْهِمُ السَّقْفُ مِنْ فَوْقِهِمْ وَاَتٰيهُمُ الْعَذَابُ مِنْ حَيْثُ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٢٦﴾ ثُمَّ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ يُخْز۪يهِمْ وَيَقُولُ
اَيْنَ شُرَكَاءِيَ الَّذ۪ينَ كُنْتُمْ تُشَاقُّونَ ف۪يهِمْ قَالَ الَّذ۪ينَ اُو۫تُوا الْعِلْمَ اِنَّ الْخِزْيَ الْيَوْمَ وَالسُّٓوءَ عَلَى الْكَافِر۪ينَ
﴿٢٧﴾ اَلَّذ۪ينَ تَتَوَفّٰيهُمُ الْمَلٰٓئِكَةُ ظَالِم۪ٓي اَنْفُسِهِمْ فَاَلْقَوُا السَّلَمَ مَا كُنَّا نَعْمَلُ مِنْ سُٓوءٍ بَلٰٓى اِنَّ اللّٰهَ عَل۪يمٌ بِمَا
كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٢٨﴾ فَادْخُلُٓوا اَبْوَابَ جَهَنَّمَ خَالِد۪ينَ ف۪يهَا فَلَبِئْسَ مَثْوَى الْمُتَكَبِّر۪ينَ ﴿٢٩﴾

14. Cüz
16. Süre
Nahl 15-29

15-23. Yeryüzü sizi sarsmasın diye sağlam dağlar yerleştirip, nehirler, yollar, vadiler ve gece yol bulduğunuz yıldızlarla kâinatı muazzam bir şekilde yaratan O'dur. O'nun, sizlere verdiği nimetleri saymakla bitiremezsiniz. Bu kadar muhteşem bir kâinatı yaratan Allah ile kendisine ortak koştuğunuz varlıklar bir olabilir mi? Hiç aklınızı kullanmaz mısınız? Görmez misiniz ki kendilerini şefaatçi kabul edip Allah'a ortak koştuğunuz varlıklar, şu saydığımız şeylerin hiçbirini yaratmış değildir. Onlar hiçbir şey yaratamazlar, aksine bizzat kendileri Allah tarafından yaratılmış, sonra da ölüp gitmiş varlıklar olup, bir gün gelip sizinle yüzleştirilmek üzere diriltileceklerdir. Fakat onların ne zaman diriltileceklerinden bile haberleri yoktur! Gerçek şu ki Allah'tan başka kulluk edilmeye lâyık hiçbir kudret yoktur. Ne var ki âhiretteki hesabı hiç umursamayan siz müşriklerin gönülleri şirk inancını terketmeye bir türlü yanaşmamaktadır, kibrinizden bir türlü vazgeçmemektesiniz. Ama şunu biliniz ki Allah, gizli açık her yaptığınızı bilmektedir. O, kibirli kimseleri sevmez. Eğer aklınızı kullanıp elçimiz Muhammed'e ve tevhide iman edecek olursanız Allah sizi affedecektir.[5]

5 Bu paragrafta, "Unutmayınız ki Allah, açıktan açığa yaptıklarınızı bildiği gibi gizliden gizliye yaptıklarınızı da bilir. Davranışlarınızı bildiği gibi kalplerinizi de bilir!" cümlesi benzer ifadelerle iki defa geçmektedir. Biz, Türkçe cümle kurgusu gereği bir defa tercüme ettik.

VAHİY KARŞISINDA MÜŞRİKLERİN TUTUMU ve MÜSTEHAK OLDUKLARI CEZA

24-25. Ne var ki müşriklerin ileri gelenlerine Allah tarafından lutfedilen vahiy tebliğ edildiğinde Muhammed'in peygamberliğine inanmazlar[6] ve "Bunlar vahiy değil, sadece eskilerin masalları!" derler. Böylece kıyamet gününde hem kendi günahlarının hem de Muhammed'e iman etmelerine engel oldukları insanların günahlarının cezasını çekeceklerdir. Bir bilseler, yaptıkları şeyin ne kadar kötü olduğunu!

26-29. Doğrusu onlardan önce yaşamış nice toplumlar da peygamberlere karşı benzer tavır takınmışlar, tuzaklar kurarak kötülük yapmak istemişlerdi. Ne var ki Allah onların tuzaklarını bozdu, ummadıkları bir şekilde ilâhî azap ile karşılaştılar. Zaten kıyamet günü Allah, hem daha önceki peygamberlere böyle tavır alanları, hem de Mekke müşriklerini rezil rüsvâ edecek, onlara, "Hani dünyada kendilerini şefaatçi kabul edip Allah'a ortak koştuğunuz ve uğurlarında mücadele ettiğiniz o varlıklar nerede şimdi?" diyecektir. Müminler de,[7] "Bugün zillet ve azap; melekler canlarını alırken peygamberlere inanmayıp şirkten vazgeçmemiş olarak can veren kâfirlerin başınadır" diyeceklerdir. Gerçi bu kimseler ölüm anında pişman olacak ve "Biz kötü bir şey yapmıyorduk" diyerek kurtulmaya çalışacaklardır. Fakat onlara, "Boşuna kendinizi kurtarmaya çalışmayın, Allah yaptıklarınızı çok iyi biliyor, şimdi içinde sonsuza kadar kalmak üzere girin bakalım cehennemin kapılarından!" denilecektir. Gerçekten ne kötü bir yerdir orası!

14. Cüz
16. Süre
Nahl 15-29

6 Bu âyet genellikle "müşriklere 'Rabbinizin inzâl ettiği şey nedir?' diye sorulduğunda, Eskilerin masallarıdır derler" şeklinde çevrilmektedir. Bizce bu doğru değildir. Zira müşriklerin, hem bu sözlerin Allah sözü olduğuna inanmaları hem de eskilerin masalları olduğunu iddia etmeleri muhaldir (bk. Zemahşerî).

7 Mukâtil.

وَقِيلَ لِلَّذِينَ اتَّقَوْا مَاذَٓا اَنْزَلَ رَبُّكُمْۜ قَالُوا خَيْرًاۜ لِلَّذِينَ اَحْسَنُوا فِي هٰذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةٌۜ وَلَدَارُ الْاٰخِرَةِ خَيْرٌۜ
وَلَنِعْمَ دَارُ الْمُتَّقِينَۙ (٣٠) جَنَّاتُ عَدْنٍ يَدْخُلُونَهَا تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ لَهُمْ فِيهَا مَا يَشَٓاؤُ۫نَۜ كَذٰلِكَ
يَجْزِي اللّٰهُ الْمُتَّقِينَۙ (٣١) اَلَّذِينَ تَتَوَفّٰيهُمُ الْمَلٰٓئِكَةُ طَيِّبِينَۙ يَقُولُونَ سَلَامٌ عَلَيْكُمُۙ ادْخُلُوا الْجَنَّةَ بِمَا
كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ (٣٢) هَلْ يَنْظُرُونَ اِلَّٓا اَنْ تَأْتِيَهُمُ الْمَلٰٓئِكَةُ اَوْ يَأْتِيَ اَمْرُ رَبِّكَۜ كَذٰلِكَ فَعَلَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْۜ
وَمَا ظَلَمَهُمُ اللّٰهُ وَلٰكِنْ كَانُٓوا اَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ (٣٣) فَاَصَابَهُمْ سَيِّـَٔاتُ مَا عَمِلُوا وَحَاقَ بِهِمْ مَا كَانُوا بِه۪
يَسْتَهْزِؤُ۫نَ (٣٤) وَقَالَ الَّذِينَ اَشْرَكُوا لَوْ شَٓاءَ اللّٰهُ مَا عَبَدْنَا مِنْ دُونِه۪ مِنْ شَيْءٍ نَحْنُ وَلَٓا اٰبَٓاؤُ۬نَا وَلَا حَرَّمْنَا
مِنْ دُونِه۪ مِنْ شَيْءٍۜ كَذٰلِكَ فَعَلَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْۚ فَهَلْ عَلَى الرُّسُلِ اِلَّا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ (٣٥) وَلَقَدْ بَعَثْنَا فِي
كُلِّ اُمَّةٍ رَسُولًا اَنِ اعْبُدُوا اللّٰهَ وَاجْتَنِبُوا الطَّاغُوتَۚ فَمِنْهُمْ مَنْ هَدَى اللّٰهُ وَمِنْهُمْ مَنْ حَقَّتْ عَلَيْهِ الضَّلَالَةُۜ
فَسِيرُوا فِي الْاَرْضِ فَانْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِينَ (٣٦) اِنْ تَحْرِصْ عَلٰى هُدٰيهُمْ فَاِنَّ اللّٰهَ لَا يَهْدِي
مَنْ يُضِلُّ وَمَا لَهُمْ مِنْ نَاصِرِينَ (٣٧)

14. Cuz
16. Sûre
Nahl 30-37

VAHİY KARŞISINDA MÜMİNLERİN TUTUMU ve HAK ETTİKLERİ ÖDÜL

30-32. Diğer taraftan peygamberlere iman edenlere ilâhî vahiy tebliğ edildiğinde, onlar buna iman eder ve "Rabbimiz en doğrusunu, en hayırlısını buyurmuştur" derler. İşte bu iman ve güzellik içinde yaşayanlar, Allah tarafından bu dünyada güzel bir şekilde ödüllendirileceklerdir. Âhiret diyarında alacakları ödül ise çok daha güzeldir. Dünyada Allah'ın elçilerine iman eden ve O'nun emirlerine uygun yaşayanlar için âhiret diyarı ne de güzeldir! İçlerinde ırmakların çağıldadığı muhteşem adn cennetleri ve diledikleri her şey!

Bu müminler son nefeslerini verirlerken melekler kendilerine, "Selâm olsun size, peygamberlere iman edip, Allah'ın emirlerine göre yaşadığınız için buyurun cennete!" diyerek müjde verecektir.

33-34. Muhammed'in peygamberliğine iman etmeyen ve onun âhiret uyarılarını ciddiye almayan müşrikler, Allah'ın emri ile başlarına bir musibetin gelmesini veya meleklerin gönderilip kendilerini helâk etmesini mi bekliyorlar? Doğrusu geçmişte birçok toplum da benzer tavırları sebebiyle helâk edilmişlerdi. Allah onları elbette haksız yere cezalandırmış değildi, çünkü onlar peygamberlerle alay etmişler ve ısrarla kendilerine ilâhî azap gelmesini istemeyerek meydan okumuşlardı.

ŞİRK İNANCINI ALLAH'A ATFEDEN MÜŞRİKLERİN İFTİRALARI

35-36. Bazı varlıkları şefaatçi kabul edip onları Allah'a ortak koşan ve bazı şeyleri haram ilân eden müşrikler, tıpkı geçmiş dönemlerde yaşamış müşrikler gibi, şirk inancını Allah'a atfetmekte ve "Eğer Allah böyle yapmamızı istemeseydi yapmazdık, şu benimsediğimiz helâlleri ve haramları O istemeseydi bizler böyle yapamazdık" diyerek O'na iftira etmektedirler. İşte elçimiz, onlara bu yaptıklarının yanlış olduğunu açıkça anlatmaktadır. Zaten onun tek görevi de budur. Yoksa Allah ya da peygamber, insanları imana zorlayacak değildir.[8] Nitekim biz her topluma bir elçi gönderir ve sadece Allah'a kulluk etmeleri için onları uyarırız. İnsanların kimi bu peygamberlere iman ederken kimi onları reddeder. Ey şirk inancını Allah'ın isteği olarak göstermeye çalışan müşrikler![9] Geçmişte benzer şekilde davrandıkları için helâk edildiğini bildiğiniz müşrik toplumlardan ibret alın![10]

37. Ey Muhammed! Müşrikleri imana getirmek için çok çalıştığını, âdeta kendini paraladığını biliyoruz. Fakat görüyorsun ki onların elebaşıları kaskatı kesilmiş durumdadır. Allah, sapkınlıkta ısrar edenleri zorla hidayete erdirecek değildir. Hidayete ermedikçe de onları kurtaracak hiçbir güç yoktur.

14. Cuz
16. Sûre
Nahl 30-37

[8] "Elçinin görevi tebliğden başka bir şey değildir" ifadesi zımnen bu vurguyu içerir.
[9] bk. Âlûsî.
[10] Mâtürîdî'nin isabetle ifade ettiği üzere burada maksat çevre ülkeleri gezip kalıntıları görmek değil, anlatılan öğütlerden ibret almaktır.

14. Cüz
16. Sûre
Nahl 38-42

وَاَقْسَمُوا بِاللّٰهِ جَهْدَ اَيْمَانِهِمْۙ لَا يَبْعَثُ اللّٰهُ مَنْ يَمُوتُۜ بَلٰى وَعْدًا عَلَيْهِ حَقًّا وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَۙ
(٣٨) لِيُبَيِّنَ لَهُمُ الَّذ۪ي يَخْتَلِفُونَ ف۪يهِ وَلِيَعْلَمَ الَّذ۪ينَ كَفَرُٓوا اَنَّهُمْ كَانُوا كَاذِب۪ينَ (٣٩) اِنَّمَا قَوْلُنَا لِشَيْءٍ اِذَٓا
اَرَدْنَاهُ اَنْ نَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ۟ (٤٠) وَالَّذ۪ينَ هَاجَرُوا فِي اللّٰهِ مِنْ بَعْدِ مَا ظُلِمُوا لَنُبَوِّئَنَّهُمْ فِي الدُّنْيَا حَسَنَةًۜ
وَلَاَجْرُ الْاٰخِرَةِ اَكْبَرُۢ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَۙ (٤١) اَلَّذ۪ينَ صَبَرُوا وَعَلٰى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ (٤٢)

ÂHİRET ve HESAP GÜNÜ

38-39. Müşrikler, elçimiz Muhammed kendilerine âhiret gününü hatırlattığında ona karşı çıkmakta ve Allah'ın kendilerine âhirette hesap soracağına dair uyarıları alaya almaktadırlar.[11] Hayır, doğrusu Allah herkesi diriltip hesaba çekecek ve müşriklerin dünya hayatında tevhide aykırı olarak ortaya attıkları şeylerin asılsız olduğunu kendilerine bildirecektir. Böylece onlar dünyada hesap gününe dair uyarıları alaya alırken yanıldıklarını anlayacaklardır. Ne var ki müşrikler[12] bu gerçeğe iman etmezler.

11 Dikkat edilirse âyet metninde, müşriklerin, Allah'ın kimseyi diriltmeyeceğine dair "Allah adına" yemin ettikleri ifade edilmektedir. Müşriklerin âhiret inancına yönelik tepkileri bir inkâr değil, Hz. Peygamber'in uyarılarına yönelik bir alaydan ibarettir. Başta Râzî olmak üzere müfessirler bu hususa birçok yerde değinmişlerdir. Geniş bir değerlendirme için Vâkıa sûresi 57-59. âyetlerin dipnotuna bakınız.

12 Burada geçen "insanların çoğu" ifadesiyle kastedilen müşriklerdir. Zira âyette eleştiri konusu olan onlardır. "Bilmezler" ifadesiyle de "inanmazlar" anlamı kastedilmektedir. İbn Abbas da âyete bu şekilde mâna vermiştir (bk. *Tenvirü'l-mikbâs*).

40. Kaldı ki bizim için, ölmüş insanları yeniden diriltmek hiç de zor değildir,[13] çünkü biz bir şeyi var etmeyi dilediğimizde bu iş için bir emrimiz yeterli olur.

BASKILARA KARŞI SABREDEN FEDAKÂR MÜMİNLERE MÜJDE

41-42. Kuşkusuz, Muhammed'in peygamberliğine ve tevhide iman eden ve bu uğurda çeşitli sıkıntılara katlanan, Mekkeli müşriklerin baskıları sonucu ülkelerini terkedip hicret etmek[14] zorunda kalan o fedakâr müminleri Allah, dünya hayatında güzel bir şekilde ödüllendirecektir.[15] Âhiretteki ödülleri ise çok daha büyük olacaktır. Çünkü onlar rablerine iman etmiş, O'na güvenmiş ve müşriklerin her türlü baskılarına karşı sabretmişlerdir. Keşke müşrikler bu müminlerin inandıkları hakikati anlayabilselerdi!

[13] Taberi.
[14] Taberi. (Bu hicret, Habeşistan hicretidir).
[15] bk. İbnü'l-Cevzî.

وَمَٓا اَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ اِلَّا رِجَالًا نُوحٖٓي اِلَيْهِمْ فَسْـَٔلُٓوا اَهْلَ الذِّكْرِ اِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَۙ (٤٣) بِالْبَيِّنَاتِ
وَالزُّبُرِۜ وَاَنْزَلْنَٓا اِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ اِلَيْهِمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ (٤٤) اَفَاَمِنَ الَّذٖينَ مَكَرُوا
السَّيِّـَٔاتِ اَنْ يَخْسِفَ اللّٰهُ بِهِمُ الْاَرْضَ اَوْ يَأْتِيَهُمُ الْعَذَابُ مِنْ حَيْثُ لَا يَشْعُرُونَۙ (٤٥) اَوْ يَأْخُذَهُمْ فٖي
تَقَلُّبِهِمْ فَمَا هُمْ بِمُعْجِزٖينَۙ (٤٦) اَوْ يَأْخُذَهُمْ عَلٰى تَخَوُّفٍۜ فَاِنَّ رَبَّكُمْ لَرَؤُ۫فٌ رَحٖيمٌ (٤٧) اَوَلَمْ يَرَوْا اِلٰى مَا
خَلَقَ اللّٰهُ مِنْ شَيْءٍ يَتَفَيَّؤُ۬ا ظِلَالُهُ عَنِ الْيَمٖينِ وَالشَّمَٓائِلِ سُجَّدًا لِلّٰهِ وَهُمْ دَاخِرُونَ (٤٨)

14. Cüz
16. Süre
Nahl 43-48

MÜŞRİKLERİN "MELEK PEYGAMBER" İSTEKLERİNE CEVAP

43-44. Muhammed'in peygamberliğine inanmamak için türlü bahaneler ileri süren, "Allah peygamber göndermek isteseydi bir melek gönderirdi" diyen müşrikler bilmezler mi ki biz bu zamana kadar hep insan peygamberler göndermişizdir (onlara hiçbir zaman bir meleği peygamber olarak göndermedik). Eğer istiyorlarsa, bu hususu, daha önce kitap gönderilen milletlere de sorabilirler.[16] O, peygamberleri insanlar içerisinden seçip kendilerine vahiy kaynaklı kitaplar verdiğimiz gibi, şimdi de Muhammed'i bu Kur'an ile insanlara göndermiş bulunuyoruz. Böylece geçmiş toplumların başına gelenlerden ibret almaları, akıllarını kullanarak gafletten uyanıp tevhide girmeleri için onlara bu ilâhî mesajı duyurmasını sağlamış oluyoruz.[17]

HESAP GÜNÜ UYARISI

45-47. Elçimiz Muhammed'e tâbi olan müminlere zulmeden, onları tevhitten vazgeçirmek için her yola başvuran Mekke müşrikleri;[18] Allah'ın bütün kâinata hâkim olduğunu, bu zulüm ve küstahlıklarına devam ettikleri takdirde onları yerin dibine geçirebileceğini, peygamberi inkâr edip kendilerinden emin bir şekilde yaşamlarına devam ederlerken[19] başlarına ilâhî azap gönderip kendilerini helâk edebileceğini yahut onları yavaş yavaş tükenmeye mâruz bırakabileceğini, böyle bir durumda kendilerini kurtarmaya asla güç yetiremeyeceklerini, fakat bu kudretine rağmen Allah'ın yine de insanlara merhamet ettiğini, tövbe etmeleri için onlara süre tanıdığını düşünmezler mi?

14. Cüz
16. Süre
Nahl 43-48

KÂİNATTAKİ İLÂHÎ HÜKÜMRANLIĞIN TEVHİDE DELÂLETİ

48. Müşrikler, Allah'ın kâinatı ne kadar mükemmel bir düzen içerisinde yarattığını, her şeyin nasıl da yaratılıştan kendilerine verilen görevlerini icra ederek Allah'a kulluk ettiğini görüp de ibret almazlar mı? Görmezler mi dağları, taşları, bitkileri! Hepsi nasıl da sabahtan akşama kadar çeşitli şekillere bürünüyor,[20] gün geçtikçe halden hale giriyorlar. Bu tabloyu her an gördükleri halde nasıl olur da Allah'tan başka varlıklardan medet umarlar?

---

16 Taberî.

17 bk. Taberî, Âlûsî. Bazı âlimler, âyetteki "لِتُبَيِّنَ" ifadesine "beyan etme, açıklama" gibi anlamlar vererek, Kur'an'ın, Hz. Peygamber tarafından tefsir edilmeye muhtaç bir kitap olduğu, aksi takdirde sahâbenin onu anlayamayacağı görüşünü savunmuşlardır. Biz bu görüşe katılamıyoruz. Zira "لِتُبَيِّنَ" kelimesi, Hz. Peygamber'in Kur'an'ı tebliğ etmesi anlamında olup, tebliğ görevi "ikra', ütlü, belliğ" vb. kelimelerle de ifade edilmiştir.

Yeri gelmişken burada, tefsir usulünün konularından olan "Hz. Peygamber'in Kur'an'ı tefsir etmesi" meselesine kısaca temas etmek istiyoruz: Hz. Peygamber'in, Kur'an'ın tamamını veya bir kısmını tefsir ettiği kabul edilmiş, tefsir yönteminin de, Kur'an'ın mücmelini tebyin, müphemini tafsil, mutlakını takyid, müşkilini tavzih şeklinde olduğu belirtilmiştir (bk. Muhsin Demirci, *Tefsir Tarihi*, İstanbul 2008, s. 63 vd.) Bu görüşe de iştirak edemediğimizi ifade etmek durumundayız. Zira sözü edilen kavramlar, Kur'an'ın nüzûlünden yüzyıllar sonra hâsıl olan ihtiyaçlara cevap vermek için gösterilen ilmî çabaların ürünü olup, nüzûlü döneminde Kur'an'ın anlaşılmadığını ispat için kullanılamaz. Ebû Ubeyde (ö. 210) bu durumu gayet açık ve kesin olarak şöyle belirtmektedir: "فلم يحتج السلف الذين ادركوا وحيه إلى النبى صلى الله عليه وسلم أن يسألوا عن معانيه لأنهم كانوا عرب الألسن" : Vahyin nüzûlüne şahit olanların (sahâbe) dili Arapça olduğu için Hz. Peygamber'e Kur'an'ın mânasını sormaları söz konusu değildi (bk. Ebû Ubeyde, *Mecâzü'l-Kur'an*, thk. Fuat Sezgin, Kahire, ts. I, 8). O halde Kur'an, ilk muhatapları için ne dediği tam olarak anlaşılmayan, dolayısıyla tefsir edilmesi gereken ilmî bir eser değil, iman edilmesi gereken bir kitaptır. Nüzûl sonrası dönemler için ise aynı zamanda anlaşılmaya ve açıklanmaya konu olmuştur. Öyleyse Kur'an'a, nüzûl dönemi ve nüzûl sonrası olarak iki ayrı noktadan yaklaşmak gerekir. Bu, bize Kur'an'ın tabiatını keşfederek onu, sonraki dönemlerin ihtiyaçlarının oluşturduğu ilmî disiplinlerle karıştırmamak gibi bir farkındalık kazandıracaktır. *Doğrusunu Allah bilir.*

18 Taberî.

19 Mâtürîdî.

20 Taberî.

وَلِلّٰهِ يَسْجُدُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ مِنْ دَٓابَّةٍ وَالْمَلٰٓئِكَةُ وَهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُونَ ﴿٤٩﴾ يَخَافُونَ رَبَّهُمْ
مِنْ فَوْقِهِمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ ﴿٥٠﴾ وَقَالَ اللّٰهُ لَا تَتَّخِذُٓوا اِلٰهَيْنِ اثْنَيْنِۚ اِنَّمَا هُوَ اِلٰهٌ وَاحِدٌۚ فَاِيَّايَ فَارْهَبُونِ
﴿٥١﴾ وَلَهُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَلَهُ الدّ۪ينُ وَاصِبًاۜ اَفَغَيْرَ اللّٰهِ تَتَّقُونَ ﴿٥٢﴾ وَمَا بِكُمْ مِنْ نِعْمَةٍ فَمِنَ اللّٰهِ
ثُمَّ اِذَا مَسَّكُمُ الضُّرُّ فَاِلَيْهِ تَجْـَٔرُونَ ﴿٥٣﴾ ثُمَّ اِذَا كَشَفَ الضُّرَّ عَنْكُمْ اِذَا فَر۪يقٌ مِنْكُمْ بِرَبِّهِمْ يُشْرِكُونَ ﴿٥٤﴾
لِيَكْفُرُوا بِمَٓا اٰتَيْنَاهُمْۜ فَتَمَتَّعُوا فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿٥٥﴾ وَيَجْعَلُونَ لِمَا لَا يَعْلَمُونَ نَص۪يبًا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْۜ تَاللّٰهِ
لَتُسْـَٔلُنَّ عَمَّا كُنْتُمْ تَفْتَرُونَ ﴿٥٦﴾ وَيَجْعَلُونَ لِلّٰهِ الْبَنَاتِ سُبْحَانَهُۙ وَلَهُمْ مَا يَشْتَهُونَ ﴿٥٧﴾ وَاِذَا بُشِّرَ اَحَدُهُمْ
بِالْاُنْثٰى ظَلَّ وَجْهُهُ مُسْوَدًّا وَهُوَ كَظ۪يمٌۚ ﴿٥٨﴾ يَتَوَارٰى مِنَ الْقَوْمِ مِنْ سُٓوءِ مَا بُشِّرَ بِه۪ۜ اَيُمْسِكُهُ عَلٰى هُونٍ اَمْ
يَدُسُّهُ فِي التُّرَابِۜ اَلَا سَٓاءَ مَا يَحْكُمُونَ ﴿٥٩﴾ لِلَّذ۪ينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْاٰخِرَةِ مَثَلُ السَّوْءِۚ وَلِلّٰهِ الْمَثَلُ الْاَعْلٰىۜ
وَهُوَ الْعَز۪يزُ الْحَك۪يمُ ﴿٦٠﴾

MELEKLERİN İLÂHLAŞTIRILMASINA CEVAP

49-50. Kâinattaki bütün canlılar Allah'a kulluk eder, üstelik müşriklerin kendilerini şefaatçi kabul edip tâzimde bulundukları, Allah katında yüce mertebeye sahip olan[21] melekler de O'na kulluk eder, ibadet ve itaatten asla imtina etmezler,[22] kendilerine egemen olan[23] rablerinden korkarlar ve aldıkları emirleri yerine getirirler.

NİMET - KULLUK İLİŞKİSİ

51-55. Ey müşrikler! Allah sizlere tevhidi emretmektedir. Sakın Allah'tan başka bir varlıktan medet ummayın! Çünkü yerde ve gökte bulunan her şey O'na aittir. Egemenlik vasfına sahip olmayan, sizlere hiçbir nimet bahşedemeyen varlıklardan nasıl medet umarsınız?[24] Her zaman ve sadece, kâinatın tek hâkimi olan Allah'a kulluk ediniz. Sahip olduğunuz her nimet Allah'tan gel-

21 bk. Âlûsî.
22 Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*,"kbr" md.
23 Zemahşerî.
24 Elli ikinci âyetin sonunda geçen " افغير الله تتقون " ifadesinde bu vurgu vardır (bk. İbn Atıyye).

mektedir. Kaldı ki azıcık zorda kaldığınızda hemen Allah'a yalvarmıyor musunuz? Demek ki O'ndan başka varlıkların size yardım edemeyeceğini siz de biliyorsunuz. Ne var ki Allah dualarınıza karşılık verip üzerinizden sıkıntıyı giderdiği zaman, içinizden birileri hemen nankörlüğe başlar, verdiğimiz onca nimete ve sıkıntılarını gidermemize rağmen başka varlıklardan medet umarlar! Fakat böyle yapan o nankör müşrikler şunu iyi bilsinler ki eğer tövbe edip tevhide dönmezlerse, şimdilik refah içinde olmalarına rağmen ileride bu yaptıklarının cezasını çekeceklerdir.

56. Çünkü onlar, kendilerine hiçbir yarar sağlayamayacak veya zarar veremeyecek birtakım âciz varlıklardan şefaat beklemekte[25] ve Allah'ın verdiği nimetlerin bir kısmını onlara adak olarak sunmakta, bunları da Allah'ın emri üzere yaptıklarını iddia etmektedirler.[26] Bu nankörlükleri ve iftiraları elbette ki cezasız kalmayacaktır.

MELEKLERİ ALLAH'IN KIZLARI OLARAK GÖREN MÜŞRİKLERİN KIZ ÇOCUK İSTEMEME ÇELİŞKİLERİ

57-60. Diğer taraftan bu müşrikler o kadar tutarsızdırlar ki hem melekleri Allah katında şefaatçi olarak görmekte, onların Allah'ın kızları olduklarını iddia etmektedirler, hem de kız çocuk sahibi olmayı istememektedirler. İçlerinden birine bir kız çocuğu olduğu müjdelendiğinde öfkeden yüzü mosmor olur, utancından insan içine çıkamaz hale gelir. Acaba insanların kınamasına aldırmadan bu çocuğu büyütmeli miyim, yoksa götürüp bir yere gömmeli miyim diye kara kara düşünür. İşte Allah'tan başka varlıkları şefaatçi kabul edip onlara tâzimde bulunan ve âhiret sorumluluğu taşımayan müşriklerin düşünceleri ve yaşamları böylesine kötüdür. Oysa Allah onların çirkin yakıştırmalarından münezzehtir, sonsuz kudret, şeref ve hikmet gibi en güzel vasıflara sahiptir.

25 Zemahşerî.
26 Taberî.

وَلَوْ يُؤَاخِذُ اللّٰهُ النَّاسَ بِظُلْمِهِمْ مَا تَرَكَ عَلَيْهَا مِنْ دَٓابَّةٍ وَلٰكِنْ يُؤَخِّرُهُمْ اِلٰٓى اَجَلٍ مُسَمًّىۚ فَاِذَا جَٓاءَ اَجَلُهُمْ لَا
يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ ﴿٦١﴾ وَيَجْعَلُونَ لِلّٰهِ مَا يَكْرَهُونَ وَتَصِفُ اَلْسِنَتُهُمُ الْكَذِبَ اَنَّ لَهُمُ الْحُسْنٰىۜ
لَا جَرَمَ اَنَّ لَهُمُ النَّارَ وَاَنَّهُمْ مُفْرَطُونَ ﴿٦٢﴾ تَاللّٰهِ لَقَدْ اَرْسَلْنَٓا اِلٰٓى اُمَمٍ مِنْ قَبْلِكَ فَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ اَعْمَالَهُمْ
فَهُوَ وَلِيُّهُمُ الْيَوْمَ وَلَهُمْ عَذَابٌ اَل۪يمٌ ﴿٦٣﴾ وَمَٓا اَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ اِلَّا لِتُبَيِّنَ لَهُمُ الَّذِي اخْتَلَفُوا ف۪يهِۙ
وَهُدًى وَرَحْمَةً لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٦٤﴾ وَاللّٰهُ اَنْزَلَ مِنَ السَّمَٓاءِ مَٓاءً فَاَحْيَا بِهِ الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَاۜ اِنَّ ف۪ي ذٰلِكَ لَاٰيَةً
لِقَوْمٍ يَسْمَعُونَ ﴿٦٥﴾ وَاِنَّ لَكُمْ فِي الْاَنْعَامِ لَعِبْرَةًۜ نُسْق۪يكُمْ مِمَّا ف۪ي بُطُونِه۪ مِنْ بَيْنِ فَرْثٍ وَدَمٍ لَبَنًا خَالِصًا
سَٓائِغًا لِلشَّارِب۪ينَ ﴿٦٦﴾ وَمِنْ ثَمَرَاتِ النَّخ۪يلِ وَالْاَعْنَابِ تَتَّخِذُونَ مِنْهُ سَكَرًا وَرِزْقًا حَسَنًاۜ اِنَّ ف۪ي ذٰلِكَ لَاٰيَةً
لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿٦٧﴾ وَاَوْحٰى رَبُّكَ اِلَى النَّحْلِ اَنِ اتَّخِذ۪ي مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا وَمِنَ الشَّجَرِ وَمِمَّا يَعْرِشُونَۙ ﴿٦٨﴾
ثُمَّ كُل۪ي مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ فَاسْلُك۪ي سُبُلَ رَبِّكِ ذُلُلًاۜ يَخْرُجُ مِنْ بُطُونِهَا شَرَابٌ مُخْتَلِفٌ اَلْوَانُهُ ف۪يهِ شِفَٓاءٌ
لِلنَّاسِۜ اِنَّ ف۪ي ذٰلِكَ لَاٰيَةً لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٦٩﴾

61. Gerçek şu ki Allah son derece merhametlidir. Eğer onları bu yaptıklarından dolayı hemen cezalandıracak olsaydı bütün müşrikleri[27] yok ederdi, fakat O, onlara süre vermektedir. Verilen bu sınırlı süre sona erdiğinde hâlâ iman etmemiş olanlar için ceza kesinleşecek ve artık iş işten geçmiş olacaktır.

62. Kendileri kız çocuk sahibi olmayı istemezken, melekleri Allah'ın kızları olarak görmektedirler. Ayrıca kendilerince uydurdukları yalanlara inanmakta, kendilerini son derece haklı olarak görmektedirler. Âhirette kazançlı çıkacaklarını iddia etmektedirler. Hayır, doğrusu onlar cehennemliktirler, hem de oraya en önce onlar atılacaklardır.

63. Gerçek şu ki daha önce kendilerine peygamber gönderdiğimiz toplumların inkârcıları da Mekke müşrikleri gibi, kendilerini haklı ve doğru yolda

---

27 Zemahşerî.

görürlerdi. Şeytan onlara düşüncelerini ve yaptıklarını güzel gösteriyordu ama hesap günü geldiğinde yanlış yolda olduklarını anlayacaklar ve hiçbir yardımı olmayacak olan şeytandan başka dostları da kalmamış olacaktır.

64. Ey Muhammed! İşte biz seni peygamber olarak seçip böyle ilâhî bir kitabı sana vahyetmekle, insanların yanlışa düştüğü bu hususlarda onlara doğruyu göstermeni, onları tevhide sevketmeni istemiş bulunuyoruz ki bu, senin peygamberliğine ve tevhide iman edecekler için bir rahmettir.[28]

İLÂHÎ NİMETLERİN TEVHİDE DELÂLETİ

65-69. Ey müşrikler! Nasıl olur da, hiçbir şey yaratamayan varlıkları Allah'a ortak koşarsınız? Görmez misiniz, Allah öyle muazzam bir kâinat yaratmıştır ki kâinatta gökten yağan yağmur âdeta cansızlaşan çorak toprağa yeniden hayat verir. Tabiatın bu hali, aklını kullanan insanlar için ibretlerle doludur. Allah'ın yarattığı hayvanlarda da sizin için ibretler vardır. Onları öylesine mükemmel yaratmıştır ki dışkılarına yahut kanlarına hiç karıştırmadan size tertemiz ve lezzetli süt verirler. Bitkilerde de bu ibret dolu tabloyu görebilirsiniz; meselâ hurma ve üzümden hem içecek[29] hem de lezzetli besinler elde edersiniz.[30] Bakınız şu bal arısına! Allah onu öyle yaratmıştır ki dağlarda, ağaçlarda, çardaklarda kendisine yuva yapar, türlü meyve ve çiçeklerden beslenir, belli güzergâhları takip edip çiçek özlerini toplar ve neticede insanlar için şifa olan çeşit çeşit renk ve lezzette bal üretir. İşte bu, Allah'ın yaratıcılığına ve ihsan ettiği muazzam nimetlere örnektir. Aklını kullanan insanlar bunlardan ders alır ve başka varlıkları O'na ortak koşmazlar.

14. Cüz
16. Süre
Nahl 61-69

[28] Taberî.

[29] "سَكَرًا" kelimesini hurma ve üzümden elde edilen sarhoşluk verici içkiler şeklinde anlayarak bu âyetin şarabın haram kılınmasından önce nâzil olduğunu, dolayısıyla mensuh (hükümsüz) olduğunu söyleyen birçok müfessir bulunmasına karşın, Taberî bu yorumlara karşı çıkarak burada maksadın bu meyvelerden tabii yolla elde edilen ve alkollü hale dönüşmemiş içecekler olduğunu ifade eder.

[30] Taberî.

وَاللّٰهُ خَلَقَكُمْ ثُمَّ يَتَوَفّٰيكُمْ وَمِنْكُمْ مَنْ يُرَدُّ اِلٰٓى اَرْذَلِ الْعُمُرِ لِكَيْ لَا يَعْلَمَ بَعْدَ عِلْمٍ شَيْـًٔا اِنَّ اللّٰهَ عَلٖيمٌ قَدٖيرٌ
﴿٧٠﴾ وَاللّٰهُ فَضَّلَ بَعْضَكُمْ عَلٰى بَعْضٍ فِي الرِّزْقِ فَمَا الَّذٖينَ فُضِّلُوا بِرَٓادّٖي رِزْقِهِمْ عَلٰى مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُهُمْ
فَهُمْ فٖيهِ سَوَٓاءٌ اَفَبِنِعْمَةِ اللّٰهِ يَجْحَدُونَ ﴿٧١﴾ وَاللّٰهُ جَعَلَ لَكُمْ مِنْ اَنْفُسِكُمْ اَزْوَاجًا وَجَعَلَ لَكُمْ مِنْ اَزْوَاجِكُمْ
بَنٖينَ وَحَفَدَةً وَرَزَقَكُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ اَفَبِالْبَاطِلِ يُؤْمِنُونَ وَبِنِعْمَتِ اللّٰهِ هُمْ يَكْفُرُونَ ﴿٧٢﴾ وَيَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ
اللّٰهِ مَا لَا يَمْلِكُ لَهُمْ رِزْقًا مِنَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ شَيْـًٔا وَلَا يَسْتَطٖيعُونَ ﴿٧٣﴾ فَلَا تَضْرِبُوا لِلّٰهِ الْاَمْثَالَ اِنَّ
اللّٰهَ يَعْلَمُ وَاَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٧٤﴾ ضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا عَبْدًا مَمْلُوكًا لَا يَقْدِرُ عَلٰى شَيْءٍ وَمَنْ رَزَقْنَاهُ مِنَّا رِزْقًا
حَسَنًا فَهُوَ يُنْفِقُ مِنْهُ سِرًّا وَجَهْرًا هَلْ يَسْتَوُ۫نَ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ بَلْ اَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٧٥﴾ وَضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا
رَجُلَيْنِ اَحَدُهُمَٓا اَبْكَمُ لَا يَقْدِرُ عَلٰى شَيْءٍ وَهُوَ كَلٌّ عَلٰى مَوْلٰيهُ اَيْنَمَا يُوَجِّهْهُ لَا يَاْتِ بِخَيْرٍ هَلْ يَسْتَوٖي هُوَ
وَمَنْ يَاْمُرُ بِالْعَدْلِ وَهُوَ عَلٰى صِرَاطٍ مُسْتَقٖيمٍ ﴿٧٦﴾ وَلِلّٰهِ غَيْبُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَمَٓا اَمْرُ السَّاعَةِ اِلَّا كَلَمْحِ
الْبَصَرِ اَوْ هُوَ اَقْرَبُ اِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدٖيرٌ ﴿٧٧﴾ وَاللّٰهُ اَخْرَجَكُمْ مِنْ بُطُونِ اُمَّهَاتِكُمْ لَا تَعْلَمُونَ شَيْـًٔا
وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْاَبْصَارَ وَالْاَفْـِٔدَةَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٧٨﴾ اَلَمْ يَرَوْا اِلَى الطَّيْرِ مُسَخَّرَاتٍ فٖي جَوِّ
السَّمَٓاءِ مَا يُمْسِكُهُنَّ اِلَّا اللّٰهُ اِنَّ فٖي ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٧٩﴾

14. Cuz
16. Süre
Nahl 70-79

70-71. Allah'ın verdiği nimetler bunlarla sınırlı değildir. O'nun nimetleri sayamayacağınız kadar çoktur. Sizi yaratan da, canınızı alacak olan da O'dur. Kiminize uzun yaşam verir, elden ayaktan düşüp hiçbir şey hatırlamaz hale gelinceye kadar yaşatır. Zamanla zafiyete uğramayan yegâne kudret Allah'tır.[31] Kiminizi de diğerlerinden daha varlıklı kılar. Kendilerine zenginlik nasip edilenler, bir taraftan maiyetlerindeki insanları sahip oldukları mala ortak etmeye razı olmazlarken diğer taraftan, bizzat Allah tarafından yaratılan varlıklardan medet ummak suretiyle bir anlamda onları ulûhiyyete ortak kılar; kendilerine verdiği bunca nimete karşı Allah'a nankörlük ederler.[32]

72-73. Allah sizlere kendi türünüzden eşler yaratıp eşlerinizden de sizlere çocuk ve torunlar nasip etmiştir. Nice temiz ve helâl rızıkları sizlere bahşetmiştir. Şimdi bu müşrikler, kendilerine bu kadar nimet veren Allah'ın yanı sıra, kendilerine yerden yahut gökten hiçbir rızık sağlayamayacak olan bazı zavallı varlıkları O'na ortak koşarak nankörlük etmiş olmuyorlar mı?

31 Taberî.
32 Taberî.

74. Ey müşrikler! Artık şirkten vazgeçin! Eşi ve benzeri olmayan Allah ile o medet umduğunuz varlıklar arasında benzerlik kurmayın![33] Yaptığınızın doğru olduğunu iddia etmeyi bırakın ve Muhammed'e iman edin, çünkü sizin sınırlı ilminize karşın Allah, sonsuz ilim sahibidir.

75-76. Şimdi Allah sizlere bu hususta bir örnek verecektir. Bir düşünün! Kendi adına hareket edemeyen, özgürlüğü olmayan bir köle ile geniş maddî imkânlara sahip olan ve dilediği gibi malını harcayan özgür ve güçlü bir kişi veya dili dönmeyen, verilen hiçbir işi beceremeyen, sahibine yük olmaktan başka bir işe yaramayan bir köle ile son derece bilgili ve âdil kişi bir tutulur mu hiç? Elbette ki tutulmaz. İşte bunun gibi, bütün varlığın sahibi olan ve varlığında dilediği gibi tasarruf eden Allah ile o âciz varlıklar da bir tutulmaz. Kulluk sadece Allah'a yapılır, çünkü her şeyi veren O'dur, ancak siz müşrikler bunu bir türlü anlamak istemiyorsunuz.

14. Cüz
16. Süre
Nahl 70-79

77. Şunu bilin ki yerde ve gökte hiçbir şey Allah'tan gizli kalamaz. Elçimiz Muhammed'den ısrarla talep ettiğiniz,[34] vaktini ancak Allah'ın bildiği hesap günü muhakkak gelecektir, o güne kadar size verilen bu hayat süresi göz açıp kapayıncaya kadar geçmiş olacaktır. Allah'ın sahip olduğu bu sonsuz ilim ve kudret, kendilerini şefaatçi kabul edip ortak koştuğunuz varlıklarda var mıdır?

78. Allah sizleri annelerinin karnından bebek olarak doğan ve henüz hiçbir şey bilmeyen küçücük varlıklar olarak yaratmış, verdiği göz, kulak ve akıl nimetleri sayesinde bilgi sahibi olmanızı sağlamıştır. Yalnızca size bu nimetleri bahşeden Allah'a şükretmeniz gerekirken[35] nasıl olur da başka varlıkları O'na ortak koşarsınız!

79. Bakmaz mısınız gökyüzünde uçan kuşlara? Onları gökyüzünde durmaya ve uçmaya kabil yaratan, Allah'tan başka kim olabilir ki? Bundan, ancak gözlerinin müşahede ettiğini gönülleri de ikrar edenler[36] ders alır ve hiçbir güç sahibi olmayan varlıklardan medet ummaya son verirler!

33 Taberî.
34 İbnü'l-Cevzî.
35 Taberî.
36 Taberî.

وَاللّٰهُ جَعَلَ لَكُمْ مِنْ بُيُوتِكُمْ سَكَنًا وَجَعَلَ لَكُمْ مِنْ جُلُودِ الْاَنْعَامِ بُيُوتًا تَسْتَخِفُّونَهَا يَوْمَ ظَعْنِكُمْ وَيَوْمَ
اِقَامَتِكُمْ وَمِنْ اَصْوَافِهَا وَاَوْبَارِهَا وَاَشْعَارِهَا اَثَاثًا وَمَتَاعًا اِلٰى حٖينٍ ﴿٨٠﴾ وَاللّٰهُ جَعَلَ لَكُمْ مِمَّا خَلَقَ ظِلَالًا
وَجَعَلَ لَكُمْ مِنَ الْجِبَالِ اَكْنَانًا وَجَعَلَ لَكُمْ سَرَابٖيلَ تَقٖيكُمُ الْحَرَّ وَسَرَابٖيلَ تَقٖيكُمْ بَاْسَكُمْ كَذٰلِكَ يُتِمُّ
نِعْمَتَهُ عَلَيْكُمْ لَعَلَّكُمْ تُسْلِمُونَ ﴿٨١﴾ فَاِنْ تَوَلَّوْا فَاِنَّمَا عَلَيْكَ الْبَلَاغُ الْمُبٖينُ ﴿٨٢﴾ يَعْرِفُونَ نِعْمَتَ اللّٰهِ
ثُمَّ يُنْكِرُونَهَا وَاَكْثَرُهُمُ الْكَافِرُونَ ﴿٨٣﴾ وَيَوْمَ نَبْعَثُ مِنْ كُلِّ اُمَّةٍ شَهٖيدًا ثُمَّ لَا يُؤْذَنُ لِلَّذٖينَ كَفَرُوا وَلَا هُمْ
يُسْتَعْتَبُونَ ﴿٨٤﴾ وَاِذَا رَاَ الَّذٖينَ ظَلَمُوا الْعَذَابَ فَلَا يُخَفَّفُ عَنْهُمْ وَلَا هُمْ يُنْظَرُونَ ﴿٨٥﴾ وَاِذَا رَاَ الَّذٖينَ
اَشْرَكُوا شُرَكَاءَهُمْ قَالُوا رَبَّنَا هٰؤُلَاءِ شُرَكَاؤُنَا الَّذٖينَ كُنَّا نَدْعُوا مِنْ دُونِكَ فَاَلْقَوْا اِلَيْهِمُ الْقَوْلَ اِنَّكُمْ
لَكَاذِبُونَ ﴿٨٦﴾ وَاَلْقَوْا اِلَى اللّٰهِ يَوْمَئِذٍ السَّلَمَ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿٨٧﴾ اَلَّذٖينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا عَنْ
سَبٖيلِ اللّٰهِ زِدْنَاهُمْ عَذَابًا فَوْقَ الْعَذَابِ بِمَا كَانُوا يُفْسِدُونَ ﴿٨٨﴾ وَيَوْمَ نَبْعَثُ فٖى كُلِّ اُمَّةٍ شَهٖيدًا عَلَيْهِمْ مِنْ
اَنْفُسِهِمْ وَجِئْنَا بِكَ شَهٖيدًا عَلٰى هٰؤُلَاءِ وَنَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ تِبْيَانًا لِكُلِّ شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً وَبُشْرٰى
لِلْمُسْلِمٖينَ ﴿٨٩﴾

14. Cüz
16. Sûre
Nahl 80-89

80. Yaşamınız içerisinde Allah'ın size bahşettiği nimetlere bir göz atınız! Bakınız şu içinde huzurla yaşadığınız evlere! O'nun verdiği kudret sayesinde bunları yapıyorsunuz. Ayrıca hayvan derilerinden çadırlar yapıyor, yolculuklarınızda ve konakladığınızda onlara ihtiyaç duyuyorsunuz. Koyun, deve ve keçi gibi hayvanların yünlerinden giysiler, eşyalar yapıyor ve bunlardan ömür boyu[37] faydalanıyorsunuz.

81. Yine Allah, sizi aşırı sıcaktan koruyacak gölgelikler, bulutlar ve ağaçlar var ederek yaşamınızı kolaylaştırmış, kayalıklar içerisinde sığınacağınız, barınacağınız yerler var edip, sizi sıcaktan koruyacak ve örtünmenizi sağlayacak giysiler yapmanıza imkân vermiştir. İşte böylece, yaşamınızda doğrudan faydalandığınız nimetleri size sayıp dökmektedir.[38] Umulur ki aklınızı kullanır ve sizlere bütün bu nimetleri bahşeden Allah'a ortak koşmaya son verirsiniz.

37 Taberî.

38 İbn Kesîr.

PEYGAMBERİ İNKÂR EDEN MÜŞRİKLERİN ÂHİRETTEKİ ACIKLI HALLERİ

82-85. Ey Muhammed! Müşrikler bütün bu nimetlere nankörlük ediyor ve kendilerine her şeyi bu kadar açıkça anlattığımız halde hâlâ senin peygamberliğine ve tevhide iman etmiyorlarsa, Allah'ın nimetlerini bildikleri halde nankörlük edip başka varlıklardan medet umma konusunda ısrar ediyorlarsa artık senin yapacağın bir şey yok demektir, çünkü senin görevin sadece bu hakikati onlara duyurmaktır, ancak unutmasınlar ki onları diriltip hesaba çekeceğimiz gün geldiğinde artık mazeretleri kalmayacak, pişmanlıkları fayda vermeyecektir. Cehennem azabını gördüklerinde çok pişman olacaklar, fakat iş işten geçmiş olacaktır. Artık ne azapları hafifletilecek ne de feryatlarına aldırış eden olacaktır.

86-88. O gün dünyada şefaatçi kabul edip ortak koştukları varlıkları karşılarında gördüklerinde, "Allahım! İşte biz bunların şefaat yetkisine sahip olduğunu düşünüyorduk, suçlu olan bunlar!" diyerek kendilerini kurtarmaya çalışacaklardır. Şefaatçi kabul edilenler ise, "Bizden medet ummanızı biz mi istedik?" diyeceklerdir. İşte o an, dünyada umut bağladıkları şeyler tükenmiş olacak ve Allah'ın huzurunda çaresiz bir şekilde kalacaklardır. Allah'a ortak koşan, elçilerimizi yalanlayan ve insanları da hak yoldan uzaklaştıran bu kimselere o gün, bu yaptıklarının cezası olarak kat kat azap tattıracağız.

89. O gün her toplumu hesaba çekerken kendilerine gönderilen peygamberleri de huzurumuza çıkarıp inkârcılarla yüzleştireceğiz. Ey Muhammed! O gün seni de bu müşriklerin karşısına çıkaracağız ve bugün peygamber olduğuna inanmayanlar, o gün büyük bir pişmanlık duyacaklardır. Çünkü biz sana bu Kur'an'ı, helâl-haram, sevap-günah konusunda gerekli her şeyi açıklayan, doğru yolu gösteren, inananlara bir rahmet, tevhide gönülden bağlanmış olanlara bir müjde olarak vahyettik.[39]

[39] Taberî.

إِنَّ اللّٰهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ وَإِيتَٓائِ ذِي الْقُرْبٰى وَيَنْهٰى عَنِ الْفَحْشَٓاءِ وَالْمُنْكَرِ وَالْبَغْيِ يَعِظُكُمْ لَعَلَّكُمْ
تَذَكَّرُونَ ﴿٩٠﴾ وَأَوْفُوا بِعَهْدِ اللّٰهِ إِذَا عَاهَدْتُمْ وَلَا تَنْقُضُوا الْأَيْمَانَ بَعْدَ تَوْكِيدِهَا وَقَدْ جَعَلْتُمُ اللّٰهَ عَلَيْكُمْ
كَفِيلًا إِنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ مَا تَفْعَلُونَ ﴿٩١﴾ وَلَا تَكُونُوا كَالَّتِي نَقَضَتْ غَزْلَهَا مِنْ بَعْدِ قُوَّةٍ أَنْكَاثًا تَتَّخِذُونَ أَيْمَانَكُمْ
دَخَلًا بَيْنَكُمْ أَنْ تَكُونَ أُمَّةٌ هِيَ أَرْبٰى مِنْ أُمَّةٍ إِنَّمَا يَبْلُوكُمُ اللّٰهُ بِهِ وَلَيُبَيِّنَنَّ لَكُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ مَا كُنْتُمْ فِيهِ
تَخْتَلِفُونَ ﴿٩٢﴾ وَلَوْ شَٓاءَ اللّٰهُ لَجَعَلَكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَلٰكِنْ يُضِلُّ مَنْ يَشَٓاءُ وَيَهْدِي مَنْ يَشَٓاءُ وَلَتُسْـَٔلُنَّ عَمَّا
كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٩٣﴾ وَلَا تَتَّخِذُوا أَيْمَانَكُمْ دَخَلًا بَيْنَكُمْ فَتَزِلَّ قَدَمٌ بَعْدَ ثُبُوتِهَا وَتَذُوقُوا السُّٓوءَ بِمَا صَدَدْتُمْ
عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ وَلَكُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿٩٤﴾

14. Cuz
16. Süre
Nahl 90-94

İLÂHÎ VAHYİN TEMEL MESAJLARI

90. Allah, sana vahyettiği bu Kur'an'da adaletli olmayı,[40] iyilik yapmayı, akrabalara yardım etmeyi[41] emretmekte, elçisine iman edip tevhidi kabul etmenizi istemektedir.[42] Kendinizi büyük görmenizi, haksızlık etmeyi, ahlâksızlığı

40 Bu âyette ve Kur'an'ın daha başka birçok yerinde geçen adalet kelimesi hukûkî değil, itikadî bir kavramdır. Yani bu adalet en nihayetinde tevhit ilkesine racidir. Bilindiği gibi Kur'an birçok yerde "zulüm" kelimesini şirk anlamında kullanır. Dolayısıyla adalet-zulüm kavramları tevhid-şirk kavramlarına tekabül eder. Kur'an'ın hukuki anlamda adaleti bir ilke olarak savunduğu müsellem olmakla beraber, bu âyette sözünü ettiğimiz inceliği de hesaba katmak gerekmektedir. Nitekim müfessirler de benzer mülahazalarda bulunmuşlardır (bk. Taberî).

41 Bu âyette ve Kur'an'ın daha başka birçok yerinde geçen "iyilik yapmak ve ebeveyne iyi davranmak" ifadesi, müşriklerin Hz. Peygambere yönelttikleri suçlamalara cevap teşkil etmektedir. Bilindiği gibi müşrikler Hz. Peygamber'in akraba haklarını ihlal ettiğini (أقطع للرحم) ve evladı babaya düşman ettiğini söyleyerek onu tenkit etmişlerdir. Hz. Peygamber'e iman eden genç sahabîlerin birçoğunun ebeveynlerinin müşrik olması ve onların evlatlarına ebeveyn hakkı üzerinden baskı yapmaları, müşriklerin bu iddialarına zemin teşkil ettiği gibi bazı müminlerin aklında çeşitli soru işaretlerinin oluşmasına sebep olmuş olabilir. İşte bu duruma cevaben Yüce Allah bu âyetlerde adeta şöyle demektedir; "Ey elçimizi ebeveyn ve akrabaya saygısızlıkla suçlayan müşrikler! Bilin ki Allah ve onun elçisi ebeveyn ve akraba hakkına önem verir, onlara ihsanda bulunmayı öğütler. Ancak siz ebeveyn hakkınızı kullanarak evlatlarınızı şirke döndürmek isterseniz, bu durumda tevhit inancı ebeveyn hakkından daha öncelikli olacaktır." Nitekim burada zımnen ifade edilen bu husus, Lokman sûresinde sarahaten ifade edilmiştir.

42 Taberî.

ve hayâsızlığı da yasaklamaktadır. İşte, belki aklınızı başınıza alırsınız diye, Allah sizlere böyle öğütler vermektedir.

MÜMİNLERE "İMANDA SEBAT ve KARARLILIK" TAVSİYESİ

91-93. Ey Muhammed'e iman edenler! Mekkeli müşriklerin tevhidi terketmeniz için sizlere çeşitli baskılar yaptıklarını biliyoruz, fakat siz imanınızda sebat edin, baskılar karşısında sabırlı olun. Elçimize iman edip tevhide sapasağlam sarıldıktan sonra sakın şirke geri dönmeyin.[43] Kureyş müşriklerinin, müminlerden daha güçlü ve kalabalık olmalarına bakıp da verdiğiniz sözü unutmayın, elçimiz Muhammed'i terketmeyin! Yoksa yaptığınız şey, büyük çabalarla ipliğini eğirdikten sonra tekrar çözen, yaptığını bozan kadının durumuna benzer. Unutmayın ki Allah sizleri imtihan etmekte ve yaptığınız her şeyi bilmektedir. Kıyamet günü kimin doğru yolda kimin yanlış yolda olduğunu gösterecek ve herkese yaptığının karşılığını verecektir. İsteseydi herkesi zorla imana getirir ve kimsenin inkâr etmesine fırsat tanımazdı.[44] Fakat O, insanları zorlamamakta, herkese iman etmesi için fırsat vermektedir. Lâyık olanları hidayete erdirmekte, ısrarla inkâr edenleri ise inkârlarıyla baş başa bırakmaktadır.[45] Hesap günü geldiğinde herkese kendi seçiminin hesabı sorulacaktır.

94. Tevhitten sonra şirke dönerek, başka insanların da tevhitten yüz çevirmelerine sebep olursanız bunun cezasını hem dünyada hem âhirette en ağır şekilde çekersiniz.

14. Cuz
16. Süre
Nahl 90-94

43 Taberî, Zemahşerî. Bir sonraki âyetin içeriği, burada yemini bozmak ifadesinden "Hz. Muhammed'i terketme"nin kastedildiğini açıkça göstermektedir. Nitekim Taberî bu hususa özenle dikkat çekmiştir. Aynı hususu Râzî de ifade etmektedir.

44 Zemahşerî.

45 Teysir.

وَلَا تَشْتَرُوا بِعَهْدِ اللّٰهِ ثَمَنًا قَلِيلًاؕ اِنَّمَا عِنْدَ اللّٰهِ هُوَ خَيْرٌ لَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٩٥﴾ مَا عِنْدَكُمْ يَنْفَدُ
وَمَا عِنْدَ اللّٰهِ بَاقٍؕ وَلَنَجْزِيَنَّ الَّذِينَ صَبَرُٓوا اَجْرَهُمْ بِاَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٩٦﴾ مَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِنْ
ذَكَرٍ اَوْ اُنْثٰى وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَنُحْيِيَنَّهُ حَيٰوةً طَيِّبَةًۚ وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ اَجْرَهُمْ بِاَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٩٧﴾ فَاِذَا
قَرَاْتَ الْقُرْاٰنَ فَاسْتَعِذْ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ ﴿٩٨﴾ اِنَّهُ لَيْسَ لَهُ سُلْطَانٌ عَلَى الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَلٰى رَبِّهِمْ
يَتَوَكَّلُونَ ﴿٩٩﴾ اِنَّمَا سُلْطَانُهُ عَلَى الَّذِينَ يَتَوَلَّوْنَهُ وَالَّذِينَ هُمْ بِهٖ مُشْرِكُونَ ﴿١٠٠﴾ وَاِذَا بَدَّلْنَا اٰيَةً مَكَانَ اٰيَةٍ وَاللّٰهُ
اَعْلَمُ بِمَا يُنَزِّلُ قَالُوا اِنَّمَا اَنْتَ مُفْتَرٍؕ بَلْ اَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٠١﴾ قُلْ نَزَّلَهُ رُوحُ الْقُدُسِ مِنْ رَبِّكَ بِالْحَقِّ
لِيُثَبِّتَ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَهُدًى وَبُشْرٰى لِلْمُسْلِمِينَ ﴿١٠٢﴾ وَلَقَدْ نَعْلَمُ اَنَّهُمْ يَقُولُونَ اِنَّمَا يُعَلِّمُهُ بَشَرٌؕ لِسَانُ الَّذِي
يُلْحِدُونَ اِلَيْهِ اَعْجَمِيٌّ وَهٰذَا لِسَانٌ عَرَبِيٌّ مُبِينٌ ﴿١٠٣﴾ اِنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاٰيَاتِ اللّٰهِۙ لَا يَهْدِيهِمُ اللّٰهُ وَلَهُمْ
عَذَابٌ اَلِيمٌ ﴿١٠٤﴾ اِنَّمَا يَفْتَرِي الْكَذِبَ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاٰيَاتِ اللّٰهِۚ وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْكَاذِبُونَ ﴿١٠٥﴾

14. Cüz
16. Sûre
Nahl 95-105

95-97. Sakın fâni dünya kazancına aldanıp da imanınızdan dönmeyiniz. Unutmayınız ki Allah'ın âhirette vereceği ödül dünya kazancından çok daha büyüktür, çünkü dünyada elde ettiğiniz şey ne olursa olsun bir gün tükenecektir. Oysa Allah'ın size müjdelediği nimetler sonsuzdur. Müşriklerin baskılarına aldırmaksızın imanlarında sebat edenler emin olsunlar ki ödüllerini en güzel şekilde vereceğiz. Kadın ve erkek her kim elçimiz Muhammed'e iman eder ve ilâhî emirler doğrultusunda yaşarsa ona muhakkak huzur dolu bir hayat bahşedecek, ödülünü en güzel şekilde vereceğiz.

ŞEYTAN MÜMİNİN AKLINI ÇELEMEZ!

98-100. Ey Muhammed! Sizlere dünya ve âhirette huzurlu olmanız için gereken ilâhî mesajları ihtiva eden bu Kur'an'ı okuduğunuz zaman, O'nun hükümlerine aykırı davranma hususunda şeytanın, aklınızı çelmesine fırsat vermeyiniz.[46] Unutmayınız ki onun, sizin üzerinizde hiçbir gücü yoktur. Onun

[46] Genel kabule göre, "Kur'an okuyacağınız zaman kovulmuş şeytanın şerrinden Allah'a sığınınız" şeklinde anlaşılan "istiâze", bazı âlimlere göre Kur'an'ın okunmasından sonra yapılacak bir dua-

gücü ancak kendi yandaşları olan müşriklere yeter, sözü onlara geçer. Siz Allah'a tam güvenip imanınızda sebat ediniz ve şeytanın vesveselerine aldırmayınız.

101-102. Ey Muhammed! Senin peygamberliğine ve Kur'an'ın ilâhî vahiy olduğuna inanmayan müşrikler, önceki peygamberlere gönderdiğimiz gibi sana da vahiy göndermemizi yadırgamakta[47] ve "Sen peygamber değil yalancısın, Allah'a iftira ediyorsun!" demektedirler. Oysa Allah, kime ne zaman vahyedeceğini ve hangi mesajları ileteceğini çok iyi bilmektedir. Onlar ise, hakkında bilgi sahibi olmadıkları bir konuda ileri geri konuşmaktadırlar. Sen onların bu sözlerine aldırma ve şöyle de: "Bu Kur'an'ı bana, bütün peygamberlere vahiy getiren Cebrâil, Allah'tan getirmektedir. İçerisinde benim ya da başkasının müdahalesi yoktur.[48] Amacı ise iman edenleri imanlarında sebat ettirmek, insanlara dosdoğru yolu göstermek, müminlere rehberlik yapmak ve müjde iletmektir."

"KUR'AN'I ONA BİRİLERİ ÖĞRETİYOR" İDDİASINA CEVAP

103-104. Ey Muhammed! Senin peygamberliğine ve Kur'an'ın ilâhî vahiy olduğuna inanmayan müşriklerin, Kur'an'ı, sana bir yabancının öğrettiğini iddia ettiklerini biliyoruz. Oysa onların sözünü ettiği yabancı kişinin dili Arapça bile değildir.[49] Gördüğün gibi müşrikler bu kitabın ilâhî vahiy olduğunu reddetmek için bahane bulayım derken iyice şaşırmışlardır. Bunlar âhirette de acı bir azaba uğrayacaklardır.

105. Gerçek şu ki kendi kafasından birtakım sözler uydurup Allah'a isnat etmek elçimiz Muhammed'in değil, ilâhî mesajlara iman etmeyen yalancı müşriklerin yapacağı türden bir iştir.

dır (bk. Taberî, İbnü'l-Cevzî). Bu görüşe binaen biz, istiâzeyi, Kur'an okumaya başlarken çekilen eûzü-besmele ile sınırlandırmıyoruz. Biz bu âyetten, çeviride de yansıttığımız üzere, Kur'an'ın hükümlerine sadakat, onu uygulamada azim ve kararlılık bilincini anlıyoruz. Bize göre istiâze söz değil fiildir. *Doğrusunu Allah bilir.*

[47] Zemahşerî.

[48] "Bi'l-hak" ifadesi bu şekilde anlaşılabilir.

[49] Bu kişinin Mekke'de Cebr adlı bir hıristiyan köle olduğu söylenir. Daha başka isimler de zikredilir (bk. Taberî).

14. Cüz
16. Sûre
Nahl 95-105

مَنْ كَفَرَ بِاللّٰهِ مِنْ بَعْدِ اِيمَانِه۪ٓ اِلَّا مَنْ اُكْرِهَ وَقَلْبُهُ مُطْمَئِنٌّ بِالْاِيمَانِ وَلٰكِنْ مَنْ شَرَحَ بِالْكُفْرِ صَدْرًا فَعَلَيْهِمْ
غَضَبٌ مِنَ اللّٰهِ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظ۪يمٌ ﴿١٠٦﴾ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمُ اسْتَحَبُّوا الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا عَلَى الْاٰخِرَةِ وَاَنَّ اللّٰهَ لَا يَهْدِي
الْقَوْمَ الْكَافِر۪ينَ ﴿١٠٧﴾ اُو۬لٰٓئِكَ الَّذ۪ينَ طَبَعَ اللّٰهُ عَلٰى قُلُوبِهِمْ وَسَمْعِهِمْ وَاَبْصَارِهِمْ وَاُو۬لٰٓئِكَ هُمُ الْغَافِلُونَ ﴿١٠٨﴾
لَا جَرَمَ اَنَّهُمْ فِي الْاٰخِرَةِ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿١٠٩﴾ ثُمَّ اِنَّ رَبَّكَ لِلَّذ۪ينَ هَاجَرُوا مِنْ بَعْدِ مَا فُتِنُوا ثُمَّ جَاهَدُوا وَصَبَرُوا
اِنَّ رَبَّكَ مِنْ بَعْدِهَا لَغَفُورٌ رَح۪يمٌ ﴿١١٠﴾ يَوْمَ تَأْت۪ي كُلُّ نَفْسٍ تُجَادِلُ عَنْ نَفْسِهَا وَتُوَفّٰى كُلُّ نَفْسٍ مَا عَمِلَتْ
وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿١١١﴾ وَضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا قَرْيَةً كَانَتْ اٰمِنَةً مُطْمَئِنَّةً يَأْت۪يهَا رِزْقُهَا رَغَدًا مِنْ كُلِّ مَكَانٍ فَكَفَرَتْ
بِاَنْعُمِ اللّٰهِ فَاَذَاقَهَا اللّٰهُ لِبَاسَ الْجُوعِ وَالْخَوْفِ بِمَا كَانُوا يَصْنَعُونَ ﴿١١٢﴾ وَلَقَدْ جَٓاءَهُمْ رَسُولٌ مِنْهُمْ فَكَذَّبُوهُ
فَاَخَذَهُمُ الْعَذَابُ وَهُمْ ظَالِمُونَ ﴿١١٣﴾ فَكُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللّٰهُ حَلَالًا طَيِّبًا وَاشْكُرُوا نِعْمَتَ اللّٰهِ اِنْ كُنْتُمْ اِيَّاهُ
تَعْبُدُونَ ﴿١١٤﴾ اِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ وَالدَّمَ وَلَحْمَ الْخِنْز۪يرِ وَمَٓا اُهِلَّ لِغَيْرِ اللّٰهِ بِه۪ فَمَنِ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ
وَلَا عَادٍ فَاِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَح۪يمٌ ﴿١١٥﴾ وَلَا تَقُولُوا لِمَا تَصِفُ اَلْسِنَتُكُمُ الْكَذِبَ هٰذَا حَلَالٌ وَهٰذَا حَرَامٌ لِتَفْتَرُوا
عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ اِنَّ الَّذ۪ينَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ لَا يُفْلِحُونَ ﴿١١٦﴾ مَتَاعٌ قَل۪يلٌ وَلَهُمْ عَذَابٌ اَل۪يمٌ ﴿١١٧﴾

14. Cüz
16. Süre
Nahl 106-117

İMANDAN SONRA ŞİRKE DÖNMEME UYARISI

106-109. Ey Muhammed'e iman edenler! İnanmanız sebebiyle müşriklerin büyük baskısı altında olduğunuzu biliyoruz. Elbette ki ciddi bir zorlama ve baskı altında kaldıkları için, kalpleri imanla dolu olduğu halde sadece dilleri ile inkâr eden müminler mâzurdurlar, fakat âhiret ödülünden vazgeçip geçici ve değersiz dünya menfaatine meyleden ve müşriklerin yaygaralarına kulak verip imandan sonra tekrar şirke gönlünü kaptıranlar Allah'ın gazabına mâruz kalır, büyük bir azaba müstehak olurlar. Kalpleri katılaşmış, basîretleri körelmiş ve hakikate karşı sağır kesilmiş olanları Allah zorla doğru yola getirecek değildir. Kuşkusuz âhirette onlar, yaptıklarına çok pişman olacaklardır.

110. Elçimiz Muhammed'e inanan ve bütün baskılara rağmen imanlarında sebat gösteren, çeşitli zulümlere katlandıktan sonra bu uğurda yurtlarını terketmeyi dahi göze alan fedakâr müminler elbette Allah tarafından ödüllendirileceklerdir. Allah onların, müşriklerin baskısı altında inkârlarını bağışlamıştır.[50] Zira O, çok merhametlidir.

50 Taberî.

111. Hesap günü geldiğinde herkes yapayalnız olarak hesap verecek ve kendisini kurtarmaya çalışacaktır. O gün herkese yaptıklarının karşılığı verilecek ve hiç kimse haksızlığa uğramayacaktır.

"GÜVENLİ ve MÜREFFEH ŞEHİR" NİMETİNE NANKÖRLÜK

112-113. Ey Mekke[51] müşrikleri! Muhammed'in peygamberliğini inkâr etmeniz büyük bir nankörlüktür. Sizler güvenli ve müreffeh bir şehirde yaşamaktasınız. Çevre bölgelerde savaşlar durmak bilmezken sizin şehrinizde huzur ve güven hâkimdir. Dört bir yandan gelen ticaret kervanları sayesinde bolluk içinde yaşamaktasınız. Bu, Allah'ın size olan nimetidir. Ne var ki sizler nankörlük ediyor ve tarafımızdan gönderilen Muhammed'i inkâr ediyorsunuz. Yaptığınız bu haksızlığın ve nankörlüğün cezası; açlık, korku ve hezimet olacaktır.

14. Cüz
16. Süre
Nahl 106-117

ALLAH'TAN BAŞKASI ADINA HARAM SAYILAN ŞEYLERİN GEÇERSİZLİĞİ

114-117. Allah'ın verdiği helâl nimetlere nankörlük etmeyin! O'nun nimetlerinden faydalanırken O'ndan başkasından medet ummayın. Kendilerini şefaatçi kabul edip ortak koştuğunuz varlıklar adına bazı şeyleri haram kılmayın.[52] Şu helâldir, bu haramdır diyerek putlar adına hükümler vermeyin, çünkü bu, düpedüz Allah'a iftiradır. Unutmayın ki Allah'a iftira edenler yani O'na ortak koşan ve putları adına bazı şeyleri haram kılıp Allah'a isnat edenler böyle yapmakla hiçbir hayırlı sonuç elde edemezler. Şu fâni dünya hayatında yaptıkları bu davranış karşısında âhirette ebedî cehennem azabına mâruz kalırlar. Bütün bu nimetleri sizlere bahşeden Allah, sadece leş, kan, domuz eti ve putlar adına[53] kesilmiş hayvanların etini haram kılmıştır. Bununla beraber gerçekten hayatî tehlike altında olan kimse, aşırıya gitmeden bu haramlardan yiyerek canını kurtarabilir.

51 Âyette Mekke'nin kastedildiği açıktır (bk. Taberî).
52 bk. Taberî.
53 Lafzan "Allah'tan başkası adına" ifadesinden maksat budur (bk. Taberî).

14. Cüz
16. Sûre
Nahl 118-128

وَعَلَى الَّذِينَ هَادُوا حَرَّمْنَا مَا قَصَصْنَا عَلَيْكَ مِنْ قَبْلُ وَمَا ظَلَمْنَاهُمْ وَلَٰكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿١١٨﴾
ثُمَّ إِنَّ رَبَّكَ لِلَّذِينَ عَمِلُوا السُّوءَ بِجَهَالَةٍ ثُمَّ تَابُوا مِنْ بَعْدِ ذَٰلِكَ وَأَصْلَحُوا إِنَّ رَبَّكَ مِنْ بَعْدِهَا لَغَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١١٩﴾
إِنَّ إِبْرَاهِيمَ كَانَ أُمَّةً قَانِتًا لِلَّهِ حَنِيفًا وَلَمْ يَكُ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿١٢٠﴾ شَاكِرًا لِأَنْعُمِهِ اجْتَبَاهُ وَهَدَاهُ إِلَىٰ
صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿١٢١﴾ وَآتَيْنَاهُ فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَإِنَّهُ فِي الْآخِرَةِ لَمِنَ الصَّالِحِينَ ﴿١٢٢﴾ ثُمَّ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ
أَنِ اتَّبِعْ مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿١٢٣﴾ إِنَّمَا جُعِلَ السَّبْتُ عَلَى الَّذِينَ اخْتَلَفُوا فِيهِ وَإِنَّ
رَبَّكَ لَيَحْكُمُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿١٢٤﴾ ادْعُ إِلَىٰ سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحِكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ
الْحَسَنَةِ وَجَادِلْهُمْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنْ ضَلَّ عَنْ سَبِيلِهِ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ ﴿١٢٥﴾ وَإِنْ
عَاقَبْتُمْ فَعَاقِبُوا بِمِثْلِ مَا عُوقِبْتُمْ بِهِ وَلَئِنْ صَبَرْتُمْ لَهُوَ خَيْرٌ لِلصَّابِرِينَ ﴿١٢٦﴾ وَاصْبِرْ وَمَا صَبْرُكَ إِلَّا بِاللَّهِ وَلَا
تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ وَلَا تَكُ فِي ضَيْقٍ مِمَّا يَمْكُرُونَ ﴿١٢٧﴾ إِنَّ اللَّهَ مَعَ الَّذِينَ اتَّقَوْا وَالَّذِينَ هُمْ مُحْسِنُونَ ﴿١٢٨﴾

118. Evet, vaktiyle yahudilere bunların dışında, daha önce saydığımız[54] bazı şeyleri de haram kılmıştık, fakat bu, bizim onlara yaptığımız bir haksızlık değil, bilakis ilâhî emirlere muhalefet etmeleri sonucu[55] kendilerine yaptıkları bir haksızlıktı.[56]

TÖVBE KAPISI HEP AÇIKTIR

119. Ey müşrikler! Şirkten tövbe edin! Allah'ın af ve mağfiret kapısı açıktır. Şunu bilin ki bulunduğunuz sapkınlık içerisinde işlediğiniz bütün bu günahlar, eğer elçimiz Muhammed'e iman eder ve ilâhî emirler doğrultusunda yaşarsanız affedilecektir, çünkü Allah, engin merhamet sahibidir.

TEVHİT EHLİ BÜYÜK REHBER İBRÂHİM ÖRNEĞİ

120-122. Bakınız, atanız İbrâhim de tevhit ehli ve sadece Allah'a kulluk eden bir mümin önderdi, kesinlikle müşrik değildi. Sizler gibi Allah'ın nimetlerine nankörlük etmez, hem O'nun nimetlerinden istifade edip hem O'na ortak koşmazdı. Sadece Allah'a kulluk eder, böylece O'nun verdiği nimetlere

54 bk. En'âm 6/146.
55 bk. Taberî.
56 Âlûsî, bu âyetin tefsirinde, bir şeyin, zararından dolayı haram kılınacağı gibi, ceza olarak da haram kılınabileceğini ifade eder.

şükrederdi. Nitekim Allah, onu da, tıpkı Muhammed gibi peygamber olarak seçip dosdoğru yola iletmişti. Böylece tevhit ehli bir önder olarak yaşadı ve hem dünyada hem âhirette en güzel ödüle lâyık olan sâlih kullardan oldu.

123. İşte şimdi de Muhammed'e aynı görevi vermiş, ona da, Allah'a hiç şirk koşmamış olan İbrâhim gibi olmasını, tevhit yolunda yürümesini ve bu mesajı anlatmasını emretmiş bulunmaktayız.[57]

İLÂHÎ MESAJA MUHALEFETİN CEZASI

14. Cüz
16. Sûre
Nahl 118-128

124. Ey Mekkeli müşrikler! Allah'ın verdiği nimetlere karşı şükredin ve O'ndan başka varlıkları şefaatçi telakki edip de O'na ortak koşmayın. Şunu bilin ki vaktiyle İsrâiloğulları ilâhî emirlere muhalefet ettiklerinden dolayı onlara cumartesi yasağını koymuştuk. Kıyamet günü onlara bu muhalefetlerinin hesabını da soracağız. Eğer siz de elçimize inanmaz ve ilâhî emirlere itaat etmezseniz benzer şekilde ilâhî cezaya mâruz kalırsınız.[58]

TEBLİĞDE SABIR VE KARARLILIK

125-128. Ey Muhammed! Sana vahyettiğimiz bu Kur'an ile ve içinde anlattığımız bütün bu ibret dolu misallerle[59] müşrikleri tevhide davet etmeye devam et! Rabbinin mesajını tebliğ etmekten sakın geri durma, onlarla en etkili şekilde mücadele etmeyi sürdür.[60] Müşriklerin baskılarına mâruz kalan müminlere söyle, sabırlı olsunlar. Size karşı yapılan saldırılara cevap vereyim derken ölçüyü kaçırmayınız, size yapılandan fazlasını yapmayınız. Hatta sabreder ve onu da yapmazsanız daha iyi olur. Allah yaptıklarınızı görmektedir, kimin doğru yolda olduğunu, kimin yoldan çıktığını da bilmektedir ve herkese gereken karşılığı verecektir. Sabırlı ve kararlı olunuz. Ey elçimiz! Israrla senin peygamberliğini yalanlayan müşrikler için de artık üzülme! Ayrıca insanların sana inanmalarını engellemek ve sizlere zarar vermek için yaptıkları türlü kötülüklere, kurdukları tuzaklara karşı metin ol! Unutma ki Allah, kendi elçisine inanan ve emirlerine göre yaşayan müminlerle beraberdir, onları destekleyecek ve zafere ulaştıracaktır.

57 Âyette hitap lafzan Hz. Peygamber'e yöneliktir, ancak mesajın müşriklere olduğu bellidir.
58 Zemahşerî.
59 Taberî.
60 Taberî.

ON YEDİNCİ SÛRE

İSRÂ

Hz. Peygamber'in ilâhî makamlara yükselip vahye muhatap oluşu.

Mekke döneminin sonlarına doğru, Ra'd sûresinin ardından vahyedilmiştir. Hz. Mûsâ ve İsrâiloğulları'ndan söz ederek başladığı için "Benî İsrâil sûresi" olarak da adlandırılmıştır. Tevhit, âhiret, nübüvvet mesajlarının yanı sıra ahlâkî öğütler de yer almaktadır.

Yüz on bir âyetten oluşan sûreyi muhtevasına göre aşağıdaki gibi tasnif etmek mümkündür.

15. Cuz
17. Süre
İsrâ 1

سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَى بِعَبْدِهِ لَيْلًا مِنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ إِلَى الْمَسْجِدِ الْأَقْصَا الَّذِي بَارَكْنَا حَوْلَهُ لِنُرِيَهُ مِنْ آيَاتِنَا إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ ﴿١﴾

İSRÂ OLAYI

1. Kendisine birtakım ilâhî âyetler gösterip makamını yükseltmek amacıyla kulu Muhammed'i bir gece vakti Mescid-i Harâm'dan çevresini kutsal kıldığımız Mescid-i Aksâ'ya[1] ulaştıran Allah, müşriklerin iddia ettikleri bütün ortaklardan münezzeh olup, yaratmada ve ulûhiyyette eşi yoktur. Elçisini korumaya, zafere ulaştırmaya ve müşriklerin planlarını boşa çıkarmaya muktedirdir.[2] O, müşriklerin yaptıklarından haberdardır ve onlara gereken cezayı verecektir.[3]

---

[1] İsrâ / mi'rac hadisesi aslında Mekke'den Kudüs'e yürüyüş değil, Mekke'den ilâhî âleme yürüyüş yani Hz. Peygamber'in yaşadığı ruhî-mânevî bir yükseliş olmalıdır. Nitekim Hz. Âişe ve diğer bazı sahâbîler bu görüşü savunmuşlardır (Taberî, İbn Kesîr, Râzî). Müfessirler bu görüşü tercihe şayan bulmamış ve çeşitli şekillerde eleştirmiş olsalar da, bütün bu eleştirilere cevap vermek mümkündür. Diğer taraftan o dönemde Kudüs şehrinde Mescid-i Aksâ veya Beytülmakdis olarak bilinen yapının fiziksel olarak var olmadığı, milâttan sonra 70 yılında Romalı kumandan Titus tarafından yıktırıldığı, müslümanların fethine kadar o bölgenin harabe olarak kaldığı tarihsel olarak sabittir (bk. "Kudüs", DİA). Şu halde Hz. Peygamber'in Beytülmakdis'i detaylı olarak tarif ettiğini, içinde namaz kıldığını belirten rivayetlerde bâriz bir şekilde hakikate muhalefet söz konusudur. Bazı rivayetlerde ise Hz. Peygamber'in doğrudan Mescid-i Harâm'dan semaya yükseltildiği ifade edilmiştir. Muhammed Hamidullah da bu görüşü benimsemiştir. Ayrıca Necm sûresinde "Peygamber, rabbinin en muhteşem âyetlerinden birini gördü" (Necm 53/18) şeklinde ifade edilen âyetler, bu sûrede Hz. Peygamber'e gösterildiği belirtilen âyetler olabilir. Necm sûresinin bi'setin beşinci yılında, İsrâ sûresinin ise bi'setin 12. yılında inzâl edildiği göz önüne alındığında her iki sûrede ortak konu olan isrâ / mi'rac hadisesinin bir defaya mahsus özel bir olay değil, Hz. Peygamber'in vahiy alma hali olduğu anlaşılmaktadır. Bu nedenle biz, gerek bu sûrede gerek Necm sûresinde anlatılan isrâ / mi'rac hadisesinin, Hz. Peygamber'e "vahiy" verilmesinin bir başka anlatım tarzı olduğu kanaatindeyiz. *Doğrusunu Allah bilir.*

[2] Mâtürîdî.

[3] Taberî.

[illegible]

15. Cüz
17. Sûre
İsrâ 2-10

HEPSİ DE BİRER "İNSAN" OLAN PEYGAMBERLERİN ORTAK MESAJI: TEVHİT

2-3. Muhammed'e peygamberlik vererek onu şereflendiren[4] Allah, daha önce Mûsâ'yı da peygamber olarak seçmiş, İsrâiloğulları'nı şirkten ve zulümden kurtaran bir rehber olmak üzere ona Tevrat'ı vermişti. Ondan önce de sadece Allah'a kulluk eden şükür ehli bir kul olan Nûh ile birlikte tûfanda kurtarılanların nesillerinden nice peygamberler seçmiş ve hepsinin tevhitte birleşmelerini, bir Allah'a kulluk etmelerini emretmişti. Şimdi ey müşrikler! Bütün bu peygamberler birer insan oldukları halde niçin Muhammed'in peygamber olduğuna inanmıyor ve "Allah bir insanı mı peygamber seçti!" diyerek onu inkâr ediyorsunuz![5]

İSRÂİLOĞULLARI'NIN TARİHİNDEN DERSLER

4-7. Vaktiyle İsrâiloğulları'nı Tevrat'ta uyarmış, ilâhî emirlere karşı gelmeleri sebebiyle başlarına iki defa büyük felâket geleceğini haber vermiştik. Birincisinin vakti geldiğinde, Kudüs'ü işgal eden ve mâbedi yıkan düşman ordularının[6] saldırısına uğradılar.[7] Ancak bir süre sonra biz onlara tekrar güçlerini toparlama ve üstün gelme imkânı sağladık, nesillerini ve güçlerini arttırdık. Bu arada onlara şu önemli tavsiyeleri ilettik: "Eğer ilâhî emirlere itaat eder ve zulüm-haksızlık yapmazsanız sizin yararınıza olur, fakat ilâhî emirlere isyan eder ve haksızlık yaparsanız cezasını çekersiniz. Hem dünyada zelil olur hem de âhirette azaba mâruz kalırsınız."

Nitekim bu tavsiyelere uymayıp ilâhî emirlere karşı geldikleri ve zulmettikleri için kendilerine ikinci felâketi yaşattık. Bu sefer de başka düşmanlar tıpkı birincisindeki gibi Kudüs'ü işgal etti, mâbedi yıktı ve birçok insanı öldürdüler.[8]

8. Sonuçta onlara ilâhî rahmeti gösterdik ve kendilerini bu zilletlerden kurtardık. Ancak tekrar eski tavırlarına dönecek olurlarsa başlarına yine aynı şeyler gelecektir. Kaldı ki ilâhî emirlere uymayan ve peygamberleri inkâr edenlerin sonunda varacakları yer cehennemdir.

9-10. İşte Muhammed'e vahyettiğimiz bu Kur'an, tıpkı daha önceki peygamberlere verilen kitaplar gibi ilâhî vahiy olup insanlara en doğru yol olan tevhidi göstermekte, Muhammed'in peygamberliğine iman eden ve ilâhî emirlere uygun olarak yaşayanları büyük bir ödülle müjdelemektedir. Âhireti ve hesap gününü umursamayan ve ilâhî emirlere karşı gelenleri ise acı bir azapla uyarmaktadır.

4 Râzî.

5 Mâtürîdî.

6 Tefsir ve tarih kaynaklarında verilen bilgilere göre milâttan önce 605 yılında Bâbil Kralı Buhtunnasr (II. Nabukadnazar) Kudüs'ü işgal etmiş, Süleyman Mâbedi'ni yıkıp halkını tutsak etmiştir. Bu tarih itibariyle yahudilerin Bâbil sürgünü başlamıştır.

7 Âyette lafzan, "Onların üzerine güçlü kuvvetli kullarımızı gönderdik" deniliyor. Ancak buradaki "gönderdik" ifadesi bu orduların Allah tarafından veya O'nun emri ile gönderildiğini değil, O'nun engel olmaması sonucunda geldiklerini belirtir (bk. Mâtürîdî, Zemahşerî).

8 Milâttan sonra 70 yılında Romalı kumandan Titus Flavius Vespasianus, yahudilerin başlattığı isyanı bastırmış ve tapınak dahil olmak üzere bütün Kudüs'ü harap etmiştir. Tarihî kaynaklarda anlatılan bu bilgiler İslâm tefsir geleneğinde de aktarılır (meselâ bk. Mukātil).

وَيَدْعُ الْاِنْسَانُ بِالشَّرِّ دُعَٓاءَهُ بِالْخَيْرِۜ وَكَانَ الْاِنْسَانُ عَجُولًا ﴿١١﴾ وَجَعَلْنَا الَّيْلَ وَالنَّهَارَ اٰيَتَيْنِ فَمَحَوْنَٓا اٰيَةَ
الَّيْلِ وَجَعَلْنَٓا اٰيَةَ النَّهَارِ مُبْصِرَةً لِتَبْتَغُوا فَضْلًا مِنْ رَبِّكُمْ وَلِتَعْلَمُوا عَدَدَ السِّن۪ينَ وَالْحِسَابَۜ وَكُلَّ شَيْءٍ
فَصَّلْنَاهُ تَفْص۪يلًا ﴿١٢﴾ وَكُلَّ اِنْسَانٍ اَلْزَمْنَاهُ طَٓائِرَهُ ف۪ي عُنُقِه۪ۜ وَنُخْرِجُ لَهُ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ كِتَابًا يَلْقٰيهُ مَنْشُورًا ﴿١٣﴾
اِقْرَأْ كِتَابَكَۜ كَفٰى بِنَفْسِكَ الْيَوْمَ عَلَيْكَ حَس۪يبًاۜ ﴿١٤﴾ مَنِ اهْتَدٰى فَاِنَّمَا يَهْتَد۪ي لِنَفْسِه۪ۚ وَمَنْ ضَلَّ فَاِنَّمَا يَضِلُّ
عَلَيْهَاۜ وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ اُخْرٰىۜ وَمَا كُنَّا مُعَذِّب۪ينَ حَتّٰى نَبْعَثَ رَسُولًا ﴿١٥﴾ وَاِذَٓا اَرَدْنَٓا اَنْ نُهْلِكَ قَرْيَةً اَمَرْنَا
15. Cüz 17. Sûre İsrâ 11-17 مُتْرَف۪يهَا فَفَسَقُوا ف۪يهَا فَحَقَّ عَلَيْهَا الْقَوْلُ فَدَمَّرْنَاهَا تَدْم۪يرًا ﴿١٦﴾ وَكَمْ اَهْلَكْنَا مِنَ الْقُرُونِ مِنْ بَعْدِ نُوحٍۜ وَكَفٰى
بِرَبِّكَ بِذُنُوبِ عِبَادِه۪ خَب۪يرًا بَص۪يرًا ﴿١٧﴾

MÜŞRİKLERİN ALAYCI BİR ŞEKİLDE İLÂHİ AZAP İSTEMELERİNE CEVAP

11. Muhammed'in peygamberliğine inanmayan ve "Allahım! Eğer bu Muhammed gerçekten peygamber ise bizim başımıza taş yağdır" diyen müşrikler[9], elçimize iman edip ilâhî rahmete nâil olmak dururken ilâhî azabı istemekte, kendilerine lutfedilen rahmeti geri çevirmektedirler. Doğrusu, onlar düşünmeden hareket etmekte ve akılsızlık etmektedirler.

TEVHİDİN KÂİNATTAKİ DELİLLERİ

12-14. Allah nezdinde bazı varlıkları şefaatçi kabul ederek onları Allah'a ortak koşan müşrikler, Allah'ın kendilerine verdiği nimetleri bilmezler mi? Baksanıza, biz geceyi ve gündüzü birbirinden farklı yaratmış, birini aydınlık diğerini karanlık yaparak bir taraftan çalışıp rabbinizin size lutfettiği nimetleri kazanarak maişetinizi temin etmeye, diğer taraftan dinlenmenize ve zamanı hesaplayabilmenize imkân vermişizdir. Doğrusu, Kur'an'da sizlere,

9 Mukâtil, Fîrûzâbâdî, İbn Atıyye, Kurtubî, Râzî.

tevhidi benimsemeniz için bütün delilleri işte böylece sıralamaktayız. Artık bahaneniz kalmamıştır.[10] Bütün bunlara rağmen inanmazsanız şunu iyi bilin ki hepiniz kendi yaptıklarınızdan sorumlu tutulacaksınız. Yaptıkları tek tek kaydedilmektedir[11] ve kıyamet gününde hesap sorulmak üzere karşısına çıkarılacaktır.[12] O gün size, "İşte amel defteriniz! İsterseniz okuyun! Artık başka şahide gerek yok" denecektir.

MÜŞRİKLERİ BEKLEYEN CEZA

15. Cuz
17. Sûre
İsrâ 11-17

15-17. Şunu bilin ki bütün bu delillerden ders çıkarıp Muhammed'in peygamberliğine iman edenler kazançlı çıkmış olurlar, aksi davrananlar ise kendilerine zarar vermiş olurlar! Sizin günahınızı biz yükleniriz diyerek sizi şirke sevkeden ve Muhammed'e iman etmekten alıkoymaya çalışan önderlerinize aldanmayın.[13] Hiç kimse bir başkasının günahını yüklenmez. Şunu unutmayın ki elçimiz sizlere her şeyi açıkça anlattıktan sonra inkâr için bahaneniz kalmamıştır. Artık onu inkâr ederseniz azaba müstehak olursunuz. Zaten biz elçi gönderip gerekli uyarıları yapmadıkça kimseyi cezalandırmayız.[14] Biz bir toplumu helâk etmişsek, önceden peygamberler göndererek oranın ileri gelenlerine tevhidi ve Allah'a itaati emretmiş[15] ve onları uyarmışızdır. Ancak onlar elçimizi inkâr edip ilâhî emirlere uymayınca azaba müstehak olmuş ve helâk edilmişlerdir. Nûh kavminden bu zamana kadar bu şekilde helâk ettiğimiz nice toplumlar bulunmaktadır. Artık anlamalısınız ki Allah bütün yapıp ettiklerinizi görmekte, her şeyi en ince ayrıntısına kadar bilmektedir. Eğer siz de elçimiz Muhammed'i inkâr etmeye son vermezseniz, tıpkı geçmişte helâk edilen toplumlar gibi ilâhî cezaya mâruz kalırsınız.[16]

---

10 Râzî.

11 İbn Kesîr.

12 Mukâtil.

13 İbn Atıyye, Kurtubî.

14 Müfessirlerin çoğunluğu buradaki cezadan "dünyevî ceza"nın kastedildiği görüşündedir. Ancak bunun uhrevî cezayı da kapsadığını söyleyen müfessirler de vardır. Biz, Şevkânî'nin görüşü doğrultusunda her ikisini de kapsayan bir ifade kullanmayı tercih ettik.

15 Taberî.

16 Taberî.

مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْعَاجِلَةَ عَجَّلْنَا لَهُ فِيهَا مَا نَشَاءُ لِمَنْ نُرِيدُ ثُمَّ جَعَلْنَا لَهُ جَهَنَّمَ يَصْلٰيهَا مَذْمُومًا مَدْحُورًا ﴿١٨﴾
وَمَنْ اَرَادَ الْاٰخِرَةَ وَسَعٰى لَهَا سَعْيَهَا وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَاُولٰٓئِكَ كَانَ سَعْيُهُمْ مَشْكُورًا ﴿١٩﴾ كُلًّا نُمِدُّ هٰٓؤُلَٓاءِ
وَهٰٓؤُلَٓاءِ مِنْ عَطَٓاءِ رَبِّكَ وَمَا كَانَ عَطَٓاءُ رَبِّكَ مَحْظُورًا ﴿٢٠﴾ اُنْظُرْ كَيْفَ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلٰى بَعْضٍ وَلَلْاٰخِرَةُ
اَكْبَرُ دَرَجَاتٍ وَاَكْبَرُ تَفْضِيلًا ﴿٢١﴾ لَا تَجْعَلْ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ فَتَقْعُدَ مَذْمُومًا مَخْذُولًا ﴿٢٢﴾ وَقَضٰى رَبُّكَ
اَلَّا تَعْبُدُٓوا اِلَّٓا اِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ اِحْسَانًا اِمَّا يَبْلُغَنَّ عِنْدَكَ الْكِبَرَ اَحَدُهُمَٓا اَوْ كِلَاهُمَا فَلَا تَقُلْ لَهُمَٓا اُفٍّ
وَلَا تَنْهَرْهُمَا وَقُلْ لَهُمَا قَوْلًا كَرِيمًا ﴿٢٣﴾ وَاخْفِضْ لَهُمَا جَنَاحَ الذُّلِّ مِنَ الرَّحْمَةِ وَقُلْ رَبِّ ارْحَمْهُمَا كَمَا
رَبَّيَانِي صَغِيرًا ﴿٢٤﴾ رَبُّكُمْ اَعْلَمُ بِمَا فِي نُفُوسِكُمْ اِنْ تَكُونُوا صَالِحِينَ فَاِنَّهُ كَانَ لِلْاَوَّابِينَ غَفُورًا ﴿٢٥﴾
وَاٰتِ ذَا الْقُرْبٰى حَقَّهُ وَالْمِسْكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ وَلَا تُبَذِّرْ تَبْذِيرًا ﴿٢٦﴾ اِنَّ الْمُبَذِّرِينَ كَانُٓوا اِخْوَانَ
الشَّيَاطِينِ وَكَانَ الشَّيْطَانُ لِرَبِّهِ كَفُورًا ﴿٢٧﴾ وَاِمَّا تُعْرِضَنَّ عَنْهُمُ ابْتِغَٓاءَ رَحْمَةٍ مِنْ رَبِّكَ تَرْجُوهَا فَقُلْ لَهُمْ
قَوْلًا مَيْسُورًا ﴿٢٨﴾ وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً اِلٰى عُنُقِكَ وَلَا تَبْسُطْهَا كُلَّ الْبَسْطِ فَتَقْعُدَ مَلُومًا مَحْسُورًا ﴿٢٩﴾

15. Cüz
17. Süre
İsrâ 18-29

18-19. Âhireti ve hesap gününü umursamadan sadece dünyevî kazanç peşinde koşan ve elçilerimize iman etmeyenler[17] bilsinler ki biz bazılarının dünyevî isteklerine ulaşmalarına imkân tanısak bile, onlar âhirette ilâhî rahmet ve nimetlerden mahrum bir şekilde cehenneme gireceklerdir. Cehennem azabından kurtulup amellerinin karşılığını alacak olanlar ise elçilerimize iman eden ve ilâhî emirlere göre yaşayan müminler olacaktır.

20-21. İşte biz hem elçilerimize iman edenlere hem de inkârcılara, dünyada yaşamaları için gereken nimetleri bahşetmekte, inkâr edenleri dünya nimetlerinden mahrum bırakmamaktayız. Ancak âhiret nimetleri sadece iman edenlerin olacaktır.[18] Bakın ve düşünün![19] Bunlardan hangisi daha kazançlıdır? Elbette ki âhiret ödülü çok daha yücedir, üstündür.

17 Râzî (Kaffâl'den naklen).

18 Taberî.

19 Hitap Hz. Peygamber'e yöneliktir, fakat asıl olarak inkârcıların ibret almaları istenmektedir.

HAYATA YÖN VEREN İLÂHÎ KURALLAR

22-25. Sakın bazı varlıkları şefaatçi kabul edip onları Allah'a ortak koşmayın! Aksi takdirde perişan olur ve ilâhî cezaya mâruz kalırsınız. Rabbin şu emirleri açıkça buyurmaktadır: Sadece Allah'a kulluk edin, ana ve babanıza iyi davranın.[20] Eğer ebeveyninizden biri ya da her ikisi, yaşlılık dönemlerinde sizin yanınızda bulunurlarsa onları sakın azarlamayın, onlara karşı tahammüllü olun, gönüllerini kırmayın, hep tatlı dilli ve güler yüzlü davranın. Onları koruyup kollayın ve onlar sizi nasıl binbir zahmete katlanarak şefkat ve merhametle büyüttülerse, Allah'ın da onlara şefkat ve merhametle muamele etmesi için dua edin. Unutmayın ki Allah, aklınızdan geçenleri dahi bilmektedir. Eğer sizler iyi niyetli olur ve ilâhî emirlere uygun hareket etmeye gayret gösterirseniz Allah hatalarınızı affeder, çünkü O, kendisine samimiyetle kulluk ve tövbe edenlere karşı affedicidir.

15. Cüz
17. Süre
İsrâ 18-29

26-29. Akrabalık haklarını gözetin, yardıma muhtaç olanların ihtiyaçlarını karşılayın. Yoksul, kimsesiz, yurdundan yuvasından ayrı düşmüşlere yardım edin. Müşrikler gibi malınızı doğru olmayan, ilâhî emirlere aykırı olan şeyler için harcamayın.[21] Zira mallarını haram yolda harcayan Mekkeli müşrikler,[22] tıpkı rabbinin nimetine nankörlük eden ve O'nun emrine karşı çıkan şeytan gibi davranmış, onun dostu olmuş olurlar. Anne babanıza ve yoksullara yardım edecek gücünüz yoksa bile onlara tatlı dilli olun, güler yüzlü davranın. Allah'ın sizlere yüklediği bu malî yükümlülükleri yapmaktan sakın geri durmayın, bu hususlarda cimrilik etmeyin.[23] Ancak cömertlik yapayım derken malınızı haram olan şeyler için de harcamayın. Böyle yaparsanız hem Allah nezdinde hem de insanlar nezdinde itibarınızı kaybedersiniz.

20 Ana-baba ile ilgili ifadeler konusunda Nahl sûresinin 90. âyetindeki dipnota bakınız.

21 Taberî.

22 Mukâtil.

23 Burada geçen " وَلَا تَبْسُطْهَا كُلَّ الْبَسْطِ " cümlesini "büsbütün eli açık olma" şeklinde anlamak ve tercüme etmek isabetli değildir. Müfessirlerin ifade ettikleri üzere buradaki "israf", malı haram yolda harcamak demektir. Malı gereksiz ve aşırı harcamak anlamındaki "israf", dinin asla tasvip etmediği bir davranış olmakla beraber, buradaki mevzu bu değildir.

إِنَّ رَبَّكَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ إِنَّهُ كَانَ بِعِبَادِهِ خَبِيرًا بَصِيرًا ﴿٣٠﴾ وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ خَشْيَةَ
إِمْلَاقٍ نَحْنُ نَرْزُقُهُمْ وَإِيَّاكُمْ إِنَّ قَتْلَهُمْ كَانَ خِطْئًا كَبِيرًا ﴿٣١﴾ وَلَا تَقْرَبُوا الزِّنَا إِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً وَسَاءَ
سَبِيلًا ﴿٣٢﴾ وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَمَنْ قُتِلَ مَظْلُومًا فَقَدْ جَعَلْنَا لِوَلِيِّهِ سُلْطَانًا فَلَا
يُسْرِفْ فِي الْقَتْلِ إِنَّهُ كَانَ مَنْصُورًا ﴿٣٣﴾ وَلَا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ حَتَّى يَبْلُغَ أَشُدَّهُ
وَأَوْفُوا بِالْعَهْدِ إِنَّ الْعَهْدَ كَانَ مَسْئُولًا ﴿٣٤﴾ وَأَوْفُوا الْكَيْلَ إِذَا كِلْتُمْ وَزِنُوا بِالْقِسْطَاسِ الْمُسْتَقِيمِ ذَلِكَ خَيْرٌ
وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا ﴿٣٥﴾ وَلَا تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ إِنَّ السَّمْعَ وَالْبَصَرَ وَالْفُؤَادَ كُلُّ أُولَئِكَ كَانَ عَنْهُ مَسْئُولًا
﴿٣٦﴾ وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا إِنَّكَ لَنْ تَخْرِقَ الْأَرْضَ وَلَنْ تَبْلُغَ الْجِبَالَ طُولًا ﴿٣٧﴾ كُلُّ ذَلِكَ كَانَ سَيِّئُهُ
عِنْدَ رَبِّكَ مَكْرُوهًا ﴿٣٨﴾ ذَلِكَ مِمَّا أَوْحَى إِلَيْكَ رَبُّكَ مِنَ الْحِكْمَةِ وَلَا تَجْعَلْ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ فَتُلْقَى فِي
جَهَنَّمَ مَلُومًا مَدْحُورًا ﴿٣٩﴾ أَفَأَصْفَاكُمْ رَبُّكُمْ بِالْبَنِينَ وَاتَّخَذَ مِنَ الْمَلَائِكَةِ إِنَاثًا إِنَّكُمْ لَتَقُولُونَ قَوْلًا عَظِيمًا
﴿٤٠﴾ وَلَقَدْ صَرَّفْنَا فِي هَذَا الْقُرْآنِ لِيَذَّكَّرُوا وَمَا يَزِيدُهُمْ إِلَّا نُفُورًا ﴿٤١﴾

15. Cüz
17. Sûre
İsrâ 30-41

30-31. Unutmayın ki rızkı bol bol veren de, ölçülü olarak veren de Allah'tır. Herkese en uygun şekilde rızık verir.[24] O, kullarının her yaptığını görür, her şeyden haberdardır. O halde bereketsizlik, namus ve haysiyet kaygısı gibi nedenlerle kız çocuklarınızı putlara kurban etmeyin.[25] Zira sizin de çocuklarınızın da rızkını veren Allah'tır. Onları öldürmeniz çok büyük bir günahtır.

32. Zinaya yaklaşmayın! Çünkü zina çok kötü, çok çirkin bir davranıştır.

33. Allah'ın saygın ve kutsal kıldığı insan canına haksız yere kıymayın. Haksız yere öldürülen kişinin yakınları da kısas hakkını kullanırken aşırıya gitmesinler, bir kişiye karşılık çok kişiyi öldürmeye çalışmasınlar. Çünkü zaten onlara kısas hakkı verilmekle adalet sağlanmış olmaktadır.

34-35. Ergenlik çağına ulaşıncaya kadar bakmak durumunda olduğunuz yetimlerin mallarının değerini korumaya veya arttırmaya yönelik tasarruflarda bulunabilirsiniz, ancak sakın o mallara göz dikmeyin. Verdiğiniz sözlere ve yaptığınız anlaşmalara sadakat gösterin. Unutmayın ki bu konularda hesaba

24 Taberî, Zemahşerî.

25 Kız çocuklarının öldürülmesi ile ilgili açıklamamız için En'am sûresinin 137. âyetindeki dipnota bakınız.

çekileceksiniz. Alışverişlerinizde hileden uzak durun. Böyle yaparak biraz daha az kazanacak olsanız bile, biliniz ki kazançlı olan davranış budur.

36-37. Ey müşrikler![26] Elinizde hiçbir ilâhi delil olmadığı halde Allah'a şirk koşmayın.[27] Bilin ki hesap gününde bütün uzuvlarınız aleyhinize şahitlik edecektir.[28] Elçimize ve mü'minlere büyüklük taslamayın; zira dağlara erişmeniz veya yeri yarmanız imkânsız olduğu gibi tevhit davasını engellemeniz de imkânsızdır.[29]

38. İşte bütün bunlar Allah nezdinde çirkin şeylerdir.

39. Ey müşrikler![30] Bütün bunlar, elçimize vahyedilen hikmet dolu ilâhî mesajlardır. Artık bütün bu ilâhî emirlerden sonra sakın Allah'a ortak koşup onun nezdinde bazı varlıkları şefaatçi kabul etmeyin. Aksi takdirde perişan bir halde cehenneme atılırsınız.

15. Cüz
17. Sûre
İsrâ 30-41

MÜŞRİKLERİN İDDİALARINA CEVAPLAR

40-41. Ey Allah'a ortak koşan ve bazı varlıkları onun nezdinde şefaatçi telakki eden, melekleri Allah'ın kızları olarak gören müşrikler! Nasıl olur da Allah'ın sizlere erkek çocuklar bahşedip kendisinin, erkek çocuğundan aşağı gördüğünüz kız çocuklar edindiğini düşünürsünüz? Bu söyledikleriniz çok ağır cezayı gerektiren büyük bir iftiradır. Bakınız, elçimiz Muhammed'e vahyettiğimiz bu Kur'an'da tevhide dair bütün delilleri ortaya koymaktayız ki düşünüp ders alarak şirkten vazgeçesiniz. Ne var ki sizler bu âyetleri düşünüp şirkten vazgeçmek yerine Muhammed'den iyice uzaklaşıyorsunuz.

26 İfade lafzan Hz. Peygamber'e hitap şeklinde olmakla beraber, muhtevanın işaret ettiği üzere esas muhatap müşriklerdir.

27 " وَلَا تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ " ifadesi, genellikle "bilmediğin şeyin ardına düşme" şeklinde anlaşılmaktadır. Bu durumda âyet sanki "bilmediğiniz konuları araştırmayın, meraklı olmayın" gibi bir anlama gelmektedir. Takdir edileceği üzere bu anlam hem sûrenin siyakı ile uyumlu değildir, hem de birçok müşkili ihtiva etmektedir. Müfessirlerin işaret ettikleri üzere bu ifade " لا تُشرك بالله شيئا = Allah'a şirk koşma!" anlamına gelmektedir (bk. İbnü'l-Cevzî).

28 bk. Mâtürîdî, Mâverdî.

29 bk. Mâtürîdî.

30 İfade lafzan Hz. Peygamber'e hitap şeklinde olmakla beraber, muhtevanın işaret ettiği üzere esas muhatap müşriklerdir.

قُلْ لَوْ كَانَ مَعَهُٓ اٰلِهَةٌ كَمَا يَقُولُونَ اِذًا لَابْتَغَوْا اِلٰى ذِى الْعَرْشِ سَبِيلًا ﴿٤٢﴾ سُبْحَانَهُ وَتَعَالٰى عَمَّا يَقُولُونَ عُلُوًّا كَبِيرًا ﴿٤٣﴾ تُسَبِّحُ لَهُ السَّمٰوَاتُ السَّبْعُ وَالْاَرْضُ وَمَنْ فِيهِنَّ وَاِنْ مِنْ شَيْءٍ اِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ وَلٰكِنْ لَا تَفْقَهُونَ تَسْبِيحَهُمْ اِنَّهُ كَانَ حَلِيمًا غَفُورًا ﴿٤٤﴾ وَاِذَا قَرَاْتَ الْقُرْاٰنَ جَعَلْنَا بَيْنَكَ وَبَيْنَ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْاٰخِرَةِ حِجَابًا مَسْتُورًا ﴿٤٥﴾ وَجَعَلْنَا عَلٰى قُلُوبِهِمْ اَكِنَّةً اَنْ يَفْقَهُوهُ وَفِٓى اٰذَانِهِمْ وَقْرًا وَاِذَا ذَكَرْتَ رَبَّكَ فِى الْقُرْاٰنِ وَحْدَهُ وَلَّوْا عَلٰٓى اَدْبَارِهِمْ نُفُورًا ﴿٤٦﴾ نَحْنُ اَعْلَمُ بِمَا يَسْتَمِعُونَ بِهِٓ اِذْ يَسْتَمِعُونَ اِلَيْكَ وَاِذْ هُمْ نَجْوٰٓى اِذْ يَقُولُ الظَّالِمُونَ اِنْ تَتَّبِعُونَ اِلَّا رَجُلًا مَسْحُورًا ﴿٤٧﴾ اُنْظُرْ كَيْفَ ضَرَبُوا لَكَ الْاَمْثَالَ فَضَلُّوا فَلَا يَسْتَطِيعُونَ سَبِيلًا ﴿٤٨﴾ وَقَالُٓوا ءَاِذَا كُنَّا عِظَامًا وَرُفَاتًا ءَاِنَّا لَمَبْعُوثُونَ خَلْقًا جَدِيدًا ﴿٤٩﴾ قُلْ كُونُوا حِجَارَةً اَوْ حَدِيدًا ﴿٥٠﴾ اَوْ خَلْقًا مِمَّا يَكْبُرُ فِى صُدُورِكُمْ فَسَيَقُولُونَ مَنْ يُعِيدُنَا قُلِ الَّذِى فَطَرَكُمْ اَوَّلَ مَرَّةٍ فَسَيُنْغِضُونَ اِلَيْكَ رُؤُسَهُمْ وَيَقُولُونَ مَتٰى هُوَ قُلْ عَسٰٓى اَنْ يَكُونَ قَرِيبًا ﴿٥١﴾ يَوْمَ يَدْعُوكُمْ فَتَسْتَجِيبُونَ بِحَمْدِهِ وَتَظُنُّونَ اِنْ لَبِثْتُمْ اِلَّا قَلِيلًا ﴿٥٢﴾

15. Cuz
17. Süre
İsrâ 42-52

42-44. Ey müşrikler! Eğer sizin iddia ettiğiniz şekilde Allah'tan başka ilâhî niteliklere sahip varlıklar bulunsaydı bile, onların hepsi nihayetinde Allah'ın mutlak hükümranlığına râm olur, O'na yakınlaşmaya çalışırlardı.[31] Çünkü Allah, bütün varlığın yegâne hâkimidir, mutlak güç O'nun elindedir ve O, sizin iddialarınızdan berîdir, münezzehtir. Bütün mahlûkat O'nun hükümranlığında olup O'na kulluk eder.[32] Halbuki sizler, o kadar nimetinden faydalandığınız halde yine O'na kulluk etmekle yetinmiyor, başka varlıkları ortak koşuyorsunuz![33] O'na kulluk etmeyen hiçbir varlık bulunmamaktadır. Ne var ki sizler, düşünüp ders almadığınız için onların bu kulluklarını farketmemektesiniz.[34] Doğrusu, Allah çok merhametlidir, kendisine şirk koşanları dahi hemen cezalandırmamakta, tövbe etmeleri için onlara süre tanımaktadır. Eğer böyle olmasaydı müşrikleri derhal cezalandırırdı.[35]

31 Zemahşerî.

32 Zemahşerî bütün varlığın tesbih ve ibadetinin; her şeyin lisân-ı haliyle yaratıcı kudretin birliğine delâlet etmesi olduğunu ifade etmektedir.

33 Taberî.

34 Zemahşerî.

35 Taberî.

45-49. Ey Muhammed! Sen müşriklere Kur'an'ı **tebliğ ettiğin zaman** müşrikler, sanki seninle aralarında bir perde, kulaklarında seni **duymalarına** ve akıllarında seni anlamalarına mani olan engeller varmış gibi davranırlar.[36] Kendilerine ne zaman tevhitten bahsetsen tepki gösterip uzaklaşırlar.[37] Toplum içerisinde seni dinlerken alaya aldıklarını, sana inanmak isteyenlere, "Muhammed sihirbazın tekidir, bir insanın peygamber olması nasıl mümkün olur?[38] Ona inanmayın" diye fısıldadıklarını; sana şair, kâhin sihirbaz gibi yakıştırmalarda bulunduklarını, fakat ne diyeceklerine tam olarak kendilerinin de karar veremediklerini, şaşkınlık içinde bocaladıklarını, senin âhiretle ilgili uyarılarını dikkate almayıp, "Kemiklerimiz un ufak olduktan sonra tekrar mı diriltileceğiz?" dediklerini çok iyi biliyoruz.

50-52. Onlara de ki: "İster çürüyüp gidin, ister taş, demir veya bildiğiniz en sert şey ne ise o olun, her hâlükârda diriltilecek ve hesaba çekileceksiniz!" Bu durumda sana, "Kim diriltecek bizi?" diye soracaklardır. Onlara, "Sizi ilk defa yaratan Allah diriltecektir" diye cevap ver! Ancak yine de inanmayacak ve alaycı bir şekilde, "Peki ne zamanmış bu dirilme günü?" diyeceklerdir. Sen onların bu alaycı tavırlarına aldırma ve "İlâhî azaba uğrayacağınız gün çok yakındır,[39] o gün geldiğinde hepiniz diriltilip onun huzuruna çıkarılacak, dünya hayatının ne kadar kısa ve geçici olduğunu anlayacaksınız" de!

15. Cuz
17. Süre
İsrâ 42-52

36 Zemahşerî.

37 Mukâtil.

38 Taberî.

39 Taberî bu âyette geçen "عَسَى" fiilinin Allah tarafından kullanılınca vücûb ifade ettiğini söylemektedir.

وَقُلْ لِعِبَادِي يَقُولُوا الَّتِي هِيَ اَحْسَنُ اِنَّ الشَّيْطَانَ يَنْزَغُ بَيْنَهُمْ اِنَّ الشَّيْطَانَ كَانَ لِلْاِنْسَانِ عَدُوًّا مُبِينًا
﴿٥٣﴾ رَبُّكُمْ اَعْلَمُ بِكُمْ اِنْ يَشَاْ يَرْحَمْكُمْ اَوْ اِنْ يَشَاْ يُعَذِّبْكُمْ وَمَا اَرْسَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ وَكِيلًا ﴿٥٤﴾ وَرَبُّكَ اَعْلَمُ
بِمَنْ فِي السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَلَقَدْ فَضَّلْنَا بَعْضَ النَّبِيِّنَ عَلٰى بَعْضٍ وَاٰتَيْنَا دَاوُدَ زَبُورًا ﴿٥٥﴾ قُلِ ادْعُوا
الَّذِينَ زَعَمْتُمْ مِنْ دُونِهِ فَلَا يَمْلِكُونَ كَشْفَ الضُّرِّ عَنْكُمْ وَلَا تَحْوِيلًا ﴿٥٦﴾ اُولٰٓئِكَ الَّذِينَ يَدْعُونَ يَبْتَغُونَ
اِلٰى رَبِّهِمُ الْوَسِيلَةَ اَيُّهُمْ اَقْرَبُ وَيَرْجُونَ رَحْمَتَهُ وَيَخَافُونَ عَذَابَهُ اِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ كَانَ مَحْذُورًا ﴿٥٧﴾ وَاِنْ مِنْ
قَرْيَةٍ اِلَّا نَحْنُ مُهْلِكُوهَا قَبْلَ يَوْمِ الْقِيٰمَةِ اَوْ مُعَذِّبُوهَا عَذَابًا شَدِيدًا كَانَ ذٰلِكَ فِي الْكِتَابِ مَسْطُورًا ﴿٥٨﴾
وَمَا مَنَعَنَا اَنْ نُرْسِلَ بِالْاٰيَاتِ اِلَّا اَنْ كَذَّبَ بِهَا الْاَوَّلُونَ وَاٰتَيْنَا ثَمُودَ النَّاقَةَ مُبْصِرَةً فَظَلَمُوا بِهَا وَمَا نُرْسِلُ
بِالْاٰيَاتِ اِلَّا تَخْوِيفًا ﴿٥٩﴾ وَاِذْ قُلْنَا لَكَ اِنَّ رَبَّكَ اَحَاطَ بِالنَّاسِ وَمَا جَعَلْنَا الرُّؤْيَا الَّتِي اَرَيْنَاكَ اِلَّا فِتْنَةً
لِلنَّاسِ وَالشَّجَرَةَ الْمَلْعُونَةَ فِي الْقُرْاٰنِ وَنُخَوِّفُهُمْ فَمَا يَزِيدُهُمْ اِلَّا طُغْيَانًا كَبِيرًا ﴿٦٠﴾

53-54. Sana iman eden kullarıma da söyle, müşrikleri güzel ve etkileyici bir dille imana davet etsinler. Şeytana uyup kargaşaya fırsat vermesinler. Onlara, "Rabbimiz yaptıklarınızı görüyor, gelin iman edin de onun bağışlamasına lâyık olun, aksi takdirde müşrik olarak ölür ve ilâhî cezaya müstehak olursunuz"[40] desinler.[41] Zaten sizin göreviniz sadece tebliğ etmektir. Yoksa biz seni insanların iman edip etmemelerinden sorumlu tutacak değiliz.

55-57. Ey Muhammed! Seni peygamberliğe lâyık görmeyen ve "Şu Ebû Tâlib'in yetimine mi kaldı peygamberlik?" diyen müşriklere[42] şöyle de: "Kimin peygamberliğe lâyık olduğunu Allah bilir. O, yerde ve gökte olan herkesi en iyi bilendir. Geçmişte de birçok peygamber gönderip her birine çeşitli nitelikler bahşetmiştir.[43] Meselâ İsrâiloğulları'ndan Dâvud'u peygamber olarak seçmiş ve ona Zebûr'u vermiştir. Madem benim Allah'ın elçisi olduğuma inanmıyor ve Allah'a ortak koştuğunuz varlıklardan medet umuyorsunuz, o halde başınız

---

40 Taberî.

41 Elli üç ve elli dördüncü âyetleri, Zemahşerî'nin görüşünü esas alarak birbirine bağlayıp çevirdik. Bu şekilde yapılan çevirinin daha anlaşılır olduğu kanaatindeyiz. *Doğrusunu Allah bilir.*

42 Zemahşerî.

43 Mukātil.

dara düştüğünde o varlıklardan yardım isteyin bakalım yardım edebilecekler mi? Size hiçbir faydasının dokunmayacağını açıkça göreceksiniz! Gerçek şu ki Allah'a ortak koştuğunuz ve sizi Allah'a yakınlaştırmasını umduğunuz melekler ve sâlih insanlar sizin bu yaptığınızdan berîdirler. Onlar sadece Allah'a kulluk eder, O'nun azabından kurtulmayı ve rahmetine nâil olmayı dilerler. Çünkü Allah'ın azabı gerçekten çok çetindir.

58-59. Ey Muhammed'in peygamberliğine inanmayan ve "Bizi tehdit ettiğin azabı getir veya bize mûcize göster" diyen müşrikler! Şunu iyi bilin ki Allah'ın elçilerine iman etmeyen toplumları, kıyamet gelmeden önce ya helâk eder ya da şiddetli bir şekilde cezalandırırız. Bu bizim yasamızdır. Elçimizden mûcize istemeniz de bahaneden ibarettir. Nitekim geçmişte yaşayan toplumlar da peygamberlerden mûcizeler istemiş, fakat yine de iman etmemişlerdi. Meselâ Semûd halkına bir imtihan vesilesi olarak gösterilen deve, onlara Sâlih'in peygamberliğini gösteriyordu. Ama onlar elçimizi inkâr etmekte ısrar ettiler, deveyi kestiler ve azaba müstehak oldular. Biz ilâhî mûcizeleri ancak son bir uyarı olarak göndeririz. Eğer istediğiniz mûcizeler gönderilecek olsa, iman etmediğiniz takdirde derhal cezalandırılmanız gerekecektir.[44]

Hz. PEYGAMBER'E ZAFER MÜJDESİ

60. Ey Muhammed! Sen korkmadan ve yılmadan tebliğ görevine devam et! Rabbin, müşriklerin yaptıklarından haberdardır. Onlara karşı seni koruyacak[45] ve zafere ulaştıracaktır. Vaktiyle sana gösterdiğimiz ilâhî müşahedeler[46] ve cehennemde yetişen ağaçla ilgili olarak Kur'an'da anlatılanlar,[47] onlar için bir tür imtihan vesilesi olmuştur. Neticede biz müşrikleri ilâhî azap konusunda defalarca uyarıyor olsak da bu uyarılar onların sadece inkâr ve inatlarını arttırmaktadır.

---

[44] Mukâtil, Taberî.
[45] Taberî.
[46] Âyette "sana gösterdiğimiz rüya" şeklinde geçen olayı Hz. Âişe ve diğer bazı sahâbîler ve bazı âlimler "isrâ" hadisesi olarak yorumlamışlardır. Buna göre isrâ olayı, daha önce de işaret edildiği gibi tamamen mânevî / ruhî bir hali ifade etmektedir.
[47] Duhân 44/43.

15. Cüz
17. Süre
İsrâ 61-69

وَاِذْ قُلْنَا لِلْمَلٰٓئِكَةِ اسْجُدُوا لِاٰدَمَ فَسَجَدُٓوا اِلَّٓا اِبْلٖيسَ قَالَ ءَاَسْجُدُ لِمَنْ خَلَقْتَ طٖينًاۚ ﴿٦١﴾ قَالَ اَرَاَيْتَكَ
هٰذَا الَّذٖى كَرَّمْتَ عَلَيَّ لَئِنْ اَخَّرْتَنِ اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ لَاَحْتَنِكَنَّ ذُرِّيَّتَهُٓ اِلَّا قَلٖيلًا ﴿٦٢﴾ قَالَ اذْهَبْ فَمَنْ
تَبِعَكَ مِنْهُمْ فَاِنَّ جَهَنَّمَ جَزَٓاؤُكُمْ جَزَٓاءً مَوْفُورًا ﴿٦٣﴾ وَاسْتَفْزِزْ مَنِ اسْتَطَعْتَ مِنْهُمْ بِصَوْتِكَ وَاَجْلِبْ عَلَيْهِمْ
بِخَيْلِكَ وَرَجِلِكَ وَشَارِكْهُمْ فِى الْاَمْوَالِ وَالْاَوْلَادِ وَعِدْهُمْ وَمَا يَعِدُهُمُ الشَّيْطَانُ اِلَّا غُرُورًا ﴿٦٤﴾ اِنَّ عِبَادٖى
لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطَانٌ وَكَفٰى بِرَبِّكَ وَكٖيلًا ﴿٦٥﴾ رَبُّكُمُ الَّذٖى يُزْجٖى لَكُمُ الْفُلْكَ فِى الْبَحْرِ لِتَبْتَغُوا مِنْ
فَضْلِهٖ اِنَّهُ كَانَ بِكُمْ رَحٖيمًا ﴿٦٦﴾ وَاِذَا مَسَّكُمُ الضُّرُّ فِى الْبَحْرِ ضَلَّ مَنْ تَدْعُونَ اِلَّٓا اِيَّاهُ فَلَمَّا نَجّٰيكُمْ اِلَى
الْبَرِّ اَعْرَضْتُمْ وَكَانَ الْاِنْسَانُ كَفُورًا ﴿٦٧﴾ اَفَاَمِنْتُمْ اَنْ يَخْسِفَ بِكُمْ جَانِبَ الْبَرِّ اَوْ يُرْسِلَ عَلَيْكُمْ حَاصِبًا
ثُمَّ لَا تَجِدُوا لَكُمْ وَكٖيلًا ﴿٦٨﴾ اَمْ اَمِنْتُمْ اَنْ يُعٖيدَكُمْ فٖيهِ تَارَةً اُخْرٰى فَيُرْسِلَ عَلَيْكُمْ قَاصِفًا مِنَ الرّٖيحِ
فَيُغْرِقَكُمْ بِمَا كَفَرْتُمْ ثُمَّ لَا تَجِدُوا لَكُمْ عَلَيْنَا بِهٖ تَبٖيعًا ﴿٦٩﴾

MÜŞRİKLERİN TAVIRLARININ ŞEYTANIN TAVRINA BENZETİLMESİ

61-65. Ey müşrikler! Sizin, elçimiz karşısında sergilediğiniz bu inat ve kibir, tıpkı şeytanın Âdem karşısında sergilediği kibir gibidir. Vaktiyle biz Âdem'i yaratıp bütün meleklerden ona saygı göstermelerini istemiştik. İblis kibirlendi, emre uymadı ve "Şu topraktan yarattığın zavallıya mı saygı göstereyim? Onun benden üstün nesi var?" dedi. Bunun üzerine biz de onu huzurumuzdan kovduk. O ise, "Eğer bana kıyamet gününe kadar yaşama imkânı verirsen Âdem'in soyunu yoldan çıkaracağım, pek azı benim tuzaklarımdan kendilerini kurtarabilecekler" dedi. Biz de, "Değerini yitirmiş ve rahmetimden uzaklaştırılmış olarak çık hemen oradan! Andolsun ki kim senin bu aldatmacalarına kapılır ve bana itaatten, peygamberlerime iman etmekten geri durursa onları da seninle birlikte cehenneme dolduracağım. Şimdi onlardan kime gücün yeterse vesveselerinle aldat! Olanca gücün ve hilen ile üzerlerine git, mallarını ve evlâtlarını kullanarak onlara çeşitli boş vaatlerde bulunarak aldatmaya çalış! Ama şunu unutma ki bana itaat eden ve elçilerime iman eden samimi kullarımın üstünde senin hiçbir gücün olmayacaktır. Bil ki Allah, koruyucu olarak onlara yeter!" dedik.

66-67. Ey müşrikler! Size bütün nimetleri veren, rızık aramak üzere binip seyrettiğiniz gemilerin denizde yüzmesini sağlayan kudret Allah olduğu halde, nasıl olur da O'ndan başka varlıklardan medet umarsınız? Oysa Allah sizlere

ihtiyacınız olan bütün bu nimetleri bahşetmiştir.[48] Bir düşünsenize! Denizde bir boğulma tehlikesiyle karşı karşıya gelseniz, medet umduğunuz varlıkların size ne yararı olabilir? Gayet iyi biliyorsunuz ki böyle bir durumda onların faydasız oldukları açıkça ortaya çıkar ve sizler bütün samimiyetinizle Allah'a dua etmeye koyulursunuz. Allah'ın yardımıyla sağ salim karaya vardığınızda ise derhal nankörce tutumunuza geri döner ve O'na ortak koşmaya devam edersiniz! Bu yaptığınız şey, Allah'ın size verdiği bütün o nimetlere karşı apaçık nankörlüktür.[49]

15. Cüz
17. Süre
İsrâ 61-69

68-69. Peki bu nankörlüğe karşı Allah'ın sizi cezalandırmasından, yerin dibine geçirmesinden, başınıza taşlar savuran kasırgalar göndermesinden yahut çaresizlik içinde yalvardığınız o denizin karanlıklarına, amansız fırtınaların ağına tekrar düşürmesinden nasıl emin olabilirsiniz? Allah, şirk koşmak suretiyle müstehak olduğunuz bu cezayı verecek olsa sizi O'ndan kim koruyabilir?

[48] Taberî.

[49] Buradaki " وَكَانَ الْاِنْسَانُ كَفُورًا " ifadesi ile müşrikler kast edilmiştir. bk. Zeccâc, Mâtürîdî, Fîrûzâbâdî, İbnü'l-Cevzî, Kurtubî.

وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ وَحَمَلْنَاهُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَرَزَقْنَاهُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلَى كَثِيرٍ مِمَّنْ
خَلَقْنَا تَفْضِيلًا ﴿٧٠﴾ يَوْمَ نَدْعُو كُلَّ أُنَاسٍ بِإِمَامِهِمْ فَمَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ فَأُولَئِكَ يَقْرَءُونَ كِتَابَهُمْ
وَلَا يُظْلَمُونَ فَتِيلًا ﴿٧١﴾ وَمَنْ كَانَ فِي هَذِهِ أَعْمَى فَهُوَ فِي الْآخِرَةِ أَعْمَى وَأَضَلُّ سَبِيلًا ﴿٧٢﴾ وَإِنْ كَادُوا
لَيَفْتِنُونَكَ عَنِ الَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ لِتَفْتَرِيَ عَلَيْنَا غَيْرَهُ وَإِذًا لَاتَّخَذُوكَ خَلِيلًا ﴿٧٣﴾ وَلَوْلَا أَنْ ثَبَّتْنَاكَ لَقَدْ
كِدْتَ تَرْكَنُ إِلَيْهِمْ شَيْئًا قَلِيلًا ﴿٧٤﴾ إِذًا لَأَذَقْنَاكَ ضِعْفَ الْحَيَاةِ وَضِعْفَ الْمَمَاتِ ثُمَّ لَا تَجِدُ لَكَ عَلَيْنَا
نَصِيرًا ﴿٧٥﴾ وَإِنْ كَادُوا لَيَسْتَفِزُّونَكَ مِنَ الْأَرْضِ لِيُخْرِجُوكَ مِنْهَا وَإِذًا لَا يَلْبَثُونَ خِلَافَكَ إِلَّا قَلِيلًا ﴿٧٦﴾
سُنَّةَ مَنْ قَدْ أَرْسَلْنَا قَبْلَكَ مِنْ رُسُلِنَا وَلَا تَجِدُ لِسُنَّتِنَا تَحْوِيلًا ﴿٧٧﴾

70-72. Oysa biz kâinattaki her şeyi sizin istifadenize sunmuş,[50] türlü nimetler bahşetmiş, karada binek olarak kullanacağınız hayvanlar yaratmış ve denizde kullanacağınız gemilerin suyun üzerinde gitmesini sağlamışızdır. Şu halde sizin de sadece Allah'a kulluk ederek bu nimetlere şükretmeniz gerekmektedir. Ancak şunu unutmayınız ki kıyamet günü geldiğinde herkes dünyada peşinden gittiği önderleriyle birlikte ilâhî huzura çıkarılacak ve hesaba çekilecektir. Dünyada ilâhî nimetlere şükredip, yani sadece O'na kulluk edip peygamberlere iman edenler, amel defterlerini sağ taraftan alacaklar, bütün davranışlarının ödülünü eksiksiz olarak alacaklardır. Ancak bu dünyada elçilerimizin mesajlarını, tevhidi görmezden gelenler, o gün ilâhî rahmetten nasiplenemeyeceklerdir. Onlara cennet nimetleri gösterilmeyecektir.[51]

50 Buradaki " وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ " ifadesi genellikle "biz insanı saygın kıldık" şeklinde anlaşılmaktadır. Oysa Taberî'nin işaret ettiği üzere buradaki " كَرَّمْنَا " kelimesi, mahlûkatın insana müsahhar kılınması anlamına gelmektedir.

51 Mukâtil, Taberî.

73-75. Ey Muhammed! Mekkeli müşriklerin senin tevhit çağrına inatla karşı koyuyor olduklarını ve bu durumun seni ümitsizleştirdiğini, bu sebeple zaman zaman bazı isteklerini kabul ederek onları kendine yakınlaştırmayı düşündüğünü biliyoruz. Doğrusu, eğer biz seni hak üzere sabit kılıp kararlılığını arttırmasaydık, onların bu tür isteklerine birazcık da olsa meyledecektin! Gerçi bu durumda onlar belki sana inanacaklar ve seni dost belleyeceklerdi ama diğer taraftan seni, vahye muhalif bazı şeyleri bize isnat eden bir iftiracı konumuna düşürecekler, sen de bizim verdiğimiz göreve ihanet etmiş olacak, dünya ve âhirette iki kat azaba müstehak olacaktın! İşte o zaman kimse seni bu ilâhî azaptan kurtaramazdı!

76-77. Biliyoruz ki seni yurdundan kovmak için ellerinden geleni yapıyorlar. Ancak şunu unutmasınlar ki seni Mekke'den[52] çıkmaya zorlayacak ve bunu başaracak olsalar bile, senden sonra orada çok uzun bir saltanat süremeyeceklerdir. Neticede tevhit inancı büyüyecek ve müslümanlar onların egemenliğine son verecektir. Tarih boyunca gönderdiğimiz peygamberlerin hepsinde geçerli olan yasa bu olmuştur. Bu ilâhî yasada herhangi bir değişikliğin olması söz konusu değildir.

52 Bazı âlimler bu âyetlerin Medine'de vahyedildiği görüşündedir, ancak Kurtubî bu görüşleri reddetmekte ve sûrenin tamamının Mekke'de nâzil olduğunu ifade etmektedir ki bizce de doğru olan budur.

اَقِمِ الصَّلٰوةَ لِدُلُوكِ الشَّمْسِ اِلٰى غَسَقِ الَّيْلِ وَقُرْاٰنَ الْفَجْرِۜ اِنَّ قُرْاٰنَ الْفَجْرِ كَانَ مَشْهُودًا ﴿٧٨﴾ وَمِنَ الَّيْلِ
فَتَهَجَّدْ بِه۪ نَافِلَةً لَكَۗ عَسٰٓى اَنْ يَبْعَثَكَ رَبُّكَ مَقَامًا مَحْمُودًا ﴿٧٩﴾ وَقُلْ رَبِّ اَدْخِلْن۪ي مُدْخَلَ صِدْقٍ وَاَخْرِجْن۪ي
مُخْرَجَ صِدْقٍ وَاجْعَلْ ل۪ي مِنْ لَدُنْكَ سُلْطَانًا نَص۪يرًا ﴿٨٠﴾ وَقُلْ جَٓاءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُۜ اِنَّ الْبَاطِلَ كَانَ
زَهُوقًا ﴿٨١﴾ وَنُنَزِّلُ مِنَ الْقُرْاٰنِ مَا هُوَ شِفَٓاءٌ وَرَحْمَةٌ لِلْمُؤْمِن۪ينَۙ وَلَا يَز۪يدُ الظَّالِم۪ينَ اِلَّا خَسَارًا ﴿٨٢﴾ وَاِذَٓا
اَنْعَمْنَا عَلَى الْاِنْسَانِ اَعْرَضَ وَنَا بِجَانِبِه۪ۚ وَاِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ كَانَ يَؤُ۫سًا ﴿٨٣﴾ قُلْ كُلٌّ يَعْمَلُ عَلٰى شَاكِلَتِه۪ؕ
فَرَبُّكُمْ اَعْلَمُ بِمَنْ هُوَ اَهْدٰى سَب۪يلًا ﴿٨٤﴾

15. Cüz
17. Sûre
İsrâ 78-84

SABIR ve KARARLILIK MESAJI

78-80. Ey Muhammed! Müşriklerin giderek artan bu baskıları karşısında daha sabırlı ve dayanıklı olmak için daima[53] tevhit üzere kullukta ve ibadette[54] sebat et! Gecenin sakinliğini fırsat bilerek[55] rabbine ibadet et! Böylece sabah vakitlerinde yapacağın ibadet,[56] gönlünü ferahlatacak, sana dinginlik verecek,[57] geceleyin yaptığın ibadet ise sabır ve kararlılığını arttıracaktır. Nitekim rabbin yakında seni Mekke müşriklerinin bu zulmünden kurtaracak, el üstünde tutulacağın bir yerde yaşama ve tevhidi rahatça tebliğ etme imkânı sağlayacaktır.[58] Artık onların baskılarına aldırma ve şöyle dua et: "Rabbim! Eğer müşrikler beni Mekke'den çıkaracaklarsa, o halde sen bana buradan sağ salim çıkıp varacağım yere hayırlısıyla varmayı nasip et![59] Oradaki insanların tevhide iman etmelerini ve bana yardımcı olmalarını sağla!"

53 Burada geçen "güneşin batıya doğru eğilmeye başladığı vakitten, gecenin karardığı âna kadar belli vakitlerde ve sabah vaktinde" ifadeleri müfessirler tarafından "bütün gün" anlamına gelecek şekilde tefsir edilmiş ve burada beş vakit namazın kastedildiği düşünülmüştür.

54 Burada geçen "salât" kelimesi hakkında Tevbe sûresinin 5. âyetindeki dipnota bakınız.

55 Bu âyette geçen "nâfile" kelimesi, söz konusu ibadetin bir fırsat ve ganimet olarak görülmesi anlamında tefsir edilmiştir (bk. Mâturidî).

56 Âyette geçen Kur'an kelimesi "namaz"dan kinayedir (bk. Ferrâ, Mâturidî).

57 Râzî.

58 bk. Nesefî.

59 Mâtürîdî, Râzî.

81. Ey Muhammed! Seni yurdundan çıkarmaya çalışan müşriklere şöyle de: "Ey müşrikler! Çabalarınız boşunadır, çok yakında tevhit inancı size galip gelecek, şirki silip süpürecektir. Zaten tevhidin dışındaki bütün inançlar nihayetinde yok olup gitmeye mahkûmdur."

82. Ey Muhammed! İşte biz bu Kur'an'da sana ve müminlere ilâhî emirleri, helâlleri ve haramları açıklıyoruz.[60] Böylece şirk, sapkınlık ve cehalet hastalıklarından şifa bulmanızı sağlıyoruz.[61] Bu Kur'an, kendisinin ilâhî kelâm olduğuna ve senin peygamberliğine iman edenler için ilâhî bir rahmet kapısıdır, çünkü onlar buna iman etmek ve içerisindeki ilâhî emirleri yerine getirmek suretiyle azaptan kurtulur ve cennete girmeye hak kazanırlar.[62] Diğer taraftan bu Kur'an, kendisine iman etmeyen müşrikler için ziyan üstüne ziyandır, çünkü onlar buna iman etmemek ve içerisindeki emirleri yerine getirmemek suretiyle ilâhî cezaya daha fazla müstehak olmaktadırlar.

15. Cüz
17. Sûre
İsrâ 78-84

83. Bu müşrikler, başlarına bir sıkıntı geldiğinde, o güne kadar medet umdukları varlıklardan ümit keserek çaresiz bir şekilde Allah'a dua eder, fakat ilâhî rahmet sayesinde sıkıntıdan kurtulunca derhal nankörlük eder ve sanki sıkıntıda iken Allah'a yalvaran kendileri değilmişçesine O'ndan başka varlıklardan medet umar ve onları Allah'a ortak koşarlar.[63]

84. Ey Muhammed! Onların bu ısrarlı inkârları karşısında üzülme ve şöyle de:[64] "Herkes bildiği gibi davransın bakalım. Nasıl olsa Allah bütün yaptıklarınızı görüyor ve kimin doğru yolda olduğunu gayet iyi biliyor. Ona göre de gereken karşılığı verecektir."[65]

60 Mukâtil

61 Taberî.

62 Taberî.

63 Bu âyete verdiğimiz anlam Taberî'nin tefsirinden alınmıştır. Fakat Taberî âyetin başındaki "insan" kelimesini "müşrikler" şeklinde tahdit etmemektedir. Ancak İbn Atıyye ve Kurtubî; buradaki "insan" ifadesinin umumi olmadığını, sadece kâfirleri kastettiğini belirtmektedirler.

64 Mâturîdî.

65 İbn Abbas bu âyetin müşriklere açık bir tehdit olduğunu ifade etmektedir (bk. İbn Atıyye).

وَيَسْـَٔلُونَكَ عَنِ الرُّوحِۜ قُلِ الرُّوحُ مِنْ اَمْرِ رَبّ۪ي وَمَٓا اُو۫ت۪يتُمْ مِنَ الْعِلْمِ اِلَّا قَل۪يلًا ﴿٨٥﴾ وَلَئِنْ شِئْنَا لَنَذْهَبَنَّ
بِالَّذ۪ٓي اَوْحَيْنَٓا اِلَيْكَ ثُمَّ لَا تَجِدُ لَكَ بِه۪ عَلَيْنَا وَك۪يلًاۙ ﴿٨٦﴾ اِلَّا رَحْمَةً مِنْ رَبِّكَۜ اِنَّ فَضْلَهُ كَانَ عَلَيْكَ كَب۪يرًا
﴿٨٧﴾ قُلْ لَئِنِ اجْتَمَعَتِ الْاِنْسُ وَالْجِنُّ عَلٰٓى اَنْ يَأْتُوا بِمِثْلِ هٰذَا الْقُرْاٰنِ لَا يَأْتُونَ بِمِثْلِه۪ وَلَوْ كَانَ بَعْضُهُمْ
لِبَعْضٍ ظَه۪يرًا ﴿٨٨﴾ وَلَقَدْ صَرَّفْنَا لِلنَّاسِ ف۪ي هٰذَا الْقُرْاٰنِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍۘ فَاَبٰٓى اَكْثَرُ النَّاسِ اِلَّا كُفُورًا ﴿٨٩﴾
وَقَالُوا لَنْ نُؤْمِنَ لَكَ حَتّٰى تَفْجُرَ لَنَا مِنَ الْاَرْضِ يَنْبُوعًاۙ ﴿٩٠﴾ اَوْ تَكُونَ لَكَ جَنَّةٌ مِنْ نَخ۪يلٍ وَعِنَبٍ فَتُفَجِّرَ
الْاَنْهَارَ خِلَالَهَا تَفْج۪يرًاۙ ﴿٩١﴾ اَوْ تُسْقِطَ السَّمَٓاءَ كَمَا زَعَمْتَ عَلَيْنَا كِسَفًا اَوْ تَأْتِيَ بِاللّٰهِ وَالْمَلٰٓئِكَةِ قَب۪يلًاۙ
﴿٩٢﴾ اَوْ يَكُونَ لَكَ بَيْتٌ مِنْ زُخْرُفٍ اَوْ تَرْقٰى فِي السَّمَٓاءِۜ وَلَنْ نُؤْمِنَ لِرُقِيِّكَ حَتّٰى تُنَزِّلَ عَلَيْنَا كِتَابًا نَقْرَؤُ۬هُۜ
قُلْ سُبْحَانَ رَبّ۪ي هَلْ كُنْتُ اِلَّا بَشَرًا رَسُولًا ﴿٩٣﴾ وَمَا مَنَعَ النَّاسَ اَنْ يُؤْمِنُٓوا اِذْ جَٓاءَهُمُ الْهُدٰٓى اِلَّٓا اَنْ قَالُٓوا
اَبَعَثَ اللّٰهُ بَشَرًا رَسُولًا ﴿٩٤﴾ قُلْ لَوْ كَانَ فِي الْاَرْضِ مَلٰٓئِكَةٌ يَمْشُونَ مُطْمَئِنّ۪ينَ لَنَزَّلْنَا عَلَيْهِمْ مِنَ السَّمَٓاءِ
مَلَكًا رَسُولًا ﴿٩٥﴾ قُلْ كَفٰى بِاللّٰهِ شَه۪يدًا بَيْن۪ي وَبَيْنَكُمْۜ اِنَّهُ كَانَ بِعِبَادِه۪ خَب۪يرًا بَص۪يرًا ﴿٩٦﴾

15. Cuz
17. Süre
İsrâ 85-96

KUR'AN'IN KAYNAĞI

85. Ey Muhammed! Sana Kur'an'ın kaynağının ne olduğunu[66] soran müşriklere ve onlara akıl veren yahudilere de ki: "Bu Kur'an Allah'ın vahyidir.[67] size verilen Tevrat, ilâhî ilmin sadece bir kısmıdır."[68]

MÜŞRİKLERİN MÛCİZE İSTEKLERİNE CEVAP

86-88. Ey Muhammed! İşte sana vahyettiğimiz bu Kur'an, tamamen ilâhî rahmetin bir eseridir. Bu Kur'an'ı vahyeden Allah'ın sana olan rahmeti gerçekten çok büyüktür. Eğer biz bu ilâhî rahmeti çekip alacak olsak tamamen çaresiz bir şekilde kalakalırdın! Şu halde senden çeşitli mûcizeler isteyen müşriklere şöyle de: "Kendilerinden medet umduğunuz varlıkların da yardımını

66 Câbirî.

67 Mâtürîdî, Zemahşerî.

68 Hz. Peygamber'e bu soruyu soran veya sordurtanların yahudiler olduğu ve bunların Kur'an'ın ilâhî vahiy olduğuna inanmadıkları, ilâhî kitap olarak Tevrat'tan başka bir şey kabul etmedikleri dikkate alındığında, "Size ilimden çok az bir şey verilmiştir" ifadesinin "İlâhî ilmin tamamı elinizdeki Tevrat'tan ibaret değildir. Allah'ın Kur'an gibi bir kitap göndermiş olmasını yadırgamayın!" şeklinde bir karşılığı olduğu düşünülebilir.

isteyerek bu Kur'an'ın benzeri bir vahiy getirmeye çalışsanız, bu uğurda bütün gücünüzü sarfetseniz, yine de başaramazsınız! Bundan daha büyük mûcize mi istiyorsunuz?"

89-93. İşte biz bu Kur'an'da müşriklerin tevhidi kabul etmeleri için her türlü delili ortaya koyuyor, geçmiş toplumlardan çeşitli örnekleri anlatıyoruz ama onların çoğu yine de Muhammed'in peygamberliğine inanmamakta ısrar ediyor, mûcize isteyip şöyle diyorlar: "Ey Muhammed! Senin peygamber olduğuna inanmamız için bize yerden bir pınar fışkırtmalısın ya da içinden gürül gürül nehirlerin aktığı hurma ve asma bahçelerin olmalı veya bizi tehdit edip durduğun azabı getirmelisin! Gökyüzünü parça parça başımıza yıkmalı hatta Allah'ı ve melekleri gözümüzün önüne getirip göstermelisin yahut altından bir evin olmalı veya gökyüzüne çıkmalısın! Tabii gökyüzüne çıkınca oradan bize yazılı bir kitap da getirmelisin, yoksa gökyüzüne çıktığına da inanmayız!"

Ey Muhammed! Peygamber olduğuna inanmak için senden bu tür mûcizeler isteyen müşriklere şöyle de: "Sizler bir insandan istenmeyecek şeyler istiyorsunuz! Oysa ben sadece bir insanım, fakat Allah beni peygamber olarak seçmiş bulunuyor. Bu istedikleriniz ancak Allah'ın yapabileceği şeylerdir."

94-96. Zaten öteden beri gönderdiğimiz elçileri yalanlamalarının en büyük sebeplerinden biri, elçilerimizin kendileri gibi birer insan olmalarını yadırgamaları ve "Allah bir insanı mı peygamber seçti, olur mu hiç öyle şey?" demeleri olmuştur. Ey Muhammed! İşte bu bahanenin aynısını sana karşı kullanan müşriklere şöyle cevap ver: "Eğer yeryüzünde melekler yaşıyor olsaydı Allah onlara elbette melek bir peygamber gönderirdi. Ama yeryüzünde yaşayanlar, insan oldukları için Allah da onlara kendi içlerinden birini peygamber olarak gönderiyor. Bütün bu delillere rağmen yine de inanmamakta ısrar ediyorsanız, şunu biliniz ki artık ben görevimi yapmış bulunuyorum. Allah buna şahittir. O benim sizleri tevhide davet ettiğimi de görüyor, sizin ısrarlı inkârlarınızı da! Hesap günü geldiğinde herkese lâyık olduğu karşılığı mutlaka verecektir."

15. Cüz
17. Sûre
İsrâ 97-105

وَمَنْ يَهْدِ اللّٰهُ فَهُوَ الْمُهْتَدِ وَمَنْ يُضْلِلْ فَلَنْ تَجِدَ لَهُمْ اَوْلِيَٓاءَ مِنْ دُونِه۪ وَنَحْشُرُهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ عَلٰى وُجُوهِهِمْ عُمْيًا وَبُكْمًا وَصُمًّا مَأْوٰيهُمْ جَهَنَّمُ كُلَّمَا خَبَتْ زِدْنَاهُمْ سَع۪يرًا ﴿٩٧﴾ ذٰلِكَ جَزَٓاؤُهُمْ بِاَنَّهُمْ كَفَرُوا بِاٰيَاتِنَا وَقَالُٓوا ءَاِذَا كُنَّا عِظَامًا وَرُفَاتًا ءَاِنَّا لَمَبْعُوثُونَ خَلْقًا جَد۪يدًا ﴿٩٨﴾ اَوَلَمْ يَرَوْا اَنَّ اللّٰهَ الَّذ۪ي خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ قَادِرٌ عَلٰٓى اَنْ يَخْلُقَ مِثْلَهُمْ وَجَعَلَ لَهُمْ اَجَلًا لَا رَيْبَ ف۪يهِ فَاَبَى الظَّالِمُونَ اِلَّا كُفُورًا ﴿٩٩﴾ قُلْ لَوْ اَنْتُمْ تَمْلِكُونَ خَزَٓائِنَ رَحْمَةِ رَبّ۪ٓي اِذًا لَاَمْسَكْتُمْ خَشْيَةَ الْاِنْفَاقِ وَكَانَ الْاِنْسَانُ قَتُورًا ﴿١٠٠﴾ وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوسٰى تِسْعَ اٰيَاتٍ بَيِّنَاتٍ فَسْـَٔلْ بَن۪ٓي اِسْرَٓائ۪يلَ اِذْ جَٓاءَهُمْ فَقَالَ لَهُ فِرْعَوْنُ اِنّ۪ي لَاَظُنُّكَ يَا مُوسٰى مَسْحُورًا ﴿١٠١﴾ قَالَ لَقَدْ عَلِمْتَ مَٓا اَنْزَلَ هٰٓؤُلَٓاءِ اِلَّا رَبُّ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ بَصَٓائِرَ وَاِنّ۪ي لَاَظُنُّكَ يَا فِرْعَوْنُ مَثْبُورًا ﴿١٠٢﴾ فَاَرَادَ اَنْ يَسْتَفِزَّهُمْ مِنَ الْاَرْضِ فَاَغْرَقْنَاهُ وَمَنْ مَعَهُ جَم۪يعًا ﴿١٠٣﴾ وَقُلْنَا مِنْ بَعْدِه۪ لِبَن۪ٓي اِسْرَٓائ۪يلَ اسْكُنُوا الْاَرْضَ فَاِذَا جَٓاءَ وَعْدُ الْاٰخِرَةِ جِئْنَا بِكُمْ لَف۪يفًا ﴿١٠٤﴾ وَبِالْحَقِّ اَنْزَلْنَاهُ وَبِالْحَقِّ نَزَلَ وَمَٓا اَرْسَلْنَاكَ اِلَّا مُبَشِّرًا وَنَذ۪يرًا ﴿١٠٥﴾

97-100. Allah'ın lutfu ile bu mesajlara iman edenler doğru yola ermiş olurlar. Bu mesajlara iman etmemekte ısrar edenler ise hesap gününde çaresiz kalacaklardır. Dünyada ilâhî mesaja iman etmeyen ve her türlü delile karşı kör ve sağır kesilenler mahşer günü kör, sağır ve dilsiz olarak diriltilecek ve yüzükoyun mahşere getirileceklerdir. Varacakları yer, ateşi ne zaman hafiflese derhal harlanacak olan cehennemdir, çünkü onlar dünya hayatında elçimizi ve Kur'an'ı ısrarla inkâr etmişler ve kendilerine âhiret uyarısı yapıldığı zaman alay edercesine, "Kemiklerimiz çürüyüp toprağa karıştıktan sonra tekrar mı diriltileceğiz?" demişlerdi. Oysa Allah'ın gökleri, yeri, kısacası bütün kâinatı en mükemmel şekilde yarattığını bilmektedirler.[69] Peki, bu yüce kudretin kendilerini âhirette yeniden dirilteceğini nasıl olur da garipser ve alaya alırlar? Şunu iyi bilsinler ki Allah onlar için belli bir hayat süresi tanımıştır ve nihayetinde hepsi diriltilip hesaba çekilecektir. Ne var ki onlar bu gerçeğe inatla karşı çıkmaktadırlar. Allah'ın verdiği onca nimete rağmen O'na ortak koşarak nankörlük etmektedirler. Oysa kâinattaki rızık onların idaresi altında olsaydı kesinlikle Allah gibi merhametli olmaz ve cimrilik ederlerdi. Halbuki Allah öyle yapmamakta, rızkını insanlara bolca ihsan etmektedir. Buna karşılık onların yapmaları gereken şey, O'nun nimetine şükretmek, sadece O'na kulluk etmektir.

69 Mukâtil.

MÛSÂ PEYGAMBER ve TEVHİT MÜCADELESİ

101-103. Ey Muhammed'in peygamber olduğuna inanmak için türlü mûcizeler isteyen müşrikler! Şunu biliniz ki geçmişte biz Mûsâ'ya, peygamber olduğunu gösteren dokuz önemli işaret vermiştik (isterseniz bu konuda İsrâiloğulları'ndan bilgi alabilirsiniz), fakat Firavun yine de ona inanmamış, "Ey Mûsâ! Sen sihirbazsın!" demişti. Mûsâ buna cevap olarak, "Ey Firavun! Aslında bütün bu işaretleri gördükten sonra benim göklerin ve yerin yaratıcısı olan Allah tarafından gönderilmiş bir peygamber olduğumu anlamış durumdasın. Eğer inadından vazgeçmezsen nihayetinde helâk olup gideceğine inanıyorum" demişti. Bunun üzerine Firavun zorbalık yapmış, Mûsâ'yı ve ona iman edenleri baskı altına almış, köklerini kazımak istemişti. Fakat biz ona fırsat vermedik, elçimizi ve müminleri koruduk, bütün erkânıyla birlikte Firavun'u denizde boğuverdik.

104. Onun helâk edilmesinden sonra özgürlüklerine kavuşan İsrâiloğulları'na şöyle dedik: "Artık özgürce topraklarınıza[70] yerleşiniz. Hesap günü geldiğinde ilâhî huzura çıkarılıp hesaba çekileceğinizi unutmadan yaşayınız!"

KUR'AN'IN İLÂHÎ VAHİY OLUŞU

105. Ey Muhammed! İşte bu Kur'an'ı, sizlere en üstün ahlâkî vasıfları ve adalet ilkelerini ortaya koymak üzere vahiy olarak lutfetmekteyiz.[71] Bu Kur'an, müşriklerin iddia ettikleri gibi cinlerin yahut başka varlıkların müdahalesi olmaksızın vahyedilmiştir.[72] Senin peygamber olarak seçilip gönderilmiş olman, insanlar için bir rahmettir, çünkü sen onlara cennete gidecek yolu gösterip müjde vermekte ve cehenneme gidecek yolu gösterip uyarı yapmaktasın!

15. Cüz
17. Sûre
İsrâ 97-105

70 Bu topraklardan maksat İbn Abbas'a göre Filistin ve Ürdün, bazı rivayetlere göre ise Mısır ve Şam bölgeleridir (bk. İbnü'l-Cevzî).
71 Taberî.
72 Zemahşerî.

15. Cuz
17. Süre
İsrâ 106-111

وَقُرْاٰنًا فَرَقْنَاهُ لِتَقْرَاَهُ عَلَى النَّاسِ عَلٰى مُكْثٍ وَنَزَّلْنَاهُ تَنْزٖيلًا ﴿١٠٦﴾ قُلْ اٰمِنُوا بِهٖٓ اَوْ لَا تُؤْمِنُواۜ اِنَّ الَّذٖينَ
اُو۫تُوا الْعِلْمَ مِنْ قَبْلِهٖٓ اِذَا يُتْلٰى عَلَيْهِمْ يَخِرُّونَ لِلْاَذْقَانِ سُجَّدًاۙ ﴿١٠٧﴾ وَيَقُولُونَ سُبْحَانَ رَبِّنَٓا اِنْ كَانَ وَعْدُ رَبِّنَا
لَمَفْعُولًا ﴿١٠٨﴾ وَيَخِرُّونَ لِلْاَذْقَانِ يَبْكُونَ وَيَزٖيدُهُمْ خُشُوعًا ﴿١٠٩﴾ قُلِ ادْعُوا اللّٰهَ اَوِ ادْعُوا الرَّحْمٰنَۜ اَيًّا مَا
تَدْعُوا فَلَهُ الْاَسْمَٓاءُ الْحُسْنٰىۚ وَلَا تَجْهَرْ بِصَلَاتِكَ وَلَا تُخَافِتْ بِهَا وَابْتَغِ بَيْنَ ذٰلِكَ سَبٖيلًا ﴿١١٠﴾ وَقُلِ الْحَمْدُ
لِلّٰهِ الَّذٖي لَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا وَلَمْ يَكُنْ لَهُ شَرٖيكٌ فِي الْمُلْكِ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ وَلِيٌّ مِنَ الذُّلِّ وَكَبِّرْهُ تَكْبٖيرًا ﴿١١١﴾

106-109. Diğer taraftan "Kur'an, Allah tarafından gönderilen vahiy olsaydı, toplu olarak bir defada indirilirdi" diyen müşrikler bilsinler ki[73] bu Kur'an'ı sana, olayların icabına[74] göre ve insanlara iyice anlatabilmen için bölümler halinde vahyediyoruz. Seni ısrarla inkâr eden müşriklere şöyle söyle: "Benim peygamber olduğuma ve Kur'an'ın ilâhî vahiy olduğuna ister inanın ister inanmayın! Fakat şunu bilin ki geçmişte ilâhî vahye muhatap olanlar bu Kur'an'ı duyduklarında hemen onun ilâhî vahiy olduğunu anlayıp gözü yaşlı bir şekilde secdeye kapanırlar. Büyük bir huşû içinde, 'Rabbimiz çok yücedir, kulluk edilmeye lâyık yegâne kudrettir. Müşriklerin yakıştırmalarından münezzehtir. İşte daha önce bildirdiği şey gerçekleşti ve elçisi Muhammed'i gönderdi' derler."

TEVHİDİ REDDEDEN MÜŞRİKLERE CEVAP

110. Ey elçimiz Muhammed! Allah'a ortak koşan ve bazı varlıkları onun nezdinde şefaatçi telakki eden müşriklere şöyle de;[75] "Allah sonsuz merhamet sahibidir, bütün yüce vasıflar onundur.[76] O halde rahmân olan Allah'tan başkasına kulluk etmeyin. O'ndan başka varlıkları şefaatçi kabul edip de tâzimde bulunmayın ve sadece O'na kulluk edin."

73 bk. Taberi.

74 bk. Zemahşeri.

75 Burada lafzan "De ki: İster Allah deyin, ister rahmân. Bütün güzel isimler / yüce vasıflar O'nundur" denilmektedir. Müfessirler müşriklerin rahmân ismine tepki gösterdiği şeklinde mülâhazalar yapmış olsalar da, bize göre onların özel olarak rahmân ismine değil, bu ismin vurguladığı tevhit mesajına tepkileri söz konusudur. Geniş değerlendirme için Furkân sûresinin 60. âyetindeki dipnota bakınız.

76 bk. Firûzâbâdî.

15. Cuz
17. Süre
İsrâ 106-111

Ey Muhammed! Müşriklerin sana ve inananlara her türlü baskıyı yaptıkları Mekke ortamında, namaz kıldığınız esnada sesinizi çok yükselterek onların tepkisini çekmeyin! Bunu bahane ederek size eziyet etmelerine fırsat vermeyin, ancak kendiniz duyamayacak kadar da sessiz okumayın. Bu ikisi arasında orta bir yol bir izleyin.[77]

TEVHİDİN ÖZETİ

111. Ey Muhammed! Rabbinin sana yönelttiği bütün emir ve yasaklara itaat et[78] ve Allah'tan başka varlıkları aracı edinen, O'na evlât ve ortaklar isnat eden müşriklere şu gerçeği haykır: "Allah bütün varlığı yaratıp sizin istifadenize veren ve kulluk edilmeye lâyık yegâne kudrettir. İddia ettiğiniz gibi çocuk sahibi değildir, egemenliğinde herhangi bir ortağı yoktur, sevdiklerine olan sevgisi ihtiyacından değildir. Sizin nitelemelerinizden münezzehtir!"

77 Taberî.

78 Âyetin sonunda geçen " وَكَبِّرْهُ تَكْبٖيرًا " ifadesi bu anlama gelir (bk. Taberî).

ON SEKİZİNCİ SÛRE

KEHF

Müşrik toplumun baskısı altında kaldıkları için mağaraya gizlenmek zorunda kalan genç müminler!

Mekke döneminin son yıllarında, muhtemelen Tâif dönüşünden sonra vahyedilmiştir. Kendisinden önce vahyedilen Mekkî sûrelerden farklı bir üslûp ve muhtevaya sahiptir. Ashâb-ı Kehf, Mûsâ-Hızır ve Zülkarneyn kıssalarına yer verir.

Yüz on âyetten oluşan bu sûreyi muhtevasına göre aşağıdaki gibi tasnif etmek mümkündür.

١٨ / سُورَةُ الْكَهْفِ

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذ۪ٓي اَنْزَلَ عَلٰى عَبْدِهِ الْكِتَابَ وَلَمْ يَجْعَلْ لَهُ عِوَجًا ﴿١﴾ قَيِّمًا لِيُنْذِرَ بَأْسًا شَد۪يدًا مِنْ لَدُنْهُ
وَيُبَشِّرَ الْمُؤْمِن۪ينَ الَّذ۪ينَ يَعْمَلُونَ الصَّالِحَاتِ اَنَّ لَهُمْ اَجْرًا حَسَنًاۙ ﴿٢﴾ مَاكِث۪ينَ ف۪يهِ اَبَدًاۙ ﴿٣﴾ وَيُنْذِرَ الَّذ۪ينَ
قَالُوا اتَّخَذَ اللّٰهُ وَلَدًاۗ ﴿٤﴾ مَا لَهُمْ بِه۪ مِنْ عِلْمٍ وَلَا لِاٰبَٓائِهِمْۜ كَبُرَتْ كَلِمَةً تَخْرُجُ مِنْ اَفْوَاهِهِمْۜ اِنْ يَقُولُونَ اِلَّا
كَذِبًا ﴿٥﴾

15. Cüz
18. Süre
Kehf 1-5

VAHYİN AMACI

1. İnsanlara dosdoğru tevhidi anlatan ve daha önce gönderilmiş ilâhî kitapları tasdik eden[1] şu Kur'an'ı, kulu ve elçisi Muhammed'e vahyeden Allah, övgüye ve kulluk edilmeye lâyık yegâne kudrettir.

2-4. Allah, kulu Muhammed'i peygamber olarak görevlendirip ona bu kitabı, peygamberlere ve tevhide iman edip Allah'ın emir ve yasaklarına uygun yaşayan kullarına içinde sonsuza kadar kalacakları muhteşem bir ödül olan cenneti müjdelemek, herhangi bir bilgiye dayanmadan Allah'a ortak koşan, melekleri Allah'ın kızları olarak kabul eden müşrikleri uyarmak üzere vahyetmektedir.

ALLAH'A ÇOCUK İSNADI

5. Bu çirkin iddiayı ortaya atan müşriklerin kendileri de, ataları da bu konuda ilâhî bilgi sahibi değildir. Ağızlarından çıkan bu vahim iddialar asılsız olduğu kadar çirkindir de!

---

1 bk. Fîrûzâbâdî.

فَلَعَلَّكَ بَاخِعٌ نَفْسَكَ عَلٰٓى اٰثَارِهِمْ اِنْ لَمْ يُؤْمِنُوا بِهٰذَا الْحَد۪يثِ اَسَفًا ﴿٦﴾ اِنَّا جَعَلْنَا مَا عَلَى الْاَرْضِ ز۪ينَةً
لَهَا لِنَبْلُوَهُمْ اَيُّهُمْ اَحْسَنُ عَمَلًا ﴿٧﴾ وَاِنَّا لَجَاعِلُونَ مَا عَلَيْهَا صَع۪يدًا جُرُزًاۜ ﴿٨﴾ اَمْ حَسِبْتَ اَنَّ اَصْحَابَ
الْكَهْفِ وَالرَّق۪يمِ كَانُوا مِنْ اٰيَاتِنَا عَجَبًا ﴿٩﴾ اِذْ اَوَى الْفِتْيَةُ اِلَى الْكَهْفِ فَقَالُوا رَبَّنَٓا اٰتِنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً
وَهَيِّئْ لَنَا مِنْ اَمْرِنَا رَشَدًا ﴿١٠﴾ فَضَرَبْنَا عَلٰٓى اٰذَانِهِمْ فِي الْكَهْفِ سِن۪ينَ عَدَدًاۙ ﴿١١﴾ ثُمَّ بَعَثْنَاهُمْ لِنَعْلَمَ اَيُّ
الْحِزْبَيْنِ اَحْصٰى لِمَا لَبِثُٓوا اَمَدًا ﴿١٢﴾ نَحْنُ نَقُصُّ عَلَيْكَ نَبَاَهُمْ بِالْحَقِّۜ اِنَّهُمْ فِتْيَةٌ اٰمَنُوا بِرَبِّهِمْ وَزِدْنَاهُمْ
هُدًىۗ ﴿١٣﴾ وَرَبَطْنَا عَلٰى قُلُوبِهِمْ اِذْ قَامُوا فَقَالُوا رَبُّنَا رَبُّ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ لَنْ نَدْعُوَا۟ مِنْ دُونِه۪ٓ اِلٰهًا لَقَدْ
قُلْنَٓا اِذًا شَطَطًا ﴿١٤﴾ هٰٓؤُ۬لَٓاءِ قَوْمُنَا اتَّخَذُوا مِنْ دُونِه۪ٓ اٰلِهَةًۜ لَوْلَا يَأْتُونَ عَلَيْهِمْ بِسُلْطَانٍ بَيِّنٍۜ فَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنِ
افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ كَذِبًاۜ ﴿١٥﴾ وَاِذِ اعْتَزَلْتُمُوهُمْ وَمَا يَعْبُدُونَ اِلَّا اللّٰهَ فَأْوُٓا اِلَى الْكَهْفِ يَنْشُرْ لَكُمْ رَبُّكُمْ مِنْ
رَحْمَتِه۪ وَيُهَيِّئْ لَكُمْ مِنْ اَمْرِكُمْ مِرْفَقًا ﴿١٦﴾ وَتَرَى الشَّمْسَ اِذَا طَلَعَتْ تَزَاوَرُ عَنْ كَهْفِهِمْ ذَاتَ الْيَم۪ينِ وَاِذَا
غَرَبَتْ تَقْرِضُهُمْ ذَاتَ الشِّمَالِ وَهُمْ ف۪ي فَجْوَةٍ مِنْهُۜ ذٰلِكَ مِنْ اٰيَاتِ اللّٰهِۜ مَنْ يَهْدِ اللّٰهُ فَهُوَ الْمُهْتَدِۚ وَمَنْ يُضْلِلْ
فَلَنْ تَجِدَ لَهُ وَلِيًّا مُرْشِدًا ﴿١٧﴾

15. Cüz
18. Sûre
Kehf 6-17

EY ELÇİMİZ!

ONLARI TEVHİDE İNANDIRMAK SENİN SORUMLULUĞUNDA DEĞİL!

6-8. Ey Muhammed! Onlar senin peygamberliğine ve Kur'an'ın ilâhî vahiy olduğuna inanmıyorlar diye neredeyse üzüntüden kendini paralayacaksın! Hayır, kendini böylesine üzmene gerek yok, çünkü biz seni sadece uyarıcı bir elçi olarak gönderiyoruz. Diğer taraftan biz bu dünyayı, içindeki bütün nimetleriyle birlikte donatıp bir imtihan alanı haline getirdik ve insanların, bu nimetleri veren Allah'a ne kadar şükredeceklerini denemek istedik! Gün gelecek bu imtihan bitecek ve müşriklerin nimetlerle dolu yeryüzünden faydalanmaları sona erecek, hesap vermek üzere rabbinin huzurunda toplanacaklardır.

MÜŞRİKLERİN BASKISINDAN KURTULMAK İÇİN MAĞARAYA SAKLANAN GENÇLER

9-16. İşte bütün bu varlığın yaratılması ve yok edilecek olması, müşriklerin yahudilerden öğrenip sana sordukları mağaraya saklanan gençler hikâyesinden daha muazzam bir âyettir.[2] Şimdi sana onların hikâyesini maksada uygun olarak anlatacağız![3] Vaktiyle, tevhit inancına mensup bir grup genç, yaşadıkları ülkedeki müşriklerin inançlarına boyun eğmeyip tevhidi benimsemişlerdi. Biz de onların bu cesur ve kararlı tavırlarına destek olarak kalplerini pekiştirmiş, kendilerine ziyadesiyle cesaret ve kararlılık vermiştik. Böylece onlar müşrik toplumun baskısına aldırmamış ve "Bizler yeri ve göğü yaratan Allah'a kulluk eder, O'ndan başka bir varlığa asla ibadet etmeyiz" demişlerdi. Toplumlarının şirk inancını eleştirmiş ve "Şu medet umduğunuz varlıkların şefaat yetkisine sahip olduklarına dair elinizde bir delil var mı? Böyle bir delil olmadan nasıl şirk koşarsınız. Allah'tan başka varlıklardan medet umarak O'na şirk koşan ve bunu Allah'a isnat ederek O'na iftira atan müşriklerden daha zalim kim olabilir?" demişlerdi. Müşrik toplumun baskısı iyice dayanılmaz bir hal alınca gençler kendi aralarında konuşup, "Bu müşrikleri ve tapındıkları şeyleri terkettiğimize göre, tekrar bizi kendi dinlerine döndürememeleri için kaçıp bir mağaraya gizlenelim! Umarız ki Allah orada bize yardım eder, bir yol gösterir" diye kararlaştırmışlardı. Neticede gidip bir mağaraya saklanıp, "Rabbimiz! Bize yardım et, bir çıkış yolu göster!" diye yakarmışlardı. Biz de onları gözden ırak bir şekilde, uzun bir uykuya daldırıp daha sonra uyanmalarını sağlamıştık.[4]

17. Onlar mağaranın içinde bir dehlizde uyurlarken güneş sabah sağ taraftan, akşama doğru ise sol taraftan mağaraya vuruyor, güneşin yakıcı ve kavurucu etkisine mâruz kalmıyorlardı.[5] İşte böylece Allah'ın onları himaye etmesi ve müşriklerden koruması, O'nun sınırsız kudretini gösteren delillerdendir. Bu durum Mekkeli müşrikler için de bir derstir. Doğrusu bu derslerden nasibini alıp tevhide iman edenler hak yola ulaşmış olurlar. Israrla bu dersleri görmezden gelenlere ise yapılabilecek bir şey yoktur!

15. Cüz
18. Sûre
Kehf 6-17

2 İbn Kesîr.

3 "بالحق" ifadesi Râgıb el-İsfahânî'nin de kaydettiği gibi, söz ve fiilin niteliği olarak kullanıldığında, "yerinde, zamanında ve gerektiği kadar" anlamlarına gelir (bk. *el-Müfredât*, "Hak" md.).

4 On ikinci âyette geçen "Sonra ne kadar kaldıkları konusunda tartışanların hangisinin haklı olduğunu ortaya çıkarmak için onları uyandırdık" ifadesinden ne murat edildiğini anlayamadık. Burada konu, onların uyandırılmasıdır, fakat aralarında böyle bir şeyi tartışmalarının ve hangisinin haklı olduğunun zikredilmesinin, metnin bütününe ne gibi bir anlam katacağını kestiremediğimiz ve anlamadan tercüme etmenin doğru olmayacağını düşündüğümüz için, bu ifadeyi tercüme etmedik. *Doğrusunu Allah bilir.*

5 bk. Zemahşeri.

وَتَحْسَبُهُمْ اَيْقَاظًا وَهُمْ رُقُودٌۗ وَنُقَلِّبُهُمْ ذَاتَ الْيَمِينِ وَذَاتَ الشِّمَالِۗ وَكَلْبُهُمْ بَاسِطٌ ذِرَاعَيْهِ بِالْوَصِيدِۜ لَوِ
اطَّلَعْتَ عَلَيْهِمْ لَوَلَّيْتَ مِنْهُمْ فِرَارًا وَلَمُلِئْتَ مِنْهُمْ رُعْبًا (١٨) وَكَذٰلِكَ بَعَثْنَاهُمْ لِيَتَسَٓاءَلُوا بَيْنَهُمْۜ قَالَ قَٓائِلٌ
مِنْهُمْ كَمْ لَبِثْتُمْۜ قَالُوا لَبِثْنَا يَوْمًا اَوْ بَعْضَ يَوْمٍۜ قَالُوا رَبُّكُمْ اَعْلَمُ بِمَا لَبِثْتُمْ فَابْعَثُٓوا اَحَدَكُمْ بِوَرِقِكُمْ هٰذِهٓ
اِلَى الْمَدِينَةِ فَلْيَنْظُرْ اَيُّهَٓا اَزْكٰى طَعَامًا فَلْيَاْتِكُمْ بِرِزْقٍ مِنْهُ وَلْيَتَلَطَّفْ وَلَا يُشْعِرَنَّ بِكُمْ اَحَدًا (١٩) اِنَّهُمْ
اِنْ يَظْهَرُوا عَلَيْكُمْ يَرْجُمُوكُمْ اَوْ يُعِيدُوكُمْ فِي مِلَّتِهِمْ وَلَنْ تُفْلِحُٓوا اِذًا اَبَدًا (٢٠) وَكَذٰلِكَ اَعْثَرْنَا عَلَيْهِمْ
لِيَعْلَمُٓوا اَنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ وَاَنَّ السَّاعَةَ لَا رَيْبَ فِيهَاۚ اِذْ يَتَنَازَعُونَ بَيْنَهُمْ اَمْرَهُمْ فَقَالُوا ابْنُوا عَلَيْهِمْ بُنْيَانًاۜ
رَبُّهُمْ اَعْلَمُ بِهِمْۜ قَالَ الَّذِينَ غَلَبُوا عَلٰٓى اَمْرِهِمْ لَنَتَّخِذَنَّ عَلَيْهِمْ مَسْجِدًا (٢١) سَيَقُولُونَ ثَلٰثَةٌ رَابِعُهُمْ كَلْبُهُمْۚ
وَيَقُولُونَ خَمْسَةٌ سَادِسُهُمْ كَلْبُهُمْ رَجْمًا بِالْغَيْبِۚ وَيَقُولُونَ سَبْعَةٌ وَثَامِنُهُمْ كَلْبُهُمْۜ قُلْ رَبّ۪ٓي اَعْلَمُ بِعِدَّتِهِمْ مَا
يَعْلَمُهُمْ اِلَّا قَلِيلٌۜ فَلَا تُمَارِ فِيهِمْ اِلَّا مِرَٓاءً ظَاهِرًاۖ وَلَا تَسْتَفْتِ فِيهِمْ مِنْهُمْ اَحَدًا (٢٢) وَلَا تَقُولَنَّ لِشَا۬يْءٍ
اِنّ۪ي فَاعِلٌ ذٰلِكَ غَدًاۙ (٢٣) اِلَّٓا اَنْ يَشَٓاءَ اللّٰهُۘ وَاذْكُرْ رَبَّكَ اِذَا نَس۪يتَ وَقُلْ عَسٰٓى اَنْ يَهْدِيَنِ رَبّ۪ي لِاَقْرَبَ مِنْ
هٰذَا رَشَدًا (٢٤)

15. Cüz
18. Sûre
Kehf 18-24

18. Mağarada uyuyan gençleri görecek olsaydın uyanık zannederdin. Çünkü o kadar süre uyumuş olmalarına rağmen bedenlerinde hiçbir bozulma olmamıştı! Zira biz, onları zaman zaman sağa sola çeviriyorduk. Köpekleri de mağaranın girişinde onları koruyordu. Gerçekten onları bu halleriyle görecek olsan içini korku kaplardı ve dönüp kaçardın!

19-20. Uyandıklarında ne kadar uyuduklarını tartışmaya başladılar.[6] Bir gün kaldık diyen de oldu, daha az kaldık diyen de! Neticede bu tartışmayı bırakıp açlıklarını gidermenin yollarını aramaya koyuldular ve içlerinden birini bir miktar parayla şehre gönderip yiyecek aldırmaya karar verdiler. Gönderdikleri kişiye de, "Güzel yiyecekler seç, ayrıca çok dikkatli ol! Çünkü bizi yakalarlarsa ya öldürürler ya da tevhitten dönmemiz için baskı yaparlar. Tevhitten döndüğümüz takdirde de ilâhî azaptan asla kurtulamayız" diye tembihlediler.

6 Âyette geçen "لِيَتَسَاءَلُوا" ifadesinde bu anlam vardır (bk. İbn Atıyye).

21. Yiyecek almaya giden kişi ne kadar dikkat ettiyse de, elindeki paranın eski döneme ait oluşundan dolayı tanınınca insanlar, onların bulunduğu mağaranın önüne toplandı ve bu olayı müşahede ettiler. Burada onlara, Allah'ın müminlere zafer müjdesinin gerçekliğinden ve kıyametten sonra yeniden dirilmenin yaşanacağından iyice emin olmaları yönünde bir ders söz konusuydu.

Bu gençlerin ölümünden sonra toplumun ileri gelenleri, mağaralarını ne yapacaklarını tartışmaya başladılar. Kimileri onlara saygının bir ifadesi olarak üzerine bir anıt dikilmesini teklif ederken kimileri onların yanı başına bir mâbet inşa etmeyi önerdi. Sonuçta sözü geçenler bu ikinci görüşü desteklediler.

15. Cüz
18. Sûre
Kehf 18-24

22. Bu olay hakkında herkes konuşur: İlâhî bir bilgiye sahip olmadan, tahmine dayalı olarak onların sayılarının, köpekleri hariç üç olduğunu söyleyenler de olacaktır, beş olduğunu söyleyecek olanlar da, yedi olduğunu söyleyecek olanlar da! Ey Muhammed! Onlara, "Sayılarını Allah bilir, sizin bilginiz sınırlıdır" de ve konunun özünü anlattıktan sonra artık onlarla gereksiz tartışmalara girme! Kendilerinden bilgi isteme, söylediklerine de itibar etme!

23-24. Bir de, sana bu soruları sordukları zamanki gibi herhangi bir şeyi yapmaya karar verdiğin zaman, o işi ancak Allah'ın izniyle yapabileceğini unutma! "Allah dilerse yaparım" kaydını koymadan "Kesin yapacağım" deme! Bu tür hatalar yaptığında derhal rabbini an ve "İnşallah rabbim gelecekte beni hep hayırlarla karşılaştırır"[7] diye dua et!

7 İbn Atıyye.

15. Cüz
18. Sûre
Kehf 25-31

وَلَبِثُوا فِي كَهْفِهِمْ ثَلٰثَ مِائَةٍ سِنِينَ وَازْدَادُوا تِسْعًا ﴿٢٥﴾ قُلِ اللّٰهُ اَعْلَمُ بِمَا لَبِثُوا لَهُ غَيْبُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ
اَبْصِرْ بِهِ وَاَسْمِعْ مَا لَهُمْ مِنْ دُونِهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا يُشْرِكُ فِي حُكْمِهِ اَحَدًا ﴿٢٦﴾ وَاتْلُ مَا اُوحِيَ اِلَيْكَ مِنْ كِتَابِ
رَبِّكَ لَا مُبَدِّلَ لِكَلِمَاتِهِ وَلَنْ تَجِدَ مِنْ دُونِهِ مُلْتَحَدًا ﴿٢٧﴾ وَاصْبِرْ نَفْسَكَ مَعَ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدٰوةِ
وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ وَلَا تَعْدُ عَيْنَاكَ عَنْهُمْ تُرِيدُ زِينَةَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَلَا تُطِعْ مَنْ اَغْفَلْنَا قَلْبَهُ عَنْ ذِكْرِنَا
وَاتَّبَعَ هَوٰيهُ وَكَانَ اَمْرُهُ فُرُطًا ﴿٢٨﴾ وَقُلِ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكُمْ فَمَنْ شَاءَ فَلْيُؤْمِنْ وَمَنْ شَاءَ فَلْيَكْفُرْ اِنَّا اَعْتَدْنَا
لِلظَّالِمِينَ نَارًا اَحَاطَ بِهِمْ سُرَادِقُهَا وَاِنْ يَسْتَغِيثُوا يُغَاثُوا بِمَاءٍ كَالْمُهْلِ يَشْوِي الْوُجُوهَ بِئْسَ الشَّرَابُ
وَسَاءَتْ مُرْتَفَقًا ﴿٢٩﴾ اِنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ اِنَّا لَا نُضِيعُ اَجْرَ مَنْ اَحْسَنَ عَمَلًا ﴿٣٠﴾ اُولٰئِكَ
لَهُمْ جَنَّاتُ عَدْنٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهِمُ الْاَنْهَارُ يُحَلَّوْنَ فِيهَا مِنْ اَسَاوِرَ مِنْ ذَهَبٍ وَيَلْبَسُونَ ثِيَابًا خُضْرًا مِنْ
سُنْدُسٍ وَاِسْتَبْرَقٍ مُتَّكِـِٔينَ فِيهَا عَلَى الْاَرَائِكِ نِعْمَ الثَّوَابُ وَحَسُنَتْ مُرْتَفَقًا ﴿٣١﴾

25-26. Kimileri o gençlerin mağarada üç yüz dokuz yıl kaldığını söyler.[8] De ki: "Hayır, ne kadar kaldıklarını en iyi rabbim bilir. Yerde ve gökte olan gizli ve açık her şey O'nun bilgisi dahilindedir. Onun görmeyeceği, işitmeyeceği hiçbir şey yoktur. Bütün kâinatın yegâne mâliki O'dur, egemenliğinde asla ortağı yoktur."

8 Ashâb-ı Kehf kıssasının bu sûrede anlatılmış olması, Hz. Peygamber'in ve müminlerin baskılar karşısında daha metanetli olmaları için onları teşvik etmeye mâtuf olmalıdır. Kıssanın muhtevası ve nüzûl dönemi dikkate alındığında bu durum açıkça tebarüz etmektedir. Ayrıca bu sûrede anlatılan Ashâb-ı Kehf'in kimler olduğu, hangi dönemde yaşadıkları ve söz konusu mağaranın nerede olduğu konusunda değişik görüşler bulunmakla beraber, bu görüşlerden hiçbiri, kıssanın muhteva ve hedefini tavzih etmeye yönelik bir işaret içermemektedir. Diğer taraftan hem yahudi geleneğinde hem de hıristiyan geleneğinde, baskıların iyice arttığı dönemlerde bazı dindar şahısların şehir hayatını terkedip uzlete çekilmeleri, dağ başlarında mâbetler inşa etmeleri, küçük barakalarda yahut mağaralarda yaşamaları ve öldükleri zaman da o mağaraya defnedilmeleri bilinen bir uygulamadır. Bu sebeple de bu iki dinin yaygın olduğu bölgelerde, Ashâb-ı Kehf mağarası olarak isimlendirilen birçok mağara bulunmaktadır (bk. İbn Âşûr). Müslüman gelenekte ise bu kıssa, söz konusu gençlerin bir mağaraya gizlenip orada üç yüz dokuz yıl uyumuş oldukları şeklindeki anlatımıyla şuyû bulmuştur. Ancak bu sûrenin 25. âyetinde geçen "وَلَبِثُوا فِي كَهْفِهِمْ ثَلٰثَ مِائَةٍ سِنِينَ وَازْدَادُوا تِسْعًا" ifadesi Ashâb-ı Kehf'in mağarada kalma süreleri konusunda ilâhî bir beyan içermemektedir. Nitekim bu âyetin tefsirinde müfessirlerin zikrettikleri bir görüşe göre bu ifade, konuyla ilgili ilâhî bir beyan değil, yahudi veya hıristiyanların iddialarının aktarılmasıdır (bk. Taberî, Mâverdî, İbnü'l-Cevzî, Kurtubî, Râzî). Hatta Abdullah b. Mes'ûd'un kendi yazdığı mushafta bu ifadenin, "وَقَالُوا وَلَبِثُوا فِي كَهْفِهِمْ ثَلٰثَ مِائَةٍ سِنِينَ وَازْدَادُوا تِسْعًا" (Dediler ki: Onlar mağaralarında üç yüz dokuz yıl kaldılar) şeklinde olduğu rivayet edilmiştir. Fahreddin er-Râzî'nin de kaydettiği gibi, âyette bu ifadenin hemen devamında gelen, "قُلِ اللّٰهُ اَعْلَمُ بِمَا

Hz. PEYGAMBER'E TESELLİ ve UYARI

15. Cüz
18. Sûre
Kehf 25-31

27-28. Ey Muhammed! Biz sana dosdoğru tevhit yolunu ortaya koyan ilâhî kitabı vahyediyoruz, dolayısıyla sana verdiğimiz görevi yerine getir ve müşriklerin söylentilerine kulak asma! Rabbinin sana ve müminlere verdiği müjde de, inanmayanlara uyarısını yaptığı azap da muhakkak gerçekleşecektir. Şu halde sakın müşriklere meyledip de çevrendeki yoksul müminleri dışlama! Çünkü onlar sabah-akşam rablerinin rızasını kazanmaya çalışan kimselerdir. Sakın kalpleri kararmış, gözleri dönmüş ve kendini beğenmiş müşriklerin istek ve ısrarlarına boyun eğip de müminlerden şefkatini esirgeme! Aksi takdirde, uyarısını yaptığımız cezalara mâruz kalırsın ve seni Allah'ın vereceği cezadan hiç kimse kurtaramaz.

29. İnanmak için çevrendeki zayıf müminleri uzaklaştırmanı şart koşan kibirli müşriklere şöyle de: "Allah tevhidi bütün açıklığı ile ortaya koymuştur ve ben de onu tebliğ ediyorum. Dileyen inanır, dileyen inanmaz. Boşuna pazarlık yapmayın."

Allah, peygamberleri inkâr eden zalimlere öyle bir ateş hazırlamıştır ki alevleri onları katman katman saracaktır. O ateşin içerisinde kıvranırken bir damla su için feryat edip yalvardıklarında onlara erimiş maden gibi kavurucu bir içecekten başka bir şey verilmeyecektir. Ne acı bir son, ne kötü bir içecek!

30-31. Diğer taraftan Allah, peygamberlere iman eden, emir ve yasaklarına göre yaşayanların bu davranışlarını ödülsüz bırakmayacak, onları içlerinde ırmakların çağıldadığı muhteşem cennetlerde ağırlayacaktır.[9]

لَبِثُوا" (De ki: Ne kadar kaldıklarını Allah bilir) ifadesi de bu görüşü teyit etmektedir. Ayrıca tâbiîn âlimlerinden Katâde bu görüşü savunmuştur (bk. Taberî). Biz de bu görüşün son derece isabetli olduğunu düşünüyoruz. Kanaatimize göre bu kıssada anlatılan tevhid ehli gençler, tıpkı yahudi ve hıristiyan tarihinde mevcut olan uzlete çekilme geleneğinde olduğu gibi bir mağaraya saklanmış ve orada uzunca bir süre uyuyakalmışlar, uyandıklarında ise şartların değiştiğini görmüşlerdir. Ancak onların mağarada kalış süreleri halk tarafından giderek abartılan bir aktarımla nakledilmiş ve Kur'an'ın nüzûl döneminde yaşayan yahudi ve hıristiyanlar tarafından "üç yüz dokuz yıl" olarak ifade edilmiştir. Kur'an doğru sürenin ne kadar olduğunu ifade etmemiş, kıssanın maksadı üzerinde yoğunlaşmıştır. *Doğrusunu Allah bilir.*

Maksat hâsıl olduğu için âyette mufassal olarak ifade edilen cennet tasvirlerini çeviriye yansıtmadık. Cennet tasvirleri hakkında açıklama için Rahmân sûresindeki dipnota bakınız.

وَاضْرِبْ لَهُمْ مَثَلًا رَجُلَيْنِ جَعَلْنَا لِاَحَدِهِمَا جَنَّتَيْنِ مِنْ اَعْنَابٍ وَحَفَفْنَاهُمَا بِنَخْلٍ وَجَعَلْنَا بَيْنَهُمَا زَرْعًا
﴿٣٢﴾ كِلْتَا الْجَنَّتَيْنِ اٰتَتْ اُكُلَهَا وَلَمْ تَظْلِمْ مِنْهُ شَيْـًٔا وَفَجَّرْنَا خِلَالَهُمَا نَهَرًا ﴿٣٣﴾ وَكَانَ لَهُ ثَمَرٌ فَقَالَ لِصَاحِبِه۪
وَهُوَ يُحَاوِرُهُٓ اَنَا۬ اَكْثَرُ مِنْكَ مَالًا وَاَعَزُّ نَفَرًا ﴿٣٤﴾ وَدَخَلَ جَنَّتَهُ وَهُوَ ظَالِمٌ لِنَفْسِه۪ قَالَ مَٓا اَظُنُّ اَنْ تَب۪يدَ هٰذِه۪
اَبَدًا ﴿٣٥﴾ وَمَٓا اَظُنُّ السَّاعَةَ قَٓائِمَةً وَلَئِنْ رُدِدْتُ اِلٰى رَبّ۪ي لَاَجِدَنَّ خَيْرًا مِنْهَا مُنْقَلَبًا ﴿٣٦﴾ قَالَ لَهُ صَاحِبُهُ
وَهُوَ يُحَاوِرُهُٓ اَكَفَرْتَ بِالَّذ۪ي خَلَقَكَ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ سَوّٰيكَ رَجُلًا ﴿٣٧﴾ لٰكِنَّا۬ هُوَ اللّٰهُ رَبّ۪ي وَلَٓا
اُشْرِكُ بِرَبّ۪ٓي اَحَدًا ﴿٣٨﴾ وَلَوْلَٓا اِذْ دَخَلْتَ جَنَّتَكَ قُلْتَ مَا شَٓاءَ اللّٰهُ لَا قُوَّةَ اِلَّا بِاللّٰهِ اِنْ تَرَنِ اَنَا اَقَلَّ مِنْكَ مَالًا
وَوَلَدًا ﴿٣٩﴾ فَعَسٰى رَبّ۪ٓي اَنْ يُؤْتِيَنِ خَيْرًا مِنْ جَنَّتِكَ وَيُرْسِلَ عَلَيْهَا حُسْبَانًا مِنَ السَّمَٓاءِ فَتُصْبِحَ صَع۪يدًا
زَلَقًا ﴿٤٠﴾ اَوْ يُصْبِحَ مَٓاؤُ۬هَا غَوْرًا فَلَنْ تَسْتَط۪يعَ لَهُ طَلَبًا ﴿٤١﴾ وَاُح۪يطَ بِثَمَرِه۪ فَاَصْبَحَ يُقَلِّبُ كَفَّيْهِ عَلٰى مَٓا
اَنْفَقَ ف۪يهَا وَهِيَ خَاوِيَةٌ عَلٰى عُرُوشِهَا وَيَقُولُ يَا لَيْتَن۪ي لَمْ اُشْرِكْ بِرَبّ۪ٓي اَحَدًا ﴿٤٢﴾ وَلَمْ تَكُنْ لَهُ فِئَةٌ يَنْصُرُونَهُ
مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَمَا كَانَ مُنْتَصِرًا ﴿٤٣﴾ هُنَالِكَ الْوَلَايَةُ لِلّٰهِ الْحَقِّ هُوَ خَيْرٌ ثَوَابًا وَخَيْرٌ عُقْبًا ﴿٤٤﴾ وَاضْرِبْ لَهُمْ
مَثَلَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا كَمَٓاءٍ اَنْزَلْنَاهُ مِنَ السَّمَٓاءِ فَاخْتَلَطَ بِه۪ نَبَاتُ الْاَرْضِ فَاَصْبَحَ هَش۪يمًا تَذْرُوهُ الرِّيَاحُ
وَكَانَ اللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ مُقْتَدِرًا ﴿٤٥﴾ اَلْمَالُ وَالْبَنُونَ ز۪ينَةُ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَالْبَاقِيَاتُ الصَّالِحَاتُ خَيْرٌ
عِنْدَ رَبِّكَ ثَوَابًا وَخَيْرٌ اَمَلًا ﴿٤٦﴾

15. Cüz
18. Sûre
Kehf 32-46

YOKSUL MÜMİNLERİ KÜÇÜMSEYEN KİBİRLİ MÜŞRİKLERE UYARI

32-34. Ey Muhammed! Sahip oldukları servet ve konuma bakıp yoksul müminleri küçümseyen kibirli müşriklere,[10] nimetlerin Allah'tan geldiğini dikkate almayanların sonunu gösteren şu iki kişinin ibretli hikâyesini anlat: Bunlardan birine hurmalıklarla çevrili çok güzel iki üzüm bağı nasip etmiştik. Aralarında ekinler ve araziler bulunan bu iki bağ, mükemmel bir şekilde ürün veriyordu. Bu kişi gayet mesuttu, zira bol bol ürün alıyordu, fakat bu durum onu şımarıklığa sevketmişti. Hatta kendisi gibi varlıklı olmayan komşusuna, tıpkı Mekkeli müşriklerin yoksul müminlere dedikleri gibi,[11] "Ben senden daha zengin ve nüfuzluyum, sen de kimsin?" demişti.

35-36. Bu kibirli tutumu o kadar ileri dereceye varmıştı ki kendisine, bunları Allah'ın verdiği ve bir gün hepsinin elinden gideceği söylendiğinde hiç aldırmıyor, "Bu servet hiç yok olur mu? Kıyametten sonra da eminim ki ben senden daha güzel nimetlere sahip olurum!" diyordu.

37-41. Komşusu onun bu nankör ve kibirli tutumunu eleştirmiş, "Seni topraktan yaratıp mükemmel bir insan haline getiren Allah'a karşı nankörlük mü ediyorsun? Ben senin gibi Allah'a karşı nankör değilim! O'na ortak koşmam. Keşke sen de, Allah'ın sana lutfettiği bağ ve bahçelerin birer nimet olduğunu kabul etseydin de, O'na ortak koşmasaydın! Zenginliğine bakıp kendini benden daha güçlü ve nüfuzlu görsen de, bunun sürekli olmadığını unutma! Rabbim bana daha büyük servet ve soy nasip edebilir yahut senin sahip olduklarını bir kasırgayla helâk edebilir, o güzel bağ ve bahçelerin suyunu çekip kökünü kurutabilir" demişti.

42. Nitekim o zengin ve kibirli kişi, tıpkı Mekkeli müşriklerin yaptıkları gibi Allah'a karşı nankörlük etmeye ve yoksulları küçümsemeye devam ettiği için Allah onun servetini elinden aldı. Bağ ve bahçesini yerle bir etti. İşte o zaman, o güne kadar kibrinden vazgeçmeyen o kişi, çabasının boşa gittiğini görünce dizlerini dövmeye başladı, "Keşke rabbime ortak koşmasaydım, uyarılara kulak verseydim!" diye hayıflandı.

43-44. Üstelik kendilerinden medet umduğu varlıklar da ona fayda vermedi. İşte bu noktada, tek medet kapısının Allah olduğunu, O'ndan başka hiçbir varlığın korumaya ve yardıma muktedir olmadığını anlamış oldu. Gerçekten de yegâne mâbut olan Allah, cezayı da ödülü de verecek olan kudrettir.

DÜNYA HAYATININ GEÇİCİLİĞİ

45-46. Ey Muhammed! Sana, "Çevrendeki yoksul müminleri uzaklaştır" diyen kibirli müşriklere,[12] dünya hayatının geçiciliğine dair şu misali ver: "Dünyanın fâni hayatı, gökten yağdırdığımız yağmurlarla yemyeşil olan bitkilerin bir süre sonra rüzgârla savrulup çöp haline dönmesine benzer. Sahip olduğunuz servet de, evlât ve nüfuz da fânidir. Kalıcı olan, rabbinin âhirette müminlere vereceği nimetlerdir. Allah her şeye muktedirdir, bütün nimetlerin sahibi O'dur.

15. Cüz
18. Sûre
Kehf 32-46

10 Taberî.
11 Taberî.
12 Taberî.

وَيَوْمَ نُسَيِّرُ الْجِبَالَ وَتَرَى الْأَرْضَ بَارِزَةً وَحَشَرْنَاهُمْ فَلَمْ نُغَادِرْ مِنْهُمْ أَحَدًا ﴿٤٧﴾ وَعُرِضُوا عَلَى رَبِّكَ
صَفًّا لَقَدْ جِئْتُمُونَا كَمَا خَلَقْنَاكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ بَلْ زَعَمْتُمْ أَلَّنْ نَجْعَلَ لَكُمْ مَوْعِدًا ﴿٤٨﴾ وَوُضِعَ الْكِتَابُ فَتَرَى
الْمُجْرِمِينَ مُشْفِقِينَ مِمَّا فِيهِ وَيَقُولُونَ يَا وَيْلَتَنَا مَالِ هٰذَا الْكِتَابِ لَا يُغَادِرُ صَغِيرَةً وَلَا كَبِيرَةً إِلَّا أَحْصٰيهَا
وَوَجَدُوا مَا عَمِلُوا حَاضِرًا وَلَا يَظْلِمُ رَبُّكَ أَحَدًا ﴿٤٩﴾ وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلٰئِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ
كَانَ مِنَ الْجِنِّ فَفَسَقَ عَنْ أَمْرِ رَبِّهِ أَفَتَتَّخِذُونَهُ وَذُرِّيَّتَهُ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِي وَهُمْ لَكُمْ عَدُوٌّ بِئْسَ لِلظَّالِمِينَ بَدَلًا
﴿٥٠﴾ مَا أَشْهَدْتُهُمْ خَلْقَ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَا خَلْقَ أَنْفُسِهِمْ وَمَا كُنْتُ مُتَّخِذَ الْمُضِلِّينَ عَضُدًا ﴿٥١﴾ وَيَوْمَ
يَقُولُ نَادُوا شُرَكَائِيَ الَّذِينَ زَعَمْتُمْ فَدَعَوْهُمْ فَلَمْ يَسْتَجِيبُوا لَهُمْ وَجَعَلْنَا بَيْنَهُمْ مَوْبِقًا ﴿٥٢﴾ وَرَاَ الْمُجْرِمُونَ
النَّارَ فَظَنُّوا أَنَّهُمْ مُوَاقِعُوهَا وَلَمْ يَجِدُوا عَنْهَا مَصْرِفًا ﴿٥٣﴾

15. Cuz
18. Sûre
Kehf 47-53

47-48. Bugün kendilerini büyük gören müşrikler, âhirette bütün servet ve nüfuzlarını kaybetmiş bir şekilde Allah'ın huzuruna çıkıp hesap vereceklerini unutmasınlar! O gün biz dağları yerle bir edeceğiz, her tarafın dümdüz olduğunu göreceksiniz. İşte o gün bütün insanları diriltip huzurumuza çıkaracağız ve dünyada elçimizin uyarılarını dikkate almayan müşriklere, "İşte huzurumuza geldiniz! Sizi yarattığımız gibi yeniden dirilttik! Oysa size bu uyarıyı yapan elçimizi inkâr etmiştiniz! Hesaba çekilmeyeceğinizi söylemiştiniz!" diyeceğiz.

49. O gün herkesin yapıp ettikleri bir bir önüne konulacak, müşrikler korku içinde şöyle diyecekler: "Vay halimize! Küçük büyük bütün yaptıklarımız kaydedilmiş!" Doğrusu rabbin insanlara zulmetmez, onları kendi yaptıklarının karşılığı olarak cezalandırır.

KİBİR KONUSUNDA MÜŞRİKLERİN ŞEYTANLA BENZERLİKLERİ

50. Ey Muhammed! Yoksul müminleri küçük gören kibirli müşriklere ibret olmak üzere, tıpkı kendileri gibi kibirlenip cezaya mâruz kalan İblis'in kıssasını anlat! Vaktiyle biz meleklere, Âdem'e saygı göstermelerini emretmiştik! İblis hariç hepsi de emrimize uyup ona saygı göstermişti. İblis rabbinin emrine karşı geldiği için cezalandırılmıştı.[13] Ey müşrikler! Sizler Allah'ın mesajlarını bırakıp da düşmanınız olan şeytanın ve yandaşlarının yolunu mu izlemek niyetindesiniz? Bu ne kadar kötü bir seçimdir!

[13] Âyetin tam bu noktasında "O cinlerdendi" diye bir ifade geçer. Bu ifadenin ne anlama geldiği müfessirler tarafından tartışılmıştır (bk. Taberî). İblis'in cinlerden olup olmaması tartışmasından öte, bu bağlamda bu cümlenin ne ifade ettiğini anlayamadığımız için yukarıdaki muğlâk çeviriyi tercih ettik. *Doğrusunu Allah bilir.*

ALLAH'TAN BAŞKA VARLIKLARI

MAHŞER GÜNÜ İÇİN YARDIMCI GÖRMENİN HAZİN SONU

51-53. Ey müşrikler! Sizlere, Allah katında yardımcı olacağını iddia ettiğiniz şu varlıklar sanki yerin ve göğün yaratılışına tanık mı olmuşlar, sanki yaratıcılık güçleri mi var? Hayır, ne göğün ve yerin yaratılışına, hatta ne de kendi yaratılışlarına tanık olmuşlardır! Onların herhangi bir yaratıcı özellikleri olmadığı gibi ilâhlık nitelikleri de yoktur. Allah onları kendisine yardımcı da edinmiş değildir. Onlar şu halleriyle insanları yoldan çıkaran, tevhitten uzaklaştıran varlıklardır. Hesap gününde size, "Haydi, katımızda size yardımcı olacaklarını iddia ettiğiniz varlıklara dua edin de size yardım etsinler" diyeceğiz, o zaman dualarınızın işe yaramadığını, medet umduğunuz varlıkların size yardım edemeyeceklerini anlayacaksınız. Hatta bu davranışınız sizin helâkiniz olacaktır.[14] O gün cehennem ateşini görecek ve oraya gireceğinizi anlayacak, kurtulma şansı da bulamayacaksınız.[15]

15. Cuz
18. Sûre
Kehf 47-53

[14] "وَجَعَلْنَا بَيْنَهُمْ مَوْبِقًا" ifadesini İbn Abbas, Katâde, İbn Zeyd ve Dahhâk gibi âlimler "وجعلنا فعلهم ذلك لهم مَهْلِكا" şeklinde tefsir etmişlerdir. Taberî de bu görüşü tercih etmiştir (bk. Taberî).

[15] Buradaki ifadeler gaip (üçüncü şahıs) sîgasıyla söylenmekle beraber, Türkçe metin kurgusu icabı muhatap sîgasıyla çevirdik. Nitekim Arapça'da "iltifat üslûbu" denilen bu üslûp Kur'an'da sık sık kullanılmaktadır.

15. Cüz
18. Sûre
Kehf 54-60

وَلَقَدْ صَرَّفْنَا فِي هٰذَا الْقُرْاٰنِ لِلنَّاسِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍۜ وَكَانَ الْاِنْسَانُ اَكْثَرَ شَيْءٍ جَدَلًا ﴿٥٤﴾ وَمَا مَنَعَ النَّاسَ
اَنْ يُؤْمِنُوا اِذْ جَاءَهُمُ الْهُدٰى وَيَسْتَغْفِرُوا رَبَّهُمْ اِلَّا اَنْ تَأْتِيَهُمْ سُنَّةُ الْاَوَّلِينَ اَوْ يَأْتِيَهُمُ الْعَذَابُ قُبُلًا ﴿٥٥﴾
وَمَا نُرْسِلُ الْمُرْسَلِينَ اِلَّا مُبَشِّرِينَ وَمُنْذِرِينَۚ وَيُجَادِلُ الَّذِينَ كَفَرُوا بِالْبَاطِلِ لِيُدْحِضُوا بِهِ الْحَقَّ وَاتَّخَذُوا
اٰيَاتِي وَمَا اُنْذِرُوا هُزُوًا ﴿٥٦﴾ وَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنْ ذُكِّرَ بِاٰيَاتِ رَبِّهِ فَاَعْرَضَ عَنْهَا وَنَسِيَ مَا قَدَّمَتْ يَدَاهُۜ اِنَّا جَعَلْنَا
عَلٰى قُلُوبِهِمْ اَكِنَّةً اَنْ يَفْقَهُوهُ وَفِي اٰذَانِهِمْ وَقْرًاۜ وَاِنْ تَدْعُهُمْ اِلَى الْهُدٰى فَلَنْ يَهْتَدُوا اِذًا اَبَدًا ﴿٥٧﴾ وَرَبُّكَ
الْغَفُورُ ذُو الرَّحْمَةِۜ لَوْ يُؤَاخِذُهُمْ بِمَا كَسَبُوا لَعَجَّلَ لَهُمُ الْعَذَابَۜ بَلْ لَهُمْ مَوْعِدٌ لَنْ يَجِدُوا مِنْ دُونِهِ مَوْئِلًا ﴿٥٨﴾
وَتِلْكَ الْقُرٰى اَهْلَكْنَاهُمْ لَمَّا ظَلَمُوا وَجَعَلْنَا لِمَهْلِكِهِمْ مَوْعِدًا ﴿٥٩﴾ وَاِذْ قَالَ مُوسٰى لِفَتٰيهُ لَا اَبْرَحُ
حَتّٰى اَبْلُغَ مَجْمَعَ الْبَحْرَيْنِ اَوْ اَمْضِيَ حُقُبًا ﴿٦٠﴾

MEKKE MÜŞRİKLERİNİN İNKÂRDA İNAT ETMELERİ

54-57. İşte biz elçimiz Muhammed'e vahyettiğimiz bu Kur'an'da, Mekke müşriklerini[16] şirkten[17] ve cehennem azabından muhafaza edecek her şeyi açıkça ortaya koymaktayız. Fakat Mekke'nin ileri gelen müşrikleri[18] çok inatçı oldukları için elçimize inanmamakta ısrar etmektedirler.[19] Bu müşrikler,[20] kendilerine ilâhî mesajları açık bir şekilde getiren bir peygamberle karşı karşıya oldukları halde, sırf önceki milletlerin inkârcıları gibi helâk edilmedikçe yahut âhiret azabıyla karşılaşmadıkça iman edecek gibi değillerdir. Ne var ki biz peygamberleri, iman eden kullarımıza cennet müjdesi iletmek ve inkârcıları cehennem azabı konusunda uyarmak üzere göndeririz, insanları helâk etmek için değil! Buna karşılık müşrikler bu ilâhî rahmeti anlamazlıktan gelmekte, bu rahmetten istifade etmek, dünya ve âhiret huzuruna nâil olmak yerine, çeşitli bahaneler ve iddialarla onlara karşı koymakta, kendilerince onları alaya almaktadırlar.[21] Yaptığı kötülükleri görmezden gelen ve kendisine verilen öğütleri dikkate almayan müşriklerden daha zalim kim olabilir?[22] Ey Muhammed! Onların iman etmemelerine üzülme! Çünkü onların kalpleri iyice kararmış, basîretleri körelmiş durumdadır.[23]

58-59. Bununla beraber Allah sonsuz merhamet sahibidir, eğer tövbe edip sana iman edecek olsalar onları affedecektir. Nitekim bu yaptıklarına karşılık onları cezalandıracak olsaydı hepsini derhal helâk ederdi, fakat onlara süre vermekte, inanmaları için fırsat tanımaktadır. Bu süre dolduğunda artık müşriklerin[24] ilâhî azaptan kurtulma şansları olmayacaktır. Daha önce yaşamış ve helâk edilmiş toplumların durumu da böyle olmuştur. Kendilerine verilen süre dolduğunda onları ilâhî azaptan koruyan kimse olmamıştır. Müşrikler onların hallerinden ders almalıdır.

MÛSÂ ve ARKADAŞININ MÂNEVÎ YOLCULUKLARI

60. Ey Muhammed! Mal ve sayı çokluğuna güvenerek müminleri küçük gören müşriklere ibret olmak üzere,[25] vaktiyle elçimiz Mûsâ'nın yaşadığı şu olayı anlat: Mûsâ, namını duyduğu bilge ve sâlih kulu arayıp bulmak ve kendisinden istifade etmek üzere yanındaki genç arkadaşına, "Uzun yıllar yürümeyi gerektirse bile, iki denizin birleştiği yere[26] kadar gideceğim" demişti.

---

16 Buradaki "لِلنَّاسِ" kelimesi, İbn Abbas tarafından "لأهل مكّة" (Mekkeliler) şeklinde tefsir edilmiştir (bk. Fîrûzâbâdî).

17 Taberî.

18 Buradaki "الْاِنْسَانُ" ifadesi İbn Abbas tarafından "Übey b. Halef" şeklinde tefsir edilmiştir (bk. Fîrûzâbâdî).

19 "وَكَانَ الْاِنْسَانُ اَكْثَرَ شَيْءٍ جَدَلًا" ibaresi İbn Zeyd tarafından metinde ifade ettiğimiz şekilde tefsir edilmiştir (bk. Taberî).

20 bk. İbnü'l-Cevzî.

21 bk. İbnü'l-Cevzî

22 Mâtürîdî

23 bk. Mâtürîdî

24 Taberî

25 Râzî

26 Burada geçen "مَجْمَعَ الْبَحْرَيْنِ" (iki denizin birleştiği yer) ifadesi çeşitli şekillerde tefsir edilmiştir. Bu görüşlerden birinde bu iki denizin Hz. Mûsâ ile Hızır'ı simgelediği ifade edilmiştir (bk. Âlûsî). Müfessirlerin ekseriyeti kabul etmese de, tâbiîn âlimlerinden Süddî'ye hatta İbn Abbas'a atfedilen bu görüşe göre yorumlandığı zaman kıssanın daha anlaşılır olacağı kanaatindeyiz. Ayrıca bu olayla ilgili olarak nakledilen rivayetlerde (meselâ Buhârî, "Tefsîru Sûreti'l-Kehf", 2; Tirmizî, "Tefsîr", 19) Hz. Mûsâ'nın "Benden daha bilgili kimse mi var?" mânasına gelecek sözler söylediği ifade edilir ki Râzî bir peygamberin böyle bir söz söylemesinin imkânsız olduğuna değinmiştir. *Doğrusunu Allah bilir.*

15. Cüz
18. Sûre
Kehf 54-60

فَلَمَّا بَلَغَا مَجْمَعَ بَيْنِهِمَا نَسِيَا حُوتَهُمَا فَاتَّخَذَ سَبِيلَهُ فِي الْبَحْرِ سَرَبًا ﴿٦١﴾ فَلَمَّا جَاوَزَا قَالَ لِفَتٰيهُ اٰتِنَا
غَدَٓاءَنَا لَقَدْ لَقِينَا مِنْ سَفَرِنَا هٰذَا نَصَبًا ﴿٦٢﴾ قَالَ اَرَاَيْتَ اِذْ اَوَيْنَٓا اِلَى الصَّخْرَةِ فَاِنّ۪ي نَسِيتُ الْحُوتَ وَمَٓا
اَنْسَانٖيهُ اِلَّا الشَّيْطَانُ اَنْ اَذْكُرَهُ وَاتَّخَذَ سَبٖيلَهُ فِي الْبَحْرِ عَجَبًا ﴿٦٣﴾ قَالَ ذٰلِكَ مَا كُنَّا نَبْغِ فَارْتَدَّا عَلٰى
اٰثَارِهِمَا قَصَصًا ﴿٦٤﴾ فَوَجَدَا عَبْدًا مِنْ عِبَادِنَٓا اٰتَيْنَاهُ رَحْمَةً مِنْ عِنْدِنَا وَعَلَّمْنَاهُ مِنْ لَدُنَّا عِلْمًا ﴿٦٥﴾ قَالَ لَهُ
مُوسٰى هَلْ اَتَّبِعُكَ عَلٰٓى اَنْ تُعَلِّمَنِ مِمَّا عُلِّمْتَ رُشْدًا ﴿٦٦﴾ قَالَ اِنَّكَ لَنْ تَسْتَطٖيعَ مَعِيَ صَبْرًا ﴿٦٧﴾ وَكَيْفَ
تَصْبِرُ عَلٰى مَا لَمْ تُحِطْ بِهٖ خُبْرًا ﴿٦٨﴾ قَالَ سَتَجِدُنٖٓي اِنْ شَٓاءَ اللّٰهُ صَابِرًا وَلَٓا اَعْصٖي لَكَ اَمْرًا ﴿٦٩﴾ قَالَ فَاِنِ
اتَّبَعْتَنٖي فَلَا تَسْـَٔلْنٖي عَنْ شَيْءٍ حَتّٰٓى اُحْدِثَ لَكَ مِنْهُ ذِكْرًا ﴿٧٠﴾ فَانْطَلَقَا حَتّٰٓى اِذَا رَكِبَا فِي السَّفٖينَةِ
خَرَقَهَا قَالَ اَخَرَقْتَهَا لِتُغْرِقَ اَهْلَهَا لَقَدْ جِئْتَ شَيْـًٔا اِمْرًا ﴿٧١﴾ قَالَ اَلَمْ اَقُلْ اِنَّكَ لَنْ تَسْتَطٖيعَ مَعِيَ صَبْرًا
﴿٧٢﴾ قَالَ لَا تُؤَاخِذْنٖي بِمَا نَسٖيتُ وَلَا تُرْهِقْنٖي مِنْ اَمْرٖي عُسْرًا ﴿٧٣﴾ فَانْطَلَقَا حَتّٰٓى اِذَا لَقِيَا غُلَامًا فَقَتَلَهُ
قَالَ اَقَتَلْتَ نَفْسًا زَكِيَّةً بِغَيْرِ نَفْسٍ لَقَدْ جِئْتَ شَيْـًٔا نُكْرًا ﴿٧٤﴾ قَالَ اَلَمْ اَقُلْ لَكَ اِنَّكَ لَنْ تَسْتَطٖيعَ مَعِيَ
صَبْرًا ﴿٧٥﴾ قَالَ اِنْ سَاَلْتُكَ عَنْ شَيْءٍ بَعْدَهَا فَلَا تُصَاحِبْنٖي قَدْ بَلَغْتَ مِنْ لَدُنّٖي عُذْرًا ﴿٧٦﴾ فَانْطَلَقَا حَتّٰٓى
اِذَٓا اَتَيَٓا اَهْلَ قَرْيَةٍ اسْتَطْعَمَٓا اَهْلَهَا فَاَبَوْا اَنْ يُضَيِّفُوهُمَا فَوَجَدَا فٖيهَا جِدَارًا يُرٖيدُ اَنْ يَنْقَضَّ فَاَقَامَهُ قَالَ لَوْ
شِئْتَ لَتَّخَذْتَ عَلَيْهِ اَجْرًا ﴿٧٧﴾

15/16. Cuz
18. Sûre
Kehf 61-77

61. Böylece iki arkadaş yola koyuldular. Nihayet oraya vardıklarında mola verdiler ve yanlarına azık olarak aldıkları balığı orada unuttular. Balık denize daldı ve gözden kaybolup gitti.

62. Biraz daha ilerlediklerinde Mûsâ arkadaşına, "Epeyce yorulduk, getir öğlen yemeğimizi yiyelim!" dedi.

63. Arkadaşı heybeyi açınca balığın kaybolduğunu gördü ve "Demek mola verdiğimiz o kayalık yerde balığı unutmuşuz. Şeytan, nasıl da unutturdu bana! Denize karışıp gitmiştir çoktan!" dedi.

64. Bunun üzerine Mûsâ, "Tamam işte, aradığımız yer tam da orasıymış demek!" dedi ve geldikleri yoldan geriye doğru yürümeye başladılar.

65-68. Vardıklarında orada, kendisine bilgi ve rahmet bahşettiğimiz bir kulumuzla karşılaştılar. Mûsâ ona, "Bildiklerini bana öğretmene karşılık sana tâbi olup hizmet etmemi kabul eder misin?" dedi. O ise, "Benimle olmaya dayanamazsın; bilmediğin ve mahiyetini anlayamadığın şeylere nasıl sabırla tahammül edeceksin?" dedi.

69. Mûsâ, "Göreceksin, inşallah yeterince sabırlı davranacağım ve sana hiçbir konuda karşı gelmeyeceğim!" diye söz verdi.

70. Bunun üzerine o, "Madem bana tâbi olmak istiyorsun, o halde şartım şu: Ben anlatıncaya kadar hiçbir şeyi sormayacaksın!" dedi.

71. Mûsâ bunu kabul edince birlikte yola koyuldular. Bir süre sonra bir tekneye bindiler. Adam tekneyi delmeye başlayınca Mûsâ dayanamadı ve "Ne yapıyorsun? Tekneyi delip de içindekileri boğmak mı istiyorsun?" diye çıkıştı.

72. O ise, "Ben sana dememiş miydim dayanamazsın diye?" dedi.

73. Mûsâ, "Verdiğim sözü unuttum! Bu seferlik beni affet! Lutfen bana bir kolaylık sağla!" dedi.

74. Adam, Mûsâ'yı bağışlayınca tekrar yola koyuldular. Bir süre sonra bir çocukla karşılaştılar. Adam, o çocuğu öldürdü. Mûsâ dayanamadı ve "Mâsum bir çocuğu niçin öldürdün? Ne kadar kötü bir şey yaptın böyle?" dedi.

75. Adam, tekrar, "Ben sana dememiş miydim dayanamazsın diye?" dedi.

76. Mûsâ ise, "Tamam, bana son bir şans daha ver! Bir daha soru sorarsam arkadaşlığımızı kesebilirsin!" dedi.

77. Bu anlaşma üzerine yollarına devam ettiler. Bir süre sonra bir köye vardılar ve insanlardan yiyecek bir şeyler istediler, fakat köyde kimse onları konuk etmek istemedi. O sırada adam, yıkılmak üzere olan bir duvar gördü ve onu sağlamlaştırdı. Mûsâ, "Onlardan bu yaptığın işin ücretini isteyebilirsin!" dedi.

15/16. Cuz
18. Sûre
Kehf 61-77

قَالَ هٰذَا فِرَاقُ بَيْنِى وَبَيْنِكَۚ سَاُنَبِّئُكَ بِتَاْوِيلِ مَا لَمْ تَسْتَطِعْ عَلَيْهِ صَبْرًا ﴿٧٨﴾ اَمَّا السَّفِينَةُ فَكَانَتْ
لِمَسَاكِينَ يَعْمَلُونَ فِى الْبَحْرِ فَاَرَدْتُ اَنْ اَعِيبَهَا وَكَانَ وَرَٓاءَهُمْ مَلِكٌ يَاْخُذُ كُلَّ سَفِينَةٍ غَصْبًا ﴿٧٩﴾ وَاَمَّا
الْغُلَامُ فَكَانَ اَبَوَاهُ مُؤْمِنَيْنِ فَخَشِينَٓا اَنْ يُرْهِقَهُمَا طُغْيَانًا وَكُفْرًاۚ ﴿٨٠﴾ فَاَرَدْنَٓا اَنْ يُبْدِلَهُمَا رَبُّهُمَا خَيْرًا مِنْهُ
زَكٰوةً وَاَقْرَبَ رُحْمًا ﴿٨١﴾ وَاَمَّا الْجِدَارُ فَكَانَ لِغُلَامَيْنِ يَتِيمَيْنِ فِى الْمَدِينَةِ وَكَانَ تَحْتَهُ كَنْزٌ لَهُمَا وَكَانَ
اَبُوهُمَا صَالِحًاۚ فَاَرَادَ رَبُّكَ اَنْ يَبْلُغَٓا اَشُدَّهُمَا وَيَسْتَخْرِجَا كَنْزَهُمَاۗ رَحْمَةً مِنْ رَبِّكَۚ وَمَا فَعَلْتُهُ عَنْ اَمْرِىۜ
ذٰلِكَ تَاْوِيلُ مَا لَمْ تَسْطِعْ عَلَيْهِ صَبْرًاۜ ﴿٨٢﴾ وَيَسْـَٔلُونَكَ عَنْ ذِى الْقَرْنَيْنِۜ قُلْ سَاَتْلُوا عَلَيْكُمْ مِنْهُ ذِكْرًاۜ ﴿٨٣﴾
اِنَّا مَكَّنَّا لَهُ فِى الْاَرْضِ وَاٰتَيْنَاهُ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ سَبَبًاۙ ﴿٨٤﴾ فَاَتْبَعَ سَبَبًا ﴿٨٥﴾ حَتّٰٓى اِذَا بَلَغَ مَغْرِبَ الشَّمْسِ
وَجَدَهَا تَغْرُبُ فِى عَيْنٍ حَمِئَةٍ وَوَجَدَ عِنْدَهَا قَوْمًاۜ قُلْنَا يَا ذَا الْقَرْنَيْنِ اِمَّٓا اَنْ تُعَذِّبَ وَاِمَّٓا اَنْ تَتَّخِذَ فِيهِمْ
حُسْنًا ﴿٨٦﴾ قَالَ اَمَّا مَنْ ظَلَمَ فَسَوْفَ نُعَذِّبُهُ ثُمَّ يُرَدُّ اِلٰى رَبِّهٖ فَيُعَذِّبُهُ عَذَابًا نُكْرًا ﴿٨٧﴾ وَاَمَّا مَنْ اٰمَنَ وَعَمِلَ
صَالِحًا فَلَهُ جَزَٓاءًۨ الْحُسْنٰىۚ وَسَنَقُولُ لَهُ مِنْ اَمْرِنَا يُسْرًاۜ ﴿٨٨﴾ ثُمَّ اَتْبَعَ سَبَبًا ﴿٨٩﴾ حَتّٰٓى اِذَا بَلَغَ مَطْلِعَ
الشَّمْسِ وَجَدَهَا تَطْلُعُ عَلٰى قَوْمٍ لَمْ نَجْعَلْ لَهُمْ مِنْ دُونِهَا سِتْرًاۙ ﴿٩٠﴾

16. Cuz
18. Sûre
Kehf 78-90

78-82. Adam, "Artık yol arkadaşlığımız bitmiştir! Şimdi sana merak ettiğin şeylerin sırrını anlatayım" dedi ve ona şöyle anlattı: "Deldiğim o tekne, denizden geçimlerini sağlayan yoksullara aitti, fakat hükümdar bütün sağlam teknelere el koyuyordu. Bu yüzden onu birazcık delip kusurlu hale getirdim ki hükümdar el koymasın! Öldürdüğüm çocuk ileride, mümin olan anne ve babasını yoldan çıkaracak birisiydi. Onu öldürerek rabbinin ileride onlara daha hayırlı bir evlât bahşetmesini niyaz ettim. Tamir ettiğim duvar ise şehirdeki iki yetim çocuğa, çok iyi birer insan olan anne ve babasından miras kalmış bir arazide idi, altında bir hazine vardı. Eğer yıkılsaydı insanlar hazineyi farkeder ve çocuklardan gasbederlerdi. Bu yüzden, rabbin, çocuklar büyüyüp kendi mallarına sahip çıkıncaya kadar duvarın sağlam kalmasını istedi. Bütün bunları ben kendi kafama göre yapmıyordum. Hepsi, Allah tarafından verilen bilgilerle yapılmış işlerdi. İşte merak ettiğin soruların cevapları bunlardır" dedi.

ZÜLKARNEYN KISSASI

83. Ey Muhammed! Sana Zülkarneyn'in kıssasını soruyorlar, "Şimdi size ondan bahsedeceğim" de onlara![27]

84-88. Zülkarneyn, kendisine büyük güç ve hükümranlık bahşettiğimiz bir kuldu. Ülkesinin en batı ucuna kadar uzanan bir sefere çıkmıştı. Batı bölgesinde güneşin deniz ufkuna battığı bölgede bir halk yaşıyordu. Ona, "İster onlarla savaş, ister merhamet et, güzel davran!" dedik. O da, "Zulmedenlere elbette cezasını veririz, zaten böyleleri Allah'ın huzuruna çıktıklarında azap göreceklerdir. İman eden ve Allah'ın emirlerine göre yaşayanlar ise bu güzel davranışlarının ödüllerini alacaklardır, biz de böylelerine ikram ve ihsandan başka bir şey yapacak değiliz" demişti.

16. Cüz
18. Sûre
Kehf 78-90

89-90. Bir başka seferinde ise doğu yönüne gitti ve ülkenin doğusunda kendilerini güneşten muhafaza edecek çadır ve yapılara sahip olmayan bir halk ile karşılaştı.

[27] Zülkarneyn'in kim olduğu konusunda tefsirlerde birçok görüş zikredilmektedir (bk. Râzî). Bu görüşlerin hepsinde ortak olan kanaat, 84. âyette geçen "إِنَّا مَكَّنَّا لَهُ فِى الْأَرْضِ" ifadesindeki "الْأَرْضِ" kelimesinin "bütün yeryüzü" şeklinde anlaşılmış olmasıdır. Bu kanaate bağlı olarak Zülkarneyn'in bütün yeryüzüne ya da yeryüzünün çok büyük bir bölümüne hâkim olmuş bir kral olması gerektiği düşünülmüştür. Oysa kanaatimize göre "الْأَرْضِ" kelimesi Kur'an'da "yeryüzü" anlamında kullanıldığı gibi, belli bir ülke ya da bölge anlamında da kullanılmaktadır. Meselâ Firavun'un yeryüzünde hükümranlık sağladığı (عَلَا فِى الْأَرْضِ), Hz. Yûsuf'un yeryüzünün hazinelerine (خَزَائِنِ الْأَرْضِ) tâlip olduğu ifade edilmekte, Tevbe sûresinde müşriklere yeryüzünde dolaşmaları için (فَسِيحُوا فِى الْأَرْضِ) süre verilmektedir. Bu kullanımlarda "yeryüzü" kelimesinin "belli bir ülke / bölge" anlamında olduğu açıktır. ("الْأَرْضِ" kelimesinin bu anlamda kullanıldığı diğer bazı yerler şunlardır: Bakara, 2/11, 27, 60, 205, 251; Maide, 5/21, 26, 32, 33, 64; En'âm 6/6, 116; A'râf, 7/56, 74, 85, 100, 127, 129, 137; Tevbe 9/2; Yunus 10/78, 83...). Kanaatimizce Zülkarneyn kıssasındaki kullanım da böyle olmalıdır. Bu durumda Zülkarneyn'in Hicaz bölgesinde geniş bir hâkimiyet alanı sağlamış herhangi bir kral olabileceği anlaşılacak ve onun Makedonya Kralı Büyük İskender ya da Zerdüşt olduğu şeklindeki yorumların ve bu yorumlara bağlı olarak Helenistik felsefe veya Maniheist öğretilerle Kur'an arasında mevhum irtibatlar kurmanın anlamsızlığı da ortaya çıkmış olacaktır. *Doğrusunu Allah bilir.*

كَذٰلِكَ وَقَدْ اَحَطْنَا بِمَا لَدَيْهِ خُبْرًا ﴿٩١﴾ ثُمَّ اَتْبَعَ سَبَبًا ﴿٩٢﴾ حَتّٰى اِذَا بَلَغَ بَيْنَ السَّدَّيْنِ وَجَدَ مِنْ دُونِهِمَا
قَوْمًا لَا يَكَادُونَ يَفْقَهُونَ قَوْلًا ﴿٩٣﴾ قَالُوا يَا ذَا الْقَرْنَيْنِ اِنَّ يَأْجُوجَ وَمَأْجُوجَ مُفْسِدُونَ فِي الْاَرْضِ فَهَلْ
نَجْعَلُ لَكَ خَرْجًا عَلٰى اَنْ تَجْعَلَ بَيْنَنَا وَبَيْنَهُمْ سَدًّا ﴿٩٤﴾ قَالَ مَا مَكَّنّ۪ي ف۪يهِ رَبّ۪ي خَيْرٌ فَاَع۪ينُون۪ي بِقُوَّةٍ
اَجْعَلْ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ رَدْمًا ﴿٩٥﴾ اٰتُون۪ي زُبَرَ الْحَد۪يدِ حَتّٰى اِذَا سَاوٰى بَيْنَ الصَّدَفَيْنِ قَالَ انْفُخُوا حَتّٰى اِذَا
جَعَلَهُ نَارًا قَالَ اٰتُون۪ي اُفْرِغْ عَلَيْهِ قِطْرًا ﴿٩٦﴾ فَمَا اسْطَاعُوا اَنْ يَظْهَرُوهُ وَمَا اسْتَطَاعُوا لَهُ نَقْبًا ﴿٩٧﴾ قَالَ هٰذَا
رَحْمَةٌ مِنْ رَبّ۪ي فَاِذَا جَاءَ وَعْدُ رَبّ۪ي جَعَلَهُ دَكَّاءَ وَكَانَ وَعْدُ رَبّ۪ي حَقًّا ﴿٩٨﴾ وَتَرَكْنَا بَعْضَهُمْ يَوْمَئِذٍ يَمُوجُ ف۪ي
بَعْضٍ وَنُفِخَ فِي الصُّورِ فَجَمَعْنَاهُمْ جَمْعًا ﴿٩٩﴾ وَعَرَضْنَا جَهَنَّمَ يَوْمَئِذٍ لِلْكَافِر۪ينَ عَرْضًا ﴿١٠٠﴾ اَلَّذ۪ينَ كَانَتْ
اَعْيُنُهُمْ ف۪ي غِطَاءٍ عَنْ ذِكْر۪ي وَكَانُوا لَا يَسْتَط۪يعُونَ سَمْعًا ﴿١٠١﴾ اَفَحَسِبَ الَّذ۪ينَ كَفَرُوا اَنْ يَتَّخِذُوا عِبَاد۪ي
مِنْ دُون۪ي اَوْلِيَاءَ اِنَّا اَعْتَدْنَا جَهَنَّمَ لِلْكَافِر۪ينَ نُزُلًا ﴿١٠٢﴾ قُلْ هَلْ نُنَبِّئُكُمْ بِالْاَخْسَر۪ينَ اَعْمَالًا ﴿١٠٣﴾ اَلَّذ۪ينَ
ضَلَّ سَعْيُهُمْ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَهُمْ يَحْسَبُونَ اَنَّهُمْ يُحْسِنُونَ صُنْعًا ﴿١٠٤﴾ اُو۬لٰئِكَ الَّذ۪ينَ كَفَرُوا بِاٰيَاتِ رَبِّهِمْ
وَلِقَائِه۪ فَحَبِطَتْ اَعْمَالُهُمْ فَلَا نُق۪يمُ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ وَزْنًا ﴿١٠٥﴾ ذٰلِكَ جَزَاؤُ۬هُمْ جَهَنَّمُ بِمَا كَفَرُوا وَاتَّخَذُوا
اٰيَات۪ي وَرُسُل۪ي هُزُوًا ﴿١٠٦﴾ اِنَّ الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ كَانَتْ لَهُمْ جَنَّاتُ الْفِرْدَوْسِ نُزُلًا ﴿١٠٧﴾
خَالِد۪ينَ ف۪يهَا لَا يَبْغُونَ عَنْهَا حِوَلًا ﴿١٠٨﴾ قُلْ لَوْ كَانَ الْبَحْرُ مِدَادًا لِكَلِمَاتِ رَبّ۪ي لَنَفِدَ الْبَحْرُ قَبْلَ اَنْ تَنْفَدَ
كَلِمَاتُ رَبّ۪ي وَلَوْ جِئْنَا بِمِثْلِه۪ مَدَدًا ﴿١٠٩﴾ قُلْ اِنَّمَا اَنَا۬ بَشَرٌ مِثْلُكُمْ يُوحٰى اِلَيَّ اَنَّمَا اِلٰهُكُمْ اِلٰهٌ وَاحِدٌ فَمَنْ
كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ رَبِّه۪ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّه۪ اَحَدًا ﴿١١٠﴾

16. Cüz
18. Sûre
Kehf 91-110

91. İşte Zülkarneyn böylesine güçlü bir hükümranlığa sahipti.[28]

92-94. Bir başka seferinde dağların arasında yaşayan ve dilleri yabancı olan, bu yüzden Zülkarneyn ile zor anlaşan bir halkla karşılaştı. Ona şöyle dediler: "Ey Zülkarneyn! Burada Ye'cüc ve Me'cüc adlı kabileler var ve sürekli kargaşa çıkarıyorlar. Sana vergi verelim de bizimle onlar arasında bir set inşa et!"

95-97. Zülkarneyn, "Vergiye gerek yok! Rabbimin bana bağışladığı güç varken sizin verginize ihtiyacım yok! Bana işçi ve malzeme verin, demir kütleleri getirin!" dedi. İşçiler iki dağın arasını demir kütlelerle doldurunca bir ocak kurdurdu ve ateşi körüklettirdi. Demir iyice kor haline gelince bakır eritip üzerine döktürdü, artık Ye'cüc ve Mecüc'ün aşamayacağı bir set inşa edilmiş oldu.

28 Âyette lafzan, "Biz onun sahip olduğu her şeyi biliyoruz" ifadesi, Zülkarneyn'in ne kadar güçlü ve zengin olduğunu anlatmaktadır.

98-101. Set tamamlanınca Zülkarneyn şöyle dedi: "Allah'ın rahmetinin eseridir bu! Artık güvendesiniz ama unutmayınız ki rabbim, vakti geldiğinde onu yerle bir eder. Rabbimin kıyamet vaadinin hak olduğunu sakın unutmayınız. Nitekim kıyamet günü sûra üflendiğinde herkes hesap vermek üzere mahşere toplanır. Dünya hayatında ilâhî emirlerden yüz çevirmiş, peygamberleri yalanlamış olanlar, elçilerimizi dinlemeye dahi tahammül edemeyenler cehenneme arzedileceklerdir.

102. Yoksa o müşrikler, Allah'ın nezdinde bazı varlıkları şefaatçi kabul edip onları Allah'a ortak koştukları halde cezasız kalacaklarını mı sanıyorlar? Bilsinler ki biz cehennemi öyleleri için ceza yeri olarak hazırlamış bulunuyoruz.

ÂHİRET ve HESAP UYARISI

16. Cüz
18. Sûre
Kehf 91-110

103-106. Ey Muhammed! Senin peygamberliğine inanmayan ve çeşitli bahanelerle sana karşı çıkan müşriklere de ki: "Âhirette kimlerin eyvah edeceğini söyleyeyim mi size? Onlar, Allah'ın peygamberlerini ve mesajlarını inkâr eden, hesap gününü umursamayan sizin gibi kimselerdir. Onların iyilik zannederek yaptıkları şeyler, hesap gününde kendilerini hayal kırıklığına uğratacaktır. Elçileri yalanlayıp alaya almak dahil bütün yaptıklarının cezası olarak cehenneme gireceklerdir.

107-108. Peygamberlere iman eden ve Allah'ın emirlerine uygun yaşayanlar ise firdevs cennetlerinde ağırlanacaklar, sonsuza kadar orada bıkmadan kalacaklardır.

109-110. Ey Muhammed! Sana çeşitli bahanelerle itiraz eden ve seni zor durumda bırakmak için yahudilerden öğrenip soru soran müşriklere şöyle de: "Rabbimin ilmini yazmak için denizler mürekkep olsa ve bir o kadar daha deniz ilâve edilse, denizler tükenir ama rabbimin ilmi tükenmez. Ben de sizler gibi bir insanım. Peygamber olmasaydım bütün bu sorduklarınızı nasıl bilebilirdim. Gerçek şu ki Allah bana vahyediyor ve şirk inancını terketmenizi emrediyor. Hesap gününde kazançlı çıkmayı, cennete gitmeyi arzu eden herkes dünyada Allah'ın elçilerine inanmalı, O'nun emirlerine göre yaşamalı, O'ndan başkasından medet ummamalı, kulluğu yalnızca Allah'a yapmalıdır."

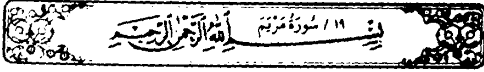
ON DOKUZUNCU SÛRE

MERYEM

Peygamber annesi ve iffet timsali mümtaz kadın.

Mekke döneminin ortalarında, yaklaşık olarak nübüvvetin beşinci yılında, Habeşistan'a hicret öncesinde vahyedilmiştir. Sûrede özellikle hıristiyan çevrelerde ve dolaylı olarak Mekke müşrikleri arasında tevhide aykırı şekilde yorumlanan Hz. Îsâ'nın doğumu ele alınmakta, bu bağlamda hıristiyanların Hz. Îsâ'yı tanrılaştırıcı yaklaşımları ve yahudilerin Hz. Meryem'i karalayıcı iftiraları tenkit edilmekte, diğer taraftan Hz. Zekeriyyâ, Yahyâ, İbrâhim gibi birçok peygamberin hayatından kesitler anlatılarak müslümanlara sabır ve teselli telkin edilmektedir.

Doksan sekiz âyetten oluşan sûreyi muhtevasına göre aşağıdaki gibi tasnif etmek mümkündür.

16. Cüz
19. Sûre
Meryem 1-2

كٓهٰيٰعٓصٓ ﴿١﴾ ذِكْرُ رَحْمَتِ رَبِّكَ عَبْدَهُ زَكَرِيَّا ﴿٢﴾

ZEKERİYYÂ ve YAHYÂ PEYGAMBERLER

1. Kâf hâ yâ ayn sâd![1]

2. Ey Muhammed! Mekkeli müşriklerin sana ve müminlere karşı her türlü baskı ve eziyeti reva gördüklerini biliyoruz. Fakat sen de bilmelisin ki hakikat uğrunda sabırlı davrananlara Allah yardım edecektir. İşte şimdi Allah'ın senden önce gönderdiği peygamberlere verdiği nimetleri anlatacak, o peygamberlerin zor şartlar altında sabırlı davrandıklarını ve bunun karşılığında ilâhî yardımı hak ettiklerini ortaya koyacağız. Öncelikle rabbinin kıymetli kulu Zekeriyyâ'ya olan nimetlerinden bahsedeceğiz.[2]

---

[1] Bu ifade hakkında birbirinden oldukça farklı yorumlar yapılmıştır (bk. Taberî). Hurûf-ı mukattaa olarak adlandırılan bu harflerle ilgili olarak Bakara sûresinin 1. âyetindeki dipnota bakınız.

[2] Sûrede anlatılan kıssalarda temel mesaj, Hz. Peygamber'e ve müminlere sabır ve kararlılık telkinidir. Bu sebeple, kıssaların anlatımından önce bu giriş cümlesinin açıklayıcı ve hazırlayıcı olacağını düşündük.

إِذْ نَادَىٰ رَبَّهُ نِدَاءً خَفِيًّا ﴿٣﴾ قَالَ رَبِّ إِنِّي وَهَنَ الْعَظْمُ مِنِّي وَاشْتَعَلَ الرَّأْسُ شَيْبًا وَلَمْ أَكُنْ بِدُعَائِكَ
رَبِّ شَقِيًّا ﴿٤﴾ وَإِنِّي خِفْتُ الْمَوَالِيَ مِنْ وَرَائِي وَكَانَتِ امْرَأَتِي عَاقِرًا فَهَبْ لِي مِنْ لَدُنْكَ وَلِيًّا ﴿٥﴾ يَرِثُنِي
وَيَرِثُ مِنْ آلِ يَعْقُوبَ وَاجْعَلْهُ رَبِّ رَضِيًّا ﴿٦﴾ يَا زَكَرِيَّا إِنَّا نُبَشِّرُكَ بِغُلَامٍ اسْمُهُ يَحْيَىٰ لَمْ نَجْعَلْ لَهُ مِنْ قَبْلُ
سَمِيًّا ﴿٧﴾ قَالَ رَبِّ أَنَّىٰ يَكُونُ لِي غُلَامٌ وَكَانَتِ امْرَأَتِي عَاقِرًا وَقَدْ بَلَغْتُ مِنَ الْكِبَرِ عِتِيًّا ﴿٨﴾ قَالَ كَذَٰلِكَ
قَالَ رَبُّكَ هُوَ عَلَيَّ هَيِّنٌ وَقَدْ خَلَقْتُكَ مِنْ قَبْلُ وَلَمْ تَكُ شَيْئًا ﴿٩﴾ قَالَ رَبِّ اجْعَلْ لِي آيَةً قَالَ آيَتُكَ أَلَّا تُكَلِّمَ
النَّاسَ ثَلَاثَ لَيَالٍ سَوِيًّا ﴿١٠﴾ فَخَرَجَ عَلَىٰ قَوْمِهِ مِنَ الْمِحْرَابِ فَأَوْحَىٰ إِلَيْهِمْ أَنْ سَبِّحُوا بُكْرَةً وَعَشِيًّا ﴿١١﴾
يَا يَحْيَىٰ خُذِ الْكِتَابَ بِقُوَّةٍ وَآتَيْنَاهُ الْحُكْمَ صَبِيًّا ﴿١٢﴾ وَحَنَانًا مِنْ لَدُنَّا وَزَكَاةً وَكَانَ تَقِيًّا ﴿١٣﴾ وَبَرًّا بِوَالِدَيْهِ
وَلَمْ يَكُنْ جَبَّارًا عَصِيًّا ﴿١٤﴾ وَسَلَامٌ عَلَيْهِ يَوْمَ وُلِدَ وَيَوْمَ يَمُوتُ وَيَوْمَ يُبْعَثُ حَيًّا ﴿١٥﴾

16. Cuz
19. Süre
Meryem 3-15

3-6. Bir vakit Zekeriyyâ gizlice ve içtenlikle[3] rabbine şöyle dua etmişti: "Rabbim! Artık iyice yaşlandım. Saçım başım ağardı, ancak şükürler olsun sana ki bugüne kadar bana sayısız nimetler bahşettin, her duama icabet ettin![4] Bu yaşıma kadar halkıma senin emirlerini ve yasaklarını anlattım ve onları senin yolunda tutmaya gayret ettim. Ancak benden sonra yoldan çıkmalarından,[5] şirke sapmalarından korkuyorum. Eşim doğurgan olmadığı için çocuk sahibi de olamıyorum. Senden niyazım, benden sonra görevimi devralacak,[6] bana ve bütün Yâkub soyuna vâris olup onlara senin vahyini iletecek[7] ve senin rızan ile hareket edecek birini bana bağışlamandır!"

3 Taberî.
4 Taberî.
5 Zemahşerî.
6 Zemahşerî.
7 Taberî.

7. Bunun üzerine Allah, Zekeriyyâ'nın duasına şöyle karşılık verdi: "Ey Zekeriyyâ! Müjdeler olsun! Sana şimdiye kadar dengi görülmemiş[8] Yahyâ[9] adlı bir erkek çocuğu bahşedeceğiz!"

8-9. Zekeriyyâ şükran hissiyle, "Rabbim! Ben oldukça yaşlıyım, karım ise kısırdır. Bize bu halde iken evlât bahşetmen büyük lutuftur"[10] deyince Allah ona şöyle vahyetti: "Evet, mümin kullarına lutufta bulunmak Allah için mesele değildir. Kaldı ki seni yoktan yaratmış olmamız da bir lutuf değil midir?"

10. Zekeriyyâ bu müjdenin şükrünü eda etmek için şöyle dedi: "Rabbim! Sana şükranlarımı arzedebilmem için bana bir yol göster!" Allah ise, "Sana verdiğimiz bu müjdenin şükrü olarak üç gün kimseyle konuşma / meşgul olma! Rabbinin bu nimetine karşılık sabah akşam O'na şükret!"[11] buyurdu.

16. Cüz
19. Sûre
Meryem 3-15

11. Böylece Zekeriyyâ, halkının karşısına çıktı ve işaret diliyle onlara, sabah akşam (daima) Allah'a şükür ve kulluk etmelerini söyledi.

12-15. Zekeriyyâ'nın çocuğu Yahyâ dünyaya gelip ilâhî bir şefkat ve saflıkla büyüyünce Allah ona, "Ey Yahyâ! Allah'ın kitabına sımsıkı sarıl!" diyerek peygamberlik görevini bildirdi. Allah'ın emirlerine bağlı, anne babasına ve insanlara[12] son derece saygılı ve şefkatli idi. Onlara karşı hiç âsi olmamıştı. Bunun içindir ki doğduğu gün de öldüğü gün de ilâhî inâyete mazhar oldu. Âhirette yeniden diriltileceği gün de yine ilâhî inâyete mazhar olacaktır.[13]

8 Âyette geçen "سميا" ifadesi genellikle "aynı ismi taşıyan kişi, adaş" şeklinde anlaşılır. Oysa bu ifade, yine bu sûrenin 65. âyetinde Allah için kullanılmakta ve "O'nun bir dengi daha var mıdır?" anlamına gelmektedir. Dolayısıyla "سميا" kelimesi "adaş" değil, "denk" anlamına geliyor olmalıdır. *Doğrusunu Allah bilir.*

9 Yahyâ'nın anlamı için Âl-i İmrân sûresinin 39. âyetindeki dipnota bakınız.

10 Konuyla ilgili açıklama için Âl-i İmrân sûresinin 40. âyetindeki nota bakınız.

11 bk. Âl-i İmrân 3/41.

12 Zemahşerî.

13 Taberî.

16. Cüz
19. Sûre
Meryem 16-26

وَاذْكُرْ فِى الْكِتَابِ مَرْيَمَۢ اِذِ انْتَبَذَتْ مِنْ اَهْلِهَا مَكَانًا شَرْقِيًّاۙ ﴿١٦﴾ فَاتَّخَذَتْ مِنْ دُونِهِمْ حِجَابًا فَاَرْسَلْنَٓا
اِلَيْهَا رُوحَنَا فَتَمَثَّلَ لَهَا بَشَرًا سَوِيًّا ﴿١٧﴾ قَالَتْ اِنّ۪ٓى اَعُوذُ بِالرَّحْمٰنِ مِنْكَ اِنْ كُنْتَ تَقِيًّا ﴿١٨﴾ قَالَ اِنَّمَٓا
اَنَا۬ رَسُولُ رَبِّكِۗ لِاَهَبَ لَكِ غُلَامًا زَكِيًّا ﴿١٩﴾ قَالَتْ اَنّٰى يَكُونُ ل۪ى غُلَامٌ وَلَمْ يَمْسَسْن۪ى بَشَرٌ وَلَمْ اَكُ بَغِيًّا
﴿٢٠﴾ قَالَ كَذٰلِكِۚ قَالَ رَبُّكِ هُوَ عَلَيَّ هَيِّنٌۚ وَلِنَجْعَلَهُٓ اٰيَةً لِلنَّاسِ وَرَحْمَةً مِنَّاۚ وَكَانَ اَمْرًا مَقْضِيًّا ﴿٢١﴾ فَحَمَلَتْهُ
فَانْتَبَذَتْ بِه۪ مَكَانًا قَصِيًّا ﴿٢٢﴾ فَاَجَٓاءَهَا الْمَخَاضُ اِلٰى جِذْعِ النَّخْلَةِۚ قَالَتْ يَا لَيْتَن۪ى مِتُّ قَبْلَ هٰذَا وَكُنْتُ
نَسْيًا مَنْسِيًّا ﴿٢٣﴾ فَنَادٰيهَا مِنْ تَحْتِهَٓا اَلَّا تَحْزَن۪ى قَدْ جَعَلَ رَبُّكِ تَحْتَكِ سَرِيًّا ﴿٢٤﴾ وَهُزّ۪ٓى اِلَيْكِ بِجِذْعِ
النَّخْلَةِ تُسَاقِطْ عَلَيْكِ رُطَبًا جَنِيًّاۘ ﴿٢٥﴾ فَكُل۪ى وَاشْرَب۪ى وَقَرّ۪ى عَيْنًاۚ فَاِمَّا تَرَيِنَّ مِنَ الْبَشَرِ اَحَدًاۙ فَقُول۪ٓى اِنّ۪ى
نَذَرْتُ لِلرَّحْمٰنِ صَوْمًا فَلَنْ اُكَلِّمَ الْيَوْمَ اِنْسِيًّاۚ ﴿٢٦﴾

İFFETLİ MERYEM

16-21. Ey Muhammed! Zekeriyyâ'nın ardından, Îsâ peygamberin annesi ve örnek kadın Meryem'i de sana anlatacağız. Vaktiyle Meryem, kavminden uzaklaşarak daha çok tercih edilen[14] Beytülmakdis'in doğusunda ibadete çekilmişti. Bu sırada elçimiz Cebrâil'i ona insan kılığında gönderdik. Meryem onun melek olduğunu anlamadı, kendisine bir fenalık yapmak istediğini sandı[15] ve ona, "Allah'tan kork, benden uzak dur!" dedi. Cebrâil ise, "Endişelenme! Ben Allah'ın sana gönderdiği elçiyim, sana tertemiz bir erkek evlât müjdesiyle[16] geldim" dedi. Meryem, "Benim nasıl çocuğum olur ki ben evli de değilim. gayri meşrû şeyler yapacak kötü biri de!" diyerek hayretini dile getirdi. Cebrâil, "Elbette kötü biri değilsin, ancak rabbin sana bir erkek çocuğu bahşetmenin

14 bk. İbnü'l-Cevzî.

15 Taberî.

16 Âyette geçen "لِأَهَبَ لَكِ" ifadesi İmam Nâfi'in râvilerinden Verş, yedi kıraat imamından biri olan Ebû Amr ve dokuzuncu imam olan İmam Yâkub tarafından "لِيَهَبَ لَكِ" şeklinde okunur (bk. Abdülfettah Palûvî, *Zübdetü'l-irfân*, s. 88). Bu okunuş dikkate alındığında âyeti, "Ben, Allah'ın sana gönderdiği elçiyim, sana tertemiz bir erkek evlât müjdesiyle geldim" şeklinde anlamak mümkündür.

kendisi için çok kolay olduğunu ve doğacak çocuğun insanlara hakkı gösterecek birisi olacağını, ilâhî rahmetin tecellisi olan peygamberlik görevini üstleneceğini buyurmaktadır. Bunun böyle olacağı karara bağlanmıştır" dedi.

16. Cüz
19. Sûre
Meryem 16-26

22-26. Bu ilâhî karar uyarınca Meryem, Îsâ'ya hamile kaldı ve gözden uzak bir yere çekildi. Doğum sancılarının arttığı günlerden birinde, bir hurma ağacına dayanmış ve "Keşke ölseydim, unutulup gitseydim de başıma bu haller gelmeseydi!" diye sızlanmıştı. O sırada[17] meleğin şöyle seslendiğini işitmişti: "Artık üzülmeyi bırak! Bak işte doğum anın geldi ve rabbinin nimeti sayesinde oğlunu, Îsâ'yı dünyaya getirdin. Şu hurma dalını kendine çek, taze hurma dökülüversin. Ye, iç, gözün aydın olsun! İnsanlarla karşılaştığın zaman, 'Ben rabbime şükür için sessizlik orucu tutacağım, bugün kimseyle konuşmayacağım' de!"

17 Âyette geçen "alt tarafından" anlamındaki "مِنْ تَحْتِهَا" ifadesi, "alt tarafındaki" anlamına gelecek şekilde "مَنْ تَحْتَهَا" şeklinde de okunmuştur. Anlamıyla ilgili olarak tefsirlerde çeşitli yorumlar aktarılmakla beraber biz bu yorumların hiçbirine ikna olamadığımız gibi, kendimiz de mâkul bir anlama ulaşamadık. *Doğrusunu Allah bilir.*

فَاَتَتْ بِه۪ قَوْمَهَا تَحْمِلُهُۜ قَالُوا يَا مَرْيَمُ لَقَدْ جِئْتِ شَيْـًٔا فَرِيًّا ﴿٢٧﴾ يَٓا اُخْتَ هٰرُونَ مَا كَانَ اَبُوكِ امْرَاَ سَوْءٍ وَمَا
كَانَتْ اُمُّكِ بَغِيًّاۚ ﴿٢٨﴾ فَاَشَارَتْ اِلَيْهِۜ قَالُوا كَيْفَ نُكَلِّمُ مَنْ كَانَ فِي الْمَهْدِ صَبِيًّا ﴿٢٩﴾ قَالَ اِنّ۪ي عَبْدُ اللّٰهِۜ
اٰتٰنِيَ الْكِتَابَ وَجَعَلَن۪ي نَبِيًّاۙ ﴿٣٠﴾ وَجَعَلَن۪ي مُبَارَكًا اَيْنَ مَا كُنْتُۖ وَاَوْصَان۪ي بِالصَّلٰوةِ وَالزَّكٰوةِ مَا دُمْتُ
حَيًّاۖ ﴿٣١﴾ وَبَرًّا بِوَالِدَت۪يۘ وَلَمْ يَجْعَلْن۪ي جَبَّارًا شَقِيًّا ﴿٣٢﴾ وَالسَّلَامُ عَلَيَّ يَوْمَ وُلِدْتُ وَيَوْمَ اَمُوتُ وَيَوْمَ اُبْعَثُ
حَيًّا ﴿٣٣﴾ ذٰلِكَ ع۪يسَى ابْنُ مَرْيَمَۚ قَوْلَ الْحَقِّ الَّذ۪ي ف۪يهِ يَمْتَرُونَ ﴿٣٤﴾ مَا كَانَ لِلّٰهِ اَنْ يَتَّخِذَ مِنْ وَلَدٍ سُبْحَانَهُۜ
اِذَا قَضٰٓى اَمْرًا فَاِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُۜ ﴿٣٥﴾ وَاِنَّ اللّٰهَ رَبّ۪ي وَرَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُۜ هٰذَا صِرَاطٌ مُسْتَق۪يمٌ ﴿٣٦﴾
فَاخْتَلَفَ الْاَحْزَابُ مِنْ بَيْنِهِمْۚ فَوَيْلٌ لِلَّذ۪ينَ كَفَرُوا مِنْ مَشْهَدِ يَوْمٍ عَظ۪يمٍ ﴿٣٧﴾ اَسْمِعْ بِهِمْ وَاَبْصِرْۙ يَوْمَ يَاْتُونَنَا
لٰكِنِ الظَّالِمُونَ الْيَوْمَ ف۪ي ضَلَالٍ مُب۪ينٍ ﴿٣٨﴾

16. Cuz
19. Sûre
Meryem 27-38

27-33. Sonra çocuğunu alıp insanların arasına döndü. Ona, "Ey Meryem! Bu da nedir? Hiç beklenmedik bir şey yapmışsın. Hârun gibi sâlih bir insanın soyundan gelen birinden böyle bir şey beklemezdik doğrusu! Baban da annen de kötü kimseler değillerdi" dediler. Meryem ise üç gün konuşmamak üzere söz verdiği için onlara sadece çocuğu işaret etmekle yetindi. Onlar ise, "Beşikteki bir çocukla nasıl konuşalım?" diyerek tepki gösterdiler.

İsâ, Allah'ın bir kulu ve peygamberi olarak onlara şu mesajları iletti:[18] "Ben Allah'ın kuluyum. O bana ilâhî kitap verdi ve beni peygamber olarak seçti. Nerede olursam olayım insanlara faydalı olmamı, hayır ve bereket saçmamı[19] diledi ve yaşadığım sürece tevhide uygun bir şekilde ibadet edip şirkten uzak durmamı emretti.[20] Anneme karşı müşfik ve merhametli olmamı, âsi ve zorba olmamamı emretti. Doğduğum gün, öleceğim gün ve yeniden dirileceğim gün beni güven ve inâyetine mazhar kıldı. Allah benim de sizin de rabbimizdir. O'na ortak koşmayınız![21] Allah'ın bana öğrettiği dosdoğru din budur."[22]

18 Bu ifade klasik tefsirlerde Hz. İsâ'nın beşikteki konuşması olarak yorumlanır. Beşikteki bir çocuğun konuşması her ne kadar Allah'ın kudreti açısından mümkün olsa da, söz konusu konuşmanın içeriğine bakıldığında, beşikteki bir çocuktan sâdır olması imkânsız görünmektedir. Zira burada Hz. İsâ, Allah'ın kendisine peygamberlik verdiğini ve namazı ve zekâtı (ibadet ve tevhidi) emrettiğini bildirmektedir. Beşikteki bir çocuğa peygamberlik verilmesi ise muhaldir. *Doğrusunu Allah bilir.*

19 Taberî, Zemahşerî.

20 Burada geçen "namaz ve zekât" ifadeleri için Tevbe sûresinin 5. âyetindeki dipnota bakınız.

21 Otuz altıncı âyet, Hz. İsâ'nın sözlerini tamamlayan ifade olduğu için bu paragraf içerisinde tercüme edilmiştir.

22 İsâ peygamberin doğumunu anlatan bu âyetler, bazı son dönem âlimleri tarafından, bilinenden farklı bir tarzda yorumlanmıştır. Buna göre İsâ peygamber diğer insanlar gibi tabii bir şekilde

34-38. İşte, hakkında tartıştıkları Meryem oğlu İsâ ile ilgili gerçekler bunlardır. İsâ onlara tevhidi anlattığı halde ondan sonra insanlar ihtilâfa düştüler, onun Allah'ın oğlu olduğunu iddia ettiler. Hâşâ! O, Allah'ın oğlu değildir. Çocuk sahibi olmak Allah'ın şanına yaraşmaz! O'nun hakkında bu tür iddialarda bulunanlar şirk koşmaktadırlar. Allah için herhangi bir şeyi yaratmak son derece kolaydır. Bunun için sadece O'nun o şeyi yaratmayı dilemesi yeterlidir.[23] Ancak onlar bugün her ne kadar İsâ hakkındaki hakikati söyleyen elçimiz Muhammed'e kulak vermeseler, onun mesajını düşünmeseler de, hesap vermek üzere huzurumuza geldiklerinde gerçeği çok iyi görüp anlayacaklar[24] ve yaptıklarının cezasını çekeceklerdir.[25]

16. Cuz
19. Sûre
Meryem 27-38

yani bir anne ve babadan dünyaya gelmiştir. Fakat sûrenin nâzil olduğu dönemde bazı hıristiyan grupları ve dolaylı olarak Mekke müşrikleri bu hususta görüş ayrılığına düşmüşlerdi. İsâ'yı tanrılaştırıcı yaklaşımlardan onu ve annesini karalayıcı iftiralara kadar her türlü aşırı görüş ortaya atılmıştı. Böyle bir dönemde Kur'an'ın ortaya koyduğu yaklaşım, her türlü aşırılığı bertaraf edecek; hem tevhidi vurgulayıp hem de İsâ ve Meryem'in şahsına yönelik iftiraları reddedecek bir dille ifade edilmiştir. Bu yorumu yapanlar, Cebrâil'in Meryem'e ilâhî ruh ilka etmeye değil, doğum olayını müjdelemeye geldiğini, Meryem'in şaşkınlığının çocuğun babasız doğacak olmasından değil kendisini ibadete adamış rahibe bir kadın olarak evlilik ve çocuk işini garipsemesinden kaynaklandığını, toplumun Meryem'e tepkisinin ise İsâ peygamberin bebekliği esnasında değil, peygamberlik görevine başlamasından sonra vuku bulduğunu, "beşikteki çocuk" ifadesinin "daha dünkü çocuk" anlamında bir küçümseme ifadesi olduğunu söylemişlerdir. Doğrusu, İsâ peygamberin babasız olarak dünyaya gelmesi -Allah'ın gücü ve kudreti açısından mümkün olmakla beraber- hikmet açısından anlaşılır değildir. Nitekim İslâm âlimleri bu olayın hikmetini izah etmekte zorlanmışlardır. İnsanlar istemeden, herhangi bir inkâr yahut talep olmadan ilâhî bir mûcizenin gerçekleşmesi peygamberlik tarihinde pek görülmüş değildir. Diğer taraftan İsâ'nın babasız dünyaya geldiğini düşünmek Hıristiyanlık'taki "baba" inancının en temel zeminini teşkil eder. Kur'an'ın yahudiler tarafından Hz. Meryem'e atılan iftiraları bertaraf etme sadedinde serdettiği ifadelerdeki mecazi anlatımları hıristiyan inancını doğrulayacak şekilde yorumlamak, söz konusu son dönem bilginleri tarafından problem olarak telakki edilmiştir. Bu bilginlere göre, her ne kadar İsâ peygamberin babasız doğduğunu savunan âlimler Hıristiyanlığın "baba" inancını şiddetle tenkit etmiş olsalar da, başlangıçta babasız doğumu kabul ettikten sonra bu tenkitler pek de sağlıklı bir temele dayanmamaktadır. Biz de, bu mülâhazalar çerçevesinde, ilgili âyetleri âlimlerin öteden beri anlaya geldikleri şekilde çevirmeyi, fakat bu dikkate değer yorumu da okuyucuya sunmayı uygun bulduk. *Doğrusunu Allah bilir* (geniş bilgi için bk. Mustafa Öztürk, *Kıssaların Dili*).

23 Âyette lafzan, "O, bir şeyin olmasını dilediği zaman ona sadece 'ol' der ve o da derhal oluverir" cümlesi geçer. Bu ifade, Allah'ın her şeyi yaratmaya kâdir olduğunu ve herhangi bir şeyi yaratmanın O'nun için son derece kolay olduğunu anlatır. Nitekim Zemahşerî, lafzan anlaşıldığında birçok teolojik polemiğe sebep olan bu ifadenin temsil ve mecaz kabilinden olduğunu belirtmektedir.

24 Taberî.

25 Zemahşerî.

وَاَنْذِرْهُمْ يَوْمَ الْحَسْرَةِ اِذْ قُضِيَ الْاَمْرُ وَهُمْ فٖي غَفْلَةٍ وَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٣٩﴾ اِنَّا نَحْنُ نَرِثُ الْاَرْضَ وَمَنْ عَلَيْهَا
وَاِلَيْنَا يُرْجَعُونَ ﴿٤٠﴾ وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ اِبْرٰهٖيمَ اِنَّهُ كَانَ صِدّٖيقًا نَبِيًّا ﴿٤١﴾ اِذْ قَالَ لِاَبٖيهِ يَٓا اَبَتِ لِمَ تَعْبُدُ
مَا لَا يَسْمَعُ وَلَا يُبْصِرُ وَلَا يُغْنٖي عَنْكَ شَيْـًٔا ﴿٤٢﴾ يَٓا اَبَتِ اِنّٖي قَدْ جَٓاءَنٖي مِنَ الْعِلْمِ مَا لَمْ يَأْتِكَ فَاتَّبِعْنٖٓي
اَهْدِكَ صِرَاطًا سَوِيًّا ﴿٤٣﴾ يَٓا اَبَتِ لَا تَعْبُدِ الشَّيْطَانَ اِنَّ الشَّيْطَانَ كَانَ لِلرَّحْمٰنِ عَصِيًّا ﴿٤٤﴾ يَٓا اَبَتِ اِنّٖٓي
اَخَافُ اَنْ يَمَسَّكَ عَذَابٌ مِنَ الرَّحْمٰنِ فَتَكُونَ لِلشَّيْطَانِ وَلِيًّا ﴿٤٥﴾ قَالَ اَرَاغِبٌ اَنْتَ عَنْ اٰلِهَتٖي يَٓا اِبْرٰهٖيمُ
لَئِنْ لَمْ تَنْتَهِ لَاَرْجُمَنَّكَ وَاهْجُرْنٖي مَلِيًّا ﴿٤٦﴾ قَالَ سَلَامٌ عَلَيْكَ سَاَسْتَغْفِرُ لَكَ رَبّٖي اِنَّهُ كَانَ بٖي حَفِيًّا ﴿٤٧﴾
وَاَعْتَزِلُكُمْ وَمَا تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَاَدْعُوا رَبّٖي عَسٰٓى اَلَّٓا اَكُونَ بِدُعَٓاءِ رَبّٖي شَقِيًّا ﴿٤٨﴾ فَلَمَّا اعْتَزَلَهُمْ وَمَا
يَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَهَبْنَا لَهُٓ اِسْحٰقَ وَيَعْقُوبَ وَكُلًّا جَعَلْنَا نَبِيًّا ﴿٤٩﴾ وَوَهَبْنَا لَهُمْ مِنْ رَحْمَتِنَا وَجَعَلْنَا
لَهُمْ لِسَانَ صِدْقٍ عَلِيًّا ﴿٥٠﴾

16. Cuz
19. Sûre
Meryem 39-50

39. Ey elçimiz! Büyük bir gaflet ve sapkınlıkla Allah'a ortak koşan ve sana inanmayan o müşriklere, Allah'ın huzuruna hesap vermek üzere geldiklerinde bu tavırlarının cezasını çok ağır bir şekilde çekeceklerini bildir.

40. Ey Muhammed! Müşriklerin senin peygamber olduğunu yalanlamaları seni üzmesin![26] Onlar yeryüzünde sonsuza kadar yaşayacak değillerdir. Zira bütün kâinatın yegâne mâliki Allah'tır. O'nun dışındaki her canlı yok olacak, her şey son bulacaktır. Her canlı gibi onlar da ölümü tadacaklar ve hesap vermek üzere huzurumuza geleceklerdir. O gün onlar yaptıklarının karşılığında ilâhî azabı tadacaklar, sen ise sabır ve kararlılığının neticesinde en güzel mükâfatı alacaksın![27]

TEVHİT TİMSALİ BÜYÜK PEYGAMBER : Hz. İBRÂHİM

41-45. Ey Muhammed! Sana, Allah'ın gönderdiği bütün elçilere ve kitaplara iman eden dosdoğru bir peygamber olan İbrâhim'i de hatırlatacağız.

26 Taberi.
27 Taberi.

Vaktiyle İbrâhim, babasının Allah'a şirk koşmasından duyduğu üzüntüyle ona, "Babacığım! İşitmeyen, görmeyen, sana hiçbir yarar sağlamayacak olan şu putlardan niçin medet umarsın? Bana Allah'tan vahiy geliyor ve bu vahiy senin tuttuğun şirk yolunun yanlış olduğunu bildiriyor, sözümü dinle,[28] kendini kurtar, sonsuz merhamet sahibi Allah'a isyankârlık eden şeytana uyma! Sahip olduğun bütün nimetleri sana bahşeden Allah'ı bırakıp sana hiçbir yarar sağlayamayacak olan şeytanın peşine düşme! Aksi takdirde Allah'ın engin merhametinden mahrum kalmandan, azaba müstehak olmandan ve şeytanla cehennemde[29] yoldaş olmandan endişe ediyorum!" demişti.

16. Cüz
19. Sûre
Meryem 39-50

46. Babası ise İbrâhim'in sözlerine mâkul bir cevap veremeyince kızgınlıkla ona şöyle çıkıştı:[30] "Yoksa benim ilâhlarıma sırt mı çeviriyorsun? Eğer bu tutumundan vazgeçmezsen yeminle söylüyorum senin canına okurum. Şimdi seni derhal cezalandırmadan yıkıl karşımdan!"[31]

47-48. İbrâhim, babasının bu sert tavrı üzerine ona şöyle dedi: "Öyle olsun babacığım! Sen her ne kadar bana sert konuşsan da, ben sana hürmette kusur etmeyeceğim![32] Şirkten vazgeçmen ve iman etmen için rabbime dua edeceğim. Rabbim bana karşı çok lutufkârdır. Şimdi sizleri de, medet umduğunuz varlıkları da terkedip gidiyorum. Zira ben sadece ve sadece Allah'a kulluk ediyor ve yaptığım şeyin karşılıksız kalmayacağını biliyorum."[33]

49-50. Böylece İbrâhim putperest halkını terkedip o bölgeden ayrıldı. Biz de ilerleyen zamanlarda, onun bu fedakârca yaptığı hicretini, kendisine oğlu İshak ve torunu Yâkub'u lutfederek ödüllendirdik. Onlara da, tıpkı İbrâhim'e verdiğimiz gibi peygamberlik görevini ve şerefini bahşettik. Kendilerine hem dünyada bolluk, bereket ve huzur içerisinde yaşamayı hem de gelecek kuşaklar içerisinde hayırla yâdedilmeyi nasip ettik![34]

28 Taberi.
29 Kurtubi.
30 Zemahşeri.
31 Taberi.
32 İbn Kesîr.
33 Son cümledeki "عَسَى" ifadesi ihtimal ifade eden bir kelime olmakla beraber bu âyette kesin kanaat ifade eder (bk. İbn Kesîr).
34 Taberi.

وَاَنْذِرْهُمْ يَوْمَ الْحَسْرَةِ اِذْ قُضِىَ الْاَمْرُ وَهُمْ فٖى غَفْلَةٍ وَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٣٩﴾ اِنَّا نَحْنُ نَرِثُ الْاَرْضَ وَمَنْ عَلَيْهَا
وَاِلَيْنَا يُرْجَعُونَ ﴿٤٠﴾ وَاذْكُرْ فِى الْكِتَابِ اِبْرٰهٖيمَ اِنَّهُ كَانَ صِدّٖيقًا نَبِيًّا ﴿٤١﴾ اِذْ قَالَ لِاَبٖيهِ يَٓا اَبَتِ لِمَ تَعْبُدُ
مَا لَا يَسْمَعُ وَلَا يُبْصِرُ وَلَا يُغْنٖى عَنْكَ شَيْـًٔا ﴿٤٢﴾ يَٓا اَبَتِ اِنّٖى قَدْ جَٓاءَنٖى مِنَ الْعِلْمِ مَا لَمْ يَأْتِكَ فَاتَّبِعْنٖٓى
اَهْدِكَ صِرَاطًا سَوِيًّا ﴿٤٣﴾ يَٓا اَبَتِ لَا تَعْبُدِ الشَّيْطَانَ اِنَّ الشَّيْطَانَ كَانَ لِلرَّحْمٰنِ عَصِيًّا ﴿٤٤﴾ يَٓا اَبَتِ اِنّٖٓى
اَخَافُ اَنْ يَمَسَّكَ عَذَابٌ مِنَ الرَّحْمٰنِ فَتَكُونَ لِلشَّيْطَانِ وَلِيًّا ﴿٤٥﴾ قَالَ اَرَاغِبٌ اَنْتَ عَنْ اٰلِهَتٖى يَٓا اِبْرٰهٖيمُ
لَئِنْ لَمْ تَنْتَهِ لَاَرْجُمَنَّكَ وَاهْجُرْنٖى مَلِيًّا ﴿٤٦﴾ قَالَ سَلَامٌ عَلَيْكَ سَاَسْتَغْفِرُ لَكَ رَبّٖى اِنَّهُ كَانَ بٖى حَفِيًّا ﴿٤٧﴾
وَاَعْتَزِلُكُمْ وَمَا تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَاَدْعُوا رَبّٖى عَسٰٓى اَلَّٓا اَكُونَ بِدُعَٓاءِ رَبّٖى شَقِيًّا ﴿٤٨﴾ فَلَمَّا اعْتَزَلَهُمْ وَمَا
يَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَهَبْنَا لَهُٓ اِسْحٰقَ وَيَعْقُوبَ وَكُلًّا جَعَلْنَا نَبِيًّا ﴿٤٩﴾ وَوَهَبْنَا لَهُمْ مِنْ رَحْمَتِنَا وَجَعَلْنَا
لَهُمْ لِسَانَ صِدْقٍ عَلِيًّا ﴿٥٠﴾

16. Cüz
19. Sûre
Meryem 39-50

39. Ey elçimiz! Büyük bir gaflet ve sapkınlıkla Allah'a ortak koşan ve sana inanmayan o müşriklere, Allah'ın huzuruna hesap vermek üzere geldiklerinde bu tavırlarının cezasını çok ağır bir şekilde çekeceklerini bildir.

40. Ey Muhammed! Müşriklerin senin peygamber olduğunu yalanlamaları seni üzmesin![26] Onlar yeryüzünde sonsuza kadar yaşayacak değillerdir. Zira bütün kâinatın yegâne mâliki Allah'tır. O'nun dışındaki her canlı yok olacak, her şey son bulacaktır. Her canlı gibi onlar da ölümü tadacaklar ve hesap vermek üzere huzurumuza geleceklerdir. O gün onlar yaptıklarının karşılığında ilâhî azabı tadacaklar, sen ise sabır ve kararlılığının neticesinde en güzel mükâfatı alacaksın![27]

TEVHİT TİMSALİ BÜYÜK PEYGAMBER : Hz. İBRÂHİM

41-45. Ey Muhammed! Sana, Allah'ın gönderdiği bütün elçilere ve kitaplara iman eden dosdoğru bir peygamber olan İbrâhim'i de hatırlatacağız.

---

26 Taberî.
27 Taberî.

Vaktiyle İbrâhim, babasının Allah'a şirk koşmasından duyduğu üzüntüyle ona, "Babacığım! İşitmeyen, görmeyen, sana hiçbir yarar sağlamayacak olan şu putlardan niçin medet umarsın? Bana Allah'tan vahiy geliyor ve bu vahiy senin tuttuğun şirk yolunun yanlış olduğunu bildiriyor, sözümü dinle,[28] kendini kurtar, sonsuz merhamet sahibi Allah'a isyankârlık eden şeytana uyma! Sahip olduğun bütün nimetleri sana bahşeden Allah'ı bırakıp sana hiçbir yarar sağlayamayacak olan şeytanın peşine düşme! Aksi takdirde Allah'ın engin merhametinden mahrum kalmandan, azaba müstehak olmandan ve şeytanla cehennemde[29] yoldaş olmandan endişe ediyorum!" demişti.

16. Cüz
19. Sûre
Meryem 39-50

46. Babası ise İbrâhim'in sözlerine mâkul bir cevap veremeyince kızgınlıkla ona şöyle çıkıştı:[30] "Yoksa benim ilâhlarıma sırt mı çeviriyorsun? Eğer bu tutumundan vazgeçmezsen yeminle söylüyorum senin canına okurum. Şimdi seni derhal cezalandırmadan yıkıl karşımdan!"[31]

47-48. İbrâhim, babasının bu sert tavrı üzerine ona şöyle dedi: "Öyle olsun babacığım! Sen her ne kadar bana sert konuşsan da, ben sana hürmette kusur etmeyeceğim![32] Şirkten vazgeçmen ve iman etmen için rabbime dua edeceğim. Rabbim bana karşı çok lutufkârdır. Şimdi sizleri de, medet umduğunuz varlıkları da terkedip gidiyorum. Zira ben sadece ve sadece Allah'a kulluk ediyor ve yaptığım şeyin karşılıksız kalmayacağını biliyorum."[33]

49-50. Böylece İbrâhim putperest halkını terkedip o bölgeden ayrıldı. Biz de ilerleyen zamanlarda, onun bu fedakârca yaptığı hicretini, kendisine oğlu İshak ve torunu Yâkub'u lutfederek ödüllendirdik. Onlara da, tıpkı İbrâhim'e verdiğimiz gibi peygamberlik görevini ve şerefini bahşettik. Kendilerine hem dünyada bolluk, bereket ve huzur içerisinde yaşamayı hem de gelecek kuşaklar içerisinde hayırla yâdedilmeyi nasip ettik![34]

---

28 Taberî.
29 Kurtubî.
30 Zemahşerî.
31 Taberî.
32 İbn Kesîr.
33 Son cümledeki "عَسَى" ifadesi ihtimal ifade eden bir kelime olmakla beraber bu âyette kesin kanaat ifade eder (bk. İbn Kesîr).
34 Taberî.

وَاذْكُرْ فِى الْكِتَابِ مُوسٰىٓ اِنَّهُ كَانَ مُخْلَصًا وَكَانَ رَسُولًا نَبِيًّا ﴿٥١﴾ وَنَادَيْنَاهُ مِنْ جَانِبِ الطُّورِ الْاَيْمَنِ
وَقَرَّبْنَاهُ نَجِيًّا ﴿٥٢﴾ وَوَهَبْنَا لَهُ مِنْ رَحْمَتِنَٓا اَخَاهُ هٰرُونَ نَبِيًّا ﴿٥٣﴾ وَاذْكُرْ فِى الْكِتَابِ اِسْمٰعِيلَ اِنَّهُ كَانَ
صَادِقَ الْوَعْدِ وَكَانَ رَسُولًا نَبِيًّا ﴿٥٤﴾ وَكَانَ يَأْمُرُ اَهْلَهُ بِالصَّلٰوةِ وَالزَّكٰوةِ وَكَانَ عِنْدَ رَبِّه۪ مَرْضِيًّا ﴿٥٥﴾ وَاذْكُرْ
فِى الْكِتَابِ اِدْرِيسَ اِنَّهُ كَانَ صِدِّيقًا نَبِيًّا ﴿٥٦﴾ وَرَفَعْنَاهُ مَكَانًا عَلِيًّا ﴿٥٧﴾ اُولٰٓئِكَ الَّذ۪ينَ اَنْعَمَ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ
مِنَ النَّبِيّ۪نَ مِنْ ذُرِّيَّةِ اٰدَمَ وَمِمَّنْ حَمَلْنَا مَعَ نُوحٍ وَمِنْ ذُرِّيَّةِ اِبْرٰه۪يمَ وَاِسْرَٓائ۪يلَ وَمِمَّنْ هَدَيْنَا وَاجْتَبَيْنَا اِذَا
تُتْلٰى عَلَيْهِمْ اٰيَاتُ الرَّحْمٰنِ خَرُّوا سُجَّدًا وَبُكِيًّا ﴿٥٨﴾ فَخَلَفَ مِنْ بَعْدِهِمْ خَلْفٌ اَضَاعُوا الصَّلٰوةَ وَاتَّبَعُوا
الشَّهَوَاتِ فَسَوْفَ يَلْقَوْنَ غَيًّا ﴿٥٩﴾ اِلَّا مَنْ تَابَ وَاٰمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَاُولٰٓئِكَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ وَلَا يُظْلَمُونَ
شَيْـًٔا ﴿٦٠﴾ جَنَّاتِ عَدْنٍ الَّت۪ى وَعَدَ الرَّحْمٰنُ عِبَادَهُ بِالْغَيْبِ اِنَّهُ كَانَ وَعْدُهُ مَأْتِيًّا ﴿٦١﴾ لَا يَسْمَعُونَ ف۪يهَا لَغْوًا
اِلَّا سَلَامًا وَلَهُمْ رِزْقُهُمْ ف۪يهَا بُكْرَةً وَعَشِيًّا ﴿٦٢﴾ تِلْكَ الْجَنَّةُ الَّت۪ى نُورِثُ مِنْ عِبَادِنَا مَنْ كَانَ تَقِيًّا ﴿٦٣﴾

16. Cuz
19. Süre
Meryem 51-63

TEVHİT YOLUNUN İLÂHÎ RAHMET ve NİMETE MAZHAR OLMUŞ ÖNDERLERİ

51. Ey Muhammed! Sana, şirkten ve kötülükten uzak seçkin bir kul olan ve kendisine Tevrat'ı verip peygamber olarak gönderdiğimiz Mûsâ'yı da hatırlatacağız.

52-53. Vaktiyle ona Sînâ dağının eteğinde, vahyin nüzûl yeri olan o kutlu yamaçta (dağın sağ tarafında) vahyimizi iletmiş, kendisini doğrudan vahyimizi alma mertebesine yükseltmiş ve kardeşi Hârun'u da yanında yardımcı olarak görevlendirmiştik.

54-55. Yine tevhide ve ilâhî emirlere sadakatle bağlı[35] bir kul olan İsmâil'i de hatırlatınız. O da, tıpkı senin gibi Allah tarafından gönderilmiş bir peygamberdi. Çevresindekilere sadece Allah'a kulluk etmeyi, ibadetlerini bu ilkeye göre yapmayı öğütlerdi. Her haliyle Allah katında değerli bir konuma sahipti.

56-57. Dosdoğru bir kul ve Allah elçisi olan İdrîs de senin gibiydi. Onu da bizim nezdimizde çok üstün bir yeri vardı.

58. İşte Âdem'in soyundan, Nûh ile birlikte gemide taşıyıp boğulmaktan kurtardığımız insanların soyundan, İbrâhim'in ve İsrâil'in (Yâkub) neslinden gelen bütün bu peygamberler, senden önce yaşamış ve tıpkı senin gibi çeşitli zorluklarla karşılaşmış, fakat sabır ve sebat göstererek Allah'ın rahmetine ermiş dosdoğru insanlar idiler. Sonsuz merhamet sahibi olan Allah'ın âyetlerini duyduklarında içten bir saygı ve yaşlı gözlerle secdeye kapanırlardı.

59. Ne var ki onların ardından öylesine kötü bir kuşak geldi ki[36] bunlar Allah'a tevhide göre ibadet etmeyi bıraktılar,[37] şirk koştular.[38] Bunlar kesinlikle cehennem azabına mâruz kalacaklardır.

60-61. Fakat bunlar içerisinden pişmanlık duyup tövbe eden, Allah'ın peygamberine inanan ve O'nun emir ve yasaklarına uyanlar hiçbir şekilde haksızlığa uğramayacaklar, merhameti sonsuz olan Allah'ın kendilerine dünya hayatında bildirdiği ve görmeden iman ettikleri adn cennetleriyle ödüllendirileceklerdir. Yaptıkları bu doğru işler asla boşa gitmeyecektir.[39] Çünkü Allah, verdiği sözü kesinlikle yerine getirecektir.

62. Onlar cennette, şimdi müşriklerden duydukları tarzda hakaret ve kötü sözlere muhatap olmayacaklar,[40] kendilerine esenlikler dilenecek ve sınırsız rızıklar sunulacaktır.

63. İşte bu cennet ödülünü biz, dünya hayatında Allah'a ve peygambere inanan ve âhiret hesabını düşünerek Allah'ın emir ve yasaklarına uygun yaşayan kullarımıza bahşedeceğiz.

16. Cüz
19. Süre
Meryem 51-63

[35] bk. Mâtürîdî.

[36] Nesefi.

[37] Burada kullanılan "Salâtı zayi ettiler" ifadesi, birçok yerde kullanılan "salâtı ikame etme"nin tersidir. Salâtı ikâme etmek, "sadece Allah'a kulluk maksadıyla, tevhit ilkesi üzere ibadet etmek" demektir. Bunu zayi etmek ise "şirke sapmak"tır. Nitekim Mâtürîdî bu ifadeyi şöyle tefsir etmiştir: " جعلوها لغير الله، وهى الأصنام التى كانوا يعبدونها" (Onlar ibadeti Allah'tan başkasına yapmışlardır ki o varlıklar da, dua ettikleri /tapındıkları putlardır). İbn Âşûr da benzer bir yorum yapmıştır. Salât hakkında geniş açıklama için Tevbe sûresinin 5. âyetindeki dipnota bakınız.

[38] Burada geçen " وَاتَّبَعُوا الشَّهَوَاتِ " ifadesi şirke sapmak anlamına gelir. Konuyu güzel bir şekilde izah eden İbn Âşûr'un şu cümlesini iktibas etmek yeterince açıklayıcı olacaktır: " والشرك: اتباع للشهوات، لأنّ المشركين اتّبعوا عبادة الأصنام لمجرد الشهوة من غير دليل. وهؤلاء هم المقصودون" (Şirk şehveti takip etmek demektir, çünkü müşrikler ellerinde herhangi bir delil olmadığı halde, sırf arzularına uyarak putlara tâbi olmuşlardır. İşte bu âyette kastedilen kimseler bunlardır).

[39] Taberî.

[40] İbn Âşûr

وَمَا نَتَنَزَّلُ اِلَّا بِاَمْرِ رَبِّكَۚ لَهُ مَا بَيْنَ اَيْد۪ينَا وَمَا خَلْفَنَا وَمَا بَيْنَ ذٰلِكَۚ وَمَا كَانَ رَبُّكَ نَسِيًّاۚ ﴿٦٤﴾ رَبُّ السَّمٰوَاتِ
وَالْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا فَاعْبُدْهُ وَاصْطَبِرْ لِعِبَادَتِه۪ۜ هَلْ تَعْلَمُ لَهُ سَمِيًّا۟ ﴿٦٥﴾ وَيَقُولُ الْاِنْسَانُ ءَاِذَا مَا مِتُّ
لَسَوْفَ اُخْرَجُ حَيًّا ﴿٦٦﴾ اَوَلَا يَذْكُرُ الْاِنْسَانُ اَنَّا خَلَقْنَاهُ مِنْ قَبْلُ وَلَمْ يَكُ شَيْـًٔا ﴿٦٧﴾ فَوَرَبِّكَ لَنَحْشُرَنَّهُمْ
وَالشَّيَاط۪ينَ ثُمَّ لَنُحْضِرَنَّهُمْ حَوْلَ جَهَنَّمَ جِثِيًّاۚ ﴿٦٨﴾ ثُمَّ لَنَنْزِعَنَّ مِنْ كُلِّ ش۪يعَةٍ اَيُّهُمْ اَشَدُّ عَلَى الرَّحْمٰنِ
عِتِيًّاۚ ﴿٦٩﴾ ثُمَّ لَنَحْنُ اَعْلَمُ بِالَّذ۪ينَ هُمْ اَوْلٰى بِهَا صِلِيًّا ﴿٧٠﴾ وَاِنْ مِنْكُمْ اِلَّا وَارِدُهَاۚ كَانَ عَلٰى رَبِّكَ حَتْمًا
مَقْضِيًّاۚ ﴿٧١﴾ ثُمَّ نُنَجِّي الَّذ۪ينَ اتَّقَوْا وَنَذَرُ الظَّالِم۪ينَ ف۪يهَا جِثِيًّا ﴿٧٢﴾ وَاِذَا تُتْلٰى عَلَيْهِمْ اٰيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ قَالَ
الَّذ۪ينَ كَفَرُوا لِلَّذ۪ينَ اٰمَنُواۙ اَيُّ الْفَر۪يقَيْنِ خَيْرٌ مَقَامًا وَاَحْسَنُ نَدِيًّا ﴿٧٣﴾ وَكَمْ اَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِنْ قَرْنٍ هُمْ
اَحْسَنُ اَثَاثًا وَرِءْيًا ﴿٧٤﴾

16. Cuz
19. Sûre
Meryem 64-74

64-65. Ey Muhammed! Elçimiz Cebrâil sana vahyi getirirken sadece ve sadece Allah'ın emri ile hareket eder. Dolayısıyla müşriklerin sana vahiy gelmediği dönemlerde söyledikleri alaycı ve incitici sözlere aldırma! Elbette ki Allah seni unutmuş değildir. Allah bütün varlığın hâkimidir, dünya ve âhirete ilişkin her şey[41] O'nun mutlak tasarrufu altındadır. O'nun emri ve izni olmaksızın meleklerin sana vahiy getirmeleri söz konusu değildir.[42] Dolayısıyla sen O'na kulluk etmeye ve görevini sürdürmeye sabır ve sebat ile devam et! Müşriklerin sözlerine aldırma! Çünkü rabbinin sana olan nimet ve ihsanı sınırsızdır.[43] Sana bu kadar büyük nimetlerde bulunan bir başka varlık bilir misin?[44]

41 Taberî.

42 Bu cümle, âyette esasen Cebrâil'in sözü olarak geçmektedir. Ancak haberin Allah'tan olması, iki âyetin birbiriyle irtibatının gereği ve Türkçe paragraf kurgusunda bu anlamın daha uygun olması sebebiyle, ilâhî söz formunda çevirmeyi uygun bulduk.

43 Taberî.

44 Nesefî.

DÜNYEVÎ ÜSTÜNLÜKLERİNE KANIP KİBİRLENEREK HESAP GÜNÜNÜ UMURSAMAYAN MÜŞRİKLERE UYARI

66-67. Kimi müşrikler[45] elçimizin âhiret uyarılarını alaya alır ve "Şimdi ben öldükten sonra tekrar diriltilecek miyim!" diye tepki gösterirler. Onlar bunu söylerken, Allah'ın kendilerini yoktan var ettiğini hiç düşünüp de ibret almazlar mı?[46]

68-70. Ey Muhammed! Rabbinin yüce şanına yemin olsun ki onları diriltecek, şeytanî dostlarıyla birlikte hepsini diz üstü çökmüş vaziyette[47] cehennemin önünde toplayacağız. Cehenneme önce, Allah'ın peygamberlerine karşı düşmanlıkta elebaşılık yapanları atacağız ki onların kim olduklarını biz gayet iyi bilmekteyiz.

16. Cüz
19. Sûre
Meryem 64-74

71-74. Ey müşrikler![48] Hepiniz o gün cehennem ateşinin dehşetini hissedeceksiniz. Bu, rabbinizin kesinlikle gerçekleşecek olan sözüdür. Allah'a şirk koşmayıp peygamberine iman edenler[49] o gün cehennem azabına mâruz kalmaktan kurtarılacaklardır. Oysa Allah'a şirk koşan, peygambere inanmayan ve Allah'ın emir ve yasaklarına muhalefet edenler perişan bir vaziyette cehennemde kalacaklardır.[50] Çünkü elçimiz dünyada kendilerini tevhide çağırırken ona inanmayıp müminlerle alay edercesine şöyle demişlerdi: "Sizin sözünüzle mi inancımızı değiştireceğiz! Bizler itibar sahibi insanlarız. Sizler bize denk değilsiniz. Baksanıza, hangimiz daha müreffeh durumdayız?" Halbuki onların bu sözleri ne kadar düşüncesizce ve ne kadar aldatıcıdır! Hiç düşünmezler mi Allah, onlardan önce yaşamış daha güçlü ve şatafatlı nice toplumları peygamberlere bu şekilde davrandıkları için helâk etmiştir.

45 bk. İbnü'l-Cevzî

46 Taberî.

47 Taberî.

48 Âyetin devamındaki ifadeler buradaki "insanlar" ifadesiyle müşriklerin kastedildiğini göstermektedir. Ayrıca "مِنْكُمْ" ifadesi belâgattaki iltifat sanatı uyarınca, yukarıdaki âyetlerde sözü geçen müşriklere işaret eder. Nitekim bu ifade İbn Abbas ve İkrime tarafından "مِنْهُمْ" şeklinde okunmuştur (bk. Zemahşerî).

49 Nesefî.

50 Taberî.

قُلْ مَنْ كَانَ فِى الضَّلَالَةِ فَلْيَمْدُدْ لَهُ الرَّحْمٰنُ مَدًّا حَتّٰٓى اِذَا رَاَوْا مَا يُوعَدُونَ اِمَّا الْعَذَابَ وَاِمَّا السَّاعَةَ
فَسَيَعْلَمُونَ مَنْ هُوَ شَرٌّ مَكَانًا وَاَضْعَفُ جُنْدًا ﴿٧٥﴾ وَيَزِيدُ اللّٰهُ الَّذِينَ اهْتَدَوْا هُدًى وَالْبَاقِيَاتُ الصَّالِحَاتُ
خَيْرٌ عِنْدَ رَبِّكَ ثَوَابًا وَخَيْرٌ مَرَدًّا ﴿٧٦﴾ اَفَرَاَيْتَ الَّذِى كَفَرَ بِاٰيَاتِنَا وَقَالَ لَاُوتَيَنَّ مَالًا وَوَلَدًا ﴿٧٧﴾ اَطَّلَعَ
الْغَيْبَ اَمِ اتَّخَذَ عِنْدَ الرَّحْمٰنِ عَهْدًا ﴿٧٨﴾ كَلَّا سَنَكْتُبُ مَا يَقُولُ وَنَمُدُّ لَهُ مِنَ الْعَذَابِ مَدًّا ﴿٧٩﴾ وَنَرِثُهُ
مَا يَقُولُ وَيَاْتِينَا فَرْدًا ﴿٨٠﴾ وَاتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللّٰهِ اٰلِهَةً لِيَكُونُوا لَهُمْ عِزًّا ﴿٨١﴾ كَلَّا سَيَكْفُرُونَ بِعِبَادَتِهِمْ
وَيَكُونُونَ عَلَيْهِمْ ضِدًّا ﴿٨٢﴾ اَلَمْ تَرَ اَنَّا اَرْسَلْنَا الشَّيَاطِينَ عَلَى الْكَافِرِينَ تَؤُزُّهُمْ اَزًّا ﴿٨٣﴾ فَلَا تَعْجَلْ عَلَيْهِمْ
اِنَّمَا نَعُدُّ لَهُمْ عَدًّا ﴿٨٤﴾ يَوْمَ نَحْشُرُ الْمُتَّقِينَ اِلَى الرَّحْمٰنِ وَفْدًا ﴿٨٥﴾ وَنَسُوقُ الْمُجْرِمِينَ اِلٰى جَهَنَّمَ وِرْدًا
﴿٨٦﴾ لَا يَمْلِكُونَ الشَّفَاعَةَ اِلَّا مَنِ اتَّخَذَ عِنْدَ الرَّحْمٰنِ عَهْدًا ﴿٨٧﴾

16. Cüz
19. Sûre
Meryem 75-87

75. Ey elçimiz! Varlıklı ve müreffeh oldukları için şımaran ve bu konumlarına bakarak doğru bir yol üzere olduklarını iddia eden müşriklere şöyle söyle: "Ey küstah ve kibirli müşrikler! Madem benim yanlış yolda olduğumu iddia ediyorsunuz, o halde dilerim Allah yanlış yolda olana bu dünyada bildiği şekilde yaşaması için mühlet versin! Nasıl olsa size bildirilen azabı dünyada veya âhirette gördüğünüzde her şey ortaya çıkacak, kimin doğru yolda olduğunu, kimin güçlü olduğunu gayet iyi anlayacaksınız!"

76. Şüphe yok ki Allah, şirk koşmayan ve peygambere inananların kalplerindeki imanı daima pekiştirir. Müşriklerin övündükleri mal ve konum fânidir, kalıcı ve insana hem bu dünyada hem âhirette faydalı olan davranışlar ise Allah'ın emirlerine uyarak yapılan iyi işlerdir.[51]

77-80. Ey Muhammed! Senin peygamberliğini kabul etmeyip üstelik kendisine borçlu olduğu bir mümine borcunu ödememek için ona, senin peygamberliğini inkâr etmesini şart koşan ve mümin kişi bu şartı kabul etmeyince de, "Nasıl olsa bana âhirette çokça mal mülk ve evlât verilecek, o zaman senin borcunu öderim" diye alay eden şu müşriğe bakar mısın![52] Sanki âhirette olup bitecek şeylerden haberdarmış, yahut Allah'tan kendisine âhirette mal mülk ve evlât verileceğine dair bir söz almış! Hayır, elbette ki bunların hiçbiri doğru değil![53] O sadece küstahlık yapmaktadır. Bilsin ki onun bu sözlerini kaydediyoruz. Bu dünyada böbürlenip durduğu malı nihayetinde bize kalacak ve kendisi âhirette, bu zenginlik ve güçten yoksun bir şekilde[54] tek başına huzurumuza çıkarılacaktır. İşte o zaman bu sözlerinin bedelini çok ağır ödeyecek, azabı katbekat tadacaktır.

51 Taberî.

52 Zemahşerî.

53 Taberî.

81-82. Müşrikler, Allah'tan başka varlıklardan medet ummakta, onlardan kendilerine dünya ve âhirette yardım geleceğini sanmakta ve onları şefaatçi olarak görmektedirler.[55] Bu ilâhların güya kendilerini Allah'a yaklaştıracağını düşünmekte, onlar sayesinde cehennemden kurtulacaklarını zannetmektedirler.[56] Fakat boşuna ümitlenmesinler; çünkü o medet umdukları varlıkların asla böyle bir gücü yoktur. Kaldı ki medet umdukları varlıklar âhirette müşriklerin kendilerine atfetmiş oldukları vasıflardan beri olduklarını ilân edecek hatta müşriklere düşman kesileceklerdir.

16. Cüz
19. Sûre
Meryem 75-87

83-84. İstesek onları, bu şeytanca işleri yaptıranları engelleyebilirdik. Fakat biz onları hür yarattık. Kendi iradeleriyle o şeytanların peşine düşmekte ve onların kışkırtmalarıyla alabildiğine yoldan çıkmaktadırlar.[57] Şu halde onların bir an önce helâk olmalarını bekleme! Biz onlara dünyada imtihan için belirli bir süre vermekteyiz. Fakat bu süre elbette sonsuz değildir. Yaptıkları her şeyi kaydediyoruz.

85-87. Âhiret günü geldiğinde dünyada Allah'ın birliğine ve O'nun peygamberine iman etmiş, O'nun emir ve yasaklarına uygun yaşayanları saygın bir şekilde[58] huzurumuzda ağırlayacağız. Allah'ın birliğini ve peygamberi inkâr edenleri, susuz kalmış sürüler gibi perişan bir halde cehenneme sürükleyeceğiz. Dünyada şefaatçi olarak belledikleri o varlıklardan umduklarını bulamayacaklardır. O gün ancak Allah'a ve elçisine inananlar Allah'ın af ve mağfireti sayesinde bağışlanmayı hak edeceklerdir.[59]

54 Nesefî.

55 Nesefî.

56 Taberî.

57 Zemahşerî, Nesefî.

58 Zemahşerî.

59 Bu âyetteki istisna kaydını şefaate kapı aralayacak şekilde yorumlamak Kur'an'ın bütünlüğüne ve mesajına aykırıdır. Şefaat anlayışının şirkin temel karakteristiği olduğu unutulmamalıdır. Burada Allah katında belli bir söz almış olanların âhiret gününde kendilerini kurtaracakları ifade edilmektedir.

وَقَالُوا اتَّخَذَ الرَّحْمٰنُ وَلَدًاۜ ﴿٨٨﴾ لَقَدْ جِئْتُمْ شَيْـًٔا اِدًّاۙ ﴿٨٩﴾ تَكَادُ السَّمٰوَاتُ يَتَفَطَّرْنَ مِنْهُ وَتَنْشَقُّ الْاَرْضُ
وَتَخِرُّ الْجِبَالُ هَدًّاۙ ﴿٩٠﴾ اَنْ دَعَوْا لِلرَّحْمٰنِ وَلَدًاۚ ﴿٩١﴾ وَمَا يَنْبَغٖي لِلرَّحْمٰنِ اَنْ يَتَّخِذَ وَلَدًاۜ ﴿٩٢﴾ اِنْ كُلُّ مَنْ فِي
السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ اِلَّٓا اٰتِي الرَّحْمٰنِ عَبْدًاۜ ﴿٩٣﴾ لَقَدْ اَحْصٰيهُمْ وَعَدَّهُمْ عَدًّاۜ ﴿٩٤﴾ وَكُلُّهُمْ اٰتٖيهِ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ
فَرْدًا ﴿٩٥﴾ اِنَّ الَّذٖينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَيَجْعَلُ لَهُمُ الرَّحْمٰنُ وُدًّا ﴿٩٦﴾ فَاِنَّمَا يَسَّرْنَاهُ بِلِسَانِكَ
لِتُبَشِّرَ بِهِ الْمُتَّقٖينَ وَتُنْذِرَ بِهٖ قَوْمًا لُدًّا ﴿٩٧﴾ وَكَمْ اَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِنْ قَرْنٍۜ هَلْ تُحِسُّ مِنْهُمْ مِنْ اَحَدٍ اَوْ تَسْمَعُ
لَهُمْ رِكْزًا ﴿٩٨﴾

16. Cüz
19. Süre
Meryem 88-98

88-91. Bir kısım yahudiler, "Üzeyir Allah'ın oğludur", hıristiyanlar "İsâ Allah'ın oğludur" ve Mekkeli müşrikler de "Melekler Allah'ın kızlarıdır" diye inanmakla Allah'a çocuk isnat etmektedirler. Oysa bunlar çok çirkin ve asılsız iddialardır. Allah'a ortak koşmak[60] ve O'nun hakkında bu kadar cüret gösterip böylesine vahim, asılsız ve çirkin bir iddiada bulunmak neredeyse yeri göğü titretecek[61] kadar ağır bir durumdur.

92-95. Oysa çocuk sahibi olmak, rahmân olan Allah'ın şanına yaraşmaz. Sizin O'na çocuk diye isnat ettiğiniz İsâ, Üzeyir ve melekler Allah'ın kullarıdır. Kâinatta var olan canlı cansız her varlık O'nun kuludur. Âhirette hepsi Allah'ın huzurunda divan durup hesap verecektir. Allah'ın sınırsız ilmi her varlığı çepeçevre kuşatmıştır. O'nun için gizli saklı hiçbir şey yoktur. Her varlığın ya-

Allah katında söz alanlar ise Kur'an'ın birçok yerinde çok açık bir şekilde belirtilmektedir. Yûnus 62-63 ve Neml 89-90 âyetleri buna örnektir. Kaldı ki "Ancak Allah'ın izin verdikleri müstesna!" ifadesinin, müşriklerin şefaat anlayışını nefyederken ilâhî izne bağlı yeni bir şefaat anlayışı ikâme ettiğini düşünmek için müşriklerin şefaat anlayışının "Allah'ın izni" dışında olduğunu düşünmek gerekmektedir. Yani müşriklerin, şefaat bekledikleri varlıkların Allah'ın izni olmadan, Allah'a rağmen şefaat edeceklerine inandıklarını düşünmek gerekir ki bu durum vâkıaya uygun değildir. Müşrikler tâzim ettikleri varlıkların kendilerine Allah'a rağmen değil, Allah'ın izniyle şefaat edeceklerini düşünmektedirler. Dolayısıyla onlara, "Şefaat ancak Allah'ın izniyle olur" şeklinde bir cevap vermek, zaten kabul ettikleri bir şeyi şart koşmak anlamsız olur. Dolayısıyla "إلا بإذنه" ifadesini, "Ancak Allah'ın izin verdikleri şefaat edecektir" şeklinde değil, "Allah şefaat izni vermemişken nasıl şefaat umarsınız?" şeklinde anlamak daha isabetlidir. Hz. Peygamber'den bu hususta nakledilen rivayetlerde ise bir anlamda ilâhî af ve mağfiretten bahsediliyor olmalıdır. *Doğrusunu Allah bilir.*

60 Taberî.

61 Âyette "neredeyse yeri yaracak, göğü titretecek, dağları yıkıp çökertecek" ifadesi geçiyor. İddianın vahametini anlatan bu ifadeyi dilimizde karşılayan deyim "yeri göğü titretmek"tir.

pıp ettiğini eksiksiz olarak görmektedir. Herkes O'nun huzuruna tek başına çıkıp hesap verecektir.

96. Hesap günü geldiğinde, Allah'a şirk koşup O'nun hakkında böyle çirkin iddialarda bulunanlar cezasız kalmayacaklardır. Fakat Allah'ın birliğine ve O'nun peygamberlerine iman eden, emir ve yasaklarına uyanlar[62] dünyada[63] ve âhirette rahmânın inâyetiyle sevgi ve huzur içerisinde olacaklardır. Allah onların içlerine sevgi ve muhabbet yerleştirecek, helâl ve temiz kazanç elde etme imkânı sağlayacak ve gelecek nesiller tarafından hayırla yâdedilmeyi nasip edecektir.[64]

97. Ey Muhammed! Müşrikler, her ne kadar "melek peygamber" istiyor olsalar da, biz Allah'ın mesajını bu şekilde onların anlayacağı bir dille ve bir beşer peygamber aracılığı ile vahyediyoruz ki sana iman edenleri cennetiyle müjdeleyesin ve hakkı kabul etmeyen, senin peygamberliğine inatla karşı çıkan ve şirkte ısrar eden müşrikleri, müstehak oldukları azap ile uyarasın![65]

98. Biz bu Kur'an'ı onlara, kendilerinden önce benzer davranışlarda bulunmuş nice toplumları helâk ettiğimizi, hepsinin sesinin soluğunun kesilmiş olduğunu bildiresin; Allah'a şirk koşmaktan ve seni yalanlamaktan vazgeçmezlerse aynı şeyin başlarına geleceği konusunda kendilerini uyarasın diye vahyetmekteyiz.

---

[62] Taberî.

[63] Taberî.

[64] Taberî.

[65] Vahyin müşriklerin "anlayacakları dille vahyedilmesi", "Arapça kılınması" ve "kolaylaştırılması" gibi ifadeler Kur'an'ın birçok yerinde geçmektedir. Bütün bu ifadelerin arka planında, bir itiraza cevap söz konusu olmalıdır. Zira Kur'an'ın Arapça olduğu ve ilk muhataplar tarafından kolaylıkla anlaşılabileceği gibi hususlar zaten apaçık ortadadır ve dolayısıyla, ortada bir itiraz olmadığı halde, durduk yerde defalarca tekrar edilmesinin bir anlamı yoktur. Kimi araştırmacıların ifade ettikleri gibi müşriklerin Kur'an'ın Arapça olmasına bir itiraz yöneltmeleri de mâkul değildir. Zira insan hiçbir zaman, kendisine kendi dilinde bir şeyler anlatan birine, "Bunu niçin benim dilimde anlatıyorsun?" demez, böyle bir itirazda bulunmaz. Kanaatimizce müşrikler, vahyin bir beşer aracılığı ile insanlara iletilmesine itiraz etmekte ve Fussılet sûresinin 14. âyetinde de ifade edildiği gibi, "Allah elçi göndermek isteseydi melek gönderirdi" demekte, buradan hareketle vahyi ve peygamberi inkâr etmektedirler. İşte birçok âyette Hz. Peygamber'in "beşer" olduğunun vurgulanmasının ve Kur'an'ın / vahyin onların "anlayacakları dille vahyedilmesi", "Arapça kılınması" ve "kolaylaştırılması" gibi ifadelerin tekrarlanmasının arkasındaki temel amaç, "melek peygamber" isteğine cevap vermektir. Böylece onlara, "Melek peygamber gönderilseydi vahyi anlayamazdınız, inkâr için böyle bahaneler öne sürmeyin!" denilmek istenmektedir. *Doğrusunu Allah bilir.*

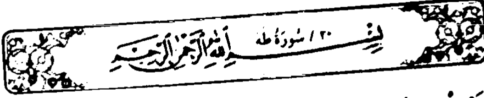
YİRMİNCİ SÛRE

TÂHÂ

Mekke döneminin ortalarında, peygamberliğin beşinci-altıncı yılı civarında, Birinci Habeşistan hicretinden hemen sonra ve Hz. Ömer'in müslüman olmasından önce,[1] Meryem sûresinin ardından vahyedilmiştir. Adını, başında geçen harflerden almıştır. Bu harflerin (tâ-hâ) "ey insan" anlamına geldiği ve Hz. Peygamber'e hitap ettiği ifade edilmiştir.[2] Ancak yaygın görüş bunların da hurûf-ı mukattaa diye isimlendirilen harflerden olduğu şeklindedir. Sûrede Hz. Peygamber'in, müşriklerin ısrarlı inkârları karşısında hissettiği üzüntü giderilmekte, özelikle Hz. Mûsâ kıssasından dersler anlatılarak bütün peygamberlerin benzer sıkıntılar yaşadığına vurgu yapılmakta ve bu şekilde Hz. Peygamber'e ve müslümanlara sabır ve kararlılık telkin edilmektedir.

Yüz otuz beş âyetten oluşan sûreyi muhtevasına göre aşağıdaki gibi tasnif etmek mümkündür.

1 Muhammed b. İshak b. Yesâr, *Sîretü İbn İshak*, nşr. Muhammed Hamîdullah, s. 160 vd.
2 Taberî.

طٰهٰ ﴿١﴾ مَٓا اَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْقُرْاٰنَ لِتَشْقٰىۙ ﴿٢﴾ اِلَّا تَذْكِرَةً لِمَنْ يَخْشٰىۙ ﴿٣﴾

MÜSTERİH OL EY PEYGAMBER!

1. Tâ hâ![3]

2-3. Ey Muhammed! Müşriklerin senin peygamberliğini yalanlamalarına ve Kur'an'ı reddetmelerine bu kadar üzülüp kendini harap etme![4] Biz bu Kur'an'ı sana sıkıntı olsun diye vahyetmiyoruz. Onları illâ da inandırmak gibi bir görevin yok![5] Sana yapamayacağın bir görev yüklemiş de değiliz. Senin görevin sadece ilâhî mesajı tebliğ etmek, Allah'tan ve hesap gününden korkan kimselere ilâhî mesajları hatırlatmak, onlara rehberlik nimetini sunmaktır. İnanmamalarından sen sorumlu değilsin![6]

---

[3] Bu ifade hakkında birbirinden oldukça farklı yorumlar yapılmıştır (bk. Taberî). Hurûf-ı mukattaa olarak adlandırılan bu harflerle ilgili olarak Bakara sûresinin 1. âyetindeki dipnota bakınız.

[4] Derveze.

[5] Zübde.

[6] Zemahşerî.

16. Cüz
20. Süre
Tâhâ 4-13

تَنْزِيلًا مِمَّنْ خَلَقَ الْأَرْضَ وَالسَّمٰوَاتِ الْعُلٰى ﴿٤﴾ اَلرَّحْمٰنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوٰى ﴿٥﴾ لَهُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ
وَمَا فِي الْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا وَمَا تَحْتَ الثَّرٰى ﴿٦﴾ وَاِنْ تَجْهَرْ بِالْقَوْلِ فَاِنَّهُ يَعْلَمُ السِّرَّ وَاَخْفٰى ﴿٧﴾ اَللّٰهُ لَا اِلٰهَ
اِلَّا هُوَ لَهُ الْاَسْمَاءُ الْحُسْنٰى ﴿٨﴾ وَهَلْ اَتٰيكَ حَدِيثُ مُوسٰى ﴿٩﴾ اِذْ رَاٰ نَارًا فَقَالَ لِاَهْلِهِ امْكُثُوا اِنِّي اٰنَسْتُ
نَارًا لَعَلِّي اٰتِيكُمْ مِنْهَا بِقَبَسٍ اَوْ اَجِدُ عَلَى النَّارِ هُدًى ﴿١٠﴾ فَلَمَّا اَتٰيهَا نُودِيَ يَا مُوسٰى ﴿١١﴾ اِنِّي اَنَا رَبُّكَ
فَاخْلَعْ نَعْلَيْكَ اِنَّكَ بِالْوَادِ الْمُقَدَّسِ طُوًى ﴿١٢﴾ وَاَنَا اخْتَرْتُكَ فَاسْتَمِعْ لِمَا يُوحٰى ﴿١٣﴾

4-8. Bu Kur'an sana, şu gördüğün nimet dolu[7] yeryüzünün ve şu muhteşem gökyüzünün, kısacası bütün kâinatın yaratıcısı ve mutlak hâkimi[8] ve yarattıklarına karşı sonsuz merhamet sahibi olan Allah tarafından vahyedilmektedir. Gerek yeryüzünde, gerek yerin derinliklerinde ve gerekse göklerde var olan her şey O'na aittir. O, gizli açık bütün yaptıklarınızdan haberdardır. Hiçbir şey O'ndan saklanamaz. Sana inanmayan müşriklerin tavırlarını da, senin bu durum karşısında hissettiğin derin üzüntüyü de bilmektedir. O, bütün yüce niteliklere sahiptir.[9] İbadet edilmeye ve şükran duyulmaya lâyık yegâne kudret O'dur.[10]

9. Ey Muhammed! Müşriklerin senin peygamberliğine inanmamaları, sana ve yanındaki müminlere baskı yapmaları seni ümitsizliğe düşürmesin! Çünkü eğer sabır ve kararlılıkla inancınızı sürdürürseniz Allah sizlere yardım edecek, onlara karşı üstün gelmenizi sağlayacaktır. Nitekim senden önce yaşamış olan peygamberler de tıpkı senin yaşadığın gibi zorluklar yaşamışlar, fakat sabır ve kararlılık göstermelerinin neticesinde muzaffer olmuşlardır. İşte bu peygamberlerden biri olan ve hayatını daha önce sana bir miktar anlatmış olduğumuz Mûsâ, şimdi anlatacağımız kıssasında göreceğin gibi, çocukluk yıllarından hayatının sonuna kadar hep sıkıntı ve zorluk yaşamış, Firavun'dan ve kendi halkı olan İsrâiloğulları'ndan nice eziyetler çekmiş, fakat hiçbir zaman yılgınlık göstermeyip görevini aksatmadan sürdürmüştür.[11]

7 Ahmed Mekkî (*el-Muîn*).

8 Taberî.

9 İbn Abbas "esmâ-i hüsnâ" ifadesini, "yüce sıfatlar" olarak tefsir etmiştir (bk. *Tevnîrü'l-mikbâs*).

10 Taberî.

11 Taberî.

MÛSÂ PEYGAMBERİN HAYATINDAN TEVHİT ve SABIR DERSİ

16. Cüz
20. Süre
Tâhâ 4-13

10. Mûsâ, soğuk bir kış gecesi,[12] ailesiyle birlikte Medyen'den Mısır'a doğru giderken yolunu kaybetmişti. O sırada yolda bir ateş görüp ailesine şöyle demişti: "Bekleyiniz! Sanki şurada bir ateş gördüm. Oraya bir gideyim, belki ısınacak bir parça ateş ya da bize yolu tarif edecek birilerini bulurum!"

11-13. Ateşin yanına vardığında Allah ona şöyle seslenmişti: "Ey Mûsâ! Bu duyduğun ses rabbinin sesidir. Rabbin seni peygamber olarak seçmiştir. Şimdi bu kutsal Tuvâ vadisinde sana vahyedilenlere kulak ver ve peygamberlik vazifesini ifa edebilmek için manen hazırlan."[13]

12 Taberî.

13 Buradaki " فَاخْلَعْ نَعْلَيْكَ " ifadesi, vahyi almak ve nübüvvet görevini ifâ etmek üzere olan Hz. Mûsâ için bir mânevî hazırlık halini ifade ediyor olmalıdır. Hz. Mûsâ'nın ayaklarındaki çarıkların domuz derisinden olması nedeniyle, kutsal Tuva vadisine layık olmadığı için ona "ayağındakileri çıkar" denildiği de ifade edilmiştir ki bize göre bu yorum, bağlam açısından pek münasip değildir. Bu ifade Müddessir sûresindeki " وَثِيَابَكَ فَطَهِّرْ " (elbiseni temizle) ifadesiyle büyük benzerlik arzetmektedir. Her iki ifadenin ortak maksadı, peygamberin görevine hazırlanmasına işaret etmek olmalıdır. *Doğrusunu Allah bilir.*

إِنَّنِي أَنَا اللّٰهُ لَا إِلٰهَ إِلَّا أَنَا فَاعْبُدْنِي وَأَقِمِ الصَّلٰوةَ لِذِكْرِي ﴿١٤﴾ إِنَّ السَّاعَةَ اٰتِيَةٌ أَكَادُ أُخْفِيهَا لِتُجْزٰى كُلُّ
نَفْسٍ بِمَا تَسْعٰى ﴿١٥﴾ فَلَا يَصُدَّنَّكَ عَنْهَا مَنْ لَا يُؤْمِنُ بِهَا وَاتَّبَعَ هَوٰيهُ فَتَرْدٰى ﴿١٦﴾ وَمَا تِلْكَ بِيَمِينِكَ يَا
مُوسٰى ﴿١٧﴾ قَالَ هِيَ عَصَايَ أَتَوَكَّؤُا عَلَيْهَا وَأَهُشُّ بِهَا عَلٰى غَنَمِي وَلِيَ فِيهَا مَاٰرِبُ أُخْرٰى ﴿١٨﴾ قَالَ أَلْقِهَا
يَا مُوسٰى ﴿١٩﴾ فَأَلْقٰيهَا فَإِذَا هِيَ حَيَّةٌ تَسْعٰى ﴿٢٠﴾ قَالَ خُذْهَا وَلَا تَخَفْ سَنُعِيدُهَا سِيرَتَهَا الْأُولٰى ﴿٢١﴾
وَاضْمُمْ يَدَكَ إِلٰى جَنَاحِكَ تَخْرُجْ بَيْضَاءَ مِنْ غَيْرِ سُوٓءٍ اٰيَةً أُخْرٰى ﴿٢٢﴾ لِنُرِيَكَ مِنْ اٰيَاتِنَا الْكُبْرٰى ﴿٢٣﴾
اِذْهَبْ إِلٰى فِرْعَوْنَ إِنَّهُ طَغٰى ﴿٢٤﴾ قَالَ رَبِّ اشْرَحْ لِي صَدْرِي ﴿٢٥﴾ وَيَسِّرْ لِي أَمْرِي ﴿٢٦﴾ وَاحْلُلْ عُقْدَةً مِنْ
لِسَانِي ﴿٢٧﴾ يَفْقَهُوا قَوْلِي ﴿٢٨﴾ وَاجْعَلْ لِي وَزِيرًا مِنْ أَهْلِي ﴿٢٩﴾ هٰرُونَ أَخِي ﴿٣٠﴾ اُشْدُدْ بِهِ أَزْرِي ﴿٣١﴾
وَأَشْرِكْهُ فِي أَمْرِي ﴿٣٢﴾ كَيْ نُسَبِّحَكَ كَثِيرًا ﴿٣٣﴾ وَنَذْكُرَكَ كَثِيرًا ﴿٣٤﴾ إِنَّكَ كُنْتَ بِنَا بَصِيرًا ﴿٣٥﴾

16. Cüz
20. Sûre
Tâhâ 14-35

14-16. "Sana bu vahyi ileten Allah benim ve benden başka ilâh yoktur. İbadet edilmeye lâyık yegâne kudret benim![14] Şu halde benden başkasına asla ibadet etme, sadece ve sadece bana kul ol![15] Benim yüceliğim ve sınırsız nimetlerim karşısında sakın başkalarına tâzimde bulunarak küfrân-ı nimette bulunma, tevhide bağlı olarak kulluk et![16] Dünya hayatı geçicidir ve âhiret hayatının başlayacağı kıyamet muhakkak yaşanacaktır. Ancak onun vaktini benden başka kimse bilemez.[17] Neticede kıyamet muhakkak gelecek ve herkes hesap gününde, dünyada yaptıklarının karşılığını görecektir. Sakın bu konuda kuşkuya kapılma! İnkâr edenlerin dünyadaki güçlerine ve konumlarına bakıp da inancında gevşeklik gösterme![18] Çünkü onlar bu konuda Allah'tan gelen bilgilere göre değil, arzularına göre hareket etmektedirler."

17-24. Ardından Allah, Mûsâ'ya, peygamberliğini kanıtlayacak ayrıcalığı bildirmek için şöyle seslendi: "Şu sağ elindeki nedir ey Mûsâ!" Mûsâ, "O benim değneğimdir ey Allahım! Yürürken ona dayanırım, onunla hayvanlarıma yedirmek için ağaç dalları silkelerim ve daha başka birçok iş görürüm" diye cevap verdi. Bunun üzerine Allah, "Şimdi onu yere at!" diye emir verdi. Mûsâ değneğini yere atınca birden canlı, hareketli bir yılana dönüştüğünü gördü ve irkildi. Allah, "Korkma! Onu eline al! Göreceksin ki onu tekrar eski haline döndüreceğiz. Bir de elini koynuna sok! Kusursuz bir beyazlıkta parladığını göreceksin. Sana daha büyük mûcizeler de göstereceğiz. Artık Allah tarafından peygamber olarak seçilip görevlendirildiğini anla ve şimdi Mısır'a gidip Firavun ve erkânını senin peygamberliğine inanıp İsrâiloğulları'nı serbest bırakmaları için uyar. Çünkü Firavun artık haddini aşmış, iyice isyankâr ve baskıcı olmuştur" dedi.

16. Cüz
20. Sûre
Tâhâ 14-35

25-35. Mûsâ, peygamber olduğunu anlayınca kendisine verilen bu ağır görevi başarıyla yerine getirebilmek için Allah'tan şöyle niyazda bulundu: "Ey rabbim! Senin mesajını iyice anlayabilmem ve cesaretle tebliğ edebilmem için zihnime açıklık, gönlüme ferahlık ver; işimi kolaylaştır, insanların sözümü anlamaları için dilimi çöz, sözümü etkin kıl! Bir de kardeşim Hârun'u bana yardımcı olarak görevlendir ki bana destek olsun. Bu şekilde görevimizi daha başarılı yapabilir, senin emrini daha iyi yerine getirebilir, sana daha liyakatli kullar olabiliriz. Sen bizim her halimizi görmektesin!"

14 Taberî.

15 Taberî.

16 Âyette lafzan, " أقم الصّلوة لذكرى " "Benim zikrim için namaz kıl!" ifadesi geçiyor. Buradaki "zik[r]" kelimesi ilâhî kudret ve yüceliği, "namazın ikâmesi" ise kulluğun sadece Allah'a yönelik olma[sı] anlamını vurgular. Burada bildik anlamda namaz ibadetinden söz ediliyor olması mümkün değil[dir], çünkü Hz. Mûsâ henüz yeni ilâhî vahye muhatap olmaktadır. Bu çerçevede yapılan "önce âyet[in] vahyedildiği, sonra hükmünün geldiği" şeklindeki usul izahları ise akıllara durgunluk ver[ecek] tarzdadır. Doğrusu buradaki " أقم الصّلوة " tabiri, tevhit inancına vurgudur. Geniş değerlendirme [için] Tevbe sûresinin 5. âyetindeki dipnota bakınız.

17 Taberî, âyeti bizim çevirdiğimiz anlama imkân verecek tarzda yorumlamıştır. Nitekim İbn Abbas'tan aktardığı bir rivayette aynen bizim ifademiz yer almaktadır. Ancak âyet başta Zemahşerî olmak üzere diğer pek çok müfessir tarafından farklı yorumlanmıştır.

18 Zemahşerî.

قَالَ قَدْ اُوتٖيتَ سُؤْلَكَ يَا مُوسٰى ﴿٣٦﴾ وَلَقَدْ مَنَنَّا عَلَيْكَ مَرَّةً اُخْرٰىۙ ﴿٣٧﴾ اِذْ اَوْحَيْنَٓا اِلٰٓى اُمِّكَ مَا يُوحٰىۙ
﴿٣٨﴾ اَنِ اقْذِفٖيهِ فِي التَّابُوتِ فَاقْذِفٖيهِ فِي الْيَمِّ فَلْيُلْقِهِ الْيَمُّ بِالسَّاحِلِ يَأْخُذْهُ عَدُوٌّ لٖي وَعَدُوٌّ لَهُۜ وَاَلْقَيْتُ
عَلَيْكَ مَحَبَّةً مِنّٖيۚ وَلِتُصْنَعَ عَلٰى عَيْنٖيۢ ﴿٣٩﴾ اِذْ تَمْشٖٓي اُخْتُكَ فَتَقُولُ هَلْ اَدُلُّكُمْ عَلٰى مَنْ يَكْفُلُهُۜ فَرَجَعْنَاكَ
اِلٰٓى اُمِّكَ كَيْ تَقَرَّ عَيْنُهَا وَلَا تَحْزَنَۜ وَقَتَلْتَ نَفْسًا فَنَجَّيْنَاكَ مِنَ الْغَمِّ وَفَتَنَّاكَ فُتُونًا۠ فَلَبِثْتَ سِنٖينَ فٖٓي اَهْلِ
مَدْيَنَ ثُمَّ جِئْتَ عَلٰى قَدَرٍ يَا مُوسٰى ﴿٤٠﴾ وَاصْطَنَعْتُكَ لِنَفْسٖيۚ ﴿٤١﴾ اِذْهَبْ اَنْتَ وَاَخُوكَ بِاٰيَاتٖي وَلَا تَنِيَا
فٖي ذِكْرٖيۚ ﴿٤٢﴾ اِذْهَبَٓا اِلٰى فِرْعَوْنَ اِنَّهُ طَغٰىۚ ﴿٤٣﴾ فَقُولَا لَهُ قَوْلًا لَيِّنًا لَعَلَّهُ يَتَذَكَّرُ اَوْ يَخْشٰى ﴿٤٤﴾ قَالَا رَبَّنَٓا
اِنَّنَا نَخَافُ اَنْ يَفْرُطَ عَلَيْنَٓا اَوْ اَنْ يَطْغٰى ﴿٤٥﴾ قَالَ لَا تَخَافَٓا اِنَّنٖي مَعَكُمَٓا اَسْمَعُ وَاَرٰى ﴿٤٦﴾ فَأْتِيَاهُ فَقُولَٓا
اِنَّا رَسُولَا رَبِّكَ فَاَرْسِلْ مَعَنَا بَنٖٓي اِسْرَٓاءٖيلَ وَلَا تُعَذِّبْهُمْۜ قَدْ جِئْنَاكَ بِاٰيَةٍ مِنْ رَبِّكَۜ وَالسَّلَامُ عَلٰى مَنِ اتَّبَعَ
الْهُدٰى ﴿٤٧﴾ اِنَّا قَدْ اُوحِيَ اِلَيْنَٓا اَنَّ الْعَذَابَ عَلٰى مَنْ كَذَّبَ وَتَوَلّٰى ﴿٤٨﴾

16. Cüz
20. Sûre
Tâhâ 36-48

36-44. Allah, Mûsâ'nın bu isteğini kabul etti ve şöyle buyurdu: "İsteğin kabul edilmiştir. Bildiğin gibi sana daha önce de çok büyük nimetler bahşetmiştik. Doğduğun yılda Firavun, İsrâiloğulları'nın erkek çocuklarını öldürüyor, kız çocuklarını köleleştiriyor diye annen seni nasıl koruyacağını bilememiş ve telâşa kapılmıştı. O vakit biz ona, seni bir sandıkla nehre bırakmasını söylemiş ve nehrin, sandığı kıyıya vuracağını, ardından da bebeği hem Allah'ın emirlerine muhalif olan hem de gelecekte o bebeğin baş düşmanı olacak olan Firavun ailesinin bulup yetiştireceğini bildirmiştik. İlâhî inâyet ve lutuf içerisinde yetişmen için insanların seni sevmelerini sağlamış, onların gönüllerine sana yönelik sevgi aşılamıştık. Ardından seni Firavun ailesi bulmuş, fakat hiçbir kadından süt emmediğin için, çaresiz bir şekilde seni emzirecek birini aramaya koyulmuşlardır. İşte tam o sırada ablan, Firavun'un sarayına gitmiş ve bebeği emzirecek birilerini bulmayı teklif etmiş, anneni bu iş için saraya götürmüştü. Böylece annen sana kavuşmuş ve hasreti dinmişti. Yıllar sonra bir Mısırlı ile bir yahudi arasında cereyan eden kavgaya şahit olmuş ve istemeyerek de olsa, suçsuz bir insanın ölümüne sebep olmuştun! Pişmanlık içerisinde Allah'a yalvarıp tövbe etmiştin! Allah senin iyi niyetli olduğunu bildiği için bağışlamıştı. Fakat ölen kişi Mısırlı olduğu için Firavun'un adamları peşine düşmüşlerdi ve sen de telâşa kapılarak Mısır'dan kaçmıştın! Türlü sıkıntılar yaşamış ve neticede Medyen ülkesine gidip yıllarca orada yaşamak zorunda kalmıştın. İşte bu hayat yolculuğunun ardından Tûr dağında ilâhî vahye mazhar olmuş

bulunmaktasın![19] Artık ben seni, elçim olarak seçtim ve görevlendirdim. Şimdi kardeşin ve sen, size verdiğim bu peygamberlik görevini yapmak üzere, birlikte Mısır'a, Firavun'a gidin ve asla benim vahyimin belirlediği yoldan ayrılmayın! Emirlerimi yerine getirmekte sakın gevşeklik göstermeyin. Sizlere olan bu ka-dar nimetimi unutup başka yollara sapmayın![20] Gidin ve o azgın Firavun'u uyarın, fakat onunla tatlı dille, güzel sözlerle konuşun ki mesajınız üzerinde etkili olsun!"[21]

45. Bu mesajı alan Mûsâ ve Hârun, Allah'a niyazla şu endişelerini ifade ettiler: "Allahım! O zalimin bize düşmanca davranmasından, taşkınlık yaparak bir kötülük etmesinden çekiniyoruz!"

16. Cüz
20. Sûre
Tâhâ 36-48

46-48. Allah ise onlara şöyle buyurdu: "Korkmayın! Ben sizin yâr ve yardımcınızım. Hep benim gözetimimde olacaksınız.[22] Firavun'a gidin ve ona Allah'ın peygamberi olduğunuzu söyleyip İsrâiloğulları'nı özgür bırakmasını, onlara eziyet etmeye son vermesini isteyin!" Bunun üzerine Mûsâ ve Hârun, Mısır'a gidip Firavun'un karşısına çıktılar ve ona Allah'ın emrettiği şekilde peygamber olduklarını bildirip İsrâiloğulları'nı köle gibi çalıştırmaktan vazgeç-mesini[23] istediler. Ayrıca ona şöyle söylediler: "Senin ve bütün âlemlerin rabbi olan Allah bize peygamberlik görevi verdi ve bizi yalanladığın takdirde ilâ-hî azaba mâruz kalacağını bildirdi. Bize iman edip getirdiğimiz ilâhî mesaja uyanlara ise dünyada ve âhirette huzur ve esenlik müjdesi iletmemizi emretti. Eğer sen de bize inanıp tâbi olursan ne mutlu sana![24] Artık İsrâiloğulları'na eziyet etmeye son ver ve onları özgür bırak!"[25]

---

19 Taberi.

20 Taberi.

21 Otuz altı - kırk dördüncü âyetlerin tercümesinde bu sûrede yer almayan, fakat diğer sûrelerde anla-tılan hususlar da eklenerek çeşitli tamamlamalar yapılmıştır.

22 Zemahşeri.

23 Ahmed Mekki (*el-Muin*).

24 Zübde.

25 Hicâzi.

قَالَ فَمَنْ رَبُّكُمَا يَا مُوسٰى ﴿٤٩﴾ قَالَ رَبُّنَا الَّذ۪ٓي اَعْطٰى كُلَّ شَيْءٍ خَلْقَهُ ثُمَّ هَدٰى ﴿٥٠﴾ قَالَ فَمَا بَالُ الْقُرُونِ
الْاُو۫لٰى ﴿٥١﴾ قَالَ عِلْمُهَا عِنْدَ رَبّ۪ي ف۪ي كِتَابٍۚ لَا يَضِلُّ رَبّ۪ي وَلَا يَنْسٰىۘ ﴿٥٢﴾ اَلَّذ۪ي جَعَلَ لَكُمُ الْاَرْضَ مَهْدًا
وَسَلَكَ لَكُمْ ف۪يهَا سُبُلًا وَاَنْزَلَ مِنَ السَّمَٓاءِ مَٓاءًۜ فَاَخْرَجْنَا بِه۪ٓ اَزْوَاجًا مِنْ نَبَاتٍ شَتّٰى ﴿٥٣﴾ كُلُوا وَارْعَوْا
اَنْعَامَكُمْۜ اِنَّ ف۪ي ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِاُو۬لِي النُّهٰى ﴿٥٤﴾ مِنْهَا خَلَقْنَاكُمْ وَف۪يهَا نُع۪يدُكُمْ وَمِنْهَا نُخْرِجُكُمْ تَارَةً اُخْرٰى
﴿٥٥﴾ وَلَقَدْ اَرَيْنَاهُ اٰيَاتِنَا كُلَّهَا فَكَذَّبَ وَاَبٰى ﴿٥٦﴾ قَالَ اَجِئْتَنَا لِتُخْرِجَنَا مِنْ اَرْضِنَا بِسِحْرِكَ يَا مُوسٰى ﴿٥٧﴾
فَلَنَأْتِيَنَّكَ بِسِحْرٍ مِثْلِه۪ فَاجْعَلْ بَيْنَنَا وَبَيْنَكَ مَوْعِدًا لَا نُخْلِفُهُ نَحْنُ وَلَٓا اَنْتَ مَكَانًا سُوًى ﴿٥٨﴾ قَالَ مَوْعِدُكُمْ
يَوْمُ الزّ۪ينَةِ وَاَنْ يُحْشَرَ النَّاسُ ضُحًى ﴿٥٩﴾ فَتَوَلّٰى فِرْعَوْنُ فَجَمَعَ كَيْدَهُ ثُمَّ اَتٰى ﴿٦٠﴾

16. Cuz
20. Süre
Tâhâ 49-60

49-50. Kendi üzerinde başka bir otorite tanımayan Firavun, "Bu ülkede benim temsil ettiğim ilâhtan başka ilâh yoktur! Sen peygamber değil sihirbazsın!"[26] diye çıkıştı. Mûsâ ise buna şöyle cevap verdi: "Bizi peygamber olarak gönderen hem senin hem de bütün âlemlerin rabbi olan Allah, bütün varlıkları mükemmel bir şekilde yaratan ve her varlığın yaşaması için en uygun imkânları sağlayan kudrettir.[27]"

51. Firavun bu veciz cevap karşısında tıpkı Mekke müşrikleri gibi davrandı ve kurnazca şöyle bir soru sordu: "Peki, ya bizden önce yaşamış olan toplumların durumu ne olacak? Madem senin rabbin her şeyi yaratıp en uygun imkânları sağlıyor ve rehberlik ediyor, o halde bizden önce yaşayan ve şirk koşan atalarımız hatalı mıydılar?[28] Onlar akılsız mıydı? Sen bizim atalarımıza hakaret mi ediyorsun?"[29]

26 Bu ifadenin çevirisi için Kasas sûresinin 38. âyetindeki dipnota bakınız.
27 Zemahşerî, İbn Kesîr.
28 Taberî.
29 Mevdûdî.

52-55. Mûsâ bu soruya şöyle cevap verdi: "Bu, gayba ait bir meseledir ve ben bunu bilemem. Onların durumunun ne olduğunu ancak Allah bilir.[30] Allah hiçbir şeyi unutmaz ve asla yanılmaz. Allah şu mükemmel yeryüzünü insanlar için yaratıp çeşitli nimetlerle donatmıştır. [31] İçerisindeki yollar, geçitler, gökten yağan yağmurlar, yağmur suyu ile yeşeren topraklarda yetişen ve hem insanların yedikleri hem de hayvanlarına yedirdikleri çeşit çeşit bitki türleriyle bu muhteşem yeryüzü insan yaşamı için en uygun hale getirilmiştir. Bütün bunlar aslında aklını kullananlar[32] için yeterince dersler içermektedir. Allah sizi bu yeryüzünde yaratmıştır ve hesaba çekmek üzere tekrar bu yeryüzünden diriltecektir."

16. Cüz
20. Sûre
Tâhâ 49-60

56-58. Böylece Mûsâ, Firavun'a açık bir şekilde Allah'ın âyetlerini anlatmış, peygamber olduğunu kanıtlayan bütün delilleri göstermişti. Fakat Firavun inat ve kibirle onu yalanlamakta ısrar etmiş ve onun peygamber değil, sihirbaz olduğunu iddia edip şöyle demişti: "Sen sihirbazsın! Demek bu göz boyayıcı sihirlerinle bizi kandırıp ülkemizi ele geçirmeye, bizi yerimizden yurdumuzdan etmeye çalışıyorsun! Bu yaptığın sihir gösterileri senin peygamber olduğunu kanıtlamaz. Bizim sihirbazlarımız da aynı şeyleri yapabilirler. Kendine güveniyorsan bir gün belirleyelim ve uygun bir yerde, herkesin huzurunda bizim sihirbazlarımızla bir düello yap!"

59-60. Mûsâ bu durumu, insanlara hakkı ve tevhidi anlatmak için bir fırsat bildi[33] ve ona cevaben "peki" dedi. "Herkesin toplandığı bayram gününde[34] bu düelloyu yapalım." Mûsâ'nın bu meydan okumaya cevap verdiğini gören Firavun, ülkedeki en mâhir sihirbazları toplayıp onlara çeşitli vaatlerde bulundu ve onları bayram gününde halkın huzurunda Mûsâ'nın karşısına çıkardı.

30. Taberi.
31. Ahmed Mekki (*el-Muîn*).
32. Taberi.
33. Zemahşeri.
34. Taberi.

قَالَ لَهُمْ مُوسٰى وَيْلَكُمْ لَا تَفْتَرُوا عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا فَيُسْحِتَكُمْ بِعَذَابٍۚ وَقَدْ خَابَ مَنِ افْتَرٰى ﴿٦١﴾ فَتَنَازَعُوا
اَمْرَهُمْ بَيْنَهُمْ وَاَسَرُّوا النَّجْوٰى ﴿٦٢﴾ قَالُوا اِنْ هٰذَانِ لَسَاحِرَانِ يُرِيدَانِ اَنْ يُخْرِجَاكُمْ مِنْ اَرْضِكُمْ بِسِحْرِهِمَا
وَيَذْهَبَا بِطَرِيقَتِكُمُ الْمُثْلٰى ﴿٦٣﴾ فَاَجْمِعُوا كَيْدَكُمْ ثُمَّ ائْتُوا صَفًّاۚ وَقَدْ اَفْلَحَ الْيَوْمَ مَنِ اسْتَعْلٰى ﴿٦٤﴾ قَالُوا
يَا مُوسٰى اِمَّا اَنْ تُلْقِيَ وَاِمَّا اَنْ نَكُونَ اَوَّلَ مَنْ اَلْقٰى ﴿٦٥﴾ قَالَ بَلْ اَلْقُواۚ فَاِذَا حِبَالُهُمْ وَعِصِيُّهُمْ يُخَيَّلُ اِلَيْهِ
مِنْ سِحْرِهِمْ اَنَّهَا تَسْعٰى ﴿٦٦﴾ فَاَوْجَسَ فٖي نَفْسِهٖ خٖيفَةً مُوسٰى ﴿٦٧﴾ قُلْنَا لَا تَخَفْ اِنَّكَ اَنْتَ الْاَعْلٰى ﴿٦٨﴾
وَاَلْقِ مَا فٖي يَمٖينِكَ تَلْقَفْ مَا صَنَعُواۜ اِنَّمَا صَنَعُوا كَيْدُ سَاحِرٍۜ وَلَا يُفْلِحُ السَّاحِرُ حَيْثُ اَتٰى ﴿٦٩﴾ فَاُلْقِيَ
السَّحَرَةُ سُجَّدًا قَالُوا اٰمَنَّا بِرَبِّ هٰرُونَ وَمُوسٰى ﴿٧٠﴾ قَالَ اٰمَنْتُمْ لَهُ قَبْلَ اَنْ اٰذَنَ لَكُمْۜ اِنَّهُ لَكَبٖيرُكُمُ الَّذٖي
عَلَّمَكُمُ السِّحْرَۚ فَلَاُقَطِّعَنَّ اَيْدِيَكُمْ وَاَرْجُلَكُمْ مِنْ خِلَافٍ وَلَاُصَلِّبَنَّكُمْ فٖي جُذُوعِ النَّخْلِۘ وَلَتَعْلَمُنَّ اَيُّنَا
اَشَدُّ عَذَابًا وَاَبْقٰى ﴿٧١﴾

16. Cüz
20. Sûre
Tâhâ 61-71

61-64. Mûsâ, Allah'ın peygamberi olarak kalabalığın karşısına çıktı ve sihirbazlara dönüp, "Benim bir sihirbaz değil de Allah'ın peygamberi olduğumu biliyorsunuz. Firavun'un oyununa gelip de sihir numaraları yaparak insanları aldatmaya, Allah'ın peygamberini yalanlamaya kalkışmayınız. Böyle yapacak olursanız acırım size! Çünkü o takdirde Allah'ın azabına müstehak olursunuz. Bilesiniz ki Allah'ın peygamberlerini yalanlayanlar dünyada da âhirette de hüsrana uğrarlar" diyerek onlara nasihat verip gerçeği anlattı. Mûsâ'nın bu etkili sözleri sihirbazları oldukça sarsmıştı. Aralarında anlaşmazlığa düştüler ve fısıltı ile tartışmaya başladılar.[35] Neticede onu yalanlamakta ısrarcı olmaya karar kıldılar ve ona nasıl bir sihirle karşılık vereceklerini müzakere ettikten sonra,[36] "Bu ikisi peygamber değil, düpedüz sihirbazlar! Amaçları ülkeyi ele geçirip halkın dinini bozmak, sizi yurdunuzdan etmektir!" dediler ve kendi aralarında şu kararı aldılar: "Aramızda ihtilâf çıktığını belli etmeyelim, bugün hep birlikte çalışalım ve bütün gücümüzü ortaya koyup sihirlerimizi göstermek suretiyle Mûsâ ve Hârun'u alt edelim. Eğer bunları alt edersek Firavun'un vereceği büyük ödülü kazanırız."

35 İbn Kesîr.
36 Zemahşerî.

65-70. Daha sonra Mûsâ'ya, "Söyle bakalım! Kim önce başlasın?" dediler. Mûsâ kendinden emin bir şekilde, "Önce siz başlayınız" dedi. Bunun üzerine sihirbazlar ellerindeki ipleri ve değnekleri ortaya attılar. Yaptıkları aldatmaca ve göz boyama neticesinde[37] Mûsâ, bu değnek ve ipleri sanki canlı bir yılanmış gibi gördü ve bir an korkup irkildi. Fakat biz ona şöyle vahyettik:[38] "Korkma! Ey Mûsâ! Sen onlardan üstünsün. Onların yaptıkları basit bir göz boyamaca iken sen Allah'ın peygamberisin. Elindeki değneğini yere at, göreceksin ki onların yaptıklarının göz boyaması olduğunu ortaya çıkaracak, sihirlerinin etkisini yok edecektir.[39] Sihirbazın yapacağı şey işte bu kadar basittir ve hedeflediği hiçbir şeye ulaşamaz." Bunun üzerine Mûsâ elindeki değneği attı ve derhal sihirbazların yaptıklarının etkisi sona erdi. Bunu gören sihirbazlar, Mûsâ'nın kendileri gibi bir sihirbaz değil, gerçekten peygamber olduğunu anladılar[40] ve hemen iman edip secdeye kapandılar ve şöyle dediler: "Bu bir sihir değil. Bizler Mûsâ'nın ve Hârun'un gerçekten peygamber olduklarına iman ettik!"

16. Cüz
20. Sûre
Tâhâ 61-71

71. Firavun, sihirbazların iman etmelerine kızdı ve şöyle dedi: "Demek ben size izin vermeden ona inandınız! Belli ki bu Mûsâ başından beri sizin elebaşınız imiş ve sizler hep birlikte bana karşı bu tuzağı kurmuşsunuz. Fakat bu yaptığınızı cezasız bırakacak değilim. İbret olsun diye bütün halkın huzurunda ellerinizi ve ayaklarınızı çaprazlama kesip hepinizi kütüklere çaktıracağım![41] Acılar içinde ölecek,[42] hangimiz daha fena imiş göreceksiniz; Mûsâ'nın söz ettiği ilâhı mı, yoksa ben mi?"[43]

37 Zübde.
38 Taberî.
39 Zübde.
40 Zübde.
41 Ahmed Mekki (el-Muin).
42 Ahmed Mekki (el-Muin).
43 Zübde.

قَالُوا لَنْ نُؤْثِرَكَ عَلٰى مَا جَٓاءَنَا مِنَ الْبَيِّنَاتِ وَالَّذ۪ي فَطَرَنَا فَاقْضِ مَٓا اَنْتَ قَاضٍۜ اِنَّمَا تَقْض۪ي هٰذِهِ الْحَيٰوةَ
الدُّنْيَاۜ ﴿٧٢﴾ اِنَّٓا اٰمَنَّا بِرَبِّنَا لِيَغْفِرَ لَنَا خَطَايَانَا وَمَٓا اَكْرَهْتَنَا عَلَيْهِ مِنَ السِّحْرِۜ وَاللّٰهُ خَيْرٌ وَاَبْقٰى ﴿٧٣﴾ اِنَّهُ
مَنْ يَأْتِ رَبَّهُ مُجْرِماً فَاِنَّ لَهُ جَهَنَّمَۜ لَا يَمُوتُ ف۪يهَا وَلَا يَحْيٰى ﴿٧٤﴾ وَمَنْ يَأْتِه۪ مُؤْمِناً قَدْ عَمِلَ الصَّالِحَاتِ
فَاُو۬لٰٓئِكَ لَهُمُ الدَّرَجَاتُ الْعُلٰىۙ ﴿٧٥﴾ جَنَّاتُ عَدْنٍ تَجْر۪ي مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ خَالِد۪ينَ ف۪يهَاۜ وَذٰلِكَ جَزٰٓؤُا مَنْ
تَزَكّٰى ﴿٧٦﴾ وَلَقَدْ اَوْحَيْنَٓا اِلٰى مُوسٰٓى اَنْ اَسْرِ بِعِبَاد۪ي فَاضْرِبْ لَهُمْ طَر۪يقاً فِي الْبَحْرِ يَبَساًۙ لَا تَخَافُ دَرَكاً
وَلَا تَخْشٰى ﴿٧٧﴾ فَاَتْبَعَهُمْ فِرْعَوْنُ بِجُنُودِه۪ فَغَشِيَهُمْ مِنَ الْيَمِّ مَا غَشِيَهُمْۜ ﴿٧٨﴾ وَاَضَلَّ فِرْعَوْنُ قَوْمَهُ وَمَا هَدٰى
﴿٧٩﴾ يَا بَن۪ٓي اِسْرَٓائ۪يلَ قَدْ اَنْجَيْنَاكُمْ مِنْ عَدُوِّكُمْ وَوَاعَدْنَاكُمْ جَانِبَ الطُّورِ الْاَيْمَنَ وَنَزَّلْنَا عَلَيْكُمُ الْمَنَّ
وَالسَّلْوٰى ﴿٨٠﴾ كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ وَلَا تَطْغَوْا ف۪يهِ فَيَحِلَّ عَلَيْكُمْ غَضَب۪يۚ وَمَنْ يَحْلِلْ عَلَيْهِ غَضَب۪ي
فَقَدْ هَوٰى ﴿٨١﴾ وَاِنّ۪ي لَغَفَّارٌ لِمَنْ تَابَ وَاٰمَنَ وَعَمِلَ صَالِحاً ثُمَّ اهْتَدٰى ﴿٨٢﴾

72-76. Sihirbazlar Firavun'un bu tehditlerine hiç aldırmadan ona şöyle cevap verdiler: "Tehditlerin fayda etmez. Biz artık Mûsâ'nın, Allah'ın peygamberi olduğunu anlamış bulunuyoruz. Bu kadar kesin kanıttan sonra, bütün varlığın yaratıcısı ve şekillendiricisi olan Allah'ın peygamberini bırakıp sana uyacak değiliz. İstediğini yap[44] ama unutma ki senin sözün sadece bu dünyada geçer. Kaldı ki bu dünyadaki saltanatının da sonu yakındır.[45] Bizler Allah'ın birliğine ve O'nun peygamberine iman ettik![46] Bizi öğrenmeye zorladığın[47] sihrin vebalini ve daha önce yaptığımız diğer hataları bağışlamasını umut ediyoruz. O'nun vereceği ödül de ceza da senin vereceğinden çok büyüktür. O yüzden asıl korkması gereken sensin. Çünkü Allah'a şirk koşan ve O'nun peygamberlerine inanmayanlar cehennem azabına müstehak olacak ve orada ölümden beter bir azap tadacaklardır. Ölüp kurtulmak isteyecek, fakat bu isteklerine ulaşamayacaklardır. Diğer taraftan Allah'ın birliğine[48] ve peygamberlerine iman eden ve onun emir ve yasaklarına uygun yaşayanlar ise Allah katında çok yüksek makamlara sahip olacak, sınırsız nimetlerle dolu cennet bahçelerinde

44 Taberî.
45 Ahmed Mekkî (el-Muin).
46 Taberî.
47 Taberî.
48 Taberî.

sonsuza kadar huzur içinde yaşayacaklardır. İşte şirkten sakınan, peygambere iman eden ve onun öğütlerini dikkate alarak yaşayanların ödülü budur."

77-79. Sihirbazlar, Mûsâ'ya iman edince İsrâiloğulları da ona inandılar ve Firavun'un zulmünden kurtulmak için, Mûsâ'nın önderliğinde, ilâhî vahyin rehberliğinde yola koyulup Mısır'ı terkettiler. Ne var ki Firavun ordusunu topladı ve onların peşine düştü. Mûsâ ve ona inananlar, Nil kıyısına geldiklerinde Firavun'un ordusu onlara yetişmek üzereydi. O sırada Mûsâ'nın yanındakiler büyük bir korku ve telâşa kapıldılar. Elçimiz Mûsâ ise onlara, "Korkmayınız, Allah bizimle beraberdir" diye cesaret veriyordu. Bu sırada biz, elçimiz Mûsâ'ya, yakalanmaktan yahut boğulmaktan korkmamasını ve asâsını denize vurmasını emrettik. Böylece onu ve ona tâbii olanları zalim Firavun'un hışmından korumak için denizde kuru bir yol açtık.[49] Onlar denizi sağ salim geçtiler. Firavun ise ordusuyla birlikte onların ardından denizdeki kuru yola girdi, fakat deniz kapanınca orada boğuluverdi. Baştan beri halkını Mûsâ'ya inanmaktan alıkoymakla zaten yanlış yollara sürüklemekteydi.

80-82. Mûsâ ve İsrâiloğulları, Firavun'un zulmünden kurtulup karşıya geçince onlara şöyle vahyettik: "Ey İsrâiloğulları! İşte sizi düşmanınız Firavun'dan kurtardık. Tûr dağında[50] Mûsâ'ya vahyimizi iletip sizlere dünya ve âhiret huzurunu kazandıracak ilâhî ilkeleri verdik.[51] Diğer taraftan bu çöl şartlarında sizlere çeşitli nimetler[52] lutfettik. Dolayısıyla siz de bizim verdiğimiz nimetlerden faydalanıp bu nimetleri âdil bir şekilde paylaşın.[53] Birbirinize haksızlık etmeyin. Aksi takdirde benim cezama müstehak olursunuz ki benim cezalandırmama müstehak olan kişinin hali harap demektir. Fakat şunu da unutmayınız ki ben sonsuz merhamet sahibiyim. Şirkten vazgeçip tövbe eden,[54] peygamberlerime iman eden ve onların getirdiği ilâhî mesaja uygun yaşayanlara karşı çok bağışlayıcı ve şefkatliyimdir."

49 Bu âyetlerin çevirisinde diğer sûrelerdeki âyetlerden de yararlanılmıştır (meselâ bk. Şuarâ 26/60-66).
50 Bu âyette geçen "الْاَيْمَنَ" kelimesi genellikle "Tûr dağının sağ yamacı" diye tercüme edilir. Fakat bazı tefsirlerde belirtildiğine göre buradaki "sağ" ifadesi dağın değil kişinin sıfatıdır. Mısır-Filistin yolunda ilerleyen biri için Tûr dağı sağ tarafa düşer (bk. Râzî).
51 Râzî.
52 Kudret helvası / ekmek ve bıldırcın eti gibi.
53 Taberî.
54 Taberî.

وَمَٓا اَعْجَلَكَ عَنْ قَوْمِكَ يَا مُوسٰى ﴿٨٣﴾ قَالَ هُمْ اُو۬لَٓاءِ عَلٰٓى اَثَر۪ي وَعَجِلْتُ اِلَيْكَ رَبِّ لِتَرْضٰى ﴿٨٤﴾ قَالَ
فَاِنَّا قَدْ فَتَنَّا قَوْمَكَ مِنْ بَعْدِكَ وَاَضَلَّهُمُ السَّامِرِيُّ ﴿٨٥﴾ فَرَجَعَ مُوسٰٓى اِلٰى قَوْمِه۪ غَضْبَانَ اَسِفًاۚ قَالَ يَا قَوْمِ
اَلَمْ يَعِدْكُمْ رَبُّكُمْ وَعْدًا حَسَنًاۜ اَفَطَالَ عَلَيْكُمُ الْعَهْدُ اَمْ اَرَدْتُمْ اَنْ يَحِلَّ عَلَيْكُمْ غَضَبٌ مِنْ رَبِّكُمْ فَاَخْلَفْتُمْ
مَوْعِد۪ي ﴿٨٦﴾ قَالُوا مَٓا اَخْلَفْنَا مَوْعِدَكَ بِمَلْكِنَا وَلٰكِنَّا حُمِّلْنَٓا اَوْزَارًا مِنْ ز۪ينَةِ الْقَوْمِ فَقَذَفْنَاهَا فَكَذٰلِكَ اَلْقَى
السَّامِرِيُّ ﴿٨٧﴾ فَاَخْرَجَ لَهُمْ عِجْلًا جَسَدًا لَهُ خُوَارٌ فَقَالُوا هٰذَٓا اِلٰهُكُمْ وَاِلٰهُ مُوسٰى فَنَسِيَۜ ﴿٨٨﴾ اَفَلَا يَرَوْنَ اَلَّا
يَرْجِعُ اِلَيْهِمْ قَوْلًا وَلَا يَمْلِكُ لَهُمْ ضَرًّا وَلَا نَفْعًا ﴿٨٩﴾ وَلَقَدْ قَالَ لَهُمْ هٰرُونُ مِنْ قَبْلُ يَا قَوْمِ اِنَّمَا فُتِنْتُمْ بِه۪ۚ وَاِنَّ
رَبَّكُمُ الرَّحْمٰنُ فَاتَّبِعُون۪ي وَاَط۪يعُٓوا اَمْر۪ي ﴿٩٠﴾ قَالُوا لَنْ نَبْرَحَ عَلَيْهِ عَاكِف۪ينَ حَتّٰى يَرْجِعَ اِلَيْنَا مُوسٰى ﴿٩١﴾

16. Cuz
20. Süre
Tâhâ 83-91

83-85. Daha sonra Mûsâ, kardeşi Hârun'u yerine vekil bırakıp ilâhî vahyi almak üzere Tûr dağına çıktı. Biz de ona, "Niçin böyle aceleyle halkını bırakıp geldin?" diye sorduk. Mûsâ ise "Onlar benim yolum üzereler, gözüm arkada değil ey rabbim! Senin rızanı kazanmak için koşup geldim!" dedi. Biz de ona, "Sen öyle biliyorsun, fakat sen ayrıldıktan sonra biz halkını bir imtihana tâbi tuttuk, ne var ki onlar imtihanı kaybettiler. Sâmirî, onları saptırıp tekrar şirke döndürdü" diyerek halkının durumunu bildirdik.

86. Mûsâ bu haberi öğrenince üzgün ve kızgın bir halde halkına geri döndü ve onların bir buzağıya[55] tâzimde bulunmakta[56] olduklarını görünce şöyle dedi: "Ey halkım! Ne oluyor size böyle! Allah'ın size olan nimetleri ve gösterdiği dosdoğru tevhit yolu neyinize yetmedi! Bir süre geç kaldım diye hemen şirke dönmeniz mi gerekiyordu?[57] Yoksa Allah'ın azabına müstehak olmaya mı çalışıyorsunuz ki bana verdiğiniz sözden hemen dönüverdiniz?"

55 Burada İsrâiloğulları'nın buzağıya tapınmalarının eski Mısır'daki inek kültü ile yakın ilgisi vardır. Diğer taraftan burada sözü edilen bir heykel değil, bizzat buzağının kendisidir (bilgi için A'râf sûresinin 148. âyetindeki dipnota bakılabilir).

56 İsrâiloğulları'nın burada yaptıkları şey buzağıya tapınmak değil, ona tâzimde bulunarak dua etmektir. Bu durum bütün şirk inançlarının ortak özelliğidir. Aslında müşrik kimse tâzimde bulunduğu varlığa değil, Allah'a kulluk ettiğini düşünür. Oysa tevhit inancı, Allah'a kulluk ederken başka hiçbir varlığı yüceltmeme esasına dayalıdır.

57 " أفطال عليكم العهد " ifadesi "Size vaat edilen şeyi imkânsız mı gördünüz?" anlamına da gelebilir. Ancak biraz ileride (91. âyet) buzağıya tapınanların Hârun'a, "Mûsâ dönmeden buzağıya tapınmayı bırakmayız" dedikleri belirtilmektedir. Buradan, Hz. Mûsâ'nın gecikmesiyle ilgili bir sorun çıkardıkları anlaşılmaktadır. Dolaysıyla, " أفطال عليكم العهد " ifadesini "Bir süre geç kaldım diye hemen şirke dönmeniz mi gerekiyordu?" şeklinde çevirmek bağlam açısından daha uygun düşmektedir. *Doğrusunu Allah bilir.*

87. Mûsâ'nın bu serzenişi üzerine ona şöyle bir mazeret bildirdiler: "Ey Mûsâ! Biz buzağıya aslında istemeden tâzimde bulunduk. Çünkü Mısır'dan çıkmadan önce Mısırlılar'dan altın-gümüş gibi ziynet eşyalarını ödünç olarak almıştık. Onlar bizim ülkeyi gizlice terkedeceğimizi bilmedikleri için altınlarını bize borç vermişlerdi. Biz ise onları geri vermeden ülkeyi terkettik.[58] Şimdi ise bu yaptığımızın günah olduğunu farkettik, senin de bu günah yüzünden alıkonulduğunu düşündük[59] ve Sâmirî'nin teklifi üzerine, bu günahımızdan kurtulmak için altınları eritip buzağıya süs yaptık ve ona tâzimde bulunarak af dilemeye çalıştık."[60]

16. Cüz
20. Süre
Tâhâ 83-91

88-89. Neticede Sâmirî onları saptırmış, ziynet eşyalarıyla süslediği bir buzağıyı onlara gösterip, "Bu mücevherleri ödünç alıp geri vermemiş olmanın günahından kurtulmak için bu buzağıya dua etmelisiniz. İşte sizin ihtiyacınız olan ilâh budur. Aslında Mûsâ da böyle yapmalıydı ama o bu gerçeği unuttu!" diyerek insanların aklını çelip onları putperestliğe sevketmişti. O buzağının konuşamayan, akıl erdiremeyen bir zavallı olduğunu bildikleri[61] halde yine de onu tâzim ettiler ve böylece, bütün varlıkların rabbi olan Allah'a karşı büyük bir suç işlemiş oldular.

90-91. Oysa onlar bu sapkınlığa bulaştıklarında Hârun kendilerini uyarmış ve "Ey halkım! Aklınızı başınıza alınız! Bu Sâmirî'ye aldanıp Allah'a şirk koşmayınız. Bilesiniz ki bütün varlıkları yaratan ve sonsuz merhamet sahibi olan Allah'tan başka ilâh yoktur. Geliniz, sözümü dinleyiniz ve tevhide geri dönünüz. Mûsâ dönünceye kadar benim emrime itaat ediniz! Eğer tövbe ederseniz Allah sizleri affeder"[62] diye onlara nasihat etmişti. Ne var ki onlar Hârun'u dinlememiş ve "Sâmirî'ye hak veriyoruz, Mûsâ geri dönünceye kadar bu buzağıya tâzimde bulunmaya devam edeceğiz" demişlerdi.

58 Taberî.

59 Râzî, Beyzâvî.

60 Ahmed Mekkî (*el-Muîn*), *Zübde*.

61 Âyette "Sanki bilmiyorlar mıydı" deniliyor. Bağlı cümle içerisinde "bildikleri halde" şeklinde tercüme etmek daha uygundur.

62 Râzî.

قَالَ يَا هٰرُونُ مَا مَنَعَكَ اِذْ رَاَيْتَهُمْ ضَلُّوا ﴿٩٢﴾ اَلَّا تَتَّبِعَنِ اَفَعَصَيْتَ اَمْر۪ي ﴿٩٣﴾ قَالَ يَبْنَؤُمَّ لَا تَأْخُذْ بِلِحْيَت۪ي
وَلَا بِرَأْس۪ي اِنّ۪ي خَش۪يتُ اَنْ تَقُولَ فَرَّقْتَ بَيْنَ بَن۪ٓي اِسْرَٓائ۪لَ وَلَمْ تَرْقُبْ قَوْل۪ي ﴿٩٤﴾ قَالَ فَمَا خَطْبُكَ يَا
سَامِرِيُّ ﴿٩٥﴾ قَالَ بَصُرْتُ بِمَا لَمْ يَبْصُرُوا بِه۪ فَقَبَضْتُ قَبْضَةً مِنْ اَثَرِ الرَّسُولِ فَنَبَذْتُهَا وَكَذٰلِكَ سَوَّلَتْ ل۪ي
نَفْس۪ي ﴿٩٦﴾ قَالَ فَاذْهَبْ فَاِنَّ لَكَ فِي الْحَيٰوةِ اَنْ تَقُولَ لَا مِسَاسَ وَاِنَّ لَكَ مَوْعِدًا لَنْ تُخْلَفَهُ وَانْظُرْ اِلٰٓى اِلٰهِكَ
الَّذ۪ي ظَلْتَ عَلَيْهِ عَاكِفًا لَنُحَرِّقَنَّهُ ثُمَّ لَنَنْسِفَنَّهُ فِي الْيَمِّ نَسْفًا ﴿٩٧﴾ اِنَّمَٓا اِلٰهُكُمُ اللّٰهُ الَّذ۪ي لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ وَسِعَ
كُلَّ شَيْءٍ عِلْمًا ﴿٩٨﴾ كَذٰلِكَ نَقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ اَنْبَٓاءِ مَا قَدْ سَبَقَ وَقَدْ اٰتَيْنَاكَ مِنْ لَدُنَّا ذِكْرًا ﴿٩٩﴾ مَنْ اَعْرَضَ
عَنْهُ فَاِنَّهُ يَحْمِلُ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ وِزْرًا ﴿١٠٠﴾ خَالِد۪ينَ ف۪يهِ وَسَٓاءَ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ حِمْلًا ﴿١٠١﴾

16. Cüz
20. Sûre
Tâhâ 92-101

92-94. Mûsâ ise yokluğunda Hârun'un insanları tevhitte sabit tutmak için ne kadar çabaladığını bilmediği için onu suçladı ve şöyle dedi: "Kardeşim! Bu insanlar şirke bulaştıklarında sen neredeydin? Niçin onlara engel olmadın? Yoksa sana verdiğim vekâlet görevini umursamadın mı?" Hârun ona cevaben şöyle dedi: "Kardeşim! Saçımı sakalımı çekiştirip beni itip kakmayı bırak! Ben şirke bulaşanları engellemeye çalıştım, ama dinlemediler, hatta beni öldürmeye dahi kalkıştılar. Şimdi sen de beni onlarla bir tutup kınama! Bu sadece onları sevindirir.[63] Ayrıca şirke bulaşanlarla savaşmaya kalkışırsam halk ikiye bölünür ve sen beni insanları bölmekle suçlarsın diye korktum!"

95-96. Kardeşinin suçsuz olduğunu anlayan Mûsâ bu sefer Sâmirî'ye döndü ve "Peki, senin derdin neydi Sâmirî? Niçin insanları şirke sevkettin?" diye çıkıştı. Sâmirî ise ona şöyle cevap verdi: "Ben başlangıçta senin dinine biraz inanmış, senin anlattıklarından etkilenmiştim. Ancak daha sonra diğer insanların düşündüklerinden farklı düşünmeye başladım ve senin yolunun yanlış olduğu kanaatine vardım. Bu yüzden senin dinini terkettim.[64] İçimden böyle yapmak geldi."[65]

63 Bazı ifadeler, aynı kıssanın anlatıldığı A'râf sûresinden alınmıştır.

64 Râzî, Hicâzî.

65 Sâmirî'nin bu savunması Kur'an'da biraz sembolik bir dille anlatılır. Bu anlatımdaki ifadeler müfessirlerin çoğunluğu tarafından, Sâmirî'nin çocukluk çağında Cebrâil'i gördüğü ve onun atının ayak izinden bir avuç toprak aldığı, bu toprağı eritilen mücevherlerin içine karıştırınca ortaya böğüren bir heykel çıktığı ve bunun ilâhlığına inandığı şeklinde anlaşılmıştır. Hemen her noktası soru

97. Mûsâ, Sâmirî'nin bu sözleri üzerine ona şöyle dedi: "Madem öyle, o halde çık git buradan! Bundan böyle bizim aramızda yerin yok. Öldükten sonra ise asla kurtulamayacağın bir azap seni bekliyor. Şimdi senin bu yaptığın şeyi ortadan kaldıracağız, bütün bu mücevherleri parçalayıp yakacak ve denize savuracağız."

98. Ardından Sâmirî'ye kanıp şirke bulaşanlara döndü ve onlara şu tevhit dersini tekrarladı: "Sizin ve bütün insanların ibadet edeceği yegâne mâbut Allah'tır. O'ndan başka ilâh yoktur. O, diğer varlıklar gibi âciz değildir, sonsuz ilmiyle her şeyi kuşatır. Yaptığınız her şeyi bilir ve ona göre karşılık verir."[66]

16. Cüz
20. Sûre
Tâhâ 92-101

KUR'AN'IN İLÂHÎ VAHİY OLDUĞUNA İNANMAYAN MÜŞRİKLERİN UYARILMASI

99-101. Ey Muhammed! İşte biz, sana senden önce yaşamış peygamberlerin hayatlarından kesitler anlatarak ibret alınacak dersler sunmuş bulunuyoruz. Artık Mekkeli müşrikler sana vahyedilen Kur'an'ın Allah'ın vahyi olduğunu anlamalıdırlar. Çünkü bu Kur'an insanlara dünyada ve âhirette huzurlu bir yaşam sürmenin yolunu göstermektedir.[67] Buna rağmen senin peygamberliğine inanmayan ve Kur'an'ı ilâhî kelâm olarak görmeyenler kıyamet günü Allah'ın huzuruna çok büyük bir vebal ile çıkarlar ve bu telâfi edilemez yanlışın cezası olarak sonsuza kadar kalacakları cehennem ateşine[68] atılırlar.

işaretleriyle dolu olan bu tuhaf yorumu savunmak için oldukça abartılı yorumlar da yapılmıştır (meselâ Mevdûdî'nin yorumu böyledir). Diğer taraftan Ebû Müslim el-İsfahânî âyeti bizim çevirdiğimiz şekilde anlamıştır. Fahreddin er-Râzî ise Ebû Müslim'in bu yorumunu aktardıktan sonra, bu yorumun tek kusurunun müfessirlerin yorumlarına aykırı olması olduğunu, bunun dışında bir eksiğinin olmadığını ve Kur'an'a daha uygun olduğunu belirtmiş ve bu tespitini birçok yönden kanıtlayacak deliller sıralamıştır. Geniş bilgi için Fahreddin er-Râzî tefsirinde ilgili âyete bakılabilir (ayrıca bu görüşü destekleyen bir yorum için bk. Fazl Hasan Abbas, *Kasasu'l-Kur'âni'l-Kerîm*, s. 576-577). *Doğrusunu Allah bilir.*

66 Ahmed Mekkî (*el-Muîn*).

67 Beydâvî.

68 Taberî.

يَوْمَ يُنْفَخُ فِي الصُّورِ وَنَحْشُرُ الْمُجْرِمِينَ يَوْمَئِذٍ زُرْقًا ﴿١٠٢﴾ يَتَخَافَتُونَ بَيْنَهُمْ إِنْ لَبِثْتُمْ إِلَّا عَشْرًا ﴿١٠٣﴾ نَحْنُ
أَعْلَمُ بِمَا يَقُولُونَ إِذْ يَقُولُ أَمْثَلُهُمْ طَرِيقَةً إِنْ لَبِثْتُمْ إِلَّا يَوْمًا ﴿١٠٤﴾ وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الْجِبَالِ فَقُلْ يَنْسِفُهَا
رَبِّي نَسْفًا ﴿١٠٥﴾ فَيَذَرُهَا قَاعًا صَفْصَفًا ﴿١٠٦﴾ لَا تَرَى فِيهَا عِوَجًا وَلَا أَمْتًا ﴿١٠٧﴾ يَوْمَئِذٍ يَتَّبِعُونَ الدَّاعِيَ لَا
عِوَجَ لَهُ وَخَشَعَتِ الْأَصْوَاتُ لِلرَّحْمَٰنِ فَلَا تَسْمَعُ إِلَّا هَمْسًا ﴿١٠٨﴾ يَوْمَئِذٍ لَا تَنْفَعُ الشَّفَاعَةُ إِلَّا مَنْ أَذِنَ لَهُ
الرَّحْمَٰنُ وَرَضِيَ لَهُ قَوْلًا ﴿١٠٩﴾ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يُحِيطُونَ بِهِ عِلْمًا ﴿١١٠﴾ وَعَنَتِ الْوُجُوهُ
لِلْحَيِّ الْقَيُّومِ وَقَدْ خَابَ مَنْ حَمَلَ ظُلْمًا ﴿١١١﴾ وَمَنْ يَعْمَلْ مِنَ الصَّالِحَاتِ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَا يَخَافُ ظُلْمًا وَلَا
هَضْمًا ﴿١١٢﴾ وَكَذَٰلِكَ أَنْزَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا وَصَرَّفْنَا فِيهِ مِنَ الْوَعِيدِ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ أَوْ يُحْدِثُ لَهُمْ ذِكْرًا ﴿١١٣﴾
فَتَعَالَى اللَّهُ الْمَلِكُ الْحَقُّ وَلَا تَعْجَلْ بِالْقُرْآنِ مِنْ قَبْلِ أَنْ يُقْضَىٰ إِلَيْكَ وَحْيُهُ وَقُلْ رَبِّ زِدْنِي عِلْمًا ﴿١١٤﴾

16. Cüz
20. Süre
Tâhâ 102-114

KIYAMET ve HESAP GÜNÜ

102-104. Nitekim kıyametten sonra insanların diriltileceği gün sûra üflenecek ve o gün biz peygamberleri ve ilâhî mesajları inkâr edenleri gözleri donuklaşmış, dehşete düşmüş bir halde toplayacağız. Bütün konuşmalarını bildiğimiz halde, güya gizlice konuştuklarını sanarak kendi aralarında, "dünyada on gün kadar kaldık herhalde" diye fısıldaşacaklardır. İçlerinde en aklı başında olanları ise "Olsa olsa bir gün kalmışızdır" diyecek, bitmez sandıkları dünya hayatının ne kadar kısa olduğuna şaşıracaklardır.[69]

105-112. Ey elçimiz! Sen onlara kıyametin dehşetli anlarından bahsedince sana engin dağları gösterip anlattığın şeyin imkânsız olduğunu ima edercesine, onların nasıl yıkılacağını soruyorlar. Onlara de ki: "Evet, kıyamet günü rabbim o gördüğünüz yalçın dağları un ufak edecek, hepsi toz duman olacak ve yerlerinde yeller esecektir. O gün insanları mahşere toplayan meleğin sesi duyulduğu an herkes boyun büküp doğruca mahşere toplanacak, rahmân olan Allah'ın huzurunda sesler kısılacak, ayak seslerinden başka bir şey duyulmayacaktır. [70] O gün kimsenin kimseye bir yararı olmayacak, dünyada şe-

69 Zemahşeri.

70 Taberi.

faatçi olarak gördüğünüz varlıkların hükmü kalmayacaktır. Ancak Allah'ın kendilerinden razı olduğu ve sözlerini makbul karşıladığı müminler kendilerini kurtarabileceklerdir. [71] Zaten Allah bütün kulların amellerini bilmektedir, oysa kulların bilgileri son derece sınırlıdır. O gün sonsuz hayat sahibi ve hiçbir şeye muhtaç olmayan Allah'ın huzurunda tevhide ve peygamberlere iman etmeyenlerin başları eğik kalacak, müşriklerin[72] halleri harap olacaktır. Ancak Allah'ın birliğine ve O'nun peygamberlerine inanmış, O'nun emir ve yasaklarına uygun yaşayanlar bu güzel davranışlarının ödülünü eksiksiz olarak alacaklardır."

113-114. Ey elçimiz! İşte biz böylece sana onların anlayacağı şekilde Kur'an'ı Arapça olarak vahyediyoruz ve Allah'a şirk koşmaya devam ettikleri takdirde başlarına nelerin geleceğini bir bir anlatıyoruz ki öğüt alsınlar ve şirkten tövbe edip sana iman etsinler! Zira bütün varlığın mutlak egemenliğini elinde bulunduran ve ihsan ettiği sınırsız nimetlerle ibadet edilmeye lâyık yegâne kudret olan Allah, müşriklerin iddia ettikleri ortaklardan berîdir, münezzehtir! Fakat onların başlarına hemen ilâhî azabın gelmesi için acele etme! Kur'an'ın vahyedilmesi, ilâhî mesajın insanlara ulaştırılması tamamlanmadan hemen acele edip vaat edilen şeylerin gerçekleşmesini bekleme[73] ve "Rabbim! Vahiy göndererek ilmimi artır!" diye dua et!

[71] Bu âyetteki istisna kaydından yola çıkarak şefaat için bir kapı aralandığını düşünmek yanlıştır. Aksine, Mevdûdî'nin belirttiği gibi burada "şefaat" kapısı tamamen kapatılmaktadır. Unutulmamalıdır ki şefaat "haksız kayırma" anlamına gelir ve şirk inancının esasıdır. Herkesin kendi amellerinin karşılığını göreceği ilkesine dayanan İslâm dinini böyle bir kayırma anlayışı ile uzlaştırmaya çalışmak çok vahimdir. Diğer taraftan şefaat düşüncesinde, şefaat edeceği düşünülen kimselerin aşırı tâzim edilmesi söz konusudur ki bu durum tevhit inancından sapmanın ilk işaretidir. Hz. Peygamber'den konuyla ilgili olarak rivayet edilen hadislerde bahsedilen şefaat ise Allah'ın affı ve merhameti olarak anlaşılmalıdır. *Doğrusunu Allah bilir.*

[72] Taberî.

[73] Câbirî.

وَلَقَدْ عَهِدْنَٓا اِلٰٓى اٰدَمَ مِنْ قَبْلُ فَنَسِيَ وَلَمْ نَجِدْ لَهُ عَزْمًا ﴿١١٥﴾ وَاِذْ قُلْنَا لِلْمَلٰٓئِكَةِ اسْجُدُوا لِاٰدَمَ فَسَجَدُوٓا اِلَّٓا
اِبْلٖيسَ اَبٰى ﴿١١٦﴾ فَقُلْنَا يَٓا اٰدَمُ اِنَّ هٰذَا عَدُوٌّ لَكَ وَلِزَوْجِكَ فَلَا يُخْرِجَنَّكُمَا مِنَ الْجَنَّةِ فَتَشْقٰى ﴿١١٧﴾ اِنَّ لَكَ
اَلَّا تَجُوعَ فٖيهَا وَلَا تَعْرٰى ﴿١١٨﴾ وَاَنَّكَ لَا تَظْمَؤُا فٖيهَا وَلَا تَضْحٰى ﴿١١٩﴾ فَوَسْوَسَ اِلَيْهِ الشَّيْطَانُ قَالَ يَٓا اٰدَمُ هَلْ
اَدُلُّكَ عَلٰى شَجَرَةِ الْخُلْدِ وَمُلْكٍ لَا يَبْلٰى ﴿١٢٠﴾ فَاَكَلَا مِنْهَا فَبَدَتْ لَهُمَا سَوْاٰتُهُمَا وَطَفِقَا يَخْصِفَانِ عَلَيْهِمَا
مِنْ وَرَقِ الْجَنَّةِ وَعَصٰٓى اٰدَمُ رَبَّهُ فَغَوٰى ﴿١٢١﴾ ثُمَّ اجْتَبٰيهُ رَبُّهُ فَتَابَ عَلَيْهِ وَهَدٰى ﴿١٢٢﴾ قَالَ اهْبِطَا مِنْهَا جَمٖيعًا
بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ فَاِمَّا يَأْتِيَنَّكُمْ مِنّٖى هُدًى فَمَنِ اتَّبَعَ هُدَايَ فَلَا يَضِلُّ وَلَا يَشْقٰى ﴿١٢٣﴾ وَمَنْ اَعْرَضَ
16. Cüz 20. Sûre Tâhâ 115-127 عَنْ ذِكْرٖى فَاِنَّ لَهُ مَعٖيشَةً ضَنْكًا وَنَحْشُرُهُ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ اَعْمٰى ﴿١٢٤﴾ قَالَ رَبِّ لِمَ حَشَرْتَنٖٓى اَعْمٰى وَقَدْ كُنْتُ
بَصٖيرًا ﴿١٢٥﴾ قَالَ كَذٰلِكَ اَتَتْكَ اٰيَاتُنَا فَنَسٖيتَهَا وَكَذٰلِكَ الْيَوْمَ تُنْسٰى ﴿١٢٦﴾ وَكَذٰلِكَ نَجْزٖى مَنْ اَسْرَفَ وَلَمْ
يُؤْمِنْ بِاٰيَاتِ رَبِّهٖ وَلَعَذَابُ الْاٰخِرَةِ اَشَدُّ وَاَبْقٰى ﴿١٢٧﴾

ÂDEM KISSASINDAN SABIR ve TEVHİT DERSİ

115-121. Ey elçimiz! Mekkeli müşriklerin seni yalanlamalarına ve Kur'an'ın ilâhî kelâm olduğunu kabul etmemelerine üzülme! Çünkü onlar bunu şeytan ayarttığı için yapmaktadırlar. Nitekim daha önce Âdem de şeytana uyup Allah tarafından kendisine konulan yasağı çiğnemişti. Vaktiyle biz meleklerden ona saygı duymalarını istemiştik, İblis hariç hepsi ona saygı duymuşlardı. İblis ise kibirlenmiş ve Allah'ın emrine isyan etmişti. Biz de Âdem'e, "Verdiğim sınırsız nimetlerden eşinle birlikte dilediğiniz gibi faydalanın, bu nimetler sayesinde aç-susuz kalmaz, sıcaktan-soğuktan korunacak ve üzerinizi örtecek giysiler bulur, huzur içerisinde yaşarsınız. Ancak şeytana uyup benim emir ve yasaklarımı ihlâl etmeyiniz. Unutmayınız, şeytan sizin açıkça düşmanınızdır. Eğer ona uyar ve benim emirlerimi ihlâl ederseniz sıkıntı çekersiniz. Dünya ve âhiretteki huzurunuz bozulur" diye bildirmiştik.[74] Ne var ki şeytan onları çeşitli vesveselerle kandırıp ilâhî emre karşı gelmelerini sağlamayı başardı. "Rabbinizin yasakladığı şeyler aslında sizin melek gibi değerli[75] ve ölümsüz olmanızı sağlayacak şeylerdir. O yasağa uymamanız rab-

---

74 Âdem kıssasının tefsiriyle ilgili değerlendirmelerimiz için Bakara sûresinin 30-39. âyetlerinde ve A'râf sûresinin 10-25. âyetlerinde yer alan dipnotlara bakınız.

75 Râzî.

binizin rızasına daha uygundur"[76] diyerek onları aldattı. Derken Âdem ve eşi şeytana aldanıp tamahkârlık ettiler, Allah'ın kendilerine koyduğu yasakları çiğnediler. Bunun üzerine her ikisi de ayıplarını, kusurlarını farkettiler derhal telâfi etmeye koyuldular. Ardından rableri onlara, "Ben size ilâhî emirden çıkmayınız, şeytana uymayınız, şeytan sizin apaçık düşmanınızdır dememiş miydim?" diye seslendi.

122-126. Âdem ve eşi hatalarını anlayıp tövbe edince biz de onların bu samimi tövbelerini kabul ettik, ancak ilâhî tavsiyeye uymadıklarından dolayı mânevî yönden derece kaybettiklerini kendilerine bildirmek üzere onlara şöyle seslendik: "İlâhî emri çiğnemekle hata ettiniz. Artık size verilen ömür süresince yeryüzünde, düşmanınız olan şeytan ile mücadele edeceksiniz.[77] Bundan böyle sizlere gönderdiğim vahiylere uyup peygamberlerin izinden gidenler dünya ve âhirette huzurlu bir yaşam süreceklerdir. Peygamberlere iman etmeyen ve ilâhî mesajlara sırt çevirenleri ise dünyada mutsuz ve bedbaht bir halde yaşatacak, âhiret gününde de kör ve çaresiz olarak dirilteceğiz." Bu durumu farkedince, "Rabbim! Ben dünyada sapasağlam idim, görüyordum, şimdi niçin beni kör olarak dirilttin!" diye feryat edecek. Biz de ona şöyle cevap vereceğiz: "Evet, dünyada gördüğünü sanıyordun, fakat bizim mesajlarımıza karşı kör gibi davranıyor, peygamberlerimize iman etmiyordun. Hakikati gösteren onca delili görmezden geliyordun. Dolayısıyla bugün o yaptıklarının cezası olarak seni cehennemde[78] bu çaresizlik içerisinde bırakacağız."

GELECEK, İNANANLARINDIR

127. Ey Muhammed! Senin peygamberliğine inanmayan müşriklere bu kıssadan ibret almalarını söyle! İşte elçilerimize sırt çeviren ve âyetlerimize inanmayanların cezası budur. Onların, peygamberliğini inkâr etmek ve seni yalancı saymak suretiyle sana bu dünyada çektirdikleri sıkıntı, âhirette çekecekleri azabın yanında çok hafif kalır.[79] Üstelik âhiret azabı daha kalıcıdır.

[76] Şeytanın aldatması konusunda açıklama için A'râf sûresinin 22. âyetindeki dipnota bakınız.
[77] Bu kıssa, A'râf sûresindeki ve diğer sûrelerdeki âyetlerle tamamlanarak tercüme edilmiştir.
[78] Taberî.
[79] Zemahşerî.

أَفَلَمْ يَهْدِ لَهُمْ كَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِنَ الْقُرُونِ يَمْشُونَ فِي مَسَاكِنِهِمْ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِأُولِي النُّهَى ﴿١٢٨﴾
وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ لَكَانَ لِزَامًا وَأَجَلٌ مُسَمًّى ﴿١٢٩﴾ فَاصْبِرْ عَلَى مَا يَقُولُونَ وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ
طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ غُرُوبِهَا وَمِنْ آنَاءِ اللَّيْلِ فَسَبِّحْ وَأَطْرَافَ النَّهَارِ لَعَلَّكَ تَرْضَى ﴿١٣٠﴾ وَلَا تَمُدَّنَّ عَيْنَيْكَ
إِلَى مَا مَتَّعْنَا بِهِ أَزْوَاجًا مِنْهُمْ زَهْرَةَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا لِنَفْتِنَهُمْ فِيهِ وَرِزْقُ رَبِّكَ خَيْرٌ وَأَبْقَى ﴿١٣١﴾ وَأْمُرْ أَهْلَكَ
بِالصَّلَاةِ وَاصْطَبِرْ عَلَيْهَا لَا نَسْأَلُكَ رِزْقًا نَحْنُ نَرْزُقُكَ وَالْعَاقِبَةُ لِلتَّقْوَى ﴿١٣٢﴾ وَقَالُوا لَوْلَا يَأْتِينَا بِآيَةٍ مِنْ
رَبِّهِ أَوَلَمْ تَأْتِهِمْ بَيِّنَةُ مَا فِي الصُّحُفِ الْأُولَى ﴿١٣٣﴾ وَلَوْ أَنَّا أَهْلَكْنَاهُمْ بِعَذَابٍ مِنْ قَبْلِهِ لَقَالُوا رَبَّنَا لَوْلَا
أَرْسَلْتَ إِلَيْنَا رَسُولًا فَنَتَّبِعَ آيَاتِكَ مِنْ قَبْلِ أَنْ نَذِلَّ وَنَخْزَى ﴿١٣٤﴾ قُلْ كُلٌّ مُتَرَبِّصٌ فَتَرَبَّصُوا فَسَتَعْلَمُونَ مَنْ
أَصْحَابُ الصِّرَاطِ السَّوِيِّ وَمَنِ اهْتَدَى ﴿١٣٥﴾

128. Mekkeli müşrikler Âd ve Semûd gibi helâk olmuş toplumların[80] kendilerinden önce yaşamış ve tıpkı onlar gibi peygamberleri yalanlamış olduklarını ve bu sebeple hazin bir sona müstehak olduklarını düşünüp ibret almazlar mı? Oysa bu durum akıllı insanlar için tam bir ibret vesilesidir.

129-132. Eğer insanların dünyadaki hayatları boyunca özgür iradeleriyle yaşayıp imtihan olmaları ve bu dünyada yaptıklarının karşılıklarını âhirette almaları şeklindeki yasamız olmasaydı, Allah'a şirk koşan ve elçimize sihirbaz diyen müşrikleri derhal helâk ederdik. Çünkü onlar bu cezaya müstehak olmuş durumdadırlar.[81] İşte bu sebeple ey elçimiz! Sen, onların, peygamberliğini yalanlamalarına, sana şair, mecnun, kâhin, sihirbaz vb. yakıştırmalarda bulunmalarına ve Kur'an'ın ilâhî vahiy oluşunu kabul etmemelerine aldırma! Sen sadece görevini yap ve sana sonsuz nimetler bahşeden rabbine olan kulluk görevini yerine getir. Daima tevhide bağlı kal ve sana inananlara da[82] bunu emret! Bütün ibadetlerinde tevhidi esas al! Müşriklerin türlü dünya nimetleri içerisinde

80 Taberî.

81 Zemahşerî'nin bu âyete yaptığı yorum bizim çevirimize imkân tanımaktadır.

82 Nesefî.

yüzüyor olmalarına bakıp üzülme![83] Bunlar dünya hayatının geçici nimetleridir ve onlar bu nimetlerle sınanmaktadırlar. Kendilerine bütün bu nimetleri veren Allah'a gereği gibi kulluk edip etmeyecekleri konusunda denenmektedirler. Allah'ın âhirette sana bahşedeceği nimetleri ise dünyadakilerden çok daha iyi ve devamlıdır. Biz bu dünyada seni servet sahibi olmakla değil, Allah'a kul olmakla mükellef tutuyoruz.[84] Bizim insanların kazançlarına, servetlerine ya da herhangi bir şeylerine ihtiyacımız yoktur. Onlara emrettiğimiz her şey tamamen kendi yararları içindir. Eğer bizim emir ve yasaklarımıza uygun yaşayacak olurlarsa dünyada da, âhirette de çok daha hayırlı bir istikbal kendilerini beklemektedir.

133. Ey elçimiz! Müşriklerin senin peygamberliğine inanmadıklarını ve peygamberliğini kanıtlamak için senden mûcize göstermeni istediklerini biliyoruz. Oysa onlara daha önceki toplumlar içerisinde peygamberlerden böyle küstahça isteklerde bulunanların sonunun ne olduğunu anlattık![85]

134. Kaldı ki biz, onları büyük mûcizelerle değil, akıllarına hitap eden Kur'an delilleriyle elçimize iman etmeye çağırıyoruz. Eğer onlara elçi göndermemiş, önlerine bu kadar delil koymamış olsaydık kıyamet gününde ilâhî azaba çarptırılacakları vakit bize karşı bir mazeret öne sürme imkânları olur: "Allahım! Bize eğer bir elçi gönderip mesajlarını anlatsaydın ona inanır ve senin mesajlarına uygun yaşar ve bu perişan duruma düşmezdik" diyebilirlerdi.

135. Ey elçimiz! Senin peygamberliğine inanmak için ısrarla mûcize yahut ilâhî azap isteyen ve kendilerine anlattığın âhiret vaadini ciddiye almayan müşriklere şöyle de: "Bekleyin bakalım! Gün gelecek, şimdi sahip olduğunuz saltanat sona erecek ve o zaman kimin doğru yolda olduğunu gayet iyi anlayacaksınız!"

[83] Burada geçen " وَلَا تَمُدَّنَّ عَيْنَيْكَ " ifadesi çoğunlukla, "göz dikme, heveslenme" gibi anlaşılmaktadır. Oysa Hz. Peygamber'in müşriklerin dünya servetlerine heveslenmesi zaten söz konusu değildir. Bu sebeple burada onun müşriklerin bu hallerine bakıp üzülmemesi telkin ediliyor olmalıdır. *Doğrusunu Allah bilir.*

[84] Taberî.

[85] Metinde "anlatmadık mı" ifadesi geçiyor. İfadeyi buradaki cümle içerisinde soru kalıbıyla dilimize aktarmak cümle düşüklüğüne sebep olacağı için yukarıdaki şekilde çevirmeyi tercih ettik.

YİRMİ BİRİNCİ SÛRE

ENBİYÂ

Tevhit mesajının elçileri (peygamberler).

Mekke döneminin son yıllarında, İbrâhim sûresinden sonra vahyedilmiştir. Birçok peygamberden bahsedildiği için Enbiyâ (peygamberler) adını almıştır.[1] Sûrenin sonunda müşriklerin yakında güçlerini kaybedeceklerine, müminler tarafından hezimete uğratılacaklarına dair müjdeler yer almaktadır. Bu âyetler, sûrenin hicrete yakın dönemlerde nâzil olduğu yönündeki genel kanaati teyit etmektedir.

Yüz on iki âyetten oluşan sûreyi muhtevasına göre aşağıdaki gibi tasnif etmek mümkündür.

1 İbn Atıyye.

٢١ / سُورَةُ الْاَنْبِيَاءِ
بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

اِقْتَرَبَ لِلنَّاسِ حِسَابُهُمْ وَهُمْ ف۪ي غَفْلَةٍ مُعْرِضُونَۚ ﴿١﴾ مَا يَأْت۪يهِمْ مِنْ ذِكْرٍ مِنْ رَبِّهِمْ مُحْدَثٍ اِلَّا اسْتَمَعُوهُ
وَهُمْ يَلْعَبُونَۙ ﴿٢﴾ لَاهِيَةً قُلُوبُهُمْۜ وَاَسَرُّوا النَّجْوَىۗ اَلَّذ۪ينَ ظَلَمُواۗ هَلْ هٰذَٓا اِلَّا بَشَرٌ مِثْلُكُمْۚ اَفَتَأْتُونَ السِّحْرَ
وَاَنْتُمْ تُبْصِرُونَ ﴿٣﴾ قَالَ رَبّ۪ي يَعْلَمُ الْقَوْلَ فِي السَّمَٓاءِ وَالْاَرْضِۘ وَهُوَ السَّم۪يعُ الْعَل۪يمُ ﴿٤﴾

İLÂHÎ VAAT MUTLAKA GERÇEKLEŞECEKTİR

1. Ey elçimizin hesap ve mahşer uyarılarını alaya alan ve ona, "Madem doğru söylüyorsun, o halde getir şu ilâhî azabı!" diye meydan okuyan müşrikler![2] Şunu bilin ki siz her ne kadar elçimizin uyarılarını umursamıyor olsanız da, hesaba çekileceğiniz gün yakındır.

"BEŞER PEYGAMBER OLUR MU?" İTİRAZINA CEVAP

2-3. Müşrikler kendilerine Allah tarafından bir öğüt olarak gönderilmiş olan bu ilâhî vahyi kabul etmemekte, Muhammed'in peygamberliğini reddetmektedirler. Üstelik iman etmesi muhtemel kimselerin akıllarını çelmekte, "Muhammed bizim gibi bir insan! Peygamber olması mümkün değil. Aklınızı başınıza alın, bu sihirbaza aldanmayın!" şeklinde telkinlerde bulunmaktadırlar.

4. Ey müşrikler! Allah sizin gizli açık yaptığınız her şeyi, kurduğunuz her tuzağı bilmektedir. Bu davranışlarınızın cezasını verecektir, çünkü O, her şeyi işitir ve bilir. Hiçbir şey O'ndan gizli kalmaz.

---

2 Âyette geçen "nâs" (insanlar) kelimesi İbn Abbas tarafından "müşrikler" olarak yorumlanmıştır (bk. Zemahşerî, Râzî).

17. Cüz
21. Sûre
Enbiyâ 5-20

بَلْ قَالُٓوا اَضْغَاثُ اَحْلَامٍ بَلِ افْتَرٰيهُ بَلْ هُوَ شَاعِرٌۚ فَلْيَأْتِنَا بِاٰيَةٍ كَمَٓا اُرْسِلَ الْاَوَّلُونَ ﴿٥﴾ مَٓا اٰمَنَتْ قَبْلَهُمْ
مِنْ قَرْيَةٍ اَهْلَكْنَاهَاۚ اَفَهُمْ يُؤْمِنُونَ ﴿٦﴾ وَمَٓا اَرْسَلْنَا قَبْلَكَ اِلَّا رِجَالًا نُوحٰٓي اِلَيْهِمْ فَسْـَٔلُٓوا اَهْلَ الذِّكْرِ اِنْ
كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٧﴾ وَمَا جَعَلْنَاهُمْ جَسَدًا لَا يَأْكُلُونَ الطَّعَامَ وَمَا كَانُوا خَالِدِينَ ﴿٨﴾ ثُمَّ صَدَقْنَاهُمُ الْوَعْدَ
فَاَنْجَيْنَاهُمْ وَمَنْ نَشَٓاءُ وَاَهْلَكْنَا الْمُسْرِفِينَ ﴿٩﴾ لَقَدْ اَنْزَلْنَٓا اِلَيْكُمْ كِتَابًا فِيهِ ذِكْرُكُمْۜ اَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿١٠﴾ وَكَمْ
قَصَمْنَا مِنْ قَرْيَةٍ كَانَتْ ظَالِمَةً وَاَنْشَأْنَا بَعْدَهَا قَوْمًا اٰخَرِينَ ﴿١١﴾ فَلَمَّٓا اَحَسُّوا بَأْسَنَٓا اِذَا هُمْ مِنْهَا يَرْكُضُونَۜ
﴿١٢﴾ لَا تَرْكُضُوا وَارْجِعُٓوا اِلٰى مَٓا اُتْرِفْتُمْ فِيهِ وَمَسَاكِنِكُمْ لَعَلَّكُمْ تُسْـَٔلُونَ ﴿١٣﴾ قَالُوا يَا وَيْلَنَٓا اِنَّا كُنَّا
ظَالِمِينَ ﴿١٤﴾ فَمَا زَالَتْ تِلْكَ دَعْوٰيهُمْ حَتّٰى جَعَلْنَاهُمْ حَصِيدًا خَامِدِينَ ﴿١٥﴾ وَمَا خَلَقْنَا السَّمَٓاءَ وَالْاَرْضَ
وَمَا بَيْنَهُمَا لَاعِبِينَ ﴿١٦﴾ لَوْ اَرَدْنَٓا اَنْ نَتَّخِذَ لَهْوًا لَاتَّخَذْنَاهُ مِنْ لَدُنَّٓاۗ اِنْ كُنَّا فَاعِلِينَ ﴿١٧﴾ بَلْ نَقْذِفُ بِالْحَقِّ
عَلَى الْبَاطِلِ فَيَدْمَغُهُ فَاِذَا هُوَ زَاهِقٌۜ وَلَكُمُ الْوَيْلُ مِمَّا تَصِفُونَ ﴿١٨﴾ وَلَهُ مَنْ فِي السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِۜ وَمَنْ
عِنْدَهُ لَا يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِهِ وَلَا يَسْتَحْسِرُونَۚ ﴿١٩﴾ يُسَبِّحُونَ الَّيْلَ وَالنَّهَارَ لَا يَفْتُرُونَ ﴿٢٠﴾

5-6. Muhammed'in peygamber olduğuna inanmayan müşrikler ona vahyedilen bu Kur'an karşısında şaşkına dönmüşlerdir. Kâh onun karmakarışık rüyalardan ibaret olduğunu söylemiş ve elçimizin Allah'a iftira ettiğini iddia etmiş, kâh elçimizi cinlerden bilgi alan bir şair olarak nitelemiş, peygamber olduğunu kanıtlaması için, geçmişteki peygamberler gibi mûcizeler getirmesini istemişlerdir. Oysa geçmişte helâk edilmiş milletler mûcizeleri gördükleri halde iman etmemişlerdi.[3]

7-9. Müşriklerin bir beşerin peygamber olamayacağını söyleyerek elçimizi inkâr etmeleri yersizdir, çünkü daha önce gönderdiğimiz peygamberler de insandı. Eğer bu konuda şüpheleri varsa geçmiş peygamberleri bilen yahudi ve hıristiyanlara sorabilirler.[4] Onların hiçbiri yemez-içmez ölümsüz varlık ya da melek değildi. Onlara da tıpkı Muhammed'e vaat ettiğimiz şeyleri vaat etmiş ve vaadimizi yerine getirmiştik, düşmanları kendilerine kötülük yapmak istedikleri vakit onları korumuş ve düşmanlarını helâk etmiştik.

10. Ey Mekke müşrikleri! Bir düşünsenize! İçinizden biri olan Muhammed'i peygamber olarak seçip onun vasıtasıyla size bu kitabı göndermemiz şaşılacak

3 Taberî.
4 Taberî.

ve yadırganacak bir şey değil, tam tersine, sizler için şeref duyulacak bir şeydir.

17. Cüz
21. Sûre
Enbiyâ 5-20

11-15. Unutmayın ki sizden önce yaşayan ve gönderdiğimiz elçilere karşı böylesine zalimce davranan nice toplumları helâk etmiş, peşlerinden başka nesiller yaratmışızdır. Onlar da başlangıçta kendilerini güçlü sanmışlardı, ancak azabımızın gelmekte olduğunu anlayınca bolluk ve refah içinde yaşadıkları yurtlarını bırakıp hemen kaçıp kurtulmaya çalıştılar. Oysa kaçmaları mümkün değildi. Bu gerçeği farkedince de "Eyvah, meğer bizler gerçekten çok yanlış yapmışız" diye yakınmaya başladılar ve biz onları bir kül yığınına çevirinceye kadar feryat ve figân ettiler.

16-20. Ey müşrikler! Bütün bu anlatılanlardan ders alın. Bilin ki biz gökleri, yeri ve bütün kâinatı, hiçbir şey yaratamayan sıradan varlıkları şefaatçi kabul edip onları Allah'a ortak koşasınız diye değil, yaratıcısının birliğini ve yalnızca O'na kulluk edilmesinin gerekliliğini gösteren bir kanıt olarak yarattık![5] Bu âlemi yaratan Allah'ın eşi ve benzeri yoktur, hiçbir şey O'na denk değildir. Bu yüzden, O'ndan başka varlıklardan medet ummayın. Çünkü kulluk edilmeye lâyık olan yegâne kudret O'dur.[6] Eğer iddia ettiğiniz gibi eş ve çocuk edinecek olsaydı; bunlar sizinle birlikte yeryüzünde yaşayan insanlardan değil,[7] sizin görmediğiniz mânevî varlıklardan / meleklerden olur ve O'nun katında yaşarlardı.[8] Kaldı ki eş ve çocuk sahibi olmak bir ihtiyaç ve noksanlığın sonucu olduğundan, Allah için böyle bir şey söz konusu olamaz.[9] Bütün bunlar tevhide aykırı inanışlardır. İşte biz, elçimiz Muhammed'e gönderdiğimiz vahiyle bütün bu şirk inançlarının sonunu getiriyoruz. Gökte ve yerde bulunan her şey O'nun kulu olduğu; katındaki melekler ve bütün varlıklar O'nun huzurunda kibirlenmeden ve usanmadan devamlı kulluk ettikleri ve elçimizin tevhit mesajı size apaçık ulaştığı halde hâlâ Allah'tan başka varlıklardan medet umar ve O'na şirk koşarsanız yazıklar olsun size!

5 İbnü'l-Cevzî.
6 Taberî.
7 Zemahşerî.
8 bk. İbnü'l-Cevzî.
9 Taberî.

أَمِ اتَّخَذُوا اٰلِهَةً مِنَ الْاَرْضِ هُمْ يُنْشِرُونَ ﴿٢١﴾ لَوْ كَانَ فِيهِمَا اٰلِهَةٌ اِلَّا اللّٰهُ لَفَسَدَتَاۚ فَسُبْحَانَ اللّٰهِ رَبِّ الْعَرْشِ
عَمَّا يَصِفُونَ ﴿٢٢﴾ لَا يُسْـَٔلُ عَمَّا يَفْعَلُ وَهُمْ يُسْـَٔلُونَ ﴿٢٣﴾ اَمِ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِه۪ٓ اٰلِهَةًۜ قُلْ هَاتُوا بُرْهَانَكُمْۚ هٰذَا
ذِكْرُ مَنْ مَعِيَ وَذِكْرُ مَنْ قَبْل۪يۜ بَلْ اَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَۙ الْحَقَّ فَهُمْ مُعْرِضُونَ ﴿٢٤﴾ وَمَٓا اَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ
رَسُولٍ اِلَّا نُوح۪ٓي اِلَيْهِ اَنَّهُ لَٓا اِلٰهَ اِلَّٓا اَنَا۬ فَاعْبُدُونِ ﴿٢٥﴾ وَقَالُوا اتَّخَذَ الرَّحْمٰنُ وَلَدًا سُبْحَانَهُۜ بَلْ عِبَادٌ مُكْرَمُونَۙ
﴿٢٦﴾ لَا يَسْبِقُونَهُ بِالْقَوْلِ وَهُمْ بِاَمْرِه۪ يَعْمَلُونَ ﴿٢٧﴾ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ اَيْد۪يهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يَشْفَعُونَۙ اِلَّا لِمَنِ
ارْتَضٰى وَهُمْ مِنْ خَشْيَتِه۪ مُشْفِقُونَ ﴿٢٨﴾ وَمَنْ يَقُلْ مِنْهُمْ اِنّ۪ٓي اِلٰهٌ مِنْ دُونِه۪ فَذٰلِكَ نَجْز۪يهِ جَهَنَّمَۜ كَذٰلِكَ نَجْزِي
الظَّالِم۪ينَ ﴿٢٩﴾ اَوَلَمْ يَرَ الَّذ۪ينَ كَفَرُٓوا اَنَّ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ كَانَتَا رَتْقًا فَفَتَقْنَاهُمَاۜ وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَٓاءِ كُلَّ
شَيْءٍ حَيٍّۜ اَفَلَا يُؤْمِنُونَ ﴿٣٠﴾ وَجَعَلْنَا فِي الْاَرْضِ رَوَاسِيَ اَنْ تَم۪يدَ بِهِمْۖ وَجَعَلْنَا ف۪يهَا فِجَاجًا سُبُلًا لَعَلَّهُمْ
يَهْتَدُونَ ﴿٣١﴾ وَجَعَلْنَا السَّمَٓاءَ سَقْفًا مَحْفُوظًاۚ وَهُمْ عَنْ اٰيَاتِهَا مُعْرِضُونَ ﴿٣٢﴾ وَهُوَ الَّذ۪ي خَلَقَ الَّيْلَ وَالنَّهَارَ
وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَۜ كُلٌّ ف۪ي فَلَكٍ يَسْبَحُونَ ﴿٣٣﴾

17. Cüz
21. Süre
Enbiyâ 21-33

21-24. Yoksa medet umup Allah'a ortak koştukları varlıkların diriltme kudretine sahip olduğunu mu düşünüyorlar! Doğrusu Allah'a ortak koşulabilecek varlıklar bulunsaydı kâinatta bu intizam olmazdı, her biri başka türlü tasarrufta bulunur ve düzen bozulurdu. O halde, Allah onların düşündüklerinden yücedir, münezzehtir. O fiillerinde herhangi bir eksiklik, hata, çirkinlik gibi olumsuzluklardan münezzeh olup bütün işleri hikmete mebnîdir. O'na ortak koştuğunuz varlıklar[10] bu mükemmellikten yoksundurlar. İşte bunun için yegâne ilâh O'dur. Allah'tan başka varlıklardan medet uman müşrikler, o varlıkların şefaat yetkisine sahip olduklarına dair bu iddialarını kanıtlasınlar![11] Hayır, aslında onların çoğu ne yaptıklarının farkında değildirler, tevhit gerçeğini görmedikleri için elçimizden yüz çevirmektedirler. Oysa bu Kur'an'da hem onların hem de geçmişte yaşayan toplumların durumları örnekleriyle anlatılmaktadır.

10 Zemahşerî.
11 Taberî.

AŞIRI KUTSANIP İLÂHLAŞTIRILMIŞ PEYGAMBER ve MELEKLER

25-29. Ey Muhammed! Müşriklerin senin mesajını yadırgamalarına aldırma! Zira biz bu zamana kadar gönderdiğimiz bütün peygamberlere sadece Allah'a kulluk etmeyi emrettik, hepsine tevhit inancını vahyettik. Buna rağmen kimi insanlar çıkıp Allah'ın evlât sahibi olduğunu söylediler, melekleri veya Îsâ gibi peygamberleri O'nun evlâdı olarak gördüler. Hâşâ! Bunlar Allah'ın evlâdı değil, O'nun saygın kullarıdır. Allah'ın kendilerine emrettiğinin dışında hiçbir söz söylemeyecekleri gibi hiçbir davranışta da bulunamazlar.[12] Yaptıkları her şey tamamen Allah'ın kudreti ve bilgisi dahilindedir. Hiç kimseye şefaat edemezler, ancak Allah'ın razı olduğu mümin kullara istiğfarda bulunabilirler.[13] İlâhî emirlerden çıkmamaya çok özen gösterirler. Kaldı ki müşriklerin iddia ettikleri gibi onlardan biri çıkıp kendisine ilâhlık yakıştırsaydı onu da cehenneme atardık, çünkü Allah'a şirk koşan bütün zalimlerin cezasını böyle veririz.

TEVHİDİN KÂİNATTAKİ DELİLLERİ

30-33. Bazı varlıkları şefaatçi kabul edip onları Allah'a ortak koşan müşrikler, bütün kâinatı yaratan ve idare eden yegâne kudretin Allah olduğunu bilmezler mi? Gökyüzünden yağmurun yağmasını ve yeryüzünden bitkilerin yeşermesini takdir eden, yaşadığınız kuraklığa son verip yağdırdığı yağmur ile sizi ve bütün canlıları ihya eden kudretin o olduğunu düşünmezler mi?[14] Yeryüzünü sabit tutmak üzere devâsâ dağlar diktiğimizi, aralarında vadiler ve geçitler yarattığımızı, gökyüzünü koruyucu bir örtü gibi üzerlerine çektiğimizi, her biri düzenli bir şekilde hareket eden güneşi, ayı, geceyi ve gündüzü yarattığımızı bilmezler mi? Bütün bunları yaratan kudretin ibadete lâyık yegâne kudret olduğunu hâlâ anlamazlar mı?

---

12 Taberî.

13 bk. Âlûsî.

14 Tercümede Taberî ve İbn Atıyye'nin tercihini esas aldık. Âyet yağan yağmurdan ve yerden biten bitkilerden bahsediyor olmalıdır. Muhataplarının asla anlayamayacakları şekilde jeolojik zamanlardan, büyük patlamadan vb. bahsettiğini düşündüğümüzde hem mantık hem gramer açısından izahı güç durumlara düşmek kaçınılmaz olmaktadır. Bu tür durumlardan birkaçı ile ilgili beyhude çözüm önerilerini görmek için Râzî'ye bakılabilir.

وَمَا جَعَلْنَا لِبَشَرٍ مِنْ قَبْلِكَ الْخُلْدَ اَفَائِنْ مِتَّ فَهُمُ الْخَالِدُونَ ﴿٣٤﴾ كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ وَنَبْلُوكُمْ بِالشَّرِّ
وَالْخَيْرِ فِتْنَةً وَاِلَيْنَا تُرْجَعُونَ ﴿٣٥﴾ وَاِذَا رَاٰكَ الَّذِينَ كَفَرُوا اِنْ يَتَّخِذُونَكَ اِلَّا هُزُوًا اَهٰذَا الَّذِي يَذْكُرُ اٰلِهَتَكُمْ
وَهُمْ بِذِكْرِ الرَّحْمٰنِ هُمْ كَافِرُونَ ﴿٣٦﴾ خُلِقَ الْاِنْسَانُ مِنْ عَجَلٍ سَاُورِيكُمْ اٰيَاتِي فَلَا تَسْتَعْجِلُونِ ﴿٣٧﴾ وَيَقُولُونَ
مَتٰى هٰذَا الْوَعْدُ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٣٨﴾ لَوْ يَعْلَمُ الَّذِينَ كَفَرُوا حِينَ لَا يَكُفُّونَ عَنْ وُجُوهِهِمُ النَّارَ وَلَا عَنْ
ظُهُورِهِمْ وَلَا هُمْ يُنْصَرُونَ ﴿٣٩﴾ بَلْ تَأْتِيهِمْ بَغْتَةً فَتَبْهَتُهُمْ فَلَا يَسْتَطِيعُونَ رَدَّهَا وَلَا هُمْ يُنْظَرُونَ ﴿٤٠﴾ وَلَقَدِ
اسْتُهْزِئَ بِرُسُلٍ مِنْ قَبْلِكَ فَحَاقَ بِالَّذِينَ سَخِرُوا مِنْهُمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِؤُنَ ﴿٤١﴾ قُلْ مَنْ يَكْلَؤُكُمْ بِالَّيْلِ
وَالنَّهَارِ مِنَ الرَّحْمٰنِ بَلْ هُمْ عَنْ ذِكْرِ رَبِّهِمْ مُعْرِضُونَ ﴿٤٢﴾ اَمْ لَهُمْ اٰلِهَةٌ تَمْنَعُهُمْ مِنْ دُونِنَا لَا يَسْتَطِيعُونَ
نَصْرَ اَنْفُسِهِمْ وَلَا هُمْ مِنَّا يُصْحَبُونَ ﴿٤٣﴾ بَلْ مَتَّعْنَا هٰؤُلَاءِ وَاٰبَاءَهُمْ حَتّٰى طَالَ عَلَيْهِمُ الْعُمُرُ اَفَلَا يَرَوْنَ اَنَّا
نَأْتِي الْاَرْضَ نَنْقُصُهَا مِنْ اَطْرَافِهَا اَفَهُمُ الْغَالِبُونَ ﴿٤٤﴾

17. Cüz
21. Sûre
Enbiyâ 34-44

BEŞER PEYGAMBER

34-35. Elçimiz Muhammed'in peygamberliğine inanmamak için çeşitli bahaneler uyduran, "Bu nasıl peygamber böyle? Herkes gibi çarşı pazar dolaşıyor, yiyip içiyor, üstelik herkes gibi ölümlü bir insan! Nasıl olur da peygamber olur?" diyen[15] müşrikler şunu bilmelidirler ki bu zamana kadar doğan her canlı ölmüştür, hiç kimse ölümsüz değildir. Durum böyleyken niçin peygamberin ölümlü ve sade bir insan olmasının sakıncası varmış gibi konuşuyorlar? Sanki kendileri ölümsüzmüş gibi, ölümlü peygamberi yadırgıyorlar? Bilsinler ki hayat bir imtihandır, sahip olduğunuz her türlü şey bir imtihan aracıdır, sonunda herkes ölecek ve hesap vermek üzere huzurumuzda toplanacaktır.

36. Bu müşrikler şefaatçi kabul edip Allah'a ortak koştukları varlıkların elçimiz Muhammed tarafından eleştirilmesine tahammül edememekte, onu küçümsemektedirler. Aslında onlar, kendilerine sonsuz nimetler veren Allah'a karşı nankörlük etmekte, sadece O'na kulluk etmek yerine başka varlıkları şefaatçi kabul edip onları Allah'a ortak koşmaktadırlar.

15 İbn Atiyye.

MÜŞRİKLERİN İLÂHÎ AZABI ACELECE İSTEME KÜSTAHLIKLARINA CEVAP

37-38. Kendilerini ilâhî ceza ile uyaran elçimize karşı küstahça meydan okumakta, "Bu ilâhî ceza nerede kaldı?" demektedirler. Oysa bu aceleciliğin bir anlamı yoktur! Vaat edilen ilâhî ceza muhakkak gelecektir.

39-40. Üstelik bu ceza sadece dünya ile de sınırlı kalmayacaktır. Hele o küstah müşrikler hiç beklemedikleri o kıyamet ve ilâhî azapla karşılaştıklarında, yüzlerine ve bedenlerine vuran cehennem ateşini savmaya güç yetiremediklerinde ve çaresiz bir şekilde azaba mâruz kaldıklarında ne yapacaklarını bir düşünsünler bakalım? İşte bu durumu düşünüp takdir edebilseler azabı istemekte böylesine küstahça acele etmezlerdi!

41. Ey Muhammed! Senden önce birçok peygamber de muhataplarından aynı tavrı görmüştü, onları da alaya almışlardı. Ama sonunda alaya aldıkları ilâhî ceza başlarına geldi! Müşrikler bu durumu düşünüp ders alsınlar!

42-44. Ey Muhammed! Bütün kâinatı yaratan ve sonsuz kudret sahibi olan Allah'a şirk koşmadan kulluk etmek yerine birtakım âciz varlıkları şefaatçi kabul edip onları Allah'a ortak koşan ve küstahça ilâhî azabı isteyen müşriklere şöyle sor: "Allah size herhangi bir vakit; meselâ gece uyurken yahut gündüz çalışırken bir âfet gönderecek olsa sizi kim koruyabilir? O medet umduğunuz varlıklar koruyabilir mi? Pekâlâ biliyorsunuz ki onların ya da başka hiçbir gücün böyle bir durumda faydası olmaz. Onların kendilerine bile bir hayırları dokunmaz. Bu açık gerçeğe rağmen hâlâ Allah'ın merhametini suistimal ediyor, size derhal azap göndermemesini yanlış değerlendiriyor ve elçimize karşı küstahlık ediyorsunuz! Çünkü nesillerdir nimetler içinde yaşayan bir toplum olmanız sizi şımarttı. Unutmayın ki elçimiz Muhammed ve ona iman edenlerin zaferi yakındır. Yavaş yavaş etrafınızdaki çember daralmakta ve devran dönmektedir. Elçimize ve tevhit davasına karşı galip gelebileceğinizi hiç zannetmeyin![16]

[16] bk. Zemahşerî.

قُلْ اِنَّمَا اُنْذِرُكُمْ بِالْوَحْيِ وَلَا يَسْمَعُ الصُّمُّ الدُّعَاءَ اِذَا مَا يُنْذَرُونَ ﴿٤٥﴾ وَلَئِنْ مَسَّتْهُمْ نَفْحَةٌ مِنْ عَذَابِ
رَبِّكَ لَيَقُولُنَّ يَا وَيْلَنَا اِنَّا كُنَّا ظَالِمِينَ ﴿٤٦﴾ وَنَضَعُ الْمَوَازِينَ الْقِسْطَ لِيَوْمِ الْقِيٰمَةِ فَلَا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْـًٔا
وَاِنْ كَانَ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ اَتَيْنَا بِهَا وَكَفٰى بِنَا حَاسِبِينَ ﴿٤٧﴾ وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوسٰى وَهٰرُونَ الْفُرْقَانَ
وَضِيَاءً وَذِكْرًا لِلْمُتَّقِينَ ﴿٤٨﴾ اَلَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ بِالْغَيْبِ وَهُمْ مِنَ السَّاعَةِ مُشْفِقُونَ ﴿٤٩﴾ وَهٰذَا ذِكْرٌ
مُبَارَكٌ اَنْزَلْنَاهُ اَفَاَنْتُمْ لَهُ مُنْكِرُونَ ﴿٥٠﴾ وَلَقَدْ اٰتَيْنَا اِبْرٰهِيمَ رُشْدَهُ مِنْ قَبْلُ وَكُنَّا بِهِ عَالِمِينَ ﴿٥١﴾ اِذْ قَالَ
لِاَبِيهِ وَقَوْمِهِ مَا هٰذِهِ التَّمَاثِيلُ الَّتِي اَنْتُمْ لَهَا عَاكِفُونَ ﴿٥٢﴾ قَالُوا وَجَدْنَا اٰبَاءَنَا لَهَا عَابِدِينَ ﴿٥٣﴾ قَالَ لَقَدْ
كُنْتُمْ اَنْتُمْ وَاٰبَاؤُكُمْ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٥٤﴾ قَالُوا اَجِئْتَنَا بِالْحَقِّ اَمْ اَنْتَ مِنَ اللَّاعِبِينَ ﴿٥٥﴾ قَالَ بَلْ رَبُّكُمْ
رَبُّ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ الَّذِي فَطَرَهُنَّ وَاَنَا عَلٰى ذٰلِكُمْ مِنَ الشَّاهِدِينَ ﴿٥٦﴾ وَتَاللّٰهِ لَاَكِيدَنَّ اَصْنَامَكُمْ بَعْدَ
اَنْ تُوَلُّوا مُدْبِرِينَ ﴿٥٧﴾ فَجَعَلَهُمْ جُذَاذًا اِلَّا كَبِيرًا لَهُمْ لَعَلَّهُمْ اِلَيْهِ يَرْجِعُونَ ﴿٥٨﴾ قَالُوا مَنْ فَعَلَ هٰذَا بِاٰلِهَتِنَا
اِنَّهُ لَمِنَ الظَّالِمِينَ ﴿٥٩﴾ قَالُوا سَمِعْنَا فَتًى يَذْكُرُهُمْ يُقَالُ لَهُ اِبْرٰهِيمُ ﴿٦٠﴾ قَالُوا فَاْتُوا بِهِ عَلٰى اَعْيُنِ النَّاسِ
لَعَلَّهُمْ يَشْهَدُونَ ﴿٦١﴾ قَالُوا ءَاَنْتَ فَعَلْتَ هٰذَا بِاٰلِهَتِنَا يَا اِبْرٰهِيمُ ﴿٦٢﴾ قَالَ بَلْ فَعَلَهُ كَبِيرُهُمْ هٰذَا فَسْـَٔلُوهُمْ
اِنْ كَانُوا يَنْطِقُونَ ﴿٦٣﴾

17. Cüz
21. Sûre
Enbiyâ 45-63

45-46. Ey Muhammed! Müşriklere, kendilerini Allah tarafından sana gönderilen vahiyle uyardığını söyle ve onların inatla inkâr etmelerine aldırma, çünkü onlar, inatlarından dolayı, senin tevhit çağrına ve uyarılarına kulak vermeyecek kadar sağır kesilmiş durumdadırlar. Gerçi ilâhî azap kendilerine bir parça dokunuverdiği zaman hatalarını anlayacaklar, iş işten geçtikten sonra "Eyvah, meğer biz tamamen yanılıyormuşuz!" diyeceklerdir.

47. O hesap günü geldiğinde adalet terazisini kuracağız ve herkes en âdil şekilde yargılanacaktır. Kimse haksızlığa uğramayacak, kimsenin yaptığı yanına kalmayacaktır. Zerre kadar da olsa her davranış karşılığını bulacaktır.

MÛSÂ ve HÂRUN DA BİRER BEŞER PEYGAMBERDİLER

48-50. Ey müşrikler! Sizden önceki toplumlara nice peygamberler gönderdiğimizi bildiğiniz halde niçin Muhammed'in peygamberliğini kabul etmiyorsunuz? Şimdi elçimiz Muhammed'e gönderdiğimiz gibi daha önce de Mûsâ ve Hârun'a Tevrat'ı, hesap gününe iman eden, kıyamet konusunda sizler gibi küstahlık etmeyen iman sahibi kimselere müjdeleyici bir rehber olarak vermiştik. İşte bu gönderdiğimiz Kur'an da tıpkı onlar gibi değerli bir öğüttür. Daha ne diye inkâr ediyorsunuz!

İBRÂHİM PEYGAMBERDEN TEVHİT MESAJLARI

51-56. Yine atanız İbrâhim de Muhammed gibi, tarafımızdan seçilmiş
tevhit önderi bir peygamberdi. Sizler gibi müşrik değildi. Ona da vahiyle doğru
yolu göstermiştik. Nitekim elçimiz Muhammed gibi o da, babasının da aralarında
bulunduğu toplumunun karşısına çıkmış ve "Şu karşılarında iki büklüm olduğu-
nuz heykeller nedir böyle? Niçin bunları Allah'a ortak koşuyorusunuz?" diyerek
onların şirk inancını eleştirmişti. Onlar da sizin, elçimiz Muhammed'e verdiğiniz
cevabın aynısını verip şöyle demişlerdi: "Bu bizim atalarımızın dinidir." Bunun
üzerine İbrâhim, aynen elçimiz Muhammed'in size verdiği yanıtı vermiş ve
"Demek ki atalarınız da sizler de yanlış yoldasınız! Allah'a şirk koşmak ata
dini mi olurmuş?" demişti. Fakat onlar diretmiş ve "Bizimle alay ediyorsun
herhalde! Atalarımızın dinini nasıl terkederiz?" demişlerdi. İbrâhim, "Sizleri de
yerleri ve gökleri de yaratan Allah'tır ve kulluk edilmeye lâyık yegâne kudret
O'dur. Sizlere tevhidi açıkça tebliğ ediyor ve şunu ilân ediyorum; şefaatçi kabul
edip ortak koştuğunuz şeylerin hiçbir ilâhî değeri yoktur."[17]

57-63. Derken İbrâhim, putların hiçbir güç sahibi olmayan zavallı varlıklar
olduğunu göstermek için, halkın şehirden uzaklaştığı bir anda onları kırmaya
ahdetmiş ve fırsatını bulduğunda hepsini paramparça etmişti. Yaptığı planın
gereği olarak sadece en büyük putu sağlam bırakmıştı. İnsanlar döndüklerinde
putların kırılmış olduğunu gördüler, şaşkınlık ve öfke içinde, "İlâhlarımıza bunu
hangi dinsiz yaptı böyle?"[18] diyerek olayın fâilini araştırmaya başladılar. O sı-
rada, vaktiyle İbrâhim'in bazı konuşmalarını dinlemiş olanlar, "İbrâhim diye
bir genç var! Devamlı ilâhlarımızı eleştirip duruyor. Muhtemelen o yapmıştır"
dediler. Bunun üzerine İbrâhim'i herkesin huzurunda sorguya çekmeye karar
verdiler ve ona, "İlâhlarımıza bu fenalığı sen mi yaptın İbrâhim!" diye sordular.
İbrâhim onlara, bu putları şefaatçi kabul edip onları Allah'a ortak koşmanın
yanlışlığını anlatacak bir ders vermek üzere şöyle konuşmuştu: "Bakın şu bü-
yük olan sağlam duruyor. Demek ki o yaptı. Konuşabiliyorsa sorun da din-
leyelim bakalım!"

17. Cüz
21. Sûre
Enbiyâ 45-63

[17] Taberi.

[18] Kullandıkları "zalim" ifadesinde bu vurgu vardır. Kutsallarına yönelik bir saldırıyı kınamaktadırlar.

تَرْجَعُوا اِلٰى اَنْفُسِهِمْ فَقَالُوا اِنَّكُمْ اَنْتُمُ الظَّالِمُونَۙ ﴿٦٤﴾ ثُمَّ نُكِسُوا عَلٰى رُؤُ۫سِهِمْۚ لَقَدْ عَلِمْتَ مَا هٰٓؤُلَٓاءِ
يَنْطِقُونَ ﴿٦٥﴾ قَالَ اَفَتَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مَا لَا يَنْفَعُكُمْ شَيْـًٔا وَلَا يَضُرُّكُمْۜ ﴿٦٦﴾ اُفٍّ لَكُمْ وَلِمَا تَعْبُدُونَ
مِنْ دُونِ اللّٰهِۜ اَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٦٧﴾ قَالُوا حَرِّقُوهُ وَانْصُرُٓوا اٰلِهَتَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ فَاعِلِينَ ﴿٦٨﴾ قُلْنَا يَا نَارُ كُونِي بَرْدًا
وَسَلَامًا عَلٰٓى اِبْرٰهِيمَۙ ﴿٦٩﴾ وَاَرَادُوا بِه۪ كَيْدًا فَجَعَلْنَاهُمُ الْاَخْسَرِينَۚ ﴿٧٠﴾ وَنَجَّيْنَاهُ وَلُوطًا اِلَى الْاَرْضِ الَّت۪ي
بَارَكْنَا ف۪يهَا لِلْعَالَم۪ينَ ﴿٧١﴾ وَوَهَبْنَا لَهُٓ اِسْحٰقَۜ وَيَعْقُوبَ نَافِلَةًۜ وَكُلًّا جَعَلْنَا صَالِح۪ينَ ﴿٧٢﴾ وَجَعَلْنَاهُمْ اَئِمَّةً
يَهْدُونَ بِاَمْرِنَا وَاَوْحَيْنَٓا اِلَيْهِمْ فِعْلَ الْخَيْرَاتِ وَاِقَامَ الصَّلٰوةِ وَا۪يتَٓاءَ الزَّكٰوةِۚ وَكَانُوا لَنَا عَابِد۪ينَۙ ﴿٧٣﴾ وَلُوطًا
اٰتَيْنَاهُ حُكْمًا وَعِلْمًا وَنَجَّيْنَاهُ مِنَ الْقَرْيَةِ الَّت۪ي كَانَتْ تَعْمَلُ الْخَبَٓائِثَۜ اِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمَ سَوْءٍ فَاسِق۪ينَۙ ﴿٧٤﴾
وَاَدْخَلْنَاهُ ف۪ي رَحْمَتِنَاۜ اِنَّهُ مِنَ الصَّالِح۪ينَ ﴿٧٥﴾ وَنُوحًا اِذْ نَادٰى مِنْ قَبْلُ فَاسْتَجَبْنَا لَهُ فَنَجَّيْنَاهُ وَاَهْلَهُ مِنَ
الْكَرْبِ الْعَظ۪يمِۚ ﴿٧٦﴾ وَنَصَرْنَاهُ مِنَ الْقَوْمِ الَّذ۪ينَ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَاۜ اِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمَ سَوْءٍ فَاَغْرَقْنَاهُمْ اَجْمَع۪ينَ ﴿٧٧﴾

17. Cuz
21. Sûre
Enbiyâ 64-77

64-67. İbrâhim'in bu cevabı üzerine hepsi derin bir sessizliğe büründü ve gerçekten de kendilerine dahi hayrı dokunmayan zavallı varlıklardan me- det umduklarını farkettiler. Ancak çok geçmeden inatları akıllarına baskın çık- tı ve "Sen bizimle alay mı ediyorsun? Onların konuşamayacağını gayet iy- biliyorsun!" diye çıkıştılar. İbrâhim bu defa, zaten zımnen anlamış oldukları gerçeği yüzlerine haykırdı: "Ne size ne kendilerine hayrı dokunmayacak olan konuşmaktan bile âciz şu zavallı şeylerden medet umuyorsunuz öyle mi Aklınızı hiç kullanmaz mısınız siz? Yazıklar olsun size de şu putlarınıza da" dedi.

68-70. Şirkin yanlışlığını gösteren bu açık ve güçlü mesajı aldıkları hal- onlar yine de inkârda ısrar ettiler ve tıpkı sizin yaptığınız gibi elçiye zarar verm- istediler. "Dininizi koruyun, bu adamı yakın!" diyerek üzerine üşüştüler. An- biz "Serin ve selâmet ol İbrâhim'e ey ateş!" diye ferman buyurduk ve İbrâ- onların tuzaklarından koruduk.[19] Onlar İbrâhim'e fenalık düşünmüşlerdi a-

başaramadılar. Aksine biz onları zelil kıldık. Bu durum, elçimiz Muhammed'e karşı aynı tavırları takınan Mekkeli müşrikler için bir derstir.

71-73. İbrâhim'i ve onun gibi bir tevhit önderi olan Lût'u zalim ka- vimlerinin şerrinden koruduk ve sağ salim kutlu ve bereketli topraklara ulaş- malarını sağladık.[20] Ardından İbrâhim'e evlâdı İshak'ı ve torunu Yâkub'u bah- şettik. Onlar da ataları İbrâhim gibi Allah'ın emri ile hareket eden kimselerdi. Hepsine ilâhî vahiy vermiş, hayırlı işler yapmalarını, tevhit üzere kalmalarını[21] emretmiştik. Onlar sadece Allah'a kulluk eden tevhit ehli büyük peygamberler, insanlara yol gösteren kimseler idiler.

17. Cuz
21. Sûre
Enbiyâ 64-77

DİĞER BAZI PEYGAMBERİN KISSALARINDAN TEVHİT MESAJLARI

74-75. Lût da tevhit ehli peygamberlerdendi. Kendisine ilâhî vahiy iletmiş, hikmetli dosdoğru bir insan olmasını sağlamıştık. Tıpkı Mekkeli müşrikler gibi onun halkı da kendisine kötülük yapmak istemişti. Ancak biz onu ahlâkî çö- küntü içinde olan ve çirkin fiiller yapan toplumun şerrinden kurtarmıştık, çünkü o, Allah'ın emirlerine harfiyen uyan sâlih bir insandı. Bu yüzden de ona rahmetimizle muamele etmiştik.

76-77. Nûh da tevhit ehli bir peygamberdi. Halkının ısrarlı inkârlarına rağmen uzun süre tevhit davetini sürdürmüş, fakat ona ve inananlara zarar vermeleri karşısında bizden yardım istemişti. Biz de elçimizi ve mesajımızı in- kâr eden o zalimlere karşı Nûh'un ve ona iman edenlerin imdadına yetişmiş, zalimleri tûfan ile boğmuştuk. Nûh'u ve iman edenleri kurtarıp ülkenin vârisleri kılmıştık.

[19] Hz. İbrâhim'in ateşe atılmasıyla ilgili birçok rivayet bulunmakla beraber bunlar sahih değil (bk. İbn Atıyye). Kur'an metninde onun doğrudan ateşe atıldığı söylenmemekte, bir şekilde tarafından kurtarıldığı anlaşılmaktadır. Allah elbette ateşin yakıcılığını gidermeye kadirdir, böyle bir şeyin Mekkeli müşriklere anlatılması, âdeta "Alın size mûcize, siz de elçimiz Muhammed'i yakın görelim!" demek olur. Müşriklerin buradan bu mesajı almadıkları açıktır. Eğer

ya ilâhî tehditten korkmuş olmaları ya da en azından Hz. Muhammed'in peygamberliğini test etmek amacıyla böyle bir girişimde bulunmaları beklenirdi ki bildiğimiz kadarıyla bu iki durum da gerçekleşmemiştir. Buradan hareketle, ilk dönem İslâm toplumunun ve daha genel anlamda Kur'an'ın ilk muhataplarının" İbrâhim'in ateşte yanmamış olduğu şeklinde bir algıya sahip olma- sonucunu çıkarmak mümkündür. *Doğrusunu Allah bilir.*

[20] Kaynaklarda bu bölge "Şam diyarı" olarak ifade edilir. Aşağı yukarı bugünkü Filistin topraklarıdır.

[21] Burada geçen "اقام الصلوة وايتاء الزكوة" tabiri için Tevbe sûresinin 5. âyetindeki dipnota bakınız.

وَدَاوُدَ وَسُلَيْمٰنَ اِذْ يَحْكُمَانِ فِى الْحَرْثِ اِذْ نَفَشَتْ فِيهِ غَنَمُ الْقَوْمِۚ وَكُنَّا لِحُكْمِهِمْ شَاهِدِينَۙ ﴿٧٨﴾ فَفَهَّمْنَاهَا
سُلَيْمٰنَۚ وَكُلًّا اٰتَيْنَا حُكْمًا وَعِلْمًاۘ وَسَخَّرْنَا مَعَ دَاوُدَ الْجِبَالَ يُسَبِّحْنَ وَالطَّيْرَۜ وَكُنَّا فَاعِلِينَ ﴿٧٩﴾ وَعَلَّمْنَاهُ
صَنْعَةَ لَبُوسٍ لَكُمْ لِتُحْصِنَكُمْ مِنْ بَأْسِكُمْۚ فَهَلْ اَنْتُمْ شَاكِرُونَ ﴿٨٠﴾ وَلِسُلَيْمٰنَ الرِّيحَ عَاصِفَةً تَجْرِى بِاَمْرِهٖٓ
اِلَى الْاَرْضِ الَّتِى بَارَكْنَا فِيهَاۜ وَكُنَّا بِكُلِّ شَیْءٍ عَالِمِينَ ﴿٨١﴾ وَمِنَ الشَّيَاطِينِ مَنْ يَغُوصُونَ لَهُ وَيَعْمَلُونَ
عَمَلًا دُونَ ذٰلِكَۚ وَكُنَّا لَهُمْ حَافِظِينَۙ ﴿٨٢﴾ وَاَيُّوبَ اِذْ نَادٰى رَبَّهُٓ اَنّ۪ى مَسَّنِىَ الضُّرُّ وَاَنْتَ اَرْحَمُ الرَّاحِمِينَۚ
﴿٨٣﴾ فَاسْتَجَبْنَا لَهُ فَكَشَفْنَا مَا بِهٖ مِنْ ضُرٍّ وَاٰتَيْنَاهُ اَهْلَهُ وَمِثْلَهُمْ مَعَهُمْ رَحْمَةً مِنْ عِنْدِنَا وَذِكْرٰى لِلْعَابِدِينَ
﴿٨٤﴾ وَاِسْمٰعِيلَ وَاِدْرِيسَ وَذَا الْكِفْلِۜ كُلٌّ مِنَ الصَّابِرِينَۚ ﴿٨٥﴾ وَاَدْخَلْنَاهُمْ فِى رَحْمَتِنَاۜ اِنَّهُمْ مِنَ الصَّالِحِينَ
﴿٨٦﴾ وَذَا النُّونِ اِذْ ذَهَبَ مُغَاضِبًا فَظَنَّ اَنْ لَنْ نَقْدِرَ عَلَيْهِ فَنَادٰى فِى الظُّلُمَاتِ اَنْ لَٓا اِلٰهَ اِلَّٓا اَنْتَ سُبْحَانَكَۗ
اِنّ۪ى كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَۚ ﴿٨٧﴾ فَاسْتَجَبْنَا لَهُ وَنَجَّيْنَاهُ مِنَ الْغَمِّۜ وَكَذٰلِكَ نُنْجِى الْمُؤْمِنِينَ ﴿٨٨﴾

17. Cüz
21. Sûre
Enbiyâ 78-88

78. Dâvud ve Süleyman da İsrâiloğulları'nın iyice dağıldığı bir dönemde onları toplayıp bir araya getirmiş ve onlara yöneticilik yapmış kudretli peygamberler idiler.[22] Âdil hükümranlıkları bizim bilgimiz dahilindeydi.

79-82. Dâvud'un ardından âdil hükümranlık Süleyman'a geçti. O da Dâvud gibi, kendisine verdiğimiz vahiy ve nübüvvet[23] sayesinde adaletle hükmetme kaidesini anlamış ve uygulamıştı. Dâvud her an bizim sınırsız kudret ve şanımızı hatırda tutar ve emrine amade kılınmış dağlar, taşlar ve kuşlarla birlikte kulluk görevini en güzel şekilde yerine getirirdi. Güçlü hükümdarlığı döneminde savaşlarda kullanılmak üzere koruyucu zırhlar yapılırdı. Bu sayede mücehhez ordulara sahip idiler. Süleyman döneminde de kutsal bölgelere seferler düzenleyen muazzam donanmalar yapılmıştı.[24] Savaşlarda elde ettikleri esirleri

22 Âyette geçen "الْحَرْث" (ekin) ve "غَنَم" (koyun) kelimeleriyle sembolik olarak İsrâiloğulları'ndan söz ediliyor olmalıdır. Tefsirlerde bu tarz bir yoruma rastlayamadık ama yahudi geleneğinde İsrâiloğulları'nın "koyun sürüsü", peygamberlerin ise "çoban" olarak adlandırıldığı bilinmektedir. Dâvud ve Süleyman peygamberlerin, dağılmış halde bulunan sürüyü (İsrâiloğulları) toparlayıp onlara adaletle hükmettikleri bilinmektedir. Âyette sözü edilen ekin ve koyun hikâyesi sembolik değil, gerçek bile olsa bu hikâyenin anlatımından böyle bir maksat hedeflenmiş olmalıdır. *Doğrusunu Allah bi...*

23 Taberî.

24 bk. İbn Âşûr.

inşaat, dalgıçlık vb. işlerde[25] çalıştırıyorlardı. Bütün bunlar Allah tarafından onlara nasip edilmiş güçlerdi[26] ve onlar bu sahip olduklarına karşılık Allah'a gereği gibi şükrediyorlar, sadece O'na kulluk ediyorlardı. Oysa Mekkeli müşrikler sahip oldukları nimetleri kendilerine veren Allah'a kulluk etmek yerine, başka varlıkları şefaatçi kabul edip onları Allah'a ortak koşmaktadırlar.

83-84. Eyyûb da kendisine vahiy gönderdiğimiz peygamberlerdendi. Çektiği onca sıkıntıya rağmen yine de şükretmeyi bırakmamış, çareyi sadece Allah'tan istemişti. "Ey rabbim! Zorluklar belimi büktü, sen merhametliler merhametlisisin!" diye dua etmişti. Biz de onun bu duasına icabet etmiş, kendisini sağlına kavuşturmuş, ailesinin dirlik ve düzenini yeniden tesis etmiş, kaybettiklerini misliyle vermiştik. Bu, bizim o ve onun gibi başlarına gelen musibetlere sabreden tevhit ehli kullara olan rahmetimizin sonucu idi.

17. Cüz
21. Sûre
Enbiyâ 78-88

85-86. İsmâil, İdrîs ve Zülkifl gibi peygamberler de ilâhî rahmete nâil olmuş, Allah'ın emrinin dışına çıkmayan sabırlı ve sâlih kullar idiler.

87-88. Yûnus da peygamberlerdendi. İlâhî mesajı iletmek üzere gönderildiği halkının ısrarlı inkârlarına dayanamamış ve kızgınlıkla orayı terkedip gitmişti. Bunun bir hata olduğunu ve karşılığında kendisini sıkıntıya sokacağımızı düşünmemişti.[27] Ancak şehirden uzaklaşmak için bindiği gemi battığında[28] denizin karanlıkları içerisinde,[29] yaptığının hata olduğunu farketmiş ve derhal tövbe ederek, "Ey rabbim! Senden başka kulluk edilmeye lâyık kudret yoktur. Sen yüceler yücesisin, ben hata ettiğimin farkına vardım" diye dua etmişti. Biz de onun bu samimi tövbesini kabul ettik ve kendisini bu kederden kurtardık. İşte biz, hatasını anladığı vakit tövbe eden mümin kullarımızı böyle affeder ve kurtarırız.

25 bk. Zemahşerî, Râzî.

26 bk. Zemahşerî, Râzî.

27 Meallerde bu cümle genellikle, "Ona güç yetiremeyeceğimizi sanmıştı" şeklinde çevrilir. Oysa böyle bir düşünceyi bir peygambere atfetmek doğru değildir, çünkü değil peygamber, sıradan bir mümin bile Allah'ın kendisine güç yetiremeyeceğini asla düşünmez. Nitekim Râzî bu hususu dile getirmiş ve tercih ettiğimiz görüşe yer vermiştir. *Doğrusunu Allah bilir.*

28 bk. Râzî.

29 bk. İbnü'l-Cevzî.

وَزَكَرِيَّٓا اِذْ نَادٰى رَبَّهُ رَبِّ لَا تَذَرْنٖى فَرْدًا وَاَنْتَ خَيْرُ الْوَارِثٖينَۚ (٨٩) فَاسْتَجَبْنَا لَهُۘ وَوَهَبْنَا لَهُ يَحْيٰى
وَاَصْلَحْنَا لَهُ زَوْجَهُۜ اِنَّهُمْ كَانُوا يُسَارِعُونَ فِى الْخَيْرَاتِ وَيَدْعُونَنَا رَغَبًا وَرَهَبًاۜ وَكَانُوا لَنَا خَاشِعٖينَ (٩٠)
وَالَّتٖٓى اَحْصَنَتْ فَرْجَهَا فَنَفَخْنَا فٖيهَا مِنْ رُوحِنَا وَجَعَلْنَاهَا وَابْنَهَٓا اٰيَةً لِلْعَالَمٖينَ (٩١) اِنَّ هٰذِهٖٓ اُمَّتُكُمْ
اُمَّةً وَاحِدَةًۘ وَاَنَا رَبُّكُمْ فَاعْبُدُونِ (٩٢) وَتَقَطَّعُٓوا اَمْرَهُمْ بَيْنَهُمْۜ كُلٌّ اِلَيْنَا رَاجِعُونَ۟ (٩٣) فَمَنْ يَعْمَلْ مِنَ
الصَّالِحَاتِ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَا كُفْرَانَ لِسَعْيِهٖۚ وَاِنَّا لَهُ كَاتِبُونَ (٩٤) وَحَرَامٌ عَلٰى قَرْيَةٍ اَهْلَكْنَاهَٓا اَنَّهُمْ لَا يَرْجِعُونَ
(٩٥) حَتّٰٓى اِذَا فُتِحَتْ يَاْجُوجُ وَمَاْجُوجُ وَهُمْ مِنْ كُلِّ حَدَبٍ يَنْسِلُونَ (٩٦) وَاقْتَرَبَ الْوَعْدُ الْحَقُّ فَاِذَا هِىَ
شَاخِصَةٌ اَبْصَارُ الَّذٖينَ كَفَرُواۜ يَا وَيْلَنَا قَدْ كُنَّا فٖى غَفْلَةٍ مِنْ هٰذَا بَلْ كُنَّا ظَالِمٖينَ (٩٧) اِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُونَ
مِنْ دُونِ اللّٰهِ حَصَبُ جَهَنَّمَۜ اَنْتُمْ لَهَا وَارِدُونَ (٩٨) لَوْ كَانَ هٰٓؤُلَٓاءِ اٰلِهَةً مَا وَرَدُوهَاۜ وَكُلٌّ فٖيهَا خَالِدُونَ (٩٩)
لَهُمْ فٖيهَا زَفٖيرٌ وَهُمْ فٖيهَا لَا يَسْمَعُونَ (١٠٠)

17. Cüz
21. Sûre
Enbiyâ 89-100

89-90. Zekeriyyâ da bir peygamberdi ve yaşının ilerlemiş olmasına rağmen bir çocuk sahibi olamamanın üzüntüsüyle dua etmiş, "Rabbim! Beni böyle yapayalnız bırakma! Bana bir evlât nasip et!" diye yakarmıştı. Biz de onun duasını kabul etmiş, eşinin çocuk yapabilmesini sağlamış ve kendisine Yahyâ adlı çocuğunu nasip etmiştik. Bunlar Allah'ın emirlerine uygun güzel işler yapma konusunda birbirleriyle yarışan, bizim vereceğimiz cezadan emin olmak ve ödülümüze nâil olmak için sadece ve sadece bize kulluk eden, huzurumuzda saygı ve içtenlikle ibadet eden kullar idiler.

91. Zina suçu ile itham ettikleri[30] namuslu, iffetli Meryem de böyle kullardan biriydi. Karnındaki çocuğa can vererek,[31] onu evlât sahibi yapmış, kendisini ve oğlu İsa'yı insanlara ilâhî mesajları ulaştıran kimseler kılmıştık.

92. Ey Muhammed'in peygamberliğini yadırgayan ve tevhidi kabul etmeyen Mekkeli müşrikler! Bütün peygamberlerin insanlara yaptığı tebliğ elçimiz Muhammed'in anlattığı tevhit mesajının aynısıydı. Şunu bilin ki kulluk

30 İbnü'l-Cevzî.

31 Meallerde görülen, "Meryem'e ruhumuzdan üfledik" şeklindeki dikkatsiz ve muğlak çeviri, [illegible] soru ve soruna yol açmaktadır. Halbuki Zemahşerî, Ebû Hayyân ve Âlûsî gibi müfessirler [illegible] geçen, "Ruhumuzdan üfledik" ifadesini, "Can verdik" şeklinde gayet açık ve anlaşılır bir [illegible] tefsir etmişlerdir. Burada şunu da belirtelim ki, "Ruhumuzdan üfledik" ifadesi, Kur'an'da sadece İsa için değil, bütün insanlar için kullanılmaktadır (meselâ bk. Hicr 15/29).

edilmeye lâyık olan yegâne kudret, sizleri en mükemmel şekilde yaratıp yetiştiren ve her türlü nimeti veren Allah'tır. O halde başka varlıkları şefaatçi kabul edip onları Allah'a ortak koşmayı bırakın ve yalnız O'na kulluk edin!

93-94. Ne var ki sizler bütün bu peygamberlerin anlattığı tevhidi terkedip şirke saptınız. Ama bilin ki öldükten sonra diriltilecek ve huzurumuza çıkıp hesap vereceksiniz. İşte o hesap gününde, dünyada peygamberlere ve tevhide iman etmiş ve ilâhî emirlere uygun yaşamış mümin kulların amelleri kesinlikle ödülsüz kalmayacaktır. Çünkü biz onların yaptığı her güzel ameli kaydetmekteyiz.

17. Cüz
21. Sûre
Enbiyâ 89-100

MÜŞRİKLERİN KÜSTAHLIKLARINA CEVAP

95. Ey elçimiz Muhammed'e karşı küstahça tavırlar sergileyen ve ona "Madem gerçek bir peygambersin, o halde tehdit ettiğin azabı getir de görelim" diyen müşrikler! Bu şekilde inkârcı tavrınızı sürdürmekte ısrar ederseniz, ilâhî azap geldiğinde pişman olacak ve tekrar dünyaya dönmek isteyecek, fakat bunu elde edemeyeceksiniz. O halde elinizde fırsat varken elçimize iman edin, ona düşmanlık etmeyi bırakın![32]

96-97. Nitekim kıyamet olayı gerçekleşmeye başladığında ve o güne kadar peygamberleri inkâr edenlerin gözleri korkudan fal taşı gibi açılacak ve "Eyvahlar olsun bize! Meğer bu gerçeği görememişiz, bu zamana kadar hep yanlış yoldaymışız" diye yakınacaklardır.[33]

98-100. O gün sizin gibi müşriklere şöyle denilecektir: "Sizler de, medet umduğunuz varlıklar da cehenneme yakıt olacaksınız. Bu şefaatçi kabul edip Allah'a ortak koştuğunuz şeyler gerçekten buna lâyık olsalardı bugün cehenneme gitmezlerdi. Ama şimdi hepinizin varacağı yer orasıdır. Orada eyvah edip yakınmaktan başka yapabilecekleri bir şey yoktur, üstelik feryatlarına kimse kulak vermeyecektir.

32 Teysîr

33 Âyette geçen Ye'cûc ve Me'cûc ile ilgili olarak tefsirlerde çeşitli görüşler yer almaktadır. Âlûsî bu tartışmaya girmeyerek maksadın, kıyametin kopması olduğuna işaret etmektedir. Biz de çevirimizde onu esas aldık. *Doğrusunu Allah bilir.*

اِنَّ الَّذٖينَ سَبَقَتْ لَهُمْ مِنَّا الْحُسْنٰٓى اُو۬لٰٓئِكَ عَنْهَا مُبْعَدُونَ (١٠١) لَا يَسْمَعُونَ حَسٖيسَهَا وَهُمْ فٖى مَا اشْتَهَتْ
اَنْفُسُهُمْ خَالِدُونَ (١٠٢) لَا يَحْزُنُهُمُ الْفَزَعُ الْاَكْبَرُ وَتَتَلَقّٰيهُمُ الْمَلٰٓئِكَةُ هٰذَا يَوْمُكُمُ الَّذٖى كُنْتُمْ تُوعَدُونَ (١٠٣)
يَوْمَ نَطْوِى السَّمَٓاءَ كَطَيِّ السِّجِلِّ لِلْكُتُبِ كَمَا بَدَاْنَٓا اَوَّلَ خَلْقٍ نُعٖيدُهُ وَعْدًا عَلَيْنَا اِنَّا كُنَّا فَاعِلٖينَ (١٠٤)
وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِى الزَّبُورِ مِنْ بَعْدِ الذِّكْرِ اَنَّ الْاَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِىَ الصَّالِحُونَ (١٠٥) اِنَّ فٖى هٰذَا لَبَلَاغًا لِقَوْمٍ
عَابِدٖينَ (١٠٦) وَمَٓا اَرْسَلْنَاكَ اِلَّا رَحْمَةً لِلْعَالَمٖينَ (١٠٧) قُلْ اِنَّمَا يُوحٰٓى اِلَىَّ اَنَّمَٓا اِلٰهُكُمْ اِلٰهٌ وَاحِدٌ فَهَلْ اَنْتُمْ
مُسْلِمُونَ (١٠٨) فَاِنْ تَوَلَّوْا فَقُلْ اٰذَنْتُكُمْ عَلٰى سَوَٓاءٍ وَاِنْ اَدْرٖٓى اَقَرٖيبٌ اَمْ بَعٖيدٌ مَا تُوعَدُونَ (١٠٩) اِنَّهُ يَعْلَمُ
الْجَهْرَ مِنَ الْقَوْلِ وَيَعْلَمُ مَا تَكْتُمُونَ (١١٠) وَاِنْ اَدْرٖى لَعَلَّهُ فِتْنَةٌ لَكُمْ وَمَتَاعٌ اِلٰى حٖينٍ (١١١) قَالَ رَبِّ احْكُمْ
بِالْحَقِّ وَرَبُّنَا الرَّحْمٰنُ الْمُسْتَعَانُ عَلٰى مَا تَصِفُونَ (١١٢)

17. Cuz
21. Sûre
Enbiyâ 101-112

101-103. Elçilerimize ve tevhide iman eden, ilâhî emirlere uygun yaşayan ve kendilerine verdiğimiz müjdeye lâyık olan kullarımız ise cehennemden uzak olacaklar, onun alevlerinin çıkardığı ürpertici sesi duymayacaklardır. Cennette diledikleri her türlü nimet içerisinde sonsuza kadar kalacaklardır. Kıyametin ve hesap gününün o amansız dehşeti onlara uğramayacaktır bile! Melekler kendilerini saygıyla selâmlayacak ve "İşte size müjdelenmiş olan gün budur" diyeceklerdir.

104. Ey müşrikler! Hiç gelmeyeceğini sandığınız ve elçimizin uyarılarını alaya aldığınız o kıyamet günü geldiğinde gökyüzünü bir kâğıt gibi dürüp kâinattaki bütün düzeni ortadan kaldıracak, sonra hepinizi, tıpkı ilk defa yarattığımız gibi yeniden diriltip huzurumuza çıkaracağız. Bu, Allah tarafından sizlere bildirilen bir vaattir ve muhakkak gerçekleşecektir, çünkü Allah vaat ettiği şeyi muhakkak yapar.

MÜŞRİKLERE SON UYARI
ve MÜMİNLERE ZAFER MÜJDESİ

105-107. Ayrıca bugün kendilerini küçümsediğiniz müminler yakında sizlere karşı muzaffer olacaklardır. Nitekim biz hem Tevrat'ta hem de ondan sonra gönderdiğimiz Zebûr'da, ilâhî emirlere uyan tevhit ehlinin eninde sonunda muzaffer olacağını müjdelemişizdir. Bu müjdemiz bugün elçimiz Muhammed'e iman edenler için de geçerlidir. Böylece tevhit inancı ülkeye hâkim olacak ve ilâhî rahmet tahakkuk edecektir. Zaten biz, Muhammed'i sırf insanlara rahmet olsun diye göndermişizdir.

108. Ey Muhammed! Artık müşriklerin ısrarlı inkâr ve alaylarından dolayı üzülme! İlâhî müjde gereği yakında zafere ulaşacağını bil ve müşriklere şu gerçeği haykır: "Ey müşrikler! Ben Allah tarafından kendisine vahiy verilen bir peygamberim. O bana, Allah'tan başka hiçbir varlığın kulluk edilmeye lâyık olmadığını vahyediyor. Artık inadı bırakıp bu tevhit hakikatine kulak verecek ve ilâhî çağrıya teslim olacak mısınız?"

109-111. Eğer bu çağrıya da aynı inatla karşılık verecek olurlarsa onlara şunu söyle: "Bakın ben hepinize açık seçik tevhidi anlattım. Artık sorumluluk sizdedir. Bunu kesin bir uyarı olarak size iletiyorum.[34] Artık size verilen süre dolmuştur. Yakında mı yoksa uzun bir süre sonra mı gerçekleşeceğini bilemem ama eninde sonunda Allah müminlere kudret ve zafer nasip edecek ve sizleri zelil edecektir.[35] Bunun gecikmesindeki hikmeti de bilmem; belki süre tanıyarak size bir fırsat daha veriyor, belki de böylece cezanız daha da ağırlaşıyor![36] Allah müminlere karşı beslediğiniz kin ve öfkeyi bilmekte,[37] gizli açık bütün sözlerinizi duymaktadır.

112. Ey Muhammed! İşte bu ilânı müşriklere açıkça duyur ve müsterih ol! "Rabbim sen onlara karşı bana zafer nasip et![38] Beni ve müminleri ezme planlarına karşı yardım et![39] Rahmetinle bizleri muhafaza et" diye dua et!

---

34. "آذنتكم على سواء" ifadesinde bu anlam vardır (bk. Zemahşerî).
35. Zemahşerî.
36. bk. Zemahşerî.
37. bk. Zemahşerî.
38. Taberî.
39. Zemahşerî.

YİRMİ İKİNCİ SÛRE

HAC

Tevhit sembolü ibadet.

17. Cüz
22. Sûre
Hac

Mekke döneminde vahyedilmiştir. Hz. İbrâhim'in tevhit mesajı ve müşriklerin tevhit akîdesinden uzaklaştırdıkları hac ibadeti ele alınmaktadır. Savaş izni veren 39. âyet, ilk etapta Medine'de vahyedilmiş izlenimi vermektedir. Ancak Akabe biatlarının ardından müminlerin birçoğunun peyderpey hicret ettikleri ve Hz. Peygamber'in henüz hicret etmediği son demlerde vahyedilmiş olması kuvvetle muhtemeldir. Çünkü sûrede müşriklere yönelik hitaplar bâriz bir şekilde kendini göstermektedir.

Yetmiş sekiz âyetten oluşan sûreyi muhtevasına göre aşağıdaki gibi tasnif etmek mümkündür.

يَٓا اَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمْۚ اِنَّ زَلْزَلَةَ السَّاعَةِ شَيْءٌ عَظٖيمٌ ﴿١﴾ يَوْمَ تَرَوْنَهَا تَذْهَلُ كُلُّ مُرْضِعَةٍ عَمَّٓا اَرْضَعَتْ
وَتَضَعُ كُلُّ ذَاتِ حَمْلٍ حَمْلَهَا وَتَرَى النَّاسَ سُكَارٰى وَمَا هُمْ بِسُكَارٰى وَلٰكِنَّ عَذَابَ اللّٰهِ شَدٖيدٌ ﴿٢﴾ وَمِنَ
النَّاسِ مَنْ يُجَادِلُ فِي اللّٰهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَيَتَّبِعُ كُلَّ شَيْطَانٍ مَرٖيدٍۙ ﴿٣﴾ كُتِبَ عَلَيْهِ اَنَّهُ مَنْ تَوَلَّاهُ فَاَنَّهُ يُضِلُّهُ
وَيَهْدٖيهِ اِلٰى عَذَابِ السَّعٖيرِ ﴿٤﴾

17. Cüz
22. Sûre
Hac 1-4

KIYAMET GÜNÜNÜN ve İLÂHÎ AZABIN DEHŞETİ

1-2. Ey Muhammed'in peygamberliğini kabul etmeyen ve onun âhiretle ilgili uyarılarını dikkate almayan müşrikler! Bu umursamaz tavrınıza derhal son verin; elçimize iman edip ilâhî emirlere itaat edin, çünkü umursamadığınız o kıyamet günü sizler için o kadar dehşetli olacaktır ki sanki anneler süt emzirdikleri çocuklarını bırakıp kendi derdine düşecek, hamile kadınlar bebeklerini düşürecek, herkes ilâhî azabın dehşetiyle kendinden geçip âdeta sarhoş gibi hareket edecektir.[1]

3-4. Ne var ki tevhide düşmanlıkta iyice aşırı giden kimi müşrikler,[2] şeytan karakterli ve inatçı kimselere uyarlar ve hiçbir bilgiye dayanmaksızın tevhit inancına muhalefet ederler, elçimize inzâl edilen vahye "eskilerin masalları" derler.[3] Halbuki o şeytan tabiatlı kişinin kendisine uyanları saptıracağı ve cehenneme giden yola sevkedeceği açık ve kesindir.

---

[1] Burada sözü edilen dehşet elbette ki cehennemlikler içindir. Başta peygamberler olmak üzere sâlih kullar ve müminler bu dehşetten uzak olacaklardır. Bu sahnenin anlatılmasından maksat, Hz. Peygamber'e düşmanlık edenleri ikaz etmektir.

[2] Rivayetlere göre bu şahıs Nadr b. Hâris'tir (bk. Mukātil, Taberî).

[3] Zemahşerî.

يَٓا اَيُّهَا النَّاسُ اِنْ كُنْتُمْ ف۪ى رَيْبٍ مِنَ الْبَعْثِ فَاِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ مِنْ عَلَقَةٍ ثُمَّ مِنْ
مُضْغَةٍ مُخَلَّقَةٍ وَغَيْرِ مُخَلَّقَةٍ لِنُبَيِّنَ لَكُمْۜ وَنُقِرُّ فِي الْاَرْحَامِ مَا نَشَٓاءُ اِلٰٓى اَجَلٍ مُسَمًّى ثُمَّ نُخْرِجُكُمْ طِفْلًا ثُمَّ
لِتَبْلُغُٓوا اَشُدَّكُمْۚ وَمِنْكُمْ مَنْ يُتَوَفّٰى وَمِنْكُمْ مَنْ يُرَدُّ اِلٰٓى اَرْذَلِ الْعُمُرِ لِكَيْلَا يَعْلَمَ مِنْ بَعْدِ عِلْمٍ شَيْـٔاًۜ وَتَرَى
الْاَرْضَ هَامِدَةً فَاِذَٓا اَنْزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَٓاءَ اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ وَاَنْبَتَتْ مِنْ كُلِّ زَوْجٍ بَه۪يجٍ ﴿٥﴾ ذٰلِكَ بِاَنَّ اللّٰهَ هُوَ
الْحَقُّ وَاَنَّهُ يُحْيِ الْمَوْتٰى وَاَنَّهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَد۪يرٌۙ ﴿٦﴾ وَاَنَّ السَّاعَةَ اٰتِيَةٌ لَا رَيْبَ ف۪يهَاۙ وَاَنَّ اللّٰهَ يَبْعَثُ مَنْ فِي
الْقُبُورِ ﴿٧﴾ وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُجَادِلُ فِي اللّٰهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَلَا هُدًى وَلَا كِتَابٍ مُن۪يرٍۙ ﴿٨﴾ ثَانِيَ عِطْفِه۪ لِيُضِلَّ
عَنْ سَب۪يلِ اللّٰهِۜ لَهُ فِي الدُّنْيَا خِزْيٌ وَنُذ۪يقُهُ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ عَذَابَ الْحَر۪يقِ ﴿٩﴾ ذٰلِكَ بِمَا قَدَّمَتْ يَدَاكَ وَاَنَّ اللّٰهَ
لَيْسَ بِظَلَّامٍ لِلْعَب۪يدِ ﴿١٠﴾ وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَعْبُدُ اللّٰهَ عَلٰى حَرْفٍۚ فَاِنْ اَصَابَهُ خَيْرٌۨ اطْمَاَنَّ بِه۪ۚ وَاِنْ اَصَابَتْهُ فِتْنَةٌۨ
انْقَلَبَ عَلٰى وَجْهِه۪ۚ خَسِرَ الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةَۜ ذٰلِكَ هُوَ الْخُسْرَانُ الْمُب۪ينُ ﴿١١﴾

17. Cüz
22. Sûre
Hac 5-11

5. Ey elçimiz Muhammed'in âhiret uyarılarını alaya alan ve "Şu çürümüş kemikleri kim diriltecek?" diyen müşrikler! Hiç düşünmez misiniz ki Allah sizin atanızı topraktan, sizleri de ana rahminde bir damlacık sudan yaratmıştır. Sizler ana rahminde bir damla su iken sizi orada belli belirsiz bir şekle sahip küçücük bir canlı olarak yaratmış, kiminizin doğmadan düşük olmasını, kiminizin ise orada bir süre yaşayıp geliştikten sonra bebek olarak dünyaya gelmesini sağlamış,[4] sonra da gitgide büyüyüp gelişmenize, güç ve kuvvet kazanmanıza imkân tanımıştır. Bundan sonra kiminiz çocukluk veya gençlik yıllarında can verirken kiminiz iyice yaşlanıp güçten düşünceye kadar yaşamakta, tekrar bir bebek gibi güçsüz ve geçmişe dair hiçbir şeyi hatırlayamaz hale gelmektedir. Bu durum size ilâhî kudretin ne kadar büyük olduğunu göstermez mi? Ayrıca kuruyup çoraklaşmış toprağın rahmet yağmurlarıyla yeniden canlanıp dirilmesi ve içerisinde türlü türlü muhteşem bitkilerin yetişmeye başlaması da ilâhî kudretin bir eseridir. Bütün bunları müşahede ettikten sonra nasıl olur da "Çürümüş kemikleri kim diriltecek?" diye sorarsınız. onları elbette her şeye gücü yeten Allah diriltecektir.

6-7. İşte sizden, kulluk etmenizi istememizin ve kendilerini şefaatçi kabul edip ortak koştuğunuz varlıkların buna lâyık olmayışlarının sebebi budur. Zira bütün bunlara güç yetiren, yaratan ve sahip olduğunuz bütün nimetleri

4 Taberî.

ihsan eden Allah'tır.[5] Şu halde elçimiz Muhammed'in âhiret uyarılarını alaya almaya son verin. Çünkü her şeye kādir olan Allah sizleri yeniden diriltmeye de kādirdir, kıyamet günü hepinizi diriltecek ve hesap soracaktır.

MÜŞRİKLERİN İFLÂH OLMAZ İNATLARI

8-10. Bütün bu gerçeklere rağmen içinizden kimileri tevhide ısrarla karşı çıkmakta,[6] Allah'tan başka varlıklardan şefaat bekleyip medet ummakta, elinde bu hususta hiçbir ilâhî bilgi veya kitap bulunmadığı halde bu yaptığı şeyin doğru olduğunu savunmakta, elçimiz Muhammed'e burun kıvırıp onu reddetmekte ve böylece insanları ona iman etmekten alıkoymaktadır. Böyleleri hem dünyada rezil rüsvâ olacak, hem de âhirette yakıcı cehennem azabına mâruz kalacaktır. Bu ceza onun tam da müstehak olduğu bir cezadır, yaptıklarının karşılığıdır, yoksa Allah kullarına sebepsiz yere ceza verecek değildir.

17. Cüz
22. Sûre
Hac 5-11

MÜŞRİKLERİN NANKÖRLÜKLERİ

11. Müşriklerin Allah'a kullukları, dosdoğru inanç olan tevhide yakışmayacak şekildedir.[7] Çünkü onlar bazı varlıkları Allah'a yakınlaşmak için aracı kılarlar. Allah'ın nimetlerinden istifade ederek rahat bir şekilde yaşarlarken sadece O'na şükretmek yerine o varlıklara tâzimde bulunur, onlara dua ederler; ancak başları sıkışıp zor duruma düştüklerinde geri döner ve Allah'tan başka ilâh olmadığını kabul ederler.[8] Bu nankörlükleri sebebiyle hem dünyada hem âhirette kaybedeceklerdir.

5 Taberî.

6 Taberî.

7 İbn Atıyye.

8 Bu âyetin baş tarafındaki "alâ harfin" (على حرف) ifadesi, çoğunlukla şüphe / pazarlık şeklinde anlaşılmıştır. Buna göre âyette sözü edilen kişiler münafıklar veya yahudiler olmalıdır. Ancak sûre, Mekke'de vahyedildiği için bu ihtimaller zayıftır. Ayrıca âyetin yahudiler hakkında inzâl edildiğini ifade eden rivayet, İbn Hacer tarafından zayıf bulunmuştur. Diğer taraftan bir sonraki âyette bu kimselerin "zararı yararından çok olan şeylere kulluk ettikleri" ifade edilir. Bu ifadeden açıkça, muhatabın müşrikler olduğu anlaşılıyor. Fahreddin er-Râzî bu hususa dikkat çekmiş ve âyetin müşriklerden bahsettiğini söylemiştir. Bu durumda "alâ harfin" ifadesine şüphe veya pazarlık anlamı verildiğinde müşriklerin Hz. Peygamber'e karşı münafıkça bir tutum içine girdikleri düşünülmelidir. Mekke'de gücü elinde bulunduran müşriklerin niçin Hz. Peygamber'e zâhiren iman edip içten içe münafıklık yaptıklarını izah etmek imkânsızdır. Bu sebeple biz, "alâ harfin" ifadesine İbn Atıyye'nin verdiği anlamı son derece isabetli bulduk. Kendi ifadesi şöyledir: "Alâ harfin demek, 'Dosdoğru akîdeden saparak' demektir." "Alâ harfin" ifadesine bu anlamı verdikten

يدْعُوا مِنْ دُونِ اللّٰهِ مَا لَا يَضُرُّهُ وَمَا لَا يَنْفَعُهُۜ ذٰلِكَ هُوَ الضَّلَالُ الْبَعٖيدُ ﴿١٢﴾ يَدْعُوا لَمَنْ ضَرُّهُٓ اَقْرَبُ مِنْ
نَفْعِهٖۜ لَبِئْسَ الْمَوْلٰى وَلَبِئْسَ الْعَشٖيرُ ﴿١٣﴾ اِنَّ اللّٰهَ يُدْخِلُ الَّذٖينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرٖي
مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُۜ اِنَّ اللّٰهَ يَفْعَلُ مَا يُرٖيدُ ﴿١٤﴾ مَنْ كَانَ يَظُنُّ اَنْ لَنْ يَنْصُرَهُ اللّٰهُ فِي الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ فَلْيَمْدُدْ
بِسَبَبٍ اِلَى السَّمَاءِ ثُمَّ لْيَقْطَعْ فَلْيَنْظُرْ هَلْ يُذْهِبَنَّ كَيْدُهُ مَا يَغٖيظُ ﴿١٥﴾ وَكَذٰلِكَ اَنْزَلْنَاهُ اٰيَاتٍ بَيِّنَاتٍۙ
وَاَنَّ اللّٰهَ يَهْدٖي مَنْ يُرٖيدُ ﴿١٦﴾ اِنَّ الَّذٖينَ اٰمَنُوا وَالَّذٖينَ هَادُوا وَالصَّابِئٖينَ وَالنَّصَارٰى وَالْمَجُوسَ وَالَّذٖينَ
اَشْرَكُواۗ اِنَّ اللّٰهَ يَفْصِلُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِۜ اِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ شَهٖيدٌ ﴿١٧﴾ اَلَمْ تَرَ اَنَّ اللّٰهَ يَسْجُدُ لَهُ مَنْ
فِي السَّمٰوَاتِ وَمَنْ فِي الْاَرْضِ وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ وَالنُّجُومُ وَالْجِبَالُ وَالشَّجَرُ وَالدَّوَٓابُّ وَكَثٖيرٌ مِنَ النَّاسِۜ
وَكَثٖيرٌ حَقَّ عَلَيْهِ الْعَذَابُۜ وَمَنْ يُهِنِ اللّٰهُ فَمَا لَهُ مِنْ مُكْرِمٍۜ اِنَّ اللّٰهَ يَفْعَلُ مَا يَشَاءُ ﴿١٨﴾

17. Cüz
22. Sûre
Hac 12-18

12-14. Bunlar sadece ve sadece Allah'a kulluk etmek yerine başka var-lıklardan medet umar, onları Allah ile aralarına aracı kılarlar. Oysa o varlıkların onlara hiçbir faydası dokunmayacaktır. Hatta bu davranışları onlara faydadan ziyade zarar getirecek, medet umdukları varlıklar hesap gününde onları yalnız bırakacaktır. Onlar bu şirk inançları yüzünden cehenneme girecekler. tevhide inanan ve Muhammed'in peygamberliğini kabul edip ilâhî emirlere uygun ya-şayanlar[9] ise Allah tarafından, içlerinde ırmakların çağıldadığı cennetlere dahil edileceklerdir. Evet, Allah her şeye kâdirdir ve O'nun bu vaadini gerçekleştir-mesini engelleyebilecek hiçbir güç yoktur.

ALLAH'IN MÜMİNLERE ZAFER MÜJDESİ

15. Allah, elçisi Muhammed'i ve ona iman edenleri dünyada zafer, âhirette cennete ulaştırmayı vaat etmiştir. Her kim Muhammed'in Allah'ın yardımıyla zafere ulaşacağına ihtimal vermiyorsa şunu iyi bilsin ki onun ve müminlerin destekçisi Allah'tır. Elçimizin ve müminlerin zaferini engellemek isteyen kimse elinden geleni yapsın, ama elçimize gelen ilâhî vahyi ve desteği kesemedikçe bunu başaramayacağını da unutmasın![10]

16. Evet, Allah nasıl müminlere zafer ve cennet vaat etmekte ve onlara sabır tavsiye etmekte ise müşriklerin gerçeği görüp anlamaları için bütün kanıtları böyle açık bir şekilde gözler önüne sermektedir.[11] Gerçek şu ki Allah, iman edenlerin kararlılıklarını arttıracak[12] ve tevhidi kabul etmek isteyenlere doğru yolu bu şekilde gösterecektir.

17. Doğrusu elçimiz Muhammed'e iman edenler, yahudiler, Sâbiîler[13], hıristiyanlar, Mecûsîler ve müşrikler yani hangi inanca sahip olurlarsa olsun-lar bütün insanlar hesap gününde Allah'ın huzuruna çıkarılacak ve hesaba çekileceklerdir. Zaten Allah dünyada bunların hangisinin nasıl işler yaptığı-nı görmektedir. İşte o gün Allah nihaî hükmünü verecek ve tevhide ve Mu-hammed'e iman edenleri cennetine koyacak, müşrikleri ve Muhammed'i inkâr edenleri ise cehenneme sokacaktır.[14]

TEVHİT İNANCININ TABİİ DELİLLERİ

18. Ey müşrikler! Kâinatta bulunan her şeyin Allah'ın mutlak egemenliği altında olduğunu; güneşin ayın, yıldızların, dağların, ağaçların ve hayvanların sadece O'nun hükümranlığı altında olduklarını bilmez misiniz? Bunu bildiğiniz halde niçin hiçbir gücü olmayan varlıklardan medet umar, onları Allah'a ortak koşarsınız? Aranızda birçok insan şirk inancından vazgeçmiş ve tevhide yö-nelmiş bulunmaktadır. Eğer siz de onlar gibi şirkten vazgeçmezseniz ilâhî azaba müstehak olacaksınız. Şunu unutmayın ki ilâhî azaba müstehak oldu-ğunuz vakit, kendilerinden şefaat beklediğiniz varlıkların size hiçbir yararı do-kunmayacaktır, çünkü Allah'ın azap ettiğini kimse kurtaramaz. Allah sonsuz kudret sahibidir. O'nun iradesinin önüne geçebilecek güç yoktur.

sonra, âyetin devamında söz konusu olan "Kendisine bir hayır dokununca mutmain olur, bir ... yaşadığında ise gerisin geriye döner" ifadesini anlamak artık güç değildir. Zira Kur'an'ın ... âyetinde müşriklerin rahat bir şekilde yaşarken Allah'a şirk koştukları, fakat başları dara ... putlarının faydasızlığını anladıkları ifade edilmekte ve bu nankörce tutumları eleştirilmektedir ... olarak şu âyetlere bakılabilir: Yûnus 10/12; Nahl 16/53-54; İsrâ 17/67; Rûm 30/33; Lokmân 31/32 ... bu âyette, eleştirilen şey de budur. Zaten sonraki iki âyet bunu daha açık ifade ediyor. Âyetin ... çevirirken özellikle erken dönem tefsir âlimlerine muhalefet etmemeye âzami özen göstermiş ... halde, bu sebeplerden yola çıkarak ve İbn Atıyye'nin verdiği anlama dayanarak, bu âyette ... müfessirlerden farklı bir yorum yapmak durumunda kaldık. *Doğrusunu Allah bilir.* (Bu âyetin ... değerlendirmelerinin geniş bir anlatımı için bk. Muhammed Coşkun, "Allah'a Bir Harf Üzere İbadet Etmek Ne Demektir?", NÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi, sayı 43 [2012/2], s. 235-250).

9 Taberî.

10 Âyetin çevirisinde İbn Zeyd'den gelen rivayeti esas aldık (rivayet için bk. Taberî, İbn Ebû Hâtim, Suyûtî; ayrıca Mâtürîdî de bu görüşe yer vermiştir).

11 İbn Atıyye.

12 Zemahşerî.

13 Tefsirlerde verilen bilgilere göre Sâbiîler, Allah'ın birliğine iman eden, fakat melekleri ibadet edilmeye layık varlıklar olarak görecek kadar yücelten bir gruptur (bk. İbn Atıyye). Bu yönleriyle müşriklere benzemektedirler.

14 Taberî.

17. Cüz
22. Sûre
Hac 12-18

17. Cüz
22. Sûre
Hac 19-29

هٰذَانِ خَصْمَانِ اخْتَصَمُوا فى رَبِّهِمْ فَالَّذينَ كَفَرُوا قُطِّعَتْ لَهُمْ ثِيَابٌ مِنْ نَارٍ يُصَبُّ مِنْ فَوْقِ رُؤُسِهِمُ الْحَمِيمُ
(١٩) يُصْهَرُ بِهِ مَا فى بُطُونِهِمْ وَالْجُلُودُ (٢٠) وَلَهُمْ مَقَامِعُ مِنْ حَديدٍ (٢١) كُلَّمَا اَرَادُوا اَنْ يَخْرُجُوا مِنْهَا مِنْ
غَمٍّ اُعيدُوا فيهَا وَذُوقُوا عَذَابَ الْحَرِيقِ (٢٢) اِنَّ اللّٰهَ يُدْخِلُ الَّذينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرى
مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ يُحَلَّوْنَ فيهَا مِنْ اَسَاوِرَ مِنْ ذَهَبٍ وَلُؤْلُؤًا وَلِبَاسُهُمْ فيهَا حَرِيرٌ (٢٣) وَهُدُوا اِلَى الطَّيِّبِ
مِنَ الْقَوْلِ وَهُدُوا اِلٰى صِرَاطِ الْحَمِيدِ (٢٤) اِنَّ الَّذينَ كَفَرُوا وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبيلِ اللّٰهِ وَالْمَسْجِدِ الْحَرَامِ
الَّذى جَعَلْنَاهُ لِلنَّاسِ سَوَاءً الْعَاكِفُ فيهِ وَالْبَادِ وَمَنْ يُرِدْ فيهِ بِاِلْحَادٍ بِظُلْمٍ نُذِقْهُ مِنْ عَذَابٍ اَليمٍ (٢٥)
وَاِذْ بَوَّأْنَا لِاِبْرٰهيمَ مَكَانَ الْبَيْتِ اَنْ لَا تُشْرِكْ بى شَيْئًا وَطَهِّرْ بَيْتِىَ لِلطَّائِفينَ وَالْقَائِمينَ وَالرُّكَّعِ السُّجُودِ
(٢٦) وَاَذِّنْ فِى النَّاسِ بِالْحَجِّ يَأْتُوكَ رِجَالًا وَعَلٰى كُلِّ ضَامِرٍ يَأْتينَ مِنْ كُلِّ فَجٍّ عَميقٍ (٢٧) لِيَشْهَدُوا مَنَافِعَ
لَهُمْ وَيَذْكُرُوا اسْمَ اللّٰهِ فى اَيَّامٍ مَعْلُومَاتٍ عَلٰى مَا رَزَقَهُمْ مِنْ بَهيمَةِ الْاَنْعَامِ فَكُلُوا مِنْهَا وَاَطْعِمُوا الْبَائِسَ
الْفَقيرَ (٢٨) ثُمَّ لْيَقْضُوا تَفَثَهُمْ وَلْيُوفُوا نُذُورَهُمْ وَلْيَطَّوَّفُوا بِالْبَيْتِ الْعَتيقِ (٢٩)

MÜŞRİKLERİN HAZİN SONU

19-22. Gerçek şu ki tevhit ile şirk, Allah hakkında mücadele içinde olan iki karşıt inançtır.[15] Bunun gibi tevhide iman edenler ile Allah'tan başka varlıkları şefaatçi kabul eden müşrikler de birbirlerine bu konuda karşıttırlar. Her grup kendini Allah'a daha iyi kul olarak görmektedir.[16] Ancak hesap günü geldiğinde bu iki grup arasında hüküm verilecek ve neticede Allah'tan başka varlıklardan şefaat ve medet uman müşrikler için ateşten gömlekler biçilecek, başlarından aşağı iç organlarını ve derilerini yakıp kavuracak kaynar su dökülecektir. Bununla da kalmayacak, onlar demir topuzlarla cezalandırılacaklardır. Oradan çıkmaya çalışacaklar, fakat buna kalkıştıklarında geri püskürtülecek ve "Kaçışınız yok, tadın bakalım azabı!" denilecektir.[17]

MÜMİNLERİN ÖDÜLÜ

23-24. Diğer taraftan tevhide ve Muhammed'in peygamberliğine iman eden ve ilâhî emirlere göre yaşayanlar Allah tarafından, içlerinde ırmakların çağıldadığı cennetlere dahil edilecek, orada altın ve inciden takılar takınıp ipek giysiler giyeceklerdir. Çünkü onlar dünyada tevhide inanmış ve Allah'ın emirlerine göre yaşamış, sözün en güzelini söylemiş, davranışın en güzelini sergilemişlerdir.

15 İbn Atıyye.
16 Taberî.
17 Cehennem azabı ile ilgili bu ifadeler, azabın şiddetini anlatan temsilî ifadelerdir (bk. Âlûsî

17. Cüz
22. Sûre
Hac 19-29

İBRÂHİM PEYGAMBERDEN BERİ TEVHİT SEMBOLÜ OLAN HAC İBADETİ ve MÜŞRİKLERİN TAHRİFLERİ

25. Allah'a ortak koşan ve onun nezdinde bazı varlıkları şefaatçi kabul eden, insanları tevhitten alıkoymaya çalışan ve dahası, yerli yabancı[18] herkesin özgürce ibadet edebileceği ortak mâbet Mescid-i Harâm'dan tevhit ehli müminleri uzaklaştırmaya çalışan müşrikler bilsinler ki müntesibi oldukları şirk inancı ve Mekke'de işledikleri bu zulüm ilelebet devam etmeyecektir. Orada şirk ve zulüm peşinde olanlar nihayetinde hezimete uğrayacaklar ve âhirette de acı bir azaba mâruz kalacaklardır.

26-29. Ey Muhammed'e iman etmeyen ve tevhidin sembolü olan Mescid-i Harâm'ı şirk inancına alet eden müşrikler! Şunu bilin ki atanız İbrâhim bu Kâbe'yi inşa ederken biz ona yol gösterip Allah'a asla şirk koşmamasını, yaptığı bu mâbedi şirkten uzak tutmasını, burayı sadece ve sadece Allah'a kulluk edenlerin ibadet mekânı olarak hazırlamasını,[19] civardan gerek yaya gerek uzun yolda bitkin düşmüş binekler üzerinde diyar diyar yollar kat ederek gelecek insanları burada hac yapmaları için çağırmasını emretmiştik. Böylece insanların gelip orada tevhit inancı doğrultusunda Allah'a ibadet etmelerini, hem dünyevî hem uhrevî yönden birçok yarar görmelerini dilemiştik. Ayrıca oraya gelen hacılar kurban için belirlenen günlerde, Allah'ın kendilerine verdiği rızkın şükrünü yerine getirmek üzere O'nun adını anarak kurban kesecekler, başka varlıklara değil, kendilerine rızkı veren Allah'a şükredeceklerdir. Sonra da kestikleri kurbanın etinden hem kendileri yiyecek, hem de yoksul ve muhtaç insanlara yedireceklerdir. Bunun ardından, uzun yollar kat ederek oraya gelmiş ve yorgun düştükleri için temizlenip dinlenecekler, sonra diğer hac görevlerini yerine getirecek ve o kadim mâbedi tavaf edeceklerdir.[20]

18 Taberî.
19 İbn Kesîr.
20 Birçok müfessir bu âyetleri, sanki İslâm'ın hac ibadetinin detaylarını anlatıyormuş gibi algılamıştır. Oysa hac ibadeti, Medine döneminin ortalarında, Bakara sûresindeki ilgili âyetlerde ele alınmıştır. Burada ise Hz. İbrâhim'in nasıl tevhit ilkesi üzerine hac ibadeti yaptığı, fakat sonradan müşriklerin

ذٰلِكَ وَمَنْ يُعَظِّمْ حُرُمَاتِ اللّٰهِ فَهُوَ خَيْرٌ لَهُ عِنْدَ رَبِّهِۜ وَاُحِلَّتْ لَكُمُ الْاَنْعَامُ اِلَّا مَا يُتْلٰى عَلَيْكُمْ فَاجْتَنِبُوا
الرِّجْسَ مِنَ الْاَوْثَانِ وَاجْتَنِبُوا قَوْلَ الزُّورِۙ ﴿٣٠﴾ حُنَفَاءَ لِلّٰهِ غَيْرَ مُشْرِكِينَ بِهِۜ وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللّٰهِ فَكَاَنَّمَا خَرَّ
مِنَ السَّمَاءِ فَتَخْطَفُهُ الطَّيْرُ اَوْ تَهْوٖي بِهِ الرِّيحُ فٖي مَكَانٍ سَحٖيقٍ ﴿٣١﴾ ذٰلِكَ وَمَنْ يُعَظِّمْ شَعَائِرَ اللّٰهِ فَاِنَّهَا
مِنْ تَقْوَى الْقُلُوبِ ﴿٣٢﴾ لَكُمْ فٖيهَا مَنَافِعُ اِلٰٓى اَجَلٍ مُسَمًّى ثُمَّ مَحِلُّهَٓا اِلَى الْبَيْتِ الْعَتٖيقِ ﴿٣٣﴾ وَلِكُلِّ اُمَّةٍ
جَعَلْنَا مَنْسَكًا لِيَذْكُرُوا اسْمَ اللّٰهِ عَلٰى مَا رَزَقَهُمْ مِنْ بَهٖيمَةِ الْاَنْعَامِۜ فَاِلٰهُكُمْ اِلٰهٌ وَاحِدٌ فَلَهُٓ اَسْلِمُواۜ وَبَشِّرِ
الْمُخْبِتٖينَۙ ﴿٣٤﴾ اَلَّذٖينَ اِذَا ذُكِرَ اللّٰهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَالصَّابِرٖينَ عَلٰى مَٓا اَصَابَهُمْ وَالْمُقٖيمِي الصَّلٰوةِۙ وَمِمَّا
رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ ﴿٣٥﴾

17. Cuz
22. Sûre
Hac 30-35

30-31. İşte bizim İbrâhim'e emrettiğimiz tevhit ve bu inancın sembolü olan hac ibadeti böyle idi. Oysa siz müşrikler Allah'ın belirlediği bu temel kurallara uymayıp, O'na ortak koşuyorsunuz. Şunu bilin ki Allah'ın belirlediği kurallara uyan ve O'ndan başkasına kulluk etmeyenler Allah katında kazançlı çıkacaklardır. Diğer taraftan hac ibadeti esnasında birtakım haramlar uyduruyor, Allah adına haram belirliyorsunuz ki bu çok yanlıştır. Allah'ın sizlere haram olduğunu bildirdiği hayvanların dışındakiler helâldir, onları kendi kafanıza göre haram kılmayın, yalan yere haram uydurup da bunları Allah emretti diyerek Allah'a iftira atmayın,[21] O'na ortak koşmayın ve şu çirkin şirk âdetinden[22]

bu tevhit geleneğini bozup Kâbe'yi ve haccı nasıl şirke bulaştırdıkları beyan edilmektedir. 25 ve 26. âyetlerde bu durum açıkça ortaya konulmakta ve 27. âyetten itibaren Hz. İbrâhim örneği ve- rilmektedir. Aslında 27-30 arasındaki âyetler, 25 ve 26. âyetlerde müşriklere yapılan eleştirinin ör- neklendirilmesi ve temellendirilmesi mahiyetindedir. İşte biz, çeviride bu bağlamı esas aldık. Doğ- *rusunu Allah bilir.*

21 Taberî. (Burada "yalancı şahitlik" tabiri kullanılıyor. Bu ifade "şirk" anlamına gelir. Zemahşerî bu noktada oldukça doyurucu izahlar yapmaktadır. Ancak bir sonraki ifadede şirk zaten yasaklanıyor olduğu için, biz bu ifadeyi Taberî'nin yorumunu tercih ederek çevirdik).

22 Âyette pislik olarak nitelenen şey, ibadet edilen varlıkların kendileri değil, onları ilâhî varlık olarak gören müşriklerin davranışlarıdır (bk. Taberî, Râzî). Diğer taraftan Zemahşerî'nin yorumu da oldukça önemlidir. Ona göre putlara tapmanın "pislik" olarak nitelendirilmesine bir teşbih / benzetme sanatı vardır ve burada şöyle denilmek istenmektedir: "İğrenç şeylerden nasıl uzak duruyorsanız şirkten de o kadar uzak durmanız gerekir."

uzaklaşın. O'na hiçbir şeyi ortak koşmaksızın doğrudan ibadet edin. Şunu bilin ki Allah'a şirk koşanlar, âdeta gökten düşüp can vermiş ve cesedi leş kargaları tarafından parçalanmış yahut rüzgârlar tarafından savrulmuş kimseler gibi perişan durumdadırlar, bunlar dosdoğru inanç olan tevhitten işte bu kadar uzak ve helâk olmaya bu kadar yakındırlar.[23]

32. Evet, tevhide ve Allah'ın belirlediği bütün bu ilkelere[24] hakkıyla uyanlar, ilâhî emir ve yasaklara samimiyetle itaat etmiş olurlar. Böyle kimselerin kalpleri tevhit inancının gereği olarak Allah'a saygı ile doludur, bunlar Allah'a şirk koşmanın cezasını da bilir ve ondan uzak dururlar.[25]

17. Cüz
22. Sûre
Hac 30-35

33. Nitekim türlü meşakkate katlanarak yerine getirdiğiniz birçok me- nâsikten oluşan ve neticede kadim mâbet olan Kâbe'yi tavaf ile son bulan hac ibadetinin bütün bu menâsikinin sizlere pek çok maddî-mânevî faydası vardır.[26]

34-35. Biz her dönemde tevhit ehli müminler için, Allah'ın verdiği rız- kın şükrü olarak bazı ibadetleri yerine getirmelerini emrettik. Ne var ki siz müşrikler, bu ibadetleri, meselâ kurban ibadetini şirke bulaştırıyor, putlara kurban olarak çeşitli ibadetler uyduruyorsunuz. Oysa gerçek şu ki hepiniz tek bir ilâhın, Allah'ın kullarısınız, şu halde O'na ortak koşmayın. O'ndan başkası adına kurban kesmeyin,[27] sadece Allah'a kulluk edin, O'na teslim olun. İşte bu buyrukları dikkate alıp tevhide iman eden, elçimiz Muhammed'e vahyettiğimiz Kur'an karşısında gönülleri titreyen, tevhit inancı uğrunda müşriklerin bas- kılarına katlanan, kendilerine verdiğimiz rızıktan yoksulları faydalandıran mü- minlere müjdeler olsun!

23 Taberî.

24 Taberî "Allah'ın şiarları" ifadesinin hem tevhit inancını hem de hac, kurban ve haram-helâl ko- nularıyla ilgili bütün ilâhî emirleri kapsadığını ifade etmektedir.

25 Taberî.

26 Taberî.

27 Râzî.

وَالْبُدْنَ جَعَلْنَاهَا لَكُمْ مِنْ شَعَٓائِرِ اللّٰهِ لَكُمْ فِيهَا خَيْرٌ فَاذْكُرُوا اسْمَ اللّٰهِ عَلَيْهَا صَوَٓافَّۚ فَاِذَا وَجَبَتْ جُنُوبُهَا
فَكُلُوا مِنْهَا وَاَطْعِمُوا الْقَانِعَ وَالْمُعْتَرَّۜ كَذٰلِكَ سَخَّرْنَاهَا لَكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٣٦﴾ لَنْ يَنَالَ اللّٰهَ لُحُومُهَا
وَلَا دِمَٓاؤُهَا وَلٰكِنْ يَنَالُهُ التَّقْوٰى مِنْكُمْۜ كَذٰلِكَ سَخَّرَهَا لَكُمْ لِتُكَبِّرُوا اللّٰهَ عَلٰى مَا هَدٰيكُمْۜ وَبَشِّرِ الْمُحْسِنِينَ
﴿٣٧﴾ اِنَّ اللّٰهَ يُدَافِعُ عَنِ الَّذِينَ اٰمَنُواۜ اِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ خَوَّانٍ كَفُورٍ ﴿٣٨﴾ اُذِنَ لِلَّذِينَ يُقَاتَلُونَ بِاَنَّهُمْ ظُلِمُواۜ
وَاِنَّ اللّٰهَ عَلٰى نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌۙ ﴿٣٩﴾ اَلَّذِينَ اُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بِغَيْرِ حَقٍّ اِلَّٓا اَنْ يَقُولُوا رَبُّنَا اللّٰهُۜ وَلَوْلَا دَفْعُ
اللّٰهِ النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لَهُدِّمَتْ صَوَامِعُ وَبِيَعٌ وَصَلَوَاتٌ وَمَسَاجِدُ يُذْكَرُ فِيهَا اسْمُ اللّٰهِ كَثِيرًاۜ وَلَيَنْصُرَنَّ
اللّٰهُ مَنْ يَنْصُرُهُۜ اِنَّ اللّٰهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ ﴿٤٠﴾ اَلَّذِينَ اِنْ مَكَّنَّاهُمْ فِي الْاَرْضِ اَقَامُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتَوُا الزَّكٰوةَ وَاَمَرُوا
بِالْمَعْرُوفِ وَنَهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِۜ وَلِلّٰهِ عَاقِبَةُ الْاُمُورِ ﴿٤١﴾

17. Cüz
22. Sûre
Hac 36-41

36-37. Biz İbrâhim'den beri hac ve kurban ibadetini tevhit inancının temel sembolleri olarak emretmiştik. Siz ise bunları şirke bulaştırıyorsunuz. Halbuki yapmanız gereken, kurbanı sadece Allah'a kulluk için sunmanız, O'nun adına kesmeniz ve kestikten sonra da kendiniz yediğiniz gibi ondan isteyen istemeyen yoksullara yedirmenizdir. Unutmayın ki bu hayvanları sizin emrinize veren Allah'tır. Sizden istediği de bu şuurla hareket etmeniz ve tevhide bağlı kalmanızdır. Kurbanlarınızın kabul edilmesi için, kestiğiniz hayvanların kanlarını Kâbe'nin çevresine sürmeniz gerekmez.[28] Şunu unutmayın ki kestiğiniz kurbanların etleri veya kanları Allah'a ulaşacak değildir. Allah'a ulaşacak olan sizin, O'nun nimetlerine karşı şükür borcunuzu eda etmeniz ve kulluğunuzu tevhide göre dosdoğru bir şekilde yerine getirme samimiyetinizdir. İlâhî emirlere itaat edenlere müjdeler olsun!

---

28 Âyet bu Câhiliye âdetini nefyetmek üzere indirilmiştir (bk. Mukâtil, Ferrâ).

29 Bu âyet ilk bakışta sanılacağının aksine müminlere değil, müşriklere hitap eder. Zira henüz [illegible] Mekke'dediler ve ne hac ne de kurban emredilmiştir.

MÜMİNLER GÜCE KAVUŞACAK ve ZAFERE ULAŞACAKLAR

38. Allah, tevhide ve elçisi Muhammed'e iman edenleri müşriklerin baskılarından kurtarıp zafere ulaştıracaktır. Zira O, nimetlerine nankörlük edip tevhidi bozan müşrikleri sevmez.[30]

39-40. Allah, tevhide ve elçisi Muhammed'e iman eden ve sırf bu inançları sebebiyle, haksız bir şekilde yerlerinden yurtlarından çıkmak zorunda bırakılan müminlere, müşrikler karşısında uğramış oldukları onca baskı ve zulümden sonra hicret ettikleri Medine'de güç ve kuvvet nasip edecek, savaş izni ve gücü verecektir. Çok yakında müminler onların baskısından kurtulup savaşabilecek güce kavuşacaklardır. Hiç şüphe yok ki Allah onlara zafer kazandırmaya muktedirdir. Şayet Allah iman edenlere bu şekilde yardım edip onları müşriklere üstün kılmayacak olsaydı müşrikler ortada hiçbir mâbet bırakmazlardı; ne müslümanların mâbedi olan mescitler, ne hıristiyanların mâbedi olan kiliseler, ne de yahudilerin mâbedi olan havralar[31] sağlam kalırdı![32] Bu sebeple Allah, tevhide iman edip elçisi Muhammed'e destek verenleri zafere ulaştıracaktır; O, sonsuz güç ve kudret sahibidir.

17. Cüz
22. Süre
Hac 36-41

41. Kaldı ki tevhit ehli müminler, Allah'ın izni ve yardımıyla müşriklere galip geldikleri zaman[33] onlar gibi Allah'tan başka varlıklara ibadet etmeyecek, sadece Allah'a kulluk edip dosdoğru bir şekilde namaz kılacak, sahip oldukları mallardan yoksullara zekât olarak verecek ve insanları tevhide çağıracaklardır.[34]

30 Taberi.
31 Taberi.
32 Zemahşeri.
33 Taberi.
34 Taberi.

وَالْبُدْنَ جَعَلْنَاهَا لَكُمْ مِنْ شَعَٓائِرِ اللّٰهِ لَكُمْ فِيهَا خَيْرٌ فَاذْكُرُوا اسْمَ اللّٰهِ عَلَيْهَا صَوَٓافَّۚ فَاِذَا وَجَبَتْ جُنُوبُهَا
فَكُلُوا مِنْهَا وَاَطْعِمُوا الْقَانِعَ وَالْمُعْتَرَّۜ كَذٰلِكَ سَخَّرْنَاهَا لَكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٣٦﴾ لَنْ يَنَالَ اللّٰهَ لُحُومُهَا
وَلَا دِمَٓاؤُ۬هَا وَلٰكِنْ يَنَالُهُ التَّقْوٰى مِنْكُمْۜ كَذٰلِكَ سَخَّرَهَا لَكُمْ لِتُكَبِّرُوا اللّٰهَ عَلٰى مَا هَدٰيكُمْۜ وَبَشِّرِ الْمُحْسِنِينَ
﴿٣٧﴾ اِنَّ اللّٰهَ يُدَافِعُ عَنِ الَّذِينَ اٰمَنُواۜ اِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ خَوَّانٍ كَفُورٍ ﴿٣٨﴾ اُذِنَ لِلَّذِينَ يُقَاتَلُونَ بِاَنَّهُمْ ظُلِمُواۜ
وَاِنَّ اللّٰهَ عَلٰى نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌۙ ﴿٣٩﴾ اَلَّذِينَ اُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بِغَيْرِ حَقٍّ اِلَّٓا اَنْ يَقُولُوا رَبُّنَا اللّٰهُۜ وَلَوْلَا دَفْعُ
اللّٰهِ النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لَهُدِّمَتْ صَوَامِعُ وَبِيَعٌ وَصَلَوَاتٌ وَمَسَاجِدُ يُذْكَرُ فِيهَا اسْمُ اللّٰهِ كَثِيرًاۜ وَلَيَنْصُرَنَّ
اللّٰهُ مَنْ يَنْصُرُهُۜ اِنَّ اللّٰهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ ﴿٤٠﴾ اَلَّذِينَ اِنْ مَكَّنَّاهُمْ فِي الْاَرْضِ اَقَامُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتَوُا الزَّكٰوةَ وَاَمَرُوا
بِالْمَعْرُوفِ وَنَهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِۜ وَلِلّٰهِ عَاقِبَةُ الْاُمُورِ ﴿٤١﴾

17. Cuz
22. Sûre
Hac 36-41

36-37. Biz İbrâhim'den beri hac ve kurban ibadetini tevhit inancının temel sembolleri olarak emretmiştik. Siz ise bunları şirke bulaştırıyorsunuz. Halbuki yapmanız gereken, kurbanı sadece Allah'a kulluk için sunmanız, O'nun adına kesmeniz ve kestikten sonra da kendiniz yediğiniz gibi onları isteyen istemeyen yoksullara yedirmenizdir. Unutmayın ki bu hayvanları si-zin emrinize veren Allah'tır. Sizden istediği de bu şuurla hareket etmeniz ve tevhide bağlı kalmanızdır. Kurbanlarınızın kabul edilmesi için, kestiğiniz hay-vanların kanlarını Kâbe'nin çevresine sürmeniz gerekmez.[28] Şunu unutmayın ki kestiğiniz kurbanların etleri veya kanları Allah'a ulaşacak değildir. Allah'a ulaşacak olan sizin, O'nun nimetlerine karşı şükür borcunuzu eda etmeniz ve kulluğunuzu tevhide göre dosdoğru bir şekilde yerine getirme samimiyetinizdir. İlâhî emirlere itaat edenlere müjdeler olsun!

---

28 Âyet bu Câhiliye âdetini nefyetmek üzere indirilmiştir. (bk. Mukatil, Ferrâ)

29 Bu âyet ilk bakışta sanılacağının aksine mü'minlere değil, müşriklere hitap eder. Zira henüz [illegible] Mekke'dedirler ve ne hac ne de kurban emredilmiştir.

MÜMİNLER GÜCE KAVUŞACAK ve ZAFERE ULAŞACAKLAR

38. Allah, tevhide ve elçisi Muhammed'e iman edenleri müşriklerin baskılarından kurtarıp zafere ulaştıracaktır. Zira O, nimetlerine nankörlük edip tevhidi bozan müşrikleri sevmez.[30]

17. Cuz
22. Sûre
Hac 36-41

39-40. Allah, tevhide ve elçisi Muhammed'e iman eden ve sırf bu inançları sebebiyle, haksız bir şekilde yerlerinden yurtlarından çıkmak zorunda bırakılan müminlere, müşrikler karşısında uğramış oldukları onca baskı ve zulümden sonra hicret ettikleri Medine'de güç ve kuvvet nasip edecek, savaş izni ve gücü verecektir. Çok yakında müminler onların baskısından kurtulup savaşabilecek güce kavuşacaklardır. Hiç şüphe yok ki Allah onlara zafer kazandırmaya muktedirdir. Şayet Allah iman edenlere bu şekilde yardım edip onları müşriklere üstün kılmayacak olsaydı müşrikler ortada hiçbir mâbet bırakmazlardı; ne müslümanların mâbedi olan mescitler, ne hıristiyanların mâbedi olan kiliseler, ne de yahudilerin mâbedi olan havralar[31] sağlam kalırdı![32] Bu sebeple Allah, tevhide iman edip elçisi Muhammed'e destek verenleri zafere ulaştıracaktır; O, sonsuz güç ve kudret sahibidir.

41. Kaldı ki tevhit ehli müminler, Allah'ın izni ve yardımıyla müşriklere galip geldikleri zaman[33] onlar gibi Allah'tan başka varlıklara ibadet etmeyecek, sadece Allah'a kulluk edip dosdoğru bir şekilde namaz kılacak, sahip oldukları mallardan yoksullara zekât olarak verecek ve insanları tevhide çağıracaklardır.[34]

30 [illegible]
31 [illegible]
32 [illegible]
33 [illegible]
34 [illegible]

وَاِنْ يُكَذِّبُوكَ فَقَدْ كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ وَعَادٌ وَثَمُودُ ﴿٤٢﴾ وَقَوْمُ اِبْرٰهِيمَ وَقَوْمُ لُوطٍ ﴿٤٣﴾ وَاَصْحَابُ مَدْيَنَ
وَكُذِّبَ مُوسٰى فَاَمْلَيْتُ لِلْكَافِرِينَ ثُمَّ اَخَذْتُهُمْ فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرِ ﴿٤٤﴾ فَكَاَيِّنْ مِنْ قَرْيَةٍ اَهْلَكْنَاهَا وَهِيَ
ظَالِمَةٌ فَهِيَ خَاوِيَةٌ عَلٰى عُرُوشِهَا وَبِئْرٍ مُعَطَّلَةٍ وَقَصْرٍ مَشِيدٍ ﴿٤٥﴾ اَفَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْاَرْضِ فَتَكُونَ لَهُمْ
قُلُوبٌ يَعْقِلُونَ بِهَا اَوْ اٰذَانٌ يَسْمَعُونَ بِهَا فَاِنَّهَا لَا تَعْمَى الْاَبْصَارُ وَلٰكِنْ تَعْمَى الْقُلُوبُ الَّتِي فِي الصُّدُورِ
﴿٤٦﴾ وَيَسْتَعْجِلُونَكَ بِالْعَذَابِ وَلَنْ يُخْلِفَ اللّٰهُ وَعْدَهُ وَاِنَّ يَوْمًا عِنْدَ رَبِّكَ كَاَلْفِ سَنَةٍ مِمَّا تَعُدُّونَ ﴿٤٧﴾
وَكَاَيِّنْ مِنْ قَرْيَةٍ اَمْلَيْتُ لَهَا وَهِيَ ظَالِمَةٌ ثُمَّ اَخَذْتُهَا وَاِلَيَّ الْمَصِيرُ ﴿٤٨﴾ قُلْ يَا اَيُّهَا النَّاسُ اِنَّمَا اَنَا لَكُمْ
نَذِيرٌ مُبِينٌ ﴿٤٩﴾ فَالَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ﴿٥٠﴾ وَالَّذِينَ سَعَوْا فِي اٰيَاتِنَا
مُعَاجِزِينَ اُولٰئِكَ اَصْحَابُ الْجَحِيمِ ﴿٥١﴾

17. Cuz
22. Sûre
Hac 42-51

GEÇMİŞ PEYGAMBERLERDEN DERSLER

42-46. Ey elçimiz Muhammed! Müşriklerin yaptıkları baskılar seni yıldırmasın. Sabır ve kararlılıkla tebliğ görevine devam et! Unutma ki senden önce gönderdiğimiz peygamberler de, tıpkı senin gibi toplumları tarafından yalanlanmışlardır. Meselâ Nûh, Hûd, Sâlih, İbrâhim, Lût, Şuayb ve Mûsâ gibi peygamberlerin hepsi aynı tavırla karşılaşmışlar, fakat sonunda Allah'ın verdiği süre bitince o peygamber düşmanları helâk edilmişlerdi. Eğer Mekkeli müşrikler de bu inkârcı tavırlarını sürdürmekte ısrar ederlerse onların sonu da aynı şekilde olacaktır. Bu sebeple, kendilerinden önce helâk edilmiş toplumlardan ibret alsınlar, bir zamanlar görkemli medeniyetler kurdukları halde Allah'a ortak koştukları ve peygamberleri yalanladıkları için yerle bir edilmiş ve yurtları viraneye çevrilmiş olan milletlerden kendilerine ders çıkarsınlar! Yoksa bunları düşünüp de ibret alacak kadar akılları, basîretleri yok mudur? Anlaşılan o ki bu müşriklerin gözleri maddî olarak görür olduğu halde kalpleri taş gibi katılaşmış, hiçbir şekilde gerçeği göremez hale gelmiştir.

47. Zaten böylesine basîretsiz ve inatçı oldukları için senin âhirette ilgili uyarılarına kulak asmamakta, hatta daha da ileri giderek sana meydan okumakta, "Şu bizi tehdit ettiğin azabı bir an önce getir de görelim" demektedirler. Şunu iyi bilsinler ki Allah verdiği sözde durur, eğer iman etmemekte ısrar eder ve sana karşı düşmanca tutumlarını sürdürürlerse elbette gerekli cezayı görecеklerdir. Ayrıca şunu da bilsinler ki, o pek aceleyle istedikleri azap geldiği

zaman, sanki bir günü bin yıla denkmiş gibi[35] ağır bir azap görecekler ve bu küstahlıklarından pişman olacaklardır.

48. Geçmişte de benzer şekilde elçilerimize küstahlık eden, onlardan bir an önce ilâhî azabı getirmelerini isteyenler olmuştu ama kendilerine verilen süre dolduğunda hâlâ inkârda ısrar ettikleri için helâk edildiler ve âhirette de huzurumuza çıkıp hesap vereceklerdir.

SAKIN YILGINLIK GÖSTERME EY PEYGAMBER!

17. Cüz
22. Sûre
Hac 42-51

49-51. Ey Muhammed! İşte bu sebeplerden dolayı sen onların tavırları karşısında sakın yılgınlık gösterme, tebliğ ve uyarı görevine devam et! Doğrusu senin peygamberliğine iman edenler Allah'ın mağfiretine nâil olacaklar ve cennet nimetlerine erişeceklerdir. Senin peygamberliğine ve tevhide karşı mücadele eden müşrikler ise cehennemliklerin ta kendileridir.

35 Zemahşeri.

وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَسُولٍ وَلَا نَبِيٍّ إِلَّا إِذَا تَمَنَّى أَلْقَى الشَّيْطَانُ [illegible]
الشَّيْطَانُ ثُمَّ يُحْكِمُ اللَّهُ آيَاتِهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٥٢﴾ لِيَجْعَلَ مَا يُلْقِي الشَّيْطَانُ [illegible]
مَرَضٌ وَالْقَاسِيَةِ قُلُوبُهُمْ وَإِنَّ الظَّالِمِينَ لَفِي شِقَاقٍ بَعِيدٍ ﴿٥٣﴾ وَلِيَعْلَمَ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ [illegible]
رَبِّكَ فَيُؤْمِنُوا بِهِ فَتُخْبِتَ لَهُ قُلُوبُهُمْ وَإِنَّ اللَّهَ لَهَادِ الَّذِينَ آمَنُوا إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٥٤﴾ [illegible]
كَفَرُوا فِي مِرْيَةٍ مِنْهُ حَتَّى تَأْتِيَهُمُ السَّاعَةُ بَغْتَةً أَوْ يَأْتِيَهُمْ عَذَابُ يَوْمٍ عَقِيمٍ ﴿٥٥﴾ الْمُلْكُ يَوْمَئِذٍ لِلَّهِ يَحْكُمُ
بَيْنَهُمْ فَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فِي جَنَّاتِ النَّعِيمِ ﴿٥٦﴾ وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا فَأُولَٰئِكَ
لَهُمْ عَذَابٌ مُهِينٌ ﴿٥٧﴾

MÜŞRİKLERİN TEVHİT İNANCINI ÇARPITMA GAYRETLERİ

52-54. Ey Muhammed! Sen tevhit mesajını dosdoğru bir şekilde anlatmaya çalışırken, müşriklerin[36] senin mesajını bozmaya, şeytanca planlar yaparak müminlerin akıllarını çelmeye çalıştıklarını biliyoruz.[37] Bunlar senin ve müminlerin kararlılığını sakın bozmasın! Nitekim benzer şeyler, geçmişte göndermiş olduğumuz bütün peygamberlerin başına da gelmiştir. Kaldı ki Allah onların gayretlerini boşa çıkaracak, tevhit mesajını muhkem bir şekilde yerleştirecektir. Müşriklerin bu tür kampanyaları, olsa olsa henüz iman etmemiş bazı kimseler üzerinde etkili olabilir,[38] kalpleri taş kesilmiş inatçı müşrikleri sevindirebilir. Gerçek müminler ise bu tür iddialardan etkilenmez, sana gönderdiğimiz bu Kur'an'ın ilâhî vahiy olduğundan hiçbir zaman kuşku duymaz, ona bütün kalpleriyle iman ederler. İşte bu müminleri Allah dünyada da âhirette de en güzel şekilde mükâfatlandıracaktır.

17 Cüz
22 Sûre
Hac 52-57

55. Zaten bu müşrikler sana inzâl etmekte olduğumuz bu Kur'an'ın ilâhî vahiy olduğundan hep şüphe duyacak, canları çıkıp Allah'ın huzuruna varıncaya kadar bu inatçı ve inkârcı tavırlarını sürdüreceklerdir.

56-57. Kıyamet kopup da hesap günü geldiği vakit, şefaat umdukları varlıkların hiçbir hükmünün olmadığını anlayacaklardır. O gün Allah müminlerle müşrikler arasındaki yargısını ortaya koyacak, bunun sonucunda tevhide iman edenler nimet dolu cennetlere gireceklerdir. Elçimiz Muhammed'i inkâr eden ve Kur'an'ın ilâhî vahiy olduğuna inanmayanlar ise, müstehak oldukları zillete düşürücü[39] acı azaba mâruz kalacaklardır.

36 Âyette geçen "şeytan", Ebû Hayyân'ın açıklamasına göre "insan şeytanı" anlamındadır. Bunların müşrikler olduğu kuşkusuzdur.

37 Bu âyetle ilgili Taberî başta olmak üzere birçok müfessirin yaptığı meşhur yorumu (garânîk olayı) kabul etmemekle beraber önemsediğimizi ifade edelim. Zira Taberî gibi bir müfessirin tek yorum olarak verdiği bir görüşü görmezden gelmek zordur. Diğer taraftan meşhur hadis âlimlerinden İbn Hacer el-Askalânî, garânîk hadisesiyle ilgili rivayetlerin, olayın aslı olduğunu göstermeye yetecek kadar güçlü olduğunu ifade etmektedir. *Fethu'l-bârî*'deki ifadesi şöyledir: " لَكِنْ كَثْرَةُ الطُّرُقِ تَدُلُّ عَلَى أَنَّ لِلْقِصَّةِ أَصْلاً... فَإِنَّ الطُّرُقَ إِذَا كَثُرَتْ وَتَبَايَنَتْ مَخَارِجُهَا دَلَّ ذَلِكَ عَلَى أَنَّ لَهَا أَصْلاً وَقَدْ ذَكَرْتُ أَنَّ ثَلَاثَةَ أَسَانِيدَ مِنْهَا عَلَى شَرْطِ الصَّحِيحِ وَهِيَ مَرَاسِيلُ يَحْتَجُّ بِمِثْلِهَا مَنْ يَحْتَجُّ بِالْمُرْسَلِ وَكَذَا مَنْ لَا يَحْتَجُّ بِهِ لِاعْتِضَادِ بَعْضِهَا بِبَعْضٍ " (Rivayetin varyantlarının çokluğu bu olayın bir aslının bulunduğunu gösterir... Zira bir rivayetin varyantları çok çeşitli ise ve çıkış noktaları [ilk râvileri] birbirinden farklı ise, bu durum o rivayetin asılsız olmadığına delâlet eder. İfade ettiğimiz gibi bu rivayetin senetlerinden üçü sıhhat şartlarına uygun mürsel senetlerdir. Dolayısıyla mürsel rivayeti delil kabul edenler bu rivayetleri de delil kabul ederler. Kaldı ki varyantlarının birbirini destekliyor olması sebebiyle bu rivayeti, mürseli delil olarak kabul etmeyenler dahi delil sayarlar). Bu durumda olayı büsbütün inkâr edip "İslâm düşmanlarının karalama ve iftirası" olarak değerlendirmekten ziyade, Hz. Peygamber'in Kur'an okuduğu sırada, bir ara cümle olarak söylediği, fakat kısmen yanlış anlaşılan ve kısmen de çarpıtılan birtakım ifadeler olarak değerlendirmek daha isabetlidir. Hac sûresindeki bu âyet ise bu konuyla ilgili olmayabilir. Çünkü Necm sûresi ile bu sûre arasında yaklaşık sekiz yıl vardır. Bu kadar süre boyunca bu konuya hiç değinmeyen Kur'an'ın sekiz yıl aradan sonra bu konuyu gündeme getirmiş olmasını düşünmek zordur. Eğer Hz. Peygamber rivayetlerde söz edilen ifadeleri kullanmış olmaktan üzüntü duymuşsa ve (Taberî'nin dediği gibi) Hac sûresinin bu âyeti onun üzüntüsünü gidermek ve teselli etmek üzere inzâl edilmişse, o zaman sekiz yıl boyunca Kur'an'ın, Hz. Peygamber'i bu hususta niçin teselli etmediğini cevaplamak gerekecektir. Bu sebeple, görüşlerine diğer bütün müfessirlerin fevkinde itibar ettiğimiz Taberî'nin, âyeti bu olayla ilişkilendirirken yanılmış olduğunu düşünüyoruz. Bu hususta bir diğer dayanağımız ise, bu sûrenin bağlamıdır. Burada müşriklerin tevhide karşı mücadeleleri söz konusudur. 51. âyette geçen "مُعَاجِزِينَ" ifadesinden anlaşılacağı üzere müşrikler çeşitli yöntemler kullanarak Hz. Peygamber'i çaresiz durumda bırakmaya, müminlerin akıllarını çelmeye çalışmışlardır. 52. âyetten itibaren yine bu konunun devam ettiğini düşünmek bağlama daha uygun gibidir. Mâtürîdî de bu âyete, bizim çevirimizi destekler mahiyette bir anlam vermiştir. *Doğrusunu Allah bilir.* (Konuyla ilgili detaylı bilgi için bk. Hasan Elik, *Kur'an'ın Korunmuşluğu Üzerine*, İstanbul 1998, s. 88).

38 "Kalplerinde hastalık olanlar" ifadesi ile Hz. Peygamber'e inanmayan sıradan halkın, "kalpleri katılaşmış kimseler" ifadesiyle ise Ebû Cehil gibi düşmanca tavır takınanların kastedildiği söylenmiştir (bk. İbn Cüzey).

39 Âlûsî.

وَالَّذِينَ هَاجَرُوا فِي سَبِيلِ اللّٰهِ ثُمَّ قُتِلُوا اَوْ مَاتُوا لَيَرْزُقَنَّهُمُ اللّٰهُ رِزْقًا حَسَنًا وَاِنَّ اللّٰهَ لَهُوَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ ﴿٥٨﴾
لَيُدْخِلَنَّهُمْ مُدْخَلًا يَرْضَوْنَهُ وَاِنَّ اللّٰهَ لَعَلِيمٌ حَلِيمٌ ﴿٥٩﴾ ذٰلِكَ وَمَنْ عَاقَبَ بِمِثْلِ مَا عُوقِبَ بِهِ ثُمَّ بُغِيَ عَلَيْهِ
لَيَنْصُرَنَّهُ اللّٰهُ اِنَّ اللّٰهَ لَعَفُوٌّ غَفُورٌ ﴿٦٠﴾ ذٰلِكَ بِاَنَّ اللّٰهَ يُولِجُ الَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَيُولِجُ النَّهَارَ فِي الَّيْلِ وَاَنَّ اللّٰهَ
سَمِيعٌ بَصِيرٌ ﴿٦١﴾ ذٰلِكَ بِاَنَّ اللّٰهَ هُوَ الْحَقُّ وَاَنَّ مَا يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ هُوَ الْبَاطِلُ وَاَنَّ اللّٰهَ هُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيرُ ﴿٦٢﴾
اَلَمْ تَرَ اَنَّ اللّٰهَ اَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَتُصْبِحُ الْاَرْضُ مُخْضَرَّةً اِنَّ اللّٰهَ لَطِيفٌ خَبِيرٌ ﴿٦٣﴾ لَهُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ
وَمَا فِي الْاَرْضِ وَاِنَّ اللّٰهَ لَهُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ ﴿٦٤﴾ اَلَمْ تَرَ اَنَّ اللّٰهَ سَخَّرَ لَكُمْ مَا فِي الْاَرْضِ وَالْفُلْكَ تَجْرِي
فِي الْبَحْرِ بِاَمْرِهِ وَيُمْسِكُ السَّمَاءَ اَنْ تَقَعَ عَلَى الْاَرْضِ اِلَّا بِاِذْنِهِ اِنَّ اللّٰهَ بِالنَّاسِ لَرَؤُفٌ رَحِيمٌ ﴿٦٥﴾ وَهُوَ
الَّذِي اَحْيَاكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيكُمْ اِنَّ الْاِنْسَانَ لَكَفُورٌ ﴿٦٦﴾ لِكُلِّ اُمَّةٍ جَعَلْنَا مَنْسَكًا هُمْ نَاسِكُوهُ فَلَا
يُنَازِعُنَّكَ فِي الْاَمْرِ وَادْعُ اِلٰى رَبِّكَ اِنَّكَ لَعَلٰى هُدًى مُسْتَقِيمٍ ﴿٦٧﴾ وَاِنْ جَادَلُوكَ فَقُلِ اللّٰهُ اَعْلَمُ بِمَا تَعْمَلُونَ
﴿٦٨﴾ اَللّٰهُ يَحْكُمُ بَيْنَكُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ فِيمَا كُنْتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ ﴿٦٩﴾ اَلَمْ تَعْلَمْ اَنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَاءِ
وَالْاَرْضِ اِنَّ ذٰلِكَ فِي كِتَابٍ اِنَّ ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ يَسِيرٌ ﴿٧٠﴾ وَيَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهِ سُلْطَانًا وَمَا
لَيْسَ لَهُمْ بِهِ عِلْمٌ وَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ نَصِيرٍ ﴿٧١﴾

17. Cüz
22. Sûre
Hac 58-71

BASKILAR KARŞISINDA SABREDEN MÜMİNLERE MÜJDE

58-60. Muhammed'in peygamberliğine iman ettikleri için müşriklerin baskılarına mâruz kalan ve bu sebeple yurtlarını terketmek, canlarını ve haklarını korumak için savaşmak durumunda kalan, bu uğurda can veren müminler Allah tarafından en güzel şekilde ödüllendirilecek, ilâhî rızaya nail olmuş bir şekilde cennete gireceklerdir. Çünkü bunlar kendilerine yapılan haksızlığa karşı kendilerini müdafaa etmişlerdir. Bu sebeple Allah onlara dünyada zafer, âhirette de cennet ödülü verecektir.

61. Allah'ın, müminleri zafere erdireceğinden kuşkusu olan varsa şunu bilsin ki[40] Allah, kâinatta var olan her şeyi yaratan yüce kudrettir. Gecenin gündüzü uzatıp kısaltan, şu muhteşem kâinat düzenini var eden O'dur. O'nun gücü ve kudreti her şeye yeter. Ayrıca O, müşriklerin de müminlerin de söylediklerini duymakta, yaptıklarını görmektedir. Hepsine gereken karşılığı verecektir.

TEVHİDİN KÂİNATTAKİ İŞARETLERİ

62. İşte bu sınırsız kudreti ve yaratıcılığı sebebiyledir ki kulluk edilmeye lâyık olan tek kudret O'dur. Müşriklerin şefaatçi kabul edip ortak koştukları varlıkların ise ne kudretleri ne de yaratıcılıkları vardır. Dolayısıyla onlar kulluğa lâyık değildirler.

63-66. Allah nezdinde bazı varlıkları şefaatçi kabul edip O'na ortak koşan müşrikler çevrelerindeki tabiata bakıp Allah'ın onu nasıl mükemmel bir şekilde yarattığını, bu kudret ve yaratıcılığı sebebiyle kulluk edilmeye lâyık yegâne mâbut olduğunu niçin anlamazlar? O'nun yarattığı şu muazzam kâinat düzeni içerisinde yağan yağmur ile toprağın nasıl yemyeşil hale geldiğini, O'nun yerde ve gökte olan her şeyin yaratıcısı ve mâliki olduğunu, insanların kulluklarına ihtiyaç duymadığını, verdiği sınırsız nimetler sebebiyle şükre lâyık olduğunu, denizlerde yüzen gemilerden üzerlerinde uzayıp giden şu devâsâ gökyüzüne kadar bütün kâinatın O'nun emriyle muazzam bir düzen içerisinde işlediğini, her varlığa hayat veren O olduğu gibi ecel takdir edip canları alan ve sonra diriltip hesaba çekecek olanın da O olduğunu, bütün nimetleri insanlara bahşetmiş olmakla onlara son derece rahmet ve şefkat ile davrandığını, buna rağmen O'na şirk koşanların büyük bir nankörlük içerisinde olduklarını hiç düşünmezler mi?

67-69. Ey Muhammed! Biz senden önce gönderdiğimiz bütün peygamberlere de tevhidi emretmiştik. Dolayısıyla müşriklerin bu hususta seninle tartışmalarına aldırma ve tevhit çağrını sürdürmeye devam et! Doğru yolda olduğundan asla kuşku duyma![41] Eğer çağrına kulak tıkamak ve sana karşı koymakta ısrar ederlerse[42] onlara şöyle de: "Allah yaptıklarınızı görmektedir, âhirette elbette âdil hükmünü verecek ve bunların hesabını size soracaktır."

70-71. Ey Allah nezdinde bazı varlıkları şefaatçi kabul edip onları Allah'a ortak koşan müşrikler![43] Gayet iyi biliyorsunuz ki Allah yerde ve gökte olup biten her şeyi bilir ve bu O'nun için hiç de zor değildir. Çünkü O, sonsuz kudret sahibidir. Oysa sizler sadece O'na kulluk etmek dururken, elinizde herhangi bir delil veya bilgi olmadığı halde, O'ndan başka varlıkları şefaatçi kabul edip onları Allah'a ortak koşuyorsunuz. Şunu unutmayın ki Allah'a karşı böylesine nankörce şirk koşanların kurtuluşu olmayacak, kendilerinden şefaat bekledikleri varlıklar onları kurtaramayacaktır.

---

40. bk. Zemahşerî

41. Bu âyete verdiğimiz anlam Mâtürîdî'nin tercihine dayanmaktadır.

42. Zemahşerî.

43. Bu âyette lafzan Hz. Peygamber'e hitap edilmekte, Allah'ın her şeyden haberdar olduğunu bilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Ancak burada mesajın asıl muhatabı müşriklerdir.

17. Cüz
22. Sûre
Hac 58-71

وَاِذَا تُتْلٰى عَلَيْهِمْ اٰيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ تَعْرِفُ ف۪ى وُجُوهِ الَّذ۪ينَ كَفَرُوا الْمُنْكَرَۜ يَكَادُونَ يَسْطُونَ بِالَّذ۪ينَ يَتْلُونَ
عَلَيْهِمْ اٰيَاتِنَاۜ قُلْ اَفَاُنَبِّئُكُمْ بِشَرٍّ مِنْ ذٰلِكُمْۜ اَلنَّارُۜ وَعَدَهَا اللّٰهُ الَّذ۪ينَ كَفَرُواۜ وَبِئْسَ الْمَص۪يرُ ﴿٧٢﴾ يَٓا اَيُّهَا
النَّاسُ ضُرِبَ مَثَلٌ فَاسْتَمِعُوا لَهُۜ اِنَّ الَّذ۪ينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ لَنْ يَخْلُقُوا ذُبَابًا وَلَوِ اجْتَمَعُوا لَهُۜ وَاِنْ
يَسْلُبْهُمُ الذُّبَابُ شَيْـًٔا لَا يَسْتَنْقِذُوهُ مِنْهُۜ ضَعُفَ الطَّالِبُ وَالْمَطْلُوبُ ﴿٧٣﴾ مَا قَدَرُوا اللّٰهَ حَقَّ قَدْرِه۪ۜ اِنَّ
اللّٰهَ لَقَوِيٌّ عَز۪يزٌ ﴿٧٤﴾ اَللّٰهُ يَصْطَف۪ى مِنَ الْمَلٰٓئِكَةِ رُسُلًا وَمِنَ النَّاسِۜ اِنَّ اللّٰهَ سَم۪يعٌ بَص۪يرٌۚ ﴿٧٥﴾ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ
اَيْد۪يهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْۜ وَاِلَى اللّٰهِ تُرْجَعُ الْاُمُورُ ﴿٧٦﴾ يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا ارْكَعُوا وَاسْجُدُوا وَاعْبُدُوا رَبَّكُمْ
وَافْعَلُوا الْخَيْرَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَۚ ﴿٧٧﴾ وَجَاهِدُوا فِى اللّٰهِ حَقَّ جِهَادِه۪ۜ هُوَ اجْتَبٰيكُمْ وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِى
الدّ۪ينِ مِنْ حَرَجٍۜ مِلَّةَ اَب۪يكُمْ اِبْرٰه۪يمَۜ هُوَ سَمّٰيكُمُ الْمُسْلِم۪ينَ مِنْ قَبْلُ وَف۪ى هٰذَا لِيَكُونَ الرَّسُولُ شَه۪يدًا
عَلَيْكُمْ وَتَكُونُوا شُهَدَٓاءَ عَلَى النَّاسِۚ فَاَق۪يمُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتُوا الزَّكٰوةَ وَاعْتَصِمُوا بِاللّٰهِۜ هُوَ مَوْلٰيكُمْۚ فَنِعْمَ
الْمَوْلٰى وَنِعْمَ النَّص۪يرُ ﴿٧٨﴾

17. Cuz
22. Sûre
Hac 72-78

MÜŞRİKLERİN HIRS ve DÜŞMANLIKLARI

72. Ey elçimiz Muhammed! Şu müşriklerin sana ve tevhide karşı ne kadar hırslı olduklarını görüyorsun! Kendilerine mesajlarımızı tebliğ ettiğin zaman düşmanca tavırları derhal yüzlerine yansıyıverir, sana ve iman edenlere saldırmamak için kendilerini zor tutarlar. Onlara şöyle de: "Ey müşrikler! Size daha da öfkeleneceğiniz bir haber vereyim mi? Eğer bu inkârınızda ısrar ederseniz varacağınız yer cehennem ateşi olacaktır. Evet, Allah'ın açık ve net sözüdür bu! Ne fena bir sondur cehennem, bir bilseniz!"

SİNEK KADAR ÂCİZ VARLIKLARDAN MEDET UMAN MÜŞRİKLER

73-74. Ey Allah'tan başka varlıklardan medet uman müşrikler! Allah bu şirk inancınızın yanlışlığını açıkça anlamanızı sağlayacak bir örnek veriyor; iyi dinleyin: Sizin kendilerinden medet umduğunuz, şefaatlerini bekleyip Allah'a ortak koştuğunuz varlıklar bütün güçlerini birleştirseler sinek dahi yaratamazlar. Bırakınız yaratmayı, sinek onların üzerlerindeki bir şeyi kapacak olsa onu bile geri almaya güçleri yetmez. Küçücük ve zavallı bir sinek kadar dahi gücü ve sizden bir üstünlüğü olmayan varlıklardan nasıl medet umarsınız?[44] Allah'ın gücünü, sınırsız kudretini ve kulluk edilmeye lâyık yegâne kudret olduğunu

44 Bu ifadenin çevirisinde Dahhâk ve Süddî'nin görüşünü esas aldık (bk. İbnü'l-Cevzî).

niçin idrâk etmezsiniz?[45] Şunu unutmayın ki Allah sonsuz kudret sahibidir, elçisi Muhammed'i zafere ulaştıracak[46] ve şirkte ısrar ettiğiniz takdirde cezanızı verecektir.

"BEŞER PEYGAMBER OLUR MU?" İTİRAZINA CEVAP

75-76. Bir beşer olan Muhammed'in peygamber seçilmesini yadırgayan ve "Allah peygamber gönderecek olsaydı melek gönderirdi" gibi bahaneler uyduran müşrikler![47] Şunu bilin ki Allah, sizin medet umduğunuz melekleri[48] elçi olarak seçip onlarla peygamberlerine vahiy göndermekte ve peygamberlerini de insanlara elçi olarak göndermektedir. Elçileri daima O'nun gözetimi altındadır. O, sizin Muhammed'e karşı söylediğiniz sözleri işitmekte, yaptıklarınızı görmektedir ve müstehak olduğunuz cezayı da verecektir.

17. Cüz
22. Sûre
Hac 72-78

Hz. İBRÂHİM'İN ve Hz. MUHAMMED'İN ORTAK ÇİZGİSİ : TEVHİT

77-78. Ey Muhammed'e iman edenler! Sadece Allah'a kulluk etmeye,[49] O'nun huzurunda rükû ve secde etmeye ve O'nun emirlerini yerine getirmeye devam ediniz ki sonunda kurtuluşa eresiniz. Müşriklerin baskıları karşısında yılmayınız ve tevhidi sürdürme uğrunda elinizden gelen bütün gayreti gösteriniz! Zira O, içinizden biri olan Muhammed'i seçip tevhit mesajını iletmekle sizlere rahmet etmiştir. Üstelik bu tevhidi yaşamanızda sizi herhangi bir şekilde zora da koşmamıştır. Bu din, atanız İbrâhim'in dini olan tevhit dinidir ve Allah gerek daha önce gönderdiği ilâhî kitaplarda gerekse elçisi Muhammed'e gönderdiği Kur'an'da sizleri "müslümanlar" olarak isimlendirmiştir. O'nun elçisi Muhammed sizlere tevhidi tebliğ edecek, sizler de diğer insanlara tebliğ edeceksiniz.[50] Bu görev ve sorumluluğunuzu yerine getirmek üzere ibadetlerinizi tevhit esası üzere yapınız, kendinizi şirkten büsbütün arındırınız[51] ve müşriklerin baskılarına aldırmadan yolunuza devam ediniz. Allah'ın size olan zafer ve cennet vaadini gerçekleştireceğinden kuşku duymayınız. Sizin sahibiniz, dostunuz, koruyucunuz Allah'tır. O, ne güzel dost ve ne güzel yardımcıdır!

45 Zemahşerî.
46 Mâtürîdî.
47 Zemahşerî.
48 Râzî.
49 Mâtürîdî.
50 bk. Mâverdî; İbn Atıyye.
51 Buradaki salât ve zekât kelimeleri için Tevbe sûresinin 5. âyetindeki dipnota bakınız.

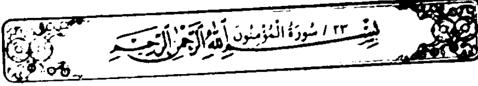
YIRMI ÜÇÜNCÜ SÛRE

MÜ'MİNÛN

Tevhide ve Hz. Muhammed'in peygamberliğine iman edenlerin özellikleri.

Mekke döneminin son yıllarında, Enbiyâ sûresinden sonra vahyedilmiştir. Adını ilk âyetinde geçen "mü'minûn" (inananlar) ifadesinden almıştır. Sûrenin başında, Hz. Peygamber'e iman edenlerin özellikleri anlatılır ve bu şekilde müşriklerden nelerin talep edildiği ifade edilir. İlerleyen bölümlerde bazı peygamberlerin hayatlarından aktarılan kesitlerde tarih boyunca müşriklerin peygamberlere hep aynı itirazları yönelttiklerine, onların beşer olmalarını yadırgadıklarına dikkat çekilir. Hesap gününü umursamayan müşriklerin o gün geldiğinde yaşayacakları son pişmanlığı çok canlı bir şekilde tasvir eden sahnelere yer verilir ve Hz. Peygamber'e sabır ve kararlılık tavsiyesiyle sona erer.

Yüz on sekiz âyetten oluşan sûreyi muhtevasına göre aşağıdaki gibi tasnif etmek mümkündür.

قَدْ اَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَۙ ﴿١﴾
اَلَّذ۪ينَ هُمْ ف۪ى صَلَاتِهِمْ خَاشِعُونَۙ ﴿٢﴾ وَالَّذ۪ينَ هُمْ عَنِ اللَّغْوِ مُعْرِضُونَۙ ﴿٣﴾ وَالَّذ۪ينَ
هُمْ لِلزَّكٰوةِ فَاعِلُونَۙ ﴿٤﴾ وَالَّذ۪ينَ هُمْ لِفُرُوجِهِمْ حَافِظُونَۙ ﴿٥﴾ اِلَّا عَلٰٓى اَزْوَاجِهِمْ اَوْ مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُهُمْ فَاِنَّهُمْ
غَيْرُ مَلُوم۪ينَۚ ﴿٦﴾ فَمَنِ ابْتَغٰى وَرَٓاءَ ذٰلِكَ فَاُو۬لٰٓئِكَ هُمُ الْعَادُونَۚ ﴿٧﴾

18. Cüz
23. Süre
Mü'minûn 1-7

TEVHİT İNANCINA
ve Hz. MUHAMMED'İN PEYGAMBERLİĞİNE İMAN EDENLERİN ÖZELLİKLERİ

1. Muhammed'in Allah tarafından gönderilmiş bir peygamber olduğuna iman eden ve şirk inancını terkedip sadece Allah'a kulluk edenler hem âhirette kurtuluşa erecekler,[1] hem de dünyada zafere ulaşacaklardır.[2]

2-7. Allah onlara yardım edecek ve bu başarıyı nasip edecektir, çünkü onlar Allah'tan başkasına asla ibadet etmez, müşriklerin göstermelik ibadetleri gibi değil, sadece Allah'a yönelik ve huşû içerisinde namaz kılarlar. Müşriklerin eziyetlerine, sataşmalarına sabırla tahammül eder, inançlarında sebat gösterirler. Kendilerini her türlü kötülükten arındırmak için çaba sarfederler.[3] İffetlerini titizlikle korur, kendilerine helâl kılınmış olan eşleri ve câriyeleri dışında kimseyle ilişkiye girmez, zina etmezler. Bunların dışındaki kimselerle ilişkiye giren, yani zina eden kimseler ise Allah tarafından konulan sınırları aşan kimselerdir.[4]

---

1 Taberî.

2 Zemahşerî (Zemahşerî "felâh" kelimesinin "amaca ulaşmak" anlamına geldiğini belirtir. Müminlerin amaçlarından birinin de müşriklere karşı zafer olduğu mâlûmdur).

3 Burada kullanılan "zekât" kelimesinden İslâm'ın kurumsallaşmış "zekât" ibadetinin kastedilmediğini düşünüyoruz. Çünkü sûrenin inzâl edildiği dönemde hem henüz zekât farz kılınmamış, hem de müslümanlar ekonomik güç sahibi haline gelmemişlerdir. Nitekim müfessir Âlûsî buradaki zekât kelimesinin anlamının "arınma" olduğunu ifade etmektedir. *Doğrusunu Allah bilir.*

4 Taberî.

وَالَّذِينَ هُمْ لِأَمَانَاتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رَاعُونَ ﴿٨﴾ وَالَّذِينَ هُمْ عَلٰى صَلَوَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ ﴿٩﴾ أُولٰئِكَ هُمُ الْوَارِثُونَ
﴿١٠﴾ الَّذِينَ يَرِثُونَ الْفِرْدَوْسَ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿١١﴾ وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ سُلَالَةٍ مِنْ طِينٍ ﴿١٢﴾ ثُمَّ
جَعَلْنَاهُ نُطْفَةً فِي قَرَارٍ مَكِينٍ ﴿١٣﴾ ثُمَّ خَلَقْنَا النُّطْفَةَ عَلَقَةً فَخَلَقْنَا الْعَلَقَةَ مُضْغَةً فَخَلَقْنَا الْمُضْغَةَ عِظَامًا
فَكَسَوْنَا الْعِظَامَ لَحْمًا ثُمَّ أَنْشَأْنَاهُ خَلْقًا آخَرَ فَتَبَارَكَ اللّٰهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ ﴿١٤﴾ ثُمَّ إِنَّكُمْ بَعْدَ ذٰلِكَ لَمَيِّتُونَ
﴿١٥﴾ ثُمَّ إِنَّكُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ تُبْعَثُونَ ﴿١٦﴾ وَلَقَدْ خَلَقْنَا فَوْقَكُمْ سَبْعَ طَرَائِقَ وَمَا كُنَّا عَنِ الْخَلْقِ غَافِلِينَ ﴿١٧﴾
وَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً بِقَدَرٍ فَأَسْكَنَّاهُ فِي الْأَرْضِ وَإِنَّا عَلٰى ذَهَابٍ بِهِ لَقَادِرُونَ ﴿١٨﴾ فَأَنْشَأْنَا لَكُمْ بِهِ
جَنَّاتٍ مِنْ نَخِيلٍ وَأَعْنَابٍ لَكُمْ فِيهَا فَوَاكِهُ كَثِيرَةٌ وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ ﴿١٩﴾ وَشَجَرَةً تَخْرُجُ مِنْ طُورِ سَيْنَاءَ تَنْبُتُ
بِالدُّهْنِ وَصِبْغٍ لِلْآكِلِينَ ﴿٢٠﴾ وَإِنَّ لَكُمْ فِي الْأَنْعَامِ لَعِبْرَةً نُسْقِيكُمْ مِمَّا فِي بُطُونِهَا وَلَكُمْ فِيهَا مَنَافِعُ كَثِيرَةٌ
وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ ﴿٢١﴾ وَعَلَيْهَا وَعَلَى الْفُلْكِ تُحْمَلُونَ ﴿٢٢﴾

18. Cüz
23. Sûre
Mü'minûn 8-22

8-11. Ayrıca o müminler, emanete riayet ederler, daima Allah'a ibadet eder, namazlarını kılarlar. İşte onlar firdevs cennetlerine girmeye hak kazanacak ve orada sonsuza kadar kalacaklardır.

İNSANIN YARATILIŞININ ve EVRENDEKİ NİMETLERİN TEVHİDE DELÂLETİ

12-14. Ey Allah'tan başka varlıklardan medet uman müşrikler! Nasıl olur da hiçbir şey yaratma kudretine sahip olmayan bu varlıklardan medet umarsınız? Bilmez misiniz ki sizleri de, içerisinde yaşadığınız evreni de en mükemmel şekilde yaratan ve dolayısıyla kulluk edilmeye lâyık olan yegâne kudret Allah'tır.[5] O Allah ki birçok aşamadan geçirerek insanı mükemmel bir şekilde yaratmış, ana rahminde önce bir damla iken sonra bir pıhtı haline, ondan bir et parçasına, cenine, sonra da kemikleri olan bir bedene dönüştürmüş, derken o kemikleri et ile kaplayan bir vücut yapısı oluşturup ardından şu görmekte olduğunuz mükemmel insan bedenini vücuda getirmiştir.[6] İşte bu mükemmel yaratılışın sahibi olan Allah, sizin medet umup ortak koştuğunuz varlıklarla hiç bir tutulur mu?

5 Buraya kadar olan cümle, devamındaki âyetlerin muhataplar için ifade ettiği vurgunun belirgin olarak görünmesi için konulmuştur. Âyet metninde lafzan yer almamaktadır.

6 Bu âyette insanın doğumunun biyolojik olarak izah edilmesi değil, ilâhî kudretin ve nimetin vurgulanması söz konusudur. Âyetin konusu budur.

15-16. Bu açık delillere rağmen hâlâ şirkte ısrar ederseniz şunu bilin ki sizleri böylesine mükemmel bir şekilde yaratan Allah, en nihayetinde canınızı alacaktır. Evet, hepiniz öleceksiniz ve kıyametten sonra yeniden diriltilip hesaba çekilmek üzere huzurumuza çıkarılacaksınız. İşte o gün, Allah'a şirk koşmuş olmanın hesabını vereceksiniz!

17-20. Üzerinizdeki yedi kat göğü yaratan biziz![7] Yarattıklarımızın her şeyinden de haberdarız. Gökyüzünden belli bir düzen içerisinde yağmurların yağması ve o yağmur suları sayesinde, sizlere rızık olan hurma bahçeleri, üzüm bağları ve daha birçok bitkinin yetişmesi, bereketli topraklarda yetişen ve sizler için hem yağ hem katık veren ağaçlara kadar[8] yediğiniz her türlü rızkın sağlanması size olan nimetimizdir. Bilin ki dilediğimiz takdirde yağan yağmuru kesip sizi kuraklık ve kıtlık içerisinde bırakmaya da gücümüz yeter. Bir düşünün! Bütün bu nimetleri bahşeden Allah'a kulluk etmek yerine, hiçbir şey yaratamayan ve sizlere hiçbir nimet veremeyen varlıkları O'na ortak koşmak doğru mudur?

21-22. Hayvanlarda da sizler için ilâhî kudreti ve tevhidi gösteren deliller vardır. Sütlerini içer, etlerini yer, binek olarak kullanır ve daha birçok yönden onlardan faydalanırsınız. Ayrıca yaratılışın mükemmel düzeni sayesinde su üzerinde yüzen gemilere binip yolculuk yaparsınız. Bütün bunları yaratıp istifadenize sunan Allah'a birtakım varlıklar ortak kılınır mı?

18. Cüz
23. Sûre
Mü'minûn 8-22

7 İbnü'l-Cevzî.

8 Burada geçen " وَشَجَرَةً تَخْرُجُ مِنْ طُورِ سَيْنَاءَ " ifadesi genellikle, "Sînâ dağında yetişen zeytin ağacı" olarak anlaşılır. Ancak Mekke döneminde nâzil olan bu sûrede Sînâ dağından çıkan zeytin ağacından söz edilmesinin hikmetini kavramak güçtür. Nitekim İbn Abbas ve Mücahid gibi âlimler buradaki " طُورِ سَيْنَاءَ " ifadesinin "bereket dağı" anlamına geldiğini söylemişlerdir (bk. Mâverdî). Bu durumda cümlenin anlamı, "bereketli topraklarda yetişen ve sizler için hem yağ hem katık veren ağaçlar" şeklinde olacaktır. Kanaatimizce bu yorum, bağlama daha münasiptir. *Doğrusunu Allah bilir.*

وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا نُوحًا اِلٰى قَوْمِه۪ فَقَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللّٰهَ مَا لَكُمْ مِنْ اِلٰهٍ غَيْرُهُۜ اَفَلَا تَتَّقُونَ ﴿٢٣﴾ فَقَالَ الْمَلَؤُا
الَّذ۪ينَ كَفَرُوا مِنْ قَوْمِه۪ مَا هٰذَٓا اِلَّا بَشَرٌ مِثْلُكُمْۙ يُر۪يدُ اَنْ يَتَفَضَّلَ عَلَيْكُمْۜ وَلَوْ شَٓاءَ اللّٰهُ لَاَنْزَلَ مَلٰٓئِكَةًۚ مَا سَمِعْنَا
بِهٰذَا ف۪ٓي اٰبَٓائِنَا الْاَوَّل۪ينَۚ ﴿٢٤﴾ اِنْ هُوَ اِلَّا رَجُلٌ بِه۪ جِنَّةٌ فَتَرَبَّصُوا بِه۪ حَتّٰى ح۪ينٍ ﴿٢٥﴾ قَالَ رَبِّ انْصُرْن۪ي بِمَا
كَذَّبُونِ ﴿٢٦﴾ فَاَوْحَيْنَٓا اِلَيْهِ اَنِ اصْنَعِ الْفُلْكَ بِاَعْيُنِنَا وَوَحْيِنَا فَاِذَا جَٓاءَ اَمْرُنَا وَفَارَ التَّنُّورُۙ فَاسْلُكْ ف۪يهَا مِنْ
كُلٍّ زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ وَاَهْلَكَ اِلَّا مَنْ سَبَقَ عَلَيْهِ الْقَوْلُ مِنْهُمْۚ وَلَا تُخَاطِبْن۪ي فِي الَّذ۪ينَ ظَلَمُواۚ اِنَّهُمْ مُغْرَقُونَ
﴿٢٧﴾ فَاِذَا اسْتَوَيْتَ اَنْتَ وَمَنْ مَعَكَ عَلَى الْفُلْكِ فَقُلِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذ۪ي نَجّٰينَا مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِم۪ينَ ﴿٢٨﴾
وَقُلْ رَبِّ اَنْزِلْن۪ي مُنْزَلًا مُبَارَكًا وَاَنْتَ خَيْرُ الْمُنْزِل۪ينَ ﴿٢٩﴾ اِنَّ ف۪ي ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ وَاِنْ كُنَّا لَمُبْتَل۪ينَ ﴿٣٠﴾ ثُمَّ
اَنْشَاْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ قَرْنًا اٰخَر۪ينَۚ ﴿٣١﴾ فَاَرْسَلْنَا ف۪يهِمْ رَسُولًا مِنْهُمْ اَنِ اعْبُدُوا اللّٰهَ مَا لَكُمْ مِنْ اِلٰهٍ غَيْرُهُۜ اَفَلَا
تَتَّقُونَ ﴿٣٢﴾ وَقَالَ الْمَلَاُ مِنْ قَوْمِهِ الَّذ۪ينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِلِقَٓاءِ الْاٰخِرَةِ وَاَتْرَفْنَاهُمْ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَاۙ مَا هٰذَٓا
اِلَّا بَشَرٌ مِثْلُكُمْۙ يَاْكُلُ مِمَّا تَاْكُلُونَ مِنْهُ وَيَشْرَبُ مِمَّا تَشْرَبُونَ ﴿٣٣﴾ وَلَئِنْ اَطَعْتُمْ بَشَرًا مِثْلَكُمْ اِنَّكُمْ اِذًا
لَخَاسِرُونَ ﴿٣٤﴾ اَيَعِدُكُمْ اَنَّكُمْ اِذَا مِتُّمْ وَكُنْتُمْ تُرَابًا وَعِظَامًا اَنَّكُمْ مُخْرَجُونَ ﴿٣٥﴾ هَيْهَاتَ هَيْهَاتَ لِمَا
تُوعَدُونَ ﴿٣٦﴾ اِنْ هِيَ اِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا نَمُوتُ وَنَحْيَا وَمَا نَحْنُ بِمَبْعُوث۪ينَ ﴿٣٧﴾ اِنْ هُوَ اِلَّا رَجُلٌ افْتَرٰى
عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا وَمَا نَحْنُ لَهُ بِمُؤْمِن۪ينَ ﴿٣٨﴾

18. Cüz
23. Sûre
Mu'minûn 23-38

NÛH PEYGAMBERİN TEVHİT MÜCADELESİNDEN MESAJLAR

23. Ey Muhammed'in peygamberliğine inanmayan müşrikler! Şunu biliniz ki sizden önce yaşamış birçok toplum da tıpkı sizin gibi, elçilere iman etmemiş ve sizin öne sürdüğünüz bahanelere sarılmıştı. Fakat hepsinin sonları helâk oldu. İşte bunlardan biri Nûh kavmiydi.

Vaktiyle biz Nûh'u peygamber olarak seçmiş ve tevhit mesajını halkına iletmesi için görevlendirmiştik. O da onlara Allah'tan başka hiçbir şeye kulluk etmemelerini, O'nun emirlerine muhalefet etmekten çekinmelerini söylemişti.

24-25. Ne var ki Nûh kavminin inkârcıları da tıpkı sizler gibi davranmış ve şöyle demişlerdi: "Peygamber olduğunu iddia eden şu Nûh, bizler gibi bir insan! Onun peygamber olması mümkün değil. Belli ki peygamber olduğunu iddia ederek bizlere üstünlük sağlamak, mevki sahibi olmak istiyor. Zaten Allah bir peygamber göndermek isteseydi bu iş için melekleri görevlendirirdi. Doğrusu Nûh'un bu anlattıkları öteden beri duyulmuş şeyler değil! Cinlerden etkilenmiş olmalı! Bekleyin bakalım ne olacak sonu?"

26. İşte sizin, elçimiz Muhammed'e söylediklerinize benzeyen bu sözler karşısında Nûh Allah'a dua etmiş ve "Rabbim! Halkım benim peygamber olduğuma bir türlü inanmıyor. Üstelik bana ve inananlara eziyet etmek istiyorlar. Sen onlara karşı bize yardım et!" demişti.

27. Biz de ona bir gemi inşa etmesini vahyetmiş ve onu hep gözetip koruyacağımızı söylemiştik. Vaat ettiğimiz ceza ânı gelip tûfan başlayınca Nûh'a, kendisine tâbi olanlarla birlikte gemiye binmesini ve yanına her tür hayvandan, nesillerinin devamı için, erkekli dişili birer çift almasını emrettik. Ancak ailesinden iman etmeyen ve haklarında ilâhî azap kararı kesinleşmiş olan oğlu gemiye binemeyecekti. Ona, oğlunun affedilmesi için bize dua etmemesini de emrettik. Böylece gemiye binmeyenler tûfanda boğulup gideceklerdi.

28-29. Nûh'a, inananlarla birlikte gemiye bindiği zaman, kendilerini o zalimlerin hışmından kurtaran Allah'a şükretmesini ve gemiden inince de, "Rabbim! Bundan sonraki yaşamımızı senin rızana uygun bir şekilde yaşamayı nasip et!"[9] diye dua etmesini vahyetmiştik.

30. İşte bu anlatılanlar Mekkeli müşrikler için bir ders niteliğindedir. Nûh kavminin başına gelenlerden ders almalı ve elçimiz Muhammed'e iman etmelidirler!

18. Cüz
23. Sûre
Mü'minûn 23-38

SÂLİH PEYGAMBER KISSASINDAN TEVHİT DERSİ

31-38. Nûh tûfanının ardından nice milletler yarattık ve onlara da tevhidi anlatan elçiler gönderdik. Bunlardan biri de Semûd kavmi idi.[10] Elçimiz Sâlih bu topluma, Allah'a ortak koşmamalarını, bazı varlıkları onun nezdinde şefaatçi kabul etmemelerini, bu hususta Allah'tan korkmalarını öğütledi. Ancak kendilerine lutfettiğimiz refahtan şımaran Semûd kavminin ileri gelenleri Sâlih'in peygamberliğini inkâr ettiler, hesap gününü umursamadılar ve "Şu peygamber olduğunu iddia eden kişiye bak! O da bizler gibi bir insan! Ona nasıl peygamber diye inanırsınız? Baksanıza, sizler gibi yiyip içiyor. Eğer onun peygamberliğine inanırsanız haliniz harap olur. Üstelik öldükten sonra diriltilip hesaba çekileceğinizi söylüyor. Hiç olur mu öyle şey? Bu dünyada ne yaşadıysak odur. Hesap günü de neymiş? Kendi kendine bir şeyler uyduran ve onları Allah'a isnat eden iftiracının biridir! Elbette ona inanacak değiliz" dediler. Bu sözlerle halkı, elçimiz Sâlih'ten uzaklaştırmaya, tevhitten alıkoymaya çalıştılar.[11]

---

9 Zemahşerî.

10 Aslında bu cümle âyet metninde yoktur. Ancak Nûh peygamberden sonra anlatılan bu toplumun Semûd kavmi olduğunu Taberî açıkça ifade etmektedir ki âyetlerin bağlamında da çok uygundur.

11 Mevdûdî.

قَالَ رَبِّ انْصُرْنِي بِمَا كَذَّبُونِ ﴿٣٩﴾ قَالَ عَمَّا قَلِيلٍ لَيُصْبِحُنَّ نَادِمِينَ ﴿٤٠﴾ فَأَخَذَتْهُمُ الصَّيْحَةُ بِالْحَقِّ
فَجَعَلْنَاهُمْ غُثَاءً فَبُعْدًا لِلْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٤١﴾ ثُمَّ أَنْشَأْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ قُرُونًا آخَرِينَ ﴿٤٢﴾ مَا تَسْبِقُ مِنْ
أُمَّةٍ أَجَلَهَا وَمَا يَسْتَأْخِرُونَ ﴿٤٣﴾ ثُمَّ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا تَتْرَا كُلَّمَا جَاءَ أُمَّةً رَسُولُهَا كَذَّبُوهُ فَأَتْبَعْنَا بَعْضَهُمْ
بَعْضًا وَجَعَلْنَاهُمْ أَحَادِيثَ فَبُعْدًا لِقَوْمٍ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٤٤﴾ ثُمَّ أَرْسَلْنَا مُوسَى وَأَخَاهُ هَارُونَ بِآيَاتِنَا وَسُلْطَانٍ
مُبِينٍ ﴿٤٥﴾ إِلَى فِرْعَوْنَ وَمَلَئِهِ فَاسْتَكْبَرُوا وَكَانُوا قَوْمًا عَالِينَ ﴿٤٦﴾ فَقَالُوا أَنُؤْمِنُ لِبَشَرَيْنِ مِثْلِنَا وَقَوْمُهُمَا
لَنَا عَابِدُونَ ﴿٤٧﴾ فَكَذَّبُوهُمَا فَكَانُوا مِنَ الْمُهْلَكِينَ ﴿٤٨﴾ وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ لَعَلَّهُمْ يَهْتَدُونَ ﴿٤٩﴾
وَجَعَلْنَا ابْنَ مَرْيَمَ وَأُمَّهُ آيَةً وَآوَيْنَاهُمَا إِلَى رَبْوَةٍ ذَاتِ قَرَارٍ وَمَعِينٍ ﴿٥٠﴾ يَا أَيُّهَا الرُّسُلُ كُلُوا مِنَ الطَّيِّبَاتِ
وَاعْمَلُوا صَالِحًا إِنِّي بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ ﴿٥١﴾ وَإِنَّ هَٰذِهِ أُمَّتُكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَأَنَا رَبُّكُمْ فَاتَّقُونِ ﴿٥٢﴾ فَتَقَطَّعُوا
أَمْرَهُمْ بَيْنَهُمْ زُبُرًا كُلُّ حِزْبٍ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ ﴿٥٣﴾

39-41. İnkârcıların, siz Mekkeli müşriklerin tepkisi ile aynı olan bu [illegible] vapları karşısında Sâlih peygamber Allah'a dua edip O'ndan yardım [illegible] Allah da Sâlih'e ve ona inananlara zafer müjdelemiş ve "Zalimlerin [illegible] olmaları yakındır" diye vahyetmişti. Neticede bu müjde tahakkuk etme[illegible] zalimler korkunç bir çığlıkla helâk edilmişlerdi. Düne kadar kibirlerinden [illegible] geçmeyen o müşrikler, ilâhi ceza gelince toz duman olmuş, yıkıma uğramışlar[illegible] İşte bütün bunlar Mekkeli müşrikler için bir derstir. Çünkü onlar da [illegible] anlatılan toplumlar gibi davranmakta, elçimiz Muhammed'e karşı [illegible] takınmaktadırlar.

İLÂHİ CEZANIN VAKTİ

42-43. Elbette onların helâk edilmesiyle her şey bitmedi. [illegible] başka toplumlar yaşadı ve her toplum ilâhi cezaya müstehak olduğunda [illegible] edildi. Şimdi sizlerin elçimiz Muhammed'e küstahlık edip, "Haydi, şu [illegible] ettiğin azabı bir an önce getir!" demenizin anlamı yoktur. Çünkü ilâhi [illegible] ne zaman geleceği bellidir ve artık sizin iman etmenizden ümit kesildiğinde [illegible] lecek olan azabı ne erteleme şansınız vardır ne de şimdi bu küstahça [illegible] sergileyerek onu öne alma şansınız!

44. Onların ardından da birçok toplum yaşadı ve elçilerimiz [illegible] ca gelip tevhit mesajını anlatmaya devam ettiler. Ne var ki hangi topluma [illegible] elçi gönderildiyse hemen onu inkâr ettiler ve sizin tavrınıza benzer [illegible]

[illegible]lerdiler. Buna karşılık biz de onları helâk edip tarihe gömdük. Şimdi o inkârcı toplumlardan geriye kalan, sadece bu ibretlik hikâyeleridir işte!

FİRAVUN ile MÜŞRİKLERİN BENZERLİĞİ

45-46. Onların ardından da elçilerimiz Mûsâ ve Hârun'u, peygamber ol[illegible] [illegible]larını kanıtlayan çeşitli delillerle ve ilâhi vahiyle destekleyerek Firavun ve erkânına gönderdik. Çünkü Firavun ve çevresindekiler ülkede hükümranlığı ele geçirmiş ve insanlara zorbalık yapmaktaydılar.

47-48. Bu elçiler Firavun ve erkânına tevhit mesajını anlatınca onlar da [illegible] kendilerinden öncekiler gibi davrandı ve "Biz bu memleketin hâkimleriyiz. [illegible] peygamberi olduğunu iddia eden şu kişilerin kavmi olan İsrâiloğulları da bizim [illegible] boyun eğmiş kimselerdir. Buna rağmen bunlar, bizler gibi [illegible] insan olmalarına bakmadan çıkmış Allah'ın peygamberleri olduklarını söylüyorlar" dediler. Böylece onları inkâr ettiler ve inananlara çeşitli baskılar yaptılar. Neticede ilâhi cezaya müstehak olup helâk edildiler.

49. Sizleri tevhit yoluna yönlendirmek için elçimiz Muhammed'e Kur'an'ı [illegible] gibi İsrâiloğulları'nı tevhit yoluna yönlendirmek için de Mûsâ'ya [illegible] vahyetmiştik.

50. Meryem'i ve oğlu İsâ'yı da insanlara tevhit yolunu gösteren kim[illegible] olarak gönderdik ve onları iskâna elverişli ve verimli bir bölgeye yerleş[illegible] [illegible]

ELÇİLERİN ARDINDAN ŞİRKE SAPANLAR

51-53. Gönderdiğimiz bütün elçilere, insanlara, Allah'ın kendilerine bah[illegible] [illegible] üstün nimetlerden helal yoldan faydalanmalarını ve sade[illegible] [illegible] Allah'a kulluk edip O'nun emirlerine uygun yaşamalarını, tevhitten asla [illegible] tebliğ [illegible] söylemelerini emretmiştik. Ne var ki insanlar elçilerimizin tebliğ [illegible] tevhit yolundan sapıp çeşitli gruplara ayrıldılar. Sonuçta her grup kendi [illegible] doğru kabul eder oldu.

[illegible] İbn'l-Cevzi

قَالَ رَبِّ انْصُرْنِي بِمَا كَذَّبُونِ ﴿٣٩﴾ قَالَ عَمَّا قَلِيلٍ لَيُصْبِحُنَّ نَادِمِينَ ﴿٤٠﴾ فَاَخَذَتْهُمُ الصَّيْحَةُ بِالْحَقِّ
فَجَعَلْنَاهُمْ غُثَاءً فَبُعْدًا لِلْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٤١﴾ ثُمَّ اَنْشَاْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ قُرُونًا اٰخَرِينَ ﴿٤٢﴾ مَا تَسْبِقُ مِنْ
اُمَّةٍ اَجَلَهَا وَمَا يَسْتَاْخِرُونَ ﴿٤٣﴾ ثُمَّ اَرْسَلْنَا رُسُلَنَا تَتْرَا كُلَّمَا جَاءَ اُمَّةً رَسُولُهَا كَذَّبُوهُ فَاَتْبَعْنَا بَعْضَهُمْ
بَعْضًا وَجَعَلْنَاهُمْ اَحَادِيثَ فَبُعْدًا لِقَوْمٍ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٤٤﴾ ثُمَّ اَرْسَلْنَا مُوسٰى وَاَخَاهُ هٰرُونَ بِاٰيَاتِنَا وَسُلْطَانٍ
مُبِينٍ ﴿٤٥﴾ اِلٰى فِرْعَوْنَ وَمَلَا۬ئِهِ فَاسْتَكْبَرُوا وَكَانُوا قَوْمًا عَالِينَ ﴿٤٦﴾ فَقَالُوا اَنُؤْمِنُ لِبَشَرَيْنِ مِثْلِنَا وَقَوْمُهُمَا
لَنَا عَابِدُونَ ﴿٤٧﴾ فَكَذَّبُوهُمَا فَكَانُوا مِنَ الْمُهْلَكِينَ ﴿٤٨﴾ وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ لَعَلَّهُمْ يَهْتَدُونَ ﴿٤٩﴾
وَجَعَلْنَا ابْنَ مَرْيَمَ وَاُمَّهُ اٰيَةً وَاٰوَيْنَاهُمَا اِلٰى رَبْوَةٍ ذَاتِ قَرَارٍ وَمَعِينٍ ﴿٥٠﴾ يَا اَيُّهَا الرُّسُلُ كُلُوا مِنَ الطَّيِّبَاتِ
وَاعْمَلُوا صَالِحًا اِنّ۪ي بِمَا تَعْمَلُونَ عَل۪يمٌ ﴿٥١﴾ وَاِنَّ هٰذِه۪ اُمَّتُكُمْ اُمَّةً وَاحِدَةً وَاَنَا رَبُّكُمْ فَاتَّقُونِ ﴿٥٢﴾ فَتَقَطَّعُوا
اَمْرَهُمْ بَيْنَهُمْ زُبُرًا كُلُّ حِزْبٍ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ ﴿٥٣﴾

39-41. İnkârcıların, siz Mekkeli müşriklerin tepkisi ile aynı olan bu cevapları karşısında Sâlih peygamber Allah'a dua edip O'ndan yardım istemişti. Allah da Sâlih'e ve ona inananlara zafer müjdelemiş ve "Zalimlerin pişman olmaları yakındır" diye vahyetmişti. Neticede bu müjde tahakkuk etmiş ve zalimler korkunç bir çığlıkla helâk edilmişlerdi. Düne kadar kibirlerinden vazgeçmeyen o müşrikler, ilâhî ceza gelince toz duman olmuş, yıkıma uğramışlardı. İşte bütün bunlar Mekkeli müşrikler için bir derstir, çünkü onlar da tıpkı bu anlatılan toplumlar gibi davranmakta, elçimiz Muhammed'e karşı aynı tavrı takınmaktadırlar.

İLÂHÎ CEZANIN VAKTİ

42-43. Elbette onların helâk edilmesiyle her şey bitmedi. Peşlerinden başka toplumlar yaşadı ve her toplum, ilâhî cezaya müstehak olduğunda helâk edildi. Şimdi sizlerin elçimiz Muhammed'e küstahlık edip, "Haydi, şu sözünü ettiğin azabı bir an önce getir!" demenizin anlamı yoktur. Çünkü ilâhî azabın ne zaman geleceği bellidir ve artık sizin iman etmenizden ümit kesildiğinde gelecek olan azabı ne erteleme şansınız vardır ne de şimdi bu küstahça tavırları sergileyerek onu öne alma şansınız!

44. Onların ardından da birçok toplum yaşadı ve elçilerimiz birbiri ardınca gelip tevhit mesajını anlatmaya devam ettiler. Ne var ki hangi topluma bir elçi gönderildiyse hemen onu inkâr ettiler ve sizin tavrınıza benzer tavırlar gös-

terdiler. Buna karşılık biz de onları helâk edip tarihe gömdük. Şimdi o inkârcı toplumlardan geriye kalan, sadece bu ibretlik hikâyeleridir işte!

FİRAVUN ile MÜŞRİKLERİN BENZERLİĞİ

45-46. Onların ardından da elçilerimiz Mûsâ ve Hârun'u, peygamber olduklarını kanıtlayan çeşitli delillerle ve ilâhî vahiyle destekleyerek Firavun ve erkânına gönderdik, çünkü Firavun ve çevresindekiler ülkede hükümranlığı ele geçirmiş ve insanlara zorbalık yapmaktaydılar.

47-48. Bu elçiler Firavun ve erkânına tevhit mesajını anlatınca onlar da tıpkı kendilerinden öncekiler gibi davrandı ve "Biz bu memleketin hâkimleriyiz. Peygamber olduğunu iddia eden şu kişilerin kavmi olan İsrâiloğulları da bizim egemenliğimize boyun eğmiş kimselerdir. Buna rağmen bunlar, bizler gibi birer insan olmalarına bakmadan çıkmış Allah'ın peygamberleri olduklarını söylüyorlar" dediler. Böylece onları inkâr ettiler ve inananlara çeşitli baskılar yaptılar. Neticede ilâhî cezaya müstehak olup helâk edildiler.

49. Sizleri tevhit yoluna yönlendirmek için elçimiz Muhammed'e Kur'an'ı vahyettiğimiz gibi İsrâiloğulları'nı tevhit yoluna yönlendirmek için de Mûsâ'ya Tevrat'ı vahyetmiştik.

50. Meryem'i ve oğlu Îsâ'yı da insanlara tevhit yolunu gösteren kimseler olarak gönderdik ve onları iskâna elverişli ve verimli bir bölgeye yerleştirdik.[12]

ELÇİLERİN ARDINDAN ŞİRKE SAPANLAR

51-53. Gönderdiğimiz bütün elçilere, insanlara, Allah'ın kendilerine bahşettiği birbirinden üstün nimetlerden helâl yoldan faydalanmalarını ve sadece Allah'a kulluk edip O'nun emirlerine uygun yaşamalarını, tevhitten asla sapmamalarını söylemelerini emretmiştik. Ne var ki insanlar elçilerimizin tebliğ ettiği bu tevhit yolundan sapıp çeşitli gruplara ayrıldılar. Sonuçta her grup kendi düşüncelerini doğru kabul eder oldu.

12 bk. İbnü'l-Cevzî.

[illegible]

لا يؤمنون بالآخرة عن الصراط لناكبون

GEÇİCİ NİMETLERE ALDANIP NANKÖRLÜK EDENLERE UYARI

54-56 Ey Muhammed! Artık müşriklerin sana inanmamalarına, uyanlarına kulak vermemelerine üzülme! Bırak şu geçici dünyada kendilerine tanınan süreyi bu gafletleri içerisinde geçirsinler. Ama sanmasınlar ki bugün sahip oldukları nimetler, mal ve evlatlar sonsuza kadar ellerinde kalacak! Sanmasınlar ki hep böyle nimetler içerisinde yüzecekler! Hayır, gerçek şu ki bir gün bu saltanatları sona erecek ve hesaba çekilecekler! Ama şu an bunun farkında değiller!

57-61 Oysa elçimizin peygamberliğine ve ilâhi mesajlara iman eden, Allah'a şirk koşmayan, rabbleri karşısında hesaba çekilmenin mesuliyetini duyarak O'nun emirlerine uygun yaşayan, sahip oldukları nimetleri yoksullarla paylaşan, Allah'ın emirlerine uyma konusunda birbirleriyle yarışanlar elbette bu yaptıklarının ödülünü alacaklardır.

62 Doğrusu bizim insanlardan istediğimiz şeyler onların yapamayacakları şeyler değildir. Biz onlardan Allah'tan başkasına kulluk etmemelerini ve emirlerimize uygun yaşamalarını istiyoruz ve bu konuda herkesin nasıl tavır takındığını, hangi amelleri işlediğini eksiksiz kaydediyoruz. Hesap günü geldiğinde herkes bu davranışlarına göre karşılık bulacak, kimse haksızlığa uğramayacaktır.

63-67 Ne var ki müşrikler elçimiz Muhammed'e iman etmemekte ve [illegible] anlattığımız hesap gerçeği karşısında duyarsızlık içerisinde yaşamaktadırlar. Kaldı ki onların daha nice kötü davranışları da bulunmaktadır. Ama unutmasınlar ki müreffeh bir hayat sürdükleri halde mesuliyetlerini yerine getirmeyerek şımaranları gün gelip huzurumuzda hesaba çektiğimizde pişmanlık içerisinde feryat edecek, kendilerini kurtarmaya çalışacaklardır. Fakat bu feryatları fayda vermeyecek ve kendilerine, "Hiç boşuna feryat etmeyin! Bugün bizden merhamet ve yardım göremezsiniz! Çünkü vaktiyle elçimiz size ayetlerimizi anlattığında ona inanmamış, kendinizi büyük görmüş, Kâbe'nin çevresinde insanları toplayıp elçimize karşı kışkırtıp hezeyanlar savurmuştunuz" denilecektir.

68-74 Ey müşrikler! Elçimiz Muhammed'in mesajına iman etmediğiniz takdirde işte sonunuz budur! Bakın, atalarınıza gelmemiş olan bu ilâhi mesajlar sizlere gelmiştir, üstelik anlayacağınız şekilde anlatılmaktadır. Bunları size anlatan Muhammed'i de çocukluğundan beri gayet iyi tanıyorsunuz.[13] Buna rağmen bu tevhidi hiç düşünmeden reddetmeniz niçindir? Size anlatılan bu mesajı anlamaz mısınız? Hesap günü ile ilgili anlatılanlardan hiç ders almaz mısınız? Elçimiz Muhammed'in güvenilir bir insan olduğunu bildiğiniz halde niçin ona inanmıyor ve onun cinlerin etkisiyle konuşan şairlerden biri olduğunu söylüyorsunuz? Hayır, bu söylediğiniz kesinlikle doğru değildir! Aksine o size vahiyle konuşmakta, ilâhi mesajı iletmektedir. Fakat çoğunuz hâlâ inanmamaktasınız! Tevhit mesajı hoşunuza gitmediği için onu reddetmektesiniz. Şunu bilin ki sırf sizin hoşunuza gitmiyor diye Allah tevhit mesajını değiştirecek ve şirki kabul edecek olsa, sizin gibi müşriklerin haksızlıkları neticesinde dünya yaşanmaz hale gelirdi. Halbuki biz sizlere dünya ve âhirette huzur sağlayacak, şanınızı şerefinizi artıracak bir mesaj lutfediyoruz ama siz hâlâ ona karşı diretiyorsunuz! Sanki elçimiz bu anlattıkları karşılığında sizden bir menfaat mi talep ediyor da ondan yüz çeviriyorsunuz? Hayır, o sizden kesinlikle dünyevî bir karşılık beklememektedir, çünkü onun ödülü Allah tarafından çok daha mükemmel bir şekilde verilecektir. Allah'tan daha iyi nimet ve ödül veren mi var? Elçimiz Muhammed sizleri dosdoğru yol olan tevhide çağırmakta, ilâhi mesajlara iman etmeye davet etmektedir. Ama hesap gününü umursamayan sizler bu dosdoğru yoldan ısrarla uzak durmaktasınız."[14]

18. Cüz
23. Sure
Mü'minun 54-74

13 İbnu'l-Cevzi

14 Bu âyetlerde (ve bir sonraki paragrafta yer alan âyetlerde) hitap lafzan Hz. Peygamber'e yöneliktir. Ancak maksat müşriklerdir. Bu itibarla ifadeleri müşriklere hitap kipi ile çevirdik. *Doğrusunu Allah bilir.*

وَلَوْ رَحِمْنَاهُمْ وَكَشَفْنَا مَا بِهِمْ مِنْ ضُرٍّ لَلَجُّوا فٖي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ ﴿٧٥﴾ وَلَقَدْ اَخَذْنَاهُمْ بِالْعَذَابِ فَمَا
اسْتَكَانُوا لِرَبِّهِمْ وَمَا يَتَضَرَّعُونَ ﴿٧٦﴾ حَتّٰى اِذَا فَتَحْنَا عَلَيْهِمْ بَابًا ذَا عَذَابٍ شَدٖيدٍ اِذَا هُمْ فٖيهِ مُبْلِسُونَ
﴿٧٧﴾ وَهُوَ الَّذٖي اَنْشَاَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْاَبْصَارَ وَالْاَفْـِٔدَةَ قَلٖيلًا مَا تَشْكُرُونَ ﴿٧٨﴾ وَهُوَ الَّذٖي ذَرَاَكُمْ فِي
الْاَرْضِ وَاِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٧٩﴾ وَهُوَ الَّذٖي يُحْيٖي وَيُمٖيتُ وَلَهُ اخْتِلَافُ الَّيْلِ وَالنَّهَارِ اَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٨٠﴾ بَلْ
قَالُوا مِثْلَ مَا قَالَ الْاَوَّلُونَ ﴿٨١﴾ قَالُوا ءَاِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا وَعِظَامًا ءَاِنَّا لَمَبْعُوثُونَ ﴿٨٢﴾ لَقَدْ وُعِدْنَا نَحْنُ
وَاٰبَاؤُنَا هٰذَا مِنْ قَبْلُ اِنْ هٰذَا اِلَّا اَسَاطٖيرُ الْاَوَّلٖينَ ﴿٨٣﴾ قُلْ لِمَنِ الْاَرْضُ وَمَنْ فٖيهَا اِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٨٤﴾
سَيَقُولُونَ لِلّٰهِ قُلْ اَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿٨٥﴾ قُلْ مَنْ رَبُّ السَّمٰوَاتِ السَّبْعِ وَرَبُّ الْعَرْشِ الْعَظٖيمِ ﴿٨٦﴾ سَيَقُولُونَ
لِلّٰهِ قُلْ اَفَلَا تَتَّقُونَ ﴿٨٧﴾ قُلْ مَنْ بِيَدِهٖ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ يُجٖيرُ وَلَا يُجَارُ عَلَيْهِ اِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٨٨﴾
سَيَقُولُونَ لِلّٰهِ قُلْ فَاَنّٰى تُسْحَرُونَ ﴿٨٩﴾ بَلْ اَتَيْنَاهُمْ بِالْحَقِّ وَاِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿٩٠﴾ مَا اتَّخَذَ اللّٰهُ مِنْ وَلَدٍ وَمَا كَانَ
مَعَهُ مِنْ اِلٰهٍ اِذًا لَذَهَبَ كُلُّ اِلٰهٍ بِمَا خَلَقَ وَلَعَلَا بَعْضُهُمْ عَلٰى بَعْضٍ سُبْحَانَ اللّٰهِ عَمَّا يَصِفُونَ ﴿٩١﴾ عَالِمِ
الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَتَعَالٰى عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٩٢﴾

18. Cüz
23. Sûre
Mü'minûn 75-92

75-77. Buna rağmen yine de yaşadığınız zorluk ve karşı karşıya olduğunuz kıtlık durumunda, şefaatçi kabul edip ortak koştuğunuz varlıklara değil de Allah'a yalvarıyorsunuz. Ne var ki bu tutumunuz samimi değildir, çünkü biz merhamet edip içine düştüğünüz sıkıntıyı hafifletecek, yaşadığınız kıtlığı giderecek olsak tekrar nankörlüğünüze geri dönecek ve elçimize karşı tavrınızı sürdüreceksiniz. Ortak koştuğunuz varlıklara dua etmeye devam edeceksiniz. Kaldı ki sizi daha önce de benzer zorluklarla imtihan etmiştik, fakat yine de tevhidi benimsememiştiniz. Ancak günü geldiğinde ilâhî azabı görecek ve dehşete düşmüş bir şekilde şaşkın şaşkın bakıp kalacaksınız.

KÂİNATIN TEVHİDE DELÂLETİ

78-80. Ey müşrikler! Nasıl olur da Allah'tan başka varlıklardan medet umar, onları Allah'a ortak koşarsınız? Bilmez misiniz ki sizleri yaratan, sizlere işitme, görme ve düşünme gücü veren O'dur. Sizleri yaratan O olduğu gibi, ölümden sonra tekrar diriltecek olan da O'dur. Yarattığı şu muazzam kâinat düzeni içerisinde dinlenmeniz için geceyi, çalışmanız için de gündüzü birbirinden farklı şekilde düzenleyen de O'dur. Bütün bunları yaratan sadece ve sadece Allah olduğu halde nasıl olur da bazı varlıkları O'nun nezdinde şefaatçi kabul edip O'na ortak koşarsınız? Bu yaptığınız nankörlük değil de nedir? Hiç aklınızı kullanmaz mısınız?

81-83. Ne var ki sizler ilâhî nimetlere şükredip sadece Allah'a kulluk etmek yerine, tıpkı sizden önceki inkârcılar gibi konuşuyor, elçimiz Muhammed'in âhiret ve hesap günü uyarılarını alaya alıyorsunuz! Ona, "Kemiklerimiz toprağa karıştıktan sonra tekrar canlanacak öyle mi? Diriltilip hesaba çekileceğiz öyle mi? Bunlar daha önce atalarımıza da anlatılmış masallardır" diye karşılık veriyorsunuz.

84-89. Ey müşrikler! Madem inançlarınızın doğruluğunu iddia ediyorsunuz, o halde söyleyin bakalım? Şu yeryüzü ve üzerindekiler kimin tarafından yaratılmıştır? Yedi kat gökyüzünü ve arşı yaratan kimdir? Her şeyin egemenliğini elinde bulunduran, her şeyi koruyup gözeten, fakat hiçbir yardıma ve korumaya ihtiyaç duymayan mutlak kudret O'dur. Medet umduğunuz varlıkların ise O'nun huzurunda size bir faydası yoktur. O halde nasıl olur da bütün bu gerçeklere rağmen hâlâ O'na şirk koşar, O'ndan başka varlıklardan medet umarsınız? Bu, nefsinizin ve şeytanın aldatmasından başka bir şey değildir.[15]

90. Üstelik bir de elçimiz Muhammed'i göndermek suretiyle sizlere tevhit hakikatini açıkça anlatıyoruz ama sizler hâlâ onu ısrarla inkâr ediyor, Allah hakkında yalan yanlış şeyler iddia ediyorsunuz.[16]

91-92. Şu gerçeği iyice bilin ki Allah asla çocuk edinmiş değildir. Melekler O'nun kızları değildir. Sizin iddia ettiğiniz o varlıkların da medet umulacak vasıfları yoktur. Düşünün bir kere! Eğer Allah'tan başka medet umulacak varlıklar mevcut olsaydı evrendeki bu muazzam düzen olur muydu? O zaman her bir kudret kendi yarattığına hükmeder ve hepsi birbirine karşı üstünlük sağlamaya çalışmaz mıydı? Şirk inancı bu kadar tutarsız iken nasıl olur da hâlâ aklınızı kullanmazsınız? Doğrusu Allah, görünen görünmeyen her şeyden haberdardır, koştuğunuz ortaklardan münezzehtir, kulluk edilmeye lâyık yegâne kudrettir.

18. Cüz
23. Sûre
Mü'minûn 75-92

15 Zemahşerî.
16 Taberî.

18. Cuz
23. Sûre
Mu'minûn 93-104

قُلْ رَبِّ إِمَّا تُرِيَنِّي مَا يُوعَدُونَ ﴿٩٣﴾ رَبِّ فَلَا تَجْعَلْنِي فِي الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٩٤﴾ وَإِنَّا عَلَىٰ أَنْ نُرِيَكَ مَا
نَعِدُهُمْ لَقَادِرُونَ ﴿٩٥﴾ اِدْفَعْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ السَّيِّئَةَ نَحْنُ أَعْلَمُ بِمَا يَصِفُونَ ﴿٩٦﴾ وَقُلْ رَبِّ أَعُوذُ بِكَ
مِنْ هَمَزَاتِ الشَّيَاطِينِ ﴿٩٧﴾ وَأَعُوذُ بِكَ رَبِّ أَنْ يَحْضُرُونِ ﴿٩٨﴾ حَتَّىٰ إِذَا جَاءَ أَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قَالَ رَبِّ
ارْجِعُونِ ﴿٩٩﴾ لَعَلِّي أَعْمَلُ صَالِحًا فِيمَا تَرَكْتُ كَلَّا إِنَّهَا كَلِمَةٌ هُوَ قَائِلُهَا وَمِنْ وَرَائِهِمْ بَرْزَخٌ إِلَىٰ يَوْمِ يُبْعَثُونَ
﴿١٠٠﴾ فَإِذَا نُفِخَ فِي الصُّورِ فَلَا أَنْسَابَ بَيْنَهُمْ يَوْمَئِذٍ وَلَا يَتَسَاءَلُونَ ﴿١٠١﴾ فَمَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ فَأُولَٰئِكَ هُمُ
الْمُفْلِحُونَ ﴿١٠٢﴾ وَمَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ فَأُولَٰئِكَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ فِي جَهَنَّمَ خَالِدُونَ ﴿١٠٣﴾ تَلْفَحُ
وُجُوهَهُمُ النَّارُ وَهُمْ فِيهَا كَالِحُونَ ﴿١٠٤﴾

93-96. Ey elçimiz Muhammed! Senin uyarılarınla alay eden müşriklere, uyarısı yapılan ilâhî ceza geldiğinde kimsenin onların yerinde olmak istemeyeceğini, görecekleri azabın çok şiddetli olacağını haber ver![17] Uyarısını yaptığımız o cezayı vermekten âciz değiliz. Bu yüzden sen onların saldırı, alay ve eziyetlerine karşı sabır ve kararlılığını sürdür.[18] Onlara en güzel bir şekilde tevhit mesajını anlatmaya devam et! Sizlere karşı yaptıklarını ve Allah hakkındaki o yalan yanlış inançlarını çok iyi biliyoruz ve gerekli cezayı elbette vereceğiz.[19]

17 Bu âyetin anlamı üzerinde müfessirler ihtilâf etmişlerdir. Lafzan Hz. Peygamber sanki müşriklerin arasında kalabilecekmiş gibi bir ihtimal barındıran bu ifadeler hakkında Âlûsî'nin değerlendirmeleri dikkate değerdir. Bizim çevirimiz de bu değerlendirmelere dayanmaktadır.

18 Taberî.

19 Zemahşerî.

18. Cuz
23. Sûre
Mü'minûn 93-10

MÜŞRİKLERİN ÂHİRETTEKİ PİŞMANLIKLARI

97-100. Onların kışkırtmalarından korkma, Allah'a güven ve O'nun yardımını iste! Çünkü onların bu kibirli tavırları çok yakında sona erecektir. Ölüm gelip çattığında her biri yalvar yakar feryat edecek, "Rabbim, ne olur bana bir şans daha ver, beni dünya hayatına yeniden gönder, söz veriyorum ki bu sefer kesinlikle elçilerine inanacağım!" diye yakaracaktır. Heyhat ki bunlar sadece ağızdan çıkan sözler olarak kalacak, hiçbir geçerliliği olmayacaktır. Artık onları bekleyen, diriltilip hesaba çekilecekleri kıyamet gününe kadar uzun ve zorlu bir dönem vardır.

101-104. Vakti gelip sûra üflendiğinde ve kıyamet koptuktan sonra bu müşrikler yeniden diriltilip huzurumuza çıkarılacaklardır. İşte o gün, dünyada sahip oldukları ve pek güvendikleri kabileleri, yandaşları kendilerine bir fayda vermeyecek, soy sop ve nesep bağlılığının hiçbir önemi kalmayacak, kimse kimseye yardım edemeyecektir. O gün, peygamberlere iman etmiş ve Allah'ın emirlerine göre yaşamış kimselerin iyilikleri ağır basacak ve onlar kurtuluşa erecek, içerisinde ebedî olarak kalacakları cennete gireceklerdir. Buna karşılık dünyada elçilerimizi inkâr edenlerin kötülükleri ağır basacak ve onlar da kendilerine yazık etmiş kimseler olarak içerisinde sonsuza kadar kalacakları cehenneme gireceklerdir. Orada ateş yüzlerini yalayacak ve köz olmuş etlerinin arasından sırıtan dişleriyle öylece kalacaklardır.[20]

20 Bu âyetlerde cennette ve cehennemde sonsuza kadar kalmaktan söz edildiği için bu kimselerin iyiliklerinin veya kötülüklerinin ağır basmasını "itikat" düzeyinde değerlendirmek gerekmektedir. Çeviride bu mülâhazayı esas aldık. Kaldı ki devamındaki âyetlerde bu kimselerin, elçileri yalanladıkları açıkça ifade edilmektedir. *Doğrusunu Allah bilir.*

اَلَمْ تَكُنْ اٰيَاتٖى تُتْلٰى عَلَيْكُمْ فَكُنْتُمْ بِهَا تُكَذِّبُونَ ﴿١٠٥﴾ قَالُوا رَبَّنَا غَلَبَتْ عَلَيْنَا شِقْوَتُنَا وَكُنَّا قَوْمًا ضَٓالّٖينَ
﴿١٠٦﴾ رَبَّنَٓا اَخْرِجْنَا مِنْهَا فَاِنْ عُدْنَا فَاِنَّا ظَالِمُونَ ﴿١٠٧﴾ قَالَ اخْسَؤُ۫ا فٖيهَا وَلَا تُكَلِّمُونِ ﴿١٠٨﴾ اِنَّهُ كَانَ فَرٖيقٌ مِنْ
عِبَادٖى يَقُولُونَ رَبَّنَٓا اٰمَنَّا فَاغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا وَاَنْتَ خَيْرُ الرَّاحِمٖينَ ﴿١٠٩﴾ فَاتَّخَذْتُمُوهُمْ سِخْرِيًّا حَتّٰى
اَنْسَوْكُمْ ذِكْرٖى وَكُنْتُمْ مِنْهُمْ تَضْحَكُونَ ﴿١١٠﴾ اِنّٖى جَزَيْتُهُمُ الْيَوْمَ بِمَا صَبَرُٓوا اَنَّهُمْ هُمُ الْفَٓائِزُونَ ﴿١١١﴾
قَالَ كَمْ لَبِثْتُمْ فِى الْاَرْضِ عَدَدَ سِنٖينَ ﴿١١٢﴾ قَالُوا لَبِثْنَا يَوْمًا اَوْ بَعْضَ يَوْمٍ فَسْـَٔلِ الْعَٓادّٖينَ ﴿١١٣﴾ قَالَ اِنْ لَبِثْتُمْ
اِلَّا قَلٖيلًا لَوْ اَنَّكُمْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿١١٤﴾ اَفَحَسِبْتُمْ اَنَّمَا خَلَقْنَاكُمْ عَبَثًا وَاَنَّكُمْ اِلَيْنَا لَا تُرْجَعُونَ ﴿١١٥﴾
فَتَعَالَى اللّٰهُ الْمَلِكُ الْحَقُّۚ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَۚ رَبُّ الْعَرْشِ الْكَرٖيمِ ﴿١١٦﴾ وَمَنْ يَدْعُ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَۙ لَا بُرْهَانَ لَهُ بِهٖ
فَاِنَّمَا حِسَابُهُ عِنْدَ رَبِّهٖۜ اِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الْكَافِرُونَ ﴿١١٧﴾ وَقُلْ رَبِّ اغْفِرْ وَارْحَمْ وَاَنْتَ خَيْرُ الرَّاحِمٖينَ ﴿١١٨﴾

18. Cuz
23. Süre
Mu'minûn 105-118

105-111. Onlara, "Size dünyada ilâhî mesajı getiren ve bugünle ilgili uyarı yapan elçiler gelmişti de onları inkâr etmiştiniz, öyle mi?" diye sorulduğunda, "Rabbimiz, affet bizi! Bedbahtlığımızın, sapkınlığımızın kurbanı olduk, çünkü tamamen doğru yoldan sapmıştık. Ne olur bizi şu cehennemden çıkar ve tekrar dünyaya gönder. Bize ikinci bir şans ver, bu sefer yine aynı şekilde davranırsak artık büsbütün zalimlerden olduğumuzu kabul edeceğiz" diye yalvaracaklardır. Fakat Allah onlara şöyle cevap verecektir: "Demek onca yaptıklarınızdan sonra şimdi de dileniyorsunuz! Susun! Benimle konuşacak bir şeyiniz yok artık! Dünyada iman eden ve "Rabbimiz! Bizleri bağışla ve merhamet et, sen merhametlilerin en yücesisin!" diye dua eden müminlerle alay ediyor, hatta sizlere uyarı olarak gönderdiğim ilâhî mesajları alaya alıyordunuz. O alaya aldığınız müminleri, gösterdikleri sabrın ödülü olarak cennetle ödüllendirdim. Sizler ise bu cehennem azabına müstehak oldunuz!"

112-115. Bunları söyledikten sonra Allah onlara, "Dünyada ne kadar kaldınız?" diye soracak. Onlar ise, "Bir gün veya daha az. Bizim şu anda bunu düşünebilecek halimiz kalmadı. Bu hesabı yapabilecek olan, kaldığı yılları hatırlayabilecek olanlara sor!" diye cevap verecekler. Bunun üzerine Allah onlara, "Dünya hayatı geçici bir yaşamdı ama siz oradaki refahınızın hep süreceğini sanıp şımardınız. Keşke aklınızı kullansaydınız. Amaçsız bir şekilde yaratıldığınızı ve yaptıklarınızın hesabının sorulmayacağını zannettiniz" diyecektir.

116-117. Ey müşrikler! Bütün bu anlatılanlardan ders alın ve şirk inancını bırakıp elçimiz Muhammed'in getirdiği tevhit mesajına iman edin. Şunu bilin ki

bütün varlığı yaratan ve her şeyin gerçek hâkimi olan Allah, sizin ortak koştuklarınızdan münezzehtir. Yüce arşın, mutlak hükümranlığın sahibidir. Her kim, tâzim ve kulluğa lâyık olduğunu gösteren hiçbir delil bulunmadığı halde başka varlıkları şefaatçi kabul eder ve onları Allah'a ortak koşarsa bunun hesabını Allah'ın huzurunda muhakkak verecektir. Böyle yapan müşrikler için kıyamet günü hiçbir kurtuluş yolu yoktur.

118. Ey elçimiz Muhammed! Davanda kararlı ve sabırlı ol ve "Rabbim! Mağfiretinle muamele ederek bizi kötü durumlara düşmekten koru! Rahmetinle muamele ederek her türlü iyiliğe ulaştır; çünkü sen merhametliler merhametlisisin" diye dua et!

18. Cuz
23. Süre
Mu'minûn 105-1

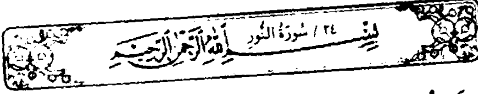
YIRMİ DÖRDÜNCÜ SÛRE

NÛR

Tevhit inancını ve ilâhî mesajları gösteren ışık : Kur'an.

Farklı zamanlarda vahyedilen bölümlerin yanı sıra, hicretin bir yıl sonrası ile Tebük seferi öncesinde geçen süreyi kapsar. Zina ve iftira suçlarına uygulanacak cezaların konu edildiği sûrede, Hz. Âişe'ye atılan iftira anlatılmakta ve bu olay karşısında müminlerin takındıkları tavır eleştirilmektedir. Ayrıca müminlerin yaşadığı toplumda uyulması gereken ailevî ve toplumsal birtakım âdâb-ı muâşeret kuralları anlatılmaktadır.

Altmış dört âyetten oluşan sûreyi muhtevasına göre aşağıdaki gibi tasnif etmek mümkündür.

سُورَةٌ اَنْزَلْنَاهَا وَفَرَضْنَاهَا وَاَنْزَلْنَا فِيهَا اٰيَاتٍ بَيِّنَاتٍ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿١﴾ اَلزَّانِيَةُ وَالزَّانِي فَاجْلِدُوا كُلَّ
وَاحِدٍ مِنْهُمَا مِائَةَ جَلْدَةٍ وَلَا تَأْخُذْكُمْ بِهِمَا رَأْفَةٌ فِي دِينِ اللّٰهِ اِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَلْيَشْهَدْ
عَذَابَهُمَا طَٓائِفَةٌ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٢﴾

18. Cuz
24. Sûre
Nûr 1-2

İLÂHÎ VAHİYLE BİLDİRİLEN ÇEŞİTLİ HÜKÜMLER

1. Ey elçimiz Muhammed'e iman edenler! Şimdi açıklamakta[1] olduğumuz hükümler[2] Allah tarafından Muhammed'e bildirilmiş vahiylerden olup sizin bu hükümlere uyarak dosdoğru tevhit inancı üzerinde sebat etmeniz istenmektedir.

2. Bu hükümlerden biri, zina eden erkek ve kadın hakkındadır. Bunların her birinin alacağı ceza yüz sopadır. Tevhide ve Muhammed'e inandığınıza ve âhirette hesaba çekileceğinize iman ettiğinize göre, sakın duygusallığa kapılıp da Allah'ın bildirdiği bu hükümleri uygulama konusunda gevşek davranmayınız. Ayrıca uygulayacağınız cezanın, bir grup müminin tanıklığı ile gerçekleşmesini sağlayınız.

---

1 "فَرَضْنَا" kelimesi burada "açıkladık" anlamına gelir (bk. Mukâtil).

2 Râgıb el-Isfahânî "سُورَةٌ" kelimesini böyle açıklamaktadır (bk. *el-Müfredât*).

اَلزَّانٖى لَا يَنْكِحُ اِلَّا زَانِيَةً اَوْ مُشْرِكَةًۘ وَالزَّانِيَةُ لَا يَنْكِحُهَٓا اِلَّا زَانٍ اَوْ مُشْرِكٌۚ وَحُرِّمَ ذٰلِكَ عَلَى الْمُؤْمِنٖينَ
﴿٣﴾ وَالَّذٖينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَاْتُوا بِاَرْبَعَةِ شُهَدَٓاءَ فَاجْلِدُوهُمْ ثَمَانٖينَ جَلْدَةً وَلَا تَقْبَلُوا لَهُمْ
شَهَادَةً اَبَدًاۚ وَاُو۬لٰٓئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَۙ ﴿٤﴾ اِلَّا الَّذٖينَ تَابُوا مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ وَاَصْلَحُواۚ فَاِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحٖيمٌ ﴿٥﴾
وَالَّذٖينَ يَرْمُونَ اَزْوَاجَهُمْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ شُهَدَٓاءُ اِلَّٓا اَنْفُسُهُمْ فَشَهَادَةُ اَحَدِهِمْ اَرْبَعُ شَهَادَاتٍ بِاللّٰهِۙ اِنَّهُ لَمِنَ
الصَّادِقٖينَ ﴿٦﴾ وَالْخَامِسَةُ اَنَّ لَعْنَتَ اللّٰهِ عَلَيْهِ اِنْ كَانَ مِنَ الْكَاذِبٖينَ ﴿٧﴾ وَيَدْرَؤُا عَنْهَا الْعَذَابَ اَنْ تَشْهَدَ
اَرْبَعَ شَهَادَاتٍ بِاللّٰهِۙ اِنَّهُ لَمِنَ الْكَاذِبٖينَۙ ﴿٨﴾ وَالْخَامِسَةَ اَنَّ غَضَبَ اللّٰهِ عَلَيْهَٓا اِنْ كَانَ مِنَ الصَّادِقٖينَ ﴿٩﴾ وَلَوْلَا
فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ وَاَنَّ اللّٰهَ تَوَّابٌ حَكٖيمٌ ﴿١٠﴾ اِنَّ الَّذٖينَ جَٓاؤُ بِالْاِفْكِ عُصْبَةٌ مِنْكُمْۜ لَا تَحْسَبُوهُ شَرًّا
لَكُمْۜ بَلْ هُوَ خَيْرٌ لَكُمْۜ لِكُلِّ امْرِئٍ مِنْهُمْ مَا اكْتَسَبَ مِنَ الْاِثْمِۚ وَالَّذٖى تَوَلّٰى كِبْرَهُ مِنْهُمْ لَهُ عَذَابٌ عَظٖيمٌ ﴿١١﴾

18. Cüz
24. Sûre
Nûr 3-11

3. Doğrusu bu çirkin zina fiili, gerçek bir mümine yakışmaz. Erkek yahut kadın, zina eden herkes, tıpkı kendisi gibi ahlâkî zaafı olan biriyle ya da bir müşrik ile bu fiili gerçekleştirebilir.[3] Gerçek müminler ise Allah tarafından haram kılınan bu çirkin fiilden uzak dururlar.

4. Bir diğer hüküm ise iffetli mümin kadınlara zina iftirası atanlar hakkındadır. Mümin kadınlardan birine yönelik zina suçlamasında bulunduğu halde bu iddiasını destekleyecek dört şahit getiremeyenler "iftiracı" sayılırlar. Bunların alacağı ceza seksen sopadır. Ayrıca bir daha asla kendilerine itimat edilmez, şahitlikleri de kabul edilmez. Çünkü bunların yalancı[4] oldukları açığa çıkmış bulunmaktadır.

5. Ancak bu kimseler, pişman olur, tövbe eder ve sebep oldukları zararı telâfi ederlerse[5] bütün bu cezalardan kurtulmuş olurlar.[6]

3 Taberî'nin ifade ettiği gibi müşrik bir erkek, zina etmiş bir mümin kadınla evlenemez. Dolayısıyla bu âyetteki "nikâh", fiilî "evlilik" anlamına değil "cinsel ilişki" anlamına gelir. Burada zina etmiş olan bir kişinin bu fiili ancak kendisi gibi biriyle yapabileceği, gerçek müminlerin böyle bir fiile yanaşmayacağı ifade edilmektedir. Zeccâc ve Zemahşerî bu yorumu reddetmekle beraber, diğer yorumların doğurduğu sorunlara cevap da vermemişlerdir. Ayrıca Kurtubî ve Ebû Bekir İbnü'l-Arabî bu itiraza kâfi derecede cevap vermişlerdir. Bu sebeple biz Taberî'nin tercihini esas aldık. İlgili detaylar Kurtubî tefsirinde mevcuttur. *Doğrusunu Allah bilir.*

4 Taberî.

5 Islah fiili genellikle "kişinin kendini düzeltmesi" anlamına gelir, ancak burada iftiranın yol açtığı zararın telâfisi kastedilmiş olmalıdır.

6 Bu görüş tâbiîn âlimlerinden Şa'bî'den rivayet edilmiştir (bk. Kurtubî). Diğer görüşlere göre tövbe

TEVHİT MESAJ

6-7. Eğer bir koca kendi eşine yönelik zina suçlamasında bulunur ve bu iddiasını destekleyecek dört şahit bulamazsa, bu durumda doğru söylediğine dair dört defa Allah adına yemin edip beşincisinde de, "Eğer yalan söylüyorsam Allah'ın rahmetinden mahrum olup azabına mâruz kalayım" demelidir. Bunu yaptığı takdirde iftira suçundan kurtulmuş ve karısından boşanmış olur.[7]

8-9. Erkek bu şekilde yemin ettiği takdirde, kendisine zina suçlaması yöneltilmiş olan eşi de dört defa, kocasının yalan söylediğine dair Allah adına yemin edip beşincisinde de, "Eğer kocamın söylediği doğruysa Allah'ın rahmetinden mahrum olup azabına mâruz kalayım" demelidir. Bunu yaptığı takdirde zina suçlamasından aklanmış ve kocasından boşanmış olacaktır.

18. Cüz
24. Sûre
Nûr 3-11

10. Ey elçimize iman edenler! Şunu iyi biliniz ki Allah'ın size olan engin rahmeti ve nimeti olmasaydı, bu tür hataları yapanları derhal cezalandırıp rezil ederdi. Ancak O, hatalarından pişman olup tövbe eden müminleri bağışlar ve sizlere böyle hikmetli bir şekilde yol gösterir.

PEYGAMBER EŞİNE İFTİRA ATAN MÜNAFIKLAR

11. Elçimiz Muhammed'in eşine iftira atan üç beş kişilik münafık grubun davranışına gelince, şunu iyi biliniz ki bu olay başlangıçta elçimizi ve müminleri üzmüşse de, netice itibariyle sizler için bazı hayırlı sonuçlar doğurmuştur. Bu iftiraya karışan herkes, yaptığının cezasını elbet alacaktır. Bununla beraber iftirayı planlayan ve ifşa eden münafıklar ise en şiddetli cezaya mâruz kalacak, cehenneme atılacaktır.

eden kişi "yalancı ve iftiracı" sayılmaktan kurtulur ve şahitliği kabul edilir, ancak sopa cezasından kurtulamaz. Oysa âyette üç cezadan söz ediliyor ve tövbe edenin affedileceği belirtiliyor. Bu durumda cezalar arasında böyle bir ayırım yaparak bazı cezaları düşürüp diğerlerini düşürmemenin mâkul bir izahı olmalıdır. Taberî bunu kısas cezası ile mukayese ederek izah ediyor. Oysa Mâide sûresinin 23-24. âyetlerinde geçen "hirabe" (terör) cezası için bile pişmanlık söz konusu edilmiştir. Terör suçu çıkaranlar yakalanmadan önce pişman olduklarında affedilmektedirler. Ona da kıyas edilebilir. Bu sebeple Şa'bî'den gelen rivayeti dikkate almayı tercih ettik. *Doğrusunu Allah bilir.*

7 Âyetin nüzûl sebebi olarak aktarılan rivayet bu anlamı doğrulamaktadır. Nitekim Hz. Peygamber, karısını bu şekilde suçlayan Hilâl b. Ümeyye'ye, "Ya dört şahit getirirsin ya da iftira cezasına çarptırılırsın" demiş, bir süre sonra bu âyetler vahyedilmiştir. Böylece Hilâl b. Ümeyye cezadan kurtulmuştur. Hz. Peygamber de, "mülâane" adı verilen bu yeminleşmeden sonra onların boşanmasını sağlamıştır. Söz konusu rivayet için Taberî ve Kurtubî tefsirlerine, konunun mezhepler tarafından ele alınışı için ise Zemahşerî tefsirine bakılabilir.

الزَّانِي لَا يَنْكِحُ إِلَّا زَانِيَةً أَوْ مُشْرِكَةً وَالزَّانِيَةُ لَا يَنْكِحُهَا إِلَّا زَانٍ أَوْ مُشْرِكٌ وَحُرِّمَ ذَٰلِكَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ
﴿٣﴾ وَالَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَأْتُوا بِأَرْبَعَةِ شُهَدَاءَ فَاجْلِدُوهُمْ ثَمَانِينَ جَلْدَةً وَلَا تَقْبَلُوا لَهُمْ
شَهَادَةً أَبَدًا وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿٤﴾ إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ بَعْدِ ذَٰلِكَ وَأَصْلَحُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٥﴾
وَالَّذِينَ يَرْمُونَ أَزْوَاجَهُمْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ شُهَدَاءُ إِلَّا أَنْفُسُهُمْ فَشَهَادَةُ أَحَدِهِمْ أَرْبَعُ شَهَادَاتٍ بِاللَّهِ إِنَّهُ لَمِنَ
الصَّادِقِينَ ﴿٦﴾ وَالْخَامِسَةُ أَنَّ لَعْنَتَ اللَّهِ عَلَيْهِ إِنْ كَانَ مِنَ الْكَاذِبِينَ ﴿٧﴾ وَيَدْرَأُ عَنْهَا الْعَذَابَ أَنْ تَشْهَدَ
أَرْبَعَ شَهَادَاتٍ بِاللَّهِ إِنَّهُ لَمِنَ الْكَاذِبِينَ ﴿٨﴾ وَالْخَامِسَةَ أَنَّ غَضَبَ اللَّهِ عَلَيْهَا إِنْ كَانَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٩﴾ وَلَوْلَا
فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ وَأَنَّ اللَّهَ تَوَّابٌ حَكِيمٌ ﴿١٠﴾ إِنَّ الَّذِينَ جَاءُوا بِالْإِفْكِ عُصْبَةٌ مِنْكُمْ لَا تَحْسَبُوهُ شَرًّا
لَكُمْ بَلْ هُوَ خَيْرٌ لَكُمْ لِكُلِّ امْرِئٍ مِنْهُمْ مَا اكْتَسَبَ مِنَ الْإِثْمِ وَالَّذِي تَوَلَّىٰ كِبْرَهُ مِنْهُمْ لَهُ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿١١﴾

18. Cüz
24. Süre
Nûr 3-11

3. Doğrusu bu çirkin zina fiili, gerçek bir mümine yakışmaz. Erkek yahut kadın, zina eden herkes, tıpkı kendisi gibi ahlâkî zaafı olan biriyle ya da bir müşrik ile bu fiili gerçekleştirebilir.[3] Gerçek müminler ise Allah tarafından haram kılınan bu çirkin fiilden uzak dururlar.

4. Bir diğer hüküm ise iffetli mümin kadınlara zina iftirası atanlar hakkındadır. Mümin kadınlardan birine yönelik zina suçlamasında bulunduğu halde bu iddiasını destekleyecek dört şahit getiremeyenler "iftiracı" sayılırlar. Bunların alacağı ceza seksen sopadır. Ayrıca bir daha asla kendilerine itimat edilmez, şahitlikleri de kabul edilmez. Çünkü bunların yalancı[4] oldukları açığa çıkmış bulunmaktadır.

5. Ancak bu kimseler, pişman olur, tövbe eder ve sebep oldukları zararı telâfi ederlerse[5] bütün bu cezalardan kurtulmuş olurlar.[6]

---

3 Taberî'nin ifade ettiği gibi müşrik bir erkek, zina etmiş bir mümin kadınla evlenemez. Dolayısıyla bu âyetteki "nikâh", fiilî "evlilik" anlamına değil "cinsel ilişki" anlamına gelir. Burada zina etmiş olan bir kişinin bu fiili ancak kendisi gibi biriyle yapabileceği, gerçek müminlerin böyle bir fiile yanaşmayacağı ifade edilmektedir. Zeccâc ve Zemahşerî bu yorumu reddetmekle beraber, diğer yorumların doğurduğu sorunlara cevap da vermemişlerdir. Ayrıca Kurtubî ve Ebû Bekir İbnü'l-Arabî bu itiraza kâfi derecede cevap vermişlerdir. Bu sebeple biz Taberî'nin tercihini esas aldık. İlgili detaylar Kurtubî tefsirinde mevcuttur. *Doğrusunu Allah bilir.*

4 Taberî.

5 Islah fiili genellikle "kişinin kendini düzeltmesi" anlamına gelir, ancak burada iftiranın yol açtığı zararın telâfisi kastedilmiş olmalıdır.

6 Bu görüş tâbiîn âlimlerinden Şa'bî'den rivayet edilmiştir (bk. Kurtubî). Diğer görüşlere göre tövbe

6-7. Eğer bir koca kendi eşine yönelik zina suçlamasında bulunur ve bu iddiasını destekleyecek dört şahit bulamazsa, bu durumda doğru söylediğine dair dört defa Allah adına yemin edip beşincisinde de, "Eğer yalan söylüyorsam Allah'ın rahmetinden mahrum olup azabına mâruz kalayım" demelidir. Bunu yaptığı takdirde iftira suçundan kurtulmuş ve karısından boşanmış olur.[7]

8-9. Erkek bu şekilde yemin ettiği takdirde, kendisine zina suçlaması yöneltilmiş olan eşi de dört defa, kocasının yalan söylediğine dair Allah adına yemin edip beşincisinde de, "Eğer kocamın söylediği doğruysa Allah'ın rahmetinden mahrum olup azabına mâruz kalayım" demelidir. Bunu yaptığı takdirde zina suçlamasından aklanmış ve kocasından boşanmış olacaktır.

18. Cüz
24. Süre
Nûr 3-11

10. Ey elçimize iman edenler! Şunu iyi biliniz ki Allah'ın size olan engin rahmeti ve nimeti olmasaydı, bu tür hataları yapanları derhal cezalandırıp rezil ederdi. Ancak O, hatalarından pişman olup tövbe eden müminleri bağışlar ve sizlere böyle hikmetli bir şekilde yol gösterir.

PEYGAMBER EŞİNE İFTİRA ATAN MÜNAFIKLAR

11. Elçimiz Muhammed'in eşine iftira atan üç beş kişilik münafık grubun davranışına gelince, şunu iyi biliniz ki bu olay başlangıçta elçimizi ve müminleri üzmüşse de, netice itibariyle sizler için bazı hayırlı sonuçlar doğurmuştur. Bu iftiraya karışan herkes, yaptığının cezasını elbet alacaktır. Bununla beraber iftirayı planlayan ve ifşa eden münafıklar ise en şiddetli cezaya mâruz kalacak, cehenneme atılacaktır.

---

eden kişi "yalancı ve iftiracı" sayılmaktan kurtulur ve şahitliği kabul edilir, ancak sopa cezasından kurtulamaz. Oysa âyette üç cezadan söz ediliyor ve tövbe edenin affedileceği belirtiliyor. Bu durumda cezalar arasında böyle bir ayırım yaparak bazı cezaları düşürüp diğerlerini düşürmemenin mâkul bir izahı olmalıdır. Taberî bunu kısas cezası ile mukayese ederek izah ediyor. Oysa Mâide sûresinin 23-24. âyetlerinde geçen "hirabe" (terör) cezası için bile pişmanlık söz konusu edilmiştir. Terör suçu çıkaranlar yakalanmadan önce pişman olduklarında affedilmektedirler. Ona da kıyas edilebilir. Bu sebeple Şa'bî'den gelen rivayeti dikkate almayı tercih ettik. *Doğrusunu Allah bilir.*

7 Âyetin nüzûl sebebi olarak aktarılan rivayet bu anlamı doğrulamaktadır. Nitekim Hz. Peygamber, karısını bu şekilde suçlayan Hilâl b. Ümeyye'ye, "Ya dört şahit getirirsin ya da iftira cezasına çarptırılırsın" demiş, bir süre sonra bu âyetler vahyedilmiştir. Böylece Hilâl b. Ümeyye cezadan kurtulmuştur. Hz. Peygamber de, "mülâane" adı verilen bu yeminleşmeden sonra onların boşanmasını sağlamıştır. Söz konusu rivayet için Taberî ve Kurtubî tefsirlerine, konunun mezhepler tarafından ele alınışı için ise Zemahşerî tefsirine bakılabilir.

لَوْلَا اِذْ سَمِعْتُمُوهُ ظَنَّ الْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بِاَنْفُسِهِمْ خَيْرًا وَقَالُوا هٰذَا اِفْكٌ مُبِينٌ ﴿١٢﴾ لَوْلَا جَاؤُ عَلَيْهِ
بِاَرْبَعَةِ شُهَدَاءَ فَاِذْ لَمْ يَأْتُوا بِالشُّهَدَاءِ فَاُولٰئِكَ عِنْدَ اللّٰهِ هُمُ الْكَاذِبُونَ ﴿١٣﴾ وَلَوْلَا فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ
فِي الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ لَمَسَّكُمْ فِي مَا اَفَضْتُمْ فِيهِ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿١٤﴾ اِذْ تَلَقَّوْنَهُ بِاَلْسِنَتِكُمْ وَتَقُولُونَ بِاَفْوَاهِكُمْ
مَا لَيْسَ لَكُمْ بِهِ عِلْمٌ وَتَحْسَبُونَهُ هَيِّنًا وَهُوَ عِنْدَ اللّٰهِ عَظِيمٌ ﴿١٥﴾ وَلَوْلَا اِذْ سَمِعْتُمُوهُ قُلْتُمْ مَا يَكُونُ لَنَا اَنْ
نَتَكَلَّمَ بِهٰذَا سُبْحَانَكَ هٰذَا بُهْتَانٌ عَظِيمٌ ﴿١٦﴾ يَعِظُكُمُ اللّٰهُ اَنْ تَعُودُوا لِمِثْلِهِ اَبَدًا اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١٧﴾
وَيُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمُ الْاٰيَاتِ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿١٨﴾ اِنَّ الَّذِينَ يُحِبُّونَ اَنْ تَشِيعَ الْفَاحِشَةُ فِي الَّذِينَ اٰمَنُوا لَهُمْ
عَذَابٌ اَلِيمٌ فِي الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ وَاَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿١٩﴾ وَلَوْلَا فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ وَاَنَّ
اللّٰهَ رَؤُفٌ رَحِيمٌ ﴿٢٠﴾ يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ وَمَنْ يَتَّبِعْ خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ فَاِنَّهُ
يَأْمُرُ بِالْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَلَوْلَا فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ مَا زَكٰى مِنْكُمْ مِنْ اَحَدٍ اَبَدًا وَلٰكِنَّ اللّٰهَ يُزَكِّي
مَنْ يَشَاءُ وَاللّٰهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٢١﴾ وَلَا يَأْتَلِ اُولُوا الْفَضْلِ مِنْكُمْ وَالسَّعَةِ اَنْ يُؤْتُوا اُولِي الْقُرْبٰى وَالْمَسَاكِينَ
وَالْمُهَاجِرِينَ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ وَلْيَعْفُوا وَلْيَصْفَحُوا اَلَا تُحِبُّونَ اَنْ يَغْفِرَ اللّٰهُ لَكُمْ وَاللّٰهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٢٢﴾ اِنَّ
الَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ الْغَافِلَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ لُعِنُوا فِي الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿٢٣﴾ يَوْمَ
تَشْهَدُ عَلَيْهِمْ اَلْسِنَتُهُمْ وَاَيْدِيهِمْ وَاَرْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٢٤﴾ يَوْمَئِذٍ يُوَفِّيهِمُ اللّٰهُ دِينَهُمُ الْحَقَّ وَيَعْلَمُونَ
اَنَّ اللّٰهَ هُوَ الْحَقُّ الْمُبِينُ ﴿٢٥﴾

18. Cuz
24. Sûre
Nûr 12-25

12-13. Ey Muhammed'e iman edenler! Peygamberin eşi hakkında ortaya atılan bu çirkin iddiayı duyduğunuzda, hüsnüzanda bulunmanız ve bunun açıkça bir iftira olduğunu söylemeniz gerekmez miydi? Üstelik bu iddiayı ortaya atanlar dört şahit getirmeli değil miydi? Şahitleri olmadığına göre bunların Allah'ın vahyettiği hükümler itibariyle düpedüz yalancı olduklarını anlamanız gerekmez miydi?

14-16. Doğrusu Allah'ın size olan rahmeti ve bağışlayıcılığı olmasaydı, bu konuda hassas davranmamış ve atılan iftiraya karşı kararlı bir tavır almamış olmanız sebebiyle cezaya müstehak olurdunuz! Zira sizler münafıkların yaydığı bu iftirayı dilinize dolamış ve konuyla ilgili sağlıklı bir bilgiye sahip olmadığınız halde uluorta konuşmaya başlamıştınız. Elçimizin eşine iftira atılması Allah nezdinde son derece ciddi ve ağır bir suç olmakla beraber, sizler durumun önemini kavramamış ve olayı hafife almıştınız. Oysa yapmanız gereken şey bunun bir iftira olduğunu ilân etmek ve "Peygamberin eşi hakkında böyle şeyler konuşmak bize yakışmaz!" diyerek münafıklara açıkça tavır almaktı.

17-18. Ey elçimiz Muhammed'e inananlar! Madem onun peygamberliğine ve ona vahyedilen ilâhî emirlere iman etmiş bulunuyorsunuz, o halde sakın bir daha böyle davranmayınız. Bakınız, Allah sizlere böyle durumlarda nasıl davranacağınızı açıkça anlatmakta, sizlere yol göstermektedir. Doğrusu Allah sınırsız ilim sahibidir ve sizler için en doğru hükümleri bildirmektedir.

19-21. Ayrıca unutmayınız ki mümin toplum içerisinde böylesine çirkinlikler çıkaran münafıklar hem dünyada hem âhirette çok büyük azaba uğrayacaklardır. Siz bilmeseniz de, Allah bu münafıkların iç yüzlerini bilmektedir. Bu sebeple sakın onlara itibar etmeyiniz, iftiralarına kulak asmayınız. Şeytana uyup da bu ilâhî emirleri ihlâl etmeyiniz. Unutmayınız ki Allah'ın size olan rahmeti ve nimeti olmasaydı, bu olay sebebiyle hepiniz cezaya mâruz kalır, hiçbiriniz kurtulamazdınız. Fakat O, sizlere olan rahmetiyle olayı aydınlatmış, bu iftiraya son vermiştir. Allah bütün söylediklerinizi işitmekte ve yaptıklarınızı görmektedir.

18. Cuz
24. Sûre
Nûr 12-25

22. Ey elçimiz Muhammed'e inananlar! İçinizden varlıklı ve fazilet sahibi olup elçimize iman etmiş ve bu uğurda hicret etmiş, yoksul müminlere ve akrabalarına yardımcı olanlar bu yardımlarını yapmaya devam etsinler. Bunlardan bazıları iftira olayına karıştı diye onlara yardımı kesmesinler! Affedici ve bağışlayıcı davransınlar. Kaldı ki sizler bir günah işlediğinizde Allah'ın sizi bağışlamasını, hatanızı affetmesini istemez misiniz? O halde sizler de affedici olunuz. Zira Allah, tövbe eden müminlere karşı çok merhametli ve bağışlayıcıdır.

23-25. Diğer taraftan, bu olayda olduğu gibi iffetli mümin kadınlara böyle çirkin iftiralar atanlar dünyada da âhirette de Allah'ın rahmetinden mahrum olacak ve büyük bir azaba mâruz kalacaklardır. Hesap günü geldiğinde onlar bu yaptıklarını inkâr ederek suçsuz olduklarını söyleyeceklerdir.[8] Ancak bu girişimleri bir fayda vermeyecektir. Çünkü yaptıklarına bizzat dilleri, elleri ve ayakları şahitlik edecektir. Böylece Allah onlara müstehak oldukları cezayı verecek, onlar da kendilerine bildirilen bu ilâhî uyarıların gerçekliğini o gün anlamış olacaklardır.

[8] Taberî.

18. Cüz
24. Sûre
Nûr 26-32

اَلْخَبِيثَاتُ لِلْخَبِيثِينَ وَالْخَبِيثُونَ لِلْخَبِيثَاتِۚ وَالطَّيِّبَاتُ لِلطَّيِّبِينَ وَالطَّيِّبُونَ لِلطَّيِّبَاتِۚ اُو۬لٰٓئِكَ مُبَرَّؤُ۫نَ
مِمَّا يَقُولُونَۜ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ﴿٢٦﴾ يَٓا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ بُيُوتِكُمْ حَتّٰى تَسْتَأْنِسُوا
وَتُسَلِّمُوا عَلٰٓى اَهْلِهَاۜ ذٰلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿٢٧﴾ فَاِنْ لَمْ تَجِدُوا فِيهَٓا اَحَدًا فَلَا تَدْخُلُوهَا حَتّٰى
يُؤْذَنَ لَكُمْۚ وَاِنْ قِيلَ لَكُمُ ارْجِعُوا فَارْجِعُوا هُوَ اَزْكٰى لَكُمْۜ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ ﴿٢٨﴾ لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ
اَنْ تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ مَسْكُونَةٍ فِيهَا مَتَاعٌ لَكُمْۜ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ مَا تُبْدُونَ وَمَا تَكْتُمُونَ ﴿٢٩﴾ قُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا
مِنْ اَبْصَارِهِمْ وَيَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْۜ ذٰلِكَ اَزْكٰى لَهُمْۜ اِنَّ اللّٰهَ خَبِيرٌ بِمَا يَصْنَعُونَ ﴿٣٠﴾ وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ
مِنْ اَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ اِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَلْيَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلٰى جُيُوبِهِنَّۖ وَلَا
يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ اِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ اَوْ اٰبَٓائِهِنَّ اَوْ اٰبَٓاءِ بُعُولَتِهِنَّ اَوْ اَبْنَٓائِهِنَّ اَوْ اَبْنَٓاءِ بُعُولَتِهِنَّ اَوْ اِخْوَانِهِنَّ اَوْ بَن۪ٓي
اِخْوَانِهِنَّ اَوْ بَن۪ٓي اَخَوَاتِهِنَّ اَوْ نِسَٓائِهِنَّ اَوْ مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُهُنَّ اَوِ التَّابِع۪ينَ غَيْرِ اُو۬لِي الْاِرْبَةِ مِنَ الرِّجَالِ اَوِ
الطِّفْلِ الَّذ۪ينَ لَمْ يَظْهَرُوا عَلٰى عَوْرَاتِ النِّسَٓاءِۖ وَلَا يَضْرِبْنَ بِاَرْجُلِهِنَّ لِيُعْلَمَ مَا يُخْف۪ينَ مِنْ ز۪ينَتِهِنَّۜ وَتُوبُٓوا
اِلَى اللّٰهِ جَم۪يعًا اَيُّهَ الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٣١﴾ وَاَنْكِحُوا الْاَيَامٰى مِنْكُمْ وَالصَّالِح۪ينَ مِنْ عِبَادِكُمْ
وَاِمَٓائِكُمْۜ اِنْ يَكُونُوا فُقَرَٓاءَ يُغْنِهِمُ اللّٰهُ مِنْ فَضْلِه۪ۜ وَاللّٰهُ وَاسِعٌ عَل۪يمٌ ﴿٣٢﴾

26. Bu iftiracı münafıkların iddia ettikleri şeyler elçimizin tertemiz eşine ve iffetli mümin hanımlara değil, kendilerine yakışır.[9] Elçimizin eşi ve iffetli mümin hanımlar onların bu çirkin iftiralarından berîdirler ve Allah'ın mağfiretine nâil olup cennetle ödüllendirileceklerdir.

ÂDÂB-I MUÂŞERET KURALLARI

27-28. Ey elçimiz Muhammed'e iman edenler! Kendi evinizden başka bir eve girmek istediğiniz zaman, insanların mahremiyetlerine muttali olmamak ve birtakım şaibelere mahal vermemek için,[10] ev sahiplerinden habersiz olarak âni bir şekilde içeriye girmeyiniz, önce selâm veriniz, kendilerinden izin isteyiniz ve ondan sonra giriniz. Ev sahipleri içeride değilse, izinsiz bir şekilde içeri girmeyiniz. İzin verilmiyorsa ısrarcı olmayınız, geri dönünüz. Çünkü böylesi aranızdaki ilişkiler açısından daha doğrudur. Unutmayınız ki Allah, sizin bilmediklerinizi bilmekte ve size en uygun olan hükümleri iletmektedir.

29. Eğer herhangi bir ihtiyaç sebebiyle girmek istediğiniz yer meskûn bir mahal değilse, içeri girmenizde bir sakınca yoktur. Bu tür muâşeret kuralları hususunda yaptığınız ve düşündüğünüz gizli-açık her şeyin Allah tarafından bilindiğini unutmayınız.

30. Ey Muhammed! Sana inanan erkeklere, ziyarete gittikleri yerlerde[11] bu tür muâşeret kurallarına uymalarını, kendileri için nâmahrem olan kadınlara göz dikmemelerini, iffetli, ağırbaşlı ve edepli davranmalarını söyle! Çünkü böylesi onlar için en nezih davranıştır. Unutmasınlar ki Allah onların her yaptığından haberdardır.

31. Benzer şekilde mümin kadınlara da aynı hassasiyeti göstermelerini, kendileri için nâmahrem olan erkeklere göz dikmemelerini, örf uyarınca doğal olarak görünen[12] uzuvları[13] dışında kendilerini teşhir etmemelerini, başlarındaki örtülerini yaka ve göğüs kısmını kapatacak şekilde örtmelerini; kocaları, babaları, kayınpederleri, kardeşleri, yeğenleri, hizmetinde olan kadınlar ve câriyeleriyle, iyice yaşlanmış veya henüz ergenlik çağına gelmemiş uşakları dışında kimseye güzelliklerini teşhir etmemelerini, güzellikleri ile dikkat çekmeye çalışmamalarını söyle! Ey elçimize iman edenler! Kadın-erkek hepiniz bu ilâhî hükümlere titizlikle riayet ediniz ki kurtuluşa eresiniz.

BEKÂRLARIN EVLENDİRİLMESİ

32. Bekâr gençlerinizi[14] ve evlilik sorumluluğunu taşıyabilecek köle ve câriyelerinizi evlendiriniz. Fakir bile olsalar bu durum sizi onları evlendirmekten alıkoymasın,[15] bilin ki Allah onlara bolluk ve bereket lutfeder.

18. Cüz
24. Sûre
Nûr 26-32

9 Taberî'nin tercihine göre ifadenin lafzi anlamı, "Çirkin sözler ahlâksız insanlara yaraşır, ahlâksız insanlardan çirkin sözler sâdır olur" şeklindedir. Anadolu'da bu "Kem söz sahibine aittir" şeklinde ifade edilir. Devamındaki ifade ise bunun aksini bildirir. Çevirimiz, aksini zikretmeden bu anlamı vermektedir.

10 Râzî, Âlûsî.

11 Âlûsî'nin de kaydettiği gibi bu âyetlerde ifade edilenler öncelikli olarak ev ziyaretleriyle ilgilidir. Elbette bu hükümler ev dışında da söz konusudur, ancak sûrenin temel konusu, müminlerin özellikle birbirlerinin evlerini ziyaret ettiklerinde riayet etmeleri gereken âdâb-ı muâşeretle ilgilidir.

12 Zemahşerî.

13 Bu uzuvlardan maksat el ve yüzdür. Cumhurun görüşü bu istikamettedir.

14 Ebû Ubeyde.

15 Taberî.

وَلْيَسْتَعْفِفِ الَّذِينَ لَا يَجِدُونَ نِكَاحًا حَتّٰى يُغْنِيَهُمُ اللّٰهُ مِنْ فَضْلِهِ وَالَّذِينَ يَبْتَغُونَ الْكِتَابَ مِمَّا مَلَكَتْ
اَيْمَانُكُمْ فَكَاتِبُوهُمْ اِنْ عَلِمْتُمْ فِيهِمْ خَيْرًا وَاٰتُوهُمْ مِنْ مَالِ اللّٰهِ الَّذٖٓي اٰتٰيكُمْ وَلَا تُكْرِهُوا فَتَيَاتِكُمْ عَلَى
الْبِغَٓاءِ اِنْ اَرَدْنَ تَحَصُّنًا لِتَبْتَغُوا عَرَضَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَمَنْ يُكْرِهْهُنَّ فَاِنَّ اللّٰهَ مِنْ بَعْدِ اِكْرَاهِهِنَّ غَفُورٌ
رَحِيمٌ ﴿٣٣﴾ وَلَقَدْ اَنْزَلْنَٓا اِلَيْكُمْ اٰيَاتٍ مُبَيِّنَاتٍ وَمَثَلًا مِنَ الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِكُمْ وَمَوْعِظَةً لِلْمُتَّقِينَ ﴿٣٤﴾
اَللّٰهُ نُورُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ مَثَلُ نُورِهِ كَمِشْكٰوةٍ فِيهَا مِصْبَاحٌ اَلْمِصْبَاحُ فٖي زُجَاجَةٍ اَلزُّجَاجَةُ كَاَنَّهَا كَوْكَبٌ
دُرِّيٌّ يُوقَدُ مِنْ شَجَرَةٍ مُبَارَكَةٍ زَيْتُونَةٍ لَا شَرْقِيَّةٍ وَلَا غَرْبِيَّةٍ يَكَادُ زَيْتُهَا يُضٖٓيءُ وَلَوْ لَمْ تَمْسَسْهُ نَارٌ نُورٌ عَلٰى
نُورٍ يَهْدِي اللّٰهُ لِنُورِهِ مَنْ يَشَٓاءُ وَيَضْرِبُ اللّٰهُ الْاَمْثَالَ لِلنَّاسِ وَاللّٰهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلٖيمٌ ﴿٣٥﴾

18. Cüz
24. Sûre
Nûr 33-35

33. Evlenmek istedikleri halde maddî imkân bulamayanlar ise Allah'ın lutfu ile bu imkâna kavuşuncaya kadar sabırlı olsun, iffetlerini muhafaza etsinler. Kölelerniz içerisinden belli bir maddî bedel ödeme karşılığında özgürlüğe kavuşma sözleşmesi (mükâtebe) yapmak isteyenler olursa, onların böyle bir sözleşmenin şartlarını yerine getirebileceklerine, yani kazanıp gerekli bedeli ödeyebileceklerine[16] kanaat getirirseniz bu isteklerine olumlu cevap veriniz, sözleşmeyi yapınız, hatta bu konuda kendilerine maddî anlamda yardımcı olunuz, ödeme kolaylığı sağlayınız ve bedelde indirim yapınız.[17] Sakın Câhiliye müşriklerinin ve bazı münafıkların yaptıkları gibi,[18] üç kuruşluk dünyevî kazanç uğruna câriyelerinizi fuhşa zorlamayınız. Unutmayınız ki Allah zorla bu fiile sürüklenen o zavallı câriyeleri bağışlar ama onları bu fiile zorlayanlara müstehak oldukları cezayı verir.

---

16 Taberî.

17 İlgili yorumlar için bk. Taberî, Kurtubî. Burada kölelik meselesine kısaca değinmek istiyoruz: Tarihin kaydettiğine göre (bk. *DİA*, 26, 246 vd., Ankara, 2002) kölelik, Kur'an'ın nüzûlünden çok önce, eski Mısır, Yunan ve Roma gibi uygarlıklardan itibaren var olan bir kurumdur.

Birçok âyette; kölelere iyi davranmayı, onları özgürlüklerine kavuşturmayı erdemli davranışlar arasında zikreden (bk. Bakara 2/177) hatta bunu bazı günahların kefâreti sayan (meselâ bk. Nisâ 4/92; Mâide 5/89) zekâtın harcanacağı yerlerden birinin de kölelerin hürriyete kavuşturulması olduğu hükmünü koyan (bk. Tevbe 9/60) ve bunu toplumsal bir vazife olarak vazeden (bk. Zemahşerî, bu âyetin tefsiri) Kur'an'ın, köleliği niçin tamamen kaldırmadığını kavrayamadık. Bu husustaki savunmacı görüşlerden de ikna olmadığımızı ifade etmeliyiz.

Bununla beraber bugünün değer yargılarıyla; insanlığın geçmişteki farklı yapı, kurum ve hayat tarzlarını yargılamanın haksızlık olduğunu düşünüyoruz. Tıpkı geçmişin bütün toplumsal olguların normatif kabul edip bugüne egemen kılmaya çalışmanın haksızlık olduğunu düşündüğümüz gibi... *Doğrusunu Allah bilir.*

18 Taberî.

34-35. Ey elçimize iman edenler! İşte biz bu şekilde sizlere dünya ve âhiret saadetini temin edecek en uygun hükümleri bildiriyor, geçmiş toplumlardan örnekler vererek ilâhî emirleri dikkate alan insanlara nasihatler veriyoruz. Zira[19] Allah, yerde, gökte ve bütün kâinatta bulunan varlıkların yaratıcısıdır,[20] sahibidir, onlara rahmetiyle muamele eder ve kendileri için en doğru şeyleri bildirir, onlara böylece hidayet eder.[21] İşte içinizden biri olan elçisi Muhammed'e vahiy göndermekle de size bu rahmetini yansıtmaktadır. Dolayısıyla O'nun elçisi olan Muhammed ve ona vahyedilen Kur'an, sizler için bir hidayet kaynağıdır, rahmettir, nurdur.[22] Bu ilâhî vahiy nuru, Muhammed'e iman edenlerin gönüllerini ve yollarını aydınlatan bir ışık gibidir.[23] Bu sayede onların kalpleri her türlü şirkten ve inkârdan arınmış, Kur'an'ın nuru ile ışıl ışıl parlayan bir yıldız gibi olmuştur.[24] Evet, Muhammed'e vahyedilen bu Kur'an, tıpkı bir kandil gibi yolunuzu aydınlatır; kaynağı ise sürekli güneş ışığı alarak yetişmiş[25] bir zeytin ağacının yağından beslenen kandilin ışık kaynağı gibi güçlü ve kesintisizdir. Zira Kur'an'ın kaynağı da, mutlak hidayetin sahibi olan Allah'tır. Kâinattaki tevhide dair deliller o kadar açık ve net delillerdir ki aslında Allah hiç vahiy göndermeseydi bile bu deliller, aklını kullananların Allah'ın birlik ve kudretini idrak etmelerine yeterdi.[26] Bu sebeple Kur'an'da anlatılan tevhide dair bütün deliller aslında kâinatta var olan delillerin üzerine yapılmış bir izahtır, nur üstüne nur, delil üstüne delildir.[27] Artık dileyen Allah'ın bu rahmetinden nasiplenir, nuru ile aydınlanır. İşte Allah böyle örneklerle size lutfu olan ilâhî vahyin önem ve değerini açıklamaktadır. O, her şeyi bilmektedir.[28]

---

19 Taberî'nin ifade ettiği üzere 35. âyet, 34. âyetin devamı niteliğindedir.

20 Allah'ın "nur" olarak nitelendirilmesinin yaratıcılık anlamı için Gazzâlî'nin *Mişkâtü'l-envâr* adlı eserine, Râzî'nin bu eserden yaptığı alıntılara ve değerlendirmelere bakılabilir.

21 Taberî, Râzî.

22 Râzî.

23 Taberî.

24 Taberî.

25 "Doğuya da batıya da ait olmayan ağaç" benzetmesinin anlamı budur (bk. Taberî).

26 Taberî.

27 Taberî.

28 Bu âyete yaptığımız çeviri, başta Taberî olmak üzere diğer klasik tefsirlerin verdiği izahlar doğrultusunda yapılmıştır.

فِى بُيُوتٍ اَذِنَ اللّٰهُ اَنْ تُرْفَعَ وَيُذْكَرَ فِيهَا اسْمُهُۙ يُسَبِّحُ لَهُ فِيهَا بِالْغُدُوِّ وَالْاٰصَالِۙ ﴿٣٦﴾ رِجَالٌۙ لَا تُلْهِيهِمْ
تِجَارَةٌ وَلَا بَيْعٌ عَنْ ذِكْرِ اللّٰهِ وَاِقَامِ الصَّلٰوةِ وَاِيتَاءِ الزَّكٰوةِۙ يَخَافُونَ يَوْمًا تَتَقَلَّبُ فِيهِ الْقُلُوبُ وَالْاَبْصَارُۙ ﴿٣٧﴾
لِيَجْزِيَهُمُ اللّٰهُ اَحْسَنَ مَا عَمِلُوا وَيَزِيدَهُمْ مِنْ فَضْلِهٖؕ وَاللّٰهُ يَرْزُقُ مَنْ يَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿٣٨﴾ وَالَّذِينَ كَفَرُوا
اَعْمَالُهُمْ كَسَرَابٍ بِقِيعَةٍ يَحْسَبُهُ الظَّمْاٰنُ مَاءًۜ حَتّٰى اِذَا جَاءَهُ لَمْ يَجِدْهُ شَيْـًٔا وَوَجَدَ اللّٰهَ عِنْدَهُ فَوَفّٰيهُ حِسَابَهُؕ
وَاللّٰهُ سَرِيعُ الْحِسَابِۙ ﴿٣٩﴾ اَوْ كَظُلُمَاتٍ فِى بَحْرٍ لُجِّيٍّ يَغْشٰيهُ مَوْجٌ مِنْ فَوْقِهٖ مَوْجٌ مِنْ فَوْقِهٖ سَحَابٌؕ ظُلُمَاتٌ
بَعْضُهَا فَوْقَ بَعْضٍؕ اِذَا اَخْرَجَ يَدَهُ لَمْ يَكَدْ يَرٰيهَاؕ وَمَنْ لَمْ يَجْعَلِ اللّٰهُ لَهُ نُورًا فَمَا لَهُ مِنْ نُورٍ ﴿٤٠﴾ اَلَمْ تَرَ اَنَّ اللّٰهَ
يُسَبِّحُ لَهُ مَنْ فِى السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَالطَّيْرُ صَٓافَّاتٍؕ كُلٌّ قَدْ عَلِمَ صَلَاتَهُ وَتَسْبِيحَهُؕ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ بِمَا يَفْعَلُونَ
﴿٤١﴾ وَلِلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِۚ وَاِلَى اللّٰهِ الْمَصِيرُ ﴿٤٢﴾

18. Cüz
24. Sûre
Nûr 36-42

36. Allah'ın hidayet nuru olan bu Kur'an, elçimiz Muhammed'e iman edenlerin evlerinde okunur ve bu sayede onlar her daim tevhit inancı üzeredirler, sadece ve sadece O'na kulluk eder, sabah-akşam ona ibadet ederler.

GERÇEK MÜMİNLERİN ÖDÜLLERİ

37-38. Bu müminler, şirk ve nifaktan arınmış tevhitte sebat gösterme ve Allah'a kulluk etme uğrunda her türlü dünyevî çıkardan vazgeçmişlerdir. Zira bunlar, tevhitten sapanların gözlerinin korkudan fal taşı gibi açılacağı yüreklerinin ağızlarına geleceği hesap gününün sorumluluğu ile yaşarlar. Allah da onları işledikleri bu güzel amellerin karşılığında en güzel şekilde ödüllendirecektir. Zira Allah böyle müminleri sınırsız şekilde mükâfatlandırır.

PEYGAMBERİ İNKÂR EDENLERİN DURUMU

39. Buna karşılık tevhidi, Muhammed'in peygamberliğini ve Kur'an'ın ilâhî vahiy olduğunu inkâr eden[29] ve kendilerini doğru yolda görenlerin amellerinden beklentileri ise ıssız çölde serap görüp onu su zanneden ve koşup yanına vardığında gördüğünün serap olduğunu anlayan kimsenin beklentisi gibi boşa çıkacaktır. Evet, Muhammed'i inkâr ettikleri halde kendilerini doğru yolda görenler mahşer gününde hesap vermek üzere ilâhî huzura çıkarıldıklarında, yanlış yolda olduklarını anlayacak ve yaptıklarının hesabını vereceklerdir. Zira Allah herkesin yaptığı her şeyi bilmektedir ve hesabı da ona göre yapacaktır.

40. Bir başka benzetmeyle, elçimizi inkâr edenlerin hali, engin bir denizde fırtınaların koptuğu, şimşeklerin çaktığı ve zifiri karanlığın çöktüğü bir anda yol bulmaya çalışanların durumu gibidir. Doğrusu, Allah'ın peygamberini ve tevhidi inkâr edenlerin kurtuluşa ermeleri, tıpkı böyle bir denizde kalan kimselerin kıyıya ulaşması gibi imkânsızdır.[31]

18. Cüz
24. Sûre
Nûr 36-42

TEVHİDİN DELİLLERİ

41. Tevhidi kabul etmeyen müşrikler, kâinatta var olan her şeyin Allah tarafından yaratıldığını, sıra sıra uçan kuşlara varıncaya kadar her şeyin O'nun emrine ve iradesine râm olduğunu, bütün bu varlıkların Allah'ın ilâhlığını ikrar edip yaratılışları gereği sadece O'na kulluk ettiklerini hiç düşünmezler mi? Böyleyken nasıl olur da Allah'tan başka varlıklardan medet umarlar? Unutmasınlar ki Allah onların yaptıklarından haberdardır ve kendilerine bunun hesabını soracaktır.

42. Doğrusu, kâinatta var olan her şey Allah'a aittir ve nihayetinde herkes O'nun huzuruna çıkıp hesap verecektir. O gün şirk koşanlar müstehak olduklan cezaya uğrayacaklardır.[32] O halde sakın O'ndan başka varlıklardan medet ummayınız, onları tâzim etmeyiniz, sadece O'na kulluk ediniz.[33]

29 Taberî.

30 Taberî'nin izahlarını esas aldığımızda, bu ifade cümlenin muktezâsı olmaktadır. Zira Hz. Peygamber'e inanmayan, fakat amellerinin Allah katında ödüllendirileceğini zanneden, bu yüzden de mahşer gününde serap görmüş gibi olacağı söylenen kimseler, dünya hayatında bu beklentiyle yaşamakta yani kendilerini doğru yolda görmektedirler. Nitekim çeviride yer verdiğimiz bu ifade tâbiîn âlimlerinden İbn Zeyd tarafından da kullanılmıştır (bk. Taberî).

31 Bu benzetmenin temel amacını Taberî ifade etmiştir. Detaylarda yer alan incelikler ise mesajı etkilememektedir. "لَمْ يَكَدْ يَرٰيهَا" ifadesinin, "Elini neredeyse göremeyecektir" anlamına mı, "Elini görmeyi düşünmesi dahi imkânsızdır" anlamına mı geldiği tartışılır. Neticede ortamın zifiri karanlık olduğu anlatılmak istenmektedir. Bu yüzden bu tür detayları çeviriye yansıtmadık.

32 Taberî.

33 Taberî.

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللّٰهَ يُزْجِي سَحَابًا ثُمَّ يُؤَلِّفُ بَيْنَهُ ثُمَّ يَجْعَلُهُ رُكَامًا فَتَرَى الْوَدْقَ يَخْرُجُ مِنْ خِلَالِهِ وَيُنَزِّلُ مِنَ السَّمَاءِ
مِنْ جِبَالٍ فِيهَا مِنْ بَرَدٍ فَيُصِيبُ بِهِ مَنْ يَشَاءُ وَيَصْرِفُهُ عَنْ مَنْ يَشَاءُ يَكَادُ سَنَا بَرْقِهِ يَذْهَبُ بِالْأَبْصَارِ ﴿٤٣﴾
يُقَلِّبُ اللّٰهُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ إِنَّ فِي ذٰلِكَ لَعِبْرَةً لِأُولِي الْأَبْصَارِ ﴿٤٤﴾ وَاللّٰهُ خَلَقَ كُلَّ دَابَّةٍ مِنْ مَاءٍ فَمِنْهُمْ مَنْ
يَمْشِي عَلَى بَطْنِهِ وَمِنْهُمْ مَنْ يَمْشِي عَلَى رِجْلَيْنِ وَمِنْهُمْ مَنْ يَمْشِي عَلَى أَرْبَعٍ يَخْلُقُ اللّٰهُ مَا يَشَاءُ إِنَّ
اللّٰهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٤٥﴾ لَقَدْ أَنْزَلْنَا آيَاتٍ مُبَيِّنَاتٍ وَاللّٰهُ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٤٦﴾
وَيَقُولُونَ آمَنَّا بِاللّٰهِ وَبِالرَّسُولِ وَأَطَعْنَا ثُمَّ يَتَوَلَّى فَرِيقٌ مِنْهُمْ مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ وَمَا أُولٰئِكَ بِالْمُؤْمِنِينَ ﴿٤٧﴾ وَإِذَا
دُعُوا إِلَى اللّٰهِ وَرَسُولِهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ إِذَا فَرِيقٌ مِنْهُمْ مُعْرِضُونَ ﴿٤٨﴾

18. Cuz
24. Sûre
Nûr 43-48

43. Allah'tan başka varlıklardan medet umup onları tâzim edenler, kâinata hiç bakmaz ve kulluk edilmeye lâyık yegâne kudretin Allah olduğunu gösteren onca delili düşünmezler mi? O'nun yarattığı bu muazzam kâinat içerisinde bulutların nasıl oluştuğunu, nasıl toplanıp üst üste kümeleştiklerini ve ardından yağmur yağdığını, bazan da o devâsâ bulutların içinden nasıl da dolu şeklinde sağanak yağışın olduğunu, gözleri kamaştıracak kadar şiddetli bir şekilde çakan şimşekler eşliğinde yağan bu dolu ile kimi bölgelerdeki ekinlerin[34] harap olduğunu, bütün bunların ilâhî kudretle gerçekleştiğini, diğer taraftan kendilerine ilâhlık atfettikleri varlıkların böyle bir güce asla sahip olmadıklarını hiç düşünmezler mi?[35]

34 Taberî.

35 Âyette söz konusu fiillerin tamamı doğrudan Allah'a isnat edilmektedir. Esasında bu, Kur'a... önemli bir üslûp özelliğidir ve dikkatle incelenmediği takdirde yanlış yorumlara yol açabilir. B... sebeple şöyle bir izahta bulunmakta yarar vardır: Kâinattaki her şeyi Allah yaratmıştır, dolayısıyla her şeyin gerçek ve nihaî fâili Allah'tır. Her şey O'nun hükümranlığı dahilindedir. Hiçbir şey O'na rağmen olamaz. Kur'an'da bu durum, insanların yaptıkları şeylerin Allah'a isnat edilmesini ve insan iradesinin yok sayılmasını değil, ilâhî kudretin ne kadar muazzam olduğunu ve dolayısıyla "tevhit inancı"nı temellendirmek üzere anlatılır. Zira müşriklerin şirk inançlarını "ilâhi irade... dayandırdıkları" (En'âm 6/148) dikkate alınırsa, Kur'an'ın onların bu düşüncelerini haklı çıkaracak değil, çürütecek ifadeler kullanmasının daha mâkul olacağı anlaşılacaktır. Demek ki bütün fiille... Allah'a isnat edilmesinin ardındaki temel fikir, Allah'ın kâinattaki yegâne hükümranlığa sahip olduğunu, buna karşılık müşriklerin tapındıkları varlıkların hiçbir kudrete sahip olmadıkları... dolayısıyla Allah'tan başka hiçbir varlığın kulluk edilmeye lâyık olmadığını ortaya koymaktır. B... âyette de söz konusu olan anlatım budur. Nitekim İslâm âlimleri de kâinatta sebepliliğin varlığ... kabul etmişler, ilâhî iradeyi sebeplerin sebebi (müsebbibü'l-esbâb) olarak nitelemişlerdir. Diğer taraftan fiillerin Allah'a isnat edilmesi bazı bağlamlarda başka anlamlar da içerebilir. Meselâ Enfâl sûresinde, Bedir zaferinden söz edilirken, "Attığın zaman sen atmadın, Allah attı" gibi ifadeler

44. Evet, Allah gece ve gündüzün birbiri ardınca gelmesi örneğinde gö- rüldüğü gibi, kâinatta muazzam bir düzen yaratmıştır. Aslında bu ilâhî düzene ibret nazarıyla bakan akıl ve insaf sahibi herkes, O'ndan başka hiçbir kudretin kulluk edilmeye lâyık olmadığını anlayacaktır.

45. Nitekim sürüngenler de dahil olmak üzere[36] kâinattaki iki ayaklı ve dört ayaklı bütün canlıları analarının rahmindeki bir damlacık nutfeden[37] yaratan da Allah'tır. Müşriklerin ortak koştukları varlıkların hiçbir yaratma kudreti yokken Allah dilediği canlıyı dilediği gibi yaratma kudretine sahiptir. O halde nasıl olur da, hiçbir kudrete sahip olmayan varlıklardan medet umup onları tâzim ederler?

18. Cüz
24. Sûre
Nûr 43-48

46. İşte biz bu şekilde tevhit inancının delillerini açık seçik sıralamaktayız ki müşrikler doğru yolu görsün ve şirkten vazgeçsinler. Bilsinler ki Allah, tövbe edip tevhide dönenleri affedecek ve ödüllendirecektir.

PEYGAMBERİN HAKEMLİĞİNE RAZI OLMAYAN MÜNAFIKLARIN ELEŞTİRİLMESİ

47-48. Münafıklara gelince, bunlar her ne kadar "Bizler tevhide ve Mu- hammed'in peygamberliğine iman ettik, peygambere itaat etmeyi kabul ettik" deseler de, birtakım menfaatleri söz konusu olunca sırf kendi istedikleri so- nucu alma ümidiyle hemen yahudi âlimlerinin hakemliğine başvurmakta, Mu- hammed'in hakemliğini kabul etmemektedirler.[38] Doğrusu bunlar, söylemlerinin aksine, Muhammed'in peygamberliğine inanmamış kimselerdir.

kullanılmasının ardında; ganimetten fazla pay almak için savaştaki kahramanlıklarını sayıp dökenlere yönelik cevap teması söz konusudur ve âdeta, "Zaferi Allah'ın inayetiyle kazandınız, büsbütün kendinize mal etmeyiniz ve peygamberin ganimet taksimine razı olunuz" gibi bir söylem yer alır. İşte bizim bu gibi âyetleri çevirirken, "Bulutları Allah toplar" şeklinde ifadeler yerine "Allah'ın kurmuş olduğu düzen gereği bulutlar toplanır" tarzında ifadeler kullanmamızın ardındaki mantık budur. *Doğrusunu Allah bilir.*

36 Âyetin lafzında geçen "karnı üzere yürüme" ifadesi için bk. Ebû Ubeyde.

37 Taberî.

38 Burada anlatılan olay Nisâ sûresinin 60-62. âyetlerinde anlatılan olay ile aynı olmalıdır.

وَاِنْ يَكُنْ لَهُمُ الْحَقُّ يَأْتُوا اِلَيْهِ مُذْعِنِينَ ﴿٤٩﴾ اَفِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ اَمِ ارْتَابُوا اَمْ يَخَافُونَ اَنْ يَحِيفَ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ
وَرَسُولُهُ بَلْ اُولٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿٥٠﴾ اِنَّمَا كَانَ قَوْلَ الْمُؤْمِنِينَ اِذَا دُعُوا اِلَى اللّٰهِ وَرَسُولِهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ
اَنْ يَقُولُوا سَمِعْنَا وَاَطَعْنَا وَاُولٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٥١﴾ وَمَنْ يُطِعِ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ وَيَخْشَ اللّٰهَ وَيَتَّقْهِ فَاُولٰئِكَ
هُمُ الْفَائِزُونَ ﴿٥٢﴾ وَاَقْسَمُوا بِاللّٰهِ جَهْدَ اَيْمَانِهِمْ لَئِنْ اَمَرْتَهُمْ لَيَخْرُجُنَّ قُلْ لَا تُقْسِمُوا طَاعَةٌ مَعْرُوفَةٌ اِنَّ
اللّٰهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿٥٣﴾ قُلْ اَطِيعُوا اللّٰهَ وَاَطِيعُوا الرَّسُولَ فَاِنْ تَوَلَّوْا فَاِنَّمَا عَلَيْهِ مَا حُمِّلَ وَعَلَيْكُمْ مَا
حُمِّلْتُمْ وَاِنْ تُطِيعُوهُ تَهْتَدُوا وَمَا عَلَى الرَّسُولِ اِلَّا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ ﴿٥٤﴾ وَعَدَ اللّٰهُ الَّذِينَ اٰمَنُوا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا
الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْاَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ الَّذِي ارْتَضٰى
لَهُمْ وَلَيُبَدِّلَنَّهُمْ مِنْ بَعْدِ خَوْفِهِمْ اَمْنًا يَعْبُدُونَنِي لَا يُشْرِكُونَ بِي شَيْئًا وَمَنْ كَفَرَ بَعْدَ ذٰلِكَ فَاُولٰئِكَ هُمُ
الْفَاسِقُونَ ﴿٥٥﴾

18. Cüz
24. Sûre
Nûr 49-55

49-50. Nitekim işlerine gelen konularda elçimizin hakemliğini kabul etmekte, fakat sonuç kendi aleyhlerine olacağı zaman âdeta onun peygamberliğinden şüphe ve kendilerine haksızlık edeceğinden endişe edercesine davranmakta, elçimizin hakemliğini reddetmektedirler. Doğrusu bunların davranışları düpedüz inkârcılıktır.

51-52. Halbuki gerçek müminler bu tür olaylarda elçimiz Muhammed'in hakemliğini seve seve kabul eder ve onun vereceği hükme razı olurlar. İşte kurtuluşa erecek ve cennet ödülünü kazanacak olanlar da münafıklar değil; Allah'ın peygamberine itaat eden ve Allah'ın huzurunda vereceği hesabı dikkate alıp O'nun emirlerine uyarak yaşayan[39] bu gerçek müminlerdir.

53-54. Ey elçimiz Muhammed! Bu münafıklar mümin olduklarına seni inandırmak için gelip, kendilerine emir verdiğin takdirde seninle birlikte savaşa katılmaya hazır olduklarını söylerler. Onlara şöyle cevap ver: "Boşuna yemin etmeyin! Zira sizin bu itaat sözünüzün yalan olduğunu biliyorum.[40] Unutmayın ki Allah bütün yaptıklarınızı bilmektedir ve sizleri ona göre hesaba çekecektir. Bu sebeple Allah'ın emirlerini bildiren peygambere gönülden itaat edin, münafıklık yapmayı bırakın!"

Eğer bu uyarıları dikkate alır ve münafıklıktan tövbe ederlerse kendileri kazançlı çıkarlar. Ama tövbe etmez ve aynı tavrı sürdürmeye devam ederlerse de bilsinler ki artık bundan sen sorumlu değilsin. Zira sen görevini yapmış, onlara gerekli tebliğde bulunmuş durumdasın. Dolayısıyla artık sorumluluk onlardadır. Eğer tövbe eder ve sana gerçekten itaat ederlerse doğru yolu bulur ve kurtuluşa ererler.

MÜMİNLERE ZAFER MÜJDESİ

55. Ey elçimiz Muhammed! Sürekli düşman tehdidi ve baskısı altında bulunmaktan dolayı sıkıntı içinde olan müminlere şu müjdeyi ilet:[41] Allah, tevhide ve Muhammed'e sadakatle iman eden ve onun bildirdiği ilâhî emirlere titizlikle riayet edenlere zafer vaat etmekte, müşriklerin saltanatının yıkılacağını,[42] onun yerine tevhidin hâkim olacağını, korku ve baskı dolu günlerin bitip tıpkı geçmiş ümmetlerin bazılarında olduğu gibi tevhit inancının ve müminlerin hâkim olduğu dönemin geleceğini müjdelemektedir. Bu müjde gerçekleştiğinde artık müminler tevhitte ilelebet sebat edip asla şirke geri dönmemelidirler. Bu noktadan sonra artık kim Allah'ın bahşettiği bu zafer nimetine nankörlük eder ve ilâhî emirlerden yüz çevirirse gerçekten yoldan çıkmış ve ilâhî cezaya müstahak olur.

18. Cüz
24. Sûre
Nûr 49-55

39 Takvâ ve haşyet gibi kelimeleri gerek bu âyette gerek diğer birçok âyette Taberî'nin yaptığı izaha göre çeviriyoruz.
40 Taberî.

41 Taberî.
42 Taberî.

وَاَقِيمُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتُوا الزَّكٰوةَ وَاَطِيعُوا الرَّسُولَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿٥٦﴾ لَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا مُعْجِزِينَ
فِي الْاَرْضِۚ وَمَأْوٰيهُمُ النَّارُۜ وَلَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿٥٧﴾ يَٓا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لِيَسْتَأْذِنْكُمُ الَّذِينَ مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْ
وَالَّذِينَ لَمْ يَبْلُغُوا الْحُلُمَ مِنْكُمْ ثَلٰثَ مَرَّاتٍۜ مِنْ قَبْلِ صَلٰوةِ الْفَجْرِ وَحِينَ تَضَعُونَ ثِيَابَكُمْ مِنَ الظَّهِيرَةِ وَمِنْ
بَعْدِ صَلٰوةِ الْعِشَٓاءِۜ ثَلٰثُ عَوْرَاتٍ لَكُمْۜ لَيْسَ عَلَيْكُمْ وَلَا عَلَيْهِمْ جُنَاحٌ بَعْدَهُنَّۜ طَوَّافُونَ عَلَيْكُمْ بَعْضُكُمْ عَلٰى
بَعْضٍۜ كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمُ الْاٰيَاتِۜ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٥٨﴾ وَاِذَا بَلَغَ الْاَطْفَالُ مِنْكُمُ الْحُلُمَ فَلْيَسْتَأْذِنُوا
كَمَا اسْتَأْذَنَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْۜ كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمْ اٰيَاتِهِۜ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٥٩﴾ وَالْقَوَاعِدُ مِنَ النِّسَٓاءِ
الّٰتِي لَا يَرْجُونَ نِكَاحًا فَلَيْسَ عَلَيْهِنَّ جُنَاحٌ اَنْ يَضَعْنَ ثِيَابَهُنَّ غَيْرَ مُتَبَرِّجَاتٍ بِزِينَةٍۜ وَاَنْ يَسْتَعْفِفْنَ خَيْرٌ
لَهُنَّۜ وَاللّٰهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٦٠﴾

56-57. Ey elçimiz Muhammed'e iman edenler! Allah'ın zafer vaadinden emin olunuz ve tevhitte sebat ediniz. Kendinizi her türlü şirk ve nifaktan arındırarak sadece O'na kulluk ediniz, namazınızı ve bütün ibadetlerinizi bu şekilde yapınız. Muhammed tarafından bildirilen ilâhî emirlere itaat ediniz. Müşriklerin güçlü olmalarına bakıp da bu güçlerinin ilelebet devam edeceğini ve tevhide galip geleceklerini sanmayınız. Çünkü yakında onlar müminlerin karşısında hezimete uğrayacak, dahası âhirette cehenneme atılacaklardır. Doğrusu bu gerçekten çok kötü bir sondur.

ÂDÂB-I MUÂŞERETE DAİR DİĞER BAZI HUSUSLAR

58-59. Ey elçimiz Muhammed'e iman edenler! Aile hayatınızdaki mahremiyete ve âdâb-ı muâşerete dikkat ediniz. Hizmetinizde bulunan kölelerimiz ve ergenlik çağına girmemiş küçük çocuklarınız da aile mahremiyetinize dikkat etsinler; sabahın erken vaktinde, gecenin geç vaktinde[43] ve öğlen uykusu esnasında yani elbiselerinizi çıkarmış olabileceğiniz anlarda odanıza izin almadan uluorta girmesinler. Bu sayılan vakitler dışında, izin almadan girip çıkmaları mümkündür. Ayrıca çocuklarınız ergenlik çağına geldiklerinde artık sadece bu üç vakitte değil, tıpkı diğer büyükleri gibi her zaman izin alarak içeri girsinler. Gördüğünüz gibi Allah, sonsuz ilmiyle sizler için en uygun hükümleri bu şekilde açıklamakta, sizlere nasihat etmektedir.

60. Yaşlanmış ve karşı cinse yönelik cazibesi azalmış kadınların, erkeklerin yanında örtünme konusunda titizlik göstermemelerinde bir sakınca yoktur.[44] Zira esas olan iffetin korunmasıdır. Allah bütün yaptıklarınızdan ve konuştuklarınızdan haberdardır, bu sebeple her halinizde ilâhî emirlere uygun davranınız.

43 Lafzan, "sabah namazından önce ve yatsı namazından sonra" ifadesi geçiyor.

44 Bazı müfessirler burada örtülmemesine ruhsat verilen şeyin, elbisenin üstüne örtülen giysi (cilbâb) olduğunu söylerken (bk. Taberî, Zemahşerî, Râzî), bazıları da 31. âyette geçen başörtüsü (hımâr) olduğunu ifade etmişlerdir (bu görüşün mesnet ve detayları için bk. İbn Atıyye ve Kurtubî). Ancak Mâtürîdî'nin de ifade ettiği gibi, biz başörtüsünün açılmasına ruhsat verildiği yönündeki görüşe iştirak edemiyoruz. Çünkü o dönemin şartlarında bunun mümkün olduğunu düşünmüyoruz. Kanaatimizce burada yaşlı kadınların örtünme konusunda gençliklerindeki gibi titiz davranmayabilecekleri mesajı verilmektedir. Bu durumda "isti'fâf"ı, "iffeti koruma" şeklinde anlayarak, âyeti "Örtünmek, iffetlerini korumak için daha iyidir" şeklinde açıklamak isabetli gözükmemektedir. Zira öyle olsaydı baştan örtünmeme ruhsatı verilmezdi (geniş bilgi için bk. Kurtubî). *Doğrusunu Allah bilir.*

لَيْسَ عَلَى الْاَعْمٰى حَرَجٌ وَلَا عَلَى الْاَعْرَجِ حَرَجٌ وَلَا عَلَى الْمَرِيضِ حَرَجٌ وَلَا عَلٰٓى اَنْفُسِكُمْ اَنْ تَأْكُلُوا
مِنْ بُيُوتِكُمْ اَوْ بُيُوتِ اٰبَائِكُمْ اَوْ بُيُوتِ اُمَّهَاتِكُمْ اَوْ بُيُوتِ اِخْوَانِكُمْ اَوْ بُيُوتِ اَخَوَاتِكُمْ اَوْ بُيُوتِ اَعْمَامِكُمْ
اَوْ بُيُوتِ عَمَّاتِكُمْ اَوْ بُيُوتِ اَخْوَالِكُمْ اَوْ بُيُوتِ خَالَاتِكُمْ اَوْ مَا مَلَكْتُمْ مَفَاتِحَهُٓ اَوْ صَدِيقِكُمْ لَيْسَ عَلَيْكُمْ
جُنَاحٌ اَنْ تَأْكُلُوا جَمِيعًا اَوْ اَشْتَاتًا فَاِذَا دَخَلْتُمْ بُيُوتًا فَسَلِّمُوا عَلٰٓى اَنْفُسِكُمْ تَحِيَّةً مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ مُبَارَكَةً
طَيِّبَةً كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمُ الْاٰيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٦١﴾ اِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ اٰمَنُوا بِاللّٰهِ وَرَسُولِهِ وَاِذَا
كَانُوا مَعَهُ عَلٰٓى اَمْرٍ جَامِعٍ لَمْ يَذْهَبُوا حَتّٰى يَسْتَأْذِنُوهُ اِنَّ الَّذِينَ يَسْتَأْذِنُونَكَ اُولٰٓئِكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ
وَرَسُولِهِ فَاِذَا اسْتَأْذَنُوكَ لِبَعْضِ شَأْنِهِمْ فَأْذَنْ لِمَنْ شِئْتَ مِنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمُ اللّٰهَ اِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٦٢﴾
لَا تَجْعَلُوا دُعَاءَ الرَّسُولِ بَيْنَكُمْ كَدُعَاءِ بَعْضِكُمْ بَعْضًا قَدْ يَعْلَمُ اللّٰهُ الَّذِينَ يَتَسَلَّلُونَ مِنْكُمْ لِوَاذًا فَلْيَحْذَرِ
الَّذِينَ يُخَالِفُونَ عَنْ اَمْرِهِٓ اَنْ تُصِيبَهُمْ فِتْنَةٌ اَوْ يُصِيبَهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ ﴿٦٣﴾ اَلَٓا اِنَّ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوَاتِ
وَالْاَرْضِ قَدْ يَعْلَمُ مَٓا اَنْتُمْ عَلَيْهِ وَيَوْمَ يُرْجَعُونَ اِلَيْهِ فَيُنَبِّئُهُمْ بِمَا عَمِلُوا وَاللّٰهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٦٤﴾

18. Cüz
24. Sûre
Nûr 61-64

61. Ey elçimiz Muhammed'e iman edenler! Kendi eviniz hükmünde olan eşlerinizin ve çocuklarınızın evlerinde davetsiz olarak girip çıkmanızda, yemek yemenizde bir mahzur yoktur. Beraber ve ayrı ayrı yeme konusunda da serbestsiniz, bu hususta Câhiliye döneminden kalma anlamsız âdetlere itibar etmeyiniz. Birbirinizin evine gittiğinizde selâmlaşınız, Allah'tan esenlik ve bereket dileyiniz. Sefere çıkarken evlerinizi emanet ettiğiniz, onlardan faydalanmalarına müsaade ettiğiniz engelli ve hasta müminler rahatça evlerinize girip çıkabilir, yemek yiyebilirler. Bu hususta çekinmelerine gerek yoktur.[45] İşte Allah böylece içinizin müsterih olmasını sağlayacak açıklamalar yapmakta ve sizlere nasihat etmektedir.

PEYGAMBERE SADAKAT ve İTAAT

62. Elçimiz Muhammed'e gerçek anlamda iman edenler onunla birlikte savaş ve benzeri önemli bir konuyu görüştükleri esnada[46] izin istemedikçe onun yanından ayrılmaz, ona karşı itaatsizlik ve hürmetsizlik göstermezler. Ey Muhammed! Şunu bil ki böyle durumlarda hep senin yanında yer alan ve senden izin almadıkça ayrılmayan, sana bu hususta gerekli hürmet ve edebi gösterenler[47] gerçek müminlerdir. Bu yüzden onlar herhangi bir sebeple senden izin istedikleri zaman kendilerine izin ver ve bu samimiyetleri sebebiyle onlar için duacı ol! Allah gerçek müminlere karşı çok merhametli ve bağışlayıcıdır.

63. Ey elçimiz Muhammed'e iman edenler! Elçimize karşı saygıda kusur etmeyiniz, onun emirlerine itaat ediniz.[48] Onun sözlerini diğer herhangi bir insanın sözü gibi değil, sizlere iletilmiş ilâhî bir emir olarak telakki ediniz! Unutmayınız ki onun emrine muhalefet eden ve önemli bir husus görüşülürken farkettirmeden oradan ayrılan münafıkları Allah çok iyi bilmektedir. Elçimize muhalefet eden bu kimseler şunu iyi bilsinler ki bu davranışlarından vazgeçip tövbe etmedikleri takdirde hem dünyada hem âhirette müstehak oldukları cezaya mâruz kalacaklardır.

64. Ey elçimize iman edenler! Yer, gök ve bütün kâinatta var olan her şeyin Allah'ın hükümranlığı altında olduğunu, kimlerin peygambere itaat ettiğini ve kimlerin muhalefet ettiğini O'nun çok iyi bildiğini[49] ve hesap gününde her şeyin karşınıza çıkarılacağını, bütün yaptıklarınızın hesabının sorulacağını, Allah'ın her şeyi bildiğini asla aklınızdan çıkarmayınız!

18. Cüz
24. Sûre
Nûr 61-64

45 Taberi.
46 Zemahşeri.
47 Râzi.
48 Taberi.
49 Taberi.

18. Cuz
25. Sûre
Furkān

YIRMI BEŞINCI SÛRE

FURKĀN

Peyderpey inzâl edilen Kur'an.

Mekke döneminin ortalarında, Yâsîn sûresinin ardından vahyedilmiştir. Sûreye ismini veren "furkān" kelimesi ilk âyette geçer ve "hakkı bâtıldan ayıran kitap" anlamına gelir. Bir diğer görüşe göre "furkān" Kur'an'ın parça parça vahyediliş özelliğini belirten bir sıfattır.[1] Mekkeli müşriklerin, Kur'an'ın parça parça vahyedilmesini ve peygamberin beşer olmasını bahane ederek Hz. Muhammed'in peygamberliğine karşı çıkmalarını eleştirerek başlayan sûre, peygambere mânevî destek vermenin yanı sıra İslâm'ın yakında gerçekleşecek olan zaferini vaat etmektedir. Kıyamet, cennet ve cehennem konularının da yer aldığı sûrede, geçmiş toplumların kıssaları üzerinden Hz. Peygamber'in çağdaşlarına mesajlar verilir ve peygambere iman eden sâlih kulların nitelikleri anlatılarak son bulur.

Yetmiş yedi âyetten oluşan sûreyi muhtevasına göre aşağıdaki gibi tasnif etmek mümkündür.

1 Zemahşerî.

تَبَارَكَ الَّذٖى نَزَّلَ الْفُرْقَانَ عَلٰى عَبْدِهٖ لِيَكُونَ لِلْعَالَمٖينَ نَذٖيرًاۙ ﴿١﴾ اَلَّذٖى لَهُ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَلَمْ
يَتَّخِذْ وَلَدًا وَلَمْ يَكُنْ لَهُ شَرٖيكٌ فِى الْمُلْكِ وَخَلَقَ كُلَّ شَیْءٍ فَقَدَّرَهُ تَقْدٖيرًا ﴿٢﴾

ALLAH'IN RAHMET ve NİMETİNE KARŞILIK MÜŞRİKLERİN NANKÖRLÜKLERİ

1-2. Hak ile bâtılı ayırt eden Kur'an'ı bir tevhit çağrısı ve şirkten vazgeçmeyenler için uyarı olsun diye, örnek ve mükemmel bir insan olan kulu Muhammed'e[2] parça parça vahyeden[3] Allah, kullarına karşı çok lutufkârdır![4] Kulluk edilmeye lâyık yegâne kudret O'dur;[5] göklerin ve yerin egemenliğine sahiptir, egemenliğinde herhangi bir ortağı veya dengi yoktur, onların iddialarının aksine, melekler O'nun kızları değildir.[6] O, hiçbir şeye muhtaç değildir. O, her şeyi mükemmel bir düzen içerisinde yaratıp bütün kâinatı insanın hizmetine sunmuştur. Peygamberler aracılığı ile insanlara mesajlarını iletmekle, onlar için en yararlı olanı yapmakta ve onlara rahmet etmektedir. Şu halde insanların yapmaları gereken şey bütün bu nimet ve rahmete şükretmek, sadece Allah'a kulluk etmek, O'nun elçilerine inanıp emirlerine itaat etmektir.[7]

---

2 Âyette Hz. Peygamber'in "kul" diye vasfedilmesi, onu yüceltme sadedindedir.

3 Taberî, Zemahşerî.

4 Tebâreke kelimesi "bereket" kökünden gelir ve hem yücelik ve takdis, hem de Dilbilimci Nehhâs'ın dediği gibi hayır ve nimetin bolluk ve devamlılığını ifade eder. Burada Allah'ın yüceliğinin vurgulanmasından maksat, O'nun hiçbir şeye ihtiyaç duymayışını ve her şeyi insanların yararı için yapmış, emretmiş olduğunu ifade etmektir (bk. Zeccâc, Zemahşerî, İbn Atıyye, Kurtubî).

5 Taberî.

6 "Çocuk edinmemiştir" cümlesi müşriklerin meleklerle ilgili bu inançlarına reddiye mahiyetindedir (bk. Taberî).

7 Taberî.

وَاتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ آلِهَةً لَا يَخْلُقُونَ شَيْئًا وَهُمْ يُخْلَقُونَ وَلَا يَمْلِكُونَ لِأَنْفُسِهِمْ ضَرًّا وَلَا نَفْعًا وَلَا يَمْلِكُونَ مَوْتًا وَلَا حَيٰوةً وَلَا نُشُورًا ﴿٣﴾ وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ هٰذَا إِلَّا إِفْكٌ افْتَرٰيهُ وَأَعَانَهُ عَلَيْهِ قَوْمٌ آخَرُونَ فَقَدْ جَاؤُ ظُلْمًا وَزُورًا ﴿٤﴾ وَقَالُوا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ اكْتَتَبَهَا فَهِيَ تُمْلٰى عَلَيْهِ بُكْرَةً وَأَصِيلًا ﴿٥﴾ قُلْ أَنْزَلَهُ الَّذِي يَعْلَمُ السِّرَّ فِي السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ إِنَّهُ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿٦﴾ وَقَالُوا مَالِ هٰذَا الرَّسُولِ يَأْكُلُ الطَّعَامَ وَيَمْشِي فِي الْأَسْوَاقِ لَوْلَا أُنْزِلَ إِلَيْهِ مَلَكٌ فَيَكُونَ مَعَهُ نَذِيرًا ﴿٧﴾ أَوْ يُلْقٰى إِلَيْهِ كَنْزٌ أَوْ تَكُونُ لَهُ جَنَّةٌ يَأْكُلُ مِنْهَا وَقَالَ الظَّالِمُونَ إِنْ تَتَّبِعُونَ إِلَّا رَجُلًا مَسْحُورًا ﴿٨﴾

18 Cuz
25. Süre
Furkân 3-8

3. Buna rağmen müşrikler Allah katında kendilerine şefaatçi olacaklarını umdukları bazı varlıkları O'na ortak koşmaktadırlar. Oysa onlar herhangi bir şey yaratma kudretine sahip olmayan, bilakis kendileri yaratılan, değil başkalarına kendilerine dahi bir yararları dokunmayacak âciz varlıklardır. Dolayısıyla onlardan medet ummaları boşunadır. Ne can almaya ne de yaşatmaya kudretleri bulunan o varlıkları hayatın ve ölümün gerçek sahibi Allah'ın ortağı veya O'na ulaştıracak şefaatçiler olarak kabul etmek ne büyük bir yanlıştır!

4-5. Müşrikler bununla da yetinmeyip, kendilerine tevhidi anlatmak üzere gönderdiğimiz elçimizin peygamberliğine inanmamakta, ona vahyedilen Kur'an hakkında, "Bu olsa olsa Muhammed'in birilerinden yardım alarak uydurduğu bir kitaptır, gizlice[8] yahudilerden öğrenip birilerine yazdırdığı eskilerin masallarından ibarettir, Allah'ın sözü değildir" demektedirler.[9] Böylece onlar bu çirkin yakıştırma ve karalamayla ilâhî kelâma haksızlık etmektedirler.

6. Ey elçimiz Muhammed! Sana bu tür iftiralar atan müşriklere de ki: "Hayır, Bu Kur'an sizin iddia ettiğiniz gibi benim uydurduğum ya da başkalarından öğrendiğim bir şey değil, aksine, gizli açık her yaptığınızı bilen, kâinattaki her şeyden haberdar olan Allah'ın bana ilettiği vahiydir. Allah sizin bu iftiralarınızı ve bunları hangi amaçla ortaya attığınızı gayet iyi bilmekte, fakat sizi hemen cezalandırmamakta, rahmet ve şefkatiyle muamele edip sizlere süre vermektedir.[10] Eğer tövbe eder ve peygambere iman ederseniz, sonsuz merhametiyle sizleri affedecektir."[11]

8 Âyette geçen "بُكْرَةً وَأَصِيلًا" ifadesi "sabahın erken vaktinde ve akşamın geç saatlerinde" anlamına gelir. Bu ise insanlardan gizli iş yapılabilecek saatler olarak düşünülebilir. Nitekim Zemahşerî tefsirinde bu yoruma yer vermiştir.

9 Taberî.

10 Taberî.

11 İbn Kesîr.

BEŞER PEYGAMBER Hz. MUHAMMED ve MÜŞRİKLERİN OLAĞANÜSTÜ İSTEKLERİ

7-8. Müşrikler, Allah'ın peygamberi olacak kişinin servet içerisinde yaşayan soylu biri[12] yahut olağanüstü güçleri olan melek gibi bir varlık[13] olması gerektiğini düşünmekte[14] ve Muhammed'in sade ve doğal bir insan olmasına şaşırarak şöyle demektedirler: "Bu nasıl peygamber böyle?[15] Herkes gibi yiyip içiyor, çarşı pazar gezip alışveriş yapıyor, üstelik istediğimiz mûcizelerin hiçbirini de getiremiyor.[16] Beraberinde kendisini doğrulayacak, peygamberliğini kanıtlayacak bir melek olmalı, kendisine Allah tarafından servetler, altın gümüş hazineleri[17] verilmeli; bağları, bahçeleri olan zengin biri olmalı değil midir? Bütün bu özelliklere sahip olmadığına göre belli ki Muhammed peygamber değil, aksine büyülenmiş, aklını kaçırmış bir sihirbazdır."

18. Cuz
25. Süre
Furkân 3-8

12 Esasen müşriklerin bu isteklerinin ardında, Allah'ın doğru yolda olan sâlih kullarına dünyada mutlaka ödül vereceği anlayışı yatmaktadır ve bu anlayış neticesinde onlar, dünyada sıkıntı içinde yaşayanların aslında Allah tarafından sevilmediklerini düşünmektedirler. Bu durum Kur'an'da değişik ifade biçimleriyle anlatılmaktadır. Ne var ki bu anlatımı gözden kaçırmamak için sadece semantik araştırma yöntemiyle yetinmemeli, Kur'an'ın ilk muhataplarının dünyalarına dair sağlıklı çalışmalar yapılmalıdır. Meselâ Fecr sûresini 15-16. âyetlerinde lafzan, insanın nankör olduğu, Allah'ın nimetler vermesi durumunda, "Rabbim bana ikram etti" dediği, fakat nimetlerini kısıp imtihan etmesi durumunda, "Rabbim bana değer vermiyor" dediği ifade edilir. Ancak Kur'an'ın ilk muhataplarını dikkate alarak okuduğumuzda, vâkıanın şöyle olduğunu görürüz: Müşriklerin kendileri varlıklı oldukları için, bunu Allah'ın bir lutfu olarak düşünmekte ve bu sebeple kendilerini doğru yolda görmektedirler. Buna karşılık Hz. Peygamber'in ve müminlerin maddî açıdan zor durumda olmalarını, onların sapkın ve yanlış yolda olduklarına delil saymaktadırlar. Dolayısıyla âyette geçen, "Rabbim bana değer vermiyor" ifadesi aslında, "Rabbiniz sizi sevmiyor, sizler yanlış yoldasınız" anlamına gelmektedir. Meryem sûresinin 73-75. âyetleri, müşriklerin bu tavırlarını neredeyse sarahatle ifade etmektedir. Orada Hz. Peygamber'den müşriklere, "Kim sapkın ise Allah ona mühlet versin, nasılsa ilâhî azabı görünce anlayacak!" demesi istenmektedir. Demek ki Mekke'de Hz. Peygamber ile müşrikler arasında, "kimin doğru yolda olduğu" şeklinde bir tartışma sürmektedir ve müşrikler kendilerini doğru yolda görmektedirler. Yine aynı yerde (Meryem 19/73) müşrikler, daha iyi konumda olmalarını bir doğruluk alâmeti gibi sunmaktadırlar. Benzer bir durum Mâide sûresinin 64 ve Âl-i İmrân sûresinin 181. âyetlerinde yahudiler tarafından dile getirilmiştir. Bu âyetlerin tefsirinde Fahreddin er-Râzî yahudilerin, bizim burada vurguladığımız mantığı yürüttüklerini ifade etmektedir. *Doğrusunu Allah bilir.*

13 Zemahşerî.

14 Derveze, III, 65.

15 Müşriklerin bu hitap tarzında açık bir alay söz konusudur (bk. *Zübdetü't-tefsîr*).

16 Taberî.

17 Taberî.

اُنْظُرْ كَيْفَ ضَرَبُوا لَكَ الْاَمْثَالَ فَضَلُّوا فَلَا يَسْتَطِيعُونَ سَبِيلًا ﴿٩﴾ تَبَارَكَ الَّذٖٓى اِنْ شَٓاءَ جَعَلَ لَكَ خَيْرًا
مِنْ ذٰلِكَ جَنَّاتٍ تَجْرٖى مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُۙ وَيَجْعَلْ لَكَ قُصُورًا ﴿١٠﴾ بَلْ كَذَّبُوا بِالسَّاعَةِ وَاَعْتَدْنَا لِمَنْ كَذَّبَ
بِالسَّاعَةِ سَعٖيرًاۚ ﴿١١﴾ اِذَا رَاَتْهُمْ مِنْ مَكَانٍ بَعٖيدٍ سَمِعُوا لَهَا تَغَيُّظًا وَزَفٖيرًا ﴿١٢﴾ وَاِذَٓا اُلْقُوا مِنْهَا مَكَانًا ضَيِّقًا
مُقَرَّنٖينَ دَعَوْا هُنَالِكَ ثُبُورًاۜ ﴿١٣﴾ لَا تَدْعُوا الْيَوْمَ ثُبُورًا وَاحِدًا وَادْعُوا ثُبُورًا كَثٖيرًا ﴿١٤﴾ قُلْ اَذٰلِكَ خَيْرٌ
اَمْ جَنَّةُ الْخُلْدِ الَّتٖى وُعِدَ الْمُتَّقُونَۜ كَانَتْ لَهُمْ جَزَٓاءً وَمَصٖيرًا ﴿١٥﴾ لَهُمْ فٖيهَا مَا يَشَٓاؤُ۫نَ خَالِدٖينَۜ كَانَ عَلٰى
رَبِّكَ وَعْدًا مَسْؤُ۫لًا ﴿١٦﴾ وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ وَمَا يَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ فَيَقُولُ ءَاَنْتُمْ اَضْلَلْتُمْ عِبَادٖى هٰٓؤُ۬لَٓاءِ اَمْ
هُمْ ضَلُّوا السَّبٖيلَۜ ﴿١٧﴾ قَالُوا سُبْحَانَكَ مَا كَانَ يَنْبَغٖى لَنَٓا اَنْ نَتَّخِذَ مِنْ دُونِكَ مِنْ اَوْلِيَٓاءَ وَلٰكِنْ مَتَّعْتَهُمْ
وَاٰبَٓاءَهُمْ حَتّٰى نَسُوا الذِّكْرَۚ وَكَانُوا قَوْمًا بُورًا ﴿١٨﴾

18. Cüz
25. Sûre
Furkân 9-18

9-10. Ey elçimiz Muhammed! Sen onların bu yalan ve iftiralarına al-dırma! Sana gelen vahye inanmamalarına gerekçe bulmak için ne kadar da şaşkın ve kararsız bir şekilde yalan yanlış iddialara umut bağlıyorlar! Oysa Al-lah istese sana, âhirette vereceği gibi dünyada da onların bahsettiklerinden çok daha muhteşem saraylar, bağlar bahçeler verebilir. O'nun sana olan nimet ve ikramı sonsuzdur. Şunu bil ki onların bu istekleri, inanmamak için ürettikleri bahanelerden ibarettir.

11-14. Çünkü onlar senin peygamberliğine inanmamanın ve Allah'a şirk koşmanın sonucunda cezalandırılacaklarına inanmamakta,[18] âhiret ve he-saba çekilme uyarılarını alaya almakta, bu sebeple senin peygamber olmana böylesine yalan ve iftiralarla karşı çıkmaktadırlar. Fakat bilsinler ki biz senin peygamberliğine inanmayan ve âhiret uyarılarını alaya alan müşriklere cehen-nem azabını hazırlamış bulunuyoruz. Kıyametten sonra yeniden diriltilip hesaba çekilecekleri mahşer gününde[19] o ateşin harlı halde alevlendiğini ta uzaktan dehşete kapılarak görecek,[20] öfke ile kükrer gibi korkunç uğultusunu duyacak-zincirlere vurulup oraya atıldıklarında ise pişmanlık içinde, "Eyvahlar olsun! Yazıklar olsun bize! Keşke yok olup gitseydik de bugünü görmeseydik!"[21] diye hayıflanacaklardır. Onlara o gün şöyle denilecektir: "Doğrusu bugün, bir değil bin defa hayıflanıp pişman olsanız yeridir!"[22]

18 Taberî.

19 İbn Kesir.

20 Metinde "cehennem onları uzaktan gördüğünde" deniliyor. Ancak Zemahşerî'nin belirttiği mecazi bir ifadedir. Cehennemin görülebileceği bir noktada olmaları kastedilmektedir.

15-16. Ey elçimiz Muhammed! Kıyamet ve hesabe çekilme uyarılarını alaya alan müşriklere de ki: "Düşününüz bakalım! Böylesine bir azap mı daha tercihe şayandır, yoksa peygambere inanan, şirk koşmayan[23] müminlere Al-lah'ın vaat ettiği ve içerisinde diledikleri her şeyi bulabilecekleri sonsuzluk cenneti mi? İşte Allah'ın müminlere vaat ettiği ve muhakkak vereceği,[24] mü-minlerin de girmek için dua ve niyazda bulundukları[25] cennet böyledir."

18. Cüz
25. Sûre
Furkân 9-18

17-18. Hesap gününde Allah, kendisinden başka varlıklardan medet uman müşrikleri ve onların medet umdukları melekleri, peygamberleri, sâlih kişileri[26] bir araya getirip yüzleştirecek ve ilâhlaştırılan bu kimselere, "Bu in-sanları siz mi şirk inancına sürüklediniz, yoksa kendileri mi şirke saptılar?" diye soracak, onlar da şöyle diyecekler: "Hâşâ! Bizim böyle bir şey yapmak ne haddimize! Biz senden başka hiçbir varlıktan medet ummadık ve böyle bir şeyi insanlara tavsiye de etmedik. Fakat sen insanları özgür bıraktın,[27] bu ka-dir kıymet bilmez nankörler ise senin verdiğin onca nimete rağmen yine de senin mesajını[28] unuttular, elçilerinin uyarılarına kulak asmadılar ve böylece hayırsız[29] bir toplum olup çıktılar."

"..." kelimesinin "hayıflanmak" ve "helâk olmak" şeklinde iki anlamı vardır. Zemahşerî birinci anlamı tercih ederken, Taberî buradaki bağlamda ikinci anlamın daha münasip olduğunu belirt-mektedir. İbn Kesîr'e göre ise bu anlamlar arasında bir paralellik vardır ve burada her iki anlamın da söz konusu olması mümkündür. Kanaatimizce İbn Kesîr'in yaklaşımı daha isabetlidir. Çünkü âhirette cehennemi gören müşriklerin tarifi imkânsız bir pişmanlık duyacakları kesindir. Diğer taraftan o gün müşriklerin, "Keşke toprak olsaydım!" diye yakınacakları Kur'an tarafından bildirilmektedir (Nebe' 78/40).

Zemahşerî.

İbn Atıyye.

İbn Atıyye, Kurtubî.

Taberî, Zemahşerî.

Mevdûdî.

Derveze.

Kurtubî.

Zeccâc

فَقَدْ كَذَّبُوكُمْ بِمَا تَقُولُونَۙ فَمَا تَسْتَطِيعُونَ صَرْفًا وَلَا نَصْرًاۚ وَمَنْ يَظْلِمْ مِنْكُمْ نُذِقْهُ عَذَابًا كَبِيرًا ﴿١٩﴾ وَمَا
أَرْسَلْنَا قَبْلَكَ مِنَ الْمُرْسَلِينَ إِلَّا إِنَّهُمْ لَيَأْكُلُونَ الطَّعَامَ وَيَمْشُونَ فِي الْأَسْوَاقِۗ وَجَعَلْنَا بَعْضَكُمْ لِبَعْضٍ
فِتْنَةًۗ أَتَصْبِرُونَۚ وَكَانَ رَبُّكَ بَصِيرًا ﴿٢٠﴾ وَقَالَ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا لَوْلَا أُنْزِلَ عَلَيْنَا الْمَلَائِكَةُ أَوْ نَرَى
رَبَّنَاۗ لَقَدِ اسْتَكْبَرُوا فِي أَنْفُسِهِمْ وَعَتَوْ عُتُوًّا كَبِيرًا ﴿٢١﴾ يَوْمَ يَرَوْنَ الْمَلَائِكَةَ لَا بُشْرَى يَوْمَئِذٍ لِلْمُجْرِمِينَ
وَيَقُولُونَ حِجْرًا مَحْجُورًا ﴿٢٢﴾ وَقَدِمْنَا إِلَى مَا عَمِلُوا مِنْ عَمَلٍ فَجَعَلْنَاهُ هَبَاءً مَنْثُورًا ﴿٢٣﴾ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ
يَوْمَئِذٍ خَيْرٌ مُسْتَقَرًّا وَأَحْسَنُ مَقِيلًا ﴿٢٤﴾

18/19. Cuz
25. Sûre
Furkân 19-24

19. Bunun üzerine Allah müşriklere şöyle buyuracaktır: "Bakın! Medet umup ortak koştuğunuz bu kimseler bile sizin davranışınızı doğru bulmuyor, onların sizi saptırdıkları şeklindeki iddianızı yalanlıyorlar.[30] Onların, sizi Allah'a yakınlaştıracağını iddia ediyordunuz, fakat bugün bizzat onlar bu iddianızı reddediyorlar.[31] Artık hak ettiğiniz azaptan kurtuluşunuz kalmamıştır."

Ey Peygamber'e iman edenler![32] İşte şirk böylesine çirkin ve tehlikelidir. Artık bundan böyle bilesiniz ki içinizden kim şirk koşarsa,[33] ona müthiş bir azap tattırırız.

20. Ey elçimiz Muhammed! Onların sözlerine aldırma! Esasen onlar gayet iyi biliyorlar ki daha önce gönderdiğimiz bütün peygamberler de, her insan gibi yiyip içen, çarşı pazara çıkıp ihtiyaçlarını karşılayan[34] normal insanlardı. Dolayısıyla senden olağanüstü şeyler beklemeleri tamamen bahanedir. Ancak sen sabırlı ve metin ol! Çünkü öteden beri bizim toplumlar üzerinde geçerli olan sünnetimiz böyledir.[35] Her peygamber, toplumu tarafından reddedilmiş, baskı ve muhalefet görmüştür.[36] Bu, ne ölçüde dayanıklı olduğunuzun, tevhide ne kadar samimiyetle bağlı olduğunuzun ortaya çıkması için bir imtihandır.[37] Allah yaptıklarınızı görmektedir. Ey Muhammed! Allah senin inanç ve kararlılığının mükâfatını verecek, sana inatla karşı koyan müşrikleri ise er geç cezalandıracaktır.[38]

18/19. Cuz
25. Sûre
Furkân 19-24

21-24. Ölümden sonra diriltilip huzurumuza çıkarılmayı ve dünyada yaptıklarının hesaplarını verecek olmayı hiç hesaba katmayan müşrikler, Muhammed'in peygamberliğine inanmak için ondan kendisini doğrulamak üzere melekleri gökten indirmesini yahut açıkça Allah'ın kendilerine görünmesini istemiş, böylece iyiden iyiye haddi aşmış bulunmaktadırlar.[39] Evet, gün gelecek onlar melekleri görecekler! Fakat bu görüşme hiç de bekledikleri gibi olmayacaktır.[40] Çünkü onlar ölüm anında ve mahşerde melekleri gördüklerinde, cehennem azabına çaptırılacaklarını anlayacak ve "Eyvah! Meğer ne kötü duruma düşürmüşüz kendimizi! Allahım! Ne olur bizleri affet!"[41] diye yalvaracaklardır. Peygambere ısrarla karşı çıkmak, şirk koşmak gibi affedilmez yanlışların yanı sıra Allah'ı görme talebinde bulunmak gibi bir küstahlığı da yapan bu kimselerin dünyada iyilik ve doğruluk adına yaptıkları bütün bu davranışlar kendilerine, zannettiklerinin aksine ödül değil azap getirecektir.[42] Diğer taraftan cennetlikler ise o gün tam bir rahat ve huzur içerisinde yaşayacaklardır.

30 Taberî.

31 İbn Kesîr.

32 Taberî.

33 Taberî, İbn Atıyye.

34 Taberî.

35 Bu âyette geçen "fitne" (imtihan) kelimesinin içeriği ile ilgili Taberî ve Zemahşerî'nin birbirinden farklı yorumları söz konusudur. Biz, bağlama daha uygun olduğunu düşündüğümüz için Zemahşerî'nin yorumunu tercih ettik. Taberî ise dünyada sahip olunan zenginlik-fakirlik, hastalık-sağlık gibi bütün durumların imtihan vesilesi olduğunu ve bu âyetteki imtihan ile bunun kastedildiğini belirtmiştir. *Doğrusunu Allah bilir.*

36 Zemahşerî.

37 Zemahşerî.

38 Mevdûdî.

39 Taberî, İbn Kesîr.

40 Derveze.

41 Zemahşerî, İbn Atıyye, Kurtubî.

42 Zemahşerî bu âyetlerde temsilî bir anlatımın söz konusu olduğunu ifade etmiştir. Nitekim âyette lafzan, "Onların yaptıkları amellere yönelecek ve onları toz duman edeceğiz" deniliyor ki burada temsilî bir anlatım olduğu açıktır. Ayrıca burada müşriklerin gerçekten "iyi" olan bazı amelleri değil, aslında kötü olan, fakat kendilerinin iyi sandıkları, ya da öyle iddia ettikleri "şirk" gibi bazı ameller kastedilmektedir. Buradan hareketle söz konusu olan ihbât (amellerin boşa çıkması) konusunda açıklama için A'râf sûresinin 147. âyetindeki dipnota bakınız.

19. Cüz
25. Süre
Furkân 25-36

وَيَوْمَ تَشَقَّقُ السَّمَٓاءُ بِالْغَمَامِ وَنُزِّلَ الْمَلٰٓئِكَةُ تَنْز۪يلًا ﴿٢٥﴾ اَلْمُلْكُ يَوْمَئِذٍ الْحَقُّ لِلرَّحْمٰنِۜ وَكَانَ يَوْمًا عَلَى
الْكَافِر۪ينَ عَس۪يرًا ﴿٢٦﴾ وَيَوْمَ يَعَضُّ الظَّالِمُ عَلٰى يَدَيْهِ يَقُولُ يَا لَيْتَن۪ي اتَّخَذْتُ مَعَ الرَّسُولِ سَب۪يلًا ﴿٢٧﴾ يَا
وَيْلَتٰى لَيْتَن۪ي لَمْ اَتَّخِذْ فُلَانًا خَل۪يلًا ﴿٢٨﴾ لَقَدْ اَضَلَّن۪ي عَنِ الذِّكْرِ بَعْدَ اِذْ جَٓاءَن۪يۜ وَكَانَ الشَّيْطَانُ لِلْاِنْسَانِ
خَذُولًا ﴿٢٩﴾ وَقَالَ الرَّسُولُ يَا رَبِّ اِنَّ قَوْمِي اتَّخَذُوا هٰذَا الْقُرْاٰنَ مَهْجُورًا ﴿٣٠﴾ وَكَذٰلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا
مِنَ الْمُجْرِم۪ينَۜ وَكَفٰى بِرَبِّكَ هَادِيًا وَنَص۪يرًا ﴿٣١﴾ وَقَالَ الَّذ۪ينَ كَفَرُوا لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ الْقُرْاٰنُ جُمْلَةً وَاحِدَةًۚ
كَذٰلِكَۚ لِنُثَبِّتَ بِه۪ فُؤَادَكَ وَرَتَّلْنَاهُ تَرْت۪يلًا ﴿٣٢﴾ وَلَا يَأْتُونَكَ بِمَثَلٍ اِلَّا جِئْنَاكَ بِالْحَقِّ وَاَحْسَنَ تَفْس۪يرًا ﴿٣٣﴾
اَلَّذ۪ينَ يُحْشَرُونَ عَلٰى وُجُوهِهِمْ اِلٰى جَهَنَّمَۙ اُو۬لٰٓئِكَ شَرٌّ مَكَانًا وَاَضَلُّ سَب۪يلًا ﴿٣٤﴾ وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ
وَجَعَلْنَا مَعَهُٓ اَخَاهُ هٰرُونَ وَز۪يرًاۚ ﴿٣٥﴾ فَقُلْنَا اذْهَبَٓا اِلَى الْقَوْمِ الَّذ۪ينَ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَاۜ فَدَمَّرْنَاهُمْ تَدْم۪يرًاۜ ﴿٣٦﴾

25-26. Doğrusu gökyüzünün tıpkı bulutlar gibi yarılıp meleklerin akın akın indiği kıyamet gününde onların sahip oldukları her türlü mülkiyet sona ermiş, her şey asıl sahibi olan Allah'a kalmış olacaktır. O gün hesaplar görülecek,[43] peygambere inanmayan ve tevhidi kabul etmeyenler için çok çetin bir gün olacaktır.

27-29. Allah'a ortak koşmak suretiyle kendisine yazık eden müşrik insan o gün büyük bir pişmanlık içerisinde dizlerini döver[44] ve şöyle yakınır: "Keşke dünyada peygambere inanıp onunla aynı yolun yolcusu olsaydım. Keşke peygambere vahyedilen Kur'an'ı reddetmeye[45] ve tevhitten yüz çevirmeye sevkeden kimselere uymasaydım! Demek ki peygamberden[46] onca ilâhî öğüt dinlemiş olmama rağmen o kimseler şeytanlık edip beni aldattılar, bana düşmanlık ettiler ve beni böyle bir günde çaresiz bıraktılar."[47]

30. O gün peygamber de, bu müşrikler hakkında şöyle şikâyette bulunacaktır: "Rabbim! Doğrusu halkımdan bazıları bana vahyedilen Kur'an'a itibar etmediler, onu dinlemediler, sihir ve büyü olarak gördüler!"[48]

43 *Zübdetü't-tefsîr.*
44 Âyette "parmaklarını ısırmak" şeklinde geçen ifade bir deyimdir. Aşırı derecede pişmanlık anlamına gelir. Oysa "parmaklarını ısırmak" dilimizde şaşkınlık belirtmek için kullanılır. Pişmanlık anlamına gelen Türkçe'deki en yakın deyim ise "dizlerini dövmek"tir.
45 Taberî.
46 Zemahşerî.
47 Taberî, Zemahşerî.
48 Taberî, İbn Atıyye, Kurtubî.

19. Cüz
25. Süre
Furkân 25-36

31-32. Ey Muhammed! Halkından bazılarının Kur'an'a bu şekilde tavır alması seni üzmesin![49] Bilesin ki daha önce gönderdiğimiz peygamberler de aynı şeyleri yaşamışlar, toplumları tarafından benzer muhalefetle karşılaşmışlardır.[50] Unutma ki Allah'ın kılavuzluğu, desteği ve yardımı sana ve inananlara yeter. Bu sebeple sen sabırlı ol![51] Müşrikler, sırf sana muhalefet olsun diye Kur'an'ın parça parça vahyedilmesini yadırgamaktadırlar. Sen onların bu tutumlarına aldırma! Çünkü biz, Kur'an'ı parça parça vahyediyoruz ki vahiy her zaman senin kalbine güç versin, seni cesaretlendirsin ve kararlılığını pekiştirsin![52]

33-34. Ey Muhammed! İşte böylece biz, müşriklerin, senin peygamberliğini inkâr etmek için ileri sürdükleri bütün bahanelerini çürütüyor ve gerçeği açık bir şekilde ortaya koyuyoruz. Aslında sana karşı bu tür bahaneleri ileri sürenler, bir an için ellerini vicdanlarına koyup düşünseler, tuttukları yolun yanlış olduğunu ve bu yolun onları yüzüstü cehenneme sürükleyeceğini anlayacaklardır.[53]

GEÇMİŞ MİLLETLERİN ÂKIBETLERİNDEN DERSLER

35-36. Ey Mekke müşrikleri! Allah'ın elçisini yalanladığınız ve ona karşı asılsız ithamlarda bulunmaya devam ettiğiniz takdirde, geçmişte sizin gibi davranan toplumların acı âkıbetini yaşayacağınızı biliniz![54] Nitekim biz daha önce Mûsâ'ya da, tıpkı Muhammed'e verdiğimiz gibi[55] ilâhî bir kitap vermiş, kardeşi Hârun'u da kendisine yardımcı olarak vazifelendirmiş ve onları[56] peygamberlikle görevlendirip Firavun'a ve halkına uyarıcı olarak göndermiştik. Ne var ki Firavun tıpkı sizin gibi davrandı ve elçilerimize inanmadı,[57] onları sihirbaz olarak nitelendirdi. Neticede biz de onları bu inkâr ve inatları sebebiyle helâk ettik.[58]

49 İbn Kesîr.
50 Derveze.
51 Kurtubî.
52 Taberî.
53 Zemahşerî.
54 Âyette müşriklere yönelik tehdit anlamı vardır (bk. Taberî).
55 Taberî.
56 Hz. Hârun da tıpkı Hz. Mûsâ gibi bir peygamberdir. Ona yardımcı olması peygamber olmasıyla çelişen bir durum değildir (bk. Zemahşerî).
57 Taberî, İbn Atıyye, Kurtubî.
58 bk. Râgıb el-İsfahânî, *a.g.e.*

19. Cuz
25. Süre
Furkân 37-44

وَقَوْمَ نُوحٍ لَمَّا كَذَّبُوا الرُّسُلَ اَغْرَقْنَاهُمْ وَجَعَلْنَاهُمْ لِلنَّاسِ اٰيَةً وَاَعْتَدْنَا لِلظَّالِمِينَ عَذَابًا اَلِيمًا ﴿٣٧﴾ وَعَادًا
وَثَمُودَا وَاَصْحَابَ الرَّسِّ وَقُرُونًا بَيْنَ ذٰلِكَ كَثِيرًا ﴿٣٨﴾ وَكُلًّا ضَرَبْنَا لَهُ الْاَمْثَالَ وَكُلًّا تَبَّرْنَا تَتْبِيرًا ﴿٣٩﴾
وَلَقَدْ اَتَوْا عَلَى الْقَرْيَةِ الَّتِى اُمْطِرَتْ مَطَرَ السَّوْءِ اَفَلَمْ يَكُونُوا يَرَوْنَهَا بَلْ كَانُوا لَا يَرْجُونَ نُشُورًا ﴿٤٠﴾ وَاِذَا
رَاَوْكَ اِنْ يَتَّخِذُونَكَ اِلَّا هُزُوًا اَهٰذَا الَّذِى بَعَثَ اللّٰهُ رَسُولًا ﴿٤١﴾ اِنْ كَادَ لَيُضِلُّنَا عَنْ اٰلِهَتِنَا لَوْلَا اَنْ صَبَرْنَا
عَلَيْهَا وَسَوْفَ يَعْلَمُونَ حِينَ يَرَوْنَ الْعَذَابَ مَنْ اَضَلُّ سَبِيلًا ﴿٤٢﴾ اَرَاَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ اِلٰهَهُ هَوٰيهُ اَفَاَنْتَ تَكُونُ
عَلَيْهِ وَكِيلًا ﴿٤٣﴾ اَمْ تَحْسَبُ اَنَّ اَكْثَرَهُمْ يَسْمَعُونَ اَوْ يَعْقِلُونَ اِنْ هُمْ اِلَّا كَالْاَنْعَامِ بَلْ هُمْ اَضَلُّ سَبِيلًا ﴿٤٤﴾

37-40. Yine daha önceleri Nûh kavmini de elçilerimizi yalancılıkla suçlamaları sebebiyle tûfan sularında boğduk ve böylece bütün nesillerin ibret alacağı bir ders olarak tarihe geçtiler.[59] Onların ardından gelen Âd ve Semûd kavmi, Res halkı[60] ve o dönemlerde yaşamış daha nice halk, tıpkı sizlere gelen ilâhî mesaja benzer uyarıları aldıkları halde[61] elçilerimize karşı inatla düşmanlık ettiler ve sonuçta helâk olup gittiler. Bunlardan başka bir de başlarına taş yağan Sodom[62] halkı vardı ki onlar da Allah'ın elçisine karşı koymak ve hayâsızlıktan vazgeçmemek gibi kötü davranışlarını terketmemenin cezasını çektiler. Esasen Mekkeli müşrikler onların yaşadıkları acı sonu bilmektedirler.[63] Peki, hiç onların yaşadıklarından ders almazlar mı? Bu, müşrikler dünyada yaptıklarının yanlarına kalacağını sanmakta, âhirete ilişkin uyarıları dikkate almamaktadırlar.

59 Taberî.

60 "الرَّس" kimilerine göre Semûd kavminin yaşadığı ülkenin bir bölümü, kimilerine göre Şuayb peygamberin kendilerine gönderildiği bir halk idi. Kimilerine göre de, Yemâme'nin Felec adlı bölgesidir. Bir başka görüşe göre ise res kelimesi "kuyu" anlamına gelir. Peygamberlerini kuyuya attıkları için bu şekilde adlandırıldıkları söylenir. Taberî, Burûc sûresinin 4. âyetinde bahsedilen ashâbü'l-uhdûdun bu kimseler olabileceğine işaret eder (geniş bilgi için bk. Zeccâc, Taberî, Zemahşerî, Kurtubî, İbn Kesîr).

61 Taberî.

62 Taberî, Zemahşerî.

63 Zeccâc, Zemahşerî.

41-44. Ey elçimiz! İşte bu sebeple onlar seni kendi akıllarınca alaya almaya çalışır, "Allah elçi göndermek için o kadar insan içerisinden bunu mu seçmiş? Demek ki biraz gevşeklik göstersek bu sapkın adam bizi dinden çıkaracak, tanrılarımızdan uzaklaştıracaktı!" diye alaycı ve küçümseyici[64] bir tavırla konuşurlar. Fakat sen onların bu çirkin tavırlarına üzülme![65] Çünkü Allah'ın azabı başlarına geldiğinde kimin sapkın, kimin doğru yolda olduğunu gayet iyi anlayacaklar. Görüyorsun değil mi? Âdeta kendi arzu ve heveslerine tapar hale gelmişler! Şimdi sen onların bu inatlarından vazgeçmeleri için kendini mi heba edeceksin? Hayır, senin görevin sadece anlatmaktır. İnanmamaları seni üzmesin! Sen zannediyor musun ki onlar senin anlattığın öğütleri, ilettiğin Kur'an mesajını dikkatlice düşünüp değerlendiriyorlar? Hayır, aksine onlar âdeta sürü gibi arzularının peşinden gitmekte,[66] hatta daha beter davranmaktadırlar. Çünkü sürüler insanlar gibi akıl ve vahiy nimetiyle desteklenmemişlerdir.[67]

19. Cuz
25. Süre
Furkân 37-44

64 Zemahşerî.

65 İbn Atiyye.

66 Mevdûdî.

67 İbn Kesîr.

اَلَمْ تَرَ اِلٰى رَبِّكَ كَيْفَ مَدَّ الظِّلَّۚ وَلَوْ شَٓاءَ لَجَعَلَهُ سَاكِنًاۚ ثُمَّ جَعَلْنَا الشَّمْسَ عَلَيْهِ دَل۪يلًاۙ (٤٥) ثُمَّ قَبَضْنَاهُ
اِلَيْنَا قَبْضًا يَس۪يرًا (٤٦) وَهُوَ الَّذ۪ي جَعَلَ لَكُمُ الَّيْلَ لِبَاسًا وَالنَّوْمَ سُبَاتًا وَجَعَلَ النَّهَارَ نُشُورًا (٤٧) وَهُوَ
الَّذ۪ٓي اَرْسَلَ الرِّيَاحَ بُشْرًا بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِه۪ۚ وَاَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَٓاءِ مَٓاءً طَهُورًاۙ (٤٨) لِنُحْيِيَ بِه۪ بَلْدَةً مَيْتًا
وَنُسْقِيَهُ مِمَّا خَلَقْنَٓا اَنْعَامًا وَاَنَاسِيَّ كَث۪يرًا (٤٩) وَلَقَدْ صَرَّفْنَاهُ بَيْنَهُمْ لِيَذَّكَّرُواۘ فَاَبٰٓى اَكْثَرُ النَّاسِ اِلَّا كُفُورًا
(٥٠) وَلَوْ شِئْنَا لَبَعَثْنَا ف۪ي كُلِّ قَرْيَةٍ نَذ۪يرًاۘ (٥١) فَلَا تُطِعِ الْكَافِر۪ينَ وَجَاهِدْهُمْ بِه۪ جِهَادًا كَب۪يرًا (٥٢) وَهُوَ
الَّذ۪ي مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ هٰذَا عَذْبٌ فُرَاتٌ وَهٰذَا مِلْحٌ اُجَاجٌۚ وَجَعَلَ بَيْنَهُمَا بَرْزَخًا وَحِجْرًا مَحْجُورًا (٥٣) وَهُوَ
الَّذ۪ي خَلَقَ مِنَ الْمَٓاءِ بَشَرًا فَجَعَلَهُ نَسَبًا وَصِهْرًاۜ وَكَانَ رَبُّكَ قَد۪يرًا (٥٤) وَيَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مَا لَا يَنْفَعُهُمْ
وَلَا يَضُرُّهُمْۜ وَكَانَ الْكَافِرُ عَلٰى رَبِّه۪ ظَه۪يرًا (٥٥)

KÂİNATTAKİ MÜKEMMEL DÜZENDEN ALINMASI GEREKEN DERSLER

45-50. Ey Allah'tan başka varlıklardan medet uman nankör müşrikler! Düşünün bir kere! Allah, kâinatı insanların en güzel şekilde yararlanabileceği bir düzende yaratmıştır.[68] Görmez misiniz O, güneşi her haliyle insanlara faydalı olacak şekilde yaratmıştır.[69] Aydınlık ve gölge onun hareketleri ile oluşmaktadır.[70] Güneşin batışıyla üzerinizi âdeta bir örtü gibi kaplayan gece sizler için uyku ve dinlenme vakti meydana getirirken, doğuşuyla uykunuzdan uyanıp dinç bir şekilde yaşamınıza dönme zamanı olan gündüz başlamaktadır. İlâhî rahmetin bir sembolü olan yağmurun habercisi bulutların rüzgârlarla toplanıp derlenmesi ve ardından yağmurun yağması Allah'ın insanlar üzerindeki bereketi ve nimetidir. Nitekim bu yağmur suyu ile çorak topraklar hayat bulmakta, insanlar ve hayvanlar bu su ile beslenmektedirler. Eğer Allah bu düzeni kurmasaydı yaşayabilir miydiniz? İşte biz, Kur'an'da bütün bu örnekleri[71] anlatıyoruz ki düşünüp ibret alasınız,[72] Allah'tan başka varlıklardan me-

68 Zemahşerî.

69 Zemahşerî.

70 Âyet metninde gölgenin kâh uzadığı, kâh kısaldığı belirtilmektedir. Neticede burada güneşin yaşam üzerindeki hayatî tesirinden dersler verilmektedir.

71 Zemahşerî, Kurtubî, Derveze.

72 Zemahşerî.

det ummaktan[73] ve peygambere karşı çıkmaktan vazgeçip iman edesiniz. Fakat ne yazık ki çoğunuz hâlâ elçilerimizi yalanlamakta ısrar ediyor, Allah'tan başka varlıklara güç atfetmekte inat ediyorsunuz.[74]

51-55. Ey Muhammed! Mekkeli müşriklerin seni küçümsemek için, "Madem bizi şirk ile suçluyor ve Allah'ın seni bizleri uyarmak için gönderdiğini iddia ediyorsun, o halde söyle bakalım, şirk koşan diğer şehir halklarına niçin peygamber gönderilmiyor?"[75] diye sorduklarını biliyoruz. Eğer dileseydik her topluma ayrı bir peygamber gönderir ve senin yükünü hafifletirdik. Fakat sen asla yılgınlık gösterme! Onlara aldırmadan var gücünle Kur'an'ı tebliğ etmeye[76] devam et! Elbette ki Allah'ın yardımıyla zafer senin ve sana inananların olacaktır. Unutma ki sana bu Kur'an'ı vahyeden Allah, sonsuz kudret ve ilim sahibidir. Denizlerin tuzlu sularıyla yağmurların ve nehirlerin tatlı içme sularını birbirine karışmayacak özellikte yaratması[77] da onun kudret ve ilminin enginliğini gösterir. Eğer böyle yapmamış olsaydı yeryüzünde içilebilir su bulamazdınız.[78] Yine insanı ana rahminde basit bir damla sudan yaratıp mükemmel bir varlık haline getiren, soy sop, eş dost[79] sahibi olmasını sağlayan kudret de Allah'a aittir.[80] Ne var ki müşrikler yalnızca yüce kudret sahibi Allah'a ibadet edeceklerine, kendilerine hiçbir yararı dokunmayacak olan âciz varlıkları Allah katında yardımcı olarak görmekte, onlardan medet ummaktadırlar. Oysa onların Allah'a şirk koşmaları Allah'a değil, kendilerine zarar vermekte, kendilerini değersizleştirmektedir.[81]

73 Araplar yağmurun yağmasını bazı yıldızların hareketlerine ve burçlara (envâ) bağlarlardı. Yağmur yağdığı zaman bu burçlara şükrederlerdi (bk. İbn Kesîr; envâ konusunda geniş bilgi için bk. *Bulûğu'l-ereb*, III, 226 vd.).

74 İbn Atıyye.

75 Derveze.

76 Zeccâc, İbn Kesîr.

77 Benzer bir anlatım Rahmân sûresinde de vardır. Oradaki açıklamamıza bakınız.

78 Taberî, İbn Kesîr.

79 Âyette geçen "نَسَبًا وَصِهْرًا" ifadesindeki " نَسَبًا " kelimesi kendileriyle evlenmenin haram olduğu yakın akraba, "صِهْر" ise evlilik için bir engel teşkil edecek kadar yakın olmayan akraba demektir. Diğer bir görüşe göre nesep soy bağı, sıhr ise evlilik bağı ile oluşan yakınlıktır. Türkçe'de bütün bu durumları anlatmak için "soy sop, eş dost" ifadesi yeterlidir (bk. Ferrâ, Zeccâc, İbn Atıyye, Kurtubî).

80 İbn Kesîr.

81 Ebû Ubeyde.

19 Cüz
25 Sûre
Furkân 56-60

وَمَٓا اَرْسَلْنَاكَ اِلَّا مُبَشِّرًا وَنَذ۪يرًا ﴿٥٦﴾ قُلْ مَٓا اَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ اَجْرٍ اِلَّا مَنْ شَٓاءَ اَنْ يَتَّخِذَ اِلٰى رَبِّه۪ سَب۪يلًا ﴿٥٧﴾
وَتَوَكَّلْ عَلَى الْحَيِّ الَّذ۪ي لَا يَمُوتُ وَسَبِّحْ بِحَمْدِه۪ۜ وَكَفٰى بِه۪ بِذُنُوبِ عِبَادِه۪ خَب۪يرًاۚ ﴿٥٨﴾ اَلَّذ۪ي خَلَقَ
السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا ف۪ي سِتَّةِ اَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوٰى عَلَى الْعَرْشِۚ اَلرَّحْمٰنُ فَسْـَٔلْ بِه۪ خَب۪يرًا ﴿٥٩﴾ وَاِذَا
ق۪يلَ لَهُمُ اسْجُدُوا لِلرَّحْمٰنِ قَالُوا وَمَا الرَّحْمٰنُ اَنَسْجُدُ لِمَا تَأْمُرُنَا وَزَادَهُمْ نُفُورًا ﴿٦٠﴾

56-59. Ey Muhammed! Biz seni, insanları şirkten vazgeçme hususunda uyarasın ve inananları müjdeleyesin diye gönderdik. Yoksa sen insanların iman etmelerinden ya da etmemelerinden sorumlu değilsin. Onların başlarına bekçi de değilsin![82] Dolayısıyla müşriklerin inatla sana iman etmemelerine üzülme![83] Görevini yapmaya devam et ve ölümsüz kudret olan Allah'a güven! O'nun gösterdiği yolda yürümeye devam et! Nitekim Allah bütün kulların yapıp ettiklerinden haberdardır ve herkese hak ettiği karşılığı verecektir. Zaten onların medet umdukları varlıkların güvenilip dayanılacak bir tarafları da yoktur.[84] Oysa rahmeti sınırsız olan Allah,[85] yaşamınız için yeryüzünü, dağları, ırmakları, bitkileri yaratmış, gökyüzünü inşa ederek dünyayı mükemmel hale getirmiş ve istifadenize sunmuştur.[86] İşte bütün kâinatı böylece yaratan ve bütün varlığa hükümran olan kudret O'dur. Bu sebeple, rahmân olan, rahmeti sınırsız olan Allah'ın sana ilettiği bilgilerin hakikat olduğundan kuşkun olmasın![87]

82 Kurtubî.

83 İbn Atıyye.

84 Zemahşerî.

85 "Rahmân" kelimesi esmâ-i hüsnâdan olup "rahîm" ile birlikte ilâhî rahmeti ifade eden isimlerden biridir. Müfessirler "rahîm" sıfatının Allah'ın âhirette müminlere yönelik af ve bağışını, "rahmân" sıfatının ise dünya hayatında mümin olsun olmasın herkese sayısız nimetler vermesini ifade ettiğini belirtmişlerdir. Dilbilimci müfessir Zeccâc'ın tarifi, "sınırsız rahmet sahibi" şeklindedir. Bizim çevirimiz Zeccâc'ın bu tarifine uygundur.

86 Yevm kelimesi bizim takvim hesabımızdaki gün ile aynı olup olmadığı tartışma konusu olmuştur. Diğer taraftan Kur'an'ın diğer bir yerinde (Fussılet 41/9-12) bu altı günde yaratma olayı ayrıntılı bir şekilde anlatılmaktadır. Altı günden maksat jeolojik devirler olarak da anlaşılmıştır. Ancak biz Kur'an'ın yaratılışıyla ilgili teknik bilgi verdiğine kani değiliz. Çeviride yansıttığımız gibi burada kulları için her türlü imkân ve nimeti yaratanın yalnızca Allah olduğuna, dolayısıyla da yalnızca O'na kulluk edilmesi gerektiğine dikkat çekilmektedir.

87 İbn Cüreyc "فَسْـَٔلْ بِه۪ خَب۪يرًا" ifadesine bu anlamı vermiştir (bk. Taberî).

Dolayısıyla O'nun verdiği sayısız nimete şükret ve yalnız O'na ibadet et! Sana inanmayan müşriklere ise şöyle de: "Ben yaptığım bu iş karşılığında sizden bir ücret istemiyorum! Tek istediğim Allah'ın mesajını kabul etmeniz ve O'nun emirlerine uyarak hoşnut olacağı bir yol tutmanızdır."

19. Cüz
25. Sûre
Furkân 56-60

60. Elçimiz kendilerine, "Rahmân olan, sınırsız merhamet ve nimet sahibi Allah'a kulluk ediniz, O'na şirk koşmayınız" diye tavsiyede bulunduğu zaman Mekkeli müşrikler bu tevhit çağrısına karşı çıkmış ve "Senin sözünle atalarımızın inancını terkedecek değiliz" diye tepki göstermişlerdi.[88]

88 Bu âyette lafzan, "Rahmân da nedir?" gibi bir ifade geçmektedir. Bu ifade hakkında iki yorum söz konusudur. Her ikisinde de müşriklerin özellikle "rahmân" ismine niçin tepki gösterdikleri izah edilmeye çalışılmıştır. Birinci görüşe göre rahmân, Allah'ın merhamet sıfatını yansıtır ve müşrikler Allah'ı sadece gazap sıfatlarıyla bilirler. İkincisinde ise, Arabistan yarımadasının doğu bölgesinde (Yemâme) ortaya çıkan yalancı peygamber Müseyleme'ye Rahmânü'l-Yemâme denilmektedir ve Kureyşliler, kadim düşmanları olan bu "doğulular"ın peygamberinin ismini sevmemektedir. Tefsirlerde bu yorumların her ikisini de bulmak mümkündür. Ne var ki biz bu yorumların ikisine de katılmıyoruz, çünkü müşriklerin kullandıkları, çocuklarına verdikleri isimler içerisinde Abdurrahman (rahmânın kulu) ismi bulunmaktadır, demek ki onların "rahmân" ismine özel bir tepkileri yoktur. Bize göre metnin anlamı, lafzında olduğundan daha fazla arka planında gizlidir. Burada müşriklerin Allah'ın herhangi bir ismine karşı çıkmaları değil, "ona ortak koşmaları" söz konusudur. Rahmân ismi insanlara ilâhî nimet ve rahmeti hatırlatan ve dolayısıyla bu ilâhî nimetleri bahşeden Allah'tan başka varlıkların ona ortak koşulamaması gerektiğini yani tevhidi vurgulayan bir özelliğe sahip olduğu için müşrikler tepki göstermişlerdir. Esasen müşrikler Allah'ın yaratıcı, nimet verici ve merhametli olduğunu bilmektedirler; ama onların tepki gösterdikleri "Rahmâna secde ediniz!" ifadesinden asıl maksat, "Rahmân olan Allah'tan başkasına secde etmeyiniz" şeklindedir ve tepkiye sebep olan da budur. Yani burada bir "isim tartışması" değil, çok daha temelde yer alan "tevhit-şirk tartışması" söz konusudur. *Doğrusunu Allah bilir.*

تَبَارَكَ الَّذٖى جَعَلَ فِى السَّمَٓاءِ بُرُوجًا وَجَعَلَ فٖيهَا سِرَاجًا وَقَمَرًا مُنٖيرًا ﴿٦١﴾ وَهُوَ الَّذٖى جَعَلَ الَّيْلَ وَالنَّهَارَ
خِلْفَةً لِمَنْ اَرَادَ اَنْ يَذَّكَّرَ اَوْ اَرَادَ شُكُورًا ﴿٦٢﴾ وَعِبَادُ الرَّحْمٰنِ الَّذٖينَ يَمْشُونَ عَلَى الْاَرْضِ هَوْنًا وَاِذَا
خَاطَبَهُمُ الْجَاهِلُونَ قَالُوا سَلَامًا ﴿٦٣﴾ وَالَّذٖينَ يَبٖيتُونَ لِرَبِّهِمْ سُجَّدًا وَقِيَامًا ﴿٦٤﴾ وَالَّذٖينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا
اصْرِفْ عَنَّا عَذَابَ جَهَنَّمَ اِنَّ عَذَابَهَا كَانَ غَرَامًا ﴿٦٥﴾ اِنَّهَا سَٓاءَتْ مُسْتَقَرًّا وَمُقَامًا ﴿٦٦﴾ وَالَّذٖينَ اِذَٓا اَنْفَقُوا
لَمْ يُسْرِفُوا وَلَمْ يَقْتُرُوا وَكَانَ بَيْنَ ذٰلِكَ قَوَامًا ﴿٦٧﴾ وَالَّذٖينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ وَلَا يَقْتُلُونَ النَّفْسَ
الَّتٖى حَرَّمَ اللّٰهُ اِلَّا بِالْحَقِّ وَلَا يَزْنُونَ وَمَنْ يَفْعَلْ ذٰلِكَ يَلْقَ اَثَامًا ﴿٦٨﴾ يُضَاعَفْ لَهُ الْعَذَابُ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ
وَيَخْلُدْ فٖيهٖ مُهَانًا ﴿٦٩﴾

19. Cuz
25. Süre
Furkân 61-69

61-62. Oysa "rahmân", Allah'ın sınırsız merhametini ifade eder. Nitekim O'nun insanlara olan nimet ve merhametinin büyüklüğünü anlamak için, gökyüzünü sizler için nasıl yarattığına bir bakınız! Gördüğünüz gibi rahmân olan Allah gökyüzünü yıldızlarla donatmış,[89] bir ışık kaynağı olarak güneşi, ışığı yansıtan bir ayna gibi olan ayı var etmiştir.[90] Geceyi ve gündüzü birbirinin ardı sıra gelecek şekilde yaratmış[91] ve insanların yaşaması için en uygun ortamı sağlamıştır. Bütün bunlar Allah'ın rahmet ve nimetini farkedip yalnızca O'na kulluk etmek ve O'na şükretmek için sizlere birer ders ve ibrettir.

TEVHİDE ve PEYGAMBERE İMAN EDENLERİN VASIFLARI

63. Rahmân olan Allah'ın nimetlerine nankörlük etmeyen, O'na şirk koşmayan ve O'nun peygamberlerine iman edenler son derece güzel vasıflara sahip ve iyi ahlâklı kimselerdir. Nitekim onlar insanlar arasında[92] kendini beğenmişlik etmez, insanlara tepeden bakmaz, zorbalık yapmazlar; vakarlı, mütevazı ve ağırbaşlıdırlar.[93] Allah'ın mesajlarını dikkate almayan müşrikler[94] onlara sataştıkları vakit olgunlukla hareket eder, yapıcı ve olumlu konuşurlar!

64-66. Gecenin derinliğinde uykularından feragat edip rablerine ibadet eder ve şöyle yakarırlar: "Rabbimiz! Bizleri cehennem azabından koru! Biliyoruz ki cehennem pek kötü bir sondur ve azabı çok çetin ve dayanılmazdır."

67. Sahip oldukları serveti hep doğru ve hayırlı işler için harcarlar, müşrikler gibi kötü yolda harcamazlar.[95]

68-69. Allah'a şirk koşmaz, Allah'ın mukaddes saydığı insan hayatına haksız yere kastetmez ve zina etmezler. Zira bilirler ki bu çirkin fiilleri yapanlar cezasız kalmayacak, kıyamet gününde bu günahlarının cezasını son derece ağır bir şekilde çekmek üzere[96] cehenneme girecek ve orada ebediyen kalacaklardır.

89 Zeccâc.

90 Âyet "تَبَارَكَ" ifadesiyle başlar. Daha önce değindiğimiz gibi bu ifade Allah'ın insanlara yönelik sonsuz nimetlerini vurgulamaktadır.

91 Taberî, Zemahşerî.

92 İbn Atıyye, İbn Kesîr.

93 Taberî.

94 Âyette "الْجَاهِلُونَ" kelimesi geçiyor. Ancak bu kelime ile kastedilen, ilâhî mesajı dikkate almayanlardır (bk. Taberî).

95 bk. Taberî.

96 İbn Kesîr.

19. Cuz
25. Süre
Furkân 61-69

إِلَّا مَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ عَمَلًا صَالِحًا فَأُولَٰئِكَ يُبَدِّلُ اللَّهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا
﴿٧٠﴾ وَمَنْ تَابَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَإِنَّهُ يَتُوبُ إِلَى اللَّهِ مَتَابًا ﴿٧١﴾ وَالَّذِينَ لَا يَشْهَدُونَ الزُّورَ وَإِذَا مَرُّوا بِاللَّغْوِ
مَرُّوا كِرَامًا ﴿٧٢﴾ وَالَّذِينَ إِذَا ذُكِّرُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ لَمْ يَخِرُّوا عَلَيْهَا صُمًّا وَعُمْيَانًا ﴿٧٣﴾ وَالَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا
هَبْ لَنَا مِنْ أَزْوَاجِنَا وَذُرِّيَّاتِنَا قُرَّةَ أَعْيُنٍ وَاجْعَلْنَا لِلْمُتَّقِينَ إِمَامًا ﴿٧٤﴾ أُولَٰئِكَ يُجْزَوْنَ الْغُرْفَةَ بِمَا صَبَرُوا
وَيُلَقَّوْنَ فِيهَا تَحِيَّةً وَسَلَامًا ﴿٧٥﴾ خَالِدِينَ فِيهَا حَسُنَتْ مُسْتَقَرًّا وَمُقَامًا ﴿٧٦﴾ قُلْ مَا يَعْبَأُ بِكُمْ رَبِّي لَوْلَا
دُعَاؤُكُمْ فَقَدْ كَذَّبْتُمْ فَسَوْفَ يَكُونُ لِزَامًا ﴿٧٧﴾

19. Cüz
25. Süre
Furkân 70-77

70-71. Bununla birlikte, şirkten ve diğer kötülülerden vazgeçip tövbe eden, Allah'ın birliğine ve peygamberine iman edip, emir ve yasakları uygun bir şekilde yaşayanların[97] geçmişte yaptıkları kötülükler affedilir, Allah onlara merhametiyle muamele eder. Çünkü Allah sonsuz af ve mağfiret sahibidir. O'nun rahmetinden ümit kesilmez. Dolayısıyla şirkten vazgeçip peygambere inanan ve kötü davranışlarını terkedip pişmanlık duyanlar Allah'ın rahmetine yönelmiş olurlar ve o rahmetten nasiplerini alırlar.

72-74. Yine rahmânın bu güzel ahlâklı kulları O'na şirk koşmaktan ve yalan yere şahitlikten uzak durur, müşriklerin sataşmalarına aldırmaz, boş, bayağı ve kötü işlerle uğraşmazlar. Müşrikler gibi Allah'ın peygamberinin çağrısına duyarsızlık etmez, O'nun âyetlerini duydukları zaman kör ve sağır kesilmezler. Allah'tan kendilerine hayırlı aileler ve hayırlı nesiller nasip etmesini dilerler. Kendilerinden sonra gelecek nesiller için güzel örnek olmayı diler, bu hususta Allah'tan yardım isteyip O'na dua ederler.

75-76. Bu ahlâkî vasıflara sahip müminler, tevhit inancı ve güzel ahlâk hususunda gösterdikleri sabır ve kararlılık neticesinde âhirette cennetin en güzel köşkleriyle ödüllendirilecek, rahmân olan Allah'ın esenlik ve mutluluk fermanına lâyık olacaklardır. Son derece hoş ve güzel bir mesken olan cennette sonsuza kadar kalma bahtiyarlığını yaşayacaklardır.

---

97 Amel-i sâlihin en açık ve net tarifini Taberî şöyle yapmaktadır: "Allah'ın emirlerini yerine getirmek, yasaklarından uzak durmak!"

77. Ey Muhammed! Bütün bu mesajları müşriklere ilet ve onlara şöyle seslen: "Ey müşrikler! Sizler Allah'a ortak koşmayıp sadece O'na kulluk edecek olsanız, Allah size niçin azap etsin ki?[98] Fakat sizler başka varlıkları O'na ortak koşmak ve O'nun peygamberini yalanlamak suretiyle ilâhî rahmetten nasibinizi ısrarla geri çevirmiş ve gerek dünyada gerek âhirette[99] karşılaşacağınız azaba müstehak olmuş bulunuyorsunuz."

[98] Kurtubî'nin ifade ettiği gibi bu âyet, dikkatsiz yorumlandığında kötü niyetli inkârcıların istismar edebilecekleri "müşkil" bir ifade içermektedir. Âyetteki ilk ifade genellikle, "Duanız / ibadetiniz olmazsa rabbim size ne diye değer versin?" şeklinde anlaşılmaktadır. Oysa bu anlam, Allah'ın insanlara temelde değer vermediğini, insanın aslen değersiz ve kötü olduğunu ima etmektedir. Kanaatimizce burada söylenmek istenen şey, müşriklerin "şirk koşmak suretiyle" değerlerini kaybettikleridir. Dolayısıyla cümleyi "Şirk koşmayacak olsanız, rabbim size ne diye azap etsin?" şeklinde anlamak daha doğru olur. Nitekim devamında gelen, "Ne var ki sizler peygamberi yalanladınız ve artık hakkınızdaki azap kaçınılmaz oldu" cümlesi bu anlamı teyit etmektedir. İbn Kuteybe de bizim ifade ettiğimiz mantık çerçevesinde âyete bu anlamı vermiştir (bk. İbnü'l-Cevzî). Bu anlam, başta Zemahşerî olmak üzere diğer birçok âlim tarafından da zikredilmiştir. Ayrıca bu âyette söz konusu edilen şey, Nisâ sûresinin 147. âyetinde sarahatle ifade edilmekte ve "Sizler Allah'ın nimetlerine şükredip O'na iman ettikten sonra Allah size niçin azap *etsin ki?*" denilmektedir. Kurtubî'nin, tâbiîn âlimlerinden Dahhâk'a nispet ettiği bir yoruma göre de bu ifade, "Allah'a şirk koşmayacak olsanız, sizleri affetmek Allah için nedir ki?" anlamına gelmekte ve ilâhî mağfiretin büyüklüğüne delâlet etmektedir. Bu anlam da, bizim tercih ettiğimiz anlam ile aynı minvaldedir. Diğer taraftan ilk yorumu kabul ettiğimiz takdirde âyet, müşriklerin kendilerini Allah'ın değerli kulları olarak görmelerine cevap teşkil etmiş olacaktır. Âdeta onlara, "Hem Allah'a şirk koşuyor, hem de doğru yolda olduğunuzu iddia ediyorsunuz, oysa yalnızca O'na kulluk etmeden nasıl doğru yolda olabilirsiniz ki?" denilmektedir. Bu şekilde tevcih edildiğinde ilk yorum da, sûrenin ve Kur'an'ın bütünlüğüne uygun olacak, genel anlamda insanı suçlayıcı değil, müşriklerin iddialarına cevap verici olacaktır. Biz ikinci yorumu tercih etmiş olsak da, bu yorumun da dikkate alınması gerektiğini düşünüyoruz. *Doğrusunu Allah bilir.*

[99] İbn Kesîr.

YİRMİ ALTINCI SÛRE

ŞUARÂ

Kur'an'ın, kendi şiirleri gibi güya cinlerden öğrenilmiş şiir olduğunu iddia eden müşrik kâhinler / şairler.

Mekke döneminin ortalarında Meryem, Tâhâ ve Vâkıa sûrelerinin ardından vahyedilmiştir. Adını, 224. âyette kâhinlere / şairlere yapılan atıftan almıştır. Sûrede Hz. Peygamber'in, müşriklerin ısrarlı inkârları karşısında hissettiği üzüntü halini gidermek üzere, geçmiş peygamberlerin benzer hayat hikâyeleri ve mücadelelerinden örnekler verilmekte; onu şair, kâhin, sihirbaz vb. vasıflarla niteleyen müşriklerin iddiaları reddedilmektedir.

İki yüz yirmi yedi âyetten oluşan bu sûreyi muhtevasına göre aşağıdaki gibi tasnif etmek mümkündür.

طسٓمٓ ۝١ تِلْكَ اٰيَاتُ الْكِتَابِ الْمُب۪ينِ ۝٢ لَعَلَّكَ بَاخِعٌ نَفْسَكَ اَلَّا يَكُونُوا مُؤْمِن۪ينَ ۝٣ اِنْ نَشَأْ نُنَزِّلْ عَلَيْهِمْ مِنَ السَّمَٓاءِ اٰيَةً فَظَلَّتْ اَعْنَاقُهُمْ لَهَا خَاضِع۪ينَ ۝٤

19. Cüz
26. Sûre
Şuarâ 1-4

Hz. PEYGAMBER'E MÂNEVÎ DESTEK ve ZAFER VAADİ

1. Tâ sîn mîm![1]

2-4. Ey Muhammed! Müşriklerin senin Allah'tan vahiy aldığına inanmamaları ve şair, kâhin, sihirbaz diye nitelemeleri seni üzmesin. Onların inanmaları için kendini paralama! Zira biz Kur'an'ı sana sıkıntı olsun diye vahyetmiyoruz.[2] istedikleri mûcizeleri yerine getirebilmeyi arzuladığını biliyoruz. Ancak biz sana onların istedikleri mûcizeleri değil, insanlara tevhit hakikatini açık seçik anlatan Kur'an âyetlerini vahyediyoruz. İstesek onların tamamını iman etmeye zorlar, hepsinin senin mesajına inanmalarını sağlardık.[3] Ancak biz insanların özgür bir şekilde iman etmelerini istiyoruz.[4]

1 Huruf-ı mukattaa olarak adlandırılan bu harflerle ilgili olarak Bakara sûresinin 1. âyetindeki dipnota bakınız.

2 Sûrenin 3. âyetinin üslûbunda Hz. Peygamber'e yönelik ilâhî şefkat ve sevgi söz konusudur (bk. Derveze).

3 Zubdetü't-tefsir.

4 İbn Kesir.

وَمَا يَأْتِيهِمْ مِنْ ذِكْرٍ مِنَ الرَّحْمٰنِ مُحْدَثٍ اِلَّا كَانُوا عَنْهُ مُعْرِضِينَ ﴿٥﴾ فَقَدْ كَذَّبُوا فَسَيَأْتِيهِمْ اَنْبٰٓؤُا مَا
كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِؤُنَ ﴿٦﴾ اَوَلَمْ يَرَوْا اِلَى الْاَرْضِ كَمْ اَنْبَتْنَا فِيهَا مِنْ كُلِّ زَوْجٍ كَرِيمٍ ﴿٧﴾ اِنَّ فِى ذٰلِكَ لَاٰيَةً
وَمَا كَانَ اَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿٨﴾ وَاِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿٩﴾ وَاِذْ نَادٰى رَبُّكَ مُوسٰٓى اَنِ ائْتِ الْقَوْمَ
الظَّالِمِينَ ﴿١٠﴾ قَوْمَ فِرْعَوْنَ اَلَا يَتَّقُونَ ﴿١١﴾ قَالَ رَبِّ اِنّٓى اَخَافُ اَنْ يُكَذِّبُونِ ﴿١٢﴾ وَيَضِيقُ صَدْرِى وَلَا يَنْطَلِقُ
لِسَانِى فَاَرْسِلْ اِلٰى هٰرُونَ ﴿١٣﴾ وَلَهُمْ عَلَىَّ ذَنْبٌ فَاَخَافُ اَنْ يَقْتُلُونِ ﴿١٤﴾ قَالَ كَلَّا فَاذْهَبَا بِاٰيَاتِنَٓا اِنَّا مَعَكُمْ
مُسْتَمِعُونَ ﴿١٥﴾ فَاْتِيَا فِرْعَوْنَ فَقُولَٓا اِنَّا رَسُولُ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٦﴾ اَنْ اَرْسِلْ مَعَنَا بَنٓى اِسْرَٓاءِيلَ ﴿١٧﴾ قَالَ
اَلَمْ نُرَبِّكَ فِينَا وَلِيدًا وَلَبِثْتَ فِينَا مِنْ عُمُرِكَ سِنِينَ ﴿١٨﴾ وَفَعَلْتَ فَعْلَتَكَ الَّتِى فَعَلْتَ وَاَنْتَ مِنَ الْكَافِرِينَ
﴿١٩﴾ قَالَ فَعَلْتُهَٓا اِذًا وَاَنَا مِنَ الضَّٓالِّينَ ﴿٢٠﴾ فَفَرَرْتُ مِنْكُمْ لَمَّا خِفْتُكُمْ فَوَهَبَ لِى رَبِّى حُكْمًا وَجَعَلَنِى مِنَ
الْمُرْسَلِينَ ﴿٢١﴾ وَتِلْكَ نِعْمَةٌ تَمُنُّهَا عَلَىَّ اَنْ عَبَّدْتَ بَنٓى اِسْرَٓاءِيلَ ﴿٢٢﴾

19. Cüz
26. Sûre
Şuarâ 5-22

5-6. O müşrikler, senin Allah'ın peygamberi, Kur'an'ın da vahiy kaynaklı olduğunu kabul etmemekte ve bu inkârlarının sonucunda karşılaşacakları azabı kendilerine hatırlattığında seni alaya almaktadırlar.[5] Kendilerine tevhit hakikatini ve senin peygamberliğini açıkça gösteren o kadar âyet geldiği halde ısrarla hepsini reddetmektedirler. İşte şimdi onlara, daha önceki peygamberlere karşı benzer tutum içerisinde olanların nasıl bir hüsranla karşılaştıklarını anlatacağız.

TEVHİDİN KÂİNATTAKİ DELİLLERİ

7-9. Allah'tan başka varlıklardan medet umarak onları Allah'a ortak koşan, senin peygamberliğine karşı çıkan ve âhiret uyarılarını alaya alan müşrikler Allah'ın cansız topraktan nasıl türlü türlü bitkiler yetiştirdiğini görmezler mi? Donmuş ve katılaşmış toprağa yeniden hayat veren ve oradan sizler için türlü bitkinin yetişmesini sağlayan Allah elbette ki onları yeniden diriltmeye kâdirdir.[6] Onların medet umdukları varlıkların ise hiçbir gücü yoktur. Aslında bu durum, düşünen ve ibret alanlar için tevhidi yeterince anlatan dersler içermektedir. Fakat Mekkeli müşriklerin çoğu bunları düşünüp iman etmezler. O halde sen onların bu ısrarlı inkârlarına üzülüp kendini harap etme! Her şeye muktedir olan Allah, peygamberlerine bu şekilde davrananları cezasız bırakacak değildir. İman edenlere karşı ise son derece merhametlidir. Ayrıca merhameti sebebiyle inkârcıları derhal cezalandırmamakta, tövbe etmeleri için onlara süre ve fırsat vermektedir.[7]

5 Zubdetu't-tefsir. 6 Taberî. 7 Râzî.

MÛSÂ PEYGAMBERİN TEVHİT MÜCADELESİ[8]

10-17. Ey elçimiz Muhammed! Müşriklerin ısrarlı inkârları seni üzmesin! Onlardan önce de nice toplumlar, gönderdiğimiz elçilere benzer şekilde davranmışlardı. Fakat elçilerimiz sabır ve kararlılıkla mücadelelerine devam ettiler ve sonuçta inkârcılar karşısında muzaffer oldular. İşte bu elçilerimizden biri, daha önce de sana kıssasını anlattığımız Mûsâ idi. Vaktiyle biz ona peygamberlik görevi vermiş ve halkını ezen zalim Firavun'u ve erkânını uyarmak üzere göndermiştik. Fakat o, Firavun ve erkânının kendisini yalanlamalarından çekinmiş, daha önce yanlışlıkla bir Mısırlı'yı öldürdüğü için oraya tekrar dönmekten korkmuş, mesajı yeterince anlatamayacağını düşünerek kardeşi Hârun'un da kendisine yardımcı olarak verilmesini istemişti. Biz de ona korkmamasını söylemiş, kendisine destek olacağımızı bildirmiş ve Firavun'a gidip, ona kendilerinin Allah'ın elçileri olduğunu söylemelerini ve köleleştirdiği İsrâiloğulları'nı serbest bırakmasını istemelerini emretmiştik.

19. Cüz
26. Sûre
Şuarâ 5-22

18-19. Mûsâ, Firavun'un karşısına çıkıp ona mesajımızı iletince Firavun ona şöyle dedi: "Sen şu sarayda büyüttüğümüz çocuk değil misin? Yıllarca sarayda nimetler içinde yaşamış, sonra da nankörlük edip bizden birini öldürmüş ve kaçıp gitmiştin! Şimdi karşıma çıkıp peygamber olduğunu mu iddia ediyorsun?"

20-22. Mûsâ buna şöyle cevap verdi: "O bahsettiğin olay bir kaza idi! Ben o adamı öldürmek istememiştim.[9] Fakat ölen kişi sizin adamlarınızdan olduğu için her hâlükârda beni öldüreceğinizi düşünmüş ve bu endişeyle kaçmıştım. ...ken yıllar sonra rabbim beni peygamber olarak seçti, bana vahiy verdi ve seni uyarmak üzere gönderdi. Başıma kakmaya çalıştığın o saray nimetleri ise senin kendi malın değildi. Onlar köleleştirdiğin mazlum İsrâiloğulları'nın ...undan kazandığın servetten ibaretti.[10] Ayrıca sen İsrâiloğulları'nın erkek çocuklarını öldürmeye başladığın için annem beni sandıkla nehre bırakmış ve sonuçta saray görevlileri tarafından bulunmuştum. Dolayısıyla sana herhangi bir minnet borcum yoktur."

8 Mûsâ kıssasının kimi bölümleri diğer sûrelerdeki anlatımlarla bütünleştirilerek çevrilmiştir.
9 Fahreddin er-Râzî burada geçen " وَاَنَا مِنَ الضَّٓالِّينَ " ifadesini, "ben onu öldürmek istememiştim" şeklinde ... etmiş ve gerekçelerini izah etmiştir. İzah için oraya bakılabilir.
10 Râzî.

19. Cüz
26. Sûre
Şuarâ 23-40

قَالَ فِرْعَوْنُ وَمَا رَبُّ الْعَالَمِينَ ﴿٢٣﴾ قَالَ رَبُّ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَاۜ اِنْ كُنْتُمْ مُوقِنِينَ ﴿٢٤﴾ قَالَ
لِمَنْ حَوْلَهُٓ اَلَا تَسْتَمِعُونَ ﴿٢٥﴾ قَالَ رَبُّكُمْ وَرَبُّ اٰبَٓائِكُمُ الْاَوَّلِينَ ﴿٢٦﴾ قَالَ اِنَّ رَسُولَكُمُ الَّذٖٓي اُرْسِلَ اِلَيْكُمْ
لَمَجْنُونٌ ﴿٢٧﴾ قَالَ رَبُّ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَمَا بَيْنَهُمَاۜ اِنْ كُنْتُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٢٨﴾ قَالَ لَئِنِ اتَّخَذْتَ اِلٰهًا غَيْرٖي
لَاَجْعَلَنَّكَ مِنَ الْمَسْجُونٖينَ ﴿٢٩﴾ قَالَ اَوَلَوْ جِئْتُكَ بِشَيْءٍ مُبٖينٍ ﴿٣٠﴾ قَالَ فَأْتِ بِهٖٓ اِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقٖينَ
﴿٣١﴾ فَاَلْقٰى عَصَاهُ فَاِذَا هِيَ ثُعْبَانٌ مُبٖينٌۚ ﴿٣٢﴾ وَنَزَعَ يَدَهُ فَاِذَا هِيَ بَيْضَٓاءُ لِلنَّاظِرٖينَ ﴿٣٣﴾ قَالَ لِلْمَلَاِ حَوْلَهُٓ
اِنَّ هٰذَا لَسَاحِرٌ عَلٖيمٌۙ ﴿٣٤﴾ يُرٖيدُ اَنْ يُخْرِجَكُمْ مِنْ اَرْضِكُمْ بِسِحْرِهٖۗ فَمَاذَا تَأْمُرُونَ ﴿٣٥﴾ قَالُٓوا اَرْجِهْ وَاَخَاهُ
وَابْعَثْ فِي الْمَدَٓائِنِ حَاشِرٖينَۙ ﴿٣٦﴾ يَأْتُوكَ بِكُلِّ سَحَّارٍ عَلٖيمٍ ﴿٣٧﴾ فَجُمِعَ السَّحَرَةُ لِمٖيقَاتِ يَوْمٍ مَعْلُومٍۙ
﴿٣٨﴾ وَقٖيلَ لِلنَّاسِ هَلْ اَنْتُمْ مُجْتَمِعُونَۙ ﴿٣٩﴾ لَعَلَّنَا نَتَّبِعُ السَّحَرَةَ اِنْ كَانُوا هُمُ الْغَالِبٖينَ ﴿٤٠﴾

23-29. Mûsâ'nın, Allah'ın peygamberi olduğunu söylemesi üzerine Firavun ona şöyle dedi: "Bu âlemlerin rabbi diye nitelediğin ve seni elçi olarak gönderdiğini söylediğin ilâh neyin nesidir?" Mûsâ, "Beni elçi olarak gönderen Allah, şu muhteşem gökleri, yeryüzünü ve kâinatta bulunan her şeyi bir düzen içerisinde yaratan yüce kudrettir. Yeter ki sizler kâinata bu gözle bakmasını ve ondan ders almasını biliniz!" diye cevap verdi. Firavun çevresindekilere dönüp şaşkınlıkla, "Duyuyor musunuz şu adamın dediklerini?" diye söylendi. Mûsâ konuşmasına şöyle devam etti: "Beni elçi olarak gönderen Allah sizleri de, sizden önce yaşayan atalarınızı da mükemmel birer insan olarak yaratan kudrettir." Bunun üzerine Firavun alaycı bir şekilde[11] insanlara dönüp, "Bakın, size elçi olarak gönderilmiş şu adam olsa olsa aklını kaçırmış biridir" dedi. Mûsâ ise, "Allah doğunun, batının ve ikisi arasında bulunan her şeyin mutlak hâkimidir. İbadet edilmeye lâyık yegâne kudrettir" diyerek mesajını tamamladı. Firavun, Mûsâ'nın bu etkili sözlerine verecek cevap bulamayınca öfkelendi

11 *Zübdetü't-tefsir.*

12 Râzî.

ve "Bana bak! Bu ülkede benim inandığımdan başka ilâh yoktur![13] Eğer başka bir ilâhtan söz edersen hapsedilirsin!" diye tehdit savurdu.

30-37. Firavun'un bu tehdidi karşısında Mûsâ şöyle dedi: "Allah'ın peygamberi olduğumu kanıtlayacak bir delil gösterirsem tavrın değişir mi?" Firavun buna cevaben, "Göster bakalım, neymiş delilin?" dedi. Mûsâ da, elindeki asâyı yere attı ve asâ birden bire yılana dönüşüverdi. Ardından elini koynuna soktu, çıkardığında parlak bir ışık saçıyordu. Firavun bunları görünce Mûsâ'yı sihirbaz olmakla suçladı ve etrafındakilere dönüp, "Bu adam sihirbazın teki! Belli ki böyle sihir numaralarıyla insanları etkileyip çevresine toplamak ve bizi devirip ülkeyi ele geçirmek istiyor. Şimdi söyleyin bakalım, görüşünüz nedir? Ne yapalım bu adama karşı?" dedi. Çevresindekiler, "Onu ve kardeşini tutukla![14] Bütün ülkeye haber salıp en usta sihirbazları topla ve onun karşısına çıkar. Halk, onun yaptığının sıradan bir sihir olduğunu görsün!" diye görüş bildirdiler.

19. Cüz
26. Sûre
Şuarâ 23-40

38-40. Firavun'un emri ile ülkenin bütün sihirbazları toplandı. Halka, sihirbazlar ile Mûsâ arasında büyük bir düello yapılacağı duyuruldu ve herkes davet edildi. Sihirbazlar Mûsâ'ya galip gelirlerse onun sıradan bir sihirbaz olduğu ortaya çıkacak ve kimsenin ona uymasına gerek kalmayacak[15] diye ümit etmekteydiler.

Lafzan, "Bu ülkede benden başka ilâh yoktur" ifadesi geçiyor. Burada da Kur'an dilinin bir inceliği söz konusudur. Bilinmektedir ki firavunlar Mısır'da kendilerini ilâh olarak değil, ilâhın temsilcileri olarak görmekteydiler. Bu durum Kur'an'ın ifadesiyle "kendini ilâh olarak görmek" şeklinde anlatılmaktadır. Nitekim dinî önderlik konusunda haddi aşan din adamlarının da "rab edinildiklerini" ifade eden Kur'an'ın bu ifade inceliği dikkate alınmalıdır. Firavun'un karşı çıktığı şey Allah'ın otoritesi değil, Mûsâ'nın peygamberliğidir. Ona göre Mısır'da "ilâh / rab" adına konuşabilecek yegâne kişi kendisidir. Nitekim ilerleyen âyetlerde Firavun, Mûsâ'nın Mısır'da yönetimi ele geçirecek olmasından, "dini bozmasından" endişe ettiğini ifade etmektedir. (Ayrıca bk. Kasas, 28/37).

Âyette "أَرْجِهْ وَأَخَاهُ" ifadesi geçiyor. Lafzan "Onun ve kardeşinin durumunu ertele!" demektir. Gözaltına alınmalarının kastedildiği açıktır. Nitekim bu ifadenin böyle bir anlamı Zemahşerî ve Râzî tarafından da nakledilmektedir.

Zemahşerî.

فَلَمَّا جَٓاءَ السَّحَرَةُ قَالُوا لِفِرْعَوْنَ اَئِنَّ لَنَا لَاَجْرًا اِنْ كُنَّا نَحْنُ الْغَالِب۪ينَ ﴿٤١﴾ قَالَ نَعَمْ وَاِنَّكُمْ اِذًا لَمِنَ
الْمُقَرَّب۪ينَ ﴿٤٢﴾ قَالَ لَهُمْ مُوسٰٓى اَلْقُوا مَٓا اَنْتُمْ مُلْقُونَ ﴿٤٣﴾ فَاَلْقَوْا حِبَالَهُمْ وَعِصِيَّهُمْ وَقَالُوا بِعِزَّةِ فِرْعَوْنَ
اِنَّا لَنَحْنُ الْغَالِبُونَ ﴿٤٤﴾ فَاَلْقٰى مُوسٰى عَصَاهُ فَاِذَا هِيَ تَلْقَفُ مَا يَأْفِكُونَ ﴿٤٥﴾ فَاُلْقِيَ السَّحَرَةُ سَاجِد۪ينَ
﴿٤٦﴾ قَالُٓوا اٰمَنَّا بِرَبِّ الْعَالَم۪ينَ ﴿٤٧﴾ رَبِّ مُوسٰى وَهٰرُونَ ﴿٤٨﴾ قَالَ اٰمَنْتُمْ لَهُ قَبْلَ اَنْ اٰذَنَ لَكُمْ اِنَّهُ لَكَب۪يرُكُمُ
الَّذ۪ي عَلَّمَكُمُ السِّحْرَ فَلَسَوْفَ تَعْلَمُونَ لَاُقَطِّعَنَّ اَيْدِيَكُمْ وَاَرْجُلَكُمْ مِنْ خِلَافٍ وَلَاُصَلِّبَنَّكُمْ اَجْمَع۪ينَ ﴿٤٩﴾
قَالُوا لَا ضَيْرَ اِنَّٓا اِلٰى رَبِّنَا مُنْقَلِبُونَ ﴿٥٠﴾ اِنَّا نَطْمَعُ اَنْ يَغْفِرَ لَنَا رَبُّنَا خَطَايَانَٓا اَنْ كُنَّٓا اَوَّلَ الْمُؤْمِن۪ينَ ﴿٥١﴾

41-48. Sihirbazlar saraya geldiklerinde Firavun'a, Mûsâ'ya galip geldikleri takdirde ödül alıp alamayacaklarını sordular ve iyi bir ücret[16] istediler. Firavun da, "Elbette ödül alacaksınız. Yeter ki siz Mûsâ'nın sihrinden daha güçlü bir sihir yapın! Onun peygamber değil de sihirbaz olduğunu ortaya koyun, o takdirde sizleri yakın çevremdeki seçkinler arasına dahil ederim" diye vaatte bulundu. Bu büyük ödül vaadini alan sihirbazlar kendilerinden emin bir şekilde Mûsâ'ya, "Haydi bakalım! Önce sen mi hünerini göstermek istersin, yoksa biz mi gösterelim?" diye meydan okudular. Mûsâ, "Siz başlayınız!" diye karşılık verdi. Bunun üzerine onlar, "Yüce Firavun adına, kesinlikle biz üstün geleceğiz" diyerek ellerindeki ipleri ve değnekleri ortaya attılar ve yaptıkları büyülerle insanları etkilediler. Ancak Mûsâ, asâsını atınca birden asâsı devâsâ bir yılana dönüşüverdi ve onların ip ve değneklerle yaptıkları şeyleri boşa çıkardı.[17] Böylece Mûsâ'nın yaptığı şeyin sihir değil, Allah tarafından verilen bir mûcize olduğu, sihirbazların yaptıklarının ise sadece aldatmaca ve göz boyama olduğu açıkça ortaya çıkmış oldu. Başlangıçta kendilerinden gayet emin olan sihirbazlar bu ilâhî mûcize karşısında güçsüzlüklerini itiraf ettiler ve secdeye kapanıp pişmanlık içinde şöyle dediler: "Bu bir sihir değil, demek ki Mûsâ gerçekten Allah'ın peygamberi imiş! Artık biz de görünür görünmez bütün var-

16 "اَجْرًا" kelimesindeki nekrelik vasfı azamet ifade eder (bk. Zemahşerî, A'râf 7/113).

17 Hz. Mûsâ'nın asâsının sihirbazların değnek ve iplerini yutması değil, onların sihirlerinin bir göz boyamadan ibaret olduğunu ortaya koyması söz konusudur (bk. Mevdûdî, A'râf 7/117).

lıkların yaratıcısı ve rabbi olan Allah'ın gerçekten de Mûsâ ile Hârun'u elçi olarak gönderdiğine inanıyoruz."[18]

49. Bunun üzerine Firavun, sihirbazlara dönüp şöyle dedi: "Benden izin almadan Mûsâ'ya iman mı ettiniz? Anlaşılan Mûsâ, sizin ustanızmış ve hep birlikte bu tuzağı kurmuş, ülkeyi ele geçirip bizi alaşağı etmeyi hedeflemişsiniz.[19] Bu isyankârlığınızın cezası olarak ellerinizi ve ayaklarınızı çaprazlama kestireceğim ve hepinizi idam ettireceğim!"

50-51. Mûsâ'nın peygamberliğine iman eden sihirbazlar Firavun'un bu tehditleri karşısında, "Senin tehditlerin bizi bu inancımızdan döndüremez. Elbet bir gün öleceğiz ve rabbimize döneceğiz ve kimin haklı olduğunu hesap gününde göreceksin.[20] Bizim için önemli olan senin tehditlerin değil; şirk, sihir ve diğer günahlarımızı Allah'ın affetmesidir ki Mûsâ'ya ilk inananlar olmamız hasebiyle O'nun bizi bağışlayacağını umut ediyoruz"[21] diye cevap verdiler.

[18] İlerleyen âyetlerde açıkça ifade edildiği gibi bu sihirbazlar, iman ettikten sonra Firavun'un acımasız işkenceleri karşısında kararlılık göstermişlerdir. Bu durumda onların o zamana kadar "Allah" hakkında hiçbir şey bilmediklerini düşünmek mümkün değildir. Üstelik bu âyette onlar Allah'ın görünür görünmez her şeyin yaratıcısı olduğunu bizzat ifade etmektedirler. Doğrusu bu inanç hem onlar hem bütün Mısır halkı tarafından gayet iyi bilinmektedir. Zira böylesine bilinçli ve kararlı bir "iman"ın bir anda oluşması mümkün değildir. Burada tartışma konusu olan husus, Allah'ın mahiyet ve özellikleri değil, Hz. Mûsâ'nın peygamberliğidir. Sihirbazlar bu yaşananlar sonucunda işte bu hususa "iman" etmişlerdir. Başından beri Firavun'un karşı çıktığı şey de, Allah'ın varlığı ya da vasıfları değil, Hz. Mûsâ'nın peygamberliğidir. Esasen aynı durum Hz. Peygamber'e karşı çıkan Mekke müşrikleri açısından da doğrudur. Hatta bütün peygamberlerin mücadelesi bu noktada yani tevhit-şirk noktasında yoğunlaşmaktadır. Mesele Allah'a inanıp inanmamak değil, O'nun adına başka varlıkları otorite kabul etmek ve tevhide çağıran uyarıcıları, peygamberleri reddetmektir. Bu tür ifadeleri bu genel çerçeve içerisinde okumak elzemdir. *Doğrusunu Allah bilir.*

[19] bk. A'raf 7/123.

[20] Zemahşerî.

[21] bk. Âlûsî.

وَاَوْحَيْنَٓا اِلٰى مُوسٰٓى اَنْ اَسْرِ بِعِبَادٖٓى اِنَّكُمْ مُتَّبَعُونَ ﴿٥٢﴾ فَاَرْسَلَ فِرْعَوْنُ فِى الْمَدَٓائِنِ حَاشِرٖينَ ﴿٥٣﴾ اِنَّ
هٰٓؤُلَٓاءِ لَشِرْذِمَةٌ قَلٖيلُونَ ﴿٥٤﴾ وَاِنَّهُمْ لَنَا لَغَٓائِظُونَ ﴿٥٥﴾ وَاِنَّا لَجَمٖيعٌ حَاذِرُونَ ﴿٥٦﴾ فَاَخْرَجْنَاهُمْ مِنْ جَنَّاتٍ
وَعُيُونٍ ﴿٥٧﴾ وَكُنُوزٍ وَمَقَامٍ كَرٖيمٍ ﴿٥٨﴾ كَذٰلِكَ وَاَوْرَثْنَاهَا بَنٖٓى اِسْرَٓائٖيلَ ﴿٥٩﴾ فَاَتْبَعُوهُمْ مُشْرِقٖينَ ﴿٦٠﴾ فَلَمَّا
تَرَٓاءَ الْجَمْعَانِ قَالَ اَصْحَابُ مُوسٰٓى اِنَّا لَمُدْرَكُونَ ﴿٦١﴾ قَالَ كَلَّا اِنَّ مَعِىَ رَبّٖى سَيَهْدٖينِ ﴿٦٢﴾ فَاَوْحَيْنَٓا اِلٰى
مُوسٰٓى اَنِ اضْرِبْ بِعَصَاكَ الْبَحْرَ فَانْفَلَقَ فَكَانَ كُلُّ فِرْقٍ كَالطَّوْدِ الْعَظٖيمِ ﴿٦٣﴾ وَاَزْلَفْنَا ثَمَّ الْاٰخَرٖينَ ﴿٦٤﴾
وَاَنْجَيْنَا مُوسٰى وَمَنْ مَعَهُٓ اَجْمَعٖينَ ﴿٦٥﴾ ثُمَّ اَغْرَقْنَا الْاٰخَرٖينَ ﴿٦٦﴾ اِنَّ فٖى ذٰلِكَ لَاٰيَةً وَمَا كَانَ اَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنٖينَ
﴿٦٧﴾ وَاِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزٖيزُ الرَّحٖيمُ ﴿٦٨﴾ وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَاَ اِبْرٰهٖيمَ ﴿٦٩﴾ اِذْ قَالَ لِاَبٖيهِ وَقَوْمِهٖ مَا تَعْبُدُونَ ﴿٧٠﴾
قَالُوا نَعْبُدُ اَصْنَامًا فَنَظَلُّ لَهَا عَاكِفٖينَ ﴿٧١﴾ قَالَ هَلْ يَسْمَعُونَكُمْ اِذْ تَدْعُونَ ﴿٧٢﴾ اَوْ يَنْفَعُونَكُمْ اَوْ يَضُرُّونَ
﴿٧٣﴾ قَالُوا بَلْ وَجَدْنَٓا اٰبَٓاءَنَا كَذٰلِكَ يَفْعَلُونَ ﴿٧٤﴾

19. Cuz
26. Sûre
Şuarâ 52-74

52-66. Sihirbazlar Mûsâ'ya iman edince İsrâiloğulları da ona iman ettiler. Biz de Mûsâ'ya, Firavun'un kendilerini cezalandıracağını, bu sebeple İsrâiloğulları'nı Mısır'dan çıkarmasını bildirdik. Böylece İsrâiloğulları Firavun'un zulmünden kurtulmak için, Mûsâ'nın önderliğinde yola koyulup Mısır'ı terkettiler. Ne var ki Firavun ordusunu topladı ve onların peşine düştü. Bütün ülkeye haber salarak Mûsâ ve ona inananların ülkede bozgunculuk çıkarmak isteyen bir avuç isyankâr olduğunu, tehlike arzettiklerini, fakat yönetimin gerekli tedbirleri almış olduğunu ilân etti.

Sabaha doğru Mûsâ ve ona inananlar Nil kıyısına geldiklerinde Firavun'un ordusu onlara yetişmek üzereydi. Artık iki grup birbirini görecek kadar yaklaşmışlardı. O sırada Mûsâ'nın yanındakiler büyük bir korkuya kapılıp telâşlandılar, "Yolun sonuna geldik, yakalandık" dediler. Elçimiz Mûsâ onlara "Korkmayınız, Allah bizimle beraberdir" diye cesaret veriyordu. Bu sırada biz Mûsâ'ya yakalanmaktan yahut boğulmaktan korkmamasını ve asâsını denize vurmasını emrettik. Deniz, her bir tarafı bir yalçın dağ gibi iki tarafa doğru çekildi ve ortada oluşan boşluktan Mûsâ ve ona inananlar karşıya geçip kurtuldular. Firavun ve adamları suyu geçerken sular tekrar birleşti ve hepsi boğularak can verdiler. Böylece biz Mısır'da uzun zamandır İsrâiloğulları'nı köleleştirmiş olan

Firavun ve erkânının saltanatına son vermiş, ellerindeki hazineleri, sarayları, bağları ve bahçeleri İsrâiloğulları'nın miras almalarını sağlamış olduk![22]

67-68. Bütün bunlar aslında aklını kullanan insanlar için, Allah'ın peygamberlerine iman etmemenin kötü sonunu gösteren birer ders niteliğindedir. Fakat Mekke müşriklerinin çoğu, bu ibretlere rağmen Muhammed'in peygamberliğine inanmamakta ısrar etmektedirler.

Ey elçimiz Muhammed! Sen onların bu tavırlarına aldırma! Unutma ki rabbin o müşrikleri, yaptıklarından vazgeçmezlerse cezasız bırakacak değildir. Fakat onlara merhametiyle muamele etmekte ve sana iman etmeleri için süre tanımaktadır. Tevhide ve senin peygamberliğine inananlar ise ilâhî rahmet ve ödüle mazhar olacaklardır.

19. Cuz
26. Süre
Şuarâ 52-74

İBRÂHİM PEYGAMBERİN TEVHİT MÜCADELESİ

69. Ey elçimiz! Senin peygamberliğini ısrarla inkâr eden ve Allah'tan başka varlıklardan medet uman Mekke müşriklerine, tevhidin öncüsü büyük peygamber İbrâhim'i anlat!

4 Bir vakit İbrâhim, babasının da aralarında bulunduğu ve tıpkı Mekke müşrikleri gibi[23] Allah'a ortak koşan ve onun nezdinde şefaatçi olacaklarını düşündükleri varlıklardan medet uman müşrik halkına, "Şu kendilerini şefaatçi kabul edip medet umduğunuz varlıklar neyin nesidir? Bunların Allah'a ortak koşulmayı hak eden ne gibi vasıfları vardır?" diye sormuştu. Onlar da içerisinde bulundukları şirk inancı ile övünürcesine,[24] "Evet, biz bunların şefaatçi olduklarına inanıyoruz, onlara dua ediyoruz" demişlerdi. Bunun üzerine İbrâhim, "Peki, onlar sizin kendilerine yaptığınız duaları işitiyorlar mı, size bir yararları dokunuyor mu? Yahut kendilerine tâzimde bulunmayacak olsanız size bir zarar vermeye güçleri yeter mi?" diye sordu. İbrâhim'in sorularına cevap veremeyen müşrik halkı ona şöyle çıkıştı: "Hayır, elbette onlar bizi duymuyor. Fakat biz atalarımızın bu şekilde inandıklarını gördük ve onların yolundan gidiyoruz. Atalarımızın inancını sürdürmemizde ne kötülük görüyorsun?"

---

22 Bu paragraftaki son cümleler metinde paragrafın ortalarında geçmektedir (57-59. âyetler). Ancak Türkçe paragraf kurgusunda son bölümde yer alması metnin daha anlaşılır olmasını sağlamaktadır.

23 Ahmed Mekkî (el-Muin).

24 Râzi

قَالَ اَفَرَاَيْتُمْ مَا كُنْتُمْ تَعْبُدُونَۙ (٧٥) اَنْتُمْ وَاٰبَٓاؤُ۬كُمُ الْاَقْدَمُونَۘ (٧٦) فَاِنَّهُمْ عَدُوٌّ لِيٓ اِلَّا رَبَّ الْعَالَمِينَۙ (٧٧)
اَلَّذ۪ي خَلَقَن۪ي فَهُوَ يَهْد۪ينِۙ (٧٨) وَالَّذ۪ي هُوَ يُطْعِمُن۪ي وَيَسْق۪ينِۙ (٧٩) وَاِذَا مَرِضْتُ فَهُوَ يَشْف۪ينِۙ (٨٠) وَالَّذ۪ي
يُم۪يتُن۪ي ثُمَّ يُحْي۪ينِۙ (٨١) وَالَّذ۪يٓ اَطْمَعُ اَنْ يَغْفِرَ ل۪ي خَط۪يٓـَٔت۪ي يَوْمَ الدّ۪ينِۜ (٨٢) رَبِّ هَبْ ل۪ي حُكْمًا وَاَلْحِقْن۪ي
بِالصَّالِح۪ينَۙ (٨٣) وَاجْعَلْ ل۪ي لِسَانَ صِدْقٍ فِي الْاٰخِر۪ينَۙ (٨٤) وَاجْعَلْن۪ي مِنْ وَرَثَةِ جَنَّةِ النَّع۪يمِۙ (٨٥) وَاغْفِرْ
لِاَب۪يٓ اِنَّهُ كَانَ مِنَ الضَّٓالّ۪ينَۙ (٨٦) وَلَا تُخْزِن۪ي يَوْمَ يُبْعَثُونَۙ (٨٧) يَوْمَ لَا يَنْفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَۙ (٨٨) اِلَّا مَنْ اَتَى
اللّٰهَ بِقَلْبٍ سَل۪يمٍۜ (٨٩) وَاُزْلِفَتِ الْجَنَّةُ لِلْمُتَّق۪ينَۙ (٩٠) وَبُرِّزَتِ الْجَح۪يمُ لِلْغَاو۪ينَۙ (٩١) وَق۪يلَ لَهُمْ اَيْنَ مَا
كُنْتُمْ تَعْبُدُونَۙ (٩٢) مِنْ دُونِ اللّٰهِۜ هَلْ يَنْصُرُونَكُمْ اَوْ يَنْتَصِرُونَۜ (٩٣) فَكُبْكِبُوا ف۪يهَا هُمْ وَالْغَاوُ۫نَۙ (٩٤) وَجُنُودُ
اِبْل۪يسَ اَجْمَعُونَۜ (٩٥) قَالُوا وَهُمْ ف۪يهَا يَخْتَصِمُونَۙ (٩٦) تَاللّٰهِ اِنْ كُنَّا لَف۪ي ضَلَالٍ مُب۪ينٍۙ (٩٧) اِذْ نُسَوّ۪يكُمْ
بِرَبِّ الْعَالَم۪ينَ (٩٨) وَمَٓا اَضَلَّنَٓا اِلَّا الْمُجْرِمُونَ (٩٩) فَمَا لَنَا مِنْ شَافِع۪ينَۙ (١٠٠) وَلَا صَد۪يقٍ حَم۪يمٍ (١٠١)
فَلَوْ اَنَّ لَنَا كَرَّةً فَنَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِن۪ينَ (١٠٢) اِنَّ ف۪ي ذٰلِكَ لَاٰيَةًۜ وَمَا كَانَ اَكْثَرُهُمْ مُؤْمِن۪ينَ (١٠٣) وَاِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ
الْعَز۪يزُ الرَّح۪يمُ۟ (١٠٤)

19. Cüz
26. Sûre
Şuarâ 75-104

75-82. İbrâhim, müşrik halkının bu körü körüne taklit zihniyetini şöyle tenkit etti: "Siz hiç aklınızı kullanmaz mısınız? Atalarınız yanlış yapıyorlardı diye, siz de aynı yanlışı yapmak zorunda mısınız? Baksanıza şu medet umup dua ettiğiniz varlıklara! Onlar kendilerine dahi yararı dokunmayacak âciz varlıklar değil mi? Oysa benim ibadet ettiğim Allah yaratıcıdır, beni ve bütün varlığı var eden O'dur. Bütün varlığı en güzel şekilde yaratan, bütün varlıklara sahip olmaları gereken özellikleri bahşeden, yarattığı nimet dolu şu muhteşem tabiatta bana ve bütün canlılara rızık veren, hastalandığım zaman sağlığıma kavuşma imkân ve istidadını lutfeden[25], canımı alacak ve âhirette tekrar diriltecek olan O'dur. Âhiret günü geldiğinde hatalarımı bağışlamasını ümit edeceğim yegâne kudret O'dur. Bütün bunları sağlayacak O'ndan başka bir kudret var mıdır ki ona dua edip kendisinden medet umuyorsunuz? Bilesiniz ki ben bu varlıklara asla değer vermem, zira onlar âhiret günü hiçbir yarar sağlayamayacaklardır."[26]

83-102. İbrâhim, halkına bu tevhit mesajını verdikten sonra şöyle dua etti: "Rabbim! Bana ilim, irfan ve bilgelik bahşet! Beni emir ve yasaklarını doğ-

25 Râzî.
26 Taberî.

rultusunda yaşayan hayırlı kullarının arasına dahil et! Gelecek nesiller arasında hayırla yâdedilmemi nasip et! Beni âhirette cennet nimetine erişecek bahtiyar kullarından eyle! Babama şirkten vazgeçip doğru yolu bulmayı nasip et![27] Görüyorum ki o benim öğütlerimi dinlemiyor, şirk inancından vazgeçmiyor. İnsanları hesap vermek üzere dirilteceğin ve hiç kimseye malın mülkün, çoluk çocuğun hiçbir yarar sağlayamayacağı, sadece Allah'ın birliğinden hiç kuşku duymayan[28] iman dolu bir kalbin yarar sağlayabileceği o mahşer gününde beni mahcup ve mahzun etme! Zira o, büyük günde dünya hayatında Allah'ın birliğine ve peygamberlerine iman etmiş, O'nun emir ve yasaklarına uygun yaşayanlara cennet, müşriklere ise cehennem yaklaştırılır. Cehenneme atılmak üzere olan müşrikler dünyada kendilerine ilâhî mesajı getiren peygamberlere kulak vermedikleri için hayıflanır, eyvah ederler. Onlara, "Hani, Allah katında şefaatlerini umduğunuz varlıklar nerede kaldı? Bugün size yahut kendilerine bir yararları olacak mı?" diye sorulur ve o varlıklarla birlikte hepsi derdest edilip cehenneme doldurulur. O gün peygamberlerin düşmanı olan bütün şeytan yandaşları oraya doldurulacak ve kendi aralarında tartışmaya başlayacaklardır. Müşrikler dünyada medet umdukları varlıklara dönüp, "Bizler sizden medet umarken meğer ne büyük yanılgı içerisindeymişiz, bizi yoldan çıkaran şey ise bizden önce Allah'a şirk koşanların peşinden gitmemiz oldu. Eyvahlar olsun! Bugün dünyada dost bildiklerimizin ve şefaatlerini umduğumuz varlıkların hiçbir yararını göremiyoruz. Keşke bize bir defa daha dünyaya dönme şansı verilse de bu sefer peygamberlere iman edip mümin olarak yaşasak!" diye sızlanacaklardır.

19. Cüz
26. Sûre
Şuarâ 75-104

103-104. Bütün bunlar aslında aklını kullanan insanlar için, Allah'ın peygamberlerine iman etmemenin kötü sonunu gösteren birer ders niteliğindedir. Fakat Mekke müşriklerinin çoğu, bu ibretlere rağmen yine de Muhammed'in peygamberliğine inanmamakta ısrar etmektedirler.

Ey elçimiz Muhammed! Sen onların bu tavırlarına aldırma! Unutma ki rabbin o müşrikleri, bu yaptıklarından vazgeçmedikleri takdirde cezasız bırakacak değildir. Fakat onlara merhametiyle muamele etmekte ve sana iman etmeleri için süre tanımaktadır. Allah'ın birliğine ve senin peygamberliğine inananlar ise ilâhî rahmet ve ödüle mazhar olacaklardır.

27 Râzî.
28 Taberî.

19. Cuz
26. Süre
Şuarâ 105-122

كَذَّبَتْ قَوْمُ نُوحٍ الْمُرْسَل۪ينَ ﴿١٠٥﴾ اِذْ قَالَ لَهُمْ اَخُوهُمْ نُوحٌ اَلَا تَتَّقُونَ ﴿١٠٦﴾ اِنّ۪ي لَكُمْ رَسُولٌ اَم۪ينٌ ﴿١٠٧﴾ فَاتَّقُوا
اللّٰهَ وَاَط۪يعُونِ ﴿١٠٨﴾ وَمَٓا اَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ اَجْرٍ اِنْ اَجْرِيَ اِلَّا عَلٰى رَبِّ الْعَالَم۪ينَ ﴿١٠٩﴾ فَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاَط۪يعُونِ
﴿١١٠﴾ قَالُٓوا اَنُؤْمِنُ لَكَ وَاتَّبَعَكَ الْاَرْذَلُونَ ﴿١١١﴾ قَالَ وَمَا عِلْم۪ي بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١١٢﴾ اِنْ حِسَابُهُمْ اِلَّا عَلٰى
رَبّ۪ي لَوْ تَشْعُرُونَ ﴿١١٣﴾ وَمَٓا اَنَا۬ بِطَارِدِ الْمُؤْمِن۪ينَ ﴿١١٤﴾ اِنْ اَنَا۬ اِلَّا نَذ۪يرٌ مُب۪ينٌ ﴿١١٥﴾ قَالُوا لَئِنْ لَمْ تَنْتَهِ يَا نُوحُ
لَتَكُونَنَّ مِنَ الْمَرْجُوم۪ينَ ﴿١١٦﴾ قَالَ رَبِّ اِنَّ قَوْم۪ي كَذَّبُونِ ﴿١١٧﴾ فَافْتَحْ بَيْن۪ي وَبَيْنَهُمْ فَتْحًا وَنَجِّن۪ي وَمَنْ مَعِيَ
مِنَ الْمُؤْمِن۪ينَ ﴿١١٨﴾ فَاَنْجَيْنَاهُ وَمَنْ مَعَهُ فِي الْفُلْكِ الْمَشْحُونِ ﴿١١٩﴾ ثُمَّ اَغْرَقْنَا بَعْدُ الْبَاق۪ينَ ﴿١٢٠﴾ اِنَّ ف۪ي
ذٰلِكَ لَاٰيَةًۜ وَمَا كَانَ اَكْثَرُهُمْ مُؤْمِن۪ينَ ﴿١٢١﴾ وَاِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَز۪يزُ الرَّح۪يمُ ﴿١٢٢﴾

NÛH PEYGAMBERİN TEVHİT MÜCADELESİ

105-110. Ey elçimiz! Senin peygamberliğini ısrarla inkâr eden ve başka varlıkları şefaatçi kabul edip onlara tâzimde bulunan Mekke müşriklerine, tıpkı kendileri gibi peygamberleri yalanlayan Nûh kavminin kıssasını da anlat! O topluma kendi içlerinden biri olan Nûh'u göndermiştik. O da kendisinin Allah'ın elçisi olduğunu söyleyerek onları uyarmış, Allah'tan gelen vahye uymalarını istemiş, onlardan maddî bir karşılık beklemediğini, peygamberlik görevini sadece Allah'ın emriyle yaptığını ve mükâfatını O'nun vereceğini söylemişti.

111. Onlar ise tıpkı Mekke müşriklerinin yaptıkları gibi davrandılar.[29] Nûh'a inanıp toplumun yoksul kesimleri ile aynı safta olmayı kabullenemediler ve "Senin peşinden gidenler hep işe yaramaz, aklı kıt zavallı kimseler iken nasıl olur da sana tâbi olmamızı istersin" diye çıkıştılar.

112-115. Nûh, onların kendisine inananları bu şekilde suçlamalarına şaşırdı ve "Onların kalplerinde olanları bilemem. Ben ancak insanlar hakkında gördüğüm kadarını bilirim.[30] Bir kötülükleri varsa onu Allah bilir ve cezasını verecek olan O'dur. İman etmemenize niçin onları bahane ediyorsunuz? Ayrıca makam ve mevki sahibi olmayan yoksul kimseler olmalarına bakarak onları küçümsemeniz, kötü görmeniz çok büyük bir yanlıştır.[31] Sizin bu bahanenize bakıp da onları çevremden uzaklaştıracak değilim![32] Ben insanları makam ve mevkilerine göre değerlendirmem. Ben sadece Allah'ın bana ilettiği mesajları sizlere duyuran bir elçiyim" diye cevap verdi.

116. Bunun üzerine Nûh'u tehdit ettiler ve "Bak, eğer ilâhlarımızı kınamaya, inançlarımızı eleştirmeye son vermezsen sonun kötü olur!" dediler.

117-118. Nûh da durumunu Allah'a arzederek şöyle dedi: "Rabbim! Halkımın çoğu benim peygamber olduğuma inanmıyor. Halimi sana arzediyorum. Onlara karşı bana yardım et! Beni ve bana inananları, bunların elinden kurtar."

119-120. Biz de onları tûfan ile helâk ettik. Nûh'u ve ona inananları ise, içine türlü erzaklar ve her canlı türünden birer çift aldıkları[33] gemi ile kurtardık.

121-122. Bütün bunlar aslında aklını kullananlar için, Allah'ın peygamberlerine iman etmemenin kötü sonunu gösteren birer ders niteliğindedir. Fakat Mekke müşriklerinin çoğu, bu ibretlere rağmen Muhammed'in peygamberliğine inanmamakta ısrar etmektedir.

Ey elçimiz Muhammed! Sen onların bu tavırlarına aldırma! Unutma ki rabbin o müşrikleri, bu yaptıklarından vazgeçmezlerse cezasız bırakacak değildir. Fakat onlara merhametiyle muamele etmekte ve sana iman etmeleri için süre tanımaktadır. Allah'ın birliğine ve senin peygamberliğine inananlar ise ilâhî rahmet ve ödüle mazhar olacaklardır.

19. Cuz
26. Süre
Şuarâ 105-122

29 Zemahşerî.

30 Taberî, Zemahşerî.

31 Âyette geçen "لَوْ تَشْعُرُونَ" ifadesi böyle bir anlam içerir (bk. Zemahşerî).

32 Zemahşerî.

33 İbn Kesîr.

كَذَّبَتْ عَادٌۨ الْمُرْسَل۪ينَۚ ﴿١٢٣﴾ اِذْ قَالَ لَهُمْ اَخُوهُمْ هُودٌ اَلَا تَتَّقُونَۚ ﴿١٢٤﴾ اِنّ۪ي لَكُمْ رَسُولٌ اَم۪ينٌۙ ﴿١٢٥﴾ فَاتَّقُوا
اللّٰهَ وَاَط۪يعُونِۚ ﴿١٢٦﴾ وَمَٓا اَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ اَجْرٍۚ اِنْ اَجْرِيَ اِلَّا عَلٰى رَبِّ الْعَالَم۪ينَۜ ﴿١٢٧﴾ اَتَبْنُونَ بِكُلِّ ر۪يعٍ
اٰيَةً تَعْبَثُونَۙ ﴿١٢٨﴾ وَتَتَّخِذُونَ مَصَانِعَ لَعَلَّكُمْ تَخْلُدُونَۚ ﴿١٢٩﴾ وَاِذَا بَطَشْتُمْ بَطَشْتُمْ جَبَّار۪ينَۚ ﴿١٣٠﴾ فَاتَّقُوا اللّٰهَ
وَاَط۪يعُونِۚ ﴿١٣١﴾ وَاتَّقُوا الَّذ۪ٓي اَمَدَّكُمْ بِمَا تَعْلَمُونَۚ ﴿١٣٢﴾ اَمَدَّكُمْ بِاَنْعَامٍ وَبَن۪ينَۙ ﴿١٣٣﴾ وَجَنَّاتٍ وَعُيُونٍۚ ﴿١٣٤﴾
اِنّ۪ٓي اَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ عَظ۪يمٍۜ ﴿١٣٥﴾ قَالُوا سَوَٓاءٌ عَلَيْنَٓا اَوَعَظْتَ اَمْ لَمْ تَكُنْ مِنَ الْوَاعِظ۪ينَۙ ﴿١٣٦﴾
اِنْ هٰذَٓا اِلَّا خُلُقُ الْاَوَّل۪ينَۙ ﴿١٣٧﴾ وَمَا نَحْنُ بِمُعَذَّب۪ينَۚ ﴿١٣٨﴾ فَكَذَّبُوهُ فَاَهْلَكْنَاهُمْۜ اِنَّ ف۪ي ذٰلِكَ لَاٰيَةًۜ وَمَا كَانَ
اَكْثَرُهُمْ مُؤْمِن۪ينَ ﴿١٣٩﴾ وَاِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَز۪يزُ الرَّح۪يمُ ﴿١٤٠﴾ كَذَّبَتْ ثَمُودُ الْمُرْسَل۪ينَۚ ﴿١٤١﴾ اِذْ قَالَ لَهُمْ اَخُوهُمْ
صَالِحٌ اَلَا تَتَّقُونَۚ ﴿١٤٢﴾ اِنّ۪ي لَكُمْ رَسُولٌ اَم۪ينٌۙ ﴿١٤٣﴾ فَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاَط۪يعُونِۚ ﴿١٤٤﴾ وَمَٓا اَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ اَجْرٍۚ
اِنْ اَجْرِيَ اِلَّا عَلٰى رَبِّ الْعَالَم۪ينَۜ ﴿١٤٥﴾

19. Cüz
26. Sûre
Şuarâ 123-145

HÛD PEYGAMBERİN TEVHİT MÜCADELESİ

123-135. Ey elçimiz! Senin peygamberliğini ısrarla inkâr eden ve Allah'a şirk koşan Mekke müşriklerine, tıpkı kendileri gibi peygamberleri yalanlayan Âd kavminin kıssasını da anlat! O topluma kendi içlerinden biri olan Hûd'u göndermiştik. O da kendisinin Allah'ın elçisi olduğunu söyleyerek onları uyar-mış, Allah'tan gelen vahye uymalarını istemiş, onlardan maddî bir karşılık beklemediğini, peygamberlik görevini Allah'ın emri ile yaptığını ve mükâfatını sadece O'nun vereceğini söylemişti. Kurdukları muhkem yapılara güvenerek kendilerini yenilmez sanan müşriklere şöyle öğüt vermişti: "Ey halkım! İh-tiyacınız olmadığı halde, sırf gösteriş ve eğlence olsun diye devâsâ kuleler, sarnıçlar dikerek[34] kibirli ve müsrif davranmakta ve benim peygamberliğime inananları gözetlemek için tuzaklar kurarak[35] son derece yanlış bir yola sap-maktasınız. Bütün bunları yaparken sanki dünyada sonsuza kadar yaşaya-cakmış gibi hareket etmekte, âhirette Allah'ın karşısında vereceğiniz hesabı hiç aklınıza getirmemekte ve zayıf insanlara zorbalık ve haksızlık yapmaktasınız. Şunu bilin ki nihayetinde hepiniz hesap vermek üzere Allah'ın huzuruna çı-karılacak ve dünyada yaptığınız bütün bu kötülüklerin cezasını çekeceksiniz. Size dünya hayatında bu kadar bol nimetler veren, cennet gibi bir ülke ve kalabalık nesiller bahşeden Allah'a karşı nankörlük etmeyin, O'nun elçisinin

34 İbn Kesîr.
35 Râzî.

mesajına kulak verin. Eğer söylediklerimi dikkate almazsanız başınıza dünyada da âhirette de çok şiddetli bir azabın gelmesinden korkarım."

136-138. Hûd'un bu öğütlerine karşılık, Âd halkının ileri gelenlerinin cevabı tıpkı Mekke müşriklerinin elçimiz Muhammed'e verdikleri cevap gibi idi.[36] Ona şöyle dediler: "Ey Hûd! Boşuna konuşuyorsun! Çünkü biz, senin Allah'ın peygamberi olduğuna inanmıyoruz.[37] Biz atalarımızın inancını sür-dürüyor ve bu inancın doğruluğuna inanıyoruz. Biz ilâhlarımızı, bizi Allah'a yakınlaştırsınlar[38] ve bize şefaatçi olsunlar diye tâzim ediyoruz. Dolayısıyla Allah'ın bize bu inancımızdan dolayı azap edeceğine inanmıyoruz. Aksine sen bunları kendin uyduruyor ve bizim dinimizi bozmaya çalışıyorsun."

19. Cüz
26. Sûre
Şuarâ 123-145

139-140. Onların elçimize karşı takındıkları bu tavırdan vazgeçmeyecek-leri kesin olarak ortaya çıkınca, biz de kendilerini helâk ettik. Onların bu ta-vırları ve başlarına gelen hazin son aslında aklını kullananlar için, Allah'ın peygamberlerine iman etmemenin kötü sonunu gösteren birer ders niteliğindedir. Fakat Mekke müşriklerinin çoğu, bu ibretlere rağmen Muhammed'in peygamber olduğuna inanmamakta ısrar etmektedirler.

Ey Muhammed! Sen onların bu tavırlarına aldırma! Unutma ki rabbin o müşrikleri, bu yaptıklarından vazgeçmezlerse elbette cezasız bırakacak değildir. Fakat onlara merhametiyle muamele etmekte ve sana iman etmeleri için süre tanımaktadır. Tevhide ve senin peygamberliğine inananlar ise ilâhî rahmet ve [illegible]ile mazhar olacaklardır.

SÂLİH PEYGAMBERİN TEVHİT MÜCADELESİ

141-145. Ey elçimiz! Senin peygamberliğini ısrarla inkâr eden ve başka varlıkları şefaatçi kabul edip onlara tâzimde bulunan Mekke müşriklerine, tıpkı kendileri gibi peygamberleri yalanlayan Semûd kavminin kıssasını da anlat! O topluma kendi içlerinden biri olan Sâlih'i göndermiştik. O da onları uyarmış, kendisine Allah'tan gelen vahye uymalarını istemiş, onlardan maddî bir karşılık beklemediğini, peygamberlik görevini Allah'ın emri ile yaptığını ve mükâfatını sadece O'nun vereceğini söylemişti.

36 İbn Kesîr.
37 Taberî.
38 Taberî.

اَتُتْرَكُونَ فى مَا هٰهُنَا اٰمِنِينَۙ ﴿١٤٦﴾ فى جَنَّاتٍ وَعُيُونٍۙ ﴿١٤٧﴾ وَزُرُوعٍ وَنَخْلٍ طَلْعُهَا هَضِيمٌۚ ﴿١٤٨﴾ وَتَنْحِتُونَ مِنَ
الْجِبَالِ بُيُوتًا فَارِهِينَۚ ﴿١٤٩﴾ فَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاَطِيعُونِۚ ﴿١٥٠﴾ وَلَا تُطِيعُوٓا اَمْرَ الْمُسْرِفِينَۙ ﴿١٥١﴾ اَلَّذِينَ يُفْسِدُونَ
فِى الْاَرْضِ وَلَا يُصْلِحُونَ ﴿١٥٢﴾ قَالُوٓا اِنَّمَٓا اَنْتَ مِنَ الْمُسَحَّرِينَۚ ﴿١٥٣﴾ مَٓا اَنْتَ اِلَّا بَشَرٌ مِثْلُنَاۚ فَاْتِ بِاٰيَةٍ
اِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿١٥٤﴾ قَالَ هٰذِهٖ نَاقَةٌ لَهَا شِرْبٌ وَلَكُمْ شِرْبُ يَوْمٍ مَعْلُومٍۚ ﴿١٥٥﴾ وَلَا تَمَسُّوهَا بِسُٓوءٍ
فَيَاْخُذَكُمْ عَذَابُ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿١٥٦﴾ فَعَقَرُوهَا فَاَصْبَحُوا نَادِمِينَۙ ﴿١٥٧﴾ فَاَخَذَهُمُ الْعَذَابُۜ اِنَّ فى ذٰلِكَ لَاٰيَةًۜ
وَمَا كَانَ اَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١٥٨﴾ وَاِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿١٥٩﴾ كَذَّبَتْ قَوْمُ لُوطٍ الْمُرْسَلِينَۚ ﴿١٦٠﴾ اِذْ قَالَ
لَهُمْ اَخُوهُمْ لُوطٌ اَلَا تَتَّقُونَۚ ﴿١٦١﴾ اِنّى لَكُمْ رَسُولٌ اَمِينٌۙ ﴿١٦٢﴾ فَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاَطِيعُونِۚ ﴿١٦٣﴾ وَمَٓا اَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ
مِنْ اَجْرٍۚ اِنْ اَجْرِىَ اِلَّا عَلٰى رَبِّ الْعَالَمِينَۜ ﴿١٦٤﴾ اَتَاْتُونَ الذُّكْرَانَ مِنَ الْعَالَمِينَۙ ﴿١٦٥﴾ وَتَذَرُونَ مَا خَلَقَ لَكُمْ
رَبُّكُمْ مِنْ اَزْوَاجِكُمْۜ بَلْ اَنْتُمْ قَوْمٌ عَادُونَ ﴿١٦٦﴾

19. Cüz
26. Sûre
Şuarâ 146-166

146-151. Ardından onlara şöyle öğüt vermişti: "Ey halkım! Allah'ın sizlere verdiği şu muhteşem nimetlere, bağlara bahçelere, salkım saçak hurmalıklara, dağları yontarak yaptığınız şu evlere şükürle karşılık verip, O'nun size gönderdiği elçiye iman etmeniz gerekmez mi? Sizlere bütün bu nimetleri, güç ve kudreti veren Allah'ın peygamberine iman etmediğiniz takdirde bu nimetler içerisinde sonsuza kadar güvenle yaşayabileceğinizi mi sanıyorsunuz? Aklınızı başınıza toplayınız! Sizleri şirk inancına sürükleyen önderlerinizin peşine düşmeyiniz. Çünkü onlar, Allah'a ortak koşarak yeryüzünde hak dini bozup, ülkede huzursuzluğa sebep olmuşlardır."

152-153. Halkının Sâlih'e verdiği cevap tıpkı Mekke müşriklerinin elçimiz Muhammed'e verdikleri cevap gibiydi. Ona şöyle dediler: "Biz senin peygamber olduğuna inanmıyoruz. Senin bizden bir farkın yok. Tıpkı bizler gibi bir insansın. Bir insan nasıl peygamber olabilir ki?[39] Peygamber olduğunu iddia ettiğine göre büyülenmiş olmalısın. Madem peygamber olduğunu söylüyorsun, o halde bunu kanıtlayacak bir mûcize göster!"

154-159. Sâlih, onların mûcize isteklerini dikkate almadı ve eğer peygamber olup olmadığını sınamak istiyorlarsa, sahipsiz bir devenin diğer sahipli hayvanların su içtiği pınardan bir pay sahibi kılınmasını. dönüşümlü olarak sudan bir gün devenin, bir gün halkın faydalanmasını istedi. Eğer bu sahipsiz deveye bir fenalık yapacak olurlarsa azaba mâruz kalacaklarını, böy-

[39] Râzî.

lece kendisinin peygamber olduğuna inanmayan ve verdiği bu habere itibar etmeyenlerin hüsrana uğrayacaklarını bildirdi.[40] Ne var ki onlar Sâlih'in sözüne itibar etmediler ve deveyi boğazladılar. Ancak azap başlarına geldiğinde, bu yaptıklarına çok pişman oldular. Onların bu tavırları ve hazin sonları aslında aklını kullananlar için, Allah'ın peygamberlerine iman etmemenin kötü sonunu gösteren bir ders niteliğindedir. Fakat Mekke müşriklerinin çoğu, bu ibretlere rağmen Muhammed'in peygamber olduğuna inanmamakta ısrar etmektedirler.

Ey Muhammed! Sen onların bu tavırlarına aldırma! Unutma ki rabbin o müşrikleri, bu yaptıklarından vazgeçmezlerse cezasız bırakacak değildir. Fakat onlara merhametiyle muamele etmekte ve sana inanmaları için süre tanımaktadır. Tevhide ve senin peygamberliğine inananlar ise ilâhî rahmet ve ödüle mazhar olacaklardır.

19. Cuz
26. Sûre
Şuarâ 146-166

LÛT PEYGAMBERİN TEVHİT MÜCADELESİ

160-164. Ey elçimiz! Senin peygamberliğini ısrarla inkâr eden ve başka varlıkları şefaatçi kabul edip onları Allah'a ortak koşan Mekke müşriklerine, tıpkı kendileri gibi peygamberleri yalanlayan Lût kavminin kıssasını da anlat! O topluma kendi içlerinden biri olan Lût'u göndermiştik. O da onları uyarmış, kendisine Allah'tan gelen vahye uymalarını istemiş, onlardan maddî bir karşılık istemediğini, peygamberlik görevini sadece Allah'ın emri ile yaptığını ve mükâfatını O'nun vereceğini söylemişti.

165-166. Ardından onların ahlâkî yönden bozuk bir toplum oluşlarını şöyle eleştirdi: "Ey halkım! Niçin Allah'ın sizlere eş olarak yarattığı kadınları bırakıp da erkeklerle cinsel ilişkiye giriyorsunuz? Yaptığınız bu çirkin iş, daha önce kimsenin yapmadığı[41] bir rezilliktir. Doğrusu siz iyiden iyiye yoldan çıkmış bir toplumsunuz!"

[40] Sâlih peygamberin kıssasında sözü geçen bu deve ile ilgili olarak tefsirlerde birçok ilginç mâlûmat yer almaktadır (meselâ bk. Taberî, Râzî). Bu devenin bir kayadan çıktığı dahi öne sürülmüştür. Oysa Reşid Rızâ'nın da belirttiği gibi bu devenin "Allah'ın devesi" diye isimlendirilmesi, belli bir şahsa ait olmaması anlamına gelir (bk. *Tefsîrü'l-menâr*, A'râf 7/73). Burada mûcize olan şey devenin doğumu yahut diğer özellikleri değil, sahipsiz ve korumasız olması sebebiyle insanların saldırısına açık olması ve eğer kendisine zarar verilirse ilâhî cezanın geleceğinin bildirilmesidir. Nitekim Kamer sûresinde (54/27) bu devenin bir imtihan vesilesi olduğu ifade edilmektedir.

[41] A'râf 7/80.

قَالُوا لَئِنْ لَمْ تَنْتَهِ يَا لُوطُ لَتَكُونَنَّ مِنَ الْمُخْرَجِينَ ﴿١٦٧﴾ قَالَ اِنّ۪ي لِعَمَلِكُمْ مِنَ الْقَالِينَ ﴿١٦٨﴾ رَبِّ نَجِّن۪ي
وَاَهْل۪ي مِمَّا يَعْمَلُونَ ﴿١٦٩﴾ فَنَجَّيْنَاهُ وَاَهْلَهُٓ اَجْمَع۪ينَ ﴿١٧٠﴾ اِلَّا عَجُوزًا فِي الْغَابِر۪ينَ ﴿١٧١﴾ ثُمَّ دَمَّرْنَا الْاٰخَر۪ينَ
﴿١٧٢﴾ وَاَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ مَطَرًا فَسَٓاءَ مَطَرُ الْمُنْذَر۪ينَ ﴿١٧٣﴾ اِنَّ ف۪ي ذٰلِكَ لَاٰيَةً وَمَا كَانَ اَكْثَرُهُمْ مُؤْمِن۪ينَ ﴿١٧٤﴾
وَاِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَز۪يزُ الرَّح۪يمُ ﴿١٧٥﴾ كَذَّبَ اَصْحَابُ لْـَٔيْكَةِ الْمُرْسَل۪ينَ ﴿١٧٦﴾ اِذْ قَالَ لَهُمْ شُعَيْبٌ اَلَا تَتَّقُونَ
﴿١٧٧﴾ اِنّ۪ي لَكُمْ رَسُولٌ اَم۪ينٌ ﴿١٧٨﴾ فَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاَط۪يعُونِ ﴿١٧٩﴾ وَمَٓا اَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ اَجْرٍ اِنْ اَجْرِيَ اِلَّا
عَلٰى رَبِّ الْعَالَم۪ينَ ﴿١٨٠﴾ اَوْفُوا الْكَيْلَ وَلَا تَكُونُوا مِنَ الْمُخْسِر۪ينَ ﴿١٨١﴾ وَزِنُوا بِالْقِسْطَاسِ الْمُسْتَق۪يمِ
﴿١٨٢﴾ وَلَا تَبْخَسُوا النَّاسَ اَشْيَٓاءَهُمْ وَلَا تَعْثَوْا فِي الْاَرْضِ مُفْسِد۪ينَ ﴿١٨٣﴾ وَاتَّقُوا الَّذ۪ي خَلَقَكُمْ وَالْجِبِلَّةَ
الْاَوَّل۪ينَ ﴿١٨٤﴾ قَالُٓوا اِنَّمَٓا اَنْتَ مِنَ الْمُسَحَّر۪ينَ ﴿١٨٥﴾ وَمَٓا اَنْتَ اِلَّا بَشَرٌ مِثْلُنَا وَاِنْ نَظُنُّكَ لَمِنَ الْكَاذِب۪ينَ
﴿١٨٦﴾ فَاَسْقِطْ عَلَيْنَا كِسَفًا مِنَ السَّمَٓاءِ اِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِق۪ينَ ﴿١٨٧﴾ قَالَ رَبّ۪ٓي اَعْلَمُ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١٨٨﴾
فَكَذَّبُوهُ فَاَخَذَهُمْ عَذَابُ يَوْمِ الظُّلَّةِ اِنَّهُ كَانَ عَذَابَ يَوْمٍ عَظ۪يمٍ ﴿١٨٩﴾

19. Cüz
26. Sûre
Şuarâ 167-189

167-169. Lût'un bu uyarılarına rağmen halkı ona kulak asmadı, hatta o çirkin işi yapanlar elçimiz Lût'u tehdit ettiler. Ona "Eğer inançlarımızı ve davranışlarımızı eleştirmeye son vermezsen seni bu ülkeden kovarız!" dediler. Bunun üzerine Lût onlara, "Yaptığınız bu çirkin iş beni tiksindiriyor" diye cevap verdi ve Allah'a şöyle yakardı: "Rabbim! Bunlar yaptıkları çirkin işe beni ve ailemi de alet etmek istiyorlar. Sen bizi bunların şerrinden koru!"

170-173. Biz de, Lût'a ailesini alıp şehirden çıkmasını emrettik. Yaşlı eşi dışında bütün ailesini aldı ve şehirden çıktı. Geride kalanları ise feci bir taş yağmuruyla helâk ettik!

174-175. Onların bu tavırları ve başlarına gelen hazin son aslında aklını kullananlar için, Allah'ın peygamberlerine iman etmemenin kötü sonunu gösteren birer ders niteliğindedir. Fakat Mekke müşriklerinin çoğu, bu ibretlere rağmen Muhammed'in peygamber olduğuna inanmamakta ısrar etmektedirler.

Ey Muhammed! Sen onların bu tavırlarına aldırma! Unutma ki rabbin o müşrikleri, bu yaptıklarından vazgeçmedikleri takdirde cezasız bırakacak değildir. Fakat onlara merhametiyle muamele etmekte ve sana inanmaları için süre tanımaktadır. Allah'ın birliğine ve senin peygamberliğine inananlar ise ilâhî rahmet ve ödüle mazhar olacaklardır.

ŞUAYB PEYGAMBERİN TEVHİT MÜCADELESİ

176-180. Ey elçimiz! Senin peygamberliğini ısrarla inkâr eden ve başka varlıkları şefaatçi kabul edip onları Allah'a ortak koşan Mekke müşriklerine, tıpkı kendileri gibi peygamberleri yalanlayan Eyke halkının[42] kıssasını da anlat! O topluma kendi içlerinden birisi olan Şuayb'ı göndermiştik. O da onları uyarmış, kendisine Allah'tan gelen vahye uymalarını istemiş, onlardan maddî bir karşılık beklemediğini, peygamberlik görevini Allah'ın emri ile yaptığını ve mükâfatını sadece O'nun vereceğini söylemişti.

19. Cüz
26. Sûre
Şuarâ 167-189

181-184. Ardından onlara şöyle öğüt vermişti: "İnsanların haklarını yemeyin, alışverişlerinizde dürüst davranın. Adalete titizlikle riayet edin. Hak-sızlık yaparak ülkede dirlik ve düzenin bozulmasına sebebiyet vermeyin. Sizleri ve sizden önceki nesilleri yaratan ve yaptığınız kötülüklerden dolayı sizi hesaba çekecek olan Allah'tan korkun!"

185-187. Şuayb'ın öğütlerine halkının verdiği cevap, tıpkı Mekke müşriklerinin elçimiz Muhammed'e verdiği cevap gibi idi. Ona şöyle dediler: "Biz senin peygamber olduğuna inanmıyoruz. Senin bizden bir farkın yok. Bir insan nasıl peygamber olabilir ki?[43] Peygamber olduğunu iddia ettiğine göre büyülenmiş olmalısın. Madem peygamber olduğunu söylüyorsun, o halde gökten başımıza azap yağdır!"

188. Şuayb onlara şöyle cevap verdi: "Ben sizler gibi bir insanım, sadece sizi uyarmakla görevliyim. Yaptıklarınızı rabbim görmektedir. Elbette karşılığını da verecektir. İstediğiniz azabı gönderip göndermemek de O'nun takdiridir."

189. Ancak onlar ısrarla elçimizi yalanladılar, onun peygamber olduğuna inanmadılar. Onu ve beraberindeki müminleri tehdit ettiler, "Ya dininizi değiştirir ve bizim inancımıza geri dönersiniz, ya da sizleri bu ülkeden kovarız!" dediler.[44] Bunun üzerine Şuayb ise "Rabbim! Bizi bu zalimlerin elinden kurtar!" diye yakardı.[45] Bunun üzerine biz de Eyke halkının inkârcılarını, ortalığın toza dumana karıştığı müthiş bir âfet ile helâk ettik!

---

42 Hz. Şuayb'ın gönderildiği toplum Medyen halkıdır. Burada "Eyke halkı" ifadesiyle bu toplum kastedilmektedir (farklı görüşlerin değerlendirmesi için bk. İbn Kesîr, Derveze) "Eyke" kelimesi "sıkı ormanlık" anlamına gelir.

43 Râzî.

44 A'raf 7/88.

45 A'raf 7/89.

19. Cüz
26. Sûre
Şuarâ 190-209

اِنَّ فٖى ذٰلِكَ لَاٰيَةً وَمَا كَانَ اَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنٖينَ ﴿١٩٠﴾ وَاِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزٖيزُ الرَّحٖيمُ ﴿١٩١﴾ وَاِنَّهُ لَتَنْزٖيلُ رَبِّ
الْعَالَمٖينَ ﴿١٩٢﴾ نَزَلَ بِهِ الرُّوحُ الْاَمٖينُ ﴿١٩٣﴾ عَلٰى قَلْبِكَ لِتَكُونَ مِنَ الْمُنْذِرٖينَ ﴿١٩٤﴾ بِلِسَانٍ عَرَبِيٍّ مُبٖينٍ
﴿١٩٥﴾ وَاِنَّهُ لَفٖى زُبُرِ الْاَوَّلٖينَ ﴿١٩٦﴾ اَوَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ اٰيَةً اَنْ يَعْلَمَهُ عُلَمٰٓؤُا بَنٖٓى اِسْرَٓاءٖيلَ ﴿١٩٧﴾ وَلَوْ نَزَّلْنَاهُ عَلٰى
بَعْضِ الْاَعْجَمٖينَ ﴿١٩٨﴾ فَقَرَاَهُ عَلَيْهِمْ مَا كَانُوا بِهٖ مُؤْمِنٖينَ ﴿١٩٩﴾ كَذٰلِكَ سَلَكْنَاهُ فٖى قُلُوبِ الْمُجْرِمٖينَ
﴿٢٠٠﴾ لَا يُؤْمِنُونَ بِهٖ حَتّٰى يَرَوُا الْعَذَابَ الْاَلٖيمَ ﴿٢٠١﴾ فَيَاْتِيَهُمْ بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٢٠٢﴾ فَيَقُولُوا هَلْ نَحْنُ
مُنْظَرُونَ ﴿٢٠٣﴾ اَفَبِعَذَابِنَا يَسْتَعْجِلُونَ ﴿٢٠٤﴾ اَفَرَاَيْتَ اِنْ مَتَّعْنَاهُمْ سِنٖينَ ﴿٢٠٥﴾ ثُمَّ جَٓاءَهُمْ مَا كَانُوا يُوعَدُونَ
﴿٢٠٦﴾ مَٓا اَغْنٰى عَنْهُمْ مَا كَانُوا يُمَتَّعُونَ ﴿٢٠٧﴾ وَمَٓا اَهْلَكْنَا مِنْ قَرْيَةٍ اِلَّا لَهَا مُنْذِرُونَ ﴿٢٠٨﴾ ذِكْرٰى وَمَا كُنَّا
ظَالِمٖينَ ﴿٢٠٩﴾

190-191. Onların bu tavırları ve başlarına gelen hazin son, aklını kullananlar için, Allah'ın peygamberlerine iman etmemenin kötü sonunu gösteren bir ders niteliğindedir. Fakat Mekke müşriklerinin çoğu, bu ibretlere rağmen Muhammed'in peygamber olduğuna inanmamakta ısrar etmektedirler.

Ey elçimiz Muhammed! Sen onların bu tavırlarına aldırma! Unutma ki rabbin o müşrikleri, bu yaptıklarından vazgeçmezlerse cezasız bırakacak değildir. Fakat onlara merhametiyle muamele etmekte ve sana inanmaları için süre tanımaktadır. Allah'ın birliğine ve senin peygamberliğine inananlar ise ilâhî rahmet ve ödüle mazhar olacaklardır.

İLÂHÎ VAHYİN HAKİKATİ ve SON PEYGAMBERE İNANMAYANLARA UYARI

192-195. Ey Muhammed! İşte sana vahyetmekte olduğumuz bu Kur'an Mekke müşriklerini şirk inancının kötü sonucu hakkında uyarasın diye, senin kalbine, vahiy meleği Cebrâil aracılığıyla, kendi dilleri olan Arapça ile âlemlerin rabbi tarafından vahyedilmektedir. Eğer müşriklerin istediği şekilde bir melek elçi gönderip vahyi onun diliyle bildirseydik[46] o zaman onu anlayamazlardı ve iman etmemek için bir bahaneye sahip olabilirlerdi. Oysa şimdi onu kendi

[46] Burada geçen "yabancı" kelimesi bu anlamda olmalıdır. Değerlendirme için Meryem sûresinin ... âyetindeki dipnota bakınız.

gibi bir beşer aracılığıyla ve anlayacakları bir dille vahyetmekte ve bahanelerine imkân vermemekteyiz.[47]

196-197. Üstelik Kur'an'da anlattıklarımız daha önceki ilâhî kitaplarda da yer almaktadır.[48] Nitekim Tevrat'ı bilen İsrâiloğulları'nın bazı âlimlerinin, Kur'an'ı dinledikleri zaman onun ilâhî kelâm olduğunu anlamaları Mekke müşriklerinin Kur'an'ın, Allah tarafından vahyedildiğine inanmaları için yeterli bir kanıt değil midir?

198-207. İşte Kur'an bütün bu açık kanıtlarla gözlerinin önüne konulmuş, inanmamalarına sebep olacak her türlü bahane ortadan kaldırılmış olmasına rağmen[49] müşrikler yine de senin peygamberliğine ve Kur'an'ın ilâhî vahiy olduğuna iman etmemekte, şirkte körü körüne ısrar etmekte, kendilerini ilâhî ceza ile uyardığında ise "Madem doğru söylüyorsun, gökten başımıza azap yağdır da görelim" diye meydan okumaktadırlar. Belli ki başlarına âniden gelecek azap vaktine kadar inanmamakta ısrar edecekler, fakat o azap âniden onları yakaladığında, "Eyvah! Keşke biraz daha süre verilse" diye feryat edeceklerdir.

19. Cüz
26. Süre
Şuarâ 190-209

208-209. Biz hiçbir toplumu uyarmadan helâk etmiş değiliz. Başlangıçta kendilerine peygamber gönderip uyarı yapmadan hiç kimseyi cezalandırmayız. Çünkü biz asla haksızlık yapmayız. İşte Mekke müşriklerine de gerekli uyarıyı Kur'an ile yapıyoruz. Başlarına azap geldiğinde artık kendilerine ikinci bir süre tanınmayacaktır. Gerçek şu ki o durumda onlara yeniden süre verilecek olsa ve aynı uyarılar kendilerine tekrar yapılsa yine fayda etmezdi.

---

47 [illegible]

48 [illegible]

49 [illegible] cümle metinde "Böylece biz onu günahkâr müşriklerin kalplerine iyice yerleştirdik" (كذلك سلكناه في قلوب المجرمين) şeklinde geçmektedir. Bizim çevirimizde Zemahşerî'nin yorumu esas alınmış ve Türkçe anlatım kurgusuna dikkat edilmiştir. Fakat başta Taberî olmak üzere birçok müfessir bu kaydeyi, "Biz o müşriklerin kalplerine inkârı yerleştirdik" şeklinde yorumlamışlardır. Oysa âyette "inkâr" lafzı geçmemektedir (cebir anlayışı doğrultusunda yapılan bu yorumların değerlendirmesi için bk. Derveze).

وَمَا تَنَزَّلَتْ بِهِ الشَّيَاطِينُ ﴿٢١٠﴾ وَمَا يَنْبَغِي لَهُمْ ...
فَلَا تَدْعُ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ فَتَكُونَ مِنَ الْمُعَذَّبِينَ ﴿٢١٣﴾ ...
لِمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٢١٥﴾ فَاِنْ عَصَوْكَ فَقُلْ اِنّ۪ي بَر۪ٓيءٌ ...
الَّذ۪ي يَرٰيكَ ح۪ينَ تَقُومُ ﴿٢١٨﴾ وَتَقَلُّبَكَ فِي السَّاجِد۪ينَ ...
عَلٰى مَنْ تَنَزَّلُ الشَّيَاطِينُ ﴿٢٢١﴾ تَنَزَّلُ عَلٰى كُلِّ اَفَّاكٍ اَث۪يمٍ ﴿٢٢٢﴾ ...
وَالشُّعَرَٓاءُ يَتَّبِعُهُمُ الْغَاوُ۫نَ ﴿٢٢٤﴾ اَلَمْ تَرَ اَنَّهُمْ ف۪ي كُلِّ وَادٍ يَه۪يمُونَ ﴿٢٢٥﴾ وَاَنَّهُمْ يَقُولُونَ مَا لَا يَفْعَلُونَ
اِلَّا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَذَكَرُوا اللّٰهَ كَث۪يرًا وَانْتَصَرُوا مِنْ بَعْدِ مَا ظُلِمُوا وَسَيَعْلَمُ ...
اَيَّ مُنْقَلَبٍ يَنْقَلِبُونَ ﴿٢٢٧﴾

19. Cüz
26. Sure
Şuarâ 210-227

PEYGAMBER ŞAİR ya da KÂHİN DEĞİLDİR

210-212. **Ey Mekke müşrikleri! Muhammed'e vahyedilen bu Kur'an'ı gü-ya şeytanların veya cinlerin şairlere ilham ettiği şiirlere benzetmeniz asılsız bir yakıştırmadır.**[50] **Sizin iddia ettiğiniz gibi cinlerin yahut şeytanların ilâhî ilimden bir şey almaları ve onu bazı insanlara ulaştırmaları asla mümkün değildir.**

213. **Ey elçimizin muhatabı olan müşrikler!**[51] Sakın Allah'tan başka **varlıklardan medet umup onları Allah'a ortak koşmayın!** Aksi takdirde azaba **müstehak olursunuz!**

214-220. Ey elçimiz Muhammed! Öncelikle sana yakın olan akrabalarını **şirkten vazgeçmeleri için uyar. Eğer Allah'a ortak koşmaktan** vazgeçmezlerse **onlara Allah'ın huzurunda asla destek olamayacağını bildir.**[52] Sana inananlara **kol kanat ger.** Müşriklerin sana zarar vermelerinden korkma! Unutma ki Allah **senin yaptıklarını da,** müşriklerin yaptıklarını da görmektedir; yalnız başına **ve müminlerle birlikte iken O'nu andığını,** namaz kıldığını, insanları tevhide ça-**ğırdığını bilmektedir.** O'nun ilmi sonsuzdur. Yaptığınız her şeyden haberdardır.

Senin ve sana inananların ödülünü vereceği **gibi, seni yalanlayan** [illegible] cezasını da verecektir. Bu sebeple **sen Allah'a güven! Allah onlara** [illegible] yardım edecek ve seni zafere ulaştıracaktır.[53]

221-226. Ey elçimizin başına cinlerin, şeytanların üşüştüğünü **iddia** eden ve ona vahyedilen Kur'an'ı şeytandan gelen vesvese olarak **niteleyen** müşrikler! Şeytanların kimlerin başına üşüştüğünü bilmek ister misiniz? Ger-çek şu ki şeytanlar işi gücü yalan dolan ve iftira olan günahkârların başına üşüşür. Bunlar güya cinlerle, şeytanlarla irtibat kurduklarını iddia eder ve yalan yanlış iddialarını insanlara kabul ettirirler. Kendilerini özel güçlere sahip şairler olarak takdim eder ve tıpkı kendileri gibi yoldan çıkmış kimseleri peşlerinden sürüklerler. Güya Kur'an'a benzer sözler söyleme gayretine girişirler ve elçimiz Muhammed'e inanmayan müşrikleri etraflarına toplarlar.[54] Görmez misiniz, şair geçinen o insanlar bir gün doğru dediklerine başka gün yanlış derler. Sahip olmadıkları meziyetler uydurup övünürler!

227. Oysa gerçek şairler böyle değildirler. Allah'ın birliğine ve peygam-berine iman eden, O'nun emirlerine ve yasaklarına uygun yaşayan, elçimize vahyedilen Kur'an'ı okuyan ve onun mesajını insanlara anlatacak şiirler söy-leyen şairler elbette ki müşrik şairler gibi değildirler. Bunlar Kur'an'a ve Mu-hammed'e yönelik alay ve hakaret içeren şiirlere kendi şiirleriyle karşılık ve-rirler.[55]

Ey Muhammed! Müşriklerin senin peygamberliğini ısrarla yalanlamaları seni üzmesin! İşte sana anlattığımız onca peygamber kıssasından da anlaşılacağı üzere sana karşı bu tavrı takınan müşrikler çok geçmeden alaşağı olacaklar, bugün sahip oldukları güç ve mevkilerini kaybedeceklerdir.

19. Cüz
26. Sure
Şuarâ 210-227

50 Zemahşerî, Râzî.
51 Âyet lafzî olarak Hz. Peygamber'e hitap ediyor olmakla beraber anlam açısından müşriklere hitap ettiği açıktır. Nitekim Fahreddin er-Râzî bu hususu veciz bir şekilde izah etmektedir.
52 Zemahşerî.

53 Zemahşerî.
54 Zemahşerî.
55 İbn Kesîr.

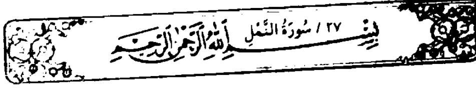
YIRMİ YEDİNCİ SÛRE

NEML

Süleyman peygamber ile konuşan karınca.

Mekke döneminin ortalarında Şuarâ sûresinin ardından vahyedilmiştir. Adını 18. âyetten itibaren anlatılan ve Hz. Süleyman'ın bir sefer esnasında geçtiği vadide yaşayan karıncaların konuşmasını aktaran âyette geçen "neml" kelimesinden almıştır. "Süleyman sûresi" de denir. Sûrede, Hz. Peygamber'e inanmadıkları takdirde geçmiş toplumlar gibi hüsrana uğrayacakları vurgulanan Mekkeli müşriklerin, kıyamet ve ilâhî ceza uyarısıyla ilgili umursamazlıkları eleştirilmekte, bu tutumların kendilerini ilâhî cezaya mâruz bırakacağı belirtilmektedir.

Doksan üç âyetten oluşan sûreyi muhtevasına göre aşağıdaki gibi tasnif etmek mümkündür.

طسٓ تِلْكَ اٰيَاتُ الْقُرْاٰنِ وَكِتَابٍ مُبِينٍ ﴿١﴾ هُدًى وَبُشْرٰى لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿٢﴾ اَلَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلٰوةَ وَيُؤْتُونَ
الزَّكٰوةَ وَهُمْ بِالْاٰخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ ﴿٣﴾ اِنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْاٰخِرَةِ زَيَّنَّا لَهُمْ اَعْمَالَهُمْ فَهُمْ يَعْمَهُونَ ﴿٤﴾ اُولٰٓئِكَ
الَّذِينَ لَهُمْ سُٓوءُ الْعَذَابِ وَهُمْ فِي الْاٰخِرَةِ هُمُ الْاَخْسَرُونَ ﴿٥﴾ وَاِنَّكَ لَتُلَقَّى الْقُرْاٰنَ مِنْ لَدُنْ حَكِيمٍ عَلِيمٍ ﴿٦﴾

İLÂHÎ KELÂMIN YOL GÖSTERİCİLİĞİ

1-6. Tâ sîn![1] Ey elçimiz Muhammed! Doğrusu, bu Kur'an sana engin bilgi sahibi olan ve insanlar için en yararlı şeyleri hikmetle emreden Allah tarafından vahyedilmektedir. Bu kitabın âyetleri, tevhidi ve ilâhî mesajları insanlara açık bir şekilde anlatmakta, senin peygamberliğine iman eden, tevhit inancına göre Allah'a kulluk eden[2] ve dünya hayatının sonunda hesaba çekilecekleri âhiret hayatına iman edenleri müjdeleyen[3] bir rehberdir. Ancak Mekkeli müşrikler senin peygamberliğine inanmayıp âhiretle ilgili uyarılarını alaya almaktadırlar. Zira onlar yaptıkları şeyin doğru olduğunu sanmakta, kendilerini doğru yolda görmektedirler.[4] Oysa gerçek tam tersidir.[5] Âhirette onları çok acı bir azap beklemektedir.

---

[1] Hurûf-ı mukattaa olarak adlandırılan bu harflerle ilgili olarak Bakara sûresinin 1. âyetindeki dipnota bakınız.

[2] Buradaki salât ve zekât kelimelerine verdiğimiz anlam için Tevbe sûresinin 5. âyetindeki dipnota bakınız.

[3] Hidayet kelimesi "müminlerin müjdelenmesi ve ödüllendirilmesi" anlamına gelir. Açıklama için Bakara sûresinin 2. âyetindeki dipnota bakınız.

[4] Âyette müşriklerin davranışlarının kendilerine hoş gösterilmesi lafzan Allah'a isnat edilmiştir. Zemahşerî'nin işaret ettiği gibi bu ifade mecazidir. Zira Allah'ın insanlara kötü şeyleri hoş gösterdiğini düşünmek doğru değildir. Gerçi Fahreddin er-Râzî gibi Eş'arî mezhebine mensup kimi tefsirciler, birtakım kelâmî mülâhazalar sebebiyle bu görüşü savunmuşlardır (konuyla ilgili değerlendirme için bk. Derveze).

[5] Âyette geçen "وَهُمْ فِى الْاٰخِرَةِ هُمُ الْاَخْسَرُونَ" ifadesindeki ikinci "hüm" zamiri vurgu ifade eder. Buna göre

إِذْ قَالَ مُوسٰى لِأَهْلِهِ إِنِّي اٰنَسْتُ نَارًا سَاٰتِيكُمْ مِنْهَا بِخَبَرٍ أَوْ اٰتِيكُمْ بِشِهَابٍ قَبَسٍ لَعَلَّكُمْ تَصْطَلُونَ ﴿٧﴾
فَلَمَّا جَاءَهَا نُودِيَ أَنْ بُورِكَ مَنْ فِي النَّارِ وَمَنْ حَوْلَهَا وَسُبْحَانَ اللّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٨﴾ يَا مُوسٰى إِنَّهُ أَنَا اللّٰهُ
الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٩﴾ وَأَلْقِ عَصَاكَ فَلَمَّا رَاٰهَا تَهْتَزُّ كَأَنَّهَا جَانٌّ وَلّٰى مُدْبِرًا وَلَمْ يُعَقِّبْ يَا مُوسٰى لَا تَخَفْ إِنِّي
لَا يَخَافُ لَدَيَّ الْمُرْسَلُونَ ﴿١٠﴾ إِلَّا مَنْ ظَلَمَ ثُمَّ بَدَّلَ حُسْنًا بَعْدَ سُوءٍ فَإِنِّي غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١١﴾ وَأَدْخِلْ يَدَكَ
فِي جَيْبِكَ تَخْرُجْ بَيْضَاءَ مِنْ غَيْرِ سُوءٍ فِي تِسْعِ اٰيَاتٍ إِلٰى فِرْعَوْنَ وَقَوْمِهِ إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَاسِقِينَ ﴿١٢﴾ فَلَمَّا
جَاءَتْهُمْ اٰيَاتُنَا مُبْصِرَةً قَالُوا هٰذَا سِحْرٌ مُبِينٌ ﴿١٣﴾ وَجَحَدُوا بِهَا وَاسْتَيْقَنَتْهَا أَنْفُسُهُمْ ظُلْمًا وَعُلُوًّا فَانْظُرْ
كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُفْسِدِينَ ﴿١٤﴾

19. Cüz
27. Sûre
Neml 7-14

MÛSÂ PEYGAMBER KISSASINDAN Hz. PEYGAMBERE MÂNEVÎ DESTEK, MÜŞRİKLERE UYARI MESAJI

7. Ey Muhammed! Müşriklerin senin peygamberliğine inanmamaları sana ve yanındaki müminlere baskı yapmaları seni ümitsizliğe düşürmesin! Eğer sabır ve kararlılıkla inancınızı sürdürürseniz Allah sizlere yardım edecek, onlara karşı üstün gelmenizi sağlayacaktır. Nitekim senden önceki peygamberler de tıpkı senin gibi zorluklar yaşamışlar, fakat sabır ve kararlılık gösterdikleri için kazançlı çıkmışlardır. İşte bu peygamberlerden biri de Mûsâ'dır.[6]

Mûsâ, soğuk bir kış gecesi,[7] ailesiyle birlikte Medyen şehrinden Mısır'a doğru giderken yolunu kaybetmişti.[8] O sırada yolda bir ateş görmüş ve ailesine şöyle demişti: "Bekleyiniz! Sanki şurada bir ateş gördüm. Oraya bir gideyim, belki ısınacak bir parça ateş ya da bize yolu tarif edecek birilerini bulurum."

"Âhirette hüsrana uğrayacak olanlar onlardır, evet işte onlar!" gibi bir anlam ortaya çıkar. Bu vurgudaki maksat ise, kendilerini kurtuluşa ermiş gören ve müminleri sapkın addeden müşriklere cevap vermektir. 4. âyette geçen ve genellikle, "Onların amellerini süsledik" şeklinde tercüme edilen ifadeyi de işte buradan hareketle anlamak gerekmektedir. Vâkıa şudur ki müşrikler kendi davranışlarının doğru olduğuna inanmaktadırlar. Kur'an bu durumu kendine özgü üslûbuyla (Kur'an, kâinatta olan her şeyi bir şekilde Allah'a nispet eder) ifade etmekte ve âhirette kurtuluşa erecek olanların müşrikler değil, aksine müminler olduğunu belirtmektedir.

6 Bu paragraf sûrede lafzan geçmemektedir. Ancak burada peygamber kıssalarının anlatılışındaki temel amaç Hz. Peygamber'i teselli etmek ve ona inanmayan müşrikleri uyarmaktır. Nitekim aynı kıssanın anlatıldığı Tâhâ sûresinde Taberî bu değerlendirmeyi yapmıştır.

7 Taberî, Râzî.

8 Câbirî.

8-9. Ateşin yanına vardığında Allah ona şöyle vahyetmişti: "Ey Mûsâ! Bu ateş ve çevresinde gördüğün şeyler Allah'ın insanlara olan rahmetinin tecellisi olan kutlu vahyin habercisidir.[9] Rabbin seni peygamber olarak seçmiştir. Buradan sana iletilecek olan vahiy, halkın için ilâhî rahmet olacaktır.[10] Bütün insanların yaratıcısı ve yol göstericisi olan Allah, müşriklerin nitelemelerinden münezzehtir. Eşi ve ortağı yoktur. Bilesin ki sana bu vahyi ileten benim ve benden başka ilâh yoktur. Ben sonsuz güç ve hikmet sahibiyim. Elçilerime, insanlara en yararlı olacak mesajları iletirim ve onlara düşmanlık edenleri cezalandırırım."

19. Cüz
27. Sûre
Neml 7-14

10-12. Ardından ona, "Asânı yere at!" diye emir verdi. Mûsâ, asâsını yere atınca birden hareketli bir yılana dönüştüğünü gördü ve kaçmaya koyuldu. Allah, "Korkma! Benim huzurumda korkuya kapılacak olanlar peygamberler değil, onlara inanmayan ve insanlara zulmedenlerdir.[11] Kaldı ki eğer onlar da yaptıklarından pişmanlık duyar, iman edip hakkı ve adaleti gözetmeye başlarlarsa merhamet ve şefkatimle muamele eder ve onları affederim. Şimdi al onu, göreceksin ki onu tekrar eski haline döndüreceğiz. Bir de elini koynuna sok! Çıkardığın zaman göreceksin ki peygamberliğine dair bir mûcize olarak elin ışıl ışıl parlayacak! Bunlar dahil, sana dokuz mûcize göstereceğiz. Artık Allah tarafından peygamber olarak seçilip görevlendirildiğini bil! Mısır'a gidip Firavun ve erkânını senin peygamberliğine inanıp İsrâiloğulları'nı serbest bırakmaları için uyar! Çünkü onlar iyice hadlerini aşmış bulunmaktadırlar" dedi.

13-14. Mûsâ, Firavun ve erkânına gidip onlara ilâhî mesajı ulaştırdığında, onun peygamberliğine dair delilleri görmelerine rağmen yine de kendisine inanmadılar ve tıpkı Mekkeli müşriklerin, elçimiz Muhammed'e dedikleri gibi ona "sihirbaz" dediler. Oysa onun bir sihirbaz değil, Allah tarafından gönderilmiş bir peygamber olduğunu gayet iyi biliyorlardı. Ancak sırf inat ve kibirlerinden dolayı ona inanmak istemediler ve sonunda hüsrana uğradılar. Ey Mekkeli müşrikler! Eğer siz de Muhammed'e inanmamakta aynı kibir ve inadı sürdürürseniz sonunuz tıpkı Firavun ve erkânı gibi hüsran olacaktır.[12]

9 Zemahşerî.

10 Râzî.

11 Taberî.

12 İbn Kesir.

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا دَاوُدَ وَسُلَيْمٰنَ عِلْمًاۚ وَقَالَا الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذ۪ي فَضَّلَنَا عَلٰى كَث۪يرٍ مِنْ عِبَادِهِ الْمُؤْمِن۪ينَ ﴿١٥﴾ وَوَرِثَ
سُلَيْمٰنُ دَاوُدَ وَقَالَ يَٓا اَيُّهَا النَّاسُ عُلِّمْنَا مَنْطِقَ الطَّيْرِ وَاُو۫ت۪ينَا مِنْ كُلِّ شَيْءٍۜ اِنَّ هٰذَا لَهُوَ الْفَضْلُ الْمُب۪ينُ
﴿١٦﴾ وَحُشِرَ لِسُلَيْمٰنَ جُنُودُهُ مِنَ الْجِنِّ وَالْاِنْسِ وَالطَّيْرِ فَهُمْ يُوزَعُونَ ﴿١٧﴾ حَتّٰٓى اِذَٓا اَتَوْا عَلٰى وَادِ النَّمْلِۙ
قَالَتْ نَمْلَةٌ يَٓا اَيُّهَا النَّمْلُ ادْخُلُوا مَسَاكِنَكُمْۚ لَا يَحْطِمَنَّكُمْ سُلَيْمٰنُ وَجُنُودُهُۙ وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿١٨﴾ فَتَبَسَّمَ
ضَاحِكًا مِنْ قَوْلِهَا وَقَالَ رَبِّ اَوْزِعْن۪ٓي اَنْ اَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّت۪ٓي اَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَعَلٰى وَالِدَيَّ وَاَنْ اَعْمَلَ صَالِحًا
تَرْضٰيهُ وَاَدْخِلْن۪ي بِرَحْمَتِكَ ف۪ي عِبَادِكَ الصَّالِح۪ينَ ﴿١٩﴾ وَتَفَقَّدَ الطَّيْرَ فَقَالَ مَا لِيَ لَٓا اَرَى الْهُدْهُدَۘ اَمْ كَانَ
مِنَ الْغَٓائِب۪ينَ ﴿٢٠﴾ لَاُعَذِّبَنَّهُ عَذَابًا شَد۪يدًا اَوْ لَاَاذْبَحَنَّهُٓ اَوْ لَيَأْتِيَنّ۪ي بِسُلْطَانٍ مُب۪ينٍ ﴿٢١﴾ فَمَكَثَ غَيْرَ بَع۪يدٍ
فَقَالَ اَحَطْتُ بِمَا لَمْ تُحِطْ بِه۪ وَجِئْتُكَ مِنْ سَبَاٍ بِنَبَاٍ يَق۪ينٍ ﴿٢٢﴾

19. Cuz
27. Sûre
Neml 15-22

DÂVUD ve SÜLEYMAN KISSASINDAN TEVHİT MESAJI

15-16. Ey elçimiz Muhammed! Mûsâ'dan sonra İsrâiloğulları'na peygam-ber olarak gönderdiğimiz ve kendilerine ilâhî ilim ve peygamberlik verdiğimiz Dâvud ve Süleyman kıssalarında hem senin için, hem senin peygamberliğini kabul etmeyen müşrikler için dersler vardır. Zira Dâvud ve Süleyman, Allah kendilerine büyük bir krallık bahşettiği halde Firavun gibi azgınlık ve zalimlik yapmamış, sâlih birer kul olarak ilâhî mesaja boyun eğip onun emir ve yasakları uyarınca yaşamışlardı. Ellerindeki güç ve kudrete aldanıp seni yalanlayan Mek-keli müşrikler bu durumdan ders çıkarmalı, iman ve adaletle donanmayan he işin sonunun hüsran olacağını bilmelidirler.

Vaktiyle biz Dâvud ve Süleyman peygamberlere kuşlarla konuşma ye-teneği dahil[13] büyük bir ilim vermiştik. Onlar da bu ilme karşılık Allah'a şü-retmişler, "Bizi diğer birçok inanan kulun sahip olduklarından farklı meziyetlerle donatan Allah'a hamdolsun" demişlerdi. Dâvud'un vefatından sonra oğlu Sü-leyman, Allah'ın peygamberi ve babasının vârisi olarak tahta geçmiş ve insanlar! Allah bize kuşlarla konuşmak gibi büyük bir meziyet ve hemen şey hakkında geniş bilgi lutfetmiştir. Doğrusu, Allah'ın bize bahşettiği bu ni-metler gerçekten büyük lutuftur" diye konuşmuştu.

13 Kuşlarla konuşma (منطق الطير) büyük ihtimalle mecazi bir ifadedir. Kuşların birçok devlet tarafından istihbarat aracı olarak kullanıldığı bilinmektedir. Nitekim bu sûrede de hüdhüd adlı kuşun Hz. Sü-leyman'a haber getirdiği ve onun mektubunu Sebe kraliçesine ilettiği bildirilmektedir.

17-18. Bir vakit Süleyman'ın insanlardan, cinlerden ve kuşlardan müteşekkil orduları, bir sefer için toplanıp düzenli birlikler halinde yola koyulmuşlardı.[14] Ordu karınca vadisine geldiğinde bir karınca diğerlerine şöyle seslenmişti: "Yuvalarınıza girin! Dikkat edin Süleyman ve ordusu buradan geçerken farkında olmadan sizi ezmesin!"[15]

19. Bunun üzerine Süleyman tebessüm etmiş ve büyük bir alçak gönüllülükle, "Ey rabbim! Bana ve babama[16] verdiğin bu nimetlere hakkıyla şükredebilmeyi, sana lâyıkıyla kulluk edebilmeyi, emir ve yasakların doğrultusunda bir yaşam sürüp rahmetine ve sevdiğin kullar arasına dahil olabilmeyi nasip et!" diye dua etmişti.

19. Cüz
27. Sûre
Neml 15-22

20-21. Bir aralık, ordunun su ihtiyacını karşılayacak bir kaynak bulmak için[17] haberci kuşları toplamış, fakat içlerinde hüdhüdü göremeyince, "Onu niçin göremiyorum? Yoksa kayıplara mı karıştı? Bana geçerli bir mazeret bildirmezse ya kellesini uçurur ya da çok ağır bir cezaya çarptırırım!" demişti.

Çok geçmeden hüdhüd çıkageldi ve kendisine nerede kaldığını soran[18] Süleyman'a, "Senin ve ordunun henüz gitmediği yerlere gittim ve Sebe halkına ilişkin çok önemli bilgiler edindim" diye cevap vermişti.

---

14 Süleyman'ın ordusundaki cinlerin İsrâiloğulları dışından olan Amâlika kabilesine mensup köleler olduğu, kuşların ise atlı süvari birlikleri olduğu söylenmiştir. Nitekim Enbiyâ sûresinde onun için çeşitli işler yapan "şeytanlar"dan söz edilmektedir ki muhtemelen burada sözü edilen cinlerle aynı kimselerdir (bk. Enbiyâ 21/82). Zira bu kimseler Sâd sûresinde "zincire vurulmuş" olarak tavsif edilmektedir (bk. Sâd 38/38). Tayr (kuş) kelimesi ise hızlı koşan atlar anlamında da kullanılır (bk. Zebîdî, *Tâcü'l-arûs*, "tyr" md., Fîrûzâbâdî, *el-Kamûsü'l-muhît*, "tyr" md.). Bununla beraber âyette geçen "kuş" kelimesinin gerçek anlamda kullanılmış olması durumunda, ordunun istihbarat görevi için eğitilmiş kuşlar anlamına gelmesi de muhtemeldir. Râzî, Hz. Süleyman devrindeki kuşların akıl sahibi olduklarını, fakat günümüzdeki kuşların böyle olmadıklarını ifade eder. Böylesi zorlamalara girmektense, kuşlardan maksadın haberciler olduğunu düşünmek daha mâkuldür. *Doğrusunu Allah bilir.*

15 Bu âyette geçen karıncaların konuşması hususunda şu yorumlar da yapılabilir: Karınca vadisi (vâdi'n-neml) olarak bilinen yer, Şam civarında (Râzî) Cibrîn ile Askalân arasında bulunan bir vadidir (*Tâcü'l-arûs*, "vdy" md.). Hz. Süleyman'ın, ordusuyla buradan geçtiği ve bölgede yaşayan Nemle adlı bir kabileye mensup insanların ordunun gelişinden korkup saklandıkları anlatılmaktadır. *Doğrusunu Allah bilir.*

16 Metinde "[illegible]" ifadesi geçiyor. Lafzan "anne babama" anlamına gelse de Hz. Dâvud'un kastedildiği açıktır.

17 Taberî.

18 Taberî.

اِنّ۪ي وَجَدْتُ امْرَاَةً تَمْلِكُهُمْ وَاُو۫تِيَتْ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ وَلَهَا عَرْشٌ عَظ۪يمٌ ﴿٢٣﴾ وَجَدْتُهَا وَقَوْمَهَا يَسْجُدُونَ
لِلشَّمْسِ مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ اَعْمَالَهُمْ فَصَدَّهُمْ عَنِ السَّب۪يلِ فَهُمْ لَا يَهْتَدُونَۙ ﴿٢٤﴾ اَلَّا يَسْجُدُوا
لِلّٰهِ الَّذ۪ي يُخْرِجُ الْخَبْءَ فِي السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَيَعْلَمُ مَا تُخْفُونَ وَمَا تُعْلِنُونَ ﴿٢٥﴾ اَللّٰهُ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ رَبُّ
الْعَرْشِ الْعَظ۪يمِ ﴿٢٦﴾ قَالَ سَنَنْظُرُ اَصَدَقْتَ اَمْ كُنْتَ مِنَ الْكَاذِب۪ينَ ﴿٢٧﴾ اِذْهَبْ بِكِتَاب۪ي هٰذَا فَاَلْقِهْ اِلَيْهِمْ
ثُمَّ تَوَلَّ عَنْهُمْ فَانْظُرْ مَاذَا يَرْجِعُونَ ﴿٢٨﴾ قَالَتْ يَٓا اَيُّهَا الْمَلَؤُا اِنّ۪ٓي اُلْقِيَ اِلَيَّ كِتَابٌ كَر۪يمٌ ﴿٢٩﴾ اِنَّهُ مِنْ
سُلَيْمٰنَ وَاِنَّهُ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِۙ ﴿٣٠﴾ اَلَّا تَعْلُوا عَلَيَّ وَأْتُون۪ي مُسْلِم۪ينَ ﴿٣١﴾ قَالَتْ يَٓا اَيُّهَا الْمَلَؤُا
اَفْتُون۪ي ف۪ٓي اَمْر۪يۚ مَا كُنْتُ قَاطِعَةً اَمْرًا حَتّٰى تَشْهَدُونِ ﴿٣٢﴾ قَالُوا نَحْنُ اُو۬لُوا قُوَّةٍ وَاُو۬لُوا بَأْسٍ شَد۪يدٍ وَالْاَمْرُ
اِلَيْكِ فَانْظُر۪ي مَاذَا تَأْمُر۪ينَ ﴿٣٣﴾ قَالَتْ اِنَّ الْمُلُوكَ اِذَا دَخَلُوا قَرْيَةً اَفْسَدُوهَا وَجَعَلُٓوا اَعِزَّةَ اَهْلِهَٓا اَذِلَّةًۚ
وَكَذٰلِكَ يَفْعَلُونَ ﴿٣٤﴾ وَاِنّ۪ي مُرْسِلَةٌ اِلَيْهِمْ بِهَدِيَّةٍ فَنَاظِرَةٌ بِمَ يَرْجِعُ الْمُرْسَلُونَ ﴿٣٥﴾ فَلَمَّا جَٓاءَ سُلَيْمٰنَ قَالَ
اَتُمِدُّونَنِ بِمَالٍؗ فَمَٓا اٰتٰىنِيَ اللّٰهُ خَيْرٌ مِمَّٓا اٰتٰيكُمْۚ بَلْ اَنْتُمْ بِهَدِيَّتِكُمْ تَفْرَحُونَ ﴿٣٦﴾ اِرْجِعْ اِلَيْهِمْ فَلَنَأْتِيَنَّهُمْ
بِجُنُودٍ لَا قِبَلَ لَهُمْ بِهَا وَلَنُخْرِجَنَّهُمْ مِنْهَٓا اَذِلَّةً وَهُمْ صَاغِرُونَ ﴿٣٧﴾

19. Cüz
27. Süre
Neml 23-37

23-26. Süleyman, Sebe ülkesi hakkındaki bu çok önemli bilginin ne olduğunu sorunca hüdhüd şöyle demişti: "O ülkenin başında muhteşem bir saltanatı ve her türlü imkânı olan bir kraliçe var. Fakat gerek kraliçe gerekse bütün Sebe halkı tevhidi bırakmış, güneşi kendilerine ilâh edinmiş, şeytana uyup bu yanlış yolu doğru olarak benimsemiş durumdadırlar. Bütün varlığın en gizli saklı hallerini dahi bilen, insanların gizli açık bütün davranışlarından haberdar olan, mülkün ve egemenliğin yegâne sahibi olan Allah'a kulluk etmek dururken şeytana uyup O'na şirk koşmakta ve basîretleri körelmişçesine davranmakta, bir türlü tevhide dönmemektedirler."

27-28. Bu haberi alan Süleyman, hem haberin doğruluğundan emin olmak, hem de Sebe kraliçesini tevhide davet etmek üzere bir mektup yazdı ve hüdhüde şöyle dedi: "Söylediklerinin doğru olup olmadığını yakında anlayacağız. Şu mektubumu onlara götür ve tepkilerinin nasıl olduğunu gözetleyip bana haber getir!"

29-32. Kraliçe mektubu alınca danışmanlarını topladı ve "Efendiler! Bana çok önemli bir kraldan[19] mektup geldi. Mektup Süleyman adlı bir kral tarafından gönderilmiş ve sonsuz merhamet sahibi olan Allah'ın adıyla beni tevhidi kabul etmeye ve çağrısına karşı koymamaya davet ediyor. Biliyorsunuz, sizlere danışmadan hareket etmem. Görüşünüz nedir?" diye sordu.

33. Danışmanlar kraliçeye şöyle cevap verdiler: "Bizler güçlü bir devletiz. Gerekirse Süleyman'ın ordusuyla savaşacak güce sahibiz. Fakat elbette ki son sözü söyleyecek olan sensin. Biz senin emrine amadeyiz.[20] Düşün ve kararını ver!"

34-35. Kraliçe düşünüp taşındıktan sonra kararını şöyle açıkladı: "Biliyorsunuz, krallar bir ülkeyi işgal ettiklerinde orayı harap eder, altını üstüne getirirler. Ülkenin ileri gelen mevki makam sahibi insanlarını alaşağı edip hor ve hakir duruma düşürürler. İşte bu sebeple ben Süleyman'a karşı savaş açmak yerine ona bazı hediyeler gönderecek ve elçilerimizin getireceği habere göre hareket edeceğim."

36-37. Kraliçenin elçileri Süleyman'ın huzuruna çıkıp hediyeleri takdim ettiklerinde Süleyman şöyle dedi: "Ben sizi tevhide çağırıyorum, sizler bana mal mülk hediye ediyorsunuz öyle mi? Bu hediyeler karşılığında sizin şirk inancınıza sessiz kalmamı mı bekliyorsunuz?[21] Sizin şu hediyelerinizin rabbimin bana lutfettiği tevhit inancı ve ilim gibi nimetler karşısında sözü bile edilmez. Bu tür dünya malları sizler gibi sadece dünya serveti peşinde koşanları sevindirir. Şimdi ülkenize dönün ve kraliçenize şu mesajımı iletin: Eğer tevhit çağrımı kabul edip Allah'ın birliğine inanmış ve bana itaat etmiş bir şekilde huzuruma gelmezlerse onlara asla karşı koyamayacakları bir ordu ile saldırır ve hepsini alaşağı edip ülkelerinden çıkarırız."

19 Zemahşerî, Râzî
20 Râzî.
21 İbn Kesir.

19. Cüz
27. Süre
Neml 23-37

قَالَ يَٓا اَيُّهَا الْمَلَؤُا اَيُّكُمْ يَأْتِينِي بِعَرْشِهَا قَبْلَ اَنْ يَأْتُونِي مُسْلِمِينَ ﴿٣٨﴾ قَالَ عِفْرِيتٌ مِنَ الْجِنِّ اَنَا اٰتِيكَ بِهِ
قَبْلَ اَنْ تَقُومَ مِنْ مَقَامِكَۚ وَاِنِّي عَلَيْهِ لَقَوِيٌّ اَمِينٌ ﴿٣٩﴾ قَالَ الَّذِي عِنْدَهُ عِلْمٌ مِنَ الْكِتَابِ اَنَا اٰتِيكَ بِهِ قَبْلَ
اَنْ يَرْتَدَّ اِلَيْكَ طَرْفُكَۜ فَلَمَّا رَاٰهُ مُسْتَقِرًّا عِنْدَهُ قَالَ هٰذَا مِنْ فَضْلِ رَبِّيۗ لِيَبْلُوَنِيٓ ءَاَشْكُرُ اَمْ اَكْفُرُۜ وَمَنْ شَكَرَ
فَاِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِهِۚ وَمَنْ كَفَرَ فَاِنَّ رَبِّي غَنِيٌّ كَرِيمٌ ﴿٤٠﴾ قَالَ نَكِّرُوا لَهَا عَرْشَهَا نَنْظُرْ اَتَهْتَدِٓي اَمْ تَكُونُ
مِنَ الَّذِينَ لَا يَهْتَدُونَ ﴿٤١﴾ فَلَمَّا جَٓاءَتْ قِيلَ اَهٰكَذَا عَرْشُكِۜ قَالَتْ كَاَنَّهُ هُوَۚ وَاُو۫تِينَا الْعِلْمَ مِنْ قَبْلِهَا وَكُنَّا
مُسْلِمِينَ ﴿٤٢﴾ وَصَدَّهَا مَا كَانَتْ تَعْبُدُ مِنْ دُونِ اللّٰهِۜ اِنَّهَا كَانَتْ مِنْ قَوْمٍ كَافِرِينَ ﴿٤٣﴾ قِيلَ لَهَا ادْخُلِي الصَّرْحَۚ
فَلَمَّا رَاَتْهُ حَسِبَتْهُ لُجَّةً وَكَشَفَتْ عَنْ سَاقَيْهَاۜ قَالَ اِنَّهُ صَرْحٌ مُمَرَّدٌ مِنْ قَوَارِيرَۜ قَالَتْ رَبِّ اِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي
وَاَسْلَمْتُ مَعَ سُلَيْمٰنَ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٤٤﴾

19. Cüz
27. Sûre
Neml 38-44

38-40. Bu kesin ve kararlı mesajı alan kraliçe teslim olacağını bildirince, Süleyman erkânına şöyle dedi: "Söyleyin bakalım! Kraliçe ve adamları huzurumuza gelip itaatlerini bildirmeden önce onun tahtını bana hanginiz getirebilir?" Bunun üzerine orada bulunanlar içerisinde, cesur ve cin[22] gibi biri atıldı ve "Ben onu senin halkın karşısında konuşma yapacağın zaman gelmeden getirebilirim.[23] Bu konuda bana güvenebilirsin" dedi. Fakat ilâhî kitap bilgisine sahip olan Süleyman,[24] "Ben onu göz açıp kapayıncaya kadar getiririm"[25] diye cevap verdi ve dediği gibi çabucak tahtı oraya getirtti. Tahtın yanı başına getirildiğini gördüğünde şöyle dedi: "Bana verilen bütün bu kudret ve saltanat rabbimin lutfudur ve rabbim benim kendisine şükür mü yoksa nankörlük mü

22 Buradaki "cin", Amâlika kabilesinden bir subay yahut emir eri olmalıdır. Devamında geçen "ilâhî kitap bilgisine sahip" kişi ise İsrâiloğulları'ndan bir din adamı olmalıdır. Bunların kullandıkları "Yerinden kalkmadan getiririm" ve "Göz açıp kapayıncaya kadar getiririm" ifadeleri ise, dilimizde dahi günlük dilde kullanılan ve çabukluk ifade eden deyimlerdir. *Doğrusunu Allah bilir.*

23 Fahreddin er-Râzî, "sen yerinden kalkmadan önce" ifadesine çeşitli anlamlar vermiştir. Bizim tercih ettiğimiz anlam da bunlardan biridir. Bununla beraber Râzî'nin zikrettiği diğer anlamlar da, bizim tercih ettiğimize yakındır.

24 Burada "ilâhî kitap bilgisine sahip kişi" ifadesi kullanılmaktadır. Fahreddin er-Râzî bunun Hz. Süleyman olduğunu ifade etmektedir.

25 Tâbiîn âlimlerinden Mücâhid bu ifadenin, olayın süratini anlatan bir mübalağa ifadesi olduğunu söylemiştir (bk. Râzî).

edeceğimi denemektedir. Bu durum hepinize ders olsun. Bilesiniz ki kim Allah'ın verdiği nimetlere şükreder ve sadece ona kulluk ederse kazançlı çıkar. Çünkü Allah'ın hiç kimsenin şükrüne de ibadetine de ihtiyacı yoktur. O, insanlardan istediği her şeyi yine insanların yararı için istemektedir.[26] Kim de nankörlük eder ve Allah'ın emirlerine uymazsa kendisi zararlı çıkar."

41-43. Derken Süleyman, çevresindekilere, "Kraliçenin tahtını biraz değiştirin, bakalım gördüğü zaman onu tanıyabilecek mi?" diye emir verdi. Geldiğinde ona, "Senin tahtın da böyle midir?" diye sordu. Kraliçe şaşkınlıkla, "Evet, bu aynen benim tahtıma benziyor, sanki o!" diye cevap verdi ve "Zaten Süleyman'ın muazzam kudretini daha önce haber almış ve bu sebeple ona teslim olmuştuk. Şimdi ise bu kudreti gözümüzle görmüş olduk" dedi. Doğrusu onu o zamana kadar tevhitten alıkoyan şey, öteden beri şirk inancını sürdüren bir kavme mensup olmasıydı.

19. Cüz
27. Sûre
Neml 38-44

44. Ardından kraliçeye, "Buyurun, saraya girin" denildi. Kraliçe sarayın sırça zeminli salonunu görünce derin bir su sandı ve geçmek için paçaları sıvadı.[27] Bunun üzerine Süleyman, "Burası, zemini cam döşeli bir salondur" diyerek kraliçeyi bilgilendirdi. Kraliçe salonu geçip saraya girince Süleyman ona şirkin kötülüğünü anlattı ve kendisini tevhide tekrar davet etti. O da bütün bu gördüklerinden sonra Süleyman'ın peygamber olduğunu anladı, "Rabbim! Daha önce sana şirk koşmakla kendime çok yazık ettim. Şimdi pişmanlık duyuyor ve tövbe ediyorum" dedi ve "Bundan böyle Süleyman ile birlikte sadece ve sadece âlemlerin rabbi olan Allah'a kulluk edeceğim" diyerek müslüman olduğunu açıkladı.

26 Taberî.

27 "وَكَشَفَتْ عَنْ سَاقَيْهَا" ifadesi, bir deyim olup güçlük zamanlarında söz konusu olan durumları anlatmak için kullanılır. Meselâ Kalem sûresinin 42. âyetinde kıyamet gününün şiddet ve dehşetini ifade etmek üzere "يَوْمَ يُكْشَفُ عَنْ سَاقٍ" ifadesi geçmektedir. Kalem sûresindeki bu âyetin tefsirinde Taberî ve Zemahşerî gibi müfessirler bu deyimin anlamı hakkında bilgi vermiş ve Arap şiirinden örneklerle bu anlamı desteklemişlerdir. Ne var ki aynı müfessirler Neml sûresindeki bu ifadeyi, "Eteğini yukarı çekti" anlamında anlamışlardır. Hatta buna binaen Hz. Süleyman'ın, Belkıs'ın bacağını görmek için sarayın zeminini sırça yaptırdığı dahi söylenebilmiştir. Oysa ifadenin buradaki kullanımı da deyim şeklindedir. Dilimizde zor durumları atlatmak üzere yapılan girişimleri anlatmak için kullanılan "paçaları sıvamak" deyimi tam da bunun karşılığıdır. *Doğrusunu Allah bilir.*

وَلَقَدْ اَرْسَلْنَٓا اِلٰى ثَمُودَ اَخَاهُمْ صَالِحًا اَنِ اعْبُدُوا اللّٰهَ فَاِذَا هُمْ فَر۪يقَانِ يَخْتَصِمُونَ ﴿٤٥﴾ قَالَ يَا قَوْمِ لِمَ
تَسْتَعْجِلُونَ بِالسَّيِّئَةِ قَبْلَ الْحَسَنَةِ لَوْلَا تَسْتَغْفِرُونَ اللّٰهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿٤٦﴾ قَالُوا اطَّيَّرْنَا بِكَ وَبِمَنْ مَعَكَ
قَالَ طَٓائِرُكُمْ عِنْدَ اللّٰهِ بَلْ اَنْتُمْ قَوْمٌ تُفْتَنُونَ ﴿٤٧﴾ وَكَانَ فِي الْمَد۪ينَةِ تِسْعَةُ رَهْطٍ يُفْسِدُونَ فِي الْاَرْضِ وَلَا
يُصْلِحُونَ ﴿٤٨﴾ قَالُوا تَقَاسَمُوا بِاللّٰهِ لَنُبَيِّتَنَّهُ وَاَهْلَهُ ثُمَّ لَنَقُولَنَّ لِوَلِيِّه۪ مَا شَهِدْنَا مَهْلِكَ اَهْلِه۪ وَاِنَّا لَصَادِقُونَ
﴿٤٩﴾ وَمَكَرُوا مَكْرًا وَمَكَرْنَا مَكْرًا وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٥٠﴾ فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ مَكْرِهِمْۙ اَنَّا دَمَّرْنَاهُمْ
وَقَوْمَهُمْ اَجْمَع۪ينَ ﴿٥١﴾ فَتِلْكَ بُيُوتُهُمْ خَاوِيَةً بِمَا ظَلَمُواۜ اِنَّ ف۪ي ذٰلِكَ لَاٰيَةً لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿٥٢﴾ وَاَنْجَيْنَا الَّذ۪ينَ
اٰمَنُوا وَكَانُوا يَتَّقُونَ ﴿٥٣﴾ وَلُوطًا اِذْ قَالَ لِقَوْمِه۪ٓ اَتَأْتُونَ الْفَاحِشَةَ وَاَنْتُمْ تُبْصِرُونَ ﴿٥٤﴾ اَئِنَّكُمْ لَتَأْتُونَ الرِّجَالَ
شَهْوَةً مِنْ دُونِ النِّسَٓاءِۜ بَلْ اَنْتُمْ قَوْمٌ تَجْهَلُونَ ﴿٥٥﴾

19. Cüz
27. Süre
Neml 45-55

SEMÛD KAVMİNİN MEKKE MÜŞRİKLERİNE BENZER TUTUMLARININ HAZİN SONU

45-46. Ey Muhammed! Senin peygamberliğini ısrarla inkâr eden ve Allah'a ortak koşup onun nezdinde başka varlıkları şefaatçi kabul eden Mekke müşriklerine, tıpkı kendileri gibi peygamberleri yalanlayan Semûd kavminin kıssasını da anlat! O topluma kendi içlerinden birisi olan Sâlih'i göndermiştik. O da onları uyarmış, kendisine Allah'tan gelen vahye uymalarını ve O'ndan başka varlıklardan medet ummamalarını istemişti.[28] Ancak halkının bir kısmı Sâlih'e inanırken diğer bir kısmı onun peygamberliğini inkâr etmişti. Sâlih kendisine inanmayanları Allah'ın azabı ile uyarınca onlar da Sâlih'e meydan okumuşlar ve tıpkı Mekke müşriklerinin elçimiz Muhammed'e dedikleri gibi "Madem peygamber olduğunu iddia ediyorsun, o halde bizi tehdit edip durduğun şu azabı getir de görelim" demişlerdi. Sâlih onların bu densizliklerine şaşırmış ve "Ey halkım! Tevhide ve benim peygamberliğime iman edip ilâhî rahmetten nasiplenmek dururken niçin azap ve helâk istiyorsunuz? Görüyorsunuz ki Allah sizlere rahmetine erişme imkânı sunmaktadır.[29] Gelin, bu inatçı tutumunuzdan vazgeçip bana inanın ki Allah da bu yaptıklarınızı affetsin" demişti.

47. Ancak müşrikler, Sâlih'in bu öğütlerine kulak vermek yerine onu bozgunculukla suçlayıp, "Bizim dinimizi bozmaya, aramıza fesat sokmaya çalışıyorsun. Sen ve sana inananlar yüzünden bereketimiz kaçtı. Bize uğursuzluk

---

28 Taberî.

29 Râzî.

getirdiniz" dediler. Sâlih, "Bizim size bir uğursuzluğumuz yok. Aksine başınıza gelen kötü şeyler kendi yaptıklarınızın sonucudur.[30] Allah, bu iftiranız dahil bütün yaptıklarınızı biliyor. O, beni elçi olarak göndermekle sizleri imtihan etmekte, bana inandığınız takdirde sizleri ödüllendireceğini, aksi takdirde cezalandıracağını bildirmektedir"[31] diye cevap verdi.

19. Cüz
27. Sûre
Neml 45-55

48-53. Semûd kavminin yaşadığı Hicr şehrinde[32] Sâlih'in peygamberliğine inanmayan müşriklerin elebaşları olan dokuz kişilik bir grup vardı.[33] Bunlar var güçleriyle Sâlih peygamberin ve ona inananların aleyhinde çalışırlardı. Bir keresinde bu dokuz kişi toplanmış ve bir gece baskınıyla Sâlih'in ve ailesinin canına kıymayı ve daha sonra, işledikleri bu cinayeti inkâr edip örtbas etmeyi tuplanlamışlardı. Oysa farkında olmadıkları bir şey vardı: Allah onların bu tuzaklarını biliyordu ve bu tuzağı onların başına geçirecekti. Neticede, istediklerini elde edemedikleri gibi Sâlih'e inanmayan diğer müşriklerle beraber helâk olup gittiler. Sâlih'e inanan ve Allah'ın emir ve yasaklarına uygun yaşayanlar ise rahmetimiz ve desteğimizle bu sıkıntılı günleri atlatıp kurtuluşa erdiler.

Ey Mekkeli müşrikler! İşte, Allah'ın peygamberine tuzak kuran Semûd halkının hazin sonunun ne olduğunu biliyorsunuz. Bir zamanlar mâmur ve müreffeh olan ülkeleri şimdi içi boş viraneye dönmüş durumdadır! Eğer elçimiz Muhammed'e karşı yaptığınız düşmanlıkları ve kurduğunuz tuzakları sona erdirmezseniz sizin de başınıza gelecek olan budur. Artık aklınızı kullanın ve bu anlatılanlardan ders alın![34]

PEYGAMBERİN UYARILARINI DİKKATE ALMAYAN LÛT KAVMİNİN HAZİN SONU

54-55. Ey elçimiz Muhammed! Mekkeli müşriklere, tıpkı kendileri gibi peygamberleri yalanlayan Lût kavminin kıssasını da anlat! Vaktiyle elçimiz Lût onları uyarmış ve "Ey halkım! Niçin Allah'ın sizlere eş olarak yarattığı kadınları bırakıp da erkeklerle cinsel ilişkiye giriyorsunuz? Kötü olduğunu bile bile nasıl böyle bir şeyi yaparsınız? Doğrusu siz iyiden iyiye yoldan çıkmış bir toplumsunuz" demişti.

[30] Zemahşeri.
[31] Taberi.
[32] Zemahşeri.
[33] Taberi.
[34] Taberi.

20. Cüz
27. Sûre
Neml 56-64

فَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِ اِلَّا اَنْ قَالُوا اَخْرِجُوا اٰلَ لُوطٍ مِنْ قَرْيَتِكُمْ اِنَّهُمْ اُنَاسٌ يَتَطَهَّرُونَ ﴿٥٦﴾ فَاَنْجَيْنَاهُ وَاَهْلَهُ
اِلَّا امْرَاَتَهُ قَدَّرْنَاهَا مِنَ الْغَابِرِينَ ﴿٥٧﴾ وَاَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ مَطَرًا فَسَاءَ مَطَرُ الْمُنْذَرِينَ ﴿٥٨﴾ قُلِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ
وَسَلَامٌ عَلٰى عِبَادِهِ الَّذِينَ اصْطَفٰى آٰللّٰهُ خَيْرٌ اَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٥٩﴾ اَمَّنْ خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ وَاَنْزَلَ لَكُمْ
مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَاَنْبَتْنَا بِهِ حَدَائِقَ ذَاتَ بَهْجَةٍ مَا كَانَ لَكُمْ اَنْ تُنْبِتُوا شَجَرَهَا ءَاِلٰهٌ مَعَ اللّٰهِ بَلْ هُمْ قَوْمٌ يَعْدِلُونَ
﴿٦٠﴾ اَمَّنْ جَعَلَ الْاَرْضَ قَرَارًا وَجَعَلَ خِلَالَهَا اَنْهَارًا وَجَعَلَ لَهَا رَوَاسِيَ وَجَعَلَ بَيْنَ الْبَحْرَيْنِ حَاجِزًا ءَاِلٰهٌ
مَعَ اللّٰهِ بَلْ اَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٦١﴾ اَمَّنْ يُجِيبُ الْمُضْطَرَّ اِذَا دَعَاهُ وَيَكْشِفُ السُّوءَ وَيَجْعَلُكُمْ خُلَفَاءَ
الْاَرْضِ ءَاِلٰهٌ مَعَ اللّٰهِ قَلِيلًا مَا تَذَكَّرُونَ ﴿٦٢﴾ اَمَّنْ يَهْدِيكُمْ فِي ظُلُمَاتِ الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَمَنْ يُرْسِلُ الرِّيَاحَ بُشْرًا
بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِهِ ءَاِلٰهٌ مَعَ اللّٰهِ تَعَالَى اللّٰهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٦٣﴾ اَمَّنْ يَبْدَؤُا الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ وَمَنْ يَرْزُقُكُمْ مِنَ
السَّمَاءِ وَالْاَرْضِ ءَاِلٰهٌ مَعَ اللّٰهِ قُلْ هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٦٤﴾

56. Lût'un bu öğütlerine rağmen onlar bildiklerini okumaya devam ettiler ve elçimizle alay edercesine şöyle dediler: "Baksanıza, bu Lût ailesi bizim davranışlarımızı beğenmiyor. Anlaşılan bunlar sütten çıkmış ak kaşık gibi tertemizler! Öyleyse onları ülkemizden kovalım bari de bizim gibi kirlenmesinler!"[35]

57-58. Neticede onlar bu ısrarlı tutumlarıyla azaba müstehak oldular. Biz de Lût ve ailesini kurtarıp geride kalanları korkunç bir felâketle helâk ettik. Ailesinden bir tek Lût'un karısı kurtulanlardan değildi, çünkü o da, toplumun geri kalanı gibi kötülüğe iyice batmıştı.

SELÂM OLSUN TEVHİT ÖNDERİ PEYGAMBERLERE!

59. Ey elçimiz Muhammed! Bazı varlıkları şefaatçi kabul edip onları Allah'a ortak koşan müşriklere de ki: "Bütün varlıkları en mükemmel şekilde yaratan ve sonsuz nimetler ihsan eden Allah, kulluk edilmeye lâyık yegâne kudrettir. Bütün bu nimetleri için O'na hamdolsun. O'nun seçtiği peygamberlere ve onlara inanan tevhit ehli kullara[36] selâm olsun. Ey müşrikler! Nasıl olur da, sizlere sınırsız nimetler veren Allah'ı bırakıp başka varlıkları aracı kabul eder ve onlardan medet umarsınız? Onların size ne hayrı dokunabilir ki?"

---

35 Taberî.

36 İbn Kesîr.

TEVHİDİ GÖSTEREN DELİLLER KARŞISINDA MÜŞRİKLERİN KÖRLÜKLERİ! [37]

60-64. Allah, sizin medet umduğunuz o âciz varlıklarla bir tutulabilir mi? Bakınız, Allah şu muazzam gökleri, yıldızları ve daha nice gök cisimlerini yaratmış,[38] içerisinde türlü nimetler bulunan şu muhteşem yeryüzünü yaratıp sizin emrinize vermiş, bir rızık kaynağı olarak gökyüzünden yağmurların yağmasını sağlamış, o yağmur sularıyla bağlar bahçeler yetiştirmiştir.[39] O'nun yarattığı bu nimetlerin birini, bir ağacı bile yaratamazsınız! Durum böyleyken, sizlere bu kadar nimeti veren Allah'a kulluk etmek yerine O'na ortak koşuyorsunuz öyle mi? Doğrusu siz müşrikler, atalarınızın izinden gitme sevdasıyla, bile bile bu kadar açık tevhit gerçeğini reddediyorsunuz![40]

20. Cüz
27. Süre
Neml 56-64

Allah yeryüzünü yaratmış, dağları, nehirleri, birbirine karışmayan tatlı-tuzlu suları[41] ile sizin yaşamınız için en uygun hale getirmiştir. Buna rağmen O'na ortak koşmak olacak şey midir? Hayır, gerçek şu ki siz müşrikler bir türlü aklınızı kullanmıyorsunuz. Nasıl olur da hiçbir şeye güç yetiremez varlıklardan medet umarsınız? Darda kalanın feryadını, hiçbir aracıya ve şefaatçiye gerek olmaksızın duyan ve imdadına yetişen, günahları bağışlayan sadece O'dur. Medet umduğunuz varlıkların size bir yararı dokunmaz, kötülüklerinizi telâfi etmek için şefaatçi olamazlar. Allah, sizleri yeryüzünün hâkimleri kıldığı halde niçin kendi emriniz altındaki varlıklardan medet umuyorsunuz? Size verilen bu kadar nimeti ve üstünlüğü hiç düşünmez misiniz?

Karada ve denizde yolunuzu aydınlatan yıldızları yaratan, rüzgârlar estirip rahmet yağmurları yağdıran Allah'ı bırakıp sizin hizmetinize amade kıldığı tabii varlıklardan nasıl medet umar, nasıl onları Allah katında yüce bir mevki sahibi görürsünüz? Allah bütün bunlardan münezzehtir. O'nun eşi, benzeri ve ortağı yoktur. Bütün varlıkları yoktan var eden, âhirette sizleri yeniden diriltip hesaba çekecek olan ve yarattığı muhteşem kâinatta sizlere yerden ve gökten rızıklar bahşeden Allah ile başka varlıkları nasıl bir tutarsınız? O, medet umduğunuz varlıkların bu tür bir güçleri olduğunu kanıtlayın öyleyse!

---

37 Bu bölümde yer alan âyetlerin sonlarındaki cümleler yer yer "gaib" sîgasıyla (üçüncü şahıs), yer yer de "muhatap" sîgasıyla (ikinci şahıs) ifade edilmiştir. Arap edebiyatında "iltifat" olarak bilinen ve metne edebî zenginlik katan bu üslûp tarzı dilimizde çok sık kullanılmamaktadır. Bu sebeple ilgili ifadelerin tamamını, (anlam bütünlüğünü gözeterek) ikinci çoğul şahıs kipiyle çevirmeyi uygun bulduk.

38 İbn Kesîr. 39 İbn Kesîr. 40 Taberî.

41 Âyette lafzan "iki deniz arasına engel koyan" şeklindeki ifadenin açıklaması için Rahmân sûresinin 19-20. âyetleriyle ilgili dipnota bakınız.

قُلْ لَا يَعْلَمُ مَنْ فِي السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ الْغَيْبَ اِلَّا اللّٰهُ وَمَا يَشْعُرُونَ اَيَّانَ يُبْعَثُونَ ﴿٦٥﴾ بَلِ ادَّارَكَ عِلْمُهُمْ
فِي الْاٰخِرَةِ بَلْ هُمْ فِي شَكٍّ مِنْهَا بَلْ هُمْ مِنْهَا عَمُونَ ﴿٦٦﴾ وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا ءَاِذَا كُنَّا تُرَابًا وَاٰبَاؤُنَا اَئِنَّا
لَمُخْرَجُونَ ﴿٦٧﴾ لَقَدْ وُعِدْنَا هٰذَا نَحْنُ وَاٰبَاؤُنَا مِنْ قَبْلُ اِنْ هٰذَا اِلَّا اَسَاطِيرُ الْاَوَّلِينَ ﴿٦٨﴾ قُلْ سِيرُوا فِي
الْاَرْضِ فَانْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُجْرِمِينَ ﴿٦٩﴾ وَلَا تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ وَلَا تَكُنْ فِي ضَيْقٍ مِمَّا يَمْكُرُونَ ﴿٧٠﴾
وَيَقُولُونَ مَتٰى هٰذَا الْوَعْدُ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٧١﴾ قُلْ عَسٰى اَنْ يَكُونَ رَدِفَ لَكُمْ بَعْضُ الَّذِي تَسْتَعْجِلُونَ
﴿٧٢﴾ وَاِنَّ رَبَّكَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَهُمْ لَا يَشْكُرُونَ ﴿٧٣﴾ وَاِنَّ رَبَّكَ لَيَعْلَمُ مَا تُكِنُّ صُدُورُهُمْ
وَمَا يُعْلِنُونَ ﴿٧٤﴾ وَمَا مِنْ غَائِبَةٍ فِي السَّمَاءِ وَالْاَرْضِ اِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ ﴿٧٥﴾

20. Cuz
27. Süre
Neml 65-75

HESAP GÜNÜ ve MÜŞRİKLERİN ALAYCI TUTUMLARI

65. Ey Muhammed! Senin peygamberliğine inanmayan, dünya ve âhirette başlarına gelecek cezadan söz ettiğin vakit, seni alaya alıp "Madem doğru söylüyorsun, o halde şu sözünü ettiğin azabı getir de görelim!" diye meydan okuyan müşriklere de ki: "Kâinatta bulunan hiçbir varlık geleceği bilemez. Hiç kimse ne zaman kıyametin kopacağını, ne zaman diriltileceğini de bilemez. Geleceği bilen sadece Allah'tır. Ben sadece bana bildirileni sizlere iletiyorum."

66-68. Güya âhiret hakkında engin bilgileri varmış gibi konuşuyorlar. Oysa akılları bu hususta hep bir kuşku içerisindedir ve bu sebeple senin çağrına ve âhiret gerçeğine karşı âdeta kör gibi hareket etmektedirler. Sen onlara âhirette hesaba çekileceklerini söylediğin zaman, "Şimdi bizler ve bizlerden önce yaşayan atalarımız yeniden diriltilecek öyle mi? Bu masalı geçmişte atalarımıza anlatanlar da olmuş, ama nâfile!" derler.

69-72. Ey elçimiz Muhammed! Senin âhiret uyarılarına böylesine alaycı bir tavırla karşılık veren müşriklere, yeryüzünde gezip dolaşmalarını ve daha önce kendileri gibi davranan müşriklerin hazin sonlarını düşünmelerini söyle ve onların bu inatçı tavırlarından dolayı kendini üzme! Sana karşı düşmanlıklarını seni karamsarlığa sevketmesin! Bilesin ki Allah sana yardım edecek ve onlara karşı zafere ulaşmanı nasip edecektir.[42] Sana "Madem doğru söylüyorsun, o halde nerede kaldı bu senin zafere ulaşacağın ve bizim helâk olacağımız günler!" diye meydan okuduklarını biliyoruz. Onlara de ki: "Bir an öce gelsin dediğiniz o azabın bir parçası olan dünya hezimeti yakında başınıza gelecektir."[43]

42 Taberî.

73-75. Ey elçimiz! Allah'tan gizlenebilecek hiçbir şey yoktur.[44] Rabbin onların sana karşı kurdukları gizli ve açık bütün tuzakları bilmektedir,[45] elbette onları cezasız bırakacak değildir.[46] Fakat merhametli olduğu için onları hemen cezalandırmamakta,[47] yaptıklarından pişman olup tövbe etmeleri için süre tanımaktadır. Ne var ki müşrikler Allah'ın bu merhametini anlamamakta, sana iman etmemektedirler.

20. Cüz
27. Süre
Neml 65-75

43 Buradaki "بَعْضُ الَّذِي تَسْتَعْجِلُونَ" ifadesi İbn Abbas tarafından Bedir zaferi olarak tefsir edilmiştir (bk. Firûzâbâdî).

44 Bu cümlenin lafzî çevirisi yaklaşık olarak şöyledir: "Yerde ve gökte gizli saklı ne varsa hepsi -Allah katında- açık seçik bir kitaptadır."

45 Zemahşerî.

46 Zemahşerî.

47 Mukatil

إِنَّ هٰذَا الْقُرْاٰنَ يَقُصُّ عَلٰى بَنٖٓي اِسْرَٓاءٖيلَ اَكْثَرَ الَّذٖي هُمْ فٖيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿٧٦﴾ وَاِنَّهُ لَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِلْمُؤْمِنٖينَ
﴿٧٧﴾ اِنَّ رَبَّكَ يَقْضٖي بَيْنَهُمْ بِحُكْمِهٖ وَهُوَ الْعَزٖيزُ الْعَلٖيمُ ﴿٧٨﴾ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ اِنَّكَ عَلَى الْحَقِّ الْمُبٖينِ
﴿٧٩﴾ اِنَّكَ لَا تُسْمِعُ الْمَوْتٰى وَلَا تُسْمِعُ الصُّمَّ الدُّعَٓاءَ اِذَا وَلَّوْا مُدْبِرٖينَ ﴿٨٠﴾ وَمَٓا اَنْتَ بِهَادِي الْعُمْيِ عَنْ
ضَلَالَتِهِمْ اِنْ تُسْمِعُ اِلَّا مَنْ يُؤْمِنُ بِاٰيَاتِنَا فَهُمْ مُسْلِمُونَ ﴿٨١﴾ وَاِذَا وَقَعَ الْقَوْلُ عَلَيْهِمْ اَخْرَجْنَا لَهُمْ دَٓابَّةً مِنَ
الْاَرْضِ تُكَلِّمُهُمْ اَنَّ النَّاسَ كَانُوا بِاٰيَاتِنَا لَا يُوقِنُونَ ﴿٨٢﴾ وَيَوْمَ نَحْشُرُ مِنْ كُلِّ اُمَّةٍ فَوْجًا مِمَّنْ يُكَذِّبُ بِاٰيَاتِنَا
فَهُمْ يُوزَعُونَ ﴿٨٣﴾ حَتّٰٓى اِذَا جَٓاؤُ قَالَ اَكَذَّبْتُمْ بِاٰيَاتٖي وَلَمْ تُحٖيطُوا بِهَا عِلْمًا اَمَّاذَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٨٤﴾ وَوَقَعَ
الْقَوْلُ عَلَيْهِمْ بِمَا ظَلَمُوا فَهُمْ لَا يَنْطِقُونَ ﴿٨٥﴾ اَلَمْ يَرَوْا اَنَّا جَعَلْنَا الَّيْلَ لِيَسْكُنُوا فٖيهِ وَالنَّهَارَ مُبْصِرًا اِنَّ
فٖي ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٨٦﴾

76-79. Ey elçimiz Muhammed! Müşriklerin senin âhirete ilişkin mesajlarını İsrâiloğulları'ndan bazı din adamlarına sorduklarını ve onlardan aldıkları çelişkili cevaplara dayanarak seni yalanlamaya çalıştıklarını biliyoruz.[48] Oysa sana vahyettiğimiz bu Kur'an, tıpkı hakkında olur olmaz şeyler söyledikleri Süleyman peygamberin gerçek kişiliğini ve tevhidi dosdoğru bir şekilde anlattığı gibi, İsrâiloğulları'nın ihtilâfa düştükleri daha birçok konuda da gerçeği anlatmaktadır. Dolayısıyla sakın müşriklerin oyunlarına gelme, kendinden emin ol ve Allah'a güven! Allah'tan sana vahyedilen ve apaçık hakikati ortaya koyan bu Kur'an sayesinde dosdoğru yol üzerinde olduğundan hiç kuşkun olmasın!

80-86. Müşriklerin seni ısrarla yalanlamalarına üzülme! Şunu bil ki sen, basîretleri bağlanmış, kulakları sağırlaşmış, kalpleri katılaşmış ve ölü gibi olmuş kimselere hitap etmektesin! Seni anlamamakta ısrar etmeleri senin suçun değil!

48 İsrâiloğulları'nın ihtilâflarından bahseden bu âyetin, sûrenin diğer âyetleriyle bağlantısını kuran en mâkul izah Mekkeli müşriklerin âhiret konusunda yahudi din adamlarından öğrendikleri bazı tutarsız şeyleri Hz. Peygamber'e sormaları ve onu ilzam etmeye çalışmalarına cevap olarak düşünülmesidir. Derveze de benzer açıklamalar yapmıştır. *Doğrusunu Allah bilir.*

Senin mesajına kulak verecek olanlar ancak hakikate teslim olma arzusuna sahip müminlerdir. O müşrikleri kıyamette hesap vermek üzere diriltip huzurumuzda topladığımızda bizzat âzaları; elleri, ayakları yaptıklarına şahitlik edecektir.[49] Hesap gününde her millet içerisinde peygamberleri yalanlayanları ayrı ayrı gruplandırıp hesaba çekmek üzere mahşere sevkedeceğiz. Oraya vardıklarında ise onlara şöyle sesleneceğiz: "Demek dünya hayatında bizim elçilerimizi ve âyetlerimizi anlamak istemediniz, anlamadan dinlemeden yalanladınız! Bunun dışında yaptığınız işlerin ne önemi var ki?[50] Esas itibariyle tevhide inanmanız ve elçilerimizin mesajına göre yaşamanız gerekiyordu. Ancak siz âdeta elçilerimizi yalanlamak ve bize isyan etmek üzere yaratılmış gibi hareket ettiniz.[51] İşte bugün bunun cezasını çekeceksiniz." Dünyada Allah'a şirk koşmalarının ve peygamberleri yalanlamalarının karşılığında haklarında verilen açık ve âdil hüküm karşısında söyleyecek söz bulamayacaklardır. İstirahat etmeleri için yarattığımız gece vaktinden, kazanç elde etmeleri için yarattığımız gündüz vaktine kadar, tevhit hakikatini gösteren onca delilden sonra nasıl söyleyecek söz bulsunlar ki? Yarattığımız o mükemmel kâinat, hakikati görüp iman etmek isteyenler için bizim sınırsız gücümüze delâlet ederken, onlar âciz varlıkları bize denk tuttular!

20. Cuz
27. Sûre
Neml 76-86

[49] Âyette geçen dâbbetü'l-arz, tefsirlerde kıyamette yerden çıkarılacak ve konuşacak garip bir yaratık olarak ifade edilmekte; çoğunlukla kadim geleneklerin hurafe inançlarına dayalı olarak işlenmektedir. Râzî bu âyetin tefsirinde dâbbetü'l-arz konusunda söylenen şeylerin hiçbirinin Kur'an'dan çıkarılamayacağını ifade etmiştir. Hz. Peygamber'den bu hususta nakledilen rivayetlerde geçen dâbbetü'l-arz bu âyetle ilişkili değildir. Dâbbetü'l-arzı bu âyetle ilişkilendiren rivayetler ise sahih değildir. Bu ilişkilendirme muhtemelen râvilerin mârifetidir (bk. Derveze, Câbirî). Bu âyetin, müşriklerin bir türlü söz anlamamalarını eleştirdiği ve onların bu tavırlarını tahkir sadedinde dâbbetü'l-arzdan bahsettiği açıktır. Âlûsî bu ifadeyle müşriklerin günahlarının ortaya dökülerek rezil edileceklerinin anlatıldığını ve bunun, "Onların dünyada yaptıklarına; kıyamette elleri, ayakları ve dilleri şahitlik edecektir" (bk. Nûr 24/24) anlamına gelen "beliğ" bir anlatım olduğuna dair bir bilgi nakletmektedir. *Doğrusunu Allah bilir.*

[50] Râzî.

[51] Zemahşerî.

وَيَوْمَ يُنْفَخُ فِي الصُّورِ فَفَزِعَ مَنْ فِي السَّمٰوَاتِ وَمَنْ فِي الْاَرْضِ اِلَّا مَنْ شَٓاءَ اللّٰهُ وَكُلٌّ اَتَوْهُ دَاخِرِينَ ﴿٨٧﴾
وَتَرَى الْجِبَالَ تَحْسَبُهَا جَامِدَةً وَهِيَ تَمُرُّ مَرَّ السَّحَابِ صُنْعَ اللّٰهِ الَّذِي اَتْقَنَ كُلَّ شَيْءٍ اِنَّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَفْعَلُونَ
﴿٨٨﴾ مَنْ جَٓاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ خَيْرٌ مِنْهَا وَهُمْ مِنْ فَزَعٍ يَوْمَئِذٍ اٰمِنُونَ ﴿٨٩﴾ وَمَنْ جَٓاءَ بِالسَّيِّئَةِ فَكُبَّتْ وُجُوهُهُمْ
فِي النَّارِ هَلْ تُجْزَوْنَ اِلَّا مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٩٠﴾ اِنَّمَٓا اُمِرْتُ اَنْ اَعْبُدَ رَبَّ هٰذِهِ الْبَلْدَةِ الَّذِي حَرَّمَهَا وَلَهُ كُلُّ
شَيْءٍ وَاُمِرْتُ اَنْ اَكُونَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ ﴿٩١﴾ وَاَنْ اَتْلُوَا الْقُرْاٰنَ فَمَنِ اهْتَدٰى فَاِنَّمَا يَهْتَدِي لِنَفْسِهِ وَمَنْ ضَلَّ فَقُلْ
اِنَّمَٓا اَنَا مِنَ الْمُنْذِرِينَ ﴿٩٢﴾ وَقُلِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ سَيُرِيكُمْ اٰيَاتِهِ فَتَعْرِفُونَهَا وَمَا رَبُّكَ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٩٣﴾

20. Cüz
27. Süre
Neml 87-93

87-89. O diriliş günü için sûra üflendiğinde bütün inkârcıları müthiş bir korku ve titreme alacak ve hepsi boyun büküp ilâhî huzurda hesap vermeye çıkacaklardır.[52] O sarsılmaz sandığınız dağlar, bulut gibi yerlerinden oynayacak, bütün varlığı mükemmel bir şekilde yaratan ve kullarının yaptığı her şeyden haberdar olan Allah'ın iradesiyle toz duman olacaktır.[53] Ancak şirk koşmamış ve peygamberlere inanıp emir ve yasaklarına uygun yaşayanlar[54] kıyametin o dehşetinden etkilenmeyeceklerdir. Onlar hak ettiklerinden çok daha büyük bir ödülle mükâfatlandırılacaklardır.

[52] Bu cümlede esasen "Allah'ın diledikleri müstesna" şeklinde bir kayıt vardır. 89. âyette bu istisnanın müminler olduğu ve onların bu korkudan etkilenmeyecekleri ifade ediliyor. Demek ki bu âyette sözü edilen korku sadece inkârcılar için söz konusudur. Ayrıca âyette geçen "yerde ve gökte bulunanların hepsi" ifadesi ise bir kapsamlılık ifadesi olup dilimize "bütün inkârcılar" şeklinde çevrilebilir.

[53] Kıyamet esnasına kâinat düzeninde yaşanacak değişimlere dair bu ifadeler, kıyametin müşrikler için ne kadar şiddetli olacağından kinaye olmalıdır. Birçok âyette ifade edildiği üzere bu dehşet müminler için söz konusu olmayacaktır.

[54] Taberî.

20. Cüz
27. Süre
Neml 87-93

90. Allah'a şirk koşan ve peygamberleri yalanlayanlar ise[55] o gün yüzüstü cehenneme atılacaklar ve kendilerine, "Sizin müstehak olduğunuz şey işte budur" denilecektir.

TEVHİT DİNİNİN AÇIK ve NET MESAJI

91-93. Ey elçimiz Muhammed! Mekke müşriklerine şu tevhit mesajını haykır: "Ey Mekkeli müşrikler! Allah'ın sizlere olan nimetleri sonsuzdur. Bakın, diğer bölgelerde kan gövdeyi götürürken Allah sizin yaşadığınız Mekke şehrini güvenli kılmış, size huzur içerisinde yaşama imkânı sağlamıştır. İşte ben, bizlere bütün bu nimetleri ihsan eden Allah'a kulluk eder ve O'ndan başkasından asla medet ummam. Çünkü her şeyin sahibi ve mâliki odur. O, bana sadece kendisine kulluk etmemi ve ilettiği vahye tâbi olmamı[56] emretti. Ben de, O'nun emrini yerine getiriyor ve sizlere O'nun mesajını iletiyorum. Bu mesaja inanan ve Allah'ın emirlerine göre yaşayan kazançlı çıkar! İnanmayan ise hüsrana uğrar. Sizin iman ya da inkârınızın bana ya da Allah'a herhangi bir yararı yahut zararı olmaz. Zira ben sadece elçiyim. Allah ise hiçbir şeye muhtaç değildir. O, bütün emir ve yasaklarında insanların yararını gözetmektedir. Bütün bu nimetlerinden dolayı kulluk edilmeye ve şükredilmeye lâyık yegâne kudret O'dur. Tevhit inancı, er geç muzaffer olacak ve sizler bunu iş işten geçtikten sonra anlayacaksınız.[57] Allah, yaptığınız her şeyden haberdardır ve hiçbir davranışınızı karşılıksız bırakmayacaktır.

[55] Taberî.

[56] Zemahşerî.

[57] Râzî.

YİRMİ SEKİZİNCİ SÛRE

KASAS

Peygamber kıssalarından dersler.

Mekke döneminin ortalarında, Şuarâ ve Neml sûrelerinin ardından vahyedilmiştir. Hz. Mûsâ kıssası anlatıldığı için "Kasas" adı verilmiştir. Hz. Peygamber'e inanmadıkları takdirde geçmiş toplumlar gibi hüsrana uğrayacakları vurgulanan Mekkeli müşriklerin, kıyamet ve ilâhî ceza uyarısıyla ilgili umursamazlıkları eleştirilirken, inkârlarının kendilerini cezadan kurtaramayacağı anlatılmaktadır.

Seksen sekiz âyetten oluşan sûreyi muhtevasına göre aşağıdaki gibi tasnif etmek mümkündür.

طسٓمٓ ﴿١﴾ تِلْكَ اٰيَاتُ الْكِتَابِ الْمُبٖينِ ﴿٢﴾ نَتْلُوا عَلَيْكَ مِنْ نَبَاِ مُوسٰى وَفِرْعَوْنَ بِالْحَقِّ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٣﴾

TEVHİT GALİP GELECEK

1. Tâ sîn mîm![1]

2. Ey elçimiz Muhammed! Bunlar müşriklerin iddia ettikleri gibi senin uydurduğun sözler değil, Allah tarafından sana vahyedilmekte olan ilâhî kitabın âyetleridir.[2]

3. Şimdi sana anlatacağımız Mûsâ kıssasında, bu Kur'an'a inananlar için büyük dersler vardır. Zira bu kıssayı okuduklarında kendilerine her türlü düşmanlığı ve eziyeti reva gören Mekkeli müşriklerin sonunun, tıpkı Mûsâ'ya ve ona inananlara eziyet eden Firavun gibi olacağını, onların helâk olup gittikleri gibi Mekke müşriklerinin de er geç mağlûp olacaklarını anlayacaklardır.[3]

---

[1] Hurûf-ı mukattaa olarak adlandırılan bu harflerle ilgili olarak Bakara sûresinin 1. âyetindeki dipnota bakınız.

[2] Taberi.

[3] Taberi.

إِنَّ فِرْعَوْنَ عَلَا فِي الْأَرْضِ وَجَعَلَ أَهْلَهَا شِيَعًا يَسْتَضْعِفُ طَائِفَةً مِّنْهُمْ يُذَبِّحُ أَبْنَاءَهُمْ وَيَسْتَحْيِي نِسَاءَهُمْ ۚ إِنَّهُ
كَانَ مِنَ الْمُفْسِدِينَ ﴿٤﴾ وَنُرِيدُ أَن نَّمُنَّ عَلَى الَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا فِي الْأَرْضِ وَنَجْعَلَهُمْ أَئِمَّةً وَنَجْعَلَهُمُ
الْوَارِثِينَ ﴿٥﴾ وَنُمَكِّنَ لَهُمْ فِي الْأَرْضِ وَنُرِيَ فِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَجُنُودَهُمَا مِنْهُم مَّا كَانُوا يَحْذَرُونَ ﴿٦﴾ وَ
أَوْحَيْنَا إِلَىٰ أُمِّ مُوسَىٰ أَنْ أَرْضِعِيهِ ۖ فَإِذَا خِفْتِ عَلَيْهِ فَأَلْقِيهِ فِي الْيَمِّ وَلَا تَخَافِي وَلَا تَحْزَنِي ۖ إِنَّا رَادُّوهُ إِلَيْكِ وَ
جَاعِلُوهُ مِنَ الْمُرْسَلِينَ ﴿٧﴾ فَالْتَقَطَهُ آلُ فِرْعَوْنَ لِيَكُونَ لَهُمْ عَدُوًّا وَحَزَنًا ۗ إِنَّ فِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَجُنُودَهُمَا
كَانُوا خَاطِئِينَ ﴿٨﴾ وَقَالَتِ امْرَأَتُ فِرْعَوْنَ قُرَّتُ عَيْنٍ لِّي وَلَكَ ۖ لَا تَقْتُلُوهُ عَسَىٰ أَن يَنفَعَنَا أَوْ نَتَّخِذَهُ وَلَدًا وَ
هُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٩﴾ وَأَصْبَحَ فُؤَادُ أُمِّ مُوسَىٰ فَارِغًا ۖ إِن كَادَتْ لَتُبْدِي بِهِ لَوْلَا أَن رَّبَطْنَا عَلَىٰ قَلْبِهَا لِتَكُونَ مِنَ
الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٠﴾ وَقَالَتْ لِأُخْتِهِ قُصِّيهِ ۖ فَبَصُرَتْ بِهِ عَن جُنُبٍ وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿١١﴾ وَحَرَّمْنَا عَلَيْهِ الْمَرَاضِعَ
مِن قَبْلُ فَقَالَتْ هَلْ أَدُلُّكُمْ عَلَىٰ أَهْلِ بَيْتٍ يَكْفُلُونَهُ لَكُمْ وَهُمْ لَهُ نَاصِحُونَ ﴿١٢﴾ فَرَدَدْنَاهُ إِلَىٰ أُمِّهِ كَيْ تَقَرَّ
عَيْنُهَا وَلَا تَحْزَنَ وَلِتَعْلَمَ أَنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٣﴾

TEVHİT ve ÖZGÜRLÜK PEYGAMBERİ MÛSÂ,
FİRAVUN'UN SARAYINDA BÜYÜYOR

4. Firavun vaktiyle Mısır topraklarında zorba bir yönetim kurmuş,[4] halkı Mısırlılar ve İsrâiloğulları olmak üzere ikiye ayırıp İsrâiloğulları'nı köleleştirmişti. Onları ağır işlerde çalıştırıyordu. İçlerinden bir peygamberin çıkacağı ve kendisini altı edeceğine dair birtakım sözlerin çıkması üzerine, endişeye kapılıp[5] onların erkek çocuklarını katlediyor, kız çocuklarını köleleştiriyor,[6] ülkeyi yaşanmaz bir hale getiriyordu.

5-6. Biz ise haksızlığa uğrayıp köleleştirilen İsrâiloğulları'nı bu durumdan kurtarmak, kendilerine bağımsız ve onurlu bir şekilde yaşayacakları bir ülke bahşetmek ve bu arada Firavun, Hâmân[7] ve ordusunun korktuklarını başlarına getirmek, haksızlığa dayalı saltanatlarına son vermek istemiştik.

7. Mûsâ doğduğu sırada annesi, Firavun'un askerlerinin onu da öldüreceği endişesine kapılmıştı. Biz de ona çocuğunu emzirmesini ve bir tehlike sezdiği anda onu bir sandığa koyup nehre bırakmasını, endişe ve hüzne kapılmaması gerektiğini, çocuğunu er geç kendisine döndüreceğimizi ve peygamber olarak görevlendireceğimizi bildirmiştik.

8-9. Neticede annesi Mûsâ'yı nehre bıraktıktan bir süre sonra, Firavun'un saray görevlileri onu buldular.[8] Böylece Firavun, ileride[9] kendisini alaşağı edecek olan çocuğu kendi sarayında, kendi elleriyle büyütecekti. Firavun, Hâmân ve ordusu, Mûsâ'yı sarayda yetiştirmekle kendi kuyularını kazmaktaydı. Gerçi bir aralık Firavun, Mûsâ'yı öldürmeye karar vermiş, fakat karısı, "Ne olur onu öldürme! Bırak yaşasın. Bakarsın bizim için bir mutluluk ve neşe kaynağı olur. Hatta onu evlât bile edinebiliriz" diyerek onu engellemişti.

10. Günler geçtikçe Mûsâ'nın annesinin yüreği iyiden iyiye yanmaya başlamış, yavrusundan başka bir şey düşünemez olmuştu. Hatta biz ona metanet ve dayanıklılık vermeseydik neredeyse saraya gidip çocuğun kendisine ait olduğunu söyleyecek ve onu almaya kalkışacaktı. Neyse ki bizim ilhamımız sayesinde çocuğuna kavuşacağına yönelik ilâhî vaade tam olarak güvendi ve içi rahatladı.

11-13. Fakat bir taraftan da Mûsa'nın ablasına, "Git gizlice bak bakalım, yavrum ne durumda!" diye tembihledi. Bunun üzerine ablası kimseye sezdirmeden kardeşinin durumu hakkında bilgi edinip annesine iletmeye başladı. Bu arada bebek hiçbir kadından süt emmiyordu. Bunu gören ablası saray görevlilerine, "İsterseniz size bu çocuğu emzirecek ve ona güzelce bakabilecek bir aile önerebilirim!" demişti. Önerisi kabul edilince de annesini saraya getirtti; çocuğun emzirilmesi ve bakımıyla görevlendirilmesini sağladı. Böylece Mûsâ'nın annesine vaat ettiğimiz şey gerçekleşmiş, gözü yaşlı annenin evlât hasreti dinmiş oldu. Artık Allah'ın kendisine vaat ettiği şeyin gerçek olduğundan iyice emin olmuştu. Fakat saraydakilerin olup bitenlerden haberi yoktu.

4 Taberî, Zemahşerî.
5 Râzî.
6 Fîrûzâbâdî.
7 Hâmân'ın, Firavun'un veziri yahut ordu kumandanı olduğu anlaşılıyor (bk. Câbirî).

8 Burada geçen " آلُ فِرْعَوْنَ " ifadesi hakkındaki görüşler için bk. Taberî, İbnü'l-Cevzî.
9 Mâverdî.

وَلَمَّا بَلَغَ اَشُدَّهُ وَاسْتَوٰى اٰتَيْنَاهُ حُكْمًا وَعِلْمًا وَكَذٰلِكَ نَجْزِى الْمُحْسِنِينَ ﴿١٤﴾ وَدَخَلَ الْمَدِينَةَ عَلٰى
حِينِ غَفْلَةٍ مِنْ اَهْلِهَا فَوَجَدَ فِيهَا رَجُلَيْنِ يَقْتَتِلَانِ هٰذَا مِنْ شِيعَتِهِ وَهٰذَا مِنْ عَدُوِّهِ فَاسْتَغَاثَهُ الَّذِى مِنْ
شِيعَتِهِ عَلَى الَّذِى مِنْ عَدُوِّهِ فَوَكَزَهُ مُوسٰى فَقَضٰى عَلَيْهِ قَالَ هٰذَا مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ اِنَّهُ عَدُوٌّ مُضِلٌّ مُبِينٌ
﴿١٥﴾ قَالَ رَبِّ اِنِّى ظَلَمْتُ نَفْسِى فَاغْفِرْ لِى فَغَفَرَ لَهُ اِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ﴿١٦﴾ قَالَ رَبِّ بِمَا اَنْعَمْتَ
عَلَيَّ فَلَنْ اَكُونَ ظَهِيرًا لِلْمُجْرِمِينَ ﴿١٧﴾ فَاَصْبَحَ فِى الْمَدِينَةِ خَائِفًا يَتَرَقَّبُ فَاِذَا الَّذِى اسْتَنْصَرَهُ بِالْاَمْسِ
يَسْتَصْرِخُهُ قَالَ لَهُ مُوسٰى اِنَّكَ لَغَوِيٌّ مُبِينٌ ﴿١٨﴾ فَلَمَّا اَنْ اَرَادَ اَنْ يَبْطِشَ بِالَّذِى هُوَ عَدُوٌّ لَهُمَا قَالَ يَا مُوسٰى
اَتُرِيدُ اَنْ تَقْتُلَنِى كَمَا قَتَلْتَ نَفْسًا بِالْاَمْسِ اِنْ تُرِيدُ اِلَّا اَنْ تَكُونَ جَبَّارًا فِى الْاَرْضِ وَمَا تُرِيدُ اَنْ تَكُونَ
مِنَ الْمُصْلِحِينَ ﴿١٩﴾ وَجَاءَ رَجُلٌ مِنْ اَقْصَا الْمَدِينَةِ يَسْعٰى قَالَ يَا مُوسٰى اِنَّ الْمَلَاَ يَأْتَمِرُونَ بِكَ لِيَقْتُلُوكَ
فَاخْرُجْ اِنِّى لَكَ مِنَ النَّاصِحِينَ ﴿٢٠﴾ فَخَرَجَ مِنْهَا خَائِفًا يَتَرَقَّبُ قَالَ رَبِّ نَجِّنِى مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٢١﴾

20. Cuz
28. Sûre
Kasas 14-21

MÛSÂ MISIR'DAN KAÇIP MEDYEN'E GİDİYOR

14. Mûsâ olgunluk çağına gelince ona Firavun ve erkânının içinde bulundukları şirkten uzak kalmasını sağlayacak bilgelik ve ilim bahşetmiştik.[10] Biz doğruluktan ayrılmayan ve Allah'ın emirlerine uyanları böyle mükâfatlandırırız.

15-16. Mûsâ, Firavun ve erkânının, şirk inançlarını eleştirdiği için gözden düşmüş ve saray erkânı tarafından çeşitli uyarı ve tehditlere mâruz kalmıştı. Bu yüzden kaçıp saklanmıştı ve şehre ancak insanların öğle uykusuna daldığı saatlerde girebiliyordu.[11] Yine bu şekilde şehre girdiği bir zamanda kavga eden iki kişiyi gördü. Birisi kendi kavmi olan İsrâiloğulları'ndan, diğeri ise Mısırlılar'dandı. İsrâiloğulları'ndan olan kişi, Mûsâ'dan yardım istedi. O da yardım etmek için araya girdi ve kargaşa esnasında Mısırlı'yı itince adam düşüp ölüverdi. Bunun üzerine Mûsâ, "Eyvah! Ne yaptım ben! Şeytana uyup kavgaya karıştım ve istemeden de olsa adamı öldürdüm!" diye yakındı ve "Rabbim! Ben çok yanlış bir iş yaptım, büyük hata ettim. Ne olur beni bağışla!" diyerek Allah'a tövbe etti. Allah onun bu günahı kasten işlemediğini bildiği ve tövbe ettiği için onu affetti. Kuşkusuz ki Allah kendisine samimiyetle tövbe edenleri affeder. O'nun merhamet ve bağışlaması çok engindir.

17. Fakat Mûsâ, bu olaydan ders alıp, "Rabbim! Beni bağışlamanın kıymetini bileceğim ve bundan böyle kendi halkımdan da olsa, asla suçlulara arka çıkmayacağım!" diye söz vermişti.

18-19. Ertesi gün şehirde endişeyle dolaşmaya, olayın duyulup duyulmadığını araştırmaya başladı. Bir de baktı ki daha dün kendisinden yardım isteyen kişi, bugün bir başka Mısırlı ile kavgaya tutuşmuş ve yine kendisinden yardım istiyor. Mûsâ bu sefer adama kızdı ve "Anlaşılan senin işin gücün huzursuzluk çıkarmak!" deyip Mısırlı'yı çekerek kavgadan ayırmaya çalıştı. Bunu gören yandaşı, Mûsâ'nın kendisine vuracağını sandı ve "Yoksa dünkü adamı öldürdüğün gibi beni de mi öldüreceksin? Belli ki sen kavgaları ayırmaya değil, göz korkutmaya çalışıyorsun!" diye yaygara kopardı. Böylece Mûsâ'nın bir adamı öldürdüğü herkes tarafından duyulmuş oldu.

20-21. Haber Firavun'a ulaşınca Mûsâ'nın yakalanıp öldürülmesini emretti. O sırada saraydan bir kişi[12] aceleyle Mûsâ'ya geldi ve "Mûsâ! Yetkililer seni öldürme kararı aldı. Sözümü dinle ve onlar seni yakalamadan derhal şehirden kaç!" diye haber ulaştırdı. Bunun üzerine Mûsâ telâşlı, fakat dikkatli bir şekilde şehirden uzaklaştı. Bir taraftan da "Rabbim! Beni bu zalimlerin elinden kurtar!" diye dua ediyordu.

20. Cuz
28. Sûre
Kasas 14-21

10 Fahreddin er-Râzî'nin 15. âyetin ilk cümlesinin tefsirinde ifade ettiği üzere Hz. Mûsâ, peygamber olmadan önce de Mısır'da Firavun ve çevresindekilerin şirk inançlarını eleştirmekteydi. İşte ona verildiği söylenen "ilim ve hikmet", onun bu tevhide bağlılığı olmalıdır.

11 bk. Râzî.

12 Burada geçen "وَجَاءَ رَجُلٌ مِنْ أَقْصَى الْمَدِينَةِ" ifadesi, bu kişinin şehrin uzak bir bölgesinden geldiğini değil, saraydan yani şehrin en yüksek mevkiinden geldiğini ifade eder. Nitekim Kurtubî'nin bildirdiğine göre bu kişi, Firavun'un kuzeni Hezekiel b. Sabura'dır.

وَلَمَّا بَلَغَ اَشُدَّهُ وَاسْتَوٰى اٰتَيْنَاهُ حُكْمًا وَعِلْمًا وَكَذٰلِكَ نَجْزِى الْمُحْسِنِينَ ﴿١٤﴾ وَدَخَلَ الْمَدِينَةَ عَلٰى
حِينِ غَفْلَةٍ مِنْ اَهْلِهَا فَوَجَدَ فِيهَا رَجُلَيْنِ يَقْتَتِلَانِ هٰذَا مِنْ شِيعَتِهِ وَهٰذَا مِنْ عَدُوِّهِ فَاسْتَغَاثَهُ الَّذِى مِنْ
شِيعَتِهِ عَلَى الَّذِى مِنْ عَدُوِّهِ فَوَكَزَهُ مُوسٰى فَقَضٰى عَلَيْهِ قَالَ هٰذَا مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ اِنَّهُ عَدُوٌّ مُضِلٌّ مُبِينٌ
﴿١٥﴾ قَالَ رَبِّ اِنِّى ظَلَمْتُ نَفْسِى فَاغْفِرْ لِى فَغَفَرَ لَهُ اِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ﴿١٦﴾ قَالَ رَبِّ بِمَا اَنْعَمْتَ
عَلَىَّ فَلَنْ اَكُونَ ظَهِيرًا لِلْمُجْرِمِينَ ﴿١٧﴾ فَاَصْبَحَ فِى الْمَدِينَةِ خَائِفًا يَتَرَقَّبُ فَاِذَا الَّذِى اسْتَنْصَرَهُ بِالْاَمْسِ
يَسْتَصْرِخُهُ قَالَ لَهُ مُوسٰى اِنَّكَ لَغَوِىٌّ مُبِينٌ ﴿١٨﴾ فَلَمَّا اَنْ اَرَادَ اَنْ يَبْطِشَ بِالَّذِى هُوَ عَدُوٌّ لَهُمَا قَالَ يَا مُوسٰى
اَتُرِيدُ اَنْ تَقْتُلَنِى كَمَا قَتَلْتَ نَفْسًا بِالْاَمْسِ اِنْ تُرِيدُ اِلَّا اَنْ تَكُونَ جَبَّارًا فِى الْاَرْضِ وَمَا تُرِيدُ اَنْ تَكُونَ
مِنَ الْمُصْلِحِينَ ﴿١٩﴾ وَجَاءَ رَجُلٌ مِنْ اَقْصَا الْمَدِينَةِ يَسْعٰى قَالَ يَا مُوسٰى اِنَّ الْمَلَاَ يَاْتَمِرُونَ بِكَ لِيَقْتُلُوكَ
فَاخْرُجْ اِنِّى لَكَ مِنَ النَّاصِحِينَ ﴿٢٠﴾ فَخَرَجَ مِنْهَا خَائِفًا يَتَرَقَّبُ قَالَ رَبِّ نَجِّنِى مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٢١﴾

MÛSÂ MISIR'DAN KAÇIP MEDYEN'E GİDİYOR

14. Mûsâ olgunluk çağına gelince ona Firavun ve erkânının içinde bulundukları şirkten uzak kalmasını sağlayacak bilgelik ve ilim bahşetmiştik.[10] Biz doğruluktan ayrılmayan ve Allah'ın emirlerine uyanları böyle mükâfatlandırırız.

15-16. Mûsâ, Firavun ve erkânının, şirk inançlarını eleştirdiği için gözden düşmüş ve saray erkânı tarafından çeşitli uyarı ve tehditlere mâruz kalmıştı. Bu yüzden kaçıp saklanmıştı ve şehre ancak insanların öğle uykusuna daldığı saatlerde girebiliyordu.[11] Yine bu şekilde şehre girdiği bir zamanda kavga eden iki kişiyi gördü. Birisi kendi kavmi olan İsrâiloğulları'ndan, diğeri ise Mısırlılar'dandı. İsrâiloğulları'ndan olan kişi, Mûsâ'dan yardım istedi. O da yardım etmek için araya girdi ve kargaşa esnasında Mısırlı'yı itince adam düşüp ölüverdi. Bunun üzerine Mûsâ, "Eyvah! Ne yaptım ben! Şeytana uyup kavgaya karıştım ve istemeden de olsa adamı öldürdüm!" diye yakındı ve "Rabbim! Ben çok yanlış bir iş yaptım, büyük hata ettim. Ne olur beni bağışla!" diyerek Allah'a tövbe etti. Allah onun bu günahı kasten işlemediğini bildiği ve tövbe ettiği için onu affetti. Kuşkusuz ki Allah kendisine samimiyetle tövbe edenleri affeder. O'nun merhamet ve bağışlaması çok engindir.

17. Fakat Mûsâ, bu olaydan ders alıp, "Rabbim! Beni bağışlamanın kıymetini bileceğim ve bundan böyle kendi halkımdan da olsa, asla suçlulara arka çıkmayacağım!" diye söz vermişti.

18-19. Ertesi gün şehirde endişeyle dolaşmaya, olayın duyulup duyulmadığını araştırmaya başladı. Bir de baktı ki daha dün kendisinden yardım isteyen kişi, bugün bir başka Mısırlı ile kavgaya tutuşmuş ve yine kendisinden yardım istiyor. Mûsâ bu sefer adama kızdı ve "Anlaşılan senin işin gücün huzursuzluk çıkarmak!" deyip Mısırlı'yı çekerek kavgadan ayırmaya çalıştı. Bunu gören yandaşı, Mûsâ'nın kendisine vuracağını sandı ve "Yoksa dünkü adamı öldürdüğün gibi beni de mi öldüreceksin? Belli ki sen kavgaları ayırmaya değil, göz korkutmaya çalışıyorsun!" diye yaygara kopardı. Böylece Mûsâ'nın bir adamı öldürdüğü herkes tarafından duyulmuş oldu.

20-21. Haber Firavun'a ulaşınca Mûsâ'nın yakalanıp öldürülmesini emretti. O sırada saraydan bir kişi[12] aceleyle Mûsâ'ya geldi ve "Mûsâ! Yetkililer seni öldürme kararı aldı. Sözümü dinle ve onlar seni yakalamadan derhal şehirden kaç!" diye haber ulaştırdı. Bunun üzerine Mûsâ telâşlı, fakat dikkatli bir şekilde şehirden uzaklaştı. Bir taraftan da "Rabbim! Beni bu zalimlerin elinden kurtar!" diye dua ediyordu.

10 Fahreddin er-Râzî'nin 15. âyetin ilk cümlesinin tefsirinde ifade ettiği üzere Hz. Mûsâ, peygamber olmadan önce de Mısır'da Firavun ve çevresindekilerin şirk inançlarını eleştirmekteydi. İşte ona verildiği söylenen "ilim ve hikmet", onun bu tevhide bağlılığı olmalıdır.

11 bk. Râzî.

12 Burada geçen "وَجَاءَ رَجُلٌ مِنْ اَقْصَا الْمَدِينَةِ" ifadesi, bu kişinin şehrin uzak bir bölgesinden geldiğini değil, saraydan yani şehrin en yüksek mevkiinden geldiğini ifade eder. Nitekim Kurtubî'nin bildirdiğine göre bu kişi, Firavun'un kuzeni Hezekiel b. Sabura'dır.

وَلَمَّا تَوَجَّهَ تِلْقَاءَ مَدْيَنَ قَالَ عَسٰى رَبّ۪ٓي اَنْ يَهْدِيَن۪ي سَوَٓاءَ السَّب۪يلِ ﴿٢٢﴾ وَلَمَّا وَرَدَ مَٓاءَ مَدْيَنَ وَجَدَ عَلَيْهِ اُمَّةً
مِنَ النَّاسِ يَسْقُونَۘ وَوَجَدَ مِنْ دُونِهِمُ امْرَاَتَيْنِ تَذُودَانِۚ قَالَ مَا خَطْبُكُمَاۜ قَالَتَا لَا نَسْق۪ي حَتّٰى يُصْدِرَ الرِّعَٓاءُ
وَاَبُونَا شَيْخٌ كَب۪يرٌ ﴿٢٣﴾ فَسَقٰى لَهُمَا ثُمَّ تَوَلّٰٓى اِلَى الظِّلِّ فَقَالَ رَبِّ اِنّ۪ي لِمَٓا اَنْزَلْتَ اِلَيَّ مِنْ خَيْرٍ فَق۪يرٌ ﴿٢٤﴾
فَجَٓاءَتْهُ اِحْدٰيهُمَا تَمْش۪ي عَلَى اسْتِحْيَٓاءٍۘ قَالَتْ اِنَّ اَب۪ي يَدْعُوكَ لِيَجْزِيَكَ اَجْرَ مَا سَقَيْتَ لَنَاۜ فَلَمَّا جَٓاءَهُ
وَقَصَّ عَلَيْهِ الْقَصَصَۙ قَالَ لَا تَخَفْ نَجَوْتَ مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِم۪ينَ ﴿٢٥﴾ قَالَتْ اِحْدٰيهُمَا يَٓا اَبَتِ اسْتَأْجِرْهُ اِنَّ
خَيْرَ مَنِ اسْتَأْجَرْتَ الْقَوِيُّ الْاَم۪ينُ ﴿٢٦﴾ قَالَ اِنّ۪ٓي اُر۪يدُ اَنْ اُنْكِحَكَ اِحْدَى ابْنَتَيَّ هَاتَيْنِ عَلٰٓى اَنْ تَأْجُرَن۪ي
ثَمَانِيَ حِجَجٍۚ فَاِنْ اَتْمَمْتَ عَشْرًا فَمِنْ عِنْدِكَۚ وَمَٓا اُر۪يدُ اَنْ اَشُقَّ عَلَيْكَۜ سَتَجِدُن۪ٓي اِنْ شَٓاءَ اللّٰهُ مِنَ الصَّالِح۪ينَ
﴿٢٧﴾ قَالَ ذٰلِكَ بَيْن۪ي وَبَيْنَكَۜ اَيَّمَا الْاَجَلَيْنِ قَضَيْتُ فَلَا عُدْوَانَ عَلَيَّۜ وَاللّٰهُ عَلٰى مَا نَقُولُ وَك۪يلٌ ﴿٢٨﴾ فَلَمَّا
قَضٰى مُوسَى الْاَجَلَ وَسَارَ بِاَهْلِه۪ٓ اٰنَسَ مِنْ جَانِبِ الطُّورِ نَارًاۚ قَالَ لِاَهْلِهِ امْكُثُٓوا اِنّ۪ٓي اٰنَسْتُ نَارًا لَعَلّ۪ٓي
اٰت۪يكُمْ مِنْهَا بِخَبَرٍ اَوْ جَذْوَةٍ مِنَ النَّارِ لَعَلَّكُمْ تَصْطَلُونَ ﴿٢٩﴾

20. Cuz
28. Süre
Kasas 22-29

22-24. Şehirden çıkıp Medyen'e doğru yola koyulunca, "İnşallah yolu bulup sağ salim Medyen'e ulaşırım" diye dua etti. Bir süre yol aldıktan sonra Medyen'de bir pınara ulaştı ve pınarın başında su almak ve hayvanlarına su içirmek için sıraya girmiş kalabalık bir grup gördü. İçlerinde iki kadının da kalabalıktan geri durduklarını farketti. Onlara yaklaştı ve "Siz niçin geri duruyorsunuz?" diye sordu. Kadınlar, "Biz yaşlı bir adamın kızlarıyız. Babamız yaşlı olduğu için su almaya biz geliyoruz. Fakat kalabalık dağılmadan suya yaklaşamıyoruz" dediler. Mûsâ bunu duyunca onlara yardım etti. Kalabalığı beklemeden su almalarını ve hayvanlarını sulamalarını sağladı. Ardından bir ağaç gölgesine çekildi. Uzun bir yolculuk yapmıştı, iyice açtı ve de bitkin düşmüştü. Ellerini açtı, "Rabbim! Senin yardımına çok muhtacım!" diye yakardı.

25. Bir süre sonra, pınar başında yardımcı olduğu kadınlardan biri çekingen ve gayet edepli bir tavırla[13] Mûsâ'nın yanına vardı ve şöyle dedi: "Babam

13 Taberî.

senin bize yardım ettiğini öğrenince teşekkür etmek ve ücretini ödemek üzere yanına gelmeni istiyor" dedi. Mûsâ kızların babasının yanına varıp başından geçenleri anlatınca, yaşlı adam, "Artık korkmana gerek yok. Zalim Firavun'dan kurtuldun sayılır. Onun hükmü burada geçmez.[14] Burada güvende olursun" dedi.

26. Derken kızlardan biri yaşlı babasına: "Babacığım! İstersen bu adamı ailemizin işlerini görmek üzere ücretli olarak çalıştırabilirsin. Maharetli ve güvenilir birine benziyor!" dedi.

27. Yaşlı baba bir süre düşündükten sonra kararını verdi ve Mûsâ'ya şöyle dedi: "Seni kızlarımdan biriyle evlendirmeme karşılık, sekiz yıl benim işlerimde çalışmanı öneriyorum. Artık bu sekiz yılı, on yıla çıkarmak da senin insafına kalmış! Amacım seni zor durumda bırakmak değil! Fakat eğer teklifimi kabul edersen benden memnun kalacağını söyleyebilirim" dedi.

28. Mûsâ "kabul" etti. "Bu bizim aramızda bir sözleşme olsun! Ama sekiz yıl mı, on yıl mı çalışacağıma ben karar vereceğim. Tercihime saygı duyacaksın. Anlaşmamıza Allah şahittir."

MÛSÂ'NIN PEYGAMBERLİKLE GÖREVLENDİRİLMESİ

29. Mûsâ çalışma süresini doldurunca ailesini alıp soğuk bir kış gecesi Medyen'den Mısır'a doğru yola çıktı. Tûr dağının yanından geçerlerken dağın yamacında bir ateş gördü. Ailesine, "Bekleyiniz! Şurada bir ateş gördüm. Oraya bir gideyim, belki ısınacak bir parça ateş ya da bize yolu tarif edecek birilerini bulurum" dedi.

[14] Taberî.

فَلَمَّٓا اَتٰيهَا نُودِىَ مِنْ شَاطِئِ الْوَادِ الْاَيْمَنِ فِى الْبُقْعَةِ الْمُبَارَكَةِ مِنَ الشَّجَرَةِ اَنْ يَا مُوسٰٓى اِنّ۪ٓى اَنَا اللّٰهُ رَبُّ
الْعَالَم۪ينَۙ ﴿٣٠﴾ وَاَنْ اَلْقِ عَصَاكَۜ فَلَمَّا رَاٰهَا تَهْتَزُّ كَاَنَّهَا جَٓانٌّ وَلّٰى مُدْبِرًا وَلَمْ يُعَقِّبْۜ يَا مُوسٰٓى اَقْبِلْ وَلَا تَخَفْ
اِنَّكَ مِنَ الْاٰمِن۪ينَ ﴿٣١﴾ اُسْلُكْ يَدَكَ ف۪ى جَيْبِكَ تَخْرُجْ بَيْضَٓاءَ مِنْ غَيْرِ سُٓوءٍۘ وَاضْمُمْ اِلَيْكَ جَنَاحَكَ مِنَ
الرَّهْبِ فَذَانِكَ بُرْهَانَانِ مِنْ رَبِّكَ اِلٰى فِرْعَوْنَ وَمَلَا۬ئِه۪ۜ اِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَاسِق۪ينَ ﴿٣٢﴾ قَالَ رَبِّ اِنّ۪ى قَتَلْتُ
مِنْهُمْ نَفْسًا فَاَخَافُ اَنْ يَقْتُلُونِ ﴿٣٣﴾ وَاَخ۪ى هٰرُونُ هُوَ اَفْصَحُ مِنّ۪ى لِسَانًا فَاَرْسِلْهُ مَعِىَ رِدْءًا يُصَدِّقُن۪ىۘ اِنّ۪ٓى
اَخَافُ اَنْ يُكَذِّبُونِ ﴿٣٤﴾ قَالَ سَنَشُدُّ عَضُدَكَ بِاَخ۪يكَ وَنَجْعَلُ لَكُمَا سُلْطَانًا فَلَا يَصِلُونَ اِلَيْكُمَا بِاٰيَاتِنَاۚ
اَنْتُمَا وَمَنِ اتَّبَعَكُمَا الْغَالِبُونَ ﴿٣٥﴾ فَلَمَّا جَٓاءَهُمْ مُوسٰى بِاٰيَاتِنَا بَيِّنَاتٍ قَالُوا مَا هٰذَٓا اِلَّا سِحْرٌ مُفْتَرًى وَمَا
سَمِعْنَا بِهٰذَا ف۪ٓى اٰبَٓائِنَا الْاَوَّل۪ينَ ﴿٣٦﴾ وَقَالَ مُوسٰى رَبّ۪ٓى اَعْلَمُ بِمَنْ جَٓاءَ بِالْهُدٰى مِنْ عِنْدِه۪ وَمَنْ تَكُونُ لَهُ
عَاقِبَةُ الدَّارِۜ اِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ ﴿٣٧﴾ وَقَالَ فِرْعَوْنُ يَٓا اَيُّهَا الْمَلَاُ مَا عَلِمْتُ لَكُمْ مِنْ اِلٰهٍ غَيْر۪يۚ فَاَوْقِدْ ل۪ى
يَا هَامَانُ عَلَى الطّ۪ينِ فَاجْعَلْ ل۪ى صَرْحًا لَعَلّ۪ٓى اَطَّلِعُ اِلٰٓى اِلٰهِ مُوسٰىۙ وَاِنّ۪ى لَاَظُنُّهُ مِنَ الْكَاذِب۪ينَ ﴿٣٨﴾

20. Cüz
28. Sûre
Kasas 30-38

30-32. Ateşin yanına vardığında vahyin nüzûl mekânı olan o mübarek mekânda[15] Allah ona şöyle vahyetti: "Ey Mûsâ! Bu duyduğun ses âlemlerin rabb... olan Allah'ın sesidir.[16] Rabbin seni peygamber olarak seçmiştir. Şimdi elindek... asânı yere at!" Mûsâ değneğini yere atınca birden hareketli bir yılana dönüştüğünü gördü ve irkildi. Allah, "Korkma! Dön ve onu eline al! Bir de elini koynuna sok... Çıkarınca ışıl ışıl parladığını göreceksin. Artık kendini toparla ve cesur ol[17] Bunlar Firavun ve erkânı karşısında senin peygamber olduğunu kanıtlayacak mûcizelerdir. Şimdi git, Firavun ve adamlarını uyar, çünkü onlar ilâhî emre karşı çıkan, onun dininden uzak yaşayan bir toplum olmuşlardır"[18] dedi.

33-34. Mûsâ, "Rabbim! Ben daha önce bir Mısırlı'yı öldürmüştüm. Şimdi oraya gidip Firavun'un karşısına çıkarsam beni dinlemeden, suçsuz olduğumu anlatmama fırsat vermeden[19] beni öldürürler diye endişe ediyorum. Bir de kardeşim Hârun'u bana yardımcı olarak görevlendirmeni istiyorum! Etkileyici konuşmasıyla bana destek olsun![20] Zira onun konuşması benden daha etkilidir. Çünkü ben senin mesajını yeterince anlatamamaktan ve bu sebeple peygamber olduğuma inanmamalarından endişe diyorum" dedi.

15 bk. İbnü'l-Cevzî, Ebüssuûd.
16 Zübdetü't-tefsîr.
17 Taberî. 18 İbn Kesîr. 19 Taberî. 20 Zemahşerî.

35. Allah Mûsâ'nın bu isteğini kabul etti ve "Tamam, kardeşinle elini güçlendireceğiz. Her ikinize de öyle etkili kanıtlar ve mûcizeler vereceğiz ki size asla zarar veremeyecekler. Şunu iyi biliniz ki sizler ve size tâbi olanlar galip gelecek, bu hak davada zafere ulaşacaksınız" dedi.

36. Neticede Mûsâ, Firavun'un karşısına çıkıp peygamberliğini ilân etti ve Allah'ın kendisine verdiği kanıtları gösterdi. Ancak Firavun, onun peygamberliğine inanmadı ve "Bu senin yaptığın sahte bir sihirden başka bir şey değildir! Bu sihirlere bakıp da söylediklerine inanmamızı, peygamber olduğunu kabul etmemizi mi bekliyorsun? Böyle bir iddiayı da ilk defa senden duyuyoruz! Geçmişte, hiç bu tür bir iddia sahibi olduğunu duymamıştık doğrusu!" dedi.

20. Cüz
28. Sûre
Kasas 30-38

37. Mûsâ, "Kimin doğru söylediğini ve âhiret mükâfatını kazanacağını en iyi Allah biliyor. Dolayısıyla senin beni yalanlaman bir şeyi değiştirmez. Ancak haberin olsun ki Allah'ın peygamberlerine inanmayanların sonu iyi değildir!" diye Firavun'u imalı bir şekilde[21] uyardı.

38. Mûsâ'nın bu sözlerinin çevresindekileri etkilemesinden endişe eden Firavun derhal etrafındaki adamlara döndü ve "Sizin, benim temsilcisi olduğum ilâhtan başka ilâhınız yok,[22] anladınız mı?" diye tehdit etti. Ardından yardımcısı Hâmân'a dönüp, "Ey Hâmân! Tuğla ocağını çalıştır, çok sayıda tuğla yap ve bana şöyle yüksek, muazzam bir kule inşa et de, çıkıp şu Mûsâ'nın ilâhını göreyim!" diyerek alay etti. Sonunda da, "Benim temsilcisi olduğum ilâhtan başka bir ilâhınızın olmadığını iyice anlayın ve bilin ki[23] bu Mûsâ, yalancının tekidir!" diyerek sözlerini tamamladı.

21 Cümledeki ima için bk. Taberî.
22 İfade lafzan "Sizin benden başka ilâhınız yok!" şeklindedir. Dikkat edilmediği takdirde yanlış anlaşılmaya müsait bir ifadedir, birçok mealde lafzan tercüme edilmiştir. Oysa bilindiği gibi Mısır firavunları öldükten sonra bedenlerinin mumyalanmasını isterler, âhiret hayatına inanırlardı. Kendisinin ölümlü olduğunu bilen ve âhirete inanan bir insanın ilâhlık taslaması söz konusu değildir. İbn Âşûr'un isabetle kaydettiği üzere burada söz konusu olan şey, Mısır halkının Firavun'u, ilâhların temsilcisi olarak görmeleridir. İbn Âşûr'un bu önemli ifadesi şöyledir: "لأن فرعون عندهم هو مظهر الآلهة لمرعومة عندهم لأنه في عقيدتهم ابن الآلهة وخلاصة سرهم" (Çünkü onların inancına göre Firavun, ilâh kabul edilen varlıkların tezahürü, oğlu ve onların sırlarının hulâsası idi). Yine İbn Abbas'ın bu âyetin tefsirindeki şu ifadesi de tercih ettiğimiz tefsiri teyit etmektedir: "وَكَذَبَ عَدُوُّ اللّٰهِ بَلْ عَلِمَ أَنَّ لَهُ ثَمَّ رَبًّا هُوَ خَالِقُهُ وَخَالِقُ قَوْمِهِ" (Allah düşmanı Firavun yalan söylemiştir. Zira o, hem kendini hem de halkını yaratan rabbin varlığını bilmektedir) (bk. Kurtubî).
23 İbn Kesîr.

وَاسْتَكْبَرَ هُوَ وَجُنُودُهُ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَظَنُّوا أَنَّهُمْ إِلَيْنَا لَا يُرْجَعُونَ ﴿٣٩﴾ فَأَخَذْنَاهُ وَجُنُودَهُ
فَنَبَذْنَاهُمْ فِي الْيَمِّ فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الظَّالِمِينَ ﴿٤٠﴾ وَجَعَلْنَاهُمْ أَئِمَّةً يَدْعُونَ إِلَى النَّارِ وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ
لَا يُنْصَرُونَ ﴿٤١﴾ وَأَتْبَعْنَاهُمْ فِي هَذِهِ الدُّنْيَا لَعْنَةً وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ هُمْ مِنَ الْمَقْبُوحِينَ ﴿٤٢﴾ وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى
الْكِتَابَ مِنْ بَعْدِ مَا أَهْلَكْنَا الْقُرُونَ الْأُولَى بَصَائِرَ لِلنَّاسِ وَهُدًى وَرَحْمَةً لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٤٣﴾ وَمَا كُنْتَ
بِجَانِبِ الْغَرْبِيِّ إِذْ قَضَيْنَا إِلَى مُوسَى الْأَمْرَ وَمَا كُنْتَ مِنَ الشَّاهِدِينَ ﴿٤٤﴾ وَلَكِنَّا أَنْشَأْنَا قُرُونًا فَتَطَاوَلَ
عَلَيْهِمُ الْعُمُرُ وَمَا كُنْتَ ثَاوِيًا فِي أَهْلِ مَدْيَنَ تَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِنَا وَلَكِنَّا كُنَّا مُرْسِلِينَ ﴿٤٥﴾ وَمَا كُنْتَ بِجَانِبِ
الطُّورِ إِذْ نَادَيْنَا وَلَكِنْ رَحْمَةً مِنْ رَبِّكَ لِتُنْذِرَ قَوْمًا مَا أَتَاهُمْ مِنْ نَذِيرٍ مِنْ قَبْلِكَ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٤٦﴾ وَلَوْلَا
أَنْ تُصِيبَهُمْ مُصِيبَةٌ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ فَيَقُولُوا رَبَّنَا لَوْلَا أَرْسَلْتَ إِلَيْنَا رَسُولًا فَنَتَّبِعَ آيَاتِكَ وَنَكُونَ مِنَ
الْمُؤْمِنِينَ ﴿٤٧﴾ فَلَمَّا جَاءَهُمُ الْحَقُّ مِنْ عِنْدِنَا قَالُوا لَوْلَا أُوتِيَ مِثْلَ مَا أُوتِيَ مُوسَى أَوَلَمْ يَكْفُرُوا بِمَا أُوتِيَ
مُوسَى مِنْ قَبْلُ قَالُوا سِحْرَانِ تَظَاهَرَا وَقَالُوا إِنَّا بِكُلٍّ كَافِرُونَ ﴿٤٨﴾

39-42. Böylece Firavun ve erkânı bildikleri gibi hareket ettiler, elçimiz Mûsâ'ya inanmayı kibirlerine yediremediler ve sanki dünya kendilerine kalacakmış gibi zulmetmeye devam ettiler. Fakat sonuçta Mûsâ'yı ve ona inananları yakalamaya çalışırlarken biz onları suda boğduk, elçimize yaptıklarının cezasını vermiş olduk. Onun gibiler insanları cehennem ateşine sürükleyen şer önderleridirler; kıyamet günü hiçbir destek bulamayacak ve perişan olacaklardır. Dünyada hep lânetle anılacakları gibi âhirette de öyle olacaklardır.

İLÂHÎ MESAJIN BİRLİĞİ

43. Ey elçimiz Muhammed! İşte biz Âd ve Semûd gibi daha geçmişte kalmış bazı halkların yok oluşlarından sonra tıpkı sana vahyettiğimiz gibi, Mûsâ peygambere de ilâhî kitap vahyedip aklını kullanan, ilâhî vahyin öğütlerine kulak verenlere destek ve müjde olacak âyetlerimizi insanlara bildirmiştik. Esasen Allah'ın bu şekilde peygamberler göndererek insanlara kendileri için yararlı öğütler vermesi O'nun merhametinin eseridir.

44-48. Mûsâ, Medyen'de bütün bu anlattıklarımızı yaşarken ve biz ona Tûr dağında, Tuvâ vadisinin sağ tarafında ilâhî rahmet olan vahyi verirken sen orada değildin! Bütün bunlar senin çağından asırlar önce yaşanmış şeylerdir. İlâhî vahiy olmaksızın bunları bilmen mümkün değildir. Aslında bu durum senin peygamberliğini kanıtlamak için yeterli bir delildir. Aradan onca zaman

geçmesine rağmen senin, Mûsâ'nın mesajlarının aynısını anlatıyor olman, her ikinizin de Allah'ın peygamberi olduğunu gösterir.[24] Nitekim biz her topluma peygamber gönderip mesajlarımızı iletmekte, onları yaptıkları kötülüklerin sonucu hakkında uyarmaktayız. Aksi takdirde bize karşı bahane ileri sürmeleri, "Ey rabbimiz! Eğer bize de peygamber gönderseydin ona inanır ve başımıza bu acı sonun gelmesinden kurtulurduk" demeleri mümkün olurdu. Ne var ki kendilerine elçi gönderip mesajlarımızı iletince ona inanmamaktadırlar. İşte Mekkeli müşriklerin yaptıkları şey bundan ibarettir. Onlar senin peygamber olduğunu kabul etmek için mûcizeler göstermeni şart koşmuşlar, Mûsâ'nın getirdiği gibi bir defada indirilen bir kitap getirmeni istemişlerdir. Onlar gibi müşrik olan Firavun ve erkânı da Mûsâ'yı inkâr etmemişler miydi, hem Mûsâ'yı hem seni inkâr edip, "Bunlar birbirinin aynısı, ikisi de sihirbaz! İkisine de inanmıyoruz!" dememişler miydi ki şimdi senden böyle bir talepte bulunuyorlar?[25]

20. Cuz
28. Sûre
Kasas 39-48

[24] Râzî.
[25] Zemahşerî.

قُلْ فَأْتُوا بِكِتَابٍ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ هُوَ اَهْدٰى مِنْهُمَٓا اَتَّبِعْهُ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٤٩﴾ فَاِنْ لَمْ يَسْتَجِيبُوا لَكَ فَاعْلَمْ
اَنَّمَا يَتَّبِعُونَ اَهْوَٓاءَهُمْ وَمَنْ اَضَلُّ مِمَّنِ اتَّبَعَ هَوٰيهُ بِغَيْرِ هُدًى مِنَ اللّٰهِ اِنَّ اللّٰهَ لَا يَهْدِى الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿٥٠﴾
وَلَقَدْ وَصَّلْنَا لَهُمُ الْقَوْلَ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٥١﴾ اَلَّذِينَ اٰتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِهِ هُمْ بِهِ يُؤْمِنُونَ ﴿٥٢﴾ وَاِذَا
يُتْلٰى عَلَيْهِمْ قَالُٓوا اٰمَنَّا بِهِٓ اِنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّنَٓا اِنَّا كُنَّا مِنْ قَبْلِهِ مُسْلِمِينَ ﴿٥٣﴾ اُولٰٓئِكَ يُؤْتَوْنَ اَجْرَهُمْ مَرَّتَيْنِ
بِمَا صَبَرُوا وَيَدْرَؤُنَ بِالْحَسَنَةِ السَّيِّئَةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ ﴿٥٤﴾ وَاِذَا سَمِعُوا اللَّغْوَ اَعْرَضُوا عَنْهُ وَقَالُوا
لَنَٓا اَعْمَالُنَا وَلَكُمْ اَعْمَالُكُمْ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ لَا نَبْتَغِى الْجَاهِلِينَ ﴿٥٥﴾ اِنَّكَ لَا تَهْدِى مَنْ اَحْبَبْتَ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ
يَهْدِى مَنْ يَشَٓاءُ وَهُوَ اَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ ﴿٥٦﴾

20. Cuz
28. Sûre
Kasas 49-56

49-50. Ey elçimiz! Onlara de ki: "Madem hem Mûsâ'ya vahyedilene hem bana vahyedilene inanmıyorsunuz, bizim Allah'ın peygamberi olduğumuzu kabul etmiyorsunuz, o halde Allah'ın gönderdiğine inandığınız bir kitap varsa getirin, ona inanalım!" Bu meydan okuyuşuna karşılık veremedikleri takdirde -ki veremeyeceklerdir- tamamen kendi arzularına uyarak senin peygamberliğini reddettikleri ortaya çıkmış olacaktır. Kendi arzu ve isteklerine uydukları yetmezmiş gibi bir de sana inanmayan ve seni sapkın gören bu müşriklerden daha sapkın kim olabilir ki?[26] Allah onları uyarmak üzere bu

[26] Âyetin lafzî ifadesi, "Allah'tan gelen bir hidayet rehberi olmaksızın sırf hevâsına uyandan daha sapkın kim olabilir ki?" şeklindedir. Burada dikkat edilmesi gereken şey, Kur'an cümlelerinin büyük çoğunluğunda, biri "ikame edilen", diğeri ise "nefyedilen" olmak üzere iki anlamın varlığıdır. İkame edilen anlam, âyetlerin ortaya koydukları, savundukları ve ispat ettikleri anlam iken; "nefyedilen anlam" müşrikler ya da diğer muhataplar tarafından öne sürülen iddiaların veya inançların reddedilmesini ifade eden anlamdır. Bu âyette ikame edilen anlam müşriklerin sapkınlıklarıdır. Nefyedilen yani reddedilen anlam ise onların müminlere yönelttikleri "sapkın" suçlamasıdır. Buna benzer Kur'an ifadeleri çoktur. Meselâ Bakara sûresinin 5. âyetinde geçen, "Onlar rablerinden gelen hidayet üzeredirler, kurtuluşa erenler de işte onlardır" ifadesi, yahudilerin ve müşriklerin kendilerini kurtuluşa ermiş kimseler olarak görmelerini reddetmektedir. Bu incelikli hususun Kur'an'ın üslûp ve dil özelliklerini anlama açısından oldukça ehemmiyetli bir yeri bulunmaktadır.

kadar elçi göndermesine rağmen onlar ısrarla inkâr etmeyi tercih etmiş ve ilâhî rahmetten nasiplenmek istememişlerdir.[27] Allah böylelerini zorla doğru yola getirecek değildir.

MÜŞRİKLERİN PEYGAMBERİ YALANLAMAK İÇİN İLERİ SÜRDÜKLERİ BAHANELER

20. Cuz
28. Sûre
Kasas 49-56

51-55. İşte biz, Mekke müşrikleri şirkten vazgeçsinler ve senin peygamberliğini kabul edip Allah'ın emirlerine uygun yaşasınlar diye[28] sana böyle ibret ve öğütlerle dolu Kur'an âyetlerini ardarda vahyediyoruz.[29] Nitekim daha önce vahyettiğimiz Tevrat ve İncil'e inanan yahudi ve hıristiyanların bazıları sana vahyettiğimiz bu âyetleri duyduklarında bunların Allah'ın âyetleri olduğunu anlayıp derhal iman etmişlerdir. Kendilerine bu âyetler iletildiğinde, "Evet, bunlar Allah'ın âyetleridir. Muhammed de Allah'ın peygamberidir. Daha önceden inandığımız ilâhî kitaplar ne ise Kur'an da odur. Hepsi Allah katındandır" demişlerdir. İşte Allah, bu kimseleri hak ettiklerinin iki katı ile ödüllendirecektir; çünkü onlar hem önceki ilâhî kitaplara hem de sana vahyettiğimiz Kur'an'a iman etmişler, bu uğurda çeşitli sıkıntılara sabredip sebat göstermişler; kötülüğe iyilikle karşılık vermişler, sahip oldukları malları ihtiyaç sahipleriyle paylaşmışlar, kendilerine sataşan müşriklere aldırış etmeyip onlara "Bizim sizinle işimiz yok! Allah her birimizin yaptıklarını görüyor. Herkes kendi inancını yaşasın!" diyerek olgunlukla karşılık vermişlerdir.

56. Ey elçimiz Muhammed! Mekke müşriklerinden bazılarının, özellikle de senin akraban olan bazı kimselerin sana inanmamalarının seni çok üzdüğünü biliyoruz. Fakat şunu bilmelisin ki sen istiyorsun diye insanlar iman etmezler! Onların inanmamaları senin suçun değildir. Allah kimin samimi iman etmeye yakın olduğunu bilir ve sana ancak böyle kimseler iman eder![30]

---

27 Derveze.
28 Taberi.
29 Zemahşeri.
30 Derveze.

وَقَالُوا اِنْ نَتَّبِعِ الْهُدٰى مَعَكَ نُتَخَطَّفْ مِنْ اَرْضِنَاۜ اَوَلَمْ نُمَكِّنْ لَهُمْ حَرَمًا اٰمِنًا يُجْبٰٓى اِلَيْهِ ثَمَرَاتُ كُلِّ شَيْءٍ
رِزْقًا مِنْ لَدُنَّا وَلٰكِنَّ اَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٥٧﴾ وَكَمْ اَهْلَكْنَا مِنْ قَرْيَةٍ بَطِرَتْ مَعِيشَتَهَاۚ فَتِلْكَ مَسَاكِنُهُمْ
لَمْ تُسْكَنْ مِنْ بَعْدِهِمْ اِلَّا قَلِيلًاۜ وَكُنَّا نَحْنُ الْوَارِثِينَ ﴿٥٨﴾ وَمَا كَانَ رَبُّكَ مُهْلِكَ الْقُرٰى حَتّٰى يَبْعَثَ فٖٓي
اُمِّهَا رَسُولًا يَتْلُوا عَلَيْهِمْ اٰيَاتِنَاۚ وَمَا كُنَّا مُهْلِكِي الْقُرٰٓى اِلَّا وَاَهْلُهَا ظَالِمُونَ ﴿٥٩﴾ وَمَٓا اُو۫تٖيتُمْ مِنْ شَيْءٍ
فَمَتَاعُ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَزٖينَتُهَاۚ وَمَا عِنْدَ اللّٰهِ خَيْرٌ وَاَبْقٰىۜ اَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٦٠﴾ اَفَمَنْ وَعَدْنَاهُ وَعْدًا حَسَنًا فَهُوَ
لَاقٖيهِ كَمَنْ مَتَّعْنَاهُ مَتَاعَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا ثُمَّ هُوَ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ مِنَ الْمُحْضَرٖينَ ﴿٦١﴾ وَيَوْمَ يُنَادٖيهِمْ فَيَقُولُ اَيْنَ
شُرَكَٓاءِيَ الَّذٖينَ كُنْتُمْ تَزْعُمُونَ ﴿٦٢﴾ قَالَ الَّذٖينَ حَقَّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ رَبَّنَا هٰٓؤُ۬لَٓاءِ الَّذٖينَ اَغْوَيْنَاۚ اَغْوَيْنَاهُمْ كَمَا
غَوَيْنَاۚ تَبَرَّاْنَٓا اِلَيْكَۘ مَا كَانُٓوا اِيَّانَا يَعْبُدُونَ ﴿٦٣﴾ وَقٖيلَ ادْعُوا شُرَكَٓاءَكُمْ فَدَعَوْهُمْ فَلَمْ يَسْتَجٖيبُوا لَهُمْ وَرَاَوُا
الْعَذَابَۚ لَوْ اَنَّهُمْ كَانُوا يَهْتَدُونَ ﴿٦٤﴾ وَيَوْمَ يُنَادٖيهِمْ فَيَقُولُ مَاذَٓا اَجَبْتُمُ الْمُرْسَلٖينَ ﴿٦٥﴾ فَعَمِيَتْ عَلَيْهِمُ
الْاَنْبَٓاءُ يَوْمَئِذٍ فَهُمْ لَا يَتَسَٓاءَلُونَ ﴿٦٦﴾ فَاَمَّا مَنْ تَابَ وَاٰمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَعَسٰٓى اَنْ يَكُونَ مِنَ الْمُفْلِحٖينَ ﴿٦٧﴾

20. Cüz
28. Sûre
Kasas 57-67

57-59. Ey elçimiz Muhammed! Mekkeli müşriklerden bazılarının sana. "Senin peygamberliğine inanıp şefaatçi telâkki ettiğimiz ilâhlarımızı terkedersek bütün Araplar'ı karşımıza almış oluruz. Bizi yerimizden yurdumuzdan ederler" dediklerini biliyoruz. Bunu söyleyenler Mekke'nin, ilâhî rahmetin bir eseri olarak nasıl büyük bir ticaret merkezi olduğunu ve son derece güvenli olduğunu bilmezler mi? Allah kendilerine bu kadar güvenli ve bol kazançlı bir belde nasip ettiği halde nasıl olur da O'nun elçisine iman etmenin kendilerini sıkıntıya sokacağını ileri sürebilirler? Oysa tam aksine onları sıkıntıya sokacak, sahip olduğu nimetlerden mahrum bırakacak olan davranış, elçimizi yalanlamak ve Allah'a şirk koşmaktır. Nitekim biz daha önce nice varlıklı toplumları, elçilerimizi yalanladıkları ve şirk koştukları için helâk ettik. Bir zamanlar refah içerisinde yaşadıkları yerler şimdi harabe olarak gözlerinizin önündedir. Elçimize iman etmemek için böyle bahaneler ileri sürenler bilsinler ki biz hiçbir toplumu, elçi gönderip mesajlarımızı hepsine[31] iletmeden, uyarı yapmadan helâk etmeyiz. Elçilerimizi yalanlayan, iyice şirke ve zulme batmış toplumlar dışında kimseyi helâk etmiş değiliz. Mekkeli müşrikler helâk olmaktan korkuyorlarsa bilsinler ki kendilerine gönderdiğimiz elçiye iman etmemelerinin sonucu helâk olmaktır.

31 Âyette geçen "قرى أمها" ifadesinden, gönderilen elçinin toplumun merkezî yerleşim yerinde yaşayacağı yani mesajını toplumun tamamına ileteceği anlaşılmaktadır.

60-61. Ey dünyevî kayba uğrayabileceklerini bahane edip elçimize iman etmeyen müşrikler![32] Bilesiniz ki dünya hayatında sahip olduğunuz nimetlerin hepsi geçicidir. Allah sizlere hem dünya saadetini, hem de âhiretteki sonsuz nimetleri vaat etmektedir. Kaldı ki elçilerimizi yalanlayanlar dünya hayatında refah içinde yaşasalar bile âhirette büyük bir azaba müstehak olacaklardır. Hiç böyle bir azaba müstehak olan kimse ile elçimize iman edip dünya ve âhiret huzurunu elde eden kimse bir tutulabilir mi? Hiç aklınızı kullanmaz mısınız?

62-66. İşte o hesap günü geldiğinde Allah, sizin gibi müşrikleri huzurunda toplayacak ve "Hani, dünyada şefaatçi kabul edip medet umduğunuz varlıklar nerede? Çağırın bakalım, şefaat edebilecekler mi?" diye soracaktır. Onlar da medet umdukları o varlıklara dua edecekler, fakat çabalarının nâfile olduğunu görüp eyvah diyeceklerdir. O gün onlara, dünyada peygamberlere karşı takındıkları olumsuz tavrın hesabı sorulacak, onlar ise yaptıklarını savunmak için geçerli bir mazeret bulamayacaklardır. İnsanları aldatıp şirk inancına sürükleyen müşrik liderler[33] yaptıkları yanlışı itiraf etmek zorunda kalıp, "Rabbimiz! Bu insanların şirke düşmelerine biz öncülük ettik. Bugün bunu inkâr etmek artık mümkün değil. Kendimiz yanlış yola saptığımız gibi onları da saptırdık. Fakat onları zorlamış değiliz.[34] Sonuçta kendi istekleriyle bize uydular. Bu yüzden, onların yaptıkları bizim suçumuz değil![35] Çünkü onlar kendi arzularının peşinden gitmiş ve gönüllü olarak şirk koşmuşlardır"[36] diyeceklerdir.

20. Cüz
28. Sûre
Kasas 57-67

67. Buna mukabil şirk inancından tövbe edip tevhide ve elçilerimize iman eden, Allah'ın emir ve yasaklarına uygun yaşayanlar kurtuluşa erecek, kazançlı çıkacaklardır.

32 Râzi.
33 Zemahşeri.
34 Zemahşeri.
35 Râzi.
36 Zemahşeri.

وَرَبُّكَ يَخْلُقُ مَا يَشَٓاءُ وَيَخْتَارُ مَا كَانَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ سُبْحَانَ اللّٰهِ وَتَعَالٰى عَمَّا يُشْرِكُونَ (٦٨) وَرَبُّكَ يَعْلَمُ مَا
تُكِنُّ صُدُورُهُمْ وَمَا يُعْلِنُونَ (٦٩) وَهُوَ اللّٰهُ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ لَهُ الْحَمْدُ فِى الْاُولٰى وَالْاٰخِرَةِ وَلَهُ الْحُكْمُ وَاِلَيْهِ
تُرْجَعُونَ (٧٠) قُلْ اَرَاَيْتُمْ اِنْ جَعَلَ اللّٰهُ عَلَيْكُمُ الَّيْلَ سَرْمَدًا اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ مَنْ اِلٰهٌ غَيْرُ اللّٰهِ يَأْتِيكُمْ بِضِيَٓاءٍ
اَفَلَا تَسْمَعُونَ (٧١) قُلْ اَرَاَيْتُمْ اِنْ جَعَلَ اللّٰهُ عَلَيْكُمُ النَّهَارَ سَرْمَدًا اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ مَنْ اِلٰهٌ غَيْرُ اللّٰهِ يَأْتِيكُمْ
بِلَيْلٍ تَسْكُنُونَ فِيهِ اَفَلَا تُبْصِرُونَ (٧٢) وَمِنْ رَحْمَتِهِ جَعَلَ لَكُمُ الَّيْلَ وَالنَّهَارَ لِتَسْكُنُوا فِيهِ وَلِتَبْتَغُوا مِنْ
فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ (٧٣) وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ فَيَقُولُ اَيْنَ شُرَكَٓائِىَ الَّذِينَ كُنْتُمْ تَزْعُمُونَ (٧٤) وَنَزَعْنَا مِنْ
كُلِّ اُمَّةٍ شَهِيدًا فَقُلْنَا هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ فَعَلِمُٓوا اَنَّ الْحَقَّ لِلّٰهِ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ (٧٥) اِنَّ قَارُونَ كَانَ
مِنْ قَوْمِ مُوسٰى فَبَغٰى عَلَيْهِمْ وَاٰتَيْنَاهُ مِنَ الْكُنُوزِ مَٓا اِنَّ مَفَاتِحَهُ لَتَنُٓوأُ بِالْعُصْبَةِ اُولِى الْقُوَّةِ اِذْ قَالَ لَهُ قَوْمُهُ لَا
تَفْرَحْ اِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ الْفَرِحِينَ (٧٦) وَابْتَغِ فِيمَٓا اٰتٰيكَ اللّٰهُ الدَّارَ الْاٰخِرَةَ وَلَا تَنْسَ نَصِيبَكَ مِنَ الدُّنْيَا
وَاَحْسِنْ كَمَٓا اَحْسَنَ اللّٰهُ اِلَيْكَ وَلَا تَبْغِ الْفَسَادَ فِى الْاَرْضِ اِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ (٧٧) قَالَ اِنَّمَٓا
اُوتِيتُهُ عَلٰى عِلْمٍ عِنْدِى اَوَلَمْ يَعْلَمْ اَنَّ اللّٰهَ قَدْ اَهْلَكَ مِنْ قَبْلِهِ مِنَ الْقُرُونِ مَنْ هُوَ اَشَدُّ مِنْهُ قُوَّةً وَاَكْثَرُ جَمْعًا
وَلَا يُسْئَلُ عَنْ ذُنُوبِهِمُ الْمُجْرِمُونَ (٧٨)

20. Cuz
28. Sûre
Kasas 68-78

68. Müşrikler Allah nezdinde bazı varlıkları şefaatçi kabul edip onları ortak koşmaktadırlar.[37] Ayrıca Muhammed'in peygamberliğini yadırgamakta. "Peygamberlik sana mı kaldı? Şöyle varlıklı ve güçlü birine verilseydi ya!" demektedirler.[38] Oysa Allah kimi peygamber olarak seçeceğini çok iyi bilir. Onların ortak koştuklarından münezzehtir.

69-70. Ey Muhammed! Müşriklerin senin peygamberliğini kabul etmemelerine, kendilerince seni peygamberliğe lâyık görmeyişlerine sakın üzülme! Allah onların bahane olarak söyledikleri sözleri de, içlerinde gizlediklerini de bilmektedir. Hepsi âhirette Allah'ın huzuruna çıkacak ve Allah kendilerine bu yaptıklarının cezasını verecektir. Gerçek şu ki hem bu dünyada hem âhirette şükür ve ibadete lâyık olan yegâne kudret Allah'tır.

71-75. Ey elçimiz Muhammed! Allah nezdinde bazı varlıkları şefaatçi kabul edip onlardan medet uman müşriklere de ki: "Ey müşrikler! Bütün kâinatı mükemmel bir şekilde yaratan, dinlenmeniz için geceyi ve çalışmanız için gündüzü var eden Allah iken nasıl olur da başka varlıkları O'na ortak koşarsınız? Allah'tan başka size bu nimetleri sağlayabilecek bir kudret var mıdır? Bir düşünün! Allah bütün zamanı gece olarak yaratsaydı size gündüz aydınlığını sağlayabilecek bir kudret bulunur muydu? Yahut bütün zamanı gündüz olarak takdir etseydi dinleneceğiniz gece vaktini sağlayabilecek bir kudret bulunur muydu? Kâinatın yaratılması ve idaresiyle ilgili bütün tasarrufun Allah'ın elinde bulunduğunu bildiğiniz halde niçin bazı varlıkları Allah nezdinde şefaatçi kabul edip onları Allaha ortak koşarsınız? Bilin ki Allah, bunca ilâhî nimete rağmen O'na ortak koşanları hesap gününde huzuruna toplayacak ve "Nerede şefaatlerini umduğunuz varlıklar? Çağırın da şefaat etsinler bakalım!" diyecek, her toplumun elçileri gelip kendilerini yalanlayanlar aleyhine şahitlik edecek, müşrikler o gün iyiden iyiye yanlış yolda olduklarını anlamış olacaklardır."

37 Ahmed Mekkî (el-Muin). 38 Zemahşerî.

SERVETLERİNE GÜVENEN MÜŞRİKLERE KÂRUN KISSASINDAN DERS

76-78. Ey elçimizi varlıklı olmadığı için küçümseyen ve bu durumu onun yanlış yolda olduğunun alâmeti sayan müşrikler![41] Vaktiyle sizler gibi servetine güvenen Kārun'un yaşadıklarında sizler için önemli dersler vardır. Kendisi Mûsâ'ya inananlardan biri idi[42] ve hazinelerinin anahtarlarını dahi güçlü kuvvetli bir grup gencin ancak taşıyabildiği bir serveti vardı. Ancak o, insanlara karşı büyüklük tasladı, kendisine alçakgönüllü olmasını tavsiye edenlere kulak asmadı. Kendisine, "Allah'ın verdiği nimetler seni şımarıklığa sevketmesin! Bu nimetlere şükret, Allah'a gereği gibi kulluk et![43] O, nasıl sana ihsanda bulunup bu kadar servet nasip ettiyse sen de malının ihtiyaç fazlasını[44] ihtiyaç sahipleri ile paylaşarak[45] görevini yap![46] İnsanlara karşı azgınlık yaparak, gücünü başkalarının aleyhine kullanarak bozgunculuk yapma! Allah bu şekilde hareket edenleri sevmez" şeklinde nasihat edildiğinde, "Ben bu serveti çalışarak kazandım, istediğim gibi sarfederim!" diye cevap vermişti. Oysa kendisinden önce yaşamış çok daha zengin ve güçlü nice kimseleri helâk ettiğimizi pekâlâ biliyordu. İşin doğrusu, Allah'ın nimetlerine karşılık böylesine kibirli ve nankör bir tutum sergileyenlere âhirette sorgu ve suale bile gerek olmaksızın, gereken ceza verilecektir.

Bu cümle ile ilgili değerlendirme için bk. Derveze.
Zemahşerî.
Müşriklerin bu tavırları hakkında Fecr sûresinin 15-16. âyetlerine ve Beyyine sûresine bakılabilir.
Taberî, Zemahşerî, Râzî. 43 Taberî. 44 Zemahşerî.
Ahmed Mekkî (el-Muin).
Cümlede geçen "Dünyadan nasibini unutma!" ifadesini bu şekilde anlamak mümkündür. Nitekim Taberî âyete bu doğrultuda anlam vermektedir.

20. Cuz
28. Sûre
Kasas 68-78

فَخَرَجَ عَلٰى قَوْمِهٖ فٖى زٖينَتِهٖۜ قَالَ الَّذٖينَ يُرٖيدُونَ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا يَا لَيْتَ لَنَا مِثْلَ مَٓا اُوتِىَ قَارُونُۙ اِنَّهُ لَذُو حَظٍّ
عَظٖيمٍ ﴿٧٩﴾ وَقَالَ الَّذٖينَ اُوتُوا الْعِلْمَ وَيْلَكُمْ ثَوَابُ اللّٰهِ خَيْرٌ لِمَنْ اٰمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًاۚ وَلَا يُلَقّٰيهَٓا اِلَّا الصَّابِرُونَ
﴿٨٠﴾ فَخَسَفْنَا بِهٖ وَبِدَارِهِ الْاَرْضَ فَمَا كَانَ لَهُ مِنْ فِئَةٍ يَنْصُرُونَهُ مِنْ دُونِ اللّٰهِۗ وَمَا كَانَ مِنَ الْمُنْتَصِرٖينَ ﴿٨١﴾
وَاَصْبَحَ الَّذٖينَ تَمَنَّوْا مَكَانَهُ بِالْاَمْسِ يَقُولُونَ وَيْكَاَنَّ اللّٰهَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَٓاءُ مِنْ عِبَادِهٖ وَيَقْدِرُۚ لَوْلَٓا اَنْ
مَنَّ اللّٰهُ عَلَيْنَا لَخَسَفَ بِنَاۜ وَيْكَاَنَّهُ لَا يُفْلِحُ الْكَافِرُونَ ﴿٨٢﴾ تِلْكَ الدَّارُ الْاٰخِرَةُ نَجْعَلُهَا لِلَّذٖينَ لَا يُرٖيدُونَ
عُلُوًّا فِى الْاَرْضِ وَلَا فَسَادًاۜ وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقٖينَ ﴿٨٣﴾ مَنْ جَٓاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ خَيْرٌ مِنْهَاۚ وَمَنْ جَٓاءَ بِالسَّيِّئَةِ
فَلَا يُجْزَى الَّذٖينَ عَمِلُوا السَّيِّـَٔاتِ اِلَّا مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٨٤﴾ اِنَّ الَّذٖى فَرَضَ عَلَيْكَ الْقُرْاٰنَ لَرَٓادُّكَ اِلٰى
مَعَادٍۜ قُلْ رَبّٖٓى اَعْلَمُ مَنْ جَٓاءَ بِالْهُدٰى وَمَنْ هُوَ فٖى ضَلَالٍ مُبٖينٍ ﴿٨٥﴾ وَمَا كُنْتَ تَرْجُٓوا اَنْ يُلْقٰٓى اِلَيْكَ الْكِتَابُ
اِلَّا رَحْمَةً مِنْ رَبِّكَ فَلَا تَكُونَنَّ ظَهٖيرًا لِلْكَافِرٖينَۘ ﴿٨٦﴾ وَلَا يَصُدُّنَّكَ عَنْ اٰيَاتِ اللّٰهِ بَعْدَ اِذْ اُنْزِلَتْ اِلَيْكَ وَادْعُ
اِلٰى رَبِّكَ وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُشْرِكٖينَۚ ﴿٨٧﴾ وَلَا تَدْعُ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَۢ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ كُلُّ شَیْءٍ هَالِكٌ اِلَّا وَجْهَهُ
لَهُ الْحُكْمُ وَاِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٨٨﴾

20. Cüz
28. Sûre
Kasas 79-88

79-80. Neticede Kārun kendisine yöneltilen öğütlere kulak vermedi ve büyük bir şaşaa ile insanların karşısına dikildi. Dünya hayatında hep servet sahibi olmanın hayalini kuran ve âhiretle ilgili pek fazla endişesi olmayan kimi insanlar onu bu şekilde görünce heveslendiler ve "Keşke bizim de böyle bir servetimiz olsa!" diye iç geçirdiler. Dünya hayatının geçici olduğunu anlamış müminler ise, "Yazık size! Heves ettiğiniz şey sadece zengin olmak mı? Halbuki Allah'ın emirlerine uygun bir hayat yaşayıp, O'nun vereceği dünya ve âhiret ödülünü kazanmak daha iyi değil midir? Biliniz ki dünya hayatında Allah'ın emirlerine uygun yaşamak için zorluklara sabırla göğüs germeyen kimseler bu büyük âhiret ödülüne ulaşamayacaklardır" dediler.

81-82. Derken gün geldi, biz Kārun'u ve mal varlığını yerle bir ettik. Kudreti kendisini koruyamadı. Daha düne kadar onun yerinde olmayı arzulayanlar vaktiyle ona imrenmiş olmalarına yakınarak[47] "Aman Allahım! Demek ki insan dünyadaki servetine çok fazla güvenmemeliymiş! Veren de, alan da Allah imiş! Çok şükür ki Allah bizi bu şekilde imtihan etmedi. Demek ki Allah'ın nimetlerine nankörlük etmenin sonu buymuş!" dediler.

---

47 Zemahşerî.

MÜMİNLERE ÂHİRET YURDU ÖDÜLÜ ve ZAFER MÜJDESİ

83. İşte biz âhiretteki bu ebedî mutluluk diyarını dünya hayatında başkalarına üstünlük taslamayan, insanlara haksızlık etmeyen ve Allah'ın emirlerine uygun yaşayanlar için hazırladık. Bu güzel ödül, Allah'ın emir ve yasaklarına uyarak yaşayanların hakkı olacaktır.

84. Kim dünya hayatında Allah'ın birliğine ve elçilerine iman ederek yaşarsa ona hak ettiğinden daha büyük ödül veririz. Kim de buna muhalif hareket ederse sadece yaptıklarının cezasını çeker, hiçbir haksızlığa uğratılmaz.

85-88. Ey Muhammed! Müşriklerin senin peygamberliğini yalanlamalarına, sana ve seninle beraber olan müminlere baskı yapmalarına, sizi hicret etmeye zorlamalarına aldırma! Şunu iyi bil ki seni, ummadığın kadar büyük bir nimete mazhar kılıp peygamber olarak seçen ve Kur'an'ı vahyeden Allah,[48] gün gelecek senin bu Mekke şehrine muzaffer olarak dönmeni nasip edecektir.[49] Öyleyse hiç tasalanma, müşriklerin seni sapkın olarak görmelerine ve tevhitten vazgeçirmeye çalışmalarına aldırma! Onlara, "Beni peygamber olarak gönderen rabbim kimin hakikat üzere olduğunu ve kimin yanlış yolda olduğunu en iyi bilendir" de ve onlara asla meyletme! Sana verilen bu ilâhî rahmeti bırakıp da sakın müşriklerin istek ve arzularına kendini kaptırma! Bildiğin yolda dosdoğru devam et! Tevhit hakikatini açıkça ilân et ve sakın müşriklerden olayım deme! Allah'tan başka hiçbir varlığın şefaat yetkisine sahip olmadığını, kulluk edilmeye lâyık olamayacağını unutma! O'ndan başka hiçbir ilâh olmadığını söyle! Gerçek şu ki kâinatta Allah'tan başka her şey fânidir. Her canlı ölecek ve hesap vermek üzere O'nun huzurunda toplanacaktır. Müminlerin ödülünü, müşriklerin cezasını verecek olan O'dur.

48 Taberi.
49 Râzi.

20. Cüz
29. Sûre
Ankebût

YİRMİ DOKUZUNCU SÛRE

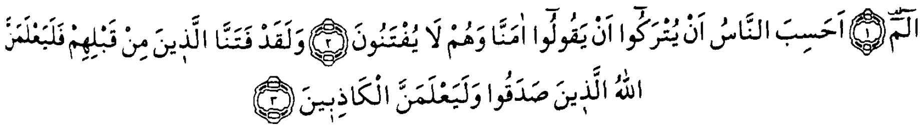
ANKEBÛT

Allah'a ortak koşulan varlıklar ancak örümcek ağı kadar fayda sağlayabilirler!

Mekke döneminin sonlarına doğru, Rûm sûresinin ardından vahyedilmiştir. Müşriklerin baskılarına karşı müslümanların dayanmaları yönündeki telkinler özellikle dikkat çekmektedir. Peygamber kıssalarına yer verilmekte ve Allah'tan başka varlıklardan medet ummanın bir örümcek ağından medet ummak kadar anlamsız olduğu ifade edilmektedir.

Altmış dokuz âyetten oluşan sûreyi muhtevasına göre aşağıdaki gibi tasnif etmek mümkündür.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ — ٢٩ / سُورَةُ الْعَنْكَبُوتِ

20. Cüz
29. Sûre
Ankebût 1-3

BASKILAR KARŞISINDA İNANCINDA SEBAT EDENLER

1. Elif lâm mîm![1]

2-3. Ey müşriklerin baskıları karşısında metanetlerini kaybeden ve "Allah neden bize yardım etmiyor?" diye düşünen müminler![2] Yoksa siz, tevhide[3] ve elçimiz Muhammed'e[4] iman etmiş olduğunuzu söylemekle kurtuluşa ereceğinizi, bu uğurda birtakım sıkıntılara katlanmadan gerçekten mümin olacağınızı mı zannettiniz? Biliniz ki geçmişte gönderdiğimiz peygamberlere inananlar nice sıkıntılara göğüs gerip nice fedakârlıklarda bulunmuşlardı. Bu sayede Allah, kimin gerçekten iman ettiğini ve kimin yalancı olduğunu dost ve düşman herkese göstermek istemektedir.

---

1 Hurûf-ı mukattaa olarak adlandırılan bu harflerle ilgili olarak Bakara sûresi 1. âyet dipnotuna bakınız.

2 Burada geçen " النَّاسُ " ifadesi, lafzan umûmî olsa da, anlam itibariyle husûsîdir yani bütün insanlardan değil, belli başlı kimselerden söz etmektedir. Ancak bunların kim olduğu hususunda değişik rivayetler vardır. (bk. Taberi, Râzî, İbnü'l-Cevzî) Ancak biz, Kurtubî'nin İbn Abbas'tan naklettiği şu görüşün sûrenin bağlamına daha uygun olduğu kanaatine vardık; " قَالَ اِبْنُ عَبَّاسٍ وَغَيْرُهُ : يُرِيدُ بِالنَّاسِ قَوْمًا مِنَ الْمُؤْمِنِينَ كَانُوا بِمَكَّةَ وَكَانَ الْكُفَّارُ مِنْ قُرَيْشٍ يُؤْذُونَهُمْ وَيُعَذِّبُونَهُمْ عَلَى الْإِسْلَامِ ; كَسَلَمَةَ بْنِ هِشَامٍ وَعَيَّاشِ بْنِ أَبِي رَبِيعَةَ وَالْوَلِيدِ بْنِ الْوَلِيدِ وَعَمَّارِ بْنِ يَاسِرٍ وَيَاسِرٍ أَبُوهُ وَسُمَيَّةَ أُمِّهِ وَعِدَّةٍ مِنْ بَنِي مَخْزُومٍ وَغَيْرِهِمْ فَكَانَتْ صُدُورُهُمْ تَضِيقُ لِذَلِكَ وَرُبَّمَا اسْتُنْكِرَ أَنْ يُمَكِّنَ اللهُ الْكُفَّارَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ قَالَ مُجَاهِدٌ وَغَيْرُهُ : فَنَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ مُسَلِّيَةً وَمُعْلِمَةً أَنَّ هَذِهِ هِيَ سِيرَةُ اللهِ فِي عِبَادِهِ اخْتِبَارًا لِلْمُؤْمِنِينَ وَفِتْنَةً " (İbn Abbas ve diğer bazı âlimler şöyle demişlerdir; Bu âyette geçen "النَّاسُ" ifadesinden murat, Mekke'deki bazı müminlerdir. Seleme b. Hişâm, Ayyâş b. Ebû Rebia, Velîd b. Velîd, Ammâr, Yâsir, Sümeyye gibi sahâbilerin de aralarında bulunduğu bu kimseler, müslüman oldukları için, Kureyşli kâfirler tarafından baskı ve eziyete mâruz kalıyorlardı. Dolayısıyla içleri daralıyordu. Hatta bunlardan bazılarının Allah'ın kâfirlere bu baskıyı yapma imkânını vermiş olmasını yadırgamış olmaları da mümkündür. Mücahid ve diğer bazı âlimler demişlerdir ki, işte bu âyet bu gibi müminleri teselli etmek ve Allah'ın müminleri bu şekilde imtihan etmesinin onun sünneti olduğunu öğretmek üzere inzal edilmiştir) (bk. Kurtubî). 3 Mukâtil. 4 Mâtürîdî.

أَمْ حَسِبَ الَّذٖينَ يَعْمَلُونَ السَّيِّـَٔاتِ اَنْ يَسْبِقُونَاۜ سَٓاءَ مَا يَحْكُمُونَ ﴿٤﴾ مَنْ كَانَ يَرْجُوا لِقَٓاءَ اللّٰهِ فَاِنَّ اَجَلَ
اللّٰهِ لَاٰتٍۜ وَهُوَ السَّمٖيعُ الْعَلٖيمُ ﴿٥﴾ وَمَنْ جَاهَدَ فَاِنَّمَا يُجَاهِدُ لِنَفْسِهٖۜ اِنَّ اللّٰهَ لَغَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمٖينَ ﴿٦﴾
وَالَّذٖينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَنُكَفِّرَنَّ عَنْهُمْ سَيِّـَٔاتِهِمْ وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ اَحْسَنَ الَّذٖي كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٧﴾
وَوَصَّيْنَا الْاِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ حُسْنًاۜ وَاِنْ جَاهَدَاكَ لِتُشْرِكَ بٖي مَا لَيْسَ لَكَ بِهٖ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَاۜ اِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ
فَاُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٨﴾ وَالَّذٖينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَنُدْخِلَنَّهُمْ فِي الصَّالِحٖينَ ﴿٩﴾ وَمِنَ
النَّاسِ مَنْ يَقُولُ اٰمَنَّا بِاللّٰهِ فَاِذَٓا اُو۫ذِيَ فِي اللّٰهِ جَعَلَ فِتْنَةَ النَّاسِ كَعَذَابِ اللّٰهِۜ وَلَئِنْ جَٓاءَ نَصْرٌ مِنْ رَبِّكَ
لَيَقُولُنَّ اِنَّا كُنَّا مَعَكُمْۜ اَوَلَيْسَ اللّٰهُ بِاَعْلَمَ بِمَا فٖي صُدُورِ الْعَالَمٖينَ ﴿١٠﴾ وَلَيَعْلَمَنَّ اللّٰهُ الَّذٖينَ اٰمَنُوا وَلَيَعْلَمَنَّ
الْمُنَافِقٖينَ ﴿١١﴾ وَقَالَ الَّذٖينَ كَفَرُوا لِلَّذٖينَ اٰمَنُوا اتَّبِعُوا سَبٖيلَنَا وَلْنَحْمِلْ خَطَايَاكُمْۜ وَمَا هُمْ بِحَامِلٖينَ مِنْ
خَطَايَاهُمْ مِنْ شَيْءٍۜ اِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿١٢﴾ وَلَيَحْمِلُنَّ اَثْقَالَهُمْ وَاَثْقَالًا مَعَ اَثْقَالِهِمْ وَلَيُسْـَٔلُنَّ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ عَمَّا
كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿١٣﴾

20. Cuz
29. Sûre
Ankebût 4-13

MÜMİNLERE BASKI YAPAN MÜŞRİKLER

4-5. Diğer taraftan müminlere baskı yapan müşrikler,[5] bütün bu yaptıklarından sonra cezasız kalacaklarını düşünüyorlarsa çok yanılıyorlar. Gerçek şu ki kim âhirette Allah tarafından ödüllendirilmeyi ümit ediyorsa,[6] bu emeline ulaşmak için elçimize iman edip ilâhî emirlere göre hareket etmesi gerekir. Böyle yaptığı takdirde bilsin ki Allah onu muhakkak ödüllendirecektir. Zira Allah onun her yaptığını bilmekte ve her söylediğini işitmektedir.

6. Elçimize inanıp müşriklerin baskılarına sabredenler ise kazançlı çıkacaktır; çünkü Allah onların bu mücadelelerine muhtaç değildir. Zaten Allah bütün evreni insanın maslahatı için yaratıp her şeyi onun emrine vermiştir.[7]

7. Elçimiz Muhammed'e inanan ve müşriklerin baskılarından dolayı dininden dönmeyen kararlı müminlerin, geçmişte müşrik iken yaptıklarını elbette affedeceğiz. Gerek müşrik gerek müslüman iken yaptıkları güzel davranışlar ise en güzel şekilde ödüllendireceğiz.[8]

5 Âyette geçen "kötülükleri işleyenler" ifadesiyle müşrikler kastedilmektedir (bk. Mukâtil, Taberî).
6 İbn Atıyye.
7 Mâtürîdî.
8 Kurtubî.

8-9. Ey Muhammed'in peygamberliğine iman ettikleri için başta aileleri olmak üzere bütün çevrelerinden baskı gören müminler![9] Evet, biz insanın ebeveynine karşı iyi davranmasını emrettik, fakat ebeveyniniz sizleri elçimiz Muhammed'e iman etmekten vazgeçirmeye ve şirke döndürmeye çalışıyorsa bu durumda onlara itaat etmeyiniz. Unutmayınız ki hepiniz öldükten sonra diriltilecek ve Allah'ın huzuruna çıkarılıp hesaba çekileceksiniz. İşte o zaman dünyadaki bütün davranışlarınızın karşılığını bulacaksınız. O gün, dünyada elçimiz Muhammed'e inanmış ve ilâhî emirlere göre yaşamış olanlar cennete gireceklerdir.

İNANÇLARINDA SEBAT GÖSTERMEYENLER

20. Cuz
29. Sûre
Ankebût 4-13

10-11. Biliyoruz ki içinizden bazıları tevhide inandıklarını söyledikleri halde, müşriklerden gördükleri baskılar karşısında yılgınlık göstermekte, bu baskıları, eski dinlerini terkettikleri için gördükleri bir ilâhî ceza olarak telakki etmekte[10] ve İslâm'dan dönmektedirler. Doğrusu bunlar samimiyetsiz kimselerdir. Nitekim Allah'ın yardımıyla müminler müşriklere karşı üstünlük sağladıkları zaman bu kimseler müminlere yakınlaşmaya çalışacak ve "Biz öteden beri sizin tarafınızdaydık" diyeceklerdir. Fakat şunu unutmasınlar ki Allah onların gizli saklı bütün düşüncelerinden haberdardır. Bu gibi ikiyüzlüleri çeşitli şekillerde imtihan edecek ve gerçek yüzlerini herkese gösterecektir.

12-13. Kendilerini kesinlikle doğru yolda gören[11] Kureyşli müşrikler, elçimiz Muhammed'e iman edenleri inançlarından döndürmek için onlara güya güvence verip, "Dininizden dönün, bize uyun, günahı varsa bizim boynumuza olsun!" demektedirler. Oysa bu büsbütün boş bir söz ve gerçek dışı bir vaattir. Zira onların böyle bir hak ve yetkileri yoktur. Üstelik onlar kendi yaptıklarının cezasını çekecekleri gibi, böyle yalanlarla bazı insanları tevhitten alıkoymaya çalışmanın günahını da yükleneceklerdir. Kıyamet günü geldiğinde bütün bu yaptıklarından hesaba çekilecek ve gerekli cezayı göreceklerdir.

9 Âyetin, sahâbeden Sa'd b. Ebû Vakkâs hakkında inzâl edildiği rivayet edilir. Buna göre Sa'd müslüman olunca annesi onu dininden döndürmeye çalışmış, dönmediği takdirde açlık grevi yapacağını söyleyerek onu baskı altına almıştır (bk. Taberî).
10 İbn Kesîr.
11 "Günahı boynumuza olsun" ifadesi, onların kendilerine bu kadar güvendiklerini gösterir.

وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا نُوحًا اِلٰى قَوْمِهٖ فَلَبِثَ فٖيهِمْ اَلْفَ سَنَةٍ اِلَّا خَمْسٖينَ عَامًا فَاَخَذَهُمُ الطُّوفَانُ وَهُمْ ظَالِمُونَ ﴿١٤﴾
فَاَنْجَيْنَاهُ وَاَصْحَابَ السَّفٖينَةِ وَجَعَلْنَاهَٓا اٰيَةً لِلْعَالَمٖينَ ﴿١٥﴾ وَاِبْرٰهٖيمَ اِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ اعْبُدُوا اللّٰهَ وَاتَّقُوهُ
ذٰلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿١٦﴾ اِنَّمَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ اَوْثَانًا وَتَخْلُقُونَ اِفْكًا اِنَّ الَّذٖينَ تَعْبُدُونَ
مِنْ دُونِ اللّٰهِ لَا يَمْلِكُونَ لَكُمْ رِزْقًا فَابْتَغُوا عِنْدَ اللّٰهِ الرِّزْقَ وَاعْبُدُوهُ وَاشْكُرُوا لَهُ اِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿١٧﴾ وَاِنْ
تُكَذِّبُوا فَقَدْ كَذَّبَ اُمَمٌ مِنْ قَبْلِكُمْ وَمَا عَلَى الرَّسُولِ اِلَّا الْبَلَاغُ الْمُبٖينُ ﴿١٨﴾ اَوَلَمْ يَرَوْا كَيْفَ يُبْدِئُ اللّٰهُ
الْخَلْقَ ثُمَّ يُعٖيدُهُ اِنَّ ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ يَسٖيرٌ ﴿١٩﴾ قُلْ سٖيرُوا فِي الْاَرْضِ فَانْظُرُوا كَيْفَ بَدَاَ الْخَلْقَ ثُمَّ اللّٰهُ
يُنْشِئُ النَّشْاَةَ الْاٰخِرَةَ اِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدٖيرٌ ﴿٢٠﴾ يُعَذِّبُ مَنْ يَشَٓاءُ وَيَرْحَمُ مَنْ يَشَٓاءُ وَاِلَيْهِ تُقْلَبُونَ
﴿٢١﴾ وَمَٓا اَنْتُمْ بِمُعْجِزٖينَ فِي الْاَرْضِ وَلَا فِي السَّمَٓاءِ وَمَا لَكُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصٖيرٍ ﴿٢٢﴾ وَالَّذٖينَ
كَفَرُوا بِاٰيَاتِ اللّٰهِ وَلِقَٓائِهٖٓ اُولٰٓئِكَ يَئِسُوا مِنْ رَحْمَتٖي وَاُولٰٓئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ اَلٖيمٌ ﴿٢٣﴾ فَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهٖٓ
اِلَّٓا اَنْ قَالُوا اقْتُلُوهُ اَوْ حَرِّقُوهُ فَاَنْجٰيهُ اللّٰهُ مِنَ النَّارِ اِنَّ فٖي ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٢٤﴾ وَقَالَ اِنَّمَا اتَّخَذْتُمْ
مِنْ دُونِ اللّٰهِ اَوْثَانًا مَوَدَّةَ بَيْنِكُمْ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا ثُمَّ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ يَكْفُرُ بَعْضُكُمْ بِبَعْضٍ وَيَلْعَنُ بَعْضُكُمْ
بَعْضًا وَمَاْوٰيكُمُ النَّارُ وَمَا لَكُمْ مِنْ نَاصِرٖينَ ﴿٢٥﴾ فَاٰمَنَ لَهُ لُوطٌ وَقَالَ اِنّٖي مُهَاجِرٌ اِلٰى رَبّٖي اِنَّهُ هُوَ الْعَزٖيزُ
الْحَكٖيمُ ﴿٢٦﴾ وَوَهَبْنَا لَهُٓ اِسْحٰقَ وَيَعْقُوبَ وَجَعَلْنَا فٖي ذُرِّيَّتِهِ النُّبُوَّةَ وَالْكِتَابَ وَاٰتَيْنَاهُ اَجْرَهُ فِي الدُّنْيَا وَاِنَّهُ
فِي الْاٰخِرَةِ لَمِنَ الصَّالِحٖينَ ﴿٢٧﴾

20. Cüz
29. Süre
Ankebût 14-27

PEYGAMBER KISSALARINDAN MÜŞRİKLERE DERSLER

14-15. Ey elçimiz Muhammed! Müşriklerin bu tavırları seni üzmesin! Şunu bil ki onlar da geçmişte helâk ettiğimiz müşrik toplumlar gibi hezimete uğrayacaklardır. Sen ve müminler ise muzaffer olacaksınız.[12] Nitekim Nûh peygamber, halkına çok uzun bir müddet[13] tevhidi tebliğ etmiş, fakat onlar ısrarla inkâr etmişlerdi. Bunun üzerine biz de onları tûfan ile boğduk ve Nûh ile birlikte inananları bir gemiyle kurtardık. Onların bu halini herkes için ders alınacak bir ibret yaptık.

16-27. Aynı şekilde İbrâhim de vaktiyle halkına, şefaatçi kabul edip Allah'a ortak koştukları varlıkların kimseye rızık verme kudretine sahip olmadıklarını, bu sebeple de Allah'a ortak koşulamayacağını anlatmış, çeşitli delil ve gerekçelerini ortaya koyarak onları tevhide davet edip şöyle demişti: "Allah ile aranızda aracı kıldığınız bu putlara olan bağlılığınızın âhirette si-

12 Taberî.

13 Hz. Nûh'un ömrü hakkında âlimlerin değişik görüşleri vardır. Âyette "binden elli eksik" (اَلْفَ سَنَةٍ

(Devamı 910. sayfada)

ze hiçbir faydası olmayacak, sizi tanımayacaklardır bile! O gün bunların faydasızlığını anlayacak ve pişman olacaksınız! Sonra da hep birlikte cehenneme atılacaksınız. Güvendiğiniz ve şefaat beklediğiniz kapılar kapanacak ve çaresiz kalacaksınız. İşte bu sebeple gelin bana iman edin! Eğer inkâr ederseniz zararı size olur. Geçmişte nice toplumlar peygamberleri inkâr etmiş ve kendileri zarara uğramışlardır. Zira peygamberlerin görevi sadece tebliğ etmektir." Fakat müşrik halkı bütün bu uyarılara rağmen ona inanmayıp onu yakmaya kalkışmışlardı. Ne var ki Allah onu, onların ateşinden kurtardı. İlk olarak kendisine, akrabası Lût iman etti. Daha sonra halkının kendisine inanmamakta ısrarcı olduğunu görünce, "Ben bu diyarı terkedip rabbimin işaret ettiği yere hicret edeceğim, şüphe yok ki bana her zaman en doğru ve iyi olanı emreden rabbim beni düşmanlarımdan koruyacaktır"[14] dedi. Onun bu hicretinin ardından biz de kendisine destek olmak üzere evlât olarak İshak'ı, torun olarak da Yâkub'u bahşettik. Onun soyundan peygamberler gönderdik. Neticede İbrâhim, tevhit düşmanlarına karşı muzaffer oldu. Ayrıca âhirette de en güzel şekilde ödüllendirilecek kullardan olacaktır. Doğrusu İbrâhim'in bu kıssasında, elçimiz Muhammed'e düşmanlık eden Mekke müşrikleri için açık dersler vardır.

Ey müşrikler! İçerisinde yaşadığınız şu muazzam evrene bakıp da Allah'ın bütün bu varlıkları nasıl yoktan var ettiğini hiç düşünmez misiniz? Allah'ın yaratıcı kudreti gözlerinizin önündeyken nasıl olur da elçimizin âhiret uyarılarını alaya alırsınız? Tabiata bakın ve her bir varlığın Allah tarafından nasıl muhteşem bir şekilde yaratıldığını görün! Kurumuş toprağın nasıl canlandığını, sararmış ağaçların nasıl yeşerdiğini inceleyin. Evet, Allah evrende nasıl hayat bahşediyorsa sizi de o şekilde diriltecek ve hesaba çekecektir. Eğer hayatınız boyunca elçimizi ve tevhidi inkâr etmekte ısrar ederseniz O'nun azabına müstehak olacaksınız.[15] Tövbe edip inanan kullarını ise O affeder! Neticede hepiniz diriltilip hesaba çekileceksiniz ve ne yaparsanız yapın, neye sığınırsanız sığının, O'nun huzurunda hesap vermekten kurtulamayacaksınız.[16] Gönderdiğimiz elçimize ve âyetlerimize iman etmediğiniz için âhirette ilâhî rahmetten mahrum olacak ve acı bir azaba mâruz kalacaksınız.[17]

---

14 Zemahşerî.

15 Zemahşerî'nin isabetle kaydettiği üzere, "Dilediğine azap eder dilediğini affeder" gibi ifadeler Kur'an'ın genelinde açıklanmıştır. Buna göre Allah, azaba müstehak olanlara azap eder, fakat günah işleyenler içerisinden uygun gördüklerini de affeder. Mâtürîdî de bu âyetin tefsirinde bu hususu açık bir şekilde ifade etmiştir.

16 Zemahşerî.

17 Bu bölümdeki âyetlerin çevirisini yaparken sıralamayı 16-18. âyetler; 24-27. âyetler, daha sonra da 19-23. âyetler şeklinde yaptık ve Türkçe anlatım kurgusunu böylece sağlamaya çalıştık.

وَلُوطًا اِذْ قَالَ لِقَوْمِه۪ٓ اِنَّكُمْ لَتَاْتُونَ الْفَاحِشَةَۘ مَا سَبَقَكُمْ بِهَا مِنْ اَحَدٍ مِنَ الْعَالَم۪ينَ ﴿٢٨﴾ اَئِنَّكُمْ لَتَاْتُونَ
الرِّجَالَ وَتَقْطَعُونَ السَّب۪يلَ وَتَاْتُونَ ف۪ي نَادٖيكُمُ الْمُنْكَرَۜ فَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِه۪ٓ اِلَّٓا اَنْ قَالُوا ائْتِنَا بِعَذَابِ اللّٰهِ
اِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِق۪ينَ ﴿٢٩﴾ قَالَ رَبِّ انْصُرْن۪ي عَلَى الْقَوْمِ الْمُفْسِد۪ينَ ﴿٣٠﴾ وَلَمَّا جَٓاءَتْ رُسُلُنَٓا اِبْرٰه۪يمَ
بِالْبُشْرٰىۙ قَالُٓوا اِنَّا مُهْلِكُٓوا اَهْلِ هٰذِهِ الْقَرْيَةِۚ اِنَّ اَهْلَهَا كَانُوا ظَالِم۪ينَ ﴿٣١﴾ قَالَ اِنَّ ف۪يهَا لُوطًاۜ قَالُوا نَحْنُ
اَعْلَمُ بِمَنْ ف۪يهَاۘ لَنُنَجِّيَنَّهُ وَاَهْلَهُٓ اِلَّا امْرَاَتَهُۘ كَانَتْ مِنَ الْغَابِر۪ينَ ﴿٣٢﴾ وَلَمَّٓا اَنْ جَٓاءَتْ رُسُلُنَا لُوطًا س۪ٓيءَ بِهِمْ
وَضَاقَ بِهِمْ ذَرْعًا وَقَالُوا لَا تَخَفْ وَلَا تَحْزَنْ اِنَّا مُنَجُّوكَ وَاَهْلَكَ اِلَّا امْرَاَتَكَ كَانَتْ مِنَ الْغَابِر۪ينَ ﴿٣٣﴾ اِنَّا
مُنْزِلُونَ عَلٰٓى اَهْلِ هٰذِهِ الْقَرْيَةِ رِجْزًا مِنَ السَّمَٓاءِ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ ﴿٣٤﴾ وَلَقَدْ تَرَكْنَا مِنْهَٓا اٰيَةً بَيِّنَةً لِقَوْمٍ
يَعْقِلُونَ ﴿٣٥﴾

20. Cuz
29. Sûre
Ankebût 28-35

28-30. Lût kavmine de içlerinden biri olan Lût'u peygamber olarak gönderdik. Onlar livâta gibi çirkin bir işi âdet edinmişlerdi. Üstelik bununla da kalmıyor, kendileri gibi olmayan insanları, hatta yabancıları bile bu çirkin fiillerine alet etmek istiyorlardı. Lût, onları bu konuda uyardı ve daha önce hiç kimsenin yapmadığı bu rezillikten vazgeçmelerini öğütledi. Allah'ın haram kıl-

dığı bu ilişki biçiminden uzak durmalarını söyledi.[18] Onlar ise bu uyarılara kulak vermediler, tıpkı siz Mekke müşrikleri gibi elçimizle alay ettiler ve küstahça, "Madem doğru söylüyorsun, madem gerçek bir peygambersin, o halde şu bizi uyarıp durduğun azabı getir de görelim!" dediler. Lût ise onların bu inatları karşısında çaresiz bir şekilde Allah'a yalvarmış, "Rabbim! Bu zalimlere karşı bana yardım et!" diye dua etmişti.

31-32. Onlar, yaptıkları bu ahlâksızlıkları terketmeyip elçimizi inkârda
ısrar edince, kendilerine ilâhî azabı uygulayacak olan elçilerimizi göndermiştik.
Elçilerimiz, Lût'a varmadan önce İbrâhim'e uğrayıp ona ileride bilge bir insan
olacak olan bir evlât müjdelemişlerdi. İbrâhim onlara, "Peki, Allah sizi hangi
görevle gönderdi?" diye sormuş, onlar ise, "Bizler şu iflâh olmaz Lût kavminin
inkârcılarını cezalandırmak, başlarına taş yağdırarak onları helâk etmek üzere
gönderildik" diye cevap verdiler. İbrâhim, meleklerin Lût kavmini helâk ede-
ceklerini duyunca, "ama Lût da orada yaşıyor" dedi. Melekler ona şöyle ce-
vap verdiler: "Ey İbrâhim! Biz orada kimin bulunduğunu çok iyi biliyoruz.
Elbette Lût'u ve karısı dışındaki aile fertlerini azaptan kurtaracağız. Ama eşi de
diğerleri gibi çirkin işlere bulaştığı için helâk edilecek!"

33-35. Ardından elçilerimiz, Lût'un yanına gittiler. Lût onları görünce
melek olduklarını anlamadı, misafir olduklarını sandı ve ahlâksız kavminin
onlara bir kötülük yapacağını düşünerek[19] içi daraldı ve kendi kendine, "Bugün
çok sıkıntılı geçecek!" diye söylendi. Elçilerimiz onun bu hüzünlü ve çaresiz
halini görünce, "Korkma ey Lût! Onlar sana ilişemezler, biz rabbinin gönderdiği
elçileriz. Artık onların helâk edilme zamanı gelmiş bulunuyor. Şimdi eşin dışında
bütün aile fertlerini al ve geceleyin şehri terket, gözünüz arkada kalmasın! Eşi-
ne gelince, o diğerleriyle birlikte helâk olacak. Yaptıkları bu çirkinliklerden ve
seni inkâr etmelerinden dolayı onlara azap yağdıracağız" dediler. Böylece on-
lar, aklını kullanan herkese ibret olacak şekilde helâk edilmiş oldular.[20]

20. Cüz
29. Sûre
Ankebût 28-35

(908. sayfadaki 13 numaralı dipnotun devamı)

(إِلَّا خَمْسِينَ عَامًا) ifadesi kullanılmıştır. Zemahşerî'nin ifade ettiği üzere 1000 sayısı klasik Arapça'da "re'sü'l-aded" denilen büyük sayıların en büyüğüdür ve ondan daha büyük sayı yoktur. Âyette b[u] ifadenin kullanılması ile sanki Hz. Nûh'un neredeyse olabilecek en uzun süre tebliğ yaptığı ve ç[ok] uzun bir süre sabrettiği vurgulanmaktadır. Kanaatimizce Kur'an'ın maksadı, Hz. Nûh'un biyografis[i] hakkında bilgi vermek değildir, öyle olsaydı diğer peygamberler hakkında da bu tür bilgiler verilird[i]. Kaldı ki böyle bir bilginin mesaj içerisinde bir önemi yoktur. Burada maksat, Mekke müşriklerinin ağır baskısı altında olan Hz. Peygamber'in ve müminlerin mâneviyatlarını güçlendirmek, geçmişte[ki] peygamberlerin çok daha uzun süre sabır gösterdiklerini vurgulamaktır. Zemahşerî ve İbn Kesîr'i[n] de benzer değerlendirmeleri söz konusudur. *Doğrusunu Allah bilir.*

[18] Taberî.

[19] Taberî.

[20] Lût kıssasının anlatımında başta Hûd sûresinin 69-83. âyetleri olmak üzere diğer bazı âyetlerden de istifade ettik.

وَاِلٰى مَدْيَنَ اَخَاهُمْ شُعَيْبًاۙ فَقَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللّٰهَ وَارْجُوا الْيَوْمَ الْاٰخِرَ وَلَا تَعْثَوْا فِى الْاَرْضِ مُفْسِدِينَ
﴿٣٦﴾ فَكَذَّبُوهُ فَاَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ فَاَصْبَحُوا فٖى دَارِهِمْ جَاثِمٖينَۘ ﴿٣٧﴾ وَعَادًا وَثَمُودَا۬ وَقَدْ تَبَيَّنَ لَكُمْ مِنْ
مَسَاكِنِهِمْ وَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ اَعْمَالَهُمْ فَصَدَّهُمْ عَنِ السَّبٖيلِ وَكَانُوا مُسْتَبْصِرٖينَۙ ﴿٣٨﴾ وَقَارُونَ وَفِرْعَوْنَ
وَهَامَانَ وَلَقَدْ جَٓاءَهُمْ مُوسٰى بِالْبَيِّنَاتِ فَاسْتَكْبَرُوا فِى الْاَرْضِ وَمَا كَانُوا سَابِقٖينَۚ ﴿٣٩﴾ فَكُلًّا اَخَذْنَا بِذَنْبِهٖۚ
فَمِنْهُمْ مَنْ اَرْسَلْنَا عَلَيْهِ حَاصِبًاۚ وَمِنْهُمْ مَنْ اَخَذَتْهُ الصَّيْحَةُۚ وَمِنْهُمْ مَنْ خَسَفْنَا بِهِ الْاَرْضَۚ وَمِنْهُمْ مَنْ
اَغْرَقْنَاۚ وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيَظْلِمَهُمْ وَلٰكِنْ كَانُٓوا اَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿٤٠﴾ مَثَلُ الَّذٖينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللّٰهِ اَوْلِيَٓاءَ
كَمَثَلِ الْعَنْكَبُوتِۚ اِتَّخَذَتْ بَيْتًاۜ وَاِنَّ اَوْهَنَ الْبُيُوتِ لَبَيْتُ الْعَنْكَبُوتِۢ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿٤١﴾ اِنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ
مَا يَدْعُونَ مِنْ دُونِهٖ مِنْ شَیْءٍۜ وَهُوَ الْعَزٖيزُ الْحَكٖيمُ ﴿٤٢﴾ وَتِلْكَ الْاَمْثَالُ نَضْرِبُهَا لِلنَّاسِۚ وَمَا يَعْقِلُهَٓا اِلَّا
الْعَالِمُونَ ﴿٤٣﴾ خَلَقَ اللّٰهُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ بِالْحَقِّۜ اِنَّ فٖى ذٰلِكَ لَاٰيَةً لِلْمُؤْمِنٖينَ ﴿٤٤﴾

20. Cüz
29. Sûre
Ankebût 36-44

36-37. Medyen halkına da içlerinden biri olan Şuayb'ı seçip peygamber olarak gönderdik. Şuayb onlara, şirk koşmamalarını, kendilerine gönderilen vahye inanmalarını, onu uygulamalarını, insanlara haksızlık etmemelerini, alışveriş ve ticarette dürüst davranmalarını, peygamberlerin ardından tekrar şirke bulaşarak tevhidi bozmamalarını, bozgunculuk yapmamalarını, kendisine inananları tehdit etmek ve onlara baskı yapmak suretiyle tevhitten döndürmeye çalışmamalarını öğütledi. Ancak Medyen'in ileri gelenlerinden bazı küstah kimseler Şuayb'ın bu öğütlerine kulak vermek bir yana, onu ve ona inananları şehirden kovmakla tehdit ettiler, "Ya bu tevhitten vazgeçer ve bizim işlerimize karışmayı bırakırsınız ya da sizleri kovarız" dediler. Ancak Allah onlara bu fırsatı vermedi ve bir sarsıntı ile hepsini helâk etti. Vaktiyle güçlerine çok güvenen ve inananları tehdit eden Medyen'in kendini beğenmiş ileri gelenleri ilâhî azabın sonunda yerle bir oluverdiler.[21]

38. Aynı şekilde Âd ve Semûd kavimlerinin sonu da helâk olmuştu k[i] bunların harabe haldeki yurtlarını hâlâ görebiliyorsunuz. Onlar da şeytanı[n] aldatmasına kapılmışlardı. Tıpkı siz Mekke müşrikleri gibi, yaptıklarını doğ[ru] görmekte, elçilerimizi sapkın olarak nitelemekteydiler. Oysa elçimizin mesajla[rı]nı gayet iyi anlayabilecek durumdaydılar.

21 Şuayb kıssasının anlatımında başta A'râf sûresinin 85-99. âyetleri olmak üzere diğer bazı âyetler[den] de istifade ettik.

39-40. Aynı şekilde elçimiz Mûsâ'yı inkâr eden ve ülkede diktatörlük kurmuş olan Firavun, Kārun ve Hâmân da ilâhî cezaya mâruz kalmış, hepsi de yaptıklarının bedelini ödemişti. Kimi depremle helâk edildi kimi tûfanla, kiminin üzerine taş yağdıran kasırgalar gönderildi, kiminin ülkesi altüst edildi. Bütün bunlar tamamen kendi yaptıkları şeylerin sonucunda verilmiş âdil bir ceza idi, yoksa Allah kimseyi gereksiz yere cezalandıracak değildir.

MÜŞRİKLERİN İLÂHLARINDAN BEKLENTİLERİ ve ÖRÜMCEK AĞINDAN MEDET UMMAK

20. Cüz
29. Sûre
Ankebût 36-44

41-44. Ey bazı varlıkları şefaatçi kabul edip onları Allah'a ortak koşan müşrikler! Şunu iyi bilin ki kendilerinden şefaat beklediğiniz o varlıkların sizi hiçbir faydası olmayacak, onlar müstehak olduğunuz azaptan sizi kurtaramayacaklardır; tıpkı zayıf ve dayanıksız bir örümcek ağının örümceği koruyamadığı gibi! Allah sizin o sıradan varlıkları kendisine ortak koştuğunuzu ve onlardan medet umduğunuzu bilmektedir, fakat siz de şunu bilin ki eğer bu şekilde şirk koşmaya devam ederseniz, tıpkı geçmişte helâk edilen toplumlar gibi sizin de sonunuz ilâhî azaba mâruz kalmaktır. Böyle bir durumda, medet umduğunuz varlıklar size hiçbir yarar sağlamayacaktır.[22] İşte size bütün bu hakikatleri çeşitli örneklerle böyle açıkça anlatıyoruz ki şirkten vazgeçip iman edesiniz. Ne var ki bütün bunları ancak Allah'tan başkasına kulluk edilmeyeceğini bilen müminler anlamaktadır. Çünkü onlar, Allah'ın yeri ve göğü, bütün evreni yaratan yegâne kudret olduğunu bilir ve sadece O'na kulluk ederler. Keşke siz de aklınızı kullansanız ve Allah'tan başka hiçbir kudretin size yardım edemeyeceğini anlasanız!

22 Taberî.

20/21. Cüz
29. Sûre
Ankebût 45-49

اُتْلُ مَٓا اُو۫حِيَ اِلَيْكَ مِنَ الْكِتَابِ وَاَقِمِ الصَّلٰوةَ اِنَّ الصَّلٰوةَ تَنْهٰى عَنِ الْفَحْشَٓاءِ وَالْمُنْكَرِ وَلَذِكْرُ اللّٰهِ اَكْبَرُ
وَاللّٰهُ يَعْلَمُ مَا تَصْنَعُونَ ﴿٤٥﴾ وَلَا تُجَادِلُٓوا اَهْلَ الْكِتَابِ اِلَّا بِالَّت۪ي هِيَ اَحْسَنُ اِلَّا الَّذ۪ينَ ظَلَمُوا مِنْهُمْ وَقُولُٓوا
اٰمَنَّا بِالَّذ۪ٓي اُنْزِلَ اِلَيْنَا وَاُنْزِلَ اِلَيْكُمْ وَاِلٰهُنَا وَاِلٰهُكُمْ وَاحِدٌ وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ ﴿٤٦﴾ وَكَذٰلِكَ اَنْزَلْنَٓا اِلَيْكَ
الْكِتَابَ فَالَّذ۪ينَ اٰتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يُؤْمِنُونَ بِه۪ وَمِنْ هٰٓؤُ۬لَٓاءِ مَنْ يُؤْمِنُ بِه۪ وَمَا يَجْحَدُ بِاٰيَاتِنَٓا اِلَّا الْكَافِرُونَ ﴿٤٧﴾
وَمَا كُنْتَ تَتْلُوا مِنْ قَبْلِه۪ مِنْ كِتَابٍ وَلَا تَخُطُّهُ بِيَم۪ينِكَ اِذًا لَارْتَابَ الْمُبْطِلُونَ ﴿٤٨﴾ بَلْ هُوَ اٰيَاتٌ بَيِّنَاتٌ ف۪ي
صُدُورِ الَّذ۪ينَ اُو۫تُوا الْعِلْمَ وَمَا يَجْحَدُ بِاٰيَاتِنَٓا اِلَّا الظَّالِمُونَ ﴿٤٩﴾

45. Ey elçimiz Muhammed! Müşriklerin bu tavırları karşısında yılgınlık gösterme ve sana vahyetmekte olduğumuz ilâhî kitabı okumaya, tebliğ etmeye davam et! Doğrusu sana vahyetmekte olduğumuz Kur'an,[23] şirki yasaklamakta ve tevhidi emretmektedir.[24] Nitekim Allah'ın sizlere olan rahmet ve nimeti sizin O'na yaptığınız ibadet ve itaatten çok daha büyüktür.[25] Allah yaptıklarınızı bilmektedir ve karşılığını verecektir.

23 Bu âyette geçen "الصّلوة" kelimesi sahâbeden Abdullah b. Ömer tarafından "Kur'an" olarak anlaşılmıştır (bk. İbnü'l-Cevzî). Bu kelime İsrâ sûresinin 110. âyetinde de Kur'an mânasında kullanılmıştır.

24 "Salât" kelimesine "Kur'an" anlamı verildiğinde, onun kötülükten alıkoyması, nüzûl şartları çerçevesinde düşünüldüğünde şirki yasaklaması anlamına gelecektir. *Doğrusunu Allah bilir.*

25 Bu mâna İbn Abbas'tan rivayet edilmiştir (bk. Zemahşerî).

YAHUDİ ve HIRİSTİYANLARLA İLİŞKİLER

46. Ey Allah'ın birliğine ve elçimiz Muhammed'e iman edenler! Sizden önce kendilerine ilâhî kitap verilen yahudi ve hıristiyanlar içerisinde Allah'a ortak koşmayan ve size düşmanlık etmeyenlerle[26] iyi ilişkiler kurunuz, kendilerine tevhidi anlatınız. Onlara şöyle deyiniz: "Bizler hem Kur'an'a hem de geçmişte atalarınıza verilmiş olan ilâhî kitaplara inanıyoruz. Bizim inandığımız Allah ile sizin inandığınız Allah aynıdır. Hepimiz bir Allah'a inanıyoruz, O'nun dinine uyuyoruz."

20/21. Cüz
29. Sûre
Ankebût 45-49

47. İşte sana vahyettiğimiz ve önceki kitapları tasdik eden[27] Kur'an'da, bundan önceki peygamberlere gönderdiğimiz kitaplar gibi ilâhî vahiy kaynaklıdır. O halde o kitaplara inananların Kur'an'a da inanmaları gerekir. Nitekim yahudi ve hıristiyanlar içerisinde bu kitaba inananlar olduğu gibi müşrik olan Mekkeliler'den sana inananlar da vardır. Fakat inkârda iyice ısrar eden inatçı kimseler Kur'an'ın ilâhî vahiy olduğuna inanmamaya devam edeceklerdir.

48-49. Gerçek şu ki sen, Kur'an vahyedilmeden önce ilâhî kitap hakkında herhangi bir bilgiye sahip değildin! Zaten öyle olsaydı, şimdi bile sana inanmayan o inatçı inkârcılar bunu dillerine dolarlar, Muhammed bunları daha önce okuduğu kutsal kitaplardan öğrenmiş derlerdi. Oysa bu, sana Allah tarafından verilmiş vahiydir ve geçmişte ilâhî vahye muhatap olmuş kimseler bunu gayet iyi anlayacaklardır. Bu kadar açık ilâhî âyetleri ancak kendilerine yazık eden kimseler inkâr eder.[28]

---

26 Bu âyetin tefsirinde Taberî, "zulmedenler" kelimesini "cizye vermeyenler" olarak açıklar. Ancak İbn Atıyye (isim vermeden) bu yorumu eleştirir, sûrenin Mekke'de nâzil olduğunu, nüzûl dönemi şartlarının dikkate alınması gerektiğini ifade eder. Bizim çevirimize esas aldığımız derli toplu açıklamayı Râzî yapmıştır.

27 Zemahşerî.

28 Taberî.

وَقَالُوا لَوْلَٓا اُنْزِلَ عَلَيْهِ اٰيَاتٌ مِنْ رَبِّهٖ قُلْ اِنَّمَا الْاٰيَاتُ عِنْدَ اللّٰهِ وَاِنَّمَٓا اَنَا نَذٖيرٌ مُبٖينٌ ﴿٥٠﴾ اَوَلَمْ يَكْفِهِمْ اَنَّٓا
اَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ يُتْلٰى عَلَيْهِمْ اِنَّ فٖى ذٰلِكَ لَرَحْمَةً وَذِكْرٰى لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٥١﴾ قُلْ كَفٰى بِاللّٰهِ بَيْنٖى
وَبَيْنَكُمْ شَهٖيدًا يَعْلَمُ مَا فِى السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَالَّذٖينَ اٰمَنُوا بِالْبَاطِلِ وَكَفَرُوا بِاللّٰهِ اُولٰٓئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ
﴿٥٢﴾ وَيَسْتَعْجِلُونَكَ بِالْعَذَابِ وَلَوْلَٓا اَجَلٌ مُسَمًّى لَجَٓاءَهُمُ الْعَذَابُ وَلَيَاْتِيَنَّهُمْ بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٥٣﴾
يَسْتَعْجِلُونَكَ بِالْعَذَابِ وَاِنَّ جَهَنَّمَ لَمُحٖيطَةٌ بِالْكَافِرٖينَ ﴿٥٤﴾ يَوْمَ يَغْشٰيهُمُ الْعَذَابُ مِنْ فَوْقِهِمْ وَمِنْ تَحْتِ
اَرْجُلِهِمْ وَيَقُولُ ذُوقُوا مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٥٥﴾ يَا عِبَادِىَ الَّذٖينَ اٰمَنُٓوا اِنَّ اَرْضٖى وَاسِعَةٌ فَاِيَّاىَ فَاعْبُدُونِ ﴿٥٦﴾
كُلُّ نَفْسٍ ذَٓائِقَةُ الْمَوْتِ ثُمَّ اِلَيْنَا تُرْجَعُونَ ﴿٥٧﴾ وَالَّذٖينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَنُبَوِّئَنَّهُمْ مِنَ الْجَنَّةِ
غُرَفًا تَجْرٖى مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ خَالِدٖينَ فٖيهَا نِعْمَ اَجْرُ الْعَامِلٖينَ ﴿٥٨﴾ اَلَّذٖينَ صَبَرُوا وَعَلٰى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ
﴿٥٩﴾ وَكَاَيِّنْ مِنْ دَٓابَّةٍ لَا تَحْمِلُ رِزْقَهَا اَللّٰهُ يَرْزُقُهَا وَاِيَّاكُمْ وَهُوَ السَّمٖيعُ الْعَلٖيمُ ﴿٦٠﴾

21. Cüz
29. Sûre
Ankebût 50-60

MÜŞRİKLERİN MÛCİZE İSTEĞİ

50-52. Bütün bunlara rağmen müşrikler yine de senin peygamberliğine inanmamakta ve senden mûcize istemektedirler. İçlerinden bir insana, kanmış-dan vahiy göndermemizden daha büyük mûcize mi olur? Bu onlar için yeterli değil midir? Doğrusu bu ilâhî vahyin inzâl edilmesi inananlar için[29] bir rahmet ve öğüttür. Fakat onlar madem bu öğütten nasiplenmek istemiyorlar, o zaman onlara şöyle de: "Ben sadece bir elçiyim, mûcize yaratmak sadece Allah'ın yapabileceği bir şeydir. Madem benim peygamberliğime inanmıyorsunuz o halde benim görevim sizlere şu uyarıyı yapmaktan ibarettir: Allah hepinizi görmektedir ve kimin haklı olduğunu bilmektedir. Şunu bilin ki kıyamet günü diriltilecek ve hesaba çekileceksiniz ve o gün, bana inanmadığınız için kâfir-denlerden olacaksınız."

29 Taberi, Mukâtil.

53-55. Ey elçimiz Muhammed'in âhiret uyarılarını alaya alan ve "Şu bizi tehdit ettiğin azabı getir de görelim" diyen müşrikler! Şunu bilin ki Allah sizlere derhal azap göndermemekle merhamet etmekte, inanıp kurtulmanız için süre tanımaktadır. Fakat bu süre dolduğunda, inanmadığınız o ilâhî azap elbette gelecektir. O gün artık iş işten geçmiş olacak ve cehennem ateşi sizleri her tarafınızdan kuşatacaktır. O gün Allah sizlere, "Dünyada yaptıklarınızın cezası olarak şimdi tadın bakalım azabı!" diyecektir.

MÜMİNLERE SABIR ve HİCRET TAVSİYESİ

21. Cuz
29. Sûre
Ankebût 50-60

56-60. Ey elçimize inanan ve müşriklerin baskısı altında kalan mümin kullarım! Sakın baskılar karşısında yılgınlık gösterip de inancınızdan vazgeçmeyin! Her ne olursa olsun tevhitten dönmeyin. Mekke'de sizlere baskı yapılıyor olsa bile yeryüzünde özgürce yaşayabileceğiniz yerler elbette vardır. O halde artık Mekke'yi terkedin ve inancınızı özgürce yaşayacağınız Medine'ye hicret edin.[30] Unutmayın ki hepiniz ölecek ve hesap vermek üzere benim huzuruma çıkacaksınız. İçinizden sabreden, inancında sebat eden ve Allah'a güvenip bu uğurda hicret etme fedakârlığını gösterenler, içlerinde ırmakların çağıldadığı ve sonsuza kadar kalacakları cennetle ödüllendirileceklerdir. Bu sebeple baskılar karşısında yılmayın ve hicret edeceğiniz diyarda rızık bulamama endişesi taşımayın. Unutmayın ki evrende bulunan her canlının rızkını veren, sahip olduğunuz bütün nimetleri ihsan eden Allah'tır. O, kendi rızkını kazanmaktan âciz nice varlıkların rızkını bile vermektedir. O halde Allah'a güvenin ve O'nun yolunda hicret edin. Bu fedakârlığınız sonucunda Allah, ileride sizin zafere ulaşacağınızı müjdelemekte, düşmanlarınızın da hezimete uğrayacağını bildirmektedir.[31]

---

[30] Taberî.

[31] Taberî, Mukâtil

وَقَالُوا لَوْلَآ اُنْزِلَ عَلَيْهِ اٰيَاتٌ مِنْ رَبِّه۪ قُلْ اِنَّمَا الْاٰيَاتُ عِنْدَ اللّٰهِ وَاِنَّمَآ اَنَا نَذ۪يرٌ مُب۪ينٌ ﴿٥٠﴾ اَوَلَمْ يَكْفِهِمْ اَنَّآ
اَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ يُتْلٰى عَلَيْهِمْ اِنَّ ف۪ي ذٰلِكَ لَرَحْمَةً وَذِكْرٰى لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٥١﴾ قُلْ كَفٰى بِاللّٰهِ بَيْن۪ي
وَبَيْنَكُمْ شَه۪يدًا يَعْلَمُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَالَّذ۪ينَ اٰمَنُوا بِالْبَاطِلِ وَكَفَرُوا بِاللّٰهِ اُو۬لٰٓئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ
﴿٥٢﴾ وَيَسْتَعْجِلُونَكَ بِالْعَذَابِ وَلَوْلَآ اَجَلٌ مُسَمًّى لَجَٓاءَهُمُ الْعَذَابُ وَلَيَأْتِيَنَّهُمْ بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٥٣﴾
يَسْتَعْجِلُونَكَ بِالْعَذَابِ وَاِنَّ جَهَنَّمَ لَمُح۪يطَةٌ بِالْكَافِر۪ينَ ﴿٥٤﴾ يَوْمَ يَغْشٰيهُمُ الْعَذَابُ مِنْ فَوْقِهِمْ وَمِنْ تَحْتِ
اَرْجُلِهِمْ وَيَقُولُ ذُوقُوا مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٥٥﴾ يَا عِبَادِيَ الَّذ۪ينَ اٰمَنُٓوا اِنَّ اَرْض۪ي وَاسِعَةٌ فَاِيَّايَ فَاعْبُدُونِ ﴿٥٦﴾
كُلُّ نَفْسٍ ذَٓائِقَةُ الْمَوْتِ ثُمَّ اِلَيْنَا تُرْجَعُونَ ﴿٥٧﴾ وَالَّذ۪ينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَنُبَوِّئَنَّهُمْ مِنَ الْجَنَّةِ
غُرَفًا تَجْر۪ي مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ خَالِد۪ينَ ف۪يهَا نِعْمَ اَجْرُ الْعَامِل۪ينَ ﴿٥٨﴾ اَلَّذ۪ينَ صَبَرُوا وَعَلٰى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ
﴿٥٩﴾ وَكَاَيِّنْ مِنْ دَٓابَّةٍ لَا تَحْمِلُ رِزْقَهَا اَللّٰهُ يَرْزُقُهَا وَاِيَّاكُمْ وَهُوَ السَّم۪يعُ الْعَل۪يمُ ﴿٦٠﴾

MÜŞRİKLERİN MÛCİZE İSTEĞİ

50-52. Bütün bunlara rağmen müşrikler yine de senin peygamberliğine inanmamakta ve senden mûcize istemektedirler. İçlerinden bir insana, katımızdan vahiy göndermemizden daha büyük mûcize mi olur? Bu onlar için yeterli değil midir? Doğrusu bu ilâhî vahyin inzâl edilmesi inananlar için[29] bir rahmet ve öğüttür. Fakat onlar madem bu öğütten nasiplenmek istemiyorlar, o zaman onlara şöyle de: "Ben sadece bir elçiyim, mûcize yaratmak sadece Allah'ın yapabileceği bir şeydir. Madem benim peygamberliğime inanmıyorsunuz, o halde benim görevim sizlere şu uyarıyı yapmaktan ibarettir: Allah hepimizi görmektedir ve kimin haklı olduğunu bilmektedir. Şunu bilin ki kıyamet günü diriltilecek ve hesaba çekileceksiniz ve o gün, bana inanmadığınız için kaybedenlerden olacaksınız."

---

29 Taberî, Mukâtil.

53-55. Ey elçimiz Muhammed'in âhiret uyarılarını alaya alan ve "Şu bizi tehdit ettiğin azabı getir de görelim" diyen müşrikler! Şunu bilin ki Allah sizlere derhal azap göndermemekle merhamet etmekte, inanıp kurtulmanız için süre tanımaktadır. Fakat bu süre dolduğunda, inanmadığınız o ilâhî azap elbette gelecektir. O gün artık iş işten geçmiş olacak ve cehennem ateşi sizleri her taraftan kuşatacaktır. O gün Allah sizlere, "Dünyada yaptıklarınızın cezası olarak şimdi tadın bakalım azabı!" diyecektir.

MÜMİNLERE SABIR ve HİCRET TAVSİYESİ

56-60. Ey elçimize inanan ve müşriklerin baskısı altında kalan mümin kullarım! Sakın baskılar karşısında yılgınlık gösterip de inancınızdan vazgeçmeyin! Her ne olursa olsun tevhitten dönmeyin. Mekke'de sizlere baskı yapılıyor olsa bile yeryüzünde özgürce yaşayabileceğiniz yerler elbette vardır. O halde artık Mekke'yi terkedin ve inancınızı özgürce yaşayacağınız Medine'ye hicret edin.[30] Unutmayın ki hepiniz ölecek ve hesap vermek üzere benim huzuruma çıkacaksınız. İçinizden sabreden, inancında sebat eden ve Allah'a güvenip bu uğurda hicret etme fedakârlığını gösterenler, içlerinde ırmakların çağıldadığı ve sonsuza kadar kalacakları cennetle ödüllendirileceklerdir. Bu sebeple baskılar karşısında yılmayın ve hicret edeceğiniz diyarda rızık bulamama endişesi taşımayın. Unutmayın ki evrende bulunan her canlının rızkını veren, sahip olduğunuz bütün nimetleri ihsan eden Allah'tır. O, kendi rızkını kazanmaktan âciz nice varlıkların rızkını bile vermektedir. O halde Allah'a güvenin ve O'nun yolunda hicret edin. Bu fedakârlığınız sonucunda Allah, ileride sizin zafere ulaşacağınızı müjdelemekte, düşmanlarınızın da hezimete uğrayacağını bildirmektedir.[31]

[30] Taberi.
[31] Taberi, Mukâtil.

وَلَئِنْ سَاَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ لَيَقُولُنَّ اللّٰهُ فَاَنّٰى يُؤْفَكُونَ ﴿٦١﴾ اَللّٰهُ
يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَٓاءُ مِنْ عِبَادِه۪ وَيَقْدِرُ لَهُ اِنَّ اللّٰهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَل۪يمٌ ﴿٦٢﴾ وَلَئِنْ سَاَلْتَهُمْ مَنْ نَزَّلَ مِنَ
السَّمَٓاءِ مَٓاءً فَاَحْيَا بِهِ الْاَرْضَ مِنْ بَعْدِ مَوْتِهَا لَيَقُولُنَّ اللّٰهُ قُلِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ بَلْ اَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ ﴿٦٣﴾ وَمَا
هٰذِهِ الْحَيٰوةُ الدُّنْيَٓا اِلَّا لَهْوٌ وَلَعِبٌ وَاِنَّ الدَّارَ الْاٰخِرَةَ لَهِيَ الْحَيَوَانُ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿٦٤﴾ فَاِذَا رَكِبُوا فِي
الْفُلْكِ دَعَوُا اللّٰهَ مُخْلِص۪ينَ لَهُ الدّ۪ينَ فَلَمَّا نَجّٰيهُمْ اِلَى الْبَرِّ اِذَا هُمْ يُشْرِكُونَ ﴿٦٥﴾ لِيَكْفُرُوا بِمَٓا اٰتَيْنَاهُمْ
وَلِيَتَمَتَّعُواࣞ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴿٦٦﴾ اَوَلَمْ يَرَوْا اَنَّا جَعَلْنَا حَرَمًا اٰمِنًا وَيُتَخَطَّفُ النَّاسُ مِنْ حَوْلِهِمْ اَفَبِالْبَاطِلِ
21. Cüz / 29. Süre / Ankebût 61-69
يُؤْمِنُونَ وَبِنِعْمَةِ اللّٰهِ يَكْفُرُونَ ﴿٦٧﴾ وَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا اَوْ كَذَّبَ بِالْحَقِّ لَمَّا جَٓاءَهُ اَلَيْسَ
ف۪ي جَهَنَّمَ مَثْوًى لِلْكَافِر۪ينَ ﴿٦٨﴾ وَالَّذ۪ينَ جَاهَدُوا ف۪ينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا وَاِنَّ اللّٰهَ لَمَعَ الْمُحْسِن۪ينَ ﴿٦٩﴾

TEVHİDİN GEREKÇESİ ve MÜŞRİKLERİN NANKÖRLÜKLERİ

61-64. Ey elçimiz Muhammed! Allah nezdinde bazı varlıkları şefaatçi kabul edip onlardan medet uman ve onları Allah'a ortak koşan müşrikler aslında bilerek nankörlük etmektedirler. Çünkü onlar yeri, göğü, bütün evreni yaratanın, güneşi, ayı ve her şeyi mükemmel bir şekilde var edip insanın hizmetine sunan kudretin Allah olduğunu; kuruyup çoraklaşmış toprağa can veren rahmet yağmurunu O'nun yağdırdığını pekâlâ bilmektedirler. Kendilerine bütün bu nimetleri Allah'ın verdiğini bilmelerine rağmen sadece O'na kulluk etmek yerine nankörce davranmakta ve kendilerine hiçbir fayda sağlamayacak olan varlıkları şefaatçi kabul edip onları Allah'a ortak koşmaktadırlar.[32] Doğrusu onlar akıllarını hiç kullanmamaktadırlar. Zira sahip oldukları ve övündükleri her şey gelip geçicidir. Kalıcı olan ise âhiret hayatıdır.[33] Akıllarını kullanıp bunu düşünecek olsalar şirkten elbette vazgeçerlerdi.[34]

32 Altmış ikinci âyet, 61 ve 63. âyetlerin arasında yer almakla beraber mâna olarak 60. âyetin devamı niteliğindedir. Zira 56-60. âyetleri müminleri hicret etmeye teşvik etmekte ve rızık endişesi taşımamalarını söylemekte iken 61 ve 63. âyetler müşriklerin Allah'a ortak koşmalarını eleştirmektedir. İşte Mukâtil ve Taberî gibi müfessirlerin dikkat çektikleri bu hususu çeviride dikkate aldık ve 62. âyeti 60. âyetle birlikte tercüme ettik.

33 İbn Atıyye.

34 Taberî.

21. Cüz / 29. Sûre / Ankebût 61-69

65-66. Bu müşrikler bir gemi seyahatinde azgın dalgalar arasında kalacak olsalar medet umdukları varlıkların hiçbir faydası olamayacağını görür ve derhal Allah'a dua etmeye başlarlar. Ne var ki bir süre sonra sağ salim karaya çıkınca yine aynı nankörlüğe, şirke geri dönerler. Ama unutmasınlar ki bir taraftan bizim verdiğimiz nimetlerden faydalanarak yaşayıp diğer taraftan bize ortak koşmaları uzun sürmeyecektir. Nihayetinde öldükleri zaman onları hesaba çekecek ve bu yaptıklarının cezasını müstehak oldukları şekilde vereceğiz.

67-68. Çevrelerindeki bölgelerde savaş ve yoksulluk hüküm sürerken Mekke'yi ticaretle zenginleştirip Kâbe'nin saygınlığı ile güvenli bir şehir haline getirdiğimizi görmezler de hâlâ Allah'ın elçisinden mûcize isterler![35] Bütün bu nimetlere nankörlük eder ve kendilerini tevhide çağıran elçimize cevap olarak, "Biz atalarımızın dinine uyuyoruz, Allah'ın emirlerini uyguluyoruz" derler ve Muhammed'in peygamberliğine inanmaz, onu yalancı olarak nitelerler.[36] Oysa Allah onlara asla şirk koşmayı emretmemiştir. Söyledikleri apaçık iftiradır. Elçimize inanmayan ve Allah'a iftira eden bu zalim müşriklerin sonları cehennemden başka ne olabilir ki?

MÜMİNLERE ZAFER ve CENNET MÜJDESİ

69. Elçimiz Muhammed'in peygamberliğine inanan ve müşriklerin baskıları karşısında yılmayıp sabreden ve hicret edenleri ise âhirette cennet nimetleriyle,[37] dünyada da zaferle[38] ödüllendireceğiz.

35 Taberî.

36 Taberî.

37 Bu âyete verdiğimiz anlam, tâbiîn âlimlerinden Dahhâk'tan rivayet edilmiştir (bk. İbn Atıyye).

38 Zemahşerî.

OTUZUNCU SÛRE

RÛM

Bizans'ın, putperest İranlılar'a, müslümanların da Mekke müşriklerine karşı zafere ulaşacakları müjdesi.

Mekke döneminin sonlarına doğru, İsrâ sûresinin ardından, Hz. Peygamber'in Akabe'de Medineli müslümanlardan biat aldığı dönemde vahyedilmiş olmalıdır. Çünkü rivayetlerde, Bizans'ın yenildiğini duyan müşriklerin müslümanlara, "Eğer siz de bizimle savaşırsanız size galip geliriz" dedikleri aktarılır. Bu ifade, müslümanların en azından yakın bir gelecekte müşriklerle savaşacak güce ulaşacak durumda olduklarını göstermektedir.

Altmış âyetten oluşan sûreyi muhtevasına göre aşağıdaki gibi tasnif etmek mümkündür.

الٓمٓ ﴿١﴾ غُلِبَتِ الرُّومُ ﴿٢﴾ فٖٓى اَدْنَى الْاَرْضِ وَهُمْ مِنْ بَعْدِ غَلَبِهِمْ سَيَغْلِبُونَ ﴿٣﴾ فٖى بِضْعِ سِنٖينَ لِلّٰهِ الْاَمْرُ
مِنْ قَبْلُ وَمِنْ بَعْدُ وَيَوْمَئِذٍ يَفْرَحُ الْمُؤْمِنُونَ ﴿٤﴾ بِنَصْرِ اللّٰهِ يَنْصُرُ مَنْ يَشَٓاءُ وَهُوَ الْعَزٖيزُ الرَّحٖيمُ ﴿٥﴾

21. Cuz
30. Sûre
Rûm 1-5

ZAFER MÜMİNLERİN...

1. Elif lâm mîm![1]

2-5. Ey müslümanlara her türlü baskıyı revâ gören ve putperest İran ordusunun Arap yarımadasına yakın[2] bir bölgede hıristiyan Bizans ordusuna karşı zafer kazanmasını âdeta kendi zaferleri gibi gösterip müslümanların moralini bozmaya, gözünü korkutmaya çalışan Mekkeli müşrikler! Haberiniz olsun ki sizi sevince boğan bu İran zaferi, yakında hezimete dönüşecek Bizanslılar onlara galip geleceklerdir. Dahası, çok yakında müslümanlar size karşı üstünlük sağlayıp Allah'ın yardımıyla zafere ulaşacaklardır. İşte o gün sevinme sırası, Allah'ın kendilerine bahşettiği zafer neticesinde müminlere gelecektir. Zira her iş eninde sonunda Allah'ın hükümranlığı altında gerçekleşir, o mutlak güç ve mülkün sahibidir, iman edenlere karşı çok merhametlidir.

1 Hurûf-ı mukattaa olarak adlandırılan bu harflerle ilgili olarak Bakara sûresinin 1. âyetindeki dipnota bakınız.

2 Burada geçen "الأرض" kelimesi "Arap diyarı" anlamına gelir. bk. Râzî

وَعْدَ اللّٰهِ لَا يُخْلِفُ اللّٰهُ وَعْدَهُ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٦﴾ يَعْلَمُونَ ظَاهِرًا مِنَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَهُمْ عَنِ
الْاٰخِرَةِ هُمْ غَافِلُونَ ﴿٧﴾ اَوَلَمْ يَتَفَكَّرُوا فٖى اَنْفُسِهِمْ مَا خَلَقَ اللّٰهُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا اِلَّا بِالْحَقِّ
وَاَجَلٍ مُسَمًّى وَاِنَّ كَثٖيرًا مِنَ النَّاسِ بِلِقَاۤئِ رَبِّهِمْ لَكَافِرُونَ ﴿٨﴾ اَوَلَمْ يَسٖيرُوا فِى الْاَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ
كَانَ عَاقِبَةُ الَّذٖينَ مِنْ قَبْلِهِمْ كَانُوا اَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً وَاَثَارُوا الْاَرْضَ وَعَمَرُوهَا اَكْثَرَ مِمَّا عَمَرُوهَا وَجَاۤءَتْهُمْ
رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيَظْلِمَهُمْ وَلٰكِنْ كَانُوا اَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿٩﴾ ثُمَّ كَانَ عَاقِبَةَ الَّذٖينَ اَسَاۤؤُا
السُّوۤاٰى اَنْ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِ اللّٰهِ وَكَانُوا بِهَا يَسْتَهْزِؤُنَ ﴿١٠﴾ اَللّٰهُ يَبْدَؤُا الْخَلْقَ ثُمَّ يُعٖيدُهُ ثُمَّ اِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿١١﴾
وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يُبْلِسُ الْمُجْرِمُونَ ﴿١٢﴾ وَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ مِنْ شُرَكَاۤئِهِمْ شُفَعٰۤؤُا وَكَانُوا بِشُرَكَاۤئِهِمْ كَافِرٖينَ
21. Cüz ﴿١٣﴾ وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يَوْمَئِذٍ يَتَفَرَّقُونَ ﴿١٤﴾ فَاَمَّا الَّذٖينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَهُمْ فٖى رَوْضَةٍ يُحْبَرُونَ
30. Sûre
Rûm 6-16 ﴿١٥﴾ وَاَمَّا الَّذٖينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا وَلِقَاۤئِ الْاٰخِرَةِ فَاُولٰۤئِكَ فِى الْعَذَابِ مُحْضَرُونَ ﴿١٦﴾

6-7. Bu, Allah'ın müminlere vaadidir. Allah verdiği sözden dönmez, ancak siz müşrikler[3] her şeyin sadece görünen yönünü dikkate aldığınız için elçimizin bildirdiği bu zafer vaadini imkânsız görmekte,[4] âhirete dair uyarılarını ciddiye almamaktasınız.[5]

DÜNYA HAYATININ SONU ve ÂHİRET

8-10. Hiç elinizi vicdanınıza koyup düşünmez misiniz?[6] Allah şu yeri, göğü ve diğer varlıkları boşuna mı yaratmıştır? Bu dünya hayatının bir sonu

---

3 Mukātil.

4 Burada geçen "يَعْلَمُونَ ظَاهِرًا مِنَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا" ifadesi, müşriklerin dünyaya dair (zafer-hezimet, zenginlik-yoksulluk gibi) meselelerde sadece işin görünen yüzünü dikkate aldıkları, bu sebeple de Hz. Peygamber'in bildirdiği (Rumlar'ın ve müminlerin zaferine dair) ilâhî vaadi ciddiye almadıkları anlamına gelir. İbn Âşûr'un işaret ettiği bu anlamın, bağlama en münasip tercih olduğu kanaatindeyiz (diğer yorumlar için bk. Mâverdî; İbnü'l-Cevzî).

5 Bu âyetlerde gaip sîgası (üçüncü şahıs) kullanılmış olmakla beraber, Türkçe kurguda muhatap sîgasıyla (ikinci şahıs) çeviri yaptık.

6 Âyette geçen "فٖى اَنْفُسِهِمْ" ifadesinin "mef'ul" mü yoksa "zarf" mı olduğu yani düşünmenin nesnesi mi yoksa mekânı mı olduğu tartışılmıştır. Taberî mef'ul olarak anlamlandırmıştır. Ancak bu âyet, Taberî'nin herhangi bir rivayete yer vermeden tefsir ettiği nâdir âyetlerdendir. Zemahşerî ve İbn Atıyye'nin kararsız kaldıkları bu âyette Kurtubî zarf olduğunu söyleyen görüşü tercih etmiştir. Bizim çevirimiz Kurtubî'nin tercihine dayanmaktadır. Ayrıca âyetin devamında da özellikle dünyanın sonlu olduğu (اَجَلٍ مُسَمًّى) ve boşuna yaratılmadığı (بِالْحَقِّ) noktalarını ön plana çıkararak soru-cevap tarzı bir çeviri yaptık. Maksat, mânanın daha iyi anlaşılmasıdır.

olmayacak mıdır? Ayrıca burada yapılan haksızlıklar cezasız mı kalacaktır? Elbette ki hayır! Zira Allah bu kâinatı belli bir süre için yaratmıştır. Bu sürenin ardından kıyamet kopacak ve her şeyin hesabı görülecektir. Ne var ki sizler bu gerçeği kabul etmeye yanaşmamaktasınız! Sizden önce elçilerimize benzer tavrı gösteren toplumların sizden çok daha güçlü kuvvetli oldukları halde helâk edilmelerinden ders almaz mısınız? Evet, onlar sizden daha güçlüydüler, ama kendilerine uyarıcı olarak gelen peygamberleri yalanladılar, tıpkı sizin, elçimiz Muhammed'e yaptığınız gibi alaya aldılar, onlara zulmettiler ve sonuçta helâk edildiler. Allah onlara herhangi bir haksızlık yapmış değildir. Aksine onlar bu kötü sonu kendi elleriyle hazırladılar. Dünyadaki bu felâketin ardından âhiret azabına da müstehak oldular.[7]

MÜŞRİKLERİN BEYHUDE ŞEFAAT BEKLENTİSİ

11-13. Ey Allah'tan başka varlıkları Allah katında kendilerine şefaatçi olarak gören ve âhiret uyarılarını umursamayan müşrikler! Sizleri ilk defa yoktan yaratan Allah olduğu gibi ölümden sonra diriltecek ve huzuruna çıkarıp hesap soracak olan da O'dur. Şunu iyi bilin ki o, umursamadığınız kıyamet günü geldiğinde, kendilerini şefaatçi kabul edip ortak koştuğunuz meleklerin[8] ve diğer varlıkların hiçbir yararını göremeyeceksiniz. Çünkü onlar, o gün sizin şirk inancınızdan berî olduklarını ilân edeceklerdir. Böylece bütün beklentileriniz boşa çıkacaktır.

14-16. İşte kıyametin koptuğu o gün hesap görülecek ve elçilerimize iman edenlerle etmeyenler ayrılacak ve her biri farklı bir sonla karşılaşacaktır. Allah'ın birliğine ve elçilerine inanmış ve O'nun emirlerine uyarak, yasaklarından kaçınarak yaşamış müminler cennet bahçelerinde çok saygın bir şekilde ağırlanacaklardır. Tevhidi ve elçilerimizi inkâr eden ve âhiret uyarılarını alaya alan inkârcı müşrikler ise cehennem ateşine atılacaklardır.

[7] Mukâtil.
[8] Mukâtil.

فَسُبْحَانَ اللّٰهِ حِينَ تُمْسُونَ وَحِينَ تُصْبِحُونَ (١٧) وَلَهُ الْحَمْدُ فِي السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَعَشِيًّا وَحِينَ
تُظْهِرُونَ (١٨) يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ وَيُحْيِ الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَكَذٰلِكَ
تُخْرَجُونَ (١٩) وَمِنْ اٰيَاتِهِ اَنْ خَلَقَكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ اِذَا اَنْتُمْ بَشَرٌ تَنْتَشِرُونَ (٢٠) وَمِنْ اٰيَاتِهِ اَنْ خَلَقَ لَكُمْ
مِنْ اَنْفُسِكُمْ اَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا اِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً اِنَّ فِي ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ (٢١)
وَمِنْ اٰيَاتِهِ خَلْقُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَاخْتِلَافُ اَلْسِنَتِكُمْ وَاَلْوَانِكُمْ اِنَّ فِي ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِلْعَالِمِينَ (٢٢)
وَمِنْ اٰيَاتِهِ مَنَامُكُمْ بِالَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَابْتِغَاؤُكُمْ مِنْ فَضْلِهِ اِنَّ فِي ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يَسْمَعُونَ (٢٣) وَمِنْ اٰيَاتِهِ
يُرِيكُمُ الْبَرْقَ خَوْفًا وَطَمَعًا وَيُنَزِّلُ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَيُحْيِ بِهِ الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا اِنَّ فِي ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ
يَعْقِلُونَ (٢٤) وَمِنْ اٰيَاتِهِ اَنْ تَقُومَ السَّمَاءُ وَالْاَرْضُ بِاَمْرِهِ ثُمَّ اِذَا دَعَاكُمْ دَعْوَةً مِنَ الْاَرْضِ اِذَا اَنْتُمْ تَخْرُجُونَ
(٢٥) وَلَهُ مَنْ فِي السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ كُلٌّ لَهُ قَانِتُونَ (٢٦) وَهُوَ الَّذِي يَبْدَؤُا الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ وَهُوَ اَهْوَنُ عَلَيْهِ
وَلَهُ الْمَثَلُ الْاَعْلٰى فِي السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ (٢٧) ضَرَبَ لَكُمْ مَثَلًا مِنْ اَنْفُسِكُمْ هَلْ
لَكُمْ مِنْ مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْ مِنْ شُرَكَاءَ فِي مَا رَزَقْنَاكُمْ فَاَنْتُمْ فِيهِ سَوَاءٌ تَخَافُونَهُمْ كَخِيفَتِكُمْ اَنْفُسَكُمْ
كَذٰلِكَ نُفَصِّلُ الْاٰيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ (٢٨) بَلِ اتَّبَعَ الَّذِينَ ظَلَمُوا اَهْوَاءَهُمْ بِغَيْرِ عِلْمٍ فَمَنْ يَهْدِي مَنْ اَضَلَّ
اللّٰهُ وَمَا لَهُمْ مِنْ نَاصِرِينَ (٢٩)

21. Cüz
30. Süre
Rûm 17-29

TEVHİDİN KÂİNATTAN DELİLLERİ

17-25. Bu uyarıları dikkate alın ve sadece Allah'a kulluk edin. Başka varlıkları O'na ortak koşmayın. Daima tevhide bağlı kalın, O'na şirk koşmaktan sakının,[9] çünkü O, bütün kâinatın yegâne yaratıcısıdır, kulluk edilmeye lâyık yegâne kudrettir. Bunu gösteren pek çok delil vardır. Cansız bir nutfeden veya tohumdan canlıları yarattığı, onlara hayat verdiği gibi bütün canlıların hayatına son verecek olan da O'dur. Kurak toprağa hayat verdiği gibi sizi de öldükten sonra diriltecektir. Kaldı ki atanız Âdem'i topraktan yaratıp onu ve sizleri mükemmel hale getirmesi, Allah'ın kudretinin sınırsızlığını ve kulluk edilmeye lâyık yegâne ilâh olduğunu[10] gösteren açık bir delildir. Yanlarında huzur ve sükûnet bulasınız diye sizlere kendi türünüzden eşler yaratması ve aranızda güçlü bir sevgi ve merhamet bağı oluşturması, yeri ve göğü, bütün kâinatı

---

9 Bu âyet bazı müfessirlere göre namaz emri olarak algılanmıştır. Ancak âyetin Allah'ı tenzih etme ve şirkten sakındırma vurgusu taşıdığını söyleyen müfessirlerin görüşleri daha isabetlidir. Râzî "وهذا أقوى والمصير إليه أولى" ifadesiyle bu görüşü desteklemiş ve izah etmiştir.

10 Mukâtil.

mükemmel bir şekilde var etmesi, sizleri değişik renklerde yaratması, dillerinizin farklılığı; gecenin sükûnetinde uyumanıza ve gündüzün aydınlığında çalışıp kazanmanıza imkân verecek olan şu gece ve gündüz düzeni, sizleri kâh korkutan kâh yağmur ve bereket beklentisiyle sevindiren şimşekleri çaktırıp gökten yağmur yağdırması ve kuruyup çoraklaşmış topraklara hayat bahşetmesi, yerden göğe kadar şu muazzam kâinat sistemini düzenli bir şekilde yaratması da, O'nun kulluk edilmeye lâyık yegâne kudret olduğunu gösteren delillerdendir. Aklını kullanan ve bütün bu delilleri düşünenler bu gerçeği anlar ve tevhidi kabul ederler. Nitekim kıyametle birlikte herkes öldükten sonra O, bütün insanları diriltecek ve huzuruna çıkarıp hesaba çekecektir.

26. Yerde ve göklerde olan her şey O'na aittir. Her şey O'nun egemenliği altındadır.

27. Sizleri yoktan yaratan O olduğu gibi, ölümden sonra diriltecek olan da O'dur. Yaratmak da diriltmek de O'nun için zor değildir. Siz âhiret uyarılarını dikkate almasanız da, hakikat budur.[11] O'ndan başka kulluk edilmeye lâyık kudret yoktur, kâinatın yegâne hâkimi ve ilâhı O'dur. O, sonsuz kudret sahibidir, kulları için isabetli olanı yapmakta ve emretmektedir.

28. Ey Allah'a ortak koşan ve onun nezdinde bazı varlıkları şefaatçi kabul eden müşrikler! Allah sizlere, bu yaptığınız şeyin yanlış olduğunu göstermek üzere, kendi yaşamınızdan bir örnek vermektedir. Sahip olduğunuz kölelerinizi kendi servetinize ortak etmek, sizden sonra tıpkı çocuklarınız gibi mirasçınız olmalarını kabul etmek ister misiniz? İstemezsiniz değil mi? Kaldı ki o köleler aslında sizler gibi birer insandır.[12] Peki, durum böyle iken nasıl olur da Allah'ın mülkünde ve egemenliğinde bazı varlıkların ortak olduğunu düşünürsünüz? Aklınızı kullanıp şirkten vazgeçmeniz için işte böyle açık kanıtlar ortaya koyuyoruz!

29. Ne var ki sizler aklınızı kullanmak yerine cahilce davranıyor, dünyevî arzularınıza uyuyor[13] ve atalarınıza bağlı kalmak adına[14] şirki sürdürüyorsunuz. Bu sebeple de şirkten bir türlü vazgeçmiyorsunuz! Kendinizi Allah'ın rahmetinden ve hidayetinden mahrum ettikten sonra artık size kim yardım edebilir ve yol gösterebilir?

---

11 Buradaki "وَهُوَ أَهْوَنُ عَلَيْهِ" ifadesinin açıklaması için, benzer bir ifadenin geçtiği Fâtır sûresinin 11. âyetindeki dipnota bakınız.

12 Zemahşerî.

13 İbnAtıyye.

14 Kurtubî.

فَاَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا فِطْرَةَ اللّٰهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللّٰهِ
وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٠﴾ مُنِيبِينَ اِلَيْهِ وَاتَّقُوهُ وَاَقِيمُوا الصَّلٰوةَ وَلَا تَكُونُوا
مِنَ الَّذِينَ فَرَّقُوا دِينَهُمْ وَكَانُوا شِيَعًا كُلُّ حِزْبٍ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ ﴿٣٢﴾ وَاِذَا مَسَّ النَّاسَ
مُنِيبِينَ اِلَيْهِ ثُمَّ اِذَا اَذَاقَهُمْ مِنْهُ رَحْمَةً اِذَا فَرِيقٌ مِنْهُمْ بِرَبِّهِمْ يُشْرِكُونَ ﴿٣٣﴾ لِيَكْفُرُوا بِمَا اٰتَيْنَاهُمْ
فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿٣٤﴾ اَمْ اَنْزَلْنَا عَلَيْهِمْ سُلْطَانًا فَهُوَ يَتَكَلَّمُ بِمَا كَانُوا بِهِ يُشْرِكُونَ ﴿٣٥﴾ وَاِذَا اَذَقْنَا النَّاسَ
رَحْمَةً فَرِحُوا بِهَا وَاِنْ تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ بِمَا قَدَّمَتْ اَيْدِيهِمْ اِذَا هُمْ يَقْنَطُونَ ﴿٣٦﴾ اَوَلَمْ يَرَوْا اَنَّ اللّٰهَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ
لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ اِنَّ فِي ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٣٧﴾

21. Cüz
30. Sûre
Âyet 30-37

30. Ey elçimiz Muhammed! Müşriklerin bu cehaletlerine bakma, onların inanmamaları seni üzmesin![15] Şirkten uzak bir şekilde dosdoğru tevhide olan bağlılığını sürdür. Allah'ın insanı yaratırken O'nun benliğine zerkettiği bu tabiî ve saf yaratılışında sebat et! Şunu iyi bil ki onlar Allah'ın insana lutfettiği değerli tevhidi tebdil ve tağyir edemez, onu yok edemez, şirk inancını hâkim kılamazlar.[16] Çünkü tertemiz insan fıtratına uygun dosdoğru din budur. Ne var ki Mekkeli müşrikler[17] bu inançtan yüz çevirmektedirler.

MÜŞRİKLERİN NANKÖRLÜKLERİ

31-32. Ey Mekkeli müşrikler![18] Bu anlatılanlardan ders alın ve Allah'a şirk koşmayı bırakıp tövbe edin![19] Elçimize iman edip tevhide yönelin ve ona

---

15 Râzî.

16 "لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللّٰهِ" ifadesini müfessirler, "Allah'ın dini değiştirilemez, değiştirmeyiniz!" şeklinde açıklamışlardır (Taberî, İbn Kesîr, Zemahşerî). Ancak biz Fahreddin er-Râzî'nin, "مسلّيا للنبي صلى الله عليه وسلم حيث لم يؤمن قومه" ifadelerinden esinlenerek âyeti böyle anlamayı uygun bulduk. Nitekim Kur'an'da bu mânada birçok âyet bulunmaktadır (meselâ bk. 9/32-33; 48/28; 61/8-9).

17 Mukātil.

18 Bu âyetin kime hitap ettiği konusu müfessirler arasında ihtilâflıdır. Mukātil, hitabın müşriklere; Taberî ise müminlere yönelik olduğunu söyler. Âyetin başındaki "مُنِيبِينَ" ifadesinin çoğul olarak geliyor olması ve tövbe çağrısının müşriklere yapılıyor olmasının daha anlamlı görünmesi sebebiyle, Mukātil'in yorumunu Taberî'ye tercih ettik. Neticede iki yorum arasında çok büyük bir fark yoktur. *Doğrusunu Allah bilir.*

19 Taberî.

uygun bir şekilde ibadet edin. Tevhitten ayrılıp[20] değişik inançlara sapan ve kendi görüşlerini hakikat sanıp övünen müşrikler olmaktan vazgeçin.

33-35. Aslında müşrikler, başları sıkıştığında o güne kadar şefaatçi kabul edip medet umdukları varlıklardan bir fayda gelmeyeceğini görür ve derhal tövbe edip Allah'a yalvarmaya başlarlar! Fakat Allah onları sıkıntılarından kurtardığı zaman yine eski nankörlüklerine döner ve O'na şirk koşmaya devam ederler. Sanki Allah'a ortak koşma konusunda onları yönlendiren ilâhî bir bilgi inzâl etmişiz gibi şirkte ısrar ederler. Fakat bilsinler ki verdiğimiz bunca nimete karşı yaptıkları nankörlük pek uzun sürmeyecektir, zira eğer tövbe edip tevhide dönmezlerse yakında bunun cezasını çekeceklerdir.

21. Cuz
30. Sûre
Rûm 30-37

36-37. Evet, müşrikler ilâhî nimetler içerisinde yüzerlerken Allah'a nankörlük eder ve bazı varlıkları O'nun nezdinde şefaatçi kabul edip onlardan medet umarlar, ancak kendi hataları sebebiyle başlarına bir musibet geldiğinde, medet umdukları o varlıklardan ümitlerini keser[21] ve derhal Allah'a yalvarırlar. Rızkı, dilediğine bolca verme gücüne de dilediğinden kısma gücüne de sadece Allah'ın sahip olduğunu, içlerinden bir insanı seçip ona peygamberlik vermesinde yadırganacak bir durum olmadığını[22] bir türlü anlamazlar. Oysa bunlar, iman etmek isteyenler için Allah'ın hikmet ve kudretine yönelik gayet açık delillerdir.

[20] Otuz ikinci âyetteki "فرقوا" kelimesi kıraat imamlarından Hamza ve Kisâî tarafından "فارقوا" şeklinde okunmuştur. Anlamı bu okuyuşa göre verdik. Nitekim bu yorumu Taberî de aktarmaktadır.

[21] Meallerde bu âyet çoğunlukla müşriklerin karamsar hale geldikleri ve Allah'tan ümit kestiklerini ifade edecek şekilde çevrilir. Oysa bu durumda bu âyet ile 33. âyet arasında açık bir zıtlık ortaya çıkmaktadır. Nitekim bu durumu farkeden Mâtürîdî, âyeti yukarıda çeviriye yansıttığımız şekilde tefsir etmiştir. Zemahşerî, müşriklerin aşırı günahkâr olduklarını düşündükleri için kendilerini ilâhî rahmetten yoksun olarak gördüklerini ifade eder. Bu izah da müşkili gideriyor olmakla beraber Mâtürîdî'nin yorumu bize daha isabetli göründü. *Doğrusunu Allah bilir.*

[22] Mâtürîdî.

فَاٰتِ ذَا الْقُرْبٰى حَقَّهُ وَالْمِسْكٖينَ وَابْنَ السَّبٖيلِ ذٰلِكَ خَيْرٌ لِلَّذٖينَ يُرٖيدُونَ وَجْهَ اللّٰهِ وَاُو۬لٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ
﴿٣٨﴾ وَمَٓا اٰتَيْتُمْ مِنْ رِبًا لِيَرْبُوَا فٖٓي اَمْوَالِ النَّاسِ فَلَا يَرْبُوا عِنْدَ اللّٰهِ وَمَٓا اٰتَيْتُمْ مِنْ زَكٰوةٍ تُرٖيدُونَ وَجْهَ اللّٰهِ
فَاُو۬لٰٓئِكَ هُمُ الْمُضْعِفُونَ ﴿٣٩﴾ اَللّٰهُ الَّذٖي خَلَقَكُمْ ثُمَّ رَزَقَكُمْ ثُمَّ يُمٖيتُكُمْ ثُمَّ يُحْيٖيكُمْ هَلْ مِنْ شُرَكَٓائِكُمْ مَنْ
يَفْعَلُ مِنْ ذٰلِكُمْ مِنْ شَيْءٍ سُبْحَانَهُ وَتَعَالٰى عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٤٠﴾ ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ بِمَا كَسَبَتْ اَيْدِي
النَّاسِ لِيُذٖيقَهُمْ بَعْضَ الَّذٖي عَمِلُوا لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿٤١﴾ قُلْ سٖيرُوا فِي الْاَرْضِ فَانْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ
الَّذٖينَ مِنْ قَبْلُ كَانَ اَكْثَرُهُمْ مُشْرِكٖينَ ﴿٤٢﴾ فَاَقِمْ وَجْهَكَ لِلدّٖينِ الْقَيِّمِ مِنْ قَبْلِ اَنْ يَأْتِيَ يَوْمٌ لَا مَرَدَّ لَهُ مِنَ اللّٰهِ
يَوْمَئِذٍ يَصَّدَّعُونَ ﴿٤٣﴾ مَنْ كَفَرَ فَعَلَيْهِ كُفْرُهُ وَمَنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلِاَنْفُسِهِمْ يَمْهَدُونَ ﴿٤٤﴾ لِيَجْزِيَ الَّذٖينَ اٰمَنُوا
وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنْ فَضْلِهٖ اِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْكَافِرٖينَ ﴿٤٥﴾ وَمِنْ اٰيَاتِهٖٓ اَنْ يُرْسِلَ الرِّيَاحَ مُبَشِّرَاتٍ وَلِيُذٖيقَكُمْ
مِنْ رَحْمَتِهٖ وَلِتَجْرِيَ الْفُلْكُ بِاَمْرِهٖ وَلِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهٖ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٤٦﴾ وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ رُسُلًا
اِلٰى قَوْمِهِمْ فَجَٓاؤُ۫هُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَانْتَقَمْنَا مِنَ الَّذٖينَ اَجْرَمُوا وَكَانَ حَقًّا عَلَيْنَا نَصْرُ الْمُؤْمِنٖينَ ﴿٤٧﴾

YOKSULA YARDIM

38-39. Ey elçimiz Muhammed! Sen ve sana inananlar sakın müşrikler gibi olmayınız! Akrabalarınıza, yoksullara, gariplere ve yolda kalmışlara mallarınızdan Allah'ın verilmesini emrettiği haklarını veriniz. Unutmayınız ki Allah'ın rızasını kazanmak isteyenler için en doğru yol budur. Zaten böyle davrananlar âhirette kurtuluşa ereceklerdir. Zira Allah katında daha değerli olan ve ödüle lâyık görülen harcamalar, dünyevî kazanç sağlamak amacıyla yaptıklarınız değil,[23] sırf Allah'ın rızasını kazanmak için yoksullara yaptığınız yardımlardır. İşte böyle yardım edenler ve zekât verenler âhirette ödüllerini katbekat alacaklardır.

TEVHİDİN DELİLİ

40. Ey Allah'a ortak koşan ve onun nezdinde bazı varlıkları şefaatçi kabul eden müşrikler! Sizleri yaratan, her türlü rızkı bahşeden, canınızı alacak ve tekrar diriltip hesaba çekecek olan Allah olduğu halde nasıl olur da ona ortak koşarsınız? O varlıklar içerisinde bunları yapabilen mi var sanki? Hayır, elbette ki bunlar sadece Allah'ın yapabileceği şeylerdir ve bu yüzden de kulluk edilmeye lâyık yegâne kudret O'dur, sizin asılsız yakıştırmalarınızdan münezzehtir.

---

23 Birçok müfessir tarafından, tefecilik/faizcilik yoluyla elde edilen ve görünüşte çoğalan malın, meşru olmadığı için artmış sayılmayacağı, Allah katında bir değerinin olmadığı şeklinde yorumlanan bu âyet, İbn Abbas ve Mücâhid, Katâde gibi tâbiîn müfessirlerince çeviride yansıttığımız şekilde anlaşılmıştır (bk. Taberî, İbn Atıyye, İbnü'l-Cevzî). bağlam dikkate alındığında bu yorum daha isabetli görülmektedir. *Doğrusunu Allah bilir.*

ŞİRK, TOPLUMU FESADA UĞRATIR

41-42. Ey Mekke müşrikleri! Sizin yaptığınız kötülükler neticesinde memleketin dört bir yanında[24] şirk ve inkâr başını alıp yürüdü.[25] Allah bu yaptıklarınızın bedelinin bir kısmını sizlere dünya hayatında ödeterek tövbe etmenizi sağlamak istemektedir. Aslında geçmişte benzer şeyleri yapmış toplumların sonlarıyla ilgili kıssalardan ibret alsanız sizin gibi müşrik olan ve peygamberlere karşı zorbalık edenlerin sonlarının ne kadar kötü olduğunu anlar ve gerekli dersi alırsınız.

43-45. Ey elçimiz Muhammed! Sen müşriklerin bu tavırlarına aldırma! Gerçekleşmesi kaçınılmaz olan, cennetlik ve cehennemliklerin ayrışacağı kıyamet ve hesap günü gelinceye kadar tevhide bağlılığını sürdür![26] Gerçek şu ki tevhide karşı çıkan ve senin peygamberliğini inkâr edenler kendi aleyhlerine hareket etmektedirler. Sana iman edenler ise kendilerine âhirette verilecek olan muazzam ödüle hazırlanmaktadırlar. Çünkü Allah, bu kimseleri ihsanı ve ikramıyla bol bol ödüllendirecektir. İnkârcı müşrikler ise ilâhî rahmetten mahrum kalacaklar ve cezaya müstehak olacaklardır.

46. Ey Allah'ın nezdinde bazı varlıkları şefaatçi kabul edip onları Allah'a ortak koşan müşrikler! Allah'ın yarattığı şu muazzam kâinat düzeni içerisinde rüzgârların nasıl yağmuru müjdelediğini, nasıl rahmet ve bereket yağmurlarını yağdıran bulutları topladığını ve denizlerde yüzen gemileri ilerlettiğini görmez misiniz? Allah'ın bütün bunları sizlere bahşetmesi, kulluk edilmeye lâyık yegâne kudret olduğunun bir delilidir. Size düşen, bu nimetlere şükretmek ve sadece O'na kulluk etmektir.

Hz. PEYGAMBER'E SABIR ve KARARLILIK TAVSİYESİ

47. Ey elçimiz! Müşriklerin ısrarlı inkârlarından dolayı yılgınlık gösterme! Şunu iyi bil ki geçmişte de birçok peygamberi toplumlarına göndermiştik ve onlar da senin gibi açık ve net bir şekilde tevhidi ortaya koyan kanıtları anlattıkları halde, inkâr ve baskı ile karşılaşmışlardı. Ama biz neticede elçilerimizi zafere ulaştırdık ve inkârcı müşriklerin cezalarını verdik. Çünkü müminlere yardım etmek, onları zafere ulaştırmak bizim vaadimizdir. Bu şekilde seni de müşrik Mekkeliler'e karşı muzaffer kılacağız.[27]

---

24 İkrime ve Mücâhid gibi tâbiîn âlimlerinden bu âyette geçen kara ve deniz kelimelerinin, şehir, köy ve kasabaları ifade ettiği rivayet edilmiştir (bk. Taberî, İbn Kesîr).

25 Mâtürîdî.

26 Lafzan, Hz. Peygamber'e hitaben "Yüzünü dosdoğru tevhide çevir" deniliyor. Ancak onun sanki o güne kadar tevhide bağlı olmadığı gibi bir yanlış anlamaya sebep olmaması için, ifadeyi böyle çevirdik.

27 Taberî.

اَللّٰهُ الَّذ۪ي يُرْسِلُ الرِّيَاحَ فَتُث۪يرُ سَحَابًا فَيَبْسُطُهُ فِي السَّمَٓاءِ كَيْفَ يَشَٓاءُ وَيَجْعَلُهُ كِسَفًا فَتَرَى الْوَدْقَ يَخْرُجُ
مِنْ خِلَالِه۪ۚ فَاِذَٓا اَصَابَ بِه۪ مَنْ يَشَٓاءُ مِنْ عِبَادِه۪ٓ اِذَا هُمْ يَسْتَبْشِرُونَ ﴿٤٨﴾ وَاِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلِ اَنْ يُنَزَّلَ عَلَيْهِمْ
مِنْ قَبْلِه۪ لَمُبْلِس۪ينَ ﴿٤٩﴾ فَانْظُرْ اِلٰٓى اٰثَارِ رَحْمَتِ اللّٰهِ كَيْفَ يُحْيِ الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَاۜ اِنَّ ذٰلِكَ لَمُحْيِ الْمَوْتٰىۚ
وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَد۪يرٌ ﴿٥٠﴾ وَلَئِنْ اَرْسَلْنَا ر۪يحًا فَرَاَوْهُ مُصْفَرًّا لَظَلُّوا مِنْ بَعْدِه۪ يَكْفُرُونَ ﴿٥١﴾ فَاِنَّكَ لَا
تُسْمِعُ الْمَوْتٰى وَلَا تُسْمِعُ الصُّمَّ الدُّعَٓاءَ اِذَا وَلَّوْا مُدْبِر۪ينَ ﴿٥٢﴾ وَمَٓا اَنْتَ بِهَادِ الْعُمْيِ عَنْ ضَلَالَتِهِمْۜ اِنْ
تُسْمِعُ اِلَّا مَنْ يُؤْمِنُ بِاٰيَاتِنَا فَهُمْ مُسْلِمُونَ ﴿٥٣﴾ اَللّٰهُ الَّذ۪ي خَلَقَكُمْ مِنْ ضَعْفٍ ثُمَّ جَعَلَ مِنْ بَعْدِ ضَعْفٍ
قُوَّةً ثُمَّ جَعَلَ مِنْ بَعْدِ قُوَّةٍ ضَعْفًا وَشَيْبَةًۜ يَخْلُقُ مَا يَشَٓاءُۚ وَهُوَ الْعَل۪يمُ الْقَد۪يرُ ﴿٥٤﴾ وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يُقْسِمُ
الْمُجْرِمُونَۙ مَا لَبِثُوا غَيْرَ سَاعَةٍۜ كَذٰلِكَ كَانُوا يُؤْفَكُونَ ﴿٥٥﴾ وَقَالَ الَّذ۪ينَ اُو۫تُوا الْعِلْمَ وَالْا۪يمَانَ لَقَدْ لَبِثْتُمْ
ف۪ي كِتَابِ اللّٰهِ اِلٰى يَوْمِ الْبَعْثِۘ فَهٰذَا يَوْمُ الْبَعْثِ وَلٰكِنَّكُمْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٥٦﴾ فَيَوْمَئِذٍ لَا يَنْفَعُ الَّذ۪ينَ
ظَلَمُوا مَعْذِرَتُهُمْ وَلَا هُمْ يُسْتَعْتَبُونَ ﴿٥٧﴾ وَلَقَدْ ضَرَبْنَا لِلنَّاسِ ف۪ي هٰذَا الْقُرْاٰنِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍۜ وَلَئِنْ جِئْتَهُمْ
بِاٰيَةٍ لَيَقُولَنَّ الَّذ۪ينَ كَفَرُٓوا اِنْ اَنْتُمْ اِلَّا مُبْطِلُونَ ﴿٥٨﴾ كَذٰلِكَ يَطْبَعُ اللّٰهُ عَلٰى قُلُوبِ الَّذ۪ينَ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٥٩﴾
فَاصْبِرْ اِنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ وَلَا يَسْتَخِفَّنَّكَ الَّذ۪ينَ لَا يُوقِنُونَ ﴿٦٠﴾

21. Cuz
30. Süre
Rûm 48-60

KÂİNATTAN TEVHİT DELİLLERİ

48-50. Ey elçimizin âhiret uyarısını alaya alan müşrikler! Yarattığı kâinat düzeni içerisinde rüzgârları estiren, onlarla bulutları harekete geçirip bir araya toplayan, onları yağmur yüklü hale getiren Allah'tır. Bir bakarsınız ki o bulutlardan yağmur damlaları yağıveriyor. Evet, işte siz, öncesinde kuraklık ve kıtlık sebebiyle bitkin ve umutsuz hale düşmüşken Allah'ın rahmeti sayesinde yağan bu yağmurlarla seviniyor ama yine de O'na ortak koşuyorsunuz! Elçimiz Muhammed'in hesap günüyle ilgili uyarılarını alaya alıyor, çürümüş kemikleri kim diriltecek diyorsunuz! Görmez misiniz, çoraklaşmış ve âdeta ölü gibi olmuş topraklar ilâhî rahmetle yağan yağmur sayesinde nasıl da canlanıyor, hayat buluyor? Evet, işte bu durum, hayat veren, ölüyü dirilten Allah'ın kudretini göstermez mi? Doğrusu Allah her şeye kādirdir.

51. Kudretimizle yağdırdığımız yağmurlar sayesinde, çorak topraktan sizlere çeşit çeşit rızık bahşedince seviniyor ama bu rızıkları bahşeden kudrete şükretmiyorsunuz! Ürünlerinize zarar veren bir âfetle karşılaştığınızda üzüntüden kahroluyor, bütün nimetleri unutuyor, nankörlük ediyorsunuz. Bu durumunuz, iddia ettiğinizin aksine, Allah'a samimiyetle bağlanmadığınızı, O'na tam olarak güvenmediğinizi göstermektedir. Zira gerçek müminler, bollukta şükreder, darlıkta sabreder, sıkıntılarının giderilmesi için Allah'a dua ederler.[28]

[28] Bu âyetin çevirisinde Zemahşerî'nin izahlarını esas aldık.

MÜŞRİKLERİN KÖRLÜKLERİ

52-53. Ey elçimiz Muhammed! Sen bu müşriklerin aldırmazlığına bakma! Onların iman etmemeleri senin suçun değil, çünkü sen basîretleri körelmiş kimseleri sapkınlıklarından kurtaramazsın! Senin uyarıların ancak âyetlerimize iman edenlere fayda eder. Bu yüzden sakın ümitsizliğe düşme ve görevini yapmaya devam et!

54-55. Ey elçimizin âhiret uyarılarını alaya alan müşrikler! Hiç düşünmez misiniz; Allah sizleri ana rahminde bir damlacıktan yaratmış, sonra güçlü kuvvetli insanlar haline getirmiştir. Bu güçlü kuvvetli halinizden sonra yaşlanıp tekrar zayıf düşmektesiniz. Sizi böylesine halden hale getiren Allah'ın, ölüleri diriltmesini nasıl hayretle karşılarsınız? Doğrusu Allah dilediği gibi yaratır, sonsuz ilim ve kudret sahibidir. Eğer bu tavrınızdan dönmezseniz, âhirette çok pişman olacaksınız. Kıyamet koptuğunda bu geçici dünya hayatının ne kadar da kısa olduğuna şaşıracak, uzun bir hayat yaşamadık diye yeminler edeceksiniz. İşte bu, dünyada ne kadar yanılgı içerisinde olduğunuzu gösterir bir durumdur.[29]

56-57. Ama o gün, dünya hayatında elçilerimize inanmış ve vahiyden nasiplenmiş kimseler ise müşriklere dönüp, "Allah'ın takdir ettiği süre boyunca dünya hayatı ve kabir hayatı yaşadınız ve işte bugün diriltildiniz. Size bu gerçeği anlatmıştık, ama sizler inanmamıştınız" diyeceklerdir. İşte o gün müşriklerin[30] ne mazeretleri kabul edilecek ne de tekrar dünyaya dönme istekleri!

ZAFER YAKINDIR

58-60. Ey elçimiz Muhammed! İşte biz Kur'an'da müşriklerin şirkten vazgeçip tevhidi kabul edip sana inanmaları için gerekli açıklamayı yapıyor, her türlü örneği veriyoruz. Bütün bunlara inanmayıp da senden mûcizeler isteyen o müşriklere istedikleri türden bir mûcize gösterecek olsan bile yine de inanmayacaklardır, çünkü onların kalpleri iyice katılaşmış ve zihinleri şartlanmış durumdadır. Öyleyse sen onların bu ısrarlı inkârlarından dolayı yılgınlığa düşme, sabır ve kararlılıkla görevine devam et! Yaptıklarından etkilenip derhal cezalandırılmalarını isteme![31] Unutma ki Allah'ın yardımıyla yakında zafere ulaşacaksınız.

---

29 Bu iki âyette sözün işittirilmek istendiği kimseler müşrikler olduğu için, doğrudan onları muhatap alacak şekilde üçüncü şahıs kipini ikinci şahıs kipi olarak çevirdik.
30 Mukâtil.
31 Mukâtil, Mâtürîdî.

OTUZ BİRİNCİ SÛRE

LOKMÂN

Tevhit davetçisi bilge bir kul.

21. Cüz
31. Sûre
Lokmân

Mekke döneminin ortalarına doğru, Sâffât sûresinin ardından vahyedilmiştir. Tefsir ve tarih kaynaklarında yer alan bilgilere göre Nadr b. Hâris adlı Mekkeli bir müşrik, ticaret amacıyla gittiği İran'da ilgi çekici hikâyeler öğrenmiş, Mekke'ye döndüğünde de insanları etrafına toplayıp bu hikâyeleri anlatmaya başlamış, böylece Kur'an'ın da bunlar gibi bir hikâye olduğunu söylemeye ve halkı Hz. Muhammed'i dinlemekten alıkoymaya çalışmıştır. İşte Lokman sûresi müşriklerin bu girişimlerine cevap olarak vahyedilmiştir.[1] Lokmân, hikmetli öğütleriyle meşhur, Habeşli bir zat olarak tanınır.[2] Sûrede onun ağzından bütün müslümanlara öğütler verilmekte, İslâm'ın temel inanç ve ahlâk ilkeleri ortaya konulmaktadır.

Otuz dört âyetten oluşan sûreyi muhtevasına göre aşağıdaki gibi tasnif etmek mümkündür.

1 Taberî; Râzî; Kurtubî.

2 Taberî.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ ٣١ / سُورَةُ لُقْمَانَ

الٓمٓ ۝١ تِلْكَ اٰيَاتُ الْكِتَابِ الْحَكِيمِۙ ۝٢ هُدًى وَرَحْمَةً لِلْمُحْسِنِينَۙ ۝٣ اَلَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلٰوةَ وَيُؤْتُونَ
الزَّكٰوةَ وَهُمْ بِالْاٰخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَۜ ۝٤ اُولٰٓئِكَ عَلٰى هُدًى مِنْ رَبِّهِمْ وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ۝٥ وَمِنَ النَّاسِ
مَنْ يَشْتَرٖي لَهْوَ الْحَدٖيثِ لِيُضِلَّ عَنْ سَبٖيلِ اللّٰهِ بِغَيْرِ عِلْمٍۗ وَيَتَّخِذَهَا هُزُوًاۜ اُولٰٓئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مُهٖينٌ ۝٦
وَاِذَا تُتْلٰى عَلَيْهِ اٰيَاتُنَا وَلّٰى مُسْتَكْبِرًا كَاَنْ لَمْ يَسْمَعْهَا كَاَنَّ فٖٓي اُذُنَيْهِ وَقْرًاۚ فَبَشِّرْهُ بِعَذَابٍ اَلٖيمٍ ۝٧

İLÂHÎ VAHYİN GERÇEKLİĞİ

1. Elif lâm mîm![3]

2-5. Ey Muhammed! Senin peygamber olduğuna inanmayan müşriklerin, insanları senin davetinden alıkoymak için çeşitli hikâyeler anlattıklarını biliyoruz. Oysa sana vahyetmekte olduğumuz Kur'an, hikmet dolu ilâhî bir mesaj olup; tevhide inanan, bütün ibadetlerini bu esas üzerine yapan,[4] öldükten sonra diriltilip hesaba çekileceğine inanan ve bu sorumluluğun bilinciyle yaşayan mümin kullar için bir rahmet ve müjdedir.[5] İşte bu şekilde iman eden kullar, rableri tarafından vahyedilen ilâhî mesaja iman ettikleri için dosdoğru yol üzeredirler, hem dünyada hem âhirette huzur bulacak olanlar onlardır.

6-7. Diğer taraftan müşriklerden bazıları insanları ilâhî mesajdan uzaklaştırabilmek için birtakım boş sözler ve hikâyelerden medet umarlar! Akıllarınca Kur'an'ı küçümser ve o hikâyelere benzetirler. Bu davranışlarından vazgeçip sana inanmazlarsa, onlara kendilerini acı bir azabın beklemekte olduğunu bildir! Çünkü onlar Kur'an'ı dinledikleri zaman onun tevhit mesajını gayet iyi anladıkları halde, sırf kibirlerinden dolayı ona inanmak istemezler ve sağırmışçasına onu duymazdan gelirler.

---

3 Hurûf-ı mukattaa olarak adlandırılan bu harflerle ilgili olarak Bakara sûresinin 1. âyetindeki dipnota bakınız.

4 Salât ve zekât hakkında Tevbe sûresinin 5. âyetindeki dipnota bakınız.

5 Hidayet kavramı için Bakara sûresinin 2. âyetindeki dipnota bakınız.

إِنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ جَنَّاتُ النَّعِيمِ ﴿٨﴾ خَالِدِينَ فِيهَا وَعْدَ اللّٰهِ حَقًّا وَهُوَ الْعَزِيزُ
الْحَكِيمُ ﴿٩﴾ خَلَقَ السَّمٰوَاتِ بِغَيْرِ عَمَدٍ تَرَوْنَهَا وَاَلْقٰى فِي الْاَرْضِ رَوَاسِيَ اَنْ تَمِيدَ بِكُمْ وَبَثَّ فِيهَا مِنْ
كُلِّ دَٓابَّةٍ وَاَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَٓاءِ مَٓاءً فَاَنْبَتْنَا فِيهَا مِنْ كُلِّ زَوْجٍ كَرِيمٍ ﴿١٠﴾ هٰذَا خَلْقُ اللّٰهِ فَاَرُونِي مَاذَا خَلَقَ
الَّذِينَ مِنْ دُونِهِ بَلِ الظَّالِمُونَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿١١﴾ وَلَقَدْ اٰتَيْنَا لُقْمٰنَ الْحِكْمَةَ اَنِ اشْكُرْ لِلّٰهِ وَمَنْ يَشْكُرْ
فَاِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِهِ وَمَنْ كَفَرَ فَاِنَّ اللّٰهَ غَنِيٌّ حَمِيدٌ ﴿١٢﴾ وَاِذْ قَالَ لُقْمٰنُ لِابْنِهِ وَهُوَ يَعِظُهُ يَا بُنَيَّ لَا تُشْرِكْ
بِاللّٰهِ اِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ ﴿١٣﴾ وَوَصَّيْنَا الْاِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ حَمَلَتْهُ اُمُّهُ وَهْنًا عَلٰى وَهْنٍ وَفِصَالُهُ فِي عَامَيْنِ
اَنِ اشْكُرْ لِي وَلِوَالِدَيْكَ اِلَيَّ الْمَصِيرُ ﴿١٤﴾ وَاِنْ جَاهَدَاكَ عَلٰى اَنْ تُشْرِكَ بِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَا
وَصَاحِبْهُمَا فِي الدُّنْيَا مَعْرُوفًا وَاتَّبِعْ سَبِيلَ مَنْ اَنَابَ اِلَيَّ ثُمَّ اِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ فَاُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ
﴿١٥﴾ يَا بُنَيَّ اِنَّهَا اِنْ تَكُ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ فَتَكُنْ فِي صَخْرَةٍ اَوْ فِي السَّمٰوَاتِ اَوْ فِي الْاَرْضِ يَاْتِ بِهَا
اللّٰهُ اِنَّ اللّٰهَ لَطِيفٌ خَبِيرٌ ﴿١٦﴾ يَا بُنَيَّ اَقِمِ الصَّلٰوةَ وَاْمُرْ بِالْمَعْرُوفِ وَانْهَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَاصْبِرْ عَلٰى مَا اَصَابَكَ
اِنَّ ذٰلِكَ مِنْ عَزْمِ الْاُمُورِ ﴿١٧﴾

21. Cüz
31. Süre
Lokmân 8-17

8-9. Senin peygamberliğine iman eden ve ilâhî emirlere uygun yaşayanları da, içerisinde sonsuza kadar huzur içinde yaşayacakları nimet dolu cennetlerle müjdele! Bu, onlara sonsuz kudret ve hikmet sahibi Allah'ın vaadidir.

10-11. Ey Allah'a ortak koşan ve onun nezdinde bazı varlıkları şefaatçi kabul eden müşrikler! Görmez misiniz ki Allah, içinde yaşadığınız kâinatı muazzam bir âhenk içerisinde yaratmıştır. Üzerinizdeki şu muhteşem gökyüzünü direksiz bir şekilde inşa etmiş, yeryüzünü sabit tutmak üzere yalçın dağlar yaratmış, her türlü canlının yaşayacağı mükemmel bir ortam olarak düzenlemiş, türlü canlılar yaratmış, gökyüzünden yağdırdığı yağmur sularıyla yeryüzünü binbir çeşit bitkiyle donatmıştır. Bu muhteşem varlıkları yaratıp emrinize veren Allah olduğu halde, sizler nasıl olur da hiçbir şey yaratma gücüne sahip olmayan varlıkları şefaatçi kabul edip onları Allah'a ortak koşarsınız? Bilesiniz ki bu davranışınız büyük bir haksızlık ve büyük bir yanlışlıktır.

12. Vaktiyle, hikmetli kulumuz Lokmân'a ilettiğimiz gibi insan, kendisine bütün bu nimetleri bahşeden Allah'a kulluk etmeli, şirkten uzak durmalıdır. Çünkü sadece Allah'a kulluk eden kimse, sahip olduğu nimetlerin şükrünü yerine getirip dünyada da âhirette de kazançlı çıkmış olur. Allah'a ortak koşan kimse ise bu nankörce tavrıyla sadece kendine zarar verir. Çünkü Allah kimsenin kulluğuna muhtaç değildir. O, insanlara sırf merhametinden dolayı öğüt vermektedir.

BİLGE İNSAN LOKMÂN'IN DİLİNDEN TEVHİT ve AHLÂK ÖĞÜTLERİ

13-15. Vaktiyle Lokmân, çocuğuna bu hakikati anlatarak şöyle nasihat vermişti: "Bak evlâdım! Sakın Allah'a ortak koşma, onun nezdinde bazı varlıkları şefaatçi kabul etme! Çünkü böyle bir davranış, her şeyi mükemmel bir şekilde yaratıp insanın hizmetine veren Allah'a karşı büyük bir nankörlük olur. İkinci olarak Allah, insana anne ve babasına karşı hürmetkâr olmasını emretmiştir. Özellikle annenin evlât üzerindeki hakkı çok büyüktür.[6] Çocuğunu binbir zorlukla karnında taşımış, doğumundan sonra onu iki yıl süreyle emzirip yıllarca bakıp büyütmüştür. Bu yüzden insan, kendisini yaratan ve her türlü nimeti veren Allah'a kulluk ederek, kendisi için türlü zorluklara göğüs geren ebeveynine de saygı ve hürmette kusur etmemesi gerekir. Fakat anne ve babası Allah'a şirk koşuyor diye, evlâdın onlara uyması, onların istekleriyle hareket edip Allah'a şirk koşması doğru olmaz. Böyle durumlarda onların değil, peygamberlerin ve tevhit ehli müminlerin yoluna uymak ve şirkten uzak durmak gerekir. Ancak bunu yaparken yine de anne ve babayı incitmemek, onlara iyi davranmak önemlidir. Neticede herkes öldükten sonra diriltilip Allah'ın huzurunda toplanacak ve kendi davranışından hesaba çekilecektir."

21. Cüz
31. Sûre
Lokmân 8-17

16-17. Lokmân öğütlerine şöyle devam etti: "Evlâdım! Her zaman sorumluluğunun bilincinde ol! Unutma ki yaptığın hiçbir şey Allah'tan gizli kalmaz. Ayrıca küçümsediğin basit davranışlarının bile bir hesabı olacaktır. Yaptıkların ne kadar küçük ve gizli olursa olsun, Allah hepsinden haberdardır ve hepsinin hesabını soracaktır. İşte bu bilinçle hareket et! Allah'a kullukta tevhitten sapma![7] Hep iyiliği benimse, kötülükten uzak dur![8] Tevhit mesajını anlatırken karşılaştığın sıkıntılara karşı sabırlı ve dayanıklı ol![9] Bunlar Allah'ın insana kesin olarak emrettiği hususlardır."[10]

---

[6] Zemahşerî.

[7] Salât ve zekât hakkında Tevbe sûresinin 5. âyetindeki dipnota bakınız.

[8] Burada geçen "وَأْمُرْ بِالْمَعْرُوفِ وَانْهَ عَنِ الْمُنْكَرِ" ifadesi, "iyiliği emret, kötülükten sakındır" anlamına değil, "iyiliği iş edin, kötülükten uzak dur" anlamına geliyor olmalıdır, zira bu ifadeler Lokmân tarafından küçük yaştaki çocuğuna öğüt olarak söylenmektedir. Dolayısıyla küçük bir çocuktan, başkalarına bir şeyler emretmesinin istendiğini düşünmek muhaldir. Kaldı ki esas itibariyle iyilik ve kötülük, başkalarına emredilecek şeyler değildir. Çünkü bir iyilik, bir başkasına emir olarak buyrulduğunda, kendisini "iyi" kılan vasıflarını kaybedebilir. Bu sebeple, İslâm'ın "emir bi'l-ma'rûf

(Devamı 937 sayfada)

[9] Taberî.

[10] Taberî, Zemahşerî.

ولا تصعر خدك للناس ولا تمش في الارض مرحا ان الله لا يحب كل مختال فخور ﴿١٨﴾ واقصد في
مشيك واغضض من صوتك ان انكر الاصوات لصوت الحمير ﴿١٩﴾ الم تروا ان الله سخر لكم ما في
السموات وما في الارض واسبغ عليكم نعمه ظاهرة وباطنة ومن الناس من يجادل في الله بغير علم
ولا هدى ولا كتاب منير ﴿٢٠﴾ واذا قيل لهم اتبعوا ما انزل الله قالوا بل نتبع ما وجدنا عليه اباءنا اولو
كان الشيطان يدعوهم الى عذاب السعير ﴿٢١﴾ ومن يسلم وجهه الى الله وهو محسن فقد استمسك
بالعروة الوثقى والى الله عاقبة الامور ﴿٢٢﴾ ومن كفر فلا يحزنك كفره الينا مرجعهم فننبئهم بما
عملوا ان الله عليم بذات الصدور ﴿٢٣﴾ نمتعهم قليلا ثم نضطرهم الى عذاب غليظ ﴿٢٤﴾ ولئن سألتهم
من خلق السموات والارض ليقولن الله قل الحمد لله بل اكثرهم لا يعلمون ﴿٢٥﴾ لله ما في السموات
والارض ان الله هو الغني الحميد ﴿٢٦﴾

18-19. İnsanlara karşı büyüklük taslama, toplum içinde kendini beğenmişlik yapma! İnsanlara zarar veren işlerin peşinde koşma![11] Böyle davrananların Allah'ın hoşnutluğundan mahrum kalacaklarını unutma! İnsanlara karşı güler yüzlü / mütevazi ol![12] Her davranışında ölçülü ol! İnsanları hor görme! Unutma ki insanları rahatsız eden ve başkalarına saygı göstermeyen kendini beğenmişlerin davranışları çok çirkindir ve Allah bu tür davranışları sevmez."[13]

KÂİNATTAKİ TEVHİT DELİLLERİ

20-22. Ey müşrikler! Nasıl olur da elinizde vahiy bilgisi olmadan Allah hakkında olur olmaz iddialar ortaya atar, O'ndan başka varlıkların O'nun katında size yardımcı olacağını düşünerek onlardan medet umarsınız! Bilmez misiniz ki şu muazzam kâinatı yaratan, gördüğünüz ve görmediğiniz nice nimetlerle donatıp emrinize veren sadece Allah'tır. Öyleyse başka bir varlığı nasıl O'nun katında yardımcı kabul edersiniz? Gerçek bu kadar açık ve net bir şekilde ortada olduğu halde niçin hâlâ inatla şirke devam etmekte, "Atalarımızın miras

11 Zemahşerî.

12 Taberî.

13 Âyetin metninde geçen "merkep sesi" ifadesiyle istiare yapılmıştır. Maksat, bu davranışın çirkinliğini ifade etmektir (bk. Zemahşerî). Âyetteki "Yüzünü ekşitme, çalımlı yürüme, sesini alçalt!" gibi ifadeleri lafzî mânalarıyla anlayarak âyeti; insana nasıl konuşacağını, nasıl yürüyeceğini öğretiyormuş gibi algılamak, âyetin maksadı değildir. Birçok tefsirde belirtildiği ve metinde de yansıttığımız üzere bu davranışların arkasındaki kötü huyun; kibrin, gururun, insanları hor ve hakir görmenin zemmi mevzubahistir (bk. Taberî). *Doğrusunu Allah bilir.*

bıraktıkları inançları terkedemeyiz" diye tutturmaktasınız? Halbuki inatla sürdürdüğünüz bu şirk inancı sizi cehennem ateşine sürüklemektedir. Elçimiz Muhammed'in size ilettiği tevhit ise sizi Allah'ın rızasına, dünya ve âhiret huzuruna ulaştıracak en sağlam yoldur. Kim bu tevhidi benimser ve şirkten uzak durursa bu sapasağlam ipe tutunmuş, kendisini kurtarmış olur. Yoksa atalarınızın peşinden gitmek sizleri kurtarmaz. Unutmayınız ki neticede hepiniz Allah'ın huzurunda hesaba çekileceksiniz.

23-24. Ey Muhammed! Müşriklerin senin peygamberliğini yalanlamakta ısrar etmelerine üzülme! Onların inanmaları için kendini paralama! Kurdukları tuzaklar için de kaygılanma! Allah onların tuzaklarını boşa çıkaracak ve sizlere zafer nasip edecektir.[14] Allah onların yapıp ettiklerini, hatta kalplerindeki niyetlerini bilmektedir. Âhirette onları hesaba çekecek ve gerekli karşılığı verecektir. Bugün seni yalanlayan o müşrikler, şu geçici dünya hayatının ardından acı bir azaba mâruz kalacaklardır.

25-26. Aslında müşrikler yaptıkları şeyin tutarsız olduğunu kendileri de biliyorlar. Meselâ onlara yeri göğü kimin yarattığını, şu muhteşem kâinatı kimin düzenleyip insanın emrine verdiğini sorsan hemen, "Elbette ki Allah'tır" diye cevap vereceklerdir. Buna rağmen yine de medet umdukları varlıkların buna lâyık olmadıklarının farkında değildirler. Bu sebeple onlara de ki: "Bütün bu kâinatı yaratan yegâne kudret Allah olduğu için, kulluk edilmeye lâyık kudret de O'dur. Aslında O'nun insanların kulluğuna ihtiyacı yoktur. Fakat yüce zât ve sıfatlarından dolayı kulluk edilmeye lâyık olan O olduğu için herkes sadece O'na kulluk etmelidir."[15]

14 Zemahşerî.

15 Râzî.

(935. sayfadaki 8 numaralı dipnotun devamı)

nehiy ani'l-münker" olarak ifade edilen ilkesi, başkalarına doğruları, iyilikleri "buyurmak" ve kötülükleri "yasaklamak" şeklinde değil, İslâm'ın güzelliklerini yaşayışı ile temsil edip insanlara örnek olmak şeklinde anlaşılmalıdır. Nitekim bizzat Hz. Peygamber'in kendisi ve ashâbı, tebliğ vazifesini bu şekilde yerine getirmiştir. Arap yarımadası dışında İslâm'ın yayılmasına vesile olan gönül mimarlarının yolu da bu olmuştur. Söz konusu prensibin genel olarak anlaşıldığı şekliyle uygulanması, Mûtezile mezhebinin bazı icraatlarında ve meşhur halku'l-Kur'ân (mihne/engizisyon) olayında olduğu gibi aşırı derecede totaliter ve baskıcı bir din anlayışına da dönüşebilmektedir. Bu sebeple biz, Kur'ân'da geçen ve müminlerin kâh birbirlerine kâh başkalarına "marûfu emredip münkeri nehyetmelerini" söyleyen âyetlerin bu çerçevede değerlendirilmesinin daha isabetli olacağı kanaatindeyiz. Bu ifadelerin nüzûl çağında bu şekilde anlaşılmış olup olmadığından emin olamasak da, yorumumuzun daha genel anlamda "emir bi'l-ma'rûf nehiy ani'l-münker" kaidesinin ruhuna uygun olduğunu düşünüyoruz. *Doğrusunu Allah bilir.*

وَلَوْ اَنَّ مَا فِي الْاَرْضِ مِنْ شَجَرَةٍ اَقْلَامٌ وَالْبَحْرُ يَمُدُّهُ مِنْ بَعْدِهِ سَبْعَةُ اَبْحُرٍ مَا نَفِدَتْ كَلِمَاتُ اللّٰهِ اِنَّ اللّٰهَ
عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٢٧﴾ مَا خَلْقُكُمْ وَلَا بَعْثُكُمْ اِلَّا كَنَفْسٍ وَاحِدَةٍ اِنَّ اللّٰهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ ﴿٢٨﴾ اَلَمْ تَرَ اَنَّ اللّٰهَ يُولِجُ
الَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَيُولِجُ النَّهَارَ فِي الَّيْلِ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلٌّ يَجْرِي اِلٰى اَجَلٍ مُسَمًّى وَاَنَّ اللّٰهَ بِمَا
تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿٢٩﴾ ذٰلِكَ بِاَنَّ اللّٰهَ هُوَ الْحَقُّ وَاَنَّ مَا يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ الْبَاطِلُ وَاَنَّ اللّٰهَ هُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيرُ ﴿٣٠﴾
اَلَمْ تَرَ اَنَّ الْفُلْكَ تَجْرِي فِي الْبَحْرِ بِنِعْمَتِ اللّٰهِ لِيُرِيَكُمْ مِنْ اٰيَاتِهِ اِنَّ فِي ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ
﴿٣١﴾ وَاِذَا غَشِيَهُمْ مَوْجٌ كَالظُّلَلِ دَعَوُا اللّٰهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ فَلَمَّا نَجّٰيهُمْ اِلَى الْبَرِّ فَمِنْهُمْ مُقْتَصِدٌ وَمَا
يَجْحَدُ بِاٰيَاتِنَا اِلَّا كُلُّ خَتَّارٍ كَفُورٍ ﴿٣٢﴾ يَا اَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمْ وَاخْشَوْا يَوْمًا لَا يَجْزِي وَالِدٌ عَنْ وَلَدِهِ
وَلَا مَوْلُودٌ هُوَ جَازٍ عَنْ وَالِدِهِ شَيْـًٔا اِنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ فَلَا تَغُرَّنَّكُمُ الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا وَلَا يَغُرَّنَّكُمْ بِاللّٰهِ الْغَرُورُ
﴿٣٣﴾ اِنَّ اللّٰهَ عِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ وَيُنَزِّلُ الْغَيْثَ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْاَرْحَامِ وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ مَاذَا تَكْسِبُ غَدًا
وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ بِاَيِّ اَرْضٍ تَمُوتُ اِنَّ اللّٰهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ ﴿٣٤﴾

21. Cüz
31. Sûre
Lokmân 27-34

27. Allah'ın, yarattığı muazzam varlıklar ve insanlara olan nimetleri o kadar çoktur ki yeryüzündeki bütün ağaçlar kalem, bütün denizler mürekkep olsa, hatta bu kalem ve mürekkeplere katbekat[16] benzerleri ilâve edilecek olsa yine de Allah'ın nimetlerini yazıp bitirmeye yetmez. Allah sonsuz kudret sahibidir ve insanlar için en iyi olanı murat etmektedir. Sonsuz ilmiyle insanlara en yararlı olan mesajları peygamberlerine iletmektedir.

28-31. Ey müşrikler! Hepinizi tek bir nefsi yaratır gibi yaratan Allah, aynı şekilde diriltmeye de kādirdir.[17] Nitekim Allah'ın bütün kâinata ne kadar hâkim olduğunu görmektesiniz. Baksanıza, O'nun kurduğu bu muhteşem kâinat düzeninde gecenin ve gündüzün süreleri kâh uzayıp kâh kısalmakta, güneş, ay ve kâinattaki bütün varlıklar kendileri için belirlenen düzen içerisinde hareket etmektedirler. Gemiler denizlerde, O'nun kurduğu muazzam düzen sayesinde yüzmektedir. Bütün bunlar, kulluk edilmeye lâyık yegâne kudret olan Allah'ın sizleri tekrar diriltip hesaba çekmeye de kādir olduğunu, medet umduğunuz varlıkların ise böyle bir güce sahip olmadıklarını açıkça ortaya koymaktadır. Aklı başında olan insanlar bütün bunlardan ibret alır ve şirkten

16 Râzî.
17 bk. Fâtır 35/11.

vazgeçip elçimizin mesajına uyarlar. Ne var ki sizler şirkte ısrar ediyor ve hesap gününü hatırlatan elçimizle alay etmeye kalkışıyorsunuz. Bilesiniz ki Allah sizin bu tavrınızı görmekte ve elçimize söylediklerinizi işitmektedir.

MÜŞRİKLERİN İKİYÜZLÜLÜKLERİ ve ŞİRK İNANCININ ALDATICILIĞI

32. Ey elçimiz Muhammed! Müşriklerin bu samimiyetsiz tavırlarını gösterecek bir delil de şudur: Onlar denizde dalgalar arasında kalacak olsalar, o güne kadar medet umdukları varlıkların hiçbir yarar sağlayamayacağını bildikleri için derhal Allah'a dua etmeye başlar, O'ndan başka her şeyi unutuverirler. Ne var ki Allah, kendilerini kurtarıp sağ salim kıyıya çıkmalarını sağladığında kendilerine her türlü nimeti veren Allah'a kulluk etmek yerine eski inançlarına geri dönerler.

33. Ey müşrikler! Tevhidi ortaya koyan bu kadar açık ve net deliller karşınızdadır. Artık şirkten vazgeçin. Ondan başka hiçbir varlığın kulluğa lâyık olmadığını anlayın. Medet umduğunuz varlıkların âhiret gününde size yardım edeceklerine inanıp da aldanmayın. Çünkü o gün hiç kimsenin kimseye bir yararı olmayacaktır. Hatta babanın oğluna dahi faydası olmayacaktır. Bu yüzden aklınızı başınıza toplayın ve başka varlıkların yardım ve şefaatlerini ummaktan vazgeçin, tevhide ve elçimizin mesajlarına uyarak kendinizi kurtarmaya bakın!

34. Allah'tan başka hiçbir varlık kendisinden medet umulmaya ve kulluğa lâyık değildir. Yaratan ve sonsuz kudret sahibi olan yalnızca O'dur. Kıyametin ne zaman kopacağını bilen, yağmuru yağdıran, sahip olduğunuz her nimeti size bahşeden O'dur. O'ndan başka hiç kimse yarın ne olacağını bilemez. Doğacak çocuğun geleceğini, kimin nerede öleceğini bilen sadece O'dur. Dolayısıyla kâhinlerin ve benzeri kimselerin güya gelecekten haber vermeye kalkışmaları yalancılıktır.[18] Elçimiz Muhammed'in mesajı ise, sınırsız ilmiyle her şeyi bilen Allah tarafından vahyedilen hakikattir.

---

[18] Zemahşeri.

OTUZ İKİNCİ SÛRE

SECDE

Sadece Allah'a kulluk - tevhit inancı.

Mekke döneminin son yıllarında, Mü'minûn sûresinden sonra vahyedilmiştir. Adını 15. âyette müminlerin vasıfları anlatılırken geçen "secde" kelimesinden almıştır. Tevhit, nübüvvet ve âhiretle ilgili mesajlar içermekte, Hz. Peygamber'e sabır ve kararlılık tavsiyesiyle son bulmaktadır.

Otuz âyetten oluşan bu sûreyi muhtevasına göre aşağıdaki gibi tasnif etmek mümkündür.

الٓمٓ ﴿١﴾ تَنْز۪يلُ الْكِتَابِ لَا رَيْبَ ف۪يهِ مِنْ رَبِّ الْعَالَم۪ينَ ﴿٢﴾ اَمْ يَقُولُونَ افْتَرٰيهُۚ بَلْ هُوَ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ لِتُنْذِرَ
قَوْمًا مَٓا اَتٰيهُمْ مِنْ نَذ۪يرٍ مِنْ قَبْلِكَ لَعَلَّهُمْ يَهْتَدُونَ ﴿٣﴾

KUR'AN, ALLAH'IN İNSANLARA RAHMETİDİR

1. Elif lâm mîm![1]

2-3. Elçimiz Muhammed'in Allah tarafından gönderilmiş bir peygamber olduğuna inanmayan ve Kur'an'ı, kendisinin uydurup Allah'a atfettiğini ileri süren müşrikler! Şunu bilin ki Muhammed, Allah'ın peygamberidir. Kur'an, O'nun uydurması olmadığı gibi şiir ya da kâhin sözü de değildir,[2] bütün varlıkların yaratıcısı olan Allah tarafından inzâl edilen vahiydir. Allah, Kur'an'ı göndermekle, tevhitten sapmış olan Mekke müşriklerine merhamet etmekte, sizleri şirkten uzaklaştırıp dosdoğru tevhit yoluna iletmek istemektedir.

[1] Hurûf-ı mukattaa olarak adlandırılan bu harflerle ilgili olarak Bakara sûresinin 1. âyetindeki dipnota bakınız.

[2] Taberi.

اللّٰهُ الَّذٖى خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فٖى سِتَّةِ اَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوٰى عَلَى الْعَرْشِ مَا لَكُمْ مِنْ دُونِهٖ مِنْ
وَلِىٍّ وَلَا شَفٖيعٍ اَفَلَا تَتَذَكَّرُونَ ﴿٤﴾ يُدَبِّرُ الْاَمْرَ مِنَ السَّمَاۤءِ اِلَى الْاَرْضِ ثُمَّ يَعْرُجُ اِلَيْهِ فٖى يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ
اَلْفَ سَنَةٍ مِمَّا تَعُدُّونَ ﴿٥﴾ ذٰلِكَ عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ الْعَزٖيزُ الرَّحٖيمُ ﴿٦﴾ اَلَّذٖى اَحْسَنَ كُلَّ شَيْءٍ
خَلَقَهُ وَبَدَاَ خَلْقَ الْاِنْسَانِ مِنْ طٖينٍ ﴿٧﴾ ثُمَّ جَعَلَ نَسْلَهُ مِنْ سُلَالَةٍ مِنْ مَاۤءٍ مَهٖينٍ ﴿٨﴾ ثُمَّ سَوّٰيهُ وَنَفَخَ فٖيهِ
مِنْ رُوحِهٖ وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْاَبْصَارَ وَالْاَفْـِٔدَةَ قَلٖيلًا مَا تَشْكُرُونَ ﴿٩﴾ وَقَالُوا ءَاِذَا ضَلَلْنَا فِى الْاَرْضِ
ءَاِنَّا لَفٖى خَلْقٍ جَدٖيدٍ بَلْ هُمْ بِلِقَاۤءِ رَبِّهِمْ كَافِرُونَ ﴿١٠﴾ قُلْ يَتَوَفّٰيكُمْ مَلَكُ الْمَوْتِ الَّذٖى وُكِّلَ بِكُمْ ثُمَّ اِلٰى
رَبِّكُمْ تُرْجَعُونَ ﴿١١﴾ وَلَوْ تَرٰى اِذِ الْمُجْرِمُونَ نَاكِسُوا رُؤُسِهِمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ رَبَّنَا اَبْصَرْنَا وَسَمِعْنَا فَارْجِعْنَا
نَعْمَلْ صَالِحًا اِنَّا مُوقِنُونَ ﴿١٢﴾ وَلَوْ شِئْنَا لَاٰتَيْنَا كُلَّ نَفْسٍ هُدٰيهَا وَلٰكِنْ حَقَّ الْقَوْلُ مِنّٖى لَاَمْلَئَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ
الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ اَجْمَعٖينَ ﴿١٣﴾ فَذُوقُوا بِمَا نَسٖيتُمْ لِقَاۤءَ يَوْمِكُمْ هٰذَا اِنَّا نَسٖينَاكُمْ وَذُوقُوا عَذَابَ الْخُلْدِ بِمَا
كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١٤﴾

21. Cüz
32. Süre
Secde 4-14

ALLAH, KULLUK EDİLMEYE LÂYIK YEGÂNE KUDRET

4-9. Ey Müşrikler! Gerçek şu ki sizler sadece ve doğrudan Allah'a kulluk etmek yerine O'na ortaklar koşuyor, bazı varlıkları O'nun katında şefaatçi olarak düşünüyorsunuz. Oysa Allah'tan başka kendisine kulluk edilmeye lâyık hiçbir kudret yoktur. Yaşamınız için yeryüzünü, dağları, ırmakları, bitkileri yaratan, gökyüzünü inşa ederek dünyayı mükemmel hale getiren[3] ve istifadenize sunan Allah'tır. Semanın en yükseklerinden yerin derinliklerine kadar bütün varlığın hükümranı O'dur. Sizin bir yıl içinde kat edeceğiniz mesafeleri bir günde kat edebilen[4] melekler O'nun emrindedir.[5] Görünür görünmez her şeyi bilen, gizli açık bütün yaptıklarınızdan haberdar olan O'dur. Kendisine ortak koşan ve elçisini ısrarla inkâr edenleri cezalandıracak, iman edenlere ise merhametiyle muamele

3 Âyette lafzan "Altı günde yaratmıştır" ifadesi geçmektedir. "Gün" mânasına gelen "yevm"in, bizim takvim hesabımızdaki gün ile aynı olup olmadığı tartışma konusu olmuştur. Diğer taraftan Kur'an'ın diğer bir yerinde (Fussılet 41/9-12) bu altı günde yaratma olayı detaylıca anlatılmaktadır. Altı günden maksat jeolojik devirler olarak da anlaşılmıştır. Ancak biz, Kur'an'ın yaratılışla ilgili teknik bilgi verdiğine kani değiliz. Çeviride yansıtıldığı gibi burada, kulları için her türlü imkân ve nimeti yaratanın yalnızca Allah olduğuna, dolayısıyla da yalnızca O'na kulluk edilmesi gerektiğine dikkat çekilmektedir.

4 Zemahşerî, İbn Atıyye.

5 Âyette melek adı geçmez, ancak cümlenin yapısından bu anlaşılabilir. Kaldı ki Meâric sûresinin 4. âyetinde bu açıkça ifade ediliyor (bk. Kurtubî).

edecektir.[6] Yarattığı her şeyi mükemmel yaratan, insanı ilkin bir çamurdan yaratıp mükemmel bir varlık haline getiren, onun neslini ana rahmine düşen bir damladan gerçekleştiren, ardından onu işitme, görme ve düşünme gücüne sahip mükemmel bir varlık haline getiren, ona hayat bahşeden O'dur. Bütün bunları yapabilecek başka bir kudret bulunmadığı halde nasıl olur da O'ndan başka varlıkları O'na ortak koşar ve onlardan medet umarsınız. Hiç aklınızı kullanmaz mısınız? Şunu bilesiniz ki kıyamet günü geldiğinde, şefaatçi kabul edip tâzimde bulunduğunuz o varlıkların hiçbir faydasını göremeyeceksiniz.

HESAP GÜNÜ

21. Cüz
32. Süre
Secde 4-14

10-11. Ey elçimiz Muhammed! Müşriklerin, hesap günüyle ilgili yaptığın uyarıları ciddiye almadıklarını, "Toprağa gömülüp yok olduktan sonra tekrar mı diriltileceğiz?" dediklerini biliyoruz. Aslında onlar, Allah'ın her şeyi yapacak kudrete sahip olduğunu biliyorlar, fakat O'nun huzuruna çıkıp hesap vermekten korktukları için bu gerçeği kabul etmek istemiyorlar.[7] Onlara şöyle söyle: "Evet, önce ölüm meleği gelip canınızı alacak, sonra da tekrar diriltilip Allah'ın huzurunda hesaba çekileceksiniz. O hesap sonunda hepiniz yaptıklarınızın karşılığını göreceksiniz."

12-14. Ey Muhammed! Müşriklerin hesap gününü reddetmelerine bakma! Zira o gün geldiğinde Allah'ın huzurunda hepsinin başları önlerine eğilecek ve "Ey rabbimiz! Şimdi aklımız başımıza geldi. Meğer dünyada gerçeği görmemişiz ama şimdi gördük. Ne olur bize bir şans daha ver, bizi dünyaya geri gönder. Bu sefer söz veriyoruz ki senin elçilerine iman edecek ve emirlerine uygun yaşayacağız" şeklinde yalvaracaklardır, ancak bu yalvarmaları işe yaramayacak ve onlara şöyle denilecektir: "Hesap gününü umursamayan siz değil miydiniz? Madem öyle, işte bugün tadın azabı bakalım! Allah'a ortak koşmanıza ve elçimizi inkâr etmenize karşılık, sonsuza kadar cehennemde kalın! Biz size inanıp inanmama hürriyeti verdik. İsteseydik hepinizi iman etmeye zorlayabilirdik, fakat inanıp inanmamayı sizin iradenize bıraktık.[8] Kendi iradesiyle iman etmemeyi tercih edenler şunu bilsinler ki şeytan, insanları tevhitten uzaklaştırmaya ahdettiği zaman ona uyanları cehenneme doldurma sözümüz elbette gerçekleşecektir.

---

6 "العَزِيز" ve "الرَّحِيم"'in anlamı böyle bir bağlam içerisinde bu şekilde çevrilmelidir (bk. Taberî).

7 Taberî, Kurtubî.

8 Zemahşerî.

إِنَّمَا يُؤْمِنُ بِآيَاتِنَا الَّذِينَ إِذَا ذُكِّرُوا بِهَا خَرُّوا سُجَّدًا وَسَبَّحُوا بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُونَ ﴿١٥﴾ تَتَجَافَى
جُنُوبُهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ خَوْفًا وَطَمَعًا وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ ﴿١٦﴾ فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَا أُخْفِيَ
لَهُمْ مِنْ قُرَّةِ أَعْيُنٍ جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٧﴾ أَفَمَنْ كَانَ مُؤْمِنًا كَمَنْ كَانَ فَاسِقًا لَا يَسْتَوُونَ ﴿١٨﴾ أَمَّا الَّذِينَ
آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَلَهُمْ جَنَّاتُ الْمَأْوَى نُزُلًا بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٩﴾ وَأَمَّا الَّذِينَ فَسَقُوا فَمَأْوَاهُمُ
النَّارُ كُلَّمَا أَرَادُوا أَنْ يَخْرُجُوا مِنْهَا أُعِيدُوا فِيهَا وَقِيلَ لَهُمْ ذُوقُوا عَذَابَ النَّارِ الَّذِي كُنْتُمْ بِهِ تُكَذِّبُونَ ﴿٢٠﴾
وَلَنُذِيقَنَّهُمْ مِنَ الْعَذَابِ الْأَدْنَى دُونَ الْعَذَابِ الْأَكْبَرِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿٢١﴾ وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ ذُكِّرَ بِآيَاتِ
رَبِّهِ ثُمَّ أَعْرَضَ عَنْهَا إِنَّا مِنَ الْمُجْرِمِينَ مُنْتَقِمُونَ ﴿٢٢﴾ وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ فَلَا تَكُنْ فِي مِرْيَةٍ مِنْ
لِقَائِهِ وَجَعَلْنَاهُ هُدًى لِبَنِي إِسْرَائِيلَ ﴿٢٣﴾

İMAN EDENLERİN VASIFLARI

15-17. Muhammed'in peygamberliğine iman eden ve gönderdiğimiz bu Kur'an'a inananlar ise Allah tarafından gönderilen mesajları işittikleri zaman büyük bir saygı ve bağlılık içinde itaat ederler. Allah'ın kendilerine sağladığı nimetlere şükreder ve sadece O'na kulluk ederler. Müşrikler gibi, elçimize karşı kibirlenmezler. Allah'tan başkasına ibadet etmenin veya O'nun emirlerine uymamanın cezasından korkar, O'nun vereceği ödülün ümidini taşırlar. Bu bilinçle her zaman ve sadece Allah'a ibadet ederler. Allah'ın kendilerine verdiği nimetleri yoksullarla paylaşırlar. Gerçekten de bu şekilde iman edip ilâhî emirlere uygun yaşayan müminler için hazırlanmış olan âhiret ödülü insanların aklına gelmeyecek kadar muazzam bir ödüldür.[9]

İNKÂR EDENLERİN SON PİŞMANLIKLARI

18-20. Allah'ın gönderdiği peygambere ve tevhide inanan bir mümin ile peygamberleri ve onlara gönderilen vahyi inkâr eden kimse[10] bir tutulur mu

9 Bu üç âyetin Medine'de vahyedildiğini ifade eden rivayetler bulunmaktadır. Ancak Mekke'de vahyedilen ve kendi içerisinde bütünlük arzeden bu sûrenin içerisine niçin Medine'de vahyedilen üç âyetin yerleştirildiğini anlamak zordur. Bununla beraber, bu âyetlerin Mekke'de vahyedildiğini kabul ettiğimizde de, siyak ve sibakı ile olan ilişkisini anlamak kolay değildir. Neticede bu âyetlerin yorumu bizim için müşkildir. *Doğrusunu Allah bilir.*

10 Taberî.

hiç? Elbette bir tutulmayacaklardır. İman edenler ve Allah'ın emirlerine uygun davrananlar bunun karşılığı olarak huzur içinde yaşayacakları cennetlere gireceklerdir. İnkâr edenlerin varacakları yer ise cehennem olacaktır. Oradan çıkmak için çok çaba sarfedecekler, fakat bu çabaları fayda etmeyecektir. Onlara, "Madem cehennemin müşrikler için hazırlandığını kabul etmiyordunuz,[11] o halde şimdi bunun cezası olarak tadın ateş azabını!" denilecektir.

21. O müşrikler eğer dünyada yaşadıkları çeşitli sıkıntılardan ders alıp ilâhî kudrete ortak koşmaktan vazgeçmez ve elçimiz Muhammed'e iman etmez, inkârda ısrar ederlerse kendilerine esas büyük azabı âhirette tattıracağız.[12]

22. Allah'ın peygamberini ve onun getirdiği ilâhî mesajları duyup anladığı halde ısrarla inkâr eden müşriklerden daha fazla kendisine kim yazık edebilir? Bunlar bile bile kendilerini azaba mâruz bırakmaktadırlar. Çünkü eğer böyle yapmaya devam ederlerse gerçekten de onları, bu yaptıklarının karşılığı olarak cezalandıracağız.

MÛSÂ NASIL PEYGAMBERSE MUHAMMED DE PEYGAMBERDİR

23. Ey Muhammed'in Allah'ın peygamberi olduğuna inanmayan müşrikler! Biliyorsunuz ki biz, daha önce de Mûsâ'yı peygamber olarak seçip ona Tevrat'ı vahyetmiştik. Bu sayede onu İsrâiloğulları'nı tevhide yönlendiren bir önder kılmıştık. O halde niçin elçimiz Muhammed'in de tıpkı Mûsâ gibi ilâhî vahyi aldığından[13] şüphe ediyorsunuz?[14]

---

[11] Taberi.

[12] Taberi.

[13] Âyette geçen "فلا تكن في مرية من لقائه" ifadesi Zemahşerî'ye göre "vahyi almış olmaktan şüphe etme" anlamındadır. Yani Mûsâ nasıl vahiyle karşılaştıysa Muhammed de karşılaşmıştır. Şüphe edilmemesi söylenen şey budur.

[14] Âyette hitap aslında Hz. Peygamber'e yöneliktir. Ancak Hz. Peygamber'in, kendisine gelen vahiyden şüphe duyması söz konusu değildir. Öyleyse burada Hz. Peygamber üzerinden muhataplarına mesaj verilmektedir. Bu üslûp Kur'an'da sıkça kullanılmıştır.

وَجَعَلْنَا مِنْهُمْ اَئِمَّةً يَهْدُونَ بِاَمْرِنَا لَمَّا صَبَرُوا وَكَانُوا بِاٰيَاتِنَا يُوقِنُونَ ﴿٢٤﴾ اِنَّ رَبَّكَ هُوَ يَفْصِلُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ
الْقِيٰمَةِ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿٢٥﴾ اَوَلَمْ يَهْدِ لَهُمْ كَمْ اَهْلَكْنَا مِنْ قَبْلِهِمْ مِنَ الْقُرُونِ يَمْشُونَ فِي مَسَاكِنِهِمْ
اِنَّ فِي ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ اَفَلَا يَسْمَعُونَ ﴿٢٦﴾ اَوَلَمْ يَرَوْا اَنَّا نَسُوقُ الْمَاءَ اِلَى الْاَرْضِ الْجُرُزِ فَنُخْرِجُ بِهِ زَرْعًا تَاْكُلُ
مِنْهُ اَنْعَامُهُمْ وَاَنْفُسُهُمْ اَفَلَا يُبْصِرُونَ ﴿٢٧﴾ وَيَقُولُونَ مَتٰى هٰذَا الْفَتْحُ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٢٨﴾ قُلْ يَوْمَ الْفَتْحِ
لَا يَنْفَعُ الَّذِينَ كَفَرُوا اِيمَانُهُمْ وَلَا هُمْ يُنْظَرُونَ ﴿٢٩﴾ فَاَعْرِضْ عَنْهُمْ وَانْتَظِرْ اِنَّهُمْ مُنْتَظِرُونَ ﴿٣٠﴾

24. Nitekim İsrâiloğulları, elçimiz Mûsâ'ya iman edip onunla birlikte tevhitte sebat gösterdikleri için onları insanlara tevhit mesajını taşıyan öncü bir toplum haline getirmiştik. Eğer siz müşrikler de Muhammed'in peygamberliğine inanır ve şirkten vazgeçerseniz, onlar gibi öncü bir toplum olursunuz.[15]

25. Kuşkusuz bu ilâhî mesaja muhalefet edenler hakkında kıyamet günü Allah tarafından nihaî hüküm verilecektir.[16]

GEÇMİŞ TOPLUMLARDAN İBRET ALMA ÇAĞRISI

26. Ey elçimiz Muhammed'in ilâhî ceza uyarısını dikkate almayan müşrikler! Peygamberlerin bu tür uyarılarına kulak vermeyenlerin sonunun nasıl olduğunu görmek için sizden önce aynı tavrı takınıp helâk edilen Âd ve Semûd gibi milletlerin[17] haline bakmaz mısınız? Onların harabe haldeki yerlerini ve yurtlarını biliyorsunuz! Doğrusu onların başlarına gelenler sizler için bir derstir. Hiç aklınızı kullanıp ibret almaz mısınız?

15 İsrâiloğulları'nın elçiye iman ettikleri için kazandıkları bu mertebenin hatırlatılması Mekke müşrikleri için manidar bir mesajdır. Bu mesajı âyetin devamında mahzuf ifade olarak belirtmeyi uygun gördük.

16 Burada, peygamberlerden sonra aralarında ihtilâfa düşen İsrâiloğulları da kastedilmiş olabilir. Bağlam buna da uygundur. Zira İsrâiloğulları'nın öncü toplum olduğu söylendiğinde müşrikler, onların o dönemde zayıf ve dağınık olduklarını söylemiş veya düşünmüş olabilirler. Buna cevap olarak da "Onların parçalanmış olmaları peygamberlerinin öğrettiği tevhit mesajından uzaklaşmalarının sonucudur. Allah, haklarında kararı kıyamet günü verecektir" denilmiş olabilir. *Doğrusunu Allah bilir.*

17 Taberî.

TABİATTAKİ İLÂHÎ KUDRETİN TEVHİDE DELÂLETİ

27. Ey bazı varlıkları şefaatçi kabul edip onları Allah'a ortak koşan müşrikler! Tabiata baktığınızda Allah'ın bütün varlığa egemen olduğunu görmez misiniz? Baksanıza, Allah'ın yarattığı şu muazzam düzen içerisinde yağdırdığı yağmurlar sayesinde kupkuru topraklar hayat bulmakta, sizlere ve hayvanlarınıza rızık olacak nice bitkiler yetişmektedir. Bütün bunları yapabilecek Allah'tan başka bir güç var mıdır? O halde nasıl olur da bu gerçeğe karşı kör gibi davranır ve O'ndan başka varlıkları şefaatçi kabul edip ortak koşarsınız?

VAKİT VARKEN ELÇİMİZE İMAN EDİN!

28-29. Demek bütün bu öğütleri dinlemek bir yana, elçimiz Muhammed'in uyarılarıyla alay ediyor ve "Şu kıyamet ve hesap günü ne zamanmış!"[18] diye soruyorsunuz? O zaman şunu biliniz ki o gün geldiğinde iş işten geçmiş olacak ve artık inanmanız da fayda etmeyecektir. Bu yüzden aklınızı başınıza alın ve iş işten geçmeden elçimize iman edin!

30. Ey elçimiz Muhammed! Sen onların bu küstahça alaylarına aldırma! Tebliğ görevini kararlılıkla sürdür. Hiç endişe etme, ilâhî azap onları beklemektedir.

[18] Yevmü'l-feth bazı tefsirlerde Mekke'nin fethi olarak anlaşılmıştır. Ancak Taberî'nin de ifade ettiği gibi, âyetin devamında, o gün geldiğinde o güne kadar inanmayanların imanlarının kabul edilmeyeceği söylenmektedir. Takdir edileceği üzere Mekke'nin fethi ya da müslümanların herhangi bir zaferi, iman etmenin son fırsatı değildir. Bu yüzden "yevmü'l-feth"in kıyamet günü olması daha isabetli bir yorum olarak görünmektedir. *Doğrusunu Allah bilir.*

OTUZ ÜÇÜNCÜ SÛRE

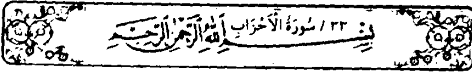
AHZÂB

Tevhit inancını yok etmek için ittifak yapan güçler.

Medine döneminin dördüncü yılında yani Ahzâb Savaşı olarak adlandırılan Hendek Savaşı'nın yapıldığı yılda vahyedilmiştir. Nüzûl sırasında Enfâl ve Haşr sûrelerinden sonra gelir. Metin içi ve metin dışı işaretlerden yola çıkarak sûrenin tamamının birlikte vahyedilmediğini söylemek mümkündür.[1] Ahzâb Savaşı'nın yanı sıra Kurayzaoğulları yahudileriyle yapılan savaştan ve Hz. Peygamber'in aile hayatıyla ilgili hususlardan söz edilmekte; münafıklar, yahudi ve müşrikler eleştirilmektedir.

Yetmiş üç âyetten oluşan sûreyi muhtevasına göre aşağıdaki gibi tasnif etmek mümkündür.

1 bk. Derveze.

يَٓا اَيُّهَا النَّبِيُّ اتَّقِ اللّٰهَ وَلَا تُطِعِ الْكَافِرِينَ وَالْمُنَافِقِينَۜ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًاۙ ﴿١﴾ وَاتَّبِعْ مَا يُوحٰٓى اِلَيْكَ
مِنْ رَبِّكَۜ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًاۙ ﴿٢﴾ وَتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِۜ وَكَفٰى بِاللّٰهِ وَكِيلًا ﴿٣﴾

Hz. PEYGAMBER'E KARŞI YAHUDİ-MÜŞRİK İTTİFAKI

1-2. Ey yüce elçimiz Muhammed! Müşriklerin sana karşı yahudilerle ittifak yaparak sarfettikleri çabalar karşısında kararlılığını muhafaza et! Bu zamana kadar gösterdiğin sebatı bundan sonra da göster![2] Onların isteklerine kulak asma![3] Tahriklerine kapılıp anlaşmayı bozma![4] Rabbinden sana vahyedilmekte olan dosdoğru tevhide bağlılığını sürdür. Şunu bil ki Allah onların bu yaptıklarını da, senin tavrını da görmekte ve herkese hak ettiği karşılığı verecektir.

3. Medineli yahudilerin ve münafıkların müşriklerle ittifak yapmaları seni endişeye düşürmesin! Sen tevhitte kararlılıkla devam et ve Allah'a güven! Zira kendisine güvenilecek yegâne kudret O'dur.

---

[2] Kimi meallerde bu ifade, "Ey peygamber! Allah'tan kork!" şeklinde tercüme edilmiştir ki Râzî'nin de beyan ettiği gibi âyeti bu şekilde anlamlandırmak yanlıştır. Ayrıca "ey peygamber!" şeklinde ifade edilen nidâ cümlesinde bir teşrif de söz konusudur (bk. Zemahşerî) ki dilimize olduğu gibi aktarıldığında bu vurgu kaybolmaktadır. Bu yüzden "ey yüce elçimiz!" gibi bir vurguyla çevirmek daha isabetlidir.

[3] Âyetin vahyediliş sebebi hakkında Mukātil b. Süleyman'ın verdiği rivayeti esas alarak çeviri yaptık.

[4] Zemahşerî.

مَا جَعَلَ اللّٰهُ لِرَجُلٍ مِنْ قَلْبَيْنِ فِي جَوْفِهِ وَمَا جَعَلَ اَزْوَاجَكُمُ الّٰٓئِي تُظَاهِرُونَ مِنْهُنَّ اُمَّهَاتِكُمْ وَمَا جَعَلَ
اَدْعِيَٓاءَكُمْ اَبْنَٓاءَكُمْ ذٰلِكُمْ قَوْلُكُمْ بِاَفْوَاهِكُمْ وَاللّٰهُ يَقُولُ الْحَقَّ وَهُوَ يَهْدِي السَّبِيلَ ﴿٤﴾ اُدْعُوهُمْ لِاٰبَٓائِهِمْ هُوَ
اَقْسَطُ عِنْدَ اللّٰهِ فَاِنْ لَمْ تَعْلَمُٓوا اٰبَٓاءَهُمْ فَاِخْوَانُكُمْ فِي الدِّينِ وَمَوَالِيكُمْ وَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ فِيمَٓا اَخْطَاْتُمْ
بِهِ وَلٰكِنْ مَا تَعَمَّدَتْ قُلُوبُكُمْ وَكَانَ اللّٰهُ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿٥﴾ اَلنَّبِيُّ اَوْلٰى بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ اَنْفُسِهِمْ وَاَزْوَاجُهُٓ
اُمَّهَاتُهُمْ وَاُو۬لُوا الْاَرْحَامِ بَعْضُهُمْ اَوْلٰى بِبَعْضٍ فِي كِتَابِ اللّٰهِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُهَاجِرِينَ اِلَّٓا اَنْ تَفْعَلُٓوا
27. Cüz اِلٰٓى اَوْلِيَٓائِكُمْ مَعْرُوفًا كَانَ ذٰلِكَ فِي الْكِتَابِ مَسْطُورًا ﴿٦﴾ وَاِذْ اَخَذْنَا مِنَ النَّبِيِّنَ مِيثَاقَهُمْ وَمِنْكَ وَمِنْ نُوحٍ
33. Süre وَاِبْرٰهٖيمَ وَمُوسٰى وَعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ وَاَخَذْنَا مِنْهُمْ مِيثَاقًا غَلِيظًا ﴿٧﴾ لِيَسْـَٔلَ الصَّادِقِينَ عَنْ صِدْقِهِمْ وَاَعَدَّ
Ahzâb 4-8
لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا اَلِيمًا ﴿٨﴾

ZIHÂR ÂDETİ ve EVLÂTLIK KONUSUNDA MÜNAFIKLARIN TUTUMU

4-5. Ey müminler! İnsanın eşine herhangi bir sebeple kızıp da ona, "Sen artık bana annem gibisin!" demesi son derece çirkindir ve bir Câhiliye alışkanlığıdır. Böyle bir sözün herhangi bir hükmü yoktur. Bu çirkin söz sebebiyle eşler arasında boşanma gerçekleşmez. Çünkü insanın kalbi, aynı kişiyi hem eş hem anne olarak sevemez. Bunlar birbirinden farklı sevgilerdir. Benzer şekilde insan bir çocuğu evlâtlık edindi diye o çocuk onun öz evlâdı olmaz. Dolayısıyla eşine, "Sen benim annem gibisin!" diyen kimsenin sözü de, evlâtlık edindiği çocuğa "Sen benim çocuğumsun!" diyen kimsenin sözü de hükümsüzdür. Câhiliye'den kalma bu yanlış âdetleri terkediniz ve eşlerinizi eş olarak, annelerinizi anne olarak biliniz. Diğer taraftan elçimiz Muhammed'in vaktiyle Zeyd b. Hârise'yi evlâtlık edinmesi, şimdi ondan boşanan eşiyle evlenmesine mani değildir. Bu durumu dillerine dolayan ve "Muhammed, oğlunun eski eşiyle evleniyor!" diye fitne çıkaran münafıklara aldırmayınız. Kaldı ki evlâtlıklarınız sizin değil, gerçek babalarının çocuklarıdır. Bu yüzden onları, "Benim çocuğum" şeklinde değil, gerçek babalarının isimlerine nispet ederek tanıtınız, onlara öyle hitap ediniz. Gerçek babalarını bilmiyorsanız da, onları dostlarınız ve kardeşleriniz olarak kabul ediniz. Allah nezdinde doğru olan davranış budur. Bu zamana kadar bu ifadeleri kullanmaya alışmanız sebebiyle yanlışlıkla söylemeniz mâzur görülebilir ama bu ifadeleri artık kasıtlı olarak kullanmayınız. Eğer bu ilâhî emirlere uyarsanız Allah geçmişteki yanlışlarınızı bağışlar, çünkü O'nun affı ve mağfireti sonsuzdur.

6. Elçimiz Muhammed, kendisine inanan gerçek müminler için canlarından daha kıymetlidir, onun eşleri de müminlere anneleri gibi mahrem sayılırlar.[5] Bu yüzden, onlar Muhammed'in aile hayatı hakkında konuşurken dikkatli ve edepli davranırlar, münafıkların sözlerine itibar etmezler. Diğer taraftan aralarında kan bağı bulunan akrabalarınız, sizinle birlikte hicret etmemiş dahi olsalar,[6] hicret eden fakat akrabanız olmayan müminlere göre miras konusunda daha önceliklidirler. Bununla beraber sizinle hicret etmiş mümin dostlarınıza mâkul ölçüde iyilik yapmanız, onlara malınızdan bağışta bulunmanız da mümkündür.

7-8. Ey elçimiz Muhammed! Münafıkların ve müşriklerin çabaları karşısında yılmadan tevhidi tebliğ etmeye devam et! Unutma ki biz, başta Nûh, İbrâhim, Mûsâ ve Îsâ olmak üzere senden önceki peygamberlerden de tevhidi tebliğ etme konusunda söz almıştık. İşte bu yüzden Allah, bütün peygamberlere âhiret gününde, bu görevi hakkıyla yerine getirip getiremediklerini soracak, onları inkâr edenlere ise[7] hazırlamış olduğu cehennem azabını tattıracaktır.

5 Taberî.
6 Mukātil.
7 Mukātil.

يا أيها الذين آمنوا اذكروا نعمة الله عليكم إذ جاءتكم جنود فأرسلنا عليهم ريحا وجنودا لم تروها
وكان الله بما تعملون بصيرا (٩) إذ جاؤوكم من فوقكم ومن أسفل منكم وإذ زاغت الأبصار وبلغت
القلوب الحناجر وتظنون بالله الظنونا (١٠) هنالك ابتلي المؤمنون وزلزلوا زلزالا شديدا (١١) وإذ
يقول المنافقون والذين في قلوبهم مرض ما وعدنا الله ورسوله إلا غرورا (١٢) وإذ قالت طائفة منهم يا
أهل يثرب لا مقام لكم فارجعوا ويستأذن فريق منهم النبي يقولون إن بيوتنا عورة وما هي بعورة إن
يريدون إلا فرارا (١٣) ولو دخلت عليهم من أقطارها ثم سئلوا الفتنة لآتوها وما تلبثوا بها إلا يسيرا
(١٤) ولقد كانوا عاهدوا الله من قبل لا يولون الأدبار وكان عهد الله مسؤولا (١٥) قل لن ينفعكم الفرار إن
فررتم من الموت أو القتل وإذا لا تمتعون إلا قليلا (١٦) قل من ذا الذي يعصمكم من الله إن أراد بكم
سوءا أو أراد بكم رحمة ولا يجدون لهم من دون الله وليا ولا نصيرا (١٧) قد يعلم الله المعوقين منكم
والقائلين لإخوانهم هلم إلينا ولا يأتون البأس إلا قليلا (١٨) أشحة عليكم فإذا جاء الخوف رأيتهم
ينظرون إليك تدور أعينهم كالذي يغشى عليه من الموت فإذا ذهب الخوف سلقوكم بألسنة حداد
أشحة على الخير أولئك لم يؤمنوا فأحبط الله أعمالهم وكان ذلك على الله يسيرا (١٩)

HENDEK SAVAŞI'NDA MÜNAFIKLARIN GERÇEK YÜZLERİNİN ORTAYA ÇIKMASI

9-15. Ey elçimiz Muhammed'e iman edenler! Münafıkların yaygaralarına kulak asmayınız, onların vesveselerine kapılmayınız! Doğu ve batı yönlerinden gelen (Gatafân ve Kureyş kabilelerine mensup) müşriklerin yahudilerle ittifak halinde Medine'ye saldırdıkları Hendek Savaşı'nda Allah'ın sizlere nasıl yardım ettiğini hatırlayınız! Nitekim Allah, gece yarısı ansızın bastıran bir fırtınayla ve sizin göremediğiniz kuvvetlerle onları perişan etmiş; onların sizi her yönden kuşatıp iyice sıkıştırdıkları, âdeta yüreklerinizin ağzınıza geldiği, ilâhî yardım konusunda aklınıza binbir şüphenin üşüştüğü, münafıkların "Muhammed bize zafer vaat ediyordu ama korkudan yerimizden kımıldayamıyoruz. Ey Medineliler! Bu savaşın sonu kötü görünüyor. Vakit varken evlerimize dönelim" diye konuşmaya başladıkları, "Evlerimiz korumasız kaldı" diye yalan söyleyerek peygamberden izin isteyip kaçmanın yollarını aradıkları, başta cesurca savaşacaklarına söz verdikleri halde işler kızışınca vazgeçtikleri, düşman hendeği geçip şehre girecek olsa hemen onlardan yana olup şirki benimseyecek kadar gerçek yüzlerini ortaya koydukları o zor anlarda sizleri ilâhî yardımıyla korumuştu. Doğrusu o zaman hepiniz iyiden iyiye sarsılmış ve çetin bir imtihandan geçmiştiniz. Gerçek şu ki Allah, peygambere verdikleri sözü bozan ve o zor anda onu desteklemeyen münafıklara, bu yaptıklarının hesabını elbette soracaktır.[8]

16-18. Ey elçimiz Muhammed! Hendek Savaşı'nda can korkusuna düşüp asılsız mazeretlerle senden izin isteyen ve kaçıp kurtulmaya çalışan münafıklara şöyle de: "Ölümden veya savaşta vurulmaktan kaçmaya çalışmanız boşunadır. Diyelim ki kaçtınız ve canınızı kurtardınız, peki ondan sonra şu dünyada süreceğiniz yaşam fâni bir ömürden başka nedir ki? Sonunda ölüp Allah'ın huzuruna çıkacak ve yaptığınızın hesabını vereceksiniz! Bu davranışınıza karşılık Allah'ın vereceği cezadan sizi koruyabilecek bir güç var mıdır? Şunu da biliniz ki bu münafıkça tavrı terkedip samimi birer mümin olursanız Allah sizi pekâlâ affeder, yeter ki siz tövbe edin![9] Unutmayın ki Allah, içinizden savaşa katılmak istemedikleri gibi arkadaşlarına, "Gelin sözümüzü dinleyin, Muhammed'e uyup canınızı tehlikeye atmayın. Onun sizi Ebû Süfyân'a karşı koruyacak gücü yoktur. Gelin yol yakınken vazgeçip canınızı kurtarın!" diye güya akıl verenleri gayet iyi bilmektedir. Kaldı ki onlar gibiler zaten savaşa katılacak olsalar da bir hayırları dokunacak değildi!"

19. Bu münafıklar savaş hazırlıkları yapılırken en ufak bir maddî katkıda bulunmadıkları gibi, düşmanla karşılaşıldığında korkudan gözleri baygınlaşıp sersemlemiş gibi bakakalırlar. Ama düşman korkusu geçtikten sonra ucuz kahramanlık taslayıp, zaferin kendileri sayesinde kazanıldığını iddia ederek ganimetten pay almaya çalışırlar. Doğrusu bunlar, gerçek mânada iman etmemiş münafık kimselerdir, fakat bu yaptıkları yanlarına kâr kalmayacaktır. Münafıkça yaptıkları iyilikler (!) ve göz boyamaya yönelik sözleri onlara ne Allah katında sevap kazandıracak[10] ne de dünya hayatında hayır getirecektir. Çünkü bu davranışları Allah nezdinde pek değersiz ve bayağı davranışlardır.[11]

[8] Burada toplam yedi âyeti, Türkçe cümle kurgusu gereği çeşitli tasarruflarda bulunarak çevirdik. Yeri gelmişken şunu ifade edelim ki Kur'an metni, ilâhî kelâm olmanın yüceliğini her bölümde olduğu gibi burada da tüyler ürpertici düzeyde hissettirmektedir. Ne var ki bunu çeviriye yansıtmanın imkânı yoktur. Dolayısıyla yapılan her çeviri kusurlu olmaya mahkûmdur.

[9] Ahmed Mekkî (*el-Muin*).

[10] Kurtubî.

[11] İbn Atıyye.

يَحْسَبُونَ الْاَحْزَابَ لَمْ يَذْهَبُواۚ وَاِنْ يَاْتِ الْاَحْزَابُ يَوَدُّوا لَوْ اَنَّهُمْ بَادُونَ فِى الْاَعْرَابِ يَسْـَٔلُونَ عَنْ اَنْبَٓائِكُمْ
وَلَوْ كَانُوا فِيكُمْ مَا قَاتَلُٓوا اِلَّا قَلِيلًا ﴿٢٠﴾ لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِى رَسُولِ اللّٰهِ اُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِمَنْ كَانَ يَرْجُوا اللّٰهَ
وَالْيَوْمَ الْاٰخِرَ وَذَكَرَ اللّٰهَ كَثِيرًاۜ ﴿٢١﴾ وَلَمَّا رَاَ الْمُؤْمِنُونَ الْاَحْزَابَۙ قَالُوا هٰذَا مَا وَعَدَنَا اللّٰهُ وَرَسُولُهُ وَصَدَقَ
اللّٰهُ وَرَسُولُهُۘ وَمَا زَادَهُمْ اِلَّٓا اِيمَانًا وَتَسْلِيمًاۜ ﴿٢٢﴾ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ رِجَالٌ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللّٰهَ عَلَيْهِۚ فَمِنْهُمْ
مَنْ قَضٰى نَحْبَهُ وَمِنْهُمْ مَنْ يَنْتَظِرُۘ وَمَا بَدَّلُوا تَبْدِيلًاۙ ﴿٢٣﴾ لِيَجْزِىَ اللّٰهُ الصَّادِقِينَ بِصِدْقِهِمْ وَيُعَذِّبَ
الْمُنَافِقِينَ اِنْ شَٓاءَ اَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْۜ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًاۚ ﴿٢٤﴾ وَرَدَّ اللّٰهُ الَّذِينَ كَفَرُوا بِغَيْظِهِمْ لَمْ
يَنَالُوا خَيْرًاۜ وَكَفَى اللّٰهُ الْمُؤْمِنِينَ الْقِتَالَۜ وَكَانَ اللّٰهُ قَوِيًّا عَزِيزًاۚ ﴿٢٥﴾ وَاَنْزَلَ الَّذِينَ ظَاهَرُوهُمْ مِنْ اَهْلِ
الْكِتَابِ مِنْ صَيَاصِيهِمْ وَقَذَفَ فِى قُلُوبِهِمُ الرُّعْبَ فَرِيقًا تَقْتُلُونَ وَتَاْسِرُونَ فَرِيقًاۚ ﴿٢٦﴾ وَاَوْرَثَكُمْ اَرْضَهُمْ
وَدِيَارَهُمْ وَاَمْوَالَهُمْ وَاَرْضًا لَمْ تَطَـُٔوهَاۜ وَكَانَ اللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرًاۚ ﴿٢٧﴾ يَٓا اَيُّهَا النَّبِىُّ قُلْ لِاَزْوَاجِكَ اِنْ
كُنْتُنَّ تُرِدْنَ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا فَتَعَالَيْنَ اُمَتِّعْكُنَّ وَاُسَرِّحْكُنَّ سَرَاحًا جَمِيلًا ﴿٢٨﴾ وَاِنْ كُنْتُنَّ تُرِدْنَ اللّٰهَ
وَرَسُولَهُ وَالدَّارَ الْاٰخِرَةَ فَاِنَّ اللّٰهَ اَعَدَّ لِلْمُحْسِنَاتِ مِنْكُنَّ اَجْرًا عَظِيمًا ﴿٢٩﴾

21. Cüz
33. Süre
Ahzâb 20-29

20. Münafıklar düşmanın hezimete uğrayıp geri çekilmesinden sonra bile içlerindeki korkuyu atamamışlardı; müşrik ordusu geri dönecek olursa Medine'de değil, çölde bedevîlerin arasında bulunup olup biteni uzaktan öğrenmek istiyorlardı. Kaldı ki onlar bu korkuyla Medine'de kalıp müminlerle birlikte savaşa katılacak olsalar dahi hiçbir hayırları dokunmazdı.[12]

21. Ey elçimiz Muhammed'e inanan, fakat çeşitli gerekçelerle savaşta onun yanında yer almayan müminler! Şunu bilin ki savaşta yaralanmasına, arkadaşlarını ve yakınlarını kaybetmesine rağmen kararlılığından hiç tâviz vermeyen elçimiz Muhammed, sizler için mükemmel bir örnektir. Dolayısıyla iman eden ve âhirette ilâhî ödülü uman müminlere düşen görev, onu her yerde adım adım izlemek ve kendisine itaat etmektir.

22. Nitekim elçimize samimi bir şekilde inanan gerçek müminler, düşmanı karşılarında gördüklerinde münafıklar gibi yalpalamayıp, "İşte peygamberin bize vaat ettiği zaferin gerçekleşeceği gün budur,[13] elbette Allah'ın elçisi Muhammed bizlere doğruyu söylemiştir" demişlerdir. Bu durum onların inanç ve bağlılıklarını iyice pekiştirmiştir.

12 Âyetteki ifadeler müminlere hitap etmektedir. Fakat Türkçe kurgu gereği üçüncü çoğul şahıs olarak çevirdik.

13 Zemahşerî.

23-24. Müminler içinde sözünün eri öyle kimseler vardır ki bunlar peygambere verdikleri bağlılık sözünü yerine getirmek üzere canlarını feda edecek kadar sadakat sahibidirler. Bir kısmı canlarını seve seve feda etmişken, diğerleri de şehit olmak için beklemektedirler. Allah işte bu sadakat sahibi müminleri hak ettikleri şekilde ödüllendirecek, münafıklık yapanları ise, tövbe edip sadık müminler gibi olmadıkları takdirde cezalandıracaktır.[14] Ancak eğer tövbe ederlerse Allah onları da bağışlar, çünkü O, sonsuz af ve merhamet sahibidir.

25-27. Evet Allah, Medine'yi muhasara altına alan müşrik ittifakının hevesini kursağında bıraktığı gibi onlara içeriden destek veren Kurayzaoğulları yahudilerinin[15] de emellerini boşa çıkarmış, savaşta müminlerin onları püskürtmesini sağlamıştır. Nitekim müşrikler hezimete uğrayıp geri çekildikten sonra, elçimiz Muhammed'e sadakatle bağlı olan müminler peygamberin emri ile Kurayzaoğulları'nın kalelerini kuşatmış ve nihayetinde onları oradan çıkarıp savaşçılarını[16] öldürmüş, geri kalanlarını ise esir etmişlerdir. Böylece onların yerlerine yurtlarına ve mallarına sahip olmuşlar, Allah'ın yardımıyla daha nice topraklara sahip olacak güce kavuşmuşlardır.

21. Cüz
33. Süre
Ahzâb 20-29

Hz. PEYGAMBER'İN AİLE HAYATI

28-29. Ey elçimiz Muhammed! Maddî beklentileriyle seni sıkıntıya sokan, ganimetlerden pay almak için ısrar eden eşlerine şöyle de: "Eğer istediğiniz dünya malı ise gelin sizlere istediğiniz malı vereyim, ondan sonra da boşayayım. Yok, eğer maddî sıkıntıya rağmen Allah'ın peygamberinin eşi olarak kalmak ve âhiret mükâfatını kazanmak istiyorsanız şunu iyi biliniz ki Allah'a ve peygambere karşı sadakat sahibi olanlarınız için Allah çok muazzam bir mükâfat hazırlamıştır."

14 Taberî.

15 Taberî.

16 İbnü'l-Cevzî.

يَا نِسَاءَ النَّبِيِّ مَنْ يَأْتِ مِنْكُنَّ بِفَاحِشَةٍ مُبَيِّنَةٍ يُضَاعَفْ لَهَا الْعَذَابُ ضِعْفَيْنِ وَكَانَ ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ يَسِيرًا
﴿٣٠﴾ وَمَنْ يَقْنُتْ مِنْكُنَّ لِلّٰهِ وَرَسُولِهِ وَتَعْمَلْ صَالِحًا نُؤْتِهَا اَجْرَهَا مَرَّتَيْنِ وَاَعْتَدْنَا لَهَا رِزْقًا كَرِيمًا ﴿٣١﴾ يَا
نِسَاءَ النَّبِيِّ لَسْتُنَّ كَاَحَدٍ مِنَ النِّسَاءِ اِنِ اتَّقَيْتُنَّ فَلَا تَخْضَعْنَ بِالْقَوْلِ فَيَطْمَعَ الَّذِي فِي قَلْبِهِ مَرَضٌ وَقُلْنَ
قَوْلًا مَعْرُوفًا ﴿٣٢﴾ وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ وَلَا تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ الْاُولٰى وَاَقِمْنَ الصَّلٰوةَ وَاٰتِينَ الزَّكٰوةَ
وَاَطِعْنَ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ اِنَّمَا يُرِيدُ اللّٰهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ اَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا ﴿٣٣﴾ وَاذْكُرْنَ
مَا يُتْلٰى فِي بُيُوتِكُنَّ مِنْ اٰيَاتِ اللّٰهِ وَالْحِكْمَةِ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ لَطِيفًا خَبِيرًا ﴿٣٤﴾ اِنَّ الْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ
وَالْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَالْقَانِتِينَ وَالْقَانِتَاتِ وَالصَّادِقِينَ وَالصَّادِقَاتِ وَالصَّابِرِينَ وَالصَّابِرَاتِ
وَالْخَاشِعِينَ وَالْخَاشِعَاتِ وَالْمُتَصَدِّقِينَ وَالْمُتَصَدِّقَاتِ وَالصَّائِمِينَ وَالصَّائِمَاتِ وَالْحَافِظِينَ فُرُوجَهُمْ
وَالْحَافِظَاتِ وَالذَّاكِرِينَ اللّٰهَ كَثِيرًا وَالذَّاكِرَاتِ اَعَدَّ اللّٰهُ لَهُمْ مَغْفِرَةً وَاَجْرًا عَظِيمًا ﴿٣٥﴾ وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ
وَلَا مُؤْمِنَةٍ اِذَا قَضَى اللّٰهُ وَرَسُولُهُ اَمْرًا اَنْ يَكُونَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ اَمْرِهِمْ وَمَنْ يَعْصِ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ ضَلَّ
ضَلَالًا مُبِينًا ﴿٣٦﴾

30-31. Ey peygamber hanımları! Şunu iyi biliniz ki sizden birinin, peygamberi üzen ve onu zora sokan davranışlar sergilemesi[17] durumunda Allah katında mâruz kalacağı ceza, diğer kadınlara göre iki kat fazla olacaktır. Buna karşılık peygambere itaat eden ve ilâhî emirlere uygun bir şekilde yaşayanlarınız[18] için ise mükemmel bir ödül olarak iki kat mükâfat vardır.

32-34. Unutmayınız ki sizler peygamber eşi olarak diğer kadınlardan farklısınız. Bu sebeple peygamber eşi olmaya yaraşır bir şekilde hareket ediniz! Yabancı erkeklerle konuşurken ses tonunuza varıncaya kadar dikkat ediniz! Art niyetli kimselerin hakkınızda kötü düşüncelere kapılmasına fırsat vermeyiniz. Câhiliye dönemindeki kadınların alımlı bir şekilde dışarı çıkıp insanlara kendilerini beğendirmeye çalışmaları gibi davranışlarda bulunmaktan sakınınız. Zaruri bir ihtiyaç olmadıkça[19] vakarınızı koruyarak evinizde oturunuz. Münafıkların, sizler ve peygamber hakkında dedikodular çıkarmasına fırsat verecek davranışlardan uzak durunuz. İlâhî emirlere hakkıyla riayet ediniz. namazınızı kılınız ve nefsinizi arındırınız![20] Bizzat sizin hanelerinizde inzâl edilen vahye kulak veriniz, emir ve yasaklara riayet ediniz![21] Onları herkesten daha iyi uygulamaya bakınız, peygamberin öğütlerini dikkatle takip ediniz. Bakınız, Allah sizlere bu nasihatleri vererek sizi her türlü şaibeden, dedikodudan ve iftiradan muhafaza etmek istemektedir. Çünkü Allah her şeyden haberdardır.

17 Zemahşerî.
18 Taberî.
19 İbn Kesîr.

35. Allah'ın peygamberine iman eden, ilâhî emirlere ve peygambere sadakatle itaat eden, peygambere verdikleri bağlılık sözünün arkasında duran, bollukta ve darlıkta, iyi günde ve kötü günde daima peygambere sadık kalan, ilâhî emirlere yürekten itaat eden, mallarından zekât dahil her türlü fedakârlığı yapan, oruç dahil bütün ibadetlerini hakkıyla eda eden, iffetlerini ve namuslarını titizlikle muhafaza eden ve Allah'a hesap vereceğini hiç unutmadan yaşayan kadın ve erkek her müslüman[22] şunu iyi bilsin ki böyle kimseleri, Allah bağışlayacak ve kendilerini ödüllendirecektir.

Hz. PEYGAMBER'İN ZEYNEP ile EVLENMESİ, YAHUDİ ve MÜNAFIKLARIN DEDİKODULARI

36. Peygamber kendisinden, vaktiyle evlâtlık edindiği Zeyd b. Hârise ile evlenmesini istediği halde onun bu isteğine karşı çıkan Zeyneb bint Cahş ve kardeşi Abdullah[23] başta olmak üzere bütün müminler bilmelidirler ki elçimiz Muhammed[24] herhangi bir hususta karar verdiği zaman, hiçbir mümin erkeğin ya da kadının o konuda başka bir tercih ve görüşü olamaz. Şunu iyi biliniz ki peygamberin emrine karşı çıkanlar açıkça imandan çıkmış olurlar.

20 Burada geçen "zekât" kelimesinin malî anlamda kullanılması, bağlam itibariyle pek uygun gözükmemektedir. Zira konunun başında ezvâc-ı tâhirâtın (maddî sıkıntılar sebebiyle) Hz. Peygamber'den malî isteklerde bulunması söz konusu edilmişti. Bu durum onların, en azından bu dönemde, maddî imkânsızlık içerisinde olduklarını göstermektedir. Ayrıca yukarıdan beri sıralanan öğütler, ağırlıklı olarak mânevî arınma ve ihlâs ile ilgilidir. Dolayısıyla "وَاٰتِينَ الزَّكٰوةَ" ibaresini "Zekâtı veriniz" şeklinde değil, "Nefsinizi arındırınız" şeklinde anlamanın daha uygun olacağını düşündük. *Doğrusunu Allah bilir.*

21 Kurtubî.

22 Âyette sayılan toplam on bir özellik, "mümin erkek" ve "mümin kadın" şeklinde ayrı ayrı ve tek tek nitelendirilerek sayılmıştır. Burada kadınlara yapılan vurgu önemlidir. Ancak Türkçe'de bu vurguyu tekrar tekrar ifade etmek, anlatımda düşüklüğe sebep olmaktadır. Bu yüzden çeviride benzer özellikleri özetleme ve kadın-erkek vurgusunu sadece cümlenin sonunda belirtme cihetine gittik.

23 Mukâtil, İbnü'l-Cevzî.

24 Âyette lafzan, "Allah ve onun peygamberi" ifadesi geçiyor. Çeviride sadece "peygamber" ifadesini kullanmamız ise, Allah'ın emrinin zaten insanlara peygamberin ağzından bildirilmesi, dolayısıyla Allah'ın emrinin fiilî olarak "peygamberin emri" olması sebebiyledir.

وَإِذْ تَقُولُ لِلَّذِي أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَأَنْعَمْتَ عَلَيْهِ أَمْسِكْ عَلَيْكَ زَوْجَكَ وَاتَّقِ اللَّهَ وَتُخْفِي فِي نَفْسِكَ مَا اللَّهُ
مُبْدِيهِ وَتَخْشَى النَّاسَ وَاللَّهُ أَحَقُّ أَنْ تَخْشَاهُ فَلَمَّا قَضَى زَيْدٌ مِنْهَا وَطَرًا زَوَّجْنَاكَهَا لِكَيْ لَا يَكُونَ عَلَى
الْمُؤْمِنِينَ حَرَجٌ فِي أَزْوَاجِ أَدْعِيَائِهِمْ إِذَا قَضَوْا مِنْهُنَّ وَطَرًا وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ مَفْعُولًا ﴿٣٧﴾ مَا كَانَ عَلَى النَّبِيِّ
مِنْ حَرَجٍ فِيمَا فَرَضَ اللَّهُ لَهُ سُنَّةَ اللَّهِ فِي الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلُ وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ قَدَرًا مَقْدُورًا ﴿٣٨﴾ الَّذِينَ
يُبَلِّغُونَ رِسَالَاتِ اللَّهِ وَيَخْشَوْنَهُ وَلَا يَخْشَوْنَ أَحَدًا إِلَّا اللَّهَ وَكَفَى بِاللَّهِ حَسِيبًا ﴿٣٩﴾ مَا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَا
أَحَدٍ مِنْ رِجَالِكُمْ وَلَكِنْ رَسُولَ اللَّهِ وَخَاتَمَ النَّبِيِّينَ وَكَانَ اللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا ﴿٤٠﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا
اذْكُرُوا اللَّهَ ذِكْرًا كَثِيرًا ﴿٤١﴾ وَسَبِّحُوهُ بُكْرَةً وَأَصِيلًا ﴿٤٢﴾ هُوَ الَّذِي يُصَلِّي عَلَيْكُمْ وَمَلَائِكَتُهُ لِيُخْرِجَكُمْ مِنَ
الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ وَكَانَ بِالْمُؤْمِنِينَ رَحِيمًا ﴿٤٣﴾ تَحِيَّتُهُمْ يَوْمَ يَلْقَوْنَهُ سَلَامٌ وَأَعَدَّ لَهُمْ أَجْرًا كَرِيمًا ﴿٤٤﴾

37. Ey elçimiz Muhammed! Allah'ın nimeti sayesinde müslüman olmakla müşerref olmuş ve senin tarafından, başta kölelikten âzat edilip evlâtlık edinilmesi olmak üzere[25] birçok iyiliğe mazhar olan Zeyd'in, senin tavsiyen üzerine Zeyneb ile yaptığı evliliğin yürümediğini, Zeyd'in sık sık sana gelip Zeyneb'in kendisini hakir gördüğünü söyleyerek şikâyet ettiğini, senin de aslında Zeyd ve Zeyneb'in boşanmaları durumunda Zeyneb'le evlenmek istediğini, buna karşılık münafık ve yahudilerin "Muhammed evlâtlığının eski eşiyle evlendi" şeklinde dedikodu çıkarmalarından endişe ettiğin için bu isteğini gizlediğini ve Zeyd'i boşanmaktan vazgeçirmeye çalıştığını, ona, "Allah'tan kork! Onun seni hakir gördüğünü söyleme,[26] evliliğini sürdür" diye nasihat verdiğini biliyoruz. Gerçek şu ki taşıdığın endişe yersizdir. Allah izin verdikten sonra yaptığın işlerde insanlardan çekinmene gerek yoktur. Önemli olan ilâhî emirlere uygun hareket etmendir. Asıl dikkat edilmesi gereken nokta budur. Şimdi Zeyd ile Zeyneb boşandıklarına göre biz de sana, bundan böyle evlâtlık sahibi olanların, evlâtlıklarının boşadığı eski eşleriyle evlenmelerinde herhangi bir sakınca bulunmadığını gösteren ilâhî bir hüküm olmak üzere, Zeyneb ile evlenme yolunu açıyoruz.

38-39. Ey elçimiz Muhammed! Allah'ın verdiği bu izinden sonra artık insanların eleştirilerinden çekinmene gerek yoktur, çünkü tıpkı senden önce

25 Zemahşerî.

26 Kurtubî.

gönderdiğimiz peygamberler gibi senin de görevin, Allah'ın mesajını insanlara aktarmaktır. Peygamberler kendilerine verilen bu görevi yapar ve Allah'tan başka hiç kimseden çekinmezler. Onların sakındıkları tek şey, ilâhî mesajı tebliğ etme konusunda kusurlu davranmaktır. İşte bu yüzden, sen Zeyneb ile evlenme konusunda yahudilerin dedikodu çıkarmasından endişe etme![27] Unutma ki Allah herkesin yaptığını görmektedir, herkesi hesaba çekecektir.[28]

40. Ey, elçimiz Muhammed'in Zeyneb ile evlenmesi sebebiyle dedikodu çıkaran ve "Muhammed oğlunun eski eşiyle evleniyor" diyen yahudiler ve münafıklar! Gayet iyi biliyorsunuz ki Muhammed, Zeyd'in babası değildir. Kendi öz çocukları dışında kimsenin babası değildir, dolayısıyla çıkardığınız dedikodu anlamsızdır. Muhammed, kendisiyle nübüvvetin itmam edildiği[29] bir peygamber olup, müminlerin saygı ve hürmetine mazhardır.[30] Unutmayınız ki Allah, bu yaptıklarınızı görmektedir ve müstehak olduğunuz cezayı verecektir.

41-44. Ey elçimize iman edenler! Elçimiz hakkında ortaya atılan bu dedikodulara itibar etmeyiniz. Bu konuda Allah'tan korkunuz ve O'nun huzurunda hesaba çekileceğinizin bilinciyle yaşayınız. Her zaman sadece O'na ibadet ediniz. Unutmayınız ki Allah, sizleri şirk karanlığından tevhidin aydınlığına çıkarmak için içinizden birini peygamber olarak seçmiş ve ona melekleri vasıtasıyla vahiy iletmiştir. Bu, Allah'ın size olan merhametinin bir sonucudur. Eğer bu nimetin değerini bilir, tevhit üzere yaşar ve elçimiz Muhammed'e itaat ederseniz, sizlere her zaman dua eden melekler[31] öldüğünüz zaman sizleri en güzel esenlik dilekleriyle, "Selâm sizlere!" diyerek karşılayacaklar ve Allah tarafından sizler için hazırlanmış olan muhteşem cennetlerde ağırlayacaklardır.

---

27 Taberî.
28 Taberî.
29 bk. Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*.
30 Zemahşerî.
31 Mukâtil.

يَٓا اَيُّهَا النَّبِيُّ اِنَّٓا اَرْسَلْنَاكَ شَاهِدًا وَمُبَشِّرًا وَنَذِيرًاۙ (٤٥) وَدَاعِيًا اِلَى اللّٰهِ بِاِذْنِه۪ وَسِرَاجًا مُن۪يرًا (٤٦) وَبَشِّرِ
الْمُؤْمِن۪ينَ بِاَنَّ لَهُمْ مِنَ اللّٰهِ فَضْلًا كَب۪يرًا (٤٧) وَلَا تُطِعِ الْكَافِر۪ينَ وَالْمُنَافِق۪ينَ وَدَعْ اَذٰيهُمْ وَتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ
وَكَفٰى بِاللّٰهِ وَك۪يلًا (٤٨) يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُٓوا اِذَا نَكَحْتُمُ الْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ طَلَّقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ اَنْ تَمَسُّوهُنَّ
فَمَا لَكُمْ عَلَيْهِنَّ مِنْ عِدَّةٍ تَعْتَدُّونَهَاۚ فَمَتِّعُوهُنَّ وَسَرِّحُوهُنَّ سَرَاحًا جَم۪يلًا (٤٩) يَٓا اَيُّهَا النَّبِيُّ اِنَّٓا اَحْلَلْنَا
لَكَ اَزْوَاجَكَ الّٰت۪ٓي اٰتَيْتَ اُجُورَهُنَّ وَمَا مَلَكَتْ يَم۪ينُكَ مِمَّٓا اَفَٓاءَ اللّٰهُ عَلَيْكَ وَبَنَاتِ عَمِّكَ وَبَنَاتِ عَمَّاتِكَ
وَبَنَاتِ خَالِكَ وَبَنَاتِ خَالَاتِكَ الّٰت۪ي هَاجَرْنَ مَعَكَۘ وَامْرَاَةً مُؤْمِنَةً اِنْ وَهَبَتْ نَفْسَهَا لِلنَّبِيِّ اِنْ اَرَادَ النَّبِيُّ اَنْ
يَسْتَنْكِحَهَاۗ خَالِصَةً لَكَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِن۪ينَۜ قَدْ عَلِمْنَا مَا فَرَضْنَا عَلَيْهِمْ ف۪ٓي اَزْوَاجِهِمْ وَمَا مَلَكَتْ اَيْمَانُهُمْ
لِكَيْلَا يَكُونَ عَلَيْكَ حَرَجٌۜ وَكَانَ اللّٰهُ غَفُورًا رَح۪يمًا (٥٠) تُرْج۪ي مَنْ تَشَٓاءُ مِنْهُنَّ وَتُـْٔو۪ٓي اِلَيْكَ مَنْ تَشَٓاءُۜ وَمَنِ
ابْتَغَيْتَ مِمَّنْ عَزَلْتَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكَۜ ذٰلِكَ اَدْنٰٓى اَنْ تَقَرَّ اَعْيُنُهُنَّ وَلَا يَحْزَنَّ وَيَرْضَيْنَ بِمَٓا اٰتَيْتَهُنَّ كُلُّهُنَّۜ
وَاللّٰهُ يَعْلَمُ مَا ف۪ي قُلُوبِكُمْۜ وَكَانَ اللّٰهُ عَل۪يمًا حَل۪يمًا (٥١) لَا يَحِلُّ لَكَ النِّسَٓاءُ مِنْ بَعْدُ وَلَٓا اَنْ تَبَدَّلَ بِهِنَّ مِنْ
اَزْوَاجٍ وَلَوْ اَعْجَبَكَ حُسْنُهُنَّ اِلَّا مَا مَلَكَتْ يَم۪ينُكَۜ وَكَانَ اللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ رَق۪يبًا۟ (٥٢)

22. Cüz
33. Sûre
Ahzâb 45-52

45-48. Ey elçimiz Muhammed! Doğrusu biz seni, tevhit mesajını açıkça tebliğ edesin, şirkte ısrar edenleri ve senin peygamberliğini inkâr edenleri cehennem azabıyla uyarıp inananları müjdeleyesin diye, ilâhî vahiy ve yardım ile[32] insanları Allah'ın dosdoğru yolu olan tevhide çağıran bir davetçi, ışık saçan bir kandil olarak göndermiş bulunuyoruz. Bu sebeple sen görevini yaparken Allah'a güven, sana inanmayanların ve görünüşte inanmış gibi yapan münafıkların sözlerine, dedikodularına ve iftiralarına aldırmadan görevine devam et ve sana iman edenlere Allah katında çok muazzam bir ödüle ulaşacaklarını müjdele!

49. Ey müminler! Nikâh akdi yapmış olmakla beraber henüz kendileri ile karı-koca ilişkisi kurmamış olduğunuz mümin eşlerinizi boşadığınız takdirde; onların, başkalarıyla evlenmeden önce belirli bir süre (iddet süresi) beklemelerini isteme hakkınız yoktur. Böyle bir durumda yapmanız gereken şey, belirlemiş olduğunuz mehir miktarının yarısını vermek ya da mehir miktarı belirlememişseniz durumunuza göre bir miktar nafaka vermek[33] ve onlara engel çıkarmamaktır.

32 Bu âyette geçen "بِاِذْنِه" ifadesini Zemahşerî "kolaylaştırma" olarak açıklamaktadır.

33 Taberî.

50. Ey elçimiz Muhammed! Biz sana, mehirlerini vererek kendileriyle evlendiğin eşlerini ve savaş ganimeti olarak aldıklarını helâl kıldık. Bunun dışında, iman edip sizinle birlikte hicret etmiş olan kuzenlerinden[34] dilediğinle evlenebilirsin. Ayrıca herhangi bir mehir talep etmeksizin seninle evlenmek isteyen bir mümin kadın çıkarsa onunla da evlenebilirsin. Fakat bu son hüküm sadece sana özeldir. Evet, müminlere evlilikle ilgili mehir, şahitlik gibi konularda neler yapmaları gerektiğini daha önce bildirmiştik. Yukarıdaki hükmü ise sana mahsus olarak bildiriyoruz. Böylece senin bu hususlarda herhangi bir sıkıntı yaşamamanı sağlıyoruz. Doğrusu Allah, elçisine karşı çok merhametli ve bağışlayıcıdır.

51. Eşlerinle vakit geçirme hususunda, aralarında dilediğin gibi bir sıralama yapabilir, sonraya bıraktıklarını daha sonra öne alabilirsin. Böylece hepsinin gönlünü hoş tutmuş ve hiçbirini kırmamış olursun. Allah, kalbinden geçen duyguları gayet iyi bilmektedir ve sana bu kolaylığı sağlamakla son derece hikmetli ve merhametli hüküm vermektedir.

52. Ey Peygamber! Senin eşin olarak kalmayı, hayatın bütün nimetlerine tercih eden vefakâr hanımlarının üstüne veya onlardan birini boşayarak bir başka kadınla evlenmene -çok hoşuna gidecek olsa dahi- Allah izin vermez.[35] Unutma ki Allah, her şeyi en ince ayrıntısına kadar bilmektedir.

22. Cüz
33. Sûre
Ahzâb 45-52

34 Amca kızı, hala kızı, dayı kızı ve teyze kızı.

35 Âyetteki "مَا مَلَكَتْ يَم۪ينُكَ" ifadesini müfessirlerin çoğu "savaşlarda esir alınan kadınlarla / câriyelerle evlenebilirsin" şeklinde anlamışlardır. Ancak Taberî, Nisâ sûresinin 24. âyetinin tefsirinde, İbn Abbas ve Mücahid'den yaptığı nakillerle " مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْ " beyanının "Harp esiri kadınlarla evlenme" anlamına geldiği gibi, "Nikah yoluyla meşru şekilde evlendiğiniz hanımlar" anlamına da geldiğini belirtmektedir. Râzî de aynı âyetin tefsirinde bu görüşü ifade eder. Buna göre âyetin mânası yansıttığımız şekilde olmaktadır.

Şunu da ifade edelim ki, kanaatimizce bu âyet, -genel kabulün aksine- Hz. Peygamber'in nikâhı altındaki kadın sayısının sınırlandığını değil, mevcut eşlerinin dışında artık bir evlilik yapmasının yasaklandığını bildirmektedir. *Doğrusunu Allah bilir.*

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتَ النَّبِيِّ اِلَّٓا اَنْ يُؤْذَنَ لَكُمْ اِلٰى طَعَامٍ غَيْرَ نَاظِر۪ينَ اِنٰيهُ وَلٰكِنْ اِذَا دُع۪يتُمْ
فَادْخُلُوا فَاِذَا طَعِمْتُمْ فَانْتَشِرُوا وَلَا مُسْتَأْنِس۪ينَ لِحَد۪يثٍ اِنَّ ذٰلِكُمْ كَانَ يُؤْذِي النَّبِيَّ فَيَسْتَحْي۪ي مِنْكُمْ وَاللّٰهُ
لَا يَسْتَحْي۪ي مِنَ الْحَقِّ وَاِذَا سَاَلْتُمُوهُنَّ مَتَاعًا فَسْـَٔلُوهُنَّ مِنْ وَرَٓاءِ حِجَابٍ ذٰلِكُمْ اَطْهَرُ لِقُلُوبِكُمْ وَقُلُوبِهِنَّ وَمَا
كَانَ لَكُمْ اَنْ تُؤْذُوا رَسُولَ اللّٰهِ وَلَٓا اَنْ تَنْكِحُٓوا اَزْوَاجَهُ مِنْ بَعْدِه۪ٓ اَبَدًا اِنَّ ذٰلِكُمْ كَانَ عِنْدَ اللّٰهِ عَظ۪يمًا ﴿٥٣﴾
اِنْ تُبْدُوا شَيْـًٔا اَوْ تُخْفُوهُ فَاِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَل۪يمًا ﴿٥٤﴾ لَا جُنَاحَ عَلَيْهِنَّ ف۪ٓي اٰبَٓائِهِنَّ وَلَٓا اَبْنَٓائِهِنَّ وَلَٓا
اِخْوَانِهِنَّ وَلَٓا اَبْنَٓاءِ اِخْوَانِهِنَّ وَلَٓا اَبْنَٓاءِ اَخَوَاتِهِنَّ وَلَا نِسَٓائِهِنَّ وَلَا مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُهُنَّ وَاتَّق۪ينَ اللّٰهَ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ
22. Cüz
33. Süre
Ahzâb 53-57
عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ شَه۪يدًا ﴿٥٥﴾ اِنَّ اللّٰهَ وَمَلٰٓئِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا
تَسْل۪يمًا ﴿٥٦﴾ اِنَّ الَّذ۪ينَ يُؤْذُونَ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ لَعَنَهُمُ اللّٰهُ فِي الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ وَاَعَدَّ لَهُمْ عَذَابًا مُه۪ينًا ﴿٥٧﴾

Hz. PEYGAMBER'İN AİLE HAYATI KONUSUNDA MÜMİNLERE NASİHATLER

53-54. Ey müminler! Peygamberin evine davetsiz bir şekilde, vakitli vakitsiz girip çıkmayınız! Bir yemek daveti üzerine oraya gideceğiniz zaman erken vakitte gidip yemekten önce uzun süre orayı meşgul etmeyiniz. Yemekten sonra da usulüne uygun bir şekilde ayrılınız. Uzun uzun sohbete dalıp hane halkına rahatsızlık vermeyiniz. Şunu iyi biliniz ki bu tür davranışlarınız peygamberi rahatsız etmektedir ama o, nezaketinden dolayı bunu size ifade etmekten çekinmektedir. İşte bu sebeple Allah, size bu hususta yapmanız gerekeni açık ve net bir şekilde söylemektedir.

Diğer taraftan, davet esnasında peygamberin eşlerinden bir istekte bulunacağınız zaman, bu isteğinizi onlara, odalarına girmeden, kapıdaki perdenin ardından söyleyerek bildiriniz. Böyle yapmanız hem sizin kalbinizde hem de onların kalplerinde herhangi bir vesvesenin oluşmaması için en güvenli yoldur. Şunu iyi biliniz ki ailesine karşı sergilediğiniz davranışlarla peygambere sıkıntı vermeniz, müminler olarak size asla yakışmaz. Ayrıca peygamberin eşleri sizin anneleriniz sayılırlar, o öldükten sonra bile onlarla evlenmeniz söz konusu olamaz. Dolayısıyla onlara karşı davranışlarınızda bu durumu her zaman göz önünde bulundurunuz. Unutmayınız ki bu konuda aklınızdan geçenleri açıkça ifade etseniz de, gizleseniz de Allah bilmektedir ve burada belirtilen hükümlere aykırı davranmanız Allah nezdinde çok büyük bir günah olarak kabul edilecektir.

55. Elbette ki burada belirtilen kurallar peygamber eşlerinin babaları, çocukları, kardeşleri, yeğenleri, hizmetçileri ve câriyeleri için geçerli değildir. Bunlar peygamberin eşleriyle baş başa görüşebilirler. Peygamberin eşlerinin de bu hususta son derece titiz olmaları, izin verilen kimseler dışındakilerle görüşecekleri zaman ilâhî emirlere harfiyen uymaları icap etmektedir.[36] Unutulmamalıdır ki Allah her şeyi görmektedir.

56-57. Ey elçimize iman edenler! Görüyorsunuz ki Allah, peygamberine karşı son derece titizdir, onun herhangi bir şekilde sıkıntıya uğramasına razı değildir. Melekler de ona saygı ve tâzimde bulunmakta, hayır dua etmektedirler. Şu halde sizin yapmanız gereken şey de, peygambere her zaman destek olmak, onu üzecek veya incitecek söz ve davranışlardan titizlikle uzak durmak ve emirlerine harfiyen itaat etmektir. İyi biliniz ki söz ve davranışları ile peygambere sıkıntı verenler,[37] onu incitenler hem dünyada hem âhirette Allah'ın rahmetinden mahrum olur ve cehennem azabına mâruz kalırlar.

[36] İbnü'l-Cevzî.

[37] Âyette lafzan, "Allah'a ve peygambere sıkıntı verenler" ifadesi geçiyor. Taberî "Allah'a sıkıntı verme"nin ilâhî emirlere uygun davranmamak anlamına geldiğini ifade ediyor. Çeviride "peygambere sıkıntı verenler" ifadesini kullanmamız, Taberî'nin verdiği anlamı da kapsamaktadır. Neticede ilâhî emirlere uyulmaması peygambere sıkıntı verecek bir durumdur. Kanaatimizce böyle ifadelerin anlaşılmasında ve çevrilmesinde, Kur'an dilinin kendine özgü özellikleri göz önünde tutulması ve Türkçe'de oldukça yakışıksız olacak "Allah'a sıkıntı verme" gibi ifadeleri kullanmaktan imtina edilmesi, çeviri yaparken tefsirlerin iyice taranması gerekmektedir. Biz çevirimizde bu tür bir dikkati devamlı surette göstermeye çalıştık. Hatadan münezzeh olan yalnız Allah'tır.

وَالَّذِينَ يُؤْذُونَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ بِغَيْرِ مَا اكْتَسَبُوا فَقَدِ احْتَمَلُوا بُهْتَانًا وَإِثْمًا مُبِينًا ﴿٥٨﴾ يَا أَيُّهَا
النَّبِيُّ قُلْ لِأَزْوَاجِكَ وَبَنَاتِكَ وَنِسَاءِ الْمُؤْمِنِينَ يُدْنِينَ عَلَيْهِنَّ مِنْ جَلَابِيبِهِنَّ ذَلِكَ أَدْنَى أَنْ يُعْرَفْنَ فَلَا
يُؤْذَيْنَ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿٥٩﴾ لَئِنْ لَمْ يَنْتَهِ الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ وَالْمُرْجِفُونَ فِي
الْمَدِينَةِ لَنُغْرِيَنَّكَ بِهِمْ ثُمَّ لَا يُجَاوِرُونَكَ فِيهَا إِلَّا قَلِيلًا ﴿٦٠﴾ مَلْعُونِينَ أَيْنَمَا ثُقِفُوا أُخِذُوا وَقُتِّلُوا تَقْتِيلًا
﴿٦١﴾ سُنَّةَ اللَّهِ فِي الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلُ وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّةِ اللَّهِ تَبْدِيلًا ﴿٦٢﴾ يَسْأَلُكَ النَّاسُ عَنِ السَّاعَةِ قُلْ
إِنَّمَا عِلْمُهَا عِنْدَ اللَّهِ وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّ السَّاعَةَ تَكُونُ قَرِيبًا ﴿٦٣﴾ إِنَّ اللَّهَ لَعَنَ الْكَافِرِينَ وَأَعَدَّ لَهُمْ سَعِيرًا
﴿٦٤﴾ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا لَا يَجِدُونَ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ﴿٦٥﴾ يَوْمَ تُقَلَّبُ وُجُوهُهُمْ فِي النَّارِ يَقُولُونَ يَا لَيْتَنَا
أَطَعْنَا اللَّهَ وَأَطَعْنَا الرَّسُولَا ﴿٦٦﴾ وَقَالُوا رَبَّنَا إِنَّا أَطَعْنَا سَادَتَنَا وَكُبَرَاءَنَا فَأَضَلُّونَا السَّبِيلَا ﴿٦٧﴾ رَبَّنَا آتِهِمْ
ضِعْفَيْنِ مِنَ الْعَذَابِ وَالْعَنْهُمْ لَعْنًا كَبِيرًا ﴿٦٨﴾

22. Cüz
33. Süre
Ahzâb 58-68

58. Kaldı ki kadın ve erkek herhangi bir mümine bile yapmadığı bir şeyi isnat ederek, iftira atarak onu inciten, üzen kimseler büyük bir günah işlemiş ve azaba müstehak olmuş olurlar.

59. Ey elçimiz Muhammed! Eşlerine, kızlarına ve diğer mümin kadınlara; herhangi bir ihtiyaç sebebiyle evlerinden dışarı çıkacakları zaman[38] ev giysileriyle değil, dış giysilerini giyinip örtünerek çıkmalarını söyle; çünkü böylesi onların dışarıda iffetli ve hür[39] birer hanımefendi olarak tanınmalarını sağlamak ve herhangi bir tâcize uğramalarına engel olmak için en ideal yoldur. İşte bu hükümleri ile Allah, müminlerin münafıklar tarafından rahatsız edilmelerini engellemek istemekte, onlara olan merhamet ve bağışlayıcılığını göstermektedir.

60-62. Bununla beraber, hem ahlâk dışı davranışlarda bulunan hem de sürekli olarak müminlerin morallerini bozacak dedikodular[40] yayan,[41] müminlere güçlü düşman birliklerinin saldırmak üzere olduklarını söyleyerek[42] onları rahatsız eden münafıklar, Medine'de dolaşıp böylesi dedikodular çıkarmaya son vermezlerse, sana onların üzerine gitme emri verip[43] kendilerini çok geçmeden şehirden kovmanı, görüldükleri yerde kıskıvrak yakalanıp öldürülmelerini sağlamamız yakındır. Şunu iyi bilsinler ki bu tür fesatlık yapanlar ve bir türlü uslanmak bilmeyen münafıklara karşı öteden beri uygulanan ilâhî yasa böyledir ve bu yasa, onların hatırı için değişecek de değildir.

38 O dönem Medine toplumunda kadınların gündüz vakitlerinde ve herhangi bir zaruret olmadan dışarı çıkmaları pek söz konusu değildir. Def-i hâcet gibi sebeplerle geceleri dışarı çıkarlardı ve bu esnada bazı fâsık ve münafık kimseler, dışarı çıkan kadınların câriye olduklarını zannedip onları rahatsız edebiliyorlardı. İşte bu âyetteki emir, mümin kadınların hür olduklarını gösterecek ve kendilerini bu tür tâcizlerden muhafaza edecek bir tedbir olarak örtünmeleri şeklindedir (bk. Taberî, Zemahşerî).

39 İbnü'l-Cevzî.

40 Hz. Peygamber'in gönderdiği seriyyelerdeki müminlerin öldürüldüklerine dair yalan haberler (Zemahşerî).

41 Zemahşerî.

ART NİYETLİ MÜŞRİK ve YAHUDİLERE CEVAP

22. Cüz
33. Süre
Ahzâb 58-68

63-65. Ey Muhammed! Senin peygamberliğine inanmayan ve kendilerine yaptığın âhiret uyarılarını alaya alıp, "Ne zamanmış bu kıyamet, gelsin de görelim!" diyen müşriklere ve kendilerince seni imtihan etmek üzere[44] kıyametin ne zaman kopacağını soran yahudilere, kıyametin zamanını ancak Allah'ın bileceğini söyle! Bilsinler ki alaya aldıkları kıyamet yakındır ve o zaman onlar cehennem azabını tadacaklardır.[45] Allah onları senin peygamberliğine inanmamalarından ve alaycı tavırlarından dolayı dünyada ve âhirette rahmetinden uzak kılmış, kendilerine içerisinde sonsuza kadar kalacakları cehennem ateşini hazırlamıştır. Üstelik oraya girdiklerinde, şimdi pek güvendikleri ve şefaatlerini umdukları varlıkların hiçbir faydasını göremeyeceklerdir.

66-68. O gün yüzüstü cehennem ateşine atıldıklarında, "Keşke dünyada peygambere iman edip ilâhî emirlere itaat etseydik!" diye hayıflanacaklar ve "Rabbimiz! Bizler liderlerimize kandık ve onların yüzünden şirkte ısrar ettik! Bizi tevhitten saptırdıkları için onlara hiç merhamet etme, iki kat azap ver!" diye yakaracaklardır.

42 Taberî.

43 İbnü'l-Cevzî.

44 Zemahşerî.

45 Zemahşerî bu ifadenin, alaycı bir şekilde bu soruyu soranlara tehdit olduğunu kaydetmektedir.

22. Cüz
33. Sûre
Ahzab 69-73

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا لَا تَكُونُوا كَالَّذ۪ينَ اٰذَوْا مُوسٰى فَبَرَّاَهُ اللّٰهُ مِمَّا قَالُوا وَكَانَ عِنْدَ اللّٰهِ وَج۪يهًا ﴿٦٩﴾ يَٓا
اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ وَقُولُوا قَوْلًا سَد۪يدًاۙ ﴿٧٠﴾ يُصْلِحْ لَكُمْ اَعْمَالَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَمَنْ يُطِعِ
اللّٰهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ فَازَ فَوْزًا عَظ۪يمًا ﴿٧١﴾ اِنَّا عَرَضْنَا الْاَمَانَةَ عَلَى السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَالْجِبَالِ فَاَبَيْنَ اَنْ
يَحْمِلْنَهَا وَاَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا الْاِنْسَانُۜ اِنَّهُ كَانَ ظَلُومًا جَهُولًاۙ ﴿٧٢﴾ لِيُعَذِّبَ اللّٰهُ الْمُنَافِق۪ينَ وَالْمُنَافِقَاتِ
وَالْمُشْرِك۪ينَ وَالْمُشْرِكَاتِ وَيَتُوبَ اللّٰهُ عَلَى الْمُؤْمِن۪ينَ وَالْمُؤْمِنَاتِۜ وَكَانَ اللّٰهُ غَفُورًا رَح۪يمًا ﴿٧٣﴾

PEYGAMBER'İ İNCİTECEK SÖZ ve DAVRANIŞLAR KONUSUNDA UYARILAR

69-71. Ey elçimize iman edenler! Elçimiz Muhammed'in aile hayatı hakkında ileri geri konuşan münafıklara itibar edip de vaktiyle Mûsâ peygambere olmadık sıkıntılar yaşatan İsrâiloğulları gibi davranmayınız. Nitekim Allah, onların Mûsâ'ya attıkları iftiraları bir bir ortaya dökmüş ve elçisinin alnının ak olduğunu göstermişti, çünkü Mûsâ, tıpkı Muhammed gibi Allah'ın nezdinde çok değerli bir kul ve peygamberdi. İşte bu durumdan ders alınız ve peygamberi incitecek söz ve davranışlardan titizlikle uzak durunuz. Zeyneb'le evlenmesi konusunda münafıkların çıkardığı dedikodulara asla itibar etmeyiniz ki Allah da sizin amellerinizi kabul etsin ve günahlarınızı bağışlasın! Unutmayınız ki Allah'ın emirlerine yani O'nun peygamberine itaat eden gerçek müminler, dünyada ve âhirette tam mânasıyla kurtuluşa ermiş olacaklardır.

TEVHİDE ve PEYGAMBERE İMAN

72-73. Gerçek şu ki yerden göğe ve dağdan taşa varıncaya kadar yarattığımız her şey, bizim emrimiz ve hükümranlığımız altındadır. Bütün bu varlıklar, Allah'a mutlak bir itaat içerisindedirler, O'nun yarattığı nizam içerisinde hareket etmektedirler. Buna karşılık müşrikler ve münafıklar, kendilerini akıl ve irade sahibi olarak yarattığımız halde, kendilerine her türlü nimeti veren Allah'a itaat etmek ve sadece O'na kulluk etmek yerine, O'ndan başka varlıkları şefaatçi kabul edip şirk koşmak ve peygambere muhalefet etmek suretiyle O'na itaatsizlik etmektedirler. Doğrusu böyle kimseler gerçekten son derece zalimce ve nankörce davranmaktadırlar. Bu davranışları yüzünden Allah o münafık ve müşriklerin kadın-erkek hepsini cezalandıracak, buna karşılık peygambere iman eden ve Allah'tan başka varlıkları şefaatçi kabul edip şirk koşmayan müminlerin de hatalarını bağışlayacak ve kendilerini ödüllendirecektir. Doğrusu Allah, iman edenlere karşı çok merhametli ve bağışlayıcıdır.[46]

---

[46] Son iki âyetin tefsirinde temel olarak Zemahşerî'nin ve özellikle de Zeccâc'ın, kanaatimizce son derece isabetli olan açıklamalarını esas aldık. Bu iki müfessir, âyetlerde sözü edilen "emanet"in "Allah'a itaat" olduğunu, "emaneti yüklenme"nin ise "onun sorumluluğunu yerine getirmeme" anlamına geldiğini; dağların taşların emaneti yüklenmemesinden maksadın, bu varlıkların her daim ilâhî iradeye tâbi olmaları olduğunu, insanın emaneti yüklenmesinin ise, Allah'a itaat sorumluluğunu yerine getirmemesi olduğunu ifade etmekte, âyette temsilî bir anlatımın bulunduğunu belirtmektedirler. Çeviride temel aldığımız yaklaşım budur. Vâkıayı dikkate aldığımızda, müşriklerin itaatsizliğini "şirk", münafıkların itaatsizliğini de "peygambere muhalefet" olarak özetlemek mümkündür. Dolayısıyla âyette sözü edilen "emaneti yüklenip sorumluluğunu yerine getirmeme" durumu, "Allah'a şirk koşmak ve peygambere muhalefet etmek" anlamına gelmektedir. Diğer taraftan genellikle, "İnsan çok zalim ve cahildir" şeklinde tercüme edilen ifadede geçen "insan" kelimesinin müşrikleri ve münafıkları kastettiği bir sonraki âyetten açıkça anlaşılmaktadır. Kaldı ki bu görüş Hasan-ı Basrî'den de rivayet edilmiştir (bk. Zeccâc, İbnü'l-Cevzî). Yaptığımız çeviri Zeccâc'ın tefsiriyle neredeyse aynı sayılır. Üstelik Kur'an'ın genel anlamda bütün insanları zalim ve cahil olarak nitelendirdiğini hissettirecek şekilde yapılacak bir çeviri, en hafif deyimiyle Kur'an'ın mesajına darbe vurmak olacaktır. *Doğrusunu Allah bilir.*

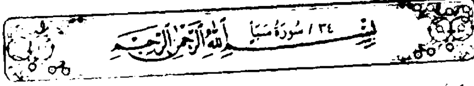
OTUZ DÖRDÜNCÜ SÛRE

SEBE'

Allah'a nankörlük eden halk.

Mekke döneminin ortalarında Lokmân sûresinin ardından vahyedilmiştir. Yemen tarafında bulunan ve vaktiyle sel sularıyla helâk edilen Sebe' şehrinden söz ettiği için bu adı almıştır. Mekkeli müşriklere açık uyarılar vardır. Ayrıca Dâvud ve Süleyman peygamberlerin kıssalarına da yer verilmekte, tevhit ve âhiret inancından bahsedilmektedir. İnsanları şirke sevkeden elebaşları ile onlara körü körüne uyanların âhiretteki halleri gözler önüne serilmektedir.

Elli dört âyetten oluşan sûreyi muhtevasına göre aşağıdaki gibi tasnif etmek mümkündür.

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذٖى لَهُ مَا فِى السَّمٰوَاتِ وَمَا فِى الْاَرْضِ وَلَهُ الْحَمْدُ فِى الْاٰخِرَةِ وَهُوَ الْحَكٖيمُ الْخَبٖيرُ ﴿١﴾ يَعْلَمُ
مَا يَلِجُ فِى الْاَرْضِ وَمَا يَخْرُجُ مِنْهَا وَمَا يَنْزِلُ مِنَ السَّمَٓاءِ وَمَا يَعْرُجُ فٖيهَاؕ وَهُوَ الرَّحٖيمُ الْغَفُورُ ﴿٢﴾ وَقَالَ الَّذٖينَ

KULLUK EDİLMEYE LÂYIK YEGÂNE KUDRET

1-2. Ey Müşrikler! Bilesiniz ki kulluk edilmeye lâyık yegâne kudret Allah'tır. Çünkü Allah, içerisinde yaşadığınız şu muhteşem kâinatı en mükemmel şekilde yaratıp sahip olduğunuz bütün nimetleri sizlere O bahşetmiştir.[1] Bütün varlık O'nun mülküdür. Sizin şefaatçi kabul edip Allah'a ortak koştuğunuz varlıklar ise hiçbir şey yaratmış değildir. Üstelik onların sizlere dünyada da âhirette de herhangi bir faydası olmaz. Oysa Allah, yarattığı bütün varlıkları gözetmekte ve nimetleriyle donatmaktadır. Buna rağmen yine de o varlıkları şefaatçi kabul edip Allah'a ortak koşan siz müşriklerin yaptığını da gayet iyi bilmektedir. Kâinatta O'ndan gizli kalabilecek hiçbir şey yoktur.[2] Bu yüzden yapmanız gereken şey derhal şirki bırakıp tövbe etmek ve elçimiz Muhammed'e iman etmektir. Eğer böyle yaparsanız O, sizleri engin merhametiyle affedecektir.

---

[1] Taberî.

[2] Taberî.

كَفَرُوا لَا تَأْتِينَا السَّاعَةُ قُلْ بَلٰى وَرَبّ۪ي لَتَأْتِيَنَّكُمْ عَالِمِ الْغَيْبِ لَا يَعْزُبُ عَنْهُ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ فِي السَّمٰوَاتِ وَلَا
فِي الْأَرْضِ وَلَا أَصْغَرُ مِنْ ذٰلِكَ وَلَا أَكْبَرُ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُب۪ينٍ ﴿٣﴾ لِيَجْزِيَ الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ
أُولٰٓئِكَ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَر۪يمٌ ﴿٤﴾ وَالَّذ۪ينَ سَعَوْ ف۪ٓي اٰيَاتِنَا مُعَاجِز۪ينَ أُولٰٓئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مِنْ رِجْزٍ اَل۪يمٌ
﴿٥﴾ وَيَرَى الَّذ۪ينَ أُوتُوا الْعِلْمَ الَّذ۪ٓي أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ هُوَ الْحَقَّ وَيَهْد۪ٓي إِلٰى صِرَاطِ الْعَز۪يزِ الْحَم۪يدِ ﴿٦﴾
وَقَالَ الَّذ۪ينَ كَفَرُوا هَلْ نَدُلُّكُمْ عَلٰى رَجُلٍ يُنَبِّئُكُمْ إِذَا مُزِّقْتُمْ كُلَّ مُمَزَّقٍ إِنَّكُمْ لَف۪ي خَلْقٍ جَد۪يدٍ ﴿٧﴾ أَفْتَرٰى
عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا أَمْ بِه۪ جِنَّةٌ بَلِ الَّذ۪ينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْاٰخِرَةِ فِي الْعَذَابِ وَالضَّلَالِ الْبَع۪يدِ ﴿٨﴾ أَفَلَمْ يَرَوْا إِلٰى
مَا بَيْنَ أَيْد۪يهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ مِنَ السَّمَٓاءِ وَالْأَرْضِ إِنْ نَشَأْ نَخْسِفْ بِهِمُ الْأَرْضَ أَوْ نُسْقِطْ عَلَيْهِمْ كِسَفًا مِنَ
22. Cüz السَّمَٓاءِ إِنَّ ف۪ي ذٰلِكَ لَاٰيَةً لِكُلِّ عَبْدٍ مُن۪يبٍ ﴿٩﴾ وَلَقَدْ اٰتَيْنَا دَاوُۥدَ مِنَّا فَضْلًا يَا جِبَالُ أَوِّب۪ي مَعَهُ وَالطَّيْرَ
34. Sûre
Sebe' 3-11 وَأَلَنَّا لَهُ الْحَد۪يدَ ﴿١٠﴾ أَنِ اعْمَلْ سَابِغَاتٍ وَقَدِّرْ فِي السَّرْدِ وَاعْمَلُوا صَالِحًا إِنّ۪ي بِمَا تَعْمَلُونَ بَص۪يرٌ ﴿١١﴾

MÜŞRİKLERE UYARILAR

3-6. Ey elçimiz Muhammed! Müşriklerin senin uyarılarına kulak vermediklerini ve sana, "Madem peygamber olduğunu iddia ediyorsun, o halde seni yalanladığımız için başımıza geleceğini söylediğin azabı getir de görelim!" diye meydan okuduklarını ve kendilerince seninle alay ettiklerini biliyoruz.[3] Onlara de ki: "Rabbime yemin olsun ki eğer bu inkârcılığınızdan vazgeçmezseniz, alay ettiğiniz azap başınıza gelecektir. Fakat bunun ne zaman olacağını ben bilemem. Çünkü gaybı sadece Allah bilir. Gizli saklı olduğunu düşündüğünüz en küçük şeyleri dahi bilen Allah, şüphesiz sizin bu davranışlarınızı da görür. Hesap günü geldiğinde sizler gibi Allah'ın peygamberlerini inkâr etmiş, diğer insanları bu mesaja inanmaktan alıkoymuş[4] ve onların uyarılarını alaya almış olanları acı ve alçaltıcı bir azaba uğratarak bu davranışlarınızın cezasını verecektir. Benim peygamberliğime iman eden, Allah'ın emir ve yasaklarına uygun yaşayanları ise en güzel şekilde ödüllendirecektir."[5] Aslında daha önce vahyedilen ilâhî kitaplardan haberdar olan aklı başında kimseler, sana vahyettiğimiz kitabın Allah tarafından gönderildiğini ve insanları dosdoğru yola yönlendirdiğini hemen anlarlar.[6]

---

3 Taberî.
4 Câbirî.
5 Taberî.
6 Zemahşerî.

PEYGAMBERİ TEŞVİK ve TESELLİ

7-9. Ey elçimiz Muhammed! Sen tevhidi anlatırken bazı elebaşı müşriklerin seni takip ettiklerini, insanları seni dinlemekten alıkoymak için, "Baksanıza! Toprakta çürüdükten sonra tekrar diriltileceğimizi söylüyor! O da yetmezmiş gibi peygamberliğini iddia ediyor! Bakmayın siz bunun söylediklerine, düpedüz Allah'a iftira ediyor!" diyerek seni halk arasında itibarsızlaştırmaya çalıştıklarını biliyoruz. Fakat sen onların bu tavırları karşısında sakın yılgınlık gösterme! Çünkü sana yakıştırdıklar şeyler tamamen iftiradan ibarettir. Tersine, sapkınlık içerisinde olanlar kendileridir. İnanmadıkları takdirde başlarına geleceği uyarısında bulunduğun azabı derhal isteme küstahlığını gösterirken Allah'ın gücünü hiç düşünmezler mi? Allah'ın peygamberine böyle davrandıkları takdirde feci bir azapla karşılaşabileceklerini hiç hesaba katmazlar mı? Doğrusu Allah onları cezalandırmaya, istedikleri gibi gökyüzünü başlarına indirmeye yahut hepsini yerin dibine geçirmeye de kâdirdir. Ancak onlara süre tanımakta, yaptıklarından pişman olup tövbe etmeleri için fırsat vermektedir. Aklını kullananlar, bu durumlardan ders alır, Allah'ın rahmetine nâil olmak için tövbe edip peygambere inanır.

22. Cüz
34. Süre
Sebe' 3-11

DÂVUD ve SÜLEYMAN PEYGAMBERLERİN KISSALARINDAN DERSLER[7]

10-11. Ey Muhammed! Senin peygamberliğine inanmayan ve kendilerine uyarıda bulunduğun ilâhî azabı bir an önce getirmeni isteyen küstah müşriklere, daha önce Dâvud'a da peygamberlik verdiğimizi hatırlat! Üstelik peygamberliğin yanı sıra ona hükümranlık nimetini de vermiştik. Öyle ki kâinatta Allah'a kulluk görevini yerine getiren birçok varlık onun tasarrufu altında bulunuyordu. Egemenliği, dağlar, kuşlar ve daha birçok varlık üzerinde geçerli hale gelmişti. Krallığında demir işlemeciliği yapılıyor, demirden sağlam zırhlar inşa ediliyordu. Ona ve inananlarına, "İnsanlar için yararlı işler yapınız, Allah'ın emirlerinden çıkmayınız. O sizleri her an gözetmektedir" diye uyarıda bulunmuştuk. Hal böyleyken Allah'ın, kulu Muhammed'e peygamberlik vermesini niçin yadırgıyorsunuz?

[7] Dâvud ve Süleyman peygamberlerin kıssalarındaki temel mesaj, bu güçlü ve kudretli kullara dahi kalmamış fâni dünyanın Mekkeli müşriklere de kalmayacağı, onların saltanatlarının da sonunda biteceği şeklinde olmalıdır. Siyak içerisinde bu kıssalardan anladığımız hedef budur. *Doğrusunu Allah bilir.*

وَلِسُلَيْمٰنَ الرّ۪يحَ غُدُوُّهَا شَهْرٌ وَرَوَاحُهَا شَهْرٌۚ وَاَسَلْنَا لَهُ عَيْنَ الْقِطْرِۜ وَمِنَ الْجِنِّ مَنْ يَعْمَلُ بَيْنَ يَدَيْهِ بِاِذْنِ
رَبِّه۪ۜ وَمَنْ يَزِغْ مِنْهُمْ عَنْ اَمْرِنَا نُذِقْهُ مِنْ عَذَابِ السَّع۪يرِ ﴿١٢﴾ يَعْمَلُونَ لَهُ مَا يَشَٓاءُ مِنْ مَحَار۪يبَ وَتَمَاث۪يلَ
وَجِفَانٍ كَالْجَوَابِ وَقُدُورٍ رَاسِيَاتٍۜ اِعْمَلُٓوا اٰلَ دَاوُ۫دَ شُكْراًۜ وَقَل۪يلٌ مِنْ عِبَادِيَ الشَّكُورُ ﴿١٣﴾ فَلَمَّا قَضَيْنَا
عَلَيْهِ الْمَوْتَ مَا دَلَّهُمْ عَلٰى مَوْتِه۪ٓ اِلَّا دَٓابَّةُ الْاَرْضِ تَأْكُلُ مِنْسَاَتَهُۚ فَلَمَّا خَرَّ تَبَيَّنَتِ الْجِنُّ اَنْ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ
الْغَيْبَ مَا لَبِثُوا فِي الْعَذَابِ الْمُه۪ينِ ﴿١٤﴾ لَقَدْ كَانَ لِسَبَاٍ ف۪ي مَسْكَنِهِمْ اٰيَةٌۚ جَنَّتَانِ عَنْ يَم۪ينٍ وَشِمَالٍۜ كُلُوا
مِنْ رِزْقِ رَبِّكُمْ وَاشْكُرُوا لَهُۜ بَلْدَةٌ طَيِّبَةٌ وَرَبٌّ غَفُورٌ ﴿١٥﴾ فَاَعْرَضُوا فَاَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ سَيْلَ الْعَرِمِ وَبَدَّلْنَاهُمْ
بِجَنَّتَيْهِمْ جَنَّتَيْنِ ذَوَاتَيْ اُكُلٍ خَمْطٍ وَاَثْلٍ وَشَيْءٍ مِنْ سِدْرٍ قَل۪يلٍ ﴿١٦﴾ ذٰلِكَ جَزَيْنَاهُمْ بِمَا كَفَرُواۜ وَهَلْ
نُجَاز۪ٓي اِلَّا الْكَفُورَ ﴿١٧﴾

12-13. Dâvut'tan sonra peygamberlik verdiğimiz Süleyman'a da benzer bir hükümranlık bahşetmiştik. Bir aylık yolu bir sabahta gidip bir akşamda dönen rüzgâr gibi süvarileri[8] vardı. Emrinde yerli yabancı çok sayıda insan[9] çalışırdı. Görkemli saraylar ve sanat harikası mâbetler inşa edilir, dillere destan ziyafetler verilirdi.[10] Çalışanlarından hiçbiri Süleyman'a verdiğimiz güç ve otoriteye karşı çıkamazdı.[11] İşte biz Dâvud'a da Süleyman'a da böyle büyük hükümranlık verip bunun karşılığında Allah'a kulluk etmelerini emretmiştik. Ne var ki Allah'ın bütün bu nimetlerine hakkıyla şükreden ve sadece O'na kulluk eden Süleyman ve Dâvut gibi kullar çok azdır. Nitekim siz Mekke müşrikleri, Allah'ın içinizden bir peygamber göndermiş olmasına ve bahşettiği onca nimete nankörlük ediyorsunuz!

8 Râzî.

9 Âyette geçen "الجن" ifadesinin "yabancılar" olarak anlaşılması bağlama daha uygundur.

10 Âyet metninde havuzlar, kazanlar, heykeller ve benzerlerinden bahsedilmekle beraber bunların büyük bir medeniyet ve hükümranlığı ifade ettiği açıktır. Biz de, bu noktayı vurgulayacak bir çeviri yapmak istedik.

11 "Zaten böyle bir şey yapacak olsalar cezaya mâruz kalırlardı" cümlesi, bir önceki cümlede anlam olarak ifade edildiği için tekrar almadık.

14. Emri altında çalışan güçlü kuvvetli kimseler[12] Süleyman'ın hükmüne o kadar itaat etmekteydiler ki bir kurt asâsını kemirip yıkılmasına sebep olmasaydı onun öldüğünü bile anlamayacaklardı.[13] Aslında Süleyman'ın uzun süre önce öldüğünü anlamış olsalardı o kadar süre bu ağır işlerde çalışmazlardı.[14]

SEBE' KISSASINDAN MÜŞRİKLERE DERSLER

22. Cüz
34. Sûre
Sebe' 12-17

15-17. Vaktiyle Yemen bölgesinde yaşayan Sebe' halkı da, tıpkı Mekkeli müşrikler gibi büyük nimetlere sahiptiler. Sağlı sollu bahçelerin uzayıp gittiği yemyeşil bir beldede yaşıyorlardı. Gönderdiğimiz peygamberler[15] onlara, "İçinde yaşadığınız bu güzel ülkeyi, bu nimetleri size bahşeden Allah'a şükredin, O'na gereği gibi kulluk edin" diye öğüt vermişlerdi. Ne var ki Sebe' halkı bu öğütlere kulak vermemişti. Bunun üzerine setleri yıkan büyük bir sel baskınının altında kaldılar ve o cennet gibi bağları, bahçeleri viraneye döndü. Sahip oldukları nimetleri kendilerine veren Allah'a karşı nankörlük ve O'nun elçisini inkâr ettikleri için onları işte böyle cezalandırdık.

---

[12] Râzî.

[13] Bu ifade temsilî bir anlatım da olabilir. Buna göre Süleyman peygamberin vefatından sonra yerine geçen ve kötü idaresiyle krallığın zayıflamasına sebep olan oğlu, asâyı kemiren kurt (krallığı içeriden yıkan zafiyet) olarak ifade edilmiş olabilir. *Doğrusunu Allah bilir.*

[14] Yukarıdaki ifade temsilî olarak anlaşılınca bu cümle de, "Emrinde çalışan yabancılar Süleyman'ın o görkemli hükümranlığının bu şekilde zeval bulacağını bilselerdi, daha önce isyan eder, bu kadar süre esarete katlanmazlardı" anlamına gelecektir.

[15] Taberî.

وَجَعَلْنَا بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ الْقُرَى الَّتِي بَارَكْنَا فِيهَا قُرًى ظَاهِرَةً وَقَدَّرْنَا فِيهَا السَّيْرَ سِيرُوا فِيهَا لَيَالِيَ وَأَيَّامًا
آمِنِينَ ﴿١٨﴾ فَقَالُوا رَبَّنَا بَاعِدْ بَيْنَ أَسْفَارِنَا وَظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ فَجَعَلْنَاهُمْ أَحَادِيثَ وَمَزَّقْنَاهُمْ كُلَّ مُمَزَّقٍ إِنَّ
فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ ﴿١٩﴾ وَلَقَدْ صَدَّقَ عَلَيْهِمْ إِبْلِيسُ ظَنَّهُ فَاتَّبَعُوهُ إِلَّا فَرِيقًا مِنَ الْمُؤْمِنِينَ
﴿٢٠﴾ وَمَا كَانَ لَهُ عَلَيْهِمْ مِنْ سُلْطَانٍ إِلَّا لِنَعْلَمَ مَنْ يُؤْمِنُ بِالْآخِرَةِ مِمَّنْ هُوَ مِنْهَا فِي شَكٍّ وَرَبُّكَ عَلَىٰ كُلِّ
شَيْءٍ حَفِيظٌ ﴿٢١﴾ قُلِ ادْعُوا الَّذِينَ زَعَمْتُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ لَا يَمْلِكُونَ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ فِي السَّمَاوَاتِ وَلَا فِي
الْأَرْضِ وَمَا لَهُمْ فِيهِمَا مِنْ شِرْكٍ وَمَا لَهُ مِنْهُمْ مِنْ ظَهِيرٍ ﴿٢٢﴾ وَلَا تَنْفَعُ الشَّفَاعَةُ عِنْدَهُ إِلَّا لِمَنْ أَذِنَ لَهُ حَتَّىٰ
إِذَا فُزِّعَ عَنْ قُلُوبِهِمْ قَالُوا مَاذَا قَالَ رَبُّكُمْ قَالُوا الْحَقَّ وَهُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيرُ ﴿٢٣﴾ قُلْ مَنْ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمَاوَاتِ
وَالْأَرْضِ قُلِ اللَّهُ وَإِنَّا أَوْ إِيَّاكُمْ لَعَلَىٰ هُدًى أَوْ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٢٤﴾ قُلْ لَا تُسْأَلُونَ عَمَّا أَجْرَمْنَا وَلَا نُسْأَلُ
عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٢٥﴾ قُلْ يَجْمَعُ بَيْنَنَا رَبُّنَا ثُمَّ يَفْتَحُ بَيْنَنَا بِالْحَقِّ وَهُوَ الْفَتَّاحُ الْعَلِيمُ ﴿٢٦﴾ قُلْ أَرُونِيَ الَّذِينَ
أَلْحَقْتُمْ بِهِ شُرَكَاءَ كَلَّا بَلْ هُوَ اللَّهُ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٢٧﴾

18-21. Oysa kendilerine bahşettiğimiz nimetler sonucunda o kadar sık ticaret yolculukları yapmaktaydılar ki Yemen'den Şam bölgesine kadar uzanan topraklar âdeta avuçlarının içi gibiydi. Bütün bu bölge içerisinde gece ve gündüz güven içerisinde ticaret yapabiliyorlardı.[16] Fakat onlar, bu nimetin değerini bilip Allah'a şükretmek yerine nankörlük ettiler. O'nun elçilerine iman etmediler.[17] Bunun üzerine biz de onları helâk edip sonraki nesillere sadece hikâyelerinin kalmasını sağladık. Medeniyetleri dağıldı, sahip oldukları nimetler ellerinden kayıp gitti. Böylece, içlerinden iman edenlerin dışındakiler, vaktiyle şeytanın, "Ben de senin kullarını kendime uyduracağım, elçilerine iman etmelerine engel olacağım"[18] şeklindeki temennisini haklı çıkardılar. Esasında şeytanın, onlar üzerinde herhangi bir gücü söz konusu değildi. Fakat onlar kendi istekleriyle ona uydular ve böylece gerçek iman sahipleriyle kuşku duyanlar ortaya çıkmış oldu. Unutma ki her şey Allah'ın gözetimi altındadır, O, herkesin yaptığını bilmektedir.

16 Zemahşerî.

17 Fahreddin er-Râzî "ربنا باعد بين اسفارنا" cümlesini küfrün lisân-ı hal ile ifadesi olarak tespit etmektedir.

18 Şeytanın bu sözleri birçok âyette ifade edilmiştir (meselâ bk. Nisâ 4/119; A'râf 7/17; İsrâ 17/62).

TEVHİT MESAJI

ŞEFAAT DÜŞÜNCESİNE DAYALI ŞİRK İNANCININ ELEŞTİRİSİ

22-23. Ey elçimiz Muhammed! Allah nezdinde bazı varlıkları şefaatçi kabul edip onlardan medet uman müşriklere de ki: "Allah kâinatta bulunan her şeyin mutlak hâkimidir. Her şeyi yaratan O'dur. Sizin şefaatçi olduklarını sandığınız varlıklar ise hiçbir güç ve kudrete sahip değildir. Allah'ın herhangi bir yardımcıya ihtiyacı da yoktur. Âhiret gününde sizlere şefaat etsinler diye kendilerine tâzimde bulunduğunuz melekler ve diğer varlıklar kesinlikle böyle bir güce sahip değildir.[19] Kaldı ki hesap günü geldiğinde, şefaatçi olduklarını sandığınız melekler dahil herkes dehşet içerisinde kendisinden geçmiş olacaktır. Nihayet o korku anı geçince, Allah meleklere konuşma izni verecek ve onlar da peygamberlerin hakikati anlattıklarını ikrar etmekten başka bir şey söylemeyeceklerdir. Zaten O'nun huzurunda kimsenin hiçbir gücü ve yetkisi söz konusu değildir. Bütün kudret ve yetki O'nundur."

22. Cüz
34. Sûre
Sebe' 18-27

24-27. Ey elçimiz Muhammed! Allah'ın nezdinde bazı varlıkları şefaatçi kabul edip onlardan medet uman müşriklere şöyle söyle: "Ey müşrikler! Allah'a ortak koşup medet umduğunuz o varlıklar mı size rızık sağlıyor, yoksa Allah mı? Gökyüzünden yağan yağmurlar ve yeryüzünde yetişen bunca rızık sizlere hangi kudret sayesinde ulaşıyor? Yoksa ortak koşup medet umduğunuz varlıklar sayesinde mi? Hayır, bütün bunları size sağlayan kudretin Allah olduğunu pekâlâ biliyorsunuz! O halde düşünün! Rızkı veren ve her şeyin mutlak hâkimi olan Allah'a kulluk eden bizler mi doğru yoldayız, yoksa O'na ortak koşan sizler mi? Bakın, sizlere sırf kendi iyiliğiniz için bu uyarıları yapıyoruz. Yoksa sizin şirkinizden bizler sorumlu olmayacağız. Ayrıca bizim inancımızın yanlış olduğunu düşünüyorsanız merak etmeyin, sizler de bizim inancımızdan sorumlu olmayacaksınız. Hangimizin haklı olduğu hesap gününde ortaya çıkacaktır. Allah o gün, iman edenleri cennete, inkâr edenleri ise cehenneme sevkedecek ve böylece herkese lâyık olduğu karşılığı verecektir."[20]

19 Râzî.

20 Zemahşerî.

وَمَا اَرْسَلْنَاكَ اِلَّا كَٓافَّةً لِلنَّاسِ بَش۪يرًا وَنَذ۪يرًا وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٢٨﴾ وَيَقُولُونَ مَتٰى هٰذَا
الْوَعْدُ اِنْ كُنْتُمْ صَادِق۪ينَ ﴿٢٩﴾ قُلْ لَكُمْ م۪يعَادُ يَوْمٍ لَا تَسْتَأْخِرُونَ عَنْهُ سَاعَةً وَلَا تَسْتَقْدِمُونَ ﴿٣٠﴾ وَقَالَ
الَّذ۪ينَ كَفَرُوا لَنْ نُؤْمِنَ بِهٰذَا الْقُرْاٰنِ وَلَا بِالَّذ۪ي بَيْنَ يَدَيْهِۜ وَلَوْ تَرٰٓى اِذِ الظَّالِمُونَ مَوْقُوفُونَ عِنْدَ رَبِّهِمْۚ يَرْجِعُ
بَعْضُهُمْ اِلٰى بَعْضِ الْقَوْلَۚ يَقُولُ الَّذ۪ينَ اسْتُضْعِفُوا لِلَّذ۪ينَ اسْتَكْبَرُوا لَوْلَٓا اَنْتُمْ لَكُنَّا مُؤْمِن۪ينَ ﴿٣١﴾ قَالَ
الَّذ۪ينَ اسْتَكْبَرُوا لِلَّذ۪ينَ اسْتُضْعِفُٓوا اَنَحْنُ صَدَدْنَاكُمْ عَنِ الْهُدٰى بَعْدَ اِذْ جَٓاءَكُمْ بَلْ كُنْتُمْ مُجْرِم۪ينَ ﴿٣٢﴾
وَقَالَ الَّذ۪ينَ اسْتُضْعِفُوا لِلَّذ۪ينَ اسْتَكْبَرُوا بَلْ مَكْرُ الَّيْلِ وَالنَّهَارِ اِذْ تَأْمُرُونَنَٓا اَنْ نَكْفُرَ بِاللّٰهِ وَنَجْعَلَ لَهُٓ
اَنْدَادًاۜ وَاَسَرُّوا النَّدَامَةَ لَمَّا رَاَوُا الْعَذَابَۜ وَجَعَلْنَا الْاَغْلَالَ ف۪ٓي اَعْنَاقِ الَّذ۪ينَ كَفَرُواۜ هَلْ يُجْزَوْنَ اِلَّا مَا
كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٣٣﴾ وَمَٓا اَرْسَلْنَا ف۪ي قَرْيَةٍ مِنْ نَذ۪يرٍ اِلَّا قَالَ مُتْرَفُوهَٓاۙ اِنَّا بِمَٓا اُرْسِلْتُمْ بِه۪ كَافِرُونَ ﴿٣٤﴾ وَقَالُوا
نَحْنُ اَكْثَرُ اَمْوَالًا وَاَوْلَادًاۙ وَمَا نَحْنُ بِمُعَذَّب۪ينَ ﴿٣٥﴾ قُلْ اِنَّ رَبّ۪ي يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَٓاءُ وَيَقْدِرُ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ
النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٦﴾ وَمَٓا اَمْوَالُكُمْ وَلَٓا اَوْلَادُكُمْ بِالَّت۪ي تُقَرِّبُكُمْ عِنْدَنَا زُلْفٰٓى اِلَّا مَنْ اٰمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًاۘ
فَاُو۬لٰٓئِكَ لَهُمْ جَزَٓاءُ الضِّعْفِ بِمَا عَمِلُوا وَهُمْ فِي الْغُرُفَاتِ اٰمِنُونَ ﴿٣٧﴾ وَالَّذ۪ينَ يَسْعَوْنَ ف۪ٓي اٰيَاتِنَا مُعَاجِز۪ينَ
اُو۬لٰٓئِكَ فِي الْعَذَابِ مُحْضَرُونَ ﴿٣٨﴾ قُلْ اِنَّ رَبّ۪ي يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَٓاءُ مِنْ عِبَادِه۪ وَيَقْدِرُ لَهُۜ وَمَٓا اَنْفَقْتُمْ
مِنْ شَيْءٍ فَهُوَ يُخْلِفُهُۚ وَهُوَ خَيْرُ الرَّازِق۪ينَ ﴿٣٩﴾

22. Cüz
34. Süre
Sebe' 28-39

28-30. Ey Muhammed! Biz seni insanlara işte bu mesajları ulaştırasın diye peygamber olarak görevlendirmiş bulunuyoruz. Sana iman edenleri dünya ve âhirette kazançlı çıkmakla müjdeliyor, seni inkâr edenleri ise cehennem azabıyla uyarıyoruz. Fakat ne yazık ki müşriklerin çoğu senin peygamberliğine inanmamakta ve kendilerine yaptığın uyarıyı alaya alırcasına, "Sana inanmadığımız takdirde uğrayacağımızı söylediğin şu azap ne zaman gelecekmiş, görelim!" demektedirler. Onlara de ki: "Ey müşrikler! Vaktiniz varken iman edin, çünkü ilâhî azapla yüzleştiğiniz gün artık iş işten geçmiş olacaktır. O gün ne tövbeniz kabul edilecek, ne de size ikinci bir şans verilecektir!"

MÜŞRİKLERİN HESAP GÜNÜNDEKİ PİŞMANLIKLARI

31-33. Muhammed'in peygamberliğine inanmayan müşrikler, "Ne Muhammed'in Allah'tan aldığını söylediği Kur'an'a, ne de onun söz ettiği uyarılara inanacağız! Biz atalarımızın dinine uyarız" demektedirler. Doğrusu onlar hesap günü Allah'ın huzuruna çıkarıldıklarında böyle söyleyemeyeceklerdir. O gün hesap verirken hepsi birbirini suçlamaya başlayacak, elebaşılarının sözlerine uyup şirke bulaşan ve elçimizi inkâr edenler, kendilerini şirke sevkeden elebaşılarına dönüp, "Sizin yüzünüzden bu hale düştük! Siz olmasaydınız biz Muhammed'e iman ederdik" diyeceklerdir. Elebaşıları ise bu suçlamaları kabul etmeyecek ve "Biz mi sizi saptırdık? Siz ona iman ediyordunuz da biz mi engel olduk?" diyeceklerdir. Onlara uyup elçimizi inkâr edenler ise, "Tabii! Gece gündüz bizi şirk inancına bağlı tutmak için çaba gösteriyor ve peygamberi inkâr etmemiz için elinizden geleni yapıyordunuz!" diyeceklerdir. Neticede cehennem azabını gördüklerinde dünyada onu yalanlamalarından dolayı derin bir pişmanlık duyacaklardır. Dünyadaki bu kibirli tavırlarına karşılık o gün onları zincirlere vurulmuş halde cehenneme sürükleyeceğiz.

ZENGİNLİK ve NÜFUZLARINA GÜVENEN MÜŞRİKLER

34-35. Ey elçimiz Muhammed! Senin soylu ve varlıklı olmadığını, sade bir insan olduğun için peygamber olamayacağını söyleyen müşriklerin bu tavırları seni yıldırmasın! Çünkü biz daha önce hangi topluma peygamber gönderdiysek hemen o toplumun refah içinde yaşayan kibirli önderleri çıkıp elçilerimizi küçümsediler. "Biz o kadar varlıklı ve soylu iken peygamberlik sana mı kaldı? Eğer biz yanlış yolda olsaydık, Allah bize bu kadar mal ve serveti vermezdi"[21] dediler ve onları yalanladılar. İlâhî azaba ilişkin uyarıları dikkate almadılar. İşte o toplumların sonları Mekkeli müşrikler için bir ders olmalıdır.

36-39. Ey elçimiz Muhammed! Sana iman etmemelerini işte bu gerekçeye dayandıran müşriklere şöyle de: "Rabbim peygamberlik görevini kime vereceğini en iyi bilendir. Üstelik sahip olduğunuz mal ve servet de Allah'ın sizlere bahşettiği nimetlerdendir. Fakat O'nun elçisine iman etmezseniz bu sahip olduğunuz mal ve nüfuz sizi Allah'a yakınlaştıracak değildir. Biliniz ki sizleri Allah'a yakınlaştıracak tek şey, O'nun peygamberine iman etmeniz ve emirlerine uygun yaşamanızdır. Bu şekilde davranan müminler Allah tarafından, fazlasıyla ödüllendirileceklerdir. Sizler gibi peygamberleri inkâr eden ve insanların tevhide inanmalarını engellemeye çalışanlar ise hesap günü ilâhî azaba mâruz kalacaklardır. Rızkı dilediği gibi bahşeden Allah'tır. Sahip olduğunuz mal ve servetle sizi imtihan etmektedir. Eğer sizlere verilen mallardan bir kısmını muhtaç insanlara yardım için kullanırsanız bu imtihanı kazanırsınız."[22]

22. Cüz
34. Süre
Sebe' 28-39

[21] Taberî.
[22] İbn Kesîr.

22. Cüz
34. Süre
Sebe' 40-54

وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ جَمِيعًا ثُمَّ يَقُولُ لِلْمَلٰٓئِكَةِ اَهٰٓؤُلَٓاءِ اِيَّاكُمْ كَانُوا يَعْبُدُونَ ﴿٤٠﴾ قَالُوا سُبْحَانَكَ اَنْتَ وَلِيُّنَا مِنْ
دُونِهِمْ بَلْ كَانُوا يَعْبُدُونَ الْجِنَّ اَكْثَرُهُمْ بِهِمْ مُؤْمِنُونَ ﴿٤١﴾ فَالْيَوْمَ لَا يَمْلِكُ بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ نَفْعًا وَلَا ضَرًّا
وَنَقُولُ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا ذُوقُوا عَذَابَ النَّارِ الَّتِي كُنْتُمْ بِهَا تُكَذِّبُونَ ﴿٤٢﴾ وَاِذَا تُتْلٰى عَلَيْهِمْ اٰيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ قَالُوا
مَا هٰذَا اِلَّا رَجُلٌ يُرِيدُ اَنْ يَصُدَّكُمْ عَمَّا كَانَ يَعْبُدُ اٰبَٓاؤُكُمْ وَقَالُوا مَا هٰذَٓا اِلَّٓا اِفْكٌ مُفْتَرًى وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا
لِلْحَقِّ لَمَّا جَٓاءَهُمْ اِنْ هٰذَٓا اِلَّا سِحْرٌ مُبِينٌ ﴿٤٣﴾ وَمَٓا اٰتَيْنَاهُمْ مِنْ كُتُبٍ يَدْرُسُونَهَا وَمَٓا اَرْسَلْنَٓا اِلَيْهِمْ قَبْلَكَ
مِنْ نَذِيرٍ ﴿٤٤﴾ وَكَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَمَا بَلَغُوا مِعْشَارَ مَٓا اٰتَيْنَاهُمْ فَكَذَّبُوا رُسُلِي فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرِ ﴿٤٥﴾
قُلْ اِنَّمَٓا اَعِظُكُمْ بِوَاحِدَةٍ اَنْ تَقُومُوا لِلّٰهِ مَثْنٰى وَفُرَادٰى ثُمَّ تَتَفَكَّرُوا مَا بِصَاحِبِكُمْ مِنْ جِنَّةٍ اِنْ هُوَ اِلَّا نَذِيرٌ
لَكُمْ بَيْنَ يَدَيْ عَذَابٍ شَدِيدٍ ﴿٤٦﴾ قُلْ مَا سَاَلْتُكُمْ مِنْ اَجْرٍ فَهُوَ لَكُمْ اِنْ اَجْرِيَ اِلَّا عَلَى اللّٰهِ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ
شَيْءٍ شَهِيدٌ ﴿٤٧﴾ قُلْ اِنَّ رَبِّي يَقْذِفُ بِالْحَقِّ عَلَّامُ الْغُيُوبِ ﴿٤٨﴾ قُلْ جَٓاءَ الْحَقُّ وَمَا يُبْدِئُ الْبَاطِلُ وَمَا يُعِيدُ
﴿٤٩﴾ قُلْ اِنْ ضَلَلْتُ فَاِنَّمَٓا اَضِلُّ عَلٰى نَفْسِي وَاِنِ اهْتَدَيْتُ فَبِمَا يُوحِٓي اِلَيَّ رَبِّي اِنَّهُ سَمِيعٌ قَرِيبٌ ﴿٥٠﴾ وَلَوْ
تَرٰٓى اِذْ فَزِعُوا فَلَا فَوْتَ وَاُخِذُوا مِنْ مَكَانٍ قَرِيبٍ ﴿٥١﴾ وَقَالُٓوا اٰمَنَّا بِهِ وَاَنّٰى لَهُمُ التَّنَاوُشُ مِنْ مَكَانٍ بَعِيدٍ
﴿٥٢﴾ وَقَدْ كَفَرُوا بِهِ مِنْ قَبْلُ وَيَقْذِفُونَ بِالْغَيْبِ مِنْ مَكَانٍ بَعِيدٍ ﴿٥٣﴾ وَحِيلَ بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ مَا يَشْتَهُونَ كَمَا فُعِلَ
بِاَشْيَاعِهِمْ مِنْ قَبْلُ اِنَّهُمْ كَانُوا فِي شَكٍّ مُرِيبٍ ﴿٥٤﴾

40-42. Mahşerde Allah müşriklerin hepsini huzurunda toplayacak ve meleklere, "Bunlar sizi Allah'a ortak koşup tâzim mi ediyorlardı?" diye soracaktır. Melekler ise, "Hâşâ! Bizim kulluk edilmeye lâyık bir vasfımız olmadığı gibi, onların şirk inançlarıyla da bir ilgimiz yoktur. Bizler senin birliğini tasdik ederiz. Senin kudretin eşsizdir. Aslında bu müşrikler düpedüz şeytanın yolundan gitmekteydiler" diye cevap vereceklerdir. Bunun üzerine Allah müşriklere şöyle buyuracaktır: "Dünyada kendilerinden şefaat umduğunuz varlıkların bugün asla yararını göremeyeceksiniz. Bugün hepiniz kendi sorumluluğunuzu taşıyacak ve elçimizi yalanlamanızdan dolayı cehennem azabına mâruz kalacaksınız!"

43. Çünkü müşrikler, elçimiz kendilerine âyetlerimizi tebliğ ettiği zaman ona inanmamış ve "Bu adam peygamber değil, yalan konuşuyor, Allah'a iftira ediyor! Bizi atalarımızın dininden döndürmek istiyor. Büyülü ve etkileyici sözlerle bizleri kandırmaya, dinimizden döndürmeye çalışıyor" diyerek ona karşı çıkmışlardı.

44-45. Oysa kendilerine uyduklarını söyledikleri ataları, şirk koşarken vahye dayalı bilgi ile hareket etmiyorlardı.[23] Senin peygamberliğini reddederken de Allah tarafından vahyedilmiş herhangi bir bilgiye dayanmamaktadırlar. Tıpkı kendilerinden önceki toplumlar gibi elçilerimizi inatla yalanlamaya devam etmektedirler. Halbuki onlar daha önce helâk ettiğimiz inkârcı toplumların sahip olduğu güç ve kuvvetin onda birine bile sahip değiller.[24] Durum böyleyken niçin geçmişten ibret almamakta, peygamberleri inkâr etmenin sonunun kötü olduğunu görmemektedirler?

46-50. Ey elçimiz Muhammed! Seni körü körüne ve inatla yalanlayan müşriklere şunu açıkça ilân et: "Ey müşrikler! Aklınızı kullanın, iyi düşünün! Ben sizden kendim için bir şey istemiyorum. Üstelik gayet iyi biliyorsunuz ki cinlerden haber aldığını iddia eden yalancılardan da değilim. Sizlere Allah'ın mesajlarını iletiyorum, şirk inancını sürdürdüğünüz takdirde başınıza büyük bir azabın geleceği konusunda sizleri uyarıyorum. İnanırsanız siz kazançlı çıkacaksınız. Benim sizden beklediğim hiçbir kazanç yoktur. Yaptığım görevin mükâfatını Allah verecektir. Rabbim yaptıklarınızı görmektedir. İşte böyle açık bir şekilde doğruları size anlatmaktadır. O, sizin bildiğiniz ve bilmediğiniz her şeyden haberdardır. Eninde sonunda inananlara zafer nasip edecektir. Bana rabbimden vahiy gelmekte ve ben sizleri O'nun gösterdiği doğru yola davet etmekteyim. Nasıl olur da sapkın olduğumu düşünürsünüz! Sapkınlık asıl sizin yaptığınızdır. Nefislerinize uymanızdır.[25] O, hepinizin yaptıklarını çok iyi bilmektedir ve gerekli cezayı da verecektir."

22. Cüz
34. Süre
Sebe' 40-54

51-54. Ey elçimiz! Onların ısrarlı inkârları seni üzmesin. Zira kıyamet günü pişman olacaklar, iman ettiklerini söyleyecekler, fakat bu pişmanlıkları kendilerine fayda vermeyecektir. Çünkü artık iş işten geçmiş olacaktır. Dünya hayatında ellerinde fırsat varken iman etmedikleri, senin peygamberliğini kabul etmedikleri, sana "yalancı, mecnun ve kâhin" gibi yakıştırmalarda bulundukları için cezalandırılacaklar, kaçacak yer bulamayacaklardır. Tıpkı kendilerinden önce peygamberleri yalanlayanlar gibi onlar da umduklarını bulamayacaklar, dünyada ve âhirette hüsrana uğrayacaklardır!

---

[23] Zemahşerî.
[24] Taberî.
[25] İbn Kesîr.

وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ جَمِيعًا ثُمَّ يَقُولُ لِلْمَلٰٓئِكَةِ اَهٰٓؤُلَٓاءِ اِيَّاكُمْ كَانُوا يَعْبُدُونَ ﴿٤٠﴾ قَالُوا سُبْحَانَكَ اَنْتَ وَلِيُّنَا مِنْ
دُونِهِمْ بَلْ كَانُوا يَعْبُدُونَ الْجِنَّ اَكْثَرُهُمْ بِهِمْ مُؤْمِنُونَ ﴿٤١﴾ فَالْيَوْمَ لَا يَمْلِكُ بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ نَفْعًا وَلَا ضَرًّا
وَنَقُولُ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا ذُوقُوا عَذَابَ النَّارِ الَّتِي كُنْتُمْ بِهَا تُكَذِّبُونَ ﴿٤٢﴾ وَاِذَا تُتْلٰى عَلَيْهِمْ اٰيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ قَالُوا
مَا هٰذَٓا اِلَّا رَجُلٌ يُرِيدُ اَنْ يَصُدَّكُمْ عَمَّا كَانَ يَعْبُدُ اٰبَٓاؤُكُمْ وَقَالُوا مَا هٰذَٓا اِلَّٓا اِفْكٌ مُفْتَرًى وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا
لِلْحَقِّ لَمَّا جَٓاءَهُمْ اِنْ هٰذَٓا اِلَّا سِحْرٌ مُبِينٌ ﴿٤٣﴾ وَمَٓا اٰتَيْنَاهُمْ مِنْ كُتُبٍ يَدْرُسُونَهَا وَمَٓا اَرْسَلْنَٓا اِلَيْهِمْ قَبْلَكَ
مِنْ نَذِيرٍ ﴿٤٤﴾ وَكَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَمَا بَلَغُوا مِعْشَارَ مَٓا اٰتَيْنَاهُمْ فَكَذَّبُوا رُسُلِي فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرِ ﴿٤٥﴾
قُلْ اِنَّمَٓا اَعِظُكُمْ بِوَاحِدَةٍ اَنْ تَقُومُوا لِلّٰهِ مَثْنٰى وَفُرَادٰى ثُمَّ تَتَفَكَّرُوا مَا بِصَاحِبِكُمْ مِنْ جِنَّةٍ اِنْ هُوَ اِلَّا نَذِيرٌ
لَكُمْ بَيْنَ يَدَيْ عَذَابٍ شَدِيدٍ ﴿٤٦﴾ قُلْ مَا سَاَلْتُكُمْ مِنْ اَجْرٍ فَهُوَ لَكُمْ اِنْ اَجْرِيَ اِلَّا عَلَى اللّٰهِ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ
شَيْءٍ شَهِيدٌ ﴿٤٧﴾ قُلْ اِنَّ رَبِّي يَقْذِفُ بِالْحَقِّ عَلَّامُ الْغُيُوبِ ﴿٤٨﴾ قُلْ جَٓاءَ الْحَقُّ وَمَا يُبْدِئُ الْبَاطِلُ وَمَا يُعِيدُ
﴿٤٩﴾ قُلْ اِنْ ضَلَلْتُ فَاِنَّمَٓا اَضِلُّ عَلٰى نَفْسِي وَاِنِ اهْتَدَيْتُ فَبِمَا يُوحِٓي اِلَيَّ رَبِّي اِنَّهُ سَمِيعٌ قَرِيبٌ ﴿٥٠﴾ وَلَوْ
تَرٰٓى اِذْ فَزِعُوا فَلَا فَوْتَ وَاُخِذُوا مِنْ مَكَانٍ قَرِيبٍ ﴿٥١﴾ وَقَالُٓوا اٰمَنَّا بِهِ وَاَنّٰى لَهُمُ التَّنَاوُشُ مِنْ مَكَانٍ بَعِيدٍ
﴿٥٢﴾ وَقَدْ كَفَرُوا بِهِ مِنْ قَبْلُ وَيَقْذِفُونَ بِالْغَيْبِ مِنْ مَكَانٍ بَعِيدٍ ﴿٥٣﴾ وَحِيلَ بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ مَا يَشْتَهُونَ كَمَا فُعِلَ
بِاَشْيَاعِهِمْ مِنْ قَبْلُ اِنَّهُمْ كَانُوا فِي شَكٍّ مُرِيبٍ ﴿٥٤﴾

40-42. Mahşerde Allah müşriklerin hepsini huzurunda toplayacak ve meleklere, "Bunlar sizi Allah'a ortak koşup tâzim mi ediyorlardı?" diye soracaktır. Melekler ise, "Hâşâ! Bizim kulluk edilmeye lâyık bir vasfımız olmadığı gibi, onların şirk inançlarıyla da bir ilgimiz yoktur. Bizler senin birliğini tasdik ederiz. Senin kudretin eşsizdir. Aslında bu müşrikler düpedüz şeytanın yolundan gitmekteydiler" diye cevap vereceklerdir. Bunun üzerine Allah müşriklere şöyle buyuracaktır: "Dünyada kendilerinden şefaat umduğunuz varlıkların bugün asla yararını göremeyeceksiniz. Bugün hepiniz kendi sorumluluğunuzu taşıyacak ve elçimizi yalanlamanızdan dolayı cehennem azabına mâruz kalacaksınız!"

43. Çünkü müşrikler, elçimiz kendilerine âyetlerimizi tebliğ ettiği zaman ona inanmamış ve "Bu adam peygamber değil, yalan konuşuyor, Allah'a iftira ediyor! Bizi atalarımızın dininden döndürmek istiyor. Büyülü ve etkileyici sözlerle bizleri kandırmaya, dinimizden döndürmeye çalışıyor" diyerek ona karşı çıkmışlardı.

44-45. Oysa kendilerine uyduklarını söyledikleri ataları, şirk koşarken vahye dayalı bilgi ile hareket etmiyorlardı.[23] Senin peygamberliğini reddederken de Allah tarafından vahyedilmiş herhangi bir bilgiye dayanmamaktadırlar. Tıpkı kendilerinden önceki toplumlar gibi elçilerimizi inatla yalanlamaya devam etmektedirler. Halbuki onlar daha önce helâk ettiğimiz inkârcı toplumların sahip olduğu güç ve kuvvetin onda birine bile sahip değiller.[24] Durum böyleyken niçin geçmişten ibret almamakta, peygamberleri inkâr etmenin sonunun kötü olduğunu görmemektedirler?

46-50. Ey elçimiz Muhammed! Seni körü körüne ve inatla yalanlayan müşriklere şunu açıkça ilân et: "Ey müşrikler! Aklınızı kullanın, iyi düşünün! Ben sizden kendim için bir şey istemiyorum. Üstelik gayet iyi biliyorsunuz ki cinlerden haber aldığını iddia eden yalancılardan da değilim. Sizlere Allah'ın mesajlarını iletiyorum, şirk inancını sürdürdüğünüz takdirde başınıza büyük bir azabın geleceği konusunda sizleri uyarıyorum. İnanırsanız siz kazançlı çıkacaksınız. Benim sizden beklediğim hiçbir kazanç yoktur. Yaptığım görevin mükâfatını Allah verecektir. Rabbim yaptıklarınızı görmektedir. İşte böyle açık bir şekilde doğruları size anlatmaktadır. O, sizin bildiğiniz ve bilmediğiniz her şeyden haberdardır. Eninde sonunda inananlara zafer nasip edecektir. Bana rabbimden vahiy gelmekte ve ben sizleri O'nun gösterdiği doğru yola davet etmekteyim. Nasıl olur da sapkın olduğumu düşünürsünüz! Sapkınlık asıl sizin yaptığınızdır. Nefislerinize uymanızdır.[25] O, hepinizin yaptıklarını çok iyi bilmektedir ve gerekli cezayı da verecektir."

51-54. Ey elçimiz! Onların ısrarlı inkârları seni üzmesin. Zira kıyamet günü pişman olacaklar, iman ettiklerini söyleyecekler, fakat bu pişmanlıkları kendilerine fayda vermeyecektir. Çünkü artık iş işten geçmiş olacaktır. Dünya hayatında ellerinde fırsat varken iman etmedikleri, senin peygamberliğini kabul etmedikleri, sana "yalancı, mecnun ve kâhin" gibi yakıştırmalarda bulundukları için cezalandırılacaklar, kaçacak yer bulamayacaklardır. Tıpkı kendilerinden önce peygamberleri yalanlayanlar gibi onlar da umduklarını bulamayacaklar, dünyada ve âhirette hüsrana uğrayacaklardır!

22. Cüz
34. Sûre
Sebe' 40-54

[23] Zemahşerî.
[24] Taberî.
[25] İbn Kesîr.

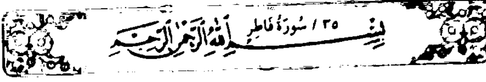
OTUZ BEŞİNCİ SÛRE

FÂTIR

Kulluk edilmeye lâyık yegâne yaratıcı kudret : Allah.

Mekke döneminin ortalarında, Furkān sûresinin ardından vahyedilmiştir. "Melâike" (melekler) sûresi olarak da isimlendirilir. İçeriğinden, sûrenin vahyedildiği dönemde müşriklerin, Hz. Peygamber ve arkadaşlarına yönelik baskılarının iyice arttığı anlaşılmaktadır. Bu dönemde vahyedilen diğer sûrelere benzer şekilde burada da şirk inancı tenkit edilmekte; müşriklerin, Hz. Peygamber'in Allah'tan vahiy almasını bir türlü kabullenmemeleri ve ona karşı takındıkları anlayışsız tavırları kınanmakta; insanın mükemmel bir şekilde yaratılmasından ve kâinattaki muhteşem düzenden (âfâk ve enfüs) çeşitli delillerle tevhit anlatılmaktadır.

Kırk beş âyetten oluşan sûreyi muhtevasına göre aşağıdaki gibi tasnif etmek mümkündür.

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ فَاطِرِ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ جَاعِلِ الْمَلٰٓئِكَةِ رُسُلًا اُو۬لٖٓي اَجْنِحَةٍ مَثْنٰى وَثُلٰثَ وَرُبَاعَۜ يَزٖيدُ فِي
الْخَلْقِ مَا يَشَٓاءُۜ اِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدٖيرٌ ﴿١﴾ مَا يَفْتَحِ اللّٰهُ لِلنَّاسِ مِنْ رَحْمَةٍ فَلَا مُمْسِكَ لَهَاۚ وَمَا يُمْسِكْ
فَلَا مُرْسِلَ لَهُ مِنْ بَعْدِهٖۜ وَهُوَ الْعَزٖيزُ الْحَكٖيمُ ﴿٢﴾

ALLAH'IN ENGİN KUDRET ve RAHMETİ

1-2. Ey müşrikler![1] Niçin Allah nezdinde bazı varlıkları şefaatçi olarak görüp onları Allah'a ortak koşuyorsunuz? Oysa kulluk edilmeye ve şükredilmeye lâyık yegâne kudret Allah'tır. [2] O Allah ki hem sonsuz kudret hem de insanlara karşı lutuf ve merhamet sahibidir.[3] Bütün kâinatın[4] yaratıcısı O olduğu gibi kâinattaki bütün işleri çekip çevirmek ve peygamberlerine mesajlarını iletmek üzere gerekli güç ve sürat imkânıyla donatılmış[5] melekleri görevlendirmek ve dilediği kuluna peygamberlik bahşetmek de O'nun tasarrufundadır.[6] O, her şeye güç yetirir. Medet umduğunuz varlıkların ise hiçbir gücü yoktur. Nitekim Allah insanlara yararlı olacak birçok nimet bahşetmiştir ve O'nun bu nimetlerini engelleyecek bir güç yoktur. Yine O, insanlara yönelik rahmetinin bir tecellisi olarak bazı şeyleri kısıtladığı zaman başka hiçbir varlık O'nun kısıtladığı şeyi elde etme imkânına sahip değildir. Bütün kâinatın yaratıcısı ve hâkimi O'dur. Rahmetini dilediği şekilde bahşetme kudretine sahiptir ve nimetlerini son derece hikmetli bir şekilde bahşeder.

---

1 Sûrenin, nüzûl ortamında öncelikle müşriklere hitap ettiği hemen bütün müfessirlerin ortak görüşüdür. Zaten vahyedildiği dönem göz önüne alındığında muhatabın müşrikler olduğu açıkça anlaşılmaktadır.

2 Taberî.

3 Râzî, Câbirî.

4 Kurtubî.

5 Kanat anlamına gelen " أَجْنِحَة " kelimesi güç ve sürati ifade eder (bk. *Tâcü'l-arûs, Teysîr*).

6 Burada geçen ve lafzan "O, yaratmada dilediği gibi ziyadede bulunur" şeklinde tercüme edilen ifade, aslında ilâhî yaratılışın keyfiyeti hakkında değil, peygamberlik hakkında bir gönderime sahiptir. Müşriklerin Hz. Muhammed'in peygamberliğine yönelik itirazları mâlûmdur (bk. Sâd 38/8; Kamer

يَا أَيُّهَا النَّاسُ اذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ هَلْ مِنْ خَالِقٍ غَيْرُ اللَّهِ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ لَا إِلَٰهَ إِلَّا
هُوَ فَأَنَّىٰ تُؤْفَكُونَ ﴿٣﴾ وَإِنْ يُكَذِّبُوكَ فَقَدْ كُذِّبَتْ رُسُلٌ مِنْ قَبْلِكَ وَإِلَى اللَّهِ تُرْجَعُ الْأُمُورُ ﴿٤﴾ يَا أَيُّهَا النَّاسُ
إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ فَلَا تَغُرَّنَّكُمُ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا وَلَا يَغُرَّنَّكُمْ بِاللَّهِ الْغَرُورُ ﴿٥﴾ إِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمْ عَدُوٌّ فَاتَّخِذُوهُ
عَدُوًّا إِنَّمَا يَدْعُو حِزْبَهُ لِيَكُونُوا مِنْ أَصْحَابِ السَّعِيرِ ﴿٦﴾ الَّذِينَ كَفَرُوا لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ وَالَّذِينَ آمَنُوا
وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ كَبِيرٌ ﴿٧﴾ أَفَمَنْ زُيِّنَ لَهُ سُوءُ عَمَلِهِ فَرَآهُ حَسَنًا فَإِنَّ اللَّهَ يُضِلُّ مَنْ
يَشَاءُ وَيَهْدِي مَنْ يَشَاءُ فَلَا تَذْهَبْ نَفْسُكَ عَلَيْهِمْ حَسَرَاتٍ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِمَا يَصْنَعُونَ ﴿٨﴾

3. Ey müşrikler![7] Allah'a ortak koşarken hiç düşünmez misiniz? Allah'ın size verdiği sayısız nimetleri görmez misiniz? Bir düşününüz! Sizleri yaratan, bütün kâinatı var eden ve sizleri gerek gökten yağan yağmurlar, gerekse yeryüzünde yetişen mahsullerle rızıklandıran başka yaratıcı bir güç var mıdır? Elbette ki Allah'tan başka bir varlığın bu kudrete sahip olmadığını ve sizlere bu nimetleri sağlayamayacağını biliyorsunuz.[8] O halde nasıl olur da O'ndan başka varlıkları şefaatçi kabul edip ortak koşar ve sizlere tevhidi anlatan elçimizi yalanlarsınız?[9]

GEÇMİŞ TOPLUMLARIN DURUMLARINDAN DERSLER

4. Ey Muhammed! Müşriklerin nankörce[10] tutumları ve senin Allah'ın peygamberi olduğuna inanmamaları seni üzmesin.[11] Bilmelisin ki senden önce gönderdiğimiz elçiler de toplumları tarafından yalanlanmışlardı. Fakat sonuçta

---

54/25 vb.). Kur'an da bu itirazlara cevap verirken, "Allah'ın rahmetini onlar mı taksim edecekler. Allah dilediği gibi tasarrufta bulunur" (bk. Sâd 38/9; Zuhruf 43/32 vb.) şeklinde cevap vermektedir. Burada da Hz. Peygamber'e yönelik bu tür itirazların cevaplandığı açıktır. Çünkü hem sûre Mekkî'dir hem de ilgili âyetlerin yer aldığı siyakın ana konusu budur. Kaldı ki yaratılışın genişletilmesi, ilâhî rahmetin büyüklüğü çerçevesinde Kur'an'ın konusu olmakla beraber, bu çerçevenin dışına çıkarılan ve modern bilimle ilişkilendirilen şekliyle Kur'an'ın konusu değildir.

7 İbn Atıyye.

8 Taberî.

9 Zeccâc, İbn Kesîr.

10 Kurtubî.

11 Derveze.

Allah her şeyi görmektedir ve seni yalanlayanlara bu davranışlarının hesabını soracak, sana da sabır ve kararlılığının ödülünü verecektir. Eğer müşrikler seni yalanlamaktan vazgeçmezlerse onların başına da tıpkı geçmiş toplumların başına gelen kötü son gelecektir.[12]

ÂHİRET İNANCI ve İNSANIN SORUMLULUĞU

22. Cüz
35. Süre
Fâtır 3-8

5-7. Ey elçimizi yalanlayan Mekkeli müşrikler![13] Allah'ın peygamber aracılığı ile sizlere bildirdiği kıyamet ve âhiret uyarıları hakikatin ta kendisidir. Eğer elçimizi yalanlamakta ve Allah'a şirk koşmakta ısrar ederseniz muhakkak ilâhî cezaya mâruz kalacaksınız.[14] Dolayısıyla bu dünyada sahip olduğunuz nimetlere, refaha ve konuma aldanıp da elçimize karşı takındığınız tutumun cezasız kalacağını sanmayın. Şeytanın aldatmacasına kanmayın. Çünkü şeytan sizin açıkça düşmanınızdır. Kendine uyanları kandırır ve onlara kendilerini cehenneme sürükleyecek şeyler yaptırır. Nitekim sizi de aldatmakta ve elçimizi yalanlamanıza sebep olmaktadır.[15] Eğer aklınız varsa, siz de onu düşman belleyin. Unutmayın ki Allah'a ortak koşan ve elçimizi yalanlayanlar,[16] yaptıklarının karşılığı olarak çok acı bir azap ile karşılaşacaklardır. Diğer taraftan Allah'a ortak koşmayan, elçimize iman eden ve Allah'ın emir ve yasaklarına uyanlar[17] ise Allah tarafından büyük bir bağışlanma ve ödülü hak edeceklerdir.

8. Ey elçimiz Muhammed! Mekkeli müşriklerin seni yalancılıkla itham etmelerine, Allah'ın elçisi olduğuna inanmamalarına üzülüp kendini yıpratma![18] Çünkü onlar Allah nezdinde bazı varlıkları aracı görüp, şirk koşmak gibi kötü bir iş yapmalarına rağmen yaptıkları şeyi güzel ve doğru kabul etmektedirler.[19] Bu yüzden hakkı görememekte ve ilâhî rahmetten mahrum kalmaktadırlar.[20] Onların inanmaları için kendini parçalama! Allah onların yaptıklarını bilmektedir ve elbette ki cezasız bırakacak değildir.

---

12 Taberî, İbn Kesîr.
13 Taberî.
14 Taberî.
15 Taberî.
16 Taberî.
17 Taberî.
18 Taberî.
19 Mukâtil'in bildirdiğine göre bu âyet, Ebû Cehil hakkında vahyedilmiştir.
20 Hidayet kavramı için Bakara sûresinin 2. âyetindeki dipnota bakınız.

وَاللّٰهُ الَّذٖي اَرْسَلَ الرِّيَاحَ فَتُثٖيرُ سَحَابًا فَسُقْنَاهُ اِلٰى بَلَدٍ مَيِّتٍ فَاَحْيَيْنَا بِهِ الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا كَذٰلِكَ
النُّشُورُ ﴿٩﴾ مَنْ كَانَ يُرٖيدُ الْعِزَّةَ فَلِلّٰهِ الْعِزَّةُ جَمٖيعًا اِلَيْهِ يَصْعَدُ الْكَلِمُ الطَّيِّبُ وَالْعَمَلُ الصَّالِحُ يَرْفَعُهُ
وَالَّذٖينَ يَمْكُرُونَ السَّيِّـَٔاتِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدٖيدٌ وَمَكْرُ اُو۬لٰٓئِكَ هُوَ يَبُورُ ﴿١٠﴾ وَاللّٰهُ خَلَقَكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ
نُطْفَةٍ ثُمَّ جَعَلَكُمْ اَزْوَاجًا وَمَا تَحْمِلُ مِنْ اُنْثٰى وَلَا تَضَعُ اِلَّا بِعِلْمِهٖ وَمَا يُعَمَّرُ مِنْ مُعَمَّرٍ وَلَا يُنْقَصُ مِنْ عُمُرِهٖٓ
اِلَّا فٖي كِتَابٍ اِنَّ ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ يَسٖيرٌ ﴿١١﴾ وَمَا يَسْتَوِي الْبَحْرَانِ هٰذَا عَذْبٌ فُرَاتٌ سَٓائِغٌ شَرَابُهُ وَهٰذَا مِلْحٌ
اُجَاجٌ وَمِنْ كُلٍّ تَأْكُلُونَ لَحْمًا طَرِيًّا وَتَسْتَخْرِجُونَ حِلْيَةً تَلْبَسُونَهَا وَتَرَى الْفُلْكَ فٖيهِ مَوَاخِرَ لِتَبْتَغُوا مِنْ
فَضْلِهٖ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿١٢﴾

22. Cüz
35. Sûre
Fâtır 9-12

9. Ey elçimiz Muhammed! Eline kemik parçalarını alıp ufalayan ve "Bu çürümüş kemikleri kim diriltecek?" diyerek senin âhiret ve hesap uyarılarını alaya almaya kalkışan müşriklere de ki: "Allah'ın kudreti çürümüş kemikler de dahil olmak üzere her şeyi yaratmaya ve diriltmeye yeter. O'nun kurduğu muhteşem kâinat düzeninde rüzgârların bulutları nasıl toplayıp yağmura vesile olduğunu ve yağan yağmurun kuru ve çorak toprakları nasıl canlandırdığını görmez misiniz? İşte o çürümüş kemikleri diriltecek olan da, bu muazzam düzeni yaratan Allah'tır."

10. Ey müşrikler! Allah'a ortak koştuğunuz o varlıkların sizlere bir güç ve iktidar sağlamasını arzu ediyor ve elçimize inandığınız takdirde mevcut konumunuzu kaybedeceğinizi düşünüyorsanız[21] yanılıyorsunuz. Çünkü insanı onurlandıracak ve yüceltecek şey yalnızca Allah'a kulluk etmektir.[22] Eğer Allah'ın elçisine iman eder ve O'nun mesajlarına uyarsanız dünyada da âhirette de izzet sahibi olursunuz.[23] Zira yalnızca O'na kulluk etmeniz ve O'nun emir ve yasaklarına uymanız Allah katında sizin değerinizi arttırır.[24] Öte yandan Allah'a şirk koşanların çabaları boşa çıkar, Allah katında değerleri düşer ve acı bir azaba mâruz kalırlar.

---

21 Zemahşerî.

22 Zeccâc, Taberî, İbn Kesîr.

23 Mevdûdî.

24 Taberî.

11. Allah'ın elçisine inanmakla mevki kaybedeceğinizi düşünmeyin. Zira Allah sizin yaratıcınızdır. İlk insanı topraktan ve ondan sonra gelen nesilleri de ana rahminde bir damlacık sudan yaratan, sizleri kadın ve erkek olarak yaratıp birbirinize eş olmanızı sağlayan O'dur. O'nun bilgi ve kudreti sınırsızdır. Öyle ki hangi kadının rahminde nasıl bir çocuk taşıdığından tutun da, kimin uzun kimin kısa yaşayacağına varıncaya kadar her şey O'nun bilgisi dahilindedir. O halde kendinizi doğru yolda görüp de elçimizi inkârda ısrar etmeyin, zira Allah yaptıklarınızı bilmektedir ve bu durumda sonunuzun cehennem olması hiç de zannettiğiniz gibi imkânsız değildir.[25]

22. Cuz
35. Süre
Fâtır 9-12

TEVHİDİN KÂİNATTAKİ MUHTEŞEM DÜZENDE TECELLİSİ

12. Allah'ın kudretini anlamak için O'nun sizlere bahşettiği suyu bir düşününüz.[26] Bir taraftan tatlı içme suları, diğer taraftan tuzlu sulardan oluşan denizler! Bu sulardan elde ettiğiniz bütün deniz ürünleri ve ziynet eşyaları sizler için bir nimettir. Gemilerin suların üzerinde dalgaları yara yara ilerlemesi de sizler için ilâhî bir nimettir. Nitekim onlarla seyahat eder, ticaret yapar ve daha birçok iş görürsünüz.[27] İşte bütün bu nimetleri sizlere bahşeden Allah'a şükretmeniz ve sadece O'na kulluk etmeniz gerekir.

---

[25] İfade lafzan "Bu, Allah için kolaydır" şeklindedir. Ancak lafzın anlamının nüzûl ortamındaki durumda nasıl olduğunu dikkate almak gerekmektedir. Unutulmamalıdır ki müşrikler Allah'ın bazı şeyleri göremeyeceğini, bilemeyeceğini yani O'nun kudretinin eksik olduğunu düşünmemektedirler. Dolayısıyla onlara "Bunları bilmek Allah için kolaydır" demek karşılıksız bir ifade olacaktır. Onların kabul etmedikleri şey Allah'ın bilgisi değil, "kendi sonlarının kötü olacağı iddiası"dır. Nitekim bu âyetin hemen üç âyet öncesinde müşriklerin kendilerini dosdoğru yolda gördükleri sarahaten ifade edilmiştir ki bu durum onların en önemli özelliklerinden biridir. Yani onlar kendilerini doğru yolda görmekte, Hz. Peygamber'in "sapkın ve iftiracı" olduğunu iddia etmekte, dolayısıyla da "âhirette kendilerinin cehenneme gideceklerine dair uyarıları" ciddiye almamakta, böyle bir şeyi imkânsız görmektedirler. İşte bu âyette ve benzeri birçok yerde, onların hiç beklemedikleri böyle bir sonucun mümkün olduğu yani onların yanılmakta oldukları vurgulanmaktadır. *Doğrusunu Allah bilir.*

[26] Hicâzî.

[27] İbn Kesîr.

22. Cüz
35. Sûre
Fâtır 13-18

يُولِجُ الَّيْلَ فِى النَّهَارِ وَيُولِجُ النَّهَارَ فِى الَّيْلِ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلٌّ يَجْرى لِاَجَلٍ مُسَمًّى ذٰلِكُمُ اللّٰهُ
رَبُّكُمْ لَهُ الْمُلْكُ وَالَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ مَا يَمْلِكُونَ مِنْ قِطْمِيرٍ ﴿١٣﴾ اِنْ تَدْعُوهُمْ لَا يَسْمَعُوا دُعَاءَكُمْ
وَلَوْ سَمِعُوا مَا اسْتَجَابُوا لَكُمْ وَيَوْمَ الْقِيٰمَةِ يَكْفُرُونَ بِشِرْكِكُمْ وَلَا يُنَبِّئُكَ مِثْلُ خَبِيرٍ ﴿١٤﴾ يَا اَيُّهَا النَّاسُ
اَنْتُمُ الْفُقَرَاءُ اِلَى اللّٰهِ وَاللّٰهُ هُوَ الْغَنِىُّ الْحَمِيدُ ﴿١٥﴾ اِنْ يَشَاْ يُذْهِبْكُمْ وَيَاْتِ بِخَلْقٍ جَدِيدٍ ﴿١٦﴾ وَمَا ذٰلِكَ
عَلَى اللّٰهِ بِعَزِيزٍ ﴿١٧﴾ وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ اُخْرٰى وَاِنْ تَدْعُ مُثْقَلَةٌ اِلٰى حِمْلِهَا لَا يُحْمَلْ مِنْهُ شَىْءٌ وَلَوْ كَانَ ذَا
قُرْبٰى اِنَّمَا تُنْذِرُ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ بِالْغَيْبِ وَاَقَامُوا الصَّلٰوةَ وَمَنْ تَزَكّٰى فَاِنَّمَا يَتَزَكّٰى لِنَفْسِهِ وَاِلَى اللّٰهِ
الْمَصِيرُ ﴿١٨﴾

13-14. Ey müşrikler! Allah güneşi ve ayı hizmetinize vermiş, yaşamınızı sürdürebilmeniz için gerekli şartları oluşturup, kâinatta inşa ettiği muhteşem düzenin bir eseri olarak gece ve gündüzün ardarda gelmesini sağlamıştır. Gördüğünüz gibi kâinatta var olan her şey kıyamete kadar bu muhteşem düzen içerisinde işlemeye devam etmektedir. İşte Allah, bütün bunları yaratan ve sizin emrinize veren yüce yaratıcıdır. Her şey O'nun egemenliğindedir. Oysa sizin medet umup ortak koştuğunuz varlıklar zerre kadar bir şeyi yaratamazlar. Dualarınızı duymazlar. Duyduklarını varsaysanız bile, karşılık vermeye güçleri yetmez. Kıyamet gününde Allah sizleri hesaba çektiğinde bir işinize yaramayacaklar, şefaatçi olsunlar diye kendilerine ettiğiniz onca dua ve ibadeti inkâr edeceklerdir. Bu konularda[28] Allah'ın verdiği bilginin doğruluğu insanların bilgileri ile kıyaslanamaz. Çünkü Allah, sonsuz ilim sahibidir, her şeyden haberdardır.

28 Taberî.

15-17. Ey müşrikler![29] Allah'ın sizin imanınıza da ibadetinize de ihtiyacı yoktur. Aksine sizin O'na, O'nun rahmet ve nimetine olan ihtiyacınız sonsuzdur. Diğer taraftan Allah sizlere sayısız nimetler bahşettiği için kulluk ve övgüyü hak etmektedir.[30] Dilese, O'na şirk koşmanızın cezası olarak sizleri yok edip yerinize tevhit ve ibadet ehli kimseler yaratabilir ve bunu yapmak sizleri yoktan yaratan Allah'a hiç de zor gelmez.[31] Fakat O, sizlere merhamet etmekte ve nimetler bahşetmektedir. Sizin iyiliğiniz için sizlere elçiler göndermektedir.

22. Cüz
35. Sûre
Fâtır 13-18

18. Dünyada yaptığınız kötülüklerin karşılığında âhirette ceza alacağınızdan kuşkunuz olmasın. Ayrıca âhirette, dünyadaki gibi başkalarından yardım alarak günahlarınızdan kurtulabileceğinizi sanmayın.[32] Çünkü âhirette Allah'ın huzurunda insanlar tamamen âdil bir şekilde hesaba çekileceklerdir. O gün hiç kimse bir başkasının günahını, vebalini taşımayacak, herkes kendi yaptıklarının karşılığını görecektir. O gün günahlarının yükünü başkalarıyla paylaşmak ve cezasından kurtulmak isteyen kimseye en yakın akrabaları ve dostları dahi yardımcı olamayacaktır. Kimsenin kimseye bir şefaati söz konusu olmayacaktır. O gün sizin gibi müşrikler[33] annesini, babasını, eşini, çoluk çocuğunu dahi düşünemeyecek durumda olacaktır.

Ey elçimiz! Senin çağrına ancak kıyametteki bu âdil hesap gününe iman eden, cehennem azabından korkanlar kulak verirler. Herkes nihayetinde Allah'a dönecek, O'na hesap vereceğinden, sana iman eden ve şirk koşmaktan sakınanlar kendi yararlarına hareket etmiş, kendilerini kurtarmış olurlar.

29 Mukâtil.

30 *Zübdetü't-tefsîr*, Ahmed Mekkî (*el-Muin*).

31 Ahmed Mekkî (*el-Muin*).

32 *Teysir*.

33 Enbiyâ sûresinin 101-103. âyetleri başta olmak üzere Kur'an'ın birçok yerinde, müminlerin âhirette herhangi bir korku ve hüzün yaşamayacakları ifade edilmektedir. Dolayısıyla bu âyette söz edilen dehşet, müşrikler için söz konusu olmalıdır.

وَمَا يَسْتَوِي الْأَعْمٰى وَالْبَصِيرُ ﴿١٩﴾ وَلَا الظُّلُمَاتُ وَلَا النُّورُ ﴿٢٠﴾ وَلَا الظِّلُّ وَلَا الْحَرُورُ ﴿٢١﴾ وَمَا يَسْتَوِي
الْأَحْيَاءُ وَلَا الْأَمْوَاتُ إِنَّ اللّٰهَ يُسْمِعُ مَنْ يَشَاءُ وَمَا أَنْتَ بِمُسْمِعٍ مَنْ فِي الْقُبُورِ ﴿٢٢﴾ إِنْ أَنْتَ إِلَّا نَذِيرٌ ﴿٢٣﴾
إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ بِالْحَقِّ بَشِيرًا وَنَذِيرًا وَإِنْ مِنْ أُمَّةٍ إِلَّا خَلَا فِيهَا نَذِيرٌ ﴿٢٤﴾ وَإِنْ يُكَذِّبُوكَ فَقَدْ كَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ
قَبْلِهِمْ جَاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ وَبِالزُّبُرِ وَبِالْكِتَابِ الْمُنِيرِ ﴿٢٥﴾ ثُمَّ أَخَذْتُ الَّذِينَ كَفَرُوا فَكَيْفَ كَانَ
نَكِيرِ ﴿٢٦﴾ أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللّٰهَ أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجْنَا بِهِ ثَمَرَاتٍ مُخْتَلِفًا أَلْوَانُهَا وَمِنَ الْجِبَالِ جُدَدٌ
بِيضٌ وَحُمْرٌ مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهَا وَغَرَابِيبُ سُودٌ ﴿٢٧﴾ وَمِنَ النَّاسِ وَالدَّوَابِّ وَالْأَنْعَامِ مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهُ كَذٰلِكَ
إِنَّمَا يَخْشَى اللّٰهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ إِنَّ اللّٰهَ عَزِيزٌ غَفُورٌ ﴿٢٨﴾

PEYGAMBERLER ve MUHATAPLARI

19-26. Ey elçimiz Muhammed! Kör ile gören, karanlık ile aydınlık, yakıcı sıcak ile serin gölge ve ölülerle diriler bir olmadığı gibi senin peygamberliğine iman edenlerle seni yalanlayan inkârcılar da elbette bir değildirler.[34] Seni yalanlayanlar, gözleri ve gönülleri kör olmuş ve karanlıkta kalmış kimseler gibidir.[35] Sana iman edenler hakikati gören, iman ile hayat bulmuş ve âhirette cennet nimetine erişecek olan aydınlık yolun yolcuları iken, seni inkâr edenler hakikat karşısında kör kesilmiş, kalpleri âdeta ölmüş cehennemlik kimselerdir.[36] Doğrusu Allah dileyecek olsa, senin peygamberliğini inkâr edenlerin tabiatlarını değiştirip onları sana iman etmeye mecbur hale getirebilirdi. Ancak bu, Allah'ın varlık üzerinde geçerli kıldığı ilkelere, yasalara aykırı olurdu. Çünkü Allah kullarına özgür irade vermiş, yapacakları seçimlerle onları imtihan etmeyi dilemiştir.[37] Dolayısıyla senin davetine karşı körleşen, sağırlaşan, âdeta ölü kesilen Mekkeli müşrikleri imana getirmek için kendini perişan etme![38] Senin görevin sadece onlara tevhidi tebliğ etmekten ve inanmadıkları takdirde Allah'ın azabına mâruz kalacakları konusunda onları uyarmaktan ibarettir. Çünkü biz seni, insanları imana zorlayasın diye değil, onlara tevhidi tebliğ edesin, sana inananları cennetle müjdeleyesin ve inanmayanları cehennem azabıyla uyarasın

34 bk. Mukātil, Taberî, İbnü'l-Cevzî.

35 Zemahşerî.

36 Taberî.

37 Ahmed Mekkî (*el-Muin*).

38 Taberî.

diye gönderdik. Nitekim daha önce, ne kadar toplum yaşadı ise hepsine tıpkı senin gibi elçiler göndermiştik. O elçilerimiz insanlara, peygamber olduklarını kanıtlayan deliller sunmuşlar, Allah tarafından kendilerine verilen yol gösterici ilâhî kitapları tebliğ etmişlerdi. Fakat Mekke müşriklerinin seni yalanlamaları gibi o toplumlar da kendilerine gönderdiğimiz elçilerimizi yalanlamışlar ve neticede ilâhî azaba mâruz kalmışlardı. Dolayısıyla Mekkeli müşriklerin, senin peygamberliğini yalanlamaları seni üzmesin. Zira onların bu yaptıkları, daha önce yaşanmamış bir durum değildir.[39]

ALLAH'IN YARATMA KUDRETİNİ ve BİRLİĞİNİ GÖSTEREN DELİLLER

27-28. Ey Allah'a şirk koşan ve başka varlıklardan medet uman müşrikler![40] Allah'ın sonsuz kudrete sahip olduğunu, buna karşılık sizin medet umduğunuz varlıkların âciz ve zavallı olduklarını bilmez misiniz?[41] Baksanıza, Allah sizlere ne kadar muazzam bir kâinat düzeni kurmuştur. Bu düzen içerisinde gökten yağan yağmurlar sayesinde yeryüzünde birbirinden farklı türde[42] nice ürünler yetişir. Yaratılıştaki şu çeşitliliğe baksanıza! Dağlardan vadilere doğru inen eğimler bile tek tip değildir. Kimi kızıl, kimi sarımtırak, kimi simsiyah! Büyüğünden küçüğüne bütün hayvanlar da böyle çeşit çeşittir. İnsanlar da tek tip değildir. Doğrusu Allah'ın bu kâinatı muhteşem bir şekilde yarattığını gören ve ilâhî kudretin büyüklüğünü farkeden,[43] Allah'ın âhirette kendilerini hesaba çekeceğini bilen[44] iman sahibi kimseler[45] O'na ortak koşmazlar, O'nun cezasından korkarlar. Çünkü bilirler ki Allah sınırsız güç ve kudret sahibidir, kendisine ortak koşanları ve emirlerini dikkate almayanları cezalandıracak, iman edip emirlerine uyanları ise bağışlayacaktır.

39 Mukātil.

40 Hitap lafzan Hz. Peygamber'edir, ancak anlam olarak müşriklere hitap edildiği açıktır.

41 Âyette "görmez misin" ifadesi geçiyor. Burada "bilmez misin" anlamı kastedilmektedir (bk. Zemahşerî).

42 Zemahşerî.

43 Taberî.

44 Hicâzî.

45 Âyette geçen "الْعُلَمٰٓؤُا" kelimesini "bilginler, ilim sahipleri, bilim insanları, uzmanlar" şeklinde anlamak ve tercüme etmek son derece yanlıştır. Zira böyle bir anlam, "bilim insanları"nın Allah'tan daha çok korkacakları şeklinde bir sonucu doğurmaktadır ki bu düşünce, ne bu âyetin ifadesiyle ne de Kur'an'ın dünyasıyla bağdaşır. Ayrıca sahâbe âlimlerinden İbn Abbas, buradaki "âlimler" ifadesiyle kastedilenlerin, "Allah'ın her şeye kâdir olduğunu bilenler" olduğunu ifade ederken, İbn

إِنَّ الَّذِينَ يَتْلُونَ كِتَابَ اللَّهِ وَأَقَامُوا الصَّلَوٰةَ وَأَنْفَقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً يَرْجُونَ تِجَارَةً لَنْ تَبُورَ
(٢٩) لِيُوَفِّيَهُمْ أُجُورَهُمْ وَيَزِيدَهُمْ مِنْ فَضْلِهِ إِنَّهُ غَفُورٌ شَكُورٌ (٣٠) وَالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ مِنَ الْكِتَابِ هُوَ
الْحَقُّ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ إِنَّ اللَّهَ بِعِبَادِهِ لَخَبِيرٌ بَصِيرٌ (٣١) ثُمَّ أَوْرَثْنَا الْكِتَابَ الَّذِينَ اصْطَفَيْنَا مِنْ
عِبَادِنَا فَمِنْهُمْ ظَالِمٌ لِنَفْسِهِ وَمِنْهُمْ مُقْتَصِدٌ وَمِنْهُمْ سَابِقٌ بِالْخَيْرَاتِ بِإِذْنِ اللَّهِ ذَٰلِكَ هُوَ الْفَضْلُ الْكَبِيرُ
(٣٢) جَنَّاتُ عَدْنٍ يَدْخُلُونَهَا يُحَلَّوْنَ فِيهَا مِنْ أَسَاوِرَ مِنْ ذَهَبٍ وَلُؤْلُؤًا وَلِبَاسُهُمْ فِيهَا حَرِيرٌ (٣٣) وَقَالُوا
22. Cüz 35. Sûre Fâtır 29-35 الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَذْهَبَ عَنَّا الْحَزَنَ إِنَّ رَبَّنَا لَغَفُورٌ شَكُورٌ (٣٤) الَّذِي أَحَلَّنَا دَارَ الْمُقَامَةِ مِنْ فَضْلِهِ لَا
يَمَسُّنَا فِيهَا نَصَبٌ وَلَا يَمَسُّنَا فِيهَا لُغُوبٌ (٣٥)

29-30. İşte Allah'ın bu kudretinin bilincinde olan, O'nun peygamberlerine ve kitaplarına iman eden, emirlerini yerine getiren, tevhide uygun bir biçimde kulluk eden, mallarını gizli ve açık her durumda yoksullarla paylaşanlar dosdoğru bir inanç ve hayat üzeredirler. Böyle kimseler bu güzel davranışlarının asla ödülsüz kalmayacağından emin olabilirler. Allah onlara mükâfatlarını eksiksiz olarak verecek; benzersiz nimetler bahşedecek, hatalarını bağışlayacak, onları cennetle ödüllendirecektir. Çünkü Allah, kendisine ve elçilerine iman eden ve emirlerine uygun yaşamaya çalışan kimselerin hatalarını bağışlar ve güzel amellerini karşılıksız bırakmaz.

31. Ey elçimiz Muhammed! Sana vahyettiğimiz Kur'an, daha önceki peygamberlere gönderilen kitapların ilâhî vahiy olduklarını doğrulayan bir kelâmdır. Allah insanlara olan merhametiyle bu kitapları vahyetmekte, böylece onlar için en yararlı olan şeyi yapmaktadır.[46] Çünkü O, insanlar için neyin yararlı olduğunu ve senin peygamberlik görevi için ehil olduğunu[47] en iyi bilendir.

Mes'ûd, "Allah korkusu ve huşûdan öte ilim, Allah'a karşı cesaretten öte cehalet yoktur" demiştir. Benzer şekilde tâbiîn âlimlerinden Mücâhid, "Âlim kişi, Allah'tan korkan kişidir" derken yine tâbiîn âlimlerinden Rebî' b. Enes, "Allah'tan korkmayan âlim değildir" demiştir (bk. Kurtubî). Bütün bunlardan açıkça anlaşılmaktadır ki Kur'an'ın dünyasında ilim, "modern bilim, dinî ilimler" ya da aklî ilimler anlamına gelmeyeceği gibi, "âlim" de "bilim insanı, din âlimi" ya da "uzman" anlamına gelmez. Doğrusu burada âlimler kelimesiyle "gerçek müminler" kastedilmektedir.

46 Taberî.

47 Zemahşerî.

32-35. İşte biz, sana Kur'an'ı vahyetmek suretiyle ona inananları bütün ilâhî kitaplara iman etmekle, önceki kitaplarımıza iman eden Ehl-i kitabı da Kur'an'a iman etmek ve ondaki emirlere uymakla mükellef kılmış bulunuyoruz.[48] Allah'ın gönderdiği bütün peygamberler ve kitaplar aynı değerdedir ve hepsine iman etmeniz gerekir.[49] İşte bütün bu ilâhî kitaplara iman edenler Allah katında seçkin ve değerli kullardır. Buna karşılık bu ilâhî mesajları kabul etmeyip kendilerine yazık edenler olduğu gibi, bunlara iman eden ve ilâhî ödülden nasiplerini alacak kullar da vardır.[50] Bu mümin kullarımız âhirette kendilerine vaat edilen adn cennetlerine girecek, orada altın ve incilerle süslenip ipekler kuşanacaklardır. Bu büyük bahtiyarlığı yaşadıklarında Allah'a şükredecek ve şöyle diyeceklerdir: "Allahım! Sana sonsuz şükürler olsun! Senin bizim üzerimizdeki nimetin çok büyüktür. Çünkü sen bizi cehennem azabından korudun ve bize bu büyük ödülü bahşettin. Senin nimet ve bağışlaman sayesinde bu sonsuz cennet yurduna; yorulmanın, sıkıntının ve usanmanın olmadığı bu huzur diyarına girebildik. Gerçekten sen engin merhamet sahibisin. Sana sonsuz şükürler olsun!"

---

[48] Taberî.

[49] bk. Bakara 2/285.

[50] Mâtürîdî'nin de işaret ettiği üzere burada geçen "nefsine zulmeden kişi"den maksat, Hz. Peygamber'i inkâr edenlerdir. Nitekim bu görüş bizzat Hz. Peygamber'den de (merfû olarak) rivayet edilmiştir (bk. Mâverdî). Buna (bk. İbnü'l-Cevzî). Yine tâbiîn âlimlerinden Mücâhid de bu görüşü benimsemiştir (bk. Mâverdî). Buna karşılık tefsirlerde genellikle bu âyette sözü edilenlerin tamamının mümin olduğu ve amellerine göre üç grup olarak derecelendirildikleri görüşü benimsenmiştir. Hatta âyet, kelâm ilminde tartışılan "sâhibü'l-kebîre" (büyük günah işleyen kimse) konusu çerçevesinde yorumlanmıştır. Ancak Mekke döneminde müminler arasında bu şekilde bir "amel farklılığı" olduğunu düşünmek zordur. Bu durum daha ziyade Medine'de ortaya çıkmıştır. Mekke'de ise Hz. Peygamber'e iman edenlerin (yani bu âyette "سَابِقٌ بِالْخَيْرَاتِ" olarak ifade edilen müminlerin) karşısında onu inkâr edenlerin iki tutumu söz konusudur. Birincisi Ebû Cehl, Velîd b. Mugîre, Nadr b. Hâris vb. azılı müşriklerin düşmanca tutumlarıdır ki burada "kendilerine yazık edenler" bunlar olmalıdır. İkincisi ise, Hz. Peygamber'e inanmadığı halde ona karşı fiilî düşmanlık içine girmeyenlerdir. Âyette "مُقْتَصِدٌ" kelimesiyle ifade edilen bu kimseler, dönemin Mekke halkının geneline tekabül eder. İlgili âyetlerin nüzûl ortamı dikkate alındığında en mâkul yorum bu görünmektedir. *Doğrusunu Allah bilir.*

وَالَّذِينَ كَفَرُوا لَهُمْ نَارُ جَهَنَّمَ لَا يُقْضٰى عَلَيْهِمْ فَيَمُوتُوا وَلَا يُخَفَّفُ عَنْهُمْ مِنْ عَذَابِهَا كَذٰلِكَ نَجْزِي كُلَّ
كَفُورٍ ﴿٣٦﴾ وَهُمْ يَصْطَرِخُونَ فِيهَا رَبَّنَا اَخْرِجْنَا نَعْمَلْ صَالِحًا غَيْرَ الَّذِي كُنَّا نَعْمَلُ اَوَلَمْ نُعَمِّرْكُمْ مَا
يَتَذَكَّرُ فِيهِ مَنْ تَذَكَّرَ وَجَاءَكُمُ النَّذِيرُ فَذُوقُوا فَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ نَصِيرٍ ﴿٣٧﴾ اِنَّ اللّٰهَ عَالِمُ غَيْبِ السَّمٰوَاتِ
وَالْاَرْضِ اِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٣٨﴾ هُوَ الَّذِي جَعَلَكُمْ خَلَائِفَ فِي الْاَرْضِ فَمَنْ كَفَرَ فَعَلَيْهِ كُفْرُهُ
وَلَا يَزِيدُ الْكَافِرِينَ كُفْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ اِلَّا مَقْتًا وَلَا يَزِيدُ الْكَافِرِينَ كُفْرُهُمْ اِلَّا خَسَارًا ﴿٣٩﴾ قُلْ اَرَاَيْتُمْ
شُرَكَاءَكُمُ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ اَرُونِي مَاذَا خَلَقُوا مِنَ الْاَرْضِ اَمْ لَهُمْ شِرْكٌ فِي السَّمٰوَاتِ اَمْ اٰتَيْنَاهُمْ
كِتَابًا فَهُمْ عَلٰى بَيِّنَتٍ مِنْهُ بَلْ اِنْ يَعِدُ الظَّالِمُونَ بَعْضُهُمْ بَعْضًا اِلَّا غُرُورًا ﴿٤٠﴾ اِنَّ اللّٰهَ يُمْسِكُ السَّمٰوَاتِ
وَالْاَرْضَ اَنْ تَزُولَا وَلَئِنْ زَالَتَا اِنْ اَمْسَكَهُمَا مِنْ اَحَدٍ مِنْ بَعْدِهِ اِنَّهُ كَانَ حَلِيمًا غَفُورًا ﴿٤١﴾

36-37. Allah'ın peygamberlerini yalanlayan ve O'na ortak koşanlar ise cehenneme atılacak ve orada sonsuza kadar kalacaklardır. Bir an olsun cehennem azabının hafiflemesini dileyecekler, fakat umduklarını bulamayacaklardır. Ölüp de kurtulmak isteyecekler, fakat böyle bir kurtuluş imkânı da bulamayacaklardır. İşte bu kadar nimete nankörlük eden ve peygamberleri inkâr edenlerin cezası böyle olacaktır. Bu azabı tattıkları zaman pişmanlık içinde şöyle yalvaracakladır: "Rabbimiz! Ne olur bize bir şans daha ver! Bizi tekrar dünyaya gönder, sana söz veriyoruz, bu sefer peygamberlere iman edeceğiz ve senin emrinden hiç çıkmayacağız." Ancak Allah onlara şu cevabı verecektir: "Hayır, ikinci bir şansınız olmayacak. Zaten size dünyada benim nimetlerimi anlayıp şükretmeye yetecek kadar ömür[51] ve akıl verilmedi mi? Ayrıca sizlere mesajlarımı getiren peygamberler gelmedi mi? Bütün bu imkânlara sahip olduğunuz halde inatla ve ısrarla elçilerimi yalanladınız. Şu halde artık bahane uydurmayınız. Bugün cehennem ateşini tadacaksınız. Sizin gibi, peygamberleri yalanlayan nankör ve inatçı kimselerin bugün yardım ve destek bulmaları mümkün değildir."

51 Zeccâc.

38. Ey müşrikler! Bu anlatılanlardan gerekli dersleri alın ve elçimiz Muhammed'e iman edin! Zira Allah hem açıkça yaptığınız şeyleri, hem de aklınızdan geçenleri çok iyi bilmektedir.

39. Ey müşrikler![52] Allah'ın bütün kâinatı insanlar için yarattığını, yeryüzünün bütün nimetlerini sizin emrinize verdiğini[53] görmez misiniz? Şu halde niçin O'nun bu kadar nimetine nankörlük ediyor ve O'ndan başka varlıklardan medet umup onları Allah'a ortak koşuyorsunuz! Bilesiniz ki sizin bu nankörlüğünüz ancak kendinize zarar verir. Allah'a ortak koşmanız ve O'nun peygamberlerini yalanlamanız rahmetinden mahrum kalmanıza ve hem dünyada hem âhirette hüsrana uğramanıza sebep olur.

22. Cüz
35. Sûre
Fâtır 36-41

40-41. Ey Muhammed! Senin peygamber olduğunu kabul etmeyen müşriklere şöyle seslen: "Şu muhteşem kâinatı Allah'ın yarattığını biliyorsunuz. Baksanıza, gök kubbeyi nasıl da direksiz yaratmıştır. O'nun muazzam kudretinin dışında böyle bir şeyi yaratacak güç, şu muazzam gökyüzünü ayakta tutacak kudret var mıdır? Peki, söyleyiniz bakalım, sizin şefaatçi kabul edip Allah'a ortak koştuğunuz varlıklar neyi yaratmıştır? Şu gördüğünüz yeryüzünde onların yarattığı bir şey var mıdır? Yahut onların, Allah'ın yaratıcılığına ortaklıkları mı vardır? Siz de biliyorsunuz ki Allah'tan başka hiçbir varlığın yaratıcı gücü yoktur ve her varlık O'nun kuludur. O halde niçin bazı varlıkları şefaatçi kabul edip ona ortak koşuyorsunuz? Yoksa bu inancı ilâhî bir kitaptan öğrendiğinizi mi iddia ediyorsunuz? Hayır, kesinlikle Allah böyle bir şey istemiş değildir. Aksine sizler birtakım asılsız iddialar ve yalanlar ortaya atıp bunu dilden dile dolaştırarak inanç haline getirmiş bulunuyorsunuz. Ancak sonsuz kudret sahibi ve yegâne mâbut olan Allah, rahmetinden dolayı sizleri derhal cezalandırmamakta, iman etmeniz için süre tanımakta ve eğer iman ederseniz sizleri affedeceğini bildirmektedir."

[52] Bir sonraki âyetin içeriği, bu âyetin de müşriklere hitap ettiğini açıkça göstermektedir.
[53] Zemahşerî.

وَاَقْسَمُوا بِاللّٰهِ جَهْدَ اَيْمَانِهِمْ لَئِنْ جَٓاءَهُمْ نَذ۪يرٌ لَيَكُونُنَّ اَهْدٰى مِنْ اِحْدَى الْاُمَمِۚ فَلَمَّا جَٓاءَهُمْ نَذ۪يرٌ مَا زَادَهُمْ
اِلَّا نُفُورًاۙ ﴿٤٢﴾ اِسْتِكْبَارًا فِي الْاَرْضِ وَمَكْرَ السَّيِّئِۜ وَلَا يَح۪يقُ الْمَكْرُ السَّيِّئُ اِلَّا بِاَهْلِه۪ۜ فَهَلْ يَنْظُرُونَ اِلَّا
سُنَّتَ الْاَوَّل۪ينَۚ فَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّتِ اللّٰهِ تَبْد۪يلًاۚ وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّتِ اللّٰهِ تَحْو۪يلًا ﴿٤٣﴾ اَوَلَمْ يَس۪يرُوا فِي الْاَرْضِ
فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذ۪ينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَكَانُٓوا اَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةًۜ وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيُعْجِزَهُ مِنْ شَيْءٍ فِي
22 Cüz 35. Sûre Fâtır 42-45
السَّمٰوَاتِ وَلَا فِي الْاَرْضِۜ اِنَّهُ كَانَ عَل۪يمًا قَد۪يرًا ﴿٤٤﴾ وَلَوْ يُؤَاخِذُ اللّٰهُ النَّاسَ بِمَا كَسَبُوا مَا تَرَكَ عَلٰى
ظَهْرِهَا مِنْ دَٓابَّةٍ وَلٰكِنْ يُؤَخِّرُهُمْ اِلٰٓى اَجَلٍ مُسَمًّىۚ فَاِذَا جَٓاءَ اَجَلُهُمْ فَاِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِعِبَادِه۪ بَص۪يرًا ﴿٤٥﴾

42-43. Oysa Mekkeli müşrikler, elçimiz Muhammed gönderilmeden önce yahudi ve hıristiyanları kınıyor ve "Doğrusu bize bir peygamber gönderilecek olsa sizlerden daha vefalı davranır ve peygambere iman ederiz, sizler gibi peygamberlere sırt çevirmeyiz" diyorlardı.[54] Ancak elçimiz onlara Allah'ın mesajını iletmeye başladığında, bu söylediklerini unutuverdiler ve elçimizin mesajına uydukları takdirde dünyevî konumlarını kaybedeceklerini düşünerek onu inkâr ettiler. Kendilerini şirkte ısrar ettikleri takdirde müstehak olacakları ilâhî ceza ile uyaran elçimizi küçümsediler, Allah'a ortak koşmaya devam ettiler, elçimizi yalanladılar ve halkı O'na inanmaktan alıkoymaya çalıştılar.[55] Oysa bu yaptıkları, müminlere değil, ancak kendilerine zarar verir. Zira onlar kendilerinden daha zayıf ve güçsüz buldukları elçimize ve O'na tâbi olanlara karşı bu tür saldırganlıklar yaparak âdeta geçmiş toplumların başına gelen helâk olaylarının bir benzerine müstehak duruma gelmektedirler. Ancak Allah'ın toplumlar ve kâinat üzerinde işlemekte olan yasası asla değişiklik göstermez. Allah insanlara, iman etmeleri için fırsatlar verir, onlara elçiler gönderir ve âyetlerini açıklar. İnsanlar içerisinde inatla iman etmeyenler ise, artık iman etme ihtimalleri kalmadığında ilâhî cezaya müstehak olurlar.

54 Zemahşerî.

55 Taberî.

44-45. Ey müşrikler! Eğer Allah'ın toplumlar üzerinde işlemekte olan bu yasası hakkında bir kuşkunuz varsa çevrenizdeki ülkeleri dolaşın ve sizden çok daha güçlü olan toplumların nasıl helâk edildiklerini görün. Anlayın ki Allah inkârcıları cezalandırmaya karar verdiğinde hiçbir güç O'na engel olamaz. Dolayısıyla güç ve servetinize güvenip elçimize karşı küstahlık yapmayın. Unutmayın ki sonsuz güç sahibi olan Allah yaptıklarınızı görmektedir. Fakat O'nun insanlara olan merhameti her şeyin üstündedir. Zaten Allah'ın bu engin merhameti olmasaydı ve şirk koşanları hemen cezalandırmaya karar verseydi şirk koşan hiç kimseyi sağ bırakmamış olurdu. Ancak O, insanlara merhamet etmekte, onlara belirli bir süre tanıyıp inanmaları için fırsat vermektedir. Fakat bu süre bittiğinde, artık hesap günü gelecek ve herkes yaptığının cezasını çekecektir. Zira sonsuz ilim sahibi olan Allah, bütün kullarının yaptıklarını bilmektedir.

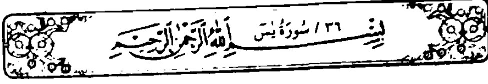
OTUZ ALTINCI SÛRE

YÂSÎN

Mekke döneminin sonlarına doğru, Cin sûresinin ardından vahyedilmiştir. Kur'an'ın müşrikler tarafından cinlerden gelen bilgi olarak nitelendirilmesine, Cin sûresinde kesin bir dille verilen cevap, bu sûrenin girişinde de söz konusu edilmektedir. Ayrıca 69 ve 76. âyetlerde bu husus tekrar dile getirilip Hz. Peygamber'in, onların bu yakıştırmalarından dolayı üzülmemesi istenmiştir. Bir hadiste[1] "Kur'an'ın kalbi" olarak nitelenen sûrede, kâinatın düzeni ve işleyiş biçimi hatırlatılarak İslâm'ın tevhit, âhiret ve peygamberlik inançları delillendirilmektedir.

Seksen üç âyetten oluşan sûreyi muhtevasına göre aşağıdaki gibi tasnif etmek mümkündür.

1 Tirmizî, "Fezâilü'l-Kur'ân", 7.

يٰسٓ ﴿١﴾ وَالْقُرْاٰنِ الْحَكٖيمِۙ ﴿٢﴾ اِنَّكَ لَمِنَ الْمُرْسَلٖينَۙ ﴿٣﴾ عَلٰى صِرَاطٍ مُسْتَقٖيمٍۜ ﴿٤﴾ تَنْزٖيلَ الْعَزٖيزِ
الرَّحٖيمِۙ ﴿٥﴾ لِتُنْذِرَ قَوْماً مَٓا اُنْذِرَ اٰبَٓاؤُ۬هُمْ فَهُمْ غَافِلُونَ ﴿٦﴾

22. Cüz
36. Sûre
Yâsîn 1-6

İLÂHÎ MESAJ ve PEYGAMBER

1. Yâsîn![2]

2-6. Ey elçimiz Muhammed! Mekkeli müşriklerin sana sihirbaz, mecnun, kâhin vb. yakıştırmalarda bulunduklarını ve senin peygamberliğine inanmadıklarını biliyoruz.[3] Sen onların bu sözlerine aldırma! Sonsuz bilgi ve yücelik sahibi Allah tarafından sana vahyedilen bu hikmet dolu Kur'an, senin gerçekten peygamber olduğunun ve önceki peygamberler gibi Allah'ın vahyinin rehberliğinde dosdoğru hareket ettiğinin delilidir.[4] Nitekim biz sana peygamberlik görevini, geçmişte ataları peygamber görmemiş ve ilâhî mesajdan habersiz kalmış Mekkeli müşrikleri uyarman için vermiş bulunuyoruz.

[2] "Yâ-sîn" ifadesi, İbn Abbas'tan nakledilen bir rivayete göre "ey insan!" anlamına gelir ve Hz. Muhammed'e hitaptır. Ancak genel kanaate göre bu ifade "hurûf-ı mukattaa"dan sayılmaktadır. Hurûf-ı mukattaa olarak adlandırılan bu harflerle ilgili olarak Bakara sûresinin 1. âyetindeki dipnota bakınız.

[3] Râzi.

[4] Râzi.

لَقَدْ حَقَّ الْقَوْلُ عَلٰٓى اَكْثَرِهِمْ فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٧﴾ اِنَّا جَعَلْنَا فٖٓي اَعْنَاقِهِمْ اَغْلَالًا فَهِيَ اِلَى الْاَذْقَانِ فَهُمْ
مُقْمَحُونَ ﴿٨﴾ وَجَعَلْنَا مِنْ بَيْنِ اَيْدٖيهِمْ سَدًّا وَمِنْ خَلْفِهِمْ سَدًّا فَاَغْشَيْنَاهُمْ فَهُمْ لَا يُبْصِرُونَ ﴿٩﴾ وَسَوَٓاءٌ
عَلَيْهِمْ ءَاَنْذَرْتَهُمْ اَمْ لَمْ تُنْذِرْهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٠﴾ اِنَّمَا تُنْذِرُ مَنِ اتَّبَعَ الذِّكْرَ وَخَشِيَ الرَّحْمٰنَ بِالْغَيْبِ
فَبَشِّرْهُ بِمَغْفِرَةٍ وَاَجْرٍ كَرٖيمٍ ﴿١١﴾ اِنَّا نَحْنُ نُحْيِ الْمَوْتٰى وَنَكْتُبُ مَا قَدَّمُوا وَاٰثَارَهُمْ وَكُلَّ شَيْءٍ اَحْصَيْنَاهُ
فٖٓي اِمَامٍ مُبٖينٍ ﴿١٢﴾ وَاضْرِبْ لَهُمْ مَثَلًا اَصْحَابَ الْقَرْيَةِ اِذْ جَٓاءَهَا الْمُرْسَلُونَ ﴿١٣﴾ اِذْ اَرْسَلْنَٓا اِلَيْهِمُ اثْنَيْنِ
فَكَذَّبُوهُمَا فَعَزَّزْنَا بِثَالِثٍ فَقَالُٓوا اِنَّٓا اِلَيْكُمْ مُرْسَلُونَ ﴿١٤﴾ قَالُوا مَٓا اَنْتُمْ اِلَّا بَشَرٌ مِثْلُنَا وَمَٓا اَنْزَلَ الرَّحْمٰنُ
مِنْ شَيْءٍ اِنْ اَنْتُمْ اِلَّا تَكْذِبُونَ ﴿١٥﴾ قَالُوا رَبُّنَا يَعْلَمُ اِنَّٓا اِلَيْكُمْ لَمُرْسَلُونَ ﴿١٦﴾ وَمَا عَلَيْنَٓا اِلَّا الْبَلَاغُ الْمُبٖينُ
﴿١٧﴾ قَالُٓوا اِنَّا تَطَيَّرْنَا بِكُمْ لَئِنْ لَمْ تَنْتَهُوا لَنَرْجُمَنَّكُمْ وَلَيَمَسَّنَّكُمْ مِنَّا عَذَابٌ اَلٖيمٌ ﴿١٨﴾ قَالُوا طَٓائِرُكُمْ
مَعَكُمْ اَئِنْ ذُكِّرْتُمْ بَلْ اَنْتُمْ قَوْمٌ مُسْرِفُونَ ﴿١٩﴾

İNKÂRA ŞARTLANMIŞ MÜŞRİKLERİN DURUMU

7-11. Ancak müşrikler senin uyarılarına ısrarla kulak tıkamakta ve seni sihirbaz yahut mecnun olmakla suçlamaktadırlar. Allah'ın böylelerini uyardığı azap[5] şüphesiz gerçekleşecektir. Zira bugüne kadar sürdürdükleri inat ve kibir, onların sana asla iman etmeyeceklerini göstermiştir. Kibir ve kötü niyetlerinden dolayı[6] hakkı kabul etmeye yanaşmamaları iman etmelerine engel olmakta[7], onları içinde bulundukları karanlıkta âdeta hapsetmektedir.[8] Şu halde onlar bu inat ve ısrarlarından vazgeçmedikleri müddetçe[9] senin uyarıların onlara bir fayda vermeyecek, iman etmelerini sağlamayacaktır. Uyarılarının etki edeceği kimseler, senin peygamberliğine ve Kur'an'a iman eden ve içlerinde

5 Allah'ın bu sözünün Secde sûresinin 13. âyetinde şeytana yönelik olarak söylenen "Seni ve senin yolundan gidenleri cehenneme dolduracağım" ifadesi olduğu söylenir (bk. Zemahşerî).

6 Derveze, III, 23.

7 Zemahşerî, Câbirî.

8 Âyetteki ifadelerin temsilî anlatım olduğu hususunda bk. Zemahşerî, *Zübdetü't-tefsîr*, Ahmed Mekkî (*el-Muîn*).

9 *Zübdetü't-tefsîr*. Burada onların bu tutumlarını sürdürdükleri müddetçe iman etmeyecekleri söylenmek istenmektedir. Yoksa Allah'ın onların iman etmeyeceklerini takdir etmiş olması söz konusu değildir. Nitekim bu eleştiriye mâruz kalan müşriklerden çoğu sonraki yıllarda müslüman olmuşlardır (bk. Derveze, III/24).

Allah korkusu taşıyan müminlerdir.[10] İşte bu müminlere, Allah'ın kendilerini affedeceğini ve cennetle[11] ödüllendireceğini müjdele!

12. Diğer taraftan, senin peygamberliğini kabul etmeyen ve bunca uyarıya rağmen ısrarla şirke devam eden müşrikler bilsinler ki biz insanların bu dünyada yapıp ettikleri her şeyi kaydetmekteyiz ve âhirette onları diriltip hesaba çektiğimizde bütün yaptıklarının hesabını soracağız.

13-19. Ey Muhammed! Senin peygamber olduğunu ısrarla inkâr eden müşriklere, inkârlarından vazgeçmedikleri takdirde başlarına gelecek kötü sonu anlamaları için şu misali anlat: Bir zamanlar biz bir beldeye[12] ardı ardına iki elçi göndermiş ve oranın halkını Allah'a şirk koşmaktan uzaklaşmaları hususunda uyarmıştık. Ancak onlar her iki elçiyi de yalanlamışlardı. Bunun üzerine onlara aynı mesajı tekrar anlatmak üzere bir üçüncü elçi daha gönderdik. Her üç elçi de bu topluma bizim mesajlarımızı anlatmaya çalıştılar. Fakat o toplum ısrarla, üçünün de Allah'ın elçisi olduğuna inanmak istemedi ve "Sizler tıpkı bizler gibi insanlarsınız, Allah'ın elçisi olduğunuzu iddia etmeniz yalandır. Sizin bu yalancılığınız yüzünden başımıza kötü şeyler geldi. Belli ki sizler uğursuz kimselersiniz. Derhal bu peygamberlik iddiasından vazgeçiniz, yoksa sizi taşa tutarız!" diyerek onları tehdit ettiler. Buna cevaben elçilerimiz şöyle dediler: "Allah biliyor ki bizler O'nun elçileriyiz. Görevimiz ilâhî mesajı sizlere tebliğ etmekten ibarettir. Bizden size bir uğursuzluk geldiği yok! Bir uğursuzluk varsa o sizin kendinizden kaynaklanmıştır. Biz sizleri uyarmak için çalışırken sizin gösterdiğiniz bu aşırı tepki nedir böyle! Gerçekten sizler ölçüyü aşmış bir toplumsunuz."

---

10 Zemahşerî.

11 Taberî.

12 Âyette "belde halkı" (ashâbü'l-karye) ifadesinde "القرية" (belde) kelimesi mârife olarak kullanılmıştır. Bu da, beldenin müşrik Araplar tarafından bilindiği anlamına gelir. Tefsirlerde bu beldenin Antakya olduğu, gönderilen elçilerin ise Îsâ peygamber tarafından oraya gönderilen havâriler olduğu belirtilir. Ancak âyette söz konusu belde halkının iman etmediği ve cezalandırıldığı bildirilmektedir. Oysa Antakya halkının Hıristiyanlığı kabul ettiği bilinmekte, herhangi bir yıkım yaşadıklarına dair tarihî bir bilgi de bulunmamaktadır. Bu sebeple bu beldenin Antakya olması kuşkuludur (bu hususta geniş bilgi için bk. Mevdûdî). Diğer taraftan bu elçilerin ilk ikisinin Hz. Mûsâ ve Îsâ, üçüncüsünün ise Hz. Muhammed olduğu da söylenmiştir. Ancak bu yorumun da âyetin bağlamına uygun olduğunu söylemek zordur. İşte bu sebeple ifadeyi "bir belde" şeklinde dilimize çevirdik. Neticede önemli olan bu beldenin neresi olduğu değil kıssadaki hissedir. *Doğrusunu Allah bilir.*

وَجَاءَ مِنْ اَقْصَا الْمَد۪ينَةِ رَجُلٌ يَسْعٰى قَالَ يَا قَوْمِ اتَّبِعُوا الْمُرْسَل۪ينَۙ ﴿٢٠﴾ اِتَّبِعُوا مَنْ لَا يَسْـَٔلُكُمْ اَجْرًا وَهُمْ
مُهْتَدُونَ ﴿٢١﴾ وَمَا لِيَ لَٓا اَعْبُدُ الَّذ۪ي فَطَرَن۪ي وَاِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٢٢﴾ ءَاَتَّخِذُ مِنْ دُونِه۪ٓ اٰلِهَةً اِنْ يُرِدْنِ الرَّحْمٰنُ بِضُرٍّ
لَا تُغْنِ عَنّ۪ي شَفَاعَتُهُمْ شَيْـًٔا وَلَا يُنْقِذُونِۚ ﴿٢٣﴾ اِنّ۪ٓي اِذًا لَف۪ي ضَلَالٍ مُب۪ينٍ ﴿٢٤﴾ اِنّ۪ٓي اٰمَنْتُ بِرَبِّكُمْ فَاسْمَعُونِ
﴿٢٥﴾ ق۪يلَ ادْخُلِ الْجَنَّةَ قَالَ يَا لَيْتَ قَوْم۪ي يَعْلَمُونَۙ ﴿٢٦﴾ بِمَا غَفَرَ ل۪ي رَبّ۪ي وَجَعَلَن۪ي مِنَ الْمُكْرَم۪ينَ ﴿٢٧﴾ وَمَٓا
اَنْزَلْنَا عَلٰى قَوْمِه۪ مِنْ بَعْدِه۪ مِنْ جُنْدٍ مِنَ السَّمَٓاءِ وَمَا كُنَّا مُنْزِل۪ينَ ﴿٢٨﴾ اِنْ كَانَتْ اِلَّا صَيْحَةً وَاحِدَةً فَاِذَا هُمْ
خَامِدُونَ ﴿٢٩﴾ يَا حَسْرَةً عَلَى الْعِبَادِۚ مَا يَأْت۪يهِمْ مِنْ رَسُولٍ اِلَّا كَانُوا بِه۪ يَسْتَهْزِؤُ۫نَ ﴿٣٠﴾ اَلَمْ يَرَوْا كَمْ اَهْلَكْنَا
قَبْلَهُمْ مِنَ الْقُرُونِ اَنَّهُمْ اِلَيْهِمْ لَا يَرْجِعُونَ ﴿٣١﴾ وَاِنْ كُلٌّ لَمَّا جَم۪يعٌ لَدَيْنَا مُحْضَرُونَ ﴿٣٢﴾

20-25. Derken şehirden[13] bir adam çıkageldi ve bu insanların karşısına çıkıp şöyle konuştu: "Ey halkım! Gelin bu elçilere uyunuz. Görüyorsunuz, sizden bir ücret de istemiyorlar. Bunlar Allah'ın gönderdiği peygamberlerdir. Tevhidi yaşamak varken niçin beni yaratan yüce yaratıcıya ortak koşayım? Niçin O'ndan başka varlıkların, O'nun katında bana şefaatçi olacaklarına inanarak onlara dua edeyim? Unutmayalım ki hepimiz ölecek ve Allah'ın huzurunda hesaba çekileceğiz.[14] Kaldı ki Allah beni cezalandıracak olsa medet umup dua ettiğiniz bu varlıkların bana bir yararı mı olacak sanki? Eğer böyle bir yanlışı yapacak olursam tamamen yoldan çıkmış olurum. Hepiniz söylediklerime iyice kulak veriniz![15] Ben Allah'ın birliğine ve O'nun gönderdiği bu elçilere iman etmekteyim!"

13 Burada geçen " مِنْ اَقْصَا الْمَد۪ينَةِ " ifadesi İbn Abbas tarafından " مِنْ وسط الْمَد۪ينَةِ " şeklinde tefsir edilmiştir (bk. Fîrûzâbâdî). Diğer müfessirler "şehrin en uzağından" şeklinde anlamlandırdıkları bu ifade hakkında çeşitli yorumlar yapmışlardır (bk. Râzî, İbn Âşûr). Ancak biz bu yorumların tekellüf içerdiği kanaatindeyiz. Bu sebeple İbn Abbas'tan nakledilen görüşü tercih ettik. *Doğrusunu Allah bilir.*

14 İfadenin lafzî çevirisi "Sizler ona döndürüleceksiniz" şeklindedir. Burada söz konusu kişinin topluma yönelik mesaj ve nasihatleri aktarılırken, şahıs zamirleri çeşitli sebeplerle yer değiştirerek kullanılmıştır (buna Arapça'da "iltifat" üslûbu denilir). Türkçe'de böyle bir üslûp pek kullanılmadığı için cümleyi "Hepimiz ölecek ve Allah'ın huzurunda hesaba çekileceğiz" şeklinde çevirdik.

15 Taberî.

26-27. Bunun üzerine, elçilere inanmayan müşrikler o kişiye saldırıp canına kastettiler. Ruhunu teslim ettiğinde ise Allah ona[16] "Cennet'e gir" buyurdu. O da cennete girip Allah'ın kendisini ne kadar güzel ödüllendirdiğini görünce şöyle dedi: "Keşke rabbimin beni ne kadar güzel karşıladığını ve ödüllendirdiğini halkım da bilebilseydi!"

28-29. Ona ve elçilerimize bütün bunları reva gören o zalim halk, "Eğer gerçekten peygamber iseniz bizi helâk etmek üzere gökten bir ceza indirilmesini sağlayınız!" diyerek peygamberlere meydan okudular. Fakat bizim kuralımız böyle değildir. Bu yüzden de, böyle bir şeyi yapacak değildik. Bu âciz varlıkları helâk etmek için buna gerek yoktu. Onların helâki için sadece bir sarsıntının uğultusu yetti!

30-32. Yazık ki onlar[17] elçileri alaya alıp onların peygamber olduklarına inanmamışlardır. İşte Mekkeli müşriklerin yaptığı şey de bundan ibarettir. Oysa daha önce peygamberleri inkâr eden nice toplumların sonunu getirdiğimizi, yeryüzünden silinip gittiklerini hiç düşünüp ibret almazlar mı? Bilmezler mi ki herkes eninde sonunda ölecek ve Allah'ın huzurunda hesaba çekilecektir.

[16] Taberî.

[17] Burada geçen " يَا حَسْرَةً عَلَى الْعِبَادِ " ifadesindeki " الْعِبَادِ " kelimesine "peygamberleri inkâr edenler" ve "peygamberler" şeklinde iki farklı anlam verilmiştir (bk. Kurtubî). Birincisine göre ifade, inkârcıların azabı gördüklerinde kendi kendilerine söyledikleri söz olarak (bk. Taberî), ikincisine göre ise meleklerin "yazık şu peygamberlere! Kavimleri onları inkâr etti" demeleri şeklinde anlaşılmaktadır (bk. Mâtürîdî, Kurtubî). Kanaatimizce burada iki ihtimal de bağlama uygun görünmektedir. *Doğrusunu Allah bilir.*

وَاٰيَةٌ لَهُمُ الْاَرْضُ الْمَيْتَةُۚ اَحْيَيْنَاهَا وَاَخْرَجْنَا مِنْهَا حَبًّا فَمِنْهُ يَأْكُلُونَ ﴿٣٣﴾ وَجَعَلْنَا فِيهَا جَنَّاتٍ مِنْ نَخِيلٍ
وَاَعْنَابٍ وَفَجَّرْنَا فِيهَا مِنَ الْعُيُونِۙ ﴿٣٤﴾ لِيَأْكُلُوا مِنْ ثَمَرِهِۙ وَمَا عَمِلَتْهُ اَيْدِيهِمْۜ اَفَلَا يَشْكُرُونَ ﴿٣٥﴾ سُبْحَانَ
الَّذِي خَلَقَ الْاَزْوَاجَ كُلَّهَا مِمَّا تُنْبِتُ الْاَرْضُ وَمِنْ اَنْفُسِهِمْ وَمِمَّا لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٦﴾ وَاٰيَةٌ لَهُمُ الَّيْلُۚ نَسْلَخُ مِنْهُ
النَّهَارَ فَاِذَا هُمْ مُظْلِمُونَۙ ﴿٣٧﴾ وَالشَّمْسُ تَجْرِي لِمُسْتَقَرٍّ لَهَاۜ ذٰلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِۜ ﴿٣٨﴾ وَالْقَمَرَ
قَدَّرْنَاهُ مَنَازِلَ حَتّٰى عَادَ كَالْعُرْجُونِ الْقَدِيمِ ﴿٣٩﴾ لَا الشَّمْسُ يَنْبَغِي لَهَا اَنْ تُدْرِكَ الْقَمَرَ وَلَا الَّيْلُ سَابِقُ
النَّهَارِۜ وَكُلٌّ فِي فَلَكٍ يَسْبَحُونَ ﴿٤٠﴾ وَاٰيَةٌ لَهُمْ اَنَّا حَمَلْنَا ذُرِّيَّتَهُمْ فِي الْفُلْكِ الْمَشْحُونِۙ ﴿٤١﴾ وَخَلَقْنَا لَهُمْ
مِنْ مِثْلِهِ مَا يَرْكَبُونَ ﴿٤٢﴾ وَاِنْ نَشَأْ نُغْرِقْهُمْ فَلَا صَرِيخَ لَهُمْ وَلَا هُمْ يُنْقَذُونَۙ ﴿٤٣﴾ اِلَّا رَحْمَةً مِنَّا وَمَتَاعًا اِلٰى
حِينٍ ﴿٤٤﴾

KÂİNATTAKİ TEVHİT MESAJI

33-36. Ey elçimiz Muhammed! Allah'a ortak koşan ve onun nezdinde bazı varlıkları şefaatçi kabul eden ve "Çürümüş kemikleri kim diriltecek?" diyerek, senin âhirete ilişkin uyarılarını alaya alan müşriklere, Allah'ın kudretini ve kâinatın düzenini gösteren şu delilleri anlat! Kurumuş ve donmuş toprağın gökten inen su ile nasıl hayat bulup yeşerdiğini, içerisinde üzüm bağları, hurmalıklar, pınarlar oluştuğunu bir düşünsünler! Allah, kâinat düzeni içerisinde gökten yağmur yağdırarak, âdeta ölü hale gelmiş toprağı işte böyle diriltmekte, üzerinde yetişen besinleri insanların istifadesine sunmaktadır. Kaldı ki bu ürünlerin bir kısmını elde etmek için insanlar ziraat faaliyeti yaparlarken bir kısmı için onu dahi yapmamaktadırlar.[18] Topraktan yetişen ürünleri, bildikleri ve bilmedikleri daha nice nimetleri çeşit çeşit yaratıp istifadelerine sunan, onlara evlâtlar, nesiller bahşeden[19] Allah'ın şu ihsan ve lutfuna bakınız! Allah kendilerine bu kadar nimetler verdiği halde nasıl olur da onlar, hiçbir şey yaratamayan varlıkları O'na ortak koşarlar?

37-40. Gece ve gündüzün nasıl bir düzen içerisinde hareket ettiğini incelesinler! Gündüzün aydınlığı çekilince gece nasıl karanlıkta kaldıklarını, gü-

---

18 Âyette geçen "وَمَا عَمِلَتْهُ اَيْدِيهِمْ" ifadesi hem "insanların kendi çalışmalarının ürünü olan şeyler" anlamına, hem de "insanların çalışmalarının ürünü olmayan şeyler" anlamına gelir. Taberî ve Zemahşerî gibi müfessirler bu iki anlam arasında tercih yapmamışlardır. Bu sebeple ilgili ifadeyi "Bu ürünlerin bir kısmını elde etmek için insanlar ziraat faaliyeti yaparlarken bir kısmı için onu dahi yapmamaktadırlar" şeklinde çevirmeyi daha uygun bulduk.

19 Taberî.

neşin nasıl hep aynı şekilde doğup battığını, ayın da aynı düzen içerisinde[20] hareket ettiğini, belli evrelerde seyrederek şekilden şekle girdiğini,[21] güneş ve ayın birbirinin hareket alanlarına girmeden düzenli bir şekilde seyrettiklerini incelesinler! Hepsinin nasıl aynı düzen içinde hareket ettiğini görsünler!

41-44. Atalarını[22] Nûh'un gemisiyle[23] taşımamızı, gemilerin denizde yüzmesine imkân veren kâinat düzenini ve onlar için daha nice binekler yarattığımızı düşünsünler![24] Eğer Allah kâinatta bu şekilde bir düzen kurmasaydı onlar gemilerle su üzerinde yüzemez ve boğulurlardı.[25] Kaldı ki Allah istediği an onları suda boğma kudretine de sahiptir, eğer bunu yapacak olsa kimse onları bu ilâhî azaptan kurtaramaz. Ancak Allah insanlara karşı son derece merhametlidir. Kendisine şirk koşmalarına rağmen onlara yine de ömür boyu nimet vermektedir. Buna rağmen müşrikler yine de, bu kadar muhteşem bir kâinatı yaratıp rahmetiyle insanın emrine veren Allah'a ortak koşmakta, O'nun katında şefaat edeceklerine inandıkları şeylerden medet ummaktadırlar.[26]

---

20 Rivayete göre Hz. Peygamber, Ebû Zerr'e güneşin batışını anlatırken onun Allah'ın emriyle hep aynı yerden batıp aynı yerden doğmasından söz etmiş ve bu âyette sözü geçen "مُسْتَقَرٍّ" kelimesinin bu anlama geldiğini bildirmiştir (Taberî).

21 Âyette lafzan "Nihayet kuru hurma dalı şekline girer" deniliyor. Burada belli ki ayın evrelerinden ve bu evrelerde aldığı şekillerden bahsedilmektedir. Araplar ayın hareketlerini ve her gün aldığı farklı şekilleri titizlikle gözlemlemiş ve hemen her günkü şekli için farklı bir isim bile koymuşlardı (bk. Zemahşerî). Türkçe'de "ayın evreleri" denilince anlam yeterince ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla çeviride, Türkçe'de kullanılmayan "kuru hurma çöpü" ifadesine yer vermeye gerek olmadığı kanaatindeyiz.

22 Âyette "ذُرِّيَّتَهُمْ" (nesilleri) ifadesi geçiyor. Burada sözü edilen geminin Nûh'un gemisi, zürriyetin ise Nûh'un gemisindekiler olduğu söylenmiştir (bk. Zemahşerî). Diğer taraftan gemileri Allah'ın yarattığı ifade ediliyor. Ancak dikkat edilirse Kur'an'ın birçok yerinde insan fiilleri Allah'a nispet edilmektedir. İnsana bütün bu fiilleri yapma gücünü veren Allah olduğu ve her şeyin yaratıcısı O olduğu için bu üslûp kullanılmıştır. *Doğrusunu Allah bilir.*

23 Taberî.

24 Gemilerin Allah tarafından yaratılmasından maksat bu olmalıdır. Yoksa Allah'ın bazı gemileri doğrudan yarattığını ya da insanlara (Hz. Nûh'a) teknik anlamda gemi inşasını öğrettiğini düşünmek, hem vahyin amaçları açısından anlamlı değildir hem de oldukça kurgusal bir yorumdur. Buradaki ifadelerin Nahl sûresinin 7-8. âyetindeki gibi ilâhî nimet ve kudret çerçevesinde değerlendirilmesinin daha doğru olacağı kanaatindeyiz. *Doğrusunu Allah bilir.*

25 *Teysîr.*

26 Son cümle, âyetlerde lafzan geçmemekle birlikte mana olarak, 33-44. âyetlerin genel temasını yansıtmaktadır (bk. Mevdûdî).

وَاِذَا قِيلَ لَهُمُ اتَّقُوا مَا بَيْنَ اَيْدِيكُمْ وَمَا خَلْفَكُمْ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿٤٥﴾ وَمَا تَاْتِيهِمْ مِنْ اٰيَةٍ مِنْ اٰيَاتِ رَبِّهِمْ اِلَّا
كَانُوا عَنْهَا مُعْرِضِينَ ﴿٤٦﴾ وَاِذَا قِيلَ لَهُمْ اَنْفِقُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللّٰهُ قَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلَّذِينَ اٰمَنُوا اَنُطْعِمُ مَنْ
لَوْ يَشَاۤءُ اللّٰهُ اَطْعَمَهُۤ اِنْ اَنْتُمْ اِلَّا فِى ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٤٧﴾ وَيَقُولُونَ مَتٰى هٰذَا الْوَعْدُ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٤٨﴾
مَا يَنْظُرُونَ اِلَّا صَيْحَةً وَاحِدَةً تَاْخُذُهُمْ وَهُمْ يَخِصِّمُونَ ﴿٤٩﴾ فَلَا يَسْتَطِيعُونَ تَوْصِيَةً وَلَاۤ اِلٰۤى اَهْلِهِمْ يَرْجِعُونَ
﴿٥٠﴾ وَنُفِخَ فِى الصُّورِ فَاِذَا هُمْ مِنَ الْاَجْدَاثِ اِلٰى رَبِّهِمْ يَنْسِلُونَ ﴿٥١﴾ قَالُوا يَا وَيْلَنَا مَنْ بَعَثَنَا مِنْ مَرْقَدِنَا
هٰذَا مَا وَعَدَ الرَّحْمٰنُ وَصَدَقَ الْمُرْسَلُونَ ﴿٥٢﴾ اِنْ كَانَتْ اِلَّا صَيْحَةً وَاحِدَةً فَاِذَا هُمْ جَمِيعٌ لَدَيْنَا مُحْضَرُونَ
﴿٥٣﴾ فَالْيَوْمَ لَا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْـًٔا وَلَا تُجْزَوْنَ اِلَّا مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٥٤﴾ اِنَّ اَصْحَابَ الْجَنَّةِ الْيَوْمَ فِى شُغُلٍ
فَاكِهُونَ ﴿٥٥﴾ هُمْ وَاَزْوَاجُهُمْ فِى ظِلَالٍ عَلَى الْاَرَاۤئِكِ مُتَّكِؤُنَ ﴿٥٦﴾ لَهُمْ فِيهَا فَاكِهَةٌ وَلَهُمْ مَا يَدَّعُونَ ﴿٥٧﴾
سَلَامٌ قَوْلًا مِنْ رَبٍّ رَحِيمٍ ﴿٥٨﴾

23. Cüz
36. Sûre
Yâsîn 45-58

45-46. Fakat bu müşriklere, "Sizden önce yaşamış ve peygamberlerini inkâr etmiş toplumların durumlarından ders alın! Bu inkâr ve şirk üzere öldüğünüz takdirde başınıza gelecek cehennem azabından sakının, eğer bu tavsiyeye uyar ve peygambere iman ederseniz, o zaman Allah sizi affedecektir"[27] diye nasihatte bulunulduğu zaman yaptıkları tek şey peygamberi yalanlamak ve mesajdan yüz çevirmek olmaktadır. Allah'tan bu mesajın doğruluğunu gösterecek ne kadar delil ve işaret gelirse gelsin, bu Kureyşli müşrikler[28] yine de ısrarla inkâr etmeye, elçimiz Muhammed'i yalanlamaya devam etmektedirler.

47. Kendilerine, "Sahip olduğunuz servetten yoksullara yardımda bulununuz" diye öğüt veren müminlere alaycı bir ifadeyle şöyle derler: "Siz hem rızkı Allah verir diyorsunuz hem de bizden fakirleri doyurmamızı istiyorsunuz. Madem Allah istediği takdirde onların karnını doyurabiliyor, o halde biz niçin onlara yardım edelim ki? Doğrusu siz sapkınlık içindesiniz!"[29]

48. Bu alaycı tavırlarına karşı Allah'ın kendilerine hesap soracağı âhiret hayatı hatırlatılınca da aynı alaycılıkla şöyle derler: "Madem âhirette bizim azap çekeceğimizi iddia ediyorsunuz, o halde söyleyiniz bakalım ne zamanmış bu kıyamet ve âhiret?"

49-50. Onlar müstehak oldukları şekilde kendilerini yerle bir edecek helâkin işareti olan sûrun müthiş sesini beklemektedirler. Doğrusu böyle bir azaba mâruz kaldıklarında ne göz açmaya, ne de yakınlarıyla vedalaşmaya fırsat bulabileceklerdir.

51-52. Hesap vermek üzere diriltilecekleri gün sûra üflendiğinde kabirlerinden mahşere doğru akın edecekler ve o günün şaşkınlığı içerisinde şöyle diyeceklerdir: "Demek peygamberlerin anlattığı şeyler doğruymuş! Demek Allah'ın peygamberler aracılığı ile dünyada bize bildirdiği o mahşer günü, hesap vereceğimiz gün bugünmüş!"

53-54. O gün âdeta bir çığlık gibi çınlayacak olan sûrun sesiyle[30] onlar Allah'ın huzurunda hesap vermek üzere toplanacak, kendilerine en küçük bir haksızlık yapılmayacak ve sadece dünyadaki amellerinin karşılığını görecekler.

55-58. Cennete girmeyi hak etmiş müminler büyük bir bahtiyarlık içinde olacaklardır. Aileleri ve dostlarıyla[31] birlikte, gölgeliklerde oturup her türlü cennet nimetinden gönüllerince istifade edeceklerdir. Sonsuz şefkat ve merhamet sahibi Allah'ın emriyle melekler onları selâmlayacaktır.[32]

23. Cüz
36. Sûre
Yâsîn 45-58

27 Taberî.

28 Taberî.

29 Başta Taberî olmak üzere birçok müfessir bu âyeti yukarıdaki gibi tefsir etmiştir. Bazı tefsirlerde bu sözü söyleyen müşriklerin "لا نعطى من حرمه الله" (Allah'ın mahrum bıraktığını biz doyurmayız) dedikleri kaydedilir (bk. Beğavî). Bilindiği gibi müşrikler varlıklı olmalarını bir ilâhî lütuf olarak görürler, müminlerin yoksulluklarını ise onların Allah katında değersiz olmalarının alâmeti sayarlardı (bu konuda Fecr sûresinin 15-16. âyetlerindeki dipnota bakılabilir). Burada, "Allah'ın istese doyurabileceği kişileri biz mi doyuralım?" sözüyle de, müminleri kast ederek, "sizler Allah'ın kıymet vermediği kimselersiniz, inancınız yanlıştır" demek istemektedirler. Âyetin sonundaki "اِنْ اَنْتُمْ اِلَّا فِى ضَلَالٍ مُبِينٍ" ifadesi de müşriklere ait olup tam da bu vurguyu taşımaktadır. Klasik tefsirde bu hususa dikkat çekilmiş olduğuna rastlayamamış olsak da, bu yorumumuzun müşriklerin genel yaklaşımlarına ve Kur'an üslubuna uygun olduğu kanaatindeyiz. *Doğrusunu Allah bilir.*

30 Taberî.

31 Buradaki âyette sadece "eşleriyle birlikte" deniliyor. Ancak başka âyetlerde "dostları" kapsamına alınabilecek diğer yakınları da zikrediliyor (bk. Ra'd 13/23; Mü'min 40/8).

32 Zemahşerî.

وَامْتَازُوا الْيَوْمَ اَيُّهَا الْمُجْرِمُونَ ﴿٥٩﴾ اَلَمْ اَعْهَدْ اِلَيْكُمْ يَا بَنٖى اٰدَمَ اَنْ لَا تَعْبُدُوا الشَّيْطَانَۚ اِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبٖينٌۙ
﴿٦٠﴾ وَاَنِ اعْبُدُونٖيۜ هٰذَا صِرَاطٌ مُسْتَقٖيمٌ ﴿٦١﴾ وَلَقَدْ اَضَلَّ مِنْكُمْ جِبِلًّا كَثٖيرًاۜ اَفَلَمْ تَكُونُوا تَعْقِلُونَ ﴿٦٢﴾ هٰذِهٖ
جَهَنَّمُ الَّتٖى كُنْتُمْ تُوعَدُونَ ﴿٦٣﴾ اِصْلَوْهَا الْيَوْمَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ ﴿٦٤﴾ اَلْيَوْمَ نَخْتِمُ عَلٰٓى اَفْوَاهِهِمْ وَتُكَلِّمُنَٓا
اَيْدٖيهِمْ وَتَشْهَدُ اَرْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٦٥﴾ وَلَوْ نَشَٓاءُ لَطَمَسْنَا عَلٰٓى اَعْيُنِهِمْ فَاسْتَبَقُوا الصِّرَاطَ فَاَنّٰى
يُبْصِرُونَ ﴿٦٦﴾ وَلَوْ نَشَٓاءُ لَمَسَخْنَاهُمْ عَلٰى مَكَانَتِهِمْ فَمَا اسْتَطَاعُوا مُضِيًّا وَلَا يَرْجِعُونَ ﴿٦٧﴾ وَمَنْ نُعَمِّرْهُ
نُنَكِّسْهُ فِي الْخَلْقِۜ اَفَلَا يَعْقِلُونَ ﴿٦٨﴾ وَمَا عَلَّمْنَاهُ الشِّعْرَ وَمَا يَنْبَغٖى لَهُۜ اِنْ هُوَ اِلَّا ذِكْرٌ وَقُرْاٰنٌ مُبٖينٌۙ ﴿٦٩﴾
لِيُنْذِرَ مَنْ كَانَ حَيًّا وَيَحِقَّ الْقَوْلُ عَلَى الْكَافِرٖينَ ﴿٧٠﴾

59-64. Dünyada peygamberleri inkâr eden ve Allah'a ortak koşan cehennemliklere ise, "Ayrılın bakalım şöyle!" denilecektir. Allah o gün onları paylarcasına şöyle seslenecektir: "Ben size sakın şeytanın yolundan gitmeyin,[33] o sizin apaçık düşmanınızdır, yalnız bana kulluk edin,[34] elçilerimin getirdiği mesajlara inanıp ona göre hareket edin, işte sizlere gösterdiğim dosdoğru yol budur dememiş miydim? Fakat sizler benim bu mesajıma kulaklarınızı tıkadınız, şeytanın yolundan gittiniz. Böylece çoğunuzu şeytan kendine uydurdu. Benim size rahmet olarak gönderdiğim elçileri yalanlarken hiç düşünmez miydiniz? İşte bugün daha önce uyarıldığınız cehennem azabını tadacaksınız. Benim elçilerime inanmadığınız ve mesajımı dikkate almadığınız için şimdi girin ateşe!"

65. O gün onlara, "Hani kendilerini şefaatçi kabul edip medet umduğunuz varlıklar nerede?" diye sorulunca derhal kendilerini savunacak ve müşrik olduklarını inkâr edeceklerdir.[35] Ancak bu, kendilerine bir fayda sağlamayacaktır, çünkü biz onların yalan söyleyen dillerini mühürleyeceğiz,[36] yaptıklarını elleri anlatacak, ayakları tanıklık edecektir.

---

33 Zemahşerî.

34 Mukâtil.

35 Mukâtil.

36 bk. Zemahşerî.

66-67. Doğrusu biz onlara zulmetmiş değiliz. Dileseydik onlara dünyada iman etme şansı tanımaz, akıl ve vahiyle onları doğru yola iletmez, hakikati görmemelerini sağlardık.[37] Fakat biz onları hür bıraktık, kendi iradeleriyle iman etmelerini istedik. Aksi takdirde doğruyu anlama imkânları kalmayacaktı.[38] Eğer böyle yapsaydık o zaman haksızlık ettiğimizi iddia edebilirlerdi.

68. Ey müşrikler! Aslında dünya hayatının geçici olduğunu sizlere gösteren birçok işaret mevcuttu. Meselâ yaşlanan kimselerin güçten kuvvetten düşmesi ve gittikçe çocuklaşması dünya hayatının sonlu olduğunu ve Allah'ın kudretini anlatmaya yeterdi. Bu kadar açık işaretlere rağmen hiç mi aklınızı çalıştırmadınız?

23. Cuz
36. Süre
Yâsîn 59-70

69-70. Elçimize şair, kâhin vb. yakıştırmalarda bulunmakla hata ediyorsunuz. Doğrusu biz ona gerçek ilâhî bilgiyi vahyediyoruz. Bunun, iddia ettiğiniz gibi şiirle hiçbir ilgisi yoktur. Biz ona bu Kur'an'ı, düşünen ve tefekkür edebilen aklı başında insanlara[39] tevhidi anlatmak ve şirkin sonuçları hakkında kendilerini uyarmak için vahyediyoruz. Artık o tebliğini yapıp, sizleri açıkça uyardıktan sonra şirk koşmak için hiçbir mazeretiniz kalmayacak ve şirkte ısrar ettiğiniz takdirde Allah'ın azabına müstehak olacaksınız. Dolayısıyla elçimiz, sizin zannettiğiniz şekilde güya cinlerle irtibat kurup onlardan aldığı bilgilerle şairlik[40] ya da kâhinlik[41] yapan kimseler gibi değildir.

---

[37] Lafzan, "Dileseydik göz çukurlarını siler, dümdüz ederdik" deniliyor. Bununla da insanların dünyada hakkı görme imkânlarından mahrum bırakılması kastediliyor. Nitekim İbn Abbas âyete böyle mâna vermiştir (bk. Taberî).

[38] Derveze, III, 38.

[39] Taberî.

[40] Burada Hz. Peygamber'in şair olmadığı söylenirken "şair" kelimesi dilimizdeki anlamıyla kullanılmamaktadır. Araplar şairlerin cinlerle irtibat kurup geleceğe dair gizli bilgiler aldıklarına ve güzel sözler söylediklerine inanırlardı. Kur'an'ı da bu tarz bir söz olarak değerlendirmiş ve Hz. Peygamber'e bu anlamda şair demişlerdi. İşte bu ve daha birçok âyette (meselâ bk. Enbiyâ 21/5-6; Sâffât 37/35-37; Tûr 52/39) reddedilen şairlik budur. O halde bilinen anlamıyla şair ve şiir mezmum değildir, üstelik Hz. Peygamber'in çeşitli vesilelerle şiir söylediği de bilinmektedir. Meselâ Hendek Savaşı hazırlıkları yapılırken hendek kazan sahâbenin aç ve yorgun olduğunu gördüğünde şöyle bir beyit irat etmiştir: "اللهم إنَّ العيشَ عيشُ الآخرة، فاغفرْ للأنصار والمهاجرة" (Allahım! Biliyoruz ki gerçek yaşam âhiret hayatıdır. Bu yüzden senden niyazım ensar ve muhacire mağfiret etmendir). (benzer şiirler ve değerlendirme için bk. Derveze, III, 39-42).

[41] Taberî.

أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا خَلَقْنَا لَهُمْ مِمَّا عَمِلَتْ أَيْدِينَا أَنْعَامًا فَهُمْ لَهَا مَالِكُونَ ﴿٧١﴾ وَذَلَّلْنَاهَا لَهُمْ فَمِنْهَا رَكُوبُهُمْ وَمِنْهَا
يَأْكُلُونَ ﴿٧٢﴾ وَلَهُمْ فِيهَا مَنَافِعُ وَمَشَارِبُ أَفَلَا يَشْكُرُونَ ﴿٧٣﴾ وَاتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ آلِهَةً لَعَلَّهُمْ يُنْصَرُونَ
﴿٧٤﴾ لَا يَسْتَطِيعُونَ نَصْرَهُمْ وَهُمْ لَهُمْ جُنْدٌ مُحْضَرُونَ ﴿٧٥﴾ فَلَا يَحْزُنْكَ قَوْلُهُمْ إِنَّا نَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا
يُعْلِنُونَ ﴿٧٦﴾ أَوَلَمْ يَرَ الْإِنْسَانُ أَنَّا خَلَقْنَاهُ مِنْ نُطْفَةٍ فَإِذَا هُوَ خَصِيمٌ مُبِينٌ ﴿٧٧﴾ وَضَرَبَ لَنَا مَثَلًا وَنَسِيَ
خَلْقَهُ قَالَ مَنْ يُحْيِي الْعِظَامَ وَهِيَ رَمِيمٌ ﴿٧٨﴾ قُلْ يُحْيِيهَا الَّذِي أَنْشَأَهَا أَوَّلَ مَرَّةٍ وَهُوَ بِكُلِّ خَلْقٍ عَلِيمٌ ﴿٧٩﴾
الَّذِي جَعَلَ لَكُمْ مِنَ الشَّجَرِ الْأَخْضَرِ نَارًا فَإِذَا أَنْتُمْ مِنْهُ تُوقِدُونَ ﴿٨٠﴾ أَوَلَيْسَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ
وَالْأَرْضَ بِقَادِرٍ عَلَى أَنْ يَخْلُقَ مِثْلَهُمْ بَلَى وَهُوَ الْخَلَّاقُ الْعَلِيمُ ﴿٨١﴾ إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ
كُنْ فَيَكُونُ ﴿٨٢﴾ فَسُبْحَانَ الَّذِي بِيَدِهِ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْءٍ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٨٣﴾

71-73. Allah'ın nezdinde bazı varlıkları aracı olarak gören ve O'na ortak koşan müşrikler Allah'ın kendilerine ne kadar nimetler verdiğini görmezler mi? Meselâ çeşitli hizmetlerde kullandıkları, etlerinden, sütlerinden ve daha birçok yönden faydalandıkları nice hayvanları yaratıp onların hizmetine verdiğimizi hiç düşünmezler mi? Bütün bunları yaratıp kendilerine bahşeden Allah'a şükretmeleri, yalnızca O'na kulluk etmeleri gerekmez mi?[42]

74-75. Oysa onlar sadece Allah'a kulluk etmek yerine, güya kendilerine Allah katında yardımcı olacaklarını, şefaat edeceklerini[43] düşündükleri başka varlıkları ona ortak koşmaktadırlar. Fakat beklentileri boşunadır. Çünkü o âciz varlıkların müşriklere herhangi bir yararı olmaz, olamaz! Aksine kendileri o şefaatçi kabul edip medet umdukları varlıklar uğruna mücadele etmektedirler.[44]

76. Ey elçimiz Muhammed! Sen onların sözlerine aldırma![45] Sana mecnun, şair, sihirbaz, kâhin gibi asılsız lakaplar yakıştırmaları, sana vahyedilen

---

42 Taberî.

43 Zemahşerî.

44 Mukâtil.

45 Zemahşerî.

Kur'an'ı şairlerin ve kâhinlerin sözleri olarak görmeleri[46] seni üzmesin! Aslında biz onların sana karşı gizliden gizliye nasıl düşmanlık beslediklerini gayet iyi biliyoruz ve kendilerine gerekli cezayı vereceğiz.[47] Senin davetine bu tür yalan ve iftiralarla karşı çıkanlar dünyada da âhirette de kaybedecek ve yaptıklarının cezasını çekeceklerdir![48]

77-83. Ey elçimize karşı koymak için ona "Çürümüş kemikleri kim diriltecek?" diye alaycı sorular soran müşrikler! Bu soruyu sorarken, Allah'ın sizleri basit[49] bir damla sudan yaratıp peygamberle böyle tartışmalar yapacak kadar akıl sahibi bir insan haline getirdiğini[50] hiç düşünmez misiniz? Kendi yaratılışınızın bu şekilde olduğunu bilmezmiş gibi niçin âhirette diriltileceğinizi ve hesap vereceğinizi söyleyen elçimize karşı koymak için böyle alaycı sorular sorarsınız? Biliyorsunuz ki[51] insanı ilk defa yaratan, yakıp ısındığınız odunlar haline gelebilen yemyeşil ağaçları yaratan, dahası şu muhteşem gökleri ve yeryüzünü yaratan ve sizin emrinize veren Allah'ın kudreti onu tekrar diriltmeye pekâlâ yeter! Allah bütün varlığı mükemmel bir düzen içerisinde yaratan, sonsuz ilim sahibi yüce yaratıcıdır. O'nun için herhangi bir şeyi yaratmak son derece kolaydır. Bu sebeple sadece O'nun o şeyi yaratmayı dilemesi yeterlidir.[52] Her şeyin egemenliği O'nun elindedir. Bütün varlık kendisine ait olduğu halde O, kâinatı sizlerin hizmetine vermiş, içerisinde yaşayacağınız nimetlerle dolu bir dünya bahşetmiştir. Kaldı ki sizin bizzat kendi varlığınız bile O'na aittir. Neticede hepiniz öldükten sonra O'na döneceksiniz. O'nun sizlere olan ikramı ve lutfu sonsuzdur.

[46] Taberî.
[47] Zemahşerî.
[48] Mevdûdî.
[49] Zemahşerî.
[50] Zemahşerî.
[51] Buradaki "أَوَلَيْسَ الَّذِى" ifadesinin böyle bir vurgusu bulunmaktadır.
[52] Âyette lafzan "O bir şeyin olmasını dilediği zaman ona sadece 'ol' der ve o da derhal oluverir" cümlesi geçer. Bu ifade Allah'ın her şeyi yaratmaya kādir olduğunu ve herhangi bir şeyi yaratmanın O'nun için çok kolay olduğunu anlatır. Nitekim Zemahşerî bu ifadenin temsil ve mecaz kabilinden olduğunu belirtmektedir.

OTUZ YEDİNCİ SÛRE

SÂFFÂT

Kâinatta Allah'ın yaratıcılığını ve egemenliğini gösteren varlıklar!

Mekke döneminin sonlarına doğru, Hicr sûresinin ardından vahyedilmiştir. Adını ilk âyette geçen "saffât" kelimesinden almıştır. Tefsirlerde bu kelimenin, "melekler, gökyüzünde sıra halinde uçan kuşlar veya saf tutmuş müminler" anlamlarına geldiği kaydedilir. Sûrede, müşriklerin Hz. Peygamber'in tevhit çağrısı karşısındaki inkârcı ve alaycı tutumları eleştirilmekte, özellikle âhiret inancı vurgusu yapılmakta ve peygamber kıssalarından örnekler verilerek benzer mücadelelerin daha önce de yaşandığı hatırlatılmaktadır. Kıssaların anlatılmasının amacı, müşrikleri uyarmak ve başta Hz. Peygamber olmak üzere bütün müminlere teselli vermek ve onları teşvik etmektir.

Yüz seksen iki âyetten oluşan sûreyi muhtevasına göre aşağıdaki gibi tasnif etmek mümkündür.

23. Cuz
37. Sûre
Sâffât 1-5

وَالصَّٓافَّاتِ صَفًّاۙ ﴿١﴾ فَالزَّاجِرَاتِ زَجْرًاۙ ﴿٢﴾ فَالتَّالِيَاتِ ذِكْرًاۙ ﴿٣﴾ اِنَّ اِلٰهَكُمْ لَوَاحِدٌۜ ﴿٤﴾ رَبُّ السَّمٰوَاتِ
وَالْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا وَرَبُّ الْمَشَارِقِۜ ﴿٥﴾

ALLAH'IN BİRLİĞİ ve KÂİNATTAKİ MUTLAK EGEMENLİĞİ

1-3. Gökyüzünde saf saf dizilip kanat çırpan kuşlar dahil kâinattaki bütün varlıklar, kendilerine verilen görevleri yerine getirerek Allah'a kulluk etmektedirler.[1]

4-5. Ey müşrikler! Bütün kâinatı muhteşem bir düzen içerisinde yaratan, şu muazzam güneşin doğduğu ve battığı her yerde yegâne hükümran olan Allah, kendisine kulluk edilmeye lâyık olan tek kudrettir. Bu sebeple sizlerin de şirkten vazgeçip sadece O'na kulluk etmeniz[2] sizlere bu hakikati tebliğ eden elçimize iman etmeniz gerekir.

[1] Râzî, Câbirî (buradaki yemin ifadelerinin tercümesi hakkında Fecr sûresindeki dipnota bakınız).
[2] Taberî.

إِنَّا زَيَّنَّا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِزِينَةٍ الْكَوَاكِبِ ﴿٦﴾ وَحِفْظًا مِنْ كُلِّ شَيْطَانٍ مَارِدٍ ﴿٧﴾ لَا يَسَّمَّعُونَ إِلَى الْمَلَإِ
الْأَعْلَى وَيُقْذَفُونَ مِنْ كُلِّ جَانِبٍ ﴿٨﴾ دُحُورًا وَلَهُمْ عَذَابٌ وَاصِبٌ ﴿٩﴾ إِلَّا مَنْ خَطِفَ الْخَطْفَةَ فَأَتْبَعَهُ
شِهَابٌ ثَاقِبٌ ﴿١٠﴾ فَاسْتَفْتِهِمْ أَهُمْ أَشَدُّ خَلْقًا أَمْ مَنْ خَلَقْنَا إِنَّا خَلَقْنَاهُمْ مِنْ طِينٍ لَازِبٍ ﴿١١﴾ بَلْ عَجِبْتَ
وَيَسْخَرُونَ ﴿١٢﴾ وَإِذَا ذُكِّرُوا لَا يَذْكُرُونَ ﴿١٣﴾ وَإِذَا رَأَوْا آيَةً يَسْتَسْخِرُونَ ﴿١٤﴾ وَقَالُوا إِنْ هَٰذَا إِلَّا سِحْرٌ مُبِينٌ
﴿١٥﴾ أَإِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا وَعِظَامًا أَإِنَّا لَمَبْعُوثُونَ ﴿١٦﴾ أَوَآبَاؤُنَا الْأَوَّلُونَ ﴿١٧﴾ قُلْ نَعَمْ وَأَنْتُمْ دَاخِرُونَ ﴿١٨﴾
فَإِنَّمَا هِيَ زَجْرَةٌ وَاحِدَةٌ فَإِذَا هُمْ يَنْظُرُونَ ﴿١٩﴾ وَقَالُوا يَا وَيْلَنَا هَٰذَا يَوْمُ الدِّينِ ﴿٢٠﴾ هَٰذَا يَوْمُ الْفَصْلِ الَّذِي
كُنْتُمْ بِهِ تُكَذِّبُونَ ﴿٢١﴾ احْشُرُوا الَّذِينَ ظَلَمُوا وَأَزْوَاجَهُمْ وَمَا كَانُوا يَعْبُدُونَ ﴿٢٢﴾ مِنْ دُونِ اللَّهِ فَاهْدُوهُمْ إِلَىٰ
صِرَاطِ الْجَحِيمِ ﴿٢٣﴾ وَقِفُوهُمْ إِنَّهُمْ مَسْئُولُونَ ﴿٢٤﴾ مَا لَكُمْ لَا تَنَاصَرُونَ ﴿٢٥﴾ بَلْ هُمُ الْيَوْمَ مُسْتَسْلِمُونَ ﴿٢٦﴾
وَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ يَتَسَاءَلُونَ ﴿٢٧﴾ قَالُوا إِنَّكُمْ كُنْتُمْ تَأْتُونَنَا عَنِ الْيَمِينِ ﴿٢٨﴾ قَالُوا بَلْ لَمْ تَكُونُوا
مُؤْمِنِينَ ﴿٢٩﴾ وَمَا كَانَ لَنَا عَلَيْكُمْ مِنْ سُلْطَانٍ بَلْ كُنْتُمْ قَوْمًا طَاغِينَ ﴿٣٠﴾ فَحَقَّ عَلَيْنَا قَوْلُ رَبِّنَا إِنَّا لَذَائِقُونَ
﴿٣١﴾ فَأَغْوَيْنَاكُمْ إِنَّا كُنَّا غَاوِينَ ﴿٣٢﴾

23. Cuz
37. Sûre
Sâffât 6-32

İLÂHÎ VAHYİN GÜVENİLİRLİĞİ

6-10. Elçimiz Muhammed'e "mecnun" diyen, ona vahyettiğimiz Kur'an'ı cinlerin ve şeytanların güya gökten çaldıkları bilgiler olarak nitelendiren müşrikler! Bilesiniz ki Muhammed'e vahiy gönderen Allah, bütün gökyüzünün yegâne hâkimidir. O'nun iradesi dışında herhangi bir gücün bilgi alması mümkün değildir. Kaldı ki iddia ettiğiniz gibi cinler ilâhî âlemden bilgi çalmaya kalkışacak olsalar karşılarında ilâhî kudreti bulur ve böyle bir şeyi asla başaramazlar. O halde nasıl olur da cinlerin ilâhî âlemden bilgi aldıklarına inanır ve elçimize gönderdiğimiz vahyi bu tür şeylere benzetirsiniz?[3]

3 Altı ile onuncu âyetlerde gökyüzünün ve bütün âlemin mutlak ilâhî tasarruf altında bulunduğunun vurgulanmasının ardında, müşriklerin söz konusu iddiaları yer almaktadır. Müşriklerin bu tür inançları mâlûmdur ve Kur'an, birçok sûrede bu iddialara cevap vermektedir.

HESAP GÜNÜ KONUSUNDA MÜŞRİKLERE UYARI

11-18. Ey elçimiz Muhammed! Senin mesajını dikkate almayan, öldükten sonra diriltilip hesaba çekileceklerini söylediğinde alayla karışık bir şaşkınlık içinde, "Toprağa karıştıktan sonra tekrar mı diriltileceğiz? Hatta atalarımız bile diriltilecek öyle mi?" diyen, senin peygamberliğine inanmamak için mûcizeler isteyen ama aslında her türlü mûcizeyi görseler bile inanmayacak ve "Bize sihir yaptı" diyecek olan müşriklere şöyle de: "Evet, Allah insanları topraktan yarattığı gibi öldükten sonra tekrar diriltmeye de kâdirdir, eğer sizler benim peygamberliğime inanmamakta ısrar edecek olursanız, diriltildiğiniz zaman perişan bir şekilde cehenneme gideceksiniz!"

19-20. Dirilişin gerçekleşmesi, sûra üfürülmesi ve müthiş bir sesin çıkmasıyla başlayacaktır ve o gün herkes diriltilip ilâhî huzura çıkarılacaktır. Elçimizin âhiret uyarısını alaya alan müşrikler o gün, "Peygamberlerin uyarıları gerçekmiş, inanmamakla büyük hata etmişiz!" diyeceklerdir.

21-26. O gün onlara, "İşte peygamber sizi uyardığı zaman dikkate almadığınız, yalanladığınız gün bugündür" denilecek ve "Allah'tan başka varlıkları şefaatçi kabul edip ona ortak koşan müşrikleri ve bütün yandaşlarını[4] cehenneme doldurmak üzere ayırın şöyle, hesaba çekelim!" diye seslenilecektir. Onlara, "Hani, dünyada yardımlarını ve şefaatlerini umduğunuz varlıklar nerede, niçin size yardım edemiyorlar? Sizleri şirk inancına sevkeden önderleriniz kurtarsın şimdi bakalım! Hepsi çaresiz bir şekilde burada toplanmış durumdalar!" denilecektir.

27-32. O gün müşrikler aralarında tartışmaya başlayacaklar. Önderlerinin sözüne kanıp şirk inancına meyledenler, kendilerini aldatanlara dönüp, "Sizin yüzünüzden bu hale düştük, bizi kandırdınız, gücünüzle, kuvvetinizle ve dindarlığınızla bizi şirk inancına mahkûm ettiniz!"[5] diye sitem edecekler, onlar ise, "Bizi suçlamayın! Sizi zorla şirk inancına sürüklemedik! Kendi isteğinizle inandınız. Biz kendi bildiğimizi yapıyorduk, siz de bize uyuyordunuz, sonuçta hepimiz aynı suçu işledik, cezayı da birlikte çekeceğiz" diyeceklerdir.

[4] Zemahşerî.
[5] Zemahşerî.

فَاِنَّهُمْ يَوْمَئِذٍ فِى الْعَذَابِ مُشْتَرِكُونَ ﴿٣٣﴾ اِنَّا كَذٰلِكَ نَفْعَلُ بِالْمُجْرِمِينَ ﴿٣٤﴾ اِنَّهُمْ كَانُوا اِذَا قِيلَ لَهُمْ لَا
اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ يَسْتَكْبِرُونَ ﴿٣٥﴾ وَيَقُولُونَ اَئِنَّا لَتَارِكُوا اٰلِهَتِنَا لِشَاعِرٍ مَجْنُونٍ ﴿٣٦﴾ بَلْ جَاءَ بِالْحَقِّ وَصَدَّقَ
الْمُرْسَلِينَ ﴿٣٧﴾ اِنَّكُمْ لَذَائِقُوا الْعَذَابِ الْاَلِيمِ ﴿٣٨﴾ وَمَا تُجْزَوْنَ اِلَّا مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٣٩﴾ اِلَّا عِبَادَ اللّٰهِ
الْمُخْلَصِينَ ﴿٤٠﴾ اُولٰئِكَ لَهُمْ رِزْقٌ مَعْلُومٌ ﴿٤١﴾ فَوَاكِهُ وَهُمْ مُكْرَمُونَ ﴿٤٢﴾ فِى جَنَّاتِ النَّعِيمِ ﴿٤٣﴾ عَلٰى سُرُرٍ
مُتَقَابِلِينَ ﴿٤٤﴾ يُطَافُ عَلَيْهِمْ بِكَاْسٍ مِنْ مَعِينٍ ﴿٤٥﴾ بَيْضَاءَ لَذَّةٍ لِلشَّارِبِينَ ﴿٤٦﴾ لَا فِيهَا غَوْلٌ وَلَا هُمْ عَنْهَا
يُنْزَفُونَ ﴿٤٧﴾ وَعِنْدَهُمْ قَاصِرَاتُ الطَّرْفِ عِينٌ ﴿٤٨﴾ كَاَنَّهُنَّ بَيْضٌ مَكْنُونٌ ﴿٤٩﴾ فَاَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلٰى بَعْضٍ
يَتَسَاءَلُونَ ﴿٥٠﴾ قَالَ قَائِلٌ مِنْهُمْ اِنِّى كَانَ لِى قَرِينٌ ﴿٥١﴾ يَقُولُ اَئِنَّكَ لَمِنَ الْمُصَدِّقِينَ ﴿٥٢﴾ ءَاِذَا مِتْنَا وَكُنَّا
تُرَابًا وَعِظَامًا ءَاِنَّا لَمَدِينُونَ ﴿٥٣﴾ قَالَ هَلْ اَنْتُمْ مُطَّلِعُونَ ﴿٥٤﴾ فَاطَّلَعَ فَرَاٰهُ فِى سَوَاءِ الْجَحِيمِ ﴿٥٥﴾ قَالَ تَاللّٰهِ
اِنْ كِدْتَ لَتُرْدِينِ ﴿٥٦﴾ وَلَوْلَا نِعْمَةُ رَبِّى لَكُنْتُ مِنَ الْمُحْضَرِينَ ﴿٥٧﴾ اَفَمَا نَحْنُ بِمَيِّتِينَ ﴿٥٨﴾ اِلَّا مَوْتَتَنَا
الْاُولٰى وَمَا نَحْنُ بِمُعَذَّبِينَ ﴿٥٩﴾ اِنَّ هٰذَا لَهُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿٦٠﴾ لِمِثْلِ هٰذَا فَلْيَعْمَلِ الْعَامِلُونَ ﴿٦١﴾ اَذٰلِكَ
خَيْرٌ نُزُلًا اَمْ شَجَرَةُ الزَّقُّومِ ﴿٦٢﴾ اِنَّا جَعَلْنَاهَا فِتْنَةً لِلظَّالِمِينَ ﴿٦٣﴾ اِنَّهَا شَجَرَةٌ تَخْرُجُ فِى اَصْلِ الْجَحِيمِ
﴿٦٤﴾ طَلْعُهَا كَاَنَّهُ رُؤُسُ الشَّيَاطِينِ ﴿٦٥﴾ فَاِنَّهُمْ لَاٰكِلُونَ مِنْهَا فَمَالِؤُنَ مِنْهَا الْبُطُونَ ﴿٦٦﴾ ثُمَّ اِنَّ لَهُمْ عَلَيْهَا
لَشَوْبًا مِنْ حَمِيمٍ ﴿٦٧﴾ ثُمَّ اِنَّ مَرْجِعَهُمْ لَاِلَى الْجَحِيمِ ﴿٦٨﴾ اِنَّهُمْ اَلْفَوْا اٰبَاءَهُمْ ضَالِّينَ ﴿٦٩﴾ فَهُمْ عَلٰى
اٰثَارِهِمْ يُهْرَعُونَ ﴿٧٠﴾ وَلَقَدْ ضَلَّ قَبْلَهُمْ اَكْثَرُ الْاَوَّلِينَ ﴿٧١﴾ وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا فِيهِمْ مُنْذِرِينَ ﴿٧٢﴾ فَانْظُرْ كَيْفَ
كَانَ عَاقِبَةُ الْمُنْذَرِينَ ﴿٧٣﴾ اِلَّا عِبَادَ اللّٰهِ الْمُخْلَصِينَ ﴿٧٤﴾

23. Cüz
37. Süre
Sâffât 33-74

33-39. O gün hepsi cehennem azabına müstehak olacaklardır. Biz, elçilerimize inanmayan ve şirkte ısrar edenleri işte böyle cezalandırırız. Çünkü elçilerimiz onlara tevhidi tebliğ ettiği zaman büyüklük tasladılar, onu cinlerden haber aldığını iddia eden yalancılarla bir tuttular ve "Bir mecnunun sözüne bakıp da ilâhlarımızı terkedecek değiliz" dediler. Oysa elçimiz Muhammed[6] cinlerden bilgi aldığını iddia eden yalancılardan değil, Allah tarafından gönderilen bir elçiydi. Kendisinden önceki peygamberleri doğruluyor, onların anlattığı mesajların aynısını anlatıyordu.[7] Daha önce gönderilen o kadar peygamberin varlığından haberdar olduğunuz halde Muhammed'in peygamberliğine inanmadınız. Onu şair, mecnun ve yalancı olmakla itham ettiniz. Bu yüzden, yaptığınız bu davranışın karşılığı olarak bugün acı bir azaba müstehak olacaksınız.

6 Zemahşerî.

7 Taberî.

40-57. Buna karşılık elçimizin mesajına iman eden ve Allah'ın birliğine inananlara sonsuz cennet nimetleri verilecektir. Orada karşılıklı olarak tahtlarına oturup kendilerine sunulan ilâhî nimetlerden huzur içinde faydalanacaklardır. İnsanı sarhoş edip kendinden geçirmeyen lezzetli içeceklerden içip çevrelerinde dolaşan iffet timsali eşleriyle sohbet edeceklerdir. Kendilerini yoldan çıkarmaya, peygamberlere inanmaktan alıkoymaya çalışan, "Toprak olduktan sonra dirileceğinize mi inanıyorsunuz?" diyerek âhiret inancıyla alay edenlerden söz edecekler ve "Acaba onlar şimdi ne durumdadır?" diye soracaklardır. Onların cehennemde olduğunu öğrenince, onlara doğru dönüp, "Az kalsın bizi de kendinize uyduracaktınız, çok şükür ki Allah'ın nimeti sayesinde peygamberin mesajına iman ettik ve sizin mâruz kaldığınız acı sondan kurtulduk" diye sevineceklerdir.

58-61. Müminler, o gün Allah'ın kendilerine verdiği nimetlerin sevinci içerisinde, "Demek bir daha ölmeyeceğiz, sonsuza kadar bu nimetler içinde yaşayacağız, üstelik cehennem azabından da ebediyen kurtulmuş olduk! Doğrusu bu mükemmel bir ödül, herkes bunu elde etmek için çalışmalıdır" diyeceklerdir.

62-74. Ey Muhammed! Senin peygamberliğini inkâr eden müşriklere sor bakalım! "Bu ilâhî ödüle lâyık olmak mı daha iyidir, yoksa peygamberi inkâr edip cehenneme gitmek ve orada yılanbaşı gibi ürkütücü tomurcukları olan zakkum ağacı yemek zorunda kalmak mı? Evet, seni inkâr etmekte ısrar ederlerse karşılaşacakları ceza işte budur. O zakkum ağacını yiyecek, üzerine de kaynar su içecek ve ateşe daldırılacaklardır. Bu cezaya müstehak olmuşlardır, çünkü geçmişte tevhitten sapan atalarının izinden gitmek için elçimize yalancı demişler, şirkte ısrar etmişlerdir. Geçmişte de birçok toplum Mekkeli müşriklerin tavrına benzer tavır takındıkları için helâk edilmişlerdir. Peygamberlere iman edenler ise dünyada da âhirette de kurtulanlardan olmuşlardır. Onların bu durumu Mekkeli müşrikler için bir ibrettir.

وَلَقَدْ نَادٰينَا نُوحٌ فَلَنِعْمَ الْمُجِيبُونَۘ ﴿٧٥﴾ وَنَجَّيْنَاهُ وَاَهْلَهُ مِنَ الْكَرْبِ الْعَظِيمِ ﴿٧٦﴾ وَجَعَلْنَا ذُرِّيَّتَهُ هُمُ
الْبَاقِينَۙ ﴿٧٧﴾ وَتَرَكْنَا عَلَيْهِ فِي الْاٰخِرِينَۙ ﴿٧٨﴾ سَلَامٌ عَلٰى نُوحٍ فِي الْعَالَمِينَ ﴿٧٩﴾ اِنَّا كَذٰلِكَ نَجْزِي
الْمُحْسِنِينَ ﴿٨٠﴾ اِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ ﴿٨١﴾ ثُمَّ اَغْرَقْنَا الْاٰخَرِينَ ﴿٨٢﴾ وَاِنَّ مِنْ شِيعَتِهِ لَاِبْرٰهِيمَ ﴿٨٣﴾
اِذْ جَاءَ رَبَّهُ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ ﴿٨٤﴾ اِذْ قَالَ لِاَبِيهِ وَقَوْمِهِ مَاذَا تَعْبُدُونَۚ ﴿٨٥﴾ اَئِفْكًا اٰلِهَةً دُونَ اللّٰهِ تُرِيدُونَۜ ﴿٨٦﴾ فَمَا
ظَنُّكُمْ بِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٨٧﴾ فَنَظَرَ نَظْرَةً فِي النُّجُومِۙ ﴿٨٨﴾ فَقَالَ اِنِّي سَقِيمٌ ﴿٨٩﴾ فَتَوَلَّوْا عَنْهُ مُدْبِرِينَ ﴿٩٠﴾
فَرَاغَ اِلٰٓى اٰلِهَتِهِمْ فَقَالَ اَلَا تَاْكُلُونَۚ ﴿٩١﴾ مَا لَكُمْ لَا تَنْطِقُونَ ﴿٩٢﴾ فَرَاغَ عَلَيْهِمْ ضَرْبًا بِالْيَمِينِ ﴿٩٣﴾ فَاَقْبَلُوا
اِلَيْهِ يَزِفُّونَ ﴿٩٤﴾ قَالَ اَتَعْبُدُونَ مَا تَنْحِتُونَۙ ﴿٩٥﴾ وَاللّٰهُ خَلَقَكُمْ وَمَا تَعْمَلُونَ ﴿٩٦﴾ قَالُوا ابْنُوا لَهُ بُنْيَانًا فَاَلْقُوهُ
فِي الْجَحِيمِ ﴿٩٧﴾ فَاَرَادُوا بِهِ كَيْدًا فَجَعَلْنَاهُمُ الْاَسْفَلِينَ ﴿٩٨﴾ وَقَالَ اِنِّي ذَاهِبٌ اِلٰى رَبِّي سَيَهْدِينِ ﴿٩٩﴾
رَبِّ هَبْ لِي مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿١٠٠﴾ فَبَشَّرْنَاهُ بِغُلَامٍ حَلِيمٍ ﴿١٠١﴾ فَلَمَّا بَلَغَ مَعَهُ السَّعْيَ قَالَ يَا بُنَيَّ اِنِّي اَرٰى فِي
الْمَنَامِ اَنِّي اَذْبَحُكَ فَانْظُرْ مَاذَا تَرٰىؕ قَالَ يَٓا اَبَتِ افْعَلْ مَا تُؤْمَرُؗ سَتَجِدُنِي اِنْ شَاءَ اللّٰهُ مِنَ الصَّابِرِينَ ﴿١٠٢﴾

23. Cüz
37. Sûre
Sâffât 75-102

NÛH ve İBRÂHİM KISSALARINDAN MÜŞRİKLERE DERSLER

75-82. Vaktiyle Nûh da senin gibi, halkını uzun süre tevhide çağırmış, fakat onlar tıpkı Mekkeli müşrikler gibi davranıp onu yalanlamışlardı. Nihayet onların baskı, alay ve eziyetlerine dayanamaz hale gelen Nûh, rabbine yakarmış, kendisine inananları zalimlerin zulmünden kurtarması için dua etmişti. Biz de duasını kabul etmiş, onu ve inananları kurtarıp diğerlerini tûfan ile helâk etmiştik. Neticede Nûh'a yalancı diyen o insanlar helâk olup gittiler, fakat Nûh, verdiği tevhit mücadelesiyle tarih boyunca şanlı bir isim olarak anılır oldu. Bütün dünya halkları onu saygı ve hürmetle anıp ona selâm eder oldular. İşte Allah'ın emirlerini uygulayan tevhit önderlerinin dünyadaki ödülü budur.

83-84. Sonraki dönemlerde tıpkı Nûh gibi tevhide bağlı olan ve bu inancı insanlara anlatan önderlerden biri de İbrâhim'di. O asla Allah'a şirk koşmazdı.[8] Kendisini tamamen tevhide adamıştı ve bütün içtenliği ile Allah'a kulluk etmekteydi.[9]

85-93. Vaktiyle, babasının da içlerinde bulunduğu müşriklere karşı çıkmış ve "nasıl olur da Allah'a ortak koşar, O'nun nezdinde size şefaat edeceğine inandığınız varlıklara dua edersiniz, bütün kâinatı en güzel şekilde yaratan Allah'ın eşsiz ve benzersiz olduğunu bilmez misiniz? Bu yaptığınız şeyin cezasız kalacağını mı sanıyorsunuz?" diye çıkışmıştı. Onları şirk inancından vazgeçiremeyeceğini anlayınca putlaştırdıkları şeylere zarar vererek o şeylerin kendilerini korumaktan âciz varlıklar olduğunu göstermek istemişti. Herkesin bayram yerine gittiği bir günde hasta olduğunu söyleyerek şehirde kalıp putları kırmış önlerine de yiyecek koymuştu. Böylece, önlerindeki yiyecekleri dahi yiyemediklerini, kimseyle konuşamadıklarını, âciz ve zavallı olduklarını ifade etmiş oluyordu.

94-98. Müşrikler bunu öğrenince hemen İbrâhim'in başına üşüştüler. O ise, "Kendi elinizle yaptığınız bu şeyleri nasıl şefaatçi kabul edip Allah'a ortak koşarsınız? Oysa onları da sizleri de Allah yaratmıştır, kulluk edilmeye lâyık olan tek kudret O'dur!" diyerek onlara tevhit mesajını tekrar anlatmıştı. Fakat onlar İbrâhim'in bu sözleri üzerine düşünmek yerine onu cezalandırmaya ve ateşe atmaya kalkıştılar. Neticede Allah'ın yardımıyla onların tuzakları boşa çıktı ve İbrâhim'e zarar vermeyi başaramadılar.[10]

99-101. Bu olaydan sonra İbrâhim, toplumuna "Anlaşılan sizin şirkten vazgeçeceğiniz yok, bu yüzden artık bu diyarı terkediyorum, özgürce Allah'a kulluk edebileceğim bölgelere göç edeceğim" dedi ve "Rabbim! Bana senin yolunda yürüyecek, tevhide bağlı kalacak iyi bir evlât nasip et!" diye dua etti. Biz de onun bu duasını kabul ettik ve kendisine hayırlı bir evlât müjdesi verdik.

102. Gün gelip de İbrâhim'in oğlu kendisiyle birlikte yürüyebilecek yaşa ulaşınca İbrâhim bir rüya gördü. Rüyasında oğlunu Allah'a kurban etmekteydi. İbrâhim rüyayı oğluna anlatıp fikrini sorunca oğlu, "Babacığım! Sana ne emrediliyorsa onu yap! Ben Allah'ın emrine karşı gelmem. Sabırlı olduğumu, ilâhî emre boyun eğdiğimi göreceksin!" diye cevap verdi.

23. Cüz
37. Sûre
Sâffât 75-102

8 Taberî.
9 Zemahşerî.
10 Zemahşerî.

فَلَمَّا اَسْلَمَا وَتَلَّهُ لِلْجَب۪ينِۚ ﴿١٠٣﴾ وَنَادَيْنَاهُ اَنْ يَٓا اِبْرٰه۪يمُۙ ﴿١٠٤﴾ قَدْ صَدَّقْتَ الرُّءْيَاۚ اِنَّا كَذٰلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِن۪ينَ
﴿١٠٥﴾ اِنَّ هٰذَا لَهُوَ الْبَلٰٓؤُا الْمُب۪ينُ ﴿١٠٦﴾ وَفَدَيْنَاهُ بِذِبْحٍ عَظ۪يمٍ ﴿١٠٧﴾ وَتَرَكْنَا عَلَيْهِ فِي الْاٰخِر۪ينَ ﴿١٠٨﴾ سَلَامٌ
عَلٰٓى اِبْرٰه۪يمَ ﴿١٠٩﴾ كَذٰلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِن۪ينَ ﴿١١٠﴾ اِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِن۪ينَ ﴿١١١﴾ وَبَشَّرْنَاهُ بِاِسْحٰقَ
نَبِيًّا مِنَ الصَّالِح۪ينَ ﴿١١٢﴾ وَبَارَكْنَا عَلَيْهِ وَعَلٰٓى اِسْحٰقَۜ وَمِنْ ذُرِّيَّتِهِمَا مُحْسِنٌ وَظَالِمٌ لِنَفْسِه۪ مُب۪ينٌ ﴿١١٣﴾
وَلَقَدْ مَنَنَّا عَلٰى مُوسٰى وَهٰرُونَۚ ﴿١١٤﴾ وَنَجَّيْنَاهُمَا وَقَوْمَهُمَا مِنَ الْكَرْبِ الْعَظ۪يمِۚ ﴿١١٥﴾ وَنَصَرْنَاهُمْ فَكَانُوا
هُمُ الْغَالِب۪ينَۚ ﴿١١٦﴾ وَاٰتَيْنَاهُمَا الْكِتَابَ الْمُسْتَب۪ينَۚ ﴿١١٧﴾ وَهَدَيْنَاهُمَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَق۪يمَۚ ﴿١١٨﴾ وَتَرَكْنَا
عَلَيْهِمَا فِي الْاٰخِر۪ينَ ﴿١١٩﴾ سَلَامٌ عَلٰى مُوسٰى وَهٰرُونَ ﴿١٢٠﴾ اِنَّا كَذٰلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِن۪ينَ ﴿١٢١﴾ اِنَّهُمَا مِنْ
عِبَادِنَا الْمُؤْمِن۪ينَ ﴿١٢٢﴾ وَاِنَّ اِلْيَاسَ لَمِنَ الْمُرْسَل۪ينَۜ ﴿١٢٣﴾ اِذْ قَالَ لِقَوْمِه۪ٓ اَلَا تَتَّقُونَ ﴿١٢٤﴾ اَتَدْعُونَ بَعْلًا
وَتَذَرُونَ اَحْسَنَ الْخَالِق۪ينَۙ ﴿١٢٥﴾ اَللّٰهَ رَبَّكُمْ وَرَبَّ اٰبَٓائِكُمُ الْاَوَّل۪ينَ ﴿١٢٦﴾ فَكَذَّبُوهُ فَاِنَّهُمْ لَمُحْضَرُونَۙ ﴿١٢٧﴾ اِلَّا
عِبَادَ اللّٰهِ الْمُخْلَص۪ينَ ﴿١٢٨﴾ وَتَرَكْنَا عَلَيْهِ فِي الْاٰخِر۪ينَ ﴿١٢٩﴾ سَلَامٌ عَلٰٓى اِلْ يَاس۪ينَ ﴿١٣٠﴾ اِنَّا كَذٰلِكَ نَجْزِي
الْمُحْسِن۪ينَ ﴿١٣١﴾ اِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِن۪ينَ ﴿١٣٢﴾

103-111. Neticede İbrâhim ve oğlu Allah'ın emrine teslim olmuşlardı. İbrâhim, oğlunu tam şakağı üzerine yatırmışken biz ona, "Dur ey İbrâhim! Sen sadakatini gösterdin, zor bir imtihanı kazandın!" diye seslendik ve oğlunun yerine büyük bir koç kurban etmesini söyledik.[11] Böylece İbrâhim, Allah'a teslimiyet ve sadakatinden dolayı şanlı bir isimle anılır oldu. Bütün dünya halkları onu saygı ve hürmetle anıp ona selâm eder oldular. İşte Allah'ın emirlerini uygulayan tevhit önderlerinin dünyadaki ödülü budur!

112-113. Daha sonra İbrâhim'e İshak adlı çocuğunu da müjdeledik ve ona da kendisine verdiğimiz peygamberlik görevini verdik. Her ikisi de tevhit yolunun kutlu önderleri oldular. Fakat onların soyundan gelenler içinde, onların izini takip edip tevhidi sürdürenler çıktığı gibi şirk inancına sapıp kendilerine yazık edenler de oldu.

MÛSÂ ve HÂRUN KISSASINDAN MÜŞRİKLERE DERSLER

114-122. Ey elçimiz Muhammed! Allah'ın seni Mekke müşriklerine karşı zafere ulaştıracağından kuşkun olmasın! Çünkü Allah her zaman, kendi mesajını benimseyip tevhit uğrunda mücadele eden elçilerini desteklemiştir. Bunlar içerisinde Mûsâ ve Hârun da birer örnektir. Nitekim Firavun onları ve onlara inananları yakalamak üzere iken biz onları kurtarıp zafere ulaştırmıştık. Kendilerine ilâhî kitap verip nesiller boyu hayırla yâdedilmelerini sağlamıştık. Bu yüzden bütün dünya halkları bu iki mümin kulumuzu hürmetle anıp onlara selâm ederler. İşte Allah'ın emirlerini uygulayan tevhit önderlerinin dünyadaki ödülü budur.

İLYÂS KISSASINDAN MÜŞRİKLERE DERSLER

123-132. Tevhit önderlerinden biri de İlyâs peygamberdir.[12] Nitekim o, müşrik toplumunu eleştirmiş, onlara, "Nasıl olur da hem sizin hem atalarınızın yaratıcısı ve sahibi olan Allah dururken başka varlıklardan medet umar ve onları Allah'a ortak koşarsınız?" demişti. Ne var ki halkı, tıpkı Mekkeli müşrikler gibi onu inkâr etmekte ısrar etti. Sonuçta İlyâs'ı inkâr eden müşrik halk unutulup gitti; ayrıca âhirette onları büyük bir azap beklemektedir. İlyâs ise nesiller boyu hatırlanan, hayırla yâdedilen bir şahsiyet olarak tarihe geçti. Şimdi bütün insanlık onu saygı ve selâmla anmaktadır. İşte Allah'ın emirlerini uygulayan tevhit önderlerinin dünyadaki ödülü budur.

---

11 Bu âyetlerde anlatılan kurban meselesi yani Allah'ın Hz. İbrâhim'e oğlunu kurban etmeyi emretmiş olması; Kartaca'dan Roma'ya, Eski Mısır'dan Câhiliye Arapları'na kadar kadim kültürlerin birçoğunda dinî-mitolojik bir gelenek olarak mevcut olan "insan kurbanı" meselesinin sembolik bir anlatımıdır. Benzer bir anlatım, En'âm sûresinin 74-78. âyetlerinde de söz konusudur. Bilindiği gibi orada Hz. İbrâhim'in yıldızlara, aya ve güneşe ilâhlık atfettiği, fakat belli bir akıl yürütme neticesinde gerçeği gördüğü anlatılmaktadır. Bu anlatımın toplumda yaygın olan şirk inancının sembolik bir dille eleştirisi olarak değerlendirilmesi daha doğru olacaktır. Benzer şekilde Hz. İbrâhim üzerinden anlatılan kurban konusu da, esasen toplumda yaygın kabul gören bir anlayışın eleştirisi olarak görülebilir. Aksi takdirde Allah'ın bir insanı imtihan etmek için bir başka insanı, üstelik suçsuz olduğu halde boğazlamayı emretmiş olduğunu düşünmenin, cevabı oldukça zor durumlara yol açacağı açıktır. Nitekim bu hususta kimi müslüman bilginlerin değişik değerlendirmeleri de söz konusudur. Muhyiddin İbnü'l-Arabî Allah'ın esasen insan kurban etmeyi hiç emretmemiş olduğunu, rüyada insan suretinde gösterilen kurbanın gerçekte bir koçu simgelediğini, fakat Hz. İbrâhim'in bu rüyayı yorumlamadan olduğu gibi uygulamaya kalktığını ifade etmektedir (bk. İbnü'l-Arabî, *Fusûsü'l-hikem*, Beyrut 1980, s. 86; A. Avni Konuk, *Fusûsü'l-hikem Tercüme ve Şerhi*, İstanbul 2011, II/102-103, İshak Fassı). Kur'an'ın bu meseleyi böyle bir anlatımla sunmasının ardında ise, Câhiliye Mekkesi'nde insan kurbanı geleneğinin mevcudiyeti yer almaktadır (bk. En'âm 137). Nitekim kız çocuklarının gömülmesi (ved'ü'l-benât) ve Abdülmuttalib'in Abdullah'ı kurban girişimi, bu âdetin mevcudiyetini doğrulamaktadır. Ayrıca suçsuz bir insanı öldürmenin en büyük günahlardan olduğu da dikkate alındığında (bk. İ. Hakkı Bursevî, *Ruhu'l-beyân*, VII/474) bu âyetlerdeki anlatımın sembolik olduğunu düşünmenin daha mâkul olacağı açıktır.

12 Tefsirlerde yer alan bilgilere göre İlyâs peygamber, Şam civarında bulunan Ba'lebek'te yaşamıştır. Bu yörenin halkı Ba'l adını verdikleri bir puta tapındıkları için, bölgeye Ba'lebek adı verilmiştir (bk. Taberî).

وَاِنَّ لُوطًا لَمِنَ الْمُرْسَلِينَۜ (١٣٣) اِذْ نَجَّيْنَاهُ وَاَهْلَهُٓ اَجْمَعِينَۙ (١٣٤) اِلَّا عَجُوزًا فِي الْغَابِرِينَ (١٣٥) ثُمَّ
دَمَّرْنَا الْاٰخَرِينَ (١٣٦) وَاِنَّكُمْ لَتَمُرُّونَ عَلَيْهِمْ مُصْبِحِينَۙ (١٣٧) وَبِالَّيْلِۜ اَفَلَا تَعْقِلُونَ (١٣٨) وَاِنَّ يُونُسَ لَمِنَ
الْمُرْسَلِينَۜ (١٣٩) اِذْ اَبَقَ اِلَى الْفُلْكِ الْمَشْحُونِۙ (١٤٠) فَسَاهَمَ فَكَانَ مِنَ الْمُدْحَضِينَۚ (١٤١) فَالْتَقَمَهُ الْحُوتُ
وَهُوَ مُلِيمٌ (١٤٢) فَلَوْلَٓا اَنَّهُ كَانَ مِنَ الْمُسَبِّحِينَۙ (١٤٣) لَلَبِثَ فِي بَطْنِهِٓ اِلٰى يَوْمِ يُبْعَثُونَۚ (١٤٤) فَنَبَذْنَاهُ بِالْعَرَٓاءِ
وَهُوَ سَقِيمٌۚ (١٤٥) وَاَنْبَتْنَا عَلَيْهِ شَجَرَةً مِنْ يَقْطِينٍۚ (١٤٦) وَاَرْسَلْنَاهُ اِلٰى مِائَةِ اَلْفٍ اَوْ يَزِيدُونَۚ (١٤٧) فَاٰمَنُوا
فَمَتَّعْنَاهُمْ اِلٰى حِينٍ (١٤٨) فَاسْتَفْتِهِمْ اَلِرَبِّكَ الْبَنَاتُ وَلَهُمُ الْبَنُونَۙ (١٤٩) اَمْ خَلَقْنَا الْمَلٰٓئِكَةَ اِنَاثًا وَهُمْ
شَاهِدُونَ (١٥٠) اَلَٓا اِنَّهُمْ مِنْ اِفْكِهِمْ لَيَقُولُونَۙ (١٥١) وَلَدَ اللّٰهُۙ وَاِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ (١٥٢) اَصْطَفَى الْبَنَاتِ عَلَى
الْبَنِينَۜ (١٥٣) مَا لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ (١٥٤) اَفَلَا تَذَكَّرُونَۚ (١٥٥) اَمْ لَكُمْ سُلْطَانٌ مُبِينٌۙ (١٥٦) فَأْتُوا بِكِتَابِكُمْ
اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ (١٥٧)

LÛT KISSASINDAN MÜŞRİKLERE DERSLER

133-136. Tevhit önderlerinden biri de Lût peygamberdir. O da hem Allah'a şirk koşan hem de ahlâkî çöküntü içerisinde olan toplumunu uyarmış, onları tevhide ve güzel ahlâka davet etmişti. Ancak toplumu ona inanmak bir yana, onu ve ona inananları baskı altına almış, şehirden kovmak ve öldürmekle tehdit etmişlerdi. Bunun üzerine biz onu ve inananları kurtardık, karısı dahil bütün inkârcıları ise yerin dibine geçirdik.

137-138. Ey Mekkeli müşrikler! Sizler Lût kavminin başına gelen bu olayı bilmektesiniz. O halde niçin aklınızı başınıza toplayıp da elçimiz Muhammed'e iman etmezsiniz? Şirkin sonunun kötü olduğunu niçin farketmezsiniz?

YÛNUS KISSASINDAN
Hz. MUHAMMED'E SABIR DERSİ

139-148. Ey elçimiz Muhammed! Mekkeli müşriklerin inkârları sakın seni yıldırmasın. Unutma ki senden önce gönderdiğimiz elçilerden biri olan Yûnus, elçi olarak gönderildiği halkının ısrarlı inkârlarına dayanamamış, yük ve yolcuyla dolu bir gemiye binip orayı terketmişti. Gemi bir süre yol alınca fırtınada sarsılmaya başlamıştı. Bunun üzerine gemidekiler içlerinden birinin gemiden atılması gerektiğine karar verip kura çekmişlerdi. Kura Yûnus'a çıkmış ve böylece Yûnus denize atılmıştı. Aslında bütün bunlar hep onun kendi

kabahatinin sonuçlarıydı.[13] Neyse ki büyük bir balık onu ağzıyla taşıyıp, kıyıda çorak bir yere atmıştı.[14] Aslında o, Allah'ın birliğine iman eden iyi niyetli ve samimi bir kul olmasaydı biz o durumda onun canını kurtarmazdık, balığın karnı ona mezar olurdu. Fakat biz onun hayatını kurtardık, bitkin ve perişan olarak atıldığı sahilde güneşin kavurucu sıcağından korunması için geniş yaprakları olan bir ağaç bitirerek ona gölge sağladık. Çünkü o, bütün bu yaşadıklarından ders alıp hüzün ve pişmanlık içinde, "Ey yüce rabbim! Senin iznin olmaksızın toplumumu terkettim, sabırlı ve kararlı davranamadım. Böylece kendime yazık ettim, senden başka kulluk edilecek kudret yoktur, ne olur beni bağışla!" diye yalvarmıştı. Biz de onun bu duasını kabul edip hayatını kurtardıktan sonra onu, kalabalık[15] Nineva şehrine tekrar göndermiştik.[16] Bu sefer halkı ona iman etmiş ve başlarına gelmek üzere olan ilâhî azaptan son anda kurtulmuşlardı.

MÜŞRİKLERİN SAPKIN İNANÇLARININ ELEŞTİRİSİ

149-157. Ey elçimiz Muhammed! Allah'a ortak koşan ve onun nezdinde bazı varlıkları şefaatçi kabul eden, melekleri Allah'ın kızları olarak gören müşriklere sor bakalım! Meleklerin dişi olduğunu nereden öğrenmişler? Yoksa biz onları yaratırken orada mıydılar? Hayır, bu söyledikleri düpedüz iftiradır. Üstelik Allah'a çocuk isnat ederek ona iftira attıkları yetmezmiş gibi, onun erkek çocuk değil de kız çocuk sahibi olmayı tercih ettiğini öne sürüyorlar. Bütün kâinatı yaratan yüce kudret sahibi Allah'ın evlât sahibi olduğunu düşünmek, aklı olan insana yaraşır mı hiç? Varsa bir kanıtları getirsinler bakalım!

[13] Taberî.

[14] Genelde Yûnus peygamberin balık tarafından yutulduğu düşünülür. Ancak buradaki "فَالْتَقَمَهُ الْحُوتُ" ifadesini çevirimizdeki gibi anlamak da mümkündür. *Doğrusunu Allah bilir.*

[15] Zemahşerî; âyetteki "yüz bini aşan" ifadesinden maksadın; kalabalığı anlatmak olduğunu söylemiştir.

[16] Taberî.

وَجَعَلُوا بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْجِنَّةِ نَسَبًا وَلَقَدْ عَلِمَتِ الْجِنَّةُ اِنَّهُمْ لَمُحْضَرُونَ ﴿١٥٨﴾ سُبْحَانَ اللّٰهِ عَمَّا يَصِفُونَ ﴿١٥٩﴾
اِلَّا عِبَادَ اللّٰهِ الْمُخْلَصِينَ ﴿١٦٠﴾ فَاِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُونَ ﴿١٦١﴾ مَا اَنْتُمْ عَلَيْهِ بِفَاتِنِينَ ﴿١٦٢﴾ اِلَّا مَنْ هُوَ صَالِ
الْجَحِيمِ ﴿١٦٣﴾ وَمَا مِنَّا اِلَّا لَهُ مَقَامٌ مَعْلُومٌ ﴿١٦٤﴾ وَاِنَّا لَنَحْنُ الصَّٓافُّونَ ﴿١٦٥﴾ وَاِنَّا لَنَحْنُ الْمُسَبِّحُونَ ﴿١٦٦﴾
وَاِنْ كَانُوا لَيَقُولُونَ ﴿١٦٧﴾ لَوْ اَنَّ عِنْدَنَا ذِكْرًا مِنَ الْاَوَّلِينَ ﴿١٦٨﴾ لَكُنَّا عِبَادَ اللّٰهِ الْمُخْلَصِينَ ﴿١٦٩﴾ فَكَفَرُوا
بِهِ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴿١٧٠﴾ وَلَقَدْ سَبَقَتْ كَلِمَتُنَا لِعِبَادِنَا الْمُرْسَلِينَ ﴿١٧١﴾ اِنَّهُمْ لَهُمُ الْمَنْصُورُونَ ﴿١٧٢﴾ وَاِنَّ
جُنْدَنَا لَهُمُ الْغَالِبُونَ ﴿١٧٣﴾ فَتَوَلَّ عَنْهُمْ حَتّٰى حِينٍ ﴿١٧٤﴾ وَاَبْصِرْهُمْ فَسَوْفَ يُبْصِرُونَ ﴿١٧٥﴾ اَفَبِعَذَابِنَا
يَسْتَعْجِلُونَ ﴿١٧٦﴾ فَاِذَا نَزَلَ بِسَاحَتِهِمْ فَسَٓاءَ صَبَاحُ الْمُنْذَرِينَ ﴿١٧٧﴾ وَتَوَلَّ عَنْهُمْ حَتّٰى حِينٍ ﴿١٧٨﴾ وَاَبْصِرْ
فَسَوْفَ يُبْصِرُونَ ﴿١٧٩﴾ سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ ﴿١٨٠﴾ وَسَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَ ﴿١٨١﴾ وَالْحَمْدُ
لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٨٢﴾

158-160. Müşrikler, melekleri[17] Allah'ın kızları olarak düşünmekte, Allah katında onların yardımını ummaktadırlar. Oysa bizzat o melekler de bilmektedirler ki Allah bu yakışıksız iddialarından berîdir ve tevhidi bozan bu tür müşriklerin sonu cehennem, buna karşılık tevhide bağlı olan müminlerin sonu ise cennettir.[18]

MÜŞRİKLERE AÇIK ve NET İKAZLAR

161-163. Ey müşrikler! Aklınızı başınıza alın ve Allah'a ortak koşmaktan, O'nun hakkında böyle asılsız iddialar öne sürmekten vazgeçin. Şunu bilin ki şirkten vazgeçmezseniz cehenneme gideceksiniz. Zaten sizler ve kendilerini izlediğiniz diğer müşrikler,[19] ancak şeytanın yolunu izleyen zavallıları peşinizden sürükleyebilirsiniz.

164-166. Ey müşrikler! Allah'ın kızları olarak gördüğünüz melekler bu sapkın inançtan berîdirler. Onlar Allah'ın kulu olduklarının farkındadırlar ve bunu açıkça ifade ederler. "Her birimiz farklı görevler yapan, Allah'ın huzurunda sıra sıra dizilip O'na kulluk eden varlıklarız, daima O'na ibadet eder, O'nun emirlerini yerine getiririz" derler.

---

17 Zemahşerî.

18 Taberî.

19 Zemahşerî.

167-170. Ey müşrikler! Muhammed, peygamber olarak görevlendirilmeden önce yahudi ve hıristiyanlara bakıp, "Bize Tevrat ve İncil gibi ilâhî kitaplar gönderilecek olsa onlar gibi peygamberleri yalanlamaz, samimiyetle Allah'ın elçilerine iman ederdik!" diyenler sizler değil miydiniz?[20] İşte Muhammed, Allah'ın peygamberi olarak sizlere gönderilmiş bulunuyor. Şu halde niçin onu yalanlıyorsunuz? Bilesiniz ki bu yaptığınız cezasız kalmayacaktır.

PEYGAMBERE MÂNEVÎ DESTEK

171-175. Ey elçimiz Muhammed! Müşriklerin bu tavırları seni yıldırmasın! Sabırla ve kararlılıkla tevhidi tebliğ etmeye devam et! Unutma ki bizim öteden beri elçilerimizle ilgili kuralımız bellidir. Her zaman elçilerimizi ve onlara iman eden kullarımızı destekler ve zafere ulaşmalarını nasip ederiz.

23. Cuz
37. Sûre
Sâffât 158-182

176-179. Onların senin uyarılarına kulak vermemeleri ve alay edercesine ilâhî azabı çabucak istemeleri senin sabrını ve kararlılığını etkilemesin! Çünkü ilâhî azap onların başına geldiğinde, bütün bu uyarılara kulak vermediklerine çok pişman olacaklardır. Bu yüzden sen onlara aldırma, Allah'ın sana bildirdiği tevhit yolunda yürümeye devam et!

TEVHİT ÖNCÜSÜ PEYGAMBERLERE SELÂM!

180-182. Allah, müşriklerin bütün asılsız yakıştırmalarından münezzehtir. O, kâinatı mükemmel bir düzen içerisinde yaratan ve insanların hizmetine verendir. Bütün bu özellikleri ile O, kulluk edilmeye lâyık yegâne kudrettir. O'nun tevhit mesajını tarih boyunca insanlara ileten ve bu uğurda mücadele eden peygamberlere selâm olsun! Bütün bu peygamberler ve onlara iman eden samimi müminler kıyamet gününün o dehşetinden emin olacak, Allah tarafından ödüllendirileceklerdir.[21]

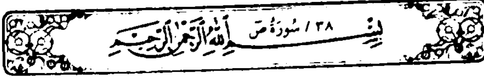
[20] Zemahşerî.
[21] Taberî.

OTUZ SEKİZİNCİ SÛRE

SÂD

Mekke döneminin ortalarında, Hz. Peygamber'e ve İslâm davetine karşı Kureyş muhalefetinin iyice arttığı bir dönemde vahyedilmiştir. Üslûp bakımından kendisinden önce vahyedilen sûrelerden farklılık arzeder. Çünkü hem öncekilerden uzundur, hem de içerisindeki âyet uzunlukları öncekilerden farklıdır. Tevhit ve şirk konusu temeli oluşturur. Özellikle Hz. Peygamber'e ve ashabına sabır telkin edilir, bu bağlamda birçok peygamber kıssasından sabır örnekleri verilir. Son bölümde âhiret hayatında mümin ve müşriklerin durumlarını tasvir edilir.

Seksen sekiz âyetten oluşan sûreyi muhtevasına göre aşağıdaki gibi tasnif etmek mümkündür.

صٓ وَالْقُرْاٰنِ ذِي الذِّكْرِۜ ﴿١﴾ بَلِ الَّذ۪ينَ كَفَرُوا ف۪ي عِزَّةٍ وَشِقَاقٍ ﴿٢﴾ كَمْ اَهْلَكْنَا مِنْ قَبْلِهِمْ مِنْ قَرْنٍ فَنَادَوْا
وَلَاتَ ح۪ينَ مَنَاصٍ ﴿٣﴾ وَعَجِبُٓوا اَنْ جَٓاءَهُمْ مُنْذِرٌ مِنْهُمْ وَقَالَ الْكَافِرُونَ هٰذَا سَاحِرٌ كَذَّابٌۚ ﴿٤﴾

MEKKE MÜŞRİKLERİNİN
Hz. PEYGAMBER'İN KARARLILIĞI KARŞISINDAKİ ÖFKELERİ

1. Sâd.[1]

2, 4. Bu Kur'an[2] Allah tarafından müşriklere tevhidi gösteren bir öğüt olarak vahyedildiği[3] halde, onlar kendilerini doğru yolda görüyorlar,[4] bir beşerin peygamber olacağına ihtimal vermedikleri için[5] elçimiz Muhammed'i yalancı ve sihirbaz olarak niteliyorlar; Kur'an'ın ilâhî vahiy olduğunu kabul etmiyor ve ona düşmanlık ediyorlar![6]

---

1 Hurûf-ı mukattaa olarak adlandırılan bu harflerle ilgili olarak Bakara sûresinin 1. âyetindeki dipnota bakınız.

2 Yemin ifadelerinin çevirisiyle ilgili olarak, Fecr sûresinin girişindeki dipnota bakılabilir.

3 Taberî.

4 Mukâtil, müşriklerin bu tavırlarını "hamiyyet" ve "günahla övünme" olarak niteler. Elbette ki müşrikler davranışlarıyla övünürlerken bu davranışların günah olduğunu düşünmüş değillerdir.

5 Mâtürîdî. Buradaki " مِنْهُمْ " ifadesinin bir diğer vurgusu da, müşriklerin Hz. Peygamber'i uzun zamandır tanıyor olmalarına işarettir (bk. Râzî).

6 Üçüncü âyet Türkçe paragraf kurgusu gereği 5-8. âyetler içerisinde tercüme edilmiştir.

أَجَعَلَ الْآلِهَةَ إِلَٰهًا وَاحِدًا إِنَّ هَٰذَا لَشَيْءٌ عُجَابٌ ﴿٥﴾ وَانْطَلَقَ الْمَلَأُ مِنْهُمْ أَنِ امْشُوا وَاصْبِرُوا عَلَىٰ آلِهَتِكُمْ
إِنَّ هَٰذَا لَشَيْءٌ يُرَادُ ﴿٦﴾ مَا سَمِعْنَا بِهَٰذَا فِي الْمِلَّةِ الْآخِرَةِ إِنْ هَٰذَا إِلَّا اخْتِلَاقٌ ﴿٧﴾ أَأُنْزِلَ عَلَيْهِ الذِّكْرُ مِنْ
بَيْنِنَا بَلْ هُمْ فِي شَكٍّ مِنْ ذِكْرِي بَلْ لَمَّا يَذُوقُوا عَذَابِ ﴿٨﴾ أَمْ عِنْدَهُمْ خَزَائِنُ رَحْمَةِ رَبِّكَ الْعَزِيزِ الْوَهَّابِ
﴿٩﴾ أَمْ لَهُمْ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا فَلْيَرْتَقُوا فِي الْأَسْبَابِ ﴿١٠﴾ جُنْدٌ مَا هُنَالِكَ مَهْزُومٌ مِنَ
الْأَحْزَابِ ﴿١١﴾ كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ وَعَادٌ وَفِرْعَوْنُ ذُو الْأَوْتَادِ ﴿١٢﴾ وَثَمُودُ وَقَوْمُ لُوطٍ وَأَصْحَابُ لْئَيْكَةِ
أُولَٰئِكَ الْأَحْزَابُ ﴿١٣﴾ إِنْ كُلٌّ إِلَّا كَذَّبَ الرُّسُلَ فَحَقَّ عِقَابِ ﴿١٤﴾ وَمَا يَنْظُرُ هَٰؤُلَاءِ إِلَّا صَيْحَةً وَاحِدَةً مَا لَهَا
مِنْ فَوَاقٍ ﴿١٥﴾ وَقَالُوا رَبَّنَا عَجِّلْ لَنَا قِطَّنَا قَبْلَ يَوْمِ الْحِسَابِ ﴿١٦﴾ اصْبِرْ عَلَىٰ مَا يَقُولُونَ وَاذْكُرْ عَبْدَنَا دَاوُودَ
ذَا الْأَيْدِ إِنَّهُ أَوَّابٌ ﴿١٧﴾ إِنَّا سَخَّرْنَا الْجِبَالَ مَعَهُ يُسَبِّحْنَ بِالْعَشِيِّ وَالْإِشْرَاقِ ﴿١٨﴾ وَالطَّيْرَ مَحْشُورَةً كُلٌّ لَهُ
أَوَّابٌ ﴿١٩﴾ وَشَدَدْنَا مُلْكَهُ وَآتَيْنَاهُ الْحِكْمَةَ وَفَصْلَ الْخِطَابِ ﴿٢٠﴾

5-8. Elçimiz onlara tevhidi anlatmaya başlayınca, onu durdurmak için her türlü yolu deneyip her tavrı gösterdiler. Ancak elçimiz Muhammed onların bu aldatmacalarına kanmayıp tevhitte ısrar edince öfke ve şaşkınlıkla şöyle dediler: "Doğrusu bu Muhammed, yalancı sihirbazın teki olup çıktı. Sadece Allah'a kulluk etmemizi, O'na yakınlaşmak için aracı ve şefaatçi kabul etmememizi istiyor. Öyle şey olur mu? O kadar ilâh bırakılıp da tek bir tanrıya kulluk edilir mi? Sakın ona inanmayın, çünkü onun fikirleri bizim kutsal ilâhlarımıza karşı hakarettir. Üstelik anlattığı tevhit, son ilâhî din olan Hıristiyanlık'ta da[7] mevcut değil! Olsa olsa bunları kendi uydurmuştur. Hem sonra içimizde o kadar soylu ve varlıklı kimseler varken, vahiy ona mı indi! Olacak şey değil!"

Onlar elçimiz Muhammed hakkında bu yakışıksız iftiraları öne sürerlerken henüz ilâhî azabı tatmamış olmanın rahatlığı ile hareket etmekte, bu davranışlarının karşılıksız kalacağını sanmaktadırlar. Oysa onlardan önce yaşamış nice müşrik toplumlar vardı ki onlar da peygamberlerinin getirdiği mesajın ilâhîliğini kabul etmemiş, fakat Allah'ın azabı başlarına gelip çattığında, pişmanlık içerisinde feryat etmişlerdi. Ancak bu şekilde son anda pişman olmaları kendilerine bir fayda sağlamamıştı.

9-11. Ey elçimiz Muhammed! Sen onların bu itham ve iftiralarına aldırma! Onlar Allah'ın engin ilmine yahut göklerin, yerin ve ikisi arasındaki bütün varlıkların egemenliğine mi sahiptirler ki kimin peygamber olabileceği konusunda hüküm veriyorlar! Madem böyle bir güçleri var, o halde kendileri de ilâhî âlem ile irtibat kurup böyle bir ilâhî kelâm ortaya koysalar ya!

---

7 Mukâtil, Zemahşerî.

Elbette ki onların böyle bir gücü yoktur. Onlar her ne kadar kendilerini üstün ve muzaffer zannetseler de, küçümsemekte oldukları müminler çok yakında onlara üstün gelecektir. Şimdilik güçlü görünen o müşrikler, yakında müminler karşısında bozguna uğrayacaklardır.

12-15. Elçimize böylesine düşmanca tavır takınan Mekkeli müşrikler bilmelidirler ki onlardan önce yaşayan Nûh kavmi, Âd kavmi, zalim Firavun, Semûd kavmi, Lût kavmi ve Eyke halkı da aynı şekilde kendilerine gönderilen peygamberlerin ilâhî vahiy aldıklarına inanmamış ve tevhidi kabule yanaşmamışlardı.

İşte bu toplumlar ve Mekkeli müşrikler aynı âkıbeti paylaşırlar. Hepsinin ortak noktası tevhidi reddetmeleri ve peygamberleri yalanlamalarıdır. Bu tavırları yüzünden hepsi ilâhî cezaya müstehak olmuşlar ve helâk edilmişlerdir. Şimdi ise Mekkeli müşrikler aynı cezayı istercesine davranmakta, sanki kendilerini perişan edecek büyük bir âfetle helâk edilmeyi beklemektedirler.

16. Nitekim peygamber onlara bu konuda uyarı yaptığı zaman alay edercesine, "Biz senin peygamber olduğuna inanmıyoruz. Eğer gerçekten Allah'ın elçisi isen, dua et, tehdit ettiğin azabı göndersin de görelim!" demektedirler.

Hz. PEYGAMBER'E MÂNEVÎ DESTEK : DÂVUD KISSASINDAN SABIR DERSİ

17-20. Ey elçimiz Muhammed! Onların bu küstah tavırları seni üzmesin! Meydan okurcasına senden ilâhî azabı istemelerine aldırma! Zira tıpkı senden önceki peygamberleri zorluklarla mücadele etme hususunda imtihan ettiğimiz gibi seni de imtihan etmekteyiz. Senin de tıpkı senden önceki Dâvud, Eyyûb ve Süleyman peygamberler gibi sabırlı ve dayanıklı olman gerekir. Nitekim onları da aynı şekilde imtihan etmiştik. Meselâ Dâvud güçlü, kararlı ve Allah'a karşı son derece itaatkârdı.[8] Her an bizim sınırsız kudret ve şanımızı hatırda tutar ve âdeta dağların ve taşların, kuşların ilâhî emre mutlak teslim oluşlarına eşlik eder, kulluk görevini büyük bir iştiyakla yerine getirirdi.[9] Biz de ona güçlü bir hükümranlık nasip edip hem peygamberlik[10] hem etkili konuşma kabiliyeti vermiştik!

---

8 Taberî.

9 Dağların ve taşların Dâvud'un emrine verilmesi bu anlamda olmalıdır. Yoksa dağlar ve taşlar zaten bütün insanlığın emrine musahhar kılınmış varlıklardır. Kur'an, bütün kâinatın Allah'a kulluk ettiğini yani her şeyin O'nun tarafından belirlenmiş düzen içinde bulunduğunu ifade eder.

10 Tâbiîn âlimlerinden Süddî, hikmetin nübüvvet anlamına geldiğini ifade eder (bk. Mâverdî).

وَهَلْ اَتٰيكَ نَبَؤُا الْخَصْمِۢ اِذْ تَسَوَّرُوا الْمِحْرَابَۙ ﴿٢١﴾ اِذْ دَخَلُوا عَلٰى دَاوُ۫دَ فَفَزِعَ مِنْهُمْ قَالُوا لَا تَخَفْۚ
خَصْمَانِ بَغٰى بَعْضُنَا عَلٰى بَعْضٍ فَاحْكُمْ بَيْنَنَا بِالْحَقِّ وَلَا تُشْطِطْ وَاهْدِنَٓا اِلٰى سَوَٓاءِ الصِّرَاطِ ﴿٢٢﴾ اِنَّ
هٰذَٓا اَخ۪ي لَهُ تِسْعٌ وَتِسْعُونَ نَعْجَةً وَلِيَ نَعْجَةٌ وَاحِدَةٌ فَقَالَ اَكْفِلْن۪يهَا وَعَزَّن۪ي فِي الْخِطَابِ ﴿٢٣﴾ قَالَ لَقَدْ
ظَلَمَكَ بِسُؤَالِ نَعْجَتِكَ اِلٰى نِعَاجِه۪ۜ وَاِنَّ كَث۪يرًا مِنَ الْخُلَطَٓاءِ لَيَبْغ۪ي بَعْضُهُمْ عَلٰى بَعْضٍ اِلَّا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا
وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَقَل۪يلٌ مَا هُمْۜ وَظَنَّ دَاوُ۫دُ اَنَّمَا فَتَنَّاهُ فَاسْتَغْفَرَ رَبَّهُ وَخَرَّ رَاكِعًا وَاَنَابَ ﴿٢٤﴾ فَغَفَرْنَا لَهُ
ذٰلِكَۜ وَاِنَّ لَهُ عِنْدَنَا لَزُلْفٰى وَحُسْنَ مَاٰبٍ ﴿٢٥﴾ يَا دَاوُ۫دُ اِنَّا جَعَلْنَاكَ خَل۪يفَةً فِي الْاَرْضِ فَاحْكُمْ بَيْنَ النَّاسِ
23. Cüz
38. Sûre
Sâd 21-26
بِالْحَقِّ وَلَا تَتَّبِعِ الْهَوٰى فَيُضِلَّكَ عَنْ سَب۪يلِ اللّٰهِۜ اِنَّ الَّذ۪ينَ يَضِلُّونَ عَنْ سَب۪يلِ اللّٰهِ لَهُمْ عَذَابٌ شَد۪يدٌ بِمَا نَسُوا
يَوْمَ الْحِسَابِ ﴿٢٦﴾

21-23. Vaktiyle, verdiğimiz bu güç ve hükümranlığı âdilce yürütmesini sağlamak ve adalet konusunda son derece titiz olması gerektiğini kavratmak üzere Dâvud'a şöyle bir ibretli olay yaşatmıştık: Bir gün yalnız başına Allah'a ibadet ederken, birbiriyle hasım iki insan ansızın onun yanına girdi.[11] Dâvud onları âniden yanında görünce irkildi. Bunun üzerine onlardan biri şöyle dedi: "Korkma! Biz aralarında bir anlaşmazlık bulunan iki davacıyız. Senden isteğimiz, aramızda tarafsız ve adaletli hüküm vermendir.[12] Ben bu adamdan[13] davacıyım. Kendisinin doksan dokuz koyunu var, benim ise sadece bir koyunum var. Ama o illâ da benim tek koyunuma da sahip olmak istedi, hem gücü hem kurnazlığıyla[14] beni zor durumda bıraktı."[15]

11 Metinde "duvarı tırmanmak" diye bir ifade geçiyor. Muhtemelen söz konusu kişilerin oraya izinsiz girdikleri ifade edilmek istenmektedir.

12 Taberî.

13 Lafzan "kardeşim" ifadesi geçiyor. Ama bu, onların gerçek anlamda kardeş oldukları anlamına gelmez (bk. Zemahşerî, Râzî).

14 Zemahşerî burada güç ve söz sanatından bahsediyor. Söz sanatı bu âyette olumsuz bir vasıf olarak kullanıldığı halde, Türkçe'de olumlu bir imaya sahiptir. Bu yüzden bunu "kurnazlık" olarak ifade ettik.

15 Burada doksan dokuz koyun ve bir koyun ifadelerinin tam olarak ne anlattığını kavrayamadık. *Doğrusunu Allah bilir.*

24. Davacıyı dinleyen Dâvud, davalının suça itiraz etmediğini görünce şöyle dedi: "Doğrusu o kadar koyunu varken senin koyununa da sahip olmak istemesi ve bu konuda seni zorlaması haksızlıktır. Zaten bir Allah'a iman eden ve yaptıklarından sorumlu tutulacağını bilen kimseler dışında -ki böyle âdil ve hakkaniyetli kimseler oldukça azdır- birlikte yaşayan ve iş yapan insanlar çoğunlukla adaletten şaşar ve birbirlerine haksızlık yaparlar." İşte tam bu noktada Dâvud, davalı tarafı dinlemeden karar verdiğini farketti ve üzerindeki adaleti sağlama sorumluluğunun ağırlığını hissetti.[16] Bunun üzerine iki büklüm secde edip Allah'tan af ve yardım diledi.[17]

25. Biz de onu bağışladık. Gerçekten de onun bizim nezdimizdeki değeri çok büyüktür ve kendisini çok güzel bir ödül beklemektedir.[18]

26. Ardından Dâvud'a şöyle vahyettik: "Ey Dâvud! Biz sana hükümranlık bahşettik. Sen de insanlar arasında adaletle hükmet ve sakın arzuların peşine düşme! Çünkü adalete değil de arzulara göre hareket etmek, seni Allah'ın bildirdiği dosdoğru yoldan alıkoyar.[19] Şunu unutma ki Allah'ın bildirdiği dosdoğru yoldan ayrılıp kendi arzularına esir olup adaletsiz davrananlar, bu sorumluluklarını umursamadıkları için şiddetli bir azap ile cezalandırılacaklardır."

---

16 Zemahşerî, Ebû Hayyân. Ayrıca Zemahşerî'nin el-Keşşâf'ına şerh yazan Mezrûkı, bu âyetlerde sözü edilen hasımların melek değil insan oldukları ve olayın Hz. Dâvud'un işlediği herhangi bir suçla ilgisi olmadığı yönündeki rivayeti aktarmakta ve peygamberi tenzih için bu yorumun daha doğru olduğunu belirtmektedir (bk. *Hâşiyetü'ş-Şeyh M. Ulyân el-Mezrûkı alâ tefsîri'l-Keşşâf* (Keşşâf ile birlikte basım), Beyrut 1995, IV, 85-86 (ilgili âyet).

17 Hz. Dâvud hakkında anlatılan bu kıssa ile ilgili, Kur'an'ın zâhirinde ifade edilmeyen İsrâiliyat kaynaklı birçok rivayet söz konusudur. Bu rivayetlerde Hz. Dâvud'a son derece yakışıksız iftiralar atıldığı gibi buradaki âyetlerin bağlamı da kopmaktadır. Hem bir peygamberin söz konusu iftiralardan berî olduğu gerçeğine, hem de âyetlerin bağlamında söz konusu olan "adalet" vurgusuna dayanarak yukarıdaki anlamı tercih ettik. Nitekim Endülüslü müfessir Ebû Hayyân da, *el-Bahrü'l-muhît* adlı tefsirinde konuyla ilgili neredeyse bütün görüşleri verdikten sonra tercihini bizim de tercih ettiğimiz anlamdan yana belirtmiştir (ilgili rivayetler için bk. Taberî, Zemahşerî, İbn Atıyye, Ebû Hayyân).

18 Taberî.

19 Taberî, Zemahşerî.

وَمَا خَلَقْنَا السَّمَاءَ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا بَاطِلًا ذَٰلِكَ ظَنُّ الَّذِينَ كَفَرُوا فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ كَفَرُوا مِنَ النَّارِ ﴿٢٧﴾
أَمْ نَجْعَلُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ كَالْمُفْسِدِينَ فِي الْأَرْضِ أَمْ نَجْعَلُ الْمُتَّقِينَ كَالْفُجَّارِ ﴿٢٨﴾
كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ مُبَارَكٌ لِيَدَّبَّرُوا آيَاتِهِ وَلِيَتَذَكَّرَ أُولُو الْأَلْبَابِ ﴿٢٩﴾ وَوَهَبْنَا لِدَاوُودَ سُلَيْمَانَ نِعْمَ الْعَبْدُ
إِنَّهُ أَوَّابٌ ﴿٣٠﴾ إِذْ عُرِضَ عَلَيْهِ بِالْعَشِيِّ الصَّافِنَاتُ الْجِيَادُ ﴿٣١﴾ فَقَالَ إِنِّي أَحْبَبْتُ حُبَّ الْخَيْرِ عَنْ ذِكْرِ
رَبِّي حَتَّىٰ تَوَارَتْ بِالْحِجَابِ ﴿٣٢﴾ رُدُّوهَا عَلَيَّ فَطَفِقَ مَسْحًا بِالسُّوقِ وَالْأَعْنَاقِ ﴿٣٣﴾ وَلَقَدْ فَتَنَّا سُلَيْمَانَ
وَأَلْقَيْنَا عَلَىٰ كُرْسِيِّهِ جَسَدًا ثُمَّ أَنَابَ ﴿٣٤﴾ قَالَ رَبِّ اغْفِرْ لِي وَهَبْ لِي مُلْكًا لَا يَنْبَغِي لِأَحَدٍ مِنْ بَعْدِي
إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ ﴿٣٥﴾ فَسَخَّرْنَا لَهُ الرِّيحَ تَجْرِي بِأَمْرِهِ رُخَاءً حَيْثُ أَصَابَ ﴿٣٦﴾ وَالشَّيَاطِينَ كُلَّ بَنَّاءٍ
وَغَوَّاصٍ ﴿٣٧﴾ وَآخَرِينَ مُقَرَّنِينَ فِي الْأَصْفَادِ ﴿٣٨﴾ هَٰذَا عَطَاؤُنَا فَامْنُنْ أَوْ أَمْسِكْ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿٣٩﴾ وَإِنَّ
لَهُ عِنْدَنَا لَزُلْفَىٰ وَحُسْنَ مَآبٍ ﴿٤٠﴾

27-29. Gerçek şu ki biz gökleri, yeri ve ikisi arasında bulunan bütün varlıkları, kısacası her şeyi bir amaç ve ölçü ile yaratmışızdır.[20] Yaratılışın bütününde bir hikmet ve amaçlılık vardır. Oysa müşrikler insanın yaratılışının amaçsız ve hikmetsiz olduğunu zannetmekte ve bundan dolayı âhireti, yeniden dirilmeyi ve Allah huzurunda hesap vermeyi umursamamakta, Allah'ın birliğine ve peygamberlerine inananlarla müşriklerin neticede aynı kefede yer alacağını sanmaktadırlar.[21] Halbuki Allah, tevhit ehli müminlerle Allah'ın elçilerini yalanlayan müşrikleri asla bir tutmayacaktır. İşte bu sebeple sana bu kutsal kitabı, Kur'an'ı gönderiyoruz ki Allah'ın birliğine iman edip onun gönderdiği peygamberlerin mesajlarına göre dosdoğru bir hayat yaşamak isteyen müminler onun âyetleri üzerinde düşünüp dersler alsınlar, bu kitapta yer alan öğütlerden faydalansınlar.

SÜLEYMAN PEYGAMBER KISSASINDAN SABIR DERSİ

30-33. Bir de Dâvud'a, birçok nimetin yanı sıra oğlu Süleyman'ı bahşettik ki onun yaşamında da senin için ders ve ibretler vardır. Süleyman son derece iyi bir kuldu. Allah'a itaatten hiç ayrılmazdı. Biz de ona ülkesinde hükümranlık

20 Zemahşerî.

21 Mevdûdî.

vermiştik.[22] Bir akşam vakti safkan yağız atlar kendisine gösterildiğinde Süleyman, "Ben bu güzel hayvanları çok severim; çünkü onlar bana hep rabbimi, O'nun yaratmasındaki muhteşem sanatı hatırlatıyor" demiş ve atlar gözden kayboluncaya kadar onları seyretmişti. Daha sonra, "Atları bana getirin!" diye emredip onların bacaklarını ve boyunlarını şefkatle okşamaya başlamıştı.[23]

34-35. İşte böyle bir hükümranlık sahibi olan Süleyman'ı bir aralık imtihan edip, onu bir süre maddî güç ve otoritesinden mahrum bırakmıştık.[24] Buna karşılık Süleyman sabırlı davranmış, Allah'a kulluk etmeye devam etmiş, O'nun verdiği nimetlere şükretmekten geri durmamış ve şöyle dua etmişti: "Ey rabbim! Hatalarımı affet, bana benden sonra kimseye nasip olmayacak kadar muazzam bir hükümranlık bahşet! Kuşkusuz sen sınırsız lutuf sahibisin!"

36-40. Biz de Süleyman'ın duasını kabul ettik ve kendisine, emri ile hareket eden rüzgârları müsahhar[25] kıldık. Emrinde tutsaklar, işçiler, dalgıçlar ve daha birçok güç bulunuyordu.[26] Daha sonra ona, "Bu isyankârları senin emrine vermemiz bizim sana rahmetimizdir. Onlar üzerinde dilediğin gibi tasarrufta bulunabilirsin. İstediğini tutsak olarak çalıştır, istediğini salıver. Yetki tamamen sendedir" diye bildirdik. Gerçekten de onun bizim nezdimizdeki değeri çok büyüktür ve kendisini çok güzel bir ödül beklemektedir.

---

[22] Bu cümle âyette lafzan yer almamakla birlikte, Hz. Süleyman'ın kral olduğu bilindiği ve âyetin devamındaki ifadeler böyle bir giriş cümlesini gerektirdiği için yazmayı uygun bulduk.

[23] Bu ifade meallerde genellikle "Süleyman onların boyunlarını kesmeye başladı" şeklinde tercüme edilir ki Râzî bu tercümenin ve anlamın ne kadar yanlış olduğunu açıklamıştır.

[24] Râzî.

[25] Süleyman peygambere rüzgârların âmâde kılınması, rüzgârla hareket eden müthiş gemilere sahip olma imkânın bahşedilmesinden kinaye olmalıdır. Ayrıca bu ifadeler, Hz. Süleyman'ın hükümranlığının genişliğini anlatan ifadeler de olabilir. *Doğrusunu Allah bilir.*

[26] bk. Mâverdî, Râzî.

وَاذْكُرْ عَبْدَنَا اَيُّوبَ اِذْ نَادٰى رَبَّهُ اَنّ۪ي مَسَّنِيَ الشَّيْطَانُ بِنُصْبٍ وَعَذَابٍ ﴿٤١﴾ اُرْكُضْ بِرِجْلِكَ هٰذَا مُغْتَسَلٌ
بَارِدٌ وَشَرَابٌ ﴿٤٢﴾ وَوَهَبْنَا لَهُ اَهْلَهُ وَمِثْلَهُمْ مَعَهُمْ رَحْمَةً مِنَّا وَذِكْرٰى لِاُو۬لِي الْاَلْبَابِ ﴿٤٣﴾ وَخُذْ بِيَدِكَ
ضِغْثًا فَاضْرِبْ بِه۪ وَلَا تَحْنَثْ اِنَّا وَجَدْنَاهُ صَابِرًا نِعْمَ الْعَبْدُ اِنَّهُ اَوَّابٌ ﴿٤٤﴾ وَاذْكُرْ عِبَادَنَا اِبْرٰه۪يمَ وَاِسْحٰقَ
وَيَعْقُوبَ اُو۬لِي الْاَيْد۪ي وَالْاَبْصَارِ ﴿٤٥﴾ اِنَّا اَخْلَصْنَاهُمْ بِخَالِصَةٍ ذِكْرَى الدَّارِ ﴿٤٦﴾ وَاِنَّهُمْ عِنْدَنَا لَمِنَ
الْمُصْطَفَيْنَ الْاَخْيَارِ ﴿٤٧﴾ وَاذْكُرْ اِسْمٰع۪يلَ وَالْيَسَعَ وَذَا الْكِفْلِ وَكُلٌّ مِنَ الْاَخْيَارِ ﴿٤٨﴾ هٰذَا ذِكْرٌ وَاِنَّ
لِلْمُتَّق۪ينَ لَحُسْنَ مَاٰبٍ ﴿٤٩﴾ جَنَّاتِ عَدْنٍ مُفَتَّحَةً لَهُمُ الْاَبْوَابُ ﴿٥٠﴾ مُتَّكِـ۪ٔينَ ف۪يهَا يَدْعُونَ ف۪يهَا بِفَاكِهَةٍ
كَث۪يرَةٍ وَشَرَابٍ ﴿٥١﴾ وَعِنْدَهُمْ قَاصِرَاتُ الطَّرْفِ اَتْرَابٌ ﴿٥٢﴾ هٰذَا مَا تُوعَدُونَ لِيَوْمِ الْحِسَابِ ﴿٥٣﴾ اِنَّ هٰذَا
لَرِزْقُنَا مَا لَهُ مِنْ نَفَادٍ ﴿٥٤﴾

EYYÛB PEYGAMBER KISSASINDAN SABIR DERSİ

41-43. Ey elçimiz Muhammed! Vaktiyle peygamber olarak gönderdiğimiz sâlih kulumuz Eyyûb'ün hayatında da senin için dersler vardır. Nitekim Eyyûb bir zamanlar çok sıkıntılar çekmiş ve sonunda, "Ey rabbim! Şeytan, çektiğim sıkıntıyı kullanarak bana vesvese veriyor" diye yakarmıştı. Biz de ona, "Biraz gayret ve sabır göster, yakında içmekle ve yıkanmakla şifaya kavuşacağın soğuk ve temiz bir su bulacaksın!" demiştik. Ardından onu uzun bir ayrılıktan sonra tekrar sağlığına ve ailesine kavuşturduk ve malını arttırarak, evlâtlar bahşederek onu ve ona inananları destekledik. Böylece hem ona olan merhametimizi, hem de sabredenlere verdiğimiz mükâfatı akıl sahibi insanlara göstermiş olduk.

44. Ona, "Dünya malından gerekli ölçüde istifade et ve Allah'ın sana bildirdiği yolda dosdoğru yürümeye devam et! Sakın Allah'ın sana gösterdiği tevhit yolundan sapma!" diye emrettik.[27] O da bizim bu emrimize uygun bir

27 M. Muhammed Ali. (İfade lafzan, "Eline bir demet ot al ve onunla vur, böylece yeminini bozmuş olmazsın" şeklinde tercüme edilir. Bu anlayış hile-i şer'iyye olarak bilinir. Kur'an'ın burada bir hile yolunu öğretiyor olması muhaldir. Bu sebeple M. Muhammed Ali'nin izahlarını daha mâkul bulduk).

hayat yaşadı, doğru yolda sabır ve kararlılıkla sebat etti. Son derece iyi bir kuldu. Allah'a itaatten hiç ayrılmazdı.

DİĞER BAZI PEYGAMBERLERİN KISSALARINDAN SABIR DERSİ

45-48. Ey elçimiz Muhammed! İşte bu peygamberlerin hepsi insanları tevhide çağırırlarken çeşitli sıkıntılarla karşılaşmışlar, fakat yılmadan ve sabırla yollarına devam etmişlerdi. Senin de, Mekke müşriklerinin tuzak, tehdit ve aldatmacalarına karşı göstereceğin tavır aynı olmalıdır.[28] Çünkü Allah, nihayetinde sizlere zafer nasip edecektir. Nitekim İbrâhim, İshak, Yâkub, İsmâil, Elyesa' ve Zülkifl de Allah tarafından kendilerine nüfuz ve iktidar verilmiş sâlih kullar idiler. Bunlar Allah'ın insanlara mesaj ulaştırmak üzere seçtiği peygamberlerden olup hepsi son derece hayırlı kimselerdi.

İLÂHÎ VAHYİN GERÇEKLİĞİ, İNANANLARIN ve İNKÂR EDENLERİN ÂHİRETTEKİ DURUMLARI

49-54. Ey elçimiz Muhammed! İşte sana vahyetmekte olduğumuz Kur'an, hem senin için hem de halkın için bir öğüttür. Bu öğüde kulak veren ve tevhidi benimseyen ve şirkten uzak duran, Allah'ın emir ve yasaklarına uyanlar âhirette cennet hayatıyla ödüllendirileceklerdir. Onları orada kapıları ardına kadar açılacak olan adn cennetleri beklemektedir. Orada onlar aileleriyle birlikte[29] tahtlara kurulacaklar ve türlü nimetlerden nasipleneceklerdir. Onlara denilecektir ki, "Ey Allah'ın birliğine ve peygamberlerin mesajına iman edenler! İşte dünyada size vaat edilen mükâfat budur. Kuşkusuz bu nimetler bizim ihsanımız olup bitip tükenmesi mümkün değildir."

---

[28] Taberi.

[29] Burada ve başka birçok âyette kullanılan "cennet anlatımına" dair ifadelerin birebir tercümesi birçok yanlış anlamayı beraberinde getirebilir. Bizim "aileleriyle birlikte" şeklinde "anlamına, mefhumuna istinaden" yaptığımız çeviri yerine birebir lafzî bir çeviri yapıldığında, cennetin sadece erkeklere has bir nimet olduğu şeklinde bir izlenim ortaya çıkabilmektedir. Oysa Kur'an'ın böyle bir tahsisi yoktur. *Doğrusunu Allah bilir.*

23. Cüz
38. Süre
Sâd 55-70

هٰذَاۜ وَاِنَّ لِلطَّاغ۪ينَ لَشَرَّ مَاٰبٍۙ ﴿٥٥﴾ جَهَنَّمَۚ يَصْلَوْنَهَاۚ فَبِئْسَ الْمِهَادُ ﴿٥٦﴾ هٰذَاۙ فَلْيَذُوقُوهُ حَم۪يمٌ وَغَسَّاقٌۙ ﴿٥٧﴾
وَاٰخَرُ مِنْ شَكْلِه۪ٓ اَزْوَاجٌۜ ﴿٥٨﴾ هٰذَا فَوْجٌ مُقْتَحِمٌ مَعَكُمْۚ لَا مَرْحَبًا بِهِمْۜ اِنَّهُمْ صَالُوا النَّارِ ﴿٥٩﴾ قَالُوا بَلْ اَنْتُمْ لَا
مَرْحَبًا بِكُمْۜ اَنْتُمْ قَدَّمْتُمُوهُ لَنَاۚ فَبِئْسَ الْقَرَارُ ﴿٦٠﴾ قَالُوا رَبَّنَا مَنْ قَدَّمَ لَنَا هٰذَا فَزِدْهُ عَذَابًا ضِعْفًا فِي النَّارِ
﴿٦١﴾ وَقَالُوا مَا لَنَا لَا نَرٰى رِجَالًا كُنَّا نَعُدُّهُمْ مِنَ الْاَشْرَارِۜ ﴿٦٢﴾ اَتَّخَذْنَاهُمْ سِخْرِيًّا اَمْ زَاغَتْ عَنْهُمُ الْاَبْصَارُ
﴿٦٣﴾ اِنَّ ذٰلِكَ لَحَقٌّ تَخَاصُمُ اَهْلِ النَّارِ ﴿٦٤﴾ قُلْ اِنَّمَٓا اَنَا۬ مُنْذِرٌۗ وَمَا مِنْ اِلٰهٍ اِلَّا اللّٰهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُۚ ﴿٦٥﴾ رَبُّ
السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا الْعَز۪يزُ الْغَفَّارُ ﴿٦٦﴾ قُلْ هُوَ نَبَؤٌا عَظ۪يمٌۙ ﴿٦٧﴾ اَنْتُمْ عَنْهُ مُعْرِضُونَ ﴿٦٨﴾ مَا
كَانَ لِيَ مِنْ عِلْمٍ بِالْمَلَاِ الْاَعْلٰٓى اِذْ يَخْتَصِمُونَ ﴿٦٩﴾ اِنْ يُوحٰٓى اِلَيَّ اِلَّٓا اَنَّمَٓا اَنَا نَذ۪يرٌ مُب۪ينٌ ﴿٧٠﴾

55-58. Ancak Allah'ın dünya hayatında verdiği bunca nimete rağmen yine de bazı varlıkları şefaatçi kabul edip Allah'a ortak koşan ve peygamberlerin mesajlarının ilâhî vahiy kaynaklı olduğunu kabul etmeyen Mekkeli müşrikler gibi inatçı ve zalim kimseler için durum farklıdır. Onlar bu tavırlarının karşılığında çok kötü bir âkıbete uğrayacaklardır. Zira içine atılıp yakılacakları cehennem onları beklemektedir.

Dünya hayatında peygamberi yalancı ve sihirbaz diye niteleyen ve tevhide çağrıldığı zaman öfkelenen müşrikler o gün tatsınlar bakalım o acı azabı: kaynar sular ve irinler, daha nice azap çeşitleri!

59. İnsanları dünya hayatında tevhitten alıkoymaya ve peygamberi yalancı ve sihirbaz diye niteleyip halkı ondan uzaklaştırmaya çalışan müşriklerin elebaşıları o gün cehenneme atılırken, dünyada onlara uyarak peygamberi reddedenler kendilerine gösterildiğinde, onları sahiplenmeyecekler, aksine onlara lânet okuyup, "Rahat yüzü görmesinler, cehennemde cezalarını çeksinler!" diye karşılık vereceklerdir.

60-61. Onların peşinden sürüklenip tevhitten ve peygamberden körü körüne yüz çevirenler ise onlara, "Asıl siz rahat yüzü görmeyin. Sizin yüzünüzden cehenneme düştük. Size uymayıp peygamberin mesajına kulak verseydik buraya düşmezdik. Meğer ne kadar kötü bir yermiş bu cehennem!" diye karşılık verecekler ve "Allahım! Bizi dünyada bunlar yoldan çıkardı, peygamberi bize yalancı ve sihirbaz diye tanıttılar, bu yüzden onlara iki kat azap ver" diye

yakaracaklardır. Neticede cehennem azabına müstehak olanların tamamı o gün birbirlerini kınayıp suçu birbirlerinin üzerine atmaya çalışacaklardır.[30]

62-64. Allah'ın birliğine ve peygamberin mesajına inananları kötü kimseler olarak tanıyan ve tanıtan o müşrikler, cehenneme düştükleri vakit etraflarına bakınıp şöyle diyeceklerdir: "Dünyada kendilerini küçümseyip hor gördüğümüz ve sapkın olarak bellediğimiz kimseler (müminler) niçin burada değiller? Yoksa buradalar da biz mi göremiyoruz?"[31]

23. Cüz
38. Süre
Sâd 55-70

ALLAH'IN İNSANLARA ÖĞÜTLERİ

65-70. Ey elçimiz Muhammed! Sana sihirbaz diyen, Kur'an'ın Allah kelâmı olduğunu kabul etmeyen ve tevhitten yüz çeviren müşriklere de ki: "Ben sadece bir uyarıcıyım. Allah tarafından sizlere rahmet olarak gönderildim. Allah'ın birliğine inanın, başka varlıkları O'na ortak koşmayın, onlardan medet ummayın. Onların Allah katında sizlere hiçbir yararı olmaz. Allah birdir ve her şeye güç yetirendir, ibadet edilmeye lâyık olan yegâne kudrettir. Göklerin, yerin ve ikisi arasında bulunan her şeyin egemenliği O'nun elindedir. Çok üstün kudret sahibi ve aynı zamanda çok affedicidir. Eğer şirkten vazgeçer ve sadece O'na kulluk ederseniz geçmiş hatalarınızı bağışlar. Bunlar hayatî öneme sahip hususlardır. Bunları dikkate almanız gerekirken niçin ısrarla yüz çeviriyorsunuz? Bir düşünün! Bunları benim uydurmam hiç mümkün müdür? Meselâ şimdi size Âdem peygamber hakkında okuyacağım şeyleri bana ilâhî vahiy gelmeden nasıl bilebilirim ki?[32] Benim bu tür bilgileri Allah'ın vahyi olmadan bilmem imkânsızdır. Doğrusu şu ki Allah bu bilgileri sizlere uyarı olsun diye bana vahyediyor."

---

30 Altmış dördüncü âyet bu paragrafın sonunda tercüme edilmiştir.
31 Bu âyet, müşriklerin kendilerini hak yolun yolcuları olarak görüyor olduklarının en sarih ifadelerinden biridir.
32 Taberî.

23. Cüz
38. Süre
Sâd 71-88

اِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلٰٓئِكَةِ اِنّ۪ي خَالِقٌ بَشَرًا مِنْ ط۪ينٍ ﴿٧١﴾ فَاِذَا سَوَّيْتُهُ وَنَفَخْتُ ف۪يهِ مِنْ رُوح۪ي فَقَعُوا لَهُ سَاجِد۪ينَ
﴿٧٢﴾ فَسَجَدَ الْمَلٰٓئِكَةُ كُلُّهُمْ اَجْمَعُونَۙ ﴿٧٣﴾ اِلَّٓا اِبْل۪يسَۜ اِسْتَكْبَرَ وَكَانَ مِنَ الْكَافِر۪ينَ ﴿٧٤﴾ قَالَ يَٓا اِبْل۪يسُ مَا
مَنَعَكَ اَنْ تَسْجُدَ لِمَا خَلَقْتُ بِيَدَيَّۜ اَسْتَكْبَرْتَ اَمْ كُنْتَ مِنَ الْعَال۪ينَ ﴿٧٥﴾ قَالَ اَنَا۬ خَيْرٌ مِنْهُۜ خَلَقْتَن۪ي مِنْ نَارٍ
وَخَلَقْتَهُ مِنْ ط۪ينٍ ﴿٧٦﴾ قَالَ فَاخْرُجْ مِنْهَا فَاِنَّكَ رَج۪يمٌۚ ﴿٧٧﴾ وَاِنَّ عَلَيْكَ لَعْنَت۪ٓي اِلٰى يَوْمِ الدّ۪ينِ ﴿٧٨﴾ قَالَ رَبِّ
فَاَنْظِرْن۪ٓي اِلٰى يَوْمِ يُبْعَثُونَ ﴿٧٩﴾ قَالَ فَاِنَّكَ مِنَ الْمُنْظَر۪ينَۙ ﴿٨٠﴾ اِلٰى يَوْمِ الْوَقْتِ الْمَعْلُومِ ﴿٨١﴾ قَالَ فَبِعِزَّتِكَ
لَاُغْوِيَنَّهُمْ اَجْمَع۪ينَۙ ﴿٨٢﴾ اِلَّا عِبَادَكَ مِنْهُمُ الْمُخْلَص۪ينَ ﴿٨٣﴾ قَالَ فَالْحَقُّۘ وَالْحَقَّ اَقُولُۚ ﴿٨٤﴾ لَاَمْلَئَنَّ جَهَنَّمَ
مِنْكَ وَمِمَّنْ تَبِعَكَ مِنْهُمْ اَجْمَع۪ينَ ﴿٨٥﴾ قُلْ مَٓا اَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ اَجْرٍ وَمَٓا اَنَا۬ مِنَ الْمُتَكَلِّف۪ينَ ﴿٨٦﴾ اِنْ هُوَ
اِلَّا ذِكْرٌ لِلْعَالَم۪ينَ ﴿٨٧﴾ وَلَتَعْلَمُنَّ نَبَاَهُ بَعْدَ ح۪ينٍ ﴿٨٨﴾

KUR'AN'IN VAHİY OLUŞUNUN BİR DELİLİ OLARAK ÂDEM'İN YARATILIŞ KISSASI

71-74. Ey elçimiz Muhammed! İnsanlara Âdem'in yaratılışını şu şekilde anlat: Bir zamanlar rabbin meleklere demişti ki: "Ben yeryüzünde topraktan bir insan yaratacağım. Onu bütün meleke ve özellikleriyle yaratıp canlı hale getirdiğimde (kendi ruhumdan ona üflediğimde) ona derhal saygınızı sununuz!" Sonunda rabbin onu yaratıp ruh üfleyince bütün melekler aldıkları emir gereği ona saygılarını sundular, fakat İblis buna yanaşmadı, küstahlık edip kibirlendi ve Allah'ın emrine karşı isyan eden kâfirlerden oldu.

75. Bunun üzerine Allah ona, "Ey İblis! Kudretimle yarattığım varlığa niçin saygı göstermiyorsun? Ona karşı kibirleniyorsun öyle mi?" dedi.

76. İblis, "Ben ondan daha üstünüm, beni ateşten, onu balçıktan yarattın!" diye karşılık verdi.

77-78. Bunun üzerine Allah ona, "Derhal bulunduğun makamdan / cennetten çık, artık kovuldun ve lânetlendin. Hesap gününe kadar böyle kalacaksın!" diye seslendi.

79. İblis, "Rabbim! Madem beni cennetten kovdun ve rahmetinden uzaklaştırdın, o zaman bana kıyamete kadar ömür verir misin?" diye istekte bulundu.

80-81. Allah, "Peki, istediğin süre verildi, vaktini sadece benim bildiğim[33] kıyamet gününe kadar yaşayacaksın" buyurdu.

82-83. İblis, "O halde ben de senin yüce şanına yemin ederim ki benden üstün tuttuğun âdemoğullarını yoldan çıkaracağım, bir tek, samimiyetle sana itaat eden ve peygamberlerine uyanları yoldan çıkarmaya güç yetiremem!" dedi.

84-85. Bunun üzerine Allah şöyle buyurdu: "Zaten senin gücün ancak samimi olmayan kullarımı yoldan çıkarmaya yeter.[34] Eğer sana uyarlarsa onları da seninle beraber cehenneme atacağım."

86-88. Ey elçimiz Muhammed! Sana sihirbaz ve yalancı diyen ve tevhitten yüz çeviren o müşriklere bütün bu mesajları ilettikten sonra de ki: "Ben sizler için Allah tarafından gönderilmiş bir uyarıcı elçiyim. İblis'e uyanlardan olup da cehenneme girmeyesiniz diye sizleri uyarmaktayım. Aranızdan benim peygamber olarak seçilmemi yadırgamanızın ne anlamı var? Üstelik bu görevi yaparken sizden hiçbir maddî karşılık da beklemiyorum ki bana tevhitten vazgeçmem karşılığında mal mülk teklif ediyorsunuz![35] Ayrıca bütün bunları kendim uyduruyor da değilim. Allah bana vahiy gönderiyor olmasa niçin böyle bir şey yapayım ki?[36] Kur'an benim uydurmam değil, aksine, akıl ve irade sahibi herkes için bir öğüt ve uyarıdır. Bugün bunu kabul etmeseniz bile yakında tevhit çağrısı büyüyüp size karşı üstünlük sağladığı zaman daha iyi anlayacaksınız.[37]

33 Zemahşerî.
34 Taberî.
35 Câbirî.
36 Taberî.
37 Taberî.

OTUZ DOKUZUNCU SÛRE

ZÜMER

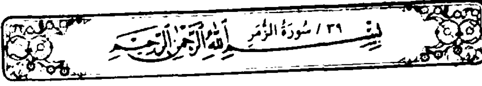
Cennetlikler ve Cehennemlikler.

23. Cüz
39. Sûre
Zumer

Mekke döneminin yedi - dokuzuncu yılları arasında, Hz. Peygamber ve ona inananların Ebû Tâlib mahallesinde muhasara altında tutuldukları dönemde vahyedilmiştir.[1] Tevhit ve âhiret inancı vurgulanmakta, şirkin temel özelliği olan "aracılık" düşüncesi reddedilmekte; müminlere tembihlerde bulunulmaktadır.

Yetmiş beş âyetten oluşan sûreyi muhtevasına göre aşağıdaki gibi tasnif etmek mümkündür.

1 Câbirî.

تَنْزِيلُ الْكِتَابِ مِنَ اللّٰهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ ﴿١﴾ اِنَّٓا اَنْزَلْنَٓا اِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ فَاعْبُدِ اللّٰهَ مُخْلِصًا لَهُ الدِّينَ
﴿٢﴾ اَلَا لِلّٰهِ الدِّينُ الْخَالِصُ وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِٓ اَوْلِيَٓاءَ مَا نَعْبُدُهُمْ اِلَّا لِيُقَرِّبُونَٓا اِلَى اللّٰهِ زُلْفٰى اِنَّ اللّٰهَ
يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ فٖى مَا هُمْ فٖيهِ يَخْتَلِفُونَ اِنَّ اللّٰهَ لَا يَهْدٖى مَنْ هُوَ كَاذِبٌ كَفَّارٌ ﴿٣﴾

23. Cüz
39. Süre
Zümer 1-3

MUHAMMED ALLAH'IN ELÇİSİ, KUR'AN ALLAH'IN KİTABIDIR

1. Ey Muhammed'in peygamberliğine inanmayan ve Allah'ın nezdinde bazı varlıkları şefaatçi kabul edip Allah'a ortak koşanlar![2] Bilesiniz ki Muhammed, Allah'ın peygamberidir ve sizlere tebliğ ettiği bu Kur'an; sonsuz kudret ve hikmet sahibi olan Allah tarafından ona vahyedilmektedir. Buna rağmen O'nun elçisine iman etmediğiniz takdirde sizlere gerekli cezayı vereceğini unutmayınız![3]

PUTLARDAN ŞEFAAT UMULMAZ

2-3. Allah'a ortak koşup onun nezdinde bazı varlıkları şefaatçi kabul etmek yerine sadece Allah'a kulluk ediniz. Dosdoğru din budur. Oysa sizler Allah'a ortak koşup başka varlıklardan medet ummakta, onların sizi Allah'a yaklaştıracaklarını, O'nun katında size şefaatçi olacaklarını söylemektesiniz. Bu inancınızın hiçbir gerçekliği yoktur. Eğer bu şirk inancından vazgeçmezseniz, Allah hesap gününde hakkınızda hüküm verecek ve müstehak olduğunuz cezayı uygulayacaktır. Bilesiniz ki Allah, ısrarla ilâhî mesajlardan yüz çeviren ve kendisi için hidayet yolunu kapatanları zorla hidayete erdirecek değildir.[4]

---

[2] Âyetten anlaşıldığına göre burada hitap lafzî olarak Hz. Peygamber'e yöneliktir. Fakat "Sadece ve sadece Allah'a kulluk et!" emri, zaten bu emre uymakta olan Hz. Peygamber'e söylenerek müşriklere seslenilmektedir.

[3] Mevdûdi.

[4] Zemahşerî, *Teysîr.*

لَوْ اَرَادَ اللّٰهُ اَنْ يَتَّخِذَ وَلَدًا لَاصْطَفٰى مِمَّا يَخْلُقُ مَا يَشَٓاءُۙ سُبْحَانَهُۜ هُوَ اللّٰهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ ﴿٤﴾ خَلَقَ السَّمٰوَاتِ
وَالْاَرْضَ بِالْحَقِّۚ يُكَوِّرُ الَّيْلَ عَلَى النَّهَارِ وَيُكَوِّرُ النَّهَارَ عَلَى الَّيْلِ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَۜ كُلٌّ يَجْر۪ي لِاَجَلٍ
مُسَمًّىۜ اَلَا هُوَ الْعَز۪يزُ الْغَفَّارُ ﴿٥﴾ خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ ثُمَّ جَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَاَنْزَلَ لَكُمْ مِنَ الْاَنْعَامِ
ثَمَانِيَةَ اَزْوَاجٍۜ يَخْلُقُكُمْ ف۪ي بُطُونِ اُمَّهَاتِكُمْ خَلْقًا مِنْ بَعْدِ خَلْقٍ ف۪ي ظُلُمَاتٍ ثَلٰثٍۜ ذٰلِكُمُ اللّٰهُ رَبُّكُمْ لَهُ الْمُلْكُۜ
لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَۚ فَاَنّٰى تُصْرَفُونَ ﴿٦﴾ اِنْ تَكْفُرُوا فَاِنَّ اللّٰهَ غَنِيٌّ عَنْكُمْ وَلَا يَرْضٰى لِعِبَادِهِ الْكُفْرَۚ وَاِنْ تَشْكُرُوا
يَرْضَهُ لَكُمْۜ وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ اُخْرٰىۜ ثُمَّ اِلٰى رَبِّكُمْ مَرْجِعُكُمْ فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَۜ اِنَّهُ عَل۪يمٌ بِذَاتِ
الصُّدُورِ ﴿٧﴾ وَاِذَا مَسَّ الْاِنْسَانَ ضُرٌّ دَعَا رَبَّهُ مُن۪يبًا اِلَيْهِ ثُمَّ اِذَا خَوَّلَهُ نِعْمَةً مِنْهُ نَسِيَ مَا كَانَ يَدْعُٓوا اِلَيْهِ
مِنْ قَبْلُ وَجَعَلَ لِلّٰهِ اَنْدَادًا لِيُضِلَّ عَنْ سَب۪يلِه۪ۜ قُلْ تَمَتَّعْ بِكُفْرِكَ قَل۪يلًاۗ اِنَّكَ مِنْ اَصْحَابِ النَّارِ ﴿٨﴾

23. Cuz
39. Sûre
Zümer 4-8

4. Allah bütün varlığın yegâne sahibi ve hâkimidir. O'nun, müşriklerin iddia ettikleri gibi, ortak veya evlât edinmeye ne ihtiyacı olabilir ki?[5] O bütün bunlardan münezzehtir. Her şey O'nun hükmü ve egemenliği altındadır.[6] Bazı kullarını seçip onlara bazı özel görevler vermiştir. Buna dayanarak, Allah'ın seçkin kulları olan melekleri ve peygamberleri O'nun evlâtları veya ortakları olarak görmek cehalet ve şirktir.[7]

5-6. Baksanıza yeri ve göğü, güneşi, ayı ve diğer bütün varlıkları belli bir düzen içerisinde yaratıp insanın hizmetine veren, geceyi ve gündüzü âhenkli bir şekilde deveran ettiren, hepinizi aynı özden yaratıp ana rahminde birer damla iken mükemmel birer insan haline getiren,[8] hayvanları erkekli ve dişili[9] yaratıp sizin istifadenize sunan kudret Allah değil midir? Bunları size sağlayan O'ndan başka bir kudret var mıdır? O halde nasıl olur da başka varlıkları

5 Taberî.

6 Taberî.

7 Zemahşerî.

8 İnsanın ana rahminde yaratılışını anlatan Kur'an âyetlerinin temel vurgusu Allah'ın kudret ve nimetidir. Bu âyette de insanın, ana rahminde üç karanlık dönemden veya mekândan geçerek dünyaya geldiği ifade edilmektedir. Bu tür ifadelerden biyoloji veya jinekoloji disiplinlerine dair göndermeler çıkarmak kanaatimizce yanlıştır. Zira hem Kur'an'ın amacı bu değildir, hem de bu çerçevede yapılan yorumlar mevcut bilimsel verilerin Kur'an'a onaylatılması yani belli bir dönemin kabullerine göre Kur'an'ın konuşturulması olacaktır. Bilimsel düşüncede esas olan değişim ve ilerlemedir; bugün doğru kabul edilen birçok şey, gelecekte yanlış olarak görülebilir. Bu sebeple bugün

şefaatçi kabul edip O'na ortak koşarsınız? Bilesiniz ki Allah, bütün bunlara rağmen şirk koşan ve elçilerine düşmanlık edenleri cezalandıracak, tövbe eden kullarını ise bağışlayacaktır.[10]

VAHYİN AMACI

7. Unutmayın ki sizin şirk koşmanız Allah'a herhangi bir zarar vermez. O sizlere bütün bu öğütleri ve mesajları, sırf sizin iyiliğiniz için vermektedir. Verdiği nimetlerin değerini bilip O'na iman ve itaat etmenizi ister.[11] Şirke razı değildir, çünkü bu sizin aleyhinize olacaktır. Neticede hepiniz yaptıklarınızdan sorumlu olacak ve hesaba çekileceksiniz. Allah katında başka varlıklardan şefaat beklemeniz, medet ummanız boşunadır. O gün herkes Allah karşısında tek başına hesap verecek ve kendi yaptıklarının cezasını çekecektir. Kimsenin bu hesap gününden kaçışı yoktur. Ayrıca hiç kimse yaptığını Allah'tan saklayamaz. Allah hem yaptıklarınızı hem de içinizde olanları bilir.

23. Cuz
39. Sûre
Zümer 4-8

8. Kaldı ki Allah nezdinde bazı varlıkları şefaatçi kabul edip şirk koşan müşrikler, başlarına bir sıkıntı geldiğinde, o zamana kadar medet umdukları varlıklara değil, Allah'a dua ederler. Allah'tan başka hiçbir kudretin ilâhî güce sahip olmadığını, kendilerine yarar sağlayamayacağını itiraf ederler. Fakat başlarındaki sıkıntı geçince tekrar eski inançlarına döner ve Allah'tan başka varlıklardan medet ummaya, onları Allah'a ortak koşmaya devam ederler. Böylece başka insanları da şirk inancına sürüklerler. Onlar bu nankörlüklerini ancak bu dünyada sürdürebilirler. Âhirette ise cehennem azabı onları beklemektedir.

için "bilimsel gerçek" gibi görünen şeyleri Kur'an'ın da söylediğini iddia etmek, usul açısından son derece yanlış olduğu gibi, söylenilen şeylerin zamanla değiştirilmesini de gerektirecektir. Mesela Fahreddin er-Râzî, "yeryüzünün bir döşek gibi döşendiğini" ifade eden Bakara sûresinin 22. âyetinden yola çıkarak dünyanın düz ve hareketsiz olduğunu ifade etmiş, çağındaki bilimsel verileri Kur'an'a söyletmiştir. Râzî'nin bu ifadesi bizim için önemli bir tecrübedir. Bu tecrübeden istifade etmek yerine, şimdi de dünyanın geoid şekli ile veya başka bilimsel iddialarla ilgili âyetler bulmaya çalışmak, Kur'an'ı bir tür yazboz tahtasına çevirmek olacaktır. Bu yaklaşım böylesi büyük bir risk taşıdığı gibi, Hz. Peygamber'in ve sahâbe neslinin Kur'an'ı tam olarak anlayamadığını söylemek anlamına da gelir. *Doğrusunu Allah bilir.*

9 Lafzan "sekiz çift" deniliyor. Ancak En'âm sûresinin 143-144. âyetlerinde bu hayvanlar dört çift olarak sayılmıştır. Muhtemelen "sekiz çift" ifadesiyle sekiz tane kastedilmektedir. Nitekim Taberî'nin açıklaması bunu gösteriyor.

10 Taberî.

11 Taberî.

اَمَّنْ هُوَ قَانِتٌ اٰنَٓاءَ الَّيْلِ سَاجِدًا وَقَٓائِمًا يَحْذَرُ الْاٰخِرَةَ وَيَرْجُوا رَحْمَةَ رَبِّهِ قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ
وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ اِنَّمَا يَتَذَكَّرُ اُولُوا الْاَلْبَابِ ﴿٩﴾ قُلْ يَا عِبَادِ الَّذِينَ اٰمَنُوا اتَّقُوا رَبَّكُمْ لِلَّذِينَ اَحْسَنُوا
فِي هٰذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةٌ وَاَرْضُ اللّٰهِ وَاسِعَةٌ اِنَّمَا يُوَفَّى الصَّابِرُونَ اَجْرَهُمْ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿١٠﴾ قُلْ اِنِّي اُمِرْتُ
اَنْ اَعْبُدَ اللّٰهَ مُخْلِصًا لَهُ الدِّينَ ﴿١١﴾ وَاُمِرْتُ لِاَنْ اَكُونَ اَوَّلَ الْمُسْلِمِينَ ﴿١٢﴾ قُلْ اِنِّي اَخَافُ اِنْ عَصَيْتُ رَبِّي
عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿١٣﴾ قُلِ اللّٰهَ اَعْبُدُ مُخْلِصًا لَهُ دِينِي ﴿١٤﴾ فَاعْبُدُوا مَا شِئْتُمْ مِنْ دُونِهِ قُلْ اِنَّ الْخَاسِرِينَ
الَّذِينَ خَسِرُٓوا اَنْفُسَهُمْ وَاَهْلِيهِمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ اَلَا ذٰلِكَ هُوَ الْخُسْرَانُ الْمُبِينُ ﴿١٥﴾ لَهُمْ مِنْ فَوْقِهِمْ ظُلَلٌ مِنَ
النَّارِ وَمِنْ تَحْتِهِمْ ظُلَلٌ ذٰلِكَ يُخَوِّفُ اللّٰهُ بِهِ عِبَادَهُ يَا عِبَادِ فَاتَّقُونِ ﴿١٦﴾ وَالَّذِينَ اجْتَنَبُوا الطَّاغُوتَ اَنْ
يَعْبُدُوهَا وَاَنَابُٓوا اِلَى اللّٰهِ لَهُمُ الْبُشْرٰى فَبَشِّرْ عِبَادِ ﴿١٧﴾ اَلَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ اَحْسَنَهُ اُولٰٓئِكَ
الَّذِينَ هَدٰيهُمُ اللّٰهُ وَاُولٰٓئِكَ هُمْ اُولُوا الْاَلْبَابِ ﴿١٨﴾ اَفَمَنْ حَقَّ عَلَيْهِ كَلِمَةُ الْعَذَابِ اَفَاَنْتَ تُنْقِذُ مَنْ فِي النَّارِ ﴿١٩﴾
لٰكِنِ الَّذِينَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ لَهُمْ غُرَفٌ مِنْ فَوْقِهَا غُرَفٌ مَبْنِيَّةٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ وَعْدَ اللّٰهِ لَا يُخْلِفُ
اللّٰهُ الْمِيعَادَ ﴿٢٠﴾

23. Cüz
39. Süre
Zümer 9-20

9. Halbuki Allah'ın birliğine ve elçisine iman eden, O'nun emirlerine itaat eden, âhirette O'nun huzurunda hesaba çekileceğini düşünerek yaşayan, cehennem azabına müstehak olmaktan korkan ve Allah'ın rahmetini, bağışlanmasını ümit eden müminler, müşrikler gibi değildir. Allah onları müşriklerle bir tutar mı?[12] Doğrusu aklı başında olanlar bu durumdan ders çıkarırlar.

MÜMİNLERE SABIR TAVSİYESİ

10. Ey Muhammed! Senin peygamberliğine iman eden ve bu uğurda türlü sıkıntılara mâruz kalan müminlere sabırlı ve dayanıklı olmalarını öğütle ve bu dünyada çektikleri bütün bu sıkıntıların karşılığını âhirette alacaklarını müjdele! Ayrıca Allah'ın yarattığı yeryüzü çok geniştir. Dolayısıyla Mekke müşriklerinin baskılarından kurtulmak için hicret edip başka beldelere yerleşme imkânları da vardır. Neticede sabır ve kararlılıkla tevhidi sürdüren kimseler, Allah tarafından sınırsız bir ödüle lâyık görüleceklerdir.

12 Taberî.

MÜŞRİKLERE TEVHİT MESAJI

11-16. Ey elçimiz Muhammed! Allah'ın nezdinde bazı varlıkları şefaatçi kabul edip ona ortak koşmaları sebebiyle kendilerine yaptığın eleştirilere kızan ve senden tevhidi terketmeni isteyen Mekkeli müşriklere şöyle de: Ey müşrikler! Ben sadece Allah'a kulluk ederim. Allah, bu tevhidi benimsememi ve insanlara anlatmamı bana kesin olarak emretmiştir. Eğer O'nun emrine değil de sizin isteklerinize uyacak olursam, Allah'ın azabına müstehak olmaktan korkarım. Tevhidi açıkça anlatmış bulunuyorum. Kendinizi ve beraberinizdekileri âhiret gününde başınıza gelebilecek o büyük felâketten kurtarmak istiyorsanız dediklerime kulak verir ve tevhidi kabul edersiniz. Aksi takdirde benim size yapabileceğim hiçbir şey yoktur. Tebliğ ettikten sonra görevim bitmiştir. Sonuçlarına katlanmak kaydıyla dilediğinizi yapınız! Ama unutmayınız ki Allah'a ortak koşan ve peygamberlere iman etmeyenler cehennemde kendilerini her yönden kuşatan ateşin alevleri içerisinde kalacaklardır. Allah bu şeklide cehennem azabını anlatarak sizleri doğru yola iletmek istemektedir. Artık aklınızı kullanınız ve ibret alınız!

23. Cüz
39. Süre
Zümer 9-20

17-18. Allah'a şirk koşmayan,[13] her duyduğuna değil, sadece doğru söze itibar edip[14] tevhit çağrısına kulak verenler ise akıllarını kullanmış ve kendileri için en iyi olanı yapmışlardır. Onları cennet müjdesi beklemektedir.

19-20. Ey Muhammed! Senin peygamberliğini kabul etmemeye âdeta şartlanmış olan inatçı müşrikler için kendini üzme! Anlaşılan onlar kendilerini cehennem ateşine sürüklemek istiyorlar. Hal böyle ise onları sen kurtaracak değilsin! Senin görevin sadece tebliğ etmektir. Sana iman eden ve ilâhî emirlere uygun yaşayan müminler ise, yanıbaşlarında ırmakların çağıldadığı görkemli cennet köşklerinde ödüllendirileceklerdir. Bu Allah tarafından verilmiş bir sözdür ve Allah asla sözünden dönmez.

13 Taberî.
14 Zemahşerî.

اَلَمْ تَرَ اَنَّ اللّٰهَ اَنْزَلَ مِنَ السَّمَٓاءِ مَٓاءً فَسَلَكَهُ يَنَابٖيعَ فِى الْاَرْضِ ثُمَّ يُخْرِجُ بِهٖ زَرْعًا مُخْتَلِفًا اَلْوَانُهُ
نَتَرٰيهُ مُصْفَرًّا ثُمَّ يَجْعَلُهُ حُطَامًاؕ اِنَّ فٖى ذٰلِكَ لَذِكْرٰى لِاُو۬لِى الْاَلْبَابِ ﴿٢١﴾ اَفَمَنْ شَرَحَ اللّٰهُ صَدْرَهُ لِلْاِسْلَامِ
فَهُوَ عَلٰى نُورٍ مِنْ رَبِّهٖؕ فَوَيْلٌ لِلْقَاسِيَةِ قُلُوبُهُمْ مِنْ ذِكْرِ اللّٰهِؕ اُو۬لٰٓئِكَ فٖى ضَلَالٍ مُبٖينٍ ﴿٢٢﴾ اَللّٰهُ نَزَّلَ اَحْسَنَ
الْحَدٖيثِ كِتَابًا مُتَشَابِهًا مَثَانِيَۗ تَقْشَعِرُّ مِنْهُ جُلُودُ الَّذٖينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْۚ ثُمَّ تَلٖينُ جُلُودُهُمْ وَقُلُوبُهُمْ اِلٰى
ذِكْرِ اللّٰهِؕ ذٰلِكَ هُدَى اللّٰهِ يَهْدٖى بِهٖ مَنْ يَشَٓاءُؕ وَمَنْ يُضْلِلِ اللّٰهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ ﴿٢٣﴾ اَفَمَنْ يَتَّقٖى بِوَجْهِهٖ سُٓوءَ
الْعَذَابِ يَوْمَ الْقِيٰمَةِؕ وَقٖيلَ لِلظَّالِمٖينَ ذُوقُوا مَا كُنْتُمْ تَكْسِبُونَ ﴿٢٤﴾ كَذَّبَ الَّذٖينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَاَتٰيهُمُ الْعَذَابُ
مِنْ حَيْثُ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٢٥﴾ فَاَذَاقَهُمُ اللّٰهُ الْخِزْىَ فِى الْحَيٰوةِ الدُّنْيَاۚ وَلَعَذَابُ الْاٰخِرَةِ اَكْبَرُۘ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ
﴿٢٦﴾ وَلَقَدْ ضَرَبْنَا لِلنَّاسِ فٖى هٰذَا الْقُرْاٰنِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَۚ ﴿٢٧﴾ قُرْاٰنًا عَرَبِيًّا غَيْرَ ذٖى عِوَجٍ
لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ ﴿٢٨﴾ ضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا رَجُلًا فٖيهِ شُرَكَٓاءُ مُتَشَاكِسُونَ وَرَجُلًا سَلَمًا لِرَجُلٍؕ هَلْ يَسْتَوِيَانِ مَثَلًاؕ
اَلْحَمْدُ لِلّٰهِۚ بَلْ اَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٢٩﴾ اِنَّكَ مَيِّتٌ وَاِنَّهُمْ مَيِّتُونَۘ ﴿٣٠﴾ ثُمَّ اِنَّكُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ عِنْدَ رَبِّكُمْ
تَخْتَصِمُونَ۟ ﴿٣١﴾

23. Cuz
39. Sûre
Zümer 21-31

TABİATTA MEVCUT TEVHİT ÂYETLERİ

21. Bu ilâhî vaatten kuşku duyanlar, çevrelerindeki tabiata bir baksınlar! Allah'ın kurduğu şu muazzam düzende gökten nasıl yağmurlar yağıyor da yeryüzünde su kaynakları oluşuyor? Sonra bu sularla beslenen toprakta nasıl türlü türlü bitkiler yetişiyor ve yetişen bütün bu bitkiler önce yemyeşil iken nasıl zamanla sararıp soluyor ve derken kuruyup çer çöp haline geliyor! Bütün bunları yapan Allah'ın kulluk edilmeye lâyık yegâne kudret olduğundan ve herkesi ölümden sonra diriltip hesaba çekeceğinden kuşku duymak akıl kârı mıdır?

22. Hiç Allah'ın vahyettiği bu mesaja kulak veren, tevhide ve elçimiz Muhammed'in çağrısına iman edip müslüman olan kimse ile bu çağrıyı inatla reddeden müşrikler bir tutulur mu? Doğrusu elçimizi ısrarla reddeden, ilâhî mesaja karşı katı kalpli tutum takınan ve açık bir sapkınlık içerisinde oldukları ayan beyan ortada olan müşriklerin halleri çok kötüdür.

23-24. Halbuki Allah, elçisi Muhammed'e vahyettiği kitapta, dünya ve âhirette huzurlu olabilmeniz için gerekli olan inançları, ilkeleri, öğütleri ve sizlere ders olmak üzere geçmiş toplumlara ve âhiret hayatına ilişkin haberleri tekrar tekrar anlatmaktadır. Bu ilâhî mesaj karşısında nasıl duyarsız kalabilirsiniz? Bakınız, elçimize iman edenler Kur'an'ı okudukları veya din-

ledikleri zaman içlerini bir ürperti ve ardından huzur kaplamaktadır. İşte bu, onların kalplerinin katılaşmamış olduğunu gösterir. Fakat kalpleri bu mesajdan dahi etkilenmeyecek kadar katılaşmış kimseleri Allah zorla imana sevkedecek değildir. Ancak bilinmelidir ki bu zalimler kıyamet günü yüzüstü cehennem ateşine sürükleneceklerdir. Bunlar kesinlikle, iman etmiş kimselerle bir tutulmayacak ve kendilerine, "Dünyada yaptıklarınızın cezası olarak tadın bakalım azabı!" denilecektir.

25-26. Tevhide ve peygamberlere karşı Mekkeli müşriklerin takındığı bu tavrı geçmişte birçok toplum da kendi peygamberlerine karşı takınmıştı. Yaptıklarının doğru olduğunu düşünüyor ve kendilerini uyaran elçilerin Allah'ın peygamberi olmasını hiç mümkün görmüyorlardı. Bu yüzden onların uyarılarını hiç dikkate almamışlardı. Fakat işte tam kendilerini doğru yolda ve güvende hissettikleri böyle bir anda ilâhî azaba mâruz kaldılar. Dünyada rezil rüsvâ oldukları gibi âhirette çok daha büyük bir azaba mâruz kalacaklardır. Mekkeli müşrikler keşke bunu bilselerdi!

23. Cuz
39. Sûre
Zümer 21-31

27-28. İşte biz, elçimiz Muhammed'e vahyetmekte olduğumuz Kur'an ile müşriklerin şirk inancını terketmeleri için her türlü ibret ve nasihati anlayacakları dilde açık ve dosdoğru bir şekilde anlatmaktayız.[15] Böylece anlatılanlardan ders almalarını ve elçimiz Muhammed'e iman etmelerini istemekteyiz.

29. Sadece Allah'a kulluk etmek yerine varlıkları O'nun nezdinde şefaatçi kabul edip ona ortak koşan müşrikler, tıpkı birbirleriyle geçinemeyen birçok kişinin emrinde çalışan kimse gibidirler. Peki, bu durumda olan kimse ile tek bir kişinin emrinde çalışan kimse bir tutulur mu? Üstelik Allah herhangi bir varlık gibi de değildir. O, her şeyin yaratıcısı ve mâlikidir, övgüye ve kulluğa lâyık yegâne kudrettir. Ne var ki müşrikler, yaptıklarının farkında değildir.

30-31. Ey elçimiz Muhammed! Onların bu ısrarlı inkârları karşısında sakın yılgınlık gösterme! Tebliğine devam et! Çünkü sen de öleceksin, onlar da ölecekler ve hesap gününde yüzleştirileceksiniz. Bugün seni ısrarla inkâr edenler o gün pişman olacaklar, sen ve sana iman edenler ise hak ettiğiniz şekilde ödüllendirileceksiniz.

[15] Taberî.

فَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنْ كَذَبَ عَلَى اللّٰهِ وَكَذَّبَ بِالصِّدْقِ اِذْ جَٓاءَهُۜ اَلَيْسَ ف۪ي جَهَنَّمَ مَثْوًى لِلْكَافِر۪ينَ ﴿٣٢﴾ وَالَّذ۪ي
جَٓاءَ بِالصِّدْقِ وَصَدَّقَ بِه۪ٓ اُو۬لٰٓئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ ﴿٣٣﴾ لَهُمْ مَا يَشَٓاؤُ۫نَ عِنْدَ رَبِّهِمْۜ ذٰلِكَ جَزٰٓؤُا الْمُحْسِن۪ينَۚ ﴿٣٤﴾
لِيُكَفِّرَ اللّٰهُ عَنْهُمْ اَسْوَاَ الَّذ۪ي عَمِلُوا وَيَجْزِيَهُمْ اَجْرَهُمْ بِاَحْسَنِ الَّذ۪ي كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٣٥﴾ اَلَيْسَ اللّٰهُ بِكَافٍ
عَبْدَهُۜ وَيُخَوِّفُونَكَ بِالَّذ۪ينَ مِنْ دُونِه۪ۜ وَمَنْ يُضْلِلِ اللّٰهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍۚ ﴿٣٦﴾ وَمَنْ يَهْدِ اللّٰهُ فَمَا لَهُ مِنْ مُضِلٍّۜ اَلَيْسَ
اللّٰهُ بِعَز۪يزٍ ذِي انْتِقَامٍ ﴿٣٧﴾ وَلَئِنْ سَاَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ لَيَقُولُنَّ اللّٰهُۜ قُلْ اَفَرَاَيْتُمْ مَا تَدْعُونَ
مِنْ دُونِ اللّٰهِ اِنْ اَرَادَنِيَ اللّٰهُ بِضُرٍّ هَلْ هُنَّ كَاشِفَاتُ ضُرِّه۪ٓ اَوْ اَرَادَن۪ي بِرَحْمَةٍ هَلْ هُنَّ مُمْسِكَاتُ رَحْمَتِه۪ۜ قُلْ
حَسْبِيَ اللّٰهُۜ عَلَيْهِ يَتَوَكَّلُ الْمُتَوَكِّلُونَ ﴿٣٨﴾ قُلْ يَا قَوْمِ اعْمَلُوا عَلٰى مَكَانَتِكُمْ اِنّ۪ي عَامِلٌۚ فَسَوْفَ تَعْلَمُونَۙ
﴿٣٩﴾ مَنْ يَأْت۪يهِ عَذَابٌ يُخْز۪يهِ وَيَحِلُّ عَلَيْهِ عَذَابٌ مُق۪يمٌ ﴿٤٠﴾ اِنَّٓا اَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ لِلنَّاسِ بِالْحَقِّۚ فَمَنِ
اهْتَدٰى فَلِنَفْسِه۪ۚ وَمَنْ ضَلَّ فَاِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهَاۚ وَمَٓا اَنْتَ عَلَيْهِمْ بِوَك۪يلٍ ﴿٤١﴾ اَللّٰهُ يَتَوَفَّى الْاَنْفُسَ ح۪ينَ مَوْتِهَا
وَالَّت۪ي لَمْ تَمُتْ ف۪ي مَنَامِهَاۚ فَيُمْسِكُ الَّت۪ي قَضٰى عَلَيْهَا الْمَوْتَ وَيُرْسِلُ الْاُخْرٰٓى اِلٰٓى اَجَلٍ مُسَمًّىۜ اِنَّ ف۪ي
ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٤٢﴾

32. Allah'a ortak koşan ve Kur'an'ın ilâhî vahiy olduğunu kabul etmemekte ısrar eden[16] müşriklerden daha insafsız kim olabilir ki? Böylelerine cehennemde yer mi yok?

33-35. İlâhî vahyi tebliğ eden elçimiz ve ona iman edenler, Allah'a şirk koşmaktan sakınır ve O'nun emirlerine titizlikle uyarlar. İşte bu kimseler Allah tarafından ödüllendirileceklerdir. Allah onların hatalarını bağışlayacak ve kendilerini hep iyilikleriyle değerlendirecektir.

MÜŞRİKLERİN BÂTIL İNANÇLARININ ELEŞTİRİSİ

36-40. Ey elçimiz Muhammed! Şefaatçi kabul edip medet umdukları varlıkların sıradan şeyler olduğunu söylediğin zaman müşriklerin sana, "İlâhlarımız seni çarpar, sakın onlar hakkında ileri geri konuşma!" dediklerini, seni böylece etkilemeye, korkutmaya çalıştıklarını biliyoruz. Gerçek şu ki onların hiçbir güçleri yoktur. Fakat bu müşrikler iyice şaşırmış, hakikati göremez olmuşlardır. Allah onları zorla imana getirecek değildir. Bu ısrarlı tavırlarından sonra artık sen de onların iman etmemelerine üzülme! Kaldı ki onların şefaatçi kabul edip ortak koştukları varlıklar sana zarar veremeyecekleri gibi Allah

16 Râzî.

seni ve müminleri koruyup zafere ulaştırmaya da kâdirdir. Zaten seni bu şekilde korkutmaya çalışan müşriklere yeri ve göğü kimin yarattığını soracak olsan, "Elbette ki Allah yarattı" diyeceklerdir. O zaman sen de onlara şöyle de: "Peki söyleyiniz bakalım! Yeri ve göğü yaratan, her şeye hâkim olan Allah'ın emirlerine karşı çıkıp sizin isteklerinize uyacak olsam sizin şefaatçi kabul edip ortak koştuğunuz varlıklar beni Allah'ın azabından koruyabilirler mi? Veya ben Allah'ın emirlerine uyduğum için Allah beni koruduktan sonra sizin şefaatçi kabul edip ortak koştuğunuz varlıklar bana ne zarar verebilirler? Hayır, doğrusu Allah beni koruduktan sonra sizin korkutmaya çalıştığınız şeylerin hiçbiri bana zarar veremez. Ben O'na güvenirim. Gerçekten güven isteyen herkes O'na güvenmeli, hiçbir gücü olmayan şeylerden boşu boşuna korkmamalıdır. Fakat ben sizlere bu kadar açık bir şekilde tevhidi tebliğ ettiğim halde inatla beni yalanlamaya ve hatta tehdit etmeye devam etmektesiniz. Ben görevimi yapmış bulunuyorum. Yaptıklarınızın cezası başınıza geldiğinde kimin alçaltıcı ve sürekli azaba müstehak olduğunu göreceksiniz."

41. Ey elçimiz Muhammed! Biz sana bu ilâhî kitabı vahyederek tevhidi dosdoğru bir şekilde ortaya koyuyoruz. Senin görevin bu mesajı insanlara duyurmaktır. İnanan kendi lehine, inkâr eden ise kendi aleyhine hareket etmiş olur. Sen kimsenin yaptığından sorumlu da değilsin kimsenin başına bekçi de!

42. Ey müşrikler! Allah'tan başka hiçbir varlığın ilâhî niteliğe sahip olmadığını, kulluk edilmeye lâyık yegâne kudretin Allah olduğunu gösteren bir başka delil de şudur:[17] Ölüm anında da uykuya daldığınızda da kendinizden geçer ve ruhunuzu Allah'a teslim edersiniz. Allah ölüm vakti gelenlerin canlarını alır, henüz ölüm vakti gelmeyenlerin bilinçlerini ise uyku bittikten sonra iade eder. Düşünen insanlar için bu durum, Allah'tan başka varlıkların kulluk edilmeye lâyık olmadığını gösteren ibretlerle doludur.

[17] Taberi.

أَمِ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللّٰهِ شُفَعَاءَ قُلْ اَوَلَوْ كَانُوا لَا يَمْلِكُونَ شَيْـًٔا وَلَا يَعْقِلُونَ ﴿٤٣﴾ قُلْ لِلّٰهِ الشَّفَاعَةُ جَمِيعًا
لَهُ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ ثُمَّ اِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٤٤﴾ وَاِذَا ذُكِرَ اللّٰهُ وَحْدَهُ اشْمَاَزَّتْ قُلُوبُ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ
بِالْاٰخِرَةِ وَاِذَا ذُكِرَ الَّذِينَ مِنْ دُونِهِ اِذَا هُمْ يَسْتَبْشِرُونَ ﴿٤٥﴾ قُلِ اللّٰهُمَّ فَاطِرَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ عَالِمَ
الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ اَنْتَ تَحْكُمُ بَيْنَ عِبَادِكَ فِي مَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿٤٦﴾ وَلَوْ اَنَّ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا مَا فِي الْاَرْضِ
جَمِيعًا وَمِثْلَهُ مَعَهُ لَافْتَدَوْا بِهِ مِنْ سُٓوءِ الْعَذَابِ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ وَبَدَا لَهُمْ مِنَ اللّٰهِ مَا لَمْ يَكُونُوا يَحْتَسِبُونَ ﴿٤٧﴾
وَبَدَا لَهُمْ سَيِّـَٔاتُ مَا كَسَبُوا وَحَاقَ بِهِمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِؤُنَ ﴿٤٨﴾ فَاِذَا مَسَّ الْاِنْسَانَ ضُرٌّ دَعَانَا ثُمَّ اِذَا
خَوَّلْنَاهُ نِعْمَةً مِنَّا قَالَ اِنَّمَا اُوتِيتُهُ عَلٰى عِلْمٍ بَلْ هِيَ فِتْنَةٌ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٤٩﴾ قَدْ قَالَهَا الَّذِينَ
مِنْ قَبْلِهِمْ فَمَا اَغْنٰى عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٥٠﴾ فَاَصَابَهُمْ سَيِّـَٔاتُ مَا كَسَبُوا وَالَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْ هٰٓؤُلَٓاءِ
سَيُصِيبُهُمْ سَيِّـَٔاتُ مَا كَسَبُوا وَمَا هُمْ بِمُعْجِزِينَ ﴿٥١﴾ اَوَلَمْ يَعْلَمُوا اَنَّ اللّٰهَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَٓاءُ وَيَقْدِرُ
اِنَّ فِي ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٥٢﴾

24. Cüz
39. Süre
Zumer 43-52

43-44. Allah'ın kudretini inkâr edemeyen müşrikler, yoksa ortak koştukları varlıkları Allah katında şefaatçi olarak gördüklerini mi söylüyorlar? Onlara de ki: "Allah katında hiçbir güçleri ve yetkileri olmayan varlıkları mı şefaatçi ediniyorsunuz. Hayır, şefaat etme yetkisi sadece Allah'ındır. Zaten bütün varlığın hükümranlığı da sadece O'nun elindedir. Nihayetinde her şey O'na dönecek, herkes O'na hesap verecektir."

45. Fakat yaptıklarının hesabını vereceklerini hiç düşünmeyen müşrikler şirke öylesine batmış durumdadırlar ki kendilerine tevhidi anlatıldığı zaman hemen içlerindeki nefret kabarır. Medet umdukları varlıklardan söz edildiğinde ise hemen neşelenirler.

46. Ey elçimiz Muhammed! Sen onların bu tutumlarına aldırma! Rabbine şöyle dua et:[18] Ey yeri ve göğü yaratan, idrak edilir edilmez her şeyi bilen rabbim! Sen herkesin yaptığını biliyorsun ve hesap gününde hükmünü verip herkese en uygun karşılığı vereceksin! Beni bu dosdoğru yol üzere sabit ve kararlı kıl! Küfürde ısrar eden bu müşrikleri sana havale ediyorum!"

18 Zemahşerî.

47-51. Doğrusu âhiret gününü hiç umursamadan yaşayan ve elçimizi yalanlayan müşrikler, hesap günü geldiğinde tarifi imkânsız bir pişmanlık duyacaklardır. Bütün yeryüzü ve hatta bir o kadar da fazla mala sahip olsalar kendilerini hesap gününün azabından kurtarmak için hepsini feda etmek isteyeceklerdir. Çünkü dünyada hiç hesaba katmadıkları o mahşer günü gelip çatmış, alaya aldıkları tevhidin gerçekliği karşılarına dikilmiş olacaktır. Nitekim onlar dünya hayatında başlarına bir sıkıntı geldiğinde Allah'a dua ederler, fakat bolluk ve rahata erişince bunu kendi mârifetleri sanırlardı. Oysa bütün dünya hayatı gibi o bolluk ve rahat da bir imtihan idi. Ne var ki onların çoğu bu durumun farkında değildir. Daha önce yaşayan toplumlarda da böylesine kendini beğenmiş kimseler vardı. Sahip olduklarının Allah'ın nimeti olduğunu düşünmeyen ve Allah'ın elçilerine iman etmeyen bu kendini beğenmişlere, servetleri fayda etmedi. Yaptıklarının cezasını çektiler. İşte şimdi Mekke müşrikleri de böyle bir durumla karşı karşıyadır. Eğer sahip oldukları servet ve güce aldanıp elçimize karşı büyüklük taslamaya devam ederlerse benzer bir son onların da başına gelecektir. Bu durumda sahip oldukları gücün kendilerini koruması mümkün değildir.

24. Cüz
39. Süre
Zumer 43-52

52. Maddî imkânlarına güvenerek kibirlenen müşrikler Allah'ın bütün kâinata hâkim olduğunu, her varlığın rızkını vermekte olduğunu, dilediği gibi tasarrufta bulunabileceğini bilmezler mi? Aslında bu durum, iman etmeye yatkın kimseler için ibrettir.

قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ اَسْرَفُوا عَلٰٓى اَنْفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللّٰهِ اِنَّ اللّٰهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا اِنَّهُ هُوَ
الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ﴿٥٣﴾ وَاَنِيبُوا اِلٰى رَبِّكُمْ وَاَسْلِمُوا لَهُ مِنْ قَبْلِ اَنْ يَاْتِيَكُمُ الْعَذَابُ ثُمَّ لَا تُنْصَرُونَ ﴿٥٤﴾
وَاتَّبِعُوا اَحْسَنَ مَا اُنْزِلَ اِلَيْكُمْ مِنْ رَبِّكُمْ مِنْ قَبْلِ اَنْ يَاْتِيَكُمُ الْعَذَابُ بَغْتَةً وَاَنْتُمْ لَا تَشْعُرُونَ ﴿٥٥﴾ اَنْ
تَقُولَ نَفْسٌ يَا حَسْرَتٰى عَلٰى مَا فَرَّطْتُ فِى جَنْبِ اللّٰهِ وَاِنْ كُنْتُ لَمِنَ السَّاخِرِينَ ﴿٥٦﴾ اَوْ تَقُولَ لَوْ اَنَّ اللّٰهَ
هَدٰينِى لَكُنْتُ مِنَ الْمُتَّقِينَ ﴿٥٧﴾ اَوْ تَقُولَ حِينَ تَرَى الْعَذَابَ لَوْ اَنَّ لِى كَرَّةً فَاَكُونَ مِنَ الْمُحْسِنِينَ ﴿٥٨﴾
بَلٰى قَدْ جَٓاءَتْكَ اٰيَاتِى فَكَذَّبْتَ بِهَا وَاسْتَكْبَرْتَ وَكُنْتَ مِنَ الْكَافِرِينَ ﴿٥٩﴾ وَيَوْمَ الْقِيٰمَةِ تَرَى الَّذِينَ كَذَبُوا
عَلَى اللّٰهِ وُجُوهُهُمْ مُسْوَدَّةٌ اَلَيْسَ فِى جَهَنَّمَ مَثْوًى لِلْمُتَكَبِّرِينَ ﴿٦٠﴾ وَيُنَجِّى اللّٰهُ الَّذِينَ اتَّقَوْا بِمَفَازَتِهِمْ
لَا يَمَسُّهُمُ السُّٓوءُ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٦١﴾ اَللّٰهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ ﴿٦٢﴾ لَهُ مَقَالِيدُ
السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَالَّذِينَ كَفَرُوا بِاٰيَاتِ اللّٰهِ اُولٰٓئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿٦٣﴾ قُلْ اَفَغَيْرَ اللّٰهِ تَاْمُرُونِّٓى اَعْبُدُ
اَيُّهَا الْجَاهِلُونَ ﴿٦٤﴾ وَلَقَدْ اُوحِىَ اِلَيْكَ وَاِلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكَ لَئِنْ اَشْرَكْتَ لَيَحْبَطَنَّ عَمَلُكَ وَلَتَكُونَنَّ مِنَ
الْخَاسِرِينَ ﴿٦٥﴾ بَلِ اللّٰهَ فَاعْبُدْ وَكُنْ مِنَ الشَّاكِرِينَ ﴿٦٦﴾

24. Cüz
39. Süre
Zumer 53-66

ALLAH'IN ENGİN MERHAMETİ

53-59. Ey elçimiz Muhammed! Bu zamana kadar şirk içerisinde bulundukları için artık affedilmeyeceklerini düşünerek sana iman etmekten geri duran müşriklere[19] de ki: "Ümitsizliğe düşmeyiniz, çünkü Allah'ın rahmeti sınırsızdır. Eğer benim peygamberliğime iman eder ve şirkten vazgeçerseniz Allah sizleri bağışlayacaktır. Öyle ise gelin iş işten geçmeden şirkten vazgeçip iman edin! Allah'ın gönderdiği bu güzel öğütlere, Kur'an'a kulak verin. Yoksa hesap günü geldiğinde ne kadar yanlış yaptığınızı farkeder ve dizinizi döversiniz. İman edenlere verilen sonsuz nimetleri görünce Meğer ne kadar yanılmışım! Keşke ben de iman edip bu nimetlere ulaşsaydım!" diye yakınırsınız. Yahut keşke

19 Âyette "عِبَادِ" (kullar) kelimesi geçmektedir. Tefsirlerde bu ifadeye, bizim tercih ettiğimiz anlamdan başka, "müminler, günahkârlar" vb. anlamlar da verilmiştir. Oysa 59. âyette bu kimselerin Allah'ın âyetlerini yalanlayanlar olduğu açıkça bildirilmektedir. Nitekim İbn Abbas, Mücâhid, Zeyd b. Eslem, İbn Zeyd ve Süddî gibi âlimlerden aktarılan rivayetler de bizim görüşümüzü teyit etmektedir.

bir fırsat daha verilse diye yalvarırsınız. Fakat o gün artık iş işten geçmiştir. Üstelik bu isteğiniz gerçeği de yansıtmamaktadır. Çünkü vaktiyle size ilâhî âyetleri tebliğ eden peygambere iman etmemiş, büyüklük taslayıp yalanlamış ve dünya hayatınızın sonuna kadar bu tavrı sürdürmüştünüz.

60. İşte o hesap günü geldiğinde, dünya hayatında bazı varlıkları şefaatçi kabul edip Allah'a ortak koşan, bu davranışlarını doğru gören, bunun Allah'ın emri olduğunu iddia ederek O'na iftira edenlerin[20] yüzleri kararacak, halleri perişan olacaktır. Böylesi kendini beğenmişlerin müstehak oldukları yer cehennem değil de nedir?

61. Fakat peygambere iman eden ve Allah'ın emirlerine uygun yaşayanlar, bu davranışları sayesinde Allah tarafından cehennem azabından korunacak, hiçbir sıkıntı ve keder yaşamayacaklardır.

24. Cüz
39. Sûre
Zümer 53-66

TEVHİDİN GEREKÇESİ

62-66. Gerçek şu ki kulluk edilmeye lâyık yegâne kudret Allah'tır,[21] çünkü her şeyin yaratıcısı O'dur. Göklerin, yerin ve bütün kâinatın hükümranlığı O'nundur. Allah'ın kudret ve birliğini gösteren bütün bu delilleri görmezden gelen müşrikler ise hüsrana uğrayıp perişan olacaklardır. Bu yüzden müşriklere karşı sesini yükselt ey Muhammed! "Bütün bu kanıtlardan sonra hâlâ Allah'tan başka bir varlığı tâzim etmemi mi istiyorsunuz!" de ve sakın onların ayartmalarına kapılma! Allah senden önce birçok peygambere vahiy gönderdiği gibi sana da göndermektedir. Senin çektiğin sıkıntıların benzerini onlar da çekmiş, aynı mücadeleyi onlar da yapmışlardır. Şunu iyi bil ki eğer tevhitten sapıp şirke bulaşacak olursan âhirette perişan olursun.[22] Bu yüzden sakın onların söylediklerine aldırma ve sadece Allah'a kulluk etmeye, O'nun nimetlerine şükretmeye devam et!

[20] Zemahşeri.
[21] Taberi.
[22] Burada geçen "ihbât" (amellerin boşa çıkması) kavramı hakkında, A'râf sûresinin 146-147. âyetlerindeki dipnota bakınız.

وَمَا قَدَرُوا اللّٰهَ حَقَّ قَدْرِهِ وَالْاَرْضُ جَمِيعًا قَبْضَتُهُ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ وَالسَّمٰوَاتُ مَطْوِيَّاتٌ بِيَمِينِهِ سُبْحَانَهُ وَتَعَالٰى
عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٦٧﴾ وَنُفِخَ فِي الصُّورِ فَصَعِقَ مَنْ فِي السَّمٰوَاتِ وَمَنْ فِي الْاَرْضِ اِلَّا مَنْ شَٓاءَ اللّٰهُ ثُمَّ نُفِخَ فِيهِ
اُخْرٰى فَاِذَا هُمْ قِيَامٌ يَنْظُرُونَ ﴿٦٨﴾ وَاَشْرَقَتِ الْاَرْضُ بِنُورِ رَبِّهَا وَوُضِعَ الْكِتَابُ وَجِيٓءَ بِالنَّبِيِّينَ وَالشُّهَدَٓاءِ
وَقُضِيَ بَيْنَهُمْ بِالْحَقِّ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿٦٩﴾ وَوُفِّيَتْ كُلُّ نَفْسٍ مَا عَمِلَتْ وَهُوَ اَعْلَمُ بِمَا يَفْعَلُونَ ﴿٧٠﴾ وَسِيقَ
الَّذِينَ كَفَرُٓوا اِلٰى جَهَنَّمَ زُمَرًاۜ حَتّٰٓى اِذَا جَٓاؤُهَا فُتِحَتْ اَبْوَابُهَا وَقَالَ لَهُمْ خَزَنَتُهَٓا اَلَمْ يَأْتِكُمْ رُسُلٌ مِنْكُمْ
يَتْلُونَ عَلَيْكُمْ اٰيَاتِ رَبِّكُمْ وَيُنْذِرُونَكُمْ لِقَٓاءَ يَوْمِكُمْ هٰذَاۜ قَالُوا بَلٰى وَلٰكِنْ حَقَّتْ كَلِمَةُ الْعَذَابِ عَلَى
الْكَافِرِينَ ﴿٧١﴾ قِيلَ ادْخُلُٓوا اَبْوَابَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَاۚ فَبِئْسَ مَثْوَى الْمُتَكَبِّرِينَ ﴿٧٢﴾ وَسِيقَ الَّذِينَ اتَّقَوْا
رَبَّهُمْ اِلَى الْجَنَّةِ زُمَرًاۜ حَتّٰٓى اِذَا جَٓاؤُهَا وَفُتِحَتْ اَبْوَابُهَا وَقَالَ لَهُمْ خَزَنَتُهَا سَلَامٌ عَلَيْكُمْ طِبْتُمْ فَادْخُلُوهَا
خَالِدِينَ ﴿٧٣﴾ وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِي صَدَقَنَا وَعْدَهُ وَاَوْرَثَنَا الْاَرْضَ نَتَبَوَّاُ مِنَ الْجَنَّةِ حَيْثُ نَشَٓاءُۚ فَنِعْمَ
اَجْرُ الْعَامِلِينَ ﴿٧٤﴾ وَتَرَى الْمَلٰٓئِكَةَ حَٓافِّينَ مِنْ حَوْلِ الْعَرْشِ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْۚ وَقُضِيَ بَيْنَهُمْ بِالْحَقِّ
وَقِيلَ الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٧٥﴾

MÜMİNLERİN ve MÜŞRİKLERİN HESAP GÜNÜNDEKİ HALLERİ

67. Doğrusu Allah'ın nezdinde bazı varlıkları şefaatçi olarak gören ve onları Alah'a ortak koşan müşrikler, Allah hakkında büsbütün yanılmaktadırlar. Onlar, Allah'a lâyıkıyla iman etmemektedirler. Çünkü yer ve gök, bütün varlıklar, dünya hayatında O'nun hükümranlığı altında bulunduğu gibi âhirette de öyle olacaktır. Şu halde O'nun katında yardımcı ve aracı olacak bir varlık olabilir mi hiç? Hâşâ! Allah onların bu iftiralarından berîdir, münezzehtir.

68-70. Kıyamet günü geldiğinde Allah'ın emri ile sûra üflenecek ve bu işaretle birlikte yerde ve gökte yaşayan herkes can verecektir.[23] Derken sûra bir

23 Buradaki yalnız Allah'ın dilemesi hariç ifadesini istisna olarak değil, ilâhî hükümranlığa vurgu olarak düşünmek gerekir.

defa daha üflenecek ve bu sefer herkes diriltilmiş ve hesap vermek üzere ilâhî huzura getirilmiş olacaktır. O gün mutlak adalet tecelli edecek, peygamberler ve tevhit ehli müminler, kendilerine karşı çıkanlar aleyhinde şahitlik edecek ve herkes yaptığının karşılığını alacaktır. Hiç kimse en ufak bir haksızlığa uğramayacaktır.

71-72. Peygamberleri ve ilâhî mesajları inkâr edenler o gün gruplar halinde cehenneme sevkedileceklerdir. Yanına vardıklarında cehennemin kapıları açılacak ve bekçileri onlara, "Allah sizin aranızdan bu hesap günü hakkında uyarılar yapan peygamberler seçip göndermedi mi?" diye soracaklar. Onlar da, "Evet, gönderdi ama maalesef bizler onlara inanmadık" diyeceklerdir. Böylece bu inkârcılara verileceği vaat edilen ceza tahakkuk edecek, onlara, "İçerisinde sonsuza kadar kalacağınız cehenneme girin!" denilecektir. Doğrusu ne fena bir yerdir bu kibirli inkârcıların gideceği yer!

73-74. Peygamberlere iman etmiş ve Allah'ın emirlerine uygun yaşayanlar ise cennete buyur edileceklerdir. Oraya vardıklarında cennetin kapıları açılacak ve görevliler onlara, "Ne mutlu sizlere! Sonsuza kadar kalmak üzere buyurun cennete!" diyeceklerdir. Onlar da, "Rabbimize sonsuz şükürler olsun! Bize müjdelediği bütün nimetleri verdi, vaat ettiği her şey gerçekleşti, hem dünyada huzuru ve kurtuluşu nasip etti hem âhirette dilediğimiz her nimetin bulunduğu bu cennetleri verdi. Allah'ın emirlerine uyan ve onun mesajlarına göre hareket edenlerin alacağı ödül ne güzelmiş!" diyeceklerdir.

75. İşte o gün, müşriklerin kendilerini şefaatçi kabul edip ortak koştukları meleklerin de, arşın çevresini kuşatmış bir vaziyette sadece Allah'a kulluk ettiklerine tanık olacaksın![24] O gün mutlak adalet sağlanacak ve herkes, bütün varlıkların yaratıcısı ve mâliki olan Allah'a şükredecektir.

[24] Bu âyette ilâhî azametin ve meleklerin kulluğunun vurgulanması, müşriklerin meleklerle ilgili inançlarına zımnen bir cevap da teşkil ettiği düşünülebilir (bk. *Teysîr*).

KIRKINCI SÛRE

MÜ'MİN (GÂFİR)

24. Cüz
40. Sûre
Mü'min

Firavun'un sarayındaki gizli müminin dilinden tevhit mesajı..

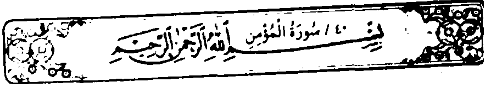
Mekke döneminin yedi - dokuzuncu yılları arasında, Hz. Peygamber ve ona inananların Ebû Tâlib mahallesinde muhasara altında tutuldukları dönemde vahyedilmiştir.[1] "Hâ-mîm" harfleriyle başlayan, hem nüzûl sırasında hem mushaf sıralamasında peş peşe gelen yedi sûrenin[2] ilkidir. Kendinden bir önceki Zümer sûresinin son âyetlerinde müminlerin ve müşriklerin durumları anlatılmıştır. Bu sûre ise Allah'ın şirkten tövbe edip mümin olanları bağışlayacağı, şirkte ısrar edenleri ise cezalandıracağı vurgusuyla başlamaktadır.[3]

Seksen beş âyetten oluşan sûreyi muhtevasına göre aşağıdaki gibi tasnif etmek mümkündür.

1 Câbirî.

2 Bu yedi sûre sırasıyla Mü'min, Fussılet, Şûra, Zuhruf, Duhân, Câsiye ve Ahkaf'tır.

3 Câbirî.

حٰمٓ ۚ ﴿١﴾ تَنْز۪يلُ الْكِتَابِ مِنَ اللّٰهِ الْعَز۪يزِ الْعَل۪يمِۙ ﴿٢﴾ غَافِرِ الذَّنْبِ وَقَابِلِ التَّوْبِ شَد۪يدِ الْعِقَابِ ذِي الطَّوْلِۜ
لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَۜ اِلَيْهِ الْمَص۪يرُ ﴿٣﴾

24. Cüz
40. Sûre
Mü'min 1-3

: KUR'AN

1. Hâ mîm![4]

2-3. Ey Mekkeli müşrikler! Elçimiz Muhammed'in size tebliğ ettiği bu kitap onun kendi sözleri değil, sahip olduğunuz her nimeti size bahşeden Allah'ın vahyidir. Eğer inkârınızdan vazgeçer ve elçimize iman ederseniz, engin bağışlayıcılığı ile Allah sizi affeder! İnkâr etmeye devam ederseniz müstehak olduğunuz cezayı verir. Kulluk edilmeye lâyık yegâne kudret O'dur.[5] Hepiniz öldükten sonra O'nun huzurunda hesaba çekileceksiniz, eğer tevhit gerçeğini kabul edip şirkten vazgeçmezseniz gerekli cezayı göreceksiniz.

4 Hurûf-ı mukattaa olarak adlandırılan bu harflerle ilgili olarak Bakara sûresinin 1. âyetindeki dipnota bakınız.

5 Taberî.

مَا يُجَادِلُ فٖٓي اٰيَاتِ اللّٰهِ اِلَّا الَّذٖينَ كَفَرُوا فَلَا يَغْرُرْكَ تَقَلُّبُهُمْ فِي الْبِلَادِ ﴿٤﴾ كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ
وَالْاَحْزَابُ مِنْ بَعْدِهِمْ وَهَمَّتْ كُلُّ اُمَّةٍ بِرَسُولِهِمْ لِيَأْخُذُوهُ وَجَادَلُوا بِالْبَاطِلِ لِيُدْحِضُوا بِهِ الْحَقَّ فَاَخَذْتُهُمْ
فَكَيْفَ كَانَ عِقَابِ ﴿٥﴾ وَكَذٰلِكَ حَقَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ عَلَى الَّذٖينَ كَفَرُٓوا اَنَّهُمْ اَصْحَابُ النَّارِ ﴿٦﴾ اَلَّذٖينَ
يَحْمِلُونَ الْعَرْشَ وَمَنْ حَوْلَهُ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَيُؤْمِنُونَ بِهٖ وَيَسْتَغْفِرُونَ لِلَّذٖينَ اٰمَنُواۚ رَبَّنَا وَسِعْتَ
كُلَّ شَيْءٍ رَحْمَةً وَعِلْمًا فَاغْفِرْ لِلَّذٖينَ تَابُوا وَاتَّبَعُوا سَبٖيلَكَ وَقِهِمْ عَذَابَ الْجَحٖيمِ ﴿٧﴾ رَبَّنَا وَاَدْخِلْهُمْ
جَنَّاتِ عَدْنٍ الَّتٖي وَعَدْتَهُمْ وَمَنْ صَلَحَ مِنْ اٰبَٓائِهِمْ وَاَزْوَاجِهِمْ وَذُرِّيَّاتِهِمْۜ اِنَّكَ اَنْتَ الْعَزٖيزُ الْحَكٖيمُ ﴿٨﴾ وَقِهِمُ
السَّيِّـَٔاتِۜ وَمَنْ تَقِ السَّيِّـَٔاتِ يَوْمَئِذٍ فَقَدْ رَحِمْتَهُۜ وَذٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظٖيمُ ﴿٩﴾ اِنَّ الَّذٖينَ كَفَرُوا يُنَادَوْنَ
لَمَقْتُ اللّٰهِ اَكْبَرُ مِنْ مَقْتِكُمْ اَنْفُسَكُمْ اِذْ تُدْعَوْنَ اِلَى الْاٖيمَانِ فَتَكْفُرُونَ ﴿١٠﴾ قَالُوا رَبَّنَٓا اَمَتَّنَا اثْنَتَيْنِ
وَاَحْيَيْتَنَا اثْنَتَيْنِ فَاعْتَرَفْنَا بِذُنُوبِنَا فَهَلْ اِلٰى خُرُوجٍ مِنْ سَبٖيلٍ ﴿١١﴾ ذٰلِكُمْ بِاَنَّهُٓ اِذَا دُعِيَ اللّٰهُ وَحْدَهُ كَفَرْتُمْ
وَاِنْ يُشْرَكْ بِهٖ تُؤْمِنُواۜ فَالْحُكْمُ لِلّٰهِ الْعَلِيِّ الْكَبٖيرِ ﴿١٢﴾

MÜMİNLERİN ZAFERİ
ve PEYGAMBERLERE TUZAK KURANLARIN SONU

4-5. Ey elçimiz Muhammed! Allah'ın birliğini ve O'ndan başka hiçbir varlığın kulluk edilmeye lâyık olmadığını gösteren bunca delili görmezden gelen müşriklerin varlıklı ve müreffeh olmaları, seni ve müminleri baskı altına almaya çalışmaları sizi sakın yıldırmasın! Biz onlara süre tanımakta, iman edip kendilerini kurtarmaları için fırsat vermekteyiz.[6] Fakat gerçek şu ki eğer bu tavırlarında ısrar edecek olurlarsa ilâhî cezaya mâruz kalacaklardır. Nitekim onlardan önce yaşayan Nûh kavmi ve benzeri birçok toplum da kendilerine gönderilen peygamberleri yalanlamış, hatta öldürmeye çalışmışlardı. Fakat hepsinin sonu azap ve hüsran oldu. Aslında bu durum, seni yalanlamakta olan Mekke müşrikleri için bir derstir.

6. Ayrıca inkârcı kimseler hakkında rabbinin kesin hükmü vardır: Tövbe edip iman etmezlerse cehenneme gideceklerdir.

6 Taberi.

7-9. Kâinatta bulunan her varlık gibi yüce arş âlemini çevreleyen melekler de, müşrikler her ne kadar kendilerini şefaatçi kabul edip tâzimde bulunsalar da, sadece Allah'a kulluk ederler.[7] Ayrıca bu melekler yeryüzünde iman ve tevhit mücadelesi veren mümin kullar için şöyle dua ederler: "Ey rabbimiz! Sen her şeyden haberdarsın, şirkten tövbe eden ve peygamberlerin yolunu izleyen mümin kullarını bağışla! Onları ve kendileri gibi iman eden ataları, evlâtları ve ailelerini cehennem azabından koru, hatalarını bağışla ve onları vaat etmiş olduğun cennete yerleştir. Doğrusu senin bu affına ve merhametine nâil olup cehennem azabından kurtulan kimse, hesap gününde büyük başarıya ulaşmış demektir!"

24. Cüz
40. Sûre
Mü'min 4-12

MÜŞRİKLERİN MAHŞER GÜNÜNDEKİ PİŞMANLIKLARI

10-12. O gün müşriklere şöyle seslenilecektir: "Doğrusu sizler dünyada Allah'ın elçisini inkâr ettiğinizde, Allah'ın size karşı hoşnutsuzluğu sizin şu anda girmek üzere olduğunuz ateşe karşı beslediğiniz hoşnutsuzluktan bile fazlaydı!" Bunun üzerine onlar: "Rabbimiz! Şimdi anladık ki bizleri yarattığın gibi ölümden sonra diriltecek olman[8] da hakmış! Gönderdiğin elçiler doğru söylemişler. Şimdi suçumuzu itiraf ediyoruz. Ne olur bize bir kurtuluş fırsatı ver!" diye yalvaracaklardır. Fakat bu talepleri kabul edilmeyecek[9] ve onlara, "Hayır, çünkü sizler dünyada tevhide çağrıldığınızda bunu kabul etmemiş, ancak bazı varlıklar şefaatçi kabul edilip tâzim edilerek, Allah'a ortak koşulduğu zaman hemen inanmıştınız. Bugün hakkınızda verilen hüküm, sonsuz kudret ve yücelik sahibi Allah'ın hükmüdür" denilecektir.

---

[7] Teysir.

[8] Âyette geçen "iki ölüm ve iki hayat" ifadesinin tefsirinde yaygın görüş, "insanın ilk yaratılması ve öldükten sonra diriltilmesi" anlamına geldiği şeklindedir (bk. Taberî, Zemahşerî).

[9] Taberî.

هُوَ الَّذٖي يُرٖيكُمْ اٰيَاتِهٖ وَيُنَزِّلُ لَكُمْ مِنَ السَّمَٓاءِ رِزْقًاۜ وَمَا يَتَذَكَّرُ اِلَّا مَنْ يُنٖيبُ ﴿١٣﴾ فَادْعُوا اللّٰهَ مُخْلِصٖينَ لَهُ
الدّٖينَ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ ﴿١٤﴾ رَفٖيعُ الدَّرَجَاتِ ذُو الْعَرْشِۚ يُلْقِي الرُّوحَ مِنْ اَمْرِهٖ عَلٰى مَنْ يَشَٓاءُ مِنْ عِبَادِهٖ
لِيُنْذِرَ يَوْمَ التَّلَاقِۙ ﴿١٥﴾ يَوْمَ هُمْ بَارِزُونَۚ لَا يَخْفٰى عَلَى اللّٰهِ مِنْهُمْ شَيْءٌۜ لِمَنِ الْمُلْكُ الْيَوْمَۜ لِلّٰهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ
﴿١٦﴾ اَلْيَوْمَ تُجْزٰى كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْۜ لَا ظُلْمَ الْيَوْمَۜ اِنَّ اللّٰهَ سَرٖيعُ الْحِسَابِ ﴿١٧﴾ وَاَنْذِرْهُمْ يَوْمَ الْاٰزِفَةِ اِذِ
الْقُلُوبُ لَدَى الْحَنَاجِرِ كَاظِمٖينَۜ مَا لِلظَّالِمٖينَ مِنْ حَمٖيمٍ وَلَا شَفٖيعٍ يُطَاعُۜ ﴿١٨﴾ يَعْلَمُ خَٓائِنَةَ الْاَعْيُنِ وَمَا
تُخْفِي الصُّدُورُ ﴿١٩﴾ وَاللّٰهُ يَقْضٖي بِالْحَقِّۜ وَالَّذٖينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِهٖ لَا يَقْضُونَ بِشَيْءٍۜ اِنَّ اللّٰهَ هُوَ السَّمٖيعُ
الْبَصٖيرُ ﴿٢٠﴾ اَوَلَمْ يَسٖيرُوا فِي الْاَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذٖينَ كَانُوا مِنْ قَبْلِهِمْۜ كَانُوا هُمْ اَشَدَّ
مِنْهُمْ قُوَّةً وَاٰثَارًا فِي الْاَرْضِ فَاَخَذَهُمُ اللّٰهُ بِذُنُوبِهِمْۜ وَمَا كَانَ لَهُمْ مِنَ اللّٰهِ مِنْ وَاقٍ ﴿٢١﴾ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ كَانَتْ
تَأْتٖيهِمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَكَفَرُوا فَاَخَذَهُمُ اللّٰهُۜ اِنَّهُ قَوِيٌّ شَدٖيدُ الْعِقَابِ ﴿٢٢﴾ وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا مُوسٰى بِاٰيَاتِنَا
وَسُلْطَانٍ مُبٖينٍۙ ﴿٢٣﴾ اِلٰى فِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَقَارُونَ فَقَالُوا سَاحِرٌ كَذَّابٌ ﴿٢٤﴾

13-16. Oysa gökten yağan yağmurlarla insanlara rızık olacak türlü bitkilerin yetişmesinde olduğu gibi Allah tarafından yaratılan şu muhteşem kâinatta var olan sayısız deliller O'nun hükümranlığını ve yegâne ilâh olduğunu göstermektedir. Ne var ki müşrikler bunlar üzerinde düşünüp öğüt almazlar. O halde ey müminler! Yapmanız gereken şey, müşriklerin hoşlanıp hoşlanmadıklarına aldırmadan, sadece ve sadece Allah'a kulluk etmektir. Çünkü Allah, onların şefaatçi kabul edip ortak koştukları varlıklar gibi değildir. Bütün kâinatın hükümranlığı O'nun elindedir. O, yüceler yücesidir. İnsanlara doğruları anlatmak üzere elçiler göndermekte, böylece onların dünyada ve âhirette değerlerini, derecelerini yükseltmek; bütün hükümranlığın sadece Allah'ta olacağı, zaten Allah'ın bildiği her şeyin açık seçik ortaya döküleceği hesap günü konusunda kendilerini uyarmak istemektedir.

17-20. Ey elçimiz Muhammed! İşte o müşrikleri hesap gününün dehşeti hususunda uyar. Çünkü o gün herkes yaptıklarının hesabını verecektir. O gün hiçbir haksızlık söz konusu olmayacaktır. Çünkü Allah mutlak adalet sahibidir ve müşriklerin geleceğine pek inanmadıkları o gün yakında gelecektir.[10] Eğer senin peygamberliğini yalanlamaktan vazgeçmez ve tevhidi kabul etmezlerse,

10 "سَرٖيعُ الْحِسَابِ" ifadesinde bu vurgu söz konusudur (bk. *Teysir*).

onlara çok yakında gelecek olan hesap gününde büyük bir ilâhî azaba müstehak olacaklarını söyle! Çünkü o gün cehennem azabını gördüklerinde korkudan yürekleri ağızlarına gelecek ve boğulur gibi olacaklardır. Doğrusu o gün onların imdadına kimse koşamayacaktır. Şefaatlerini umdukları varlıkların yardımını göremeyeceklerdir. Allah, insanların yaptıklarını bildiği gibi niyetlerini de bilir. O'nun hükmü âdildir. Müşriklerin şefaatçi kabul edip ortak koştukları varlıkların ise hiçbir hüküm ve egemenlikleri yoktur.

GEÇMİŞ TOPLUMLARIN HELÂK EDİLİŞİNDEN MÜŞRİKLERE DERS

21-22. Müşrikler geçmişte kendileri gibi davranan ve Allah'ın elçilerini yalanlayan toplumların sonlarının nasıl olduğuna bakıp ders almazlar mı? O toplumlar bu müşriklerden daha güçlü olmalarına, daha sağlam medeniyetler tesis etmelerine rağmen, Allah'ın azabı karşısında güçleri fayda etmedi. Onlar da Mekkeli müşrikler gibi, kendilerine gönderdiğimiz peygamberleri yalanlamış ve Allah'a şirk koşmuşlardı.

MÛSÂ KISSASINDAN
Hz. PEYGAMBER'E TESELLİ, MÜŞRİKLERE UYARI

23-24. Ey elçimiz Muhammed! Müşriklerin inkârcılıkları seni ümitsizliğe düşürmesin! Bilesin ki senden önce gönderdiğimiz birçok peygamber de senin karşılaştığın güçlüklerle karşılaşmıştı. Fakat sonunda biz elçilerimizi düşmanlarına karşı muzaffer kılarız.[11] Nitekim vaktiyle Mûsâ'yı Firavun, veziri Hâmân ve servet sahibi Kārun gibi azgınları uyarması için ilâhî vahiyle göndermiştik. Fakat onlar Mûsâ'nın peygamberliğini gösteren delilleri gördükleri halde, tıpkı Mekkeli müşriklerin sana dedikleri gibi onun sihirbaz ve yalancı olduğunu iddia etmişlerdi.[12]

[11] Taberî.
[12] Taberî.

فَلَمَّا جَاءَهُمْ بِالْحَقِّ مِنْ عِنْدِنَا قَالُوا اقْتُلُوا اَبْنَاءَ الَّذِينَ اٰمَنُوا مَعَهُ وَاسْتَحْيُوا نِسَاءَهُمْ وَمَا كَيْدُ الْكَافِرِينَ
اِلَّا فِي ضَلَالٍ ﴿٢٥﴾ وَقَالَ فِرْعَوْنُ ذَرُونِي اَقْتُلْ مُوسٰى وَلْيَدْعُ رَبَّهُ اِنِّي اَخَافُ اَنْ يُبَدِّلَ دِينَكُمْ اَوْ اَنْ يُظْهِرَ
فِي الْاَرْضِ الْفَسَادَ ﴿٢٦﴾ وَقَالَ مُوسٰى اِنِّي عُذْتُ بِرَبِّي وَرَبِّكُمْ مِنْ كُلِّ مُتَكَبِّرٍ لَا يُؤْمِنُ بِيَوْمِ الْحِسَابِ ﴿٢٧﴾
وَقَالَ رَجُلٌ مُؤْمِنٌ مِنْ اٰلِ فِرْعَوْنَ يَكْتُمُ اِيمَانَهُ اَتَقْتُلُونَ رَجُلًا اَنْ يَقُولَ رَبِّيَ اللّٰهُ وَقَدْ جَاءَكُمْ بِالْبَيِّنَاتِ مِنْ
رَبِّكُمْ وَاِنْ يَكُ كَاذِبًا فَعَلَيْهِ كَذِبُهُ وَاِنْ يَكُ صَادِقًا يُصِبْكُمْ بَعْضُ الَّذِي يَعِدُكُمْ اِنَّ اللّٰهَ لَا يَهْدِي مَنْ هُوَ
مُسْرِفٌ كَذَّابٌ ﴿٢٨﴾ يَا قَوْمِ لَكُمُ الْمُلْكُ الْيَوْمَ ظَاهِرِينَ فِي الْاَرْضِ فَمَنْ يَنْصُرُنَا مِنْ بَأْسِ اللّٰهِ اِنْ جَاءَنَا
قَالَ فِرْعَوْنُ مَا اُرِيكُمْ اِلَّا مَا اَرٰى وَمَا اَهْدِيكُمْ اِلَّا سَبِيلَ الرَّشَادِ ﴿٢٩﴾ وَقَالَ الَّذِي اٰمَنَ يَا قَوْمِ اِنِّي اَخَافُ
عَلَيْكُمْ مِثْلَ يَوْمِ الْاَحْزَابِ ﴿٣٠﴾ مِثْلَ دَاْبِ قَوْمِ نُوحٍ وَعَادٍ وَثَمُودَ وَالَّذِينَ مِنْ بَعْدِهِمْ وَمَا اللّٰهُ يُرِيدُ ظُلْمًا
لِلْعِبَادِ ﴿٣١﴾ وَيَا قَوْمِ اِنِّي اَخَافُ عَلَيْكُمْ يَوْمَ التَّنَادِ ﴿٣٢﴾ يَوْمَ تُوَلُّونَ مُدْبِرِينَ مَا لَكُمْ مِنَ اللّٰهِ مِنْ عَاصِمٍ وَمَنْ
يُضْلِلِ اللّٰهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ ﴿٣٣﴾ وَلَقَدْ جَاءَكُمْ يُوسُفُ مِنْ قَبْلُ بِالْبَيِّنَاتِ فَمَا زِلْتُمْ فِي شَكٍّ مِمَّا جَاءَكُمْ بِهِ
حَتّٰى اِذَا هَلَكَ قُلْتُمْ لَنْ يَبْعَثَ اللّٰهُ مِنْ بَعْدِهِ رَسُولًا كَذٰلِكَ يُضِلُّ اللّٰهُ مَنْ هُوَ مُسْرِفٌ مُرْتَابٌ ﴿٣٤﴾ اَلَّذِينَ
يُجَادِلُونَ فِي اٰيَاتِ اللّٰهِ بِغَيْرِ سُلْطَانٍ اَتٰيهُمْ كَبُرَ مَقْتًا عِنْدَ اللّٰهِ وَعِنْدَ الَّذِينَ اٰمَنُوا كَذٰلِكَ يَطْبَعُ اللّٰهُ عَلٰى
كُلِّ قَلْبِ مُتَكَبِّرٍ جَبَّارٍ ﴿٣٥﴾

25-27. Mûsâ onlara ilâhî vahiyle mesaj götürmesine rağmen ona inanmadılar ve bununla da yetinmeyerek, ona inanan İsrâiloğulları'nın erkek evlâtlarını öldürmeye, kadınlarını köleleştirmeye koyuldular. Fakat Firavun'un ilâhî vahye ve peygambere karşı bu çabaları nâfile idi. Erkânını toplamış ve "Bırakın, şu Mûsâ'yı öldüreyim, çünkü o, yaptığı birkaç sihirle sizleri atalarınızın dininden uzaklaştırmanın, memlekette kargaşa ve huzursuzluk çıkarmanın peşinde! Madem Allah tarafından gönderilmiş bir peygamber olduğunu iddia ediyor, o halde ben onu öldüreyim, o da rabbine dua etsin! Bakalım Allah onu koruyacak mı?"diye konuşmuştu. Mûsâ ise, "Allah'tan korkmaz, hesap gününden çekinmez zorbaların şerrinden Allah'a sığınırım!" demişti.

FİRAVUN'UN SARAYINDAN TEVHİT MESAJI

28-29. O sırada, Firavun'un yakınlarından olan, fakat Mûsâ'nın peygamberliğine iman ettiğini o güne kadar gizleyen bir mümin, Firavun'un Mûsâ'yı öldüreceğini görünce ortaya çıktı ve şöyle dedi: "Ne oluyor size! "Ben Allah'a kulluk ediyorum" dedi diye canına mı kıyacaksınız? Üstelik size birta-

kım mesajlar ve mûcizeler de getirmiş durumda! Yalan söylüyorsa vebali kendi boynuna! Ama ya doğru söylüyorsa, ya yaptığı uyarılar doğruysa! İşte o zaman yaptığı uyarılara aldırmamakla sizler zararlı çıkarsınız! Evet, bugün güç ve kudret elinizde ama yarın Allah, Mûsâ'yı inkâr ettiğinizden dolayı başınıza bir felâket getirir, sizleri helâk ederse O'na karşı sizi kim koruyacak? Gelin vazgeçin bu davranıştan! Allah kendisine şirk koşan ve elçilere karşı böyle azgınca davranan kimseleri amacına ulaştırmaz."[13] O sırada Firavun, bu müminin konuşmalarının insanları etkilediğini görünce söze karıştı ve "Ben size doğru bildiğimi söylüyorum, en iyi çözüm neyse onu göstermeye çalışıyorum" dedi.

30-35. O mümin uyarılarına şöyle devam etti: "Eğer Mûsâ'ya karşı bu tavrınızı sürdürürseniz, geçmişte peygamberlere karşı koyan Nûh kavmi, Âd, Semûd, Lût gibi kavimlerin başına gelen felâketleri yaşayacağınızdan endişe ederim. Biliyorsunuz, Allah asla zulmetmez, bütün bu toplumları durduk yere helâk etmiş değildir. Eğer benzer şeyleri yaparsanız siz de aynı sona müstehak olursunuz. Üstelik karşılaşacağınız azap bu dünya ile de sınırlı olmaz. Âhiret günü geldiğinde hesaba çekilirken pişmanlık içinde eyvah dersiniz. Cehennem ateşini gördüğünüz anda dönüp kaçmak, kendinizi kurtarmak istersiniz ama o gün Allah'ın azabından sizleri kurtaracak bir yardımcı bulmak ne mümkün! Zira dünyada yaptıklarından dolayı Allah tarafından hakkında ceza hükmü, sapkınlık hükmü verilen kişiyi kimse kurtaramaz.[14] Vaktiyle Yûsuf peygamber, Allah'ın mesajlarını getirdiğinde atalarınız ona da kuşkuyla yaklaşmışlardı. O öldükten sonra ise Allah, artık peygamber göndermez diye düşünmeye başladınız. Neticede peygamberlere karşı bu tutumunuz öteden beri devam ediyor. Şunu biliniz ki elçilerini inkar eden sizin gibi kimseleri Allah nihayetinde cezalandıracaktır. Çünkü bu kimseler, ellerinde hiçbir kanıt olmadığı halde Allah adına konuşur ve O'nun peygamberlerini yalanlarlar. Bunlar hem Allah nezdinde hem de peygamberlere iman edenlerin gözünde çok kötü bir yere sahiptirler. Peygamberlere karşı kibirli ve zorba bir tavır takınan kimselerin kalpleri, Allah'ın yaratılışta belirlediği ilkeler gereği kaskatı kesilir, âdeta mühürlenir."[15]

[13] Taberi.

[14] Ahmed Mekkî (*el-Muin*).

[15] Ahmed Mekkî (*el-Muin*).

وَقَالَ فِرْعَوْنُ يَا هَامَانُ ابْنِ ل۪ي صَرْحًا لَعَلّ۪ٓي اَبْلُغُ الْاَسْبَابَۙ ﴿٣٦﴾ اَسْبَابَ السَّمٰوَاتِ فَاَطَّلِعَ اِلٰٓى اِلٰهِ مُوسٰى
وَاِنّ۪ي لَاَظُنُّهُ كَاذِبًاۜ وَكَذٰلِكَ زُيِّنَ لِفِرْعَوْنَ سُٓوءُ عَمَلِه۪ وَصُدَّ عَنِ السَّب۪يلِۜ وَمَا كَيْدُ فِرْعَوْنَ اِلَّا ف۪ي تَبَابٍ ﴿٣٧﴾
وَقَالَ الَّذ۪ٓي اٰمَنَ يَا قَوْمِ اتَّبِعُونِ اَهْدِكُمْ سَب۪يلَ الرَّشَادِۚ ﴿٣٨﴾ يَا قَوْمِ اِنَّمَا هٰذِهِ الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا مَتَاعٌۘ وَاِنَّ الْاٰخِرَةَ
هِيَ دَارُ الْقَرَارِ ﴿٣٩﴾ مَنْ عَمِلَ سَيِّئَةً فَلَا يُجْزٰٓى اِلَّا مِثْلَهَاۚ وَمَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِنْ ذَكَرٍ اَوْ اُنْثٰى وَهُوَ مُؤْمِنٌ
فَاُو۬لٰٓئِكَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ يُرْزَقُونَ ف۪يهَا بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿٤٠﴾ وَيَا قَوْمِ مَا ل۪ٓي اَدْعُوكُمْ اِلَى النَّجٰوةِ وَتَدْعُونَن۪ٓي اِلَى
النَّارِ ﴿٤١﴾ تَدْعُونَن۪ي لِاَكْفُرَ بِاللّٰهِ وَاُشْرِكَ بِه۪ مَا لَيْسَ ل۪ي بِه۪ عِلْمٌۘ وَاَنَا۬ اَدْعُوكُمْ اِلَى الْعَز۪يزِ الْغَفَّارِ ﴿٤٢﴾ لَا
جَرَمَ اَنَّمَا تَدْعُونَن۪ٓي اِلَيْهِ لَيْسَ لَهُ دَعْوَةٌ فِي الدُّنْيَا وَلَا فِي الْاٰخِرَةِ وَاَنَّ مَرَدَّنَٓا اِلَى اللّٰهِ وَاَنَّ الْمُسْرِف۪ينَ هُمْ
اَصْحَابُ النَّارِ ﴿٤٣﴾ فَسَتَذْكُرُونَ مَٓا اَقُولُ لَكُمْۜ وَاُفَوِّضُ اَمْر۪ٓي اِلَى اللّٰهِۜ اِنَّ اللّٰهَ بَص۪يرٌ بِالْعِبَادِ ﴿٤٤﴾ فَوَقٰيهُ
اللّٰهُ سَيِّـَٔاتِ مَا مَكَرُوا وَحَاقَ بِاٰلِ فِرْعَوْنَ سُٓوءُ الْعَذَابِۚ ﴿٤٥﴾ اَلنَّارُ يُعْرَضُونَ عَلَيْهَا غُدُوًّا وَعَشِيًّاۚ وَيَوْمَ تَقُومُ
السَّاعَةُ اَدْخِلُٓوا اٰلَ فِرْعَوْنَ اَشَدَّ الْعَذَابِ ﴿٤٦﴾

36-37. Fakat Mûsâ'nın peygamber değil de, dini bozacak biri olduğunu düşünen, kendi tavrını haklı ve doğru gören Firavun, bu sözlerden etkilenmek bir yana, küstahlık yaparak vezirine şöyle dedi: "Ey Hâmân! Yüksek bir kule inşa ettir de çıkıp gökyüzüne bir bakalım, acaba Mûsâ'nın söz ettiği ilâhı oralarda mı? Soralım bakalım, Mûsâ'yı peygamber olarak göndermiş mi? Çünkü ben Mûsâ'nın yalancı olduğu kanaatindeyim!" Ne var ki Firavun'un bu tavrı onun işine yaramayacak ve ilâhî mesajın tebliğini engelleyemeyecekti.

38-44. Firavun'un bu küstahlığının ardından o mümin kişi, orada bulunanlara yönelik öğütlerine şöyle devam etti: "Ey halkım! Sözlerime kulak verin de kendinizi kurtarın! Doğru yol olan tevhide yönelin! Dünya fânidir, kalıcı olan âhiret hayatıdır. Dünyada kim bir kötülük yaparsa onun karşılığını âhirette muhakkak görecektir. Allah'ın, peygamberine ve tevhide iman eden ve ilâhî emirlere uygun yaşayan kadın-erkek herkes Allah tarafından cennetle ödüllendirilecektir. Böyle kimseler cennet nimetleri içerisinde diledikleri gibi yaşayacaklardır. Görüyorsunuz işte, ben sizlere cennet yolunu gösteriyorum. Allah'ın birliğine ve peygamberine iman edip cennete gitmenizi istiyorum. oysa siz benden Allah'a ortak koşmamı, verdiği bunca nimete karşı O'na kulluk etmeyip nankörlük etmemi istiyorsunuz. Sizin istediğiniz şey, beni dümdüz cehenneme götürecek bir davranıştır. Kaldı ki Allah'a ortak koşmamı istediğiniz varlıklar dünyada da âhirette de kimseye bir yarar sağlayamaz.

Sizlere açıkça şunu bildiriyorum: Allah affedicidir, gelin şirkten tövbe edin ve Mûsâ'ya iman edin, böylece Allah'ın affına lâyık olun. Şunu da bilin ki eğer bu tavrınızda ısrar ederseniz Allah sizleri cezasız bırakacak değildir. Çünkü Allah'a ortak koşanların ve hele de haksız yere cana kıyanların varacakları yer cehennemdir. Bütün bu uyarılara şimdi kulak vermeyenler, âhirette cehennem azabını gördükleri vakit ne kadar haklı olduğumu anlayacaklardır.[16] Ben artık mesajı tebliğ edip görevimi yapmış bulunuyorum. Bundan sonrasını ise Allah'a havale ediyorum. Şüphesiz Allah hepimizin yaptıklarını görmektedir ve herkese hak ettiği karşılığı verecektir."

45-46. Neticede o mümin kul da tıpkı Mûsâ ve diğer inananlar gibi, Firavun'un şerrinden Allah'ın rahmetiyle korundu. Firavun ve erkânı ise sulara gömülerek feci bir şekilde can verdiler. Üstelik âhiretteki azapları daha da acı olacaktır. Sabah ve akşam aralıksız ateş azabına mâruz kalacaklardır. Kıyamet günü Allah, görevli meleklerine, "Firavun ve adamlarına en şiddetli azabı uygulayın!" diye emir verecektir.

[16] Taberi.

24. Cüz
40. Süre
Mu'min 47-59

وَاِذْ يَتَحَاجُّونَ فِى النَّارِ فَيَقُولُ الضُّعَفٰٓؤُا لِلَّذ۪ينَ اسْتَكْبَرُٓوا اِنَّا كُنَّا لَكُمْ تَبَعًا فَهَلْ اَنْتُمْ مُغْنُونَ عَنَّا نَص۪يبًا
مِنَ النَّارِ ﴿٤٧﴾ قَالَ الَّذ۪ينَ اسْتَكْبَرُٓوا اِنَّا كُلٌّ ف۪يهَٓا اِنَّ اللّٰهَ قَدْ حَكَمَ بَيْنَ الْعِبَادِ ﴿٤٨﴾ وَقَالَ الَّذ۪ينَ فِى النَّارِ
لِخَزَنَةِ جَهَنَّمَ ادْعُوا رَبَّكُمْ يُخَفِّفْ عَنَّا يَوْمًا مِنَ الْعَذَابِ ﴿٤٩﴾ قَالُٓوا اَوَلَمْ تَكُ تَأْت۪يكُمْ رُسُلُكُمْ بِالْبَيِّنَاتِ
قَالُوا بَلٰى قَالُوا فَادْعُوا وَمَا دُعٰٓؤُا الْكَافِر۪ينَ اِلَّا ف۪ى ضَلَالٍ ﴿٥٠﴾ اِنَّا لَنَنْصُرُ رُسُلَنَا وَالَّذ۪ينَ اٰمَنُوا فِى الْحَيٰوةِ
الدُّنْيَا وَيَوْمَ يَقُومُ الْاَشْهَادُ ﴿٥١﴾ يَوْمَ لَا يَنْفَعُ الظَّالِم۪ينَ مَعْذِرَتُهُمْ وَلَهُمُ اللَّعْنَةُ وَلَهُمْ سُٓوءُ الدَّارِ ﴿٥٢﴾ وَلَقَدْ
اٰتَيْنَا مُوسَى الْهُدٰى وَاَوْرَثْنَا بَن۪ٓى اِسْرَٓاء۪يلَ الْكِتَابَ ﴿٥٣﴾ هُدًى وَذِكْرٰى لِاُو۬لِى الْاَلْبَابِ ﴿٥٤﴾ فَاصْبِرْ اِنَّ
وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ وَاسْتَغْفِرْ لِذَنْبِكَ وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ بِالْعَشِيِّ وَالْاِبْكَارِ ﴿٥٥﴾ اِنَّ الَّذ۪ينَ يُجَادِلُونَ ف۪ٓى اٰيَاتِ
اللّٰهِ بِغَيْرِ سُلْطَانٍ اَتٰيهُمْ اِنْ ف۪ى صُدُورِهِمْ اِلَّا كِبْرٌ مَا هُمْ بِبَالِغ۪يهِ فَاسْتَعِذْ بِاللّٰهِ اِنَّهُ هُوَ السَّم۪يعُ الْبَص۪يرُ ﴿٥٦﴾
لَخَلْقُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ اَكْبَرُ مِنْ خَلْقِ النَّاسِ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٥٧﴾ وَمَا يَسْتَوِى الْاَعْمٰى
وَالْبَص۪يرُ وَالَّذ۪ينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَلَا الْمُس۪ٓیءُ قَل۪يلًا مَا تَتَذَكَّرُونَ ﴿٥٨﴾ اِنَّ السَّاعَةَ لَاٰتِيَةٌ لَا
رَيْبَ ف۪يهَا وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٥٩﴾

47-50. Ey elçimiz Muhammed! İşte bu ibret dolu olayı Mekke müşriklerine anlat! Çünkü onlar da Firavun ve adamları gibi davranmaya devam ederlerse aynı sona mâruz kalacaklardır. Cehennem ateşine atıldıklarında pişman olacak ve birbirlerini suçlamaya başlayacaklardır. Elebaşı müşriklere uyup Allah'a şirk koşan sıradan kimseler, kendilerini şirke sevkedenlere dönüp, "Biz dünyada hep sizin sözünüzü dinledik, size güvendik. Şimdi şu çektiğimiz azabı biraz olsun hafifletemez misiniz?" diye yakınacaklardır. Elebaşı müşrikler ise, "Size bir yararımız olmaz. Çünkü hepimiz aynı ateşin içindeyiz, Allah hakkımızdaki hükmü verdi, artık yapacak bir şey yok!'" diye karşılık vereceklerdir. Birbirlerinden umut kesince bu sefer cehennem bekçisi meleklere dönecekler ve "Ne olur, yardım ediniz! Bizim için Allah'a dua edin de şu çektiğimiz azabı bir gün için de olsa hafifletsin!" diye yalvaracaklardır. Melekler ise onlara, "Size dünya hayatında bu konularda uyarılar yapan peygamberler gönderilmemiş miydi?" diye soracaklar, "Evet, gönderilmişti" cevabını aldıklarında ise, "Öyleyse Allah'a dua etmeniz gerektiğini biliyor olmalısınız. Fakat bugün dua etme vakti geçmiştir. Peygamberleri ısrarla inkâr eden sizin gibi kimselerin bugün yapacakları duanın bir kıymeti yoktur artık!" diyeceklerdir.

51-52. Ey elçimiz Muhammed! Biz senden önceki peygamberleri destekleyip zafere ulaştırdığımız gibi seni ve sana inananları da Mekke müşriklerine karşı zafere ulaştıracağız. Üstelik sizlere verdiğimiz zafer sadece dünya hayatıyla

da sınırlı kalmayacaktır. Çünkü Allah'a şirk koşanların[17] pişmanlıklarının ve mazeretlerinin geçerli olmayacağı, Allah'ın rahmetinden tamamen uzak kalacakları[18] mahşer gününde sizler Allah'ın rahmetine ve cennet nimetine sahip olacaksınız.

53-55. Bu sebeple sakın müşriklerin seni ve inananları tahkir etmeleri karşısında yılma! Unutma ki biz, elçimize iman eden[19] insanların ilâhî mesajları öğrenmeleri ve yaşamaları için senden önce birçok peygambere ilâhî kitaplar vermiştik. O peygamberlerin hepsi de çeşitli sıkıntılara mâruz kalmışlardı. Meselâ Mûsâ, zorlu bir tebliğ sürecinden sonra muzaffer olmuş ve kendisine verdiğimiz Tevrat, onun ardından İsrâiloğulları'na yol gösterici olarak kalmıştı. Firavun'un inkâr ve zorbalığı, ilâhî mesaja engel olamamıştı. Mekke müşriklerinin senin peygamberliğini inkâr etmeleri ve inananlara baskı yapmaları da tevhit mesajını engelleyemeyecektir.[20] Bu sebeple sen karşılaştığın sıkıntılara sabret! Rabbine kulluk et! O'na hamd ve şükret ve kararlılıkla yoluna devam et!

56. Sana vahyettiğimiz âyetlerin Allah'tan geldiğine inanmayan ve hiçbir ilâhî bilgiye sahip olmadıkları halde seni inkâr edenler aslında sırf kibirlerinden ve otorite sevdalarından dolayı bunu yapmaktadırlar. Fakat bu emellerine ulaşamayacaklardır. Sen onlara aldırma ve Allah'tan yardım dileyerek yoluna devam et! Çünkü Allah hepinizin yaptıklarını görmektedir, herkese lâyık olduğu karşılığı verecektir.

ÂHİRET İNANCI ve SORUMLULUK

57-59. Ey elçimizin âhiret ve hesap uyarılarını alaya alan müşrikler! Hiç düşünmez misiniz ki Allah bütün kâinatın yaratıcısıdır! Şu muhteşem kâinatı yaratmak insanı yaratmaktan, yeniden diriltmekten daha mı kolaydır? Öyleyse elçimizin uyarılarını niçin alaya alıyorsunuz? Bu durum üzerine niçin hiç düşünüp ibret almıyorsunuz! Yoksa dünyada yapıp ettiklerinizin yanınıza kâr kalacağını mı sanıyorsunuz? Hayır, nasıl ki gözleri görenle görmeyen bir değilse, peygambere iman edip iyi davranışlar sergileyenle onu inkâr edip kötülükler yapan da bir değildir. Hepsinin âhirette hesabı vardır. Şunu bilin ki alaya aldığınız hesap günü muhakkak gelecektir. Çoğunuz bu gerçeği umursamasa da durum budur.

[17] Taberî.

[18] "اللَّعْنَة" (lânet) kelimesi "ilâhî rahmetten mahrumiyet" anlamına gelir (bk. Taberî).

[19] Âyette "akıl sahibi" diye çevirilen "أُولِي الْأَلْبَابِ" kelimesi "iman edenler" anlamına gelir (bk. Zemahşerî).

[20] Zemahşerî.

وَقَالَ رَبُّكُمُ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرِينَ ﴿٦٠﴾ اللَّهُ
الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ اللَّيْلَ لِتَسْكُنُوا فِيهِ وَالنَّهَارَ مُبْصِرًا إِنَّ اللَّهَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا
يَشْكُرُونَ ﴿٦١﴾ ذَٰلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ فَأَنَّىٰ تُؤْفَكُونَ ﴿٦٢﴾ كَذَٰلِكَ يُؤْفَكُ الَّذِينَ كَانُوا
بِآيَاتِ اللَّهِ يَجْحَدُونَ ﴿٦٣﴾ اللَّهُ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ قَرَارًا وَالسَّمَاءَ بِنَاءً وَصَوَّرَكُمْ فَأَحْسَنَ صُوَرَكُمْ
وَرَزَقَكُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ ذَٰلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ فَتَبَارَكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ ﴿٦٤﴾ هُوَ الْحَيُّ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ فَادْعُوهُ
مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٦٥﴾ قُلْ إِنِّي نُهِيتُ أَنْ أَعْبُدَ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ لَمَّا
جَاءَنِيَ الْبَيِّنَاتُ مِنْ رَبِّي وَأُمِرْتُ أَنْ أُسْلِمَ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٦٦﴾ هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ
ثُمَّ مِنْ عَلَقَةٍ ثُمَّ يُخْرِجُكُمْ طِفْلًا ثُمَّ لِتَبْلُغُوا أَشُدَّكُمْ ثُمَّ لِتَكُونُوا شُيُوخًا وَمِنْكُمْ مَنْ يُتَوَفَّىٰ مِنْ قَبْلُ وَلِتَبْلُغُوا
أَجَلًا مُسَمًّى وَلَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٦٧﴾ هُوَ الَّذِي يُحْيِي وَيُمِيتُ فَإِذَا قَضَىٰ أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ
﴿٦٨﴾ أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ يُجَادِلُونَ فِي آيَاتِ اللَّهِ أَنَّىٰ يُصْرَفُونَ ﴿٦٩﴾ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِالْكِتَابِ وَبِمَا أَرْسَلْنَا بِهِ
رُسُلَنَا فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴿٧٠﴾ إِذِ الْأَغْلَالُ فِي أَعْنَاقِهِمْ وَالسَّلَاسِلُ يُسْحَبُونَ ﴿٧١﴾ فِي الْحَمِيمِ ثُمَّ فِي النَّارِ
يُسْجَرُونَ ﴿٧٢﴾ ثُمَّ قِيلَ لَهُمْ أَيْنَ مَا كُنْتُمْ تُشْرِكُونَ ﴿٧٣﴾ مِنْ دُونِ اللَّهِ قَالُوا ضَلُّوا عَنَّا بَلْ لَمْ نَكُنْ نَدْعُو مِنْ
قَبْلُ شَيْئًا كَذَٰلِكَ يُضِلُّ اللَّهُ الْكَافِرِينَ ﴿٧٤﴾ ذَٰلِكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَفْرَحُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَبِمَا كُنْتُمْ
تَمْرَحُونَ ﴿٧٥﴾ ادْخُلُوا أَبْوَابَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا فَبِئْسَ مَثْوَى الْمُتَكَبِّرِينَ ﴿٧٦﴾

60. Allah size merhamet ediyor, öğüt veriyor ve şirkten vazgeçip iman etmenizi istiyor.[21] Sadece bana kulluk edin, ben de sizleri bağışlayayım diyor. Fakat O'nun elçisine inanıp itaat etmeyi kendisine yediremeyen, başka varlıkları O'na ortak koşan[22] kibirli kimseleri ise cehennem ateşiyle cezalandıracağını belirtiyor.

61-65. Çünkü Allah'a şirk koşanlar çok büyük bir haksızlık ve nankörlük yapmaktadırlar. Baksanıza, içerisinde yaşadığınız şu muhteşem kâinatı sizler için yaratan, altınızdaki yeryüzünü sağlam bir yerleşim yeri, üzerinizdeki gökyüzünü muazzam bir bina şeklinde inşa eden, sizleri en mükemmel şekilde yaratıp en güzel rızıklarla nimetlendiren, dinlenip huzur bulmanız için geceyi var eden, çalışıp kazanmanız için aydınlık gündüzü yaratan Allah olduğu halde nasıl olur da başka varlıkları O'na ortak koşarsınız? Allah'tan başka varlıkların

21 Taberî.

22 Merâgî.

bu güç ve kudrete sahip olmadıkları, size bütün bu nimetleri sağlayamayacakları bu kadar açıkça ortada iken nasıl olur da O'na karşı nankörlük edersiniz? Bu yaptığınız yanlıştır! Kulluk edilmeye lâyık olan yegâne varlık Allah'tır. Şu halde sizler de başka varlıkları şefaatçi kabul edip ortak koşmaktan vazgeçip sadece Allah'a kulluk edin! Bütün varlıkların yaratıcısı ve yegâne ilâh O'dur, kulluk yalnızca O'nadır!

66-69. Ey elçimiz Muhammed! Mekkeli müşriklere tevhidi şöyle anlat! "Ey müşrikler! Ben, rabbimden gelen ilâhî vahye uyuyor ve sizlerin ortak koşmakta olduğunuz şeylere itibar etmiyorum. Rabbim bana, sadece kendisine kulluk etmemi emretmiştir. Sizler de benim gibi yapınız ve O'na ortak koşmayı bırakınız. Görmez misiniz ki Allah sizleri topraktan ve basit bir damla sudan yaratmıştır. O'nun yarattığı bu hayat düzeni içerisinde çocukluk yıllarında zayıf bir varlık iken gençliğinizde güçlü kuvvetli hale gelmekte, yaşlandıkça güçten düşmektesiniz. Kiminiz genç yaşta, kiminiz ileri yaşlarda hayata veda etmektesiniz. Bütün bunlar sizlere ders verecek hususlardır. Hayatı veren de alan da Allah'tır. Her şey O'nun egemenliği altındadır. Allah'ın yegâne ilâh olduğunu gösteren bunca delili görmezden gelen ve O'ndan başka varlıkları ona ortak koşan müşrikler[23] nasıl da hakikatten sapmış durumdadırlar!

24. Cüz
40. Sûre
Mü'min 60-76

70-76. Elçimiz Muhammed'in peygamberliğini ve ona gönderdiğimiz vahyi inkâr eden müşrikler, eğer tövbe edip inanmazlarsa bunun cezasını göreceklerdir. Boyunlarına demir prangalar vurulu halde kaynar sulara gömülecek, cehennem ateşine sürükleneceklerdir. O gün onlara, "Hani, dünyada kendilerini şefaatçi olarak gördüğünüz, size yardım edeceklerini umduğunuz varlıklar nerede?" diye sorulduğunda ise, "Yanılmışız, bugün yanımızda değiller, meğer şefaatçi kabul edip tâzimde bulunduğumuz varlıklar birer hiç imişler"[24] diyeceklerdir. Bunun üzerine onlara şöyle denilecektir: "Dünya hayatında, hiç hakkınız olmadığı halde Allah'a şirk koşmanız ve sizleri uyarmakta olan peygambere karşı kaba tavır takınmanız sebebiyle bu cezaya müstehak olmuş bulunuyorsunuz. Bu yüzden şimdi girin cehenneme! Sizin gibi küstah müşriklerin yeri başka neresi olabilir ki?"

[23] Taberi.

[24] Zemahşerî.

24. Cüz
40. Süre
Mu'min 77-85

فَاصْبِرْ اِنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّۚ فَاِمَّا نُرِيَنَّكَ بَعْضَ الَّذ۪ي نَعِدُهُمْ اَوْ نَتَوَفَّيَنَّكَ فَاِلَيْنَا يُرْجَعُونَ ﴿٧٧﴾ وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا
رُسُلًا مِنْ قَبْلِكَ مِنْهُمْ مَنْ قَصَصْنَا عَلَيْكَ وَمِنْهُمْ مَنْ لَمْ نَقْصُصْ عَلَيْكَۜ وَمَا كَانَ لِرَسُولٍ اَنْ يَأْتِيَ بِاٰيَةٍ اِلَّا
بِاِذْنِ اللّٰهِۚ فَاِذَا جَٓاءَ اَمْرُ اللّٰهِ قُضِيَ بِالْحَقِّ وَخَسِرَ هُنَالِكَ الْمُبْطِلُونَ ﴿٧٨﴾ اَللّٰهُ الَّذ۪ي جَعَلَ لَكُمُ الْاَنْعَامَ
لِتَرْكَبُوا مِنْهَا وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ ﴿٧٩﴾ وَلَكُمْ ف۪يهَا مَنَافِعُ وَلِتَبْلُغُوا عَلَيْهَا حَاجَةً ف۪ي صُدُورِكُمْ وَعَلَيْهَا وَعَلَى
الْفُلْكِ تُحْمَلُونَ ﴿٨٠﴾ وَيُر۪يكُمْ اٰيَاتِه۪ فَاَيَّ اٰيَاتِ اللّٰهِ تُنْكِرُونَ ﴿٨١﴾ اَفَلَمْ يَس۪يرُوا فِي الْاَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ
كَانَ عَاقِبَةُ الَّذ۪ينَ مِنْ قَبْلِهِمْ كَانُٓوا اَكْثَرَ مِنْهُمْ وَاَشَدَّ قُوَّةً وَاٰثَارًا فِي الْاَرْضِ فَمَٓا اَغْنٰى عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ
﴿٨٢﴾ فَلَمَّا جَٓاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَرِحُوا بِمَا عِنْدَهُمْ مِنَ الْعِلْمِ وَحَاقَ بِهِمْ مَا كَانُوا بِه۪ يَسْتَهْزِؤُنَ ﴿٨٣﴾
فَلَمَّا رَاَوْا بَأْسَنَا قَالُٓوا اٰمَنَّا بِاللّٰهِ وَحْدَهُ وَكَفَرْنَا بِمَا كُنَّا بِه۪ مُشْرِك۪ينَ ﴿٨٤﴾ فَلَمْ يَكُ يَنْفَعُهُمْ ا۪يمَانُهُمْ لَمَّا رَاَوْا
بَأْسَنَا سُنَّتَ اللّٰهِ الَّت۪ي قَدْ خَلَتْ ف۪ي عِبَادِه۪ۚ وَخَسِرَ هُنَالِكَ الْكَافِرُونَ ﴿٨٥﴾

77. Ey Muhammed! Müşriklerin senin peygamberliğine inanmadıklarını ve seni küçümsediklerini biliyoruz. Fakat sen sabır ve kararlılıkla devam et! Biz, onları uyardığımız azabın bir kısmını daha sen hayatta iken başlarına getirebileceğimiz gibi senden sonra da getirebiliriz. Fakat her hâlükârda hepiniz ölecek ve huzurumuzda hesap vereceksiniz. O gün onları ateş azabıyla cezalandıracak, seni ise cennet ile nimetlendireceğiz.[25]

78. Peygamber olduğuna inanmak için senden sürekli mûcizeler isteyip durmalarına aldırma! Şunu iyi bil ki bu zamana kadar, kimini sana anlattığımız kimini de anlatmadığımız nice peygamberler gönderdik. Bu peygamberlerin hiçbiri, Allah'ın izni ve iradesi dışında bir mûcize gerçekleştirebilecek güce sahip değillerdi. Senin gerçek bir peygamber olduğunun kanıtı olarak başlarına bir an önce ilâhî azabın gelmesini isteyen müşrikler bilsinler ki Allah'ın belirlediği vakit gelince yani onların iman etmeyecekleri kesinleşince azap da tahakkuk eder, işte o zaman ilâhî emir gereği helâk edilirler.

25 Taberî.

GEÇMİŞ TOPLUMLARIN BAŞLARINA GELENLERDEN DERSLER

79-85. Ey müşrikler! Sahip olduğunuz bütün nimetleri sizlere bahşeden Allah'a karşı nasıl nankörlük edersiniz? Baksanıza, gerek binek olarak gerek başka amaçlarla kullandığınız; etlerinden, sütlerinden, yünlerinden ve daha birçok özelliğinden faydalandığınız hayvanları yaratıp sizin istifadenize sunan Allah değil midir? Yarattığı kâinat düzeni içerisinde sizlere denizler üzerinde gemilerle yüzme imkânı veren O değil midir? Allah, kendisinden başka varlıklara kulluk etmemeniz gerektiğini gösteren âyetleri işte böyle açık açık ortaya koymaktadır. Artık bütün bu âyetlerden öğüt almıyorsanız, geçmişte helâk edilen müşriklerin sonlarının nasıl olduğuna bir bakınız! Onlar sizden daha güçlü ve gelişmiş idiler. Fakat Allah'ın peygamberleri onlara ilâhî mesajları getirdikleri vakit tıpkı sizin, elçimiz Muhammed'e yaptığınız gibi onları yalanlamışlar, kendi bilgi ve inançlarıyla övünüp şirki savunur olmuşlardı. Allah tarafından hesaba çekileceklerini kabul etmemiş ve kendilerini uyaran peygamberlerle alay etmişlerdi. Bununla beraber ilâhî azap karşısında güçleri kendilerine bir fayda sağlamadı. İş işten geçtikten sonra pişman oldular, iman ettiklerini, şirk inancını terkettiklerini söylediler. Fakat azabımızı gördükleri anda iman etmeleri elbette ki onlara bir fayda sağlayacak değildi. Zaten bu, Allah'ın insan toplumlarında her zaman uygulayageldiği bir kuraldır. İnsan, elinde fırsat varken inanmalıdır. İş işten geçtikten sonra iman etmek fayda vermez, o an geldiği zaman, o zamana kadar Allah'ın elçilerini inkâr edip O'na şirk koşanlar helâk edilirler. İşte Allah sizlere bu fırsatı vermekte, inanmanız için elçisini göndermektedir. Bu yüzden, yapmanız gereken şey şirkten vazgeçmek ve elçimiz Muhammed'e iman etmektir. Bunu yapmadığınız takdirde sahip olduğunuz gücün sizi koruyacağını sakın düşünmeyin.

24. Cüz
40. Sûre
Mu'min 77-85

KIRK BİRİNCİ SÛRE

FUSSILET

Açık ve anlaşılır Kur'an.

Mekke döneminin yedi - dokuzuncu yılları arasında, Hz. Peygamber ve kendisine inananların Ebû Tâlib mahallesinde muhasara altında tutuldukları dönemde vahyedilmiştir.[1] Müşriklere yöneltt iği uyarılar başta olmak üzere birçok noktada, bir önceki Mü'min sûresi ile ortaklık arzeder. Diğer taraftan yaratılıştaki mükemmel âhenge vurgu yapılarak Allah'ın azametine dikkat çekilir. Bazı varlıkları Allah nezdinde şefaatçi kabul edip tâzim etmenin yanlışlığı ortaya konulur. Hz. Peygamber'e ve müminlere teselli verilirken, müşriklere uyarılarda bulunulur.

Elli dört âyetten oluşan sûreyi muhtevasına göre aşağıdaki gibi tasnif etmek mümkündür.

1 Câbirî.

٤١ / سورة فصلت
بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

حٰمٓ ﴿١﴾ تَنْز۪يلٌ مِنَ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِۚ ﴿٢﴾ كِتَابٌ فُصِّلَتْ اٰيَاتُهُ قُرْاٰنًا عَرَبِيًّا لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَۙ ﴿٣﴾ بَش۪يرًا وَنَذ۪يرًاۚ
فَاَعْرَضَ اَكْثَرُهُمْ فَهُمْ لَا يَسْمَعُونَ ﴿٤﴾

AÇIK ve ANLAŞILIR KUR'AN

1. Hâ mîm![2]

2-4. Ey müşrikler! Elçimiz Muhammed'e vahyetmekte olduğumuz ve sizlere tevhidin bütün delillerini tafsilâtlı olarak anlatan, kendisine iman edenlere cennet müjdesi, iman etmeyenlere ise cehennem uyarısı yapan bu Kur'an, onun kendi sözü değil, anlamanız için sizin dilinizle vahyettiğimiz ilâhî vahiydir. Ne var ki çoğunuz kibrinizden dolayı, elçimizin bu çağrısına kulak vermemekte, Kur'an'ın ilâhî vahiy olduğuna iman etmemektesiniz.[3]

---

[2] Hurûf-ı mukattaa olarak adlandırılan bu harflerle ilgili olarak Bakara sûresinin 1. âyetindeki dipnota bakınız.

[3] Taberî.

وَقَالُوا قُلُوبُنَا ف۪ٓي اَكِنَّةٍ مِمَّا تَدْعُونَٓا اِلَيْهِ وَف۪ٓي اٰذَانِنَا وَقْرٌ وَمِنْ بَيْنِنَا وَبَيْنِكَ حِجَابٌ فَاعْمَلْ اِنَّنَا عَامِلُونَ ﴿٥﴾
قُلْ اِنَّمَٓا اَنَا۬ بَشَرٌ مِثْلُكُمْ يُوحٰٓى اِلَيَّ اَنَّمَٓا اِلٰهُكُمْ اِلٰهٌ وَاحِدٌ فَاسْتَق۪يمُٓوا اِلَيْهِ وَاسْتَغْفِرُوهُۜ وَوَيْلٌ لِلْمُشْرِك۪ينَۙ
﴿٦﴾ اَلَّذ۪ينَ لَا يُؤْتُونَ الزَّكٰوةَ وَهُمْ بِالْاٰخِرَةِ هُمْ كَافِرُونَ ﴿٧﴾ اِنَّ الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ اَجْرٌ
غَيْرُ مَمْنُونٍ ﴿٨﴾ قُلْ اَئِنَّكُمْ لَتَكْفُرُونَ بِالَّذ۪ي خَلَقَ الْاَرْضَ ف۪ي يَوْمَيْنِ وَتَجْعَلُونَ لَهُٓ اَنْدَادًاۜ ذٰلِكَ رَبُّ
الْعَالَم۪ينَۚ ﴿٩﴾ وَجَعَلَ ف۪يهَا رَوَاسِيَ مِنْ فَوْقِهَا وَبَارَكَ ف۪يهَا وَقَدَّرَ ف۪يهَٓا اَقْوَاتَهَا ف۪ٓي اَرْبَعَةِ اَيَّامٍۜ سَوَٓاءً لِلسَّٓائِل۪ينَ
﴿١٠﴾ ثُمَّ اسْتَوٰٓى اِلَى السَّمَٓاءِ وَهِيَ دُخَانٌ فَقَالَ لَهَا وَلِلْاَرْضِ ائْتِيَا طَوْعًا اَوْ كَرْهًاۜ قَالَتَٓا اَتَيْنَا طَٓائِع۪ينَ ﴿١١﴾
فَقَضٰيهُنَّ سَبْعَ سَمٰوَاتٍ ف۪ي يَوْمَيْنِ وَاَوْحٰى ف۪ي كُلِّ سَمَٓاءٍ اَمْرَهَاۜ وَزَيَّنَّا السَّمَٓاءَ الدُّنْيَا بِمَصَاب۪يحَۗ وَحِفْظًاۜ
ذٰلِكَ تَقْد۪يرُ الْعَز۪يزِ الْعَل۪يمِ ﴿١٢﴾

24. Cuz
41. Sûre
Fussılet 5-12

5-8. Ey elçimiz Muhammed! Müşriklerin senin tevhit çağrına karşı âdeta alay edercesine, "Söylediklerin aklımıza yatmıyor, zaten söylediklerinde de pek kulak verilecek bir şey yok,[4] üstelik seninle aramızda aşılmaz engeller var,[5] çünkü bizim ilâhlarımızı inkâr ediyorsun.[6] Bundan böyle istediğini yap, görelim bakalım!" dediklerini biliyoruz. Sen onların bu tavırlarına aldırma ve şöyle cevap ver: "Ben bir melek değilim, sizler gibi insanım,[7] fakat Allah beni peygamber olarak seçip kendisinden başka hiçbir şeye kulluk etmememiz gerektiğini vahyetmiştir. O halde gelin benim peygamberliğimi kabul edin,[8] şirkten tövbe edip tevhide dönün. Çünkü âhiret sorumluluğunun bilinci ile yaşamayan, inançlarını ve gönüllerini şirk pisliğinden temizlemeyen sizin gibi müşriklerin sonu kötü olacaktır.[9] Tevhide ve peygamberlere iman edip ilâhi emir ve yasaklara uygun yaşayanlar Allah tarafından, bitmez tükenmez bir ödüle lâyık görüleceklerdir."

---

4 Taberî.

5 Cümlede "artık" ifadesiyle zikrettiğimiz vurgu için bk. Zemahşerî.

6 Taberî.

7 Zemahşerî.

8 Zemahşerî.

9 Yedinci âyette geçen zekât kelimesinin İslâm'ın kurumsal zekât ibadetini ifade etmediği açıktır. Çünkü bu âyet, zekât ibadetinin henüz farz kılınmadığı Mekke döneminde nâzil olmuştur. Bununla beraber buradaki zekât kelimesinin "yoksullara yardımcı olmak" anlamında olduğu düşünülebilir (bk. Merâgî). Diğer taraftan sahâbeden İbn Abbas ve tâbiînden İkrime gibi âlimlerden, bu âyette geçen "zekât vermek" ibaresinin "şirki terketmek ve tevhidi kabul etmek" şeklinde bir tefsir de

KÂİNATIN YARATILIŞININ TEVHİDE DELÂLETİ

9-12. Ey elçimiz Muhammed! Allah katında bazı varlıkları şefaatçi kabul edip ona ortak koşan müşriklere şöyle seslen: "Sizler sadece Allah'a kulluk etmek yerine O'na ortaklar koşarak Allah'ın sizlere verdiği nimetlere nankörlük etmiş oluyorsunuz. Oysa yaşamınız için yeryüzünü, dağları, ırmakları, bitkileri yaratan, gökyüzünü inşa ederek dünyayı mükemmel hale getiren ve istifadenize sunan Allah'tır.[10] Yer, gök ve bütün kâinat O'nundur.[11] Muazzam bir düzen içerisinde yaratılan şu kâinatta bulunan her şey O'nun mutlak egemenliği altındadır. Dolayısıyla O'nun vahyettiği Kur'an'a, müşriklerin iddia ettiği gibi cinlerin veya şeytanların müdahale etmeleri mümkün olmadığı gibi, O'nun elçisinin cinlerle irtibat kurduğunu iddia eden mecnun, şair ve kâhin gibi kimselere benzetmek de asılsız ve yakışıksızdır. Allah'a ortak koşmak düpedüz nankörlüktür."

nakledilmektedir (bk. Taberî). Tefsirlerde de bu anlam verilmiştir (bk. *Teysîr*). Bunlardan başka, bu âyetin Mekkeli müşriklerin Kâbe'ye ibadet için gelenlere yaptıkları yardımlardan Hz. Peygamber'e inananları mahrum etmelerine cevap olduğu da belirtilmiştir (bk. Ferrâ).

"Yevm" kelimesiyle ilgili açıklamamız için Secde sûresinin 4. âyetindeki dipnota bakılabilir.

Bu âyetlerde yer ve göğün temsili diyaloglarından çıkan netice bu olsa gerektir. Paragrafın başında Allah'ın nimeti, bu bölümünde ise mutlak egemenliği vurgulanmakta, böylece ona şirk koşmanın abesliği ortaya konmaktadır.

فَاِنْ اَعْرَضُوا فَقُلْ اَنْذَرْتُكُمْ صَاعِقَةً مِثْلَ صَاعِقَةِ عَادٍ وَثَمُودَۜ ﴿١٣﴾ اِذْ جَٓاءَتْهُمُ الرُّسُلُ مِنْ بَيْنِ اَيْدِيهِمْ
وَمِنْ خَلْفِهِمْ اَلَّا تَعْبُدُٓوا اِلَّا اللّٰهَۜ قَالُوا لَوْ شَٓاءَ رَبُّنَا لَاَنْزَلَ مَلٰٓئِكَةً فَاِنَّا بِمَٓا اُرْسِلْتُمْ بِه۪ كَافِرُونَ ﴿١٤﴾ فَاَمَّا عَادٌ
فَاسْتَكْبَرُوا فِي الْاَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَقَالُوا مَنْ اَشَدُّ مِنَّا قُوَّةًۜ اَوَلَمْ يَرَوْا اَنَّ اللّٰهَ الَّذ۪ي خَلَقَهُمْ هُوَ اَشَدُّ مِنْهُمْ قُوَّةًۜ
وَكَانُوا بِاٰيَاتِنَا يَجْحَدُونَ ﴿١٥﴾ فَاَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ ر۪يحًا صَرْصَرًا ف۪ٓي اَيَّامٍ نَحِسَاتٍ لِنُذ۪يقَهُمْ عَذَابَ الْخِزْيِ فِي
الْحَيٰوةِ الدُّنْيَاۜ وَلَعَذَابُ الْاٰخِرَةِ اَخْزٰى وَهُمْ لَا يُنْصَرُونَ ﴿١٦﴾ وَاَمَّا ثَمُودُ فَهَدَيْنَاهُمْ فَاسْتَحَبُّوا الْعَمٰى عَلَى
الْهُدٰى فَاَخَذَتْهُمْ صَاعِقَةُ الْعَذَابِ الْهُونِ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَۚ ﴿١٧﴾ وَنَجَّيْنَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا وَكَانُوا يَتَّقُونَ۟ ﴿١٨﴾
وَيَوْمَ يُحْشَرُ اَعْدَٓاءُ اللّٰهِ اِلَى النَّارِ فَهُمْ يُوزَعُونَ ﴿١٩﴾ حَتّٰٓى اِذَا مَا جَٓاؤُ۫هَا شَهِدَ عَلَيْهِمْ سَمْعُهُمْ وَاَبْصَارُهُمْ
وَجُلُودُهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٢٠﴾ وَقَالُوا لِجُلُودِهِمْ لِمَ شَهِدْتُمْ عَلَيْنَاۜ قَالُٓوا اَنْطَقَنَا اللّٰهُ الَّذ۪ٓي اَنْطَقَ كُلَّ شَيْءٍ
وَهُوَ خَلَقَكُمْ اَوَّلَ مَرَّةٍ وَاِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٢١﴾ وَمَا كُنْتُمْ تَسْتَتِرُونَ اَنْ يَشْهَدَ عَلَيْكُمْ سَمْعُكُمْ وَلَٓا اَبْصَارُكُمْ وَلَا
جُلُودُكُمْ وَلٰكِنْ ظَنَنْتُمْ اَنَّ اللّٰهَ لَا يَعْلَمُ كَث۪يرًا مِمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٢٢﴾ وَذٰلِكُمْ ظَنُّكُمُ الَّذ۪ي ظَنَنْتُمْ بِرَبِّكُمْ اَرْدٰيكُمْ
فَاَصْبَحْتُمْ مِنَ الْخَاسِر۪ينَ ﴿٢٣﴾

24. Cüz
41. Süre
Fussılet 13-23

ÂD ve SEMÛD KAVİMLERİNİN HELÂKİ ÜZERİNDEN MÜŞRİKLERE SON UYARI

13-18. Eğer buna rağmen seni yalanlamaya ve tevhitten yüz çevirmeye devam ederlerse o zaman onlara şöyle de: "Ben sizi uyardım! Tıpkı Âd ve Semûd kavimleri gibi ilâhî azaba mâruz kalabilirsiniz. Vaktiyle onlara da peygamberler tevhit mesajını getirmiş, onlar ise, "Allah peygamber göndermek isteseydi melek gönderirdi, sizin gibi insanlardan peygamber mi olur, biz size inanmıyoruz" demişlerdi. Âd kavminin ileri gelen inkârcıları, sahip olduğu güç ve kuvvete aldanarak kibirlenmiş, Allah'ın kendilerinden daha güçlü toplumlar yarattığını düşünmeksizin "Bizden güçlüsü mü var!" diye peygamberlere karşı kibirlenmişlerdi. Bunun üzerine Allah, aralıksız olarak günlerce devam eden bir kasırga ile onları yerle bir etmişti. Kendilerini âhirette bekleyen o müthiş azaba mâruz kalmadan önce dünya hayatında böylesi ağır bir azaba uğrayıp çaresiz kalmışlardı. Semûd halkı ise Allah'ın kendilerine gösterdiği dosdoğru tevhit yolu dururken şirki tercih etmiş, peygamberlere iman edip dünya ve âhiret mutluluğunu kazanma fırsatına sahip oldukları halde bu fırsatı geri çevirmişlerdi. Bu yüzden Allah onları alçaltıcı bir azaba mâruz bıraktı. Peygamberlere iman edip şirk inancından uzak olanlar ise bu ilâhî azaba mâruz kalmaktan kurtulmuşlardı. İşte ben size mesajımı tebliğ etmiş bulunuyorum. Artık sizler bu iki toplumun başına gelenlerden ders almalı ve kararınızı vermelisiniz!"

HESAP GÜNÜ UYARISI

19-23. Ey müşrikler! Muhammed'in peygamberliğine inanmamakta ısrar ederken şunu unutmayın. Sizin gibi peygamber düşmanı müşrikler kıyamet gününde toplu olarak cehennem ateşinin başında toplatılacak ve yaptıklarının yanlış olduğunu itiraf etmek durumunda kalacaklardır, çünkü gözleri, kulakları ve derileri yaptıklarına şahitlik edecektir. Organlarının bu şahitliğine içerleyip, "Size ne oluyor! Niçin aleyhimize şahitlik ediyorsunuz?" dediklerinde ise "Her şeye hâkim ve kâdir olan rabbimizin emri ile hareket ediyoruz, her şeyi kendi diliyle konuşturan Allah bizleri de dile getirdi!" cevabını alacaklardır. Ey kendilerini doğru yolda gören ve şirk ile iftihar eden müşrikler! Dünyada aleni olarak şirk koşan ve bununla iftihar eden siz değil miydiniz? O halde neden şimdi bu halinizin uzuvlarınız tarafından ifşa edilmesini yadırgıyorsunuz. Doğrusu sizler birçok davranışınızın Allah nezdinde makbul olduğunu iddia ediyordunuz. İşte bu düşünceniz sizi şirkte ısrar etmeye ve helâk olmaya sürükledi.[12]

24. Cüz
41. Süre
Fussılet 13-23

12 Bu ifade genellikle "Siz (günahları işlerken) kulaklarınızın, gözlerinizin ve derilerinizin, aleyhinize şâhitlik etmesinden sakınmıyordunuz. Yaptıklarınızın çoğunu Allah'ın bilmediğini sanıyordunuz. İşte bu sizin, Rabbiniz hakkında beslediğiniz zannınızdır. O, sizi mahvetti de ziyâna uğrayanlardan oldunuz" şeklinde anlaşılmakta ve tercüme edilmektedir. Ancak biz, tefsirlerde de hâkim olduğunu gördüğümüz bu anlayışa, birkaç sebepten dolayı iştirak edemiyoruz. Bunları kısaca şöyle izah etmek mümkündür;

a) Öncelikle İbn Âşûr'un titizlikle tespit ettiği üzere; "وَمَا كُنْتُمْ تَسْتَتِرُونَ أَنْ يَشْهَدَ عَلَيْكُمْ سَمْعُكُمْ وَلَا أَبْصَارُكُمْ وَلَا جُلُودُكُمْ" cümlesi, uzuvlarının kendi aleyhlerinde şehadet etmelerine içerlenen müşriklerin tavırlarının çelişkili olduğuna işaret etmekte ve "dünyada alenen yapıp savunduğunuz davranışlarınızın bugün uzuvlarınız tarafından teşhir edilmesine neden kızıyorsunuz?" anlamına gelmektedir. İbn Âşûr'un ifadeleri şöyledir: "فَالْمَعْنَى: مَا كُنْتُمْ فِي الدُّنْيَا تخفون شرككم وتستترون مِنْهُ بَلْ كُنْتُمْ تَجْهَرُونَ بِهِ وَتَفْخَرُونَ بِاتِّبَاعِهِ فَمَاذَا لَوْمُكُمْ عَلَى جَوَارِحِكُمْ وَأَجْسَادِكُمْ أَنْ شَهِدَتْ عَلَيْكُمْ بِذَلِكَ" (Sizler dünyada şirki gizleyip saklamıyor, aksine aleni olarak yapıp o inanca tâbi olmakla iftihar ediyordunuz. O halde şimdi niçin bu konuda aleyhinize şahitlik yapan uzuvlarınızı kınıyorsunuz?) Müşriklerin kendi inançları ile iftihar ettikleri, kendilerini doğru yolda gördükleri bilinmektedir. Bu durum birçok âyetten de (meselâ En'am 6/48 ve Zuhruf 43/20) anlaşılmaktadır. Nitekim Fahreddin er-Râzî A'râf sûresinin 28. âyetinin tefsirinde, onların kendi davranışlarını "erdem ve itaat" olarak gördüklerini açıkça ifade etmiştir.

b) Müşriklerin kendi inançları ile iftihar ettikleri sübut bulduktan sonra, âyetin devamındaki "وَلٰكِنْ ظَنَنْتُمْ أَنَّ اللّٰهَ لَا يَعْلَمُ كَثِيرًا مِمَّا تَعْمَلُونَ" ifadesini, "Ancak siz yaptıklarınızın çoğunu Allah'ın bilmediğini sanıyordunuz" şeklinde anlamak artık mümkün değildir. Zira "Nasıl olsa Allah benim yaptığımı bilmiyor" diye düşündüğü için kötülük yapan kimse, yaptığı kötülükle iftihar etmez. Böyle düşünmüş olması, davranışının kötü olduğunun ve Allah tarafından bilindiği takdirde cezaya müstehak ola-

فَاِنْ يَصْبِرُوا فَالنَّارُ مَثْوًى لَهُمْۚ وَاِنْ يَسْتَعْتِبُوا فَمَا هُمْ مِنَ الْمُعْتَبِينَ (٢٤) وَقَيَّضْنَا لَهُمْ قُرَنَاءَ فَزَيَّنُوا
لَهُمْ مَا بَيْنَ اَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَحَقَّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ فِى اُمَمٍ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِمْ مِنَ الْجِنِّ وَالْاِنْسِ اِنَّهُمْ
كَانُوا خَاسِرِينَ (٢٥) وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَا تَسْمَعُوا لِهٰذَا الْقُرْاٰنِ وَالْغَوْا فِيهِ لَعَلَّكُمْ تَغْلِبُونَ (٢٦) فَلَنُذِيقَنَّ
الَّذِينَ كَفَرُوا عَذَابًا شَدِيدًا وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ اَسْوَاَ الَّذِى كَانُوا يَعْمَلُونَ (٢٧) ذٰلِكَ جَزَاءُ اَعْدَاءِ اللّٰهِ النَّارُ لَهُمْ
فِيهَا دَارُ الْخُلْدِ جَزَاءً بِمَا كَانُوا بِاٰيَاتِنَا يَجْحَدُونَ (٢٨) وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا رَبَّنَا اَرِنَا الَّذَيْنِ اَضَلَّانَا مِنَ
الْجِنِّ وَالْاِنْسِ نَجْعَلْهُمَا تَحْتَ اَقْدَامِنَا لِيَكُونَا مِنَ الْاَسْفَلِينَ (٢٩) اِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللّٰهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا
تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ الْمَلٰٓئِكَةُ اَلَّا تَخَافُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَاَبْشِرُوا بِالْجَنَّةِ الَّتِى كُنْتُمْ تُوعَدُونَ (٣٠) نَحْنُ اَوْلِيَاؤُكُمْ
فِى الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَفِى الْاٰخِرَةِۚ وَلَكُمْ فِيهَا مَا تَشْتَهِى اَنْفُسُكُمْ وَلَكُمْ فِيهَا مَا تَدَّعُونَ (٣١) نُزُلًا مِنْ غَفُورٍ
رَحِيمٍ (٣٢) وَمَنْ اَحْسَنُ قَوْلًا مِمَّنْ دَعَا اِلَى اللّٰهِ وَعَمِلَ صَالِحًا وَقَالَ اِنَّنِى مِنَ الْمُسْلِمِينَ (٣٣)

24. Cüz
41. Süre
Fussılet 24-33

24. Sizler gibi âhireti hiç umursamadan yaşayan ve Allah'ın peygamberine iman etmeyenlerin varacağı yer cehennemdir. Onun azabına dayanabilirseniz dayanın bakalım! Dünya hayatında iken iman etmeyip de o gün iş işten geçtikten sonra iman etseniz bile kabul edilmeyecektir.

25. Doğrusu müşrikler tıpkı kendileri gibi şeytanlaşmış kimselerle dostluk kurmakta[13] ve tevhitten uzaklaşma konusunda onları desteklemektedirler.

cağının farkında olduğunu gösterir. O halde müşriklerin "Nasıl olsa Allah benim yaptığımı bilmiyor" diye düşünmüş olmaları mümkün değildir. Dolayısıyla " وَلٰكِنْ ظَنَنْتُمْ اَنَّ اللّٰهَ لَا يَعْلَمُ كَثِيرًا مِمَّا تَعْمَلُونَ " "Siz yaptıklarınızın çoğunu Allah'ın bilmediğini sanıyordunuz" anlamına gelmemektedir.

c) Müfessirlerin hemen tamamının bu âyetin tefsirinde yer verdikleri rivayetlerde bazı müşriklerin "Gizlice konuşursak Allah bizi duymaz?" dedikleri ve bu âyetin bu sebeple inzâl edildiği söylenmektedir (bk. Taberî, Râzî). Ancak bu ifadeler, kanaatimizce müşriklerin genel düşüncelerini yansıtmadığı gibi bu âyetin sebeb-i nüzûlü de olmamalıdır. Nitekim ilgili rivayetin devamında müşriklerden biri, "Allah bizim alenî söylediklerimizi bildiğine göre, gizlice söylediklerimizi de bilir" demiştir (bk. *Sahih-i Müslim*, "Sıfâtu'l-münâfıqîn", 2). Bu ifade, onların Allah'ın bazı şeyleri bilmediği şeklinde bir kanaate sahip olmadığını gösterir. Dolayısıyla " وَلٰكِنْ ظَنَنْتُمْ اَنَّ اللّٰهَ لَا يَعْلَمُ كَثِيرًا مِمَّا تَعْمَلُونَ " ifadesini "Ancak siz yaptıklarınızın çoğunu Allah'ın bilmediğini sanıyordunuz" şeklinde anlamanın rivayet açısından da temeli bulunmamaktadır. O halde bu ifadeyi, "Fakat siz birçok davranışınızın Allah nezdinde makbul olduğunu iddia ediyordunuz" şeklinde anlamak daha uygun olacaktır. Bu durumda âyet hem kendi siyakı içindeki bütünlüğe münasip anlaşılmış olacak, hem de nüzûl döneminin verileri ile yani müşriklerin kendi inançlarıyla iftihar ediyor oldukları gerçeği ile çelişik olmayacaktır. *Doğrusunu Allah bilir.*

13 Zemahşerî.

Böylece hep birlikte, yapmakta oldukları şeyin doğruluğuna inanmakta ve geçmişten beri kendilerine benzer kimselerin yoluna girerek cehennem azabına müstehak olmaktadırlar.

26-28. Elçimiz Muhammed'e vahyettiğimiz Kur'an âyetlerinin insanları tevhit yoluna yönlendirmede etkili olacağını gördükleri için aralarında karar almış[14] ve insanların onu dinlemesine engel olmaya çalışmışlardır. Fakat Allah onların bu yaptıklarını bilmektedir ve elbette cezasız bırakacak değildir. Allah'ın peygamberini yalanlamanın ve bu tavrı takınmanın cezası olarak cehennem ateşine girecek ve orada sonsuza kadar[15] kalacaklardır.

24. Cuz
41. Süre
Fussılet 24-33

29. Fakat dünya hayatında başkalarından etkilenerek peygamberleri yalanlayanlar o gün ilâhî azapla karşılaştıklarında pişmanlık içerisinde şöyle diyeceklerdir: "Allahım! bizi bu hale düşüren, tevhitten saptırıp peygamberlere muhalif hale getiren şu elebaşılarını karşımıza çıkar da onları ayaklarımızın altına alalım!"

30-32. Oysa hayatları boyunca tevhit çizgisinde sebat eden, Allah'ın emir ve yasaklarına itaat eden müminler[16] ölüm anında[17] kendilerine gelen meleklerin, "Korkmayınız, üzülmeyiniz, müjdeler olsun size! Şimdi Allah'ın size vaat ettiği cennet nimetine kavuşacaksınız, dünya hayatında olduğu gibi burada da bizler sizin dostlarınız olacağız. Cennette istediğiniz her şeye sahip olabileceksiniz. Bu, merhameti sonsuz, bağışlaması engin olan Allah'ın sizlere bir lutfudur" müjdesini alırlar.

PEYGAMBERİN ÇAĞRISI

33. Ey müşrikler! Allah'ın birliğine iman eden, O'nun emirlerine itaat ederek yaşayan, sadece Allah'a kulluk eden bir müslüman olduğunu ilân eden ve sizleri bu inanca çağıran elçimiz Muhammed'in çağrısından daha güzel bir çağrı mı vardır?

14 Râzî.
15 Taberî.
16 Taberî.
17 Taberî, Zemahşerî.

وَلَا تَسْتَوِي الْحَسَنَةُ وَلَا السَّيِّئَةُ اِدْفَعْ بِالَّتِي هِيَ اَحْسَنُ فَاِذَا الَّذِي بَيْنَكَ وَبَيْنَهُ عَدَاوَةٌ كَاَنَّهُ وَلِيٌّ حَمِيمٌ
(٣٤) وَمَا يُلَقّٰيهَا اِلَّا الَّذِينَ صَبَرُوا وَمَا يُلَقّٰيهَا اِلَّا ذُو حَظٍّ عَظِيمٍ (٣٥) وَاِمَّا يَنْزَغَنَّكَ مِنَ الشَّيْطَانِ نَزْغٌ
فَاسْتَعِذْ بِاللّٰهِ اِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ (٣٦) وَمِنْ اٰيَاتِهِ الَّيْلُ وَالنَّهَارُ وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ لَا تَسْجُدُوا لِلشَّمْسِ
وَلَا لِلْقَمَرِ وَاسْجُدُوا لِلّٰهِ الَّذِي خَلَقَهُنَّ اِنْ كُنْتُمْ اِيَّاهُ تَعْبُدُونَ (٣٧) فَاِنِ اسْتَكْبَرُوا فَالَّذِينَ عِنْدَ رَبِّكَ
يُسَبِّحُونَ لَهُ بِالَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَهُمْ لَا يَسْـَٔمُونَ (٣٨) وَمِنْ اٰيَاتِهِ اَنَّكَ تَرَى الْاَرْضَ خَاشِعَةً فَاِذَا اَنْزَلْنَا عَلَيْهَا
الْمَاءَ اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ اِنَّ الَّذِي اَحْيَاهَا لَمُحْيِ الْمَوْتٰى اِنَّهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ (٣٩) اِنَّ الَّذِينَ يُلْحِدُونَ فِي
اٰيَاتِنَا لَا يَخْفَوْنَ عَلَيْنَا اَفَمَنْ يُلْقٰى فِي النَّارِ خَيْرٌ اَمْ مَنْ يَاْتِي اٰمِنًا يَوْمَ الْقِيٰمَةِ اِعْمَلُوا مَا شِئْتُمْ اِنَّهُ بِمَا
تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ (٤٠)

TEVHİT İTAAT, ŞİRK İSYANDIR

34-36. Ey elçimiz Muhammed! Elbette biz senin bu tevhidin ile müşriklerin sana ve Kur'an'a karşı takındıkları tavrı aynı kefeye koyacak değiliz, çünkü tevhit ile şirk, Allah'a itaat ile isyan bir tutulmaz.[18] Allah, hepinize lâyık olduğunuz karşılığı verecektir. Bu yüzden sen, müşriklerin taşkınlıklarına karşı sabırlı ve dayanıklı ol, onlara karşı yumuşak, anlayışlı ol![19] Eğer bu şekilde onların taşkınlıklarına ve kendini bilmezliklerine sabretmeyi başarırsan, bugün sana karşı amansız düşman olanların bir süre sonra çok yakın dost olduklarını, sana iman ettiklerini göreceksin![20] Fakat bunu ancak büyük bir kararlılık ve sabır sahibi kimselerin başarabileceğini unutma ve şeytan seni bu kararlılığından vazgeçirmeye çalıştığı anda Allah'a dua et, O'ndan yardım dile! O'nun seni ve müşriklerin sana yaptıklarını çok iyi bildiğini, her şeyi duyduğunu unutma!

ALLAH'IN YARATTIĞI VARLIKLARI İLÂHLAŞTIRMANIN ELEŞTİRİSİ

37-38. Allah'tan başka hiçbir varlığın kulluğa lâyık olmadığını gösteren delillerden biri de O'nun yarattığı şu muazzam kâinattır. Güneş, ay, gece ve

18 Taberî.

19 Merâgî.

20 Merâgî.

gündüz hep O'nun kudret ve büyüklüğünü gösteren alâmetlerdir.[21] Ne var ki bazı insanlar Allah'a kulluk etmek yerine, O'nun yarattığı güneşe ve aya tâzimde bulunurlar. Halbuki Allah bunları yaratıp sizin istifadenize sunmuştur. Bu yüzden, onlara değil onların da yaratıcısı olan Allah'a kulluk ediniz. Eğer sizleri tevhide çağıran Muhammed'i peygamberliğe lâyık görmüyor, "Bir insan mı bizi Allah'ın gösterdiği doğru yola götürecek"[22] diyerek ona karşı büyüklük taslıyor, getirdiği mesaja iman etmek ve şirki bir kenara bırakmak istemiyorsanız şunu bilin ki gece gündüz Allah'ı tesbih eden nice değerli muvahhit kullar vardır.[23] Allah'ın sizin kulluğunuza ihtiyacı yoktur.[24] O, tevhidi sizin iyiliğiniz için emretmektedir.

24. Cüz
41. Sûre
Fussılet 34-40

39. Yine Allah'tan başka hiçbir varlığın kulluğa lâyık olmadığını gösteren delillerden biri de, kuraklık döneminde cansız ve bitkin duran toprağın yağmurla birlikte canlanıp yeşermesidir. İşte gökten yağan yağmur ile toprağa böylesine hayat veren Allah, sizleri de öldükten sonra diriltecek ve hesaba çekecektir. Allah'ın gücü ve kudreti sınırsızdır.

40. Tevhidi gösteren bu kadar açık ve net delilleri görmezden gelen ve elçimiz Muhammed'e vahyettiğimiz Kur'an'a iman etmeyen müşriklerin yaptıklarını elbette biliyoruz. Böylelerinin sonu yüzüstü cehennem ateşine atılmak olacaktır. Şimdi söyleyin bakalım ey müşrikler! Kıyamet günü ilâhî azaptan kurtulup cennete gitmek mi, yoksa bu şekilde cehenneme atılmak mı iyidir? Bu dünyada elçimize iman edip Allah'ın emirlerine göre yaşama konusunda tercih sizindir. İstediğinizi tercih edin ama yaptığınız her şeyin Allah tarafından görüldüğünü ve hesaba çekileceğinizi unutmayın!

21 Taberî.

22 "ابشر يهدوننا" (Tegābün 64/6). Ayrıca müşriklerin kibirlerinin Hz. Peygamber'e yönelik olduğu konusunda bk. Râzî.

23 bk. Zemahşerî. Genel olarak tefsirlerde bu kulların melekler olduğu zikredilir. Ancak metinde yansıttığımız üzere, Zemahşerî'nin ifadeleri bizce daha anlamlıdır.

24 Teysîr.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِالذِّكْرِ لَمَّا جَاءَهُمْ وَإِنَّهُ لَكِتَابٌ عَزِيزٌ ﴿٤١﴾ لَا يَأْتِيهِ الْبَاطِلُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَلَا مِنْ خَلْفِهِ
تَنْزِيلٌ مِنْ حَكِيمٍ حَمِيدٍ ﴿٤٢﴾ مَا يُقَالُ لَكَ إِلَّا مَا قَدْ قِيلَ لِلرُّسُلِ مِنْ قَبْلِكَ إِنَّ رَبَّكَ لَذُو مَغْفِرَةٍ وَذُو عِقَابٍ
أَلِيمٍ ﴿٤٣﴾ وَلَوْ جَعَلْنَاهُ قُرْآنًا أَعْجَمِيًّا لَقَالُوا لَوْلَا فُصِّلَتْ آيَاتُهُ ءَأَعْجَمِيٌّ وَعَرَبِيٌّ قُلْ هُوَ لِلَّذِينَ آمَنُوا هُدًى
وَشِفَاءٌ وَالَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ فِي آذَانِهِمْ وَقْرٌ وَهُوَ عَلَيْهِمْ عَمًى أُولَٰئِكَ يُنَادَوْنَ مِنْ مَكَانٍ بَعِيدٍ ﴿٤٤﴾ وَلَقَدْ آتَيْنَا
24. Cuz مُوسَى الْكِتَابَ فَاخْتُلِفَ فِيهِ وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ لَقُضِيَ بَيْنَهُمْ وَإِنَّهُمْ لَفِي شَكٍّ مِنْهُ مُرِيبٍ ﴿٤٥﴾
41. Süre
Fussilet 41-46 مَنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلِنَفْسِهِ وَمَنْ أَسَاءَ فَعَلَيْهَا وَمَا رَبُّكَ بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيدِ ﴿٤٦﴾

KUR'AN'IN İLÂHÎ KAYNAK OLUŞU

41-42. Doğrusu Allah'tan geldiğine inanmadığınız şu Kur'an gerçekten de sonsuz kudret sahibi olan Allah'ın vahyettiği bir kitaptır ve içerdiği mesajlarda en ufak bir yanlışlık söz konusu değildir. İddia ettiğiniz üzere şeytanın yahut diğer varlıkların, elçimize vahyettiğimiz Kur'an'a müdahale edip bir şeyler karıştırmış olmaları asla mümkün değildir. Onu vahyeden, kulluk edilmeye lâyık yegâne kudret olan ve kulları için en iyisini murat eden Allah'tır. Dolayısıyla elçimiz Muhammed'in sizin iddia ettiğiniz gibi kâhin, şair veya mecnunlarla bir tutulması asla doğru değildir.

PEYGAMBER'İN "BEŞER"LİĞİ ve KUR'AN'IN ANLAŞILIR "DİL"İ

43. Ey elçimiz! Müşriklerin senin beşer olmanı bahane ettiklerini, "Allah bize mesaj göndermek isteseydi melek gönderirdi" dediklerini biliyoruz. Fakat sen onların bu sözlerine aldırma! Çünkü onların sana söyledikleri bu sözlerin aynısını, daha önce helâk ettiğimiz toplumlar da peygamberlerine söylemişlerdi. Doğrusu Allah onlara, iman edip kendilerini kurtarmaları için süre tanımaktadır. O, çok merhametlidir. Ancak ısrarla inkâr edenleri de en nihayetinde gerekli cezaya çarptıracaktır.

44. Oysa biz onlara kendi dilleriyle konuşan içlerinden bir insan değil de bir melek göndermiş olsaydık onu anlamayacaklar ve, "Bize anlamayacağımız yabancı bir dille mi hitap ediliyor?" diyerek inkâr edeceklerdi.[25] O halde onların bu bahanelerine aldırma ve şu hakikati söyle: "Bu Kur'an, kendisine iman edenleri doğru yola, tevhide götürür, şirk hastalığından kurtarır. Ama sizler onun bu rehberliğinden istifade etmek yerine âdeta kulakları sağır, gönülleri kararmış bir şekilde davranıyorsunuz. Sanki onun mesajını uzaklardan duymuş, fakat anlamamış gibi davranıyorsunuz!"

45. Nitekim biz daha önce Mûsâ'ya da, tıpkı sana gönderdiğimiz gibi ilâhî kitap göndermiştik, fakat sana olduğu gibi ona da karşı çıkılmıştı. Doğrusu senin rabbin insanlara dünya hayatında inanıp inanmama özgürlüğü vermiş ve onlara yaşamları boyunca bu fırsatı tanımıştır. Eğer onlara vereceği azabı kıyamete ertelememiş[26] olsaydı hepsini derhal helâk ederdi. Çünkü onlar, asılsız iddialara kapılıp hem elçimiz Muhammed, hem de Kur'an hakkında bir türlü şüpheden kurtulamamışlardır.

46. Allah'ın peygamberlerine iman eden ve O'nun emirlerine uygun yaşayanlar kazançlı; tam tersini yapanlar ise zararlı çıkarlar! İman eden kendi lehine, inkâr eden ise kendi aleyhine hareket eder. Ödülü ve cezayı kendisi hak eder. Yoksa Allah kimseye zulmedecek, haksız yere ceza verecek değildir.[27]

[25] Kur'an'ın "Arapça" olarak vahyedilmesine defalarca yapılan vurgunun müşrikler tarafından yapılan bir itiraza cevap olduğu açıktır (ifadenin bir itiraza cevap olmasının gerekliliği konusunda bk. Râzî, Derveze). Bu vurgunun böyle bir itiraza cevaben yapıldığı dikkate alınmadığı takdirde, zaten Arapça olduğu bütün muhataplar açısından mâlûm bir kitabın bu özelliğinin sık sık zikredilmesindeki hikmeti anlamak güçleşmektedir. "Arapça Kur'an" ifadesi işte bu bağlamda düşünüldüğünde, sanki müşriklerin Hz. Peygamber'in beşer olmasına itiraz etmelerine cevap gibidir. Nitekim âyette kullanılan "A'cemî" kelimesi, "anlaşılmaz söz ve bu sözü söyleyen" anlamına gelir (bk. Ebüssuûd). Onlara âdeta, "Size bir melek gönderseydik onu anlamayacaktınız, oysa kendi dilinizi konuşan bir peygamber gönderdik, artık bahane üretmeyi bırakın!" denilmektedir. *Doğrusunu Allah bilir.*

[26] Taberî.

[27] Taberî.

إِلَيْهِ يُرَدُّ عِلْمُ السَّاعَةِ وَمَا تَخْرُجُ مِنْ ثَمَرَاتٍ مِنْ أَكْمَامِهَا وَمَا تَحْمِلُ مِنْ أُنْثَى وَلَا
وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ أَيْنَ شُرَكَائِي قَالُوا آذَنَّاكَ مَا مِنَّا مِنْ شَهِيدٍ ﴿٤٧﴾ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَدْعُونَ مِنْ
لَهُمْ مِنْ مَحِيصٍ ﴿٤٨﴾ لَا يَسْأَمُ الْإِنْسَانُ مِنْ دُعَاءِ الْخَيْرِ وَإِنْ مَسَّهُ الشَّرُّ فَيَئُوسٌ قَنُوطٌ ﴿٤٩﴾ وَلَئِنْ
رَحْمَةً مِنَّا مِنْ بَعْدِ ضَرَّاءَ مَسَّتْهُ لَيَقُولَنَّ هَذَا لِي وَمَا أَظُنُّ السَّاعَةَ قَائِمَةً وَلَئِنْ رُجِعْتُ إِلَى رَبِّي إِنَّ لِي عِنْدَهُ
لَلْحُسْنَى فَلَنُنَبِّئَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِمَا عَمِلُوا وَلَنُذِيقَنَّهُمْ مِنْ عَذَابٍ غَلِيظٍ ﴿٥٠﴾ وَإِذَا أَنْعَمْنَا عَلَى الْإِنْسَانِ
أَعْرَضَ وَنَأَى بِجَانِبِهِ وَإِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ فَذُو دُعَاءٍ عَرِيضٍ ﴿٥١﴾ قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ كَانَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ ثُمَّ كَفَرْتُمْ بِهِ مَنْ
أَضَلُّ مِمَّنْ هُوَ فِي شِقَاقٍ بَعِيدٍ ﴿٥٢﴾ سَنُرِيهِمْ آيَاتِنَا فِي الْآفَاقِ وَفِي أَنْفُسِهِمْ حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُ الْحَقُّ أَوَلَمْ
يَكْفِ بِرَبِّكَ أَنَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ ﴿٥٣﴾ أَلَا إِنَّهُمْ فِي مِرْيَةٍ مِنْ لِقَاءِ رَبِّهِمْ أَلَا إِنَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ مُحِيطٌ ﴿٥٤﴾

MÜŞRİKLERİN KIYAMETTEKİ PİŞMANLIKLARI

47-48. Allah nezdinde bazı varlıkları şefaatçi kabul edip O'na ortak koşan ve kendilerine ilâhî azap uyarısı yapıldığında elçimize, "Vaat ettiğin azabı getir de görelim, ne zamanmış şu bahsettiğin kıyamet?" diye meydan okuyan müşrikler şunu bilmelidirler ki kıyametin ne zaman kopacağını sadece Allah bilir. Allah aynı zamanda onların bu küstahça davranışlarını da görmektedir. Kabuğundan çıkıp tomurcuk açan meyve çekirdeğinden, doğan her canlıya kadar, O'nun bilgisi dışında kalacak hiçbir şey yoktur. Kıyamet günü geldiğinde müşrikleri huzurunda hesap vermek üzere toplayacak ve "Şefaatçi kabul edip ortak koştuğunuz varlıklar nerede?"[28] diyecektir. Onlar ise büyük bir pişmanlık içinde, "Rabbimiz! Sana ortak koştuğumuz varlıkların hiçbir ilâhî güç sahibi olmadıklarını itiraf ediyoruz" diyeceklerdir. Çünkü medet umdukları varlıklar fayda etmemiş ve çaresiz bir şekilde ortada kalakalmış olacaklardır.

---

28 Teysir.

MÜŞRİKLERİN DÜNYADAKİ İKİYÜZLÜLÜKLERİ

49-51. Müşrikler dünya malı ve zenginlik isteyecekleri zaman Allah'a dua etmeyi ihmal etmezler. Başlarına bir sıkıntı geldiği zaman da ümitsiz ve karamsar olurlar. Sıkıntılarını giderip kendilerini bolluğa ve rahatlığa kavuşturduğumuzda şükretmek bir yana, kazandıklarını kendi mârifeti sayar, kıyameti ve hesap gününü umursamaz hale gelirler. Kendilerine ilâhî hesabı hatırlatanlara ise, orada da en güzel kazanca sahip olacaklarını söyleyerek karşılık verirler. Nimetlere karşı nankörlük eder, bütün nimetleri Allah'tan aldıkları halde, başka varlıkları şefaatçi kabul edip şirk koşarlar. Dara düştüklerinde ise, o varlıklara değil Allah'a yalvarmaya başlarlar.

TEVHİT İNANCININ ZAFERİ

52. Ey Muhammed! Senin peygamber, Kur'an'ın da ilâhî kelâm olduğuna inanmayan müşriklere de ki: "Bir düşünün bakalım! Ya gerçekten ben haklıysam, sizler Allah'tan gelen sözleri inkâr ediyorsanız haliniz ne olur? O zaman âhirette kimin durumu daha vahim olur?"

53-54. Gerçek şu ki biz, elçimiz Muhammed'e vahyettiğimiz bu tevhit çağrısını eninde sonunda zafere ulaştıracak, hem çevre bölgelerde hem de bizzat Mekke'de bu dinin yayılmasını nasip ederek Mekkeli müşriklerin onun hak olduğunu anlamalarını sağlayacağız.[29] Tevhidin muzaffer olacağına dair bu ilâhî vaadin tahakkuk ettiğini gördüklerinde, Kur'an'ın her şeyi bilen Allah tarafından inzâl edildiğini de anlayacaklardır.[30] Fakat müşrikler, öldükten sonra Allah'ın huzuruna çıkıp hesaba çekileceklerini pek akıllarına getirmedikleri, mahşer gününü umursamadıkları için böylesine küstah davranabilmektedir. Ancak Allah, elbette ki her şeyden haberdardır.

---

[29] Buradaki "في الآفاق وفى أنفسهم" ifadesi nüzûl ortamı dışına çekilerek çeşitli fikirlere mesnet kılınmaktadır. Ancak Taberî, Matürîdî, Zemahşerî, Nesefî ve daha pek çok müfessirin ifade ettikleri üzere bu cümlenin manası; "onlar Mekke ve Mekke dışında tevhidin zaferine şahit olacaklardır" şeklindedir. *Doğrusunu Allah bilir.*

[30] Nesefî'nin şu ifadeleri, kanaatimizce bu âyetin meramını veciz bir şekilde ortaya koymaktadır; "ومعناه أن هذا الموعود من إظهار آيات الله فى الآفاق وفى أنفسهم سيرونه ويشاهدونه فيتبينون عند ذلك أن القرآن تنزيل عالم الغيب الذى هو على كل شيء شهيد" Âyetin manası şöyledir; Allah'ın âyetlerinin âfakta ve nefislerinde onlara ızhar edileceğine dair bu ilâhî vaadi görüp müşahede edecekler ve o zaman Kur'an'ın gaybı bilen ve her şeye şahit olan Allah tarafından inzâl edildiğini anlayacaklardır."

ŞÛRÂ

Müminlerin aralarındaki dayanışma ve merhamet.

Mekke döneminin yedi - dokuzuncu yılları arasında, Hz. Peygamber ve ashabının Ebû Tâlib mahallesinde muhasara altında tutuldukları dönemde vahyedilmiştir. Müşriklere yöneltiği uyarılar başta olmak üzere birçok noktada Mü'min sûresiyle benzerlik arzeder. Yaratılıştaki âhenge vurgu yapılarak Allah'ın azametine dikkat çekilir, bazı varlıkları şefaatçi telakki edip tâzim etmenin yanlışlığı ortaya konulur. Hz. Peygamber ve ashabına yönelik teselli, müşriklere ise uyarılar vardır.

Elli üç âyetten oluşan sûreyi muhtevasına göre aşağıdaki gibi tasnif etmek mümkündür.

حٰمٓ ﴿١﴾ عٓسٓقٓ ﴿٢﴾ كَذٰلِكَ يُوحٖٓى اِلَيْكَ وَاِلَى الَّذٖينَ مِنْ قَبْلِكَۙ اللّٰهُ الْعَزٖيزُ الْحَكٖيمُ ﴿٣﴾

ALLAH'IN YÜCELİĞİ

1-2. Hâ mîm, ayn sîn kâf![1]

3. Ey elçimiz Muhammed! Müşriklerin senin beşer olmanı ileri sürerek peygamberliğine inanmadıklarını biliyoruz. Fakat bu bir bahaneden ibarettir. Çünkü sen, Allah tarafından gönderilen ilk peygamber değilsin.[2] Allah, sana da tıpkı senden önceki peygamberlere vahyettiği gibi vahyetmektedir. Yarattığı varlıkları en mükemmel şekilde idare eden Allah, gönderdiği peygamberlere düşmanlık edenleri de cezasız bırakmayacaktır.[3]

---

1 Hurûf-ı mukattaa olarak adlandırılan bu harflerle ilgili olarak Bakara sûresinin 1. âyetindeki dipnota bakınız.

2 Teysir.

3 Taberî.

لَهُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ ﴿٤﴾ تَكَادُ السَّمٰوَاتُ يَتَفَطَّرْنَ مِنْ فَوْقِهِنَّ وَالْمَلٰٓئِكَةُ
يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَيَسْتَغْفِرُونَ لِمَنْ فِي الْاَرْضِ اَلَٓا اِنَّ اللّٰهَ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ﴿٥﴾ وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا
مِنْ دُونِهِٓ اَوْلِيَٓاءَ اللّٰهُ حَفِيظٌ عَلَيْهِمْۘ وَمَٓا اَنْتَ عَلَيْهِمْ بِوَكِيلٍ ﴿٦﴾ وَكَذٰلِكَ اَوْحَيْنَٓا اِلَيْكَ قُرْاٰنًا عَرَبِيًّا لِتُنْذِرَ
اُمَّ الْقُرٰى وَمَنْ حَوْلَهَا وَتُنْذِرَ يَوْمَ الْجَمْعِ لَا رَيْبَ فِيهِۜ فَرِيقٌ فِي الْجَنَّةِ وَفَرِيقٌ فِي السَّعِيرِ ﴿٧﴾ وَلَوْ شَٓاءَ
اللّٰهُ لَجَعَلَهُمْ اُمَّةً وَاحِدَةً وَلٰكِنْ يُدْخِلُ مَنْ يَشَٓاءُ فِي رَحْمَتِهِۜ وَالظَّالِمُونَ مَا لَهُمْ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴿٨﴾ اَمِ
اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِٓ اَوْلِيَٓاءَۚ فَاللّٰهُ هُوَ الْوَلِيُّ وَهُوَ يُحْيِي الْمَوْتٰىۘ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٩﴾

25. Cuz
42. Sûre
Şûrâ 4-9

4-5. Allah, yerde ve gökte bulunan her şeyin, bütün kâinatın yaratıcısı ve sahibidir. Sonsuz yücelik ve kudret sahibidir. Buna rağmen müşrikler, hiçbir güç sahibi olmayan varlıklardan medet ummakta, böylece Allah'a ortak koşmaktadırlar. Oysa Allah'a ortak koşmak ve O'nun hakkında bu kadar cüret gösterip böylesine vahim, asılsız ve çirkin bir iddiada bulunulması neredeyse yeri göğü titretecek[4] kadar ağır bir durumdur. Çünkü Allah'ın yüceliği, azameti karşısında bütün kâinat boyun eğmiştir, gökler O'nun azametinden âdeta çatlayacak hale gelir. Müşriklerin medet umup Allah'a ortak koştukları melekler de daima O'na kulluk eder ve yeryüzündeki müminler için dua ederler.

PEYGAMBER'İN GÖREVİ

6. Ey elçimiz Muhammed! Allah, kendi nezdinde bazı varlıkları şefaatçi telakki eden ve ona ortak koşan müşriklerin yaptıklarını çok iyi bilmektedir. Hesap gününde onlara gereken cezayı verecektir. Bu yüzden sen onların tavırları karşısında yılma ve üzülme! Çünkü senin görevin sadece ilâhî mesajı tebliğ etmektir. Onları zorla iman ettirmek gibi bir görevin ve hakkın yoktur. Allah onlara, iman etmeleri için süre tanımaktadır.[5] Çünkü Allah çok bağışlayıcı, çok merhametlidir.

4 Meryem sûresinin 90. âyetinde "neredeyse yeri yaracak, göğü titretecek, dağları yıkıp çökertecek" ifadesi geçiyor. İddianın vahametini anlatan bu ifadeyi dilimizde karşılayan deyim "yeri göğü titretmek"tir (buradaki âyetin Meryem sûresindeki âyet ile irtibatı hakkında bk. İbn Atiyye).

5 Ahmed Mekkî (el-Muin).

7. Ey Muhammed! Her ne kadar müşrikler senin beşer olmanı bahane edip peygamberliğine inanmasalar da,[6] Mekke ve civarındaki insanları uyarman, şirk inancından vazgeçmedikleri takdirde ilâhî azap ile karşılaşacakları hususunda ikaz etmen için onların anlayacakları bir dille, kendi konuştukları Arapça ile sana vahyetmekteyiz. Senin bu uyarını dikkate almayan müşrikler bilmelidir ki hesap günü muhakkak gelecektir ve o gün insanlar ikiye ayrılacaktır; peygamberlere iman eden ve Allah'ın emirlerine uygun yaşayanlar cennete, inkârcılar ise cehenneme gidecektir.

25. Cuz
42. Sûre
Şûrâ 4-9

8-9. Ey Muhammed! Müşriklerin senin risâletini ve tebliğ ettiğin tevhidi ısrarla inkâr etmeleri seni yıldırmasın. Gerçek şu ki Allah onları iman etmeye zorlayacak olsaydı hepsinin sana iman etmesini sağlardı. Fakat O, insanları özgür bırakmış, sadece dileyenin iman edip rahmetine nâil olmasını istemiştir.[7] Peygamberlere iman etmeyenler, kıyamet günü kendilerini ilâhî azaptan koruyacak hiçbir yardımcı bulamayacaklardır. Âhirette kendilerine yardımcı olmalarını umdukları varlıkların yararını göremeyeceklerdir. Çünkü o gün kendilerinin medet umduksinden yardım beklenebilecek tek kudret Allah'tır. O, müşriklerin medet umdukları varlıklar gibi âciz değildir, hayat veren ve can alan yegâne kudrettir. Her şeye gücü yeter. Böyle olduğu için de O'ndan başkasına kulluk edilmez.

6 Kur'an'ın sık sık "Arapça kitap" ifadesini tekrarlamasının böyle bir itiraza cevap olması muhtemeldir. Doğrusunu Allah bilir.

وما اختلفتم فيه من شيء فحكمه إلى الله ذلكم الله ربي عليه توكلت وإليه أنيب ﴿١٠﴾ فاطر السموات
والأرض جعل لكم من أنفسكم أزواجا ومن الأنعام أزواجا يذرؤكم فيه ليس كمثله شيء وهو السميع
البصير ﴿١١﴾ له مقاليد السموات والأرض يبسط الرزق لمن يشاء ويقدر إنه بكل شيء عليم ﴿١٢﴾
شرع لكم من الدين ما وصى به نوحا والذي أوحينا إليك وما وصينا به إبرهيم وموسى وعيسى أن
أقيموا الدين ولا تتفرقوا فيه كبر على المشركين ما تدعوهم إليه الله يجتبي إليه من يشاء ويهدي
إليه من ينيب ﴿١٣﴾ وما تفرقوا إلا من بعد ما جاءهم العلم بغيا بينهم ولولا كلمة سبقت من ربك إلى
أجل مسمى لقضي بينهم وإن الذين أورثوا الكتاب من بعدهم لفي شك منه مريب ﴿١٤﴾

10-12. İşte bu sebeple müşriklere şöyle seslen: "Benim peygamberliğimi inkâr edip tevhide muhalefet etmeniz hususunda son hükmü verecek olan Allah'tır. Ben sadece, her şeyin yaratıcısı olan Allah'a kulluk eder, O'na güvenirim. Sizler ise âciz varlıklardan medet ummaktasınız.[8] Oysa biliyorsunuz ki Allah yerin ve göğün yaratıcısıdır, üreyip çoğalabilmeniz için sizleri de, hayvanları da erkekli ve dişili çiftler halinde yaratan da O'dur. Hiçbir şey O'na benzemez, O'na denk olamaz. Öyleyse nasıl olur da diğer bazı varlıklardan medet umar, âdeta Allah'ı tâzim eder gibi onlara tâzimde bulunursunuz? Doğrusu O, sizin bu yaptıklarınızı görmekte, hakkında söylediğiniz asılsız sözleri işitmektedir ve hesap günü hepinize gereken cezayı verecektir.

Yerde ve göklerde bulunan her şey O'nun hükmü ve tasarrufu altındadır. Yağmurların yağması, bitkilerin bitmesi hep O'nun egemenliği ve tasarrufuyla gerçekleşir.[9] Böylece bütün canlılar O'nun rahmetiyle rızıklanırlar.[10] Hikmeti gereği kimine az, kimine çok rızık verir. O, her şeyden haberdardır. Şu halde yapmanız gereken şey, hiçbir güce sahip olmayan sıradan varlıklardan medet ummak değil, sadece ve sadece Allah'a kulluk etmektir."[11]

---

7 Zemahşerî, Ebüssuûd.

8 Taberî.

9 Râzî.

10 Râzî.

11 Taberî.

13. Ey elçimiz Muhammed! İşte Allah, Kur'an'ı sana vahyetmek suretiyle İbrâhim, Mûsâ ve Îsâ da dahil olmak üzere Nûh'tan beri bütün peygamberlere bildirdiği temel inanç ve ilkeleri belirlemektedir. Bütün bu peygamberlere tevhidi yaşamalarını, emirlerimiz doğrultusunda hareket etmelerini, bu yolda dosdoğru yürümelerini ve asla tevhitten ayrılmamaları gerektiğini bildirmiştik.[12] Fakat şirki bırakıp bu inancı benimsemek ve bir beşer olan Muhammed'in peygamberliğine iman etmek müşriklere çok ağır gelmektedir. Oysa Allah, mesajını iletmek üzere dilediği kişiyi peygamber olarak seçer ve böylece, kendisine yönelmek isteyenlere yol gösterir.

14. Fakat geçmişte gönderdiğimiz ilâhî kitapları öğrenen yahudi ve hıristiyanlar, bütün peygamberlerin ortak mesajı olan tevhit hakikatini iyice anlamalarına rağmen aralarındaki çekişmeler, kıskançlıklar ve haksızlıklar sebebiyle tefrikaya düştüler.[13] Doğrusu rabbin onlara bu yanlışlarından dönmeleri için dünya hayatı boyunca süre tanımamış olsaydı[14] onları derhal cezalandırırdı. Bütün o peygamberlerin ardından şimdi kendilerine ilâhî kitap göndermekte olduğumuz[15] müşrikler de,[16] tıpkı geçmişte ilâhî kitaptan ve tevhitten uzaklaşanlar gibi davranmakta, Muhammed'in peygamberliğinden[17] kuşku duymaktadırlar.

[12] Râzî.

[13] Zemahşerî, Râzî.

[14] "كلمة سبقت من ربك" ifadesi, ilâhî azabın ertelendiğini ve insanlara süre verildiğini ifade eder (bk. Taberî).

[15] " أورثوا " kelimesi "miras almak, gelenek olarak devralmak" anlamına gelebileceği gibi daha umumi bir şekilde "herhangi bir çaba sarfetmeden, ilâhî bir lutuf sonucu sahip olmak" anlamına da gelir (bk. Râgıb). Müşriklerin ilâhî kitap almalarının söz konusu olduğu bu âyette bu anlam daha muhtemeldir (ayrıca " أورثوا " fiiline "müşrikler" şeklinde özne takdir etmemizin gerekçeleri için bk. Ebüssuûd).

[16] Ebüssuûd.

[17] Kurtubî.

فَلِذٰلِكَ فَادْعُۚ وَاسْتَقِمْ كَمَٓا اُمِرْتَۚ وَلَا تَتَّبِعْ اَهْوَٓاءَهُمْۚ وَقُلْ اٰمَنْتُ بِمَٓا اَنْزَلَ اللّٰهُ مِنْ كِتَابٍۚ وَاُمِرْتُ لِاَعْدِلَ
بَيْنَكُمْۜ اَللّٰهُ رَبُّنَا وَرَبُّكُمْۜ لَنَٓا اَعْمَالُنَا وَلَكُمْ اَعْمَالُكُمْۜ لَا حُجَّةَ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْۜ اَللّٰهُ يَجْمَعُ بَيْنَنَاۚ وَاِلَيْهِ الْمَص۪يرُۜ
﴿١٥﴾ وَالَّذ۪ينَ يُحَٓاجُّونَ فِي اللّٰهِ مِنْ بَعْدِ مَا اسْتُج۪يبَ لَهُ حُجَّتُهُمْ دَاحِضَةٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَعَلَيْهِمْ غَضَبٌ وَلَهُمْ
عَذَابٌ شَد۪يدٌ ﴿١٦﴾ اَللّٰهُ الَّذ۪ٓي اَنْزَلَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ وَالْم۪يزَانَۜ وَمَا يُدْر۪يكَ لَعَلَّ السَّاعَةَ قَر۪يبٌ ﴿١٧﴾
يَسْتَعْجِلُ بِهَا الَّذ۪ينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِهَاۚ وَالَّذ۪ينَ اٰمَنُوا مُشْفِقُونَ مِنْهَاۙ وَيَعْلَمُونَ اَنَّهَا الْحَقُّۜ اَلَٓا اِنَّ الَّذ۪ينَ يُمَارُونَ
فِي السَّاعَةِ لَف۪ي ضَلَالٍ بَع۪يدٍ ﴿١٨﴾ اَللّٰهُ لَط۪يفٌ بِعِبَادِه۪ يَرْزُقُ مَنْ يَشَٓاءُۚ وَهُوَ الْقَوِيُّ الْعَز۪يزُ ﴿١٩﴾ مَنْ كَانَ يُر۪يدُ
حَرْثَ الْاٰخِرَةِ نَزِدْ لَهُ ف۪ي حَرْثِه۪ۚ وَمَنْ كَانَ يُر۪يدُ حَرْثَ الدُّنْيَا نُؤْتِه۪ مِنْهَاۙ وَمَا لَهُ فِي الْاٰخِرَةِ مِنْ نَص۪يبٍ ﴿٢٠﴾
اَمْ لَهُمْ شُرَكٰٓؤُا شَرَعُوا لَهُمْ مِنَ الدّ۪ينِ مَا لَمْ يَأْذَنْ بِهِ اللّٰهُۜ وَلَوْلَا كَلِمَةُ الْفَصْلِ لَقُضِيَ بَيْنَهُمْۜ وَاِنَّ الظَّالِم۪ينَ
لَهُمْ عَذَابٌ اَل۪يمٌ ﴿٢١﴾

15. Ey elçimiz Muhammed! Sen onların bu tavırlarına aldırma! Bütün peygamberlere gönderilmiş ortak mesaj olan tevhide çağır. Allah'ın sana emrettiği bu tevhit yolunda sebat et![18] Bu zamana kadar olduğu gibi bundan sonra da onların isteklerine uyma! Onlara de ki: "Ben kendi uydurduğum şeylere değil, ilâhî vahye uyuyorum, bu vahye hiçbir ilâve yapmadan olduğu gibi tebliğ ediyorum.[19] Zaten Allah'ın bana emri de budur.[20] O hepimizin rabbidir, hepimiz O'nun kullarıyız. Fakat madem sizler benim peygamberliğime inanmıyorsunuz, o halde iyi biliniz ki herkes kendi yaptığının karşılığını alacaktır. Hesap gününde Allah hepimizi bir araya getirecek ve kimin haklı olduğunu ortaya çıkaracaktır."

16. Muhammed'in peygamberliğine iman edenleri inançlarından döndürmeye çalışan müşriklerin iddiaları beyhudedir. Söylediklerinin Allah katında hiçbir geçerliliği olmadığı gibi ilâhî azaba da müstehak olmuşlardır. Âhirette kendilerini acı bir azap beklemektedir.

18 İbn Atıyye, Hz. Peygamber'e yönelik bu tür emirlerde zımnen "sebat et" anlamı bulunduğunu kaydeder.

19 Câbirî.

20 Şevkânî.

17-18. Tevhit ve adalet mesajıyla peygamberine Kur'an'ı[21] vahyeden Allah'tır. Oysa müşrikler O'nun peygamberine inanmadıkları gibi hesap gününü de hafife almakta ve kendilerini uyaran elçimize, "Hani nerede kaldı bu kıyamet günü?" diye küstahça konuşmaktadırlar. Ey peygamber! Sen onların bu tavırları karşısında yılgınlık gösterme! Senden bir an önce kıyametin kopmasını isteyen müşrikler büyük bir aldanmışlık içerisindedirler. Çünkü hiç ummadıkları kıyamet çok yakında kopacak ve umursamadıkları hesap günü gelip çatacaktır. Onlar umursamadıkları için acele bir şekilde onu beklermiş gibi sana meydan okuyorlar! Oysa müminler hesap gününün dehşetinden dolayı ürperir ve o günün yakında geleceğini iyiden iyiye bilirler. Kaldı ki âhiret konusunda ileri geri konuşan müşriklerin tutumları tam bir şaşkınlıktan ibarettir.

19-20. Allah kullarına karşı çok merhametli ve lutufkârdır. Sonsuz izzet ve kudret sahibi olduğu halde gönderdiği elçileri inkâr edenleri derhal cezalandırmamakta,[22] onlara mühlet vermektedir. Elçilerine iman eden ve âhiret kazancını sağlamaya çalışan mümin kullarını hem dünyada hem âhirette ödüllendirir. Sadece dünya kazancı peşinde koşan ve Allah'ın elçilerini inkâr edenler ise ancak bu dünyada istediklerini elde eder, fakat âhirette acı bir azaba mâruz kalırlar.

21. Ey Allah'tan başka varlıklardan medet uman ve onları Allah'a ortak koşan müşrikler! Allah hakkındaki bu inançlarınız neye dayanmaktadır? Allah'ın bildirmediği ve izin vermediği bu şirk inancını size, kendilerinden medet umduğunuz o varlıklar mı emrediyor? Biliniz ki Allah, sizlere dünya hayatı boyunca mühlet vermeseydi bu yaptıklarınızdan dolayı hepinizi helâk ederdi. Ancak unutmayınız ki sizin gibi zalimler için âhirette acı bir azap vardır.

[21] Taberi.
[22] İbnü'l-Cevzî.

تَرَى الظَّالِمِينَ مُشْفِقِينَ مِمَّا كَسَبُوا وَهُوَ وَاقِعٌ بِهِمْ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فِي رَوْضَاتِ الْجَنَّاتِ
لَهُمْ مَا يَشَاؤُنَ عِنْدَ رَبِّهِمْ ذٰلِكَ هُوَ الْفَضْلُ الْكَبِيرُ ﴿٢٢﴾ ذٰلِكَ الَّذِي يُبَشِّرُ اللّٰهُ عِبَادَهُ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا
الصَّالِحَاتِ قُلْ لَا اَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ اَجْرًا اِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبٰى وَمَنْ يَقْتَرِفْ حَسَنَةً نَزِدْ لَهُ فِيهَا حُسْنًا اِنَّ اللّٰهَ
غَفُورٌ شَكُورٌ ﴿٢٣﴾ اَمْ يَقُولُونَ افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا فَاِنْ يَشَاِ اللّٰهُ يَخْتِمْ عَلٰى قَلْبِكَ وَيَمْحُ اللّٰهُ الْبَاطِلَ وَيُحِقُّ
الْحَقَّ بِكَلِمَاتِهِ اِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٢٤﴾ وَهُوَ الَّذِي يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ وَيَعْفُوا عَنِ السَّيِّـَٔاتِ
وَيَعْلَمُ مَا تَفْعَلُونَ ﴿٢٥﴾ وَيَسْتَجِيبُ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَيَزِيدُهُمْ مِنْ فَضْلِهِ وَالْكَافِرُونَ لَهُمْ
عَذَابٌ شَدِيدٌ ﴿٢٦﴾ وَلَوْ بَسَطَ اللّٰهُ الرِّزْقَ لِعِبَادِهِ لَبَغَوْا فِي الْاَرْضِ وَلٰكِنْ يُنَزِّلُ بِقَدَرٍ مَا يَشَاءُ اِنَّهُ بِعِبَادِهِ
خَبِيرٌ بَصِيرٌ ﴿٢٧﴾ وَهُوَ الَّذِي يُنَزِّلُ الْغَيْثَ مِنْ بَعْدِ مَا قَنَطُوا وَيَنْشُرُ رَحْمَتَهُ وَهُوَ الْوَلِيُّ الْحَمِيدُ ﴿٢٨﴾ وَمِنْ
اٰيَاتِهِ خَلْقُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَمَا بَثَّ فِيهِمَا مِنْ دَابَّةٍ وَهُوَ عَلٰى جَمْعِهِمْ اِذَا يَشَاءُ قَدِيرٌ ﴿٢٩﴾ وَمَا اَصَابَكُمْ
مِنْ مُصِيبَةٍ فَبِمَا كَسَبَتْ اَيْدِيكُمْ وَيَعْفُوا عَنْ كَثِيرٍ ﴿٣٠﴾ وَمَا اَنْتُمْ بِمُعْجِزِينَ فِي الْاَرْضِ وَمَا لَكُمْ مِنْ دُونِ
اللّٰهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴿٣١﴾

22-23. Ey elçimiz Muhammed! Âhireti umursamayan müşriklerin hesap gününde çok pişman olduklarını göreceksin, fakat pişmanlıkları fayda etmeyecektir. Allah'ın birliğine ve elçilerine iman edip emir ve yasaklarına uyanlar ise cennet bahçelerinde ilâhî nimetlerden diledikleri gibi faydalanacaklardır. İşte tevhide iman eden ve ilâhî emir ve yasaklara uyan mümin kullarına müjdesi budur. Böyle güzel bir yolu tutanların ödülünü Allah fazlasıyla verecektir. Çünkü O, hem bağışlayıcıdır, hem de kendisine kulluk edilmeye lâyık yegâne kudrettir. Kullarının hatalarını bağışlar, güzel davranışlarını ödüllendirir.

Ey elçimiz Muhammed! O müşriklere şöyle seslen: "Ey müşrikler! Ben bu tebliğ görevi için sizden maddî bir karşılık beklemiyorum; sadece bu çağrıya ilgi göstermenizi istiyorum."[23]

24-26. Ey Muhammed! Müşriklerin senin peygamberliğine inanmadıklarını, seni Allah'a iftira atan, yalan yere peygamberlik iddiasında bulunan biri olarak gördüklerini biliyoruz. Oysa bu ne kadar asılsız bir yakıştırmadır. Hiç düşünmezler mi? Sen Allah adına sözler uydurup insanlara anlatacak olsan Allah seni görmeyecek mi? Böyle bir durumda sana engel olamayacak mı?[24] Hayır, doğrusu Allah'a iftira atanlar müşriklerin kendileridir.[25] Allah sana Kur'an'ı vahyetmektedir ve bu vahiy yoluyla tevhit hakikatini apaçık ortaya koyup şirki ortadan kaldırmaktadır. Hepinizin içinden geçenleri bilmektedir ve onlara gerekli karşılığı verecektir. Eğer müşrikler tövbe edip, sana iman eder, Allah'ın emirlerine itaat ederlerse[26] Allah onları affeder. Zira O, birliğine iman eden, emir ve nehiylerine uyanların tövbelerini kabul eder, dualarına icabet eder, hatta istediklerinden fazlasını verir.[27] Bu ilâhî çağrıya kulak vermeyip, tevhidi ve nübüvveti reddetmekte ısrar edenler için ise çetin bir azap vardır.

27. Doğrusu Allah, insanlara sınırsız ölçüde rızık verecek olsaydı, onlar şımarıp azgınlık yaparlardı. Çünkü O, kullarının ne olduklarını, ne yaptıklarını çok iyi bildiği için rızkı belli bir ölçüye göre vermektedir.[28]

28-29. Ey Allah nezdinde bazı varlıkları şefaatçi kabul edip ona ortak koşan müşrikler! Allah, yarattığı bu muhteşem kâinat düzeni içerisinde gökten yağmur yağdıran ve insanlar susuz ve çaresiz kalmışken onların imdadına yetişen yegâne kudrettir. Yerin ve göğün, içerisindeki bütün canlıların yaratılması da Allah'ın yaratıcılığını ve kudretini gösterir. Günü geldiğinde bütün bu varlıkları bir araya toplamaya da kādirdir, hepsinin üzerlerinde egemenlik sahibidir. Bütün varlığın sahibi O'dur, bu yüzden de kulluk edilmeye lâyık yegâne kudrettir. Sizin medet umduğunuz varlıklar ise böyle bir güce sahip değildir.

30-31. Başınıza gelen birçok sıkıntı kendi hatalarınızın sonucudur. Bununla beraber Allah, sizleri her yaptığınız hatadan dolayı da cezalandırmamaktadır. Şunu bilin ki ne sizin ne de bir başkasının, Allah'ın kudretine karşı koyabilecek gücü vardır. O sizi cezalandırmak istediği vakit sizi O'ndan hiçbir şey koruyamaz.

23 Taberî, Şevkânî. Bu âyeti, "Sizden istediğim, aramızdaki akrabalık hatırı için de olsa, beni ve bana inanan insanları rahat bırakmanızdır" (bk. Taberî); "Madem inanmıyorsunuz, bari tebliğ etmeme engel olmayın!" şeklinde anlayanlar da vardır (bk. Râzî).

24 İbn Atıyye.

25 Zemahşerî.

26 Zemahşerî.

27 Zemahşerî.

28 Bazı rivayetlerde bu âyetin Medine'de vahyedildiği söylenmektedir. Fakat içeriğindeki bağlamdan tamamen kopuk bir şekilde tek bir âyetin Medine'de vahyedilmesi bize mâkul gelmemektedir. Bununla beraber âyetin Mekke'de vahyedildiği düşünüldüğünde de, bu bağlamda tam olarak ne anlama geldiğini doğrusu kavrayamadık. Müfessirlerin verdiği anlamı aktarmakla yetindik. *Doğrusunu Allah bilir.*

وَمِنْ اٰيَاتِهِ الْجَوَارِ فِي الْبَحْرِ كَالْاَعْلَامِ (٣٢) اِنْ يَشَاْ يُسْكِنِ الرّ۪يحَ فَيَظْلَلْنَ رَوَاكِدَ عَلٰى ظَهْرِه۪ۜ اِنَّ ف۪ي ذٰلِكَ
لَاٰيَاتٍ لِكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍۙ (٣٣) اَوْ يُوبِقْهُنَّ بِمَا كَسَبُوا وَيَعْفُ عَنْ كَث۪يرٍ (٣٤) وَيَعْلَمَ الَّذ۪ينَ يُجَادِلُونَ ف۪ٓي
اٰيَاتِنَاۜ مَا لَهُمْ مِنْ مَح۪يصٍ (٣٥) فَمَٓا اُو۫ت۪يتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَمَتَاعُ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَاۚ وَمَا عِنْدَ اللّٰهِ خَيْرٌ وَاَبْقٰى لِلَّذ۪ينَ
اٰمَنُوا وَعَلٰى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَۚ (٣٦) وَالَّذ۪ينَ يَجْتَنِبُونَ كَبَٓائِرَ الْاِثْمِ وَالْفَوَاحِشَ وَاِذَا مَا غَضِبُوا هُمْ يَغْفِرُونَۚ
(٣٧) وَالَّذ۪ينَ اسْتَجَابُوا لِرَبِّهِمْ وَاَقَامُوا الصَّلٰوةَۖ وَاَمْرُهُمْ شُورٰى بَيْنَهُمْۖ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَۚ (٣٨) وَالَّذ۪ينَ
اِذَٓا اَصَابَهُمُ الْبَغْيُ هُمْ يَنْتَصِرُونَ (٣٩) وَجَزٰٓؤُا سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِثْلُهَاۚ فَمَنْ عَفَا وَاَصْلَحَ فَاَجْرُهُ عَلَى اللّٰهِۜ اِنَّهُ لَا
يُحِبُّ الظَّالِم۪ينَ (٤٠) وَلَمَنِ انْتَصَرَ بَعْدَ ظُلْمِه۪ فَاُو۬لٰٓئِكَ مَا عَلَيْهِمْ مِنْ سَب۪يلٍۜ (٤١) اِنَّمَا السَّب۪يلُ عَلَى الَّذ۪ينَ
يَظْلِمُونَ النَّاسَ وَيَبْغُونَ فِي الْاَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّۜ اُو۬لٰٓئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ اَل۪يمٌ (٤٢) وَلَمَنْ صَبَرَ وَغَفَرَ اِنَّ ذٰلِكَ
لَمِنْ عَزْمِ الْاُمُورِ (٤٣) وَمَنْ يُضْلِلِ اللّٰهُ فَمَا لَهُ مِنْ وَلِيٍّ مِنْ بَعْدِه۪ۜ وَتَرَى الظَّالِم۪ينَ لَمَّا رَاَوُا الْعَذَابَ يَقُولُونَ
هَلْ اِلٰى مَرَدٍّ مِنْ سَب۪يلٍۚ (٤٤) وَتَرٰيهُمْ يُعْرَضُونَ عَلَيْهَا خَاشِع۪ينَ مِنَ الذُّلِّ يَنْظُرُونَ مِنْ طَرْفٍ خَفِيٍّۜ وَقَالَ
الَّذ۪ينَ اٰمَنُٓوا اِنَّ الْخَاسِر۪ينَ الَّذ۪ينَ خَسِرُٓوا اَنْفُسَهُمْ وَاَهْل۪يهِمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِۜ اَلَٓا اِنَّ الظَّالِم۪ينَ ف۪ي عَذَابٍ مُق۪يمٍ
(٤٥) وَمَا كَانَ لَهُمْ مِنْ اَوْلِيَٓاءَ يَنْصُرُونَهُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِۜ وَمَنْ يُضْلِلِ اللّٰهُ فَمَا لَهُ مِنْ سَب۪يلٍۜ (٤٦)

25. Cüz
42. Süre
Şûrâ 32-46

32-35. Dağlar gibi devâsâ gemilerin denizlerde yüzmesi, O'nun yarattığı bu muhteşem düzen sayesindedir. Bu düzen içerisinde rüzgârları yaratmamış olsaydı gemiler denizlerde yüzemezlerdi. Dileseydi yaptıklarından dolayı onları cezalandırmak üzere, gemilerini batırabilirdi. Fakat O, merhametiyle muamele ederek tövbe etmeleri için onlara süre vermektedir. Bütün bunlar, Allah'ın elçisine iman edenler için son derece ibretli işaretlerdir. Muhammed'in peygamberliğini ve Allah'ın birliğini kabul etmeyenler[29] bilmelidirler ki bu ilâhî kudret karşısında hesap vermekten kurtulma şansları yoktur.

36-39. Ey elçimizi inatla inkâr eden müşrikler! Unutmayın ki dünyada sahip olduğunuz her şey gelip geçicidir. Allah'ın birliğine ve elçisine iman edip O'nun emirlerine uygun yaşayarak kazanacağınız âhiret nimetleri ise hem sonsuz hem de çok daha iyidir. Bu nimetlere lâyık olacak olan müminler peygambere iman eder, kendilerine yaptığımız tevhit[30] ve iman çağrısına uyar. büyük kötülüklerden uzak dururlar. Öfkelerine hâkim olur, sahip oldukları malları yoksullarla paylaşır, namaz kılar (sadece Allah'a secde eder) ve birbirlerine hürmetkâr davranır, istişare ederler.[31] Zor durumlarda birbirlerine destek olurlar.

29 Taberî.

30 Taberî.

40-43. Ey elçimiz Muhammed'e iman edenler! Müşriklerin sizlere karşı yaptıkları kötülüklere denk olarak karşılık verme hakkınız vardır. Ancak, böyle bir hakkı ve gücü olduğu halde daha affedici ve bağışlayıcı davranmak isteyen kişi, gösterdiği sabrın ödülünü Allah katında alacaktır.[32] Doğrusu Allah insanlara zulmeden kimseleri sevmez, fakat haksızlığa uğradığı için kendini savunan kimsenin kınanacak bir tarafı yoktur. Böyleleri herhangi bir müeyyide ile karşılaşmazlar. Müeyyide ile karşılaşacak olanlar, insanlara haksızlık ve zorbalık yapan, başkalarının can, mal emniyetini ihlâl eden[33] kimselerdir. Diğer taraftan, sabırlı ve affedici davrananların yaptıkları takdire şayandır.

44-46. Doğrusu işledikleri zulümler ve peygamberlere karşı takındıkları inkârcı tavırlar neticesinde ilâhî cezaya müstehak olanlar, Allah'ın huzurunda medet umdukları varlıkların yardımını göremezler. Ey elçimiz Muhammed! İşte böylelerinin cehennem azabı ile karşı karşıya geldikleri zaman pişmanlık içinde yalvardıklarını, "Bize ikinci bir şans daha verilemez mi?" dediklerini göreceksin! Zelil ve perişan bir vaziyette cehenneme atılırlarken çaresizlik içinde göz ucuyla etrafa bakındıklarını göreceksin. Müminler ise o gün büyük bir bahtiyarlık içinde şöyle diyeceklerdir: "Bu inkârcı ve zorba kimseler, kendi yaptıklarının sonucu olarak hem kendilerini hem de peşlerinden gidenleri perişan duruma düşürdüler." Gerçekten de böylesi zalimler orada sonu gelmez bir azaba mâruz kalacaklardır. Şefaat bekledikleri, medet umdukları varlıklar o gün kendilerine yardım edemeyecektir. Böylece onların, şirk sebebiyle dalâlette oldukları ve müstehak oldukları cezadan kurtuluş imkânı olmadığı ayan beyan ortaya çıkmıştır.

25. Cüz
42. Süre
Şûrâ 32-46

31 Bu âyette geçen "şûrâ" kelimesi bazı müfessirler tarafından, Akabe biatında Hz. Peygamber'e iman eden ensarın daha önceden kendi aralarında yaptıkları istişareye gönderme olarak tefsir edilmiştir (bk. Mâverdî, Kurtubî, Ebû Hayyân). Şûranın istişare şeklinde anlaşılması ancak bu çerçevede mümkündür. Bunun dışında, Mekke'deki müminlerin aralarında istişare edecekleri herhangi bir husus söz konusu değildir, çünkü müslümanların o dönemde Mekke'de herhangi bir yetkileri bulunmamaktadır. Kanaatimizce şûra kelimesinin "demokrasi" anlamında yorumlanması Kur'an'ı çağın kabullerine göre konuşturmak / konuşlandırmak olacaktır. Bu tür yorumlar bu gibi çağdaş kavram ve düşüncelerin müslümanlarca makbul karşılanmalarına zemin hazırlayacak olsa da, tefsir disiplini açısından sağlıklı bir zemine sahip değildir. Kur'an'ı kendi nüzûl dünyası içinde anlamaya gayret etmek daha sağlıklı bir yoldur. *Doğrusunu Allah bilir.*

32 Taberî.

33 İbn Atıyye.

اسْتَجِيبُوا لِرَبِّكُمْ مِنْ قَبْلِ اَنْ يَأْتِيَ يَوْمٌ لَا مَرَدَّ لَهُ مِنَ اللّٰهِ مَا لَكُمْ مِنْ مَلْجَاٍ يَوْمَئِذٍ وَمَا لَكُمْ مِنْ نَكِيرٍ (47)
فَاِنْ اَعْرَضُوا فَمَٓا اَرْسَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ حَفِيظًاۜ اِنْ عَلَيْكَ اِلَّا الْبَلَاغُۜ وَاِنَّٓا اِذَٓا اَذَقْنَا الْاِنْسَانَ مِنَّا رَحْمَةً فَرِحَ بِهَاۚ
وَاِنْ تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ بِمَا قَدَّمَتْ اَيْدِيهِمْ فَاِنَّ الْاِنْسَانَ كَفُورٌ (48) لِلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِۜ يَخْلُقُ مَا يَشَٓاءُۜ
يَهَبُ لِمَنْ يَشَٓاءُ اِنَاثًا وَيَهَبُ لِمَنْ يَشَٓاءُ الذُّكُورَۙ (49) اَوْ يُزَوِّجُهُمْ ذُكْرَانًا وَاِنَاثًاۚ وَيَجْعَلُ مَنْ يَشَٓاءُ عَقِيمًاۜ
اِنَّهُ عَلِيمٌ قَدِيرٌ (50) وَمَا كَانَ لِبَشَرٍ اَنْ يُكَلِّمَهُ اللّٰهُ اِلَّا وَحْيًا اَوْ مِنْ وَرَٓائِ حِجَابٍ اَوْ يُرْسِلَ رَسُولًا فَيُوحِيَ
بِاِذْنِهِ مَا يَشَٓاءُۜ اِنَّهُ عَلِيٌّ حَكِيمٌ (51) وَكَذٰلِكَ اَوْحَيْنَٓا اِلَيْكَ رُوحًا مِنْ اَمْرِنَاۜ مَا كُنْتَ تَدْرِي مَا الْكِتَابُ وَلَا
الْاِيمَانُ وَلٰكِنْ جَعَلْنَاهُ نُورًا نَهْدِي بِهِ مَنْ نَشَٓاءُ مِنْ عِبَادِنَاۜ وَاِنَّكَ لَتَهْدِٓي اِلٰى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍۙ (52) صِرَاطِ
اللّٰهِ الَّذِي لَهُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِۜ اَلَٓا اِلَى اللّٰهِ تَصِيرُ الْاُمُورُ (53)

[illegible] Cüz
42. Sûre
Şûrâ 47-53

47. Ey müşrikler! Şefaatlerini umup ortak koştuğunuz varlıkların yarar sağlamayacağı hesap günü gelmeden önce elçimizin mesajına iman ediniz! Çünkü o gün muhakkak gelecektir ve hiç kimse o günde kendisine Allah'tan başka bir yardımcı bulamayacaktır.

48-50. Ey elçimiz Muhammed! Eğer senin bu çağrına yine de iman etmiyorlarsa artık kendini üzme! Çünkü biz seni onların başlarına bekçi göndermedik. İman etmemelerinden sen sorumlu değilsin! Senin görevin mesajı duyurmaktır. İşte ilâhî nimetlere karşı nankörlük edenlerin durumları budur. Onlar nimetler içerisindeyken gayet memnundurlar, fakat kendi kusurlarından dolayı sıkıntılar yaşamaya başladıkları vakit nankörlük yapar, hatta seni suçlayarak, "Bütün bunlar senin uğursuzluğun yüzünden başımıza geldi" derler. Oysa bütün varlık Allah'ın mülküdür. Her şeyin yaratıcısı da, sahibi de O'dur. Dilediği gibi yaratır, dilediğine kız çocuğu, dilediğine erkek çocuğu verir. Dilediğine ikisini birden verir ve dilediğine de hiçbirini vermez. Bütün bunları sınırsız ilmi, hikmeti ve kudretiyle yapar.

51. Ey Muhammed'in peygamberliğini reddeden ve buna bahane olarak, "Allah peygamber gönderecek olsaydı melek gönderirdi" diyen Mekke müşrikleri! [34] Bilin ki Allah bundan önce birçok peygambere değişik şekillerde vahyettiği gibi şimdi de elçisi Muhammed'e vahyetmektedir. Nitekim geçmişte peygamberlere kâh bir varlıkta sesini tecelli ettirerek kâh vahiy meleğini gönderek mesajını iletmiştir. Bunun dışında bir yolla sizlere mesajlarını iletmesi söz konusu değildir.[35] O halde bir beşerin peygamber olmasını yadırgayıp da Muhammed'in risâletini reddetmeyin! Bilin ki Allah sizin yakıştırmalarınızdan münezzehtir, melekleri elçi olarak göndermek yerine aranızdan bir beşeri peygamber olarak göndermekle sizin için en uygun olanı yapmaktadır.[36]

52-53. Ey elçimiz Muhammed! Müşriklerin seni yalanlamalarına üzülme, zira biz sana kendi katımızdan vahiy göndermekteyiz![37] Nitekim sen daha önce ilâhî kitapları bilmiyor olduğun halde şimdi geçmişteki ilâhî kitapların mesajının aynısını tebliğ etmektesin. Böylece insanları bütün kâinatın yaratıcısı ve mâliki olan Allah'ın gösterdiği dosdoğru tevhide davet etmektesin. Seni inkâr eden müşrikler şunu iyi bilmelidirler ki herkes sonuçta Allah'ın huzuruna toplanıp hesaba çekilecektir ve onların bu davranışları cezasız kalmayacaktır.[38]

25. Cüz
42. Sûre
Şûrâ 47-53

34 Âyetin müşriklerin bu tür itirazlarına cevap teşkil etmesi konusunda bk. İbn Âşûr.

35 İbn Âşûr'un bu âyetin tefsirindeki şu ifadeleri oldukça önemlidir: "وَدَلَّ ذَلِكَ عَلَى انْتِفَاءِ أَنْ يَكُونَ إِبْلَاغُ مُرَادِ اللّٰهِ تَعَالَى لِأُمَمِ الرُّسُلِ بِغَيْرِ أَحَدِ هَذِهِ الْأَنْوَاعِ الثَّلَاثَةِ أَعْنِى خُصُوصَ نَوْعِ إِرْسَالِ رَسُولٍ بِدَلَالَةِ فَحْوَى الْخِطَابِ فَإِنَّهُ إِذَا كَانَ الرُّسُلُ لَا يُخَاطِبُهُمُ اللّٰهُ إِلَّا بِأَحَدِ هَذِهِ الْأَنْحَاءِ الثَّلَاثَةِ فَالْأُمَمُ أَوْلَى بِأَنْ لَا يُخَاطَبُوا بِغَيْرِ ذَلِكَ مِنْ نَحْوِ مَا سَأَلَهُ الْمُشْرِكُونَ مِنْ رُؤْيَةِ اللّٰهِ يُخَاطِبُهُمْ، أَوْ مَجِيءِ الْمَلَائِكَةِ إِلَيْهِمْ بَلْ لَا يَتَوَجَّهُ إِلَيْهِمْ خِطَابُ اللّٰهِ إِلَّا بِوَاسِطَةِ رَسُولٍ مِنْهُمْ يَتَلَقَّى كَلَامَ اللّٰهِ بِنَحْوٍ مِنَ الْأَنْحَاءِ الثَّلَاثَةِ" "Bu da delâlet etmektedir ki Allah'ın toplumlara mesajını bu üç şeklin dışında bir yolla, yani hususen peygamber göndermenin dışında bir yolla ulaştırması söz konusu değildir. Kelâmın fehvasının delâlet ettiği anlam budur. Çünkü peygamberler ilâhî hitaba ancak bu üç yol ile muhatap oluyorlarsa toplumlar haydi haydi öyle olmalıdır; yani müşriklerin istedikleri tarzda doğrudan kendilerine hitap ya da melekleri göndererek hitap değil, ancak bu üç yoldan biri ile vahiy alan bir peygamber vasıtasıyla hitap söz konusudur."

36 bk. Âlûsî.

37 İbnü'l-Cevzî, İbn Âşûr.

38 Mâverdî, Kurtubî.

KIRK ÜÇÜNCÜ SÛRE

ZUHRUF

25. Cuz
43. Sûre
Zuhruf

Üstünlük vesilesi zannedilen dünya malının âhiret nimeti karşısındaki değersizliği!

Mekke döneminin yedi - dokuzuncu yılları arasında, Hz. Peygamber ashabının Ebû Tâlib mahallesinde muhasara altında tutuldukları dönemde vahyedilmiştir.[1] Müşriklere yönelik uyarılar başta olmak üzere birçok noktada Şûrâ sûresiyle benzerlik arzeder. Mekkeli müşriklerin, insanları Kur'an ve Hz. Peygamber'den uzaklaştırma girişimleri eleştirilir.

Seksen dokuz âyetten oluşan sûreyi muhtevasına göre aşağıdaki gibi tasnif etmek mümkündür.

1 Câbirî.

حٰمٓ ﴿١﴾ وَالْكِتَابِ الْمُبِينِ ﴿٢﴾ اِنَّا جَعَلْنَاهُ قُرْاٰنًا عَرَبِيًّا لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٣﴾ وَاِنَّهُ فٖٓي اُمِّ الْكِتَابِ لَدَيْنَا
لَعَلِيٌّ حَكٖيمٌ ﴿٤﴾ اَفَنَضْرِبُ عَنْكُمُ الذِّكْرَ صَفْحًا اَنْ كُنْتُمْ قَوْمًا مُسْرِفٖينَ ﴿٥﴾ وَكَمْ اَرْسَلْنَا مِنْ نَبِيٍّ فِي
الْاَوَّلٖينَ ﴿٦﴾ وَمَا يَأْتٖيهِمْ مِنْ نَبِيٍّ اِلَّا كَانُوا بِهٖ يَسْتَهْزِؤُنَ ﴿٧﴾ فَاَهْلَكْنَٓا اَشَدَّ مِنْهُمْ بَطْشًا وَمَضٰى مَثَلُ
الْاَوَّلٖينَ ﴿٨﴾

BEŞER PEYGAMBER ve BEŞER DİLİ ile VAHYEDİLEN KUR'AN

1. Hâ mîm![2]

2-4. Ey müşrikler! Elçimiz Muhammed'in sizlere tebliğ etmekte olduğu bu kitap, onun kendi sözleri değil, Allah tarafından ona lutfedilen vahiydir. İçinizden bir insanın peygamber olmasına niçin itiraz ediyorsunuz? Biz size, dilini anlamayacağınız bir melek değil, sizinle aynı dili konuşan bir insan aracılığı ile mesajımızı iletiyor ve böylece yapmakta olduğunuz yanlışları düzeltmenizi, şirki bırakıp tevhide dönmenizi istiyoruz. Siz ise elçimizi yalanlıyor, bunları onun uydurduğunu iddia ediyorsunuz!

5-8. Tevhitten bu kadar uzaklaşan sizler, yaptıklarınızı karşılıksız bırakacağımızı mı sandınız?[3] Biliyorsunuz ki sizden önce yaşamış ve sizden çok daha güçlü nice toplumlar da tıpkı sizler gibi tevhitten uzaklaşmışlardı da biz onlara elçiler gönderip kendilerini uyarmıştık. Ne var ki onlar, tıpkı sizin elçimiz Muhammed ile alay ettiğiniz gibi elçilerimizle alay etmişlerdi. Bunun üzerine onları helâk etmiş, yenilmez sandıkları güçlerini yıkıp sizlere ibret kıldık. İşte bu durum sizler için açık bir derstir.

---

2 Hurûf-ı mukattaa olarak adlandırılan bu harflerle ilgili olarak Bakara sûresinin 1. âyetindeki dipnota bakınız.

3 Taberî. Bu âyet, "Sizler haddi aşan bir toplumsunuz diye biz Kur'an'ı vahyetmekten ve sizi uyarmaktan vaz mı geçelim?" şeklinde de tefsir edilmiştir (bk. Taberî, Zemahşerî).

وَلَئِنْ سَاَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ لَيَقُولُنَّ خَلَقَهُنَّ الْعَزِيزُ الْعَلِيمُۙ ﴿٩﴾ اَلَّذ۪ي جَعَلَ لَكُمُ الْاَرْضَ
مَهْدًا وَجَعَلَ لَكُمْ ف۪يهَا سُبُلًا لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَۚ ﴿١٠﴾ وَالَّذ۪ي نَزَّلَ مِنَ السَّمَٓاءِ مَٓاءً بِقَدَرٍۚ فَاَنْشَرْنَا بِه۪ بَلْدَةً
مَيْتًاۚ كَذٰلِكَ تُخْرَجُونَ ﴿١١﴾ وَالَّذ۪ي خَلَقَ الْاَزْوَاجَ كُلَّهَا وَجَعَلَ لَكُمْ مِنَ الْفُلْكِ وَالْاَنْعَامِ مَا تَرْكَبُونَۙ ﴿١٢﴾
لِتَسْتَوُ۫ا عَلٰى ظُهُورِه۪ ثُمَّ تَذْكُرُوا نِعْمَةَ رَبِّكُمْ اِذَا اسْتَوَيْتُمْ عَلَيْهِ وَتَقُولُوا سُبْحَانَ الَّذ۪ي سَخَّرَ لَنَا هٰذَا وَمَا
كُنَّا لَهُ مُقْرِن۪ينَۙ ﴿١٣﴾ وَاِنَّٓا اِلٰى رَبِّنَا لَمُنْقَلِبُونَ ﴿١٤﴾ وَجَعَلُوا لَهُ مِنْ عِبَادِه۪ جُزْءًاۜ اِنَّ الْاِنْسَانَ لَكَفُورٌ مُب۪ينٌۜ
﴿١٥﴾ اَمِ اتَّخَذَ مِمَّا يَخْلُقُ بَنَاتٍ وَاَصْفٰيكُمْ بِالْبَن۪ينَ ﴿١٦﴾ وَاِذَا بُشِّرَ اَحَدُهُمْ بِمَا ضَرَبَ لِلرَّحْمٰنِ مَثَلًا ظَلَّ
وَجْهُهُ مُسْوَدًّا وَهُوَ كَظ۪يمٌ ﴿١٧﴾ اَوَمَنْ يُنَشَّؤُا فِي الْحِلْيَةِ وَهُوَ فِي الْخِصَامِ غَيْرُ مُب۪ينٍ ﴿١٨﴾ وَجَعَلُوا الْمَلٰٓئِكَةَ
الَّذ۪ينَ هُمْ عِبَادُ الرَّحْمٰنِ اِنَاثًاۜ اَشَهِدُوا خَلْقَهُمْۜ سَتُكْتَبُ شَهَادَتُهُمْ وَيُسْـَٔلُونَ ﴿١٩﴾ وَقَالُوا لَوْ شَٓاءَ الرَّحْمٰنُ
مَا عَبَدْنَاهُمْۜ مَا لَهُمْ بِذٰلِكَ مِنْ عِلْمٍ اِنْ هُمْ اِلَّا يَخْرُصُونَۜ ﴿٢٠﴾ اَمْ اٰتَيْنَاهُمْ كِتَابًا مِنْ قَبْلِه۪ فَهُمْ بِه۪ مُسْتَمْسِكُونَ
﴿٢١﴾ بَلْ قَالُٓوا اِنَّا وَجَدْنَٓا اٰبَٓاءَنَا عَلٰٓى اُمَّةٍ وَاِنَّا عَلٰٓى اٰثَارِهِمْ مُهْتَدُونَ ﴿٢٢﴾

25. Cuz
43. Süre
Zuhruf 9-22

TEVHİDİN KEVNÎ GEREKÇESİ

9-14. Ey elçimiz Muhammed! Müşriklerin Allah nezdinde bazı varlıkları şefaatçi kabul edip tâzimde bulunmalarındaki tutarsızlığı ortaya koymak için onlara, "Yeri ve göğü kim yaratmıştır?" diye soracak olsan, hiç kuşku duymadan, "Elbette ki sonsuz güç ve ilim sahibi olan Allah yaratmıştır" diyecek ve şirkin yanlışlığını itiraf etmiş olacaklardır. Çünkü her şeyi yaratan ve ibadet edilmeye lâyık yegâne kudret Allah'tır. O, yeryüzünü insanların yaşaması için en uygun şekilde yaratıp düzenlemiş, kurduğu düzen içerisinde gökten yağmur yağmasını ve âdeta ölü hale gelmiş kuru toprakların canlanıp yeşermesini sağlamıştır. Her şeyi erkekli ve dişili çiftler halinde yaratmış, binek olarak kullanacağınız hayvanları yaratmış, kurduğu düzen içerisinde gemilerin su üzerinde hareket etmesini sağlayarak onları sizin hizmetinize sunmuştur. Bütün bunları yapmaya güç yetirecek başka bir kudret var mıdır? O halde yapmanız gereken şey, Allah'ın size verdiği bu nimetleri kullanırken O'na şükretmek, O'ndan başka herhangi bir varlığın kulluğa lâyık olamayacağını, ibadetin sadece O'na yapılacağını ikrar etmek, öldükten sonra O'nun huzurunda hesaba çekileceğinizin bilinciyle yaşamaktır.

15-19. Fakat müşrikler bütün bunları bildikleri halde Allah'a gereği gibi kulluk etmemekte, melekleri O'nun kızları olarak düşünmektedirler. Doğrusu kendilerine bu kadar nimetler veren Allah hakkında ortaya koydukları bu düşünce apaçık nankörlüktür. Çünkü onlar Allah'ın yüce kudretini dikkate almayıp O'na çocuk isnat etmekle yetinmiyor, O'nun çocukları olarak düşündükleri melekleri, hor ve hakir gördükleri "kız çocuğu" olarak niteliyorlar! Güya Allah, kendisine kız çocuğu evlât edinmiş, müşriklere ise erkek çocuk edinmek kalmış! Allah'a kulluk eden meleklerin yaratılışlarını biliyorlarmış gibi onları "Allah'ın kızları" olarak nitelemektedirler. Buna karşılık kendilerinden birinin kız çocuğu dünyaya geldiğinde yüzü mosmor olur, öfkesinden yutkunmaya başlar, "Bütün ömrünü süslenmekle geçirecek ve hiçbir yerde beni savunamayacak bir kız çocuğu sahibi oldum!" diye hayıflanır.[4] Kız çocuklarını kendileri için hakir gördükleri halde Allah'a isnat etmeleri ve Allah'ın kulu olan melekleri O'nun kızları diye nitelemeleri elbette ki Allah tarafından bilinmektedir ve onlar gerekli şekilde cezalandırılacaktır.

MÜŞRİKLERİN MAZERETLERİ

20-22. Müşrikler bununla da yetinmemekte, Allah'a şirk koşmalarını savunmak için, "Allah istemeseydi bizler O'na şirk koşamazdık, demek ki Allah bunu istiyor!" demektedirler. Oysa Allah'ın onlardan böyle bir şey istediğine dair ellerinde bir bilgi bulunmamaktadır. Kendilerine daha önce bir peygamber aracılığı ile gönderilmiş böyle bir mesaj mı var ki bunu iddia ediyorlar? Elbette böyle bir dayanağa sahip olmadıkları için şöyle demektedirler: "Bizler atalarımızın dinini sürdürüyoruz, onların belli bir inanç sistemine bağlı bulunduklarını gördük ve aynı inancı biz de benimsiyoruz."

[4] Burada geçen " أَوَمَنْ يُنَشَّأُ فِى الْحِلْيَةِ وَهُوَ فِى الْخِصَامِ غَيْرُ مُبِينٍ " ifadesi tâbiîn âlimlerinden İbn Zeyd tarafından "putlar hakkında" bir ifade olarak tefsir edilmiştir (bk. *Mâverdî*). Bu durumda âyetin anlamı, "Süsleyip bezedikleri o putlar hesap gününde kendilerini savunamayacaktır" şeklinde olmaktadır. Diğer yorum metin için bağlama daha uygun göründüğü için tercih ettik, ancak İbn Zeyd'den aktarılan bu yorum da dikkate değerdir. *Doğrusunu Allah bilir.*

وَكَذٰلِكَ مَٓا اَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ ف۪ي قَرْيَةٍ مِنْ نَذ۪يرٍ اِلَّا قَالَ مُتْرَفُوهَٓاۙ اِنَّا وَجَدْنَٓا اٰبَٓاءَنَا عَلٰٓى اُمَّةٍ وَاِنَّا عَلٰٓى
اٰثَارِهِمْ مُقْتَدُونَ (٢٣) قَالَ اَوَلَوْ جِئْتُكُمْ بِاَهْدٰى مِمَّا وَجَدْتُمْ عَلَيْهِ اٰبَٓاءَكُمْۜ قَالُٓوا اِنَّا بِمَٓا اُرْسِلْتُمْ بِه۪ كَافِرُونَ
(٢٤) فَانْتَقَمْنَا مِنْهُمْ فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّب۪ينَ (٢٥) وَاِذْ قَالَ اِبْرٰه۪يمُ لِاَب۪يهِ وَقَوْمِه۪ٓ اِنَّن۪ي بَرَٓاءٌ مِمَّا
تَعْبُدُونَۙ (٢٦) اِلَّا الَّذ۪ي فَطَرَن۪ي فَاِنَّهُ سَيَهْد۪ينِ (٢٧) وَجَعَلَهَا كَلِمَةً بَاقِيَةً ف۪ي عَقِبِه۪ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ (٢٨)
بَلْ مَتَّعْتُ هٰٓؤُ۬لَٓاءِ وَاٰبَٓاءَهُمْ حَتّٰى جَٓاءَهُمُ الْحَقُّ وَرَسُولٌ مُب۪ينٌ (٢٩) وَلَمَّا جَٓاءَهُمُ الْحَقُّ قَالُوا هٰذَا سِحْرٌ وَاِنَّا
بِه۪ كَافِرُونَ (٣٠) وَقَالُوا لَوْلَا نُزِّلَ هٰذَا الْقُرْاٰنُ عَلٰى رَجُلٍ مِنَ الْقَرْيَتَيْنِ عَظ۪يمٍ (٣١) اَهُمْ يَقْسِمُونَ رَحْمَتَ
رَبِّكَۜ نَحْنُ قَسَمْنَا بَيْنَهُمْ مَع۪يشَتَهُمْ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَرَفَعْنَا بَعْضَهُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ لِيَتَّخِذَ بَعْضُهُمْ
بَعْضاً سُخْرِياًّۜ وَرَحْمَتُ رَبِّكَ خَيْرٌ مِمَّا يَجْمَعُونَ (٣٢) وَلَوْلَٓا اَنْ يَكُونَ النَّاسُ اُمَّةً وَاحِدَةً لَجَعَلْنَا لِمَنْ يَكْفُرُ
بِالرَّحْمٰنِ لِبُيُوتِهِمْ سُقُفاً مِنْ فِضَّةٍ وَمَعَارِجَ عَلَيْهَا يَظْهَرُونَۙ (٣٣) وَلِبُيُوتِهِمْ اَبْوَاباً وَسُرُراً عَلَيْهَا يَتَّكِؤُ۫نَۙ (٣٤)
وَزُخْرُفاًۜ وَاِنْ كُلُّ ذٰلِكَ لَمَّا مَتَاعُ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَاۜ وَالْاٰخِرَةُ عِنْدَ رَبِّكَ لِلْمُتَّق۪ينَ (٣٥)

25. Cüz
43. Süre
Zuhruf 23-35

23-25. Ey elçimiz Muhammed! Onların bu bahanelerine itibar etme! Çünkü senden önce biz hangi topluma bir peygamber gönderdiysek o toplumun ileri gelenleri elçimize karşı çıkmış ve ona, "Bizler atalarımızdan miras aldığımız inancımızı sürdürüyoruz. Siz bizim dinimizi mi bozmaya çalışıyorsunuz?" demişlerdir. Bu itiraza karşılık elçilerimiz, "Biz size Allah'tan vahiy getiriyor olsak, atalarınızdan miras aldığınız inançtan daha doğru bir inanç tebliğ ediyor olsak, yine de iman etmez misiniz?" deyince o müşrikler, "Hayır, size asla iman etmeyiz!" diye karşılık vermişlerdi. Bunun üzerine biz de onları helâk etmiştik. Mekkeli müşrikler onlardan ibret almalı ve elçimize aynı tavrı göstermekten vazgeçmelidirler!

TEVHİT ÖNCÜSÜ İBRÂHİM

26-28. Ey elçimiz Muhammed! Bir zamanlar İbrâhim peygamberi kendilerine elçi olarak gönderdiğimiz toplum da tıpkı Mekkeli müşrikler gibi Allah'tan başka varlıklardan medet umuyor, onları tâzim ediyordu. İbrâhim, babasının da içlerinde yer aldığı o müşriklere, "Ben sizin medet umduğunuz bu varlıklara değil, yegâne yaratıcı olan Allah'a kulluk eder, O'ndan medet umarım. O beni tevhit yoluna yönlendirmiştir" dedi ve böylece kendisinden sonra nesiller boyu yaşayacak olan tevhidi miras bıraktı.

MÜŞRİKLERİN, PEYGAMBERİ KÜÇÜMSEMELERİNE CEVAP

29-31. İşte İbrâhim'in soyundan gelen bu Mekkeli müşrikler, Allah tarafından verilen nimetler içerisinde yaşadıkları halde yine de O'na gereği gibi şükür ve kulluk etmediler, başka varlıkları şefaatçi kabul edip ona ortak koştular. Nihayet elçimiz Muhammed onlara tevhidi anlatmaya başlayınca ona, "Hayır, sen peygamber değil, sihirbazsın, sana inanmayız" diye tepki gösterdiler. Onu peygamberliğe lâyık görmediler ve "Allah peygamber gönderecek olsaydı Tâif ya da Mekke eşrafından birini seçerdi! Aramızda o kadar önemli kimseler varken peygamberlik sana mı kaldı?" dediler.

32-35. Allah'ın, kimi peygamber seçeceğine karar vermek onlara mı kalmıştır? Doğrusu bu söyledikleri bahaneden ibarettir. Üstelik biz, dünya hayatında sahip olunan makam, zenginlik vb. özelliklerle insanları imtihan etmekteyiz. İnsanlar arasında bütün bu özellikleri belli kaidelerle takdir ettiğimiz gibi peygamberlik görevini de kime vereceğimizi biliriz.

25. Cüz
43. Süre
Zuhruf 23-35

Ey elçimiz Muhammed! Sen onların bu küçümseyici tavırlarından sakın etkilenme! Unutma ki rabbinin sana bahşettiği peygamberlik nimeti, onların sahip olduğu mal ve mülk gibi şeylerden çok daha değerlidir. Hatta insanlar onların mallarına ve mülklerine bakıp da onlar gibi müşrik olmaya heveslenmeyecek olsalar, onların sahip oldukları servetleri daha da arttırır, evlerini mücevherlerle süsleyecekleri bir zenginlik bahşederdik.[5] Ancak bütün bunlar geçici dünya malından ibaret şeylerdir. Tevhide ve peygamberine iman edip ilâhî emirlere uygun yaşayan müminlere Allah'ın âhirette vereceği nimetler bütün bunlardan çok daha değerlidir.

---

5 Burada "Evlerinin tavanlarını, merdivenlerini, kapılarını ve içerideki koltuklarını gümüşten ve mücevherden yapacakları kadar zenginlik bahşederdik" şeklinde detaylar ifade edilmektedir.

وَمَنْ يَعْشُ عَنْ ذِكْرِ الرَّحْمٰنِ نُقَيِّضْ لَهُ شَيْطَانًا فَهُوَ لَهُ قَرِينٌ ﴿٣٦﴾ وَاِنَّهُمْ لَيَصُدُّونَهُمْ عَنِ السَّبِيلِ وَيَحْسَبُونَ
اَنَّهُمْ مُهْتَدُونَ ﴿٣٧﴾ حَتّٰى اِذَا جَاءَنَا قَالَ يَا لَيْتَ بَيْنِي وَبَيْنَكَ بُعْدَ الْمَشْرِقَيْنِ فَبِئْسَ الْقَرِينُ ﴿٣٨﴾ وَلَنْ
يَنْفَعَكُمُ الْيَوْمَ اِذْ ظَلَمْتُمْ اَنَّكُمْ فِي الْعَذَابِ مُشْتَرِكُونَ ﴿٣٩﴾ اَفَاَنْتَ تُسْمِعُ الصُّمَّ اَوْ تَهْدِي الْعُمْيَ وَمَنْ
كَانَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٤٠﴾ فَاِمَّا نَذْهَبَنَّ بِكَ فَاِنَّا مِنْهُمْ مُنْتَقِمُونَ ﴿٤١﴾ اَوْ نُرِيَنَّكَ الَّذِي وَعَدْنَاهُمْ فَاِنَّا عَلَيْهِمْ
مُقْتَدِرُونَ ﴿٤٢﴾ فَاسْتَمْسِكْ بِالَّذِي اُوحِيَ اِلَيْكَ اِنَّكَ عَلٰى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٤٣﴾ وَاِنَّهُ لَذِكْرٌ لَكَ وَلِقَوْمِكَ
وَسَوْفَ تُسْـَٔلُونَ ﴿٤٤﴾ وَسْـَٔلْ مَنْ اَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رُسُلِنَا اَجَعَلْنَا مِنْ دُونِ الرَّحْمٰنِ اٰلِهَةً يُعْبَدُونَ ﴿٤٥﴾
وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا مُوسٰى بِاٰيَاتِنَا اِلٰى فِرْعَوْنَ وَمَلَا۬ئِهِ فَقَالَ اِنِّي رَسُولُ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٤٦﴾ فَلَمَّا جَاءَهُمْ بِاٰيَاتِنَا
اِذَا هُمْ مِنْهَا يَضْحَكُونَ ﴿٤٧﴾ وَمَا نُرِيهِمْ مِنْ اٰيَةٍ اِلَّا هِيَ اَكْبَرُ مِنْ اُخْتِهَا وَاَخَذْنَاهُمْ بِالْعَذَابِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ
﴿٤٨﴾ وَقَالُوا يَا اَيُّهَ السَّاحِرُ ادْعُ لَنَا رَبَّكَ بِمَا عَهِدَ عِنْدَكَ اِنَّنَا لَمُهْتَدُونَ ﴿٤٩﴾ فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُمُ الْعَذَابَ
اِذَا هُمْ يَنْكُثُونَ ﴿٥٠﴾

25. Cüz
43. Sure
Zuhruf 36-50

36-39. Doğrusu elçimiz Muhammed'e vahyetmekte olduğumuz Kur'an'a[6] iman etmeyenleri kendileri gibi dostlarıyla baş başa bırakırız. Böylece o şeytan dostları onları doğru yoldan büsbütün uzaklaştırırlar. Sonuçta yaptıklarını doğru görmeye başlarlar. Fakat mahşer gününde hesap vermek üzere huzurumuza geldiklerinde pişmanlık içerisinde, kendilerini yoldan çıkaran dostlarına sitem eder ve "Meğer sen ne kötü bir dostmuşsun. Keşke aramızda dağlar olsaydı, senden uzak olsaydım!" diye hayıflanır. Ne var ki ona şöyle cevap verilir: "Dünyada ilâhî mesajı getiren elçileri inkâr ettikten sonra bu sızlanmalar, ileri sürdüğün bahaneler fayda etmez, ikiniz de hak ettiğiniz azabı göreceksiniz!"

40. Ey elçimiz Muhammed! Onların bu ısrarlı inkârları seni üzmesin! Onlara tevhidi kabul ettireceğim diye üzülme! Sonuçta hakikate karşı kulakları sağır, gözleri kör, tevhit gerçeğinden büsbütün uzaklaşıp şirk batağına saplanmış o kimselere söz anlatmak ne mümkün!

ŞİRK CEZASIZ KALMAZ

41-45. Ey Muhammed! Müşriklerin sana, "Madem peygambersin, o halde sana inanmadığımız takdirde uğrayacağımızı söylediğin azabı getir de görelim" diye meydan okuduklarını biliyoruz. Bu durum karşısında için daralmasın.

---

6 Zemahşerî.

Şüphen olmasın ki biz er ya da geç onlara gereken cezayı vereceğiz. Belki seni onlara karşı muzaffer kılar ve meydan okudukları cezayı verip onları zelil ederiz ya da sen öldükten sonra onları şiddetli bir şekilde cezalandırırız. Şu halde sakın karamsarlığa düşme ve sana vahyettiğimiz mesaja sımsıkı sarıl! Doğru yolda olduğundan asla şüphe etme! Gerçek şu ki sana vahyetme lutfunda bulunduğumuz Kur'an, hem senin için hem de halkın için bir onur vesilesidir. Fakat Kur'an'a karşı takındığınız tavra göre hepiniz hesaba çekileceksiniz. Bu vakte kadar sana anlattığımız peygamber kıssalarını bir düşün! İçlerinde, Allah'tan başka varlıklardan medet umanların cezasız bırakıldığı bir kavim var mı? Hiç böyle bir şeye izin verdiğimiz olmuş mu? O halde senin için rahat olsun!

FİRAVUN'UN MÛSÂ'YA KARŞI TAVRI ile MÜŞRİKLERİN TAVIRLARININ BENZERLİĞİ

46-47. Meselâ bir zamanlar Mûsâ'yı, hak peygamber olduğuna dair kendisinden talep edilen[7] çeşitli mûcizelerle destekleyip Firavun ve adamlarına göndermiştik. Onlara tevhidi anlatıp, "Ben âlemlerin rabbi olan Allah tarafından gönderilen bir elçiyim!" demişti. Oysa onlar, Mûsâ'nın peygamberliğini gösteren onca delile rağmen yine de inanmayıp onu alaya almışlardı.

48-50. Bunun üzerine onlara, tevhidin doğruluğunu gösteren birbirinden güçlü deliller göstermiştik.[8] Tövbe edip şirkten vazgeçsinler diye onlara türlü sıkıntılar yaşattık. Fakat başlarına bu tür sıkıntılar geldikçe Mûsâ'ya koşup, "Ey büyük bilge![9] Ne olur rabbine dua et, başımızdan şu sıkıntıyı gidersin. Artık senin dediklerini kabul edeceğiz" diye yalvarmış, fakat başlarındaki musibet sona erince derhal bu söylediklerini unutup eski tavırlarına devam etmişlerdi.

---

7 Zemahşerî.
8 Taberî.
9 Taberî.

وَنَادٰى فِرْعَوْنُ فٖى قَوْمِهٖ قَالَ يَا قَوْمِ اَلَيْسَ لٖى مُلْكُ مِصْرَ وَهٰذِهِ الْاَنْهَارُ تَجْرٖى مِنْ تَحْتٖى اَفَلَا تُبْصِرُونَ ﴿٥١﴾
اَمْ اَنَا خَيْرٌ مِنْ هٰذَا الَّذٖى هُوَ مَهٖينٌ وَلَا يَكَادُ يُبٖينُ ﴿٥٢﴾ فَلَوْلَا اُلْقِىَ عَلَيْهِ اَسْوِرَةٌ مِنْ ذَهَبٍ اَوْ جَاءَ مَعَهُ
الْمَلٰٓئِكَةُ مُقْتَرِنٖينَ ﴿٥٣﴾ فَاسْتَخَفَّ قَوْمَهُ فَاَطَاعُوهُ اِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَاسِقٖينَ ﴿٥٤﴾ فَلَمَّا اٰسَفُونَا انْتَقَمْنَا مِنْهُمْ
فَاَغْرَقْنَاهُمْ اَجْمَعٖينَ ﴿٥٥﴾ فَجَعَلْنَاهُمْ سَلَفًا وَمَثَلًا لِلْاٰخِرٖينَ ﴿٥٦﴾ وَلَمَّا ضُرِبَ ابْنُ مَرْيَمَ مَثَلًا اِذَا قَوْمُكَ
مِنْهُ يَصِدُّونَ ﴿٥٧﴾ وَقَالُوٓا ءَاٰلِهَتُنَا خَيْرٌ اَمْ هُوَ مَا ضَرَبُوهُ لَكَ اِلَّا جَدَلًا بَلْ هُمْ قَوْمٌ خَصِمُونَ ﴿٥٨﴾ اِنْ هُوَ اِلَّا
عَبْدٌ اَنْعَمْنَا عَلَيْهِ وَجَعَلْنَاهُ مَثَلًا لِبَنٖٓى اِسْرَٓائٖيلَ ﴿٥٩﴾ وَلَوْ نَشَٓاءُ لَجَعَلْنَا مِنْكُمْ مَلٰٓئِكَةً فِى الْاَرْضِ يَخْلُفُونَ
﴿٦٠﴾ وَاِنَّهُ لَعِلْمٌ لِلسَّاعَةِ فَلَا تَمْتَرُنَّ بِهَا وَاتَّبِعُونِ هٰذَا صِرَاطٌ مُسْتَقٖيمٌ ﴿٦١﴾ وَلَا يَصُدَّنَّكُمُ الشَّيْطَانُ اِنَّهُ لَكُمْ
عَدُوٌّ مُبٖينٌ ﴿٦٢﴾ وَلَمَّا جَٓاءَ عٖيسٰى بِالْبَيِّنَاتِ قَالَ قَدْ جِئْتُكُمْ بِالْحِكْمَةِ وَلِاُبَيِّنَ لَكُمْ بَعْضَ الَّذٖى تَخْتَلِفُونَ
فٖيهِ فَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاَطٖيعُونِ ﴿٦٣﴾ اِنَّ اللّٰهَ هُوَ رَبّٖى وَرَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ هٰذَا صِرَاطٌ مُسْتَقٖيمٌ ﴿٦٤﴾

51-53. Firavun, tıpkı Mekkeli müşriklerin yaptığı gibi, sahip olduğu mal ve iktidardan dolayı elçimize büyüklük taslamış ve halkın huzuruna çıkıp şöyle demişti: "Ey insanlar! Peygamber olduğunu iddia eden şu Mûsâ'ya baksanıza! Bunun peygamber olmak için ne gibi bir özelliği var? Bütün Mısır benim hükümranlığım altındayken ona mı peygamberlik verilecek? Şu bağlar, bahçeler hep benim mülküm değil mi? Şimdi şu doğru düzgün konuşmasını dahi beceremeyen Mûsâ ile ben bir miyim sizce? Ben dururken ona peygamberlik verilmiş olabilir mi hiç? Madem Allah tarafından peygamber olarak gönderildiğini iddia ediyor, öyleyse asaletini gösterecek altın kolyeleri olmalı, Allah tarafından gönderildiğini kanıtlamak üzere etrafında bir melek bulunmalı değil miydi?"

54-56. İşte bu şekilde insanların aklını çelmiş ve Mûsâ'ya iman etmelerine engel olmuştu. Nitekim onlar da Firavun'a uydular, ilâhî cezaya müstahak olacak şekilde hareket ettiler, biz de onları denizde boğmak suretiyle cezalandırdık ve sonraki nesiller için bir ibret kıldık.

MÜŞRİKLERİN, İSÂ PEYGAMBERİ ALET ETMELERİ

57-60. Ey elçimiz Muhammed! Müşriklere, "Sizler şu medet umup ortak koştuğunuz varlıklarla birlikte cehenneme yakıt olacaksınız!" diyerek onları şirk inancından vazgeçirmeye çalıştığın zaman, sırf sana muhalefet olsun diye, "İsâ da kurtarıcı olarak görülmektedir, öyleyse o da mı cehenneme gidecek?" diye sorduklarını ve güya seni cevap vermekten âciz bıraktıklarını düşünerek

sevindiklerini biliyoruz. Ayrıca, "Bizler meleklerden de medet umuyoruz, melekler mi daha hayırlı yoksa Îsâ mı?" diye seninle söz dalaşı yaptıklarını da biliyoruz. Amaçları sadece seni zor durumda bırakmaktır. Doğrusu Îsâ, hıristiyanların iddia ettikleri gibi Allah'ın oğlu değil,[10] kendisine peygamberlik nimeti verdiğimiz ve İsrâiloğulları'nı uyarmak üzere gönderdiğimiz bir kul idi. Müşriklerin, meleklerden medet ummalarına gelince, aslında melekler de Allah'ın kulu olmaktan başka bir şey değildirler. Nitekim biz isteseydik sizin neslinizden melekler yaratıp yeryüzüne sizin ardınızdan onların hâkim olmasını sağlardık. Ancak bu, onların Allah'ın kulları olmaları gerçeğini değiştirmezdi.[11]

61-62. Ey müşrikler! Allah'tan vahiy yoluyla alıp size tebliğ ettiğim bu Kur'an, sizlere dünya hayatının sonunu hatırlatmakta, hesap gününün kesin olduğunu belirtmektedir[12] O halde artık bu husustaki şüphe ve inadınızı bırakıp benim peygamberliğime iman ederek hesap gününe hazırlanınız. İşte size gösterdiğim bu yol dosdoğru yoldur. Şeytanın aldatmacası sizi yanıltmasın. Biliyorsunuz, şeytan insanın açıkça düşmanıdır.

63-64. Kaldı ki Îsâ da, vaktiyle İsrâiloğulları'na aynı şeyleri tebliğ etmişti. Peygamber olduğunu gösteren türlü alâmetlerle onların karşısına çıkıp şöyle demişti: "Ey İsrâiloğulları! Ben Allah tarafından peygamber olarak gönderildim, O'nun mesajını size getirdim. Tevrat hakkındaki[13] ihtilâflarınıza[14] son vermek ve sizleri dosdoğru tevhide iletmek üzere gönderildim. Allah, benim de sizlerin de rabbidir. O'ndan başka ilâh yoktur. İşte dosdoğru yol budur!"

[10] Taberî.
[11] bk. Beyzâvî.
[12] bk. Taberî, İbnü'l-Cevzî. Bazı müfessirler bu âyeti; kıyamet alâmeti olarak Hz. Îsâ'nın yeniden dünyaya gelişiyle ilişkilendirmişlerdir (bk. *a.g.e.*).
[13] Burada geçen "bazı ihtilâflarınız" ifadesinden "bütün ihtilâflarınız" anlamının kastedildiği ifade edilmiştir (bk. Ebû Ubeyde). Taberî ve Zeccâc buna karşı çıkmış ve Hz. Îsâ'nın açıklık getirdiği ihtilâfların dünyevî konuları değil, dinî meseleleri kapsadığını ifade etmişlerdir. Çevirimiz bu izahları dikkate alarak yapılmıştır.
[14] bk. Mâtürîdî.

فَاخْتَلَفَ الْأَحْزَابُ مِنْ بَيْنِهِمْ فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْ عَذَابِ يَوْمٍ أَلِيمٍ (65)
تَأْتِيَهُمْ بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ (66) الْأَخِلَّاءُ يَوْمَئِذٍ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ إِلَّا الْمُتَّقِينَ
خَوْفٌ عَلَيْكُمُ الْيَوْمَ وَلَا أَنْتُمْ تَحْزَنُونَ (68) الَّذِينَ آمَنُوا بِآيَاتِنَا وَكَانُوا مُسْلِمِينَ (69) ادْخُلُوا
أَنْتُمْ وَأَزْوَاجُكُمْ تُحْبَرُونَ (70) يُطَافُ عَلَيْهِمْ بِصِحَافٍ مِنْ ذَهَبٍ وَأَكْوَابٍ وَفِيهَا مَا تَشْتَهِيهِ الْأَنْفُسُ وَتَلَذُّ
الْأَعْيُنُ وَأَنْتُمْ فِيهَا خَالِدُونَ (71) وَتِلْكَ الْجَنَّةُ الَّتِي أُورِثْتُمُوهَا بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ (72) لَكُمْ فِيهَا فَاكِهَةٌ
كَثِيرَةٌ مِنْهَا تَأْكُلُونَ (73) إِنَّ الْمُجْرِمِينَ فِي عَذَابِ جَهَنَّمَ خَالِدُونَ (74) لَا يُفَتَّرُ عَنْهُمْ وَهُمْ فِيهِ مُبْلِسُونَ
(75) وَمَا ظَلَمْنَاهُمْ وَلٰكِنْ كَانُوا هُمُ الظَّالِمِينَ (76) وَنَادَوْا يَا مَالِكُ لِيَقْضِ عَلَيْنَا رَبُّكَ قَالَ إِنَّكُمْ مَاكِثُونَ
(77) لَقَدْ جِئْنَاكُمْ بِالْحَقِّ وَلٰكِنَّ أَكْثَرَكُمْ لِلْحَقِّ كَارِهُونَ (78) أَمْ أَبْرَمُوا أَمْرًا فَإِنَّا مُبْرِمُونَ (79) أَمْ يَحْسَبُونَ
أَنَّا لَا نَسْمَعُ سِرَّهُمْ وَنَجْوَاهُمْ بَلَىٰ وَرُسُلُنَا لَدَيْهِمْ يَكْتُبُونَ (80)

Fakat İsrâiloğulları, İsâ'nın tevhit çağrısına kulak vermek yerine, ölümünden sonra onu ilâhlaştırıp şirke düştüler. İşte böylesi zalim kimselerin vay hallerine! Çünkü onların cehennem azabından çekecekleri var!

MAHŞER GÜNÜNDE MÜMİNLERİN ve MÜŞRİKLERİN HALLERİ

66-73. Mekkeli müşrikler de kendilerine hesap gününe hazırlıklı olmalarını öğütleyen elçimiz Muhammed'e inanmayarak âdeta başlarına ansızın gelecek olan kıyameti beklemektedirler. Hiç ummadıkları ve umursamadıkları hesap günü geldiğinde, dünyada dost ve yardımcı belledikleri ve bu yüzden ilâhlaştırdıkları varlıkların orada hiçbir yararını göremeyeceklerdir. Çünkü o gün dostluk adına sadece peygambere iman edenlerin dünyada birbirlerine karşı yaptıkları dostluk ve iyilikler karşılık görecektir. Gönderdiğimiz peygamberlere ve vahye iman eden ve emirlerimiz doğrultusunda yaşayan müminler o gün büyük bir hürmetle karşılanacaklar ve kendilerine altın tepsilerde ikramda bulunulacak! "Buyurunuz, eşlerinizle birlikte cennete giriniz, artık korkuya, hüzne ve endişeye yer yok, burada dilediğiniz gibi yaşayabilirsiniz" denilecektir. Seylerine doyum olmayan cennet bahçelerinde akıllarına gelen her nimetten dilerikleri gibi istifade edeceklerdir. Onlara, "İşte dilediğiniz her şeyin bulunduğu ve içinde sonsuza kadar kalacağınız bu cennet, dünyada yaptıklarınıza karşılık ödül olarak size verilmiştir" denilecektir.

77-78. Elçilerimize inanmayanlar ise sonu gelmez ve hafiflemek bilmez bir azaba mâruz kalacaklardır. Elbette ki bu cezayı onlara vermemiz bir haksızlık değildir. Aksine bu ceza, onların kendi yaptıklarının karşılığıdır. O gün cezadan kurtulmak için ölmeyi dileyecekler ve cehennem bekçisine, "Ne olur rabbin canımızı alsın artık!" diye yalvaracaklardır. Ne var ki onlara, "Ölüm de, kurtuluş da yok size, ebediyen bu cezayı çekeceksiniz! Çünkü vaktiyle size dosdoğru yol olan tevhidi göstermiş, bugün hakkında uyarıda bulunmuştuk, ama pek çoğunuz ona kulak asmamıştınız" denilecektir.

Hz. PEYGAMBER'E TUZAK KURAN MÜŞRİKLERE UYARI

79-80. Ey elçimiz Muhammed! Demek müşrikler gizliden gizliye sana tuzak kurmak, fenalık yapmak istiyorlar! Kursunlar bakalım! Elbet biz de onların tuzaklarına karşı gerekli cezayı vereceğiz.[15] Yoksa gizlice yaptıkları planlardan, konuştukları şeylerden haberdar olmadığımızı mı sanıyorlar? Doğrusu görevli meleklerimiz her yaptıklarını ve konuştuklarını kaydetmektedirler.

[15] Mâtürîdî.

قُلْ اِنْ كَانَ لِلرَّحْمٰنِ وَلَدٌ فَاَنَا اَوَّلُ الْعَابِدٖينَ ﴿٨١﴾ سُبْحَانَ رَبِّ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ رَبِّ الْعَرْشِ عَمَّا
يَصِفُونَ ﴿٨٢﴾ فَذَرْهُمْ يَخُوضُوا وَيَلْعَبُوا حَتّٰى يُلَاقُوا يَوْمَهُمُ الَّذٖى يُوعَدُونَ ﴿٨٣﴾ وَهُوَ الَّذٖى فِى السَّمَٓاءِ
اِلٰهٌ وَفِى الْاَرْضِ اِلٰهٌ وَهُوَ الْحَكٖيمُ الْعَلٖيمُ ﴿٨٤﴾ وَتَبَارَكَ الَّذٖى لَهُ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا
وَعِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ وَاِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٨٥﴾ وَلَا يَمْلِكُ الَّذٖينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ الشَّفَاعَةَ اِلَّا مَنْ شَهِدَ بِالْحَقِّ
وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿٨٦﴾ وَلَئِنْ سَاَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَهُمْ لَيَقُولُنَّ اللّٰهُ فَاَنّٰى يُؤْفَكُونَ ﴿٨٧﴾ وَقٖيلِهٖ يَا رَبِّ اِنَّ هٰٓؤُلَٓاءِ قَوْمٌ لَا
يُؤْمِنُونَ ﴿٨٨﴾ فَاصْفَحْ عَنْهُمْ وَقُلْ سَلَامٌ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴿٨٩﴾

25. Cuz
43. Süre
Zuhruf 81-89

81-82. Ey elçimiz Muhammed! Melekleri Allah'ın kızları olarak gören ve Allah'a yaklaşmak için onları şefaatçi edinen müşriklere de ki: "Sizler her ne kadar Allah'a evlât isnat etseniz de ben bunu kesin olarak reddediyorum![16] Allah sizin iddialarınızdan berîdir, münezzehtir. Bütün kâinatın yaratıcısı ve hâkimidir, kulluk edilmeye lâyık yegâne varlıktır ve sizin yakıştırmalarınızdan çok yücedir!"

83. Ey elçimiz! Sen onların bu tavırlarına aldırma! Tebliğ görevini yapman yeterlidir. Bırak, kendilerine uyarısını yaptığın hesap gününe kadar bildikleri gibi yaşasınlar, oyun ve eğlence içinde oyalansınlar.

16 " قُلْ اِنْ كَانَ لِلرَّحْمٰنِ وَلَدٌ فَاَنَا اَوَّلُ الْعَابِدٖينَ " ifadesi hakkında iki yorum vardır. Birincisine göre "اِنْ" edatı olumsuzluk ifade etmektedir. Bu durumda ifadenin anlamı, "Allah'ın asla evlâdı yoktur, ben sadece Allah'a kulluk eden müminlerin öncüsüyüm" şeklindedir. İkinci yoruma göre " اِنْ " edatı şart ifade eder ve "Siz rahmânın evlâdı olduğunu iddia etseniz de..." şeklinde bir anlama gelir. Bu durumda cümlenin sonundaki " الْعَابِدٖينَ " kelimesi " عَبِدَ يَعْبَدُ " kökünden türemiştir ve "âbidler" anlamına değil "reddedenler" anlamına gelir (bk. Mâtürîdî, Kurtubî). Biz ikincisini tercih etmiş olsak da birinci yorum da dikkate değerdir. *Doğrusunu Allah bilir.*

TEVHİT İNANCININ TEMELİ

84-86. Doğrusu Allah, müşriklerin iddia ettikleri gibi çocuk sahibi değildir. Gökte de yerde de yegâne ilâh O'dur. Sonsuz bilgelik ve hikmet sahibidir. İnsanlara yönelik bütün emirleri onların yararınadır. Bütün kâinat O'nun mülküdür. İnsanlardan istediği kulluğu kendisi için istememektedir. Hiçbir şeye ihtiyacı yoktur. Kıyametin ne zaman kopacağını O bilir. Müşrikler her ne kadar umursamaz ve küstah tavırlarla elçisi Muhammed'e, "Ne zamanmış şu kıyamet?" deseler de, kıyamet muhakkak gelecek ve herkes O'nun huzurunda hesaba çıkacaktır. O gün, müşriklerin şefaatçi telakki ettikleri varlıkların hiçbir yararı olmayacaktır. O gün insana yarayacak tek şey, dünyada Allah'ın peygamberlerinin getirdiği hakikate iman etmiş olmaktır.

87. Ey elçimiz Muhammed! Allah nezdinde bazı varlıkları şefaatçi kabul edip ona ortak koşan müşriklere, "Yeri ve göğü kim yaratmıştır?" diye soracak olsan, "Elbette Allah yaratmıştır" diye cevap verirler. O halde nasıl olur da, kulluk edilmeye lâyık yegâne mâbut olan Allah'tan başka varlıkları O'na ortak koşarlar?

Hz. PEYGAMBER'İ TESELLİ ve TEŞVİK

88-89. Ey elçimiz Muhammed! Mekke müşriklerinin bitmek bilmez inatlarının seni yorduğunu ve "Rabbim! Bunlar bir türlü benim peygamberliğime iman etmiyorlar!" diye yakardığını biliyoruz. Sakın ümidini kaybetme! Onların bu tavırları karşısında sakın yılma! Tebliğ görevine devam et ve onların küstahlıklarına aldırma, dayanıklı ol! Çok yakında devran dönecek, saltanatları sona erecektir.[17]

[17] Bu ifade Hz. Peygamber için tesliye, müşrikler için tehdit ifade eder (bk. Nesefî).

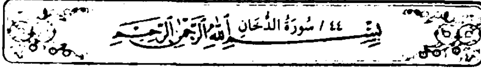
KIRK DÖRDÜNCÜ SÛRE

DUHÂN

İlâhî ceza!

Mekke döneminin yedinci – dokuzuncu yılları arasında vahyedilmiştir.

Elli dokuz âyetten oluşan sûreyi muhtevasına göre aşağıdaki gibi tasnif etmek mümkündür.

حٰمٓ ﴿١﴾ وَالْكِتَابِ الْمُب۪ينِۙ ﴿٢﴾ اِنَّٓا اَنْزَلْنَاهُ ف۪ي لَيْلَةٍ مُبَارَكَةٍ اِنَّا كُنَّا مُنْذِر۪ينَ ﴿٣﴾ ف۪يهَا يُفْرَقُ كُلُّ اَمْرٍ حَك۪يمٍۙ
﴿٤﴾ اَمْرًا مِنْ عِنْدِنَاۜ اِنَّا كُنَّا مُرْسِل۪ينَۚ ﴿٥﴾ رَحْمَةً مِنْ رَبِّكَۜ اِنَّهُ هُوَ السَّم۪يعُ الْعَل۪يمُۙ ﴿٦﴾

25. Cuz
44. Sûre
Duhân 1-6

BEŞER PEYGAMBER ve BEŞER DİLİ ile VAHYEDİLEN KUR'AN

1. Hâ mîm![1]

2-6. Ey müşrikler! Sizler her ne kadar elçimizin beşer olmasını yadırgamakta ve peygamber olarak bir melek gönderilmesi gerektiğini bahane ederek ona inanmayı reddetmekte iseniz de, biz Kur'an'ı, siz anlayasınız diye, sizin gibi bir insan aracılığı ile ve sizin dilinizle gönderiyoruz. Doğrusu Allah, içinde bulunduğunuz şirk batağından haberdar olduğu için sizlere merhamet etmiş, içinizden birini elçi olarak seçmiş ve ona sizin dünya ve âhiret saadetiniz için elzem olan hakikatleri vahyetmiştir. İşte bu vahyin lutfedilmeye başladığı gece olan Kadir gecesi, çok mübarek, çok değerli bir gecedir.[2]

---

1 Hurûf-ı mukattaa olarak adlandırılan bu harflerle ilgili olarak Bakara sûresinin 1. âyetindeki dipnota bakınız.

2 Bu paragrafın çevirisinde izaha muhtaç çok şey bulunmaktadır. Kısaca şu izahı yapmak yerinde olur: "Mübîn" ifadesi Kur'an'ın apaçık ve anlaşılır olduğunu bildirmekte olup müşriklerin "melek peygamber" isteklerine, daha doğrusu bahanelerine cevap teşkil eder. Devamında anlatılan "Kadir gecesinin mübarekliği" ise, "فِيهَا يُفْرَقُ كُلُّ أَمْرٍ حَكِيمٍ" ve "رَحْمَةً مِنْ رَبِّكَ" ifadelerinden anlaşılacağı üzere, o gece vahyedilen Kur'an'ın rahmet oluşuna ve insanların yararı için vahyedildiğine vurgudur. Bu vurguyu yapmakla, "Melek peygamber gelseydi" bahanesini öne süren müşriklere, "Biz size merhamet edip sizin huzurunuza vesile olacak mesajları vahyetme lutfunda bulunuyoruz, siz ise, dilini bile anlamayacağınız meleklerin peygamber olmasını isteyerek elçimizi reddediyorsunuz!" serzenişinde bulunulmaktadır. Tespit edebildiğimiz kadarıyla, verdiğimiz bu anlam herhangi bir şekilde rivayetlere ters değildir. *Doğrusunu Allah bilir.*

رَبِّ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا اِنْ كُنْتُمْ مُوقِنِينَ ﴿٧﴾ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ يُحْيٖي وَيُمٖيتُ رَبُّكُمْ وَرَبُّ اٰبَٓائِكُمُ
الْاَوَّلٖينَ ﴿٨﴾ بَلْ هُمْ فٖي شَكٍّ يَلْعَبُونَ ﴿٩﴾ فَارْتَقِبْ يَوْمَ تَأْتِي السَّمَٓاءُ بِدُخَانٍ مُبٖينٍ ﴿١٠﴾ يَغْشَى النَّاسَ هٰذَا
عَذَابٌ اَلٖيمٌ ﴿١١﴾ رَبَّنَا اكْشِفْ عَنَّا الْعَذَابَ اِنَّا مُؤْمِنُونَ ﴿١٢﴾ اَنّٰى لَهُمُ الذِّكْرٰى وَقَدْ جَٓاءَهُمْ رَسُولٌ مُبٖينٌ
﴿١٣﴾ ثُمَّ تَوَلَّوْا عَنْهُ وَقَالُوا مُعَلَّمٌ مَجْنُونٌ ﴿١٤﴾ اِنَّا كَاشِفُوا الْعَذَابِ قَلٖيلًا اِنَّكُمْ عَٓائِدُونَ ﴿١٥﴾ يَوْمَ نَبْطِشُ
الْبَطْشَةَ الْكُبْرٰى اِنَّا مُنْتَقِمُونَ ﴿١٦﴾ وَلَقَدْ فَتَنَّا قَبْلَهُمْ قَوْمَ فِرْعَوْنَ وَجَٓاءَهُمْ رَسُولٌ كَرٖيمٌ ﴿١٧﴾ اَنْ اَدُّٓوا اِلَيَّ
عِبَادَ اللّٰهِ اِنّٖي لَكُمْ رَسُولٌ اَمٖينٌ ﴿١٨﴾ وَاَنْ لَا تَعْلُوا عَلَى اللّٰهِ اِنّٖٓي اٰتٖيكُمْ بِسُلْطَانٍ مُبٖينٍ ﴿١٩﴾ وَاِنّٖي عُذْتُ
بِرَبّٖي وَرَبِّكُمْ اَنْ تَرْجُمُونِ ﴿٢٠﴾ وَاِنْ لَمْ تُؤْمِنُوا لٖي فَاعْتَزِلُونِ ﴿٢١﴾

25. Cüz
44. Süre
Duhân 7-21

7-8. Ey müşrikler! Sizler Allah'a inandığınızı söylüyorsunuz, fakat gökleri ve yeri yaratan, öldükten sonra yeniden hayat verip diriltecek olan, sizlerin de geçmişte yaşamış atalarınızın da yegâne sahibi O olduğu halde başka varlıkları şefaatçi kabul edip tâzimde bulunuyor ve O'nun gönderdiği elçiye inanmıyorsunuz!

KİBİRLİ MÜŞRİKLERE CEZA UYARISI

9-16. Ey Muhammed! Doğrusu müşrikler senin peygamberliğine ve getirdiğin haberlere kuşkuyla bakmakta, seninle alay etmektedirler. Ancak sen onların bu tavırlarına aldırma, sana ve iman edenlere karşı yaptıkları amansız baskılar karşısında yılma! Gün gelecek, bugün kendilerini yenilmez sanan o müşrikler, gökyüzünü kaplayan müthiş bir duman serabı görüp başlarına gelen kıtlık ve felâketten mustarip olacak ve "Rabbimiz! Ne olur acı bize, şu azaba bir son ver! Artık senden başka hiçbir varlıktan medet ummayacağız, sana ortak koşmayacağız,[3] senin elçine iman edeceğiz!" diye yakaracaklardır. Oysa vaktiyle kendilerine ilâhî mesajları anlatan elçiye iman etmemiş, onu cinlerden ilham aldığını iddia eden şairlerle bir tutmuş, tebliğ ettiği vahyi bu tür şairlerin şiirlerine benzetmişlerdi. Evet, biz başlarına musallat ettiğimiz bu azabı onlara bir ders olsun diye gönderdiğimiz için bir süreliğine kaldıracağız. Fakat biliyoruz ki onlar verdikleri sözde durmayacak ve tekrar şirke geri dönecekler. Bilsinler ki

3 Taberî.

gün gelecek, müminler onları bozguna uğratacaklardır. Böylece, o güne kadar müminlere ettikleri eziyetin cezasını çekeceklerdir.[4]

MÛSÂ PEYGAMBER ve FİRAVUN KISSASINDAN MÜŞRİKLERE DERSLER

25. Cüz
44. Süre
Duhân 7-21

17-21. Kaldı ki biz daha önce Firavun ve erkânını da benzer bir şekilde sınamıştık. Onlara bizim ve insanların nezdinde çok değerli[5] olan elçimiz Mûsâ'yı göndermiştik. Mûsâ onlara, "Ey Firavun ve erkânı! Sizler de İsrâiloğulları gibi Allah'ın kullarısınız! Artık İsrâiloğulları'na zulmetmeyin, onların benimle birlikte gelmelerine izin verin.[6] Ben Allah tarafından gönderilmiş bir elçiyim. Bunu gösterecek birçok kanıtla birlikte geldim. O halde benim peygamberliğimi kabul edin, kabul etmiyorsanız, bari bana inananları rahat bırakın. Bana sihirbaz demeyi ve iman edenlere baskı yapmayı sürdürdüğünüz takdirde, benim rabbim olduğu kadar sizin de rabbiniz olan Allah'a sığınırım" diye tebliğde bulunmuştu.

4 Bu paragrafta yer alan âyetlerin tefsirinde, rivayetlere dayanan üç farklı yorum söz konusudur. Biz, Abdullah b. Mes'ûd'dan nakledilen ve Taberî tarafından gerekçeleri açıklanarak tercih edilen yorumu esas aldık. Ancak, âyetlerde söz konusu olay, henüz gerçekleşmemiş bir olay olarak anlatılırken İbn Mes'ûd'dan gelen rivayette, olup bitmiş bir hadisenin anlatımı gibi bir durum söz konusudur. Biz her iki anlatım tarzını telif etmeye çalıştık. Kur'an çevirisinde en çok zorlandığımız bölümlerden biri olan bu âyetler hakkında vardığımız kanaatin doğruluğundan emin de değiliz. *Doğrusunu Allah bilir.*

5 bk. Zemahşerî.

6 bk. Taberî.

فَدَعَا رَبَّهُٓ اَنَّ هٰٓؤُلَٓاءِ قَوْمٌ مُجْرِمُونَ ﴿٢٢﴾ فَاَسْرِ بِعِبَادٖى لَيْلًا اِنَّكُمْ مُتَّبَعُونَ ﴿٢٣﴾ وَاتْرُكِ الْبَحْرَ رَهْوًاۜ اِنَّهُمْ
جُنْدٌ مُغْرَقُونَ ﴿٢٤﴾ كَمْ تَرَكُوا مِنْ جَنَّاتٍ وَعُيُونٍۙ ﴿٢٥﴾ وَزُرُوعٍ وَمَقَامٍ كَرٖيمٍۙ ﴿٢٦﴾ وَنَعْمَةٍ كَانُوا فٖيهَا فَاكِهٖينَۙ
﴿٢٧﴾ كَذٰلِكَ وَاَوْرَثْنَاهَا قَوْمًا اٰخَرٖينَ ﴿٢٨﴾ فَمَا بَكَتْ عَلَيْهِمُ السَّمَٓاءُ وَالْاَرْضُ وَمَا كَانُوا مُنْظَرٖينَ ﴿٢٩﴾
وَلَقَدْ نَجَّيْنَا بَنٖٓى اِسْرَٓاءٖيلَ مِنَ الْعَذَابِ الْمُهٖينِۙ ﴿٣٠﴾ مِنْ فِرْعَوْنَۜ اِنَّهُ كَانَ عَالِيًا مِنَ الْمُسْرِفٖينَ ﴿٣١﴾ وَلَقَدِ
اخْتَرْنَاهُمْ عَلٰى عِلْمٍ عَلَى الْعَالَمٖينَۚ ﴿٣٢﴾ وَاٰتَيْنَاهُمْ مِنَ الْاٰيَاتِ مَا فٖيهِ بَلٰٓؤٌا مُبٖينٌ ﴿٣٣﴾ اِنَّ هٰٓؤُلَٓاءِ لَيَقُولُونَۙ
﴿٣٤﴾ اِنْ هِىَ اِلَّا مَوْتَتُنَا الْاُو۫لٰى وَمَا نَحْنُ بِمُنْشَرٖينَ ﴿٣٥﴾ فَاْتُوا بِاٰبَٓائِنَٓا اِنْ كُنْتُمْ صَادِقٖينَ ﴿٣٦﴾ اَهُمْ خَيْرٌ اَمْ
قَوْمُ تُبَّعٍۙ وَالَّذٖينَ مِنْ قَبْلِهِمْۜ اَهْلَكْنَاهُمْۘ اِنَّهُمْ كَانُوا مُجْرِمٖينَ ﴿٣٧﴾ وَمَا خَلَقْنَا السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا
لَاعِبٖينَ ﴿٣٨﴾ مَا خَلَقْنَاهُمَٓا اِلَّا بِالْحَقِّ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٩﴾

22-29. Ancak sözlerinin fayda etmediğini görünce, "Rabbim! Bunlar şirkten bir türlü vazgeçmiyorlar. Üstelik bana inanan İsrâiloğulları'nı da rahat bırakmıyorlar. Çaresizliğimi görüyorsun!"[7] diye dua etmişti. Biz de onun duasını kabul edip, "Sana iman eden İsrâiloğulları'nı geceleyin gizlice Mısır'dan çıkar, çünkü Firavun ve adamları peşinize düşecekler" diye emrettik. Neticede Firavun ve ordusu Mûsâ'yı ve inananları deniz kıyısına kadar takip etti. Kıyıya vardıklarında biz onlara denizi açtık ve karşıya geçtiler. Peşlerinden gelen Firavun ve adamları ise boğulup gittiler. O zamana kadar sahip oldukları cennet gibi bağlar, bahçeler, inşa ettikleri muhkem saraylar kendilerinden sonra gelenlere kalmış oldu. Bütün bunlara sahip olmak onları azabımızdan kurtaramadı. Üstelik halkına kendini ilâh gibi gösteren Firavun ve adamlarının ölümüne, onu ilâhın temsilcisi gibi gören zavallı halkın zannettiğinin aksine, ne gök ağladı ne yer![8] Hatta ölüm anında büyük bir âcizlik içerisinde merhamet dilendiler, ama artık iş işten geçmişti!"

7 Teysîr.

8 Bu âyette insanların Firavun'u gözlerinde aşırı büyütmelerine tenkit söz konusu olduğu halde bazı tefsirlerde gökyüzünün mümin kulların ölümü sebebiyle ağlayacağı söylenmektedir. Bu ve benzeri yorumları İbn Kesîr şiddetle eleştirmiştir.

30-33. İşte böylece İsrâiloğulları'nı, haddini aşıp kendini halkın tepesinde ilâh gibi görmeye başlayan Firavun ve adamlarının zulümlerinden kurtarmış, kendilerine gönderdiğimiz peygamberler sayesinde onları zamanlarının seçkin toplumu haline getirmiştik. İşte bu şekilde elçimiz Muhammed'i ve ona iman edenleri de Mekke müşriklerinin baskısından kurtarıp muzaffer kılacağız.[9]

ÂHİRET ve HESAP GÜNÜ

25. Cuz
44. Süre
Duhân 22-39

34-36. İşte bütün bunlar Mekkeli müşrikler için birer derstir. Bu derslerden ibret alıp elçimiz Muhammed'e iman etmeniz gerekir. Fakat onlar, tıpkı kendilerinden önceki toplumların yaptığı gibi inatlaşmakta ve kendilerine âhiret azabını hatırlatan elçimize, "Diriltilip de hesaba çekilecekmişiz öyle mi? Biz bir ölüm biliriz, başkasını bilmeyiz! Madem doğru söylüyorsun, atalarımızı diriltbakalım!" diyerek onun uyarılarını alaya almaktadırlar.

37-39. Oysa bu kibirleri kendilerine âhiret inancını unutturmuş, tamamen dünyaya dalıp hiçbir uyarıyı dinlemez hale getirmiştir. Halbuki benzer şeyleri yapan daha önceki toplumlardan ders almaları gerekmektedir. Meselâ vaktiyle helâk ettiğimiz Yemenli Tübba' halkı ve daha önce yaşamış Âd ve Semûd gibi toplumlar Kureyş kadar güçlü değildilerdi de o yüzden mi helâk oldular sanki? Ayrıca onlar, bizim şu muazzam kâinatı boş yere yaratıp insanın hizmetine sunduğumuzu, insanları yaptıklarından dolayı hesaba çekmeyeceğimizi mi sanıyorlar? Hayır, kesinlikle biz kâinatı boşuna yaratmadık ve kesinlikle bütün bu nimetleri verdiğimiz insanı hesaba çekeceğiz, ne var ki müşrikler bu durumu bir türlü kavramak istemiyorlar!

[9] bk. İbn Âşûr.

فَدَعَا رَبَّهُٓ اَنَّ هٰٓؤُلَٓاءِ قَوْمٌ مُجْرِمُونَ ﴿٢٢﴾ فَاَسْرِ بِعِبَادٖي لَيْلًا اِنَّكُمْ مُتَّبَعُونَۙ ﴿٢٣﴾ وَاتْرُكِ الْبَحْرَ رَهْوًاۜ اِنَّهُمْ
جُنْدٌ مُغْرَقُونَ ﴿٢٤﴾ كَمْ تَرَكُوا مِنْ جَنَّاتٍ وَعُيُونٍۙ ﴿٢٥﴾ وَزُرُوعٍ وَمَقَامٍ كَرٖيمٍۙ ﴿٢٦﴾ وَنَعْمَةٍ كَانُوا فٖيهَا فَاكِهٖينَۙ
﴿٢٧﴾ كَذٰلِكَ وَاَوْرَثْنَاهَا قَوْمًا اٰخَرٖينَ ﴿٢٨﴾ فَمَا بَكَتْ عَلَيْهِمُ السَّمَٓاءُ وَالْاَرْضُ وَمَا كَانُوا مُنْظَرٖينَ ﴿٢٩﴾
وَلَقَدْ نَجَّيْنَا بَنٖٓي اِسْرَٓاءٖيلَ مِنَ الْعَذَابِ الْمُهٖينِۙ ﴿٣٠﴾ مِنْ فِرْعَوْنَۜ اِنَّهُ كَانَ عَالِيًا مِنَ الْمُسْرِفٖينَ ﴿٣١﴾ وَلَقَدِ
اخْتَرْنَاهُمْ عَلٰى عِلْمٍ عَلَى الْعَالَمٖينَۚ ﴿٣٢﴾ وَاٰتَيْنَاهُمْ مِنَ الْاٰيَاتِ مَا فٖيهِ بَلٰٓؤٌا مُبٖينٌ ﴿٣٣﴾ اِنَّ هٰٓؤُلَٓاءِ لَيَقُولُونَۙ
﴿٣٤﴾ اِنْ هِيَ اِلَّا مَوْتَتُنَا الْاُولٰى وَمَا نَحْنُ بِمُنْشَرٖينَ ﴿٣٥﴾ فَاْتُوا بِاٰبَٓائِنَٓا اِنْ كُنْتُمْ صَادِقٖينَ ﴿٣٦﴾ اَهُمْ خَيْرٌ اَمْ
قَوْمُ تُبَّعٍۙ وَالَّذٖينَ مِنْ قَبْلِهِمْۜ اَهْلَكْنَاهُمْۘ اِنَّهُمْ كَانُوا مُجْرِمٖينَ ﴿٣٧﴾ وَمَا خَلَقْنَا السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا
لَاعِبٖينَ ﴿٣٨﴾ مَا خَلَقْنَاهُمَٓا اِلَّا بِالْحَقِّ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٩﴾

22-29. Ancak sözlerinin fayda etmediğini görünce, "Rabbim! Bunlar şirkten bir türlü vazgeçmiyorlar. Üstelik bana inanan İsrâiloğulları'nı da rahat bırakmıyorlar. Çaresizliğimi görüyorsun!"[7] diye dua etmişti. Biz de onun duasını kabul edip, "Sana iman eden İsrâiloğulları'nı geceleyin gizlice Mısır'dan çıkar, çünkü Firavun ve adamları peşinize düşecekler" diye emrettik. Neticede Firavun ve ordusu Mûsâ'yı ve inananları deniz kıyısına kadar takip etti. Kıyıya vardıklarında biz onlara denizi açtık ve karşıya geçtiler. Peşlerinden gelen Firavun ve adamları ise boğulup gittiler. O zamana kadar sahip oldukları cennet gibi bağlar, bahçeler, inşa ettikleri muhkem saraylar kendilerinden sonra gelenlere kalmış oldu. Bütün bunlara sahip olmak onları azabımızdan kurtaramadı. Üstelik halkına kendini ilâh gibi gösteren Firavun ve adamlarının ölümüne, onu ilâhın temsilcisi gibi gören zavallı halkın zannettiğinin aksine, ne gök ağladı ne yer![8] Hatta ölüm anında büyük bir âcizlik içerisinde merhamet dilendiler, ama artık iş işten geçmişti!"

7 *Teysîr.*

8 Bu âyette insanların Firavun'u gözlerinde aşırı büyütmelerine tenkit söz konusu olduğu halde bazı tefsirlerde gökyüzünün mümin kulların ölümü sebebiyle ağlayacağı söylenmektedir. Bu ve benzeri yorumları İbn Kesîr şiddetle eleştirmiştir.

30-33. İşte böylece İsrâiloğulları'nı, haddini aşıp kendini halkın tepesinde ilâh gibi görmeye başlayan Firavun ve adamlarının zulümlerinden kurtarmış, kendilerine gönderdiğimiz peygamberler sayesinde onları zamanlarının seçkin toplumu haline getirmiştik. İşte bu şekilde elçimiz Muhammed'i ve ona iman edenleri de Mekke müşriklerinin baskısından kurtarıp muzaffer kılacağız.[9]

ÂHİRET ve HESAP GÜNÜ

34-36. İşte bütün bunlar Mekkeli müşrikler için birer derstir. Bu derslerden ibret alıp elçimiz Muhammed'e iman etmeniz gerekir. Fakat onlar, tıpkı kendilerinden önceki toplumların yaptığı gibi inatlaşmakta ve kendilerine âhiret azabını hatırlatan elçimize, "Diriltilip de hesaba çekilecekmişiz öyle mi? Biz bir ölüm biliriz, başkasını bilmeyiz! Madem doğru söylüyorsun, atalarımızı dirilt bakalım!" diyerek onun uyarılarını alaya almaktadırlar.

37-39. Oysa bu kibirleri kendilerine âhiret inancını unutturmuş, tamamen dünyaya dalıp hiçbir uyarıyı dinlemez hale getirmiştir. Halbuki benzer şeyleri yapan daha önceki toplumlardan ders almaları gerekmektedir. Meselâ vaktiyle helâk ettiğimiz Yemenli Tübba' halkı ve daha önce yaşamış Âd ve Semûd gibi toplumlar Kureyş kadar güçlü değildilerdi de o yüzden mi helâk oldular sanki? Ayrıca onlar, bizim şu muazzam kâinatı boş yere yaratıp insanın hizmetine sunduğumuzu, insanları yaptıklarından dolayı hesaba çekmeyeceğimizi mi sanıyorlar? Hayır, kesinlikle biz kâinatı boşuna yaratmadık ve kesinlikle bütün bu nimetleri verdiğimiz insanı hesaba çekeceğiz, ne var ki müşrikler bu durumu bir türlü kavramak istemiyorlar!

[9] bk. İbn Âşûr.

إِنَّ يَوْمَ الْفَصْلِ مِيقَاتُهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٤٠﴾ يَوْمَ لَا يُغْنِي مَوْلًى عَنْ مَوْلًى شَيْئًا وَلَا هُمْ يُنْصَرُونَ ﴿٤١﴾ إِلَّا مَنْ
رَحِمَ اللَّهُ إِنَّهُ هُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿٤٢﴾ إِنَّ شَجَرَتَ الزَّقُّومِ ﴿٤٣﴾ طَعَامُ الْأَثِيمِ ﴿٤٤﴾ كَالْمُهْلِ يَغْلِي فِي الْبُطُونِ
﴿٤٥﴾ كَغَلْيِ الْحَمِيمِ ﴿٤٦﴾ خُذُوهُ فَاعْتِلُوهُ إِلَى سَوَاءِ الْجَحِيمِ ﴿٤٧﴾ ثُمَّ صُبُّوا فَوْقَ رَأْسِهِ مِنْ عَذَابِ الْحَمِيمِ
﴿٤٨﴾ ذُقْ إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْكَرِيمُ ﴿٤٩﴾ إِنَّ هَذَا مَا كُنْتُمْ بِهِ تَمْتَرُونَ ﴿٥٠﴾ إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي مَقَامٍ أَمِينٍ ﴿٥١﴾
فِي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ﴿٥٢﴾ يَلْبَسُونَ مِنْ سُنْدُسٍ وَإِسْتَبْرَقٍ مُتَقَابِلِينَ ﴿٥٣﴾ كَذَلِكَ وَزَوَّجْنَاهُمْ بِحُورٍ عِينٍ ﴿٥٤﴾
يَدْعُونَ فِيهَا بِكُلِّ فَاكِهَةٍ آمِنِينَ ﴿٥٥﴾ لَا يَذُوقُونَ فِيهَا الْمَوْتَ إِلَّا الْمَوْتَةَ الْأُولَى وَوَقَاهُمْ عَذَابَ الْجَحِيمِ
﴿٥٦﴾ فَضْلًا مِنْ رَبِّكَ ذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿٥٧﴾ فَإِنَّمَا يَسَّرْنَاهُ بِلِسَانِكَ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٥٨﴾ فَارْتَقِبْ
إِنَّهُمْ مُرْتَقِبُونَ ﴿٥٩﴾

25. Cüz
44. Süre
Duhân 40-59

CEHENNEMLİKLERİN HAZİN SONU

40-42. Gerçek şu ki hesap günü onların hepsi Allah'ın huzurunda toplanacaklardır. O gün kimsenin kimseye dostluğu fayda etmeyecektir. Dünyada kendilerinden şefaat umdukları varlıkların yardımını göremeyeceklerdir. Ama Allah'ın affına mazhar olan kimselerin durumu elbette farklı olacaktır.

43-46. Cehenneme atılanlar orada, cehennemin dibinde yetişen ve erimiş maden gibi yiyenlerin karnında kaynayacak olan zakkum ağacından başka yiyecek bir şey bulamayacaklardır.

47-50. O gün Allah şöyle buyuracaktır: "Dünyada kendini beğenip de elçimizden yüz çevireni tutun ve ateşin ortasına sürükleyin! Başından kaynar sular dökün! Evet, tat bakalım şimdi azabı! Sendin elçimize karşı asalet ve şeref taslayan, gücüne ve kudretine güvenen! İşte size o alaya aldığınız azap! Âhiret hatırlatıldığında hep umursamazlık yaptığınız cehennem!"

CENNETLİKLER VE NİMETLER

51-57. Diğer taraftan elçimize iman eden ve emirlerimize uygun hareket eden müminler cennet bahçelerinde güven ve huzur içerisinde yaşayacaklardır. Eşleri ve aileleriyle birlikte sınırsız nimetlerden diledikleri gibi faydalanacaklar, cehennem azabından emin bir şekilde sonsuza kadar huzur içerisinde olacaklardır.

58-59. Ey elçimiz Muhammed! Müşrikler her ne kadar senin beşer olmanı yadırgamakta ve peygamber olarak bir melek gönderilmesi gerektiğini bahane ederek sana inanmayı reddetmekte ise de, biz bu Kur'an'ı, onlar anlasınlar diye, içlerinden biri aracılığıyla ve kendi dilleri ile gönderiyoruz. Buna rağmen senin peygamberliğine iman etmeme konusunda ısrar eden müşriklerin yaptıkları baskılar karşısında yılgınlık gösterme! Sabret, rabbinin yardımıyla zafer yakındır!

KIRK BEŞİNCİ SÛRE

CÂSİYE

İlâhî kudret ve hükümranlık!

Kaynaklarda Mekke döneminin son yıllarında nâzil olduğu bildirilmektedir. Muhtevası diğer "Havâmîm" sûreleriyle büyük benzerlik arzeder.

Otuz yedi âyetten oluşan sûreyi muhtevasına göre aşağıdaki gibi tasnif etmek mümkündür.

٤٥ / سُورَةُ الْجَاثِيَةِ

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

حٰمٓ ﴿١﴾ تَنْز۪يلُ الْكِتَابِ مِنَ اللّٰهِ الْعَز۪يزِ الْحَك۪يمِ ﴿٢﴾

KUR'AN'IN İLÂHÎLİĞİ

1. Hâ mîm![1]

2. Ey müşrikler! Elçimiz Muhammed'e gönderdiğimiz bu kitap, onun kendi sözleri değil, ilâhî vahiydir. Biliniz ki Allah bu şekilde sizlere mesajlarını iletmekle sizin maslahatınızı gözetmektedir. Bu mesaja iman edip gereğini yapmanızın Allah'a değil, size faydası olacaktır. Bu hikmetli emirleri inkâr ettiğiniz ve gereğini yapmadığınız takdirde, zararı da size olacaktır.[2]

---

[1] Hurûf-ı mukattaa olarak adlandırılan bu harflerle ilgili olarak Bakara sûresinin 1. âyetindeki dipnota bakınız.

[2] Mâtürîdi bu âyetin tefsirinde şu önemli ifadeleri kaydetmektedir: " ثم إنما ذكر قوله: (الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ) على إثر ذلك ليعلم أنه ما أنزل الكتاب، وما أمرهم، وما نهاهم، وامتحنهم بأنواع المحن، ليتعزز هو بذلك، أو يزيد له عزًا وسلطانًا أو قوة إذا ائتمروه وأطاعوه، وإذا خالفوه ولم يطيعوه فيما أمرهم، وارتكبوا ما نهاهم يلحقه ذل أو نقصان فى ملكه وسلطانه، بل إنما فعل ذلك من الأمر والنهى وأنواع المحن لمنفعة أنفس الممتحنين، ليتعززوا إذا اتبعوا أمره وأطاعوه، ويلحقهم ذل ونقصان إذا تركوا اتباعه " (Bu âyetlerin ardından Allah'ın izzet ve hikmet sahibi olduğunu ifade etmesi, şu hususun anlaşılmasını hedeflemektedir. O'nun bu kitabı inzâl ederek, insanlara emir ve yasaklarını bildirmesi ve onları çeşitli şekillerde imtihan etmesi; kendi zatı için izzet, egemenlik ve saltanat murat etmesinden değildir. İnsanlar bu emirlere itaat ettiklerinde O'nun kuvvet ve izzeti artacak, itaat etmediklerinde ise hükümranlığında bir noksanlık hâsıl olacak değildir! Aksine Allah'ın bu kitabı inzâl ederek emir ve yasaklarını bildirmesi ve bunlarla imtihan etmesi, kullarının; zillete düşmekten korunup, izzet sahibi olmalarını sağlamak içindir).

اِنَّ فِى السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ لَاٰيَاتٍ لِلْمُؤْمِن۪ينَ ﴿٣﴾ وَف۪ى خَلْقِكُمْ وَمَا يَبُثُّ مِنْ دَٓابَّةٍ اٰيَاتٌ لِقَوْمٍ يُوقِنُونَ ﴿٤﴾
وَاخْتِلَافِ الَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَمَٓا اَنْزَلَ اللّٰهُ مِنَ السَّمَٓاءِ مِنْ رِزْقٍ فَاَحْيَا بِهِ الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَتَصْر۪يفِ الرِّيَاحِ
اٰيَاتٌ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿٥﴾ تِلْكَ اٰيَاتُ اللّٰهِ نَتْلُوهَا عَلَيْكَ بِالْحَقِّ فَبِاَيِّ حَد۪يثٍ بَعْدَ اللّٰهِ وَاٰيَاتِه۪ يُؤْمِنُونَ ﴿٦﴾
وَيْلٌ لِكُلِّ اَفَّاكٍ اَث۪يمٍ ﴿٧﴾ يَسْمَعُ اٰيَاتِ اللّٰهِ تُتْلٰى عَلَيْهِ ثُمَّ يُصِرُّ مُسْتَكْبِرًا كَاَنْ لَمْ يَسْمَعْهَا فَبَشِّرْهُ بِعَذَابٍ
اَل۪يمٍ ﴿٨﴾ وَاِذَا عَلِمَ مِنْ اٰيَاتِنَا شَيْـًٔا اتَّخَذَهَا هُزُوًا اُو۬لٰٓئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مُه۪ينٌ ﴿٩﴾ مِنْ وَرَٓائِهِمْ جَهَنَّمُ وَلَا
يُغْن۪ى عَنْهُمْ مَا كَسَبُوا شَيْـًٔا وَلَا مَا اتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللّٰهِ اَوْلِيَٓاءَ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظ۪يمٌ ﴿١٠﴾ هٰذَا هُدًى وَالَّذ۪ينَ
كَفَرُوا بِاٰيَاتِ رَبِّهِمْ لَهُمْ عَذَابٌ مِنْ رِجْزٍ اَل۪يمٌ ﴿١١﴾ اَللّٰهُ الَّذ۪ى سَخَّرَ لَكُمُ الْبَحْرَ لِتَجْرِىَ الْفُلْكُ ف۪يهِ بِاَمْرِه۪
وَلِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِه۪ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿١٢﴾ وَسَخَّرَ لَكُمْ مَا فِى السَّمٰوَاتِ وَمَا فِى الْاَرْضِ جَم۪يعًا مِنْهُ اِنَّ
ف۪ى ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿١٣﴾ قُلْ لِلَّذ۪ينَ اٰمَنُوا يَغْفِرُوا لِلَّذ۪ينَ لَا يَرْجُونَ اَيَّامَ اللّٰهِ لِيَجْزِىَ قَوْمًا بِمَا
كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿١٤﴾

25. Cüz
45. Sûre
Câsiye 3-14

TEVHİDİN KÂİNATTAKİ DELİLLERİ

3-5. Gerçek şu ki göklerde ve yerde, gece ve gündüzün farklılığında, gökten yağan bereket dolu yağmurlarla toprağın canlanıp size rızık sunmasında, rüzgârların yaşamınızı kolaylaştıracak şekilde hareket etmesinde, hâsılı bütün evrenin muazzam bir şekilde yaratılıp içerisindeki türlü bitki ve hayvanlarla birlikte hizmetinize sunulmasında ve bizâtihi kendi yaratılışınızda, aklını kullanıp ibret alacak kimseler içinde büyük dersler vardır!

6. Ey elçimiz Muhammed! İşte, tevhide dair bu açık delilleri sana vahiy yoluyla bildirmekteyiz. Oysa müşrikler, hiçbir gerçek bilgiye dayanmaksızın bazı varlıklardan medet ummakta, onların kendilerini Allah'a yaklaştıracağını iddia etmektedirler.[3] Allah'tan başka hiçbir varlığın kulluk edilmeye lâyık olmadığını gösteren bu kadar açık delilden sonra hâlâ şirk koşmaya devam edecekler mi?[4]

7-10. Bütün bu açık delillere rağmen yine de elçimizin peygamberliğine inanmayan, Allah'a iftira edip ortak koşanlar cehenneme gideceklerdir.[5] Çünkü

3 Taberî.

4 Taberî.

5 Buradaki " أفّاكٍ أثيم " ifadesi ile müşrikler kastedilmektedir. İbn Abbas bunun Nadr b. Hâris olduğunu ifade etmiştir (Fîrûzâbâdî, Kurtubî).

onlar elçimiz Muhammed'in kendilerine tebliğ ettiği vahyi dinledikleri halde, sırf elçimize karşı[6] kibirlerinden dolayı onu duymazlıktan gelir, alaya alır, şiire veya sihre benzetirler. Bunlara cehennemde çok can yakıcı bir azap müjdesini ver! Bilsinler servet ve güçleri de şefaatlerini umdukları varlıklar da kendilerini cehennemden kurtaramayacaktır! Eğer elçimize karşı bu tavırlarından vazgeçmezlerse çaresiz bir şekilde o büyük azaba maruz kalacaklardır.

MÜŞRİKLERE UYARI

11. Elçimiz Muhammed'e vahyettiğimiz Kur'an,[7] müminlere cennet müjdesi, inkârcı müşriklere ise cehennem uyarısıdır.[8] Nitekim elçimize ve ona vahyedilen Kur'an'a inanmayanlar için acı bir cehennem azabı vardır.

25. Cüz
45. Sûre
Câsiye 3-14

12-13. Ey müşrikler! Sahip olduğunuz bütün nimetleri bahşeden Allah, kulluk edilmeye lâyık yegâne kudrettir. O'ndan başka hiçbir varlıktan medet ummamanız gerekir. Allah, gökte ve yerde bulunan her şeyi sizler için yaratmış, gemilerin rahatça yüzebileceği düzende yaratılan denizler dahil her şeyi emrinize âmâde kılmış, yeryüzünü, sizin yaşamınız için en uygun hale getirmiştir. Aklını kullanan insanlar bütün bunlardan gerekli dersleri alır ve kendilerine hiçbir yararı olmayan şeyleri tâzim etmezler.[9]

MÜMİNLERE SABIR TAVSİYESİ

14. Ey elçimiz Muhammed! Müşriklerin sana ve müminlere düşmanlık ettiklerini biliyoruz. Fakat müminlere söyle, o zalimlerin eziyetlerine karşı dayanıklı olsunlar, çünkü hiç umursamadıkları[10] o hesap günü geldiğinde Allah onların cezasını verecektir. [11]

---

[6] İbn Abbas müşriklerin kibirlerinin Hz. Peygamber'e karşı olduğunu ifade etmiştir (Fîrûzâbâdî).
[7] Taberî.
[8] Kur'an'ın "hidayet" olarak nitelendirilmesi onun uyarı ve müjde oluşuyla ilgilidir. Âyetin devamında bu vurgu bâriz bir şekilde görülmektedir (hidayetle ilgili açıklama için Bakara sûresinin 2. âyetindeki dipnota bakınız).
[9] bk. Taberî.
[10] bk. Mâtürîdî.
[11] Bazı müfessirler " kavm" kelimesiyle, müminlerin kastedildiğini söyleyerek âyeti, müşriklerin eziyetlerine tahammül etmelerinin karşılığı olarak Allah'ın kıyamet günü onları mükâfatlandıracağı şeklinde tefsir etmiştir (bk. Zemahşerî, Âlûsi).

مَنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلِنَفْسِهِ وَمَنْ اَسَاءَ فَعَلَيْهَا ثُمَّ اِلٰى رَبِّكُمْ تُرْجَعُونَ ﴿١٥﴾ وَلَقَدْ اٰتَيْنَا بَنٖٓي اِسْرَٓائٖلَ الْكِتَابَ
وَالْحُكْمَ وَالنُّبُوَّةَ وَرَزَقْنَاهُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلَى الْعَالَمٖينَ ﴿١٦﴾ وَاٰتَيْنَاهُمْ بَيِّنَاتٍ مِنَ الْاَمْرِ
فَمَا اخْتَلَفُوٓا اِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَٓاءَهُمُ الْعِلْمُ بَغْيًا بَيْنَهُمْ اِنَّ رَبَّكَ يَقْضٖي بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ فٖيمَا كَانُوا فٖيهِ
يَخْتَلِفُونَ ﴿١٧﴾ ثُمَّ جَعَلْنَاكَ عَلٰى شَرٖيعَةٍ مِنَ الْاَمْرِ فَاتَّبِعْهَا وَلَا تَتَّبِعْ اَهْوَٓاءَ الَّذٖينَ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٨﴾ اِنَّهُمْ لَنْ
يُغْنُوا عَنْكَ مِنَ اللّٰهِ شَيْـًٔا وَاِنَّ الظَّالِمٖينَ بَعْضُهُمْ اَوْلِيَٓاءُ بَعْضٍ وَاللّٰهُ وَلِيُّ الْمُتَّقٖينَ ﴿١٩﴾ هٰذَا بَصَٓائِرُ لِلنَّاسِ
وَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِقَوْمٍ يُوقِنُونَ ﴿٢٠﴾ اَمْ حَسِبَ الَّذٖينَ اجْتَرَحُوا السَّيِّـَٔاتِ اَنْ نَجْعَلَهُمْ كَالَّذٖينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا
الصَّالِحَاتِ سَوَٓاءً مَحْيَاهُمْ وَمَمَاتُهُمْ سَٓاءَ مَا يَحْكُمُونَ ﴿٢١﴾ وَخَلَقَ اللّٰهُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ بِالْحَقِّ وَلِتُجْزٰى
كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿٢٢﴾ اَفَرَاَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ اِلٰهَهُ هَوٰيهُ وَاَضَلَّهُ اللّٰهُ عَلٰى عِلْمٍ وَخَتَمَ عَلٰى
سَمْعِهٖ وَقَلْبِهٖ وَجَعَلَ عَلٰى بَصَرِهٖ غِشَاوَةً فَمَنْ يَهْدٖيهِ مِنْ بَعْدِ اللّٰهِ اَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿٢٣﴾

25. Cüz
45. Süre
Câsiye 15-23

15. Allah kimsenin kulluğuna ve ibadetine muhtaç değildir.[12] Sadece insanların yararı için onlara mesaj göndermektedir. Elçisi Muhammed vasıtasıyla gönderdiği bu mesaja iman eden ve ona göre yaşayanlar kendileri için en kazançlı olanı yapmış olurlar. İnkâr edenler ise kendileri için zararlı olanı yapmaktadırlar. Çünkü nihayetinde herkes Allah'ın huzurunda hesaba çekilecektir.

Hz. MUHAMMED'İN PEYGAMBERLİĞİNİ YADIRGAYANLARA CEVAP

16-17. Ey Muhammed'in peygamberliğini kabul etmeyen müşrikler! Bilmez misiniz ki biz vaktiyle İsrâiloğulları'na nice peygamberler göndermiş, onlara vahyettiğimiz kitaplarla rehberlik etmiş, böylece onları kendi dönemlerinde seçkin ve güçlü bir toplum haline getirmiştik. Ne var ki onlar, bütün bu peygamberlerin getirdikleri ilâhî mesajları öğrenmelerine rağmen sonradan kendi arzularına uyarak tevhitten saptılar. Doğrusu Allah hesap gününde onları huzuruna çıkaracak ve bu yaptıklarının hesabını soracaktır.

18-20. Ey elçimizi inkâr eden müşrikler! Muhammed bütün bu peygamberler gibi Allah tarafından görevlendirilmiş bir peygamberdir. Onun peygamber olmasında şaşırılacak bir şey yoktur.[13] Ey Muhammed! Sana vah-

12 Taberi.

13 Burada ifade lafzan Hz. Peygamber'e hitap şeklindedir, ancak mesajın esas muhatabı, onun peygamberliğini kabul etmeyen müşrikler olmalıdır. Sözün akışının muktezası budur.

yettiğimiz Kur'an'a uymaya, tevhit yolunda yürümeye devam et! Sakın müşriklerin istek ve arzularına uyma, çünkü böyle yaptığın takdirde onlar Allah karşısında seni muhafaza ve müdafaa edemezler. Gerçek şu ki bu müşriklerden size bir hayır gelmez. Bunlar ancak (güya) birbirlerinin dostudur. Müminlerin gerçek dostu ise Allah'tır. İşte vahyettiğimiz Kur'an, sizlere açık bir şekilde tevhidi gösteren ve bu yola uyan müminlere Allah tarafından rahmet olarak lutfedilmiş ilâhî bir kitaptır.

KENDİLERİNİ MÜMİNLERDEN DAHA HAYIRLI GÖREN MÜŞRİKLERE CEVAP

25. Cuz
45. Sûre
Câsiye 15-23

21-22. Ey elçimizin peygamberliğine inanmayan ve "Bizler sizlerden hayırlıyız, dünyada olduğu gibi âhirette de sizden üstün olacağız!" diyen[14] müşrikler! Demek siz hem elçimizi yalanlıyor, hem de iman eden ve Allah'ın emirlerine uygun bir şekilde yaşayan mümin kullarımızla Allah katında bir tutulacağınızı düşünüyorsunuz? Bu düşünceniz çok yanlıştır! Çünkü Allah adalet sahibidir. O'nun yarattığı evrende muazzam bir düzen bulunmaktadır. Her şeyi böyle hikmetle yaratan Allah, sizinle müminleri bir tutar mı? Gerçek şu ki O, hikmeti gereği herkesi hesaba çekecek ve herkese yaptıklarına uygun karşılık verecektir.

HESAP GÜNÜNÜ UMURSAMAMANIN SONU!

23. Ey elçimiz Muhammed! Senin peygamberliğine iman etmeyen bu müşriklerin elebaşıları Allah'ın mesajına iman edip ona göre yaşamak yerine kendi arzu ve isteklerine âdeta tapınır hale gelmişlerdir.[15] Bu sebeple hakikati göremeyecek kadar basîretleri körelmiş ve kalpleri kararmıştır. Allah da onları bu halleriyle baş başa bırakmıştır.[16] Çünkü bu onların kendi tercihleridir.[17] Allah onları zorlayıp imana getirmediğine göre artık kim onların kalplerini yumuşatabilir ki?

---

14 İbn Atıyye.

15 bk. İbnü'-Cevzî.

16 Âyetteki "ve Allah onu saptırdı" şeklinde çevrilen " أَضَلَّهُ اللّٰهُ " ifadesi, İbn Bahr tarafından, metinde ifade ettiğimiz mânaya gelen " وجده ضالاً " şeklinde tefsir edilmiştir (bk. Mâverdî).

17 Mâtürîdî bu âyetin tefsirinde bir vecih olarak, müşriklerin Allah tarafından "saptırılmalarının" onların kendi iradeleriyle dalâleti tercih etmelerinin sonucu olduğunu ifade etmiştir (قد بين له السبيل وطريق الحق ، لكنه باختياره الضلال أضله).

وَقَالُوا مَا هِيَ اِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا نَمُوتُ وَنَحْيَا وَمَا يُهْلِكُنَا اِلَّا الدَّهْرُ وَمَا لَهُمْ بِذٰلِكَ مِنْ عِلْمٍ اِنْ هُمْ اِلَّا
يَظُنُّونَ ﴿٢٤﴾ وَاِذَا تُتْلٰى عَلَيْهِمْ اٰيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ مَا كَانَ حُجَّتَهُمْ اِلَّا اَنْ قَالُوا ائْتُوا بِاٰبَائِنَا اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ
﴿٢٥﴾ قُلِ اللّٰهُ يُحْيِيكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ ثُمَّ يَجْمَعُكُمْ اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ لَا رَيْبَ فِيهِ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ
﴿٢٦﴾ وَلِلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يَوْمَئِذٍ يَخْسَرُ الْمُبْطِلُونَ ﴿٢٧﴾ وَتَرٰى كُلَّ اُمَّةٍ جَاثِيَةً
كُلُّ اُمَّةٍ تُدْعٰى اِلٰى كِتَابِهَا اَلْيَوْمَ تُجْزَوْنَ مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٢٨﴾ هٰذَا كِتَابُنَا يَنْطِقُ عَلَيْكُمْ بِالْحَقِّ اِنَّا كُنَّا
نَسْتَنْسِخُ مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٢٩﴾ فَاَمَّا الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَيُدْخِلُهُمْ رَبُّهُمْ فِي رَحْمَتِهِ ذٰلِكَ
هُوَ الْفَوْزُ الْمُبِينُ ﴿٣٠﴾ وَاَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا اَفَلَمْ تَكُنْ اٰيَاتِي تُتْلٰى عَلَيْكُمْ فَاسْتَكْبَرْتُمْ وَكُنْتُمْ قَوْمًا مُجْرِمِينَ
﴿٣١﴾ وَاِذَا قِيلَ اِنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ وَالسَّاعَةُ لَا رَيْبَ فِيهَا قُلْتُمْ مَا نَدْرِي مَا السَّاعَةُ اِنْ نَظُنُّ اِلَّا ظَنًّا وَمَا نَحْنُ
بِمُسْتَيْقِنِينَ ﴿٣٢﴾ وَبَدَا لَهُمْ سَيِّئَاتُ مَا عَمِلُوا وَحَاقَ بِهِمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِؤُنَ ﴿٣٣﴾ وَقِيلَ الْيَوْمَ نَنْسٰيكُمْ
كَمَا نَسِيتُمْ لِقَاءَ يَوْمِكُمْ هٰذَا وَمَاْوٰيكُمُ النَّارُ وَمَا لَكُمْ مِنْ نَاصِرِينَ ﴿٣٤﴾ ذٰلِكُمْ بِاَنَّكُمُ اتَّخَذْتُمْ اٰيَاتِ اللّٰهِ
هُزُوًا وَغَرَّتْكُمُ الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا فَالْيَوْمَ لَا يُخْرَجُونَ مِنْهَا وَلَا هُمْ يُسْتَعْتَبُونَ ﴿٣٥﴾ فَلِلّٰهِ الْحَمْدُ رَبِّ السَّمٰوَاتِ
وَرَبِّ الْاَرْضِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٣٦﴾ وَلَهُ الْكِبْرِيَاءُ فِي السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٣٧﴾

25/26. Cuz
45. Süre
Câsiye 24-37

24-25. Onlar kendilerini elçimize karşı koymaya öylesine kaptırmışlardır ki onun âhiret ve hesap günü uyarılarına karşı, "Hayat şu yaşadığımızdan ibaret; yaşam ve ölüm, bunun ötesi yok! Zaman insanı yok eder" demişlerdir. Oysa bu konuda ellerinde ilâhî bir bilgi bulunmamaktadır, sadece yalan yanlış birtakım duyumlara dayanarak ileri geri konuşmaktadırlar. Elçimizin peygamberliğini yalanlamak için ona, "Madem doğru söylüyorsun, atamız Kusayy'ı dirilt de senin lehine konuşsun, biz onun sözüne inanırız. Çünkü o doğru sözlü biriydi!"[18] demektedirler.

26-29. Ey elçimiz! Sana karşı böyle küstahça tavır sergileyen müşriklere de ki: "Allah nasıl sizlere hayat verdiyse ölümünden sonra da aynı şekilde diriltecek ve huzurunda toplayıp hesaba çekecektir. Umursamıyor olmanız sizi bundan kurtarmaz. Çünkü hesap günü muhakkak gelecektir. O gün, bütün evrenin mülkünün Allah'a ait olduğunu görecek ve medet umduğunuz varlıkların âcizliğini farkedeceksiniz. Fakat şirk koştuğunuz için o gün büyük bir

18 İbn Atıyye.

hüsrana uğrayacaksınız. Zira o gün herkes ilâhî hükümranlık karşısında boyun eğmiş olacaktır. Herkese yaptıklarının hesabı sorulacak, bütün davranışların kaydedilmiş olduğunu herkes görecektir."

30. Allah'ın elçilerine iman etmiş ve O'nun emirlerine uygun yaşayanlar, Allah'ın rahmetine mazhar olacaklardır. Bundan daha büyük başarı mı vardır?

31-35. Peygamberleri inkâr edenlere ise şöyle denilecektir: "Sizler değil miydiniz, dünyada Allah'ın mesajları iletildiğinde peygamberlere karşı büyüklük taslayan, onlara karşı her türlü kötülüğü yapan, kıyamet ve âhiret ile ilgili uyarıları duydukça küstah bir şekilde, "Kıyamet de nedir? Hani, ne zamanmış, pek emin değiliz" diyenler?[19] Şimdi bunun bedeli olarak cehennem azabını tadın bakalım!" Böylece onlar, yaptıkları kötülüklerin cezasını çekecekler, alaya aldıkları azap, gün gibi karşılarına dikilince hatalarını anlayacaklardır. Onlara, "Madem siz bugünü umursamadan yaşıyordunuz, buna karşılık bugün de biz sizi azaba terkedeceğiz. Çünkü sizler peygamberleri alaya alıyor, hesap günü uyarılarını dikkate almıyordunuz. Şimdi çekin azabı! Artık, dünyada umut bağladığınız varlıklar dahil kimse sizi kurtaramaz" denilecektir.

25/26. Cüz
45. Süre
Câsiye 24-37

36-37. İşte gerçek budur. Allah, bütün evrenin yegâne yaratıcısı ve hâkimidir. Kulluk sadece O'na yapılır. O, sonsuz güç sahibidir. Şirk koşan ve elçisini inkâr edenleri cezalandıracaktır. Aynı zamanda O, sonsuz hikmet sahibidir, her şeyi hikmetle yapmakta, sizler için en uygun şeyleri emretmektedir.

[19] Müşriklerin âhiret inancıyla ilgili bu gibi ifadelerin değerlendirmesi için Vâkıa sûresi 57. âyete bakınız.

KIRK ALTINCI SÛRE

AHKÂF

Allah'ın elçisine eziyet ettikleri için helâk edilen Âd kavminin, kum tepeleri civarındaki memleketi.

Mekke döneminin son yıllarında vahyedilmiştir. İçeriği, diğer Havâmîm sûreleriyle büyük benzerlik arzeder. Tevhidin gerekçeleri, nimet-şükür ilişkisi içerisinde ve anne-babaya itaat örneği çerçevesinde anlatılır. Âd kavminin Mekke müşriklerine benzeyen tutumları ve başlarına gelen cezadan söz edilir. Müşriklerin "cin" konusundaki inançları ve Hz. Peygamber'i mecnun olmakla suçlamaları tenkit edilir ve Hz. Peygamber'e sabır ve kararlılık tavsiyesiyle sona erer.

Otuz beş âyetten oluşan sûreyi muhtevasına göre aşağıdaki gibi tasnif etmek mümkündür.

26. Cüz
46. Süre
Ahkâf 1-3

حٰمٓ ﴿١﴾ تَنْزِيلُ الْكِتَابِ مِنَ اللّٰهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ ﴿٢﴾ مَا خَلَقْنَا السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَٓا اِلَّا بِالْحَقِّ
وَاَجَلٍ مُسَمًّى وَالَّذِينَ كَفَرُوا عَمَّٓا اُنْذِرُوا مُعْرِضُونَ ﴿٣﴾

KUR'AN'IN İLÂHÎLİĞİ

1. Hâ mîm![1]

2. Ey müşrikler! Elçimiz Muhammed'e gönderdiğimiz bu kitap, onun kendi sözleri değil, ilâhî vahiydir. Biliniz ki Allah bu şekilde sizlere mesajlarını iletmekle sizin maslahatınızı gözetmektedir. Bu mesaja iman edip gereğini yapmanızın Allah'a değil size faydası olacaktır. Bu hikmetli emirleri inkâr ettiğiniz ve gereğini yapmadığınız takdirde, zararı da size olacaktır.[2]

3. Ey müşrikler! İçinde yaşadığınız evrene baktığınızda, Allah'ın onu ne kadar düzenli ve muazzam bir şekilde yarattığını görürsünüz. İşte böylesine bir evreni yaratmış ve sizlerin hizmetine sunmuş olmamız boşuna değildir. Biliniz ki size verilen bu yaşam sınırlıdır. Öldükten sonra huzurumuza çıkıp hesap verecek ve eğer size gönderdiğimiz elçilerimizi yalanmış, mesajlarımıza uygun yaşamamışsanız gerekli cezayı göreceksiniz. İşte elçimiz Muhammed sizlere bu uyarıları yaptığı halde O'na inanmamakta ısrar etmektesiniz.

---

[1] Hurûf-ı mukattaa olarak adlandırılan bu harflerle ilgili olarak Bakara sûresinin 1. âyetindeki dipnota bakınız.

[2] Bu âyetin tefsiri için Câsiye sûresinin 2. âyetindeki dipnota bakınız.

قُلْ اَرَاَيْتُمْ مَا تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ اَرُونِي مَاذَا خَلَقُوا مِنَ الْاَرْضِ اَمْ لَهُمْ شِرْكٌ فِي السَّمٰوَاتِ اِئْتُونِي بِكِتَابٍ
مِنْ قَبْلِ هٰذَا اَوْ اَثَارَةٍ مِنْ عِلْمٍ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٤﴾ وَمَنْ اَضَلُّ مِمَّنْ يَدْعُوا مِنْ دُونِ اللّٰهِ مَنْ لَا يَسْتَجِيبُ
لَهُ اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ وَهُمْ عَنْ دُعَائِهِمْ غَافِلُونَ ﴿٥﴾ وَاِذَا حُشِرَ النَّاسُ كَانُوا لَهُمْ اَعْدَاءً وَكَانُوا بِعِبَادَتِهِمْ
كَافِرِينَ ﴿٦﴾ وَاِذَا تُتْلٰى عَلَيْهِمْ اٰيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ قَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلْحَقِّ لَمَّا جَاءَهُمْ هٰذَا سِحْرٌ مُبِينٌ ﴿٧﴾ اَمْ
يَقُولُونَ افْتَرٰيهُ قُلْ اِنِ افْتَرَيْتُهُ فَلَا تَمْلِكُونَ لِي مِنَ اللّٰهِ شَيْـًٔا هُوَ اَعْلَمُ بِمَا تُفِيضُونَ فِيهِ كَفٰى بِهِ شَهِيدًا بَيْنِي
وَبَيْنَكُمْ وَهُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ﴿٨﴾ قُلْ مَا كُنْتُ بِدْعًا مِنَ الرُّسُلِ وَمَا اَدْرِي مَا يُفْعَلُ بِي وَلَا بِكُمْ اِنْ اَتَّبِعُ اِلَّا
مَا يُوحٰى اِلَيَّ وَمَا اَنَا اِلَّا نَذِيرٌ مُبِينٌ ﴿٩﴾ قُلْ اَرَاَيْتُمْ اِنْ كَانَ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ وَكَفَرْتُمْ بِهِ وَشَهِدَ شَاهِدٌ مِنْ بَنِي
اِسْرَائِيلَ عَلٰى مِثْلِهِ فَاٰمَنَ وَاسْتَكْبَرْتُمْ اِنَّ اللّٰهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿١٠﴾ وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلَّذِينَ
اٰمَنُوا لَوْ كَانَ خَيْرًا مَا سَبَقُونَا اِلَيْهِ وَاِذْ لَمْ يَهْتَدُوا بِهِ فَسَيَقُولُونَ هٰذَا اِفْكٌ قَدِيمٌ ﴿١١﴾ وَمِنْ قَبْلِهِ كِتَابُ مُوسٰى
اِمَامًا وَرَحْمَةً وَهٰذَا كِتَابٌ مُصَدِّقٌ لِسَانًا عَرَبِيًّا لِيُنْذِرَ الَّذِينَ ظَلَمُوا وَبُشْرٰى لِلْمُحْسِنِينَ ﴿١٢﴾

"ŞİRK"İN TUTARSIZLIĞI ve FAYDASIZLIĞI

4. Ey elçimiz Muhammed! Allah'ın nezdinde bazı varlıkları şefaatçi telakki edip onları Allah'a ortak koşan müşriklere şöyle seslen: "Ey müşrikler! Ortak koştuğunuz varlıkların yarattıkları yahut yaratılmasına katkıda bulundukları herhangi bir şey var mıdır ki onlara tâzimde bulunuyorsunuz? Aslında onların hiçbir şey yaratamayan sıradan varlıklar olduğunu siz de biliyorsunuz. Ben, yegâne yaratıcı kudret olan ve bütün kâinatı yaratan Allah'a, işte bu özelliğinden dolayı ibadet ediyorum.[3] Peki, siz O'na şirk koşup başka varlıklardan medet umarken neye dayanıyorsunuz? Elinizde Allah tarafından gönderilmiş bir bilgi ya da başka kanıt varsa gösterin bilelim!

5-6. Bu tuttuğunuz yol yanlıştır, çünkü yardım ve şefaatlerini umduğunuz bu varlıklar sizin bu davranışınızdan haberdar bile değiller. Mahşer günü size herhangi bir yararları olmayacaktır, aksine sizin bu davranışınızı onlar da tasvip etmeyecektir."[4]

---

3 Taberî.

4 Bu ret ve inkârın, şirk sebebiyle kendilerine azap terettüp eden müşrikler tarafından vâki olacağını söyleyen müfessirler de vardır (bk. Âlûsî).

Hz. PEYGAMBER'E SİHİRBAZ DİYEN MÜŞRİKLERE CEVAP

7-9. Ey Muhammed! Müşriklerin senin peygamberliğine inanmadıklarını, hatta senin sihirbaz ve iftiracı olduğunu iddia ettiklerini biliyoruz. Doğrusu onların bu iddiaları asılsız ve çok vahimdir. Sen bu yakıştırmalar karşısında yılma ve onlara şöyle de: "Eğer ben Allah adına bu sözleri kendim uydurmuş olsam, Allah bunu cezasız bırakmazdı ve bu durumda hiçbiriniz beni Allah'ın azabından koruyamazdı. Şu halde ben böyle bir şeye nasıl cüret etmiş olabilirim?[5] Allah bu söylediklerinize de, bana karşı takındığınız tavırlara da şahittir. Hangimizin doğru sözlü hangimizin iftiracı olduğunu bilmektedir ve iftiracı olana gerekli cezayı verecektir. Yine de O, çok merhametlidir. Eğer tövbe edip bana iman ederseniz sizleri affeder. Hem sanki ilk defa peygamber olduğunu söyleyen kişi benmişim gibi, niçin yadırgıyorsunuz? Benden önce de birçok peygamber gelmiştir. Kimileri Allah'ın yardımıyla zafere ulaşmış, kimileri ise toplumları tarafından eziyet ve hakarete mâruz kalmıştır. Aramızdaki bu mücadelenin sonunda hangi taraf galip gelir bilemem[6] ama ben her hâlükârda bana vahyedilene uyarım!"

10-12. "Ey müşrikler! Daha önce İsrâiloğulları'na gönderilen peygamberleri ve onlara inananları biliyorsunuz. Benim tebliğ ettiğim mesaj ile onlarınkinin aynı olduğunu da görmektesiniz. O peygamberler de Allah tarafından vahiy almışlar ve toplumlarına iletmişlerdi. Onların toplumları inandığı halde siz niçin böylesine kibirli davranıyorsunuz? Bana inananları küçümsüyor ve "Eğer bu doğru bir şey olsaydı bizden önce bu zavallılar buna sahip olamazlardı? Biz onlardan daha hayırlı kimseleriz?" diyerek yüz çeviriyor ve sırf bu sebeple bana "iftiracı" muamelesi yapıyorsunuz. Oysa bu Kur'an, tıpkı Mûsâ'ya vahyedilen Tevrat gibi, Allah tarafından sizlere rahmet olarak, inananlara cennet müjdesi, inkârcılara ise cehennem uyarısı yapmak üzere, sizin dilinizle inzâl edilmektedir."

[5] Zemahşerî.
[6] Taberî.

إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿١٣﴾ أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ
خَالِدِينَ فِيهَا جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٤﴾ وَوَصَّيْنَا الْإِنسَانَ بِوَالِدَيْهِ إِحْسَانًا حَمَلَتْهُ أُمُّهُ كُرْهًا وَوَضَعَتْهُ
كُرْهًا وَحَمْلُهُ وَفِصَالُهُ ثَلَاثُونَ شَهْرًا حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ أَشُدَّهُ وَبَلَغَ أَرْبَعِينَ سَنَةً قَالَ رَبِّ أَوْزِعْنِي أَنْ أَشْكُرَ
نِعْمَتَكَ الَّتِي أَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَعَلَىٰ وَالِدَيَّ وَأَنْ أَعْمَلَ صَالِحًا تَرْضَاهُ وَأَصْلِحْ لِي فِي ذُرِّيَّتِي إِنِّي تُبْتُ إِلَيْكَ
وَإِنِّي مِنَ الْمُسْلِمِينَ ﴿١٥﴾ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ نَتَقَبَّلُ عَنْهُمْ أَحْسَنَ مَا عَمِلُوا وَنَتَجَاوَزُ عَن سَيِّئَاتِهِمْ فِي أَصْحَابِ
الْجَنَّةِ وَعْدَ الصِّدْقِ الَّذِي كَانُوا يُوعَدُونَ ﴿١٦﴾ وَالَّذِي قَالَ لِوَالِدَيْهِ أُفٍّ لَّكُمَا أَتَعِدَانِنِي أَنْ أُخْرَجَ وَقَدْ خَلَتِ
الْقُرُونُ مِن قَبْلِي وَهُمَا يَسْتَغِيثَانِ اللَّهَ وَيْلَكَ آمِنْ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ فَيَقُولُ مَا هَٰذَا إِلَّا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ ﴿١٧﴾
أُولَٰئِكَ الَّذِينَ حَقَّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ فِي أُمَمٍ قَدْ خَلَتْ مِن قَبْلِهِم مِّنَ الْجِنِّ وَالْإِنسِ إِنَّهُمْ كَانُوا خَاسِرِينَ ﴿١٨﴾
وَلِكُلٍّ دَرَجَاتٌ مِّمَّا عَمِلُوا وَلِيُوَفِّيَهُمْ أَعْمَالَهُمْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿١٩﴾ وَيَوْمَ يُعْرَضُ الَّذِينَ كَفَرُوا عَلَى النَّارِ
أَذْهَبْتُمْ طَيِّبَاتِكُمْ فِي حَيَاتِكُمُ الدُّنْيَا وَاسْتَمْتَعْتُم بِهَا فَالْيَوْمَ تُجْزَوْنَ عَذَابَ الْهُونِ بِمَا كُنتُمْ تَسْتَكْبِرُونَ
فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَبِمَا كُنتُمْ تَفْسُقُونَ ﴿٢٠﴾

13-14. Gerçek şu ki elçimize iman eden ve bizim emirlerimize uygun yaşayanlar âhirette hiçbir korku ve hüzün yaşamayacaklardır. Yaptıkları bu güzel amellere karşılık sonsuza kadar cennet nimetleri içerisinde yaşamakla ödüllendirileceklerdir.

ALLAH'A KULLUĞUN ve ANNE-BABAYA İTAATİN GEREKÇESİ ve İSYANIN CEZASI

15-16. Doğrusu insana yakışan şey, sahip olduğu nimetlere şükretmek, bu nimetleri veren kudrete karşı nankörlük etmemektir. Dünyaya gelmesine vesile olan anne ve babasına güzel davranmakla mükellef olduğu gibi yaratıcısı olan Allah'a kulluk etmek ve O'na ortak koşmamakla da mükelleftir.[7] Nitekim annesi onu binbir zorlukla karnında taşımış, doğurduktan sonra da yıllarca onu emzirip bakıp büyütmüştür.[8] Hayırlı evlât, büyüyüp olgunluk çağına geldiğinde, yaratıcısının kendisine bahşettiği nimetlere karşı kulluk görevini unutmadığı gibi anne ve babasının fedakârlığını da unutmaz. "Rabbim! Bana, anne ve babama sağladığın bütün bu nimetlerin şükrünü hakkıyla eda edebilmeyi, sana gereği gibi kulluk edebilmeyi ve rızana uygun işler yapabilmeyi nasip et! Verdiğin bu nimetlerin kıymetini biliyor ve senden başka kulluk edecek kudret olmadığını ikrar ediyorum. Bütün benliğimle sana yöneliyor, yalnızca sana kulluk ediyorum" diye dua eder. Cennet ehline kesin vaadimiz gereği biz de onların iyiliklerini en güzel şekilde mükâfatlandırır, günahlarını bağışlarız.[9]

7 Bikâî.

8 Lafzan, "Hamilelik ve sütten kesilmesi otuz ay sürer" deniliyor. Burada tema, hamilelik ve süt emzirme konusunda biyolojik / jinekolojik veya hukukî bir bilgi vermek değil, annenin çocuğu için uzunca bir süre zorluklara katlanmış olduğunu vurgulamaktır. *Doğrusunu Allah bilir.*

17-18. Allah'ın nimetlerinin, anne ve babasının fedakârlıklarının değerini bilmeyen hayırsız evlât ise Allah'ın elçisine inanmadığı gibi kendisini imana çağıran ebeveynine karşı da hoyratça davranır, "Bana âhiret azabını hatırlatıp durmayın, sanki bu kadar insan yaşayıp öldü de içlerinden dirilen mi oldu?" diye söylenir. Anne ve babası ona, "Evlâdım! Âhireti umursamazlık yapma! Gel iman et!" dediklerinde de, "Bırakın bu eski masalları!" diye alay eder. İşte böyle kimseler, daha önce benzer davranışlar sergilemiş niceleri gibi azaba müstehak olmuşlardır. Hesap günü geldiğinde çok pişman olacaklardır.

19-20. Rabbine, anne ve babasına gerektiği gibi davrananlarla aksi şekilde davrananların âhiretteki karşılıkları da farklı olacaktır. Allah'ın nimetlerine nankörlük eden, sadece O'na kulluk etmek yerine başka varlıklardan medet uman ve onları Allah'a ortak koşan, elçimizin âhiret uyarılarını dikkate almayanlar cehennem ateşinin karşısına getirilecek ve onlara "Dünya hayatında sahip olduğunuz nimetleri tükettiniz, âhiret uyarılarını alaya aldınız, peygamberlere karşı kibirli davrandınız, bu sebeple bugün alçaltıcı azaba mâruz kalacaksınız" denilecektir.

9 Taberî.

26. Cüz
46. Süre
Ahkāf 21-28

وَاذْكُرْ اَخَا عَادٍ اِذْ اَنْذَرَ قَوْمَهُ بِالْاَحْقَافِ وَقَدْ خَلَتِ النُّذُرُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِه۪ٓ اَلَّا تَعْبُدُٓوا اِلَّا اللّٰهَ
اِنّ۪ٓي اَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ عَظ۪يمٍ ﴿٢١﴾ قَالُٓوا اَجِئْتَنَا لِتَأْفِكَنَا عَنْ اٰلِهَتِنَاۚ فَأْتِنَا بِمَا تَعِدُنَٓا اِنْ كُنْتَ مِنَ
الصَّادِق۪ينَ ﴿٢٢﴾ قَالَ اِنَّمَا الْعِلْمُ عِنْدَ اللّٰهِۘ وَاُبَلِّغُكُمْ مَٓا اُرْسِلْتُ بِه۪ وَلٰكِنّ۪ٓي اَرٰيكُمْ قَوْمًا تَجْهَلُونَ ﴿٢٣﴾ فَلَمَّا
رَاَوْهُ عَارِضًا مُسْتَقْبِلَ اَوْدِيَتِهِمْۙ قَالُوا هٰذَا عَارِضٌ مُمْطِرُنَاۜ بَلْ هُوَ مَا اسْتَعْجَلْتُمْ بِه۪ۜ ر۪يحٌ ف۪يهَا عَذَابٌ اَل۪يمٌۙ
﴿٢٤﴾ تُدَمِّرُ كُلَّ شَيْءٍ بِاَمْرِ رَبِّهَا فَاَصْبَحُوا لَا يُرٰٓى اِلَّا مَسَاكِنُهُمْۜ كَذٰلِكَ نَجْزِي الْقَوْمَ الْمُجْرِم۪ينَ ﴿٢٥﴾ وَلَقَدْ
مَكَّنَّاهُمْ ف۪يمَٓا اِنْ مَكَّنَّاكُمْ ف۪يهِ وَجَعَلْنَا لَهُمْ سَمْعًا وَاَبْصَارًا وَاَفْـِٔدَةًۘ فَمَٓا اَغْنٰى عَنْهُمْ سَمْعُهُمْ وَلَٓا اَبْصَارُهُمْ
وَلَٓا اَفْـِٔدَتُهُمْ مِنْ شَيْءٍ اِذْ كَانُوا يَجْحَدُونَ بِاٰيَاتِ اللّٰهِ وَحَاقَ بِهِمْ مَا كَانُوا بِه۪ يَسْتَهْزِؤُ۫نَ ﴿٢٦﴾ وَلَقَدْ اَهْلَكْنَا مَا
حَوْلَكُمْ مِنَ الْقُرٰى وَصَرَّفْنَا الْاٰيَاتِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿٢٧﴾ فَلَوْلَا نَصَرَهُمُ الَّذ۪ينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللّٰهِ قُرْبَانًا
اٰلِهَةًۜ بَلْ ضَلُّوا عَنْهُمْۚ وَذٰلِكَ اِفْكُهُمْ وَمَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿٢٨﴾

ÂD KAVMİ KISSASINDAN MÜŞRİKLERE DERS

21-22. Ey elçimiz Muhammed! Kendilerini büyük gören ve sana inanmayan müşriklere, kum tepeleriyle dolu bir bölgede yaşamış[10] Âd kavmini ve onlara içlerinden seçip gönderdiğimiz Hûd peygamberi hatırlat! Vaktiyle Hûd, kendisinden önceki peygamberler gibi halkını Allah'tan başka varlıklardan medet umdukları için uyarmış, böyle yapmaya ısrarla devam ettikleri takdirde başlarına büyük bir azabın geleceğinden endişe ettiğini belirtmişti. Ne var ki Âd halkı tıpkı Mekkeli müşrikler gibi, ona inanmamış ve "Sen bizim dinimizi bozmaya, bizleri değerli ilâhlarımızdan uzaklaştırmaya mı çalışıyorsun? Üstelik sana inanmadığımız takdirde azaba uğrayacağımızı söyleyerek bizi tehdit ediyorsun! O halde getir şu tehdit ettiğin azabı da görelim!" demişlerdi.

23. Bunun üzerine elçimiz Hûd onlara, "Ben sizlere Allah tarafından vahyedilen mesajı iletiyorum. Başınıza hangi azabın ne zaman geleceğini Allah bilir. Fakat görüyorum ki sizler ısrarla inkâr ediyor ve küstahça bir cüret sergiliyorsunuz" diye cevap vermişti.

10 " الْاَحْقَافِ " kelimesinin "kum tepeleri" anlamına geldiği ifade edilir. Ancak sözü edilen bu tepelerin tam olarak nerede olduğu hususunda ihtilâf edilmiştir. İbn Atıyye, görüşler içerisinde en doğrusunun "Yemen" olduğunu belirtir.

24-26. Âd kavmi ısrarlı inkârlarını sürdürüp azaba müstehak olmuşlardı. Başlarına azap geldiğinde, onu vadi tarafından üzerlerine yağmur yağdıracak bir bulut sanmışlardı. Oysa gelen şey, küstahça istedikleri azap idi. Önüne çıkan her şeyi kasıp kavuran bir rüzgâr ile helâk olmuşlardı, geriye sadece ıssız yerleri yurtları kaldı. İşte elçilerimize karşı bu şekilde davrananların sonu budur. Bu durum Mekkeli müşrikler için ibrettir. Çünkü onlar da bir zamanlar, nimetimiz sayesinde Mekkeliler'in sahip olduğundan çok daha büyük imkânlara sahip olmuşlardı. Tevhit hakikatini kavramak için yeterli olacak akıl ve basîrete de sahiptiler. Üstelik onlara elçiler göndermiş ve tevhidi duyurmuştuk. Ne var ki bütün bunlar onları inkâr ve inatlarından vazgeçirmedi. Kendilerine Allah'ın mesajlarını getiren peygamberleri yalanladılar ve azap uyarılarını alaya aldılar. Fakat sonuçta alaya aldıkları azap başlarına geldi.

27-28. Ey Mekkeli müşrikler! Bu durum sizler için bir derstir. Çevre bölgelerde yaşamış ve elçilerimizi inkâr ettikleri için helâk edilmiş toplumların durumunu düşünün, aklınızı kullanın ve elçimiz Muhammed'e iman edin. Unutmayın ki helâk edilen o toplumlar da tıpkı sizler gibi bazı varlıkların kendilerini Allah'a yaklaştıracaklarını, koruyacaklarını düşünmüşlerdi. Ancak azabımız gelince işlerine yaramadı. Çünkü bütün bunlar, kendilerinin uydurdukları asılsız şeylerden ibaretti.

وَاِذْ صَرَفْنَٓا اِلَيْكَ نَفَرًا مِنَ الْجِنِّ يَسْتَمِعُونَ الْقُرْاٰنَۚ فَلَمَّا حَضَرُوهُ قَالُٓوا اَنْصِتُواۚ فَلَمَّا قُضِيَ وَلَّوْا اِلٰى قَوْمِهِمْ
مُنْذِر۪ينَ ﴿٢٩﴾ قَالُوا يَا قَوْمَنَٓا اِنَّا سَمِعْنَا كِتَابًا اُنْزِلَ مِنْ بَعْدِ مُوسٰى مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ يَهْد۪ٓي اِلَى الْحَقِّ
وَاِلٰى طَر۪يقٍ مُسْتَق۪يمٍ ﴿٣٠﴾ يَا قَوْمَنَٓا اَج۪يبُوا دَاعِيَ اللّٰهِ وَاٰمِنُوا بِه۪ يَغْفِرْ لَكُمْ مِنْ ذُنُوبِكُمْ وَيُجِرْكُمْ مِنْ عَذَابٍ
اَل۪يمٍ ﴿٣١﴾ وَمَنْ لَا يُجِبْ دَاعِيَ اللّٰهِ فَلَيْسَ بِمُعْجِزٍ فِي الْاَرْضِ وَلَيْسَ لَهُ مِنْ دُونِه۪ٓ اَوْلِيَٓاءُۜ اُو۬لٰٓئِكَ ف۪ي ضَلَالٍ
مُب۪ينٍ ﴿٣٢﴾ اَوَلَمْ يَرَوْا اَنَّ اللّٰهَ الَّذ۪ي خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ وَلَمْ يَعْيَ بِخَلْقِهِنَّ بِقَادِرٍ عَلٰٓى اَنْ يُحْيِيَ
الْمَوْتٰىۜ بَلٰٓى اِنَّهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَد۪يرٌ ﴿٣٣﴾ وَيَوْمَ يُعْرَضُ الَّذ۪ينَ كَفَرُوا عَلَى النَّارِۜ اَلَيْسَ هٰذَا بِالْحَقِّۜ قَالُوا بَلٰى
وَرَبِّنَاۜ قَالَ فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ ﴿٣٤﴾ فَاصْبِرْ كَمَا صَبَرَ اُو۬لُوا الْعَزْمِ مِنَ الرُّسُلِ وَلَا تَسْتَعْجِلْ
لَهُمْۜ كَاَنَّهُمْ يَوْمَ يَرَوْنَ مَا يُوعَدُونَۙ لَمْ يَلْبَثُٓوا اِلَّا سَاعَةً مِنْ نَهَارٍۜ بَلَاغٌۚ فَهَلْ يُهْلَكُ اِلَّا الْقَوْمُ الْفَاسِقُونَ ﴿٣٥﴾

KUR'AN'A İMAN EDEN YABANCILAR

29-32. Ey elçimiz Muhammed! Mekke müşriklerinin uzun süredir seni inkâr etmelerine üzülme! Zira bizim lutfumuz sayesinde Mekke dışından bir grup yabancı[11] Kur'an'ı dinlemek üzere sana gelmiş, büyük bir saygı ile onu dinlemiş ve kendi toplumlarına gidip şöyle söylemişlerdir: 'Ey halkımız! Biz tıpkı Mûsâ'ya vahyedilen kitap gibi dosdoğru yola ileten bir ilâhî söz dinledik ve ona iman ettik. Gelin, siz de bu peygamberin çağrısına kulak verin ki Allah günahlarınızı bağışlasın ve böylece cehennem azabından kurtulun. Şunu bilin ki Allah'ın peygamberine uymayanların bu davranışları, Allah'a zarar verecek değildir. Aksine bu durum kendileri için zararlıdır. Apaçık bir sapkınlık içerisinde olan böyle kimseler, Allah'a ortak koşup medet umdukları varlıkların yardımını da göremezler!"

11 Burada anlatılan olay, Hz. Peygamber'in sîretinde, Akabe biatlarında yapılan görüşmeleri andırmaktadır. Nitekim orada Medine'den gelen bir grup kimse, büyük bir gizlilik içinde Hz. Peygamber'le görüşmüş ve mümin olduktan sonra Medine'ye dönüp İslâm'ı tebliğ etmişlerdir. Medine ahalisi içinde yahudilerin önemli bir kitle oluşturduğunu düşündüğümüzde, burada Kur'an'ın "Mûsâ'ya vahyedilen kitaptan sonra gelip onu tasdik etmesi"nin vurgulanmasının önemi anlaşılmaktadır. Bu kimselerden "cin" ismiyle söz edilmesi ise, biat edenlerin isimlerinin ifşa edilmemesi amacına mâtuftur. Bilindiği üzere Akabe'de biat eden Medineli müminler Mekke müşriklerinin düşmanlığından çekinmiş ve bu olayın gizli kalmasını istemişlerdir (bk. İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 88 -İslâmü Abdillâh b. Amr-). Nitekim cin kelimesi sözlükte de bu anlama gelir (bk. *Tâcü'l-arûs*, ilgili md.). *Doğrusunu Allah bilir.*

MÜŞRİKLERİN ÂHİRET KONUSUNDAKİ UMURSAMAZ TAVIRLARININ ELEŞTİRİSİ

33-34. Ey âhiret uyarılarını dikkate almayan müşrikler! Nasıl olur da Allah'ın sizleri tekrar diriltip hesaba çekeceği gerçeğini görmezden gelirsiniz! Kâinattan ibret almaz mısınız? Bütün kâinatı kusursuz bir şekilde yaratan ilâhî kudretin sizleri ölümden sonra diriltip hesaba çekmeye güç yetiremeyeceğini mi düşünüyorsunuz? Bu kesinlikle yanlış bir düşüncedir, çünkü Allah her şeye güç yetirecek sınırsız kudrete sahiptir. Fakat şunu bilin ki bugün âhireti umursamadan yaşayanlar, hesap günü cehenneme gönderildiklerinde kendilerine, "Size yapılan uyarılar gerçekmiş değil mi?" diye sorulacak, onlar ise büyük bir pişmanlık içerisinde, "Evet, vallahi öyleymiş!" diyeceklerdir. Bunun üzerine onlara, "O zaman umursamazlığınızın cezası olarak tadın bakalım azabı!" denilecektir.

Hz. PEYGAMBER'E SABIR ve KARARLILIK TAVSİYESİ

35. Ey elçimiz Muhammed! Müşriklerin alay ve baskıları karşısında sabırlı ol! Senden bir an önce azap istemelerine, meydan okurcasına konuşmalarına aldırma! Biliyorsun ki senden önce de nice peygamberler aynı sıkıntıları yaşamış ve büyük bir sabır ve kararlılık göstermişlerdi. Müşrikler, gün gelip inkâr ettikleri azapla karşılaşınca, dünyada sürdükleri safanın; onun yanında hiçbir şey olduğunu göreceklerdir.[12] Dolayısıyla sen onlara bu mesajı tebliğ et! Derhal cezalandırılmalarını isteme! Senin uyarılarına kulak tıkayan ve şirkte ısrar edenler mutlaka helâke mâruz kalacaklardır.[13]

---

12 bk. İbnü'l- Cevzî.

13 Buradaki fâsık kelimesi ile müşrikler kastedilmiştir (bk. İbn Âşûr).

KIRK YEDİNCİ SÛRE

MUHAMMED

Tevhit davasının son tebliğcisi aziz peygamber!

Medine'de henüz müslümanların müşrikler karşısında belirleyici bir zafer kazanmamış oldukları bir dönemde vahyedilmiştir. Müşriklere ve münafıklara yönelik eleştirilerin hâkim olduğu sûrenin ana teması Hz. Peygamber'e iman ve sadakattir. Müminlere karşı her türlü düşmanlığı revâ gören müşriklerle savaşma konusunda teşvik edici ifadelerin ağırlıklı olarak yer alması sebebiyle Kıtal (savaş) sûresi olarak da isimlendirilmiştir.

Otuz sekiz âyetten oluşan sûreyi muhtevasına göre aşağıdaki gibi tasnif etmek mümkündür.

الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ اَضَلَّ اَعْمَالَهُمْ ﴿١﴾ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَاٰمَنُوا بِمَا نُزِّلَ
عَلٰى مُحَمَّدٍ وَهُوَ الْحَقُّ مِنْ رَبِّهِمْ كَفَّرَ عَنْهُمْ سَيِّـَٔاتِهِمْ وَاَصْلَحَ بَالَهُمْ ﴿٢﴾

PEYGAMBERİ İNKÂR EDEN ve KENDİLERİNİ DOĞRU YOLDA GÖREN MÜŞRİKLERİN DURUMU

1. Tevhidi ve Allah'ın elçisi Muhammed'in peygamberliğini reddeden ve insanların tevhidi benimsemelerine engel olmak için ellerinden gelen her şeyi yapan Mekke müşrikleri[1] her ne kadar Kâbe'nin hizmetinde bulunduklarını söyleyerek kendilerini doğru yolda görüyor olsalar da, peygamberi inkâr etmeleri sebebiyle Allah onları cehenneme atacak, tevhide karşı giriştikleri planları boşa çıkaracaktır.[2]

PEYGAMBERE İMAN EDEN TEVHİT EHLİ MÜMİNLERİN ALACAKLARI ÖDÜL

2. Tevhide ve elçimiz Muhammed'e iman eden, Kur'an'ın ilâhî vahiy olduğunu kabul eden ve ilâhî emirlere uygun yaşayanlar ise Allah tarafından hem dünyada muzaffer kılınacak[3] hem de iman ve amellerinden dolayı ilâhî affa mazhar olup cennet ile ödüllendirileceklerdir.

---

1 Taberî.

2 Ebüssuûd, Şevkânî.

3 Zemahşerî.

ذٰلِكَ بِاَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا اتَّبَعُوا الْبَاطِلَ وَاَنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا اتَّبَعُوا الْحَقَّ مِنْ رَبِّهِمْ كَذٰلِكَ يَضْرِبُ اللّٰهُ لِلنَّاسِ
اَمْثَالَهُمْ ﴿٣﴾ فَاِذَا لَقِيتُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا فَضَرْبَ الرِّقَابِ حَتّٰى اِذَا اَثْخَنْتُمُوهُمْ فَشُدُّوا الْوَثَاقَ فَاِمَّا مَنًّا بَعْدُ
وَاِمَّا فِدَاءً حَتّٰى تَضَعَ الْحَرْبُ اَوْزَارَهَا ذٰلِكَ وَلَوْ يَشَاءُ اللّٰهُ لَانْتَصَرَ مِنْهُمْ وَلٰكِنْ لِيَبْلُوَا بَعْضَكُمْ بِبَعْضٍ
وَالَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللّٰهِ فَلَنْ يُضِلَّ اَعْمَالَهُمْ ﴿٤﴾ سَيَهْدِيهِمْ وَيُصْلِحُ بَالَهُمْ ﴿٥﴾ وَيُدْخِلُهُمُ الْجَنَّةَ عَرَّفَهَا
لَهُمْ ﴿٦﴾ يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اِنْ تَنْصُرُوا اللّٰهَ يَنْصُرْكُمْ وَيُثَبِّتْ اَقْدَامَكُمْ ﴿٧﴾ وَالَّذِينَ كَفَرُوا فَتَعْسًا لَهُمْ
وَاَضَلَّ اَعْمَالَهُمْ ﴿٨﴾ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ كَرِهُوا مَا اَنْزَلَ اللّٰهُ فَاَحْبَطَ اَعْمَالَهُمْ ﴿٩﴾ اَفَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْاَرْضِ
فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ دَمَّرَ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ وَلِلْكَافِرِينَ اَمْثَالُهَا ﴿١٠﴾ ذٰلِكَ بِاَنَّ اللّٰهَ مَوْلَى
الَّذِينَ اٰمَنُوا وَاَنَّ الْكَافِرِينَ لَا مَوْلٰى لَهُمْ ﴿١١﴾ اِنَّ اللّٰهَ يُدْخِلُ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي
مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ وَالَّذِينَ كَفَرُوا يَتَمَتَّعُونَ وَيَاْكُلُونَ كَمَا تَاْكُلُ الْاَنْعَامُ وَالنَّارُ مَثْوًى لَهُمْ ﴿١٢﴾

26. Cüz
47. Sûre
Muhammed 3-12

3. Buna karşılık müşrikler dünyada da âhirette de perişan olacaklardır; çünkü müminler Allah'ın gönderdiği peygambere ve ilâhî vahye inanıp itaat ederken, müşrikler bu peygamberi inkâr edip öteden beri inanmakta oldukları asılsız şirk inancında ısrar etmişlerdir. İşte Allah müminler ile müşrikler arasındaki farkı bu şekilde açıkça ortaya koymaktadır.

DÜŞMAN KARŞISINDA KARARLI BİR ŞEKİLDE SAVAŞ EMRİ

4-6. Ey elçimiz Muhammed'e iman edenler! Tevhidi ve elçimizin peygamberliğini kabul etmeyen ve size karşı savaş açan[4] müşriklerle savaş alanında karşı karşıya geldiğiniz zaman cesur ve kararlı bir şekilde savaşın ve onların boyunlarını vurun! İyice mukavemetlerini kırdığınızda elinize geçirdiklerinizi esir edin ve savaş durumu sona erdiğinde bu esirleri gerek fidye karşılığında gerekse fidyesiz olarak serbest bırakın! Gerçek şu ki Allah o müşrikleri savaş olmadan da çeşitli yollarla helâk etmeye kâdirdir. Fakat müminlerin inanç ve kararlılığının ortaya çıkması ve gerçek anlamda inanan sâdık müminlerin belli olması için size onlarla savaşmayı emretmiş bulunmaktadır.[5] Bu ilâhî emre uyarak savaş meydanına çıkan ve orada canlarını veren müminleri muazzam bir şekilde ödüllendirecek, kendilerine vaat edilen cennete dahil edecektir.

4 Taberî.

5 Taberî.

7. Ey elçimiz Muhammed'e iman edenler! Eğer elçimiz Muhammed'e destek verir ve onun yanında savaşa katılırsanız Allah da sizlere yardım edecek, düşmanınız karşısında sizi güçlü ve muzaffer kılacaktır.[6]

MÜŞRİKLERİN CEZASI

8-9. Elçimiz Muhammed'i inkâr eden müşrikler ise dünyada da âhirette de perişan olup gidecekler, umduklarına hiçbir şekilde kavuşamayacaklardır. Çünkü onlar Allah tarafından elçisine gönderilen vahye iman etmemişler, peygamberi yalancı ve sihirbaz olarak nitelendirmişlerdir.[7] Bu yüzden de, her ne kadar Kâbe'nin hizmetini yapmak gibi övündükleri amelleri bulunsa da, sonunda cehenneme gireceklerdir.

26. Cüz
47. Sûre
Muhammed 3-1.

10-11. Elçimiz Muhammed'i inkâr eden ve tevhide karşı her türlü düşmanlığı yapan bu Mekke müşrikleri geçmişte peygamberlere karşı böyle düşmanca tavır alanların Allah tarafından helâk edilmesinden ders almazlar mı? Evet, tıpkı geçmişteki inkârcılar gibi Mekke müşriklerinin başına da aynı şey gelecektir.[8] Zira Allah her zaman, tevhidi ve peygamberleri destekleyip muzaffer kılmıştır; buna karşılık tevhide ve peygamberlere düşmanlık edenler, güvendikleri putlardan hiçbir zaman yardım görememişlerdir.

MÜMİNLERİN ÖDÜLÜ

12. Allah, tevhide ve elçisi Muhammed'e inanan ve ilâhî emirlere uygun yaşayan müminleri içlerinde ırmakların çağıldadığı muhteşem cennetlerle ödüllendirecektir. Tevhidi ve elçimizi inkâr eden müşrikler ise şu fâni dünya hayatında bir süre daha sorumsuzca ve nankörce yaşayacaklar,[9] fakat sonunda mağlûp olacak ve nihayetinde cehenneme gireceklerdir.

---

6 Taberi.

7 Taberi.

8 Taberi.

9 Âyette müşriklerin hayvanlara benzetilmesinden maksat budur (bk. Taberî). Yoksa "onlar hayvan gibi yerler" ifadesi, hayvanlara yönelik bir tahkir içermemektedir. Zira hayvanları, mevcut halleriyle yaratan bizzat Allah'tır. Kanaatimizce burada konunun, muhatabın algısında mevcut olan "dilsel ifadeler"le anlatılması söz konusudur. Zerkeşî'nin de ifade ettiği üzere Kur'an'da bu tür kullanımlar çoktur (bk. Zerkeşi, el-Burhân, IV, 55). *Doğrusunu Allah bilir.*

وَكَاَيِّنْ مِنْ قَرْيَةٍ هِيَ اَشَدُّ قُوَّةً مِنْ قَرْيَتِكَ الَّتِي اَخْرَجَتْكَۚ اَهْلَكْنَاهُمْ فَلَا نَاصِرَ لَهُمْ ﴿١٣﴾ اَفَمَنْ كَانَ عَلٰى
بَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّهِ كَمَنْ زُيِّنَ لَهُ سُٓوءُ عَمَلِهِ وَاتَّبَعُٓوا اَهْوَٓاءَهُمْ ﴿١٤﴾ مَثَلُ الْجَنَّةِ الَّتِي وُعِدَ الْمُتَّقُونَۜ فِيهَٓا اَنْهَارٌ مِنْ
مَٓاءٍ غَيْرِ اٰسِنٍۚ وَاَنْهَارٌ مِنْ لَبَنٍ لَمْ يَتَغَيَّرْ طَعْمُهُۚ وَاَنْهَارٌ مِنْ خَمْرٍ لَذَّةٍ لِلشَّارِبِينَۚ وَاَنْهَارٌ مِنْ عَسَلٍ مُصَفًّىۜ
وَلَهُمْ فِيهَا مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ وَمَغْفِرَةٌ مِنْ رَبِّهِمْۜ كَمَنْ هُوَ خَالِدٌ فِي النَّارِ وَسُقُوا مَٓاءً حَمِيمًا فَقَطَّعَ اَمْعَٓاءَهُمْ
﴿١٥﴾ وَمِنْهُمْ مَنْ يَسْتَمِعُ اِلَيْكَۚ حَتّٰٓى اِذَا خَرَجُوا مِنْ عِنْدِكَ قَالُوا لِلَّذِينَ اُوتُوا الْعِلْمَ مَاذَا قَالَ اٰنِفًا اُو۬لٰٓئِكَ
الَّذِينَ طَبَعَ اللّٰهُ عَلٰى قُلُوبِهِمْ وَاتَّبَعُٓوا اَهْوَٓاءَهُمْ ﴿١٦﴾ وَالَّذِينَ اهْتَدَوْا زَادَهُمْ هُدًى وَاٰتٰيهُمْ تَقْوٰيهُمْ ﴿١٧﴾ فَهَلْ
يَنْظُرُونَ اِلَّا السَّاعَةَ اَنْ تَأْتِيَهُمْ بَغْتَةًۚ فَقَدْ جَٓاءَ اَشْرَاطُهَاۚ فَاَنّٰى لَهُمْ اِذَا جَٓاءَتْهُمْ ذِكْرٰيهُمْ ﴿١٨﴾ فَاعْلَمْ اَنَّهُ لَٓا
اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ وَاسْتَغْفِرْ لِذَنْبِكَ وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِۜ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ مُتَقَلَّبَكُمْ وَمَثْوٰيكُمْ ﴿١٩﴾

13. Ey elçimiz Muhammed! Seni Mekke'den hicret etmek zorunda bırakan müşriklerin şu anda güç ve kudret sahibi olmalarına aldırma! Unutma ki Allah geçmişte onlardan çok daha güçlü olan nice müşrik toplumları helâk etmiştir. Bunların âkıbeti de öyle olacaktır, medet umdukları varlıklar da kendilerini bu hazin sondan kurtaramayacaktır.

14-15. İlâhî vahye tâbi olan peygamber ve ona inananlarla vahyi inkâr eden ve buna rağmen kendilerini doğru yolda gören müşrikler elbette Allah katında bir tutulacak değildirler. Peygambere inanan ve ilâhî emirlere uygun yaşayan müminlere vaat edilen cennet; içerisinde hiç bozulmayan berrak suların, tadı bozulmayan sütlerin, leziz içeceklerin ve saf süzme balların nehir olup aktığı, türlü meyvelerin bulunduğu muhteşem bahçeler şeklindedir. Müminler orada Allah'ın şefkat ve merhametine mazhar olmuş bir şekilde konaklarken müşrikler âdeta bağırsaklarını yakıp kavuracak kaynar suları içecekleri cehennem ateşine girecek ve orada sonsuza kadar kalacaklardır.

MÜŞRİKLERLE İŞBİRLİĞİ YAPAN MÜNAFIKLAR

16-17. Ey elçimiz Muhammed! Senin yanında iken mümin gibi davranıp sana güya kulak veren, fakat dışarı çıktıklarında gerçek müminlere[10] yaklaşıp

10 Tâbiîn âlimlerinden İbn Zeyd'in ifade ettiği üzere bu âyette sözü edilen "أوتوا العلم" sahâbîlerdir (bk. Taberî).

"Az önce Muhammed neler anlattı sahi?" diye alay eden, seni ve anlattıklarını umursamadıklarını özellikle ihsas ettiren[11] münafıklar, kendi isteklerine uymayan ilâhî emirlere karşı âdeta sağır kesilmiş durumdadırlar.[12] Oysa senin peygamberliğine iman edenler gönderilen her bir vahiy ve senden duydukları her bir söz sayesinde imanlarında daha kararlı ve sebatkâr, ilâhî emirlere uyma konusunda daha gayretli olurlar.[13]

18. Senin peygamberliğine inanmayan müşrikler ve münafıklar[14] bu kadar delile rağmen, gerçeği anlamak için illâ kıyametin gelip çatmasını mı bekliyorlar? Gerçek şu ki tevhit ehli müminler gün geçtikçe güçlenmekte ve onların etrafındaki çember giderek daralmaktadır. Dolayısıyla başlarına hezimetin çökmesi yakındır.[15] Kaldı ki onların alaya aldıkları o gerçek kıyamet geldiği zaman artık inanmaları da bir işe yaramayacaktır.

26. Cüz
47. Sûre
Muhammed 13

19. Ey elçimiz Muhammed! Sen onların bu tavırlarına aldırma ve dosdoğru tevhit yolunda yürümeye devam et! Zira Allah'tan başka kulluk edilmeye lâyık kudret yoktur. Onların seni ve müminleri suçlu ve günahkâr görmelerine de aldırma ve size karşı yöneltilen bu suçlama ve düşmanlıklar son bulsun, müminler muzaffer olsun diye Allaha dua et![16] Zira Allah sizin her türlü güç ve zafiyetinizi bilmektedir ve her halinizden haberdardır.

---

11 Taberî.

12 Râzî.

13 Takvâ kelimesi, Taberî'nin (bu âyette değilse de) birçok âyette açıkladığı gibi "ilâhî emirlere uygun yaşama" anlamına gelir.

14 Taberî.

15 Burada geçen "kıyamet alâmetleri" ifadesi, müşriklerin hezimetine yönelik alâmetler anlamındadır. Ayrıca âyet müşriklere tehdit mahiyetindedir (bk. İbn Âşûr).

16 Bu âyetteki "الذنب" kelimesine Fahreddin er-Râzî'nin yaptığı yorumlar dikkate değerdir. Bizim yaptığımız yorum Muhammed Hüseyin et-Tabâtabâî'nin *el-Mîzân fî tefsîri'l-Kur'ân* adlı tefsirindeki yoruma dayanmaktadır. Bu yorumu tercih etmemizin sebebi ise, bu sûrede temel konunun Hz. Peygamber'e iman etmenin öneminin vurgulanması, müşriklerin ve münafıkların ona karşı tavırlarının eleştirilmesidir. Böyle bir bağlamda "zenb" kelimesini günah olarak düşünmek uygun değildir. Nitekim Fetih sûresinin başındaki "zenb" kelimesi de bu anlama gelir ve oradaki konuyla buradaki konu tamamen aynıdır. *Doğrusunu Allah bilir.*

وَيَقُولُ الَّذِينَ اٰمَنُوا لَوْلَا نُزِّلَتْ سُورَةٌۚ فَاِذَٓا اُنْزِلَتْ سُورَةٌ مُحْكَمَةٌ وَذُكِرَ فِيهَا الْقِتَالُۙ رَاَيْتَ الَّذِينَ فِى
قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ يَنْظُرُونَ اِلَيْكَ نَظَرَ الْمَغْشِيِّ عَلَيْهِ مِنَ الْمَوْتِۜ فَاَوْلٰى لَهُمْۚ ﴿٢٠﴾ طَاعَةٌ وَقَوْلٌ مَعْرُوفٌ فَاِذَا
عَزَمَ الْاَمْرُ فَلَوْ صَدَقُوا اللّٰهَ لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْۚ ﴿٢١﴾ فَهَلْ عَسَيْتُمْ اِنْ تَوَلَّيْتُمْ اَنْ تُفْسِدُوا فِى الْاَرْضِ وَتُقَطِّعُوا
اَرْحَامَكُمْ ﴿٢٢﴾ اُولٰٓئِكَ الَّذِينَ لَعَنَهُمُ اللّٰهُ فَاَصَمَّهُمْ وَاَعْمٰٓى اَبْصَارَهُمْ ﴿٢٣﴾ اَفَلَا يَتَدَبَّرُونَ الْقُرْاٰنَ اَمْ عَلٰى
قُلُوبٍ اَقْفَالُهَا ﴿٢٤﴾ اِنَّ الَّذِينَ ارْتَدُّوا عَلٰٓى اَدْبَارِهِمْ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمُ الْهُدَىۙ الشَّيْطَانُ سَوَّلَ لَهُمْۜ وَاَمْلٰى
لَهُمْ ﴿٢٥﴾ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ قَالُوا لِلَّذِينَ كَرِهُوا مَا نَزَّلَ اللّٰهُ سَنُطِيعُكُمْ فِى بَعْضِ الْاَمْرِۚ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ اِسْرَارَهُمْ ﴿٢٦﴾
فَكَيْفَ اِذَا تَوَفَّتْهُمُ الْمَلٰٓئِكَةُ يَضْرِبُونَ وُجُوهَهُمْ وَاَدْبَارَهُمْ ﴿٢٧﴾ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمُ اتَّبَعُوا مَٓا اَسْخَطَ اللّٰهَ وَكَرِهُوا
رِضْوَانَهُ فَاَحْبَطَ اَعْمَالَهُمْ ﴿٢٨﴾ اَمْ حَسِبَ الَّذِينَ فِى قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ اَنْ لَنْ يُخْرِجَ اللّٰهُ اَضْغَانَهُمْ ﴿٢٩﴾ وَلَوْ
نَشَٓاءُ لَاَرَيْنَاكَهُمْ فَلَعَرَفْتَهُمْ بِسِيمٰيهُمْۜ وَلَتَعْرِفَنَّهُمْ فِى لَحْنِ الْقَوْلِۜ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ اَعْمَالَكُمْ ﴿٣٠﴾ وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ
حَتّٰى نَعْلَمَ الْمُجَاهِدِينَ مِنْكُمْ وَالصَّابِرِينَۙ وَنَبْلُوَا اَخْبَارَكُمْ ﴿٣١﴾

26. Cüz
47. Sûre
Muhammed 20-31

20-21. Elçimize iman edenler, müşriklerin baskı ve tehditlerine son vermek için onlarla savaşmak istemekte ve Allah tarafından kendilerine bu hususta izin verildiğini bildiren âyetlerin vahyedilmesini canı gönülden temenni etmektedirler. Müminlerin arasında bulunan münafıklara gelince, onlar cihadı arzu ediyormuş gibi konuşurlar, ancak savaş izni ve emri veren âyetler vahyedildiğinde korkudan gözleri baygınlaşır ve sersemlemiş gibi bakakalırlar. Oysa yapmaları gereken, tıpkı gerçek müminler gibi ilâhî emre itaat etmek ve elçimizin sefer emrine olumlu cevap vermekti. Bu, kesinlikle kendileri için daha hayırlı olurdu.

22. Ey elçimiz Muhammed'e sadakat göstermeyen münafıklar! Siz kendinizi ve akrabalarınızı koruma adına Muhammed'in emrine uymayarak aslında tekrar Câhiliye günlerine dönmüş olacağınızı ve Mekke müşrikleriyle savaşmaktan kaçınalım derken eskiden olduğu gibi tekrar Medine'de birbirinize düşeceğinizi, elçimiz Muhammed'in Medine'ye gelmesinden önce yaptığınız k savaşların tekrar başlayacağını düşünemiyor musunuz?[17]

---

17 İbn Âşûr.

23-24. Doğrusu elçimizin emrine muhalefet eden münafıklar Allah'ın rahmetinden mahrum kalmış kimselerdir. Bunlar bu tür davranışları sebebiyle kör ve sağır gibi olmuşlardır. Âdeta akılları başlarında değilmiş gibi davranmakta ve ilâhî vahyi hiç düşünmemektedirler.

25-26. Aslında Muhammed'in peygamber olduğunu anlamış olmalarına rağmen sırf başka hesaplar peşine düşüp de ona ihanet eden münafıklar gidip müşriklerle gizlice iş birliği yapıp onlara, "Muhammed'e karşı sizinle güç birliği yaparız" demişlerdir.[18] Bunlar şeytanın aldatmacasına kanmışlar, müşriklerle iş birliği yaptıkları takdirde tevhidi yok edecekleri ve Medine'deki otoriteyi tekrar ele alacakları şeklinde bir kuruntuya kapılmışlardır.[19] Doğrusu Allah onların bu gizli planlarından haberdardır ve bu yaptıklarını cezasız bırakmayacaktır.

26. Cuz
47. Sûre
Muhammed 20-

27-29. Ölüm meleği[20] onların canlarını eziyet ederek aldığında, halleri çok perişan olacaktır. Evet, onlar buna müstehaktırlar; çünkü Allah'ın elçisine iman edip O'nun rızasına ulaşmak yerine müşriklerin peşine düşmüş ve Allah'ın vereceği cezayı hak etmişlerdir. Elçimiz Muhammed'e ve müminlere karşı besledikleri düşmanlığın Allah tarafından ortaya çıkarılmayacağını sanmışlar ve sürekli münafıklık yapmışlardır. Neticede Allah da onların umutlarını boşa çıkarmış ve kendilerini gerekli şekilde cezalandırmıştır.

[illegible] Ey elçimiz Muhammed! İşte böylece Allah, sana münafıkların özelliklerini anlatmakta ve onlara karşı dikkatli olman için seni uyarmaktadır. Gerekseydi Allah onları sana tek tek tanıtırdı[21] ve yüzlerine bakınca onları hemen tanırdın ama zaten bu anlattığımız özelliklerinden ve konuşurken sana ve müminlere karşı kullandıkları alaycı ifadelerden onları tanıyabilirsin. Allah herkesin gizli ve açık bütün amellerini bilmektedir ve müminler içerisinde inançlarına sadakatle bağlı olan ve bu uğurda her türlü fedakârlığı gösteren, ilâhî emre uyarak savaşa çıkan gerçek müminler ortaya çıksın diye sizleri imtihan etmektedir.

---

18 Taberi.

19 Bilindiği gibi münafıkların liderlerinden Abdullah b. Übey, Hz. Peygamber Medine'ye hicret etmeden önce orada lider olmak üzeredir, fakat Hz. Peygamber'in gelişiyle otoritesi sarsılmıştır. Burada şeytanın onları sürüklediği kuruntu bu olmalıdır. *Doğrusunu Allah bilir.*

20 Mukâtil.

21 Şevkânî.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ وَشَاقُّوا الرَّسُولَ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمُ الْهُدٰى لَنْ يَضُرُّوا اللّٰهَ شَيْئًا
وَسَيُحْبِطُ أَعْمَالَهُمْ ﴿٣٢﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللّٰهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَلَا تُبْطِلُوا أَعْمَالَكُمْ ﴿٣٣﴾ إِنَّ
الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ ثُمَّ مَاتُوا وَهُمْ كُفَّارٌ فَلَنْ يَغْفِرَ اللّٰهُ لَهُمْ ﴿٣٤﴾ فَلَا تَهِنُوا وَتَدْعُوا إِلَى
السَّلْمِ وَأَنْتُمُ الْأَعْلَوْنَ وَاللّٰهُ مَعَكُمْ وَلَنْ يَتِرَكُمْ أَعْمَالَكُمْ ﴿٣٥﴾ إِنَّمَا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا لَعِبٌ وَلَهْوٌ وَإِنْ تُؤْمِنُوا
وَتَتَّقُوا يُؤْتِكُمْ أُجُورَكُمْ وَلَا يَسْـَٔلْكُمْ أَمْوَالَكُمْ ﴿٣٦﴾ إِنْ يَسْـَٔلْكُمُوهَا فَيُحْفِكُمْ تَبْخَلُوا وَيُخْرِجْ أَضْغَانَكُمْ
﴿٣٧﴾ هَا أَنْتُمْ هٰؤُلَاءِ تُدْعَوْنَ لِتُنْفِقُوا فِي سَبِيلِ اللّٰهِ فَمِنْكُمْ مَنْ يَبْخَلُ وَمَنْ يَبْخَلْ فَإِنَّمَا يَبْخَلُ عَنْ نَفْسِهِ
وَاللّٰهُ الْغَنِيُّ وَأَنْتُمُ الْفُقَرَاءُ وَإِنْ تَتَوَلَّوْا يَسْتَبْدِلْ قَوْمًا غَيْرَكُمْ ثُمَّ لَا يَكُونُوا أَمْثَالَكُمْ ﴿٣٨﴾

MEDİNE YAHUDİLERİNİN ELEŞTİRİLMESİ

32. Tevhidi reddeden, insanların bu inancı kabul etmelerine engel olmak için ellerinden gelen her şeyi yapan, elçimiz Muhammed'in Allah'ın peygamberi olduğunu anladıkları halde ısrarla ona muhalefet ve düşmanlık eden Medine yahudilerinin[22] bu düşmanlıkları tevhide hiçbir zarar veremeyecek ve yaptıkları planlar boşa çıkacaktır. Ayrıca elçimize düşmanlık ettikleri için Allah onları cehennem ile cezalandıracak, pek övündükleri amellerini boşa çıkaracaktır.

PEYGAMBERE İTAAT

33. Ey müminler! Sakın bu yahudi ve münafıklar gibi elçimize muhalefet etmeyiniz; unutmayınız ki Muhammed'e iman ve itaat etmedikten sonra yaptığınız amellerin hiçbiri sizi kurtaramaz!

34. Tevhidi ve elçimiz Muhammed'i inkâr eden ve insanları bu inançtan alıkoymaya çalışan ve bu yaptıklarından tövbe etmeden ölenleri Allah asla affetmeyecek ve kendilerini cehennem ile cezalandıracaktır.

22 Zemahşerî.

35. Ey elçimiz Muhammed'e iman edenler! Size karşı her türlü düşmanlığı yapan müşriklere karşı savaşmaya hazır olunuz, onlara karşı gevşeklik ve zafiyet göstermeyiniz! Üstün olduğunuz halde, düşmanın sizi zayıf görmesine yol açacak şekilde[23] barış ve anlaşma teklifinde bulunmayınız. Kararlı duruşunuzla onları caydırınız. Unutmayınız ki Allah size yardım edecek ve sizi muzaffer kılacaktır.

MADDÎ FEDAKÂRLIK

36. Elçimizin emirleri doğrultusunda düşmana karşı savaş için maddî fedakârlık yapınız; dünyevî menfaatler uğruna kararlılığınızı bozmayınız! Dünya hayatının gelip geçici olduğunu, elçimize sadakatle iman edip ilâhî emirlere titizlikle uyduğunuz takdirde Allah tarafından en güzel şekilde ödüllendirileceğinizi ve sizden istenen fedakârlığın bütün malınızı[24] mülkünüzü vermek olmadığını unutmayınız!

37-38. Evet, sizden istenen fedakârlık, sahip olduğunuz her şeyi vermeniz değildir, eğer öyle olsaydı buna karşı çıkar ve cimrilik ederdiniz. Ama Allah sizden düşmana karşı savaşmak için gücünüz ölçüsünde maddî fedakârlık yapmanızı istemektedir. Buna rağmen münafıklar bu fedakârlığı yapmaktan geri durmakta ve cimrilik etmektedirler. Doğrusu bu noktada cimrilik edenler zararlı çıkarlar. Zira Allah bütün kâinatın mâlikidir ve O'nun tevhit dini ve elçisi Muhammed kimsenin yardımına muhtaç değildir. Tam tersine sizler bu dine ve Allah'ın elçisinin rehberliğine muhtaç durumdasınız. Eğer bu ilâhî emirleri dikkate almaz ve bu tevhit mesajını taşımazsanız Allah bu görevi sadakat sahibi başka bir topluma tevdi eder ve sizi bu yaptığınıza karşılık cezalandırır.

[23] İbn Âşûr.
[24] İbn Âşûr.

26. Cuz
48. Sûre
Fetih

KIRK SEKİZİNCİ SÛRE

FETİH

Tevhit davasının şirk karşısındaki zaferi!

Hz. Peygamber ile Mekke müşrikleri arasında hicretin altıncı yılının sonlarında yapılan[1] Hudeybiye Antlaşması'ndan sonra vahyedilmiştir.[2] Bu antlaşma ile müşrikler Hz. Peygamber'in tebliğ ettiği tevhidi resmen tanımış ve uzun bir barış dönemini kabullenmiş oluyorlardı. Bu durum, yılardır müşriklerin baskı ve saldırılarına mâruz kalan müminler için bir zafer anlamına gelmekteydi. Sûrede bu zaferden ve zafer öncesinde gerek müminlerin gerek münafıkların takındıkları tavırdan bahsedilmektedir.

Yirmi dokuz âyetten oluşan sûreyi muhtevasına göre aşağıdaki gibi tasnif etmek mümkündür.

1 Câbirî.
2 Taberî.

إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُبِينًا ﴿١﴾ لِيَغْفِرَ لَكَ اللَّهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِكَ وَمَا تَأَخَّرَ وَيُتِمَّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكَ وَيَهْدِيَكَ
صِرَاطًا مُسْتَقِيمًا ﴿٢﴾ وَيَنْصُرَكَ اللَّهُ نَصْرًا عَزِيزًا ﴿٣﴾

TEVHİDİN ZAFERİ

1-3. Ey elçimiz Muhammed! Mekke müşrikleri ile yaptığın Hudeybiye Antlaşması neticesinde[3] Allah sana ve beraberindeki müminlere zafer yolunu açmış,[4] böylece müşriklerin yıllardır size karşı uyguladıkları baskı ve saldırı döneminin sonlanmasını nasip etmiş,[5] sana vaat ettiği nimetini tahakkuk ettirmiş ve tevhit yolunda sebat etmeni sağlamıştır. Yakında bu vaadini fiilen gerçekleştirecek ve bütün düşmanlarına karşı sana muhteşem bir zafer nasip edecektir.

---

[3] Taberî.

[4] Yolunu açma ifadesi için bk. Şevkânî.

[5] Âyette geçen "ذنب" kelimesi "günah" değil "suç" anlamına gelir. Meselâ Şuarâ sûresinin 14. âyetinde bu kelime doğrudan bu anlamda kullanılmıştır. Diğer taraftan Hz. Peygamber'in günahkâr olduğunu düşünmek uygun değildir. Kaldı ki bir varsayım olarak onun işlediği bazı günahların bulunduğunu ve bu sûrede de bunların affedildiğinin haber verildiğini düşündüğümüzde bile, bu durumun "fetih müjdesi"yle ilişkisini kurmak imkânsız olacaktır. Taberî konuya yeterli açıklık getirmemiş olmakla beraber, Nasr sûresinde Hz. Peygamber'den istenen "istiğfar"ı "şükür" şeklinde izah etmiştir. Kanaatimizce burada "senin günahın" (zenbike) ifadesi, Tabersî'nin isabetle işaret ettiği üzere, "müşrikler tarafından sana atfedilen suçlar" anlamındadır (bk. *Mecmau'l-beyân*). Arapça'da "zenbike" ifadesinin "senin suçun" anlamına gelebileceği kadar, "başkasının sana atfettiği suç" anlamına gelmesi de mümkündür. Nitekim "şürekâî" kelimesi lafzan "benim ortaklarım" anlamına geldiği halde Kur'an'da "bana atfettiğiniz ortaklar" anlamında kullanılmıştır (bk. Nahl 16/27; Kehf 18/52; Kasas 28/62, 74; Fussılet 41/47). Buradaki kullanım da böyledir. Bilindiği gibi Mekkeli müşrikler Hz. Peygamber'i "atalarının dinini terketmek", "putlarına hakaret etmek", "baba ile evlâdı birbirine dü-

هُوَ الَّذٖٓي اَنْزَلَ السَّكٖينَةَ فٖي قُلُوبِ الْمُؤْمِنٖينَ لِيَزْدَادُٓوا اٖيمَانًا مَعَ اٖيمَانِهِمْۜ وَلِلّٰهِ جُنُودُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِۜ
وَكَانَ اللّٰهُ عَلٖيمًا حَكٖيمًاۙ ﴿٤﴾ لِيُدْخِلَ الْمُؤْمِنٖينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرٖي مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ خَالِدٖينَ فٖيهَا
وَيُكَفِّرَ عَنْهُمْ سَيِّـَٔاتِهِمْۜ وَكَانَ ذٰلِكَ عِنْدَ اللّٰهِ فَوْزًا عَظٖيمًاۙ ﴿٥﴾ وَيُعَذِّبَ الْمُنَافِقٖينَ وَالْمُنَافِقَاتِ وَالْمُشْرِكٖينَ
وَالْمُشْرِكَاتِ الظَّٓانّٖينَ بِاللّٰهِ ظَنَّ السَّوْءِۜ عَلَيْهِمْ دَٓائِرَةُ السَّوْءِۚ وَغَضِبَ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ وَلَعَنَهُمْ وَاَعَدَّ لَهُمْ جَهَنَّمَۜ
26. Cüz — وَسَٓاءَتْ مَصٖيرًا ﴿٦﴾ وَلِلّٰهِ جُنُودُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِۜ وَكَانَ اللّٰهُ عَزٖيزًا حَكٖيمًا ﴿٧﴾ اِنَّٓا اَرْسَلْنَاكَ شَاهِدًا
48. Süre
Fetih 4-9 — وَمُبَشِّرًا وَنَذٖيرًاۙ ﴿٨﴾ لِتُؤْمِنُوا بِاللّٰهِ وَرَسُولِهٖ وَتُعَزِّرُوهُ وَتُوَقِّرُوهُۜ وَتُسَبِّحُوهُ بُكْرَةً وَاَصٖيلًا ﴿٩﴾

4-5. Nitekim Hudeybiye'de müşriklerle yapılan barış anlaşması sonucunda güvenli bir ortam oluşmasıyla[6] Allah müminlerin yüreklerine güven ve kararlılık duygusu ihsan etmiş[7] ve bu sayede onlar ne pahasına olursa olsun senin yanından ayrılmayacaklarına dair söz vermek suretiyle imanlarını daha da perçinlemişlerdir. Evet, Allah kâinattaki bütün güçlerin yegâne hâkimidir müşrikleri derhal helâk edecek güce sahiptir, bununla beraber onları müminlerin eliyle hezimete uğratmayı murat etmiştir.[8] O sonsuz ilim sahibidir ve bütün emirleri sizin hayrınızadır. Emirlerine itaat eden ve elçisi Muhammed'e sadakat gösteren kadın ve erkek bütün müminleri bağışlayacak, onları içlerinde ır makların çağıldadığı ve sonsuza kadar kalacakları muhteşem cennetlerle ödüllendirecektir. İşte asıl kurtuluş budur!

şürmek" gibi ithamlarla suçlamışlardır. Benzer bir görüşü *el-Mizân fi Tefsiri'l-Kur'ân* adlı [illegible] Muhammed Hüseyin et-Tabâtabâî de ifade etmiştir. Bizce Tabersî ve Tabâtabâî'nin bu [illegible] temelde isabetli olmakla beraber eksiktir. Zira Hz. Peygamber müşriklerin bu suçlamalarından [illegible] onların bu suçlamalardan hareketle yaptıkları düşmanlıklardan rahatsızdır; dolayısıyla [illegible] **konusu olan şey Allah'ın onu bu suçlamalardan aklaması değil, müşriklerin düşmanlıklarından [illegible] kurtulacağı bir zafere ulaştırmasıdır.** İşte bizim çevirimizin ardındaki mantık budur. Diğer [illegible] Fahreddin er-Râzî'nin yer verdiği bir yoruma göre burada sözü edilen zaferden maksat Mekke'nin fethidir ve Araplar Fil Olayı'ndan beri, Allah'ın düşmanı olan kimselerin Kâbe'ye hâkim olamayacaklarını düşünmektedirler. Hz. Peygamber'e Mekke'nin fethinin nasip edilmesi ise onun Allah'ın düşmanı değil, bilakis O'nun affına mazhar olmuş bir peygamber olduğunu herkese ispat edecek bir olaydır. Kanaatimizce bu yorum da yabana atılmayacak türdendir. *Doğrusunu Allah bilir*

6 Zemahşerî.

7 İbnü'l-Cevzî.

8 İbnü'l-Cevzî.

6. Diğer taraftan bu zafer sayesinde Allah, elçisi Muhammed'e ve müminlere karşı sürekli düşmanlık eden, tevhidin güçleneceğine ve müminlerin ilâhî yardımla zafere ulaşacaklarına ihtimal vermeyen[9] müşriklerin ve onlara destek veren münafıkların umutlarını boşa çıkarmış, onları müminler karşısında perişan etmiştir.[10] Müminler için düşündükleri hezimet kendi başlarına gelmiş bulunmaktadır. Doğrusu Allah müşrik ve münafıkların bu davranışlarının ilâhî cezaya müstehak olduğuna hükmetmiş, onları rahmetinden uzaklaştırmış ve kendilerine dehşetli bir ceza olarak cehennemi hazırlamıştır.

26. Cüz
48. Sûre
Fetih 4-9

7. Evet, Allah kâinattaki bütün güçlerin yegâne hâkimidir, müşrikleri derhal helâk edecek güce sahiptir, bununla beraber onları müminlerin eliyle hezimete uğratmayı murat etmiştir.[11] O, sonsuz kudret sahibidir ve bütün fiilleri sizin hayrınızadır.

PEYGAMBER'İN GÖREVİ ve ÖNEMİ

8-9. Ey Muhammed! Biz seni peygamber olarak seçip görevlendirmekle insanlara tevhidi tebliğ etmeni, sana iman edenleri cennetle müjdelemeni ve inkârcıları da cehennemle uyarmanı sağlamış bulunuyoruz. Bu durumda onların yapmaları gereken şey tevhide ve senin peygamberliğine iman etmek, sana destek vermek ve hürmet etmek, tevhidi titizlikle muhafaza edip sadece ve sadece Allah'a kulluk etmektir.

[9] Zemahşeri
[10] Taberi
[11] İbnü'l-Cevzi.

إِنَّ الَّذِينَ يُبَايِعُونَكَ إِنَّمَا يُبَايِعُونَ اللّٰهَ يَدُ اللّٰهِ فَوْقَ أَيْدِيهِمْ فَمَنْ نَكَثَ فَإِنَّمَا يَنْكُثُ عَلٰى نَفْسِهِ وَمَنْ أَوْفٰى
بِمَا عَاهَدَ عَلَيْهُ اللّٰهَ فَسَيُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿١٠﴾ سَيَقُولُ لَكَ الْمُخَلَّفُونَ مِنَ الْأَعْرَابِ شَغَلَتْنَا أَمْوَالُنَا
وَأَهْلُونَا فَاسْتَغْفِرْ لَنَا يَقُولُونَ بِأَلْسِنَتِهِمْ مَا لَيْسَ فِي قُلُوبِهِمْ قُلْ فَمَنْ يَمْلِكُ لَكُمْ مِنَ اللّٰهِ شَيْئًا إِنْ أَرَادَ بِكُمْ
ضَرًّا أَوْ أَرَادَ بِكُمْ نَفْعًا بَلْ كَانَ اللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا ﴿١١﴾ بَلْ ظَنَنْتُمْ أَنْ لَنْ يَنْقَلِبَ الرَّسُولُ وَالْمُؤْمِنُونَ
إِلٰى أَهْلِيهِمْ أَبَدًا وَزُيِّنَ ذٰلِكَ فِي قُلُوبِكُمْ وَظَنَنْتُمْ ظَنَّ السَّوْءِ وَكُنْتُمْ قَوْمًا بُورًا ﴿١٢﴾

26. Cüz
48. Süre
Fetih 10-12

HUDEYBİYE'DE

PEYGAMBERE BAĞLILIK YEMİNİ EDEN

MÜMİNLERE ÖVGÜ

10. Ey elçimiz Muhammed! Hudeybiye'de ne pahasına olursa olsun senin yanından ayrılmayacaklarına dair söz veren müminler aslında Allah'a söz vermiş,[12] O'na olan iman ve bağlılıklarını ortaya koymuşlardır.[13] Artık k[illegible]

12 Ebüssuûd.

13 "يَدُ اللّٰهِ فَوْقَ أَيْدِيهِمْ" (Ellerinin üzerindeki el, Allah'ın elidir) ifadesi, ilk cümleyi teyit etmektedir. Söz konusu biat sırasında müminler, Hz. Peygamber'le el sıkışmışlardır. Burada onların aslında bu sözü Allah'a vermiş oldukları, Hz. Peygamber'in ilâhî iradeyi temsil ettiği ifade edilmektedir. Taberi bu anlamı destekler bir yorum yapmaktadır. İkinci cümleyi ayrıca tercüme etmeye gerek kalmamaktadır. Burada yeri gelmişken "Kur'an'da müteşâbih" konusuna değinmekte yarar vardır. Bu ayet müteşâbih âyetler arasında gösterilir ve "Allah'ın eli" ifadesinin anlamının "kapalı" olduğu [illegible] Oysa yukarıda izah ettiğimiz üzere, bağlamı dikkate alındığında bu ifadenin anlamı gayet açıktır [illegible] herhangi bir teşbih unsuru da içermemektedir. Ne var ki Kur'an'ı bağlamından yani nüzûl şartlarından koparıp bağımsız bir metin olarak, bir "mushaf" olarak okumanın kaçınılmaz sonuçlarından biri de, bu tür ifadelerin anlaşılmaz duruma gelmesidir. Usulde cereyan eden "muhkem-müteşâbih", "müşkil", "müphem" vb. tartışmaların tamamı bu çerçevede değerlendirilebilir. Zira nüzûl çağında Kur'an'ın her âyeti, muhataplar tarafından yerli yerince anlaşılmış, herhangi bir müşkil [illegible] hem söz konusu olmamıştır. Çünkü muhataplar bu ifadelerin hangi şartlar altında [illegible] söylendiğini bilmekte, durumun bizâtihi içinde yaşamaktadırlar. Bu yüzden sahâbe neslinin [illegible] Peygamber'e Kur'an tefsiriyle ilgili sordukları sorular oldukça sınırlıdır ve yine bu yüzden sahâbe nesli Kur'an tefsirinde otorite kabul edilmektedir. Dolayısıyla tefsir ilminin temel amacı, Kur'an'ı nüzûl şartlarından koparılmış bir "mushaf" olarak okumak ve ortaya çıkan müşkillerle, müphemlerle, müteşâbihlerle boğuşmak değil; onu bizzat inzâl edildiği ortamın içerisinde okumaya gayret etmek, bu ortamı resmeden rivayet verilerini titizlikle inceleyerek sahâbe neslinin anladığı şekilde Kur'an'ı okumaya çalışmak olmalıdır. Bu durumda ortada müşkil, müphem, müteşâbih gibi bir durum da kalmayacaktır. Doğrusunu Allah bilir.

vermiş olduğu bu sözden dönerse kendisi zararlı çıkar ve kim sözüne sadık kalır ve peygambere sonuna kadar destek verirse Allah tarafından muazzam bir şekilde ödüllendirilir.

26. Cüz
48. Sûre
Fetih 10-12

SEFERDEN GERİ KALAN ve MAZERETLER UYDURAN MÜNAFIKLAR

11-12. Ey elçimiz Muhammed! Sen müminleri hac yolculuğu için Mekke'ye doğru hareket etmeye çağırdığında, Mekkeliler'le savaş ihtimalini göz önünde bulundurdukları için[14] çekinen ve size katılmayan Medine çevresindeki kabilelerden bazı kimseler[15] siz Medine'ye döndüğünüzde sana gelecek ve "Birtakım maddî ve ailevî sıkıntılar sebebiyle size katılamadık, dua et de Allah bizi affetsin!" şeklinde konuşarak mazeretler uyduracaklardır. Sakın onlara inanma ve kendilerine şöyle cevap ver: "Mazeret uydurmayın! Allah'ın elçisinin emrine muhalefet edip sefere katılmayarak mallarınızı ve ailenizi muhafaza edebileceğinizi düşündünüz ama Allah sizin mallarınızı da ailenizi de helâk etmeye kâdirdir ve bunu murat ettiğinde yapabileceğiniz hiçbir şey yoktur. Dolayısıyla onları korumak için yapmanız gereken şey seferden geri kalmak değil, peygambere itaat etmektir. Kaldı ki Allah sizin gerçek niyetlerinizi çok iyi bilmektedir. Nitekim seferden geri kalmanızın asıl sebebi bu sıkıntılarınız değil; bizim, düşmanla karşılaşıp yenileceğimizi ve Medine'ye sağ salim dönemeyeceğimizi düşünmüş olmanızdı. Üstelik böyle bir şeyin olmasını da pek arzuluyordunuz. Bu tavrınızdan dolayı gerçekten ilâhî cezaya müstehak bir hale düşmüş[16] durumdasınız."

14 İbnü'l-Cevzî, İbn Atıyye.
15 Taberî.
16 [illegible]

وَمَنْ لَمْ يُؤْمِنْ بِاللّٰهِ وَرَسُولِه۪ فَاِنَّٓا اَعْتَدْنَا لِلْكَافِر۪ينَ سَع۪يرًا ﴿١٣﴾ وَلِلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِۜ يَغْفِرُ
لِمَنْ يَشَٓاءُ وَيُعَذِّبُ مَنْ يَشَٓاءُۜ وَكَانَ اللّٰهُ غَفُورًا رَح۪يمًا ﴿١٤﴾ سَيَقُولُ الْمُخَلَّفُونَ اِذَا انْطَلَقْتُمْ اِلٰى مَغَانِمَ
لِتَأْخُذُوهَا ذَرُونَا نَتَّبِعْكُمْۚ يُر۪يدُونَ اَنْ يُبَدِّلُوا كَلَامَ اللّٰهِۜ قُلْ لَنْ تَتَّبِعُونَا كَذٰلِكُمْ قَالَ اللّٰهُ مِنْ قَبْلُۚ فَسَيَقُولُونَ
بَلْ تَحْسُدُونَنَاۜ بَلْ كَانُوا لَا يَفْقَهُونَ اِلَّا قَل۪يلًا ﴿١٥﴾ قُلْ لِلْمُخَلَّف۪ينَ مِنَ الْاَعْرَابِ سَتُدْعَوْنَ اِلٰى قَوْمٍ اُو۬لٖى
بَأْسٍ شَد۪يدٍ تُقَاتِلُونَهُمْ اَوْ يُسْلِمُونَۚ فَاِنْ تُط۪يعُوا يُؤْتِكُمُ اللّٰهُ اَجْرًا حَسَنًاۚ وَاِنْ تَتَوَلَّوْا كَمَا تَوَلَّيْتُمْ مِنْ قَبْلُ
يُعَذِّبْكُمْ عَذَابًا اَل۪يمًا ﴿١٦﴾ لَيْسَ عَلَى الْاَعْمٰى حَرَجٌ وَلَا عَلَى الْاَعْرَجِ حَرَجٌ وَلَا عَلَى الْمَر۪يضِ حَرَجٌۜ وَمَنْ
يُطِعِ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ يُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ تَجْر۪ي مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُۚ وَمَنْ يَتَوَلَّ يُعَذِّبْهُ عَذَابًا اَل۪يمًا ﴿١٧﴾ لَقَدْ رَضِيَ
اللّٰهُ عَنِ الْمُؤْمِن۪ينَ اِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ فَعَلِمَ مَا ف۪ي قُلُوبِهِمْ فَاَنْزَلَ السَّك۪ينَةَ عَلَيْهِمْ وَاَثَابَهُمْ فَتْحًا
قَر۪يبًاۙ ﴿١٨﴾ وَمَغَانِمَ كَث۪يرَةً يَأْخُذُونَهَاۜ وَكَانَ اللّٰهُ عَز۪يزًا حَك۪يمًا ﴿١٩﴾

26. Cuz
48. Sûre
Fetih 13-19

13-14. Evet, işte bunlar gibi tevhide ve elçimiz Muhammed'e iman e... meyenler iyi bilsinler ki biz böyleleri için alev alev yanan cehennem ateşi... hazırlamış bulunmaktayız. Eğer tövbe ederlerse Allah onları affedecektir. Çün... O, tövbe edenlere karşı çok merhametli ve bağışlayıcıdır. Ama bu tavırları... sürdürürlerse bilsinler ki Allah bütün kâinatın yegâne hâkimidir ve he... münafıkları cehennemle cezalandıracaktır.

15. Diğer taraftan Hudeybiye seferine katılmayan munafıklar, zafer um... dinin yüksek olduğu ve sonunda büyük bir ganimet kazancının göründüğü... Hayber seferine çıkacağınız esnada[17] hemen gelecek ve "Biz de sizinle sefere ka... tılalım" diyeceklerdir. Aslında onlar Allah'ın Hudeybiye seferine katılan feda... müminlere vaat ettiği zaferden pay almak istemekte, zorlu Hudeybiye sefer... katılmadıkları halde Hayber ganimetlerinden pay alarak bu ilâhî vaadi bo... çıkarabileceklerini sanmaktadırlar.[18] Ey elçimiz Muhammed! Onlara asla sizinle... bu sefere çıkamayacaklarını, Allah'ın hükmünün böyle olduğunu bildir...

17 Taberî.
18 Taberî.
19 Taberî.

bu cevap üzerine, "Hayır, aslında Allah böyle buyurmuş değildir, fakat sizler bize ganimet payı vermemek için böyle söylüyorsunuz" diyeceklerdir, oysa asıl onlar doğru davranmamış ve bu yüzden bu duruma sebep olmuşlardır.[20]

16-17. Ey elçimiz Muhammed! Sırf ganimet için Hayber seferine katılmak isteyen bu münafıklara şöyle de: "Yakında çok güçlü bir düşmana karşı sefere çıkacağız ve o zaman sizi de davet edeceğiz. Bu seferde düşmanla çetin bir savaşa girme ihtimali de, düşmanın savaşsız teslim olma ihtimali de söz konusudur.[21] Eğer gelip bize katılır ve ilâhî emirlere itaat ederseniz Allah size en muazzam ödül olan cenneti bahşeder; yok eğer geçmişte olduğu gibi yine ihanet eder ve geri kalırsanız sizi şiddetli bir cezaya çarptıracaktır. Elbette ki bu durum sağlıklı olanlarınız için geçerlidir. Yoksa hasta veya engelli olanlar sefere katılmakla mükellef değildirler. Unutmayınız ki tevhide iman eden ve Allah'ın peygambere bildirdiği emirlere itaat edenler Allah tarafından içlerinde ırmakların çağıldadığı muhteşem cennetlerle ödüllendirilirler. Peygambere itaat etmeyen kimseler ise Allah tarafından şiddetli bir azaba mâruz bırakılırlar."

26. Cuz
48. Sûre
Fetih 13-19

ALLAH, PEYGAMBERE BAĞLILIK YEMİNİ EDEN MÜMİNLERDEN RAZIDIR

18-19. Ey elçimiz Muhammed! Doğrusu Hudeybiye'de düşmanla savaşma durumu ortaya çıktığında, o ağacın altında gelip sana bağlılık yemini eden müminlerden Allah razı olmuştur. Nitekim Allah onların hem müşrikler tarafından yollarının kesilmesi hem de anlaşma şartlarının görünüşte olumsuz olması gibi sebeplerle içlerinde beliren hoşnutsuzluk ve üzüntüyü gidermiş ve kalplerine huzur ve sekînet lutfetmiştir.[22] Ayrıca Mekke'nin fethine ilişkin müjdenin derhal gerçekleşmemesine rağmen onlara çok yakında bir başka zafer nasip edecek ve o zafer neticesinde birçok ganimet elde etmelerini sağlayacaktır. Evet, Allah tevhide düşman olanları cezalandıracak kudrete sahiptir ve müminlere işte böyle hikmetle nasihat etmektedir.

20. İbn Atiyye.
21. Taberî.
22. İbn Atiyye.

وَعَدَكُمُ اللّٰهُ مَغَانِمَ كَثِيرَةً تَأْخُذُونَهَا فَعَجَّلَ لَكُمْ هٰذِهِ وَكَفَّ اَيْدِيَ النَّاسِ عَنْكُمْ وَلِتَكُونَ اٰيَةً لِلْمُؤْمِنِينَ
وَيَهْدِيَكُمْ صِرَاطًا مُسْتَقِيمًاۙ ﴿٢٠﴾ وَاُخْرٰى لَمْ تَقْدِرُوا عَلَيْهَا قَدْ اَحَاطَ اللّٰهُ بِهَاۜ وَكَانَ اللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرًا
﴿٢١﴾ وَلَوْ قَاتَلَكُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوَلَّوُا الْاَدْبَارَ ثُمَّ لَا يَجِدُونَ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ﴿٢٢﴾ سُنَّةَ اللّٰهِ الَّتِي قَدْ خَلَتْ
مِنْ قَبْلُ وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّةِ اللّٰهِ تَبْدِيلًا ﴿٢٣﴾ وَهُوَ الَّذِي كَفَّ اَيْدِيَهُمْ عَنْكُمْ وَاَيْدِيَكُمْ عَنْهُمْ بِبَطْنِ مَكَّةَ مِنْ بَعْدِ
اَنْ اَظْفَرَكُمْ عَلَيْهِمْۜ وَكَانَ اللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرًا ﴿٢٤﴾ هُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوكُمْ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ
وَالْهَدْيَ مَعْكُوفًا اَنْ يَبْلُغَ مَحِلَّهُۜ وَلَوْلَا رِجَالٌ مُؤْمِنُونَ وَنِسَاءٌ مُؤْمِنَاتٌ لَمْ تَعْلَمُوهُمْ اَنْ تَطَؤُهُمْ فَتُصِيبَكُمْ
مِنْهُمْ مَعَرَّةٌ بِغَيْرِ عِلْمٍۚ لِيُدْخِلَ اللّٰهُ فِي رَحْمَتِهِ مَنْ يَشَاءُۚ لَوْ تَزَيَّلُوا لَعَذَّبْنَا الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ عَذَابًا اَلِيمًا
﴿٢٥﴾ اِذْ جَعَلَ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي قُلُوبِهِمُ الْحَمِيَّةَ حَمِيَّةَ الْجَاهِلِيَّةِ فَاَنْزَلَ اللّٰهُ سَكِينَتَهُ عَلٰى رَسُولِهِ وَعَلَى
الْمُؤْمِنِينَ وَاَلْزَمَهُمْ كَلِمَةَ التَّقْوٰى وَكَانُوا اَحَقَّ بِهَا وَاَهْلَهَاۜ وَكَانَ اللّٰهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا ﴿٢٦﴾

20-21. Ey elçimiz Muhammed'e Hudeybiye'de bağlılık sözü veren müminler! Allah size Mekke'nin fethi de dahil olmak üzere birçok zafer ve ganimet vaat etmiştir. Yaptığınız anlaşmanın bu fethi geciktirmesine üzülmeyiniz. Zira Allah size ondan daha önce kazanacağınız başka zaferler ve ganimetler[23] de vaat etmektedir. Nitekim Allah sizi düşmanınıza üstün kılmış ve Hudeybiye barışı sayesinde düşmanın sizden uzak kalmasını sağlamıştır. Bütün bunlar, Allah'ın sizlere yardım etmekte olduğunun ve sizi her daim bu tevhit üzere sebat ettireceğinin delilidir. Kaldı ki Allah, Mekke'nin fethini ne kadar çok istediğinizi bilmektedir ve yakında onu da nasip edecektir.[24] Allah sonsuz kudret sahibidir.

22-23. Nitekim eğer müşrikler Hudeybiye'de sizinle anlaşmaya yanaşmayıp savaşmaya kalkışsalardı hezimete uğrayacak ve güvendikleri putlarının hiçbir yardımını göremeden dönüp kaçacaklardı. Zira Allah öteden beri peygamberlerini ve tevhide iman edenleri desteklemekte ve onlara karşı savaşan müşrikleri perişan etmektedir. Bu ilâhî kanun asla değişikliğe uğramaz.

23 Hayber zaferi ve ganimetleri (bk. Taberî).

24 Âyette geçen "henüz almamış olduğunuz diğer ganimetler" ifadesi çeşitli şekillerde yorumlanmıştır. Taberî, Katâde'den gelen görüş doğrultusunda bunun "Mekke'nin fethi" olduğunu tercih etmiş ve temellendirmiştir.

24. Aslında Mekke vadisindeki Hudeybiye bölgesinde müşrikler sizin karşınızda güçsüz duruma düşmüş ve eğer saldıracak olsanız hezimete uğrayacak duruma gelmişlerken sizi onlara saldırmaktan alıkoyan, gönderdikleri öncü birliği esir ettiğiniz halde onları salıvermenizi emreden[25] ve onların da sizden korkup çekinmelerini sağlayan Allah'tır. Doğrusu Allah bütün yaptıklarınızı bilmektedir.

MÜŞRİKLERİN CÂHİLİYE İNATLARI

25. Aslında bu müşrikler tevhidi inkâr etmiş, sizleri Mescid-i Harâm'a varıp hac yapmaktan alıkoymuş, gönderdiğiniz kurbanlara engel olmuş kimselerdir. Dolayısıyla hezimete uğrayıp perişan olmaya müstehaktırlar; ama Mekke'de henüz kendilerini tanımadığınız kadın ve erkek birçok mümin bulunmaktaydı ve eğer siz Mekke'ye saldıracak olsaydınız bu kimselerin de canlarına kıymış ve farkına varmadan büyük bir hata yapmış olacaktınız. İşte Allah sırf bu müminleri böyle bir tehlikeden muhafaza etmek için, sizin Mekke'ye saldırmanızı önledi. Eğer onlar orada müşriklerin arasında olmasalardı[26] Mekke müşriklerinin hali perişan olacaktı.

26. Diğer taraftan anlaşma yapılırken müşrikler,[27] anlaşma metnine "Allah'ın peygamberi Muhammed" ifadesinin yazılmasına şiddetle karşı çıkmış, bu ifadenin çıkarılması için ısrar etmişlerdi. Müminler de onların bu tavrına kızmış ve anlaşmayı reddedecek duruma gelmişlerdi, ama o anda Allah, peygamberin ve müminlerin bu kızgınlıklarının yatışması ve tepkilerinin dinmesi için onların kalplerine bir sekînet ve dinginlik ilham etmiş ve böylece anlaşmanın planlandığı gibi yapılmasını sağlamıştı. Ayrıca müşriklerin bu tavırları müminlerin zaten son derece bağlı oldukları tevhide[28] daha sıkı sarılmalarına vesile olmuştu. Evet, Allah her şeyi bilmektedir ve Mekke'deki müminleri muhafaza etmek için müminlerin oraya saldırmalarına işte böyle engel olmuştur.[29]

---

[25] Taberî.

[26] Taberî, Râzî.

[27] Müşriklerin temsilcisi Süheyl b. Amr idi (bk. Taberî).

[28] Taberî.

[29] Taberî.

لَقَدْ صَدَقَ اللّٰهُ رَسُولَهُ الرُّءْيَا بِالْحَقِّۚ لَتَدْخُلُنَّ الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ اِنْ شَٓاءَ اللّٰهُ اٰمِنِينَۙ مُحَلِّقِينَ رُؤُ۫سَكُمْ
وَمُقَصِّرِينَۙ لَا تَخَافُونَۜ فَعَلِمَ مَا لَمْ تَعْلَمُوا فَجَعَلَ مِنْ دُونِ ذٰلِكَ فَتْحًا قَرِيبًا ﴿٢٧﴾ هُوَ الَّذ۪ٓي اَرْسَلَ رَسُولَهُ
بِالْهُدٰى وَد۪ينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدّ۪ينِ كُلِّه۪ۜ وَكَفٰى بِاللّٰهِ شَه۪يدًاۜ ﴿٢٨﴾ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللّٰهِۜ وَالَّذ۪ينَ مَعَهُٓ اَشِدَّٓاءُ
عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَٓاءُ بَيْنَهُمْ تَرٰيهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ اللّٰهِ وَرِضْوَانًاۘ سِيمَاهُمْ ف۪ي وُجُوهِهِمْ مِنْ
اَثَرِ السُّجُودِۜ ذٰلِكَ مَثَلُهُمْ فِي التَّوْرٰيةِۚ وَمَثَلُهُمْ فِي الْاِنْج۪يلِۜ كَزَرْعٍ اَخْرَجَ شَطْـَٔهُ فَاٰزَرَهُ فَاسْتَغْلَظَ فَاسْتَوٰى
عَلٰى سُوقِه۪ يُعْجِبُ الزُّرَّاعَ لِيَغ۪يظَ بِهِمُ الْكُفَّارَۜ وَعَدَ اللّٰهُ الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنْهُمْ مَغْفِرَةً
وَاَجْرًا عَظ۪يمًا ﴿٢٩﴾

26. Cuz
48. Süre
Fetih 27-29

PEYGAMBER'İN VERDİĞİ MÜJDEYİ ALAYA ALAN MÜNAFIKLARA CEVAP

27. Ey elçimiz Muhammed'e iman edenler! Hudeybiye Antlaşması'ndan sonra Medine'ye döndüğünüzde sizinle alay eden ve "Muhammed size Mekke'ye girip umre yapma sözü vermişti ama siz oraya giremeden geri döndünüz" diyen münafıklara aldırmayınız![30] Allah, elçisi Muhammed'in bu vaadini kesinlikle gerçekleştirecek, sizin müşriklerden yana hiçbir korku ve endişe hissetmeksizin Mescid-i Harâm'a varıp hac yapmanızı, güven içinde ibadetinizi yapıp ihramdan çıkmanızı sağlayacaktır. Elbette Allah sizin oraya bu sene gitmeyi ne kadar çok istediğinizi biliyor ama sizin bilmediğiniz şeyleri de biliyor. Nitekim eğer siz bu sene savaşarak oraya girseydiniz, mümin olduğunu bilmediğiniz birçok kişiyi öldürmüş olacaktınız.[31] Bu yüzden Allah, peygamberin müjdesinin bu sene değil, ileride gerçekleşmesini murat etmiş, fakat ondan daha önce size yakında gerçekleşecek Hayber zaferini vaat etmiştir.

30 Râzî.

31 Taberî.

ALLAH'IN PEYGAMBERİ MUHAMMED'E İMAN EDEN MÜMİNLER

28-29. Nitekim Allah, elçisi Muhammed'i sizlere tevhidi anlatsın ve şirki sona erdirsin diye göndermiştir. Dolayısıyla müşriklerin anlaşma metnine onun peygamber olduğunun yazılmasını kabul etmemeleri hiçbir şeyi değiştirmez.[32] Doğrusu Muhammed Allah'ın peygamberidir; onun peygamberliğine iman eden tevhit ehli müminler ise birbirlerine karşı çok şefkatli ve merhametli, fakat tevhit ve peygamber düşmanlarına karşı kararlı ve tâvizsizdirler. Sadece Allah'a kulluk eder, O'na ibadet eder, sadece O'nun karşısında ve O'nun rızasını kazanmak için eğilir, rükû ve secde ederler. Onların gerçekten müminler oldukları dünyada bu hallerinden, âhirette ise cennet müjdesi aldıklarında yüzlerindeki parlaklıktan anlaşılır. Nitekim daha önce gönderdiğimiz Tevrat'ta da tevhit ehli müminler böyle anlatılmıştır. Yine göndermiş olduğumuz bir diğer ilâhî kitap olan İncil'de ise tevhit ehli müminler küçücük bir filizden boy verip çiftçiyi sevindirecek şekilde serpilip çoğalan ekin misali ile anlatılmışlardır. Nitekim tevhit mesajı Mekke'de elçimiz Muhammed tarafından tebliğ edilmeye başlandığında tıpkı bir filiz gibi tek başına ve zayıf iken daha sonra insanların birer birer elçimize iman etmeleri ve hicretten sonra giderek güçlenmeleri sonucunda zafere ulaşmış ve müşrikleri âdeta çileden çıkarmıştır.[33] Evet, Allah elçisine iman eden ve ilâhî emirlere uygun yaşayan müminlere[34] hem mağfiretiyle muamele etmeyi hem de kendilerini muazzam cennet ödülüyle ödüllendirmeyi müjdelemiştir.

26. Cüz
48. Süre
Fetih 27-29

32. Razi.
33. Taberi.
34. Zeccâc.

KIRK DOKUZUNCU SÛRE

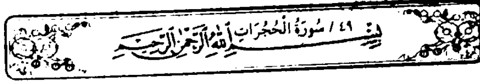
HUCURÂT

Hz. Peygambere kaba davranan münafıklar!

Medine döneminde, hicretin dokuzuncu yılında vahyedilmiştir. Bu dönemde, Hendek Savaşı'ndan sonra Medine'ye akın eden çevre kabileler sebebiyle şehirde kozmopolit bir yapı oluşmuş ve bu durum bazı toplumsal meselelere yansımıştır.[1] Sûrede münafıkların, Hz. Peygamber'e karşı sergiledikleri incitici davranışları eleştirilmekte, bu konuda ve diğer toplumsal ilişkilerde müminlere tavsiyelerde bulunulmaktadır.

On sekiz âyetten oluşan sûreyi muhtevasına göre aşağıdaki gibi tasnif etmek mümkündür.

1 bk. Câbirî.

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا لَا تُقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيِ اللّٰهِ وَرَسُولِه۪ وَاتَّقُوا اللّٰهَ اِنَّ اللّٰهَ سَم۪يعٌ عَل۪يمٌ ﴿١﴾ يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا 26. Cüz
لَا تَرْفَعُٓوا اَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ وَلَا تَجْهَرُوا لَهُ بِالْقَوْلِ كَجَهْرِ بَعْضِكُمْ لِبَعْضٍ اَنْ تَحْبَطَ اَعْمَالُكُمْ 49. Sûre
وَاَنْتُمْ لَا تَشْعُرُونَ ﴿٢﴾ Hucurât 1-2

Hz. PEYGAMBERE KARŞI KABA DAVRANAN MÜNAFIKLARIN ELEŞTİRİSİ

1. Ey elçimiz Muhammed'e iman edenler! Sakın peygambere karşı nezaketsiz ve kaba davranan münafıklar gibi olmayınız! Elçimiz Muhammed herhangi bir konuda kendisine bildirilen ilâhî emri açıklamadan önce, o konuda kendi düşüncenizi kabul ettirmeye ve elçimizin sözünü bastırmaya çalışmayınız.[2] İlâhî emir ve yasaklara uyunuz, elçimize itaat ediniz. Ona sakın sözlü veya fillî olarak hürmetsizlik etmeyiniz.[3] Unutmayınız ki Allah bütün yapıp ettiklerinizi görmekte, konuştuklarınızı işitmekte olup hepinize gerekli karşılığı verecektir.

2. Elçimizle konuşurken gerekli hürmet ve edebe riayet ediniz; uluorta sesinizi yükselterek ona saygısızlık etmeyiniz. Eğer bu hususlara riayet etmez ve elçimize karşı münafıklar gibi incitici davranırsanız, giderek iman dairesinden çıkar[4] ve bütün iyiliklerinize rağmen yine de ilâhî cezaya mâruz kalırsınız.[5]

---

[2] bk. Taberî.

[3] Râzî.

[4] Râzî.

[5] Âyette geçen " ان تحبط اعمالكم وانتم لاتشعرون " ifadesi genellikle "Siz farkında olmadan amelleriniz boşa gider" şeklinde tercüme edilmektedir. Ne var ki bu, dikkatsiz bir tercümedir. Zira Kurtubî ve

إِنَّ الَّذِينَ يَغُضُّونَ أَصْوَاتَهُمْ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ امْتَحَنَ اللَّهُ قُلُوبَهُمْ لِلتَّقْوَىٰ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ
عَظِيمٌ ﴿٣﴾ إِنَّ الَّذِينَ يُنَادُونَكَ مِنْ وَرَاءِ الْحُجُرَاتِ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ ﴿٤﴾ وَلَوْ أَنَّهُمْ صَبَرُوا حَتَّىٰ تَخْرُجَ
إِلَيْهِمْ لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٥﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنْ جَاءَكُمْ فَاسِقٌ بِنَبَإٍ فَتَبَيَّنُوا أَنْ تُصِيبُوا
قَوْمًا بِجَهَالَةٍ فَتُصْبِحُوا عَلَىٰ مَا فَعَلْتُمْ نَادِمِينَ ﴿٦﴾ وَاعْلَمُوا أَنَّ فِيكُمْ رَسُولَ اللَّهِ لَوْ يُطِيعُكُمْ فِي كَثِيرٍ مِنَ
الْأَمْرِ لَعَنِتُّمْ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ حَبَّبَ إِلَيْكُمُ الْإِيمَانَ وَزَيَّنَهُ فِي قُلُوبِكُمْ وَكَرَّهَ إِلَيْكُمُ الْكُفْرَ وَالْفُسُوقَ وَالْعِصْيَانَ
أُولَٰئِكَ هُمُ الرَّاشِدُونَ ﴿٧﴾ فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَنِعْمَةً وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٨﴾

26. Cüz
49. Sûre
Hucurât: 3-8

3. Doğrusu bu ilâhî emirlere riayet eden, elçimizin yanında saygılı ve edepli davranan, onun emirlerine de itaatkâr olanların gönüllerinin iman bilinciyle dolu olduğunu Allah bilmektedir.[6] Bu güzel davranışlarına karşılık onlara hem mağfiretiyle muamele edecek hem de kendilerini cennetle ödüllendirecektir.

4-5. Buna karşılık elçimiz Muhammed, ailesinin yanında istirahat halinde iken[7] hanesinin önüne geçip avazı çıktığı kadar bağırarak onu dışarı çağıran, Arap toplumunun en önemli ve değerli kabilesinden olduklarını söyleyerek[8] kendilerine herkesten çok itibar edilmesini isteyen ve ona saygısızlık eden bedevîler[9] bu davranışlarıyla belli ki iman etmiş değiller.[10] Onlar bu şekilde

Şevkânî'nin Zeccâc'a atfen aktardıkları üzere bu ifade, insanın farkında olmadan küfre veya imana girmesinin mümkün olacağı anlamına gelmez. İman da küfür de insanın bilerek yaptığı tercihlere bağlı özelliklerdir.

6 Râzî.

7 Zemahşerî.

8 Âlûsî.

9 Âyette geçen "أَكْثَرُهُمْ" ifadesi "onların çoğu" anlamında değil "tamamı" anlamına gelir (bk. Râzî).

10 Buradaki "akletmezler" ifadesi, günümüzde bilindiği şekliyle "rasyonel akıl yürütme" anlamına gelmez. **Hatta bu kelime Kur'an'ın hiçbir yerinde bu anlama gelmez.** Kur'an "akletme" kelimesini "iman etme" anlamında kullanır. Burada da bu insanlar akılsız veya aptal olarak değil, henüz tam olarak iman etmemiş kimseler olarak tasvir edilmektedir. Nitekim Taberî bu kelimeyi, "Allah'ın dinini bilmeyenler" olarak açıklamaktadır. *Doğrusunu Allah bilir.*

kaba davranacaklarına, biraz sabredip elçimizin dışarı çıkmasını bekleselerdi, kendileri için daha hayırlı olurdu. Eğer bundan böyle tövbe eder, ilâhî emirlere uyar ve elçimize karşı tam bir iman ve teslimiyet gösterirlerse bilsinler ki Allah kendilerini affedecektir.[11]

YALANCILARIN GETİRDİĞİ HABERLER KARŞISINDA UYARI

26. Cüz
49. Sûre
Hucurât 3-8

6. Ey elçimiz Muhammed'e inananlar! Çevre kabilelerden[12] zekâtlarını almak için gönderilen, fakat müslüman olmadan önce bu kabile ile yaşadığı problemler yüzünden yolun yarısında geri dönüp onların zekât vermediklerini ve peygamberi inkâr edip kendisini kovduklarını söyleyen[13] yalancıların[14] haberlerine itibar edip de hemen harekete geçmeyiniz. Öncelikle bu tür haberlerin doğruluğunu iyice araştırınız. Böyle yapmayıp da yalancıların haberlerine itimat eder ve hemen o kişilere saldırırsanız suçsuz kimselere yok yere saldırmış olursunuz ve daha sonra işin iç yüzünü öğrenince pişman olursunuz.

7-8. Ayrıca unutmayınız ki aranızda Allah'ın peygamberi bulunmaktadır ve sizin yapmanız gereken şey, bu tür durumlarda ona müracaat edip son sözü ona bırakmaktır.[15] Dolayısıyla sakın onu bu tür asılsız bilgilerle yönlendirmeye çalışmayınız;[16] çünkü peygamber bu hususlarda size uyup fevrî davranacak olsaydı başınıza çok büyük sıkıntılar gelirdi. Neyse ki sizler münafıklar gibi değilsiniz; elçimize olan iman ve itaatiniz Allah tarafından kalbinizde iyice pekiştirilmiş ve ona karşı inkâr, isyan, yalan ve ihanet gibi fiiller kalbinizden tamamen sökülüp atılmıştır. İşte bu özelliklere sahip olan müminler, Allah'ın kendilerine ihsan ettiği bu büyük lutuf sayesinde dosdoğru yoldadırlar.

11 Taberî.

12 Huzâa kabilesinden.

13 Velid b. Ukbe gibi (bk. Mukātil).

14 Kurtubî'nin naklettiğine göre İbn Zeyd, Mukātil ve Sehl b. Abdullah gibi âlimler "fâsık" kelimesine "yalancı" anlamını vermişlerdir.

15 Râzî.

16 Zemahşerî.

وَإِنْ طَائِفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اقْتَتَلُوا فَأَصْلِحُوا بَيْنَهُمَا فَإِنْ بَغَتْ إِحْدَيهُمَا عَلَى

حَتَّى تَفِيءَ إِلَى أَمْرِ اللهِ فَإِنْ فَاءَتْ فَأَصْلِحُوا بَيْنَهُمَا بِالْعَدْلِ وَأَقْسِطُوا إِنَّ اللهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ

إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلِحُوا بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ وَاتَّقُوا اللهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ

MÜMİNLER KARDEŞTİR

9. Ey elçimiz Muhammed'e iman edenler! Aranızdan iki grup birbiriyle savaşacak olursa onların arasını bulmaya, kavgalarına son vermeye çalışınız! Eğer taraflardan biri barışa yanaşmazsa o zaman diğer tarafa destek olunuz ve barışa yanaşmayan tarafı bu ilâhî emre uyuncaya kadar zorlayınız. Nihayet onlar da bu tutumlarından vazgeçtiklerinde taraflar arasında adaletli bir barışı temin ediniz. Unutmayınız ki Allah adaletle davrananları sever.

10. Ey elçimiz Muhammed'e iman edenler! Unutmayınız ki sizler müminler olarak birbirinizin kardeşisiniz![17] O halde aranızda dargın ve kavgalı

---

17 Âyette "Müminler ancak kardeştirler" ifadesi geçmektedir. Buradaki "ancak" anlamını veren " إنما " edatı Arapça'da hasr ifade eder. Yani söz konusu durumun sadece cümlede sözü edilen özne veya öznelerle ilişkili olduğu şeklinde bir anlam verir. Meselâ "إنماالشاعرالبحترى " "Şair ancak Buhtürî'dir" cümlesindeki " إنما " edatı, cümlenin anlamını, "Şair dediğin Buhtürî'dir, ondan başka şair tanımam" şeklinde belirler. İşte bu noktadan hareketle bazıları bu âyete anlam verirlerken, "Ancak müminler kardeştir, müminlerden başkaları kardeş değildir" gibi bir anlam çıkarmakta ve bu âyeti müslüman-gayrimüslim ilişkilerinde konuşlandırmaktadırlar. Benzer şekilde " إنماالصدقات للفقراء " şeklinde başlayan ve zekâtın kimlere dağıtılacağını anlatan Tevbe sûresinin 60. âyetinden, zekâtın sadece orada sayılan sekiz grup insana verileceğini, bunlardan başka kimseye zekât verilemeyeceğini çıkarırlarken; müşriklerin Mescid-i Harâm'ın hizmetini ifa etmeye lâyık olmadıklarını ifade eden " إنمايعمرمساجدالله من امن بالله " (Allah'ın mescitlerini ancak Allah'a iman edenler... imar eder) şeklinde başlayan Tevbe sûresinin 18. âyetinden de, gayrimüslimlerin cami inşa edemeyeceklerini çıkarırlar. Kanaatimizce bütün bu çıkarımlarda dikkatsizlik söz konusudur. Bu durumu izah etmek üzere burada " إنما " edatının kullanımı ve yine bu konularla ilgili olan "mefhûm-ı muhâlefet" konusu hakkında kısa bir değerlendirme yapmak yerinde olacaktır: Bilindiği üzere " إنما " edatının işlevi Arapça'da "kasr" konusu çerçevesinde işlenir. Kasr ise hususi bir yolla bir şeyi diğer bir şeye tahsis etmek anlamına gelir. Yukarıda sözü edilen âyetlerdeki kasr ifadelerinin tamamı, kasr yollarından biriyle yani "إنما" edatıyla yapılmıştır. "إنما" edatı ile yapılan kasr işlemi, belâgat ilminde "kasr-ı kalb" tarzında söz konusu olur ve muhatap bir hususun aksini iddia ettiğinde, ona reddiye için kullanılır (bk. İbn Yâkub el-Mağribî, *Mevâhibü'l-fettâh fi Şerhi Telhis'il-miftâh* (*Şürûhu't-telhis* mecmuası içinde) Beyrut 1992, II, 194). Buradan hareketle diyebiliriz ki "إنماالشاعرالبحترى" (Şair ancak Buhtürî'dir)

olanları uzlaştırınız, sulhu sağlayınız. Bu ilâhî emirlere titizlikle uyunuz ki Allah'ın rahmetine nâil olasınız.

---

cümlesi aslında Buhtürî'nin şairliğinde kusur bulan veya bir başka şairin ondan daha iyi olduğunu iddia eden birine söylendiğinde anlamlı olur. Nitekim gerçekte Buhtürî'den başka şairler de vardır ve burada, "Buhtürî'den başka şair yoktur" anlamı değil, muhatabın iddiasının reddi kastedilmektedir. Bu açıdan dikkatle bakıldığında, zekât dağıtımından söz eden âyetin hemen iki âyet öncesinde, münafıklardan bazılarının Hz. Peygamber'i adaletsizlikle suçladıklarından ve kendilerinin de zekâttan pay sahibi olduklarını ya da aldıkları payın az olduğunu iddia etmelerinden söz edildiği; zekât dağıtımını anlatan âyetin de bu iddialara cevap teşkil ettiği görülür. Buna göre "Zekât ancak ... kimselere verilir" ifadesi, sözü geçen münafıklara cevap teşkil eden bir kasr türüdür. Nitekim Semerkandî ve İbn Âşûr bu hususa dikkat çekmişlerdir (bk. *Bahrü'l-ulûm; et-Tahrîr ve't-tenvîr*; ilgili âyet). Dolayısıyla zekât mallarından yapılan taksimatın sadece o âyette sayılan sekiz gruba tahsis edilmesi gibi bir şart söz konusu değildir. Ancak âyette fiilen o dönemde kendilerine zekât verilebilecek olanlar sayıldığı için, Hz. Peygamber de o kimselere zekât vermiştir. " إنما يعمر مساجد الله من آمن بالله " (Allah'ın mescitlerini ancak Allah'a iman edenler... imar eder) âyetine baktığımızda ise, hemen önceki âyette müşriklerin bizzat Allah'ın peygamberini inkâr ediyor olmalarına vurgu yapıldığını ve bu durumla Allah'ın evini imar etmenin çelişkili olacağının ifade edildiğini görmekteyiz. Nitekim 17. âyette geçen "Kendi kâfirliklerine şahitlik ederler" ifadesi onların peygamberi inkâr ettikleri anlamına gelir (bk. Zemahşerî, Râzî). Ayrıca 19. âyette açıkça söylendiğine ve Taberî'nin ifade ettiğine göre müşrikler Mescid-i Harâm'ı imar etmek ve orada hacılara hizmet etmekle övünmektedirler. İşte söz konusu âyet onların bu iddialarına reddiye olarak, tevhit sembolü olan Kâbe'nin imarının müşriklere değil, tevhide iman edenlere lâyık bir iş olduğunu ifade eder. Nihayet burada geçen "Müminler ancak kardeştirler" ifadesi ise, hemen bir önceki âyette anlatılan "müminler arasındaki iç savaş" durumuna göndermedir ve âdeta, "Müminlerin birbiriyle savaşması yakışık almaz, mümin dediğin diğer müminin kardeşidir" mesajını vermektedir. Yani bu âyet, mümin olmayanların düşman olduğunu söylememektedir. Dolayısıyla bu âyetin mefhûm-ı muhâlifinden hareket ederek gayrimüslimlerin düşman olduğu sonucuna varmak yanlıştır. Zira böyle bir yaklaşım hem müminlere savaş açmamış olan gayrimüslimlere iyi ve âdil davranmanın gerekliliğini bildiren Mümtehine sûresinin 8. âyetine aykırı olacak, hem de mefhûm-ı muhâlefet aracılığıyla ucu belirsiz yorumlara kapı açacaktır. Konuyu daha fazla uzatmamak için kısa bir açıklama yaparak ve mefhûm-ı muhâlefet mantığının üstünkörü kullanılamayacağına dair bir örnek vererek bitirelim: Bilindiği gibi mefhûm-ı muhâlefet, ifadede konu edilen hükmün ilgili olduğu hususun dışındaki hususlar için, aynı hükmün tersinin söz konusu olmasıdır. Meselâ "Âlimlere hürmet etmek gerekir" sözünden "Âlim olmayanlara hürmet etmek gerekmez" gibi bir anlamın çıkarılması böyledir. Hanefîler'e göre mefhûm-ı muhâlefet, naslardan hüküm çıkarma konusunda geçerli bir yol değildir. Tefsir açısından ise bunun kullanım alanı, kanaatimizce sözün siyakına bağlıdır. Burada belirleyici olan şey, sözün sahibinin maksadına uygunluktur. Dolayısıyla yukarıdaki âyetlerden mefhûm-ı muhâlefet yoluyla hüküm çıkarmak usul itibariyle tartışmalı bir yola girmiş olmanın yanı sıra, sözün (Kur'an) genel maksatlarına da aykırı olacaktır. *Doğrusunu Allah bilir.*

26. Cüz
49. Sure
Hucurât 11-13

يَٓا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا يَسْخَرْ قَوْمٌ مِنْ قَوْمٍ عَسٰٓى اَنْ يَكُونُوا خَيْرًا مِنْهُمْ وَلَا نِسَٓاءٌ مِنْ نِسَٓاءٍ عَسٰٓى اَنْ يَكُنَّ
خَيْرًا مِنْهُنَّ وَلَا تَلْمِزُٓوا اَنْفُسَكُمْ وَلَا تَنَابَزُوا بِالْاَلْقَابِ بِئْسَ الِاسْمُ الْفُسُوقُ بَعْدَ الْاِيمَانِ وَمَنْ لَمْ يَتُبْ
فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿١١﴾ يَٓا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِنَ الظَّنِّ اِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ اِثْمٌ وَلَا تَجَسَّسُوا
وَلَا يَغْتَبْ بَعْضُكُمْ بَعْضًا اَيُحِبُّ اَحَدُكُمْ اَنْ يَأْكُلَ لَحْمَ اَخِيهِ مَيْتًا فَكَرِهْتُمُوهُ وَاتَّقُوا اللّٰهَ اِنَّ اللّٰهَ تَوَّابٌ
رَحِيمٌ ﴿١٢﴾ يَٓا اَيُّهَا النَّاسُ اِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَاُنْثٰى وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَٓائِلَ لِتَعَارَفُوا اِنَّ اَكْرَمَكُمْ
عِنْدَ اللّٰهِ اَتْقٰيكُمْ اِنَّ اللّٰهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ ﴿١٣﴾

MÜMİNLER ARASINDA ÂDÂB-ı MUÂŞERET

11. Ey elçimize iman edenler! Kadın ve erkek hiçbir mümin bir diğer mümini fakirlik, hata veya benzeri bir sebebe dayanarak[18] hor ve hakir görmesin![19] Zira bu tür hususlar insanların erdemli ve faziletli olduğunu gösteren şeyler değildir. Kaldı ki hor ve hakir görülenler kendilerini öyle görenlerden pekâlâ daha faziletli olabilirler. Benzer şekilde birbirinize karşı incitici, aşağılayıcı sözler söylemeyiniz! Lakaplar takmayınız ve yakıştırmalar yapmayınız. Bu ilâhî emirlere rağmen müminlere karşı, bu kötü davranışları sergilemeye devam eden ve bu sebeple Allah'ın nezdinde gerçek mümin sıfatını kaybedip fâsık durumuna düşenlerin hali perişandır. Eğer bunlar yaptıklarından tövbe etmezlerse ilâhî emirlere muhalefet etmiş ve cezaya müstehak olmuş olurlar.

18 Taberî.

19 Râzî.

12. Ey elçimize iman edenler! Birbiriniz hakkında doğru bilgiye dayanmadan olumsuz[20] yargılarda bulunmayınız, çünkü varsayımla, tahminlerle hareket etmek sizi yanıltabileceği gibi çoğu zaman o insanlar hakkında yanlış kanaatlerin oluşmasına yol açar ve günaha girmenize sebep olur. Ayrıca müminlerin gizli saklı hallerini araştırıp ifşa etmeyiniz, hele onları arkalarından çekiştirmek gibi çirkin bir fiile asla tevessül etmeyiniz. Şunu iyi biliniz ki bir mümin kardeşinizin arkasından onu çekiştirmeniz, ölmüş bir kardeşinin etini yemek gibi çirkin ve iğrençtir.[21] İşte böyle bir şeyden nasıl tiksiniyorsanız mümin kardeşlerinizin arkasından dedikodu yapmaktan da öylesine uzak durunuz. Allah'ın emirlerine itaat ediniz. Biliniz ki Allah, hatalarından pişman olan ve emirlerine itaat eden müminlere karşı çok merhametli ve affedicidir.

IRK ve RENK AYRIMCILIĞININ REDDİ

13. Ey elçimiz Muhammed'in emri ile Kâbe'nin üzerine çıkıp ezan okuyan siyahî köleyi görünce, onun hakkında yakışıksız sözler sarfeden[22] kimseler![23] Şunu iyi biliniz ki Allah bütün insanları Âdem ve Havvâ'nın çocukları olarak eşit yaratmıştır, bu yüzden hiç kimsenin bir başkasını ırkından dolayı küçümseme hakkı yoktur. Farklı kabilelere ve boylara[24] mensup olarak yaratılmanız size bu hakkı vermez. Kaldı ki kendisini hor gördüğünüz insan, ilâhî emirlere sizlerden çok daha fazla riayet ettiği için Allah katında sizden daha değerli olabilir![25] Allah hepinizin yaptıklarından ve söylediklerinden haberdardır.

[20] Taberî.

[21] Taberî, Kurtubî.

[22] Bu kimseler Bilâl-i Habeşî'yi orada görünce "Şu köleye bakın hele!", "İyi ki babam bu günleri görmeden öldü!", "Peygamber şu kara kargadan başkasını bulamadı mı ezan okutturmak için?" gibi sözler söylemişlerdir (bk. Mukātil).

[23] Mukātil.

[24] Burada "شُعُوب" ve "قَبَائِل" kelimeleri ile kastedilen anlamlar için bk. Zemahşerî.

[25] Mukātil.

قَالَتِ الْاَعْرَابُ اٰمَنَّاۜ قُلْ لَمْ تُؤْمِنُوا وَلٰكِنْ قُولُوٓا اَسْلَمْنَا وَلَمَّا يَدْخُلِ الْا۪يمَانُ ف۪ي قُلُوبِكُمْۜ وَاِنْ تُط۪يعُوا اللّٰهَ
وَرَسُولَهُ لَا يَلِتْكُمْ مِنْ اَعْمَالِكُمْ شَيْـٔاًۜ اِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَح۪يمٌ ﴿١٤﴾ اِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا بِاللّٰهِ وَرَسُولِه۪ ثُمَّ
لَمْ يَرْتَابُوا وَجَاهَدُوا بِاَمْوَالِهِمْ وَاَنْفُسِهِمْ ف۪ي سَب۪يلِ اللّٰهِۜ اُو۬لٰٓئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ ﴿١٥﴾ قُلْ اَتُعَلِّمُونَ اللّٰهَ بِد۪ينِكُمْۜ
وَاللّٰهُ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِۜ وَاللّٰهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَل۪يمٌ ﴿١٦﴾ يَمُنُّونَ عَلَيْكَ اَنْ اَسْلَمُواۜ قُلْ لَا
تَمُنُّوا عَلَيَّ اِسْلَامَكُمْۚ بَلِ اللّٰهُ يَمُنُّ عَلَيْكُمْ اَنْ هَدٰيكُمْ لِلْا۪يمَانِ اِنْ كُنْتُمْ صَادِق۪ينَ ﴿١٧﴾ اِنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ غَيْبَ
السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِۜ وَاللّٰهُ بَص۪يرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١٨﴾

26. Cuz
49. Sûre
Hucurât 14-18

MÜSLÜMAN OLMALARINI PEYGAMBERİN BAŞINA KAKAN MÜNAFIKLAR

14-16. Medine çevresinde yaşayan bazı bedevî Araplar aslında elçimize ve tevhide gönülden iman etmedikleri halde "Bizler de iman ettik" demektedirler. Ey elçimiz Muhammed! Onlara şöyle de: "Hayır! Sizler gerçek anlamda iman eden ve her türlü zorlukta bana itaat eden müminler gibi yürekten inanmış değilsiniz! Sizler sadece bizim gücümüze karşı koyamadığınız için teslim olmuş durumdasınız. Henüz iman kalplerinize tam olarak yerleşmiş değildir. Esas müminler tevhide ve benim peygamberliğime samimiyetle iman eden, kalplerinde hiçbir şüpheye yer bırakmayan, gerek mallarını sarfederek gerek bizzat savaşlara katılarak bu uğurda her türlü fedakârlığı gösteren sadakat sahibi kimselerdir. Kaldı ki sizler böyle söyleyerek mümin olduğunuzu, her şeyi bilen Allah'a duyurmaya mı çalışıyorsunuz. Şunu iyi biliniz ki Allah her şeyden haberdardır ve sizin gerçekten mümin olup olmadığınızı da çok iyi bilmektedir. Ancak eğer sizler de Allah tarafından bana iletilen emirlere hakkıyla itaat eder ve gerçek birer mümin olursanız o zaman Allah elbette ki sizin de hak ettiğiniz ödülü verecektir.[26] Allah çok bağışlayıcı ve merhametlidir.

26 Taberî.

17. Ey elçimiz Muhammed! Senin yanına gelip "Bizler diğerleri gibi seninle savaşmadık. Kendiliğimizden senin peygamberliğini kabul ettik, değerimizi bil!" diyen bazı kimseler[27] müslüman olmalarından dolayı seni minnet altında bırakmak istemektedirler. Onlara şöyle de: "Müslüman olmanızdan dolayı size minnet duymamı beklemeyiniz! Aksine Allah sizleri iman etmeye yönlendirdiği, size bu nimeti bahşettiği için sizin O'na şükür borcunuz vardır. Eğer gerçek müminseniz bu duyarlılığa sahip olmalısınız."

26. Cüz
49. Süre
Hucurât 14-18

18. Ey müslüman olmalarını elçimizin başına kakmaya çalışanlar! Şunu iyi biliniz ki Allah kâinatta bulunan gizli ve açık her şeyden haberdardır. Hanginizin gerçekten mümin olduğunu, hanginizin de menfaat için müslüman olduğunu çok iyi bilmektedir. Herkese hak ettiği şekilde karşılık verecektir.[28]

27 Bu kimseler Esedoğulları kabilesindendirler (bk. Mukâtil, Taberî).
28 Taberî.

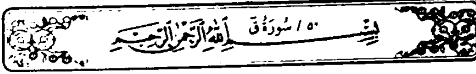
ELLİNCİ SÛRE

KÂF

Mekke döneminin ilk aşamalarından sonra vahyedilmiştir. Hz. Peygamber'in hesap / ceza uyarılarına karşı müşriklerin alaycı tavırları eleştirilmektedir. Geçmişte helâk edilen toplumlardan ibret alınmasına yönelik mesajların yanı sıra Hz. Peygamber'e sabır tavsiyesi söz konusudur.

Kırk beş âyetten oluşan sûreyi muhtevasına göre aşağıdaki gibi tasnif etmek mümkündür.

[redacted]

قٓ وَالْقُرْاٰنِ الْمَجِيدِ ۝١ بَلْ عَجِبُٓوا اَنْ جَٓاءَهُمْ مُنْذِرٌ مِنْهُمْ فَقَالَ الْكَافِرُونَ هٰذَا شَيْءٌ عَجِيبٌ ۝٢ ءَاِذَا مِتْنَا
وَكُنَّا تُرَابًا ذٰلِكَ رَجْعٌ بَعِيدٌ ۝٣ قَدْ عَلِمْنَا مَا تَنْقُصُ الْاَرْضُ مِنْهُمْ وَعِنْدَنَا كِتَابٌ حَفِيظٌ ۝٤ بَلْ كَذَّبُوا
بِالْحَقِّ لَمَّا جَٓاءَهُمْ فَهُمْ فِي اَمْرٍ مَرِيجٍ ۝٥

DİRİLİŞİ İMKÂNSIZ GÖREN MÜŞRİKLERE CEVAP

1. Kâf![1]

2-5. Elçimiz Muhammed'in tebliğ ettiği bu Kur'an, onun kendi sözleri değil ilâhî vahiydir.[2] Ancak Mekkeli müşrikler, kendileri gibi bir beşer olan[3] kulumuz Muhammed'in peygamber olmasına ihtimal verememiş ve bu inkârlarına bahane olarak onun âhiret uyarılarını alaycı bir dille inkâr edip, "Biz şimdi ölüp toprağa karıştıktan sonra tekrar diriltileceğiz öyle mi? Bu olacak şey değil!" demişlerdir. Doğrusu onların ölüp toprağa gömüldüklerinde bedenlerinin çürüdüğünü biz de biliyoruz ama yaptıkları her şey kayıtlıdır ve diriltildiklerinde bütün yaptıklarından hesaba çekileceklerdir. Kaldı ki onların asıl inkâr ettikleri şey, bir beşer olan elçimiz Muhammed'e ilâhî vahyin gönderilmiş olmasıdır.[4] Dolayısıyla hedeflerini şaşırmış,[5] elçimizi inkâr ederken dirilişi de inkâr eder olmuşlardır.[6]

1 Hurûf-ı mukattaa olarak adlandırılan bu harflerle ilgili olarak Bakara sûresinin 1. âyetindeki dipnota bakınız.
2 Yemin ifadeleri hakkında Fecr sûresinin başındaki açıklamaya bakınız.
3 Meallerde bu ifade çoğunlukla "içlerinden biri" diye tercüme edilir. Ancak bu tercümede Hz. Peygamber'in müşriklerden biri olduğu şeklinde bir yanlış anlaşılma ihtimali bulunur.
4 Bu ifadenin tefsirinde Zemahşerî'nin kullandığı ifadeler çevirimize destek olacak mahiyettedir.
5 Taberî.
6 Burada çeviriye yansıttığımız ara cümleler çok önemlidir. Zira müşrikler aslında âhirete inanmak-

اَفَلَمْ يَنْظُرُوا اِلَى السَّمَاءِ فَوْقَهُمْ كَيْفَ بَنَيْنَاهَا وَزَيَّنَّاهَا وَمَا لَهَا مِنْ فُرُوجٍ ﴿٦﴾ وَالْاَرْضَ مَدَدْنَاهَا وَاَلْقَيْنَا
فِيهَا رَوَاسِيَ وَاَنْبَتْنَا فِيهَا مِنْ كُلِّ زَوْجٍ بَهِيجٍ ﴿٧﴾ تَبْصِرَةً وَذِكْرٰى لِكُلِّ عَبْدٍ مُنِيبٍ ﴿٨﴾ وَنَزَّلْنَا مِنَ السَّمَاءِ
مَاءً مُبَارَكًا فَاَنْبَتْنَا بِهٖ جَنَّاتٍ وَحَبَّ الْحَصِيدِ ﴿٩﴾ وَالنَّخْلَ بَاسِقَاتٍ لَهَا طَلْعٌ نَضِيدٌ ﴿١٠﴾ رِزْقًا لِلْعِبَادِ
وَاَحْيَيْنَا بِهٖ بَلْدَةً مَيْتًا كَذٰلِكَ الْخُرُوجُ ﴿١١﴾ كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ وَاَصْحَابُ الرَّسِّ وَثَمُودُ ﴿١٢﴾ وَعَادٌ
وَفِرْعَوْنُ وَاِخْوَانُ لُوطٍ ﴿١٣﴾ وَاَصْحَابُ الْاَيْكَةِ وَقَوْمُ تُبَّعٍ كُلٌّ كَذَّبَ الرُّسُلَ فَحَقَّ وَعِيدِ ﴿١٤﴾ اَفَعَيِينَا بِالْخَلْقِ
الْاَوَّلِ بَلْ هُمْ فٖى لَبْسٍ مِنْ خَلْقٍ جَدٖيدٍ ﴿١٥﴾

26. Cuz
50. Süre
Kâf 6-15

6-8. Elçimizi inkâr eden ve onun hesap günüyle ilgili uyarılarını alaya alan Mekke müşrikleri, üzerlerindeki muazzam gökyüzünün tarafımızdan nasıl kusursuz bir şekilde yaratılıp yıldızlarla süslendiğini, üzerinde yaşadıkları yeryüzünün dağı, deresi, her türden göz alıcı bitkileriyle en güzel şekilde düzenlendiğini görmezler mi? Doğrusu kâinatın bu muazzam düzeni, ibretle bakan herkes için hem tevhidi hem yeniden dirilişi açıkça göstermektedir!

9-11. Yarattığımız muazzam kâinat düzeni içerisinde gökten kendilerine rızık ve bereket kaynağı olarak yağmurların yağdığını, yağmur sularıyla çorak toprakların canlanıp binbir türlü tahılların, meyvelerin, sebzelerin, bağ ve bahçelerin, ağaçlıkların yetiştiğini ve bütün bunların insanlar için rızık kaynağı olduğunu görmezler mi? O halde nasıl olur da, "Toprakta çürüdükten sonra nasıl diriltileceğiz" derler? Doğrusu bu muazzam kâinatı yaratan ve yağdırdığı yağmurla çorak toprağa hayat veren Allah, elbette herkesi yeniden diriltmeye kâdirdir.

ta, birçok ibadet yapmakta, cenazelerini yıkamakta, defnetmekte, peşlerinden namaz kılmakta ve şefaate inanmaktadırlar. Âhirete inandıklarını gösteren birçok delil daha vardır. Bu sûrede ve daha başka sûrelerde geçen "Çürüyüp gittikten sonra kemiklerimiz nasıl diriltilecek?" şeklindeki sözler ise, Fahreddin er-Râzî'nin incelikle tespit ettiği gibi, Hz. Peygamber'in kendilerini hesap gününe uyarmasına yönelik bir tepkidir. Zaten burada da 5. âyetin başındaki "bel" (aksine) ifadesi. "Onlar aslında dirilişi değil, Muhammed'in uyarılarını inkâr ediyorlar" anlamı vermektedir.

PEYGAMBERİ İNKÂR EDEN MÜŞRİKLERE GEÇMİŞ TOPLUMLARDAN DERSLER

12-14. Elçimiz Muhammed'i inkâr eden müşrikler bilsinler ki onlardan önce Nûh kavmi, Res halkı,[7] Semûd kavmi, Âd kavmi, Firavun ve erkânı, Lût kavmi, Eyke halkı ve Yemenli Tübba' halkı gibi birçok toplumun inkârcıları, tıpkı Mekke müşrikleri gibi kendilerine gönderilen peygamberleri yalanlamış ve ilâhî cezaya müstehak olmuşlardır. Eğer Mekke müşrikleri aynı tavrı sürdürmekte ısrar ederlerse benzer durum onların da başına gelecektir.[8]

26. Cuz
50. Süre
Kâf 6-15

15. Elçimizin uyarılarına karşı, "Ölüp toprakta çürüdükten sonra nasıl diriltileceğiz?" diyen Mekke müşrikleri şu muazzam kâinatı ve bizzat kendilerini yaratanın Allah olduğunu bildikleri ve kabul ettikleri halde, bütün bunları kolaylıkla yaratan Allah'ın yeniden dirilişi gerçekleştiremeyeceğini mi düşünürler? Doğrusu onlar Allah'ın bütün kâinatı yaratma kudretine sahip olduğundan kuşku duymadıkları halde, sırf elçimizi inkâr tutkusuyla, yeniden dirilişe ve hesap gününe yönelik kuşkular izhar etmektedirler.

7 "الرَّس" kimilerine göre Semûd kavminin yaşadığı ülkenin bir bölümü, kimilerine göre Şuayb peygamberin kendilerine gönderildiği halktı. Kimilerine göre de bu bölge Yemâme'nin Felec adlı bölgesidir. Bir başka görüşe göre ise "Res" kelimesi "kuyu" anlamına da gelir. Peygamberlerini kuyuya attıkları için bu şekilde adlandırıldıkları söylenir.

8 Taberi.

وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْاِنْسَانَ وَنَعْلَمُ مَا تُوَسْوِسُ بِه۪ نَفْسُهُۚ وَنَحْنُ اَقْرَبُ اِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَر۪يدِ ﴿١٦﴾ اِذْ يَتَلَقَّى
الْمُتَلَقِّيَانِ عَنِ الْيَم۪ينِ وَعَنِ الشِّمَالِ قَع۪يدٌ ﴿١٧﴾ مَا يَلْفِظُ مِنْ قَوْلٍ اِلَّا لَدَيْهِ رَق۪يبٌ عَت۪يدٌ ﴿١٨﴾ وَجَٓاءَتْ
سَكْرَةُ الْمَوْتِ بِالْحَقِّۜ ذٰلِكَ مَا كُنْتَ مِنْهُ تَح۪يدُ ﴿١٩﴾ وَنُفِخَ فِي الصُّورِۜ ذٰلِكَ يَوْمُ الْوَع۪يدِ ﴿٢٠﴾ وَجَٓاءَتْ كُلُّ
نَفْسٍ مَعَهَا سَٓائِقٌ وَشَه۪يدٌ ﴿٢١﴾ لَقَدْ كُنْتَ ف۪ي غَفْلَةٍ مِنْ هٰذَا فَكَشَفْنَا عَنْكَ غِطَٓاءَكَ فَبَصَرُكَ الْيَوْمَ حَد۪يدٌ
﴿٢٢﴾ وَقَالَ قَر۪ينُهُ هٰذَا مَا لَدَيَّ عَت۪يدٌ ﴿٢٣﴾ اَلْقِيَا ف۪ي جَهَنَّمَ كُلَّ كَفَّارٍ عَن۪يدٍ ﴿٢٤﴾ مَنَّاعٍ لِلْخَيْرِ مُعْتَدٍ مُر۪يبٍ
﴿٢٥﴾ اَلَّذ۪ي جَعَلَ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهاً اٰخَرَ فَاَلْقِيَاهُ فِي الْعَذَابِ الشَّد۪يدِ ﴿٢٦﴾ قَالَ قَر۪ينُهُ رَبَّنَا مَٓا اَطْغَيْتُهُ وَلٰكِنْ كَانَ
ف۪ي ضَلَالٍ بَع۪يدٍ ﴿٢٧﴾ قَالَ لَا تَخْتَصِمُوا لَدَيَّ وَقَدْ قَدَّمْتُ اِلَيْكُمْ بِالْوَع۪يدِ ﴿٢٨﴾ مَا يُبَدَّلُ الْقَوْلُ لَدَيَّ وَمَٓا اَنَا
بِظَلَّامٍ لِلْعَب۪يدِ ﴿٢٩﴾ يَوْمَ نَقُولُ لِجَهَنَّمَ هَلِ امْتَلَأْتِ وَتَقُولُ هَلْ مِنْ مَز۪يدٍ ﴿٣٠﴾

26. Cüz
50. Sûre
Kâf 16-30

HESAP GÜNÜNDE MÜŞRİKLERİN DÜŞECEKLERİ DURUM

16. Gerçek şu ki o inkârcı müşrikleri[9] yaratan kudret Allah'tır ve onların en gizli saklı hallerinden dahi haberdardır, kendilerine can damarlarından daha yakındır.

17-21. Nitekim görevli meleklerimiz onları daima gözetlemekte, yaptıklarını kaydetmektedirler. Ölüm anında can çekişmeye başladıklarında melekler onlara, "İşte bu zamana kadar alaya aldığınız gün gelmiştir" diyecektir. Sur üflenip yeniden diriliş başlayınca, elçimizin uyarısını yaptığı hesap günü gelmiş olacak ve o gün, elçimizi yalanlayan müşrikler, beraberlerinde bunları yaptıklarına şahitlik eden görevli melekle birlikte huzura çıkarılacaktır.

---

9 Burada geçen "el-insân" kelimesi "müşrikler" anlamındadır (bk. Fîrûzâbâdî, İbn Âşûr, [illegible] bu âyetin müşriklere uyan olduğunu sarahaten ifade etmiştir. Nitekim Mekkî sûrelerde bu kelime (el-insân) genellikle bu anlamda ve ağır bir eleştiri bağlamında kullanılmıştır (mesela bk. [illegible] 10/12; Hûd 11/9; İbrâhim 14/34; İsrâ 17/11, 67; Kehf 18/54; Meryem 19/66; Enbiyâ [illegible]; Hac 22/66; [illegible] 36/77; Zümer 39/8; Zuhruf 43/15; Meâric 70/19; Kıyâmet 75/3, 5, 10, 13, 14, 36; Abese 80/17; İnfitâr [illegible]; İnşikâk 84/6; Fecr 89/15; Alak 96/6; Âdiyât 100/6).

22-23. İşte o gün ona, "Sen elçimizin uyarılarını alaya alıyordun; şimdi gözün açılmış, her şeyi görmüş oldun!" denilecek ve yanındaki görevli melek de, "İşte bütün yapıp ettiklerin burada kayıtlıdır" diyecektir.[10]

24-26. Neticede Allah şöyle buyuracaktır: "Bazı varlıkları benim katımda şefaatçi kabul edip bana ortak koşan, peygamberlerime inanmayan ve insanların tevhide girmesine engel olan,[11] onları çeşitli vesveselerle kandırıp peygamberlerden uzaklaştıran bütün müşrikleri ve peygamber inkârcılarını atın cehenneme!"

27-29. Bunun üzerine müşrikler bahaneler uydurmaya, "Bizi şeytan aldattı, önderlerimize uyduk"[12] demeye başlayacaklar, fakat şeytan onların bu iddialarını reddedecek ve "Rabbimiz! Onu ben yoldan çıkarmadım, o zaten peygamberlere inanmıyor, tevhidi inkâr ediyordu" diyecektir. Allah ise, "Beyhude tartışmayınız! Sizlere peygamber gönderip uyarıda bulunmuştum, artık iş işten geçti. Şimdi müstehak olduğunuz cezaya mâruz kalacaksınız, bunun değişmesi söz konusu değildir. Bu duruma kendi yaptıklarınız neticesinde düştünüz, yoksa ben sizleri haksız yere cezalandırıyor değilim!" buyuracaktır.

30. Evet, o gün müşriklerin ve peygamberleri inkâr edenlerin tamamı cehenneme atılacak, cehennem âdeta onları içine aldıkça almak isteyecektir.[13]

---

10 Râzî.

11 Bu ifade, "her türlü iyilik ve yardıma engel olan" diye de anlaşılabilir. Ancak buradaki "hayr" kelimesinin siyaka uygun olarak, "tevhit ve peygamber inancı" şeklinde anlaşılabileceğini düşündük. Nitekim, bu anlamı Fahreddin er-Râzî de aktarmakta ve siyaka oldukça uygun olduğunu ifade etmektedir.

12 Bu âyetteki "قرين" kelimesi "şeytan" anlamına gelebildiği gibi A'râf sûresinin 38-39. âyetlerinde aynı kelimenin anlatımından anlaşıldığında göre "müşrik önderler" anlamına da gelebilir. Her ikisini de kapsayacak ifadelerle çeviri yaptık.

13 Zemahşerî.

وَأُزْلِفَتِ الْجَنَّةُ لِلْمُتَّقِينَ غَيْرَ بَعِيدٍ ﴿٣١﴾ هٰذَا مَا تُوعَدُونَ لِكُلِّ اَوَّابٍ حَفِيظٍ ﴿٣٢﴾ مَنْ خَشِيَ الرَّحْمٰنَ
بِالْغَيْبِ وَجَاءَ بِقَلْبٍ مُنِيبٍ ﴿٣٣﴾ اُدْخُلُوهَا بِسَلَامٍ ذٰلِكَ يَوْمُ الْخُلُودِ ﴿٣٤﴾ لَهُمْ مَا يَشَاؤُنَ فِيهَا وَلَدَيْنَا مَزِيدٌ
﴿٣٥﴾ وَكَمْ اَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِنْ قَرْنٍ هُمْ اَشَدُّ مِنْهُمْ بَطْشًا فَنَقَّبُوا فِي الْبِلَادِ هَلْ مِنْ مَحِيصٍ ﴿٣٦﴾ اِنَّ فِي ذٰلِكَ
لَذِكْرٰى لِمَنْ كَانَ لَهُ قَلْبٌ اَوْ اَلْقَى السَّمْعَ وَهُوَ شَهِيدٌ ﴿٣٧﴾ وَلَقَدْ خَلَقْنَا السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِي
سِتَّةِ اَيَّامٍ وَمَا مَسَّنَا مِنْ لُغُوبٍ ﴿٣٨﴾ فَاصْبِرْ عَلٰى مَا يَقُولُونَ وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ
الْغُرُوبِ ﴿٣٩﴾ وَمِنَ الَّيْلِ فَسَبِّحْهُ وَاَدْبَارَ السُّجُودِ ﴿٤٠﴾ وَاسْتَمِعْ يَوْمَ يُنَادِ الْمُنَادِ مِنْ مَكَانٍ قَرِيبٍ ﴿٤١﴾ يَوْمَ
يَسْمَعُونَ الصَّيْحَةَ بِالْحَقِّ ذٰلِكَ يَوْمُ الْخُرُوجِ ﴿٤٢﴾ اِنَّا نَحْنُ نُحْيِي وَنُمِيتُ وَاِلَيْنَا الْمَصِيرُ ﴿٤٣﴾ يَوْمَ تَشَقَّقُ
الْاَرْضُ عَنْهُمْ سِرَاعًا ذٰلِكَ حَشْرٌ عَلَيْنَا يَسِيرٌ ﴿٤٤﴾ نَحْنُ اَعْلَمُ بِمَا يَقُولُونَ وَمَا اَنْتَ عَلَيْهِمْ بِجَبَّارٍ فَذَكِّرْ
بِالْقُرْاٰنِ مَنْ يَخَافُ وَعِيدِ ﴿٤٥﴾

26. Cüz
50. Sûre
Kâf 31-45

MÜMİNLERİN NÂİL OLACAKLARI MUHTEŞEM CENNET

31-35. Buna karşılık tevhide ve elçimize iman edip ilâhî emirlere uygun yaşayanlar cennetin hemen yanı başına getirilecek ve kendilerine, "İşte sizin gibi dünyada[14] hesap gününün sorumluluğu ile yaşayan ve ilâhi emirlere itaat eden tevhit ehli müminlere vaat edilmiş ödül de budur. Bu muhteşem cennete huzur ve esenlik içinde girebilirsiniz. Bugün, sonsuza kadar sürecek olan bu cennet hayatının başlangıcıdır. Orada dilediğiniz her şeyi bulacak hatta bizden ihsan ve lutuf adına istediklerinizden çok daha fazlasına nail olacaksınız" de nilecektir.

MÜŞRİKLERE UYARI!

36-37. Elçimiz Muhammed'in peygamberliğini inkâr eden ve âhiret uyarılarını alaya alan Mekkeli müşrikler, geçmişte kendilerinden çok daha güçlü ve ülkelerinde egemenlik kurmuş[15] nice toplumları helâk ettiğimizi, düşünüp ders almazlar mı? Doğrusu ibret nazarıyla geçmişe bakıp düşünenler için bu durum önemli dersler içermektedir.

14 Âyetteki "بِالْغَيْبِ" ifadesi bu anlama gelir (bk. Taberî).
15 Burada geçen "نَقَّبُوا" kelimesine Hasan-ı Basrî bu anlamı vermiştir (bk. Mâverdî

38. Gerçek şudur ki yaşamınız için yeryüzünü, dağları, ırmakları, bitkileri yaratan, gökyüzünü inşa ederek dünyayı mükemmel hale getiren ve istifadenize sunan Allah'tır.[16] Üstelik Allah bütün bunları yaratırken, yahudilerin iddia ettiği üzere yorulup zorlanmamıştır da![17] Şu halde müşrikler bunu bildiklerine göre niçin âhiret uyarısını alaya almaktadırlar?

Hz. PEYGAMBER'E YÖNELİK TEŞVİK VE TESKİN

39-40. Ey elçimiz Muhammed! Onların bu alaycı inkârları karşısında yılgınlık gösterme! Sabır ve kararlılıkla görevine devam et! Rabbinin vahiy nimetine karşılık daima şükret, gece ve gündüz, her halinde yalnızca O'na ibadet et!

26. Cüz
50. Sûre
Kâf 31-45

41-44. Müşriklerin bu tavırlarının cezasız kalacağını sanma! Zira canı veren de alan da Allah olduğu gibi, diriltecek olan da O'dur ve müşriklerin alaya aldıkları o diriliş günü geldiğinde sûra üflenecek, yer yarılıp bağrını açacak ve hepsi diriltilerek ilâhî huzura çıkarılacaklardır. Allah'tan başka hiçbir varlığın gerçekleştiremeyeceği bu muazzam olay Allah tarafından kolaylıkla gerçekleştirilecektir.[18]

45. Ey elçimiz Muhammed! Müşriklerin sana karşı tavırlarını ve söyledikleri sözleri biliyoruz; bunlar seni yıldırmasın ve üzmesin! Zira inanmamakta ısrar etmeleri senin suçun değildir![19] Çünkü senin illе de onları inandırmak gibi bir zorunluluğun yoktur.[20] Sen, ilâhî cezaya mâruz kalmaktan korkacak kimselere bu vahyi tebliğ ederek gerekli uyarıları yap![21]

---

[16] Âyetteki "[illegible]" kelimesinin tekili olan "yevm" kelimesiyle ilgili açıklamamız için Secde sûresinin 4. âyetindeki dipnota bakınız.
[17] Bk. Mâverdî
[18] Zemahşerî
[19] Râzî
[20] Taberî
[21] Bk. Zemahşerî

26. Cüz
51. Sûre
Zâriyât

ELLİ BİRİNCİ SÛRE

ZÂRİYÂT

Kâinatı var eden yüce kudret!

Mekke döneminin son yıllarında vahyedilmiştir. Hesap günü uyarısıyla başlar ve tevhidin gerekçeleri anlatıldıktan sonra, geçmişte peygamberlere karşı olumsuz tavırları sebebiyle helâk edilen toplumlardan örnekler verilerek müşriklere uyarılar da bulunulur. Allah'ın, insanlardan kulluk istemesinin, insanların kendi yararlarına olduğu vurgusu dikkat çekicidir.

Altmış âyetten oluşan sûreyi muhtevasına göre aşağıdaki gibi tasnif etmek mümkündür.

26. Cuz
51. Sûre
Zâriyât 1-8

وَالذَّارِيَاتِ ذَرْوًاۙ ﴿١﴾ فَالْحَامِلَاتِ وِقْرًاۙ ﴿٢﴾ فَالْجَارِيَاتِ يُسْرًاۙ ﴿٣﴾ فَالْمُقَسِّمَاتِ اَمْرًاۙ ﴿٤﴾ اِنَّمَا تُوعَدُونَ
لَصَادِقٌۙ ﴿٥﴾ وَاِنَّ الدّ۪ينَ لَوَاقِعٌۜ ﴿٦﴾ وَالسَّمَٓاءِ ذَاتِ الْحُبُكِۙ ﴿٧﴾ اِنَّكُمْ لَف۪ي قَوْلٍ مُخْتَلِفٍۙ ﴿٨﴾

HESAP GÜNÜ

1-6. Ey kıyamet ve âhiret uyarısını alaya alan müşrikler! Yaşadığınız şu kâinatın muazzam düzeni; bulutları sürükleyip bir araya toplayan, onları çekip çeviren, gökyüzünde seyrettiren ve böylece yağmuru değişik bölgelere taksim ettiren rüzgârları var eden[1] yüce kudret Allah'a aittir.[2] O'nun elçisi Muhammed'in sizlere yaptığı kıyamet ve hesap günü uyarıları kesinlikle doğrudur. Hesap günü muhakkak gelecek ve herkes yaptıklarından dolayı hesaba çekilecektir.

7-8. Muhteşem bir güzellikte yarattığımız[3] gökyüzüne andolsun ki[4] sizler elçimiz Muhammed hakkında[5] hâlâ kararsızlık içerisindesiniz. Onu bazan sihirbaz, bazan şair bazan da mecnun olarak niteliyorsunuz.

1. Zemahşeri
2. Yemin ifadeleriyle ilgili olarak Fecr sûresinin başındaki dipnota bakınız.
3. Taberi
4. Yemin ifadeleri genellikle, devamında gelen âyetlerdeki muhtevayı pekiştiren birer vurgu oldukları halde " وَالسَّمَاءِ ذَاتِ الْحُبُكِ " şeklindeki yeminin bu minvalde çevirisini yapamadık.
5. Zemahşeri

يُؤْفَكُ عَنْهُ مَنْ اُفِكَ ﴿٩﴾ قُتِلَ الْخَرَّاصُونَ ﴿١٠﴾ اَلَّذِينَ هُمْ فِي غَمْرَةٍ سَاهُونَ ﴿١١﴾ يَسْـَٔلُونَ اَيَّانَ يَوْمُ الدِّينِ
﴿١٢﴾ يَوْمَ هُمْ عَلَى النَّارِ يُفْتَنُونَ ﴿١٣﴾ ذُوقُوا فِتْنَتَكُمْ هٰذَا الَّذِي كُنْتُمْ بِهِ تَسْتَعْجِلُونَ ﴿١٤﴾ اِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي
جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ﴿١٥﴾ اٰخِذِينَ مَا اٰتٰيهُمْ رَبُّهُمْ اِنَّهُمْ كَانُوا قَبْلَ ذٰلِكَ مُحْسِنِينَ ﴿١٦﴾ كَانُوا قَلِيلًا مِنَ الَّيْلِ مَا
يَهْجَعُونَ ﴿١٧﴾ وَبِالْاَسْحَارِ هُمْ يَسْتَغْفِرُونَ ﴿١٨﴾ وَفِي اَمْوَالِهِمْ حَقٌّ لِلسَّائِلِ وَالْمَحْرُومِ ﴿١٩﴾ وَفِي الْاَرْضِ
اٰيَاتٌ لِلْمُوقِنِينَ ﴿٢٠﴾ وَفِي اَنْفُسِكُمْ اَفَلَا تُبْصِرُونَ ﴿٢١﴾ وَفِي السَّمَاءِ رِزْقُكُمْ وَمَا تُوعَدُونَ ﴿٢٢﴾ فَوَرَبِّ
السَّمَاءِ وَالْاَرْضِ اِنَّهُ لَحَقٌّ مِثْلَ مَا اَنَّكُمْ تَنْطِقُونَ ﴿٢٣﴾ هَلْ اَتٰيكَ حَدِيثُ ضَيْفِ اِبْرٰهِيمَ الْمُكْرَمِينَ ﴿٢٤﴾
اِذْ دَخَلُوا عَلَيْهِ فَقَالُوا سَلَامًا قَالَ سَلَامٌ قَوْمٌ مُنْكَرُونَ ﴿٢٥﴾ فَرَاغَ اِلٰى اَهْلِهِ فَجَاءَ بِعِجْلٍ سَمِينٍ ﴿٢٦﴾ فَقَرَّبَهُ
اِلَيْهِمْ قَالَ اَلَا تَاْكُلُونَ ﴿٢٧﴾ فَاَوْجَسَ مِنْهُمْ خِيفَةً قَالُوا لَا تَخَفْ وَبَشَّرُوهُ بِغُلَامٍ عَلِيمٍ ﴿٢٨﴾ فَاَقْبَلَتِ امْرَاَتُهُ
فِي صَرَّةٍ فَصَكَّتْ وَجْهَهَا وَقَالَتْ عَجُوزٌ عَقِيمٌ ﴿٢٩﴾ قَالُوا كَذٰلِكِ قَالَ رَبُّكِ اِنَّهُ هُوَ الْحَكِيمُ الْعَلِيمُ ﴿٣٠﴾

26. Cüz
51. Süre
Zâriyât 9-30

9-14. Bu sorumsuz ve tutarsız tavrınız ne kadar çirkindir.[6] Oysa onun peygamberliğine inanmayan, getirdiği mesajdan yüz çeviren,[7] kendisine hesap günü uyarısı yapıldığında -sizin gibi- "Ne zamanmış o gün?" diye alay eden kimseler bilmelidir ki alaya aldıkları gün geldiğinde, onlar cehennem ateşine sokulacaklar ve kendilerine, "İşte, alaya aldığınız o gün bugündür! Şimdi alaycılığınızın karşılığı olarak tadın bakalım azabı!" denilecektir.

MÜMİNLERİN ÖZELLİK ve ÖDÜLLERİ

15-19. Buna mukabil Muhammed'in peygamberliğine iman eden ve onun tebliğ ettiği ilâhî emirlere uygun olarak yaşayan müminler, rablerinin kendilerine vereceği muhteşem cennet ödülünü alacaklardır. Çünkü onlar dünya hayatında hep Allah'a itaat etmiş, gece uykularından kısıp ibadet etmiş, seher vakitlerinde dua ve istiğfarda bulunmuş, sahip oldukları malları, isteyen veya isteyemeyen ayırımı yapmadan yoksul kimselerle paylaşmışlardı.

6 Onuncu âyetteki "harrâs" kelimesi bu anlamları ihtiva eder (bk. Zemahşerî).
7 Dokuzuncu âyetin anlamı bu cümle içerisinde zımnen yer almıştır.

TEVHİDİN DELİLLERİ

20-23. Ey müşrikler! Üzerinde yaşadığınız şu yeryüzünde, size rızık sağlayacak olan yağmurların yağdığı[8] gökyüzünde ve hatta bizzat sizin kendi yaratılışınızda Allah'ın yaratıcı kudretini ve dolayısıyla O'ndan başka hiçbir varlığın kulluk edilmeye lâyık olmadığını gösteren nice işaretler bulunmaktadır. İşte bu muazzam gökyüzünün ve yeryüzünün yaratıcısına yemin olsun ki Muhammed'in size bildirdiği şeyler sizin konuşuyor ve düşünüyor olmanız kadar gerçektir.

İBRÂHİM ve LÛT KISSALARINDAN MÜŞRİKLERE DERSLER

26. Cuz
51. Sûre
Zâriyât 9-30

24-25. Ey elçimiz Muhammed! Şirki terketmedikleri takdirde ilâhî azapla karşılaşacakları uyarısında bulunduğunda alaycı bir tavır takınan müşriklere ibret olmak üzere, İbrâhim ve Lût peygamberlerle ilgili şu kıssayı anlat: Lût kavmi, kendilerine gönderdiğimiz peygambere iman etmemek ve yaptıkları ahlâksızlıkları terketmemekte ısrar edince onlara ilâhî azabı uygulayacak olan elçilerimizi göndermiştik. Elçilerimiz Lût'a varmadan önce İbrâhim'e uğramışlardı. Ona selâm verdiklerinde İbrâhim onları tanımamış, içeri buyur ederken kendi kendine, "Hayırdır inşallah! Bunlar da kim?" diye düşünmüştü.

26-28. Daha sonra eşine yemek hazırlatıp misafirlerine ikram etmiş, fakat misafirlerin dana etinden yapılmış bu nefis yemeği yemediklerini farkedince içine bir endişe düşmüştü. Acaba bunlar bana düşmanlık etmeye geldiler de onun için mi ikramımı kabul etmiyorlar diye düşünmüştü.[9] Bunun üzerine elçilerimiz, "Korkma! Biz Allah'ın elçileri olan melekleriz, o yüzden yemiyoruz" demiş ve ona ileride bilge bir insan olacak olan bir evlât müjdelemişlerdi.

29-30. Bunu duyan karısı, şükran duygusunu ifade etmek üzere, "Demek benim gibi doğurganlıktan kesilmiş bir kadına çocuk nimeti verilecek!" diye hayretini dile getirmişti. Melekler ise, "Bu müjde rabbindendir, şaşırma! Çünkü Allah sonsuz bilgi ve hikmet sahibidir, her ne yaparsa en uygun olanı yapmış demektir" diye cevap verdiler.

---

[8] Zemahşeri

[9] Zemahşeri

قَالَ فَمَا خَطْبُكُمْ اَيُّهَا الْمُرْسَلُونَ ﴿٣١﴾ قَالُوا اِنَّا اُرْسِلْنَا اِلٰى قَوْمٍ مُجْرِمِينَ ﴿٣٢﴾ لِنُرْسِلَ عَلَيْهِمْ حِجَارَةً مِنْ
طِينٍ ﴿٣٣﴾ مُسَوَّمَةً عِنْدَ رَبِّكَ لِلْمُسْرِفِينَ ﴿٣٤﴾ فَاَخْرَجْنَا مَنْ كَانَ فِيهَا مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٣٥﴾ فَمَا وَجَدْنَا فِيهَا
غَيْرَ بَيْتٍ مِنَ الْمُسْلِمِينَ ﴿٣٦﴾ وَتَرَكْنَا فِيهَا اٰيَةً لِلَّذِينَ يَخَافُونَ الْعَذَابَ الْاَلِيمَ ﴿٣٧﴾ وَفِي مُوسٰى اِذْ اَرْسَلْنَاهُ
اِلٰى فِرْعَوْنَ بِسُلْطَانٍ مُبِينٍ ﴿٣٨﴾ فَتَوَلّٰى بِرُكْنِهِ وَقَالَ سَاحِرٌ اَوْ مَجْنُونٌ ﴿٣٩﴾ فَاَخَذْنَاهُ وَجُنُودَهُ فَنَبَذْنَاهُمْ فِي
الْيَمِّ وَهُوَ مُلِيمٌ ﴿٤٠﴾ وَفِي عَادٍ اِذْ اَرْسَلْنَا عَلَيْهِمُ الرِّيحَ الْعَقِيمَ ﴿٤١﴾ مَا تَذَرُ مِنْ شَيْءٍ اَتَتْ عَلَيْهِ اِلَّا جَعَلَتْهُ
كَالرَّمِيمِ ﴿٤٢﴾ وَفِي ثَمُودَ اِذْ قِيلَ لَهُمْ تَمَتَّعُوا حَتّٰى حِينٍ ﴿٤٣﴾ فَعَتَوْا عَنْ اَمْرِ رَبِّهِمْ فَاَخَذَتْهُمُ الصَّاعِقَةُ وَهُمْ
يَنْظُرُونَ ﴿٤٤﴾ فَمَا اسْتَطَاعُوا مِنْ قِيَامٍ وَمَا كَانُوا مُنْتَصِرِينَ ﴿٤٥﴾ وَقَوْمَ نُوحٍ مِنْ قَبْلُ اِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَاسِقِينَ
﴿٤٦﴾ وَالسَّمَاءَ بَنَيْنَاهَا بِاَيْدٍ وَاِنَّا لَمُوسِعُونَ ﴿٤٧﴾ وَالْاَرْضَ فَرَشْنَاهَا فَنِعْمَ الْمَاهِدُونَ ﴿٤٨﴾ وَمِنْ كُلِّ شَيْءٍ
خَلَقْنَا زَوْجَيْنِ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿٤٩﴾ فَفِرُّوا اِلَى اللّٰهِ اِنّ۪ي لَكُمْ مِنْهُ نَذِيرٌ مُبِينٌ ﴿٥٠﴾ وَلَا تَجْعَلُوا مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا
اٰخَرَ اِنّ۪ي لَكُمْ مِنْهُ نَذِيرٌ مُبِينٌ ﴿٥١﴾

27. Cüz
51. Sûre
Zâriyât 31-51

31-34. Derken İbrâhim onlara, "Peki, Allah sizi hangi görevle gönderdi?" diye sordu. Onlar da, "Bizler iflah olmaz Lût kavminin inkârcılarını cezalandırmak, Allah tarafından bir azap olarak onların üzerine pişmiş çamurdan yağmur gibi taş yağdırmak üzere gönderildik!" diye cevap verdiler.

35-37. Böylece biz o toplum içerisinde tek inanan aile olan Lût ailesini kurtarıp geri kalanları cezalandırdık. İşte onların bu halleri Mekkeli müşrikler için ibrettir.

HELÂK EDİLEN TOPLUMLARDAN DERSLER

38-40. Vaktiyle Firavun'a uyarıcı olarak gönderdiğimiz Mûsâ peygamberin yaşadıkları da müşrikler için bir derstir. Nitekim Mûsâ, peygamber olduğunu gösteren apaçık kanıtlarla gidip Firavun'u uyarmış, fakat Firavun kendini beğenmiş bir şekilde tahtına kurulup, "Bu adam sihirbaz ya da mecnundur!" demişti. Mûsâ'ya ve inananlara eziyetler edip onların peşine düşmüştü. Ancak biz onu ve ordusunu denizde boğuverdik. Bir zamanların o güçlü Firavun'u denizde boğulurken pişmanlık içerisindeydi.

41-42. Âd halkı da kendilerine gönderdiğimiz Hûd peygambere karşı benzer tavır takınmıştı ve onlara da, önüne gelen her şeyi kasıp kavuran bir rüzgâr göndererek ilâhî azabı tattırmıştık.

43-45. Semûd halkı ise kendilerine gönderdiğimiz Sâlih peygamberi yalanlamış, onun bir imtihan vesilesi olarak iyi bakılmasını önerdiği deveyi boğazlayarak meydan okumuşlardı. Bunun üzerine onlara üç gün süre verilmiş[10] ve bu sürenin sonunda büyük bir sarsıntı ile hepsi yere serilmişti. Ne kalkmaya güçleri yetmişti ne de ilâhî azabı önlemeye!

46. Bu toplumların öncesinde yaşayan Nûh kavmi de benzer şekilde davrandıkları için ilâhî cezaya mâruz kalmışlardı. Bütün bunlar, Muhammed'in peygamberliğine bir türlü inanmayan müşrikler için birer derstir.

KÂİNATTAN TEVHİT DELİLLERİ

47-51. Ey müşrikler! Medet umup Allah'a ortak koştuğunuz varlıkların ne gibi özellikleri vardır? Allah, kudretiyle bütün evreni mükemmel bir şekilde yaratmış, yağan yağmurlarla gökyüzünü bir rızık kapısı yapmış, yeryüzünü yaşamınız için en uygun şekilde düzenlemiştir. Orada dişili-erkekli çiftler halinde canlılar yaratıp orayı türlü nimetlerle donatmıştır. İşte bütün bunlardan ibret alın ve başka varlıklardan medet umup onları Allah'a ortak koşmayın. Sadece Allah'a kulluğa yönelin. Muhammed size gönderilmiş açık bir uyarıcıdır, onun sözüne kulak verin.

10. Hûd 11/65.

كَذٰلِكَ مَٓا اَتَى الَّذ۪ينَ مِنْ قَبْلِهِمْ مِنْ رَسُولٍ اِلَّا قَالُوا سَاحِرٌ اَوْ مَجْنُونٌ ﴿٥٢﴾ اَتَوَاصَوْا بِه۪ۚ بَلْ هُمْ قَوْمٌ طَاغُونَ ﴿٥٣﴾ فَتَوَلَّ
عَنْهُمْ فَمَٓا اَنْتَ بِمَلُومٍ ﴿٥٤﴾ وَذَكِّرْ فَاِنَّ الذِّكْرٰى تَنْفَعُ الْمُؤْمِن۪ينَ ﴿٥٥﴾ وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْاِنْسَ اِلَّا لِيَعْبُدُونِ
﴿٥٦﴾ مَٓا اُر۪يدُ مِنْهُمْ مِنْ رِزْقٍ وَمَٓا اُر۪يدُ اَنْ يُطْعِمُونِ ﴿٥٧﴾ اِنَّ اللّٰهَ هُوَ الرَّزَّاقُ ذُو الْقُوَّةِ الْمَت۪ينُ ﴿٥٨﴾ فَاِنَّ لِلَّذ۪ينَ
ظَلَمُوا ذَنُوبًا مِثْلَ ذَنُوبِ اَصْحَابِهِمْ فَلَا يَسْتَعْجِلُونِ ﴿٥٩﴾ فَوَيْلٌ لِلَّذ۪ينَ كَفَرُوا مِنْ يَوْمِهِمُ الَّذ۪ي يُوعَدُونَ ﴿٦٠﴾

TARİH BOYUNCA MÜŞRİKLERİN TAVIRLARINDAKİ BENZERLİK

52-53. Ey elçimiz Muhammed! Nasıl sana sihirbaz ve mecnun diyorlarsa, senden önce gönderilen peygamberlere de aynı şeyi söylemişlerdir. Sanki bu müşrikler, daha önce helâk edilen toplumlarla aralarında söz birliği etmiş gibi aynı tavrı sergilemektedirler. Aslında tavırlarının aynı olmasının sebebi, hepsinin aynı taşkınlıkta ortak olmalarıdır. Çünkü hepsi, Allah'ın elçilerine inanmamak ve O'nun emirlerine itaat etmemekte birbirine benzemektedir.

Hz. PEYGAMBERE MÂNEVÎ DESTEK

54-55. Fakat sen onların bu tavırlarından dolayı sakın yılma! Ümitsizliğe kapılmadan tebliğ görevine devam et, çünkü bu mesajı tebliğ etmen sana iman edenler için çok önemlidir. Müşriklerin iman etmemeleri senin suçun değildir. Onlar iman etmiyorlar diye sen kınanacak değilsin.

KULLUĞUN MÂNASI VE ÖZÜ

56-58. Melekler,[11] Allah'ın kızlarıdır inancıyla onlardan medet umup bana ortak koşan müşrikler! Onları da, sizi de yaratan ben olduğum için kulluk edilmeye lâyık olan da benim. Sizden, beni doyurmanızı istemiyorum, sizin kulluğunuza da ihtiyacım yoktur, rızkınıza da! Aksine hepinizin rızkını veren, sonsuz güç ve kudret sahibi olan benim! Şu halde nasıl olur da başka varlıklardan medet umar ve onları bana ortak koşarsınız?

59-60. Doğrusu tevhit bu kadar açıkça ortada iken yine de şirk koşan zalimler, tıpkı geçmişte benzer şeyleri yapanların karşılaştığı azaplara hazır olsunlar! Artık elçimiz Muhammed'e "Nerede kaldı şu bizi tehdit ettiğin azap?" diye küstahça meydan okumasınlar! Onların da geçmişteki müşriklerin uğradığı türden bir azap payları bulunmaktadır.[12] Bunun dışında bir de onlar için âhiret azabı vardır ki vay o azaba mâruz kalanın haline![13]

[11] Âyette geçen "cin" kelimesini "melek" olarak çevirmemiz, müfessirlerin Sâffât sûresinin 158. âyetindeki "cin"i, "melek" olarak yorumlamalarına dayanmaktadır (bk. Taberî, Zemahşerî).

[12] Zemahşerî, Taberî.

[13] Taberî.

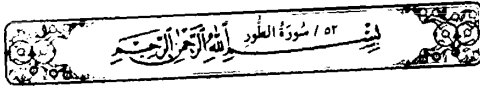
ELLİ İKİNCİ SÛRE

TÛR

Mûsâ peygambere ilâhî vahyin verildiği Tûr dağı!

Mekke döneminin son yıllarında, Secde sûresinden sonra vahyedilmiştir. İsmini ilk âyette, Hz. Mûsâ'ya vahyin verildiği Tûr (Sînâ) dağına yemin edilmesinden almaktadır. Kısa olmakla birlikte âhiret ve cehennemle ilgili çok etkileyici bir dilin hâkim olduğu sûrede, müşriklerin Hz. Peygamber ve Kur'an hakkında ileri sürdükleri tutarsız iddialara cevap verilmektedir. Bir başka dile çevrilmesi en zor sûrelerden biridir. Çünkü içerdiği mesaj kadar üslûbu da çok üst düzeyde ve etkileyicidir.

Kırk dokuz âyetten oluşan sûreyi muhtevasına göre aşağıdaki gibi tasnif etmek mümkündür.

وَالطُّورِ ﴿١﴾ وَكِتَابٍ مَسْطُورٍ ﴿٢﴾ فِي رَقٍّ مَنْشُورٍ ﴿٣﴾ وَالْبَيْتِ الْمَعْمُورِ ﴿٤﴾ وَالسَّقْفِ الْمَرْفُوعِ ﴿٥﴾
وَالْبَحْرِ الْمَسْجُورِ ﴿٦﴾ إِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ لَوَاقِعٌ ﴿٧﴾ مَا لَهُ مِنْ دَافِعٍ ﴿٨﴾ يَوْمَ تَمُورُ السَّمَاءُ مَوْرًا ﴿٩﴾ وَتَسِيرُ
الْجِبَالُ سَيْرًا ﴿١٠﴾ فَوَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ ﴿١١﴾ الَّذِينَ هُمْ فِي خَوْضٍ يَلْعَبُونَ ﴿١٢﴾

27. Cüz
52. Sûre
Tûr 1-12

MÜŞRİKLERİN UMURSAMADIKLARI HESAP GÜNÜ

1-8. Ey Muhammed'in peygamberliğine inanmayan ve onun hesap gününüyle ilgili uyarılarını alaya alan müşrikler! Vaktiyle Mûsâ peygambere ilâhî vahyi verdiğimiz Tûr dağına, ona verdiğimiz ilâhî kitaba, ibadet için gelen insanlarla dolup taşan Kâbe'ye, üzerinizi kaplayan şu muazzam gökyüzüne ve dalgalanıp kabaran denizlere[1] yemin olsun ki[2] elçimiz Muhammed'in söz ettiği hesap günü muhakkak gelecektir. Sizin umursamazlığınız bu gerçeği değiştirecek değildir.[3]

9-12. Gökyüzünün dehşetli bir şekilde sarsılacağı ve dağların yerlerinden oynayacağı o kıyamet günü geldiği zaman vay hallerine elçimizi yalanlayanların! Çünkü onlar dünya hayatında hesap gününü umursamadan yaşamış, elçimizin uyarılarını alaya almışlardı.

---

[1] Taberî.

[2] Yemin ifadeleri genellikle, devamında gelen âyetlerdeki muhtevayı pekiştiren birer vurgu oldukları halde, "وَالطُّورِ وَكِتَابٍ مَسْطُورٍ فِي رَقٍّ مَنْشُورٍ وَالْبَيْتِ الْمَعْمُورِ وَالسَّقْفِ الْمَرْفُوعِ وَالْبَحْرِ الْمَسْجُورِ" şeklindeki yeminlerin bu minvalde çevirisini yapamadık.

[3] İfade lafzan, "Onu engelleyecek hiçbir şey yoktur" şeklindedir. Bu cümle ile böyle bir vurgu kastediliyor olmalıdır. Yoksa müşrikler dahil hiç kimse, Allah'ın takdir ettiği herhangi bir şeyi birilerinin engelleyebileceğini düşünüyor değildir. *Doğrusunu Allah bilir.*

يَوْمَ يُدَعُّونَ اِلٰى نَارِ جَهَنَّمَ دَعًّا ﴿١٣﴾ هٰذِهِ النَّارُ الَّت۪ي كُنْتُمْ بِهَا تُكَذِّبُونَ ﴿١٤﴾ اَفَسِحْرٌ هٰذَٓا اَمْ اَنْتُمْ لَا تُبْصِرُونَ ﴿١٥﴾
اِصْلَوْهَا فَاصْبِرُٓوا اَوْ لَا تَصْبِرُواۚ سَوَٓاءٌ عَلَيْكُمْۜ اِنَّمَا تُجْزَوْنَ مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١٦﴾ اِنَّ الْمُتَّق۪ينَ ف۪ي
جَنَّاتٍ وَنَع۪يمٍۙ ﴿١٧﴾ فَاكِه۪ينَ بِمَٓا اٰتٰيهُمْ رَبُّهُمْۚ وَوَقٰيهُمْ رَبُّهُمْ عَذَابَ الْجَح۪يمِ ﴿١٨﴾ كُلُوا وَاشْرَبُوا هَن۪ٓيـًٔا بِمَا
كُنْتُمْ تَعْمَلُونَۙ ﴿١٩﴾ مُتَّكِـ۪ٔينَ عَلٰى سُرُرٍ مَصْفُوفَةٍۚ وَزَوَّجْنَاهُمْ بِحُورٍ ع۪ينٍ ﴿٢٠﴾ وَالَّذ۪ينَ اٰمَنُوا وَاتَّبَعَتْهُمْ
ذُرِّيَّتُهُمْ بِا۪يمَانٍ اَلْحَقْنَا بِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَمَٓا اَلَتْنَاهُمْ مِنْ عَمَلِهِمْ مِنْ شَيْءٍۜ كُلُّ امْرِئٍ بِمَا كَسَبَ رَه۪ينٌ ﴿٢١﴾
وَاَمْدَدْنَاهُمْ بِفَاكِهَةٍ وَلَحْمٍ مِمَّا يَشْتَهُونَ ﴿٢٢﴾ يَتَنَازَعُونَ ف۪يهَا كَاْسًا لَا لَغْوٌ ف۪يهَا وَلَا تَأْث۪يمٌ ﴿٢٣﴾ وَيَطُوفُ
عَلَيْهِمْ غِلْمَانٌ لَهُمْ كَاَنَّهُمْ لُؤْلُؤٌ مَكْنُونٌ ﴿٢٤﴾ وَاَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلٰى بَعْضٍ يَتَسَٓاءَلُونَ ﴿٢٥﴾ قَالُٓوا اِنَّا كُنَّا قَبْلُ
ف۪ٓي اَهْلِنَا مُشْفِق۪ينَ ﴿٢٦﴾ فَمَنَّ اللّٰهُ عَلَيْنَا وَوَقٰينَا عَذَابَ السَّمُومِ ﴿٢٧﴾ اِنَّا كُنَّا مِنْ قَبْلُ نَدْعُوهُۜ اِنَّهُ هُوَ الْبَرُّ
الرَّح۪يمُ ﴿٢٨﴾ فَذَكِّرْ فَمَٓا اَنْتَ بِنِعْمَتِ رَبِّكَ بِكَاهِنٍ وَلَا مَجْنُونٍۜ ﴿٢٩﴾ اَمْ يَقُولُونَ شَاعِرٌ نَتَرَبَّصُ بِه۪ رَيْبَ
الْمَنُونِ ﴿٣٠﴾ قُلْ تَرَبَّصُوا فَاِنّ۪ي مَعَكُمْ مِنَ الْمُتَرَبِّص۪ينَۜ ﴿٣١﴾

13-16. O gün müstehak oldukları şekilde yaka paça cehennem ateşine atılacaklar ve kendilerine, "İşte elçimiz sizi uyarırken alaya aldığınız ceza budur. Söyleyin bakalım, bu uyarılar, iddia ettiğiniz gibi sihir miymiş yoksa siz mi gerçeği bir türlü görmek istemiyormuşsunuz? Şimdi girin bakalım ateşe! İster dayanmaya çalışın dayanabilirseniz, ister feryat edin, kimse kulak asmayacaktır. Çünkü müstehak olduğunuz cezayı çekiyorsunuz."[4]

MÜMİNLERE SUNULACAK NİMETLER

17-20. Elçimize iman eden ve Allah'ın emirlerine göre yaşayan müminler o gün nimetlerle dolu cennete gireceklerdir. Rableri onlara cehennem yüzü göstermeyecek ve kendilerine sunulan nimetlerden huzur içinde istifade edeceklerdir. Onlara, "Elçimize iman edip emirlerimize uygun yaşamanın karşılığında şimdi gönlünüzce yaşayınız" denilecek ve onlar tertemiz eşleriyle birlikte sıra sıra dizilmiş tahtlara kurulacaklardır.

21. İşte böyle iman etmiş ve kendileri gibi imanlı nesiller yetiştirmiş kimseleri cennette bir araya getireceğiz. Her ne kadar sonra gelen nesiller ataları kadar tevhit mücadelesinin ağır bedelini ödememiş de olsalar, onları da atalarıyla aynı cennete dahil edeceğiz. Böyle yapmış olmakla atalarının ödülünden herhangi bir şey eksiltmeyeceğiz, aksine herkes imanına ve ilâhî emirlere uygun yaşamasına göre ödüllendirilmiş olacak.

22-24. Onlara orada diledikleri her şeyi sunacağız; leziz yiyecek ve içecekler, çevrelerinde dolaşan hizmetçiler...[6]

25-28. Aralarında sohbet edecekler, "Biz dünyada yalnızca Allah'a kulluk eder, O'nun elçisine inanır, O'nun emirlerine göre yaşar, âhirette onun azabına mâruz kalmaktan korkar ve bizi o azaptan koruması için hep dua ederdik. Şükürler olsun Allah'a ki bugün bizi cehennem ateşinden korudu, vaat ettiği cennet nimetlerini bahşetti. Gerçekten Allah, sonsuz iyilik ve merhamet sahibidir" diyeceklerdir.

PEYGAMBER'İN GÖREVİ

29. Ey elçimiz Muhammed! Müşriklerin alay ve inkârlarına aldırmadan tebliğ görevine devam et! Senin görevin budur. Söylediklerine hiç üzülme! Sen onların iddia ettikleri gibi güya cinlerden bilgiler alan bir mecnun veya kâhin değil, rabbinin gönderdiği ilâhî vahye mazhar olmuş bir peygambersin!

MÜŞRİKLERİN PEYGAMBERLE İLGİLİ TUTARSIZ İDDİALARINA CEVAPLAR

30-31. Sana şair diyorlar, güya alaya almak için! "Başına bir hal geleceğinden endişe ediyoruz" diyorlar öyle mi? Sen de onlara de ki: "Madem benim uyarılarıma kulak vermiyorsunuz, o halde bekleyin bakalım, kimin başına ne hal geleceğini hep birlikte göreceğiz!"

4 Kur'an'da müşriklere uyarı çerçevesinde geçen kıyamet ve âhiret anlatımlarında, onların dünyevi saltanatlarının yakında sona ereceğine dair dünyevi bir mesaj da bulunmaktadır. Nitekim müfessirler yer yer buna işaret etmişlerdir.

5 Kur'an'da kullanılan "hûr/hûrî" kelimesi, genellikle vehmedildiği şekilde, cennete giren erkeklere sunulacak sınırsız sayıda kadın anlamına gelmez. Hz. Peygamber'in ifadesiyle cennet, "insanların gözünün görmemiş, kulağının duymamış olduğu ve kimsenin aklına dahi gelmeyecek" nimetlerle doludur (Buhârî, 59/8). Dolayısıyla cennet tasvirleri bir benzetmedir. Ayrıca cennete giren kadın ve erkek bütün müminlerin orada eşleriyle birlikte huzurlu bir hayat yaşayacağı Yâsîn sûresinin 55-56. âyetlerinde net olarak ifade edilmiştir. Geniş değerlendirme için M. Muhammed Ali'nin bu âyetteki dipnotuna bakılabilir.

6 Kur'an'daki cennet tasvirleri hakkında Rahmân sûresi 17 nolu dipnota bakılabilir.

أَمْ تَأْمُرُهُمْ أَحْلَامُهُمْ بِهٰذَا أَمْ هُمْ قَوْمٌ طَاغُونَ ﴿٣٢﴾ أَمْ يَقُولُونَ تَقَوَّلَهُ بَلْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٣٣﴾ فَلْيَأْتُوا بِحَدِيثٍ
مِثْلِهِ إِنْ كَانُوا صَادِقِينَ ﴿٣٤﴾ أَمْ خُلِقُوا مِنْ غَيْرِ شَيْءٍ أَمْ هُمُ الْخَالِقُونَ ﴿٣٥﴾ أَمْ خَلَقُوا السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضَ
بَلْ لَا يُوقِنُونَ ﴿٣٦﴾ أَمْ عِنْدَهُمْ خَزَائِنُ رَبِّكَ أَمْ هُمُ الْمُصَيْطِرُونَ ﴿٣٧﴾ أَمْ لَهُمْ سُلَّمٌ يَسْتَمِعُونَ فِيهِ فَلْيَأْتِ
مُسْتَمِعُهُمْ بِسُلْطَانٍ مُبِينٍ ﴿٣٨﴾ أَمْ لَهُ الْبَنَاتُ وَلَكُمُ الْبَنُونَ ﴿٣٩﴾ أَمْ تَسْأَلُهُمْ أَجْرًا فَهُمْ مِنْ مَغْرَمٍ مُثْقَلُونَ
﴿٤٠﴾ أَمْ عِنْدَهُمُ الْغَيْبُ فَهُمْ يَكْتُبُونَ ﴿٤١﴾ أَمْ يُرِيدُونَ كَيْدًا فَالَّذِينَ كَفَرُوا هُمُ الْمَكِيدُونَ ﴿٤٢﴾ أَمْ لَهُمْ إِلٰهٌ
غَيْرُ اللّٰهِ سُبْحَانَ اللّٰهِ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٤٣﴾ وَإِنْ يَرَوْا كِسْفًا مِنَ السَّمَاءِ سَاقِطًا يَقُولُوا سَحَابٌ مَرْكُومٌ ﴿٤٤﴾
فَذَرْهُمْ حَتّٰى يُلَاقُوا يَوْمَهُمُ الَّذِي فِيهِ يُصْعَقُونَ ﴿٤٥﴾ يَوْمَ لَا يُغْنِي عَنْهُمْ كَيْدُهُمْ شَيْئًا وَلَا هُمْ يُنْصَرُونَ ﴿٤٦﴾
وَإِنَّ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا عَذَابًا دُونَ ذٰلِكَ وَلٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٤٧﴾ وَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ فَإِنَّكَ بِأَعْيُنِنَا
وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ حِينَ تَقُومُ ﴿٤٨﴾ وَمِنَ اللَّيْلِ فَسَبِّحْهُ وَإِدْبَارَ النُّجُومِ ﴿٤٩﴾

27. Cüz
52. Sûre
Tûr 32-49

32-34. Aslında bu söylediklerinin akla yatkın olmadığını, senin şair veya kâhin olmadığını pekâlâ biliyorlar ama iyice yoldan çıkmış azgın kimseler oldukları için senin peygamberliğine ve uyarılarına inanmak istemiyorlar! İnanmamalarını mâkul göstermek için, Kur'an'ı senin uydurduğunu iddia ediyorlar. Madem öyle, onlar da Kur'an'ın bir benzerini ortaya koysunlar da görelim!

35-38. Onlar yerden göğe bütün kâinatı ve bizzat kendilerini Allah'ın yarattığını bilmiyorlar mı? Öyleyse niçin elçimize karşı kibirleniyorlar? İlâhî kudret kendi ellerindeymiş gibi seni peygamberliğe lâyık görmüyorlar. Sanki kimin peygamber olacağına karar verme yetkisi onların elindeymiş yahut kendilerine vahiy gelmiş gibi seni yalanlıyorlar.[8] Varsa ellerinde böyle bir vahiy senin gibi onlar da ortaya koysunlar onu bakalım!

39. Bu nasıl bir Allah inancıdır ki hem O'na inandıklarını söylüyorlar hem de başka varlıkları şefaatçi kabul edip ortak koşuyorlar. Üstelik hakir gördükleri için kendileri kız çocuk sahibi olmayı istemezken melekleri Allah'ın kızları olarak telakki ediyorlar!

---

[7] Zemahşerî.
[8] Zemahşerî.

40-41. Sanki sen onlardan peygamberlik görevinin karşılığında dünya menfaati talep ediyorsun da bu istek onlara ağır geliyormuş gibi davranıyorlar. Bir taraftan da, gaybı bilirmiş gibi Allah hakkında yalan yanlış inançlar uyduruyor, O'na ortak koşuyorlar![9]

42. Bu da yetmezmiş gibi sana ve tevhide karşı tuzaklar kuruyorlar! Bilsinler ki tuzakları başlarına geçecek ve hezimete uğrayacaklar! Ey elçimiz! Sen onların tuzakları karşısında yılgınlık gösterme, görevine devam et![10]

43. Sanki Allah'tan başka kulluk edilmeye lâyık kudret varmış gibi bazı varlıkları şefaatçi kabul edip ona ortak koşuyorlar! Allah onların bu yakıştırmalarından yücedir, kulluk edilmeye lâyık yegâne kudrettir.

44-47. Elçimiz Muhammed'in uyarılarını alaya alan ve "Madem gerçek bir peygambersin, o halde başımıza taş yağdır da görelim!"[11] diyen müşrikler, başlarına gerçekten böyle bir ceza yağdırılacak olsa bile, o cezayı bilfiil yaşayıncaya kadar bu inkârlarını sürdürür, ancak iş işten geçtikten sonra inanıp yalvarmaya başlarlar. Bu yüzden sen onların bu tavırlarına aldırma! Bırak, kendilerine vaat edilen ilâhî ceza ile karşılaşacakları güne kadar bu inatlarını sürdürsünler. Çünkü sen tebliğ etmekle görevini yapmış bulunmaktasın. Ama o gün gelip çatınca, şefaatçi telakki ettikleri varlıklar kendilerine fayda etmeyecektir. Kaldı ki o dehşetli kıyamet günü gelmeden önce de hezimete uğrayacak ve dünyevî cezayı çekeceklerdir, fakat bugün içlerinden çoğu buna ihtimal vermemekte, sahip oldukları gücün ellerinden gideceğini düşünememektedir.

PEYGAMBER'E SABIR ve KARARLILIK TAVSİYESİ

48-49. Ey elçimiz Muhammed! Rabbinin verdiği görevi sabır ve kararlılıkla yapmaya devam et! Onların tehditlerine aldırma! Biz seni muhafaza edecek ve tevhidi muzaffer kılacağız. Sen sürekli olarak rabbini an, daima O'na kulluk et! Gece ve gündüz, sabah ve akşam, yalnızca O'na bağlan, tevhitte kararlı ol![12]

9 Bu âyette geçen "يكتبون" fiili "yazmak" anlamına gelse de, burada "hükmetmek" anlamındadır (bk. Kurtubî). Müşriklerin hükmettikleri şey ise, bazı varlıkları Allah ile aralarına aracı kılmaktı.

10 Taberî

11 İsrâ 17/92.

12 Burada geçen tesbih ve hamd kavramlarıyla ilgili olarak bk. Rûm 30/17-18.

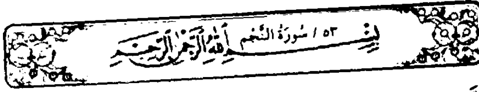
ELLİ ÜÇÜNCÜ SÛRE

NECM

Kur'an ilâhî vahiy, Muhammed de peygamberdir.

Mekke döneminin ilk aşamasında, peygamberliğin yaklaşık beşinci yılında vahyedilmiştir. Hz. Peygamber tarafından Kâbe'de müşriklerin karşısında okunmuştur. Adını ilk âyette geçen ve Kur'an'ın bölümler halinde nüzûlünü ifade eden Necm kelimesinden almıştır. Ana konusu Hz. Muhammed'in peygamberliğini ve Kur'an'ın ilâhî vahiy oluşunu vurgulamak, şirk inancını ve bu inancın dayanaklarından olan şefaat düşüncesini eleştirmektir.

Altmış iki âyetten oluşan sûreyi muhtevasına göre aşağıdaki gibi tasnif etmek mümkündür.

وَالنَّجْمِ اِذَا هَوٰىۙ ﴿١﴾ مَا ضَلَّ صَاحِبُكُمْ وَمَا غَوٰىۚ ﴿٢﴾ وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوٰىۜ ﴿٣﴾ اِنْ هُوَ اِلَّا وَحْيٌ يُوحٰىۙ ﴿٤﴾
عَلَّمَهُ شَدِيدُ الْقُوٰىۙ ﴿٥﴾ ذُو مِرَّةٍۜ فَاسْتَوٰىۙ ﴿٦﴾

27. Cuz
53. Sûre
Necm 1-6

MUHAMMED ALLAH'IN PEYGAMBERİDİR

1-6. Kulumuz Muhammed'in peygamber, tebliğ ettiği mesajın ilâhî vahiy olduğunu kabul etmeyen, onu kâhinlik, şairlik ve mecnunlukla itham eden Mekke müşrikleri! Kendisini çok iyi bildiğiniz,[1] dürüstlüğünden emin olduğunuz bu insan, sizin iddia ettiğiniz gibi yolunu şaşırmış biri değil, Allah'ın kendisine vahiy lutfettiği bir peygamberdir. Size tebliğ ettiği bu Kur'an[2] da onun kendi sözleri veya birtakım şeytanî güçlerin telkini değil, ilâhi vahiydir.[3] Bu vahyi, her türlü tasalluttan korumaya ve olduğu gibi kendisine iletmeye muktedir kılınan vahiy meleği getirmiştir.[4]

Metinde geçen " صَاحِبُكُمْ " kelimesi genelde "arkadaşınız" şeklinde tercüme edilir. Oysa bu tercüme dikkatsizdir. Zira Hz. Peygamber, müşriklerin arkadaşı değil, fakat onlar tarafından yıllardan beri tanınan, güvenilen bir insandır.

Ayetteki " وَالنَّجْمِ إِذَا هَوَى " ifadesi, genellikle, "Batan yıldıza yemin olsun!" şeklinde açıklanmıştır. Ne var ki bu âyet, sahâbeden İbn Abbas ve tâbiîn âlimlerinden Mücâhid tarafından " والقرآن إذا نزل " (Bölüm bölüm inzâl edilen Kur'an) şeklinde tefsir edilmiştir (bk. Taberî, İbnü'l-Cevzî, Kurtubî, Râzî, Âlûsî). Bu yorum, konunun, vahyin nüzûlü olması hasebiyle daha isabetli görünmektedir.

Taberî.

4 bk. İbnü'l-Cevzî.

وَهُوَ بِالْاُفُقِ الْاَعْلٰىۜ ﴿٧﴾ ثُمَّ دَنَا فَتَدَلّٰىۙ ﴿٨﴾ فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ اَوْ اَدْنٰىۚ ﴿٩﴾ فَاَوْحٰٓى اِلٰى عَبْدِه۪ مَٓا اَوْحٰىۜ
﴿١٠﴾ مَا كَذَبَ الْفُؤَادُ مَا رَاٰى ﴿١١﴾ اَفَتُمَارُونَهُ عَلٰى مَا يَرٰى ﴿١٢﴾ وَلَقَدْ رَاٰهُ نَزْلَةً اُخْرٰىۙ ﴿١٣﴾ عِنْدَ سِدْرَةِ
الْمُنْتَهٰى ﴿١٤﴾ عِنْدَهَا جَنَّةُ الْمَاْوٰىۜ ﴿١٥﴾ اِذْ يَغْشَى السِّدْرَةَ مَا يَغْشٰىۙ ﴿١٦﴾ مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَغٰى ﴿١٧﴾
لَقَدْ رَاٰى مِنْ اٰيَاتِ رَبِّهِ الْكُبْرٰى ﴿١٨﴾ اَفَرَاَيْتُمُ اللَّاتَ وَالْعُزّٰىۙ ﴿١٩﴾ وَمَنٰوةَ الثَّالِثَةَ الْاُخْرٰى ﴿٢٠﴾ اَلَكُمُ
27. Cuz الذَّكَرُ وَلَهُ الْاُنْثٰى ﴿٢١﴾ تِلْكَ اِذًا قِسْمَةٌ ضِيزٰى ﴿٢٢﴾ اِنْ هِيَ اِلَّٓا اَسْمَٓاءٌ سَمَّيْتُمُوهَٓا اَنْتُمْ وَاٰبَٓاؤُ۬كُمْ مَٓا اَنْزَلَ
53. Süre
Necm 7-23 اللّٰهُ بِهَا مِنْ سُلْطَانٍۜ اِنْ يَتَّبِعُونَ اِلَّا الظَّنَّ وَمَا تَهْوَى الْاَنْفُسُۚ وَلَقَدْ جَٓاءَهُمْ مِنْ رَبِّهِمُ الْهُدٰىۜ ﴿٢٣﴾

VAHYİN NÜZÛLÜ

7-11. Vahiy meleği Cebrâil, kulumuz Muhammed'e ilâhi vahyi, hiçbir şeytanî gücün ulaşamayacağı Allah'ın yüce katından getirmiş,[5] o da kendisine vahyin lutfedildiğini, yaşadığı bu tecrübenin hakikat olduğunu, her türlü şüpheden uzak olarak bütün benliği ile idrak etmiştir.[6]

12-18. Öyleyse nasıl olur da onu, cinlerle temas kurduğunu iddia edenlere benzetir ve vahiy aldığını inkâr edersiniz?[7] Biliniz ki o, şer güçlerin asla

---

5 " ثُمَّ دَنَا فَتَدَلّٰى " âyeti Türkçe'ye, "Sonra ona yaklaştı ve sarktı" gibi ifadelerle aktarılır. Devamındaki " قَابَ قَوْسَيْنِ اَوْ اَدْنٰى " âyeti, "İki yay arası kadar, hatta daha çok yaklaştı" şeklinde çevrilir. Mânevî bir durum olan Hz. Peygamber'in vahyi telakkisini anlatan bu âyetleri; fizikî bir ortamı, olgu veya olayı çağrıştıracak şekilde tercüme etmekten kaçınmak gerektiği kanaatindeyiz. Bu çeviriler, kelimelerin sözlük anlamlarına uygun olmakla birlikte, mâna ve mesajı gölgelemekte, hatta yok etmektedir. Bu bakımdan söz konusu âyetleri çevirirken, "Melek aşağı sarktı, sokuldu, indi, ona iki yay arası kadar yaklaştı" gibi, kelimelerin lugavî karşılığı değil, anlatmak istenen mesajı iletme çabası ön planda olmalıdır. Zemahşerî'nin de ifade ettiği üzere, "bilinmeyenleri, bilinenler üzerinden aktarmak" olan Kur'an bu âyetlerde; peygamberi yalanlayan, vahyi inkâr eden müşriklere vahiy olgusunu, konuştukları dil ve yaşadıkları kültür üzerinden anlatmaktadır. Buna göre, Hz. Peygamber-Cebrâil ilişkisi Arap dilinde bir deyim olarak kullanılan ve iki şey arasındaki yakınlığın çok fazla olduğunu ifade eden " ثُمَّ دَنَا فَتَدَلّٰى فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ اَوْ اَدْنٰى " ifadeleriyle anlatılmaktadır (Zeccâc ve İbnü'l-Cevzî'nin bu âyetlerin mânasıyla ilgili açıklamaları için bk. İbnü'l-Cevzî). *Doğrusunu Allah bilir.*

6 Râzî. Râgıb el-İsfahânî; âyette geçen "rü'yet" (görmek) ifadesinden maksadın, (gözle görmek değil) akılla idrak etmek olduğunu belirtmektedir. Vahyin mahiyeti yani Allah-peygamber ilişkisi hakkında bir nebze de olsa fikir sahibi olmak adına bu tespitin çok önemli olduğunu düşündüğümüzü ifade etmeliyiz.

7 Râzî.

yaklaşamayacağı, bütün isteklerin yöneldiği, bütün hayır ve güzelliklerin cemedildiği ilâhî makamdan bu vahyi telakki etmiş,[8] gönlünü rabbinin nuru aydınlatmış,[9] cennetteki melekût âlemi hakkında bilgilendirilmiş,[10] böylece rabbinin muazzam âyetlerine muttali kılınmıştır.

MÜŞRİKLERİN ŞEFAATÇİ KABUL EDİP ALLAH'A ORTAK KOŞTUKLARI PUTLAR

27. Cüz
53. Sûre
Necm 7-23

19-22. Ey müşrikler! Allah, elçisi Muhammed'e işte böyle vahiy göndermektedir. Peki siz, şefaatçi kabul edip Allah'a ortak koştuğunuz putlardan böyle bir vahiy mi alıyorsunuz ki[11] onları Allah'a ortak kılıyorsunuz? Kendisini kutsallaştırdığınız Lât,[12] Menât ve Uzzâ adındaki putları şefaatçi kabul edip Allah'a ortak koşuyorsunuz. Üstelik kız çocuklarını hor ve hakir görüp kendiniz erkek evlât sahibi olmayı tercih ederken bu putları Allah'ın kızları telakki ediyorsunuz! Bu nasıl bir Allah inancıdır?

23. Gerçek şu ki bu varlıkların hiçbir kutsallığı yoktur. Bunlar, kendilerini taklit ettiğiniz atalarınızın uydurduğu asılsız şeyler olup ilâhî vahye dayanmamaktadır. Buna rağmen sizler bu asılsız şeylerin peşinden gitmeye devam ediyor ve elçimiz Muhammed'e lutfedilen ilâhî vahyin rehberliğini kabul etmiyorsunuz!

---

[8] bk. *Teysir*. Âyette geçen "Onu bir diğer nüzûlünde de gördü" ifadesindeki "görmenin" de Râgıb el-Isfahânî'nin dediği gibi "idrak" mânasına geldiğini unutmamak gerekir. Taberî bu olayın, isrâ/mi'rac gecesinde olduğunu söylemektedir. Bilindiği üzere bu olayla ilgili anlatım temelde bu sûreye ve İsrâ sûresinin ilk âyetine dayanmaktadır. Bu durumda isrâ / mi'rac hadisesinin mânevî bir hal olduğunu ve bu halin Hz. Peygamber tarafından bir defa değil defalarca yaşandığını, esasen vahyin ona gelişi esnasında onun beşerî tabiatın ötesinde böyle bir mânevî tecrübeyi bütün nüzûl dönemi boyunca yaşadığını düşünmek kanaatimizce daha isabetlidir. Nitekim Hz. Âişe ve diğer bazı sahâbîler de buna yakın görüş beyan etmişlerdir (bk. Taberî, Râzî, İsrâ sûresi 1. âyetin tefsiri). Buradan hareketle isrâ/mi'rac olayını Hz. Peygamber'in temel mûcizesi olan "vahiy" olgusunun kendisi olarak görmek mümkündür. *Doğrusunu Allah bilir.*

[9] Kurtubî.

[10] Kurtubî.

[11] Kurtubî.

[12] Tâbiûn âlimlerinden Mücâhid, vaktiyle Kâbe'nin ziyaretçilerine yiyecek dağıtan faziletli bir şahıs olan Lât'ın öldükten sonra mezarının mâbede çevrildiğini Lât adlı putun bu şekilde ortaya çıktığını anlatmaktadır (bk. Taberî).

أَمْ لِلْاِنْسَانِ مَا تَمَنّٰى ﴿٢٤﴾ فَلِلّٰهِ الْاٰخِرَةُ وَالْاُولٰى ﴿٢٥﴾ وَكَمْ مِنْ مَلَكٍ فِي السَّمٰوَاتِ لَا تُغْنٖي شَفَاعَتُهُمْ شَيْـًٔا
اِلَّا مِنْ بَعْدِ اَنْ يَأْذَنَ اللّٰهُ لِمَنْ يَشَٓاءُ وَيَرْضٰى ﴿٢٦﴾ اِنَّ الَّذٖينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْاٰخِرَةِ لَيُسَمُّونَ الْمَلٰٓئِكَةَ تَسْمِيَةَ
الْاُنْثٰى ﴿٢٧﴾ وَمَا لَهُمْ بِهٖ مِنْ عِلْمٍ اِنْ يَتَّبِعُونَ اِلَّا الظَّنَّ وَاِنَّ الظَّنَّ لَا يُغْنٖي مِنَ الْحَقِّ شَيْـًٔا ﴿٢٨﴾ فَاَعْرِضْ عَنْ
مَنْ تَوَلّٰى عَنْ ذِكْرِنَا وَلَمْ يُرِدْ اِلَّا الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا ﴿٢٩﴾ ذٰلِكَ مَبْلَغُهُمْ مِنَ الْعِلْمِ اِنَّ رَبَّكَ هُوَ اَعْلَمُ بِمَنْ ضَلَّ عَنْ
سَبٖيلِهٖ وَهُوَ اَعْلَمُ بِمَنِ اهْتَدٰى ﴿٣٠﴾ وَلِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ لِيَجْزِيَ الَّذٖينَ اَسَٓاؤُا بِمَا عَمِلُوا
وَيَجْزِيَ الَّذٖينَ اَحْسَنُوا بِالْحُسْنٰى ﴿٣١﴾ اَلَّذٖينَ يَجْتَنِبُونَ كَبَٓائِرَ الْاِثْمِ وَالْفَوَاحِشَ اِلَّا اللَّمَمَ اِنَّ رَبَّكَ وَاسِعُ
الْمَغْفِرَةِ هُوَ اَعْلَمُ بِكُمْ اِذْ اَنْشَاَكُمْ مِنَ الْاَرْضِ وَاِذْ اَنْتُمْ اَجِنَّةٌ فٖي بُطُونِ اُمَّهَاتِكُمْ فَلَا تُزَكُّٓوا اَنْفُسَكُمْ هُوَ
اَعْلَمُ بِمَنِ اتَّقٰى ﴿٣٢﴾

27. Cuz
53. Sûre
Necm 24-32

PUTLARDAN ŞEFAAT UMAN MÜŞRİKLERE CEVAP

24-26. Yoksa bu putların size şefaat edeceklerine inanıyor ve onların şefaatleri ile dünyada Allah'a yaklaşacağınızı ve âhirette kurtuluşa ereceğinizi mi zannediyorsunuz?[13] Hayır, bu tamamen boş kuruntudur, zira tevhidi inkâr ettiğiniz takdirde dünyada da âhirette de sizi ilâhî irade karşısında koruyacak hiçbir güç yoktur. Değil bu putlar,[14] kendilerini Allah katında şefaatçi kabul edip ortak koştuğunuz semadaki meleklerin dahi şefaat etmeleri fayda etmez![15]

13 Câbirî.

14 Zemahşerî.

15 Bu âyetteki istisna kaydını müşriklerin şefaat telakkilerine kapı aralayacak şekilde yorumlamak Kur'an'ın bütünlüğüne ve mesajına son derece aykırıdır. Zira bu istisnada Allah'ın kendisinden razı olduğu kimselerden söz edilmektedir ki bunlar da, Kur'an'ın genelinden açıkça anlaşılacağı üzere tevhide iman eden müminlerdir. Tevhit inancı ise, Allah'tan başka hiçbir varlıkta hiçbir ilâhî nitelik görmemek gibi bir temele dayanır. Unutulmamalıdır ki bilinen anlamıyla şefaat, haksız kayırma anlamına gelir ve şirk inancının esasıdır. Herkesin kendi amellerinin karşılığını göreceği ilkesine dayanan İslâm dinini böyle bir kayırma anlayışı ile uzlaştırmaya çalışmak çok vahimdir. Diğer taraftan şefaat düşüncesinde, şefaat edeceği düşünülen kimselerin aşırı tâzim edilmesi söz konusudur ki bu durum tevhitten sapmanın ilk işaretidir. Hz. Peygamber'den konuyla ilgili olarak rivayet edilen hadislerde bahsedilen şefaat ise Allah'ın affı ve merhameti olarak anlaşılmalıdır. Nitekim bu âyetin tefsirinde Fahreddin er-Râzî meleklerin müminler için dua etmesinin "şefaat" olduğunu meleklerin bilinen anlamda şefaat izni alabileceklerini düşünmenin bu âyetteki ifadeyi çelişkili hale getireceğini, zira âyetin, meleklerin şefaat imkânını reddettiğini ifade etmiştir. Yine Nisâ sûresinin 123. âyetinin tefsirinde Mûtezile'nin iddialarına cevap veren Fahreddin er-Râzî, peygamberlerin şefaatinin sonuçta Allah'ın iznine bağlı olduğunu, dolayısıyla da Allah'tan başka medet umulacak herhangi bir yardımcı olmadığını ifade etmektedir. *Doğrusunu Allah bilir.*

27-28. Kaldı ki âhirette Allah'a vereceği hesabı umursamayan bu müşrikler, melekleri dişi olarak görmekte ve "Allah'ın kızları" olarak nitelendirmektedirler. Doğrusu onların bütün bu inançları aslısızdır.

29-30. Ey elçimiz Muhammed! İlâhî vahyi reddeden ve âhireti umursamayan[16] müşriklerin tavırlarına aldırma! Onlar bu tavırda ısrar ediyorlar diye üzülme; çünkü sen görevini yapmış, tevhidi onlara tebliğ etmiş bulunuyorsun![17] Onlar, vahye dayanmayan, asılsız şirk inancının peşindedirler. Oysa sana gelen vahiy Allah'ın ilminden neşet etmektedir ki Allah kimin doğru yolda ve kimin sapkın olduğunu çok iyi bilmektedir.

27. Cuz
53. Sûre
Necm 24-32

MÜMİNLERİN ÖDÜLÜ - MÜŞRİKLERİN CEZASI

31-32. Kâinatta bulunan her şeyin yegâne yaratıcısı ve mâliki Allah'tır, dolayısıyla kulluk edilmeye lâyık yegâne kudret de O'dur. Hal böyleyken bazı varlıkları kendisine ortak koşan müşrikleri Allah, bu davranışlarından dolayı cezalandıracaktır. Buna karşılık tevhide iman eden ve ilâhî emirlere uygun yaşayan müminleri en güzel şekilde ödüllendirecektir;[18] çünkü müminler şirkten[19] uzaklaşmış ve zina etmek, cana kıymak gibi çirkin fiilleri de terketmişlerdir. Allah bunların küçük hatalarını bağışlayacaktır.[20] Doğrusu Allah bu müminler için çok merhametlidir.

Gerçek şu ki Allah herkesin yaptığını görmekte ve her şeyden haberdardır. Hatta sizler daha ana rahminde iken bile Allah sizi görüp gözetmektedir. Dolayısıyla müşriklerin kendilerini doğru yolda görmelerine aldırmayınız. Kimin doğru yolda olduğunu Allah çok iyi bilmektedir.

16 Fahreddin er-Râzî'nin de isabetle kaydettiği gibi, müşriklerin âhireti inkâr ettiklerini düşünmek, onların şefaat inancıyla birlikte düşünüldüğünde çelişki arzetmektedir. Dolayısıyla burada onların âhiret inkâr ettikleri değil, gereği gibi inanmadıkları veya umursamadıkları söylenebilir.

17 bk. Râzî.

18 Tâbiîn neslinin büyük âlimlerinden Zeyd b. Eslem, âyette geçen " الَّذِينَ أَسَاءُوا " ifadesini "müşrikler", " الَّذِينَ أَحْسَنُوا " ifadesini ise "tevhit ehli müminler" olarak açıklamıştır (bk. Taberî).

19 " كَبَائِرَ " kelimesi burada "şirk" anlamındadır (bk. Taberî).

20 Taberî.

أَفَرَأَيْتَ الَّذِي تَوَلَّىٰ ﴿٣٣﴾ وَأَعْطَىٰ قَلِيلًا وَأَكْدَىٰ ﴿٣٤﴾ أَعِندَهُ عِلْمُ الْغَيْبِ فَهُوَ يَرَىٰ ﴿٣٥﴾ أَمْ لَمْ يُنَبَّأْ بِمَا فِي
صُحُفِ مُوسَىٰ ﴿٣٦﴾ وَإِبْرَاهِيمَ الَّذِي وَفَّىٰ ﴿٣٧﴾ أَلَّا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ ﴿٣٨﴾ وَأَن لَّيْسَ لِلْإِنسَانِ إِلَّا مَا
سَعَىٰ ﴿٣٩﴾ وَأَنَّ سَعْيَهُ سَوْفَ يُرَىٰ ﴿٤٠﴾ ثُمَّ يُجْزَاهُ الْجَزَاءَ الْأَوْفَىٰ ﴿٤١﴾ وَأَنَّ إِلَىٰ رَبِّكَ الْمُنتَهَىٰ ﴿٤٢﴾ وَأَنَّهُ
هُوَ أَضْحَكَ وَأَبْكَىٰ ﴿٤٣﴾ وَأَنَّهُ هُوَ أَمَاتَ وَأَحْيَا ﴿٤٤﴾ وَأَنَّهُ خَلَقَ الزَّوْجَيْنِ الذَّكَرَ وَالْأُنثَىٰ ﴿٤٥﴾ مِن نُّطْفَةٍ إِذَا
تُمْنَىٰ ﴿٤٦﴾ وَأَنَّ عَلَيْهِ النَّشْأَةَ الْأُخْرَىٰ ﴿٤٧﴾ وَأَنَّهُ هُوَ أَغْنَىٰ وَأَقْنَىٰ ﴿٤٨﴾ وَأَنَّهُ هُوَ رَبُّ الشِّعْرَىٰ ﴿٤٩﴾
وَأَنَّهُ أَهْلَكَ عَادًا الْأُولَىٰ ﴿٥٠﴾ وَثَمُودَ فَمَا أَبْقَىٰ ﴿٥١﴾ وَقَوْمَ نُوحٍ مِّن قَبْلُ إِنَّهُمْ كَانُوا هُمْ أَظْلَمَ وَأَطْغَىٰ ﴿٥٢﴾
وَالْمُؤْتَفِكَةَ أَهْوَىٰ ﴿٥٣﴾ فَغَشَّاهَا مَا غَشَّىٰ ﴿٥٤﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكَ تَتَمَارَىٰ ﴿٥٥﴾ هَٰذَا نَذِيرٌ مِّنَ النُّذُرِ الْأُولَىٰ
﴿٥٦﴾ أَزِفَتِ الْآزِفَةُ ﴿٥٧﴾ لَيْسَ لَهَا مِن دُونِ اللَّهِ كَاشِفَةٌ ﴿٥٨﴾ أَفَمِنْ هَٰذَا الْحَدِيثِ تَعْجَبُونَ ﴿٥٩﴾ وَتَضْحَكُونَ
وَلَا تَبْكُونَ ﴿٦٠﴾ وَأَنتُمْ سَامِدُونَ ﴿٦١﴾ فَاسْجُدُوا لِلَّهِ وَاعْبُدُوا ﴿٦٢﴾

27. Cüz
53. Süre
Necm 33-62

HERKES KENDİ YAPTIĞINDAN HESABA ÇEKİLECEKTİR

33-37. Ey elçimiz Muhammed! Önce ilâhî azaptan korkup sana iman etmiş, fakat sonra müşriklerin, "Atalarının dinine geri dön, biz senin günahlarını ve âhirette mâruz kalmaktan korktuğun azabı üstleniriz, sen yeter ki buna karşılık servetinden biraz bize mal ver!"[21] şeklindeki sözlerine itibar edip şirke dönmüş ama daha sonra ona vaat ettiği malın tamamını vermemiş olan müşrik kişinin[22] şaşkınlığını görüyorsun değil mi? Şimdi o, gerçekten arkadaşının kendi günahını yükleneceğine mi inanmaktadır?[23] Böyle bir şey olabilir mi? Yoksa daha önce gönderdiğimiz Mûsâ ve İbrâhim gibi görevlerini bihakkın ifa etmiş,[24] kitapları eksiksiz tebliğ etmiş[25] peygamberlere vahyedilmiş kitaplarda da yer alan şu ilkelerden hiç mi haberdar değildir:

38-39. Hiç kimse başkasının günahının cezasını çekmeyecek, herkes sadece kendi yaptığının karşılığını görecek, kimseden şefaat bulamayacaktır.

40-44. Kimsenin yaptığı şey karşılıksız kalmayacak, herkes nihâyetinde Allah'ın huzuruna çıkarılacak ve yaptığı her şeyden hesaba çekilip müstehak olduğu cezayı veya hak ettiği mükâfatı tam olarak alacaktır. Herkesi yaratan ve herkesin canını alacak olan Allah, o gün müminleri cennetle ödüllendirip bahtiyar kılacak, inkârcıları ise cehenneme atıp perişan edecektir.[26]

---

21 Taberî.
22 (Velîd b. Mugîre'nin) bk. Taberî.
23 Taberî.
24 Zemahşerî.
25 Âlûsî.
26 Taberî.

45-48. Evet, sizleri ana rahminde bir damlacık sudan kız-erkek şeklinde farklı cinsler olarak yaratan, öldükten sonra hepinizi yeniden diriltecek olan, bütün mülkün yegâne sahibi olan Allah, hepinizi hesaba çekecektir.

49. Şi'ra yıldızı adı verilen ve müşriklerin tâzimde bulundukları yıldızı yaratan da Allah'tır.[27] Şu halde nasıl olur da yaratılanı yaratana ortak koşarlar?[28]

GEÇMİŞTE HELÂK EDİLEN TOPLUMLARIN DURUMUNDAN MÜŞRİKLERE DERSLER

50-54. Doğrusu Allah, vaktiyle Mekke müşrikleri gibi, kendisine şirk koşan ve ilk helâk edilen[29] Âd kavmini, kökü kazınan Semûd kavmini, Nûh kavmini ve altı üstüne getirilen Lût kavmini de helâk etmişti. Onlar Allah'a şirk koşup peygamberleri yalanlamışlardı. Eğer Mekke müşrikleri de şirkte ve elçimiz Muhammed'i inkâr etmekte ısrar ederlerse aynı şekilde cezalandırılacaklardır.

55-56. Ey müşrikler! Sahip olduğunuz bütün nimetleri veren Allah iken nasıl olur da O'na nankörlük eder ve bazı varlıkları O'nun nezdinde şefaatçi kabul edip onları Allah'a ortak koşarsınız? Elçimiz Muhammed tıpkı geçmişteki toplumlara gönderilmiş peygamberler gibi Allah tarafından gönderilmiş bir peygamber iken, nasıl olur da O'na ve tebliğ ettiği tevhide karşı çıkarsınız?

MÜŞRİKLERİN ALAYA ALDIKLARI KIYAMET ve HESAP GÜNÜ

57-62. Bilin ki elçimizin uyarıları karşısında ısrarla umursamaz bir tavır takındığınız o kıyamet ve hesap günü çok yakındır. Fakat elçimize onun ne zaman olacağını sormanız yersizdir, çünkü bunu ancak Allah bilir. Ne var ki sizler bu uyarılara kulak verip pişmanlık içinde tövbe edeceğinize, şirk inancını bırakıp sadece ve sadece Allah'a kulluk etmeye, ona bu şekilde yakınlaşmaya çalışacağınıza, bütün bu uyarıları alaya alıyor, inatla elçimizi inkâr ediyorsunuz[30] öyle mi? Eğer geçmiş toplumlar gibi ilâhî cezaya mâruz kalmak istemiyorsanız artık şirki bırakıp sadece Allah'a kulluk edin, yalnız O'na ibadet edin!

---

[27] Taberî.

[28] Bu ifade tâbiîn âlimlerinden İbn Zeyd tarafından kullanılmıştır (bk. Taberî).

[29] Bu yorum tâbiîn âlimlerinden İbn Zeyd'e aittir (bk. Taberî).

[30] Tâbiîn âlimlerinden Mücâhid, 61. âyette geçen "سَامِدُونَ" kelimesini bu şekilde açıklamıştır (bk. Tabe-rî).

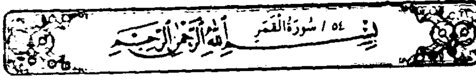
ELLİ DÖRDÜNCÜ SÛRE

KAMER

Müşriklerin umursamadıkları kıyamet ve hesap günü!

Mekke döneminin ortalarında vahyedilmiştir. Müşriklerin inkârlarının yoğunlaştığı bir dönemde onlara geçmişte peygamberleri inkâr ettikleri için helâk edilen toplumların ibretlik kıssaları anlatılmakta ve tevhidi kabul etmeleri istenmektedir.

Elli beş âyetten oluşan sûreyi muhtevasına göre aşağıdaki gibi tasnif etmek mümkündür.

27. Cüz
54. Sûre
Kamer 1-3

اقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَانْشَقَّ الْقَمَرُ ﴿١﴾ وَإِنْ يَرَوْا آيَةً يُعْرِضُوا وَيَقُولُوا سِحْرٌ مُسْتَمِرٌّ ﴿٢﴾ وَكَذَّبُوا وَاتَّبَعُوا
أَهْوَاءَهُمْ وَكُلُّ أَمْرٍ مُسْتَقِرٌّ ﴿٣﴾

KIYAMET MUHAKKAK GELECEKTİR

1-3. Elçimiz Muhammed'in kıyamet ve âhiretle uyarılarını alaya alan müşrikler bilsinler ki alay ettikleri kıyamet muhakkak kopacaktır![1] Zaten onlar elçimizi ne kadar inkâr ederlerse etsinler, gönderdiğimiz vahiy sayesinde tevhit açık bir şekilde ortaya konmuştur.[2] Kaldı ki kulumuz Muhammed'in peygamberliğini inkâr etmelerine bahane olarak ondan türlü mûcizeler isteyen müşrikler, istedikleri mûcizeleri görecek olsalar dahi, yine inanmayacak ve "Bu, öteden beri yapılagelen bir sihirdir" diyerek inatlarını sürdüreceklerdir. Zira onlar ellerinde hiçbir kanıt olmadığı halde elçimizi sihirbaz diye nitelemekte ve inkâr etmektedirler. Fakat bu inkârları tevhidi durduramayacak ve neticede elçimizin daveti muzaffer olacaktır.[3]

---

[1] Râzî'nin ifadesine göre "اقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ" (kıyamet yaklaştı) ifadesi müşriklerin itirazlarına cevap sadedinde olup, zaman itibariyle bir yakınlık değil, imkân itibariyle yakınlık ifade eder.

[2] Âyette lafzan "انْشَقَّ الْقَمَرُ" (ay yarıldı) ifadesi geçiyor. Âlimlerin çoğuna göre ay, Hz. Peygamber devrinde müşriklerin mûcize isteklerine cevap olarak, fiilen ikiye bölünmüştür. Ancak biz bu ifadenin farklı anlaşılması gerektiği kanaatindeyiz. Bunu izah etmek üzere şu açıklamaları yapmakta fayda vardır:

a: Ayın yarılması gibi bir mûcize, Allah'ın kudreti açısından düşünüldüğünde, elbette imkân dahilindedir. Tartışma konusu edilen husus, böyle bir şeyin imkânı değil, bilfiil vuku bulup bulmadığıdır.

(Devamı 1282. sayfada)

[3] Zemahşerî.

27. Cuz
54. Süre
Kamer 4-5

وَلَقَدْ جَٓاءَهُمْ مِنَ الْاَنْبَٓاءِ مَا فِيهِ مُزْدَجَرٌ ﴿٤﴾ حِكْمَةٌ بَالِغَةٌ فَمَا تُغْنِ النُّذُرُ ﴿٥﴾

GEÇMİŞTE HELÂK EDİLMİŞ İNKÂRCILARIN KISSALARINDAN MÜŞRİKLERE UYARILAR

4-5. Ey elçimiz Muhammed! Mekke müşriklerine geçmiş toplumlardan örnekler vererek tevhidi ve peygamberleri inkâr etmenin sonunun ne kadar kötü

(1201. sayfadaki 2 numaralı dipnotun devamı)

Dolayısıyla âyeti farklı yorumlayanların pozitivist, rasyonalist vb. vasıflarla nitelenip cerhedilmesi insaflı ve bilimsel bir yaklaşım olmayacaktır.

b) Kur'an'ın, bu olayın vukuunu bildirdiği, dolayısıyla tarihî kayıtlarda böyle bir şeyden söz edilmemesinin önemli olmadığı şeklindeki anlayış kabule şayan gözükmemektedir. Zira, âyetteki "Ay yarıldı" ifadesi hem dilsel açıdan hem rivayet açısından başka anlamlara da imkân tanımaktadır. Dilsel olarak "ay yarılacak" anlamına gelebileceği gibi "Olay açığa çıktı, ayan beyan oldu" anlamına da gelebilir. Rivayet açısından ise, tâbiîn âlimlerinden Hasan-ı Basrî ve Atâ b. Ebû Rebâh, bu olayın kıyametten önce gerçekleşeceğini söylemişlerdir. Her ne kadar Elmalılı Muhammed Hamdi bu iki âlimin ayın hem Hz. Peygamber devrinde yarıldığını hem de kıyamet öncesinde yarılacağını söylemek istediklerini iddia etse de, Mâverdî'nin aktardığına göre Hasan-ı Basrî, "Eğer ay yarılsaydı bunu görmeyen kalmazdı" demiştir. Muhtemelen Elmalılı merhum, Mâverdî'nin bu nakline muttali olmamıştır. Neticede bu ifadenin mütevâtir bir haberle geldiği yani sübûtunun kati olduğu doğru olsa da, anlamı kesin değildir yani delâlet itibariyle ifade zannîdir. O halde, sıkça ifade edilen, "Kur'an'ın mütevâtir haberi karşısında tarihî mâlûmatların değeri olmaz" şeklindeki itirazın zemini sağlam değildir. Tartışma, bu mütevâtir haberin tam olarak neden söz ettiğinin tespiti üzerinedir ve tarihî mâlûmat bu noktada devreye pekâlâ girebilir.

c) Müşriklerin Hz. Peygamber'den birçok mûcize istedikleri mâlûmdur. İsrâ sûresinin 90-93. âyetlerinde bu isteklerden bazılarına yer verilmiş ve cevap olarak da, "Onlara de ki: Sübhânellah! Ben beşer bir peygamberden başka bir şey değilim ki!" denilmiştir. Benzer şekilde En'âm sûresinin 111. Ra'd sûresinin 31. âyetleri gibi birçok âyette müşriklerin mûcizelere zaten inanmayacakları ifade edilmiş, Ankebût sûresinin 50-51. âyetlerinde "Ona rabbinden mûcizeler verilmeli değil miydi" şeklindeki sözlerine şöyle cevap verilmiştir: "De ki: Mûcizeler ancak Allah'ın yetkisindedir, ben ise sadece bir uyarıcıyım. Kaldı ki kendilerine okunan bir kitabı sana lutfetmiş olmamız onlar için yeterli değil midir?" Burada Kur'an'ın, mûcize taleplerine karşı takındığı tavır gayet açık ve nettir. Bu tavrın değiştiğini düşünmek için herhangi bir sebep de yoktur. Kaldı ki bu tavrın net olarak konulduğu İsrâ sûresi ve Ankebut sûresi, "Ay yarıldı" ifadesinin geçtiği Kamer sûresinden sonra vahyedilmişlerdir. Eğer "Ay yarıldı" ifadesi gerçekten ayın yarıldığı anlamına geliyorsa, o zaman bu iki sûrede ortaya konan bu tavrın ne anlamı olacaktır? Zira daha dün ayı ikiye bölmek gibi büyük bir mûcize gösterilmişken bugün niçin "Onlara Kur'an'ın vahyedilmesi yetmez mi", "Mûcizeler Allah katındadır", "Ben sadece bir beşerim" gibi bir tavır takınılmaktadır. Yine İsrâ sûresinin 59. âyetinde öncekilerin yalanlamış olması sebebiyle mûcize gönderilmediği ifade edilmektedir. Dikkat edilirse bu âyette, "Mekkeliler yalanladıkları için" denilmemekte, "öncekiler yalanladıkları için" denilmekte

olacağını anlattığımız ve kendilerine açık seçik bir şekilde defalarca hikmetle öğüt verdiğimiz halde onlar yine de senin peygamberliğini inkâr etmekte, öğüt ve uyarılardan nasip almamaktadırlar.

---

yani Mekkeliler'e herhangi bir hissi mûcize gösterilmemiş olmasının sebebi ifade edilmektedir. Eğer bu âyetin nüzûlünden önceki bir dönemde ayın yarıldığını düşünecek olursak, bu âyetteki ifadeye yükleyecek hiçbir tutarlı anlam kalmayacaktır. Ayrıca bizzat "Ay yarıldı" ifadesini takip eden âyette, "Onlar bir mûcize görecek olsalar inkâr eder ve bu öteden beri süregelen bir sihirdir derler" denilmektedir. Dikkat edilirse, "Onlar mûcizeyi gördüklerinde bu bir sihirdir dediler" denilmemektedir. Bütün bunlardan sonra, müşriklerin talebi üzerine, bir mûcize olarak ayın ikiye bölündüğünü söylemenin dikkatsiz bir yorum olacağı kanaatindeyiz.

d) Konunun Sahîh-i Buhârî ve Sahîh-i Müslim gibi temel hadis kaynaklarında geçiyor olmasına gelince, kanaatimizce bu iki kaynak gerçekten de Kur'an'dan sonra en mûtemet kaynaklar olmakla beraber, hatadan korunmuş değildirler. Nitekim İmam Gazzâlî ve Bâkıllânî gibi birçok âlim, Buhârî'nin Tevbe sûresinin 80. âyeti hakkında rivayet ettiği hadisin sahih olamayacağını ifade etmişlerdir (bk. Kastalânî, İrşâdü's-sârî, ilgili hadisin şerhi). Diğer taraftan İsrâ sûresinin ilk âyetinde sözü edilen olayla ilgili Buhârî rivayetinde Hz. Peygamber'in Mescid-i Aksâ'yı müşriklere detaylıca tarif ettiği ifade edilir. Nesâî'deki rivayette ise müşrikler içerisinden Mescid-i Aksâ'yı bilenlerin "Evet, Mescid-i Aksâ onun anlattığı gibidir" dedikleri eklenir (bk. İbn Hacer, *Fethü'l-bârî*, X, 288; Kastalânî, *İrşâdü's-sârî*, 7/201). Oysa tarihî olarak bilinmektedir ki Hz. Peygamber devrinde Kudüs'te böyle bir mescit bulunmamakta, sadece o mescidin yerinde bir harabe bulunmaktadır. Zira Romalı kumandan Titus, milâttan sonra 70'te Kudüs'ü harap etmiş ve mâbedi yıktırmıştır. Şu halde ilgili rivayetlerde bazı râvilerin, belki mâna ile rivayet etme sebebiyle, belki insanî bir hata sebebiyle, belki de daha başka bir sebeple bir yanlışlık yaptıklarını düşünmek mümkündür. Konumuzla ilgili rivayetlerde de böyle bir durumun olduğunu düşünmek, en azından mûcize konusunda Kur'an'ın sergilediği tutum açısından gereklidir. Taberî başta olmak üzere diğer kaynaklarda konuyla ilgili olarak yer verilen bol miktardaki rivayet hakkında ise şunu söyleyelim ki Hz. Peygamber'in, Kur'an âyetleri içerisine putlar hakkında övgü dolu sözler karıştırdığını iddia eden Garanîk rivayetleri bu rivayetlerden daha yoğun olarak aktarılmaktadır. Hatta ünlü hadis âlimi İbn Hacer, bu rivayetlerin varyantlarının çok olması sebebiyle, reddedilmesinin imkânsız olduğunu, Garanîk kıssasının asılsız olmadığını savunur. Kendi ifadesi şöyledir: " لكن كثرة الطرق تدل على أن للقصة أصلا " (bk. İbn Hacer, *Fethü'l-bârî* X, 364-365). Gerçi İbn Hacer bu rivayetlerin "başka türlü" yorumlanması gerektiğini ifade etmektedir, ancak sonuçta aynı kapıya çıkılmaktadır. Zira bizim dediğimiz şey de, ayın yarılmasıyla ilgili ifadelerin "başka türlü" yorumlanabileceğinden ibarettir.

e) Son olarak şu hususu tekrar vurgulayalım: İslâm âlimlerinin ekserisinin görüşlerinden farklı bir yorum yapmak veya herhangi bir Buhârî-Müslim hadisinin râvilerinin hata yapmış olabileceğini söylemek elbette kolay değildir. Bizim böyle bir tavrı almış olmamız ulemâya ya da muteber hadis kaynaklarına karşı herhangi bir hürmetsizlik veya itibar etmeme gibi algılanmamalıdır. Çünkü bizim sırf muhalefet etmek veya pozitivist bir akılla yorum yapmak gibi bir amacımız yoktur. Doğrusu Hasan-ı Basrî ve Atâ b. Ebû Rebâh gibi tâbiîn âlimlerinin görüşleri ve Kur'an'ın mûcize isteklerine karşı aldığı net ve kararlı tavır bizim hareket noktamızdır. Özetlediğimiz deliller bizi bu görüşe getirmiştir. Ancak elbette ki *doğrusunu Allah bilir.*

فَتَوَلَّ عَنْهُمْ يَوْمَ يَدْعُ الدَّاعِ اِلٰى شَيْءٍ نُكُرٍ ﴿٦﴾ خُشَّعًا اَبْصَارُهُمْ يَخْرُجُونَ مِنَ الْاَجْدَاثِ كَاَنَّهُمْ جَرَادٌ
مُنْتَشِرٌ ﴿٧﴾ مُهْطِع۪ينَ اِلَى الدَّاعِ يَقُولُ الْكَافِرُونَ هٰذَا يَوْمٌ عَسِرٌ ﴿٨﴾ كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ فَكَذَّبُوا عَبْدَنَا
وَقَالُوا مَجْنُونٌ وَازْدُجِرَ ﴿٩﴾ فَدَعَا رَبَّهُ اَنّ۪ي مَغْلُوبٌ فَانْتَصِرْ ﴿١٠﴾ فَفَتَحْنَا اَبْوَابَ السَّمَاءِ بِمَاءٍ مُنْهَمِرٍ ﴿١١﴾
وَفَجَّرْنَا الْاَرْضَ عُيُونًا فَالْتَقَى الْمَاءُ عَلٰى اَمْرٍ قَدْ قُدِرَ ﴿١٢﴾ وَحَمَلْنَاهُ عَلٰى ذَاتِ اَلْوَاحٍ وَدُسُرٍ ﴿١٣﴾ تَجْر۪ي
بِاَعْيُنِنَا جَزَاءً لِمَنْ كَانَ كُفِرَ ﴿١٤﴾ وَلَقَدْ تَرَكْنَاهَا اٰيَةً فَهَلْ مِنْ مُدَّكِرٍ ﴿١٥﴾ فَكَيْفَ كَانَ عَذَاب۪ي وَنُذُرِ ﴿١٦﴾
وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْاٰنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدَّكِرٍ ﴿١٧﴾ كَذَّبَتْ عَادٌ فَكَيْفَ كَانَ عَذَاب۪ي وَنُذُرِ ﴿١٨﴾ اِنَّا اَرْسَلْنَا
عَلَيْهِمْ ر۪يحًا صَرْصَرًا ف۪ي يَوْمِ نَحْسٍ مُسْتَمِرٍّ ﴿١٩﴾ تَنْزِعُ النَّاسَ كَاَنَّهُمْ اَعْجَازُ نَخْلٍ مُنْقَعِرٍ ﴿٢٠﴾ فَكَيْفَ كَانَ
عَذَاب۪ي وَنُذُرِ ﴿٢١﴾ وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْاٰنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدَّكِرٍ ﴿٢٢﴾ كَذَّبَتْ ثَمُودُ بِالنُّذُرِ ﴿٢٣﴾ فَقَالُوا اَبَشَرًا
مِنَّا وَاحِدًا نَتَّبِعُهُ اِنَّا اِذًا لَف۪ي ضَلَالٍ وَسُعُرٍ ﴿٢٤﴾ ءَاُلْقِيَ الذِّكْرُ عَلَيْهِ مِنْ بَيْنِنَا بَلْ هُوَ كَذَّابٌ اَشِرٌ ﴿٢٥﴾

27. Cüz
54. Sûre
Kamer 6-25

6-8. O halde sen onların bu inkârı karşısında üzülme,[4] çünkü senin onla-rı illâ da inandırmak gibi bir yükümlülüğün yoktur. Senin vazifen mesajı tebliğ etmekten ibarettir.[5] Kaldı ki onlar nihayetinde can verecek ve ardından ilahî emir gereği diriltilecek, kendileri için çok çetin olacak hesabın korkusuyla adeta gözleri yerlerinden fırlayacak gibi korku içinde, kalabalıklar halinde[6] mahşerde toplanacaklardır. Evet, Muhammed'in peygamberliğini inkâr eden bu müşrikler o gün geldiğinde çok pişman olacak ve "Bu hesap günü gerçekten çok zormuş" diye yakınacaklardır.

9-14. Ey elçimizi inkâr eden Mekkeli müşrikler! Şunu bilin ki bu tavrınızda ısrar ettiğiniz takdirde sizin sonunuz da tıpkı sizden önceki dönemlerde peygamberleri inkâr eden toplumların sonu gibi olacaktır.[7] Şimdi size ibret al-ması için, geçmişte peygamberleri yalanlayanların nasıl perişan olduklarını ve peygamberlerin nasıl zafere ulaştıklarına dair örnekleri anlatacağız. İlk örnek Nûh kavmidir; onlar elçimiz Nûh'un peygamberliğini inkâr etmiş ve tıpkı sizin elçimiz Muhammed'e dediğiniz gibi ona sihirbaz, mecnun gibi yakıştırmalarda

4 İbn Atiyye.
5 Râzî.
6 Âyette geçen "çekirge sürüleri gibi" ifadesinin anlamı budur (bk. Zemahşerî).
7 Taberî bu âyetin müşriklere yönelik tehdit olduğunu açıkça ifade eder.

bulunmuşlardı. Neticede elçimiz Nûh, kendisine ve müminlere yaptıkları baskılara son vermeyen o inkârcıları Allah'a havale etmiş ve "Rabbim! Bunların inkâr ve baskıları karşısında gücüm kalmadı! Bana yardım et!" diye dua etmişti. Bunun üzerine biz de gökten boşalan ve yerden fışkıran sular ile devâsâ bir tûfanın oluşmasını ve onların helâk olmasını, Nûh ve ona inananların ise lutuf ve inâyetimiz sayesinde bir gemi ile sağ salim kurtulmalarını sağlamıştık.

15-17. İşte biz Nûh peygamberi inkâr eden o müşriklerin bu ibretlik kıssasının dilden dile anlatılıp ders olmasını sağladık ki elçilerimizi inkâr edenlerin sonunun ne olduğunu bütün müşrikler iyice anlasınlar. Nitekim elçimiz Muhammed'e vahyetme lutfunda bulunduğumuz Kur'an'da da peygamberlere ve tevhide iman etmenin önemini bu ve benzeri kıssalarla anlatmakta ve herkesin anlayabileceği şekilde açık seçik öğütler vermekteyiz. Buna rağmen hâlâ öğüt alıp şirkten vazgeçmeyecekler mi?

27. Cüz
54. Sûre
Kamer 6-25

18-20. İkinci örnek ise elçimiz Hûd'u inkâr eden ve kara gün saydıkları o günde şiddetli bir kasırga ile yerle bir edilen, her biri âdeta yerinden sökülmüş hurma kütüğü gibi sağa sola savrulan Âd kavmi inkârcılarıdır.

21-22. Mekke müşrikleri bu kıssadan ders alsın ve elçilerimizi inkâr edenlerin sonunun ne olduğunu iyice anlasınlar. Nitekim elçimiz Muhammed'e vahyettiğimiz Kur'an'da da peygamberlere ve tevhide iman etmenin önemini bu ve benzeri kıssalarla anlatmakta, herkesin anlayabileceği şekilde açık seçik öğütler vermekteyiz. Buna rağmen hâlâ öğüt alıp şirkten vazgeçmeyecekler mi?

23-25. Üçüncü örnek Semûd kavmidir; onlar da upkı sizin, elçimiz Muhammed'e dediğiniz gibi Sâlih peygambere karşı, "Bizim gibi bir beşer Allah'tan vahiy alıyor ve bizi hidayete erdirecek öyle mi? Bu mümkün değil! Eğer Sâlih'e uyarsak doğru yoldan sapar ve cehennem azabına maruz kalırız!* Aramızda o kadar eşraf insan varken peygamberlik ona mı kaldı? Hayır, o haddini bilmez yalancının biridir!" şeklinde konuşmuşlardı.

* [illegible] Ebû Ubeyde, Zeccâc, Ebussuûd. Bu sürenin 43. ayetinden de açıkça anlaşılacağı üzere, tarih boyunca peygamberleri reddeden bütün inkârcılar kendilerini cennetlik görmüşler, peygamberlere uymadıkları takdirde yoldan çıkıp cehenneme gireceklerini düşünmüşlerdir.

سَيَعْلَمُونَ غَدًا مَنِ الْكَذَّابُ الْاَشِرُ ﴿٢٦﴾ اِنَّا مُرْسِلُوا النَّاقَةِ فِتْنَةً لَهُمْ فَارْتَقِبْهُمْ وَاصْطَبِرْ ﴿٢٧﴾ وَنَبِّئْهُمْ
اَنَّ الْمَاءَ قِسْمَةٌ بَيْنَهُمْ كُلُّ شِرْبٍ مُحْتَضَرٌ ﴿٢٨﴾ فَنَادَوْا صَاحِبَهُمْ فَتَعَاطٰى فَعَقَرَ ﴿٢٩﴾ فَكَيْفَ كَانَ عَذَابٖى
وَنُذُرِ ﴿٣٠﴾ اِنَّا اَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ صَيْحَةً وَاحِدَةً فَكَانُوا كَهَشٖيمِ الْمُحْتَظِرِ ﴿٣١﴾ وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْاٰنَ لِلذِّكْرِ
فَهَلْ مِنْ مُدَّكِرٍ ﴿٣٢﴾ كَذَّبَتْ قَوْمُ لُوطٍ بِالنُّذُرِ ﴿٣٣﴾ اِنَّا اَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ حَاصِبًا اِلَّا اٰلَ لُوطٍ نَجَّيْنَاهُمْ بِسَحَرٍ
﴿٣٤﴾ نِعْمَةً مِنْ عِنْدِنَا كَذٰلِكَ نَجْزٖى مَنْ شَكَرَ ﴿٣٥﴾ وَلَقَدْ اَنْذَرَهُمْ بَطْشَتَنَا فَتَمَارَوْا بِالنُّذُرِ ﴿٣٦﴾ وَلَقَدْ
رَاوَدُوهُ عَنْ ضَيْفِهٖ فَطَمَسْنَا اَعْيُنَهُمْ فَذُوقُوا عَذَابٖى وَنُذُرِ ﴿٣٧﴾ وَلَقَدْ صَبَّحَهُمْ بُكْرَةً عَذَابٌ مُسْتَقِرٌّ ﴿٣٨﴾
فَذُوقُوا عَذَابٖى وَنُذُرِ ﴿٣٩﴾ وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْاٰنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدَّكِرٍ ﴿٤٠﴾ وَلَقَدْ جَاءَ اٰلَ فِرْعَوْنَ النُّذُرُ ﴿٤١﴾
كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا كُلِّهَا فَاَخَذْنَاهُمْ اَخْذَ عَزٖيزٍ مُقْتَدِرٍ ﴿٤٢﴾

27. Cüz
54. Sûre
Kamer 26-42

26-32. Biz de elçimiz Sâlih'e müsterih olmasını emretmiş ve o inkârcıların yakında cezalandırılacaklarını ama önce sahipsiz ve korumasız bir deve ile imtihan edileceklerini, onlara eğer kendisinin peygamber olup olmadığını sınamak istiyorlarsa sahipsiz bir devenin diğer hayvanların su içtiği pınardan bir pay sahibi kılınmasını, dönüşümlü olarak sudan bir gün devenin, bir gün halkın faydalanmasını sağlamalarını, eğer bu deveye bir fenalık yapacak olurlarsa ilâhî azaba mâruz kalacaklarını, böylece kendisinin peygamber olduğuna inanmayan ve verdiği bu habere itibar etmeyenlerin hüsrana uğrayacaklarını bildirmesini söyledik.[9] Ama tıpkı Mekke müşrikleri gibi olan Semûd inkârcıları,[10] peygamberin bu sözünü dinlemediler ve deveyi boğazladılar. Bunun üzerine uğultulu bir deprem ile helâk edildiler. Kurumuş ot yığını gibi etrafa savruluverdiler.

Mekke müşrikleri bu kıssadan ders alsın ve elçilerimizi inkâr edenlerin sonunun ne olduğunu iyice anlasınlar. Nitekim elçimiz Muhammed'e vahyettiğimiz Kur'an'da da peygamberlere ve tevhide iman etmenin önemini bu ve benzeri kıssalarla anlatmakta, herkesin anlayabileceği şekilde açık seçik öğütler vermekteyiz. Buna rağmen hâlâ öğüt alıp şirkten vazgeçmeyecekler mi?

9 Söz konusu "deve" olayı için, Şuarâ sûresinin 141-159 âyetlerine ve ilgili dipnota bakınız.
10 Taberî.

33-38. Dördüncü örnek Lût kavmidir. Onlar elçimiz Lût'u inkâr etmişler ve uyarıları dikkate almamışlardı. Nitekim elçimiz Lût, eşcinsellik gibi çirkin bir davranışı âdet edinmiş Sodom halkını uyarmış, bu çirkin fiili terkedip kendisine iman etmedikleri takdirde ilâhî azaba mâruz kalacaklarını söylemişti. Ama onlar ısrarla inkâr etmiş, hatta Lût'un misafirlerini rahatsız etmeye, onları kendi çirkin fiillerine alet etmeye kalkışmışlardı. Gerçekten sapkınlığa iyice batmış, âdeta gözleri körelmiş, akılları başlarından gitmişti.[11] Neticede bir sabah vakti başlarına taş yağdıran feci bir kasırgaya tutulmuşlar ve yerin dibine geçmişlerdi. Helâkten kurtulan ise sadece Lût ve ona iman edenlerdi. Bunlar ilâhî bir rahmetle kurtarılmışlardı. Şunu iyi biliniz ki biz, iman edenleri işte böyle kurtarır, müşriklerin eline bırakmayız.[12]

27. Cüz
54. Sûre
Kamer 26-42

39-40. Mekke müşrikleri bu kıssadan ders alsın ve elçilerimizi inkâr edenlerin sonunun ne olduğunu iyice anlasınlar! Nitekim elçimiz Muhammed'e vahyettiğimiz Kur'an'da da peygamberlere ve tevhide iman etmenin önemini bu ve benzeri kıssalarla anlatmakta, herkesin anlayabileceği şekilde açık seçik öğütler vermekteyiz. Buna rağmen hâlâ öğüt alıp şirkten vazgeçmeyecekler mi?

41-42. Son örnek ise Firavun ve erkânıdır. Bunlar da kendilerini uyarmak ve tevhide davet etmek üzere gönderilen elçimiz Mûsâ'yı inkâr edip uyarıları dikkate almamışlardı. Mûsâ'nın peygamber olduğuna dair gösterdiğimiz birçok alâmeti inkâr etmişler ve inananlara yapmadıklarını bırakmamışlardı.[13] Biz de bu yaptıklarına karşılık onları ilâhî kudrete yaraşır bir şekilde cezalandırmıştık.

[11] Âyette geçen "Gözlerini kör ettik" ifadesi kinayedir, idrak ve bilinçten yoksun bırakma anlamına gelir (bk. İbn Atıyye). Elbette ki onları idrakten yoksun bırakan, Allah değildir. Ancak yer yer temas ettiğimiz gibi, Kur'an üslûbunda hemen her fiil Allah'a izâfe edilebilmektedir. Kaldı ki bu olay Hicr sûresinin 72. âyetinde, "Onlar âdeta kendilerinden geçmiş sarhoş gibi davranmaktaydılar" denilmektedir. Geniş bilgi için Bakara sûresinin 243. âyetindeki dipnota bakılabilir.

[12] Mukâtil.

[13] Firavun'un yaptıkları Kur'an'ın birçok yerinde anlatılır. Kasas sûresinin baş tarafını örnek olarak zikredebiliriz.

أَكُفَّارُكُمْ خَيْرٌ مِنْ اُو۬لٰٓئِكُمْ اَمْ لَكُمْ بَرَٓاءَةٌ فِى الزُّبُرِ ﴿٤٣﴾ اَمْ يَقُولُونَ نَحْنُ جَمِيعٌ مُنْتَصِرٌ ﴿٤٤﴾ سَيُهْزَمُ الْجَمْعُ
وَيُوَلُّونَ الدُّبُرَ ﴿٤٥﴾ بَلِ السَّاعَةُ مَوْعِدُهُمْ وَالسَّاعَةُ اَدْهٰى وَاَمَرُّ ﴿٤٦﴾ اِنَّ الْمُجْرِمِينَ فِى ضَلَالٍ وَسُعُرٍ ﴿٤٧﴾
يَوْمَ يُسْحَبُونَ فِى النَّارِ عَلٰى وُجُوهِهِمْ ذُوقُوا مَسَّ سَقَرَ ﴿٤٨﴾ اِنَّا كُلَّ شَيْءٍ خَلَقْنَاهُ بِقَدَرٍ ﴿٤٩﴾ وَمَٓا اَمْرُنَٓا اِلَّا
وَاحِدَةٌ كَلَمْحٍ بِالْبَصَرِ ﴿٥٠﴾ وَلَقَدْ اَهْلَكْنَٓا اَشْيَاعَكُمْ فَهَلْ مِنْ مُدَّكِرٍ ﴿٥١﴾ وَكُلُّ شَيْءٍ فَعَلُوهُ فِى الزُّبُرِ ﴿٥٢﴾
وَكُلُّ صَغِيرٍ وَكَبِيرٍ مُسْتَطَرٌ ﴿٥٣﴾ اِنَّ الْمُتَّقِينَ فِى جَنَّاتٍ وَنَهَرٍ ﴿٥٤﴾ فِى مَقْعَدِ صِدْقٍ عِنْدَ مَلِيكٍ مُقْتَدِرٍ ﴿٥٥﴾

KENDİLERİNİ HAKLI ve GÜÇLÜ GÖREN MÜŞRİKLERE CEVAP

43-48. Ey Mekke müşrikleri! Siz bu helâk edilen toplumlardan daha mı güçlü ve kuvvetlisiniz ki ilâhî azap uyarılarını alaya alıyorsunuz? Yoksa elçimiz Muhammed'i yalanlama konusunda sizi haklı çıkaracak ve azaptan kurtulmanızı sağlayacak ilâhî bir kaynağınız, mesnediniz mi var? Yoksa müminlerden daha kalabalık ve güçlü olmanıza mı güveniyorsunuz?[14] Hayır! Şunu iyi bilin ki gün gelecek, tevhit ehli müminler sizi mağlûp edeceklerdir. O zaman o çok güvendiğiniz kalabalığınız perişan olacak, dağılıp kaçışmaya başlayacaktır. Alacağınız asıl ceza ise âhirette olacaktır, çünkü orada cehennem azabına atılacak, ateşin üzerinde yüzüstü sürüklenecek ve meleklerin, "Tadın bakalım cehennemin kavurucu ateşini!" şeklindeki sözlerine muhatap olacaksınız.

14 Zeccâc.

49-50. Evet, biz bütün varlığı bir düzen ve intizam içerisinde yarattık.[15] Kaldı ki bütün bunların yaratılması bizim için sadece irade etmekten ibarettir.

51-55. Ey Muhammed'in peygamberliğini inkâr eden müşrikler! Sizden önce nice inkârcıları helâk ettik! Ayrıca onların yaptıkları her şeyi kaydetmiş bulunmaktayız ve hesap gününde kendilerine gereken cezayı da vereceğiz. Bu durumdan ders alın ve elçimiz Muhammed'e iman edin. Bilin ki elçimiz Muhammed'e iman eden ve ilâhî emirlere uygun yaşayanlar âhirette muhteşem cennetlere girecekler, sonsuz kudret sahibi Allah'ın rızasına nâil olmuş bir şekilde orada sonsuza kadar kalacaklardır.

[15] Bu ifade birçok tefsirde, her şeyin ezelde takdir edildiği ve herkesin amelinin belirlendiği şeklinde yorumlanır. Bu konuda görüşümüzü Bakara sûresinin 7. âyetindeki dipnotta belirtmiştik. Ayrıca bu âyetin tefsirinde Derveze'nin de oldukça önemli ve titiz değerlendirmeleri söz konusudur. Neticede bu tür bir tartışmada ilâhî kudreti göz ardı etmemek gerektiği kadar, insanın sorumluluğunu da göz ardı etmemek gerektiği kanaatindeyiz. Kaldı ki burada geçen "kader" kelimesi, tefsirlerde ve ilgili rivayetlerde söz edildiği şekilde insan iradesini yok sayacak tarzda anlaşıldığında, bağlamı içerisinde büyük bir çelişkiye yol açmaktadır. Zira bu sûrenin başından beri anlatılan ana konu müşriklerin inkârcılıklarıdır. Geçmişte yaşamış inkârcıların nasıl helâk edildikleri anlatılmakta ve müşriklerin bundan ibret alıp şirkten vazgeçmeleri ve Hz. Peygamber'e iman etmeleri istenmektedir. Rivayetlerde geçen "اعملوا فكل ميسر لما كتب له" (Siz amel etmenize bakın, herkese kendisine yazılıp takdir edilmiş olan şeyler mümkün kılınacaktır) ifadesi gerçekten Hz. Peygamber'in sözü kabul edilecek olursa, o zaman her şey ezelde yazılı ve herkesin ne yapacağı belirlenmiş olacak ve bu sûrenin başından beri müşriklerden iman etmelerinin istenmiş olmasını anlamlandırmak imkânsız olacaktır. Daha da ötesi, böyle bir yaklaşım, Allah tarafından peygamberlerin gönderilmesini izah edilemez kılacaktır. Nitekim bu noktadan hareketle Ehl-i sünnet âlimlerinin tamamına yakını, insanın cüzi irade sahibi olduğunu ve dolayısıyla davranışlarından sorumlu olacağını ifade etmişlerdir. Burada biz, Mûtezile'nin ilâhî iradeyi görmezden gelen tarafını ve karşıtlarının insan iradesini görmezden gelen tarafını ön plana çıkarmaktansa, her iki tarafın da olumlu yönlerini yani Mûtezile'nin insan iradesine yaptığı vurguyu ve karşıtlarının ilâhî iradeye yaptıkları vurguyu bir arada değerlendirmenin daha sahih olacağı kanaatindeyiz. *Doğrusunu Allah bilir.*

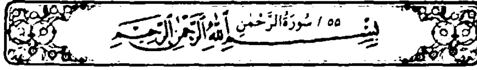
ELLİ BEŞİNCİ SÛRE

RAHMÂN

İlâhî rahmetin tecellisi: Hz. Muhammed ve Kur'an.

Mekke döneminde vahyedilmiştir. Temel vurgusu, ilâhî nimetlerin tâdât edilmesi suretiyle, kulluk edilmeye lâyık yegâne varlığın Allah olduğunun vurgulanması ve tevhit mesajının insanlar için ilâhî bir rahmet olduğunun ifade edilmesidir. Bunun yanı sıra peygamberi inkâr edenlere verilecek cezadan ve müminlere verilecek ödülden de bahsedilen sûrede ilâhî vahyi, cin kaynaklı uydurma bilgilere benzeten müşriklere de cevap verilmektedir.

Yetmiş sekiz âyetten oluşan sûreyi muhtevasına göre aşağıdaki gibi tasnif etmek mümkündür.

الرَّحْمٰنُ ﴿١﴾ عَلَّمَ الْقُرْاٰنَ ﴿٢﴾ خَلَقَ الْاِنْسَانَ ﴿٣﴾ عَلَّمَهُ الْبَيَانَ ﴿٤﴾

İLÂHÎ RAHMETİN ESERİ OLAN VAHİY

1-4. Ey Muhammed'in peygamberliğini inkâr eden müşrikler![1] Elçimiz Muhammed Allah tarafından gönderilmiş bir peygamberdir. Ona ilâhî vahiy olarak iletilen Kur'an,[2] Allah'ın sizlere olan rahmetidir.

1 Taberî bu ifadeleri "ey insanlar!" şeklinde bir hitap sîgasıyla açıklar. Sûrenin Mekke'de vahyedildiği düşünüldüğünde, "insanlar" ifadesiyle öncelikle Mekke müşriklerinin kastedildiği anlaşılmaktadır. Zira ilâhî bir rahmet olan Kur'an'ı ve Hz. Peygamber'i inkâr edenler onlardır. Nitekim Kurtubî ve Şevkânî'nin naklettikleri bir rivayete göre bu sûre, müşriklerin "Kur'an'ı Muhammed'e birtakım insanlar öğretiyor" şeklindeki iddialarına cevaben vahyedilmiştir.

2 Âyette geçen "beyan" kelimesi Kur'an anlamındadır (bk. Zeccâc, Râzî). Kaldı ki 2. âyetten bu açıkça anlaşılmaktadır. Beyanın Kur'an olduğu belli olunca, "İnsanı yarattı" ifadesinin "Muhammed'i peygamber olarak gönderdi" şeklinde anlaşılması gerekmektedir. Çünkü "İnsanı yarattı ve ona Kur'an'ı öğretti" şeklindeki bir cümlenin anlamı düşük olacaktır. Zira Allah, Kur'an'ı başka insanlara değil, Hz. Peygamber'e öğretmiş, daha doğrusu vahyetmiştir. Buradaki "عَلَّمَ" (öğretti) fiilini öğretmen-öğrenci münasebetindeki gibi bir "öğretme" olarak değil, "vahyetme" olarak anlamak gerekir. Dolayısıyla cümleyi, "Muhammed'i peygamber olarak seçti ve ona Kur'an'ı vahyetti" şeklinde anlamak daha isabetlidir. Nitekim İbn Atıyye ve Kurtubî'nin nakillerine göre İbn Abbas ve İbn Keysân gibi âlimler de buradaki "insan" kelimesiyle Hz. Muhammed'in kastedildiğini söylemişlerdir. Zeccâc da bu görüşü ilk sırada vermiştir. *Doğrusunu Allah bilir.*

اَلشَّمْسُ وَالْقَمَرُ بِحُسْبَانٍۙ ﴿٥﴾ وَالنَّجْمُ وَالشَّجَرُ يَسْجُدَانِ ﴿٦﴾ وَالسَّمَاءَ رَفَعَهَا وَوَضَعَ الْمِيزَانَۙ ﴿٧﴾ اَلَّا
تَطْغَوْا فِي الْمِيزَانِ ﴿٨﴾ وَاَقِيمُوا الْوَزْنَ بِالْقِسْطِ وَلَا تُخْسِرُوا الْمِيزَانَ ﴿٩﴾ وَالْاَرْضَ وَضَعَهَا لِلْاَنَامِۙ ﴿١٠﴾
فِيهَا فَاكِهَةٌ وَالنَّخْلُ ذَاتُ الْاَكْمَامِ ﴿١١﴾ وَالْحَبُّ ذُو الْعَصْفِ وَالرَّيْحَانُ ﴿١٢﴾ فَبِاَيِّ اٰلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿١٣﴾
خَلَقَ الْاِنْسَانَ مِنْ صَلْصَالٍ كَالْفَخَّارِ ﴿١٤﴾ وَخَلَقَ الْجَانَّ مِنْ مَارِجٍ مِنْ نَارٍ ﴿١٥﴾ فَبِاَيِّ اٰلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ
﴿١٦﴾ رَبُّ الْمَشْرِقَيْنِ وَرَبُّ الْمَغْرِبَيْنِ ﴿١٧﴾ فَبِاَيِّ اٰلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿١٨﴾ مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ يَلْتَقِيَانِ ﴿١٩﴾
بَيْنَهُمَا بَرْزَخٌ لَا يَبْغِيَانِ ﴿٢٠﴾ فَبِاَيِّ اٰلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٢١﴾ يَخْرُجُ مِنْهُمَا اللُّؤْلُؤُ وَالْمَرْجَانُ ﴿٢٢﴾ فَبِاَيِّ
اٰلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٢٣﴾ وَلَهُ الْجَوَارِ الْمُنْشَاٰتُ فِي الْبَحْرِ كَالْاَعْلَامِ ﴿٢٤﴾ فَبِاَيِّ اٰلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٢٥﴾

KÂİNATTA TEVHİDİN DELİLLERİ

5-13 Ey Allah'a ortak koşan ve onun nezdinde bazı varlıkları şefaatçi kabul eden müşrikler![3] Biliyorsunuz ki Allah bütün kâinatı yaratan, sizlere sayısız nimetler ihsan eden ve dolayısıyla kulluk edilmeye lâyık yegâne kudrettir. O'nun yarattığı kâinatta güneş, ay ve yeryüzünde bulunan bütün bitkiler ve ağaçlar bu muazzam düzene uygun olarak varlıklarını sürdürmekte, O'nun hükümranlığı altında bulunmaktadırlar.[4] Üzerinizdeki şu muhteşem semayı yaratan, kâinatı mükemmel bir düzen ve denge ile var eden, yeryüzünü hem sizler için hem diğer bütün canlıları için rızık olacak türlü bitkilerle donatan kudret O'dur. O'nun bütün bu nimetlerini yok sayabilir misiniz?[5] O halde sakın

---

3 Buradan itibaren gelen ifadelerde Allah'ın kâinattaki çeşitli varlıkları nasıl muazzam bir düzen içerisinde yarattığı anlatılır ki bu anlatım Kur'an'ın birçok yerinde söz konusudur ve temel amacı bu tür muazzam hiçbir şey yaratmamış, bilakis kendileri de yaratılmış olan bazı varlıkların şefaat yetkisine sahip görülüp Allah'a ortak koşulmasını yani şirki eleştirmektir. Bunun Kur'an'da örneği oldukça fazla olmakla beraber, sadece bir örnek kabilinden Neml sûresinin 59-64. âyetlerini zikredebiliriz.

4 Güneşin, ayın ve bitkilerin secde etmeleri bu anlamdadır. Bu tema Kur'an'ın birçok yerinde mevcuttur (meselâ bk. Hac 22/18). Nitekim tâbiîn âlimlerinden Mücâhid, bu gibi yerlerde geçen secde kelimesinin mecazi anlamda kullanıldığını, mânanın "ilâhî hâkimiyet altında olmak" olduğunu ifade etmiştir (bk. İbn Atıyye).

5 On üçüncü âyette geçen "فَبِاَيِّ اٰلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ" ifadesi lafzan, "O halde siz ikiniz rabbinizin hangi nimetlerini yalanlarsınız?" anlamına gelir. Buradaki "siz ikiniz" ifadesi müfessirler tarafından "insanlar-cinler", "müminler-kâfirler", hatta "kadınlar-erkekler" şeklinde anlaşılmıştır. Kanaatimizce bu ifade bunların hiçbirine hamledilemez. Zira sûrenin cinleri muhatap aldığını düşünmek, ileride biraz daha izah edeceğimiz üzere imkânsızdır. Çünkü Kur'an, peygamberlerin her topluma "kendi içlerinden" seçilerek gönderildiğini ve onlara kendi dilleriyle konuştuğunu yani kendi türlerin-

şirk koşarak bu düzene ve dengeye aykırı hareket etmeyin![6] Sakın Allah'a ortak koşup tevhitten sapmayın![7]

14-25. Bildiğiniz gibi atanız Âdem'i topraktan,[8] ona saygısızlık eden ve Allah'a itaat etmeyen şeytanı[9] ise ateşten yaratan Allah sizler için öylesine muazzam bir kâinat yaratmış ve düzen kurmuştur ki bu düzen içerisinde güneş her mevsim farklı yerlerden doğup batmakta,[10] içtiğiniz tatlı su ile tuzlu sular birbirine karışmamakta,[11] devâsâ denizlerden sizler için faydalı birçok rızık ve ziynet eşyası çıkmakta, dağlar misali koca gemiler sular üzerinde hareket etmektedir. O'nun sizler için ne kadar muazzam bir kâinat yarattığını, sizlere ne kadar büyük nimetler ihsan ettiğini gördüğünüz halde, nasıl olur da başka varlıkları şefaatçi kabul edip onları Allah'a ortak koşarsınız?[12]

27. Cuz
55. Süre
Rahmân 5-25

---

den olduğunu birçok yerde vurgular. Dolayısıyla Hz. Peygamber'in cinlere de peygamber olarak gönderildiğini düşünmek aceleci ve yanlış bir düşünce olacaktır. Bu sûrenin 33-35 âyetlerinde ve diğer bazı sûrelerde (Ahkâf, Cin vb.) cinlerle ilgili olarak geçen ifadelerin arka planında ise, müşriklerin Hz. Peygamber'e gönderilen vahyi, kendilerine cinler tarafından gayb bilgileri getirildiğini iddia eden şairler, kâhinler ve mecnunların sözlerine benzetmeleri yatmakta, bu çerçevede onlara, "Muhammed'e verilen şey ilâhî vahiydir, kâhinlerin ve şairlerin iddia ettikleri türden cin kaynaklı bilgiler değildir" mesajı verilmektedir. Bu sûrede geçen "siz ikiniz" ifadesinde bir kafiye uyumu söz konusudur. Aslında hitap müşrikleredir ve "sizler" anlamına gelmektedir. *Doğrusunu Allah bilir.*

6 Kurtubî'nin ifade ettiği üzere, müşriklerin Allah'ın nimetlerini yalanlamaları, O'na ortak koşmalarıdır. Yoksa onlar söz konusu nimetlerin Allah'tan geldiğini zaten kabul etmektedirler.

7 Dokuz ve onuncu âyetlerde geçen "mîzan, vezn" ve "kıst" kelimeleri temelde adalet vurgusu taşıyan kelimelerdir. Bununla beraber bu sûrede bu kelimelerin, bildik anlamda adaletten söz ettiğini düşünmek yanıltıcı olur. Zira bu sûrenin temel konusu "tevhit inancı"dır. Böyle bir konu içerisinde, toplumsal veya siyasal anlamda adaletten söz edilmesini izah etmek çok güçtür. Dolayısıyla burada adaletsizlikten maksat, tevhitten sapmaktır. Nitekim tevhitten sapmak yani şirk, Kur'an'da "zulüm" olarak ifade edilmiştir (bk. Lokmân 31/13).

8 Zeccâc.

9 Tâbiîn âlimlerinden Hasan-ı Basrî'den gelen rivayete göre buradaki "cân" kelimesi ile İblis kastedilmektedir (bk. Kurtubî).

10 Taberî.

11 Sahâbe ve tâbiîn âlimlerinden birçoğu buradaki tatlı ve tuzlu suyu yer ve gök suları yani denizler ve yağmur suları olarak izah etmişlerdir. Taberî de inci-mercan gibi ziynet eşyalarının denizlerden çıkmasından hareketle bu görüşü desteklemiştir. Ayrıca İbn Atıyye de buna benzer bir görüşü İbn

(Devamı 1215. sayfada)

12 İlk defa 13. âyette geçen bu "فَبِاَيِّ اٰلَٓاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ" cümlesi hakkındaki açıklamayı yukarıda yapmıştık. Burada bu ifadenin tekrarı konusuna değinelim. Bilindiği gibi bu ifade bu sûrede toplam otuz bir defa tekrarlanmaktadır. Burada ilâhî nimetin vurgulanması söz konusudur (bk. Kurtubî). Ancak ilâhî kelâmda muazzam bir edebî âhenk ve anlam zenginliği sağlayan bu tekrar, Türkçe çeviride aynı

كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ ﴿٢٦﴾ وَيَبْقٰى وَجْهُ رَبِّكَ ذُو الْجَلَالِ وَالْاِكْرَامِ ﴿٢٧﴾ فَبِاَيِّ اٰلَٓاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٢٨﴾
يَسْـَٔلُهُ مَنْ فِي السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ كُلَّ يَوْمٍ هُوَ فٖي شَأْنٍ ﴿٢٩﴾ فَبِاَيِّ اٰلَٓاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٣٠﴾ سَنَفْرُغُ لَكُمْ
اَيُّهَ الثَّقَلَانِ ﴿٣١﴾ فَبِاَيِّ اٰلَٓاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٣٢﴾ يَا مَعْشَرَ الْجِنِّ وَالْاِنْسِ اِنِ اسْتَطَعْتُمْ اَنْ تَنْفُذُوا مِنْ
اَقْطَارِ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ فَانْفُذُوا لَا تَنْفُذُونَ اِلَّا بِسُلْطَانٍ ﴿٣٣﴾ فَبِاَيِّ اٰلَٓاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٣٤﴾ يُرْسَلُ
عَلَيْكُمَا شُوَاظٌ مِنْ نَارٍ وَنُحَاسٌ فَلَا تَنْتَصِرَانِ ﴿٣٥﴾ فَبِاَيِّ اٰلَٓاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٣٦﴾

26-36. Ancak şunu unutmayın ki bu muazzam kâinat düzeni ve sizin bu düzen içerisinde sahip olduğunuz nimet dolu yaşam sonsuz değildir. Zira bâki kalacak olan yalnız Allah'tır, sizler ise öldükten sonra O'nun huzurunda hesaba çıkarılacak ve bütün bu nimetlere şükredip sadece Allah'a kulluk etme ve O'nun peygamberlerine inanıp emirlerine uygun yaşama sorumluluğunu yerine getirip getirmediğiniz hususunda hesap vereceksiniz! İyi bilin ki kâinatta bulunan varlıklar her an Allah'ın gözetim ve hâkimiyeti altındadır. Her şey O'na muhtaçtır.[13] O, her şeyi her daim görüp gözetmekte, sizlere sürekli nimetler ihsan etmektedir.[14] O halde Allah'ın size bahşetmiş olduğu bütün bu nimetlerin şükrünü eda edin, sadece O'na kulluk edin ve gönderdiği peygambere iman edin!

işlevi görmemektedir. Zira Türkçe'de bu kadar sık tekrarın kullanımı söz konusu değildir. Bu itibarla âyetleri içeriklerine göre gruplandırıp her grubun sonunda bu ifadeye yer vererek ve cümleyi ilgili pasajın içeriğindeki vurguyu yansıtacak şekilde kurarak çeviri yaptık. Ayrıca şunu ifade edelim ki Kur'an, bir başka dile çevrilmesi gerçekten çok zor bir kitaptır ve Rahmân sûresi bu zorluğun katbekat arttığı bölümlerden biridir. Bu sebeple çevirinin kusurlu olması kaçınılmazdır. Zaten bizim Kur'an'ı "birebir" çevirme gibi bir iddiamız yoktur. Maksat âyetlerin anlattığı mesajı Türkçe'ye aktarmaktır.

13 İbn Kesîr.

14 "كُلَّ يَوْمٍ هُوَ فٖي شَأْنٍ" ifadesini "O her an yeni bir iştedir" şeklinde çevirmek yanlış anlaşılmaya müsaittir. Tefsirlerde yer alan mâlûmat; metinde yansıttığımız üzere burada Allah'ın her daim çeşitli nimetler ihsan ettiğinin ve her an herkesi görüp gözettiğinin ifade edildiği yönündedir ki bu tema, Kur'an'ın birçok yerinde geçmektedir (örnek olarak bk. İbrâhim 14/42, Yâsin 36/12; Mücâdele 58/6-7).

Hz. PEYGAMBERİ KÂHİN,
VAHYİ CİN KAYNAKLI BİLGİ OLARAK GÖREN MÜŞRİKLERE UYARI

31-36. Ey elçimiz Muhammed'i, kendisine cinlerden bilgiler geldiğini iddia eden kâhinlere benzeten müşrikler![15] Eğer bu asılsız iddianızdan vazgeçip elçimize iman etmezseniz, biliniz ki âhirette sizi de, ilâhî âlemden bilgi sızdırdıklarını iddia ettiğiniz varlıkları da hesaba çekecek ve müstehak olduğunuz cezayı vereceğiz. Kaldı ki böyle asılsız bir iddia ortaya attıktan sonra bunu ispat etmeniz, ilâhî âlemden bilgi aldıklarını iddia ettiğiniz varlıkların yardımıyla Kur'an'a benzer bir ilâhî kelâm ortaya koymanız gerekmez mi? Yapabiliyorsanız yapın bunu! Hayır, gerçek şu ki böyle bir şeyi asla yapamazsınız, zira ilâhî âlemden bilgi almak, vahye mazhar olmak ancak Allah'ın seçtiği peygamberlere özgüdür ve sizin oradan bilgi aldığını iddia ettiğiniz o varlıklar ilâhî azabın dehşetinden oraya yaklaşmaya bile cüret edemezler! Şu halde nasıl olur da elçimize gönderdiğimiz bu Kur'an'ın ilâhî vahiy olduğunu inkâr eder ve size onca nimetler ihsan eden Allah'tan başka varlıkları şefaatçi kabul edip O'na ortak koşarak bu nimetlere nankörlük edersiniz?

---

15 Burada hitap "insanlara ve cinlere" değil, Hz. Peygamber'e gelen vahyi cin kaynaklı bir şiir olarak gören müşriklere dir. Bu durum Hicr sûresinin 16-17 ve Vâkıa sûresinin 75-80. âyetlerinde açıkça anlatılmaktadır. Nitekim göğün sınırlarını aşmak ve bu durumda üzerlerine ateş püskürtülmesi gibi ifadeler, ilâhî âlemden ancak vahiy yoluyla bilgi geleceğinin vurgulanması yani müşriklerin inandıkları "gaybdan haber getiren cinler ve onlarla irtibatı olan şairler-kâhinler" inancının reddedilmesidir. Ayrıca bu âyetleri bir tür bilim-kurgu filmini andırır bir dille çevirmenin yanlış olduğu kanaatindeyiz. Çünkü salt lafzî çeviride kullanılacak karşılıklar, günümüz dünyasında nüzûl çağındakinden çok farklı anlamlar ifade edebileceklerdir. *Doğrusunu Allah bilir.*

(1213. sayfadaki 11 numaralı dipnotun devamı)
Abbas'tan nakletmekte ve kendisi de buna yakın bir görüşü desteklemektedir. Burada yeri gelmişken, bu âyetten yola çıkarak birtakım bilimsel keşiflerin Kur'an'da haber verildiği şeklindeki "bilimsel tefsir" tezinin Kur'an dünyasından tamamen kopuk olduğunu vurgulayalım. Zira Hz. Peygamber'in ya da vahyin nüzûlüne şahit olan diğer muhatapların akıllarının ucundan geçmeyecek şeyleri Kur'an âyetlerine yüklemek, en hafif deyimiyle Kur'an'ı; konuşmadığı bir alanda konuşturmaktır. Tefsirde amaç Kur'an'ın her dönemde kazandığı (!) iddia edilen yeni anlamları icat veya ihdas etmek değil, ilk muhatapların onu nasıl anlamış olduklarını tespit etmeye çalışmaktır. Şâtıbî'nin *el-Muvâfakat* adlı eserinde özenle üzerinde durduğu bu husus, kanaatimizce büyük önem arzetmektedir. Buna karşılık bizim de yer yer rivayetlerden farklı anlamlar tercih ettiğimiz ileri sürülebilir; ancak biz sahâbe neslinin kültür ve düşünce dünyasında hiç yer etmeyip daha sonraki yıllarda keşfedilen teorileri Kur'an'da aramıyor, Kur'an'ı vahyedildiği ortamın dışında yorumlamıyoruz. Bu genel çerçevenin dışına çıkmamaya özen gösterdikten sonra, sahâbelerin Kur'an'ı nasıl anladıklarını tespit edebilme noktasında hatalarımızın olması elbette mümkündür. Hatadan münezzeh olan ve her şeyin doğrusunu bilen Allah'tır.

فَاِذَا انْشَقَّتِ السَّمَٓاءُ فَكَانَتْ وَرْدَةً كَالدِّهَانِ ۝٣٧ فَبِاَيِّ اٰلَٓاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ۝٣٨ فَيَوْمَئِذٍ لَا يُسْـَٔلُ عَنْ
ذَنْبِه۪ٓ اِنْسٌ وَلَا جَٓانٌّ ۝٣٩ فَبِاَيِّ اٰلَٓاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ۝٤٠ يُعْرَفُ الْمُجْرِمُونَ بِس۪يمٰيهُمْ فَيُؤْخَذُ بِالنَّوَاص۪ي
وَالْاَقْدَامِ ۝٤١ فَبِاَيِّ اٰلَٓاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ۝٤٢ هٰذِه۪ جَهَنَّمُ الَّت۪ي يُكَذِّبُ بِهَا الْمُجْرِمُونَ ۝٤٣ يَطُوفُونَ بَيْنَهَا
وَبَيْنَ حَم۪يمٍ اٰنٍ ۝٤٤ فَبِاَيِّ اٰلَٓاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ۝٤٥ وَلِمَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّه۪ جَنَّتَانِ ۝٤٦ فَبِاَيِّ اٰلَٓاءِ رَبِّكُمَا
تُكَذِّبَانِ ۝٤٧ ذَوَاتَٓا اَفْنَانٍ ۝٤٨ فَبِاَيِّ اٰلَٓاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ۝٤٩ ف۪يهِمَا عَيْنَانِ تَجْرِيَانِ ۝٥٠ فَبِاَيِّ اٰلَٓاءِ
رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ۝٥١ ف۪يهِمَا مِنْ كُلِّ فَاكِهَةٍ زَوْجَانِ ۝٥٢ فَبِاَيِّ اٰلَٓاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ۝٥٣ مُتَّكِـ۪ٔينَ عَلٰى فُرُشٍ
بَطَٓائِنُهَا مِنْ اِسْتَبْرَقٍ وَجَنَا الْجَنَّتَيْنِ دَانٍ ۝٥٤ فَبِاَيِّ اٰلَٓاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ۝٥٥ ف۪يهِنَّ قَاصِرَاتُ الطَّرْفِ
لَمْ يَطْمِثْهُنَّ اِنْسٌ قَبْلَهُمْ وَلَا جَٓانٌّ ۝٥٦ فَبِاَيِّ اٰلَٓاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ۝٥٧ كَاَنَّهُنَّ الْيَاقُوتُ وَالْمَرْجَانُ ۝٥٨
فَبِاَيِّ اٰلَٓاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ۝٥٩ هَلْ جَزَٓاءُ الْاِحْسَانِ اِلَّا الْاِحْسَانُ ۝٦٠ فَبِاَيِّ اٰلَٓاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ۝٦١
وَمِنْ دُونِهِمَا جَنَّتَانِ ۝٦٢ فَبِاَيِّ اٰلَٓاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ۝٦٣ مُدْهَٓامَّتَانِ ۝٦٤ فَبِاَيِّ اٰلَٓاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ۝٦٥
ف۪يهِمَا عَيْنَانِ نَضَّاخَتَانِ ۝٦٦ فَبِاَيِّ اٰلَٓاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ۝٦٧ ف۪يهِمَا فَاكِهَةٌ وَنَخْلٌ وَرُمَّانٌ ۝٦٨ فَبِاَيِّ اٰلَٓاءِ
رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ۝٦٩ ف۪يهِنَّ خَيْرَاتٌ حِسَانٌ ۝٧٠ فَبِاَيِّ اٰلَٓاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ۝٧١ حُورٌ مَقْصُورَاتٌ فِي
الْخِيَامِ ۝٧٢ فَبِاَيِّ اٰلَٓاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ۝٧٣ لَمْ يَطْمِثْهُنَّ اِنْسٌ قَبْلَهُمْ وَلَا جَٓانٌّ ۝٧٤ فَبِاَيِّ اٰلَٓاءِ رَبِّكُمَا
تُكَذِّبَانِ ۝٧٥ مُتَّكِـ۪ٔينَ عَلٰى رَفْرَفٍ خُضْرٍ وَعَبْقَرِيٍّ حِسَانٍ ۝٧٦ فَبِاَيِّ اٰلَٓاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ۝٧٧ تَبَارَكَ
اسْمُ رَبِّكَ ذِي الْجَلَالِ وَالْاِكْرَامِ ۝٧٨

27. Cuz
55. Süre
***Rahmân** 37-78*

37-45. Biliniz ki gökyüzünün eriyip bir kırmızı gül gibi görüneceği o dehşetli kıyamet günü geldiğinde, sizin gibi inkârcıların hali perişan olacak, kim oldukları doğrudan simalarından belli olacak ve yaka paça cehenneme atılacaklardır. O gün onlara, "Girmeyeceğinizi iddia ettiğiniz cehennem azabı budur!" denilecek ve onlar orada ateş ile kaynar sudan başka bir şey bulamayacaklardır.

PEYGAMBERE İNANAN MÜMİNLERİN ÖDÜLÜ

46-77. Allah'a vereceği bu hesabı düşünerek elçisi Muhammed'e ve ona vahyedilen Kur'an'a inanan ve ilâhî emirlere uygun yaşayan müminler ise, içinde muhteşem güzellikte pınarların, ağaçların ve daha nice nimetlerin bulunduğu cennete[16] girecekler, orada aileleriyle beraber büyük bir huzur içinde sonsuza kadar yaşayacaklardır. Evet, işte bu mümin kullara lâyık görülecek ödül, bu nimetlerden başka ne olabilir ki? Hatta onlara bundan öte daha nice cennet nimetleri sunulacak, orada gür pınarlar ve yemyeşil bahçelerde kendilerine yaraşır aileleriyle birlikte tam bir huzur içinde olacaklardır. İşte bu ödüle nâil olmak için, dünyada rabbinizin nimetleri karşılığında nankörlük etmeyi bırakın ve O'nun peygamberine inanın, sadece O'na kulluk edin![17]

78. Doğrusu bütün bu yüceliklerin sahibi olan ve sonsuz nimetler ihsan eden Allah, yüceler yücesidir ve kulluk edilmeye lâyık yegâne kudrettir.

16 Âyette geçen "جنّتان" ifadesi "iki cennet" değil "cennet" anlamındadır, sonundaki tesniye eki kafiye uyumu içindir (bk. Ferrâ).

17 Kırk altı - yetmiş yedinci âyetler arasında anlatılan cennet tasvirlerini birebir çevirmektense, orada tam bir huzurun olduğunu vurgulamakla yetinmeyi tercih ettik. Bunun sebebini kısaca şöyle izah edebiliriz: Kur'an'da müminlerin cennette alacakları ödüller anlatılırken, orada eşleriyle birlikte olacakları söylenmekte ve eşlerinin çeşitli vasıfları anlatılmaktadır. Bu gibi ifadelerin çevirisinde, nüzûl çağının Arapça'sında bu ifadelerin kesinlikle "argo" ifadeler olmadıkları, aksine burada son derece nezih bir anlatımın söz konusu olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Ne var ki dilimizde mevcut meallerin hemen tamamında bu ifadeler Kur'an diline hiç yakışmayacak bir üslûpla çevrilmekte ve okuyucunun gözünde Kur'an'ın hiç de hoş bir dil kullanmadığı şeklinde son derece yanlış bir kanaate zemin teşkil etmektedir. İşte bundan dolayı biz bu ifadeleri kelimesi kelimesine değil de, toplu olarak ve genel maksadı yansıtacak şekilde çevirmeyi tercih ettik. Kaldı ki başta İbn Abbas olmak üzere birçok âlim, Kur'an'daki cennet tasvirlerinin lafzî olarak anlaşılmaması gerektiğini, oradaki altın, gümüş, ipek, hamr gibi adlandırmaların, yani cennet nimetlerinin dünyada bildiğimiz şeylerle ifade edilmesinin, cennetin insanlar tarafından anlaşılmasına yönelik bir benzetmeden ibaret olduğunu ifade etmişlerdir. Nitekim İbn Abbas'ın sözü şöyledir: " ليس فى الجنة شيء مما فى الدنيا سوى الأسماء " (Cennet ödülü olarak ifade edilen nimetlerin, dünya nimetleriyle sadece isim benzerliği vardır) (İbn Atıyye, *Tefsîr*, Bakara 25; Ebû Hayyân, *Tefsîr*, Bakara 25). *Doğrusunu Allah bilir.*

ELLİ ALTINCI SÛRE

VÂKIA

Müşriklerin umursamadıkları kıyamet ve hesap günü uyarısı!

Mekke döneminde vahyedilmiştir. Temel vurgusu hesap günü uyarısı olup o gün müşriklere verilecek ceza ve müminlerin alacakları ödüller anlatılmaktadır. Hz. Peygamber'i, cinlerden bilgi aldığını iddia eden şairlere ve kâhinlere benzeten müşrikler eleştirilmekte, ayrıca vahye başka hiçbir şeyin karışmasının söz konusu olamayacağı ifade edilerek Kur'an'ın ilâhî kaynaklı olduğunu inkâr eden müşriklere cevap verilmektedir.

Doksan altı âyetten oluşan sûreyi muhtevasına göre aşağıdaki gibi tasnif etmek mümkündür.

اِذَا وَقَعَتِ الْوَاقِعَةُ ۝١ لَيْسَ لِوَقْعَتِهَا كَاذِبَةٌ ۝٢ خَافِضَةٌ رَافِعَةٌ ۝٣ اِذَا رُجَّتِ الْاَرْضُ رَجًّا ۝٤ وَبُسَّتِ
الْجِبَالُ بَسًّا ۝٥ فَكَانَتْ هَبَاءً مُنْبَثًّا ۝٦ وَكُنْتُمْ اَزْوَاجًا ثَلٰثَةً ۝٧ فَاَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ مَا اَصْحَابُ
الْمَيْمَنَةِ ۝٨ وَاَصْحَابُ الْمَشْـَٔمَةِ مَا اَصْحَابُ الْمَشْـَٔمَةِ ۝٩ وَالسَّابِقُونَ السَّابِقُونَ ۝١٠

27. Cuz
56. Sûre
Vâkıa 1-10

MÜŞRİKLERİN ALAYA ALDIKLARI HESAP GÜNÜ

1-6. Ey elçimiz Muhammed'in hesap gününe dair uyarılarıyla alay eden müşrikler! Şunu iyi bilin ki kıyamet muhakkak kopacak, hatta sizin için âdeta yeryüzünün şiddetle sarsılacağı, dağların parçalanıp toz duman olacağı büyük bir dehşetle gerçekleşecektir ve o gün geldiğinde, dünyada uyarıları dikkate almayan sizin gibi inkârcıların söyleyecek sözleri kalmayacaktır. Dünyada kendini üstün gören sizin gibi müşrikler cehenneme gidecek, küçümsediğiniz müminler cennetle ödüllendirileceklerdir.[1]

HESAP GÜNÜNDE MÜMİNLERİN ALACAKLARI ÖDÜL

7-10. Kıyamet gününde, peygamberleri yalanlamış sizin gibi inkârcılar perişan bir halde cehenneme girecek, buna karşılık insanlara tevhidi tebliğ etmek üzere görevlendirilen peygamberlerle onların mesajını duyar duymaz iman eden ve onlarla birlikte bu uğurda her türlü fedakârlığı gösteren müminler cennet ödülüne ilk nâil olan kimseler olacaktır. Onların ardından da peygamberlere iman eden ve ilâhî emirlere göre yaşayan diğer tevhit ehli müminler cennete gireceklerdir.[2]

---

1 Taberî.

2 Âyette lafzan "وَكُنْتُمْ اَزْوَاجًا ثَلٰثَةً" (sizler üç gruba ayrılacaksınız) deniliyor. Ancak, müfessirlerin de ifade ettikleri üzere, sayılan grupların ikisi cennetlik, biri cehennemliktir. Yani esasen iki grup söz konusudur, fakat cennetlikler içerisinde peygamberlere önce iman eden fedakâr müminlere bir vurgu da söz konusudur.

أُولٰٓئِكَ الْمُقَرَّبُونَۚ (١١) ف۪ي جَنَّاتِ النَّع۪يمِ (١٢) ثُلَّةٌ مِنَ الْاَوَّل۪ينَۙ (١٣) وَقَل۪يلٌ مِنَ الْاٰخِر۪ينَۜ (١٤) عَلٰى سُرُرٍ
مَوْضُونَةٍۙ (١٥) مُتَّكِـ۪ٔينَ عَلَيْهَا مُتَقَابِل۪ينَ (١٦) يَطُوفُ عَلَيْهِمْ وِلْدَانٌ مُخَلَّدُونَۙ (١٧) بِاَكْوَابٍ وَاَبَار۪يقَۙ وَكَأْسٍ
مِنْ مَع۪ينٍۙ (١٨) لَا يُصَدَّعُونَ عَنْهَا وَلَا يُنْزِفُونَۙ (١٩) وَفَاكِهَةٍ مِمَّا يَتَخَيَّرُونَۙ (٢٠) وَلَحْمِ طَيْرٍ مِمَّا يَشْتَهُونَۜ (٢١)
وَحُورٌ ع۪ينٌۙ (٢٢) كَاَمْثَالِ اللُّؤْلُؤِ الْمَكْنُونِۚ (٢٣) جَزَٓاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ (٢٤) لَا يَسْمَعُونَ ف۪يهَا لَغْوًا وَلَا
تَأْث۪يمًاۙ (٢٥) اِلَّا ق۪يلًا سَلَامًا سَلَامًا (٢٦) وَاَصْحَابُ الْيَم۪ينِ مَٓا اَصْحَابُ الْيَم۪ينِۜ (٢٧) ف۪ي سِدْرٍ مَخْضُودٍ
(٢٨) وَطَلْحٍ مَنْضُودٍۙ (٢٩) وَظِلٍّ مَمْدُودٍۙ (٣٠) وَمَٓاءٍ مَسْكُوبٍۙ (٣١) وَفَاكِهَةٍ كَث۪يرَةٍۙ (٣٢) لَا مَقْطُوعَةٍ وَلَا
مَمْنُوعَةٍۙ (٣٣) وَفُرُشٍ مَرْفُوعَةٍۜ (٣٤) اِنَّٓا اَنْشَأْنَاهُنَّ اِنْشَٓاءًۙ (٣٥) فَجَعَلْنَاهُنَّ اَبْكَارًاۙ (٣٦) عُرُبًا اَتْرَابًاۙ (٣٧)
لِاَصْحَابِ الْيَم۪ينِۜ (٣٨) ثُلَّةٌ مِنَ الْاَوَّل۪ينَۙ (٣٩) وَثُلَّةٌ مِنَ الْاٰخِر۪ينَۜ (٤٠) وَاَصْحَابُ الشِّمَالِ مَٓا اَصْحَابُ
الشِّمَالِۜ (٤١) ف۪ي سَمُومٍ وَحَم۪يمٍۙ (٤٢) وَظِلٍّ مِنْ يَحْمُومٍۙ (٤٣) لَا بَارِدٍ وَلَا كَر۪يمٍ (٤٤) اِنَّهُمْ كَانُوا قَبْلَ ذٰلِكَ
مُتْرَف۪ينَۚ (٤٥) وَكَانُوا يُصِرُّونَ عَلَى الْحِنْثِ الْعَظ۪يمِۚ (٤٦) وَكَانُوا يَقُولُونَ اَئِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا وَعِظَامًا ءَاِنَّا
لَمَبْعُوثُونَۙ (٤٧) اَوَ اٰبَٓاؤُ۬نَا الْاَوَّلُونَ (٤٨) قُلْ اِنَّ الْاَوَّل۪ينَ وَالْاٰخِر۪ينَۙ (٤٩) لَمَجْمُوعُونَ اِلٰى م۪يقَاتِ يَوْمٍ مَعْلُومٍ
(٥٠) ثُمَّ اِنَّكُمْ اَيُّهَا الضَّٓالُّونَ الْمُكَذِّبُونَۙ (٥١) لَاٰكِلُونَ مِنْ شَجَرٍ مِنْ زَقُّومٍۙ (٥٢) فَمَالِؤُ۫نَ مِنْهَا الْبُطُونَۚ (٥٣)
فَشَارِبُونَ عَلَيْهِ مِنَ الْحَم۪يمِۚ (٥٤) فَشَارِبُونَ شُرْبَ الْه۪يمِۜ (٥٥) هٰذَا نُزُلُهُمْ يَوْمَ الدّ۪ينِۜ (٥٦)

11-26. O gün kâh geçmiş dönemlerde peygamberlerle birlikte tevhit mücadelesini fedakârca savunmuş öncü müminler, kâh şimdi Mekke müşriklerine karşı elçimiz Muhammed'in yanında yer alan ve tevhidi müdafaa eden şu bir avuç fedakâr mümin topluluğu[3] ilâhî nimetlere en yakın kimseler olacak, nimet dolu cennetlere gireceklerdir. Dünyadaki bu tevhit mücadelelerinin karşılığı olarak orada mücevher işlemeli tahtlara karşılıklı kurulacaklardır. Çevrelerinde genç hizmetçiler dolaşacak ve kendilerine diledikleri her türlü nimeti sunacaklardır. Takdim edilen içeceklerden ne usanacak ne de sarhoş olacaklardır. Meyvesinden içeceğine, akla gelen her türlü nimeti aileleriyle birlikte huzur içinde tadacaklar ve orada sonsuza kadar kalacaklardır.[4] Üstelik orada, dünyada müşriklerden işittikleri türden incitici sözler işitmeyecek,[5] onların baskıları altında yaşadıkları sıkıntılardan uzak ve tam bir güven içinde olacaklardır.[6]

3 Ferrâ, bu kimselerin bütün peygamberlere ilk inananlar olduğunu ifade etmektedir.

4 Cennet anlatımlarıyla ilgili olarak Rahmân sûresinin sonunda verdiğimiz dipnota bakınız.

5 Lağv kelimesi tâbiîn âlimlerinden Mücâhid tarafından "şetm" (kınama-azar) olarak tefsir edilmiştir (bk. Kurtubî).

6 "Onlara 'selâm' denilecektir" ifadesinde böyle bir vurgu söz konusudur.

27-40. Geçmiş dönemlerde peygamberlerin çağrısına sonradan icabet eden müminlerle Muhammed'in peygamberliğini inkâr etmekten vazgeçip ona iman edecek olanlar da cennete girecek ve orada binbir türlü meyvenin, muhteşem pınarların, gölgeliklerin, bitip tükenmek bilmeyen nimetlerin içinde hiçbir kısıtlama olmadan, eşleriyle birlikte sonsuza kadar yaşayacaklardır.[7]

HESAP GÜNÜNDE MÜŞRİKLERİN ALACAKLARI CEZA

41-48. Peygamberleri inkâr eden ve tevhitten sapan Mekke müşrikleri ise[8] cehennem ateşinin kavurucu sıcağına atılacak ve orada serinlik ya da rahat yüzü görmeden, kapkara dumanlar içinde kaynar sular içeceklerdir. Çünkü onlar dünya hayatında Allah'ın nimetleriyle rahat ve bolluk içinde yaşarlarken nankörlük edip Allah'a şirk koşmuş ve bunda ısrar etmişler,[9] kendilerini âhirette verecekleri hesap konusunda uyaran elçimiz Muhammed'e de, "Şimdi biz ve hatta atalarımız, ölüp de toprakta çürüdükten sonra diriltileceğiz öyle mi?" şeklinde alaycı bir karşılık vermişlerdir.

49-56. Ey elçimiz Muhammed! Senin peygamberliğine inanmayan ve âhiret uyarılarına böyle alaycı bir dille karşılık veren müşriklere şunu söyle: "Siz de, atalarınız da kıyamet gününde diriltilecek ve hesap vermek üzere Allah'ın huzuruna çıkarılacak ve sonunda cehenneme atılacaksınız! Orada cehennemde yetişen zakkum ağacından başka yiyecek, kaynar sudan başka içecek bulamayacak, hatta susuz kalmış develerin suya koştuğu gibi[10] kaynar suya koşacaksınız. O gün göreceğiniz karşılık bu dolacaktır."[11]

---

7 Cennet anlatımlarıyla ilgili olarak Rahmân sûresinin sonunda verdiğimiz dipnota bakınız.

8 "أَصْحَابُ الشِّمَالِ" diye nitelenen bu kimselerin belirleyici özellikleri 51. âyette "sapkınlar ve inkârcılar" olarak ifade ediliyor. Bu ifadelerin Mekke dönemindeki karşılıkları bellidir. Sapkın "tevhitten sapmış kişi" yani "müşrik" demektir. İnkârcı ise, Hz. Muhammed'in peygamberliğini inkâr eden kişi demektir. Zaten 57-74. âyetler arasında tevhide vurgu yapılarak "şirk" eleştirilmekte, 75. âyetten itibaren de, Kur'an'ın ilâhî vahiy olduğunu inkâr eden, dolayısıyla Hz. Muhammed'i peygamber olarak görmeyen Mekkeliler tenkit edilmekte ve uyarılmaktadır.

9 Ferrâ.

10 Râzî.

11 Son ifade üçüncü çoğul kipiyle gelmekle beraber, önceki ifadelerin devamı olduğu için ikinci çoğul kipiyle çevirdik.

[illegible]

[illegible] HESAP GÜNÜNÜN DELİLLERİ

[illegible] inkâr eden ve elçimiz Muhammed'in uyarılarını alaya alan [illegible] Allah olduğunu bildiğiniz halde niçin kıyamet ve [illegible] alaya alıyorsunuz? Her birinizin ana rahminde bir damlacık su[illegible] mükemmel bir insan olarak dünyaya getirildiğini ve bu muazzam [illegible] sadece ve sadece Allah'ın eseri olduğunu bildiğiniz halde niçin diriliş [illegible] konusunda [illegible]

[illegible] Müşrikler [illegible] Hz. Peygamber'in uyarılarını alaya almak maksadıy[illegible] Câhiliye dönemi hakkında bilgi veren kaynakların aktardığına göre müşrikler [illegible] devesini bağlıyor ve ölünceye kadar orada bağlı [illegible] Bu deveye [illegible] "[illegible]yye" adını veriyorlardı. O kişinin, diriltildiğinde o deveye [illegible] eğer deveyi [illegible] bağlamazlarsa mahşer günü yaya kalacağını düşünüyorlardı [illegible] İbn Habîb ve Şehristânî'nin verdiği bilgiye göre, Câhiliye [illegible] şeklinin tam olarak aynısı olmamakla beraber [illegible] Muhammed b. Habîb, el-Muhabber, 319-320; Şehristânî, el-Milel [illegible] Ayrıca [illegible] IV. yüzyıl âlimlerinden Makdisî Câhiliye [illegible] cenneti ve cehennemi bildiklerini ve kabul ettiklerini be[illegible] Kitâbu'l-bed' ve't-târîh, II/148). Benzer şekilde Kur'an'da, [illegible] ifade [illegible] yapmak üzere Mekke'ye giden müşriklerin Allah'ın rızasını kazanmayı amaçladıklarını [illegible] en önemli delillerden biri de "şe[illegible]" [illegible] dayalıdır ve müşrikler, Allah'a [illegible] yakın olmak, onun rızasına nâil olmak gibi sebeplerle bazı varlıkları aracı kabul etmektedirler. [illegible] mâkul değildir. Nite[illegible] Âhirete inanmayan insanların Allah'a yakınlaşmak istemelerini düşünmek [illegible] Fahreddin er-Râzî de müşriklerin âhiretle ilgili tavırlarından bahseden âyetleri onların âhirete inanmadıkları şeklinde anlamanın, onların şefaat inançlarıyla çelişki teşkil ettiğine dikkat çekmekte ve bu âyetleri "müşriklerin âhireti ciddiye almadıkları, peygamberin anlattığı gibi dosdoğru inan[illegible]" şeklinde anlamak gerektiğini söylemektedir (bk. Râzî, Tefsîr, XIV, 268, Necm sûresi 27. âyet)

[illegible] Allah'ın sizi ölümlü bir insan [illegible] yok edip yerinize başkalarını yaratmaya ya da sizleri hiç [illegible] başka bir şekilde yaratmaya da kadir olduğunu bildiğiniz ve [illegible] mükemmel bir şekilde yarattığından haberdar olduğunuz [illegible] elçimiz Muhammed'in âhiret uyarısına karşı, "Toprağa karışıp [illegible]ra yeniden diriltilecek miyiz yani?" şeklinde alaycı bir dille karşılık veriniz?

[illegible] Yine ektiğiniz ekinlerin topraktan nasıl canlanıp çıktıklarına bakmaz mısınız? Onların o şekilde yemyeşil büyümelerine imkân tanımayıp da kupkuru çöp haline getirmeye de gücümüz yettiğini pekâlâ biliyorsunuz? Bir düşünsenize, böyle yapacak olsak; çaresiz ve perişan bir şekilde sızlanmaz mıydınız? İçtiğiniz suyu bir düşünün! Yağmur yüklü bulutlardan o suyu size rahmet olarak bahşeden kudret Allah değil midir? Peki, Allah'ın size tatlı yağmur suyu lutfetmeyip de tuzlu suya mahkûm edebilecekken rahmetiyle sizlere içecek su bahşetmesini düşünüp de O'na şükretmek ve sadece O'na kulluk etmek yerine[13] niçin O'na ortak koşarsınız? Size sayısız faydalar sağlayan şu tutuşturduğunuz ateşi bir düşünün? Yakıt olarak kullandığınız o ağaçları yaratan kudretin Allah olduğunu inkâr edebilir misiniz? Şunu iyi bilin ki dünya hayatında sizlere çeşitli faydalar sağlayan[14] bu ateş nimeti, nankörlük edip Allah'a ortak koştuğunuz takdirde cehennemde sizin azabınız olacaktır. O halde artık bu şirk inancından vazgeçin ve yalnızca, sonsuz kudret ve azamet sahibi olan Allah'a kulluk edin.[15]

27. Cüz
56. Sûre
Vâkıa [illegible]

O halde Kur'an'da, müşriklerin ağzından defalarca ifade edilen "Çürümüş kemikleri kim diriltecek?" şeklindeki itirazın anlamı nedir? Kanaatimizce muşrikler, âhirette kendilerinden şefaat bekledikleri ilâhlarının faydasızlığını söyleyen Hz. Peygamber'in tevhit-nübuvvet-âhiret esasları üzerine mebni olan davetini toptan inkâr etmemekte, "Çürümuş kemikleri kim diriltecek?" derken "onun anlattığı âhiret tablosunu", yani kendilerinin zararlı çıkacağı âhiret anlatısını reddetmektedirler. Bazı müşriklerin cismani haşri inkâr ettiklerini düşünmek mümkün olmakla beraber onların öte dünya fikrini tamamen reddetmeleri, yukarıda gördüğümüz gibi, hem tarihî bilgiler açısından hem de Kur'an'ın sürekli olarak onları âhiretle uyarması açısından düşünüldüğünde, oldukça zor görünmektedir. İşte bütün bu mülâhazalar sebebiyle, yukarıdaki ifadeleri inkâr değil, umursamama çerçevesinde çevirdik. *Doğrusunu Allah bilir.*

13 Mukâtil.

14 Âyette geçen "المقوين" kelimesi "yolcular" anlamına gelse de, tâbiîn âlimlerinden Mücâhid'in açıklamasına göre burada yolcu veya mukim, ateşten faydalanan herkes kastedilmektedir.

15 "Tesbih" kavramı, ilâhî nimetleri vurgulayan, insanın Allah'a kulluk etmesinin âdeta gerekçesini sunan bir kavramdır. Bunun en bâriz olarak ortaya konulduğu yerlerden biri, Mülk sûresinin ilk âyetleridir. Dolayısıyla Allah'ı tesbih etmek, O'nun azametine, kudretine ve ihsan ettiği nimetlere

فَلَا اُقْسِمُ بِمَوَاقِعِ النُّجُومِ ﴿٧٥﴾ وَاِنَّهُ لَقَسَمٌ لَوْ تَعْلَمُونَ عَظِيمٌ ﴿٧٦﴾ اِنَّهُ لَقُرْاٰنٌ كَرِيمٌ ﴿٧٧﴾ فِي كِتَابٍ مَكْنُونٍ
﴿٧٨﴾ لَا يَمَسُّهُ اِلَّا الْمُطَهَّرُونَ ﴿٧٩﴾ تَنْزِيلٌ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٨٠﴾ اَفَبِهٰذَا الْحَدِيثِ اَنْتُمْ مُدْهِنُونَ ﴿٨١﴾
وَتَجْعَلُونَ رِزْقَكُمْ اَنَّكُمْ تُكَذِّبُونَ ﴿٨٢﴾ فَلَوْلَا اِذَا بَلَغَتِ الْحُلْقُومَ ﴿٨٣﴾ وَاَنْتُمْ حِينَئِذٍ تَنْظُرُونَ ﴿٨٤﴾ وَنَحْنُ
اَقْرَبُ اِلَيْهِ مِنْكُمْ وَلٰكِنْ لَا تُبْصِرُونَ ﴿٨٥﴾ فَلَوْلَا اِنْ كُنْتُمْ غَيْرَ مَدِينِينَ ﴿٨٦﴾ تَرْجِعُونَهَا اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ
﴿٨٧﴾ فَاَمَّا اِنْ كَانَ مِنَ الْمُقَرَّبِينَ ﴿٨٨﴾ فَرَوْحٌ وَرَيْحَانٌ وَجَنَّتُ نَعِيمٍ ﴿٨٩﴾ وَاَمَّا اِنْ كَانَ مِنْ اَصْحَابِ الْيَمِينِ
27. Cüz 56. Süre Vâkıa 75-96 ﴿٩٠﴾ فَسَلَامٌ لَكَ مِنْ اَصْحَابِ الْيَمِينِ ﴿٩١﴾ وَاَمَّا اِنْ كَانَ مِنَ الْمُكَذِّبِينَ الضَّالِّينَ ﴿٩٢﴾ فَنُزُلٌ مِنْ حَمِيمٍ
﴿٩٣﴾ وَتَصْلِيَةُ جَحِيمٍ ﴿٩٤﴾ اِنَّ هٰذَا لَهُوَ حَقُّ الْيَقِينِ ﴿٩٥﴾ فَسَبِّحْ بِاسْمِ رَبِّكَ الْعَظِيمِ ﴿٩٦﴾

Hz. PEYGAMBER'İN SİHİRBAZ ve KÂHİN; KUR'AN'IN DA CİN KAYNAKLI OLDUĞUNU SÖYLEYEN MÜŞRİKLERE CEVAP

75-80. Ey Muhammed'in peygamber olduğuna inanmayan ve O'na âlemlerin rabbi tarafından vahyedilen Kur'an'ı; kendilerine cinler vasıtasıyla semadan bilgi geldiğini iddia eden kâhin ve şairlerin sözlerine benzeten müşrikler! Bu iddianız asla doğru değildir.[16] Ey müşrikler! Hak ve bâtılı ayırt etmek ve doğru yolu göstermek gibi özellikleriyle hayır ve bereket kaynağı olan bu yüce[17] kitap, Allah'ın bir lutfudur. Şayet ona, şairlerin, kâhinlerin sözü, Muhammed'in uydurması gibi nitelemelerle saygısızlık etmeyip değerini bilseydiniz, onun ilâhî kelâm olduğunu tasdik ederdiniz.[18] Bu inkâr ve saygısızlık içinde ona karşı mücadelenizde asla başarılı olamayacaksınız. Zira o, ilâhî koruma

bakıp sadece O'na kulluk etmek demektir. Nitekim IV. yüzyıl dil âlimlerinden Ezherî, *Tehzîbü'l-luğa* adlı eserinde tesbihin, "Allah'ı her türlü ortaktan tenzih etmek, onun eşi, benzeri, ortağı olmadığını ifade etmek olduğunu" söylemektedir (bk. Ezherî, IV, 339). Bu da, tesbih kelimesiyle "tevhit inancı"nın ifade edildiği anlamına gelir. Zemahşerî de buna benzer bir anlamа değinmiştir. Diğer taraftan Mâtürîdî, Saf sûresinin ilk âyetinde tesbih âyetinin inkârcıları kınayan bir yönü olduğunu ifade eder.

16 Ferrâ; âyetteki "فَلَا اُقْسِمُ" ifadesini böyle yorumlamıştır (bk. Kurtubî). Buradaki "مَوَاقِعِ النُّجُومِ" ifadesini ise İbn Abbas, "müneccemen" (bölüm bölüm inzâl edilen Kur'an) olarak tefsir etmiştir (bk. Kurtubî). Ancak bu ifadeyi Câhiliye Arapları'nın inanç sisteminde önemli bir yere sahip olan "yıldızların mevkilerine / doğuş ve batış yerlerine yemin olsun ki" şeklinde anlayanlar da vardır (bk. Râzî). Bu ifade hakkında yapılan çeşitli yorumlar arasında tâbiîn âlimlerinden Dahhâk'ın açıklaması dikkat çekicidir. Buna göre "مَوَاقِعِ النُّجُومِ" ifadesiyle Câhiliye Arapları'nın, adına "envâ'" dedikleri ve tabiattaki olayları gök cisimlerinin birtakım hallerine bağladıkları inançlarına gönderme yapılmaktadır (bk. Mâverdî).

17 Kur'an'ın sıfatı olan "كَرِيمٌ" ifadesi; Râzî tarafından bu şekilde yorumlanmıştır.

18 Râzî.

altındadır.[19] Şunu iyi bilin ki bu yüce kitaptan, ancak onun kıymetini bilenler, ona inananlar istifade ederler.[20]

81-82. Evet, siz şimdi başka varlıkların bu ilâhî vahye müdahale ettiklerini iddia ediyor ve böylece onu "sihirbaz ve kâhinlerin" sözleriyle bir tutuyor, onu âdeta karalıyor, Allah tarafından sizlere sunulan bu vahiy nimetinin değerini bilip[21] ona iman edeceğinize onu yalanlıyorsunuz öyle mi?

83-87. Oysa ölüm anı gelip can boğaza dayandığında, siz görmediğiniz halde görevli elçimiz can almaya başladığında[22] çaresiz kalmıyor musunuz? Bir düşünün! O an bütünüyle ilâhî kudretin tasarrufunda bulunan canı geri getirmeye gücünüz yeter mi? Madem Allah'ın gönderdiği peygambere sihirbaz ve kâhin diyorsunuz, madem onun âhiret ve hesap uyarılarını dikkate almıyorsunuz, o halde can boğaza geldiğinde onu geri çevirin bakalım![23]

27. Cuz
56. Süre
Vâkıa 75-96

88-94. Hayır, doğrusu ölüm gelip çattığında hepiniz çaresiz kalacak ve o andan itibaren, yaptıklarınızın hesabını vermeye başlayacaksınız. İşte o hesabın ardından, peygamberi ve onların mesajını duyar duymaz iman edip, onlarla birlikte bu uğurda her türlü fedakârlığı gösteren müminleri bekleyen şey muhteşem nimetlerle dolu cennetler ve ilâhî rahmet olacaktır. Ancak peygamberleri yalanlayan ve tevhitten sapıp şirk koşan sizin gibi müşrikler cehennem ateşine atılacak ve kaynar sular içeceklerdir.

95-96. Evet, işte asla inkâr edemeyeceğiniz, alaya alamayacağınız hakikatin ta kendisidir bu! O halde artık şirkten ve elçimizi inkâr etmekten vazgeçiniz ve yalnızca sonsuz kudret ve nimet sahibi rabbinize kulluk edin![24]

---

19 "كِتَابٍ مَكْنُونٍ" ifadesini müfessirlerin çoğunluğu; müşriklerin iddialarına karşı, Kur'an'ın nüzûl öncesi cin ve şeytan tasallutundan korunması şeklinde açıklamaktadır. Ne var ki Kur'an'da, vahyin nüzûl öncesi korunmuşluğu üzerinde durulduğu gibi, müşriklerin nüzûl sonrası O'na karşı takındıkları tavır üzerinde de durulmaktadır. Kanaatimizce burada, müşriklerin hem Kur'an'ın nüzûl öncesiyle ilgili iddialarına hem de nüzûl sonrası tavırlarına cevap verilmektedir. *Doğrusunu Allah bilir.* (geniş bilgi için bk. Hasan Elik, *Kur'ân'ın Korunmuşluğu Üzerine*, s. 31 vd.).

20 Ferrâ ve Râgıb el-İsfahânî; "الْمُطَهَّرُونَ" ifadesini böyle yorumlarken, bazı müfessirler bu ifadeyle mushafa abdestli dokunmanın gerekliliğinin kastedildiğini söylemektedir. Bu hususta Râzî'nin değerlendirmeleri oldukça dikkate değerdir. Bir grup müfessir ise bu ifadeyle meleklerin kastedildiği görüşündedir (bk. Taberî; Râzî). Bizim tercihimiz, metinde de yansıttığımız üzere Ferrâ ve Râgıb el-İsfahânî'nin görüşüdür.

21 Buradaki rızık kelimesi, Sa'lebî'nin ifade ettiği gibi Kur'an'a işaret eder (bk. İbnü'l-Cevzî).

22 Taberî.

23 Zemahşerî.

24 Tesbih konusuna 74. âyetin dipnotunda değinilmişti.

ELLİ YEDİNCİ SÛRE

HADÎD

İlâhî rahmetin tecellisi : Hz. Muhammed ve Kur'an.

Mekke veya Medine'de vahyedildiği konusunda ihtilâf vardır. İbn Âşûr Mekkî-Medenî ihtilâfının en yoğun olduğu sûrenin bu olduğunu kaydederken Câbirî, ilgili rivayetlerin hepsinin birer tahmin olduğunu, sûrenin tamamının Medenî olduğunu savunur. Biz söz konusu rivayetlerin salt birer tahmin olduğu şeklindeki bu yaklaşımı abartılı bulmakla beraber, Medenî olduğu görüşünü daha mâkul buluyoruz. Nitekim rivayetlerin çoğunluğu da bu istikamettedir.

Yirmi dokuz âyetten oluşan sûreyi muhtevasına göre aşağıdaki gibi tasnif etmek mümkündür.

27. Cüz
57. Sûre
Hadîd 1-3

سَبَّحَ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِۚ وَهُوَ الْعَز۪يزُ الْحَك۪يمُ ﴿١﴾ لَهُ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِۚ يُحْي۪ وَيُم۪يتُۚ
وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَد۪يرٌ ﴿٢﴾
هُوَ الْاَوَّلُ وَالْاٰخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُۚ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَل۪يمٌ ﴿٣﴾

TEVHİDİN GEREKÇESİ :
KÂİNATTAKİ MUTLAK İLÂHÎ HÜKÜMRANLIK

1-3. Allah, kâinattaki bütün varlıkların yaratıcısı ve mutlak hâkimidir. Her şey O'nun mutlak hükümranlığı altındadır.[1] O'nun varlığı her şeyden öncedir ve bütün canlılara hayat veren O'dur.[2] Kulluk edilmeye lâyık yegâne kudret de O'dur.[3] Her şeyden sonra bâki kalacak, herkesin canını alacak olan da O'dur. Kudret ve ilmi sonsuzdur.[4] Her şeyi mükemmel şekilde yaratıp hikmetle idare etmektedir. Bütün bunlara rağmen kendisine ortak koşanları, elçisine iman etmeyenleri ve onun bildirdiği emirlere muhalefet edenleri gerekli şekilde cezalandırma kudretine de sahiptir.[5]

---

1 "Tesbih" kavramı için Vâkıa sûresinin 74. âyetindeki dipnota bakınız.
2 "Yuhyî" (hayat verir) fiili ile "evvel" sıfatı benzer anlam ifade ederler.
3 İlâhî hükümranlığın anlatıldığı ifadelerin muktezası budur. Yani insan, kendi varlığının dahi ilâhî bir lutuf olduğunu farketmeli ve sadece Allah'a kulluk etmelidir.
4 Zâhir ve bâtın kelimeleri bu anlamdadır (bk. Kurtubî).
5 Birinci âyetteki "azîz" ismi bu anlamdadır. Taberî de benzer bir yorum yapmıştır.

هُوَ الَّذ۪ي خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ ف۪ي سِتَّةِ اَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوٰى عَلَى الْعَرْشِۜ يَعْلَمُ مَا يَلِجُ فِي الْاَرْضِ وَمَا يَخْرُجُ
مِنْهَا وَمَا يَنْزِلُ مِنَ السَّمَٓاءِ وَمَا يَعْرُجُ ف۪يهَاۜ وَهُوَ مَعَكُمْ اَيْنَ مَا كُنْتُمْۜ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَص۪يرٌ ﴿٤﴾ لَهُ مُلْكُ
السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِۜ وَاِلَى اللّٰهِ تُرْجَعُ الْاُمُورُ ﴿٥﴾ يُولِجُ الَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَيُولِجُ النَّهَارَ فِي الَّيْلِۜ وَهُوَ عَل۪يمٌ
بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٦﴾ اٰمِنُوا بِاللّٰهِ وَرَسُولِه۪ وَاَنْفِقُوا مِمَّا جَعَلَكُمْ مُسْتَخْلَف۪ينَ ف۪يهِۜ فَالَّذ۪ينَ اٰمَنُوا مِنْكُمْ وَاَنْفَقُوا
لَهُمْ اَجْرٌ كَب۪يرٌ ﴿٧﴾ وَمَا لَكُمْ لَا تُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِۚ وَالرَّسُولُ يَدْعُوكُمْ لِتُؤْمِنُوا بِرَبِّكُمْ وَقَدْ اَخَذَ م۪يثَاقَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ
مُؤْمِن۪ينَ ﴿٨﴾ هُوَ الَّذ۪ي يُنَزِّلُ عَلٰى عَبْدِه۪ٓ اٰيَاتٍ بَيِّنَاتٍ لِيُخْرِجَكُمْ مِنَ الظُّلُمَاتِ اِلَى النُّورِۜ وَاِنَّ اللّٰهَ بِكُمْ
لَرَؤُ۫فٌ رَح۪يمٌ ﴿٩﴾ وَمَا لَكُمْ اَلَّا تُنْفِقُوا ف۪ي سَب۪يلِ اللّٰهِ وَلِلّٰهِ م۪يرَاثُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِۜ لَا يَسْتَو۪ي مِنْكُمْ مَنْ
اَنْفَقَ مِنْ قَبْلِ الْفَتْحِ وَقَاتَلَۜ اُو۬لٰٓئِكَ اَعْظَمُ دَرَجَةً مِنَ الَّذ۪ينَ اَنْفَقُوا مِنْ بَعْدُ وَقَاتَلُواۜ وَكُلًّا وَعَدَ اللّٰهُ الْحُسْنٰىۜ
وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَب۪يرٌ ﴿١٠﴾ مَنْ ذَا الَّذ۪ي يُقْرِضُ اللّٰهَ قَرْضًا حَسَنًا فَيُضَاعِفَهُ لَهُ وَلَهُٓ اَجْرٌ كَر۪يمٌ ﴿١١﴾

27. Cuz
57. Sûre
Hadîd 4-11

4. Yaşamınız için yeryüzünü; dağları, ırmakları, bitkileri yaratan, gök-yüzünü inşa ederek dünyayı mükemmel hale getiren[6] ve istifadenize sunan Allah'tır. O, yağan yağmurla yetişen bitkilerden, sizin gizli ve açık bütün davranışlarınıza kadar her şeyden haberdardır.[7] Nerede olursanız olun, ne yaparsanız yapın, Allah yaptıklarınızı görmektedir ve hesap gününde gerekli karşılığı verecektir.[8]

5-6. Kâinattaki bütün varlıkları O yaratmıştır. Gece ve gündüzün kâh uzayıp kâh kısaldığı şu muazzam kâinat düzeni O'nun eseridir. Her şey nihayetinde O'na dönecek, herkes O'na hesap verecektir. O, sizin gizli ve açık her halinizi bilmektedir.

SAVAŞ HAZIRLIĞI İÇİN MADDÎ YARDIM YAPMAYAN MÜNAFIKLARA MESAJLAR

7. Ey elçimize iman ettiğini söyleyen Medineli münafıklar![9] Tevhide ve Muhammed'in peygamberliğine gönülden iman edin. Onun tâlimatı doğrultusunda düşmanla savaş hazırlığı yapmak için,[10] Allah'ın sizlere bahşettiği malvarlığınızdan harcama yapın.[11] Eğer bu ilâhî emre uyar ve gerçekten iman

6 Âyetteki "سِتَّةِ أَيَّامٍ" ifadesiyle ilgili bilgi için bk. Secde 32/4.

7 Kurtubî. 8 Taberî.

9 Burada hitap münafıklara yönelik olmalıdır. Nitekim 12, 13 ve 14. âyetlerde bu durum sarahaten ifade ediliyor. Mâtürîdî de bu ifade ile münafıkların kastedilmiş olabileceğini beyan etmektedir.

10 Câbirî. 11 bk. Taberî.

edip elçimizin emri gereği malî yardım yaparsanız bunun karşılığında âhirette büyük bir ödül sizin olacaktır.

8-11. Kaldı ki elçimiz Muhammed, tevhidi apaçık ortaya koyan ilâhî vahiyle sizleri şirk karanlığından kurtarıp tevhidin aydınlığına ulaştırmak istemekte ve sizleri buna çağırmaktadır. Bu durum sizler için ilâhî bir lutuf ve rahmettir, o halde niçin elçimize iman edip onun emriyle malınızdan harcama yapmıyorsunuz? Vaktiyle elçimize iman ettiğinizi söyleyip onu her koşulda koruyacağınıza dair söz vermemiş miydiniz?[12] Sahip olduğunuz her şeyin Allah tarafından verildiğini[13] ve Allah'ın kâinatta bulunan her şeye hâkim olduğunu, bu dünyada sonsuza kadar kalamayacağınızı[14] ve ilâhî emirlere uyup uymadığınız hususunda hesaba çekileceğinizi bilmiyor musunuz? Öyleyse nasıl olur da elçimizin malî yardım çağrısına icabet etmezsiniz? Biliniz ki tevhit inancı müşriklere karşı muzaffer olmadan önce[15] elçimizin çağrısına uyup iman eden ve mallarından harcama yapan fedakâr müminlerle, zaferden sonra bu çağrıya icabet edenler bir tutulacak değildir. Evet, neticede elçimize iman edip onun emri doğrultusunda mallarından harcama yapanlar Allah tarafından güzel bir şekilde ödüllendirilecektir, ancak bu zor zamanda müminlerin yanında yer alıp elçimizin tâlimatlarına uyanların Allah katında dereceleri daha yüksek olacaktır. Allah bütün yaptıklarınızdan haberdardır. Eğer elçimizin emrine uyar ve düşmanla savaş için malî yardımda bulunursanız Allah bunun ödülünü sizlere katbekat verecek, sizi cennet ile ödüllendirecektir.

27. Cuz
57. Sûre
Hadîd 4-11

12 Âyette geçen "mîsâk" kelimesini bazı müfessirler, yaratılıştan önce insandan alınan söz olarak yorumlarken Zemahşerî gibi bazı müfessirler de insana verilen akıl ve tevhit inancını açıklayan deliller olarak yorumlamışlardır. Ancak burada Medineliler'in daha önce (Akabe biatında) Hz. Peygamber'i koruyacaklarına dair verdikleri sözün ya da hicretten hemen sonra Hz. Peygamber ve diğer din mensupları arasında yapılan anlaşmanın (vesika) kastedilmiş olması daha muhtemel gibi görünmektedir. Nitekim bu anlaşmaya göre, Medine'de bulunan müslim-gayrimüslim herkes, dışarıdan bir saldırı durumunda Hz. Peygamber'le birlikte hareket edecek ve Medine'yi koruyacaktı (Câbirî). Âlûsî'nin; Ahmed b. Hanbel'in, Ubâde b. Sâmit'ten; Resûlullah'a itaat edeceklerine, iyi günde kötü günde onun yanında olacaklarına, gerektiğinde malî infaktan, emir bi'l-ma'rûf nehiy ani'l-münkerden kaçınmayacaklarına dair Resûlullah'a söz verdikleri" anlamındaki hadisi bu âyetin tefsirinde zikretmesi de ifade ettiğimiz anlamı kuvvetlendirmektedir. *Doğrusunu Allah bilir.*

13 Zemahşerî.

14 Kurtubî.

15 Âyette geçen "fetih" kelimesi genellikle Mekke'nin fethi ya da Hudeybiye Antlaşması olarak yorumlanmıştır. Ancak bu sûrenin bu kadar geç dönemde vahyedildiğini gösteren bir delil bulunmaması gibi, münafıklara yönelik mesajlarının henüz Tevbe sûresindeki kadar sert olmayışı, içerisinde

يَوْمَ تَرَى الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ يَسْعٰى نُورُهُمْ بَيْنَ اَيْدِيهِمْ وَبِاَيْمَانِهِمْ بُشْرٰيكُمُ الْيَوْمَ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ
تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا ذٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿١٢﴾ يَوْمَ يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ وَالْمُنَافِقَاتُ لِلَّذِينَ اٰمَنُوا
انْظُرُونَا نَقْتَبِسْ مِنْ نُورِكُمْ قِيلَ ارْجِعُوا وَرَاءَكُمْ فَالْتَمِسُوا نُورًا فَضُرِبَ بَيْنَهُمْ بِسُورٍ لَهُ بَابٌ بَاطِنُهُ فِيهِ
الرَّحْمَةُ وَظَاهِرُهُ مِنْ قِبَلِهِ الْعَذَابُ ﴿١٣﴾ يُنَادُونَهُمْ اَلَمْ نَكُنْ مَعَكُمْ قَالُوا بَلٰى وَلٰكِنَّكُمْ فَتَنْتُمْ اَنْفُسَكُمْ
وَتَرَبَّصْتُمْ وَارْتَبْتُمْ وَغَرَّتْكُمُ الْاَمَانِيُّ حَتّٰى جَاءَ اَمْرُ اللّٰهِ وَغَرَّكُمْ بِاللّٰهِ الْغَرُورُ ﴿١٤﴾ فَالْيَوْمَ لَا يُؤْخَذُ مِنْكُمْ
فِدْيَةٌ وَلَا مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا مَاْوٰيكُمُ النَّارُ هِيَ مَوْلٰيكُمْ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿١٥﴾ اَلَمْ يَاْنِ لِلَّذِينَ اٰمَنُوا اَنْ تَخْشَعَ
قُلُوبُهُمْ لِذِكْرِ اللّٰهِ وَمَا نَزَلَ مِنَ الْحَقِّ وَلَا يَكُونُوا كَالَّذِينَ اُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلُ فَطَالَ عَلَيْهِمُ الْاَمَدُ فَقَسَتْ
قُلُوبُهُمْ وَكَثِيرٌ مِنْهُمْ فَاسِقُونَ ﴿١٦﴾

ÂHİRETTE MÜMİNLERİN ve MÜNAFIKLARIN DURUMLARI

12. Elçimize iman edip onun bildirdiği ilâhî emirlere uyan kadın ve erkek bütün müminler mahşer gününde bu iman ve amellerinin mükâfatını alacak,[16] bu sayede önleri aydınlık, gönülleri huzur dolu olarak cennete girme müjdesiyle karşılanacak ve içlerinde ırmakların çağıldadığı cennetlerde sonsuza kadar yaşayacaklardır. İşte kurtuluş budur.

13-15. Elçimize iman etmemiş, onun çağrısına rağmen mallarından infak etmemiş kadın ve erkek bütün münafıklar ise, o gün müminlerin iman ve amellerinin mükâfatı olarak aldıkları ödüle heveslenecekler ve "Bekleyin biz de size katılalım, sizin ödülünüzden nasiplenelim!" diyeceklerdir. Ancak görevli melekler onları engelleyecek ve "Dönün yerinize! Madem bu mükâfatı istiyordunuz, o zaman siz de müminler gibi peygambere iman edip ilâhî

Mekkî âyetlerin bulunduğunun söylenmesi gibi hususlar göz önüne alındığında, daha erken dönemde vahyedildiği anlaşılmaktadır. Burada fetihten maksat ise müminlerin genel anlamda ... mana karşı zaferi olmalıdır. Mesaj sanki "Müminlerin bu zor günlerinde iman edip yardım ed... ecri daha büyük olacaktır" şeklindedir. *Doğrusunu Allah bilir.*

16 Âyetteki "Nurları önlerinden ilerler" ifadesi, "Dünyadaki iman ve amelleri önlerini aydınlatır" ... mına gelir (bk. Kurtubî). Ayrıca Fahreddin er-Râzî'nin bu âyetle ilgili görüşleri de oldukça ...

17 Kurtubî.

emirlere itaat etseydiniz"[18] diyeceklerdir. Derken onlarla müminler arasına bir engel konacak ve müminler cennet tarafında yer alırlarken münafıklar cehennem tarafında kalacaklardır.[19] Bunun üzerine münafıklar müminlere bakıp, "Biz dünyada sizinle birlikte değil miydik?" diyecekler, fakat şu cevabı alacaklardır: "Evet, görünüşte öyleydiniz, fakat gerçek anlamda iman etmediniz, dünyevî menfaatler peşine düştünüz, şeytana aldandınız, dört gözle bizim mağlûp olmamızı beklediniz, ömrünüzün sonuna kadar[20] münafıklık yapıp[21] nihayet kendinizi böyle perişan bir duruma düşürdünüz. Bugün artık sizin gibi münafıkların da, açıktan açığa inkârcılık yapanların da kurtuluş ihtimalleri yoktur. Varacağınız yer cehennemdir! Gerçekten de bu çok kötü bir sondur."

27. Cüz
57. Sûre
Hadîd 12-16

MÜNAFIKLARA UYARILAR

16. Bütün bu kıyamet uyarılarından sonra münafıklık yapanlar[22] artık bu davranıştan vazgeçmek ve elçimize vahyedilen Kur'an'a bütün kalpleriyle iman etmek için daha neyi bekliyorlar? Bunlar derhal samimiyetle iman etmeli; vaktiyle kendilerine ilâhî emirleri bildiren peygamberlerin ardından kalpleri katılaşan ve bu emirlere karşı duyarsızlaşan İsrâiloğulları[23] gibi davranmamaları gerekir. Zira o İsrâiloğulları tevhitten uzaklaşmış ve ilâhî emirlerden çıkmış kimselerdir.

---

[18] Bu görüş Kurtubî tarafından nakledilmektedir.

[19] Bu ifadenin çevirisinde esas aldığımız yorum için bk. Mâtürîdî.

[20] Zemahşerî.

[21] Âyetteki fitne kelimesi münafıklık anlamındadır (bk. Taberî).

[22] Âyetin münafıklar hakkında mı yoksa müminler hakkında mı olduğu ihtilâflıdır. Bizim tercih ettiğimiz görüş Mukātil'in görüşüdür. Bu görüş Mâverdî ve Râzî tarafından aktarılmıştır. Tercih sebebimiz ise bağlamdır. Dikkat edileceği üzere bu âyetin öncesi de sonrası da tamamen münafıklara yönelik yoğun eleştiri ve ikazlarla doldur. Bu durumda âyetteki "iman edenler" kelimesinin "iman ettiğini söyleyenler" anlamına geldiğini söyleyen görüşü tercih etmek daha mâkul görünmektedir. *Doğrusunu Allah bilir.*

[23] Taberî.

اِعْلَمُٓوا اَنَّ اللّٰهَ يُحْيِ الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَاۜ قَدْ بَيَّنَّا لَكُمُ الْاٰيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿١٧﴾ اِنَّ الْمُصَّدِّق۪ينَ
وَالْمُصَّدِّقَاتِ وَاَقْرَضُوا اللّٰهَ قَرْضاً حَسَناً يُضَاعَفُ لَهُمْ وَلَهُمْ اَجْرٌ كَر۪يمٌ ﴿١٨﴾ وَالَّذ۪ينَ اٰمَنُوا بِاللّٰهِ وَرُسُلِه۪ٓ
اُو۬لٰٓئِكَ هُمُ الصِّدّ۪يقُونَۗ وَالشُّهَدَٓاءُ عِنْدَ رَبِّهِمْۜ لَهُمْ اَجْرُهُمْ وَنُورُهُمْۜ وَالَّذ۪ينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَٓا اُو۬لٰٓئِكَ
اَصْحَابُ الْجَح۪يمِ ﴿١٩﴾ اِعْلَمُٓوا اَنَّمَا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا لَعِبٌ وَلَهْوٌ وَز۪ينَةٌ وَتَفَاخُرٌ بَيْنَكُمْ وَتَكَاثُرٌ فِي الْاَمْوَالِ
وَالْاَوْلَادِۜ كَمَثَلِ غَيْثٍ اَعْجَبَ الْكُفَّارَ نَبَاتُهُ ثُمَّ يَه۪يجُ فَتَرٰيهُ مُصْفَرّاً ثُمَّ يَكُونُ حُطَاماًۜ وَفِي الْاٰخِرَةِ عَذَابٌ
شَد۪يدٌۙ وَمَغْفِرَةٌ مِنَ اللّٰهِ وَرِضْوَانٌۜ وَمَا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَٓا اِلَّا مَتَاعُ الْغُرُورِ ﴿٢٠﴾ سَابِقُٓوا اِلٰى مَغْفِرَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ
وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا كَعَرْضِ السَّمَٓاءِ وَالْاَرْضِۙ اُعِدَّتْ لِلَّذ۪ينَ اٰمَنُوا بِاللّٰهِ وَرُسُلِه۪ۜ ذٰلِكَ فَضْلُ اللّٰهِ يُؤْت۪يهِ مَنْ يَشَٓاءُۜ
وَاللّٰهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظ۪يمِ ﴿٢١﴾

17-18. Bu öğütlere uyar ve samimiyetle iman ederseniz, katılaşmış ve mânen ölü gibi olmuş olan kalpleriniz imanla hayat bulacaktır.[24] O halde aklınızı kullanın ve bu ilâhî öğütleri dikkate alın. Unutmayın ki bu öğütleri dikkate alıp samimiyetle peygambere iman eden ve onun tâlimatı doğrultusunda mallarından harcama yapmaktan çekinmeyip her türlü fedakârlığı yapan kadın ve erkek herkes,[25] bu davranışlarının ödüllerini Allah katında katbekat alacaktır.

19. Tevhide ve peygamberlere samimiyetle iman edenler[26] Allah katında gerçek sadakat sahibi tevhit öncüleridirler ve lâyık oldukları şekilde ödüllendirileceklerdir.[27] Tevhidi ve elçimize vahyettiğimiz Kur'an'ı inkâr edenler ise cehenneme atılacaklardır.

24 Âyette geçen "يُحْيِ الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا" (Allah ölümünden sonra toprağa hayat verir) ifadesinin bu an[illegible] geldiği rivayet edilmiştir (bk. Mâverdî, Zemahşerî, Râzî).

25 Mâverdî'nin bu âyetin tefsirinde zikrettiği iki görüş de bizim çevirimize imkân vermektedir.

26 Taberî.

27 Tefsirinde bazı gramer tartışmalarının yapıldığı, "sıddîk" ve "şehit" kelimelerinin anlamları[illegible] lâfların olduğu bu âyete yaptığımız çeviri için bk. Râzî.

20. Biliniz ki sizin gibi inkârcıların yaşadığı hayat;[28] ilâhî emirlerin rehberliğinde yaşanmadığı için[29] bir tür oyun, eğlence, süs, gösteriş, büyüklük taslamak, servet biriktirmek ve soy sop hırsından ibarettir. Bütün bunlar tıpkı yağmurla yeşeren ve siz nankör müşrikleri[30] sevindiren bitkilerin bir süre sonra sararıp solması ve kuru saman haline gelmesi gibi fânidir. Oysa âhiret hayatı sonsuzdur. Orada sizi, ilâhî emirlere uyup uymadığınıza bağlı olarak bekleyen karşılık ya ağır bir azaba uğramak ya da ilâhî mağfirete ve rızaya nâil olup cennete girmektir.

21. O halde bu durumdan ders alın ve rabbinizin mağfiretine nâil olmak, tevhide[31] ve peygamberlere iman edenler için hazırlanmış muazzam cennet bahçelerine sahip olmak için gerekli olan şeyi yapın, yani bir an önce tevhide ve Allah'ın peygamberine samimiyetle iman edin, ilâhî emirlere uygun olarak yaşayın. Eğer bunu yaparsanız, Allah'ın bahşedeceği büyük mükâfata nâil olursunuz. Zira Allah gerçek müminlere karşı çok lutufkârdır.

---

28. İbnü'l-Cevzî.

29. Burada "küre" anlamında "dünya"ya yönelik bir eleştiri söz konusu değildir. Zira Kur'an, birçok yerde kâinatın Allah tarafından yaratılmış bir şaheser olduğunu ifade eder. Binaenaleyh zemmedilen şey, dünyanın kendisi değil "dünya hayatı"dır. Ancak Râzî'nin de işaret ettiği üzere, dünya hayatı ifadesi genel olmayıp, ilâhî emirlere muhalefet eden inkârcıların hayatıdır.

30. Buradaki "küffâr" kelimesi genelde "çiftçi" olarak anlaşılmıştır. Biz Zemahşerî'nin görüşünü esas aldık.

31. Mukâtil.

27. Cuz
57 Süre
Hadid 22-25

مَٓا اَصَابَ مِنْ مُصٖيبَةٍ فِى الْاَرْضِ وَلَا فٖٓى اَنْفُسِكُمْ اِلَّا فٖى كِتَابٍ مِنْ قَبْلِ اَنْ نَبْرَاَهَا اِنَّ ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ
يَسٖيرٌ ﴿٢٢﴾ لِكَيْلَا تَاْسَوْا عَلٰى مَا فَاتَكُمْ وَلَا تَفْرَحُوا بِمَٓا اٰتٰيكُمْ وَاللّٰهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ ﴿٢٣﴾
اَلَّذٖينَ يَبْخَلُونَ وَيَاْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبُخْلِ وَمَنْ يَتَوَلَّ فَاِنَّ اللّٰهَ هُوَ الْغَنِىُّ الْحَمٖيدُ ﴿٢٤﴾ لَقَدْ اَرْسَلْنَا رُسُلَنَا
بِالْبَيِّنَاتِ وَاَنْزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَالْمٖيزَانَ لِيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ وَاَنْزَلْنَا الْحَدٖيدَ فٖيهِ بَاْسٌ شَدٖيدٌ وَمَنَافِعُ
لِلنَّاسِ وَلِيَعْلَمَ اللّٰهُ مَنْ يَنْصُرُهُ وَرُسُلَهُ بِالْغَيْبِ اِنَّ اللّٰهَ قَوِىٌّ عَزٖيزٌ ﴿٢٥﴾

22-24. Dünya hayatında başınıza çeşitli musibetlerin geldiğini; hastalık, kuraklık vb. birçok âfete mâruz kaldığınızı biliyoruz. Hatta bütün bunlar ezelden beri Allah'ın sonsuz ilminde mevcuttur.[32] Bu, Allah için hiç de zor değildir. O halde elinizde olmayan kayıplardan ötürü eyvah etmeyin! Kendi

32 Bu ifadeler dikkatlice düşünülmediğinde yanlış anlaşılmaya müsaittir. Öncelikle ifade edelim ki burada konu, Hz. Peygamber'in emriyle düşmana karşı cihat hazırlıkları yapılırken malî yardımda bulunmayan münafıkların eleştirisidir. Âyette onlara, başlarına gelen musibetleri bahane etmemeleri, ellerindeki mal varlığının gelip geçici olduğunu bilmeleri ve şımarmamaları tembih ediliyor. Nitekim devamında gelen iki âyette bu durum ifade edilmektedir. Bu mülâhazalar göz önünde tutulmadan bu âyetin yorumlanması, her şeyin Allah tarafından belirlendiği ve insanın bu dünyada sadece kendisine biçilen rolü oynadığı şeklinde yanlış bir kanaate yol açabilir. Nitekim Fahreddin er-Râzî bu âyetin tefsirinde, aklı başında herkesin "Cebriyeci" olmak durumunda olduğunu ima ederken Kurtubî bazı fazilet sahibi âlimlerin bu âyetten dolayı hastalıklarına bile şifa bulmaya çalışmadıklarını, her şeyi kendi haline bıraktıklarını ifade eder. Doğrusu eğer bu görüş haklı ise yani olacak her şey Allah tarafından belirlenip yazılmışsa, o zaman bizzat bu sûrede insanlara çeşitli emirler verilmesi, onlardan iman etmelerinin ve mallarını infak etmelerinin istenmesi ne anlama gelmektedir? Kimin nerede ve ne zaman iman edeceği, kimin hangi malî yardımı ne kadar ve ne zaman yapacağı önceden belirlenmişse ve insanların bu belirlenmişliklerin dışına çıkması mümkün değilse, o zaman bütün bu ilâhî emirlerin ve nehiylerin anlamı nedir? Bu noktada Eş'arî mezhebinin "kesb" görüşünün konuyu aydınlatmaktan çok karmaşıklaştırdığı ve "ertelediği" kanaatindeyiz. Evet, elbette ki Allah'tan başka yaratıcı yoktur ve Mûtezile âlimlerinin "Kul kendi fiilinin yaratıcısıdır" şeklindeki ifadelerinde bir dikkatsizlik söz konusudur; fakat bir fiilin yaratılması demek, onun yapılması ve yerine getirilmesi demek değil midir? Şu halde Mûtezile'nin ifade ettiği görüşü "Kul kendi fiilinin yaratıcısıdır" şeklinde değil de "Kul kendi fiilinin fâilidir, kendi eyleminin öznesi ve sorumlusudur" şeklinde ifade ettiğimizde, Eş'arîler'i kesb teorisine götüren yaratma tartışmasına gerek kalmayacaktır. Diğer taraftan ilgili âyetin devamında gelen "Kayıplarınıza üzülmeyesiniz ve kazançlarınıza

başarınız olmayan kazançlardan dolayı da şımarmayın. Sakın elçimizin emri gereğince malınızdan infak etmekten geri durmayın. Unutmayın ki Allah bu tür durumlarda cimri davrananları, kendileri gibi başkalarının da ilâhî emre uyup malî yardımda bulunmasını engellemeye çalışan münafıkları sevmez. Kaldı ki Allah onların mallarına muhtaç olduğu için kendilerinden maddî yardım istiyor değildir. Eğer bu ilâhî emirlere uyarlarsa kendileri kazançlı çıkacaklardır, zira Allah, kulluk ve itaate lâyık yegâne kudrettir.

TARİH BOYUNCA GÖNDERİLEN PEYGAMBERLER
ve İSRÂİLOĞULLARI'NIN TUTUMU

25. Elçimiz Muhammed'den önce de nice peygamberler gönderdik, onların peygamber olduklarını gösteren çeşitli deliller ortaya koyduk ve insanlara tevhidi anlatsınlar, aralarında adaleti sağlasınlar diye onlara ilâhî mesajları vahyettik. Ancak birçok kimse peygamberleri yalanlayıp onlara düşmanlık etti. Biz de peygamberlere ve müminlere, düşmanları karşısında kılıç kuşanıp savaşmayı emrettik[33] ki tevhide ve elçilerimize sadakatle iman eden ve destek veren müminler açıkça bilinsin![34] Sonsuz kudret sahibi Allah, tevhide ve müminlere baskı yapan zalim inkârcıları elbette cezasız bırakacak değildir.

---

sevinmeyesiniz diye!" şeklindeki ifade, burada Allah tarafından belirlenmiş olan şeylerin aslında insanın sevinmesine ve üzülmesine sebep olmayacak olan şeyler yani kendi elinde olmayan şeyler olduğu anlamına gelir (bk. Derveze). Nitekim müfessirler bunları çoğunlukla yağmur, verimlilik, evlâtların ölmesi vb. musibetler olarak değerlendirmişlerdir. Netice olarak kanaatimizce insanın sorumluluğunu yok sayan, her şeyin belirlenmiş olduğunu düşünen katı kadercilik ile Allah'ın kudretinin veya ilminin eksikliğini ima eden karşı aşırı görüşün arasında bir orta yol bulmak gerekmektedir. *Doğrusunu Allah bilir.*

[33] "وَأَنْزَلْنَا الْحَدِيدَ" ifadesi "Demiri yarattık" anlamına gelir (bk. Mâtürîdî, Zemahşerî). Böyle bir bağlamda demirin yaratılmasından söz edilmesi ise, tarih boyunca peygamberlere gerektiğinde savaş emri verildiğini ifade eder. Zemahşerî'nin aktardığı bir görüş de bu anlayışı teyit etmektedir. Kaldı ki âyetin devamı da bunu göstermektedir.

[34] Bu cümlenin çevirisi, lafzî çeviri mantığının ne kadar yanlış olduğunu ifade eden örneklerdendir. Zira ifadenin lafzî çevirisi şöyle olabilir: "Allah, kendisine ve peygamberlerine gayben kimin yardım ettiğini bilsin diye!" Burada hem Allah'ın bunu önceden bilmiyor olduğu anlamı çıkmakta, hem de "Allah'a yardım etmek" gibi ilginç bir anlam belirmektedir.

وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا نُوحًا وَاِبْرٰهِيمَ وَجَعَلْنَا فِى ذُرِّيَّتِهِمَا النُّبُوَّةَ وَالْكِتَابَ فَمِنْهُمْ مُهْتَدٍ وَكَثِيرٌ مِنْهُمْ فَاسِقُونَ ﴿٢٦﴾
ثُمَّ قَفَّيْنَا عَلٰٓى اٰثَارِهِمْ بِرُسُلِنَا وَقَفَّيْنَا بِعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ وَاٰتَيْنَاهُ الْاِنْجِيلَ وَجَعَلْنَا فِى قُلُوبِ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ
رَأْفَةً وَرَحْمَةً وَرَهْبَانِيَّةً ابْتَدَعُوهَا مَا كَتَبْنَاهَا عَلَيْهِمْ اِلَّا ابْتِغَٓاءَ رِضْوَانِ اللّٰهِ فَمَا رَعَوْهَا حَقَّ رِعَايَتِهَا فَاٰتَيْنَا
الَّذِينَ اٰمَنُوا مِنْهُمْ اَجْرَهُمْ وَكَثِيرٌ مِنْهُمْ فَاسِقُونَ ﴿٢٧﴾ يَٓا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ وَاٰمِنُوا بِرَسُولِهِ يُؤْتِكُمْ
كِفْلَيْنِ مِنْ رَحْمَتِهِ وَيَجْعَلْ لَكُمْ نُورًا تَمْشُونَ بِهِ وَيَغْفِرْ لَكُمْ وَاللّٰهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٢٨﴾ لِئَلَّا يَعْلَمَ اَهْلُ الْكِتَابِ
اَلَّا يَقْدِرُونَ عَلٰى شَيْءٍ مِنْ فَضْلِ اللّٰهِ وَاَنَّ الْفَضْلَ بِيَدِ اللّٰهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَٓاءُ وَاللّٰهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ ﴿٢٩﴾

27. Cüz
57. Sûre
Hadîd 26-29

26-27. Benzer şekilde Nûh, İbrâhim ve onların soylarından Hûd, Sâlih, İsmâil, İshak[35] gibi peygamberleri toplumlarına elçi olarak gönderdik ve ilâhî mesajlar vahyettik. Ancak o soydan gelenlerin bir kısmı bu peygamberlerin anlattıkları tevhit mesajına bağlı kalırken diğerleri bu yoldan çıkmış ve ilâhî emirlere isyan etmişlerdi. Bunun üzerine onlara yine Mûsâ, İlyâs, Dâvud, Süleyman ve Yûnus gibi[36] nice peygamberler gönderdik ve neticede Meryem oğlu İsâ'yı gönderip kendisine İncil'i vahyettik. Ona iman edenlerin kalplerini sevgi ve merhametle doldurmuştuk. Daha sonraları bu inancı sürdürenler, herhangi bir ilâhî emre dayanmaksızın, sırf Allah rızasına nâil olabilmek için dünya hayatından uzaklaşmak şeklinde ruhbanlık denen bir gelenek icat ettiler, fakat içlerinden bazıları bunu dünyevî kazanç sağlamak, makam ve mevki elde et-

35 Bunların ikisi Nûh soyundan ikisi İbrâhim soyundan gelen peygamberlere örnek olarak çeviride zikredilmiştir.

36 Kurtubî.

mek gibi amaçlara alet etmeye başladı.[37] Neticede tevhide ve peygamberlerin bildirdiği ilâhî mesajlara samimiyetle iman edenlere ödüllerini elbette verdik. Ancak elçimiz Muhammed'i tanıdıkları halde ona iman etmeyen İsrâiloğulları gibi geçmişte birçokları bu tevhitten uzaklaşmıştı.[38]

28. Ey geçmişteki peygamberlere inanan Ehl-i kitap![39] Elçimiz Muhammed'e iman ediniz ve onun bildirdiği ilâhî emirlere uygun yaşayınız ki Allah da bu davranışınızın karşılığında sizi merhametinden bolca nasiplendirsin! Âhirette mükâfatınızı katbekat versin ve sizlere mağfiretiyle muamele etsin! Eğer böyle yaparsanız Allah sizler için çok bağışlayıcı ve merhametli olacaktır.

29. İşte elçimiz Muhammed'e iman edenlere vereceğimiz bu muazzam müjdeyi böyle açıklıyoruz ki kendilerini diğer insanlardan üstün gören ve elçimiz sırf kendi soylarından olmadığı için onu inkâr eden İsrâiloğulları, peygamberliğin ve ilâhî dinin kendi tekellerinde olmadığını, Allah'ın dilediğini peygamber seçeceğini, Muhammed'i de peygamber olarak gönderdiğini ve ona inananları cennetle ödüllendireceğini, inanmayanları ise cehennemle cezalandıracağını iyice bilsinler![40]

[37] Kurtubî.

[38] bk. Kurtubî.

[39] Taberî.

[40] Bu âyet, çeşitli âlimler tarafından "müşkil" olarak görülmüşse de, Taberî ve Râzî'nin gâyet yerinde izahları ortada herhangi bir müşkil olmadığını göstermektedir. Çevirimizde çoğunlukla Taberî'ye dayanmakla birlikte, özellikle İsrâiloğulları'nın iddialarını vurgulama noktasında Râzî'nin net ifadelerinden de istifade ettik.

ELLİ SEKİZİNCİ SÛRE

MÜCADELE

28. Cüz
58. Sûre
Mücadele

Kocası tarafından mağdur edilen bir kadının hak arayışı.

Medine döneminde, Hucurât sûresinden sonra vahyedilmiştir. Kocasının, Câhiliye geleneğindeki zıhâr âdetini uygulaması sebebiyle mağdur olan bir kadının şikâyetinden bahseden ilk âyetler hariç, sûrenin neredeyse tamamı münafıklara yapılan uyarılar ve müminlerin de onlar gibi olmaması yönündeki tembihlerden oluşmaktadır.

Yirmi iki âyetten oluşan sûreyi muhtevasına göre aşağıdaki gibi tasnif etmek mümkündür.

قَدْ سَمِعَ اللّٰهُ قَوْلَ الَّت۪ي تُجَادِلُكَ ف۪ي زَوْجِهَا وَتَشْتَك۪ٓي اِلَى اللّٰهِ وَاللّٰهُ يَسْمَعُ تَحَاوُرَكُمَاۜ اِنَّ اللّٰهَ سَم۪يعٌ بَص۪يرٌ
﴿١﴾ اَلَّذ۪ينَ يُظَاهِرُونَ مِنْكُمْ مِنْ نِسَٓائِهِمْ مَا هُنَّ اُمَّهَاتِهِمْۜ اِنْ اُمَّهَاتُهُمْ اِلَّا الّٰٓـئ۪ي وَلَدْنَهُمْۜ وَاِنَّهُمْ لَيَقُولُونَ مُنْكَراً
مِنَ الْقَوْلِ وَزُوراًۜ وَاِنَّ اللّٰهَ لَعَفُوٌّ غَفُورٌ ﴿٢﴾

KOCASI TARAFINDAN MAĞDUR EDİLMİŞ BİR KADININ HAK ARAYIŞI

1. Ey elçimiz Muhammed! Kocasının kendisine Câhiliye âdeti olan zıhâr uygulamasını[1] revâ görmesi sebebiyle mağdur olduğu için senden çözüm isteyip şikâyetini arzeden kadının feryadı elbette Allah tarafından işitilmiştir. Zira O, her şeyi işitir ve görür.

2. Eşlerine bu haksız zıhâr uygulamasını revâ görenlerin söyledikleri, "Sen artık benim annem gibisin!" sözü anlamsızdır, zira insanın annesi, kendisini dünyaya getiren kişidir ve bu sözü söylemekle kimsenin eşi, annesi olmaz. Ama bu çirkin sözü söyleyen ve eşlerine böylesine haksız bir muameleyi revâ görenlerin davranışları çok yanlıştır. Müminler bu tür davranışları sürdürmeyip buna derhal son vermelidir. Eğer ilâhî emre uyup bu davranışlarına son verirlerse Allah kendileri için affedici ve bağışlayıcı davranacaktır.

[1] Câhiliye müşriklerinin zıhâr âdetleri, erkeğin hanımına "Artık sen benim annem gibisin!" sözünü söyleyerek bir daha yaklaşmayacağını bildirmesi idi. Bu durumda kadın kocasından boşanmış olmadığı gibi, bir eş olarak sahip olduğu zaten kısıtlı haklardan da mahrum kalıyordu. Üstelik bu uygulayamaya genellikle yaşı ilerlemiş kadınlar mâruz kalıyorlar, bir anlamda yıllarca emek verip aile yuvası kurduktan sonra kocaları tarafından nankörce dışlanıyorlardı.

وَالَّذِينَ يُظَاهِرُونَ مِنْ نِسَائِهِمْ ثُمَّ يَعُودُونَ لِمَا قَالُوا فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مِنْ قَبْلِ اَنْ يَتَمَاسَّاۜ ذٰلِكُمْ تُوعَظُونَ بِهٖۜ
وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿٣﴾ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ مِنْ قَبْلِ اَنْ يَتَمَاسَّاۚ فَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ
فَاِطْعَامُ سِتِّينَ مِسْكِينًاۜ ذٰلِكَ لِتُؤْمِنُوا بِاللّٰهِ وَرَسُولِهٖۜ وَتِلْكَ حُدُودُ اللّٰهِۜ وَلِلْكَافِرِينَ عَذَابٌ اَلِيمٌ ﴿٤﴾ اِنَّ
الَّذِينَ يُحَادُّونَ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ كُبِتُوا كَمَا كُبِتَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَقَدْ اَنْزَلْنَا اٰيَاتٍ بَيِّنَاتٍۜ وَلِلْكَافِرِينَ عَذَابٌ
مُهِينٌۚ ﴿٥﴾

28. Cüz
58. Sûre
Mücadele 3-5

3. Câhiliye döneminden kalma bu çirkin alışkanlığı hâlâ sürdüren ve eşlerine bu haksızlığı yapmaya kalkışanlar[2] bu davranışlarından dolayı derhal tövbe etmeli ve ceza olarak da bir köleyi âzat etmelidirler. Ancak ondan sonra eşlerine yaklaşabilirler. Bu, bir daha böyle çirkin bir şeye yönelmemeniz için, siz iman edenlere Allah'ın yüklediği bir yükümlülüktür.[3] Allah bütün yaptıklarınızdan haberdardır.

4. Bu çirkin davranışa kalkışan ve ceza olarak bir köle âzat etme imkânına sahip olmayanlar, iki ay peş peşe oruç tutmalıdır. Ancak bundan sonra eşlerine yaklaşabilirler. Eğer bu orucu tutacak güce sahip değillerse, o zaman altmış fakiri doyurmalıdırlar. İşte bunlar, tevhide ve elçimiz Muhammed'e iman eden sizler için Allah tarafından belirlenmiş sınırlardır. Bu ilâhî hükümleri Allah'ın hükmü olarak kabul etmeyenler için ise acı bir azap vardır.[4]

Hz. PEYGAMBER'E MUHALEFET EDENLERE UYARI

5. Elçimiz Muhammed'in Allah'ın peygamberi olduğunu kabul etmeyen ve ona muhalefet eden müşrikler ve münafıklar,[5] geçmişte benzer davranışta bulunanlar gibi zelil ve perişan olacak, tevhit ehli müminler karşısında yenilecklerdir.[6] İşte bu şekilde onları açıkça uyarıyoruz, eğer vazgeçmezlerse âhirette kendilerini çok ağır bir azap beklemektedir.

2 Bu görüş Süfyân es-Sevrî tarafından savunulmuş (bk. Râzî) İbn Kuteybe ve Zemahşerî tarafından desteklenmiştir (bk. İbn Kuteybe, Garîbü'l-Kur'ân, s. 456-457). Buna karşılık fıkıh âlimlerinin ekserisi farklı bir görüş ortaya koymaktadırlar. Onlar burada daha çok "ثُمَّ يَعُودُونَ لِمَا قَالُوا" (söylediklerine geri dönenler) ifadesi üzerinden tartışmayı yürütmekte ve zıhâr yapan kişinin sonra bu sözünden vazgeçmesi halinde mi, sözünde durmayıp eşine yaklaşması halinde mi, yoksa aynı sözü tekrarlaması halinde mi söz konusu cezayı alacağı hususunda ihtilâf etmektedirler. İlgili tartışmalar Kurtubî ve Râzî tefsirlerinde özetlenmiştir. Bizim burada özellikle dikkat çekmek istediğimiz nokta, fıkıh âlimlerinin âyet tefsirinde son derece lafızcı olan yaklaşımlarıdır. Zira onlar burada zıhâr yapan kimsenin zıhârının geçerli kabul edildiğini, yani eşine "Sen benim annem yerindesin!" diyen kişinin artık eşine yaklaşamayacağını, ancak âyette ifade edilen cezayı çektikten sonra yaklaşabileceğini, fakat eşine tekrar yaklaşmak istemezse herhangi bir ceza görmeyeceğini ifade etmektedirler. Buna göre zıhâr âdeti aynen Câhiliye dönemindeki gibi devam etmektedir ve sadece zıhârından vazgeçen kişi cezaya mâruz kalır. Kişi zıhâr yapar ve bundan vazgeçmezse herhangi bir ceza söz konusu olmaz, yani zıhârı geçerlidir. Kurtubî bunu sarahatle ifade etmektedir. Gerçi İmam Şâfiî zıhâr yapan kişinin "söylediğine geri dönmesi"ni karısını boşamaması olarak yorumlamakla bu genel yaklaşımın dışına çıkmış olmaktadır ama onun da bu Câhiliye âdetinin geçersizliği yönünde bir kanaat izhar ettiği bilinmemektedir. Zâhirîler'e göre zıhâr kefâretini gerektiren şey, aynı sözü tekrar söylemektir. Ebû Bekir İbnü'l-Arabî *Ahkâmü'l-Kur'ân* adlı eserinde Zâhirîler'in bu görüşünü eleştirirken, onların âyetin anlamına dikkat etmediklerini, âyette zıhâr sözünün "çirkin" ve "boş" olarak tanımlandığını, dolayısıyla böyle haram bir sözü ilk defa söylemenin değil de ikinci defa söylemenin yasaklanmasının akla uygun olmadığını ifade eder. İbnü'l-Arabî'nin bu görüşü doğru olmakla beraber, aynı eleştiri kendi yaklaşımı için de geçerlidir. Zira hem ona hem diğer bütün mezheplere göre zıhâr cümlesi geçersiz sayılmamakta, zıhâr sözünü söyleyen kişi sözünden vazgeçip eşine dönmek istemediği takdirde herhangi bir kefâretle yükümlü tutulmamaktadır. Dolayısıyla burada onun Zâhirîler'e yönelttiği eleştiri, aslında bütün fukaha için geçerlidir. Zira aynı sözü bir defa söylemekle iki defa söylemenin bir farkı yoktur. Nitekim konuyu açıklamaya başlayan bir önceki âyette bu sözün bir hükmünün olmadığı, insanın eşine "Sen benim annem yerindesin!" demesinin hem çirkin ve boş bir söz olduğu hem de bu söz sebebiyle eşinin anne yerine geçmeyeceği, insanın annesinin onu doğuran kişi olduğu açıkça ifade edilmektedir. Dolayısıyla 3. âyette cezaya konu olan şey, müminlerin bu Câhiliye âdetine tekrar tevessül etmeleridir. Yoksa bu âdetin geçerli kabul edilmesi, fakat zıhârdan vazgeçme durumunda bir cezanın belirlenmiş olması söz konusu değildir. Bu yorumumuz, konunun mantığına ve Kur'an'ın meseleye bakışına uygun olup, Kurtubî'nin naklettiğine göre İbn Abbas ve Ebû Kilâbe gibi âlimlerden buna benzer bir görüş de nakledilmiştir: Süfyân es-Sevrî tarafından savunulan bu görüş, Zemahşerî ve İbn Kuteybe gibi âlimler tarafından da dile getirilmiştir. Aynı görüş Mâtürîdî tarafından da ikinci bir ihtimal olarak verilmiştir. Zemahşerî tefsirine *el-İntisâf fîmâ tezammenehü'l-Keşşâf mine'l-i'tizâl* adlı bir şerh yazmış olan Mâlikî âlimlerinden İbnü'l-Müneyyir (ö. 683/1284), bu görüşün tâbiîn âlimlerinden Mücâhid'in görüşü olduğunu söylemiştir. Râzî'nin "ashâbünâ" dediği Şâfiî âlimlerinin bu görüşe verdikleri cevap, "Eşlerine zıhâr yapıp sonra dönenler" cümlesinde "fi'l-câhiliyyeti" (Câhiliye döneminde) şeklinde bir muzmar (gizli) ifadenin takdir edilmesinin uygun olmayacağı, esas olanın böyle bir takdirden kaçınılması gerektiği şeklindedir. Ancak bir önceki âyette zıhâr sözünün boş ve çirkin olduğunun söylenmesi böyle bir takdir için yeterli bir sebeptir. Kaldı ki Ebû Bekir İbnü'l-Arabî'nin Zâhirîler'e cevap verirken öne sürdüğü "anlamı dikkate alma" hususiyeti, burada Râzî'nin itirazı için de geçerlidir. *Doğrusunu Allah bilir.*

3 Taberî.

4 Taberî.

5 bk. Râzî, Kurtubî.

6 Kurtubî.

28. Cüz
58. Sûre
Mücadele 3-5

يَوْمَ يَبْعَثُهُمُ اللّٰهُ جَم۪يعًا فَيُنَبِّئُهُمْ بِمَا عَمِلُواۜ اَحْصٰيهُ اللّٰهُ وَنَسُوهُۜ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ شَه۪يدٌ ﴿٦﴾ اَلَمْ تَرَ
اَنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِۜ مَا يَكُونُ مِنْ نَجْوٰى ثَلٰثَةٍ اِلَّا هُوَ رَابِعُهُمْ وَلَا خَمْسَةٍ اِلَّا هُوَ
سَادِسُهُمْ وَلَٓا اَدْنٰى مِنْ ذٰلِكَ وَلَٓا اَكْثَرَ اِلَّا هُوَ مَعَهُمْ اَيْنَ مَا كَانُواۚ ثُمَّ يُنَبِّئُهُمْ بِمَا عَمِلُوا يَوْمَ الْقِيٰمَةِۜ اِنَّ اللّٰهَ
بِكُلِّ شَيْءٍ عَل۪يمٌ ﴿٧﴾ اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذ۪ينَ نُهُوا عَنِ النَّجْوٰى ثُمَّ يَعُودُونَ لِمَا نُهُوا عَنْهُ وَيَتَنَاجَوْنَ بِالْاِثْمِ
وَالْعُدْوَانِ وَمَعْصِيَتِ الرَّسُولِۘ وَاِذَا جَٓاؤُ۫كَ حَيَّوْكَ بِمَا لَمْ يُحَيِّكَ بِهِ اللّٰهُۙ وَيَقُولُونَ ف۪ٓي اَنْفُسِهِمْ لَوْلَا يُعَذِّبُنَا
اللّٰهُ بِمَا نَقُولُۜ حَسْبُهُمْ جَهَنَّمُۚ يَصْلَوْنَهَاۚ فَبِئْسَ الْمَص۪يرُ ﴿٨﴾ يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُٓوا اِذَا تَنَاجَيْتُمْ فَلَا تَتَنَاجَوْا
بِالْاِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَمَعْصِيَتِ الرَّسُولِ وَتَنَاجَوْا بِالْبِرِّ وَالتَّقْوٰىۜ وَاتَّقُوا اللّٰهَ الَّذ۪ٓي اِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٩﴾ اِنَّمَا
النَّجْوٰى مِنَ الشَّيْطَانِ لِيَحْزُنَ الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا وَلَيْسَ بِضَٓارِّهِمْ شَيْـًٔا اِلَّا بِاِذْنِ اللّٰهِۜ وَعَلَى اللّٰهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ
﴿١٠﴾ يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُٓوا اِذَا ق۪يلَ لَكُمْ تَفَسَّحُوا فِي الْمَجَالِسِ فَافْسَحُوا يَفْسَحِ اللّٰهُ لَكُمْۚ وَاِذَا ق۪يلَ انْشُزُوا
فَانْشُزُوا يَرْفَعِ اللّٰهُ الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا مِنْكُمْۙ وَالَّذ۪ينَ اُو۫تُوا الْعِلْمَ دَرَجَاتٍۜ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَب۪يرٌ ﴿١١﴾

28. Cüz
58. Süre
Mucadele 6-11

6. Nitekim kıyametten sonra Allah onların hepsini diriltip huzuruna çıkaracak ve bütün yaptıklarından hesaba çekecektir. Belki onlar bu yaptıklarını unutmuş olacaklardır ama Allah, yaptıklarını herkesin önüne bir bir serecektir.[7] Zira O, her şeyi görüp gözetmektedir ve herkese gereken karşılığı verecektir.

MÜMİNLERİN ALEYHİNDE GİZLİ-SAKLI KONUŞAN MEDİNE YAHUDİLERİNE UYARI

7. Ey elçimiz Muhammed ve ona iman edenler aleyhinde aralarında gizli saklı konuşup planlar yapan Medine yahudileri![8] Bilmez misiniz ki Allah kâinatta olup biten her şeyden haberdardır. Kaç kişi olursanız olunuz,[9] nerede ve ne kadar gizli konuşursanız konuşunuz, Allah'tan hiçbir şey saklayamazsınız! Hesap günü geldiğinde Allah bu yaptıklarınızı karşınıza çıkaracak ve müstehak olduğunuz cezayı verecektir. Zira O, bütün yaptıklarınızdan haberdardır.

7 Zemahşerî.

8 Âyette hitap lafzan Hz. Peygamber'e olmakla birlikte, esas muhatap yahudilerdir. Nitekim Kurtubî'nin aktardığı rivayete göre bu âyet onlar hakkında vahyedilmiştir.

9 Lafzan "Gizli konuşan üç kişinin dördüncüsü Allah'tır, beş kişinin altıncısı da O'dur, daha azının da çoğunun da bir fazlası O'dur" gibi çevrilebilir. Ancak Ferrâ'nın kaydettiği üzere burada maksat sayı ifade etmek değil, her hâlükârda Allah'ın onlardan haberdar olduğunu vurgulamaktır.

8. Evet, bu Medine yahudileri[10] Allah'ın yasaklamasına aldırmaksızın, aralarında elçimiz Muhammed'e ve ona vahyedilen ilâhî emirlere muhalif[11] gizli saklı konuşmalar yapar; elçimiz Muhammed'in yanına geldiklerinde Allah'ın ona verdiği değeri dikkate alarak saygı ve hürmet dolu ifadelerle onu selâmlamak yerine birtakım dil oyunları yapar ve kendilerince onu incitmeye çalışırlar, sonra da kendi aralarında "Eğer Muhammed peygamber olsaydı bu söylediklerimizden dolayı başımıza bir azap gelirdi"[12] diye konuşurlar. Böylelerinin hakkından cehennem azabı gelecektir. Varacakları yer orasıdır! Ne kötü bir sondur cehennem!

9-10. Ey elçimiz Muhammed'e iman edenler! Sakın bu Medine yahudilerinin yaptıkları gibi peygamberin aleyhinde gizli saklı konuşmayınız. Konuşmalarınız her zaman sizleri Allah'a ve peygambere itaat etmeye, ilâhî emirlere uymaya sevkedecek şeyler olsun.[13] Hesaba çekileceğinizi unutmayınız ve O'nun emirlerine itaat ediniz. Şunu da biliniz ki Medine yahudilerinin yaptıkları türden gizli saklı konuşmalar şeytanın yönlendirmesiyle yapılmaktadır ve sizleri üzmek, moralinizi bozmak gibi amaçlara mâtuftur. Sizler ilâhî emirlere itaat ediniz ve Allah'a güveniniz! Onların gizli konuşmalarından size bir zarar gelmesinden endişe etmeyiniz. Zira onların planları Allah'ın izni ile boşa çıkacaktır.

28. Cüz
58. Sûre
Mücadele 6-11

SAVAŞ DURUMUNDA PEYGAMBERE İTAAT

11. Ey elçimiz Muhammed'e iman edenler! Peygamber sizlere düşmanla savaş için saf tutmayı, belli noktalarda nöbette bulunmayı veya fiilen savaşa girmeyi emrettiğinde onun emirlerine uyunuz ki Allah da sizi mükâfatlandırsın, cennette sizlere yüksek mevkiler bahşetsin.[14] Unutmayınız ki Allah yaptıklarınızdan haberdardır.

[10] Taberî.

[11] Taberî.

[12] Zemahşerî, Râzî.

[13] Taberî.

[14] Âyette geçen "meclis" kelimesi İbn Abbas'tan ve Hasan-ı Basrî'den gelen rivayete göre savaş hazırlığı ve nöbet tutma (mekâid li'l-kıtâl) yerleridir (bk.Taberî; Kurtubî). Bu durumda âyetteki "tefessüh" (yer açma) ve "nüşûz" (kalkma) kelimeleri de, bu görevlerle ilgili olarak değişik durumlarda alınacak konumları ifade ediyor olmalıdır. Ayrıca "içinizden ilim verilenler" ifadesi tâbiîn âlimlerinden İbn Zeyd tarafından "fî dînihim" (dinî emirlere uymalarından dolayı) şeklinde tefsir edilmiştir. Çevirimizde bu yorumu esas aldık. *Doğrusunu Allah bilir.*

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُٓوا اِذَا نَاجَيْتُمُ الرَّسُولَ فَقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيْ نَجْوٰيكُمْ صَدَقَةًۜ ذٰلِكَ خَيْرٌ لَكُمْ وَاَطْهَرُۜ فَاِنْ لَمْ
تَجِدُوا فَاِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَح۪يمٌ ﴿١٢﴾ ءَاَشْفَقْتُمْ اَنْ تُقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيْ نَجْوٰيكُمْ صَدَقَاتٍۜ فَاِذْ لَمْ تَفْعَلُوا وَتَابَ
اللّٰهُ عَلَيْكُمْ فَاَق۪يمُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتُوا الزَّكٰوةَ وَاَط۪يعُوا اللّٰهَ وَرَسُولَهُۜ وَاللّٰهُ خَب۪يرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١٣﴾ اَلَمْ تَرَ اِلَى
الَّذ۪ينَ تَوَلَّوْا قَوْمًا غَضِبَ اللّٰهُ عَلَيْهِمْۜ مَا هُمْ مِنْكُمْ وَلَا مِنْهُمْۙ وَيَحْلِفُونَ عَلَى الْكَذِبِ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿١٤﴾ اَعَدَّ
اللّٰهُ لَهُمْ عَذَابًا شَد۪يدًاۜ اِنَّهُمْ سَٓاءَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٥﴾ اِتَّخَذُٓوا اَيْمَانَهُمْ جُنَّةً فَصَدُّوا عَنْ سَب۪يلِ اللّٰهِ فَلَهُمْ
عَذَابٌ مُه۪ينٌ ﴿١٦﴾ لَنْ تُغْنِيَ عَنْهُمْ اَمْوَالُهُمْ وَلَٓا اَوْلَادُهُمْ مِنَ اللّٰهِ شَيْـًٔاۜ اُو۬لٰٓئِكَ اَصْحَابُ النَّارِۜ هُمْ ف۪يهَا
خَالِدُونَ ﴿١٧﴾

28. Cuz
58. Süre
Mucadele 12-17

PEYGAMBER'LE ÖZEL KONUŞMALAR YAPANLAR

12-13. Ey müminler! Doğrusu içinizden bazılarının çeşitli sebeplerle elçimizin yanına gelip onunla özel ve gizli konuşmalar yapması, bunu yapan kişilerle ilgili olarak diğer müminlerin akıllarına olumsuz şeylerin gelmesine sebep olmaktadır. Diğer taraftan münafıklar sırf peygamberi rahatsız etmek için sık sık onunla baş başa konuşmak istemektedirler. İşte bütün bunları önlemek üzere, elçimiz ile özel ve gizli konuşmak isteyenler önce fakirlere sadaka versinler ve böylece konuşacakları şeyin önemli olduğunu ve niyetlerinin kötü olmadığını kanıtlamış olsunlar.[15] Elbette ki bu sadaka yükümlüğü, varlıklı olanlar için söz konusudur. Bununla beraber yine de elçimizle özel konuşmak için her defasında sadaka vermek sizin için zorluk teşkil ediyorsa; o zaman ilâhi emirlere ve elçimize itaat ederek, tevhit esasına bağlı olarak, şirk ve nifaktan

15 Tâbiîn âlimlerinden İbn Zeyd ve Hasan-ı Basrî'den gelen rivayetlere göre, bu âyette söz edilen "gizli konuşma öncesi sadaka verme" emrinin sebebi bunlardır (bk. Mâverdî). Diğer rivayete göre ise Hz. Peygamber müminlerin sorularından usandığı için bu emir verilmiş ve on gün sonra, hatta bir başka görüşe göre aynı gün içinde kısa bir süre sonra neshedilmiş yani yürürlükten kaldırılmıştır. Ancak bu son yorum, olayı çok anlaşılmaz kılmaktadır. Eğer Hz. Peygamber çok soru sorulmasından rahatsız ise, ona soru sormak yasaklanabilirdi. Kaldı ki aynı hükmün çok kısa sürede neshedildiğini düşünmek de durumu daha karmaşık hale getirmektedir. Bu açıdan bizim tercih ettiğimiz rivayetlerin daha gerçekçi olduğu ortadadır ve bu şekilde yorumlandığında, âyetin mesajı gayet anlaşılır olmaktadır.

büsbütün arınmış şekilde Allah'a kulluk ederek[16] samimi birer mümin olduğunuzu ortaya koyunuz ki bu özel konuşmalarınız sebebiyle kimse şüpheye düşmesin.[17] Unutmayınız ki Allah bütün yaptıklarınızdan haberdardır.

MEDİNE YAHUDİLERİ ile İŞBİRLİĞİ YAPAN MÜNAFIKLARIN ÂHİRETTEKİ HALLERİ

14-17. Ey elçimiz Muhammed! Müminlere düşmanlık besleyen ve bu sebeple ilâhî cezaya müstehak olan Medine yahudileriyle dostluk kuran şu münafıkları görüyorsun değil mi? Doğrusu onlar sizden de onlardan da olmadıkları halde, her iki tarafa da bile bile yalan yeminler ederek kendilerini samimi göstermeye çalışmaktadırlar. Bu şekilde yeminler ederek kendilerini koruyabileceklerini, gerçek yüzlerini ilelebet saklayabileceklerini düşünmekte ve insanları tevhitten uzaklaştırmak için gizliden gizliye gayret sarfetmektedirler. Ama bilsinler ki bütün planları boşa çıkacaktır. Zira Allah kendileri için çok ağır bir azap hazırlamıştır, çok güvendikleri malları da soy sopları da kendilerini bu azaptan kurtaramayacaktır. Cehenneme atılacak ve orada sonsuza kadar kalacaklardır.

---

16 Ayette geçen "ekimu's-salât" ve "âtü'z-zekât" ifadesi genellikle "namazı kılıp zekâtı vermek" şeklinde çevrilir. Oysa burada zaten özel konuşma öncesi sadaka vermekten sıkıntıya düşenlerden söz edilmektedir. Cümleden "Sadaka vermekten sıkıntıya düşüyorsanız o zaman zekât verin" gibi bir anlamın çıkarılması pek uygun görünmemektedir. "Ekimu's-salât" ve "âtü'z-zekât" ifadesinin anlamı ve çevirisi üzerine yaptığımız genişçe değerlendirme için Tevbe sûresinin 5. âyetinde verdiğimiz dipnota bakınız.

17 Tercih ettiğimiz yorum çerçevesinden bakıldığında bu iki âyet arasında aynı gün içerisinde gerçekleşmiş bir nesh olayından söz etmenin tamamen gereksiz olduğu anlaşılmaktadır.

يَوْمَ يَبْعَثُهُمُ اللّٰهُ جَمِيعًا فَيَحْلِفُونَ لَهُ كَمَا يَحْلِفُونَ لَكُمْ وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ عَلٰى شَيْءٍ أَلَا إِنَّهُمْ هُمُ الْكَاذِبُونَ
﴿١٨﴾ اِسْتَحْوَذَ عَلَيْهِمُ الشَّيْطَانُ فَأَنْسٰيهُمْ ذِكْرَ اللّٰهِ أُولٰئِكَ حِزْبُ الشَّيْطَانِ أَلَا إِنَّ حِزْبَ الشَّيْطَانِ هُمُ
الْخَاسِرُونَ ﴿١٩﴾ إِنَّ الَّذِينَ يُحَادُّونَ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ أُولٰئِكَ فِي الْأَذَلِّينَ ﴿٢٠﴾ كَتَبَ اللّٰهُ لَأَغْلِبَنَّ أَنَا وَرُسُلِي
إِنَّ اللّٰهَ قَوِيٌّ عَزِيزٌ ﴿٢١﴾ لَا تَجِدُ قَوْمًا يُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ يُوَادُّونَ مَنْ حَادَّ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ وَلَوْ كَانُوا
آبَاءَهُمْ أَوْ أَبْنَاءَهُمْ أَوْ إِخْوَانَهُمْ أَوْ عَشِيرَتَهُمْ أُولٰئِكَ كَتَبَ فِي قُلُوبِهِمُ الْإِيمَانَ وَأَيَّدَهُمْ بِرُوحٍ مِنْهُ وَيُدْخِلُهُمْ
جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ أُولٰئِكَ حِزْبُ اللّٰهِ أَلَا إِنَّ حِزْبَ
اللّٰهِ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٢٢﴾

18. Hesap gününde Allah onları diriltip huzuruna çıkardığı vakit samimi olduklarına dair yeminler edecek, dünyada size karşı yaptıkları gibi Allah'a karşı da yalan yeminler ederek kendilerini kurtarabileceklerini zannedeceklerdir. Bunlar büsbütün münafıklığa saplanmış kimselerdir.[18] İşte onların gerçek yüzleri budur. Onların yalancı olduklarını biliniz ve kendilerine karşı dikkatli olunuz!

19-21. Onlar kendilerini büsbütün şeytana kaptırmış, onun esiri olmuş, böylece samimi birer mümin olup ilâhî emirlere itaat etmekten tamamen uzaklaşmışlardır. İşte onlar dünyada da âhirette de perişan olacaklardır. Zira Allah'ın peygamberine muhalefet eden ve onun bildirdiği ilâhî emirlere karşı çıkanlar zillete ve perişanlığa mahkûmdur. Tevhit inancını ve peygamberleri muzaffer kılacağını vaat eden Allah, bu vaadini gerçekleştirmeye ve peygamber düşmanlarını cezalandırmaya elbette muktedirdir.

18 Zemahşerî.

22. Zaten tevhide ve elçimiz Muhammed'e samimiyetle iman eden, âhirette Allah'a verecekleri hesabın sorumluluğu ile yaşayan gerçek müminlerin, elçimiz Muhammed'e düşmanlık edenlerle iş birliği yapması kesinlikle mümkün değildir.[19] Onlara böyle bir şey asla yaraşmaz![20] Elçimize düşmanlık edenler bu müminlerin akrabaları, kardeşleri hatta öz babaları ve evlâtları bile olsalar durum değişmez. Çünkü bunlar samimiyetle iman etmişler, Allah da onların kalplerine imanı iyice yerleştirmiş[21] ve kendilerini destekleyip kuvvetlendirmiştir.[22] Allah, âhirette onları içlerinde ırmakların çağıldadığı ve sonsuza kadar kalacakları muhteşem cennetlere dahil edecek, dahası tevhide ve ilâhî mesaja gönülden iman ve itaat ettikleri için onlardan razı olacaktır.[23] İşte bu kimseler Allah'ın dostlarıdır[24] ve kazançlı çıkanlar münafıklar değil, bu müminler olacaktır.

[19] Zemahşerî.
[20] Zemahşerî.
[21] Mâverdî.
[22] Mâverdî.
[23] Taberî.
[24] Taberî.

يَوْمَ يَبْعَثُهُمُ اللَّهُ جَمِيعًا فَيَحْلِفُونَ لَهُ كَمَا يَحْلِفُونَ لَكُمْ وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ عَلَىٰ شَيْءٍ أَلَا إِنَّهُمْ هُمُ الْكَاذِبُونَ ﴿١٨﴾
اسْتَحْوَذَ عَلَيْهِمُ الشَّيْطَانُ فَأَنْسَاهُمْ ذِكْرَ اللَّهِ أُولَٰئِكَ حِزْبُ الشَّيْطَانِ أَلَا إِنَّ حِزْبَ الشَّيْطَانِ هُمُ
الْخَاسِرُونَ ﴿١٩﴾ إِنَّ الَّذِينَ يُحَادُّونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ أُولَٰئِكَ فِي الْأَذَلِّينَ ﴿٢٠﴾ كَتَبَ اللَّهُ لَأَغْلِبَنَّ أَنَا وَرُسُلِي
إِنَّ اللَّهَ قَوِيٌّ عَزِيزٌ ﴿٢١﴾ لَا تَجِدُ قَوْمًا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ يُوَادُّونَ مَنْ حَادَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَوْ كَانُوا
آبَاءَهُمْ أَوْ أَبْنَاءَهُمْ أَوْ إِخْوَانَهُمْ أَوْ عَشِيرَتَهُمْ أُولَٰئِكَ كَتَبَ فِي قُلُوبِهِمُ الْإِيمَانَ وَأَيَّدَهُمْ بِرُوحٍ مِنْهُ وَيُدْخِلُهُمْ
جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ أُولَٰئِكَ حِزْبُ اللَّهِ أَلَا إِنَّ حِزْبَ
اللَّهِ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٢٢﴾

18. Hesap gününde Allah onları dirilitip huzuruna çıkardığı vakit samimi olduklarına dair yeminler edecek, dünyada size karşı yaptıkları gibi Allah'a karşı da yalan yeminler ederek kendilerini kurtarabileceklerini zannedeceklerdir. Bunlar büsbütün münafıklığa saplanmış kimselerdir.[18] İşte onların gerçek yüzleri budur. Onların yalancı olduklarını biliniz ve kendilerine karşı dikkatli olunuz!

19-21. Onlar kendilerini büsbütün şeytana kaptırmış, onun esiri olmuş, böylece samimi birer mümin olup ilâhî emirlere itaat etmekten tamamen uzaklaşmışlardır. İşte onlar dünyada da âhirette de perişan olacaklardır. Zira Allah'ın peygamberine muhalefet eden ve onun bildirdiği ilâhî emirlere karşı çıkanlar zillete ve perişanlığa mahkûmdur. Tevhit inancını ve peygamberleri muzaffer kılacağını vaat eden Allah, bu vaadini gerçekleştirmeye ve peygamber düşmanlarını cezalandırmaya elbette muktedirdir.

18 Zemahşeri.

GERÇEK MÜMİNLERİN TAVIRLARI VE ÖDÜLLERİ

22. Zaten tevhide ve elçimiz Muhammed'e samimiyetle iman eden, âhirette Allah'a verecekleri hesabın sorumluluğu ile yaşayan gerçek müminlerin, elçimiz Muhammed'e düşmanlık edenlerle iş birliği yapması kesinlikle mümkün değildir.[19] Onlara böyle bir şey asla yaraşmaz![20] Elçimize düşmanlık edenler bu müminlerin akrabaları, kardeşleri hatta öz babaları ve evlâtları bile olsalar durum değişmez. Çünkü bunlar samimiyetle iman etmişler, Allah da onların kalplerine imanı iyice yerleştirmiş[21] ve kendilerini destekleyip kuvvetlendirmiştir.[22] Allah, âhirette onları içlerinde ırmakların çağıldadığı ve sonsuza kadar kalacakları muhteşem cennetlere dahil edecek, dahası tevhide ve ilâhi mesaja gönülden iman ve itaat ettikleri için onlardan razı olacaktır.[23] İşte bu kimseler Allah'ın dostlarıdır[24] ve kazançlı çıkanlar münafıklar değil, bu müminler olacaktır.

[19] Zemahşerî.
[20] Zemahşerî.
[21] Mâverdî.
[22] Mâverdî.
[23] Taberî.
[24] Taberî.

ELLİ DOKUZUNCU SÛRE

HAŞR

Anlaşmayı bozan Medine yahudilerinin sürgün edilişi!

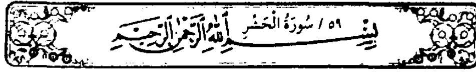
Medine döneminin dördüncü yılında,[1] Uhud Savaşı'ndan sonra vahyedilmiştir. Uhud yenilgisinin ardından Hz. Peygamber, müminler üzerindeki hezimet psikolojisini dağıtmak ve İslâm'ın zayıfladığı şeklinde bir kanaat edinen çevredeki düşman kabilelere müslümanların yeterince güçlü olduklarını göstermek amacıyla, tatbikat kabilinden irili ufaklı bazı birlikler göndermiş, fakat bu esnada herhangi bir çarpışma yaşanmamıştır. Bu zaman zarfında Medine'de büyük bir kabile olan Nadîroğulları yahudileri, müslümanların zayıf duruma düştükleri kanaatine varmış ve bir cinayet olayını konuşmak üzere mahallelerine gelen Hz. Peygamber'e suikast girişiminde bulunmuşlardır. Bunun üzerine müslümanlar onları kuşatma altına almış ve neticede hepsinin şehri terketmeleri şartıyla anlaşma sağlanmıştır. Diğer taraftan muhasara devam ederken Medine'deki münafıklar, Nadîroğulları yahudilerine direnmeleri yönünde mesaj göndermiş ve onlarla iş birliği yapmışlardır. İşte bu sûre, bu olayın ardından vahyedilmiştir.[2] Bu sebeple sûreye Benî Nadîr sûresi adı da verilmiştir.[3] Sûrenin son bölümünde tevhit inancı çok etkili bir şekilde vurgulanır ve gerekçelendirilir.

Yirmi dört âyetten oluşan sûreyi muhtevasına göre aşağıdaki gibi tasnif etmek mümkündür.

1 Câbirî.

2 bk. İbn Hişâm, *es-Siretü'n-nebeviyye*, II, 190 vd.

3 İbn Kesîr.

سَبَّحَ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِۚ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿١﴾

ANLAŞMAYI BOZAN ve Hz. PEYGAMBER'E SUİKAST DÜZENLEYEN NADÎROĞULLARI YAHUDİLERİNİN SÜRGÜN EDİLMESİ

1. Kâinattaki bütün varlıkların yaratıcısı ve mutlak hâkimi olan Allah,[4] kulluk edilmeye lâyık yegâne mâbuttur.[5] O, sonsuz kudret sahibidir; gönderdiği vahiy, sizler için faydalı ve hikmetli emirlerdir.

---

[4] "Tesbih" kavramı için Vâkıa sûresinin 74. âyetindeki dipnota bakınız.

[5] İlâhî hükümranlığın anlatıldığı ifadelerin muktezâsı budur. Yani insan, kendi varlığının dahi ilâhî bir lutuf olduğunu farketmeli ve sadece Allah'a kulluk etmelidir.

28. Cüz
59. Sûre
Haşr 2-5

هُوَ الَّذِى اَخْرَجَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ مِنْ دِيَارِهِمْ لِاَوَّلِ الْحَشْرِ مَا ظَنَنْتُمْ اَنْ يَخْرُجُوا وَظَنُّوا اَنَّهُمْ
مَانِعَتُهُمْ حُصُونُهُمْ مِنَ اللّٰهِ فَاَتٰيهُمُ اللّٰهُ مِنْ حَيْثُ لَمْ يَحْتَسِبُوا وَقَذَفَ فِى قُلُوبِهِمُ الرُّعْبَ يُخْرِبُونَ بُيُوتَهُمْ
بِاَيْدِيهِمْ وَاَيْدِى الْمُؤْمِنِينَ فَاعْتَبِرُوا يَٓا اُولِى الْاَبْصَارِ ﴿٢﴾ وَلَوْلَٓا اَنْ كَتَبَ اللّٰهُ عَلَيْهِمُ الْجَلَٓاءَ لَعَذَّبَهُمْ فِى
الدُّنْيَا وَلَهُمْ فِى الْاٰخِرَةِ عَذَابُ النَّارِ ﴿٣﴾ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ شَٓاقُّوا اللّٰهَ وَرَسُولَهُ وَمَنْ يُشَٓاقِّ اللّٰهَ فَاِنَّ اللّٰهَ شَدِيدُ
الْعِقَابِ ﴿٤﴾ مَا قَطَعْتُمْ مِنْ لِينَةٍ اَوْ تَرَكْتُمُوهَا قَٓائِمَةً عَلٰٓى اُصُولِهَا فَبِاِذْنِ اللّٰهِ وَلِيُخْزِىَ الْفَاسِقِينَ ﴿٥﴾

2-4. Nitekim Allah, Muhammed'in peygamberliğini kabul etmeyen ve anlaşmayı bozup onun canına kastetmek isteyen Medineli Nadîroğulları yahudilerinin şehirden sürülmelerini emretmiş ve böylece Medine'nin onlardan temizlenmesini sağlamıştır. Bu olaydan önce müminler o yahudilerin Medine'den kolaylıkla çıkarılamayacağını düşünmüşler, onlar da muhkem kalelerine sığınarak kendilerini elçimizden ve müminlerden koruyabileceklerini sanmışlardı.[6] Ancak hiç beklemedikleri böylesi zor bir anda[7] birbirlerine düştüler, Allah da kalplerine korku saldı[8] ve müminlerin karşısında hezimete uğramalarını sağladı. Neticede bu hainlikleri ve düşmanlıkları sonucunda yerlerinin yurtlarının

---

6 Burada geçen " وَظَنُّوا اَنَّهُمْ مَانِعَتُهُمْ حُصُونُهُمْ مِنَ اللّٰهِ " ifadesi genellikle, "kalelerinin, kendilerini Allah'tan koruyacağını sanmışlardı" şeklinde tercüme edilmektedir. Ancak lafza bağlı çeviri gayretinin (vehminin) ürünü olan bu tercüme büsbütün yanlıştır. Zira yahudiler, Allah'tan değil, Hz. Peygamber'den ve müminlerden korunmak maksadıyla kalelerine sığınmışlardır. Burada Kur'an dilinin bir inceliği söz konusudur. Nitekim Fahreddin er-Râzî şu ifadeleriyle bu inceliği tespit etmiştir; " كانت حصونهم منيعة فظنوا أنها تمنعهم من رسول الله " (Yahudilerin kaleleri korunaklıydı, bu yüzden kalelerinin kendilerini Hz. Peygamber'den koruyacağını zannetmişlerdi." Yine Râzî, burada neden böyle bir ifade kullanıldığını şöyle ifade etmektedir; " وفي الآية تشريف عظيم لرسول الله فإنها تدل على أن معاملتهم مع رسول الله هى بعينها نفس المعاملة مع الله " (Âyetteki bu ifadede Hz. Peygamber'e çok büyük bir teşrif söz konusudur, zira yahudilerin Hz. Peygamber'e karşı muamelelerinin Allah nezdinde, bizzat Allah'a karşı muamele gibi değerlendirileceğine işaret etmiştir).

7 Liderleri kendi kardeşi tarafından öldürüldüğü için. Bu görüş tâbiîn âlimlerinden Saîd b. Cübeyr ve Süddî tarafından dile getirilmiştir (bk.Mâverdî).

8 Bu ifadenin öncesinde "Allah onlara hiç beklemedikleri yerden geldi" şeklinde bir ifade geçiyor. Birçok mealde bu gibi ifadeler lafzî olarak çevrilmektedir. Oysa bu ifade lafzan anlaşıldığında Allah'ın gerçekten onlara gelmiş olduğu gibi bir anlama götürür. Doğrusu burada onlara gelen / saldıran Allah değil müminlerdir. İfadede kastedilen şey Allah'ın yardımıdır. Nitekim Fahreddin er-Râzî akla başında hiç kimsenin bu ifadeyi zâhirine göre anlamasının mümkün olmadığını ifade eder.

harabeye dönmesine sebep olmuşlar ve şehirden sürülmüşlerdir.[9] Kaldı ki onlar bu anlaşmaya yanaşmasalar, sonları çok daha perişan olacaktı. Ama yine de âhirette onları çok acı bir cehennem azabı beklemektedir. Çünkü onlar Allah'ın peygamberine muhalefet etmiş, hatta onun canına kıymaya kalkışmışlardır. Böylesi davranışlarda bulunanlar elbette ki Allah tarafından şiddetli bir şekilde cezalandırılırlar. İşte, elçimiz Muhammed'e ve müminlere karşı art niyet besleyenler[10] bu olaya bakıp gerekli dersi ve ibreti almalıdırlar.

5. Diğer taraftan kuşatma esnasında elçimiz Muhammed'in emriyle, Nadîroğulları'nın kalelerinin çevresindeki ağaçların kesilmesini[11] eleştiren yahudiler ve bu eleştirilerden etkilenen müminler şunu iyi bilsinler ki bu uygulama Allah'ın emriyle ve o hain Nadîroğulları'nı yıldırmak maksadıyla yapılmıştır.[12]

---

9 İfade lafzan, "Evlerini kendi elleriyle ve müminlerin elleriyle yıktılar" şeklindedir. Burada âdeta, "Ettiklerini buldular" denilmek istenmektedir. Tâbiîn âlimlerinden Zührî bu görüştedir (bk. Mâverdî). İbn Âşûr da buna işret etmiştir.

10 Ferrâ burada geçen "أُولِى الْأَبْصَارِ" ifadesini, "olayı görenler" şeklinde tefsir eder ki bu bizim çevirimizi anlamlı kılmaktadır.

11 Âyette geçen "مَا قَطَعْتُمْ مِنْ لِينَةٍ أَوْ تَرَكْتُمُوهَا قَائِمَةً عَلَى أُصُولِهَا" ifadesi genellikle, "kestiğiniz veya kesmeyip kökü üzerinde bıraktığınız ağaçlar" şeklinde tercüme edilir ki bu tercüme Türkçe açısından yanlıştır. Zira burada kesilmeyen ağaçlardan değil, kesilen ağaçlardan söz ediliyor. Bu ifade Türkçe'deki, "Ne yapıp yapmadığım seni ilgilendirmez" veya "Bilip bilmeden konuşma!" gibi ifadelere benzemektedir. Burada dikkatten kaçırılmaması gereken önemli bir husus da, İbn Mes'ûd'dan nakledildiği üzere savaş için kullanılan mekândaki ağaçların kesilmesidir (bk. Zemahşerî).

12 Âyetin nüzûl sebebi için bk. Taberî.

وَمَٓا اَفَٓاءَ اللّٰهُ عَلٰى رَسُولِه۪ مِنْهُمْ فَمَٓا اَوْجَفْتُمْ عَلَيْهِ مِنْ خَيْلٍ وَلَا رِكَابٍ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ يُسَلِّطُ رُسُلَهُ عَلٰى مَنْ
يَشَٓاءُ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَد۪يرٌ ﴿٦﴾ مَٓا اَفَٓاءَ اللّٰهُ عَلٰى رَسُولِه۪ مِنْ اَهْلِ الْقُرٰى فَلِلّٰهِ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبٰى
وَالْيَتَامٰى وَالْمَسَاك۪ينِ وَابْنِ السَّب۪يلِۙ كَيْ لَا يَكُونَ دُولَةً بَيْنَ الْاَغْنِيَٓاءِ مِنْكُمْۜ وَمَٓا اٰتٰيكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا
نَهٰيكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُواۚ وَاتَّقُوا اللّٰهَۜ اِنَّ اللّٰهَ شَد۪يدُ الْعِقَابِۢ ﴿٧﴾ لِلْفُقَرَٓاءِ الْمُهَاجِر۪ينَ الَّذ۪ينَ اُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ
وَاَمْوَالِهِمْ يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ اللّٰهِ وَرِضْوَانًا وَيَنْصُرُونَ اللّٰهَ وَرَسُولَهُۜ اُو۬لٰٓئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَۚ ﴿٨﴾ وَالَّذ۪ينَ تَبَوَّؤُ۫
الدَّارَ وَالْا۪يمَانَ مِنْ قَبْلِهِمْ يُحِبُّونَ مَنْ هَاجَرَ اِلَيْهِمْ وَلَا يَجِدُونَ ف۪ي صُدُورِهِمْ حَاجَةً مِمَّٓا اُو۫تُوا وَيُؤْثِرُونَ عَلٰٓى
اَنْفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌۜ وَمَنْ يُوقَ شُحَّ نَفْسِه۪ فَاُو۬لٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَۚ ﴿٩﴾ وَالَّذ۪ينَ جَٓاؤُ۫ مِنْ بَعْدِهِمْ
28. Cüz 59. Sûre Haşr 6-10 يَقُولُونَ رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِاِخْوَانِنَا الَّذ۪ينَ سَبَقُونَا بِالْا۪يمَانِ وَلَا تَجْعَلْ ف۪ي قُلُوبِنَا غِلًّا لِلَّذ۪ينَ اٰمَنُوا رَبَّنَٓا اِنَّكَ
رَؤُ۫فٌ رَح۪يمٌ ﴿١٠﴾

SAVAŞSIZ ELDE EDİLEN GANİMETLER

6. Ey elçimiz Muhammed'e iman edenler! Nadîorğulları'nın Medine'den sürülmesi sonrasında elde edilen ganimetlerin dağıtımı konusunda yetki peygamberindir; çünkü o ganimetler sizin fiilî olarak çarpışmaya girmeniz sonucunda değil, peygamberin kararlılığı ve her şeye kādir olan Allah'ın yardımıyla elde edilmiştir.[13]

7. İşte elçimiz Muhammed, bu hüküm uyarınca kendi uhdesine bırakılan söz konusu ganimetleri; akrabalar, yetimler, fakirler ve tanrı misafirleri için harcayacak; böylece ganimet, Câhiliye'deki gibi varlıklı, güçlü kimselere değil, ihtiyaç sahiplerine dağıtılmış olacaktır.[14] Dolayısıyla bu konuda peygamberin kararına rıza gösterin; size ganimet vermeyi uygun gördüyse onu alın, görme-

13 Âyette ganimetten pay almak isteyen müminlere cevap söz konusudur (bk. Zemahşerî). "Allah peygamberini dilediğine üstün kılar" şeklinde tercüme edilen (وَلٰكِنَّ اللّٰهَ يُسَلِّطُ رُسُلَهُ عَلٰى مَنْ يَشَٓاءُ) ifadesi, "وَمَٓا اَفَٓاءَ اللّٰهُ عَلٰى رَسُولِه۪ مِنْهُمْ فَمَٓا اَوْجَفْتُمْ عَلَيْهِ مِنْ خَيْلٍ وَلَا رِكَابٍ" ifadesi ile birlikte düşünüldüğünde, esas mananın "peygamberin üstün kılınması" değil, söz konusu savaşta müminlerin herhangi bir çaba göstermemiş olmaları, zaferin sadece ilahî yardım ile kazanılmış olduğudur. Lafzî çeviri yapıldığında bu anlam yeterince tebarüz etmiyor. Ancak önceki cümle ile irtibatlı düşünüldüğünde, bizim çevirimizde anlamın daha iyi yansıdığı görülür.

14 bk. Zemahşerî; Kurtubî.

diyse de şikâyetçi olmayın.[15] Bunun bir ilâhî emir olduğunu bilin ve itaat edin. Unutmayın ki Allah, elçisi vasıtasıyla bildirdiği emirlere karşı gelenleri çok çetin bir şekilde cezalandıracaktır.

8. Elçimiz Muhammed bu ganimetlerden; sırf tevhit inancı ve ilâhî rıza uğruna Mekke'den hicret etmek zorunda kalan, evlerini barklarını ve bütün mal varlıklarını geride bırakan ve her daim elçimizin yanında bulunup tevhide destek veren[16] fedakâr muhacirlere de pay verecektir ki bu kimseler gerçekten sadakat sahibi ve samimi müminlerdir.

28. Cüz
59. Süre
Haşr 6-10

MEDİNELİ MÜMİNLERİN FEDAKÂRCA DAVRANIŞLARINA ÖVGÜ

9. Medineli müminler ise kalplerine tevhidi sağlam bir şekilde yerleştirmiş samimi kimseler olarak davranmış ve muhacir kardeşlerini büyük bir sevgiyle bağırlarına basmışlardır. Onlar ganimetlerin bu yoksul muhacirlere dağıtılmasından dolayı hiçbir rahatsızlık duymazlar,[17] hatta kendileri muhtaç durumda olsalar bile muhacir kardeşlerinin ganimetten pay almasını tercih ederler. İşte âhirette kurtuluşa erecek olanlar ganimet alamadıkları için sızlananlar değil, bu şekilde nefsinin mal ve mülk sevdası yönündeki arzularını bertaraf edenler olacaktır.

10. Medine'ye sonradan hicret edip gelen muhacir müslümanlar da,[18] kendilerine kucak açan ve her türlü yardımı yapan bu Medineli kardeşleri hakkında, "Rabbimiz! Bize ve bizden önce iman eden bu kardeşlerimize mağfiretinle muamele et! Kalbimizde müminlere karşı en ufak bir kötü duygu oluşmasına fırsat verme! Doğrusu sen çok merhamet ve şefkat sahibisin!" diye hayır dua ederler.

---

15 Burada geçen "وَمَا آتَيكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهيكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا" (peygamber size ne verirse alın, neyi alıkoyarsa da uzaklaşın) ifadesi genelde sünnetin teşrî' kaynağı olduğunu delillendirmek için kullanılır. Hz. Peygamber'in emirleri elbette ki "ilâhî emirler"dir ve müslüman olmanın ilk şartı Hz. Peygamber'e iman edip onun bildirdiği bütün emirlere itaat etmektir. Ancak buradaki konu ganimet dağıtımıdır (bk. Taberî, Zemahşerî).

16 Taberî.

17 Taberî.

18 Taberî bu kimselerin muhacirler olduğunu söylüyor. Ancak âyetin devamında gelen, "Bizden önce iman eden kardeşlerimiz" ifadesi, bu kimselerin daha sonra iman etmiş kimseler olduğunu gösterir gibidir. *Doğrusunu Allah bilir.*

28. Cüz
59 Sûre
Haşr 11-19

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ نَافَقُوا يَقُولُونَ لِإِخْوَانِهِمُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ لَئِنْ أُخْرِجْتُمْ لَنَخْرُجَنَّ مَعَكُمْ
وَلَا نُطِيعُ فِيكُمْ أَحَدًا أَبَدًا وَإِنْ قُوتِلْتُمْ لَنَنْصُرَنَّكُمْ وَاللَّهُ يَشْهَدُ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿١١﴾ لَئِنْ أُخْرِجُوا لَا يَخْرُجُونَ
مَعَهُمْ وَلَئِنْ قُوتِلُوا لَا يَنْصُرُونَهُمْ وَلَئِنْ نَصَرُوهُمْ لَيُوَلُّنَّ الْأَدْبَارَ ثُمَّ لَا يُنْصَرُونَ ﴿١٢﴾ لَأَنْتُمْ أَشَدُّ رَهْبَةً فِي
صُدُورِهِمْ مِنَ اللَّهِ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَفْقَهُونَ ﴿١٣﴾ لَا يُقَاتِلُونَكُمْ جَمِيعًا إِلَّا فِي قُرًى مُحَصَّنَةٍ أَوْ مِنْ وَرَاءِ
جُدُرٍ بَأْسُهُمْ بَيْنَهُمْ شَدِيدٌ تَحْسَبُهُمْ جَمِيعًا وَقُلُوبُهُمْ شَتَّى ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَعْقِلُونَ ﴿١٤﴾ كَمَثَلِ الَّذِينَ مِنْ
قَبْلِهِمْ قَرِيبًا ذَاقُوا وَبَالَ أَمْرِهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٥﴾ كَمَثَلِ الشَّيْطَانِ إِذْ قَالَ لِلْإِنْسَانِ اكْفُرْ فَلَمَّا كَفَرَ قَالَ
إِنِّي بَرِيءٌ مِنْكَ إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ رَبَّ الْعَالَمِينَ ﴿١٦﴾ فَكَانَ عَاقِبَتَهُمَا أَنَّهُمَا فِي النَّارِ خَالِدَيْنِ فِيهَا وَذَلِكَ
جَزَاءُ الظَّالِمِينَ ﴿١٧﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَلْتَنْظُرْ نَفْسٌ مَا قَدَّمَتْ لِغَدٍ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ
بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١٨﴾ وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ نَسُوا اللَّهَ فَأَنْسَاهُمْ أَنْفُسَهُمْ أُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿١٩﴾

NADİROĞULLARI YAHUDİLERİNE DESTEK VEREN MÜNAFIKLAR

11-13. Ey elçimiz Muhammed! Sizler Nadîroğulları'nı muhasara altına aldığınız zaman onlara yandaşlık yapan ve "Direnin, teslim olmayın, eğer siz Medine'den çıkarılırsanız biz de sizin yanınızda yer alırız, savaşırsanız destek veririz ve sizin aleyhinize kesinlikle kimseye destek vermeyiz!" şeklinde konuşan Medine'deki münafıkların tavırlarını görüyorsun değil mi? Doğrusu Allah onların düpedüz yalancı kimseler olduklarını ilân etmektedir. Zira onlar Nadîroğulları'na bu sözleri verirken kesinlikle bunları yerine getirecek değillerdi.[19] Onlar sürgün edilince yanlarında yer almayacak, savaşa girince destek olmayacaklardı. Kaldı ki destek olmaya kalkışıp savaş meydanına kadar gelecek olsalar bile çok geçmeden dönüp kaçacaklardı ve onlara güvenen yahudiler desteksiz kalacaklardı. Çünkü bu münafıklar sizden korktukları için yüz yüze muharebeden kaçınırlar.[20] Zira onların Allah'a olan inanç ve

19 Taberî.
20 İbnü'l-Cevzî.

güvenleri zayıftır; O'nun azamet ve kudretini, kendilerini hesaba çekeceğini düşünmezler. Bu yüzden onların sizin yanınızda mümin gibi davrandıklarına bakmayınız!

14-15. Bu münafıklar yahudilerle bir olup sizinle meydan savaşına çıkmayı göze alamazlar. Ancak muhkem kalelerine sığınarak size karşı koyabilirler.[21] Sakın onlardan korkmayınız,[22] çünkü onlar görünüşte birlik beraberlik içindeymiş gibi olsalar da, kendi içlerinde birbirlerini yemektedirler ve bu dağılmışlıklarının kendilerini perişan edeceğinin farkında değildirler.[23] Sonuçta onlar da bir süre önce sizin karşınızda hezimete uğrayan, size ettikleri düşmanlıkların cezasını çeken Kaynukaoğulları yahudileri ve Mekke müşrikleri gibi[24] perişan olacak ve âhirette de acı bir azaba mâruz kalacaklardır.

16-17. Bu münafıkların, Medine yahudilerini size karşı kışkırtması tıpkı insanı tevhitten ve peygamberlere iman etmekten alıkoymaya çalışan, amacına ulaşınca da hesap gününde, "Ben senden uzağım" diyerek kenara çekilmeye çalışan şeytanın durumu gibidir. Ne var ki onların ve onlara uyan Medine yahudilerinin sonları da tıpkı şeytan ve ona uyan kimselerin sonları gibi, sonsuza kadar cehennem azabına mâruz kalmak olacaktır. Zira Allah böylesi zalimleri işte böyle cezalandırır.

MÜMİNLERE ÖĞÜTLER

18-19. Ey elçimiz Muhammed'e iman edenler! Sizler sakın ilâhî emirleri umursamayan ve hesap gününde cehennemle karşılaşınca feryatları duyulmayacak[25] olan bu münafıklar gibi davranmayınız! Yaptığınız her şeyin hesap gününde karşınıza çıkacağını aklınızdan çıkarmayınız ve o gün perişan olmamak için, ilâhî emirlere her zaman itaat ediniz. Unutmayınız ki Allah bütün yaptıklarınızdan haberdardır.

---

[21] Zemahşerî.
[22] Zemahşerî.
[23] Zemahşerî.
[24] Taberî.
[25] Benzer ifade için bk. Câsiye 45/34.

لَا يَسْتَو۪ٓي اَصْحَابُ النَّارِ وَاَصْحَابُ الْجَنَّةِۜ اَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمُ الْفَٓائِزُونَ ﴿٢٠﴾ لَوْ اَنْزَلْنَا هٰذَا الْقُرْاٰنَ عَلٰى
جَبَلٍ لَرَاَيْتَهُ خَاشِعاً مُتَصَدِّعاً مِنْ خَشْيَةِ اللّٰهِۜ وَتِلْكَ الْاَمْثَالُ نَضْرِبُهَا لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٢١﴾ هُوَ اللّٰهُ
الَّذ۪ي لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَۚ عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِۚ هُوَ الرَّحْمٰنُ الرَّح۪يمُ ﴿٢٢﴾ هُوَ اللّٰهُ الَّذ۪ي لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَۚ اَلْمَلِكُ
28. Cuz 59. Süre Haşr 20-24 — اَلْقُدُّوسُ السَّلَامُ الْمُؤْمِنُ الْمُهَيْمِنُ الْعَز۪يزُ الْجَبَّارُ الْمُتَكَبِّرُۜ سُبْحَانَ اللّٰهِ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٢٣﴾ هُوَ اللّٰهُ الْخَالِقُ
الْبَارِئُ الْمُصَوِّرُ لَهُ الْاَسْمَٓاءُ الْحُسْنٰىۜ يُسَبِّحُ لَهُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِۚ وَهُوَ الْعَز۪يزُ الْحَك۪يمُ ﴿٢٤﴾

20. Elçimiz Muhammed'e iman etmeyen münafıklar ve Medine yahudileri şunu hiç unutmasınlar ki[26] tevhide ve peygamberlere iman edenlerle peygamberleri inkâr edenler bir tutulacak değillerdir. Çünkü tevhit ehli müminler cennete girecek ve ilâhî rızaya nâil olacakken peygamberleri inkâr edenler cehenneme girecek ve Allah'ın rahmetinden mahrum kalacaklardır.[27]

İLÂHÎ VAHYİN ETKİLEYİCİLİĞİNE RAĞMEN İNKÂRCILARIN İNAT ve ISRARLARI

21. Doğrusu elçimiz Muhammed'e vahyetmekte olduğumuz Kur'an'ı inkâr edenlerin kalpleri öylesine katılaşmış, akılları öylesine körelmiştir ki âdeta dağları taşları etkileyecek kadar güçlü uyarıların ve delillerin yer aldığı bu ilâhi vahyi hiç düşünmez ve ibret almazlar.[28] Oysa biz bu Kur'an'da onları tevhide yönlendirmek için işte bu şekilde birçok örnek ve delil ortaya koymaktayız.

TEVHİT İNANCI : ALLAH'IN KULLUK EDİLMEYE LÂYIK YEGÂNE KUDRET OLMASININ GEREKÇESİ

22-24. Evet, tevhidin hakikati yani Allah'tan başka kulluk edilmeye lâyık hiçbir gücün bulunmadığı gün gibi ortadadır. Zira görünür görünmez her

---

26 Âyetin çok açık bir gerçeği tekrarlıyor oluşunun ardında böyle bir uyarı söz konusudur (bk. Zemahşerî).

27 bk. Mâverdî.

28 Zemahşerî'nin isabetle kaydettiği gibi bu âyet, tıpkı Ahzâb sûresinin 72. âyetinde olduğu gibi temsili bir anlatımla, inkârcıların kalplerinin katılığını ve inatçılıklarını eleştirmektedir. Benzer bir görüş Mâverdî tarafından da rivayet edilmiştir.

şeyi, dünyaya ve âhirete dair her bilgiyi bilen yalnızca Allah'tır. Rahmeti ile bütün varlıklara türlü nimetler ihsan eden, âhirette de peygamberlerine inanmış ve emirlerine uygun yaşamış müminleri sonsuz rahmetine ve cennetine dahil edecek olan kudret[29] sadece O'dur. O, bütün kâinatın yaratıcısı ve sahibidir. Her şeye hükümrandır, kendilerine ilâhlık atfedilen diğer varlıklar gibi eksik ve zayıf değildir. Asla eşi benzeri veya ortağı yoktur, sayısız nimetler ihsan edendir.[30] Her türlü noksanlıktan münezzehtir.[31] Yarattıklarına adaletle hükmeder, onları her türlü zulümden emin kılar, her şeyi görüp gözetir.[32] Sonsuz kudret sahibidir. Peygamberlerine ve müminlere düşmanlık edenleri cezasız bırakmaz, yarattıklarının maslahatlarına en uygun tasarruflarda bulunur.[33] Sonsuz azamet sahibidir, asla zulme tevessül etmez.[34] İşte bütün bu ilâhî vasıflara sahip yegâne kudret Allah'tır, dolayısıyla kulluk edilmeye lâyık yegâne mâbut da O'dur.[35] O, müşriklerin şefaatçi kabul edip ortak koştukları varlıklar gibi değildir, onların iftiralarından berîdir. Yegâne yaratıcı O'dur, bütün varlıkları en mükemmel şekilde O yaratmış, sizlere daha ana rahmindeyken mükemmel şekil vermiştir.[36] Neticede müşriklerin bazı varlıklara atfettikleri en yüce vasıflar, ilâhî nitelikler sadece Allah'ındır. Kâinattaki her şey onun hâkimiyeti altındadır. Bütün bu delillere rağmen kendisine şirk koşmakta ve elçilerine düşmanlık etmekte ısrar edenleri müstehak oldukları şekilde cezalandıracaktır. O yarattıkları için hep en hayırlı ve hikmetli olan tasarruflarda bulunur, öğütler verir.

28. Cuz
59. Sûre
Haşr 20-24

Rahmân ve rahîm isimleri Taberî tarafından böyle açıklanmaktadır.

Kuddûs ismi "mübarek" anlamına gelir (bk. Taberî). Mübarek ise Allah'ın hem müşriklerin iddialarından uzak, eşsiz ve benzersiz oluşu anlamına gelir (bk. Taberî, Bakara 2/30) hem de mülk ve furkān gibi sûrelerin başlarında ifade edildiği üzere, insanlara türlü nimetler (bereket) ihsan etmesi anlamına gelir. Nitekim tâbiîn âlimlerinden Hasan-ı Basrî de böyle demiştir (bk. Râzî).

Zemahşerî.

Müheymin sıfatına tâbiîn âlimlerinden Katâde bu anlamı vermiştir (bk. Mâverdî).

Cebbâr'ın anlamı budur (bk. Taberî).

Zemahşerî.

Taberî.

[…]ukâtil.

ALTMIŞINCI SÛRE

MÜMTEHINE

Sonradan hicret edip Medine'ye gelen kadınların kabulünden önce alınan güvenlik önlemleri!

Medine döneminde, Ahzâb sûresinden sonra vahyedilmiştir. Rivayetlere göre Hâtıb b. Ebû Beltea adlı bir sahâbi, Hz. Peygamber'in Mekke'nin fethiyle ilgili hazırlıklar yaptığını, müşriklerden zarar görmemeleri düşüncesiyle Mekke'deki akrabalarına haber veren bir mektup yazıp Mekke'den gelen bir kadınla müşriklere göndermişti.[1] İlk bölümde bu ve benzeri faaliyetler eleştirilmektedir.

On üç âyetten oluşan sûreyi muhtevasına göre aşağıdaki gibi tasnif etmek mümkündür.

1 İbnü'l-Cevzî.

٦٠ / سُورَةُ الْمُمْتَحِنَةِ

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا عَدُوّ۪ي وَعَدُوَّكُمْ اَوْلِيَٓاءَ تُلْقُونَ اِلَيْهِمْ بِالْمَوَدَّةِ وَقَدْ كَفَرُوا بِمَا جَٓاءَكُمْ مِنَ
الْحَقِّۚ يُخْرِجُونَ الرَّسُولَ وَاِيَّاكُمْ اَنْ تُؤْمِنُوا بِاللّٰهِ رَبِّكُمْۜ اِنْ كُنْتُمْ خَرَجْتُمْ جِهَادًا ف۪ي سَب۪يل۪ي وَابْتِغَٓاءَ مَرْضَات۪ي
تُسِرُّونَ اِلَيْهِمْ بِالْمَوَدَّةِۗ وَاَنَا۬ اَعْلَمُ بِمَٓا اَخْفَيْتُمْ وَمَٓا اَعْلَنْتُمْۜ وَمَنْ يَفْعَلْهُ مِنْكُمْ فَقَدْ ضَلَّ سَوَٓاءَ السَّب۪يلِ ﴿١﴾

28. Cüz
60. Sûre
Mümtehıne 1

DÜŞMANA BİLGİ SIZDIRAN MÜMİNLERE UYARILAR

1. Ey elçimiz Muhammed'e iman edip ona sadakat sözü verenler! Elçimizin peygamberliğini kabul etmeyen, ona vahyettiğimiz Kur'an'a inanmayan, sırf peygambere inandığınız için vaktiyle size olmadık eziyetler yapan ve sizi hicret etmeye zorlayan Mekke müşrikleri ile dostluk kurmayın! Mekke'deki yakınlarınızı düşünerek müşriklere elçimizin Mekke'ye gidiş hazırlıkları hakkında bilgi sızdırmayın! Sizler müşriklerin baskıları karşısında sırf Allah rızasını kazanmak amacıyla yurdunuzu terkedip hicret etmiş müminler olarak[2] şimdi o müşriklere nasıl bilgi sızdırırsınız? Unutmayın ki yaptığınız gizli ve açık her şey Allah tarafından bilinir. Ayrıca böyle davranışlarda bulunanlar doğru yoldan tamamen sapmış, elçimize ihanet etmiş olurlar.

---

2 Taberi.

إِنْ يَثْقَفُوكُمْ يَكُونُوا لَكُمْ أَعْدَاءً وَيَبْسُطُوا إِلَيْكُمْ أَيْدِيَهُمْ وَأَلْسِنَتَهُمْ بِالسُّوءِ وَوَدُّوا لَوْ تَكْفُرُونَ ﴿٢﴾ لَنْ
تَنْفَعَكُمْ أَرْحَامُكُمْ وَلَا أَوْلَادُكُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ يَفْصِلُ بَيْنَكُمْ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٣﴾ قَدْ كَانَتْ لَكُمْ
أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ فِي إِبْرٰهِيمَ وَالَّذِينَ مَعَهُ إِذْ قَالُوا لِقَوْمِهِمْ إِنَّا بُرَءٰٓؤُا مِنْكُمْ وَمِمَّا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ كَفَرْنَا
بِكُمْ وَبَدَا بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمُ الْعَدَاوَةُ وَالْبَغْضَاءُ أَبَدًا حَتّٰى تُؤْمِنُوا بِاللّٰهِ وَحْدَهُ إِلَّا قَوْلَ إِبْرٰهِيمَ لِأَبِيهِ لَأَسْتَغْفِرَنَّ
لَكَ وَمَا أَمْلِكُ لَكَ مِنَ اللّٰهِ مِنْ شَيْءٍ رَبَّنَا عَلَيْكَ تَوَكَّلْنَا وَإِلَيْكَ أَنَبْنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ ﴿٤﴾ رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا
فِتْنَةً لِلَّذِينَ كَفَرُوا وَاغْفِرْ لَنَا رَبَّنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٥﴾ لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِيهِمْ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِمَنْ
كَانَ يَرْجُوا اللّٰهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَمَنْ يَتَوَلَّ فَإِنَّ اللّٰهَ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ ﴿٦﴾ عَسَى اللّٰهُ أَنْ يَجْعَلَ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَ
الَّذِينَ عَادَيْتُمْ مِنْهُمْ مَوَدَّةً وَاللّٰهُ قَدِيرٌ وَاللّٰهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٧﴾

2. Ey Mekke'deki akrabalarının selâmetini düşünüp müşriklerin gözünde iyi intiba bırakmak için onlara bilgi sızdıran müminler! Bilin ki müşrikler size karşı zafer kazanacak olsalar,[3] bu yaptıklarınıza minnettar olup size dostça davranmayacak, bilakis sözlü ve fiilî olarak her türlü düşmanlığı revâ görecek, sizi tevhitten vazgeçirmek için ellerinden geleni yapacaklardır.

3. Kaldı ki kendilerini korumak için elçimize ve müminlere ihanet etmeyi dahi göze aldığınız akrabalarınız, kıyamet gününde bu davranışınızın hesabını vereceğiniz zaman size hiçbir fayda sağlayamayacaklardır. Unutmayın ki Allah yaptıklarınızdan haberdardır.

4-5. Benzer bir durumu yaşamış olan İbrâhim peygamberin, ona iman edenlerin ve ondan sonra gelen peygamberlerin davranışlarından ders alın. Nitekim İbrâhim, tevhide açıkça cephe almadan önce babasını hidayete ulaştırması için Allah'a dua etmiş, ancak babası şirkte ısrar edince ona, "Senin için

3 Zemahşerî.

yapabileceğim bir şey yoktur!"[4] diyerek onunla ilişkisini tamamen kesmişti.[5] İbrâhim'e tâbi olanlar ve ondan sonra gelen peygamberler de müşrik yakınlarıyla ilişkilerini kesmişler ve onlara karşı tavır takınıp şöyle demişlerdi: "Tevhide baskı yapan müşriklerin yanında yer aldığınız ve onlarla beraber olduğunuz sürece sizinle bütün irtibatımızı koparıyoruz. Sizden de, şirk inancınızdan da uzağız. Aramızdaki bu düşmanlık, sizler tevhidi kabul edinceye ve baskıya son verinceye kadar sürecektir. Rabbimiz! Bu zalim müşriklere karşı bize yardım et! Bizler senin peygamberine iman ettik, sana güvendik. Huzurunda hesaba çıkacağımız zaman bizi mahcup etme! Bizi bu müşriklerin karşısında güçsüz bırakıp ellerine düşürme! Hatalarımızı bağışla! Doğrusu sen her şeyi en hikmetle yaparsın, sonsuz kudret sahibisin!"

6. İşte İbrâhim ve beraberindeki müminlerin bu tavırları, hesap gününe inanan siz müminler için ideal bir örnektir. Buna rağmen hâlâ müşriklerle dostluk kurmaya ve onlara bilgi sızdırmaya devam edenler bilsinler ki Allah onların kulluğuna da, peygambere ve müminlere verecekleri desteğe de muhtaç değildir.

7. Ey elçimiz Muhammed'e inanıp ona sadakat sözü veren müminler! İlâhî emirlere uyun ve sizlere düşmanlık eden müşriklere bilgi sızdırmayın. Mekke'de yaşayan ve düşman saflarında yer alan akrabalarınız konusuna gelince; onlardan ümidinizi kesmeyin, çünkü belki bir gün onların da kalpleri tevhide ısınır ve aranızda yeniden bir bağ oluşur. Allah her şeye kâdirdir. Şirkten tövbe edip elçisine iman edenlere karşı da çok bağışlayıcı ve merhametlidir.

---

[4] Zemahşerî.

[5] Bazı müfessirler burada, Hz. İbrâhim'in babası için dua etmesi dışındaki davranışlarının örnek alınması şeklinde bir tavsiyede bulunulduğunu söylerler ki kanaatimize göre bu yorum yanlıştır. Nitekim aynı olayın biraz daha genişçe anlatıldığı Meryem sûresinde Hz. İbrâhim önce babasına tevhidi detaylı bir şekilde anlatmakta, ancak onun sert tepkisinden sonra, "Senin için rabbime istiğfar edeceğim!" demektedir. Bunun ardından da babasını ve onların putlarını terkettiğini söylemektedir. Dolayısıyla Hz. İbrâhim'in tavrında herhangi bir "günah" söz konusu değildir. Zaten öyle olsaydı, Kur'an onu örnek alınacak bir şahsiyet olarak göstermezdi. *Doğrusunu Allah bilir.*

لَا يَنْهٰيكُمُ اللّٰهُ عَنِ الَّذ۪ينَ لَمْ يُقَاتِلُوكُمْ فِي الدّ۪ينِ وَلَمْ يُخْرِجُوكُمْ مِنْ دِيَارِكُمْ اَنْ تَبَرُّوهُمْ وَتُقْسِطُٓوا اِلَيْهِمْۜ
اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُقْسِط۪ينَ ﴿٨﴾ اِنَّمَا يَنْهٰيكُمُ اللّٰهُ عَنِ الَّذ۪ينَ قَاتَلُوكُمْ فِي الدّ۪ينِ وَاَخْرَجُوكُمْ مِنْ دِيَارِكُمْ
وَظَاهَرُوا عَلٰٓى اِخْرَاجِكُمْ اَنْ تَوَلَّوْهُمْۚ وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ فَاُو۬لٰٓئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿٩﴾ يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُٓوا اِذَا
جَٓاءَكُمُ الْمُؤْمِنَاتُ مُهَاجِرَاتٍ فَامْتَحِنُوهُنَّۜ اَللّٰهُ اَعْلَمُ بِا۪يمَانِهِنَّۚ فَاِنْ عَلِمْتُمُوهُنَّ مُؤْمِنَاتٍ فَلَا تَرْجِعُوهُنَّ
اِلَى الْكُفَّارِۜ لَا هُنَّ حِلٌّ لَهُمْ وَلَا هُمْ يَحِلُّونَ لَهُنَّۜ وَاٰتُوهُمْ مَٓا اَنْفَقُواۜ وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ اَنْ تَنْكِحُوهُنَّ اِذَٓا
اٰتَيْتُمُوهُنَّ اُجُورَهُنَّۜ وَلَا تُمْسِكُوا بِعِصَمِ الْكَوَافِرِ وَسْـَٔلُوا مَٓا اَنْفَقْتُمْ وَلْيَسْـَٔلُوا مَٓا اَنْفَقُواۜ ذٰلِكُمْ حُكْمُ اللّٰهِۜ
يَحْكُمُ بَيْنَكُمْۜ وَاللّٰهُ عَل۪يمٌ حَك۪يمٌ ﴿١٠﴾ وَاِنْ فَاتَكُمْ شَيْءٌ مِنْ اَزْوَاجِكُمْ اِلَى الْكُفَّارِ فَعَاقَبْتُمْ فَاٰتُوا الَّذ۪ينَ
ذَهَبَتْ اَزْوَاجُهُمْ مِثْلَ مَٓا اَنْفَقُواۜ وَاتَّقُوا اللّٰهَ الَّذ۪ٓي اَنْتُمْ بِه۪ مُؤْمِنُونَ ﴿١١﴾

8-9. Başka bir inanca mensup olup da size din konusunda baskı yapmayan, sizi inancınızdan dolayı yurdunuzdan çıkmak zorunda bırakmayan ve sizinle savaşmayan kimselere iyilik etmeniz, onlarla güzel ilişkiler kurmanız elbette Allah tarafından yasaklanmış değildir. Kaldı ki Allah, insanlara âdil ve iyi davranan kullarını sever. O'nun size yasakladığı şey; size din konusunda baskı yapan, sizinle savaşan, sizi inancınızdan dolayı yurdunuzdan çıkmak zorunda bırakan ya da böyle yapanlara destek verenlerle dostluk kurmanızdır. Şunu bilin ki böyle düşmanları dost edinen ve müminlere ihanet edenler, tevhidin düşmanı olan zalimlerdir.

MEKKE'YE HİCRET EDEN KADINLARIN GERÇEK NİYETLERİNİN ARAŞTIRILMASI

10. Ey elçimiz Muhammed'e iman edenler! Mekkeliler'e elçimizin planlarını göndermek isteyen kişinin[6] haberci olarak kullandığı kadının durumundan ders alın ve Mekke'den hicret edip Medine'ye gelen kadınların gerçek niyetlerini öğrenmek için onları test edin. Gerçi onların gerçekten iman edip etmediklerini ve ne maksatla geldiklerini en doğru bir şekilde ancak Allah bilir ama siz yine de tedbirinizi alın ve onları sınayın. Eğer gerçekten mümin olduklarına kanaat getirirseniz artık onları müşriklere geri göndermeyin. Zira mümin kadınlar artık müşrik kocalarına helâl olmadıkları gibi müşrik kocaları da bu mümin kadınlara lâyık değildirler. Dolayısıyla onlar boşanmış sayılırlar. Böyle olduğu için de, müşrik kocalarına, evlenirken eşlerine verdikleri mehir bedelini iade edin. Bundan sonra, mehir bedellerini ödemek kaydıyla o kadınları mümin erkeklerin nikâhlamasında artık bir sakınca yoktur.

Diğer taraftan hâlâ müşrik olan ve sizinle birlikte hicret etmemiş olan eşlerinizi nikâh altında tutmayın. Onları boşayın ve kendilerine vermiş olduğunuz mehir bedelini, evlenecekleri müşriklerden isteyin. Buna karşılık onlar da, iman edip Medine'ye gelen ve mümin erkeklerle evlenen eski hanımlarına verdikleri mehir bedelini, o hanımların yeni eşlerinden talep etme hakkına sahiptirler. İşte Allah'ın bu tür durumlar için belirlediği hüküm budur. Kuşkusuz Allah, sınırsız ilim sahibidir ve sizler için en isabetli hükümleri vermektedir.

11. Eğer şirke dönüp Mekke'ye kaçan ve müşriklerle evlenen eski eşlerinizin evlendikleri müşrik kocalarından vaktiyle verdiğiniz mehir bedelini geri alamaz ve savaşta müşriklere galip gelip onlardan ganimet elde ederseniz bu ganimetten, mehiri hak edenlere söz konusu bedeli ödeyin. İlâhî emirlere uyma konusunda titiz davranın.

[6] Bu kişi, daha önce de ifade ettiğimiz gibi Hâtıb b. Ebû Beltea'dır.

28 Cüz
60 Sûre
Mümtehine 12-13

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا جَاءَكَ الْمُؤْمِنَاتُ يُبَايِعْنَكَ عَلَى أَنْ لَا يُشْرِكْنَ بِاللَّهِ شَيْئًا وَلَا يَسْرِقْنَ وَلَا يَزْنِينَ وَلَا
يَقْتُلْنَ أَوْلَادَهُنَّ وَلَا يَأْتِينَ بِبُهْتَانٍ يَفْتَرِينَهُ بَيْنَ أَيْدِيهِنَّ وَأَرْجُلِهِنَّ وَلَا يَعْصِينَكَ فِي مَعْرُوفٍ فَبَايِعْهُنَّ
وَاسْتَغْفِرْ لَهُنَّ اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٢﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَوَلَّوْا قَوْمًا غَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ قَدْ يَئِسُوا
مِنَ الْآخِرَةِ كَمَا يَئِسَ الْكُفَّارُ مِنْ أَصْحَابِ الْقُبُورِ ﴿١٣﴾

12. Ey elçimiz Muhammed! Mekke'den hicret edip Medine'ye gelen ve artık Allah'a şirk koşmayacaklarına, hırsızlık yapmayacaklarına, zina etmeyeceklerine, Câhiliye dönemindeki gibi kız çocuklarını öldürmeyeceklerine, gayri meşrû ilişki sonucu doğurdukları çocukları kocalarına nispet etmeyeceklerine,[7] ilâhî emirlere uyma hususunda sana asla karşı gelmeyeceklerine dair söz verip bağlılık yemini ederlerse onların bu sözlerini kabul et ve daha önce işledikleri hatalarının affedileceğini bildir![8] Zira Allah, şirkten tövbe edip sana iman edenler için çok merhametli ve affedicidir.

13. Ey elçimiz Muhammed'e iman edenler! Sizinle savaşan müşrikleri dost edinmemeniz gerektiği gibi, size her fırsatta düşmanlık eden Medine

7 Taberî.

8 "وَاسْتَغْفِرْ لَهُنَّ اللَّهَ" ifadesi genel olarak, "Onlar için Allah'tan af dile!" şeklinde anlaşılır ve müslüman olmuş bu kadınların müşrik iken işledikleri günahların bağışlanması için peygamberin af dilemesinin emredildiği düşünülür. Oysa hem Kur'an'ın hem de birçok hadisin vurguladığı üzere, müslüman olmak zaten önceki günahları siler. Dolayısıyla buradaki ifadenin belirttiğimiz doğrultuda anlaşılması daha uygundur. Kaldı ki âyetin sebeb-i nüzûlü olarak serdedilen bir rivayette, Ebû Süfyân'ın karısının biat ederken Hz. Peygamber'e geçmişteki günahları sebebiyle yakındığı, buna karşılık Hz. Peygamber'in tebessüm ettiği ifade edilir (bk. Zemahşerî). Bu rivayet de, bizim çevirimizi destekler mahiyettedir. *Doğrusunu Allah bilir.*

yahudilerini de dost edinmeyiniz. Çünkü onlar kendilerini doğru yolda, sizleri ise sapkın olarak görmektedirler, oysa tıpkı ölüp gitmiş ve Allah'ın kendilerine vereceği azabı yakînen müşahede etmiş müşriklerin düştükleri ümitsiz hale benzer şekilde o yahudilerin sonları da perişan ve ümitsizdir.[9]

[9] Dikkat edileceği üzere bu âyete verdiğimiz anlam, mütedâvil meal ve tefsirlerdeki anlamdan oldukça farklıdır. Bunun gerekçesini izah etmek yararlı olacaktır. Meal ve tefsirlerde âyetin anlamı yaklaşık olarak şöyledir: "Ey müminler! Allah'ın kendilerine gazap ettiği ve tıpkı müşriklerin ölülerin dirilmesinden ümit kestikleri gibi âhiretten ümit kesen yahudileri dost edinmeyiniz!" Burada problemli olan iki nokta vardır. Birincisi, müşriklerin âhiretten ümit kesmeleri, ikincisi ise yahudilerin âhiretten ümit kesmeleridir. Müşriklerin âhiretten ümit kesmelerini düşündüğümüzde onların "şefaat" inançlarını izah etmek oldukça güçleşecektir. Bu husus oldukça uzun ve titiz değerlendirmeleri gerektiriyor olmakla beraber, burada özet olarak şunu ifade edelim: Câhiliye müşrikleri genel olarak âhirete inanmaktadırlar. İlgili kaynaklarda onların böyle bir inanca sahip olduklarına dair bol miktarda veri mevcuttur. "Çürümüş kemikleri kim diriltecek?" ifadesi gibi, onların yeniden dirilişi inkâr ettiklerini ihsas ettirecek âyetler ise, müşriklerin Hz. Peygamber tarafından tebliğ edilen "âhiret inancına" yani Hz. Muhammed'in peygamberliğini reddedenlerin cehenneme gireceği bir âhiret inancına yönelik inkârın ifadesidir. Müşriklerin âhiret inancıyla ilgili bu değerlendirmelerimizin yanlış olması durumunda bile, âyetin yukarıda aktardığımız şekilde anlaşılması problemlidir. Çünkü yahudilerin âhirete inandıkları, kendilerini günahsız ve tertemiz saydıkları (Nisâ 4/49), hatta kendilerine cehennem azabının sadece birkaç gün dokunacağını, onun dışında hep cennette olacaklarını (Bakara 2/80), Allah'ın sevgili kulları olduklarını (Mâide 5/18) ve cennetin kendilerine mahsus olduğunu (Bakara 2/94) iddia ettikleri mâlûmdur. Bu durumda, böyle iddialar sahibi olan yahudilerin "âhiretten ümit kestiklerini" düşünmek açık bir çelişkidir. Bizce âyette yahudilerin, kendilerinden olmayanların yani müminlerin cehenneme gideceği yönündeki iddialarına (Bakara 2/111) cevap verilmekte, onlara âdeta şöyle denilmektedir: "Asıl cehenneme gidecek olan sizsiniz. Sizin cehennemlik olduğunuz, peygamberi inkâr etmiş olarak ölen ve cehennemlik olduğunu yakînen görenlerin durumu gibi kesindir." Nitekim âyette geçen ve "kâfirler ölülerin diriltilmesinden ümit kestikleri gibi" şeklinde tercüme edilen "كَمَا يَئِسَ الْكُفَّارُ مِنْ أَصْحَابِ الْقُبُورِ" ifadesinin anlamının, "ölüp gitmiş ve ilâhî azabı yakînen görmüş kâfirlerin durumu gibi" olduğu, tâbiîn âlimlerinden Mücâhid ve İkrime tarafından ifade edilmiştir (bk. Taberî). Bu durumda âyet, yahudilerin âhiretten ümit kestiklerini değil, âhiretteki hallerinin ümitsiz olacağını ifade ediyor olacaktır. Nitekim Fahreddin er-Râzî de bu görüştedir. *Doğrusunu Allah bilir.*

ALTMIŞ BİRİNCİ SÛRE

SAF

Tevhit düşmanlarına karşı kenetlenen müminler!

Medine döneminde vahyedilmiştir. Uhud Savaşı'nda müslümanların ordusunu terkeden münafıklar eleştirilmekte, Hz. Peygamber'in yanında kenetlenip savaşan müminlerin, Hz. Îsâ'ya iman edip destek veren havâriler gibi samimi olmaları istenmekte, bu takdirde cehennem azabından kurtulup dünyada fetih ve zaferlere, âhirette de cennete nâil olacakları ifade edilmektedir.

On dört âyetten oluşan sûreyi muhtevasına göre aşağıdaki gibi tasnif etmek mümkündür.

28. Cüz
61. Sûre
Saf 1

سَبَّحَ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿١﴾

TEVHİT İNANCI

1. Kâinattaki her şeyin yaratıcısı ve mutlak hâkimi olan Allah,[1] kulluk edilmeye lâyık yegâne mâbuttur.[2] O, sonsuz kudret sahibidir, tevhide ve peygamberlere düşmanlık edenleri cezalandıracaktır. Onun vahyi sizler için en faydalı ve hikmetli emirlerdir.

---

[1] Taberî. Ayrıca "tesbih" kavramı için Vâkıa sûresinin 74. âyetinin dipnotuna bakınız.

[2] İlâhî hükümranlığın anlatıldığı ifadelerin muktezası budur. Yani insan, kendi varlığının dahi ilâhî bir lutuf olduğunu farketmeli ve sadece Allah'a kulluk etmelidir.

28. Cüz
61. Sûre
Saf 2-6

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا لِمَ تَقُولُونَ مَا لَا تَفْعَلُونَ ﴿٢﴾ كَبُرَ مَقْتًا عِنْدَ اللّٰهِ اَنْ تَقُولُوا مَا لَا تَفْعَلُونَ ﴿٣﴾ اِنَّ اللّٰهَ
يُحِبُّ الَّذ۪ينَ يُقَاتِلُونَ ف۪ي سَب۪يلِه۪ صَفًّا كَاَنَّهُمْ بُنْيَانٌ مَرْصُوصٌ ﴿٤﴾ وَاِذْ قَالَ مُوسٰى لِقَوْمِه۪ يَا قَوْمِ لِمَ تُؤْذُونَن۪ي
وَقَدْ تَعْلَمُونَ اَنّ۪ي رَسُولُ اللّٰهِ اِلَيْكُمْ فَلَمَّا زَاغُٓوا اَزَاغَ اللّٰهُ قُلُوبَهُمْ وَاللّٰهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِق۪ينَ ﴿٥﴾ وَاِذْ
قَالَ ع۪يسَى ابْنُ مَرْيَمَ يَا بَن۪ٓي اِسْرَٓاء۪يلَ اِنّ۪ي رَسُولُ اللّٰهِ اِلَيْكُمْ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيَّ مِنَ التَّوْرٰيةِ وَمُبَشِّرًا
بِرَسُولٍ يَاْت۪ي مِنْ بَعْدِي اسْمُهُٓ اَحْمَدُ فَلَمَّا جَٓاءَهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ قَالُوا هٰذَا سِحْرٌ مُب۪ينٌ ﴿٦﴾

SÖZÜNDE DURMAYAN MÜNAFIKLAR

2-4. Ey elçimiz Muhammed'e iman ettiğini söyleyen münafıklar! Niçin elçimiz Muhammed'e içtenlikle iman etmediğiniz halde müminlerdenmiş gibi davranıyor, müminlere savaşta yardım edeceğinizi söylediğiniz halde sözünüzde durmuyorsunuz?[3] Şunu iyi biliniz ki bu davranışınız Allah tarafından ağır bir şekilde cezalandırılacaktır. Zira Allah sizin gibi savaş meydanını terkeden münafıkları değil, tevhidi müdafaa uğruna düşman karşısında kenetlenerek mücadele eden gerçek müminleri sever!

3 Tâbiîn âlimlerinden İbn Zeyd bunların münafıklar olduğunu söyler (bk. Taberî). Benzer görüş Hasan-ı Basrî'den de rivayet edilmiştir (Zemahşerî). Taberî, cümlede, "Ey iman edenler" ifadesinin kullanılmasından yola çıkarak İbn Zeyd'in görüşünü değil, diğer görüşü tercih etmiştir. Ancak bir sonraki âyette bunların Allah tarafından çok büyük bir cezaya çarptırılacağının ifade edilmesi, muhatapların münafıklar olduğunu teyit mahiyetindedir. Ayrıca Kur'an'da "ey iman edenler!" ifadesi Ehl-i kitap veya münafıkları kastedecek şekilde de kullanılmıştır. Kaldı ki burada müminlerin kastedildiğini söyleyenler de, bu müminlerin Uhud Savaşı'nda meydandan kaçtıklarını ifade ederler (bk. Râzî). Hz. Peygamber'e samimiyetle iman etmiş sahâbelerin böyle yapması pek mümkün olmadığından bunların münafık olarak düşünülmesi daha uygun olur. İbn Âşûr'un değerlendirmeleri de bu tercihi ihsas ettirir niteliktedir. Kaldı ki bu âyeti münafıklarla ilişkilendirmedikçe, 13-15. âyetleri izah etmek de zorlaşmaktadır. *Doğrusunu Allah bilir.*

İSRÂİLOĞULLARI'NIN DAVRANIŞLARINDAN MÜNAFIKLARA İBRET UYARILAR

5. Ey elçimiz Muhammed! Seninle birlikte savaşacaklarına söz verip sonra bu sözlerini tutmayan o münafıklara; vaktiyle benzer şeyleri elçimiz Mûsâ'ya karşı yapan İsrâiloğulları'nın ibretlik durumunu hatırlat! Nitekim onlar Mûsâ'dan sürekli mûcizeler istemişler,[4] kendilerini esaretten kurtarmasına şükredeceklerine, "Bizi çöllere düşürdün!" diye sızlanmışlar[5] ve daha birçok davranışlarıyla ona sürekli muhalefet etmişlerdi.[6] Mûsâ da onlara, "Sizler, benim Allah tarafından gönderilmiş bir peygamber olduğumu ve bana samimi bir şekilde itaat etmeniz gerektiğini pekâlâ bildiğiniz halde niçin böyle yapıyorsunuz?"[7] diye uyarıda bulunmuştu. Fakat onlar Mûsâ'ya muhalefetlerini sürdürdükleri için Allah da onları bu halleriyle baş başa bırakmıştı.[8] İşte Medine'deki münafıklar da iyi bilmelidirler ki Allah'ın peygamberine itaat etmeyenlerin sonu perişan olmaktır.

6. Benzer şekilde biz Meryem oğlu Îsâ'yı da İsrâiloğulları'na peygamber olarak göndermiştik. O da onlara hem Mûsâ peygamberin tebliğ ettiği Tevrat'ı tasdik edip tevhidi anlatmış, hem de kendisinden sonra gelecek olan tevhit peygamberinin de aynı mesajı anlatacağını bildirmiş, Allah tarafından büyük bir rahmet ve lutuf olarak gönderilecek olan övgüye mazhar, adıyla-şanıyla yüce[9] elçimizi müjdelemişti. Ama elçimiz Îsâ onlara peygamber olduğunu gösteren nice deliller sunmuş olmasına rağmen yine de ona inanmadılar ve kendisini sihirbaz olarak nitelediler. [10]

---

4 Meselâ kendilerine Allah'ı göstermesini istemişlerdir (Bakara 2/55).

5 bk. Bakara 2/61.

6 İsrâiloğulları'nın Mûsâ peygambere karşı sergiledikleri benzer davranışlar için bk. Zemahşerî. Ayrıca "eziyet" kelimesi muhalefet anlamındadır. Münafıkların Hz. Peygamber'e muhalefet etmeleri de Ahzâb sûresinde eziyet kelimesiyle ifade edilmiştir. İbn Âşûr da buna işaret etmiştir.

7 bk. Kâsımî.

8 İbn Âşûr.

9 Ahmed ismi burada özel isim olarak değil, Hz. Peygamber'in yüceliğini ifade eden bir sıfat olarak kullanılmaktadır (açıklama için bk. İbn Âşûr).

10 İbn Âşûr. Burada son cümlenin Hz. Peygamber'i inkâr eden muhataplarıyla ilgili olduğunu da söylemektedir. Ancak Hz. Peygamber'e sihirbaz diyenler Medineli yahudiler veya münafıklar değil, Mekkeli müşriklerdir ki burada onların konuyla ilgileri yoktur.

وَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ وَهُوَ يُدْعٰٓى اِلَى الْاِسْلَامِ وَاللّٰهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿٧﴾
يُرِيدُونَ لِيُطْفِؤُا نُورَ اللّٰهِ بِاَفْوَاهِهِمْ وَاللّٰهُ مُتِمُّ نُورِهِ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ ﴿٨﴾ هُوَ الَّذِي اَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدٰى
وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ ﴿٩﴾ يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا هَلْ اَدُلُّكُمْ عَلٰى تِجَارَةٍ
تُنْجِيكُمْ مِنْ عَذَابٍ اَلِيمٍ ﴿١٠﴾ تُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَرَسُولِهِ وَتُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ بِاَمْوَالِكُمْ وَاَنْفُسِكُمْ ذٰلِكُمْ
خَيْرٌ لَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿١١﴾ يَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَيُدْخِلْكُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ وَمَسَاكِنَ
طَيِّبَةً فِي جَنَّاتِ عَدْنٍ ذٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿١٢﴾ وَاُخْرٰى تُحِبُّونَهَا نَصْرٌ مِنَ اللّٰهِ وَفَتْحٌ قَرِيبٌ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ
﴿١٣﴾ يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا كُونُوا اَنْصَارَ اللّٰهِ كَمَا قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ لِلْحَوَارِيِّينَ مَنْ اَنْصَارِي اِلَى اللّٰهِ
قَالَ الْحَوَارِيُّونَ نَحْنُ اَنْصَارُ اللّٰهِ فَاٰمَنَتْ طَائِفَةٌ مِنْ بَنِي اِسْرَائِيلَ وَكَفَرَتْ طَائِفَةٌ فَاَيَّدْنَا الَّذِينَ اٰمَنُوا عَلٰى
عَدُوِّهِمْ فَاَصْبَحُوا ظَاهِرِينَ ﴿١٤﴾

Hz. PEYGAMBER'İ İNKÂR EDEN ve MÜŞRİKLERLE İŞBİRLİĞİ YAPAN MEDİNE YAHUDİLERİNE UYARILAR

7-9. Nitekim onların soylarından gelen Medine yahudileri ve hıristiyanları da, kendi kutsal kitaplarının müjdesi olan elçimiz Muhammed'e iman etmeleri gerekirken bu ilâhî bilgiyi gizlemekte, elçimizin tevhit çağrısını reddetmektedirler. O halde onlardan daha zalim kim olabilir? Bunlar müşriklerle iş birliği yaparak, Muhammed'in daveti olan tevhidi engellemeye çalışmaktadırlar. Ancak şunu iyi bilsinler ki onlar ne kadar istemeseler de Allah, elçisi Muhammed'e yardım edecek ve tevhidi muzaffer kılacaktır, çünkü onu insanlara bir rahmet olarak, tevhidi tebliğ etmek üzere gönderen, bizzat Allah'tır ve Allah nihayetinde bu tevhidi muzaffer kılacaktır.

SAVAŞ MEYDANINDA Hz. PEYGAMBER'İ TERKEDEN MÜNAFIKLARA UYARILAR

10-13. Ey elçimiz Muhammed'e iman ettiğini söyleyen, fakat savaş meydanında onu terkeden münafıklar![11] Eğer âhirette sizi bekleyen ilâhî azap-

11 Bazı tefsir âlimleri bu ifadeyi müminlere yönelik bir hitap olarak anlamışlardır. Oysa burada muhataplardan "Allah'a ve peygambere iman etmeleri" istenmektedir ki Hz. Peygamber'in ashabı içerisinde bunlara iman etmeyen, ya da inançlarında gevşeklik taşıyan kimseler söz konusu değildir. Dikkat edilecek olursa bu sûre, İslâm'ın henüz büyük zaferler kazanmadığı, hatta müslümanların Uhud yenilgisini yaşadıkları bir dönemde vahyedilmiştir. Diğer taraftan bazı müminlerin, "Acaba

tan kurtulmak istiyorsanız biliniz ki bunun tek yolu tevhide ve elçimiz Muhammed'e samimiyetle inanmak ve onun emirleri doğrultusunda gerektiğinde malınızı harcayarak, gerektiğinde bilfiil savaşa iştirak ederek destek vermektir. Bu davranış sizler için, şu anda benimsediğiniz münafıkça tavırdan kesinlikle daha hayırlı olacaktır. Zira bu nasihati dikkate alıp gereğini yaptığınız takdirde Allah sizleri affedecek, içlerinde ırmakların çağıldadığı muhteşem cennetlerle ödüllendirecek, orada sizlere muhteşem meskenler nasip edecektir. İşte asıl kazanç budur. Üstelik bu şekilde iman edip elçimize destek verdiğiniz takdirde Allah sizlere, dünyada da çok istediğiniz zafer ve fetihleri yakında nasip edecektir. İşte gerçek müminlerin müjdesi budur.

14. Siz de elçimize samimiyetle iman edenler ve vaktiyle Îsâ peygambere inanan samimi havâriler gibi tevhide ve peygambere destek olun! Nitekim Îsâ peygamber İsrâiloğulları'na tevhidi anlattığında havâriler ona inanmışlar ve "Bizler Allah'ın gönderdiği bu tevhidi destekleme konusunda senin yanındayız" demişlerdi. İsrâiloğulları'nın geri kalanlarından bir kısmı ona iman ederlerken diğer bir kısmı da onu inkâr ettiler. İşte biz de elçimiz Muhammed'i göndererek tevhidi pekiştirdik ve müminleri inkârcılara karşı muzaffer kıldık.[12]

Allah'ın rızasına bizi en çok ulaştıracak amel nedir? Bilsek de onu yapsak!" şeklinde konuştukları, bu âyetlerin de onlara cevaben vahyedildiği söylenir. Bu rivayeti aktaranlar Medine döneminin ortalarına, yani Uhud Savaşı sonrasına kadar gelinmiş olmasına rağmen müslümanların (üstelik yıllarca Hz. Peygamber'in yanında bulunan müslümanların) Allah'ın hangi davranışlardan razı olacağını hâlâ bilmediklerini düşünmüş olmalıdırlar ki bu düşünce kanaatimizce Hz. Peygamber'i ve tevhidi canları pahasına müdafaa eden sahâbeler söz konusu olduğunda pek uygun değildir. Muhtemelen sonraki devir insanlarının kurgusudur. Bize göre burada münafıklara bir çağrı söz konusudur. Fahreddin er-Râzî bu anlamın mümkün olduğunu ifade eder. Taberî de buradaki "iman edenler" ifadesinin Hz. Peygamber'in ashabını değil, o gün Medine'de yaşayan yahudi ve hıristiyanları işaret ettiğini ifade eder (bk. Taberî, Nisâ 4/136). Bu izahtan en azından, "iman edenler" ifadesinin müslümanları işaret etmediğini anlayabiliriz. *Doğrusunu Allah bilir.*

12 Son cümlenin tefsirinde tercih ettiğimiz yorum, başta Taberî olmak üzere birçok müfessirin tercihidir.

28. Cüz
62. Sûre
Cum'a

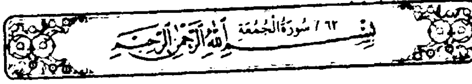
ALTMIŞ İKİNCİ SÛRE

CUM'A

Hz. Peygamber'in önderliğinde birlik ve beraberlik!

Medine döneminde vahyedilmiştir. Sırf kendi soylarından olmadığı için Hz. Peygamber'i reddeden Medine yahudileri eleştirilmektedir. Hz. Peygamber'in verdiği öğütleri dinlemeyen, onu önemsemeyen bazı münafıkların davranışları üzerinden müminler uyarılmaktadır.

On bir âyetten oluşan sûreyi muhtevasına göre aşağıdaki gibi tasnif etmek mümkündür.

يُسَبِّحُ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ الْمَلِكِ الْقُدُّوسِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ ﴿١﴾ هُوَ الَّذٖي بَعَثَ فِي
الْاُمِّيّٖنَ رَسُولًا مِنْهُمْ يَتْلُوا عَلَيْهِمْ اٰيَاتِهٖ وَيُزَكّٖيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَاِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلُ لَفٖي
ضَلَالٍ مُبٖينٍ ﴿٢﴾ وَاٰخَرٖينَ مِنْهُمْ لَمَّا يَلْحَقُوا بِهِمْ وَهُوَ الْعَزٖيزُ الْحَكٖيمُ ﴿٣﴾ ذٰلِكَ فَضْلُ اللّٰهِ يُؤْتٖيهِ مَنْ يَشَاءُ
وَاللّٰهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظٖيمِ ﴿٤﴾

28. Cüz
62. Sûre
Cum'a 1-4

TEVHİT İNANCI

1. Kâinattaki her şeyin yaratıcısı ve mutlak hâkimi olan Allah,[1] kulluk edilmeye lâyık yegâne mâbuttur. Müşriklerin yakıştırdıkları ortaklardan berîdir. Hiçbir şey O'na denk veya ortak değildir.[2] O, sonsuz kudret sahibidir; tevhide ve peygamberlere düşmanlık edenleri cezalandıracaktır.[3] O'nun vahyi sizler için en yararlı ve hikmetli emirlerdir.

PEYGAMBERLİĞİ KENDİ TEKELLERİNDE GÖREN MEDİNE YAHUDİLERİNE CEVAP

2-4. İşte, elçisi Muhammed'i, İsmâil peygamberden beri kendilerine elçi gönderilmemiş[4] ve zamanla tevhidi bozup şirke bulaşmış Mekke Arapları içerisinden seçip peygamber olarak görevlendiren, onları ve daha sonra tevhit mesajı ile muhatap olacak olanları şirkten arındırıp dosdoğru tevhide yönlendirmesi için[5] kendisine ilâhî vahyi veren, kulluk edilmeye lâyık yegâne kudret Allah'tır. Bu durum karşısında Medine yahudilerinin, peygamberliği âdeta kendi soylarının tekelinde görmeleri ve elçimiz Muhammed'in Araplar içerisinden seçilmiş olmasını yadırgayıp onu inkâr etmeleri anlamsızdır. Zira peygamberliği kime lutfedeceğini Allah bilir. O, elçisini inkâr eden ve tevhide düşmanlık edenleri de cezalandıracaktır. Allah'ın bildirdiği bütün hükümler ve emirler sizin hayrınızadır.

---

1 Taberî. Ayrıca "tesbih" kavramı için Vâkıa sûresinin 74. âyetindeki dipnotuna bakınız.
2 Taberî. 3 Taberî. 4 Râzî. 5 Zemahşerî.

28. Cüz
62. Sûre
Cum'a 5-11

مَثَلُ الَّذِينَ حُمِّلُوا التَّوْرٰيةَ ثُمَّ لَمْ يَحْمِلُوهَا كَمَثَلِ الْحِمَارِ يَحْمِلُ اَسْفَارًاۜ بِئْسَ مَثَلُ الْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِ اللّٰهِۜ وَاللّٰهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿٥﴾ قُلْ يَٓا اَيُّهَا الَّذِينَ هَادُوٓا اِنْ زَعَمْتُمْ اَنَّكُمْ اَوْلِيَٓاءُ لِلّٰهِ مِنْ دُونِ النَّاسِ فَتَمَنَّوُا الْمَوْتَ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٦﴾ وَلَا يَتَمَنَّوْنَهُٓ اَبَدًا بِمَا قَدَّمَتْ اَيْدِيهِمْۜ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ بِالظَّالِمِينَ ﴿٧﴾ قُلْ اِنَّ الْمَوْتَ الَّذِي تَفِرُّونَ مِنْهُ فَاِنَّهُ مُلَاقِيكُمْ ثُمَّ تُرَدُّونَ اِلٰى عَالِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٨﴾ يَٓا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوٓا اِذَا نُودِيَ لِلصَّلٰوةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا اِلٰى ذِكْرِ اللّٰهِ وَذَرُوا الْبَيْعَۜ ذٰلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٩﴾ فَاِذَا قُضِيَتِ الصَّلٰوةُ فَانْتَشِرُوا فِي الْاَرْضِ وَابْتَغُوا مِنْ فَضْلِ اللّٰهِ وَاذْكُرُوا اللّٰهَ كَثِيرًا لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿١٠﴾ وَاِذَا رَاَوْا تِجَارَةً اَوْ لَهْوًاۨ انْفَضُّٓوا اِلَيْهَا وَتَرَكُوكَ قَٓائِمًاۜ قُلْ مَا عِنْدَ اللّٰهِ خَيْرٌ مِنَ اللَّهْوِ وَمِنَ التِّجَارَةِۜ وَاللّٰهُ خَيْرُ الرَّازِقِينَ ﴿١١﴾

5. Elçimiz Mûsâ'ya vahyedilen Tevrat'a iman ettikleri halde o kitaptaki tevhide uymak ve bu inancı tebliğ eden Muhammed'in peygamber olduğunu kabul etmek gibi sorumluluklarını yerine getirmeyen Medine yahudilerinin Tevrat'a sahip olmakla övünmeleri doğru değildir. Çünkü onlar o ilâhî kitabı âdeta sırtında yük taşıyan bir hamal gibi taşımakta,[6] gereğini yerine getirmemektedir. Elçimiz Muhammed'e gönderilen ilâhî vahyi kabul etmedikleri halde Tevrat ehli olduğunu iddia eden bu kimselerin durumu işte bu kadar kötüdür. Bilsinler ki Allah onları emellerine kavuşturmayacak, tevhidi muzaffer kılacaktır.

6-7. Ey elçimiz Muhammed! Kendilerini Allah'ın seçkin ve sâlih kulları olarak gören ve cennetin kendilerine has olduğunu iddia eden, dolayısıyla peygamberlik görevine kendilerinden başkasının lâyık olmadığını öne sürerek senin peygamberliğini reddeden Medine yahudilerine şöyle söyle: "Madem gerçekten Allah'ın seçkin kulları olduğunuzu ve cennetin size has olduğunu iddia ediyorsunuz, o halde bir an önce ölüp de o cennete kavuşmayı dileyin bakalım!" Doğrusu senin bu meydan okuman karşısında söyleyecek bir şey bulamayacaklar, işledikleri onca günah yüzünden ölümden korkacaklardır. Allah onların yaptıklarından elbette haberdardır.

8. Onlar bu meydan okuma karşısında sessiz kalınca da kendilerine şöyle söyle: "Kaçtığınız o ölüm bir gün elbette başınıza gelecektir ve o gün, gizli ve açık her şeyi bilen Allah'ın huzuruna çıkarılıp hesaba çekileceksiniz ve bütün bu yaptıklarınızın cezasını çekeceksiniz."

CUMA NAMAZI

9-11. Ey elçimiz Muhammed'e iman edenler! Cuma namazı için ezan okunduğunda, alışverişi, diğer işinizi gücünüzü bırakıp mescitte toplanınız! Elçimiz hutbe okurken[7] size vereceği öğüt ve nasihatlere[8] kulak veriniz. Sakın bazı münafıkların yaptıkları gibi, elçimiz hutbe okurken, şehre gelen ticaret kervanının[9] sesini duyar duymaz onu öylece bırakıp mescidi terketmeyiniz. Unutmayınız ki elçimizin verdiği öğütleri ve bildirdiği ilâhî emirleri dinlemeniz ve gereğini yapmanız, size Allah'ın katında o dünyalık şeylerden daha büyük kazançlar sağlayacaktır. Allah'ın vereceği ödül başka hiçbir şeyle mukayese edilemez.[10] Kaldı ki namaz kılındıktan sonra tekrar işinizin başına dönüp çalışmanıza devam edebilir, ticaret kervanıyla ilgilenip dünyevî kazanç talep edebilirsiniz. Bununla beraber hayatınızın her anında ilâhî emirlere uygun yaşayınız ki âhirette kurtuluşa eresiniz.

28. Cüz
62. Sûre
Cum'a 5-11

6 Âyette geçen "كَمَثَلِ الْحِمَارِ يَحْمِلُ أَسْفَارًا" ifadesinin "kitap yüklü merkepler gibi" diye çevrilmesi doğru olmaz. Çünkü bu durumda Türkçe cümle salt hakaret içeriyor olacaktır. Oysa bu ifadenin kullanımında kafiye uyumu dahil birçok husus söz konusudur. Kafiye hariç tutulursa, diğer özellikler "hamal" kelimesinde de vardır (kelimenin taşıdığı anlamlar için bk. Râzî). Ayrıca unutulmamalıdır ki Kur'an'ın kimseye hakaret etmek gibi bir amacı yoktur, kullanılan ifadeler o günün Arapça'sında mütedâvil deyimlerdir ve argo kullanım değildir.

7 Hutbenin cuma namazından sonra okunduğu, bu olaydan sonra namaz öncesine alındığı rivayet edilir. bk. Kurtubî

8 Taberî; Kurtubî.

9 bk. İbnü'l-Cevzî.

10 "Allah rızık verenlerin en hayırlısıdır" ifadesi bu bağlamda böyle anlaşılabilir.

ALTMIŞ ÜÇÜNCÜ SÛRE

MÜNÂFİKÛN

Gerçek yüzlerini gizlemek için yeminler eden münafıklar!

Medine döneminde vahyedilmiştir. Hz. Peygamber'in yanında mümin olduklarına dair yemin eden, fakat savaş ve diğer benzeri zor durumlarda gerçek kimliklerini ortaya koyan, her fırsatta peygambere ve müminlere düşmanlık edip iğneleyici sözler söyleyen, onları birbirine düşürmeye çalışan münafıklara yönelik eleştiriler söz konusu edilmektedir.

On bir âyetten oluşan sûreyi muhtevasına göre aşağıdaki gibi tasnif etmek mümkündür.

إِذَا جَاءَكَ الْمُنَافِقُونَ قَالُوا نَشْهَدُ إِنَّكَ لَرَسُولُ اللّٰهِ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ إِنَّكَ لَرَسُولُهُ وَاللّٰهُ يَشْهَدُ إِنَّ الْمُنَافِقِينَ
لَكَاذِبُونَ ﴿١﴾ اِتَّخَذُوا أَيْمَانَهُمْ جُنَّةً فَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ إِنَّهُمْ سَاءَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٢﴾ ذٰلِكَ بِأَنَّهُمْ
اٰمَنُوا ثُمَّ كَفَرُوا فَطُبِعَ عَلٰى قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَفْقَهُونَ ﴿٣﴾

İKİYÜZLÜ MÜNAFIKLARIN GERÇEK YÜZLERİNİ GİZLEMEK İÇİN ETTİKLERİ YEMİNLER

1. Ey elçimiz Muhammed! Medine'deki münafıklar senin yanına gelip, "Allah şahittir ki bizler senin peygamber olduğuna iman ediyoruz" diye yemin ederler. Evet, senin Allah'ın peygamberi olduğun doğrudur, ancak Allah, onların buna inandıklarına değil, aksine yalan söyleyip münafıklık yaptıklarına şahittir.[1]

2-3. Onlar bu şekilde yeminler ederek gerçek yüzlerini gizlemek, sûret-i haktan görünmek ister ve gizliden gizliye çeşitli faaliyetlerde bulunarak insanları tevhitten uzaklaştırmaya çalışırlar. Bu davranışları sebebiyle[2] kalpleri büsbütün duyarsızlaşmış, tevhit çağrısına karşı kulakları âdeta sağırlaşmış ve basîretleri körelmiştir.[3] Yaptıkları şey gerçekten çok çirkindir.

---

1 Zemahşerî.

2 İfade lafzan "Çünkü onlar iman etmiş, sonra inkâr etmişlerdir" şeklindedir. Ancak münafıkların hiç iman etmedikleri mâlûmdur. Münafıklık, insanın yaşadığı bir mânevî-zihinsel şüphe veya kararsızlık durumu değildir, zira bu tür bir kararsızlık herhangi bir kötü niyet içermez ve kınanacak bir yönü yoktur. Aksine münafıklık, inkârda karar kılanların sinsice davranışlarını ifade eder. Dolayısıyla yukarıdaki ifade aslında, "Onlar iman ettiklerini söylemiş, fakat için için inkârcılığa devam etmişlerdir" şeklinde anlaşılmalıdır. Nitekim bu yorumu Mukātil b. Süleyman yapmış, Zemahşerî ve Râzî gibi müfessirler de teyit etmişlerdir.

3 Bu ifadeyi aynı anlamdaki Bakara sûresinin 7. âyetiyle birlikte çevirdik. O âyette verdiğimiz dipnota bakınız.

وَإِذَا رَأَيْتَهُمْ تُعْجِبُكَ أَجْسَامُهُمْ وَإِنْ يَقُولُوا تَسْمَعْ لِقَوْلِهِمْ كَأَنَّهُمْ خُشُبٌ مُسَنَّدَةٌ يَحْسَبُونَ كُلَّ صَيْحَةٍ
عَلَيْهِمْ هُمُ الْعَدُوُّ فَاحْذَرْهُمْ قَاتَلَهُمُ اللَّهُ أَنَّى يُؤْفَكُونَ (4) وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا يَسْتَغْفِرْ لَكُمْ رَسُولُ اللَّهِ
لَوَّوْا رُءُوسَهُمْ وَرَأَيْتَهُمْ يَصُدُّونَ وَهُمْ مُسْتَكْبِرُونَ (5) سَوَاءٌ عَلَيْهِمْ أَسْتَغْفَرْتَ لَهُمْ أَمْ لَمْ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ لَنْ
يَغْفِرَ اللَّهُ لَهُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ (6) هُمُ الَّذِينَ يَقُولُونَ لَا تُنْفِقُوا عَلَىٰ مَنْ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ
حَتَّىٰ يَنْفَضُّوا وَلِلَّهِ خَزَائِنُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَٰكِنَّ الْمُنَافِقِينَ لَا يَفْقَهُونَ (7)

4. Görünüşlerine ve sözlerine bakınca onları gerçekten samimi mümin zanneder ve sözlerine itibar edersin, ancak bu, sadece onların dış görünüşüdür. Zira onlar, tıpkı müşriklerin şefaatçi kabul edip tâzimde bulundukları putlar gibi, gerçekte hiçbir işe yaramayan görüntü ve şekilden ibarettirler.[4] Sana her vahiy geldiğinde, Allah gerçek yüzlerini gözler önüne serecek diye telâşa kapılırlar. Ey elçimiz Muhammed! İşte sizin esas düşmanınız bu sinsi münafıklardır, bu yüzden kendilerine dikkat ediniz! Sakın görünüşlerine ya da sözlerine kanmayınız! Allah onları rezil edecek, müstehak oldukları şekilde cezalandıracaktır.[5] Nasıl da münafıklık yapmaktadırlar!

5. Müminler onlara,"Geliniz bu münafıkça tavırları bırakınız ve peygambere samimiyetle iman ediniz ki sizden razı olsun, imanınıza şehâdet etsin ve Allah'ın sizi affetmesi için dua etsin!" şeklinde teklifte bulundukları zaman buna yanaşmaz ve yaptıklarını inkâr ederler.[6] Aynı münafıkça tavırları sürdürmeye, olanca kibirleriyle hareket etmeye ve insanları tevhitten uzaklaştırmak için çabalarına devam ederler.

4 bk. Zemahşeri.

5 Bu cümle beddua cümlesidir. Fakat burada cümleyi söyleyen bizzat Allah olduğu için, kesinlik anlamı ifade eder.

6 "Başlarını çevirirler" şeklinde tercüme edilen "لَوَّوْا رُءُوسَهُمْ" ifadesinde bu anlam vardır (bk. Taberi).

MÜNAFIKLIKTAN VAZGEÇMEDİKLERİ TAKDİRDE ALLAH ONLARI ASLA BAĞIŞLAMAYACAKTIR

6. Ey elçimiz Muhammed! Bu durumda onların bağışlanmaları için dua edip etmemen bir şeyi değiştirmeyecektir. Zira Allah onları asla bağışlamayacaktır. Allah, bu münafıkları bağışlayıp cennetle ödüllendirecek değildir.

MÜNAFIKLARIN MÜMİNLERİ ZAYIFLATMAYA ve BİRBİRİNE DÜŞÜRMEYE YÖNELİK GİRİŞİMLERİ

7. Kaldı ki onlar senin çevrendeki bazı yoksul müminleri senden uzaklaştırmak için onları maddî olarak zor durumda bırakmak ister ve sana iman ettikleri sürece kimsenin onlara yardım etmemesini sağlamaya çalışırlar. Oysa akıl erdiremedikleri husus şudur ki kendi malları ve mülkleri de dahil olmak üzere her şey Allah tarafından bahşedilmiştir, kâinatta var olan her şey O'nun mülküdür. Dolayısıyla onların bu çabaları beyhudedir.

يقولون لئن رجعنا الى المدينة ليخرجن الاعز منها الاذل ولله العزة ولرسوله وللمؤمنين ولكن
المنافقين لا يعلمون ﴿٨﴾ يا ايها الذين امنوا لا تلهكم اموالكم ولا اولادكم عن ذكر الله ومن يفعل
ذلك فاولئك هم الخاسرون ﴿٩﴾ وانفقوا مما رزقناكم من قبل ان ياتي احدكم الموت فيقول رب لولا
اخرتني الى اجل قريب فاصدق واكن من الصالحين ﴿١٠﴾ ولن يؤخر الله نفسا اذا جاء اجلها والله
خبير بما تعملون ﴿١١﴾

8. Bu münafıklar öylesine sinsi ve kin doludurlar ki iki müslümanın arasında çıkan anlaşmazlığı[7] fırsat bilmiş ve onları birbirine düşürmek amacıyla, güya mağdur olan tarafı desteklermiş gibi yaparak, "Böyle haksızlık olur mu hiç? Bizler Muhammed'e kendi kabilemizdeki insanlar tartaklansın, Mekke'den gelen şu sefiller[8] tepemize çıksın diye mi inandık? Ama Medine'ye döndüğümüzde bunun hesabını soracağız, kimin güçlü kimin zayıf olduğunu onlara gösterecek ve onları geldikleri yere göndereceğiz"[9] şeklinde kışkırtıcı ve kin dolu sözler söylemişlerdir. Bunu söyleyenler şunu iyi bilsinler ki gerçek güç ve kudret Allah'ındır ve onlar farkında olmasa da, elçimiz Muhammed ve ona samimiyetle iman edenler Allah'ın yardımıyla münafıklara üstün gelecek ve muzaffer olacaklardır.

---

7 Bu anlaşmazlık Müreysî' seferinde su yüzüne çıkmıştır (bk. Taberî).

8 Münafıklar, muhacir müslümanlara, günümüzdeki tabiriyle "sefil" anlamına gelebilecek "celâbib" lakabını takmışlardı (bk. Taberî).

9 Münafıkların kullandıkları ifadeler için bk. Taberî, Zemahşerî.

MÜMİNLERE NASİHATLER

9. Ey elçimiz Muhammed'e iman edenler! Sakın bu münafıkların tahriklerine kapılmayınız! Maddî kazanç, kabile hırsı ve benzeri birtakım Câhiliye dönemi alışkanlıklarına[10] geri dönüp sakın birbirinize düşmeyiniz! Elçimiz Muhammed'e samimi bir şekilde iman etmeyi sürdürünüz ve hesap gününü aklınızdan çıkarmayınız. Unutmayınız ki münafıkların sözlerine kanıp Câhiliye kavgalarını başlatanlar dünyada da âhirette de kaybedeceklerdir.

10-11. Şu dünya hayatında size bahşettiğimiz malınızı ve mülkünüzü yoksullarla paylaşınız! Şunu biliniz ki dünya hayatında ilâhî emirlere uymadan yaşayanlar ölüm anı gelip çattığında pişman olacak ve "Rabbim! Ne olur bana biraz daha ömür ver de peygambere samimi bir şekilde iman edip senin emirlerine uygun bir hayat yaşayayım!" diye yalvaracaklardır. Ne var ki artık iş işten geçmiş olacaktır; çünkü Allah ölüm anı gelmiş olanların ölümünü erteleyecek değildir. O bütün yaptıklarınızdan haberdardır.

[10] Müreysî' seferindeki su kavgası esnasında biri muhacirlerden diğeri ensardan olan iki kişi kavga etmiş ve muhacirlerden olan "Yardım edin ey muhacirler!" diye seslenirken diğeri de "Yardım edin ey Medineliler!" diye seslenmiştir. Bunu duyan Hz. Peygamber ise, "Bunlar Câhiliye dönemine özgü yardım çağrılarıdır" buyurmuştur. İşte bu âyette muhtemelen bu olaya gönderme söz konusudur.

ALTMIŞ DÖRDÜNCÜ SÛRE

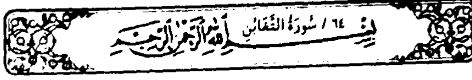
TEGÂBÜN

Esas kazancın ve kaybın gerçekleşeceği hesap günü!

Medine döneminde vahyedilmiştir. Atâ b. Yesâr'dan gelen bir rivayete göre ilk on üç âyet Mekke'de, diğerleri Medine'de vahyedilmiştir.[1] Söz konusu âyetlerin içeriği bu rivayeti destekler mahiyettedir. İlk on üç âyette tevhit ve âhiret inancı vurgulanır, hesap günü uyarısı yapılır, devamındaki âyetlerde ise, iman ve hicret etmeye yatkın oldukları halde ailelerinin itirazları sebebiyle kararsızlık yaşayanlara çıkış yolu gösterilir, müminlere mallarını infak etmeleri tavsiye edilir.

On sekiz âyetten oluşan sûreyi muhtevasına göre aşağıdaki gibi tasnif etmek mümkündür.

1 Taberî.

يُسَبِّحُ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١﴾ هُوَ الَّذِي
خَلَقَكُمْ فَمِنْكُمْ كَافِرٌ وَمِنْكُمْ مُؤْمِنٌ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٢﴾ خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ بِالْحَقِّ وَصَوَّرَكُمْ
فَاَحْسَنَ صُوَرَكُمْ وَاِلَيْهِ الْمَصِيرُ ﴿٣﴾ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَيَعْلَمُ مَا تُسِرُّونَ وَمَا تُعْلِنُونَ وَاللّٰهُ
عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٤﴾

TEVHİT İNANCI

1. Kâinattaki her şeyin yaratıcısı ve mutlak hâkimi olan Allah,[2] kulluk edilmeye lâyık yegâne mâbuttur. O, sonsuz kudret sahibidir.

2-4. Sizleri ana rahminde bir damlacık sudan mükemmel bir şekilde yaratan Allah olduğu halde, içinizden bazıları tevhide iman ederken diğerleri O'na nankörlük edip ortak koşmaktadır. Bu şekilde davrananlar iyi bilsinler ki Allah yaptıkları her şeyden haberdardır, bütün kâinatta bulunan gizli ve açık her şey O'nun bilgisi dahilindedir ve O'na şirk koşanlar, peygamberlerine inanmayanlar, canlarını verdiklerinde Allah'ın huzuruna çıkıp hesaba çekilecek ve müstehak oldukları şekilde cezalandırılacaklardır.

[2] Taberî; ayrıca "tesbih" kavramı için Vâkıa sûresinin 74. âyetindeki dipnota bakılabilir.

أَلَمْ يَأْتِكُمْ نَبَؤُا الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَبْلُ فَذَاقُوا وَبَالَ أَمْرِهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٥﴾ ذَلِكَ بِأَنَّهُ كَانَتْ تَأْتِيهِمْ
رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَقَالُوا أَبَشَرٌ يَهْدُونَنَا فَكَفَرُوا وَتَوَلَّوْا وَاسْتَغْنَى اللَّهُ وَاللَّهُ غَنِيٌّ حَمِيدٌ ﴿٦﴾ زَعَمَ الَّذِينَ
كَفَرُوا أَنْ لَنْ يُبْعَثُوا قُلْ بَلَى وَرَبِّي لَتُبْعَثُنَّ ثُمَّ لَتُنَبَّؤُنَّ بِمَا عَمِلْتُمْ وَذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ ﴿٧﴾ فَآمِنُوا بِاللَّهِ
وَرَسُولِهِ وَالنُّورِ الَّذِي أَنْزَلْنَا وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿٨﴾ يَوْمَ يَجْمَعُكُمْ لِيَوْمِ الْجَمْعِ ذَلِكَ يَوْمُ التَّغَابُنِ
وَمَنْ يُؤْمِنْ بِاللَّهِ وَيَعْمَلْ صَالِحًا يُكَفِّرْ عَنْهُ سَيِّئَاتِهِ وَيُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا
أَبَدًا ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿٩﴾ وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا أُولَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ خَالِدِينَ فِيهَا وَبِئْسَ
الْمَصِيرُ ﴿١٠﴾

64
Teğabün 5

"BEŞER PEYGAMBER OLUR MU?" İTİRAZINA CEVAP

5-6. Ey elçimizi inkâr eden müşrikler![3] Geçmişte sizin gibi şirk koşan ve Allah'ın gönderdiği peygamberlere inanmayan ve "Nasıl olur da, bizim gibi bir beşer, peygamber olduğunu iddia eder?" diyen, kibirlerine kapılıp tevhidi ve peygamberleri inkâr edenlerin nasıl helâk edildiklerini bilmiyor musunuz? Unutmayın ki Allah, onların kulluklarına muhtaç olmadığı gibi sizin kulluğunuza da muhtaç değildir. Bu ilâhî mesajı tamamen sizlere rahmet olarak vahyetmektedir.[4]

3 Zemahşerî.

4 "Ganî" ve "hamîd" isimlerinde bu vurgu söz konusudur. Taberî de buna dikkat çekmiştir.

HESAP GÜNÜ UYARISI

7. Kulumuz Muhammed'in peygamberliğine ve davet ettiği tevhide inanmayan müşrikler, bu inkârlarının sonucu olarak âhirette hesap verecekleri ve cehenneme gidecekleri uyarısıyla karşılaşınca sırf buna tepki olarak, âhirette diriltilmeyeceklerini iddia etmişlerdir. Ey elçimiz Muhammed! Onlara şöyle söyle: "Hayır, rabbime yemin olsun ki diriltilecek ve yaptıklarınızdan dolayı hesaba çekileceksiniz. Unutmayın ki öldükten sonra diriltmek ilk yaratmaya göre daha kolaydır."[5]

8-9. Ey kulumuz Muhammed'in peygamberliğini ve davet ettiği tevhidi inkâr eden müşrikler! Sizleri şirk karanlığından çıkaracak bir hidayet ışığı, bir yol gösterici olarak vahyettiğimiz Kur'an'a iman edin! Bilin ki Allah bütün yaptıklarınızdan haberdardır ve gerçek kâr ve zararın ortaya çıkacağı mahşer gününde sizi hesaba çekecektir. Dünyada tevhide ve elçimize iman edip ilâhî emirlere uygun bir şekilde yaşayanların hatalarını bağışlayacak ve onları içlerinde ırmakların çağıldadığı, sonsuza kadar kalacakları muhteşem cennetlere dahil edecektir. Bu mükâfata nâil olmak gerçekten muazzam bir başarıdır.

10. Buna karşılık dünya hayatında tevhidi ve peygamberleri inkâr edenler o gün cehenneme girecek ve sonsuza kadar orada kalacaklardır. Bu ise, gerçekten kötü bir sondur.

---

[5] Kurtubî.

مَا اَصَابَ مِنْ مُصِيبَةٍ اِلَّا بِاِذْنِ اللّٰهِ وَمَنْ يُؤْمِنْ بِاللّٰهِ يَهْدِ قَلْبَهُ وَاللّٰهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿١١﴾ وَاَطِيعُوا اللّٰهَ
وَاَطِيعُوا الرَّسُولَ فَاِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَاِنَّمَا عَلٰى رَسُولِنَا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ ﴿١٢﴾ اَللّٰهُ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ وَعَلَى اللّٰهِ فَلْيَتَوَكَّلِ
الْمُؤْمِنُونَ ﴿١٣﴾ يَٓا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُٓوا اِنَّ مِنْ اَزْوَاجِكُمْ وَاَوْلَادِكُمْ عَدُوًّا لَكُمْ فَاحْذَرُوهُمْ وَاِنْ تَعْفُوا وَتَصْفَحُوا
وَتَغْفِرُوا فَاِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٤﴾ اِنَّمَٓا اَمْوَالُكُمْ وَاَوْلَادُكُمْ فِتْنَةٌ وَاللّٰهُ عِنْدَهُٓ اَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿١٥﴾ فَاتَّقُوا اللّٰهَ مَا
اسْتَطَعْتُمْ وَاسْمَعُوا وَاَطِيعُوا وَاَنْفِقُوا خَيْرًا لِاَنْفُسِكُمْ وَمَنْ يُوقَ شُحَّ نَفْسِه۪ فَاُو۬لٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿١٦﴾
اِنْ تُقْرِضُوا اللّٰهَ قَرْضًا حَسَنًا يُضَاعِفْهُ لَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ وَاللّٰهُ شَكُورٌ حَلِيمٌ ﴿١٧﴾ عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ
الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿١٨﴾

11-13. Şunu iyi bilin ki başınıza gelen musibetlere varıncaya kadar her şey Allah'ın ilmindedir. Allah, tevhide ve elçisine iman edenlerin kalplerine sükûnet ve huzur verir. O her şeyi bilir. O halde artık Allah'ın bildirdiği emirlere, yani elçisi Muhammed'e iman ve itaat ediniz. Eğer elçimizi inkâr etmekte ısrar ederseniz bundan elçimiz değil, sizler sorumlu olursunuz![6] Zira onun görevi bu mesajı size iletmektir ve görevini yerine getirmiştir. Artık Allah'tan başka hiçbir varlığın kulluk edilmeye lâyık olmadığını bilmektesiniz. Ey müminler! Müşriklerin inkârına aldırmayınız ve inancınızda sebat ediniz! Allah'ın sizlere yardım edip zafere ulaştıracağından kuşku duymayınız.[7]

DÜNYEVÎ SEBEPLERİN İLÂHÎ EMİRLERE İTAATİ ENGELLEMESİ

14-15. Ey elçimize iman etmeye karar verdikleri halde eşlerinin ve çocuklarının engellemesi sebebiyle hicret etmeyenler![8] Şunu bilin ki ailelerinizin sizleri elçimize iman etmekten ve ilâhî emirlere itaatten alıkoymaya çalışması sizler için bir fitne ve baskıdır; dolayısıyla bu baskıya karşı koymanız ve iman etmeniz gerekir. Bununla beraber ailelerinize karşı kötü de davranmayınız, onlara karşı anlayışlı ve affedici olmanız çok daha iyidir; nitekim Allah da sizlere karşı pek bağışlayıcı ve merhametli davranmaktadır. Ancak yine de onların size

6 Zemahşerî.
7 Zemahşerî.
8 bk. Taberî.

tevhitten ve elçimize iman etmekten alıkoymasına izin vermeyiniz; unutmayınız ki hem elçimize ve tevhide iman etmeniz hem de ailelerinize karşı anlayışlı ve merhametli davranmanız halinde Allah da sizlere merhametli davranacak ve sizi muazzam bir şekilde ödüllendirecektir.

MÜMİNLERE ÖĞÜTLER

28. Cüz
64. Sûre
Teğâbun 11-18

16. Ey elçimiz Muhammed'e iman edenler! Allah tarafından sizlere bildirilen bu ve diğer emirlere uygun yaşamak için elinizden gelen bütün gayreti gösteriniz; elçimiz Muhammed'in öğüt ve emirlerine kulak verip itaat ediniz, onun tâlimatları doğrultusunda mallarınızı yoksullarla paylaşınız, infak ediniz! Şunu biliniz ki âhirette kurtuluşa erenler, nefsini cimrilikten arındırıp bu ilâhî emirleri uygulayan kimseler olacaktır.

17-18. Eğer ilâhî emirleri dikkate alır ve elçimizin tâlimatları doğrultusunda gerekli maddî yardımı yaparsanız[9] Allah da sizin günahlarınızı bağışlar ve yaptığınız her yardımı katbekat ödüllendirir. Zira O, görünür ve görünmez her şeyi bilir. Emirlerine uyan müminleri ödülsüz bırakmaz. Onlara karşı çok merhametli davranır ve günahlarını bağışlar.[10] Sonsuz kudret sahibidir, sizler için en hayırlı hükümleri bildirir.

[9] Allah yolunda mal harcamak, sefer hazırlıkları için maddi yardım anlamına gelir. Bu husus Hadîd sûresinde ana konu olarak işlenmektedir.

[10] Zemahşeri.

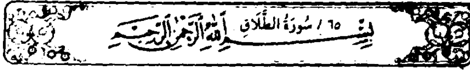
ALTMIŞ BEŞİNCİ SÛRE

TALAK

Boşanmış kadınların hakları!

Medine döneminde vahyedilmiştir. Boşanma konusunun, gelişigüzel ve keyfî bir davranış olmaktan çıkarılıp, belli sorumluluklar çerçevesinde gerçekleştirilmesi ve boşanmış kadınların mağdur edilmemesi istenir. Ayrıca tevhit ve âhiret uyarıları yer alır.

On iki âyetten oluşan sûreyi muhtevasına göre aşağıdaki gibi tasnif etmek mümkündür.

يَٓا اَيُّهَا النَّبِيُّ اِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَٓاءَ فَطَلِّقُوهُنَّ لِعِدَّتِهِنَّ وَاَحْصُوا الْعِدَّةَۚ وَاتَّقُوا اللّٰهَ رَبَّكُمْۚ لَا تُخْرِجُوهُنَّ مِنْ
بُيُوتِهِنَّ وَلَا يَخْرُجْنَ اِلَّٓا اَنْ يَأْت۪ينَ بِفَاحِشَةٍ مُبَيِّنَةٍۜ وَتِلْكَ حُدُودُ اللّٰهِۜ وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللّٰهِ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُۜ لَا
تَدْر۪ي لَعَلَّ اللّٰهَ يُحْدِثُ بَعْدَ ذٰلِكَ اَمْرًا ﴿١﴾

28. Cüz
65. Süre
Talak 1

BOŞANMANIN USULÜ ve BOŞANMIŞ KADINLARIN HAKLARI

1. Ey elçimiz Muhammed! Boşanma konusuyla ilgili aşağıdaki hükümleri müminlere bildir ve uygulanmasına titizlikle riayet et![1] Evliliği sürdürme imkânının kalmadığı durumlarda eşlerinizden ayrılacağınız zaman, bu kararı açıklamanın eşlerinizin âdet günlerinin dışında gerçekleşmesine dikkat ediniz. Ayrıca bu kararı açıkladıktan sonra, kararınızı gözden geçirmek için gerekli olan süreyi sabır ve olgunlukla bekleyiniz.[2] Bu süre zarfında eşlerinize yaklaşmayınız. Aile haysiyetine yakışmayacak tavırlar sergilemedikleri sürece onları evlerinizden çıkmaya zorlayarak mağdur da etmeyiniz. Bunlar Allah'ın hükümleridir. Biliniz ki Allah'ın belirlediği bu hükümleri çiğneyenler, kendilerine yazık etmiş olurlar. Kaldı ki Allah'ın bildirdiği bu hükümler tamamen sizin yararınız için olup aile yuvasını korumaya yöneliktir; zira bu iddet (gözden geçirme) süresi içerisinde taraflar konuyu tekrar düşünüp kararlarını değiştirme imkânı elde edecekler, belki de boşanmaktan vazgeçeceklerdir.[3]

---

[1] Âyetin başında Hz. Peygamber'e hitap edilmesiyle ilgili olarak Zemahşerî'nin izahları bu yöndedir.
[2] İddet süresiyle ilgili görüşler için Kurtubî tefsirine bakılabilir.
[3] Taberî.

فَاِذَا بَلَغْنَ اَجَلَهُنَّ فَاَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ اَوْ فَارِقُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ وَاَشْهِدُوا ذَوَيْ عَدْلٍ مِنْكُمْ وَاَقِيمُوا الشَّهَادَةَ
لِلّٰهِ ذٰلِكُمْ يُوعَظُ بِهٖ مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَمَنْ يَتَّقِ اللّٰهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا ﴿٢﴾ وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا
يَحْتَسِبُ وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ فَهُوَ حَسْبُهُ اِنَّ اللّٰهَ بَالِغُ اَمْرِهٖ قَدْ جَعَلَ اللّٰهُ لِكُلِّ شَيْءٍ قَدْرًا ﴿٣﴾ وَالّٰٓئِي يَئِسْنَ
مِنَ الْمَحِيضِ مِنْ نِسَٓائِكُمْ اِنِ ارْتَبْتُمْ فَعِدَّتُهُنَّ ثَلٰثَةُ اَشْهُرٍ وَالّٰٓئِي لَمْ يَحِضْنَ وَاُولَاتُ الْاَحْمَالِ اَجَلُهُنَّ اَنْ
يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ وَمَنْ يَتَّقِ اللّٰهَ يَجْعَلْ لَهُ مِنْ اَمْرِهٖ يُسْرًا ﴿٤﴾ ذٰلِكَ اَمْرُ اللّٰهِ اَنْزَلَهُٓ اِلَيْكُمْ وَمَنْ يَتَّقِ اللّٰهَ يُكَفِّرْ
عَنْهُ سَيِّاٰتِهٖ وَيُعْظِمْ لَهُٓ اَجْرًا ﴿٥﴾ اَسْكِنُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ سَكَنْتُمْ مِنْ وُجْدِكُمْ وَلَا تُضَٓارُّوهُنَّ لِتُضَيِّقُوا عَلَيْهِنَّ
وَاِنْ كُنَّ اُولَاتِ حَمْلٍ فَاَنْفِقُوا عَلَيْهِنَّ حَتّٰى يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ فَاِنْ اَرْضَعْنَ لَكُمْ فَاٰتُوهُنَّ اُجُورَهُنَّ وَأْتَمِرُوا
بَيْنَكُمْ بِمَعْرُوفٍ وَاِنْ تَعَاسَرْتُمْ فَسَتُرْضِعُ لَهُٓ اُخْرٰى ﴿٦﴾ لِيُنْفِقْ ذُو سَعَةٍ مِنْ سَعَتِهٖ وَمَنْ قُدِرَ عَلَيْهِ رِزْقُهُ
فَلْيُنْفِقْ مِمَّٓا اٰتٰيهُ اللّٰهُ لَا يُكَلِّفُ اللّٰهُ نَفْسًا اِلَّا مَٓا اٰتٰيهَا سَيَجْعَلُ اللّٰهُ بَعْدَ عُسْرٍ يُسْرًا ﴿٧﴾

28. Cuz
65. Sûre
Talak 2-7

2-3. Süre sona erdiğinde, boşanmak isteyip istemediğiniz konusunda kesin kararınızı veriniz ve her iki durumda da anlayışlı ve adaletli davranınız, karşılıklı olarak birbirlerinizin haklarına riayet ediniz.[4] Eğer kararınız boşanma yönündeyse bunu, güvenilir iki şahidin huzurunda ilân ediniz ve şahitlik konusuna gereken önemi veriniz. İşte bu, tevhide ve âhiretteki hesap gününe iman edenlere Allah'ın öğüdüdür. Her kim Allah'ın emirlerine titizlikle itaat eder, boşamakta olduğu karısını mağdur etmez, onu zora sokmaz, mehir ve nafaka gibi malî görevlerinde kusur etmezse, Allah da onun boşanmaktan doğan sıkıntılarını, üzüntülerini giderir,[5] hiç beklemediği rızık kapıları açar.[6] Bu hususlarda ilâhî emirleri titizlikle yerine getiren ve Allah'a güvenen kimse Allah'ın vereceği muazzam ödüle ve merhamete nâil olur.[7] İşte Allah bu şekilde boşanma konusunu belli kurallara bağlamış bulunmaktadır.[8]

4 Söz konusu haklar için bk. Taberî.
5 Zemahşerî.
6 Zeccâc, buradaki "rızık" kelimesini yeni bir eş olarak yorumlamaktadır (bk. İbnü'l-Cevzî
7 bk. Taberî.
8 Taberî.

4-5. Âdet halindeki kadınların iddet süreleri belli olmakla beraber; âdetten kesilmiş kadınların ve henüz âdet görme yaşına gelmemiş olanların[9] iddet süreleri üç aydır. Hamile kadınların iddet süreleri ise çocuklarını doğuruncaya kadar devam eder. Bunlar sizlere bildirilen ilâhî emirlerdir. Artık kim bu ilâhî emirlere titizlikle itaat ederse Allah ona kolaylıklar sağlar, hatalarını bağışlar ve kendisine âhirette muazzam bir ödül bahşeder.

6. İddet süresi boyunca eşlerinizin barınma ihtiyaçlarını karşılayınız, evlerinizden ayrılmaları için kendilerini zorlamayınız. Bu süre içinde onlara herhangi bir zorluk çıkarmayınız. Eğer iddet bekleyen eşleriniz hamile ise, çocuklarını doğuruncaya kadar geçimlerini temin ediniz; doğurduktan sonra çocuğu emzirmeye gönüllü olurlarsa da kendilerine süt emzirme bedeli ödeyiniz. Bu hususlarda birbirinize karşı anlayışlı olunuz, mâkul şartlar çerçevesinde anlaşma sağlayınız. Eğer emzirme bedeli konusunda anlaşamazsanız bir başka sütannesi tutunuz.

28. Cüz
65. Süre
Talak 2-7

7. Varlıklı olanlar, boşanmış oldukları eşlerinin ve çocuklarının[10] nafakasını karşılasınlar; varlıklı olmayanlar ise imkânları ölçüsünde onlara yardımcı olmaya çalışsınlar. Allah herkesi, kendisine nasip ettiği imkânlar ölçüsünde mükellef tutmaktadır. Ancak eğer bu şartlar altında ilâhî emirlere uymaya devam ederseniz Allah zorlukları aşmanızı ve rahata kavuşmanızı sağlar.

---

[9] Âyetteki " وَاللَّائِي لَمْ يَحِضْنَ " ifadesi bazı meallerde "herhangi bir fiziksel rahatsızlık sebebiyle âdet görmeyen kadınlar" şeklinde tercüme edilmektedir (bk. Muhammed Esed, Kur'an Mesajı). Bunun çağımızdaki fikirlerin etkisi altında yapılmış bir yorum olduğunu düşünüyoruz. Tefsirlerdeki bilgi bizim çevirimizdeki gibidir (meselâ bk. Taberî, Zemahşerî, Râzî, Kurtubî, İbnü'l-Cevzî). Ancak, söz konusu hükmün; vahyedildiği coğrafî, kültürel, tarihî ve geleneksel şartlar çerçevesinde değerlendirilmesinin gerektiğini düşünsek de, bu husus henüz bülûğa ermemiş kız çocuklarının evlendirilmeleriyle ilgili zihnimizde cevabını bulamadığımız bazı istifhamlara yol açmaktadır. *Doğrusunu Allah bilir.*

[10] Zemahşerî.

وَكَاَيِّنْ مِنْ قَرْيَةٍ عَتَتْ عَنْ اَمْرِ رَبِّهَا وَرُسُلِه۪ فَحَاسَبْنَاهَا حِسَابًا شَد۪يدًا وَعَذَّبْنَاهَا عَذَابًا نُكْرًا ﴿٨﴾ فَذَاقَتْ
وَبَالَ اَمْرِهَا وَكَانَ عَاقِبَةُ اَمْرِهَا خُسْرًا ﴿٩﴾ اَعَدَّ اللّٰهُ لَهُمْ عَذَابًا شَد۪يدًا فَاتَّقُوا اللّٰهَ يَٓا اُو۬لِي الْاَلْبَابِ اَلَّذ۪ينَ
اٰمَنُوا قَدْ اَنْزَلَ اللّٰهُ اِلَيْكُمْ ذِكْرًا ﴿١٠﴾ رَسُولًا يَتْلُوا عَلَيْكُمْ اٰيَاتِ اللّٰهِ مُبَيِّنَاتٍ لِيُخْرِجَ الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا
الصَّالِحَاتِ مِنَ الظُّلُمَاتِ اِلَى النُّورِ وَمَنْ يُؤْمِنْ بِاللّٰهِ وَيَعْمَلْ صَالِحًا يُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ تَجْر۪ي مِنْ تَحْتِهَا
الْاَنْهَارُ خَالِد۪ينَ ف۪يهَٓا اَبَدًا قَدْ اَحْسَنَ اللّٰهُ لَهُ رِزْقًا ﴿١١﴾ اَللّٰهُ الَّذ۪ي خَلَقَ سَبْعَ سَمٰوَاتٍ وَمِنَ الْاَرْضِ مِثْلَهُنَّ
يَتَنَزَّلُ الْاَمْرُ بَيْنَهُنَّ لِتَعْلَمُٓوا اَنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَد۪يرٌ وَاَنَّ اللّٰهَ قَدْ اَحَاطَ بِكُلِّ شَيْءٍ عِلْمًا ﴿١٢﴾

28. Cüz
65. Süre
Talak 8-12

İLÂHÎ EMİRLERİ UMURSAMAYANLARIN SONU

8-10. Biliniz ki geçmişte ilâhî emirlere ve peygamberlere muhalefet etmiş nice kavimler bu davranışlarının karşılığında çetin bir şekilde cezalandırılmıştır. Allah onlara şiddetli bir cehennem azabı da hazırlamıştır. Şimdi siz aklı başında insanların bu durumdan ders alması ve ilâhî emirlere uyma konusunda titiz davranması gerekir.

11. Ey tevhide ve elçimize iman edenler! Allah size, elçisi Muhammed vasıtasıyla emirlerini ve öğütlerini bildirmekte, Kur'an'ı vahyetmektedir. Peygamber sizlere ilâhî mesajları açıkça iletmekte ve bunlara uyan müminleri şirk karanlığından tevhidin aydınlığına çıkarmaktadır. Artık kim bu mesajlara kulak verir ve tevhide iman edip ilâhî emirlere uygun yaşarsa, Allah onu, içlerinde ırmakların çağıldadığı ve sonsuza kadar kalacağı cennetlere dahil eder. Evet, işte böyle müminlere Allah gerçekten de çok güzel bir ödül hazırlamıştır.[11]

11 Zemahşerî.

12. Şu muazzam gökyüzünü ve onun kadar görkemli yeryüzünü[12] yaratan kudret, müşriklerin şefaatçi kabul edip tâzimde bulundukları varlıklar değil, sadece Allah'tır.[13] Allah işte bu muazzam kâinatın tamamında yegâne yaratıcı ve hükümrandır.[14] Yaşadığınız bu kâinata ibret nazarıyla bakarsanız[15] ilâhî kudretin ve ilmin sınırsızlığını görür ve O'ndan başka hiçbir varlığın kulluk edilmeye lâyık olmadığını anlarsınız.

12 İbn Âşûr.
13 Taberi.
14 Zemahşeri.
15 Râzî.

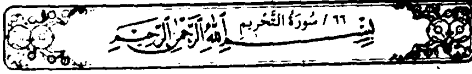
ALTMIŞ ALTINCI SÛRE

TAHRÎM

**Ailesini razı etmek için
kendisine yasaklar koyan Hz. Peygamber!**

Medine döneminde vahyedilmiştir. Hz. Peygamber ile eşleri arasında cereyan eden bazı ailevî konulara değinilmekte, böylece belki de Hz. Peygamber'in diğer insanlardan farklı olmadığı ihsas ettirilmek istenmektedir. Ayrıca bu problemin münafıklar tarafından fırsat bilinmesine de imkân tanınmayarak, "Hz. Peygamber'e bağlılık ve itaat" uyarıları yapılmaktadır.

On iki âyetten oluşan sûreyi muhtevasına göre aşağıdaki gibi tasnif etmek mümkündür.

يَٓا اَيُّهَا النَّبِيُّ لِمَ تُحَرِّمُ مَٓا اَحَلَّ اللّٰهُ لَكَۚ تَبْتَغ۪ي مَرْضَاتَ اَزْوَاجِكَۜ وَاللّٰهُ غَفُورٌ رَح۪يمٌ ﴿١﴾ قَدْ فَرَضَ اللّٰهُ لَكُمْ
تَحِلَّةَ اَيْمَانِكُمْۚ وَاللّٰهُ مَوْلٰيكُمْۚ وَهُوَ الْعَل۪يمُ الْحَك۪يمُ ﴿٢﴾ وَاِذْ اَسَرَّ النَّبِيُّ اِلٰى بَعْضِ اَزْوَاجِه۪ حَد۪يثًاۚ فَلَمَّا
نَبَّاَتْ بِه۪ وَاَظْهَرَهُ اللّٰهُ عَلَيْهِ عَرَّفَ بَعْضَهُ وَاَعْرَضَ عَنْ بَعْضٍۚ فَلَمَّا نَبَّاَهَا بِه۪ قَالَتْ مَنْ اَنْبَاَكَ هٰذَاۜ قَالَ نَبَّاَنِيَ
الْعَل۪يمُ الْخَب۪يرُ ﴿٣﴾

28. Cüz
66. Süre
Tahrîm 1-3

Hz. PEYGAMBER ile EŞLERİ ARASINDA VUKU BULAN SORUN

1-3. Ey elçimiz Muhammed! Eşlerinden birinin duymamasını istediğin özel bir meselenin, diğer bir eşin tarafından ona açılması ve senin bundan haberin olunca, ona bu sözlerin bir kısmını ima yollu hatırlatman sebebiyle ortaya çıkan ve bu iki eşinin[1] âdeta sana karşı tavır almasıyla sonuçlanan olayda, senin eşlerinden uzak durmaya karar vermen doğru bir tepki değildir.[2] Kendini böyle bir sıkıntıya sokmana gerek yoktur. Bu konuda verdiğin söz bağlayıcı değildir. Allah bu tür yeminleri kefâret karşılığı[3] bozmanın bir yolunu göstermiştir.[4] Allah merhametli ve bağışlayıcıdır. Sonsuz ilim sahibidir ve sizler için en uygun hükümleri bildirmektedir.

---

1 Bunlar Hz. Âişe ve Hz. Hafsa'dır (bk. Taberî)
2 Konunun detayları Taberî tefsirinde mevcuttur.
3 Muâil.
4 Zemahşerî.

اِنْ تَتُوبَٓا اِلَى اللّٰهِ فَقَدْ صَغَتْ قُلُوبُكُمَاۚ وَاِنْ تَظَاهَرَا عَلَيْهِ فَاِنَّ اللّٰهَ هُوَ مَوْلٰيهُ وَجِبْرٖيلُ وَصَالِحُ الْمُؤْمِنٖينَۚ
وَالْمَلٰٓئِكَةُ بَعْدَ ذٰلِكَ ظَهٖيرٌ ﴿٤﴾ عَسٰى رَبُّهُٓ اِنْ طَلَّقَكُنَّ اَنْ يُبْدِلَهُٓ اَزْوَاجًا خَيْرًا مِنْكُنَّ مُسْلِمَاتٍ مُؤْمِنَاتٍ
قَانِتَاتٍ تَٓائِبَاتٍ عَابِدَاتٍ سَٓائِحَاتٍ ثَيِّبَاتٍ وَاَبْكَارًا ﴿٥﴾ يَٓا اَيُّهَا الَّذٖينَ اٰمَنُوا قُٓوا اَنْفُسَكُمْ وَاَهْلٖيكُمْ نَارًا
وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ عَلَيْهَا مَلٰٓئِكَةٌ غِلَاظٌ شِدَادٌ لَا يَعْصُونَ اللّٰهَ مَٓا اَمَرَهُمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ ﴿٦﴾
يَٓا اَيُّهَا الَّذٖينَ كَفَرُوا لَا تَعْتَذِرُوا الْيَوْمَۜ اِنَّمَا تُجْزَوْنَ مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٧﴾ يَٓا اَيُّهَا الَّذٖينَ اٰمَنُوا تُوبُٓوا اِلَى
اللّٰهِ تَوْبَةً نَصُوحًاۜ عَسٰى رَبُّكُمْ اَنْ يُكَفِّرَ عَنْكُمْ سَيِّـَٔاتِكُمْ وَيُدْخِلَكُمْ جَنَّاتٍ تَجْرٖي مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُۙ يَوْمَ
لَا يُخْزِي اللّٰهُ النَّبِيَّ وَالَّذٖينَ اٰمَنُوا مَعَهُۚ نُورُهُمْ يَسْعٰى بَيْنَ اَيْدٖيهِمْ وَبِاَيْمَانِهِمْ يَقُولُونَ رَبَّنَٓا اَتْمِمْ لَنَا نُورَنَا
وَاغْفِرْ لَنَاۚ اِنَّكَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدٖيرٌ ﴿٨﴾

28. Cüz
66. Sûre
Tahrîm 4-8

4. Ey peygamber eşleri![5] Peygambere karşı böyle tavır takındığınız, ona karşı aklınızdan kötü şeyler geçirdiğiniz için tövbe etmelisiniz; şunu unutmayınız ki sizler ona cephe alsanız da; Allah onun dostu, başta Cebrâil olmak üzere bütün melekler ve peygamberin dostları olan babalarınız ile[6] bütün samimi müminler daima onun destekçisidir.

5. Kaldı ki sizler ona karşı bu tavrı sürdürerek sadece kendinize zarar verirsiniz. Nitekim gerekirse Allah ona sizleri boşama ve sizin yerinize sizden daha hayırlı başka mümin kadınlarla evlenme yetkisi verebilir ki bu durumda onun eşi olacak kimseler gerçekten samimiyetle ona bağlı, ibadet ehli, hata yaptığında tövbe etmesini bilen ilâhî hükümlere boyun eğen, dul veya evlenmemiş hanımlar olurlar.

5 Râzî.
6 bk. Mukâtil, Râzî. (Bilindiği gibi Hz. Hafsa Hz. Ömer'in, Hz. Âişe de Hz. Ebû Bekir'in kızıdır

MÜMİNLERE SAMİMİYET UYARISI

6-7. Ey elçimiz Muhammed'e iman edenler! Muhammed'e bildirdiğimiz bütün ilâhî emirlere hem kendiniz titizlikle uyunuz, hem de bu hususta aile bireylerinizi bilinçlendiriniz ki Allah'ın nezdinde bazı varlıkları şefaatçi kabul edip tâzimde bulunan müşriklerin ve tapınırcasına kutsadıkları o taş ve tahtadan şeylerin,[7] melekler tarafından derdest edilip atılacağı ve yakılacağı cehennem ateşine mâruz kalmayasınız! Nitekim o gün geldiğinde, tevhidi[8] ve peygamberleri inkâr eden ve cehennem cezası ile karşılaşanlar pişmanlık içinde yalvaracak, yaptıklarını mâzur göstermek için bahaneler uydurmaya çalışacaklardır; ancak onlara, "Boşuna pişmanlık izhar etmeyin, çünkü bugün mâruz kalacağınız ceza, dünyada yaptıklarınızın karşılığıdır" denilecektir.

28. Cüz
66. Sûre
Tahrîm 4-8

8. Ey elçimiz Muhammed'e iman edenler! İlâhî emirlere bütün samimiyetinizle bağlı olunuz, şirke ve münafıklığa asla bulaşmayınız, yaptığınız yanlışlara da bir daha dönmemek üzere son veriniz. Eğer böyle yaparsanız Allah da sizin hatalarınızı bağışlar, müşrikler ve münafıklar perişan bir şekilde cehenneme girerlerken[9] elçimiz Muhammed'e[10] samimiyetle iman edenlerin onunla birlikte cennet müjdesini aldıkları, "Rabbimiz! Bugün bize olan muazzam nimetini tamamladın, doğrusu sen her şeye kādirsin!" diye dua ettikleri o mahşer gününde sizi de içlerinde ırmakların çağıldadığı muhteşem cennetlere dahil eder.

---

7 bk. İbn Âşûr.
8 Taberî
9 bk. Ebû Hayyân, Âlûsî.
10 Taberî.

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِقِينَ وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْ وَمَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿٩﴾ ضَرَبَ اللّٰهُ
مَثَلًا لِلَّذِينَ كَفَرُوا امْرَأَتَ نُوحٍ وَامْرَأَتَ لُوطٍ كَانَتَا تَحْتَ عَبْدَيْنِ مِنْ عِبَادِنَا صَالِحَيْنِ فَخَانَتَاهُمَا فَلَمْ
يُغْنِيَا عَنْهُمَا مِنَ اللّٰهِ شَيْئًا وَقِيلَ ادْخُلَا النَّارَ مَعَ الدَّاخِلِينَ ﴿١٠﴾ وَضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا لِلَّذِينَ اٰمَنُوا امْرَأَتَ
فِرْعَوْنَ إِذْ قَالَتْ رَبِّ ابْنِ لِي عِنْدَكَ بَيْتًا فِي الْجَنَّةِ وَنَجِّنِي مِنْ فِرْعَوْنَ وَعَمَلِهِ وَنَجِّنِي مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ
﴿١١﴾ وَمَرْيَمَ ابْنَتَ عِمْرَانَ الَّتِي أَحْصَنَتْ فَرْجَهَا فَنَفَخْنَا فِيهِ مِنْ رُوحِنَا وَصَدَّقَتْ بِكَلِمَاتِ رَبِّهَا وَكُتُبِهِ
وَكَانَتْ مِنَ الْقَانِتِينَ ﴿١٢﴾

28. Cüz
66. Sûre
Tahrîm 9-12

9. Ey elçimiz Muhammed! Eşlerinle aranda yaşanan bu olayı fırsat bilip aleyhinize entrikalar çevirmeye çalışan münafıkların tavırlarına aldırma! Tevhide düşmanlık edenlere karşı sefere çık ve onlarla savaş! Münafıklara sakın göz açtırma! Onlara karşı kararlılıkla mücadele et![11] Ayrıca onların çabalarının sonuçsuz kalacağını, varacakları yerin cehennemden ibaret olduğunu bil ve müsterih ol!

Hz. PEYGAMBER'E TAVIR ALAN EŞLERİ

10-12. Ey elçimiz Muhammed'in eşleri![12] Gerçek birer mümin olarak peygambere karşı samimi ve itaatkâr olunuz! Sakın Nûh ve Lût peygamberlerin eşleri gibi davranmayınız! Bu peygamberlerin eşleri onlara iman etmemişlerdi. Bu yüzden de, peygamberlere muhalefet eden diğer inkârcılarla birlikte cehen-

11 Taberî.

12 Burada Hz. Peygamber'in yukarıdaki olayda rol oynayan hanımlarına yönelik bir târiz söz konusudur. Onlara Nûh ve Lût peygamberlerin hanımları gibi isyankâr ve münafıkça değil, Firavun'un hanımı Âsiye ve İmrân'ın kızı Meryem gibi samimi davranmaları emredilmektedir (bk. Râzî

neme girmeye müstehak olmuşlardı. Peygamber hanımı olmaları da kendilerini kurtarmamıştı. Gerçi sizler elçimize iman eden ve ilâhî emirlere titizlikle riayet eden örnek hanımlarsınız, fakat bununla beraber elçimizin size darılmasına sebep olan bu olayda da ona karşı samimi ve itaatkâr davranınız.[13] Firavunun karısı Âsiye'yi ve İmrân'ın kızı Meryem'i örnek alınız. Nitekim Âsiye, Firavun gibi bir peygamber düşmanının karısı olmasına rağmen ona uymamış ve "Rabbim! Beni bu Firavun'dan, yapacağı kötülüklerden ve Mûsâ'ya inanmayanların şerrinden muhafaza eyle! Bana cennet nimetlerini nasip et!" diye dua etmişti. İmrân'ın kızı Meryem ise iffetini muhafaza etmiş ve kendine bahşettiğimiz Îsâ peygamberi doğurmuş, ona ilettiğimiz ilâhî vahye iman etmişti. Kendisi sadece Allah'a kulluk eden tevhit ehli bir kadındı.

[13] Bu cümle, yukarıdaki târiz ifadesinin mefhumu kabilindendir. Râzî'nin de ifade ettiği gibi, 10-12. âyetler ikisi münafık-inkârcı ve ikisi samimi mümin olan dört kadını örnek verirken, Hz. Peygamber'in hanımları Hafsa ve Âişe'ye ince bir uyarı yapmaktadır. Ancak elbette Nûh ve Lût peygamberlerin hanımlarının davranışları ile Hz. Hafsa ve Âişe'nin davranışları aynı değildir. Zira bu iki peygamberin hanımları, o peygamberlere karşı münafıklık etmişlerdir. Oysa Hz. Peygamber'in hanımları sadece ailevî ve özel bir meselede kendisine karşı tavır takınmışlardır. Dolayısıyla her ne kadar kendilerine bu iki hanım üzerinden uyarı yapılsa da, onları bunlarla bir tutmak söz konusu değildir. Bu durum, âyetin vahyedildiği dönemde bütün müminler tarafından açıkça anlaşılıyor olmalıdır. İşte bu sebeple böyle bir açıklama cümlesi eklemeyi uygun bulduk.

ALTMIŞ YEDİNCİ SÛRE

MÜLK

Allah'ın varlık üzerindeki hükümranlığı ve kulluk edilmeye lâyık yegâne kudret oluşu!

Mekke döneminin son yıllarında, Tûr sûresinden sonra vahyedilmiştir. Adını ilk âyette geçen "Allah'ın egemenliği" vurgusundan alır. Kâinatta mevcut ilâhî nimetlerden örnekler verilir, bunlara karşı müşriklerin nankörlükleri hatırlatılır. Ayrıca Hz. Peygamber'e zafer müjdesi verilir.

Otuz âyetten oluşan sûreyi muhtevasına göre aşağıdaki gibi tasnif etmek mümkündür.

[redacted]

٦٧ / سُورَةُ الْمُلْكِ

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

تَبَارَكَ الَّذِى بِيَدِهِ الْمُلْكُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ ﴿١﴾ الَّذِى خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيٰوةَ لِيَبْلُوَكُمْ اَيُّكُمْ اَحْسَنُ
عَمَلًا وَهُوَ الْعَزِيزُ الْغَفُورُ ﴿٢﴾

29. Cüz
67. Sûre
Mulk 1-2

HERKES HAK ETTİĞİNİ ALACAK

1-2. Ey müşrikler![1] Allah nezdinde şefaatçi kabul edip ona ortak koştuğunuz varlıkların gerçekte böyle nitelikleri yoktur. Allah, kulluk edilmeye lâyık yegâne kudrettir, O, koştuğunuz ortaklardan münezzehtir. Bütün varlığın sahibi, hayır ve bereketi, lutuf ve ihsanı bol olan Allah'tır.[3] O, size hayatı imtihan için bahşetmiş, ölümü de bu imtihanın karşılığını almanız için takdir etmiştir.[4] İşte elçimiz Muhammed'in size tebliğ ettiği Kur'an, bu ilâhî emirleri bildirmektedir. O'na iman eden ve ilâhî emirlere uygun yaşayanlar, Allah tarafından ödüllendirilecek; şirkten vazgeçmeyen ve elçimize inanmayanlar ise O'nun cezasına müstehak olacaklardır.[5]

---

1 Müfessir Vâhidi'nin üçüncü âyetin tefsirinde ifade ettiği üzere burada tevhit inancının delillendirilmesi söz konusudur.

2 İbn Abbas "تَبَارَكَ" kelimesini "ارتفع وتبرأ عن الوَلَد والشريك" şeklinde tefsir etmiştir (bk. Fîrûzâbâdî).

3 "تَبَارَكَ" "bereket" kökünden gelen ve ilâhî nimetleri vurgulayan, insanın Allah'a kulluk etmesinin âdeta gerekçesini sunan Kur'ânî ifadelerden biridir (bk. Râgıb el-İsfahânî). Bu ifadeyle Allah'ın azamet ve kudreti vurgulandığı kadar ihsan ettiği nimetlere bakıp, sadece O'na kulluk etmek gerektiğine de dikkat çekilmektedir. İbn Abbas ve İbn Atâ'dan da bu minvalde rivayetler nakledilmiştir (bk. Mâverdî).

4 Zeccâc.

5 Bu âyetlerin çevirisi, kimi okurlara ilk etapta şaşırtıcı gelebilir. Uzunca mülâhazaları gerektiren bu hususu kısaca şu şekilde özetlemeye çalışalım: Kur'an'ı doğru anlamak için onun ikame ettiği mâna ile nefyettiği mânayı birlikte ele almak gerekmektedir. Kur'an şifahî bir kelâm olduğu için,

الَّذِى خَلَقَ سَبْعَ سَمٰوَاتٍ طِبَاقًاۜ مَا تَرٰى فِى خَلْقِ الرَّحْمٰنِ مِنْ تَفَاوُتٍۜ فَارْجِعِ الْبَصَرَۙ هَلْ تَرٰى مِنْ فُطُورٍ ﴿٣﴾
ثُمَّ ارْجِعِ الْبَصَرَ كَرَّتَيْنِ يَنْقَلِبْ اِلَيْكَ الْبَصَرُ خَاسِئًا وَهُوَ حَسِيرٌ ﴿٤﴾ وَلَقَدْ زَيَّنَّا السَّمَٓاءَ الدُّنْيَا بِمَصَابِيحَ
وَجَعَلْنَاهَا رُجُومًا لِلشَّيَاطِينِ وَاَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابَ السَّعِيرِ ﴿٥﴾ وَلِلَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ عَذَابُ جَهَنَّمَۜ وَبِئْسَ
الْمَصِيرُ ﴿٦﴾ اِذَٓا اُلْقُوا فِيهَا سَمِعُوا لَهَا شَهِيقًا وَهِىَ تَفُورُۙ ﴿٧﴾ تَكَادُ تَمَيَّزُ مِنَ الْغَيْظِۜ كُلَّمَٓا اُلْقِىَ فِيهَا فَوْجٌ
سَاَلَهُمْ خَزَنَتُهَٓا اَلَمْ يَاْتِكُمْ نَذِيرٌ ﴿٨﴾ قَالُوا بَلٰى قَدْ جَٓاءَنَا نَذِيرٌ فَكَذَّبْنَا وَقُلْنَا مَا نَزَّلَ اللّٰهُ مِنْ شَيْءٍۚ اِنْ اَنْتُمْ
اِلَّا فِى ضَلَالٍ كَبِيرٍ ﴿٩﴾ وَقَالُوا لَوْ كُنَّا نَسْمَعُ اَوْ نَعْقِلُ مَا كُنَّا فِٓى اَصْحَابِ السَّعِيرِ ﴿١٠﴾ فَاعْتَرَفُوا بِذَنْبِهِمْۚ
فَسُحْقًا لِاَصْحَابِ السَّعِيرِ ﴿١١﴾

29. Cüz
67. Sûre
Mülk 3-11

KÂİNATTAKİ İLÂHÎ HÜKÜMRANLIK

ve KUR'AN'IN İLÂHÎ VAHİY OLUŞU

3-5. Üzerinizdeki yedi kat göğü tabakalar halinde yaratıp muhteşem yıldızlarla süsleyen O'dur. Kâinatı mükemmel düzen içerisinde yaratıp sizin

onun ikame ettiği mâna kelâmın içinde, nefyettiği mâna ise genellikle kelâmın dışındadır. Böyle olunca, kelâmın içinde yer almayan hususların da, onun anlaşılması ve mânanın tam olarak orta-ya konması için çeviriye yansıtılması gerekmektedir. Biz bu çalışmada, Taberî örneğinden istifade ederek hep bu yöntemi takip ettik. Bu sebeple çevirimizin mushaftaki lafızlarla birebir mukayesesi yoluna gidilmemelidir. Zira bizim maksadımız, lafızları birebir çevirmek değil, nüzûl ortamında bu ilâhî kelâmı sözlü bir konuşma şeklinde dinleyen insanların zihninde beliren mânayı derli toplu olarak dilimize aktarmaktır. Bu mânayı tespit edebilmek için de, nüzûl dönemine dair bütün veriler göz önünde bulundurmak icap etmektedir. Mekke döneminin şartlarını göz önüne aldığımızda, bu sûrenin ilk âyetleri hakkında şunu söyleyebiliriz: Allah'ın bütün kâinatın mülküne sahip olduğunu ve her şeyin O'nu tespih ettiğini söylemenin karşılığı, hiçbir mülke sahip olmayan birtakım varlık-ları şefaatçi telakki edip onları Allah'a ortak koşan müşriklere eleştiridir. Nitekim Taberî, benzer ifa-deleri En'âm sûresinin ilk âyetlerinde ifade etmektedir: "Yeri ve göğü yaratan Allah'a hamdolsun" demektir. "Bütün demek, "Herhangi bir şey yaratmamış olan putlara niçin kulluk ediyorsunuz?" demektir. "Bütün kâinatın mülkü Allah'ındır" demek, "Hiçbir mülke sahip olmayan âciz varlıkları niçin şefaatçi telak-ki ediyor ve onları Allah'a ortak koşuyorsunuz?" demektir. İşte bunlardan ilki ikame edilen anlam ikincisi ise nefyedilen anlamdır. İlâhî kelâmı sözlü ortamında dinleyen herkesin derhal anladığı bu hassas noktayı çeviriye yansıtmadan Kur'an'ın mesajını anlamak zordur. Çalışmamızın önsözünde ve birçok dipnotta bu yöntemimizi tavzih etmeye çalıştık. Diğer taraftan Kur'an'ın sadece lafızlarını çevirmenin, hem dil açısından hem de mâna açısından fevkalâde büyük sakıncaları söz konusu-dur. Ehil kimselerin bildiği gibi, lafza bağlı olarak yapılan her çeviride anlam kayıpları kaçınılmaz-dır. Meselâ bir dilde nezaket ifade eden bir deyim, başka bir dilde kaba bir ifade olabilir. Nitekim Kur'an'da yer alan cennet nimetlerinin anlatımına dair ifadeler, lafza bağlı olarak yapılan meallerde neredeyse "argo" bir üslûpla çevrilip Kur'an'ın nezih diline gölge düşürmüştür.

istifadenize sunmuştur. Defalarca ve dikkatlice inceleyin. Rahmân olan Allah'ın yarattığı bu kâinatta bir düzensizlik göremezsiniz. Bütün kâinat Allah'ın mutlak egemenliği altındadır. Oysa siz hâlâ, O'nun katında bazı varlıkları şefaatçi kabul edip ona ortak koşuyorsunuz. Üstelik cinlerin güya semadan gayba dair bilgiler aldıklarını düşünüyor, elçimiz Muhammed'i de bu kimselere benzetiyorsunuz. Halbuki bu ilâhî düzen içerisinde Allah'ın iradesine karşı koyabilecek, O'nun istemediği şekilde gayb haberlerini alabilecek hiçbir güç yoktur.[6] Dolayısıyla elçimiz Muhammed sizin iddia ettiğiniz gibi cinlerden bilgi alan bir kişi değil, kendisine ilâhî vahiy verilmiş bir peygamberdir.[7]

29. Cüz
67. Sûre
Mülk 3-11

PEYGAMBER'E İMAN ETMEYENLERİ BEKLEYEN SON

6. Allah'ın nimetlerine nankörlük edip O'na ortak koşan ve peygamberi yalanlayan müşrikler[8] için âhirette can yakıcı cehennem azabı vardır. Doğrusu orası çok kötü bir yerdir!

7-11. Onlar cehennem ateşine atıldıklarında, ateşin öfkeden çatlaya-cakmışçasına çıkardığı o korkunç uğultusunu işitecekler. Oraya her bir grup atıldığında, görevli melekler onlara, "Size dünyada gerekli uyarıları yapan peygamber gelmemiş miydi?" diye soracaktır. Onlar ise pişmanlık içinde, "Evet, gelmişti ama ne yazık ki bizler onların peygamber olduğunu kabul et-memiş, 'Allah peygamber göndermiş değildir, sizler yalancısınız, yoldan çık-mış kimselersiniz' demiştik. Keşke aklımızı kullanıp onlara kulak verseydik, peygamber olduklarına iman edip mesajlarını kabul etseydik" diye cevap ve-recek, yaptıkları şeyin yanlış olduğunu pişmanlıkla itiraf edeceklerdir. Böylece cehenneme atılacak ve orada perişan olacaklardır.

6 bk. Mâverdî.

7 Kur'ân-ı Kerim'de gökyüzünün muhafaza edildiğini ifade eden bütün âyetlerde, müşriklerin bu yöndeki yakıştırmalarına cevap söz konusudur. Hatta genel olarak cinlerden söz edilen bütün âyetler, müşriklerin "cinlerin gaybı bildikleri" şeklindeki inançlarına ve Hz. Peygamber'e "mecnun" (cinlerle irtibatı olan kimse) iftirasına cevap sadedindedir.

8 bk. İbn Âşûr.

إِنَّ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ بِالْغَيْبِ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ كَبِيرٌ ﴿١٢﴾ وَأَسِرُّوا قَوْلَكُمْ أَوِ اجْهَرُوا بِهِ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ
الصُّدُورِ ﴿١٣﴾ أَلَا يَعْلَمُ مَنْ خَلَقَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ ﴿١٤﴾ هُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ ذَلُولًا فَامْشُوا فِي
مَنَاكِبِهَا وَكُلُوا مِنْ رِزْقِهِ وَإِلَيْهِ النُّشُورُ ﴿١٥﴾ ءَأَمِنْتُمْ مَنْ فِي السَّمَاءِ أَنْ يَخْسِفَ بِكُمُ الْأَرْضَ فَإِذَا هِيَ تَمُورُ
﴿١٦﴾ أَمْ أَمِنْتُمْ مَنْ فِي السَّمَاءِ أَنْ يُرْسِلَ عَلَيْكُمْ حَاصِبًا فَسَتَعْلَمُونَ كَيْفَ نَذِيرِ ﴿١٧﴾ وَلَقَدْ كَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ
قَبْلِهِمْ فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرِ ﴿١٨﴾ أَوَلَمْ يَرَوْا إِلَى الطَّيْرِ فَوْقَهُمْ صَافَّاتٍ وَيَقْبِضْنَ مَا يُمْسِكُهُنَّ إِلَّا الرَّحْمَٰنُ إِنَّهُ
بِكُلِّ شَيْءٍ بَصِيرٌ ﴿١٩﴾ أَمَّنْ هَٰذَا الَّذِي هُوَ جُنْدٌ لَكُمْ يَنْصُرُكُمْ مِنْ دُونِ الرَّحْمَٰنِ إِنِ الْكَافِرُونَ إِلَّا فِي غُرُورٍ
﴿٢٠﴾ أَمَّنْ هَٰذَا الَّذِي يَرْزُقُكُمْ إِنْ أَمْسَكَ رِزْقَهُ بَلْ لَجُّوا فِي عُتُوٍّ وَنُفُورٍ ﴿٢١﴾

12. Oysa peygambere iman eden ve onun gayb âleminden vahiy yoluyla getirdiği ilâhî mesajlara uygun bir şekilde yaşayan, rablerinin vereceği cezadan korkarak güzel ameller işleyen müminler Allah'ın af ve mağfiretine mazhar olup büyük cennet ödülüne nâil olacaklardır.

ALLAH, HERKESİN AMELİNİN KARŞILIĞINI VERECEKTİR

13-14. Ey Muhammed'in peygamberliğine iman etmeyen müşrikler![9] Şunu bilin ki söylediğiniz her söz Allah tarafından bilinmektedir. O, aklınızdan geçenlerden dahi haberdardır. Zira O, bütün kâinatın yaratıcısıdır. Yaratıcı yarattığından habersiz olur mu? Bu sebeple, yaptıklarınızın cezasız kalacağını sanmayınız. Allah her şeyi en ince ayrıntısına kadar bilmektedir ve hepinize gereken cezayı verecektir.

9 Hitabın müşriklere yönelik olduğu hususunda bk. Vâhidî.

İLÂHÎ NİMETLERİN TEVHİDE DELÂLETİ

15-18. Allah bütün kâinatı mükemmel bir şekilde yaratıp istifadenize sunmuştur. Yeryüzünü, yaşayabileceğiniz şekilde düzenlemiş ve beslenebileceğiniz rızıklarla donatmıştır. Yapmanız gereken, bu ilâhî nimetlerden faydalanırken Allah'a şükretmek ve O'ndan başkasına kulluk etmemektir. Zira dünya hayatı sizler için imtihandır, hepiniz ölecek ve diriltilip Allah'ın huzurunda hesaba çekileceksiniz. Ama sizler böyle yapmak yerine, şefaatçi telakki ettiğiniz varlıkları O'na ortak koşuyorsunuz. Bunu yaparken Allah'ın sizi cezalandırmayacağından, yaşadığınız yeri altüst edip başınıza geçirmeyeceğinden ve gökten üzerinize azap yağdırmayacağından nasıl emin olabilirsiniz? Unutmayın ki sizden önce nice toplumlar, peygamberleri yalanlayıp Allah'a ortak koşmuştu ve bunun sonunda da müstehak oldukları cezaya çarptırılmışlardı. Onların sonunu iyi düşünüp bunlardan ders çıkarmalısınız!

29. Cüz
67. Sûre
Mülk 12-21

19-21. Kâinattaki her şeyin Allah'ın egemenliğinde olduğunu, gökyüzünde kuşların kanatlarını kâh açıp kâh kapayarak süzüldüklerini görmez misiniz? Allah'tan başka kim onları bu şekilde yaratmış olabilir? Unutmayın ki Allah bütün yaptıklarınızı görmektedir. Ne var ki siz müşrikler, hiçbir şey yaratamayan varlıkları şefaatçi kabul edip Allah'a ortak koşmakla çok büyük bir yanlışa saplanmış durumdasınız. Bir düşünün! Allah size ceza verecek olsa, ortak koşup medet umduğunuz varlıklar sizi Allah'a karşı koruyabilirler mi? Rızkınızı kesecek olsa size rızık sağlayabilirler mi?

أَفَمَنْ يَمْشِي مُكِبًّا عَلَى وَجْهِهِ أَهْدَى أَمَّنْ يَمْشِي سَوِيًّا عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٢٢﴾ قُلْ هُوَ الَّذِي أَنْشَأَكُمْ
وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ قَلِيلًا مَا تَشْكُرُونَ ﴿٢٣﴾ قُلْ هُوَ الَّذِي ذَرَأَكُمْ فِي الْأَرْضِ وَإِلَيْهِ
تُحْشَرُونَ ﴿٢٤﴾ وَيَقُولُونَ مَتَى هَذَا الْوَعْدُ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٢٥﴾ قُلْ إِنَّمَا الْعِلْمُ عِنْدَ اللَّهِ وَإِنَّمَا أَنَا نَذِيرٌ
مُبِينٌ ﴿٢٦﴾ فَلَمَّا رَأَوْهُ زُلْفَةً سِيئَتْ وُجُوهُ الَّذِينَ كَفَرُوا وَقِيلَ هَذَا الَّذِي كُنْتُمْ بِهِ تَدَّعُونَ ﴿٢٧﴾ قُلْ أَرَأَيْتُمْ
إِنْ أَهْلَكَنِيَ اللَّهُ وَمَنْ مَعِيَ أَوْ رَحِمَنَا فَمَنْ يُجِيرُ الْكَافِرِينَ مِنْ عَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٢٨﴾ قُلْ هُوَ الرَّحْمَنُ آمَنَّا بِهِ
وَعَلَيْهِ تَوَكَّلْنَا فَسَتَعْلَمُونَ مَنْ هُوَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٢٩﴾ قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَصْبَحَ مَاؤُكُمْ غَوْرًا فَمَنْ يَأْتِيكُمْ بِمَاءٍ
مَعِينٍ ﴿٣٠﴾

22-24. Bir düşünün! Şirk içinde adeta yüzüstü sürünen siz müşriklerle Allah'ın vahyine iman eden ve tevhidin dosdoğru yolunda ilerleyen tevhit ehli müminler bir olur mu hiç?[10] Doğrusu siz elçimiz Muhammed'i inkâr etmek suretiyle âhirette yüzükoyun sürünür halde cezaya müstehak olmaktasınız. Bilin ki sizi mükemmel birer insan olarak yaratan; işitme, görme ve düşünme gücü veren, yeryüzünde yaşamanız ve çoğalmanız için her türlü imkânı sağlayan Allah'tır. Sizin de bu nimetlere karşılık sadece O'na kulluk etmeniz gerekmektedir. Unutmayın ki hepiniz ölecek ve diriltildikten sonra O'nun huzurunda hesaba çekileceksiniz. Eğer O'na şirk koşmaktan vazgeçmezseniz bunun cezasını çekeceksiniz.

25-26. Ey elçimiz Muhammed! Müşriklerin senin bütün bu uyarılarına kulak tıkadıklarını ve alaycı bir şekilde, "Şu bizi tehdit edip durduğun kıyamet ve hesap günü ne zamanmış bakalım?" dediklerini biliyoruz. Onlara de ki: "Kıyametin ne zaman kopacağını sadece Allah bilir. Ben sadece sizleri tevhide davet etmek ve inanmadığınız takdirde başınıza gelecekleri bildirmekle görevli bir uyarıcıyım!"

10 Mukâtil.

27. Kaldı ki bugün hesap günüyle ilgili uyarılara alayla karşılık veren o müşrikler, gün gelip de cehennem azabını yakînen gördükleri zaman korkudan yüzleri mosmor kesilecek ve kendilerine, "İşte yalanladığınız, alaya aldığınız ilâhî azap budur" denilecektir.

MÜMİNLER ZAFERE ULAŞACAKTIR

28-30. Ey elçimiz Muhammed! Onlara şu gerçeği söyle: Ey müşrikler![11] Ben ve beraberimdeki müminler, tevhidi sonuna kadar savunmaya devam edeceğiz. Bu yolda ya ölürüz ya zafere ulaşırız, her ikisine de hazırız. Kaldı ki bizler Allah'ın rahmetine ve bize zafer nasip edeceğine inanıyoruz. Gün gelecek kimin yanlış yolda olduğunu gayet iyi anlayacaksınız. Peki, sizi ilâhî azaptan koruyacak olan kimdir söyleyin![12] Bizler rahmân olan Allah'a iman ve kulluk ederken sizler O'na nankörlük etmekte, başka varlıkları şefaatçi kabul edip O'na ortak koşmaktasınız. Peki, Rahmân olan Allah, suyunuzu çekip alsa o varlıklar size rızık sağlayabilecek mi?"

[11] bk. Mukātil.

[12] Yirmi dokuzuncu âyette lafzan, "De ki O rahmândır, bizler O'na inanır ve güveniriz" deniliyor. Kanaatimizce bu âyette Allah'ın rahmân isminin kullanılması zaferle ilgilidir. Nitekim bir önceki âyette geçen "ev rahimenâ" (veya bize rahmet eder) ifadesini Zemahşerî, bize zafer nasip eder şeklinde açıklamıştır. *Doğrusunu Allah bilir.*

ALTMIŞ SEKİZİNCİ SÛRE

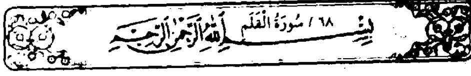
KALEM

Hz. Muhammed'e verilen ilâhî vahiy!

Mekke döneminde vahyedilmiştir. Bazı rivayetlere göre Alak sûresinden sonra yani ikinci sırada nâzil olmuştur. Ancak sûrenin içeriği bunu desteklemez. Kanaatimizce Hz. Peygamber'e karşı müşriklerin tavırlarının giderek sertleştiği bir dönemde, otuz beşinci sırada vahyedilmiştir.[1]

Elli iki âyetten oluşan sûreyi muhtevasına göre aşağıdaki gibi tasnif etmek mümkündür.

1 Ayrıntılı değerlendirme için bk. Câbirî.

نٓ وَالْقَلَمِ وَمَا يَسْطُرُونَۙ ﴿١﴾ مَٓا اَنْتَ بِنِعْمَةِ رَبِّكَ بِمَجْنُونٍۚ ﴿٢﴾ وَاِنَّ لَكَ لَاَجْرًا غَيْرَ مَمْنُونٍۚ ﴿٣﴾
وَاِنَّكَ لَعَلٰى خُلُقٍ عَظٖيمٍ ﴿٤﴾

Hz. PEYGAMBERİ TESELLİ

1-4. Nûn![2] Ey Muhammed! Mekkeli müşriklerin senin peygamberliğine inanmadıklarını ve seni kendilerine güya cinler aracılığı ile bazı ilâhî bilgiler geldiğini iddia eden kâhin ve şairler gibi gördüklerini biliyoruz. Onların bu tavırlarından dolayı sakın yılma! Zira sen onların iddia ettiği gibi mecnun değil, ilâhî vahye mazhar olmuş[3] yüce bir peygambersin ve dosdoğru tevhidi tebliğ etmektesin.[4]

---

2 Hurûf-ı mukattaa olarak adlandırılan bu harflerle ilgili olarak Bakara sûresinin 1. âyetindeki dipnota bakınız.

3 " وَمَا يَسْطُرُونَ " ifadesi vahiy anlamına geliyor olmalıdır. Zira sûrenin giriş bölümündeki ana konu, Hz. Peygamber'i, cinlerden bilgi aldığını iddia eden "mecnun"larla bir tutan müşriklere cevap vermektir. Nitekim tâbiîn âlimlerinden Mücahid ve Süddî bu ifadeyi " وما يكتبون، يعنى من الذكر " şeklinde tefsir etmişlerdir (bk. Mâverdî).

4 Mukātil'in bildirdiğine ve İbnü'l-Cevzî'nin İbn Abbas'tan naklettiğine göre, âyette geçen " خُلُقٍ عَظٖيمٍ " ifadesi "İslâm dini" anlamına gelir. Hz. Peygamber'in ahlâkı çok yüce olmakla beraber, burada konu bu değildir. Kaldı ki Hz. Peygamber'i hiç kimse ahlâkî yönden eleştirmiş değildir. Dolayısıyla onun ahlâkının yüceliğinden söz edilmesinin herhangi bir karşılığı olmayacaktır. Buradaki " عَلٰى خُلُقٍ عَظٖيمٍ " ifadesi, birçok yerde geçen " عَلٰى صِرَاطٍ مُسْتَقٖيمٍ " ifadesiyle aynı anlama gelir. Bu çerçevede bu sûrenin ilk âyetleri ile Yâsîn sûresinin ilk âyetleri hemen hemen aynı temaya sahiptir.

فَسَتُبْصِرُ وَيُبْصِرُونَۙ ﴿٥﴾ بِاَيِّكُمُ الْمَفْتُونُ ﴿٦﴾ اِنَّ رَبَّكَ هُوَ اَعْلَمُ بِمَنْ ضَلَّ عَنْ سَبٖيلِهٖۖ وَهُوَ اَعْلَمُ بِالْمُهْتَدٖينَ
﴿٧﴾ فَلَا تُطِعِ الْمُكَذِّبٖينَ ﴿٨﴾ وَدُّوا لَوْ تُدْهِنُ فَيُدْهِنُونَ ﴿٩﴾ وَلَا تُطِعْ كُلَّ حَلَّافٍ مَهٖينٍۙ ﴿١٠﴾ هَمَّازٍ مَشَّاۤءٍ
بِنَمٖيمٍۙ ﴿١١﴾ مَنَّاعٍ لِلْخَيْرِ مُعْتَدٍ اَثٖيمٍۙ ﴿١٢﴾ عُتُلٍّ بَعْدَ ذٰلِكَ زَنٖيمٍۙ ﴿١٣﴾ اَنْ كَانَ ذَا مَالٍ وَبَنٖينَ ﴿١٤﴾ اِذَا تُتْلٰى
عَلَيْهِ اٰيَاتُنَا قَالَ اَسَاطٖيرُ الْاَوَّلٖينَ ﴿١٥﴾ سَنَسِمُهُ عَلَى الْخُرْطُومِ ﴿١٦﴾ اِنَّا بَلَوْنَاهُمْ كَمَا بَلَوْنَا اَصْحَابَ الْجَنَّةِ
اِذْ اَقْسَمُوا لَيَصْرِمُنَّهَا مُصْبِحٖينَۙ ﴿١٧﴾ وَلَا يَسْتَثْنُونَ ﴿١٨﴾ فَطَافَ عَلَيْهَا طَٓائِفٌ مِنْ رَبِّكَ وَهُمْ نَٓائِمُونَ
﴿١٩﴾ فَاَصْبَحَتْ كَالصَّرٖيمِ ﴿٢٠﴾ فَتَنَادَوْا مُصْبِحٖينَۙ ﴿٢١﴾ اَنِ اغْدُوا عَلٰى حَرْثِكُمْ اِنْ كُنْتُمْ صَارِمٖينَ ﴿٢٢﴾
فَانْطَلَقُوا وَهُمْ يَتَخَافَتُونَۙ ﴿٢٣﴾ اَنْ لَا يَدْخُلَنَّهَا الْيَوْمَ عَلَيْكُمْ مِسْكٖينٌۙ ﴿٢٤﴾ وَغَدَوْا عَلٰى حَرْدٍ قَادِرٖينَ ﴿٢٥﴾
فَلَمَّا رَاَوْهَا قَالُٓوا اِنَّا لَضَٓالُّونَۙ ﴿٢٦﴾ بَلْ نَحْنُ مَحْرُومُونَ ﴿٢٧﴾ قَالَ اَوْسَطُهُمْ اَلَمْ اَقُلْ لَكُمْ لَوْلَا تُسَبِّحُونَ ﴿٢٨﴾
قَالُوا سُبْحَانَ رَبِّنَٓا اِنَّا كُنَّا ظَالِمٖينَ ﴿٢٩﴾ فَاَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلٰى بَعْضٍ يَتَلَاوَمُونَ ﴿٣٠﴾ قَالُوا يَا وَيْلَنَٓا اِنَّا كُنَّا
طَاغٖينَ ﴿٣١﴾ عَسٰى رَبُّنَٓا اَنْ يُبْدِلَنَا خَيْرًا مِنْهَٓا اِنَّٓا اِلٰى رَبِّنَا رَاغِبُونَ ﴿٣٢﴾ كَذٰلِكَ الْعَذَابُ وَلَعَذَابُ الْاٰخِرَةِ
اَكْبَرُ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿٣٣﴾

5-7. Emin ol ki gün gelecek, sana bu yakıştırmaları yapan Mekke müşrikleri bu davranışlarının cezasını görecek ve kimin yanlış yolda olduğunu gayet iyi anlayacaklardır. Senin için müsterih olsun! Gizli ve açık her şeyi bilen Allah senin doğru yolda olduğuna, buna karşılık o müşriklerin tevhitten saptıklarına şahittir. Senin ödülünü ve onların cezalarını elbette verecektir.[5]

8-16. O halde sen tevhit mesajını tebliğ etme görevini kararlılıkla sürdür; bu konuda asla onlara tâviz verme! Çünkü onlar bazan yumuşak davranarak senin şirk inancını kabullenmeni sağlamak isterler.[6] Bütün yaptıkları seni halkın gözünde itibarsızlaştırmak için yalan ve iftiralar uydurmak olan, varlıklı ve kalabalık bir kabileye mensup olmalarına güvenip kendilerini sana karşı büyük gören, olanca güçleriyle insanları tevhitten alıkoymaya çalışan[7] ve yapılan âhiret uyarılarına "eskilerin masalları" diyerek burun kıvıran o müşrik elebaşılarına aldırma! Onların sözlerine itibar etme! Nitekim biz sana karşı

5 Zemahşerî'nin ifadesine göre bu ifade müminlere müjde, inkârcılara tehdittir.

6 Dokuzuncu âyet hakkındaki yorumlar için bk. İbnü'l-Cevzî.

7 On - on üçüncü âyetlerde geçen ifadeler genellikle "ahlâksız, yalancı, dedikoducu, soysuz" bir insan tipi anlatır gibi algılanır. Oysa burada eleştirilen kişinin "eleştiriye konu olan yönü" Hz.

(Devamı 1312. sayfada)

kibirlenen o müşriklerin âhiret gününde kibirlerini kıracak ve kendilerini zelil ve perişan edip cehenneme atacağız.[8]

PEYGAMBERİ KÜÇÜMSEYEN MÜŞRİKLERE,

İBRET DOLU BİR KISSADAN HİSSE

17-33. Elçimizin peygamberliğini inkâr eden ve sahip oldukları mallarla övünüp onu küçümseyen Mekke müşrikleri unutmasınlar ki o serveti kendilerine bahşeden Allah'tır. O, bu serveti onlara bir imtihan aracı olarak bahşetmiştir. Yapmaları gereken şey kibirlenmek değil, kendilerine bu nimetleri bahşeden Allah'a şükrederek tevhide uygun bir şekilde, sadece O'na kulluk ve elçimize iman etmektir.[9] Şimdi onlara ibretlik bir ders olmak üzere, geçmişte kendileri gibi ilâhî nimetlere nankörlük eden bazı kimselerin sonunun nasıl kötü olduğunu anlatacağız! Vaktiyle hayır sever ve tevhit ehli babalarından miras kalan büyük ve verimli bir bahçeye sahip olan birkaç evlât, babaları gibi bu ilâhî nimetin şükrünü eda etmek, yoksulları düşünüp onlara yardımcı olmak yerine Allah'a karşı nankörlük etmiş ve babalarının yaptığı yardımları kesmişlerdi. Fakat bu davranışlarının sonucunda başlarına ilâhî bir ceza geleceğini hiç düşünmemişlerdi. Derken bir sabah, fakir fukaraya sezdirmeden ürünlerini toplamak üzere yola çıkmış ve gizlice bahçeye varmışlardı. Üstelik mahsulden yoksullara zerre kadar vermeme konusunda da anlaşmışlardı. Ne var ki Allah onların bu nankörlüğüne ceza olarak bahçelerini gece vakti ansızın bir felâketle harap edip çer çöp yığınına çevirmişti. Sabahleyin bahçeye varıp durumu gördüklerinde gözlerine inanamadılar, yanlış yere geldiklerini sandılar; durumu anlayınca da pişmanlık içinde dizlerini dövmeye başladılar. İçlerinde en aklı başında olanları diğerlerini kınamaya, "Ben sizi uyarmıştım! Allah'a şirk koşmayın ve yoksula yardım edin" demiştim diye çıkışmaya başladı. Birbirlerini suçlayıp, "Eyvah! Meğer biz çok büyük yanlış yapmaktaymışız! Rabbimiz, sana tövbe ediyoruz, artık sana şükreden ve yoksula yardım eden kimseler olacağız" diye dua ettiler, kendilerine eskisinden daha iyi bir bahçe nasip etmesi için yalvardılar. Ama artık iş işten geçmişti. İşte, ilâhî nimetlere nankörlük eden ve yoksulları küçümseyenlerin cezası bu olmuştur. Böylelerinin âhirette alacakları ceza daha da büyük olacaktır. Bu durum, servetlerini kibir vesilesi yapan ve elçimiz Muhammed'i inkâr eden Mekke müşrikleri için bir ders olmalıdır.

[8] Râzî.

[9] Bu cümleler, devamında gelen cümlelerin muktezâsıdır. Nitekim Fahreddin er-Râzî bu hususa değinmektedir.

إِنَّ لِلْمُتَّقِينَ عِنْدَ رَبِّهِمْ جَنَّاتِ النَّعِيمِ ﴿٣٤﴾ أَفَنَجْعَلُ الْمُسْلِمِينَ كَالْمُجْرِمِينَ ﴿٣٥﴾ مَا لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ
﴿٣٦﴾ أَمْ لَكُمْ كِتَابٌ فِيهِ تَدْرُسُونَ ﴿٣٧﴾ إِنَّ لَكُمْ فِيهِ لَمَا تَخَيَّرُونَ ﴿٣٨﴾ أَمْ لَكُمْ أَيْمَانٌ عَلَيْنَا بَالِغَةٌ إِلَى يَوْمِ
الْقِيَامَةِ إِنَّ لَكُمْ لَمَا تَحْكُمُونَ ﴿٣٩﴾ سَلْهُمْ أَيُّهُمْ بِذَٰلِكَ زَعِيمٌ ﴿٤٠﴾ أَمْ لَهُمْ شُرَكَاءُ فَلْيَأْتُوا بِشُرَكَائِهِمْ إِنْ كَانُوا
صَادِقِينَ ﴿٤١﴾ يَوْمَ يُكْشَفُ عَنْ سَاقٍ وَيُدْعَوْنَ إِلَى السُّجُودِ فَلَا يَسْتَطِيعُونَ ﴿٤٢﴾ خَاشِعَةً أَبْصَارُهُمْ تَرْهَقُهُمْ
ذِلَّةٌ وَقَدْ كَانُوا يُدْعَوْنَ إِلَى السُّجُودِ وَهُمْ سَالِمُونَ ﴿٤٣﴾ فَذَرْنِي وَمَنْ يُكَذِّبُ بِهَٰذَا الْحَدِيثِ سَنَسْتَدْرِجُهُمْ
مِنْ حَيْثُ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٤٤﴾ وَأُمْلِي لَهُمْ إِنَّ كَيْدِي مَتِينٌ ﴿٤٥﴾

KENDİLERİNİ DOĞRU YOLDA GÖREN MÜŞRİKLERE CEVAP

34. Buna karşılık tevhide ve elçimiz Muhammed'e iman edenler ise Allah tarafından muhteşem cennet nimetleriyle ödüllendirileceklerdir.

35-39. Ey müşrikler! Demek siz kendinizi doğru yolda, elçimiz Muhammed'i yanlış yolda görüyor ve kendinizi Allah katında kazançlı sayıyorsunuz![10] Doğrusu bu çok yanlış bir düşüncedir? Hem sizin bu konuda ne

10 Mukâtil'in bildirdiğine göre müşrikler "âhirette biz sizden daha büyük nimetlere nail olacağız" demişler, bu âyet de buna cevaben inzâl edilmiştir.

(1310. sayfadaki 7 numaralı dipnotun devamı)

Peygamber'i inkâr etmesi ve arkasındaki malî-toplumsal gücü kullanarak insanların onu dinlemelerine engel olmasıdır. Nitekim rivayetlerde bu kişinin Velîd b. Mugîre veya Ebû Cehil olduğu ifade edilir. Kullanılan " حَلَّافٍ " kelimesi "yalancı", " هَمَّازٍ " kelimesi ise "ayıplayıcı" anlamına gelir. Buna göre söz konusu kişi Hz. Peygamber'i, insanların gözünde itibarsızlaştırmak için onun sihirbaz, kâhin, mecnun olduğunu söylemekte, her fırsatta bu iftiraları yaymaktadır. Lafzan "laf taşıyan" anlamına gelen " مَشَّاءٍ بِنَمِيمٍ " ifadesi de bu hususa vurgu yapar. 13. âyetteki " عُتُلٍّ " ve " زَنِيمٍ " ifadelerine birçok anlam verilmiş olmakla beraber, bu bağlam içerisinde verilebilecek en uygun anlamı; Ferrâ'nın " عُتُلٍّ" kelimesine verdiği "aşırı düşmanca tavır takınan kişi" anlamı ve İbn Abbas'ın "زَنِيمٍ " kelimesine verdiği "şerli ve zalim kişi" anlamıdır (bk. İbnü'l-Cevzî). Kelimelere anlam verirken sözlüklerden daha ziyade, o kelimelerin yer aldıkları bağlam ve konu bütünlüğü önemlidir. Meselâ bazı meallerde verilen anlam çerçevesinde düşündüğümüzde, burada Velîd b. Mugîre'nin "soysuz"luğundan söz edilmesinin ne anlamı olacaktır? Önemli olan önce "konuyu tespit etmek", âyetlerin nelerden söz ettiğini anlamak, daha sonra kelimelerin detaylarına inmektir. Böyle yapılmadığı takdirde sözlüklerdeki anlam deryası içinde kaybolmak işten bile değildir. *Doğrusunu Allah bilir.*

gibi bir dayanağınız ve deliliniz var ki? Yoksa bir ilâhî kitaba dayanarak veya tarafımızdan verilmiş bir söz var da ona güvenerek mi konuşuyorsunuz? Hanginiz bunu iddia edebilirsiniz?

40-42. Ey elçimiz Muhammed! Demek bu müşrikler Allah'tan başka bazı varlıkların kendilerine aracı ve şefaatçi olacaklarını iddia ediyor ve onları Allah'a ortak koşuyorlar? Peki, o zaman o dehşetli hesap gününde;[11] müşriklerin paçalarının tutuşacağı ve pişmanlık için secde etmeye dahi mecallerinin kalmayacağı o günde bu iddia ettikleri ortakları gelip kendilerine yardım etsin de görelim!

43. Hayır, gerçek şu ki o gün onlar perişan ve zelil bir halde olacaklar, pişmanlıklarını ifade etmek için Allah'ın huzurunda secde etmeye dahi halleri kalmayacaktır: Nitekim onlar dünya hayatında nimetler içinde yaşarlarken elçimiz onları tevhide, sadece Allah kulluk etmeye çağırmış, fakat onlar bunu kabul etmemişlerdi.

44-45. Ey elçimiz Muhammed! Senin peygamberliğini ve Kur'an'ın ilâhî vahiy olduğunu inkâr eden müşriklerin cezalarını vermek elbette bize aittir, sen bu konuda müsterih ol![12] Şu anda sahip oldukları servet ve güç onlara bir imtihan vesilesi olarak verilmiştir, kendilerine derhal azap edilmemekte ve süre tanınmaktadır.[13] Fakat kendilerine verilen hayat süresi içinde tövbe edip şirkten vazgeçmez ve bütün yaşamlarını bu şekilde geçirirlerse onlara vereceğim ceza elbette çok çetin olacaktır.[14]

---

[11] Âyette lafzan "paçaların sıyrılacağı gün" ifadesi geçiyor. Ancak bu bir deyimdir. Zemahşerî'nin ifade ettiği gibi burada paçaların sıvanmasından değil, durumun zorluğundan söz edilmektedir.

[12] Zemahşerî'nin ifade ettiği gibi bu âyet Hz. Peygamberi teselli amacı da taşımaktadır.

[13] Mukâtil.

[14] Buradaki "istidrâc" ifadesi genellikle "daha fazla günaha girsin ve iyice cehennemlik olsunlar diye onlara süre verilmesi" şeklinde anlaşılır. Oysa bu, Allah'ın -hâşâ- onlara âdeta tuzak kurduğunu söylemek anlamına gelir. Kanaatimizce burada söylenen şey, onlara nimet ve bolluk içinde bir yaşamın bahşedilmesi ve bu yaşamı şirk içinde sürdürdükleri takdirde farkında olmadan kendilerini cehenneme sürükleyecek olmalarıdır. Söz konusu olan şey, Allah'ın, müşrikleri tuzağa düşürmesi değil, onların giderek kendi kazdıkları kuyuya düşmeleridir. Fiillerin Allah'a izâfe edilmesi konusuna birçok yerde değinmiştik. Kur'an kimi yerde şeytana izâfe ettiği bir fiili, kimi yerde Allah'a izâfe eder. Bunu ardında ilâhî kudretin her şeyin üstünde olduğu vurgusu yer alır. Meselâ Allah'ın "insanı saptırdığı", savaş meydanında "ok fırlattığı", "denizdeki gemileri yüzdürdüğü", "bulutları topladığı" ve daha birçok şeyi yaptığı ifade edilir. Burada Kur'an üslûbundaki inceliğe çok dikkat etmek gerekmektedir. Fiillerin isnadı için ayrıca Nûr sûresinin 43. âyetindeki dipnota bakınız.

أَمْ تَسْأَلُهُمْ أَجْرًا فَهُمْ مِنْ مَغْرَمٍ مُثْقَلُونَ ﴿٤٦﴾ أَمْ عِنْدَهُمُ الْغَيْبُ فَهُمْ يَكْتُبُونَ ﴿٤٧﴾ فَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ وَلَا
تَكُنْ كَصَاحِبِ الْحُوتِ إِذْ نَادَىٰ وَهُوَ مَكْظُومٌ ﴿٤٨﴾ لَوْلَا أَنْ تَدَارَكَهُ نِعْمَةٌ مِنْ رَبِّهِ لَنُبِذَ بِالْعَرَاءِ وَهُوَ مَذْمُومٌ
﴿٤٩﴾ فَاجْتَبَاهُ رَبُّهُ فَجَعَلَهُ مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿٥٠﴾ وَإِنْ يَكَادُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَيُزْلِقُونَكَ بِأَبْصَارِهِمْ لَمَّا سَمِعُوا
الذِّكْرَ وَيَقُولُونَ إِنَّهُ لَمَجْنُونٌ ﴿٥١﴾ وَمَا هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ ﴿٥٢﴾

68. Sure
Kalem 46-52

46-47. Bu müşrikler senin peygamberlik görevi karşılığında herhangi bir dünyevî karşılık beklediğini düşünüyor da bu yüzden mi inkâr ediyorlar? Veya âhirette neler olacağına dair gayb bilgisine sahipler de senin yaptığını uyarıların gerçek olmadığını mı iddia ediyorlar?[15]

Hz. PEYGAMBER'E
SABIR ve KARARLILIK TAVSİYESİ

48-50. Ey elçimiz Muhammed! Sakın onların bu tavırları karşısında yılgınlık gösterip de Yûnus peygamber gibi tebliğ görevini bırakayım deme! Sabır ve kararlılıkla görevini sürdürmeye devam et! Unutma ki halkının kendisini inkâr etme hususunda aşırı ısrarcı olmasından ümitsizliğe kapılan ve halkını terkedip görevini bırakan Yûnus, sonunda ilâhî cezaya uğramaya müstehak bir hal içerisinde pişmanlık göstermiş ve hatasını affetmesi için

15 Mukâtil.

rabbine dua etmişti. Bunun üzerine de biz onu affetmiş ve tekrar peygamber olarak görevlendirmiştik. Ama eğer kendisine merhamet edip affetmeseydik, denizden çıktığı o ıssız kıyıda perişan olur ve ilâhî cezaya mâruz kalırdı. Ey elçimiz Muhammed! İşte bu durumdan ders almalı ve görevine kararlılıkla devam etmelisin!

MÜŞRİKLERİN
Hz. PEYGAMBER'E KARŞI DUYDUKLARI AŞIRI DÜŞMANLIK

51-52. Müşriklerin sana vahyettiğimiz bu ilâhî vahyi dinlediklerinde sana büyük bir hınç ve düşmanlıkla bakmakta ve "Bu Muhammed, peygamber değil cinlerden bilgi alan bir mecnundur" demektedirler. Oysa gerçek kesinlikle onların dediği gibi değildir; sana vahyedilen bu Kur'an, Allah tarafından gönderilmiş bir vahiy olup onlar için öğütler ve uyarılar içermektedir.

ALTMIŞ DOKUZUNCU SÛRE

HÂKKA

Müşriklerin umursamadıkları kıyamet ve hesap günü!

Mekke döneminin son yıllarında, Mülk sûresinden sonra vahyedilmiştir. Adını ilk âyette geçen ve "kıyamet" anlamına gelen "Hâkka" kelimesinden alır. Hesap gününü umursamadıkları ve peygamberlerin uyarılarına kulak vermedikleri için helâk edilen toplumların âkıbetlerinden örnekler verilir. Kur'an'ın ilâhî vahiy olduğuna inanmayan müşriklere cevaplar verilir.

Elli iki âyetten oluşan sûreyi muhtevasına göre aşağıdaki gibi tasnif etmek mümkündür.

الْحَاقَّةُ ﴿١﴾ مَا الْحَاقَّةُ ﴿٢﴾ وَمَا أَدْرَاكَ مَا الْحَاقَّةُ ﴿٣﴾

KIYAMET GÜNÜ MUHAKKAK GELECEKTİR

1-3. Ey ilâhî azap ve kıyamet uyarılarını dikkate almayan müşrikler! Bilin ki kıyamet, [1] akıl erdiremeyeceğiniz kadar dehşetli bir şekilde[2] gerçekleşecektir. Yalanlamanız bir şeyi değiştirmez, çünkü sizden önce nice toplumlar da elçilerin uyarılarını yalanlamışlar, fakat feci bir şekilde helâk edilmişlerdi.[3]

---

[1] Hâkka kelimesi "kıyamet"i ifade eder (bk. Taberî).

[2] " وَمَا أَدْرَاكَ مَا " kalıbı bu anlamı ifade eder (bk. Zemahşerî).

[3] Bu ifadelerde Hz. Peygamber'e hitap ediliyor gibidir, ancak asıl muhatap müşriklerdir.

كَذَّبَتْ ثَمُودُ وَعَادٌ بِالْقَارِعَةِ ﴿٤﴾ فَاَمَّا ثَمُودُ فَاُهْلِكُوا بِالطَّاغِيَةِ ﴿٥﴾ وَاَمَّا عَادٌ فَاُهْلِكُوا بِر۪يحٍ صَرْصَرٍ عَاتِيَةٍ
﴿٦﴾ سَخَّرَهَا عَلَيْهِمْ سَبْعَ لَيَالٍ وَثَمَانِيَةَ اَيَّامٍ حُسُومًا فَتَرَى الْقَوْمَ ف۪يهَا صَرْعٰى كَاَنَّهُمْ اَعْجَازُ نَخْلٍ خَاوِيَةٍ
﴿٧﴾ فَهَلْ تَرٰى لَهُمْ مِنْ بَاقِيَةٍ ﴿٨﴾ وَجَٓاءَ فِرْعَوْنُ وَمَنْ قَبْلَهُ وَالْمُؤْتَفِكَاتُ بِالْخَاطِئَةِ ﴿٩﴾ فَعَصَوْا رَسُولَ رَبِّهِمْ
فَاَخَذَهُمْ اَخْذَةً رَابِيَةً ﴿١٠﴾ اِنَّا لَمَّا طَغَا الْمَٓاءُ حَمَلْنَاكُمْ فِي الْجَارِيَةِ ﴿١١﴾ لِنَجْعَلَهَا لَكُمْ تَذْكِرَةً وَتَعِيَهَٓا
اُذُنٌ وَاعِيَةٌ ﴿١٢﴾ فَاِذَا نُفِخَ فِي الصُّورِ نَفْخَةٌ وَاحِدَةٌ ﴿١٣﴾ وَحُمِلَتِ الْاَرْضُ وَالْجِبَالُ فَدُكَّتَا دَكَّةً وَاحِدَةً
﴿١٤﴾ فَيَوْمَئِذٍ وَقَعَتِ الْوَاقِعَةُ ﴿١٥﴾ وَانْشَقَّتِ السَّمَٓاءُ فَهِيَ يَوْمَئِذٍ وَاهِيَةٌ ﴿١٦﴾ وَالْمَلَكُ عَلٰٓى اَرْجَٓائِهَا وَيَحْمِلُ
عَرْشَ رَبِّكَ فَوْقَهُمْ يَوْمَئِذٍ ثَمَانِيَةٌ ﴿١٧﴾ يَوْمَئِذٍ تُعْرَضُونَ لَا تَخْفٰى مِنْكُمْ خَافِيَةٌ ﴿١٨﴾ فَاَمَّا مَنْ اُو۫تِيَ كِتَابَهُ
بِيَم۪ينِه۪ فَيَقُولُ هَٓاؤُمُ اقْرَؤُ۫ا كِتَابِيَهْ ﴿١٩﴾ اِنّ۪ي ظَنَنْتُ اَنّ۪ي مُلَاقٍ حِسَابِيَهْ ﴿٢٠﴾ فَهُوَ ف۪ي ع۪يشَةٍ رَاضِيَةٍ ﴿٢١﴾ ف۪ي
جَنَّةٍ عَالِيَةٍ ﴿٢٢﴾ قُطُوفُهَا دَانِيَةٌ ﴿٢٣﴾ كُلُوا وَاشْرَبُوا هَن۪ٓيئًا بِمَٓا اَسْلَفْتُمْ فِي الْاَيَّامِ الْخَالِيَةِ ﴿٢٤﴾

PEYGAMBERLERİN UYARILARINI DİKKATE ALMAYAN TOPLUMLARIN HAZİN SONLARI

4-8. Sonlarını çok iyi bildiğiniz Âd ve Semûd kavimleri bunlara örnektir. Vaktiyle kıyamet gününü umursamayan ve elçimiz Sâlih'in uyarılarına kulak vermeyen Semûd kavmi müthiş bir felâket ile helâk edilmişti. Elçimiz Hûd'un uyarılarını dinlemeyen Âd kavmi ise başlarına musallat olan ve yedi gece sekiz gün süren[4] dondurucu müthiş bir rüzgâr ile helâk edilmişti. Sonuçta elçimizi alaya alan o zalimler perişan olmuş, içi boş hurma kütükleri gibi yere serilmişlerdi. Yerleri yurtları tarumar olmuş, geriye onlardan hiçbir şey kalmamıştı.

9-10. Firavun ve erkânı da,[5] ondan önce altüst edilen Lût kavmi de benzer hataları yapmışlar, gönderdiğimiz peygamberlere muhalefet etmişlerdi. Bunun üzerine onları şiddetli bir şekilde cezalandırmıştık.

---

4 Buradaki "yedi gece sekiz gün" ifadesi hakkında müfessirlerin çeşitli açıklamaları vardır. Anladığımız kadarıyla bu ifadenin maksadı, söz konusu azabın şiddetini ifade etmektir. *Doğrusunu Allah bilir.*

5 " وَمَنْ قَبْلَهُ " ifadesine bu anlam verilmiştir (bk. Taberî).

11-12. Nûh kavmi de elçimiz Nûh'a aynı şekilde davrandığı için tûfan suları ile helâk edilmişti. Nûh ve ona inananları ise bindikleri gemi ile kurtarmıştık. İşte bütün bunlar, aklını kullananlar için birer ders niteliğindedir. Yapmanız gereken, bu toplumların âkıbetinden ders almak ve elçimiz Muhammed'e iman etmektir.

KIYAMET ve HESAP GÜNÜ SAHNELERİ

13-18. Ey hesap gününü umursamayan ve elçimizin uyarılarını alaya alan müşrikler! Gün gelecek, kıyametin başlangıcını haber vermek üzere sûra üflenecek, kıyamet başlayacak, yeryüzü ve üzerindeki dağlar un ufak olacaktır. Gökyüzü parçalanacak ve bütünüyle dağılacaktır.[6] Melekler çekilecek ve onların üstünde mertebe sahibi olan sekiz melek, ilâhî egemenliğe dair bütün işleri[7] sevketme görevini devralacaktır. İşte o gün hepiniz diriltilecek ve Allah'ın huzurunda hesaba çekileceksiniz. Dünyada yaptığınız hiçbir şey hesap günü gizli kalmayacak, her şey ortaya çıkarılacak ve karşılık bulacaktır.

29. Cüz
69. Sûre
Hâkka 4-24

19-24. O gün hesabı başarıyla veren ve cennete gitmeye hak kazananlara amel defterleri sağ tarafından verilecektir. Bu kimseler sevinç ve gururla, "İşte benim amel defterim bu! Ben dünyada hesap gününü inkâr etmemiş, Allah'ın peygamberlerine iman etmiş, hesaba çekileceğimi düşünerek yaşamıştım" diyecektir. Huzur içerisinde cennete girecek, eşsiz güzellikteki cennet bahçelerinde dilediği her şey elinin altında olacaktır. Onlara, "Geride bıraktığınız dünya hayatındaki güzel davranışların; peygamberlere iman etmenin ve Allah'ın emirlerine göre yaşamanın ödülü olarak şimdi bu nimetlerden gönlünüzce yararlanın!" denilecektir.

---

[6] Bu ifadelerle ilgili bilgi için bk. Meâric 70/8-18.

[7] Fahreddin er-Râzî bu âyetteki " وَيَحْمِلُ عَرْشَ رَبِّكَ " ifadesinin zahirinden kaynaklanan müşkillere işaret etmiş ve neticede bu tür ifadelerin kullanılmasının sebebi olarak, Allah'ın insanlara bildikleri şeylerle hitap etmiş olduğunu belirtmiştir. Her ne kadar bu görüşü Mûtezile âlimlerinden (Ehlü't-tevhit) nakletmiş olsa da, ilgili itirazlara cevap sadedinde zikrettiği ve herhangi bir itirazda bulunmadığı için, bu görüşü tasvip ettiğini düşünmek mümkündür. Biz de çevirimizde, ifadeyi lafzan değil, bu minval üzere anlamaya gayret ettik. *Doğrusunu Allah bilir.*

وَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ بِشِمَالِهِ فَيَقُولُ يَا لَيْتَنِي لَمْ أُوتَ كِتَابِيَهْ ﴿٢٥﴾ وَلَمْ أَدْرِ مَا حِسَابِيَهْ ﴿٢٦﴾ يَا لَيْتَهَا كَانَتِ
الْقَاضِيَةَ ﴿٢٧﴾ مَا أَغْنَى عَنِّي مَالِيَهْ ﴿٢٨﴾ هَلَكَ عَنِّي سُلْطَانِيَهْ ﴿٢٩﴾ خُذُوهُ فَغُلُّوهُ ﴿٣٠﴾ ثُمَّ الْجَحِيمَ صَلُّوهُ
﴿٣١﴾ ثُمَّ فِي سِلْسِلَةٍ ذَرْعُهَا سَبْعُونَ ذِرَاعًا فَاسْلُكُوهُ ﴿٣٢﴾ إِنَّهُ كَانَ لَا يُؤْمِنُ بِاللَّهِ الْعَظِيمِ ﴿٣٣﴾ وَلَا يَحُضُّ
عَلَى طَعَامِ الْمِسْكِينِ ﴿٣٤﴾ فَلَيْسَ لَهُ الْيَوْمَ هَاهُنَا حَمِيمٌ ﴿٣٥﴾ وَلَا طَعَامٌ إِلَّا مِنْ غِسْلِينٍ ﴿٣٦﴾ لَا يَأْكُلُهُ
إِلَّا الْخَاطِئُونَ ﴿٣٧﴾ فَلَا أُقْسِمُ بِمَا تُبْصِرُونَ ﴿٣٨﴾ وَمَا لَا تُبْصِرُونَ ﴿٣٩﴾ إِنَّهُ لَقَوْلُ رَسُولٍ كَرِيمٍ ﴿٤٠﴾ وَمَا هُوَ
بِقَوْلِ شَاعِرٍ قَلِيلًا مَا تُؤْمِنُونَ ﴿٤١﴾ وَلَا بِقَوْلِ كَاهِنٍ قَلِيلًا مَا تَذَكَّرُونَ ﴿٤٢﴾ تَنْزِيلٌ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٤٣﴾
وَلَوْ تَقَوَّلَ عَلَيْنَا بَعْضَ الْأَقَاوِيلِ ﴿٤٤﴾ لَأَخَذْنَا مِنْهُ بِالْيَمِينِ ﴿٤٥﴾ ثُمَّ لَقَطَعْنَا مِنْهُ الْوَتِينَ ﴿٤٦﴾ فَمَا مِنْكُمْ
مِنْ أَحَدٍ عَنْهُ حَاجِزِينَ ﴿٤٧﴾ وَإِنَّهُ لَتَذْكِرَةٌ لِلْمُتَّقِينَ ﴿٤٨﴾ وَإِنَّا لَنَعْلَمُ أَنَّ مِنْكُمْ مُكَذِّبِينَ ﴿٤٩﴾ وَإِنَّهُ لَحَسْرَةٌ
عَلَى الْكَافِرِينَ ﴿٥٠﴾ وَإِنَّهُ لَحَقُّ الْيَقِينِ ﴿٥١﴾ فَسَبِّحْ بِاسْمِ رَبِّكَ الْعَظِيمِ ﴿٥٢﴾

29. Cüz
69. Sûre
Hâkka 25-52

25-29. Hesabı başarıyla veremeyen ve cehenneme gitmeye müstehak olanlara ise amel defteri sol tarafından verilecektir. Bu kimse feryat edecek ve "Keşke bu kitap hiç verilmeseydi bana! Keşke hiç hesaba çekilmeseydim! Ölüm ile yok olup gitseydim de bu felâketi görmeseydim! Şimdi ne dünyada sahip olduğum zenginliğim bana fayda veriyor ne de sahip olduğum güç ve otoritem! Hepsi elimden gitti" diye yakınacaklardır.

30-37. Sonra cehennem görevlisi meleklere şöyle denilecektir: "Onu tutun ve bağlayın, sonra da cehenneme atın ve orada devâsâ[8] bir zincire bağ layın, çünkü o, dünyada iken Allah'ın birliğine iman etmiyor,[9] yoksula yar dımcı olmuyor, onları hiç dert etmiyordu. Bunun karşılığında şimdi sahip ola cağı tek şey, ancak kendisi gibi cehennemlik müşriklerin[10] yiyeceği kan ve irin olacaktır. Kimse ona yardım etmeyecektir."

---

8 Âyette lafzan zincirin 70 zirâ uzunlunda olduğu belirtiliyor. Fakat Taberî bu zirâın sadece Allah ta rafından bilinen bir uzunluk ölçüsü olduğunu kaydediyor.

9 Taberî.

10 Zemahşerî.

KUR'AN'IN İLÂHÎ VAHİY OLDUĞUNA İNANMAYAN MÜŞRİKLERE CEVAP

38-43. Ey Muhammed'in peygamberliğine ve Kur'an'ın ilâhî vahiy olduğuna inanmayan müşrikler! Bilin ki sizin inkâr ettiğiniz Muhammed, gördüğünüz ve göremediğiniz her şeyin rabbi olan Allah'ın peygamberidir.[11] Kur'an ona Cebrâil vasıtasıyla vahyedilmektedir. Kesinlikle bir kâhin ya da şair sözü değildir. Bütün varlıkları yaratan Allah tarafından ona vahyedilmektedir.

44-47. Kaldı ki elçimiz Muhammed bizim kendisine vahyetmediğimiz bir şeyi vahiy gibi size anlatacak olsaydı onu en ağır şekilde cezalandırırdık. İçinizden hiç kimse de onu bu cezadan koruyamazdı.

48-51. Hayır, aksine bu Kur'an, Allah tarafından sizlere yol göstermek üzere vahyedilmiştir. O, Allah'ın emirlerine uyacak olanlar için bir öğüt ve yol göstericidir. Ne var ki içinizden bazıları O'nun Allah'ın kelâmı olduğunu ısrarla inkâr etmektedir. Onların bu davranışlarını elbette biliyoruz. Onlar da bilsinler ki elçimiz Muhammed'e ve Kur'an'a inanmamaları kendileri için çok büyük bir kayıptır. Çünkü bu Kur'an, Allah tarafından gönderilen gerçek vahyin ta kendisidir.

52. Ey elçimiz Muhammed! Sen onların bu tavırlarına aldırma ve görevine devam et! Bütün varlığın yaratıcısı olan yüceler yücesi rabbinin adını an, sadece ve sadece O'na kulluk et!

[11] Yemin ifadelerinin çevirisi hakkında Fecr sûresindeki dipnota bakınız.

YETMİŞİNCİ SÛRE

MEÂRİC

Allah'ın yüceliği ve sınırsız nimetler!

Mekke döneminin son yıllarında, Hâkka sûresinden sonra vahyedilmiştir. Adını 3. âyette geçen ve "ilâhî yücelik ve nimetler" anlamına gelen "Meâric" kelimesinden alır. Hesap gününü alaya alan ve kendilerini cennetlik gören müşriklere uyarılar yapılır, hesap gününde müşriklerin karşılaşacağı ceza ve müminlerin alacakları ödülü canlandıran sahneler anlatılır.

Kırk dört âyetten oluşan sûreyi muhtevasına göre aşağıdaki gibi tasnif etmek mümkündür.

سَاَلَ سَٓائِلٌ بِعَذَابٍ وَاقِعٍۙ ﴿١﴾ لِلْكَافِر۪ينَ لَيْسَ لَهُ دَافِعٌۙ ﴿٢﴾ مِنَ اللّٰهِ ذِي الْمَعَارِجِۜ ﴿٣﴾ تَعْرُجُ الْمَلٰٓئِكَةُ
وَالرُّوحُ اِلَيْهِ ف۪ي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْس۪ينَ اَلْفَ سَنَةٍۚ ﴿٤﴾

Hz. PEYGAMBER'E MEYDAN OKUYAN MÜŞRİKLER

1-4. Mekkeli müşrikler Muhammed'in peygamberliğine inanmamakta ve onun âhiret uyarılarını dikkate almamakta, onu alaya alırcasına,[1] "Sözünü ettiğin azabı bir an önce getir!" demekte, hatta kendilerinden son derece emin bir şekilde, "Allahım! Eğer bu Muhammed gerçekten peygamber ise o zaman gökten başımıza taş yağdır!" demektedirler.[2] Bilsinler ki elçimiz Muhammed'in uyardığı o kıyamet günü muhakkak gelecek ve o gün inanmayan müşrikler için acı bir azap söz konusu olacaktır. Medet umdukları ve şefaatçi kabul edip Allah'a ortak koştukları varlıklar onları bu azaptan kurtaramayacaktır. Çünkü bu azap onlara, sonsuz kudret sahibi ve sınırsız nimetleri veren Allah tarafından gelecektir.[3] Sizin hesabınıza göre elli bin yıl[4] sürecek olan o dehşetli kıyamet gününde Cebrâil dahil bütün melekler görevlerini bitirmiş olarak rabbinin katına yükseleceklerdir.

---

1 Zemahşerî.

2 Müşriklerin sıklıkla tekrarladıkları bu sözler tefsirlerde Nadr b. Hâris adlı bir kişiye isnat edilmektedir (bk. Zemahşerî).

3 Meâric kelimesine Taberî bu anlamları vermektedir.

4 Hz. Peygamber'den nakledilen bazı rivayetlerde müminler için bu sürenin bir farz namazı kılmak kadar kısa olacağı ifade edilmektedir. Bu da, söz konusu sürenin, çekilen azaptan dolayı uzun geldiğini düşündürücü bir açıklamadır. *Doğrusunu Allah bilir.*

فَاصْبِرْ صَبْرًا جَمِيلًا ﴿٥﴾ إِنَّهُمْ يَرَوْنَهُ بَعِيدًا ﴿٦﴾ وَنَرٰيهُ قَرِيبًا ﴿٧﴾ يَوْمَ تَكُونُ السَّمَاءُ كَالْمُهْلِ ﴿٨﴾ وَتَكُونُ
الْجِبَالُ كَالْعِهْنِ ﴿٩﴾ وَلَا يَسْـَٔلُ حَمِيمٌ حَمِيمًا ﴿١٠﴾ يُبَصَّرُونَهُمْ يَوَدُّ الْمُجْرِمُ لَوْ يَفْتَدِي مِنْ عَذَابِ يَوْمِئِذٍ
بِبَنِيهِ ﴿١١﴾ وَصَاحِبَتِهِ وَأَخِيهِ ﴿١٢﴾ وَفَصِيلَتِهِ الَّتِي تُـْٔوِيهِ ﴿١٣﴾ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا ثُمَّ يُنْجِيهِ ﴿١٤﴾ كَلَّا
إِنَّهَا لَظٰى ﴿١٥﴾ نَزَّاعَةً لِلشَّوٰى ﴿١٦﴾ تَدْعُوا مَنْ أَدْبَرَ وَتَوَلّٰى ﴿١٧﴾ وَجَمَعَ فَأَوْعٰى ﴿١٨﴾ إِنَّ الْإِنْسَانَ خُلِقَ هَلُوعًا
﴿١٩﴾ إِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ جَزُوعًا ﴿٢٠﴾ وَإِذَا مَسَّهُ الْخَيْرُ مَنُوعًا ﴿٢١﴾ إِلَّا الْمُصَلِّينَ ﴿٢٢﴾ الَّذِينَ هُمْ عَلٰى صَلَاتِهِمْ
دَائِمُونَ ﴿٢٣﴾ وَالَّذِينَ فِي أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ مَعْلُومٌ ﴿٢٤﴾ لِلسَّائِلِ وَالْمَحْرُومِ ﴿٢٥﴾ وَالَّذِينَ يُصَدِّقُونَ بِيَوْمِ الدِّينِ
﴿٢٦﴾ وَالَّذِينَ هُمْ مِنْ عَذَابِ رَبِّهِمْ مُشْفِقُونَ ﴿٢٧﴾ إِنَّ عَذَابَ رَبِّهِمْ غَيْرُ مَأْمُونٍ ﴿٢٨﴾ وَالَّذِينَ هُمْ لِفُرُوجِهِمْ
حَافِظُونَ ﴿٢٩﴾ إِلَّا عَلٰى أَزْوَاجِهِمْ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ فَإِنَّهُمْ غَيْرُ مَلُومِينَ ﴿٣٠﴾ فَمَنِ ابْتَغٰى وَرَاءَ ذٰلِكَ
فَأُولٰئِكَ هُمُ الْعَادُونَ ﴿٣١﴾

HESAP GÜNÜ MUHAKKAK GELECEKTİR

5-7. Ey elçimiz Muhammed! Sen onların bu alay ve inkârları karşısında sakın yılma! Kararlılıkla görevine devam et! Onlar istedikleri kadar inanmasın ve alaya alsınlar, kıyamet günü muhakkak gelecektir.[5]

8-18. Ey elçimizi inkâr eden müşrikler! O gün geldiğinde gök eriyip dökülecek, dağlar toz duman olacak ve sizin gibi, peygamberlere ve ilâhî emirlere iman etmeyen zalimler kendi dertlerine düşecek, en yakın dostunu dahi düşünecek hali kalmayacaktır.[6] O gün eşinizi dostunuzu görecek, fakat tanımak

5 Bu âyetlerde geçen "بَعِيد" kelimesi "imkânsız" anlamına, "قَرِيب" kelimesi ise "mümkün" anlamına gelir (bk. Taberî, Zemahşerî).

6 Kur'an'daki kıyamet sahneleri, Mekke'yi Hz. Peygamber ve müminler için âdeta bir dünya cehennemine çevirmiş olan inkârcı ve zalim müşriklere yönelik uyarı niteliğindedir. Bu husus dikkate alınmadığı takdirde, sanki söz konusu sahnelerin müminler için de geçerli olacağı gibi bir vehim ortaya çıkabilir. Halbuki Kur'an bu hususu titizlikle dile getirmekte, müminlerin cehennemden uzak olacaklarını hatta onun sesini bile duymayacaklarını ifade etmektedir (Enbiyâ 21/101-103). Diğer taraftan kıyamet sahneleri anlatılırken genellikle göklerin parçalanacağı, yerin sarsılacağı, yıldızların döküleceği gibi ifadeler kullanılır ki bunlardan maksat da, müşrikler için kıyametin çok vahim ve dehşetli olacağını vurgulamaktır. Yoksa Allah, kâinat düzenini dehşetli bir şekilde toz duman ede-

istemeyeceksiniz. Çoluk çocuğunuz, eşiniz, kardeşiniz, dünyada kendilerine çok güvendiğiniz yakınlarınız ve yandaşlarınızı düşünemez olacak, sadece kendinizi kurtarmak isteyeceksiniz. Fakat ne yaparsanız yapın, dünyada ilâhî vahiyden yüz çeviren sizin gibi müşriklerin o yakıcı ve kavurucu ateşten kurtuluşu olmayacaktır. [7]

MÜŞRİKLERİN ve MÜMİNLERİN ÖZELLİKLERİ

19-31. Doğrusu Allah nezdinde bazı varlıkları şefaatçi kabul edip onları Allah'a ortak koşan müşrikler çok nankör ve tamahkârdırlar.[8] Başları sıkışınca sızlanıp feryat eder, bolluk ve rahata kavuşunca bencillik edip cimrilik yaparlar! Oysa elçimiz Muhammed'in çağrısına uyan müminler[9] böyle değildir. Onlar daima Allah'a kulluk eder, tevhitten sapmazlar.[10] Allah'ın kendilerine nasip ettiği malda yoksulların ve el açıp isteyenlerin hakkı bulunduğunu unutmazlar. Hesap gününe inanır ve bu sorumlulukla yaşarlar. Allah'ın emirlerine uyar ve hesap gününde ilâhî cezaya mâruz kalmaktan endişe ederler. İlâhî azaptan kimsenin kendisini kurtaramayacağını bilirler. İffetlerine, namuslarına düşkündürler, kendilerine helâl olan eşleri ve câriyelerinden başka kimseyle ilişki yaşamazlar. Zaten bu sınırı aşan, kendisine helâl olmayan kimselerle bu tür ilişki kuranlar, hadlerini aşmış kimselerdir.

29. Cüz
70. Süre
Meâric 5-31

---

rek, mükellef dahi olmayan tabii varlıkları cezalandıracak değildir. Kaldı ki böyle bir sahnede yani kâinat düzeninin altüst olduğu bir sahnede, inanan-inanmayan, iyi-kötü herkes zarar görür. Oysa Kur'an, hiç kimsenin, işlemediği bir suçtan dolayı ceza görmeyeceğini birçok yerde ısrarla vurgulamaktadır. Bu tür ifadelerden maksat, Mekke'de gücü elinde bulunduran müşrikler için her şeyin altüst olacağının, saltanatlarının biteceğinin söylenmiş olmasıdır. Nitekim azap ve ceza ile ilgili birçok ifadenin birçok müfessir tarafından "Bedir Savaşı" şeklinde tefsir edildiği mâlûmdur. Ayrıca bizzat bu sûrenin son âyetlerinde de bu durum sarahatle ifade edilmektedir. *Doğrusunu Allah bilir.*

[7] Bu âyetlerde cehennem azabı çok veciz ve etkili bir şekilde tavsif edilmektedir. Biz genel olarak yakıcı ve kavurucu diye çevirdik. Ancak Kur'an'ın kendi anlatımıyla çeviri anlatım arasındaki büyük farkın bu tür âyetlerde iyice arttığını da ifade edelim.

[8] Taberî'nin belirttiği gibi bu ifade ile müşrikler kastedilmektedir.

[9] Taberî.

[10] Burada geçen "salât" kelimesinin çevirisi için Tevbe sûresinin 5. âyetindeki dipnota bakınız.

وَالَّذِينَ هُمْ لِأَمَانَاتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رَاعُونَ ﴿٣٢﴾ وَالَّذِينَ هُمْ بِشَهَادَاتِهِمْ قَائِمُونَ ﴿٣٣﴾ وَالَّذِينَ هُمْ عَلَى صَلَاتِهِمْ
يُحَافِظُونَ ﴿٣٤﴾ أُولَٰئِكَ فِي جَنَّاتٍ مُكْرَمُونَ ﴿٣٥﴾ فَمَالِ الَّذِينَ كَفَرُوا قِبَلَكَ مُهْطِعِينَ ﴿٣٦﴾ عَنِ الْيَمِينِ وَعَنِ
الشِّمَالِ عِزِينَ ﴿٣٧﴾ أَيَطْمَعُ كُلُّ امْرِئٍ مِنْهُمْ أَنْ يُدْخَلَ جَنَّةَ نَعِيمٍ ﴿٣٨﴾ كَلَّا إِنَّا خَلَقْنَاهُمْ مِمَّا يَعْلَمُونَ ﴿٣٩﴾
فَلَا أُقْسِمُ بِرَبِّ الْمَشَارِقِ وَالْمَغَارِبِ إِنَّا لَقَادِرُونَ ﴿٤٠﴾ عَلَى أَنْ نُبَدِّلَ خَيْرًا مِنْهُمْ وَمَا نَحْنُ بِمَسْبُوقِينَ
29. Cüz ﴿٤١﴾ فَذَرْهُمْ يَخُوضُوا وَيَلْعَبُوا حَتَّى يُلَاقُوا يَوْمَهُمُ الَّذِي يُوعَدُونَ ﴿٤٢﴾ يَوْمَ يَخْرُجُونَ مِنَ الْأَجْدَاثِ سِرَاعًا
70. Sûre
Meâric 32-44 كَأَنَّهُمْ إِلَىٰ نُصُبٍ يُوفِضُونَ ﴿٤٣﴾ خَاشِعَةً أَبْصَارُهُمْ تَرْهَقُهُمْ ذِلَّةٌ ذَٰلِكَ الْيَوْمُ الَّذِي كَانُوا يُوعَدُونَ ﴿٤٤﴾

32-35. Ayrıca o müminler verdikleri sözü tutar, üstlendikleri emanete riayet ederler.[11] Allah'a ve insanlara karşı şahitliklerini[12] dosdoğru yapar ve O'na sadık kalırlar. İman ve ibadetlerinde sebat ederler. İşte bunlar Allah tarafından cennet ile ödüllendirilecek, nice nimet ve ikramlara nail olacaklardır.

MÜŞRİKLERİN KENDİLERİNİ CENNETLİK SAYMALARI ve MÜMİNLERİ KÜÇÜMSEMELERİ

36-39. Ey elçimiz Muhammed! Demek o müşrikler cennete gideceklerini iddia ediyor, sana iman edenleri küçümsüyor ve onları cennete yakıştırmıyorlar.[13] Sen Kur'an'ı kendilerine tebliğ ederken üçerli beşerli gruplar halinde çevrene toplanıp sanki seni dinlermiş gibi yaparak olanca güçleriyle seni alaya alıyorlar! Şunu iyi bilsinler ki onlar da tarafımızdan, herkes gibi basit bir nutfeden yaratılmışlardır ve küçümsedikleri müminlerden herhangi bir üstünlükleri yoktur. Durum böyleyken nasıl olur da hem elçimize iman etmez hem de kendilerini cennetlik olarak görürler?[14] Aksine onların sonu cehennemdir![15]

11 "Emanet"ten kastın, tevhide sadakat ve insanların emanetlerine riayet olduğu ifade edilmiştir (bk. Kurtubî).

12 İbn Abbas'tan; buradaki şahitlikten maksadın, Allah'ın birliğine ve kulu Muhammed'in O'nun elçisi olduğuna yönelik şahitlik olduğu rivayet edilmiştir (Kurtubî).

13 Zemahşerî.

14 Taberî.

15 İbn Kesîr.

İLÂHÎ UYARI

40-41. O kibirli müşrikler eğer elçimizi inkâr etmeye ve müminleri küçümsemeye devam ederlerse bilsinler ki, güneşin doğduğu ve battığı her yerin, bütün kâinatın yegâne rabbi olan Allah'ın kudreti onları helâk edip yerlerine ilâhî emirlere uyan müminleri getirmeye pekâlâ yeter![16] O an geldiğinde müşrikler ne bu helâki engelleyebilir ne de kaçıp kurtulabilirler!

42-44. Ey elçimiz Muhammed! Sen onların bu tavırlarına aldırma! Bırak, inkâr ve alaylarına devam etsinler! Zira bu tavırları ancak ilâhî azabın geleceği güne kadar sürebilir. Kıyamet günü geldiğinde hepsi diriltilecek, korkudan ve dehşetten gözlerinin feri sönmüş bir şekilde ve büsbütün zillet içerisinde mahşer yerine götürüleceklerdir. Bu öyle bir sahnedir ki karşı çıkma, itiraz etme ve erteleme gibi şeyler olmadığı için, müşriklerin hesap vermek üzere bu zorunlu gidişleri âdeta onların dünyada şefaatçi kabul edip ortak koştukları varlıklara koşarak gittikleri gibi[17] bir durum arzeder. Yalanladıkları, çabucak gelsin diye küstahça meydan okudukları hesap günü onlar için işte böyle olacaktır!

[16] Yemin ifadelerinin çevirisi için Fecr sûresinin ilk bölümündeki dipnota bakınız.

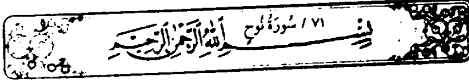
[17] Taberî, Zemahşerî.

YETMİŞ BİRİNCİ SÛRE

NÛH

Mekke döneminin son yıllarında vahyedilmiştir. Nûh peygamberin kıssası üzerinden Mekke müşriklerine uyarılarda bulunur, şirk inancının eleştirisini yapar.

Yirmi sekiz âyetten oluşan sûreyi muhtevasına göre aşağıdaki gibi tasnif etmek mümkündür.

إِنَّا أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلٰى قَوْمِهِ أَنْ أَنْذِرْ قَوْمَكَ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١﴾ قَالَ يَا قَوْمِ إِنِّي لَكُمْ نَذِيرٌ
مُبِينٌ ﴿٢﴾ أَنِ اعْبُدُوا اللّٰهَ وَاتَّقُوهُ وَأَطِيعُونِ ﴿٣﴾ يَغْفِرْ لَكُمْ مِنْ ذُنُوبِكُمْ وَيُؤَخِّرْكُمْ إِلٰى أَجَلٍ مُسَمًّى إِنَّ أَجَلَ
اللّٰهِ إِذَا جَاءَ لَا يُؤَخَّرُ لَوْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٤﴾

NÛH PEYGAMBER ve MÜCADELESİ

1-4. Ey elçimiz Muhammed! Biz seni müşrik Mekke halkını uyarmak üzere görevlendirdiğimiz gibi vaktiyle Nûh peygamberi de halkını uyarmak üzere görevlendirmiştik. O da halkına Allah'ın nezdinde bazı varlıkları şefaatçi kabul edip tâzimde bulunmamaları ve sadece Allah'a kulluk etmeleri gerektiğini anlatmıştı. Şirkte ısrar ettikleri takdirde acı bir azap ile karşı karşıya kalacakları uyarısında bulunmuş, eğer peygamberliğine iman edip şirk inancını terkederlerse Allah'ın kendilerini affedeceğini, dünya hayatı boyunca onlara güzel nimetler bahşetmenin yanı sıra ölümden sonra âhiret ödülünü de vereceğini müjdelemişti.

قَالَ رَبِّ اِنّ۪ي دَعَوْتُ قَوْم۪ي لَيْلًا وَنَهَارًاۙ ﴿٥﴾ فَلَمْ يَزِدْهُمْ دُعَٓاء۪ٓي اِلَّا فِرَارًا ﴿٦﴾ وَاِنّ۪ي كُلَّمَا دَعَوْتُهُمْ لِتَغْفِرَ
لَهُمْ جَعَلُٓوا اَصَابِعَهُمْ ف۪ٓي اٰذَانِهِمْ وَاسْتَغْشَوْا ثِيَابَهُمْ وَاَصَرُّوا وَاسْتَكْبَرُوا اسْتِكْبَارًاۚ ﴿٧﴾ ثُمَّ اِنّ۪ي دَعَوْتُهُمْ
جِهَارًاۙ ﴿٨﴾ ثُمَّ اِنّ۪ٓي اَعْلَنْتُ لَهُمْ وَاَسْرَرْتُ لَهُمْ اِسْرَارًاۙ ﴿٩﴾ فَقُلْتُ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ اِنَّهُ كَانَ غَفَّارًاۙ ﴿١٠﴾
يُرْسِلِ السَّمَٓاءَ عَلَيْكُمْ مِدْرَارًاۙ ﴿١١﴾ وَيُمْدِدْكُمْ بِاَمْوَالٍ وَبَن۪ينَ وَيَجْعَلْ لَكُمْ جَنَّاتٍ وَيَجْعَلْ لَكُمْ اَنْهَارًاۜ
﴿١٢﴾ مَا لَكُمْ لَا تَرْجُونَ لِلّٰهِ وَقَارًاۚ ﴿١٣﴾ وَقَدْ خَلَقَكُمْ اَطْوَارًا ﴿١٤﴾ اَلَمْ تَرَوْا كَيْفَ خَلَقَ اللّٰهُ سَبْعَ سَمٰوَاتٍ
طِبَاقًاۙ ﴿١٥﴾ وَجَعَلَ الْقَمَرَ ف۪يهِنَّ نُورًا وَجَعَلَ الشَّمْسَ سِرَاجًا ﴿١٦﴾ وَاللّٰهُ اَنْبَتَكُمْ مِنَ الْاَرْضِ نَبَاتًاۙ ﴿١٧﴾ ثُمَّ
يُع۪يدُكُمْ ف۪يهَا وَيُخْرِجُكُمْ اِخْرَاجًا ﴿١٨﴾ وَاللّٰهُ جَعَلَ لَكُمُ الْاَرْضَ بِسَاطًاۙ ﴿١٩﴾ لِتَسْلُكُوا مِنْهَا سُبُلًا فِجَاجًا۟
﴿٢٠﴾ قَالَ نُوحٌ رَبِّ اِنَّهُمْ عَصَوْن۪ي وَاتَّبَعُوا مَنْ لَمْ يَزِدْهُ مَالُهُ وَوَلَدُهُٓ اِلَّا خَسَارًاۚ ﴿٢١﴾ وَمَكَرُوا مَكْرًا كُبَّارًاۚ
﴿٢٢﴾ وَقَالُوا لَا تَذَرُنَّ اٰلِهَتَكُمْ وَلَا تَذَرُنَّ وَدًّا وَلَا سُوَاعًاۙ وَلَا يَغُوثَ وَيَعُوقَ وَنَسْرًاۚ ﴿٢٣﴾ وَقَدْ اَضَلُّوا كَث۪يرًاۚ وَلَا
تَزِدِ الظَّالِم۪ينَ اِلَّا ضَلَالًا ﴿٢٤﴾ مِمَّا خَط۪ٓيـَٔاتِهِمْ اُغْرِقُوا فَاُدْخِلُوا نَارًا فَلَمْ يَجِدُوا لَهُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ اَنْصَارًا
﴿٢٥﴾ وَقَالَ نُوحٌ رَبِّ لَا تَذَرْ عَلَى الْاَرْضِ مِنَ الْكَافِر۪ينَ دَيَّارًا ﴿٢٦﴾ اِنَّكَ اِنْ تَذَرْهُمْ يُضِلُّوا عِبَادَكَ وَلَا يَلِدُٓوا
اِلَّا فَاجِرًا كَفَّارًا ﴿٢٧﴾ رَبِّ اغْفِرْ ل۪ي وَلِوَالِدَيَّ وَلِمَنْ دَخَلَ بَيْتِيَ مُؤْمِنًا وَلِلْمُؤْمِن۪ينَ وَالْمُؤْمِنَاتِۜ وَلَا تَزِدِ
الظَّالِم۪ينَ اِلَّا تَبَارًا ﴿٢٨﴾

29. Cuz
71. Süre
Nûh 5-28

NÛH PEYGAMBERİN, TOPLUMUNUN İNADI KARŞISINDA ALLAH'A DUASI

5-28. Fakat bütün bu çabalarına rağmen halkının büyük bir kısmı onun peygamberliğine inanmamış, hatta onu sapkınlıkla suçlamışlardı![1] Ona, "Senin bizden ne farkın var? Hepimiz gibi bir insansın, niçin senin peygamber olduğuna inanalım ki? Üstelik sana inananların hepsi, kimi kimsesi olmayan zavallılar! Bizi bunlarla bir mi tutacaksın?" demişlerdi.[2] Halkının bu inatçı tavrının değişmediğini gören ve uğradığı eziyetlerden iyice bîçare düşen Nûh şöyle yakardı: "Rabbim! Görüyorsun ki ben halkımı gece gündüz demeden, gizli ve açık her yolla tevhide çağırdım. Yaptıklarının yanlış olduğunu ve bana inanmadıkları takdirde başlarına ilâhî azabın geleceğini söyledim. Ey halkım dedim! Bakın Allah sizleri bu kadar mükemmel yaratmış, bütün nimetleriyle

1 A'râf 7/60.
2 Hûd 11/27.

birlikte şu muazzam kâinatı istifadenize sunmuş, yeryüzünü yaşamınıza uygun şekilde düzenlemiştir. Sizleri yaratan, âdeta yerden biten bitkiler gibi var eden, ayrıca öldükten sonra yeniden diriltecek olan da O'dur. O'ndan başka bütün bunları yapacak bir kudret mi var ki ondan medet umuyorsunuz? Şefaatçi telakki edip ortak koştuğunuz varlıklar bunların hangisini yapabilir? Gelin tövbe edin, benim peygamberliğime inanın ve şirkten vazgeçin. Eğer böyle yaparsanız Allah size daha çok bolluk ve bereket nasip eder, kalabalık nesiller ve bol rızık bahşeder. Fakat bütün bu uyarılarıma kulak tıkadılar. İlgisizlik ve aldırmazlık gösterdiler. Mal ve güç sahibi kimselerin sözlerine kulak verip benim karşımda yer aldılar. İnsanları arkasına alan bu güç sahipleri bana ve inananlara her türlü baskıyı revâ gördüler. Halkı şirk inancına iyice bağlayıp üzerimize kışkırttılar.[3] Türlü baskılar yaptılar. İnsanları korkutup, 'Sakın ha! Nûh'un sözünü dinleyip de dininizi değiştirmeyin. Ved, Süva', Yegûs, Yeûk ve Nesr gibi mübarek zatları tâzim etmeye devam edin!'[4] diyerek sapkınlığa sevkettiler, tevhitten alıkoydular. Rabbim! Artık dayanamadığım için senden niyaz ediyorum, bu vicdansız zalimlerin kökünü kurut! Çünkü bunlardan sağ kalan olursa hep kendileri gibi müşrik ve zalim nesiller yetiştirirler. Rabbim! Beni, annemi babamı ve bana iman edip yanıma gelmiş olan mümin erkek ve kadınları bağışla, şu zalimleri de büsbütün helâk eyle!" *29. Cüz 71. Sûre Nûh 5-28*

Biz de Nûh'un bu duası üzerine o zalimleri tûfan sularında boğuverdik. O güne kadar şefaatçi kabul edip ortak koştukları varlıklar kendilerini kurtaramadı. Bu durum, Mekkeli müşrikler için bir derstir.

[3] Zemahşerî.

[4] Râzî.

YETMİŞ İKİNCİ SÛRE

CİN

Mekke döneminin sonlarına doğru vahyedilmiştir. Tevhit, peygamberlik ve âhiret konularını pekiştirmeyi hedefler. Sûrenin başında bir grup cinin (yabancı) Kur'an'a iman ettikleri ve bunu toplumlarına anlattıkları ifade edilir. Klasik tefsirlerde, cinlerin gözle görülemez ve ateşten yaratılmış varlıklar olduğu görüşü hâkimdir. Bu görüşün doğruluğu yahut yanlışlığı yani cinlerin ontolojik olarak mevcut olup olmadıkları insan bilgisini aşan metafizik bir meseledir. Kur'an'ın cin konusundaki yaklaşımı ise, kanaatimizce daha çok nefyedici mahiyettedir. Yani Kur'an "cin" adı verilen varlıkların mevcudiyetine iman etmeyi emretmemekte, Câhiliye Arapları'nın cin telakkilerini ve Hz. Peygamber'e gelen vahye karşı bu telakkiye dayalı olarak yaptıkları itirazları cevaplamaktadır. Bilindiği üzere Câhiliye Arapları "cin"lerin insanlar üzerinde güçlü tesirleri olduğuna ve kendilerinden sakınılması gerektiğine inanırlardı. Putların içinde cinler bulunduğuna inanır ve bu yüzden onlara tâzim ederlerdi. Ayrıca cinlerin, yeryüzünün idaresinde söz sahibi olduklarına,[1] bazı insanlarla irtibat kurduklarına ve semadan gayba dair bazı bilgileri sızdırıp bu insanlara ulaştırdıklarına ve kâhinlere ilham verdiklerine inanırlardı.[2] Cinlerle bu şekilde irtibat kuran insanlara şair, kâhin vb. özel bazı isimler verirler ve bunların üstün güçlere sahip olduklarını düşünürlerdi. Buna göre her kâhin ayrı bir cinle dostluk kurar ve ondan gayba dair haberler alırdı. Putların içinde bulunan cinler kâhinlere gelip gizlice fısıldayarak semada olup biten şeyleri haber verirlerdi. Bu

1 Cevâd Ali, *el-Mufassal fî târîhi'l-Arab kable'l-İslâm*, Beyrut 1972, IV, 705.
2 Cevâd Ali, *a.g.e.*, IV, 58; Nihad Çetin, *Eski Arap Şiiri*, s.12.

gizli sese "hâtif" derlerdi.[3] İşte bu inançların neticesi olarak Araplar, Kur'an'ın da cinler tarafından gökten çalınıp Hz. Muhammed'e verildiğini düşünmüşler ve bu yüzden ona kâhin,[4] şair,[5] mecnun[6] lakaplarını yakıştırmışlardı.[7] Kur'an'ın birçok yerinde, müşriklerin Hz. Peygamber'e yönelik bu asılsız yakıştırmaları eleştirilmektedir. Anladığımız kadarıyla Kur'an'da cinlerle ilgili olarak kullanılan ifadeler, cinler hakkında ontolojik bilgi vermeyi yahut onların varlığına dayalı bir inanç esası tesis etmeyi değil, müşriklerin vahyi inkâr için kullandıkları bir bahaneyi çürütmeyi hedef almaktadır. Diğer bir ifadeyle müşrikler, Kur'an'ın Hz. Peygamber'e vahiy yoluyla değil, semadan kulak hırsızlığı yapan cinler yoluyla geldiğini, dolayısıyla onun da diğerleri gibi bir şair, kâhin veya mecnun olduğunu ileri sürmüşlerdir. Kur'an ise bu iddiaya reddiye olarak kâinatta bulunan her varlığın Allah'ın mutlak idaresi altında olduğunu, Allah'ın peygambere vahiy iletmesine cinlerin veya diğer herhangi bir gücün asla müdahale edemeyeceğini, müşriklerin inandıkları cinlerin böyle bir güce sahip olmadıklarını, dolayısıyla Hz. Muhammed'in şair, kâhin yahut mecnun değil, kendisine güvenilir elçi (Cebrâil) aracılığı ile ilâhî vahiy iletilen bir peygamber olduğunu tekrar tekrar vurgulamaktadır. Cin sûresi ise hem müşriklerin bu iddialarını reddetmekte, hem de nüzûl dönemi itibariyle, Akabe biatlarında Hz. Peygamber'e gizlice inanan Medineli müslümanlardan cinler (yabancılar) diye söz ederek onların Medine'deki tebliğ faaliyetlerine değinmektedir. Bilindiği gibi biatlara katılan müslümanlar, olayın Mekkeliler tarafından duyulmasını istememişlerdir.[8] Sûrede onlardan "cin" olarak söz edilmesinin sebebi bu olmalıdır.

Yirmi sekiz âyetten oluşan sûreyi muhtevasına göre aşağıdaki gibi tasnif etmek mümkündür.

[3] Sâffât 37/10; Corcî Zeydân, *Târîhu't-temeddüni'l-İslâmî*, Kahire 1958, III, 13 vd.; Derveze, III, 14.
[4] Hâkka 69/42.
[5] Hâkka 69/41.
[6] Hicr 15/6.
[7] Hasan Elik, *Kur'an'ın Korunmuşluğu Üzerine*, İstanbul 1998, s. 70-74.
[8] bk. İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 88 (İslâmü Abdillâh b. Amr).

29. Cüz
72. Sûre
Cin 1-5

قُلْ اُوحِيَ اِلَيَّ اَنَّهُ اسْتَمَعَ نَفَرٌ مِنَ الْجِنِّ فَقَالُوا اِنَّا سَمِعْنَا قُرْاٰنًا عَجَبًاۙ ﴿١﴾ يَهْدِي اِلَى الرُّشْدِ فَاٰمَنَّا بِه۪ وَلَنْ
نُشْرِكَ بِرَبِّنَا اَحَدًاۙ ﴿٢﴾ وَاَنَّهُ تَعَالٰى جَدُّ رَبِّنَا مَا اتَّخَذَ صَاحِبَةً وَلَا وَلَدًاۙ ﴿٣﴾ وَاَنَّهُ كَانَ يَقُولُ سَفِيهُنَا عَلَى
اللّٰهِ شَطَطًاۙ ﴿٤﴾ وَاَنَّا ظَنَنَّا اَنْ لَنْ تَقُولَ الْاِنْسُ وَالْجِنُّ عَلَى اللّٰهِ كَذِبًاۙ ﴿٥﴾

TEVHİDE İMAN EDEN YABANCILAR

1-3. Ey elçimiz Muhammed! Mekkeli müşriklerin sana vahiy verildiğine inanmadıklarını ve seni mecnun olarak gördüklerini biliyoruz. Onlara de ki: "Ey müşrikler! Ben sizin gibi cinlerle irtibat kurup onlardan gayba dair bilgiler aldığını iddia eden bir kâhin değil, Allah'tan vahiy almakta olan bir peygamberim. Siz her ne kadar benim peygamberliğimi inkâr etseniz de, Mekke dışından bir grup yabancı,[9] bana vahyedilen Kur'an'ı dinlemiş ve kendi toplumlarına dönüp şöyle anlatmışlardır: 'Ey halkımız! Biz tıpkı Mûsâ'ya vahyedilen kitap gibi[10] dosdoğru yola ileten ilâhî bir söz dinledik ve ona iman ettik. Artık Allah'ın yarattığı hiçbir varlığı O'na ortak koşmayız. Çünkü yüce rabbimiz müşriklerin iddia ettiği gibi çocuk sahibi veya ortağı olan bir varlık değildir. Allah böyle yakıştırmalardan münezzehtir. O'nun şanı çok yücedir.

4-5. Maalesef içimizden kimi düşüncesizler, ilâhî bir vahye dayanmadan Allah hakkında yalan yanlış sözler söylüyor, O'na asılsız yakıştırmalar isnat ediyorlardı. Biz de hiç kimsenin Allah hakkında, bir bilgiye dayanmadan böyle şeyler iddia edemeyeceğini düşünerek bu iddialara itibar etmiştik. Ama Muhammed'den dinlediğimiz Kur'an, Allah hakkında müşriklerin söyledikleri şeylerin asılsız olduğunu ortaya koymuş oldu.[11]

29. Cüz
72. Sûre
Cin 1-5

9 "نَفَرٌ مِنَ الْجِنِّ" ifadesi "bir grup yabancı" anlamına gelir. Zira cin kelimesi sözlükte "tanınmayan insan, yabancı" gibi anlamlarda da kullanılmıştır (bk. *Tâcü'l-arûs*, ilgili md.). Bu sûrede, tıpkı Ahkâf sûresinde olduğu gibi, Akabe kayalıklarında Hz. Peygamber'e gizlice biat edip Medine'ye dönen ve orada İslâm'ı tebliğ etmeye başlayan Medineli müslümanlardan söz ediliyor olmalıdır. Sûrenin nüzûl dönemi bu dönemdir. Biat eden sahâbîler, o zamana kadar Kureyş ile kurdukları ticari-siyasi ilişkileri sebebiyle bu biatın gizli kalmasını istemişlerdir. Kur'an burada, on üç yıldır Hz. peygamber'i inkâr eden ve onu "cinlerden bilgi alan bir kâhin" olarak gören müşriklere "cin" lafzıyla nazire yapmakta, âdeta "Sizin mecnun diyerek reddettiğiniz bu peygambere, sizin dışınızdan birileri (cinler: yabancılar) inanmıştır, bu durum sizin için bir ayıptır" demektedir. Bu konuda yapılmış önemli bir çalışma olarak Hikmet Zeyveli'nin "Cin Kavramı" başlıklı incelemesine müracaat edilebilir.

10 Ahkâf 46/29-31.

11 Son cümle, "Biz de hiç kimsenin Allah hakkında, bir bilgiye dayanmadan böyle şeyler iddia edemeyeceğini düşünmüş ve bu iddialara itibar etmiştik" cümlesinin muktezâsıdır.

وَاَنَّهُ كَانَ رِجَالٌ مِنَ الْاِنْسِ يَعُوذُونَ بِرِجَالٍ مِنَ الْجِنِّ فَزَادُوهُمْ رَهَقًا ۙ (٦) وَاَنَّهُمْ ظَنُّوا كَمَا ظَنَنْتُمْ اَنْ لَنْ
يَبْعَثَ اللّٰهُ اَحَدًا ۙ (٧) وَاَنَّا لَمَسْنَا السَّمَاءَ فَوَجَدْنَاهَا مُلِئَتْ حَرَسًا شَدِيدًا وَشُهُبًا ۙ (٨) وَاَنَّا كُنَّا نَقْعُدُ مِنْهَا
مَقَاعِدَ لِلسَّمْعِ فَمَنْ يَسْتَمِعِ الْاٰنَ يَجِدْ لَهُ شِهَابًا رَصَدًا ۙ (٩) وَاَنَّا لَا نَدْرِي اَشَرٌّ اُرِيدَ بِمَنْ فِي الْاَرْضِ اَمْ
اَرَادَ بِهِمْ رَبُّهُمْ رَشَدًا ۙ (١٠) وَاَنَّا مِنَّا الصَّالِحُونَ وَمِنَّا دُونَ ذٰلِكَ كُنَّا طَرَائِقَ قِدَدًا ۙ (١١) وَاَنَّا ظَنَنَّا اَنْ لَنْ نُعْجِزَ
اللّٰهَ فِي الْاَرْضِ وَلَنْ نُعْجِزَهُ هَرَبًا ۙ (١٢) وَاَنَّا لَمَّا سَمِعْنَا الْهُدٰى اٰمَنَّا بِهِ فَمَنْ يُؤْمِنْ بِرَبِّهِ فَلَا يَخَافُ بَخْسًا
29. Cüz / 72. Sûre / Cin 6-15 — وَلَا رَهَقًا ۙ (١٣) وَاَنَّا مِنَّا الْمُسْلِمُونَ وَمِنَّا الْقَاسِطُونَ فَمَنْ اَسْلَمَ فَاُولٰئِكَ تَحَرَّوْا رَشَدًا (١٤) وَاَمَّا الْقَاسِطُونَ
فَكَانُوا لِجَهَنَّمَ حَطَبًا ۙ (١٥)

6-10. Ayrıca müşrikler Muhammed'in peygamberliğine karşı koymak amacıyla bazı yabancılardan yardım talep etmişlerdi de bu durum onları iyiden iyiye saptırmıştı.[12] Onlar da tıpkı siz müşrikler gibi, Allah'ın peygamber göndermeyeceğini düşünüyorlardı.[13] Bu sebeple de, kendilerine akıl danışan müşriklere şöyle dediler: "Bizler ilâhî vahiyle irtibat kurmak için çok çaba sarfettik, fakat her defasında başımıza felâketler geldi. Dolayısıyla artık Allah'ın yeryüzü ehli için hayır mı yoksa şer mi murat ettiğini bilemiyoruz!"[14]

---

12 Bu âyet genellikle, bazı insanların bazı cinlerden yardım ve sığınma talebinde bulundukları şeklinde anlaşılır. Câhiliye döneminde bu tür inançların var olduğu bilinse de, bu âyette geçen insan ve cin kavramlarının "رجال" kelimesiyle birlikte kullanımı, bu iki kelimenin "yerli" ve "yabancı" anlamına geldiği kanaatini pekiştirmektedir. Bilindiği üzere Mekkeli müşrikler Hz. Peygamber'in nübüvvet iddiasını çürütmek amacıyla Medine'deki yahudi âlimlerinden bilgi istemişler ve onlardan öğrendikleri bazı soruları sorarak onu zor duruma düşürmeye çalışmışlardır. Müşriklerin bu çabaları bu âyette "يَعُوذُونَ بِرِجَالٍ مِنَ الْجِنِّ" şeklinde ifade edilmiştir. *Doğrusunu Allah bilir*

13 Bu âyette geçen "يَبْعَثَ" fiili "ba's", "diriltme" anlamına geldiği gibi "bi'set", "peygamber gönderme" anlamına da gelir. Buradaki bağlamda ikinci anlam daha münasip görünmektedir. Zira Mekke müşrikleri Medine yahudilerine Hz. Muhammed'in gerçekten peygamber olup olmadığını sormuşlar, onlar ise, "Artık Allah'ın peygamber göndereceğini zannetmiyoruz" demişlerdir. *Doğrusunu Allah bilir.*

14 Sekiz ve dokuzuncu âyetlerin lafzî tercümesi yaklaşık olarak şöyledir: "Biz göğe ulaşmayı denedik ama onun bekçiler ve alevlerle dolu olduğunu gördük. Önceleri biz göğün bazı yerlerinde oturup

11-15. Kur'an'ı dinleyen ve ona iman eden bu yabancılar, kendi kavimlerine bunu tebliğ ederken şöyle demişlerdir: "Aramızda peygamberlere iman edenler bulunduğu gibi, inkârcılar da bulunuyor. Ama biliyoruz ki Allah tevhidi muzaffer kılacaktır. Kimsenin O'nun takdirine karşı koyacak gücü yoktur. Bu sebeple biz, Muhammed'e iman ettik, sizler de iman edin! Zira Allah'ın birliğine ve O'nun peygamberlerine iman edenler hiçbir kayba uğramayacak, dünya da âhirette de kazançlı çıkacak, Allah'ın gönderdiği mesajlara teslim olmak suretiyle dosdoğru yolu bulmuş olacaklardır. Oysa Allah'ın peygamberini ve ona vahyedilen Kur'an'ı[15] yalanlayanlar önünde sonunda cehennem ateşine yakıt olacaklardır."

dinleme merkezleri edinirdik. Ama şimdi kim dinlemeye kalkışırsa, derhal kendini gözetleyip izleyen bir alevle karşılaşıyor." Bu âyetlerin lafızlarından hareketle İslâm tefsir geleneğinde, cinlerin Hz. Peygamber döneminden önceki zamanlarda bazı kimselere gayba ilişkin bilgiler ulaştırdıkları, fakat nübüvvetin başlamasıyla semanın korunmaya başlandığı ve cinlerin bu imkândan mahrum kaldıkları şeklinde bir kanaat hâkim olmuştur. Oysa bu âyetlerden böyle bir mâna çıkarmak Câhiliye müşriklerinin cinlerle ilgili kanaatlerini doğrulamak anlamına gelir. Bize göre bu ifadeler cinlerin değil, Akabe biatlarında Hz. Peygamber'e iman edenlerle Medine'de tartışan yahudi-hıristiyan âlimlerinin sözleri olmalıdır. Nitekim Ehl-i kitap'tan bazı kimselerin peygamber beklentisi ve bu beklentinin bir türlü gerçekleşmemesi neticesinde sahip oldukları bu düşünceler, Kitâb-ı Mukaddes'te de yer bulmuştur (bk. II. Samuel, 22/8; Eyub, 26/11). *Doğrusunu Allah bilir.*

15 Taberî.

وَاَنْ لَوِ اسْتَقَامُوا عَلَى الطَّرِيقَةِ لَاَسْقَيْنَاهُمْ مَاءً غَدَقًا ﴿١٦﴾ لِنَفْتِنَهُمْ فِيهِ وَمَنْ يُعْرِضْ عَنْ ذِكْرِ رَبِّهِ يَسْلُكْهُ
عَذَابًا صَعَدًا ﴿١٧﴾ وَاَنَّ الْمَسَاجِدَ لِلّٰهِ فَلَا تَدْعُوا مَعَ اللّٰهِ اَحَدًا ﴿١٨﴾ وَاَنَّهُ لَمَّا قَامَ عَبْدُ اللّٰهِ يَدْعُوهُ كَادُوا
يَكُونُونَ عَلَيْهِ لِبَدًا ﴿١٩﴾ قُلْ اِنَّمَا اَدْعُوا رَبِّي وَلَا اُشْرِكُ بِهِ اَحَدًا ﴿٢٠﴾ قُلْ اِنِّي لَا اَمْلِكُ لَكُمْ ضَرًّا وَلَا رَشَدًا
﴿٢١﴾ قُلْ اِنِّي لَنْ يُجِيرَنِي مِنَ اللّٰهِ اَحَدٌ وَلَنْ اَجِدَ مِنْ دُونِهِ مُلْتَحَدًا ﴿٢٢﴾ اِلَّا بَلَاغًا مِنَ اللّٰهِ وَرِسَالَاتِهِ وَمَنْ
يَعْصِ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ فَاِنَّ لَهُ نَارَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا اَبَدًا ﴿٢٣﴾ حَتّٰى اِذَا رَاَوْا مَا يُوعَدُونَ فَسَيَعْلَمُونَ مَنْ
اَضْعَفُ نَاصِرًا وَاَقَلُّ عَدَدًا ﴿٢٤﴾ قُلْ اِنْ اَدْرِي اَقَرِيبٌ مَا تُوعَدُونَ اَمْ يَجْعَلُ لَهُ رَبِّي اَمَدًا ﴿٢٥﴾ عَالِمُ الْغَيْبِ
29. Cüz فَلَا يُظْهِرُ عَلَى غَيْبِهِ اَحَدًا ﴿٢٦﴾ اِلَّا مَنِ ارْتَضَى مِنْ رَسُولٍ فَاِنَّهُ يَسْلُكُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِ رَصَدًا ﴿٢٧﴾
72. Sûre
Cin 16-28 لِيَعْلَمَ اَنْ قَدْ اَبْلَغُوا رِسَالَاتِ رَبِّهِمْ وَاَحَاطَ بِمَا لَدَيْهِمْ وَاَحْصَى كُلَّ شَيْءٍ عَدَدًا ﴿٢٨﴾

MÜŞRİKLERİN
VAHİY ve PEYGAMBER KARŞISINDAKİ KATI TUTUMLARI

16-23. Ey elçimiz Muhammed! Seni kâhin ve mecnun olarak gören ve kendilerine tevhidi tebliğ ettiğinde sana karşı koyan müşriklere şöyle de: "Eğer bu vahye iman edecek olursanız Allah sizlere bolca nimetler ihsan edecektir. Ancak iman etmezseniz sonunuz cehennem ateşi olacaktır. Kendisine kulluk edilecek ve kendisinden yardım istenecek yegâne kudret Allah'tır.[16] O'na ortak koşmayın. Ben sizler gibi O'na ortak koşmuyor ve sizi tevhide çağırıyorum. Eğer bu ilâhî mesaja kulak vermezseniz biliniz ki size bir faydam dokunmaz. Fakat hiçbir şekilde davamdan dönecek ve sizin şirk inancınıza itibar edecek de değilim. Çünkü böyle bir yanlış yapacak olursam, o takdirde beni Allah'ın azabından ne siz ne de başkası kurtarabilir. Görevim sizlere Allah'ın mesajını iletmektir. İnkâr ettiğiniz takdirde biliniz ki Allah'ın peygamberine inanmayan ve onun gönderdiği mesajlara karşı çıkan kimseleri sonsuz cehennem azabı beklemektedir."

16 *Zübdetü't-tefsir.* Âyetteki "mesâcid", "mescid" kelimesinin çoğulu kabul edilerek "mescidler, ma-betler" veya "Mescid-i Harâm" olarak yorumlandığı gibi, "secde" kelimesinin mastarı olan "mes-ced" kelimesinin çoğulu kabul edilerek, yeryüzünde kulluk ve ibadetin yalnızca Allah'a yapılması gerektiği şeklinde de yorumlanmıştır (bk. Zemahşerî, Kurtubî). Hasan-ı Basrî'ye isnat edilen bu görüş bizce daha isabetlidir.

MÜŞRİKLERİN
MEYDAN OKURCASINA AZAP İSTEMELERİNE YANIT

24. Ey elçimiz Muhammed! Müşriklerin ısrarlı inkâr ve düşmanlıkları karşısında ümidini kaybetme! Zira onlar, alaya aldıkları azap ile karşılaştıklarında kibirlerinden eser kalmayacak ve kimin güçsüz, kimin güçlü olduğunu anlayacaklardır.

25-28. Sana bu ilâhî azabın ne zaman geleceğini soranlara şöyle cevap ver: Sizi uyardığım azap, er ya da geç gelecektir, zamanını Allah bilir ve onun bilgisi sizin zannettiğiniz gibi cinler vasıtasıyla elde edilemez.[17] Eğer Allah dilerse bu tür bilgileri peygamberlerine iletebilir. Fakat hiçbir kâhin ya da mecnun, peygambere gelen bu bilgilerden kulak hırsızlığı yapamaz. İddia ettiğiniz cinlerin böyle bir gücü yoktur. Allah, vahyini korumaya, mesajını peygamberlere mahfuz bir şekilde iletmeye muktedirdir. Nitekim peygamberler de vahyin kendilerine sâlimen ulaşmasını görünce mesajı getiren meleklerin bu görevi hakkıyla ifa ettiklerini, Allah'ın gücünün ve ilminin sınırsız olduğunu, yaptıkları her şeyi görmekte olduğunu iyice kavrar ve bu bilinçle görevlerini yaparlar!

29. Cüz
72. Sûre
Cin 16-28

[17] Zemahşeri.

YETMİŞ ÜÇÜNCÜ SÛRE

MÜZZEMMİL

29. Cüz
73. Sûre
Müzzemmil

Müşriklerin alaylı ithamları karşısında içi daralan Hz. Muhammed!

Ne zaman inzâl edildiği ihtilâflıdır. Ancak sûrenin içeriğine dikkatle baktığımızda, ilk on dokuz âyetin Mekke döneminin sonlarına doğru, İnşikāk sûresinden sonra, 20. âyetin ise bundan daha ileriki bir aşamada, hatta muhtemelen Medine döneminde vahyedildiği görüşü ağırlık kazanmaktadır.[1]

Yirmi âyetten oluşan sûreyi muhtevasına göre aşağıdaki gibi tasnif etmek mümkündür.

1 Rivayetler için bk. İbn Atıyye, Kurtubî, İbnü'l-Cevzî. İbn Atıyye ilk on dokuz âyetin Mekke'de, son âyetin ise Medine'de vahyedildiği şeklindeki görüşün cumhurun görüşü olduğunu kaydeder.

يَٓا اَيُّهَا الْمُزَّمِّلُۙ ﴿١﴾ قُمِ الَّيْلَ اِلَّا قَل۪يلًاۙ ﴿٢﴾ نِصْفَهُٓ اَوِ انْقُصْ مِنْهُ قَل۪يلًاۙ ﴿٣﴾ اَوْ زِدْ عَلَيْهِ وَرَتِّلِ الْقُرْاٰنَ تَرْت۪يلًاۜ
﴿٤﴾ اِنَّا سَنُلْق۪ي عَلَيْكَ قَوْلًا ثَق۪يلًا ﴿٥﴾ اِنَّ نَاشِئَةَ الَّيْلِ هِيَ اَشَدُّ وَطْـًٔا وَاَقْوَمُ ق۪يلًاۜ ﴿٦﴾ اِنَّ لَكَ فِي النَّهَارِ
سَبْحًا طَو۪يلًاۜ ﴿٧﴾

Hz. PEYGAMBER'İ TESELLİ

1-7. Ey Muhammed! Mekkeli müşrikler senin peygamberliğine inanmıyor ve sana şair, sihirbaz, mecnun ve kâhin gibi asılsız yakıştırmalarda bulunuyorlar diye üzülüp yılgınlık gösterme![2] Peygamberlik görevinin ağır yükünü taşıyabilmek için gecenin yarısında veya yarısına yakın bir anında kalk ve rabbine ibadet et! Sana vahyettiğimiz Kur'an'ı ağır ağır, düşüne düşüne oku! Çünkü gece vakti yapacağın bu ibadet seni daha güçlü kılacaktır. Evet, biz sana, sorumluluğu oldukça ağır bir görev verdik[3] ve bu görev hayatın boyunca sürecektir.[4]

---

[2] Müzzemmil kelimesine birçok anlam verilmiştir. Bizim tercih ettiğimiz anlam Bezzâr, Taberânî ve Ebû Nuaym tarafından nakledilen bir rivayete dayanıyor (bk. İbn Kesîr, Şevkânî). Her ne kadar bu rivayeti nakleden Muallâ b. Abdurrahman, teferrüd halinde zayıf bulunmuş olsa da, sûrenin 10. âyetinde, "Onların söylediklerine sabret ve güzelce ayrıl onlardan!" şeklindeki ifade, bu anlamı oldukça güçlendirmektedir. *Doğrusunu Allah bilir.*

[3] Âyette "ağır söz" denilmektedir. Müfessirlere göre bu ifade ile Kur'an kastedilmiştir. İbn Atıyye, muhakkik âlimlerin Kur'an'a "ağır söz" denilmesinin hikmetini, onun içerdiği ağır sorumluluklar şeklinde açıkladıklarını aktarır.

[4] Âyette lafzan, "Gündüzleri senin için uzun meşguliyet vardır" deniliyor.

وَاذْكُرِ اسْمَ رَبِّكَ وَتَبَتَّلْ إِلَيْهِ تَبْتِيلًا ﴿٨﴾ رَبُّ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ لَا إِلٰهَ إِلَّا هُوَ فَاتَّخِذْهُ وَكِيلًا ﴿٩﴾ وَاصْبِرْ
عَلٰى مَا يَقُولُونَ وَاهْجُرْهُمْ هَجْرًا جَمِيلًا ﴿١٠﴾ وَذَرْنِي وَالْمُكَذِّبِينَ أُولِي النَّعْمَةِ وَمَهِّلْهُمْ قَلِيلًا ﴿١١﴾ إِنَّ لَدَيْنَا
أَنْكَالًا وَجَحِيمًا ﴿١٢﴾ وَطَعَامًا ذَا غُصَّةٍ وَعَذَابًا أَلِيمًا ﴿١٣﴾ يَوْمَ تَرْجُفُ الْأَرْضُ وَالْجِبَالُ وَكَانَتِ الْجِبَالُ
كَثِيبًا مَهِيلًا ﴿١٤﴾ إِنَّا أَرْسَلْنَا إِلَيْكُمْ رَسُولًا شَاهِدًا عَلَيْكُمْ كَمَا أَرْسَلْنَا إِلٰى فِرْعَوْنَ رَسُولًا ﴿١٥﴾ فَعَصٰى
فِرْعَوْنُ الرَّسُولَ فَأَخَذْنَاهُ أَخْذًا وَبِيلًا ﴿١٦﴾

8-9. Şu halde bütün samimiyetinle ve sadece[5] rabbine kulluk etmeyi ilke edin! O'ndan başka varlıklara asla kulluk etme![6] Görevini yılmadan sürdür. Rabbin önünde sonunda sana zafer nasip edecektir.[7] O, doğunun ve batının, bütün kâinatın rabbidir ve kendisinden başka kulluk edilmeye lâyık hiçbir kudret bulunmayan yegâne ilâhtır.

---

5 "تَبَتَّلْ" kelimesi bazıları tarafından "zühd" olarak algılanmışsa da âyette bu anlamın kastedilmediği açıktır. Nitekim Ebû Bekir İbnü'l-Arabî, Mücâhid'den naklen, buradaki tebettülün zühd değil Allah'a şirk koşmamak anlamına geldiğini söyler (bk. *Ahkâmü'l-Kur'ân*). Diğer taraftan müfessirlerin çoğu bu kelimenin "ihlâs" anlamı taşıdığını kabul ederler (bk. Râzî). Bizim verdiğimiz çeviri bu iki hususu (tevhit ve samimiyet) vurgulamaktadır.

6 Kurtubî.

7 Zemahşerî.

29. Cuz
73. Sûre
Müzzemmil 8-

MÜŞRİKLERİ TEHDİT

10-14. Bu yüzden sen rabbine güven! O nimetler içinde yüzen ve seni yalanlayan küstah Mekke müşriklerinin sözlerine aldırma! Onların bu saltanatları çok sürmeyecektir. Altlarındaki yeryüzünün sarsılıp dağların âdeta başlarına devrileceği dehşetli kıyamet gününden[8] sonra onlar zincirlere vurularak cehennem ateşine atılacak ve orada boğazlarını yırtıp geçecek dikenlerden başka yiyecek bulamayacak, çok acı bir azaba mâruz kalacaklardır.

15-16. Ey Muhammed'in peygamberliğini kabul etmeyen müşrikler! Doğrusu biz nasıl Firavun ve halkına tevhidi anlatmak ve onları uyarmak üzere Mûsâ ve Hârun'u peygamber olarak gönderdiysek şimdi de elçimiz Muhammed'i aynı amaçla sizlere göndermiş bulunuyoruz. Vaktiyle Firavun, elçimize iman etmemiş ve ona karşı mücadele etmişti. Bunun üzerine biz de onu çok feci şekilde helâk etmiştik. Eğer Firavun'un yaptığı gibi siz de elçimizi inkâr ederseniz, sonunuz tıpkı Firavun'unki gibi helâk olacaktır.

[8] Burada kıyamet anında kâinattaki düzenin fesada uğramasına yönelik ifadeler, müminlere değil müşriklere tehdit niteliğindedir. Ancak bu ifadeleri salt lafızlarından hareketle anladığımızda, mümin-kâfir herkesin eşit bir dehşete kapılacağı şeklinde bir durum ortaya çıkar. Nitekim Zemahşerî de bu sûrenin 17-18. âyetlerindeki kıyamet anlatımının, olayın şiddetinin temsilî ifadesi olduğunu belirtmektedir. Geniş değerlendirme için Meâric sûresindeki dipnota bakınız.

فَكَيْفَ تَتَّقُونَ اِنْ كَفَرْتُمْ يَوْمًا يَجْعَلُ الْوِلْدَانَ شِيبًا ﴿١٧﴾ اَلسَّمَاءُ مُنْفَطِرٌ بِهِ كَانَ وَعْدُهُ مَفْعُولًا ﴿١٨﴾ اِنَّ هٰذِهِ
تَذْكِرَةٌ فَمَنْ شَاءَ اتَّخَذَ اِلٰى رَبِّهِ سَبِيلًا ﴿١٩﴾ اِنَّ رَبَّكَ يَعْلَمُ اَنَّكَ تَقُومُ اَدْنٰى مِنْ ثُلُثَيِ الَّيْلِ وَنِصْفَهُ وَثُلُثَهُ
وَطَائِفَةٌ مِنَ الَّذِينَ مَعَكَ وَاللّٰهُ يُقَدِّرُ الَّيْلَ وَالنَّهَارَ عَلِمَ اَنْ لَنْ تُحْصُوهُ فَتَابَ عَلَيْكُمْ فَاقْرَؤُا مَا تَيَسَّرَ مِنَ
الْقُرْاٰنِ عَلِمَ اَنْ سَيَكُونُ مِنْكُمْ مَرْضٰى وَاٰخَرُونَ يَضْرِبُونَ فِى الْاَرْضِ يَبْتَغُونَ مِنْ فَضْلِ اللّٰهِ وَاٰخَرُونَ يُقَاتِلُونَ
فِى سَبِيلِ اللّٰهِ فَاقْرَؤُا مَا تَيَسَّرَ مِنْهُ وَاَقِيمُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتُوا الزَّكٰوةَ وَاَقْرِضُوا اللّٰهَ قَرْضًا حَسَنًا وَمَا تُقَدِّمُوا
لِاَنْفُسِكُمْ مِنْ خَيْرٍ تَجِدُوهُ عِنْدَ اللّٰهِ هُوَ خَيْرًا وَاَعْظَمَ اَجْرًا وَاسْتَغْفِرُوا اللّٰهَ اِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٢٠﴾

17-19. Eğer bu anlatılanlardan ders almaz ve elçimizi inkâr etmekte ısrar ederseniz, gökyüzünün dağılıp parçalanacağı, size uyarısı yapılan ilâhî cezanın geleceği ve sizin için -çocukları dahi ak saçlı ihtiyar haline getirecek kadar- dehşetli olacağı bilinen kıyamet günü geldiğinde, kendinizi ilâhî azaptan nasıl kurtaracaksınız? O gün elçimiz görevini yaptığına ve sizi uyardığına dair şehâdet edecek, artık hiçbir bahaneniz kalmayacaktır. İşte size bütün bu uyarıları yapıyoruz. Artık dileyen elçimize iman eder ve kendisini o ilâhî azaptan kurtarır.

İLÂHÎ RAHMET ve HİKMET

20. Ey elçimiz Muhammed! Rabbin, senin ve sana inananların bir kısmının gecenin yaklaşık üçte ikisini yahut yarısını veya üçte birini ibadetle geçirdiğini bilmektedir. Fakat müşriklerin baskısı altında iken inanç ve kararlılığınızı arttıran bu ibadetler şimdi bazılarınıza zor gelebilir, çünkü içinizde muhakkak hasta olanlar, rızık peşinde yollara düşenler veya Allah yolunda savaşmak üzere sefere çıkanlar vardır. Bu yüzden Allah sizlere kolaylık yapmakta, bu ibadetinizi hafifletmektedir. Geceyi de gündüzü de yaratan Allah, gündüzü çalışmanız, geceyi ise dinlenmeniz için takdir etmiştir. Bu yüzden artık geceleri sizi zorlamayacak kadar ibadet etmekle yetininiz, kolayınıza geldiği kadar ibadet ediniz![9] Tevhitten ayrılmayınız, şirkten uzak durunuz![10] Mallarınızdan infak ediniz ve böylece Allah'ın size vereceği en güzel ödülü hak ediniz. Zira bu dünyada ilâhî emirlere uygun olarak yaptığınız her güzel davranışın âhirette karşılığını fazlasıyla alacaksınız. Allah hatalarından tövbe eden kullarını bağışlar, onlara merhamet eder!

[9] Âyetteki, " فَاقْرَءُوا مَا تَيَسَّرَ مِنَ الْقُرْآنِ " ifadesi; metinde yansıttığımız şekilde tefsir edildiği gibi, "ibadet ederken / namaz kılarken uzun uzun Kur'an okuyarak kendinizi zorlamayınız" şeklinde de yorumlanmıştır (Zemahşeri, Kurtubî).

[10] Buradaki " وَاَقِيمُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتُوا الزَّكٰوةَ " ifadeleri için Tevbe sûresinin 5. âyetindeki dipnota bakınız.

YETMİŞ DÖRDÜNCÜ SÛRE

MÜDDESSİR

Tevhit mesajını tebliğ görevine hazırlanan yüce peygamber!

Mekke döneminde vahyedilmiştir. İlk yedi âyetinin Alak sûresinden sonra, yani ikinci sırada vahyedildiğine dair rivayetler vardır ki içeriği bunu desteklemektedir. Ancak sûrenin devamı daha ileriki bir dönemde, müşriklerin inkârda karar kıldıkları aşamada vahyedilmiş olmalıdır.[1]

Elli altı âyetten oluşan sûreyi muhtevasına göre aşağıdaki gibi tasnif etmek mümkündür.

1 bk. Câbirî.

يَٓا اَيُّهَا الْمُدَّثِّرُۙ ﴿١﴾ قُمْ فَاَنْذِرْۙ ﴿٢﴾ وَرَبَّكَ فَكَبِّرْۙ ﴿٣﴾ وَثِيَابَكَ فَطَهِّرْۙ ﴿٤﴾ وَالرُّجْزَ فَاهْجُرْۙ ﴿٥﴾ وَلَا تَمْنُنْ
تَسْتَكْثِرُۙ ﴿٦﴾ وَلِرَبِّكَ فَاصْبِرْۜ ﴿٧﴾

29. Cüz
74. Sûre
Müddessir 1-7

Hz. PEYGAMBER'İN TEBLİĞ GÖREVİNE HAZIRLANMASI

1-7. Ey kendisine peygamberlik görevinin ağır sorumluluğu tevdi edilen Muhammed![2] Hayret ve endişe halinden sıyrıl[3] ve bu büyük vazife için hazırlan! Mekke müşriklerinin şirk inancının yanlış olduğunu ve onlara, Allah'tan başka kulluk edilmeye lâyık kudret bulunmadığını anlat! Onları şirk inancından uzaklaştırmaya çalış! Vazifenin zorlukları karşısında sakın yılgınlık gösterip zaafa düşme! Rabbinin sana emrettiğini yerine getirme hususunda sabırlı ve kararlı ol!

---

2 Müddessir kelimesine bu anlamı, tâbiîn âlimlerinden İkrime vermiştir (bk. Taberî). Kanaatimizce kelimenin bu bağlamdaki en uygun anlamı budur. Hz. Peygamber'in ilk vahiyden sonra bir tür şaşkınlık yaşadığı doğru olmakla beraber, bunu Hz. Peygamber'in şok halinde olduğunu söyleyecek kadar da abartmamak gerekir. Zira Alak sûresinin ilk âyetlerinde Hz. Peygamber'i teskin edecek, kalbini mutmain kılacak noktalar da söz konusudur. Ancak Hz. Peygamber'in durumunu, ne yapacağını ve görevinin boyutlarını tam olarak bilememe gibi tasvir etmek mümkündür. Bu durumda bu ifadeler onu, tebliğ görevine hazırlayıcı bir içerik taşıyor olacaktır. *Doğrusunu Allah bilir.*

3 "Elbiseni temizle!" ifadesi hakkında birçok yorum yapılmıştır. Fahreddin er-Râzî ilk âyetteki "müddessir" kelimesine "peygamberlik görevinin sorumluluğu" anlamını verince "elbiseni temizle" ifadesine de "Endişelerinden sıyrıl!" anlamını vermenin gerekeceğini ifade eder. Hz. Peygamber'in fiilen yaşadığı duruma en uygun izah budur. Zira "Elbiseni temizle!" ifadesine, "Kendini maddî veya mânevî pisliklerden arındır" gibi bir anlam vermek, Hz. Peygamber'in maddî veya mânevî anlamda pislik içinde olduğunu düşünmeyi gerektirir ki bunun tekabül edeceği herhangi bir gerçeklik söz konusu değildir. Kaldı ki böyle bir yorumda onun, kendine vahiy gelmeden elbisesini temizlemeye akıl erdiremediğini düşünmek gibi bir durum da söz konusu olacaktır.

فَاِذَا نُقِرَ فِى النَّاقُورِ ﴿٨﴾ فَذٰلِكَ يَوْمَئِذٍ يَوْمٌ عَسِيرٌ ﴿٩﴾ عَلَى الْكَافِرِينَ غَيْرُ يَسِيرٍ ﴿١٠﴾ ذَرْنِى وَمَنْ خَلَقْتُ
وَحِيدًا ﴿١١﴾ وَجَعَلْتُ لَهُ مَالًا مَمْدُودًا ﴿١٢﴾ وَبَنِينَ شُهُودًا ﴿١٣﴾ وَمَهَّدْتُ لَهُ تَمْهِيدًا ﴿١٤﴾ ثُمَّ يَطْمَعُ اَنْ اَزِيدَ
﴿١٥﴾ كَلَّا اِنَّهُ كَانَ لِاٰيَاتِنَا عَنِيدًا ﴿١٦﴾ سَاُرْهِقُهُ صَعُودًا ﴿١٧﴾ اِنَّهُ فَكَّرَ وَقَدَّرَ ﴿١٨﴾ فَقُتِلَ كَيْفَ قَدَّرَ ﴿١٩﴾ ثُمَّ
قُتِلَ كَيْفَ قَدَّرَ ﴿٢٠﴾ ثُمَّ نَظَرَ ﴿٢١﴾ ثُمَّ عَبَسَ وَبَسَرَ ﴿٢٢﴾ ثُمَّ اَدْبَرَ وَاسْتَكْبَرَ ﴿٢٣﴾ فَقَالَ اِنْ هٰذَا اِلَّا سِحْرٌ يُؤْثَرُ
﴿٢٤﴾ اِنْ هٰذَا اِلَّا قَوْلُ الْبَشَرِ ﴿٢٥﴾ سَاُصْلِيهِ سَقَرَ ﴿٢٦﴾ وَمَا اَدْرٰيكَ مَا سَقَرُ ﴿٢٧﴾ لَا تُبْقِى وَلَا تَذَرُ ﴿٢٨﴾
لَوَّاحَةٌ لِلْبَشَرِ ﴿٢٩﴾ عَلَيْهَا تِسْعَةَ عَشَرَ ﴿٣٠﴾ وَمَا جَعَلْنَا اَصْحَابَ النَّارِ اِلَّا مَلٰئِكَةً وَمَا جَعَلْنَا عِدَّتَهُمْ اِلَّا
فِتْنَةً لِلَّذِينَ كَفَرُوا لِيَسْتَيْقِنَ الَّذِينَ اُوتُوا الْكِتَابَ وَيَزْدَادَ الَّذِينَ اٰمَنُوا اِيمَانًا وَلَا يَرْتَابَ الَّذِينَ اُوتُوا
الْكِتَابَ وَالْمُؤْمِنُونَ وَلِيَقُولَ الَّذِينَ فِى قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ وَالْكَافِرُونَ مَاذَا اَرَادَ اللّٰهُ بِهٰذَا مَثَلًا كَذٰلِكَ يُضِلُّ اللّٰهُ
مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِى مَنْ يَشَاءُ وَمَا يَعْلَمُ جُنُودَ رَبِّكَ اِلَّا هُوَ وَمَا هِىَ اِلَّا ذِكْرٰى لِلْبَشَرِ ﴿٣١﴾

29. Cüz
74. Süre
Müddessir 8-31

TEVHİT İNANCINI ve PEYGAMBERİ İNKÂR EDENLERE "HESAP GÜNÜ" UYARISI

8-10. Ey elçimiz Muhammed! Senin tevhit çağrını reddeden müşriklere, sûra üflenip herkesin diriltileceği ve hesaba çekileceği mahşer gününün, tevhidi inkâr edenler ve peygamberi yalanlayanlar için çok çetin olacağını bildir ve bu konuda onları uyar!

Hz. PEYGAMBER'E "SİHİRBAZ"; VAHYE DE "SİHİR" DİYEN MÜŞRİKLERE UYARI

11-16. Ey elçimiz Muhammed! Allah tarafından yaratıldığı halde,[4] kendisine bol servet ve evlâtlar verip rahatlık içinde yaşama imkânı bahşeden Allah'a şirk koşarak nankörlük eden, bununla da yetinmeyip senin tevhit çağrına şiddetle tepki gösteren, seni sihirbaz olarak niteleyen[5] azılı müşriklerin cezasını bize bırak! Onların bu tavırları karşısında sakın yılma! Zira böylelerini çok dehşetli bir azap ile cezalandıracağım.

17-25. Nitekim onlar, özellikle de elebaşıları,[6] Mekke'nin ileri gelenlerinden olduğu için kendisine, elçimiz Muhammed hakkında görüşü sorulduğunda düşünüp taşınmış, bir süre kararsızlık yaşamış, fakat sonra elçimiz Muhammed'e iman etmeyi kibrine yediremediği için, ona vahyedilenin beşer sözü ve eskilerden kalma sihirli sözler olduğunu söylemiştir. Bu davranışıyla da kendini ilâhî merhametten mahrum bırakmış, cehennem azabına müstehak olmuştu.

26-30. Kendisinin, cennete gireceklerin başında geldiğini iddia ededursun[7] ben onu; içine atılan her şeyi yiyip yutan, derileri yakıp kavuran, hiç aman vermeyen ve aklınızın almayacağı kadar dehşetli olan, başında on dokuz[8] görevli meleğimizin bulunduğu cehennem ateşine atacağım.

31. Evet, cehennemin başındaki görevlilerin melekler olduğunu ve sayılarının da on dokuz olduğunu bildirmemiz üzerine müşrikler: "Öyleyse biz on dokuz görevliyle baş ederiz!"[9] gibi had bilmez sözler söylemiş, bununla beraber Mekke'ye ticaret için gelen ve kendilerine bu konuda sorular sorulan Yahudiler, bu bilginin kendi kutsal kitaplarındaki bilgilere uyduğunu görünce kendi kitapları hususunda kanaatleri pekişmiş, elçimize iman edenler ise bütün bunların sonunda ilâhî vahye daha sağlam bir şekilde iman eder olmuşlardır. Buna karşılık müşrikler,[10] "Vahiy olduğunu iddia ettiğiniz şeye bakın! Bu da ne demek şimdi?"[11] demiş ve inkâr etmiştir. Sonuçta bu durum inkârcıların iyice yoldan çıkmasına sebep olmuş, müminlerin ise ilâhî vahyin rehberliğine yönelmelerini sağlamıştır. Cehennem bekçilerinin sayısını Allah'tan başka kimse bilemez. Bu konuda O'nun bildirdiği şeyi başka bir şeyle mukayese etmek ve değerlendirmek imkânsızdır. İşte bütün yönleriyle bu ilâhî vahiy, insanlar için tevhidi anlatan ve onları şirk konusunda uyaran bir rehberdir.

4 Âyette geçen "vahîd" kelimesi genellikle "Bir başına yarattığım" şeklinde anlaşılır. Oysa burada söz konusu kişinin yalnızlığı değil, Allah tarafından yaratıldığı halde şirk koşarak O'na nankörlük etmesi eleştirilmektedir. Zemahşerî de bu hususa işaret etmiştir.

5 Velîd b. Mugire gibi (bk. Taberî).

6 Velîd b. Mugire.

7 bk. Zemahşerî.

8 On dokuz sayısıyla ilgili olarak beyan edilen görüşlerden bir anlam çıkaramadığımız gibi bir kanaate de ulaşamadık.

9 bk. Taberî.

10 Âyette geçen "kalplerinde hastalık bulunanlar" ifadesi "münafıklar" şeklinde anlaşılır ki bunun Mekke'de tekabül edeceği bir karşılık yoktur. Kanaatimizce buradaki hastalıktan maksat şirk inancıdır. Nitekim benzer bir görüşü Râzî de (desteklememekle beraber) aktarmaktadır.

11 Bu cümle meallerde genelde "Allah bununla ne murat etti?" şeklinde çevrilir. Böyle bir çeviride bu sözü söyleyenlerin zaten Kur'an'ın Allah sözü olduğuna inanmadıkları gözden kaçırılmış olmaktadır. Bu durum dikkate alındığında, kullanılan ifadenin alaycı bir ifade olduğu anlaşılır. Râzî de buna işaret etmiştir.

29. Cüz
74. Süre
Müddessir 8-31

كَلَّا وَالْقَمَرِۙ ﴿٣٢﴾ وَالَّيْلِ اِذْ اَدْبَرَۙ ﴿٣٣﴾ وَالصُّبْحِ اِذَٓا اَسْفَرَۙ ﴿٣٤﴾ اِنَّهَا لَاِحْدَى الْكُبَرِۙ ﴿٣٥﴾ نَذ۪يرًا لِلْبَشَرِۙ
﴿٣٦﴾ لِمَنْ شَٓاءَ مِنْكُمْ اَنْ يَتَقَدَّمَ اَوْ يَتَاَخَّرَۜ ﴿٣٧﴾ كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ رَه۪ينَةٌۙ ﴿٣٨﴾ اِلَّٓا اَصْحَابَ الْيَم۪ينِۜ
﴿٣٩﴾ ف۪ي جَنَّاتٍۜ يَتَسَٓاءَلُونَۙ ﴿٤٠﴾ عَنِ الْمُجْرِم۪ينَۙ ﴿٤١﴾ مَا سَلَكَكُمْ ف۪ي سَقَرَ ﴿٤٢﴾ قَالُوا لَمْ نَكُ مِنَ الْمُصَلّ۪ينَۙ
﴿٤٣﴾ وَلَمْ نَكُ نُطْعِمُ الْمِسْك۪ينَۙ ﴿٤٤﴾ وَكُنَّا نَخُوضُ مَعَ الْخَٓائِض۪ينَۙ ﴿٤٥﴾ وَكُنَّا نُكَذِّبُ بِيَوْمِ الدّ۪ينِۙ ﴿٤٦﴾
حَتّٰٓى اَتٰينَا الْيَق۪ينُۜ ﴿٤٧﴾ فَمَا تَنْفَعُهُمْ شَفَاعَةُ الشَّافِع۪ينَۜ ﴿٤٨﴾ فَمَا لَهُمْ عَنِ التَّذْكِرَةِ مُعْرِض۪ينَۙ ﴿٤٩﴾ كَاَنَّهُمْ
حُمُرٌ مُسْتَنْفِرَةٌۙ ﴿٥٠﴾ فَرَّتْ مِنْ قَسْوَرَةٍۜ ﴿٥١﴾ بَلْ يُر۪يدُ كُلُّ امْرِئٍ مِنْهُمْ اَنْ يُؤْتٰى صُحُفًا مُنَشَّرَةًۙ ﴿٥٢﴾ كَلَّاۜ بَلْ
لَا يَخَافُونَ الْاٰخِرَةَۜ ﴿٥٣﴾ كَلَّٓا اِنَّهُ تَذْكِرَةٌۚ ﴿٥٤﴾ فَمَنْ شَٓاءَ ذَكَرَهُۜ ﴿٥٥﴾ وَمَا يَذْكُرُونَ اِلَّٓا اَنْ يَشَٓاءَ اللّٰهُۜ هُوَ اَهْلُ
التَّقْوٰى وَاَهْلُ الْمَغْفِرَةِ ﴿٥٦﴾

32-47. Ey Muhammed'in peygamberliğini inkâr eden ve cehennemle ilgili bu bilgileri, uyarıları alaya alan müşrikler! Geceleri gözünüzün önünde parlayan o muhteşem ayı, sürekli birbirini izleyen gece ve gündüzü, yani hizmetinize sunulmuş şu muazzam kâinattaki nizam ve âhengi var eden yüce ilâhî kudret tarafından size uyarısı yapılan, fakat sizin alaya aldığınız cehennem,[12] aklınızdan çıkarmamanız gereken en büyük tehlikedir.[13] O halde elçimiz Muhammed'in cehennem uyarısını hepiniz dikkate almalısınız. Şunu bilin ki bu uyarılara kulak vermeyen ve elçimize iman etmeyenler bu davranışlarının cezasını çekecektir. Buna karşılık elçimize iman eden tevhit ehli müminler[14] cennet nimetleri içinde huzur dolu bir yaşam süreceklerdir. Bu arada cehenneme atılan müşrikleri görecek ve "Nedir sizi vaktiyle alay ettiğiniz bu cehenneme mâruz bırakan şey?" diye sorarak onları paylayacaklardır.[15] Onlar da "Bizler tevhide iman etmez,[16] yoksula yardım etmez, şirk inancına da-

12 Yemin ifadelerinin çevirisi hakkında Fecr sûresinin ilk bölümündeki dipnota bakınız.

13 Zemahşerî.

14 Tâbiûn âlimlerinden İbn Zeyd bu âyetteki "ashâbü'l-yemîn" ifadesini, Sâffât sûresinin 40. âyetindeki "tevhit ehli kullar" kelimesiyle izah etmiştir (bk. Taberî).

15 Sorudaki alay ve kınama vurgusuna Zemahşerî ve Râzî dikkat çekmiştir.

16 Buradaki " الْمُصَلّ۪ينَ " kelimesi "namaz kılanlar" anlamına değil, "sadece Allah'a kulluk edenler" anlamına gelir (bk. Taberî). Geniş bilgi için Mâûn sûresinin 4. âyetindeki dipnota bakınız.

lıp gitmiş olanlarla birlikte Allah'a şirk koşardık. Âhiret uyarılarıyla da alay ederdik.[17] Üstelik ölüm gelip çatıncaya kadar bu tavrımızı sürdürmüştük" diyeceklerdir.

48. Artık o gün onlara, şefaatlerini umdukları varlıkların da hiçbir faydası dokunmayacaktır.

49-51. Nasıl olur da bütün bu âhiret uyarılarına kulak vermez, öğüt almaz, aslandan ürküp kaçan yabanî hayvanların kaçışı gibi bu öğütlerden uzak dururlar!

52-54. Aslında onlar kendileri gibi bir beşer olan Muhammed'in peygamber olarak seçilmesini yadırgamakta, onun gerçekten peygamberliğini kanıtlaması için kendilerine gökten yazılı bir kitap getirmesini istemektedirler.[18] Halbuki bu istekleri birer bahaneden ibarettir; zira onlar elçimizin âhiret uyarılarını dikkate almamaktadır. [19]

55-56. Ama bu ilâhî vahiy onların iddia ettikleri gibi bir beşer sözü veya sihir değil,[20] kendilerini uyarmak ve şirkten vazgeçirmek üzere Allah tarafından gönderilen bir vahiydir. Artık dileyen bu öğüt ve uyarılara kulak verir ve kendisi için hayırlı olanı yapar. O inatçı müşrikler ise, Allah kendilerini zorlamadıkça tevhide ve elçisine iman etmeyeceklerdir.[21] Oysa Allah, kendisine kulluk edilmeye, emirlerine itaat edilmeye lâyık yegâne mâbuttur ve şirkten tövbe edip iman edenler için çok bağışlayıcıdır. [22]

---

[17] Müşriklerin âhiret inançlarıyla ilgili, Vâkıa sûresinin 57. âyetindeki dipnota bakınız.

[18] Bu durum En'âm sûresinin 7. âyetinde ve İsrâ sûresinin 93. âyetinde de konu edilmiştir. Ayrıca Zemahşerî de bu yorumu yapmıştır.

[19] "Âhiret azabından korkmamaktadırlar" ifadesi lafzan anlaşıldığında bu, Kur'an'da onları korkutmak için yüzlerce âyette niçin âhiret azabından söz edildiği şeklinde bir soruyu icap ettirir. Dolayısıyla burada, onların Hz. Peygamber'e inanmadıkları, onun uyarılarını ciddiye almadıkları ifade edilmektedir. *Doğrusunu Allah bilir.*

[20] Taberî.

[21] Zemahşerî (açıklama için İnsân sûresinin 30. âyetindeki dipnota bakılabilir).

[22] bk. Taberî.

29. Cüz
75. Sûre
Kıyame

YETMİŞ BEŞİNCİ SÛRE

KIYÂME

Mekke döneminde vahyedilmiştir. Ana konusu kıyamet ve hesap günüdür. Müşriklere yönelik yoğun uyarılar içerir.

Kırk âyetten oluşan sûreyi muhtevasına göre aşağıdaki gibi tasnif etmek mümkündür.

لَٓا اُقْسِمُ بِيَوْمِ الْقِيٰمَةِۙ ﴿١﴾ وَلَٓا اُقْسِمُ بِالنَّفْسِ اللَّوَّامَةِ ﴿٢﴾ اَيَحْسَبُ الْاِنْسَانُ اَلَّنْ نَجْمَعَ عِظَامَهُۜ ﴿٣﴾ بَلٰى
قَادِرِينَ عَلٰٓى اَنْ نُسَوِّيَ بَنَانَهُ ﴿٤﴾

29. Cuz
75. Sûre
Kıyame 1-4

KIYAMET ve YENİDEN DİRİLİŞ

1-2. Ey Muhammed'in peygamberliğini inkâr eden ve âhiret uyarılarını alaya alan müşrikler! Eğer bu inkârcı ve alaycı tavrınızdan vazgeçmezseniz kıyamet gününde yaptıklarınızdan bin pişman vaziyette dizlerinizi dövecek ve elçimize yaptıklarınızın hesabını vereceksiniz![1]

3-4. Sizler[2] elçimiz Muhammed'in âhiret uyarılarını alaya alıyor ve "Şu çürümüş kemikleri kim diriltecek?" diyorsunuz öyle mi? Sizi ilk yaratılışınızda tepeden tırnağa nasıl mükemmel olarak yarattıysak aynı şekilde diriltmeye de kadiriz.[3]

---

1 Yemin ifadelerinin çevirisi konusunda Fecr sûresindeki notumuza bakınız.

2 Âyette geçen "insan" lafzı müşrikleri kastetmektedir. Rivayetlere göre bu kişi Adi b. Ebû Rebia veya Ebû Cehil'dir (bk. Mukâtil, İbnu'l-Cevzi, Râzi).

3 Zemahşeri. Dördüncü âyette geçen " بلى قادرين على أن نسوى بنانه " ifadesi genellikle "biz onun parmak uçlarını bile düzeltmeye kadiriz" şeklinde anlaşılır ve bu âyette "parmak izi"nden söz edildiği düşünülerek Kur'ân'dan kriminal laboratuar teknolojisine ilişkin bilgiler çıkarılmaya çalışılır. Kanaatimizce Kur'ân'ın, kendi nüzûl dünyası ve anlam alanı ile hiç ilgisi olmayan böyle konularda konuşturulması hem tefsir ilmi açısından gayri ciddi ve temelsizdir, hem de modern bilimin bulgularını ezeli-ebedi hakikatler (!) olarak telakki etmenin naifliğini yansıtmaktadır. Bu âyet klasik tefsirde İbn Kuteybe ve Zeccâc gibi âlimler tarafından, "biz onun parmak uçlarındaki en küçük kemikleri dahi yeniden yaratırız" şeklinde yorumlanmış olsa da (bk. İbnu'l-Cevzi), âyetten "parmak izi"ne dair bir anlamın çıkarılması zorlama olacaktır. *Doğrusunu Allah bilir.*

بَلْ يُرِيدُ الْإِنْسَانُ لِيَفْجُرَ أَمَامَهُ ﴿٥﴾ يَسْأَلُ أَيَّانَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ ﴿٦﴾ فَإِذَا بَرِقَ الْبَصَرُ ﴿٧﴾ وَخَسَفَ الْقَمَرُ
﴿٨﴾ وَجُمِعَ الشَّمْسُ وَالْقَمَرُ ﴿٩﴾ يَقُولُ الْإِنْسَانُ يَوْمَئِذٍ أَيْنَ الْمَفَرُّ ﴿١٠﴾ كَلَّا لَا وَزَرَ ﴿١١﴾ إِلَىٰ رَبِّكَ يَوْمَئِذٍ
الْمُسْتَقَرُّ ﴿١٢﴾ يُنَبَّأُ الْإِنْسَانُ يَوْمَئِذٍ بِمَا قَدَّمَ وَأَخَّرَ ﴿١٣﴾ بَلِ الْإِنْسَانُ عَلَىٰ نَفْسِهِ بَصِيرَةٌ ﴿١٤﴾ وَلَوْ أَلْقَىٰ
مَعَاذِيرَهُ ﴿١٥﴾ لَا تُحَرِّكْ بِهِ لِسَانَكَ لِتَعْجَلَ بِهِ ﴿١٦﴾ إِنَّ عَلَيْنَا جَمْعَهُ وَقُرْآنَهُ ﴿١٧﴾ فَإِذَا قَرَأْنَاهُ فَاتَّبِعْ قُرْآنَهُ ﴿١٨﴾
ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا بَيَانَهُ ﴿١٩﴾ كَلَّا بَلْ تُحِبُّونَ الْعَاجِلَةَ ﴿٢٠﴾ وَتَذَرُونَ الْآخِرَةَ ﴿٢١﴾ وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَاضِرَةٌ ﴿٢٢﴾ إِلَىٰ
رَبِّهَا نَاظِرَةٌ ﴿٢٣﴾ وَوُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ بَاسِرَةٌ ﴿٢٤﴾ تَظُنُّ أَنْ يُفْعَلَ بِهَا فَاقِرَةٌ ﴿٢٥﴾ كَلَّا إِذَا بَلَغَتِ التَّرَاقِيَ ﴿٢٦﴾ وَقِيلَ
مَنْ رَاقٍ ﴿٢٧﴾ وَظَنَّ أَنَّهُ الْفِرَاقُ ﴿٢٨﴾ وَالْتَفَّتِ السَّاقُ بِالسَّاقِ ﴿٢٩﴾ إِلَىٰ رَبِّكَ يَوْمَئِذٍ الْمَسَاقُ ﴿٣٠﴾ فَلَا صَدَّقَ
وَلَا صَلَّىٰ ﴿٣١﴾ وَلَٰكِنْ كَذَّبَ وَتَوَلَّىٰ ﴿٣٢﴾ ثُمَّ ذَهَبَ إِلَىٰ أَهْلِهِ يَتَمَطَّىٰ ﴿٣٣﴾ أَوْلَىٰ لَكَ فَأَوْلَىٰ ﴿٣٤﴾ ثُمَّ أَوْلَىٰ لَكَ
فَأَوْلَىٰ ﴿٣٥﴾ أَيَحْسَبُ الْإِنْسَانُ أَنْ يُتْرَكَ سُدًى ﴿٣٦﴾ أَلَمْ يَكُ نُطْفَةً مِنْ مَنِيٍّ يُمْنَىٰ ﴿٣٧﴾ ثُمَّ كَانَ عَلَقَةً فَخَلَقَ
فَسَوَّىٰ ﴿٣٨﴾ فَجَعَلَ مِنْهُ الزَّوْجَيْنِ الذَّكَرَ وَالْأُنْثَىٰ ﴿٣٩﴾ أَلَيْسَ ذَٰلِكَ بِقَادِرٍ عَلَىٰ أَنْ يُحْيِيَ الْمَوْتَىٰ ﴿٤٠﴾

29 Cüz
75 Sûre
Kıyame 5-40

5-6. Ama sizler elçimizin uyarılarını alaya alarak,[4] "Ne zamanmış bu kıyamet? Haydi gelsin görelim!" gibi sözler söyleyerek kendinizi yazık ediyor, sonunuzun cehennem olmasına sebep oluyorsunuz!

7-12. Şimdi bu şekilde alay eden siz müşrikler şunu bilin ki kıyamet günü geldiğinde gözleriniz korku ve dehşetten âdeta yerinden fırlayacak; gökyüzünde seyrettiğiniz ay ve güneşin ışıkları söndürülecek[5] ve o gün sizler hesaptan kaçıp kurtulmak için çareler arayacaksınız![6] Ama heyhat! O gün Allah'ın huzurunda hesap vermekten sizi kurtaracak hiçbir güç olmayacak! Sizler O'nun huzuruna çıkarılıp hesaba çekileceksiniz. Dünyada yaptığınız her şey o gün önünüze konulacaktır.

HESAP ANINDA BAHANELER UYDURMAYA ÇALIŞAN KİMSENİN HALİ

13-19. Kaldı ki sizler, o gün çeşitli bahaneler uyduracak olsanız da, aslında yaptıklarınızı gayet iyi bilmektesinizdir. Bu yüzden o gün size: "Boşuna dil döküp mazeret uydurmaya kalkmayın! Dünyadaki bütün amelleriniz tarafımızdan kaydedilmiştir ve bunlar şimdi size tek tek okunacaktır. Bu yüzden artık mazeret uydurmayı bırakın ve dinleyin; bir itirazınız varsa da söyleyin!"[7] denilecek ve böylece bütün yaptıklarınızın hesabını verip cezasını çekeceksiniz.

---

4 Mâtürîdî. 5 bk. Kurtubî. 6 Mâtürîdî.

7 On altı - on dokuzuncu âyetler genelde Hz. Peygamber'e hitap edermiş gibi anlaşılır ve onun vahiy alırken aceleyle dilini hareket ettirip, bir an önce âyetleri ezberlemeye çalıştığı, burada da onun bu

20-25. Ey müşrikler! Gerçek şu ki sizler dünya hayatında sahip olduğunuz konumunuzu terketmek istemiyor, bu yüzden de elçimizin uyarılarını dikkate almıyorsunuz! Ama şunu bilin ki âhirette elçimize iman edenlerin yüzleri ışıl ışıl olacak ve onlar Allah'ın kendilerine bahşettiği sonsuz nimetler içerisinde olacaklardır.[8] Dünya hayatında elçimizi inkâr edenler ise dehşetli cehennem azabına mâruz kalacaklarını anlayacaklar ve yüzleri korkudan kararacaktır.

26-30.[9] Ey müşrikler! Gelin bu uyarılardan ders alın ve şirkten vazgeçip elçimize iman edin! Aksi takdirde şunu bilin ki can boğaza gelip dayandığında dünyaya veda etme vakti geldiğini anlar ve "Yok mu beni kurtaracak kimse, yok mu buna çare bulacak kimse!"[10] diye yalvarmaya başlarsınız. Ancak bu çırpınışlar fayda etmez ve dünyadan ayrılmanın, âhiret ahvalini düşünmenin dehşeti içerisinde[11] canınızı teslim edersiniz; artık rabbinizin huzuruna çıkıp hesap vermek üzere yola koyulmuş olursunuz.

31-36. Evet, sizin gibi müşriklerin canları işte böyle acı bir şekilde çıkacak ve sonları hüsran olacaktır; çünkü sizler Muhammed'in peygamberliğine inanmadığınız gibi şirkten de vazgeçmiyorsunuz. Aksine hem elçimizi yalanlıyor hem de şirkte ısrar ediyorsunuz. Bu da yetmezmiş gibi, elçimize ve müminlere karşı büyüklük taslayıp onları küçümsüyorsunuz! Yazıklar olsun size! Gerçekten yazıklar olsun! Yoksa bütün bu yaptıklarınızın yanınıza kâr kalacağını, âhirette bunların cezasını çekmeyeceğinizi mi sanıyorsunuz?[12]

37-40. Kadın-erkek hepinizi ana rahminde bir damlacık sudan yaratıp mükemmel bir şekilde uzuvlarınızı tamamlayıp yaratan yüce kudretin, âhirette sizleri diriltip hesaba çekemeyeceğini mi düşünüyorsunuz?

---

davranışının gereksizliğinin ifade edildiği düşünülür. Oysa böyle bir durumda bu âyetler, sûrenin geri kalan kısmından büsbütün kopuk ve ilgisiz olacaktır. Tek seferde vahyedilmiş kısa bir sûrenin içerisinde, bütünlüğü bu kadar bozacak bir kopmanın olması pek mâkul görünmemektedir. Bu sebeple burada, Fahreddin er-Râzî'nin Kaffâl'den naklettiği yorumu esas aldık ve çeviriyi ona göre yaptık. *Doğrusunu Allah bilir.*

8 Yirmi üçüncü âyet genelde "Rablerine bakacaklardır" şeklinde anlaşılır ve rü'yetullah meselesinde delil olarak kullanılır. Ancak bu âyetten böyle bir anlamın çıkarılması son derece lafızcı bir yorum olur. Kanaatimizce Kur'an'ın "rü'yetullah" diye bir konusu yoktur. Bu konu daha sonraki dönemlerde ortaya çıkmış bir tartışmadır. *Doğrusunu Allah bilir.*

9 Bu âyetlerin çevirisinde muhatap esas alınarak, tek bir kip üzerinden çeviri yapılmıştır. Ancak Kur'an'ın edebî bir üslûp olan iltifat sanatını sık sık kullandığı, sîgalar arası geçişler yaptığını da hatırlatmakta fayda vardır.

10 Taberî. 11 Taberî. 12 Mukâtil.

İNSAN

Özgür ve sorumlu varlık!

Genel kabule göre Medine döneminin son yıllarında vahyedilmiştir. Ancak içeriğini göz önüne aldığımızda Mekke'de nâzil olduğunu ifade eden rivayetlerin daha isabetli olduğu sonucuna ulaşmaktayız. İnsanın kötülüğe de, iyiliğe de yönelecek şekilde yaratıldığı, yani insanın özgürlük ve sorumluluk duygusuna sahip olduğu vurgusuyla başlaması sebebiyle "İnsan sûresi" adını almıştır.

Otuz bir âyetten oluşan sûreyi muhtevasına göre aşağıdaki gibi tasnif etmek mümkündür.

هَلْ اَتٰى عَلَى الْاِنْسَانِ ح۪ينٌ مِنَ الدَّهْرِ لَمْ يَكُنْ شَيْـًٔا مَذْكُورًا ﴿١﴾ اِنَّا خَلَقْنَا الْاِنْسَانَ مِنْ نُطْفَةٍ اَمْشَاجٍ
نَبْتَل۪يهِ فَجَعَلْنَاهُ سَم۪يعًا بَص۪يرًا ﴿٢﴾ اِنَّا هَدَيْنَاهُ السَّب۪يلَ اِمَّا شَاكِرًا وَاِمَّا كَفُورًا ﴿٣﴾

İNSANIN ÖZGÜRLÜĞÜ ve SORUMLULUĞU

1-3. Ey müşrikler![1] Siz, kendi kendinizi yaratmadınız![2] Yüce Allah sizi, bir damlacık sudan yarattı. İşitme, görme yeteneği ve diğer birçok hususiyet lutfederek mükemmel ve değerli[3] bir varlık haline getirdi. Bu yaratılışın maksadı imtihan edilmenizdir. Allah size, hem doğru yolu hem yanlış yolu anlayabilecek ve seçebilecek kudreti verdi.[4] Artık sahip olduğunuz nimetleri size bahşeden Allah'a kulluk etmek ya da O'na karşı nankörlük edip bazı varlıkları şefaatçi kabul ederek O'na ortak koşmak size kalmıştır.

---

[1] Burada aslında bir hitap sîgası yoktur, ancak âyetlerin muhtevası bu ifadelerin müşriklere yönelik hitap olduğunu göstermektedir. İnsan hakkında söylenenler, öncelikle vahyi inkâr eden müşriklere cevaptır (bk. İbn Âşûr).

[2] Âlûsî.

[3] Kurtubî. Görebildiğimiz kadarıyla tefsirlerin tamamında bu âyet, insan soyunun, mahlûkat arasında en son yaratılan tür olduğu ve onun yaratılış evreleri hakkında bilgi verdiği şeklinde yorumlanmıştır. Anlayabildiğimiz kadarıyla Kur'an'ın hiçbir âyeti gerek insanla gerekse diğer konularla ilgili teknik bilgi vermemektedir. Kur'an'ın olgu ve olayları ele alışı ontolojik değil ahlâkîdir. *Doğrusunu Allah bilir.*

[4] Zemahşerî.

29. Cüz
76. Süre
İnsan 4-19

إِنَّا أَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ سَلَاسِلَا وَأَغْلَالًا وَسَعِيرًا ﴿٤﴾ إِنَّ الْأَبْرَارَ يَشْرَبُونَ مِنْ كَأْسٍ كَانَ مِزَاجُهَا كَافُورًا ﴿٥﴾
عَيْنًا يَشْرَبُ بِهَا عِبَادُ اللّٰهِ يُفَجِّرُونَهَا تَفْجِيرًا ﴿٦﴾ يُوفُونَ بِالنَّذْرِ وَيَخَافُونَ يَوْمًا كَانَ شَرُّهُ مُسْتَطِيرًا ﴿٧﴾
وَيُطْعِمُونَ الطَّعَامَ عَلٰى حُبِّهِ مِسْكِينًا وَيَتِيمًا وَأَسِيرًا ﴿٨﴾ إِنَّمَا نُطْعِمُكُمْ لِوَجْهِ اللّٰهِ لَا نُرِيدُ مِنْكُمْ جَزَاءً
وَلَا شُكُورًا ﴿٩﴾ إِنَّا نَخَافُ مِنْ رَبِّنَا يَوْمًا عَبُوسًا قَمْطَرِيرًا ﴿١٠﴾ فَوَقٰيهُمُ اللّٰهُ شَرَّ ذٰلِكَ الْيَوْمِ وَلَقّٰيهُمْ نَضْرَةً
وَسُرُورًا ﴿١١﴾ وَجَزٰيهُمْ بِمَا صَبَرُوا جَنَّةً وَحَرِيرًا ﴿١٢﴾ مُتَّكِئِينَ فِيهَا عَلَى الْأَرَائِكِ لَا يَرَوْنَ فِيهَا شَمْسًا وَلَا
زَمْهَرِيرًا ﴿١٣﴾ وَدَانِيَةً عَلَيْهِمْ ظِلَالُهَا وَذُلِّلَتْ قُطُوفُهَا تَذْلِيلًا ﴿١٤﴾ وَيُطَافُ عَلَيْهِمْ بِاٰنِيَةٍ مِنْ فِضَّةٍ وَأَكْوَابٍ
كَانَتْ قَوَارِيرَا ﴿١٥﴾ قَوَارِيرَ مِنْ فِضَّةٍ قَدَّرُوهَا تَقْدِيرًا ﴿١٦﴾ وَيُسْقَوْنَ فِيهَا كَأْسًا كَانَ مِزَاجُهَا زَنْجَبِيلًا ﴿١٧﴾
عَيْنًا فِيهَا تُسَمّٰى سَلْسَبِيلًا ﴿١٨﴾ وَيَطُوفُ عَلَيْهِمْ وِلْدَانٌ مُخَلَّدُونَ إِذَا رَأَيْتَهُمْ حَسِبْتَهُمْ لُؤْلُؤًا مَنْثُورًا ﴿١٩﴾

NİMETLERE NANKÖRLÜK EDENLERİN ACI SONU

4. Ancak şunu unutmayın ki kendi seçimiyle Allah'a karşı nankörlük etmeyi tercih edenler âhirette kendileri için hazırlanan cehennem azabına mâruz kalacaklardır. Orada onları zincirler, kelepçeler ve ateş beklemektedir. Allah'ın nimetlerine nankörlük etmeyip sadece O'na kulluk eden müminler ise büyük bir ödüle kavuşacaklardır.

NİMETLERE ŞÜKÜRLE KARŞILIK VEREN MÜMİNLERİN DESTANSI ÖDÜLÜ[5]

5-10. Müminlere cennette hoş kokulu bir karışımdan yapılmış muhteşem içecekler sunulacaktır. Bu güzel içecekler, müminlerin istedikleri gibi içecekleri bir pınardan akıyor olacaktır. Çünkü onlar dünyada iken, Allah'a olan itaat sözünden dönmemişler, dehşetli mahşer gününün endişesini hep taşımışlar; yoksulların, yetimlerin ve esirlerin her zaman yanlarında yer alıp onları doyurmuşlardır. Üstelik bunu yaparken onlara, "Biz bunu sizden bir karşılık veya teşekkür beklediğimiz için değil, sadece Allah rızası için yapıyoruz, eğer sahip olduklarımızı Allah'ın emri gereği bu şekilde paylaşmazsak o dehşetli hesap gününde rabbimizin vereceği cezaya mâruz kalmaktan korkarız" demişlerdir.

11-19. İşte bu davranışlarından dolayı Allah da onları, korktukları mahşer gününün azabından emin kılacak, yüzlerinde keder, yüreklerinde hüzün bırakmayacaktır. Dünyada tevhide ve Allah'a itaat esasına uygun yaşayıp karşılaştıkları zorluklara sabrettikleri için onları cennet nimetleriyle ödüllendirecektir. Orada onlar ne kavurucu sıcağa da, dondurucu soğuğa da mâruz kalmayacak, ipekten giysiler içerisinde kendilerine tahsis edilen tahtlarına kurulacaklardır. Yanı başlarında dalları sarkmış ağaçlar ve onların meyveleri her zaman ellerinin altında olacaktır. Çevrelerinde hizmetçiler dolaşacak, gümüş ve billûrdan kâseler içerisinde kendilerine ikram edilen içeceklerden diledikleri kadar içeceklerdir. Kendilerine, içimi çok hoş ve kolay olduğu için "selsebil" diye adlandırılan bir kaynaktan[6] zencefil karışımlı içecekler ikram edilecek, hizmetçiler daima etraflarında hizmete hazır bulunacaklardır.

29. Cüz
76. Süre
İnsan 4-19

5 Cennet nimetlerinin çeşitli ifade biçimleriyle anlatıldığı bu bölümün birebir çevirisini yapamadık. Bilindiği gibi Kur'an'ın cennet tasvirlerinde muhatapların zihin dünyasını dikkate aldığı, başta Şâtıbî olmak üzere birçok İslâm âlimi tarafından ifade edilmiştir. Bu ifadelerden amaç, insanları imana ve cennete girmeye yönelik amellere teşvik etmektir. Çeviride bu hususun ortaya çıkmış olmasını yeterli gördük.

6 Zemahşeri.

وَإِذَا رَأَيْتَ ثَمَّ رَأَيْتَ نَعِيمًا وَمُلْكًا كَبِيرًا ﴿٢٠﴾ عَالِيَهُمْ ثِيَابُ سُنْدُسٍ خُضْرٌ وَإِسْتَبْرَقٌ وَحُلُّوا أَسَاوِرَ مِنْ
فِضَّةٍ وَسَقَاهُمْ رَبُّهُمْ شَرَابًا طَهُورًا ﴿٢١﴾ إِنَّ هَٰذَا كَانَ لَكُمْ جَزَاءً وَكَانَ سَعْيُكُمْ مَشْكُورًا ﴿٢٢﴾ إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا
عَلَيْكَ الْقُرْآنَ تَنْزِيلًا ﴿٢٣﴾ فَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ وَلَا تُطِعْ مِنْهُمْ آثِمًا أَوْ كَفُورًا ﴿٢٤﴾ وَاذْكُرِ اسْمَ رَبِّكَ بُكْرَةً
وَأَصِيلًا ﴿٢٥﴾ وَمِنَ اللَّيْلِ فَاسْجُدْ لَهُ وَسَبِّحْهُ لَيْلًا طَوِيلًا ﴿٢٦﴾ إِنَّ هَٰؤُلَاءِ يُحِبُّونَ الْعَاجِلَةَ وَيَذَرُونَ وَرَاءَهُمْ
يَوْمًا ثَقِيلًا ﴿٢٧﴾ نَحْنُ خَلَقْنَاهُمْ وَشَدَدْنَا أَسْرَهُمْ وَإِذَا شِئْنَا بَدَّلْنَا أَمْثَالَهُمْ تَبْدِيلًا ﴿٢٨﴾ إِنَّ هَٰذِهِ تَذْكِرَةٌ
فَمَنْ شَاءَ اتَّخَذَ إِلَىٰ رَبِّهِ سَبِيلًا ﴿٢٩﴾ وَمَا تَشَاءُونَ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿٣٠﴾ يُدْخِلُ
مَنْ يَشَاءُ فِي رَحْمَتِهِ وَالظَّالِمِينَ أَعَدَّ لَهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿٣١﴾

20-22. Orada nereye baksan nimetler içinde yüzüldüğünü, büyük bir huzurun hâkim olduğunu görürsün! Oradakiler ince ve kalın, türlü ipek elbiseler giymiş, çeşit çeşit takılarla süslenmiş olacak ve rablerinin ikramı olan nimetlerden içeceklerdir. Onlara, "İşte bu, sizin ödülünüzdür. Dünya hayatında sahip olduğunuz nimetleri size bahşeden Allah'a nankörlük etmemeniz, O'na ve O'nun elçilerine itaat ederek yaşamanız boşa gitmemiştir" denilecektir.

PEYGAMBER'E SABIR TAVSİYESİ

23-26. Ey elçimiz Muhammed! Senin peygamber olduğuna inanmayan, Kur'an'ın ilâhî vahiy olduğunu kabul etmeyen müşriklere aldırma! Zira Kur'an'ı sana vahyeden biziz! Bu yüzden sen onların sözlerine, alaylarına ve eziyetlerine karşı dayanıklı ol, asla kendini onlara kaptırma! Rabbinin yardımıyla eninde sonunda zafer sizin olacaktır.[7] Sabah ve akşam daima rabbinin adını an! O'nun mesajını tebliğ et! Geceleri de, seni mânevî olarak kuvvetlendirmesi için namaz kıl; uzun uzun rabbine dua et!

7 Zemahşerî.

MÜŞRİKLERİN ÂHİRET UYARISI KARŞISINDAKİ UMURSAMAZLIKLARI

27-28. Gerçek şu ki müşrikler, zorlu hesap günü ile ilgili uyarıları umursamamakta, kendilerini uyaran elçimizi alaya almaktadırlar. Oysa onları yoktan yaratıp, güçlü ve kuvvetli bir varlık yapan mutlak kudret sahibi Allah, şayet dilese onları bu umursamazlıklarından ötürü helâk edip yerlerine başka bir toplum yaratabilir. Fakat O, merhametinden dolayı onlara hemen azap etmemekte ve inanmaları için fırsat tanımaktadır.

29-31. Ey müşrikler! İşte elçimiz Muhammed'e vahyetmekte olduğumuz Kur'an, size hesap gününü hatırlatmaya yönelik bir mesajdır. Hesap gününde kurtuluşa ermek isteyen, bu mesaja kulak verir ve elçimize iman eder. Fakat siz, Allah zorlamadıkça elçisine itaat edecek değilsiniz.[8] Allah sonsuz ilim ve hikmet sahibidir. Yaptıklarınızı görmektedir. Bütün bu emir ve mesajlar hep sizin iyiliğiniz içindir. Nitekim O, elçisine iman edenleri rahmetiyle cennetine yerleştirecektir. Elçiyi inkâr eden zalimler için ise acı bir azap hazırlamıştır.

[8] Zemahşerî'nin, lafzan, "Allah dilemedikçe sizler dileyemezsiniz" şeklindeki âyete getirdiği bu yorum bizce mâkuldür. Sûrenin başında da vurgulandığı gibi, insana özgür irade verilmesi, onun imtihan edilmesinin icabıdır. Aslında, insanın bütün istek ve seçimlerinin Allah'ın seçimine bağlı olduğunu ve dolayısıyla insanın "mecbur" olduğunu düşünen Cebriyye ekolü dışında, Zemahşerî'nin bu yorumuna karşı çıkacak herhangi bir müslüman yoktur. Fakat Mûtezile - Ehl-i sünnet tartışmaları içerisinde müfessirler zaman zaman, mezhep eksenli refleksleri sebebiyle Cebriyye'nin görüşlerine yaklaşmaktadırlar. Kanaatimizce mezhep tartışmaları arasında bu noktanın gözden kaçırılması yanlış olur. *Doğrusunu Allah bilir.*

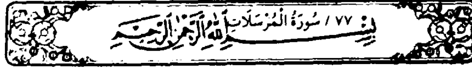
YETMİŞ YEDİNCİ SÛRE

MÜRSELÂT

İlâhi nimet ve azabın vesileleri!

Mekke döneminde vahyedilmiştir. Hz. Peygamber'i yalanlayan müşriklere yönelik uyarılar yer alır; âhiret ve hesap günü vurgusu yapılır.

Elli âyetten oluşan sûreyi muhtevasına göre aşağıdaki gibi tasnif etmek mümkündür.

وَالْمُرْسَلَاتِ عُرْفًا ﴿١﴾ فَالْعَاصِفَاتِ عَصْفًا ﴿٢﴾ وَالنَّاشِرَاتِ نَشْرًا ﴿٣﴾ فَالْفَارِقَاتِ فَرْقًا ﴿٤﴾ فَالْمُلْقِيَاتِ
ذِكْرًا ﴿٥﴾ عُذْرًا اَوْ نُذْرًا ﴿٦﴾ اِنَّمَا تُوعَدُونَ لَوَاقِعٌ ﴿٧﴾

HESAP GÜNÜ MUHAKKAK GELECEKTİR

1-7. Ey Muhammed'in peygamberliğini inkâr eden ve âhiret uyarılarını alaya alan müşrikler! Şu muazzam kâinatta bulutların toplanmasına ve yağmurun yağmasına vesile olan, dolayısıyla sizlere bir rızık ve rahmet olan, fakat aynı zamanda sizin gibi şirk koşup peygamberleri yalanlayan zalim toplumların altını üstüne getiren ve sizlere düşünüp ders almanız için bir ibret teşkil eden rüzgârları[1] yaratan yüce ilâhî kudret, elçimiz Muhammed'in sizlere uyarısını yaptığı kıyameti muhakkak gerçekleştirecek ve sizi hesaba çekecektir!

---

1 İlk altı âyette geçen yemin ifadelerini Fahreddin er-Râzî genişçe ele almıştır. Bizim tercih ettiğimiz yorum da onun tarafından zikredilmiştir. Ayrıca biz bu ifadeleri tek tek çevirmek yerine anlam itibariyle çevirdik. Zira bunlar tek tek çevrildiğine "ayırdıkça ayıran, yaydıkça yayan", "büküp devirenler, neşredip yayanlar, seçip ayıranlar" gibi hem anlamsız hem de edebî açıdan son derece zayıf ifadeler olarak ortaya çıkmaktadır. Burada yeri gelmişken, itham için değil sadece bir tespit olarak ifade edelim ki Türkçe mealler genel olarak bu tür ifadelerle doludur. Doğrusu bu tür yeminler Arap edebiyatında oldukça güçlü ve tesirli bir ifade tarzı teşkil ederken, Türkçe'de aynı vurgu söz konusu değildir. Bu yüzden gerek burada gerek yeminlerin söz konusu olduğu yerlerde ifadeleri birebir çevirmeyip genel vurguyu yansıtmaya çalıştık. Daha geniş açıklama için Fecr sûresindeki 3 numaralı dipnota bakınız.

فَاِذَا النُّجُومُ طُمِسَتْ ﴿٨﴾ وَاِذَا السَّمَٓاءُ فُرِجَتْ ﴿٩﴾ وَاِذَا الْجِبَالُ نُسِفَتْ ﴿١٠﴾ وَاِذَا الرُّسُلُ اُقِّتَتْ ﴿١١﴾ لِاَيِّ
يَوْمٍ اُجِّلَتْ ﴿١٢﴾ لِيَوْمِ الْفَصْلِ ﴿١٣﴾ وَمَٓا اَدْرٰيكَ مَا يَوْمُ الْفَصْلِ ﴿١٤﴾ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ ﴿١٥﴾ اَلَمْ نُهْلِكِ
الْاَوَّلِينَ ﴿١٦﴾ ثُمَّ نُتْبِعُهُمُ الْاٰخِرِينَ ﴿١٧﴾ كَذٰلِكَ نَفْعَلُ بِالْمُجْرِمِينَ ﴿١٨﴾ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ ﴿١٩﴾ اَلَمْ
نَخْلُقْكُمْ مِنْ مَٓاءٍ مَهِينٍ ﴿٢٠﴾ فَجَعَلْنَاهُ فِي قَرَارٍ مَكِينٍ ﴿٢١﴾ اِلٰى قَدَرٍ مَعْلُومٍ ﴿٢٢﴾ فَقَدَرْنَا فَنِعْمَ الْقَادِرُونَ
﴿٢٣﴾ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ ﴿٢٤﴾ اَلَمْ نَجْعَلِ الْاَرْضَ كِفَاتًا ﴿٢٥﴾ اَحْيَٓاءً وَاَمْوَاتًا ﴿٢٦﴾ وَجَعَلْنَا فِيهَا رَوَاسِيَ
شَامِخَاتٍ وَاَسْقَيْنَاكُمْ مَٓاءً فُرَاتًا ﴿٢٧﴾ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ ﴿٢٨﴾ اِنْطَلِقُوا اِلٰى مَا كُنْتُمْ بِهِ تُكَذِّبُونَ ﴿٢٩﴾
اِنْطَلِقُوا اِلٰى ظِلٍّ ذِي ثَلٰثِ شُعَبٍ ﴿٣٠﴾ لَا ظَلِيلٍ وَلَا يُغْنِي مِنَ اللَّهَبِ ﴿٣١﴾ اِنَّهَا تَرْمِي بِشَرَرٍ كَالْقَصْرِ ﴿٣٢﴾
كَاَنَّهُ جِمَالَتٌ صُفْرٌ ﴿٣٣﴾ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ ﴿٣٤﴾ هٰذَا يَوْمُ لَا يَنْطِقُونَ ﴿٣٥﴾ وَلَا يُؤْذَنُ لَهُمْ فَيَعْتَذِرُونَ
﴿٣٦﴾ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ ﴿٣٧﴾ هٰذَا يَوْمُ الْفَصْلِ جَمَعْنَاكُمْ وَالْاَوَّلِينَ ﴿٣٨﴾ فَاِنْ كَانَ لَكُمْ كَيْدٌ فَكِيدُونِ
﴿٣٩﴾ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ ﴿٤٠﴾ اِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي ظِلَالٍ وَعُيُونٍ ﴿٤١﴾ وَفَوَاكِهَ مِمَّا يَشْتَهُونَ ﴿٤٢﴾ كُلُوا
وَاشْرَبُوا هَنِيٓـًٔا بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٤٣﴾ اِنَّا كَذٰلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ﴿٤٤﴾ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ ﴿٤٥﴾
كُلُوا وَتَمَتَّعُوا قَلِيلًا اِنَّكُمْ مُجْرِمُونَ ﴿٤٦﴾ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ ﴿٤٧﴾ وَاِذَا قِيلَ لَهُمُ ارْكَعُوا لَا يَرْكَعُونَ
﴿٤٨﴾ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ ﴿٤٩﴾ فَبِاَيِّ حَدِيثٍ بَعْدَهُ يُؤْمِنُونَ ﴿٥٠﴾

29. Cuz
77. Sûre
Murselât 8-50

8-15. O gün geldiğinde, şu muazzam sema âdeta açılacak ve orada gördüğünüz yıldızlar sönüverecek, dağlar un ufak olacaktır. İşte sizler için akıl almaz derecede dehşetli olacak o hesap gününde, bugün yalanladığınız peygamber, sizin aleyhinize şahitlik edecektir.[2] O gün, dünyada iken tevhitten yüz çevirmiş, peygamberleri yalanlamış ve âhiret uyarılarını alaya alanlar[3] için dehşetli bir gün olacaktır.

16-19. Ey müşrikler! Sizden önce peygamberleri yalanlayıp onlara baskı yapan toplumların helâk edildiklerini ve elçimiz Muhammed'e karşı bu tavrınızı sürdürdüğünüz takdirde sizin de sonunuzun onlar gibi olacağını, peygamber düşmanlarının tarafımızdan böyle cezalandırıldığını bilmiyor musunuz? Unutmayın ki eğer şimdi bu uyarılara kulak vermezseniz, o gün geldiğinde haliniz perişan olacaktır.

20-28. Ey elçimizin âhiret uyarılarını alaya alan müşrikler! Allah'ın sizleri ana rahminde bir damlacık sudan yaratıp mükemmel birer insan olarak dünyaya

2 Zemahşerî'nin izah ettiği gibi 12. âyet kıyamet ve hesap gününün büyüklüğünü vurgulamaktadır.

3 Râzî.

getirdiğini, her bir uzvunuzu muazzam şekilde yarattığını; dağ ve ovasıyla, gökyüzünden yağan yağmurlarıyla şu muhteşem yeryüzünü yaşamınız[4] için en uygun şekilde donattığını görmez misiniz? O halde bütün bunları yaratan Allah'ın sizleri diriltip hesaba çekeceğine dair uyarıları nasıl alaya alırsınız? Eğer bu alaycı tavrınızı devam ettirirseniz hesap gününde haliniz perişan olacaktır.

MÜŞRİKLERİN ÂHİRETTEKİ PERİŞAN HALLERİ

29-40. O gün sizlere merhamet gösterilmeyecek ve "Şimdi o yalanladığınız, alaya aldığınız cehennem ateşine; şu üç parça gölge gibi görünen ama dünyadaki gölgelikler gibi serinletmek ve korumak yerine kıpkızıl develerin renginde devâsâ kıvılcımlar saçarak yanan alevlerin ta kendisi olan yere giriniz bakalım! İşte sizi ve vaktiyle size ibret olsun diye anlatılan geçmiş dönemlerin inkârcılarını bu hesap gününde cehennemde toplamış bulunuyoruz. Şimdi kurtulabiliyorsanız bu azaptan kurtulun bakalım!" denilecektir. Neticede o gün, peygamberleri yalanlayanlar gerçekten perişan olacaklardır.

41-43. Buna karşılık tevhide ve elçilerimize iman edip ilâhî emirlere uygun olarak yaşamış müminler o gün muhteşem güzellikteki cennetlere girecek ve sonsuz nimetlerden nasipleneceklerdir. Onlara da "Dünyadaki iman ve amellerinizin karşılığı olarak şimdi gönül rahatlığı ile bu nimetlerden faydalanabilirsiniz" denilecektir.

44-45. İşte sizin gibi inkârcılar öylesine perişan bir halde iken, elçimize iman edip ilâhî emirlere uygun yaşayanlar bu muhteşem ödüle nâil olacaklardır.

46-49. Ey elçimiz Muhammed'in uyarılarına kulak vermeyen müşrikler! Sahip olduğunuz servet ve imkânlardan bir süre daha faydalanın bakalım ama unutmayınız ki hesap günü geldiğinde buna çok pişman olacaksınız. Dünya hayatında tevhidi reddettiğiniz ve ilâhî emirlere itaat etmediğiniz için bunun cezasını çok ağır şekilde çekeceksiniz.

50. Bütün bu uyarılara kulak vermezseniz başka neye kulak vereceksiniz?

---

4 Âyette "yaşarken ve ölüyken" ifadesi geçmektedir. Fahreddin er-Râzî'nin verdiği yorumlardan birinde bu ifade sadece canlıları muhatap almaktadır. Biz de bu bağlamda çeviri yaptık. Diğer taraftan Taberî'de aktarılan rivayetlere göre yeryüzünün ölüler için yurt yapılmasından kabirlerin kastedildiği söylenir ki kanaatimizce bu da yine diriler için bir nimettir, dolayısıyla insanın yaşaması için sunulan nimetler kapsamında değerlendirilebilir. O bakımdan çeviride "ölüyken" ifadesine yer vermeye gerek kalmamaktadır. *Doğrusunu Allah bilir.*

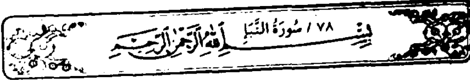
YETMİŞ SEKİZİNCİ SÛRE

NEBE'

Önemli Haber : Kur'an!

Mekke döneminin son yıllarında, Meâric sûresinden sonra vahyedilmiştir. Adını 2. âyette geçen ve "önemli haber" anlamına gelen nebe' kelimesinden alır. Bazı müfessirler bu önemli haberin "Kur'an" olduğunu söylerken bazıları da "âhiret ve yeniden diriliş" olduğunu ifade ederler. Her hâlükârda müşriklerin Hz. Peygamber'e ve onun getirdiği mesaja muhalefet etmeleri eleştirilmektedir. Ayrıca kâinattaki ilâhî nimetler hatırlatılarak tevhit vurgusunun yapıldığı sûrede, kıyamet sahneleri üzerinden müşriklere yönelik uyarılar ve müminlere müjdeler de yer almaktadır.

Kırk âyetten oluşan sûreyi muhtevasına göre aşağıdaki gibi tasnif etmek mümkündür.

عَمَّ يَتَسَٓاءَلُونَۚ ﴿١﴾ عَنِ النَّبَاِ الْعَظ۪يمِۙ ﴿٢﴾ اَلَّذ۪ي هُمْ ف۪يهِ مُخْتَلِفُونَۜ ﴿٣﴾ كَلَّا سَيَعْلَمُونَۙ ﴿٤﴾ ثُمَّ كَلَّا
سَيَعْلَمُونَ ﴿٥﴾

30. Cüz
78. Sûre
Nebe' 1-5

HESAP GÜNÜ UYARISINI ALAYA ALAN MÜŞRİKLERE UYARI!

1-3. Ey Muhammed'in peygamberliğine inanmayıp onun âhiretle ilgili uyarılarını dikkate almayan müşrikler![1] İçinizden biri olan Muhammed'i seçmiş olmamıza rağmen onun getirdiği ilâhî vahye niçin inanmıyor, O'na niçin muhalefet ediyorsunuz?[2]

4-5. Gerçek şu ki sizlere bahşedilen ömür sona erince âhirette yeniden diriltilecek ve elçimizin tebliğ ettiği tevhit mesajının gerçekten de Allah'ın vahyi olduğunu anlayacaksınız.

---

[1] Burada hitap doğrudan ve lafzan müşriklere değildir, ancak mesaj onlara yöneliktir.

[2] Bu üç âyetin lafızlarının birebir tercümesi, içerdiği mesajı Türkçe okuruna aktarmaktan oldukça uzak olacaktır. Çünkü burada oldukça edebî bir üslûpla müşriklerin Kur'an'a ve Hz. Peygamber'e muhalefetleri eleştirilmektedir. Tefsirlerde "nebeü'l-azîm"in ne olduğu tartışılmıştır. Biz, Taberî'nin bu üç âyetin tefsiri olarak yazdığı cümleyi yaklaşık olarak tercüme etmeyi tercih ettik, böylece çevirinin daha anlaşılır olmasını amaçladık. *Doğrusunu Allah bilir.*

اَلَمْ نَجْعَلِ الْاَرْضَ مِهَادًاۙ ﴿٦﴾ وَالْجِبَالَ اَوْتَادًاۙ ﴿٧﴾ وَخَلَقْنَاكُمْ اَزْوَاجًاۙ ﴿٨﴾ وَجَعَلْنَا نَوْمَكُمْ سُبَاتًاۙ ﴿٩﴾
وَجَعَلْنَا الَّيْلَ لِبَاسًاۙ ﴿١٠﴾ وَجَعَلْنَا النَّهَارَ مَعَاشًاۖ ﴿١١﴾ وَبَنَيْنَا فَوْقَكُمْ سَبْعًا شِدَادًاۙ ﴿١٢﴾ وَجَعَلْنَا سِرَاجًا
وَهَّاجًاۖ ﴿١٣﴾ وَاَنْزَلْنَا مِنَ الْمُعْصِرَاتِ مَٓاءً ثَجَّاجًاۙ ﴿١٤﴾ لِنُخْرِجَ بِهٖ حَبًّا وَنَبَاتًاۙ ﴿١٥﴾ وَجَنَّاتٍ اَلْفَافًاۜ ﴿١٦﴾
اِنَّ يَوْمَ الْفَصْلِ كَانَ مٖيقَاتًاۙ ﴿١٧﴾ يَوْمَ يُنْفَخُ فِي الصُّورِ فَتَأْتُونَ اَفْوَاجًاۙ ﴿١٨﴾ وَفُتِحَتِ السَّمَٓاءُ فَكَانَتْ اَبْوَابًاۙ
﴿١٩﴾ وَسُيِّرَتِ الْجِبَالُ فَكَانَتْ سَرَابًاۜ ﴿٢٠﴾ اِنَّ جَهَنَّمَ كَانَتْ مِرْصَادًاۙ ﴿٢١﴾ لِلطَّاغٖينَ مَاٰبًاۙ ﴿٢٢﴾ لَابِثٖينَ فٖيهَٓا
اَحْقَابًاۚ ﴿٢٣﴾ لَا يَذُوقُونَ فٖيهَا بَرْدًا وَلَا شَرَابًاۙ ﴿٢٤﴾ اِلَّا حَمٖيمًا وَغَسَّاقًاۙ ﴿٢٥﴾ جَزَٓاءً وِفَاقًاۜ ﴿٢٦﴾ اِنَّهُمْ كَانُوا
لَا يَرْجُونَ حِسَابًاۙ ﴿٢٧﴾ وَكَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا كِذَّابًاۜ ﴿٢٨﴾ وَكُلَّ شَيْءٍ اَحْصَيْنَاهُ كِتَابًاۙ ﴿٢٩﴾ فَذُوقُوا فَلَنْ نَزٖيدَكُمْ
اِلَّا عَذَابًا ﴿٣٠﴾ اِنَّ لِلْمُتَّقٖينَ مَفَازًاۙ ﴿٣١﴾ حَدَٓائِقَ وَاَعْنَابًاۙ ﴿٣٢﴾ وَكَوَاعِبَ اَتْرَابًاۙ ﴿٣٣﴾ وَكَأْسًا دِهَاقًاۜ ﴿٣٤﴾ لَا
يَسْمَعُونَ فٖيهَا لَغْوًا وَلَا كِذَّابًاۚ ﴿٣٥﴾ جَزَٓاءً مِنْ رَبِّكَ عَطَٓاءً حِسَابًاۙ ﴿٣٦﴾ رَبِّ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا
الرَّحْمٰنِ لَا يَمْلِكُونَ مِنْهُ خِطَابًاۚ ﴿٣٧﴾ يَوْمَ يَقُومُ الرُّوحُ وَالْمَلٰٓئِكَةُ صَفًّاۜ لَا يَتَكَلَّمُونَ اِلَّا مَنْ اَذِنَ لَهُ الرَّحْمٰنُ
وَقَالَ صَوَابًا ﴿٣٨﴾ ذٰلِكَ الْيَوْمُ الْحَقُّۚ فَمَنْ شَٓاءَ اتَّخَذَ اِلٰى رَبِّهٖ مَاٰبًا ﴿٣٩﴾ اِنَّٓا اَنْذَرْنَاكُمْ عَذَابًا قَرٖيبًاۚ يَوْمَ يَنْظُرُ
الْمَرْءُ مَا قَدَّمَتْ يَدَاهُ وَيَقُولُ الْكَافِرُ يَا لَيْتَنٖي كُنْتُ تُرَابًا ﴿٤٠﴾

30. Cüz
78. Süre
Nebe' 6-40

KÂİNATTAKİ İLÂHÎ NİMETLERİN TEVHİDE DELÂLETİ

6-16. Ancak bu tevhit hakikatini anlamanız için illâ da âhiretin gelmesi gerekmez. Çevrenizdeki nimetlere bakarsanız bunları size veren Allah'tan başka hiçbir varlığın kulluk edilmeye lâyık olmadığını anlarsınız. Allah, yeryüzünü yaşamınız için en uygun şekilde yaratmıştır. Sağlam dağlarla sabitlemiş, sizleri dişili erkekli çiftler halinde yaratmış, sizi tıpkı bir elbise gibi sarıp sarmalayan geceyi uyku ve dinlenme imkânı, gündüzü ise çalışma vakti olarak düzenlemiştir. Üzerinizdeki muazzam gökyüzünü yaratıp muhteşem yıldızlarla donatmış, türlü bitkilerin sizlere rızık olarak yetişmesini sağlamak için yağmur yüklü bulutları rüzgârlarla sürükleyip bol bol yağmur yağdırmıştır. Kısacası içinde yaşadığınız kâinat bütünüyle Allah'ın size bahşettiği nimetlerle doludur. O halde hem Allah'ın nimetlerinden faydalanıp hem de nasıl O'na ortak koşarsınız?

MÜŞRİKLERİN HESAP GÜNÜNDE KARŞILAŞACAKLARI CEZA

17-30. Bilin ki sûra üflenip kıyamet başladığında gökyüzü parça parça edilecek, dağlar yerinden kopacak, serap gibi toz duman olacaktır. İşte o zaman hepiniz diriltilip bölük bölük Allah'ın huzuruna çıkarılacak ve yaptıklarınızın hesabını vereceksiniz. O gün cehennem, siz müşriklere ev sahipliği yapmak için bekliyor olacaktır. Sizin gibiler orada yıllar yılı kalacak ve ne bir serinlik ne de bir yudum içecek bulabilecekler! Bulacakları tek şey kaynar su ve irin olacaktır

Böylece tam da müstehak oldukları cezayı göreceklerdir, çünkü onlar ilâhî mesaj getiren elçilerimize iman etmemiş, hesap günü uyarılarını umursamamışlardı. Ama biz onların yaptıkları her şeyi bir bir kaydediyorduk. Bu yüzden hesap günü onlara, "Tadın bakalım şimdi azabı! Bugün size yapılacak ikram olsa olsa daha fazla azap olacaktır!" diyeceğiz.

MÜMİNLERİN ÖDÜLLERİ

31-36. Elçilerimize iman edenler ise bu dehşet verici cehennem azabından kurtulmuş, sonsuz nimetlere nâil olacakları ve içinde ebedî olarak yaşayacakları cennet nimetlerine kavuşacaklardır.[3] Cennette onları çeşit çeşit meyveler, bitmez tükenmez nimetler, kendileriyle yaşıt ve uyumlu eşler bekliyor olacaktır![4] Dünyada sizin gibi müşriklerden gördükleri eziyet ve hakaretlerden kurtulmuş olacak, bir daha asla kötü söz ve muameleye mâruz kalmayacaklardır. İşte bu, rabbiniz olan Allah'ın onlara, iman etmeleri ve emirlerine uygun yaşamalarına karşılık verdiği ödüldür.

HESAP GÜNÜ ve MÜŞRİKLERİN SON PİŞMANLIKLARI

37-39. O gün mutlak hükümranlık, göğü, yeri ve ikisi arasındaki her şeyi yaratıp insanların istifadesine sunan Allah'ındır. O'nun dışında kimsenin hiçbir güç ve yetkisi yoktur. Kendilerinden şefaat beklediğiniz varlıkların o gün hiçbir faydası olmayacaktır, çünkü Cebrâil'in[5] ve meleklerin, Allah'ın huzurunda saf saf dizilecekleri o gün, sadece dünya hayatında Allah'tan başkasına kulluk etmemiş tevhit ehlinden Allah'ın izin verdiği kimseler konuşabilecektir.[6] İşte o hesap günü muhakkak gelip çatacaktır, bunda hiç kuşku yoktur.[7] Artık dileyen bu uyarıları dikkate alır ve kendini o gün için hazırlar.

40. Ey Muhammed'in peygamberliğini yalanlayan ve Allah nezdinde bazı varlıkları şefaatçi kabul edip ona ortak koşan müşrikler! Sizi, geleceğinde hiç kuşku olmayan hesap günü hakkında açık açık uyarıyoruz. Bu uyarıları dikkate almayanlar o gün, karşısına çıkan hesabı görünce çok pişman olacaklar, 'Keşke toprak olup gitseydim de bu günleri görmeseydim!' diyeceklerdir.

---

[3] Taberi.

[4] Buradaki ifadeleri dilimize tercüme ederken titizlikle hareket etmek icap etmektedir, zira birçok mealde görülen ve burada yer vermek istemediğimiz çeşitli ifadeler, Kur'an'ın nezih diline yakışmamaktadır.

(Devamı 1370. sayfada)

[5] İbn Kesir.

[6] Taberi, 38. âyetin tefsirinde iki görüş vermiş ve aralarında tercihte bulunmamıştır. Biz İbn Abbas, Mücâhid ve İkrime'den rivayet edilen görüşü esas alarak çeviri yaptık. *Doğrusunu Allah bilir.*

[7] Taberi.

YETMİŞ DOKUZUNCU SÛRE

NÂZİÂT

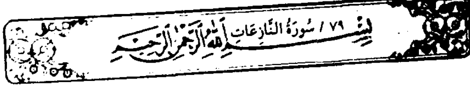
Kâinattaki muazzam düzenin bir parçası olan yıldızlar!

Mekke döneminin son yıllarında, Nebe' sûresinden sonra vahyedilmiştir. Adını ilk âyette geçen ve "yıldızlar" anlamına gelen **nâziât** kelimesinden alır. İlk beş âyette, kâinatta ilâhî hükümranlığı gösteren yıldızlardan bahsedilir ve bunlara yemin edilir. Hz. Mûsâ ile Firavun arasında geçen mücadelenin, Hz. Muhammed ile müşrikler arasında yaşanan ihtilâfa benzediği ifade edilir. Firavun'un sonu hatırlatılarak müşriklere uyarı yapılır. Hesap gününde müminlerin ve müşriklerin karşılaşacakları durumlar mukayese edilir. Kıyamet uyarılarıyla alay eden müşrikler uyarılır.

Kırk altı âyetten oluşan sûreyi muhtevasına göre aşağıdaki gibi tasnif etmek mümkündür.

(1369. sayfada 4 numaralı dipnotun devamı)

Bilinmelidir ki Kur'an'ın kullandığı hiçbir ifade, nüzûl döneminde argo kapsamına girmemektedir. Nitekim 33. âyetin tefsirinde Zeccâc'ın verdiği bilgiler ve 34. âyetin tefsirinde Taberî, İbnü'l-Cevzî ve Râzî gibi müfessirlerin tâbiîn âlimlerinden İkrime'den naklettikleri görüş, bu kelimelerin meallerdeki gibi çevrilmesinin ifade olarak yanlış olduğu kadar "mâna" olarak da yanlış olduğunu göstermektedir. *Doğrusunu Allah bilir.*

وَالنَّازِعَاتِ غَرْقًاۙ ﴿١﴾ وَالنَّاشِطَاتِ نَشْطًاۙ ﴿٢﴾ وَالسَّابِحَاتِ سَبْحًاۙ ﴿٣﴾ فَالسَّابِقَاتِ سَبْقًاۙ ﴿٤﴾ فَالْمُدَبِّرَاتِ
اَمْرًاۢ ﴿٥﴾ يَوْمَ تَرْجُفُ الرَّاجِفَةُۙ ﴿٦﴾ تَتْبَعُهَا الرَّادِفَةُۜ ﴿٧﴾ قُلُوبٌ يَوْمَئِذٍ وَاجِفَةٌۙ ﴿٨﴾ اَبْصَارُهَا خَاشِعَةٌۢ ﴿٩﴾

30. Cüz
79. Sûre
Nâziât 1-9

HESAP GÜNÜ MUHAKKAK GELECEKTİR!

1-5. Ey müşrikler! Bu muazzam kâinatı yaratan, gökyüzünde kâh görünüp kâh kaybolan, bir ufuktan diğerine seyreden, bir düzen içerisinde hızlı bir şekilde birbirini takip eden yıldızlarla semayı süsleyen ve emri ile melekleri[1] çeşitli işlerde görevlendiren Allah,[2] muhakkak ölümden sonra sizleri diriltilecek[3] ve hesaba çekecektir.

6-9. O gün ilk defa sûra üflendiğinde kıyamet kopacak, ikinci defa üflendiğinde ise herkes diriltilecektir. İşte o gün, dünyada hesap gününü umursamayanların yürekleri korkuyla dolacak, cehennemi gördüklerinde gözleri aşağı bakacaktır.

---

[1] Beşinci âyetin "melekler" anlamına geldiği konusunda ittifak edilmiştir. İlk dört âyette yemine konu olan şeyler ise rivayetlere göre melekler, savaşçılar, müminlerin canları veya yıldızlar şeklinde anlamlandırılmıştır. Râzî bu anlamların hiçbirinin Hz. Peygamber'den aktarılmadığını, dolayısıyla aralarında bir tercih yapılabileceğini söyler. Biz de, bu sûrede kâinattaki mükemmelliğe ve ilâhî hükümranlığa vurgu yapıldığını göz önüne alarak ilk dört âyeti yıldızlara, 5. âyeti ise rivayetlerin ittifakına dayanarak meleklere hamletmenin doğru olacağını düşündük. *Doğrusunu Allah bilir.*

[2] Yemin ifadelerinin tercümesi için Fecr sûresindeki dipnota bakınız.

[3] Zemahşerî.

يَقُولُونَ ءَاِنَّا لَمَرْدُودُونَ فِى الْحَافِرَةِ ﴿١٠﴾ ءَاِذَا كُنَّا عِظَامًا نَخِرَةً ﴿١١﴾ قَالُوا تِلْكَ اِذًا كَرَّةٌ خَاسِرَةٌ ﴿١٢﴾ فَاِنَّمَا
هِىَ زَجْرَةٌ وَاحِدَةٌ ﴿١٣﴾ فَاِذَا هُمْ بِالسَّاهِرَةِ ﴿١٤﴾ هَلْ اَتٰيكَ حَدِيثُ مُوسٰى ﴿١٥﴾ اِذْ نَادٰيهُ رَبُّهُ بِالْوَادِ الْمُقَدَّسِ
طُوًى ﴿١٦﴾ اِذْهَبْ اِلٰى فِرْعَوْنَ اِنَّهُ طَغٰى ﴿١٧﴾ فَقُلْ هَلْ لَكَ اِلٰٓى اَنْ تَزَكّٰى ﴿١٨﴾ وَاَهْدِيَكَ اِلٰى رَبِّكَ فَتَخْشٰى
﴿١٩﴾ فَاَرٰيهُ الْاٰيَةَ الْكُبْرٰى ﴿٢٠﴾ فَكَذَّبَ وَعَصٰى ﴿٢١﴾ ثُمَّ اَدْبَرَ يَسْعٰى ﴿٢٢﴾ فَحَشَرَ فَنَادٰى ﴿٢٣﴾ فَقَالَ اَنَا
رَبُّكُمُ الْاَعْلٰى ﴿٢٤﴾ فَاَخَذَهُ اللّٰهُ نَكَالَ الْاٰخِرَةِ وَالْاُولٰى ﴿٢٥﴾ اِنَّ فِى ذٰلِكَ لَعِبْرَةً لِمَنْ يَخْشٰى ﴿٢٦﴾ ءَاَنْتُمْ
اَشَدُّ خَلْقًا اَمِ السَّمَٓاءُ بَنٰيهَا ﴿٢٧﴾ رَفَعَ سَمْكَهَا فَسَوّٰيهَا ﴿٢٨﴾

30. Cüz
79. Süre
Nâziât 10-28

10-12. Buna rağmen elçimiz Muhammed hesap gününü hatırlattığı zaman alaycı bir şekilde, "Ölüp gittikten sonra tekrar mı diriltileceğiz? Hem de kemiklerimiz toprakta çürüyüp gittikten sonra, öyle mi? Desenize mahvolduk o zaman!" demektedirler.

13-14. Evet, o alay ettikleri kıyamet bir çığlık şeklinde müşriklerin başına kopacak ve kendilerini ilâhî huzura çıkarılmış bulacaklardır.

Hz. MÛSÂ ve FİRAVUN KISSASINDAN MÜŞRİKLERE DERS

15-19. Ey Muhammed! Senin elçiliğine inanmayan ve uyarılarını alaya alan müşriklere ibret olmak üzere elçimiz Mûsâ ile Firavun arasında geçen şu kıssayı anlat: Vaktiyle rabbi, Mûsâ'yı peygamber olarak seçip, ona kutsal Tuvâ vadisinde ilâhî vahyi iletip şöyle buyurmuştu: "Ey Mûsâ! Ülkesinde zorbalık yapan azgın Firavun'a git ve ona bu zulümden vazgeçmesini, senin mesajına iman edip tevhidi kabul etmesini söyle!"

20-24. Mûsâ, Firavun'a bu mesajları anlatmış, peygamber olduğunu gösteren en büyük kanıtları göstermişti ama o, tıpkı Mekkeli müşrikler gibi onu yalanladı. Bildiğini okumaya ve ülkede zorbalık yapmaya devam etti. Erkânını topladı ve "Sakın, Mûsâ'nın dediklerine inanmayın! Size sahip olduğunuz her şeyi veren benim![4] Sakın benim emrimden çıkıp da Mûsâ'ya itibar etmeyin!" diye tehditler savurdu.

25-26. Neticede uzun bir mücadelenin sonunda Firavun ve orduları, Mûsâ ve ona inananlar karşısında yenildi. Allah onu bu azgınlığından ötürü hem dünyada cezalandırdı, hem de âhiret azabına mahkûm etti. İşte bu durum, Mekkeli müşrikler için bir ibrettir.[5] Eğer onlar da elçimizi yalanlamaya son vermezlerse hem dünyada hem de âhirette ilâhî cezaya mâruz kalacaklardır.

KÂİNATIN MUAZZAM DÜZENİNİN TEVHİT ve ÂHİRETE DELÂLETİ

27-28. Ey diriliş ve hesap uyarılarını alaya alan ve "Çürümüş kemikleri kim diriltecek?" diyen müşrikler? Düşünün bir kere! Sizi yeniden diriltmek mi daha zordur yoksa şu muazzam gök kubbeyi yaratmak mı? Baksanıza, Allah gökyüzünü nasıl direksiz yükseltmiş[6] ve muhteşem bir şekilde yaratmıştır. Şu halde bütün bunları yaratma kudretine sahip olan Allah'ın, insanları yeniden diriltmesini nasıl alaya alırsınız?

---

[4] Buradaki "أنا ربكم الأعلى" ifadesinde geçen rab kelimesine "önder, lider" anlamları verilmiştir (bk. Kurtubî). Ayrıca Firavun'un bu gibi ifadeleri ile ilgili açıklama için Kasas sûresinin 38. âyetindeki dipnota bakınız.

[5] İbn Âşûr.

[6] Taberî.

وَاَغْطَشَ لَيْلَهَا وَاَخْرَجَ ضُحٰيهَاۖ ﴿٢٩﴾ وَالْاَرْضَ بَعْدَ ذٰلِكَ دَحٰيهَاۜ ﴿٣٠﴾ اَخْرَجَ مِنْهَا مَٓاءَهَا وَمَرْعٰيهَاۖ ﴿٣١﴾
وَالْجِبَالَ اَرْسٰيهَاۙ ﴿٣٢﴾ مَتَاعًا لَكُمْ وَلِاَنْعَامِكُمْۜ ﴿٣٣﴾ فَاِذَا جَٓاءَتِ الطَّٓامَّةُ الْكُبْرٰىۘ ﴿٣٤﴾ يَوْمَ يَتَذَكَّرُ الْاِنْسَانُ
مَا سَعٰىۙ ﴿٣٥﴾ وَبُرِّزَتِ الْجَح۪يمُ لِمَنْ يَرٰى ﴿٣٦﴾ فَاَمَّا مَنْ طَغٰىۙ ﴿٣٧﴾ وَاٰثَرَ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَاۙ ﴿٣٨﴾ فَاِنَّ الْجَح۪يمَ
هِيَ الْمَأْوٰىۜ ﴿٣٩﴾ وَاَمَّا مَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّه۪ وَنَهَى النَّفْسَ عَنِ الْهَوٰىۙ ﴿٤٠﴾ فَاِنَّ الْجَنَّةَ هِيَ الْمَأْوٰىۜ ﴿٤١﴾
يَسْـَٔلُونَكَ عَنِ السَّاعَةِ اَيَّانَ مُرْسٰيهَاۜ ﴿٤٢﴾ ف۪يمَ اَنْتَ مِنْ ذِكْرٰيهَاۜ ﴿٤٣﴾ اِلٰى رَبِّكَ مُنْتَهٰيهَاۜ ﴿٤٤﴾ اِنَّمَٓا اَنْتَ
مُنْذِرُ مَنْ يَخْشٰيهَاۜ ﴿٤٥﴾ كَاَنَّهُمْ يَوْمَ يَرَوْنَهَا لَمْ يَلْبَثُٓوا اِلَّا عَشِيَّةً اَوْ ضُحٰيهَا ﴿٤٦﴾

30. Cuz
79. Süre
Nâziât 29-46

29-33. Hem Allah sizin için yarattığı bu kâinatta geceyi dinlenme vakti olarak karanlık, gündüzü ise çalışma vakti olarak aydınlık yapmış, yeryüzünü dağlarla sabitlemiş, yemyeşil arazileri ve nehirleriyle orayı sizin ve hayvanlarınızın yaşamı için en elverişli şekilde düzenlemiştir. Size bütün bu nimetleri veren Allah olduğu halde nasıl olur da başka varlıkları O'na ortak kılarsınız?

34-36. Fakat şunu iyi bilin ki siz müşrikler için büyük bir felâket olacak o kıyamet günü geldiği zaman bütün bu yaptıklarınızın ne kadar yanlış olduğunu anlayacaksınız. Çünkü o gün cehennem, dünyada kıyamet ve hesap gerçeğini görmek istemeyenlerin gözlerinin önüne ayan beyan getirilecektir.

37-41. İşte o gün, elçilerimize inanmamış ve âhiret uyarılarını dikkate almayıp dünyayı tercih etmiş olanların varacağı yer cehennemden başka bir yer değildir. Buna karşın hesap gününde rabbinin huzuruna çıkıp hesap vermekten korkan, ilâhî emir ve yasaklara aykırı davranmaktan kendini uzak tutan kimsenin varacağı yer cennet olacaktır.

42-46. Ey elçimiz Muhammed! Biliyoruz ki müşrikler, kıyamet ve hesap gününden bahsedip kendilerini uyarınca seni alaya alıyor ve "Ne zaman gelecek bu kıyamet?" diye soruyorlar. Halbuki senin işin, onun zamanını bildirmek değil, o gün Allah'ın huzurunda hesaba çekilmekten korkanlar için gerekli uyarıları yapmaktır. Ne zaman gerçekleşeceğini sadece Allah bilir. Bu konuda seninle alay edercesine konuşan müşrikler, kıyamet ve hesap gününü gördükleri zaman dünya hayatının ne kadar kısa ve fâni olduğunu, iş işten geçtikten sonra anlayacaklardır.

SEKSENİNCİ SÛRE

ABESE

Hz. Peygamber'e "davet üslûbu" konusunda bir tevcih!

Mekke döneminde vahyedilmiştir. Hz. Peygamber'in azılı müşriklere tevhidi anlatma çabasında iken yanına gelen Abdullah b. Ümmü Mektûm adlı âmâ bir kişiye yeterli ilgiyi göstermemesinden hareketle, ona davet üslûbu hususunda bazı tevcihlerde bulunulan sûrede müşriklerin onca ilâhî nimete nankörlük edip şirk koşmaları tenkit edilmekte ve kendilerine hesap günü uyarısı yapılmaktadır.

Kırk iki âyetten oluşan sûreyi muhtevasına göre aşağıdaki gibi tasnif etmek mümkündür.

عَبَسَ وَتَوَلّٰىۙ ﴿١﴾ اَنْ جَٓاءَهُ الْاَعْمٰىۜ ﴿٢﴾ وَمَا يُدْر۪يكَ لَعَلَّهُ يَزَّكّٰىۙ ﴿٣﴾ اَوْ يَذَّكَّرُ فَتَنْفَعَهُ الذِّكْرٰىۜ ﴿٤﴾ اَمَّا
مَنِ اسْتَغْنٰىۙ ﴿٥﴾ فَاَنْتَ لَهُ تَصَدّٰىۜ ﴿٦﴾ وَمَا عَلَيْكَ اَلَّا يَزَّكّٰىۜ ﴿٧﴾ وَاَمَّا مَنْ جَٓاءَكَ يَسْعٰىۙ ﴿٨﴾ وَهُوَ يَخْشٰىۙ
﴿٩﴾ فَاَنْتَ عَنْهُ تَلَهّٰىۚ ﴿١٠﴾

TEVHİT DAVETİNİN ÜSLÛBU

1-2. Ey elçimiz Muhammed! Mekke müşriklerinin ileri gelenlerinin tevhidi kabul etmelerini çok istediğini, onların ısrarlı inkârlarına rağmen sürekli kendilerine tebliğ yaptığını, hatta bu çaba içindeyken diğer bazı müminlerle yeterince ilgilenmediğini biliyoruz.

3-10. Ne var ki o azılı müşrikler senin bütün çabalarına rağmen inatlarını sürdürmekte, senin bu tavrını fırsat bilip küstahça kibirlenmektedirler. O halde onları ikna etmek için kendini perişan edercesine yorma! Biliyoruz ki sen, üzerine düşen görevi yapmış bulunmaktasın. Seni dinlemek için yanına gelen o âmâ şahıs gibi seni can kulağıyla dinleyip öğüt almak ve tevhidi kabul etmek isteyenlerle birlikte davetini sürdür![1]

---

[1] Bazı müfessirler bu olayı, sanki Hz. Peygamber büyük bir kabahat işlemiş ve buna karşılık ilâhî itâba (kınama) mâruz kalmış gibi sunmuşlardır. Kanaatimizce bu sunum doğru değildir. Zira eğer Hz. Peygamber bizzat Allah tarafından tenkit edilmiş olsaydı, bu durum müşriklerin eline büyük bir koz verir ve onun davetine engel teşkil ederdi. Diğer taraftan, ahlâkî vasıfları, düşmanları tarafından bile takdir edilen Hz. Peygamber, Ümmü Mektûm'u küçümsemiş ya da ona hak ettiği değeri vermemiş değildir. Sadece, Mekke'nin ileri gelenlerinin davete icabet etmeleri yönünde aşırı çaba göstermiş ve onların İslâm'ı kabul etmemelerinden duyduğu üzüntü had safhaya varmıştır. Nitekim Kehf sûresinin 6 ve Şuarâ sûresinin 3-4. âyetleri başta olmak üzere birçok yerde Kur'an bu hususu özellikle vurgulamakta, Hz. Peygamber'e sabır telkin etmekte, onların inanmamalarından dolayı kendisinin sorumlu olmadığını ifade etmektedir. Burada da, bize göre davetin üslûbuna yönelik bir

كَلَّا إِنَّهَا تَذْكِرَةٌ ﴿١١﴾ فَمَنْ شَاءَ ذَكَرَهُ ﴿١٢﴾ فِي صُحُفٍ مُكَرَّمَةٍ ﴿١٣﴾ مَرْفُوعَةٍ مُطَهَّرَةٍ ﴿١٤﴾ بِأَيْدِي سَفَرَةٍ ﴿١٥﴾
كِرَامٍ بَرَرَةٍ ﴿١٦﴾ قُتِلَ الْإِنْسَانُ مَا أَكْفَرَهُ ﴿١٧﴾ مِنْ أَيِّ شَيْءٍ خَلَقَهُ ﴿١٨﴾ مِنْ نُطْفَةٍ خَلَقَهُ فَقَدَّرَهُ ﴿١٩﴾
ثُمَّ السَّبِيلَ يَسَّرَهُ ﴿٢٠﴾ ثُمَّ أَمَاتَهُ فَأَقْبَرَهُ ﴿٢١﴾ ثُمَّ إِذَا شَاءَ أَنْشَرَهُ ﴿٢٢﴾ كَلَّا لَمَّا يَقْضِ مَا أَمَرَهُ ﴿٢٣﴾ فَلْيَنْظُرِ
الْإِنْسَانُ إِلَىٰ طَعَامِهِ ﴿٢٤﴾ أَنَّا صَبَبْنَا الْمَاءَ صَبًّا ﴿٢٥﴾ ثُمَّ شَقَقْنَا الْأَرْضَ شَقًّا ﴿٢٦﴾ فَأَنْبَتْنَا فِيهَا حَبًّا ﴿٢٧﴾
وَعِنَبًا وَقَضْبًا ﴿٢٨﴾ وَزَيْتُونًا وَنَخْلًا ﴿٢٩﴾ وَحَدَائِقَ غُلْبًا ﴿٣٠﴾ وَفَاكِهَةً وَأَبًّا ﴿٣١﴾ مَتَاعًا لَكُمْ وَلِأَنْعَامِكُمْ ﴿٣٢﴾
فَإِذَا جَاءَتِ الصَّاخَّةُ ﴿٣٣﴾ يَوْمَ يَفِرُّ الْمَرْءُ مِنْ أَخِيهِ ﴿٣٤﴾ وَأُمِّهِ وَأَبِيهِ ﴿٣٥﴾ وَصَاحِبَتِهِ وَبَنِيهِ ﴿٣٦﴾ لِكُلِّ
امْرِئٍ مِنْهُمْ يَوْمَئِذٍ شَأْنٌ يُغْنِيهِ ﴿٣٧﴾ وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ مُسْفِرَةٌ ﴿٣٨﴾ ضَاحِكَةٌ مُسْتَبْشِرَةٌ ﴿٣٩﴾ وَوُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ
عَلَيْهَا غَبَرَةٌ ﴿٤٠﴾ تَرْهَقُهَا قَتَرَةٌ ﴿٤١﴾ أُولَٰئِكَ هُمُ الْكَفَرَةُ الْفَجَرَةُ ﴿٤٢﴾

11-16. Doğrusu sana gönderdiğimiz mesajlar yüce melekler tarafından ilâhî âlemden bahşedilen vahiy olup insanlar için çok değerli öğütler ve uyarılar içermektedir. O halde sen sadece tebliğ et! Artık dileyen bu öğütlerden nasibini alır ve şirkten vazgeçip tevhide yönelir.

MÜŞRİKLERİN NANKÖRLÜKLERİ

17-32. Doğrusu Mekkeli müşrikler,[2] bazı varlıkları şefaatçi kabul edip Allah'a ortak koşmak suretiyle[3] kendilerini ana rahminde bir damlacık sudan yaratıp mükemmel bir insan olarak dünyaya getirmiş olan Allah'a karşı nan-

tevcih söz konusudur. Davetin daha başarılı olması için Hz. Peygamber'e bir yöntem öğretilmektedir. Bu yöntem Kehf sûresinin 28. âyetinde sarahaten ifade edilmiş, "Dileyen iman eder, dileyen etmez. Sen iman edenlerle birlikte davanı sürdür, inatla inkâr eden müşrikleri ikna edeyim diye kendini harap etme!" denilmiştir. *Doğrusunu Allah bilir.*

2 Tâbiîn âlimlerinden Mücâhid'in vurguladığı gibi burada kullanılan "insan" kelimesi ile inkârcılar kastedilmektedir (bk. Taberî). İnkârcılar ise haliyle müşriklerdir.

3 Müşriklerin "nankörlüklerinin", ilâhî nimetlerden faydalanırken Allah'a şirk koşmaları yani başka varlıklardan medet ummalarıdır.

körlük etmekte ve kendilerini ilâhî rahmetten mahrum bırakmaktadırlar.[4] Allah'ın kendilerine tevhidi anlamaya yetecek akıl ve düşünme kabiliyeti verdiğini, vakti gelince canlarını alacak ve kıyamette diriltip hesaba çekecek olduğunu; rahmet olarak gökyüzünden yağan yağmurların, o yağmurlarla yeşeren ve hem insanlar hem hayvanlar için tahılından sebzesine, zeytininden hurmasına kadar çeşit çeşit yiyecekler veren toprağın... kısacası kâinattaki her şeyin Allah tarafından yaratılıp kendilerine bir nimet olarak sunulduğunu bilmezler mi? Peki bunu bildikleri halde niçin kendilerine hiçbir şey vermemiş olan varlıkları şefaatçi kabul edip ortak koşar ve tevhidi reddederler? Doğrusu bu çok büyük bir nankörlüktür!

MÜŞRİKLERE ÂHİRET UYARISI

33. Fakat onlar bu nankörlüklerinden vazgeçip tevhide ve elçimiz Muhammed'e iman etmezlerse şunu iyi bilsinler ki kıyamet kopup hesap günü geldiğinde onlar bu nankörlüklerinin cezasını çekeceklerdir.

34-37. O gün bu müşrikler kendi dertlerine düşecek ve gözleri ne anne baba ne çoluk çocuk ne de eş dost görecektir. Korkudan herkesten kaçacak ve beyhûde bir şekilde kendilerini kurtarmaya çalışacaklardır.

38-39. İşte o gün, elçimiz Muhammed'e ve onun tebliğ ettiği tevhide iman eden ve ilâhî emirlere uygun yaşayanların yüzleri sevinçten parlayacaktır; çünkü onlar o gün cennete girmiş, bitmez-tükenmez nimetlere kavuşmuş olacaklardır.

40-42. Diğer taraftan elçimiz Muhammed'i ve tevhidi reddeden müşriklerin yüzleri ise korku ve dehşetten kapkara kesilecek, kendileri de zillet ve perişanlık içinde cehenneme atılacaklardır.

[4] Âyetteki " قُتِلَ " kelimesi "لُعِنَ" anlamındadır (bk. Taberî). "لُعِنَ" ise ilâhî rahmetten uzak olmak demektir.

SEKSEN BİRİNCİ SÛRE

TEKVÎR

İnkârcıları dehşete düşürecek kıyamet sahnesi!

Mekke döneminin başlarında vahyedilmiştir. Hz. Peygamber'i, cinlerle irtibat kurduğunu iddia eden mecnunlarla bir tutan, ona vahiy geldiğini kabul etmeyen ve âhiret uyarılarını alaya alan Mekkeli müşriklere kıyamet sahneleri anlatılarak uyarılar yapılmakta, Kur'an'ın ilâhî vahiy olduğu vurgulanmaktadır.

Yirmi dokuz âyetten oluşan sûreyi muhtevasına göre aşağıdaki gibi tasnif etmek mümkündür.

إِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ ﴿١﴾ وَإِذَا النُّجُومُ انْكَدَرَتْ ﴿٢﴾ وَإِذَا الْجِبَالُ سُيِّرَتْ ﴿٣﴾ وَإِذَا الْعِشَارُ عُطِّلَتْ ﴿٤﴾
وَإِذَا الْوُحُوشُ حُشِرَتْ ﴿٥﴾ وَإِذَا الْبِحَارُ سُجِّرَتْ ﴿٦﴾ وَإِذَا النُّفُوسُ زُوِّجَتْ ﴿٧﴾ وَإِذَا الْمَوْؤُدَةُ سُئِلَتْ
﴿٨﴾ بِأَيِّ ذَنْبٍ قُتِلَتْ ﴿٩﴾ وَإِذَا الصُّحُفُ نُشِرَتْ ﴿١٠﴾

MÜŞRİKLERİN HESAP GÜNÜNDE YAŞAYACAKLARI DEHŞET

1-6. Ey kıyamet ve âhiretle ilgili uyarıları alay konusu yapan müşrikler! Kıyamet günü geldiğinde, Allah tarafından yaratılan bu kâinatta siz müşrikleri dehşete düşürecek olaylar yaşanacaktır! O gün, sizin için öylesine dehşetli olacaktır ki âdeta gökyüzü açılacak, güneşin ışığı söndürülecek, şu muazzam semadaki yıldızlar birer birer sönecek, dağlar yerlerinden oynayacak, denizler kaynatılacak ve sizin gibi müşrikler dehşet içerisinde üzerine titredikleri gebe develerini dahi düşünemez olup salıvereceklerdir.[1]

7-10. İşte o gün yeniden diriltilip önünüze açılıvermiş amel defterlerinizle karşılaşacak; diri diri toprağa gömdüğünüz o mâsum kız çocuklarının vebali de dahil olmak üzere bütün yaptıklarınızın hesabını vereceksiniz.[2]

---

[1] Kıyamet esnasında kâinat düzeninin bozulacağına dair ifadeler, müşriklere yönelik uyarının bir parçasıdır. Değerlendirme için Meâric sûresindeki dipnota bakılabilir.

[2] On birinci âyet, anlam bütünlüğünü sağlamak üzere, bir ile altıncı âyetlerin içerisinde tercüme edilmiştir.

وَاِذَا السَّمَٓاءُ كُشِطَتْ ﴿١١﴾ وَاِذَا الْجَح۪يمُ سُعِّرَتْ ﴿١٢﴾ وَاِذَا الْجَنَّةُ اُزْلِفَتْ ﴿١٣﴾ عَلِمَتْ نَفْسٌ مَٓا اَحْضَرَتْ
﴿١٤﴾ فَلَٓا اُقْسِمُ بِالْخُنَّسِ ﴿١٥﴾ اَلْجَوَارِ الْكُنَّسِ ﴿١٦﴾ وَالَّيْلِ اِذَا عَسْعَسَ ﴿١٧﴾ وَالصُّبْحِ اِذَا تَنَفَّسَ ﴿١٨﴾ اِنَّهُ
لَقَوْلُ رَسُولٍ كَر۪يمٍ ﴿١٩﴾ ذ۪ي قُوَّةٍ عِنْدَ ذِي الْعَرْشِ مَك۪ينٍ ﴿٢٠﴾ مُطَاعٍ ثَمَّ اَم۪ينٍ ﴿٢١﴾ وَمَا صَاحِبُكُمْ بِمَجْنُونٍ
﴿٢٢﴾ وَلَقَدْ رَاٰهُ بِالْاُفُقِ الْمُب۪ينِ ﴿٢٣﴾ وَمَا هُوَ عَلَى الْغَيْبِ بِضَن۪ينٍ ﴿٢٤﴾ وَمَا هُوَ بِقَوْلِ شَيْطَانٍ رَج۪يمٍ ﴿٢٥﴾
فَاَيْنَ تَذْهَبُونَ ﴿٢٦﴾ اِنْ هُوَ اِلَّا ذِكْرٌ لِلْعَالَم۪ينَ ﴿٢٧﴾ لِمَنْ شَٓاءَ مِنْكُمْ اَنْ يَسْتَق۪يمَ ﴿٢٨﴾ وَمَا تَشَٓاؤُ۫نَ اِلَّٓا اَنْ
يَشَٓاءَ اللّٰهُ رَبُّ الْعَالَم۪ينَ ﴿٢٩﴾

11-14. Nihayet o gün sizin gibi inkârcılar için cehennem kızıştırılacak, elçimize iman eden ve ilâhî emirlere göre yaşayan müminler için ise cennet sunulacaktır. İşte o gün geldiğinde, size şimdiden yapılan uyarıların gerçekliğini ayan beyan görecek, kendinizi doğru yolda görüp elçimizi yalanlamanızın ne kadar yanlış olduğunu iş işten geçtikten sonra anlayacaksınız.[3]

KUR'AN'IN, CİNLERDEN ALINDIĞINI İDDİA EDEN MÜŞRİKLERE CEVAP

15-21. Ey elçimiz Muhammed'e vahyedilen Kur'an'ı, cinlerden bilgi aldığını iddia eden kâhinlerin, şairlerin sözlerine benzeten, elçimize mecnun diyen müşrikler! Güneşin sıcağından korunmak için usulca gölgeliğe çekilen yaban geyikleri gibi gündüz gözden kaybolup gece görünen şu yıldızlara[4] ve gecenin kararıp gündüzün aydınlanması dahil her yönüyle ilâhî kudreti gösteren şu muazzam kâinata bakıp ibret almaz mısınız?[5] Nasıl olur da elçimize inzâl edilen vahyin başka varlıklardan geldiğini iddia edersiniz? Doğrusu bütün bu kâinat

---

3 Bilindiği gibi müşrikler kendilerini doğru yolda, Hz. Peygamber'i ise yanlış yolda görüp, onu atalarının dinini bozmakla suçlarlardı. İşte 14. âyette onların bu durumuna gönderme vardır. Nitekim Fahreddin er-Râzî buna yakın bir tercihte bulunmuştur.

4 bk. Zemahşerî, Râzî, Abduh.

5 Yemin ifadelerinin tercümesi için Fecr sûresindeki dipnota bakınız.

muazzam bir şekilde var eden ilâhî kudret, elçisi Muhammed'e gönderdiği vahyi melekler arasında ve Allah'ın nezdinde saygın ve itibarlı bir yeri olan Cebrâil aracılığı ile iletmektedir.

22-25. Evet, elçimiz Muhammed, iddia ettiğiniz gibi cinlerle irtibat kuran biri değildir; kaldı ki onu yıllardır tanımakta, aklı başında ve güvenilir bir insan olduğunu bilmektesiniz![6] Vahiy meleği Cebrâil'i açık ve net olarak görmüş ve sizlere tebliğ ettiği Kur'an'ı ondan öğrenmiştir. İddia ettiğiniz üzere cinlerden öğrenmiş değildir. Onu böyle bir şeyle itham etmeniz çok yanlıştır.[7]

MÜŞRİKLERE UYARILAR

26-29. O halde hâlâ niçin Kur'an'a karşı böyle bir tavır takınıyorsunuz?[8] Bu yanlış tutumu sürdürdüğünüz takdirde sonunuzun ne kadar kötü olacağını artık anlayın! Zira Kur'an, cinlerin getirdiği iddia edilen bilgiler değil, aklı başında olup öğüt almak ve doğruyu görmek isteyenleriniz için ilâhî bir öğüttür. Şunu iyi bilin ki Kur'an ilâhî bir lutuf olduğu gibi, sizin ondan öğüt almayı istemeniz dahi, bütün varlıkların yaratıcısı ve sahibi olan Allah tarafından sizlere bahşedilmiş bir lutuf olan iradeniz sayesinde olacaktır.[9]

---

6 Âyette geçen "صَاحِبُكُمْ" kelimesi, meallerde genellikle yer aldığı gibi "arkadaşınız" anlamına gelmez. Zira Hz. Peygamber, azılı müşriklerin arkadaşı değildir. Muhammed Abduh'un da işaret ettiği gibi bu kelime, onların Hz. Peygamber'i uzun yıllardır tanıdıklarına vurgu yapar (bk. *Cüz'ü Amme*).

7 Yirmi dördüncü âyette geçen "ضَنِينٍ" kelimesi kıraat imamlarından İbn Kesîr, Ebû Amr, Kisâî ve (İmam Yâkub'un birinci râvisi) Ruveys tarafından "ظَنِينٍ" şeklinde okunmuştur (bk. *Zübdetü'l-irfân*, s. 142-143). Bizim çevirimiz Ebû Ubeyde'nin bu kıraat üzerinden yaptığı tefsire dayanmaktadır (bk. Râzî). Ayrıca Mukātil de bu yoruma öncelik vermiştir.

8 Zemahşerî'nin ifade ettiği üzere bu âyetteki "Nereye gidiyorsunuz?" sorusu, müşriklerin yanlış yolda olduklarına vurgu yapmaktadır.

9 bk. Muhammed Abduh, *Cüz'ü Amme*. Ayrıca Taberî bu âyetin nüzûl sebebi olarak şöyle bir bilgi aktarır: Hz. Peygamber, müşriklerin tevhide girmelerini istediğinde Ebû Cehil, "Bu bizim kararımız, istediğimizi yaparız" anlamına gelebilecek kaba bir tavır sergilemesi üzerine bu âyet vahyedilmiştir (bk. Taberî). Demek ki Ebû Cehil gibi kibirli müşriklerin bu tavrına cevaben Allah, insanların karar verme yetilerinin dahi ilâhî bir lutuf olduğunu ifade etmektedir. *Doğrusunu Allah bilir.*

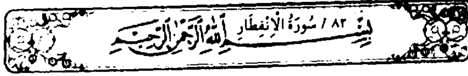
SEKSEN İKİNCİ SÛRE

İNFİTÂR

Kâinattaki muazzam düzenin bir parçası olan yıldızlar!

Mekke döneminin son yıllarında, Naziât sûresinden sonra vahyedilmiştir. Adını ilk âyette geçen "infetara" (yarıldı, açıldı) fiilinden alır. Konusu kıyamet ve hesap günüdür.

On dokuz âyetten oluşan sûreyi muhtevasına göre aşağıdaki gibi tasnif etmek mümkündür.

إِذَا السَّمَاءُ انْفَطَرَتْ ﴿١﴾ وَإِذَا الْكَوَاكِبُ انْتَثَرَتْ ﴿٢﴾ وَإِذَا الْبِحَارُ فُجِّرَتْ ﴿٣﴾ وَإِذَا الْقُبُورُ بُعْثِرَتْ ﴿٤﴾
عَلِمَتْ نَفْسٌ مَا قَدَّمَتْ وَأَخَّرَتْ ﴿٥﴾

30. Cüz
82. Süre
İnfitâr 1-5

KIYAMET ve HESAP GÜNÜ MUHAKKAK GELECEKTİR!

1-5. Ey âhiret ve hesap günüyle ilgili uyarıları umursamayan müşrikler! Kıyamet, sizin için[1] öylesine dehşetli olacak ki âdeta gökyüzü yarılacak, yıldızlar parçalanıp dağılacak, denizler kaynatılacak ve herkes diriltilip dünyada yaşadıklarının hesabını verecek, yaptıklarının da yapması gerekirken yapmadıklarının da karşılığını görecektir.

[1] Kıyametin dehşetini ifade eden âyetlerin ana temasının inkârcılara uyarı olduğu açıktır. Nitekim birçok âyet ve hadiste müminlerin kıyamet ve âhiretteki dehşeti hissetmeyecekleri ifade edilmiştir. Dolayısıyla bu ifadeleri "sizin için" kaydıyla çeviriyoruz.

يَٓا اَيُّهَا الْاِنْسَانُ مَا غَرَّكَ بِرَبِّكَ الْكَر۪يمِۙ ﴿٦﴾ اَلَّذ۪ي خَلَقَكَ فَسَوّٰيكَ فَعَدَلَكَۙ ﴿٧﴾ ف۪ٓي اَيِّ صُورَةٍ مَا شَٓاءَ
رَكَّبَكَۜ ﴿٨﴾ كَلَّا بَلْ تُكَذِّبُونَ بِالدّ۪ينِۙ ﴿٩﴾ وَاِنَّ عَلَيْكُمْ لَحَافِظ۪ينَۙ ﴿١٠﴾ كِرَاماً كَاتِب۪ينَۙ ﴿١١﴾ يَعْلَمُونَ مَا تَفْعَلُونَ
﴿١٢﴾ اِنَّ الْاَبْرَارَ لَف۪ي نَع۪يمٍۚ ﴿١٣﴾ وَاِنَّ الْفُجَّارَ لَف۪ي جَح۪يمٍۚ ﴿١٤﴾ يَصْلَوْنَهَا يَوْمَ الدّ۪ينِ ﴿١٥﴾ وَمَا هُمْ عَنْهَا
بِغَٓائِب۪ينَۜ ﴿١٦﴾ وَمَٓا اَدْرٰيكَ مَا يَوْمُ الدّ۪ينِۙ ﴿١٧﴾ ثُمَّ مَٓا اَدْرٰيكَ مَا يَوْمُ الدّ۪ينِۜ ﴿١٨﴾ يَوْمَ لَا تَمْلِكُ نَفْسٌ لِنَفْسٍ
شَيْـٔاًۜ وَالْاَمْرُ يَوْمَئِذٍ لِلّٰهِ ﴿١٩﴾

TEVHİDİN GEREKÇESİ ve MÜŞRİKLERİN NANKÖRLÜĞÜ

6-9. Ey müşrikler! Nasıl olur da Allah'a ortak koşup onun nezdinde bazı varlıkları şefaatçi kabul ederek O'nun size verdiği sınırsız nimetlere nankörlük edersiniz? Hiç düşünmez misiniz? Sizleri bir damla nutfeden var edip mükemmel bir insan haline getiren, sağlıklı bir beden veren Allah değil midir? Oysa siz O'nun bütün bu nimetlerine şükredip, sadece O'na kulluk etmek yerine O'nun elçisini yalanlıyor, hesap günüyle ilgili uyarıları ciddiye almıyorsunuz!

HESAP GÜNÜNÜN DEHŞETİ
ve MÜŞRİKLERİN HALİ

10-16. Ama unutmayın ki bütün bu davranışlarınız, görevli meleklerimiz tarafından tek tek kaydedilmektedir. Melekler yaptığınız her şeyi izlemekte, hiçbir şeyi gözden kaçırmamaktadır. Hesap günü geldiğinde yaptıklarınız karşınıza çıkarılıp karşılığı verilecektir. Elçimize iman edip ilâhî emirlere uygun yaşayanlar cennet nimetlerine nâil olacak, O'nu yalanlayan sizin gibi müşrikler ise cehennem azabına mâruz kalacak ve oradan asla kurtulamayacaklardır.

17-19. O hesap günü, sizin için aklınızın almayacağı kadar dehşetli olacak,[2] kimsenin kimseye zerre kadar faydası dokunmayacak, bütün hükümranlık Allah'a ait olacaktır.

---

2 "وَمَا أَدْرَاكَ مَا" kalıbı olayın büyüklüğünü ve dehşetini ifade eder (bk. Zemahşerî).

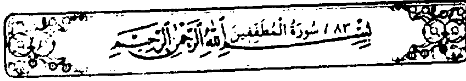
SEKSEN ÜÇÜNCÜ SÛRE

MUTAFFİFÎN

Hesap gününü umursamayan ve ticarette hile yapanlar!

Mekke döneminin sonlarına doğru, Rûm sûresinin ardından vahyedilmiştir. İbn Abbas'tan gelen bir rivayette Medine'de vahyedildiği söylenmiş olmakla beraber Mekke'de vahyedildiğini ifade eden görüş sûrenin içeriğine daha uygun gözükmektedir. Ahlâk ve âhiret inancı arasında ilişki kurulmakta, Kur'an'a ve Hz. Peygamber'e inanmayan ve müminleri alaya alan müşriklere yönelik tenkitleri ihtiva etmektedir.

Otuz altı âyetten oluşan sûreyi muhtevasına göre aşağıdaki gibi tasnif etmek mümkündür.

وَيْلٌ لِلْمُطَفِّفِينَ ۝١ الَّذِينَ إِذَا اكْتَالُوا عَلَى النَّاسِ يَسْتَوْفُونَ ۝٢ وَإِذَا كَالُوهُمْ أَوْ وَزَنُوهُمْ يُخْسِرُونَ ۝٣
أَلَا يَظُنُّ أُولَٰئِكَ أَنَّهُمْ مَبْعُوثُونَ ۝٤
لِيَوْمٍ عَظِيمٍ ۝٥ يَوْمَ يَقُومُ النَّاسُ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ ۝٦

30. Cüz
83. Süre
Mutaffifîn 1-6

HESAP GÜNÜNÜ UMURSAMAYANLARIN AHLÂKÎ ZAAFLARI

1-3. Alışverişlerinde dürüst davranmayan, muhatabını aldatmaya ve çeşitli hilelerle haksız kazanç elde etmeye çalışan, başkasının hakkına göz diken tamahkâr kimselere yazıklar olsun!

4-6. Belli ki bunlar herkesin Allah'ın huzuruna çıkarılıp hesaba çekileceği o dehşetli kıyamet gününü umursamamaktadır.

كَلَّا اِنَّ كِتَابَ الْفُجَّارِ لَفٖى سِجّٖينٍ ﴿٧﴾ وَمَٓا اَدْرٰیكَ مَا سِجّٖينٌ ﴿٨﴾ كِتَابٌ مَرْقُومٌ ﴿٩﴾ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ
لِلْمُكَذِّبٖينَ ﴿١٠﴾ اَلَّذٖينَ يُكَذِّبُونَ بِيَوْمِ الدّٖينِ ﴿١١﴾ وَمَا يُكَذِّبُ بِهٖٓ اِلَّا كُلُّ مُعْتَدٍ اَثٖيمٍ ﴿١٢﴾ اِذَا تُتْلٰى عَلَيْهِ
اٰيَاتُنَا قَالَ اَسَاطٖيرُ الْاَوَّلٖينَ ﴿١٣﴾ كَلَّا بَلْ رَانَ عَلٰى قُلُوبِهِمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿١٤﴾ كَلَّٓا اِنَّهُمْ عَنْ رَبِّهِمْ يَوْمَئِذٍ
لَمَحْجُوبُونَ ﴿١٥﴾ ثُمَّ اِنَّهُمْ لَصَالُوا الْجَحٖيمِ ﴿١٦﴾ ثُمَّ يُقَالُ هٰذَا الَّذٖى كُنْتُمْ بِهٖ تُكَذِّبُونَ ﴿١٧﴾ كَلَّٓا اِنَّ كِتَابَ
الْاَبْرَارِ لَفٖى عِلِّيّٖينَ ﴿١٨﴾ وَمَٓا اَدْرٰیكَ مَا عِلِّيُّونَ ﴿١٩﴾ كِتَابٌ مَرْقُومٌ ﴿٢٠﴾ يَشْهَدُهُ الْمُقَرَّبُونَ ﴿٢١﴾ اِنَّ الْاَبْرَارَ
لَفٖى نَعٖيمٍ ﴿٢٢﴾ عَلَى الْاَرَٓائِكِ يَنْظُرُونَ ﴿٢٣﴾ تَعْرِفُ فٖى وُجُوهِهِمْ نَضْرَةَ النَّعٖيمِ ﴿٢٤﴾ يُسْقَوْنَ مِنْ رَحٖيقٍ
مَخْتُومٍ ﴿٢٥﴾ خِتَامُهُ مِسْكٌ وَفٖى ذٰلِكَ فَلْيَتَنَافَسِ الْمُتَنَافِسُونَ ﴿٢٦﴾ وَمِزَاجُهُ مِنْ تَسْنٖيمٍ ﴿٢٧﴾ عَيْنًا يَشْرَبُ
بِهَا الْمُقَرَّبُونَ ﴿٢٨﴾ اِنَّ الَّذٖينَ اَجْرَمُوا كَانُوا مِنَ الَّذٖينَ اٰمَنُوا يَضْحَكُونَ ﴿٢٩﴾ وَاِذَا مَرُّوا بِهِمْ يَتَغَامَزُونَ
﴿٣٠﴾ وَاِذَا انْقَلَبُٓوا اِلٰٓى اَهْلِهِمُ انْقَلَبُوا فَكِهٖينَ ﴿٣١﴾ وَاِذَا رَاَوْهُمْ قَالُٓوا اِنَّ هٰٓؤُلَٓاءِ لَضَٓالُّونَ ﴿٣٢﴾ وَمَٓا اُرْسِلُوا
عَلَيْهِمْ حَافِظٖينَ ﴿٣٣﴾ فَالْيَوْمَ الَّذٖينَ اٰمَنُوا مِنَ الْكُفَّارِ يَضْحَكُونَ ﴿٣٤﴾ عَلَى الْاَرَٓائِكِ يَنْظُرُونَ ﴿٣٥﴾ هَلْ
ثُوِّبَ الْكُفَّارُ مَا كَانُوا يَفْعَلُونَ ﴿٣٦﴾

MÜŞRİKLERİN ÂHİRETTE MÂRUZ KALACAKLARI CEZA

7-9. Doğrusu onlar çok büyük bir yanılgı içerisindedirler, çünkü durum hiç de sandıkları gibi değildir.[1] Yaptıkları haksızlıklar yanlarına kalmayacaktır,[2] hepsi tek tek kaydedilmekte ve bu kayıtlar onların cehenneme atılmalarına sebep olacaktır.[3]

10-17. Hesap günü geldiğinde, o güne kadar elçimiz Muhammed'in mesajlarını inkâr etmiş ve hesabı umursamadan yaşayanların vay haline! Doğrusu içine battıkları şirk ve işledikleri kötülükler sebebiyle kalpleri taş kesilen ve elçimiz Muhammed'in uyarılarını "eskilerin masalları" diye alaya alan müşrikler âhiret günü geldiği vakit ilâhî nimetlerden mahrum olacak ve cehenneme atılacaklardır. Onlara o gün, "İşte dünyada, umursamadığınız, alaya aldığınız ilâhî ceza budur, şimdi tadın azabı!" denilecektir.

1 Taberî.
2 "Merkum" ifadesi bu anlamı vermektedir.
3 Zemahşerî.

MÜMİNLERE VERİLECEK NİMETLER

18-28. Diğer taraftan elçimiz Muhammed'e iman eden ve ilâhî emirler doğrultusunda yaşayan müminlerin amelleri Allah tarafından en güzel şekilde kabul edilecek, meleklerin tanıklığında kaydedilecek ve ilâhî âlemde muhafaza edilecektir. Bunlar cennete girecekler, orada tahtlarına kurulup huzur içerisinde yaşayacaklardır. Mutlulukları yüzlerinden okunacaktır. Sadece kendileri gibi ilâhî rızaya nâil olanların nasipleneceği ve ağızları misk kokulu mühürlerle kapatılmış leziz içeceklerden[4] içeceklerdir. Doğrusu onların sahip olacağı bu nimetler gerçekten imrenilecek türdendir.

29-36. Evet, müşriklerin kendilerini mağrur görüp zayıf müminlerle alay ettiklerini, yanlarından geçerken kaş göz işaretleriyle güya onları aşağıladıklarını, kendi aralarında onlar hakkında aşağılayıcı şekilde konuşup eğleştiklerini, sanki onları değerlendirecek konumdaymışlar gibi "Muhammed'in peşinden giden şu zavallılar hepten şaşırmışlar" dediklerini biliyoruz. Ama onlar da şunu iyi bilsinler ki kıyamet günü devran dönecek, bugün alaya aldıkları müminler o gün yüksek tahtlara kurulmuş, müşriklerin perişan hallerini seyrederek, "Müşrikler tam da lâyık oldukları ödülü almışlar!" diyeceklerdir.

4 "رحيق مختوم" gibi ifadelere "şarap" anlamı vermek, yaptığı çağrışımlarla Kur'an'ın ruh dünyasına uygun değildir. Tâbiîn âlimlerinden İkrime'nin de ifade ettiği gibi bu kavramlarla "leziz içecekler" kastedilmektedir (bk. Taberî, Nebe' 78/34).

SEKSEN DÖRDÜNCÜ SÛRE

İNŞİKĀK

Kâinattaki muazzam düzenin bir parçası olan yıldızlar!

Mekke döneminin son yıllarında, İnfitâr sûresinden sonra vahyedilmiştir. Adını ilk âyette geçen "inşakka" (yarıldı, açıldı) fiilinden alır. Konusu kıyamet ve hesap günü ve o gün insanların amellerine göre alacakları karşılıklardır.

Yirmi beş âyetten oluşan sûreyi muhtevasına göre aşağıdaki gibi tasnif etmek mümkündür.

إِذَا السَّمَاءُ انْشَقَّتْ ﴿١﴾ وَأَذِنَتْ لِرَبِّهَا وَحُقَّتْ ﴿٢﴾ وَإِذَا الْأَرْضُ مُدَّتْ ﴿٣﴾ وَأَلْقَتْ مَا فِيهَا وَتَخَلَّتْ ﴿٤﴾
وَأَذِنَتْ لِرَبِّهَا وَحُقَّتْ ﴿٥﴾

KIYAMET ve HESAP GÜNÜ MUHAKKAK GELECEKTİR!

1-5. Ey âhiret ve hesap uyarılarını umursamayan müşrikler! Gün gelecek, gökyüzü, başlangıçta ilâhî emir ve irade ile yaratıldığı gibi yine bu iradeye boyun eğmiş bir şekilde yarılacak, yeryüzü de aynı şekilde ilâhî emre boyun eğip dümdüz olacak, içerisindeki ölüler diriltilip hesaba çıkarılacaktır.

يَٓا اَيُّهَا الْاِنْسَانُ اِنَّكَ كَادِحٌ اِلٰى رَبِّكَ كَدْحًا فَمُلَاقٖيهِۚ ﴿٦﴾ فَاَمَّا مَنْ اُوتِيَ كِتَابَهُ بِيَمٖينِهٖۙ ﴿٧﴾ فَسَوْفَ
يُحَاسَبُ حِسَابًا يَسٖيرًاۙ ﴿٨﴾ وَيَنْقَلِبُ اِلٰٓى اَهْلِهٖ مَسْرُورًاۜ ﴿٩﴾ وَاَمَّا مَنْ اُوتِيَ كِتَابَهُ وَرَٓاءَ ظَهْرِهٖۙ ﴿١٠﴾ فَسَوْفَ
يَدْعُو ثُبُورًاۙ ﴿١١﴾ وَيَصْلٰى سَعٖيرًاۜ ﴿١٢﴾ اِنَّهُ كَانَ فٖٓي اَهْلِهٖ مَسْرُورًاۜ ﴿١٣﴾ اِنَّهُ ظَنَّ اَنْ لَنْ يَحُورَۚ ﴿١٤﴾ بَلٰىۚ اِنَّ رَبَّهُ
كَانَ بِهٖ بَصٖيرًاۜ ﴿١٥﴾ فَلَٓا اُقْسِمُ بِالشَّفَقِۙ ﴿١٦﴾ وَالَّيْلِ وَمَا وَسَقَۙ ﴿١٧﴾ وَالْقَمَرِ اِذَا اتَّسَقَۙ ﴿١٨﴾ لَتَرْكَبُنَّ طَبَقًا
عَنْ طَبَقٍۜ ﴿١٩﴾ فَمَا لَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَۙ ﴿٢٠﴾ وَاِذَا قُرِئَ عَلَيْهِمُ الْقُرْاٰنُ لَا يَسْجُدُونَۜ ﴿٢١﴾ بَلِ الَّذٖينَ كَفَرُوا يُكَذِّبُونَۘ
﴿٢٢﴾ وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِمَا يُوعُونَۘ ﴿٢٣﴾ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ اَلٖيمٍۙ ﴿٢٤﴾ اِلَّا الَّذٖينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ
اَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ ﴿٢٥﴾

30. Cüz
84. Sûre
İnşikâk 6-25

HESAP GÜNÜ MÜŞRİKLERİN PİŞMANLIĞI

6-15. Ey müşrikler! Hesap gününde bütün amelleriniz karşınıza çıkacaktır. Bu yüzden, amellerinizin sizi ilâhî azaba mâruz bırakacak ameller olmamasına çalışın![1] Çünkü o gün, peygamberlere iman etmiş ve ilâhî emirlere uygun yaşamış kişiler çok kolay bir hesaptan sonra sevinç içinde cennetlikler arasında yerini alacaklardır. Fakat peygamberlere iman etmeyen ve ilâhî emirlere uygun yaşamayanlar "Bugünü göreceğime keşke yok olup gitseydim" diye feryat ederek cehenneme gideceklerdir. Oysa onlar, dünyada kendi yandaşları arasında elçimize karşı koyarken pek keyifliydiler, böyle bir hesaba çekileceklerini hiç ummuyorlardı. Ama Allah onların her yaptığını izlemekte ve kaydetmekteydi.

1 Taberî.

16-19. Doğrusu akşam vaktinin alacakaranlığını, gecenin karanlık örtüsünü, onda gizlenen her şeyi[2] bilen ve dolunay halindeki ayı yaratan Allah, hesap gününde sizleri türlü hallere sokacak ve yaptıklarınızın hesabını soracaktır.[3]

20-25. Şu halde müşrikler niçin hâlâ elçimiz Muhammed'e iman edip ona vahyettiğimiz Kur'an'ı kabul etmezler? Niçin Allah'ın sözleri okunduğunda saygı ile eğilip onu kabul etmezler de elçimizi ve Kur'an'ı ısrarla yalanlamaya devam ederler? Şunu iyi bilsinler ki Allah onların bütün yaptıklarından haberdardır ve âhirette kendilerine gereken cezayı verecektir. Bu sebeple onlara, bu inkârcı tavırlarını sürdürdükleri takdirde acı bir azap ile karşılaşacaklarını haber ver. Sana iman eden müminlere ise ebedî cennet ödülünü müjdele!

30. Cuz
84. Sûre
İnşikâk 6-25

[2] ...hen

[3] Yemin ifadelerinin tercümesi için Fecr suresindeki dipnota bakınız.

SEKSEN BEŞİNCİ SÛRE

BURÛC

Semâdaki muazzam ilâhî düzen!

Mekke döneminin başlarında vahyedilmiştir. Ana teması müşriklerin baskısı altında bulunan Hz. Peygamber'i ve arkadaşlarını teselli etmek ve mâneviyatlarını güçlendirmektir.[1] Bu çerçevede ashâbü'l-uhdûd adıyla bilinen müminlerin bir grup müşrik tarafından yakılmasını anlatan kıssaya değinilir ve Allah'ın böyle zulümleri cezasız bırakmayacağı vurgulanır.

Yirmi iki âyetten oluşan sûreyi muhtevasına göre aşağıdaki gibi tasnif etmek mümkündür.

1 bk. Râzî.

30. Cüz
85. Süre
Burûc 1-7

وَالسَّمَٓاءِ ذَاتِ الْبُرُوجِۙ ﴿١﴾ وَالْيَوْمِ الْمَوْعُودِۙ ﴿٢﴾ وَشَاهِدٍ وَمَشْهُودٍۜ ﴿٣﴾ قُتِلَ اَصْحَابُ الْاُخْدُودِۙ ﴿٤﴾ اَلنَّارِ
ذَاتِ الْوَقُودِۙ ﴿٥﴾ اِذْ هُمْ عَلَيْهَا قُعُودٌۙ ﴿٦﴾
وَهُمْ عَلٰى مَا يَفْعَلُونَ بِالْمُؤْمِن۪ينَ شُهُودٌۜ ﴿٧﴾

TEVHİT EHLİ MÜMİNLERE BASKI YAPAN MÜŞRİKLERE UYARI

1-7. Ey Muhammed'in peygamberliğini inkâr eden, ona ve müminlere türlü baskılar yapan müşrikler![2] Bilesiniz ki şu burçlarla süslenmiş muhteşem semayı muazzam bir şekilde yaratan Allah, vaktiyle tevhide iman edenleri bir ateş çukuruna atarak cezalandıran, üstelik ateşin başına geçip yaptıklarını zalimce seyreden müşriklerin yaptıklarını bilmektedir ve onları rahmetinden mahrum bırakarak, müstehak oldukları şekilde cezalandıracaktır.[3]

---

[2] Sûrede ashâbü'l-uhdûd kıssasının anlatılmasındaki maksadın, müminlere benzer baskılar yapan müşrikleri uyarmak olduğu açıktır.

[3] Yemin ifadelerinin tercümesi hakkında Fecr sûresindeki dipnota bakınız.

وَمَا نَقَمُوا مِنْهُمْ اِلَّٓا اَنْ يُؤْمِنُوا بِاللّٰهِ الْعَزٖيزِ الْحَمٖيدِۙ ﴿٨﴾ اَلَّذٖي لَهُ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِۜ وَاللّٰهُ عَلٰى
كُلِّ شَيْءٍ شَهٖيدٌۜ ﴿٩﴾ اِنَّ الَّذٖينَ فَتَنُوا الْمُؤْمِنٖينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَتُوبُوا فَلَهُمْ عَذَابُ جَهَنَّمَ وَلَهُمْ عَذَابُ
الْحَرٖيقِ ﴿١٠﴾ اِنَّ الَّذٖينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ جَنَّاتٌ تَجْرٖي مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُۜ ذٰلِكَ الْفَوْزُ الْكَبٖيرُ
﴿١١﴾ اِنَّ بَطْشَ رَبِّكَ لَشَدٖيدٌۜ ﴿١٢﴾ اِنَّهُ هُوَ يُبْدِئُ وَيُعٖيدُۚ ﴿١٣﴾ وَهُوَ الْغَفُورُ الْوَدُودُۙ ﴿١٤﴾ ذُو الْعَرْشِ الْمَجٖيدُۙ
﴿١٥﴾ فَعَّالٌ لِمَا يُرٖيدُۜ ﴿١٦﴾ هَلْ اَتٰيكَ حَدٖيثُ الْجُنُودِۙ ﴿١٧﴾ فِرْعَوْنَ وَثَمُودَۜ ﴿١٨﴾ بَلِ الَّذٖينَ كَفَرُوا فٖي تَكْذٖيبٍ
﴿١٩﴾ وَاللّٰهُ مِنْ وَرَٓائِهِمْ مُحٖيطٌۚ ﴿٢٠﴾ بَلْ هُوَ قُرْاٰنٌ مَجٖيدٌۙ ﴿٢١﴾ فٖي لَوْحٍ مَحْفُوظٍ ﴿٢٢﴾

8-9. Çünkü onlar tıpkı sizin, elçimiz Muhammed'e ve müminlere yaptığınız gibi, o müminlere, sırf sonsuz kudret ve hükümranlık sahibi, yerin, göğün ve bütün kâinatın yaratıcısı ve mâliki olan Allah'a şirk koşmadıkları için bu zalimce cezayı revâ görmüşlerdi. Ancak her şeyi gören Allah, onların bu zalimliklerini de görmüştür ve kendilerini en ağır şekilde cezalandıracaktır.

10. Ey elçimiz Muhammed'e ve O'na inananlara türlü baskıları revâ gören Mekkeli müşrikler! Bu durum sizler için bir ders olmalıdır, zira Allah, tevhit ehli müminlere kadın-erkek demeden böyle eziyet eden ve bu davranışlarından vazgeçip tövbe etmeden, tevhide iman etmeden ölen zalim müşrikleri cehennem ateşiyle cezalandıracaktır.

11. Buna karşılık tevhide ve peygamberlere iman edip ilâhî emirlere uygun yaşayan müminleri, içlerinde ırmakların çağıldadığı muhteşem cennetlerle ödüllendirecektir. İşte esas bahtiyarlık budur.

Hz. PEYGAMBER'E ve MÜMİNLERE SABIR VE KARARLILIK TAVSİYESİ

12-13. Ey elçimiz Muhammed! Müşriklerin baskılarına karşı sabır ve kararlılık göster! Unutma ki Allah'ın onlara vereceği ceza gerçekten çok şiddetli olacaktır. Bu yaptıklarına karşılık Allah onlara azap üstüne azap tattıracaktır.[4] Emirlerine itaat eden sizin gibi tevhit ehli müminlere ise çok affedici ve merhametli bir şekilde muamele edecektir.

14-18. Evet, Mekke müşrikleri şimdi kendilerini güçlü görüyor olabilirler ama unutmasınlar ki Allah bütün kâinatın sahibi ve yegâne mâlikidir; sonsuz kudrete sahip olup uygun gördüğü her şeyi yapabilir. Bundan şüphesi olanlar geçmişte güçlü ordulara sahip olmalarına güvenen ve peygamberleri inkâr edip müminlere baskı yapan Firavun'un ordularının ve Semûd kavminin nasıl helâk edildiklerini düşünsünler![5]

19-20. Doğrusu, peygamber düşmanı bu inkârcıların zalim tavırları öteden beri hep aynıdır[6] ama Allah elbette ki onların bütün yaptıklarından haberdardır ve zulümlerini yanlarına bırakacak değildir. Bu yüzden onların tavırları sakın sizi yıldırmasın![7]

KUR'AN ALLAH'IN VAHYİDİR

21-22. Evet, elçimiz Muhammed'e vahyetmekte olduğumuz Kur'an, müşriklerin iddia ettikleri gibi şair veya kâhin sözü değil, ilâhî muhafaza ile iletilen yüce bir vahiydir.

---

[4] Taberî.
[5] Burada hitap Hz. Peygamber'e olmakla beraber, sözün asıl hedefi zalim müşriklerdir.
[6] Râzî.
[7] Râzî.

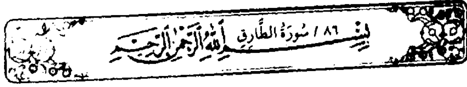
SEKSEN ALTINCI SÛRE

TÂRIK

Semadaki muazzam ilâhî düzen!

Mekke döneminde vahyedilmiştir. Hz. Peygamber'e inanmayan ve onun âhiret uyarılarıyla alay eden müşriklere, insanın yaratılışını düşünmeleri gerektiği ve bu yaratılışı gerçekleştiren Allah'ın kendilerini diriltip hesaba çekmeye de kādir olduğu vurgusu yapılmaktadır.

On yedi âyettir.

30. Cüz
86. Süre
Târık 1-4

وَالسَّمَٓاءِ وَالطَّارِقِۙ ﴿١﴾ وَمَٓا اَدْرٰيكَ مَا الطَّارِقُۙ ﴿٢﴾ اَلنَّجْمُ الثَّاقِبُۙ ﴿٣﴾
اِنْ كُلُّ نَفْسٍ لَمَّا عَلَيْهَا حَافِظٌ ﴿٤﴾

ÂHİRET UYARILARINI DİKKATE ALMAYAN MÜŞRİKLERE UYARI

1-4. Ey tevhidi kabul etmeyip âhiret uyarılarını dikkate almayan müşrikler![1] Bilesiniz ki şu semayı hikmetle ve muazzam bir şekilde yaratan ve gece karanlığında sizleri aydınlatan şu muhteşem[2] yıldızları[3] var eden Allah,[4] hepinizin yaptıklarını anbean görmektedir. Hesap gününde yaptıklarınızın karşılığını verecektir!

---

[1] On beş - on yedinci âyetlerden açıkça anlaşılacağı üzere sûrenin muhatabı müşriklerdir.
[2] "وَمَٓا اَدْرٰيكَ مَا" ifadesi, ilgili konunun öneminin vurgulayan bir ifade biçimidir (bk. Zemahşerî, Muhammed Abduh).
[3] Zemahşerî, târık ifadesiyle genel anlamda "yıldız" cinsinin kastedildiğini bildirmektedir.
[4] Yemin ifadelerinin tercümesi için Fecr sûresindeki dipnota bakınız.

فَلْيَنْظُرِ الْاِنْسَانُ مِمَّ خُلِقَ ﴿٥﴾ خُلِقَ مِنْ مَٓاءٍ دَافِقٍ ﴿٦﴾ يَخْرُجُ مِنْ بَيْنِ الصُّلْبِ وَالتَّرَٓائِبِ ﴿٧﴾ اِنَّهُ عَلٰى
رَجْعِه۪ لَقَادِرٌ ﴿٨﴾ يَوْمَ تُبْلَى السَّرَٓائِرُ ﴿٩﴾ فَمَا لَهُ مِنْ قُوَّةٍ وَلَا نَاصِرٍ ﴿١٠﴾ وَالسَّمَٓاءِ ذَاتِ الرَّجْعِ ﴿١١﴾
وَالْاَرْضِ ذَاتِ الصَّدْعِ ﴿١٢﴾ اِنَّهُ لَقَوْلٌ فَصْلٌ ﴿١٣﴾ وَمَا هُوَ بِالْهَزْلِ ﴿١٤﴾ اِنَّهُمْ يَكِيدُونَ كَيْدًا ﴿١٥﴾ وَاَكِيدُ كَيْدًا
﴿١٦﴾ فَمَهِّلِ الْكَافِر۪ينَ اَمْهِلْهُمْ رُوَيْدًا ﴿١٧﴾

5-8. O halde nasıl olur da elçimizin âhiret uyarılarını alaya alırsınız?[5] Babanızın sulbünde ve daha sonra ana rahminde bir damlacık sudan yaratıldığınızı ve sizi bu şekilde yaratan Allah'ın, âhirette tekrar diriltmeye kādir olduğunu düşünmez misiniz?

9-10. Âhiret günü geldiğinde, yaptığınız gizli ve açık her şey ortaya dökülecek, dünyadaki kuvvetiniz veya şefaatlerini beklediğiniz varlıkların vehmettiğiniz güçleri hiçbir şeye yetmeyecek ve mâruz kalacağınız azaptan sizi kurtaramayacaktır.[6]

5 Bu âyetlerde geçen "insan" ifadesi, Mukātil'in vurguladığı gibi "âhiret uyarısını kabul etmeyen kimse" anlamındadır, yani Mekkeli müşriklerdir. Bu tür ifadelerin bir tür kınama içerdiğine dikkat edilmeli ve Kur'an'ın "iyi ve kötü ayırımı yapmadan bütün insanları suçlayıcı" bir dil kullanmadığı göz önünde tutulmalıdır.

6 bk. Râzî.

11-14. Ey ilâhî nimetlere nankörlük eden müşrikler! Nasıl Allah, muazzam semadan sizlere rahmet yağmurları yağdırıyor ve yeryüzünde sizlere rızık olacak türlü türlü bitkilerin yetişmesini sağlıyorsa,[7] aynı şekilde elçisi Muhammed vasıtasıyla sizlere mesajlarını ileterek de rahmetini izhar etmektedir.[8] Onun tebliğ ettiği mesaj, iddia ettiğiniz gibi boş söz değil, sizler için hayatî derecede önemli uyarılardır.

15-17. Ey elçimiz Muhammed! Müşriklerin senin peygamberliğine inanmadıklarını ve tevhidi engellemek için türlü türlü planlar yaptıklarını biliyoruz; fakat sen müsterih ol! Zira biz onların bütün planlarını boşa çıkaracağız. Bu yüzden onların derhal helâk edilmeleri için dua etme![9] Bırak bir süre daha kendilerine verdiğimiz imkânlar içerisinde yaşasınlar. Cezalandırılacakları zaman çok da uzak değildir.[10]

[7] Taberî.

[8] Yemin ifadelerinin tercümesi için Fecr sûresindeki dipnota bakınız.

[9] Râzî.

[10] Taberî.

SEKSEN YEDİNCİ SÛRE

A'LÂ

Kulluk edilmeye lâyık yüce kudret : Allah!

Mekke döneminin başlarında vahyedilmiştir. Tevhit inancının temelini anlatır. Hz. Peygamber'e kararlılık tavsiyesinde bulunur ve müşriklere uyarılar yapar.

On dokuz âyetten oluşan sûreyi muhtevasına göre aşağıdaki gibi tasnif etmek mümkündür.

30. Cüz
87. Sûre
A'lâ 1-5

سَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الْاَعْلٰى ﴿١﴾ اَلَّذ۪ى خَلَقَ فَسَوّٰى ﴿٢﴾ وَالَّذ۪ى قَدَّرَ فَهَدٰى ﴿٣﴾ وَالَّذ۪ٓى اَخْرَجَ الْمَرْعٰى ﴿٤﴾
فَجَعَلَهُ غُثَٓاءً اَحْوٰى ﴿٥﴾

TEVHİT İNANCININ GEREKÇESİ

1-5. Bütün varlıkları en güzel şekilde yaratarak biçimlendiren, insanı akılla donatıp ona iyiyi ve kötüyü yapabilme kudreti veren, bütün canlıları hayatlarını sürdürebilecek şekilde yaratan,[1] yağmur suyuyla kupkuru toprağın canlanıp bin bir türlü bitkinin yetiştiği ve daha sonra da bu bitkilerin kuruyup çerçöp olduğu muhteşem kâinat düzenini var eden Allah, kulluk edilmeye lâyık yegâne kudrettir. O'ndan başka ilâh yoktur.[2] O halde sizler de başka varlıkları şefaatçi kabul edip O'na ortak koşmayın, sadece O'na kulluk edin![3]

---

1 Zemahşerî.

2 Muhammed Abduh'un kaydettiği üzere burada geçen "اسم" kelimesi, insanın Allah'ı nasıl tanıması ve nasıl inanması gerektiğini gösteren bir husustur (bk. *Cüz'ü Amme*). Vâkıa sûresinin 74. âyetinin dipnotunda "tespih" kavramından bahsetmiştik. Burada da ilâhî nimetler vurgulanmakta ve insanın sadece Allah'a kulluk etmesi gerektiği ifade edilmektedir.

3 Hitap doğrudan Hz. Peygamber'e olmakla beraber, maksat müşriklere uyarıda bulunmaktır. Zira Hz. Peygamber zaten Allah'a şirk koşmuş değildir.

30. Cüz
87. Sûre
Âyet 6-19

سَنُقْرِئُكَ فَلَا تَنْسٰىٓ ﴿٦﴾ اِلَّا مَا شَٓاءَ اللّٰهُ اِنَّهُ يَعْلَمُ الْجَهْرَ وَمَا يَخْفٰى ﴿٧﴾ وَنُيَسِّرُكَ لِلْيُسْرٰى ﴿٨﴾ فَذَكِّرْ
اِنْ نَفَعَتِ الذِّكْرٰى ﴿٩﴾ سَيَذَّكَّرُ مَنْ يَخْشٰى ﴿١٠﴾ وَيَتَجَنَّبُهَا الْاَشْقَى ﴿١١﴾ اَلَّذ۪ي يَصْلَى النَّارَ الْكُبْرٰى ﴿١٢﴾
ثُمَّ لَا يَمُوتُ ف۪يهَا وَلَا يَحْيٰى ﴿١٣﴾ قَدْ اَفْلَحَ مَنْ تَزَكّٰى ﴿١٤﴾ وَذَكَرَ اسْمَ رَبِّه۪ فَصَلّٰى ﴿١٥﴾ بَلْ تُؤْثِرُونَ الْحَيٰوةَ
الدُّنْيَا ﴿١٦﴾ وَالْاٰخِرَةُ خَيْرٌ وَاَبْقٰى ﴿١٧﴾ اِنَّ هٰذَا لَفِي الصُّحُفِ الْاُولٰى ﴿١٨﴾ صُحُفِ اِبْرٰه۪يمَ وَمُوسٰى ﴿١٩﴾

Hz. PEYGAMBER'E KARARLILIK TAVSİYESİ

6-8. Ey elçimiz Muhammed! Sana tevhit mesajını ortaya koyan Kur'an'ı vahyedecek ve bunu uygulayıp tebliğ etme konusunda seni destekleyeceğiz. Sen de bildirdiğimiz ilâhî emirlerin gereği olan tevhitten sapmadan[4] tebliğ görevine devam et. Bu yolda karşılaşacağın zorluklardan çekinme, zira biz sana yardım edeceğiz.

9-10. Evet, artık bu tevhit mesajlarını tebliğ et, zira senin tebliğini, hesap gününde perişan duruma düşmek istemeyenler dikkate alacak ve şirkten vazgeçip tevhide yöneleceklerdir.

4 Taberî'ye göre buradaki "unutmak" ifadesi "terketmek" anlamına gelir. Taberî tercih etmese de, kanaatimizce bağlama daha uygun olan yorum budur. Zira daha beşinci sırada vahyedilen bir sûrede "nesh" konusundan söz edilmesinin bir gerekçesi yoktur. Nitekim Mâverdî, bizim tercih ettiğimiz yorumu ilk sırada vermiştir ve bunun şirkten nehiy olduğunu açıkça ifade etmiştir. Kaldı ki sûrenin vahyedildiği şartları düşündüğümüzde, burada Hz. Peygamber'e, "Vahyedeceğimiz her mesajı eksiksiz uygula ve tebliğ et!" şeklinde bir anlamın söz konusu olması daha muhtemeldir. Âyetin devamında gelen, "O, gizli ve açık her şeyi bilir" ifadesi de âdeta, "Eğer bu mesajı uygulama ve tebliğ etme konusunda bir eksiklik yaparsan bundan muhakkak haberimiz olacaktır" anlamındadır. Biz de bu çerçevede tercüme yaptık. Ayrıca yedinci âyetin başında geçen istisna kaydı, "Allah'ın diledikleri başka" şeklinde bir anlam değil, "asla" şeklinde bir anlam verir (bk. Ferrâ). *Doğrusunu Allah bilir.*

İNKÂRCI MÜŞRİKLERİN SONU

11-13. Buna karşılık sana karşı aşırı düşmanlık gösteren[5] azılı müşrikler bu ilâhî mesajdan yüz çevirir ve inanmazlar.[6] Bu davranışlarının cezası olarak Allah onları cehennem ateşiyle cezalandıracaktır. O ağır azabın içinde can verip kurtulmak isteyecek ama bu isteklerine kavuşamayacaklardır.

14-15. Şirkten arınıp tevhide iman edenler[7] kurtuluşa erip cennete gireceklerdir.

16-17. Ne var ki siz müşrikler bu uyarılara kulak vermek yerine sadece dünyevî menfaatlerinizi koruma derdine düşüyorsunuz; oysa bu dünya nimetleri geçici iken tevhide iman ettiğiniz takdirde Allah'ın vereceği âhiret nimetleri çok daha muazzam ve kalıcıdır.

18-19. İşte elçimiz Muhammed'in size bildirdiği bu Kur'an ve içerdiği tevhit mesajı kendi uydurması değil Allah'ın vahyidir. Nitekim bu mesajlar Allah'ın daha önce İbrâhim, Mûsâ ve daha birçok peygambere gönderdiği kitaplarda da yer almaktadır.

---

[5] Velîd b. Mugîre ve Utbe b. Rebîa gibi (Zemahşerî).

[6] Ferrâ.

[7] Burada 14. âyette geçen "تَزَكّٰى" fiili ile 15. âyette geçen "وَذَكَرَ اسْمَ رَبِّه۪ فَصَلّٰى" (rabbinin adını anıp salât eden) ifadesi aynı anlama, tevhide iman etme anlamına gelir. Nitekim İbn Abbas "tezekkâ"nın şirkten arınma anlamına geldiğini, "rabbinin adını anıp salât etme"nin ise tevhide iman olduğunu ifade etmiştir (bk. Mâverdî). Bununla ilgili olarak Kur'an'da salât ve zekât kelimelerinin her yerde namaz-zekât ibadetleri anlamına gelmediği konusunda geniş açıklama için Tevbe sûresinin 5. âyetindeki dipnota bakınız.

SEKSEN SEKİZİNCİ SÛRE

GÂŞİYE

Tevhit inkârcıları için zorlu ve dehşetli kıyamet günü!

30. Cüz
88. Sûre
Gâşiye

Mekke döneminin son yıllarında vahyedilmiştir. Âhirette müminlerin ve müşriklerin durumlarının nasıl olacağını tasvir eder. Tevhidin kâinattaki delillerinden bahseder. Hz. Peygamber'i teselli ederek onun görevinin sadece tebliğ etmek olduğunu, inkâr edenlerin cezalarını Allah'ın vereceğini bildirir.

Yirmi altı âyetten oluşan sûreyi muhtevasına göre aşağıdaki gibi tasnif etmek mümkündür.

٨٨ / سُورَةُ الْغَاشِيَةِ
بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

هَلْ اَتٰيكَ حَد۪يثُ الْغَاشِيَةِ ﴿١﴾ وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ خَاشِعَةٌ ﴿٢﴾ عَامِلَةٌ نَاصِبَةٌ ﴿٣﴾ تَصْلٰى نَارًا حَامِيَةً ﴿٤﴾ تُسْقٰى
مِنْ عَيْنٍ اٰنِيَةٍ ﴿٥﴾ لَيْسَ لَهُمْ طَعَامٌ اِلَّا مِنْ ضَر۪يعٍ ﴿٦﴾ لَا يُسْمِنُ وَلَا يُغْن۪ي مِنْ جُوعٍ ﴿٧﴾ وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَاعِمَةٌ
﴿٨﴾ لِسَعْيِهَا رَاضِيَةٌ ﴿٩﴾ ف۪ي جَنَّةٍ عَالِيَةٍ ﴿١٠﴾ لَا تَسْمَعُ ف۪يهَا لَاغِيَةً ﴿١١﴾ ف۪يهَا عَيْنٌ جَارِيَةٌ ﴿١٢﴾ ف۪يهَا سُرُرٌ
مَرْفُوعَةٌ ﴿١٣﴾ وَاَكْوَابٌ مَوْضُوعَةٌ ﴿١٤﴾ وَنَمَارِقُ مَصْفُوفَةٌ ﴿١٥﴾ وَزَرَابِيُّ مَبْثُوثَةٌ ﴿١٦﴾

HESAP GÜNÜ GELECEKTİR

1-16. Ey elçimiz Muhammed! Hesap günü uyarısını dikkate almayan müşriklere şu gerçeği haykır: "O dehşetli kıyamet günü geldiğinde sizin gibi müşrik inkârcıların[1] başları zillet içinde öne eğilecek, dünyada iyilik sanarak yaptıkları amelleri boşa çıkacak[2] ve derdest edilip cehenneme atılacak, orada içecekleri kaynar su, yiyecekleri de doyurmayan zehirli diken olacaktır! İşte benim peygamberliğime iman edip şirk inancından vazgeçmezseniz sizin sonunuz da böyle olacaktır.

Buna karşılık tevhid inancına ve peygamberlere iman etmiş olanlar ise[3] cennette çok yüce mevkilerde nimetler içerisinde olacak, dünya hayatında peygamberlere ve tevhide iman etmenin bahtiyarlığını yaşayacaklardır. Dünya hayatında siz müşriklerden çektikleri cefayı çekmeyecek, işittikleri alaylara mâruz kalmayacaklardır.[4] Orada onları, bitmez tükenmez pınarlar, muazzam tahtlar, önlerine serilmiş halılar, sıra sıra dizilmiş ziyafet sofraları ve daha nice nimetler bekliyor olacaktır."

---

1 Buradaki "bazı yüzler" ifadesi ile inkârcılar kastedilmektedir (bk. Taberî, Mâverdî).

2 Üçüncü âyetin tefsirinde konu olan "amellerin boşa çıkması" (ihbât / habtu'l-a'mâl) meselesi ile ilgili görüşler için İbnü'l-Cevzî tefsirine, konuyla ilgili bizim genel değerlendirmemiz için de A'râf sûresinin 146-147. âyetindeki notumuza bakınız (Furkân 25/23).

3 Buradaki "bazı yüzler" ifadesi ile müminler kastedilmiştir (bk. Taberî).

4 Taberî.

أَفَلَا يَنْظُرُونَ اِلَى الْاِبِلِ كَيْفَ خُلِقَتْ ﴿١٧﴾ وَاِلَى السَّمَاۤءِ كَيْفَ رُفِعَتْ ﴿١٨﴾ وَاِلَى الْجِبَالِ كَيْفَ نُصِبَتْ
﴿١٩﴾ وَاِلَى الْاَرْضِ كَيْفَ سُطِحَتْ ﴿٢٠﴾ فَذَكِّرْ اِنَّمَا اَنْتَ مُذَكِّرٌ ﴿٢١﴾ لَسْتَ عَلَيْهِمْ بِمُصَيْطِرٍ ﴿٢٢﴾ اِلَّا مَنْ
تَوَلّٰى وَكَفَرَ ﴿٢٣﴾ فَيُعَذِّبُهُ اللّٰهُ الْعَذَابَ الْاَكْبَرَ ﴿٢٤﴾ اِنَّ اِلَيْنَا اِيَابَهُمْ ﴿٢٥﴾ ثُمَّ اِنَّ عَلَيْنَا حِسَابَهُمْ ﴿٢٦﴾

KÂİNATTAKİ YARATILIŞTA TEVHİDİN DELİLLERİ

17-20. Ey Allah'a ortak koşan ve onun nezdinde bazı varlıkları şefaatçi kabul eden müşrikler! Allah'ın her şeyi mükemmel bir şekilde yarattığını gördüğünüz halde, O'na nasıl ortak koşarsınız? Baksanıza, çevrenizdeki develerin nasıl şartlara uygun yaratıldığını, üzerinizdeki gökyüzünün nasıl yükseltildiğini, devâsâ dağların nasıl yerleştirildiğini ve altınızdaki yeryüzünün yaşamaya müsait bir şekilde nasıl döşendiğini görmez misiniz? Bütün bunları yaratan Allah'tan başka bir varlığa ilâhlık atfedilir mi?

Hz. PEYGAMBER'İ TEŞVİK VE TESELLİ

21-26. Ey elçimiz Muhammed! Müşriklerin alayına ve ısrarlı inkârlarına aldırma, mücadelene devam et! İnanmamaları senin suçun değil, çünkü senin görevin sadece tebliğ etmektir. Kimseyi zorla imana getirecek değilsin. Zaten sana inanmayı inatla reddedenler Allah tarafından en ağır şekilde cezalandırılacaklardır. Neticede hepsinin dönüşü bizedir. Hepsi öldükten sonra diriltilecek ve hesap vermek üzere karşımıza getirilecektir.

SEKSEN DOKUZUNCU SÛRE

FECR

Tevhit ehline zulmeden zalimlerin helâk vakti!

Mekke döneminin başlarında vahyedilmiştir. Müşriklerin, müminlere baskı yapmaları ve kendilerini doğru yolda görmeleri eleştirilmekte, geçmişte benzer davranışları sergileyen inkârcı zalimlerin helâk edilişi hatırlatılarak tevhit çağrısı yapılmaktadır.

Otuz âyetten oluşan sûreyi muhtevasına göre aşağıdaki gibi tasnif etmek mümkündür.

30. Cüz
89. Sûre
Fecr 1-5

وَالْفَجْرِ ﴿١﴾ وَلَيَالٍ عَشْرٍ ﴿٢﴾ وَالشَّفْعِ وَالْوَتْرِ ﴿٣﴾ وَالَّيْلِ اِذَا يَسْرِ ﴿٤﴾ هَلْ ف۪ي ذٰلِكَ قَسَمٌ لِذ۪ي حِجْرٍ ﴿٥﴾

MÜMİNLERE EZİYET EDEN MÜŞRİKLER CEZALARINI ÇEKECEKLER

1-5. Ey Allah'a ortak koşup onun nezdinde bazı varlıkları şefaatçi kabul eden ve Muhammed'in peygamberliğini kabul etmeyen müşrikler![1] Bilin ki geçmişte tıpkı sizin gibi, inananlara baskı yapan zalimler Allah tarafından kâh sabah vakti gerçekleşen dehşet verici sarsıntılarla, kâh yedi gece - sekiz gün süren kasırgalarla,[2] kâh daha başka felâketlerle helâk edilmişlerdir.[3] Peki siz,[4] geçmişte benzer tavırları gösteren ve bu yüzden helâk edilen kimselerin durumuna bakıp da aklınızı başınıza toplamaz, ders almaz mısınız?

---

1 Sûrede müşrikleri muhatap alındığı, 15 ve özellikle 17. âyetten itibaren gelen ifadelerden ve vahyedildiği dönemden açıkça anlaşılmaktadır.

2 bk. Hâkka 69/7.

3 Kur'an'da kullanılan yemin ifadeleri özel ve önemli bir konudur ve oldukça geniş değerlendirmeleri gerektirir. İbn Kayyim el-Cevziyye (ö. 751), bu konuya özel olarak *et-Tibyân fî aksâmi'l-Kur'ân* adlı bir eser yazmıştır. Son dönemde ise Abdülhamîd el-Ferahî *İm'an fî Aksâmi'l-Kur'ân* adlı bir risâleyle, Abdurrahman Hasan Habenneke el-Meydânî de *Kavâidü't-tedebbüri'l-emsel li Kitâbillâhi azze ve cel* adlı eserinin bir bölümüyle bu konuya değinmişlerdir. Bunların dışında Arap dünyasında, Batı'da ve ülkemizde yapılmış başka çalışmalar da bulunmaktadır. Bütün bu literatürde konunun

(Devamı 1414. sayfada)

4 Râzî'nin de ifade ettiği üzere burada hitap Hz. Peygamber'e yönelik olmakla beraber, devamından anlaşılacağı üzere, sözün asıl muhatabı müşriklerdir. Yine burada Firavun ve benzeri zorbaların helâk edilmesinden söz edilişine bakıldığında, müşriklerin baskıcı yönlerine gönderme yapıldığı anlaşılmaktadır.

اَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِعَادٍۙ ﴿٦﴾ اِرَمَ ذَاتِ الْعِمَادِۙ ﴿٧﴾ اَلَّت۪ي لَمْ يُخْلَقْ مِثْلُهَا فِي الْبِلَادِۙ ﴿٨﴾ وَثَمُودَ الَّذ۪ينَ
جَابُوا الصَّخْرَ بِالْوَادِۙ ﴿٩﴾ وَفِرْعَوْنَ ذِي الْاَوْتَادِۙ ﴿١٠﴾ اَلَّذ۪ينَ طَغَوْا فِي الْبِلَادِۙ ﴿١١﴾ فَاَكْثَرُوا ف۪يهَا الْفَسَادَۙ ﴿١٢﴾
فَصَبَّ عَلَيْهِمْ رَبُّكَ سَوْطَ عَذَابٍۚ ﴿١٣﴾ اِنَّ رَبَّكَ لَبِالْمِرْصَادِۜ ﴿١٤﴾ فَاَمَّا الْاِنْسَانُ اِذَا مَا ابْتَلٰيهُ رَبُّهُ فَاَكْرَمَهُ
وَنَعَّمَهُ فَيَقُولُ رَبّ۪ي اَكْرَمَنِۜ ﴿١٥﴾ وَاَمَّا اِذَا مَا ابْتَلٰيهُ فَقَدَرَ عَلَيْهِ رِزْقَهُ فَيَقُولُ رَبّ۪ي اَهَانَنِۚ ﴿١٦﴾

30. Cüz
89. Sûre
Fecr 6-16

6-16. Doğrusu eğer aklınızı başınıza almaz ve elçimize iman etmezseniz, sizler de onlar gibi helâk edileceksiniz.[5] Nitekim Allah'ın, Hûd peygambere düşmanlık eden Âd kavmini, onların bir kolu[6] ve civardaki en güçlü toplum

5 bk. Zemahşerî, Râzî.

6 Taberî.

(1413. sayfadaki 3 numaralı dipnotun devamı)

birçok yönü tartışılmış ve bu yeminlerin Arap dilinden kaynaklanan bir "üslûp özelliği" olduğu ifade edilmiştir. Buna göre Allah, aslında yemin etmeye ihtiyaç duyduğu için değil, a) Arapça'da böyle bir üslûp söz konusu olduğu için, b) Yemine konu olan şeyleri vurgulamak ve onlarla ilgili mesajlar vermek için bazı yeminler etmiştir. O halde bizim, Kur'an'ın mânasını Türkçe'ye aktarırken (Türkçe'de böyle bir yemin üslûbu olmadığına göre) bu yeminlerin vurguladıkları mesajları aktarmaya çalışmamız daha doğru olacaktır. Zira bizim amacımız Kur'an'ın edebî özelliklerini Türkçe'ye çe- virmek değil (ki zaten bu imkânsızdır), mümkün mertebe mesajını aktarmaktır. İşte bu yüzden, bu tür yemin ifadelerini bir yemin cümlesi şeklinde çevirip de Türkçe'de kullanılmayan bir üslûp icat etmektense, mânayı ve vurguyu olabildiğince yansıtmaya çalıştık. Buradaki ilk üç âyette yemine konu olan şeyler hakkında ise şunları ifade edebiliriz: Bu yeminler müfessirler arasında ihtilâf konu- su olmuştur. Sadece 3. âyet hakkında Râzî yirmi görüş zikretmektedir. Biz, Meydânî'nin görüşünü tercih ettik (bk. *Kavâidü't-tedebbüri'l-emsel li Kitâbillâhi azze ve cel*, s. 467 vd.). Ona göre bu yeminlerin ardında Firavun, Âd ve Semûd gibi zalimlerin helâk edilişlerinden söz edilmesi, bu yeminlerin de söz konusu olaylara gönderme olduğunu gösterir. Nitekim birçok kavim fecr vaktinde helâk edilmiştir. Benzer şekilde Hz. Mûsâ'nın İsrâiloğulları'nı Mısır'dan çıkarması ve peşlerine düşen Firavun ordu- sunun helâk edilmesi on gün on gece süren bir süreçte olmuştur. Âyette geçen tek ve çift ise, Hâkka sûresinde Âd kavminin yedi gece ve sekiz gün süren bir kasırga ile helâk edilişlerine göndermedir k bu görüşe Râzî de yer vermiştir. 4. âyetteki "geçip giden gece" ifadesi ise zaten fecr vaktinin gelişin ifade eder ki Hûd sûresinin 81. âyetinde geçen, "Onların helâk vakti sabahtır. Sabah yakın değil mi?" ifadesi tam da bu hususa işaret etmektedir. Diğer taraftan Kur'an'ın birçok sûresinde çeşitli ye- minler edildiği halde sadece burada, yeminlerin ardından "Bu yeminlerde hicr sahipleri için bir değe- vardır değil mi?" denilmiştir. Müfessirler "hicr" kelimesinin "akıl" anlamına geldiğini söylemekle beraber, kök anlamının "engellemek" olduğunu, dolayısıyla burada aklın insanı kötü şeylerden en- gellemesinin kastedildiğini ifade etmişlerdir (bk. Ferrâ, Zemahşerî, Kurtubî). Yani hicr, sadece akıl değil Anadolu'daki deyimiyle "aklını başına almak" anlamına gelir. Bu durumda söz konusu ifadenin anlamı, "Bütün bunlardan sonra artık aklınızı başınıza almanız gerekmez mi?" şeklindedir. B... bir tehdit ifadesinin öncesindeki yeminlerin kâinat olaylarına ya da hac mevsimine işaret etmesi... dense, helâk edilmiş toplumlara işaret etmesi daha münasip görünmektedir. *Doğrusunu Allah bil*...

olan İrem'in inkârcılarını, kayaları yontarak evler yapan ve Sâlih peygambere düşmanlık eden güçlü Semûd kavmini, Mısır'da İsrâiloğulları'na zulmeden ve Mûsâ peygamberin düşmanı Firavun'u nasıl helâk ettiğini; ülkelerinde şirki savunan ve zorbalıkla tevhidi yok etmeye çalışan bu zalimleri nasıl cezalandırdığını bilmez misiniz? Evet, doğrusu onların bütün yaptıklarından haberdar olan ve kendilerini müstehak oldukları şekilde cezalandıran Allah, sizin yaptıklarınızı da gözetlemektedir.

MÜMİNLERİ YANLIŞ YOLDA GÖREN MÜŞRİKLERE CEVAP

15-16. Gerçek şu ki siz müşrikler[7] tamamen nankörlük yapmaktasınız! Allah'ın size bolca nimetler ihsan etmesine şükredip, sadece O'na kulluk edeceğinize nankörlük ediyor, servet ve güç sahibi olmanızı doğru yolda olduğunuzun işareti sayıp[8] elçimiz Muhammed'e inanmıyorsunuz.[9] Buna karşılık sizin gibi varlıklı olmayan kimseleri Allah'ın lutuf ve ikramından mahrum kimseler olarak görüyor ve bu sebeple, elçimiz Muhammed'i ve yoksul müminleri ilâhî lutuftan mahrum ve sapkın kimseler olarak değerlendiriyorsunuz.[10]

---

[7] Âyette geçen "insan" kelimesi bütün insanları kapsayan bir ifade olarak anlaşılmamalıdır. Nitekim Râzî bu konuda iki görüş vermektedir. İbn Abbas, Kelbî ve Mukâtil gibi âlimlerin rivayetine göre burada belli başlı bazı şahıslar kastedilmektedir. Diğer görüşe göre ise, bu şahısların davranışlarını sergileyen diğer bütün insanlar da buna dahildir. O halde burada Kur'an, insan doğasına nakşedilmiş bir nankörlükten söz etmiyor, genel bir suçlamada bulunmuyor demektir. Yani burada eleştirilen şey insan değil davranışlarıdır.

[8] bk. Muhammed Abduh, *Cüz'ü Amme*.

[9] İbn Âşûr.

[10] Temel vurgusunun böyle olduğunu düşündüğümüz bu iki âyetin anlaşılması, kanaatimizce büyük bir dikkat gerektirmektedir. Nitekim bu âyetler sadece lafızlarına bakılarak ve gramer tahlilleri esas alınarak yorumlandığında, müşriklerin Allah'ı "kendilerine haksızlık etmekle" suçladıklarını ifade ediyor olacaktır. Oysa bu sonuç, onların Allah anlayışıyla bağdaşmamaktadır. Zira müşrikler Allah'a kusur isnat etmeyi asla düşünmemişlerdir. Onların eleştiriye konu olan yönleri Allah'ı sevmiyor veya O'na çeşitli kusurlar atfediyor olmaları değil; Allah'a ortak koşmalarıdır. İbn Âşûr 15. âyetle ilgili olarak, müşriklerin servet sahibi olmalarını ilâhî lutuf olarak gördüklerini ve bu durumu kendilerinin doğru yolda olduğunun işareti saydıklarını ifade eder. Buna göre 16. âyette, bu kişilerin darda kaldıklarında Allah'ı suçladıkları değil, darda kalan kimselerin Allah tarafından makbul karşılanmayan kimseler olduklarını düşündükleri ifade ediliyor olmalıdır. Nitekim müşriklerin Hz. Peygamber'e ve müminlere olan itirazlarından biri de, "Eğer bu din hayırlı bir şey olsaydı şu fakir kimseler bizden önce bu dine girecek değildi ya!" (Ahkâf 46/11) şeklinde olmuştur. Yani onlar fakirlik ve zenginliğin insanlara Allah tarafından, doğru yolda olup olmadıklarına göre verildiğini ve fakir kimsenin doğal olarak kötü olacağını düşünmüşlerdir. Ayrıca sûrenin sonunda "ey mutmain nefis"

كَلَّا بَل لَّا تُكْرِمُونَ الْيَتِيمَ ﴿١٧﴾ وَلَا تَحَاضُّونَ عَلَى طَعَامِ الْمِسْكِينِ ﴿١٨﴾ وَتَأْكُلُونَ التُّرَاثَ أَكْلًا لَّمًّا ﴿١٩﴾
وَتُحِبُّونَ الْمَالَ حُبًّا جَمًّا ﴿٢٠﴾ كَلَّا إِذَا دُكَّتِ الْأَرْضُ دَكًّا دَكًّا ﴿٢١﴾ وَجَاءَ رَبُّكَ وَالْمَلَكُ صَفًّا صَفًّا ﴿٢٢﴾
وَجِيءَ يَوْمَئِذٍ بِجَهَنَّمَ يَوْمَئِذٍ يَتَذَكَّرُ الْإِنسَانُ وَأَنَّى لَهُ الذِّكْرَى ﴿٢٣﴾ يَقُولُ يَا لَيْتَنِي قَدَّمْتُ لِحَيَاتِي ﴿٢٤﴾
30. Cüz فَيَوْمَئِذٍ لَّا يُعَذِّبُ عَذَابَهُ أَحَدٌ ﴿٢٥﴾ وَلَا يُوثِقُ وَثَاقَهُ أَحَدٌ ﴿٢٦﴾ يَا أَيَّتُهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ ﴿٢٧﴾ ارْجِعِي إِلَى
89. Sûre رَبِّكِ رَاضِيَةً مَّرْضِيَّةً ﴿٢٨﴾
Fecr 17-30 فَادْخُلِي فِي عِبَادِي ﴿٢٩﴾ وَادْخُلِي جَنَّتِي ﴿٣٠﴾

17-20. Oysa siz değil misiniz yetimleri ihmal eden, fakiri-fukarayı doyurma konusunda kılını kıpırdatmayan, gözünü mal sevdası bürümüşçesine serveti biriktirdikçe biriktiren! Peki, hal böyleyken nasıl olur da kendinizi doğru yolda görürsünüz?

HESAP GÜNÜ ve CEHENNEM UYARISI

21-26. Hayır, gerçek şu ki kıyamet kopup, sizler meleklerin dahi saf saf dizildikleri ilâhî huzurda hesaba çekildiğinizde bu yaptıklarınızın hesabını verecek ve karşınızda cehennemi bulacaksınız! İşte o gün dünyada iken pek de doğru yolda olmadığınızı anlayacak ve "Keşke tevhide iman ederek bugün için hayırlı şeyler yapmış olsaydım!" diye yakınacaksınız ama artık iş işten geçmiş olacaktır! O gün cehennem görevlisi meleklerin sizleri derdest edip ateşe atmaları sizin dünyada müminleri yakalayıp eziyet etmenizden çok daha

şeklindeki hitap, birazdan değineceğimiz üzere, müşriklerin kendi inançlarından son derece emin ve mutmain oluşlarını ifade etmektedir. Onların, "Allahım! Eğer bu Muhammed'in söyledikleri doğ[ru] ise ... [doğ]ruysa başımıza taş yağdır!" (Enfâl 8/32) diyecek kadar kendilerinden emin olduklarını, doğru yo[lda] olduklarından en ufak bir şüphe duymadıklarını bizzat Kur'an ifade etmektedir. Nitekim Mukâtil b. Süleyman'ın zikrettiği rivayete göre bu âyetlerin nüzûl sebebi şudur: Abdullah b. Nüfeyl müşriklerin ileri gelenlerinden Ümeyye b. Halef'e İslâm'ı tebliğ eder. Ümeyye de ona, "Peki niçin Allah beni zengin, seni fakir kılmıştır?" der. Abdullah, "Bu Allah'ın iradesidir" diye cevap verir. Bunun üzerine Ümeyye şöyle der: "Hayır, Allah beni değerli gördüğü için bana servet verdi, seni ise değersiz gördüğü için fakir kıldı." Bunun üzerine bu âyet vahyedilmiştir. Âyetin mesajı Mukâtil'e göre şudur: Sizler Allah katında değerli olduğunuz için zengin olmadığınız gibi fakirler de Allah katında değersiz oldukları için fakir değildirler. Bizce de âyetin anlamı bu doğrultudadır ve bu yorum, sürenin s[onraki] kısımdaki ifadelerle bütünlük arzetmektedir. Mâtürîdî'nin yorumu da, belli noktalarda bu yorumla kesişmektedir. Zira o da, temelde müşriklerin, zenginlik ve fakirliği, Allah'ın kulunu sevip sevmemesinin bir alâmeti olarak gördüklerini ifade eder. Ayrıca Muhammed Abduh da, çok belirgin olmamakla beraber, böyle bir yorumu düşündüğü izlenimi vermektedir. *Doğrusunu Allah bilir.*

şiddetli olacak, göreceğiniz azap ise müminlerin sizden çektikleri eziyetlerin katbekat fazlası olacaktır![11]

MÜŞRİKLERE DURUMLARINI GÖZDEN GEÇİRME ÇAĞRISI

30. Cuz
89. Sûre
Fecr 17-30

27-30. Ey kendilerini doğru yolda, elçimiz Muhammed'i sapkın olarak gören müşrikler![12] Vakit varken bu tavrınızdan vazgeçin ve Muhammed'e vahyettiğimiz ilâhî emirlere kulak verip sadece Allah'a kulluk eden tevhit ehli müminlerin arasına katılın. Şunu iyi bilin ki ancak bunu yaptığınız takdirde Allah sizlerden razı olacak ve sizi hoşnut edecek olan cennet nimetleriyle ödüllendirecektir.

11 Taberî 25-26. âyetlerdeki bu ifadeleri "dünyadaki hiç kimsenin görmediği bir azabı görecekler" anlamında tefsir etmiştir. Burada muhtemelen "dünyadaki azap" ifadesiyle, müşriklerin müminlere revâ gördükleri eziyetlere gönderme vardır. *Doğrusunu Allah bilir.*

12 Nefs-i mutmainne, kendinden tamamen emin insan anlamındadır ve bu sözün, sûrenin vahyedildiği ortamdaki karşılığı, kendilerini doğru yolda, Hz. Peygamber'i ve müminleri dalâlette gören müşriklerdir. Nitekim müşrikler Hz. Peygamber'i "Ebû Tâlib'in sâbiîsi" diye nitelemişlerdir ki bu nitelemede kullanılan "sâbiî" kelimesi "dinsiz, din düşmanı" vb. anlamlara gelir. Diğer taraftan "nefs-i mutmainne" ifadesini olumlu bir anlatım olarak gören ve bununla, nefsini iyice arındırıp belli mânevî makamlar kesbedenlerden söz edildiğini ifade eden yorumlar, sûrenin bütünlüğü ve vahyediliş ortamı çerçevesinde bir karşılık bulan yorumlar değildir. Ayrıca Mâverdî'nin bazı "havâtır sahipleri"ne (ashâbü'l-havâtır) nispetle aktardığı bir yoruma göre burada "nefs-i mutmainne" ile kastedilen kişi, "kendini dünyaya iyice kaptırmış olan kişi"dir ve ondan bu hali terkedip rabbine yönelmesi istenmektedir. Ancak müşriklerin kendilerini iyice dünyaya kaptırmış kişiler olarak düşünülmeleri de, ön yargılı bir yaklaşım olur. Her sene hac ibadeti yapan, Allah'a yakınlaşmak için âdeta kendilerini kurban etmeyi isteyecek noktada olan, Kâbe'nin örtüsüne sarılıp ağlayarak Allah'a dua eden müşrikler; genelde sanıldığının aksine dünyaperest, seküler bir yaşam sürdürmezler, kendilerini günahkâr gördükleri için Allah'a doğrudan ibadet etmeye yüzlerinin olmadığını düşünürler (bk. Râzî). aşırı temizlik itikadıyla yani dindarlık duygularıyla hareket edip Allah'a yakınlaşmak için birçok şeyi, özellikle geçmişte yaşamış bazı sâlih kulları vesile kılarlar ve onları kutsallaştırıp tâzim ederlerdi. Zaten Kur'an'ın onlara yönelttiği bütün suçlama da bu merkezdedir. Bize göre, müşriklerin inanç ve kültür dünyaları objektif bir şekilde tahlil edilmeden, Kur'an'ın tevhit mesajının anlaşılması gerçekten imkânsızdır. *Doğrusunu Allah bilir.*

DOKSANINCI SÛRE

BELED

Hz. Peygamber'in şehri : Mekke!

Mekke döneminde vahyedilmiştir. Müşriklerin, yoksulları görmezden gelen ve Hz. Peygamber'in hesap günü uyarılarını dikkate almayan tavırları eleştirilmektedir.

Yirmi âyetten oluşan sûreyi muhtevasına göre aşağıdaki gibi tasnif etmek mümkündür.

لَآ اُقْسِمُ بِهٰذَا الْبَلَدِۙ ﴿١﴾ وَاَنْتَ حِلٌّ بِهٰذَا الْبَلَدِۙ ﴿٢﴾ وَوَالِدٍ وَمَا وَلَدَۙ ﴿٣﴾ لَقَدْ خَلَقْنَا الْاِنْسَانَ ف۪ي كَبَدٍۜ ﴿٤﴾

MAĞRUR ve ZALİM MÜŞRİKLERE UYARI

1-4. Ey Allah'a ortak koşup onun nezdinde bazı varlıkları şefaatçi kabul eden ve elçimiz Muhammed'e inanmayan müşrikler! İçinde yaşadığınız şu Mekke şehrini haram/kutsal bölge kabul ettiğiniz, bu bölgede bir hayvanı öldürmeyi dahi hoş karşılamadığınız halde, nasıl olur da Muhammed'e bu kadar baskı yapıp eziyet edersiniz?[1] İbrâhim ve oğlu İsmâil gibi iki büyük peygamberin mirası olan bu tevhidi sürdüren elçimiz Muhammed'e niçin bu baskı ve eziyetleri revâ görüyorsunuz![2] Allah sizlere güç, kudret ve servet bahşetti diye O'na şükretmeniz ve tevhide iman etmeniz gerekirken sizler tam aksine davranıyor, Allah'a şirk koşuyor ve O'nun elçisine eziyet ediyorsunuz!

[1] Yemin ifadelerini çevirirken dikkate aldığımız hususlarla ilgili olarak, Fecr sûresindeki 3 numaralı dipnota bakınız (buradaki yeminin içeriği için de bk. Zemahşerî).

[2] Sûrede, müşriklere yönelik kınayıcı ağır bir üslûp söz konusudur. Bunu Türkçe'de soru cümleleriyle yansıtmaya çalıştık.

DOKSANINCI SÛRE

BELED

Hz. Peygamber'in şehri : Mekke!

Mekke döneminde vahyedilmiştir. Müşriklerin, yoksulları görmezden gelen ve Hz. Peygamber'in hesap günü uyarılarını dikkate almayan tavırları eleştirilmektir.

Yirmi âyetten oluşan sûreyi muhtevasına göre aşağıdaki gibi tasnif etmek mümkündür.

لَا أُقْسِمُ بِهٰذَا الْبَلَدِ ﴿١﴾ وَأَنْتَ حِلٌّ بِهٰذَا الْبَلَدِ ﴿٢﴾ وَوَالِدٍ وَمَا وَلَدَ ﴿٣﴾ لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فٖى كَبَدٍ ﴿٤﴾

30. Cüz
90. Süre
Beled 1-4

MAĞRUR ve ZALİM MÜŞRİKLERE UYARI

1-4. Ey Allah'a ortak koşup onun nezdinde bazı varlıkları şefaatçi kabul eden ve elçimiz Muhammed'e inanmayan müşrikler! İçinde yaşadığınız şu Mekke şehrini haram/kutsal bölge kabul ettiğiniz, bu bölgede bir hayvanı öldürmeyi dahi hoş karşılamadığınız halde, nasıl olur da Muhammed'e bu kadar baskı yapıp eziyet edersiniz?[1] İbrâhim ve oğlu İsmâil gibi iki büyük peygamberin mirası olan bu tevhidi sürdüren elçimiz Muhammed'e niçin bu baskı ve eziyetleri revâ görüyorsunuz![2] Allah sizlere güç, kudret ve servet bahşetti diye O'na şükretmeniz ve tevhide iman etmeniz gerekirken sizler tam aksine davranıyor, Allah'a şirk koşuyor ve O'nun elçisine eziyet ediyorsunuz!

---

1 Yemin ifadelerini çevirirken dikkate aldığımız hususlarla ilgili olarak, Fecr sûresindeki 3 numaralı dipnota bakınız (buradaki yeminin içeriği için de bk. Zemahşerî).

2 Sûrede, müşriklere yönelik kınayıcı ağır bir üslûp söz konusudur. Bunu Türkçe'de soru cümleleriyle yansıtmaya çalıştık.

30. Cüz
90. Sûre
Beled 5-20

أَيَحْسَبُ أَنْ لَنْ يَقْدِرَ عَلَيْهِ أَحَدٌ ﴿٥﴾ يَقُولُ أَهْلَكْتُ مَالًا لُبَدًا ﴿٦﴾ أَيَحْسَبُ أَنْ لَمْ يَرَهُ أَحَدٌ ﴿٧﴾ أَلَمْ نَجْعَلْ
لَهُ عَيْنَيْنِ ﴿٨﴾ وَلِسَانًا وَشَفَتَيْنِ ﴿٩﴾ وَهَدَيْنَاهُ النَّجْدَيْنِ ﴿١٠﴾ فَلَا اقْتَحَمَ الْعَقَبَةَ ﴿١١﴾ وَمَا أَدْرَاكَ مَا الْعَقَبَةُ
﴿١٢﴾ فَكُّ رَقَبَةٍ ﴿١٣﴾ أَوْ إِطْعَامٌ فِي يَوْمٍ ذِي مَسْغَبَةٍ ﴿١٤﴾ يَتِيمًا ذَا مَقْرَبَةٍ ﴿١٥﴾ أَوْ مِسْكِينًا ذَا مَتْرَبَةٍ ﴿١٦﴾ ثُمَّ
كَانَ مِنَ الَّذِينَ آمَنُوا وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ وَتَوَاصَوْا بِالْمَرْحَمَةِ ﴿١٧﴾ أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ ﴿١٨﴾ وَالَّذِينَ
كَفَرُوا بِآيَاتِنَا هُمْ أَصْحَابُ الْمَشْأَمَةِ ﴿١٩﴾ عَلَيْهِمْ نَارٌ مُؤْصَدَةٌ ﴿٢٠﴾

5-7. Peki, bunu yaparken, sahip olduğunuz güç ve servetin ebediyen bâki kalacağını mı sanıyorsunuz?[3] Elçimiz Muhammed'e karşı mücadele etmek üzere servetinizi harcamakla övünürken,[4] bütün bu yaptıklarınızın Allah tarafından görülmediğini ya da cezasız kalacağını mı zannediyorsunuz?

İLÂHÎ NİMETLERE KARŞI İFA EDİLMESİ GEREKEN ŞÜKÜR

8-17. Sizi, gören, duyan, konuşan ve dahi birçok özellikleri olan mükemmel birer insan olarak yaratıp doğruyu ve yanlışı anlamanızı sağlayacak olan akıl ile donatıp, ayrıca peygamber göndererek tevhidi açıkça anlatmış ve şirk konusunda sizi uyarmış[5] olduğumuz halde niçin ısrarla bütün bu nimetlere

3 Burada kastedilenler, müşriklerin ileri gelenleridir (bk. Zemahşerî).

4 Taberî.

5 Onuncu âyet İbn Abbas tarafından "Hidayet ve dalâlet yolunu gösterdik" şeklinde tefsir edilmiştir (bk. Mâverdî). Bizim çevirimiz bu ifadenin açılımıdır.

karşı nankörlük ediyorsunuz? Niçin size bütün bu nimetleri sağlayan Allah'a şirk koşmayı bırakmıyor, elçimiz Muhammed'e iman etmiyor ve bunların gereği olarak; köle âzat etmek, dar gününde akrabaya, yoksula ve yetime el uzatıp ihtiyaçlarını karşılamak, tevhit ehli müminlerden olup onlara karşı merhametli olmak ve sabırlı olmaya teşvik etmek gibi güzel ameller işlemiyorsunuz?[6]

18-20. Doğrusu sizin için kurtuluş yolu olacak[7] bu davranışları yaptığınız takdirde Allah katında ödüllendirilecek; aksi şekilde davranıp tevhidi ve elçimiz Muhammed'i inkâr etmekte ısrar ettiğiniz takdirde ise cehennem ateşine atılarak cezalandırılacaksınız!

---

[6] bk. Zemahşerî.

[7] Akabe kelimesine tâbiîn âlimlerinden İbn Zeyd bu anlamı vermiştir (bk. Mâverdî).

DOKSAN BİRİNCİ SÛRE

ŞEMS

Yegâne mâbudun muazzam bir eseri : Güneş!

Mekke döneminde vahyedilmiştir. Kâinattaki muazzam ilâhî düzene vurgu yapılır, müşriklere tevhit çağrısı tekrarlanır. Geçmişte peygamber düşmanlığı yapan Semûd halkının acı sonu hatırlatılır.

On beş âyetten oluşan sûreyi muhtevasına göre aşağıdaki gibi tasnif etmek mümkündür.

[redacted]

وَالشَّمْسِ وَضُحٰيهَا ۙ ﴿١﴾ وَالْقَمَرِ اِذَا تَلٰيهَا ۙ ﴿٢﴾ وَالنَّهَارِ اِذَا جَلّٰيهَا ۙ ﴿٣﴾ وَالَّيْلِ اِذَا يَغْشٰيهَا ۙ ﴿٤﴾ وَالسَّمَاءِ
وَمَا بَنٰيهَا ۙ ﴿٥﴾ وَالْاَرْضِ وَمَا طَحٰيهَا ۙ ﴿٦﴾ وَنَفْسٍ وَمَا سَوّٰيهَا ۙ ﴿٧﴾ فَاَلْهَمَهَا فُجُورَهَا وَتَقْوٰيهَا ۙ ﴿٨﴾

30. Cüz
91. Sûre
Şems 1-8

TEVHİDİN GEREKÇESİ ve MÜŞRİKLERİN NANKÖRLÜKLERİ

1-8. Ey müşrikler![1] Hiçbir kudrete sahip olmadığı halde, şefaatçi kabul edip Allah'a ortak koştuğunuz o varlıklar size; *hiçbir nimet vermeye muktedir* değilken, Allah'ın *sonsuz kudret* ve *nimet sahibi* olduğunu hiç düşünmez misiniz? İçinde *yaşadığınız şu muazzam kâinatta* güneşin *sizleri mükemmel bir şekilde* aydınlattığını, onun batmasının *ardından doğan şu muhteşem* ayı görmez misiniz? Etrafın ışıl ışıl aydınlandığı gündüz ile, karanlık ve sükûnetiyle sizi kuşatan gecenin ardarda geldiğini farketmez misiniz? Yıldızlarla donatılmış şu gökyüzünün nasıl da muazzam bir şekilde *yaratıldığını*, *yeryüzünün yaşamanız için en uygun şekilde düzenlendiğini*; her birinizin mükemmel birer insan olarak *yaratılıp iyiliğe de kötülüğe de muktedir bir şekilde irade ile donatıldığını* hiç düşünmez misiniz?[2] Peki, *bütün bu nimetleri sizlere bahşeden Allah iken*, bunlarda hiçbir *etkisi olmayan* bazı varlıkları niçin O'na ortak kılıyorsunuz?

---

[1] Sûrede mesajın müşriklere yönelik olduğu açıktır. Nitekim Semûd kavminin kıssasının anlatımı buna işaret etmektedir.

[2] Yemin ifadelerini çevirirken dikkate aldığımız hususlarla ilgili olarak, Fecr sûresindeki 3 numaralı dipnota bakınız.

قد أفلح من زكاها ﴿٩﴾ وقد خاب من دساها ﴿١٠﴾ كذبت ثمود [illegible]
فقال لهم رسول الله ناقة الله وسقياها ﴿١٣﴾ فكذبوه [illegible]
ولا يخاف عقباها ﴿١٥﴾

9-10. [illegible] kendisini şirkten arındırarak ilâhî emirlere uygun yaşayanlar kurtuluşa erecek ve cennetle ödüllendirileceklerdir. Buna karşılık elçimiz Muhammed'e inanmayan ve onun bildirdiği ilâhî emirlere uygun yaşamayanlar zarara çıkacaklardır.[5]

[5] Mekke döneminin başlarında vahyedilen ve tamamen inkârcı müşriklere seslenen bu sûrede "nefsin [illegible] veya [illegible]" ifadelerini, tevhide ve Hz. Peygamber'e iman etmek veya onu inkâr etmek çerçevesinde anlamak gerekir. Taberî "ilâhî emirlere itaat" ifadesini kullanıyor. Haliyle bunun ön şartı, şirkten vazgeçip Hz. Peygamber'e inanmak olacaktır. Bu çerçevenin dışına çıkıp söz konusu ifadeleri psikoloji, biyoloji, pedagoji gibi modern bilim alanlarına ait birtakım kavramlarla yaklaşmak doğru olmaz. Ayrıca burada geçen "zekkâ" fiilinin zekât ve sadaka ile ilişkilendirilmesi de zorlamadır. Unutulmamalıdır ki Mekke döneminde Kur'an'ın din adına olumlu gördüğü ve emrettiği ilk şey tevhiddir; önce şirki terkedip tevhidi kabul etmek ve Hz. Muhammed'in peygamberliğine iman etmek yer alır. Diğer şeyler buna bağlı olarak gelişir.

MÜŞRİKLERE, PEYGAMBER DÜŞMANI SEMÛD KAVMİNİN SONUNUN HATIRLATILMASI

11-15. Nitekim geçmişte Semûd kavmi de tıpkı sizin gibi, elçimiz Sâlih'e inanmayıp ona karşı kibirlenmişlerdi. İçlerinden bazı azılı inkârcılar, elçimiz Sâlih'in Allah tarafından bir imtihan vesilesi olarak gösterdiği ve kendisine zarar verilmemesini, kendi hayvanları gibi sularından içmesine müsaade etmelerini istediği sahipsiz bir devenin su içmesini engellemiş, ona kötü muamele etmiş ve nihayet onu kesmişler ve böylece ilâhî cezaya müstehak olmuşlardı. Allah, yaptıkları bu pervasızlığın[6] cezası olarak onların yerlerini yurtlarını başlarına yıkmıştı.

[6] Son âyet Mukatil tarafından, "Deveyi boğazlayan kişi bunun sonucundan çekinmemişti" şeklinde yorumlanır. Taberî'de de böyle bir nakilde bulunmaktadır. Bunu, "pervasızca" nitelemesiyle ifade ettik.

DOKSAN İKİNCİ SÛRE

LEYL

İlâhî nimet olan
muazzam kâinat düzeninden bir örnek :
Gece!

Mekke döneminin başlarında vahyedilmiştir. Kâinattaki muazzam ilâhî düzene vurgu yapılır. Müşriklerle müminler arasındaki temel farklar ortaya konulur ve davranışlarının âhiretteki karşılıkları belirtilir. Nitekim rivayete göre, yoksul müminlere yardım eden Hz. Ebû Bekir ile yoksula yardım etmeyen müşrik Ümeyye b. Halef hakkında vahyedilmiştir.[1]

Yirmi bir âyetten oluşan sûreyi muhtevasına göre aşağıdaki gibi tasnif etmek mümkündür.

1 bk. Râzî.

وَالَّيْلِ اِذَا يَغْشٰى ﴿١﴾ وَالنَّهَارِ اِذَا تَجَلّٰى ﴿٢﴾ وَمَا خَلَقَ الذَّكَرَ وَالْاُنْثٰىٓ ﴿٣﴾

TEVHİDİN GEREKÇESİ ve MÜŞRİKLERİN NANKÖRLÜKLERİ

1-3. Ey müşrikler![2] Üzerinize karanlıkla birlikte sükûnetin çöktüğü gecenin ve etrafın ışıl ışıl aydınlandığı gündüzün nasıl da mükemmel ilâhî bir düzen içerisinde yaratıldıklarını görmez misiniz? Bütün canlıların dişi-erkek çiftler halinde yaratıldığını hiç düşünmez misiniz?[3] Peki, böylesine yüce kudrete sahip olan ve sizlere sayısız nimetler bahşeden Allah'a niçin ortak koşuyorsunuz?

[2] Sûrenin muhtevası ve nüzûl dönemi, mesajının müşriklere cevap teşkil ettiğini göstermektedir.

[3] Yemin ifadelerinin çevirisiyle ilgili hususlar için Fecr sûresindeki 3 numaralı dipnota bakınız.

30. Cüz
92. Süre
Leyl 4-21

إِنَّ سَعْيَكُمْ لَشَتّٰىۜ ﴿٤﴾ فَاَمَّا مَنْ اَعْطٰى وَاتَّقٰىۙ ﴿٥﴾ وَصَدَّقَ بِالْحُسْنٰىۙ ﴿٦﴾ فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْيُسْرٰىۜ ﴿٧﴾ وَاَمَّا مَنْ
بَخِلَ وَاسْتَغْنٰىۙ ﴿٨﴾ وَكَذَّبَ بِالْحُسْنٰىۙ ﴿٩﴾ فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْعُسْرٰىۜ ﴿١٠﴾ وَمَا يُغْن۪ي عَنْهُ مَالُهُٓ اِذَا تَرَدّٰىۜ ﴿١١﴾ اِنَّ
عَلَيْنَا لَلْهُدٰىۘ ﴿١٢﴾ وَاِنَّ لَنَا لَلْاٰخِرَةَ وَالْاُولٰى ﴿١٣﴾ فَاَنْذَرْتُكُمْ نَاراً تَلَظّٰىۚ ﴿١٤﴾ لَا يَصْلٰيهَٓا اِلَّا الْاَشْقٰىۙ ﴿١٥﴾
اَلَّذ۪ي كَذَّبَ وَتَوَلّٰىۜ ﴿١٦﴾ وَسَيُجَنَّبُهَا الْاَتْقٰىۙ ﴿١٧﴾ اَلَّذ۪ي يُؤْت۪ي مَالَهُ يَتَزَكّٰىۚ ﴿١٨﴾ وَمَا لِاَحَدٍ عِنْدَهُ مِنْ نِعْمَةٍ
تُجْزٰىۙ ﴿١٩﴾ اِلَّا ابْتِغَٓاءَ وَجْهِ رَبِّهِ الْاَعْلٰىۚ ﴿٢٠﴾ وَلَسَوْفَ يَرْضٰى ﴿٢١﴾

MÜMİNLERİN ve MÜŞRİKLERİN DAVRANIŞLARININ ve ALACAKLARI KARŞILIĞIN FARKI

4-11. Doğrusu Allah, aranızdan kimilerinin tevhide iman ettiğini, kimilerinin ise şirkte ısrarcı olduklarını elbette ki bilmektedir. Hepinizin davranışları faklı olduğu gibi, bu davranışların karşılıkları da farklı olacaktır. Nitekim biz, tevhide iman eden, ilâhî emirlere uygun yaşayan, malını ve mülkünü bu uğurda fedakârca harcayan müminlere cennet yolunu açacak, onları en güzel şekilde ödüllendireceğiz. Tevhidi inkâr eden, servet sahibi olmasından dolayı kibirlenen ve yoksula yardım etmeyenleri ise cehennem ile cezalandıracağız. Sahip olduğu serveti, mâruz kaldığı bu cezadan kendisini kurtaramayacaktır.

12-14. İşte bu şekilde sizlere tevhidi anlatıyor, doğru yolu gösteriyor, şirkin yanlış olduğunu açıkça ortaya koyuyoruz. Fakat bu uyarılara kulak vermezseniz bilin ki Allah dünyada yegâne hükümran olduğu gibi âhirette de yegâne hükümrandır ve müstehak olduğunuz cezayı verecektir. İşte sizi, tevhidi ve elçimiz Muhammed'i inkâr ettiğiniz takdirde gireceğiniz o dehşetli cehennem ateşi hususunda uyarıyoruz!

15-16. O cehennem ateşine, tevhidi ve peygamberleri yalanlayan sizin gibi müşrikler[4] girecektir.

17-21. Tevhide ve elçimize iman edip ilâhî emirlere uygun yaşayan, herhangi bir karşılık söz konusu olmaksızın sırf yüce rabbinin rızası için malını yoksullara yardım için harcayan ve böylece kendisini arındıran tevhit ehli müminler ise bu cehennem ateşinden korunacak ve Allah'ın kendilerine vereceği ödül ile mutlu olacaklardır.

[4] bk. Taberi.

DOKSAN ÜÇÜNCÜ SÛRE

DUHÂ

İlâhî vahyin aydınlığı!

Mekke döneminin başlarında inzâl edilmiştir. Vahyin kısa bir süre kesilmesi üzerine müşriklerin, "Eğer Muhammed'in söyledikleri Allah'tan gelmiş olsaydı çabucak kesilmezdi"[1] ve "Galiba rabbin seni terketti!" şeklindeki alaycı sözlerine üzülen Hz. Peygamber'i teselli etmektedir.

On bir âyettir.

1 Mukātil.

30. Cüz
93. Sûre
Duhâ 1-3

وَالضُّحٰى ﴿١﴾ وَالَّيْلِ اِذَا سَجٰى ﴿٢﴾ مَا وَدَّعَكَ رَبُّكَ وَمَا قَلٰى ﴿٣﴾

MÜŞRİKLERİN ALAY ETMESİNE ÜZÜLEN Hz. PEYGAMBER'İ TESELLİ

1-3. Ey elçimiz Muhammed![2] Doğrusu sana gelen ilk ilâhî vahiyden sonra bir süre vahiy gelmemesini bahane ederek, Allah'ın seni terkettiği yönünde propaganda yapan müşriklere aldırma! Rabbin seni asla terketmedi. Şunu iyi bil ki kuşluk vaktinin ve gece karanlığın çökmesinin belli bir düzen ve hikmet gereğince gerçekleşmesi gibi, vahyin sana gelişi de bir düzen ve hikmete göredir.

2 Bu sûrenin tamamı Hz. Peygamber'e hitaptır. Yeminlerin çevirisi konusunda Fecr sûresinin başındaki dipnotta açıklama yapıldı. Ancak burada, yeminin yer aldığı âyetlerin muhatabı müşrikler değildir; dolayısıyla âlimlerin genelde yemin ifadelerinden çıkardıkları "tâzim" anlamı buradaki bağlama uygun düşmez. Bu âyetlerde konu, ilk vahyin ardından bir süre vahiy gelmemesini alay konusu yapan ve "Galiba şeytanın seni terketti" gibi incitici sözler söyleyen müşriklerin tavırları karşısında Hz. Peygamber'in mâneviyatını güçlendirmektir. Öyleyse kuşluk vakti etrafın ağarması ve gecenin çökmesi gibi ifadeleri bu çerçevede değerlendirmek daha uygun olur (benzer bir değerlendirme için bk. Âişe Abdurrahmân, *et-Tefsîrü'l-beyânî*, I, 25 vd.).

30. Cüz
93. Süre
Duhâ 4-11

وَلَلْاٰخِرَةُ خَيْرٌ لَكَ مِنَ الْاُولٰىۜ ﴿٤﴾ وَلَسَوْفَ يُعْط۪يكَ رَبُّكَ فَتَرْضٰىۜ ﴿٥﴾ اَلَمْ يَجِدْكَ يَت۪يمًا فَاٰوٰىۖ ﴿٦﴾
وَوَجَدَكَ ضَٓالًّا فَهَدٰىۖ ﴿٧﴾ وَوَجَدَكَ عَٓائِلًا فَاَغْنٰىۜ ﴿٨﴾ فَاَمَّا الْيَت۪يمَ فَلَا تَقْهَرْۜ ﴿٩﴾ وَاَمَّا السَّٓائِلَ فَلَا تَنْهَرْۜ ﴿١٠﴾
وَاَمَّا بِنِعْمَةِ رَبِّكَ فَحَدِّثْ ﴿١١﴾

4-5. Bu sebeple müşriklerin iftiralarına ve alay etmelerine aldırma, görevine devam et! Zira vahyin gelişi kesilmeyecek[3] hem senin hem de tebliğ ettiğin tevhit davasının yarını, dününden daha iyi olacaktır.[4] Allah'ın yardımıyla ileride zafere ulaşacak ve birçok nimete sahip olacaksın!

6-8. Kaldı ki rabbinin sana olan inâyet ve desteği, çocukluğundan beri çoktur. Nitekim sen yetim bir çocuk olarak büyüdüğün halde rabbin sana inâyet ederek seni himaye edip yetiştirecek büyüklerinin olmasını sağlamıştır. Müşrik bir toplumda yaşamana ve insanları şirkten nasıl uzaklaştıracağını ve bu konuda ne yapacağını bilememene rağmen, senin şirke bulaşmamanı sağlamış, kimseye muhtaç olmadan yaşamana yetecek bir varlık içinde olmanı nasip etmiştir.

---

3 Zemahşerî.

4 Zemahşerî.

9-11. O halde rabbinin inâyet ve desteğinin şimdiye kadar olduğu gibi, bundan sonra da seninle birlikte olacağından hiç kuşku duyma! Müşriklerin sözlerine aldırma ve görevine devam et! Rabbin seni nasıl varlıklı kıldıysa, sen de yoksula yetime kol kanat ger, sana tevdi edilen peygamberlik görevini ifa et ve tevhidi tebliğ et!

DOKSAN DÖRDÜNCÜ SÛRE

İNŞİRÂH

İlâhî vahyin yol göstericiliği!

Mekke döneminin başlarında inzâl edilmiştir. Peygamberlik görevinin zorlukları karşısında Hz. Peygamber'in mânevî gücünü tahkim etmektedir.

Sekiz âyettir.

أَلَمْ نَشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَ ﴿١﴾ وَوَضَعْنَا عَنْكَ وِزْرَكَ ﴿٢﴾ اَلَّذ۪ٓي اَنْقَضَ ظَهْرَكَ ﴿٣﴾ وَرَفَعْنَا لَكَ ذِكْرَكَ ﴿٤﴾ فَاِنَّ
مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا ﴿٥﴾ اِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا ﴿٦﴾ فَاِذَا فَرَغْتَ فَانْصَبْ ﴿٧﴾ وَاِلٰى رَبِّكَ فَارْغَبْ ﴿٨﴾

MÜŞRİKLERİN
ALAY ETMESİNDEN RAHATSIZ OLAN Hz. PEYGAMBER'İ
TESELLİ

1-4. Ey Muhammed! Doğrusu sen peygamber olmadan önce, Mekke müşriklerinin içinde bulunduğu şirk batağından nasıl çıkacaklarını düşünüyor, bu konuda bir şey yapamamanın verdiği huzursuzlukla kendini âdeta yiyip bitiriyordun! Fakat biz sana ilâhî vahiyle yol gösterdik, âdeta belini büken o ağır karamsarlığına son verdik.[1] Seni tevhidi temsil eden yüce bir peygamber kılmakla şereflendirdik.[2]

5-6. Müşriklerin şirkte ısrarcı olmaları sakın seni yıldırmasın! Unutma ki Allah'ın yardımı ve senin kararlılığınla bütün bu zorluklar aşılacak, şirk sona erip tevhit hâkim olacaktır.[3]

7-8. O halde artık karamsarlığı bırak![4] İçini ferah tut! Kendini tamamen peygamberlik görevine ve ilâhî rızaya adamış bir şekilde, büyük bir azimle tevhidi tebliğ etmeye koyul!

---

1 bk. Muhammed Abduh, *Cüz'i Amme;* Âişe Abdurrahmân, *Tefsîr.*

2 " وَرَفَعْنَا لَكَ ذِكْرَكَ " ifadesini Yahyâ b. Sellâm böyle tefsir etmiştir (bk. Mâverdî).

3 bk. Zemahşerî, Muhammed Abduh, Âişe Abdurrahmân.

4 Yedinci âyette geçen " فَاِذَا فَرَغْتَ " ifadesi, "bir işi bitirdiğin zaman" anlamına değil, "aklını meşgul eden sıkıntılardan kurtulduğuna göre" anlamına gelir (bk. Âişe Abdurrahmân, *Tefsir*).

DOKSAN BEŞİNCİ SÛRE

TÎN

İlâhî vahyin peygamberlere verildiği mekânlar!

Mekke döneminde vahyedilmiştir. Geçmişte ilâhî vahye mazhar olan peygamberlere dikkat çekilmekte ve vahye inanmayanların, Allah'ın nezdinde insan olarak sahip oldukları üstün değerleri kaybedecekleri vurgulanmaktadır.

Sekiz âyettir.

وَالتّ۪ينِ وَالزَّيْتُونِۙ ﴿١﴾ وَطُورِ س۪ين۪ينَۙ ﴿٢﴾ وَهٰذَا الْبَلَدِ الْاَم۪ينِۙ ﴿٣﴾

ALLAH'IN NEZDİNDE DEĞERLERİNİ KAYBEDEN MÜŞRİKLERE UYARI

1-3. Ey Muhammed'in peygamberliğini inkâr eden müşrikler![1] Şunu iyi bilin ki biz, Kâbe sayesinde güven içinde yaşadığınız Mekke'de elçimiz Muhammed'e ilâhî vahiy gönderdiğimiz gibi, geçmişte de incir ve zeytin diyarı Filistin topraklarında Îsâ'ya ve Sînâ dağında Mûsâ'ya vahiy vermiştik.[2] Yani Muhammed, ilk gönderilen peygamber değildir, dolayısıyla onu daha önce benzeri olmayan bir şey ortaya koymakla suçlamanız doğru değildir.

---

[1] Yemin ifadelerinin çevrilmesiyle ilgili açıklama için Fecr sûresindeki 3 numaralı dipnota bakınız.

[2] Buradaki yeminlerle, söz konusu peygamberlerin gönderildiği yerlere işaret söz konusudur (bk. İbn Kesîr).

30. Cüz
95. Sure
Tin 4-8

لَقَدْ خَلَقْنَا الْاِنْسَانَ فٖٓي اَحْسَنِ تَقْوٖيمٍ ﴿٤﴾ ثُمَّ رَدَدْنَاهُ اَسْفَلَ سَافِلٖينَۙ ﴿٥﴾ اِلَّا الَّذٖينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا
الصَّالِحَاتِ فَلَهُمْ اَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍۜ ﴿٦﴾ فَمَا يُكَذِّبُكَ بَعْدُ بِالدّٖينِۜ ﴿٧﴾ اَلَيْسَ اللّٰهُ بِاَحْكَمِ الْحَاكِمٖينَ ﴿٨﴾

4-5. Ayrıca şunu iyi bilin ki Allah sizi[3] ana rahminde bir damlacık sudan yaratıp en mükemmel sûreti vermiş, peygamber göndererek size olan rahmetini göstermiştir. Ancak Allah'ın bu nimetlerine karşılık O'na ortak koşan ve gönderdiği peygambere inanmayan sizin gibi müşrikler bu rahmetten mahrum kalacak, O'nun nezdinde değerlerini kaybedeceklerdir.[4]

3 Burada geçen " الْاِنْسَانَ " kelimesi hakkında müfessirler beş görüş beyan etmişlerdir. Bunlardan dördüne göre bu kelime ile müşrikler kast edilmiştir (bk. İbnü'l-Cevzî).

4 Beşinci âyette geçen " اَسْفَلَ سَافِلٖينَ " ifadesi, 6. âyette iman edenlerin müstesna sayılmasından anlaşıldığına göre, iman etmeyenlerin Allah'ın nezdinde değer kaybetmeleri ve cezaya müstehak olmaları anlamına gelir. Nitekim tâbiîn âlimlerinden Mücâhid, Ebü'l-Âliye, İbn Zeyd ve Hasan-ı Basrî bu ifadeye "cehennem" anlamını vermişlerdir. İbn Kesîr de bizim işaret ettiğimiz gerekçeye istinaden bu anlamı tercih etmiştir.

6. Oysa tevhide ve Allah'ın peygamberlerine iman edip onların bildirdiği ilâhî emirlere uygun olarak yaşayanlar, ilâhî rahmete mazhar olmaya devam edecek ve âhirette bitmek tükenmek bilmeyen bir nimete, cennete nâil olacaklardır.

7-8. Ey elçimizi inkâr eden Mekkeli müşrikler! Durum böyle olduğu halde niçin hâlâ inkârda ısrar ediyor[5] ve O'na ortak koşuyorsunuz?[6] Şunu unutmayın ki Allah bu yaptığınızı cezasız bırakmayacak, yüce adaletiyle size müstehak olduğunuz cezayı verecektir.[7]

[5] Mukātil.

[6] Ebû Hayyân.

[7] Ebû Hayyân.

DOKSAN ALTINCI SÛRE

ALAK

İlâhî vahyin başlangıcı!

Bu sûrenin tamamı Mekke döneminde vahyedilmiş olmakla beraber, ilk beş âyetiyle sonraki âyetlerin vahyediliş zamanı aynı değildir. Müfessirlerin tamamına yakını ilk beş âyetin, Hz. Peygamber'e vahyedilen ilk âyetler olduğunu belirtirler. Devamındaki âyetler ise daha sonraki yıllarda, Hz. Peygamber'e düşmanlık eden Ebû Cehil hakkında vahyedilmiştir.[1]

On dokuz âyetten oluşan sûreyi vahyediliş zamanlarını da göz önüne alarak aşağıdaki gibi tasnif etmek mümkündür.

1 bk. Râzî.

اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ ﴿١﴾ خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ ﴿٢﴾

İLÂHÎ VAHYİN BAŞLANGICI

1. Ey Muhammed! Sen Allah tarafından seçilmiş bir peygambersin; bundan böyle, bütün varlıkların yegâne yaratıcısı ve sahibi olan rabbinin sana ileteceği ilâhî mesajları O'nun emriyle insanlara tebliğ et![2]

2. Sana bu peygamberlik görevinin verilmesine şaşırma![3] Zira seni ana rahminde bir damlacık sudan[4] yaratıp mükemmel bir insan haline getiren yüce kudret, elbette ki sana vahyi bahşetmeye de kādirdir.

[2] Âlûsî. Bu âyete verdiğimiz anlam, ilk etapta şaşırtıcı gelebilir veya yadırganabilir. Ancak bu ifadeleri doğru anlamak için, vahyediliş anını göz önünde tutmak gerekir. Bilindiği gibi bu âyetler vahyedildiği sırada Hz. Peygamber Hira mağarasında bulunmaktadır ve kendisine ilâhî vahiy verileceğini, peygamberlik görevi tevdi edileceğini bilmemektedir. Dolayısıyla burada ilk mesaj, bu görevin bildirilmesidir. Kullanılan "oku" kelimesi dikkatle incelenmediği takdirde yanlış anlaşılabilir. Hz. Peygamber'in ve genel olarak Araplar'ın okur yazar olmadıkları mâlûmdur. Böyle bir ortamda Hz. Peygamber'e "oku" denmesini kitap okuma, yazılı bir metni okuma gibi anlamlandırmak imkânsızdır. İlerleyen âyetlerde geçen "kalem" ifadesi de bu çerçevede düşünülmelidir. Kanaatimizce buradaki "oku" ve "kalem" ifadeleri "ilâhî vahye" göndermedir. Ayrıca " باسم ربك " ifadesi "bi emri rabbike" (rabbinin emriyle) anlamına gelir. (باسم ربك ile ilgili değerlendirmeler için bk. Râzî, Ebû Hayyân). Diğer taraftan buradaki "okuma"nın düşünme, yorumlama gibi anlamlara geldiğini söylemek de vahyediliş ortamına uymaz. Zira bu yorumda hem "düşünülecek olan şeyin ne olduğu" muğlaktır hem de Hz. Peygamber'in peygamberlik öncesindeki yıllarında "düşünmediği" öngörülmektedir. Kanaatimizce Hz. Peygamber'e ilk defa gelen bu âyetlerle, Hz. Mûsâ'ya vahyin ilk gelişini anlatan Tâhâ sûresinin 11-14. âyetleri, hemen hemen aynı anlamdadır. *Doğrusunu Allah bilir.*

[3] Rivayetlerde geçen "Ben okuma bilmem!" veya "Ne okuyayım?" gibi ifadeler ve bu ifadelerin ardından Cebrâil'in davranışı, Hz. Peygamber'in beklemediği bir durumla karşılaşmanın şaşkınlığı içerisinde olduğunu gösterir.

[4] Burada geçen " علق " kelimesinden yola çıkarak bilimsel izahlara varılması, Kur'an'ın dünyasına çok yabancı bir tutumdur. Kur'an'ı değişik çağların bilimsel verilerine mahkûm eden "bilimselci tefsir anlayışı" bu yorumu yaparken nüzûl dönemini dikkate almadığı gibi, insanlığa rahmet olarak gönderilen ilâhî vahyin ilk olarak biyoloji dersi ile işe başladığını da düşünmüş olmalıdır.

اِقْرَاْ وَرَبُّكَ الْاَكْرَمُۙ ﴿٣﴾ اَلَّذ۪ي عَلَّمَ بِالْقَلَمِۙ ﴿٤﴾ عَلَّمَ الْاِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْۜ ﴿٥﴾ كَلَّٓا اِنَّ الْاِنْسَانَ لَيَطْغٰىۙ ﴿٦﴾
اَنْ رَاٰهُ اسْتَغْنٰىۜ ﴿٧﴾ اِنَّ اِلٰى رَبِّكَ الرُّجْعٰىۜ ﴿٨﴾ اَرَاَيْتَ الَّذ۪ي يَنْهٰىۙ ﴿٩﴾ عَبْدًا اِذَا صَلّٰىۜ ﴿١٠﴾ اَرَاَيْتَ اِنْ
كَانَ عَلَى الْهُدٰىۙ ﴿١١﴾ اَوْ اَمَرَ بِالتَّقْوٰىۜ ﴿١٢﴾ اَرَاَيْتَ اِنْ كَذَّبَ وَتَوَلّٰىۜ ﴿١٣﴾ اَلَمْ يَعْلَمْ بِاَنَّ اللّٰهَ يَرٰىۜ ﴿١٤﴾ كَلَّا
لَئِنْ لَمْ يَنْتَهِ لَنَسْفَعًا بِالنَّاصِيَةِۙ ﴿١٥﴾ نَاصِيَةٍ كَاذِبَةٍ خَاطِئَةٍۚ ﴿١٦﴾ فَلْيَدْعُ نَادِيَهُۙ ﴿١٧﴾ سَنَدْعُ الزَّبَانِيَةَۙ ﴿١٨﴾ كَلَّاۜ
لَا تُطِعْهُ وَاسْجُدْ وَاقْتَرِبْ ﴿١٩﴾

3-5. Evet, artık bu ilâhî vahyi insanlara tebliğ et![5] Zira bu vahiy, her şeyin yaratıcısı olan rabbinin bir ikramı ve lutfudur.[6] Bundan böyle O, sana vahyedecek ve seni[7] ilâhî vahyin ilmiyle donatacaktır.[8]

TEVHİDE ve Hz. PEYGAMBER'E DÜŞMANLIK EDEN EBÛ CEHİL ve DİĞER MÜŞRİKLER

6-8. Doğrusu Ebû Cehil ve benzeri azılı müşrikler[9] servet ve güç sahibi olmaları sebebiyle kibirlenmişler ve elçimizin peygamber olmasını kabullenememiş, "Bizim gibi bir insan nasıl olur da peygamber olup bize yol gösterir?" diyerek[10] onu inkâr emişlerdir. Ama şunu iyi bilsinler ki öldükten sonra hesap gününde Allah'ın huzuruna çıkarılacak ve bu yaptıklarının hesabını vereceklerdir.

---

5 Bu âyetteki "oku" ifadesine Âlûsî, "Sana bildirdiğimiz emri yerine getir, kavmine vahyi tebliğ et!" anlamını vermiştir.

6 " وَرَبُّكَ الْاَكْرَمُ "ifadesi, vahyin bir lutuf olduğuna vurgudur.

7 Buradaki "insan"dan maksat; insan cinsi veya Hz. Âdem değil, Hz. Muhammed'dir (bk. İbnü'l-Cevzî).

8 bk. Mâtürîdî.

9 Buradaki " الْاِنْسَان " kelimesi, bütün insan cinsini kapsayan genel bir ifade değil, müşrikleri kasteden hususi bir ifadedir (bk.Taberî, İbnü'l-Cevzî).

10 Buradaki "اسْتَغْنٰى" kelimesi çoğunlukla yanlış anlaşılmakta, müşriklerin kendilerini Allah'tan bağımsız gördükleri düşünülmektedir. Oysa unutulmamalıdır ki bu kimseler ateist değil müşriktirler. Gerek Kur'an'ın gerek ilgili kaynakların verdiği bilgilere göre bunlar Allah'ın yaratıcılığına, kudretine ve nimetler ihsan ettiğine inanmaktadırlar. Hatta her sene hac ibadeti yapmakta, kurbanlar kesmektedirler (bk. Râzî, Fecr sûresinin ilk âyetlerinin tefsiri). Yine bilindiği gibi bu kimseler kendilerini Allah'a yaklaştırmaları için birçok şeyi aracı kılmaktadırlar, hatta bunu Allah'ın istediği ve emrettiği bir şey olarak düşünmekte, "Allah dilemeseydi biz şirk koşmazdık" demektedirler (En'âm 6/148; A'râf 7/28). İşte Kur'an'ın eleştirdiği şey bu durumdur. Dolayısıyla onların Allah'a karşı kibirlen-

9-14. Ebû Cehil ve benzeri azılı müşrikler, elçimiz Muhammed'in karşısına dikilip[11] düşmanca tavır almakta, ona engel olmak için her türlü düşmanlığı yapmakta ve müminlere eziyet etmektedirler. Elçimiz Allah'ın vahyi ile insanları şirkten uzaklaştırıp tevhide yönelttiği halde onlar onu inkâr etmiş ve düşmanca tavır almışlar, bu davranışlarının Allah tarafından görüldüğünü ve âhirette cezalandırılacağını hiç hesaba katmamışlardır.

15-18. Ama şunu iyi bilsinler ki eğer bu inkârcı ve zalimce tavırlarına son vermezlerse biz de onları âhirette derdest edip cehenneme atacağız. Elçimize karşı, "Şu Mekke vadisinde benden daha güçlü adamları olan yoktur" diyen Ebû Cehil, söz ettiği adamlarını toplasın bakalım; gün gelecek tevhit ehli müminler onun ve adamlarının karşısına çıkıp zafer kazanacaklardır.[12]

19. Ey elçimiz Muhammed! Sen Ebû Cehil gibi müşriklerin tehditlerine aldırmadan tevhidi yaşamaya ve tebliğ etmeye devam et!

---

diklerini düşünmek yanlış olur. Kur'an'ın birçok yerinde ifade edildiği üzere onlar, "Bizi bir beşer mi hidayete erdirecek" (Tegâbün 64/6), "Allah elçi gönderecek olsaydı bir melek gönderirdi" (Fussılet 41/14, Mü'minûn 23/24), "Bizler gibi eşraf kimseler dururken peygamberlik kala kala Muhammed'e mi kaldı?" (Sâd 38/8) gibi ifadelerle peygambere karşı çıkmışlardır. İşte söz edilen "istiğnâ" budur. Nitekim Fussılet sûresinin 38. âyetinde geçen "istikbâr" kelimesini Râzî böyle tefsir etmiştir.

11 Âyette "صلى" lafzı geçiyor. Ancak bu kelime burada "namaz" anlamında değil "tevhit" anlamındadır. Mukātil'in aktardığı rivayete göre Ebû Cehil, Hz. Peygamber'e "Bir daha ilâhlarımızdan başkasına ibadet ettiğini görürsem seni yüzüstü sürüklerim!..." gibi tehditlerde bulunmuştur. Burada mesele namazın kılınması değil, sadece Allah'a kulluk etmek üzere kılınmasıdır. Müşriklerin namazla bir problemleri yoktur, kaldı ki onlar da benzer namaz kılmaktadırlar. Onların karşı çıktıkları şey, Hz. Peygamber'in putlar vasıtasıyla değil, doğrudan Allah'a ibadet etmesidir. Nitekim Ebû Cehil, Hz. Peygamber'i kınamak üzere ona putları göstermiş ve "Bunlar Allah'ın kızları değil midir?" diyerek tepkisini göstermiştir (bk. Mukātil).

12 Zebânî kelimesi "koruyucu" anlamına gelir ve bir yoruma göre burada Bedir Savaşı'na gönderme vardır (bk. Râzî). 15 ve 16. âyetlerde âhiret cezasından bahsedilmişti, bu âyetlerde ise dünyadaki yenilgiden söz edilmiş olması daha muhtemeldir. Dolayısıyla bu yorumu tercih ettik. Zira burada dünyevî bir tehdit söz konusu olmadığında, cümlenin anlamı Ebû Cehil'i cesaretlendirecek bir hal alır. Çünkü Ebû Cehil, Hz. Peygamber'i, adamlarıyla (nâdiyeh) tehdit etmiştir; buna cevaben, "Biz de cehennem zebânilerini çağırırız" denilmesi, "Sen dünyada elçimize istediğini yapabilirsin ama âhirette biz de zebânileri karşına çıkaracağız" gibi bir îmâyı içerir. Müfessirler bu durumu farkettikleri için, bu tehdidin dünyevî olduğunu söylemişler, fakat yine de zebânilerin cehennem muhafızı melekler olduğunu söylemekten vazgeçmeyip durumu çeşitli şekillerde telif etmeye çalışmışlardır. *Doğrusunu Allah bilir.*

DOKSAN YEDİNCİ SÛRE

KADR

Kur'an'ın vahyedilmeye başlanmasıyla müşerref olan gece!

Medine döneminde, Bakara sûresinden sonra vahyedilmiştir. Vâkıdî, bu sûrenin Medine'de nâzil olan ilk sûre olduğunu kaydeder.[1] Adını ilk âyette geçen ve Kur'an'ın vahyedilmeye başlandığı gecenin sıfatı olan "kadr" kelimesinden almıştır.

Beş âyettir.

1 bk. Mâverdî

30. Cüz
97. Sûre
Kadr 1-5

إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ ۝١ وَمَا أَدْرَاكَ مَا لَيْلَةُ الْقَدْرِ ۝٢ لَيْلَةُ الْقَدْرِ خَيْرٌ مِنْ أَلْفِ شَهْرٍ ۝٣
تَنَزَّلُ الْمَلَائِكَةُ وَالرُّوحُ فِيهَا بِإِذْنِ رَبِّهِمْ مِنْ كُلِّ أَمْرٍ ۝٤ سَلَامٌ هِيَ حَتَّى مَطْلَعِ الْفَجْرِ ۝٥

1-3. Ey elçimiz Muhammed'e iman etmeyen ve kendi soyları içerisinden önemli kişilerin yaptıkları ile övünen, müminlere, "İsrâiloğulları içerisinde Allah yolunda bin ay cihat etmiş kimseler bulunmaktadır" gibi sözler söyleyen[1] Medine yahudileri! Şunu iyi bilin ki elçimiz Muhammed'e vahyettiğimiz bu Kur'an, öylesine büyük bir ilâhî nimettir ki onun vahyedilmeye başlandığı gecenin dahi değerini kavramaya sizin aklınız ermez,[2] çünkü onun vahyedilmeye başlandığı[3] Kadir gecesi, sizin bahsettiğiniz bin aydan daha hayırlıdır.

4-5. O gece vahiy meleği Cebrâil, Allah'tan bir lutuf ve rahmet olmak üzere, diğer meleklerle birlikte ilk defa elçimiz Muhammed'e vahiy getirmiş[4] ve ondan sonra da, tevhit dininin hükümlerini açıklamak üzere[5] vahiy getirmeye devam etmiştir. O gece Allah, elçisi Muhammed'i tam bir itminana kavuşturmuş ve ona, insanları tevhide çağırma, esenliğe ve kurtuluşa davet etme vazifesini tevdi etmiştir.

---

1 Vâhıdî ve İbn Kesîr bu sûrenin nüzûl sebebi olarak böyle bir rivayet nakleder. Bu rivayetten yola çıkarak sûrenin nüzûlünden önceki durumu resmetmek ve sûrenin lafzan olmasa da, mânen mu-

(Devamı 1446. sayfada)

2 " وَمَا أَدْرَاكَ مَا " kalıbı böyle bir anlam ifade eder (bk. Zemahşerî).

3 Zemahşerî, Muhammed Abduh (*Cüz'ü Amme*).

4 Muhammed Abduh (*Cüz'ü Amme*).

5 Âyette geçen " مِنْ كُلِّ أَمْرٍ "ifadesi, "her konuda" anlamına değil, "vahyin temas ettiği her konuda" anlamına gelir. Nitekim âyetteki " بِإِذْنِ رَبِّهِمْ " kaydı ve olayın Duhân sûresindeki anlatımı da bunu ihsas ettirir niteliktedir (geniş açıklama için bk. Muhammed Abduh, *Cüz'ü Amme*).

DOKSAN SEKİZİNCİ SÛRE

BEYYİNE

Tevhidi bütün delilleriyle ortaya koyan yüce peygamber!

Medine döneminde vahyedilmiştir. Önceleri peygamber bekledikleri halde, peygamber geldiğinde de onu inkâr eden yahudiler ve müşriklerin tutumları eleştirilmekte, sonları hatırlatılarak kendileri uyarılmaktadır.

Sekiz âyetten oluşan sûreyi muhtevasına göre aşağıdaki gibi tasnif etmek mümkündür.

(1445. sayfadaki 1 numaralı dipnotun devamı)

hatabının yahudiler olduğunu tespit etmek mümkündür. Burada âdeta, Kur'an'a iman etmeyen yahudilere şöyle denilmektedir: "Sizler, vahyedildiği geceyi dahi bin aydan hayırlı yapan şu Kur'an'a iman etmedikçe, geçmişte bin ay ibadet etmiş atalarınızın bulunmasıyla kurtuluşa eremezsiniz." Bununla beraber sûrenin lafzan Hz. Peygamber'e ve müminlere hitap ettiği de ortadadır. Bize göre burada yahudiler üzerinden müminlere mesaj verilmektedir. *Doğrusunu Allah bilir.*

30. Cüz
98. Sûre
Beyyine 1-3

لَمْ يَكُنِ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ وَالْمُشْرِكِينَ مُنْفَكِّينَ حَتّٰى تَأْتِيَهُمُ الْبَيِّنَةُۙ ﴿١﴾ رَسُولٌ مِنَ اللّٰهِ
يَتْلُوا صُحُفًا مُطَهَّرَةًۙ ﴿٢﴾ فِيهَا كُتُبٌ قَيِّمَةٌ ﴿٣﴾

VAKTİYLE PEYGAMBER BEKLEYEN YAHUDİ ve MÜŞRİKLERİNİN SONRAKİ TAVIRLARI

1-3. Kendilerini hak din üzere gören Medine yahudileri[1] ve Mekke müşrikleri, Muhammed'in peygamber olarak gönderilmesinden önce, Allah'ın göndereceği ve kendilerini tasdik edecek son peygamberi beklediklerini[2] ve o peygambere iman edeceklerini söylüyorlardı. Nihayet elçimiz Muhammed, Allah tarafından kendisine verilen ve onları şirk batağından çıkarıp tevhide sevkedecek olan yüce mesajlarla dolu Kur'an'ı tebliğ etmeye başlayınca, önceden söyledikleri sözleri unuttular ve elçimizi inkâr etmeye başladılar.[3]

---

1 İbn Abbas burada geçen Ehl-i kitap ifadesinin "Medineli yahudiler" olduğunu ifade etmiştir (bk. Ebû Hayyân, Kurtubî).

2 Ehl-i kitabın böyle bir beklenti içerisinde oldukları mâlûmdur. Müşriklerin beklentileri ise hem Sâffât sûresinin 167-169. âyetlerinde ifade edilmiştir, hem de Kus b. Sâide gibi şairlerin şiirlerinde yer alır.

3 Bu âyetin tefsirinde temel olarak iki farklı yorum söz konusudur. Biz, Zemahşerî'nin açıkça ifade edip savunduğu ve Râzî'nin isabetli bulduğu yorumu tercih ettik. Diğer yorum ise başta Taberî olmak üzere birçok müfessir tarafından savunulmuştur. Bu yorum esas alındığında âyete şöyle bir anlam vermek mümkündür: "Ehl-i kitap ve müşrikler, Muhammed, peygamber olarak gelmeden önce, içerisinde bulundukları şirk ve sapkınlıklardan kurtulabilecek değillerdi; dolayısıyla elçimizin gönderilmesi onlar için ilâhî bir rahmet oldu. Ama onlar bu vahyi inkâr ettiler..." Doğrusu bu yorumlardan ikisi de Kur'an'ın üzerinde durduğu ana konuya uygundur ve aralarında tercih yapmak güçtür. Bu sebeple yorumların birini metinde tercih edip diğerine dipnotta yer vermeyi uygun bulduk. *Doğrusunu Allah bilir.*

وَمَا تَفَرَّقَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ إِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْهُمُ الْبَيِّنَةُ ﴿٤﴾ وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ
الدِّينَ حُنَفَاءَ وَيُقِيمُوا الصَّلٰوةَ وَيُؤْتُوا الزَّكٰوةَ وَذٰلِكَ دِينُ الْقَيِّمَةِ ﴿٥﴾ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ
وَالْمُشْرِكِينَ فِي نَارِ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا أُولٰئِكَ هُمْ شَرُّ الْبَرِيَّةِ ﴿٦﴾ إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ
أُولٰئِكَ هُمْ خَيْرُ الْبَرِيَّةِ ﴿٧﴾ جَزَاؤُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ جَنَّاتُ عَدْنٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا
رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ ذٰلِكَ لِمَنْ خَشِيَ رَبَّهُ ﴿٨﴾

30. Cüz
98. Sûre
Beyyine 4-8

4-5. Medine yahudileri, Muhammed'in peygamber olduğuna dair bilgiye sahip oldukları halde, sırf kendi soylarından olmadığı için[4] onu reddettiler ve böylece ilâhî vahye muhalefet ettiler. Oysa onlara gönderilen ilâhî kitaplarda da kendilerine bildirilip emredilen şey; Allah'tan başkasına kulluk etmemek, bütün ibadetleri bu tevhit esası üzere dosdoğru bir şekilde yapmaktı.[5] Elçimiz Muhammed'in söylediği şey de işte bu dosdoğru tevhitten başka bir şey değildi. Buna rağmen onlar elçimizi inkâr ettiler.

4 İbn Atıyye.

5 Burada geçen " يُقِيمُوا الصَّلٰوةَ وَيُؤْتُوا الزَّكٰوةَ " tabiri için Tevbe sûresinin 5. âyetindeki dipnota bakınız.

KENDİLERİNİ DOĞRU YOLDA GÖREN YAHUDİ ve MÜŞRİKLERE CEVAP

6. Doğrusu Muhammed'in peygamberliğini inkâr eden[6] Medine yahudileri ve Mekke müşrikleri, her ne kadar kendilerini Allah'ın sevgili kulları olarak görseler de,[7] aslında Allah'ın nezdinde kötü kimseler olarak görülecek ve içinde sonsuza kadar kalacakları cehenneme atılacaklardır.

7-8. Elçimiz Muhammed'e iman eden ve onun bildirdiği ilâhî emirlere uygun yaşayan müminler ise, Medine yahudileri ve müşrikler tarafından kötü ve sapkın olarak görülseler de,[8] Allah'ın nezdinde çok değerli kimseler olarak yer edinecek ve içlerinde ırmakların çağıldadığı cennetlere girip sonsuza kadar orada kalacaklardır. Bu güzel davranışları sebebiyle Allah onlardan razı olacak ve verdiği muazzam ödülle de onları razı edecektir. İşte bu muhteşem ödül, kendilerini re'sen cennetlik gören ve müminleri sapkın addeden Medine yahudileri ve müşrikler için değil,[9] ancak peygambere iman eden tevhit ehli müminler için söz konusudur.

[6] Taberî.
[7] Âlûsî.
[8] Âlûsî.
[9] Âlûsî.

DOKSAN DOKUZUNCU SÛRE

ZİLZÂL

İnkârcıları dehşete düşürecek kıyamet sarsıntısı!

Mekke döneminde vahyedilmiştir. Kıyametin, müşrikler için ne kadar dehşetli olacağı ifade edilmekte, kendilerine âhiret ve hesap uyarısı yapılmaktadır.

Sekiz âyettir.

٩٩ / سُورَةُ الزَّلْزَال بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

إِذَا زُلْزِلَتِ الْأَرْضُ زِلْزَالَهَا ﴿١﴾ وَأَخْرَجَتِ الْأَرْضُ أَثْقَالَهَا ﴿٢﴾ وَقَالَ الْإِنْسَانُ مَا لَهَا ﴿٣﴾ يَوْمَئِذٍ تُحَدِّثُ
أَخْبَارَهَا ﴿٤﴾ بِأَنَّ رَبَّكَ أَوْحَى لَهَا ﴿٥﴾ يَوْمَئِذٍ يَصْدُرُ النَّاسُ أَشْتَاتًا لِيُرَوْا أَعْمَالَهُمْ ﴿٦﴾ فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ
ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ ﴿٧﴾ وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ ﴿٨﴾

30. Cüz
99. Sûre
Zilzâl 1-8

1-5. Ey elçimiz Muhammed'in kıyamet uyarılarını alaya alan müşrikler![1] Şunu iyi bilin ki kıyamet koptuğu zaman siz inkârcılar için tam bir dehşet söz konusu olacak, üzerinde bulunduğunuz yeryüzü şiddetli bir şekilde sizi sarsacaktır. Nihayet kıyametin ardından herkes diriltilecek ve sizin gibi inkârcılar[2] dehşet içinde *"neler oluyor?" diye etrafına bakacak ve sonunda dünya* hayatında peygamberlerinin kendilerine uyarısını yaptıkları hesap gününün gerçekleşmekte olduğunu anlayacaklardır.[3]

6. İşte o gün, peygamberlere iman etmiş ve ilâhî emirlere uygun yaşamış müminler ile sizin gibi inkârcılar ayrı ayrı gruplandırılacak ve müminler cennete, Allah'a şirk koşan ve peygamberleri inkâr eden sizin gibi kimseler ise cehenneme gönderilecektir.[4]

7-8. Müminler yaptıkları en küçük iyiliğin bile ödülünü alırken, sizin gibi inkârcılar da en küçük kötülüğe varıncaya kadar bütün yaptıklarının cezasını görecektir.[5]

---

1 Sûrenin muhtevasından, müşriklere yönelik hitap olduğu açıktır.

2 Buradaki " الْإِنْسَانُ " ifadesiyle inkârcılar kastedilmektedir. Nitekim Ebû Hayyân, bunun cumhurun görüşü olduğunu ifade eder.

3 Âyette yeryüzünün dile gelmesi mecazi bir anlatımdır (bk. Zemahşerî).

4 bk. Taberî, Zemahşerî.

5 Zemahşerî (Bu ifadeleri lafzî olarak çevirmek yanlış olur. Zira müminlerin işledikleri günahlar için ilâhî

YÜZÜNCÜ SÛRE

ÂDİYÂT

Mekke müşriklerinin nankörlük ettikleri birçok nimetten biri : Hac develeri!

Mekke döneminde vahyedilmiştir. Mekke müşriklerinin yaptıkları hac ibadeti ilâhî bir lutuf olarak anlatılmakta ve onların Allah'a karşı nankörlük edip şirk koşmaları eleştirilmektedir. Sonunda da âhiret ve hesap uyarısı yinelenmektedir.

On bir âyettir.

af mümkündür, müşriklerin ise şirkten vazgeçmedikleri sürece diğer amelleri ile şirk günahını telâfi etme
gibi bir durumları yoktur. Kaldı ki müşriklere tehdit olarak gelmiş olan bu âyetler, lafzî olarak anlaşılınca
onlara bir tür müjde gibi olacaktır. Zira bu durumda onlara âdeta şöyle denilmiş olacaktır: "Peygambere
iman etmezseniz ve şirk inancını sürdürseniz dahi, yaptığınız en küçük kötülüğün cezasını alacağınız
gibi en küçük iyiliğin de sevabını alacaksınız." İşte bu sebeple Zemahşerî'nin yorumunun isabetli olduğu
kanaatine vardık. *Doğrusunu Allah bilir.*

١٠٠ / سُورَةُ الْعَادِيَاتِ

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحٖيمِ

وَالْعَادِيَاتِ ضَبْحًاۙ ﴿١﴾ فَالْمُورِيَاتِ قَدْحًاۙ ﴿٢﴾ فَالْمُغٖيرَاتِ صُبْحًاۙ ﴿٣﴾ فَاَثَرْنَ بِهٖ نَقْعًاۙ ﴿٤﴾ فَوَسَطْنَ بِهٖ
جَمْعًاۙ ﴿٥﴾ اِنَّ الْاِنْسَانَ لِرَبِّهٖ لَكَنُودٌۚ ﴿٦﴾ وَاِنَّهُ عَلٰى ذٰلِكَ لَشَهٖيدٌۚ ﴿٧﴾ وَاِنَّهُ لِحُبِّ الْخَيْرِ لَشَدٖيدٌۜ ﴿٨﴾ اَفَلَا
يَعْلَمُ اِذَا بُعْثِرَ مَا فِي الْقُبُورِۙ ﴿٩﴾ وَحُصِّلَ مَا فِي الصُّدُورِۙ ﴿١٠﴾ اِنَّ رَبَّهُمْ بِهِمْ يَوْمَئِذٍ لَخَبٖيرٌ ﴿١١﴾

1-8. Ey müşrikler![1] Allah'ın sizlere bahşettiği birçok nimete rağmen niçin O'na karşı nankörlük ediyor ve şirk koşuyorsunuz? Meselâ Müzdelife'den develerle Mina'ya gelip orada kalabalık hacı gruplarına iştirak edip konaklamanız ve hep birlikte o muazzam hac ibadetini yapmanız, size sağladığı maddî ve mânevî faydaları itibariyle Allah'ın bir lutfu değil midir?[2] Ama sizler[3] buna rağmen Allah'a nankörlük ediyor ve ortak koşuyorsunuz! Dünya malına düşkünlük ediyor ve yoksula yardım etmiyorsunuz ve bu yaptığınıza kendiniz de pekâlâ şahitsiniz!

9-11. Peki, bütün bu yaptıklarınızın Allah tarafından biliniyor olduğunu ve âhirette diriltildiğiniz zaman bunların hepsinden hesaba çekileceğinizi bilmiyor musunuz?

---

[1] Yemin ifadeleriyle ilgili olarak Fecr sûresindeki 3 numaralı dipnota bakınız.

[2] İlk beş âyette yemine konu olan hususlar hakkında temelde iki görüş vardır. Birinci görüş, bazı tâbiîn âlimlerinden aktarılır ve müfessirlerin geneli tarafından kabul edilir. Buna göre burada savaş atlarına yemin edilmektedir. İlgili rivayetlere göre Hz. Peygamber, Medine'de Kinâne bölgesine bir

(Devamı 1454. sayfada)

[3] Altıncı âyetteki " الْاِنْسَانَ " ifadesi umumi mâna içermez. Zira bu durumda Allah'ın, suçlu ve suçsuz bütün insanları itham ettiği anlaşılır ki bunun doğru olamayacağı açıktır. Üstelik peygamberlerin ve samimi müminlerin "nankör" olarak, hem de "Allah'a karşı nankör" olarak nitelendirilmesi izah edilemez. Nitekim İbn Abbas bu ifade ile Kard b. Abdullah b. Amr adlı bir "kâfir"in kastedildiğini bildirir (bk. Fîrûzâbâdî, *Tenvîrü'l-mikbâs*).

YÜZ BİRİNCİ SÛRE

KÂRİA

İnkârcıların hesap verme anının dehşeti!

Mekke döneminde vahyedilmiştir. İnkârcılar için kıyametin dehşeti vurgulanmakta ve hesap günü uyarısı yapılmaktadır.

On bir âyettir.

(1453. sayfadaki 2 numaralı dipnotun devamı)

ordu birliği göndermiş, fakat bu birliğin geri dönmesi gecikince insanlar telâşa kapılmışlardır. Bunun üzerine onları övme babından bu âyetler vahyedilmiştir. Kanaatimizce bu görüş tutarlı değildir. çünkü sûre Mekke'de vahyedilmiştir. Bu görüşten yola çıkarak sûrenin Medine'de vahyedildiğini söyleyenler, 6. âyetten itibaren gelen ifadelerdeki nankörlük eleştirisini ve âhiret uyarısını anlamlandıramamışlardır. İkinci görüş ise Hz. Ali'ye aittir ve İbn Abbas bu görüşü duyduğunda önceki görüşten vazgeçip bu görüşü benimsemiştir. Buna göre burada hacıların develeri ve Müzdelife'den Mina'ya inip orada konaklamaları söz konusu edilmektedir (bk. Râzî). Biz ikinci görüşü tercih ettik. Çünkü sûrenin Mekke'de vahyedildiği düşünüldüğünde bu görüş daha açıklayıcıdır. Zira hac ibadeti müşrikler tarafından çok önemsenmektedir, dolayısıyla burada Allah onlara bu nimeti hatırlatmakta ve nankörlük edip şirk koşmalarını eleştirmektedir. *Doğrusunu Allah bilir.*

اَلْقَارِعَةُۙ ﴿١﴾ مَا الْقَارِعَةُۚ ﴿٢﴾ وَمَٓا اَدْرٰيكَ مَا الْقَارِعَةُۜ ﴿٣﴾ يَوْمَ يَكُونُ النَّاسُ كَالْفَرَاشِ الْمَبْثُوثِۙ ﴿٤﴾
وَتَكُونُ الْجِبَالُ كَالْعِهْنِ الْمَنْفُوشِۜ ﴿٥﴾ فَاَمَّا مَنْ ثَقُلَتْ مَوَازٖينُهُۙ ﴿٦﴾ فَهُوَ فٖي عٖيشَةٍ رَاضِيَةٍۜ ﴿٧﴾ وَاَمَّا مَنْ
خَفَّتْ مَوَازٖينُهُۙ ﴿٨﴾ فَاُمُّهُ هَاوِيَةٌۜ ﴿٩﴾ وَمَٓا اَدْرٰيكَ مَا هِيَهْۜ ﴿١٠﴾ نَارٌ حَامِيَةٌ ﴿١١﴾

30. Cüz
101. Sûre
Kâria 1-11

1-5. Ey elçimiz Muhammed'in kıyamet ve âhiret uyarılarını alaya alan müşrikler![1] Şunu iyi bilin ki yaptıklarınızın cezasını çekeceğiniz kıyamet[2] sizler için çok dehşetli olacaktır.[3] Dağların hallaç pamuğuna döneceği o gün geldiğinde sizler de kelebekler gibi etrafa dağılmak isteyeceksiniz.

6-7. O gün elçimiz Muhammed'e iman etmiş ve ilâhî emirlere uygun yaşamış müminler[4] cennete girecek ve büyük bir bahtiyarlık içinde olacaklardır.

8-11. Sizin gibi tevhit ve peygamber inkârcısı müşrikler[5] ise o dehşetli cehennem ateşine atılacak ve oradan başka sığınak bulamayacaklardır.[6]

---

1 Yemin ifadeleriyle ilgili olarak Fecr sûresindeki 3 numaralı dipnota bakınız.

2 “ اَلْقَارِعَةُ ” kelimesi “kıyamet” anlamına gelir. Ancak Kur'an'da anlatılan bütün kıyamet sahneleri, inkârcıların cezalandırılmasını temsil etmektedir. Nitekim bu kelime Ra'd sûresinin 31. âyetinde “ilâhî bir ceza” anlamında kullanılmıştır.

3 Üçüncü âyetteki “ وَمَٓا اَدْرٰيكَ مَا ” ifadesi, olayın büyüklüğünü ve dehşetini anlatmak üzere kullanılan bir deyimsel ifadedir. Taberî, Zemahşerî ve Râzî gibi müfessirler bu hususa sık sık işaret etmişlerdir. Dolayısıyla bu ifadeyi “sana kim bildirdi?” veya “nereden bileceksin?” gibi tercüme etmek uygun değildir.

4 bk. Mukâtil.

5 Mukâtil.

6 Burada geçen “ هَاوِيَةٌ ” ifadesi cehennemin bir sıfatıdır ve bu tür anlatımların birebir Türkçeleştirilmesi imkânsızdır. Bu sebeple sadece temel anlamı yansıtmakla yetindik.

YÜZ İKİNCİ SÛRE

TEKÂSÜR

Atalarının izinden gidip şirkte ısrar eden müşriklerin üstünlük kavgaları!

Mekke döneminde vahyedilmiştir. Mekke müşriklerinin atalarının inançlarını sürdürme iddiasıyla şirkte ısrar etmeleri eleştirilmekte ve kendilerine âhiret uyarısı yapılmaktadır.

Sekiz âyettir.

١٠٢ / سُورَةُ التَّكَاثُرِ

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

أَلْهٰيكُمُ التَّكَاثُرُۙ ﴿١﴾ حَتّٰى زُرْتُمُ الْمَقَابِرَۜ ﴿٢﴾ كَلَّا سَوْفَ تَعْلَمُونَۙ ﴿٣﴾ ثُمَّ كَلَّا سَوْفَ تَعْلَمُونَۜ ﴿٤﴾ كَلَّا
لَوْ تَعْلَمُونَ عِلْمَ الْيَق۪ينِۜ ﴿٥﴾ لَتَرَوُنَّ الْجَح۪يمَۙ ﴿٦﴾ ثُمَّ لَتَرَوُنَّهَا عَيْنَ الْيَق۪ينِۙ ﴿٧﴾ ثُمَّ لَتُسْـَٔلُنَّ يَوْمَئِذٍ عَنِ
النَّع۪يمِ ﴿٨﴾

30. Cüz
102. Süre
Tekâsür 1-8

1-2. Ey Allah nezdinde bazı varlıkları şefaatçi kabul edip ona ortak koşan ve "Bizler atalarımızın dinine uyarız" diyerek elçimiz Muhammed'i inkâr eden müşrikler! Şunu iyi bilin ki atalarınız ömürleri boyunca tevhitten uzak yaşamış ve bütün hayatlarını birbirlerine karşı mal ve soy üstünlüğü yarışıyla geçirmişlerdi. Sizin yapmanız gereken şey atalarınıza uyup şirk inancını sürdürmek değil, elçimiz Muhammed'e iman edip tevhide dönmektir.[1]

3-7. Eğer bu ilâhî öğütleri dikkate alıp da şirkten vazgeçmezseniz siz de tıpkı ölüp gitmiş atalarınız gibi bu davranışınızın ne kadar büyük bir yanlış olduğunu anlayacak, bunun karşılığının cehennem azabı olduğunu ayan beyan göreceksiniz, fakat o zaman iş işten geçmiş olacaktır.

8. Evet, işte o zaman, sahip olduğunuz nimetleri sizlere bahşeden Allah'a tevhit esasına göre kulluk etmek yerine, nankörlük edip şirk koşmanın hesabını verecek, cezasını çekeceksiniz.

[1] bk. Mâtürîdî.

YÜZ İKİNCİ SÛRE

TEKÂSÜR

30. Cüz
102. Sûre
Tekâsur

Atalarının izinden gidip şirkte ısrar eden müşriklerin üstünlük kavgaları!

Mekke döneminde vahyedilmiştir. Mekke müşriklerinin atalarının inançlarını sürdürme iddiasıyla şirkte ısrar etmeleri eleştirilmekte ve kendilerine âhiret uyarısı yapılmaktadır.

Sekiz âyettir.

أَلْهٰيكُمُ التَّكَاثُرُۙ ﴿١﴾ حَتّٰى زُرْتُمُ الْمَقَابِرَۜ ﴿٢﴾ كَلَّا سَوْفَ تَعْلَمُونَۙ ﴿٣﴾ ثُمَّ كَلَّا سَوْفَ تَعْلَمُونَۜ ﴿٤﴾ كَلَّا
لَوْ تَعْلَمُونَ عِلْمَ الْيَقٖينِۜ ﴿٥﴾ لَتَرَوُنَّ الْجَحٖيمَۙ ﴿٦﴾ ثُمَّ لَتَرَوُنَّهَا عَيْنَ الْيَقٖينِۙ ﴿٧﴾ ثُمَّ لَتُسْـَٔلُنَّ يَوْمَئِذٍ عَنِ
النَّعٖيمِ ﴿٨﴾

1-2. Ey Allah nezdinde bazı varlıkları şefaatçi kabul edip ona ortak koşan ve "Bizler atalarımızın dinine uyarız" diyerek elçimiz Muhammed'i inkâr eden müşrikler! Şunu iyi bilin ki atalarınız ömürleri boyunca tevhitten uzak yaşamış ve bütün hayatlarını birbirlerine karşı mal ve soy üstünlüğü yarışıyla geçirmişlerdi. Sizin yapmanız gereken şey atalarınıza uyup şirk inancını sürdürmek değil, elçimiz Muhammed'e iman edip tevhide dönmektir.[1]

3-7. Eğer bu ilâhî öğütleri dikkate alıp da şirkten vazgeçmezseniz siz de tıpkı ölüp gitmiş atalarınız gibi bu davranışınızın ne kadar büyük bir yanlış olduğunu anlayacak, bunun karşılığının cehennem azabı olduğunu ayan beyan göreceksiniz, fakat o zaman iş işten geçmiş olacaktır.

8. Evet, işte o zaman, sahip olduğunuz nimetleri sizlere bahşeden Allah'a tevhit esasına göre kulluk etmek yerine, nankörlük edip şirk koşmanın hesabını verecek, cezasını çekeceksiniz.

[1] bk. Mâtürîdî.

YÜZ ÜÇÜNCÜ SÛRE

ASR

İnkâr içinde geçip gitmesiyle ziyana sebep olan zaman!

Mekke döneminde vahyedilmiştir. Müşriklerin, Hz. Peygamber'i inkâr ederek geçirdikleri her anın ziyan olduğu vurgulanır. Üç âyettir.

وَالْعَصْرِ ﴿١﴾ اِنَّ الْاِنْسَانَ لَفٖى خُسْرٍ ﴿٢﴾ اِلَّا الَّذٖينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَتَوَاصَوْا بِالْحَقِّ وَتَوَاصَوْا
بِالصَّبْرِ ﴿٣﴾

1-3. Ey elçimiz Muhammed'i inkâr eden müşrikler![1] Ölüm gelip çatmadan ve iş işten geçmeden, henüz zaman varken tevhide ve elçimize iman edin; çünkü tevhide ve elçimize iman edip onun bildirdiği ilâhî emirlere uygun hayat yaşayan, birbirilerini tevhide bağlılık konusunda teşvik eden[2] müminler âhirette kurtuluşa erecek, aksine davranan sizler ise çok büyük ziyanda olacaksınız![3]

---

1 Mukātil'in bildirdiğine göre bu sûre, Hz. Peygamber'in azılı düşmanlarından olan Ebû Leheb hakkında vahyedilmiştir.

2 Mukātil.

3 Asr "zaman" demektir. Müfessirler zamana yemin edilmesinin hikmetine ilişkin birçok görüş öne sürmüşlerdir. Ancak sûrenin devamında Hz. Peygamber'e iman etmeyenlerin ziyanda oluşundan söz edilmesi, burada kullanılan "zaman" ifadesinin, "geçip giden ve gidişiyle ziyana sebep olan zaman" anlamına geldiğini, dolayısıyla müşriklere bu yönde bir uyarı olduğunu düşündürmektedir. Müfessirlerin tercih ettikleri anlamlar da buna muhalif değildir. Diğer taraftan Muhammed Abduh, bazı Araplar'ın zaman içerisinde işlenen kötülükler sebebiyle zamanı kötü saydıklarını ve bu ifadenin buna cevap teşkil ettiğini söyler. Bu yorum da önemli olmakla beraber, yukarıda tercih ettiğimiz çoğunluğa ait yorum, sûre içinde daha anlamlı görünmektedir. *Doğrusunu Allah bilir.*

YÜZ DÖRDÜNCÜ SÛRE

HÜMEZE

İnkârcıların hesap verme anının dehşeti!

Mekke döneminde vahyedilmiştir. Hz. Peygamber'in ve müminlerin arkasından alay eden ve onları itibarsızlaştırıp tevhit davetini yok etmeye çalışan müşrikleri cehennem cezası ile uyarır.

Dokuz âyettir.

١٠٤ / سورة الهمزة

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحٖيمِ

وَيْلٌ لِكُلِّ هُمَزَةٍ لُمَزَةٍ ﴿١﴾ اَلَّذٖى جَمَعَ مَالًا وَعَدَّدَهُ ﴿٢﴾ يَحْسَبُ اَنَّ مَالَهُ اَخْلَدَهُ ﴿٣﴾ كَلَّا لَيُنْبَذَنَّ فِى
الْحُطَمَةِ ﴿٤﴾ وَمَا اَدْرٰيكَ مَا الْحُطَمَةُ ﴿٥﴾ نَارُ اللّٰهِ الْمُوقَدَةُ ﴿٦﴾ اَلَّتٖى تَطَّلِعُ عَلَى الْاَفْـِٔدَةِ ﴿٧﴾ اِنَّهَا عَلَيْهِمْ
مُؤْصَدَةٌ ﴿٨﴾ فٖى عَمَدٍ مُمَدَّدَةٍ ﴿٩﴾

30. Cüz
104. Sûre
Hümeze 1-9

1. Elçimiz Muhammed'e inanmadığı gibi onun ve müminlerin arkasından her türlü kötülüğü yapan, onları itibarsızlaştırmaya ve böylece insanların tevhide girmelerine engel olmaya çalışan[1] müşriklerin vay hallerine![2] Çünkü onlar bu yaptıklarının cezası olarak cehenneme gireceklerdir.

2-3. Bunlar durmadan servet biriktirme, servetle övünme çabasında olup bu servetlerinin bir gün ellerinden çıkacağını ve Allah'ın huzurunda hesap vereceklerini hiç düşünmezler![3]

4-9. O kimseler iyi bilsinler ki tövbe edip bu davranışlarına son vermedikleri takdirde, Allah tarafından kendilerine ceza olarak hazırlanmış,[4] âdeta yüreklerine kadar işleyecek olan dehşetli cehennem ateşine atılacak ve oradan bir daha çıkamayacaklardır.

[1] Velîd b. Mugîre ve Ahnes b. Şerîk gibi (Mukâtil).

[2] Buradaki ifadeleri genel olarak "dedikoducu, arkadan çekiştirici, alaycı" gibi çevirmek çok yanlıştır. Çünkü devamında gelen tehditler çok ağırdır ve Kur'an'ın müminlere yönelttiği ifadeler değildir. Nitekim Hucurât sûresinde gıybet eden müminler eleştirilmiş, fakat böyle bir dil kullanılmamıştır. Burada mesele sadece gıybet ve alay değil, Hz. Peygamber'le ve tevhitle alay edilmesidir (çevirimiz için bk. Mukâtil, Mâtürîdî).

[3] İfade betimleyici değil değerlendiricidir. Yani durum, bir değerlendirmeye tâbi tutularak aktarılmaktadır. Söz konusu kişiler, sahip oldukları mallar sebebiyle ölümsüzlüğe ulaştıklarını düşünmemişlerdir elbette! Ancak sanki böyle düşünürmüş gibi davrandıkları için bu ifade kullanılmıştır. *Doğrusunu Allah bilir.*

[4] Bu ifadenin "Allah'ın tutuşturulmuş ateşi" şeklinde çevrilmesi son derecede lafzî bir çeviridir ve ifadedeki vurguyu yansıtmamaktadır.

YÜZ BEŞİNCİ SÛRE

FÎL

Kâbe'nin rabbine kulluk çağrısı!

Mekke döneminde vahyedilmiştir. Kâbe'nin, Ebrehe ordusunun saldırısından korunması hatırlatılarak müşriklere; Allah'tan başka hiçbir şeyin / kimsenin kulluk ve tâzime lâyık olmadığı ve Kâbe'nin gölgesinde barındıkları halde tevhide aykırı hareket eden Mekkeli müşriklerin küfrân-ı nimette bulundukları vurgulanmaktadır.

Beş âyettir.

30. Cüz
105. Sûre
Fil 1-5

أَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِأَصْحَابِ الْفِيلِ ﴿١﴾ أَلَمْ يَجْعَلْ كَيْدَهُمْ فِي تَضْلِيلٍ ﴿٢﴾ وَأَرْسَلَ عَلَيْهِمْ طَيْرًا
أَبَابِيلَ ﴿٣﴾ تَرْمِيهِمْ بِحِجَارَةٍ مِنْ سِجِّيلٍ ﴿٤﴾ فَجَعَلَهُمْ كَعَصْفٍ مَأْكُولٍ ﴿٥﴾

1-5. Ey Allah nezdinde bazı varlıkları şefaatçi kabul edip ona ortak koşan müşrikler![1] Yakın bir geçmişte Mekke'ye saldıran Ebrehe ordusu karşısında, Allah'a ortak koşup medet umduğunuz varlıkların hiçbir fayda sağlamadıklarını, fakat Allah'ın yardımıyla Ebrehe ordusunun perişan bir halde geri dönüp gittiğini biliyorsunuz değil mi? Allah o saldırganların planlarını boşa çıkarmış, başlarına verdiği belâ sayesinde onları çiğnenmiş ekin gibi darmadağın etmiştir.[2]

---

1 İfade lafzan Hz. Peygamber'e hitap olmakla beraber, esas muhatap müşriklerdir. Nitekim sûre onların nankörlüklerini gözler önüne sermektedir (bk. Mâtürîdî).

2 Bazı rivayetlerde işaret edildiği üzere, Ebrehe ordusunun helâk edilmesi bir tür salgın hastalık şeklinde gerçekleşmiş olabilir. (bk. İbn Hişâm, Taberî) Bu rivayetler aksi istikametteki rivayetlere nispeten zayıf olmakla beraber, bir fikir vermeye yeterlidir. Bilindiği gibi Emevîler döneminde Haccâc zamanında da Kâbe yıkılmış, fakat ilâhî bir koruma gerçekleşmemiştir (bk. Râzî). Dolayısıyla Allah'ın mûcizevî bir şekilde Kâbe'yi koruduğunu söylemek isabetli olmayacaktır. Zira bu durumda, "İçinde putlar varken korunan Kâbe, tevhidin kıblesi iken niçin korunmamıştır?" şeklinde bir soru akla gelecektir. Buna cevaben Râzî, Fil olayında Kâbe'nin korunmasının değil, Hz. Peygamber'in gönderilişine yönelik bir hazırlığın söz konusu olduğunu ifade eder ki bunun sûrenin konusu ile ilgisi yoktur. Bizce burada Kur'an, tıpkı Bakara sûresinin 102. âyetinde, Hârût ve Mârût'u, insanlar tarafından melek gibi algılanmalarına bağlı olarak "melek" diye nitelediği ve Bakara sûresinin 275. âyetinde, ribâ yiyenlerin perişan durumlarını anlatırken halk algısında bir ifade olan "şeytan çarpmış gibi kalkma" ifadesinin kullanıldığı gibi (bk. Zemahşerî), Fil olayını da yine mevcut algıya istinaden bir mûcize olarak anlatmaktadır. Bu durum Kur'an'ın, gerçeğin aksini ifade ettiği anlamına gelmez, zira burada kıssadan hisse söz konusudur. Anlatımın konusu, olayın detayları veya tarihî gerçekliği değil alınacak derstir. Kur'an, kâinatta olup biten her şeyi Allah'a atfeder, zira neticede her şey Allah'ın kudreti ve ilmi içerisinde cereyan etmektedir. Burada mesaj, müşriklerin böyle bir durum karşısında çaresiz kalan varlıkları Allah'a ortak koşup onlardan medet ummalarının eleştirisidir. Nitekim ilk dönem müfessirlerinden Ferrâ, Kureyş sûresinin bu sûrenin devamı olduğunu ifade eder ki, o sûrede

YÜZ BEŞİNCİ SÛRE

FÎL

Kâbe'nin rabbine kulluk çağrısı!

Mekke döneminde vahyedilmiştir. Kâbe'nin, Ebrehe ordusunun saldırısından korunması hatırlatılarak müşriklere; Allah'tan başka hiçbir şeyin / kimsenin kulluk ve tâzime lâyık olmadığı ve Kâbe'nin gölgesinde barındıkları halde tevhide aykırı hareket eden Mekkeli müşriklerin küfrân-ı nimette bulundukları vurgulanmaktadır.

Beş âyettir.

أَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِأَصْحَابِ الْفِيلِ ۝١ أَلَمْ يَجْعَلْ كَيْدَهُمْ فِي تَضْلِيلٍ ۝٢ وَأَرْسَلَ عَلَيْهِمْ طَيْرًا
أَبَابِيلَ ۝٣ تَرْمِيهِمْ بِحِجَارَةٍ مِنْ سِجِّيلٍ ۝٤ فَجَعَلَهُمْ كَعَصْفٍ مَأْكُولٍ ۝٥

30. Cüz
105. Sûre
Fîl 1-5

1-5. Ey Allah nezdinde bazı varlıkları şefaatçi kabul edip ona ortak koşan müşrikler![1] Yakın bir geçmişte Mekke'ye saldıran Ebrehe ordusu karşısında, Allah'a ortak koşup medet umduğunuz varlıkların hiçbir fayda sağlamadıklarını, fakat Allah'ın yardımıyla Ebrehe ordusunun perişan bir halde geri dönüp gittiğini biliyorsunuz değil mi? Allah o saldırganların planlarını boşa çıkarmış, başlarına verdiği belâ sayesinde onları çiğnenmiş ekin gibi darmadağın etmiştir.[2]

---

1 İfade lafzan Hz. Peygamber'e hitap olmakla beraber, esas muhatap müşriklerdir. Nitekim sûre onların nankörlüklerini gözler önüne sermektedir (bk. Mâtürîdî).

2 Bazı rivayetlerde işaret edildiği üzere, Ebrehe ordusunun helâk edilmesi bir tür salgın hastalık şeklinde gerçekleşmiş olabilir. (bk. İbn Hişâm, Taberî) Bu rivayetler aksi istikametteki rivayetlere nispeten zayıf olmakla beraber, bir fikir vermeye yeterlidir. Bilindiği gibi Emevîler döneminde Haccâc zamanında da Kâbe yıkılmış, fakat ilâhî bir koruma gerçekleşmemiştir (bk. Râzî). Dolayısıyla Allah'ın mûcizevî bir şekilde Kâbe'yi koruduğunu söylemek isabetli olmayacaktır. Zira bu durumda, "İçinde putlar varken korunan Kâbe, tevhidin kıblesi iken niçin korunmamıştır?" şeklinde bir soru akla gelecektir. Buna cevaben Râzî, Fil olayında Kâbe'nin korunmasının değil, Hz. Peygamber'in gönderilişine yönelik bir hazırlığın söz konusu olduğunu ifade eder ki bunun sûrenin konusu ile ilgisi yoktur. Bizce burada Kur'an, tıpkı Bakara sûresinin 102. âyetinde, Hârût ve Mârût'u, insanlar tarafından melek gibi algılanmalarına bağlı olarak "melek" diye nitelediği ve Bakara sûresinin 275. âyetinde, ribâ yiyenlerin perişan durumlarını anlatırken halk algısında bir ifade olan "şeytan çarpmış gibi kalkma" ifadesinin kullanıldığı gibi (bk. Zemahşerî), Fil olayını da yine mevcut algıya istinaden bir mûcize olarak anlatmaktadır. Bu durum Kur'an'ın, gerçeğin aksini ifade ettiği anlamına gelmez, zira burada kıssadan hisse söz konusudur. Anlatımın konusu, olayın detayları veya tarihî gerçekliği değil alınacak derstir. Kur'an, kâinatta olup biten her şeyi Allah'a atfeder, zira neticede her şey Allah'ın kudreti ve ilmi içerisinde cereyan etmektedir. Burada mesaj, müşriklerin böyle bir durum karşısında çaresiz kalan varlıkları Allah'a ortak koşup onlardan medet ummalarının eleştirisidir. Nitekim ilk dönem müfessirlerinden Ferrâ, Kureyş sûresinin bu sûrenin devamı olduğunu ifade eder ki, o sûrede

YÜZ ALTINCI SÜRE

KUREYŞ

Şirk koşan Kureyşliler'in nankörlükleri!

Mekke döneminde vahyedilmiştir. Mekke müşriklerine verilen nimetler hatırlatılır ve şirk koşmalarının bir nankörlük olduğu vurgulanır.

Dört âyettir.

"Öyleyse onlar da Kâbe'nin rabbine ibadet etsinler!" denilerek bu durum vurgulanmıştır. Bununla beraber Muhammed Abduh'un söz konusu olayı birtakım bilimsel verilerle izah etmeye çalışmasına da katılamıyoruz. Ayrıca Allah, elbette Ebrehe ordusunu bir kuş saldırısıyla da helâk etmiş olabilir. Son olarak Elmalılı M. Hamdi merhumun, Abduh'a yönelik tahkir ve tezyif dolu eleştirilerini tasvip etmediğimizi, içeriği zayıf olan bu eleştirilerin aşırı üslûp sertliği ile takviye edilmesini yadırgadığımızı ifade edelim. Neticede Muhammed Abduh'un savunduğu da, doğrusuyla yanlışıyla bir görüştür ve her görüşe olduğu gibi ona da, teenni ile yaklaşmak gerekir. Burada yeri gelmişken ifade edelim ki **ilmî eleştirilerde kişilerin niyetleri değil, fikirleri eleştiriye tâbi tutulmalıdır.** Aksi bir tutum, ilmî ve fikrî gelişmeye engel teşkil eder. *Doğrusunu Allah bilir.*

١٠٦ / سُورَةُ قُرَيْشٍ

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

لِإِيلَافِ قُرَيْشٍ ﴿١﴾ إِيلَافِهِمْ رِحْلَةَ الشِّتَاءِ وَالصَّيْفِ ﴿٢﴾ فَلْيَعْبُدُوا رَبَّ هٰذَا الْبَيْتِ ﴿٣﴾ الَّذ۪ي أَطْعَمَهُمْ
مِنْ جُوعٍ وَآمَنَهُمْ مِنْ خَوْفٍ ﴿٤﴾

1-2., Kendilerine şefaat edeceklerini umdukları bazı varlıkları Allah'a ortak koşan Kureyşli müşrikler, Allah'ın kendilerine ne kadar büyük nimetler bahşettiğini hiç düşünmezler mi? Unutmasınlar ki onlar Mekke'nin sakini olmalarının hatırına, yaz mevsiminde Şam istikametine, Kış mevsiminde Yemen istikametine güvenli ticaret yolculukları düzenlemekte ve yaşadıkları Mekke'yi her türlü saldırı ve savaşın yasak olduğu Harem (güvenli bölge) kılmış olmamız gibi nimetler sayesinde bolluk ve emniyet içinde yaşamaktadırlar.

3-4. O halde onlar da Allah'tan başka varlıkları şefaatçi kabul edip ona ortak koşmayı bırakmalı ve yalnızca kendilerini bolluk ve güven içinde yaşatan Allah'a, Kâbe'nin rabbine kulluk etmelidirler.

YÜZ YEDİNCİ SÛRE

MÂÛN

Dindarlık taslayan müşrikler!

Mekke döneminde vahyedilmiştir. Mekke müşriklerinin kendilerini dindar görmelerine rağmen yoksula ve yetime hor davranmaları ve Hz. Peygamber'i inkâr etmeleri eleştirilmektedir.

Yedi âyettir.

30. Cüz
107. Süre
Mâûn 1-7

اَرَاَيْتَ الَّذ۪ي يُكَذِّبُ بِالدّ۪ينِۜ ﴿١﴾ فَذٰلِكَ الَّذ۪ي يَدُعُّ الْيَت۪يمَۙ ﴿٢﴾ وَلَا يَحُضُّ عَلٰى طَعَامِ الْمِسْك۪ينِۜ ﴿٣﴾ فَوَيْلٌ
لِلْمُصَلّ۪ينَۙ ﴿٤﴾ اَلَّذ۪ينَ هُمْ عَنْ صَلَاتِهِمْ سَاهُونَۙ ﴿٥﴾ اَلَّذ۪ينَ هُمْ يُرَٓاؤُ۫نَۙ ﴿٦﴾ وَيَمْنَعُونَ الْمَاعُونَ ﴿٧﴾

1-7. Ey elçimiz Muhammed! Senin peygamberliğini kabul etmeyen ve âhiret uyarılarını alaya alan, buna rağmen kendilerini dindar ve iyi insanlar olarak gören müşriklerin tavırlarını görüyorsun değil mi? Bunlar tevhit ehli bir peygamber olan ataları İsmâil'den tevarüs ettikleri[1] ibadetleri yaparlar,[2] kendilerini doğru yolda görürler. Mescid-i Harâm'ın sahibi olmak ve hacılara hizmet etmekle övünürler,[3] ama diğer taraftan yetimlere ve yoksullara yardım eli uzatmazlar. İbadetlerinde tevhitten sapmış olan bu müşriklerin vay haline!

---

1 Ahmed Mekkî (*el-Muin*).

2 "الْمُصَلّ۪ينَ" kelimesi müfessirler tarafından genellikle münafıklara bir gönderme olarak yorumlanmıştır. Ancak bu sûre Mekke'de müşriklere hitaben vahyedilmiştir ve ortada henüz münafık yoktur. Öyleyse konuyu müşrikler üzerinden değerlendirmek gerekmektedir. Müfessirlerin birçoğu, müşriklerin namaz kılıp kurban kestiklerini, fakat bunları Allah için değil, putlar için yaptıklarını ifade ederler. Ancak bizce müşriklerin Allah'ı devre dışı bırakarak, putlara ibadet ettiklerini söylemek doğru değildir. Zira onlar, bütün ibadetleri Allah için yaptıklarını, O'nun için namaz kıldıklarını, kurban kestiklerini, ancak bunu, kendilerini Allah'a yaklaştırmak için putlar vasıtasıyla yaptıklarını, dolayısıyla Allah'a şirk koşmadıklarını iddia ederlerdi (bk. Kurtubî, IX, 232 –Yûsuf 12/106).

3 Ahmed Mekkî (*el-Muin*).

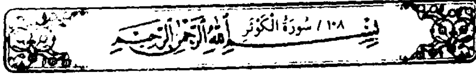
YÜZ SEKİZİNCİ SÛRE

KEVSER

Hz. Peygambere verilen müjde!

Mekke döneminde vahyedilmiştir. Mekke müşriklerinin Hz. Peygamber'in sonunun kötü olacağına dair sözlerine cevap vermektedir.

Üç âyettir.

اِنَّٓا اَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَۜ ﴿١﴾ فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَانْحَرْۜ ﴿٢﴾
اِنَّ شَانِئَكَ هُوَ الْاَبْتَرُ ﴿٣﴾

1-3. Ey elçimiz Muhammed! Sana soyu kesik diyen, tevhit inancının kısa sürede yok olacağını söyleyerek seni üzmeye çalışan müşriklerin sözlerine aldırma! Doğrusu asıl onların ve şirk inancının kökleri kazınacaktır. Senin ve tevhit inancının ise muzaffer ve muazzam bir geleceği olacaktır. Ayrıca âhirette de Allah sana muazzam cennet ödülleri bahşedecektir.[1] Öyleyse sen onlara aldırmadan tevhit yoluna devam et! Sırf rabbine ibadet et ve O'nun hiçbir eşi ve ortağı olmadığını söyle![2]

---

1 Kevserin, cennette bir havuz olduğuna dair rivayetler vardır. Ayrıca Râzî bu kelimenin anlamıyla ilgili on beş görüş zikretmektedir. Ancak burada daha çok, Hz. Peygamber'in soyunun ve tebliğ ettiği tevhit inancının geleceğinin aydınlığına işaret edilmiş olmalıdır. *Doğrusunu Allah bilir.*

2 "وَانْحَرْ" kelimesi "Kurban kes!" anlamına da gelmekle beraber, Mekke döneminin henüz başlarında vahyedilen bu sûre ile kurban ibadetinden söz edildiğini düşünmek zordur. Hz. Ali'den gelen bir rivayete göre bu ifade bir tür iftitah tekbiri anlamındadır (bk. Kurtubî). Bu durumda Hz. Peygamber'den istenen şey, Allah'ın büyüklüğünü ve tevhidi dile getirmesi olmalıdır. Diğer taraftan "وَانْحَرْ" kelimesine "kurban" anlamı verildiğinde âyetin mânası, "Müşrikler gibi putlara değil, sadece Allah'a ibadet et ve sadece O'na kurban kes!" şeklinde olur. Yani neticede vurgu yine "tevhit inancı" üzerindedir. *Doğrusunu Allah bilir.*

YÜZ DOKUZUNCU SÛRE

KÂFİRÛN

Tevhide her türlü baskıyı yapan Mekkeli müşriklere uyarı : "Baskı yapmayın!"

Mekke döneminde vahyedilmiştir. Mekke müşriklerinin baskılarına karşı onlara açık bir reddiye içerir. Siz bize karışmayınız, biz de size karışmayalım mesajı verilir.

Altı âyettir.

قُلْ يَٓا اَيُّهَا الْكَافِرُونَۙ ﴿١﴾ لَٓا اَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَۙ ﴿٢﴾ وَلَٓا اَنْتُمْ عَابِدُونَ مَٓا اَعْبُدُۚ ﴿٣﴾
وَلَٓا اَنَا۬ عَابِدٌ مَا عَبَدْتُمْۙ ﴿٤﴾ وَلَٓا اَنْتُمْ عَابِدُونَ مَٓا اَعْبُدُۜ ﴿٥﴾ لَكُمْ د۪ينُكُمْ وَلِيَ د۪ينِ ﴿٦﴾

1-6. Ey elçimiz Muhammed! Sana, "Eğer bizim ilâhlarımızı kabul edersen biz de senin dinini kabul ederiz" diyen[1] müşriklere şöyle söyle: "Ey müşrikler! Sizler Allah'a ortak koşuyor, tevhit çağrımızı reddediyor ve bizim de sizin gibi müşrik olmamız için baskı yapıyorsunuz. Şunu iyi bilin ki ben geçmişte olduğu gibi şimdi de, gelecekte de asla Allah'a şirk koşmayacağım.[2] Çünkü Allah'a ortak koşmak suretiyle O'na ibadet edilmez; dolayısıyla ya şirk inancını büsbütün terkedip tevhide dönün, hiç olmazsa bizi rahat bırakın. Ya da şirke dönmemiz için bize baskı yapmayın![3] Bırakın inancımızı yaşayalım!"[4]

---

[1] İlgili rivayetler sûrenin vahyedilişinden önce böyle bir diyalog yaşandığını bildiriyor.

[2] bk. Beyzâvî.

[3] bk. Zemahşerî.

[4] Bu sözlerin söylendiği ortamda müslümanların müşrikler üzerinde hiçbir güçleri bulunmamaktadır. Dolayısıyla bu ifadeyi, "Benim dinim bana, sizin dininiz size!" şeklinde çevirmek ya da buradan bir tür karşılıklı barış teklifi çıkartmak yanlış olur. Zira müminlerin, müşriklere herhangi bir baskı yapmaları zaten söz konusu değildir, baskıyı yapan müşriklerdir. Hatta bu baskı o kadar ağırlaşmıştır ki Hz. Peygamber Tâif dönüşünde, "Allahım! Güçsüzlüğümü, çaresizliğimi, insanlar karşısındaki zayıflığımı sana arzediyorum. Sen zayıfların hâmisisin! Benim de rabbimsin; beni kimlere bırakıyorsun? Bana zulmedecek düşmanlara ya da üzerimde baskı kuracak halkıma mı?" diye dua edecek kadar güçsüz ve çaresiz düşmüştür. İşte Kâfirûn sûresinde söz konusu olan şey de, müşriklerin baskılarına karşı bir tür isyandır. "İnanmıyorsanız bari baskı yapmayın" çağrısıdır. *Doğrusunu Allah bilir.*

YÜZ ONUNCU SÛRE

NASR

Tevhidin zaferi : Mekke'nin fethi!

Medine döneminin sonlarında vahyedilmiştir. Mekke'nin fethi ile birlikte tevhit davasının en önemli düşmanının saf dışı bırakılmasına işaret edilmekte ve Hz. Peygamber'den bu ilâhî nimete şükretmesi istenmektedir. Sonunda da âhiret ve hesap uyarısı tekrarlanmaktadır.

Üç âyettir.

إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ ﴿١﴾ وَرَأَيْتَ النَّاسَ يَدْخُلُونَ فِي دِينِ اللَّهِ أَفْوَاجًا ﴿٢﴾
فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَاسْتَغْفِرْهُ إِنَّهُ كَانَ تَوَّابًا ﴿٣﴾

1-3. Ey elçimiz Muhammed! Allah'ın yardımıyla tevhidin muzaffer olduğunu, müşrik Mekkeliler'in hezimete uğradıklarını ve insanların akın akın tevhidi kabul ettiklerini yani Allah'ın sana vaat ettiği zaferin gerçekleştiğini görüyorsun. İşte bu nimete karşılık sen de rabbine şükret! O'ndan bu zaferi tamamına erdirmesini dile![1] Zira Allah dualara icabet eden yegâne mâbuttur.

[1] Burada kullanılan istiğfar kelimesi "af dilemek" anlamında değildir. Zira bu durumda cümlenin anlamı, "Biz sana zafer verdik, o halde sen de af dile!" şeklinde olacaktır. Kaldı ki burada Hz. Peygamber'in herhangi bir hatası söz konusu değildir. Tıpkı Muhammed sûresinin 16. âyetinde olduğu gibi burada da istiğfar genel olarak "dua ve yardım niyaz etmek"tir. Muhtemelen burada Hz. Peygamber'den bu zaferin devamı için dua etmesi ve gayret göstermesi istenmektedir. *Doğrusunu Allah bilir.*

YÜZ ON BİRİNCİ SÛRE

MESED

Peygamber düşmanı Ebû Leheb'in göreceği ceza!

Mekke döneminde vahyedilmiştir. Hz. Peygamber'in en azılı düşmanlarından biri olan Ebû Leheb ve karısının düşmanlıkları eleştirilmekte, cezalarının cehennem olduğu ifade edilmektedir.

Beş âyettir.

١١١ / سُورَةُ الْمَسَدِ
بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

تَبَّتْ يَدَٓا اَب۪ي لَهَبٍ وَتَبَّۜ ﴿١﴾ مَٓا اَغْنٰى عَنْهُ مَالُهُ وَمَا كَسَبَۜ ﴿٢﴾ سَيَصْلٰى نَارًا ذَاتَ لَهَبٍۚ ﴿٣﴾
وَامْرَاَتُهُۜ حَمَّالَةَ الْحَطَبِۚ ﴿٤﴾ ف۪ي ج۪يدِهَا حَبْلٌ مِنْ مَسَدٍ ﴿٥﴾

1-5. Elçimiz Muhammed'in ve tevhidin aleyhinde her türlü faaliyeti yapan[1] Ebû Leheb şunu iyi bilsin ki bu yaptığının karşılığı olarak cehenneme girecek ve alev alev yanan ateşe atılarak cezalandırılacaktır. Üstelik elçimize düşmanlıkta kullandığı malı ve gücü de kendisini kurtaramayacaktır.[2] Ayrıca bu konuda kendisine yardımcı olan ve elçimiz Muhammed aleyhine etrafta konuşarak onu ve tevhidi sürekli kötüleyen[3] karısı da, boynunda ateşten bir urganla onun yanında yer alacaktır.

---

1 bk. İbn Kesîr.
2 Ahmed Mekkî (*el-Muîn*).
3 " حَمَّالَةَ الْحَطَبِ " ifadesi İbn Abbas tarafından böyle tefsir edilmiştir. (bk. *Tenvîrü'l-mikbâs*).

YÜZ ON İKİNCİ SÛRE

İHLÂS

Kulluk edilmeye lâyık yegâne kudret!

Mekke döneminde nâzil olmuştur. Tevhidin gayet özlü şekilde ifade edildiği bir sûredir.

Dört âyettir.

قُلْ هُوَ اللّٰهُ اَحَدٌۚ ﴿١﴾ اَللّٰهُ الصَّمَدُۚ ﴿٢﴾ لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْۙ ﴿٣﴾
وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا اَحَدٌ ﴿٤﴾

1-4. Ey elçimiz Muhammed! Müşriklere karşı tevhit gerçeğini şöyle haykır: "Kulluk edilmeye lâyık yegâne kudret, sizin de kabul ettiğiniz gibi[1] bütün varlığın yaratıcısı ve sahibi olan Allah'tır.[2] O'nun; eşi, benzeri ve ortağı[3] yoktur. İddia ettiğiniz gibi melekler Allah'ın kızları; Hıristiyanların inandıkları gibi Îsâ, yahudilerin inandıkları gibi Üzeyir de O'nun oğlu değildir.[4] O halde bu varlıkları, tâzim edip Allah'ın nezdinde şefaatçi kabul ederek şirk koşmayın! Yalnızca O'na kulluk edin!"

---

[1] Zemahşerî.
[2] bk. Râzî.
[3] bk. Râzî.
[4] Râzî, Âlûsî.

YÜZ ON ÜÇÜNCÜ SÜRE

FELAK

Büyü vb. yersiz korkuların reddi.

Mekke döneminde vahyedilmiştir. Tevhide karşı her türlü gayrimeşrû yolu deneyen Mekke müşriklerinin sihir vb. şeylerle Hz. Peygamber'i korkutmaya ve etkilemeye çalışmalarına reddiye teşkil eder.

Beş âyettir.

قُلْ اَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِۙ ﴿١﴾ مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَۙ ﴿٢﴾ وَمِنْ شَرِّ غَاسِقٍ اِذَا وَقَبَۙ ﴿٣﴾
وَمِنْ شَرِّ النَّفَّاثَاتِ فِي الْعُقَدِۙ ﴿٤﴾ وَمِنْ شَرِّ حَاسِدٍ اِذَا حَسَدَ ﴿٥﴾

1-5. Ey elçimiz Muhammed! Mânevî baskılarla seni korkutmaya çalışan, sihir ve benzeri aldatmacalarla tehdit edip davandan vazgeçirmek isteyenlere şunu söyle: "Bu yaptıklarınız bana hiçbir zarar veremez.[1] Zira ben, bütün mahlûkatın sahibi olan Allah'a yöneliyor, O'na güveniyor ve O'na sığınıyorum. Zifiri karanlığın[2] ardından sabahın aydınlığına kavuşturan,[3] lutuf ve nimet sahibi Allah, bütün üzüntü ve sıkıntılarımı feraha tebdil etmeye elbette kādirdir.[4]

---

1 Sihir ve gizli güçlere yönelik inançlar Mekke müşriklerinde oldukça yaygındı. Bu sebeple Hz. Peygamber'i çeşitli yöntemlerle tevhitten vazgeçirmeye çalıştıkları gibi, bu tür mânevî baskılara da başvurarak onu yıldırmak istemişlerdi. Felak ve Nâs sûreleri, işte bu çabalara cevap sadedindedir. Ne var ki bu sûreler genellikle tam ters istikamette anlaşılmış, sihrin etkili ve gerçekten de korkulacak bir şey olduğu düşünülmüştür. Öyle ki bu sûrenin nüzûlüyle ilgili olarak, Lebîd b. A'sam adlı bir yahudinin Hz. Peygamber'e sihir yaptığı söylenir (bk. Râzî). Ancak böyle bir telakki Kur'an'ın üzerinde durduğu tevhit inancına aykırıdır. Nitekim Kādî Abdülcebbâr bu yöndeki görüşleri reddederek, Hz. Peygamber'e yapıldığı iddia edilen sihrin asla gerçekleşmediğini söylemekte, bu anlayışın Kur'an'ın birçok âyetine aykırı olduğunu, nübüvvetin güvenilirliğine gölge düşürdüğünü, böyle bir iddianın, müşriklerin Hz. Peygamber'e yönelik "Sen meshûrsun" (büyülenmişsin) şeklindeki iddialarını haklı çıkaracağını ifade ederek, ona büyü yapıldığına dair görüş ve rivayetlerin kesinlikle

(Devamı 1480. sayfada)

2 " غَاسِقٍ اِذَا وَقَبَ " ifadesini; gece karanlığı olarak tefsir eden müfessirler olduğu gibi bu ifadeyi; Süreyyâ yıldızının doğuşunda hastalıkların azaldığı, batışında ise arttığı şeklindeki inanç olarak yorumlayanlar da vardır (bk. Râzî).

3 Râzî.

4 Âlûsî.

YÜZ ON DÖRDÜNCÜ SÛRE

NÂS

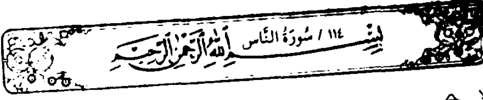
Büyü vb. yersiz korkuların reddi.

Mekke döneminde vahyedilmiştir. Tevhide karşı her türlü yolu deneyen Mekke müşriklerinin sihir vb. şeylerle Hz. Peygamber'i korkutmaya ve etkilemeye çalışmalarına reddiye teşkil eder.

Altı âyettir.

(1479. sayfadaki 1 nolu dipnotun devamı)

kabul edilemeyeceğini söylemiştir (bk. Râzî). Biz de bu görüşe iştirak ediyoruz. Zira böyle bir telakki sihrin ve sihirbazlığın Kur'an'la temellendirilmesine zemin teşkil etmekte, üstelik Hz. Peygamber'i de bunun ilk kurbanı olarak sunmaktadır. Esasen Felâk ve Nâs sûreleri bu tür inançların tamamen bâtıl olduğunu, hiç kimsenin Allah'ın mutlak kudretine karşı koyamayacağını vurgulamaktadır. Nitekim bu sûrelerin bir adı "Muavvizeteyen", diğer adı da "Mukaşkışateyn"dir ki mukaşkışa "süpürüp atan" anlamına gelir. Sonuç olarak burada, Hz. Peygamber'in, düşmanlarının sihir gibi faaliyetlerinden korkarak Allah'tan yardım istemesi değil, bilakis kendisine bu yöntemle zarar vermek isteyenlere **ilâhî himayenin gücüyle meydan okuması** ifade edilmektedir. Taberî'nin tefsirinin girişinde "istiâze"yi yorumlama biçimi de bu görüşü serdetmemizde etkili olmuştur.. *Doğrusunu Allah bilir.*

قُلْ اَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِۙ ﴿١﴾ مَلِكِ النَّاسِۙ ﴿٢﴾ اِلٰهِ النَّاسِۙ ﴿٣﴾ مِنْ شَرِّ الْوَسْوَاسِۙ الْخَنَّاسِۙ ﴿٤﴾
اَلَّذٖى يُوَسْوِسُ فٖى صُدُورِ النَّاسِۙ ﴿٥﴾ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ ﴿٦﴾

1-6. Ey elçimiz Muhammed! Cinlerden destek aldıklarını söyleyerek insanların içlerine şüphe ve korku salmaya çalışan, mânevî baskılarla seni yıldırıp davandan vazgeçirmek isteyen şeytan tabiatlı kimselere şunu söyle: "Allah'ın yardımıyla, sizler bana hiçbir zarar veremezsiniz![1] Zira insanların yaratıcısı, onların üzerinde tasarruf sahibi olan kudret ve kulluk edilmeye lâyık yegâne mâbut Allah'tır. Ben O'na inanıyor, O'na güveniyorum.

[1] Açıklama için Felâk sûresindeki 1 numaralı dipnota bakınız.

YÜZ ON DÖRDÜNCÜ SÛRE

NÂS

Büyü vb. yersiz korkuların reddi.

Mekke döneminde vahyedilmiştir. Tevhide karşı her türlü yolu deneyen Mekke müşriklerinin sihir vb. şeylerle Hz. Peygamber'i korkutmaya ve etkilemeye çalışmalarına reddiye teşkil eder.

Altı âyettir.

(1479. sayfadaki 1 nolu dipnotun devamı)

kabul edilemeyeceğini söylemiştir (bk. Râzî). Biz de bu görüşe iştirak ediyoruz. Zira böyle bir telakki sihrin ve sihirbazlığın Kur'an'la temellendirilmesine zemin teşkil etmekte, üstelik Hz. Peygamber'i de bunun ilk kurbanı olarak sunmaktadır. Esasen Felâk ve Nâs sûreleri bu tür inançların tamamen bâtıl olduğunu, hiç kimsenin Allah'ın mutlak kudretine karşı koyamayacağını vurgulamaktadır. Nitekim bu sûrelerin bir adı "Muavvizeteyen", diğer adı da "Mukaşkışateyn"dir ki mukaşkışa "süpürüp atan" anlamına gelir. Sonuç olarak burada, Hz. Peygamber'in, düşmanlarının sihir gibi faaliyetlerinden korkarak Allah'tan yardım istemesi değil, bilakis kendisine bu yöntemle zarar vermek isteyenlere **ilâhî himayenin gücüyle meydan okuması** ifade edilmektedir. Taberî'nin tefsirinin girişinde "istiâze"yi yorumlama biçimi de bu görüşü serdetmemizde etkili olmuştur.. *Doğrusunu Allah bilir.*

قُلْ اَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِۙ ﴿١﴾ مَلِكِ النَّاسِۙ ﴿٢﴾ اِلٰهِ النَّاسِۙ ﴿٣﴾ مِنْ شَرِّ الْوَسْوَاسِ الْخَنَّاسِۙ ﴿٤﴾
اَلَّذ۪ي يُوَسْوِسُ ف۪ي صُدُورِ النَّاسِۙ ﴿٥﴾ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ ﴿٦﴾

1-6. Ey elçimiz Muhammed! Cinlerden destek aldıklarını söyleyerek insanların içlerine şüphe ve korku salmaya çalışan, mânevî baskılarla seni yıldırıp davandan vazgeçirmek isteyen şeytan tabiatlı kimselere şunu söyle: "Allah'ın yardımıyla, sizler bana hiçbir zarar veremezsiniz![1] Zira insanların yaratıcısı, onların üzerinde tasarruf sahibi olan kudret ve kulluk edilmeye lâyık yegâne mâbut Allah'tır. Ben O'na inanıyor, O'na güveniyorum.

[1] Açıklama için Felâk sûresindeki 1 numaralı dipnota bakınız.

BELLİ BAŞLI BAZI KONULARIN FİHRİSTİ

1. TEVHİT

2. ALLAH'IN ELÇİSİ Hz. MUHAMMED

3. ÂHİRET

4. KUR'AN ve VAHİY

5. DİĞER KONULAR

ISBN 978-975-548-356-6

